

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XXXVII — DÍL I

1907

V PRAZE

TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOL. »UNIE« V PRAZE. — NÁKLADEM VLASTNÍM

1907

Obsah dílu prvního.

R. 1907. Čís. 1.

OSVĚTA

Makedonie.

Obrázky z říše padišachovy.

Od

Františka Přibila.

Jak krásná a bohatě přírodními dary obmyšlená jest Makedonie! Ale přebolestně byl jsem dojat, když jsem tímto kusem ráje na poloostrově Balkánském cestoval a seznal tu úžasnou rozháranost v něm, to nekonečné vraždění a vyhlazování Slovanů.

V Makedonii jest obecný boj všech proti všem. Zápasí tam do slova každý obyvatel. Pokrevní msta, nenávist, náboženské i národní třenice, politické aspirace poskytují neustálé potravy tomuto zápasu. Turci, Bulhaři, Řekové, Srbové, Albánci a Kucovlaši vraždí, loupí a vypalují se navzájem.

Mámeli tyto hrozné poměry správně posuzovati, musíme přihlednouti k minulosti, k zeměpisným, ethnografickým a sociálním poměrům této krásné, ale bezpříkladně nešťastné země.

Vítězným postupem svým v druhé polovici 14. století stali se Turci podmaniteli Makedonie a zpupnými samovládci nad křesťanskou rajou. Bezohledně řídili se dle koranu a zákona »šery«, a brzo pocítil lid hrůzu své poroby. Srbové, Bulhaři, Řekové, Kucovlaši i Rumuni museli nositi mycí houbu ve svém opasku, by potkajíce zabláceného moslemínského pána, okamžitě jej očistili. V přítomné době se sice tento ponižující zvyk už neprovádí v takové míře, přece však až podnes jest povinností makedonského křesťanského sedláka, potkáli cestou Turka, zastaviti, slézti a koníka neb osla svého za uzdu držeti a učiniti Turkovi svou poklonu. Ve smíšených obcích, kde tvoří většinu Turci, nesmějí křesťané zvoniti k modlitbě, neboť Turci věří, že vyzvánění značí: »Inin sis, binelim bis« (t. j. sestupte Turci, aby se mohli křesťané povznesti). — Ještě dnes nemá u tureckých soudů svědectví křesťanovo proti Turkovi žádné platnosti, neboť posud zůstává křesťan »nečistým giaurem,« kteréžto slovo zahrnuje v sobě všecku potupu. Podnes se stává, že nejpřednější a nejzámožnější

křesťan musí učiniti místo roztrhanému a hmyzem prolezlému Turku, jenž patří k panující třídě. Ještě dnes stává se zhusta, že v zemi cestující Turek, který se dá pohostiti u křesťanského sedláka, po nasycení svém žádá »diš parassi,« t. j. poplatek za to, že při jídle u křesťana opotřeboval svých zubů.

Takto chovají se Turci ne snad jen k venkovskému obyvatelstvu, čili k obyčejné raji; také případy, které se přihodily samým vyslancům evropských států, dokazují bezmeznou zpupnost tureckou. Turek nezná spravedlnosti, lidskosti a cti jiných lidí. Připomeňme si z minulé doby jenom jeden druhý příklad, jak surově a proti všem lidským právům a zásadám jednávali Turci a jmenovitě i jejich nejvyšší státní hodnostáři.

Když r. 1617 rakouský vyslanec Černín po obnovení míru Sivatorackého na zpáteční cestě z Cařihradu přenocoval se svou družinou v pevnosti Budíně, která byla tehdy v moci Turků, byl s celým svým poselstvem sbit a do vězení vsazen. Později r. 1643 přišel jako velvyslanec do Cařihradu. V den určený k audienci u sultána Ibrahima I. pršelo. Černín se v tak nepříznivý den zdráhal jíti k slyšení, aby dary, které měl při audienci odevzdati sultánu, deštěm nevzaly škodu. Na opětovné naléhání neurvalých čaušbašů odpověděl Černín: »Tedy půjdu! Ale nemusíte mě tak pobízeti!« Nejstarší čaušbašové odpověděli: »Padišach je už netrpěliv dlouhým čekáním; když jej trpělivost opustí, povede se celému vyslanectvu zle, a proto máme starost o vás.« Sultán se příkře obořil na vyslance vytýkaje mu, že tak dlouho dal na sebe čekati, netrvalo prý to hodiny, ale celá léta. »Co to má znamenati? Neví váš císař, že jsem již pět let na trůně? To není přátelství!« Komoří sultánovi uchopili vyslance, násilím jej před sultánem strhli k zemi a škubali jím tak, až mu drahocenný diamantový prsten spadl.

Když se r. 1655 vyslanec německého císaře Walter Leslie a jeho družina loučili se sultanem Mahomedem IV., byl císařský komisař S. Renninger, který pro vysoké stáří a dnu nemohl udělati dosti hlubokou poklonu, bez dlouhých okolků od strážců serajlu tak nehorázně k zemi stržen, až čelem prudce narazil na mramorovou desku a okrvavěl.

Vyslanectvo Jiřího II. Rákocziho, knížete Sedmihradského, bylo r. 1657 do státního vězení v Cařihradě odvezeno. Francouzský vyslanec de la Haye upadl r. 1658 v nemilost u velkovezíra; zdráhalť se vydati klíč k šifrované korrespondenci, vedené s benátským vyslancem, která se dostala do rukou velkovezírových. Následkem toho jak francouzský vyslanec tak i jeho syn od určených čaušů sbit a stryzněn, vyvezen a uvězněn v pevnostní věži v Adrianopoli. Při surovém zacházení byly jim i zuby vyráženy.

Ruský vyslanec, přijatý dne 25. ledna r. 1668 v audienci u sultána, nechtěl odevzdati svého kordu, ale ten mu násilně odňat; když pak se dosti hluboce nesklonil, a komoří sultánův tlačil hlavu jeho nížeji, vzpřímil se, ale okamžitě jest zase sražen k zemi. Sultán poručil kaimakamovi, aby vyslance spráskal. Kai-

makam také hned poslechl a bušil jak do vyslance tak do jeho tajemníka i tlumočníka. Konečně všichni tři po této proceduře vyhozeni ze dveří.

Ještě horšího násilí zakusil polský vyslanec Jeroným Radzienkowski, palatin litevský, když v polním táboře Demotickém byl přijat v audienci. Tlumočník Marco Mamucca měl přečísti jeho list. Sultánovi se zdál překlad listu rozvláčný a proto poručil tlumočníka povaliti a vypráskati. Vyslanec, který se dost hluboko neukláněl, byl tak strýzněn, že div nezůstal na místě mrtev.

Francouzský vyslanec Nointel byl 2. května 1677 z audienční síně velkovezírovy služebnictvem vyhozen a do žaláře odvlečen.

Dne 7. května téhož roku přijel polský vyslanec palatin Gninski s družinou čítající 300 jezdců do Cařihradu. Když se čítaly výlohy na vydržování, pravil velkovezír Kara Mustafa posměšně vyslancovi: »K obležení Cařihradu jest těchto 300 jezdců málo, ale pro pouhé vyslanectvo, které přišlo líbat práh vysoké porty, jest jich příliš mnoho; bojím se, že rty tolika Poláků poskvrní práh, ačkoliv sultán může dáti takový počet Poláků odpraviti, neboť tisícové polských otroků veslují na jeho galejích.«

Podobných případů nelidského trýznění, jehož se vyslancům evropských států od tureckých sultánů a nejvyšších hodnostářů dostalo, jest bez počtu. Pověstná »věž vyslanců« v státním vězení Jedikule (hrad sedmi věží) na pevnostní zdi Cařihradské hlásá na zasazených deskách latinsky a německy jmena a utrpení žalářovaných evropských vyslanců. Ještě r. 1798 byl tam na rozkaz padišachův francouzský vyslanec Ruffin zavlečen a žalářován.

Jsouli nyní v Turecku zástupci cizích států od žalářování a podobných nepříjemností ušetřeni, jest hlavní toho příčinou strach Turků před evropskými velmocmi. Přece však nás nedávná zkušenost přesvědčila, že ještě ani dnes zástupci cizích vlád nejsou před fanatismem moslímů životem jisti. Dne 6. května 1876 byl v Soluni zavražděn německý francouzský konsul. V době nejnovější učiněn vražedný útok na správce rakouského konsulátu v Prizrenu a v Mitrovici zabit ruský vyslanec Ščerbina.

Podobně jako trýznění křesťanů charakterisuje i barbarský předpis postoupnosti dynastie Osmanovy kulturní stav, v jakém se Turecko nalézá. Základní zákon dobyvatele Mahomeda II., uznaný za státní zákon, zní takto: »Většina učitelů zákona uznala za dovolené, ať kterékoli osvícené dítě neb vnuk mé rodiny padišachem se stane, že má k zabezpečení pokoje v zemi své bratry dáti popravit; dle toho nechť se potomstvo moje řídí.« Nuže vražda pokrevních přátel jest zákonitě předepsána, což také zakladatel říše Osman krutě prováděl. Sultáni Bajazid II., Selim I., Murad IV. a ostatní padišachové se též dle tohoto zákona přesně zachovávali a dávali vždy své nejbližší příbuzné popraviti.

Zřízení černých eunuchů na vzdor »modernisování« Turecka bují na Bosporu dále. Kislaragha (strážce haremu) jest po velkovezírovi a šeik-ül-islamovi nejpřednější osoba turecké říše; má

stejnou hodnost jako mušir, t. j. polní maršálek. Také ostatní eunuchové, kterým náleží titul aga, zaujímají důležitá postavení v turecké říši; mají veliký vliv, jehož nabývají tím, že jsou sprostředkovatelé styků mezi sultánkou validou (matkou sultánovou) nebo jinými vysokými dámami z harému a mezi náčelníky nejvyšších tureckých úřadů. Ano vliv nejvyššího eunucha jest někdy mocnější než vliv samého velkovezíra.

Jak víme z dějin, musel si zlatem zakoupiti přízeň kislara agy velkovezír Kara Mustafa, u Vídně poražený r. 1683, aby prohráv bitvu neupadl v nemilost u sultána Mohameda IV. Nicméně neušel smrti, byl později v Bělehradě uškrcen. Kara Mustafa, jehož moc o zdi Vídeňské se roztříštila a jenž osud říše turecké svou porážkou zpečetil, byl z nejsveřepějších katanů tureckých. Na jeho rozkaz v ležení válečném před Vídní dne 19. srpna 1683 počalo kruté vraždění zajatých křesťanů; muži, ženy a dítky v ohromném počtu byli po tři dni jako na jatkách ubíjeni. Nesčíslný počet pobitých nešťastných křesťanských obětí kryl pole kolem tureckého ležení. Mohamed IV. po ztracené bitvě u Vídně měl pevně v úmyslu všecky křesťany své říše dáti pobiti. Pouze domluvám nejbližších rádců, že by státy v Evropě proti němu povstaly, podařilo se odvrátiti jej od hrozného úmyslu. Také později a až na naše doby pouze strach před Evropou donutil turecké samovládce, aby upustili od různých podobných barbarských způsobů a skutků.

Po porážce tureckého vojska u Vídně počala klesati také turecká moc. Rakousko proti loupeživým vpádům tureckým zřídilo tak zvanou Vojenskou hranici. Tu počal blednouti i turecký půlměsíc. Od té chvíle nastaly též nejkrutější časy křesťanům, úpícím pod tureckým jhem.

Mohamedáni byli privilegovaná kasta a křesťanští poddaní byli pouhé stádo, raja. Turci mohli křesťany dle své libosti vyssávat i zabíjet. Ano i v oděvu muselo porobenství býti patrno, křesťanům bylo přísně zakázáno nositi oděv jako mohamedáni, jen oděv tmavé barvy byl jim dovolen. Kostelů nesměli stavěti, projevů národních ani v sebe menší míře nesměli činiti. Nejen zvony z kostelů již vystavěných byly jim odňaty, nýbrž i zbraně, kterými se proti divé zvěři a proti lupičům bránili. Únosy křesťanských dívek patří ještě dnes k obyčejným událostem. Desátky všech plodin, výrobků atd. byly samovolně a v libovolný čas od spahijů bez obmezení a vším násilím vymáhány. Pravidlo znělo: »Giaure, dej, co máš, jinak vezmu, co je mně libo!« Často muselo obilí na polích za příčinou odhadnutí desátku ležeti, až setlelo. Robota (kuluk), kterou museli křesťanští poddaní Turkům konati, byla nemilosrdná a hrozná, jako veliké poplatky, které mimo to museli křesťané odváděti ještě pašům a představeným sandžaků. Ale nejbolestnější bylo odvádění 10—12letých hochů do sboru janičárského. Dělo se každých pět let. Hoši ti byli vychováváni třebas i násilím na nejhorší vyvrhel; janičárské příšery stávaly se nejhorší trýzní křesťanů tureckých.

Nebylo divu, když křesťanský lid tak bestiálně šlapaný se ob čas bouřil proti krutému bezpráví. Vycházeli z něho mužové, kteří se zbraní v ruce proti sveřepým útiskům se stavěli. Uchylovali se do nepřístupných hor a lesů, nazýváni jsouce srbsky a bulharsky hajdukové, řecky kleftové. Turci je všemožně pronásledovali, ale také oni, kde mohli, Turkům škodili jak na životě, tak i na jmění. Nebyli to loupežníci, nýbrž mstitelé svých křivd a svých utlačených rodáků. K svému konání byli dohnáni ukrutenstvím Turků, kteří jednomu pobili rodiče a sourozence, jinému odvlekli nevěstu, třetímu zprznili sestru atd.

Opakovala se i rozličná hromadná povstání v zemích tureckých, ale takové sebe hrdinnější pokusy dobyti sobě svobody pravidelně selhávaly. Turci byli mnohem mocnější, mstitelé nebyli dobře a celkově organisováni. Tak podnikli již r. 1595 nešťastný pokus k osvobození svému Bulhaři; známy jsou boje za svobodu Srbů (1804—1816) a pak Řeků (1821—1830), povstání bosensko-hercegovské (1875—1876), srbsko-turecká válka r. 1876 a konečně osvobuzující válka rusko-turecká (1877—1878). Známy jsou dále zápasy o svobodu Armenů a pak povstání Krétanů a konečně i povstání Makedonců.

Zápasy uhnětené raje za svobodu illustrovány jsou příšernými pomníky ukrutnosti turecké na cestách, »okrašlovaných« lebkami pobitých křesťanů. Podobné, lidskosti se příčící trofeje tureckého barbarství, nalézáme ještě nyní u srbského města Niše; jest to pověstná Čelekula, t. j. věž lebek, čtverhranná, 5 *m* vysoká; bylo v ní 56 řad a v každé 17 zazděných lidských lebek, tedy dohromady 952 hlavy srbských bojovníků. Lebky jsou odstraněny, i jest viděti pouze otvory po nich ve zdech této smutné věže, která bude na vždy pomníkem ukrutnosti turecké.

K nejkrásnějším procházkám v srbském hlavním městě Bělehradě patří nyní veřejný park u bývalé pevnosti zřízený, zvaný Kalimejdan. Skvostný jest odsud pohled na stok Sávy s Dunajem a na město Zemuň na druhé straně -- ale co přesmutných vzpomínek z minulosti budí tato krásná místa! Za tureckého panství bylo tam hlavní popraviště nesčetných srbských bojovníků za svobodu, nabodávaných na koly tváří v tvář. Tak mnohý z těch statečných obránců vlasti, pohlížeje smrti v tvář, klna vrahům a doufaje, že bude pomstěn, vydechl svou duši . . .

Také Řekové od Turků podmanění vypili kalich utrpení až na dno. Po čtyři století úpěli v otrockém jařmu. Osady jejich vypalovány, obyvatelstvo vražděno pro svou víru a pro svou touhu po svobodě. Recký patriarcha v Cařihradě byl o velikonocích r. 1822 s ostatními bohoslužbu konajícími kněžími od oltáře násilím odvlečen a s nimi na bráně kostela oběšen; obyvatelstvo řecké pak buď bylo povražděno nebo jen s žebráckou holí uprchlo. Také v Multánsku a Valašsku byli Řekové massakrováni. Na ostrov Skio od Řeků obývaný přivezlo turecké loďstvo velký počet vojska, i počalo tam neúprosné vraždění a zabíjení Řeků; žádný nebyl ušetřen. Postavilli se kdo k obraně, ještě ukrutnějším

spůsobem byl ze světa zprovozen. Za to, že se někteří Řekové hrdinně postavili na odpor, byly veškery osady vypáleny a na prchající obyvatelstvo učiněna honba jako na divou zvěř. Mužové postříleni, ženy a děti pochytány a uzavřeny do domů, které potom zapáleny. Po dnes nejsou stopy tohoto bestiálního zuření vyhlazeny. Bylo ť 7000 rodin zahubeno, a po 23 dni mraky dýmu a kouře zahalovaly ostrov.

Nemohouce od Turkův očekávati žádného pardonu, museli křesťanští obyvatelé, jsouce napadeni, vždy raději voliti smrt, než nelidské muky a trápení. Tak se obránci města Missolunghi, kde zemřel i slavný básník Byron, po zoufalé obraně raději i s pevností vyhodili do povětří, než by se Turkům vzdali.

Jaké nebezpečí v sobě islam skrývá, viděti z povstání mohamedánů ve Východní Indii (1857 a 58) proti Angličanům. Nezůstalo bez účinků na celý mohamedánský svět. Od té doby pozoruje se jitření mezi vyznavači proroka brzo zde, brzo onde a vede v jednotlivých zemích osmanské říše k novým násilnickým skutkům. Tak viděl svět ukrutné krvavé boje v Syrii hlavně v pohoří Libanonském mezi Drusy a křesťanskými Maronity. Koncem května 1860 vybuchl fanatismus mohamedánský beze vší zjevné příčiny v plné divokosti, a nejpřednější turečtí úřadové neučinili ani sebe menšího bezpečnostního opatření. Všecky křesťanské obce v okolí Bejrutském byly vypleněny a vypáleny. Obyvatelstvo jich mučeno a strašným spůsobem povražděno. Mnoho týdnů trvalo toto zabíjení křesťanů, jichž se počítalo 15.000 zabitých. Když konečně jedno z největších měst Syrie, Damašek, upadlo v plen a vraždění, teprve zprávy o tomto hrozném pronásledování a ubíjení křesťanů pronikly do Evropy a způsobily neobyčejné vzrušení. Evropské státy zakročily u turecké vlády, aby učinila nějaký pořádek. Ve skutečnosti byl účinek tohoto zakročení velmi nepatrný, záhy opět nastalo vraždění křesťanů v Balbeku a na jiných místech v úžasné míře.

Stav křesťanského obyvatelstva v turecké říši byl svrchovaně krušný už jen následkem bezpříkladných nepořádků a nelítostného vybírání dávek. Toto vybírání bylo přenecháno nájemcům; platy úředníků byly malé a nepatrné, tak že byli na to odkázáni, aby všemožně vydírali obyvatelstvo. U sultánského dvora a při nejvyšších státních úřadech panovaly vždy a panují posud největší přepych a rozmařilost. Sultán Abdul Azis na příklad potřeboval pro svůj dvůr více než 50 milionů franků ročně. Velkovezír měl šestkrát větší plat než předseda anglického ministerstva. Následkem takového marnotratnictví mohlo Turecko roku 1875 zaplatiti pouze polovinu úroků státního dluhu. Vybrané daně se neobracely na všeobecná prospěšná zařízení říše, nýbrž největší část jich plynula do bezedných kapes prvních dvořenínů. Jakmile zvěděli, že značnější část daní došla do státní pokladny, hned si dávali na různé poukázky vše vyplatiti, místo aby tyto státní peníze se rozdělovaly do pokladen různých vila-

jetů, k vyplacení čekajícího úřednictva atd. Toto nehospodářství uvádělo tureckou říši vždy do větších finančních nesnází.

Veškery dřívější sliby porty, že se podrobí reformám od velmocí požadovaným, zůstaly nesplněny. Útisky, které křesťané stále od Turků snášeti museli, způsobily r. 1875 povstání v Bosně a Hercegovině, které se pak r. 1876 přeneslo i na krajiny Bulhary obydlené. Loupežné hordy tureckých bašibozuků počaly nemilosrdně řáditi v utěšených krajinách Rodopských. Město Peruštica, slynoucí pěstováním výborného vína, a potom krásně položená dědina Batak byly vypáleny, obyvatelstvo pak povražděno. V krátké době 58 vesnic a 4 kláštery vyloupeny a vypáleny, nejméně 15.000 obyvatelů pobito a více než 50.000 kusů dobytka ukradeno.

I v jiných krajích turecké říše děly se podobné strašlivé řeže křesťanů. Ještě za války rusko-turecké, když generál Gurko musel koncem července 1877 před velikou přesilou Sulejmana paše z jižního Bulharska za Balkán ustoupiti, propadlo bulharské obyvatelstvo ukrutné pomstě Turků, při níž sobě Sulejman paša získal plným právem názvu »krvavého derviše.« Zkvétající město Stara Zagora, čítající 20.000 obyvatelstva, bylo zapáleno, vyloupeno a obyvatelstvo bez milosti vyhubeno. Podobný krutý osud stihl i jiných 100 obcí. Co nebylo povražděno, odvedeno do žalářů Plovdivských, a když nestačily žaláře, byly ženy a děti odvlečeny dále do Adrianopole, ano až do Malé Asie. Přírodními krásami slynoucí »údolí růží« bylo úplně spustošeno a niveč obráceno a zasluhovalo názvu »údolí slzavé,« v kterém orlové a supové slavili hody na mrtvolách povražděných Bulharů . . .

Poslední rusko-turecká válka v l. 1877 a 78 sice fanatismus moslimů trochu schladila, ale nijak nedovedla úplně potlačiti vrozenou jejich nenávist k »nečistým nevěřícím.« Tato nenávist vždy znova a znova vzplane, a se vší zběsilostí přepadne nevinné, nic netušící křesťany, jako se stalo v září 1895 a v srpnu 1896. Pod záminkou, že se Armeni chtějí spiknouti, byli bez milosti a bez rozdílu nevinně v ulicích Cařihradských jako psi ubíjeni od najatých »obuškářů.« Vraždění toho byli svědky všichni evropští obyvatelé města i jejich úřady. Tak byl v nádraží Cařihradském s vlaku k odjezdu připraveného stržen strojvůdce Armen a před očima cestujících ubit, a týž osud stihl též ostatní zřízence železničné armenského původu. A vraždění Armenů dálo se nejen v Cařihradě, nýbrž zároveň i ve všech městech Malé Asie, hlavně v Samsunu a Urfě, kde bylo od Turků 8000 Armenů usmrceno. V Cařihradě samém trvaly tyto řeže 52 hodiny. Počet povražděných nemohl ani přibližně býti zjištěn, jelikož byly mrtvoly zabitých házeny do Bosporu. Celé hromady ubohých Armenů byly zahrabány do vykopaných společných hrobů beze všech obřadů . . .

(Dokončení.)

Národní loterie

k opatření věna dceři Havlíčkově.

Z rodinných pamětí podává

Renáta Tyršová.

Osobní vzpomínky a paměti jsou pojítkem mezi přítomností a minulostí. Jsou nitkou, na kterou bezděčně navazuje tradice, jimi před zrakem nových pokolení vyžité fáse národního neb společenského vývoje ožívají a vyplňují se podrobnostmi, které je dnešku činí srozumitelnějšími a lidsky bližšími.

Tím hlediskem se řídíc, odhodlala jsem se ku přátelskému vyzvání redaktora Osvěty vyvážiti z paměti na svá dětská léta a ze vzpomínek, které se mnou má matka sdílívala, některé obrázky. Dýchala jsem v letech dětských ovzduší budícího se politického ruchu prvních let šedesátých, plné jarního rašení a teplé mízy — zdá se mi, že generace naše, to jest lidé, kteří nedávno padesátku dovršili, již toho nezapře, že první dojmy našeho mládí byly spjaty s tehdejším nenadálým vzmachem národního a státoprávního uvědomění, že naše dětství a první mládí bylo všecko prostoupeno ideou vlasteneckou, skrze kterou jsme s jednostranným, ale proto právě silným citem nazírali na vše, co v našem tehdejším životě veřejném, uměleckém, literárním se naskytovalo.

Z těch dob začátků pospolitého života českého vyjímám dnes vzpomínku na národní loterii ve prospěch Zdenky Havlíčkovy — jeť v roce oslav Havlíčkových časovou a je i příspěvkem k poznání kultu památky Havlíčkovy.

Při začátcích našeho spolkového podnikání stojí osvědčení srdečné vděčnosti k památce Havlíčkově jako světlý skutek v čele. A byl to skutek na tehdejší poměry ku podivu úspěšný, povážímeli, že trvalo plných deset let, než se na české národní divadlo sebralo prvních padesát tisíc, kdežto řečenou loterií získáno přes dvacet tisíc zlatých během necelého roku. Iniciativa ke sbírkám na zaopatření osiřelé Zdenky vyšla z kruhu předních vlastenců. »Když stát se stará, aby opatřil rodiny těch, kteří mu sloužili, sluší se, aby i národ učinil podobně,« prohlašují ve svém vyzvání k národu, otištěném v Národních Listech a v Čase dne 27. července 1861. Dary pro dceru Havlíčkovu, bez prostředků existenčních zůstavenou, docházely k rukám dr. Braunera, Riegra a jiných vůdců ruchu národního ze spontánního popudu po různu již déle, ale konečně uznána potřeba, aby akce tato se soustředila, i založili Palacký, Rieger, Brauner, Pštross, Purkyně, Bělský, Podlipský »Sbor památky Havlíčkovy,« který měl za úkol uctiti trvale památku Havlíčkovu zaopatřením dcery jeho Zdenky. Kdy by pak zemřela, mělo býti založeno nadání k opatření schudlých spiso-

vatelů českých a jich rodin, »jakož Havlíček založiti, pokud živ, sobě vždy přával.«[1])

Po bok tohoto sboru se postavil sbor paní. Začátkem srpna téhož roku paní Augusta Braunerová oznámila v Národních Listech, že c. k. místodržitelství utvoření sboru dam povolilo, a obrátila se k paním a dívkám po českém venkově s prosbou, aby se ujaly sbírání dárků k loterii, o jejíž povolení zadati míní. V tu dobu měla již 1102 čísla darů pohromadě. »Poněvadž nížepsaná po několik neděl nebude stále v Praze,« hlásila paní Braunerová, »bude přijímati další příspěvky člen sboru paní Kateřina Fügnerová, a žádá se, aby zásilky se řídily na jejího manžela, pana Jindřicha Fügnera, hlavního jednatele společnosti pojišťovací Nuova Società commerciale di assicurazioni.«

Od té chvíle přešla částečně organisace sbírání příspěvků a později velká část agendy odbytu losů do rukou Fügnerových.

Jindřich Fügner byl tehda v české společnosti ještě nový muž. Osobně znal ho z předáků veřejného života do roku 1860 blíže snad jen Pštross, bývalý spolužák ze školy u Piaristů, s nímžto se v obchodní komoře znovu sešel. Tam oba mužové praktického rozhledu a hlouběji založených povah se naučili druh druha ceniti, při památném rokování na sklonku r. 1859, kdy oni dva s Tempským jediní měli odvahu vůči ustrnulým účastníkům schůze prohlásit, že zbědovanému finančnímu a hospodářskému stavu Rakouska lze pomoci jen zavedením svobodných zřízení.

Účastenství při národní loterii sblížilo Fügnera s čelnými representanty českého hnutí ještě než Sokol byl založen. Loterie Fügnera zajímala a ze sympathií k Havlíčkovi, který tak mnohými stránkami svého působení byl Fügnerovu cítění blízek, se jí energicky ujal. Fügner nerad co dělal v malých rozměrech, měl ten dar, že načkoli sáhl, rostlo do šíře i do hloubky, také loterie v jeho rukou vzala netušený rozmach. Práce jeho byla ovšem zpola anonymní. Jeho mladá choť přijala ve sboru paní funkci účetní a vědělo se arciť hned předem, že složitou manipulaci za ni povede její manžel.

Spolupracovnictví ve sboru paní pro národní loterii bylo pro moji matku prvním vstoupením do české společnosti. Do nedávna měla svůj kruh známých hlavně ze středu Pražského velkoobchodnictva, teprv na sklonku let padesátých se událo rozštěpení názorů, které Fügnerovi důvěrnější styky s celou řadou bývalých osobních i obchodních přátel znesnadnilo. Matka moje nechtěla nikdy ničeho, co choť její nerad viděl, a neváhala přerušiti společenské styky, které beztoho jen z nezbytnosti zapřádala. Rok 1861 ji sblížil s vlasteneckou společností českou, jejíž snahy a cítění jí už před tím chotěm jejím byly srozumitelnými a sympathickými učiněny. Šlo nyní o to, hovořit po česku o vě-

[1]) K založení nadání nedošlo, ale ustanoveno pak, aby dědicem Zdenky Havlíčkovy se stal Svatobor, jemuž také v skutku, po smrti dcery Havlíčkovy, r. 1872 jistina přes 20.000 zl. připadla.

cech, o kterých byla zvyklá mluviti vždy jen po německu. Scházely jí, jako tolika Pražankám té doby, výrazy pro mnoho potřeb městského života, pro různé, nezbytné společenské zdvořilůstky v hovoru se naskytující, scházela slova, nedostávalo se frásí; a nejen jí se tak vedlo při začátcích společenského života českého, většina paní tehda v konversaci často zadrhovala po německu. Má matka ostatně mluvila česky plynněji a správněji než mnohá jiná, mělať od dětství stálý cvik v českém hovoru, v létě ve Zbuzanech na rodném statku svého otce, kde slečinky Tureckých s příbuznými a sousedy ovšem jen po česku se dorozumívaly. Avšak v rodině, ačkoli otec z ryze české selské rodiny vyšel, nic českého se nečtlo, ani spisovná čeština se nezaslechla, nežli že se děti ob čas v nedělní odpůldne vypravily do českého divadla, když Kaška, Strakatý, Manetinská přišli zvát pana hospodářského radu Tureckého na svůj přijem.

Matka si ráda připomínala svůj první vstup do českého kruhu společenského, při první schůzi řečeného sboru paní v bytě paní Braunerové. Přišla první do schůze, ostýchavá, nezvyklá spolkovým funkcím. Schůze se konala v prostranném saloně opatřeném dvěma damaškem potaženými »etablissementy«, jak tehda v Praze se říkalo pohovce s příslušným počtem lenošek a židlí, v saloně prozrazujícím úpravou jemný vkus domácí paní. Zde po prvé se sešla s paní Braunerovou. Intelligentní dáma, které značná tělnatost nepřekážela v živých pohybech, zaujala brzy sympathie mladé paní svou přirozenou ušlechtilostí, svědčící každým slovem a hnutím o dobrém vychování dcery ze vzdělané rodiny patricijské. Krátká chvíle hovoru stačila, aby matka poznala, že paní Braunerová je dáma hluboce vlastenecky cítící, ale ač byla rodilá Pražanka, mluví česky méně plynně než ona sama a že co chvíli vždy zaběhne do němčiny, když nepohotová zásoba českých frásí nestačí bystrému proudu myšlenek. »Dodalo mi to smělosti k české konversaci,« říkala mi matka, »ale přišel profesor Purkyně, rozmile hovorný s dámami, přišel Palacký, vážný, suše zdvořilý, tu již zas bylo třeba se sebrat a dávat pozor na volbu slov a užívání pádů, a když bylo nejhůř, mluvit — německy.« Zároveň s Palackým proklouzla salonem do druhého pokoje mladá plavovlasá dáma, ve skromném úboru — asi pěstounka dětí Braunerových, jak paní Fügnerové, nováčkovi v českém kruhu, na první pohled se zazdálo. Když však po chvíli štíhlá plavovláska bez klobouku do salonu se vrátila a matka moje se zahleděla v ušlechtilé rysy a krásné, výmluvné světlé oči její, nepodivila se, když neznámá jí byla představena co paní Riegrová. Přišla ještě drobná, suchoučká paní Petrovičová — dcera Jungmannova, po ní hraběnka Kounicová. Na hraběnku Kounicovou, snad jedinou vlastenku, která mezi šlechtičnami českými kdy se vyskytla, jedinou, která plynně a bez chyb stále česky hovořila, se z let dětských dobře pamatuji. Navštívila nás brzy po smrti mého otce, a nezapomenu na výraz neskonalé dobroty a soustrasti v jejích laskavých očích.

Na dvě z dám, které se měly prací loterie účastniti, byla má matka nejvíce zvědava: na paní Mužákovou a na kněžnu Taxisovou. Zjev spisovatelky měl tehda cosi výjimečného do sebe. Měšťanská Praha z let padesátých nedívala se s valnými sympathiemi na učené ženy. Však v domě Fügnerově předsudky neplatily, a moje matka — jejíž první českou, a to dosti namáhavou četbou byla První Češka — těšila se, že pozná autorku zajímavé knihy, autorku, kterou si v duchu srovnávala se Sandovou, svojí oblíbenou spisovatelkou.

Zjev Karoliny Světlé byl z těch, které na první setkání prozrazují »osobnost.« Byla prostřední postavy, ale zdála se větší sebevědomým držením těla, výrazné tahy tváře v rámci černých, hladce přičesaných vlasů, myslivé, energické, trochu tvrdé oči v mé matce vzbuzovaly na první dojem více respektu než sympathií. Paní Mužáková v průběhu jednání se kolikrát ujala slova — ráda si zaopponovala proti mužskému rozumu a stála na svém; to mladé ženě Fügnerově, která považovala za samozřejmé podvolovati se mužské superioritě, bylo věcí novou a — nelíbilo se jí to. Za to se obdivovala řečnickému nadání paní Světlé, a její plynná čeština jí nemálo imponovala; nemyslilať si tehda, že po roce styku s českou společností a po pilném učení několika měsíců u starého gramatikáře Tomíčka — v hodinách často velmi nesnadno ušetřených z povinností domácích — také dovede po česku nejen správně a pěkně hovořiti, ale i písemně se vyjádřiti.

Na kněžnu Taxisovou byla matka zvědava pro to, co o ní věděla a co se o ní mluvilo. A nemluvilo se toho málo po Praze o »mesallianci« mladého šlechtice. Vědělo se, že mladá kněžna je prostičkého původu občanského, jen v tom veřejné mínění se různilo, jeli dcerou kostelníka neb vesnického učitele. Matka věděla o leckteré podrobnosti setkání obou mladých lidí v cizině. A to tak. Přítelkyně starší sestry její, Pražanka, provdala se za profesora lékařství dr. Lange, který z Prahy byl povolán do Heidelberku, a v domě tohoto krajana, jehož choť, sličná a zajímavá dáma, kolem sebe soustřeďovala vynikající společenský kruh, i kníže Taxis býval ob čas hostem. Zde mladý, vlastenecky vychovaný, pro hudbu zanícený šlechtic zastihl jednoho večera mladistvou krajanku, naivní, živou dívčinu. Zasedla k pianu, zapěla po česku několik národních písní s uměleckým citem, sympathickým, dobře školeným hlasem, — v mladém srdci šlechtice vlastence se rozzvučely struny vroucího ohlasu, a na sklonku večera již nevěděl, zdali mu učaroval zpěv či zpěvačka.

Při první schůzi sboru paní matka moje mladou paní kněžnu poznala. Viděla paničku malého vzrůstu, s hlavou plnou černých kudrn, v toilettě živých barev a nápadné úpravy, nepřidávající distinguovanosti postavičce, která ovšem nic aristokratického do sebe neměla. Má matka toho vzpomínávala, jak — podobně jako jiní a jiné — tím zevním dojmem se dala na prvníkrát svést k nepříznivému úsudku o volbě mladého šlechtice. »I když jsme ji pak blíže poznaly a měly ji upřímně rády,« vypravovávala matka,

»nemohly jsme nevidět, že jaksi nesrovnale vypadala, oblečena ve fantastický národní kroj, s červenou šněrovačkou, v slavnostní, temným dřevem vykládané jídelně paláce u tabule, obtěžkané starým rodinným stříbrem Taxisů. Za to kdo ji viděl v dětském pokoji, starostlivou, u postýlek její drobotiny, v domácím šatě, kdy naivní záliba v pestré parádě dojmu nevadila, a ve chvílích, kdy se upřímně rozpovídala, dobrou a veselou, musel ji míti rád. Dost chudák zkusila pomluv, vždyť si mi i kdysi stěžovala, že po Praze o ní povídají, že si knížecí erb i na klobouk — čikoš — dala vyšít.«

Tak se tedy v ten první den schůze sboru paní seznámila mladá choť Jindřicha Fügnera s předními osobnostmi české společnosti. Páni i dámy se hned na podzim dali do horlivé práce. Prof. Skřivan sestavil plán loterie, dámy vydaly v prosinci v tisících exemplářů provolání, které jim Augusta v Litomyšli zadarmo vytiskl. Od roku osmačtyřicátého to bylo zas první veřejné spolkové vystoupení uvědomělých českých paní. Matka nepamatovala se již, kdo provolání sepsal, domnívala se, že bylo nejspíše z pera Braunerova. Praví se tam o vlastním účelu podniknutí: »Doba naše značí se zbožnou úctou k zvěčnělým výtečníkům, kteří obětavým působením stali se dobrodinci člověčenstva, a oslavuje památku jejich skvostnými náhrobky. Za příkladem statečných synů i my dcery národa českého sestoupily jsme se ve spolek, abychom postavily důstojný pomník tomuto rekovnému bojovníku za svobodu a právo. Pomník ten, vedle přání a povolání našeho, záležeti má v důstojném vzdělání a zaopatření osiřelé dcerky našeho Havlíčka.«

Na konec ohlašovaly dámy, že do té chvíle obdržely jen asi 2000 čísel rozmanitých darů a že tudíž nemají »ani co do počtu, ani co do ceny zásobu dostatečnou, aby již k loterii přikročiti mohly,« pročež se obracejí »k milým rodákům a vlastenkám s prosbou, aby další příspěvky zasílati laskavě se vynasnažili.« Příspěvky přijímaly dámy Braunerová (předsedkyně), Riegrová (pokladní), Fügnerová, dopisy vyřizovala jednatelka Karolina Světlá Mužáková. Na provolání k dámám z prvu ve výboru činným přibyla jmena paní Bělské a slečny Marie Doubkové.

Loterie měla býti v květnu skoncována, bylo tedy třeba usilovně pracovati. Fügner ve věcech peněžních nespolehal na moc slova a zavázav se k pomoci, věděl již předem, že bude třeba rozvinouti usilovnou, dobře organisovanou agitaci.

K tomu posloužila mu soustavně po Čechách rozvětvená síť jednatelů jeho pojišťovací společnosti. Ti — na soukromé vyzvání Fügnerovo — se po většině horlivě ujali rozprodávání losů, a kde třeba, i sbírání dárků. V době, kdy jsme ještě naprosto postrádali všech těch organisací, na které nyní při podobném díle národním lze spolehnouti, toto Fügnerovo osobní spojení s venkovem vedlo k netušeným výsledkům. Prodánoť jeho prostřednictvím takto 58.864 losů, což byla bezmála polovina všech (prodánoť jich celkem 124.241). Fügnerovi samému z účinného prostřed-

nictví jeho vyplynulo mnoho nesnází a mrzutostí. Jednatelé jeho, ponejvíce malí ochodníci, mlynáři, soukromí úřadníci a p. z většiny se ujali práce horlivě a ochotně. Nejeden z nich měl doma pečlivě opatrované číslo Havlíčkových Národních Novin, nejeden uměl Tyrolské elegie zpaměti. Však nalezli se též nedbalci a lidé nesprávní, kteří zapomněli odevzdati, co za losy stržili, — za ty musel ovšem na konec Fügner platiti sám. Matka pečlivě chovala list, jímž po ukončení loterie v červnu 1862 Fügner se zavazuje vyplatiti paní Riegrové nedoplatek tří tisíc zlatých za prodaných 58.864 losů; přijetí těchto peněz pak paní Riegrová 2. července podpisem tu potvrzuje — to byly většinou takové neodvedené a nedobytné částky.

Ještě po dvou letech měl Fügner nemilou dohru této své činnosti. Österr. konstitutionelle Zeitung přinesla s průhledným poukazem na adresu Terstské společnosti, jejímž Fügner byl v Čechách vrchním jednatelem, osočení, že užívá agentů na účet pojišťovny k »agitacím politickým.« Bylo to v době, kdy jmeno Fügnerovo čím dále tím častěji ve veřejném životě se ozývalo a kdy červená košile sokolská byla hlavním terčem německé nenávisti. Fügner list zažaloval a — při prohrál.

To ovšem již nepatří ke vzpomínkám na Národní loterii. Mám právě před sebou malou poznámkovou knížku, kam si Fügner zaznamenával některé jednotlivce, kteří o odbyt losů pečovali. Nalézá se tu celá řada známých jmen. Pater Wurm, Dr. Grégr, Kohout ze Smíchova, Götzl z Karlína, JUC. Habětínek ve Vídni, jenž 2000 losů odebral; zas jsou tu zaznamenáni malí lidé z českého venkova, Mužík, mlynář z Knovíze, se 100 losy, několik kaplanů; nejčastěji vrací se mezi nimi jmeno Tomíčkovo. Prof. Tomíček také s naším domácím přítelem a mým informátorem Novotným si vzali na starost připisování čísel serií na archy losů, které k nám byly z Bellmannovy tiskárny dodávány a u nás rozstřihovány.

Zatím stále docházely bedny s dárky, shromáždilo se jich v komoře našeho bytu v Marianské ulici proti ohradě Zeyerově již hodné množství, ale obsah jejich byl po většině kormutlivý. Mne ovšem každá nově otevřená zásilka naplňovala novou zvědavostí. Matka s Novotným to většinou sami vše rozbalovali, se seznamy kontrolovali a zase skládali. Co se tu sešlo prapodivných věcí! Mnohé byly dány z tklivé upřímnosti; mnohdy však jen proto, aby sběratelka neodešla s prázdnem, vybrána ze skleníku prasklá vázička, koflík s natlučeným ouškem, zaprášený sloupek, neb staré jablíčko z mýdla. Nebylo bedničky, ať odkudkoli, aby nejčastějším obsahem nebyly košíčky do oken ze sekaných perel zhotovené a takovétéž manšety na svícny. Bylo jich na tucty, k malé radosti dam z výboru. Také »domácí požehnání« a svaté obrazy, vyšité šenilkami a perličkami na dirkovaném papíře, byly častým dárkem. Mezi broušenými sklenicemi a porculánovými předměty byla tu jistě i nejedna vzácná starožitnost, kterou mnohé museum by dnes vítalo, — ale kolik tehda bylo v Praze lidí,

kteří dovedli rozeznat cennou starožitnost od veteše? Vědělo se ovšem, že přibude několik cenných věcí od známých osobností, také z venkova došly některé pozoruhodné dary: stříbrný tác od paní Králové z Rakovníka, krásné vázy z Liberce, koberce s vyšitými znaky zemí koruny české od slečen Doubkových atd., ale většina výher, které darem se sešly, přece jen odpovídala skromnému rozsahu a nevyvinutému stupni tehdejší české společnosti, a dámy se hrozily pomyšlení, že výstavou dárků mají dělati reklamu svému podnikání. Zejmena paní Braunerová, dáma vytříbeného vkusu, spínala ruce nad »tím haraburdím.«

I tu věděl Fügner radu. Výstava byla v I. patře na Žofíně od pátého do sedmnáctého května a dopadla krásně, ba bohatě, dík aranžerskému umění starého soudruha Fügnerova z let dětských, Karla Loeschnera. Loeschner nebyl uvědomělým Čechem aniž liberálem, ale z oddanosti k příteli se ujal práce. Měl obchod se zbožím ozdobnickým — galanterním, jak tehdy v Praze se říkalo — v starém rodinném domě Sixtově, v Praze dlouho jediný toho druhu obchod. V letech šedesátých se do krámu tohoto scházela celá šlechtická klientela, Loeschner však přece neváhal spolupůsobiti při podniku, který takřka všem jeho odběratelům byl proti srsti — také nyní, po čtyřiceti letech, jsou ještě mezi lidmi těchto styků opatrníci, kteří by se ohlíželi, zdali si čímsi podobným »neškodí.« Loeschnerovi se podařilo z předmětů, o sobě větším dílem necenných, sestavit lákavý a bohatý celek. Po stěnách, hezky vysoko, aby pochybná kvalita v oči nebila, se rozvěsily obrazy, od nich splývaly draperie z látek, a koberce byly tu na kanavě vyšívané i z kousků sukna sešité; i ty tucty košíčků z perel přišly ku platnosti, jsouce rozvěšeny jako ampule mezi obrazy. Šperky uloženy nápadně ve zvláštní skříni za sklem. Ve dvou stupňovitě vyvýšených řadách rozloženy vázy a sošky, sklenice a nádobí tak šikovně, že chatrné věci se ztrácely a oko upoutáno několika cennými a pěknými dary. Zvědavě prohlíželo si obecenstvo krásný soubor na kávu, kněžnou Taxisovou věnovaný, a dva dary jejího chotě: psací mapu s českým lvem a velké album s podobiznami českých spisovatelů, soubor na rosolku v pěkném pouzdře od Ferd. Fingerhuta, pak vázu skládanou z mušlí, kterou čeští hoši pluku v Benátkách ležícího své vlastenecké cítění tklivě projevili. Stříbrný pohár s heslem Havlíčkovým, továrníkem Kohoutem ze Smíchova věnovaný, poutal pozornost tímto vztahem k památce Havlíčkově, stejně jako kytka upletená z vlasů Zdeňčiných dovednou rukou paní Špottové. Mramorová soška Libuše od Schwanthalera, Palackým ml. darovaná, byly spolu s obrazem Čenstochovské Panny Marie od kněžny Czartoryjské snad ze všech výher kusy nejcennější. Také krásné, zlaté hodinky budily obdiv jakožto dar kněžny černohorské, — že jméno dárkyně bylo nevinnou mystifikací, kterou k zvýšení effektu Fügner, vlastní dárce, si vymyslil, věděla snad jen paní účetní.

Ve výstavě měli s dámami dozor i studenti, po jejím uzavření (17. května) byl tah losů. Tah měl se stát velikou národní

manifestací, spojenou se slavností zpěváckých spolků, při níž nově založenému Hlaholu s knížetem Taxisem v čele připadla hlavní úloha. Praha měla tehda k podobným účelům velmi vhodnou místnost, Novoměstské divadlo. Zevně bylo neúhledné, ale vnitřní jeho prostory byly svědkyněmi kusa vývoje našeho veřejného života, pokud se vyvrcholoval v podobných slavnostních projevech, nám tehda tak nutných, kde umění a vlastenecký vzlet se prostupovaly a navzájem nesly. Koncert dne 17. máje 1862 byl z prvních projevů toho druhu, které pomáhaly probouzeti ospalá srdce a posilovati chabé sebevědomí. Jsou i dnes příležitosti, kdy se zástupy dovedou vzdouti k silným manifestacím národního cítění, ale je k tomu třeba příčin výjimečných a prostředků mimořádných; tehda se srdce rozbušila lehce, tváře se snáze rozhořely nadšením, duše se upřímněji poddávaly dojmům, projevy pospolitého cítění, lidu nové, každého uchvacovaly. První hromadné vystoupení pěveckých spolků — bylo jich 52 a zpěváků o koncertě na 800 — vzbudilo ohromné nadšení. »Přicházíme z Novoměstského divadla, z koncertu, který za příčinou tažení losů z národní loterie pro Zdenku Havlíčkovu uspořádán byl,« tak se den po slavnosti rozepsal referent Národních Listů, »a máme psát o této slavnosti referát. Můžeme směle říci, že nás referentský úřad nikdy tak netížil, jako tentokráte. Co je žurnalistický referent? Člověk, který zvyklý jest objektivně, do podrobna vypisovati, co a jak se stalo, kdo přítomen byl a kdy odešel, kdy ta, neb ona zábava začala a kdy se skončila, zkrátka člověk, který musí být vždy chladným posuzovatelem a nikdy entusiastou, naproti kolosálnímu dojmu, jaký tato velkolepá slavnost učinila na srdce každého posluchače. Těm, kdož přítomni byli, kdož viděli a slyšeli tu ohromnou demonstraci národního sebevědomí, kdož unešeny se cítili těmi obrovskými proudy zpěvu sborového a těkajícími těmi amoretky rozkošných melodií Laubových, těm nemůžeme popis tento odporučovati, on budiž jen slabým nástinem skutečnosti pro toho, komu osud nepřál, aby tohoto krásného dne, této nejskvělejší svatojánské slavnosti, jakéž nejnovější letopisy vykazují, byl se stal účastníkem.«

K závěrku koncertu konal se tah losů na jevišti za dozoru notáře. To bylo číslo programu, které dámám způsobovalo mnoho trampot. Okázalo se vhodným, aby celý sbor paní byl na jevišti při tahu přítomen, — pomyšlení, že se mají rozsadit na jevišti tváří v tvář obecenstvu, vzbudilo nejživější protest zejmena u paní Riegrové a Fügnerové. Však nebylo zbytí. Oblečeny toiletty dle tehdejšího názoru representační — dnes by takové šatečky z lehkého hedvábí s hladkou sukní bez vlečky a se živůtkem bez ozdob platily za jednoduchý promenádní oděv — a vyhověno příkazu.

Za půl druhého měsíce po tahu měly dámy účty podniku v pořádku a mohly zároveň před českou veřejností radostně konstatovati krásný úspěch svého díla. Ze 150.000 losů prodáno 124.241 po 20 krejcarech, jelikož výlohy na necelých tisíc zlatých

se obmezovaly, zbylo čistých 23.887 zlatých. V poděkování, dámami uveřejněném, je jmeno Fügnerovo na prvém místě, děkujíť mu dámy »za usilovné podporování podniku vůbec, zvláště však za pracnou revisi všech losů i za sprostředkování prodeje 58.864 losů, z nichž značnou část agenturám svým rozeslal, nezúčtovav žádných výloh.« — —

Kruh dám při loterii činných ostal mezi sebou v přátelských poměrech i dále. Prvního června sešly se větším dílem při slavnosti svěcení praporu Sokola, v zimě sváděly je večírky u Riegrů a u Taxisů pravidelně konané, v letě tu u Macháčků v Královém Dvoře, tu v Jáchymově u Bartelmů některé rodiny se setkávaly. Fügner, který nemiloval strojených společností, sezval na odvet kroužek tento do své domácnosti k nenucené zábavě rodinného rázu i s dětskou drobotinou, na loutkové divadlo. V našem bytě, v Marianské ulici, sešly se tehdy rodiny Riegrova, Macháčkova, Taxisova, Braunerova, přišel i kmetný Purkyně, přišli Zvonař, Zeithammer, dr. Grégr, Ferdinand Fingerhut, Tyrš, Tonner, ani vážný Palacký nescházel a bavil se výborně při hře Oldřich a Božena, jejímž upravovatelem i režiserem i hlavním představitelem byl Josef Novotný.

Jak je tomu všemu již dávno! Z našich tehdejších hostí sotva že dva, tři jsou ještě živi, a i z té řádky dětských hlaviček, na kterou živě se pamatuji, již nejednu zkosila smrt. Sličná dvojčátka Macháčkových Rézinka a Terinka i jeden z bratrů jejich i sestra Jindra, Zdenka Havlíčkova, František Ruth, dva ze synů Bartelmových, Marie Červinková Riegrová a kolik jiných! Z desíti paní, které ku provedení loterie pro dceru Havlíčkovu se sdružily, letos poslední odešla na věčnost — moje matka . . .

V Praze v listopadu 1906.

Mezi svými.

Volné verše

Adolfa Heyduka.

I.

Domů jsem přišel ze studií,
rozkošné prázdniny,
doma jen mají mne rádi,
otec mne objímá, matka mne hladí.
Proč matka vzdechla však?
Ustala, maně
slzy jí upadly
na moje skráně.

Dítě mé, dítě mé,
moc trpěls asi,
jinoch jsi; v skráních však
šednou Ti vlasy.
Šediny, hochu můj, vždycky nám zradí,
jak v radost života smrt kráčí kradí,
závistná smrt!

V rodišti horském;
nevlídné venku jsou bouře;
komínem vítr hvízdá,
světnice plna je kouře.
U kamen otec a máti
tisknou se ke mně, co mohou,
v kamnech to praská . . .
každý mne laská;
mé srdce hoří u jejich nohou!

II.

Hod vánoční,
po léta nebyl jsem doma,
v cizině mrazno i v létě!
Těším se z rodičů lásky,
těším se z lásky všech milých;
zhlížíme stromoví v sadě,
pod sněhem všechno je kolem;
za ruce berem se všichni,
druh druha hřejeme přízní,
teplo jde z pobledlých retů,
mrazno, leč já srdcem kvetu!

III.

Když rozšíří se zášer noci
a ztichne vůkol žití vír,
tu ovládne mne divnou mocí
zpěv, jejž jsem slech kdys v podvečer.

Já nevím, kdo tu píseň zpíval,
kdo lil v ni srdce svého žár,
leč zpěv ten krev mi bouří v příval
a rozpaluje moji tvář.

Tu v otecké se vmyslím sady
a v oteckou se vmyslím síň
a mimo mne jde život mladý
a za ním já jak temný stín.

IV.

Hluboká noc byla v mé duši,
Tys vyšla mně vstříc,
usmála ses
a noc mého srdce prožehly červánky,
purpurné růže šťastného jitra.
Hle, hlavu mou svíjí vůně
kvetoucích růží
z Tvé prozářené duše,
ale srdce mé stůně!

Nebe je stále pod mraky
a mně je smutno.
Spěš, obejmi hrdlo mé, drahá,
usměj se do truchlé duše,
pohledni na chmurné nebe mé mysli,
v modrý šat oděj je štěstí,
spěš!
Vykouzlíš na něm červánky blaha,
rty svými mýchli se dotkneš!

V.

Slunko je venku i v síni,
s jabloní, jež mám tak rád,
v krůpějích taví se jíní;
neť moje jala se Smetanu hrát.

Padá to jak kapky ohně,
padá to jak žhoucí slze,
s milými v duchu květným jdu sadem,
jdu s nimi lesem v šedavé mlze.

Má žena v koutku síně
z mé knížky si verše říká,
jež má v klíně:
Kol ticho — má duše však vzlyká.

VI.

Dědeček dlouho stonal
celou zimu, chvěl se,
mráz jím lomcoval,
v kožich přioděl se:
»Vnoučku, vyveď mne ven,
hlava mne bolí,
usednu v poli.

Zima mne posud moří,
venku je lépe, tam život hoří;
v polích, tam u muk božích
dá na mne sluněčko teplejší kožich!
Očima do srdce radost mi sletí,
tam zhlídnu v zlatě dnes
pole svá, luka i les,
otcovskou chalupu
i vás, mé děti!
tam bude teplo.

VII.

První jitra paprslek
v zahrádku zlatým se šípem vtek.
Na keři se chvěla rozkvetlá růže,
jak žena pod prvním polibkem muže.
Má veranda plná je vůně,
až jí srdce mé stůně
a třese se zdlouha.
Co je to? Lítost, naděj, či touha?
Co je to? Či žalu chrt?
Život či smrt?
Co je to v něm?
Já stojím něm.

Pan Salaj z Cifry.

Historická povídka

od

Karla Legera.

»Tak bylo tehdy!«

Starý pan Salaj z Cifry, JMC. rychtář, vyprávěl. Seděl u bílých kamen v pohodlném křesle, nohu přes nohu přehodil, levým loktem opíral se o hůl se stříbrným knoflíkem. Z pohárku zeleného pomaličku upíjel víno, které loni uzrálo na vinicích kolem spravedlnosti, po prvé opět po dlouhých a dlouhých letech. Trochu trpké bylo, ale starý pán jazykem pomlaskával a oči mu svítily.

Skly v oknech rachotil studený vítr, v komíně hvízdala Meluzína, v jizbě však bylo teplo a příjemno. Pan Salaj z Cifry, JMC. rychtář, v dobrém mysli rozpoložení vzpomínkami zabloudil do dávných bouřlivých let. Rád vypravoval, mnoho viděl a zkusil na světě.

Ráda jej poslouchala paní Marta Spirová, vdova sirá, vetchá a nemocná, v bílém čepečku, třesoucí se jako pára nad hrncem,

ráda byla, navštívilli ji pan soused, veselý a žvatlavý, ráda mu vína dolila, dopilli. Ale častěji přiskočila Anička, čiperná dceruška její, sotva čtrnáctiletá, černobrvá, štíhlá, vyspělá nad svůj věk. Ochotně přinesla znovu cínovou konev plnou do pokraje, dolila pohárek a usednuvši opět u okna k svému kolovrátku při práci naslouchala. Očí nespouštěla s vyprávějícího. Kolovrat chvílemi se zastavoval, jak s tichým údivem naslouchala.

»Jedeme ostrým klusem, prach se zdvihá, přilby a tasené palaše se blýskají, trubky ječí. Ulice pustá, domy prázdné, vyloupené od těch, kteří tu byli před námi. Nikde živé duše, obyvatelstvo z města rozuteklo se na všechny strany. A my byli přece naši, císařští, Hasenburský regiment. Ale to tehdy všechno bylo stejné, přítel, nepřítel, o nic lepší nebyli jsme nežli Švédové a Sasíci. Za námi jely vozy se špíží a proviantem, po vesnicích naloupeným, neboť v městě opuštěném a zpola spáleném byli bychom pomřeli hladem. Také něco živého dobytka za námi naši lidé hnali, který jsme vyslídili v lesních úkrytech. Bylo mi tehdy sotva dvacet let, kluk jsem byl divoký, měl jsem radost ze života, z pestrého života vojenského, z dobrého koně, z pistolí a z palaše. Kornetem byl jsem u páté setniny.

Tehdy z jakési vyjížďky jsme se vraceli, v předu rytmistr Dorn, černý jako cikán. A tu na rohu ulice slyším z domu z oken vytlučených ženský pláč a hlasy hrubé a řinkot ocele.

‚Jdi, podívej se,‘ pravil mi rytmistr, ‚co se tam u čerta děje?‘

Seskočil jsem, hodím uzdu nejbližšímu vojáku a sám vejdu do domu. S hořejška zněly hlasy, vyběhnu po schodech a tu vidím: náš kvartýrmistr Hanuš Hassenteufel s dvěma soldáty na mladou ženu zle doráželi, pěstěmi hrozili, ano ocelí o dlaždice řinčeli.

A ženička celá zděšená na kolenou ruce spínala, za ní hrůzou se třásla její děvčata služebná.

‚Co se to tu děje?‘ pravím.

Hassenteufel jen po mně očima blýskl. ‚Co se ptáš?‘ odsekl, ‚nevolal jsem tě. Táhni svou cestou, mladíče!‘

Ve mně vzkypěla krev, ruku jsem položil na rukojeť šavle, ale docela mírně — vždyť mne znáte — (paní Marta i děvčátko se mimovolně usmály) docela mírně mu povídám: ‚Ty, bratře, nenechášli ubohou paní, probodnu tě jako býka a o tvé zrzavé vlasy otřu si šavli!‘ Docela mírně jsem to povídal. Ale on hned vzkypěl a šavli ven a jeho lidé jako sršáni po mně.

Paní — vdova to byla po panu Herzánovi, sousedu a konšelovi, — k mým nohám se doplížila a ruce ke mně sepjala. Bylo mi jí líto — chvěla se bleda a hrůzou polomrtva. ‚Neboj se, paní,‘ řekl jsem jí, ‚nic ti neudělají!‘ a zase mírně k Hassenteuflovi: ‚Nechte ji, čerti!‘ povídám, ‚nebo žádný zdráv neodlezete!‘

Že prý nemám práva zvůli jejich staviti, oni že u paní Herzánky na kvartýře byli, ale paní z domu odběhla, všechno pusté

zůstavila, soldáty stravou nezaopatřila, po jiných domech oni sobě živobytí hledat museli. A když doufala, že projde nepovšimnuta, dnes do prázdného domu vešla, aby odnesla s děvečkami ještě, co z nádobí a jiného zboží tu zbylo. Ale vojáci zastoupili ji a právem žádají, aby zůstala tu, neubíhala jinam, ale jim soldátům císařským a země obráncům jak sluší a patří pohostinství pod svojí střechou prokázala. A zase jako lítí sápali se po mladé ženušce. Paní zavzlykala. Postavil jsem se před ní a šavle ven! Ocel do ocele zasekla. Hassenteufel a jeho lidé zlořečili, děvčata zděšena skočila k oknům křičíce: ‚Nastojte! pomozte! bijí! zabíjejí!‘ A na ten křik a lomoz a řinčení šavlí sběhli se do domu vojáci, jak který z ulice zaslechl. A hned někteří ke mně, jiní k Hassenteuflovi se stavěli a po celém domě, v pokojích, po síni a do průjezdu, až se strhla řež neslýchaná. Dlaždice pod nohama klouzaly, jak byly skropeny krví, a bílé stěny zčervenaly. Hassenteufel modrý vztekem měl proťatou pravici nad loktem, ale levou rukou dokola slepě sekal.

Bránil jsem se proti třem, už mi také na rameni rukáv mokval krví, skřípaje zuby odrážím rány. Konečně se mi uvolnilo, jednoho jsem k zemi složil, druhému šavle v polou se zlomila. Ohlednu se. Mladá paní za mnou klečí, modlí se, s rukama sepjatýma jako světice, očí se mne nespouští. A jak jsem se po ní ohledl, usmála se na mě, sladce a mile, že by mne byl ten úsměv skorem život stál. Neopatrně o nějakou vteřinu déle, než bylo radno, jsem se jí v oči zahleděl a už jsem na hrdle ucítil zalehtání něčí šavle. V tom ozvalo se troubení na poplach, — plukovník zvěděv, co se u Herzánů děje, celý regiment kázal alarmovat. Sám s důstojníky vešel do domu, zamračen jako noc. Oh, byl přísný, trestat uměl! i nejzpurnějším vojákům pod jeho pohledem krev stydla a ruce maně klesaly. Sotva se ozvalo: plukovník! řež ustala, šavle se sklonily a hrůza ochromila rváče. Na síni stanul, ohledl se zlýma očima se rty sevřenými. Ticho — nikdo ani nedýchal.

‚Kdo je vinen?‘ zeptal se.

‚On!‘ Hassenteufel okázal na mne, a jeho lidé hned: ‚On! on!‘

Plukovník kázal, bych předstoupil. Řekl jsem, jak bylo. ‚Mluvil pravdu?‘

‚Pravdu!‘ dotvrdil mi sám Hassenteufel.

Plukovník založil ruce na prsou, s úsměškem mne přeměřil. ‚Co jsi se pletl, poručíku, do cizí záležitosti? Myslíš, že pro jakousi ženskou hlavu dovolím, aby moji soldáti navzájem se rozsekali? Tvá vina, — za prolitou krev zaplatíš. Odevzdej šavli — a zavolejte mistra popravčího.‘

Pokusil jsem se omluvit své jednání: ‚Kdož by mohl, plukovníku, bez rozčilení dívat se, jak surovec bezbrannou ženu týrá?‘ pravil jsem.

‚Mlč!‘ okřikl mne. ‚Co ti bylo po ní, po cizí? Máš-li tak měkké srdce, že nesneseš pláč ženský, neměls být vojákem. Haj

si, co je tvého, kdy by tvojí ženou byla, pak bych řekl: byl jsi v právu, třebas Hassenteuflovi hlavu po ramena rozsekl. Ale takhle zaplatíš, můj milý, těžce a krutě zaplatíš za své měkké srdce!'

A v tom vám mezi nás vojáky přímo před velitele s rukama sepjatýma předstoupí paní Alenka. Plukovník zadíval se na ni: ‚Co chceš?'

‚Milost!' zašeptala.

‚Jemu?' okázal na mne. ‚Marně prosíš! Své vojáky nedám si mrzačit. Pro výstrahu pověsit ho dám tady na ulici před tvým domem! Odejdi! Nejsi mu sestrou, nejsi mu ženou, nač prosíš?'

‚Budu jeho ženou, poroučíšli!' tichounce, sotva slyšitelně odvětila ona.

Plukovník a všichni důstojníci s ním hlasitě se rozchechtali. Ale její modré oči prosily tak dojemně, že velitel uprostřed veselí náhle zvážněl. Rozhledl se, důstojníkům ihned zašel smích, neboť náš plukovník uměl se podívat! A krátce, jako když ocelí sekne, pravil: ‚Dobře, máš ho mít! bude tvým mužem. Hned! na mé poručení! Sám za svědka ti půjdu. — Ale ty, Salaji, šavli odevzdej, nejsi více mým kornetem, nejsi soldátem, zůstaň si tady s měšťáky, sedlač, pivo vař a ženu si hlídej!' Věřte, vzkypěla mi tehdy krev, hodil jsem mu šavli pod nohy, div že mne pro vzpouru znova nesoudili. Ale paní Alenka svýma očima mne zachránila!«

Pan Salaj se zamlčel, upil trpkého vína, prošedivělé vousy zakroutil. »A tak paní Alenka, vdova Herzánova, stala se mojí ženou a já sedlákem, počestným sousedem. Nebyl jsem zrozen pro takový život, jaký zde byl. Skřípal jsem zuby. Snad se ještě sousedi pamatují, kterak jsem vyváděl, chytilli mne stesk. Právu jsem vzdoroval, všechno mi bylo směšné a protivné, nežli jsem uvykl, — všichni ti ulekaní a zbabělí měšťané, kteří jenom hřbet nastavovali, ať je tloukl, kdo chtěl, Sas nebo Švéd nebo císařští, jenom výkupné sbírali pro toho i onoho a na dvě strany třeba najednou. Oh, nejraději byl bych to všecko pral, trochu mužnosti vtloukl do těch měšťáckých lebek!«

Starý pán se rozčiloval ve vzpomínkách, neklidně na křesle poposedal, holí o zem uhodil. Klidněji pokračoval: »A moje Alenka, slabounká jako jetelový lístek, celý život třásla se o mne úzkostí, proplakala noci, když mne právo městské do šatlavy dalo, strachem umírala, když se zpupnou soldateskou jsem se na krev hádal. Slabounká, nemocná byla, — myslím, ta věčná úzkost o mne, o můj život jí dodala, ubohé!«

Vzdychl, zasmušil se. Ale zase už vyprávěl — i to trpké víno dovedlo rozvázat jazyk. O svízelech města v bouřlivých dobách a strádání a bídě vypravoval.

»Ale druhá choť tvoje, paní Anýžka z Úpy, lépe prý tě ukrotit dovedla, milý sousede!« dobromyslně poznamenala stařenka.

»Paní Anýžka byla rozumná žena!« vážně odvětil.

»Lidé praví, že tě hospodařit naučila.«

»Rozumná žena byla!« opakoval zamyšlen, »pravou družkou a pomocnicí byla mi v letech neutěšených.«

A rozpovídal se znova, jak bylo zle, když celé ulice v rumy a spáleniště se proměnily, lidé z domova ubíhali a město spustlo i vymřelo. Jak těžko nový život v těch troskách se ujímal - - —

Ale mladou posluchačku Aničku nebavilo jaksi toto vypravování o bídě a utrpení, jehož nepoznala. V klidnější už době se narodila. Neměla ráda stýskání a nářek, — raději slyšela o veselém životě vojenském, o šarvátkách a zájezdech. O bitvě u Licna musel vyprávět pan Salaj. Rád vyprávěl - - a oči se mu jiskřily. Tam tehdy v prudké seči švédský palaš lebku mu rozťal.

A vypravuje, pan Salaj zadíval se na hezounké děvčátko u kolovrátku. Viděl, s jakým obdivem hledí k němu, jak s utajeným dechem naslouchá.

Najednou přetrhl nitku své povídky řka: »Hle, vyrostla vaše malá Anička, sousedko!« a zasmál se a vousy zakroutil: »Skrásněla!«

»A jak bylo dále? jak, když vás dokola Švédové mezi sebe dostali? vypravujte, strýčku!« pobízela Anička.

Vypravoval, ale očí s děvčete nespouštěl. Ona cítila jeho pohled — setkala se s ním. Tak divně se pan soused díval! Zarděla se a náhle nechala kolovrátku a odběhla. Pan Salaj se zamlčel.

»Kam běží? Nerozumná ještě je jako dítě!« řekla matka.

»Ale sličná!« tvrdil znalecky soused. »Do krásy uzrála jako malina. Do pekla by člověk pro ni šel!«

»Mlč, pane kmotře!« napomenula jej stařenka, »v tobě ještě pořád vojenská krev se pění a pokoje nedá!«

Salaj v odpověď hlasitě se rozesmál, ale Aniččina matka povzdechla: »Strach mám o ni, co bude, až já zavru oči. Sirotkem sama na světě zůstane.«

Pan Salaj se zamyslil. »Nenecháme ji o samotě!« Ještě se napil vína. »Postarám se o ni, spi beze všech starostí, milá paní kmotro!«

Vstal, narovnal se, byl ještě přímý jako mladík. Odcházeje v síni potkal Aničku. »Máš mne ráda?« ptal se a za bradu ji vzal. Zasmála se celá červená a odskočila.

Nazítří poslal rychtář JMC. družbu, magistra Večorka, písaře radního a souseda, aby mu vyžádal ruku panny Aničky a prsten zlatý s modrým kaménkem poslal po něm.

Stará kmotřička Spirová ruce spráskla, hlava se jí zatočila, v té chvíli nebyla schopna úsudku. Jen pro Aničku poslala.

Děvečka přišla. Uhlazený magister Večorek, Polák (už po česku Večerník mu navykali si lidé říkati), vyložil panně slovy vybranými své poslání. Otevřela oči, zbledla a zase zčervenala - - a na útěk se dala do své komůrky, na lůžko padla a rozplakala se.

Nevěděla proč. Ne z bázně, ne z radosti — ale z takové směsi nejrůznějších pocitů. Věděla, že pro ni bylo vyznamenáním poselství Večorkovo. Pan Salaj byl nejbohatším sousedem, kolik

domů jemu patřilo, dvůr na předměstí, široká pole. Všude vážen byl, dlouhá léta už jako rychtář JMC. v čele vší obce stál. A dovedl tak hezky vyprávět o svých příhodách, svět poznal a zkusil. Nebylo, kdo by se mu rovnati mohl mezi sousedy schudlého a válkami vypleněného města. I mladé městské synky zastínil, vyšelli v šatě svátečním, v kabátci aksamítovém s kordem na koženém pasu — hrdý, sebevědomý, vždy s hlavou vztyčenou, kypící zdravím, červený a statný.

I matka sama o tom uvažovala, také ona zaplakala nevědouc, zdali potěšením. Kdy by jen Anička o nějaký rok starší byla! ale dítě je, pouhé dítě!

Magister Večorek odbyt prozatím, aby pozejtří pro odpověď si přišel. Ale kdež by pan Salaj dovedl čekati! Sám za chvíli byl tu. A na odpověď že počká, neodejde, až uslyší, jak panna Anička o něm rozhodne!

»Rozmysli si, pane sousede! Uvaž, kolik let je Aničce. Čtrnácte bylo nedávno!« s povzdechem řekla stará paní.

A pan Salaj nakroutiv vousy tedy rozmýšlel. Ne dlouho. Rozmysliv pohodil hlavou a odpověděl sousedce: »Marno, — už jsem takový. Do hlavy, do srdce vešlo mi, že Aničku si vezmu, a tak bude. Věřím, že po dlouhých letech soužení Bůh již se smiloval. Možno už také trochu radosti ze života mít, klidnější časy, díky nebi, zavládly v české zemi. Mé hospodářství roste, vše se mi daří, klášteru kapucínskému za to — Hospodinu vděk — nadání jsem založil i kostelu sv. Bartoloměje. Dům u labutě stavím s velkým nákladem, ten choti své zapíšu. Chci, aby u mne povždy šťastna a spokojena byla. Zasesklo se mi o samotě — myslívám často: nač hospodaříš a staráš se? pro koho? Dcera moje jediná dávno je provdána, dobře se jí vede, hodného muže má. Své vlastní hnízdo si zbudovali. A já starý ve svém opuštěném domě chodím sám a sám, a smutno je mi. Svol, paní sousedko, dej mi dcerku, na rukou ji budu nosit, s ní u mne v klidu a spokojenosti žít budeš!«

Paní sousedka jen hlavou vrtěla a povzdychávala. Na konec rameny pokrčila. »Buď vůle boží — zavolám Aničku, zeptej se jí, chceli za tebe jít dobrovolně, nic neřeknu, jen za ni a za štěstí vaše se pomodlím.«

V tom Anička náhodou do síně vběhla v bílé suknici, prostovlasá, růžová jako míšeňské jablíčko. Až po hrdlo se zarděla. A pan Salaj se vztyčil, vousy nakroutil, bílý límec narovnal, prsa vypjal — ale v té chvilce, snad po prvé v životě, jaksi se mu nedostávalo dechu, ztrácel odvahu hledě do třpytných oček mladičkého děvčete.

Matka po tváři dcerušku pohladila. »Rozmysli se, dobře se rozmysli, Aničko moje!« šeptala jí. Anička zpod dlouhých hedvábných řas po panu sousedu zvědavě zašilhala. Měl aksamítový kabátec, knoflíky stříbrné, u pasu přesku zlatou s drahými kaménky a prsteny na rukou. V tom setkala se s jeho očima. Hleděly žádostivě.

Anička sklopila hlavu, mimoděk se zachvěla, ale když se pan Salaj ptal šeptem a nejistě: »Chce být panna Anička mojí? chce jít se mnou do mého domu?« odpověděla bez průtahu: »Ano!« Zbledla a zarděla se opět, slze jí stoupaly do očí — ale v slzách se smála.

Z venku z náměstí právě se ozval jekot píšťal a veselý pokřik mládeže. Je masopust, vesele dni hazardních hejřilů. Zrovna pod okny paní Martě zazněly housle a flétna a písnička rozpustilá o modrooké Aničce.

Zvědavé děvčátko na vše zapomnělo, skočilo k oknu — kdo tam dole v šeru zimního podvečera zpívá? Pan rychtář JMC. se zamračil a matka vzala dcerušku za ruku, přivedla ji k ženichovi a řekla: »Zde vezměte děťátko moje zlaté, jediné potěšení mé. Co mohu já, stará matka? Vůle boží! Buďte šťastni spolu!« Křížek oběma na čele udělala.

Pod oknem znělo: »Anička, děvečka, modré oči má —« Serbus obecní po ulicích vytroubil a vyhlásil, že vyzdvihují a zapovídají se všechny mumraje a průvody masopustní kdekoliv po městě v těchto smutných a těžkých časech. Aby lidé raději v modlitbách k Pánubohu se obraceli a odpuštění hříchů svých prosili a žádali. Ale všady v podloubí i po ulicích povykovala bujná chasa.

V tichosti Aniččina matka chystala svatbu. Jenže neskončila se, jak zamýšlela, bez hluku a pompy světské. Nedovolil sám pan rychtář, ženich šedohlavý. O své štěstí byl by se nejraději s celým světem rozdělil. Sousedy do svého domu u lva pozval, přichystal vína hojnost, piva silného celou várku, hody slavné vystrojil. V podsíni sladkou kaši chudým kázal rozdávat. Sběhli se podruzi, potulní žebráci, báby a drobná mládež, o misku se tahali a hašteřili.

Byl vlažný den, jižní vítr vál, k polednímu z mlhy sluníčko zasvitlo, zaleskl se po střechách jihnoucí sníh. K večeru pod okny domu páně Salajova houfec veselých mladíků našel se, po sešeřeném rynku dováděl. Bujní synkové to byli, tovaryši žertovní, subkantor a žáci s ním. Mezi houfem student z kolleje pražské dle čapky na hlavě, v pláštíku, s kordem po boku. Na taková kordiska studentská zle bylo naříkáno, bývala příčinou mnohého zranění u sklenky i na záletech. Právo však nositi zbraň studenti měli. A byl to student mužný už, vousatý, dle obleku zámožných rodičů synek. Na růžové pentli loutnu měl zavěšenou, pohrával na ni, veršíky prozpěvoval ohlížeje se ke lvu do oken.

Už se stmívalo, okna v domě ženichově zasvítila, v podsíni zavěšena smolná pochodeň. V hořejších pokojích ještě radovala se četná společnost, po stolech ještě bylo jídla plné mísy a vína, až přetékalo. Pan podkomoří zemský vzácný host na čestném místě ve škrobeném límci, v kabátku zlatem premovaném, kterému už několik knoflíků popustil, s jistou obtíží vstal a zvedl stříbrný pohárek do kraje naplněný (ne vínem ze »spravedlnosti«, ale vzácným španělským). Všechno v úctě ztichlo, pan pod-

komoří ráčí promluvit. Ženich zamrkal očima, otřel vousy a vzav nevěstu za drobnou ručku svému obličeji snažil se dodati výrazu nejvážnějšího. I hlavu lehce naklonil, aby lépe slyšel. V otevřených dveřích nastavili se zvědaví posluhové a ženy kuchyňské.

Pan podkomoří mluvil dlouho, míchaje češtinu s němčinou i s latinskými citáty, připíjel snoubencům, přál mnoho šťastných let. Dlouho, dlouho mluvil opakuje znova, co před chvílí řekl. Jako by mu byl někdo konec řeči ukradl. Matka nevěstina slzela, krajkovým šátečkem oči utírala. Nevěsta z dlouhé chvíle dívala se, jak vosková svíce k jedné straně plápolá (to tak pan podkomoří oddychoval) a ženich zaťav zuby vší mocí zaháněl zívnutí. Nikdo z hostí řečníka neodvážil se vyrušovat, ticho dokola takové, že slyšet bylo, jak paní primátorce, Jiřího Formandla ženě, v hedvábném živůtku těsném po nejnovější modě ocelové obroučky skřípají.

A náhle v to ticho zazněla písnička zdola, otevřenými dveřmi pronikala. Z počátku nikdo nic nepozoroval, písnička zněla z daleka, přitlumeně, zvuk loutny sotva dozníval. Jenom mladičká nevěsta hlavu ke dveřím otočila. Ale pan podkomoří ještě mluvil a v tichu, které již unavovalo, mezi lesklými frásemi jeho blahosklonného přípitku jasněji a opovážlivěji zněla s průvodem loutny písnička trochu veselá, trochu žalující:

»Aničko, děvečko, škoda tě,
matička nebožku prodá tě —«

Ženich přestal poslouchati vzácného pana podkomořího. Podíval se na ženušku — začervenala se, do rtíků zaťala zoubky, patrně bylo jí do smíchu. Též jiní zaslechli písničku — kdosi oběma rukama mlčky dával znamení, aby přivřeli dvéře, aby vzácný pán nerušen mohl skončiti svůj přípitek a gratulaci.

Skončil konečně pan podkomoří, poháry zazvonily. K ženichu přikročil, zobjímal jej, mladé žínce dvorně ručku políbil.

»Proč se směješ, Aničko?« ptal se po chvilce pan Salaj. Mladá žínka se řehotala, upřímně řekla: »Směji se, jak mladý Jindra zazpíval panu podkomořímu.«

»Mladý Jindra — jak víš, kdo zpíval?«

Nezarděla se v rozpacích, hledíc manželu svému do očí vesele odvětila: »Mluvila jsem s ním, k strýci Kinclovi návštěvou přišel. Student je, z Prahy, dávno zkoušku bakalářskou skládati měl, ale líto mu prý veselého života studentského —«

»Mluvila jsi s ním?« divil se manžel.

»Mluvila, žeť!« bez rozpaků se přiznala, »u tety Kinclové, — jeho kmotrou jest, — s ním jsem mluvila. Nějaké verše psané mi dal, však jsem jich nečetla, ale kamsi hodila, jistě rozpustilé byly.«

Pan Salaj z Cifry neřekl více, jen trochu se zamyslil. S primatorem Jiřím Formandlem promluvil. Zvěděl brzy o mladém Jindrovi z Orebthalu. Větroplach je to, student věčný, který dobroty svých rodičů zneužívá, po nocích hejskuje, zlé pohoršení

dává, s děvčaty a žínkami mladými pletky vyhledávaje. Vážným a ctihodným sousedům pokoje nedá, jedovatými popěvky je pronásleduje a zlobí a s klidnými měšťany hádky zapřádá a hned kordu se chápe. A s ním tuláci ledakteří, žáci žebraví, zlí tovaryši se buntují a právu městskému se rouhají a na odpor staví.

Ještě té noci mladý Jindra, aby pověst svoji osvědčil, servusem městským pro svévoli pokárán hanebně jemu i pánům na radnici všelijakými veršíky a průpovědmi se rouhal.

Na druhý den strýc Tobiáš Kincl studenta k rodičům vypravil s napomenutím, aby konečně na jinou a lepší cestu se dal a studií svých více nežli pletek nekalých si všímal.

Odešel tedy hejsek rozpustilý, ale ještě mladé žínce Aničce Salajové vzkázal, že bohdá brzy se vrátí a nové písničky pro ni připraví.

Pochlubila se svému manželu. Pan rychtář JMC. zahučel: »Jen ať se vrátí!« Vousy nakroutil, očima zablýskal a na kord udeřil. —

Omládl pan Salaj po boku své krásné ženušky po trampotách a zápasech života. V klidu a spokojenosti ubíhaly mu dni požehnaného stáří.

Těšil se na jaro, u dvorce svého na předměstí velikou zahradu ovocným stromovím vysázeti dá pro svoji Aničku milou. Dům u bílé labutě dostaví, krásné obydlí upraví sobě i své Aničce. Nač vzpomněl, vždy jen Anička na mysli mu tanula, v srdci ležela, pro ni všechno by dal. Anička byla hodná, spokojena v domě jeho. Stará matička byla s ní, předly, vyšívaly, domácí práce obstaraly a večer Anička čítala v evangeliu, které z kláštera dostala. Pan Salaj poslouchal jen jedním uchem, sedě v lenošce, hleděl na Aničku a myslil si, jaká je něžná. A evangelium, divná kniha, — on byl ještě z toho starého zákona, kde stojí: zub za zub, oko za oko! —

Tak přišlo jaro. Častěji Anička odskočila do dvora na předměstí, — kravičky tam měli, stádo ovcí, zkušený šafář vedl polní hospodářství. Ráda Anička prodlela v zahradě, kde mezi zeleninou měla záhonky květin. Zdálo se jí, že se tu volněji dýše, nežli doma pod klenutým stropem. Bylo tu veselo, — od brány městské široká cesta vedla kolem kamenné zdi, Anička hledíc přes ohradu, viděla po cestě přecházeti četné hloučky venkovanů, vozy v košatinách vysoko naložené do města přijížděti, z okolí bohaté zemany na koních klusati, žebráky v prachu se plahočiti. Potulní šumaři s dudami a píšťalami kolem táhli a jindy zase processí s korouhvemi, — co všelikého shonu tu bylo!

A kdysi za onou zdí odpůldne v neděli ozvala se písnička: »Anička, děvečka, modré oči má – –«

Anička zvědavě naklonila se přes kamennou ohradu. Poznala zpěváka, — byl to mladý Jindra . . .

K večeru pan Salaj, JMC. rychtář, odpoledne ztráviv v posezení přátelském v domě šenkovním, vyšel za brány, do své zahrady mířil. V šatě svátečním šel statným a pružným krokem,

s lesklými knoflíky na kamizole, kord se mu houpal po boku na červeném pasu. Bílé punčochy měl modrými podvazky převázané, zlaté přesky na střevících. Děkoval v pravo v levo, kdo jej potkal, uctivě pozdravoval.

V duchu rozpřádal myšlenku, která nedávno hlavou mu kmitla: změnily se časy, změnily! V jiných poměrech vyrůstá teď mládež, jiné jsou, klidnější doby, už jenom kde kdo přepychu se chytá, po parádě touží, jak vlasy načesati, na krk límeček uvázati, jaké přesky na střevíce. Sotva lidem maličko otrne, hned zpyšní. Zapomínají, jak bývalo zle, příliš lehko zapomínají, — jen aby Pánbůh netrestal lidskou pýchu. Výstrahy Hospodin dává hroznými požáry a neúrodou, ale hříšní lidé nedbají.

Vzdychl — mimovolně však se usmál šibalské oči přimhouřiv. Sluší Aničce, navlekneli nové šaty barvy chrpové se živůtkem květovaným, zlatem vyšívaným, staženým v bocích a pod krčkem v srdéčko vystřiženým! I to jí sluší, jak vlasy po modě vysoko načesává. Jako kytička je svěží a roztomilá! Pokročil rychleji — zatoužil potěšit se s mladou ženuškou.

Sotva do zahrady vešel, hned ji zahledl. U zdi pod kvetoucí třešní stála opřena o kmen. Sluníčko prosvítalo větvemi, paprsky smekaly se po štíhlé postavě, třpytily se na hedbáví a zlatě. Ženuščin obličej byl celý prozářen veselým úsměvem. Ale pro Bůh! Kdo to v trávě u jejích nohou?

Mladík nějaký na loutně pohrává, zpívá polohlasem a zraky mu žádostivě svítí vzhůru po Aničce. Student podle šatu.

Pan Salaj se zamračil, stiskl maně rukojeť kordu, pod šedým obočím se mu zablesklo. Ani ho nezahledli, ani kroků jeho neslyšeli tam pod třešní. Nějaká veselá byla písnička, kterou mladý student prozpěvoval, Anička se dívá na zpěváka a směje se. Teď oči zvedla, potkala se s pohledem svého muže, zlým, výhrůžným pohledem. V očích jí vyhasla záře, se rtů zmizel úsměv, ale nepolekala se, nezbledla.

Vykročila manželovi vstříc, obě ručky, malé bílé ručky mu podávala a vesele řekla: »Hle, pan Jindra z Orebthalu, bakalářství kandidát, k příbuzným svým na návštěvu přišel.«

»A jak sem — do zahrady?« otázal se suše pan Salaj.

»Jak? přes zeď!« odvětila prostě. Očí nesklopila, ačkoliv pan manžel pátral v nich podezřívavě. Nenašel v nich viny, čisté byly jako oči dítěte.

Oddechnul si, ulevilo se mu, divná tíseň, která sevřela srdce panu rychtáři, mizela. Podíval se po mladém Jindrovi. Student seděl na zemi v trávě, na loutně pobrnkával, zuby v rozpustilém úšklebku pod černým knírem vycenil a zpíval:

»Anička, děvečka, s modrýma očima
hlavičku nakloní, na mne se usmívá —«

»Jdi, děťátko moje, domů!« řekl pan Salaj své choti, »mamička na tě čeká, z požehnání se vrátila, ze svatého evangelia cosi jí přečteš.«

Anička tiše a poslušně odpověděla: »Je pravda, zdržela jsem se tu již dlouho.«

»Jdi, děťátko!« Mladá žínka pokorně políbila mu ruku kostnatou s modrými žilami a on zachytiv ženuščinu hlavičku poceloval ji na čelo a po tvářích pohladil. Odcházela klidně, ještě cestou květy po záhonkách trhala. Pan Salaj díval se za ní -- na vše zapomněl, na celý svět.

Ale za ním hlasitěji a jízlivěji ozývala se písnička:

»Škoda tě, Aničko, škoda je,
mohla jsi se mnou jít do ráje,
teď tě má stařeček skuhraje.
Když tě má, ať si má,
bude žít týden nebo dva,
komu tě po smrti zanechá?«

Pan Salaj se obrátil, zuby stiskl. Pravici v bok podepřel a pohledem zabodl se v oči zpěvákovy. Student vydržel pohled.

»Podej mi ručinku svou —«

bezstarostně dále znělo.

»Co tu hledáš?« ptal se pan Salaj.

»— růžičky, hubičky sladké jsou —«

snad maně písničkou odpovídal student. Pan Salaj sáhl po kordu.

»Vstaň!« vykřikl, zuby zaskřípal.

»— očka tvá blankytná čarujou —«

Opravdu mladík povstal, ale ne aby pokorně před rychtářem JMC. hlavu sklopil. Vzdorně se vypjal a s drzým úsměvem taky po svém kordisku sáhl. Loutna odhozena ležela v zelené trávě.

Tak proti sobě stáli měříce se planoucími zraky. Panu rychtáři zmodrala stará jízva na skráni, zbrunátněl.

»Proč se vkrádáš jako zloděj do mé zahrady?« vyslýchal.

»Po vonné kytičce se mi zastesklo. Myslíšli, urozený pane rychtáři, že jenom pro tebe kvetou?« vysmál se hejsek.

»Chraň se!« zasyčel pan Salaj a kord vytasil. V tu chvíli nebyl rychtářem JMC., byl zase divokým vojákem, zapomněl na důstojnost svou, na stáří své, krev zakypěla v něm. Přímo se rozehnal hrotem po drzém hejsku. Jindra odskočil, ale jeho kordisko třpytivým paprskem mihlo se vzduchem, ocel na oceli zasvištěla.

»Chraň se!« křičel pan Salaj bodaje. Mladík chytal a odrážel zuřivé výpady. Se rtů nezmizel mu úsměšek, ale nebyl patrně dobrým šermířem, starý voják jej udolával. Zakolísal, ustoupil o krok, krvácel již zasažen hrotem v zápěstí. V okamžiku třeskla ocel po oceli, studentovo kordisko odletělo. A pan rychtář JMC. namířiv kord řekl temně: »Zemřeš!«

Mladík se usmíval ještě strnulým smíchem, pochopil, že je ztracen. Dívaje se pevně soupeři do očí, rozhalil na prsou kabátec, proti blyštícímu se hrotu nastavil nahá prsa a řekl: »Bodni!«

Čekal ránu, kterou dáti sám dojista by se nerozpakoval. Ale starému zemanu náhle v očích se zatmělo, hrot ocele zakolísal, — možno že to krev pobouřená k hlavě se nahrnula. Ucítil srdce nepravidelně bušit, okamžitá mdloba jej přepadla. Jako z dálky slyšel mladého lehkomyslníka recitovat:

»Adio, tedy už, Aničko má!
Zemruli, zemru já, —
ale až stařeček vale ti dá,
komu tě, umruli, zanechá?

Závrať starcova pominula, v očích se mu rozjasnilo, ale hrot kordu ještě se třepetal a srdce nepravidelně bušilo. Zpod obočí díval se pan rychtář na mladíka a výraz jeho tváře se měnil. Vztek, jenž mu křivil obličej, přecházel v trpký a bolestný, bezděčný úsměv. Spustil kord, do pochvy jej zarazil a řekl mladíku: »Jdi, běž, pouštím tě! A nauč se lépe držeti kord!«

Student udiven s nedůvěrou otevřel oči, ale nehnul se.

»Jdi, k studiu se vrať! zkoušku bakalářskou dělat máš — jdi, uč se!« hledě stranou hovořil zeman.

Jenom rty se mladíku stahovaly v úsměšek. Nehnul se.

Pan rychtář JMC. stále hleděl kamsi do neurčita očima zamženýma — po chvilce netrpěliv se obrátil a spěšně odešel. Ani se už neohledl. —

Ulekli se domácí, ulekla se mladá paní Anička, pán se vrátil domů bledý a se rty zmodralými! Pro lazebníka překotem poslali.

»Hluboko tni!« poroučel mu pan Salaj s podivným a smutným pohledem, »mnoho krve mám, vzbouřila se, k hlavě vstupuje!« Lazebník starý a zkušený z bílé zástěry vyňal blýskavé nožíky, nasekl žílu v páži, ale krev netryskla rudým praménkem, jenom pomalu černá a hustá prýštila z rány.

»Hlouběji!« chraptivě kázal pan Salaj dívaje se na temný pramének. »Ať vyteče nemocná krev!«

Lazebník s poníženým úsměvem v rozpacích pokrčil rameny: »Bůh mi svědek, urozený pane, měsíc v poslední čtvrt vstupuje a tu zle jest žilou pouštěti. Bůh mi svědek! ale prášek mám zázračný z kláštera v Sedlicích, z kamene, který s nebe spadl, je dělán proti mdlobám a závratím a proti všem jiným nemocem z krve zkažené vyzkoušen jest. Přinesu —«

Pan Salaj mlčel zamyšlen. Pak zahučel: »Zavaž ránu!«

Lazebník poslechl.

»A prášek si nech. Vím, co mi je, proč teče krev černá slabým pramének, vím, jak říkají té nemoci.«

»I já vím, jak sluje tento morbus, urozený pane, Bůh mi svědek!« na tenkých nožkách poskakuje klonil se lazebník a pološeptem cosi latinského drmolil.

»Stáří se jmenuje!« vybuchl pan Salaj, »rozumíš? Dnes prvně znamenal jsem těžkou tuto nemoc, jako by najednou vypukla. A není uzdravení! nevyléčíš ani práškem z nebeského kamene. Co tu chceš? Jdi k čertu, felčare!«

Vyhnal zděšeného lazebníka. A zavolal ženušku svou. »Sedni, Aničko, vedle mne a čti mi evangelium!« prosil s oddaným úsměvem. Setmělo se v pokoji u lva, na stole kahánec olejový plápolal, Anička četla v staré knize, bílou rukou podpírajíc čelo. Starý pán hleděl na ni, ale neposlouchal, nerozuměl slovům, jenom lahodný zvuk jejího hlasu slyšel a viděl svěží hezounký profil mladé hlavičky. Ve vzpomínkách se ztrácel. Viděl Alenku Herzánovu, první ženu svoji, slabounkou, věčně ulekanou, chvějící se, uplakanou. Hrůzy bouřlivých válečných časů ji udolaly, vadla v úzkostech a strachu, v časté bídě, v dýmu požárů, v třeskotu zbraní. Viděl i Anýžku z Úpy, která tolik let byla mu družkou. Viděl ji v prostých šatech, upracovanou, sluncem ožehlou, s rukama tvrdýma, silnou jako muž, odhodlanou. Vzácná to byla žena! Co přetrpěla, aniž si komu posteskla! Pan Salaj maně povzdechl. Vrátil se z dávných vzpomínek ke stolu, kde Anička četla. Tak mladičká a krásná! hebounká, něžná jako loutka v krajzlíku, v šatečkách lehounkých jako z pavučin. A se zlatými vlasy načesanými, s bílým hrdlem, s měkkýma ručkama. Ano, řekl si v duchu, v jiné době rozkvetla. Tesknota jakási ozvala se mu v srdci, hlavu položil do dlaní a s utajeným dechem naslouchal zvonkovému hlasu mladé své ženy....

A na zítřek z rána vyšel pan Salaj z domu. Ztěžka kráčel, často oddychoval opřen na hůl. Oči jeho bloudily kolem smutně a unaveně. Chladno mu bylo v záři jarního sluníčka, cizím nějak cítil se v ruchu městského života. Na spáleništích zedníci a tesaři pracovali, ke gotickým přízemkům pobořených obydlí přistavovali barokní štíty, ozdobné římsy lepili, vysoké střechy vyzdvihovali. Nikdy ještě si nepovšiml pan Salaj, jak změnila se tvářnost ulice před ním. Maně se ohledl — jako by v cizině byl. Včera, předevčírem tu šel, proč teprve dnes ozval se teskný ten pocit? Jako z daleka netečně se díval na všechen život.

Umdlen sotva došel, kam zamířil. K mistru kameníkovi u brány nové či Pražské, jenž v polozasypaném příkopu městském před lety si dílnu zařídil, kamenné schody a prahy, kříže a časem pomníky řemeslně tesal, dobývaje pro své dílo tvrdé kusy bílého pískovce z rozpadlé obruby hradební. Těžce do příkopu vešel starý pán, o hůl se opíral, ale přece vzpřímen a s hlavou vztyčenou. Kameník překvapen nechal své práce, přiběhl v kožené zástěře, v trepkách, pokryt pískovým prachem.

»Slyš, mistře!« oslovil jej pan Salaj holí ukazuje, »z tohoto kamene náhrobek mi vytesej, pěkný — rozumíš?«

Mistr nedůvěřivě se usmál.

»Nic se nesměj, hned se dej do práce, pro mne bude!« zamračen netrpělivě nakazoval zeman. »V kostele hrobku mi připravíš. A pospěš si, není času!« Holí zaklepal o kámen. »A dej pozor, aby úřad se neptal, kdo ti dovolil kámen z hradeb vylamovat!«

Mistr kameník překvapen oči vytřeštil. Pak za uchem se poškrábal, pohledl na rozpukanou zeď. »Na nic nejsou už hradby!« pokrčil rameny. »Sestárly, přežily svůj věk.«

Pan Salaj potřásl hlavou s trpkým úsměvem. »Máš pravdu, rozpadávají se, přežily svůj věk! Pospěš si!« dodal ještě a hrdě pokynuv hlavou na ponížené poklony kameníkovy odešel.

Mistr opravdu si popílil. V děkanském kostele v kapli narození Páně do zdi postaven náhrobek se znakem páně Salajovým a s nápisem dokola, jak urozený pán si přál.

Překvapil mladičkou choť svou Aničku, — rozplakala se, když ji do kaple zavedl a náhrobek jí okázal.

»Ne, neplač!« těšil ji. »Co naplat! sestaral jsem, přežil jsem svůj věk. Je jiná doba, Aničko milá! Cítím to. Můj čas už prošel v těžkých patáliích a v utrpení, — díky Bohu, že je pryč. Byla to strašlivá léta, krvavá, nemilá. Tys jich nepoznala, tobě už nová doba svítí, kéž by byla veselejší, Aničko! Aby Pánbůh nerozhněval se opět pro slabosti lidské.« A nezvykle měkkým hlasem dodal: »Modlím se za tebe, Aničko!« Pohladil ji po tváři a zase pokračoval klidně a rozvážně: »Neplač, Aničko! Až umru — jsem připraven, děťátko, — vidíš, i nápis na kameni je hotov. Vím, že brzy pod ním ulehnu, ale nevím dne. Až mne pochováš, dej doplnit datum, nechť mistr kameník tuto vytesá rok a den, kdy jsem odešel. —« Prstem okazoval, kde v kameni psáno: »Nobilis ac generosus dominus Michael Salaj de Czifra — — aetatis suae 6 — obiit A. 167 —.

Brzy umřel pan Salaj z Cifry, JMC. rychtář, léta Páně 1673, stár jsa 67 let. Pochovali jej pod kamenem v kapli narození Páně. Anička, vdova, mužova veškerého statku jediná dědička, za mladého Jindru z Orebthalu, bakaláře, se provdala, sotva že proběhl smuteční čas.

A na kameni náhrobním v kostele kolínském dodnes nedopsán zůstal letopočet. Neměla chvilky mladičká vdova, aby vzkázala mistru kameníku.

Z knihy »Korálové ostrovy«

od

Jaroslava Vrchlického.

Duch písní přišel ke mně . . .

Duch písní přišel ke mně
a za ruku mne vzal:
»Proč lhostejná ti země?
Proč v srdci tvém jen žal?
Ó, rozhledni se kolem!
Což není krásný svět?
Na stráních jako polem
se pro tebe rdí květ.

Jen plnou radost píti,
jen ze všeho brát ples,
pak půjdeš jen skrz kvítí
a přítelem ti les,
i vonný svlačce kalich
i pyšný růže vděk
a ve oklikách stálých
rej šedých vlaštovek!

Niv samet rozvlněný
a modrých vrchů kruh,
i holé skalní stěny,
tmou smrčin břízy pruh,
a bílá cesta lesem
v dál šerých v modřínech,
a motýlů shon vřesem
a řekou lodí spěch.

A veškerý shluk lidí
i velikých měst ruch,
shon práce, která sklidí,
co smyslil a stkal duch;
i myšlenek vzlet smělý,
jenž vesmír proniká,
kout slední duše stmělý,
kde zpěv spí básníka!«

Já šel s ním. Od té doby
víc necítím se sám,
mé otevřeny hroby,
ruch zjevů, smyslů klam.
Vše stíny v dál se vlekou,
ba slyším hudbu sfer,
a písně moje tekou
od jitra po večer . . .

Své vnučce.

To všecko přejde, jak tu leží:
ta obrázková knížek směs,
ten kůň, jenž natažen sám běží,
se srstí beránek i pes;

Ty panenky vše rozcuchané
i odřený a splasklý míč,
to nádobíčko rozlámané
a s harmonikou trubka, bič;

Je toho skoro truhlík celý
a plný pestré veteše
a denně zas tvůj krůček bdělý
sem stáčí se k tvé potěše.

A všecko každým dnem zas baví
v té neúmorné svěžesti,
již obnovuje mladost, zdraví
tkajíce přelud o štěstí.

A tak ti život denně splývá,
půl pohádka jest a půl sen,
vždy dojat zrak se k tobě dívá
a den ti plyne jako den.

Tak stejně jako tvojí matce,
kdy rovněž tak jsem nad ní stál,
od svojí ustávaje práce,
v jho jejíž zlý mne osud spjal.

Tak vidím, jak se všecko vrací,
jak první květy na větvích,
jak na počátku jara ptáci,
jak v podjeseni první sníh.

Jak vše zde bylo by již všední,
jak verš, jenž říkám z paměti,
svět žalář byl by, kde se nední,
bez něžné lásky k dítěti.

Jak z všeho, co jsme vydobili,
svým uměním i odvahou
ve napjetí až krajní síly,
ať hravě již, ať námahou,

By náhle pozbylo své ceny
a nezjasnilo chmury čel,
kdy by se nad tím vytoužený
tvůj, dítě, úsměv nevznášel!

Tož vraceje se k svojí práci,
již ten tvůj úsměv vyzlatil,
se modlím s tichou resignací,
by stejným Bůh ti odplatil!

Oddech.

»Již trhat můžeš hrozny, jsou již zralé,
jak těžké visí, modrým dechem vábí...«
»Ty v snech, já vím,« tož v práci své jdu dále.

Že léto mám a k tomu léto babí,
kam sáhnu pavučiny... nač je zvát.«
Já v maskování pravdy vždy byl chabý.

Jak vždycky sedí bída u mých vrat,
zde věru nelze — byť to bylo třeba —
si oddechu na malou chvilku přát:

Tož nechám hrozny viset — honím chleba.

Dvě hvězdy.

Jak dvě hvězdy bludné setkají se duše,
na jediný pohled v citů stejných tuše.

Ani září svojí nedotknou se v letu
a přec je to pozdrav dvou rozdílných světů.

Mihnou se a letí kolem vedle sebe,
co kol jiných sester září celé nebe!

Proč jen ty dvě ze všech v jediné té chvíli
tak se pochopily, tak se pozdravily?

Z nového výletu do Skotska.

Píše

V. E. Mourek.

Před pěti lety byl jsem v Glasgowě zastupuje naše starobylé vysoké učení při oslavě 450. ročnice tamní university. Letos mne příčina podobná zavedla do téže země, ale ještě dále na sever, do Aberdeena.

Tam r. 1495 biskup Vilém Elphinston si opatřil bullu papeže Alexandra VI., kterou založeno bylo *Studium generale*, jež po překonání rozmanitých překážek vešlo v život akademickým rokem 1506, t. j. právě před čtyřmi sty lety. Toto čtyřstaleté trvání oslavovalo se letos a zároveň s ním také dokončení desítileté stavby nádherné nové budovy universitní, kterou slavnostně

zahájit přijeti slíbil do Aberdeena sám král Edward VII. s chotí Alexandrou. Ke slavnosti tak vzácné universita Aberdeenská sezvala si zástupce z vědeckých kruhů všeho světa, mezi nimi také senat našeho staroslavného učení Karlova, který mne tam poslal jako svého delegáta.

Tentokráte nejel jsem sám, nýbrž s chotí, která svou rodnou zemi byla opustila před 39 lety a od té doby na ni ani nohou nevkročila. Teď ráda použila naskytlé příležitosti, aby zase jednou dýchala vzduch Velké Britannie.

Škoda, že slavnost za příčinou slíbené účasti královy musela býti položena na samý konec prázdnin: začala dne 25., končila dne 28. září. Nebylo možno s ní spojiti vyjížďku do hor a na jezera skotská, poněvadž všecky dopravy výletní přestávají tam už 15. září. Náhradou za to umínili jsme si zajeti nejprve do Londýna a na zpáteční cestě prohlednouti si Edinburk.

Osvěženi sedminedělním pobytem na milé vzdušné Šumavě, vydali jsme se na cestu dne 14. září. Vzali jsme si lístky okružní domnívajíce se, že ušetříme cestovného; ale neposloužili jsme si. Vyjeli jsme z Prahy odpoledním rychlíkem do Drážďan a do Lipska. Byli bychom měli jeti přes Hanover do Dortmundu, kde jsme měli ráno stihnouti Berlínský rychlovlak, jenž by nás zavezl do Vlissinek. Ale v Lipsku nás usadili do části vlaku, jež se cestou oddělila a dala se směrem přes Halberstadt do Cách. Ráno, po škaredé jízdě noční museli jsme přesedati, abychom se vůbec dostali do Dortmundu, a když jsme tam dorazili, dověděli jsme se, že nám Berlínský vlak právě asi před desíti minutami ujel, a nejbližší přímý vlak do Vlissinek že jede až na večer. Nehoda byla tím mrzutější, že jsme se byli těšili na přeplavbu z Vlissinek do Queenborougha za dne. Den byl krásný a osmihodinová plavba po moři byla by poskytla skutečný požitek. O ten jsme přišli, mohli jsme jeti už jen v noci. Rozmrzelí na všecken svět, šli jsme do nejbližšího hotelu nahradit bídnou noc ve vlaku a zaspat větší část nuceného zdržení.

Nejbližší hotel neukázal se býti nejpěknější, ale spali jsme dlouho do odpoledne a probudili se v rozmaru značně polepšeném. Chtěli jsme po té projíti se Dortmundem, ale jeho umouněný zevnějšek neměl dost lákavosti, aby nás upoutal. Uchýlili jsme se do restaurace nádražní, ukojili jsme ozývající se hlad a bavili jsme se přihlížejíce nad míru čilému ruchu přijíždějících a odjíždějících vlaků a vzdouvajícímu se a zas utuchajícímu přílivu a odlivu více méně upachtěných pocestných. V sedm hodin, už po tmě, dostavil se náš rychlík od Berlína, a jeli jsme dále.

Vlak uháněl jako zběsilý, ale jízda Porýním a Hollandskem protáhla se do únavné délky. Bylo dávno po půlnoci (dle středoevropského času), když jsme dostihli Vlissinek a hned z vlaku přestoupili na palubu čekajícího parníku a hned také sešli pod palubu do obhroublé krychlovité skříně, jakým se na lodích říká kajuta. Nemeškajíce uložili jsme se na police, jež v kajutách za-

stávají místo postelí, a brzo jsme usnuli. Zdálo se mi, že jsem se hezky prospal, když jsem se probudil. Odkloniv clonu s elektrické tampy, podíval jsem se na hodinky: ukazovaly na pátou. Vstal jsem tedy, hlavně s tím úmyslem, abych při mytí později své spolucestovnici nepřekážel (měli jsme kajutu separátní) a opláknuv se jakž takž, ustrojil jsem se a vyšel z kajuty ven a nahoru na palubu. Tam jsem ještě nezastihl živé duše. Teprve za hodnou chvíli objevil se jakýsi služebný duch a otvíral na mne udivené oči. Já mu splácel rovné rovným a pak jsme se domluvili. Moje hodinky ukazovaly ještě pražský čas, t. j. o více nežli hodinu napřed. Na úžině Lamancheské, po které jsme teď pluli, ani v tu chvíli nebylo ještě půl páté. Byl bych si mohl ještě více nežli hodinu poležeti na polici v kajutě. Ale ráno bylo pěkné, bavil jsem se pozoruje, kterak se znenáhla rozednívá a kterak po levé straně vystupuje táhlý, nízký břeh Anglie. Za hodnou chvíli také začali se objevovati jiní pocestní, přišla moje choť a brzo po té stewart hlásil, že můžeme, libo-li nám, snídati. Toho jsme rádi použili a posnídali pohodlně; a mezi tím loď dojela svého cíle Queenborougha. Vlak londýnský čekal posunut jsa až na samé přístaviště a asi za hodinu dopravil nás do hlavního města. Dráha z části vede krajem pahorky zvlněným, dokonce i lesnatým, který v jasu zářijového slunce vypadal velmi příjemně, ač známky podzimu všude již patrně bylo viděti.

V Londýně ztrávili jsme celý týden a prohledli ~~jsme~~ si milionové město aspoň zvenčí po velmi rozmanitých stránkách, těšíce se stálému průvodu milých přátel, kteří nám přišli naproti až do nádraží. Do museí a sbírek jsme vůbec nešli ze zásady; spokojili jsme se skoro výhradně zevnějškem města, neumdlévajícím, až závratným ruchem po ulicích a proti tomu klidným zátiším rozlehlých parků. Všech podzemních drah jsme okusili. Přibývá jich každým rokem, a staví se čím dále tím úhledněji. Poslední »tubes« (= trouby) jsou všecky obloženy uvnitř lesklými šamotkami, tak že vypadají jako čistotné lázně. Do hlubin dolů a z hlubin ven nahoru už se ani nechodí po schodech, všude jsou pohodlné obrovské zdviže (lifts); vzduch všude je svěží a čistý, poněvadž pohon jest elektrický i osvětlení elektrické, tak že není vůbec kouře nebo zřídla nepříjemných zápachů. Proti těm novým »rourám« stará podzemní dráha, která také ještě existuje tak, jak jsem ji seznal před 19 lety, jest ubohá špínou, tmou a výběrem přerozmanitých zápachů; ale přece stejně praktická dopravou milionů chvátajících Londyňanů. Nové »tubes« jen ukazují, jaký pokrok se stal také co do úpravnosti a úhlednosti vnější. Touto stránkou také vyniká ohromný tunel, který pod vodou spojuje oba břehy Temže proti Greenwichi. Tímto tunelem se jezdí po omnibusech, nikoli drahou, a jízda trvá dobrou půl hodiny, poněvadž do hlubin podvodních vedou z daleka se sklánějící příjezdy. Je také celý obložen polévanými šamotkami, osvětlen elektricky a vzduch udržuje se v něm čistý přirozeným průvanem. První dojem z něho je jako z pohádky. Z Greenwiche pak jsme

se vrátili do středu města (k Westminsterskému mostu) jedouce v hořejším patře povozu nadzemní elektrické dráhy.

Z budov památných prohledli jsme si nejprve slavnou kathedrálu sv. Pavla. Byly tam právě služby boží, ale lidé přicházeli a odcházeli, a uvnitř přecházeli jako v nějaké tržnici a docela mařili dojem posvátný. Lepší vzpomínky jsme si odnesli z opatství Westminsterského, jež je pantheonem všech vynikajících osob v národě. Tam přidružili jsme se ke skupině příchozích, jež prováděl zřízenec zádušního úřadu, a vyslechli dlouhé výklady historické, které se víží ke každému náhrobku i každé soše, jichžto se tam nahledalo za mnohá století. V nejstarší části chrámu mají starý stolec králů skotských, prostičké křeslo dřevěné, jehož sedačka leží na velikém kameni pískovce hran jako polní valoun zhruba vodou obroušených. Na tom prý nastolen byl i nynější král Edward VII. při slavném korunování před několika lety. Velebný je dojem celého chrámu Westminsterského, ale je také velice přeplněn, a starobylost prozrazuje se všude vrstvami prachu a pavučin: moje choť si velice přála, aby je mohla především smésti a ukliditi.

Také jsme byli v staroslavném Toweru, který jsem před 19 lety si prohlížel jen zvenčí, a to s paluby parníčku plovoucího po Temži. Tenkrát jsem v Osvětě o něm neuctivě napsal, že jsem, vida tam přecházeti vojenské stráže, se divil, »cože tam asi hlídají v té staré rachotině?« Letos jsem se přesvědčil, že jsem tenkráte nebyl od pravdy daleko. Zajímavost Toweru je prostě historická a po té stránce ovšem pro Angličana veliká. Cizinec podiví se ohromně tlustým zdem a obecnému nedostatku vzduchu i světla ve sklepeních a věžích, jež bývaly nuceným pobytem vězňů, nejvíce politických; povzdechne si nad krutostí lidskou poslouchaje výklad průvodčího, jenž vypočítává dlouhé řady obětí, v Toweru zhusta z ledabylých příčin popravených — na nádvoří je bývalé popraviště vyznačeno zvláštní úpravou dlažby — ale velikolepého tam skutečně neshledá nic mimo cennou sbírku brnění rytířských a jiných památek zbroje z dob starých i novějších, jež v hlavní budově plní dvě poschodí, a pak ovšem mimo neocenitelný poklad všech korunovacích a řádových klenotů královských, které v jiné věži jsou stále vystaveny na odiv v jakési kleci ze hmotných pevných prutů železných.

Rozsáhlý je Tower a veliké části jeho se užívá dosud jako kasáren. Na prvním nádvoří zastali jsme oddělení vytáhlých pěšáků při exercírce, a cvičící šikovatel, zdálo se mi, že si počíná právě tak hartusivě jako prý šikovatelé všech armád evropských. Nás diváky provázel pravý »beef-eater« (masojídek), vysloužilec vojenský ve zvláštním kroji, upomínajícím na středověkého heralta. Co povídati měl, uměl dobře, a bylo toho hojně, ale v těch různých vězeních vždycky podotýkal, že, jak se mu zdá, tam asi vězňové nebývali leda při nějaké úřední prohlídce, poněvadž by tam vůbec byli živi ani nevydrželi. Jisto jest, že na př. Sir Walter Raleigh, jenž v Toweru prý byl vězněn dvanáct let a za tu dobu

sepsal velké dílo historické, ve sklepě, jenž se ukazuje jako jeho vězení, nebyl by vydržel ani dvanáct hodin, a zcela bezpečně by tam byl nemohl psáti. Celkový dojem Toweru tedy aspoň pro cizince není leč dokonalé zklamání.

Mnohem působivější jest hned pod Towerem div moderního umění inženýrského, zdvihací most, který propouští největší lodě z přístavu v řece daleko nad Tower sahajícího ku plavbě dolů po vodě. Mezi dvěma vysokými věžemi dvě polovice střední části mostu zdvihají se a zase proti sobě se sklánějí a spojují jako hračka bez nejmenšího lomozu. Vozba po mostě, jen na kratičký čas přerušená, jakmile lodi propluly a most se zase spojil, pokračuje, jakoby nic se nebylo stalo.

Jedno půldne jsme vynaložili na prohlídku rakouské výstavy a zvláště české její části. Tolik o ní v našich novinách bylo psáno, že jsme tam přišli s velikou dychtivostí. Snad proto také naše — překvapení bylo veliké. Ale není na čase, abych se o tom rozpisoval. Výstava rakouská ostatně byla celkem slušná, poučná i zábavná. Nás pobavily nejvíce dívčiny v alpském (prý štýrském) kroji, které posluhovaly čajem, a všecky byly kované Angličanky!

Za pobytu v Londýně jsme se k doporučení milých známých ubytovali v jednom z četných hostinných domů soukromých (*board and residence*) a nikoli v hotelu. Žije se tam zcela spůsobem soukromých rodin, a co hlavního, mnohem laciněji. Měli jsme pěknou, prostornou a vzdušnou ložnici v druhém patře, jídelny v přízemí a salonu v prvním patře jsme ovšem užívali společně s ostatními strávníky v domě bydlícími. Tu by byla příležitost rozepsati se nanovo o domácích zvycích v rodinách anglických, jak jsem je vylíčil v Osvětě před 19 lety z prvního svého pobytu v Anglii. Shledal jsem, že se od té doby nic podstatně nezměnilo, a jen o stravě něco málo dodám. Přesvědčili jsme se, že k větší cti přišly polévky, na něž dříve mnoho nedbáno, a místo drahého vína (*sherry*, *port*) nebo těžkých anglických piv (*ale, porter*) obliby docházejí piva lehčí, kterým se říká německým názvem »lagerbeer,« ač ovšem v Anglii jsou vařena. Prodávají se jen v lahvích. Jinak se dosud snídá čaj a topinky (z pšeničného chleba), ale také něco podstatnějšího k tomu, jako uzenina s vejci sázenými nebo míchanými, nebo studený nářez nebo ryby mořské; ještě se drží *lunch* (posnídálek) o jedné hodině s poledne (polévka, krmě masitá se zeleninou; maso studené [nářez] s brambory); ještě asi o páté hodině se svačí čaj s bábovkou nebo cukrářskými příkusky, při čemž se sedí v salonu a každý si svůj šálek čaje drží v ruce; a pak na večer mezi sedmou a osmou hodinou se obědvá polévka, dvě tři jídla masitá teplá s příkrmy a nějaké jídlo moučné sladké, pak zákusky (ovoce, sýr) a k závěrku černá káva. Ke každému jídlu se členové domu svolávají znamením na »gong« a k obědu se zvoní dvakrát, půl hodiny před časem, aby se každý měl kdy ustrojiti, neboť k obědu se

chodí v plném »úboru večerním,« a pak po druhé v čas oběda samého. Po obědě sedá se ještě v salonu asi do desáté hodiny.

V čele naší domácnosti stála velmi rozšafná dáma nevdaná, ještě v nejlepších letech — která tím podnikem obhajuje živobytí! — a vede dům skutečně spořádaný a všeho doporučení hodný. Zvláštní ochotu osvědčila při našem odjezdu do Aberdeena. Rychlovlak, kterého jsme použiti hodlali, vyjíždí z nádraží *King's Cross* v pět hodin ráno. My bydlili v části města nejméně hodinu jízdy vzdálené a museli jsme tudíž vstávati o třetí hodině. Už o půl čtvrté dala nám vlídná hostitelka přinésti čaj a zákusky do ložnice, a když jsme ve 4 hodiny z domu odjížděli, sama nám přišla dát s Bohem. Byla ovšem (v druhé polovici září) ještě úplná tma.

A úplná tma byla také ještě, když jsme k páté hodině dojeli na King's Cross, a přece nám tam uchystáno bylo druhé milé překvapení. Přišli s námi se rozloučit laskaví přátelé, kteří už nám po celý týden byli ochotnými průvodci po městě, a teď také nelitovali ranního vstávání a hodinu trvající cesty, aby nás ještě na rozchodnou pozdravili. Hovořili jsme o té vzácné ochotě ještě dlouho, když vlak už ujížděl z labyrintu ulic, větším dílem vysoko mezi střechami domů, o překot pádě na sever.

Brzy rozednilo se úplně, a když se rozprchly i ranní mlhy, udělal se zase slunný den. Vlak hnal se ku předu závratnou rychlostí, ale hladce a lehce, jakoby měl všecka kola gumová. Pěkná byla podívaná do kraje charakteristicky anglického: na širé lány polí pokryté vysokým stromovím jako v jediném souvislém parku. Všude viděti bylo také pasoucí se skot i brav. Pole aspoň na jihu byla sklizena; stohy obilí stály při roztroušených obydlích lidských, a dosti zhusta kroužil se na blízku kouř mlátiček a hemžily se roje mlatců. Přes tu chvíli přijížděli jsme k větším osadám; ale vlak málokde se zastavoval. Kraj s počátku jen lehce zvlněný, čím dále na sever, tím více pahorkatěl. Pořád bylo co viděti a čas velmi rychle míjel.

Kolem jedenácté dopoledne přijeli jsme do okolí Newcastlu (on Tyne), kraje »černého« usazeninami mouru a kouře, vedlejšího to, ač neúmyslného výrobku mnoha bání a hutí. Zeleň rostlinstva sotva se tam černým příkrovem sazí prodírá. Ale kvapící vlak brzo nás unáší do končin zase veselejších a veliký kus cesty právě na rozhraní Anglie a Skotska vede po samém břehu mořském, skýtaje z oken vagonů rozkošný pohled po širé pláni vodní a na zpěněný příboj vln k srázným skalám pobřežním. My toho pohledu užili sedíce v jídelním voze při obědě. O půl druhé byli jsme v Edinburce, a na podpovrchním nádraží Waverleyském přesedali jsme do vlaku Kaledonské dráhy. Už před Edinburkem vzezření kraje se změnilo tím, že objevily se s počátku opodál dráhy, pak blíž a blíže vyšší, lesem porostlé pahorky. Střídání obrazů působily také hluboké mořské zátoky: nejprve Firth of Forth, přes nějž vede slavný most železný, smělým rozpětím pouze na dvou pilířích zbudovaný; dále na sever rozlité

do široka ústí řeky Tay s mostem, jenž je sice méně smělý, ale za to mnohem delší; a třetí zátoka hluboko do země vnikající a zcela nízkým mostem přepjatá jest ještě dále na sever při městě Montrosu. Velká část dráhy zase vede těsně při břehu mořském, a zase tu měli jsme pohled na rozlehlou pláň vodní a na pěnivý příboj vln pobřežních. Jinak cesta vede z údolí do údolí pod pahorky lesem krytými, v němž naši pozornost poutal zvláštní druh stromů jehličnatých, skotských borovic tak řečených, kostrbatého a velmi tmavého vzezření. V otevřenějších končinách pozorovali jsme s úžasem na polích (22. září!) budky obilí ještě nesvezeného a při staveních zvláštní válcovité stohy skrovného rozsahu s kuželovitými vršky. Bývalo jich vždy více souměrně rozestavených (až i 10—12) vedle sebe. Vypadají opravdu úhledně, a Skotové si na nich nemálo zakládají, pochvalně je uvádějíce i v knihách jakožto ***the bonny*** (pěkné) ***stacks of Scotland.*** V 6 hodin odpoledne, t. j. po třináctihodinné jízdě, byli jsme v Aberdeeně.

Jakožto zvaný delegát měl jsem býti hostem university, která — jinak, nežli před pěti lety se stalo v Glasgowě, kde jsme byli rozloženi větším dílem po hotelích — své hosti rozdělila po soukromých rodinách. Mne již v srpnu byl překvapil ve Chvalšinách na Šumavě dopis, kterým mne jakási pí. Christie zvala na čas slavností do svého domu doufajíc prý, že vezmu vděk jejím pohostinstvím a budu se pokládati v domě jejím za člena rodiny. Když jsem za nabídku neznámé hostitelky zdvořile se poděkoval a oznámil, že hodlám přijeti s chotí, a že se tedy musíme ubytovati v hotelu, odpověděla mi obratem pošty, že jsem jí byl přidělen ubytovacím výborem universitním, a že pozvání výslovně týká se i dám očekávaných delegátů. Přijali jsme tudíž pozvání s povděkem a ohlásili příjezd svůj na den před početím slavností, t. j. na pondělí dne 24. září. Ale v Londýně jsme pak uvažovali, že přijeti na večer před samým zahájením oslav by bylo poněkud pozdě, a mimo to jsme byli týdenní prohlídkou Londýna také tak unaveni, že jsme toužili po klidném odpočinku, a k tomu hodila se výborně neděle před tím ujednaným pondělkem. Proto jsme cestu vykonali hned v sobotu dne 22., ale dojevše do Aberdeena nešli jsme hned k pí. Christieové, nýbrž ubytovali se v hotelu, abychom si do pondělka důkladně odpočinuli žádnými ohledy nejsouce vázáni. Povedlo se nám, že jsme hotel nalezli velmi pohodlný hned na blízku nádraží. V neděli jsme pak účastnili se služeb božích v hlavním chrámu farním a prohlíželi si po té volně se procházejíce hlavní ulice města, už vyzdobené k slavnostem zvláště se zřetelem na očekávaný příjezd krále a královny.

Výzdoba skládala se ze stožárů, věncoví, praporů, koberců, vítacích nápisů [1]) a slavobran, jako v městech vůbec bývá, a

[1]) Velikou zábavu způsobilo i mezi Aberdeeňany, že z loyalné horlivosti i nade vchod do hřbitova v hlavní třídě (kde se už dávno nepohřbívá,

v ulicích, kudy měl přijeti král, bylo hojně tribun pro diváky. Jediné, co nám připadalo neobvyklejším ve všech přípravách, bylo to, že mnoho guirland a zvláště ty, které se táhly od stožáru k stožáru po stranách ulic, bylo ne z chvoje, jako bývá u nás, nýbrž z různobarevného papíru hedvábného, tak že přímo vtírala se myšlenka, jak by asi ty ozdoby vypadaly, kdyby na ně po domácku důkladně sprchlo. Připomínám hned zde, že po celou dobu slavností ani kapka deště nespadla. Bylo počasí opravdu královsky výslunné, ačkoli bylo také citelně studeno. Po dobu slavností každým večerem byla illuminace města, a ulice zářily nesčíslnými světélky elektrickými, které v onom papírovém věncoví byly umístěny. Vyzdobeny byly, jak se samo sebou rozumí, jen ulice hlavní; všecky vedlejší měly svůj obvyklý klidný vzhled. I musím také podotknouti, že vypadaly velmi čistotně, jakkoli také jednotvárně. Aberdeen je středem průmyslu žulového; krásné lomy na žulu má na blízku, a všecky budovy větší, menší jsou stavěny z žuly. Jsou dle toho stejnoměrně šedé, a slída, která je součástí žuly, v slunečném světle živě se leskne. Tvrdé stavivo a, rozumí se, i žulová dlažba podporují obecnou čistotnost vzezření městského. Jen v nejstarších částech města následkem polévání vodou bylo viděti také obvyklé velkoměstské černé bláto. A právě v této části města stojí také nádherná nová budova universitní, jež ve svém slohu přímočárně gotském *(perpendicular style)* a takměř stříbrnou šedí žulovou s četnými věžemi a vížkami vypadá jako palác z pohádky. Všecko okolí je méně malebné, ale propadlo neodvratné záhubě; odstraňuje se zvolna a doba, do které všecko bude kolem obnoveno, je už vypočtena. Aberdeen, který nyní má kolem 170.000 obyvatelů, činí vůbec dojem města zámožného. Mimo průmysl žulový má také pěkný přístav, vede čilý obchod na vše strany a provozuje rybářství s bohatými výtěžky. Vedle university, která vznikla z dvou původně samostatných kollejí (King's College a Marishal College), jež teprve r. 1860 spojeny byly usnesením sněmovním v jedno učiliště, má mnoho jiných škol a ústavů humanitních.

V pondělí dne 24. září ráno o 10. hodině převezli jsme se z hostince k pí. Christieové, a já jsem se ponořil ve své úkoly úřední. Předem říci musím, že všecko vyvíjelo se souběžně s tím, co jsem seznal před pěti lety v Glasgowě. Nemám tedy mnoho nového vypravovati. Už v bytu mi dodány byly různé legitimace, pozvání a vstupenky ke všem částem slavnosti. Většina jich svědčila nejen mně osobně, ale také choti mé, a brzo jsme seznali, že téměř všickni delegáti z blízka i z daleka měli s sebou své dámy. Se zástupcem kolleje Newcastleské a s chotí jeho sešli jsme se ostatně už v sobotu ve vlaku; jeli s námi z Newcastlu až do Aberdeena.

ale kde stojí dosud mnoho pomníků) původně dán byl nápis asi jako: »Vítej nám zde králi!« který ovšem brzo zaměněn byl za přání: »Ať *žije* král a královna!«

Hned po uhoštění se v domě pí. Christieové — statné sedmdesátnice, která je vdova po profesoru theologie, má slušný dům v pěkné části města a s třemi dcerami osvědčila se nám hostitelkou velmi ochotnou a přívětivou — dojel jsem do kanceláře universitní se představit a vykázat jakožto zástupce českého vysokého učení v Praze. Byl jsem ovšem uvítán velmi srdečně. Vysvětleno mi také, že mi universita Aberdeenská nemohla uděliti čestného doktoratu, proto že už stejnou hodnost (doktora práv: LLD) mám z Glasgowa, a že není zvykem ve Skotsku stejné akademické hodnosti hromaditi na jedné osobě. Spokojil jsem se tím snáze, že jsem pro tento grad do Aberdeena nepřijel, nýbrž pogratulovat universitě.

Vlastní slavnosti začaly — jako svého času v Glasgowě — službami božími, ráno dne 25. září o 11. hod. dopol. v staré kapli universitní, při kolleji královské (King's College), která je od nových budov kolleje původně Marishalské značně vzdálena. Byly modlitby úvodní, které řadou za sebou odříkávali arcibiskup canterburský, pak hlava státní církve skotské (presbyterské), a konečně »moderator,« t. j. správce čili biskup svobodné církve skotské; byla velmi pěkná kantáta na kůru, zvláště k této slavnosti složená; a pak krátkou ale jadrnou řečí o původu university a o účasti, kterou její vyučenci se vyznačili v světě vědeckém, promluvil děkan fakulty theologické. Kaple je starobylá hned z 16. století a je v ní uprostřed hrobka zakladatele kolleje královské biskupa Elphinstona. K službám božím dostavili se zástupci university, mezi nimiž vynikala rázovitá tvář staříčkého kancléře lorda Strathcona, pak všickni delegáti cizích ústavů a jen něco málo hostí z domácího obecenstva, poněvadž v kapli není mnoho místa. Náboženský ráz zachováván pak celým průběhem slavnosti, právě tak jako svým časem v Glasgowě.

Na odpoledne téhož dne ustanoven byl slavnostní průvod domácích zástupcův university i cizích delegátů z nové budovy universitní do dvorany Strathconovy (Strathcona Hall). Kancléř totiž, aby zjednal místnost, ve které by se směstnalo všecko množství sezvaných hostí, dal na uprázdněném staveništi v nejbližším sousedství nové budovy universitní postaviti dočasný barák dřevěný ohromných rozměrů, jenž plátnem různých barev byl uvnitř potažen a jevil se jako síň veliká a velmi úhledná. V ní měly se v první den slavnosti odpoledne přijímati přespolní delegace a blahopřejné adresy, a na večer ve čtvrtek měl tam býti velikolepý banket, k němuž neméně nežli půltřetího tisíce hostí bylo sezváno.

Ačkoli z hlavní budovy universitní do této dřevěné dvorany Strathconovy bylo jen asi dvě stě kroků, pro slavnostní průvod delegátů byla ustanovena obchůzka hlavními ulicemi a zpět kolem university. Bylo tím vyhověno požadavkům zvědavého obecenstva, jehož podél celé dráhy natlačeny byly davy veliké. A došli zajisté plného ukojení, neboť málokdy asi komu dostane se tak pestré podívané na přerozmanité kroje akademické ze všech úhlů

světa. A obecenstvo neskrblilo projevy obdivu a zábavy hlasitě posuzujíc a také nepokrytě se smějíc na př. učencům francouzským, kteří v žlutých hedvábných talárech s podivnými točenicemi na hlavách vypadali jako Číňané nebo buddhističtí kněží. Veliké hnutí působil po obou stranách ulice zrovna přede mnou kráčející profesor theologie (z nedaleké od nás university), který měl pevný nízký klobouk bobrový se zlatým střapečkem a plynulý plášť z fialového hedvábí. Bylo výborným pobavením pozorovati, kterak všecky tváře diváků v pravo, v levo, starých, mladých, prostých i vznešenějších, jakmile tento zjev se vynořil před nimi, nejprve trnuly úžasem a pak znenáhla se rozjasňovaly zábavou, až přešly v nepokrytý smích. Na tribunách diváci zvláště rozveselení při tom bubnovali holemi a deštníky o dunivá prkna, a nejedno »*bravo, bravo, young 'un!*« se ozvalo hlasitě. On sám, jenž toto hnutí působil, ponořen jsa v horlivou rozmluvu se svým sousedem o ničem patrně ani neměl tušení. Zábava obecenstva byla tím podivnější, že přece zvyklí jsou vídati studenty i profesory v talárech a kápích přerozmanitých střihů a barev.

Když průvod dospěl do Strathconovy dvorany, nalezl tam davy jiných hostí, zejmena dám, už usazených. Vše bylo vzorně uspořádáno a promyšleno už napřed, tak že také členové průvodu brzo byli na svých vykázaných místech a hned se přistoupiti mohlo k obřadům. Promluvili tam kancléř Strathcona, předseda university (principal) Lang, starosta města Aberdeena (lord provost) Lyon hosti přiměřeně vítajíce, a pak defilovali delegáti kolem těchto čelných osob vždy ve skupinách za celé země, a za každou skupinu promluvil, když hudba (vojenská) odehrála národní hymnu té země, jen jeden a větším dílem stručně, jak toho okolnosti žádaly. Za nás Rakušany mluvil nejstarší delegát, profesor university vídeňské Schipper. Ale po té každý delegát odevzdával adresu osobně a každému kancléř i principal university domácí zvláště potřásl rukou. Mluvilo se pouze anglicky. Jen zástupce university budapeštské popřál si delší řeč latinskou, která se potkala s pochvalou a skutečně se poslouchala dobře. Studentstvo, které umístěno bylo v předu hlediště (před vyvýšenou podlahou, na které byli funkcionáři), provázelo celý děj hlučnými projevy pochvaly. Zvláště povšiml jsem si, když mluvil delegát university tokyjské — jediný přítomný Japonec — jak jeden student v popředí křičel jako posedlý *banzai! banzai!* a zdálo se, že ani nemíní přestati. Akustika ostatně v baráku dřevěném byla špatná a málokteré slovo bylo možná pochytiti. Za to oči diváků měly pastvu výbornou. Obřad rozvlekl se do únavné délky a nepochybně každý byl rád, když se dočkal konce.

»Práce« toho dne tím nebyla ještě zakončena. Na večer v 8 hodin byli všickni delegáti a mnoho jiných hostí, ale jen páni, pozváni k banketu, jejž jim na počest uspořádalo zastupitelstvo města Aberdeena, které při vchodu hosti vítalo. Ve veliké koncertní síni městské budovy hudební zasedlo ke stolu asi pět set

hostí. I tu všecko bylo výborně uchystáno a předem rozpočteno tak, že hostina se odbyla se vzornou hladkostí. Hrála při tom hudba, ale příliš hlučně, tak že nebylo slyšet vlastního slova. Mně náhodou dostalo se místa vedle tajemníka správní rady bohaté fundace, kterou milionář americký Andrew Carnegie, rodilý Skot, obdařil čtyři university své původní vlasti, darovav jim společně kapitál 2 milionů liber šterlinků (skoro 50 milionů korun), jehož výnos (přes 2 miliony korun ročně) obrací se z polovice na podpory studentstva, z polovice na potřeby studijní pro university a profesory. O tom předmětě měli jsme hojně co povídati a rychle přiblížila se desátá hodina, kdy nastaly loyalné přípitky. Ty provolával zvláštní ceremonář v šarlatovém fraku stoje za křeslem předsedajícího starosty městského, a sice vždy po úvodu, kterým zjednal obecné slyšení, jediným slovem; nejprve provolal »The King (Král)!« Hudba zahrála tůš a hosté připíjeli. Pak »The Queen (Králová)!« a zase tuš a připíjení atd. Po těchto loyalných přípitcích bylo dovoleno kouřiti a k tomu účelu každému hosti podána byla ozdobná krabička se dvěma havanskými doutníky a šesti cigaretami; i také sirky voskové byly přidány. Vzal jsem si toto kuřivo s sebou na památku a poroučel jsem se, odcházeje, jak se mi řeklo v šatně, ze všech první.

Zatím co hosté a delegáti byli takto častováni od městského zastupitelstva, studentstvo vypravilo rozpustilý maškarní průvod s pochodněmi po ulicích. Četné maškary viděl jsem ubíraje se do banketu.

Druhý den slavnosti počal mně úkolem překladatele českých blahopřejných telegrammů, které universitě Aberdeenské zaslaly z Prahy paní a dívky české a pak zastupitelstvo města, a jež byly přijaty s velikým povděkem od zástupců university. Na jedenáctou hodinu dopolední pak byla položena graduace čestných doktorů, při které jsme byli přítomni jen jako diváci. Průběh její byl zcela stejný jako před pěti lety v Glasgowě, kde jsem sám také byl mezi graduovanými. Nepatrný rozdíl byl jen v tom, že předseda Lang předem prohlásil společně pro všecky graduanty formuli promoční a samu promoci pak prostě jen položením doktorské čepice na hlavu každého graduanta vykonával kancléř Strathcona; a noví doktoři jmen svých do matriky universitní ani nezapisovali, nýbrž hned vraceli se na svá místa. Obřad trval únavně dlouho. Na konec kancléř Strathcona prohlásil, že graduantů bylo mnoho, ale že jich vlastně mělo býti ještě více, jenže senát nechtěje hromaditi stejné hodnosti na jedněch osobách, pominul mnoho vzácných hostí, kterým vyznamenání patřilo. Při jediném hosti stala se částečná výjimka. Dárce dvoumilionové fundace výše zmíněné, Andrew Carnegie, kterému za jeho štědrost universita v St. Andrews udělila hodnost rektorskou, byl přece veden mezi doktorandy; ale lord Strathcona mu čepice doktorské na hlavu nepoložil, poněvadž už ji byl obdržel před pěti lety v Glasgowě. V jedněch novinách jsem pak četl, že prý se to stalo nedopatřením. Pravá příčina novináři nebyla

známa. Graduace ostatně počata i zakončena byla modlitbou a principal Lang shromážděné propustil s kněžským požehnáním.

Odpoledne ode 3—5 hodin hodnostáři universitní *přijímali* návštěvy hostí v staré kolleji královské, a sice v prostorné čítárně knihovní. Tam jsem s kancléřem a předsedou také vyměnil několik slov o krásách Prahy. Oba páni si na tom zakládali, že naši matičku znají z vlastní návštěvy, a hned se tím chlubili, jak ceremonář moje jmeno a jmeno Prahy ohlásil. I s mojí chotí si zahovořili ptajíce se, nenîli z daleké cesty unavena, a že doufají, že si odnese domů pěkné vzpomínky na Aberdeen. Tak s každým vynasnažili se pohovořiti vlídně a zajisté nemálo se unavili nežli byli hotovi. V knihovně nám ukazovali pode sklem původní bullu papeže Alexandra VI., kterou zmocňuje biskupa Elphinstona k založení generálního studia. Je to krásně zachovaná listina pergamenová, ovšem latinská. Z knihovny vyšli jsme ven na travnaté nádvoří, kde byly rozbity prostorné stany, v nichžto se podával hostům čaj a zákusky. Uvnitř kolleje nebylo by bývalo k tomu místa. Hned z tohoto travnatého nádvoří vchází se na rozsáhlé hřiště universitní, na kterém po celou tu dobu návštěvy studenti konali závody sportovní s ustanovenými cenami, které jim pak rozdílela choť rektora universitního Lady Treves. V knihovně i na závodišti také hrála hudba, na závodišti vojenská, v knihovně »Vídeňská« kapela jakéhosti pana Wurma. Poněvadž nebylo celý čas možná si sednout a dav návštěvníků nedopouštěl ani klidné chvilky, unavili jsme se za ty dvě hodiny v Královské kolleji a na závodišti tak, že už se nám nechtělo vydati se v stejnou zkušenost ještě jednou, na večer, kdy od půl deváté do jedenácté bylo podobné přijímání návštěv v Uměleckém ústavě (Art Gallery).

Současně ve dvoraně hudební, kde byl včera banket městského zastupitelstva, odbýval se studentský ples, do kterého jsme my staří lidé ovšem ještě méně se hodili.

Vrchol slavnosti, aspoň na venek, nadešel ve čtvrtek dne 27. září příjezdem krále a královny k slavnému zahájení nové budovy universitní. Královští manželé v té době meškali na nedalekém zámku Balmoralu, odkud přijeli po dráze okolo poledne a tam se vracejíce už ve 4 hodiny s poledne zase Aberdeen opustili. Obřady zahajovací v universitě byly ustanoveny na jednu hodinu s poledne. Ale už v jedenáct hodin byli hosté vyzváni, aby se na vykázaných místech usadili. Delegáti s dámami měli místa ve velkém nádvoří kollejním, a museli se na ně ubírati vedlejšími vchody, poněvadž v hlavní bráně byla vyvýšená podlaha, na které se obřad měl vykonati. Skutečně v jedenáct hodin obecenstvo vybrané bylo na svých místech a pestřejší podívanou, nežli poskytovaly různobarevné a různotvárné kroje akademické a pěkná strůje dám, bylo by nesnadno si pomysliti. Náš známý fialový prelát se zlatým střapečkem tu také byl, a všecko přítomné publikum bylo příliš dobře vychováno, aby se mu smálo. Za to on svým rodným jazykem, který nenáleží do příbuzenstva indoevropského, ačkoli se řízením božím do středu Evropy do-

stal, okázale hlasitě hovořil se svým krajanem a spoludelegátem (jenž ironií osudu byl semita!), až na se obraceli všeobecnou pozornost. Aby se čekání shromážděným příliš nepřejídalo, hrála chvílemi vojenská hudba, a hrála skutečně dobře. Také se na všech stranách velmi živě hovořilo. Nicméně dvě hodiny je dosti nesnadno překonati, a proto bylo téměř slyšet, jak si všecko oddechlo a polibovalo, když konečně rázem jedné hodiny královský průvod se dostavil.

Za hlučné fanfáry král vystoupil vojenským krokem na podium veda po boku královnu. Král byl ve stejnokroji maršálském, v červeném kabátě a klobouku s bílými pery, královna v prostém tmavém oděvu cestovním. Oba pozdravovali vlídně na všecky strany, a královně jmenem ženských studujících na universitě podána obvyklá kytice. Kancléř podal králi program obřadů, jež také hned začaly. Předseda (principal) přečetl adresu university a podal ji králi, jenž ji doručil pobočníku a četl z listu krátkou odpověď, v níž vyslovil naději, že universita v novém stánku svém bude zdárně prospívati. Po té požádán byl od kancléře, který mu podal zároveň velký zlatý klíč umělecké práce, aby prohlásil budovu za otevřenu. A král pozdviženým hlasem provolal: »I declare this building open! (Prohlašuji tuto budovu za otevřenu!)« Mluvil vůbec zvučným hlasem, tak že jsme každé slovo slyšeli. Ovšem byli jsme mezi diváky zcela blízko! Pak sbor zpěvákův universitních s průvodem vojenské hudby zapěl tři sloky 100. žalmu Davidova a král i celé obecenstvo zpívali spolu, král patrně s celou upřímností a plným hlasem. Po té děkan theologické fakulty proslovil krátkou modlitbu svolávaje boží požehnání na dílo zdárně dokončené. Slyšeli jsme, že tato modlitba původně na programu nebyla a že sám král nařídil, aby se na modlitbu nezapomínalo.

Po té si král dal představiti 24 pány, kteří se vyznačili snahou a přispěním k dokonání velikolepé budovy, mezi nimi ovšem také architekta. A pak následoval výjev velmi dojemný. Přivedli člověka, který jen stěží se vlekl o berlích. Pobočník králův přečetl o něm stručnou zprávu, že byl zmrzačen zachrániv několik lidí od jisté záhuby při jakémsi neštěstí železničném, a král mu vlastní rukou připjal záslužný kříž na prsa. Nikomu z university ani z lidí o stavbu zasloužilých se žádného vyznamenání nedostalo, a tento případ výjimečný v žádném vztahu k universitní slavnosti nebyl.

Král a královna po té dali se provésti po některých částech budovy a obecenstvo mezi tím čekalo. Ale panstvo se z prohlídky brzy vrátilo a za zvuků národní hymny tak, jak byli přijeli, zase odjeli, celkem zdrževše se málo přes půl hodiny. Jak jsme později slyšeli, byli ještě na radnici, kde pro ně byl přichystán lunch, a po něm král udělil hodnost rytířskou lordu provostovi. Obřad při tom jest ještě tradice z dob rytířských. Král mečem dotkne se ramena klečícího kandidáta a prosloví prostou formuli: »I dub thee knight (pasuji tě za rytíře).«

Delegáti a hosté mezi tím rozešli se hlavním vchodem budovy universitní, kudy i družina královská byla kollej opustila. My jsme pak došedše dočasného domova také ukojili hlad a odpočinuvše si vsedli jsme do povozu a vykonali projížďku celým městem, prohlížejíce ještě dekorace a opuštěné tribuny, ale hlavně také rozsáhlé parky, pěknou řeku Dee a prostorný přístav v jejím ústí a konečně starobylou kathedrálu sv. Machara v »starém« Aberdeeně na blízku královy kolleje. Vším tím byli jsme tak unaveni, že se nám na veliký banket lorda kancléře Shrathcona, jenž se konal týž večer v jeho dřevěné dvoraně, už naprosto nechtělo. Četli jsme pak v novinách druhý den o něm zprávu, že všecko dopadlo výborně dle programu. Po celé Anglii ostatně už kolik neděl napřed se psalo v novinách nejen, kolik tam bude hostí (půl třetího tisíce) a kolik sklepníků z Londýna zvláště objednaných k posluze (asi 700!), ale i kolik kusů dobytka krmného, a kolik kusů drůbeže všelijaké a jiných rozmanitých potravin se k tomu muselo svézti; div, že také nebyl podán podrobný životopis každé té kulinární oběti. V týž večer banketu také městské zastupitelstvo pro zábavu nejširšího obecenstva na pahorcích nad přístavem vypáliti dalo skvělý ohňostroj. I ten jsme si odpustili.

Poslední den slavnosti byl pátek dne 28. září, pro mne první den mých jmenin za celého života, který jsem trávil mimo domov. Byly na ten den ustanoveny ještě některé schůze, ale hlavně jen pro odborné mediky, kteří byli mezi delegáty a hostmi; pak některé výlety do okolí Aberdeenského, a na večer mělo ještě býti vítání hostí universitou v nové kolleji, spojené s prohlídkou místností; a v některých měly se konati také přednášky se světelnými obrazy. My jsme se rozhodli pro výlet, ale o své újmě, t. j. do Edinburka už na cestě k domovu.

Rozloučivše se s milými hostiteli, o půl desáté ráno jsme se odebrali na nádraží. Tam jsme zastali vřavu k nevypsání a brzo se přesvědčili, že největší počet hostí měli stejný s námi nápad a — jeli také domů. Náš vlak měl odjížděti o 10., ale vypravovalo se tolik vlaků na různé strany, že bylo jedenáct, nežli jsme konečně mohli usednouti na svá místa, která se pro nás jen stěží našla v oddělení jídelním. Ale seděli jsme pak velmi pohodlně u stolu na křeslech proti sobě a u okna, z něhož jsme měli opět po velkou část jízdy krásný pohled na moře ve slunečné záři jako poseté drahokamy.

Za 4 hodiny velmi příjemné jízdy, která nám byla dokonalým odpočinkem, byli jsme v Edinburce. Tam jsme bohužel zastali mlhu, která bránila širšímu rozhledu a potrvala celé tři dny našeho pobytu. Přece však prohledli jsme si všecky památnosti krásného města, a to zejmena v den po příjezdu, v sobotu. Abychom to pořídili bez únavy, vzali jsme si ráno jednospřežku na celý den, a připadli jsme na vozku hovorného a znalostí místní vynikajícího. Ten nás provezl po všech znamenitostech, jichž tuto nehodlám už vypisovati. V neděli po té vykonali jsme některé

návštěvy u milých známých — známostí pražského původu! — a byli jsme od nich hoštěni.

Konečnou cestu k domovu hodlali jsme původně vykonati z *Leithu* (přístavu pro Edinburk) po lodi do Hamburka a odtud přes Berlín a Drážďany do Prahy drahou. Ale dověděli jsme se, že bychom na loď museli čekati do středy, a mlha co den houstla a neslibovala počasí příznivé. Rozhodli jsme se tudíž, že pojedeme zase přes Londýn a spokojíme se přeplavbou z Queenborougha do Vlissinek. Odjeli jsme z Edinburka v pondělí o 10. hod. ráno. Den byl ještě zamžený, ač slunce statně s mraky bojovalo; ale když jsme dojeli do Londýna v 7 hod. na večer, už pršelo a pršelo pak celou noc, kterou jsme přespali v nádražním hotelu, a zase celý den, co už jsme opět byli ve vlaku a na lodi, tak že jsme plavby, na kterou jsme se tolik těšili, užili pramálo. Moře také bylo velmi neklidné; po palubě možno bylo přecházeti jen, když se člověk pořád něčeho pevně držel a déšť plískal pod všecky přístřešky neustále. Ve Vlissinkách už jsme našli vagon s českými nápisy a těšili jsme se, že nebudeme muset přesedati celou cestu až do Prahy. Ale museli jsme přece měnit místa v Drážďanech, poněvadž ten vagon jel přes Děčín do Vídně. Celou noc ještě pršelo. V úterý za počasí ještě pořád pošmourného o 3. hod. s poledne dorazili jsme do Prahy a pocítili v plném rozsahu pravdu starého přísloví, že »všude dobře, doma nejlíp.«

Žal a ples.

Zasypala bílá hlína
  robotnici v panském dolu,
zaplakalo srdce matky
  pro květ žití v krutém bolu.

V země klín když uložili
  život mladý dcery práce,
houfně vešli lidé ze vsi
  do nejbližší restaurace . . .

Zasypala bílá hlína
  robotnici v panském dolu —
zajásali vesničané
  při hudbě i alkoholu.

Tančilo se, výskalo se,
  bylo hlučno, bylo živo —
dobrotivá správa dolů
  hudbu platila i pivo.

V. Krofta.

Roku 1866.

Druhá kniha Budějovických vzpomínek

Václava Vlčka.[1])

Vděčně připisuji tuto knihu laskavým opatrovníkům svého zdraví, universitním profesorům dr. J. THOMAYEROVI a dr. J. DEYLOVI, městskému Pražskému lékaři v. v. dr. J. PROKŠOVI a universitnímu docentu V. MATYSOVI, kteří mne zvláště průběhem roku 1906 vyprostili z vážných nebezpečí.

V. VLČEK.

I.

Večer před sv. Janem Nepomuckým roku 1860 stály na Pražském nábřeží, na břehu protějším, na kamenném i železném mostě husté zástupy lidu domácího i venkovského. Ačkoli tu byly shromážděny tisíce a tisíce osob, přece nebylo slyšeti nijajakého šumu a hluku: všichni stáli na svých místech jako přiklíženi a mlčky hleděli k dolejšímu cípu Střeleckého ostrova, kde byl vypalován obvyklý ohňostroj. Jenom když některá rachejtle jako had syčíc velmi vysoko vyletěla a rozprskla se v ohnivou kytici, z které kanuly podlouhlé, jasné, bílé, modré nebo růžové perly, po bezpočetných hlavách diváků — podobně jako lehký větřík po klasném láně — letěl tichý ševel: »Á! ᴧ!« — a jednotlivým ústům uklouzlo polohlasité slovo: »To je krása!« Potom zase mladí staří skoro s utajeným dechem čekali, co nyní bude následovati.

Celému tomu velikému množství bylo zde v tu chvíli tak příjemno, jako hloučku dětí, které poslouchají tuze pěknou pohádku, nebo se dívají na rozkošné loutkové představení. Všichni měli jenom jedno přání, aby se to utěšené divadlo hodně prodloužilo.

A jako žádnému divákovi nevstoupilo na mysl, že by se náhle mohlo přihoditi něco děsného, že by na vybrané obloze mohl z čista jasna zarachotiti hrom a klikatý blesk sraziti střechu Svatovítské věže, nebo že by se jeden druhý oblouk kamenného mostu mohl v nejbližším okamžiku sřítiti a socha sv. Jana Nepomuckého i s podlouhlým, širokým obloukem zářivých lampiček spadnouti do Vltavy, nebo že by se na vrcholu Petřína mohl otevříti sopečný jícen a chrliti oheň a síru, — tak ani strážcům bezpečnosti a veřejného pořádku i klidu ve snách nepřipadlo, že by mohla uprostřed nábřeží vybuchnouti revoluční puma. A přece byli čímsi podobným vyplašeni.

Před sochou krále Františka, sedícího na koni v korunovacím rouše, ozvalo se najednou padesát, sto, ba snad tisíc hlasů.

---

[1]) První kniha těchto vzpomínek vyšla v Osvětě 1906 pod názvem: »Kde Vltavu líbá Malše.«

Co to? Snad nějaké procesí chtělo dnes ještě jednou opakovati nábožnou: »Kam jdeš, Jene, kam pospícháš?« Ne, ne, to nebyla ta nota. Snad se přihrnuly houfy rozjařených buršů a spustily nezbednou:

»Was macht der Herr Papa?
Was macht der Herr Papa?
Was macht der lederne Herr Papa?«[1])

To by zde v tu chvíli nebylo třikrát akorát na místě, ale ani sám pan policejní ředitel Paümann by to asi nebral na zlaté vážky, neboť dojista za mladých let také pilně třel salamandra a ještě nyní s potěšením poslechl nějaký kousek z buršovského zpěvníku. Rozumí se, že by také neměl ničeho proti tomu, kdy by tu Pražská mládež, ve školách Bachovské éry vychovaná, před Svatojanským obecenstvem osvědčila své nadšené city hymnou:

»Mein Vaterland, mein Österreich,
Du Land an Kraft und Ehren reich!«[2])

nebo kdy by — třebas i se svými »koženými« otci — sobě zahorovala:

»Deutschland, Deutschland über Alles,
Über Alles in der Welt!«[3])

Avšak nezaznívaly tu takové projevy chvalitebného rakouského a německého smýšlení, alebrž hlaholila nočním tichem píseň zapověděná, státu nebezpečná, slovem rebelantská:

»Kde domov můj?
Voda hučí po lučinách,
bory šumí po skalinách,
v sadě skví se jara květ,
zemský ráj to na pohled!«

Policejní strážníci, uniformovaní i tajní (kterým se v Praze neuctivě říkalo špiclové), trnuli, nemohouce věřiti vlastnímu sluchu, že se tu páše tak opovážlivý protizákonný skutek. Ale když nebylo lze déle pochybovati, spěchali k místu, kde se zpívalo vždy hlučněji. »Tajní« mohli to učiniti bez obtíže a bez nebezpečí, neboť jich podle zevnějšku nebylo lze poznati, a tak se mohli dokonce vmísiti mezi demonstranty, zpívati s nimi, ale při tom dobře si osob kolem sebe všímati a známé do paměti sobě zapisovati.

Mnohem nesnadnější úkol měli policisté uniformovaní a ozbrojení. Nikdo se ničeho nenadál, a proto jich na celém nábřeží bylo jenom několik, každý stál jinde a blížil se pak k demonstrantům z jiné strany. Ti tvořili zástup hustý jako zeď, černý jako noční mrak a veliký jako půl regimentu, neli jako celý. Zrovna dospívali: »Země česká domov můj!« — a jakmile spatřili prvního policejního strážníka, vykřikl mezi nimi hlas, který by byl sloužil ke cti každému lvu: »Pereat Paümann!«

[1]) Co dělá pan otec? Co dělá kožený pan otec?
[2]) Ó vlasti má, ó Rakousko, ty země silou bohatá i ctí.
[3]) Oj Německo nade všecko — nade všecko ve světě.

»Pereat! Pereat! Pereat!« Následovalo trojnásobné houknutí zástupu, každé tak silné jako dělová rána. A již se opět na sta hrdel rozzvučelo novou písní — tak drze buřičskou, že prvá proti ní byla jako nábožná modlitba:

»Hej Slované, ještě naše
slovanská řeč žije,
dokud naše věrné srdce
pro náš národ bije.
Žije, žije duch slovanský,
bude žít na věky!
Hrom a peklo, marné vaše
proti nám jsou vzteky!«

Zeď se hnula, ale řady demonstrantů zůstávaly semknuty. Pod nohama jejich duněla země, pěsti měli zaťaty, tváře jim hořely, oči svítily, mnohý potřásal dlouhými vlasy jako lev hřivou. Když pak dospěli k slovům:

»Kdy by místo Němců bylo
tolik čertů v světě,
Bůh je s námi, kdo proti nám,
toho Perun smete!«

burácely hlasy jejich s tak rozpoutanou divokostí, jako by pokřikem tím měly padnouti hradby Jericha.

Co mělo proti takovému davu pořiditi několik policejních strážníků? Tu musela zakročiti jiná moc. Na štěstí bylo k policejní direkci docela blízko, a tak se ředitel Paümann v několika minutách dověděl, že vypukla drzá vzpoura, která zatím jen zpívá, hromy a peklo svolává a »Pereat!« řve, ale v nejbližší chvíli snad přikročí k ďábelským skutkům.

Z policejní budovy spěchala silná hlídka s nasazenými bodáky, na místodržitelství a generální komando letěly štafety. Ředitel Paümann prudce přecházel po svém pokoji, div se nechytaje za hlavu. Byl do té hodiny pevně přesvědčen, že v té české menažerii dokonale provedl dílo siláka krotitele, že ti čeští lvi, tygři a pardalové jsou již bezzubí, a když on pozdvihne svůj karabáč, že se schlíple klidí do kouta svých klecí. Vynikajícímu členu českého kněžstva, důstojnému kanovníku Vinařickému, hodlajícímu obnoviti vydávání Časopisu pro katolické duchovenstvo, již před časem řekl: »Proč chcete konati tak marnou, zbytečnou práci? Za půl tuctu let nebude již vůbec žádných Čechů!«

A teď najednou —! Slyš! Snad už na kostelních věžích počínají zvony bíti na poplach a svolávati buřičské roty, aby se vysypaly do ulic, trhaly dlažbu, stavěly barrikády a přepadaly sídla státních úřadů!

Venku pod okny to hlučelo jako vodopád rozvodněné řeky, a náhle zahřímalo volání: »Pereat Paümann! Pereat!« Snad sem hned přiletí první kule povstalecké, snad tento dům bude první obrácen v pusté zbořeniště!

Nedošlo k takovým hrůzám. Venku za nedlouho nastalo utišení, a pak přicházel raport za raportem, že se na ulicích ne-

děje už nic neobyčejného, že tichnou a vyprazdňují se, a konečně, že na nich už nejsou než venkovští poutníci obojího pohlaví, kteří nenalezše jiného přístřeší uložili hlavy své na tvrdé kamení u kostelů a jiných budov.

Nazejtří pak měla Praha přívětivé vzezření jako o každé vydařené Svatojanské slavnosti. Nebylo zhola nijaké příčiny posílati vojsko z kasáren do ulic, nebo vyvážeti na Letnou a jiné okolní vrchy děla a házeti do města pumy, granáty a smolné věnce.

Řediteli Paümannovi vrátil se opět pocit bezpečnosti a všemohoucí síly. Noční dravci zalezli opět do svých brlohů a pelechů, ale neměli se tam dlouho v klidu a pohodlí skrývati. Na policii jen jen lítala pera po papíře, zhotovujíce obsílky, které pak v následujících dnech přiváděly do kanceláří tohoto úřadu na kopy předvolaných inquisitů. Ti za denního světla nevypadali jako lvi, tygři a pardalové, ani jako loupežníci z Abruzzských hor; byli to větším dílem studenti z university, techniky a středních škol, z kterých tu nešel žádný strach, naopak bylo gusto pouštěti na ně hrůzu.

Hodná část jich už se nevracela domů, nýbrž byla ubytována v policejní budově, v místnostech málo světlých, málo čistých a jen pryčnami meblovaných, ale opatřených pevnými mřížemi v oknech, a přišla tam do společnosti zcela nové: dlouhoprsťákův a jiných rozličných mistrů svobodného umění.

Od rána do noci konaly se výslechy, protokoly se hromadily v celé stohy, hrozby padaly jako krupobití, nadávky jako lijavec, nejhustější v těch případech, kde vyslýchaným nebylo možno nic dokázati. Do počtu těchto patřil jsem i já. Trávil jsem večer před sv. Janem ve svém bytě, poněvadž na sklonku dne přišla moje matka, vykonavši dlouhou cestu z domova pěšky. Také někteří druzí studenti se mnou bydlící dostali z venkova návštěvu, a tak mi mohlo asi tucet osob dosvědčiti, že jsem v ten večer ani krokem na ulici nevyšel. Přes to přese všecko se na mne vyšetřující policejní úředník přes hodinu sápal, dávaje mně — dvacetiletému oktavánovi — lausbubů (všiváků) a jiných podobných titulů a chtě na mně vším možným spůsobem vynutiti přiznání k činům, kterých jsem nebyl nijak účasten. Šlo mu silně proti srsti, že jsem z jeho kanceláře odcházel na ulici a ne do arestu.

Podobných případů nebylo málo, a proto stohy odsudků nemohly býti tak vysoké, jako stohy protokolů. Nicméně číslo těch, na kterých si Paümann schladil žáhu, budilo ve všech českých kruzích úžas a ještě jiné city, kterých tomu velikému pánu nikdo záviděti nemusel. Proti kterému inquisitovi bylo svědectví jen jednoho druhého »tajného,« nesl si domů přísný rozkaz, aby bez prodlení sebral svých pět švestek a klidil se z Prahy do té a té obce, kde bude pod ostražitou dohlídkou úřadů, a nesmí bez jich dovolení ani hon cesty za humna vyjíti.

Z nadějných mladíků dospívajících ke konci dlouhých studií nadělal ředitel Paümann hromadu zkažených existencí, ale brzo se přesvědčil, že štíří plémě vzpoury ještě není nadobro ušlapáno. Na Pražských ulicích neopakovaly se shluky, zpěvy a demonstrace, za to však přemnohé hospody a hostince bývaly každý večer jako nabity, a tam se odbojný, státu nebezpečný duch projevoval spůsobem, který nemohl tak snadno býti stihán a trestán. Množili se lidé, kteří jsouce předvoláni směle se hájili, a co se jim za vinu kladlo, nazývali lží, hloupostí, utrháním na cti, nebo hanebností, — a při tom všem se ukázalo, že se jim opravdu nelze dostati na kobylku.

Bylo ku příkladu udáno, že v té a v té hospodě zpívali zapověděnou »Hej, Slované,« ale vyšetřováním vyšlo na jevo, že text písně v pravdě zněl:

»Však já jsem to, můj Pepíčku,
sama poslouchala,
jak ti vaše panímáma
přísně domlouvala . . .«

Zač tu měli zpěváci být pokutováni? Jen za to, že se melodie podobala nápěvu písně »Hej, Slované?«

Jindy byli hospodští hosté předvoláváni, poněvadž prý, když hudba hrála císařskou hymnu, zpívali takto:

»Já do lesa nepojedu,
já do lesa nepůjdu,
kdy by na mě hajný přišel,
on by mi vzal sekeru.«

Při té příležitosti ne všichni inquisiti vyvázli, ale následek byl, že se pak v hospodách co večer několikrát »demonstrovalo« zpíváním: »Já do lesa nepojedu.«

Byl i pikantnější případ. Policie došel anonymní dopis, patrně od některého »dobře smýšlejícího,« že v hostinci ultra Čecha Pěkného v Jilské ulici byla včera pod nevinnou melodií »Gaudeamus igitur« zpívána v cizím jazyku nová revoluční píseň, o nic krotší než Marseillaisa, o které se úřadové přesvědčí, že jest ohlasem smýšlení panujícího v nejširších vrstvách českého lidu i po venkově.

Tedy píseň nového, široko daleko rozvětveného spiknutí!

Potom se po Praze vyprávělo, že první byl k výslechu obeslán posluchač filosofie a že se ho vyšetřující úředník tázal: »Byl jste v ten a v ten večer v hostinci pana Pěkného?«

»K službám,« posvědčil student.

»Hosté prý tam zpívali?«

»Zajisté.«

»Jaké písně?«

»Velmi rozmanité.«

»Samé české?«

»I v jiných jazycích.«

»V kterých?«

»Po latinsku ‚Gaudeamus igitur,‘ po řecku *‘Ως πίγγλον βάλληται* —«

»To mohli zpívati jenom lidé učení?«

»Aspoň té řeči poněkud znalí.«

»Byl jste mezi nimi?«

Mladý pán se spůsobně uklonil.

»Tedy znáte text onoho řeckého zpěvu a můžete nám jej pověděti?«

»Do protokolu? K službám,« pravil filosof a jal se písařovi diktovati: »*‘Ως πίγγλον βάλληται* —«

»Oh,« řekl písař, »to já nedovedu —«

»Liboli,« nabízel se student, »napíšu to sám.«

»Prosím,« vece úředník, — »ale hezky zřetelně.«

Mladý pán usedl k papíru a psal:

»‘Ως πίγγλον βάλληται,
‘Ο ἐν νότῳ κεῖται,
‘Ως βάλληται ἠδὲ οὐ,
Οὐκ ἔσται διαβόλου!«

Úředník zadíval se na tyto řádky; měl také několik latinských škol, ale čemu se tam z řečtiny učil, dávno se mu vykouřilo z hlavy.

»Nyní si to přeložíme do naší řeči,« ozval se po chvilce.

»Liboli,« nabízel se opět filosof, »já i překlad připíšu.«

»Račte.«

Student byl brzy hotov. Úředník, vzav po druhé papír do ruky, četl:

»Ať se pinkl hází
na té naší hrázi,
ať se hází nebo ne,
však on ho čert neveme!«

Krev mu vskočila do tváří a čelo se mu zakabonilo.

»Mladý muži, mějte se na pozoru!« promluvil povýšeným hlasem. »Nesmíte si z úřadu tropiti šašky.«

»Toho jsem velmi dalek, vašnosti,« zněla odpověď.

»Tahle sprostá odrhovačka že je překlad řeckého originálu?«

»Vlastně jest ta odrhovačka originál a ty řecké verše jsou jeho překlad.«

»Kdo ten překlad pořídil?«

»To mi není povědomo, ale je dost věrný.«

»A proč jste to zpívali po řecku a k tomu s melodií ‚Gaudeamus igitur‘?«

»Z pouhé švandy. Snad taková kratochvíle není zakázána?«

»Chlubit se jí zrovna nemůžete.«

»Toť, že ne,« svědčil filosof, — »ale v hospodách je to už obyčejná věc, že se provádějí všelijaké hlouposti. Co jen se jich nadělá v buršovských knajpách! Tuhle v jedné ku příkladu lili do nováčka násilím tak dlouho pivo, až zůstal bez sebe. Je to syn dosti vysokého úředníka, a do dneška prý se z toho ještě docela nevylízal —«

»To sem nepatří,« podotkl úředník nevrle.

Mladý pán umlknuv čekal, co sem tedy dále patří. Ale úředníkovi v tom dle všeho cosi padlo do oka, hezkou chvilku si je mnul a vytíral. Potom upraviv si opět brejle na nose, ohlásil zkrátka mladému pánu: »Pro dnešek jsme hotovi.«

Vlastně byli hotovi vůbec, již se potom nesešli. V hostinci Pěkného pak zpívali večer nejpilněji *Ὡς πίγγλον βάλληται* — jednou jako »Gaudeamus igitur,« po druhé jako »Tluče bubeníček, tluče na buben,« po třetí jako »Kočka leze dírou, pes oknem« atd.

Policejnímu řediteli Paümannovi tyto hospodské rejdy a spády byly trnem v oku. Řekl prý místodržiteli Mecserymu, majíli živlové státu nebezpeční býti udrženi na uzdě, že se také v hospodách a hostincích nesmí díti, co jest na ulici zakázáno, že nezbývá než zapověděti všecko zpívání v takovýchto lokálech, a v kterém by zápověď byla překročena, jej zkrátka pro výstrahu jiným zavříti. Ale místodržitel prý nespěchal posvědčiti k tomuto náhledu, nýbrž odpověděl: »Nesmí se dobrého dělati příliš mnoho. Kdy by se zapovědělo zpívání v hostincích, nastala by potom snad i potřeba zapověděti zpívání při koncertech a na divadle a snad i všecky veřejné hudební produkce, jelikož obecenstvo může i při všech takových příležitostech demonstrovati. A kdy by se na krásně nikde na veřejnosti zpívati a hráti nesmělo, toho nelze zameziti, aby si lidé doma ve svých čtyrech zdech nezazpívali nebo nezahráli na piano, na housle nebo na kytaru. Tou cestou dospěli bychom k tomu, že by bylo nutno všem lidem ústa zacpati. Ne, ne, ani dobrého nesmí se dělati příliš mnoho. Kdy by se příkladně vtiskla pečeť politického demonstranta každému, kdo řekne: ‚Ať se pinkl hází,‘ musela by do arestu přijít dobrá polovice obyvatelstva, — a to přece nejde.«

Na ředitele Paümanna prý tato řeč učinila svrchovaně nepříznivý dojem — a to nejen na chvíli, nýbrž na celé dni. Konečně zašel si k důvěrnému příteli N**ovi, patřícímu k veličinám Pražského obchodnictva, a při láhvi znamenitého vína a při vzácných doutnících si mu in camera caritatis postěžoval, že se počíná jeviti povážlivá slabost i u mužů, kteří mají býti nejsilnějšími pilíři státní autority.

»Milý zlatý,« odtušil přítel, »dřívější autorita byla lonského roku hodně pošramocena francouzskými a vlaskými kanony u Magenty a Solferina, ale ještě větší škodu vzala letos kusem ordinárního provázku a starou břitvou.«

Host vyvalil na domácího pána oči.

Ten pokračoval: »Když stát prohraje vojnu a ztratí jednu zemi, nemůže to ovšem autoritu jeho zvýšiti. Ale když po takových pohromách dojde k tomu, že seberou muže tak vysokého postavení, jako byl excellence podmaršálek Eynatten, posadí ho za mříže, obžalují ho z ohromných podvodů při dodávkách vojsku na bojišti, a když on se k vině přizná a v žaláři svém oběsí, — á, můj drahý, to je na-ni-co-va-tá historie! A když potom dostane obsílku před soud také excellence ministr Bruck a jest vy-

slýchán pro účastenství v malversacích Eynattenových, když sice před živým bohem přísahá, že jest nevinen, ale pak si doma podřeže břitvou žíly, — pak, milý příteli, můžeš třeba každého strčiti do basy, kdo o takových věcech promluví slovo tobě nemilé, ale žádným spůsobem nemůžeš zabrániti, aby lidé neměli hlavu plnu myšlenek a prsa plna citů, které jsou horší, ostřejší a nebezpečnější než zapověděná slova.«

Host sebou nepokojně zavrtěl: »Ale tyť mluvíš jako ten místodržitel!«

Přítel pokrčil rameny: »Musíš na to být připraven, dobrý řediteli, že tvůj úkol bude čím dále tím nesnadnější. Za lonské války, jak ti povědomo, vlaští vojáci z Lombardie a Benátska z oken Pražských kasáren provolávali: ‚Evviva Vittore Emanuele! Evviva Napoleone!‘ A letos? Letos tu čeští vojáci zpívají pochod Garibaldiův.«

»Jak že?!« trnul posluchač.

»Poslední neděli vyjdu za bránu a nějaké sto kroků za ní kráčím podle hospody. Průjezdem jejím zalétá ke mně zpěv, jehož melodie mě zaráží. Vejdu dovnitř, octnu se v hostinské zahradě. Zpívají to tam rozjaření vojáci, podkládajíce melodii Garibaldiova pochodu česká slova. Pochytil jsem jen tu a tam některé, protože tu řeč málo znám. Ale jistě jsem slyšel: svoboda — vlasti — Taliáni — český. Civilní hosté s potěšením poslouchali, na konec vojákům applaudovali a sami spustili jinou píseň, která se zase vojákům patrně líbila. Optal jsem se sklepníka, o čem to zpívají. ‚Inu také vojenskou,‘ řekl — a změřil mě pohledem, který patrně svědčil, že mě má za špicla.«

»Jinak jsi z přítomných osob nikoho nepoznal?«

»Kdež pak — v takových kruzích nemám známostí.«

»A nemýlíš se — byl to jistě pochod Garibaldiův?«

»Snad jsem dost hudebním znalcem, abych se nemýlil!«

Tohohle ředitel Paümann přece nemohl nechati tak. Bez odkladu byli povoláni šenkýř a sklepník z oné hospody. Šenkýř nechtěl o ničem věděti; v neděli jak obyčejně byli u něho civilisté i vojáci, jak obyčejně bylo zpíváno, ale co, na to on nedával pozor, staral se jen, aby hosté byli náležitě obsloužení a náležitě platili. Číšník vypovídal určitěji. Vojáci prý zpívali známou písničku:

»V kvetoucím věku
moji mladosti
jsem zbaven svobody
a vší radosti,
neb stav vojenský
mě očekával —
mezi Taliány
sto mil od vlasti.

Ale nyní
vzdávám díky bohu,
že zas půjdu
od vojanských domů —

hej, české pivo,
české koláče,
ó jak české děvče
vesele skáče!«

Civilní hosté opravdu vojákům tleskali, a jacísi mladí páni pak zanotovali píseň:

»Jede mladík na svém koni,
jede do boje,
vraný koník vesel skáče,
ale dobrá máti pláče
pro dítě svoje.«

Tohoto případu ředitel Paümann nezamlčel místodržiteli. Ale excellencpán nežasl.

»Prosím vás,« povídal, »co s takovou lapálií? Die Kerle haben keinen blauen Dunst davon,[1]) že hulákají nápěv pochodu Garibaldiova, a civilní publikum jak by smet. Máme *my* to jedněm i druhým povídati? Co bychom tím dokázali? Leda to, že by se melodie Garibaldiova marše stala po celých Čechách populární a *že* by *jí* byla podkládána méně nevinná slova než tlachanice těch kmánů.«

»Máme tedy složiti ruce v klín,« pravil nespokojený ředitel, »a nechati všemu volný průchod?«

»To neříkám. Ale víte přece, že se nahoře obrátil vítr, že u vládního kormidla nesedí už dr. Bach a že státní loď dostává jiný směr.«

Ať se to řediteli Paümannovi jakkoli příčilo, musel sobě říci, že nastal obrat. A pak to s ním rychle šlo s kopce. Ta tam byla jeho dřívější bohorovnost, cítil, jak se mu ztrácí moc z rukou, jak se pod ním viklá půda, konečně pak že se blíží jeho pád, který také v skutku přišel.

Čeho v té době zakoušel shora, žralo mu srdce i ledví. Avšak i zdola počal sklízeti ovoce svých činů. Protivníci jeho, s kterými tak dlouho tyransky byl nakládal, zvítězili nad ním. Dnem i nocí mučil jej pocit porážky jako otevřená rána, — ale nedosti toho: musel stále píti z kalicha, do něhož mu denně bylo přiléváno pelyňku. Jmenovitě dostával hojné dopisy veršem i prozou, někdy také s illustracemi, kde mu činěny tak jízlivě ironické denunciace, pronášen o něm takový soud, projevovány mu takové city, dávány mu takové rady a prorokován mu takový osud za živa i po smrti, že mu to kazilo žaludek, žluč, spaní a celé živobytí.

»Toho zadostučinění dostalo se té spřeži, že mi tu na konec bylo ustrojeno peklo a pořádně mi v něm zatopeno,« pravil prý trpce příteli N**ovi, louče se s Prahou.

I za hranice české prý za ním přiletěla ještě nejedna kalená střela.

Proměna v Praze a po celé zemi rychle pokračovala. Násilnické ruce, které tak dlouho svíraly česká hrdla, byly odra-

[1]) Ti chlapi nemají ani sebe menší potuchy.

ženy, můra, která tak dlouho tlačila českou hruď, setřesena. Trpělivost ustoupila vzdoru, chabost a mdloba síle. Národní vědomí, tak dlouho tlumené a dušené, vyšlehlo jasnými plameny.

Po celých Čechách zazníval zpěv, také už z té příčiny, že byl tak dlouho zakazován a stíhán. Budil a křísil se společenský život, aby byl základem života politického. Proti germanisačnímu násilnictvu zdvihl se tak prudký odpor, že vrávoralo zpátky, němčina, tak dlouho a tak hrubými prostředky Čechům vnucovaná, konečně mu házena pod nohy jako potupný káranecký šat. Naše města se opět stávala tvrzemi české národnosti.

Nejbližší Svatojanská pouť v Praze nekonala se již v žalářnickém vzduchu a puchu, nýbrž v radostném pocitu dosaženého vítězství. A každá následující byla velkolepějším svátkem celého národa.

Když pak měla Praha svůj Hlahol, svou Uměleckou besedu a svého Sokola, čelnější města česká spěchala následovati jejího příkladu. Nastalo mezi nimi pravé závodění, každé chtělo si co nejdříve zaříditi svou pěveckou jednotu, svůj tělocvičný spolek, své ochotnické divadlo. A při svěcení krásných spolkových praporů konaly se všude slavnosti, k nimžto zváni hosté z blízkého i dalekého sousedství a také z Prahy. I děly se při takových příležitostech okázalé sjezdy a schůze, při kterých bylo nejen vlastenecky zpíváno a řečněno, ale zřizovány také nadšené národní šiky a voje.

II.

Budějovice patřily k čelným městům v království, ale pány v nich byli Němci, za germanisačního absolutismu ovšem zcela neobmezenými. I když mu bylo již odzvoněno, Čechové v Budějovicích, zvyklí německému područí, nemohli se tak brzo jako jinde vzchopiti, z neblahých poměrů vyprostiti a jinou váhu i platnost sobě zjednati. Žila tam sta a sta českých rodin tak, že muž měl několik kamarádů, s kterými se stýkal v úřadě, obchodě nebo v hospůdce, a žena měla jednu druhou přítelkyni, s kterou se ob čas navštívila. Větší české společnosti nebylo, neboť scházelo vůbec pojítko, které by z tisíců českého obyvatelstva v městě utvořilo nějaký celek nebo početnější kruh.

Němci pohlíželi na Čechy ne jako na své sousedy, nýbrž jako na živel podřízený, služebný ano povržený, k němužto jen z jakési podivínské slabosti se hlásili také jednotliví lidé z »vyšších« tříd, to jest lidé, kteří měli vzdělání, důstojnost nebo jmění — k němuž proto nebylo třeba míti ohledů, nýbrž bylo nejlépe držeti jej v poddanství a jařmu.

Budějovičtí Čechové podobali se včelám, které nemají ani vlastního úlu. Ale navždy tak zůstávati nemohlo, příklad jinde na všech stranách dávaný přirozenou měrou konečně i zde účinkoval.

A takž se roku 1862 v Budějovicích sestoupilo několik dobrých vlastenců k tomu účelu, aby založili »zábavní spolek Be-

sedu.« Sepsali stanovy, zakročili o úřední povolení a jali se pak působením od osoby k osobě získávati členy novému spolku, který v listopadu jmenovaného roku zahájil svou činnost.

Počátky byly skrovné, ale přece bylo dosaženo toho, že se rozptýleným českým včelám dostalo posléze vlastního úlu a tím položen základ k organisaci českého živlu v městě. A než minul rok a den, čítala Beseda přes 220 členů.

Sedali v ní denně hosté velmi rozmanitých stavů: advokáti, duchovní, profesoři, úředníci státní i soukromí, učitelé, obchodníci, hospodáři, řemeslníci a živnostníci rozličného druhu, — staří i mladí, zámožní i nemajetní, samostatní i odvislí, na příklad jak kupci tak i mládenci jejich. Každý večer bylo tu i něco dám, paní a slečinek, v neděli a ve svátek jich kolem stolů bývala třebas dobrá polovice.

V této smíšené společnosti nevystupovaly na jevo rozdíly, které mezi všelikými těmi osobami panovaly ve skutečném životě. Mužští sobě namnoze tykali, nehledíce na svůj nestejný věk a své nestejné povolání. Beseda byla všem milá, všem v ní bylo příjemno: tvořilať ze všech jednu velikou rodinu, jejíž členové k sobě chovali upřímnou náklonnost a žili v nejlepší shodě — již proto, že chtěli býti hodnými syny a dcerami společné matky, milované vlasti, a působiti k jejímu prospěchu také sdruženou silou.

Heslo »Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti« stalo se skutkem i v Budějovicích. Pěvecký odbor Besedy se činil, i nechtěl se dlouho obmezovati na soukromé místnosti. Už několik měsíců potom, co Beseda trvala, překvapil místní Němce svou žádostí, aby mu bylo propůjčeno městské divadlo k veřejné produkci, kterou hodlal uspořádati k dobročinnému účelu. Čistý výtěžek měl býti věnován ***německým*** ubožákům, chudým obyvatelům v Rudohoří, kteří právě strádali velikou nouzí. Zvolivše zrovna tento účel, chtěli Čechové dokázati, že nechovají k Němcům nijakého národního záští, a tímto způsobem podávali svým německým spoluobyvatelům ratolest míru.

Avšak ti jí nepřijali. Považovaliť za velikou opovážlivost již to, že Čechové chtěli samostatně vystoupiti v městě, kde posud oni byli výhradně privilegovaným živlem; už to bylo v jejich očích hotovým vypověděním války. Ostatně nadýmajíce se vrozenou a povždy hýčkanou pýchou, očekávali najisto, že Čechové s podnikem svým zle pochodí. Posmívali se jim už napřed a chtěli je po hotovém nezdaru mrskati nejen žhavými kopřivami, nýbrž i jedovatými škorpiony, aby jim navždy zašla chuť k podobným pokusům.

Ale dopadlo to jinak. Beseda vše náležitě připravila, získala k účinkování při koncertě také z Prahy proslulého pěvce Lukesa a pozvala si hosti ze sousedních českých měst: z Třeboně, Netolic, Vodňan a Trhových Svinů. Při akademii divadlo návalu obecenstva sotva stačilo, úspěch její umělecký i hmotný byl skvělý. Stala se událostí zde nebývalou, o které se i mezi Němci dlouho mluvilo a která u Čechů vzbudila novou důvěru ve vlastní

síly, vzpruženou chuť k další práci a nejlepší naděje do budoucnosti.

Tyto city nedlouho potom velice jsou posilněny šťastnou náhodou, že se v Budějovicích octnul nejpřednější muž českého národa, František Palacký. Čechové přijali jej s radostným jásotem a projevovali mu neobmezenou úctu i lásku. Děkuje jim v místnostech Besedy, vyjádřil své srdečné potěšení, že i v tomto městě, vůbec za německé pokládaném, hlásí se svoji k svému a dělají českému jmenu čest. Povzbuzoval jich k další horlivosti a vytrvalosti a kladl jim na srdce napomenutí Čelakovského:

»Jen svorný duch,
a velikost dá ke mnohosti Bůh!«

Řeč jeho nepadala na skálu a mezi trní, nýbrž vnikala do duší posluchačů jako živá slova skutečného apoštola.

Později zavítal do Budějovic také slavený politický a národní vůdce, »český lev« dr. F. L. Rieger. Čechové uctili jej pochodňovým průvodem, a okna v ulicích »německého« města se otřásala bouřlivým provoláváním Riegrova hesla »Nedejme se!« a prozpěvováním jeho »Kovářské«:

»U nás, u nás
jde ráz na ráz —
tu rána na ránu co hrom dopadá,
nadarmo nižádnou kovář nezadá!«

Vzácný host navštívil ovšem i Besedu, v její dvoraně svou plamennou výmluvností uchvátil všecky přítomné a jako kouzelným prutem v nich budil nadšení, sílu a odhodlanost. Dával jim i moudré rady, jmenovitě ukázal na potřebu místního listu, který by v českém obyvatelstvu šířil a tužil národní vědomí, hájil všech jeho práv a čelil nepřátelským útokům i úskokům.

Rady této bylo poslechnuto, přičiněním Besedy počal dvakrát týdně vycházeti časopis Budivoj. K jeho řízení povolán z Prahy JUC. Jan Doležal, Sokolský junák, rázný a energický, už cvičený v politickém boji i ve spolkovém životě.

Němci vůbec drželi se tehdáž taktiky, vynalezené od germanisačního generálního štábu ve Vídni. Její základní pravidla byla velmi jednoduchá. O Habsburské monarchii hlásali: »Österreich ist ein deutscher Staat und muss deutsch bleiben!«[1]) O království českém zcela stejně: »Böhmen ist ein deutsches Land und muss deutsch bleiben!«[2]) O Praze nejinak: »Prag ist eine deutsche Stadt und muss deutsch bleiben!«[3]) Němci Budějovičtí papouškovali: »Budweis ist deutsch und muss deutsch bleiben!«[4])

Zprvu tvrdili, že v Budějovicích vůbec žádných Čechů není. Když to s takovou lží dále již zhola nešlo, prohlašovali, že tam

---

[1]) Rakousko jest německý stát a musí zůstati německým.
[2]) Čechy jsou německá země a musejí německými zůstati.
[3]) Praha jest německé město a musí německým zůstati.
[4]) Budějovice jsou německé a musejí německými zůstati.

Čechové patří jen k nejnižší vrstvě jako podruzi, dělníci, čeládka a chuďasové, kteří přece nemohou požívati stejných práv, jako sousedé a měšťané. Když se Čechové hlásili o to, co jim stejně příslušelo jako Němcům, byli zkrátka a zhruba odmítáni; tak ku příkladu ve všech městských školách utvrzena němčina jakožto vyučovací jazyk, čeština úplně odstrčena. Když Čechové sbírali své síly a vystupovali důrazněji, Němci je tupili, hanobili, uráželi a myslili jenom na jich utlačení.

Nemohouce vyhoditi nenáviděnou Besedu do povětří, tím méně pak všechen český živel najednou poraziti jako v lese strom, chtěli škůdnické a ničivé dílo své prováděti po částech. Drobní živnostníci v městě skoro vesměs byli Češi, i počali proti nim operovati Němci, kteří měli v rukou jak kapitál tak i všechnu moc a vládu. Bylo třeba rychlé pomoci, obrany a záštity, aby celá řada českých lidí nebyla přivedena na mizinu.

V Besedě neváhali. Zřízen jest český peněžný spolek, záložna, která se šťastně ujala, zapustila pevné kořeny, rychle se rozvíjela a znamenitě prospívala českému lidu jak v městě tak i v kraji.

Že nejsou jen třídou podruhů a chuďasů, hodlali Čechové dokázati při nejbližších volbách do městského výboru, které se měly konati ke konci roku 1864, ale došlo k nim teprve v příštím jaře. Němci už tehdy počali sahati k prostředkům málo mravným a čestným, vymamovali plné moci, činili hrubý nátlak na lidi odvislé a kupovali hlasy voličů. Čechové se k ničemu takovému nesnížili; vůdcové jich vážnými a důstojnými slovy nabádali české občany, aby se u volebního osudí domáhali svých práv, ale zároveň byli pamětlivi sousedského pokoje a míru v obci a prospěchu, pokroku i rozkvětu jejího. Ovšem také neopomenuli šlapati německým agitátorům mezi českým obyvatelstvem na paty a kaziti jim řemeslo. V těchto přípravných pracech zvláště se vyznamenal redaktor Budivoje Doležal, i získal sobě velikou zásluhu o výsledek volby.

Výsledek byl překvapující. Čechové vyhráli v třetím sboru voličském, a k vítězství jich ve sboru druhém scházelo velmi málo: kdy by v něm byli dosáhli jenom o jedenáct hlasů více, byla by se obecní správa octla v českých rukou — v červnu roku 1865!

Němci byli bez sebe zlostí — toť že na Čechy, kteří dokázali, že jest jich tu tolik. Jaká to od nich nestydatost! Ale měli poznati, že všechno jejich usilování je marno: »Budweis muss deutsch sein, kost's was kost's.« [1])

Ještě hněv Němců neochladl, a už si u nich Čechové udělali nový veliký vrub. Přes čtyři roky byli Němci ukrutně ústavověrní a zbožňovali »otce ústavy« rytíře Schmerlinga, který také už nevěděl o živém českém národě a ve vlasti jeho neviděl nic jiného, než »das gemachte Čechenthum,« češství podobně dělané,

[1]) Budějovice musejí býti německé, praskni na to, co praskni.

jako květiny z papíru a jiných látek. Nyní otec ústavy, mocný patron liberálů a tvrdý potíratel »dělaného« češství najednou padl, stal se c. k. pensistou, — a Čechové z toho měli náramné potěšení. Jaká to hanebnost! Místo Schmerlinga ujal vládu »feudál« Belcredi a platnost jeho ústavy zastavil, — a Čechové si také to libovali! To přece byl smrtelný hřích, který jim nemohl býti odpuštěn na tomto ani na onom světě! Z německých hrdel ozvalo se volání, které z nich po tu dobu nikdy nebylo slýcháno: »Vzhůru — do opposice!«

Počátkem října 1865, zrovna když mne vítr zanesl do Budějovic jakožto supplenta na německém gymnasiu a hlavně jako učitele češtiny ve všech vyšších třídách ústavu toho, hodili tamější Němci nové c. k. vládě svou rukavici. Vytasili se s požadavkem, aby německý charakter Budějovického gymnasia byl očištěn a pojištěn tím, že dozor na ně bude odňat školnímu radovi Svobodovi, jenž byl syn české matky, a k tomu neodrodilý, — dále pak že české parallelky nižšího gymnasia budou proměněny v německé. Německá většina obecního výboru byla ochotna poskytnouti jednou provždy příspěvek tří set zlatých na palivo pro gymnasium a na plat školníkovi, — ale kdy by vláda požadavku jejímu nevyhověla, ať všecky následky toho přičte sobě samé!

Čechové, toť se ví, zase jednali Němcům napříč, aby jim znova bouřili žluč. Uzavřeli, že okázale oslaví páté výročí říjnového diplomu z roku 1860 a při tom zvláště Jeho Milosti králi projeví své vděčné city za to, že se vrátil na půdu onoho diplomu, od Schmerlinga opuštěnou, a povolal z té příčiny nové ministerstvo. I požádali u magistrátu opět za propůjčení městského divadla k slavnostní akademii, která se měla zároveň konati ve prospěch pohořelých v obci Švihovské.

V divadle se v tu dobu vůbec nehrálo, purkmistr Claudi mohl pouze namítnouti, že se právě znovu maluje opona (ipsissima verba: »Ja — aber eben ist der Vorhang im Mahlen begriffen«), — ale zástupcové Besedy mu odpověděli, že malíř má valem dost času, aby s prací svou byl hotov. Radikalismus Němců nedospěl tehdy ještě toho stupně, aby se odvážili hatiti slavnost, která se týkala také osoby samého panovníka, — i nezbývalo jim tedy než kousnouti do toho kyselého jablka.

III.

Tři dni před chystanou slavností vzal mě redaktor Doležal v Besedě stranou a podal mi list papíru, na kterém byly dvě básničky, česká a německá. Česká byla mi už povědoma:

»Jedeme na jarmark — hyja hýsta! —
německý charakter kupovat,
kdy by naň praskla i celá tři sta,
jenom on může nás retovat!

Valaši, do klusu — hyja hýsta! —
valaši, kalupem — čehy, hat!«

Terčem německého veršování byl purkmistr Claudi, který měl blízko města v obci Poříčí velkostatek a nedávno si tam vedl na výlet turnery, mezi nimi Germány à la Tůma, Uherr a j. Proto satira počínala:

Mit Turnerkleid und Turnerhute
Nach Poříč zog ich weit hinaus —
Auf meinem schönen Herrengute
Kühn scholl der Ruf von Haus zu Haus:
»Frisch, fröhlich, fromm und frei! Gut Heil!
Fidel und kerndeutsch alleweil![1])

»Jak se ti ty skladby líbí?« ptal se mne Doležal. »Dostal jsem je anonymně, nejspíš abych je dal do listu.«

Já řku: »Jsou dosti povedeny. Česká mohla by se tu státi obecným popěvkem, kdy by měla vhodnou melodii.«

»Bon! Naše hudební factotum Chmelík sedne k pianu, sáhne do kláves sem, sáhne tam, a vhodná melodie bude hotova.«

»Ne,« povídám, »neříkej mu o to a satiry do Budivoje nedávej —«

»Proč pak?«

»Protože by to pro autora mohlo míti nepříjemné následky.«

»Nikdo nemusí zvědět, kdo je autor, nebudeme na něj takhle ukazovati,« bodl mě redaktor prstem do prsou.

»Ty máš domnění na mne?« řekl jsem. »Chyba lávky, brate! Spisovatel těchto veršů je mnohem mladší, ještě pravý holobrádek —«

»Však ty máš také bradu jako nějaká Baruška nebo Kačenka.«

»Nemůže každý míti tak bohatý a krásný vous jako náš redaktor —«

»No nešť,« vpadl mi Doležal do řeči, — »proč by tedy uveřejnění těchto vtipných veršů původci jich škodilo?«

»Poněvadž je to student, teprva sextán, který ovšem nemá potuchy, že já o jeho autorství vím, ale vyzradil se svým spolužákům, an své básničky ve škole předčítal. Kdy by přišly na veřejnost a způsobily nějaký rumrejch, mohli by jej němečtí spolužáci u ředitele udat. Ke všemu je syn státního úředníka —«

»Kterého?«

»Inu — Heše, který zde nahoře bydlí, a u něho kollega Kubišta. Kdy by hoch byl volán před konferenci, byli bychom také my z jeho soudců, a zvláště dr. Kubišta by —«

»Máš pravdu,« prohlásil redaktor, »nebudeme tomu pomáhat na veřejnost. Bylo by škoda, aby tomu mladému kohoutovi byl přistřižen hřebínek.«

---

[1]) V turnerském šatě, s turnerským kloboukem daleko ven jsem táhl do Poříčí — na mém krásném panském statku směle od domu k domu znělo volání: »Křepce, vesele, zbožně, svobodně! Zdař Bůh! Vždy fidélně a prančmecky!«

Tu k nám přistoupil soudní officiál Říha, dobrý, tichý, skromný čtyřicátník světlých vlasů i vousů, sivých očí a hekticky červených tváří. Také s ním jsem si už — jako s mnohými jinými členy Besedy — tykal.

»Prosím tě, odpusť,« promluvil, skoro nesměle na mne skrze okuláry pohlížeje a za květovanou vestu se potahuje, — »proslov, který jsi k akademii napsal, má přednášeti naše holka: nebyl bys tak hodný a nepoučil bys ji trochu, jak to má říkat?«

Toto přání mě na zejtří, ve středu po 2. hodině odpolední přivedlo do Říhovic bytu nedaleko Besedy, v každém ohledu velmi jednoduchého. Byl jsem velice překvapen, že dceruška jejich Miloslava, která měla pozejtří na divadelním jevišti míti první slovo, jest děvče ještě nedospělé. Snad jí bylo šestnáct roků, ale já bych jí byl hádal sotva čtrnáct, a též na takový věk byla málo vyrostlá a vyvinutá, měla tílko slabé a skoro hubené, obličej pak vzezření téměř chlapeckého. Holčička, ne ještě panna. Postavila se doprostřed pokoje, jala se z paměti mluviti text proslovu a při tom rukama činiti posunky.

»Ne tak,« zastavil jsem ji hned při počátku, — »vložíte si rukopis do nějakých desk, budete je stále držeti oběma rukama, jako byste z knihy čtla, a pohyby budete dělati leda hlavou. Nyní zatím vezměte do rukou papír.«

Učinila dle této rady a odříkala celý text. Měla pěkný alt, silný, plnozvuký a hojných modulací schopný, ale v deklamačním umění byla pouhou začátečnicí. Lépe, kdy by se byla proslovu ještě nenaučila. Nyní bylo třeba verš za veršem a slovo za slovem jí vštěpovati, jak co má býti pronášeno.

Přes hodinu trval tento cvik, a ještě jsem musel slíbiti, že to zejtra zopakujeme.

Od Říhů šel jsem k Besedě, abychom s dr. Kubištou podnikli umluvenou procházku.

Už na ulici jsem slyšel, že v místnostech Besedy, jindy touto dobou obyčejně prázdných a tichých, hlahol zpěv. Jistě se tam koná proba ke koncertu — na chvilku se tam zastavím.

Vkročil jsem do sálu. Z dvou třetin byl prázdný, ale nahoře byl na podiu hustý zástup jako černý mrak. Stál tam pěvecký sbor Besedy a před ním právě zpívali jakési dueto náš první Budějovický tenor Chmelík a slečna Josefína Králová. Než jsem si vše od billardu poněkud prohledl, kráčel ke mně od jednoho z hořejších stolů officiál místního finančního ředitelství Nováček, který snad ze všech spolkových členů nejvíce pobýval v Besedě a byl proto nazýván jejím domácím duchem čili hospodáříčkem. Šel po špičkách, prohýbaje se v kolenou a houpaje tělem.

»Což,« povídám mu, »ty snad také děláš zkoušku k nějaké produkci?«

»Na, und ob — budu řídit plechovou harmonii, ale až tady po divadle. Pojď, pojď!« pobízel mne, jako bychom mohli něco zameškat.

Odebrali jsme se zticha k stolu, kde stála i jeho sklenice. Seděl u něho jen ještě mladý párek, kterému mě Nováček představil: »Pan Doubrava, ředitel hutí a továren u hraběte Buquoye, a jeho paní manželka, která je tak hodná, že bude též účinkovati při naší akademii, ačkoliv jest to od ní nemalá oběť, má sem daleko —«

»Nechte na hlavě!« ozval se ředitel Doubrava, hezký pán, asi ne starší než třicet roků, vysoké postavy, silného těla, mužného a sebevědomého vzezření.

Choť jeho nebyla krásná, ale zajisté velmi roztomilá. Tělo měla útlé, ale půvabné, vlasy kaštanové barvy, pleť v obličeji s pihovitým nádechem, jedno oko chvílemi drobátko stáčela, ale také tyto úchylky od pravidelné krásy jí slušely, dodávajíce jí jaksi dětského vzhledu. Byla velmi elegantně oblečena, což platilo též o jejím manželovi.

»Jsem vám povinna díkem,« pravila ke mně, »že jste mi přeložil text mých arií.«

»To nestojí za řeč,« odtušil jsem, — »jen můželi se ten překlad také zpívat?«

»Zcela d bře, — pouze tuhle,« paní sáhla po partesích, ležících na stole, »tuhle v slově ‚muka' připadá na *u* velmi vysoká nota —«

»Přetrhněme tedy ‚muka' a napišme ‚trýzeň,'« povídám vytahuje tužku.

»Však si to budu pamatovati.«

»Kdo překládá básně,« podotýkal jsem, »koná zpravidla podobné dílo jako krejčí, který obrací kabát, sukno rubem na vrch. Kdo pak překládá hudební text a při tom nezná noty, to už je dokonce krejčí, který obrací kabát a při tom jej přešívá na tělo člověka zcela neznámého.«

Mluvili jsme potichu, abychom nepřekáželi probě, nyní pak jsme na chvilku i zcela umlkli, protože slečna na podiu zpívala právě jakési pianissimo.

»Má tuze pěkný hlas,« chválil ji potom ředitel Doubrava.

»A výborně vyškolený,« dodala jeho choť.

Nováček poznamenal: »Mnozí libujou si ještě více hlas její mladší sestry Marie, altistky.«

»Čí jsou to dcery?« ptala se paní.

»Pana Krále,« dí Nováček, »řezníka — má tuhle dům v Židovské ulici —«

»Ten je asi velikou výjimkou mezi zdejšími řezníky,« pravil ředitel, »když tolik drží na umění.«

»Pravda, ochotně dává dcery cvičit,« řekl Nováček, — »ale když tu zpívají, ani si nepřijde jich poslechnout.«

»Ale jděte!« divila se paní.

»Pošle s nimi matku, sám jde na pivo jinam.«

»A proč to?«

»Vyrostl od maličkosti v ‚samospasitelné' a říkává: ‚S němčinou nebudu v Besedě strašit, a moje česká řeč projde leda ve

společnosti u zeleného vola. S vysokou češtinou to u mne už nepůjde.'«

Na podiu doznělo finale, paní Doubravová jala se svýma drobnýma ručkama horlivě tleskati, a my jsme spěchali sesíliti applaus svými širokými dlaněmi. Chmelík se děkoval, ale ne po způsobu prvního tenora, nýbrž po způsobu první baleriny, pitvorně se ukláněje a oběma rukama rozhazuje hubičky na všecky strany po sále, zvláště tam, kde nikoho nebylo.

Slečna Králová vesele skočila s podia a octla se docela blízko mne. Byla brunetka prostřední postavy, štíhlého vzrostu, sličné, ušlechtilé tváře. Při produkci zachovávala chvalitebnou umírněnost, — nyní byla od zpěvu rozjařena, tváře se jí lehce ruměnily, hruď se jí pod černým aksamítovým, napřed otevřeným živůtkem rychle vlnila, rozprouděná krev jí pohrávala celým tělem.

»Musíš mě ještě jednou představit,« pravil jsem Nováčkovi.

Když mě jí jmenoval, celé vzezření její náhle zvážnělo, a její černé hluboké oko utkvělo na mně jako na člověku, který by z úřední povinnosti přicházel podrobit ji nepříjemnému výslechu. V ruce, kterou jsem jí podával, spočinuly prsty její jako nehybné.

(Pokračování.)

Kosmas a jeho kronika.

Kosmas a jeho kronika. Sepsal Hermenegild Jireček. Volných rozprav číslo III. V Praze a Brně 1906.

Jireček slíbil již roku 1904 (v I. čísle svých Volných rozprav), že vydá pojednání o Kosmovi a jeho kronice. Letos splnil svůj slib, jak praví, tím ochotněji, čím prudčeji zase právě za posledních let (za sporu o Kristiana) útočí se na našeho kronikáře nejen od »polskoněmeckého« učence Brücknera, ale i od některých historiků českých. Němec Dümmler obvinil Kosmu z nepoctivosti a falše (pro zprávy jeho o pokřesťanění Čech) již asi před padesáti lety, ale byl přinucen odvolati to, co roku 1855 tvrdil. Brückner, udělav »z Přemysla předsedu staročeské zemědělské rady nebo aspoň profesora polního hospodářství na rolnické škole ve Stadicích, samochtě učinil se směšným;« není však důvodné ani mínění těch našich historiků, kteří tvrdí, že Kosmas zosnoval si staročeské pověsti dle cizích vzorů sám.

Jirečkův spis jest apologií podezíraného kronikáře. Podává nejprve životopisná data o Kosmovi, promlouvá pak o jeho erudici a způsobu spisování, načež rozbírá jeho kroniku, a to předně zprávy její z doby »pohádkovité,« potom z první a pozdější doby křesťanské, bedlivě je srovnávaje se zprávami odjinud nám známými a s prameny, o nichžto lze tvrditi, že Kosmas jich užil buď jistě aneb aspoň dle vší pravděpodobnosti. Na konec pojednání Jireček pronáší svůj úsudek o poměru mezi Kosmou a Kristianem.

Vybíráme z jeho spisu myšlenky nejzávažnější.

Kosmas narodil se roku 1045 z rodiny polské, která vedle jiných byla od Břetislava I. převedena z Polska do Čech. Tito »Hedčané« sídlili v Čechách v poříčí Litavy, a ne, jak bylo domnění, v pomezním hvozdu Domažlickém, jehožto strážci byli od pradávna Chodové původu domácího.

Kosmas osvojiv si dosti pozdě první vědomosti literní na kathedrální škole Pražské, jsa již asi třicátník, vzdělával se dále po dvě neb tři léta (1075—1077) u mistra Franka v Leodii (Luttichu), kde bez pochyby hned tehdáž oblíbil si kroniku Reginona, opata kláštera Prümského, pozdější svůj vzor. Po návratu svém do vlasti oženiv se (mezi l. 1078—1080) s Češkou Božetěchou, měl s ní syna Zdika. Tento Zdik se potom, jak Jireček uzavírá z jedné zprávy opata Gotšalka Želivského, stal biskupem Olomúckým a přijal jmeno Jindřich.

Kosmas vykonal vedle cesty do Leodie druhou r. 1086 do Mohuče (již jako kanovník v průvodu biskupa Jaromíra-Gebharda), třetí r. 1091 do Italie (v průvodu biskupů Kosmy Pražského a Ondřeje Olomúckého, s nimiž r. 1094 zajel pak i do Mohuče) a čtvrtou r. 1099 (v průvodu biskupa Hermana) na hrad Střehom v Uhrách, kde byv vysvěcen na kněze, stal se roku potomního kapitulním děkanem Pražským. Roku 1117 zemřela mu choť Božetěcha; brzy potom (r. 1119) jal se již jako stařec 75 let psáti svou kroniku; dne 21. října r. 1125 smrt vyrvala pero kmetu osmdesátiletému. Byl muž po rodičích dosti zámožný, an mohl sám konati nákladná studia v cizině a též syna svého takovým vzděláním opatřiti, že byl povýšen na biskupa. I Zdik dvakrát putoval do Jerusalema (po druhé r. 1136 již jako biskup) a koupil znamenité statky pro kostel Olomúcký. Kosmas byl Čech od malička, ač rodiče jeho asi zůstali i v Čechách věrni jazyku polskému, měl živé vědomí národní a o příbuznosti Čechů se Slovany. Český jazyk znal tak, že i v latinské své kronice vykládal význam některých českých jmen; německý osvojil si za svých studií a cest v cizině, z řečtiny však pochytil jen malounko.

Dílo jeho samo poučuje nás o tom, do jaké míry byl vzdělán. Znal Písmo sv. (jako kněz theolog), mythologii staroklassickou, Horacia, Vergilia, Ovidia (tohoto však jen prostřednictvím jiných spisů), něco z Catona a Cicerona, nejvíce z oblíbeného Sallustia, dále Lucana, Statia, Prudentia a Boëthia, jakési kázání se zmínkou o proroctvích Sibylliných a dílko »Dialogus« od spisovatele rovněž neznámého. Velice si vážil kroniky opata Reginona, jehožto methodická pravidla zachovával i při spisování svého díla.

Zeměpisné vědomosti nasbíral hlavně na svých cestách. Měl správné ponětí o zeměpisné poloze, podobě, horách, vodách, pomezním hvozdu své vlasti a o rozdílných plemenech (Češích, Pšovanech, Lučanech atd.), kterými byla osazena. I o Moravě nastřádal si dosti podstatných vědomostí, méně o Polsku, Slezsku, Uhrách, Míšni, Německu a Italii. Svou kroniku spisoval slohem rázným, živým, místy i vzletným, a protkával ji samostatnými úsudky o dějích i osobách, tu a tam i drsným humorem své doby, ale beze vší jizlivosti. Rád si ob čas v své kronice zarýmoval, přibíral do ní někdy celé verše

a nešetřil vždy míry v obrazech básnických. Podle vzoru Sallustiova vkládal vynikajícím osobám do úst oslovovací řeči, projevuje v nich své smýšlení politické a soud o choulostivějších věcech (na př. o kažení mince od knížat); po příkladě Reginonově uváděl rád rozličné věštby. Také si ob čas zafilologisoval, ale nerad opakoval věci odjinud známé. Připsal první knihu své kroniky mistru Gervasiovi, druhou Klimentovi, opatu Břevnovskému,[1]) a celek Severovi, proboštu kostela Mělnického, vybízeje výslovně prvé dva muže, aby pročtouce jeho spis, opravili, co by shledali závadného. »Máme tedy tři vážné osoby ze současné duchovenské společnosti, kteří by jistě byli nemlčeli, kdy by věci v kronice vypravované, co se týče obsahu věcného, byly smyšlenkami Kosmovými. Máme tři rukojmí, že Kosmas nepsal věci od něho smyšlené. A sám praví v úvodu ke knize třetí, že by nárok pochlebenství a výtku lži na sebe uvalil, tím více, že příběhy skoro všem jsou známy.« Tento úvod (ke knize III.) vzat jest skoro do slova z kroniky Reginonovy.

Jireček dokazuje (v odstavci »Kosmova kronika«), že Kosmas, počav psáti dílo své koncem roku 1119, pracoval o něm po šest let (do konce dubna roku 1125).

V první knize kroniky své (od nejstarší doby do nastolení Břetislava I. roku 1037) různí sám období »pohádkovité« (až do pokřtění Bořivoje I.) od období druhého. V tomto již vypráví, »co zná z pravdivého líčení osob věrohodných«, rozeznává již letopočty a opírá zprávy své (o Bořivoji a Ludmile, Drahomíře, Vácslavovi I. a Boleslavovi I.) o některé prameny z X. století, o nichž bude níže řeč.

V druhé knize líčí, čeho sám zažil neb co viděl a od jiných svědků podle pravdy slyšel, v třetí knize zaznamenává, čeho byl osobním svědkem.

Jireček, zahajuje rozbor »Doby pohádkovité,« dokazuje, že Kosmas nezosnoval si sám pověstí staročeských dle vzoru cizího, nýbrž že našel je v lidu již hotové a toliko vyšperkoval je ozdobami slohovými, odjinud vypůjčenými. To patrno z toho, že o některých těch pověstech máme také z jiných zdrojů vědomosti podstatné (na př. o příchodu českých Slovanů, o Libuši a Přemyslovi, o založení hradu Pražského), dále z toho, že kronikář sám nazývá tu dobu pohádkovitou, nevede si jako tajemnůstkář, nýbrž odevzdává dílo své k přečtení a posouzení svým vrstevníkům.

Zprávu o poloze země české doplnil zprávou o názvu Germanie, kterou vypsal skoro do slova z kroniky Reginonovy, obraz o prvotním stavu lidstva upravil si dle slov Boëthiových a Reginonových, osazení vlasti naší představoval si velmi prostě: do prázdné, ale úrodné země přišli dle něho Slované (Boemi) jako první osadníci. O dřívějších obyvatelích a Samovi nic nevěděl. Líče příchod těch Slovanů do Čech, vypůjčuje si barvy z Písma svatého (o příchodu Židů do zaslíbené země) a z Vergiliovy Aeneidy (o příchodu Aeneově do Latia). O tom, jak a kdy Slované zabrali Čechy, může býti spor, ale lze pokládati za jisté, že ještě dlouho potom

[1]) Třetí kniha věnování nemá.

se dělili v plemena, jak si toho byl vědom Kosmas. Vyprávěli obšírněji o třech dcerách Krokových, o jejich hradech a o tom, že jedna z nich dědila moc knížecí po otci, Jireček připomíná, že hrady skutečně někdy nazývaly se po svých zakladatelích (na př. Boleslav, Vlastislav, Krakov), názvy Kazín, Tetín a Libušín že jsou správně odvozeny od jmen ženských, a že u Slovanů v nebytí synů stávaly se dědičkami moci knížecí i dcery. Že Libuše založila hrad Pražský, udává i legenda »Diffundente sole« (resp. Epilogus terrae Boemiae atque Moraviae, ano i spis Kristianův), a číslice »tři« opakuje se často v pověstech starověkých. V téže legendě jmenuje se Libuše »věštkyní« neboli »kouzelnicí« (»phytonissa«), a Kosmas vzal toto epitheton z ní. Kněžna oslovuje sněm shromážděný při soudu bratří slovy, jež kronikář vyňal ze starého zákona (z knihy královské I. o moci panovnické). Namítáli se, že nelze tehdáž mluviti o nějakém sněmu z celé země české, ježto trvalo ještě rozdělení národa v plemena, Jireček ukazuje (na dokladech v spisu uvedených), že v čas potřeby ta plemena sestupovala se proti cizině v jednotu.

I o povolání Přemysla oráče za chotě Libušina Kosmas shoduje se co do věcného jádra s legendou »Diffundente sole« (resp. Ep. t. B. atque M., odkudž čerpal tu zprávu i Kristian).

Ostatně užší svazek mezi Čechy a Běliňany byl skutkem politickým a důležitým za pozdější války mezi Čechy a Lúčany. Knížata Pražská ani později nepřestávali podobně soustřeďovati moc zemskou v svých rukou. Vytýkalo se, že Přemysl dle zpráv Kosmových není než starořímský Cincinnatus, po česku od něho přibarvený, ale co říci pak o zprávě legendární a Kristianově, jež obě rovněž znají osobnost Přemyslovu? Pověst o Gordiovi podobá se také pověsti o povolání Přemysla, ale pro takovou podobnost událostí nesmí se hned jedna z druhé odvozovati; sice by i historickou vědomost o Václavovi a jeho zavraždění bylo lze odvozovati z báje o zavraždění Absyrta návodem sestry jeho.

Hrad Pražský byl dle Kosmy založen na městišti (mezi potokem Brusnicí a vrchem Petřínem), vzdáleném od místa, na kterém Libuše mluvila, 30 honů cesty. Kde tedy Libuše mluvila? — Podle soudu Jirečkova: na hradě Libušíně, s jehožto konfigurací shoduje se konfigurace hradu Pražského, kdežto vzdálenost mezi Vyšehradem a Zbraslaví páčí Kosmas sám na 10—12 honů. A Libuše pokládána jest za zakladatelku Prahy nejen od Kosmy, ale i v legendě »Diffundente sole« (resp. Ep. t. B. a. M., i u Kristiana). — Jak souditi o dívčí válce Kosmově? Jeho Amazonky neshodují se ve všem všudy s Vergiliovými neb Reginonovými, po případě Justinovými. Tito cizinci mluví jen o válečných skutcích buď žen vůbec aneb dívek, ale nezmiňují se o tom, že by se dívky zcela vyrovnávaly jinochům (v zaměstnání i oděvu), že by zápasily s jinochy, a že by zápasily za rovné postavení s muži. Kosmas našel prvky k té pověsti v českém lidu, přibral k nim některé slohové výzdoby z Horacia a Písma sv., ale podrobněji vytvářila se pověst ta teprve později. Český lid vzal si k ní asi podnět z toho, že plémě české mělo panovnicí ženu Li-

buši a z názvu hradu Děvína; ostatně pověst o mužatkách byla rozšířena i u četných národů jiných.

Pohanských Přemyslovců jest s Přemyslem osm, a ne sedm, kolik bylo králů starořímských, domnělých vzorů Kosmových. (Na tuto poznámku Jirečkovu neklademe váhy, ježto na př. Titem Tatiem snad počet králů římských mohl by se zvýšiti.) Kosmas sice praví, že pro jejich nečinnost o nich raději pomlčí, přes to však rozhovořuje se široce o boji mezi Neklanem a Vlastislavem — dle mínění Jirečkova snad nabyv zpráv o té věci v nějaké psané paměti, za jeho dob již hotové. Co se týká pověsti o zmizení Svatoplukově, Kosmas byl dobře informován o tomto panovníkovi i o zemích, nad kterými vládl. Zprávu o nástupcích Svatoplukových opakoval po Reginonovi, a byť i zvěst o zmizení Svatoplukově dle něho zformoval, »z toho přece sám kritik sebe kritičtější nebude odvozovati, že by Svatopluk byl proto osoba nikdy nebývalá, mythická.« Obrazotvornost lidová smýšlí si leccos o osobách historicky vynikajících, avšak z toho neplyne, že by »takové osobnosti samy kladeny býti musely za smyšlené.«

Velmi závažná jest Jirečkova obrana, hledíc k vypravování Kosmovu o vzniku a postupu náboženství křesťanského v Čechách. Kronikář sám odvolává se na tři prameny, obecně známé za jeho doby: Privilegium Moraviensis ecclesiae, Epilogus eiusdem terrae atque Boemiae, konečně Vita vel Passio s. nostri patroni et martyris Wencezlai.

Jireček dokazoval již roku 1858 (v polemice proti Dümmlerovi) a nyní dokazuje znova, že Kosmas nevymyslil si těchto pramenů, nýbrž že všecky tři existovaly a jsou nám známy.

Kosmovo Privilegium Moraviensis ecclesiae není nic jiného než začátek legendy Diffundente sole, a slovo »privilegium« může, ale nemusí znamenati zrovna »výsada«, nýbrž jenom »listina.« Připomínáli té listiny, vyvrácena jest zároveň výtka, jemu u nás (někdy i od kněží) činěná, že prý jsa rozhodným odpůrcem liturgie slovanské, schválně ji umlčoval.

Kosmův Epilogus terrae Moraviae atque Boemiae není zase nic jiného než druhá část legendy Diffundente sole; konečně spisem Vita vel Passio s. nostri patroni et martyris Wencezlai nemínil než legendu Crescente fide, která uznává se za nejstarší nyní známou legendu o sv. Václavovi. Jireček na doklad svých slov uvádí příslušné texty doslovně, dokládaje, že v témže pořádku, ale v textech nově redigovaných vyskytuje se toto trojí sepsání i ve spise Kristianově.

Také o založení a zakládací listině biskupství Pražského Kosmas zpravuje nás celkem správně, ač necituje doslovně příslušných listin, podobně o zakládání kostelů od Boleslava II., kterého za to chválí, ale užívá při tom slov Reginonových o králi Ludvíkovi (k roku 876).

Ze spisu Canapariova vážil zprávy o sv. Vojtěchu a sám složil veršování o životě a utrpení tohoto světce. Znal legendu o pěti umučených bratřích, jichž ostatky pak s tělem sv. Vojtěcha přeneseny byly z Hnězdna do Čech, a Břetislavovy zákony Hnězdenské z roku 1039 (proti některým nešvarům v životě a mravech lidu českého)

svědčí již svými konkretními podrobnostmi o tom, že nejsou napodobeny dle nějakého vzoru cizího.

Vyprávěje o svěcení mladého knížete Jaromíra za jáhna, Kosmas volí slova Reginonova o podobném svěcení Karolmana (roku 870). Zmínku o kněžně Machtildě slyšel asi z úst Jaromíra samého, člověka prý dosti surového, a stydí se pak za ni.

Jednaje o Podivenovi a o přenesení kostí jeho (roku 1124) ze zákrišty Svatovítské na hřbitov Svatovítský, Kosmas cituje legendu »Vita sancti Wencezlai martyris,« jež jest, jak se zdá, jiná, než legenda od něho dříve (I. 15) citovaná; jiná proto, že vypráví o Podivenovi (slovy týmiž, kterých užívá Kosmas též o bratru sv. Vojtěcha Gaudenciovi) a pro podrobnosti o Podivenovi, které samojediná (pokud dosud víme) uvádí.

Jireček soudí, že Kosmas míní touto jinou legendou Kristianův spis »Vita et passio S. Wencezlai,« ačli Kristian sám neznal již nějakého sepsání, nám nyní neznámého, odkud by byl vážil ony podrobnosti.

Některá data v kronice Kosmově (o úmrtí biskupů Pražských a knížat zemských, dále jiné údaje o prvních biskupech a jiných vynikajících osobách) svědčila by tomu, že kronikář čerpal i z nekrologů a snad i z nějakých stručných zápisků své zprávy o mužích jmenovaných.

Na konec svého pojednání Jireček pronáší se o poměru mezi Kosmou a Kristianem v ten smysl, že Kristianův spis není zcela samostatný, nýbrž souborem těch tří pramenů, které Kosmas v díle svém označuje názvy: Privilegium ecclesiae Moraviensis, Epilogus eiusdem terrae atque Boemiae a Vita vel Passio Wencezlai, a mimo to i jakéhosi sepsání o sv. Ludmile a o Vácslavově komorníku Podivenovi. Jak ty tři přední prameny přesně zněly, nevíme, ale není pochybnosti, že věcně a podle obsahu shodovaly se s legendou Diffundente sole (Privilej a Epilog), jenže Kristian místy do textu přidal své reflexe a vklady i z jiných pramenů. Ježto spis jeho celkem nejedná než o životu a smrti sv. Ludmily a sv. Vácslava, nesluší jej pokládati za kroniku. Starožitnou dikcí a proslovem k biskupu Vojtěchovi ukazuje původ svůj ze století X. »Tu však nezbytno přihlásiti se bez obalu k názoru, že Kristian jest syn Boleslava I., synovec Vácslavův, vnuk Ludmilin. Jen co takový mohl Vojtěchovi říci, že pochází z téhož rodu, co Vácslav a Ludmila, jen co takový mohl Vojtěcha osloviti názvem ‚nepos carissime.‘ Že pak syn ten Boleslavův domácím jmenem slul Strachkvas, nemůže býti rozdílu mezi Strachkvasem a Kristianem.« Nejpádnějším dokladem, že Kosmas Kristianův spis znal, a že tedy Kristian věkem Kosmu předchází, jest zmínka, kterou tento činí o Podivenovi (III. 55), doklad, jehož váha by pominula, kdy by se našel pramen, odkud i Kristian čerpal.

Nicméně trvají přece jisté námitky proti starobylosti spisu Kristianova, pokládámeli jej za plod doby Vojtěchovy z let 992—994. Rukopisně znám jest teprve ze století XIV., a žilli skladatel v době po roku 992, jest divno, jak může mluviti o »očitých« svědcích zázraků Vácslavovských a Podivenových. »Svědci ti museli by v době

obou těchto mučenníků, též i kněžny Ludmily, tedy ok. r. 930, bezpečně být aspoň 30letí, aby o věcech takových schopni byli svědčiti, ok. roku 992 by pak museli býti starci 90letí, což arci není nemožné, ale také dosti nepodobné.«

Podezřelý jest také výraz »stuba« proto, že spisovatel dokládá: quod »populari lingua« stuba vocatur; Jireček míní, že slovem »popularis lingua« nemůže se rozuměti než němčina. Posléze za »hotový gallimathias« prohlašuje vypravování o Strojmírovi, ačli ta episoda nebyla vložena do textu Kristianova teprve později z Dalimila.

Zajímavá a důkladná rozprava Jirečkova vítána bude ode všech ctitelů Kosmových; třeba že všecky její důvody nebyly stejné hodnoty, přece vážný způsob, jakým o věci jedná, zasluhuje uznání i od těch, proti nimž jest obrácena. *J. Božek.*

Nové písemnictví.

Z novější literatury národopisné.

Jedenáct let, která uplynula od památné výstavy Národopisné, rozšířilo sice literární práci tohoto oboru na kruhy dosti široké a v jednotlivých zjevech povzneslo ji také k nebývalé výši, v celku však nevyneslo tolik, kolik by bylo možno čekati. Bohatá látka tradiční, jež tehdy byla sebrána, z veliké části posud čeká na vědecké zpracování a jednotlivá odvětví národopisná posud mají tytéž citelné mezery jako před lety. Převážná část naší intelligence bezpochyby ani netuší, jak skvěle proti nám opatřují svůj národopis na př. Němci v Čechách a jak bohatou literaturu mají na tomto poli také slovanské větve, které se nám kulturním vývojem nemohou rovnati. Kde je toho vina? Proč nebyly posud slovesné výtěžky Národopisné výstavy hojnější? Dědictví její převzala Národopisná Společnost a Ndp. Museum, ale těmto důležitým institucím dostává se od širých kruhů naší veřejnosti tak málo podpory, že nevládnou prostředky, jichž vyžaduje každá publikace knihová a tím více cestování a studium krajin, bez něhož se některé práce neobejdou. A soukromí nakladatelé mají jiné starosti, jak by ukojili chuť čtenářstva, nevedeného většinou než touhou po laciné zábavě. Stesku tomuto však nebudiž rozuměno tak, jako by zmíněná Společnost nebyla vykonala, co bylo v jejích silách. Prohlednemeli řadu prací, které přinesl její Národopisný Sborník (změněný poslední dobou v měsíčník), a vzpomenemeli na díla, jako jest Niederlova Národopisná mapa uherských Slováků, na sbírku Tillových Povídek sebraných na Valašsku, na Východočeské lomenice od Ter. Novákové a j., uznáme zajisté, že Společnost plnila svou povinnost čestně a svědomitě. K nejlepším pracím, kterými se náš národopis může pochlubiti před vědeckou cizinou, náleží dílo nákladem téže společnosti vydané: *Pohádkoslovné studie* Jiřího Polívky (r. 1904, str. XXVIII a 212).

Profesor J. Polívka již po léta zabývá se studiem lidového podání, kteréžto studium vyvinulo se z nauk filologických a literárně historických, zejmena z literární historie staré a středověké, k němuž však platně přispěla také srovnávací ethnologie a anthropologie. Práce jeho přinášejí vedle našich listů odborné časopisy ruské, polské a německé. Badatele již dávno zajímala otázka, jak vysvětliti, že tytéž látky pohádkové vyskytají se u národů místem i původem velmi od sebe vzdálených. Vyvinuly se o tom rozmanité theorie, jež náš autor českému obecenstvu opětovně vyložil. Také v úvodě tohoto díla ukazuje soustavně a přehledně, jaký je stav zmíněných theorií za našich dnů a jaké názory poslední dobou v té věci byly vysloveny. Zprvu totiž převládaly názory školy mythologické neboli arské, u nás známé zvláště z díla Afanasjeva Poetičes. vozrěnija Slavjan. Škola ta se domnívala, že si evropští národové ze středoasijské pravlasti přinesli také základy bájí, které potom v novém domově každý vzdělával samostatně. Naproti tomu theorie migrační, kterou vytvořil Th. Benfey, vykládala shodu nebo příbuznost námětů a motivů v tradici tím, že pohádky se stěhovaly od národa k národu a látky se přejímaly. Tak prý se k nám dostalo mnoho pohádek z Indie, kde se prvotně vytvořily jich prototypy. Toto učení potíral zvláště Bédier a Andrew Lang, přední zástupci školy anthropologické. Dle mínění této školy vysvětluje se shoda v tradici u všech národů na zeměkouli ze společných názorů a zvyků, které se u všech národů vyvíjely v jejich době dětské na základě stejných zákonů psychologických. Prvotní vlasti a počátku pohádek prý vůbec nelze určiti. Také tyto názory však v podstatě byly vyvráceny a též náš autor ukázal praktickými doklady, že tato theorie má citelné slabiny. Rozumí se samo sebou, že někteří učenci, z nichž zvláště je znám nedávno zemřelý slavista A. N. Veselovskij, jenž zejmena slovanské badání tohoto oboru obrátil novým směrem, správně postřehli, co v které z vytčených method je správného, a snažili se nalezti mezi nimi cestu střední. Tak ani pozdější »historická« theorie Poláka Kawczyńského neovládla, ježto se ukázalo, že mylný jest názor, jako by motivy se vyskytovaly velmi záhy, pohádky mnohem později, a jako by spojování různých motivů v povídku předpokládalo vypůjčení tam, kde se takové spojení objevuje později.

Polívka v této sbírce svých studií nevyslovuje se aprioristicky pro žádnou z uvedených theorií, nýbrž vede si samostatně, srovnávaje objektivně různé verse zvolených látek, zkoumaje jejich souvislost a hledaje jich původu a vlasti. Sestavuje pohádkové verse ve skupiny dle místa, kde vznikly, a podle jazykového i kulturního ústředí, dospívá ku přesvědčení, že pohádky přece se tak snadno »nešíří a neujímají, jak se namnoze za to má, nýbrž že šíření a ujímání pohádek má jisté meze, zakládající se v poměrech kulturně politických.« Uznává tedy možnost polygenese pohádek, ale nepřipouští, že by zároveň na různých místech mohly vzniknouti složité motivy pohádkové. V takových případech je na místě theorie přejímací. — Methodu autorovu ovšem nejlépe osvětlují vlastní studie, jichž předmětem jsou zde pohádky o udatném krejčím, o nezasmálce,

o roztancovaných střevících a pak o několika látkách legendárních, zejmena o mstivém světci, o spravedlivé smrti, o čertově švagru a kajícném čertu. V případě prvém na př. určuje, že pohádka o udatném krejčím vznikla na různých místech samostatně. Látka její vyskytla se nejspíše v střední Evropě, snad v době úpadku rytířstva. Povstala asi někde u Němců nebo v Italii, kdež ji vypravují nejlépe a nejhojněji. Spisovatel roztřiďuje hojnou látku v několik skupin a předpokládá, že na př. verse mongolská a indická vytvořily se z pramene, nezávislého na podobných pohádkách, známých z Kavkazska i z Evropy. Srovnávaje pohádky o princezně nezasmálce, dospívá k výsledku, že smutná princezna pohádková, uzdravená smíchem, je známa hojněji jen v střední a západní Evropě, a jen ojedinělé pohádky o ní pronikly na východ. Rozšířenější jsou pohádky o princezně, kterou rozesmál hlupec, mají ť je i Kabylové v Africe. Pohádky o princezně nemocné a smíchem uzdravené jsou nejspíše původu orientálního, ve středověku pronikly do literatury francouzské, byly hojně zpracovány v literaturách západních a snad z východu přišly také do Ruska. — Polívka má po ruce látku tak hojnou, že věc vyčerpává až do dna a vzbuzuje podiv svým rozhledem, kterému na rozsáhlém poli světových literatur nic neujde, co by se týkalo jeho oboru. Úsudek jeho jest ryze objektivní a přísně logický, výsledkům jeho badání lze tedy plnou měrou důvěřovati. Vědecký folklor český má v něm na evropském kolbišti důstojného zástupce.

V XI. svazku Národopisného Sborníku byla r. 1905 nákladem Společnosti Národop. Musea vydána práce Pavla Sochání: *Kroje a svatba v Lopašově* (str. 69 a 44 obrazy). Lopašov je slovenská obec u Vrbového v Nitranské stolici. Kroj je tam toho rázu, jaký panuje vůbec v okolí Trnavy, ale má své zvláštnosti, kterými se spolu s Lopašovem vyznačují i jiné obce sousední. Lid tamní odíval se asi do polovice minulého století »svetlo,« mužští tedy nosili nohavice, prucle (vesty) a kabáty bleděmodré. Od těch dob šatí se »čierno,« černá barva pronikla k nim do šatstva mužského i ženského od Trnavy. Autor, který tu všude osvědčuje cvičené oko malířské, popisuje zevrubně jednotlivé části svérázného kroje lidového u chlapců a mužů, děvčat i žen, všímá si úpravy vlasů, způsobu, jakým ženy jednotlivé kusy své strůje na sobě upravují, a nezapomíná také na praktickou stránku věci, zmiňuje se o jakosti látek a peněžní ceně zhotoveného oděvu. Ku popisu přidává obrazy, jež arci cenu jeho slov značně zvyšují. Autor totiž velmi dobře vybíral postavy, jež chtěl zobraziti, aby krojové zvláštnosti na nich náležitě vynikly, znamenitě je zachytil a tak mohla jeho kniha podati přímo kabinetní kousky reprodukčního umění, jakými se vám tu jeví na př. výšivky na obr. 11. a 12. a j. Druhá část práce Sochářovy obsahuje stručný popis svatby, provázený hojnější sbírkou písní svatebních, doprovozených, jak vždy je žádoucno, také nápěvy. Pohřešujeme zde srovnávání s popisy svateb z jiných míst slovenských a z Moravy, zvláště na těch místech, kde shoda k tomu přímo vybízela. Také u několika písní, motivem stejných s písněmi českými a moravskými, byl by na místě odkaz k Erbenovi, Sušilovi nebo Bartošovi. Jinak i takto uspořádanou látkou je příslušný materiál platně obohacen.

Neúnavný pracovník v lidopise moravském a slezském Jan Vyhlídal vydal *Rok na Hané* (nákl. R. Prombergra v Olomouci, str. 94). Postupuje od adventu až k svátku sv. Martina (slavností Kateřinských a tak řeč. »doušek« na Hané neměli) vypisuje všecky zvyky a obyčeje, které v roce kmen hanácký míval, nebo posud má. Zvyky ty ovšem z valné části se shodují se zvyky jiných krajin moravských a českých; na př. doba vánoční, novoroční, masopustní, velikonoční, honění krále, posvícení a j. jsou si v podstatě podobny v tom i v onom kraji, ale podrobnostmi zhusta se vespolek liší. A právě v podrobnostech jest lidopisná cena takovýchto popisů, jimi také vyniká nová kniha Vyhlídalova. Ale jsou zde také údaje, které autor prvně takto úplně na místě zjistil a zapsal, ano i vhodnou illustrací doprovodil (viz na př. topení »smrti« v Tovačově r. 1902), a tím ovšem cena jeho dílka značně vzrůstá. Obraz »přístek,« jež zdramatisoval Al. Hlavinka, jakož i popis žní, dožaté, drhnutí peří a jiných scén z domácího života vhodně doplňuje popis výročních obyčejů. Knížka Vyhlídalova jest ukázkou krajové monografie, jakých jest nám co nejvíce třeba, máme-li se v dohledné době dočkati soustavného, vědecky založeného lidopisu všeho národa našeho. Cenným příspěvkem k tomuto lidopisu z části jsou a jinde mohly býti okresní Sborníky, jaký vydal na př. o Hlinecku K. Adámek, jaký byl sborník Hořický a jaký jinde podnikly jednoty učitelské, ale právě tyto místy obrátily pozornost k věcem podružným, uvádějíce na př. široce i různé nynější zákony školské, čímž jejich význam pro národopis příliš seslábl.

F. V. Vykoukal.

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava Jednoty výtvarných umělců. Výstava spolku »Manesa.« — Výstava Const. Meuniera. — Posmrtná výstava Karla Liebschera. — Jubilejní dar umělců a spisovatelů českých Ústřední Matici školské.

Nastala doba výstav předvánočních, pravá zimní saisona výstavní, která svým ruchem a bohatstvím uměleckých požitků předčí nad bývalou officielní »jarní saisonu.« Výstav hned několik, na rozličných místech a na všech koncích Prahy zřízených, láká obecenstvo k procházkám pod Petřín, kde se usídlil »Manes«, nebo na nábřeží Rudolfovo, kde Pražskému obecenstvu se představuje zesnulý Constantin Meunier, nebo do Ferdinandovy třídy do Salonu Topičova, nebo na Perštýn do posmrtné výstavy Karla Liebschera. Pražané mají věru na vybranou, a kdo se skutečně zajímá o naši i cizí produkci výtvarnickou, ten libuje si v tomto nadbytku výstavních dojmů a také navštěvuje všecky exposice, pěkně řadou po sobě.

V Saloně Topičově uspořádala Jednota výtvarných umělců malou výstavu, která zajímá obecenstvo již proto, že tu seskupeni jsou čeští umělci řekl bych z »hlavního tábora,« kdežto na družinu »Manesa« pohlíží se u nás stále jako na dissidenty, neboli v pravém slova smyslu secessionisty. Názory takové ovšem vznikají z povrchního posuzování našich uměleckých poměrů a ze zvyku roztřiďovati a kastovně členiti všechnu naši společnost. Příhrádky a nalepené

etikety hrají velikou úlohu, ale ještě větší připadá »personaliím:« Ten a ten je členem toho a toho spolku pro to a to, a tedy, podle toho, jsmeli my právě přítomní snad rovněž členy »onoho« spolku, je pro nás »ten a ten« ztraceným mužem, je odbyt, má svou cedulku a své oddělení čko, i není ani třeba, abychom se šli podívati na jeho díla. Trochu maloměstské řevnivosti a malosvětského klepařství vězí v naší společnosti, i v té nejpokrokovější a nejmodernistnější.

Vstoupíme tedy do Topičova salonu, abychom si prohledli, čím nás Jednota překvapila. Shledáme, že tu naši »staří« mistři a mládež právě akademii odrostlá vystavují svorně a přátelsky obrazy a plastiky, malby a kresby, a že tu při malém počtu vystavených prací podán dosti jasný obraz našeho výtvarnického Parnasu. Prof. Ženíšek zaslal portrét, Lad. Novák náčrt Čarodějnice, Hilšer studii ženské hlavy, Klusáček velkou kolorovanou kresbu Mravenec a cikády, žertovnou illustraci k bájce o pilném mravenečkovi, jenž byl veselými a zcela práce nedbalými cikadami důkladně obrán. Několik výborných loupežníků a znamenitě tlustá hostinská, postavy s humorem vytvořené, jsou tu folií pro kupce rovněž otylého, který tu padl »mezi lotry.« A hned vedle představují se mladí a nejmladší, Jakub Obrovský se svými barevnými kresbami poněkud na Maxa Švabinského upomínajícími, Vít Skála se svou Pohádkou a svým letmo navrženým »Přišla« (dvojice zamilovaných v upřímném objetí), Mandel s akvarelem »Dědáčka« a Mareček s měsíčnou krajinou, Venda Schwarz s leptem z Fürstenberské zahrady.

Komposice Obrovského svědčí o zdatné potenci malířské, je to vše ještě poněkud nepevno, odjinud inspirováno, ale zdravé jádro prosvitá vypůjčeným obalem — Obrovský se svým jemným smyslem pro barvu a svou hbitou kresbou zajisté postaví se na pevnější základ — neboť jest mlád. Také Vít Skála nedopracoval se ještě k samostatnému výrazu, a jeho veselý starý král, jenž tu s korunou a rudým pláštěm zašel do lesa, kde před ním malý pitvorný zelený mužík pouští do vzduchu mydlinové bubliny, je především »barevné arrangement,« a lesní interieur také náladově vylíčen. Od J. Jakší je tu Sekáč, postava velmi životná, do výseku přírody vervně vmalovaná a žhavě zbarveným světlem západu zaplavená — obecenstvu již známá. Jakší z moderních malířů českých osvojil si sloh řekl bych nejmodernější, vidí barevné hodnoty po svém způsobu, dává svým pracem realistní základ a někdy symbolistní pointu, a poněvadž při tom ovládá svůj metier dokonale, znamenitě kreslí, to jest neprimitivisuje, co ve skutečnosti vidí, působí jeho dílo uceleným, harmonickým dojmem.

Kejmar vystavil podobiznu pána, v životní velikosti a v celé postavě malovanou, v tónu velmi ladnou. Veselou Hanačku, trochu hladce a sladce propracovanou, zaslala Marie Gardavská, M. P. Dvořáková líčí, jak »na tom našem dvoře všecko to krákoře,« maluje skupinu drůbeže.

František Jakub, jenž se uvedl na výstavách v Rudolfině jako znamenitý pozorovatel Pražských přístavů, malíř značného jemnocitu barevného, zahrává si s reminiscencemi na francouzského hosta,

v Praze několikráte vídaného. Je to Latouche, a jeho effekty žlutavé záře sluneční a měňavých proudů vodních napodobuje Jakub dvěma menšími obrazy. Také zde mám pocit, že našemu umělci nebylo třeba přímých výpůjček a cizích vzorů, stačíť sám na díla zdravá, silná — a originální. Snad by se též Mandel obešel bez přímých narážek na Jožu Úprku, specielně na akvarely jeho, ale nutno uvážiti, že mladým umělcům bývá těžko vystříhati se imitování silných individualit uměleckých, jsouli nad to ctěny, chváleny — a majíli úspěchy i co do objednávek.

Z krajinářů dostavili se mimo již jmenované Šetelík, Havelka, Lolek, oba Bubeníčkové, Slabý, Trsek, Ullman, O. Fiala.

Šetelíkovo Poledne v Praze zajímá především jako náladová studie Pražského ovzduší. Díváme se ze seminářské zahrady dolů na Malou Stranu, na stříbřitý pás Vltavy a za ní na zamžené Staré a Nové Město. Slunce svítí, ale vše je zahaleno závojem bělavých par, kouř z komínů do toho mísí své modravé tóny, a tak jsou krátké stíny silně do modra zbarveny, tak zdá se zeleň stromů v popředí zašedlá, a z pozadí vztyčují se toliko mlhavé silhouetty věží a domů do našeho letního poledne. Šetelík podal toto divadlo s vervou a jistotou, a jen koruny stromů v popředí měly býti méně naskizzovány, tento pruh zeleně vůbec poněkud zúžen. Havelkovy pohledy na Sarajevo a Gardské jezero honosí se silnou, žhavou barvou, koloristní pointa tu jaksi podškrtnuta a na dekorativní účinek vypočítána. Menší jeho malby jsou vzdušny a světlem naplněny, najmě pohled přes hladinu vodní na chalupy v zeleni zpola ukryté.

Široce, plynnou barvou maloval Lolek svoji Alej v podzimu, a to v měřítku tak značném, že se nedostává náležitého místa k odstoupení od plátna, aby dojem malby byl úplný. Je to velký náčrt. Též Ullman traktuje svoje obrazy vždy velmi směle a volně, ale přece dbá na zaznamenání detailů pro zrakové pochopení malby nutných. Velká jeho večerní krajina má hloubku a mnoho vzduchu mezi divákem a těmi stráněmi, na něž padá hřejné světlo, kdežto v popředí rozprostřely se chladné stíny. Ruku jemně vycvičenou ukazuje, jako vždy, Franta Slabý, verrista, a přece básník českého venkova, abych takto obrazně naznačil, že dovede nám líčiti krásu svého prostinkého okolí. Slabý nestylisuje tvary přírodní, prokresluje spleť větví zimních, obnažených korun stromových, ale nikdy nenadsazuje v této svědomité kresbě, nevnucuje detail na úkor obrazové hodnoty celku. Zimní jeho motiv večerní na konci vesnice, jakož i západ v šírém poli, pak podzimní krajina jsou stejně poctivé jako pravdivé malby nefalšované skutečnosti. A právě tak zobrazuje přírodu Trsek, jako malíř pravý blíženec Slabého. S odstínem, neboť Trsek rád nás vodí jako myslivec po stráních i revírech a stopuje králíky, zajíce, srny, lišky atd. Jsou to milé obrazy, barvité, výborně viděné, s jakousi labužnickou pílí malované, při tom však díla svěží.

Akvarely tlumené barvitosti, poněkud sestylisované k dekorativnímu účinku, má zde O. Fiala. Jindřich Bubeníček rovněž vodovými barvami vylíčil Jaro na Labi a pobřežní motiv v Podhoři, plynně a vzdušně zobrazil motivy, jejichž barevné pointy se mu za-

mlouvaly. Oto Bubeníček více z široka maluje olejovou barvou tu vzduchovou náladu deštivého dne, tu zase chalupu z Posázaví, tu velmi zběžně a skizzovně »Prádlo,« to jest pohled na dům, před nímž hospodyňky vyvěsily kusy šatstva na volném vzduchu. Ot. Bubeníčkovy krajiny jsou vždy naplněny vzduchem a světlem.

Malou vitrinku s výrobky koženými naplnil Lindauer, jehož kožené intarsie svou vkusností a jemným provedením dávno se proslavily. Toto zboží má své odběratele, a nejen v době vánoční. Ze sochařů obeslali výstavku Amort, Astl, Josef Kalvoda a Eman. Kodet. Dvě bronzové sošky od Amorta, obě skorem tentýž motiv opakující jsou dobrými ukázkami dovedné ruky sochařovy, jehož hebká modelace tak svědčí ženským těmto aktiskům.

Astlova Stařena, poprsí v životní velikosti, s realismem vystihuje model ve všech podrobnostech, aniž by provedení zabíhalo do titěrných drobnůstek. J. Kalvoda má zde studii hlavy v kameni pracovanou, a to obratně, při tom měkce modelovanou. E. Kodet, jehož první debut tu zaznamenávám, vystavil dámský portrét a smělou komposici »Tvá láska, ženo, drtí!« — což illustruje mužskou postavou, která vší silou tíže ohromného balvanu se vzpírá. Odvážný pokus mladého sochaře zdařil se tou měrou, že možno doufati v pěkný rozvoj tohoto slibného talentu.

Seznámilali nás výstava Jednoty s několika novými adepty malířství a sochařství, vítá nás v Kotěrově pavilloně pod Petřínem známá již »uzavřená společnost,« která jen zřídka přibírá nové členy do svého středu. Uměleckých předmětů je tu vystaveno více než jednou tolik, jako u Topiče, ale místa je dostatek, a v nové úpravě vnitřku, provedené arch. Novotným, vypadají řady grafik, kreseb a olejových maleb, sošek, poprsí atd. velmi výhodně. Do výstavy »Manesa« vstupujeme jako do »chrámu umění,« slavnostní nálada zdá se tu spočívati na všem tom laťoví, na těch tlumeně hnědých stěnách a na těch výplních z živé zeleně vůkol. Obrazy v středním annexu, skorem stejných rozměrův a formátů (hlavně krajiny), nesou se tu znamenitě, plastiky, volně před bílé kostry jakýchsi nosných pilířů postavené, neméně výhodně. Arrangement celku opět je originelní a má opět svůj zvláštní ráz, jímž k svému nemalému prospěchu se liší od obvyklého typu našich výstav. Jsme tu mezi umělci velmi exklusivními, a třeba bychom sem nepřicházeli jako bezpodmínečn obdivovatelé, přece uznáváme, že jest tu domovem nálada povýšenější.

Výstava »Manesa« působí tentokráte dojmem snad až příliš slavnostním, totiž má povšechný ráz jakési přitlumené melancholie, je příliš klidem prosycena, a tudíž, dle mého vkusu, poněkud monotonní. Hlavně tu jde o malby krajinářské, jichž i zde jest valná většina. Jsou totiž až k nerozeznání stejnorodé a stejnorázné, jak v motivech, tak v koncepci, tak v barevném základu. Jako by se tytéž tóny rozlévaly po plátnech, jejichž autory jsou Bém, Slavíček, Böttinger, Stretti, Hudeček, Honsa, Fr. Šimon, K. Špillar pouze v několika variantech a nuancích, z modravých zášeří soumračných do zahnědlých pleinairů ulic a uliček a do bělavé šedě, zelenými a perleťovými tóny prokmitávající, těch pobřežních rovin v Ostende nebo Newportu.

Jakási uniformita nálady, někdy i výrazu zdá se tu proti vůli těchto citlivých, nervosních umělců zastírati individuelní rysy, které přece u každého jednotlivce jsou vyvinuty a znatelny. I zkušenému oku, podporovanému dobrou »pamětí obrazovou,« je těžko rozeznati tu Špillarovu, Šimonovu nebo Böttingerovu »pláž« (plage), nebo Bémův, Strettiho, Slavíčkův a Hudečkův motiv z města nebo u potoka na vsi. Slavíček sám dává se poznati z různých stránek svého krajinářského kolorismu, a jeho obrazy na této výstavě nezdají se tak naskrze prosáklé temperovanou melancholií, nejsou tak zastřeny a zamženy, jak často bývaly. Je tu vesnička ve slunci, obdivuhodně svěží, jsou tu náčrty, které dokazují, že Slavíček přestává malovati »programové malířství« a maluje svět viditelný, maluje jej, jak ho vidí, bez pretensí, s jedinou ambicí: věrně zachytiti, co vidí. Chce podati svůj dojem, a čím je při tom hbitější, dovednější, obratnější, tím je dílo jeho jednak pravdě, jednak i nám bližší. Rapidní náčrty tržiště, ulic Pražských atd. zalíbily se asi mnohému návštěvníku pro svoji virtuosní jistotu — je to zase jednou macha, to jest nadáním i vyškolením sobě osvojený pohyb ruky štětcem vládnoucí, který tu vítězí, a je tu zdravý smysl pro malebnou krásu prosté skutečnosti, který ruku se štětcem vede. V těchto opravdu primitivně udělaných skizzách nenacházím ani stopy koketerie a programovosti, žádného »primitivismu« ani dekorativismu, ale za to jsou to malby ***moderního*** krajináře. Takto ovšem by maloval řekněme Menzl (skutečně upomíná tržiště s bělavými deštníky na starého klassika německého realismu), nebo Chittussi, nebo francouzský malíř, jemuž nejde o fysicko-optické problemy a sensační nadpisy, i jsem velmi rád, že takto maluje Slavíček. Není to již tak unylé a pochmurné, ač je to dosti drsně pravdivé — je v tom skutečnost, a ta je silnější nade všecky staré a nové recepty.

Lahodný souzvuk barevný vyznamenává Bémovy krajiny také na této výstavě, vzduchem prosyceny jsou Hudečkovy motivy vesnické, stromoví u potoka, výborně se lesknoucího, nebo motivy, dýšící vlhkým vzduchem večera. Velké, krásně malované obrazy, klidná díla umělců ještě mladých. Böttinger tu vedle portrétní studie má jemňounce vyvážené pobřeží mořské s řadou stanů z režného plátna, s pískem našedlým, s nebem šedavými mraky pokrytým, s mořem rovněž do šeda zkaboněným — obraz velmi delikátní, výbornou ukázku svého umění, s jakým odvažuje valeury diskretně se lišící, barevné finessy nejjemnějšího druhu.

Robustněji vede si Stretti ve svých krajinách, také pobřežních a j., skorem stejně jemně Šimon, a také Karel Špillar inklinuje k přecitlivělému ztlumování barvy a jakémusi rozřeďování barevných dojmů až do fatamorganské průsvitnosti. Hodně skvrnitě, v tonech jako zašpiněných, ve velkém formátu, vyličuje tentokráte Nejedlý svoje impresse, ač lze důvodně pochybovati, že by byl spůsob přednesu volil s ohledem na neumělce, nebo aspoň na pozorovatele, kteří nevědí ani o pointillismu, ani o theorii »skvrn,« ani o rozkládání barev, a jimž tedy obraz takto podaný nutně zdá se podivným — obecenstvo obrazáren zpravidla má mnohem lepší zrak, než umělci předpokládají. Ostatně mezi malíři množí se případy myopie (krátkozrakosti) tou

měrou, že brzy nebude na př. krajinářů, kteří by především neozbrojili své oči skly, než počnou pracovati, a následky těchto čistě fysických anomalií projevují se v experimentativních modách v malířství a hlavně v primitivistních aspiracích dekadentních živlů. Viděti barvu, odstín její, utvořiti ji na paletě, položiti ji na plochu obrazovou, to je postup málo prostý, a zjednodušuje se tím, že netvoří se viděný, nebo řekněme vycítěný tón, ale dvě nebo tři jeho základní složky, theoreticko-opticky, jaksi po lučebnicku. Tu pak nemalířovi, tedy »obecenstvu,« nastává přetěžká úloha sestaviti si z takových maleb teprve »obraz« — žádáli se totiž, aby obecenstvo vůbec se zabývalo tím, co v uměleckých dílnách a v říši umělců se děje.

Zajímavé jsou kresby Myslbekovy (také z reprodukcí známé) rázovité typy pierrotů; malby pak stále upomínají Zuloagu, Španěla černě malujícího. Velmi diskretně je malována podobizna dámy od Polláka, jehož dřívější poněkud vyzývavá výraznost ustoupila klidnějšímu pojetí, ač póza ještě připomíná momentní fotografii. Ležérnost Pollákových portrétů je výsledkem jak temperamentu umělcova tak i jeho zákazníků. V barvě však a v podání interieurového ovzduší znamená tento obraz dosažení vyššího stupně jistoty, je to práce zralejší. Velmi směle ano bravurně maloval Šemjakin svůj dámský portrét, širokým štětcem s naprostou jistotou vrhal barevné skvrny na plátno, ale jeho technika je při tom hebká, štětec dotýká se obrazu pružně, není to mosaika barevných skvrn, ale hra s barvou, svědčící o velkém umění. Chladný, stříbřitý tón zamlouvá se svou vibrantností, pleť velmi oživuje a svítí. Znamenité akvarely od Jože Uprky upoutají návštěvníka, jsou to postavy žen pracovnic vypozorované ze života s onou robustní grácií, která Úprkovo dílo od počátku vyznamenává: jediný pevný hmat, vše na ráz, a to jadrně zachyceno a do světa postaveno. Červeně planoucí krajové studie nabývají transparence, je to nyní vše lehčí, vzdušnější.

Jiránek obeslal výstavu akvarelovými studiemi ke knize zbojníků také olejovou barvou malovaný koutek ze zahrady, pro barevné pointy zajímavý a prostince udělaný. Jiránek má svou barevnou notu, ztemnělé harmonie barevné, šedí bohatě odstupňovanou vyznívající. Také Karel Špillar, nadáním pro dekorativní malbu vynikající plakatista a kreslíř mnoha obálek a pod., hraje svojí jasnou toninou, ale jeho portrétní studie při lehkosti valeurů má svoji plastiku. Čtyři Preislerovy obrazy jsou pokračováním dřívějších cyklů s bílými oři a černými vodami, jimiž si umělec velmi sympathický tolik protivenství způsobil, neboť veřejnost, to jest zase obecenstvo, o němž dříve byla řeč, rádo díla z ruky umělce, o němž předpokládá (podle místa, kde vystupuje, podle hlasů kritiky a zpráv novinářských), že náleží mezi obec vyvolených a posvěcených, považuje za osobní urážku, jsouli tato díla pojednou výsměchem všemu, čemu obecenstvo vzdávalo nejen čest, ale též obdiv jako zjevenému základu a jádru umění. Primitivismus tak do očí bijící, stylisace přírodních detailů tak nápadná, zbarvení tak podivné a tak veskrze odlišné, křiklavě kontrastující s »malbou,« která přece hned vedle a všude vůkol ve výstavě se hlásí k primátu českého umění malířského — to nutně odpudí

převážnou většinu všech lidí, kteří se snaží propracovati se k modernímu umění. Na porozumění a úsudku několika řídkých znalců nezáleží, také umělci nerozhodují o úspěchu svého soudruha, a tak vyznívá úsudek lidí upřímných, dle výroku ze strany arranžérů vyšlého, »příliš zdravých,« v ten smysl, že s Preislerovými obrazy z posledních let je těžká rada: hezké nejsou, srozumitelné dokonce ne, a přece by ve výstavě »Manesa« nebyly tak ctěny, kdyby nebyly skutečně »moderními uměleckými díly,« — hle obecenstvo, ubohé, zmatené, bezradné! Poněvadž pak sám nedovedu se nadchnouti malířskými pracemi, jejichž antimoderní tendence mně zdá se příliš křiklavou, poněvadž nevěřím, že každé odbočení z dráhy vývojové, každé vypovědění příslušenství, každé zříkání se všeho, co nám předchozí generace zanechala — že všechno to namáhavé přetrhávání svazků, jež nás spojují s naší minulostí, stačí k udělení uměleckého pour le merite nebo nějakého grand cordon za zásluhy »o vyhubení všeho, čemu říkají u nás umění,« — proto také nelze mně jiným vdisputovati obdiv nebo třeba jen souhlas s malbami českého umělce XX. století, který sobě obral za vzor Muncha, amatéra a nedocvičeného malíře, jehož hloubka myšlenková spočívá ve vyhledávání point, jejichž haut goût je nade všechnu pochybnost »vysloveno«, a jehož malířské kvality záležejí v negaci všeho, čemu říká se v Evropě »malířské umění.«

Podívámeli se na kolorované kresby Mikuláše Aleše, »starého mistra« uprostřed těchto »mladých,« nechápeme, jak poctivý Aleš, který nikdy nepředstíral slohovitost a nikdy nehlásal primitivismus, když se mu nepovedla kresba nějaké figury, který nemaloval obrazy, když poznal, že tužka, péro a vodová barva lépe mu svědčí, nechápeme, jak Aleš dochází v tomto kruhu tak vřelého ocenění, neboť v něm ztělesněno vše, co slove »starým uměním.« Možná, že družstvo »Manesa« au fond ani není tak anarchistně naladěno, a že jenom naivní lidé, kteří vše berou vážně a do slova, sedají na lep některým thesím, spíše pro okrasu vyvěšeným. Ale Aleš se na výstavách »Manesa« nese velmi dobře, a v té plihosti a mlhavosti zdá se pravou skalou, na které zbudován jest chrám českého umění. Tu jest Uprka po jeho boku, a pak bych přidružil Ad. Kašpara: ti lidé umějí kresliti, mají ruku vycvičenou, jakož zajisté i nadanou ke kresbě hbité, plynné a jaksi nevědomě trefné. Snad právě proto tu i tam něco skreslují.

Wachsmann tíhne k malířskému zdokonalování, je to technika olejové malby, kterou si podmaňuje, a je to smysl pro barvu, který se stále znovu osvědčuje.

Preissig, Šimon, Kašpar, Stretti debutují jako grafikové, lepty monochromní i barevné jsou zde vystaveny na doklad, že francouzská škola všem šla k duhu.

Nadvláda krajiny v malířství cizím i našem také zde jest patrna. Kaván, B. Dvořák, Honsa, Kalvoda ještě vystavují vedle malířů dříve uvedených. Dekorativně upravený »potok« od A. Kalvody dopadl poněkud prázdně, »slovácká vesnice« a »slovácké seno« jsou bez dekorativní úpravy mnohem působivější.

Malou soubornou výstavu po výtce drobných náčrtů má zde Kafka; Franta Uprka zde vystupuje po prvé, opustiv hostinnou Jednotu, a vystavuje práce jadrné, jakési plastické repliky malovaných typů slováckých, jimiž zde zastoupen jeho bratr Joža; Mařatka obeslal výstavu poprsím Antonína Dvořáka, s jehož brysknim výrazem asi se obecenstvo hned tak nespřátelí, a několika drobnými, Rodinovskými nápady.

Šaloun má zde svoji allegorii Času, tak lehce a virtuosně modelovanou, jako vždy, a Španiel krásnou plakettu. Zbývá mladičký Štursa, sochař ze všech nejpodnikavější, neboť vychází na výzkumy a zkouší své síly v různém materiálu: tesá a dlabá z kamene, z mramoru, modeluje z vosku a snaží se takto býti skutečným »skulptorem,« nejen modelérem hlíny a odlevačem. Kafka a francouzští sochaři, kteří našim od let jsou vzorem, pěstují tuto techniku, již dříve zpracovával různé hmoty, jako Sucharda, a nejen že tím uvarují se monotonie svých prací, do výstav zasílaných, ale dokazují též, že jim jde o stvoření originálů a unikátů pro výzdobu občanského bytu. Tam ještě nezdomácněli, aby si tam zjednali přístupu, k tomu pracují.

Bylo to sochařství, které vedle architektury nejpozději dalo na sebe působiti modernistními hesly, a byl to Constantin M e u n i e r, který mezi prvními vystoupil jako novotář a průkopník nových směrů. Z počátku chtěl býti malířem, ale autokritika jeho podle všeho přiměla ho, aby přestoupil »k sochařství.« Velká, souborná výstava jeho prací, nyní v R u d o l f i n ě installovaná, seznamuje nás s tímto originelním umělcem mnohem lépe, než jednotlivé jeho bronzové sochy a poprsí toho byly schopny, i poznáváme sochaře, jenž úplně byl vzdálen antiky a vlivu jejího, přes to však snad ze všech moderních sochařů jí stál nejblíže. Dělník, člověk pracující, to jest Meunierův »canon,« belgický dělník především. Meunier narodil se v zemi, která jest ze všech států evropských nejhustěji obydlena, má nejvíce železnic a největší procento dělnictva továrního a hornického. Tak stal se z Meuniera sochař-socialista, jak mnozí říkají, tak zbudoval jako vrcholné dílo svůj »pomník práce« — jehož dokončení se nedočkal. Meunier díval se s láskou na pracujícího člověka, viděl v něm hrdinu, heroa, athleta našeho věku. A proto předvedl nám tak »monumentální« postavy těch kovářů, nosičů pytlů, havířů, lodníkův a hornických žen. Sochař jemného citu a zároveň silných rukou dovedl toporné postavy, nehezké typy markantně a prostě vymodelovati. Je v tom sloh, jak utváří ty vysedlé lícní kosti, ty nemotorné nohy, ty kožené zástěry a spodky z pytloviny, je v tom sloh, jak postavuje na nohy ty svoje »chlapy,« vážné, upracované dělníky z hutí, sleváren, skláren atd. Meunier zajisté nevycházel ze stanoviska sociálně-politického, když maloval a modeloval svoje dělníky, nýbrž uposlechl jen svého uměleckého citu a své náklonnosti k prostému vyličování okolního světa.

Výstava v Rudolfině seznamuje nás s dílem Meunierovým do všech podrobností — je to poprvé a naposledy, že spatřujeme jeho malby a kresby z času, když byl žákem »malíře-socialisty« — tak

nazýván byl Henri de Groux. Celé řady bronzových plastik a veliký pomník práce s reliefy kamennými a sochami kovovými jsou vystaveny ve dvoraně Rudolfinské, a velmi dobře vystaveny. »Pomník práce« působí mocným dojmem, je to moderní plastika »monumentální« tak velikých rysů a prosté, veliké koncepce, že chápeme vřelé projevy uznání, jimiž oslaven byl večer života umělcova. Chválili ho Rodin a Maeterlinck, spisovatelé a kritikové, a nám líbí se jeho dílo pro tuto prostotu a vážnost; Meunier nesháněl se po úspěchu a popularitě, to poznáváme z každé figurky i z každé sochy jeho. Nepósují ti jeho dělníci, ani se nesmějí (v skutku ani jediný se neusmívá), ale jsou tělem i duší při díle — jako byl též sám Meunier.

Do posmrtné výstavy prací Karla Liebschera vstupujeme jako do místnosti nám dávno známé. Jsme okamžitě orientováni, vyznáme se ve výstavě bez dlouhého váhání a hledání. Vždyť známe dílo českého krajináře, jenž dlouhá leta zastupoval českou »paysage« ve veřejnosti, a to hlavně »českou krajinu pohledovou.« Liebscherovy veduty v nesčetných reprodukcích našich ilustrovaných týdenníků a cyklických publikací (Čechy Ottovy, Hrady a zámky české od Sedláčka) jsou celé generaci české známy, jeho olejové malby a pastely, akvarely a gouache bývaly obdivovány, v galerii Ruchu na Senovážném náměstí a na jarních výstavách v Rudolfině. Tam také uvedl se hned z počátku hromadnou výstavou svých prací v pamět obecenstva, — a na tuto první velkou výstavu upomíná tato posmrtná. Jsou tu skizzy a náčrty z cest po Istrii, Dalmacii, Italii a Bosně, jsou tu pohledy na Prahu, na rozvaliny českých hradů, jsou tu též náladové studie a obrazy lesních zátiší, lučin, rybníků českých. Skrovný formát a pečlivá technika dodávaly Liebscherovým malbám onoho úhledného, milého vzhledu, jenž se tolik zamlouval. Liebscher nebyl mistrem impresse, neznal pointy čistě náladové, nehledal a nemaloval jen vzduch, světlo, atmosféru, jemu šlo o předmět, ale tu snažil se dosíci vždy realistní pravdy. Mnohá první studie dle přírody napovídá nám, že také Liebscher byl schopen vřelého přilnutí ke kráse prchavé chvíle, k okamžikové náladě v přírodě, kterou viděl a chápal jasně, bez předsudkův. Ale učení staré školy zabraňovalo Liebscherovi, aby dával z ruky »díla nehotová,« jak se vyjadřoval, a tak uhladil a vykrášlil svůj mnohdy velmi svěže a bezprostředně zachycený motiv až do nasládlosti a setřel s něho pel nelíčené pravdy. Vzdaloval se tím vkusu doby a zůstával stranou, stále svůj, stále svědomitý kreslíř a pečlivý, obratný malíř až do náhlého skonu svého. Mělo mnoho přátel Liebscherovo umění, a četná návštěva výstavy dosvědčuje, že to byli věrní přátelé.

* * *

Jubilejní dar umělcův a spisovatelů českých Ústřední Matici školské representuje úhledné album se stem vyobrazení, s řadou autografů hudebních a bohatou slovesnou částí. Výtvarnictví české je v albu dobře zastoupeno, ač nikoliv bez mezer, scházejí zvučná jmena a rázovité profily umělecké, ale nešlo o kompletní listinu českých malířů a sochařů, jako též spisovatelé se ne-

dostavili do posledního — byltˇ by objem alba vzrostl aspoň na dvojnásobné rozměry. Co se reprodukcí týče, jsou čistě provedeny, škoda jen, že nebylo lze pořídití více velikých, to jest stránkových clichées, jimiž by album nabylo vzhledu jak se říká »umělečtějšího.« Pěkná galerie obrazů i soch, od našich starých — jsou tu Javůrek, Novopacký — i mladých mistrů, architektů, sochařů a malířů vložena tu do rukou příznivců Matice školské, některé akvarely reprodukovány barevným tiskem. Tak stává se jubilejní tato publikace zároveň památníkem českého umění, i zachová si trvalou cenu do budoucna, jak tomu jest s prvním naším uměleckým albem »Národ Sobě« a s knihou »Za praporem Sokolským.« Ano tento jubilejní dar jest jakýmsi doplňkem oněch dřívějších uměleckých přehledů, a jeho levná cena (5 K) usnadňuje hojné jeho rozšíření.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Viktor Dyk náleží zajisté k nejnadanějším hlavám naší moderny. Již také proto, že je ponejvíce svůj, že jeho barvy nejsou s cizích palet a že se i svojí formou a řečí prospěšně liší od onoho shluku spisovatelů, kteří se domnívají umění nalézati v mlhavosti výrazu a především v jeho odklonu od jasného, srozumitelného, prostého českého slova. Dyk má však v sobě příliš mnoho smyslu pro celek ovzduší, v kterém žijeme, aby nezapadal v sestrojenou zdánlivost života několika lidí, jest k svému prospěchu talentem více pozorujícím skutečné proudy našeho drobného světa, než aby žil a vyčerpával své dojmy pouze z knih velikého cizího okolí. Na to všecko tupé následování jiných je příliš vtipný a má v sobě na štěstí tolik ironie, že by sám sobě byl k smíchu, kdy by měl ztrnouti v mumii, která ovšem nemůže již pochopiti možnost dalšího vlastního vývoje.

Ale jsa celkem šťasten až posud v románu i v ostře broušeném epigramu, neměl mnoho úspěchů na půdě divadla. Jeť přece jenom talent spíše lyricko-ironicky zabarvený, nežli dramaticky vzrušený, který by dovedl také plasticky individualisovati jednající osoby svých her; a tak ani první jeho večer na scéně Národního divadla nepřinesl mu takového pronikavého uznání, jakého docílil v jiných oborech svého literárního působení. Zvláště obsáhlejší hra večera, tříaktové drama *Episoda*, je vlastně téměř beze všeho dramatického zájmu. Pouhý výsek z běžného všedního života, který by žádal aspoň mnohých a mnohých tedy ze života vypozorovaných podrobností, bohaté a šťavnaté kresby figur, vystižení prostředí a celkem tedy reálnějšího provedení. Avšak autor se značně obmezuje na pouhý dialog, který zabarvuje nikoli charakteristikou osob, ale spíše svým tu poetisujícím, tu ironisujícím názorem. Tříaktové drama stává se samo pouhou episodou a vyznívá spíše jako prostý nápad; dojem není zdaleka tak

silný, jak si jej asi spisovatel představoval. Právě proto, že je výslednicí pouhého hovoru. Jediná působivěji připravená emoce rozvlnila poněkud hlediště koncem druhého aktu. Tu se podařil spisovateli výborný tah. Beze všech těžkopádných příprav proletí tu vzduchem charakteristický švih, který se nemine s náležitým účinem. Paní soudcová Čapková přemlouvá svého milence, doktora Floriána, s nímž hledí vstříc radostné události ve své rodině, aby hned opustil posavadní své působiště u Čapkových a odebral se jinam za svým povoláním. Doktor se velmi zdráhá, nechce opustiti svoji lásku právě v těch těžkých chvílích, které na ni čekají, a dlouho trvá, nežli konečně svolí s těžce raněným srdcem, — a zatím přichází dobře zpravený pan dr. Čapek se vzrušující zvěstí, že Florián hodlá nadobro odejíti z města, aniž by se byl jim — svým nejlepším přátelům — jen jediným slovem zmínil. Scénička fosforeskuje hned na tři strany ostrým svitem a je velmi dramaticky myšlena; jinak je hra dosti vleklá a jednotvárná. Svěžeji působila aktová hříčka *Smuteční hostina*. Kdy by nebylo předpovídání věcí budoucích velmi nevděčné, řekl bych, že nám Dyk napíše někdy podařenou *moderní frašku*. Aspoň Smuteční hostina je k ní bystrým náběhem. Formou sice připomíná francouzské aktovky toho druhu, produkci »Grand Guignolu« a ostatních Pařížských »théâtres à coté« — ukázky viděli jsme také na naší scéně, — ale jinak má dosti vlastního materiálu, že ji nelze míti za pouhou napodobeninu. Věcička se může zcela dobře postaviti vedle těch »Zlodějů filosofů« a různých jiných importů francouzských a vlaských, které jsme poznali, a dost možná, že bude míti snazší a úspěšnější cestu po cizích prknech, než jiné naše ctižádostivější pokusy. Vedle satyrického nápadu je v ní přece jenom ještě dost vtipného veselí, které se vyhýbá všemu, co nízkého a triviálního, kteráž vlastnost jest u nás i jinde velmi hledána, ale čím je vítanější, tím řidčeji se objevuje.

Obě Dykovy prvotiny na Národním divadle byly pěkně vypraveny a se zdarem hrány. Nemají ovšem herecky žádných obtíží. Nicméně Smuteční hostina podává příležitost ke koncertnímu duettu, které u nás vyznělo plným rozmarným tónem. *Jan Ladecký.*

Opera.

K vlastnímu zahájení nové saisony připravila opera Národního divadla dílo, jež vždy bude náležeti k nejvyššímu, co dějiny opery vůbec vykazují. Gluck a jeho *Orfeus* jsou v pravém slova smyslu klassické zjevy v dějinách umění. Nechci tu ani akcentovati známý historický význam Glucka, jenž dovedl po koncertantní opeře Neapolské školy vrátiti se k prvotnímu ideálu Florentinského hudebního dramatu, ovšem ne v jeho prvotní theoretičnosti, nýbrž oživenému ryzím uměleckým tvořením. Tato zásluha Gluckova povýšena jest nade všechnu chválu i pochybnost. Co však třeba dnes akcentovati nejvíce, jest *životní síla* Gluckova díla, kterou si zachovalo podnes. Armida náleží k největším dojmům, jež si dnešní posluchač může odnesti z divadla a Orfeus v tom s ní s úspěchem závodí. Ovšem musí býti

vypraven tak dokonale, jak nám jej předvedl p. Kovařovic po hudební stránce. Jako všude v dramatickém díle, tak zejmena u Glucka, nejryzejšího dramatika vůbec, musí se však doplňovati hudba i s jinými součástkami dramatického díla v celek. V Orfeovi sólový zpěváci dovedli se dobře vžíti ve styl díla (sl. Valoušková, Slavíková a Ungerová), sbory pak dokonce podaly zde jeden z nejskvělejších svých výkonů. Stejně krásně a stylově provedl svou úlohu malíř dekorací, jenž v prvním aktě vykouzlil nepopsatelný, Leonardovsky působící háj, stejně jako jeho elysium jest opravdovým nebem nejenom svatosti, ale i krásy. Tímto stylem mělo býti pokračováno všude: antická látka přímo volá po takovém klidném, obrazovém podání, jako jsme zažili při tomto elysiu, kdy se vám zdálo, že vidíte skvostný Botticellovský obraz, ale živý, pohybující se i zpívající.

Za to do této krásy vpuštěni dva činitelé, svým nevkusem už bohužel tuze proslulí: p. baletní mistr a p. režisér. Pan Viscusi patrně myslí, že může provádět všechno stejně, a jeho tance v Orfeovi opravdu by se snad hodily do »Čerta a Káči,« jakkoliv i tam by zůstaly stejně nepěknými, rozhodně však hyzdily Orfea, kde se objevily. Ale pan baletní mistr to vše ještě svou přítomností podškrtával, zejmena v nešťastné výpravě podsvětí, z něhož bylo uděláno zcela officielní peklo a v němž p. Viscusi se produkoval jakýmisi nemožnými pohyby v masce kostlivce. Pan režisér Polák pak za každou cenu chce míti scénu živou, ať se to hodí nebo ne. Každému je znám jeho nešťastný nápad v Libuši, kdy v slavnostním průvodu kněžnině jde nějaká stará bába v šedé loktuši, jako chodí dnes po domech se zbožím (říká se tu této bábě Sibylla!), v Orfeu zase postavil do ráje mezi samé mladé ženy starého dědečka, který už nemůže ani choditi a chce býti v antickém elysiu krásy! Patrně to má býti sv. Petr, jest mu aspoň nad míru podoben, a činí tu důstojný pendant k čertům v podsvětí. Zdržel jsem se u těchto podrobností výpravy, poněvadž celkem jest dílo nádherně vypraveno a po odstranění těchto chyb mohlo by docíliti velmi krásného celkového dojmu. Úspěch velkého díla Gluckova nedá se ovšem ani tím zabiti, a bylo opravdu radostí podívati se, jak po Beethovenovi vniká i Gluck v oblibu širokého obecenstva. Těšíme se, že snad se dočkáme též Armidy v provedení p. Kovařovice.

Referovati po takovém díle, jako jest Gluckův Orfeus, o díle tak skromných nároků, jako jest hra Vlad. Iv. Rebikova: *Vánoční stromek*, jest ovšem dosti choulostivo. Ale jsme tu aspoň domněle na opačném polu dramatické hudby. Reklama pracovala před touto premiérou až horečně, tak že kdo nebyl do věci zasvěcen, musel čekati přímo divy, jež tu uslyší. Zatím ale slyšeli jsme velmi pěkné dílo, ale nic světoborného, ani ne nového. Jest to jak náleží přesladlá a sentimentální hra o sirotku, kterému se zdá o vánočním stromku, zatím co ve sněhu zmrzne. I zpracování v duchu výpravné hry (zvláště balet v druhém aktě) hlásí se k známým už vánočním hrám pro děti, proto je to více pantomima, než opera. Čím však se hra Rebikovova liší od jiných her »vánočních,« jest to, že *není špatná*. To je na ní ovšem nové, ale nestačí ještě k novosti. Četli jsme, že prý

Rebikov jest impressionista, že chce vzbuditi v divákovi různé nálady a city. Ale probůh, který dramatik to nechce? Důležitější jest, že to Rebikov dovede. Celé podání hry jest stylově tak jednotné, že se silně povznáší k dojmu i pro uměleckého labužníka, zkrátka že dovede býti uměleckým dílem samo o sobě. Hudba jeho není nová, Čajkovského nasládlost ji spíše antikvuje než modernisuje, ustavičné opakování motivu jest pak chudost a ne prostředek impressionismu. Ale Rebikov jest znám jako vynálezce *nové stupnice*, totiž složené ze samých celých tonů. Takový prostředek k obohacení harmonie jest však velmi staromodní, ježto dnes jest stupnice pouhý materiál tónů, v němž vládne největší volnost. Všechny akkordy, jichž dociluje Rebikov svou stupnicí, lze docíliti i bez ní, ale jeho stupnice ochuzuje hudbu o pravou rozmanitost harmonickou, svádíc zejmena v závěrech k nepříjemné monotonii. Ve Vánočním stromku užívá toho však Rebikov jen k podání nadpozemského ovzduší, tedy pro dramatickou charakteristiku, čímž teprve celá věc nabyla nějakého smyslu. Ale jinak Rebikov naopak upouští od svého domnělého vynálezu a vrací se k rozmanitosti, kterou právě moderní hudbě poskytuje chromatická stupnice. Jest tedy Vánoční stromek divnou směsicí nového i starého, ano i staromodního. Divadlo u nás i jinde (v Berlíně) provádí toto dílo jen jako příležitostnou hru vánoční s obvyklým apparátem i v průměrném provedení, nad nímž, nevíme proč, byl pan skladatel tak u vytržení. Co méně však mohlo divadlo s tímto dílem ještě učiniti? *Zdeněk Nejedlý.*

Nové rovy.

Josef Černý. — Ambrož Pietor. — Čeněk Šercl.

Dne 29. listopadu t. r. zemřel v Roudnici Josef Černý, ředitel tamního gymnasia ve výslužbě a školní rada. Narodil se r. 1843 v Loukově u Mnichova Hradiště, studoval na gymnasiu v Ml. Boleslavi a v Král. Hradci, na universitě v Praze a nastoupil r. 1868 na dráhu učitelskou jako profesor na gymnasiu v Rychnově n. K. Odtamtud přešel r. 1876 na gymnasium do Král. Hradce, r. 1887 přijal úřad okres. škol. inspektora a r. 1889 stal se po Prusíkovi ředitelem obec. gymnasia v Roudnici, které r. 1893 přešlo do státní správy a jež řídil do r. 1903, kdy odešel na odpočinek. Černý byl z nejlepších a nejušlechtilejších představitelů středoškolského profesorstva našeho. Zdobilo ho hluboké vzdělání odborné, jež však nezastiňovalo nijak vzdělání všeobecného, ani nebránilo živé pozornosti, které vyžaduje na skutečném vzdělanci široký rozvoj novodobé kultury. Jako učitel podmaňoval si žáky vlídnou laskavostí a upřímnou snahou prospěti mládeži, která viděla v něm vzor horlivého, svému úkolu nadšeně oddaného pracovníka. Řady jeho žáků vzpomínají ho s opravdovou vděčností. V úřadě ředitelském náležel ke vzácným mužům, kteří vzhledem ku podřízeným uvádějí ve skutek pěkné heslo ředitelské

»primus inter pares« a studentstvu jsou skvělým příkladem ryzího charakteru, otcovsky pečujícího o její zdar. Pevné zásady, zakotvené v mravním přesvědčení, nikoli prospěchářské ohledy do výše nebo na různé strany vedly jej v jeho úřadě. Z literární činnosti jeho uvádíme knihu gymnasistům určenou: Vybrané básně Q. Horatia Flakka, vyd. r. 1882. Příspěvky ku prostonárodní etymologii české, jež vycházely ve Světozoru a potom byly vydány souborně v knize r. 1895. S J. Karlíkem v Hradci upravil (r. 1883) k novému vydání J. A. Komenského Orbis pictus. V Osvětě r. 1879 pojednal O původu a podstatě lidské mluvy, ve Světozoru r. 1880 uveřejnil rozpravu O původu národních pohádek, kdež se postavil na stanovisko moderní, zastávaje se názoru o stěhování a přejímání látek pohádkových. Přeložil také řeči Lysiovy.

Právě za doby krutého útisku, jemuž byla řada slovenských vlastenců vydána na soudě v Ružomberku, opustil trpce stíhanou domovinu na vždy zasloužilý slovenský publicista Ambrož Pietor. Narodil se r. 1843 ve Velkém Bobrovci v stolici liptovské. Gymnasium studoval v Levoči a v Báňské Bystřici, práva v Pešti, ve Vídni a v Praze. Z Prahy dopisoval r. 1868 do Pešťbudínských Vědomostí a r. 1869 byl členem redakce Nár. Listů. Ale již příštího roku vrátil se na Slovensko a stal se v Turč. Sv. Martině členem redakce Národních Novin, kterémuž listu zůstal věren až do smrti, která ho dne 3. prosince t. r. zastihla. Od r. 1881 vydával vedle toho dvojtýdenník Národní Hlasnik. Byl tajemníkem Živeny, spolku slovenských žen, o jehož založení se přičinil, a redigoval také dva ročníky almanachu »Živena.« Roku 1887 byla z jeho popudu zmíněným spolkem uspořádána výstavka slovenských výšivek, a Pietor v zahajovací řeči ocenil význam tohoto umění lidového. Roku 1885 cestoval po Rusku, r. 1888 zúčastnil se v Kyjevě slavnosti na pamět 900letého pokřtění Rusů. Deset let po tom byl pro svou veřejnou činnost jakožto redaktor Nár. Novin postaven před Pešťskou porotu, obžalován dle receptu, který zavilí Maďaři mají na všecky slovenské pracovníky, jako pansláv a buřič proti maďarské národnosti i odsouzen na 8 měsíců do vězení a ke ztrátě 600 zl. Vydal také spisky »Na obranu ľudu« a »Nápor — odpor,« jimiž bojuje za práva Slováků. Zvoliv si pro život trpký los slovenského redaktora, zachoval si až do konce idealismus, jehož do nerovného boje proti maďarskému násilí a zpupnosti je potřeba, a prokázal probouzejícímu se lidu platné služby.

Mimo vlast, ale mezi bratrskými Slovany — v Lublani — zemřel dne 4. prosince t. r. známý učenec Čeněk Šercl. Narodil se r. 1843 v Berouně, vystudoval v Praze gymnasium a práva, ale vrozená náklonnost odvedla jej s právnické dráhy k studiím jazykovým, jimž se potom oddával po všechen život s takovou pílí a horlivostí, podporovanou ovšem i přirozeným nadáním, že si osvojil 45 různých jazyků. V tom počtu byla též různá nářečí africká, jichž znalost bylo možno zužitkovati pouze pro práci vědeckou. Šercl však byl též odborníkem pro řeč hluchoněmých a všímal si také různých method známkových. Příjmí »český Mezzofanti« náleželo mu plným právem. — Po studiích právnických odebral se r. 1865 do Londýna,

kdež v Britském museu sestavoval katalog spisů o umění a cizích jazycích. Odtamtud odešel do Ruska, kdež byl vychovatelem v rodině náčelníka Petrohradského zastupitelstva Bykova. S jeho syny cestoval zvláště po ruském severu, stýkal se s Čuchonci, Laponci, Samojedy a jinými kmeny a užil té příležitosti k rozmnožení svých vědomostí jazykových. Později pobyl ve Finsku, navštívil kraje při ústí Pečory a osvojil si jazyk zyrjanský. Vykonav na orientální akademii v Petrohradě zkoušku ze sanskrtu, zabýval se tímto jazykem spůsobem vědeckým, a studium to zůstalo potom středem jeho vědecké činnosti. Vydav rozpravu O osobních náměstkách v sanskrtě, stal se r. 1869 docentem srovnávacího jazykozpytu na universitě v Charkově, kdež už za rok, po nové dissertaci O číslovkách v jazycích indoevropských se stal profesorem mimořádným a po několika měsících řádným. Z Charkova přešel r. 1885 na universitu v Oděsse, odkudž se r. 1897 pro churavost odebral na odpočinek, jejž trávil zprvu v Štyrském Hradci a potom v Lublani. Česky r. 1883 vydal a Vojtovi Náprstkovi připsal dílo Z oboru jazykozpytu, jehož některé části (názvy zvířat, názvy hromu, zápovědi vyslovovati své jmeno a j.) zasahují také v obor národopisný. Roku 1883 a 1884 vyšla ve dvou částech jeho Mluvnice jazyka ruského, r. 1889 rozprava Ze života dřevních Indů. Mnoho prací vydal rusky, dílem samostatně, dílem v časopisích, na př. ve Filol. zápiskách, Pravosl. obozrenije a j. Tak vyšla od něho Srovnávací grammatika slovanských a jiných příbuzných jazyků, Sanskrtská grammatika, rozprava O slovech s opačnými významy a j. Šerclovo jmeno bylo známo daleko za hranicemi, jeho učenost a neobyčejná znalost jazyková stala se nejen u nás, ale i jinde přímo pořekadlem. *F. V. V.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 13. prosince 1906.

Volební »oprava« v třetím čtení přijata. Návrhy volební komise panské sněmovny. Hrabě Deym o budoucím postavení české šlechty. — Delegace. Trůnní řeč a výklad barona Aehrenthala. — Český sněm. — Volby do sněmu moravského. — Pronásledování Slováků v Uhrách. — Prohlášení bulharského zahraničného ministra. — Arcibiskup Stablewski.

Den 1. prosince bude v dějinách české politiky zaznamenán jako dies nefastus. V neblahý ten den byla v poslanecké sněmovně *»oprava« volebního řádu* pro říšskou radu se všemi křivdami přijata v druhém i třetím čtení. A »oprava« tato, která jest pro národ český netoliko ponižující, nýbrž i osudnou, přijata pohříchu i hlasy poslanců českých, kteří nebyli v důležité chvíli toho pamětlivi, že jest »hřích samochtíc v porobu dáti šíji.« Tato volební »oprava« staví český národ, jemuž jeho kulturní vyspělostí, politickým významem, početností i poplatností náleží jedno z nejpřednějších míst mezi národy Habsburské říše, postaven nyní na místo předposlední, a to za souhlasu poslanců českých! — Snášeli jsme déle než čtyřicet roků bez-

práví pověstného volebního řádu Schmerlingova, ale snášeli jsme je u vědomí, že rozhodnuto bylo o nás bez nás, a snášeli jsme je s nadějí, že se nám přece časem podaří zjednati průchod pravdě a právu. Nyní naděje ta na nedozírnou dobu zmizela, i máme smutné vědomí, že také zástupcové naši křivdu na nás spáchanou schválili.

Sliby českých poslanců a zejmena dr. Kramáře, že v plné sněmovně budou napraveny hříchy, kterých se na nás dopustil volební výbor, nedošly splnění. Odpor českých protivníků »opravy« zlomen znásilněním jednacího řádu, a všechny opravné návrhy české zamítnuty. Trvalé udržení německého nadpráví, ustanovené § 42. (vyžadujícím ke změně rozvrhu volebních okresů přítomnost 343 poslanců z 515, nečítaje v to parlamentní ministry, členy předsednictva a zapisovatele), schváleno velkou většinou. Požadavek, aby zastoupeny byly české menšiny ve Vídni a v Dolních Rakousích, nedošel dostatečné podpory; proti němu hlasovali také Poláci a Rusíni.

Návrh na zavedení množného (plurálního) práva volebního zamítnut 201 hlasem proti 143; asi 70 poslanců při tom scházelo, aby nemuseli hlasovati ani pro ani proti. Neue Freie Presse napsala, že pro plurální volební právo hlasovali lidé, kteří poctivě chtějí kompromis mezi starou a novou dobou. Kdy by se bylo hlasovalo tajně, byl by počet jejich býval ještě větší, ano tvrdí se, že by byl návrh měl většinu.

Než došlo k třetímu čtení, prohlásil předseda kabinetu bar. Beck: »Červencové usnesení výboru pro volební opravu o rozvrhu mandátů mezi obě národní strany v Čechách bylo od samého počátku nazýváno kompromisem. Pan posl. Kramář upřel ovšem tomuto usnesení povahu kompromisu, a já se nechci s ním příti, nýbrž chci mu přijíti potud vstříc, že zůstanu při podstatě věci. Tato podstata spočívala v tom, že tehdáž většina, utvořená ze zástupců různých stran, učinila usnesení, jež lze pokládati za rozhodující výrok, a tomuto výroku přikládám význam a jmeno kompromisu. Vláda trvá na kompromisu a jest také odhodlána jej ze všech sil hájiti.« Správně podotkl ku prohlášení ministrovu posl. Udržal, že kompromisem tím bylo spečetěno bezpráví, které se na českém národě po drahná desetiletí páchalo; a posl. dr. Sobotka se vyslovil, že bar. Beck nemluvil jako předseda kabinetu, jenž by si byl za úkol vytkl rozřešiti národnostní otázku, nýbrž jako nepřítel českého národa. Poslanec dr. Kramář, jenž v poslední chvíli navrhl nepatrné zvýšení českých mandátů, řekl sám, že hájí ztracenou posici, a proti bar. Beckovi uvedl toliko, že kompromisu nebylo, ale že bylo nutno podrobiti se přesile. Na slově věru nezáleží, nýbrž na podstatě věci, a tu nelze popříti, že se za kulisami děly věci, které se štítí světla. Proti těžkému obvinění, že dr. Kramář sám žádal Poláky, aby proti jeho návrhu hlasovali, obviněný ani se nehájil.

Návrhy na rozdělení volebních okresů schváleny, a ve schůzi dne 1. prosince přijata volební »oprava« v třetím čtení 194 hlasy proti 63; z českých poslanců hlasovali pro opravu: Brdlík, Čipera, Formánek, Grégr, Hájek, Heller, Hrubý, Karbus, König, Kramář,

Kratochvíl, Kulp, Lang, Loula, Maštálka, Novotný, Pražák, Reichstädter, Sláma, Špindler, Šrámek, Veleba a Žáček, 17 jich při hlasování nebylo přítomno.

Samy Národní Listy vytýkají mladočeským poslancům, že neprovedli usnesení výkonného výboru; napsalyť dne 8. prosince: »Tážeme se: Žádalo se vážně a důrazně o tolik poslanců, kolik nám jich po právu náleží? Byl dosti důrazně hájen poměr 63 : 37, jenž přece již jest ústupkem, poněvadž jest stanoven dle *nespravedlivého sčítání lidu?* Byla zachována nejkrajnější mez, na níž jsme se ve výkonném výboru usnesli, poměr $^3/_5 : ^2/_5$? Usnesení tato provedena *nebyla*. Číslo **107** (se slezským třetím »pochybným« mandátem 108) zřejmě svědčí o naší porážce. Možno však souditi, že důrazným poukazováním na usnesení výkonného výboru, bojem o každé z těchto tří usnesení a nepovolováním nežli v krajní nutnosti *by se bylo dalo docíliti více!* Zástupci naši dle usnesení výkonného výboru byli povinni nezávazně jednat, o každém jednání referovat výkonnému výboru a vyžádat si pro každý krok schválení od této organisace. To se nestalo! Výkonnému výboru během jednání ani jednou nebylo referováno! ***Výkonný výbor byl by zajisté zápasící své zástupce podporoval a povzbuzoval k neústupnosti, byl by se radil, zda možno přistoupit na návrhy vlády a vyhovět požadavkům Němců, ale na škodu národního zájmu nebyla mu dána k tomu příležitost.*** Ani ostatní usnesení výkonného výboru nebyla obhájena ve volebním výboru.«

Osudná křivda na českém národě spečetěna. O křivdu tu zasazovala se všemi silami vláda, v které zasedají dva příslušníci českého národa, z nichž jeden byl do nedávna předsedou českého klubu, a pro křivdu tu hlasovalo 24 poslanců českých!

Bezpráví, které se národu českému stalo, jeví se v následujících číslech: Ačkoli jeden poslanec bude zastupovati průměrně 49.676 obyvatelů, budou míti Němci jednoho poslance již na 39.363, Češi však jednoho na 55.658 obyvatelů. Co se jednotlivých zemí koruny české týče, připadne jeden poslanec v Čechách na 52.400 Čechů a na 42.490 Němců, na Moravě na 57.575 Čechů a na 35.552 Němců, v Slezsku pak docela na 73.132 Čechů a na 32.952 Němců. Tak vypadá to »rovné« hlasovací právo ve skutečnosti!

Rusíni, kteří byli »opravou« postaveni na místo poslední, nesúčastnili se jednání o ní ve sněmovně. Jejich jmenem podal posl. Romanczuk prohlášení, v němž si stěžují na poškozování a odstrkávání národa rusínského, protestují proti výminečným usnesením pro Halič a zdůrazňují, že volební oprava jim přináší nejtrpčejší zklamání. Všecky jejich snahy dosíci sebe nepatrnějšího zlepšení předlohy zůstaly bez výsledku. Vláda a strany nevzaly na nejskrovnější jejich požadavky zřetele, a slib, daný s nejvyššího místa, že bude slušně a stejně jednáno, zůstal nesplněn. »Při takovém zbavení práv našeho lidu,« praví se v prohlášení na konec, »nemůžeme my, jeho zástupcové, dalším účastenstvím při usnášení o tomto zákoně spolupůsobiti. Protestujeme jmenem rusínského národa slavně proti

tomuto uloupení jeho práv. Prohlašujeme, že tak nespravedlivých, nás znásilňujících a pro rakouský stát přímo potupných usnesení neuznáváme a všechny, kdož těmito usneseními jsou vinni, činíme odpovědnými za jejich následky.«

Nyní promluví ještě panská sněmovna. Její komise pro úradu o volební opravě usnesla se v zásadě takto: 1. Počet členů panské sněmovny budiž stanoven *přesnou číslicí* (*numerus clausus*) a toto ustanovení pojato do základního zákona o volebním řádu do říšské rady (přijato všemi hlasy proti jednomu). 2. Dle zásady plurálního práva volebního přísluší při říšských volbách *po dvou hlasech těm, kdož dosáhli svého 35. roku*; to schváleno 14 hlasy proti 4; pro to hlasovali kníže Auersperg, ryt. Biliński, hr. Buquoy, bar. Czedik, kníže Fürstenberg, dr. Lammasch, hrabě Latour, kníže Liechtenstein, dr. Mattuš, hr. Nostitz-Rienek, bar. Oppenheimer, hr. Piniński, dr. šl. Plener a kníže Schönburg; proti tomu hlasovali ryt. Czyhlarz, bar. Chlumecký, dr. Innama-Sternegg a zemský hejtman vorarlberský Rhomberg; nepřítomni byli opat Grasböck a hrabě z Meranu.

Pozoruhodný jest projev hraběte Bedřicha Deyma o budoucím postavení české šlechty. »Mohu jen vysloviti přání,« napsal hrabě, »aby česká šlechta pamětliva své slavné minulosti v tisícileté historii našeho národa zaujala opět postavení, jež jí netoliko v jejím vlastním zájmu, ale i v zájmu celého národa náleží. Vzhledem k otázce, zdali se šlechta s nynějšími poměry tak dalece smířila, že by byla ochotna politického života národa činně se účastniti a společně s českým lidem posvátná jeho práva hájiti a chrániti, mohu toliko odpověděti, že si jest svých povinností vědoma a že bez ohledu na změněnou situaci své síly lidu, jemuž náleží, věnovati chce.«

Delegace sešly se dne 25. listopadu v Pešti. Společný rozpočet vykazuje potřebu 367,677.273 korun (o 20,956.911 k. více než loni). Z toho připadá na ministerstvo zahraničných věcí 12,688.524 k. (o 536.988 k. více než loni). Na ministerstvo vojenství: A to na vojenskou řádnou potřebu 291,160.046 k. (o 5,376.046 k. více), na mimořádnou potřebu 13,752.755 k. (o 487.494 k. více), dohromady 304,912.801 k. (o 5,863.540 k. více). Při válečném námořnictvu na řádnou potřebu 42,850.110 k. (o 13,249.490 k. více), na mimořádnou 2,549.890 k. (o 1,253.100 k. více). Celková potřeba válečného námořnictva obnáší tudíž 45,400.000 k. (o 14,502.590 k. více). Přebytky celních důchodů rozpočteny jsou pro r. 1907 na 129,513.629 k., tudíž proti roku loňskému jsou o 13,066.850 k. vyšší. Řádná potřeba (okkupační úvěr) na vojsko a ústavy v Bosně a Hercegovině činí 7,583.000 k. V potřebě ministerstva zahraničných věcí jsou větší výdaje na povýšení rakousko-uherského vyslanectví v Tokiu na velevyslanectví, které bude provedeno 1. července 1907, jakož i na změnu úřadu ministerského residenta v Tangeru na úřad vyslance.

Trůnní řeč, kterou delegace zahájeny, byla ještě stručnější než obyčejně a neobsahovala žádného důležitějšího momentu. V rozmluvě s jednotlivými členy rakouské delegace kladl císař váhu na rychlé a nezměněné vyřízení »opravy« volebního řádu pro říšskou radu. Nový

ministr zahraničných věcí bar. Aehrenthal vylíčil ve svém stručném výkladu poměr monarchie ke všem mocnostem barvami růžovými a prohlásil, že zahraničná politika rakousko-uherská bude se i dále bráti tímtéž směrem, jako za hraběte Goluchowského. Delegátům, kteří varovali před Italií, jež baží po Albanii a hodlá opanovati celé Jaderské moře, odvětil ministr, že jej italský zahraničný ministr Tittoni ubezpečil, že Italie nevykročí z mezí smlouvou Berlínskou vytčených. Trpkou stížnost Poláka Kozlowského na bezohlednost pruské vlády k slovanským příslušníkům rakouským a za její barbarské pronásledování pruských Poláků bar. Aehrenthal podrážděn odbyl, že tyto záležitosti s jednáním delegací nesouvisí. O trojspolku vyslovil se, že bude i dále tvořiti pevný základ rakousko-uherské zahraničné politiky.

Český sněm, jenž se po vánocích ke krátkému zasedání sejde, bude míti těžkou úlohu. Zemský výbor oznámí mu, že úhrnná potřeba v příštím roce obnáší 82,125.742 korun, ale vlastní úhrada toliko 16,526.160 k., a že se tedy jeví schodek 65,599.582 k. Dosavadní přirážka zemská 55 haléřů ke každé koruně přímých zeměpanských daní vynesla by 39,578.613 k., úroky z prodlení z přirážek v čas nezapravených 270.000 k., státní úděly z výtěžku osobní daně z příjmů a z výtěžku dávky kořalečni 4,988.921 k., tedy celkový příjem 44,837.534 k., schodek v příštím roce po odečtení kvoty z nouzové půjčky činí tedy 19,863.923 k. Dodati dlužno, že schodek v předchozím roce činil 14,602.670 k. Tento neutěšený stav zemských financí jest také jedním ze smutných následků systému centralistického.

Na Moravě vykonány volby do zemského sněmu, po prvé dle nového řádu volebního. Nová sněmovna bude míti 151 poslanců, a sice dva virilisty (arcibiskupa Olomouckého a biskupa Brněnského), 30 velkostatkářů (14 Němců, 11 konservativců a 5 členů střední strany), 46 poslanců měst a obchodních komor (26 Němců a 20 Čechů), 53 poslanců obcí venkovských (39 Čechů a 14 Němců) a 20 poslanců všeobecné kurie (14 Čechů a 6 Němců.) Ze 73 českých poslanců náležejí 24 straně katolicko-národní, 15 straně lidové (mladočeské), 14 straně agrární, 7 straně národní (staročeské), 5 sociálním demokratům, 3 pokrokářům, 3 jsou samostatní; ze 46 poslanců německých jest 18 pokrokovců, 12 Všeněmců, 10 lidové strany, 2 mladoněmci, 2 agrárníci, 1 křesťanský sociál a 1 sociální demokrat.

V Uhrách koaliční vláda postupuje krutě proti nemaďarským národům, hlavně proti Slovákům. Ministr nitra hrabě Andrassy tvrdil ovšem v říšském sněmu, že nechce násilnému pomaďařování, že jest naprosto nemožno oloupiti více milionů lidí o jejich národní ráz a povahu, — ubezpečoval, že prý bude vždy požadovati, aby úředníci »národnostem« vycházeli s úctou a láskou vstříc, ale zároveň prohlásil, že pokládá každý program národností za nepřátelství proti uherskému státu a že bude proti vůdcům národnostního hnutí co nejpřísněji jednati. A koaliční vláda si proti předním mužům nemaďarským počíná spůsobem, který v celém vzdělaném světě budí úžas. Nedávno odsouzen v Prešpurku slovenský poslanec kněz Juriga pro

své články v L'udových Novinách do státního vězení na dva roky a k pokutě 1200 korun. Byl obviněn, že pobuřuje lid proti uherské státní myšlence! A hned potom konal se v Ružomberku soud s farářem Hlinkou, dr. Šrobarem a jinými vlasteneckými muži, kteří se ničím jiným neprovinili, než že hájili neohroženě právo svého lidu.[1]) Byli obžalováni z pobuřování a pro »panslávské rejdy.« Líčení pře konalo se s vyloučením veřejnosti a proti obžalovaným sehnáni křiví svědkové, aby jim dokázali zločin proti »uherské státní myšlence.« Farář Hlinka zvolal k soudcům: »Což můžete žádati, abych se zpronevěřil matce, která nepřejíc si kousku masa dala ho raději mně?« Marno bylo všechno obhajování, obžalovaní byli odsouzeni již předem. Farář Hlinka dostal dva roky, dr. Šrobar rok státního vězení, ostatní též dosti těžké tresty. Není pochyby, že Maďaři tímto způsobem docílí právě opak toho, oč usilují: slovenský lid probudí se a otuží v boji za své právo.

B u l h a r s k ý ministr zahraničných věcí Stančev vyložil při adresní debatě v sobraniji svůj program. Prohlásil, že styky Bulharska se všemi velmocemi jsou velmi dobré. Postup balkánské politiky v makedonské otázce přesvědčí prý Turecko, že bulharská vláda nepomýšlí provokovati neb vynutiti rozhodnutí této záležitosti krajními prostředky. Bulharská vláda doufá, že počaté dílo opravné, byť i nepokračovalo úspěšně, přece se časem zdaří. Bulharsko bude ve jmenu humanity a spravedlnosti žádati, aby se makedonskému obyvatelstvu dostalo práva vyvíjeti se v národním i náboženském směru. Sesilování bulharské armády vysvětloval ministr tím, že ho doba ozbrojeného míru nutně vyžaduje.

P r u s k é Poláky stihla těžká rána náhlým úmrtím arcibiskupa Poznaňského a Hnězdenského Floriana *Stablewského*, jenž byl neohroženým obhájcem jich práv v hrozném boji proti germanisačnímu násilí pruské vlády. Zesnulý býval dříve poslancem v německém říšském sněmu a při každé příležitosti ujímal se svého lidu co nejrozhodněji. Roku 1891 byl jmenován arcibiskupem. V této hodnosti zasazoval se o smír s vládou, ale když císař Vilém II. proslovil v Toruni řeč, obsahující hrozby proti Polákům, a když potom vláda učinila mnohá opatření proti Polákům, zejmena věnovala několik set milionů mark na zakupování polské půdy, poznal Stablewski, že smírná politika nepovede k cíli. Těžké chvíle nastaly mu, když otázka v příčině náboženského vyučování školních dítek polských jazykem mateřským se přiostřovala a když pruské úřady proti dítkám i rodičům jejich s bezpříkladnou krutostí vystupovati se jaly. Stablewski vydal pastýřský list, v němž právo svého lidu k jazyku mateřskému hájil. List ten vzbudil v německém tisku nesmírný poplach: Stablewski prohlašován za velezrádce, i žádáno jeho násilné odstranění s arcibiskupského stolce. Uprostřed boje skonal Stablewski náhle dne 27. listopadu v 65. roce věku svého. Nad hrobem jeho pravil probošt Aurhalski: »Celá činnost zesnulého jest důkazem, že jeho srdce bilo

[1]) Viz v 12. čísle Osvěty 1906 Kálalovu stať »Co se děje na Slovensku.«

pro otčinu. Polský kněz, jenž se nezabývá národními otázkami, jest za dnešní doby špatným knězem. Stablewski, nedbaje svých osobních zájmů, obětoval svému stádci všecko, i život.«

Postavení Poláků, v pruském poddanství tak těžké nátisky trpících, úmrtím Stablewskeho ještě valně se zhoršilo. Berlínská vláda nyní učiní všecko, aby na osiřelý arcibiskupský stolec dosazen byl muž, který by násilnickým skutkům jejím proti polskému lidu již tolik nepřekážel.

Adolf Srb.

Českým srdcím.

36 českých obecných škol se 181 třídami mělo by býti zřízeno ve Vídni na základě starších »officielních« dat z r. 1900, které dobou novější ještě ve prospěch náš se pozměnily.

Dále měly by býti zřízeny školy měšťanské pro 1433 úředně napočítaných dítek a školy pokračovací, kde mezi 10.286 žáky bylo již r. 1903/4 **6454 Čechů.**

Konečně nevyhnutelně přistoupeno býti musí i ke zřizování škol středních.

Přes 50.000 českých dítek ve Vídni spíná k Vám své ruce a prosí.

Pomozte nám uchrániti naši drahou, jedinou českou školu!

Nedejte jí zaniknouti.

Zřiďte pro nás nové české obecné školy ve všech okresích.

Nechceme od Vás mnoho: **Aspoň 1 korunu ročně.** Jsou to pouze 2 haléře týdně, které dáte i žebráku.

Tolik snad přece můžete obětovati pro svou krev.

Dar se hned potvrdí, uveřejní a uměleckým diplomkem odmění.

Hleďte získati několik neb alespoň jednoho korunového dárce mezi svými známými.

Výbor spolku »Komenského«
ve Vídni, 5./1. Margaretenstrasse 100.

R. 1907. Čís. 2.

OSVĚTA

O Pražské deputaci v Inšpruku

v červnu r. 1848.

Podává

dr. **Bohuš Rieger.***)

Pro historika je nesnadný úkol, aby nestranně vypsal a ocenil politické děje, které patří tak říkajíc k historickému inventáři živoucích politických stran a tudíž nepřestávají buditi rozpor zájmů a mínění ještě v době přítomné. Z minulosti stále činívají se výhledy do budoucna; nazpátek zase dle nynějších poměrů posuzuje se i politika doby předcházející. A tak, jestliže se dosti nedbá celé změny času, různého časového prostředí, snadně osnují se historicko-politická proroctví pro příští, nebo zase (po spůsobu novinářů nebo politiků dne) mistrují se skutečné dějiny.

Není tedy s podivením, jestliže se tak nestejně posuzuje státoprávní politika česká za Belcrediho, Potockého i za Hohenwarta: jednak se chválí jako hrdinný zápas, i také vítězství, které už nadcházelo v článcích fundamentálních r. 1871 — jednak se odsuzuje jako doba státoprávního radikalismu a nerealistických prý českých illusí a omylů. A s posudky podobně nestejnými potkává se namnoze také t. zv. česká charta z r. 1848 čili kabinetní list z 8. dubna toho roku, jakož i hlavní pokus o její provedení prostředkem deputace vyslané v červnu 1848 k císařskému dvoru v Inšpruku.

Dle tohoto kabinetního listu Ferdinand Dobrotivý chtěl býti konstitučním králem českým: povoloval království českému moderní zastupitelstvo pro ústavní zemské zákonodárství (upouštěl od absolutistické výhrady z r. 1627) a zároveň »odpovědné nejvyšší úřady s rozšířeným oborem působnosti« v Praze; naproti tomu však otázka spojení celé koruny české byla odbývána odkázáním na sněm říšský ve Vídni. Tyto koncesse Ferdinandovy vykládal Springer z politické zášti tak, jako by Čechy po sepa-

*) Z přednášky konané dne 27. led. 1906 v Král. české společnosti nauk.

ratisticku stávaly se státem toliko volně s ostatní říší spojeným — jako »druhé Uhry« — ana prý ústava celé říše činila se závislou na usneseních konstituujícího sněmu českého — ačkoli patrno jest, že Čechové r. 1848 právě s Palackým v čele přidržovali se unitárního Rakouska; a jen v rámci ústavy říšské trvati měla také vlastní konstituce česká. Z naší strany zase dovozuje se, že kabinetní list dubnový tvořil »příhodný most od starých řádů k novému vývoji státnímu v království českém, neli v celé koruně české;« ano deklarace česká z r. 1868 nazvala jej »posledním útvarem historického práva českého.« Nicméně lze namítati, že tu byly dílem pouhé sliby, dílem oktrojírka, která nešetřila právní nepřetržitosti co do složení zemského sněmu, ani také co do celistvosti celé koruny české. Naděje naše byly prý tuze optimistické, jak soudí jmenovitě náš francouzský přítel, Denis.

Nestejným způsobem posuzuje se i sama práce červnové deputace české v Inšpruku. Deputace vymohla svolání zemského sněmu výslovně »konstituujícího« a prozatímné již organisování odpovědné rady místodržitelské v Praze — kteréžto koncesse však zmařeny jsou bouřemi svatodušními. Rieger, jenž sám v Inšpruku byl, nejednou počítal k nejdůležitějším akcím svého života právě deputaci Inšpruckou a ujednání článků fundamentálních. Palacký v Doslově k Radhostu napsal: »Nevím o žádné události za naší paměti, kteráž by měla byla následky osudnější a škodnější pro národ, nežli ‚bouře o svatodušních svátcích.‘« Naproti těmto současníkům však přichází ku př. pozdější, cizí pozorovatel, prof. Denis, a míní: »Když spisovatelé čeští dnes tvrdí, že tehdáž dvůr byl upřímně rozhodnut uznati samosprávu království, a že bez svatodušní bouře v Praze byla by bývala obnovena samostatnost Čech, pokládají svá přání za skutečnost;« ano dodává velmi rozhodně, že osudnou bouří svatodušní ani »vážně nezměnil se běh událostí, jenž byl určen příčinami jinak dávnými a hlubokými.« Jako by historické fatum nás odsuzovalo do železného objetí rakouské centralisace . . . Nezníliž to přímo jako obrana radikálních účastníků oné bouře a zároveň jako obžaloba Palackého a Riegra, když se dí, že jejich snahy byly samy »příliš radikální,« i nemohly rychle dospěti cíle, a že jiné výklady jsou »příliš dětinské a povrchní« —?[1])

Avšak něco přece také Denis připustil: Kdyby se byl zemský sněm r. 1848 sešel, tu prý »kdo ví, zdali by tehdáž (Čechové) nebyli dosáhli některých ústupků, jichž se posud domáhají marně.« Nuže — jestliže ani práce celého půlstoletí nedosáhla posud něčeho, co tehda bylo možno, pak máme tu úplně postačující ocenění snah Inšprucké deputace; i můžeme na něm přestati, neboť nechceme na tomto místě pouštěti se do širších úvah i rozborů politických.

Prvou úlohou naší historické statě jest, aby přesně dle akt a bezpečných zpráv zjistila a vypsala ty které děje politické. Cí-

---

[1]) Denis, Čechy po Bílé hoře (překl. Vančurův) II., str. 247, 252, 286. — Palacký, Radhost III., 281; Sebrané spisy I., 345.

tíme se zavázáni, aspoň poněkud k tomu přispěti, ježto dnes můžeme pomocí některých nových doplňků poskytnouti líčení úplnější a dílem jiné, než jsme podali v »Našem ústavním vývoji« (v Osvětě r. 1897).[2])

Kabinetní list z 8. dubna 1848 zdál se překonán a stranou odsunut říšskou ústavou z 25. dubna téhož roku (t. zv. Pillersdorfovou). Avšak květnové bouře Vídeňské dodaly jemu zase aktuálnosti. Jakmile císař Ferdinand po t. zv. ozbrojené petici ve Vídeňském hradě z 15. května necítil se tam dále v bezpečí a uchýlil se do Inšpruku, ihned naproti bouřící Vídni chtěla se stavěti loyalní Praha. Dvorní kruhy doufaly, že v případě potřeby Praha osvědčí se bezpečnou oporou mocnáře i mocnářství; a zemský správce hrabě Lev Thun už tehda (19. května) odhodlal se, i samému ministerstvu odpírati poslušnost, když by nepříslušně ocitlo se v područí revolučního hnutí Vídeňského.[3]) Šlo tu arciť o zachování monarchické autority naproti všelikým revolučním nebo separatistickým snahám v celé říši. Nicméně v souvislosti hlásil se spolu záměr jiný. Snahy Pražské, a to jak zemského správce, tak i Národního výboru, braly si za cíl ochranu mocnáře také zvláště jakožto krále českého, i zároveň obhájení práv českého království na základě kabinetního listu dubnového.[4]) V tomto loyalním rakouském a spolu českém duchu byla také Palackým sepsána adresa oddanosti z 19. května, s kterou vypravena první deputace Pražská do Inšpruku, s knížetem Kamilem Rohanem v čele. Žádáno, když by panovník nemohl prvý český

---

[1]) Prof. Denis neuznal naše důvody pro zdar deputace Inšprucké za docela rozhodné (u. m. 252). — Základní vylíčení přinesl Helfert, Graf Leo Thun, k. k. Gubernial-Praesident in Böhmen, str. 145 sl., 193—196; II. Theil: Der Prager Juni-Aufstand, 27, 201, 228—234, 269—270. Helfert užil též listů hr. Nostice a Fridr. Thuna z Inšpruku, nám nepřístupných. Černý vydal přednesení Thunovo z 29. května 1848 a koncept nejvyššího rozhodnutí od Riegra z 5. června t. r., obojí pouze v překladu (Boj za právo, str. 264, 282). Nyní známe mimo jiné zvláště zlomek Riegrova denníku z 3.—6. června v Inšpruku, list Thunův ze 7. června Riegrovi do Inšpruku poslaný, celkovou zprávu hr. Nostice ze 4. července, a jmenovitě další koncepty k nejvyšším rozhodnutím z 10. a 11. června t. r.

[2]) Srov. Náš ústavní vývoj od r. 1848, v Osvětě 1897, str. 781 (zvl. otisk str. 28). Tak zvaný ústní vzkaz panovníkův Čechům vyšel od arcikněžny Žofie; k tomu pojilo se psaní dvorního rady Klecanského.

[4]) Hned jak přišly první zprávy o Vídeňských nepokojích (16.—17. května), pravilo se Vídeňské deputaci tehda v Praze meškající, není-li císař ve Vídni bezpečen, že bude bezpečen »král český« v Praze; takto že bude nesnadno provesti říšský sněm ve Vídni, protože království české si nedá vládnouti Rakousy nebo Vídní a aulou (Helfert, Gf. Leo Thun, I, 118). Dne 19. května Thun sám prohlásil, že bude hájiti též ústavy zemské, i že nebude dbáti rozkazů Vídeňského ministerstva, které by se protivily právům království. Také přišel do Prahy dvorní rada Prokop hrabě Lažanský z Vídně a dne 20. května v Nár. výboru dovolával se své rozmluvy s arciknížetem Františkem Karlem, jemuž byl ukazoval na Čechy, že ujmou se »svého krále« a že panovník měl by usídliti se v Praze (tamže, 131). Češi i Němci jednali tentokrát svorně.

sněm osobně zahájiti, aby aspoň slíbený český místodržící, arcikníže František Josef, brzo přišel do Prahy. Deputaci dostalo se u dvora přijetí příznivého.[5])

Jakmile potom ministerstvo Pillersdorfovo, jež zůstalo ve Vídni, za nových nepokojů a barikád (z 26. května) podlehlo zase vlivům hnutí Vídeňského pod samostatným »výborem bezpečnosti,« tu český zeměsprávce Lev Thun odhodlal již do pravdy vzepříti se tomuto ministerstvu: na společné poradě úředních chefů i vojenského velitele, knížete Alfreda Windischgrätze, usneseno dne 28. května zříditi »prozatímnou odpovědnou vládní radu« v Praze a obrátiti se přímo k panovníkovi o schválení její, spolu s žádostí za povolání jiného ministerstva. Rozhodnutí to oznámeno dne 29. května Národnímu výboru, a současně jmenována osmičlenná prozatímná vládní rada; dvěma jejím členům, Albertu hraběti Nosticovi a dr. Riegrovi, svěřeno poslání do Inšpruku. Tam ve smyslu kab. listu z 8. dub. 1848 náleželo zároveň naléhati na brzké zřízení rady místodržitelské jakožto odpovědného ústředního úřadu zemského, i také na svolání ústavodárného zemského sněmu českého. To právě byl hlavní obsah přímého podání či přednesení zeměsprávcova ku panovníkovi, jež uvedená deputace nesla do Inšpruku.[6])

Úkol deputace byl těžký, především pokud zřízení prozatímné vládní rady v Praze obracelo se přímo proti ministerstvu Vídeňskému, jehož Thun nechtěl déle uznávati, doufaje, že Frant. hraběti Stadionovi svěřeno bude utvořit ministerstvo nové. Z Vídně ihned František baron Pillersdorf prohlásil (dne 1. června) zřízení vládní rady za akt nezákonitý a neplatný; avšak Thun zatím (dne 4. června) přijímal odpovědnost na sebe, ježto prý ona vládní rada v pravidelném běhu záležitostí nemá žádné působnosti, a před ústavním schválením od panovníka jednala by toliko tenkráte, když by následkem »neústavních příběhů« ve Vídni nastala nevyhnutelná potřeba. Ostatně ministerstvo Pillersdorfovo mělo tehdáž v Inšpruku svého zástupce v osobě Antonína barona Doblhoffa, ministra pro orbu, obchod a průmysl; a vedle něho byl tam i Jan Filip baron Wessenberg, ministr zál. zahran. (o němž se myslilo, že snad převezme min. praesidium místo Pillersdorfa). Deputaci Pražské nastával tedy v Inšpruku úkol, jednati ještě přímo s ústavními zástupci dosavadní vlády Vídeňské. Vedle toho však deputace našla podporu u dvora (zvláště arciknížete Fran-

[5]) Arcikněžna Žofie ozdobila se českými barvami; také arcikníže Jan pravil, že vůči deputaci cítí se býti českým princem (Helfert, u. m. 189—190).

[6]) Podání z 29. květ. 1848 otiskl v překladu Černý, Boj za právo, 264—266; srov. Osvětu 1897, u. m. pozn. 34 a 36 a násl.; Helfert, u. m. I., 144 sl. Ve krátkém protokolu společné porady úředních chefů nebylo sice zmínky o svolání zemského sněmu, avšak panovník měl býti žádán za nařízení »dass die in dem a. h. Cabinets-Schreiben vom 8. April l. J. zugesicherten verantwortlichen Centralstellen für Böhmen durch Constituirung eines Statthaltereirathes ohne Verzug ins Leben gerufen werden «

tiška Karla a jeho choti Žofie) v osobě Bedřicha hraběte Thuna, vyslance Stokholmského, staršího bratra hraběte Lva Thuna, jejž tento už dne 19. května byl poslal ke dvoru do Inšpruku, a jejž také první deputace Pražská tam za prostředníka byla doporučila.[7])

Druhá deputace stihla v pátek dne 2. června k večeru do Inšpruku, kdež ubytovala se v hostinci »u jelena.« Hned nazejtří dne 3. června měla soukromou audienci u arciknížete Františka Karla a jeho choti Žofie; tu zvláště byla přijata přívětivě, ano uznávalo se, že příště nesluší provozovati politiku jen se stanoviska »věže Svatoštěpánské« ve Vídni; také slíbena jí příležitost jednati s ministry v Inšpruku přítomnými.[8]) Za to s ministrem baronem Doblhofem, jenž byl smýšlení centralistického, jednáno dlouho a ztuha téhož i následujícího dne, kdy pak deputace byla též u barona Wessenberga, decentralisaci spíše nakloněného, ale dosti nerozhodného. Teprve v pondělí dne 5. června došlo k částečnému dohodnutí, a to jen pokud šlo o svolání zemského sněmu, nikoli ještě ve druhých otázkách. Ministři totiž rozhodně odpírali schválení prozatímné vládní rady; také organisace odpovědné rady místodržitelské potkávala se s nesnázemi.[9])

---

[7]) Helfert u. m. 126, 188 sl. Zvláštní důvěry požíval u císařovny Marie Anny.

[8]) Helfert (u. m. 193) klade příchod deputace na den 3. června, audienci pak na den následující. Avšak dle zachovaného zlomku denníku Riegrova (viz níže pozn. 9.) sluší obě data posunouti o den dříve. Toliko u Helferta je též zmínka o audienci u samého panovníka a jeho choti; avšak denník Riegrův a rovněž zpráva Nosticova o ní mlčí; dle Nostice i přednesení Thunovo bylo odevzdáno pro císaře arcikníženti. Tento vyslovil se prý (dle sdělení, které Rieger učinil Helfertovi na základě své paměti asi r. 1893): »Ja, die Regierung muss jetzt aufhören, alle Staatsangelegenheiten vom Standpunkte des Stephansthurmes zu behandeln.« Avšak Jak. Malý v »Našem znovuzrození« (II, str. 77) uvádí, že podobně se vyslovila arcikněžna Žofie: »Mit dieser Stephansthurmpolitik muss es ein Ende nehmen.« Také tato zpráva zakládá se patrně na paměti Riegrově, ježto víme, že Malý při vydávání svého spisu děkoval Riegrovi v listu z 24. března 1880 za zprávy jeho o deputaci v Inšpruku; listu Riegrova Malému jsme se však nedopídili. Možno ovšem, že obě osobnosti vyslovily se podobně (nicméně je také jisto, že pozdější zprávy z paměti nebývají veskrze přesné). Dodati lze, že když prof. Kalousek při vydávání Řečí Riegrových (srov. I, str. 17—18) vyptával se dne 19. ún. 1882 (dle zápisků Marie Červinkové Riegrovy) na deputaci v Inšpruku, Rieger mluvil přímo o »slyšení u arcikněžny Žofie,« při kterémž prý i manžel její František Karel byl přítomen; vlastně prý rozhodovala Žofie. Srov. i Jahn, Fr. L. Rieger (1889), str. 31—32.

[9]) Přehled jednání od 3. do 5. června podává nám obzvláště *zlomek denníku Riegrova*, jejž tu klademe doslovně: »Přijeli sme do Salcburka [sic!] k večeru v pátek dne 2. června. Nostic poslal k Thunovi — ten byl churav — ale slíbil přijíti ráno. Přišel [3. VI.] — a dovedl nás později o polednách k Frant. Karlovi. U Thuna sme obědvali — pak sme šli trochu na procházku — pak k Thunovi nazpět. Přišel Doblhof, s ním sme dlouho jednali — demokratické smýšlení, — pak sme šli večer ještě s ním do hostince dolu — a pozdě do noci hovořili. Poněvadž se nám pravilo, že se bude moci vydat provolání sněmu, hned navrhli sme je ráno [4. VI.]. — Nostic učinil první návrh — já dokončil a ledacos změnil. Prve než sme jej docela dohotovili, šli

I. A takž tedy prvý úspěch Pražské deputace, jejž historicky dle akt samých lze plně zjistiti, záležel v tom, že dne *6. června 1848* za ústavní kontrasignace ministrů Wessenberga i Doblhofa byl vyhotoven cís. patent o ***svolání českého sněmu zemského*** na hradě Pražském. Současně byl k »věrným Čechům« vydán též cís. manifest o konstituujícím sněmu říšském ve Vídni (z 6. června 1848). I dlužno nejprve ukázati k významu tohoto prvého úspěchu.

Vláda Vídeňská byla stále odkládala rozepsati zemský sněm na základě kabinetního listu z 8. dubna. Konečně Lev Thun, spolehaje na slib ministerský, vyhláškami ze dne 17. a 18. května prozatím na svou vlastní odpovědnost vypsal volby sám, i svolával sněm ke dni 7. června, což zároveň oznámil ministerstvu. Záhy však se ukázalo, že náležité provedení voleb vyžaduje nutně odložení sněmu, jež pak bylo oznámeno vyhláškou z 31. května; tehda počítalo se, že volby provedeny budou aspoň ve dnech 12.—15. června. Zatím Lev Thun v podání do Inšpruku z 29. května domáhal se toho, aby dodatečně byl vydán řádný svolavací patent od panovníka, spolu podepsaný odpovědnými ministry, tak aby zemský sněm mohl učiniti platná usnesení o třech hlavních bodech: o ústavě zemské (též agendách zemského výboru), o spůsobu vyvazení roboty a o placení daní r. 1848. Thun sám chtěl býti jmenován královským komisařem při sněmě, jakož mu také mělo býti ponecháno, určit pro zahájení sněmu některý den měsíce června (vyplniti prázdné datum ve svolavacím patentu).[10])

---

sme k Thunovi, kterýž nás vedl k Wessenbergovi, jenž vedle něho u slunce zůstával. Staříčký pán na jedno oko chybný — decentralisaci příznivý a vůbec k nám úslužný. Pak sme opsali naše provolání sněmu — a donesli k Doblhofovi, kterýž nám dal rendez vous na večer. Pak sme šli ke slunci dole poobědvat — sutě, — pak na procházku do Ambrazu — před námi rozpustilý Esterhazy, — nazpět lesem přes hřbitov myslivců padlých proti Francouzům — na mražené — k Doblhofovi, kde sme s ním prošli náš projekt proklamace ke sněmu — něco se měnilo — něco zůstalo in suspenso. Stran úřadů centralních nemohli sme se shodnout, on že ministerium nechce v to přivolit, hlavně ale se mrzel na Thuna, že nechce uznat nynější ministerium. Vůbec ještě držel na centralisaci. — Rozešli sme se pozdě bez pořízené — a ustanovili sme učiniti návrh k rozhodnutí o té věci. — Ráno [5. VI.] sem jej učinil a dle návrhu Nosticova některé věci na něm změnil. Pak sme šli k Thunovi, kde sem diktoval a Nostic i Thun opisovali. Jeden expl. donesli sme hned k Doblhofovi — kterýž nebyl doma nebo se zapřel, — pak sme šli učinit druhý opis spolu s Nosticem. Mezi tím sme poobědvali dole — pak přišel Doblhof, přinesl proklamaci naši sněmu, kde byl něco málo změnil a srozuměli sme se na přijetí toho — on pak slíbil to poslati bez odkladu po kurýru Windischgrätzovu hejtmanu Schroederovi do Prahy. Pak sme dohotovili opis a Thun opis Leonova psaní k císaři — dal to oboje Wessenbergovi k použití. Pak sme šli na procházku před zámek — nahlédnul sem do kostela hradního — pak až k řetězovému mostu — a za Innem po druhé straně přes most nazpět. Pobyvše ještě chvíli u Thuna, šli sme domů. — Ráno [6. VI.] sem psal tento denník a list matce.« (Listu posléze uvedeného jsme se nedopídili.)

[10]) Sr. Černý, Boj za právo, 218 sl., 266; tu v podání Thunově (a dle toho také v pamětech Tomkových) omylem se uvádí měsíc červenec

Otázka stávala se za tehdejší situace zároveň pilnou i těžkou, zvláště hledíc k nastávajícím volbám do ustavujícího sněmu říšského, i také ke vzrůstajícímu odporu Němců proti snahám Pražského Národního výboru.

V prvé příčině Pillersdorf v skutku už úředním psaním z 30. května naléhal na rychlé provedení říšských voleb, tak aby prý říšský sněm ke dni 26. června mohl býti ve Vídni zahájen.[11]) Tím však nastávala komplikace: volby byly tehda ještě novotou, i nebylo možno mezi volbami do zemského sněmu konati zároveň volby říšské dle zcela jiné soustavy. Mimo to, jak mínil Thun, vzbudila by se nedůvěra, že vláda chce klásti pouze nové překážky českému sněmu zemskému, tak že by mocná strana v zemi mohla toho užiti pro abstinenci lidu od voleb do říšského sněmu. Z těchto důvodů Thun vystoupil dne 6. června s předstávkou a žádostí, aby říšský sněm mohl býti z Čech obeslán prostředkem sněmu zemského (nikoli přímými volbami obyvatelstva), aneb aspoň, aby volby říšské byly odloženy do ukončení voleb zemských. Rovněž ještě psal dr. Riegrovi do Inšpruku, vyslovuje (dne 7. června) přání, aby se deputaci Pražské brzo podařilo, vymoci král. patent o svolání zemského sněmu, jakož i vymoci obeslání říšského sněmu zemským (tak to vůbec měl na mysli patent o konstituci z 15. března). Avšak jestliže deputace (o čem zprávy nemáme) v skutku naléhala na nepřímé obeslání, Doblhof jistě je odmítal. Zatím pak už Pillersdorf z Vídně dne 7. června odmítl Thunovu předstávku, jednak že mu není možno, povoliti obesílání říšského sněmu poslanci českým sněmem volenými, ani také návrh ten u panovníka podporovati, protože by obsahoval »neodůvodněnou výjimku z volebního řádu pro všechny provincie závazného;« jednak že rovněž nelze odkládati volby do prvního konstituujícího sněmu říšského, ač majíli se zvolení poslanci včas k němu dostaviti. Vyzval tedy Thuna neprodleně k potřebným opatřením a k ohlášení, že se tak stalo; sice prý by musel nutné disposice učiniti jinou cestou (nepochybně přímo krajskými úřady).[12]) A tak

---

[11]) Dle pamětí Tomkových ministerstvo již před tím (v květnu 1848) dalo hraběti Thunovi »nelibost svou na jevo z toho, že byl rozepsal volby do sněmu českého o své ujmě a žádalo, aby je odložil až do vykonání voleb pro sněm říšský; když pak on pro uvarování nepokojů toho odepřel, vyzývalo jej, aby složil svůj úřad;« avšak Thun toho nedbal, ano po novém vzbouření ve Vídni z 26. května vládou Vídeňskou déle spravovati se neminil.

[12]) Praesid. psaní Thunovo Pillersdorfovi z 6. června 1848 č. 4783: »Aus dieser Ursache sehe ich mich in der Nothwendigkeit, Euere Excellenz dringend zu bitten, dahin wirken zu wollen, dass böhmischer Seits der Reichstag nur vom Landtage aus beschickt, auch, wenn dieser Bitte nicht stattgegeben werden sollte, aber die Einleitung der Wahlen zum Reichstag bis zur Beendigung der Wahlen zum Landtage verschoben werde.« Praes. psaní Pillersdorfovo ze 7. června 1848: »dass ich nicht ermächtigt bin, die in Antrag gebrachte Beschickung des für den 26. Juni l. J. anberaumten Reichstages durch vom böhmischen Landtag gewählte Männer zu bewilligen, noch diesen Antrag bei Seiner Majestät zu unterstützen vermag, indem hierin eine nicht gerecht-

Thun byl nucen vyhlásiti volební řád říšský; nicméně provedení voleb zdrželo se přece, a jak známo, bylo později v skutku na překážku dokončení voleb do zemského sněmu i svolání jeho.[13])

Netřeba zajisté šíře vykládati, jak bylo důležito, aby sněm český sešel se dříve než říšský, tak aby na základě kabin. listu z 8. dubna mohl už napřed učiniti platná usnesení o ústavě zemské. Nešloť nám tu jen o činnost poradnou neb navrhovací, tak že by pak »návrhy« zemského sněmu náleželo předložiti sněmu říšskému ke konečnému rozhodnutí (v tom smyslu vláda Vídeňská v skutku chtěla hleděti na činnost některých zemských sněmů, jako ku př. moravského). [14]) Avšak tu právě bylo potřebí, aby svémocné jednání Thunovo bylo korunou schváleno, zejmena aby český sněm byl řádně svolán k působnosti rozhodující, ev. »konstituující« na základě kabinetního listu z 8. dubna, jenž by takto byl výslovně znova uznán. Jinak zvláště ze strany Němců v Čechách vypsání voleb i svolání sněmu mohlo býti vyhlašováno za neplatné. V skutku v měsíci červnu namnoze se zdvihal odpor proti volbám do zemského sněmu, ačkoli konstituční spolek Pražských Němců, když dne 2. června 1848 ohrazoval se proti zřízení prozatímné vládní rady, přece ještě choval dobré naděje do zemského sněmu, budeli konán pod autoritou koruny.[15])

fertigte Ausnahme von der für alle Provinzen verbindlichen Wahlordnung läge.« Sr. Helfert, u. m., I, 206—207; II, 28 pozn. (čís. 5 »Pokroku«). — List Thunův Riegrovi viz níže pozn. 28. Také Alfred kníže Windischgrätz chtěl za základ bráti zemské sněmy (dle koncessí březnových), tak aby sněmy ty samy obesílaly sněm říšský; srov. Helfert, Gesch. Oest. III. (Thronbesteigung des K. Franz Joseph I.) str. 142; IV. (Ung. Winterfeldzug u. die octr. Verfassung) díl 1. str. 181—4, díl 2. str. 467 sl.

[13]) Černý, u. m., 294. Thunovu vyhlášku z 9. června o říšských volbách přinesly však Pražské noviny teprve dne 29. t. m. Dne 11. června psal Thun Pillersdorfovi, že nařízené rozdělení hlavních volebních okresů mohlo do té doby provedeno býti pouze ve dvou krajích (Helfert, u. m I, 207). Srov. níže pozn. 43.

[14]) Zejmena moravské zřízení zemské z měs. září 1848 pokládáno pouze za návrh, o němž konečné rozhodnutí vyhrazovalo se říšskému sněmu. Srov. Springer, Gesch. Oest. II, 379—385; Dvořák, Moravské sněmování r. 1848—49; v Telči 1898. — Co se týče kabin. listu z 8. dubna 1848, Springer (u. m. 230) naopak s nadsazováním mínil, když příští sněm český stal se konstituujícím, že vůbec »ústava veškerého státu byla učiněna závislou od usnesení českého sněmu.«

[15]) Adresa hraběti Thunovi z 2. června 1848: »Da sich die oesterr. Zustände immer mehr verwirren, so dürfte die unter Autorität des Landesfürsten vorzunehmende ungesäumte Einberufung des Landtages das beste Mittel sein, um wenigstens in unserm theueren Böhmerlande schnell und durch gesezliche Organe die Verhältnisse zu regeln und uns vor Anarchie und nuzlosen Partheiungen zu bewahren.« Adresa ta byla dne 3. června Němcům v zemi oznámena, spolu s vyzváním k protestům proti prozatímné vládě, kteréž jmenem konstit. spolku podepsali Dr. Klier, Dr. Zimmer a JUC. Adolf Urban (lithografie v aktech Fr. Palackého). Naproti tomu v polovici června Karlovy Vary podaly zemskému praesidiu žádost, aby zemský sněm byl odložen až po sněmě říšském, jelikož prý tomuto napřed přísluší konstituování celé říše, jež pak bude rozhodujícím zároveň pro všechny provincie (Schopf, Volksbewegung VI, 115). — Schopf (u. m. V, 24) vůbec

Dle toho řádné svolání zemského sněmu bylo otázkou velmi pilnou, a deputaci Pražské podařilo se záhy ji rozřešiti. Hned prvého dne (3. června) Doblhof připustil vydání svolavacího patentu přímo z Inšpruku, a deputaci ponecháno jej navrhnouti. Prvý návrh sepsal (4. t. m.) hr. Nostic; Rieger v některých bodech jej změnil a dokončil, načež ve večerní poradě s Doblhofem bylo zase něco měněno a jiné zůstalo nevyřízeno; následujícího dne (5. t. m.) odpoledne pak po malých změnách došlo k dohodnutí. Podle toho ministři Wessenberg i Doblhof podali (6. t. m.) přednesení panovníkovi a téhož dne podepsán sněmovní patent. Měl také ihned přímo býti vypraven do Prahy, neboť k nutnému urychlení před blízkým sněmem říšským bylo upuštěno od poslání (jinak příslušnému) ministru nitra do Vídně, jemuž dána pouze zpráva o hotové věci.[16])

Patentem svolával se obecný sněm na hradě Pražském na některý den měsíce června podle slibu daného v nejvyšším rozhodnutí z 8. dubna 1848. Proto schvalovala se opatření, jež zemská vláda vzhledem k nutkavým okolnostem v příčině voleb napřed podnikla, a důtklivě se vyzývali všickni, jimž dle onoho nejv. rozhodnutí příslušelo na sněmě seděti a hlasovati, aby jistě dostavili se ku poradám i usnášením o zemských potřebách. Potom poukazovalo se k brzkému svolání konstituujícího shromáždění říšského, kdež nejlepší mužové ze všech částí říše v zájmu vespolné vlasti měli bratrsky spolu přikročiti k »jednotnému konstitučnímu vytváření monarchie celkové« (einheitliche constitutionelle Gestaltung Unserer Gesammtmonarchie).[17]) Protož český sněm měl

vykládal, že vypsání zemského sněmu bylo neplatné i volby nezákonné; ani volební řád pro zemský sněm prý nebyl vládou sankcionován. Naproti tomu připomíná Helfert (u. m. I, 122), že aspoň všeobecné základy volebního řádu byly ministerstvem schváleny (nehledíc ani k tomu, co v té příčině obsahoval sám kabin. list z 8. dub.). Srov. i Helfert, u. m. I, 207—8.

[16]) Jednotlivě odchylné zprávy sluší nyní opraviti dle denníku Riegrova (pozn. 9). Nadto je zachována osnova patentu sepsaná Nosticem a Riegrem dne 4. června, ježto jest přiložena ke zprávě Nosticově z 4. července 1848 (v papírech hr. Lva Thuna v Děčíně n. L.); dále část jiného konceptu od Riegra, jež u Černého (u. m. 285) tvoří omylem závěrek Riegrovy osnovy nejvyššího rozhodnutí o zřízení rady místodržitelské; pak přednesení ministerské z 6. června (uveřejněné též v Ost-deutsche Post dne 29. prosince 1849); konečně sněmovní patent sám (Schopf, u. m. V, čís. CCLXV, str. 82; Černý, u. m. 286). V cit. zprávě Nosticově je řeč o audienci u arciknížete Františka Karla, načež praví se: »Bei der kurz darauf mit dem Minister Freiherrn von Doblhof abgehaltenen Besprechung haben wir vor Allem auf die möglichst schleunige Erlassung eines königl. Reskripts für den nächsten böhm. Landtag gedrungen und über Aufforderung dieses Herrn Ministers den beiliegenden Entwurf für ein solches Reskript verfasst und demselben übergeben.«

[17]) Koncept z 4. června mluvil o svolání říšského sněmu »zur Feststellung der einheitlichen constitutionellen Gesammtmonarchie« nebo v alternativě: »zur Feststellung der einheitlichen constitutionellen Gestaltung Unserer Gesammtmonarchie;« pak o zastoupení vespolné vlasti nejlepšími muži bez rozdílu stavu, anebo zastoupení národů nejzdatnějšími důvěrníky.

hleděti, aby svou činnost ukončil ještě před počátkem říšského sněmu a obmezil se na zemské záležitosti zvláště pilné a neodkladné; měltě býti pokládán »co se týče *práv,* naším *rozhodnutím od 8. dubna b. r. Českému království* udělených, *za ustavující,* co se ale týče zákonů a správy *veškeré naší monarchie* se týkajících, *za poradný«* (welchen Wir in Beziehung auf die durch Unsere Entschliessung von 8. April d. J. dem Königreiche Böhmen verliehenen Rechte als einen constituirenden, und in Beziehung auf die Unsere Gesammtmonarchie betreffende Gesetzgebung und Centralregierung als einen berathenden betrachtet wissen wollen).[18]) Konečně panovník vyslovil naději, že při slavném zahájení sněmu bude moci býti zastoupen svým milým bratrovcem arciknížetem Františkem Josefem, místodržícím království (Statthalter des Königreiches), jakož také plnou důvěru k šlechetnému národu českému (edle böhmische Nation), že bude dbáti zájmu celkového mocnářství stejnou měrou jako zájmů království a české koruny (des Königreiches und der böhmischen Krone), zejména pak že tento sněm při jednání o příští ústavě království nespustí se zřetele blaho císařství (Kaiserstaat), jehož jednotné, vnitř i zevně mocné trvání je podmínkou štěstí všech v něm spojených národů.[19])

[18]) Koncept z 4. června uváděl toliko: »den Wir in Hinblick auf seine Zusammensetzung nur als einen constituirenden betrachtet und angesehen haben wollen.« Zvláštní, patrně pozdější koncept Riegrův zní zase takto: »Da Wir überdies auch den gegenwärtig zusammentretenden Landtag in Hindblick auf seine Zusammensetzung nur als einen provisorischen und in Bezug auf seine Hauptaufgabe nur als einen constituirenden angesehen und betrachtet haben wollen, so erwarten Wir von ihm, dass er seine Thätigkeit auf die Erledigung der dringendsten Landesanliegen beschränke, vor Allem aber dafür Sorge trage, eine Verfassung des Königreichs in allen jenen Punkten, welche die innere Organisation und Verwaltung desselben betreffen, zu entwerfen und unserer Sanction vorzulegen, und rücksichtlich des künftigen Verhältnisses dieses Königreichs zu Unserer Gesammtmonarchie seine Ansichten und Wünsche ausspreche, damit dieselbe bei der Berathung und Beschlussnahme des Reichstages über diese Angelegenheit berücksichtigt werden könne. Sollte nach Erledigung dieser Angelegenheit bis zur Eröffnung des allgemeinen Reichstages noch einige Zeit erübrigen, so möge der Landtag nur noch jene Landesangelegenheiten, die von ihm als ganz besonders dringend und unaufschiebbar erkannt werden, in Verhandlung nehmen« (srov. Černý, u. m. 285).

[19]) Zbývá poznamenati, že ministři v přednesení z 6. června sami ukazovali k nutnému urychlení záležitosti tak, aby se výjimečně upustilo od vyřízení prostředkem ministra nitra z Vídně. Není prý žádné závady proti konání sněmu v Čechách, »welcher in Beziehung auf die diesem Königreiche am 8. April d. J. verliehenen Landesrechte ein constituirender, — rücksichtlich der Verfassungs- und Verwaltungs-Angelegenheiten und überhaupt der Gesetzgebung für die gesammte Monarchie aber nur ein berathender sein dürfte.« K tomu ministři dodali ještě další motivaci, která by význam českých koncessí mohla zase spíše snížiti na stupeň jiných sněmů provinciálních; praviliť: »überdies in den meisten Provinzen theils zur Erledigung der noch hängenden ständischen Angelegenheiten und theils zu Berathung von Gesetzvorschlägen, welche dem Reichstage zur Entscheidung vorgelegt werden sollen, Landtage ausgeschrieben worden sind, oder doch

Ostatně panovník, jenž byl manifestem z Inšpruku dne 3. června znova potvrdil své ústavní ústupky květnové (povolení konstituujícího shromáždění říšského), současně zase manifestem k Čechům z 6. června oznamoval opětně svůj úmysl, že konstituující sněm říšský měl přece sejíti se ve Vídni, pokud tam bude dostatečně obnoven pokoj a pořádek.[20])

Jest tedy jisto, jakkoli měnila se politická situace v říši od začátku dubna do začátku června, že přece kabinetní list z 8. dubna byl patentem ústavně kontrasignovaným slavně znova uznán za základ práv zemských, a že příští český sněm byl prohlášen výslovně za konstituující (což v kab. listu z 8. dubna ještě se neuvádělo), a to právě tak, jako sněm říšský měl býti konstituujícím pro ústavu říšskou. Proto není možno, klásti sněm tuto povolený na roveň jiným zemským sněmům, které vláda pokládala vlastně jen za shromáždění poradná a navrhovací, tak že i sama zřízení zemská jimi usnesená náleželo teprve předložiti sněmu říšskému k rozhodnutí konečnému. Z druhé strany arciť při sněmovním patentu z 6. června postrádáme určitého rozlišení neb vymezení oboru záležitostí zemských a říšských. V tom ohledu pouhý odkaz ke kabin. listu z 8. dubna veskrze nedostačuje, protože ani tam nebyla dělba přesně a soustavně provedena, byť i přinášel sebou mnohé základy autonomistické. Rovněž osnova příští české ústavy, jež byla v Národním výboru předložena v den odeslání deputace do Inšpruku (29. května) a projednána pak dne 7. června, má pro nás cenu z části spíše instruktivní pro Pražské snahy.[21]) Bezpečnější podoby byla by věc nabyla teprve skutečnými usneseními konstituujícího sněmu, resp. hotovou konstitucí zemskou, kde by pak legislativa zemská byla už také podporována a hájena odpovědnou zemskou exekutivou, — ale právě celý další rozvoj byl svatodušními bouřemi zmařen. Jináče nelze tajiti, pokud nebyly vyloučeny konflikty mezi dvěma sněmy konstituujícími — říšským a zemským (nehledíc ani k parlamentu Frankfurtskému, rovněž konstituujícímu), že sněm český pohříchu byl by se osvědčil stranou slabší. Nicméně hotové skutky vážívají v dějinách někdy více, než lidské výpočty o dějích příště očekávaných.

---

schon bewilligt wurden, bei welchen die Vertretung des Bürger- und Bauernstandes bedeutend erweitert ist.«

[20]) Manifest byl vyhlášen Thunem v Praze dne 12. června; Schopf, u. m. V, čís. CCLX, str. 79.

[21]) K otázce rozdělení zákonodárné příslušnosti mezi říší a královstvím českým — hledíc ke kabin. listu z 8. dubna a k Pražské osnově ústavy české ze 7. června — ukázali jsme už blíže v Osvětě 1897, u. m. str. 776—7, 785—6 (v otisku 24—5, 32—3). — Ostatně shledati lze některé shody mezi »hlavními zásadami pro osnovu ústavy král. Českého« ze 7. června (Černý, u. m. 287 sl., Schopf, u. m. V, čís. CCXLIII, str. 49 sl.) a Palackého první osnovou ústavy říšské z měsíce září 1848 (srov. Sebrané spisy, I, str. 43).

II. Dosažením sněmovního patentu nebylo dílo Pražské deputace nikterak vykonáno; spíše zbývalo jí teprve řešiti nesnadnější část úkolu. A tu dodělala se úspěchu pouze v jedné části: pokud šlo o organisaci odpovědné rady místodržitelské. Naproti tomu v části druhé zvítězilo ministerstvo Vídeňské, ježto, jak dnes víme, panovník formálně *odepřel* schváliti *zřízení prozatímné vládní rady* v Praze, jakož také nedošlo ke jmenování nového ministerstva. Šlo tu o otázku při vyslání Pražské deputace dočasně nejnaléhavější, ale zároveň politicky nejzávadnější, ježto prozatímná vláda Thunova znamenala naproti ministerstvu Pillersdorfovu (dle slov Springrových) akt revoluční, arciť prý s loyální tendencí.[22])

Lev Thun totiž v podání z 29. května vypovídal Pillersdorfovi poslušnost z toho důvodu, že »prozatímné« ministerstvo po nových bouřích ve Vídni nemělo tam potřebné neodvislosti (zvláště naproti demokratickému »výboru bezpečnosti«), že neústavní příběhy Vídeňské činily nemožným, zachovati ústavní spojení mezi zemskou vládou a ministerstvem oním, kteréž snadně mohlo by vydávati rozkazy nesrovnalé s blahem říše i zájmy země, zvláště také se sliby kabinetního listu z 8. dubna. Thun tedy chtěl jednati zatím neodvisle od něho (ačkoli jináče důtklivě vytýkal, že Čechy chtějí přidržovati se celkového svazku mocnářství, i poslouchati říšského ministerstva, pokud by jednalo způsobem v skutku ústavním). Proto prý dle úrady všech úředních chefů uznal vzhledem k vážným, mimořádným poměrům za nutné, sáhnouti k opatření mimořádnému: ke zřízení prozatímné odpovědné rady vládní pro neodkladné vnitřní záležitosti zemské, které by působnost zemských úřadů přesahovaly, kde by jinak zeměsprávce musel jednati mimořádně sám dle svého uznání a na svou vlastní odpovědnost. Tomuto kroku mělo se dostati schválení dodatečného s podpisem nového ústavního ministerstva, spolu s přiměřenými návody dalšími. Mohlať prozatímná vládní rada také částečně na ten čas převzíti »rozšířený obor působnosti,« jejž kab. list z 8. dubna v záležitostech zemských pro příště povoloval odpovědným nejvyšším úřadům zemským, jakožto instance poslední (na místě dřívějších instancí dvorských).[23]) Ostatně jak zeměsprávce Thun, tak i vládní rada po jeho boku byli odporem proti sobě zdvihaným nuceni, hájiti svých ryzích

---

[22]) V Osvětě 1897 klonili jsme se mylně k tomu, že prozatímná vládní rada byla sice schválena, že však potom následkem svatodušní bouře schválení bylo zase zadržáno (u. m. 786—7; otisk 34). Nyní víme, že Riegrův koncept z 5. června v tom směru přijat nebyl; tak vyplývá přímo z konceptů pozdějších z 10. a 11. června, dříve nám neznámých, z nichž zároveň seznáváme, v které části deputace potkala se přece s úspěchem.

[23]) Podání z 29. května 1848 v pozn. 6. Thun chtěl zatím zastavovati (do Vídně nepředkládati) záležitosti stran v 3. instanci, jakož i záležitosti vlády ústřední; pokud šlo o záležitosti vnitřní správy zemské, mínil, že vůbec netřeba jich ministerstvu Vídeňskému již předkládati, že by prozatímná vládní rada mohla na ten čas rozhodovati v třetí instanci o záležitostech zastavených.

úmyslů. Rovněž sotva lze mluviti o skutečném rozvinutí činnosti této rady před vymožením ústavního schválení. [24])

První chvíle zdála se pro mimořádný krok Thunův příznivou. Vždyť u samého dvora arcikníže František Karel, resp. jeho choť Žofie vyslovili se (3. června) proti politice s hlediska věže Svatoštěpánské ve Vídni; a v skutku pomýšleno tam na nové ministerstvo. S touto počátečnou disposicí asi souvisí také zachovaný pamětní náčrtek, v kterém Rieger dovozoval potřebu vyhověti Pražským žádostem. Vykládal, že Čechy nemohou úplně záviseti na ministerstvu Vídeňském nebo jiném. Ony potřebují zvláštního odpovědného místodržitelstva, kteréž by bylo obsazeno krajany, znalo zvláštní potřeby země a bylo též nakloněno rozvoji slovanské národnosti, což vše nelze čekati od ministerstva málo znalého a příznivého i příliš zaměstnaného. Čechy požadují jistou »samosprávu,« jež jim už dne 8. dubna byla slíbena, a také jest ve shodě s vládním prohlášením o volnějším vývoji zemí, že nebude centralisováno, než pokud to nutno pro jednotu mocnářství. Odpovědné místodržitelstvo musí tu býti, také zvláště za příčinou nastávajícího sněmu (jejž třeba »jménem krále« zahájiti), i vůbec k udržení pokoje a pořádku, aby byla odstraněna nedůvěra, jež v zemi vznikla za příčinou německé vlády Vídeňské a Frankfurtské otázky, že by totiž hrozilo »oloupení o národnost,« nebo že bude zadáno »suverenitě české koruny a mocnářství vůbec, jížto všichni Čechové hájiti chtějí až do těch hrdel a statků.« [25])

---

[24]) O odporu Pillersdorfovu v. napřed po pozn. 6. V. vládní cirkulář z 30. května; osvědčení členů prozatímné rady z 2. června; obranu Thunovu z 4. června 1848 (Černý, u. m. 267, 270, 280; Schopf, IV, str. 87, V, 65, 72). V osvědčení prozatímné rady dí se, že Čechové si přejí pojistiti jednotu mocnářství prostředkem konstituční svobody, že za nastalých mimořádných příběhů nezbylo království českému »nic jiného, než u vědomém autonomistickém provedení konstituční svobody připravovati jedinou možnou cestu k všeobecnému srozumění a budoucímu říšskému sněmu.« Naproti tomu dle adresy konstitučního spolku Pražských Němců z 2. června (sr. pozn. 15) utvoření prozatímné vlády v Praze čelí prý proti úzkému svazku zemí celkového mocnářství; dle připojeného vyzvání k Němcům v zemi čelí prý přímo k vymožení faktické neodvislosti od ostatních německých zemí rakouského císařství, ano i k stejné neodvislosti od celkového státu rakouského, jako je tomu při Uhrách.

[25]) U Malého (Naše znovuzrození II, 76), Kalouska (Řeči I, 18) i Jahna (Fr. L. Rieger, 31) vypravuje se dle zpráv Riegrových o pamětním spise pro císaře, jejž Rieger v Inšpruku sepsal, a v němž dovozoval potřebu zvláštní samosprávy, totiž slíbených odpovědných nejvyšších úřadů pro království České, a sice z historie i ohledem na blaho země, jakož i prospěchem samé dynastie, ježto prý zvláště lid Vídeňský snadně může terrorisovati vládu, když všechna moc je soustředěna ve Vídni. — Ve zlomku Riegrova denníku (pozn. 9) není o tom řeči; mluví se sic o jistém diktování hr. Nosticovi a Thunovi, ale to se zdá vztahovati na návrh nejvyššího rozhodnutí o »úřadech centrálních« z 5. června (v. pozn. 27). Nicméně v papírech Riegrových našli jsme přece zvláštní náčrtek, k němuž tedy nutno vztahovati jeho vypravování o pamětném spise jím sepsaném. Podáváme jej celý na konci jakožto zvláštní *přílohu* (I).

Avšak okamžik příznivý pro schválení kroku Thunova minul velmi rychle. Vždyť deputace Pražská, hned jak začínala své jednání v Inšpruku (3. června), byla vlastně přec odkázána na zástupce ministerstva Pillersdorfova, kteří tam byli právě vymohli cís. manifest nově potvrzující svolání konstituujícího říšského sněmu. Toliko pochybnou jevila se vyhlídka, že Frant. hrabě Stadion bude chtít převzíti utvoření nového ministerstva; byv potají přímo vyzván, vypravil se sice v téže době ze Lvova do Inšpruku, avšak dorazil tam až 11. června, a tu konečně odepřel. Správně hned vystihl situaci hrabě Lev Thun, když ho došly prvé zprávy od Riegra ze dne 3. června; mínil totiž, že mnohem více než příznivá vyjádření arciknížete Františka Karla váží zpráva nepříznivá, že skutečné utvoření nového ministerstva bylo ještě stále vzdáleno. Samo se rozumělo, že právě od starého ministerstva nelze čekati schválení mimořádného opatření Thunova; a přirozeně s tím souhlasí také poznámka Riegrova denníku, že Doblhof dne 4. června »hlavně se mrzel na Thuna, že nechce uznat nynější ministerium.« [26])

Přece však se Pražská deputace nevzdávala hned naděje. Uváděla věc ve spojení s organisací odpovědných úřadů zemských, povolených kabinetním listem z 8. dubna, — arciť že i tato organisace se potkávala s odporem Vídeňského ministerstva, jejž tlumočil zvláště Doblhof (Wessenberg prý decentralisaci přál). Když nebylo dosaženo dohodnutí, necháno deputaci aspoň formulovati návrh pro další nejvyšší rozhodnutí; byl koncipován Riegrem, jednotlivě opraven s pomocí Nostice i Fridr. Thuna, a podán dne 5. června ministrům. O prozatímné vládní radě mluví se tu toliko mimochodem: nařizuje se totiž, aby už byly prozatímně organisovány slíbené odpovědné centrální úřady pro království české, čím prý také »v tomto smyslu« dostává se dodatečného schválení opatřením, jež guberniální president v dorozumění s přednosty ostatních zemských úřadů prozatímně učinil. [27])

Avšak Riegrův návrh z 5. června, jak níže uvidíme, přijat nebyl. Ministři asi především rozhodně odmítali, dodatečně schváliti prozatímnou vládní radu; deputaci nezbyl než ústup, při němž aspoň vynasnažila se, aby její zrušení stalo se ve formě šetřící jak Vídeňského ministerstva tak i chefů zemských úřadů v Čechách. Za panující situace srovnávalo se to konečně i se smýšlením samého Thuna. On totiž hned na prvou zprávu z Inšpruku v listu k Riegrovi (ze 7. června) uznával, že nelze dále legálně odporovati ministerstvu, které panovník dále v působnosti ponechával. Upouštěl tedy již od prozatímné vládní rady; však

[26]) Viz pozn. 9; list Thunův ze 7. června v pozn. 28. List Riegrův z 3. června pohříchu nám není znám.

[27]) Návrh, jejž Černý otiskl v překladu pod datem »asi 6. června« z nedatovaného konceptu Riegrova, opatřeného některými přípisy Nosticovými (u. m. 282—5), zachován jest mimo to pod datem 5. června jako druhá příloha ke zprávě Nosticově ze 4. července. Poslední dva odstavce u Černého (o zemském sněmě) sem nepatří; srov. pozn. 18.

ani skutečně nepřerušil úředních styků s ministerstvem ve Vídni, kde prý vláda povleče se zase obvyklým způsobem ve zdánlivém pořádku dál, až dojde k nové katastrofě. Proto prý deputace měla především usilovati o to, aby byla připravována odpovědná rada místodržitelská; ostatně Thun se netajil přáním, aby ještě došlo k jmenování nového ministerstva samostatného.[28])

A tak po delším jednání, o jehož průběhu nejsme blíže zpraveni, deputace Pražská v podání k arciknížeti Františku Karlovi z 10. června sama navrhla neodkladné vyřízení podání Thunova, jež obsahovalo neschválení prozatímné vládní rady, nicméně s uznáním nutkavých okolností i loyálních úmyslů na straně úředních chefů v Praze.[29]) V skutku vydáno v tom směru nejvyšší

---

[28]) Významný, dosud neznámý list Riegrovi do Inšpruku dne 7. června z Prahy poslaný zní takto: Euer Wohlgeboren! — Ich danke Ihnen für Ihr Schreiben vom 3. d., das ich heute erhalten habe. — Dass die wirkliche Bildung eines neuen Ministeriums noch immer im weiten Felde steht, ist eine Nachricht, deren ungünstiger Eindruck Alles weit überwiegt, was Sie mir von den Äusserungen des Erzh. F. C. schreiben. — Ich habe inzwischen von Pill. natürlich die entschiedensten Missbilligungen erhalten, u. da Doblhoff mit seinen Kollegen festhält, so kann nun auch keine andere Erledigung auf den unterth. Vortrag an S. Maj. erfolgen. Was ich über Pill. Missbilligung kundgemacht habe, ersehen Sie aus der Beilage. Sobald nicht der Kaiser wenigstens über die Nachrichten vom 26. das Ministerium entlassen hat, fehlt es uns an jedem legalen Boden, um ihm den Gehorsam aufzusagen. Übrigens schleppen sich auch die Dinge wieder in der Art von scheinbarer Ordnung in Wien fort, u. wir bedürfen der Bank u. deshalb der Minister so sehr, dass ich den Geschäftsverkehr der Landesregierung mit den Ministern nicht wirklich unterbrochen habe, u. es vor der a. h. Genehmigung anderer Autoritäten nicht thun könnte, ohne die fürchterlichste Verwirrung herbeizuführen. — Da eben in Wien sich wieder die Centralregierung in ihrer gewöhnlichen Art hinschleppt, so tritt kein Fall ein, in dem die Wirksamkeit des prov. Regierungsrathes unerlässlich wäre; u. so wird es allem Anscheine nach bis zu einer neuen Katastrophe fortgehen. Inzwischen wird nothwendig entweder das bestehende oder ein neues Ministerium den prov. Reg.-Rath aufheben, dann Pill. hat es schon verlangt, u. unter einem neuen selbstständigen Ministerium ist es nicht nothwendig, folglich nicht zu rechtfertigen. Auf seiner Genehmigung noch bestehen wäre daher nach meiner Überzeugung vergeblich u. ich wünsche dass Sie nur dahin wirken, dass statt dessen die Vorbereitung der Statthalterei angeordnet werde. Ich habe Weisung erhalten Wahlen für den Reichstag — welcher am 26. d. in Wien (!) zusammenzutreten habe — gleich auszuschreiben; habe dagegen Vorstellung gemacht u. um Erwirkung der Beschickung durch den Landtag gebethen. Ohne Zweifel werde ich damit abgewiesen werden von Pill., wenn nicht inzwischen Sie u. Nostitz es in Inspruck durchsetzen. Auch dazu wäre aber fürchte ich ein neues Ministerium unerlässlich. — Für die Landtagswahlen geht heute die Ernennung der Wahlkommissäre hinaus, u. sollen die Wahlen den 12:13: beginnen. Ich werde gedrängt wieder einen Tag für das Zusammentreten zu bestimmen; Gott gebe dass ich bald das königl. Einberufungsschreiben erhalte. Im Übrigen ist es hier ruhig; der Slawenkongress geht Zerwürfnisse unter den Polen abgerechnet bisher anständig u. gut vor sich. Mit ausgezeichneter Hochachtung verharre ich Euer Wohlgeboren — ergebenster Diener Gf. Leo Thun.

[29]) Podání to tvoří třetí přílohu k cit. zprávě Nosticově. Nejvyšší rozhodnutí mělo obsahovati nejprve tyto dva body: »1. den Ausspruch,

rozhodnutí z 11. června, na základě jehož pak Pillersdorf praesidiálním listem ke Lvu Thunovi ze dne 14. června 1848 č. 2032 oznámil, že bylo potvrzeno rozhodnutí ministerské, kterým prozatímná vláda jako nezákonitá byla zrušena, a že žádané dodatečné schválení bylo jí odepřeno. Jeť prý pevným úmyslem panovníkovým, nedopustiti žádného kroku, jenž by mohl ohroziti jednotu mocnářství, a spíše v plné platnosti zachovati zásadu, že všechny úřady zemské musí býti zákonitě podřízeny radě ministerské (dokud tato není výslovně propuštěna). Důsledkem toho pak také Thun po Pražských bouřích dne 28. června členům býv. prozatímné vládní rady oznámil, že jest úplně rozpuštěna.[30])

III. Avšak vítězství Vídeňského ministerstva v této otázce neznamenalo ještě také nezdar ve příčině organisace *odpovědné nejvyšší správy (exekutivy) zemské*, jížto v podání Thunově z 29. května dával se název odpovědné »*rady místodržitelské*« (kabin. list z 8. dubna mluvil o »odpovědných nejvyšších úřadech pro království České s rozšířeným oborem působnosti;« petice Pražské o »odpovědných centrálních úřadech pro korunu Českou,« resp. o odpovědném ministerstvu vnitřních záležitostí zemských).[31])

dass die vorläufig vom böhm. Gubernialpraesidenten im Einvernehmen mit den übrigen Chefs der obersten Landesbehörden getroffenen Maassregeln nicht genehmigt werden können, jedoch in einer milden, die Betreffenden nicht kompromittirenden Form. — 2. Die volle Anerkennung der dringenden besonderen Umstände, welche diese Maassregeln hervorgerufen haben, und der loyalen Absicht, welche die Chefs hiebei geleitet hat.«

[30]) List Pillersdorfův byl znám Helfertovi z akt zemského praesidia Pražského. Vyhláška Thunova o rozpuštění prozatímné vládní rady je z 29. června 1848 (Černý, u. m. str. 325; Schopf VI, 139). V papírech Palackého je list Thunův z 28. června 1848 č. 5245; tu dodává se: »Ich habe die Ehre Eure Wohlgeboren hievon in Kenntniss zu setzen und Ihnen für die Bereitwilligkeit, mit welcher Sie mir Ihre Unterstützung in besonders schwierigen Verhältnissen zugesichert und die Verantwortung mit mir getheilt haben, meinen verbindlichsten Dank abzustatten, wobei ich nur bedauern muss, dass es mir nicht gestattet war den provisorischen Regierungsrath in Wirksamkeit treten zu lassen.« Rovněž krajským úřadům bylo prohlášeno, že prozatímní rada vládní neměla působnosti, že jejím povoláním pouze pro event. případy změněn nebyl úřední chod záležitostí (srv. Helfert II, 232). — Jak známo, byl ku podpoře hr. Thuna a přibrané vládní rady zřízen nový list »Pokrok« za redakce Tomkovy; v papírech Palackého nachází se též návrh Josefa Prause ze 7. června na vydávání podobného listu německého, i s voty členů prozatímné vládní rady ze dne následujícího.

[31]) Viz pozn. 6; petice dle návrhu Braunerova z 11. a 29. března 1848 (Černý, u. m. 12, 58, srov. 56). Havlíček v programu Nár. novin z 5. dubna žádal: »odpovědné ministerstvo pro korunu naši, místokrále v Praze« (tamže 87, sr. 24). V národním výboru zvláště Rieger dne 15. května naléhal na zřízení »centrálních úřadů s rozšířenou mocí v Praze,« totiž prý české dvorské kanceláře a nejvyššího soudu (podle senátu zřízeného ve Veroně pro rak. Italii); Řeči dr. Riegra I, 15; Černý, u. m. 216, 86. Dne 28. května při poradě Thunově s užším kruhem členů Nár. výboru hrab. Wurmbrand navrhoval už prozatímně zříditi »král. místodržitelstvo« pro Čechy, zatím pod předsedáním

V tom směru bylo možno opírati žádost o to, že arcikníže František Josef už byl jmenován místodržícím v Čechách (jakž dne 5. dubna bylo vyhlášeno; jednotlivě užívalo se též názvu místovladaře, ano požadován byl i titul místokrále); a že měli mu býti k ruce přidáni dvorní rada Prokop hrabě Lažanský (z ministerstva financí) a dvorní rada Josef rytíř Klecanský (z ministerstva nitra, dosud referent pro království české); vedle toho náleželo už dle kab. listu z 23. března uvažovati o zřízení nejvyššího soudu v Praze. Arcikníže František Josef mezitím sice meškal ještě u vojska Radeckého, ale už opětně bylo usilováno o jeho návrat; očekávaný také v skutku přišel dne 8. června do Inšpruku.[32]) Thun v podání z 29. května prohlašoval to vůbec za hotovou potřebu, aby »místodržitelská rada« — jakožto poslední instance pro ty záležitosti zemské, které dosud byly vyřizovány v úřadech dvorských — už v skutku byla vzhledem k brzkému příchodu arciknížete místodržícího prozatímně organisována a v život uvedena za pomoci dvorního rady Klecanského; k pevnému vyměření oboru působnosti došlo by později při konečném ustanovení ústavy říšské a zemské.

Ministr Doblhof ovšem odporoval podobné správní decentralisaci; přece však i v této příčině vyzval Pražskou deputaci, aby podala návrh pro žádané nejvyšší rozhodnutí. Stalo se tak uvedeným již sepsáním Riegrovým z 5. června. Dle toho měla ihned býti zřízena rada místodržitelská a prozatímně převzíti působnost slíbeného »odpovědného ústředního úřadu.« Předsedati jí měl arcikníže místodržící, zastupuje při tom panovníka »jakožto krále českého;« druhým praesidentem by byl hr. Lev Thun a zároveň měli již býti jmenováni radové. Této radě by tudíž náleželo: vyřizovati zvláště ty zemské záležitosti, jež dříve připadaly dvorské kanceláři; také vůbec podati další návrhy o organisaci a statusu, nejen této rady místodržitelské, ale i nejvyššího soudu pro království české, při čem se měla požadovati znalost obou zemských jazyků; konečně také zastupovati vládu při sněmu zemském.[33])

v Praze přítomného arciknížete Karla Ferdinanda (Helfert, u. m. I, 144—145).

[32]) Vyhláška z 5. dubna (Schopf, II, str. 52; Černý, u. m. 85); Pražské noviny z 9. dubna též o vyhlédnutých dvou radech (Černý, 86). O příchod místodržícího usilovalo se jmenovitě návrhem Trojanovým z 15. květ. a adresou do Inšpruku z 19. května (Černý, 216, 225—6). Co do titulu požadoval Havlíček »místokrále« tak, jako Uhry měly palatina (Černý, 86, 87). V Uhrách byl palatinem arcikníže Štěpán; jmenování arciknížete Františka Josefa, vyhlednutého nástupce trůnu, mohlo právě znamenati jistou protiváhu Uhrám; srov. Helfert, Thronbesteigung des K. Franz Joseph, I, str. 380 sl. Do ležení Radeckého vypravil se dne 29. dubna; úkol jeho v Čechách zdál se už zpola zapomenut, až zase květnovými bouřemi Vídeňskými byl znova postaven do popředí.

[33]) Celá organisace vytknuta blíže v osmi bodech, jež otiskl Černý (u. m. 283 sl.); body ty přicházejí bez podstatných změn zase v pozdějším návrhu nejvyššího rozhodnutí z 11. června (srov. pozn. 39). Dle zachovaného konceptu bod 1., 6. a 7. pocházely od Nostice; ostatek návrhu byl od Riegra.

Avšak ministři při dvoře přítomní návrhu jim podaného nepřijali, vymlouvajíce se (dle zprávy Nosticovy) tím, že prý ministr nitra ve Vídni Pillersdorf některé otázky mezitím už vyřídil, také se nechtěli pouštěti do detailních opatření v bodech, které prý spadaly v podstatě do oboru ministra nitra.[34]) Ano, situace zhoršovala se pro české záležitosti zejmena příchodem uherského předsedy ministerského, Ludvíka hr. Batthiányho, tak že deputace Pražská už dne 8. června večer měla nanejvýš nepříjemné jednání s Doblhofem, jenž trval na tom, že vyřízení podání Thunova nutno ponechati Pillersdorfovi dle jeho uznání (čili, jak si deputace řekla: dle uznání Vídeňské auly).[35]) Zatím konala se v Inšpruku velmi důležitá jednání jiná: tak na místě vyrovnání mezi Uhry a Charváty vydán tam patent z 10. června o sesazení bana Jelačiće (později odvolaný), kdežto Frant. hrabě Stadion, do něhož skládal svou naději hr. Nostic, konečně portefeuille ministerský odmítl (11. června). Tu však (zvláště při netrpělivosti Riegrově) deputace Pražská vystoupila zase rozhodně se svými posledními návrhy, a sice na vyřízení dvojí, pro kteráž dovolala se přímo podpory samého dvora, resp. rodičů arciknížete Františka Josefa i také tohoto.

Nejprve sestaven návrh nejvyššího rozhodnutí znění spíše všeobecného, dle něhož by se prozatímná vládní rada neschvalovala, avšak za to by se určitě připovídalo, že místodržitelství jakožto odpovědný centrální úřad český dle nejv. rozhodnutí z 8. dubna vstoupí v život co nejdříve, a to zprvu prozatímně, jakož také by se nařizovalo, aby Thun přibráním Klecanského a jednoho člena nejvyššího soudu (dvorního rady Kulhánka), jakož i několika veřejných důvěrníků ihned navrhl a ku potvrzení předložil organisační plán tohoto prozatímného místodržitelstva. Deputace podala tento svůj návrh dne 10. června písemně přímo arciknížeti Františku Karlovi, prohlašujíc nejen za nalehavé, nýbrž i za nevyhnutelně nutné, aby v zájmu pokoje v její vlasti i v dobře pochopeném zájmu celkového mocnářství vydáno bylo uspokojivé vyřízení »ihned« (allsogleich), a sice přímo z Inšpruku.[36])

---

[34]) Nepochybně myslilo se při tom též na Pillersdorfovo prohlášení o neplatnosti prozatímné vládní rady. Helfert (u. m. I, 194) soudí, že z Vídně byla vyřízena otázka národní rovnoprávnosti a j. Avšak cirkulární nařízení appellačního soudu o jazykové rovnoprávnosti u soudů z 30. května 1848 zakládalo se na výnosu ministerstva justice z 22. května t. r. č. 721, nikoli nitra (Černý, u. m. 268).

[35]) Tak uvádí Helfert, u. m. I, 194.

[36]) Dle podání k arciknížeti Františku Karlovi z 10. června mělo nejvyšší rozhodnutí (vedle neschválení prozatímné vládní rady, srov. pozn. 29) obsahovati také tyto body: 3. »In Folge dieser Anerkennung der Dringlichkeit der Umstände, die ganz bestimmte Zusicherung, dass die Statthalterei als verantwortliche böhmische Centralbehörde nach der a. h. Entschliessung vom 8. April l. J. demnächst und zwar vorläufig provisorisch in das Leben treten soll. — 4. Sonach der Auftrag an den bereits ernannten Statthalterei-Rath Ritter von Kleczansky, gleich nach Prag abzugeben, und die Weisung an den

Deputace domnívala se, že tento návrh bude projednán v ministerské konferenci; to se snad nestalo, avšak jisto jest, že návrh aspoň v hlavních kusech byl přijat. Neboť sám Pillersdorf v praesid. listě z 14. června 1848 č. 2032 (už po vypuknutí bouře svatodušní) oznámil Thunovi, že *nejvyšším rozhodnutím z 11. června* sice odepřeno schváliti prozatímnou vládní radu, že však možno zákonitou cestou skrze ministra nitra k sankci předložiti návrh na organisaci správního úřadu dne 8. dubna slíbeného, a že dvornímu radovi Klecanskému z ministerstva nitra a dvornímu radovi Kulhánkovi z nejv. soudního místa dán byl příkaz, spolupůsobiti k rychlému, všestranně uváženému sestavení návrhu toho, pokud bude zachována zákonitá cesta.[37])

Patrně vzhledem k příznivému vyřízení otázky odpovědné rady místodržitelské byla také Pražské deputaci dopřána audience u arciknížete místodržícího Františka Josefa, jenž ji přijal zcela sám právě o letnicích dne 11. června. Přijetí bylo velmi příznivé (deputace snad o své ujmě dávala jemu titul »místokrále«). Pak měla v pondělí svatodušní dne 12. t. m. také u arcikn. Františka Karla (a jeho choti Žofie) audienci na rozloučenou, kde se jí dostalo ujištění, že arcikníže místodržící v několika málo dnech do Čech odcestuje a tedy také místodržitelství co nejdříve v život vstoupí. Mimo to deputace ještě krátce před svým odjezdem podala Doblhofovi návrh druhého nejvyššího rozhodnutí (znění detailního a poněkud změněného), datovaný dne 11. června, jenž měl býti dodatkem k prvnímu, všeobecnějšímu návrhu z 10. června; i žádala, aby toto druhé vyřízení »po předchozí nejvyšší ratifikaci bylo posláno ministru nitra do Vídně k uvážení a even-

---

Gubernialpraesidenten: den Organisazionsplan für diese provisorische Statthalterei, unter Zuziehung des genannten Statthalterei-Rathes und eines Abgeordneten der Hofjustizstelle (zu welchem die Gefertigten den Hofrath Kulhanek vorzuschlagen wagen), dann einiger Männer des öffentlichen Vertrauens, sogleich zu entwerfen, und zur Bestättigung vorzulegen.« Připojeno ke zprávě Nosticově z 4. července 1848 jako příloha třetí; srov. Helfert, u. m. I, 195.

[37]) Srov. pozn. 30; Pillersdorf vykládaje o nutné subordinaci pod ministerskou radu, přece dodával: »dabei werden dieselben (die Länderstellen) in der Verwaltung der inneren Landesangelegenheiten nicht beirrt werden.« O radě místodržitelské psal doslovně: »Demgemäss kann auch die Organisierung einer Verwaltungsbehörde, welche dem Königsreiche Böhmen durch die allerhöchste Entschliessung vom 8. April d. J. zugesichert wurde, nur auf dem gesetzlichen Wege durch das Ministerium des Innern Seiner Majestät zur Sanktion vorgelegt werden. Die betreffenden Vorschläge des k. böhm. Guberniums sind deshalb bei diesem Ministerium einzubringen. — Damit aber dieser Organisierungs-Entwurf mit allseitiger Erwägung und mit jener Beschleunigung zu Stande gebracht werde, welche die Zeitverhältnisse und der lebhafte Wunsch nach Erfüllung der in der allerhöchsten Entschliessung vom 8. April d. J. ertheilten Zusicherungen erheischen, so werden der Hofrath von Kleczansky vom Ministerium des Innern und der Hofrath Kulhanek von der Obersten Justizstelle zur Mitwirkung an dem Organisierungsentwurfe mit der ausdrücklichen Weisung beauftragt, an dieser Verhandlung, so weit dabei der gesetzliche Weg beobachtet wird, Antheil zu nehmen.«

tuální kontrasignaci.« Dne 13. června pak nastoupila zpáteční cestu rychlou poštou přes Norimberk.[38])

Co se týče druhého nejvyššího rozhodnutí, mělo dle žádosti deputace býti vydáno zároveň s příchodem arciknížete místodržícího do Prahy. Zdá se, že také bylo v tomto smyslu co do hlavních kusů ve dnech 11. a 12. června dvorem přijato, jak aspoň deputace byla o tom přesvědčena. Nicméně přímých dokladův o skutečném vyřízení ani dnes nemáme (snad že formálně mělo býti vydáno teprve prostředkem ministra Pillersdorfa z Vídně).[39]) Tento druhý návrh směřoval již ne jako prvý (z 10. června) pouze k určité přípovědi a přípravě, nýbrž hned k neodkladnému prozatímnému aktivování místodržitelské rady s arciknížetem Františkem Josefem v čele, spolu s jmenováním jejích radů, kdežto druhým praesidentem měl býti dosavadní guberniální praesident.[40]) Měla jako kollegiální úřad exekutivní převzíti záležitosti politických i soudních dvorských úřadů, zejmena býv. dvorské kanceláře ve Vídni, pokudkoli to byly české vnitřní záležitosti zemské; měla tudíž za příčinou srovnalého jich oddělení, i vůbec k zachování jednoty státní a zvláště také k výkonu nařízení říšských trvati v stálém úředním styku s říšským minister-

---

[38]) O tom všem poučuje nás zpráva, kterou Albert hrabě Nostic »v nepřítomnosti svého spoludeputovaného dr. Riegra« podal hraběti Lvu Thunovi v Praze dne 4. července. Srov. Helfert, u. m. I, 195—6. O pozdravení arciknížete Františka Josefa titulem »místokrálovským« jsou zprávy pouze od Riegra; srov. Malý, u. m. II, 77; Kalousek, u. m. I, 18; Jahn, u. m. 32. Také dle zápisků Marie Červinkové Riegrovy — o rozmluvě dr. Riegra s prof. Kalouskem ze dne 19. února 1882 — tvrdil Rieger naproti pochybnostem tohoto, že patent o povolení odpovědné rady místodržitelské opravdu byl podepsán, že arcikníže František Josef byl jmenován místokrálem v Čechách, a že on s Nosticem šli jej pozdravit jakožto budoucího místokrále; on že jest nyní již jediným svědkem, že návrhy deputace byly přijaty. Arci nutno dodati, že v aktech známých vyskytuje se všude toliko titul »místodržícího;« nicméně pokud šlo o zastupování panovníka jako krále českého, zdálo se snad možno mluviti též o místokráli, srov. pozn. 25, 32, 33. Pražský návrh zemské ústavy ze 7. června mluví o »náměstku neb místokráli« (Černý, 289).

[39]) Návrh deputace Pražské z 11. června tvoří čtvrtou přílohu cit. zprávy Nosticovy, i uveřejňuje se tuto celý v *dodatku* jako *zvláštní příloha* (II.). Jeho osm bodů srovnává se v celku s 8 body Riegrova konceptu z 5. června (srov. pozn. 33), což snadně vysvitne, srovnáli se tato příloha se zněním návrhu otištěného Černým (u. m. 283 sl.); předcházející částka zní jinak.

[40]) Prokop hrabě Lažanský a dvorní rada Klecanský byli snad již jmenováni; pro obor justice byl vyhlednut býv. purkmistr dr. Ant. Strobach, jmenovaný už radou appellačního soudu (v. též pozn. 37 o vyzvání Klecanského a Kulhánka). Srov. Malý, u. m. II, 77; Kalousek, u. m. I, 18; Jahn, u. m. 32. — Helfert (u. m. I, 196) uvádí toliko, že personální návrhy deputace pro místa odpovědných místod. radů byly už schváleny (Klecanský, Lažanský, Strobach), a jmenování prý slíbeno, jakmile konstituující sněm zemský navrhne základy příští ústavy a upraven bude poměr českých zemských orgánů k ministerstvu. — Dle Pražského návrhu ústavy zemské ze 7. června mělo býti odpovědných radů místodrž. pět; v. Osvětu 1897, u. m. 785 (otisk 33).

stvem. Dále náleželo jí rychle navrhnouti vlastní status úředníků znalých obou jazyků zemských (z personálu bývalé spojené dvorské kanceláře i odjinud), jakož také podati návrh na zřízení nejvyššího soudního dvora pro království české, podobně jako ve Veroně býval zvláštní senát nejvyššího soudu pro království lombardsko-benátské. Konečně místodržícímu neb jeho náměstku příslušelo zahájiti a uzavříti nejbližší sněm zemský, při němž odpovědní radové místodržitelští měli zastupovati zemskou vládu i předkládati návrhy zemských zákonů; tam však, kde časové reformy byly možny bez panovníka a orgánů konstitučních, měla je vláda zemská provesti sama.

Jestliže tento druhý návrh Pražské deputace ještě nebyl formálně vyřízen, byl aspoň slíben brzký příchod arcikněžete místodržícího a pak prozatímné už aktivování odpovědné rady místodržitelské.[41])

Avšak skoro touže dobou vypuklo v Praze svatodušní povstání (v pondělí dne 12. června), jež všeliké úspěchy české zmařilo. Prve než Nostic a Rieger dorazili do Prahy (ráno dne 17. června), přišly tam už rozkazy zastavující vyhlášení příznivých nejvyšších rozhodnutí.[42]) Nechať komukoli lze přičítati jaký podíl viny, jisto jest, že nedalo se tehda více napraviti, co tu bylo pokaženo, a že národ český na dlouho byl kompromittován. Především nedošlo již ke svolání zemského sněmu, a nesvoláním jeho úplně pochována t. zv. česká charta z 8. dubna 1848. Nedošlo ani k organisaci povolené rady místodržitelské, a od té doby nikdy nebyla u nás po boku jisté legislativy připuštěna též odpovědná exekutiva zemská.[43])

---

[41]) Cit. zpráva Nosticova končí: »nachdem wir am 12. d. M. in der Abschiedsaudienz bei S. k. k. Hoheit dem Erzherzoge Franz Karl die gnädigste Zusicherung erhalten hatten, dass der Erzherzog Statthalter binnen wenigen Tagen nach Böhmen abreisen, und sonach auch die Statthalterei demnächst in das Leben treten werde, haben wir am 13. unsere Rückreise angetreten.«

[42]) Jaké papíry (nejvyšší reskript nebo patent) deputace hr. Thunovi z Inšpruku přinesla, nelze dnes udati, protože deputace obsahu jich neznala. Kurýr na první zprávu o Pražském vzbouření vyslaný ji předejel (Helfert, II, 201—2). Také Klecanský byl již v Praze, ale jako plnomocník ministerstva Vídeňského (vedle hr. Mensdorfa); srov. Kalousek, Řeči Riegrovy (I, 18). Patent sněmovní z 6. června byl předtím (12. t. m.) došel, ale již nebylo lze vyhlásiti jej, jak známo z pamětí Tomkových.

[43]) Pokud jde o Lva Thuna, sluší dodati, že v přednesení k panovníkovi ze dne 19. června sám zrazoval toho času od příchodu arcikněžete, ačkoli mínil vypsati volby sněmovní, kde nebyly vykonány, a sněm ještě svolati (Helfert, u. m. II, 228). Thun mínil svolati sněm dříve na 24. června, pak na 4. července, ale Pillersdorf už toho nedopustil (srov. Schopf, VI, 134, 136, 142; Černý, 322, 331; Helfert, II, 231). Thun rovněž, když dne 28. června rozpouštěl prozatímnou vládní radu, oznamoval jejím členům, že bylo nařízeno, »dass das Gubernium unter Mitwirkung der Hofräthe von Kletzansky vom Ministerium des Innern und Kulhanek von der Obersten Justizstelle einen Vorschlag zur Organisirung jener Verwaltungsbehörde, welche dem Königreiche Böhmen durch die a. h. Entschliessung vom 8. April d. J. zugesichert wurde,

Příloha I. (Pamětní náčrtek Riegrův z Inšpruku):

1. Bei dem gegenwärtigen Stande der Dinge kann Böhmen von einem Ministerium in Wien, das unter dem Einflusse einer nicht blos revolutionären, sondern auch slawenfeindlichen Partei [steht,] keine Befehle annehmen.

2. Ein Ministerium in Innspruck wird von Wien gewiss und vielleicht auch von anderen Theilen der Monarchie nicht anerkannt werden und vielleicht auch in Prag und Böhmen Opposition finden, weil sich die Ansicht allgemein verbreitet, dass bei der Zusammenstellung desselben die Camarilla entscheiden wird.

3. Ist der Wunsch nach Selbstverwaltung in Böhmen ein allgemeiner — das Bedürfniss derselben ein allgemein gefühltes. Man hat zu einen Ministerium in Wien oder wo es auch sonst sei kein volles Vertrauen — weil man immer glaubt, dass es die eigenthümlichen Bedürfnisse des Landes nicht kennen und nicht gehörig beachten wird — auch keine Sympathien für das Wohl des slawischen Volks und für die freie Entwickelung seiner Nationalitaet. Man will daher eine Statthalterei in Prag, welche aus Böhmen zusammengesetzt, die Bedürfnisse des Landes genau kenne, für sein Gedeihen im Allgemeinen u. für die freie Entwickelung seiner Nationalität aufrichtige Sympathie an den Tag lege.

4. Die Errichtung verantwortlicher Centralbehörden ist den Böhmen durch die allerhöchste Erledigung ddo. 8. April zugesichert u. von älterem Datum ist schon die Zusage, dass S. k. k. Hoheit die Statthalterei in Böhmen übernehmen werde. Die baldige Erfüllung dieser Zusagen ist der allgemeine Wunsch des böhmischen Volkes.

5. Die Errichtung dieser Statthalterei ist [gemäss] der Erklärung der Regierung, dass sie den Provinzen in Hinkunft ein grösseres Maas von Selbstverwaltung und freiere Entwickelung in ihrer Eigenthümlichkeit gewähren u. nur in so weit centralisiren wolle, als zur Erhaltung der Einheit der Monarchie unentbehrlich erscheint.

Die Errichtung der Statthalterei ist besonders deshalb nothwendig, weil das Reichsministerium so viel dringende Geschäfte hat u. mit der Wiederherstellung der Ruhe in Wien, mit dem Krieg in Italien, mit den Vorbereitungen zum Reichstag so vollauf beschäftigt ist, dass ihm zur Erledigung spezieller Landesanliegen die Zeit nicht erübrigt. Nun sind aber die Landesverhältnisse in Böhmen jetzt so verworren, der Drang nach der Verwirklichung zeitgemässer durch die Constitution zugesagter Reformen so heftig, dass ihm nur besondere Behörden hier, nur eine mit der nöthigen Vollmacht ausgestattete Statthalterei befriedigen kann.

Ferner ist der Landtag vor der Thür — diesen Landtag muss doch ein Organ im Namen seiner Maj. des Königs eröffnen. Dies kann doch gemäss der Erledigung ddo. 8. April nur die dem Landtage verantwortliche Statthalterei oder Centralstelle sein. Sie muss

---

ausarbeite und auf dem gesetzlichen Wege durch das Ministerium des Innern Sr. Majestät zur Sankzion vorlege« (v papírech Palackého; Schopf, VI, 139; Černý, 325; Helfert, II, 232, 270).

die Propositionen des Königs vortragen, die von ihr in den inneren Landesangelegenheiten unternommenen Schritte vertheidigen u. verantworten.

Endlich ist die Errichtung der Statthalterei zur Erhaltung der Ruhe, zur kräftigen Niederhaltung aller revolutionaeren Bestrebungen aller jener, welche wie natürlich jetzt in der zwischen den beiden Hauptstädten bestehenden Eifersucht u. dem in Folge der Frankfurter Anschlussfrage*) rege gemachten vieler Böhmen Misstrauen, eine deutsche, in Wien befindliche und unter ausschliesslich deutschem Einflusse stehende Regierung u. Verwaltung wolle oder könne sie ihrer Nationalität berauben oder doch der Souverenität der böhmischen Krone und der Monarchie überhaupt, deren vollständige unverkümmerte Erhaltung alle Böhmen mit Gut u. Blut zu vertheidigen entschossen sind, etwas vergeben.

Příloha II. (Entwurf einer zweiten Erledigung, welche zugleich mit der Ankunft S. k. k. Hoheit des Erzherzog Statthalter erfolgen könnte.)

Mit Unserer Entschliessung dto . . . haben Wir Unserem Gubern. Präsidenten in Böhmen aufgetragen, im Vereine mit dem bereits ernannten Statthalterei-Rathe Ritter v. Kleczansky und einem von Uns abgesendeten Hofrathe der obersten Justizstelle und unter Beiziehung einiger Männer des öffentlichen Vertrauens einen Entwurf zur provis. Organisation der mit Unserer Entschliessung v. 8. April l. J. bewilligten verantwortlichen Central-Behörden mit möglichster Beschleunigung zu verfassen und Uns durch Unser Ministerium zur Genehmigung zu unterbreiten. Da jedoch bis zur wohlerwogenen Durchführung dieser Massregel noch eine geraume Zeit verfliessen dürfte, der gegenwärtige Zustand des Königreiches es aber dringend nothwendig erscheinen lässt, diese Centralbehörde oder Statthalterei jetzt schon in Wirksamkeit zu setzen, und da es ferner Unser Wunsch ist, dass Unser geliebter Neffe, der Erzherzog Franz Joseph sein Amt als Statthalter unverweilt antrete und wo möglich schon bei dem nächsten Böhm. Landtage in Vertretung Unserer Person erscheine, so wollen Wir auch, dass der ihm zur Seite stehende Statthalterei-Rath unter Einem seine Wirksamkeit beginne; Wir ernennen hienach zu Statthalterei-Räthen für das Königreich Böhmen . . .

Das Praesidium des Statthalterei-Rathes wird der Erzherzog Statthalter und als zweiter Präsident in dessen Abwesenheit oder Verhinderung der bisherige Gub. Praesident von Böhmen zu führen haben. Die neu ernannten Statthalterei-Räthe sollen es sich zur vorzüglichen Aufgabe machen, ihrerseits nach Kräften beizutragen, dass die angeordnete Vorlage des provis. Organisationsplanes demnächst unter ihrer Mitwirkung erfolge.

Damit jedoch die Statthalterei jetzt schon, bevor dieser Plan bestättigt werden kann, zum Wohle des Landes wirksam werden

*) Mezi řádky konceptu: — das ausgiebigste Mittel zur Aufregung.

und den Erzherzog Statthalter in seinem neuen Amte kräftig unterstützen könne, so wollen Wir deren Competenz und Wirkungskreis vor der Hand im Wesentlichen dahin bestimmt haben:

1. Hat sich die Statthalterei strenge innerhalb der Grenzen einer Exekutivbehörde zu bewegen, nachdem in Folge der von Uns Unsern Völkern ertheilten Constitution die gesetzgebende Gewalt den demnächst in das Leben tretenden Volksvertretungsorganen im vollsten Umfange vorbehalten bleiben muss.

2. Hat die Statthalterei die Geschäfte im Allgemeinen, die Geschäfte der bisher in Wien bestandenen obersten politischen und Justizhofstellen, insbesondere jene der früheren Hofkanzlei, jedoch nur in so fern dieselben blos böhmische innere Landesangelegenheiten betreffen, zu übernehmen.

3. Zu dem Zwecke und um die Einheit Unseres Staates in keiner Weise zu gefährden, hat sie in steter Geschäftsverbindung mit Unserem Reichsministerium zu bleiben, theils um dessen die ganze Monarchie betreffenden Verfügungen auch im Königreich Böhmen in Vollzug zu bringen, theils auch um die nunmehr nothwendige Abtheilung der blos böhmischen Amtsgeschäfte von jenen, die das Reich im Allgemeinen betreffen, in voller Übereinstimmung vorzunehmen, und endlich um Unsere Regierung über alle getroffenen wichtigen Massregeln in Kenntniss zu erhalten.

4. Da bei dieser Wirksamkeit der Statthalterei auch verschiedene Hilfsorgane unentbehrlich erscheinen werden, so soll dieselbe zu dem Zwecke einen Entwurf über den nothwendigen Beamten- u. Besoldungsstatus mit möglichster Beschleunigung entwerfen, zu Unserer Bestättigung unterbreiten und sich mit Unserem Ministerium in das Einvernehmen setzen, damit die Beamten der ehemaligen vereinigten Hofkanzlei, in so fern dieselben durch die Kenntniss der beiden Landessprachen Böhmens und auch anderweitig hiezu befähigt erscheinen, der böhm. Statthalterei zugetheilt werden können. Bis zur provis. Organisation hat sich die Statthalterei nach den allgemeinen Grundsätzen einer Collegialbehörde zu constituiren und zu benehmen, und soll das Praesidium berechtigt sein, ihr die unentbehrlichen Hilfsorgane von andern landesfürstl. Behörden zuzuweisen.

5. In gleicher Art und unter Beobachtung der nämlichen Rücksichten wird über Antrag der Statthalterei im Königreiche Böhmen ein oberster Gerichtshof in ähnlicher Weise wie früher der Senat der obersten Justizhofstelle für das lombardisch-venetianische Königreich in Verona bestand, in Prag errichtet werden.

6. Bei dem zunächst zusammentretenden böhmischen Landtag wird es dem Statthalter oder dessen Stellvertreter zustehen, denselben in Unserm Namen zu eröffnen, zu vertagen und zu schliessen, und den Statthalterei-Räthen obliegen, Uns u. Unsere böhmische Landesregierung auf Grundläge der ihnen diesfalls zukommenden Instructionen zu vertreten und alle Auskünfte über Regierungsmassregeln zu ertheilen.

7. Ein weiteres Befugnis der Statthalterei besteht darin, Gesetzesvorschläge und Anträge zu verfassen und solche, so fern sie in

die Competenz der böhmischen Landtage gehören, denselben im Namen der Regierung unmittelbar vorzulegen, so fern sie aber in den Wirkungskreis des Reichstages einschlagen, an das Reichsministerium gelangen zu lassen.

8. Schliesslich soll die Statthalterei, bei dem Drange der Bevölkerung nach zeitgemässen, durch die Constitution bereits zugesicherten Reformen, alle Anstalten treffen, damit alle jene Institutionen, die ohne Uns und den konstitutionellen Organen ausführbar sind, sogleich in das Leben treten.

Innsbruck, am 11. Juni 1848.

Albert Gf. Nostitz m. p.
Dokt. Rieger m. p.

Na prahu nové doby.

Napsal

dr. **Karel Mattuš.**

Dne 26. září 1905 prohlásil tehdejší předseda ministerstva baron Gautsch v poslanecké sněmovně, že je odpůrcem všeobecného a rovného hlasovacího práva, jehož zavedení by bylo nebezpečným experimentem zvláště proto, že by připravilo některé národnosti o postavení, jež jim přísluší vzhledem k jich vývoji historickému a kulturnímu, — dne 28. listopadu téhož roku týž předseda ministerstva sdělil se sněmovnou, že za změněných poměrů koná studie o volební opravě; dne 23. února 1906 předložil osnovu volební reformy a dne 21. prosince 1906 schválila panská sněmovna opravu volebního řádu, o níž se byla usnesla sněmovna poslanecká dle zásady všeobecného a rovného hlasovacího práva. Rokem 1907 tato zásada co do práva volebního vstupuje v život, a tím teprve hroutí se soustava únorových patentů z roku 1861, zosnovaná na základě čtvera kurií, udržovaných přese všechny provedené opravy až na naše dni.

Podivné byly cesty, kterými se brala tato volební oprava ode dne, kdy byla podána vládou, až do dne, kdy byla zkoncována v panské sněmovně. Patronisování její ze strany koruny přemnohým bylo nepochopitelno, i dohadováno se marně, komu by se tato suggesce přičítati měla. Snad pravdě stojí nejblíže, kdo zlomení moci maďarského zemanstva pokládají za vlastní cíl v interessu dynastie, pročež právě za ministerstva Fejerváryho byla oprava volebního řádu ve smyslu všeobecnosti opověděna vůči nezdolné koalici v poslanecké sněmovně uherské. A opovědění to spůsobilo tak mocné hnutí v lidových kruzích, vlastně v kruzích dělnických v naší polovici říše, že koruna i vláda spěchaly o překot, aby provedly zde, co slíbeno bylo v Uhrách. »Nebezpečný experiment« stal se zde skutkem, ale v Uhrách ještě uvažují vládní kruhy, jak by se oprava volebního řádu dala provesti

na základě všeobecnosti, aby Maďaři jako dosud zůstali národem vládnoucím a národové nemaďarští aby zůstali Heloty, jakými jsou dosud.

Byl by to velký omyl, kdy by se mělo za to, že poslanecká sněmovna všechna přijala vládní osnovu o volební opravě s nadšením. Nikoliv; vedle sociálních demokratů snad jediný český klub opravdově o ni stál. Že poslanci velkostatkářští byli hlavními odpůrci, je pochopitelno; s trpkostí připomínali si rčení, že mouřenín vykonal svou povinnost a může jíti. Ale i u jiných stran byla nechuť velká, sotva dostatečně zakrývaná, a po straně doznáváno, že je to nátlak nižších vrstev, který jim brání, aby se zřejmě vyslovily proti opravě. Při konečném hlasování velký počet poslanců scházel.

Panská sněmovna již dne 1. prosince 1905 ostře vyslovila se proti zásadám hlásaným tehdejším náčelníkem vlády, a kdo byl svědkem velkého vzrušení panujícího tehda ve vyšší sněmovně, byl by soudil, že zde bude kladen krajní odpor proti zdemokratisování sněmovny poslanecké. Odpor těchto kruhů proti volební opravě ve spůsobu prováděném vládou a sněmovnou poslaneckou trval po celý rok 1906 až do ukončení celého jednání ve sněmovně této. Když pak strany panské sněmovny svolány byly v poslední třetině listopadové ku předběžným poradám o tom, jak zachovati se ke snesení sněmovny poslanecké, bylo mínění převážné většiny, že horní sněmovna sama o sobě je příliš slabá, aby mohla trvalý odpor klásti proti sněmovně poslanecké, vládě i koruně zároveň a že tudíž jen k tomu snažiti se jest, aby zjednány byly změny dosažitelné. Na volební opravě samé neměly býti zkoušeny změny příliš dalekosáhlé u vědomí, že by to bylo počínání marné; že však v dolení sněmovně podán byl návrh, aby zavedena byla třída voličů, která by odevzdávala při volbě více než jediný hlas a oprávněnost pro více hlasů aby dával jednak vyšší věk a ustálená domácnost, jednak vyšší vzdělání a jednak nemovitý majetek a že pro tento návrh se vyslovil značný počet poslanců, třeba by byl zůstal menšinou, ale menšinou pozoruhodnou, uchopila se návrhu tohoto velká většina členů panské sněmovny poradám přítomná, avšak uskrovnila se až na udělení druhého hlasu jedině těm, kdo 35. rok věku svého překročili, majíc za to, že na takové doplnění jediného ustanovení řádu volení sněmovna poslanecká nejspíše přistoupí. Důvod pro tuto změnu je patrný z úvahy, že voličové nabývající zrovna práva voličského a v prvních letech jeho držení jsou skoro napořád plni mladistvé bujarosti a nemajíce ještě dostatečné zkušenosti životní, přístupni jsou výstředním názorům a tudíž při výběru kandidátů poslanectví kloní se k těm, kdo ohnivými slovy ženou se za ideály nemožnými a nebezpečnými. Přivedené statistické doklady nasvědčovaly sice tomu, že voličové starší 35 let jsou početně asi dvakráte tak silni jako voličové mladší, tak že by oné zákonné ochrany nebylo třeba. Než přes to zůstalo se při návrhu.

Zároveň však uvažováno, čím by panská sněmovna mohla své vlastní postavení upevniti a pokud možno proti libovůli shora neb zdola se ohraditi. Bývaly doby, kdy vláda neochotnou k svým záměrům sněmovnu panskou přivedla ku snesením vyžadovaným, že náhle mocnáři navrhla povolání tolika nových členů, mnoholi se vidělo zapotřebí ku zjednání potřebné většiny. Tím způsobem arci stávala se horní sněmovna pouhou loutkou v rukou vládních. Proto vznikla v poradách skupin sněmovních myšlenka, aby počet jmenovaných členů byl obmezen; aby pak vláda neměla příležitost jedním rázem navrhnouti jmenování příliš velkéh › počtu, bylo za vhodné uznáno, aby zároveň ustanoven byl počet nejmenší, pod nějž pro delší dobu počet členů jmenovaných klesnouti neměl. Tyto hranice měly býti stanoveny počtem 150 a 170.

Na toto ustanovení měla býti prozatím obmezena oprava sněmovny panské. Vyskytly se ovšem návrhy dále jdoucí, na př. aby část členů byla volena od sněmů jednotlivých zemí při volitelnosti přesně omezené, neb aby sněmům přiznáno bylo aspoň právo navrhovací — avšak na ten čas nevidělo se stranám jíti dále, poněvadž čas pro důkladné propracování opravy horní sněmovny a pro uvažování všech možných způsobů toho nestačoval a obávati se bylo, že dále jdoucí návrhy na změnu v organisaci panské sněmovny daly by sněmovně dolení příčinu k dlouhým debatám a k protinávrhům snad nepřijatelným.

Mezi poradami stran a vlastním jednáním sněmovním ležela doba toliko jednoho měsíce, a když sešla se panská sněmovna k rozhodujícímu jednání o volební opravě dne 20. prosince 1906 v počtu neobyčejně velkém, byla zjevna změna náhledů, jež zatím nastala. Nejen mezi těmi, kdož přípravných porad listopadových se neúčastnili, ale i mezi těmi, kdož tehda byli přítomni, vznikly pochyby o prospěšnosti hlasovacího práva plurálního, ale také o vhodnosti jakékoli změny v usneseních sněmovny poslanecké. Rozhodný obrat způsobil jemný nátlak vlády na četné členy a pak její ochota, že přistoupí k názorům ohledně obmezení u jmenování členů doživotních, arci že za podmínky, že od plurálního práva se upustí.

V noci ze 20. na 21. prosince stal se kompromis mezi vládou a zástupci sněmovních stran: pluralita byla obětována a numerus clausus přiznán. V plné schůzi panské sněmovny dne 21. prosince přijata volební oprava zcela dle snesení sněmovny poslanecké a zároveň zákon, jímž právo jmenovací co do členů doživotních bylo po přání členstva obmezeno.

Stojíme tedy před hotovou událostí; na jaře mají býti volby dle nového řádu v celé říši provedeny, a úsudků a proroctví o novém složení říšské rady, o její způsobilosti, o vlivu nového útvaru na budoucí osudy říše, zemí a národů je hojnost. Dotkneme se některých.

Nová sněmovna čítati bude 516 členů, počet to vzhledem k obyvatelstvu zastoupenému velice velký. Kdo na mysli má

nejen různosti politických stran, které jsou v každém velkém parlamentě, ale zvláště charakteristickou pro naši říši rozmanitost národů a jazyků a kdo si při tom vzpomene na rozvrat v této sněmovně před nedávnem panovavší, který znemožnil všechno vážné jednání, bude snad pochybovati, že by se sněmovna dala ovládati tak, aby z ní plynul prospěch celku a částem. Proto pokládají pessimisté nové uspořádání věcí za poslední pokus činěný na půdě centrálního parlamentu, z jehož nezdaru kliditi bude ovoce federalism, jejž mnozí pokládali za nadobro a navždy pohřbený.

Optimisté očekávají od nové sněmovny dosti klidnou práci a nenáhlý přerod říše, neobávajíce se centralistických chtíčů, jež podstata volební opravy sama v sobě chová. K těmto optimistům náleží v první řadě nynější vláda, která ve svém dobromyslném očekávání předvídá dokonce úplné odstranění národnostních sporů. A zde se nacházíme u vlastního kamene úrazu, jenž dosud každou ústavní opravu zhatil. Národnostní otázka volá v naší říši celé, ve východní i západní polovici, po spravedlivém řešení; ona nedopouští konečného upravení říše, pokud sama nebude vyloučena z dalšího zákonného jednání tím, že vyhoví se oprávněnému požadavku národností po provedení rovného práva státním základním zákonem zaručeného. V říši národů, jakou vždy bylo mocnářství naše, je to kardinální podmínka vnitřního míru a úrodné práce zástupců lidu, kteří vkročujíce po prvé v novou parlamentní arénu, mimo jiné základní zásady právě tuto — řádné upravení národnostních poměrů dle povahy jednotlivých zemí — budou muset učiniti první podmínkou své obětovné součinnosti. Nuže, o to půjde, jak ruku svou i vláda i strany německé přiloží k odstranění tohoto kamene úrazu, aby další cesta byla volná. Či odpoví zástupcové němečtí obstrukcí, nebudeli dle zvůle jejich výstředních stran prohlášena němčina státním jazykem, či budou muset zástupci slovanských národů podobným prostředkem vymáhati svých práv? Otázku tuto nijak nelze obejíti a proto s pochopitelnou dychtivostí vše, co v této říši politicky myslí a cítí, hleděti bude vstříc prvnímu zasedání nového centrálního parlamentu. Zdá se nám, že mnohem tvrdším ořechem bylo převedení kuriátní rady říšské na parlament všeobecného a rovného hlasovacího práva, nežli provedení zásady zákonem již roku 1848 uznané a nyní po čtyřicet roků v státním základním zákoně obsažené, a proto musíme očekávati, že našich sto sedm poslanců bude míti netoliko pevnou vůli, ale také dostatečnou sílu, aby ve spolku s jinými konečně vymohli, co nám i jiným patří.

Snad neméně než národnostní otázka hrozí tvořivé činnosti nové sněmovny rozpor stavovský, smímeli souditi dle zvěstí předvolebních. Nelze zajisté nic vážného namítati proti sdružení příslušníků jednotlivých hmotných zájmů, aby uhájili a dle možnosti povznesli své postavení v celku lidské společnosti. A jakož před tím třída dělnická semkla své mohutné řady a schůzemi, tiskem

i ve sborech zákonodárných hledí nárokům svým zjednati platnost, tak chápeme, že zemědělci z jedné strany, živnostnictvo a zvláště řemeslnictvo ze strany druhé hodlají nejen jako dosud ve sdruženích odborných, nýbrž i s tribuny parlamentní hájiti svých stavovských zájmů. Poselstvo české na říšské radě dokázalo v letech osmdesátých minulého věku, že je opravdovým přítelem dělného lidu a učinilo pro něj, co vůbec tehda bylo možno; zajisté že zmocněnci českého lidu v nové sněmovně půjdou dle daného příkladu, avšak rázně postaví se doma i na Vídeňské půdě proti směrům, které by základy společenských řádů chtěly na rub zvrátiti, nebo ideály politické a národní chtěly obětovati internacionálnímu molochu.

Však i v agrárním hnutí spatřujeme některé zjevy, které přímo zarážejí a kterých litujeme. Čítámeli v hlavním orgánu nájezdy na »měšťáky« ne dosti odůvodněné, ba mnohdy naprosto liché, nemůžeme se zhostiti obavy, že se tím rozsévá símě zášti mezi dvěma hlavními a zcela na sebe odkázanými vrstvami téhož národa, kteréž, vzejdeli, bude na nezměrnou škodu i venkova i měst a tedy na újmu celého národa. Organisace našeho městského řemeslnictva je starší a ve svých orgánech dobře hájí svých prospěchů; ke cti jeho třeba je zdůrazniti, že — pokud naše vědomost sahá — proti obyvatelstvu venkova nikdy neslušně v listech svých se nepronášelo. Nepochybujeme, že i ono najde spůsobilé zástupce pro novou politickou arénu.

Nám všem, kteří počítáme s národem celým, především o to jde, aby sice všechny skutečné zájmy došly náležitého zastoupení v říšské radě, však rozpor stavovský aby nepůsobil rozvrat v celkovém zastoupení, aby na venek nebylo zástupců jednotlivých stavů, nýbrž jediná representace národní.

Dva důležité zájmy nedojdou v budoucí poslanecké sněmovně zvláštního zákonného zastoupení: velkostatkáři a obchodní komory. Pokud se týče zemědělských zájmů vůbec, budou zajisté mnohem četněji zastoupeny, nežli kdy před tím; velkostatky deskové nezůstanou také bez zastoupení, poněvadž nepochybně občanští velkostatkáři snadno se dohodnou se stranami agrárními na obou stranách národních v Čechách a pod touto vlajkou vplují do nové sněmovny. Však i zástupcům šlechty otvírá se nové pole činnosti v mocných proudech lidových, dovedouli se těsněji přimknouti k národnímu stanovisku; řekněme, aby po příkladě šlechty německé všudy, když se jedná o naše národní důležitosti, stáli v jedné řadě s námi. Dosud to byli přece jen jednotlivci, o nichž to mohlo býti tvrzeno; v nové době rádi bychom všechny své slavné rody po příkladě polském a maďarském viděli v národním táboře svém, aby tak jako druhdy za samostatnosti české a možnoli šťastněji ujaly se spoluvedení v našem boji za národní a politické osamostatnění v této národnostní říši.

Interessy národohospodářské novým upravením ztratí asi nejméně, anyť již za poměrů dosavadních byly hájeny nejen delegáty obchodních komor, ale mnohdy úspěšněji poslanci z jiných

kruhů vyslanými. V nové době, která tak velkou váhu klade právě na zájmy hospodářské, nelze si ani mysliti, že by občanstvo, obdrževší volebním řádem tak skvělé vysvědčení politické zralosti, nevyslalo dostatečný počet národohospodářských odborníků k hájení a pěstování těchto předůležitých zájmů.

Nepustili jsme se v této stati do kritického rozboru zásad volební opravy; její vady a nedostatky byly jinde a často rozbírány se stanoviska českého, a ani nejhorlivější zastánci její nemohli neuznati, že neměří národu českému stejně s ostatními národnostmi, a zvláště v porovnání s Němci že nám co do přisouzeného počtu poslanců je velice ublíženo. Také o dosahu jejím politickém a sociálním nechceme se zde šířiti. To však konstatovati dlužno, že oprava tak velké důležitosti, o níž říci lze, že dávno nebylo zde, co by se jí rovnalo, tak hluboce zasahující ve všechny poměry a drtící dávno ustálená zřízení, že oprava ta jako vánoční dar podaná všemu lidu ani velkého nadšení nevzbudila, ani zoufalý výkřik nevyvolala. Střízlivě byla přijata a posouzena. Snad že velké massy lidu nedovedly oceniti dosah její, ani změřiti práva, jež uděluje, a nebezpečí, jimiž pro budoucnost hrozí.

Nejistota toho, co očekávati máme ze zákonného převratu v prosinci právě minulého roku provedeného, vybízí k ostražitosti a bdělosti všechny politické činitele. Půda, na kterou vkročí zástupci národa dle nových norem zvolení, je kluzká, i bude silných povah politických třeba, aby tam nebyla zadána práva národů a zemí, jichž zpětné dobývání stálo by nepoměrných obětí. Oporu svého jednání najdou zástupci českého lidu ze zemí naší koruny v oněch nedotknutelných zásadách všečeského programu, jež vytryskly ze samých dějin našich a jsou společným vlastnictvím všech národních stran českých. Zásady ty jsou především povahy národnostní a čelí k tomu, aby národ náš v nevýhodném svém zeměpisném položení neutrpěl dalších ztrát, ale v plném držení všech národních statků dobyl sobě samostatnosti omezené toliko nutným zřetelem ke společenstvu říšskému. Nezasahuje při tom v právní obor jiných, nechť je spolutvůrcem nových světových řádů, diktovaných toliko humanitou, která zatratí ohavnost páchanou ve státech sousedních národnostmi panujícími na národech jinojazyčných, a ujmouc se rázně úlohy své jako ve století devatenáctém dohodou mezinárodní znemožnila užívání záludných zbraní ve válkách krvavých snad průběhem věku dvacátého zakáže a zabrání nekrvavé ubíjení celých národů, postavíc víru a národnost pod vzájemnou ochranu celého vzdělaného světa.

Po Ružomberském procesu.

Píše

Karel Kálal.

Dne 16. listopadu 1906 soudila Prešpurská porota katol. faráře a poslance *Jurigu* pro dva články uveřejněné v L'udových Novinách. Soudila jej od rána do půl noci a odsoudila na dva roky do státního vězení a k peněžité pokutě pro pobuřování proti národu maďarskému.

Za deset dní potom, 26. listopadu, počal proces Ružomberský před král. soudní stolicí.[1]) Místní honvédská posádka byla pohotova, a již dva dni před tím přišlo do města 74 četníků. Předsedou sedrie[2]) byl Chudovský, odrodilý Slovák, státním fiškusem Belopotocký, odrodilý Slovák z Ružomberka. Obecenstva připuštěno málo a mezi ně postaveni dva četníci. Žurnalisty většinou předseda odmítl, mezi nimi též zástupce Londýnských Timesů. Obžalovaných bylo 16, svědků 80, vybraných stranickým soudem. Černovlasý před tím Hlinka objevil se v průvodu strážcově s hlavou prosivělou, což způsobila vyšetřovací vazba $5^1/_2$ měsíce — za ním dr. Šrobár a druzí obžalovaní. Při lavici těchto mírných a skromných lidí stáli dva četníci s nasazenými bodáky a kromě toho při každém vězni strážce nebo četník. Kdo uměl maďarsky, s tím mluvil soud maďarsky, kdo neuměl, což dělat, soud sníží se ke slovenštině. Obhájci museli mluvit maďarsky. Chudovský, mluvě slovensky, onikal, i napomínal zas a zas dra. Šrobára, aby též on onikal svědkům.

Z celého, několikadenního líčení podám jen dva obrázky.

Třetího dne přišli na řadu svědkové z Ludrové, vesnice při Ružomberku, patřící do obecní správy tohoto města. Tam prý obžalovaný pekař Greguš z Ružomberka strašil občany, že brzy dostanou maďarského faráře a že se budou muset modliti maďarsky. Svědek Petro svědčí, že o maďarských modlitbách slyšel, ale nic prý neslyšel o maďarském faráři. Tu se ho Chudovský začal vyptávati: »Teda ste nič nepočuli o tom farárovi?«[3])

Petro: »Nič neviem o tom.«

Chudovský: »No, dočkajte (vyká), veď oni (oniká) ináče hovorili pri inkvisícii. Tu v protokole je to zapísané.«

Petro: »Nič som nepočul.«

Chudovský: »Nech tak nehovoria! Ja jich môžem dať zavrieť na 5 rokov pre falošnú výpoveď. Snáď sa iba (leda) nepamätujú?«

Polekaný Petro: »Nepamätám sa.«

---

[1]) Tu pokračuji, kde skončil článek »Co se děje na Slovensku?« ve 12. čísle Osvěty 1906.

[2]) Jinak král. soudní stolice, náš c. k. krajský soud.

[3]) Tady Chudovský svědkovi vyká.

Chudovský: »Ešte raz jim hovorím, dám jich zavrieť, jak nebudú dobre vypovedať. Možno, že to predsa povedal?«

Petro: »Možno, že to povedal.«

Chudovský: »Ešte raz sa pýtam: povedal to alebo nie?«

Petro: »Nuž, povedal.«

Obrázek druhý. Svědek Priesol' ze Sliače praví, že slyšel Hlinku, kterak doporučil Šrobára, kterak napomenul lid, aby se tiše choval a j. Šrobár pak v kandidátní řeči slíbil, budeli poslancem, že se bude starati, aby každý dostal svoje právo, Slovák slovenské, Rumun rumunské, Srb srbské, Maďar maďarské.

Chudovský: »Ale v protokole z vyšetrovania stojí, že povedal: Slovákom netreba maďarská reč.«

Priesol': »To som nepovedal pred vyšetrujúcim sudcom.«

Chudovský svědka kárá a hrozí mu trestem, nebudeli svědčit pravdu.

Priesol' vyznává, že bude až do »hodiny života« přísahat na to, že toho do protokolu nediktoval a že toho od Šrobára neslyšel.

Chudovský: »Jak vás dakto vyučil« (roz.: nepravému svědectví), »priznajte sa. Pozrite, tu je protokol, či je to váš podpis?«

Priesol': »Nikto mňa nevyučil, podpis je pravý, ale ja som to nepovedal.«

Chudovský: »Nech si merkujú« — a přečítá z protokolu — ‚Nám netreba uhorská reč.' Pak vzkřikne: »Ako to mohlo prijíť do protokolu? Ja jich naučím! Tretí raz jich upozorňujem, že jich dám zavrieť, jak nebudú hovoriť pravdu.«

Priesol': »Ja som nepovedal to, čo stojí v protokole. Podpísal som, ale čo? Keď tomu nerozumiem.« (Protokol jest totiž maďarský.)

Chudovský: »Ešte raz jich upozorňujem na následky, jak nepovedia pravdu.«

Priesol': »Prosím ponižene, tak bolo, ako vravím.« Hlinka prý občany napomínal, aby se rozešli v tichosti a v obci také bylo ticho.

Chudovský: »Pekná tichost, keď tu poslali vojsko.«

Priesol': »Nuž prosím, ale ticho bolo.«[1])

V Uhrách se přísahá až po svědectví; poněvadž Priesol' nesvědčil soudcovi po chuti, nebyl ku přísaze připuštěn a jeho svědectví nemělo pro obžalované žádného významu.

Hlinka a Šrobár stáli před soudem jako mužové celí, nic nezapírali a vyznali bez bázně: Jsme Slováci a zůstaneme jimi do smrti. Hlinkova závěrečná řeč obhajovací trvala dvě hodiny. Mluvil klidně, opravdově a vzletně. Je z chudobného lidu a zůstane mu věren do posledního dechu. S klidnou myslí půjde do vězení, až pak se navrátí, začne opět tam, kde nyní přestal. Věří

[1]) Citováno ze Slov. Týždenníku č. 50. r. 1906.

v konečné vítězství ideí. Soudcové seděli jako zařezáni, a v obecenstvu při řeči katolického kněze slzeli i židé.

V jedenáctý den soudu vynesen rozsudek. Jedenáct obžalovaných odsouzeno do státního vězení a k penčžité pokutě; pět obžalovaných osvobozeno. Katolický farář Hlinka, od biskupa suspendovaný, soudní stolicí odsouzen na dva roky; dr. V. Šrobár, lékař v Ružomberku, na rok; továrník Janček na šest měsíců, pekař Greguš a obuvník Cheben na pět, katolický farář Tomík z Revúce na čtyři, dělník Maťašovský, zedník Serafín, rolník Janovec, obuvník Jesenský, Novák a Vlkolinský, každý na dva měsíce. Celkem činí vězení pět roků a šest měsíců, peněžitá pokuta 4680 korun.

Opona spadla, my si porozjímáme.

Čeho se tito odsouzení dopustili?

Ničeho. Celá vina jich je v tom, že jsou Slováci. Státní fiškus, líče vinu Hlinkovu, pravil: »Co Hlinka stanul na politickém poli, byl vždy straníkem slovenské lidové strany, čehož ani nyní netají. I svou literární činností dokázal, že podporuje slovenský národní směr.« [1])

Tedy býti stranníkem slovenské lidové strany a literárně ji podporovati, je zločin nejen u maďarského šovinistického žurnalisty, ale i ***před soudem***. To třeba dobře rozvážiti.

Na jiném místě pravil fiškus Belopotocký, rodilý Slovák: Náš maďarský národ probudil se k sebevědomí ... Není už možno, aby pro buřiče a útočníky byly odměnou sláva a blahobyt. Slavný soude, dokázal jsem, že víra, kterou moji obžalovaní vyznávají, jest nepřátelství k maďarské státní idei, k maďarské státní jednotě. Oni ucpávají prameny, z kterých vytéká a na řeku se obrací naše národní právo. Ale, díky moudrosti Všemohoucího, tento pramen již se ucpati nedá ...

Rád bych, aby český čtenář porozuměl, kde má násilí maďarské svůj původ. Podle maďarské státní idey má se každý řádný uherský občan přičiňovati, aby se Uhry staly jednojazyčným státem maďarským. Vštěpujeli někdo Slovákům vědomí slovenské, pracuje proti »vlasti,« pobuřuje, i patří mu dle § 172. trestního zákona trest veliký. Maďarská státní idea, toto surové násilí stalo se ***náboženstvím maďarského národa***. Což nečteme tak často, že řádný syn maďarské vlasti kleká jen před jedním oltářem, to jest zářivým oltářem maďarské státní idey? [2]) Což jsme

[1]) Viz Národnie Noviny č. 144. r. 1906.

[2]) Tak jsem uvažoval v přednášce své na manifestační schůzi v Praze 18. prosince 1906 a dodal jsem, že takovéto náboženství hubí nejprve vlastní vyznavače. »V Evropě není druhý kus půdy, kde by se tolik nemravnosti páchalo, jako tam na těch žírných rovinách *v srdci Evropy*. Jsem si toho vědom, že pronášeti soud nad národem jest veliká odvaha, ale činím to přec jsa přesvědčen, že sociální choroby léčí nejjistěji ***pravda***, třeba trpká. V Uhrách je strašlivá pohlavní nevázanost. Socialistický časopis Népszava usvědčil na př. v létě 1902 ,vysoce postavené politiky', ,distinguované úředníky' a ,ministra' z prznění dívčích dětí. Země je plna nevěstinců. Časté jsou procesy

neslyšeli státního fiškusa, že sdružuje maďarisaci s jmenem božím? Býti národně uvědomělým Slovákem je zločin proti státu, a soudce se cítí povinen takového Slováka odsouditi. Ten jest psychologický základ soudcovských křivd na Slovensku. Proto křivdí tak lehce; na jeho straně je Bůh, církev a stát. Ale tu také vysvítá krušnost slovenské obrany!

Soudce také ví, že za každou křivdu na Slovácích spáchanou bude odměněn. I neschopný Chudovský povznesl se na předsedu sedrie křivdou na svých rodných bratřích.

Výminečně přísný rozsudek měl tentokráte ještě zvláštní účel. *Slovenský lid se probouzí* a už jsou slovenští poslanci na sněmu. Co dělat? Uvědomělému voliči je přece jen těžko poručiti, koho voliti má; proto se úřady administrativní i soudy vrhly na vůdce slovenského lidu, aby jim zašla chuť kandidovati nebo lid probouzeti. Budeme je trýzniti ustavičnými procesy, budeme je věznit a pokutovati, až zalezou. — A skutečně bývalí poslanci Ružiak a Valášek nechtěli ani slyšeti o své nové kandidatuře; Valášek byl rok ve státním vězení a asi dva roky se vlekl soudní proces jeho — nuž, jdi a kandiduj znovu . . .

Jaké je nynější hnutí slovenského lidu? Je náboženské či církevní, je národní či sociální?

Ujmouti se kněze Hlinky je slovenský lid pohotovější než ujmouti se Šrobára. A přece to není hnutí církevní, neboť energicky vystupuje lid proti kněžím maďaronským a proti biskupovi. Hlinka je kněz *národní*, je náš, je z chudobného lidu, je obránce utlačovaných. Je to hnutí národní, je to obrana utiskovaných, je to boj proti nemravnosti, tedy hnutí zdravé, hodné vší podpory.

* * *

Přicházíme k otázce, *co dělati?*

Na manifestační schůzi Pražské dne 18. prosince 1906 jsme vyslovili nejprv soucit odsouzeným. Byla to chvíle dojemná. Sotva jsem domluvil, shromáždění jalo se tleskati, sedící obecenstvo a předsedové na podiu povstali a potlesk trval dlouhou chvíli. Cítil jsem chvění všech přítomných srdcí, byl jsem hluboce dojat a pravil jsem si v duchu: »Praha má Slováky ráda.« Potom jsem vzkázal odsouzeným Havlíčkovo heslo: »Přislibujte si mně, poroučejte si mně, vyhrožujte si mně, přece zrádcem nebudu.«

Za druhé shromáždění prohlásilo, za úplného souhlasu přítomných Slováků, že Češi a Slováci jsou národ jeden, jedna krev, jedna řeč. Toto prohlášení bylo provázeno souhlasem stejně

pro vypuzování plodů z lůna mateřského; časté vraždy a samovraždy (v Pešti přihází se 5—6 vražd denně); časté defraudace, korupce v úřadech, úplatnost soudcův (mám na to svědka), zkaženost hierarchie, strašlivé opilství, pověstné uherské volby, jediné na světě; stát úrodný, řídce obydlený, a přece tisíce obyvatelů hledá živobytí po celé zeměkouli; množství obyvatelů (i maďarských) stěhuje se do Ameriky, revoluce z hladu (1898, Rohonczy!), přes 50% analfabetů — *to jest ovoce národního náboženství.*«

nadšeným a bylo vyjádřeno i v resoluci. Těžká chvíle nás učí, že je nám pod jedním národním krovem nejlépe.

Je potřebí, abychom se ujímali Slováků ***na poli politickém.*** Na to, co Slováci píší, Maďaři mnoho nedají, ale české slovo a česká manifestace jim lhostejna není. Nechť tedy zvláště politické denníky násilí maďarské stále sledují a kritisují. Dne 13. prosince 1906 poslanci dr. Kramář a Klofáč ujali se Slováků na *delegaci;* třeba to bylo jen několik slov, je to čin velkého významu, a shromáždění, v Praze dne 18. prosince manifestující, vzdalo za ně poslancům dík. Všickni jsme cítili, že byl učiněn ***počátek*** důležité obranné akce. Na delegaci mluví se k celému státu i k střední Evropě: ***tam budiž jednou rozvinut úplný obraz slovenského utrpení!*** Od této žádosti již neustoupíme a při volbách příštích očekáváme od našich kandidátů slib, že budou s námi o kulturní vzájemnost československou pracovati a že se budou Slováků ujímati také politicky, tedy zvláště v delegacích a osobním zakročováním na místech vlivných. Před nemnoha lety naši poslanci přednesli v delegaci žaloby — fakta ve formě důstojné — na hospodaření v Bosně; dojem byl velmi příznivý a dostavil se i dobrý účinek. Slováci jsou nám bližší, k nim máme povinnost větší: začátek učiněn — pokračujme.

Maďaři ovšem vzkřiknou, ale věz celý národ náš, že ***zdrženlivost k Maďarům nám nic neprospěla. Maďarům imponuje odvaha,*** ne schlíplost. Vidíme, čeho Slováci docílili pokorou, čeho Vídeň ústupností. Nechtěj víc než právo, ale v tom buď tvrdý. Maďarisace je vřed bolavý, řekl Palacký, a ohrožuje celé státní těleso. V tom je první důvod, abychom se Slováků na delegaci ujali; druhý je v tom, že Slováci jsou část našeho národa; třetí: čestná politika cítí se vždy povinna postaviti se na stranu nevinně utlačovaných. Budoucnost zasypala by nás hanbou, kdy bychom k slovenskému mučednictví byli lhostejni.

Shromáždění Pražské projevilo hlučný souhlas, když jsem navrhl, aby na Ružomberský proces bylo odpověděno ***podporou slovenských podniků literárních.*** Předplaťmež ze sbírek 1000 výtisků Slovenského Týždenníku, ne pro sebe, nýbrž pro ten slovenský lid, který dosud časopisu toho neodbírá. Čest i ostatním časopisům, ale Slov. Týžd. rozšířil národní a politické uvědomění v širých vrstvách ***lidových,*** pro nynější dobu bude podpora na tomto místě nejužitečnější. Kromě toho předplaťme si Slov. Týžd. pro sebe; roč. 4 kor., v Budapešti VIII.

Novým rokem 1907 založena *Slovenská Knižnica,* čtyři knížky do roka, na způsob naší Matice Lidu a Libuše. Vydává a rediguje ji Fr. Votruba, rodem od Milévska, muž vzdělaný, po více let na Slovensku žijící, spolupracovník Slov. Týžd. Budeli tato knižnice míti v našem národě 1000 odběratelů, vydavatel přidá ke čtyřem knížkám slovenským jednu českou, tak jako lidová knižnice slovinská v Lublani přidává ke čtyřem slovinským jednu charvátskou. Tato pátá knížka česká bude široké vrstvy lidové navykati češtině, bude pro slovenský lid mostem k bohaté litera-

tuře české. Přimlouvám se vřele, kdo čteš, předplať si Slovenskou Knižnici v Budapešti VIII., roč. za 2 k. 40 h. Těchto našich 1000 výtisků zabezpečí Slov. Kniž., i bude to trvalá památka na Pražskou manifestaci. Československá vzájemnost volá po ***skutcích!***

Na Pražské schůzi jsem řekl: »Slibme si, že ***kdykoli se Maďaři dopustí na Slovácích brutálního činu, my se sejdeme v Praze a dáme podnět nebo základ význammé kulturní akci na Slovensku.*** Shromáždění hlučně souhlasilo.

Také jsme si slíbili ***kupovati slovenské knihy*** a české skrze Československou jednotu v Praze posílati na Slovensko, aby maďaronské pošty viděly účinek Ružomberského procesu. Taková budiž naše odveta.

Ke všemu tomu přidejme ***oběť peněžnou,*** kterou se vší důvěrou, že bude rozmyslně uložena, zasílejme Československé jednotě v Praze; dejme se Slovákům poznati v jejich neštěstí. ***Nynější vláda uherská je nejkrutější ze všech***; od r. 1848 nevedli Slováci zápas tak těžký. Jindy stačil rok státního vězení, nyní Hlinka a Juriga dostali po dvou letech. Politické listy mívaly proces čas od času, nyní má na př. Slov. Týžd. 15 procesů ohlášených, 14 slíbených, Ľudové Noviny 14 procesů, Národní Hlásník a Pokrok po jednom. Jindy jsem míval všecky příhody v hlavě, dnes již má paměť na slovenskou persekuci nestačuje. Ale naproti stupňované maďarské brutálnosti je ***zdravý rozmach slovenský***, zdravý a silný. Chvíle kritická! ***Běda, kdyby Slováci zmalomyslněli! Všecky dobré Čechy volám na pomoc!*** Na pomoc ***slovem, prací, obětí!***

* * *

Maďarský tisk se Pražskou manifestační schůzí velice rozlítil. Nejprve nadával, potom lhal, zcela po maďarsku. Nadávati jest obyčej rozpustilých dětí. Nechť mne Független Magyarország usvědčí z úplatnosti, jako byl usvědčen on, nechť mne usvědčí z defraudace, nechť mne usvědčí z parasitismu a p. Řekl a napsal jsem o Maďarech slova trpká, ale nikdy jsem nikomu nespílal. Na každé trpké slovo uvádím *důkazy*, každé rozvážím tak, jako bych měl býti volán pro ně k soudu. Ostatně trpká slova moje neplatí maďarskému lidu, nýbrž šovinistické intelligenci jeho. Hrozba, že jakmile vstoupím do slovenských stolic, dáte mne postrkem dopraviti na hranice, hrozba ta přichází mi vhod: je to důkaz, že jste mimoevropští násilníci. Češi prý tak dobře vědí jako Slováci, že Maďaři v úctě mají každé právo, a možnoli jim něco vyčítati, je prý to spíše jejich přílišná jemnost, než bezohledné násilí.

To před soudem pravdy způsobí rozsudek: »Lžete!« Nebo odevzdámeli pisatele psychiatrovi, polituje ho. Po zemi lezou červi. Lidé chodí, a jak mohou, je šlapou; a protože pokolení červů nevyhynulo, lidé se honosí — jemností. S Maďary je těžká řeč.

Buďme si vědomi, že svými sympathiemi Slováky posilňujeme a svou kritikou probouzíme maďarské svědomí, — prospěch tu i tam. Jen dále!

Dne 1. ledna 1907.

Městské divadlo Král. Vinohradů.

Úvaha

Fr. Ad. Šuberta.

Duševní a hmotné mohutnění národa našeho vyrazilo v posledních desetiletích zvláště silným rašením větve divadelní. Národním divadlem v Praze postavili jsme se do řady čelných divadel světových. Účin Národního divadla na jeho bezprostřední okolí byl tak mocný, že i při stálém vzrostu sousedících s Prahou obcí upoutalo k sobě do r. 1900 takořka výlučný zájem, nedávajíc tu do té doby vzniku žádnému jinému stálému divadlu českému.

Sice jako dříve tak i za Národního divadla působily na předměstích areny. Ale nebylo jim dlouho možno — přese všechnu snahu — docíliti stálosti, nebylo jim dlouho možno změniti se v celoroční divadla stálá, denně a po celý rok tu hrající. Ještě nejlépe dařilo se divadlu Smíchovskému, Pavlem Švandou ze Semčic založenému.

Ale vzrůst obyvatelstva, vzrůst jeho zámožnosti, intelligence a touhy po jemnější zábavě duševní způsobily, že po roce 1900 došlo nejen k pevnému ustálení divadla Smíchovského, nýbrž i k ustálení Pištěkova divadla Vinohradského, k založení Uranie v VII. části Prahy a posléze i k založení Nového Lidového divadla v VIII. části, na druhý rok působícího.

Ustálení těchto čtyr divadel předměstských, při tom založení nového divadla v Plzni a sbírky na definitivnou budovu českého Národního divadla v Brně byly bujným, zjevným i slyšným rašením divadelní větve našeho národního kmene. Ale přímo nová a veliká haluz její vyrostla založením Městského divadla Král. Vinohradů nákladem obce tohoto města.

Ne samým založením budovy. Spolu tím a hlavně tím, že nové divadlo prohlášeno bylo obcí Vinohradskou za ústav *samostatný*. Byla možnost, že by nové divadlo bylo se stalo druhou scénou divadla Národního. Z pohodlí, aby obec Vinohradská vůbec nebyla nucena starati se při něm o nic jiného, než o pořízení budovy. Z přání, aby beze všech nesnází nové divadlo — majíc dostatečnou oporu v subvenci zemské — bylo předem zabezpečeno před všelikou nejistotou svých příštích běhů. To by současně bývalo ***hmotným prospěchem Národního divadla***. Prospěchem ***umění dramatického*** jen v tom případě, kdyby opera a činohra, přesně od sebe se oddělíce, každá se utábořila pod

zvláštní střechou, společných prken jeviště nadále pod sebou nemajíce.

Ale ani v tom případě nebývalo by takové rozřešení otázky *prospěchem české literatury dramatické*, zvláště ne slovné. Neboť nebývalo by pro ni v tom případě stvořeno ohnisko druhé, nýbrž jen rozšířeno dosavadní.

Městské divadlo Král. Vinohradů — nejsouc samostatno, nýbrž jen přičleněno k organismu již fungujícímu — nebývalo by tedy novou silnou haluzí české větve divadelní, nýbrž jen sesílením té její první a nejmocnější haluze, kterou od doby svého otevření představuje divadlo Národní.

Osobitou haluzí novou stalo se Městské divadlo Vinohradské *jen svou samostatností*, odhlasovanou — za souhlasu a podnětu ostatní veřejnosti, zvláště literární — městskou radou a zastupitelstvem obce Král. Vinohradů.

* * *

A jaký má účel Městské divadlo Vinohradské, jsouc samostatno? Stručná k tomu odpověď: umění a zábavu. Pěstování umění dramatického i úsilí o jeho rozvoj. Pěstování umění dramatického dle dosavadních terminův i tvořivého i výkonného. Nejsou ty terminy zcela přesny. Neboť netvoří, neprodukuje pouze spisovatel nebo skladatel, nýbrž i výkonný, reprodukující režiser a herec. Ale terminy jsou přijaty — první pro tvoření díla autorem, druhý pro jeho ztělesnění na jevišti dramatickým umělcem — nutno tedy při nich zůstati.

Umění dramatické, jež má se pěstovati novou scénou, může býti buď činoherní neb operní, neb oboje pospolu. Stanoveno jest, že nová scéna má se věnovati jen umění činohernímu.

Nebylo sice pronášeno pouze toto heslo, pronášena mínění a úvahy také jiné. To z důvodů, že v Praze a sousedních obcích jest již pět stálých scén činoherních, nemluvíc o velikém počtu činoherních jevišť ochotnických; že následkem toho nebude bez nesnází, opatřiti pro všechny dni celého roku dostatečný počet činoher dobrého zrna a dostatečné přitažlivosti; že není v Praze a v sousedních obcích vedle opery Národního divadla ani jediné opery lidové, kterou by při malých cenách vstupních mohly pravidlem navštěvovati kruhy méně zámožné, zvláště méně zámožná intelligence. A z důvodů ještě jiných, zvláště z toho, že v celé oblasti nového divadla proskakuje již dosti hojně přání, aby nové divadlo nezůstávalo bez opery; »aspoň trochu aby ji pěstovalo.«

Nicméně heslo činohry opanovalo. Není sice ještě zcela vyloučeno, že by mohlo se zaměniti za heslo »činohra a komická opera,« jež by po nových úvahách mohlo býti vydáno. Ale dnes pracuje se výlučně pro činohru, i možno dle všeho čekati, že při činohře zůstane, ačli samé činohře se nevyskytnou překážky, jichž odstranění by nezáviselo na pouhé vůli těch, kteří společně mají míti rozhodující vliv na nové divadlo.

Bez jistého vlivu nezůstane při tom ani stránka peněžná. Městské divadlo Vinohradské nemá totiž naději na nějakou roční subvenci. Správa jeho byla nucena vejíti v závazek takový, že sama, jen svým nákladem a z příjmů divadla povede nový ústav — beze všeliké opory jiné! Co to znamená, viděti prostě z té skutečnosti, že Národní divadlo se opírá o roční subvenci bezmála 300000 K — kdežto scéna Vinohradská nemá míti subvence ani haléře! A nad to podnikatelstvo její — Spojené Družstvo Národního divadla v Praze — musí nejen vésti divadlo — zvláště postarati se o řádný a dostatečný personál umělecký i správní — nýbrž i vlastním nákladem opatřiti všechen divadelní fundus instructus, dekorace, nábytek, rekvisity! Obec městská svým nákladem zakoupí dekorací jen za 30.000 K.

Při tom všem obecně se očekává a žádá, aby Městské divadlo Král. Vinohradů vedeno bylo ne jako divadlo předměstské, nýbrž jako divadlo veliké, celým způsobem činnosti svojí blízké zemským divadlům, českému Národnímu a Pražskému německému, tedy jako české divadlo prvořadné.

Činnost jeho a cíle umělecké mají tedy býti s Národním divadlem stejny — ale hmotné prostředky velice, až nesrovnatelně jsou nestejny! Proto nelze pustiti se do provádění her bez všestranných a velmi rozvážných úvah: v prospěchu divadla a v prospěchu jeho vysokých cílův umělecky civilisačních nutno hned předem a velice pilně o to dbáti, aby hmotný základ divadla podle všelikého pomyslu lidského byl do celého budoucna co možná pevný.

Rozhodnutí pak musí být tím více obezřelé, anať zase opera předem sice počítati může na větší příjmy než samotná činohra, ale počítati musí také na výdaje o mnoho značnější. Dojde tedy zajisté na nejbedlivější uvážení všech okolností. Ale dnes, jak praveno, stanoveno jest, že nová scéna sloužiti má činohře samotné — všem jejím druhům, od nejveselejší, ale slušné frašky až k tragédii, od nejprostší a nejjemnější hry o dvou osobách a jednom aktě až k hlučné činoherní hře výpravné.

* * *

Jaký z toho vzejde zisk dramatické literatuře české, jaký dramatickému umění výkonnému?

Oběma ten, že jim pořízena jest nová scéna vyšších aspirací, že rozhodování o pracích a umělcích, kteří mají vstoupiti na jeviště, representující českou produkci a reprodukci, není nadále ponecháno jedinému činiteli, nýbrž rozdělí se napříště na dva tribunály umělecké, a že uměleckým závoděním, po případě i soupeřením přispěje se k vytknutí a dostihování nových a vyšších cílů literárních a uměleckých nežli posud.

Takový zisk jest a bude ne ziskem pouze toho či onoho divadla, nýbrž ziskem *všenárodním* — právě tak jako působení Městského divadla Král. Vinohradů nebude obmezeno jen na

hranice této obce, nýbrž připoutá k sobě interess nejširší, pracujíc k prospěchu obecnému, k duchovnímu prospěchu celého národa.

A vytknutí tohoto prospěchu není jen pouhou sebelichotnou a uspávající frásí, nýbrž pravdou, kterou potvrzuje sama posud dosti krátká minulost Národního divadla Pražského. Když Národní divadlo počalo působiti rokem 1883, podobnými slovy věštěno mu do budoucna — ačkoliv ani tehdá nikdo předem nemohl říci, jaké ovoce skutečné, a jaké to ovoce nové scéna jeho přinese. A hle, za samo jediné desetiletí přineslo Národní divadlo kulturně uměleckým snahám našim zvláště *dva* znamenité druhy zlatých jablek.

Prvním z nich bylo to, že scénou Národního divadla, způsobem pěstování her na ní, dána byla mimoděk pružina a podnět nejen celé řadě starších a mladších, nových autorů, tedy k rozvoji české produkce vůbec, a to intensity, jaké před tím nikdy nebylo, nýbrž i — za současného vlivu domácích a cizích proudů realistického směru — té svérázné jakosti, jež vedla k vytvoření české moderní činohry národní — od veselohry až k dramatu.

Jmena Lad. Stroupežnický, Jos. Štolba, Alois Jirásek, M. A. Šimáček, Al. a V. Mrštík, K. Leger, J. Ladecký, G. Preissová, Bož. Viková-Kunětická, Abel, V. Štech, F. X. Svoboda, J. Hilbert — beru je jen, jak mané mi připadají — a jiná znamenají ten vznik nového plnokrevného dramatu národního, k němuž dovedlo nejen nadání autorů, nýbrž i působení Národního divadla, autory k nebývalé činnosti podněcujícího. Ta jmena a díla, kterým jmena stojí v čele, znamenají — vzhledem k úctyhodné a nijak nepodceňované dramatické tvorbě dřívější a vzhledem k básnickým plodům Vrchlických, Zeyerův, Adámkův a jiných — v literatuře české přímo ***novou dobu české literatury dramatické.***

Ale nedosti toho: plody této nové doby — byť i ne každý jednotlivý — byly tak plny svěží mízy životní, že mocně a s účinem netušeným měly v zápětí jistý účin a důsledky rovněž netušené i na jiném, jim nejbližším poli. Bylyť to hry, ne vzaté ze života lidu, ale vytvořené motivy, shodujícími se více méně nejen se zevním kostumem života českého, nýbrž i se způsobem myšlení, duchem a povahou lidu českého, jeho četných jednotlivců.

Na jeviště vstupovaly nové původní, živé postavy, na jeviště vsunován umělecký, dramatickou formou podávaný odlesk života současného, odlesk, zabírající do sebe prvky skutečnosti — tedy všechny živly takové, které mohl a bezděky musel se skutečností porovnávat a jaksi kontrolovati každý divák a posluchač třebas i jen průměrné intelligence.

Jaký byl toho důsledek? Že také umělecká reprodukce byla přímo nucena dáti pracím na jevišti háv nejen všeobecně fantastický a »divadelní«, nýbrž neméně ke skutečnému, současnému světu hledící, divákem na přesnost kontrolovaný — od dekorací až ku všelikému, zraku třebas unikajícímu náčiní. »Naši furianti«, »Vojnarka«, »Gazdina roba«, »Vina«, »Svět malých lidí«, »Rozklad«

atd. atd. — toť byly ve výpravě takové originální novosti, jakými celkovým zevním kostumem a vnitřní psychologií svou se jevila díla sama. Vznikaly tedy pracemi nové doby režii naprosto nové úkoly, a byly jí také provedeny.

Ale na tom — na té zevní stránce — se nijak nepřestávalo. Ne obraz jeviště, ale *život* na něm, ztělesnění dramatu hereckými silami, zůstává cílem a vrcholem umění dramatického. Novými hrami moderního českého dramatu národního vznikly hlavní úkoly ne tak režisérům, jako především hercům samým. Realismus zlomil starý způsob podání a nahradil jej zenenáhla všade novým způsobem představovacím, od přednesu slova a zevní mimiky a gestikulace až k nejživotnější podstatě vnitřní, k nejživotnějšímu ztělesnění postav na jevišti.

K tomuto novému směru dramatické reprodukce nabádaly již i práce mimočeské, zvláště ruské, i některé německé. Vyskytlať se v těch literaturách již dříve díla rysů tak silných a mocných, že přímo strhovala výkonné umělce ke sbírání a uměleckému užívání vnitřních a zevních motivů, nejen jak kdysi bývalo z pouhé, uměním řízené fantasie, nýbrž současně i ze samé skutečnosti.

Ale tato mimočeská díla a jejich postavy nebyly a nemohly býti českému herci přece zcela blízké, jemu zcela známé. Leccos nás při reprodukci těch mimočeských her uvádělo v rozechvění a uznání zdařilých výkonů hereckých. Ale když jsme uviděli ruské herce hráti ruské hry, na německých jevištích Němce hry německé — jak jsme tu každý poznal, že jinonárodní, v tomto případě české, podání přece jen nevystihlo všechno to, co v těchto jinonárodních hrách bylo utajeno.

Jinak nastalo, když realistický směr belletrie nalezl náhle a do široka se rozlévající pokračování v literatuře dramatické. Tu teprve hrami realistickými herci českému vyvstaly úkoly, na nichž mohl dokázati celé nové umění. Znaje české postavy běžného života, znaje do jisté míry sebe sama, a chovaje ve vlastním nitru celá pásma citů, myšlenek, názorův a způsobů jednání, jakými se vyznačovaly nové životní postavy nových her, umělec Národního divadla byl herec s to, tyto postavy a tím celá díla zcela plnokrevně, zcela jejich duchem a zevním tvarem, uvesti na jeviště. Rozumí se herec — umělec takový, jenž měl plné pochopení toho, jaký nový úkol nastal jemu a celému divadelnímu umění — ať už pochopení bylo poznávací rozumové (Šmaha) či jen umělecky instinktivné (Mošna).

Tyto moderní realistické hry české měly za důsledek, že jednotliví umělci, vycházejíce od jednotlivých postav, které ztělesňovali, teprve těmito postavami nových realistických her českých byli uváděni na pravou cestu, po které vůbec lze a po které výlučně mají se tvořiti postavy dramat pro jeviště, postavy životné — do valné míry i tam, kde jsou u básníka jen postavami fantasie. Těmi realistickými hrami českými rozlilo se českým umělcům dramatickým plné světlo o vlastní podstatě dra-

matického umění reprodukčního, k jich a divadla svrchovanému prospěchu uměleckému. Kdož pak z nich byli mimořádné intelligence umělecké, použili nové methody i ku ztělesnění postav ve hrách nejen realistických, nýbrž i pozdějších moderních, hlavně nitrem lidí se zabývajících, i k zobrazování postav ve hrách staršího zrna, pokud jim vůbec bylo možná vlíti více živé krve nežli dříve.

Velice zajímavo bylo pozorovati tento duševní proces zvláště u paní Hübnerové a pana Vojana. Oba dva tito umělci, přišedše k Národnímu divadlu, úlohami staršího zrna a spůsobu kráčeli umělecky na počátku s jakousi nejasností o vlastní podstatě umění dramatického. Úlohy milovnické a salonní a provádění jich po starším spůsobu divadelním šly jim na počátku v jejich přání výše než jiné — ač bylo pozorovatelům zjevno, že v nich nedosáhnou cílů žádoucích, jejich nadání přiměřených. A byly to u nich právě jen realistické hry české a později i mimočeské, v nichž otevřel se jim pramen podstaty umění dramatického, jejichž postavami dobyli sobě po prvé skutečného uznání a jmena a jimiž byli uvedeni k novému spůsobu hereckého tvoření.

Moderním národním dramatem českým vyneseni byli vysoko nad dřívější hladinu svého umění zvláště Šmaha — jako režisér a herec a jako usilovný propagátor nového směru — Mošna, Vojan, Pštross, Hübnerová, Kvapilová, Křepelová a Volfová, tyto poslední dvě umělkyně po tu dobu nedosti oceněné. I Bittnerové a Slukovu přinesly hry nové doby jistý prospěch umělecký, třeba ne takový, jaký umělcům právě jmenovaným.[1])

Tím pak, že jednotliví umělci vzali sobě odtud podnět k novému, dokonalejšímu prostudování a ztělesňování postav pro jeviště buď vědomě (na př. Šmaha, Vojan, Kvapilová, Hübnerová, Pštross), anebo bezděky, získalo velice vnitřní životné tvoření postav a tím celých her. A to — zvláště v českých hrách — měrou takovou, že plným právem možno říci, že koncem let osmdesátých na jevišti českém Národním divadlem nastala od dřívějších časů odlišná *nová doba českého umění dramatického.*

Podle svého nadání a pochopení těžili z jejího klokotného varu — na počátku nedosti ceněného — arci jednotliví umělci více, jednotliví méně. U jednotlivých (Vojan, Šmaha, Kvapilová, Hübnerová) stala se přímo východiskem a zdrojem životní síly k jejich dalšímu pozoruhodnému vzrostu uměleckému. —

* * *

Jaký umělecký neb literární zisk přinese našemu duchovnímu životu Městské divadlo Král. Vinohradů, nelze dnes ještě arci říci. Ten vytryskne dílem z jeho vědomého snažení uměleckého, dílem z geniálních plodů básnických, dílem i z rozličných vlivů

[1]) Jakými cestami kráčeli k svému zdokonalení jiné síly umělecké, nespadá v obor těchto řádek.

cizích. Snad se objeví dalším povznesením umělecké úrovně divadelní, snad nějakými zjevy, o kterých nelze míti předem tušení.

Ale jestliže Národní divadlo novou svěžestí ve tvorbě dramatické a snahou uměleckých sil, přivedených na nové cesty k jejich rozvoji, přineslo literatuře i dramatickému umění značný prospěch hned v prvních letech svého trvání, lze tím spíše doufati, že umělecké zápolení obou divadel bez jistého zisku nezůstane byť i netěšila se obě divadla stejným prostředkům.

Ziskem pro reprodukční umění dramatické a pro všechno divadelnictví české bude již sama ta skutečnost, že divadlu českému zřízena nová veliká scéna, že do poměrů pevných a pravidelných shromážděn bude nový soubor uměleckých sil dramatických a že tento soubor bohdá silou nejsvěžejší a s radostným zápalem chopí se úkolů jemu daných. Ziskem pro umění tvůrčí bude, že dramatická literatura česká dosáhne nového v našich poměrech prvořadného jeviště, že se jí uvolní, rozšíří její pole. Ziskem všeobecně kulturním bude pak, že vedle původní produkce bude zároveň možno, mnohem více než dosud, pěstovati vynikající dramatické plody i jiných literatur, a tím vlivu jejich více přiblížit i původní tvoření domácí.

Záležeti bude arci velice mnoho na sestavení uměleckého souboru nového jeviště. Zákonem jediným při jeho sestavování může a smí býti: vybrat a získati Městskému divadlu nejlepší síly umělecké, které získati bude možno. A sestavený soubor ujmouti v pevné a soustavné vedení umělecké, aby částice jeho co možná nejlépe a nejdříve slily, sehrály se v uměleckou jednotu, v níž by při vysokých cílech uměleckých sobě rozuměly, spolu umělecky závodily a jedna druhou stále k dosažení vyšší úrovně pobádaly.

Vedle souboru uměleckého záležeti bude svrchovaně na pořadu her do divadla uváděných. Ve hrách a v jejich podání tají se pro divadlo vše — v tom také bude tkvíti celá budoucnost nového divadla, jemuž jest přáti, aby účinná pozornost a láska veřejnosti jemu nahradila, co mu scházeti bude žádoucích podpor, jakým se těší zemská divadla. Ve smyslu veřejnosti pro umění a v zábavě, kterou obecenstvo nalezne ve hrách jím prováděných bude také jediný jeho nadační zdroj. Kéž ku prospěchu umění objeví se tak vydatným, jak toho zvláště u divadla jest potřebí!

Královna Barbora.

Královna Barbora za noci,
by list svůj dopsala, chvátá:
»... též stvrdím vám všecky výsady
a držet chci kompaktáta.

A pro tebe, pane z Kunštátu,
zvlášť chystám úřady jiné,
jen na trůn co český usednu
a škůdce náš společný zhyne!...«

A královna dopsala dlouhý list
a na mžik upadla ve sny,
však náhle v kříži se prohnula
a ve smích vypukla děsný:

»Ach, myslíte, zpozdilí pánové,
že pro vás krk dávám v sázku?
Co do vašich hádek a třenic mi,
chci lásku, chci lásku, chci lásku!

Co hádky mi vaše, věčný spor,
zda v jedné či pod obojí?
Jen k vyprahlým prsům přitisknout
chci hlavu, miláčku, tvoji!

A z kalichu rtů tvých přijímat
i víno tvé duše i tělo,
až v očích by sladkou únavou
a závratí lásky se tmělo!

A pomstít to srdce zrazené,
to ženy žíznící jarmo,
jež o lásku, o věrnost volala
a tolikrát darmo, ach, darmo!«

V tom na chodbě náhlý křik a šum
a bušení v dubová vrata.
»Ó, královno, prchni, spas se, spas!
Ó, královno, pozdě — jsi jata!«

Ant. Klášterský.

Kambyses.

Vše, čeho jen se vůli zachtělo,
co lidu zákonem se mělo stát,
Kambyses Prexaspovi říkával,
jenž vzkazy jeho hlásil poslušně,
ať blaho nesly — nebo sily smrt.
Syn starcův, platan volně líbaný
čarovným dechem ohně z oblaků,
číšníkem stal se dvoru králova.
Byl dobrý, něžný, milý každému
ten štíhlý jinoch, sličný jako sen.

Rád by byl věděl mocný Kambyses,
jak o něm lidé v nitru smýšlejí.
Sám se jich tázat přece nemohl —
stud, bázeň zavřely by upřímnost.
I kázal, Prexaspes ať vyzví vše.

Prexaspes šel a brzy vrátil se.
»O, králi, chválou tvou zní mnohých řeč,
však jiní vinou pití jmenují,
jež vlády nabylo již nad tebou,
že rozum v šílenství až dohání
a krutostí tvé činy znamená.«

Kambyses řečí takých nečekal.
I král, jenž na svých cestách rozséval
jen smrt a nářek duší týraných,
jenž v Memfidě a celém Egyptě,
kam vedla Pelusia rovina,
lebkami po sta, sta let zbělená,
ni rovů mrtvých klidně neminul
a kosti jich jak kámen rozmetal,
jenž spousty vojů zahnal do pouští,
kde v horkém písku bídně zhynuly,
jenž ani bratrů, sester nešetřil,
kynutím ruky kosil poddané,
chtěl dobrým, mírným slouti u lidu.

Však krále kárat veliký je hřích
a trestu zasluhuje zločin ten.
Což lhal by Kroisos, který kdysi děl
byv tázán, zda se rovná Kýrovi
Kambyses, otci svému mrtvému:
»Ó, synu, nejsi jemu podoben,
neb nemáš syna, jehož zrodil on

a kterým světu život, záři dal.«
Což lhali všichni jeho dvořané:
»Nad Kýra tebe cenit musíme!
Na moře, v Egypt říši rozšířil's
a jmeno perské všude zavládlo.«

Blesk hněvu zaplál v oku tyrana,
a ústa jeho zkřivil úšklebek.
Snad také Prexaspes s tím souhlasí,
co jemu vytýkali Peršané?
Však brzy přesvědčí se, že to lež.
»Rci, starče, věříš, co lid povídá?« —
»Ó, pane, lidé zlí a lživí jsou,
však pokyn jejich mnohdy dobrý jest.
Vždyť člověk hřeší, ani nevěda,
zda vina jest a hřích, co vykonal.
Lid mluví mnoho - má i pravdu rád.«

»Vím, jaký skutek tebe přesvědčí!«
Král vzkřiknuv skočil k stěně po šípech
»Hleď, syn tvůj v šeru dlouhé předsíně
o stěnu opřen čeká povelu,
by prázdný pohár znova naplnil.
Když do prsou mu nyní vnikne šíp,
lež lajná ústa lidu hlásají;
však chybímli, nuž, pravdu mluvila.«

Luk napjal, hbitě střelu vymrštil.
I klesl jinoch smrti netuše,
jak blízko, blízko kolem kroužila.
Do srdce zaryl se mu střely hrot.
Král zajásal a zvolal k starcovi,
jenž zlomen hořem k synu přiskočil,
chtě chrániti ho vlastním tělem svým:
»Zda přesvědčili tě již bohové,
že nejsem šílen, jak lid povídá,
že dobrý rozum, jistou ruku mám?«

Žil dále stařec tiše u krále
a sloužil jemu mlčky pokorně,
jak by se s osudem byl spřátelil. —
Však tajně volal k bohům o pomstu.
A pomsta přišla — dlouho nečekal.

Za nocí těžkých, dlouhých bez spánku,
královou hlavou děsné příšery
v zástupech táhly divých, hrozebných,
a často zněl křik z jeho ložnice,
jako by plašil přízrak od sebe,

jenž hrozc zkázou v žilách staví krev.
Po takých nocech klopil k zemi zrak
král ssinalý, když starce potkával.
Jenom když mnohým vínem opojným
krev znova zvířil, zdusil v nitru pal,
a spánek jímal údy znavené.

Kdys plana vínem seděl při hodech,
když sluha přikvapiv mu zvěstoval,
že v blízkém lese vzácná těká zvěř.
»Nuž, vzhůru, bez prodlení na honbu!«
Na koně spěchal král se vyhoupnout,
však opojené údy selhaly,
zpět skácel se, hrot meče vlastního
se hluboko mu zaryl do prsou, —
a vítězná smrt hody slavila
v stenání jeho, v nářku dvořanů.

Václav Burian.

Roku 1866.

Druhá kniha Budějovických vzpomínek

Václava Vlčka.

(Pokračování.)

»Jsi tu dvě neděle,« prohodil Nováček, »a ještě se neznáte?«

»Od slyšení jsem slečnu poznal velmi záhy, hned o císařských jmeninách,« pravil jsem. »Když s kůru znívala ženská sola, ptal jsem se žáka vedle sedícího, kdo jsou ty výtečné zpěvačky —«

Slečnin pohled se povyjasnil, ale namítla: »V Praze jste byl jistě zvyklý ještě docela jinému zpěvu.«

»Při studentských službách božích dokonce ne.«

»To vy jen tak říkáte z milosrdné shovívavosti k nám venkovským dilettantkám.«

»Ne, mluvím pouhou pravdu a mohu to dokázat. Po deset roků jsem jako gymnasista a potom už i jako učitel chodíval na studentské boží služby do ‚zrcadlové kaple' v Klementině. Je snad pouze o polovičku větší než tento sál, podlaha její jest už pod zemí, okna má pouze po jedné straně, i jest v ní proto vždy šero. Když se tam studující nahrnuli, byla přeplněna, a pohled na ně podobal se pohledu na veliké, husté hejno vran na temném poli pod zamračenou oblohou.«

»Nemalujete příliš grau in grau?« prohodila slečna.

»Nelze jinak, kde bych vzal jasných tónů? Ani barvy stěn v kapli nejsou světlé, a mimo studenty žádné jiné obecenstvo tam

nepřicházelo, z ženských, které už svým zevnějškem v každé společnosti jsou co květiny v zahradě, na louce i na poli, žádná tam vůbec ani nohou nepáchla. Abychom pak se dostali k tomu zpěvu: mše bývala vždy jen tichá a tedy krátká. Na maličkém kůru nebývalo nikdy žádné jiné produkce, nežli že musikální student zasedl u varhánek, velikých jen jako prostřední almara, a intonoval nějakou píseň, přes příliš často jednu a touž:

Pozdvihni se duše z prachu,
zaleť k rajským končinám,
s básní, ale beze strachu
vstup ve věčné lásky chrám.

Oč lépe mají to gymnasisté tady! Usedají v prostorném, jasném a vzdušném kostele, znamenitém svou stavitelskou krásou, a s nimi v něm koná pobožnost také jiné obecenstvo, jmenovitě ženské —«

Slečna se usmála. »Myslíte, že je to dobře, když tam i ženské jsou?«

»Ovšem.«

»Je vidět, že jste liberální profesor.«

»Stejně liberální jsou též profesoři duchovní, k tomu řeholníci: kdy by měli za to, že přítomnost ženských je na závadu, dojista by vodili žactvo k službám božím do místností, kde by bylo tak samotno, jako v oné zrcadlové kapli. Už v ráji bylo řečeno: ‚není dobře býti muži samotnému.‘ A v taneční síni — «

»Ach,« pohnula sebou živě zpěvačka, »z kostela do taneční síně — to je příliš veliký skok!«

»Menší v praxi než v theorii. Ve skutečném životě zcela pravidelně titéž lidé bývají spolu ráno v kostele a večer v taneční síni. Ostatně také u věcí velice rozdílných shledá se jistá podobnost. Nuže, kdy by v jedné síni měli tancovati pouze mužští a v jiné zas pouze ženské, nebyla by to jistě taková zábava, jako když mužští a ženské tancují spolu. A tak jest i dobře, když se obojí pohlaví schází ke společné pobožnosti, — proto jest to také v církvi všeobecně zavedeno a děje se i v kostelích klášterních. A vzpomeňte si na slova, kterými Göthe končí svého Fausta:

Das ewig Weibliche
zieht uns hinan.«[1])

Slečna se rozesmála.

»Jak se zdá,« pravil jsem, »vy posud nevěříte, že mluvím do pravdy?«

»Snad mi nezazlíte, myslímli, že je v důkaze vašem troška ironie nebo sofistiky.«

»Nuže uvedu ještě něco ze své vlastní zkušenosti, ze svých mladých let.«

»Tak starý pán!«

»Náš venkovský kostel byl velmi jednoduchý, na jeho výzdobu patroni tuze málo vynakládali. Z mého rodiště měli jsme do

[1]) Což věčně ženského, táhne nás vzhůru.

něho celou hodinu cesty, vždy málo pohodlné; i chodívali jsme do něho za všeliké nepohody: za větru a deště, za chumelenice i mrazu, někdy po kotníky blátem, někdy po kolena sněhem, někdy po kluzkém náledí. A přece jsem na něj všude, i v hlavním městě myslil vždy s radostí, ano s pohnutou duší. Proč? Protože jsem v něm zažil množství blažených chvil. A nejutěšenější byly vždy mé vzpomínky na zpěv, který jsem v něm slýchal jak dole tak obzvláště nad sebou, na kůru, kde mi ženské hlasy připadávaly jako hlasy andělů, zaznívající z nebes. Nechtěl bych za nic, aby můj život o ty blažené chvíle a utěšené vzpomínky byl chudší! Vy jste vyrostla v jiných poměrech, snad mi ani nerozumíte —«

»Ne, rozumím vám,« ujišťovala mě slečna — »dobře vám rozumím.«

»A tak tedy nepochybujte, že to není plané slovo, nýbrž mé upřímné přání, abyste nám při studentských službách božích hodně často na kůru zazpívaly. Řeknete amen?«

»S tou ochotou,« odpověděla slečna, »vždyť vůbec ráda zpívám.«

Když jsem jí, poroučeje se, podal ruku, opětovala moje stisknutí.

IV.

Ve čtvrtek dopoledne jsem se přesvědčil, že si Říhova Miloslavka pamatovala skoro každý tón, který jsem jí včera poradil. Avšak večer přišel ke mně otec její v Besedě s rozpačitou tváří.

»Nehněvej se,« povídal, »ale naše děvče tě modlitebně prosí, abys s ní zejtra udělal ještě jednu zkoušku.«

»Snad na ni nejde tréma?«

»Skoro se bojím.«

Když jsem v pátek po jedenácté hodině přišel k Říhovům, slečinka se mi velice omlouvala, že tolik hřeší na mou dobrotu.

»Jak odejdete,« pravila, »pozbývám vší důvěry, a zdá se mi, že to říkám pořád hůř.«

Ale potom deklamovala zcela dobře, tak že jsem již neměl co jí opravovati. Držela při tom desky, které jí knihař na rychlo zhotovil.

»Nemějte žádných starostí,« přimlouval jsem jí, »není pochyby, že všecko dopadne šťastně. Jenom jednu maličkost ještě: Tyto desky nemůžete vzíti na divadlo.«

Zarazila se: »Nejsou dost hezké?«

»To nepravím, ale jsou příliš veliké, jako pro noty, a zakrývaly by vás od pasu až po obličej.«

»Ale pro Pána Boha — jiných už si nemohu opatřit!«

»Také není třeba, — vyberu doma některou úhledněji vázanou knihu a večer vám ji přinesu, abyste si rukopis do ní vložila. A ještě jednou opakuji: buďte bez starosti! Už se do pro-

slovu ani nepodívejte, raději celé odpoledne zpívejte veselé písničky.«

Večer jsem se v divadle odebral nejprve na jeviště. Se mnou zároveň přicházeli poslední členové zpěváckého sboru. V garderobě našel jsem manžely Doubravovy a slečny Králové, všecky v plesovém obleku.

»Komu nesete tu krásnou knihu?« optala se mne slečna Josefína.

Ukázal jsem jí poslední stránku a konečná slova.

»Das ewig Weibliche
zieht uns hinan,«

čtla i zasmála se. »Faust? Z toho snad tu nebude dnes nikdo přednášet?«

»Je to pro slečinku Říhovu, aby ho užila místo desk. Ještě tu není?«

»Už jsem ji tu zahledla — tatínek přišel s ní.«

Našel jsem tatínka i dcerušku na šerém místě v kulisách a hodně jsem se zarazil. Dívka nepodobala se herečce, která má na kothurnu přednášeti pathetické verše, — měla krátké sukýnky a vypadala jako žačka, jež má panu farářovi do své nové osady vjíždějícímu odříkati veršované přivítání. Ke všemu pak jsem ještě na první pohled poznal, že otec i dcera jsou jaksi znepokojeni.

»Jen si pomysli,« žaloval mi Říha, »dělá hlouposti.«

»Co pak?« tážu se.

»Neměla jsem ten úkol na se brát,« promluvilo děvče tlumeným hlasem.

»Nic, nic,« protestoval jsem, »teď žádné vrtochy!«

»Nemohu se tam postavit . . .« ukázala hlavou k oponě. »Může se říci, že jsem náhle ochuravěla . . .«

»A vaše programové číslo? —«

»Nejlépe, když proslov přednesete sám — nikdo to tak nedovede jako vy.«

»Ale vám přece nic neschází!«

»Tuze mnoho mi schází,« odtušila Miloslavka hlubokým rozechvěným hlasem, — »jen se podívejte na mě a tam na ty dámy,« ukázala ke garderobě, a slzy jí skočily do očí.

»Nebuďte bláhová,« domlouval jsem jí, »vy svůj úkol provedete zrovna tak dobře jako ty dámy.«

Rychlým krokem přistoupil k nám Chmelík.

»Divadlo je nacvokováno,« oznamoval nám vesele, »i pan biskup sedí v lóži. Pan krajský Grüner a jiné úřední ‚špice' jsou zde a volky nevolky dnes demonstrují s Čechy. Z Germánů přišel toliko purkmistr Claudi, asi tak rád, jako by ho sem za vlasy tahal. Bude mu zde po ty dvě hodiny příjemno jako nahému v trní, když charakter divadla je dnes tak málo německý! — No, už počínají hrát ouverturu.«

Já řku: »Udělej, tatínku, Miloslavce křížek, a ty, příteli Orfee, postav ji na její místo před svůj chorus.«

Ona ještě váhala. I chopil jsem ji za ruku sám a dovedl jsem ji mezi oponu a zpěvácký sbor, který jeviště v polokruhu vyplňoval. Upravil jsem ji, jak má státi.

»Až vytáhnou oponu,« řekl jsem, »zvolna pozdvihněte ruce, rozevřete knihu a spusťte.«

»Ale vy odsud neodejdete?« ptala se skoro úzkostlivě.

»Ne, postavím se tuhle do kulisy.«

Orchestr dohrál, opona šuměla vzhůru; nastala minutka hlubokého ticha, v které mně samému bylo dosti nevolno. Nyní jest také obecenstvo překvapeno, spatřujíc na jevišti před černým mužským zástupem nepatrné děvčátko v krátkých bílých sukýnkách. A jak jest asi jí? Překonáli svou sklíčenost? Nezpůsobíli trapného dojmu? Spustíli vůbec?

Zvolna pozdvihuje ruce, otvírá knihu, pohledne do ní, upře zraky do hlediště a počne hlásati:

Slyš — »Běda!« rozléhá se po kraji
a úpěnlivý nářek proráží
i nebes klenbu! V reji zběsilém
se zmítá úžasně dav plamenů —

Tón pravý, hlas plný a mocný, jakým otřásá i posluchači méně citlivými tragédka. Obecenstvo už ani nevidí tu drobnou postavičku, ale slyší neobyčejný ženský hlas, který tu silou, tu tklivostí svou vniká do duše a budí v ní rozmanité city: hrůzu, slitování, bol, trpkost, útěchu, nadšení. Když přednašečka zvolala své poslední slovo: »Sláva králi, sláva národu!« — otřásalo se divadlo bouřlivým potleskem a provoláváním.

Pevným, vážným krokem a s hlavou vztyčenou odcházela dívka s jeviště. »Hle,« přivítal jsem ji, »nesete si vavříny.«

»Hněvám se na sebe,« odpověděla jaksi rozhorleně, — »odpusťte, že jsem prve jednala tak pošetile.«

Co jí slečny Královéa manželé Doubravovi gratulovali, jal se sbor na jevišti zpívati »národní hymnu«, a obecenstvo povstavši spojilo s ním své hlasy. Chmelík svým orgánem dominoval všemu tomu množství a ještě si při tom neopomenul zapolitisovati, proměňuje si některá slova textu:

Zachovej nám, Hospodine,
krále, národ, drahou zem —

a potom dále:

Osud rodu Habsburského
spjat je s Čechův osudem.

Odebral jsem se pak do hlediště, na své sedadlo v parterru, vedle Kubišty.

»S tou maličkou to byl odvážný pokus,« pravil mi potichu, »ale držela se ku podivu.«

Pověděl jsem mu, jak se najednou zdráhala vystoupiti a chtěla, abych proslov přednesl já.

»Pane, to byl kritický okamžik,« dí kollega, — »jak pak kdy by byla na tom setrvala? Co bys byl učinil?«

10*

Zasmál jsem se: »V případě železné nutnosti byl bych ovšem mohl vystoupiti pouze incognito. Některý z vousatých zpěváků na jevišti stojících byl by mně musel honem půjčiti své licousy, kníry a bradu, aby mne v hledišti živá duše nepoznala. Chmelík byl by musel oznámiti, že pro náhlé ochuravění slečny Říhové pan Sázavský nebo Blanický, Lipovský nebo Květenský přednese proslov a žádá p. t. publikum za shovívavost.«

»U p. t. publika byl bys také pod cizím jmenem a v cizích vousech našel ne shovívavost, nýbrž enthusiasmus!«

Opravdu byla radost seděti mezi tímto obecenstvem a dívati se na ně. Žádný chlad, žádná lhostejnost, neřku nuda — všude zářící oči, zanícené tváře, blahý úsměv na rtech. Nebylo to obecenstvo přesycené divadlem a uměleckými produkcemi, dostávalo se mu jich velmi zřídka a proto mu byly vzácné. Každé pěvecké i hudební číslo přijímalo s jásotem, za požitek, který mu byl poskytován, zahrnovalo hojnou pochvalou jak sbor tak i solisty, kteří si výkony svými povděku jeho také poctivě zasloužili.

Jedinou vadu měla tato krásná akademie, že jí totiž po dvou hodinách byl konec.

»Bylo to skvostné! Bylo to slavné!« libovali sobě lidé obojího pohlaví, opouštějíce v radostném rozjaření svá sedadla.

Já s Kubištou drželi jsme se ovšem pohromadě. Venku před divadlem přidružili jsme se k zástupu osob, které obklopovaly paní Doubravovou a slečny Králové, gratulujíce jim k dnešnímu velikému úspěchu. Byli tu mimo jiné advokát Vokáč, redaktor Doležal, z našich kollegů supplentů Klouček, oba Novákové a Ryčan.

»Lidé neodcházejí,« poznamenala slečna Josefina Králová, »a tamhle je hromada rozžatých pochodní: patrně jest ještě cosi na programu?«

»Arci,« posvědčil dr. Vokáč, »musíme si ještě posvítit na německý charakter města.«

»A na německou loyálnost,« řekl Doležal. »Až posud ji zdejší synové Germanie líčili jako křídlatého genia s tváří andělsky spanilou, s očima vzhůru pozdviženýma, an drží v levici zlatou pánev a pravicí na žhavé uhlí sype vonné kadidlo. Ale v nejnovější době s ní toto krásné přistrojení náhle spadlo, i objevila se pod ním stará ohyzdná Megera, jedovatých očí, házející na svou železnou, rezivou pánev látku, kterou je sice možno také v apatyce koupiti, kterou však nelze v dámské společnosti plným názvem jmenovati a která docela jinak páchne nežli kadidlo.«

Dámy se zasmály.

»Ještě jiný úkol máme,« dokládal kollega Klouček, — »vždyť pak je dnes svatého Vendelína —«

»Pravda,« dí slečna Josefína, »jmeniny dr. Grünwalda —«

»— a dr. Rzihy.«

»Je to zvláštní náhoda,« mínila slečna, »že zde jak vůdce české tak i vůdce německé strany jsou zrovna Vendelínové.

A skutečně dr. Rziha nepochází z německé nebo už dříve poněmčené rodiny?«

»Otec jeho byl Plzeňský mlynář, poctivý Čech,« vece Doležal.

»A jak se tu jeho syn octl mezi Němci?«

»Když vyrostl,« odpovídal Klouček, »pocítil v sobě rekovnou ctižádost a přísahal, že neli na celém světě, aspoň v celém Českém království on musí býti Vendelín První a Jediný. Právě konal advokátské práce ve Varnsdorfě, když ho došla zvěst, že na českém jihu, kde do Vltavy Malše vtéká, žije jiný doktor Vendelín, v celé obci na slovo braný a od svého lidu za hlavu a náčelníka uznávaný. ‚Toho vyzvu k potýkání! toho musím přemoci a pokořit, abych zůstal Vendelín První a Jediný!' zvolal Plzeňský rodák, navoskoval a zašpičatěl si kníry jako husar, vytrhl z Varnsdorfu a táhl dnem i nocí na jih, až přirazil do Českých Budějovic. Když shledal, že tu dr. Vendelín Grünwald vede českou stranu, nabídl své vůdcovské služby Němcům, a oni je přijali.«

»Dělají,« tvrdil Doležal, »jako by v jeho kerndeutsch přirozenost skalopevně věřili, — když svou velkou hubou mele německé otruby tak hlučně, jako tatíkův mlýn v Plzni dobrou českou mouku, oni při tom ani nemrknou. Nicméně prý mu dnes k jeho svátku dali vázaného krabičku živých švábů rovně ze Švábska objednaných a párek živých krys v samém Frankfurtě chycených; tato zvířátka mají se v obydlí jeho rozplemenit a v jich ovzduší má se jeho německý charakter tužit a sílit.«

»Mimo to,« podotkl Jan Novák, »prý shánějí recept na mast, kterou by se denně natíral tak dlouho, až by se ze své původní české kůže svlíknul jako had.«

V tom se na místě, kde bylo viděti planoucí pochodně, ozvala hudba a tichou nocí rozlehal se jarý nápěv písně:

Těšme se blahou nadějí,
že se vrátí zlaté časy,
že se nám zas vyjasnějí
české meče, české hlasy...

Pochodně a hudební kapela hnuly se k velkému náměstí a hustý, dlouhý průvod následoval za nimi.

Paní Doubravová zavěsila své rámě do paže manželovy. »Ale mámeli mašírovat, jak se patří,« napomínala ho, »nesmíš dělat sáhodlouhé kroky.«

»Dobrá,« odtušil on, »budu dělat krůčky jako vrabec.«

Když jsme došli k náměstí, pravil dr. Vokáč: »Vedou nás rovně, ale měli jsme radší náměstí obejíti dokola.«

Karel Novák namítl: »I takhle bude mnohé šlechetné duši pokaženo spaní.«

A Doležal připojil: »Snad i Samson tamhle na kašně bude znepokojen.«

»Samson?« divila se slečna Josefína. »Vždyť je kamenný!«

»Dlouho tu stával jako pravý sloup,« pokračoval Doležal, »zdálo se, že se ho pranic nedotkne. Ale v poslední době vyšlo

na jevo, že si všeho všímá, co se děje kolem, a že mu z toho leccos nejde pod vous. Tuhle v noci při měsíčku prý městský policajt pozoroval, že není ve své obyčejné míře. ‚Co pak voni, fotr, dnes dělaji takový ksichty?‘ ptal se ho. ‚Nejni jim snad v kamnovci košer?‘ ukázal na žaludek. — ‚Nebylo by divu,‘ zahučel Samson, ‚člověk toho zde ničko slyší tolik, že by mu to mohlo vnitřnosti zkormoutit. Poslouchejte: že prý teď vaši páni na rathouze nechtějí v městě nikoho trpět než Němce?‘ — ‚Jo, jo,‘ svědčil policajt, ‚to je jednou rychtyk.‘ — ‚A že prý také mne odsud chtějí vystrnadit?‘ — ‚Jich? Voni přece nejsou Čech?‘ — ‚Ani Čech, ani Němec, jsem žid, jak je i každému školákovi povědomo ze starého zákona.‘ — ‚Žid, to nevadí,‘ poučoval policajt Samsona. ‚Je tu dost židů, kteří sou pánům v rathouze libent a dostali se s nima pod jednu čepici, jenže holt říkali a furt říkaji: Wajs Got, m'r sajn dajč. Vědi, von si tu taky Čech může podobným spůsobem pomoct, jen když nejni pytlem přes hlavu praštěnej. Dyť pan doktor Rziha taky byl prve Říhou, a přece si pomoh k největší šarži mezi zdejšíma Němcema, i drží rád palec těm, kerý to dělaji podle jeho mustru. Chtějili vědít, brácho, já sem vyrůstal jako Vojta Kvapil, můj kollega jako Matěj Jirsák, druhej jako Tomáš Kužel: teďkonom se jmenujeme Adalbert Quappill, Matthias Giersack, Thomas Kuhschell — a je kút. Dostali jsme ánštelunk, máme vod města živobytí, lidé mušeji před náma mít rešpekt, a po leckom se můžeme i povozit. Tak i voni, fotr, potřebujou se jen podpisovat Saamsohn nebo Schaamsohn, a vostanou na svom fleku. Páni chtěji vodsud vystrnadit c. k. školního radu Svobodu, ale z židů ani špinavého handrláka, kerej kupuje kůžičky nebo třebas i kradený věci. A jesli voni chtěji, aby s nima páni z rathouzu zacházeli jako miliusové, nemeškaji a daji se zapsat mezi turnery.‘ — Samson pořád ještě bručel jako nevrlý medvěd: ‚Co pak já mohu chodit mezi ty kloučky a dělat s nimi opičí komedie na bradlech, na hrazdě nebo při koloběhu?‘ — ‚Ale, synu Davidů, dyť to vod nich nebude nikdo žádat; už teďkonom sou u toho spolku větším dílem jenom geistige Turner,[1]) kerejm bradla, hrazda a koloběh jsou španihelská vesnice.‘«

Doležal byl by své vypravování o Samsonovi asi ještě prodloužil, protože u posluchačů, zvláště u dám, vzbuzovalo veselost; ale průvod se již otočil do Židovské ulice, za chvilku se zastavil, hudba umlkla, a místo ní se ozval zpěv mužského sboru.

»Zde přece nebydlí ani český ani německý Vendelín?« povídám Doležalovi.

»Bydlí zde pan krajský Grüner,« dí redaktor, »kterému platí tato ovace, ovšem ne jako švakrovi dr. Rzihy, nýbrž jako zástupci vlády.«

V domovních vratech objevil se pan krajský, a když dozněly poslední zvuky písně, děkoval pohnutým hlasem za vzácnou

[1]) Duchovní turneři.

poctu, v jeho osobě prokázanou vládě, děkoval za city loyálnosti a vlastenectví, projevené krásnou, povznášející slavností, která tak důstojným spůsobem uspořádána o výročí památného dne, potom si s dr. Vokáčem, v popředí stojícím, podali obě ruce a opět i opět si jimi potřásali.

»Sláva!« vykřikl kdosi v zástupu.

»Sláva! Sláva!« opakovalo všechno množství.

»A teď,« zahučel Doležal do vousů, »po vší té sladké vodě je čas na sklenku ohnivého vína.«

Průvod se za pochodněmi hnul ke Krajinské třídě, a kapela spustila melodii, do které hned vpadli silní, cvičení hlasové mužští, Chmelíkův první:

Naprej zastava slave!
  na boj junaška kri!
za blagor očetnjave
  naj puška govori.

Z oržjem in desnico
  nesimo vragu grom,
zapisat v kri pravico,
  ki tirjajo naš dom.

V Krajinské třídě skoro již u Pražské brány zůstával dr. Grünwald, starosta Besedy, i uspořádáno mu zastaveníčko jak zpěvem, tak i hlučným provoláváním.

»Přijde také dolů?« tázala se paní Doubravová. »Či snad promluví z okna?«

»Ne,« odpověděl Doležal, »jsou tam u něho nahoře dr. Jungmann, Vokáč a Zátka, ti ho za námi přivedou do Besedy —«

»— a Doležal,« připojil Klouček, »jej oslaví velikou řečí.«

»Tak velikou,« řekl Doležal, »že snad bude trvat celých pět minut.«

»A teď bychom byli pod širým nebem hotovi,« ozval se vedle nás Chmelík, »leda bychom ještě chtěli splniti dvornou povinnost a roztomilým sousedům, kteří také za noční tmy bdí nad německým charakterem města, dáti pozdrav na rozloučenou.«

Když se průvod vracel do Židovské ulice, hudba k pochodu zahrála notu »Cikánovy píšťalky«:

Náš tatíček nebožtíček
  ledacos věděl, —

a hnedle na sta hlasů zpívalo:

Z kapsy vyndal píšťaličku,
  oheň rozdělal,
Jak zapískal, všecky šváby
  z domu vyvolal:
musel šváb ze vrátek
  zrovna nebo nazpátek,
potom dostal červeňoučký
  kabátek.

Když zapískal na píšťalku
po vsi, po městě,
hned za ním německé myši
byly na cestě:
musely vandrovat,
podle jeho tancovat,
s hráze chutě do rybníka
hopcovat.

Průvod utichl až u Besedy, kterou potom hosté naplnili do posledního místečka, aby v radostné zábavě, za nadšených řečí a hojných přípitků, za zpěvu a hudby pohromadě strávili celou noc.

V.

V pondělí, jda po jedenácté hodině z piaristské budovy, potkal jsem na dolejší chodbě našeho ředitele P. Placida Hammra; v úzkém klobouku a přepásané klerice bral se od širokých schodů k skleněným dveřím, vedoucím do veliké klášterní zahrady.

»Chci se trochu okysličit,« pravil. »Byl jste již v našem sádku?«

»Nikoli — jen jsem tam nakukoval.«

Ředitel otevřev dvéře kynul mi dovnitř: »Jeli vám libo --«

»Rád se podívám, nebuduli vám v ničem překážeti.«

»Ani dost málo.«

Zahrada byla rovná jako stůl, měla ovšem již podzimní vzezření, ale podle písčitých cestiček se na nízkých trsech pestřilo ještě dosti květů, a také na vysokých keřích se tu a tam ještě bělaly růže. P. Hammer uřízl pěkné, polorozvité poupě — a byl tak šarmantní, že mi je sám chtěl zatknouti do dírky u kabátu.

»Je to radost,« řekl jsem, »míti tak pěknou zahradu při domě, uprostřed města —«

»Jenže je to zahrada klášterní,« vpadl mi ředitel do slova, »vysokou zdí ohrazená, tichá, osamělá, tak že se v ní — a to ještě dosti zřídka — objeví leda černá mnišská postava. V takové byste vy asi neměl stání.«

»Myslíte?«

»Myslím, že patříte k povahám, které to láká do veřejné areny, do hluku a víru života.«

Usmál jsem se: »Kdo by takovému lákání podléhal, v městě tak idylicky tichém, jako jsou Budějovice, nacházel by velmi skrovnou příležitost vrhati se do hluku a víru života. Ale pro mne, i kdy by mi bylo souzeno žíti v samé Paříži, mělo by takovéto líbezné, tiché ústraní zcela zvláštní kouzlo, třeba je ohrazovala ještě vyšší zeď.«

»Tak?« dí ředitel. »Nicméně jste asi nikdy nebyl v pokušení státi se řeholníkem?«

»Nebyl. Ale záhy ke mně přistoupilo pokušení jiné, podobně jako k mladému Ovidiovi, po kterém bych mohl říci:

Et mihi jam puero caelestia sacra placebant
Inque suum furtim Musa trahebat opus.[1])

Ovidius chudák proto dostával i pardus metlou, mne však moji učitelé — prosím, i pouzí Němci Beer a Pauly — ještě povzbuzovali. A tak u mne už v jinošském věku dozrál pevný úmysl, že budu spisovatelem; na filosofickou fakultu mě pak vedlo hlavně přesvědčení, že úřad učitelský a činnost literární lze ještě nejspíše spolu spojiti.«

»Mnohé příklady to potvrzují,« svědčil P. Hammer.

»Jak učitel tak i spisovatel má věděti, jak to vypadá v areně, hluku a víru života; ale obojí činnost vede jej k tomu, aby práci svou větším dílem konal stranou od světa, mezi čtyřmi zdmi, v tiché samotě, jaká jest pravidlem v klášterní celle nebo v takovéto klášterní zahradě.«

Ředitel se s otcovskou přívětivostí dotkl mého ramene.

»Theorie vaše je docela správná,« pravil, »ale do praxe ji uváděti nebude vám snadno. Jiní vám nedají, jak vás beztoho skutečnost již poučila: sotva jste se zde octnul, již vás engažovali. Při české slavnosti předešlého týdne měl jste vynikající účastenství.«

»Ach ne,« odtušil jsem. »Že jsem napsal jakýs takýs proslov k akademii —«

»Mohli vašich služeb ke všemu dobře potřebovati. V Besedě promluvil jste také politickou řeč —«

»Pouze skrovný přípitek — připomněl jsem jedno druhé zajímavé faktum, ku příkladu, že v osudné bitvě na Moravském poli vojsko krále Otakara šlo do boje s heslem: Praha, Budějovice!«

»Ale co jsem já slyšel —«

»— povídali nepochybně lidé, kteří zas od jiných jen něco slyšeli,« spěchal jsem podotknouti. »Ale fama crescit eundo.« [2])

»Nu,« usmál se sardonicky P. Hammer, »nezapírejte.«

»Jsem toho dalek, abych něco zapíral. Zapírati dojista nenáleží k mým nectnostem — přesvědčíte se, že mluvím vždy velmi otevřeně. Ke zdaru slavnosti, o níž je řeč, byl bych s radostí co nejvíce přispěl, ale zásluha jeho patří jiným lidem, nemohu si jí dát připisovati.«

Ředitel změnil tón: »Jest pochopitelno, že si Češi zakládají na tom, co provedli, ale jiná jest otázka, byloli záhodno Němce tak popouzet a rozhořčovat.«

»Němce?« divil jsem se. »Oslavou říjnového diplomu?«

»To bych řekl.«

»Program slavnosti byl sestaven a proveden tak, že nebylo o Němcích vůbec ani slovo proneseno.«

»Ale celá slavnost byla namířena proti nim,« tvrdil ředitel.

---

[1]) Také já jsem už jako chlapec měl zalíbení v posvátných věcech nebeských, a Musa mě kradmo vábila k svému dílu.

[2]) Pověst roste při tom, jak jde.

»Pan krajský Grüner vyjádřil se o ní k velikému zástupu lidí, že to byla slavnost krásná, povznášející, a děkoval za city loyálnosti a vlastenectví, které při ní byly projeveny. Že by se mohla Němců nelibě dotýkati, o tom ani nehlesl.«

P. Hammer pokrčil ramenoma: »Tomu je v nynější politické situaci snadno rozumět.«

Já řku: »Odpusťte, ale takové mínění nejde mi do hlavy. Čechové přijali před pěti lety říjnový diplom s uspokojením předně proto, že jím císař a král sebe a všecky své nástupce slavným způsobem zavazoval vládnouti už jen ústavně, ne jinak.«

»Ano,« prohodil ředitel, »ale když pak ústava byla dána, Čechové se příkře postavili proti ní a nepřestali jí zamítati, až byla teď zastavena.«

»Měli k tomu své příčiny.«

»Ale jaké!«

»Myslím, že dosti podstatné,« povídám, hledě stále zachovávati vzezření, tón a způsob veselého, dvorného, příjemného společníka. »Dovolte, abych připomněl anekdotu, která před časem v novinách kolovala o ruském velmožovi — Demidov se tuším nazýval — a kterou jste nepochybně také četl.«

»Nepamatuji se.« ´

»Demidov byl veliký boháč, ale také veliký podivín. Mimo jiné zmanul si činiti všelijaké pokusy s náturou zvířat. Poručil ku příkladu, aby jednomu stádu ovcí jeho, hodně vyhladovělému, byly na oči přivázány zelené brejle, a pak je dal pustiti na dvůr k připravenému žlabu, v kterém však nebyla tráva, nýbrž jemné hoblovačky. Ovce klamány zelenými okuláry dychtivě chňapaly ve žlabě sem a tam, ale cokoli se jim dostalo na jazyk a na zuby, hned zase vyprskávaly. Když se nadobro přesvědčily, že v tom, co jim předloženo, není kouska živné potravy, jaly se nespokojeně bečeti a vrhly se k vratům, kudy chodívaly na pastvu. Pán kázal je opět a opět honiti zpátky k žlabu, ale marno bylo všecko násilné nucení, aby se přece pustily do hoblovaček. Při tom jim zelené brejle spadávaly a byly rozšlapány, konečně i žlab se svalil na zem — a bylo po experimentě.«

P. Hammer nemohl se ovšem k mé anekdotě mračiti ani nevrle odpovídati.

»Říká se,« pravil, »že si theolog v každém případě dovede pomoci citátem z bible; k tomu možno doložiti, že poetovi, když nezbývá nic jiného, musí takovou službou prokázati podobenství.«

»Zkusím se tedy vyjádřiti jinak,« pokračoval jsem. »Když se ukázalo, že pověstný dr. Bach je státnický břídil, když se svým systémem despotického absolutismu, nesmyslné germanisace, pašovské byrokracie a policejní libovůle udělal po dvanácti letech bankrot, a když po jeho propuštění vydán byl říjnový diplom, přirozenou měrou se očekávalo, že se Habsburská říše na základě historicko-politických individualit, z kterých je složena, promění v ústavní monarchii — na způsob Anglie, kde si národ dle svých potřeb vytvořil konstituci a sdělává si skrze své zvolené zástupce

všecky zákony, kde král vládne pouze skrze ministerstvo, odpovědné parlamentu a jen potud v úřadě trvající, pokud má za sebou většinu poslanců. Avšak rytíř Schmerling, jenž měl zásady říjnového diplomu uvesti v skutek, rozuměl tomu jinak. Co národové! co historicko-politické individuality! co právo sebeurčování a podobné krámy! Co dlouhé vyjednávání, porady a debaty! Všecko se spraví zkrátka. I jal se pan rytíř vyráběti oktrojírky jako řezanku, a posílal svoje diktanda z Vídně do království českého, do království uherského a charvátského, do království haličského a do jiných zemí: ‚Zde je říšská ústava! Zde je širší a užší říšská rada! Zde máte své zemské zřízení a volební řády, mou patentovanou geometrií tak upravené, aby všude menšina mnou protežovaná obdržela v zákonodárných sborech většinu a převahu, i mohla na skutečné většině, nechť jest sebe početnější, provozovati svou vůli a moc. Moje oktrojírky jsou ode dneška svrchovaným nedotknutelným zákonem a jediným pramenem všeho politického a národního práva; kdo by jich nechtěl poslušně uznávati, kdo by proti nim něco veřejně promluvil nebo napsal, s tím ostře zatočíme; prostředků k tomu máme zásobu: hromadné konfiskace, hromadné ortely, pokuty, žalařování v těžkých železech, dle potřeby též bajonety a děla‘ —«

»Snad už dost!« zvolal ředitel. »Nač pak takové ukrutné hyperboly!«

»Ale Bože milý,« odpověděl jsem, »vždyť pak jsme toho byli denně svědky, jak hojnou měrou bylo těchto prostředkův užíváno! Také po vydání říjnového diplomu seděl u vládního vesla přívrženec násilné libovlády, zarputilý centralista a germanisátor jako Bach, ale zakrýval se konstituční škraboškou, ano dal se od svých ctitelů dokonce titulovati otcem ústavy; hnal státní loď do stejných nebezpečenství jako Bach, ale bankrot udělal už po čtyřech letech. Jeho oktrojírka byla zastavena, a jeho nástupce má nyní napravovati, co bylo za ta čtyři léta zkaženo.«

P. Hammer postaviv se proti mně založil ruce na prsou.

»Jest to ku podivu,« vece, »jak vášnivě vy Čechové útočíte na muže, kteří k tomu pracovali, aby Rakousko bylo jednotným a mocným státem.«

»Není to tak příliš podivno,« odtušil jsem, »uvážímeli, že tito státní mudrcové heslem jednoty a moci operovali hlavně proto, aby měli záminku zbavovati nás našich přirozených a historických práv, naší samobytnosti a svéprávnosti, naší národnosti a řeči — a upírati nám nezbytných podmínek k tomu, bychom v kulturním oboru mohli s jinými držeti stejný krok. Proti tomu bychom se neměli brániti? Což pak jednota a moc v pravdě jsou hlavní věci, kterých spořádanému státu potřeba?«

»O tom sotva může býti pochybnost.«

»Snad přece. Naši otcové viděli na své oči stát tak jednotný, že se podobal vojenskému, dokonale disciplinovanému táboru, a tak mocný, že to budilo podiv celého světa. Byla to Francie za Napoleona I. Svou vůlí a silou vládla celé Evropě,

jako vetchou třtinu drtila všeliký odpor jiných států, národů a panovníků, až konečně jařmo její považovali za nezbytné zlo. Byl to stát nejen mocný, ale zrovna všemohoucí, i zdálo se, že to tak potrvá též v dlouhé budoucnosti, dále než do ní lidský zrak viděti mohl. Ale trvalo to pouhý tucet let, moc i sláva francouzského státu rázem vzala za své, byl poražen a pokořen, i musel se říditi tvrdými rozkazy těch, nad kterými dříve byl prováděl svůj pych . . . Stát nemusí být jednotný, někdy vůbec ani jednotný být nemůže, nýbrž musí zůstávati soustátím. Jest tedy nepochybné faktum, že hlavním základem státu jest něco jiného než jednota a moc.«

»Totiž?« ptal se P. Placid.

»Justitia regnorum fundamentum.«[1])

»To ovšem není nic nového.«

»Ale zůstane to nezvratnou pravdou až do skonání světa. Stát nemusí být ani jednotný ani mocný, ale bude pevný, když bude řízen zákony, o kterých příslušníci jeho jsou přesvědčeni, že směřují toliko k bezpečnosti, dobru a blahu jejich, a když zákony budou prováděny tak, aby se každému dělo po právu a spravedlnosti, všem stejně, nikomu jinak. Nesmí býti jedněm přisuzováno nadpráví, panství, násilí, druhým však zkracování, křivda, útisk, poroba. Kde se nejedná dle těchto pravidel, dochází k tomu, co již osvícený církevní otec odsoudil přísnými slovy: ‚Civitates sine justitia sunt magna latrocinia.‘[2]) Bohužel, spatřujeme taková latrocinia i v státech křesťanských, kde by vedle spravedlnosti měla též láska býti hlavním základem; neboť řekl Pán Ježíš učedníkům svým: ‚Po tom vás pozná svět, že jste vyznavači moji, budeteli se milovati vespolek.‘«

»Nu,« poznamenal P. Hammer, »jen ať tedy také páni Češi jsou těchto slov pamětlivi a dávají v srdci svém více místa křesťanské lásce, než hněvu a záští.«

»Tuze rád bych řekl ‚amen‘,« povídám, — »ale Češi jsou hříšní tvorové —«

Ředitel se na mne zkoumavě podíval: »Připouštíte —?«

»Jsou to ti staří nenapravitelní beránci, kteří nepřestávají kaliti vodu vlkům a všelikými jinými způsoby je popouzeti a rozhořčovati.«

P. Placid musel v tu chvilku zrovna odkašlati a užiti kapesního šátku.

»Vy jste přece vlk, aspoň malý,« promluvil po této přestávce, »ale velice si libujete v tom, dělati ze svých českých rodáků trpící ovečky.«

»Já? Bůh uchovej!« namítal jsem. »Ukazuji pouze k tomu, že takovou povahu a úlohu a takový osud přisuzují Čechům jiní. Já dokonce nehodlám dávati svým rodákům do znaku beránka, — jen ať si tam nechají svého lva a napodobují ušlechtilé vlastnosti,

[1]) Spravedlnost je základem států.
[2]) Státy bez spravedlnosti jsou jen velké lotrovské peleše.

které tomuto silnému tvoru od jakživa též u lidí zjednávaly chválu a rešpekt!«

Na věži klášterního kostela zahlaholil zvon.

»Již poledne!« zvolal jsem. »Tak dlouho jsem vás meškal, — ale jsem tomu velmi povděčen, že mi byla poskytnuta příležitost pohovořiti a náhledy vyměniti s tak váženým, moudrým a vlídným mužem.«

»Prosím, prosím,« uklonil se lehce i P. Hammer.

»A již utíkám. Dobré chutnání, pane řediteli!«

»Přeju nápodobně.«

VI.

Odpoledne šli jsme ze školy s Kubištou, hodlajíce dnes vyjíti za město na východní stranu, k Dobré Vodě. Na velkém náměstí potkali jsme kollegu Kloučka, vracejícího se domů z některé české parallelky.

»Tak vy jste přece ještě v Budějovicích?« volal nám již v ústrety.

»Vznikla o tom nějaká pochybnost?« ptal se Kubišta.

»Včera večer darmo jsme vás očekávali v Besedě. Jaké to extravagance?«

Já řku: »Nemohli jsme jednou býti v Besedě, protože jsme byli na vesnickém posvícení.«

»Kde pak?«

»U českého zemana,« dí Kubišta, »blíže Hluboké. Myslili jsme, že tam budeš také.«

Klouček vyhrnul pysky: »Povídáte ‚u českého zemana‘, ale byl to nepochybně jen obyčejný sedlák.«

»Sedlák, statkář nebo zeman, jak libo,« pravil Kubišta, »jisto je, že o posvícení strojí hostinu truc biskupa.«

»Opatřil k ní také zvláštní tabulovou a taneční hudbu,« řekl jsem.

»— kterou řídil i prováděl jediný člověk,« dokládal Kubišta, »starý dudák, ale mistr.«

»Hm,« zahučel Klouček, »nebyl mezi hostmi také Hlubocký kníže?«

»Ten zrovna ne, měl asi jiné pilné zaneprázdnění,« odpověděl jsem, — »ale byl tam Hlubocký okresní tajemník.«

»Aha — černý Beran.«

»Se svou paničkou, která má tváře krev a mléko, roztomile se usmívá a při tanci se vznáší lehce jako pírko.«

»Víšli pak, že je politickou hrdinkou?«

»Jak to?« tážu se.

»Pochází z krajiny Mladoboleslavské,« povídal Klouček, »kde má své statky také kníže Rudolf Taxis. Ten uvázl za háček některého paragrafu, a pan rytíř Schmerling, nehledě k jeho knížecí hodnosti, dal jej odsouditi stejně přísně, jako potulného dlouhoprsťáka. Když si kavalír odbyl trest, vlastenecké dámy

učinily mu veřejnou ovaci, pozdravily jej ohnivou řečí a zasypaly ho kvítím, načež orgánové páně Schmerlingovi zakročili zase proti nim pro schvalování nezákonných skutků a navalili jim mastné tresty. Byla mezi nimi také nynější paní Beranová, tehdy ještě slečinka; teď už chová děti. — Ale abychom se vrátili k svým vzácným osobám: jakou pak jste nám z toho posvícení přinesli vejslužku?«

»Dost nám toho pro vás dali,« odtušil Kubišta, »samé pečené ptáčky: husu, krocana, slepici, kachnu; ale zapomněli jim svázati křídla, a tak nám to všecko za nočního návratu ulítalo.«

»No, nešť,« vece rozvážně Klouček, »nermuťte se proto, nepotkaloli vás při nočním návratu nic horšího. Oželíme vejslužky tím spíše, že nás tu osud opatřil jiným spůsobem, ne horším. Co byste řekli, že se kollega Karel Novák může pochlubiti nádherným exemplářem tetřeva!«

»Vlastní rukou zastřeleného?« optal jsem se.

»I kde pak! To by se mu byl ten plachý pták musel posaditi mezi kuželky, do kterých náš Karlíček tak rád, tak vytrvale a tak dovedně střílí, jako pravý francouzský kulomet. Tetřeva zastřelil polesný, který má u Karlíčka v třídě hocha. Pochutnávati budeme si na něm všichni — totiž ne na hochovi ani na polesném, nýbrž na tetřevu. Jenže ne brzo; Karlíček ptal se Biedermanna« (to byl hostinský v Besedě), »jak se takový pták k jídlu připravuje, a dověděl se, že musí, aby tuhé jeho maso zkřehlo, ležet asi tři neděle zahrabán v zemi nebo v hnoji —«

»Brr!« prohodil Kubišta.

»— ale potom prý se z něho ustrojí lahůdka, proti které nejlepší paštika je pouhý kucmoch.«

»Dobrá,« povídám, »zapíšeme si to do kalendáře a budeme tři neděle mít nač se těšiti.«

»Těšiti se můžete dříve už na něco jiného, třeba ne tak řídkého,« pokračoval Klouček. »Také do naší kuchyně,« ukázal na sebe, »zabloudilo něco pernaté i srstnaté zvěře, aby z toho byla přátelská večeře, k níž se vám tímto činí uctivé pozvání.«

»Děkujeme pěkně,« uklonili jsme se.

»Konati se bude pozejtří v České ulici v salonech pana officiála Nováčka, při kterých se nalézá i můj trvalý stánek a domácí svatyně. Počátek přesně o sedmé hodině; páni bez řádů i bez fraků, dámy mohly by přijíti v šatech pro domácí ples, totiž nepříliš drahých a jen mírně vystřižených, — ale nepřijdou, poněvadž jich vůbec nepozveme.«

»Aby zábava zůstala čistě kollegiální, neníli pravda?« hádal jsem.

»Tělesné požitky nebudou právě mimořádného druhu, — jakožto synové bramborového a knedlíkového národa buďte ubezpečeni, že tyto dvě pochoutky nebudou scházet. Ale rádi bychom povahu našeho symposia zvýšili vybranými požitky esthetickými, a proto prosíme, aby jeden každý host čímsi takovým společnost pobavil.

»Exempli gratia?« [1]) zvídal jsem.

Exempli gratia doufáme, že kollega Karlíček přednese jednu ze svých rhapsodií o kraleviči Markovi —«

»Pane, to bude překvapení!« poznamenal ironicky Kubišta.

»Chmelík snad zahraje některou Wagnerovu operu na brumajzl.«

Já řku: »A což ty?«

»Já třeba podám ukázky vyššího krotitelského umění, předvedu menažerii, v které Doležal bude představovati lva —«

»Hlas k tomu má comme il faut,« [2]) mínil jsem, »hřívy si může trochu přidělat.«

»Z Ryčana udělám žirafu —«

»To ti dá málo práce,« dí Kubišta, »je k tomu dostatečně dlouhý.«

»Černay vystoupí jako kos.«

»Nepotřebuje se k tomu přičerňovat,« řekl jsem, »leda trošku v obličeji.«

»Dáli si do úst hodnou mrkev a do zadu koště,« odtušil Klouček, »ani ho nerozeznáš od kosa, který na příklad v Ravelíně po stromech poletuje. Ale to všechno vám svěřuji pod sedmerou pečetí — před nikým ani nehlesejte, neboť novota, neočekávanost je nejlepší zárukou úspěchu. Vy oba nás také musíte něčím překvapit; neobsazeny jsou posud některé důležité a vděčné obory: astronomie, balet, vzduchoplavba, břichomluvectví —«

»Dáme si záležeti,« sliboval Kubišta, »abychom z exquisitních kusů vybrali nejexquisitnější.«

Ve středu večer byli jsme v ustanovenou hodinu v Novákově bytě shromážděni všichni čeští supplenti, pak úředníci záložny Chmelík a Černay a konečně Effmert, který si říkal trojnásobný mládenec: kupecký, starý a opuštěný. Z pozvaných hostí scházel toliko redaktor Doležal, který vzkázal, že musí přes pole, že snad se trochu opozdí, ale jistě přijde.

Zasedli jsme kolem nastaveného stolu a s dobrou chutí i s dobrým humorem dali jsme se do jídla. Paní Nováčková klidila mnoho chvály jako kuchařka a jako hospodyně vůbec. Sloužila nám s takovou horlivostí, že se sama nechtěla ani na chvilku posaditi k stolu; když všechno vybízení k tomu u ní padalo jako hrách na zeď, kollegové Ryčan a Jan Novák, vzavše ji každý z jedné strany za ruku, chtěli ji mocí zavesti na židli k stolu.

»Ani za nic!« odpírala rozhodně.

»Ale proč pak?« ptalo se několik hlasů.

»Protože vás sedí u stolu zrovna tucet,« odpověděla — »kdy by přibyla třináctá osoba, mohl by do roka někdo umřít.«

»Ale jdi s tou babskou pověrou!« řekl její manžel. »Takhle můžeme umřít třeba dva.«

---

[1]) Ku příkladu?
[2]) Jak se patří.

»Ani to neříkej!« kárala ho paní. »Sednu si do společnosti teprv, až přijde pan Doležal.«

»Čas rychle míjel, ale Doležala tu pořád nebylo. Odbila devátá, jídla se už nikdo nedotýkal, také pramen hovoru jako by už vysychal.

Tu Klouček povstav oznamoval: »Ctění pánové a spanilomyslné dámy, takto nepřítomné, přistoupíme nyní k druhému oddělení svého programu. Každý jest povinen něco přednesti, i prosím kollegu Karla Nováka, aby učinil počátek.«

Druzí potleskem a provoláváním projevili s tím souhlas. Karlíček nedal se dlouho pobízeti, ale překvapil nás tím, že spustil ne rhapsodii o kraleviči Markovi, nýbrž jarmareční písničku, jak »na jaře všecko se miluje, co se jen hýbá.« Vzbudil všeobecnou veselost, a když ukončil, položili mu na hlavu věnec z odkvétajících aster.

»Hned zejtra jdi k Pechovi,« nabádal ho Nováček, »a dej se s tímto věncem fotografovat pro Aninku.«

»Kdo je ta Aninka?« dělal jsem se nevěda.

»Dcera Davidova,« poučoval mě Nováček, »ale ne Davida židovského krále, ani toho, který v měsíci hraje na harfu, nobrž Davida, který má blíže Besedy dům, naproti Ravelínu.«

»Dceruška jest jedinačka,« dokládal Jan Novák — »taková líbezná, dobrá, tichá dušinka, že všechno kolem ní krotne. Má krotkou laň, která za ní běhá jako pejsek a bere jí potravu z ruky, a má i krotkého jelena,« ukázal očima na svého jmenovce, »který také za ní chodí a bere jí sladký med zrovna z úst, jako jej motýl ssaje z květinového kalíšku.«

»Čuješ ho?« obrátil se Ryčan ke Karlíčkovi, »nehúkáli pak jako zamilovaný holub? Dobře si na něho daj pozor, aby ti nelézl do zelí.«

Karlíček lehce mávl rukou: »Nesoudíš právě. Kdy by měl nekalé úmysly, jistě by se svou poetickou řečí byl zticha jako myš v stoze.«

Před druhým koncem stolu počala nová produkce. Stáli tam Chmelík, představující jarmarečního písničkáře, a Effmert, maskovaný za jeho ženu tím jednoduchým spůsobem, že si vzal na hlavu světlý šátek, který zakrýval jeho lysinu, ale vousaté tváře a brada byly z něho vyloženy. Podle noty »Jeden kaprál od hulánů« spustili dueto:

Hrozné věci jsou ve světě,
ach, lidičky, poslechněte,
co vám budem zpívati,
z obrázků vykládati.

Chmelík užíval vysokého, písklavého, Effmert hodně hlubokého hlasu. Obrázky, které Chmelík rákoskou na stěně ukazoval, byly ovšem každému oku neviditelny. Obsah zpěvu dotýkal se řadou »ruského medvěda,« rakouského »Saturna moderného, premiéra ústavožerného,« anglického Johna Bulla, pak mocného pána Francouzů:

Vizte, páni, tento fijon
je pan Louis Napolion...
Všelikými intrikami,
politiky pletichami
dostal on na své dráty
rozličné potentáty.

Nebyl pominut ani Berlínský majestát:

Prusko prý zem zaslíbená,
kulturou blahoslavená,
pravým rájem junkerů,
Mantcufflů a mukkerů.

Ale za Vartou v Poznaňsku,
tam vladaří po tyransku,
chce mít ze všech Poláků
německých kulturáků.

Následoval obrázek z východního kraje:

A tu na smrtelném loži,
kolem něho tři doktoři,
leží sultán turecký,
churav na údy všecky.

»Halt!« zahřmělo v tom z otevřených dveří, u kterých se Chmelík a Effmert produkovali. Na prahu stál Doležal, a když zpívání rázem utichlo, volal zpátky do vedlejšího pokoje: »Obsaďte všechny východy, aby se ani myš nedostala ven!« Potom obrátil se zase k nám: »Jaká je to zde schůze? Kdo je předsedou jejím? Kdo ji svolal? Obdržel k tomu náležité úřední povolení? Ať se mi to povolení ukáže!«

Nováček, který po domácku si hově byl bez kabátu, přiblížil se ku přísnému veliteli až na dva kroky, obrátil se k němu zády a pak se před námi hluboce sklonil.

»Pane,« houkl Doležal, »co to znamená?«

Nováček neobraceje se odpovídal: »Ukazuji vám —«

»Co mi ukazujete?«

»Přece to můžete vidět — však máte brejle —«

»Člověče,« křičel Doležal, »vy se opovažujete —!«

»Opovažuji se vám ukázat — dobře se podívejte — jářku ukázat, že když přijdete do cizího bytu, k soukromé společnosti, máte se jí poklonit a zdvořile ji pozdravit.«

»Bon,« promluvil Doležal svým obyčejným hlasem, »bylo mi uloženo, abych tu dnes také něco uměleckého přednesl; i prosím, abyste vzali zatím vděk tímto malým výstupem.«

»Bon,« napodobil jej Klouček — »ale mluv, kde takovou dobu vězíš?«

»Byl jsem na Hluboké, u Berana. S ním octnul jsem se v malé, ale velmi příjemné společnosti, jejímž středem byl baron Villani, starosta okresu Benešovského. Měl též na Hluboké jakési řízení, a potom jej čelní místní vlastenci spěchali pozdravit. Chtěl také noclehovat v Budějovicích, proto jsem na něj ovšem musel čekat. Hlubočtí ho všemožně zdržovali, a tak jsme se vy-

pravili dost pozdě. Když jsme dorazili sem, vystoupil jsem v Krajinské třídě z kočáru, abych se přesvědčil, jsteli ještě pohromadě.«

»Jsme, jsme,« pravil Jan Novák, »a dobře jest nám tu býti.«

Ryčan dodal: »Teprů po půlnoci budem zpívat: Nepůjdeme domů až ráno.«

»Řekl jsem baronovi,« pokračoval redaktor, »že za ním hned přijdu do hostince. Nováčku a Kloučku, vy jakožto dnešní hostitelé pojďte se mnou, abychom sem barona pozvali a přivedli.«

»Ale pro Pána Boha,« ozvala se skoro úzkostlivě paní Nováčková, »co já si počnu? Jak mám uctít takového pána?«

»No,« odpověděl Klouček, »jídla přece nemáte nedostatek.«

»A my jsme již v Hluboké večeřeli,« dí Doležal.

Paní nedala se tak snadno uchlácholiti: »U nás je všecko tak jednoduché — vy jste známí, domácí, jako naši — ale když má přijít takový kavalír a už není možno nic uchystat a připravit —!«

»Pan baron není přítelem cerátů a ceremonií,« ujišťoval Doležal — »nedělejte si zbytečných starostí. A my pojďme!«

Paní Nováčkové se vůčihledě třásly ruce, když hleděla na chvat znova uspořádati stůl; Effmert, Jan Novák, Ryčan i Chmelík ochotně jí při tom pomáhali.

Karel Novák, přihlížeje k tomu, jednou dvakrát zavrtěl hlavou a pak prohodil: »Ale vždyť je to marné.«

»Myslíte?» ptala se paní.

»Neznám toho pána, ale musel by to být docela jiný baron, než bývají příslušníci toho stavu, kdy by sem přišel.«

»Nu,« řekl Jan Novák, »hnedle uvidíme.«

Uběhlo sotva dvacet minut, když dole zase bouchly domovní dvéře, na dřevěných schodech zaduněly dupoty a hned potom se objevila naše deputace, majíc vzácného hosta v středu svém.

Baron Villani byl nevysoký, hezký pán elegantního vzezření, prostého vší škrobenosti a strojenosti. Nosil jen kníry, jinak byl jeho ušlechtilý obličej čistě vyholen. Chování jeho bylo dvorné a uhlazené, ale zcela nenucené. Z očí mu hleděla přívětivost a upřímnost, hlas jeho byl srdečný a lahodný. Zkrátka, všem přítomným se hned v první chvilku zalíbil. Domácí paní pozdravil jako dávný dobrý známý, nám mužským, jak jsme mu byli představováni, přátelsky ruce tiskl.

Potom bez okolkův ujal čestné místo v čele stolu, kam jej Nováček a Klouček dovedli. Doležal v rychlosti změnil trochu dřívější rozsazení hostů, mně tichým, ale kategorickým rozkazem vykázal místo po pravé straně baronově, sám usedl po levé. Paní Nováčkové poděkoval baron za ochotu její, ale jídla žádného již nepřijal, nýbrž jen sklenici piva, kterou hned pozdvihl na zdraví paní hostitelky a celé vážené společnosti.

»Ať žije náš nejčeštější kavalír!« zvolal k tomu Doležal.

(Pokračování.)

Rozhledy v umění výtvarném.

Posmrtná výstava Václava Března. — Špalíček kreseb Mikuláše Alše.

Posmrtná výstava Vácslava Březiny, malíře krajin, vystřídala v Topičově saloně exposici Jednoty výtvarných umělců. Březina byl Mařákův žák a také jeho následovatel. Přijal od svého mistra a učitele nejen mnoho technických receptů, ale také hotový program pro svůj postup. V motivech, v jejich liniové osnově, ve volbě svých sujetů, ve všem přidržoval se Březina svého vzoru, také jeho paleta byla Mařákovská, až na některé výjimky z poslední doby. Tu, zdá se, docházel Březina k samostatnosti, vyjadřoval se vlastní řečí a také se počínal jinak dívati na krajinu. Lesní interieury z první doby, které se Březinovi ne vždy dařily, zimní motivy, pro něž nemá dost barvitosti a jejichž náladu hledí vylíčiti spíše vyzkoušenými eklektickými prostředky. Maluje olejovou malbou plynně a ze široka a také dociluje pěkných effektů, zachycujeli nějaký prostý motiv, jako na př. duby na stráni, nebo kus pole, nebo několik březových kmenů na pokraji háje. Také kvetoucí jabloně v sadě, motiv mnohem moderněji pojatý (stromy v popředí ani nevidíme celé, ze zahrady zbývá jen zelený pažit dole, nad nímž se vznášejí růžové obláčky květů), jsou šťavnatě podány, až na tvrdé stíny po pažitu rozložené, a v horní části obrazu je vzduch. Zcela Mařákovské podzimní nálady, soumrak s »kravičkou«, a hlavně rozvraty z Náchodských lesů, kreslené kartony i barevné studie dokazují, že Březinovo umění jest v úzkém spojení s jeho akademickými dojmy a poznatky, a těm že zůstal věren až do své předčasné smrti. Malba je robustnější, technika volná, barva často zní sytěji, než bylo u Mařáka, za to nedostihuje Březina svého skvělého vzoru co do intimnosti nálady. Zůstává při zevnějšku, zachycuje tvarový detail, základní souzvuk barevný a velmi šťastně vyličuje plastiku terrainu, když maluje svůj lom — z nejlepších jeho prací je toto veliké, nedokončené plátno. Březina patrně tu dospíval k osobitějšímu výrazu, když smrt zakončila jeho dráhu. Z družiny Mařákových žáků on nejvěrněji se držel svého mistra, jehož silná individualita nepůsobila příznivě na žáky: co jich vyšlo z Mařákovy školy, všichni nesou na čele cejch svého příslušenství; velcí umělci nebývají dobří učitelé, to poznává se na epigonech, jimž vnucují svůj ráz. Snad v druhé, v třetí generaci pak výchovný moment takového přímého vlivu se uplatňuje ke zdaru uměleckého vývoje, snad vznikne »škola« v pravém slova smyslu, jejíž žáci nepřísahají na slova mistrova, ale v duchu jeho dále tvoří. Ti, kdož stáli, příliš blízko, snadno podléhají váze dojmu, jímž na ně ucelený, vyhraněný umělecký typ působí, a stávají se napodobiteli.

* * *

Špalíček kreseb Mik. Alše, vydaný nakladatelstvím J. Otty s průvodním slovem K. B. Mádla, presentuje se jako pravé »umě-

lecké album,« jimiž dříve honosily se stolky v salonech rodin uměnímilovných a druží se důstojně k publikacím, které nyní v české domácnosti nejsou již tak řídké. Máme taková krásně vypravená díla o Hynaisovi, Schwaigrovi, Úprkovi, Myslbekovi, a máme nyní též Alše »publikovaného« a to neméně výstižně. Mnohý snad řekne při pohledu na sto reprodukcí perových kreseb, pěkně na ručním papíře vytištěných, že toho na umělecké album málo — jen kresby, a jen illustrace národních písní, říkadel, průpovídek. Ale je to celý Aleš, je to jeho umění kondensované, co nám tu podáno. To nejlepší, co Aleš dovede. Právě tyto prostinké črty, tyto obrázky jen jaksi zběžně napsané, jsou nejlepším zrnem Alšovy umělecké žně. Ani malované obrazy, ani komposice historické, ani dekorativní panneaux, i kdy by Aleš je prováděl, nepředstavily by nám jeho umění tak jasně a výstižně, jako nám je ztělesňují tyto kresby. Aleš komponoval a komponuje allegorie, maloval historické obrazy, dekoroval průčelí domů i stěny chrámové, ale ten pravý Aleš, zcela svůj, zjevuje se nám v takových maličkostech, jakých tu svázáno sto do Špalíčku.

Je tu ve svém živlu, hovoří tu zcela upřímně po česku, češtinou tak jadrnou a rázovitou, jakou málo kdy slýcháme. Je to řeč lidová, mluva národní písně, a je v těch obrázcích i její rhytmus i její melodika. Čtveračivý, laškovný, veselý, furiantský, pak zádumčivý, lyricky roztoužený, něžný je Aleš, zpívali si starou, prostou písničku českou, slovenskou, nebo prohodíli nějaké to »okřídlené« slovo ze selského kalendáře, citujeli z mudrosloví českého lidu a koledujeli s dětmi — sám velké dítě až do konce konců. Je to Alšova naivnost, svěžest v pravdě venkovská, co z těchto kreseb mluví, a proto jsou tak cenné — rovnají se galeriím pomalovaného plátna, kterými jiní malíři své umění dokumentovali, neboť obsahují jako malby jiných vše, čím umělecká individualita se vyslovuje.

Kniha velikého kvartu není tím pravým »Špalíčkem,« jenž by v české domácnosti procházel rukama všech členů rodiny, od malých, kteří se tak rádi na obrázky dívají, až do těch velkých, kteří by se s úsměvem zamyslili nad mnohou figurkou v těch obrubách a záhlavích k národním písním. Hoši pak jistě zamilují si mistra, který tak znamenitě »umí« vojáky, husary, hulány, dragouny, a zvířata — totiž zamilovali by si ho, kdy by se jim špalíček do rukou dostal. Přejeme krásné knize, aby byla v tisících exemplářů rozprodána, což by se stalo tím spíše, čím by byla levnější, méně nákladně vypravena. Aleš je tak málo populární, jeho umění ctěno a chutnáno kroužkem poměrně tak malým, že by neškodilo, zpopularisovati jeho písničky a říkadla, a malé sešitky s několika kresbami, prodávané na Národopisné výstavě, sloužily tomu cíli velmi dobře. Bylo by škoda, kdy by toto »album« nenašlo cestu do české rodiny jako kniha, řekl bych pro všecky; ať není velkým knihy líto, ať ji dají dětem, kterým ji především přeju. Přijali by ji s nadšením; aspoň tak soudím z radosti oněch malých, věčně po obrázcích lačnících neposedů, kterým jsem Špalíček sám zapůjčil, ačkoliv jsem o něj měl dosti strachu.

Dr. *F. X. Harlas.*

Z hudebního světa.

Šedesáté narozeniny O. Hostinského.

Jsme v době jubilejních oslav. Rok 1906 přinesl celou řadu jubileí, a sotva se otvírá nový rok, přichází nová řada jubileí. Skoro všechna tato jubilea pak oslavují — šedesáté narozeniny našich lidí. Tím jest tento souhrn, ano záplava jubileí nejzajímavější. Co může býti historicky symboličtějším než faktum, že se nám v posledních letech předbřeznových zrodila řada mužů nového ducha, kteří potom vystoupili současně na veřejnost a současně pomáhali buditi u nás nový život. Generace, jež na začátku let sedmdesátých obrodila náš život, zrodila se na konci let čtyřicátých. A proto tato chronologická shoda ukazuje i hlubší historickou souvislost tohoto hnutí. Ovšem i tato generace jest velmi rozmanita ve svém složení, a to nejenom v otázkách uměleckých, nýbrž i vědeckých. Dvojice mužů však souvisí tak úzce, že nemohu se nedotknouti této souvislosti; chcili upozorniti na jubileum Otakara Hostinského, nemohu aspoň nezmíniti se o jubileu Jaroslava Golla. Necelý půlrok dělí je věkem, ale celý život je spojuje nejenom přátelstvím, nýbrž i společnými snahami. Srovnání mezi nimi dalo by se provesti do detailů, zde však přestanu na tom, co i pro ocenění práce Hostinského jest nejdůležitější. Oba náležejí k nejkritičtějším zástupcům naší vědy, a sice nejkonkretnější vědy, v níž nám ukázali cesty k novým metám. Oba však nejsou »suší« učenci, nýbrž mízou jich činnosti bylo vždy zároveň umění, a to v celém svém rozsahu. To dodává jich činnosti ráz takového mládí, že těžko chápete jich »jubilea.« V plné svěžesti, nejenom tělesné, působí dnes na mladé žáky právě tím teplem, jež jen mladý duch dovede vzbuditi v mladé duši. Nestárnou, mládnou uprostřed mládí. Jsou oba ideální učitelé, nejenom ve škole, nýbrž i ve veřejném životě. Jich vliv proráží i tam, kde by ho povrchní pozorovatel snad nepostřehl. Tato jich vychovatelská činnost nabývá často vrchu i nad vlastní literární činností. Jsou oba mužové činu, nehledě přímo k tomu, v jaké formě se čin ten podává.

Toť obraz, jenž nám vysvětlí velmi mnoho i v celé osobnosti Hostinského i v jeho životním díle, o němž se tu ovšem nebudu rozpisovati. Jen několik všeobecných poznámek chci k tomu dodati. Hostinský jest znám svou všestrannou činností ve všech uměleckých oborech. Podal řadu prací, zdánlivě z nejrozmanitějších oborů, z nichž každá znamená pro nás objevení nových pravd. Nejsou to ovšem mnohosvazkové práce, nýbrž každá o sobě tvoří uzavřený celek. Proto povrchní pozorovatel neubrání se snad dojmu jakési těkavosti od thematu k thematu. Avšak pohled na bibliografii prací Hostinského, a sice chronologicky sestavenou, nás poučuje o něčem jiném. Kdykoli jsem se obíral touto stránkou Hostinského prací, vždy mi napadal historický příklad, jejž sám Hostinský ve svých přednáškách tak krásně rozvádí. Mám na mysli renaissanční umělce, zejmena miláčka Hostinského ve výtvarném umění, Leonarda da Vinci. Tento

mistr byl všestranný a při tom tak hluboký duch, že jakmile se mu naskytl při práci nějaký problem, neustal, dokud si ho nerozřešil, ať to byl problem jakéhokoliv druhu, nejen umělecký, nýbrž i vědecký (na př. oběh krve). Takový jest i Hostinský. Nenáleží k těm »odborně« uzavřeným pracovníkům, kteří s klidem nechávají stranou to, co se jich »netýká,« t. j. co se v jich thema přímo nedere. Proto Hostinský neustával rozluštiti si ***vše, co mu jeho práce neb i veřejná činnost přinesla***, a to tak dokonale, že nám dnes tyto práce činí východisko samostatných oborů vědecké práce. Bibliografie prací Hostinského jest nejvěrnější obraz themat, jež náš umělecký a veřejný život přinášel od konce let šedesátých až podnes. Ať to byla otázka národnosti umění, dramatického stilu operního, programní hudby, melodramatu, literárního realismu, národopisného ruchu, umělecké výchovy, popularisace umění atd., vždy Hostinský hlásí se mezi prvními a nejhlubšími zastanci nové myšlenky.

Už tato jednota, řekněme historická, dodává Hostinského práci zvláštní zaokrouhlenost, jež jest ostatně při každém hlubším duchu a priori nutná, a záleží jen na zdatnosti pozorovatele, dovedeli ji nalezti. Avšak u Hostinského přistupuje k tomu i vlastní ***jednota vědecká***, jíž všechny jeho práce spojeny jsou v celek. Nemohu se tu ovšem pouštěti do detailů, proto přestanu na příkladě nejpoučnějším. Hostinský jest nejpopulárnější svým bojem o Smetanu. Stál v předním šiku těch, kteří chránili Smetanu před nepochopením i zlou vůlí jeho nepřátel. A přece při tom všem nemohu viděti v Hostinském toho absolutního bojovníka, jakým byl na př. na politickém poli Havlíček. Hostinský bojoval za Smetanu jednak z mravního přesvědčení, jednak z věcných důvodů vlastních. Nebylo však v něm té nejvlastnější bojovnosti, jež se hlásí u Havlíčka hned od prvního jeho vystoupení a zůstala mu do posledního dechu. Havlíček nás učil bojovati, šlo mu především o methodu boje. Takovým absolutním bojovníkem Hostinský nebyl, neboť se dovedl boje vzdáti a ustoupiti potom do ústraní. Jemu šlo jen o věc, a sice o určitou věc, jež byla nutnou součástkou jeho vědeckého názoru: o obhájení principu hudebního dramatu jakožto spojení trojího umění. Tento princip, ztělesněný u nás v umění Smetanou a Fibichem, náleží k základům Hostinského ***vědy o umění***, proto boj o něj byl životní podmínkou volného rozvoje jeho vědeckých názorů. Tedy i na tomto poli jeho věda byla základem jeho snažení. Stejně platí to i o jiných oborech jeho práce: všude nalezneme věcnou, ideovou souvislost s jeho vědeckými principy.

Proto nejplnějším právem uchopila se oslavy Hostinského naše Filosofická jednota s prof. Frant. Krejčím v čele a pořádala jednak slavnostní schůzi, jednak večer Hostinského, jehož uspořádání k jejímu popudu vzal na se literární odbor Umělecké Besedy. I časopisecká oslava šla při Hostinském mnohem hlouběji, než bývá zvykem, tak že bylo by lze mluvit i o Hostinského jubilejní literatuře v nejpřísnějším slova smyslu. Zvláštní číslo věnoval Hostinskému hudební list Dalibor. Filosofická jednota vydala ***Památník*** Hostinského (1. číslo České Mysli), obsahující ne příležitostné články slavnostní, nýbrž kritické rozbory celé činnosti Hostinského (napsali Frant. Krejčí, Frant.

Čáda, Frant. Drtina, Jar. Goll, Jan Máchal, Arne Novák, Boh. Matějka, J. B. Pešek a já). Tento památník jest trvalým výsledkem oslavy Ot. Hostinského. Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Postupovati od konce k začátku, od výsledku k příčinám a podnětům jest pochod jistě nepřirozený, ale také nesnadný. Tak postupoval Viktor Dyk, když po Konci Hackenschmidově, o němž v Osvětě svým časem obšírně bylo pojednáno, skládal a vydával »*Prosinec*« (nákl. Ottovým, str. 380), prvý článek cyklu, jejž tvoří »Akta působnosti Čertova Kopyta« a v němž Konec Hackenschmidův jest částí další. Čin ten by ovšem každého překvapil, kdy by ho autor sám neobjasnil. Dovídáme se pak ze slova úvodního, že autor pochyboval již o možnosti projektovaného cyklu a vydal tedy pozdější část, aby alespoň ji uchránil od zkázy. Ale z látky, která v Konci Hackenschmidově vlastně měla býti jen článkem podřízeným, vyrostlo nyní samostatné dílo. Že jsou v něm, srovnáváme-li je s dílem předchozím, jisté nesrovnalosti, lze snadno pochopiti, ale také omluviti, uvážíme-li okolnosti, za kterých nová práce vznikla. A lze to učiniti tím ochotněji, že Prosinec sám o sobě jest kniha myšlenkově hutná, jdoucí smělým i pevným krokem za vážným, vysokým cílem, jejž si vytkla.

Po kterém prosinci jmenuje se nové dílo Dykovo? Autor nás bez okolků uvádí in medias res, do Pražských bouří, o něž se dělil r. 1897 listopad s prosincem. Poslední dnové listopadoví toho roku byli přípravou, z níž v době bezprostředně příští mohl a měl jako ze zkypřené půdy vyrůsti veliký, dějinný čin. Autor v úvodu maluje obraz tehdejších dnů případnými verši:

»Noc temná je. Den jasný není.
Otázek dusí tisíce.
A slyšíme tak rozechvěni,
že venku hlučí ulice,

že hloučky rostou na jich cestě,
zní prudkých hesel ozvěna,
že svírají se vztekle pěstě
políček vrátit Mommsena.«

Kdo tehdy pozoroval Prahu, mohl »věřit bez mála, že, pochopivši dějin smutek, se vzbouzí raça ospalá tváří v tvář říši dobrých mravů, tváří v tvář zemi nadlidí, že národ sluhů zvedá hlavu ježatou, kariatydí —

za ránu že se rána platí
a stará mdloba setřese,
že nebude se umírati,
že nanejvýš jen umře se ...«

Ale členové Čertova Kopyta nevěřili tak, netušili kladných výsledků z hnutí, jež jinak pečlivě stopovali. Alespoň ne všichni. Ba vyskytla se mezi nimi výminka jen jediná, Kopulent. Ani on sice nebyl prost skepse, která jako společné pouto pojila jednotlivé členy volného sdružení, ale snad vlivem osobních disposicí, podmíněných vrozenou nerozhodností, která čeká na mocný popud zvenčí, snad z pouhé nálady nebo účinem otcova vlivu vidí a smýšlí jinak, nadějněji než jeho přátelé. Přátelé ti jsou spolu s ním představiteli mladé generace, která si v těch dobách dávala jmeno pokrokové. V politice nehlásí se většinou (jsou mezi nimi arci také zástupci vyslovených stran politických, na př. sociálně demokratické) k žádnému určitému programu. Spokojují se břitkým kritisováním všech, kdo veřejně jsou činní, sami jsouce dílem indifferentní, dílem blaseovaní, dílem znechuceni stálými neúspěchy české politiky a neshodou mezi lesklými slovy a nicotnými činy. Autor zachytil velmi šťastně několik zástupců této mladé intelligence a dbal toho, aby její individua byla co možná odlišná. Postavímeli vedle sebe na př. plochého, prázdného požívala Turečka, superiorního, vším zhrdajícího Hilaria, bystrého a vtipného Hackenschmida, »barda Čertova Kopyta,« sobeckého Černocha, který za obecného vzruchu a otřesu klidně se chodí bavit se svým děvčetem, jedem nevyléčitelné omrzelosti otráveného Kadeřábka, vidíme pestrost postav určitě vyhráněných, životných.

Téměř sama sebou nabízí se otázka, jaký prospěch vzejde národu z těchto moderních synů jeho. Netřeba se rmoutiti nad odpovědí, nepožíváť se polévka tak horká, jak se uvařila. Autor jen jaksi mimochodem postavil naproti těmto v závětří politisujícím a kritisujícím posměvačům ukázku opačného druhu vzdělaného dorostu, jehož dav ostatně podle osvědčeného receptu »důstojně« demonstruje a usnáší se na laciných protestech a resolucích. Ukázkou tou je Soukup, vzor »pilného« studenta, který jest tak oddán práci o své seminárce, že nemá času ani chuti nahlednouti do novin, že za Pražských bouří nemá ani tušení, co a proč se vlastně děje. Jemu jest nějaká věta jeho písemky důležitější než celý Badeni a jeho pád. Členy Čertova Kopyta zajímají veřejné otázky, oni je také zažívají a svým spůsobem řeší. Jsouť většinou, třebas ne vesměs, lidé myslící a mysliví, vzdělaní ne jednostranně, usilující o širší rozhled a samostatný soud. Neučí se, jako činí nebo činila ta neb ona skupina studentstva vysokých škol, iurare in verba magistri. Ale právě zájem, který mají na příbězích českého života veřejného, ukazuje, že nepřestali býti živou součástkou národního těla a že přes slova zdánlivě lhostejná nebo i pohrdavá v pravé chvíli probudil by se ve většině jich vlastenecký cit a chuť ku práci, k činům. Po té stránce právě Kopulent, jehož spisovatel učinil představitelem líčené generace, jest vypraven sympathicky a jakožto mluvčí svých vrstevníků velmi pečlivě. Mladý muž, kterého Dyk líčí v sebe obráceného, do nitra pohříženého a těžce z jakési zasněnosti se probouzejícího, mnoho přemýšlí, mnoho uvažuje, a s vývody jeho nelze nesouhlasiti. »Věšíme stále hlavu,« dí na př. na str. 113. »Jsme první, kteří stále ukazujeme na svou bídu, na svou bezmocnost. Nic nemůžeme, jsme slabí, vše je marno. Říkámeli to

bez ustání, proč by nám neuvěřili? Nemámeli úcty sami k sobě, jak ji má míti kdo jiný? Divme se pak výsledkům! Počítáme úzkostlivě milliony Němců; vypočteme, že nás je nepoměrně méně. Kdy bychom dovedli méně počítati a více chápati! Chceli něco národ, musí si to vynutiti. Nic se nedává zdarma. Zde se prosí, na druhé straně hrozí; hrozba platí víc.« Když tedy pro urážku národa a pro násilí, spáchané na Češích v Žatci a jinde, jitří se Praha a lid srocuje se, neváhá ani proliti krev svou, jen aby manifestoval své smýšlení, Kopulent doufá, že nastává vzkříšení, že nadcházející prosinec bude historický. Vidí, že lid jest odhodlán i ochoten jednati, neleká se ani destruktivních živlů, které se pod záštitou demonstrací vrhnou na sprostou loupež a plen, a jest přesvědčen, že massám chybí jenom uvědomělý, odhodlaný vůdce. Cítí však také, že on sám nemá síly ani energie, aby se stal tímto žádoucím vůdcem; odtud tedy prýští smutek a rozvrat, který se zmocňuje jeho nitra a který se stupňuje, když Kopulent pozoruje náhlý zmar všeho, več doufal, když si uvědomuje marnost všech obětí. A v tom už, zdá se nám, Kopulent není jenom představitelem některých kruhů naší mladé intelligence, nýbrž mluvčím širokých vrstev, které by chtěly »dokázati, že je tu ještě nezodpověděná otázka, a že bude vždy a vždy kladena. Dokázati, že nebude klidu, že nebude pořádku, dokud nezmění se tento stav. Že je tu národ ke všemu odhodlaný, který neleká se žádných prostředků . . .« (Str. 274.) Jest, tuším, příznačno — a to nejen pro Kopulenta a kruhy, jež zde zastupuje, ale i pro autora samého — že Kopulent, vzpomínaje Mommsena a jeho slov o »Kampf auf Leben und Tod«, opakuje si otázku: »Jak tomu bylo dlouho, co proneseno slovo o zabezpečené existenci národní? Nezněla nyní jako posměch? Méně než kdy jindy zabezpečena, říkal si Kopulent. Nezabezpečena slabošskou politikou, nezabezpečena rostoucí skepsí, nezabezpečena stoupajícím indifferentismem — —« (Str. 295.) Dyk sice s klidem a sebeovládáním pravého umělce i filosofa zachovává naprostou objektivnost v reprodukci líčených postav a názorů, přes to však nelze nerozuměti, kam míří Kopulentovou úvahou o přízraku Mommsenovu: »Přítomnost všemi otázkami naplněna a nižádných odpovědí nenalézající, půda, na níž se experimentuje se vším, zkušebný králík, který se zve Čechami. Všechna hesla, všechny programy, všichni Messiáši. Zde Renan, tam Tolstoj, tam Nietzsche. Příliš moudří! Ale ten přízrak směje se jejich moudrosti svým smíchem chladným jako led. Není u něho té *tisíceré* moudrosti; jen fanatismus bezohledný a příkrý. A kolem něho . . . ty všechny děti Hradce a Sedanu.« (Tamže.)

Dykův román s věrností téměř dokumentární a zároveň živě, stručně i vkusně zobrazuje rozvoj prosincových událostí r. 1897. Ukazuje tedy také jejich negativní výsledek. Marné byly, jak již řečeno, naděje Kopulentovy, pravdu měli jeho skeptičtí přátelé. Dle toho snad i všecek román vyznívá negativně, snad z něho máme trpký dojem marnosti a bezvýslednosti všeho našeho zápasení? K té otázce nelze prostě přisvědčiti. Předně věrně podaný, umělecký obraz pravdy sebe bolestnější sám nikterak není bolestný. Rány jakékoli také nelze vyléčiti, neznámeli náležitě pravého stavu jejího. Mimo to

sama ta okolnost, že autor zjišťuje intelligentní dorost, který žhavě cítí křivdu národního celku a opravdově přemýšlí o nápravě, utěšuje nás vzhledem k budoucnosti. Ano i vzhledem k minulosti máme odtud dojem smírný, vzpomenemeli na to, co vlastně také z Dyka je známo, že nejsou dávny doby, kdy ta mládež úporně se držela cest jiných.

Na úsudku tomto nic nemění okolnost, že v Konci Hackenschmidově (na př. str. 252, 262 nn.) představitelé mládeže dospívají k jiným závěrům než zde. Uvádíť Prosinec, nemýlímeli se, nejednu stránku svého předchůdce na pravou míru.

Román, jak jest patrno již z míst citovaných, jest rázu politického. Obvyklá výzbroj průměrných, pro zábavu psaných románů, zejmena pak živly erotické stlačeny jsou zde na minimum. Jsou zastoupeny jenom episodou zoufalého Kadeřábka s Olou a vážnými rozhovory Kopulenta s Julií Wintrovou, v nichž subjektivnost lyrismu mizí v posuzování vnějších událostí. Pražské bouře a úvahy o nich, podávané s hledisk současné mládeže, jsou předmětem románu, který tím zachycuje jednak význačný moment z našich zápasů politických, jednak fysiognomii studovaného dorostu za určitého prostředí a určité doby. Ve věcnosti postřehu a vážnosti a opravdovosti úvah jest význam nového díla Dykova. Autor vede si tu vlastně jako historik, který nám nastavuje zrcadlo minulosti, abychom se dle něho řídili pro budoucnost. Historikové však nemají ve zvyku psáti o dobách nedávných; tím vděčněji vítáme proto belletristu, který neváhá zachytiti obraz příběhů, z nichž jsme se měli mnohému naučiti, než pobledne v naší paměti. Z vytčeného rázu Prosince jde také na jevo, že jest psán více rozjímajícím rozumem než jiskřivou fantasií a že pak i hutný obsah jeho také mluví spíše k našemu rozumu než k srdci. Bývalyli vyslovovány stesky, že v současné belletrii naší zřídka nalezneme ohlas událostí veřejných, u Dyka ten stesk zcela odpadá. Na něm se ukazuje, jak umělec jakožto součástka svého kmene prožívá spolu s ním těžké jeho bolesti a stává se jaksi svědomím svého vrstevnictva.

F. V. Vykoukal.

Paměti ze starších dob.

Poslední dobou vydány u nás tiskem dvojí Paměti ze starších dob: latinské Václava Frant. Nebeského z Blumenberka[1]) a české Františka J. Vaváka.[2])

Memoiry V. Blumenbergovy čili Nebeského, kanovníka a později probošta kapituly Svatovítské, vypisují jednak osudy jeho vlastní (»Autobiographia«), jednak osudy Pražské kapituly metropolitní (»Acta capitularia«) v letech 1646—1674.

---

[1]) »Venceslai Francisci Coelestini a Blumenberg: A. *Autobiographia.* — B. *Acta capitularia 1646—1674.* Edidit Dr. Joannes Nep. Sedlák. Pragae 1906. Sumptibus s. f. metropolitani capituli Pragensis.«

[2]) »*Paměti* Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře Milčického, z let 1770—1816. Vydává Jindřich Skopec. Knihy první část I. (rok 1770 až 1780). V Praze 1907. Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrby. — Nákladem Dědictví sv. Jana Nepomuckého.«

Velká část jeho autobiografie čte se jako román. Nebeský (čili Coelestinus) narodil se roku 1606 na Novém městě v Praze z chudých rodičů náboženství katolického, byl jako malý hoch svědkem vpádu Pasovských a zloupení některých klášterů od chátry Pražské, devítiletý učil se teprve abecedě, chodíval rád za školu a toulal se. Sotva že začal choditi do škol jesuitských, jakýsi kněz lutheránský vyžádal si ho od rodičů a odvedl do Kouřimě, kde však Nebeský pro samé podělkování pranic se učiti nemohl. Po bitvě Bělohorské (roku 1620) kněz i jeho svěřenec dali se na útěk, ale byli od vojáků chyceni, svázáni a ztýráni. Vácslav, bůh sám ví jak z jejich moci vyváznuv, toulal se pak s jinými uprchlíky až i po Slavonii a Uhrách, až hlad přinutil je k návratu do vlasti. Roku 1623 připutovav do Mělníka, nalezl přístřeší u děkana Františka Fišerka, jenž právě natíral barvou oltář a varhany. Nebeský třel děkanovi barvy a chodíval mu do Prahy pro potřebné věci. Do Prahy provázel jednou i jakéhosi kněze vikaristu, jenž opustil samovolně své místo na Hradčanech a za to vězením byl potrestán. Vácslav, lituje nebožáka, pobyl s ním dobrovolně po nějakou dobu v žaláři, potom navrátiv se do Mělníka, putoval s procesím do St. Boleslavě a kál se tam ze svých hříchů. K řemeslu chuti neměl a prosil Boha, aby mu seslal dobrodince, který by ho podporoval na studiích. Konečně ujal se ho Vácslav Mathiades, hejtman hradu Mělnického a bývalý vychovatel mladšího Slavaty. Stav se r. 1629 správcem statků Jindřichohradeckých, pomohl Nebeskému do jesuitského semináře v tom městě. Tam Vácslav vychodil školy latinské a po pěti letech odebral se na studia filosofická a theologická do Prahy. Protloukal se životem všelijak zprva jako soukromý učitel, později jako konviktista u sv. Bartoloměje.

Roku 1637 byv posléze na kněze vysvěcen, farářoval na krátko u sv. Vácslava na Malé Straně, stal se pak farářem v Častolovicích a zároveň v Týništi, ve Voděradech a v Chlenech i děkanem v Kostelci nad Orlicí. Měl plno práce s úřadem svým a zakoušel hojně strastí od vojska nepřátelského i císařského. Tak na př. když roku 1639 nepřítel vnikl do hradu Častolovického, Nebeský zachránil se od zajetí skokem z okna a i »s velkým pokladem, který byl mu svěřen,« utekl až do Olomouce. Do Častolovic mohl se navrátiti až po 10 měsících (dne 9. března r. 1640), ale žil ustavičně v strachu, dnem i nocí jsa připraven k útěku. Proto s radostí přijal nabídnutí konšelů Starého města Pražského, aby se uvázal v Týnskou faru. Spravoval ji necelá tři léta (od r. 1644 do 25. list. r. 1646), když nenadále povolán byl za kanovníka Hradčanského. Svatovítská kapitula, potřebujíc tehdáž naléhavě kazatelů českého a německého, volila a installovala (mimo dobu obvyklou v den sv. Vojtěcha a sv. Vácslava) za kanovníky kazatele Nebeského a zároveň s ním Jana Krišt. Reinheldta, Němce rodilého ze Slezska.

Kapitule dařilo se tehdáž špatně. Sedláci nedávali jí povinných platů, z fundací nic se neodvádělo; měla jen jeden (pobořený a prázdný) dvůr hospodářský; pivovaru nebylo. Pro nedostatek příjmů skládala se celá kapitula pouze ze čtyř údů.

Nebeský nedostával po tři léta z důchodů kanovnických ničeho, a nadto byl koncem července roku 1648 od Švédů, kteří náhle v noci přepadli Hradčany a Malou Stranu, oloupen do nahoty a tak ztýrán, že se z toho po čtyři neděle hojil v klášteře Barnabitů. I potom, pokud trvalo obležení Prahy, musil se i s domácími lidmi svými dožebrávati chleba po domech. Roku 1649 vyprosil si faru novoměstskou u sv. Štěpána, aby měl aspoň kde noclehovati. Vzdal se jí až roku 1651, když kapitula zase znenáhla z těžkých ran se zotavovala, tak že mohla rozmnožiti počet svých údů. Nebeského zvolila si téhož roku za kanovníka scholastika; od té doby zbaven byl dosavadní své bídy.

Pohříchu brzy potom nastaly v kapitule rozličné spory vnitřní, které Nebeskému nemálo život ztrpčovaly. Spory ty vylíčil již roku 1891 dr. Antonín Rezek (v Časopise musea král. českého); proto zmiňujeme se o nich jen stručně. K rozmiškám dal podnět předně Reinheldt, jenž po smrti děkana Ondřeje Kockera zvolen byv za jeho nástupce, samojediný osoboval si správu kapitulních statků a rozhodování o všech věcech. Když se ostatní údové kapituly (r. 1653) usnesli, aby moc jeho byla omezena tím, že ustanovili ze svého středu dozorce nad statky, rozdělovatele důchodů, kustoda kostelního pokladu a j., Reinheldt žaloval na ně brzy u arcibiskupa Harracha, brzy u místodržících, brzy až u císaře. Kapitula hájila se proti jeho žalobám po mnoho let, a zvěděvši, že Reinheldt přijal děkanství v Budišíně, zvolila si r. 1660 místoděkanem Nebeského. Děkan zatím jezdil po statcích kapitulních, prodával kde co židům a stěžoval si u císaře, že jen pro svou německou národnost jest pronásledován. Místo něho bylo potřebí německého kazatele, ale úřad ten byl špatně placen a mezi duchovenstvem nedostávalo se mužů znalých němčiny. Několik let vypomáhal člen řádu kapucínského; roku 1661 získán sice za kanovníka kazatele David Cler, ale býval pak churav a jiného na kazatelnu nechtěl připustiti.

Nejvyšší purkrabí (Bernard Ignác z Martinic) vytýkal pak kapitule, že se o německá kázání nestará a hrozil jí, že Reinheldt bude znova dosazen v děkanství. Proto Nebeský znova vyjednával s řádem kapucínským, s jehož svolením konečně uvázal se v německá kázání řeholník P. Emerik. Reinheldt zemřel pak roku 1665 v Budišíně, dříve ještě než došlo k smíru mezi ním a kapitulou. Jiné nesnáze namanovaly se kapitule, když jí bylo řešiti rozličné otázky zásadní, na př. rozhodnouti o poměru světicího biskupa, bylli kanovníkem, k ostatním jejím členům, o způsobu volby nových kanovníků, o funkcích jejich, o to, kterak by hájila svých práv proti arcibiskupu a zvláště proti vládě, u níž si mnozí zjednávali čekatelství na uprázdněná místa kanovnická atd.

Dr. Rezek upozorniv na to, jak cenným zřídlem jsou Paměti Nebeského hledíc k vývoji řádů v kapitule Svatovítské posud platných, připomíná i četných jejich zmínek o osobách tehdy žijících, na př. o Pešinovi z Čechorodu, jichž užil V. V. Zelený v životopise toho muže (v Časopise musea král. českého roku 1884), a o pověstném esuitovi P. Gladičovi, jenž býval důvěrníkem Vil. Slavaty.

Nejúplnější životopis Nebeského sepsal a v Časopise katolického duchovenstva roku 1882 uveřejnil P. Jan Votka. Z něho dovídáme se mezi jiným, že erbu a příjmí »z Blumenberka« dostalo se Nebeskému koncem roku 1657 neb začátkem roku 1658 od císaře Leopolda I. Nebeský, zvolen byv roku 1666 po smrti probošta Jana Rasche z Aschenfeldtu za jeho nástupce, zemřel dne 18. dubna r. 1674. Umíraje pronesl prý slova: »Žil jsem tak, že se smrti nebojím.« Pochován jest dle svého přání přede dveřmi kaple sv. Zikmunda; náhrobní nápis složil mu sám tehdejší arcibiskup Pražský Matouš Ferd. Sobek z Bilenberka. Přání Rezkovo a Zeleného, aby Nebeského Paměti byly vydány, splnil nedávno dr. Jan Nep. Sedlák. Zahájil je latinskou předmluvou a podává originál bohužel rovněž jen po latinsku, nepřičiniv k němu překladu českého. V předmluvě zmíniv se několika slovy o neblahých osudech kapituly Svatovítské v 17. století, velebí Nebeského jako muže nad jiné »slavného, Bohu, církvi a vlasti až do posledního dechu upřímně oddaného« a odkazuje na ty, kdo až dosud o něm u nás psali. Podotknuv, že některé chyby originálu bylo třeba opraviti, otiskuje Autobiographii i Acta capitularia v původním znění latinském a připojuje pod čáru hojné poznámky. Před pečlivý rejstřík osobní a věcný položeny jsou dvě přílohy: poslední vůle Nebeského (nemálo zajímavá zvláště i odkazem pro »Stregczkones a Tety« pro případ, že by se kdo z nich k dědictví hlásili) a nápis na jeho náhrobku.

Ze Skopcova vydání *Pamětí Vavákových* vyjímáme nejprve několik dat ze života tohoto »staročeského písmáka.« Narodil se dne 26. října 1741 v Milčicích u Sadské, kteráž vesnice příslušela ke komornímu panství Poděbradskému. Nadaný hoch, nemoha se pro chudobu otcovu oddati studiím na školách, vzdělával se jako samouk pilným čtením českých knih. Když mu bylo dvacet let, ujal chalupu po rodičích a jednadvacetiletý oženil se (r. 1762) s Barborou Poupovou, s níž měl devět dětí; pět z nich ho pak přežilo. S manželkou zdědil (r. 1778) po tchánovi statek číslo 16. v Milčicích a roku potomního jmenován jest rychtářem od Poděbradského vrchního Baierwecka, svého příznivce. Úřad ten vedl k úplné spokojenosti svých představených a byl i od císaře Josefa II. stříbrným záslužným penízem vyznamenán. Slaviv r. 1812 s chotí svou zlatou svatbu, ovdověl o tři léta později a dne 15. listopadu r. 1816 sám se světem se rozžehnal. Pochován jest na hřbitově při starobylém kostele Skramnickém. Knihám a spisování zůstal věren až do sklonku svého života. Hlavním jeho dílem jsou Paměti, uložené do sedmi knih, z nichžto prvních šest jest již majetkem Českého musea, sedmá však dosud majetkem soukromým. Zahájil je událostmi r. 1770 a dovedl je až do dubna r. 1816. Jest to snůška zpráv nejpestřejších: o konskripci a prvních pravidelných odvodech k vojsku, o vojnách s Turky, Prusy a Francouzi, o korunovacích a církevních slavnostech, o tolerančním patentu a náboženských blouznivcích, o poměrech mezi vrchnostmi a poddanými, o povstáních selských, o lidových zvycích, pověrách, pověstech a zábavách, o přírodních úkazech a živelních pohromách. Nadto Vavák protkává své dílo brzy údaji místopisnými a histori-

ckými, brzy úvahami a polemikami, brzy rozmanitými verši; hluboký úpadek jazyka českého i první červánky národního probuzení hlásí se nám z jeho řádků. I jeho povaha vystupuje z nich čím dále tím určitěji, povaha poctivá, ač ne bez některých stínů své doby.

Pokud byl rukopis v majetku ještě soukromém, kolovaly Paměti Vavákovy mezi lidem z ruky do ruky; našim venkovanům líbil se vždy jak jejich obsah tak způsob, kterým byly sepsány. Ale i dějepisci, básníci, belletristé a folkloristé najdou v nich hojnou kořist, jak ukazuje na př. Jiráskův »F. L. Věk«, v němž výrazně vykreslena i postava Vavákova.

Obšírný životopis jeho v rámci tehdejší doby jakož i rozbor a ocenění díla Vavákova chystá Jindřich Skopec, vydavatel Pamětí. Edici svou upravuje tak, aby se hodila k četbě lidové i k cílům vědeckého badání; z té příčiny oznamuje, dle kterých zásad se při tom řídí. Až dosud vydal první část první knihy Pamětí, totiž o letech 1770—1780. Tisku užívá dvojího: většího, jímž se podává souvislý tok vypravování příběhů současných, a menšího, kterým se uvádějí úvahy, výpisy, polemiky, vzpomínky z minulosti a pod., zvláště pak zprávy hospodářské o úrodě, počasí a cenách obilních. Skopec kontroloval data Vavákova, na mnoze z paměti zapisovaná, aneb i doplňoval je, vyhledav si (často velmi pracně) jiné prameny. Kdekoli uznal potřebu doplňků, oprav jazykových neb věcných, zkratků a výpustek, naznačil případnými značkami buď v textu nebo poznámkami pod čarou. Aby oživil slova Vavákova, prokládá své vydání Pamětí kresbami a rytinami osob, míst, výjevů a mapkami z doby tehdejší neb jí nejbližší, čímž nemálo se zavděčil čtenáři.

Do prvního sešitu své edice pojal vyobrazení Frant. Vaváka, císařovny Marie Terezie, Poděbradského zámku, kostela sv. Gotharda v Hořicích, císaře Josefa II., Kounic, zámku v Radimi, Sadského kostela, Královských Hradčan, červené záplavy, jež se ukázala na nebi dne 9. února r. 1779, Hradce Králové, Pruského krále Bedřicha II., hlavního oltáře u sv. Víta o svatojanské slavnosti r. 1779 a arcibiskupa Přichovského. Ze všech okolností jest patrno, že Skopec přistupuje k své práci s láskou a nevšední znalostí věci. *Ot. Josek.*

Filosofická bibliothéka.

W. Stanleye Jevonsa **Počátkové logiky.** Z anglického jazyka přeložil Otakar Josek. (Filosofické bibliothéky, vydávané I. třídou České akademie, řada II. č. 1.) V Praze 1906.

Česká akademie už r. 1894 umožnila vydávání *Sbírky spisů filosofických*, která měla čtenářům českým učiniti přístupna v překladech vynikající díla filosofická cizojazyčná. Z rozmanitých příčin podnik ten záhy uvázl naprosto. Ale akademie uznávajíc důležitost podobné sbírky odhodlala se znova vydávati *Filosofickou bibliothéku*, a tentokrát, aby se vyhnula nebezpečenství, které zmařilo podnik první, nákladem vlastním a s programem rozšířeným. Filosofická bibliothéka má obsáhnouti dvě řady publikací: v jedné se budou

uveřejňovati prameny k dějinám filosofie v Čechách, díla, monografie, články, korrespondence buď dosud jen v rukopisích chované anebo vyšlé v tiscích už málo přístupných, které mají význam pro rozvoj filosofie v Čechách; v druhé vycházeti budou překlady filosofických spisů jinojazyčných. Podrobný program obou řad předeslán jest spisu, o němž tuto stručnou zprávu podáváme; jest to program mnohoslibný, ukazuje na záměry vší chvály hodné, a jest si upřímně přáti, aby se podařilo je vykonati v celém rozsahu.

Začátek, jenž přítomným spisem učiněn, jest skutečně velmi dobrý. Logika Jevonsova, kterou podává, jest dílko velmi stručné, ale psáno jest nad míru zajímavě, opravdu poučně, a zejmena pro čtenáře, který se chce nebo musí s naukami logickými seznámiti bez výkladův učitelových, jasně a snadno pochopitelně. Hojné příklady z obyčejného života i ze zkoumání vědeckého činí výklad pouček o sobě velmi střízlivých všude záživnějším a poutavějším. Nejlépe o zdárnosti knížky svědčí to, že v anglickém originále ve dvacíti letech svého trvání už se dočkala desatera vydání.

Obsah zajímavých těchto Počátků logiky nelze ani podati případněji, než to učinil překladatel sám v předmluvě k své práci v tato slova, jež nepochybně i čtenáře Osvěty budou zajímati: »V úvodu Jevons upozorňuje na to, kterak valná většina lidí rozumuje nevědomky, a to někdy špatně a na svou škodu; i vytýká, jakou moc a jaké výhody přináší nám správné myšlení a nauka o logice, jež napomáhá rozpoznávati pravdu od bludu.

Potom v prvním díle knížky objasňuje se spůsob, kterak obyčejně rozumujeme. Přenášejíce své minulé zkušenosti na přítomnost a budoucnost, očekáváme, že to, co jsme dříve poznali o vlastnostech a řádu věcí, bude platno i o věcech nově se nám vyskytujících, které jsou předchozím tak neb onak podobny. Jevonsovým východiskem jest tedy úsudek, jehožto nejjednodušším tvarem jsou tři soudy: první a druhý z nich máme ze zkušenosti, a třetí si z obou rozumováním odvozujeme. Tak jako úsudek složen jest ze soudů, tak zase každý soud dokonává se tím, že se slučují jeho hlavní čili pomezní ‚terminy,' totiž podmět a přísudek, sponou. Odtud plyne Jevonsovo rozdělení první (deduktivní) části logiky: v nauku o terminech, soudech a úsudcích. Dle zvyku nominalistův auktor přihlédá předně ku jmenům jakožto zevnějším známkám logických ponětí, a vykládá — arci jen hrubými rysy — význam a druhy »terminů.« Na to přistupuje k výkladu o smyslu a druzích soudů, všímaje si po výtce jen případů rozsahové podřazenosti mezi podmětem a přísudkem, ale neopomíjeje bedlivě upozorňovati na kvantifikaci přísudku, t. j. na to, kterou částí svého rozsahu jest přísudek po každé míněn.

V nauce o syllogismu Jevons přestává v tomto spisku zatím na pravidlech Aristotelových, pokud se novodobí myslitelé nedohodnou o lepších. Ale při úsudcích rozlučovacích nesnáší se s názorem obvyklým, že by kladem jednoho členu rozluky musily vždy býti popřeny ostatní její členy, a v dodatku k syllogistice hlásí se ke svému čelnému názoru logickému, že při každém správném

úsudku dosazujeme vždy podobné za podobné, stejné za stejné, rovnomocné za rovnomocné.

Druhý díl (induktivní) jeho logiky zabývá se předně otázkou, kterak nabýváme prvotních zkušeností a tedy pro úsudek těch soudů základních (návěstí), z nichžto odvozujeme soud konečný (závěr). Ukazuje, že se to děje ovšem obrácením smyslů ke všem výjevům kolem nás, ale zároveň i ustavičně rozumováním, a to také deduktivním. Ten, kdo chce z pozorování neb pokusů stanoviti všeobecnou pravdu nebo zákon, musí si předem odvoditi také všecky důsledky svých vysvětlovacích pomyslů a srovnávati je se skutečností znova a znova, nežli sám může se utvrditi v přesvědčení o pravdivosti svého výzkumu. Jevonsovi indukce, právě aby mohla býti prováděna, vymáhá i deduktivného myšlení jako nezbytné pomůcky, a skládá se tedy ze čtyř postupných úkonů: z předběžného pozorování výjevů; strojení domněnek (hypothes); odvozování důsledků z těchto domněnek; a verifikování výsledků tím, že se znova srovnávají s fakty zevrubněji zkoumanými.

Jevons upozorňuje pak na rozdíl mezi prostým pozorováním a pokusem, mezi pouhými antecedencemi a skutečnými příčinami výjevů, načež rozbírá, kterak usnadňuje se pátrání po příčinném svazku mezi nimi, když větší počet výjevů po některé stránce se shoduje, dále když některé věci se mění souběžně s jinými co do kvantity anebo periodicky, co plyne logicky z pokusů a co ne, jak generalisujeme a čím různí se úsudek z analogie od generalisování.

Poslední oddíl knížky pokládá za užitečné poučiti čtenáře po úsudcích správných také o *fallaciích* čili ***úsudcích klamných***, abychom se jich snáze uvarovali. Proto Jevons probírá rozličné druhy fallacií při myšlení deduktivním i induktivním, a končí dílo opětně svým stežejním pravidlem, že usuzování není než dosazováním podobného za podobné, stejného za stejné, a že tedy osvědčuje se jen tehdy správným, jestliže se věci dosazené rovnají nejen na oko, nýbrž skutečně buď aspoň po některé své stránce, nebo ve všem všudy věcem, za které jsou dosazovány.«

Překlad český je práce velmi pečlivá a tím záslužnější, že nikterak nebyla snadná. Překladatel sám se přiznává, že zápasil s mnohými nesnázemi, snaže se všude vystihnouti věrný smysl originálu. Rádi mu vydáváme svědectví, že se mu podařilo všecky tyto nesnáze překonati. Je to jen znak jeho svědomitosti i z jiných jeho prací chvalně známé, že nic nebral na lehkou váhu, že se nespokojil prvním ledabylým výrazem, jenž se mu namanul, a že na mnoze, kde v originále podaný příklad pro poučku logickou nedal se prostě převesti do češtiny, volil raději analogický doklad jiný. Ukazujeme zejmena na str. 23. (tři případy), 24., 29., 42., 47., 54., 72., 110., 120., 125. a j., kde se tak stalo, na rozhodný prospěch českého textu.

Hojné poznámky věcné přidány jsou dle požadavku stanov Bibliotheky filosofické.

Sloh upraven po česku volný, nenucený; nikde se text nečte strojeně, jako v překladech namnoze bývá, a najmě o látce tak nesnadné i snáze by se dalo pochopiti a omluviti.

S jistotou tudíž lze předpovídati, že dílko toto i v české své podobě zjedná si uznání a obliby, také že splní úkol, jenž mu jako prvnímu číslu filosofické bibliothéky připadá, býti totiž průpravou k četbě jiných spisů filosofických a zejmena také k velezajímavým »Principům vědy« téhož spisovatele, a doufáme také, že téhož překladatele.

V. E. Mourek.

Posvátná místa.

Posvátná místa král. českého. Vychází nákladem Dědictví Svatojanského. Svazek I. Arcidiecese Pražská. Vikariaty Českobrodský, Černokostelecký, Mnichovický a Prosecký. Od dr. F. Podlahy.

Zesnulý farář u P. Marie Sněžné F. Eckert vydal r. 1883 dva svazky Posvátných míst kr. hl. města Prahy nákladem Dědictví Svatojanského, a jeho kniha levná, skromně vypravená, jen čtyřmi obrázky ozdobená, patří mezi spisy, o nichž se nemluví, které však jsou všude po ruce, z nichž čerpá kde kdo, a na něž se odvolává i pracovník odborný. Soupis chrámů, svatyň, kaplí atd. Pražských v díle Eckertově, o němž snad leckdo se vyslovil jako o kompilaci, jest kniha užitečná, praktická, dobrá. I není divu, že se pomýšlí na jakési doplnění a rozšíření její soupisem Památných míst celého království, neboť kdo jen zdaleka je obeznámen s naším bibliografickým materiálem, k dějinám výtvarnictví se vztahujícím, zajisté ví, jak málo takových příručních knih máme. Nákladné veliké dílo Ottovo Čechy není všem a všude přístupno, Soupis umělecký, vydávaný Akademií cís. Frant. Josefa, vychází a neobsáhl dosud ani poloviny látky, kterou hodlá zpracovati, a také je na naše poměry dosti drahý, proto sluší vítati dílo, které dává naději, že v brzku obdržíme spolehlivý, úplný přehled všech architektonických, sochařských, malířských, uměleckoprůmyslových památek vzniklých pro potřebu církevní a rozptýlených po celé zemi, tedy zase *soupis* aspoň jedné kategorie výtvarnických předmětů, soupis, jehož je velice potřebí, a který bude levný. Jde o populární dílo, o příruční knihu, kterou lze prodávati za lidové ceny.

Z titulu díla soudil by mnohý, že knihy tyto vydávané duchovenstvem hlavně budou obsahu náboženského, že tu snad vychází spis pro povzbuzení věřících, a že nábožné legendy, církevní dějiny, homiletická rozjímání naplní jeho stránky. Ale mýlil by se, jako se mýlili lidé, když tak soudili o knize faráře Eckerta. Publikace je rázu umělecko-historického, je věcná, velmi důkladná sbírka podrobných popisův a informací o »posvátných místech,« to jest stavbách církevních, sochách, klášteřích, kaplích, sloupech atd. Stručně, odbornicky jsou tu zaznamenány stavební dějiny venkovských kostelíků i chrámů, popsán jejich vnitřek, vylíčena jejich výzdoba. Umělecká díla všeho druhu, která zasluhují zvláštní zmínky, jsou vytčena, a četné illustrace doprovázejí slovo. Svazek právě vydaný obsahuje přes 200 vyobrazení, vesměs dle fotografických snímků pořízených, a bude to pěkná galerie českých výtvarných památek, až dokončeným dílem budeme se probírati. Nebylo možno a nebylo také úmyslem

vydavatelstva vypraviti dílo přepychově, má se rozšířiti co nejvíce a nesmí býti drahé; ale vyobrazení jsou namnoze dobrá, zřetelná, i je známo, že sebe prostší obrázek v díle o výtvarném umění jednající nabývá značné ceny. Řekne na ráz, co dlouhými popisy nelze vysvětliti.

Jsem přesvědčen, že není třeba »Posvátná místa« zvláště doporučovati, bude po nich poptávka, jakmile svazky za sebou se objeví (čím rychleji, tím lépe), neboť tato malá encyklopaedie církevního umění v Čechách stane se tolika lidem nepostrádatelnou, že jistě půjde na odbyt.

Malby v dřevní basilice Svatého Klimenta v Římě. Napsal Josef Wilpert, přeložil Fr. Snopek. Nákladem vlastním. V Kroměříži 1907.

Spis Wilpertův stručně a věcně shrnuje všecky poznatky, jichž se dopracoval autor při výzkumech a vykopávkách v chrámu San Clemente v Římě. Nalezen prvotní hrob Sv. Cyrilla, a malby na stěnách staré basiliky, od r. 1858 vykopávkami objevené, platily za díla 11. století. Wilpert dokazuje, že tu jde o práce z 9. století, a to z let 867 (přenesení ostatků Sv. Klimenta) až 869 (smrt Sv. Cyrilla). Malby tyto byly dosud mylně vyobrazovány, — reprodukce datují z dob, kdy ještě nebyla fotografie schopna zachovati malby tak zpustošené a na tak tmavých místech ve věrných odlitkách —, a též mylně vykládány. Fresko s nápisem v předsíni staré basiliky poznal Wilpert a vyložil jako náhrobní malbu, znázornění »soudu soukromého,« kde před Spasitelem stojí Cyrill, doporučován sv. Klimentem, chráněn archandělem Gabrielem. Wilpert je přesvědčen, že malba i nápis zdobily někdy prvotný náhrobek Cyrillův, a že protějškem Cyrillovým, druhou osobou v mnišském rouše stojící v patronanci Sv. Ondřeje a Archanděla Michala, jest Methoděj, bratr jeho, který právě v Římě stal se mnichem a z Konstantina Methodějem. Methoděj dal obraz malovati a nápis napsati. Později mramorový sarkofag, jenž stál pod touto malbou, přenesen do nového hořejšího chrámu, do kaple právě nad hrobem prvotným zřízené. Byly by tu tedy současné podobizny Sv. Cyrilla i Sv. Methoděje, i při neobratnosti a primitivnosti malby pro nás cenné. Wilpert spatřuje v tomto obraze »pramen dějin svatých slovanských věrozvěstů nejenom nový a neočekávaný, ale také jediný, který zůstal bez poruchy.«

Zajímavo jest, že vlaští učenci, hlavně de Rossi, vůbec neuhodli obsah této malby, i fresek ostatních, že nepoznali »poslední soud,« v němž spatřovali cyklus výjevů ze života Sv. Kateřiny atd. Kopie tehda zhotovené jsou naprosto nedostatečny, malíř nedovedl obrazy »přečísti,« ani postavy dle postoje určiti (na př. na náhrobní malbě Kristus sedí in throno, oba svatí věrozvěsti stojí, na kopiích však Kristus stojí, svatí klečí a pod. v.). Tu tedy Wilpert opravuje, a proti jeho dedukcím obsahu maleb se týkajících nelze ničeho namítati.

Dr. *F. X. Harlas.*

Ročenky českým paním a dívkám.

Od té doby, co se knihy tisknou, sotva lze nalezti výmluvnějšího a poučnějšího svědka rázu té neb oné doby nad knihy, které v ní vycházely. Nemyslím tu však na obsah knih (o tom se to rozumí samo sebou), nýbrž na pouhý jejich vnějšek, velikost, úpravu a všecko uspořádání, z něhož prvním pohledem možno posouditi, jaký kdy panoval vkus, jaké byly potřeby čtenářstva a jaký byl jeho blahobyt. Z toho pak není daleký závěr, jaký byl asi celkový stav národa v době, v které ony knihy vyšly. Z takových svědků jest také kniha tak rozšířená a dnes v přerozmanitých podobách běžná, jako jest kalendář. V dobách, kdy mistr Tadeáš Hájek od Rudolfa II. obdržel právo i povinnost censurovati kalendáře u nás po česku vydávané, měli jsme minuce, almanachy a kalendáře také nádherně vypravené; papír, tisk, rytiny i vazba — vše se spojovalo, aby kniha vyhověla vkusu zámožného měšťanstva i četné šlechty. Po katastrofě Bělohorské a po třicetileté válce s jinými knihami — Nebeklíče vyjímaje — také kalendáře hubnou a horší se; zůstávají z nich drobné knížky na hrubém papíře pro mozolovité selské ruce. Doba probuzenská ujímá toto dědictví, vyhledává tohoto prostého čtenářstva a užívá chudě vypraveného kalendáře k účelům buditelským a osvětným. A jak přibývá čtenářstva a po roce 1848 také zámožnosti, rostou i kalendáře a rozhojňují se, vnějšek jejich však zůstává většinou věren staré podstatě i podobě. Poměrně pozdě vyskytly se kalendáře jaksi representační, dbalé dobrého obsahu, ale při tom též úpravnějšího, vkusnějšího vnějšku, jímž se vyhovuje přísnějším, vytříbenějším požadavkům.

Toho druhu byl ***Kalendář paní a dívek českých,*** jehož dvacátý ročník, uspořádaný Gabr. Preissovou (nákl. Ottovým), právě nastupuje pouť českými kraji. Ročenka tato vyhovuje podmínkám, o nichž jsme právě mluvili, stejnou měrou jako praktickým potřebám a udržuje se na výši doby vkusnou formou i cenným obsahem. Kolem dvaceti spisovatelek starších i mladších a několik spisovatelů sešlo se tu, aby přispělo k rozmanitosti obsahu. Povídka, vzpomínky, cestopis, verše, dramatický pokus, lékařská rozprava — již z pera ženského — publicistický článek, bojující za politická práva žen, jakýsi hudební přehled (žel, že ne také literární!), toť jistě rozmanitost, v níž každá čtenářka může nalézti něco, co ji upoutá a jí prospěje. Zdařilé illustrace a dvě barevné přílohy umělecké zvyšují cenu knihy.

Po bok této starší publikaci staví se letos po prvé kalendář ***Češka,*** jejž redakcí Pavly Maternové vydává Ústřední spolek českých žen. Účel vkusně vypravené knihy kryje se s účelem spolku, který ji vydává, určuje ji za hlasatelku svých snah vedle posavadního orgánu svého »Ženského Světa.« Nový almanach tedy snaží se přispěti k širšímu a hlubšímu vzdělání českých žen, k uvědomění jejich všelidských práv a k uvědomění i plnění národních povinností jejich. »Češka,« jak dí slovo úvodní, v němž ostatně věcná přesnost a určitost se utápí v přívalu frásí, chce »probouzeti české vědomí, srdce pozvedati, vůli utužovati národní kázní, duše činiti znova schopnými

radostného sebezapření, nadšení i obětí. S paprskem světla, s pravdou poznání přináší i rosu osvěžení a květy srdečné potěchy.« — V souhlase s tímto určením »Češka« přináší práce zábavné prozou i veršem a poučné, a to v poměru, který v publikacích tohoto druhu posud nebýval v obyčeji, totiž v tom, že zábavná část nikterak se nepne nad část poučnou a mimo to není střižena po oblíbeném vzorci kalendářovém, v němž láska a svatba s překážkami nebo bez překážek mají hlavní slovo. Kalendář má ráz organisační. Ukazuje jej v tom, že převážnou většinu prací slovesných i obrázků přináší od našich spisovatelek a malířek, osvědčených pracovnic i začátečnic, jež si teprve přicházejí získat uznání na tomto poli. S vytčeným rázem souvisí také obsažný výkaz o činnosti Ústředního spolku českých žen, k němuž se pojí zpráva o jiných ženských spolcích našich. Jinak má »Češka« směr v dobrém smyslu pokrokový. Vzpomíná na počátku své dráhy srdečně prvních průkopnic Bož. Němcové, kterouž ve zvláštní stati M. Gebauerová pěkně oceňuje jakožto hospodyni, K. Světlé, Ž. Podlipské, El. Krásnohorské. V přesvědčivé rozpravě Proti vlastnímu národu P. Maternová ukazuje na hříchy, jichž se české ženy dopouštějí, posílajíce své děti do škol německých (je to hnusně ostudná, palčivá číslice, v samojediné Praze bez předměstí 2000 českých dětí na školách německých), dcerám dávajíce vychování nevlastenecké, při nákupu zanášejíce peníze k našim úhlavním nepřátelům, a na konec činí návrh na podobnou organisaci českých žen, jakou si Maďarky zřídily v tulipánové lize. Řádky tyto měla by pozorně čísti a o nich přemýšleti každá česká žena, pak by jistě s veřejného života našeho zmizely mnohé věci, jež nás ostouzejí. — Ve stati »Žena v rodinném našem právu« Olga Stránská-Absolonová populárně pojednává o právním postavení ženy jako manželky, matky, vdovy, dědičky a j. Okt. Wagner rozpravou »Česká dívka — do české školy pokrokové« horlivě se přimlouvá za zřízení soustavně rozložených škol pro dívky, aby bylo postaráno o praktické i theoretické vzdělání ženského dorostu, v jehož řádnější výchově autor správně vidí záruku lepší budoucnosti naší. — Boj ženy proti pijáctví vhodnými barvami líčí K. Buffková-Wanklová, kdežto Marie Horneková obrací věcným pojednáním pozornost venkovských hospodyněk na včelaření. Rozprava o ženách lužických od A. Černého, o ruských ženách od M. Havelkové, cenná studie Madl. Wanklové o našem domácím průmyslu lidovém a redaktorčiny rozhledy po půvabných letních sídlech našich, po pokusích o ochranu dítek opuštěných a osiřelých s drobnějšími radami a praktickými pokyny rozhojňují vážný obsah zajímavé knihy. — Nepochybujeme, že almanachový pokus Ústř. spolku českých žen zdokonalí se nabytými zkušenostmi, získá si pevný kruh čtenářek a přispěje k dosažení ideí, o něž usiluje družina, která jej vydává.

F. V. Vykoukal.

Obzor divadelní.

Činohra.

Ani tentokráte nepodařil se ještě F. X. Svobodovi onen prudký, vítězný dramatický vrh, jaký od něho stále čekáme, aniž bychom se dávali odrazovati lehkými jeho náběhy k vážné práci, které nám zatím tu a tam podává. Také poslední jeho tříaktová veselohra *Fialka* nevymkla se z okruhu známých hranic, kterými se dal spisovatel od let obklíčiti. Je tu zase mnoho hezkých řečí, mezi nimiž ztrácí se tu onde opravdu poeticky přibarvená pointa, je tu tak zvaná these, nebo hned více thesí, které se těmi řečmi probírají ex cathedra, aby čtenář (pardon, divák) seznal, jak se spisovatel z různých stran na svoji záležitost dívá, je tu několik zcela schematicky nakreslených osob, aby se mezi nimi mohl odehráti taký, onaký ne zcela plnokrevný děj, a je tu ovšem zase táž výslednice: hra, která může být, ale nemusí být, několik vlídných tichých večerů, pak dost — zapomnění. Ku podivu. Autor druhého a třetího aktu Směrů života, tvůrce čtvrtého jednání Rozkladu dal se jaksi nepravou cestou k dosažení vyšších met. Kde dříve vítězil charakteristikou, jal se vyhledávati důvody a protidůvody k různým thesím; snažilli se dříve vytvořiti na scéně člověka, chytá se nyní slov, aby způsobil nálady. Ke všemu domnívá se zajisté, že je na lepší cestě, než byl dříve, neboť o jeho vážné literární poctivosti nelze vůbec pochybovati; a tak kdož ví, jak jeho zápas o jeviště skončí. Aby nám bylo rozuměno, přijímáme výslovně i these i nálady do dramatického díla, a nejen to: vymáháme jich (třeba nikoli v každé a jakékoli formě), avšak všecko jejich slovní pletivo visí ve vzduchu a nemá života, nevyrostloli z duše lidí, které nám spisovatel zároveň nepředstavil na jevišti až do těch nervů a jejich záchvěvů.

Ve Fialce obírá se spisovatel dvěma motivy. První široce kreslený žádá pro lásku skryté srdce dívčí. »Čím cennější srdce, tím skrytější, jako zrníčka zlata v hlubinách země!« Muž musí ženu hledati, a jenom ten je hoden její lásky, kdo to její zlato v hlubinách nalezti dovede. Druhý motiv, který se však zdá býti jen nahozen a pouhým rozmarem básníkovým, jakýmsi zajímavým rámečkem pro jeho kresbu, praví, že lidé, třeba se byli nikdy neviděli, jsou si často velmi blízcí, slyšelili o sobě promlouvat zanícené duše. Vilémě Lounské dokonce se zdá, jako by byla zasnoubena s Jaroslavem Valentou, o němž jí velmi často vypravovával podivný snílek Jan Havelka, který zemřel, aniž lidi, kteří prý se jedině k sobě hodili, seznámil, nebo jmeny naznačil. Tato pravda, neboť se zde jedná o skutečnou životní pravdu, není ve hře nijak dokazována, spisovatel se jí důrazněji dotkne několika slovy v exposici a zakončení hry, čímž obecenstvo ji pokládá spíše za veseloherní nápad a směje se. To proto, že rámeček se nehodí ke hře — v jiné práci, náležitě zdůvodněna, a kdy by byla bystřejší pružinou děje, byla by se myšlenka prospěšněji uplatnila. Zde by bylo možno bývalo nanejvýše

dojíti ke komické zápletce, že Jan Havelka, dobrý hoch, odpočívající na sedmém hřbitově v Olšanech, byl by mohl Vilému zasnoubiti ne s Valentou, ale s některým lepším exemplářem pana Pšeničky, nebo pana Sojky, nebo pana Čepeláka, a je těžko říci, která these by byla pak zvítězila nad druhou.

Přese všecky nedostatky je přece jenom Fialka ušlechtilé literární faktury. V hledišti — ač je veselohrou — nebudí mnoho smíchu, jeť spíše hlučná nežli humorná, spíše parodistická nežli komická, ale jakkoli často hřeší proti pravděpodobnosti, nesnižuje se alespoň k oněm laciným veseloherním trikům, které způsobují ještě lacinější veselí. Nechce míti ctností reálné zachycení ovzduší a situací, ale nicméně mohla býti jasnější hned v podání poměrů slečen, »navštěvujících paní Čápovou.« Jsou dámy z venkova či z Prahy? mají jejich pensionáty nebo bytné povinnost starati se o své svěřenky? dovolily by jim jen tak choditi po výletech s takovou paní Čápovou, která zajisté je známa až do posledního »klevetníčku« v naší milé, klevetivé Praze? Avšak nikoli, naše veselohra je pouhá divadelní hra, a takovým spůsobem dotazů by mnoho odpadlo s její filigránní stavbičky.

V provedení není obtíží, i bylo zcela normální.

Jan Ladecký.

Nové rovy.

Vladislav Kalousek. — Emanuel Milbauer. — Gustav Červinka. — Marie Sittová. — Josef Foerster.

O minulých vánocích dne 27. prosince ukončil náhle svůj život Vladislav Kalousek, profesor reál. a vyššího gymnasia v Křemencové ul. v Praze, podlehnuv trýzni těžké choroby nervové. Narodil se r. 1863 v Černovicích, vystudoval universitu v Praze, oddal se profesuře a působil na gymnasiu v Ml. Boleslavi, na akademickém v Praze, v Roudnici a od r. 1897 v Křemencové ul. Loni byl zvolen ředitelem dívčího gymnasia Minervy, ale pro chorobu vzdal se toho úřadu. Literární činnost jeho týkala se klassické filologie, v níž pracoval horlivě a svědomitě ve škole a v níž slovesnými pracemi prokázal se zdatným odborníkem. Z rozprav jeho uveřejněných v Listech filologických a v Čes. Museu filologickém jmenujeme na příklad: O dokimasii úředníkův Athenských, K zlomkům Euripidovy Andromedy. V Památníku České akademie podal přehled prací o řecké tragédii; ve výroční zprávě gymnasijní uveřejnil r. 1900 úvahu: Kterak vykládati o Homérovi a jeho básních v 5. a 6. třídě našich gymnasií. Do Ottova Naučného slovníku zpracoval přes 600 hesel z různých oborů klassického starověku, zvláště mythologie, starožitností a komédie. Byl tichý, skromný pracovník a muž v každé příčině úcty hodný.

V Král. Hradci zemřel 29. prosince m. r. Emanuel Milbauer, profesor tamní reálky, kdež působil od r. 1894, supplovav před tím mnoho let na různých ústavech, také na vyšší dívčí škole v Praze. Narodil se r. 1843 v Čes. Budějovicích a vystudoval na české technice v Praze. Psal články z oboru chemie do odborných časopisů a výročních zpráv, na př. v Král. Hradci O vodě požitkové a chemickém zkoušení vod vůbec. Zvláště však byl znám jako kartograf. Pozornější návštěvníci výstavy jubilejní i národopisné mají posud v paměti pěkné mapy jeho, jež zdobily různé oddíly výstavní, a četné doklady jeho dovednosti v tomto oboru přináší zejmena Ottův Naučný slovník sub voce Čechy, Černá Hora, Evropa, Dánsko a j. Samostatně vydal Historickou mapu vývoje koruny české do r. 1526.

V české společnosti Brněnské vzbudila 6. ledna t. r. bolestný vzruch náhlá, samovolná smrt Gustava Červinky, řádného profesora tamní české techniky. Zesnulý narodil se r. 1868 v Nymburce, vystudoval v Praze reálku a českou techniku, působil při státních drahách v Sasku, potom v železničném oddělení zemského výboru v Praze, odtud přestoupil k státním drahám rakouským a podnikl na stipendium města Prahy studijní cestu po Německu, Belgii a Anglii. Jsa zástupcem přednosty c. k. sekce pro dopravu, byl r. 1901 jmenován mimořádným a r. 1906 řádným profesorem české techniky v Brně, kdež v r. 1903—4 byl děkanem odboru stavebního inženýrství. Technické práce jeho hlavně při stavbě drah a nádraží a hojné příspěvky do listů odborných a železničných ukazují, že mladá technika Brněnská a s ní i náš technický svět vůbec utrpěl předčasným odchodem jeho citelnou ztrátu.

Dne 7. ledna t. r. zemřela v Praze paní Marie Sittová, provdaná Petzoldová, bývalá primadonna Národního divadla. Narodila se 30. ledna r. 1852, jsouc dcerou Ant. Sitta, známého houslaře Pražského. Vycvičivši se ve zpěvu ve škole Pivodově vystoupila po prvé na českém jevišti 10. října r. 1869 jako Gilda v Rigolettu. Líbila se v té úloze a rovněž brzy potom v Lidunce (Čarostřelec) a v Markétce (Faust), ale engažována nebyla. Vyjela si tedy pro vavříny do ciziny a zpívala v Salcpurku, v Štyrském Hradci a v Šoproni, odkudž r. 1870 byla engažována do Brna. V dubnu r. 1873 byla odtud povolána do Prahy a působila po všechen ostatní čas své umělecké dráhy na jevišti českém nejprve v divadle prozatímném a potom v Národním. Tam se v říjnu r. 1898 v úloze Normy rozloučila s obecenstvem, jehož upřímné sympathie a vděčná paměť provázely zasloužilou umělkyni do zátiší života soukromého. Jmeno M. Sittové zůstane nerozlučně spojeno s dějinami našeho divadla a po výtce naší opery. Zvláště v operách Smetanových vytvořila postavy (Mařenku, Vendulku, Libuši), které samy o sobě jsou nezapomenutelné tehdejším návštěvníkům divadla, některé z nich pak tím více, že se ve vzpomínce poutají k nejslavnějším dnům naší nejpřednější scény. Vzdělavši se pro obor koloraturní, vyhověla potřebám divadla v partiích dramatických, ba zasáhla v dobách, kdy na př. Seifert, Mošna a j. zpívali v operettě, také v obor subrety Za spořádanějších poměrů vrátila se k úlohám koloraturním a zastát

vala je s plným zdarem. »Sittová vynikala — jak dí její životopisec Jar. Borecký — na začátku své karriéry krásným, zvonivým hlasem, vydatným sopránem neobyčejného rozsahu, jemuž tuhá kázeň dobré školy a přísné šetření se zachovaly potřebnou ohebnost a sílu až do poslední chvíle. Distinguovaný zjev, neúmorná píle, nadání a intelligence spojovaly se k úspěchu jejích výkonů, v nichž správnost pojímání, hudebnost, k virtuositě vypracovaná technika zpěvní a ušlechtilost hry šly ruku v ruce.« Její repertoar byl co nejrozsáhlejší, po mnoho let téměř všecka tíha velikých sopránových partií u našeho divadla spočívala jenom na ní. Jiné obory se střídaly a měnily, Sittová zůstala věrna našemu jevišti, stále svěží a působivá.

Dne 3. ledna zemřel v Praze Josef Foerster, hudebník a hudební skladatel. Narodil se r. 1833 v Osenicích a byl vycvičen v počátcích hudby od otce učitele. Potom vzdělav se na varhanické škole Pražské, stal se varhaníkem v klášteře ve Vyš. Brodě, odkudž byl povolán do Prahy za učitele na školu varhanickou. Při tom byl ředitelem kůru u sv. Trojice, potom u sv. Vojtěcha a od r. 1887 u sv. Víta, vyučuje zároveň od r. 1867 na konservatoři elementárnímu zpěvu a hudební theorii. Roku 1892 jmenován mimořádným členem České akademie. Proslul jako výkonný umělec, jako skladatel a učitel. Z četných prací jeho jest theoretického rázu důkladná, moderně založená Nauka o harmonii, dále Katolický varhaník a Praktický návod ke hře na varhany. Vedle klavírních skladeb, transkripcí ze starších i novějších skladatelů, fantasie pro harmonium, nazvané Idylla, a j. jsou od něho mnohé skladby církevní, v nichž vůbec jest těžiště jeho komposiční činnosti. Řada mší, Offertoria, Graduale, Pange lingua, Ave Maria, dvoje Requiem, drobnější sbory a písně, práce ve vážném duchu gregoriánském, jehož byl horlivým zastancem, zajišťují mu na tomto poli významné místo. *F. V. V.*

Sněmové koruny české.

Pro přívržence myšlenky státoprávní a samosprávy zemské není zjevu kormutlivějšího, než způsob, jak se centralistická vláda Vídeňská chová k zemským sněmům. Zjev ten jest tím smutnější v době, kdy v radě koruny zasedají dva příslušníci českého národa. Třináct měsíců nezasedal český sněm, a nyní byly mu dopřány milostivě tři dni, aby vyřídil nejnutnější potřeby zemské. Sněm království českého, v němž dříve i za vlád nám nejvíce nepřátelských často spočívalo těžiště veškeré politiky vnitrorakouské, sněm ten, v němž se utkávaly oba principy, jež v Rakousku od zavedení konstitučního řádu spolu zápasí, princip autonomistický a centralistický, sněm, na kterém mužové duchem i povahou vynikající práv národa a království českého a země české rázně se zastávali a na nějž Vídeňské vlády s úzkostí patřívaly, sněm ten klesá pohříchu na stupeň

sboru nepolitického, který pouze nejnalehavějšími potřebami zemského hospodářství se zabývá.

Zástupcové českých stran povstali hned v první schůzi sněmu dne 19. prosince, aby proti jeho nesvolávání co nejvydatněji protestovali. Jmenem strany státoprávně pokrokové ohradil se posl. Kalina proti tomu, že vláda sama porušuje zřízení zemské, rozšiřujíc bezprávně právomoc ústředního parlamentu, že sněm znásilňuje a znehodnocuje, i žádal se vším důrazem, aby českému národu vrácena byla práva, jež mu dle jeho významu a dle historie přísluší. Jmenem strany agrární protestoval posl. Kubr »proti politování hodnému a bezpříkladnému, ba hříšnému zkracování práv staroslavného sněmu království českého tím, že není mu popřáváno ani tolik času, by mohl vyříditi aspoň nejdůležitější a nejaktuálnější záležitosti celého království.« Dr. Herold prohlásil jmenem strany svobodomyslné, že nesvolávání sněmu není věcí nahodilé nemožnosti, nýbrž že jest v tom určitý systém. Jmenem strany národní ohradil se posl. dr. Steidl proti tomu, aby se tím spůsobem se sněmem dále zacházelo.

Hned v první schůzi stěžovali si čeští poslanci trpce také na ponižování práv národa českého za »nestranné« vlády Beckovy s dvěma českými ministry. Ozvali se zejmena proti zkracování práv těch při c. k. školní radě, kde vládne neobmezeně zarytý Němec Zabusch, a při c. k. místodržitelství, kde se svrchovaná moc nalézá výhradně v rukou Němců. A přes to měli Němci tolik troufalosti, že si stěžovali na zkracování své národnosti v zemi a obviňovali vládu, že jest k Čechům příliš povolna! Je to stará jejich taktika, která jedině k tomu směřuje, aby zakryli pravý stav věcí, svou hrabivost a nenasytnost. Znovu pronesli svou žádost za úplné národnostní rozdělení země a počínali si tak vyzývavě — jeden z nich nazval sněm komorou na staré haraburdí, jiný opovážil se protestovati proti tomu, aby se mluvilo jazykem českým — že rozpoutali velikou bouři. Panovník vyslovil se v delegačním cerklu k hr. Deymovi, že jest potěšen smířlivou náladou, která prý v českém sněmu panovala; z toho vysvítá, jak jej vláda informuje. Německé útoky byly rázně odmítnuty od několika českých poslanců. Dr. Baxa žádal co nejdůrazněji, aby se čeští ministři chovali tak, jako němečtí a vyzval české poselstvo, aby pracovalo k posílení českého sněmu a k samostatnosti zemí koruny české a nikoli k sesílení ústředního parlamentu.

Jediným předmětem úrady bylo povolení prozatímného rozpočtu. Zemský výbor navrhl, aby 1. bylo dodatečně schváleno zatímné vybírání dosavadní 55% zemské přirážky a 2. aby zemský výbor na další hospodářské výlohy a sesílení pokladní hotovosti u některého domácího ústavu vypůjčil si 14,600.000 korun a splatil z nich zálohy, vybrané na základě sněmovního zmocnění z 24. listopadu 1905; 3. aby k úhradě zemských výdajů po dobu od 1. ledna do 31. března 1907 vybírána byla prozatímná zemská přirážka 55 haléřů z každé koruny zeměpanských daní v království českém předepsaných, vyjímaje osobní daň z příjmů; 4. aby zemský výbor směl vydání, uvedená v rozpočtu na r. 1907, i v předlohách o dodatečných požadavcích úvěrních hraditi v mezích tohoto rozpočtu a předloh proti

dodatečnému súčtování; 5. aby vzhledem k zemskému schodku na r. 1907 (v mimořádných výdajích rozpočtenému na 9,233.700 kor.) uzavřel zemský výbor zemskou půjčku do 9,000.000 korun; 6. aby ke zmíněným krokům vymohl sobě schválení koruny.

Z prohlášení zpravodaje o rozpočtu dra. Eppingra poznalo se, že zatím není žádné naděje na sanaci zemských financí, centralismem tak zubožených. Návrhy zemského výboru přijaty hlasy českých poslanců a českých velkostatkářů proti německým a německo-velkostatkářským, načež sněm dne 31. prosince odročen. Proslýchá se, že vláda svornému nátlaku českých poslanců povolila a že hodlá sněm svolati v měsíci únoru k delšímu zasedání. Němci vyslovují se co nejrozhodněji proti tomu.

Zasedání moravského sněmu zahájil dne 29. prosince nový zemský hejtman *hr. Serényi.* Proti jeho jmenování podán ze strany pokrokové protest, který však není namířen proti jeho osobě, nýbrž podán proto, že protestující strana žádala, aby nejvyšší zemský úřad v markrabství obsazen byl mužem rodu občanského. Hr. Serényi hlásil se vždy k národnosti české a dal se zapsati do českého katastru volebního. Jeho zahajovací řeč prodchnuta byla city vlasteneckými. Pravil: »Sněm markrabství moravského opět se sestupuje k zasedání, a to za vážných okolností, daných tím, že jest poprvé shromážděn na základě nového zemského a volebního řádu, loni usneseného. Vážná to chvíle, v které samospráva naší Moravy přešla do rukou nových, kde dosavadní menšina stala se většinou a převzala tím velkou a důležitou odpovědnost za správu a řízení země naší, která nutně spojena je s touto dalekosáhlou a významnou změnou, kterou jazyk český nabývá ve sněmu téměř po 300 letech opět místa odpovídajícího významu našeho národa v této zemi. Změna to osob vedoucích, změna v názorech o rozličných otázkách zemských, změna ve způsobu boje o hmotné a duševní potřeby naše, změna konečně i ve zbrani, které užívají politické strany v boji naznačeném. Úloha to těžká a choulostivá, která vyžaduje svorného jednání a vystupování.

Náměstky za zemského hejtmana jmenováni dr. Žáček a dr. Fux. Zasedání trvalo toliko dva dni. Sněm se ustavil, zvolil zemský výbor, povolil prozatímný rozpočet a byl odročen.

Do zemského výboru zvoleni 4 zástupcové českých poslanců lidových (dr. Koudela, Váša, dr. Žáček a dr. Šílený), za českou a německou kurii velkostatkářskou po 1 (hr. Belcredi a dr. Manner), za Němce 2 (dr. Fux a Jellinek). Prozatímný rozpočet schválen. Sociální demokraté nepřipojili se při hlasování tom k poslancům českým, hlasujíce proti rozpočtu. Že Němci ani na Moravě nejsou smířlivé mysli a že jsou odhodláni k dalšímu boji na vzdor smiřovacímu paktu, vysvítá z tohoto vyhrožování orgánu bývalé německé většiny: »Že Němci se vzdali většiny na sněmu, tím neodstoupili ještě od vedoucího postavení, jež v této zemi od staletí dle svého hospodářského a kulturního významu zaujímali a jež dle svého historického poslání za všech okolností udržeti musejí. Při vší své kapitulaci na politickém bojišti zůstává německý lid prvním kulturním

činitelem v zemi, a Čechové mohou v úloze sněmovní většiny jen tehdy obstáti, uznajíli bez podmínky hospodářskou a osvětovou vyvýšenost Němců!« Čechové se dle toho zajisté zachovají.

Na sněmu slezském pozdravil zemský president bar. Heinold poslance toliko jazykem německým. Jmenem poslanců slovanských protestoval proti tomu dr. Michejda. Bar. Heinold odpověděl, že se přidržuje jenom starého zvyku, že nechtěl žádnou ze slovanských národností uraziti, aniž utvořiti praejudic pro jednání sněmu. Po vyřízení zatímného rozpočtu sněm odročen.

Adolf Srb.

Rozhledy v dějinách současných.

Volební »reforma« skoncována. Delegace. — Nové volby do říšského sněmu německého. — Rozluka církve od státu ve Francii. — Rusko. — Srbsko. — Persie.

V Praze, dne 18. ledna 1907.

Panská sněmovna říšské rady také již promluvila: její původní námitky proti volební »opravě,« sněmovnou poslaneckou přijaté, byly patrně na vyšší vlivy odstraněny, a takž konečnému uzákonění této pro národ český tak ponižující reformy už nic nevadí. Od zásady plurálního práva volebního při říšských volbách upustili pairové na domluvu bar. Becka, za to učinili numerus clausus pro panskou sněmovnu, a sice maximální i minimální (sněmovna tu nemá míti více než 170 a ne méně než 150 doživotních císařem jmenovaných členů) podmínkou svého souhlasu s usnesením poslanecké sněmovny.

O záležitosti té jednalo se ve schůzi dne 21. prosince. Hr. Frant. Thun prohlásil se za odpůrce volební předlohy, ježto jest přesvědčen, že boj národnostní i po jejím uzákonění potrvá a že i sociální rozdíly v nové sněmovně mnohem příkřeji vyniknou. Boj proti ní byl by však v nynějším jejím stadiu pošetilostí. Uzavřený počet žádá panská sněmovna jen k zajištční a ochraně, aby při jednání o věcech vnitřnímu míru Rakouska nebezpečných nebylo provedeno takové rozmnožení jejích členů, že by jí odňata byla bezpečnost hlasovati dle svého přesvědčení. Řečník prohlásil, že jen s těžkým, ano krvácejícím srdcem pro předlohu hlasuje.

Dr. Mattuš hájil rozhodně stanovisko státoprávní, než marný byl jeho hlas: za kulisami již bylo rozhodnuto.

Dr. Mattuš vyslovil své podivení, že poslanecká sněmovna na samém sklonku svého života, jsouc dlouhými boji vyčerpána, pociťuje v sobě ještě sílu přikročiti k tak převratné změně svého složení. Bylo by povinností všech povolaných činitelů vynasnažiti se, aby byla utvořena poslanecká sněmovna lepší, přísněji disciplinovaná a zájmy národů, jakož i velmocenské postavení říše lépe chránící, kdy by bylo jisto, že nyní nastoupená cesta povede k žádoucímu cíli,

o čemž se však právem pochybuje. Předložená volební oprava ignoruje úplně sněmy zemské a rozkládá země dle různých zásad ve volební okresy. Není dnes zajisté nikoho, kdo by také tak zvaným nejnižším třídám nepřiznával dostatečného zastoupení ve sborech zákonodárných. Máli však zastupitelstvo lidu poskytovati alespoň přibližně obraz národů, musí dána býti možnost, aby v něm byly zastoupeny všechny význačné zájmy, což však je pochybno při předložené opravě, která se opírá o pojem rovného práva před osudím volebním. V dnešním volebním řádě není chráněno, nýbrž pevně zataraseno rovné právo národností, které musí vždy a za všech okolností býti uznáváno, nemajíli národnostní boje dále trvati. Jest to zvláště český národ, jenž má všechnu příčinu pokládati se za zkrácena. Může se klidně úsudku všech nestranně uvažujících lidí zůstaviti, jeli správno a spravedlivo, by český národ vzhledem k svému historickému, kulturnímu a hospodářskému významu zařaděn byl na předposlední místo mezi národy rakouskými. Sněmovna dovede zajisté pochopiti, že řečník proti ponížení, jež na českém národu bylo spácháno, protestuje. Touto volební opravou nejen nebude hnutí pro volební opravu ukončeno, nýbrž dříve či později dostanou se ústavní otázky opět na denní pořádek. Řečník soudí, že nová poslanecká sněmovna s velkým počtem svých členů zabéře pro svou působnost příliš mnoho času a že za těchto okolností jest se obávati, že zemské sněmy pozbudou svého významu ještě více než dosud, a že konečně, neustoupíli sněmy dobrovolně, nastanou velké boje o ústavu. Úspěšně mohla by snad nová sněmovna působiti, kdy by se potkala se zdarem myšlenka plodné koncentrace, to jest zmenšení třenic politických stran a pokojného výběru nejschopnějších a k zákonodárné práci nejspůsobilejších kandidátů. Tato domněnka spočívá však na předpokladech, kterých řečník z předložené volební opravy vyvoditi nemůže. Protože jeho politický cit k takovému přesvědčení propracovati se nemůže, vyslovuje alespoň přání, aby nová říšská rada tak omladla a staré Rakousko posílila, by v budoucnosti stálo jako pevná bašta míru a jako záštita práv jednotlivých svých zemí a národů, jak kdysi s trůnu mnohoslibně bylo řečeno.

Hr. Harrach vyslovil se proti pluralitě, ježto by se ani s konservativního stanoviska nejevila výhodnou, a vytkl předložené volební opravě, že tvoří národnosti první až osmé třídy. Litoval, že značné menšině české v Dolních Rakousích odepřen zástupce ve sněmovně, prohlásil, že bude pro předlohu hlasovati v zájmu zmírnění protiv, že by se mu však více zamlouvalo, kdy by sněmům zemským bylo opět vráceno právo vysílati své zástupce do říšské rady.

Z českých členů panské sněmovny promluvil ještě Vrchlický. Vyslovil se co nejrozhodněji pro všeobecné a rovné právo volební a pravil, že jeho stanovisko jest dáno prostě dějinami českého lidu, který vždy se zasazoval o bratrství a lidskost v nejpřísnějším slova smyslu, o rovnost a spravedlnost a o volný rozvoj jednotlivé osoby. Čechům děje se škoda a křivda, avšak oni prý jsou již zvyklí píti z číše každé vymoženosti pouze nejtrpčí krůpěje. Nepřinášíli nynější

předloha všechno, zůstane prý přece rozhodnou etapou v rozvoji sociálních a politických poměrů v Rakousku a bude udávati směr.

Ministerský předseda bar. Beck děkoval jmenem vlády hr. Fr. Thunovi, jehož vysoké státnické umění prý dohodu umožnilo. Pak apeloval na panskou sněmovnu, aby zůstala věrna svým tradicím, aby upřela svůj zrak přes mnohé námitky na veliký celek a uvolnila v této historické hodině také pouta, jež víží sílu státu. Při hlasování přijata vládní předloha v druhém i třetím čtení v tom znění, jak ji poslanecká sněmovna schválila. Dr. Mattuš vzdálil se před hlasováním.

Poslanecká sněmovna jednala o usnesení panské sněmovny dne 9. a 10. ledna, a to způsobem zkráceným, totiž bez úrady výborové. Proti návrhu mluvili z českých poslanců dr. Choc, dr. Sobotka, dr. Baxa, Fresl, hr. Sternberg a Udržal. Dr. Sobotka vytýkal nespravedlivé zastoupení českého národa v panské sněmovně, v níž jest toliko 11 Čechů (Poláků jest tam 35), s demokratického stanoviska vyslovil se pro úplné odstranění této sněmovny, ale pokud trvá, žádal za spravedlivé zastoupení českého národa. V tomže smyslu mluvili i ostatní čeští řečníci. Dr. Kramář vyložil stručně důvody, proč mladočeští poslanci budou hlasovati pro numerus clausus a pak pravil: »Poměr příští české delegace k vládě bude též záviseti na tom, jak se vláda při povolávání nových členů panské sněmovny zachová. Povolávání zástupců svých do panské sněmovny nepokládáme za milost, nýbrž žádáme jen své právo. Také není možná, aby složení panské sněmovny po stránce národní bylo jiné, než v sněmovně poslanecké. V této budeme míti postavení dosti významné a nesneseme, abychom byli v panské sněmovně popelkou.« Jsa volební »úpravou« postaven na předposlední místo mezi národy rakouskými, bude český národ pohříchu i v sněmovně poslanecké popelkou. Předloha přijata dvoutřetinovou většinou. Nyní zbývá jen změna základního zákona o říšském zastupitelstvu, a volební »oprava« vstoupí v život.

Sněmovna, které zbývá již jen krátký čas života, vyřídila některé nalehavé záležitosti. Živnostenská předloha přijata v druhém a třetím čtení tak, jak se o ní usnesla panská sněmovna. Předloha ta nevyšla českému živnostnictvu v ničem vstříc. Ve spěchu projednány ještě zákon proti falšování vína a předloha o úpravě platů úřednických, v nichž zahrnuta jest i kongrua.

Obě *delegace* skončily své zasedání povolivše jak obyčejně všecky požadavky vojenské i finanční. Čeští delegáti přednesli známé stížnosti, zejmena na zkracování českého živlu ve vojště, ministři slíbili nápravu, a vše — zůstane při starém. Při delegačním cerklu slíbil panovník, že v měsíci únoru navštíví Prahu. O zahraničné politice mnoho se nemluvilo. Nový ministr zahraničných záležitostí může býti svým prvním vystoupením úplně spokojen. V rakouské delegaci přijat návrh, aby se rakouští ministři příště do delegace dostavovali.

N ě m e c k ý říšský sněm byl dne 13. prosince rozpuštěn, ježto většina, tentokráte z katolického středu, sociálních demokratů, Poláků

a Dánů sestávající, nechtěla povoliti žádaných dodatečných úvěrů na válku proti vzbouřeným domorodým kmenům v jihoafrické kolonii německé, ačkoli jak kancléř kníže Bülow, tak i nově jmenovaný koloniální ředitel Dernburg — bývalý bankovní ředitel — s největším důrazem za povolení úvěrů nejen pro udržení kolonie, nýbrž i pro udržení vážnosti německé říše důrazně žádali.

Nové volby vypsány jsou ke konci ledna. Říšský kancléř doufá, že se mu podaří dosíci většiny konservativně liberální a zaslal předsedovi říšského svazu list, v němž vyzývá voliče k boji proti katolickému středu, sociálním demokratům, Polákům, Dánům a Alsasanům. Neslibuje však ani konservativcům, ani liberálům ničeho, tak že list jeho na obě tyto strany, které od nové situace mnoho očekávaly, působil velmi mrazivě. Ani konservativci ani liberálové nejeví chuti, aby se spojili. Katolický střed, sociální demokraté i Poláci jdou s velkými nadějemi do volebního boje. Orgány katolického středu jsou přesvědčeny, že kancléř chtěl boji s tou stranou. Když proskočily zprávy o zamýšleném rozpuštění říšského sněmu, odebral prý se vůdce středu ke knížeti Bülowovi a nabízel mu své prostřednictví. Ale kancléř prý mu vzkázal, že »mu nemá ničeho více sděliti.« K tomu podotýká »Reichsbote:« »To jsou táž slova, která kdysi vzkázal císař Vilém I. francouzskému velevyslanci Benedettimu, a která byla vypověděním války Francii. Volební zápas se ve svém průběhu notně prohloubí. Liberální listy hlásají už nyní boj proti středu na celé čáře. Je významno, že německá vláda přivodila rozkol s katolickým středem v době, kdy se vede boj proti katolictví i ve Francii a Španělsku.«

Ve Francii přijata osnova Briandova o výkonech katolického kultu. Předpisuje k oprávněnému »pořádání bohoslužeb« ohlášení dle spolkového zákona. Udržování kostelů připadne sdružením, která se dle tohoto zákona utvoří. Kostelní jmění se bez odkladu přikazuje dobročinným účelům; biskupské paláce, farní budovy a semináře připadnou státu a obcím. Nájemné smlouvy týkající se těchto budov podlehají schválení prefektovu. Kněží, kteří by ještě měsíc konali bohoslužby bez ohlášení, pozbudou výslužného. Zakročení proti »neposlušným kněžím« bude ustanoveno sněmovnou, kdy by biskupové zahájili smluvený a rozhodný odpor.

V příčině rozluky církve a státu vydal papež Pius X. dne 6. t. m. encykliku. Praví, že si církev nepřeje náboženské války, ani pronásledování, ježto jest příliš dobrou matkou, by uvrhla své dítky v utrpení. Přecházeje k otázce církevních statků připomíná, že stát — ukládaje církvi, aby si mohla statky ponechati, organisaci, jíž nemohla naprosto přijmouti, aniž by svou božskou konstituci porušila — uvedl církev do tísně, tak že nemohla loupeži zabrániti. Papež byl nucen takovéto sdružení zamítnouti přes hmotné oběti, jež zamítnutí to mělo v zápětí. O novém zákoně Briandově ze dne 3. ledna praví papež, že tato novela jest se stanoviska církevních statků zřejmou konfiskací, se stanoviska vykonávání bohoslužby zákonem anarchie, zavádějícím v celé zemi zvůli a nejistotu. Zákonem tím zostřen zákon rozlukový tou měrou, že papeži nezbylo než jej zamítnouti.

Nemalou pozornost vzbudilo vystoupení poslance Lemira, katolického kněze, ve sněmovně. Apeloval na biskupy, aby uzavřeli s republikou poctivý smír a zachránili, co ku prospěchu katolické víry zachrániti lze.

Dne 15. ledna sešli se francouzští biskupové ku poradě, jak se v nové situaci zachovati mají. Shromáždění bylo v stálém telegrafickém spojení s Vatikánem. Jednalo se hlavně o to, máli se konati bohoslužba soukromě. Většina biskupů prohlásila se proti myšlence té a vyslovila mínění, že se musí stůj co stůj pečovati o konání bohoslužby veřejné, i kdy by duchovní byli donuceni opustiti kostely; komise usnesla se odložiti rozhodnutí o této otázce, dokud se o ní papež nevysloví. K podnětu některých biskupů razen pamětný peníz, jenž má na jedné straně hlavu Kristovu, na druhé kříž ovinutý ratolestí olivovou a nápis »Liberté« (Svoboda). Peníz ten má všem katolíkům sloužiti za znamení jednoty a protestu proti rozluce.

Na Rusi řádí dosud terroristé na vzdor nejpřísnějším opatřením vlády. Dne 22. prosince zavražděn v Tveru hrabě Ignatěv, dne 28. prosince generál Litvinov v Omsku a v tomto měsíci zavražděni byli dva vysocí hodnostáři, městský hejtman Petrohradský Launic a vrchní vojenský prokurátor Pavlov. Volby do říšské dumy budou se v celém evropském Rusku konati dne 19. února. Finsko zástupce do dumy nevysílá, Sibiř, Kavkaz a Asie vyšlou je později. Volební hnutí jest v plném proudu. Vláda vystupuje proti všem opposičním živlům velmi přísně. Ve vládních kruzích se soudí, že nová duma bude přes to přese všecko míti většinu opposiční, složenou z kadetů a strany smírného obrození, a že pravice bude slabá. Hrabě Witte se vyslovil, že vláda opět rozpustí dumu, která pak nebude před pěti roky svolána.

Car poslal předsedovi ministerstva Stolypinovi vlastnoruční list, v němž praví, že se Stolypinovi podařilo docíliti patrného zlepšení veřejného pořádku. Pak uvádí osnovy zákonů, jež ministerstvo pro příští dumu chystá, vzdává dík Stolypinovi i celému kabinetu za jeho dosavadní činnost a vyslovuje naději, že ministerstvo bude po zahájení dumy prokazovati provádění carových plánů tytéž platné služby, jako posud, neboť prý jen v součinnosti zákonných orgánů s vládou spatřuje záruku zákonného pořádku a upevnění sil Ruska k novému životu povolaného.

Proces s bývalým kontreadmirálem Něbogatovem a jeho soudruhy pro vzdání se dne 28. května 1905 v námořní bitvě u Cušimy skončil se odsouzením Něbogatova a kapitánů Šuminova, Grigorjeva a Lišina k smrti; soud se usnesl, aby trest ten změněn byl v desítiletý pevnostní žalář.

Že neutuchající zprávy o nepříznivé finanční situaci Ruska jsou liché, vysvítá ze státního rozpočtu na rok 1907. Řádné příjmy jsou vypočítány na 2175 mil. rublů. Očekává se, že budou o 147 mil. rublů vyšší než v roce 1906. Pro řádné výdaje je stanoveno 2173 milionů (proti r. 1906 o 141 mil. více). Ačkoli se zvýšily výdaje, ačkoli v mnohých guberniích se neurodilo, ačkoli odpadl příjem 32 milionů rublů následkem konečného zrušení vyvazovacích platů

z roku 1907, hradí úplně řádné příjmy dle rozpočtového projektu řádné výdaje, ba dokonce zůstává přebytek 1·6 mil. rublů. Celkem činí mimořádná vydání na rok 1907 2986 milionů. K úhradě části mimořádného vydání zamýšlí se úvěrní operace, jejíž rozsah bude záviseti na příjmech r. 1907. Dle zatímného výkazu finančního ministerstva o provedení státního rozpočtu na rok 1906 činí řádné příjmy 2265 milionů, to jest proti rozpočtu o 237 milionů a proti loňsku o 241 milion více. Řádná vydání činí 2051 milion. Zbývá tudíž v řádném rozpočtu přebytek 214 milionů a s uzavřenými úvěry dle rozpočtu minulých roků 218½ milionu. Mimořádné příjmy činí 1082 miliony, mimořádná vydání 1088 milionů. Celkem činí příjmy obou kategorií 3352 miliony, vydání 3139 milionů. Příjmy jsou o 213 milionů větší nežli vydání. Po úhradě deficitu z r. 1905 v obnosu 158 milionů zůstává jako volná hotovost říšského důchodu 55 milionů.

V posledních měsících minulého roku »světový« tisk nepřestával přinášeti zprávy, že v Srbsku panuje veliká nespokojenost s nynějším králem a jmenovitě s prvorozeným synem jeho, jakožto následníkem trůnu, že jest tam široko daleko rozvětvené spiknutí, směřující k novému státnímu převratu, jakým zahynul poslední Obrenović a jeho manželka. Udával se napřed už i den, kdy revoluce bude provedena. Z toho jest zatím jen viděti, čeho sobě v Srbsku přejí lidé, kteří všudy a ve všem jednají jako zarputilí nepřátelé Slovanstva. Za krále Petra I. se Srbsko u bližších a dalších sousedů netěší takové přízni jako za krále Milana, který v státě svém prováděl, co mu jmenovitě z Vídně a z Pešti bylo diktováno. Cizí poručníkování troufá si předpisovati srbské vládě i to, kde smí a kde nesmí objednávati děla pro své vojsko; a když dosti pozorně neposlouchá, hned se proti ní vede tichá vojna, diplomatická a hospodářská, a »světový« tisk stanoví na den, kdy v Srbsku vypukne revoluce, obracející všechno nohama vzhůru.

Perský šach ***Muzaffer-ed-Din*** zemřel dne 8. t. m. po delší chorobě. Narodil se r. 1853 jako druhorozený syn šacha Naser-ed-Dina a po zavraždění svého otce dne 1. května r. 1896 vstoupil na perský trůn. Nedostatek peněz v státní pokladně, jejž rozmařilost šechova stále zvětšovala a krutovláda milců šachových způsobovaly časté nepokoje, které byly krvavě potlačovány. Příčinu k nepokojům zavdávalo také neustálé rusko-anglické závodění o vliv v Persii. Když nepořádky stále se vzmáhaly, odhodlal se Muzaffer-ed-Din na konec svého života dáti Persii jakousi ústavu. Nástupcem jeho jest jeho prvorozený syn ***Muhamed-Ali-Mirza***, narozený 21. června 1872.

Adolf Srb.

R. 1907. Čís. 3.

OSVĚTA

Boj francouzské republiky

proti katolické církvi.

Slovana a vůbec Evropana, jenž zdrží se v Paříži a ve Francii delší dobu, zaráží stísněnost katolické církve ve volné francouzské republice, kde přeohromná většina obyvatelstva — aspoň dle úřední statistiky — jest katolického náboženství. Když člověk na příklad vidí hlučné masopustní slavnosti v Paříži a za několik měsíců na to slyší nebo čte v novinách, že ani o Božím Těle není věřícím dovoleno vyjíti v průvodě z chrámu, a to prý jednak z ohledů na volnou komunikaci, jednak prý aby se zamezily nevyhnutelné výtržnosti, přesvědčí se, jak pravdivě mluvil jistý poslanec z pravice, když v plné sněmovně zvolal: »Pánové, rovnost, svoboda a bratrství jsou u nás jenom na stěnách veřejných budov.«

Ještě podivnějších, ba zdravému rozumu přímo nepochopitelných věcí zažije člověk mimo Paříž, ať se ubírá na sever k Lillu, na jih k Lyonu, na západ k Normandii, nebo na východ k Rýnu, nebo na jihovýchod do Švýcar. Projížděl jsem a také pěšky chodil všemi těmi směry a byl jsem několikráte svědkem tohoto výjevu: Katolický kněz jde klidně svojí cestou, obecenstvo však doprovází jej všelijakými narážkami, a jeli náhodou jesuita, nebo snad dokonce má v rukou breviř, zajisté je insultován.

Jsa jednou svědkem takové hrubosti, jíž dopustil se mladý, elegantní muž velmi inteligentního vzezření, považoval jsem za svoji povinnost přistoupiti k němu a zeptati se ho: »Pane, vy jste zajisté republikán.«

»Ovšem,« odpověděl.

»A to republikán radikálního, svobodomyslného smýšlení?«

»Toť se ví,« přisvědčil.

»Dovolte ještě něco: Jste pravý, či pouze naturalisovaný Francouz?«

»Proč se ptáte?«

»Protože podobné nevlídnosti, jaké jsem byl svědkem, nemůže se dopustiti pravý Francouz, neníli zaslepeným přívržencem nějaké fanatické sekty.« Rozvinula se mezi námi rozmluva, z níž jsem se dověděl, že ve Francii každý jest považován za klerikála, kdo chodí do kostela, zvláště nechodíli s ženou a dětmi, nýbrž sám. Ba ještě více, klerikál je nejen každý katolík, ale každý člověk, jenž přímo nebo nepřímo vyzná, že věří v Boha a že uznává jakoukoliv autoritu.

Tu člověku bezděky připadá na mysl místo z korrespondence znamenitého spisovatele a kazatele P. Didona, jenž podal tuto originelní definici klerikalismu: »Tážete se mne, milé dítě, co jest to klerikál. Nemám rád těchto bojovných slov, která neznamenají nic přesného, a jimiž možno dle libosti špatně označený smysl rozšířiti nebo zúžiti... Slovo klerikál znamená dnes politickou stranu, která užívá náboženství proti tomu, co jsme zvyklí nazývati moderními institucemi. S toho stanoviska my, kteří nebojujeme proti moderním institucím, ani liberálním, ani republikánským, ani demokratickým, nýbrž naopak snažíme se přivesti v soulad náboženství a poctivý liberální demokratický režim republikánský, my bychom měli býti daleci názvu klerikál. Když se však převrátí smysl toho elastického výrazu, a když se za klerikála označuje každý katolík, každý člověk, jenž věří v Krista, každý, kdo věří v Boha, kdo uznává autoritu,... tehda ne jenom všichni katolíci, nejen všichni protestanti, ale i všichni deisté... ba dokonce i sám Gambetta stává se klerikálem, jelikož i on uznává autoritu proti pánům Rochefortovi i Turquetovi.«

Taková tedy byla všeobecná nálada ve Francii před zavedením nového zákona o rozluce církve a státu, jenž v pravdě jest zákonem o zničení katolické církve a katolického náboženství.

Dříve než kriticky promluvíme o hlavních ustanoveních toho zákona, nutno připomenouti, že Francie již zkusila všech tří spůsobů, jež upravují poměr mezi církví a státem, tak že dnešní její kormidelníci v dějinách vlastního svého národa mohli čerpati ono poučení, bez něhož historie nemá smyslu ani účelu.

Jak jest více nebo méně známo, poměr mezi církví a státem může býti trojí: Církev je národní, jelikož jisté náboženství prohlašuje se zákonem za státní víru; církev a stát po delším nebo kratším boji uzavrou mír, jenž sluje konkordátem, a jímž se moc světská odděluje od moci duchovní; konečně ať z nepřátelství, nebo ve vzájemné shodě stát a církev se rozcházejí.

Národní nebo správněji řečeno státní církev ve Francii byla dílem Ludvíka XIV., a v evropských dějinách je známa pode jmenem církve galikánské. Jest pravda, že už i před Ludvíkem XIV. katolicismus zdál se býti státním náboženstvím; dlužno však připomenouti, že žádný francouzský král nejmenoval se nejkatoličtější (très catholique) jako ve Španělsku, nýbrž pouze nejkřesťanštější (très chrétien). Teprve po zrušení Nantského ediktu místo římského křesťanství vystupoval s celou svojí mocí galikánský

katolicismus, ale brzy upadal jako k dotvrzení historické pravdy, že státní opora každé církvi a každému náboženství mnohem více škodí než prospívá.

Jak s katolickým náboženstvím, s katolickou církví a s jejím kněžstvem bylo nakládáno v době veliké francouzské revoluce, jest dostatečně známo. Obyčejně se však pomíjí, že francouzští revolucionáři jmenovitě v náboženských věcech otročili tradicím starého Říma a zdědili program státní církve — Ludvíka XIV. Jako ve všem ostatním, tak i v této věci byli nanejvýš nelogičtí, tak že konstituanta na jistých schůzích podobala se úplně církevnímu koncilu. Revolucionáři považovali za možno a vhodno znova organisovati katolickou církev, mimo jiné také tím spůsobem, že kněze a biskupy měli voliti všichni státní občané francouzští, nevyjímaje ani protestantů, ani židů, ani lidí bez vyznání, a že kněz měl býti považován za pouhého státního úředníka, jenž slouží mši, zpovídá, káže atd. docela stejným spůsobem, jak i soudní adjunkt, když sepisuje protokol, nebo četník, když zatýká zloděje.

Nejpodivnější při této věci jest, že pod vlivem pohanského Říma a francouzské absolutistické monarchie také většina francouzského kněžstva považovala podle vzoru Bossuetova nejen za nepřijatelný, nýbrž přímo za ideální nejtěsnější svazek mezi trůnem a oltářem, mezi mečem a křížem. Proto jen menšina kněží uposlechla hlasu křesťanského svého svědomí a nikdy nesložila přísahy, jež znamenala nejen poddanství církve státu, ale co jest hlavní, podrobení individuálního svědomí hrubé vládní moci. Když brzy potom myšlenka sestátnění církve a náboženství vyvrcholila v nesmyslném a směšném kultu rozumu a »nejvyšší bytosti,« ukázalo se zřejmě, že žádná vláda není schopna založiti novou víru a že všeliký pokrok může býti nejen ohrožen, ale i zničen, neuználi se opětně posvátnost a nedotknutelnost individuálního svědomí, jmenovitě ve věcech náboženství.

Již r. 1791 se věhlasný André Chénier ve svém dopise ze dne 19. října vyslovil proti sestátnění církve těmito pádnými důvody: »Skutečná náboženská horlivost jedněch a lhostejnost druhých přivedla národní shromáždění k nerozvážnému kroku, že utvořilo zákon o občanském zřízení kněžstva, utvořilo totiž kněžstvo nové, sotvaže zničilo staré... Jeli úkolem národního shromáždění organisovati sekty, rozhodovati v jejich přích?... Nebudeme osvobozeni od vlivu podobných lidí, pokud národní shromáždění nezaručí každému úplnou volnost vyznávati a hlásati jakoukoliv víru, pokud každý nebude sám platiti za kult, jenž mu se líbí... a pokud soudy nebudou přísně trestati pronásledovatele a buřiče všech stran.«

V tom smyslu navrhoval jistý Cambon r. 1792, aby si stát nevšímal žádného náboženství, až dne 21. prosince 1794 známý kněz Gregoire zapřísahal konvent, aby dovolil také katolické církvi volně se organisovati a katolickým kněžím bez překážky vykonávati svoji službu. Dne 20. února 1795 vynutil konečně Gregoire v konventu zákon o rozluce církve od státu, který se

ovšem zásadně liší od zákona nyní daného. Hlavní ustanovení této revolucionářské rozluky bylo: Žádný kult nesmí býti znepokojován; francouzská republika žádného kultu neplatí; stát žádné církvi nedává ani chrámu, ani místnosti pro její služebníky; církevním služebníkům republika nepřiznává veřejného charakteru; stát zapovídá obcím kupovati nebo najímati místnosti k vykonávání jakéhokoliv kultu; konečně se určují tresty těm, kdož by rušili jakýkoliv kult, nebo uráželi služebníky kteréhokoliv vyznání.

Účinek takovéto poctivé rozluky na způsob americký byl velmi blahodárný: celá řada katolických kostelů se otevřela, a katolická víra počala zkvétati jako kdysi v prvé době úplné své volnosti a nezávislosti od státu. Tu však v září 1797 začíná zlopověstná hrůzovláda, která zničila všechny slibné plody zmíněného zákona, jenž takto platil pouze dva a půl roku.

Dnešním liberálním časopisectvem tolik vychvalovaný zákon o rozluce jest patrně namířen proti samé existenci katolické církve ve Francii.

Již dřívější zákon proti kongregacím, jenž měl býti úvodem k rozluce, bořil samy základy, pokud to hmotná moc dovede církevního zřízení, kterého nelze si dle samého pojmu mysliti bez sdružování. Jakmile řekneme církev, pravíme tím obec věřících, kterým se bez deptání lidské individuality nikterak nemůže zabrániti, aby tvořili mravní duchovní celek a aby svoji celistvost případným způsobem také manifestovali. Nuže nový francouzský zákon o rozluce nechce ničeho věděti o existenci nějaké obce věřících v celé Francii. Zákon ten výslovně žádá, aby se každá fara přihlásila politickému úřadu jako kterýkoliv dobročinný spolek, a mše aby byla předem oznámena jako kterékoliv shromáždění státních občanů. Z toho logicky plyne, že mše a všechny církevní obřady a dokonce kázání podlehají přísné kontrole státní policie.

Abychom mohli posouditi barbarství tohoto zákona, připomeňme si stručně vývoj rozluky mezi církví a státem ve Spojených státech severoamerických. O těch málo kdo u nás ví, že náboženský život jest v nich mnohem vyvinutější, jako vůbec ve všech zemích obývaných od Anglosasů. Ještě méně snad jest známo, že byl to nejdříve jeden ryze katolický stát severoamerický, Maryland, založený r. 1634 hr. Baltimorem, jenž hned z prvého počátku přesně a přísně provedl rozluku církve od státu, ovšem poněkud jináče, než to činí dnes trpasličí vláda velké francouzské republiky. Za Marylandem následoval protestantský stát Rhode Island, založený r. 1636. Ale za to všechny ostatní státy byly podobny Ženevě z dob Kalvinových: Jinověrci v nich neměli ani občanských práv, neboť stát a církev splývaly jako kdysi za klasických časů pohanského starověku. Tak to potrvalo asi půldruhého století, až r. 1787 severoamerická Unie jako taková do základů své konstituce zapsala ustanovení: »Společný sněm Unie nemůže žádného náboženství zákonem uznati, ani žádnému náboženství překážeti ve volném jeho vývoji.« Pravda, většina jednot-

livých států zůstala ještě na svém zvláštním území při starém svém zákonodárství bez mála po půl století. Ale příklad Unie přece působil. Poslední stát, jenž provedl rozluku s církví r. 1833, byl Massachusetts. Od té doby na celém ohromném prostranství Unie každá církev a každé vyznání požívá naprosté svobody: Věřící se volně sdružují, volně manifestují podle svého náboženského přesvědčení, s neobmezenou volností zakládají chrámy, školy a všeliké dobročinné ústavy. Jen v nabývání pozemků platí jistá ohraničení.

Před vydáním tohoto zákona katolíci v Unii tvořili stý díl obyvatelstva a byli téměř beze všeho významu. Nyní však tvoří již sedminu obyvatelstva a stali se jednou z nejsilnějších pák kulturního a sociálního pokroku v anglosaské Americe.

Proč ve francouzské republice provedena je rozluka opačným způsobem než v Americe? Proč do 25. prosince 1906 násilím byly vzaty 64 biskupské paláce a 130 seminářů zavřeno? Proč místo rozluky církve od státu vidíme tu zuřivý boj státu nejen proti církvi, ale již i proti samému katolickému náboženství?

Proto, že současná Francie a t. zv. románští národové vůbec stůňou těžkou chorobou, kterou jsem zevrubně vylíčil ve svém díle »Současná Evropa« a která se neujímá pouze na území, kde nebylo nikdy hrubé moci starého pohanského světovládného Říma. Ta těžká choroba jest materialistický názor na dějiny a z toho plynoucí předsudek, že státní moc má býti nejen regulátorem, ale svrchovaným pánem celého člověka, jeho majetku, jeho těla a — jeho svědomí. Ta nová pohanská víra již má ve Francii své jméno: étatisme od slova état (stát), a k nám přišla pod názvem socialistického materialismu.

Nadarmo mají Francouzi nejvšestrannější a nejhlubší politickou literaturu, v níž se jmenovitě zevrubně a důmyslně analysuje poměr mezi státem a vlastí a dokazuje, že vlast jest souhrn všech hmotných a mravních statků, kdežto stát jest pouze nejsilnější orgán vlasti, určen pro její obranu. Nadarmo jest ve Francii celá literatura o tom, jak katolická církev, pozbyvší svých statků — před revolucí asi čtvrtinu všeho francouzského jmění, — přestala býti překážkou normálního národohospodářského vývoje; jak všechny její statky před nedávno vydaným zákonem o kongregacích byly úředně vyceněny na 1.071,775.260 franků jen na takový způsob, že všechny pronajaté budovy v ceně asi 500 milionů byly považovány jako vlastnictví církve a od hodnoty všech pozemků — úředně 48.000 hektarů, fakticky pouze 21.000 — nebylo odečteno úředně zaznamenaných 200 milionů hypothečních dluhů.

Nadarmo prozíraví politikové a události samy přesvědčovali, že od té doby, co moderní stát byl úplně sekularisován, naprosto se převrátily dřívější úlohy, tak že individuální svobodě nehrozí už nebezpečí hranice nebo církevní klatby, nýbrž státního vězení a libovůle všemohoucí byrokracie.

Francie jmenovitě, požívajíc ještě podnes, díky své minulosti, protektorátu nad katolíky blízkého a dalekého východu, nemá nyní

pro svou církevní politiku ani národně politických důvodů, na něž se odvolával Bismarck ve svém kulturkampfu. Vždyť v Egyptě a na Levantě, v Číně a v Kanadě francouzský vliv existuje hlavně, neli jedině zásluhou oněch škol, nemocnic a jiných ústavů, jež zřizují a vedou tytéž francouzské řehole, které z vlasti vyhánějí proti všem zákonům a mravům civilisovaného státu. Katolická církev ve Francii státem ochuzená a do jisté míry i pod vládou samého konkordátu pronásledovaná vyvinula přece ve dvojím směru takovou činnost, že každý nepředpojatý člověk, ba i největší její nepřítel nemohl se ubrániti nejen uznání, ale i obdivu. To již nebyla církev učených sice a zpravidla ctnostných, ale příliš bohatých, a proto příliš pohodlných církevních hodnostářů a farářů, nýbrž církev 200.000 chudých kněží, mnichů a jeptišek, kteří se cele oddali dvojí nejtěžší a nejzáslužnější práci: šíření osvěty mezi lidem a ulevování bídy mezi opuštěnou chudinou.

Kdokoliv sám očitě viděl, nebo v časopisech pozorněji sledoval výsledky všeobecné Pařížské výstavy r. 1900, poznal tu také oddělení pod úředním názvem: »Instituce pro duševní a mravní vývoj dělnictva« (»Institutions pour le développement intellectuel et moral des ouvriers«). Nuže, kdo v tomto oddělení nejvíce vystavil? Komu porota jmenovaná socialistickým ministrem Millerandem přisoudila nejvíce odměn, vyznamenání a zlatých medailí? Byly to především ústavy katolických kongregací, tedy též katolické školy všeho druhu, které fanatikové antiklerikalismu obžalovali před veřejností ze systematického tmářství a nyní jim před celým světem socialistická porota byla nucena přiřknouti první místo v práci pro osvětu lidu.

Ještě blahodárnější výsledky katolické náboženské horlivosti a křesťanské lásky bylo lze viděti na výstavě dobročinnosti. Oddělení to bylo umístěno v prvém patře t. zv. galerie des machines, a tu člověk měl neobyčejnou podívanou: není nemoci a slabosti lidské, pro kterou by byla křesťanská láska nepoužila všeho důmyslu moderního pokroku a tak utvořila dílo nesmírně rozličné a dokonalé, jakési museum vzájemné pomoci a obětavosti. S plnou jistotou může člověk tvrditi, že jen zásluhou katolické víry Francie zachovala na tom poli bez odporu prvé místo mezi všemi národy a státy.

Nyní by Francie měla ztratiti i to jediné předáctví, které jí ještě zbývá ve světě, a s mezinárodního stanoviska dopustiti se sebevraždy, zříci se totiž dobrovolně nejen vedoucího postavení na východě, ale i nejkrásnější aureoly, kterou se může honositi moderní kulturní národ?

Na štěstí křesťanství vůbec a katolicismus zvláště má takovou duchovní sílu, že o něm plně platí hluboká a významná slova, kterými geniální francouzský akademik a kritik končí své pojednání o církvích a o státu: »Náboženství ať je jakékoliv, více se posilní státním nepřátelstvím, než přijímáli od státu podporu za těžkých podmínek. Nynější dobrodiní státu« (to je psáno roku 1900) »jsou mu okovy, nepřátelství jeho, které předvídáme, bylo

by mu povzbuzením. Církev by nedostávala platu a neměla by majetku; žila by ode dne ke dni z darů svých věřících; byla by v nemilém a zcela nespravedlivém postavení, ale našla by u svých věřících účinnou a odvážnou obětavost, a tedy by nezahynula; církev by byla obklopena horlivou stálou a vytrvalou láskou svých příslušníků, a proto se o ni nebojím, ona zvítězí vzdor všem překážkám a bude jen poněkud znepokojována nejnásilnějšími zákony, aniž by kterýkoliv zastavil její život a vývoj; neboť náboženství žije životem mravním, pročež ho nemůže zasáhnouti žádné utiskování hrubé moci.«[1])

Kdo by měl lépe porozuměti těmto vznešeným slovům, neli národ Husův a Komenského? Kde by nesmělo býti novinářů, čerpajících své informace u kalného zřídla Vídeňských a Pešťských obchodníků s přesvědčením a kupců s lidským svědomím, neli v Čechách, jež ze všech zemí evropských a slovanských honosí se nejpoctivějším, třebas ne vždy nejprozíravějším tištěným slovem? A proto dobrého znatele evropských poměrů vůbec a francouzských zvláště velice bolí, když vidí, jak i zcela dobří čeští lidé také v této životní otázce opakují přenudnou již odrhovačku o nuceném prý boji proti klerikálním přehmatům ve Francii.

Štěpán Radić.

Makedonie.

Obrázky z říše padišachovy.

Od

Františka Přibila.

(Dokončení.)

Turecká vláda dokázala nad slunce jasněji, že nemá ani schopnosti ani vůle spravovati říši svou dle pravidel spravedlnosti, náležitého řádu ano i jen přirozeného rozumu. Křesťané dokonce netvoří nepatrný zlomek obyvatelstva turecké říše. Ale moslimové je považují pouze za otroky prosté všech občanských práv, kteří jen mají platiti daně. Jest tedy zcela přirozený zjev, že makedonští Bulhaři a Srbové se dle možnosti uchylují do osvobozeného knížectví bulharského a království srbského, nebo se stěhují až za moře, jen aby ušli sveřeposti panujících vyssavatelů. Mnoho tisíc makedonských Bulharů čeká v knížectví bulharském mezi svými, ve spořádaných poměrech žijícími bratry na dobu osvobození utýrané Makedonie.

Od r. 1893 stále se opětují pokusy povstání ve vilajetech Soluňském, Monastirském, Kosovském a Adrianopolském. Bohužel nenalézají v civilisované Evropě takové sympathie, jako nalezlo

---

[1]) Emile Faguet, Problèmes politiques etc., str. 325.

v předešlém století povstání Reků. A přece nyní právě tak, jako tomu bylo v Řecku, jde v Makedonii o mravně politickou revoluci, o vysvobození křesťanů z jařma nelidských utiskovatelů.

Osvícená Evropa dlouho nečinně a lhostejně hleděla k těmto zoufalým zápasům. Když pak konečně evropští diplomaté uznali neudržitelnost makedonských poměrů, činili pokusy o nápravu. Avšak »reformy« nařízené a zaváděné od evropských velmocí jsou velice nedostatečné. Turecká vláda ani to s nimi nebéře do pravdy, její křesťanští poddaní strádají dále hroznými útrapami. Účinek reform po deseti letech není nikde zjevný, staré turecké hospodářství panuje dále. Vraždění, loupení a žhářství se v nešťastné Makedonii jen ještě vzmáhá. Bulhaři, Srbové, Řekové a Kucovlaši jsou proti sobě od Turků štváni do lítého boje.

Záští a nepřátelství křesťanských kmenů v Makedonii má kořeny své v dávné minulosti. Řekové, ač také od Turků ujařmení, nevražili na Bulhary a jak jen mohli, škodili jim. Ubozí Bulhaři byli tak nuceni brániti se dvojímu nepříteli. Domnělí potomci Aristidovi a Perikleovi očerňovali je u samovládců tureckých jako prý nepokojný a odbojný národ a následkem toho zakoušeli Bulhaři od Turků nejhoršího příkoří. Útisky jich byly ještě zvyšovány tyranií řecké církve. Řekové skrze svou hierarchii dovedli u panujících Turků nabyti vlivu, jmenovitě ke škodě Bulharů. Řecká církev chtěla stůj co stůj bulharský národ hellenisovati. Velikými úplatky dosaženo toho, že r. 1394 byla bulharská církev bezprostředně podřízena řeckému patriarchovi v Cařihradě. Hnedle potom všecka biskupství a všechny fary byly obsazeny řeckými lidmi. Bulharské kláštery a školy vzaty do správy řecké, a jmění a příjmy jich přikázány obcím řeckým. Ve školách se vyučovalo jenom po řecku. Bulharské církevní knihy, všecko písemnictví vlivem řecké církve potlačeno. Liturgie se jen řecky čtla. Veliká většina bulharských předáků se pořečtila, panhellenismus všude pronikal a získával půdy.

Nekonečné různice a půtky byly toho následkem. Teprve r. 1872 bylo Bulharům od turecké vlády dovoleno zaříditi sobě svůj vlastní Exarchat v Cařihradě. Tomuto nejvyššímu církevnímu úřadu byly veškery biskupské a farní úřady v nynějším knížectví bulharském, jakož i v Makedonii podřízeny. V Makedonii vedou se tuhé spory o »beraty« (sultánovy dekrety) biskupské, vedou se na jedné straně mezi Řeky a Bulhary, na druhé pak mezi Bulhary a Srby neustále a velmi zuřivě. V Makedonii slyšeti válečná hesla zde »Exarchat,« tam »Patriarchat,« provázená rachocením pušek a vrháním třaskavých pum.

* * *

Hranici Makedonie tvoří na severu Bulharsko, hlavně Osogovska Planina a pohoří Rylské, dále z části Srbsko; na východě Rhodopské hory s řekou Mestou; na západě Šar Planina, hory Albánské a Pindus, na jihu pak Epirus, pohoří Kambunské a

Egejské moře. Hlavní a krajská města v Makedonii jsou: Soluň, Monastir, Skoplje, Ochrid, Enidže Vardar, Vodena, Gevgeli, Tikveš, Veles, Strumica, Doiran, Kukuš, Seres, Demir Hissar, Petrič, Melník, Gornja Džumaja, Razlog, Nevrokop, Drama, Kavala, Tetovo, Kumanovo, Prešovo, Kratovo, Kriva neb Egri Palanka, Kočanovo, Radovišta, Prilep, Kičevo, Dibra, Kostur, Kočani, Lerin (čili Florina), Karaferia (slovansky Ber) a j.

Jak krásná země jest Makedonie! Příroda obdařila ji nad míru štědře, tak že jest obilní zásobárnou celého Turecka. Fíky, mandle, granátová jablka, krásné olivové háje, kaštanové lesy, obrovské vinice a tabákové lány jí dodávají ještě větší ceny. Vinné hrozny zasílají se z Makedonie pro lahodnost svoji až do Pešti a Vídně. Hlavně v úrodné krajině Moglenské bývají ročně trojí žně bez velikého přičinění obyvatelstva. Vůbec jest půda dosti málo a nedbale vzdělávána, poněvadž turečtí nájemci daní všecky přebytky zemědělské výroby rolníkovi berou. Při náležitém státním zařízení a jen poněkud racionelním vzdělávání půdy by se výtěžek zemědělských výrobků zdesateronásobnil.

Mimo jmenovaná pohoří na hranicích Makedonie dlužno ještě jmenovati horstvo Perin-Planinu vysoké až 2700 *m* mezi řekami Strumou a Mestou od severních hranic makedonských k jihu se rozprostírající. Mezi řekami Strumou a Vardarem táhnou se třemi směry dosud málo prozkoumané řady hor. Nejsevernější je pohoří Osogovské. Krajina mezi řekou Bregalnicou (levým přítokem Vardaru) a řekou Strumicou (přítokem Strumy) jest Plaškavica Planina vysoká až 1600 *m*. Třetí souběžná řada horstva, dosahující výšky 1300 *m*, táhne se mezi řekou Strumicou a pobřežní rovinou Soluňskou. Východně od řeky Vardaru spatřujeme holé vrchy a skály. Toto pohoří mezi řekami Krivou a Bregalnicou dosahuje výšky 1500 *m*. Jmenuje se Černa Gora (tur. Kara Dagh) a táhne se k soutěsce Kačanické, kterou probíhá železničná trať ze Skoplje do Mitrovice. Západně od této romantické soutěsky vévodí celé krajině velkolepá hora Ljubotrn zvýší 3050 *m* a tvoří začátek rozsáhlé Šar Planiny. V západní Makedonii dlužno především uvesti Nidže-Planinu, severně od jezera Ostrovského. Severovýchodně od ní až k soutěskám řeky Vardaru jsou obrovské strmé, příkré skály Kossof Planiny. Tento řetěz horstva obkličuje zajímavý, přírodou tak obdařený kraj Moglenský, obývaný tureckými Bulhary.

Mezi vilajetním městem Bitoljí a jezerem Prespou nalézá se třístoličná hora Peristeri čili Burea, 2350 *m* vysoká. Západně od města Karaferie táhne se v překrásné romantické krajině pohoří Agostoské. Východně od Soluně odděluje lesnaté pohoří Kortačské poloostrov Chalkidiku od ostatní pevniny. V horách severomakedonských (nedaleko železničné stanice Tabanovče) dobývá se ve velkém množství chromová ruda. Také na poloostrově Chalkidickém a v j. krajinách jest velké bohatství rud.

Makedonie jest namnoze hornatá země. Nesčetná údolí a hustými lesy nebo neproniknutelnými křovisky porostlé řetězy

horstva jsou jako stvořeny jak k vedení povstaleckých bojů za osvobození Makedonie, tak i k drobným potyčkám mezi příslušníky různých kmenů tuto zemi obývajících.

Neobyčejná úroda rovin, nížin u řek položených jest všeobecně známa. Množství velkých i malých řek, jakož i nesčetný počet potoků zavodňuje zemi. Hojná jezera, chovající v sobě všeliké druhy ryb, dodávají okolním krajinám rázu alpského.

Hlavní řeky makedonské Bistrica, Vardar, Struma a Mesta ústí do moře Egejského. Jen malou dráhu v Makedonii mají řeky Drina, která do oblasti Adriatského moře patří, a bulharská Morava, která se vlévá do Dunaje.

Vyjímaje močálovité krajiny pobřežní a jezerní, jest v Makedonii, která by mohla býti nejkrásnější a nejšťastnější zemí celé Evropy, příjemné a lahodné ponebí. Na 60.000 km^2 počítá se 2,250.000 obyvatelů, z nichž většinu tvoří Slované, Bulhaři a Srbové. Na jihu, hlavně na hranicích řeckého království a v krajinách přímořských jest země nejvíce obydlena Řeky. Dlouhý, úzký pruh od zálivu Orfanského až k Velesu v severní Makedonii obývají Turci. Také v krajích jižně od jezera Ostrovského a u zálivu Kavalského bydlí Turci. Srbové jsou větším dílem usazeni v Starém Srbsku, tedy v Makedonii západní a pak v severozápadní ke Skoplji. Jinak jsou roztroušeni po celé zemi, tak že ku př. i v Soluni mají své gymnasium. Severozápadně od Skoplje a pak na hranicích Starého Srbska žijí Albánci čili Arnauti, nejpověstnější a nejobávanější kmen Makedonie.

Největší část země, hlavně pak v rovinách a v údolí jest obydlena Bulhary. Jsou namnoze rolníci, a již proto nejsou náchylni k dobrodružstvím, při kterých puška, šavle a puma hraje hlavní úlohu. Pouze v nejnutnějších případech sebeobrany sahají k těmto prostředkům. Od venkovského lidu valně se liší Bulhaři obývající města, jsou již mnohem pokročilejší a mají větší národní uvědomění.

Z osad makedonských hlavně západních, putují každoročně zástupy tesařů, zedníků a kameníků na práci do Bulharska a Srbska, odkud se na podzim, když je práce skončena, vracejí domů se svými úsporami. Také pozorujeme, že v Srbsku i v Bulharsku pekaři (tam na Balkáně jest pekařství velice důležitý živnostenský obor) jsou hlavně Makedonci. Mimo to bulharští Makedonci provozují v sousedních zemích obchod s mlékem, ovocem, t. zv. orientálskými cukrovinkami a j. Pílí a spořivostí získávají v cizině slušného jmění, stávají se zámožnými, někteří i zbohatnou. V nynějším Bulharsku četní Makedonci, kterých se tam v době velkého povstání mnoho uchýlilo, věnovali státní službě, vojenskému nebo duchovnímu stavu, advokacii a t. d. Dvě krásné vlastnosti jsou vrozeny Makedoncům: spořivost a touha po vzdělání. Nápadná způsobilost učiti se cizím jazykům velice podporuje jich vzdělávací snahu. Není nic zvláštního, že čelnější makedonští Bulhaři a Srbové mluví řecky, turecky, anglicky, francouzsky, italsky a někdy též německy.

Více než 500letá poroba tělesná i duševní učinila z nadaného národa třídu bídných otroků. Nicméně nalézáme u makedonských Bulharů vyvinutou kázeň i mravnost. Záchrana jich kotví v rodině, domácí krb jest jim posvátnou, bezpečnou baštou. Silný cit pro spořádaný rodinný život je otužoval a chránil od mravního klesání. V kruhu rodiny nalézá makedonský Bulhar svou spokojenost a své štěstí. Život rodinný, posvátný krb domácí, zachoval u nich lásku k vlasti a národní uvědomělost. Žena, matka rodiny, především vyniká těmito ušlechtilými vlastnostmi. Stala se věrnou, neúnavnou pomocnicí mužovou v boji o vezdejší chléb, ano i v boji za osvobození s příkladnou vytrvalostí dovedla snášeti všeliké útisky nepřátel a rány osudu dopadající na rodinu i národ. Děti jsou vedeny k pracovitosti a musejí statně pomáhati rodičům při hospodářství. Jenom neděle a svátky věnovány jsou klidu a odpočinku; tu shromažďuje se vesnická mládež na volném prostranství, aby se bavila a veselila, zvláště národním tancem (choro). Přichází také ostatní obyvatelstvo obce a se zalíbením se dívá na rej mládeže.

Národní kroj liší se od kroje Bulharů v knížectví, více jest podobný kroji Albánců. Muži nosí v zimě v létě kulatou, bílou neb tmavohnědou plstěnou čapku bez stinítka nebo kalpak z ovčí kůže. Krátký lodenový kabátec tmavohnědé barvy má asi 30 *cm* široký límec a poloviční rukávy. Červený, bavlněný mnohokráte kolem těla ovinutý opasek (pojas) tvoří nezbytnou součástku kroje, an slouží k uschování nožů, revolverů a jiných zbraní. Kalhoty, zvané tšeširi aneb berbi, od kolen až dolů úzké, jsou zhotoveny z bílé vlněné látky. Těžké polostřevíce doplňují kroj Bulharů z okolí Monastirského. Muži od Dibry nosí ještě plášť z bílé vlněné látky, zvaný »kepe«. Ženy nosí pestrý šat, jehož nejdůležitější část jest dlouhá, až ke kotníkům sahající košulja, jak na rukávech tak i na lemu různobarevným hedvábím v šíři 10 až 20 *cm* vyšívaná. Přes ni nosí se dlouhý až ke kolenům sahající kabátec s polovičními rukávy, který se zove »eledže« nebo »sabuntje«. Slovanské ženy na jihu nosí dle panujícího zvyku kalhoty, ale Makedonky mají místo nich jen silné punčochy. Za hlavní oděv slouží tak zvaná »kjurdija« z bílého sukna; je to dlouhý kabátec na způsob našeho svrchníku, na prsou otevřený, má krátké rukávy a jest na prsou i na ramenou bohatým, stříbrným vyšíváním ozdoben. Také ženy nosí pás, na kterém je řemínkem upevněn ostrý nůž. Jako vrchní šat přes kjurdiju nosí se »džuba« barvy červené nebo bílé. Hlavu pokrývá »sokai,« dlouhý, z tuhého plátna zrobený pruh, který se přes šátek uváže a směrem k obličeji ve způsobě latinského A upraví. Zbývající fábory (pruhy), jejichž konce jsou třepením ozdobeny, visí na zádech až k pasu.

Rovněž tak jako rozmanité kroje panují v Makedonii i rozličné zvyky a spůsoby v mnohých krajích i s barbarskými pověrami spojené. Sňatek považuje se namnoze za obchodní záležitost. V některých krajinách nutno nevěstu od rodičů koupiti; často je

to pouhá formalita, ale jindy obnáší kupní cena až 5000 piastrů. Jelikož je zvykem a povinností dávati příbuzným dary a vystrojiti nákladnou hostinu, které se celá vesnice účastní, stává se zhusta, že se nevěsta dá unesti. Za několik dní potom nastává smíření obou rodin, a církevní posvěcení sňatku tvoří závěrek. Výbavu nevěstinu smějí po částech do domu ženichova nositi pouze muži a hoši, aby potomstvo novomanželů bylo mužského pohlaví.

Celkem jsou zvyky, mravy a obyčeje Makedonců podobny zvykům a obyčejům Bulharů v knížectví, a zároveň se společným jazykem nasvědčují, že jest to jeden národ. Toužebně pohlížejí makedonští Bulhaři k svým bratrům v knížectví, od nich očekávají svou záchranu, své osvobození.

K vybavení z nesnesitelné poroby neměla Makedonie již daleko. Mír Sv.-Štěpánský dával jí nejlepší naději, že bude spojena s nově utvořeným autonomním knížectvím bulharským. Ale státnická moudrost upravila na kongresu Berlínském novou smlouvu, kterou naděje Makedonců a kynoucí jim občanskou svobodu nadobro pohřbila. Šlechetný záměr Rusů osvoboditi a vymaniti slovanské národy též v Makedonii byl prospěchářskou diplomacií evropskou zničen.

Ovšem jest v berlínské smlouvě stanoveno zavedení pořádku a vhodných předpisů pro politickou správu evropského Turecka, tudíž Makedonie; ale tak zvaný zákon vilajetní a všeliká jiná důležitá nařízení velmocí zůstala pouze na papíře. Opětované naléhání velmocí, aby Turecko smluvené opravy ve své státní správě zavádělo, bylo marné. Turecko slibovalo a slibuje, ale ničeho nevykoná. Velmoci konečně nahledly, že musejí samy zavedení oprav vzíti do rukou, majíli vskutku vstoupiti v život. Tomu turečtí úřadové v Makedonii všemožně překážejí, a proto účinek oprav nikde není viděti. Nejdůležitější věc jest zavedení finanční kontroly, neboť by to byl první krok k autonomii země, k bezpečnosti životů, pokoji a pořádku. K úplné autonomii mnozí z četných kmenů Makedonii obývajících nebudou hned tak dospělí. Jediná pomoc jest, by se oba nejpočetnější národové Makedonie, Bulhaři a Srbové, spravedlivě dohodli a zemi na základě autonomie k spořádaným poměrům vedli.

Jenom přátelská dohoda Bulharů a Srbů může do této krásné země přivesti konečně mír a pořádek. Balkán patří Slovanům. Nikdo jiný by se neměl mezi ně míchati, neřku slovanské národy na poloostrově balkánském drážditi a jeden proti druhému štváti.

Rychlý vývoj států jak srbského a zvláště bulharského po jich osvobození z tureckého jařma dokazuje, že mají schopnost, aby společně v Makedonii zavedli pořádek a bezpečnost osoby i majetku. Jiné státy evropské neměly by jim překážeti, aby zemi tu pacifikovali. Zde jest pole, kde by si evropská diplomacie mohla získati nevšedních zásluh. Ne dle pravidla »Divide et impera,« nýbrž s upřímnými sympathiemi měla by se Evropa a

zvláště Rakousko k národům slovanským na Balkáně chovati a je sobě nakloniti. Budeli Rakousko přáti rozvoji balkánských států, stanou se největšími a nejlepšími konsumenty průmyslových i hospodářských výrobků našich a tolikéž dobrým pramenem nákupním všech surovin a potřebních prostředků.

Rakousko jakožto nejbližší soused mělo by k svému vlastnímu prospěchu mravní podporou slovanské státy na Balkáně k sobě připoutati, ne výbojem, nýbrž svým velmocenským postavením ochranu a pomoc jim poskytovati, a jmenovitě i k tomu pomáhati, aby konečně také Makedonie ze svého hrozného stavu vysvobozena a jí lepší budoucnost otevřena byla.

Pravda o školách v království českém

za vrchní správy Kindermannovy.

List z dějin utrpení našeho lidu.

Podává

Jan Šafránek.

Povinnost vtiskuje mi pero do ruky. Na čest našeho lidu hozeno blátem potupy. K následkům hlubokého ponížení, ztráty na statcích hmotných i duchovních přidružil se posměch. S povýšeného stanoviska »nestranné« vědy »obhájil« vydavatel pramenů k poznání dějin školní reformy Terezinské nejen systém germanisační, nýbrž i tvůrce jeho u nás, Ferdinanda Kindermanna von Schulenstein. Není prý pravda, že Kindermann české školy obecné potlačoval; toužil jen obecně zavesti zlepšenou methodu vyučovací. Národnosti české prý neubližoval; proto nezasloužil výtek, které jeho snahám čeští spisovatelé činili. Dokazují prý to české učebné texty, vydávané pro školy venkovské v letech, kdy Kindermann měl veřejné i soukromé školství zemské pod svou vrchní správou; také prý tomu nasvědčují zprávy o výcviku učitelů české národnosti, ročně uveřejňované ve výkazech úředních zemskou školní správou a což nejdůležitější pro obranu Kindermannovu, samo prý obyvatelstvo české národnosti žádalo si německých škol!

Tak hájí Kindermanna vydavatel[1]) sbírky pověstných »Einladungen« čili programů veřejných zkoušek na normální škole Pražské, které dnes jsou vážným pramenem k poznání dějin našeho školství za vlády Marie Terezie a Josefa II.

[1]) Sedmý svazek sbírky »Beiträge zur Österreich. Erziehungs- und Schulgeschichte,« vydávané rakouskou skupinou společnosti pro dějiny německé výchovy a školy, přinesl r. 1905 práci Antonína Weissa, professora c. k. německého ústavu ku vzdělání učitelek v Praze: »Ge-

O tom není sporu, že účinkem normální školy německé v Praze, která otevřena byla 15. listopadu 1775, staly se hlavní a městské školy v Čechách štěpnicemi našeho němectví a zachovaly německý ráz českých měst až do let šedesátých.

Jinak má se věc se školami venkovskými nebo, jak jim se tehdy říkalo, triviálními. Tu nezobecnělo přesvědčení, že také jim platilo úsilí germanisační, poněvadž prameny z doby té nebyly tiskem vydány věrně a úplně a poněvadž otázce té, jako méně důležité, také méně se věnovalo péče. Jádro lidu českého zůstalo neporušeno, — tak se vykládalo a vykládá posud; na tom tedy nezáleží, kterak řízeny a spravovány byly školy venkovské. Ale když z obecného toho mínění, které jest nesprávné, sestrojují se vědecké důsledky a chce se dokázati, že Kindermann a jeho celý systém ani úmyslu neměl českou školu obecnou poněmčiti, když se vědci dovolávají i tužeb českého obyvatelstva po zavedení německých škol a jimi zastírají útoky dobře promyšlené a prováděné proti mateřskému jazyku našemu, jest na čase i této otázce věnovati větší pozornost a ukázati ji ve světle pravdy. Bude tu jasno i mezi námi, neboť podáme nezvratný důkaz, že Kindermannem zahájená správa zřízení školního v království českém úsilně a promyšleně pracovala o poněmčení i škol vesnických. Ukážeme, kterak ve formě zcela nevinné, pod rouškou dobrodiní ujímala se vláda tuhého poněmčování, kterak pod záštitou osvěty a humanity v letech 1770—1810 ukládalo se o naše bytí národní. Dle Kindermannových záměrů měly se neuvědomělé zástupy českého lidu tichou cestou přeroditi, ochotně přijmouti osvícenství a s ním domnělý hmotný blahobyt, měly k »vyšším úkolům lidstva« býti dovedeny německým jazykem a německými školami.

Ferdinand Kindermann (narozen 27. prosince 1740 v Königswaldu u Šluknova, zemřel r. 1801 v Litoměřicích), druhdy farář v Kaplici blíže Krumlova, povolán byl za referenta a spolu vrchního školdozorce zemského pro školy obecné do školní komise, r. 1775 pro království české zřízené. Vyhlednut byl císařovnou Marií Terezií k úkolu nesnadnému, aby zreformoval obecné školství dle zřízení Terezinského. Jako vrchní dozorce řídil veřejné zkoušky půlletní na normální německé škole v Praze a jako vrchní ředitel škol vydával programy zkoušky, k nimž během doby družily se zprávy o školství v zemi. Programy tyto od 19. září 1777 do 14. března 1792 vydávané ukládal si Aleš Pařízek, dominikán (naroz. v Praze 10. října 1748, zemřel 15. dubna 1822), zprvu učitel při Betlemské škole v Praze, později učitel normálky, pak ředitel německé hlavní školy v Klatovech, posléze ředitel normální školy Pražské. Sbírku jich svázal v objemnou knihu, k níž vedle titulního listu (Prüfungsprogramme 1777—1792)

schichte der Theresianischen Schulreform in Böhmen,« dle půlletních zpráv vrchního školního dozorství od 17. září 1777 do 14. března 1792. Svazek I. má 528 stran a věnován jest universitnímu profesoru a dvornímu radovi dru. Adolfu Bachmannovi.

připojil promemoria o vzniku jejím[1]) a dodal, že zasluhuje, by zachována byla potomstvu. Na 657 stranách foliového formátu jest sneseno hojně vzácné látky z dějin německého školství v Čechách za 16 let. Po roce 1792 nebyly již zprávy vůbec vydávány. Zprvu byly stručné a velice skromné; obsahovaly řád veřejné zkoušky, k němuž se přidružily poznámky o pamětných událostech na škole normální, na školách v Praze, na školách venkovských; ob čas uveřejněny tu statistické přehledy o počtu škol a žáků, zprávy o vyučování industriálním, nová nařízení školní a tituly knih nákladem školního knihoskladu vydaných. Nejstručnější je program z roku 1778 (srpen), má 9 stran; nejobsáhlejší je ze 7. února 1791, jenž čítá 33 stran.

Sbírka Pařízkova byla odborníkům známa; užili jí Helfert ve svých dějinách rakouské školy obecné, i Seewald, bývalý ředitel německého ústavu učitelek v Praze. Také já jsem čerpal ze sbírky Pařízkovy v letech 1891 1896 a kde bylo vhodno, jsem též pramen svůj řádně označil.

Zprávy jednotlivé, dle titulů »Einladungen« zvané, nejsou tak řídké, jak by snad někdo myslil. V archivu bývalého kraje Chrudimského našel jsem v letech 1889—1891 několik kusů; v universitní knihovně Pražské také jich několik (a snad dosti) uloženo; z archivu v Jindřichově Hradci vytištěna jedna nebo dvě před lety v pedagogických listech českých. Ovšem o druhém úplném takovém sebrání všech zpráv, jako se stalo Pařízkem, není nic známo. Sbírka sama je dobře zachovalá. Až na dvě první zprávy má papír tuhý, a není obavy, že by mohla tak brzo propadnouti zkáze.

Nedávno ji k tisku uspořádal profesor Antonín Weiss. Rozdělil ji ve dva svazky. Do prvního vybral a dle posloupnosti časové zařadil zprávy:[2]) I. o Pražské škole normální, II. o školách v Praze, IV. o vyučování industrielním, V. o radách, pokynech a nařízeních, daných Kindermannem. Do svazku druhého pojal z nich oddíly: III. o školách na venkově, VI. o školách německých židovské národnosti, VII. o zákonitých ustanoveních. Liší se tedy úprava vydání Weissova od originálu podstatně; ježto pak nebyly roční zprávy vždy dle stejného řádu upraveny, setřel vydavatel s originálu všecek jeho ráz, roztřídiv jeho části dle látky po svém upravené. Vizme na př. dějepisné zprávy z podzimku r. 1782. Tu čteme v § 1. vydaná nařízení, § 2. co pamětihodného se přihodilo na škole normální v Praze, § 3. v král. hlavních městech Pražských, § 4. na školách panství kamerálních, § 5. na ostatních školách venkovských, § 6. kde nové školy zbudovány, kde opraveny a kde jaká dobrodiní školám se prokázala, § 7. o industriálních ústavech na základě zlepšeného školského řádu zavedených, § 8. o povýšení, pochvalách a odměnách,

---

[1]) Srov. můj Vývoj soustavy obecného školství, str. 33.

[2]) Úvod str. XIX. Oddíl I. str. 1—213; II. str. 214—322; IV. str. 323—488; V. str. 489—515, Rejstřík 516—528.

§ 9. o nově vydaných knihách ve Vídni a v Praze, § 10. o německých školách k lepšímu vzdělání domácích židů.

Cena vydání sbírky Pařízkovy byla by mnohem větší, kdy by byl vydavatel prostě ji otiskl v původním znění, věrně a správně. Toho však nebyl vždy pamětliv. Charakteristické nadpisy: »Deutsche Schulanstalten bei der jüdischen Nation« u Weissa zaměněny; jmena obcí nesprávně otištěna (na př. na str. 468 Wssetal, Postěpitz, na str. 481 Rowensky), ačkoliv v originále celkem jen pravopisně byla znetvořena (na př. Schellakowitz, Kozel, Bistržitz a j.); tituly knih nedbale a nesprávně otištěny. Jen jeden doklad. V originále na str. 25 v § 10. z července 1789 řádně se čte: »Weyklad na nedělní ewangelia dle způsobu we školách nařízeného, jehož katechystam školním k užitku v německém jazyku sepsal, nyní pak též v češtinu uvedl kněz Aleš Pařízek, dyrektor hlavní školy Klatovské. Díl druhý a třetí.« U Weissa (str. 169) však vytištěno: »Weyklad na nedělní evangelia dle zpusobu we skolách nařiezeneho; jehož *tatethystam* školním kvžitku v německém gazyku *sephal*, nyní pak též *častinu*, vwedl kněz Aleš *stařizek*, Dyrektor . . .«

Proč oddělil vydavatel stať o industriálním učení od statě se zprávami o školách venkovských a každou umístil v *jiném* svazku? Proč vůbec nezachoval pořadu originálu? Na snadě máme odpověď. Vede nás k ní odstavec na str. XIV předmluvy. Nešlo mu tak o věrné vydání pramene k dějinám školy obecné v Čechách velmi důležitého, jako o zámysly strannické. Kdy by byl věrně otiskl sbírku Pařízkovu, nebyl by mohl se odvážiti toho, aby Kindermanna vylíčil jako znamenitého pedagoga, osvícence, jemuž *jen blaho školy* stále bylo na péči; každý nepředpojatý čtenář sám byl by se přesvědčil, že jinak bystrý a svérázný pedagog Kindermann měl sice plno sladkých, humanitou oplývajících zásad, že však *necitelnou rukou tiskl českou duši, když ji nemohl přetvořiti na ušlechtilejší, jemnější duši německou.* Svým roztříděním látky zakryl Weiss čtenářům, méně do věci zasvěceným, poznání oněch prostředků, jimiž se pracovalo na porobu a zkázu české duše. Weiss svým vydáním postavil Kindermanna na prestol moderního osvíceného pedagoga, a aby mu dodal vážnosti u ciziny, aby umlčeti mohl pravdu, velebí jeho nestrannost a tepe ubožáky, kteří systémem Kindermannovým nejvíce zakoušeli. Nuže, ten osvícenec a lidumil, jenž toliko o zlepšení methody vyučovací tak horlivě usiloval, nestrannost svou prý osvědčil tím, že v ročních výkazech také podával zprávy o výcviku učitelů národnosti české! Stačí to soudnému čtenáři? Když bylo mu ve výkazech podávati přehled o celém stavu školství obecného v zemi, lze spatřovati v tom blahovůli zvláštní, když také uvedl počet kandidátův učitelských, kteří na hlavní škole u sv. Jindřicha v Praze byli po česku vzděláváni? Jak o ně pečoval a jak kontroloval jejich vědomosti, o tom se čte při zprávě ze dne 16. července 1789 (str. 6, § 2. al. 2) tato zajímavá poznámka: »Aby se českým učitelům, kteří u sv. Jindřicha v Praze mají vy-

učování ve své mateřštině, poskytlo více příležitosti k naučení se řeči německé, byli čtyřikráte do téhodne voláni do školy normální, kdež měli účast na cvičení německých praeparandů a také voláni bývali, aby posoudili, co viděli a co slyšeli. Tak se podařilo *mnohým* z těch mužů, že prokázali se dobrým prospěchem v řeči německé, což jim při ucházení se o místo a o potvrzení v službě *zjednává přednost u školního zemského úřadu.«*

Tu máme jasný doklad jeho nestrannosti a smyslu pro spravedlnost! Dále prý svědomitě registroval vydání českých učebných knih. Ovšem. Ale nikoli z lásky, nýbrž z *nutnosti.* Vždyť školnímu fondu zemskému při knihoskladu přispívali stavové čeští ročně 2000 zlatých; dekretem ze dne 22. června 1777 přiděleno mu bylo jmění »dědictví svato-Václavského« v částce 15.676 zl., které bylo určeno na vydávání českých knih. Připočtemeli jistinu 40.000 zl., která na allodiálním panství Novobenáteckém byla pro knihosklad pojištěna, pak příspěvky konventu Strahovského, vidíme, že bez českých peněz nebyl by Kindermann pořídil tiskárnu, které potřeboval. K vydávání českých knih byl zavázán potřebou skutečnou a poměry peněžnými a tak i vydání českých knih *musel* registrovati.

A nyní k jádru věci. Nechtěl prý potlačovati českých škol; za německé školy prý ho žádalo dokonce často samo české obyvatelstvo![1])

Taneli komu na mysli mučednictví české školy obecné ať soukromé ať veřejné, jehož musí zakoušeti v době počátků svých za našich časů, v státě konstitučním, při posloupnosti úředních instancí, jimiž se vleče a smýká oprávněnost její existence, pak ovšem Kindermann neutiskoval českých škol, ježto k účelu svému volíval jiné prostředky, mnohem účinnější a nebezpečnější, nežli bývá prostá negace positivního práva. Tehdy ve státě absolutistickém, v němž rozhodovala vůle činitelů vykonávajících moc státní, po vůli a přání lidu se neptali. Proto také výmluva, že Kindermann dbal proseb a přání *českého* obyvatelstva, když *německé* školy zakládal, jest — nejmírněji řečeno — bez podstaty.

Vyučování na školách triviálních mělo se arci konati jazykem mateřským, ale zemská školní komise z r. 1775, skládajíc se z příslušníků národnosti německé, rozuměla theoretické zásadě vyučování jazykem mateřským tak, že uznávala ji pouze pro jazyk německý a v praktickém životě úředním znala jen školu německou, jakožto protivu staré školy latinské. Kde pojem mateřského jazyka kryl se s pojmem jazyka německého, tam nebylo

[1]) Museli bychom mnoho opakovati, co obecně jest známo z výborných prací Helfertových, čeho se dotkl Boh. Rieger v článcích z dějin germanisačního úsilí věku osmnáctého, co Jaromír Čelakovský, Rezek, Tieftrunk a jiní výteční znalci české minulosti pověděli. K jejich pracím odkazujíce, sledujeme zde pouze osudy školy národní, abychom dokázali, že publikace Weissova svým sestavením a zpracováním jest pramen nespolehlivý a stranicky upravený.

nic nejasného; ale v zemích, v nichž jazyk německý nebyl jazykem mateřským, tam německou školou čelilo se proti domácímu jazyku a jeho přirozenému vývoji. Takový výklad, jaký se dával novému zřízení školnímu, naprosto se nesrovnával se zákonem zemským, neboť majestát Ferdinanda II. ze dne 29. května 1627 nařizoval, aby jazyk německý měl v úřadech průchod a byl na rovném stupni s domácím jazykem českým. Obnovené zřízení zemské ze dne 10. května 1627 (v čl. B. XII; C. II; C. III; D. 47) vnucovalo rovnoprávnost a rovnocennost obou jazyků zemských, ale snahou členů zemské komise školní, k níž náležel i Kindermann a měl v ní slovo rozhodující, stal se *obrat od rovnoprávnosti ve prospěch nadpráví a přednosti jazyka německého.* A poněvadž dle tehdejšího zřízení správy jednotlivých panství byly spolu pány a částečnými vydržovateli škol ve svém obvodu, tu *úředníci patrimoniální, ale nikoli české obyvatelstvo*, podporovali vzmáhání se německých škol, aby se zalíbili své vrchnosti, která bez toho svým příslušenstvím nehlásila se k »nevzdělané« a »hrubé« národnosti české. Hověti osvícenskému proudu, mámiti obecný lid dobrodiním a prospěšností německého jazyka, toť byl vlastní účel Kindermannových »Einladungen«. Výborným lákadlem tu byly vyhlašované odměny a pochvaly horlivým průkopníkům německé řeči; zprávy o veřejných zkouškách, o šlechtění mravů a šíření pravé vzdělanosti »prostředkem« německého jazyka staly se vonným kadidlem chvály, jehož dým nedovoloval, aby se prohledlo odnárodňování; tu vychvalovány industriální kursy, v nichž mládež po školním vyučování učila se předení lnu, šití, spravování prádla, knoflíkářství, košíkářství, zelinářství a pomáhala výdělkem ve škole získaným i rodičům. Odtud hymny slibů lepšího blahobytu, který prý se dostaví s němčinou zároveň, odtud velebení her, slavností, jimiž tak úsilně a soustavně pracováno k potlačení české obecné školy. Ze sbírky Pařízkovy odnese si každý nepředpojatý čtenář poznání onoho zla; tam prostě a s povznesenou náladou líčí se »dobrodiní« německého jazyka, německé osvěty; tam vštěpuje se pohrdání a nenávist k nižšímu, hrubému jazyku českému i k těm, kdož se ho přidržují, aby do povahy dorůstajících pokolení pevně kořeny své vetkla osudná záliba v cizotě a neváženost, neláska k svým. Srdce člověku žalem usedá, když si dle zpráv ve sbírce Pařízkově kreslí v duchu tehdejší bídu, ponížení, utrpení našeho lidu. A tento tak pravdivý rys celé sbírky setřen jest s vydání Weissova. Proč? Aby kniha, obsahující příspěvky německé práce a oslavující německého pedagoga, nestala se mohutným protestem proti útiskům, jež vyhlašovány za dobrodiní . . .

V chronologickém pořadí uvedeme nyní fakta v slovném překladě — snadno pak bude učiniti závěr. Zprávu podáváme z originálu a zachováváme posloupnost časovou; bude z toho zřejmo, kterak z nepatrných počátkův a nevinných pokusů vyrostlo úsilí, jež horečně bažilo po cíli, by německou školou obecnou během let vymřelo národní vědomí české.

R. 1777 s uspokojením se připomíná, že na škole u Piaristů vyučuje se oběma jazyky, že u sv. Haštala v Praze vyniká učitel, jenž vhodnou a snadnou methodou českým dětem známost němčiny vpravuje.

R. 1778 (1. půlletí) uznávají se zásluhy Pražské školy normální o vzdělání německé řeči. Účinky patrny byly *v Praze*. U sv. Haštala chválí se sice kaplan Vácslav Šťastný, že v české řeči při vyučování náboženském při zkoušce prokázal výsledek pěkný, ale přídavek peněžitý uděluje se učiteli, že se zdarem pěstuje německou řeč, »která zdejšímu občanu vůbec, zvláště pak nyní jest potřebna« (die dem hiesigen Bürger überhaupt itzt so notwendig ist). Takovým úspěchem vykazoval se u sv. Valentina učitel Müller, a poněvadž jen po německu učil, dali mu v školní budově byt. U sv. Jindřicha měla školní komise zvláštní potěšení, že největší část druhdy českých dětí dovedla již na dané otázky odpovídati po česku i po německu. Dovedli toho plnokrevní čeští učitelé (die pur böhmischen Schulleute), začež odměněn každý šesti dukáty. Ve škole u Voršilek nabyla komise jistoty, že dívky nejen rády se němčině učí všecky, nýbrž také že obratnou methodou snadno se německy naučí.

R. 1778 (2. běh) velebí se z městských škol hlavně Kolínská, neboť z ní rozlévá se zlepšené vyučování a výchova s nejlepším úspěchem i do škol vesnických a tím až do chaloupky nejprostšího muže (bis in die Hütte des gemeinsten Mannes).

R. 1779 vyhlašuje se, že uloženo učitelům, aby německou mluvnici učinili hlavním předmětem svého učení, poněvadž znalost němčiny dle platného zřízení na panstvích kamerálních jest nezbytná. Nařízení to se chválí, poněvadž »vlastní mateřská řeč (rozuměj česká) tím se vzdělává a žáci se známostí německé řeči přiučují se také mnohým velmi užitečným věcem; při takovém učení mluvnickém zaměstnávají se a pečlivě cvičí se všecky schopnosti duševní. ***Český jinoch, který ze zlepšené školy vystupuje vyzbrojen jsa znalostí němčiny*** a dobrou soudností, ***snadný má přístup k svému povolání budoucímu a každá společnost, do níž vstoupí, přijme ho s otevřenou náručí***« (orig. III. n. str. 9).

Tu též s pochvalou se připomíná, že v »***ryze českých vesnicích*** děti učí se německy, ***zpívají a modlí se střídavě v chrámech po česku a po německu***, ano i mimo školní vyučování oblibují si po způsobu vzdělanějších německý hovor.«

R. 1780 (1. běh) velebí se ředitel městské školy na Zbirohu P. Emanuel Böhm (orig. § IV. str. 8), jenž »německé vyučování poměrně za krátký čas velice a účinně podporoval v krajině, kde jediné slovanské nářečí jest obvyklé (wo die *slavische* Mundart allein üblich ist), dovedl také najíti prostředky dle místních poměrů zcela vhodné, že rodiče získal škole a přiměl je, aby dítky do školy posílali pilněji nežli druhdy. Účinky brzo byly patrny. Při veřejné zkoušce odpovídalo 20 žáků výhradně po německu, 23 žáků odpovídalo v obou jazycích, ostatní, jsouce začátečníci, mluvili jen po česku. Někteří z hostí podivovali se

tomu, anoť jim bylo něčím neobvyklým a neočekávaným (fremd und unerwartet),[1]) i dodali si odvahy a žákům po německu zkoušeným kladli otázky z oboru mimoškolního, aneb dávali si české otázky přeložiti od nich do němčiny a vyžadovali odpovědí v obou jazycích. A hle, zkouškou se dokázalo, že žáci německy umějí a že německé jejich odpovědi nejsou nějakým mechanismem paměti.«

Jako městská škola v Kolíně stala se štěpnicí němectví pro své okolí, nejinak bylo se školou Zbirožskou. Také odtud šířila se na venek germanisace. Na školách u sv. *Dobrotivé*, v *Mirošově* »měl pokrok v němčině velikou překážku, že děti doma jiné řeči neslyšely než českou. Tu pomohlo ***opisování německých článků domů ukládané, překlady, německý hovor dětí při hrách, při nichž chlapec německy umějící dohlížel, aby se jinak nemluvilo.*** Pak se němčině dařilo a ujala se též v Mýtě, Strašicích, Bzové a Žebráku. Při veřejných zkouškách to vzbudilo *obdiv* přítomných, jak děti prospěly!« Tak i v Dobrovici dali se získati pro němčinu, když poznali, že »k rozvoji průmyslovému, k vzdělání řemeslníků a umělců i studující mládeže nyní jest tak nezbytně (unumgaenglich) potřebna.«

R. 1781 dostal Aleš Pařízek, učitel normálky, odměnu 20 dukátů za svou píli v učení českých dětí němčině, za tutéž snahu odměněni Vácslav Procházka v Noutonicích, Jan Bělčický v Tursku po 4 dukátech, Matěj Vydra v Jincích po 6 dukátech, Fuchs na Hradčanech, Soják v Týně po 5 dukátech; přídavky dostali učitelé Jánský v Předslavi, Klazar ve Zbislavi; pomocníku v Čáslavi dán za to byt.

R. 1782 s pochvalou vzpomenuto školy v Nových Dvořích u Kutné Hory, že žáci tam »uváděni jsou s dobrým výsledkem do známosti řeči německé, ano že i diktando v řeči té píší správně.« Také počátky poněmčování v Německém Brodě měly úspěch. »Dříve to nebylo možno, poněvadž v tomto ***ryze českém*** městě musela se dříve mládež uváděti do znalosti německé řeči, musela nabyti (orig. str. 13) aspoň takové sběhlosti, aby pochopiti mohla ***vyšší*** předměty, kterých jinak než po německu nelze vykládati.«

R. 1783 (1. běh, orig. str. 24) opakováno dekretální nařízení ze dne 23. listopadu 1770, ***by učitelé v českých místech se prokazovali znalostí jazyka německého***; obnoveno byvši 20. října 1782 dávalo vrchnímu řediteli nad školami moc, ***aby zkoumal, pokud němčiny jsou znalí*** (dass die Schulleute auch in ganz böhmischen Ortschaften der deutschen Sprache kundig sein sollen, untersucht der Direktor die böhmischen Schulkandidaten, in wieweit sie das Deutsche besitzen). Nad jiné poučná jest zpráva otevření hlavní školy v Klatovech dne 10. června 1783. Na 300 žáků se do ní přihlásilo; za hlaholu zvonů a ohromného úča-

---

[1]) Charakteristické; tu neprosili, jak tvrdí Weiss, za německé vyučování, naopak se mu divili s nevolí, ale z krasořečného referátu patrno, že podařilo se je oslniti a umlčeti.

stenství obecenstva, z *radosti* nad tím, vysvětili školu, načež v jesuitském kostele měl nově jmenovaný ředitel Aleš Pařízek *německou* řeč. Den potom začalo učení. »Úplně české děti učí se denně stále německému čtení a cvičí se v německé řeči.« [1]) Přeješ si, milý čtenáři, svědectví význačnějšího? Najdeš je při roce 1790. Po sedmiletém trvání německé školy hlavní nebylo viděti velikých účinků zněmčovacích. Tehdy Pařízek promluvil k shromážděné obci důrazně v řeči mateřské (an die ganze versammelte Bürgergemeinde eine nachdrucksvolle Rede in ihrer Muttersprache), aby je o užitku nového školství přesvědčil a vyvrátil námitky i předsudky, které byly příčinou chatrné místní docházky školní. Učitelé potom pomohli slabším; s úsilím se pracovalo »ke zlepšení německého vyjádření a k lásce i zálibě v domácí četbě« (zur Verbesserung des deutschen Ausdruckes).[2]) Ptámeli se, kterak, najdeme odpověď v druhé půlletní zprávě. Zařídili přípravku.[3]) Nešlo tedy všecko tak hladce, jak se vydavatelé školního zřízení Terezinského nadáli. Za to v Jičíně pracoval ředitel hlavní školy Jan Wanke ze všech sil, aby němčinu rozšířil mezi tamní mládeží školní; hned o první veřejné zkoušce nesla jeho snaha dobré ovoce.

R. 1784 veřejná zkouška na škole Nymburské překvapila všecky hosti, neboť seznali na dětech »nápadné zjemnění v mravech a značnou znalost německé řeči« (str. 15). V Brandýse nad Labem dokonce pokoušel se ředitel Matěj Rössler už v první třídě učiti počátkům němčiny, by náhlý přechod do třídy druhé, v níž učilo se všemu po německu, žáčků netížil. Pokus se zdařil k veliké radosti dozorců; žáčkům dostalo se darem 30 německých slabikářů a 16 čítanek. Ano ta horlivost byla tak veliká, že i sahala do prostor chrámových, v nichž školní mládež písně při mši sv. střídavě zpívala v obou zemských jazycích »k veliké prý útěše národa« (»zum grossen Troste des Volkes«). Na Brandýsku vypozorovali, že děti pohání do školy touha po německé řeči! »Zpráva ta« — tak dokládá Kindermann ve svých programech z r. *1786* — »naplňuje každého vlastence radostí; patrno z ní, že český rolník nejen přestává míti zastaralou a škodlivou nechuť k řeči německé, nýbrž že k jejímu naučení děti své přidržuje a nákladu nešetří.« Tu pak chválí se zvláště dva rolníci z Vestce, že děti své poslali do školy do Brandýsa. Pozoruhodna jsou i slova dozorčího úřadu: »budoucně očekáváme od ředitele školy oznámení, kolik dětí z jeho školy vystupuje, které oběma jazyky mluví« (die beide Sprachen reden). V Chýnově u Tábora nepoznala mládež ještě dobrodiní němčiny. Jaká to byla radost pro pana »von Schulenstein,« když Chýnovský sládek vzal si učitele zkoušeného v normálce, platil mu 40 zl. ročně, dával byt a stravu, by jeho dětem a dospělejším dětem v obci

---

[1]) »Die ganz böhmischen Kinder werden taeglich nebst dem deutschen Lesen in der deutschen Sprache geübt.« (orig. § IV. 1. str. 12.)
[2]) Orig. § IV. str. 10.
[3]) 1790, 2. půl. § IV. str. 13, odst. 18.

vpravoval známost němčiny! Patronátní úřad našel konečně vhodnou místnost, lavice pořídil sládek, a kde se vzala tu se vzala druhá třída, v níž pilně a úspěšně se učilo německy.

Nesmíme zapomenouti na Pardubice. Tam již v první třídě naučili se žáci po německu slabikovati i nejnesnadnější slova a dovedli po německu jmenovati věci denního života a jejich vlastnosti. V druhé třídě, při nutném ještě českém vyučování (bei dem hier noch nötigen böhmischen Unterrichte) toho se dosáhlo, že o známých věcech a příhodách souvislé rozpravy s žáky se konaly, a ti se vyjadřovali k plné spokojenosti. V třetí třídě učilo se všem předmětům jen po německu; do třídy té také nikoho nepřijali, nedovedlli hbitě (mit ziemlicher Fertigkeit) mluviti. Ve čtvrté třídě skládali žáci samostatná cvičení slohová po německu. K zprávě té připojen zajímavý závěr: »Jeli pravda, že ten, kdo se učí správně mluviti, učí se také správně mysliti, jeli pravda, že řeč národa nebo města jest nejspolehlivějším měřítkem jejich vzdělání a osvěty, když poměrům životním v národě nebo v městě zcela vyhovuje, pak nelze již pochybovati o vzmáhajícím se a dokázaném vzdělání města neb národa.« A správně mluviti učili se jedině ve škole německé! Na škole Novodvorské u Kutné Hory stala se němčina vzácným činitelem osvětovým. »Zmizel předsudek rodičů, kteří dříve zaujati byli výhradně pro český svůj jazyk mateřský (das Vorurteil der Eltern, von dem sie vormals für die einzige böhmische Muttersprache ganz eingenommen waren), že z *domácích* německých hovorů svých dětí nyní nejen mají radost, nýbrž dokonce přesvědčeni jsouce o užitku jejich, učitelům srdečně děkují.«

Vzor Pardubský spůsobil německé vyučování v Sezemicích, vzor Kutnohorský zaletěl až do Soutic na Sázavě, kde »dříve hrubá česká mládež (die rohe böhmische Jugend) důkladným učením německým stala se vzorem opravdové zbožnosti (der ungeheuchelten Frömmigkeit)[1]) a pořádku.« Proto r. 1786 uloženo referovati, s jakým výsledkem vystupující ze školy děti obou pohlaví *v českých osadách* ovládají německý jazyk. R. 1788 vyhlášeno, že dle dvorského dekretu ze dne 27. srpna 1787 nikdo nesmí se připustiti k učení se řemeslu, nevykáželi se vysvědčením, že nejméně dvě léta chodil do normálky nebo do školy dle jejího vzoru zařízené. A dvorský dekret ze dne 22. září 1788 ukládal, že i v českých osadách mají se ustanovovati toliko učitelé znalí německého jazyka. Zemské gubernium pak nařídilo 2. října 1788, by krajští komisaři předkládali zvláštní výkazy, kolik učitelů našli při svých visitacích, kteří uměli jen česky.[1]) Dvorní dekret z 2. prosince 1788 nařizoval, aby krajští komisaři vybírali pro normální stipendia chlapce z venkovských triviálních škol, kteří nabyli známosti německé řeči teprve ve škole.[2]) Po takových nařízeních učili se německy v Běšíně, Lužci, Bechyni,

[1]) Ai 1789, 1. běh, § 1. odst. 7. str. 6. orig.
[2]) Ibid. odst. 9.

Malšicích, Horní Cerekvi, Tučapech, v Tloskově, Dobříši, Chlumci, Hořovicích. A že dálo se tak i jinde, souditi lze z radostného vyhlášení, kterak »učitelé vespolek závodí, aby žáky úspěšně naváděli k známosti němčiny, pročež prý již v druhé třídě škol triviálních možno vyučovati z části též německy.«[1])

Když nejvyšším rozhodnutím ze dne 2. března 1789 určeno bylo, by kontribuční taxa z velkostatků, jakož i každý přebytek ze stavovských dávek »ve všech německých provinciích« připadl studijnímu fondu na zlepšení škol venkovských, odvedlo království české toho roku 18.453 zlatých. Při té příležitosti vychvaluje Kindermann (str. 26) činnost normálky Malostranské, která prý jako škola mateřská a vzorná k osvícení lidu vydatně přispěla; »dík dobrodincům, vlastencům, požehnání všemu národu! Sláva vladaři, jenž německé zřízení školní tak dobrodějně a otcovsky ochraňuje a jemu nové a vydatné zdroje existenční opatřuje.«[2])

Rok potom pochváleni jsou učitelé v Dašicích, Holicích, Poličce, Čenkovicích, Hlinsku (Frant. Habřina), Trhové Kamenici, Nasavrkách (Jan Matyášek), Bojanově, Seči (Vácslav Janda), Kostelci za svou horlivost o šíření němčiny školou. Říkalo se tomu úředním slohem »práce k podpoře lepšího vzdělání národního« (Arbeit zur Unterstützung der besseren Ausbildung der Nation); o jejím pokroku přesvědčoval se při svých visitacích i pan biskup Kralovéhradecký v Častolovicích, Smiřicích, dokládaje rozradostněným rodičům, že škola dostála danému slibu, když v kratinkém čase vpravila dětem jejich známost němčiny a německého slohu. V seznamu přátel německé osvěty uvádějí se jmena 102 kněží a 77 učitelů.

A tak již rokem 1791 na nás jako Jobovy rány dolehají zvěsti, že hlavní škola Strakonická, městské školy Písecké, Prachatické a Vimperské po příkladě Pražské normálky pracují o lepší pochopení a přijetí německé řeči, že na ***šedesáti osmi českých školách triviálních v kraji Prachenském němčina tak již se upevnila***, že většinou koná se vyučování výhradně po německu, jinde však že má mnohoslibné začátky (§ IV. str. 11. odd. 4. orig.). A na podzim téhož roku (str. 12, druhý běh) se konstatuje, že ***z padesáti českých škol v kraji Klatovském zavedeno na 46 vyučování německé.***[3]) Tehdy v první třídě školy Písecké neznaly děti ani slůvka německého, ale rok potom přesvědčil se školní komisař, že dovedly na danou otázku odpověděti po německu . . .

Ukázky podané snad dostačí, by ***přesvědčily*** každého, že také ***poněmčení venkovských škol obecných bylo cílem Kindermannovy práce osvětářské.***

---

[1]) § IV. od. 3. str. 11. orig. (die Lehrer wetteifern unter einander).
[2]) Z r. 1789 (2. běh) § VI. odst. 1. str. 20. orig.
[3]) »Von den ursprünglich böhmischen Schülern bei der Untersuchung des k. Schulkommissaers jede vorkommende Frage alle deutsch beantworteten.« (str. 12. orig.)

Ještě křiklavěji se němčina drala do venkovských škol *industriálními kursy*. Idea v pravdě blahodárná, dle níž v školním věku navyknouti mělo dítko pracovitosti, šetrnosti, dala se do služby odnárodňovacího násilí. Avšak — to není dnes předmětem naší úvahy; o tom jindy. O tom však, že by *český lid* nebo *česká obec sama* žádala za dobrodiní německé školy, *kromě jediného případu marně bys*, milý čtenáři, *ve sbírce Pařízkově hledal dokladů*. Dne 30. dubna 1788 otevřena byla slavnostně nová škola na Zlíchově. Přišli tam praeparandisté z normálky. A tu prý jest »pamětihodno, že tato ryze česká obec velice vřele prosila učitele, když nastupoval na svůj úřad, aby pilně a hezky brzo vštípil dětem školním německou řeč.« Ale tento osamělý případ nedostačuje, by z něho se vina dávala našemu lidu na obranu Kindermannovu. Kdo byl tu tou obcí? Opatrně zamlčeno, ač všude jinde neskrblí zprávy Kindermannovy výčtem jmen. Ale i kdy by dokázáno bylo, že občanstvo Zlíchovské tak učinilo, nedivili bychom se tomu. Když chuďasové kolem sebe viděli ústrky a ponížení, možno jim tuze zazlívati, že také zatoužili po paláci hmotného blahobytu a po osvíceném panském životě?

Již v ukázkách tuto podaných postřehl pozorný čtenář dosti narážek, z nichžto lze souditi, že se úsilí germanisační potkávalo s dosti tuhým odporem. Kdy bychom vedle líčení Kindermannova měli druhý podobný pramen z pera věrného Čecha, kdož ví, kterak by obstála práce poněmčovací před soudem dějin? Kindermann líčil dle zpráv školních komisarů, ti jednak dle relací patrimoniálních úředníků, jednak dle vlastní zkušenosti. Sloužíce novému systému byli jím nadšeni; proto jen chválu a pokrok zaznamenávali o neúspěchu se nezmiňujíce. O statečné a houževnaté lásce lidu našeho k českému vyučování jinde podal jsem vzácné doklady [1]) z doby právě posuzované; stačí odkázati na farní školy Hučické z r. 1791 v soupise kraje Prachenského, z let 1790—93 na obce Litohlavy, Tymákov a Volduchy v kraji Plzenském a j.

Sbírku Pařízkovu uznáváme i my za důležitý pramen k dějinám českého školství; jako jsme se již jinde přimlouvali za vydání guberniálního soupisu školství obecného z doby Josefinské, neb aspoň za přehledy, spořádané dle jednotlivých krajů s kritickým výkladem, *právě tak vřele přimlouváme se za věrné a nezměněné otištění sbírky Pařízkovy*. Činíme tak z důvodů mnohých. Především, že tak uveřejněn bude materiál, na jehož základě dá se sestaviti spolehlivý katastr obecných škol v království českém, ježto bude se moci přesně stanoviti, a) které školy v Čechách byly před zřízením Terezinským a dle nové methody byly jen opraveny, b) které školy vznikly účinkem zřízení toho v století osmnáctém, pak c) které školy mají svůj původ až v století devatenáctém. Přesné sestrojení takové mapy pokládáme za velmi důležité se stanoviska nejen kulturního, nýbrž i národního. Stesky na výbojnost českého kmene školami ozývají se dnes i ve spisech

[1]) O Josefinském popise obecných škol v království Českém. Srov. Věstník Král. uč. společ. 1902 čís. III. str. 1—17.

zahraničných; budeli patrno, co nám ve školství odňala germanisace a čeho po velkých nesnázích jsme se domohli a domáháme, bude theorie »Besitzstandu,« na němž si Němci tolik zakládají, objasněna fakty a bude zřejmo, kdo z národů naši vlast obývajících byl v zápase tom kladivem a kdo kovadlinou.

Že sbírky Pařízkovy lze pro dějiny jednotlivých okresů čerpati velmi mnoho údajů o stavbách, přístavbách a přestavbách budov školních, o jich vnitřním zařízení s výčtem míst, kde nové budovy byly stavěny, kde rozšiřovány; k tomu se řadí zprávy o vydržovatelích škol, o hmotném postavení učitelstva, jeho ustanovování, výchově, o dozoru ke školám, o knihách učebných, zprávy o veřejných zkouškách, o divadelních produkcích dětí a p. Zejmena pak najde tu historik cenné příspěvky k dějinám ručních prací školních, a literární historik pozná z nich ovzduší, v němž tehdy pod tíhou němčiny sice bylo zastíráno, ale žilo vlastním svým životem, ač trudným a žalu plným národní vědomí české.

Pan vydavatel »upravené« sbírky té si stýská na straně XIII., že na originále znatelny jsou stopy povolaných i nepovolaných rukou a že objevují se povážlivé příznaky jeho chátrání. Tím své práci ceny nedodá. Řekli jsme nahoře, že není ta sbírka tak chatrná, jak se tu veřejnosti namlouvá. Ale — připusťme to; máme pevnou naději, že se dá poříditi, nebo složiti podobný druhý exemplář[1]) původních »Einladungen,« budouli naši archivní badatelé míti věc na paměti a pošlouli nalezené jednotlivé programy do Musea království českého, kde by povolané ruce došlé kusy chronologicky spořádaly a v jednotný celek sloučily. Prosíme snažně za tu práci; v archivech a knihovnách našich dojista se najdou výtisky hledané. Upozorňujeme na knihovny starých škol středních a hlavních, na knihovny klášterní, na spisovny v sídlech bývalých úřadů krajských a p.

Zůstanouli návrhy naše oslyšány, pak z publikace Weissovy šířiti se budou nesprávné názory o věku osmnáctém dále, když dle slov vydavatelových vydání »tohoto jediného codexu« (str. XII. úv.) nákladem společnosti pro dějiny německé výchovy a německého školství »*účelně* spořádané« bude se pokládati za spolehlivou náhradu originálu, ***kterou však není.***

V Praze v lednu 1907.

---

[1]) Aby se sbírka taková zcela dle sbírky Pařízkovy upraviti mohla, uvádíme, že stereotypní titul programů zněl: »Einladung zur öffentlichen Prüfung der Schüler in der k. k. Normalschule in der kleinen Residenzstadt Prag.«

Vyšly programy ty: 19. září 1777; 7. dubna 1778; 12. srpna 1778; 9. dubna 1779; 17. září 1779; 11. dubna 1780; 21. září 1780; 6. dubna 1781; 18. září 1781; 12. dubna 1782; 18. září 1782; 11. dubna 1783; 17. září 1783; 2. dubna 1784; 17. září 1784; 8. dubna 1785; 19. září 1785; 7. dubna 1786; 25. srpna 1786; 16. února 1787; 3. července 1787; 8. února 1788; 16. července 1788; 30. ledna 1789; 16. července 1789; 11. února 1790; 15. července 1790; 7. února 1791; 13. července 1791; 14. března 1792 vydána poslední zpráva. Za 16 let ve 32 programech na 657 stranách foliového formátu vytiskla c. k. normálka Pražská péčí faktora Jana Adama Hagena obsažný a vzácný dnes materiál pro dějiny školství v Čechách.

Feidias.

»Bohové přijdou jistě — právo tak chce,«
Feidias stařec dumal ve vězení,
(jež plné plísně, plné chladu bylo)
šedivou hlavu tiskna v ruce s chvěním.
»Vždyť nevinný jsem jako moje dílo
a nevinného přece soudit nelze.
Za život dobrý což lze žití trhat?
Lid nevděčný,« dál šeptal mu ret zprahlý,
»jak jásali, když děl jsem odkryl závoj,
a velebu mých bohů zřeli zářnou,
jak vedli v průvodech mne hlučným městem
a pocty steré sypali mi ve klín
a v ruce moje — které nyní viní,
jež zločinnými v hněvu zovou krutě.
Že prý jsem zlata nabral mnoho sobě,
jež roucha soch mých měla zdobit v jasu,
mi vinu dává nevděčný lid, tupý.
Vy ruce — ruce, bohy jež jste ryly,
jež v mramor bílý vdechaly jste duši,
prý kradly jste — a nevzplanuly při tom.
Já zloděj — já, jenž krásu jenom lovil
a trhal a ssál, co kde čisté bylo,
v nadšení toužném, v zápalu a snění,
jenž v rytmech ptáka letícího krajem
jen hudbu viděl, naslouchal jí němý,
jenž v meze, pole, louky, lesa vůni
nejlepší pokrm zřel a po něm toužil.
Čím mi lesk zlata? Čím mi cena jeho?
Též miloval jsem zlato, ale jako vládce.
Mne kámen, dřevo, kovy, slonovina
jak pána svého poslouchaly slepě,
ať tvary jsem jim dával jakékoliv.
Já krásu lovil — krásu sel jsem všude,
ať schodiště to byla skvělá, bílá,
ať štíty plné bitev, plné tanců,
ať sady, sloupoví a stinná loubí.

Já — Feidias, syn Charmidův — prý kradl.
Žák Hegiův, o nějž se města drala,
by chrámy bohů sochami jim plnil,
prý zlato odnesl jsem, zlato bohů!

Když slunce již se vkolébalo ve sny
a vpadlo v náruč černým horám, lesům,
jež na Salamině jsou stráží moře,

mně rudý plamen záře na západě,
jak obzor celý oblévala krví
a na noc dobrou líbala kraj v líce,
byl dražší nežli celé kupy zlata.
Když lodi zobci barevnými moře
do roje vlnek rozrývaly šumně,
neb do skal proudy když vrážely šedých,
v každičkém zčeření jsem viděl poklad,
a blaho se mi v duši lilo proudem.
A odlesk v moři světel noci třpytné —
hvězd tisíců — jež jako zlaté hřeby
v obloze tkví a šero plaší v dálku,
v mém nitru budil tuchy blahé jisker,
jež s roucha září bohů, s postav vábných,
a v hlavě myšlenek mi budil roje.
Pak ruka moje chápala se dláta
a díla, jimž se každý diví, dala,
ta ruka, kterou viní lid ten slepý.
Kde jsou ty doby, kdy mým vlasem rusým
chladivý vánek hrál, kdy celé světy
bych objímal byl v zanícené touze.
Teď v hlavě mé prý zločin má svůj pelech.
Ó šediny, teď hrozné hany tlakem
skráň tížíte, v níž tváře bohů vznikly.
Že nejdou již mne vyvest ze žaláře,
že nejdou ztrestat, kdo jich tvůrce mučí.‹

Tak dumal stařec — čekal — čekal stále,
kdy volnost přinesou mu, blahou zprávu,
že vina jeho byla pomluvou jen
a lid že znovu v ústrety mu jásá,
že za bolest jej odprosit chce trapnou.
V každičkém šustu, ve skřipotu dveří,
když žalářník jen s jídlem vcházel chudým,
mněl stále, že již s blahem posel vchází.

A konec pře když přece jednou nastal,
a duše Feidiova jako křišťál
vod, ze skal jenž se dere hloubi tmavé,
se čistá zjevila, když posel letěl,
by starce vyvedl na jasné slunce, —
na zemi ztuhlý ležel sochař velký
s úsměvem na rtech, s tklivým blahem v líci.
Snad snil, že Zeus ho vyvádí ven z kobky
neb Athéna že kráčí při něm mocná.

Václav Kratochvíle.

Roku 1866.

Druhá kniha Budějovických vzpomínek

Václava Vlčka.[1])

(Pokračování.)

Když se utišil přípitkový ruch a šum, jal se baron hovořiti: »S radostí jsem slyšel, jak okázalým a důstojným spůsobem jste tu oslavili jubileum říjnového diplomu. Budějovice patří k místům pro mne nejpamátnějším, protože jsem tu nejdříve byl chovancem škol.«

Tiché, ale patrné hnutí kolem stolu svědčilo, že tato zpráva všem přítomným jest překvapující novinkou.

»Latinských škol?« mínil jsem.

»Ne, ještě za útlejšího věku. Z rodné Sušice poslali mě sem rodičové do normálních škol piaristských, v kterých jsem strávil druhou polovici dvacátých let. Tehdy zde jak ve školách tak i v kruzích měšťanských absolutně vládla němčina; český jazyk bylo slýchati jenom na trhu, kam přijížděli a přicházeli z blízkých i dalších vesnic pouzí Čechové. Slovo vlastenectví jsem zde vůbec nezaslechl a národní cit se ve mně jen proto dosti záhy probudil, že jsem odsud jako dvanáctiletý hošík odešel do Nového Města za Vídní a tam na vojenské akademii oblíkl uniformu.«

Tato poznámka zase mezi námi vzbudila podivení.

»Obyčejně mívá uniforma zcela jiný účinek,« poznamenal Klouček, »a už dokonce v cizině.«

»Já také jako vlastenec jsem syn vojenských předků,« vece baron. »Jeník z Bratřic, vám zajisté dobře povědomý, měl komorníka Buriana, jehož čipernému synku Tomášovi vštípil vřelý český cit. Tomáš se už jako výrostek dal k vojsku, a když dosáhl hodnosti poručíka, stal se profesorem češtiny na řečené vojenské akademii, a tu i v mém srdci vznítil oheň lásky vlastenecké. Mohl bych tedy v té příčině říci podle písma: Jeník z Bratřic zplodil Buriana, Burian pak zplodil Villaniho a s ním i po něm jiné kandidáty důstojnických epaulett.«

»Vy, pane barone,« řekl Doležal, »nesetrval jste tak dlouho u vojska jako jiní.«

»Roku 1846 sloužil jsem v Haliči,« odpovídal host; »když tam vypuklo povstání, příčilo se mi bojovati proti Polákům, kvitoval jsem, oblekl občanský šat a šel jsem na svůj statek vzdělávat polní lány.«

»Ale již po dvou letech oblekl jste zase uniformu — jenže tentokrát uniformu ozbrojeného sboru národního: stal jste se v Praze velitelem proslulé Svornosti.«

---

[1]) Oprava. V 2. čísle Osvěty se na str. 162. dvacátým řádkem (»Uběhlo sotva dvacet minut« atd.) počíná nová kapitola, i má nad touto řádkou státi číslice VII.

Baron se usmál: »Bylali proslulá nebo — řekněme - oblíbena u českého lidu, těšila se u jiných zase tuze malé lásce.«

»Ovšem,« pravil Doležal, »u Pražských sedmašedesátníků a u Němců vůbec —«

»A u generála Windischgrätze zvláště,« doložil baron.

»Na toho měla podobné účinky, jako na býka červené roucho,« dí Doležal. »Při tom výtečníku je člověk ochoten věřit v učení, že se duše stěhují z těla jedněch živočichů do druhých a že on býval kdysi dříve ve Španělích čtvernohým a rohatým hrdinou, který mnohému torérovi a toreadorovi notně zatápěl, nejednoho o zdravé údy připravil a nejednomu i na věčnost pomohl.«

Já řku: »Však by se i tobě špatně vedlo, kdy by posud byl na živu a slyšel od tebe domněnku, že kdysi náležel k tvorům bydlícím ne v knížecích komnatách, ale v chlívě.«

»Nepochybuji, že by se na mě proto zle rozkatil, — jeho aristokratická pýcha neznala mezí.«

»A k tomu byla povaha jeho náramně zlostná a prchlivá,« dokládal baron Villani. »Povídalo se na příklad, že si dal šíti vojenský frak, rozumí se u krejčího, který měl v Praze nejslavnější pověst. Kníže měl tělo jako bidlo, udělati z něho pomocí fraku muže martiálního vzezření, širokých ramen, vzklenuté hrudi a silných boků nebyla snadná věc. Krejčovský mistr přišel mu do paláce fračisko oprubovat a když je na pána navlekl, liboval si: ‚Tuze pěkně padne — jako by je Vaší Jasnosti na tělo ulil. Račte se přesvědčit,' ukázal do velikého zrcadla. Windischgrätz nespěchal potvrdit jeho chvalu, naopak počal se ošklíbat a mračit, až na milého mistra nevrle vyjel: ‚Komu jste to dal dělat?' — ‚Prosím, svému nejdovednějšímu tovaryšovi.' — ‚Řekněte mu, že se měl stát tovaryšem svatého Lukáše! Takový vůl má stříhat uniformu mně, *mně?!*' — ‚Prosím, Vaše Excellencí,' namítal krejčí, ‚co se střihu týče, ten jsem dělal já svou vlastní rukou, a musím říci, že nevidím, co by mu scházelo.' — ‚Pak já vám musím říci, že vy s tím tovaryšem svatého Lukáše patříte do jednoho páru!' rozkřikl se generál. ‚Co je tohle? a tohle?' ukazoval na nepatrné faldy. — ‚Račte odpustit, Vaše Jasnosti, to je pouze tím, že neráčíte stát pokojně a rovně . . .' — ‚Cože, takový hnidopych bude mne učit, jak mám stát? A bude mi věšet na nos bulíka, abych neviděl, co vidím?!' — Když se mistr takto urážený ještě zkoušel omlouvat a hájit, Windischgrätz rozlítil se tak, že od zrcadla skočil k stolku, na němž ležela skříň s jeho pistolemi. Krejčí vzal nohy na ramena, vyrazil z komnaty a utíkal z paláce; kníže za ním vyběhl až na schody, kde vystřelil, když tvůrce jeho nového fraku na štěstí byl už v průjezdě nebo na ulici.«

»V jiném podobném případě to dopadlo hůře,« ujal se slova opět Doležal. »Kdysi — ještě za císaře Františka — Windischgrätz přijel ze svého českého panství horem pádem do Vídně, žádal za audienci, a když byl k panovníkovi vpuštěn, padl před ním na kolena a prosil: ‚Milost, Vaše Majestátnosti, milost!' —

‚Co pak, co pak?‘ divil se císař. — ‚Dopustil jsem se viny.‘ — ‚Snad proti mně?‘ — ‚To ne, Vaše Majestátnosti, to není vůbec ani možno, — ale chybil jsem jiným spůsobem, v přenáhlení...‘ — ‚Nuže, mluvte!‘ — ‚Nebudu mluvit a budu tak dlouho před Vaší Majestátností klečet, až mi ráčíte dát nejmilostivější ujištění, že mi všecko bude prominuto!‘ — Když se panovník konečně takovým slibem zavázal, vyznal se mu kavalír, že usmrtil svého domácího kněze. Nechával ho a ostatní shromážděné věřící často dlouho čekat, než se sám k službám božím na oratorium dostavil. Jednou kněz myslil, že pán již vůbec nepřijde, i počal čísti mši. To mu kníže pokládal za takovou opovážlivost a sobě za takovou osobní urážku, že jej ve vzteku zastřelil.«

»Jeli možná!« ozvalo se několik hlasů.

»Zrovna u oltáře?« ptal se Ryčan.

»To snad přece ne,« mínil Jan Novák. »Spíš on si ho dal po mši k sobě zavolat, osopil se na něj a odmluvami jeho podobně se rozčertil jako na toho krejčovského mistra, sáhl po zbrani, a poněvadž se kněz nedal na útěk, vpálil mu ránu do těla.«

»Ale ne,« ozval se Klouček, — »to není pravda!«

»Myslíš?« obrátil se k němu Doležal. »Já to mám z úst hodnověrného muže, dr. Pravoslava Trojana.«

»Dr. Trojan,« odtušil Klouček, »zajisté jest hodnověrný muž, v každém ohledu ctihodný muž jako Brutus, tuze mnoho ví, — ale kdy by všecko, co povídá, bylo jako evangelium, tomuhle přece nevěřím. Bude tomu asi trochu jinak. Možná, že se domácí kněz Windischgrätzův jmenoval Datel nebo Rorejs, Sojka nebo Konipásek, a když se mluvilo, že kníže zastřelil sojku, někdo doložil: ‚pátera Sojku,‘ — a tak z věci zcela nepatrné vznikla pověst o strašné události.«

»Točíš to jako pravý advocatus diaboli,« vece Doležal.

»To také není pravda!« odpíral Klouček. »Advocatus diaboli na ctnostném muži, který má býti prohlášen za svatého, vyhledává křehkosti, nedostatky, chyby a viny, kdežto já se zastávám muže těžce obviněného, ale nevinného.«

Mluvil na oko tak opravdově, že v celé společnosti zahlaholil smích.

»I kollegové se mi smějou, jako bych tlachal pošetilé řeči,« pokračoval on, — »ale já mohu uvesti pádné důkazy tvrzení svého. Ať některý z vás zastřelí jen kostelníka nebo svíčkovou bábu, a uvidíme, brzyli ho udělají toliko ředitelem nižšího gymnasia, neřku školním radou nebo dokonce odborným přednostou v ministerstvě.«

»To skáčeš daleko od Windischgrätze,« prohodil Doležal, — »zůstaňme radší u něho.«

»Dobrá, zůstaňme. Kdy by byl Windischgrätz zastřelil pytláka nebo zloděje při činu dopadeného, nebylo by to pro něj mělo zvláštních následků. Kdy by byl ve vzteku usmrtil nevinného podruha nebo nádenníka, bylo by už mnohem hůř, ale ko-

nečně mohlo mu i to projíti bez trestu. Ale když by byl pro nic za nic zavraždil ctihodného sluhu božího, bylo to tak těžké provinění, že by každému pachateli šlo o hrdlo. Císař byl by mu mohl zvláštní milostí pomoci od šibenice, ale nebyl by mu mohl — aspoň podle mého sprostého rozumu — prominouti všechen trest, nechati mu všecky jeho důstojnosti, ano ke všemu ještě ho jmenovati generálním komandantem v Čechách a potom i v samé Vídni.«

»Škoda,« podotkl Doležal, »že si ho tam ve Vídni už nadobro neponechali.«

Promluvil zase baron Villani: »Když v březnu roku 1848 ve Vídni skutečně vypuklo povstání, ozbrojený lid u velikém množství táhl k císařskému hradu a vnikl do něho, tehdy měl Windischgrätz arci jedinou radu: všecku tu rebelantskou canaille postřílet, kanony, ručnicemi a šavlemi zdrtit a zahubit. Ale Ferdinand Dobrotivý nesvolil řka: ‚Na své Vídeňany nedám střílet!‘ To Windischgrätzovi bylo zle proti mysli, ale ve Vídni nemohl dělat, co se mu ráčilo, ve Vídni musel poslouchat — a musel vidět, že panovník povoluje žádosti lidu a propouští Metternicha. Nedosti toho. Vídeňáci dobře věděli, že Windischgrätz je stejný nepřítel lidu a svobody jeho jako Metternich, a proto prohlásili se vším důrazem, že také on se musí z Vídně klidit. A bylo jim také v tom vyhověno, jen aby nedošlo k novým bouřím. Windischgrätz v duchu soptil, ale nezbývalo mu než podrobiti se. ‚Proklatá canaille!‘ zdvíhal — aspoň morálně — zaťatou pěst opouštěje Vídeň. ‚Ale jen počkej, já tě naučím!‘ — A při té hrozbě myslil už také na Prahu.«

»Ano,« řekl Doležal, »za to, co mu způsobili Vídeňáci, chtěl si schladit žáhu na Pražanech. Taková byla jeho logika.«

»Mimo tuto logiku měl i jiné zvláštní dary,« pravil baron. »Když si něco vzal do hlavy, třeba to byla hranatá koule nebo jiná nesmyslná věc, pevně v to uvěřil a podle toho jednal. Napadloli mu, že při svém povolání má býti železožroutem, jistě pak už nepochyboval, že může třeba kalenou ocel chroupati tak snadno, jako zajíc zelné lupení.«

»Dar podobné fantasie měl i nebožtík Don Quijote,« řekl jsem, »a proto podnikal zápasy s větrnými mlýny.«

»Jenže Don Quijote byl tichý, neškodný blázen a Windischgrätz měl velikou náklonnost k zuření,« dí baron. »Dona Quijota poslouchal jediný Sancho Pansa, kdežto Windischgrätz měl k svým rozkazům tisíce vojáků všeho druhu, nadbytek zbraní, střeliva a jiných válečných potřeb.«

»Podle toho, co povídáte, nejednal v Čechách dle chladného Macchiavellistického plánu, nýbrž namluvil si a věřil, že také v této zemi se všecko schyluje k revoluci.«

»Zajisté.«

»Ačkoli k takovému domnění nebylo žádných příčin.«

»Pro něj jich bylo valem dost,« povídal baron. »Také v Čechách chtěli konstituci a svobodu, a jakmile byla slíbena i za-

ručována, hned toho zneužívali i sedláci, vytáhli z úkrytu kdejakou starou ručnici s křesacím kamenem, v houfech táhli do polí a stříleli zajíce i koroptve, které pokládali už proto za svůj majetek, že se vylíhli a živili na jejich půdě. Ba někde se vesničané i před zámkem srotili, tak že si pak už každý škrabák netroufal sedláka, který přišel do kanceláře, položit na lavici a z pouhého rozmaru dát mu holí vysázet deset nebo dvacet ran. Tu a tam sedláci dokonce prohlašovali, že už nebudou vrchnostem zadarmo robotovat.«

»To už byl svět obrácený na ruby,« ušklíbl se Doležal.

Baron pokračoval: »A což teprva v městech, zvláště pak v Praze! Do nedávna, když voják na hlavní stráži z plna hrdla křičel svoje ‚Kvé'rráus', všichni lidé na ulici se ohlíželi, kde jede pan generál, někteří také běželi z blízka se na něj podívat, jak se hrdě nese na svém komoni, nejbohatší měšťané a nejprvnější mužové honorace smekali a klaněli se mu jako nějakému potentátovi. Ale na jaře r. 1848 se to náhle změnilo, Pražané na ulici buď dělali, jako by generála neviděli, jedni odvraceli hlavu, druzí pohlíželi s úsměškem, třetí se mračili. A staloli se náhodou, že v tom šel mimo nějaký novinář, snad dokonce Havlíček, mladý panáček, kterému do třicítky scházelo ještě několik roků, toho hned každý zpozoroval, jako o závod jej všichni laskavě i uctivě pozdravovali, mužští i ženské, div mu nesypali kvítí na cestu, ačkoli celé jmění, všecka moc a sláva jeho byl husí brk. Pohled na něj nadchl i umouněného učedníka, že počal houkat jako na lesy:

Ha, vy Němci chámi,
nehrajeme s vámi!...
Ej, festina lente,
švábský parlamente,
my ti dáme pro laxírku,
počkej, lagramente!

Na pana generála se při tom klouček podíval beze všeho respektu, div že na něj nevyplázl jazyk nebo nenastavil palec k nosu, aby roztaženými prsty zahrál vlající korouhvičku!«

»Ano,« smál se Doležal, »Praha byla hotovou Sodomou a Gomorrou!«

»Dříve nad ni nebývalo klidnějšího města,« mluvil baron dále, »obyvatelé její byli usedlí, mírní, spokojení, veselí, tiší, zdvořilí, ano pokorní, nyní však si najednou vedli jako vosy, kterým se píchá do hnízda. Dříve všecko, co náleželo k lepším třídám, mluvilo veřejně po německu, Čechové užívali svého ‚idiomu' jen ve svých domácnostech: nyní řeč jejich panuje na ulicích, ve shromážděních, v ouřadech, v novinách — všude; pořád slyšíš: naše vlast, náš lid, práva českého národa, práva českého království, práva české koruny — samá práva, práva, práva! Co už toho mají: národní výbor, národní gardu, Svatovácslavský sbor, Svornost s českým velením — a pořád jim toho není dost! Každý švec, místo aby seděl na verpánku, vykračuje

si ve fantastickém kostymu po ulici a dá si od členů císařské armády salutovat, každý študentský utřinos, místo aby seděl ve škamnách, řinčí šavlí o dlažbu. Dnes mají schůzi zde, zejtra tam, a pořád si poroučejí něco nového. Posílají deputace ke guberniu, k ministerstvu, samému panovníkovi, naléhají, aby užuž byl český sněm, který dá zemi zvláštní ústavu, žádají, aby v Čechách zřízeny byly nejvyšší zemské úřady a nástupce trůnu aby sem přišel jako místokrál; ano svolávají do Prahy slovanský sjezd, aby ustanovil, jak se má budoucně v celé říši vládnout. A pořád se jim povoluje, tak že co nejdříve dosáhnou všeho toho, co si vymámili a vynutili Maďaři. Císař nemá okolo sebe pravých rádců, jeho ministerstvo spravuje se tím, co mu diktují Vídenští revolucionáři. Ti, kdykoli se jim zlíbí, způsobí novou vzpouru, císař musí z hlavního města utíkat do tyrolských hor. Ve Vídni jsou nové barrikády, a když proti povstalcům vytáhne vojsko, ministr poručí, aby se bez výstřelu vrátilo do kasáren. Kam to má konečně vésti? Ne, nesmí to tak jíti dále! usoudil Windischgrätz.«

»Však bez toho,« já řku, »byl dávno odhodlán jednati na svůj vrub, neohlížeje se na ministerstvo ani na panovníka, uchvátiti veřejnou moc, vojenskou reakcí či vlastně revolucí násilně zastaviti posavadní běh událostí a obnoviti staré Metternichovské řády. Smluvil se o to s některými stejně smýšlejícími generály v Haliči a v Uhrách, ustanovili také den, v který má býti taková akce zahájena, den 12. června, svatodušní pondělek. Pražské obyvatelstvo, ač všelijak z vojenské strany provokováno, drželo se stále v zákonitých mezích, nedělo se nic, proti čemu by příslušné civilní úřady musely užívati mimořádných prostředkův, neřku volati vojsko k zakročení. Windischgrätz, když se nedočkal nijakých výtržností, poslal v svatodušní pondělek na zástup lidu, pokojně od služeb božích se vracejícího, rozeštvané vojáky, kteří se jali beze vší příčiny do bezbranných mužů, paní, dívek, starcův a dětí zuřivě střílet a sekat. A pak oznamoval ministerstvu, císařskému dvoru a celému světu, že i v Praze hydra rebelie pozdvihla svou hlavu, ale že on ji s boží pomocí přemůže a potře!«

»Ano,« pravil baron, »potíral ji celý týden, usadiv se jako samozvaný vládce v sídle českých králů, na hradě Pražském. Zuřil celý týden proti nevinnému obyvatelstvu, ačkoli záhy z Vídně přichvátali plnomocní dvorští komisaři a veřejně oznamovali, že Windischgrätz přestává býti generálním komandantem. On však odepřel poslušnost a odpověděl tím, že nešťastné město ještě zuřivěji bombardoval, pumami, granáty a smolnými věnci je zasypával, jako by je chtěl obrátiti v rumy a popel. Když pak lidé prchali na venek po železné dráze, čekala je v Běchovicích divoká soldateska, zastavila vlak, odepjala lokomotivu, střílela do vagonů, vyháněla a vytahovala z nich pocestné a dělala z nich maso jako na jatkách. Tak dovršil Windischgrätz v sobotu dne 17. června své vítězství nad hydrou Pražské revoluce, ale musel

téhož dne z úst neohroženého dr. Riegra slyšeti obvinění: ‚Vy se dopouštíte velezrády!‘«

»Nejkrásnější při tom jest,« dí Doležal, »že směl řáditi dále a bůh ví, co bezúhonných mužů zatýkati a zavírati do žalářů, aby *z nich* bylo naděláno velezrádců, účastníků široko daleko rozvětveného spiknutí, ačkoli se ničím jiným neprovinili, než že byli dobrými vlastenci. Však vy, pane barone, byl jste, tuším, uvězněn první?«

»Hned 14. června, zároveň s hrabětem Deymem,« odtušil Villani. »Vedli nás Prahou na Hradčany v tak silném vojenském průvodu, jako bychom byli netoliko nebezpeční zlosynové, nýbrž divoké, dravé šelmy. Nějaké důkazy shledávali proti nám teprve potom, hlavně také v budově Českého musea, kde i sklep, dvůr a zahradu asi šestkrát po sobě překopávali, ale ovšem ničeho nenalezli. Rovněž malá byla kořisť jejich u mne v Střížkově, kam také byla poslána vojenská expedice —«

»— která vám,« podotkl Doležal, »při té příležitosti vyplenila zámek a dvůr?«

»— to jen proto, aby se tam páni soldáti nebyli zcela nadarmo štrapicírovali,« usmál se baron. »Windischgrätz ostatně myslil, že ze svého statku již nebudu ničeho potřebovati. Za mé krátké velitelství u Svornosti hodlal mi zjednati doživotní opatření od státu, tak abych na Špilberku, v Mukačově nebo v jiném podobně příjemném místě až do smrti měl zadarmo příbytek, stravu, teplo i světlo. Bylo mi tehdy teprve třicet let; kdy bych se podle úmyslu Windischgrätzova byl stal až do své smrti strávníkem státu, byl by na mě musel učiniti dosti značný náklad. Ale nedošlo k tomu, — vložil se do toho říšský sněm, i musela mi býti vrácena svoboda. Tak mnohý jiný zůstával ve vyšetřovací vazbě třeba celé tři roky, a když jej potom pro nedostatek důkazů pustili ven, byl přísnou policejní dohlídkou držán jako na řetěze — až do té doby, když se opět sřítil systém absolutismu, jejž byl Windischgrätz založil vítězstvím nad svou vlastní stvůrou, hydrou Pražské rebelie.«

Doležal pronesl několikeré přání, jež počínalo slovy: »Ať mu za to na věky věkův — —« a k němuž, ačkoli nebylo žádným žehnáním, posluchači jako jedním hlasem dokládali: »Amen.«

VIII.

Po některé chvíli nezabývala se celá společnost už jedním předmětem, ale hovořilo se v menších kroužcích. Baron Villani mně lichotivým spůsobem osvědčil, že četl můj román z počátku sedmileté války.

»I já jsem o vašnosti zvěděl nejprv jako o spisovateli,« pravil jsem, »a to hned v prvních letech gymnasiálních. V naší české čítance byla také báseň nadepsaná ‚Pátý květen 1821,‘ která počínala:

V širošírém moři v dálce
zaznívá kýs smutný tón;
nevolá to trubka k válce
hrana vyzvání to zvon —

a končila veršem:

Dokonalť Napoleon.

Poutala mou pozornost předně tím, že jednala o smrti muže z tak blízké historie, a za druhé tím, že jako autor podepsán byl šlechtic vlaského jmena a neobyčejných jmen křestních: Drahotín Maria baron Villani.«

»Drahotín,« poznamenal náš host, »je překlad latinského slova Carolus, podobně jako Srbové a Charváté píšou Dragutin; Maria pak se nazývali někteří moji předkové.«

»Dlouho znal jsem od vás pouze tuto báseň, ačkoli jsme tehdy byli velmi pilní čtenáři, kteří dychtivě hltali všecko, co sehnati mohli. Největší zalíbení měli jsme v knihách, kde vystupovali národní hrdinové čeští, polští, ruští, černohorští, bulharští. Milovali jsme lidi bojovného ducha, ale pouze doma zazpívali jsme si ‚Zdvihni se, zdvihni, starý český lve,' ‚Náš slovanský národ opět vstává' a jiné podobné písně z roku čtyřicátého osmého, a pouze v nejužším kruhu, a to ještě v tajném ústraní mluvili jsme o potřebě, aby Čechům povstal nový Žižka, mstitel potlačené svobody.«

»A každý,« prohodil Doležal, poslouchaje nás, »každý jste se domníval, že jeho vůdcovský palcát tajně nosíte ve svém tlumoku?«

»Ne, nebyli jsme tak pošetilí,« odpověděl jsem, »spíše jsme teskníli, že se neobjeví kdo ví jak dlouho. Tyto vlastenecké tužby a stesky mě zvláště úzce pojily s mým spolužákem Vojtěchem Krupkou a vedly k tomu, že naši společnost často vyhledával jmenovitě Karel Renger, asi dvě léta za námi studující, ale náležející nejen k zasvěceným, nýbrž i nejvíce zaníceným. Vstupuje do kvarty přistěhoval jsem se na podzim roku 1855 do studentského kvartýru, kde Krupka byl uznanou hlavou a kde také bydlili dva Budilové z Říčan: Ferdinand, náš spolužák, a František, kandidát učitelství. Renger k nám tehdy ještě více přilnul. Kdysi ve středu nám povídal, že po obědě musí pomoci známému kaplanovi, jinam přeloženému, skládat jeho věci, ale později odpoledne že by se rád účastnil naší procházky. Řekli jsme mu, že po čtvrté hodině budeme v Salmovské zahradě. Přišel tam za námi patrně udychtěn, tváře se mu červenaly a oči jaksi zvláště svítily. ‚Hoši, bratří,' oznamoval nám tajemně, ‚já jsem snad našel nového Žižku!' — ‚Žižku?' divili jsme se. ‚Kde pak?' — ‚Tuhle!' řekl vytahuje z náprsní kapsy nevázanou knihu, asi na prst tlustou. Krupka, vzav mu ji rychle z ruky, počal ji prohlížeti. ‚Jsou tu básně i proza,' povídal, ‚ale titulní list a ještě několik stránek schází; snad ti uvázly v kapse?' — ‚Nikoli, už jsem tak knihu nalezl.' — ‚A nevíš, od koho pochází?' ptal se Krupka. — ‚Snad na to přijdeme. Ale pojďme někam jinam, kde

by nás lidé nemohli tak vidět a slyšet jako zde.‘ — Opustili jsme zahradu a spěchali do ulic vždy osamělejších, až jsme se octli na hranicích města, u neúhledné zdi hradebního náspu, jdoucího od Slepé brány ke Karlovu. Podle zdi táhla se dlouhá poustka, kam velmi zřídka zabloudil některý městský chodec, poněvadž tam nebylo příjemno a nikdo tam neměl co řídit. My však jsme se tam ob čas uchylovali právě proto, že bylo místo tak osamělé. Dnes vypadalo vlídněji než jindy, poněvadž slunce před samým západem proniklo z mraků.«

»Vám, jakožto lidem spikleneckého ducha,« dí Doležal, »bylo by se snad mračné šero lépe hodilo?«

»Nehrubě,« odtušil jsem, »neboť jsme chtěli číst. Renger nám pověděl, že skládaje bibliothéku pana pátera v jeho nepřítomnosti do veliké bedny, přišel na knihu, u které scházely počáteční listy, že se právě proto počal do ní sem tam dívati, že obsah její ho náramně překvapil a přiměl k tomu, aby si ji — zatím bez vědomí vlastníkova — vypůjčil. ‚Hoši, bratří, jináč by nám nemohl zpívati Tyrtaeus, kdy by teď žil v naší vlasti,‘ tvrdil Renger. ‚Jen poslyšte:

Kdo má české srdce v těle,
nebojí se nepřítele,
nechť je s čertem v sjednocení,
nade Čecha přece není!
My ho mečem poučíme,
bojovat že rozumíme,
dokážem mu sílu naši,
již ni peklo nepostraší, —
kdy by přišel ďábel sám,
ustoupiti musí nám!
Hurrá! hurrá!

Před nastávající válkou naši zpívají:

Veď, vůdce, nás,
již káže to čas!
Zaskvi se bodlo, zařinkejte zbraně,
a zazni mile trubko válečná!
Plamennou pomstou udeříme na ně,
Čech věrný v bitvě vítěziti zná.
Veď, vůdce, nás,
ku válce je čas!

A zde se již bojuje:

Zkázu jsme vám přísahali,
zkáza vám teď všechněm buď!...
Ha! padejte — my couvání
slabé v bitvě neznáme,
aniž komu smilování
ve běhu svém podáme.
Oheň! pif! paf!
Bodákem v dav!
Dejte v útěk se a běh,
udatný vás zhubí Čech!‘

Krupka vztáhl ruku po knize, jako by se chtěl přesvědčiti, jeli to tam vskutku tak vytištěno. Když se do ní chvilku tu a tam

díval, vybídl jej Renger: ‚Přečti také něco.' — ‚Tu je zrovna pěkné místo,' dí Krupka, ‚jakési vidění:

Prach se ku nebesům valí,
v jeho středu skví se meč —
proudy krve vody kalí ...
Ha! toť krutá Čechů seč!

Češi švarní, necouvejte!
Šťastna budiž vaše zbraň!'

Po krátkém pomlčení pokračoval: ‚Počkejte, tohle se zdá býti cosi zvláštního. Vojín se loučí od milenky:

On.

S Bohem, milko!
Na tažení
jdu teď s mečem
k poražení
nepřítele, vlasti vraha —
zůstaň zdráva, moje drahá!

Ona.

Dej zbraň v ruku
své milence
a přilbici
místo věnce.
Veď ji vpřed na zlého vraha,
vděčna bude ti tvá drahá.

Poslyš našich
vojů hluky,
slyš i trubek
bujné zvuky!
Rychle tedy — pojď na vraha,
provodí tě tvoje drahá.

On.

To, má sladká,
být nemůže,
meč se sluší
jen na muže.
Pro tvé ruce, moje drahá,
nejsou pouta zlého vraha.

Ona.

Kde ty padneš,
chci umříti,
neb bez tebe
nechci žíti.
Padnešli ty rukou vraha,
pak tě pomstí tvoje drahá.

Matka zná již
moje přání,
mám již její
požehnání.
Rychle! čile! meč na vraha,
provází tě tvoje drahá.

On.

Na má prsa — pak na vraha — !

Ona.

Žít i mřít chce s tebou drahá!

Oba

(pokleknuvše).

Rozptýliti
a přemoci
dej nám, Bože
všemohoucí,
našeho teď vlasti vraha!
O to prosí s drahým drahá.

Za svobodu
ve boj jdeme,
nepřítele
zaženeme, —
buď vlast zbavit zlého vraha,
aneb zhynout s drahým drahá!'

‚To je krásné!' povídám. ‚Hrdinské a dojemné! Půjč, ať se do té neobyčejné knihy přece také podívám!' Tak nepokrytě a důrazně nikdo u nás nemluvil proti vrahu, jehož my jsme sobě myslili konkretně a kladli jsme jmeno jeho do básně, ačkoli se nerýmovalo se slovy ‚drahý' a ‚drahá'. Když jsem několik listů obrátil, zvolal jsem: ‚Braši, jsme na stopě! Hleďte, zde je báseň ‚Pátý květen 1821', kterou známe z čítanky Čelakovského. Tam je pod ní jmeno Drahotín Maria baron Villani, a to je tedy autor, který celou tuto knihu složil a vydal.' — ‚A kdo to jest?' ptal se Renger. — ‚Nu, šlechtic nějaký.' — ‚Kde bydlí? Jaké jest jeho zaměstnání? jaké jeho záměry?' — Krupka mínil: ‚Hlavní věc jest, žije-li posud. Pak by bylo možno, že jest buď zavřen někde v žaláři nebo se zdržuje za hranicemi jako politický uprchlík a psanec a kniha jeho že jest přísně zapověděna.' — ‚Hoši, pojďme odsud!' zašeptal náhle Renger, ukazuje očima stranou. Přicházeli k nám pochodem tři nebo čtyři vojáci s ručnicemi na ramenou. ‚Stůjte,' pravil Krupka rovněž potichu, ale důtklivě, ‚to se vystřídávají stráže. Kdy bychom se vzdalovali, mohlo by to zrovna vzbudit podezření.' — ‚Aspoň knihu schovej!' — Krupka ani v tom Rengra neuposlechl; když nás vojáci už měli míjet, hučel z ‚Pátého května' verše o Napoleonovi, jako by se jim učil:

‚Na svém loži leží bledě,
jenž má jít na boží soud;
Antomarchi vedle sedě
zkouší, jak jde krve proud.

Kolem stojí soudruhové,
žal v jich tváři má svůj stan;
stranou číhá Hudson Lowe,
lhostejný ten Angličan.'

Teprve když se vojáci vzdálili, řekl Krupka: ‚Pojďme!' Cestou povídal: ‚Abychom se o tom panu baronovi dopídili určitějších

zpráv, musíš se, Rengře, na něj optat pana pátera.‘ — ‚To bych nerad,« dí Renger, ‚neboť pak by snad pan páter knihu od nás hned požádal, zvlášť patříli k zapověděným. Ale udělám to jinak; ostává se mnou v jednom domě oktaván, který tuze mnoho ví, neli všecko: u toho budu vyzvídat.‘ — A skutečně nám už nazejtří oznamoval, že pan baron Villani sloužíval u vojska, že byl roku čtyřicátého osmého v Praze velitelem Svornosti a nyní že žije na svém panství Střížkově u Benešova. ‚To je tam kdesi u vás?‘ prál mi Krupka, ‚ty jezdíváš do Prahy a z Prahy přes Benešov?‘ — ‚Ano,‘ já řku, ‚ale Střížkov neleží dle všeho při naší silnici, aspoň jsem ho posud neslyšel ani jmenovat.‘ — ‚No,‘ vytýkal mi Krupka, ‚to přece není v pořádku, že neznáš tak znamenitého krajana.‘ — ‚Ale když jsou od nás do Benešova skoro tři míle!‘«

»Toť že byste byli toho zvláštního spisovatele rádi poznali?« pravil Doležal.

»Zatím jsme si ho malovali v duchu,« odtušil jsem, »každý dle své fantasie. Všichni jsme si ho myslili jako muže vysoké, statečné postavy, v jakémsi malebném vojenském kroji, ale jaké měl vlasy a vousy, jaké čelo, jaký nos atd., každý jsme hádal jinak. Krupka nakreslil půl tuctu hlav, jak by dle jeho a našich domyslů vypadati mohl. Duchem žil nový náš miláček mezi námi, den za dnem jsme doma nepřestávali odříkávati, co se z jeho básní každému nejlépe líbilo, a tak jsme jich brzo hezký počet znali zpaměti.«

Baron Villani až posud poslouchal mlčky, jen se usmívaje a zvolna si pokuřuje. Nyní podotknul: »Však se opravdu divím, co jste tu z nich ještě dnes dovedl citovati.«

Já řku: »Čemu jsme se tehdy učili, to jsme brzo uměli tak dobře jako otčenáš. Ale abych se svým povídáním přišel ke konci: Nejbližší neděli jsme podnikli výlet na Okoř, abychom tam shledli trosky starého hradu. Také na té cestě jsme skoro pořád mleli vojenské zpěvy vaše, a to skoro vesměs jen hrdinské a tklivé. Některý den potom povídali bratří Budilové, že o blízkých prázdných dnech, o všech svatých a dušičkách, se podívají domů k rodičům. ‚A to my půjdeme s vámi,‘ prohlásil Krupka, ‚však tam také máte starodávnou zříceninu.‘ Mně po straně povídal: ‚Vyjdeme si také na celé dva dni; z Říčan ty a já půjdeme dále; řekneme, že na Hlásku nebo ještě někam jinam, ale dorazíme až do Střížkova. Všecko jsem už na mapě shledal a vyměřil. Toť se rozumí, že to zůstane mezi náma, až se vrátíme.‘ — Mně imponovala určitost, s kterou přítel tento plán stanovil; ničeho jsem nenamítal. Změna se pak stala pouze v tom, že o našem tajemství zvěděl také Renger a nedal jinak, než abychom ho vzali s sebou. V den všech svatých vyrazili jsme z Prahy po studentských službách božích; cesta nám trvala déle, než jsme předpokládali, a také v Říčanech jsme se dosti dlouho zdržovali. ‚Nechoďte už dál,‘ domlouval nám starý pan Budil, — ‚pobuďte zde i zítra, podívejte se třeba někam do bližšího okolí,

a k večeru se můžete do Prahy svézt: obyčejně tam lidé jezdí na ranní trh.‘ — My však jsme této rady neuposlechli, a jakkoli nebylo již daleko do soumraku, pustili jsme se v stranu Mnichovic, kde jsme chtěli přenocovat. Zpočátku šli jsme bystrým krokem, ale již asi za půl hodiny se Renger zastavil: ‚Bratři, ne tak rychle, já už popadám dech.‘ — Chůze naše stávala se vždy volnější, až jsme k vůli Rengrovi na chvíli usedali k odpočinku. Nezbývalo, než abychom zůstali na noc v nejbližší vesnici Všestarech. Když se tam v hospodě Renger dychtivě napil piva, položil hlavu na stůl a za minutu již chrápal. Sotva jsme ho pak už jen k tomu přiměli, aby se před uložením na postel svlíkl. Všichni jsme spali tvrdě a probudili se pozdě, když slunko již hezky dlouho svítilo. Renger i potom nerad vstával, a když se měl oblekati, ukázalo se, že má patu na pravé noze do krve odřenou. Ač jsme mu ji důkladně namazali lojem, přece nohu jenom stěží vpravil do boty a při každém kroku zasyčel bolestí. Na další cestu k Sázavským břehům nebylo pomyšlení; museli jsme nastoupiti retirádu k Říčanům, a jakkoli terrén nebyl právě nepříznivý, provedli jsme ji velmi nesnadno a zvolna. Rengra jsme odevzdali Budilům, kteří zpáteční cestu chtěli také raději konati po voze než pěšky. My s Krupkou pustili jsme se ještě dál po Kostelecké silnici, u Mukařova jsme se od ní uchýlili k Radešínu a přes Ouvaly a Běchovice vrátili jsme se večer domů.«

»Nad výletem do Střížkova,« řekl Doležal, »jste potom už udělali kříž?«

»Zachovali jsme se v té příčině jako lvi.«

»Totiž?«

»Lev když marně skočí po kořisti, už prý skoku svého neopakuje. Na podzim a v zimě jsme se už na Benešovsko vypraviti nemohli, museli jsme to odložiti až k jaru —«

»To jest, od calendas graecas?«

»Ba, dopadlo to tak. Ale na pana barona Villaniho jsme nezapomínali, stál před námi nyní v řadě těch žijících vlastenců, které jsme měli v největší vážnosti a úctě. Já pak jsem jednu z jeho básní zařadil mezi své modlitby.«

»Modlitby?« opáčil baron.

»Klekávaje před spaním u svého lože, říkával jsem před obyčejnou večerní modlitbou někdy Čelakovského báseň ‚Buď vůle Tvá,‘ někdy Děržavinovu ‚Ódu na Boha‘, — nyní se k nim připojila vaše báseň ‚Umírající‘.«

»Umíš ji také zpaměti?« ptal se Doležal.

»Myslím, že ano.«

On hned zaklepal na sklenici: »Pánové, tuhle přítel přednese nám báseň ‚Umírající‘ od pana barona Villaniho.«

»To jest,« pravil jsem, »pokusím se odříkati ji — zcela mimo nadání a tedy zcela nepřipraven. Buduli koktat, nebo uváznuli, prosím napřed za prominutí.«

Za úplného ticha počal jsem recitovati:

Zdrávas, Maria, matko boží!
Ach již vlasti s Bohem dám!
Na smrtelném, chladném loži,
Matko, prosbu velkou mám.

Zdrávas, Maria, matko boží!
Přej té velké rodině,
ať se její síla množí
v každé žití hodině.

Zdrávas, Maria, matko boží!
Střez ji svojí ochranou,
ať jí nikdy u podnoží
nepřátelé nestanou.

Zdrávas, Maria, matko boží!
Přej mé vlasti končinám,
ať se zdar a rozkvět množí,
ať jej shůry uhlídám.

Zdrávas, Maria, matko boží!
Zapal slov mých hlaholy,
ať cit věrné lásky hoří
jako hvězdné plápoly.

Zdrávas, Maria, matko boží!
V lásce k bratrům umírám,
plamen lásky nevyhoří,
bude hořet věčně tam!

Baronovi zaleskla se v oku slza.

»Sláva našemu vzácnému hosti,« zvolal Doležal. Všichni povstali po jeho příkladu a spěchali přiťuknout nejprve baronovi a pak sobě navzájem.

Mně mezi čtyrma očima potichu povídal Klouček: »Tu báseň jsi tedy neměl připravenou?«

»Kde pak!«

»Ale tak jsi ji přednesl, — k tomu jako cvičený deklamátor.«

»To je ovšem chvála s mnohými grany ironie —«

»Naprosto beze vší ironie,« vpadl mi Klouček do řeči. »Dovedl jsi učiniti baronovi tu chvíli mezi námi příjemnou, nebude litovati, že přišel do naší společnosti; brávo, kamaráde!« přiťukl mi Klouček.

Baron zůstal s námi až do půlnoci. Když potom povstal k odchodu, i my všichni jsme učinili rovněž. Chmelík ještě v jemném pianu zanotoval znárodnělou, tklivou píseň baronovu, a všichni s ním rychle spojili své hlasy:

Zasviť mi ty, slunko zlaté,
na poslední z vlasti krok,
zahřej v prsou city svaté,
usuš v očích slzí tok!

Doprovodili jsme barona k hostinci jeho. Tiskna mi ruku na rozloučenou pravil: »Až přijdete zase na Benešovsko, nezapomeňte na Střížkov, dokonejte přece výlet, který jste před deseti roky počal. Bude mě opravdu těšit, když nás navštívíte.«

IX.

Po Budějovicích se roznesla zpráva, že pan biskup churaví. V sobotu večer položil v Besedě dr. Grünwald přede mne arch papíru řka: »Je čas, aby Beseda svému milovanému arcipastýři poslala srdečné pozdravení a přiměřené přání. Buďte tak laskav, napište mu malou adresu.«

Ochotně jsem této žádosti vyhověl, jenom mne netěšilo, že Besední pero bylo dosti rozskřípané a inkoust v kalamáři příliš hustý.

V neděli před večerem jsme s Kubištou na procházce u Drazdíkovského mlýna potkali theologie doktory a profesory Lenze a Haisa, kteříž oba vynikali vysokou postavou, jenže Lenz byl štíhlý, Hais tělnatý. Ptali jsme se jich, jak se vede panu biskupovi.

»Navštívil ho zas jednou hořký host — dna,« pravil dr. Hais.

»To je nemoc velmi bolestná?« dí Kubišta.

»Udělá člověka hotovým mrzákem, ale má aspoň tu dobrou vlastnost, že nehrozí životu a po jisté době zase odchází.«

Kubišta mínil: »Pan biskup si ji asi utržil na svých visitačních cestách?«

»Ony ji také nejvíce podporují,« odtušil dr. Lenz. »Panu biskupovi bylo letos už šedesát sedm let, visitace konal už čtrnáctý rok. To musí čtyři, pět neděl ve svém kočáře jezditi od osady k osadě —«

»— a zakoušeti mnohého nepohodlí?«

»Hlavně mnohého namáhání. Den co den bývá od rána do večera tak zaměstnán, že duch nemá chvíle odpočinku. V kostelích nejen slouží slavné služby boží a biřmuje, nýbrž také pilně káže —«

»Kazatel je posud výborný,« poznamenal dr. Hais.

»Řeč jeho jde k srdci, věřící jsou šťastni, když ji slyší, ona jim bývá nejmilejší vzpomínkou na jeho návštěvu. A co platí o dospělých, platí ještě větší měrou o dětech; proto pan biskup mnoho času stráví ve školách —«

»— které v městečkách a na vesnicích jsou leckde v nedostatečných místnostech,« vece profesor Hais, »a při takových příležitostech ovšem jako nabity.«

»Není divu, že každý takový den letitého pána unaví,« pokračoval dr. Lenz. »Ale přiházejí se tu a tam ještě jiné události. Ku příkladu: na jisté faře u Nových Hradů se pan biskup po celodenním namáhání večer uchýlil do kaplanky, kde měl přespati. Komorník jej k tomu připravil, uložil na postel a konečně

i světlo shasil a odešel. Za malou chvíli slyší jej volati ze dveří: ‚Jakube! Jakube!‘ Přispěchá a slyší rozkaz: ‚Honem mě oblíkej!‘ — Stalo se totiž, že do kaplanky vstoupila přespolní ženská, a domnívajíc se, že tam jak obyčejně jest pan páter, prosila, aby šel zaopatřit jejího muže, s kterým prý jest najednou zle. Odpověděl jí pan biskup, aby počkala venku, až se na cestu přichystá. Komorník trnul, přiběhli také užaslí kněží domácí a prohlašovali, že sami učiní, co jest jejich povinností, ale pan biskup zkrátka řekl: ‚Půjdu sám, jen mi přineste, čeho třeba.‘ A v nočních temnotách vydal se na cestu dosti dalekou.«

»Mnohým mladším a nepatrnějším lidem,« podotkl Kubišta, »bylo by už nesnesitelnou obtíží, aby kolik neděl trávili každý den v jiném cizím příbytku a noc v jiném cizím loži.«

Profesor Lenz povídal: »Pan biskup mohl by užívati většího pohodlí; hrabata, knížata a jiní majitelé panství mu o jeho visitacích nabízívají pohostinství ve svých zámcích, ale on se z daleka vyhýbá i pouhému zdání, že chce býti kavalír a s kavalíry žíti, naopak, slovo jeho jest, že chce zůstávati mezi svými.«

»Ačkoli,« prohodil jsem, »by snad leckterý farář nic proti tomu neměl, kdy by pan biskup přijal pohostinství bohatších pánů než jest on?«

Lenz potřásl hlavou: »Kdy by šlo podle vůle pana biskupa, žádný farář by při visitaci neměl velikých útrat. Kdysi našel při visitaci na faře v Zlaté Koruně asi půl sta hostí, a s nimi usedl k bohatým hodům, při kterých byla i hojnost šampaňského. Pan biskup obrátil se k farářovi: ‚Žádal jsem vás, abyste připravil jednoduchý oběd, a vy zatím strojíte Lukulovský kvas. Což pak vám fara tolik vynáší?‘ — ‚To to, biskupská milosti,‘ odpověděl farář; ‚fara je skrovná, ale když je třeba pomoci, povzdechnu si: ‚Petře, hyneme!‘ A Petr pomůže.‘ — ‚Svatý Petr?‘ ptal se pan biskup. — ‚Nikoli, světský, ale hodný, dobrotivý a štědrý. Také dobrých božích darů, které dnes byly položeny na tento stůl, poskytla jeho ruka. Jest přítomen a sedí vedle vaší milosti.‘ Farář ukázal na bohatého továrníka Petra Steffensa, jenž byl patronem kostela jeho. ‚Budiž mu za to čest a chvála!‘ dokládal. — ‚Čest a chvála na zemi,‘ pravil pan biskup, ‚a jednou laskavé přivítání svatého Petra u brány nebeské!‘«

Já řku: »Jenže tak mnohý farář, třeba byl sebe chudší, nemá patrona, k němuž by mohl přijíti s podobným vzdechnutím.«

»Tu zase já mohu pověděti malou příhodu,« vece doktor Hais. »U Mladé Vožice je kostelík svatého Prokopa, a farka při něm má toliko jediný pokoj, který jest duchovnímu pastýři obydlím, kanceláří, jídelnou i ložnicí. Aby mu ušetřil nesnází, hodlal pan biskup o visitační cestě sídlo jeho pominouti. Ale farář, když se o tom dověděl, nemeškal vydati se na cestu do Budějovic.«

»K níž potřeboval asi třiceti hodin,« podotkl jsem.

»Až třetího dne měl slyšení u svého arcipastýře. ‚Biskupská milosti,‘ mluvil k němu, ‚to nám nesmíte udělat! Já i svatý Prokop‘ (totiž chrám jemu zasvěcený) ‚jsme chudi, ale co pravil Pán a

Spasitel náš? Blahoslavení chudí! K chudým se uchyloval, u chudých pobýval, k bohatým vcházel toliko, když ho žádali za pomoc. Mne byste zarmoutil a svatý Prokop by se hněval: snad by vaše milost ani nepřišla do nebe, kdy byste nás svým pominutím ponížil.' — ‚Nebem nesmím hazardovati,' odpověděl pan biskup, ‚přijdu k svatému Prokopu a budu hostem pod vaší střechou.' — O visitaci potom noclehoval arcipastýř v jediném farském pokoji; komorníkovi dali slamník na síň.«

»A kde spal farář?« řku já.

»Snad na půdě nebo v stodole, měllì jakou.«

»Takové nepohodlí,« řekl Kubišta, »není ovšem pro kmetného pána, který zde obývá v rozsáhlém paláci.«

»Zvenku není to budova vzhledná,« mínil jsem, »ale vnitřku nepochybně —«

»— je aspoň prostorná, světlá a vzdušná,« vece profesor Lenz. »Pan biskup má tam v druhém poschodí patnáct komnat, ale užívá pravidelně pouze tří, a žije v nich tak prostě jako vesnický farář. V zimě v létě časně vstává, a když v domácí kapli odslouží mši svatou, požije k snídaní jen koflík kávy a půldruha rohlíku.«

»Zrovna půldruha?« usmál jsem se.

»Zcela pravidelně. Potom už ničeho nejídá, až v poledne u oběda, při kterém, nejsouli hosté, přichází na stůl jen polívka, kousek hovězíny, nějaký moučník a nikdy už dvojí maso. Ještě jednodušší pak bývá večeře o sedmé hodině. Od oběda zbyl koflík čisté polívky, od rána půl rohlíku: tím se pan biskup večer co večer spokojí a vezme k tomu jen asi dvě lžičky kompotu.«

»Pouze toho si ještě dopřává,« dokládal dr. Hais, »že od Jakuba vyslechne denní městské novinky, které však nebývají vždycky pochoutkou.«

»Mnohem více než tělesných požitků hledí si pan biskup práce, které má vždy velmi mnoho,« ujal se slova zase dr. Lenz. »Ve chvilkách oddechu pohraje si s kanárkem, volně v pokoji lítajícím, nebo sejde dolů do zahrady či na dvůr, kde se k němu hned ze všech stran sbíhají velcí angličtí králíci, a jemu jest milou zábavou házeti jim potravu a dívati se, jak si na ní pochutnávají. Před večerem koná denně procházku za město, a dvakrát týdně zasedá s některým kanovníkem k bulce, při které je deset kamínků za krejcar.

»To není tak příliš hazardní hra,« žertoval Kubišta, »aby sváděla k velikým peněžitým ztrátám a k hříšnému zabíjení času.«

»Mnoho času panu biskupovi vezmou návštěvy,« pravil dr. Hais. »On každého vlídně přijme, a vyslechne trpělivě i ty, kdož nevědí, jak drahý jest mu čas, a nemohou najíti konce své řeči.«

»Ale přijde také host,« dí dr. Lenz, »který rovnou řekne: ‚Schválně vás jdu meškat, abyste pořád neležel v té práci a pamatoval také na svoje zdraví, které ani u vás není železné.' Ta-

ková host je starý Hlubocký pán, který však nepřichází jako kníže, nýbrž jako přítel, aby si s přítelem po sousedsku pobesedoval. Když mu pan biskup nabídne šňupeček, prohodí: ‚Však byste mi musel pro tabák, protože jste přece jen mladší.‘ Když ho pan biskup špičkuje, co dělá se všemi těmi penězi, které do roka bere ze svých ohromných statků, on odpovídá: ‚Každé ráno musím míti 10.000 zlatých hotových peněz za hlavou, a z toho všeho mi pro vlastní děti nezbude ani na bandura. Z deseti korců obilí já dostanu jen jeden. Za ryby mám ovšem třeba tři sta tisíc ročně, ale to jest jen polovička užitku, druhá přijde jinam. Daně jsou pořád větší, úředníků a pracujícího lidu je náramné množství, a všichni musejí býti také živi.‘«

»V jednom by si kníže měl z pana biskupa bráti příklad a vzor,« řekl jsem, »a to je vlastenecké cítění, národní a politické jednání.«

»Co se toho týče,« odpověděl profesor Lenz, »vyrostli a žili oba v poměrech zcela rozdílných. Jazykem šlechty ode dávna jest němčina, a vyvýšenost němectví byla u knížete od maličkosti věc samozřejmá a nepochybná.«

»Toho zarputilého, útočného němectví,« dokládal dr. Hais, »proti kterému my bojujeme, dlouho ani neznal, teprve v posledních letech nabyl asi ponětí o tom, že furor teutonicus trvá i za naší doby. Také se v tom čase na Hluboké leccos změnilo; páni se tam přece již trochu přiblížili k zásadám, kterými se v politice řídí pan biskup, — při slavnosti říjnového diplomu ondyno byl také knížecí zámek skvěle illuminován.«

»Však si už i Hlubočtí páni u Němců rozlili ocet,« povídal dr. Lenz. »Pan biskup vzbuzoval u nich vždy jen nespokojenost, ačkoli se k nim choval a chová s největší spravedlností.«

Já řku: »Jim spravedlnost nepostačuje; musel by jim pomáhat ze vší síly páchati na jiných křivdu a útisky.«

»Teď ku příkladu,« dí Lenz, »Němci ženou útokem na české parallelky, kterým pan biskup ovšem přeje, a na školního radu Svobodu, jemuž jest pan biskup osobním přítelem a při jeho inspekcích zde vždy jej hostí v domě svém.«

»Může se tedy státi,« podotknul jsem, »že páni na zdejší radnici co nevidět nabídnou papeži pár desítek s tou podmínkou, aby odsud biskupa Jirsíka odstranil a na jeho místo poslal buď Němce à la dr. Haas neb odrodilce à la dr. Rziha, že jest toho k německému charakteru města nevyhnutelně potřebí.«

Posluchači se zasmáli.

»A nač si tu vzpomínám —« obrátil profesor Lenz náhle řeč jinam, »co se to děje s panem Doležalem? Ohlašuje dnes v Budivoji, že skládá redakci jeho a jest na odchodu z města.«

»Ano,« pravil jsem, »jest tomu tak.«

»To udělá Němcům velikou radost, a našinci budou ho zde velice škodni.«

»Také on povídá, že mu loučení s Budějovicemi není snadné,« odtušil jsem, — »ale nelze prý mu jinak.«

»Ba nelze,« svědčil Kubišta. »Že sem přišel z Prahy založit místní časopis, bylo odbočením od jeho životní dráhy. Přes rok zde pilně a s úspěchem pracoval, ale nemůže se na něm žádati, aby na vždy nebo na dlouhá léta zůstával jen redaktorem Budivoje. Je mladý, nadaný muž, kandidát práv, i musí pamatovati na svou budoucnost a tedy vrátiti se k své původní dráze, na které zajisté bude vždy horlivě působiti k národnímu prospěchu.«

(Pokračování.)

Nejstarší dějiny české

ve světle výzkumů prof. dr. Jos. Lad. Píče.

Píše

dr. **Josef Volf.**

Od r. 1899 vychází monumentální dílo prof. Píče »Starožitnosti země české«, které minulého roku dospělo k 5. dílu, obsahujícímu příchod Čechů do naší vlasti. Jest to jeho doživotní dílo, založené na výsledcích všech dosavadních výzkumů na poli české archeologie a zpracované na základě praehistorické sbírky Musea království českého, která svým ladným a systematickým skupením poskytuje netušený obraz šeré minulosti země české, do které nevniká paprsek zpráv dějepisných, tak že historie v běžném slova smyslu o ní mlčí, jsouc odkázána pouze na *písemné* památky. A přece bývají svědectví z písemných pramenů vážená, třebas jistě důležitá i vzácná, co do dosažné podstaty své nezřídka pochybnostem podrobena, jakých přísný badatel, hledě k různým výkladům, z nich až posud odvozovaným, zaniknouti nemůže, jak praví výborný český archeolog Jan Erazim Vocel ve svém Pravěku. Jiné povahy a jiného rázu jsou zprávy, čerpané přímo z hrobů a mohyl jakožto pozůstatků pokolení někdy v Čechách usedlých; neboť hroby a mohyly lze považovati za archivy ethnografie a pradávné historie vzdělanosti lidské, které obsahem svým neklamou, jelikož jsou dějepisným pramenem prvého řádu, obsahujíce bezprostřední souvěká svědectví, při nichž užití historické kritiky pramenů pro zvláštní jich povahu obyčejně odpadá. A tento ethnografický archiv země české jest velice pestrý a bohatý, byť i prameny byly němé a čtení jich nad míru obtížné a namáhavé.

Dějiny české počínaly v době starší příchodem Čechů do naší vlasti a líčením jich dalších osudů, které báje i lidová tradice kolem jejich záhadného příchodu i jejich prvního pobytu spřádala. Pokrok znamenalo dějepisectví století XV., které se obrátilo i k starším národům, v Čechách usídleným, k Markomanům a Bojům. Tento směr panoval pak až do nejnovější doby, jak uka-

zují ještě Dějiny Palackého,[1]) ač se vyskytují již v XIX. stol. učenci, kteří archeologické nálezy hledí vykořistiti ve prospěch historie a přisouditi je některé skupině národnostní, která historickými zprávami zjištěna Čechy obývala. Teprve vystoupení prof. Píče znamená v českém dějepisectví vážný obrat k správnému stanovisku v pojímání nejstarších dějin českých od dob diluviálních, kdy se po prvé v Čechách objevuje člověk, až do doby křesťanské, kdy již historie v plném proudu o obyvatelích českých vypravuje. A proto jest Píč více historik-ethnograf nežli archeolog; zároveň jest historikem nejstaršího umění v Čechách a nejstarší vzdělanosti, který odkryl neznámé prameny a naučil nás rozuměti jim. Proti methodě umělecko-průmyslové, která řadí předměty archeologie praehistorické podle vývoje rozličných typů neb ozdob typových, vidí Píč v hrobech a mohylách lid, který zde v Čechách žil a byl uložen k věčnému spánku s jistými předměty, které jej v životě obklopovaly, tedy princip ethnografický. Při tom se Píč zároveň postavil na stanovisko, které se značně blíží tak zvanému nazírání anthropo-geografickému; dle něho může býti sice cizí popis nalezených předmětů v hrobech úplně správný, avšak vlastní ohledání a prozkoumání je vždy bezpečnější a jistější. Nedůvěra tato vyrostla u Píče ze zdravého kriticismu, který klade jako hlavní požadavek vědeckého postupu zkušenost, opřenou vlastním názorem, který chrání před mnohým ukvapeným a upřílišněným úsudkem. Půda zemská zůstává ve velkém celku stále stejně nezměněna, a člověk je nucen se jí přispůsobovati ve všech dobách a ve všech podnebích. Tato jednoduchá a přirozená věta, kterou Píč ve svých Starožitnostech dokazuje a provádí, znamená zároveň veliký methodologický pokrok v dějinách české archeologie vůbec. V důsledcích tohoto stanoviska projížděl pak Píč Evropu, maje vždy otevřené oči, které žurnalisticky rychle postřehly situaci a vštípily si, abych tak řekl, prostředí v paměť, ve kterém byly nálezy učiněny, a tak jsou vědecká díla jeho stálé porovnávání archeologických předmětů českých s cizími a zároveň dokladem kulturních styků Čech s cizinou již v době praehistorické.

Prof. Píč, který slavil 19. ledna své 60. narozeniny, měl původně v úmyslu napsati dějiny vzdělanosti slovanské a státi se takto pokračovatelem Slovanských Starožitností Šafaříkových. Působily tu hlavně jeho styky s ruskými učenci Kotljarevským a zejmena Makuševem, za jehož žáka se prohlašuje. V salonech kněžny Natalie Petrovny Šalikové, dcery ruského knížete Petra Ivanoviče Šalikova, známého spisovatele, stýkal se v letech sedmdesátých často s ruskou společností a utvrzoval se ve své myšlence při schůzkách slavistů v Praze vždy na počátku a konci

---

[1]) Bachmannova »Geschichte Böhmens,« která již počíná archeologií, jest však v tomto směru zcela pochybená a nejasná a tvoří jen doklad, že dějepisec, který bude psáti české dějiny, bude nucen všímati si bedlivěji výsledků archeologie české, jelikož nejstarší dějiny české bez archeologie jsou za našich dnů nonsens.

prázdnin. Ale záhy poznal, že dějiny vzdělanosti slovanské pro nedostatek historických zpráv musí vyrůstati z archeologie, k níž se proto obrátil. A tak povstaly »Starožitnosti země české.« Šťastná náhoda svedla Píče, jak sám praví, s několika přáteli (řed. Janem Felcmanem, Ant. Formánkem, lékárníkem Janem Hellichem, † řed. V. Požáreckým a řed. Janem Waňkem), kteří proryli a prokopali značnou část království českého a svými pracemi pomáhali vhodně k uskutečnění díla, kterým prof. Píč si zjednal trvalé zásluhy o historii Čech.

Nejstarší dobou českých dějin, v níž se u nás vyskytují první stopy člověka, jest doba *diluviální.*[1]) V době té pokryta severní Evropa mohutnými ledovci, jichž střed byl kdesi v Skandinavii a kde člověku nebylo možno žíti. Čechy ležely však mimo okruh ledové té kory, která sahala až k horám Krušným a ke Karpatům; podnebí české bylo drsné, studené a nehostinné jako dnes v Laponsku nebo na ostrově Nové Zemlji. Tato doba trvala dlouhou řadu let, i bylo učiněno několik pokusů roztříditi ji na několik období, ale rozdělení toto se neosvědčilo, poněvadž nutno při každé zemi užiti zvláštního měřítka. Celkem jest nejlépe děliti dobu diluviální na dobu starší, dobu mamutů a dobu mladší, dobu sobů. V této mladší době sobů vyskytuje se v Čechách po prvé člověk, jak zjištěno mnohými nálezy, jež se vyskytují ve dvou spůsobech, buď v naplaveninách, buď v jeskyních. Člověk ten byl lovcem, který přišel do Čech as z teplejších krajin a který postupoval za sobem, jenž mu dával výživu i oděv a zároveň jej nutkal vymýšleti rozličné nástroje s lovectvím souvisící. V boji o bytí byl člověku zbraní útočnou i ochrannou pouze pazourek a zpracovaná kost. Diluviální člověk nestavěl sídel, neživil se chovem dobytka a účelným pěstěním půdy, ledaže znal pastevství; neměl náboženských obřadů a neznal také keramiky. Stupeň vzdělanosti jeho rovnal se as tomu, na jakém žijí dnešní Eskymáci nebo obyvatelé Ohnivé země. Velikým pokrokem v životě jeho byla doba, kdy poznal oheň a dovedl jej sám účelně vyvolati. Toto první obyvatelstvo země české ustupovalo bezpochyby za sobem k severu, tak že nový lid, který do Čech zavítal v době aluviální, se s ním již nesetkal.[2])

Druhou dobou v dějinách Čech jest osídlení jich pokolením *skrčených koster*, nazvaným tak podle spůsobu pohřbívání, jež jest zároveň projevem určitého ritu náboženského. Kostra leží obyčejně hlavou k jihu, nohama k severu, na pravém boku, tak že obličej obrácen k východu, ke krajině světla a slunce. V nejstarší době se ruce této uměle skrčené kostry dotýkají tváře neb hlavy, v pozdější době pak se kolena dotýkají brady. Jest to zcela nepřirozená poloha, různě vysvětlovaná, jež sloužila jistě

[1]) O prozkoumání doby diluviální si u nás vedle jiných zjednal hlavní zásluhu prof. J. Woldřich.

[2]) Buchtela ve své »Vorgeschichte Böhmens« se snaží dokázati, že po odchodu diluviálního člověka nenastal hiatus, t. j. že Čechy v době neolithické byly osídleny a že existuje čistý neolith v Čechách.

určitému účelu, poněvadž muselo býti tělo ještě za tepla svázáno, nežli ztuhlo; ostatně se vyskytují též pohřby v poloze sedící nebo v zasypaných chatách. Nové toto obyvatelstvo bylo jen částí obyvatelstva evropského, jež zaujímalo valnou část Evropy, počínajíc od jižního cípu poloostrova španělského a sahající až k řece Visle, které po sobě mimo jiné památky zanechalo obrovské kamenné pomníky, zvané megalithy. Od člověka doby diluviální lišilo se toto pokolení skrčených koster čili skrčenců v několika spůsobech, z nichž nutno vytknouti následující: 1. nový ráz výrobků kamenných zbraní a nástrojů, a sice v technické dovednosti při zpracování nástrojů (vhodné hrany a hroty, vrtání) a v nových tvarech, které souvisí s novým materiálem (kámen místo pazourku); 2. keramiku, která jest nejdůležitějším pramenem v archeologii, poněvadž jest nepostrádatelnou pomůckou pro chronologii; 3. existenci domácího dobytka (hovězí dobytek, koza, ovce, vepř, pes); 4. orbu (pšenice, ječmen, len, proso, hrách, ovocné stromy); 5. umění textilní; 6. stavění chat; 7. společné sídlení; 8. ritus pohřební.

Pokolení skrčenců vyznačuje se tedy určitými příznaky dovednosti, vzdělanosti a obřadu náboženského a konečně i typu tělesného, a možno tyto jeho charakteristické vlastnosti srovnati s podobným obdobím ve vývoji téhož pokolení v jiných krajinách Evropy, z čehož zároveň plyne důsledek, že neznámý lid ten nebyl u nás v Čechách domorodý, nýbrž že k nám přišel z ciziny. Nálezy hrobové ukazují dále, že skrčenci při svém příchodu do Čech a za prvého pobytu zde netvořili samobytnou a samorostlou kulturu, jelikož česká skupina se přihlašuje svým hrobním inventářem ke čtyrem lokálně omezeným a samostatným kulturám keramickým. »Z těchto čtyr kultur keramických v Čechách v nejstarší době zastoupených lokalisován jest okruh šňůrové ozdoby v prvé řadě v Durynsku, neboť tam vyskytá se téměř pravidlem v hrobech amfora s pohárem, po případě i s jinými tvary příslušnými, kdežto mimo Durynsko amfora jen výjimkou se vyskytá. Amfora láhvovitá meklenbursko-braniborského okruhu má nejmenší rozšíření, přeskakujíc na jednu stranu do Pomořan a do Dánska, na druhou stranu do Durynska a do Čech. Okruh zvoncovitých nádob rozlévá se širokým proudem od západu v oblasti především megalitické, přeskakuje jednak do Anglie, jednak na střední Rýn, do Durynska a do Sudetských zemí; okruh nádob s píchanou a volutovou ozdobou má své stanoviště pouze na středním Rýnu, v Durynsku a v Sudetských zemích.«[1]) Na základě těchto dokladů, z typů keramických vážených a celé řady jiných vážných známek, jako stejného rázu kamenných nástrojů t. zv. durynských, ozdoby provrtaných zoubků, příbuznosti typu lebečného a j., možno se domnívati, že lid tento

[1]) Starožitnosti země české I. Čechy předhistorické. Sv. 1.: Úvod. Stopy člověka diluviálního. Pokolení skrčených koster v Čechách, v Praze, 1899, l., na str. 99.

přišel k nám z Durynska. »V době totiž, kdy v Durynsku ještě panovala keramika nejmladší doby neolitické v podobě keramiky šňůrové, láhvovité a zvoncovité v hrobech, polokulovité zdobené volutou a tečkovaně píchanou ozdobou na sidlištích a kdy do země dostaly se první jehlice bronzové a začala vznikati nová keramika, vnikl do Durynska od severu se znalostí nordické bronzi nový národ, a účinek té invase byl, že pokolení skrčených koster v Durynsku jaksi rázem bylo potlačeno a téměř vymizelo, a že v tomto stadiu přechodném objevuje se v Čechách a osadí najednou krajinu na Oharce a na Polabí, nejúrodnější to krajinu v zemi, ale do té doby neobydlenou.«[1]) Toto osídlení Čech pokolením skrčených koster stalo se mezi 1500—1200 př. Kr. podle dosavadního počítání archeologického.

Namane se otázka, jak vypadal tento lid. Píč jej charakterisuje se zřetelem k tělesnému jeho vzezření takto: »Pokolení ono bylo vzrůstu prostředního, těla ne hřmotného, neboť na náramky $5^1/_2$ cm. v světlosti, jakož pravidlem nalézáme, musely býti ruce slabých kostí. Obličej souměrný byl poněkud podlouhlý, čelo vyskytá se tu sklenuté, tu ustouplé, leb buď táhlá neb v zadní části pentagonálně se rozšiřující, s nepatrnou příměsí lebek krátkých, pokolení tedy již tak smíšené jako v jiných krajích Evropy u téhož pokolení nalézáme.«

Oděv skrčenců skládal se z přiléhajícího spodního a řasnatého vrchního šatu, pouze na ramenou pichadlem spjatého a buď z kožešiny nebo z tkaniva zhotoveného. Na místo pazourkových pichadel, která v době diluviální k spojování kožešin byla užívána, nastupuje vláda šídla kostěného nebo v době hrobů Únětických šídla bronzového. Ženy chlubily se různými, někdy i nádhernými ozdobami, z nichž nejčastěji se vyskytují ozdoby z perel jantarových pracované, pak náušnice a jehlice, na špičce zahnuté, aby při spínání šatu snadno druhou stranou ze šatu vyšly, často úškem opatřené, aby mohly býti přivázány nití neb šňůrkou a tak chráněny před možnou ztrátou. Jiné ozdoby tvoří nákrčníky různých tvarů a náramky. Vše to ukazuje na lid bohatý a zámožný, neboť nejen bronz, ale i jantar a zejmena zlato, jež se dosti hojně v hrobech nalézá, jsou známkou blahobytu pokolení skrčenců, poněvadž jsou tyto kovy v té době velice drahocenné.

Odznak muže jakožto vládce byla zbraň. V nejstarší době to byly jednoduché kamenné mlaty různé jemnosti a dovednosti, o kterých možno důvodně souditi, že většina jich nesloužila k praktické potřebě, nýbrž že byla spíše odznakem mužské důstojnosti anebo snad symbolem náboženským. Pazourkové střely, jichžto skrčenci při lovectví užívali, liší se od téže zbraně doby diluviální i svým jemným zpracováním i svým odstínem barevným; z jiných zbraní a nástrojů dlužno vytknouti meče, sekyrky, kamenné i bronzové dýky, šípy, nože bronzové a šídla kostěná i bronzová a j.

---

[1]) Tamže, str. 110.

Plémě skrčených koster byl lid usedlý a můžeme jej nazvati v jistém smyslu i lidem rolnickým, který si pro své osídlení a usazení vybral nejúrodnější krajiny země české, Oharku, Polabí, střed kolem Prahy a částečně i kotlinu Plzeňskou, kde se vyskytují po různu stopy jeho osídlení; přes kotlinu Plzeňskou šla zároveň do severních jeho sídel obchodní cesta. Lid bydlil pospolu v sidlištích, jak dosvědčují jámy a vrstvy popelovité, obojí s hojnými odpadky domácího života, z nichž možno si sestaviti obraz jeho příbytku, který byl velice chudý, nepatrný a jednoduchý. Potravu opatřoval si jednak lovem, jednak chovem domácích zvířat. Maso si pekl na rožni a též vaření masa v hrncích bylo mu známo, jak ukazují hojné střepy z nádob při ohništích se vyskytující; též sušení a uzení masa lze předpokládati. Domácí dobytek poskytoval mu mléko, z něhož dovedl vyráběti sýr, čehož dokladem jsou zachované miskovité cedníky. Též rostlinnou stravu požíval snad ve způsobu chleba neb kaše; orba byla totiž účelně pěstována. V nejstarších ohništích nalézají se ještě zbytky spáleného obilí, v mladších již pšenice, ječmen, len, proso a hrách; z nálezů jader ovocných možno pak souditi na pěstování ovocných stromů. Též stopy anthropofagie se vyskytly. Při zkoumání popelovitých jam přišlo se často v odpadcích kuchyňských na kus nebo i celou kost lidskou, beze vší další souvislosti; nalezeny i kosti, zejmena rourkové, úmyslně snad pomocí pazourkového nožíku rozštípané, nalezena i část čelisti a lebky opálené mezi ostatními odpadky kuchyňskými, i možno tvrditi, že pokolení skrčenců pojídalo lidské maso. Píč však se kloní k náhledu, že pojídání lidského masa nebylo pravidlem, nýbrž snad jen výjimkou, nebo zvláštní událostí rituelní.

V době skrčenců dostalo se do Čech i užívání kovu vlivem obchodním, a nejstarší bronzové předměty přišly k nám z krajin po obou stranách Alp ležících, z dnešní severní Italie, ze Švýcarska a Burgundska, kterážto obchodní cesta zůstala na dlouhou dobu onou drahou, po níž nové a nové vlivy kultury do Čech vnikaly. Vlivy východoalpských zemí jsou proti kulturnímu přílivu italsko-švýcarskému nepatrné, a pronikaly do Čech bezpochyby přes dnešní Bavorsko. Za to jsou hojné nálezy, které svým původem se hlásí do Uher, jako meče, sekyrky, spirály bronzové, spirálovité náramky a konečně i tak zvané štítové spony. Bylo by však nesprávno přičítati vše na vrub obchodních styků, poněvadž byly shledány doklady, že bronzové předměty byly i v Čechách vyráběny; nejlepším svědectvím jsou v té příčině nalezené kadluby a jehlice tak zvaného typu Únětického, totiž šavlovité jehlice s obráceně konickou hlavičkou a úškem, jež charakterisují hroby pokolení skrčenců a jsou omezeny na úzký okruh sidlišť českých skrčenců.

Z obřadů pohřebních vysvítá, že skrčenci věřili v život posmrtný. Hroby vyskytují se tu celým pohřebištěm, tu jen jednotlivými hroby, pravidelně v řadách od východu k západu položené, aniž by se protínaly. Kostry bývají obloženy kameny skřín-

kovitě sestavenými (skřínkovité hroby), z nichž často spodní nebo vrchní deska chybí. Jinde nakupili nad mrtvolou homolovitě polní kamení a zasypali tmavou hlinou. Píč soudí, že tyto rozdíly spočívají patrně v pohnutkách rituelních, poněvadž se dvojí hroby vyskytují na pohřebištích (ku př. na Bezdězích u Předboje), kde jest deskovitých kamenů dostatek. Rituelní původ lze předpokládati také u nádobek v hrobech nalezených, které sloužily buď pro potravu mrtvému nebo dány do hrobu proto, aby mrtvý na onom světě mohl používati vlastních nádob. Zajímavým úkazem při tom jest, že keramika v hrobech zastoupená nevyskytuje se z pravidla na sidlištích a nejstarší keramika na sidlištích nenalézá se naopak v hrobech.

Keramiku pokolení skrčených koster dělí Píč na čtyři období. Jest totiž přirozeno, že tento lid v Čechách delší dobu sedící v přirozeném vývoji si vytvořil svou vlastní kulturu, která se honosí značnou svérázností a národní individuálností. Období tato jsou: 1. starší keramika rázu ještě neolitického; 2. keramika vlivem obchodním do Čech přinesená; 3. keramika Únětická,[1]) našim skrčencům vlastní, nazvaná tak podle nejtypičtějšího nálezu, a 4. keramika Bylanská.

Keramiku doby Únětické třídí Píč v keramiku hrubou, zastoupenou pouze na sidlištích a charakterisovanou tak zvanými zásobnicemi, t. j. nádobami celkem jednoduše baňatými se slabě označeným hrdlem nebo nádobami hruškovitými, a v keramiku jemnější, k níž patří nádobky kulovité s pupíčky, jakož i tvary hrnečkovité a miskovité. V hrobech převládají pak dva tvary, nádobka s vysokým hrdlem a úškem při dolní hraně a válcovitým hrdlem a baňatým spodem. Mladší tvary již ukazují tuhování a jemné vyzdobování, kterážto moda bezpochyby vnikla do Čech ze Slezska nebo z Lužice z hrobů žárových.[2]) Železo převládá, bronz se stává pouze ozdobou. Inventář hrobový ukazuje, že v pohřebištích typu Bylanského se klade veliká pýcha v nádhernou výzbroj koně, který se teprve v této době objevuje domácím zvířetem. Keramika vykazuje nový vkus i novou techniku hrnčířského umění; charakteristické jsou nádoby malované s ornamentem trojúhelníkovým a již zmíněné nádoby tuhované s různou, však význačnou ozdobou. A co se stalo s tímto pokolením skrčených koster? Píč shrnuje své badání o jejich osudech v tato slova: Pokolení skrčených koster zachovalo i po vniknutí nového lidu do svého území (gallských bojovníků) i za jejich panství národní svou samobytnost, ale původní svéráznost ustoupila úplně novým kulturním proudům, až konečně po odchodu gallských

[1]) Kulturu Únětickou, pouze na Čechy omezenou, mohli bychom nazvati specificky českou.

[2]) Jako mladší fase kultury Únětické bývá přibírána kultura Knovízská, jejíž hrobní inventář jeví pokročilejší stav; avšak charakteristika její není význačná, a specificky české bronzové tvary chybějí. Positivní odlišné znaky poskytuje pouze keramika svou ornamentační výzdobou šrafování nebo kanelování.

bojovníků, totiž na *rozhraní našeho letopočtu*, zaplaveno a zároveň rituelně a tudíž i národnostně pohlceno jest od pokolení žárových čili popelnicových hrobů.

Třetí období v českých dějinách tvoří *pokolení kamenných mohyl*,[1]) které počalo vnikati do jihozápadních Čech v době, kdy v severních a středních Čechách seděli ještě skrčenci s kulturou Únětickou. Nový tento lid ukládal své mrtvé do kamenných mohyl, někdy pohřbem, nejčastěji však spalováním, a podle těchto mohyl bývá nazýván. Usadil se ve dvou skupinách, rozdělených Brdským pohořím, z nichž jedna sídlila na horní Vltavě, kterou bychom mohli nazvati »jižní« neb »vltavskou,« a druhá na horním toku řeky Mže při stoku čtyr řek v kotlině Plzeňské, kterou bychom mohli podle řeky Berounky nazvati »Berounskou.« Ethnograficky tvoří však tyto zeměpisně oddělené skupiny jeden celek a představují takto novou oblast ethnologickou.

Co především nové toto pokolení charakterisuje, jest vnitřní i zevnější budování hrobu, tak zvaná mohyla, jejíž hlavní součástí jest pohřeb sám. Pohřeb ten ukládán pravidelně na úrovni půdy, řidčeji do jámy. »Mrtvola v slavnostním průvodu na místo pohřební přinesena, položena na úroveň ozdobená šperky, po případě zbraněmi, které v hrobě se dochovaly jako jediný zbytek slavnostního úboru, ba skorem jako jediný zbytek celého pohřbu, neboť z těla pohřbeného zetlelo pravidelně vše až na kosti uvnitř náramků, kde jsou patinou bronzovou se všech stran prosyceny, kdežto jinde, kde bronz na kostech prostě ležel, rozeznati lze obyčejně pod bronzem jen vláknitou strukturu, která na prvý pohled vypadá jako zetlelé vlákno dřeva.« Nad pohřbem vybudována pak z kamene kuželovitě mohyla, mnohdy ve velkých rozměrech až 2 m. vysoko; pohřeb sám položen do duté kamenné komory, která shora byla uzavřena dřevěným krovem. Na tento mohylový kužel nasypána hlína a kamení. Celkem však možno říci, že v jednotlivostech jeví každá mohyla nějakou zvláštnost nebo odchylku. Vedle tohoto pohřebního ritu vyskytuje se současně i pálení mrtvol, které v mladším období pak převládá. Spálené kosti nebožtíka, velmi často velice nedbale uložené, ba přímo rozházené na dně mohyly, nesvědčí často o zvláštní úctě k tělu mrtvému; často uloženy kosti s popelem do popelnic a narovnána nad nimi obyčejná mohyla. Obřadnost pohřbu líčí pak Píč takto: Můžeme si zajisté bez velké obraznosti představiti, kterak příbuzenstvo se sešlo, aby nebožtíka v sváteční úbor oděného doprovodilo na poslední cestě. Průvod ubíral se na výšinu sporou travinou porostlou, kde již předkové zemřelého pod mohutnými mohylami posledního odpočinku nabyli. Určili místo pro novou mohylu. Vykonánli pouhý pohřeb, uložili na zem mrtvolu v slavnostním úboru, se šperky neb zbraněmi, přidali nádoby s pokrmem a nápojem a po obřadech vykonaných mrtvolu obklopili kamenem a snad i dřevem tak, aby tlak kamene

---

[1]) Čechy předhistorické I., svaz. 2., 1900.

nedotýkal se přímo mrtvoly. Bylli pohřeb žárový, upravili hranici mohutnou, položili neb posadili mrtvolu na vrch a za zpěvů obřadných upálili nebožtíka buď se všemi jeho šperky, které pak nalezneme poloroztavené, neb, což častěji se stávalo, sňali šperky s něho před zapálením hranice, aby je netknuté položili do hrobu. Když pak shořela hranice, sebrali kůstky spáleného těla, uložili je v nádobu neb prostě na zemi, pravidlem podle nich položili šperky zesnulého a postavili nádoby s nápojem a pokrmem, zasypali vše hlinou a začali stavěti mohylu. Mnoho rukou muselo tu býti, aby naneslo tolik kamene a tolik hlíny někdy ze značné vzdálenosti! I můžeme souditi, že budování mohyly považováno za důležitou součást obřadnou, neboť nejednou nalezena v mohyle v nějaké výši nad pohřbem vrstva popelu, která by svědčila, že teprve mnohdy během budování mohyly vykonána tryzna na počest zemřelého. Dojímavým jest, naleznemeli opodál pohřbu, mezi kamením, ojedinělý náramek, neb jehlici, jež k výzdobě zemřelého již nepatřily; ty věnovány zajisté teprv během budování mohyly od stojící tu a kvílící matky neb ženy na pamět zemřelému. K zvláštnostem obřadu počítati sluší též okolnost, že v některých hrobech bojovníků vyskytne se meč na dva neb tři kusy původně (při pohřbu) zlomený, kdežto jinde zachován meč celý. Větší část mohyl jest arci chudá, buď že skutečně chuďasa tu pochovali, v jehož majetku nezbyl než nějaký ten hrnec, mnohdy i necelý, neb že obřadnost pohřební časem doznala změny.

O tělesných vlastnostech pokolení kamenných mohyl, které přišlo do Čech s úplně vyvinutou a svéráznou kulturou bronzovou, nelze mnoho pověděti, poněvadž se zachovalo jen málo lebek, které jsou jednak silně brachycefalní, jednak mezocefalní, tak že lid tento ohledně typu lebečného za jednolitý se považovati nemůže. Dle svědectví pak, ovšem mimo české území nalezených, připouští Píč, že u tohoto mohylového pokolení tmavá pleť převládala.

Inventář hrobní jest chudičký. Zbraně vyskytují se jen zřídka, jelikož bronzová zbraň byla asi velikou vzácností a řídkostí. Nejčastěji se vyskytují trojhranné dýky s nýty, tvaru listovitého a vyhraněného, lišíce se nápadně od trojhranných plochých dýk skrčenců. Meče jsou na hořením konci zakončené v podobě tří stran šestiúhelníka, obyčejně se čtyrmi až šesti nýty ku připevnění dřevěného neb kostěného jilce; čepel se pomalu zužuje k pleknu jako u dýk a různí se svými tvary. Sekyrky doby bronzové či palstavy (ploché sekyrky, celty = sekyrky s dutinou) povstaly vývojem klínů měděných a kamenných. Vývoj tento souvisí s novým materiálem (bronzem) a pohyboval se tím směrem, že při původní formě bylo ostří kutím rozšířeno, tak že se stalo plošším. Tvar ten byl zasazen do rozštípené větve a přivázán. Druhý typ vyvinul se na základě myšlenky, aby sekyrka byla tak přispůsobena, aby topůrko se snadněji upevnilo a k tomu účelu vyhrnuty okraje. Třetí typ tvoří sekyrky se schůdkem; konečně se vyvýšené okraje tak sbližují, že tvoří laloček či žlábek; poslední tvar jest sekyrka

s otvorem pro násadu, s dutinou či tulejkou, při níž jsou úška k přivázání topůrka. Všechny tyto typy vyskytují se v mohylách jihočeských. Dalšími zbraněmi byly šípy a oštěpy; užívaloli se štítu, je nejisto.

Z nástrojů nalezeny v mohylách svérázné nože, jež jsou ve hřbetě vesměs prostě obloučkovitě prohnuty a s širokým řapem v témž kadlubu ulity; na jedné straně jsou ploché, na druhé straně vyvstává žebérkovitě obloučkový hřbet. Z jiných nástrojů vyskytlo se rydlo, pilka bronzová a břitvy.

Teprve šperky dodávají svými speciálními tvary kultuře kamenných mohyl její význačný ráz. Jsouce pak do jisté míry součástí kroje národního, mohou, jak správně píše Píč, jako jediná pozůstalá součást kroje národního podati jednak obraz svéráznosti lidu mohylového, jednak ukázati kulturní vlivy, které do území mohylového vnikaly. Především jest to bronzová jehlice, jež byla nošena při prsou neb při rameni; silnější jehlice byly as na spínání těžkého pláště, kdežto jehlice menší spojovaly asi šat snad v polovici přepásaný. Nejvlastnějším tvarem jest jehlice s plochou hlavičkou, pod kterouž se nalézá rozličná ozdoba; jiné tvary poskytují jehlice se širokou plochou hlavicí a více méně vyhraněnou jehlou, pak jehlice ve vývalku provrtané atd. Význačné jsou i prsteny z úzkých proužků bronzových, obepínající prst a končící v kulatý drát přehozený a stočený po obou stranách v spirály, které ležely na dvou sousedních prstech. Taktéž význačným šperkem jsou náramky, které poskytují vedle primitivních tvarů střední Evropě vlastních 3 charakteristické typy (náramky žebérkované, vyhraněné a zakončené ve čtyři růžice). Nákrčníky skládají se ze spirálových rourek bronzových, mezi nimiž se řídce vyskytuje jantar, v době Únětické tak hojný; místo jeho zastupují zde jednotlivé barevné korále skleněné, ovšem teprve v periodách mladších se vyskytující. Jinými ozdobami byly štítové spony, puklice bronzové, které sloužily buď k ozdobě pasu nebo kabátu, náušničky a výzdoby řemení.

Keramika mohylová není význačně typická tak jako tvary ozdob, a vykazuje neumělé tvary, vlastní všem dobám. Zajímavý jest však úkaz, že skupina západní v poříčí Berounky se liší od skupiny jižní i co do tvaru i co do výzdoby. Nejvíce vyskytují se dva tvary, totiž menší nádobky s válcovitým hrdlem, baňatým tělem a nízkou nožkou; na rozhraní hrdla a baňatosti jsou 2 úška. Druhým tvarem jsou miskovité nádobky, stojící na duté poměrně vysoké noze. Jako zvláštnost vystupuje v skupině západní páskový ornament, kdežto skupina jihočeská se honosí ozdobou trojúhelníků špičkou dolů obrácených a ryhováním plněných. Tento motiv visících trojúhelníků je skupině Vltavské vlastní, přechází však i do končiny západní, kde jako zvláštní keramický tvar se vyskytují ještě džbánečky s dlouhým táhlým hrdlem.

Převrat v kultuře mohylové způsobilo hojnější užívání železa. Píč se domnívá, že tehdy v mladších dobách této kultury ústředí t. zv. železné kultury italsko-hallstattské opanovalo trh ve střední

Evropě a zavedlo v modu vedle zbraní i ozdobu svého kruhu a mělo i na výrobu keramiky patrný vliv. S druhé strany působil podle něho i vpád gallských Bojů, označený novou modou a nově otevřeným obchodním proudem z ústředí kultury gallské. »Charakteristické jest, že ze železa vyskytují se v mladším období především zbraně, oštěpy s tulejí, v ještě pozdějším období i meče Latèneské. Rovněž na váhu padá, že v kroji krajin s kulturou železnou jak italsko-hallstattskou, tak i Latèneskou, převládají spony, kdežto v mladším období našich mohyl spona vyskytá se sporadicky na znamení, že do jihočeských mohyl kroj oněch krajin nepronikl, což by bylo nemožno, kdy by se jednalo o příchod nového obyvatelstva.« A konečně není toto nové období také nijak jednolité,[1]) což svědčí též ve prospěch náhledu, že pokolení mohylové nebylo podrobeno novým lidem do jeho území vpadnuvším, nýbrž že odložilo pouze jako pokolení skrčenců svou svéráznost a podlehlo v stejné době jako toto a patrně i pod stejnými vlivy modě, která přišla do Čech obchodem a která vnikla také do ústředí hrobů žárových. Poněvadž není žádných známek, že bylo přemoženo aneb zatlačeno, soudí Píč, že odešlo z Čech, snad k nejbližším pokrevencům za Šumavu do Bavor, kde se pokolení mohylové taktéž rozprostíralo. Žilo zde v Čechách ve IV. a snad i v III. stol. př. Kr. a jeví ethnické spojení se starou Gallií, a to se skupinou, která se nazývala keltskou.[2])

(Dokončení.)

Dr. Zikmund Winter.

Vzpomínka k jeho šedesátým narozeninám.

Píše

dr. **Čeněk Zíbrt.**

Žádost p. redaktora Osvěty, abych napsal článek k šedesátým narozeninám školního rady, prof. dr. Zikmunda Wintra, uvedla mne do rozpaků. Záslužná činnost Wintrova jest rozsáhlá a zasahá jak do vědeckého tak do uměleckého oboru, tak že by úkol mně daný mohl býti svěřen několika odborným zpravodajům. Vděk a úcta k mistrovi v stejné práci, zakladateli kulturně historického studia u nás v době novější, kázaly, abych se pokusil tuto v literatuře naší po prvé sestaviti obraz života a činnosti dr. Zikmunda Wintra, v Osvětě, kde Winter od svých počátků

---

[1]) F. Franc v Českém Lidu soudí, že změna v kultuře mohylové povstala násilnou katastrofou, která vznikla vniknutím nového lidu železnými zbraněmi ozbrojeného do území mohylového.

[2]) Niederle soudí, že v pokolení mohylovém můžeme viděti české Boje, čemuž Píč odpírá.

ukládal své práce, v časopise, který jest svědkem, jak se vyvíjel a utvářel postup Wintrovy činnosti.

Podám nejdříve životopis, pak nástin a přehled literární činnosti, jež vyšla z historických a genrových obrázků novellistických a dospěla přirozeným postupem až k základním kamenům kulturní historie české vůbec a k vylíčení kulturního vývoje českých měst. Půjde mi jen o zachování věrného obrazu, co Winter vykonal až do svého šedesátého roku, přehledem prací, osobními vzpomínkami a tam, kde pero kulturního historika nestačí na ocenění činnosti novellistické, umělecké, zajdu si pro poučenou k těm, kdož tuto činnost již ocenili a charakterisovali.

I.

Šedesátka zaklepala na dvéře studovny Wintrovy neočekávaně. Byl překvapen šedesátkou sám — mistr Winter, ale nijak sentimentálně nečekal na chvíli, až se přiblíží. Jsa nepřítel veškeré okázalosti, nejdříve si vyžádal, aby denní listy se nerozpisovaly o jeho letech. Jen nedopatřením vklouzla do sloupce denních zpráv — kratičká zmínka vděčného žáka Wintrova a — již se »roztrhl pytel s gratulacemi,« stýskal si mně opravdově mistr. »Považte, přes týden jiného nerobotím, než děkuji a děkuji, až ruka od psaní brní — i těm, kdož o mně dříve nevěděli, mne si nevšímali a dnes se přiznávají, že se ledačemu přiučili, že mne v nelásce nemají . . .«

Šedesátka zastihla Wintra na výši uznání, jakého se v našich poměrech může dožiti pracovník, jehož kolébka sice stála v prosté jizbě, jehož život nebyl od útlého dětství růžemi vystlán, ale jenž svým nadáním a vytrvalým přičiněním dosáhl hodností, poct, vyznamenání vlastní silou. Dr. Zikmund Winter, profesor akademického gymnasia v Starém Městě Pražském, byl jmenován školním radou, zvolen členem Král. české společnosti nauk, řádným členem a sekretářem I. třídy České akademie, řádným členem Akademie věd v Krakově, čestným členem Včely Čáslavské a jiných spolků, členem kuratoria Matice České, kuratoria musea král. hlav. města Prahy atd. Než se tyto pocty a úřady nakupily, prožil Winter od dětství, ve věku jinošském i na začátku svého povolání životního chvíle krušné, plné námahy, starostí o sebe i o rodinu osiřelou. Ustupuji tu svědkovi spolehlivému, aby to sám líčil, dr. Wintrovi, jak r. 1886[1]) dojímavě a bez přetvářky vzpomíná na své mládí, na svůj život až do chvíle, kdy byl z Rakovníka povolán do Prahy.

»Narodil jsem se v Praze 27. prosince 1846. Nejsem už tedy právě mlád. Otec můj byl zvoník při třech Pražských kostelích po sobě, a to u sv. Ducha, sv. Havla a naposled u Panny Marie Vítězné pod vrchem Petřínem. Na věžích těchto tří chrámů

[1]) Světozor 1886, str. 107.

vystupoval jsem nejdříve na veřejnost tím, že od svého dětinství zvoníval jsem skoro všem v osadě zemřelým umíráčkem. Velikého zvonu dlouho jsem neutáhl. Když pak r. 1871 otec mi zemřel, aby matka s námi čtyřmi sirotky hned nebyla od chrámu a z chleba odpuzena, sám zastával jsem skoro celý rok pětadvacetizlatovou službu svého nebožtíka otce.«

»Tenkráte absolvovav akademické gymnasium, byl jsem už filosofem Pražské university, za některý čas i jednatelem Akademického čtenářského spolku — — a při tom zvoníkem u Panny Marie Vítězné. V této funkci bezděčné což tu, jda s knězem za jeho povoláním, spatřil jsem lidského života v nejosudnějších jeho chvílích! U přemnohých občánků jsem stál, když je kněz na prahu jich života křtil, a tak leckohos žalostivě viděl jsem umírati. Od prostičké chudobné nevěsty, kteráž ubožáček v kornoutku věneček si do kostela přinesla, až po atlasovou nádheru nejedněch cynických lidí, kteří v těžké chvíli svého života smích u oltáře sobě tropili, což tu všelikterakých lidí bylo a obrázků! By Neruda jen čtvrt pera svého půjčil!«

»Po vykonaných studiích na Pražské universitě dal jsem se na učitelování. Nejprve pobyl jsem za suplenta rok v Pardubicích, odkudž přivedl jsem sobě do Rakovníka ženu a své rodinné štěstí. V Rakovníce sloužil jsem reálné škole plných deset let. Mimo to ve veřejném životě působil jsem, jak jsem uměl a věděl, a proto jsme se měli s Rakovničany na vzájem velice rádi. Z bohatého archivu Rakovnického, jejž přečetl jsem až na dvě přihrádky všecek, vyvážil jsem ony skrovné obrázky, které mi přivodily dnešní rozpaky, že musím psáti o sobě samém.«

»Roku 1884 dostalo se mi štěstí, přijíti za učitele na slavné akademické gymnasium, jehož jsem býval žákem, a vřelou pomocí mužů zkušenějších přiveden jsem byl do takového bohatstva pramenů o slavné minulosti českého národa, že přes tu chvíli marně žádám, aby den měl padesáte hodin.«

V Pardubicích i v Rakovníce měli dr. Wintra rádi pro jeho společenský mrav, pro jeho skromnost a srdečnost. Nezarmoutil nikoho, potěšil a rozjařil družinu přátel, účastnil se života spolkového, měl srdce pro radost i žalost lidskou. Tak vyprávěli, kdo znali Wintra zvláště z Rakovníka. V tuto první dobu pokouší se Winter také o vavřín básnický. Nevím, zavděčímli se, když prozrazuji, že básně Wintrovy byly oblíbeny a že i hudební skladatelé se starali o rozšíření zpěvných skladeb jeho, jež jsme jako studenti v Písku a jiní jinde rádi zpívali a přednášeli. Když nedávno v přátelském hovoru nahodila se vtipná rozprávka o pensionovaném básníku z mládí, nachýlil se Winter k Al. Jiráskovi, šeptaje: »To jsme rádi, že o našich básních nic se nepovídá, viďte!« Zapomněl, že o básnické tvorbě Al. Jiráska Časopis Českého Musea 1901 podal zprávy a že mezi studentstvem podnes kolují opisy jeho písní milostných i jiných, jež se v pěveckých kroužcích zpívají, a k nimž hudbu složili dr. J. Mayr, Kaván a Horák.

V Rakovníce vzklíčila u Wintra záliba k archivnímu studiu. Bohatý archiv lákal vnímavého mladého historika, plného touhy a nadšení, k seznání obsahu knih Rakovnických. Když po školské námaze a únavě bral do rukou první foliant, netušil asi, že tento okamžik rozhoduje o jeho životním povolání. Rozmanitý, pestrý rej starodávného života Rakovnického rozvířil se před zrakem čtoucího Wintra, rozptýlené drobty srůstaly v celek, v řadu rozličných *obrázků Rakovnických*, kde podkladem povídkového děje jsou výpisy a poznatky z archivního studia dávných dob města Rakovníka.

V uvedené autobiografii naznačuje Winter, jak se mu poštěstilo z Rakovníka dostati se r. 1884 do Prahy. Záliba v archivním badání vedla jej z archivu Rakovnického přímou cestou do archivu král. hlav. města Prahy, jenž ochotně byl mu přístupný vlídností nezapomenutelného archiváře prof. dr. Jos. Emlera a adjunkta prof. dr. Jar. Čelakovského.

Jsem tomu rád, že mám příležitost tiskem pověděti a jako doklad pro budoucnost uložiti vzpomínku na »školu« prof. dr. J. Emlera, na kterou při vřavě hlučnější reklamy se bohužel skoro nadobro zapomnělo. Městský archiv Pražský zásluhou Emlerovou a za přispění Jar. Čelakovského stal se sice neúředním, ale pravým seminářem vědeckého snažení mladých historiků z nové české university. Emlerův archiv byl skutečným střediskem, kde se sbíhaly a odkud se rozvětvovaly sítě všeho proudění v studiu historickém. Není teď historika českého z této doby, který by byl nepracoval v Emlerově archivu. Nešlo jen o zdokonalení v znalosti paleografie. Emler uměl vycítiti, kam míří snaha jednotlivcova, po cvičení těm, kdož se těšili jeho důvěře a byli pozváni do archivu, uložil zprvu práci takou a onakou, opisy, srovnávání, vyhledávání určitých dat, ale pak, když se osmělili a troufali si na práci samostatnější, snášel, co mohl, radil, povzbuzoval i káral, jako redaktor Časopisu Českého Musea hned uveřejňoval a jako sekretář Král. české společnosti nauk do přednášek tam uváděl a ve Věstníku otiskoval. A jak nám Emler otevíral nezkušeným výhled do odborné literatury, podával návod k studiu historickému! Jako v kaleidoskopu mihají se mi výjevy, postavy, vzpomínky, obrázky, jež se za dopoledne vystřídaly, kdy jsem sedával v sklepení archivním u okna vedle jeho stolku psacího a kdy mi bylo dopřáno osobně poznati autora již od začátku oblíbených Rakovnických obrázků. S úctou jsem hleděl na usměvavou tvář, dobrácké oči a lahodný, povzbuzující hlas, až najdu něco zajímavého, abych mu to oznámil, kdy by se mu hodilo. Opisoval jsem tenkráte varianty do Starých letopisů českých a živě si pamatuji, jak jsem první svůj výpisek archivní odevzdal Wintrovi; jednal o tom, jak byl na Pražském trhu podvodně prodán pes místo zajíce. Osobní vzpomínky vedly by dále k líčení, jakou jsem měl radost, když mne Winter, příchozího téhož roku 1884 na Pražskou universitu, vyzval, abych ho z archivu provázel, a když mne nezkušeného přátelským spůsobem, bez

povýšenosti, po Emlerovsku zasvěcoval do znalosti knih i lidí v Praze.

Universitních poměrů tehdejších dlužno si všimnouti v životopise Wintrově proto, aby se tu poznamenalo a snad vysvětlilo, proč podnes dr. Winter nepůsobí tam, kde mu právem příslušelo místo pro jakost i množství vědeckých prací jeho, jakými se málo který universitní i mimouniversitní historik může honositi, totiž na stolici kulturní historie na vysokém učení českém!

Obdobou k Rakovnickým obrázkům vznikaly při studiu v archivu města Prahy *obrázky Staropražské*. Také archiv Pražský na začátku poskytoval Wintrovi látku k povídkám historickým. Styk Wintrův s Emlerem, s Čelakovským v archivu a jejich pomocí s Tomkem, s Kalouskem, Rezkem a jinými, jejich doporučení do archivů Pražských ostatních uvedly neunavného sběratele zrnek kulturně historických k vážné práci vědecké. Vedle historických genrů mimoděk Wintrovi rostly z látky sbírané zdařilé mosaiky kulturně historické o jednotlivých dobách, událostech a zjevech. Roztříděná látka sama určovala výběr themat a vábila k dalšímu studiu. Hojnost látky nastřádané pravidelnou, denní prací nutkala k novým a novým statím, jež rychle docházely záliby u čtenářstva. Časopisy rády uveřejňovaly studie Wintrovy a brzy z roztroušených článků scelovaly se knihy, kde živel novellistický ustupuje rozkošným *obrázkům kulturně historickým*, znázorňujícím rozmanité stránky života staročeského, jak povaha sbírané látky postupem studia Wintrova určovala, napřed o Rakovníce, pak o městech Pražských a potom dalším vývojem o městech českých vůbec, hlavně ve stol. XV. a XVI. Srovnávací studium cizích děl kulturně historických uvádělo dále neúmorného pracovníka do soustavného badání s určitým již, ujasněným a ustáleným plánem životním, podati *kulturní obraz měst českých za věku XV. a XVI.* Při tom ovšem se Winter nevyhýbal ani ostatním stoletím ani jiným vrstvám obyvatelstva, když se mu příslušná látka nahromadila a uzrála ke zpracování. Tak vznikly záhy objemné Wintrovy knihy kulturně historické, kteréž mohly býti pro původní výsledky studia, tam uloženého, jakožto ukázky soustavného badání o kulturním vývoji českém s novou, vlastní methodou v oboru vědy historické u nás, podkladem k vyjednávání formalit k dosažení stolice universitní z oboru, jenž tenkráte všude, na př. v Německu, docházel na vysokých školách oprávněného zastoupení.

Historickou vědu zastupovali tenkráte na české universitě Tomek, Jireček, Kalousek, Emler, Goll, Rezek. Stařičký *Tomek* záhy vstoupil do výslužby. Konst. *Jireček*, učenec již tenkráte evropského jmena, dlouho v Praze nevydržel. Abych se od pravdy neodchýlil, neznaje podrobností, opakuji do slova z životopisu Jirečkova: [1]) »Měli jsme universitu, ale ne takovou, jakou jsme očekávali. Zdědila všecky špatné stránky prvotní společné uni-

[1]) Viz Osvětu 1904, str. 790, 792.

versity, zmítané bojem stran ... Na místě pilné literární a vědecké práce rozhostily se v universitních kruzích osobní spory a malicherné polemiky, s množstvím brošurek a článečků; tato polemická literatura jest vůbec specialitou Pražskou. Prof. Jireček sbírá Pražské polemiky, které v jeho knihovně tvoří oddíl: ‚Mirabilia Pragensia', se zvláštním pododdělením: ‚Deliciae philologorum Pragensium'. Brzy začal Jireček vyjednávati, jak by se dostal z Prahy ven. V Praze nezbývalo prof. Jirečkovi než uzavírati se před lidmi více než na východě a dbáti bezohledně jen o své plány a práce ... Pobyt Pražský dospěl ke konci zdánlivě neočekávanému. Ministerstvo vyučování povolilo Jirečkovi dovolenou na celé léto 1890 k archivním výzkumům v Italii a Dalmacii ... Dle úmluvy s ministerstvem odjel na jih. Situace se více napraviti nedala. Pražané neučinili nejmenšího kroku, aby svého krajana udrželi v Praze. Zdálo se, že spíše s netrpělivostí očekávají odchodu jeho.« — Prof. *Rezek* r. 1897 byl povolán do ministerstva vyučování jakožto ministerský rada a vzdav se povolání učitelského nastoupil známou pak dráhu ke křeslu ministerskému. Prof. *Emler* k žalosti nás všech zemřel dne 10. února 1899.

Řada universitních historiků povážlivě tedy prořidla. Zbyli z nedávného ještě plného obsazení stolic, stanovených pro českou universitu, jen profesor všeobecného dějepisu *Goll* a profesor historie české *Kalousek*. Ostatní stolice mimo všecko nadání a pouhou shodou nahodilých okolností tak záhy uprázdněné bylo nutno v době nejkratší obsaditi novými silami, representanty jednotlivých stolic; jak se to uskutečnilo, je známo každému pamětníku. To nesouvisí s mým článkem. Podotknu jen ještě, že původní Emlerova upřímná snaha získati Wintra (který ani nevěděl o této snaze Emlerově) k universitě české nevedla k cíli z příčin mně zcela neznámých; Winter pak sám, chtěje všecku svou práci věnovati určenému cíli životnímu, již vylíčenému, na poli kulturní historie měst českých, ve své skromnosti nemínil se nikdy a nikam a nikomu vnucovati. Pamatuji se dobře, jak jsem došel před svou habilitací k prof. Wintrovi. Vycházeje původně ze studia slavistiky, pracoval jsem v Gebauerově semináři slovanském první svoje začátky studia kulturně historického. Prof. Gebauer totiž nás upozorňoval na zrnka kulturně historická, roztroušená v památkách staročeských, a vybízel nejen k studiu forem řeči staročeské, nýbrž také obsahu po této stránce. Tak se u mne z neustálené ještě chuti a nálady k samostatné nějaké práci bezděky vynořily zárodky kulturně historického studia, jehož výsledky prof. Gebauer doporučil prof. Rezkovi do Sborníku Historického a jiné uveřejňoval prof. Emler v Čas. Č. Musea. I dal jsem se na studium historie místo původní filologie a literární historie. Osobní obcování s prof. Kalouskem účinkovalo na postup a formu dalších mých prací, na rozšíření mého rozhledu po příbuzné literatuře cizí. Pobyt na cizích universitách vydatně mi prospěl. Když pak jsem vydal již několik knih a

mezi nimi Dějiny kroje v zemích českých, ucházel jsem se k vyzvání a za souhlasu prof. Kalouska a Gebauera o docenturu všeobecné historie kulturní. Než jsem žádost podal, pokládal jsem za nutné svěřiti se s tím mistrovi Wintrovi; máli sám záměr podobný, že bych se připravoval na dráhu učitelskou pro střední školy. S trpkým úsměvem mávl Winter rukou a pronesl otevřeně: »Raději chci býti na gymnasiu v řadě předních profesorů, než na universitě posledním a odstrkovaným docentem.« Komise filosofické fakulty (Hostinský, Jireček, Kalousek) provedla formality habilitační a tak jsem byl jmenován docentem všeobecné kulturní historie se zřetelem k dějinám rakouským.

Co tu vylíčeno podle pravdy, chtěl jsem zachovati jako příspěvek k dějinám kulturně historického studia u nás a zároveň podati authentické vysvětlení poměru dr. Wintra ke mně; byl mi i nadále vzorem železné vytrvalosti a neúmorné píle, a já podnes k němu jakožto k mistrovi a zakladateli kulturně historického studia u nás vzhlížím s nelíčenou uctivostí a neobmezeným uznáním jeho zásluh. Nepřísluší mi tu zevrubně upozorniti na zajímavý zjev, jak se rozdělili čeští pracovníci na poli českých dějin kulturních o jednotlivé úkoly, přirozeným vývojem při postupu studia. Sedláček obral si za životní úkol vedle jiného sestrojiti obraz kulturních poměrů *sídel panských* (Hrady a zámky). Winter, rozumí se, kromě jiných prací (není možná práci stanoviti hranice přesné) stará se o kulturní vývoj *měst* českých s jejich hlavními činiteli (veřejný i soukromý život, církev, škola, řemesla, obchod). Kalousek svými publikacemi (srv. hlavně jeho objemné dva díly Selských řádů) buduje pevné bezpečné domácí základy k hospodářským dějinám. Já vedle povinnosti svého úřadu učitelského na universitě obíraje se přednáškami o všeobecné historii kulturní, soustavně rozdělenými v postup od starověku do nové doby, zvolil jsem si za svůj životní úkol studium *lidu českého*. To však jen mimochodem.

Od první své vědecké knihy Winter s rychlostí u nás neobvyklou stoupal k úspěchu knihy druhé, třetí a dalších. Tajemství těchto úspěchů spočívá v pravidelné denní práci, která každý den k hromadám materiálu kupí nové a nové přírůstky, z nichž řadí se k sobě obsahem nové a nové skupiny, obraz se sceluje, oživuje, když Winter nezahálí, nemaří čas nicotnými hříčkami, hledě si s plným uvědoměním denně životního úkolu práce a jen práce. Ký div, že sotva věří zraku překvapený posuzovatel, když Winter za dobu poměrně krátkou předloží opět nové, rozsáhlé dílo, ač mu času po všech povinnostech profesorských na střední škole zbude pramálo, tak že nejednou si přál, aby měl den padesát hodin.

Uznati dlužno, že úřady školní za kolik posledních let Wintrovi práci ulehčovaly, dávajíce mu liberálně dovolenou, buď celou, buď poloviční.

Obraz Wintrovy činnosti nebyl by úplný, kdy bych z vlastní zkušenosti a paměti nezaznamenal doplňkem ke všem posavadním

životopisům Wintrovým, že za jednatelství jeho *Historický Spolek* utěšeně vzkvétal a působil. To nebyly suché protokoly o schůzích, to nebyla ledabylá funkce jednatele, jenž by svolával za delší dobu formálně schůzi výborovou nebo členskou — bývala to takořka pojednání učená, jež Winter sestavoval jakožto obsah přednášek. Těšili jsme se všichni na přednes o jednatelské horlivé činnosti, se zájmem jsme sledovali, co se vykonalo a co se chystá, »starý pán« (vládní rada Tomek) jako předseda při těchto schůzích v místnosti archivu města Prahy spokojeně jen se usmíval, ruce si mnul a na důkaz spokojenosti jen hlavou pokyvoval.

Jaký obrat nastal v *I. třídě České akademie*, když se po churavém prof. dr. J. Durdíkovi ujal sekretářství dr. Winter, dosvědčí opět každý, kdo bývá ve schůzích přítomen. Winter tvoří tu hybné kolečko a hlavní pružinu celého úředního stroje. Vynikaje rozsáhlými osobními známostmi, znalostí lidí a povah jejich, řeší prakticky a rychle, kde se nahodí nesnáz nebo choulostivá otázka; předkládá I. třídě po zralé úvaze vždy hotový návrh a jest opravdu nepostrádatelnou duší I. třídy, kterou pomocí předsednictví řídí a vede k všeobecnému spokojení všech lidí dobré vůle. A že Winter první má dobrou vůli, dosvědčíme všichni, kdož posloucháme skoro v každé schůzi, jak si vede nestranně, bez osobní příchuti, bez nejmenšího stínu jakéhokoliv nadržování, přesně podle stanov, podle vědomí a svědomí. Ježto se o této tiché, charakterní činnosti Wintrově nic neví, nic se nepíše a budoucnu až na uschované, pečlivě propracované jeho protokoly a záznamy v registratuře České akademie nic se veřejně nezachová, pokládal jsem za svou povinnost také o této nehlučné, ale záslužné činnosti aspoň krátce se zmíniti.

Do třetice všeho dobrého. Ve sboru *Matice České* při Museu království českého zasedá Winter již delší dobu. Každé schůze se účastní, zasahuje s úspěchem do rozhovoru, kdy jde o vážné podniky, kdy se jedná o otázce nakladatelské i finanční. Zastává se horlivě zájmů Matice České, nevzpírá se převzíti členství pracovních komisí, referuje, seznamuje ve veřejnosti s účelem a významem Matice České, jež většinu jeho spisů k užitku členstva Matice České vydala buď zcela svým nákladem, nebo s dohodnutím s Král. českou společností nauk nebo s Českou akademií.

Vzpomínám dále, jak činně působí Winter jakožto člen redakce *Zvonu* od začátku. Přispívá nejen původními delšími pracemi, pravými skvosty, do každého ročníku, nýbrž i v každém čísle okoření konec obsahu drobty z archivních výpisků, vážnými, laškovnými, nezřídka časové důležitosti. I když není podepsán, dovtípíme se podle rázovitého slohu a břitkého vtipu, že také ob čas nabrousí si pero účelně a omočí do inkoustu sžíravého v podařených ukázkách nemilosrdné polemiky a zdravé satiry.

Nesmí se také zapomenouti na obětavost Wintrovu při *přednáškách veřejných*, jednak ve spolcích literárních, odborných, v museích, jednak k dobročinným účelům. Historický klub a Spolek pro podporování chudých filosofů čítají po této stránce Wintra

ku prvním svým podporovatelům. Wintrovy přednášky, poučné i zábavné, lákaly Pražské obecenstvo po řadu let a neúnavnou obětavostí ochotného a oblíbeného řečníka plnily zvláště pokladnu na podporu chudých filosofů. I na to se již zapomíná....

Nezazlíme pochopitelné zvědavosti, která muže, proslulé mimo jiné činností literární, ráda vidí jaksi v nedbalkách, v županu. Winter žije v domácnosti své u šťastného krbu rodinného život klidný, bez lesku a nádhery, bez přepychu v kroji a stroji, bez zbytečných společností a jalového maření času. Práce, zase práce a jen práce! Něžná, vzdělaná choť stará se s úzkostlivou přesností o něho a v prázdných chvilkách, kdy ustane péče o domácnost, pomáhá, vypisuje, srovnává — začež »své ženě a pomocnici Marii« i knihu o krojích věnoval. Když mu oko i ruka zemdlí v archivu nad folianty, když dokončí schůzi večerní, vychází unaven, a tu, jak od počátku znám jeho způsob života, čekává na umluveném místě věrná družka života, provází ho na nezbytné procházce denní, rozplašuje chmury a rozčilení, a na místě Wintra učence i umělce s potěšením vidíme šťastného, spokojeného otce rodiny a oddaného manžela se zlatým srdcem, jenž okřívá závidění hodným kouzlem blaženého života rodinného...

O. Theer ve svém rozboru umělecké činnosti Wintrovy ptá se jistě jmenem jiných, podobně smýšlejících: Věděl bych rád, co se děje v jeho nitru, když bloudí někdy Prahou. Žije při takových procházkách vůbec v naší době? Vidí kolem sebe elektrické světlo, osvětlené výklady, železné mosty? Kdo ví? Snad mu to vše mizí s očí, příliš navyklých na Prahu jinou, tu, jejíž život jest úryvkovitě zaznamenán v archivech starých, dnes čtyři či pět století, v těch trouchnivějících papírech, z nichž dávné tragedie a komedie vyčarovati určil si za cíl svého života. — Odpovídáme, že tomu tak není. Winter, výborný znalec starodávného života, nezavírá očí před životem přítomným, před jeho pokroky a potřebami. Stačí zaslechnouti vtipný hovor i případnou kritiku všech poměrů současných, když v neděli odpoledne vychází na procházku s družinou svých přátel, s Al. Jiráskem, s dv. radou prof. dr. J. Stupeckým, s prof. dr. J. Thomayerem, s K. V. Raisem a s jinými. Stačí zasednouti vedle stolu, kde zasedá společnost historiků podle nedávného křtu — »musejních« (scházívala se dříve v Celetné ulici »u Koláře,« nyní v nádraží Františka Josefa, vždy v sobotu). Tu nesedí Winter starožitník, nýbrž našinec moderní, plýtvá roztomilostí, koho má rád a komu věří, pobaví i novými a nejnovějšími rozprávkami, překvapí novinkami ze světa uměleckého i literárního, srší vtipem, kdo ho zaslouží, a břitkým rapírem bezohlednou ranou odhalí ubohé slabiny nemilosrdně každé velkopanskosti, přetvářce, nadutosti a zpupnosti, třeba se rouškou moderní tak zvané vědeckosti halila. To by nikdo dr. Wintra, se zrakem zdánlivě jen obráceným do minulosti, nepoznal...

Z příčin tuto naznačených stal se také dr. Winter miláčkem společnosti vládního rady W. W. Tomka, která se scházívala po prázdninách a v zimě v Měšťanské Besedě, v letním období na

Žofíně. Dostalo se mi cti účastniti se přátelských besed toho důvěrného kroužku, k nimž zasedali pravidelně vedle staříčkého, vždy svěžího společníka Tomka Jar. Celakovský, Al. Jirásek, Jos. Kalousek, Fr. Kott, V. E. Mourek, V. J. Nováček, Z. Winter. Nebylo našemu předsedovi Tomkovi tuze po chuti a vázl povážlivě hovor i nálada, když náhodou přisedl člověk, jenž nebyl zasvěcen do způsobu zábavy a neznal všech pravidelností a jako zákonem ustálených zvyklostí Tomkových. Patřil jsem mezi »devítníky,« jak nás Tomek žertem nazval, kteří po deváté hodině pospíchali na lůžko, aby zase časně ku práci sobě přivstali. Winter mnoho neřečnil a jinému v hovoru nepřekážel, ale co pověděl, kdy šlo o vážnou věc, mělo váhu a dvě tři slova stačila, aby rozesmála všecky a nejvíce ovšem potěšila našeho Nestora, jenž tu kolikráte opakoval zásadu, že po práci, po učenosti má následovati společnost, družná zábava a že to svědčí zdraví, když se po dobré večeři při pravé chmelovině, dovršené pak skleničkou »doušku na podušku,« člověk duševně zaměstnaný po celý den večer zasměje v kruhu těch, kterým důvěřuje, přátelsky otevřeně si popovídá. Večírky tyto jistě nám všem zůstanou v milé paměti, jmenovitě pak, jak milý společník byl Winter, jak zaplašil zamlklost, vždy uhodil na pravý ton, vhodný do přítomné chvíle a látky. Jen namátkou vzpomínám, jak na př. Tomkovi žertovně dokazoval, že přese všechnu konservativnost neopovrhuje výtěžky doby moderní, když je uzná za praktické. Opatřil si náš předseda, řídě se praktickou potřebou, gumové přezůvky, kaloše, aby se v slotě a v dešti nenastudil. Neuměl si je hned obouvati, a tu jsme s Wintrem vzpomínali, jak vždy ochotný sekretář I. třídy České akademie podával k této moderní vymoženosti návod a pomoc. Sám Tomek líbezně se tomu usmíval. Jiná zábava byla, když Tomek projevoval svým bodrým spůsobem nesouhlas se slohem některých nynějších spisovatelů; protivila se mu na př. slova: uplatniti, prostředí, stylovost, zamlouvá se ve smyslu, líbí se (zamluviti prý si možno u kupce něco napřed, říkával) a pod. Při této družné zábavě Winter po každé se osvědčil milým společníkem a bystrým pozorovatelem povah lidských.

Šedesátka si pospíšila a vyrušila na krátko Wintra z práce, ale my, kteří Wintra od let známe a s ním se stýkáme, nijak to nepozorujeme. Tak nevypadá šedesátník! Winter i se svou šedesátkou, která leckomu již poněkud působí nesnáze, zemdlívá jeho ruku spisovatelskou a řadí jej mezi »staré pány,« Winter se životním dílem již vykonaným a dále pilně pokračujícím podle plánu od začátku pevně stanoveného a přesně dodržovaného může býti vzorem leckterému unylému krasořečníkovi mladšímu, mladému »vědci« nervósně podrážděnému, předčasně zbytečně ustaralému a unavenému tím, že se pro samé opravné záměry, kritiky a polemiky nedostal ještě k nějaké veliké, vážné, samostatné a jednotné vlastní práci. Šedesátník Winter, pokračující důsledně a souvisle podle rozvrhu práce, jak si jej stanovil v první své vědecké knize, září jako vzor mnohým mladším snaživcům, kteří

tuze dlouho, když již čtyřicítka kvapem se blíží, marně ještě hledají, přeskakují úryvkovitě přes řadu století, kde by se jen mohli zachytiti prací třeba naprosto různorodou a vzájemně od sebe docela odlišnou. Uplynulá leta se již nenavrátí, zmařený čas se nenahradí a co kdo nevykonal dopoledne, po poledni už nedohoní. Místo podobného neustáleného těkání a trhání pásma dějinného i paběrkování klásků zbylých po sklizni na poli historie české od soustavných pěstitelů českého dějepisu, jak se paběrková práce podobná v posledních letech příliš nápadně u nás ujímá, — od začátku, kdy Winter vzal péro do ruky, ví, kam spěje, a dospěl tam, kam cíl sobě sám bez cizí rady a napodobení cizích hesel stanovil, i pokračuje šedesátník Winter s plnou chutí a radostí dále podle rozvrhu před lety a lety stanoveného.

Není dost upřímnosti u nás při posuzování práce, konané v oboru historie české. Literární historik i bibliograf, sestavující přehled vykonané práce v oboru dějin českých v době nynější, podiví se, jak česká literatura historická přese všechnu samochválu a vzájemné podkuřování i »kriticismus« pokulhává za soudobou literaturou německou v oboru historie české. Smutná pravda! Ohledy, obavy, závazky nedovolují mnohému tak otevřeně promluviti, jak by neutěšený stav věci zasluhoval. Jen s pravdou ven! Jde totiž o soustavnost v této práci, jak ji provádí Winter od začátku s jasným, uvědomělým cílem a pevným krokem. Vhodně napsal dr. J. Volf v posudku Bachmannova soustavného díla německého o české historii, postupujícího přesně podle určeného plánu:

Zatím co se u nás řeší často nedůležité dějiny kratších a ne vždy významných period z české minulosti, zatím co se vyčerpávají zbůhdarma síly ne vždy plodnou polemikou o detail, zatím co se maří čas a síla thematy cizími, třeba s modními hesly, — píše nám ve velikém stylu dějiny naše sympathický Francouz Arnošt *Denis*, ale také píše s vytrvalostí bezpříkladnou německy celkové dějiny umění *Neuwirth*, kořistí při tom z nejvzácnějších zjevů umělecké tvorby u nás, se svého stanoviska vykládaje původ jejich, — píše německy se stejného hlediska celkové sociální dějiny české *J. Lippert*, — píše s rozsáhlým rozhledem dějiny a statistiku národnosti české a německé německy *Rauchberg* rovněž s hlediska svého, — píše soustavně celkové dějiny české s použitím všech výtěžků moderních *Bachmann!*... Nepobízejí všecka tato fakta nepopíratelná k vážným úvahám o úkolech historické práce u nás?! Místo polemik a kritik neb aspoň vedle nich, kde jsou nezbytné, čeká nás stále ještě hromada práce posud nehotové, positivní, jakou třeba s hlediska nám nepříznivého honosí se naši soupeři! Nebyly by nejlepší odpovědí na Bachmannovy dějiny samostatné dějiny Čech? Neboť »hoře historii toho národu, který výkladu svého vlastního a předků svých života u cizinců se domáhá a z rukou jejich očekává,« napsal skoro jako věštbu a výstrahu slavný Šafařík!

A právě tu kotví Wintrova zásluha. K celkovým zpracováním dějin českých s různých hledisk v době nové (*Kalousek*, České státní právo — *Čelakovský*, České právní dějiny — *Lehner*, Dějiny umění — *Jar. Vlček*, Dějiny české literatury) druží se vylíčenou soustavností své práce Winter. Jako čilý moloděc, třeba na výši šedesátky, zahanbuje svou pružností duševní a svěžestí nijak lety neochabující, k níž se druží bezpříkladná pracovitost a vzorné soustředění všech sil, když jde o tuhou, neodbytnou práci za určitým, jasným cílem. Zajděte každý den do Pražského městského archivu a uvidíte, že tam Winter sedí pohřížen, nemaje smyslu pro vše, co se kolem děje, do knih městských, jako sedával před 23 lety. Šedesátka nešedesátka! Nic se nezměnilo v živobytí Wintrovu, řekl bych, jako v Tomkovu živobytí. Winter trochu se zachmuřil, zabručel, proč ho vytrhují gratulanti — a již zase zapomněl, robotí, studuje, píše.

II.

Bývá zvykem, podati při jubilejní příležitosti pokud možná úplný seznam jubilantových prací, časopiseckých článků i knih samostatných. U Wintra je to hrubě nemožno. Pokusím se sestaviti přehled knih novellistických i vědeckých, ale od výčtu podrobného článků všech upouštím. Vezměte do ruky od let osmdesátých časopisy české denní, týdenní, měsíční, Pražské i vážnější ostatní, také moravské, kalendáře, příležitostné spisy slavnostní atd. — všude: Zikmund Winter. Z článků těchto Winter sám uvil jednotlivé kytice, sbírky, ale všech nevyčerpal a myslím, že jistě sám nemá rozhledu, kam a co všude napsal, ať v oboru novelly historické, nebo na poli vědecké práce o kulturní historii české.

První sbírka Wintrova má název: *Starobylé obrázky z Rakovnicka*, v Praze, 1886. Věnována dr. Jos. Stupeckému, »svému z mládí nejranějšího příteli vždy věrnému.« Obsahuje výběr novellistických črt, historických obrázků z prvního stadia činnosti Wintrovy, založených na pramenech Rakovnického archivu: Člověk zmařený, Bitva v Hodyni, Příšera, Osudné slovo, Nezbedný bakalář.

Obsahem jest příbuzná sbírka další: *Rakovnické obrázky*, řada druhá, v Praze, 1888. Věnováno Jos. Manschingerovi, c. k. okr. hejtmanu Rakovnickému. Winter seřadil tu z časopiseckých článků v celek tyto obrázky: Z rodinné kroniky, Jiří z Kozlan, odpovědník a škůdce zemský, O život, Pod svícnem, Rakovnický primator, Žena, Démon ctižádostivý.

Člověk zmařený, Starobylý obrázek z Rakovnicka, 2. vydání, (Urbánkova ústřední knihovna pro českou mládež, č. 7.), v Praze, 1888, založen jest rovněž na zdroji stejném, z Rakovnického archivu. Spisovatel pokusil se tu se zdarem použiti studia archivního k povídce historické, určené pro mládež.

Řadu historických povídek z tohoto prvního období Wintrovy činnosti uzavírají: *Dva obrázky Rakovnické*, kulturně historické novelly, v Praze, 1891. Věnováno sl. radě a vší obci král. města Rakovníka. Obsahují práce, původně uveřejněné v Osvětě: Kdo s koho? Do zeleného pokoje.

Přechod z Rakovníka do Prahy spůsobil hned v prvních letech změnu ve směru činnosti Wintrovy. Rakovnický archiv zaměňuje s Pražským archivem a Rakovnické obrázky ustupují Pražským obrázkům. Živel novellistický střídá se s kresbami kulturně historickými, laškovnými i vážnými. Hned první knihy z tohoto druhého období podávají ukázky obojího, povídky i studie kulturně historické.

První kniha opět představuje soubor ukázek, jak přechází Winter k nové látce a jak rychle rozšiřuje svůj obzor i dále z měst Pražských na městský stav staročeský vůbec: *Pražské obrázky*. Historické kresby a novelly. S 10 illustracemi Mikuláše Aleše, v Praze, 1892. Připsáno Aloisovi Jiráskovi. Přibral do knihy, vkusně vypravené, roztomilé obrázky: Judith zlé paměti, V šermířské škole, Vlaský král a česká švadlí, Na rybím trhu v Praze, Pro tu lásku, Umělec z vinice, Mluvte česky!, Francouzská královna v Pražské šatlavě, Polský Don Juan, V soukromé škole, Týnský pan farář, Ve vinárně, O veliké noci v staré Praze (Jidáš, Židovské koláče), Šimon Proxenus, V těžké bouři.

Brzy po této knize vydal historické obrázky *Ze staré Prahy*, v Praze, 1894. Připsáno Antonínu Truhlářovi. Vybral z časopiseckých článků opět střídavě rozmanité kresby historické: Kámen filosofský, V kolleji Rečkově, Malý Faust, Poctivý Jidáš, Boj o pivo pivem, Nezdárná disputace, Z tiché domácnosti, Psi ve Psářích, Nepřátelský vpád, Židé podporují jesuity, Umělec, literát a profesor, Dlouhý muž, Po bitvě na Bílých Horách, Z okolí Pražského. Věnování prof. Antonínovi Truhlářovi není pouhým aktem zdvořilosti. Winter upřímně se přiznává ve všech úvodech svých děl, jak mu byl Ant. Truhlář rádcem a pomocníkem při studiu, opravoval, bděl nad dílem s péčí více než přátelskou, zlepšoval, doplňoval. Hluboké vědomosti Truhlářovy a jeho tichá práce posloužila, jak znova Winter připomíná, jiným mnohým ve vědeckém snažení, bez hluku, bez honosivosti a řevnivosti, a zvláště Winter si to libuje a děkuje: »Zaplať mu to Pán Bůh zdravím!« — »Staniž se,« volají všichni, kdo rovněž jako i já jsou díky zavázáni Ant. Truhlářovi za obětavost a ochotu, když jde o účinnou radu a pomoc při vědecké práci.

Staropražské novelly z XVI. a XVII. věku, v Praze vydané, provází Winter věnováním, z něhož seznáváme jeho přátelskou družinu: »Přátely Jiráska, Sládka, Stupeckého, Thomayera a Vrchlického, jimž tuto knížku po staročeském spůsobě připisuji všem společně i každému zvlášť, prosím, aby přijali z mála za vděk.« Sbírka obsahuje: Kterak se mínil pan bakalář oženiti, Bál na Malém rynečku, Břetislav a Jitka, V konsistoři pod obojí přijímajících, Pro čest řemesla, Pan otec Tomáš Soběslavský.

Winter novellista dělí se o uznání s Wintrem kulturním historikem v další sbírce: ***Staré listy***, historické novelly a studie, v Praze, 1902. Věnováno »Heydukovi, pěvci od Otavy krivy.« Zařadil tu Winter povídky i studie: Krátký jeho svět, Pražského života kus, povídka; Proti pánům, obrázek Pražský z r. 1608, povídka; V kupeckém Týně, studie; Doktoři a lékaři naši v XVI. věku, studie; Strach o Karmel, z pamětí českobratrských, studie. Hlásí se tu již Winter z období třetího svojí tvorby, kdy po Pražských obrázcích vybírá si látku z kulturních dějin českých vůbec, zvláště z kulturních poměrů měst staročeských.

(Pokračování.

Chůva.

I namítala paní skoro plaše:
»Je útlounké a slabé dítě naše,
je opatrnost nade všechno nutna,
a pak — mně zdáš se býti příliš smutna.« —
»To přejde jistě, milostivá paní,
mně život skýtal málo pro zasmání,
jsem sirotek, jsem bez domova, chuda,
váš dům, toť moje první pevná půda.« —
»Však budešli mít ráda malé děcko?
co svěřím ti, toť poklad můj, mé všecko!« —
»Mám ráda dítky, — vždyť Pán Ježíš kdysi
též láskou k dětem zjasnil božské rysy,
když volal je a na lokty bral jemně,
řka: Nechte maličkých přijíti ke mně.« —
»Nuž, přijímám tě tedy,« paní děla,
vděk, dobrota jí v oku zahořela.

Šlo děvče s paní ku postýlce dětské,
kde pod závojem tkaně umělecké
tvor maličký a spanilý dlel v spánku:
tvář bílá, zabarvena do červánku,
řas hedbáv zlatý clonil hvězdy oka,
dech vanul pokojně a ze hluboka.
Jak na krásné a svaté Jezulátko
se dívka dívala, jíž bylo sladko
a oslněna bleskem nevinnosti
je vzala v náruč, v němé skroušenosti,
i dojata i zaplavena citem,
až slza skanula s duhovým kmitem.
»Proč pláčeš, Háto?« řekla vlídně paní. —
»Mně zdá se býti v chrámě, za svítání,
když Gloria k nám andělská dí mluva,«
tak v zanícení zašeptala chůva.

A od těch chvil jí nový život nastal,
sám osud si s ní dováděl, ji laskal,
že zapomněla na křivdu a výtku,
ráj rozkvetl jí v lásce k tomu dítku,
jen pro ně žila vroucím srdce tlukem,
v ráz okouzlena hlásku čarozvukem
a pomatena blahem štkala skrytě,
když zasmálo se na ni krásné dítě.
Ach, bylo zvláštní! Nevýslovnou něhu
čtla v pelu tvářiček a v čílka sněhu
a ve rtů poupěti a vlásků chmýří.
Ples velký v srdci chůvy denně víří,
když hebká ručka na šíj se jí klade,
a bylo jí, jak v první lásce mladé,
když sladké děťátko ji políbilo,
tvář vzplanula jí, srdce prudce bilo.
Zrak dítěte pak velikým byl divem,
snad ze hry s anděly, jich zpěvu vlivem
se stal ten zrak tak hluboký a svatý,
hned s duše byly všechny stíny sňaty,
když nahledla tam chůva milující,
jíž zdálo se o hvězdě kolující,
o tajeplné záři, jež k ní splývá,
a Pánbůh sám že z něho k ní se dívá . . .

Tak žila Háta, jako u vidění.
Máť dítěte v ní měla zalíbení
a s důvěrou jí svěřovala dceru
v dne zlaté záplavě i v nočním šeru,
jsouc chora poněkud, jí vděčna byla,
že o starosti se s ní rozdělila.

Byl velký svátek — dítko řeklo: »Mama«
a zasmálo se k tomu očičkama;
s tou novinou jde chůva ke své paní,
a ta zas k otci v odpoledním spaní.

A jindy zas šla parkem s dítkem chůva,
kos v korunách pěl a na větvi žluva,
svit sluneční tam, Hátě ku potěše,
tkal zlatou přízi na kočárku střeše,
dech vánku hrál si s hebkým dítka vláskem,
ples jara vířil tisícerým hláskem.
A skvostné jaro v srdci chůvy kvetlo,
cit zpíval tam a lásky hřálo světlo, —
vždyť kochala se v nejjarnějším zjevu,
jenž k nejsladšímu rozněcuje zpěvu,
že sama kvetla, aniž tuchy měla,
a mladší byla, — roztomilá celá.

A najednou, tak jak když s nebe spadne,
byl nápadník tu mladé chůvy vnadné,
byl okouzlen tou něhou ku dítěti,
když vidíval je spolu dováděti,
buď mezi stromy, nebo na trávníku,
sám neviděn, zaujat v okamžiku.
List politický v kapsu vsunut záhy,
pán za chůvou šel . . . To přec nemá váhy,
že chůvou byla jen! což za to může
kdo na světě, kdy láska raní muže?
I přinesl pan Krátký cukrovinky,
a přísahal, žeť blázen do Slávinky,
že okřívá, když z daleka ji vidí, —
vždyť děcko to je nejkrásnější z lidí!

A nadšeně s ním souhlasila Háta, —
ba, neznat jí, toť pro každého ztráta!
Pak vyprávěla Slávinčině matce,
jak k děťátku pan Krátký mluvil sladce,
dal cukrovinky, rozplýval se chválou, —
než — paní mlčí, s vráskou nenadálou,
jak kdy by vzdušný zámek kýs se bořil.
»Ty nevíš, Háto, které z vás se dvořil?« —
»Že mně ne, milostivá, tím jsem jista,«
a v oku chůvy září duše čistá.

Dni míjely, pan Krátký planul žárně,
kvet, dary nosil, prosil — všechno marně;
zrak rozevřela v nelíčeném žasu —
tam vášeň neznáma, ach — škoda času!
»Mám Slávinku jen ráda,« děla v snění,
»a pro jiného v srdci místa není!«
Ba, v skutku, nelze lásky vynutiti,
jen vyvolencům pučí toto kvítí.

Host ponurý kdys procházel se krajem,
jas vypuzen byl tmou, had syčel rájem,
dům po střechu až ticho zaplavilo
a srdce všech v něm polekaně bilo,
pán chodil němý, paní omdlévala.
»Slávinka stůně,« zvěst ta srdce rvala,
jen chůva bděla, oči pláčem rudé,
ač hrůzou bez sebe, přec byla všude
vždy, pečujíc, by správně na vteřinu
svou dítko obdrželo medicinu.

Den nastal rozhodný. Děl lékař vážně:
»Dnes obzvlášť po celou noc, prosím snažně,
bdít račte u dítka — ač za tu péči
zde kyne trpký vděk — jen nebezpečí . . .«

Když lékař odešel, máť roztoužena
po blahu dcery, »já zůstanu!« stená —
však síla u konce, jen mdloba zbývá,
a prosta naděje se k lůžku dívá.
Tu Háta zvedla se. »Ó milostpaní,
což nejsem tady já?« zvolala v štkaní. —
»Ne, Hátičko, vždyť nebezpečí hrozí,
tys mladá — ó jak báli by se mnozí!« —
»Co život můj, když o život jde její!
vše za ni dám, krev krůpěj po krůpěji.
Pan doktor děl, že lépe bude zase,
a znělo tolik naděje v tom hlase!
Spat jděte, moje milostivá paní,
já budu u Slávinky do svítání.«
A byla. Hodina tak za hodinou
jí zvolna, těžce do věčnosti plynou.

Noc, černý pták, již za hor okraj letí,
dech tajíc Háta vzhlíží ku dítěti,
jež klidně dřímá v bělorůžné kráse,
teď oči otvírá a usmívá se,
rtů poupě špulí ku líbezné mluvě,
a obě ručky pozdvihuje k chůvě . . .
Ples nevýslovný v srdci dívky hoří,
jsou němí rtové, žhaví tak a choří,
jen duše Háty zpívá, zpívá Bohu:
»Jak velký dar! co zaň Ti dáti mohu?
můj život vezmi, líbíli se Tobě!
Cos sladkého mi chystal, ku ozdobě
dnů Slávinčiných urči v svaté vůli,
dík, díky za vše přijmi, zahynuli!«

Když lékař do pokoje vešel ráno
a slavně potvrdil: »Zlo překonáno,«
hled jeden na chůvu, pomlčka malá —
»Žel, téže nemoci se lupem stala . . .
Toť oběť spanilá,« děl dále vřele,
»jsou vzácny takové, jak perly skvělé,
snad — možná — podlehne . . . jeť vysílena,
však, krásně! pravá vždy tak jedná žena;
i jestli odolá to tělo mladé,
čin její pro vždy v skráň jí vavřín klade,
když na ni pohlednu, hrud lítost svírá,
však v srdci hřeje mne zas v lidstvo víra!« . . .

Irma Geisslová.

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Třetí svazek »Knih moravských autorů« obsahuje *Kresby* E. Sokola (nákl. Revue Moravsko-slezské v Mor. Ostravě, str. 168). Sbírka, kterou autor vyznačuje slovy »z cest k novým obzorům,« zahrnuje osm drobných obrázků nestejné jakosti i ceny. Polovina připadá kresbám cestopisným. Toho rázu je črta Na Ďumbir, O lásce vody se zemí, kdež se líčí výlet do Alp, Bledské sny a Letní dolce far niente, vzpomínky z pobytu v Pustevních na Radhošti. Sokol je dobrý krajinář, umí se dívat a dovede pěkně pověděti, co cítí. A o nic jiného, než o vystižení dojmu, který má býti také u čtoucího vzbuzen, nejde v takovýchto kresbách, čerpaných ze známých míst, s kterými nás již i jiní seznámili. Jenom v posledním obrázku bychom si přáli méně subjektivismu, lzeli totiž subjektivismem zváti jakési zálibné zahrávání s vlastní osobou. — Ostatní čtyři črty mají rozběh povídkový. Společnou známkou jejich jest touha po čemsi novém, původním. Touha ta sama o sobě jistě zasluhuje chvály, nesmí se však dráti stůj co stůj na oči, sice by se nám znechutila. Neboť ne snaha, třeba sebe lepší, zajišťuje v umění úspěch, nýbrž pouze její výsledek; nějaké »tamen est laudanda voluntas« zde nikterak neplatí. Sokolovy novellistické práce volí si za předmět jakési chorobně podrážděné postavy. Tu jest to umělec, pochybující o své tvůrčí mohoucnosti, tam literát, utápějící se v přívalu všednosti, tam rozhýčkaná vdova krasavice, která pro náhlou (a dost pravděnepodobnou) smrt dítěte rázem se odvrací od dosavadní přísné ctnosti a jde hřešit v samém sousedství ještě téměř nevychladlé mrtvoly dcerčiny. Látky tyto, zejmena poslední z nich, jsou obratně, působivě zpracovány, ale místy nechybí mnoho, že bychom je nazvali — nechceme tím slovem autorovi nijak ublížiti — honbou za sensací. V syté a správné dikci Sokolově napadne nám leckde nepřirozená strojenost, která snad vznikla ze snahy, aby věty nabyly rytmického spádu.

F. J. Čečetka, známý dramatem »Adamitou,« vydal »starosvětské obrázky,« nazvané *Oběti lásky* (nákl. Leschingrovým, str. 213). Čteme první práci, položenou zde pod názvem »Krásné hříšnice,« s podivem pohlížíme znova na titulní list i nahlédáme do obsahu, čteme zase dále a přesvědčujeme se, že jest tu pod změněným názvem umístěna Čečetkova knížka vydaná r. 1905 u Hoblíka v Poděbradech o názvu: *Trest*, historie lásky ze XVII. věku. O podivuhodné metamorfose této povídky, o níž jsme referovali v Osvětě r. 1905 na str. 1030, není zde nikde ani nejmenší zmínky. — Tři drobné črty, jež jsou tu k staré práci nově přidány, ukazují, že autor dosti obratně odpozoroval na Beneši Třebízském, na Braunovi, zejmena však na Z. Wintrovi archaistický ráz zevní formy, ale že také ulpěl jenom na formě, nemaje síly, aby pronikl ducha zvolené doby. Právě jeho vzor — Z. Winter ukazuje, jak to mistr umělec dovede také v obrázku sebe stručnějším. Že Čečetka neteše postav plastických,

že bud kreslí šablonovitě, nebo skresluje, vytkli jsme již na místě svrchu uvedeném; zde z toho činí výminku jen črta Mládí, ale v ní na zevrubnější charakteristiku ani nebylo místa.

Botanickou pohádkou vrátil se František Herites jaksi k staré lásce své, jejímž projevem před lety byla půvabná kniha Z mého herbáře. Láska k přírodě a především k sličnému, jímavému rouchu jejímu, květeně, jest tu táž, která si nás podrobovala v dílku z mladých let autorových; že však způsob jejího projevu není stejně působivý, tomu se jistě nelze diviti. Tam, kde kdysi ozýval se jenom vroucí cit, hovoří nyní i hloubavý rozum a přidává hořké krůpěje svých úvah do poháru dřívějšího nadšení. A tak už sám název Botanická pohádka, jak se nám zdá, nepřiléhá dosti k tomu, co tu autor podává, nevystihuje zcela přesně obsahu knížky. Avšak to je také v pravdě věc vedlejší, a bylo by pošetilé podle nahodilého názvu posuzovati knihu, tak jako snad podle jmena souditi o člověku. Knížka Heritesova v prvé části podává několik obrázků z rozsáhlého hospodářství přírody, oslavuje příchod jara, pozdravuje kvetoucí třešně (nedopatřením praví se na str. 15: »Metalo obilí již do *klasů* . . . A přišla doba kvetoucích třešní . . .«), líčí senoseč, zhoubu rostlinstva tu vedrem, tu krupobitím, tu člověkem, zejmena Pražáky, kteří jsou postrachem vší bylině, která rozkvete v obvodu jejich výletů. — Druhá část zabíhá črtou Záblesky života na zemi na pole theorií o původu ústrojenstva na zemi, podává rozkošnou, půvabnou pohádku v Květomluvě a v črtě Na vodách a bažinách, líčí skon lesa v rámci povídkovém a zavírá roční koloběh přírodního života obrazem spánku květeny. Ve formě autorově zaráží nás množství nesprávností a chyb velmi rušivých.

Jako v dřívějších svých pracích prosaických, v Emancipované a v Petru a Pavlu, tak i v *Hořkém románu* (str. 209, nákl. Nakl. družstva Máje) Karel Leger vybral si látku z našeho venkovského města. Není to nijak vábný obraz, co nám tu ve svém Komárově líčí. Porušenost na všech stranách, povrchnost a ledabylost v příčinách národní kázně, neupřímnost a neopravdovost v zásadách mravních, politických i hospodářských, malicherné škorpení strannické ze sobeckých důvodů soukromých, vykřikování hesel na oko pěkných, od nichž však tím ostřeji se odrážejí činy právě opačné — toť malý soubor zjevů, jimiž autor charakterisuje své dějiště. V takových kalných vodách snadno lze loviti tomu, kdo vychováním nebo lehkomyslností názorů má sklon k nepoctivosti. Takovým člověkem je hrdina Legrova románu Emil Josek, o němž jeho otec, třídící lidi na šťastné a nešťastné, soudí, že je sice darebák, ale šťastný člověk. Emil, ustanoven jsa úředníkem v městské spořitelně, záhy se stane hrdinou Komárovské společnosti. Nejpřednější občané se k němu tisknou a dávají se od něho hostiti, on také v peněžním ústavě městském způsobí obraty, které hoví osobním choutkám jeho. Katastrofa, defraudace a útěk do Ameriky jsou důsledky, kterých z Emilova jednání neodvratně čekáme. V této motivaci ne nové a literárně již s dostatek využité, přece však stále působivé, jest těžiště románu, v ní vyvrcholuje také autorova satira, stíhající zbahnělé poměry malo-

městské. Leger zobrazuje svého hrdinu stručně a sytě, zachycuje a obratně spojuje hlavní složky jeho povahy. Účinnost jeho postavy se sesiluje jednak parallelní figurkou požívavé, záletné sestry jeho Emilie, jednak kontrastem, který k němu tvoří bratr Evžen, sešlé individuum, jemuž poctivost a altruismus jest závažím, táhnoucím ho k bídnému konci. Kontrastem k Emilovi jest však též mladý advokát Kalvoda, naivní syn venkova, který uvázne v sítích prohnané kokety Emilie. Muž charakterní a pokrokový, ale slabý stane se obětí své ženy a jejího bratra a záhy odchází s pozemského jeviště. Román tedy vyznívá dosti podivnou morálkou; přiznávát se životní úspěch odvážným darebům, brutální síla (netoliko Joskova, ale též židovského fabrikanta Štajnera, drobné figurky episodní) staví se nad mravní ušlechtilost a poctivou práci. Ale tak bývá ve skutečnosti. Život se neptá po theoriích, a právo i pravdu mívá, kdo zvítězil. — Vypravování Legrovo má hbitý spád a neprodlévá na podrobnostech; některým partiím by bylo prospělo zevrubnější propracování.

Nové ovzduší a novou látku obral si k působivé povídce Jindřich Š. Baar. Jeho ***Farská panička*** (Nakl. družstvo Máje, str. 176) odhaluje bolavou stránku katolických kněží, a to tou měrou věrně, že v mnohých a mnohých osadách, dojdeli tam tato knížka, jistě v hrdince její Tereze budou hledati známého, domácího exempláru. Takových farářů, jako je Dubecký Petr Plachý, není ovšem na kopy. Mnozí sice mají ušlechtilého koníčka a nejednoho právě z té stránky naši belletristé, na př. Vlček, Šmilovský, Jirásek, Rais a j., uvedli do literatury. Ale Petr Plachý není jenom venkoncem ušlechtilý muž, jako Vlčkův Čacký nebo Šmilovského »Nebesa,« nýbrž také člověk učený, který stejně vyniká v botanice jako v theologii. V jedné věci však se shoduje s mnohými spolubratry, chce míti pokoj od všedních starostí hospodářských, neníť z těch, kteří na rurálním beneficiu horlivě sedlačí a starají se o hnůj jako o suché žně. Když mu tedy zemře matka, která mu posud hospodařila, s radostí odevzdá správu své domácnosti dosavadní služce její Tereze, osobě sprosté, která se vlichotila v přízeň staré ženy a trpělivě ji poslouchala, jen aby se tu jednou sama stala paní. A povedlo se jí. Spisovatel věrně líčí, a v tom vidíme umělecký zdar jeho práce, krok za krokem, jak toto hrubé stvoření raffinovaně nabývá vlády na faře i nad farářem samým, jak se znenáhla jaksi ohoblovává, jak zastírá stopy své minulosti, jak se obohacuje, jak válčí s kaplany, kteří jí nejsou po chuti, a jak vší svou činností profanuje faru a ostouzí kněžský stav. Tereza je zobrazena tak životně, že ten, kdo toto ovzduší měl příležitost poznati, snadno si shledá složky jejího modelu. Sympathie čtoucích, jak pochopitelno, jest na straně těch, kteří vinou poměrů ocítají se pod vládou takovýchhle »paniček.« Ale spisovatel zachytil zde jenom jednu stránku této kněžské bídy, z níž se farář Plachý, kdy by byl měl trochu energie, mohl vyprostiti. Hůře bývá tam, kde vláda hospodyně zakládá se na vztazích pohlavních a závazcích z nich plynoucích. Odtud padají stíny, jež nutkají k úvahám o instituci celibátu.

F. V. Vykoukal.

Polský hlas o rukopise Kralodvorském.

Ed. Bogusławski: **Jarosław**, poemat staroczeski z królodworskiego rękopisu z punktu widzenia historycznego. Odbitka z Przeglądu Historicznego (Tom III, zeszyt 3). Warszawa 1907.

Zatím, co naši domácí odpůrci rukopisu Kralodvorského nepřestávají hlásati, že spor o jeho authentičnost jest již na dobro vyřízen, a to po jejich smyslu, Polák Bogusławski, vysloviv o tom svou pochybnost již v jiných svých spisech, rozbírá v tomto svém pojednání báseň »Jaroslav« a dospívá k závěru, že dílo to jest původu staročeského.

Pojednání jeho skládá se kromě úvodu ze tří oddílů. V prvém z nich Bogusławski líčí, jak rukopis Kralodvorský byl nalezen, z kterých básní jest složen, jakého celku jest asi troskou, a jak a kým asi došlo k tomu, že básně ty písemně byly zaznamenány. Přecházeje potom k »Jaroslavu,« uvádí jeho obsah, rozlišuje v něm dle Hermenegilda Jirečka tři části: nejstarší jádro (zpěv Hostýnský) a pozdější přídavky, totiž úvod (o příčinách nájezdu tatarského) a závěr o vítězství Jaroslavově před Olomoucí. Klada vznik zpěvu Hostýnského dle Jirečka do druhé polovice XIII. století a vznik úvodu a závěru do druhé polovice XIV. věku, dokazuje, že onen zpěv jest zosnován na základě jedné verse podání lidového, která původem svým sahá až do doby římské, t. j. do války markomanské, vedené za císaře Marka Aurelia, jak tvrdil již Luňák ve spise svém, vydaném r. 1898 v Oděse. Když Markomani, spolčeni jsouce s Kvady, sídlícími mezi řekou Moravou a Hronem, a Jazygy (mezi Hronem, Tisou a Dunajem), byli r. 172 od Marka Aurelia odraženi od Aquileje, vojsko římské, postupujíc za barbary, dostalo se z krajiny Jazygů do země Kvadů na Moravu až do okolí Holešova, k ústí řeky Hané a k hoře Hostýnu. Tam byli Římané obklíčeni r. 174 od Kvadů za velkých letních úpalů, tak že hynuli žízní, a nezbývalo jim než buď umříti, buď hanebně nepříteli se poddati. Ale náhlou bouří a lijavcem byvše občerstveni, porazili Kvady. Pohané připisovali tento zázrak Jovovi Pluviovi, jiní jakémusi egyptskému čaroději, křesťanská však legie svému Bohu. Císař sám sice připomíná, že první knihu svého spisu »*εἰς ἑαυτόν*« dokončil v krajině Kvadů u Hronu, ale tím není vyloučena možnost, že »dopisek« ten učinil již za bojů s Jazygy, a že nemínil tím jeviště »zázraku.«

Paměť toho vítězství římského zachovala se v lidu bytujícím na Moravě v okolí řeky Hané, Holešova a Hostýna. Bogusławski, odvolávaje se na jiné své práce, dokazuje, že byl to lid slovanský, který sídle nejen na Moravě, ale i na Slovači a daleko na jih po obou stranách Dunaje, zprva sice podroben byl od Markomanů a Kvadů, ale potom pány své poslovanil, tak že s ním splynuli. Krátce, Bogusławski pokládá za jisté, že Slované byli v těch končinách autochtoni, čímž vysvětluje se, že v paměti jejich zůstávala vzpomínka na vítězství Římanů nad Kvady, vzpomínka uchovaná v básni »Jaroslav,« ale pozměněná časy a událostmi pozdějšími. Že ta tradice lidová skutečně existovala, dokazuje zpráva Krugerova ještě ze 17. století (obsažená

v jeho Sacri pulveres z r. 1666), jenže verse její, zpracovaná v »Jaroslavu,« jest starší a věrnější než verse Krugerova.

Bogusławski, rozbíraje evropské i asijské pověsti o příčinách vpádu tatarského, jak je líčí báseň, shoduje se celkem s Jirečkem, že básník »Jaroslava« opíral se rovněž o podání lidové, a uváděje shody i odchylky mezi básní a Milionem Marka Pola, pokládá (proti Gebauerovi) za možné, že oba čerpali z nějakého pramene třetího. Podobně pokládá za možné popletení dvou událostí z 13. století a odtud připisování vítězství před Olomoucí Jaroslavu ze Šternberka tak, jak vykládá to dr. Herm. Jireček. O tomto úvodě a závěru básně rozpisuje se v druhém oddíle své statě. Třetí oddíl věnován jest historii sporů o rukopis Kralodvorský až do nejnovější doby, když k vyzvání Pipinovu jali se odpůrci rukopisu vyčítati prameny, z nichž prý básně byly slepovány. Bogusławski prohlašuje, že důkazy o padělanosti rukopisu nejsou nikterak dostatečny a neodolatelny, a že přijde doba, kdy zase zavládne o něm smýšlení Šafaříkovo, Palackého, Vocelovo, Jirečků, Tomkovo a Kalouskovo. *K. Říha.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava japonských maleb i kreseb. — Výstava českoněmeckých malířů.

Výstava japonských maleb i kreseb, jakož také několika nádob, sošek a t. d. z říše vycházejícího slunce v Saloně Topičově slouží zároveň jako doklad cesty majitele těchto předmětů, p. Josefa Hlouchy, do země, o níž psal ještě před touto cestou v rouše novellistickém. Japonské kakemono, svinovací obraz, je dlouhý, poměrně úzký pruh látky neb i papíru, na němž umístěn »obraz,« přiměřeně formátem svým, nyní též v evropském umění oblíbeným, dle rozměrů kakemona se řídící. Několika hbitými tahy štětce v tuši smočeného vykreslí nebo vymaluje japonský umělec skupinu posvátných, bílých zoravů, nebo šedých opic, koloruje červenou, nebo modrou, nebo zelenou barvou některé části, nebo maluje vodovými, také krycími barvami květy, ptáky, i krajiny, zvířata a lidi, štíhlé, bělotvářné musmé a gejše v rouchách nadmíru pestrých (jsou ve skutečnosti také pomalované), otylé bonzy, pyšné samuraje, herce, nosiče, baby, strašidla. Činili tak nejslavnější malíři japonští od pradávna, Hirošige, Hokušai, Moronobu atd., malovali takové nástěnné dekorace, i vějíře, i papírové pokryvky, i lampiony, — ale toto křehké zboží se nevyváželo, a jenom zřídka dostaly se takové původní práce mistrů v Japanu vážených do ciziny. Jsou Japoncům drahé, a na export vyrábí se zvláštní zboží, dle dobrých vzorů zhotovené. Pan Hloucha zavděčil se Pražskému obecenstvu zapůjčením svých cestovních památek na výstavu, neboť zájem obecenstva pro Japonsko po celé Evropě je dosud značný, a každá ukázka tohoto exotického umění je vítána. Některá kakemona, jako tygr, připsaný Kekiganovi, nebo kohout od

Kahuna, jsou zajímavými doklady pozorovatelského umění japonských malířů, jimž neujde ani detail srsti nebo peří, ani příznačný pohyb nebo zvířecí gesto, na které jsme my Evropané byli upozorněni mžikovou fotografií. Také jemný smysl pro barvu, koloritní nadání Japonců jsou všude patrny, a výstavka takto přichází našemu obecenstvu velmi vhod, na ní lze přesvědčiti se o nesmírné propasti, zející mezi evropským a tímto asijským uměním, o propasti, kterou nepřeklenou ani časová moda, ani chvilková záliba v podivnůstkách cizorodých, ani koketování s nejmladším »kulturním« národem. —

Pro naše umělecké poměry velmi zajímavá výstava zahájena byla v Rudolfině. Tam vystupuje Verein deutscher bildender Künstler in Böhmen po prvé samostatně na veřejnost a seznamuje ji tentokráte hlavně s dorostem. Mladí Čechoněmci z cechu Sv. Lukáše, k němuž patřili kdysi i řezbáři, představují se tu pěknou, dosti obsáhlou a velmi pestrou výstavou Pražskému obecenstvu. Vystupují skromně, ale s onou sebevědomou skromností, která dovede naznačiti, že svou cenu zná. Je tu »německé umění v Čechách« pojednou pleno flore pod skleněnou střechou vyloženo, a věru připomíná květinu ve vytopeném skleníku vypěstěnou. Snaha Němců z království již od let tíhne k tomu, aby vedle jaře mohutnícího českého umění také nějaká ta deutschböhmische Kunst se zrodila, ale bolesti a těžkosti při tom byly po všechen čas tak značné, že nedocházelo k žádnému výsledku. *Nebylo* umělců německých v Čechách, bylo několik rodilých Čechů k Němcům se hlásících v cizině, a když pak po fundaci Moderní galerie pro království české a po zlatém dešti s ní spojeném půda pro toto dosud nenarozené německo-české umění se zkypřila, rostly němečtí malíři a sochaři »jako z vody« nebo jako hřiby po dešti. Trpké byly ty začátky, a po Rakousku a Německu verbováni lidé, o nichž se vědělo, že s českou zemí třeba jen z daleka jsou v nějaké souvislosti. Gabriel Max tu byl na ráně, mladý profesor Drážďanské akademie Pavel Richard Müller, v Čechách narozený, ale do Německa příslušící tu byl také, a ve Vídni a jinde našli se malíři a sochaři, jejichž domovský list poukazoval na naše království. Pak se zřídila v Praze německá profesura malířství na c. k. akademii výtvarných umění (sochaře nepotřebovali, prof. Myslbek míval vždy několik německých žáků), a pak vystavovali ve skupinách na jarních exposicích v Rudolfině. Mezi nimi byli zdatní umělci. Em. Hegenbarth dle vzoru Trübnera s velikou šířkou maloval a maluje zvířata i kraj i lid, nejraději koně, psy, a také na nynější výstavě je zastoupen. Byli tu Orlik, obratný malíř modernistní fysiognomie, Ameseder, Tragy, Uhl, v. Eckhardt, Jettmar, Wirkner a jiní, každý odjinud, každý v jiném akademickém ovzduší vychovaný, nevěděli jeden o druhém; a nyní sešli se ve spolku »německo-českých umělců.« Mnichov, Vídeň, Berlín, Drážďany, ano i Pešť je odchovaly. A tu snadno pochopíme, že jejich umění se velmi různilo, že tu nebylo ani řeči o nějaké pospolitosti myšlenkové ani tvarové, a tu nebylo žádného německo-českého umění. To hnětlo, a proto musela býti zřízena »německá třída« malířská na Pražské akademii, aby z ní vycházel dorost, jenž by snad maloval na základě jednotného názoru nějakého, vykazoval

nějaký specificky *česko*-německý rys (k vůli změně kladen tu důraz na Čechy).

Dorostu dočkali se Němci v Čechách, ale ten nevychodil až na jednotlivce německou třídu v Praze, nýbrž cvičil se u českých profesorů, nebo u našeho mistra charvátského, prof. Bukovce. Pohl, Cocl (Kokl) jsou tu na výstavě dobrými krajinami zastoupeni, najmě pohled na Liberec od Cocla upoutá svou vzdušnou hloubkou. Ale Teschner a Staeger a Wierer, nejpražštější němečtí malíři, vychovali se takřka sami, a jejich práce na výstavě ještě by nejspíše nesly na sobě jakýsi ráz, jejž lze označiti jako »Staropražský.« Ne ve všech svých pracích hlásí se tato skupina ku Praze, neboť jinak sledují německou modernu a jsou novoromantikové, fabulisté, pohádkáři, jako umělci z Jugend, nebo jako mnozí naši čeští modernisté a modní malíři. Jenže jsou samostatnější, vynalézavější a vtipnější, vystříhají se monotonie, melodramatismu, melancholismu, a výstava po té stránce jistě je zábavnější a zajímavější, než byly některé české výstavy našich »mladých.« Vychází totiž na jevo, že tito naši modernisté sotva se liší od svých krajanů druhé národnosti. Mají společné ideály, společné programy a společné allury, a jen těch několik silných individualit, jimiž se honosíme, vyčnívá nad »podrost« uměleckého háje českého. Také mezi Němci jsou hojní napodobitelé dobrých, osvědčených vzorů; Liebermann tu byl kmotrem mnohému dílu Oppenheimerovu a Karsovu, Whistler působil na Korzendörfera, na Jilovského i Staegra (v portrétech), Brömse si vypůjčuje až u Goyových leptů, ale celkem vedou si čileji, jsou hybnější, a byť i nedosahovali ve všem českých svých soudruhů (najmě nemají tak jemného smyslu pro barvu), přece stávají se vážnými jejich konkurrenty. Neboť jsou tu na půdě německého modernismu doma, a naši je tam toliko následují, jaksi »na pohostinské vystoupení.« Vymstívá se to milkování s německou modernou na našich malířích i sochařích aspoň tím způsobem, že nyní budou snad žehrati na troufalost německé soutěže a na každé slovo uznání a pochvaly, které bude řečeno o nové »německo-české škole.« Známe Staegera i Wierera ovšem hlavně ze Zlaté Prahy, tak že se již našli referenti, kteří se divili, že tito »Češi« vystavují s Němci. I to je příznačno pro ráz české moderny, že lze s ní tak pohodlně manipulovati a z jednoho »národního« tábora do druhého s ní rejdovati. Dočkáme se ještě rozličných překvapení, neboť »umění je mezinárodní,« národní ráz umění prostě spočívá v »uměleckém činu« jednotlivce, který pak se hlásí k té neb oné národnosti, a tak na př. by byli z některých mladých německých malířů zcela znamenití čeští umělci, a z některých českých zas výborní Němci.

Dosti možno, že tato konkurrence vzpruží snahy našich českých umělců, aby hledali ráz svůj český, aby hledali český výraz pro své ideály, a to by byl dobrý účinek postupu »německého umění v Čechách,« zvláště když Němci počínají blahosklonně uznávat vzrůst a zmohutnění *českého* umění. Praví v předmluvě Katalogu (českého Katalogu) své výstavy do slova: »Žádný program, žádný směr, jen idealism vzhůru tíhnoucí mládeže a poctivá, cíle vědomá práce jsou mocnosti,

jež mohou vzbuditi národní umění; toho příklad zažili jsme zde v našem nejbližším okolí.« Národní ráz, něco specificky českého v *našem* malířství a sochařství dráždilo je vždy velmi citelně, a proto jim nevoní ani Manes, ani Aleš, ani Fr. Ženíšek st., a vůbec jim není milo, když poctivá, cíle vědomá práce umělecká se vyhraňuje v projevech národního sebevědomí — českého. Internacionalismus — à la bonheur, to je něco jiného, jen když při něm ponenáhlu se dopracují k německosti. Druzí ať zůstanou »čirými uměleckými povahami bez nacionalistního zbarvení.« Aspoň lze potom zase ukazovati na odvislost českého umění od německého, na podřízenost jeho a na nesamostatnost, napodobivost českých malířů i sochařů, kteří tak ochotně, ano s radostí se chápou kde kterého modního hesla, jen když je hodně modernistní, totiž časové, aktuellní. »Cíle vědomá« práce pak bude vyhrazena Němcům. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové rovy.

Vácslav Spitzner. — Jaroslav Martinec. — Josef Novák. — Alfred Slavík. — Lev Scholz. — Biskup Martin Říha.

V Prostějově zemřel 9. ledna t. r. Vácslav Spitzner, profesor tamní české reálky. Narodil se r. 1852 v Berouně, vystudoval v Praze gymnasium i universitu, vykonal r. 1880 zkoušky z oboru přírodovědeckého a stal se profesorem v Prostějově, kdež působil až do smrti. Náležel k nejpřednějším přírodopiscům moravským, a zvláště o výzkum moravské flory získal si trvalé zásluhy. R. 1887 vydal květenu okresu Prostějovského a Plumlovského, první české dílo toho druhu na Moravě. Ve výr. zprávách svého ústavu uveřejnil: O rodozměně rostlinné, Příspěvek ke květeně lišejníků moravsko-slezských, O botanických zahradách v Německu a Dánsku, Ostružiny vysočiny Drahanské. V Časopise Matice moravské vyšla jeho práce: Ostrůvky květeny Pontické v jižní Moravě, do Vlastivědy Moravy napsal Květenu Moravy. Cenné práce vědecké přinesl od něho také Věstník klubu přírodovědeckého v Prostějově, kteroužto společnost založil, učiniv své působiště významným střediskem práce přírodovědecké. V poslední době obrátil se od botaniky ku geologii. Toho druhu jsou jeho rozpravy: Záhadné balvany křemencové na planině Drahanské, Petrografické a tektonické poměry některých ostrůvků devonských a žulových ve střední Moravě.

Na Král. Vinohradech zemřel v měsíci lednu Jaroslav Martinec, vlastně Josef Martin, architekt a městský stavitel tamní. Narodil se r. 1842 v Holešovicích, studia vykonal v Praze, k níž se potom poutala také životní činnost jeho. Za mladších let býval literárně činný, psal do různých časopisů, napsal politicko-satirickou báseň April a vydal dvě sbírky básní Mladému pokolení (r. 1863) a

Básně (r. 1872). V posledních letech účastnil se ruchu ve výtvarném odboru v Umělecké Besedě.

V noci na 20. ledna skonal v Praze Josef Novák, gymn. profesor ve výslužbě. Narodil se v Praze r. 1847, vystudovav universitu stal se r. 1874 doktorem filosofie a r. 1876 byl ustanoven profesorem v Litomyšli, odkudž r. 1895 byl povolán na akademické gymnasium do Prahy. Jsa pln vzácné dobroty srdce, byl stíhán v posledních letech krutými ranami osudu, které podryly jeho zdraví. Od něho vyšlo r. 1885 O životě a literárním působení Al. V. Šmilovského, dosud nejlepší životopis oblíbeného autora »Nebes.«

Z řad našich vynikajících pracovníků vědeckých odešel dne 30. ledna navždy Alfred Slavík, profesor české techniky v Praze. Narodil se r. 1847 v Krušovicích u Rakovníka, studoval v Praze na reálce a potom chemii na technice a lékařství na universitě. R. 1873 byl povýšen za doktora lékařství. Záhy se oddal vědám přírodním, obzvláště geologii, a za studiemi v tomto oboru vykonal cesty po Německu, Švédsku, Dánsku, Anglii, Francii a Rakousko-Uhersku. Roku 1875 stal se docentem palaeontologie na české technice, roku 1883 byla jeho venia legendi rozšířena na půdoznalství, později od r. 1890 suppioval na témže učilišti stolici pro mineralogii a geologii, načež r. 1894 stal se řádným profesorem tohoto předmětu. V letech 1884—1904 působil jako referent pro půdoznalství při technické kanceláři zemědělské rady, kdež organisoval službu pedologickou. První jeho dílo vědecké byla důkladná Monografie českých měkkýšů, uveřejněná v Archivu pro přírodovědecký výzkum Čech. Potom však obrátil se ku geologii a badání tohoto oboru zůstal věren po všecka léta další. V Archivu podal Popis třetihorních sladkovodních vápenců Tuchořických a Kolozruckých, Naplaveniny v okolí Byšic, Lysé a Chrudimě. Ve Zprávách Král. čes. společnosti nauk vylíčil Glaciální dobu v Čechách a německy pojednal Über die Diluvialgerölle von Friedland, Gabel und Böhm.-Leipa, Die Ablagerungen der Glacialperiode und ihre Verbreitung in Nordböhmen, Über die Gliederung der Kreideformation in der böhmisch-sächsischen Schweiz, Die Kreideformation in Böhmen und benachbarten Ländern, Die Schichten des hercynischen Procaen- oder Kreidegebietes, ihre Deutung und Vergleichung mit anderen Kreidegebieten, Die Ablagerung der permischen Formation bei Vlašim.

Slavík vedle své horlivé činnosti učitelské věnoval své síly ochotně také veřejnosti. Byl soudním znalcem pro geologii a pedologii, zasedal ve sboru obecních starších v Praze, kdež platně působil zvláště v komisi vodárenské, kdež se horlivě zastával otázky jednotného vodovodu, v komisi kanalisační, zdravotní a školské, od r. 1902 byl jednatelem Musea království českého, dvakrát byl rektorem české techniky, byl členem komitétu pro přírodovědecký výzkum Čech a mimořádným členem Král. české společnosti nauk.

Dne 7. února t. r. podlehl v Praze těžké nemoci nervové, která byla příčinou také bolestného úrazu tělesného, Lev Scholz,

profesor gymnasia v Roudnici. Narodil se r. 1861 v Olomouci, studoval doma a na universitě v Praze, stal se r. 1884 profesorem na gymnasii v Roudnici, odkudž ho neúprosná choroba jeho v tomto školním roce vypudila. Byl pilný pracovník literární, práce jeho, básnické překlady, úvahy, rozpravy a posudky přinášely časopisy Pražské i moravské. Z nich jmenujeme: Čtvero epinikií Pindarových, O Kollárově Slávy dceři, Jak se mají Erbenovy pověsti národní ku podání lidovému, O našich slovesných útvarech lidových, Klopstockovské vlivy na Kollára, O Gunduličově Osmanu, Čert-Hrom-Perun, Král Ječmínek, Z denníku Amielova, Žijme prostě, úvahu o některých překladech Jar. Vrchlického a j. Žalostný skon oblíbeného učitele i čilého literáta vzbudil upřímný soucit v kruzích vší naší intelligence.

Téhož dne 7. února t. r. přišla z Českých Budějovic zpráva, že zemřel tamní biskup Martin Říha. Narodil se r. 1839 v Oslavě u Zvíkova, vystudoval gymnasium v Písku a bohosloví v Č. Budějovicích, byl r. 1862 vysvěcen na kněze, kaplanoval dvě léta v Kovářově a byl r. 1864 poslán na vyšší vzdělávací ústav pro kněze u sv. Augustina do Vídně, kdež byl r. 1869 povýšen na doktora theologie. Vrátiv se do Budějovic byl zaměstnán tu jako kazatel, tu jako katecheta a stal se záhy profesorem mravovědy na bohosloveckém učilišti, kdež od r. 1873 vykládal také všeobecné vychovatelství. R. 1878 byl jmenován biskupským notářem, r. 1884 radou manželského soudu a přísedícím duchovního soudu diecésního, až konečně dne 7. července r. 1885 byl po odchodu Schönbornově jmenován biskupem a 6. září vysvěcen jsa ujal se řízení diecése. Na stolci, na kterém kdysi zasedal nezapomenutelný Jan Val. Jirsík, Říha vedl si tak, aby mu z žádné strany nemohla býti vyčítána jakákoli stranickost. Bylo tedy v minulých dnech listopadových s naší strany přijato s upřímným zadostučiněním, když biskup Říha ve volebním zápasu súčastnil se volby a odevzdal hlas ve prospěch naší strany, chtěje jí takto pomoci k náležitému právu. Jeho mírnost, laskavost a lidumilnost docházela obecného uznání. Ze strany vládní byl roku 1898 vyznamenán řádem železné koruny II. třídy, hodností tajného rady a byl povolán do panské sněmovny; od papeže Lva XIII. byl jmenován domácím prelátem, trůnním assistentem a Římským hrabětem. Řada měst jeho diecése vyznamenala ho čestným měšťanstvím. Z literárních prací jeho, jež jsou vesměs rázu obecně theologického, uvádíme Život sv. Martina a úcta jeho v církvi vůbec a ve vlastech československých zvlášť, Synonyma prosebné modlitby ve Vulgatě, O daru prorockém, řadu úvah a rozjímání a j.

F. V. V.

O dětských hračkách.

K výstavě v Umělecko-průmyslovém museu.

Poslední desítiletí minulého věku mezi novými hesly a podněty, kteréž zanechalo století po něm nastupujícímu, přineslo též mnoho problémů, novotářských myšlenek a pokrokových pokusů, výchovy dětí se týkajících. Leckteré z těch nových hesel se již počíná vykvasovati, jeví se známky vystřízlivění z nadějí vysoko napjatých, rozvážná mysl a více ještě moc skutečných potřeb třídí plodná zrnka od plevele frásí. Okazuje se to též v otázce t. zv. umělecké výchovy dětí. I zde bude ovšem obětováno ještě mnoho nebohých pokusných králíků všelikým individualistickým přepjatostem, nežli se, co je zdravého, potřebám skutečného života přispůsobitelného, ujme a vyvine.

Že snaha po zlepšení, po »zuměleččtění« názorného materiálu, který se dětem dává do ruky, přinesla již mnoho dobrého ovoce, je ovšem nepopíratelno. Nejvýše sluší klásti povznesení úrovně obrázkové knihy a hned po ní některé reformní pokusy v oboru dětských hraček.

Reforma hraček je v podstatě návratem k primitivnosti — podnikají ji umělci, ale jdou si pro radu k tradičním lidovým hračkám. Kdy s výsledkem šťastným, kdy s méně příznivým, v tom by snad nejlépe přesvědčilo všeobecné hlasování dětské drobotiny. Dítě má své esthetické cítění, do něhož si nedá mluviti, čím je mladší, tím je v tom ohledu samostatnější a upřímnější. Kulturní historie a folklor nás poučily již podrobně o hrách a hračkách všech věkův a národů, vykopaniny i výpravy k primitivním kmenům zásobily musea mezi jinými kořistmi též ukázkami hraček. Co jsme již dříve věděli o obdobnosti her a zábav dětí všech dob a kultur, z maleb v hrobkách starého Egypta, z rozličných plastických i malířských památek řeckých a římských a z drobnomaleb středověkých rukopisů, že mladé Egypťanky házely míčem a obroučky jako naše děvčata, že holčičky klassického starověku hrály v drápky právě tak, jako dcerušky zemanů na starých tvrzích a podnes naše školačky přes poledne na návsi, to doplňuje nám nyní podrobnými doklady bohatý inventář museí.

Víme, čím si hrály děti v starém Iliu, a poznáme, že ty podoby lidí i zvířat jsou skoro totožné s figurkami nalezenými pod starou dlažbou v Norimberce i s hliněnými hračkami Krymských Tatarů, vidíme maňásky samojedských dětí a spatřujeme v nich staré známé z naší Národopisné výstavy, tou měrou je stylisace podoby lidí a zvířat, dětskému vkusu přispůsobená, všude stejna. Kdo se obírá dětmi, ví dávno, že prosté, primitivní, podobu jen v hlavních rysech podávající hračky, jsou malým dětem nejmilejší. Fantasie jich se příjemně zaměstnává domýšlením zevních i vnitřních vlastností, které pro ně v kousku hlíny, neb v špalíčku omalovaného dřeva jsou vtěleny. Francouzský spisovatel — neklameli mne pamět, Jules Claretie — vypravuje kdesi, jak na pouti koupil za frank záhadné, dřevěné zví-

řátko, žlutými a zelenými skvrnami omalované, a přinesl je synku svého přítele. Ten bez rozpaků v podivném živočichu poznal oslíka a s jásotem ho uvítal. Měl jiného oslíka, skutečnou koží potaženého, který hýkal a hýbal hlavou, když se zatáhlo za červenou oprať, však ten kloučka omrzel hned, jak přišel na to, že kroutí hlavou pořád stejně a stejně kvičí, kdežto dřevěný netvor z pouti měl cosi tajemného ve své podobě, k níž se dalo přimyslit a vymyslit, co malému mozečku se chtělo.

Hračkám a hrám věnuje se dnes zvýšená pozornost jako důležitým výchovným prostředkům. Ve Francii dokonce existuje spolek Přátel starých her a hraček, jehož snažení propaguje i zvláštní časopis. Je to výsledek bezděčné reakce proti nesmyslné nádheře hraček a proti stále se zvyšujícím požadavkům na hračky mechanické. Hračky tyto stávají se tak složitými, že vůbec do rukou menších dětí se nehodí. Je to zároveň snaha po zdemokratisování, po zlidovění hračky.

V Německu a po jeho příkladu ve Vídni reformním pokusům v hračkářství se věnuje officielní podpora — kočovná výstavka hraček, pořádaná Rakouským museem pro umění a průmysl, kterou právě nyní v Um.-průmyslovém museu našem, podstatně doplněnou, spatřujeme, je článkem v této propagandě »moderní hračky.«

Uměle stylisované hračky jsou poměrně novinkou nedávnou. Vyšly do světa asi před čtyřmi roky z Drážďanských dílen pro řemeslná umění. Získaly si rychle následovníky v Mnichově i ve Vídni. Také v Uhrách se chopili této iniciativy — nejoblíbenějším navrhovatelem »maďarských hraček« je tam pramaďar Veselý, a provádějí je v severních Uhrách v »Hegubanya,« slovenském Piargu, dovedné ruce slovenské.

Drážďanští umělci vyšli ve svých pokusech od starých hraček lidových. Studovali způsob stylisace lidských a zvířecích podob, jak vycházely z rukou domáckých dělníkův, a po jich vzoru se jali jednoduchými, naznačujícími tvary modelovati vzory sedláčkův a selek, modních pánů, slečinek z pensionátu a p. Šťastnou ruku mívají pravidlem v této práci sourozenci Kleinhemplovi, kteří o pozvednutí domácké výroby hračkářské v saském Rudohoří úspěšně se přičiňují. Na výstavě v Umělecko-průmyslovém museu jsou dobrými exempláři zastoupeni. Hračky Dráždanské jsou skutečnými hračkami, na dětský vkus vypočtenými, komika je v nich naivní, charakteristika nepřehnaná, stylisace drží se v mezích spůsobem zpracování daných. Tyto moderní hračky jsou dvojího druhu, figurky jednak plastické ze špalíčků řezané po spůsobu lidovém, jednak ploché, z prkének vypilované, podávající silhuety postav, s hlavními rysy uvnitř plochy jednoduše domalovanými. Tyto prkénkové postavičky se dobře hodí k pohyblivým hračkám, jakých je výborným exemplářem sváteční jezdec Riemerschmiedův. Taková figurka s pohyblivým kloubením, tak jednoduchým a pevným, že i neurvalým ručkám malého kazisvěta odolá, jest ideálem hračky, neboť její hybnost není odvislá od stroje, připouští nesčíslné komické variace, které si dítě samo může udobiti.

Také stará, vždy oblíbená »města,« stáda, dvorce a p. nalézáme mezi reformovanými hračkami. Drážďanští řeší je velmi šťastně

nejen proto, že při stylisaci nepřehánějí, ale že s oblibou sahají ke skutečným vzorům ze saských dědin. Sám stavební rada Schmidt, horlivý propagator zachování svérázu na saském venkově, se o to zasazuje, aby tímto druhem hraček se rozšiřoval mezi dětmi smysl pro tradiční obraz staré vesnice.

Vídeňské hračky zdaleka nedosahují svých vzorů z Německa. Jak při napodobitelích bývá, přestřelují cíl. Je to hlavně prof. Moser, který ve svých návrzích nedbá vkusu dětského, dává jim do rukou nemotorné, hrubé kusy dřeva, s kterými by si navzájem mohly docela dobře rozbiti hlavy. Černé koule s namalovanými bílými trojhránky, hladké zelené kužele neb jakési hříbky představují stromy, kdežto Drážďanské hračky sahají vhodně pro vzory k starému způsobu stromků z drobných hoblovaček — figurky dam, kněží, modních pánů, čarodějů a princezen jsou raffinovaně groteskní, někdy až příšerné, lze pochybovati, že výchova vkusu dětského takovými bizarními uměleckými nápady získá. Roztomilé figurky od naší krajanky Vídeňské Minky Podhajské — Napoleon, bubeník, dámy v krinolině a p. — jakož i od Fanny Zakucké jsou plny humoru, ale vtip stylisace bude jistě spíše »chutnati« některý soudruh umělec než většina dětí.

Máme již také své domácí české, moderní hračky. Širší obecenstvo ovšem o tom neví — jsouť již takové mezery v naší obchodní organisaci, že mnohý výrobek, na našem venkově prováděný, se vůbec do Prahy nedostane. Tyto naše moderní hračky na Hořicku prováděné — povětšině dle návrhů odborného učitele Kysely — jsou dle toho, aby mezi naší drobotinou se ujaly. Podnět k nim daly hračky Drážďanské, ale jsou dobře »na česko« přeloženy a k mnohým je též vhodně přímo čerpán podnět z našich hraček lidových. Hořičtí robí figurky i hračky k rozestavování — plastické i ploché, prkénkové — český mlýn, kovárna a p. Mezi figurkami jsou dobře stylisovaní Sokolíci s tyčemi a na nářadích cvičící, s jednoduchým mechanismem pohybu.

Velmi pěkné pokusy dějí se nejnověji též na Valašsku v c. k. odborné škole pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Stylisovaní Valaši v kožiše, kteří se dostali na výstavu v Umělecko-průmyslovém museu, jsou výborní, a vesnice valašská náleží jistě mezi nejlepší hračky toho druhu, také v c. k. odborné škole v Chrudimi se činí zdárné pokusy s hračkami rázu lidového. Hořičtí a Chrudimští mají před sebou ještě široké pole působnosti, budouli pokračovat v duchu svérázném. Postavy Chodů, mužské i ženské, propůjčují se výborně stylisaci, Strakonický dudák, bratr Paleček a tolik jiných typických českých figurek by se mohlo dáti českým dětem do ruky. Propaganda pro pěstování svérázu je pro nás jistě stejně významna jako v Sasku, i není pochyby, že česká náves by našim dětem byla právě tak milou hračkou jako německým saská. Taková česká hračka nesla by pak hned svůj křestní list s sebou a prospěch by byl na straně výrobce i konsumenta.

Učitel Kysela navázal v některých svých návrzích na naše tradiční hračky lidové. Nalezl by mezi nimi ještě dost dalších popudů

vývoje schopných. Náš český, čistě lidový domácký průmysl hračkářský nyní jest nejvíce rozšířen ve východních Čechách a má tu také nejvíce podmínek k vývoji. Krouna a Dědová jsou jeho hlavními sídly. Výroba je tam specialisována tak, že v každé rodině robí jiný druh — ti ptáčky, jiní panenky — dospělí pracují nožem, děti malují.

Naše vesnická drobotina do nedávna neznala jiných hraček než tyto primitivní dřevěné panenky, miminka, zvířátka, vozíky, nábyteček a trumpetky, které tam ve východních Čechách, v Pošumaví a na Příbramsku se vyráběly a vyrábějí. Dnes dělá jim na poutích a na jarmarcích konkurrenci daremné bazarové zboží panenek s hlavami z papírové hmoty, se škaredými koudelovými čupřinami, oblečených v křiklavé, ledabyle slepené šaty a podobný šmejd v různých velkoměstských obchodech vymýtěný. Zatím co na venkově se zdají maminkám starodávné ty naše dřevěné hračky již sprosté, ony stěhují se do města, a když se octnou na výstavě v cizině, jdou šmahem na odbyt.[1])

Na jihu je Skašov z hlavních středisek výroby. Hračky zde hotovené jsou s východočeskými skorem totožné, ač hruběji pracované a možnoli ještě levnější. Na Příbramsku domácká industrie hračkářská již vymírá, a s ní ztratí se mnoho typických kousků, právě jen tam domácích, pokud se včas nedostaly do museí. Jsou mezi nimi figurky tak charakteristické a výstižné (jako na př. družičky s Pannou Marií, mládenci s dětskou rakvičkou), že směle mohou soutěžiti s moderními hračkami obdobně stylisovanými. Je jisto, že jako způsob výroby, tak i tvar a zbarvení hraček přecházely tradicí s pokolení na pokolení výrobců. Některý detail připomíná určitou dobu — jako na př. kukaňový klobouk panenek modu z let třicátých, ale »modely« miminek zabalených v tuhé tenké peřinky i s ručkama, tak jako je vidíme na miniaturách ze 14. století, jsou kolik věků staré, rovněž podoby koní, ptáků a p. Způsob »stylisace« je u těchto hraček podmíněn spůsobem výroby. Jde o rychlou, co nejjednodušší práci, neboť práce se špatně platí. Drobnější zvířátka řezávají se ze soustruhovaného kruhu, jehož profily označují obrys oveček, kraviček a p. Většina běžných hraček, mezi nimi hlavně miminka, obyčejné panenky, koně s jezdci i bez nich, se vyráběla všude v Čechách stejným spůsobem. Při tom zbyl ze ženské postavy jen obrys sukní a živůtku, paže stočeny v kolečko jako ouško hrníčku k tělu připevněné, z kuličky, hlavu naznačující, vyčnívá jen drobná tříštka — nos — ostatní přimalováno spůsobem vždy stejným. Dělají se též panenky s jednoduchým mechanismem — houpavé jsou ty, které hýčkají miminko, vrtivé, které vrtí v bečce máslo. Všechny panenky, ať ze Skašova, ať z Příbramska, ať z Hlinecka, jsou černovlasé, patrně proto, že černá barva je levnější než žlutá, všechny mají červené šaty, to zas proto, že červená je nejmilejší barvou našeho lidu

[1]) Loni v Londýně nic se tak dobře neprodávalo v českém oddělení jako primitivní lidové hračky, naše representantka by jich byla mnoho tuctů odbyla, kdy by jí byly mohly včas býti dodány.

a dětí zvláště. Červené jsou i trubky, i truhličky a židličky, červené jsou obyčejně i koně i ptáčkové s trochou ornamentu, žlutě neb modře naneseného v rysech, které lze štětcem rychle provesti. Jeť to zjednodušení a schematisování tvaru i barvitosti, které nazýváme stylisováním, u těchto hraček, právě jako při lidovém umění vůbec, především výsledek spůsobu výroby, materiálu a nástrojů, kterými je obráběn. Je to stylisace bezděčná, tradiční, jako je tradiční primitivní spůsob práce. Také komika, kterou někdy působí, je nehledaná — naivní vnímavost dětí to dovede lépe vycítiti, než u hraček od umělců navrhovaných. Lidové hračky též proto dětské fantasii se zamlouvají, že jsou ve své naivnosti blízké hračkám, které si děti samy vymýšlejí a robí — ucha z krajáčů a hrnců, stáda představující, panenky z rozloupnutého poupěte vlčího máku a p. — a které vlastně jsou nejlepšími hračkami.

To platí ovšem o dětech jen do jistého věku; když přestanou věřiti pohádkám, přestanou se jim líbiti též schematické hračky, které fantasii zabavují. Naturalisticky podané redukce skutečnosti jsou jakýmsi druhým stupněm ve vývoji hračky. Vývoj tento souvisí ovšem též s povahou doby a národa, a hračky jsou v malém odleskem vkusu, tomu kterému středisku kulturnímu vlastního. Ne náhodou byl to Norimberk sedmnáctého století, kde vznikly nákladné hračky, které věrně napodobují obydlí a oděv doby. Můžeme si dnes v Germánském museu prohlednouti ony až třípatrové domy loutek, do všech podrobností vypravené, podle vzoru tehdejších obydlí patricijů městských, jakož i četné loutky, pečlivě ustrojené dle panující mody.

Když si v některém museu prohledneme kollekci hraček japonských (také ve výstavě Uměleckého průmyslového musea je jich ze sbírky Hlouchovy malý výběr k srovnání vyložen), napadne nám ihned zásadní rozdíl v rázu vkusu kultury japonské a evropské. Z každého toho ptáčka, jemným peřím polepeného, z drátu a papíru, věrně dle skutečnosti vystiženého, mluví velká láska k přírodě, obdivuhodné pozorovací nadání pro tvar, barvu, posunek a pohyb, který tam i nejskrovnějším pracovníkům tradicí věků do krve vniklo. A všechny ty křehké drobotiny, které by v málo šetrných rukou našich dětí brzy vzaly za své, jsou svědectvím o šetrné jemnosti, s kterou v téže lásce vychované dítě japonské svými drobnými prstíky bezděčně zachází s těmi delikátními věcičkami, jež něžná náklonnost k dítěti pro ně vymyslila.

Procházka v říši hraček je kousek obrazu kulturního vývoje, studium vlivu hračky na vkus a cítění dítěte je vážný, výchovný problem. U nás, kde na děti ve všech výkladech obchodů, ve škole, namnoze i knihou a obrazem tolik cizoty doléhá, je dvojnásob důležito, abychom o národní ráz toho, co českým dětem k zábavě dáváme do ruky, opravdově se přičinili. Hlásal to již Neruda, který dal podnět k prvním pokusům t. zv. společenských her českých, nákladem Brandejsovým vydaných, — jaký roztomilý feuilleton by asi dnes napsal o Hořických hračkách a podobných pokusech, aby hračky byly zčeštěny. *Renáta Tyršová.*

Moderní kreslení.

Dvojsešit 7. a 8. časopisu Díla měl nadpis »Školské kreslení,« a jeho illustrativní část sestávala z reprodukcí, škoda že vesměs »černých,« prací žáků některých škol středních a j., na př. reálky na Kladně (prof. Bouda), v Nymburce (prof. Hnátek), Jičíně (prof. Papáček a assistent Bouse), Olomouci (prof. Wellner) a žáků odbor. učitelů Karlacha v Praze a O. Fialy na Smíchově. Průvodní text (od autora P. F.) uvažuje o užitečnosti, oprávněnosti, vhodnosti nového směru školního kreslení a zdůrazňuje jeho význam všeobecně výchovný. Odborník, jak bych soudil, sám pedagog a učitel kreslení zastává se tu vřele tohoto moderního spůsobu, ano obrací se na konec proti »reakci,« probuzené těmito snahami, a mluví o výpravách, zahájených proti těmto snahám a na obhájení dřívějšího, dnes (prý) však neudržitelného stavu. »Shledány všecky theoreticko-pedagogické důvody na obranu dosavadních názorů, mechanismus podporujících. V našich poměrech, kde ***nedostatek předchozí průpravy*** je velmi patrný, důvody ty zdály se velmi silnými. Ale přes to psanými argumenty positivní výsledky užitečné práce nedají se zakřiknouti aniž potlačiti a odhlasovati učebnými zvyklostmi a osnovami. Dnes jsou výsledky ty silnější než důmysl obranců, bojujících za věc slabého a chorého systému, které srovnáním s výsledky dřívějšími (?) teprve jasně vyniknou.«

Až na nejasnou stylisaci (snad chybou tiskovou zaviněnou) poslední věty vysloveno tu opovržení »reakci« a »starému systému,« jak nyní bývá zvykem. Je to jakýsi odpovědný list na adresu pedagogů, kteří se ohradili proti všem těm smělým požadavkům »moderních kreslířů« a jejich daleko sahajícím plánům. Je to obrněné vyzvání »na mejdan,« a moderna ve škole vede si tu právě tak výbojně a s patra, jako moderna v atelieru, v pokojíku spisovatele a básníka. A to mě dráždí, abych si několika poznámkami zapolemisoval.

Nejsem pedagog. Znám sice »školní kreslení« z vlastní zkušenosti, počínaje elementární školou přes střední až do »vysokoškolského« kreslení na akademii, ano i speciální »umělecko-průmyslové« kreslení na našem c. k. umělecko-průmyslovém ústavě; ale snažil jsem se spíše vždy hleděti na praktickou stránku tohoto eminentně »praktického« předmětu, jak bych se poněkud tvrdě vyjádřil, než na jeho stránku pedagogickou a methodickou. Jsem totiž přesvědčen, že »kreslení« je jakousi kategorií pro sebe, že není jen »předmětem« v řadě jiných, že nelze vypočítávati »čtení, psaní, počítání, přírodopis, zeměpis, dějepis ***a kreslení***« jedním dechem. Je to »vyjadřování znaky viditelnými« jako řeč lidská, školním vzděláním vypěstovaná, je »vyjadřování znameními slyšitelnými.« Má tedy kreslení vlastně míti svou mluvnici, svou syntaxi, ba i svůj pravopis a rozumí se samo sebou, svůj »sloh.« A že bylo »kreslení« jako výcvik schopnosti pro moderního člověka velenutné, potřebné a žádoucné posud hlavně na elementárních školách zanedbáváno, toho jsem též byl sobě vědom.

Příliš málo nás učili kresliti a pak příliš povrchně. Jen ruku by byli cvičili, nikoliv oko, a dokonce ne »duševní zrak.« Ale již na střední škole mělo vyučování kreslení jiný ráz, již tu poznali jsme »orthografické« kreslení, mluvnici jeho, pravidla a zákony, a vedle toho vedeni jsme byli k plynnému, ladnému, zkrátka uměleckému vyjadřování. Rýsovali jsme, vyměřovali, konstruovali, ale také jsme »tvořili« po výtvarnicku, učili jsme se znáti dějiny kreslířského umění (nemyslím historii umění vůbec, o té se skorem nemluvilo), to jest na starých předmětech uměleckých, ovšem po výtce jen zobrazených, sledovali jsme tvůrčí činnost uměleckou. A hlavní chybou »systému,« i námi žáky pociťovanou, bylo, že nám nedali kresliti »dle skutečnosti.« Činili jsme to sami a kreslili i malovali jsme kde co. Na vysoké škole pak, na umělecko-průmyslovém učilišti, na akademii už nás postavili před přírodu. Od geometrických vzorků školy obecné ku předložkám a sádře střední školy a dále k »živým lidem« a skutečným »věcem« prodělali jsme tak (malý kroužek ovšem) celý kurs kreslířský, a jen mimochodem podotýkám, že z nás sotva »25 ze sta« bylo umělců. Z devíti dva. Nevyučili jsme se na »umělce,« ani na virtuosní kreslíře, kromě těch dvou malířů, nyní známých umělců, ale myslím, že všichni po dnes dovedeme vykresliti, každý podle svého nadání, ten onen předmět, krajinu, zvíře, stroj atd., aby kresba jednak podávala jasný názor tohoto předmětu i tomu, kdo ho neviděl, jednak i naznačovala, co se nám každému nejvíce líbilo, čeho jsme si nejvíce všímali, co nás nejvíce zajímalo. Byli jsme vedeni kresliti věcně a správně pro praktickou potřebu a kresliti s porozuměním, rázovitě, s citem pro radost — tedy po umělecku. Ale — nebyli jsme k tomu nuceni. Kdo nedovedl zachytiti ráz a náladu, nedovedl valně sestylisovat přírodní tvar, rozebrati zjev po jeho organické stránce, oku patrné, kdo neměl sklonu k dekorativní činnosti a zalíbení v ní, kdo na př. přímo se odvracel od ornamentiky všeho druhu a za to pracoval k realistnímu, k naturalistnímu podání viděného — ten nikdy nebyl »podle školního plánu« mučen »řaděním dekorativních prvků,« stylisováním přírodních detailů atd., ba jeden starý profesor kreslení na gymnasiu, který nám nechával dosti vůle, když jsme projevovali »umělecké« snahy, a který s námi kreslil a maloval již tehda (je tomu 25 roků) květiny dle přírody, který nám sestavoval zátiší — ten náš starý profesor prohlásil nejednou, že není jeho úkolem z nás udělati malíře, umělce, nýbrž že máme býti zcela spokojeni, naučímeli se — »dívati se na krásu přírody.«

Nevím, jsouli tato nahodilá fakta z mého života příčinou, že výtky proti škole, hlavně střední škole v tomto směru vyslovené, mne se dosti citlivě dotýkají, a že snad jinde a u mnohých jiných bylo zcela jinak a mnohem hůře s kreslením, — jisto je, že naše střední školství, výborně organisované, bohatě vyvinuté, nezanedbávalo »umělecké výchovy« tou měrou, jak se mu nyní vyčítá. O reálkách nebude sporu, že poskytují dostatečnou možnost k výcviku v kreslířské mluvnici, syntaxi atd., a také umělecký duch není tu zanedbáván — návod, pokyn, podnět k uměleckému nazírání na svět a chápání uměleckých výtvorů starých i nových, toť vše, čeho

lze dáti žáku, nedospělému, dítěti, vedle obratné ruky a dobře odhadujícího a »měřícího« oka. Ano, lze tvrditi, že ani odborná škola umělecká, ani akademie nedávají více. Neboť smyslu pro umění, pochopení umělecké krásy, uměleckého tvoření, lásce k těmto věcem, — tomu všemu nelze učiti, to nelze vyvolati ani vypěstovati, jako nelze vychovati ze všech žáků intelligentní lidi, když jim intelligence není vrozena. Známe mnoho znamenitých kreslířů, virtuosů technik kreslířských, kteří ani se nepokoušejí o zachycení přírodní krásy, o samostatné tvoření, ač jsou mnohem lépe k němu připraveni, než někteří umělci (a jest jich stále více), jimž se nedostává nejnutnějšího technického výcviku, tedy kteří neumějí kresliti. »Vychovávati k umění« přece neznamená nic jiného, než poskytovati příležitost k uměleckým požitkům, sprostředkovávati styky s uměním, raditi, povzbuzovati, napověděti, — a proto zdá se mně zcela nepokrokové a neliberální, nehledímli ani k pedagogickým momentům, nastupujeli ve škole jakási doktrinářská dogmatika, dle níž každý žák musí v sobě objeviti schopnost uměleckého cítění, ba co více, také uměleckého tvoření.

Poukazujeli se při tom na »pěkné výsledky« moderního kreslení ve škole, mohu z vlastní zkušenosti říci, že jsem dosud nepoznal skutečně uměleckých pointovaných prací školských, ba že ani kreslířská dovednost, jak bych ji posuzoval se stanoviska praktického, nemluvě ani o stanovisku uměleckém, nedosahuje stupně dříve u školáků docilovaného. Hoši, a také děvčata, kreslí nyní dle přírody, ale komponují také, skládají ornamenty, provádějí náladové obrazy krajin atd. Až na jednotlivce mezi nimi, kteří dobře zachycují tvar reální, a také dle svého zvláštního nadání dobře zacházejí s náčiním kreslířským, zůstávají většinou ubožáky, když se pokoušejí o »samostatné tvoření,« — což jest zcela přirozeno a nikterak vinou jejich. Dítě se svou menší kapacitou rozumovou, se svou »nehotovostí« duševní, se svou »bílou blanou,« na které teprve zralejší věk a bohatší zkušenosti zapíší cenná data a »vypracované příklady,« — dítě kreslí rádo a mnoho, ale jeho kreslení je »výrazovým prostředkem,« onoť referuje, vypravuje o dojmech, o světě, jak jím byl poznán — netvoří však a nemůže tvořiti »artefakty.« Požadovati od dítěte umělecké výkony, »výtvarnické« kreslení, to zdá se mně nanejvýš naivní, přikládati jeho pokusům v tomto směru, z návodů a povzbuzení podniknutým, nějaké ceny umělecké, zdá se mně zvrácené. Utvrzovati pak dítě v domněnce, že umělecky tvoří, vychovávati je k artismu, vésti je k »umělectví,« nebo po Pražsku řečeno »dělati z dětí umělce a vštípiti jim do hlavy,« že mají schopnosti uměleckého tvoření, to považuji za pošetilost i škodu nemalou. Nejen že taková »umělecky činná« mládež nenaučí se vnímati krásu uměleckého díla, krásu přírody, poněvadž se »učí« hned hotovým formulkám esthetním, hned se cvičí ve vyrábění »moderního umění« a má v nevážnosti spůsob, »jak se to dělalo dříve,« — ale též její schopnosti malířské, jsouli nějaké, špatně při tom se vypěstují. Nevím, popřáváli naše nynější škola času, místa, prostředků k tak důkladnému a intensivnímu vyučování kreslení, aby s každým žákem dle jeho individuálního na-

dání, sklonu a probouzejícího se vkusu probrán byl jakýsi zvláštní kursus, aby žák »prodělal« všecky stupně kreslířské školy aspoň po technické stránce, aby poznal všecky způsoby, jak se nyní kreslí a maluje, ale mám za to, že i kdy by bylo k tomu dosti času atd., nemělo by to pro školní vychování žáka žádného významu. Vždyť ze školy obecné, měšťanské a střední nemá vycházeti jako vyškolený praktik — umělec, ba ani jako »znalec,« nýbrž jako člověk, jemuž poskytnuta možnost, aby, setkáli se později v životě s uměním, dovedl se s ním lépe vypořádati, než, řekněme, jeho otec dovedl. Usnadniti, umožniti porozumění, lásku k uměleckým věcem — voilà tout, a jestliže kreslení nemělo jiný účel, než vychovati z hocha umělecky cítícího člověka, pak nezáleží tolik na tom, umíli hoch opravdu něco dobře nakresliti. Ovládáli tužku a pero nejen při psaní, ale také ke »grafickému« vyjadřování, umíli konstruovati na papíře, co má prováděti jako pracovník, dělník, řemeslník, strojník, — tím lépe pro hocha; pak děkuje škole — třeba nebyla odborná a třeba dospělý potom kreslí »mimo své vlastní povolání« — za cenný dar. Avšak zle je s hochem, jenž se má za »uměleckou duši,« za umělce, jenž ztrácí chuť k ostatním odborům a »předmětům« školním a posléze vůbec chuť ku práci, která ho očekává.

Pochybuji, že by bylo užitečno a prospěšno obecnému blahu, kdy by nyní již měšťanské a střední školy odchovávaly umělce, jejichž řady rostou každým dnem, jsouce doplňovány zástupy mladých uměleckých adeptů ze škol průmyslových, umělecko-průmyslových a uměleckých. Naše národohospodářské poměry nedopouštějí, aby se všichni ti umělečtí pracovníci uživili, to jest svou uměleckou činností sobě existenční podmínky zajistili — ***i kdy by všichni byli nadanými umělci***, skutečnými uměleckými ***individualitami!*** Kolik však je kreslířsky nadaných dětí ve školách? Kolik hochů vynikne svou dovedností, svým porozuměním pro umělecké otázky atd. nad své soudruhy tou měrou, že lze mluviti o »uměleckém« nadání? Malé procento, a přece právě méně nadaní, ti prostřední umělci nejpevněji věřívají ve své umělecké poslání a nejvíce trpí sociální bídou.

Že by konečně výtvarníci sami s uspokojením a pochvalou provázeli pokusy moderního kreslení, to by nepadalo na váhu, neboť umělec nenaučil se svému umění ve škole, nemá z umělecké výchovy školní žádných výhod, směřujeli tato výchova k výrobě umělců, a nedbá čili nestojí o »kreslířskou reformu« školskou do té doby, až by učitelé kreslení od elementárních škol počínaje byli samí cejchovaní, vyškolení, graduovaní výtvarníci. Pak by to zajisté zajímalo výtvarnické kruhy již proto, že jim tu otevřen pramen výdělkový — říkám tak zúmyslně, neboť umělcům zpravidla nesvědčí učitelská činnost, ani na vysokých školách uměleckých — jejich vlastní ***umělecká*** činnost tím bývá utlačována.

Jestliže specialisování v pedagogii zavládne jako ve vědě, v umění, v literatuře, a vedouli reformní snahy vůbec k tomu, aby i na školách elementárních učili odborníci, pro každý »předmět« zvláštní učitel, pak bude spravedlivo, aby též kreslení vyučoval kreslíř — umělecky vychovaný kreslíř, snad i malíř. A naprosto nesporno je,

že kreslení dle skutečnosti, dle přírody vede nejdříve a nejsnáze k výsledkům *čistě* pedagogicky uspokojivým — to ovšem vědí výtvarníci sami nejlépe. Dr. *F. X. Harlas.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 16. února 1907.

Nový volební řád pro říšskou radu. Zemské sněmy. — Skandály v Uhersku. Potlačování nemaďarských škol. — Rusko. — Zasedání anglického parlamentu. — Říšský sněm německý. Bo pruské vlády proti Polákům. — Francie.

Říšská rada, spočívající na základě voleb kuriátních, dokončila dne 29. ledna t. r. život svůj, aby ustoupila parlamentu zvolenému na základě sice všeobecného, ale nikoli rovného hlasovacího práva. Císařským patentem ze dne 30. ledna stará říšská rada rozpuštěna a nařízeny všeobecné volby, které se mají konati v měsíci květnu, a to hlavní volby dne 14., užší dne 23. května. Vláda uznala za dobré vydati k národům manifest, v němž je napomíná, aby za své zástupce volili takové muže, kteří jsou si vědomi svých povinností k státu. Za vlastní jádro příští politiky prohlašuje vládní projev péči o hospodářské a sociální blaho.

Že by bylo svrchovaně na čase, aby se poměry v říši upravily na základě spravedlnosti ke všem národům a na základě rovného práva jejich, o tom se manifest nezmiňuje. Na docílení národnostního smíru klade se sice důraz, ale cesta, po níž by bylo lze k němu dospěti, se neukazuje. Spatřujeli vláda v debatě o volební opravě »potěšitelné zárodky všestranného dohodnutí,« oddává se jistě klamné naději.

Se starou říšskou radou loučí se národ český lehce: její celá historie od jejího vzniku až do jejího konce neznamená pro něj nic, než nepřehlednou řadu trpkých zkušeností a poškozování jeho politických a národních práv. Co napsal Palacký r. 1870, že říšská rada znamená mediatisování svrchované posud koruny české a odstranění a zničení tisícileté historicko-politické osobnosti království českého, ukázalo se zcela správným. Tak zvanou prosincovou ústavou bylo království české ve skutečnosti přetvořeno v pouhý departement cislajtánský, a uložilo se mu, aby od jiných zemí přijímalo zákony. Nový ústřední parlament bude spočívati na základě všeobecného práva hlasovacího. Staré, nespravedlivé volební řády přestaly, ale národu českému nestalo se po právu. Novým volebním řádem, o jehož uskutečnění i zástupcové českého národa se přičiňovali, přetvořuje se království české v pouhý departement cislajtánský ještě větší měrou, než se stalo prosincovou ústavou. Tvrdí se, že zvítězila myšlenka sociální spravedlnosti, ale nelze popříti, že myšlenka národní spravedlnosti byla poražena, a že národ český byl těžce poškozen, byv zatlačen na předposlední místo mezi národy rakouskými. Sám dr. Kramář, jemuž náleží veliká část zásluhy o tuto »opravu,«

vyznává, že oprava ta nadržuje Němcům více, než svobodomyslní poslanci čeští za slušné a spravedlivé uznati mohli. Ti, kdož se o provedení této opravy s takovou energií a s takovým národním a politickým sebezapřením zasazovali, hledí činnosti nové říšské rady s velkými nadějemi vstříc; přáli bychom si z plna srdce, aby se záhy nedostavilo trpké sklamání.

Zajímavý jest výrok německého ministra krajana Prada, jejž učinil o volební opravě při voličské schůzi v Liberci. Pravil: »Není to ani rovné, ani všeobecné právo; není rovné, poněvadž není založeno na počtu obyvatelstva, a není všeobecné, poněvadž neudílí volební právo ani většímu počtu než dosud, naopak zmenšuje spíše počet voličů, ježto místo půlročního pobytu, jenž dosud stačil ve všeobecné kurii, ustanovuje podmínku celoročního pobytu v místě volebním.« Prade vyslovil se dále, že všeobecné a rovné hlasovací právo skončí v dozírné době fiaskem, a že bylo jen nutno projíti tímto »rudým mořem,« abychom se dostali k poměrnému zastoupení všelikých zájmů průmyslových, obchodních, živnostenských, hospodářských a kulturních.

Volební ruch jest již v proudu a všechny strany konají pilné přípravy. Koncentrace českých stran, o níž se tolik mluvilo a jednalo, zůstane asi zbožným přáním. Vůdcové rakouské sociální demokracie již se národu českému odměňují za oběti, jež všeobecnému hlasovacímu právu přinesl: ve Vídeňském okresu Favoritech, kde jest valná většina dělnických voličů národnosti české, žádali čeští sociální demokrati, aby tam strana postavila českého kandidáta, ale vůdce strany dr. Adler odmítl oprávněnou tuto žádost co nejrozhodněji, i bude v okresu tom kandidovati sám. To svědčí o vyvinutém smyslu pro právo a spravedlnost, jímž se sociální demokrati tak často vychloubají.

Ministerstvo spravedlnosti připravilo některým bývalým poslancům nepříjemné překvapení: nařídilo státním zastupitelstvům, aby proti bývalým poslancům říšským, kteří nejsou poslanci zemskými, a kteří se dopustili trestných činů, bylo zavedeno soudní řízení ještě v době předvolební.

Zemské sněmy svolány jsou na druhou polovici měsíce února, tentokráte prý k delšímu zasedání. Český sněm má hlavně jednati o rozpočtu a o volební opravě pro sněm. Pokud se týče volební opravy, chce vláda dáti sněmu příležitost pouze k čistě akademické rozpravě, ale rozřešení této otázky si nepřeje. Panovník se vyslovil, že zavedení všeobecného volebního práva pro zemské sněmy není možno.

Ve Lvově sjeli se národně demokratičtí zástupci 52 okresů haličských a usnesli se podati na sněmu návrh na *rozšíření zemské samosprávy*. V návrhu se žádá, aby zemský sněm byl svoláván pravidelně každý rok a aby byla vyměřena minimální doba jeho trvání. Dále se žádá, aby se sněmu přiznalo právo kontroly nad úřady správními, a aby místodržitel byl sněmu odpověden. Finanční samospráva sněmovní a kompetence zemské školní rady mají se rozšířiti a samosprávní zástupci mají v nich nabyti většího vlivu. Konečně žádá se zřízení zemského správního soudu.

V Uhersku odehrála se skandální historie, v níž hrál hlavní úlohu ministr spravedlnosti *Polonyi* (původně jmenoval se Polacsek), a jež by málem byla způsobila rozpadnutí koalice. Poslanec Lengyel vynesl totiž na veřejnost některé velice nepěkné kousky toho ministra. Obvinil ho, že se dal upláceti, když byl členem Peštského obecního zastupitelstva, že se dopustil v několika případech vyděračství, a že pomocí baronky Schoenbergrové prováděl politické vyzvědačství. Koncem minulého roku navštívila prý baronka tehdejšího náčelníka Peštské policie a učinila prý na Polonyia trestní oznámení, že ji prosil, aby svých přátelských styků s generálním pobočníkem císařovým hr. Paarem využitkovala »na prospěch vlasti.« Dále žádal prý Polonyi, jenž se zatím stal ministrem, aby baronka prostřednictvím hr. Paara jisté věci císaři sdělila, a nabízel jí jmenem dvou aristokratů 50.000 korun. Baronka prý vykonala služby, jež Polonyi od ní »na prospěch vlasti« žádal, ale Polonyi prý se zdráhá slíbenou sumu jí vyplatiti, ano pozval prý ji k sobě a chtěl své dopisy od ní násilím vymoci. Polonyi tvrdil ovšem, že celá historka jest pouhou smyšlenkou, a že i všeliké ostatní obvinění jest pouhé na cti utrhání. Lengyel nabízel důkaz pravdy a vyzýval ministra, aby proti němu soudně vystoupil. Polonyi se dlouho zdráhal. Lengyel útočil na něho ještě prudčeji. »Polonyi jest uherským ministrem,« psal v jednom ze svých článků, »a jest stotožňován s národem. Všichni jsme považováni za lupiče, poněvadž Polonyi jest jedním z nich.« A ježto strana neodvislosti, hlavně Kossuth a hr. Apponyi, Polonyiovi nadržovala a jej stůj co stůj držeti chtěla, napsal Lengyel: »S takovým kuplířem přichází hr. Apponyi ruku v ruce do konference a chce mu vystaviti vysvědčení dobrých mravů. Jeli však Polonyi darebák, nutno se ho hned sprostiti a nedopřáti mu lhůty.« Lengyel dosáhl konečně svého cíle; Polonyi podal sice na něho žalobu, ale odhodlal se konečně podati žádost za propuštěnou, jíž vyhověno. Skandální událost ta způsobila v lůně koalice roztržku, která sice prozatím zacelena, ale za nedlouho jistě opět se objeví, ježto celá koalice spočívá na nezdravých a nemravných základech. Lengyel napsal o straně Kossuthově, že mezi jejími 280 poslanci jest 200 poctivců, ale chudých, naproti tomu však 80 boháčů, ale ničemných a všeho schopných.

Novým ministrem spravedlnosti stal se Günther, a na Lengyelovu pranýři octnul se hned potom sám Kossuth. Z ministerstva obchodu, v jehož čele stojí, bylo odneseno několik listin, obsahujících seznam »paušálů,« jež také od nynější vlády dostává celá řada maďarských časopisů. Lengyel tvrdí, že uherské vlády jedna za druhou vydávají na nemravné úplatky ne statisíce, nýbrž miliony národního jmění.

Jak bezohledně vláda maďarská ničí nemaďarské národní školství, vysvítá z úředních výkazů. Roku 1881 bylo v Uhrách ještě 5773 nemaďarských škol. Do roku 1904 klesl počet ten na 3371. Nejvíce klesl v území obývaném od Slovinců. Tam bylo r. 1881 ještě 39 škol slovinských, dnes tam není ani jediné. Pak přijdou Slováci. Ti měli r. 1881 ještě přes 1500 škol, r. 1904 jich měli pouze 447. Německé

školy sklesly ze 761 na 365. Srbských škol bylo r. 1881 ještě 277, r. 1904 jen 151. Rumuni si své školství ještě dosti uhájili; roku 1881 měli jich 2781, roku 1904 ještě 2339.

Na Rusi vykonány volby volitelů do příští říšské dumy. Vypadly většinou opposičně. Ministerský předseda Stolypin vyslovil se k zástupci Londýnských Timesů, že ani car ani vláda nepomýšlí na státní převrat a na návrat k staré despoticko-byrokratické soustavě. »Jestliže mě zítra zabijí,« pravil, »zaujme místo mé jiný muž stejných zásad.«

Ministr osvěty předložil ministerské radě návrh na zavedení všeobecného školního vyučování na Rusi. Zemstva a města mají se postarati o potřebný počet škol pro děti od 8 do 11 let; v jedné třídě má býti nejvýš 50 dětí, nejmenší plat učitele 350 rublů ročně. Všech škol obecných bude asi 280.000 a náklad státu na ně bude obnášeti asi 109 milionů rublů; nyní jest jen asi 70.000 škol, většinou bídných. Návrh neuvádí, kdy má býti tato nalehavá oprava provedena.

Některé Rusku nepřátelské listy tvrdily, že revoluční hnutí vniklo také do armády. Vojenský list Rozvědčik rozhodně to popírá a praví, že po válce ve všech armádách bylo pozorovati jisté oslabení kázně, a to i v armádě německé, která se vyhlašuje za vzornou. Při revoluci, která celým Ruskem otřásla, není prý divu, že oslabení to nabylo v ruském vojsku větších rozměrů. Ohromná většina vojska zůstala však navzdor válce na dálném východě a těžké službě za revoluce věrna své přísaze. Právě této tuhé vytrvalosti vojenské děkuje Rusko, že panuje poměrný pořádek a že země nebyla od terroristů ještě více otřesena.

Druhé zasedání anglického parlamentu za vlády liberální zahájeno dne 12. t. m. V trůnní řeči král mimo jiné pravil: »Ačkoli síla a jednota vládní moci mají zůstati nestenčeny, očekávám přece, že se horlivému úsilí podaří najíti vhodný způsob, aby základy míru a pořádku mezi národními kmeny mé péči svěřenými byly rozšířeny a upevněny.« Z toho se soudí, že vláda chce přikročiti k řešení irské otázky. Toto zasedání bude as i v jiném směru velmi zajímavo. Předseda kabinetu Cambell-Bannerman prohlásil, že kabinet chce podniknouti rozhodný boj proti sněmovně lordů a vliv její velice obmeziti.

Dne 25. ledna konaly se hlavní volby do říšského sněmu německého. Vláda vydala heslo: »Proti katolickému středu a proti sociální demokracii,« ale podařilo se jí zvítěziti toliko proti sociálním demokratům, kdežto katolický střed vstoupí do nového sněmu o několik mandátů sesílen. Sociální demokraté ztratili hned při hlavní volbě 19 mandátů a při volbách doplňovacích jejich porážka dovršena, ačkoli jejich vůdce Bebel předpovídal, že získají aspoň 20 mandátů. Měli v minulém sněmu 79 poslanců a nyní jich budou míti toliko 43. Vítězství nad sociálními demokraty nadchlo císaře Viléma tak, že promluvil k Berlínskému lidu, nad volebními úspěchy jásajícímu, řka: »Vše, co mně bude státi v cestě, bude povaleno!« Úřední listy opravují sice výrok jeho v ten smysl, že prý řekl: »Vše, co bude nám« (totiž »národním« stranám, o něž se kníže Bülow opírati chce) »v cestě,

bude povaleno.« Výrok císařův způsobil poplach ve francouzských i anglických listech, které napsaly, že dle slov císařových má se vítězství německého nacionalismu vykořistiti k novému rozmachu německého imperialismu a německé rozpínavosti. Kníže Bülow pospíšil si, aby tento účinek řeči císařovy zmírnil. Ujišťoval Berlínského dopisovatele Tempsu, že císař podobných úmyslů nemá. Německé listy píší, že kníže Bülow bude míti v nové sněmovně tři většiny: liberálně-konservativní (protestantskou) k povolování úvěrů vojenských a osadních, konservativně-katolickou k povolování požadavků hospodářsko-sociálních a většinu složenou ze středu, Poláků a levice k obraně ústavních práv lidu. Kníže Bülow vyslovil se, že nemůže dělati politiku ve smyslu výhradně liberálním, ježto nemá ve sněmovně silnou liberální stranu, ale že poskytne liberálům volné pole k připravování velké liberální strany. Nebude prý žádati, aby se liberálové svých zásad vzdali, ale bude žádati, aby neprovozovali politiku, která by spojovala katolický střed s protestantskými konservativci. Hlasů katolického středu nebude prý vyhledávati, ale neodmítne jich v případě potřeby.

Poláci pochodili při volbách velmi dobře, dobylť čtyř nových mandátů, a počet polských hlasů vzrostl proti posledním volbám o 105.990. Boj pruské vlády proti Polákům zůstává bez úspěchu, ačkoli pruská kolonisační komise oznamuje, že již 32 čtvereční míle polské půdy v Poznaňsku převedla do rukou německých a zřídila na nich přes 12.000 selských usedlostí s 315 novými osadami, v nichž sídlí dnes 96.000 německých obyvatelů. Vlastnické poměry v Poznaňsku jsou nyní takové: z veškeré plochy hospodářsky plodné půdy, která obnáší okrouhle 2,750.000 hektarů, nalézá se v soukromém německém vlastnictví 1,140.000 ha., v majetku státní komise osídlovací 157.000 ha. a v držení státního fisku 296.000 ha., tak že jest v rukou německých úrodné půdy okrouhle 1,593.000 ha., v rukou polských pouze 1,100.000 ha.

Ve Francii trvá boj vlády proti katolické církvi. Biskupové podali vládě kompromisní návrh, v němž žádali vrácení církevního jmění (kterého vláda zabavila za 400,000.000 franků) a pevnou smlouvu o tom, jak se mají služby boží konati. »Jsme úplně solidární a žádáme, aby návrh náš na úpravu kultu byl tak přijat, jak jej podáváme, jinak nechceme s touto záležitostí nic dále míti,« tak zní poslední věta jejich prohlášení. Vláda učinila malý ústupek. Ministr kultu Briand podal osnovu doplňovacího zákona, v níž se pro všechny spolky, tedy i pro farní obce, zrušuje povinnost ohlašovati schůze; může tudíž každý farář konati služby boží bez úředního ohlášení. Osnova ta byla by málem způsobila ministerskou krisi, ježto předseda kabinetu Clémenceau v parlamentě rozhodně proti Briandovi vystoupil. Vinil jej z neprozíravosti a slabosti a pravil: »Ultimatum biskupů musím odmítnouti jako opovážlivé. Vláda nedá se do vyjednávání, neučiní koncesí. Církev žádá buď všechno, nebo nic. Dobrá, vláda jí odpovídá: nic!« Briand byl touto řečí tak uražen, že vyšel ze sněmovny. Clémenceau se zalekl a obávaje se následků, vyšel za Briandem a prosil jej za odpuštění. Oba ministři se smířili, a osnova přijata.

Adolf Srb.

R. 1907. Čís. 4.

OSVĚTA

Nejstarší dějiny české

ve světle výzkumů prof. dr. Jos. Lad. Píče.

Píše

dr. **Josef Volf.**

(Dokončení.)

Čtvrté období v dějinách českých zahajuje *pokolení kostrových hrobů s kulturou Latèneskou čili Marnskou.* [1]) Kultura tohoto nového lidu, který se usadil v severních a středních Čechách a podrobil svému panství skrčence, je veskrze jednolita a v sobě uzavřena a jeví i v obřadním ritu nejbližší příbuzenství s kulturou lidu v staré Helvetii a na Marně, a to »příbuzenství takové, že nemůže býti pochybnosti o stejném jejich původu a krevném blízkém příbuzenství.« Byl to lid bojovný a výbojný, jehož železné zbraně mu sloužily k útoku; nedostatek pospolitých sidlišť nasvědčuje tomu, že neprovozoval ani orby, ani řemesel.

Také ritus pohřební jest nový. Mrtvoly uloženy na pouhé zemi bez zvláštního označení kruhem kamenným; kostra leží na zádech, pravidlem s hlavou k severu, s nohama k jihu, ruce jsou podle těla, nohy podle sebe a někdy i na konci skřížené. V hrobech mužských vyskytá se charakteristický železný meč dvojbřitký, v hoření části stejně široký a ku pleknu táhle zahrocený, který spočívá na pravé straně kostry a je opatřen význačnou pochvou. Setkáváme se též se štíty, jež byly zhotoveny z dřevěných oválných desek a částečně též okované; taktéž ostěpy se v hrobech nalézají. Za to chybí dýka, šípy a výzbroj koňská, tak že toto pokolení bojovalo jako pěší pomocí dlouhého oštěpu a dvojbřitkého meče, chráníc se velikým dřevěným štítem; ačkoliv národnostně se hlásí do staré Gallie, liší se tedy přece od způsobu válčení gallských bojovníků na koni a válečných vozech, jak nám je historické zprávy líčí.

[1]) Čechy na úsvitě dějin II, 1, 1902.

Také v ozdobách vystupuje nová svérázná kultura, která se vyznačuje především užíváním spony na místě jehlice k sepjetí šatu a užíváním nákrčníků a kruhů na nohou v přebohaté, mnohdy až bizarrní pestrosti a různosti. »Spony, zastoupeny jsouce jedním, dvěma, ano i čtyřmi kusy, spínaly buď pouze vrchní neb i spodní roucho na ramenou a po případě i u boků; krk zůstal patrně obnažen, aby viděti bylo nákrčník, ramena zůstala rovněž obnažena pro ozdobu kruhů buď ramenních neb náramků, a aby ozdobné kruhy na nohou též přišly k platnosti, musíme předpokládati, že buď spodní roucho bylo kratší, neb, což jest pravděpodobnější, že po stranách bylo otevřeno, tak že při chůzi i tato ozdoba nohou byla vidna.«

Spona se stala hlavním předmětem, na který se soustředil vkus pracovníka, a jest velice význačnou součástí krojovou jak u žen, tak u bojovníků. Tyto spony vyskytují se v řadě zajímavých tvarů a lze předpokládati rozsáhlou jich výrobu a značnou technickou dovednost při zpracování, které se ovšem v Čechách nedálo. Z jiných ozdob zasluhují zmínky náramky bronzové, lignitové a z barevného skla, dále prsteny, perle, mince a pasové řetězy. Proti bohatosti a pestrosti výzdoby jest keramika chudá a vykazuje jen malou podobnost s keramikou kostrových hrobů na Marně.

Pokolení kostrových hrobů s kulturou Marnskou Píč na základě rozboru otázky keltické přisoudil gallským Bojům, historickými zprávami v Čechách zjištěným. »Rozlohou kostrových hrobů jest pak podán nezvratný důkaz, že Bojové nezaujímali celé dnešní Čechy, nýbrž pouze severní a střední část jejich a že po celou dobu pobytu svého v Čechách byli lidem panujícím.... Vyšli patrně současně se severoitalskými Boji z krajin na řece Marně a opanovali na více než tři sta let nejúrodnější krajiny ve vlasti naší. Po celou tu dobu nalézáme v hrobech českých Bojů svéráznou kulturu Marnskou v plné čistotě, i můžeme tudíž předpokládati, že naši Bojové udržovali stálé spojení obchodní buď s původní domovinou, neb alespoň se zemí Helvetů, s nimiž co do kultury zejmena v mladším období mají nápadnou nejbližší podobnost. Vzdor tomuto obchodnímu spojení nelze však na Boje v Čechách přenášeti líčení poměrů, které Caesar v Gallii zaalpské zaznamenal, neboť hlavním příznakem Caesarovy zaalpské Gallie byla jednak města, kdežto v Čechách dosud nenalezena stopa gallských měst, jednak kněžský stav Druidů, po kterémž ani u českých, ani u severoitalských Bojů není nejmenší stopy. Při vší nádheře, která podle svědectví hrobů u Bojů v Čechách panovala, nelze tudíž předpokládati vyvinutějších poměrů, které označují Gallii zaalpskou doby Caesarovy jako zemi kulturní, ale musíme spíše souditi na poměry jednoduché, o jakých se zmiňuje Caesar ve příčině Tektosagů v Hercynském lese.«

Kostrové hroby gallské končí v Čechách tak zvanou střední sponou Latènskou, jejíž patka zpět zahnutá jest připevněna k oblоučku. Spona tato jest význačná právě pro poslední dobu

před dobytím Gallie a udržuje se v Gallii až do doby Augustovy. Kultura Marnská trvá tedy od r. asi 400 až asi k době Caesarova dobytí Gallie.

Pátým kmenem v Čechách jsou historičtí *Markomané*,[1]) jejichž hlavním sidlištěm bylo hradiště Stradonické, historické Marobudum. Hradiště Stradonické, při ústí Habrovského potoka do Berounky u Nižboru ležící, jest největším hradištěm v Čechách, přes kilometr dlouhé a kilometr v šířce měřící. Bylo to město rázu vojenského, opevněné dvojí terasovitou, na sucho zbudovanou zdí v době římských císařů Augusta, Tiberia a snad i Klaudia. Bylo četně obydleno; budovy byly vesměs dřevěné, mnohdy snad i maznicí opatřeny; podlaha sestávala z hlíny pečlivě na povrchu uhlazené a někdy i do červena vypálené. Mezi budovami ležely volné prostory; o vodu bylo postaráno hojnými studněmi a cisternami.

Hradiště Stradonické bylo zároveň městem průmyslovým a obchodním. Nálezy kadlubů a věcí právě z kadlubů vyšlých, jakož i dílny slevačské se struskami nalezenými jsou dokladem slévání bronzu a práce železářské, ač jest velice pozoruhodno, že nejsou naprosto žádné stopy, že by z tohoto průmyslového ústředí se byly uplatnily jisté vlivy na okolní kraje, tak že tvoří nejen národnostní, ale i kulturní ostrov beze všeho spojení s ostatní zemí. Průmysl i obchod byl postaven zcela ve služby tohoto vojenského střediska.

Inventář Hradištní jest velice bohatý, a větší část nálezů je ve spojení s nejmladším obdobím kultury gallské ve východní Gallii, hlavně s kulturou v hlavním městě Aeduů, Bibracte, zastoupenou; menší část předmětů jest dovezena z ústředí kultury provinciálně římské z prvé doby císařské, a sice jednak z Gallie, jednak z východních zemí. Počátek této kultury spadá tedy mezi l. 15—10 neb 5 př. Kr., konec pak před r. 25—50 po Kr.

Z předmětů na Hradišti nalezených vynikají zvláště mince, které tu nalezeny v hojném množství a velké rozmanitosti; pozoruhodny jsou z nich zvláště tak zvané duhové misky, o kterých šla pověst, že nalézají se obyčejně tam, kde duha o zem se opírá; odtud i jich jmeno. Z ozdobných předmětů vystupují spony železné, bronzové, stříbrné i zlaté, různé ozdoby z barevného skla, jako náramky, perle a korále, ozdoby emailové, prsteny, náramky, pasy, různé závěsky a ozdobné kroužky. Novinkou jsou dosti hojné figurky, pravidlem bronzové, jež představují figurky lidské i zvířecí.

Z domácího života lze uvesti, že obyvatelstvo se živilo masem domácího dobytka a snad i lovem. Na pěstování orby neb aspoň její znalost poukazují nálezy mlýnků, kos, srp, radlic a j. Při tom však milovalo nádheru, jak svědčí hřebeny, zrcátka, jehly, jehelníčky a zajímavá garnitura, sestávající z pinzety, lžičky do ucha

[1]) **Čechy na úsvitě dějin II, 2, 1903.**

a škrabátka. Sem patří i předměty z nářadí lékárnického a lékařského.

Ze zbraní vyskytují se kopí, meče, ostruhy, uzdy; z rozličných předmětů domácích možno uvesti klíče, železné nože, jehlice, nůžky, trojzubé vidlice, škrabátka, kladiva, kleště, lopatky, pilky, sekyrky, vrtáky, dlátka, pilníček, rydla, šípy atd.; z kostěných pak rámeček ze slonoviny, rydla na psaní ve vosku, lopatičky na opětné uhlazení vosku, kus lebky lidské, rytými kroužky ozdobené, hrací kameny a j.

Keramika je na Hradišti velmi četně a nad míru svérázně zastoupena. Lze ji tříditi na keramiku malovanou, na kruhu robenou a hrubou. Zajímava je zvláště prvá, která proti malovaným nádobám na pohřebišti Bylanském a j. znamená veliký pokrok nejen ve výrobě nádob na kruhu hrnčířském, ve tvaru klasickém, ale i v nanášení barev.

Na základě všech archeologických nálezů shrnuje Píč svůj soud o Hradišti v tato slova: V četně obydleném a silně opevněném městě nad Berounkou bydlel za Augusta, Tiberia a snad i za Klaudia, tedy celkem ani ne celých 50 let, lid, který byl ostatnímu obyvatelstvu země cizí, když od něho liší se místem osídlení i celým inventářem kulturním. Lid ten rozpadal se ve dvě třídy: Ti, co peníze vážili a tedy hodnotu jejich dovedli oceniti, byli zajisté řemeslníci a obchodníci, kteří pracovali technikou tehdy pouze ve východní Gallii a hlavně na Mont Beuvray, částečně i ve východních Alpách zastoupenou, a jelikož dovednost a technika v práci nedá se přenesti jinak než osobami v práci vycvičenými, musíme nutně usouditi, že tito pracovníci musili přijíti na Hradiště buď z východní Gallie neb z východních Alp. Ti druzí, kteří zlato lehkovážně dávali v sázku na hod kostkou, kteří zlato dovedli ztratit, neznali cenu zlata a zajisté zlato prací nevydělávali; můžeme na základě svědectví ostruh s jistou bezpečností říci, že byli vojáky. K otázce, kterých bylo více, zda obchodníků nebo vojáků, odpovídá ve smyslu povahy města, že bylo více vojáků.

Hradiště Stradonické možno podle zachovaných zpráv o historickém městě Marobudově, o jeho jezdcích, o markomanských pokladech, o lidu řemeslném a obchodním z říše římské přeběhlém, vykládati bez obtíží za Marobudum a obyvatelstvo jeho za vojenskou družinu, kterou Marobud od Mohanu do Čech byl přivedl.

Markomané neseděli tehdy v zemi české sami: ve středních Čechách bydlilo jiné pokolení, které podle pohřebního obřadu nazýváno jest ***pokolením hrobů žárových.***

Nové toto pokolení [1]) vystupuje tedy s novým pohřebním obřadem. Píč líčí pohřeb tohoto lidu takto: Při každém pohřbu učinili hranici a položili na ni mrtvolu v slavnostním úboru; pří-

[1]) Starožitnosti země české II, 3, 1906: Žárové hroby v Čechách a příchod Čechů.

buzenstvo přítomné loučilo se s nebožtíkem na brzkou a lepší shledanou na onom světě. Když dohořel plamen a tělo ohněm očištěné vzneslo se v nadpozemské kraje, příbuzní sebrali nemnohé pozůstatky spálených kostí, očistili je, uložili v popelnici zvláštního tvaru a vrátili tak zemi, co pozemského po zemřelém zbylo. Na to vyhrabali jamku, postavili do ní popelnici s kostmi nedopálenými a poloroztavenými šperky a ozdobami, přidali někdy z lásky nějaký šperk, který na hranici nebyl, a podle popelnice kladli pečlivě nádoby a nádobky naplněné jídlem a pitím; za starších dob obložili vše kamenem, později kladli na pouhou zemi a zasypali buď popelem z hranice, neb pouhou zemí. Zřídka kdy zachovaly se u nás mohyly z hlíny nasypané nad žárovými hroby... Pravidlem bývá v jednom hrobě pouze jeden pohřeb; avšak vyskytne se též, že v hrobě dospělé ženy uložen v malé ozdobné nádobce i pohřeb děcka: odpočívá tu pod jedním rovem malé robátko s mateří svou, kterou nepřežilo. Jinak ale bývají dítka pochována i o sobě a poznáme hrobečky jich na prvý pohled podle pečlivé úpravy hrobečku, podle značnějšího počtu malých nádobek a hraček, jimiž truchlící máti obmyslila miláčka svého na dalekou pouť. Stává se také, že v jediném hrobě naleznou se i dvě popelnice dorostlých osob, někdy k tomu i popelnička malého děcka, a není jasným, zdali tu pohřbena rodina současně zemřelá, nebo zdali do stávajícího již hrobu pohřben jiný člen rodiny později zemřelý, nebo konečně zdali žena následovala muže, či otrokyně jinocha svobodného na hranici, aby na onom světě pospolu byli, jako popel jejich spočinul pod jedním rovem. Jsou arci hroby, kde i v době hojného kladení nádob do hrobů vyskytne se samotná popelnice pěkného tvaru i výzdoby, mísou přikrytá, na znamení, že sice zámožný člověk tu pohřben, ale pohřben bez lásky pozůstalých; jindy zas nalezneme pohřeb v nádobě neúhledné a hrubé, rovněž bez darů pohřebních, někdy dokonce ani celou nádobu chuďasu nějakému nevěnovali. Tak leží tu podle sebe, jak podle sebe žili, jedni v nadbytku a obsypáni něhou a láskou, jiní zas opuštění neb dokonce tak bídní, že neměli do čeho ukrýti kosti své po smrti, jako as za živa neměli, čím by přikryli nahotu svou. — Spalování trvalo po celou dobu žárových hrobů nezměněně, a jen ve tvaru popelnic a v milodarech nastaly různé změny, podmíněné zajisté různými modními vlivy, které se přes veškeru svéráznost kultury požárových hrobů konečně přece uplatnily. Ode všech předchozích pokolení liší se také svou spojitostí s východem.

Žárové hroby třídí se na čtyři velké skupiny: žárové hroby typu lužického, slezského, Plátenického a provinciálně římského. Jmeno lužický typ dáno hrobům pro to, že v Lužici podobných hrobů bylo ode dávna nejvíce známo a že keramika lužická se honosí největší svérázností. Hroby tyto rozprostírají se v severovýchodní části naší vlasti. Milodary kovové jsou řídké; hlavní nádobou v hrobě jest popelnice, která pravidlem bývá přikryta buď misou dnem vzhůru obrácenou nebo hrncem nebo i větším

střepem. Nádoby tyto jsou zhotoveny bez hrnčířského kruhu a jen slabě páleny; barva jejich bývá obyčejně červená neb šedá, někdy také tmavá, tuhování vyskytá se zřídka. Co do tvaru, jsou pro toto období vedle jiných zvláště význačné dvojkonické nádoby, okříny, osudí a j.

Ozdobných a užitečných předmětů nalézáme v hrobech po skrovnu; nejčastěji jsou to jehlice, které bez pochyby sloužily ke spínání vrchního šatu; vedle nich vyskytují se i spony, nákrčníky, náušnice a skleněné perle, avšak pouze jednotlivě. Z užitečných předmětů jest zastoupen v hrobech nejčastěji nůž, ze zbraní nejčastěji šípy.

Mladší poněkud skupina žárových hrobů jest podle svého největšího rozšíření ve Slezsku nazvána typem slezským. Obvod tohoto slezského typu jest malý a rozprostírá se v Čechách na někdejším Hradecku a Turnovsku. Popelnice jsou buď uloženy řadou od západu k východu, nebo bez určitého pořádku. Pohřeb vykonáván na společném žárovišti a kosti ukládány do popelnic, které kladeny do země buď nepřikryty nebo položeno na vrch kus střepu nebo zvláštní plochá pokrývka. Milodarů kovových se vyskytuje rovněž málo. Nejčastěji vyskytuje se jehlice ke spínání vrchního šatu, zřídka objeví se spona, někdy nějaký náramek neb náušnice neb prstének, málokdy nějaký užitečný předmět. Ale keramika vykazuje proti typu lužickému značný pokrok i co do výroby i co do výzdoby. Popelnice nemají už ostrých hran jako lužické nádoby, při nichž nutno souditi, že byly zhotoveny ze dvou částí, z nichž každá patrně zvláště byla vyrobena. Do Čech pronikla keramika tato již úplně jednolitá a vytvářená, patrně příchodem nového lidu, o čemž svědčí rozšíření hrobů slezského typu pouze při hranici slezské; při průsmyku Náchodském česká skupina slezských hrobů vykazuje největší podobnost s kulturou ve Slezsku, i možno se tedy domnívati, že toto nové obyvatelstvo na těchto místech přešlo do Čech. Z různých známek (hlavně na základě jehlic a spon) vysvítá, že žárové hroby typu slezského ležely na rozhraní doby Hallstattské a Marnské, tedy kolem r. 400 př. Kr. Z toho plyne dále, že pokolení žárových hrobů sedělo v Čechách zároveň s Boji, a sice někdy i v nepatrné vzdálenosti od sebe.

Třetí typ žárových hrobů jest typ Plátenický, nazvaný tak podle největšího dosud známého pohřebiště u Plátenic. Jest to pohřebiště nového jednolitého rázu o 250 hrobech, kde popelnice byly uloženy v řadách od západu k východu a kde se po prvé objevují válečné meče i zbroj koňská, »na znamení, že rekovnost národních hrdin nejen ctěna při smrti, ale pokládána i za bohumilou, když rekové vcházeti měli na onen svět v plné zbroji.« Bohatost, rozmanitost a vkus vyznačují tento nový typ, který má svou zvláštní keramiku a i svou zvláštní výzdobu na vnitřní straně šálků a misek. Osamoceným zjevem jest pohárek v podobě boty, který zobrazuje obuv tehdy u nás užívanou, »totiž polobotku bez podešvů, na způsob opánků, se šněrováním na vrchní straně

a snad i ozdobnou páskou.« Zároveň se vyskytuje veliké množství malých nádobek v podobě koflíčků, šálků, tak zvaných slzniček, chrastítek a j.

Z kovových předmětů je nejzajímavější výzbroj bojovníka na pohřebišti Plátenickém nalezená, skládající se z bronzového meče se zvláštním nákonečníkem pochvy, válečné sekyrky a bronzového udidla. Z ozdobných předmětů vyskytují se spony t. zv. harfovité, bronzové i železné jehlice, náramky a jednotlivě nákrčník z modrých perlí žlutě očkovaných a jiné menší předměty.

Typ Plátenický nepřináleží novému lidu, nýbrž jest jen pokračováním typu lužického. Jeho bohatost a rozmanitost zakládá se na kulturních vlivech cizích, hlavně západních z Horní Falce a Frank, ač i styky se zeměmi východoalpskými a s nížinou uherskou nechyběly. Úzce omezen tvoří význačnou skupinu na území někdejšího čistého typu lužického a jeho rozkvět spadá do posledních tří (nejvýš i do části čtvrtého) století př. Kr.

Čtvrtým typem žárových hrobů jsou sídliště a pohřebiště z doby císařství římského. Hroby tyto jsou rozloženy v severních Čechách na témže prostranství jako hroby typu Plátenického, tu jednotlivými hroby, jinde zase celým pohřebištěm. Spálený pohřeb bývá pečlivě uložen do popelnic, vedle kterých se vyskytuje hojně milodarů, kdežto pohřebních nádobek jest mnohem méně; kostrové hroby jsou výjimkou. Nejzajímavější je pro doby starší pohřebiště na Pičhoře, které spadá do doby I.—II. století po Kr., kdežto mladší období na Třebické zastoupené zaujímá století III.—V.

Staré pokolení v severovýchodních Čechách podlehlo úplně vlivům vzdělanosti římské, která si kulturně podmanila veškery země dále na sever až po Skandinavii, jak předměty římské práce v hrobech dochované jasně dosvědčují. Do Čech vnikl hlavní proud asi z Porýní a Gallie. Časovou hranici záplavy římské velkovýroby určuje pak Píč takto: »Nemáme arci žádné možnosti přesně určiti, při jaké politické příležitosti a jakým popudem navázány styky našich krajin se zeměmi porýnskými a gallskými a nemůžeme přirozeně též usouditi, že datovaný v Porýní předmět musí současně již býti v nitru Hercynského lesa, ale přes to můžeme přece, jak z vyskytování se nejstarších typů spon provinciálně římských v našich žárových hrobech, tak i z vyskytání se těchto se sponami ještě Latèneskými na hranicích našich s jistou pravděpodobností souditi, že záplava kultury provinciálně římské v našich žárových hrobech počíná ještě za prvých císařů římských, nedlouho po pádu Marobuda, ač jestli právě zničení Marobuda, kteréž bylo v zájmu Římanů, nevedlo k navázání větších obchodních styků nejen s Hermundury, kteří byli v čele podniku na vyvrácení Marobuda, ale i s barbary sousedními v Hercynském lese i dále k severu.« Co ovšem obyvatelstvo náhradou za přivezené římské předměty dávalo, lze jenom přibližně usuzovati. Snad byl prodáván dobytek, snad i otroci.

Kulturní vliv říše římské zaplavil přímo celé území žárových hrobů a byl příčinou, že v něm řada růzností vymizela. »Že se však jedná pouze o kulturní vlivy provincií římských a nikoliv o nějakou změnu obyvatelstva, o tom na předním místě svědčí skvostné nádoby převahou černě lesklé a zdobené meandrem — v západní polovici tečkovanými páskami kolečkem vtlačenými, ve východní části páskami z perličkových ďulíčků uprostřed dvou ryh.« Lid tedy zůstal a jen úprava hrobů se měnila; z toho plyne pak úsudek, že pokolení žárových hrobů trvalo nepřetržitě od počátku objevení až do konce doby císařské. A tento lid byli *Slované*, neboť »z archeologických skupin, které od prvého svého objevení se v Evropě vyznačují se užíváním kovu, a které postupem jejich vývoje jmeny historických arejských národů označiti můžeme, zbyla pouze skupina žárových hrobů lužického typu pro Slovany, a sice na původní rozloze označená keramika s prsovitými vypnulinami, pruhem téměř od Saly až za Odru a pak do Uher. Z této pravlasti slovanské pronikly do severovýchodních Čech dvě haluze; jedna v době úpadku lužické keramiky pronikla podél Labe a podél Jizery do země a zaujala celé Zálabí, Kouřimsko a Chrudimsko v to počítaje, druhá přešla v době rozkvětu slezské keramiky přes průsmyk Náchodský do východních Čech a rozšířila se mezi osadami lužickými na někdejším Hradecku a Turnovsku. Obě haluze seděly v Čechách současně, ale současně s nimi bylo v severních Čechách na území arci větším i bojovné pokolení Latèneských kostrových hrobů, čili pokolení historických Bojů, aniž by se navzájem pomísili, zachovávajíce každý ryzost své národní kultury. V době kultury pohřebiště Plátenického stala se v severních Čechách veliká změna: především přešlo pokolení hrobů se skrčenými kostrami podle svědectví pohřebiště Bylanského jakož i pohřebiště u Velkých Čičovic ke spalování mrtvol a přijalo tak víru našeho pokolení žárových hrobů; za druhé přešlo v tu dobu pokolení žárových hrobů přes Labe a zaujalo celou krajinu dotud od pokolení skrčených koster a pokolení Latèneských hrobů zaujatou až po Žatec a po Berounku a sedělo tu pak i po celou dobu císařství římského malými ostrůvky podobným téměř způsobem, jako před tím sedělo pokolení kostrových hrobů Latèneských, jež patrně byly vystřídány pokolením žárových hrobů. Jestli pak stará pověst o příchodu praotce Čecha a jeho družiny k Řípu může nalézti věcného výkladu, jest to právě přechod pokolení žárových hrobů typu pohřebiště Plátenického přes Labe do roviny Podřipské i na Oharku, což tedy přihodilo se dříve, než do Čech vnikla kultura provinciálně římská, a ***přihodilo se to tudíž před počátkem našeho letopočtu.***«

Pokusil jsem se shrnouti význačné výsledky dosavadního archeologického badání prof. Píče v krátký přehled, který zobrazuje důležitost a bohatost materiálu v Starožitnostech uloženého; podané pak ukázky jeho slohu mají býti zároveň dokladem, jak lehce, srozumitelně, pěkně a svěže prof. Píč českou minulost do-

vede líčiti. Hodlal jsem při tom zároveň monumentální prací Píčovou poukázati na důležitost archeologie pro nejstarší české dějiny a povzbuditi čtenáře, aby sáhl sám po »Starožitnostech země české.«

O reformě právnických studií.

Uvažuje

prof. **Karel Kadlec**.

Žijeme v době málo klidné, kde se všechno posuzuje spíše pod vlivem chvilkové nálady než na základě delšího střízlivého uvažování. Odtud ony nespočetné návrhy a rady, jak by se to neb ono mělo reformovati. A reformovati se má všechno, byť reforma konec konců byla jen deformací aneb aspoň zbytečností. Minulého měsíce objevila se ve veřejnosti i myšlenka reformy právnických studií, kterážto reforma však dávno již jest opravdu nalehavou.

Podle oznámení Vídeňského listu Zeit z 21. února byla r. 1904 sestavena ve Vídni komise, jež vypracovala v posledních letech návrh nového právnického studijního řádu, který spočívá na kompromisu mezi zástupci oborů právně historických na jedné straně a moderního práva na straně druhé. Návrh skládá se ze dvou částí: v prvé navrhuje se *provisorium* do té doby, dokud by reforma nebyla vyřízena v říšské radě, v druhé pak *definitivum*, o němž se mají vysloviti především profesorské sbory jednotlivých právnických fakult, a pak teprve má ministerstvo předložiti své návrhy říšské radě.

Provisorium, jež může býti zavedeno universitní autonomií, mnoho nás nezajímá. Definitivum pak obsahuje tyto návrhy: 1. Státní zkouška právně historická musí býti vykonána koncem třetího semestru. — 2. Studujícím má se poskytnouti větší svoboda ve výběru přednášek. Každá přednáška má se jim včítati do doby studijní. — 3. Počet hodin obligátních předmětů má se snížiti, a to římské právo s 20 na 18 hodin, církevní právo se 7 na 5, německé právo s 10 na 8, trestní řízení s 5 na 4, civilní řízení s 12 na 8, civilní právo s 18 na 12 hodin. Studentstvu má se tím poskytnouti možnost, aby se vzdělalo více v oborech speciálních. — 4. Čtvrtý semestr počítá se teprve po právně historické státní zkoušce. Studiu práva moderního vyhrazuje se tedy pět semestrů. — 5. S minimálního počtu hodin předepsaných pro semestr má napříště sejíti, i bude potřebí jen vykázati snížený nyní úhrnný počet hodin obligátních předmětů, který opravňuje k připuštění ke zkoušce. — 6. Studující nemá býti nadále nucen v prvém dvouletí poslouchati jednu přednášku na filosofické fakultě z oboru filosofie, nýbrž může si svobodně vo-

liti; doporučuje se mu však, aby slyšel přednášky z dějin nové doby. — 7. Během studia druhého dvouletí má býti studujícímu volno vykonati ještě před uplynutím tohoto dvouletí zvláštní zkoušku (eine Zwischenprüfung) buď z látky politické nebo judiciální státní zkoušky. — 8. Přednáška o rakouských říšských a právních dějinách má odpadnouti, a místo ní má se ve čtvrtém semestru přednášeti o dějinách rakouské ústavy a správy. — 9. Má býti postaráno o to, aby též discipliny nejnovějšího práva došly náležitého povšimnutí, jako právo železniční, patentní, autorské a j. — 10. Dvojí zkoušky mají odpadnouti. Každé rigorosum nahrazuje zkoušku státní. — 11. K doktorátu mělo by se žádati většího vědeckého prohloubení. Pronikavější změny dají se však provesti, jen když k advokacii nebude už doktorátu zapotřebí. V té věci dlužno konati ještě šetření.

Abychom navrhované reformě lépe porozuměli, třeba si uvědomiti, jaké vady má nynější studijní a zkušební řád právnický. Rád tento zakládá se v celku na předpisech z 50. let XIX. stol., na výnosu ministerstva kultu a vyučování z 2. října 1855, č. 172. ř. z. Byl sice zákonem z 20. dubna 1893 č. 68. ř. z. vydán nový řád, avšak nepřinesl žádných podstatných změn, tak že celkem vzato, spočívá ještě dnes úprava studií věd právních a státních na rakouských universitách na základech, které již dávno nevyhovují požadavkům ani praktickým, neřku vědeckým. Jest pochopitelno, že absolutistický stát z r. 1855 pohlížel docela jinak na universitu, než se na ni díváme dnes. Universita byla sice i jemu nejvyšším učilištěm, ale zároveň preparandou pro státní úředníky (máme na mysli fakultu právnickou), a to více preparandou než universitou, ústavem, kde by se vědy pěstovaly způsobem universálním. Absolutistický stát nedovoloval, aby o státě, nejvyšším společenském organismu, a jeho správě mnoho se veřejně mluvilo a uvažovalo, a proto nevykázal ani na právnických fakultách náležité místo »vědám politickým«. Podle tehdejšího nazírání nebylo toho ani potřebí. Správa státní řídila se spíše úředními nařízeními než zákonnými předpisy — takovýmto způsobem zaveden u nás i německý úřední jazyk, — a poněvadž více rozhodovala byrokracie než zákon, nepokládáno za potřebno správním právem mnoho se zabývati. Ještě méně uznávaly rozhodující kruhy potřebu, aby bylo pěstováno náležitým způsobem právo ústavní. Vědy státní byly tedy v studijním a zkušebním řádu z r. 1855 odbyty skutečně macešsky, a strašný byl nepoměr mezi nimi a vědami právními, anebo lépe řečeno právem soudním (občanským, obchodním a směnečným, a soudním řízením, civilním i trestním).

Ještě křiklavější byl nepoměr mezi historickými obory na jedné straně a soudními a státovědeckými na straně druhé. V této příčině byl studijní a zkušební řád z r. 1855 již před půlstoletím zastaralý. Studium právních a státních věd bylo rozděleno na dvě dvouletí, z nichž prvé věnováno bylo právu většinou již neživému, druhé pak platnému právu domácímu. Studijní a zku-

šební řád tento neodpovídal potřebám ani praktickým ani vědeckým. Praxe nevyžadovala arci, aby státní úředník znal do všech podrobností neživé již právo římské ani leckteré detaily práva německého anebo církevního, ale myslilo se, že z vědeckých důvodů jest nezbytno, aby se právník seznámil podrobně s vyvinutým právem římským, jež se stalo základem práva moderního, a rovněž tak s právem církevním a německým, o něž se do značné míry opírá i právo rakouské. U práva římského padala velice na váhu i stránka methodická. Myslilo a myslí se až dosud, že by snad nebylo ani možno vykládati ihned živé dnešní právo bez institucí práva římského. Na právu římském má se začínající právník vpravovati do základních pojmů právnických. Z těchto dvou důvodů vykázáno bylo v dosavadním právnickém studiu právu římskému tak velké pole.

Na studijním a zkušebním řádu z r. 1855 a ovšem i na částečné, nepatrné však jeho reformě z r. 1893 jest příliš jasně viděti ještě stopy středověku, který znal jen právo dvojí: římské (jakožto světské) a církevní. Již r. 1855 byli si reformátoři vědomi, že starý kabát je těsný a sešlý. Neodhodlali se však ušiti úplně nový, nýbrž přestali na záplatách. A k pronikavé reformě nedošlo ani r. 1893. »Obojí právo,« ačkoli značně již vybledlo, tvoří pořáde ještě skoro polovici záplatovaného kabátu. Tak jsme se už s dosavadním pořádkem spřátelili, že nám ani nenapadá uvažovati, jeli takovéto zařízení právnických studií vhodné. Dnes jest to ještě kacířstvím prohlašovati dosavadní studijní a zkušební řád za zastaralý anachronismus, ale možná, že není daleká doba, kdy se bude pohlížeti na věc docela jinak. I co se týče studií gymnasijních, byl by se před nedávnem nesměl nikdo opovážiti pochybovati o účelné jich úpravě. Dnes však ujímá se už pomalu přesvědčení, že studium klasických jazyků bude se muset důkladně obmeziti, a vůbec že reforma jest nezbytná. Tak se má věc i se studiem věd právních a státních. Proč nezačíti raději hned se studiem domácího platného práva, jehož živé instituty jsou nám mnohem bližší a pochopitelnější než mnohé vyhynulé instituty práva římského a německého? Myslím aspoň, že by začínající právník mnohem snáze se vpravil do právních pravidel a zařízení, jež jsou jeho myšlenkovému světu blízká, než do právních institutů vyrostlých v docela jiném, nám úplně cizím kulturním životě. Methodickou stránku práva římského nahraditi by mohla zcela dobře právní encyklopedie, tak že by začínající právník základní své vědomosti čerpal z této vědy jakožto právní hodegetiky.

Ani ve snu mi však nenapadá chtít římské právo a vůbec historické discipliny odstraniti. Sám jsa právním historikem, dobře jsem si vědom důležitosti historických disciplin pro právníka. Jen pořad přednášek na právnických fakultách pokládám za nesprávný a arci i rozsah disciplin právně historických. Začíti se má právem živým jako přístupnějším a snadnějším, a teprve když studující nabyl potřebných vědomostí o platném právu do-

mácím, přikročiti se má k vědám historickým jakožto oboru, kterým se právnické studium v ohledu theoretickém značně prohlubuje. Právník má se seznámiti nejdříve s tím, co jest právem ve vlastním státě, a teprve když to ví, má se mu vykládati, že dříve, za jiných sociálních, hospodářských a kulturních poměrů bylo právo jiné. Historické discipliny mají mu stále uváděti na vědomí, že právo jest pojmem nikoli strnulým, absolutním, nýbrž relativním, něčím, co se nejen může, nýbrž má změniti za změněných poměrů sociálních, hospodářských a kulturních. Historické discipliny stejně jako právní filosofie nedovolují, aby právo utkvělo na mrtvém formalismu, aby se drželo pouhé litery zákona. Jsouce prohloubením právního studia, mají býti zakončením, korunou jeho, nikoli počátkem.

S tím souvisí i otázka rozsahu přednášek právně historických. Pohlížímeli na historické discipliny v právu způsobem, jak právě uvedeno, nebudeme navrhovati, aby zůstalo při snížení počtu hodin oborů právně historických tak, jak se v diskutované nové reformě navrhuje, nýbrž musíme v redukci jíti ještě dále. Římské právo mohlo by se vykládati místo 20 hodin pouhých 12 hodin, církevní právo 5 hodin, německé 6 hodin. Rozhodně však musíme býti pro to, aby bylo ponecháno kollegium o dějinách státního vývoje a veřejného práva rakouského, a přednášky tyto aby zůstaly i nadále zkušebním předmětem tak, jako dosud, a na universitách slovanských aby se vedle toho konaly pravidelné přednášky o dějinách práv slovanských, zejmena českého a polského Kdy by studijní a zkušební řád právnický byl upraven tak, jak shora uvedeno, stačily by na historické discipliny pouhé dva poslední semestry studií, a četným oborům domácího platného práva soukromého a veřejného (oborům státních zkoušek judiciální a státovědecké) zůstalo by šest semestrů, jak toho obory tyto zasluhují.

Tak bychom si představovali ideální reformu právnických studií, která by vyhovovala potřebám praktickým i vědeckým. Reformu takovou není však snadno provesti. Nehledíc ani k tomu, že návrhy zde podané zdáti se budou leckomu revolučními, i na cizích universitách upraveno jest právnické studium podobným způsobem jako u nás. I tam začíná se obory právně historickými. Vzhledem k tomu nelze se nadíti, že by za nynějšího stavu, kde jednotliví rakouští studující navštěvují právnické fakulty v Německu, reforma podobná došla uskutečnění. Proto pokládáme *prozatím* za dosti velký pokrok, že podle navrhované reformy obmezují se přednášky právně historické aspoň na tři semestry, a první státní zkouška vykonati se musí po uplynutí třetího semestru. V té příčině dosíci se má toho, oč marně usiloval studijní a zkušební řád z r. 1893. Již před jeho vydáním cítila se potřeba rozšířiti studium druhého biennia, avšak reforma popadena za nepravý konec. Místo aby bylo ustanoveno, že předměty státní zkoušky judiciální a státovědecké *museji* býti poslouchány v pěti semestrech, kdežto k předmětům státní zkoušky

prvé (právně historické) postačí po případě tři semestry, tak že pilní studující mohou studia absolvovati v osmi semestrech, ponechána byla méně pilným možnost vykonati první státní zkoušku i po čtvrtém semestru (jak tomu bývalo dříve) a druhé dvě zkoušky po semestru osmém. Myslilo se, že pilní studující budou míti z nového studijního a zkušebního řádu výhodu aspoň v tom, že budou moci slyšeti již ve 4. semestru některé přednášky druhého biennia. Zamýšleného účelu se však nedosáhlo. Poněvadž většina posluchačů práv koná první státní zkoušku teprve po čtvrtém semestru, profesoři nemohou vykládati předměty druhého dvouletí před pátým semestrem.

Hledě k uvedené zkušenosti, sluší jen schvalovati, že v navrhované nyní reformě nezůstavuje se studentstvu, aby samo rozhodovalo, kdy chce první státní zkoušku vykonati, nýbrž zkouška tato musí býti vykonána po třetím semestru, chceli studující postoupiti dále do čtvrtého. Při navrhované redukci počtu předepsaných hodin z obligátních předmětů jest to zcela dobře možno, a také s novou výměrou hodin plně souhlasíme. Co se týče práva římského, byla by snad možna redukce ještě větší, místo 20 hodin stačilo by hodin 16, ale za to zůstati by měly obligátním studijním a zkušebním předmětem říšské dějiny rakouské, byť se přednášely třebas jen čtyři hodiny. Když byly novým studijním a zkušebním řádem právnickým z r. 1893 zaváděny jako nový předmět studií a zkoušek, podotýkalo se ve výnosu ministerstva vyučování ze dne 24. prosince 1893 č. 2341 výslovně, »že správa vyučovací této disciplině zvláštní pozornost věnovati hodlá, tím více, any zvláště s počátku správnému jejímu pěstění překážejí značné obtíže.« Doufáme, že ministerstvo ani dnes svého stanoviska nezměnilo a že bude hájiti zásadu, aby rakouské říšské dějiny — třebas ve formě poněkud pozměněné — zůstaly i nadále obligátním studijním a zkušebním předmětem. Bylať by to jinak podivná reforma, která by ponechávala při zkoušce právní dějiny německé, avšak odstraňovala by právní dějiny domácí.

Pokud běží o neobligátní přednášky o dějinách slovanských práv na fakultách slovanských, měly by nejen příslušné fakulty, nýbrž i slovanští poslanci zasaditi se o to, aby nový studijní a zkušební řád obsahoval výslovné ustanovení o těchto přednáškách. Poláci jsou v té příčině proti nám Čechům již dávno ve výhodě. Již ve výnosu ministerstva kultu a vyučování ze dne 2. října 1855, č. 172. ř. z. se aspoň ustanovovalo, že na universitách Krakovské a Lvovské soukromé právo polské má býti předmětem přísné zkoušky doktorské, a také v nařízení ministerstva kultu a vyučování ze 24. prosince 1893, č. 204. ř. z. (§ 7.) se praví, že v příčině přednášek o polském právu na universitě Krakovské a Lvovské zůstanou platnými dosavadní ustanovení. Tyto předpisy rozšířiti by se měly v novém studijním a zkušebním řádě vůbec na právní dějiny polské a české.

Při oborech judiciálních nenavrhují se podstatné změny, a také jich není potřebí. Jeť studium právě při těchto disciplinách

poměrně nejlépe upraveno, a pokud jest vůbec nějakých změn potřebí, jest to jen redukce dosud předepsaného počtu hodin u některých předmětů. Zdá se nám však, že se navrhuje redukce přílišná, což se jeví zvláště u práva občanského, jež má býti zkráceno o celých 6 hodin.

Veliké opravy vyžaduje studium disciplin státovědeckých, a tu pozorujeme největší slabiny navrhované reformy. Máli dojíti ke skutečnému pokroku ve studiu věd právních a státních, nestačí zkrátiti obory právně historické o jeden semestr a zavesti jistou redukci hodin i v oborech judiciálních z toho prý důvodu, aby studentstvo mělo více času a větší příležitost vzdělati se v oborech speciálních. Jsme sice rozhodní odpůrci všelikého donucování, ale kde donucování jest nevyhnutelně nutno, tam nelze ponechávati někomu svobodu. Jisto jest, že dosud nejhůře jsou opatřeny na rakouských právnických fakultách obory státovědecké. Všeobecnému a rakouskému státnímu právu na př. jest vyměřeno pět hodin v jednom semestru. Jak se tu má látka vyčerpati, i když se hledí jen ke královstvím a zemím zastoupeným na říšské radě? A co teprve máme říci o nejrozsáhlejším oboru právnických fakult, o právu správním! Tato disciplina, která by se měla vlastně specialisovati v několika přednáškách, má se vykládati zároveň s naukou správní šest hodin v jednom semestru, ač by vyžadovala aspoň 18 hodin jako právo občanské. Podivnou kuriositou jest dále okolnost, že rakouské právo finanční není dosud na rakouských právnických a státovědeckých fakultách ani obligátním předmětem studijním, neřku zkušebním. Mladý právník, který studoval na fakultě staré právo římské a německé, přichází do finanční praxe, a nemusí míti o rakouském finančním právu ani ponětí.

Máli tedy v oborech státovědeckých dojíti k opravdové reformě, nestačí jen říci všeobecně, že se studujícím ponechává větší volnost vzdělati se v oborech speciálních. Tuto volnost mohou míti jen do jisté míry, pokud totiž neběží o předměty nejdůležitější. Studující nedovede často ani posouditi, které studijní obory jsou pro něho nevyhnutelné a které jsou méně důležité. Proto je nezbytno, aby v novém studijním a zkušebním řádě přímo bylo vytčeno, které státovědecké obory a v kolikahodinové výměře studující musí poslouchati. Že počet obligátních hodin z práva správního má býti značně rozmnožen, a že má býti zavedeno jako obligátní předmět právo finanční, o tom není nejmenší pochybnosti.

Vedle předepsaných hodin z oborův obligátních zbude pilným studujícím ještě dosti času, aby docházeli do přednášek speciálních, nepovinných, a sluší proto jen vítati snahu navrhované reformy, aby zavedena byla větší volnost ve výběru přednášek. Této volnosti vadí dosud a vaditi bude i nadále dosavadní spůsob vyměřování kollejného podle počtu zapsaných hodin. Máli nastati úplná studijní volnost, nezbude než kollejné vůbec zrušiti nebo vybírati je v jisté pevné výši bez ohledu na počet zapsaných

hodin. Doporučovalo by se tedy, aby se s reformou právnických a státovědeckých studií spojila i reforma kollejného.

K ostatním navrhovaným změnám dosavadního studijního a zkušebního řádu není třeba mnoho poznámek. Postrádáme však v navrhované reformě vytčení nových speciálních oborů, jež by měly zavedeny býti aspoň jako předměty nepovinné. Po mínění našem měla by se studujícím práv poskytnouti zejmena možnost, aby se poučili aspoň částečně o právních poměrech uherských. Jest to jiná, nepochopitelná anomalie, že v této polovině rakousko-uherského soustátí věnuje se tak málo pozornosti právnímu vývoji zemí koruny sv. Štěpána, kdežto v Uhrách pilně se studuje naše právo. Jen tak se vysvětluje, že Maďaři při obnovování rakousko-uherského vyrovnání, jsouce lépe informováni, než rozhodující kruhy rakouské, dosud vždycky ještě dovedli těžiti ze situace.

S reformou studijního a zkušebního řádu právnického souvisí ještě jiná velice důležitá otázka, jež by se rovněž měla rozřešiti. Jak i širší veřejnosti dostatečně známo, p· číná se universitní školní rok měsícem říjnem a končí se měsícem červencem, do jehož druhé poloviny spadají i právně historické státní zkoušky. Kdy by tento školní rok byl správně rozdělen, musely by na každý semestr — hledíc k prázdninám po zimním semestru — připadnouti asp‹ ň $4^1/_2$ měsíce, jak se to ostatně nařizuje již ve výnosu ministerstva kultu a vyučování z 2. října 1855, č. 172. ř. z. Ale jaká je praxe? Rozhraním obou semestrů jsou velikonoční svátky, a ty se zpravidla za rozhraní nehodí, poněvadž i při krátkém masopustě spadají do doby dosti pozdní. Jeli však masopust delší a protáhneli se tím zimní semestr ještě více, zbývají na semestr letní jen asi tři měsíce. Tím jsou zkráceny discipliny odkázané jen na letní semestr a nemohou náležitě býti probrány.

Nehledíc ani k tomuto nevhodnému rozdělení školního roku, není vhodně určen ani jeho počátek a konec. V nejparnějším letním měsíci, červenci, konají se ještě přednášky a zkoušky, kdežto by skončeny měly býti již v červnu, tak že by prázdniny padly do července a srpna, a začínati by se mohlo v září, jak tomu na př. již dávno jest na universitách ruských.

Otázka státních zkoušek a rigoros vyžadovala by zvláštní úvahy a proto se jí zde pro obmezenost místa obírati nehodláme.

Končíme přáním, aby zamýšlené reformě věnována byla náležitá pozornost nejen universitních profesorů a studentstva, nýbrž i praktiků a zejmena poslanců, neboť ti budou míti ve věci slovo velmi závažné.

Za prof. Jiřím Pacoldem.

České vysoké učení technické v Praze a převeliký počet absolventů jeho vděčně vzpomíná a dlouho bude vzpomínati profesora Jiřího Pacolda.

Markantní rysy Pacoldovy tváře, charakteristická jeho postava, pevný, řekl bych skoro dlouhý krok, nesoucí tělo mírně vpřed nachýlené, jistota a rozhodnost v pohybu i slově, sebevědomý i dobrácký pohled zároveň — to vše bylo věrným obrazem povahy duševní zesnulého. Byl mužem svědomité práce, vytrvalé a neúnavné píle, při které si nikdy nepřál bezstarostného pohovění v nečinnosti. Duševní odpočinek byl u něho v práci tělesné a naopak. Na jedné straně s neobyčejnou zálibou v přírodě až do únavy se pohyboval (byl milovníkem honitby), na druhé straně mu zase blahou spokojenost působily výsledky jeho práce duševní, zvláště učitelské a spisovatelské.

Přímá, otevřená povaha Pacoldova milovala jen opravdovost, nenáviděla povrchnost, odsuzovala bezohledně pokrytectví. Smysl pro správnost a pravdu hleděl i dovedl uplatniti právě tak, jako zkušenosti ze života praktického udržoval v nerozlučném spojení s předměty svých theoretických výkladů.

Tím zvláště poutal vždycky pozornost posluchačů, v nichž probouzel tak pravé pochopení a lásku k jich budoucímu povolání. Uhodil vždy na pravou strunu napjaté oné pozornosti, neskrble při tom ani pověstným svým humorem, že se oči všem jen jiskřily!

Vážná byla každoroční jeho slova: ». . . nezapomínejte, pánové, že čemu zde (na technice) se naučíte, jsou hotové peníze, jest kapitál, z kterého budete bráti úroky po celý svůj život...« Pravdě té na tisíce svědectví bylo již dáno od celé generace českých techniků, vděčných jeho žáků.

Názorům svým o úkolech a významu ***českého technika*** dal profesor Pacold náležitý výraz jako rektor v r. 1888, když při slavnostní immatrikulaci 24. listopadu promluvil k nově přistupujícím posluchačům »jakožto k nastávajícím soudruhům v pěstění věd a umění: . . . Jest nutno, abyste uvážili, jaké povinnosti vám nastávají přijetím jmena technik vůbec a český technik zvlášť. Intelligentní technik jest nejmladším, ale zároveň nejčilejším nositelem novověké vzdělanosti, jenž dal tomuto století zvláštní ráz, opatřiv je velikými vymoženostmi, které jsou charakteristickým příznakem tohoto století, a kterými úplným postupně opanováním hmoty člověk má se státi pánem světa . . .« Rozvinuv program a činnost osvětové práce technické v rozličných směrech, pravil dále: »Toť jsou v hlavních rysech výsledky blahodárné činnosti intelligentního technika, které jej v blízké budoucnosti musejí postaviti v popředí veřejného života. Jakkoliv jest osvícený technik kosmopolitou, jest i pravým vlastencem a

s vřelou láskou lne k své vlasti i k svému národu a v tom smyslu oprávněný jest titul: český technik. Jako každý celý člověk, tak i každý zdravý národ má nejen touhu, ale přímo pud k zachování své individuality, který je tím intensivnější, čím nepříznivější jsou poměry, v jakých žije. Proto také, kdo nečiní v mezích svého povolání vše ke cti a slávě svého národa, utlačuje tento pud a zapírá svůj původ, a podezřelá jest každá povaha, která nelne k domovině, k rodině, vlasti a národu. Jádrem dlouholetých snah našeho národa jest snaha po vyšší osvětě a vzdělanosti. Vzděláním a prací se národ náš zachoval a dosáhl spůsobilosti k důstojné soutěži s jinými národy u vývoji všesvětovém a sesílil duševní energii sebezachování nejen na poli národním ale také národohospodářském. Není to chlouba, uveduli, že značná zásluha o toto faktum přináleží české vysoké škole technické. Tento náš ústav vyslal na sta statečných bojovníků, kteří vynikli po tuhém boji na poli technickém tak, že není v této říši vynikajícího technického podniku a úřadu, v němž by nestáli čeští technikové mezi předními činiteli. V dorost českých techniků skládáme naději, že dobré jmeno naší vysoké školy, tento hlavní štít naší národnosti, nejen zachová ale novými vavříny ozdobí. K tomu jest nejprve třeba přesného konání povinností, svědomitého použití příležitosti ku vzdělání, rozhodného nadání, neúnavné píle, vytrvalosti a pevné vůle. Nezapomínejte, pánové, že doba studií na vysokém učení jest krátká a že jest dobou přípravy k praktickému životu, který jest bojem tuhým, v němž slabý, nezkušený, nezpůsobilý neúprosně podléhá a hyne. Nezapomínejte, že každým obohacením svých vědomostí v těch oborech prospějete především sami sobě, že sobě ukládáte v úrodnou zemi zlatá zrna, která vzejdou a hojné ovoce vám ponesou. Pěstujte opatrně veškery svoje schopnosti s chutí a láskou. Buďte ujištěni, že jimi ušlechtíte svá srdce, cit i mravnost, která se jeví u každého vzdělance v šlechetném smýšlení, ve vlídném spůsobu obcování jak v životě rodinném, tak společenském i veřejném, v nezlomné poctivosti a počestnosti.«

Tak od srdce k srdci, upřímně mluvil rektor Pacold k českému dorostu technickému, tak odhalil svoje nejhlubší přesvědčení o požadavcích života praktického a o potřebách národa českého, počtem malého. Tímto přesvědčením nikdy se netajil, káraje každou národní vlažnost; byltě věrný vlastenec a muž svobodomyslný.

Jiří Pacold narodil se dne 24. dubna 1834 v Chrudimi. Odbyv tam studia na reálných školách, odebral se do Prahy na tehdejší stavovský ústav polytechnický a když jej absolvoval, vstoupil do praxe stavitelské. Od r. 1859 byl assistentem při stolici pozemního stavitelství u prof. Karla Wiesenfelda na polytechnickém ústavě Pražském, kde se po 4 letech, v r. 1863, habilitoval jako soukromý docent stavitelství hospodářských a průmyslových budov. Roku 1865 byl ustanoven honorovaným docentem encyklopedie pozemního stavitelství na témže ústavě po-

lytechnickém, právě reorganisovaném, té doby ještě utrakvistickém; docent Pacold musel tehdy přednášeti v obou zemských jazycích.

Brzy po rozdělení utrakvistického ústavu v český a německý [1]) povolán byl za řádného profesora pozemního stavitelství r. 1871 po prof. Josefu Niklasovi. Od té doby přednášel prof. Pacold o pozemním stavitelství posluchačům všech 4 odborů na českém zemském ústavě polytechnickém, kterýž od 1. ledna 1875 převzat byl do správy státní a dne 29. srpna 1879 povýšen na c. k. vysokou školu technickou.

Prof. Pacold od prvopočátku učitelské své činnosti plnou měrou využitkoval povolání svého k tomu, aby úspěch jeho vyučování byl co možná nejlepší. Rozmnožoval proto odborné vědomosti svoje a vpravoval je do útvarů spisovných slovem i obrazem, věnuje zároveň péči i názornému vyučování pomocí modelů, jichž veliké množství při kabinetě svém opatřil zároveň s bohatou sbírkou hmot stavebních. Těšil se ze sbírek těch, ale zároveň se rmoutil, že neměl dostatečných místností k řádnému jich rozložení a uspořádání, tak aby posluchačům byly snáze přístupny.

Záhy pociťovaný nedostatek odborné literatury české hleděl Pacold odstraňovati, i vydával v l. 1878—81 *Studie pozemního stavitelství*. V téže době sepsal a r. 1881 vlastním nákladem vydal *Statiku konstrukcí pozemního stavitelství*. Maje po ruce bohatý materiál, který po více než dvacet let z praktického působení svého pro přednášky sestavoval, odhodlal se brzy potom (r. 1883) k vydání *Stavitelského praktika*, první to praktické příruční knihy české, poskytující platnou pomoc při navrhování pozemních staveb a sestavování náležitých rozpočtů.

Jak bylo knihy takové potřeba a jak se Stavitelský praktik osvědčil, toho dokladem jest, že během 2 let byl úplně rozebrán, tak že prof. Pacold úspěchem tímto povzbuzen vzal na se druhé vydání Stavitelského praktika, které v r. 1887 uskutečněno.

Ale na tom Pacold nepřestal. Po dlouhá léta snil o díle literárním, »které by vyhovělo úkolu povznesti stavitelské umění v naší vlasti ve směrech pohodlnosti, trvalosti, láce a krásy«. Vzpomínal chudičké odborné literatury české i ojedinělých jejích spisovatelů z r. 1823 Lukáše Vocha (»Zpráva o vyreysování pěti řádů sloupů podle 12dílného modelu« s textem od Fr. Tomsy), z r. 1840 Jöndlova »Poučení o stavitelství pozemním« (které bylo Niklasem a Šandou přepracováno a v r. 1865 vydáno současně se »Stavitelským rádcem« od L. Kafky), velice pak oceňoval vždycky zásluhy »Zpráv spolku architektův a inženýrů v král. českém,« jimiž v novější době byla česká literatura technická obohacena.

Konečně se rozhodl — jak častěji výslovně pravil: »dokud jsme ještě při síle« — k sepsání a uveřejnění obsáhlejšího díla

[1]) Schváleno nejv. rozhodnutím ze dne 18. dubna 1868, sbory profesorské, český s 41 členem a německý s 39 členy, osamostatnily se dne 14. března 1869.

Konstrukce pozemního stavitelství, které vydal tiskem ve 3 dílech. Díl prvý ukončil v září 1889 a vydal podporou c. k. ministerstva vyučování r. 1890, díl druhý dokončil v červenci r. 1891 a téhož roku vydal vlastním nákladem; rovněž tak i třetí díl, který dokončil v listopadu 1894 a tiskem vydal r. 1895. Toto Pacoldovo dílo má 300 stran textu a 185 tabulek foliového formátu, opravdu přeplněných vybranými vzory konstruktivními — kteréžto práce se za tehdejších poměrů mohl ujati jenom spisovatel svého odboru dokonale znalý, nezištný a stejně obětavý jako přičinlivý, neobyčejné vytrvalosti a pevné vůle i šlechetných ideálů, prospěti svému národu! Spolek architektův a inženýrů v král. českém uznávaje vynikající zásluhy prof. Pacolda, při jmenování jeho čestným svým členem, praví, že samojediné dílo to stačilo by, aby jmeno prof. Pacolda povždy bylo zapsáno zlatým písmem v české literatuře technické.

Ve svém povolání na c. k. české vysoké škole technické v Praze působil prof. Pacold častěji jako děkan odborový. Ve studijních letech 1872—3, 1874—5, 1876—7, 1882—3, 1884—5 a 1897—8 byl děkanem odboru stavitelství pozemního, r. 1892—3 děkanem odboru stavebního inženýrství a r. 1902—3 děkanem odboru technické chemie.

V roce 1888—9 úřadoval jako rektor. Mimo to byl členem komise pro druhou státní zkoušku v odboru pozemního stavitelství, členem komise pro druhou státní zkoušku v odboru stavebního inženýrství, členem c. k. zkušební komise pro oprávněné civilní techniky a c. k. komise pro zkoušení stavitelů, mistrů zednických, kamenických, tesařských a studnařských.

Při těchto přečetných pracích pedagogických, vědeckých, spisovatelských a úředních byl Pacold neustále též prakticky činný. Slušný počet budov byl postaven podle jeho návrhů.

Podle vynálezu Pacoldova zařízeno v Čechách více než 100 pecí na pálení vápna (pat. šachtové-vysoké pece, nazvané »Pacoldky«, s nepřetržitým pálením a dlouhým ohněm), čímž si důmysl Pacoldův značnou měrou získal též zásluhy o rozvoj v tomto odvětví českého průmyslu.

Vydobylli sobě prof. Pacold jako svědomitý pedagog na vysokém učení technickém i jako odborný spisovatel uznání a zvučného jmena, uplatnil se jako praktik, znalec i jako vzorný pracovník v životě veřejném.

Zvláště zůstane trvalá památka jeho působení a součinnosti při znovuzřízení, přestavbě a rozšíření Národního divadla v Praze po požáru v r. 1881. Prof. Pacold zvolen byv předsedou stavebního odboru ochotně převzal i nesl hlavní tíhu starostí o veliké ono dílo . . . »Po celou dobu rekonstrukce Národního divadla se stavby takořka se nehnul, ve stavebním odboru stále pracoval, na stavbu nepřetržitě dohlížel a svými bohatými praktickými zkušenostmi jí velice prospěl. Čas a práci věnoval prof. Pacold bezplatně, nemaje vyhlídky na hmotnou odměnu . . .« Takové o nezištnosti a obětavosti prof. Pacolda vydává svědectví

spisovatel monografie »Národního divadla« v Praze, ředitel téhož Fr. Ad. Šubert.

K úctě a vážnosti, jaké si prof. Pacold za svoji činnost v životě veřejném plnou měrou zasloužil, družila se i důvěra spoluobčanů. Na Novém Městě Pražském, kde bydlel, zvolen byl r. 1885 do sboru obecních starších král. hlav. města Prahy, v němž setrval po 7 roků, z toho po 2 roky jako člen rady městské. Jako všude tak i na radnici Staroměstské náležel k nejhorlivějším pracovníkům v zastupitelstvu obecním a byl by jistě delší dobu v něm setrval, nebýti veliké práce, kterou mezitím počal, totiž sepsání jmenovaného již díla o konstrukcích pozemního stavitelství, jemuž téměř pak veškeren volný čas věnoval.

Práce a zásluhy prof. Pacolda vešly ve známost i na místě nejvyšším, odkud dostalo se mu několikera vyznamenání: rytířského řádu Františka Josefa, titulu a hodnosti c. k. dvorního rady a komthurského řádu Františka Josefa.

Dne 1. října 1905 odebral se prof. Pacold na odpočinek po nepřetržité práci skoro půlstoleté. Bohužel se zdravím již podlomeným. Chřadl statečný do nedávna ještě Pacold, jako by po zamilované družce své — práci — tesknil . . . Ještě v posledních dnech života svého si mně povzdechl: »Kde bych si byl pomyslil, že také na mne dojde!«

V pátek 15. února t. r. ještě byl na procházce, a den potom, 16. února o 11. hod. noční opustila šlechetná duše Pacoldova bez mála tři a sedmdesátiletou schránku tělesnou, jež za účasti přečetných jeho ctitelů uložena na posvátném Vyšehradě ve středu dne 20. února odpoledne.

Průvod pohřební s tělesnými ostatky Pacoldovými na okamžik stanul před budovou české techniky — naposledy!

Končíme slovy, kterými jsme počali: české vysoké učení technické v Praze a převeliký počet absolventů jeho vděčně vzpomíná a dlouho bude vzpomínati profesora Jiřího Pacolda . . . Trvalá čest jeho památce! Stav. rada *Lud. Čížek.*

Dr. Zikmund Winter.

Vzpomínka k jeho šedesátým narozeninám.

Píše

dr. **Čeněk Zíbrt.**

(Pokračování.)

S tohoto hlediska širšího sestavil jinou sbírku, opět směs, jak již názvem naznačil: *Povídky a obrázky historické*, v Praze, 1904. Věnováno Karlovi Raisovi. Kniha obsahuje: Vojačka, historická povídka; S hlaholem trub, črta ze života řemeslníků; Bezbožnice, obrázek venkovský; Dvě košile, obrázek venkovský;

Nešlechetní Balouni, scena vojenská; Amnestie na chvilku, črta; Nekulturní list z historie, studie o lidské nezdvořilosti; V pasti, historický obrázek.

Rozina sebranec, historická povídka, v Praze, 1905, budila již ve Zvonu zájem čtoucích, ukazujíc originální mistrovství Wintrova pera. Spisovatel ji připsal prof. dr. Jos. Thomayerovi. Stáli spolu v Anežském klášteře, a prof. Thomayer pobídl Wintra, jenž se zmínil o životě starodávném, aby to vypsal. Dvě, tři slova pobídky přátelské — a již uzrál plán povídky dojemné, vyšperkovaný všemi skvosty, jimiž dnes září umění Wintrovo.

V době, kdy uvítali jsme vážné poslední vědecké dílo o vývoji řemesel a obchodu (viz v III. oddílu), zaskočil si Winter do doby bitvy Bělohorské pro poutavý, živě a věrně líčený obrázek o mistrovi *Janu Kampanovi* (ve Zvonu 1906—7) a v Zlaté Praze 1907 kromě drobnějších statí napíná zvědavost čtenářů staročeským obrázkem, působivým látkou i formou »*Panečnice.*«

Byl bych u konce s výčtem knih Wintrových první skupiny, kde převládá živel novellistický nad vážnou formou vědeckých studií kulturně historických, ač ponenáhlu i tento směr, vážně a věcně zpracovati nasbíraný materiál, hlásí se o místo, jak patrno z obsahu knih uvedených. Vyzul jsem se již předem z povinnosti zahrávati si na soudce o této první skupině Wintrova životního díla. Nejlepší odpovědí, jaké jsou tyto články, sesbírané pak v knihy, myslím, jest obliba Wintrových prací, s jakou byly hned v časopisech přijímány a jak potom byly v knihách souborně rozšířeny. Až na nepatrné výjimky kritikové všichni je chválili. Od nich slyšíme jeden a stejný hlas, že Winter vytvořil u nás historickou povídku svého druhu jedinou, kde se jeho individualita zračí svérázně jako tvůrce[1]) řady genrů s věrným historickým koloritem, jímž vdechnul tvůrčí silou svou pak i ducha doby, tak že vystupují z rámců svých v životnosti překvapující, přenášejíce pozorovatele naprosto v ovzduší doby minulé. Jsou to miniatury, provedené s pedantickou svědomitostí; užíváme ovšem toho výrazu v tom smyslu, v jakém jen při uměleckých tvorbách užiti ho lze, kde pedanterie ta není věcí hlavní, nýbrž podřízenou vyššímu uměleckému požadavku. Větším dílem sálá z nich neodolatelný humor, jenž pro tvorbu Wintrovu jest charakteristický. Marně hledáme, k čemu podobnému bychom humor ten přirovnali; připadají nám sice na mysl scény z domácnosti i z krčem flamánských genristův, ale i humor jich, ač samorostlou drsností svou ku přirovnání vábí, je přece jiný; inu ovšem: Wintrův humor jest ryze český, z ducha národa vážený, nelze ho proto s jiným stotožňovati ani k jinému dobře přirovnávati. V něm právě podle věrnosti podání každé sebe nepatrnější podrobnůstky kotví individualita Wintrova.

Tato charakteristika novellistické činnosti Wintrovy v jejích počátcích shoduje se celkem se studií o téže činnosti, jak ji po

[1]) Světozor, 1886, str. 107.

letech r. 1904 shrnul v pěkný přehled Otakar Theer ve zvláštním pojednání,[1]) kterým vystihuje v české literatuře po prvé, co znamená Z. Winter v literární historii české doby moderní. Neváhám se přidržeti z delšího Theerova článku těch závěrků, jimiž sestrojuje obraz Wintra — novellisty — umělce. Bude se tu ledaco opakovati, co jsem již v I. oddílu i ve II. tohoto životopisného nástinu napověděl.

Wintrovy povídky působí dojmem obrázku, malého sice formátu, za to však kypícího životem a pohybem. Na začátku literární tvorby jednotlivé části jsou přeplněny detaily. Zdá se, jako by se tu autor utápěl v množství drobností. O. Theer vidí dvojí příčinu tohoto zjevu: předem technické obtíže, které se jemu, navyklému na vědeckou methodu, kupily při tvorbě belletristické. Je tu však ještě jiný, pro Wintra příznačný a zajímavý důvod. Po několik let kolísal totiž mezi dvěma tendencemi: kulturně historickou a ryze literární. Nemoha se odpoutati od své drahé historické vědy, vykládal si účel svých belletristických prací: »Přilákat publikum k historii; vpravit mu kulturní vědomosti z našich dějin« (vlastní slova Wintrova). Vznikl tak zápas obou myšlenek, výchovné ve vylíčeném smyslu, a ryze belletristické. Věda a umění spolu zápasily. Umělec šeptal zprvu nesměle, později stále mohutněji: kulturně historická fakta jsou toliko pozadím, jež nutno oživiti postavami tak, jak je vytváří umělecká intuice. Tak Winter — vynikající vědec — kulturní historik dospěl na cestu pravého svého poslání druhého — jde pak důsledně vpřed s nemenšími úspěchy při tvorbě belletristické, která mu pak záhy zjednává stále vzrůstající zálibu v jeho pracích u čtoucího obecenstva. Tak vznikají rok co rok drobné románky, podivuhodně barvité a živé, ty rozkošné kousky, mistrovské, jedinečné nejen v naší, ale i cizojazyčné historické povídce. Všecka zbytečná přítěž kulturně historická z nich postupně mizí. Řeč se krystalisuje, stává se nenapodobitelnou, jak výběrem slov, tak i svou zvláštní, archaisující a přece tak vystiženou stavbou. Místo šedivosti archivních záznamů září barvy stále pestřejší a bohatější. Tato vyvrcholená umělecká zralost Wintrova mluví pak ze skladeb belletristických z každé řádky.

Přisvědčujeme O. Theerovi, že duchu tak výlučně koloristicky založenému, Wintrovi belletristovi, nepostačila naše dnešní běžná řeč, tak málo šťavnatá, zbavená vůně, jadrnosti bývalé. Winter místo shonu po novotvarech a cizojazyčných výrazech obrátil se do minulosti a tam našel bohatý zdroj. Theer rozlišuje archaisující tvary na př. u Lad. Stroupežnického a ve Wintrových povídkách. U Stroupežnického prý jednotlivá tato slova a úsloví zarážejí, působí rušivě a jistou měrou i bizarrně, když nedovedl sloučiti dvě řeči, staročeskou a novočeskou, v jediný celek. Zdá se, jako by to byl kus historického kostymu na moderním šatě. Tu zcela správně Theer vystihuje rozdíl. Přidám

[1]) Časopis Č. Musea, 1904, str. 19—32: Zikmund Winter.

jen k tomu, že tak, jak lidé v povídkách, podle Wintra někdy dosti násilně napodobených, hovoří, nikdy se nemluvilo u nás v dobách, jichž se týče. Mnozí autoři, chtíce Wintra napodobiti, z načechraných kudrlinek slohových, jimiž se hemží úřední listy, vážné dopisy, zachované zápisy a paměti, mravokárné výčitky a do široka rozestírané periody náboženských kazatelů, vybírají celé věty, celé strany i se škrobeností, ztuhlostí takořka zkřehlých obratů v úředních aktech a kazatelských výčitkách a vkládají tyto do úst jednajících osob, při všedním zaměstnání, v každodenním hovoru v rodině, v dílně, na ulici. Neznají Wintrova tajemství organické jednoty staré i nové řeči, kterou proti tomu Winter pochopil dokonale v historické povídce, stejně jako Al. Jirásek zase svým spůsobem v povídce i na divadle. Zarchaisoval Winter svou mluvu nejen výběrem slov ale i skladbou svých vět. Učinil z ní jediné tělo, svěží, plné šťav, pružné, schopné života. Dodávám k vývodům Theerovým, že jsem vždy spůsob tvorby Jos. Manesa v malbě, Boženy Němcové v Babičce a v ostatních skladbách, B. Smetany v Prodané nevěstě, Mik. Aleše ve Špalíčku písní a v jiných kresbách s lidovým motivem srovnával s tvorbou Z. Wintra. Abychom si rozuměli, jako jmenovaní umělci nevytrhují prostě a násilně z života lidu českého nezpracované kusy, nýbrž prožijí, ztráví a procítí a pak teprve vystihnou dokonalý půvab, kterým českost jejich tvorby jímá a uchvacuje, podobně Z. Winter z knih smluv, svatebních kšaftů, cechovních, pamětí školských atd. neopisuje do slova úryvky, úsloví, záznamy, nevkládá je mechanicky do úst jednajících osob, nýbrž prožije, procítí a sloučí potom v ladný, organicky hotový celek, obestřený půvabem nenapodobitelného umění Wintrova, z něhož rovněž a stejně českost sálá každým slovem, každou řádkou.

Podav ukázky a doklady svého tvrzení, pokračuje O. Theer: Jak je tato řeč jednotná, bohatá obrazy při celé své drsnosti, jak každé slovo sedí tu pevně, jak se tu každý tah zdá býti takořka jehlou vytepán! A tuto řeč, tak šťastně obnovenou, tak dovedně ovládanou chtěli někteří zatracovati. Zdá se to skoro nepochopitelno. Je nutno Wintrovi vzdáti díky za to, že naši dnešní řeč — tak matnou, zuniformovanou, ztrativší tolik na bezprostřednosti — ve svém díle oživil. Zdá se, že právě ona jest příčinou suggesce, které podleháte při četbě některé z knih našeho autora. Již pouhý její rhytmus zanáší vás do minulosti, drží vás ve svém kouzlu, jako starodávná krásná hudba.

Chceteli poznati popisné Wintrovo umění v plné jeho síle, je nutno jíti s ním ulicemi staré Prahy ze XVI. nebo začátku XVII. století. Zná ji tak dokonale, jako by byl v ní žil. Zná ji s jejími náměstími a zákoutími, od hradu až po Špitálské pole, pronikl do kanceláří pánů regentů, stejně jako do síní školničních, do laboratoří alchymistů anebo do auly almae matris, navštívil její šermíře a fedrfechtýře, dostal se do konventních síní klášterů, zašel do těch nesčíslných piteren, hostěnic, mazhauzů, zachytil tu vnitřek bohatého občanského domu, tam uličku židov-

ského města a jinde výhled do dělnice čili veřtatu, nebo chudou pobřežní čtvrt, kde stával rasův domek, ví, kde a jak se co prodávalo a kupovalo, kde stávali vozejčkáři, kde ženy prodavačky, kde pouliční kuchyňka, otevřel si dvéře vězení a mučíren, zastavil se u žebráků a žebrákyň, a chceli, může vám vypověděti kšaftovní odkazy stejně jako svatební smlouvy. Města česká a zvláště Praha, denní i noční, vítězná i pokořená, rozvířená politickou bouří, slavností i zábavou — vše tu bují pod jeho perem, prožívá své radosti i smutky. Zdá se, jak dokazuje Theer obšírně dále, že způsob, jakým splynul Winter s dobou, kterou popisuje, jak se jí dal prolnouti, jak ji procítil do posledního nervu, jak ji poznal do nejnepatrnějšího záhybu, kam až může proniknouti kulturní historik s uměleckou intencí — jest jedinečný v historii naší literatury.

Pokud se týče povahy realismu při Wintrově tvorbě, jest ryze objektivní, neztotožňuje se nikterak s figurami svých dějů, líče je tak, jak skutečně mohly býti, nepřenášeje na ně podmínky našeho věku, nemodernisuje jich. Wintrovi jako pravému realistovi je každý člověk, každý jeho čin, každý projev jeho duše stejně zajímavým materiálem psychologickým. Jemu jde o to, aby sledoval hru jednotlivých sil v lidském srdci, a nikoli aby velebil jednu pro její ušlechtilost, zatracoval druhou pro zlobu. Jako umělec stojí naprosto mimo dobro a zlo; stojí nekolísajc ani v pravo ani v levo. V tom ohledu jest harmonie umělecké povahy Wintrovy podivuhodna. Zřídka setkáváte se s takovou vyrovnaností. Je to jako plocha zrcadla, jež stejně klidně obráží světlo i stín, poctivost i hřích, krále i žebráka.

Winter jest zcela prost jakéhokoli sentimentalismu. Něhu, laskavost, dobrotu, ty u něho najdete často; citlivůstkářství nikdy. Rád hledí skutečnosti zpříma do tváře, nepotřebuje si ji přikrašlovati závoji falešné citovosti. Nesmíme však zapomenouti Wintrova humoru; vyplývá z jeho vyrovnané umělecké povahy. Zajímavý, velice osobitý jest tento Wintrův humor... Jen si všimněte těch různých postaviček . . . a neubráníte se úsměvu. Je tolik srdečnosti v těch postavách, tolik přirozené, nevynucené komiky.

Jako pravý umělec dovede Winter složiti do svých knih pravou vůni doby, kterou líčí. Veliký znalec doby té, její malíř a psycholog, povaha srdečná a přímá — takový jest Winter jako umělec!

III.

Oddíl třetí mohl by se nadepsati: Winter — kulturní historik. V obou oddílech předchozích jsme seznali, jak postupoval ve své práci a jak dospěl nynější vědecké výše v oboru studia kulturně historického. Některé studie již zařaďoval do sbírek povídek, jak jsme viděli. Tuto si všímáme, jak i při vývoji vědecké činnosti Wintrovy rozšiřoval se ponenáhlu výhled

napřed úzký z Rakovnických pramenů ve výhled širší z pramenů Pražských a dále pohled celkový na vývoj kulturních poměrů českých měst a na kulturní historii českou vůbec. Naznačil jsem již, jak v prvotní mosaikové obrázky kupila se jednotlivá zrnka nahledaná a sestavená podle určitých themat. Vábil způsob života, příbytek, kroj, jídlo, svatba, křtiny, nemoc, smrt — k danému thematu vedle archivních dokladů doplňovaly se poznatky z tištěných souvěkých památek českých a na srovnanou hned také z literatury tištěné nové, domácí i cizí. Přednášky ve spolcích odborných a příspěvky do listů odborných rovněž určovaly často úkol sběratelské i tvůrčí práci Wintrově. Tak vznikaly články a z nich knihy:

Zač bylo živobytí za starodávna (Přítel domoviny, IV. 3), v Praze, 1888, str. 122—192, jest rozšířený otisk jedné z prvních prací Wintrových ze Světozora.

Vlídně všude byla přijata kniha, na Moravě vydaná: *Malé historie ze života staročeského* (Moravská bibliothéka, XXXIII.), ve Velkém Meziříčí, 1888. Připsáno Frant. Bartošovi, »mistru českého slova.« Obsahuje již pěknou řadu článků, vybraných z časopisů v nové, zdokonalené úpravě: Štědrý den v radnici Staroměstské, Lounské figurky, V úkropě sladovnickém, Pro Žižku, Co povídá nejstarší kniha Rakovnická?, Pražské muziky, Na Turka, Umělci na žebrotě, Zlý duch Arrathan, Ve škole sv. Mikuláše, Z kněžských kšaftů starodávných, Žebráci, Z lesů Křivoklátských, Poslední písmáci před soudnou stolicí, Čaroději, Blázni, O selském posvícení obzvláště r. 1786, Příspěvek k dějinám lékařským (Doktoři, Nemoci přirozené, neduhy ze svévole, nemoci z čar, nemoci strojené a morní, zdravotnictví a léky), Nymburský písař.

Do knihy: *Ze starodávného života* (Ottova Laciná knihovna národní, č. 104), v Praze, sestavil Winter výběr studií s thematy, zejmena zajímavými pro širší kruhy čtenářstva: Klání o děvče, Bouře v Olomouci, Alžběta Lidmila svob. paní z Lisova, O mamoně, O stávkách v 15. a 16. století, Staročeští advokáti v ouřadě i doma, Kterak sedláci prali pány, Ze smolné čili černé knihy Lounské, Námluvy a svatby staročeské, O staročeském manželství, Co stála smrt.

Z časopiseckých statí sestavil a doplnil Winter první svého druhu studii o domácnosti staročeské: *V měšťanské světnici starodávné*, kulturní studie o XV. a XVI. století. S náčrtky od Hanuše Schwaigra, v Praze. Provádí čtoucího po domu a jeho částech, ukazuje znaleckým výkladem dvéře, stěny, okna, záslony, stropy, podlahy, kamna, nářadí, postele, truhly, knihy a obrazy, rohy čili parohy, rohatiny, mříže, římsy, police, zrcadla, svícny, zbraně, hodiny, drobnosti a klenoty a pokoj celkem. Kniha byla s radostí přijata jako spolehlivé poučení pro spisovatele i umělce, kteří tu měli věrný obraz celku i podrobností, jehož mohli hotově použiti při svých pracech místo kusého shledávání, kdy šlo o věrnost historické kresby.

K studii předchozí přidáváme hned na tomto místě: *Dějiny kroje v zemích českých od počátku století XV. až po dobu Bělohorské bitvy.* (Dějiny kroje v zemích českých, napsali Dr. Z. Winter a Č. Zíbrt, II.), v Praze, 1893. Jest to druhý díl knihy, jejíž první díl sestavil pisatel této vzpomínky. Knihu opatřil Winter četnými původními obrázky. V úvodě naznačuje poměr obou dílů. Pokud se týče doby, dobře se knihy obě doplňují, ale nejsouce sdělány podle jednotné, stejné osnovy, všelijak se od sebe liší. Oba spolčenci vyhradili jsme sobě totiž každý úplnou volnost vědecké látky i práce i formy její. Psal každý z nás, jak uměl a chtěl, a kniha jeho jest kus samostatný a výraz individuálný . . . »Končím slovy Bartoše písaře, jimiž uvedl svoji knihu před 300 lety do světa českého: ‚A protož ty, kdožkoli čísti budeš tyto knihy, poznášli co výše nad toto lepšího a důstojnějšího, zanechaje mysli nepokojné a řeči utrhavé, naprav pokojně, přátelsky, laskavě a dobrotivě, rozpomena se, že jsi též člověkem a ne andělem; za to tebe prosím. Neboť každý pták zpívá podle povahy přirozené a možnosti své.‘«

Po všech svědomitých přípravách, maje nepřeberné zásoby materiálu po léta z archivů i z literatury shledávaného, odhodlal se Winter ke zpracování životního díla svého, za jehož první část podle promyšleného plánu určil a prof. dr. J. Emlerovi věnoval: *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku.* (Novočeská bibliothéka, vydávaná nákladem Musea království českého, č. XXIX.), v Praze, 1890, I. díl. K návrhu povolaných soudců W. W. Tomka a dr. Ant. Gindelyho byla poctěna kniha tato cenou z jubilejního fondu pro vědeckou literaturu českou Král. české společnosti nauk. Tomek prohlásil dílo Wintrovo za »jeden z nejcennějších posavadních příspěvků ke kulturnímu dějepisu naší vlasti.« Gindely doporučil dílo kromě jiného tímto posudkem: Dílo to líčí život městský dle všelikého spůsobu, pojednává předem o královských a poddaných městech vůbec a o jich obyvatelstvu, vypisuje spůsob jich opevňování a obhajování a zřízení městské vojenské stráže, líčí sloh a zařízení domů soukromých, kostelů a radních domů, ulice, městiště a tržiště, pojednává o zastupitelstvu a správě měst a o úřednictvu městském a podává o všem tom podrobný a poučný obraz, vyličuje finanční poměry měst a různé prameny jich příjmů, podává obšírnou zprávu o tom, kterak nepořádkům bráněno bylo, jak o chudinu pečováno, jaká opatření pro obecné zdraví činěna a kterak řemeslníci a čeleď v kázni a pořádku udržováni bývali. V poslední stati pojednává se o městském soudnictví a vypravuje se, kterak spory vedeny a zločiny trestány bývaly. Již z tohoto stručného obsahu jest zřejmo, že spisovatel k veškerým stránkám života městského nejpilnější zřetel věnoval. Z udaných pramenů, z nichž čerpal, jde zároveň na jevo, že užil nejen veškerých tištěných spisů a listin zevrubně, nýbrž i archivní studia konal. Práce tato svědčí o veliké a vytrvalé píli. Jsouli veškeré závěrky spisovatelovy správné, nelze mi ani tvrditi, ani popírati: tolik

však jest jisto, že každý článek, který jsem přečetl, činí dojem kritické studie.

Důležitý jest úvod Wintrův hlavně v druhém svazku. První svazek provází spisovatel tímto vyznáním: Chtěje vylíčiti život našich českých měšťanů starodávných, sbíral jsem drobné zprávy o nich, čím dále, tím horlivěji za třináctc let. Přesvědčiv se, že nejpilnější jednotlivec, zvláště nenili pánem všeho času svého, nikterak nezmůže toho bohatstva našich archivních pokladů a maje z několika set rukopisných foliantů již přec tolik materiálu na hotově, že z něho v mysli byl světlý a určitý obraz, jehož základní rys asi stěží se budoucím studiem pozmění: odhodlal jsem se k dílu konečnému, jehož první část shovívavosti čtenářstva snažlivě poroučím. Knihou touto jest obsažen kus veřejného života, jak se jevil v městech pouze českých; přirovnati život český k poměrům cizím, ačkoli jsem se tomu, kde bylo radno, nikterak nevyhýbal, bude dokonale možno teprve v budoucnu, až se větší počet archivních studií a drobností v monografiích složí a zpracuje.

Druhý svazek kulturního obrazu českých měst byl vydán r. 1892. Obsahuje líčení správy policejní, finanční, městského soudu, se zevrubným opět roztříděním na jednotlivé kapitoly. Uvítání prvního svazku zavdalo Wintrovi příležitost, aby objasnil svoje stanovisko, o spůsobu práce, o slohu, o poměru historického studia ku příbuzným vědám. Uveřejnil tu Winter po prvé důležité svoje credo: Tímto svazkem podávám druhý díl veřejného života městského v XV. a XVI. století; je tím dotištěno dílo, jakž jsem je byl druhdy podal sl. Král. společnosti nauk, snaže se o jubilejní cenu. Tímto svazkem život veřejný není skonán úplně. Schází pojednati ještě o církvi, o školství, o řemesle, o poměrech společenských. Dáli Bůh zdraví, i tyto stránky městského života veřejného zpracuji v knihách následujících. Přítomný díl odevzdávám veřejnosti v naději, že bude rovně tak přívětivě přijat, jak byl první, jehož s pochvalou si povšimli také za hranicemi našeho království. Prostranného času mezi tiskem prvního a druhého dílu užil jsem jednak k úsilnému sbírání nových pramenů, jednak k úpravě formy. Živosti slohové nezříkám se ani v tomto díle. Poněvadž vážní kritikové nebyli se slohem mým docela spokojeni, leccos, co v něm není, i na horší stránku vykládajíce, okleštoval jsem v přítomném svazku všecko, co by mohlo čtoucím býti protimyslno, a činil jsem tak úzkostlivě, že naposled strach, abych nebyl řezal, piloval a klestil na úkor živosti slohové, s kterou se dnes a budoucně knihy psáti musí a budou. Poněvadž historický materiál v XVI. století i nejpilnějšímu badateli jest téměř nevyčerpatelný, snažil jsem se všude podati překlady a doklady jen repraesentativní. O tom, uhodilli jsem všude na pravé, může býti spor; do posledka dostavoval a vymítal jsem rozmanité kusy, a možná věc, že znatel nebude oněch dostavených vážiti za mnoho a vypuštěných pohřeší tuze. Na konec vyznávám, že jsem v přítomné knize, jakkoli psána

na stanovišti kulturně historickém, přece zaběhl velmi často do oboru právnického. Zabloudilli jsem přes všecku opatrnost, uvážlivý znatel starých práv odpustí; jsemť neskromně přesvědčen, že on i ti neuvážliví, kteří na kulturní historii hledí s patra, z této knihy, třeba se nepřiznali, lecčemu novému se přiučí.

K tomu, co Winter pověděl sám za sebe, není třeba dalších slov. Spisovatel má býti vždy napřed vyslechnut, než jest souzen. Proto Winter, ač jemně a mezi řádky, hájí se proti výtkám a přesvědčuje. Rád bych jen při této příležitosti upozornil, na co se zapomenulo při oslavě Wintrovy šedesátky. Vyčítali Wintrovi sloh, doslovnou citaci a vložky celých kusů, vypsaných z archivních památek. Počítáme to naopak Wintrovi za zásluhu. Považme, kolik stránek rukopisů, kterých nikdo před ním neprobíral a tak brzy zase nepročte, rukopisů v nejrůznějších archivech, bibliothékách, veřejných i nesnadno každému přístupných, Winter prohledal, vypsal si, co bylo vhod a výpisky příbuzné látkou srovnal. Neměli jsme tušení o pokladu řeči staročeské. Shledávaly se doklady obyčejně z biblí, ze žaltářů, z nábožných traktátů, z umělých mravokárných skladeb a pod. Winter odhalil právě citacemi, doslovným zněním slov, úsloví a výpisků, z dokladů pravého života staročeského, a řekl bych hned, se zvláštním vrozeným, jemným citem pro jadrnost staročeštiny, netušené bohatství řeči a skladby staročeské právě po stránce, které si skoro nikdo před ním nevšímal. Kdo nevěří, vezmi velikou Grammatiku prvního znalce staročeštiny Gebauera, vezmi Gebauerův Staročeský slovník a k němu hned také Kottův Slovník. Skoro každá strana, ba každý sloupec několikráte dosvědčí, čím přispěl Winter svým kaceřovaným slohem ku pokladu jazyka českého, co nové látky vnesl právě do známosti řeči staročeské po stránce grammatické i lexikální. A všecko to bohatství leželo by ladem a na pospasy vetchosti i snad zničení památek příslušných bylo by dáno, kdy by Winter včas svou pílí a vycítěním svéráznosti nebyl vybral tato zrnka z plev všelijakých těchto zápisů, inventářů a jiných nezáživných památek staročeských.

Podle slibu svého za krátkou poměrně dobu překvapil Winter dalším krokem životního díla: *Život církevní v Čechách*, kulturně historický obraz z XV. a XVI. století. Svazek první. V Praze 1895. Věnován V. V. Tomkovi. Obsahuje líčení zápasů náboženských (Husité, Čeští Bratří, Protestanté, Katolíci, Vrchol náboženských zápasů a jich konec, drobné sekty) a správy církevní (Konsistoř dolejší, O právech v konsistoři podobojí, Konsistoř hořejší, O výchově kněží, Správa v Jednotě Bratrské). Líčení církevních dějin českých bývalo vždy kamenem úrazu. Přísloví: Nenalezne se člověk ten, aby se zachoval lidem všem — měrou vrchovatou osvědčilo se u knih, věnovaných církevní historii české. Cítil to dobře Winter, a proto se přiznává upřímně: »Dlouho se mi nechtělo do líčení života církevního; z počátku odstrašovala síla prací již hotových, jakkoli hojnost

materiálu dosavad ladem ležícího lákala. Od XV. věku, kdy český národ zatřásl křesťanským světem, všecken život český proniknut náboženstvím, archivy jsou těmi věcmi plny, a proto ode dávna historikové naši nemohli nevšímati si poměrů náboženských, psali o nich znamenitě, a tedy ani ten, jenž chce líčiti městský život po všech stránkách, nesmí nadlouze církevním věcem se vyhýbati. Líčení života církevního, k němuž mne vážní kritikové již dávno napomínali, nelákalo také choulostivostí látky samé; neboť v církvi kde které jsou mužové, jináč ctihodní, ale velice nedůtkliví, když se jedná o jich předcích . . . Konečně i tato obava ustoupila naději, že spravedlivý soudce pozná dosti brzy, že mně šlo o pravdu bez přijímání stran. Smím o svých úmyslech prostě opsati to, co Skála, výtečný historik z dob Bělohorských, o sobě byl napsal: ‚Nemíním nikdež v příběhův vypisování nějakých náruživostí svých postranních buď z přízně neb nepřízně k stranám nic nejmenšího psáti aneb od osoby mé komu nějaké chvály neb hany přivlastňovati, ale toliko připomenu to, cožkoliv v rozličných autorův spisích buď tištěných nebo psaných s pravdou se srovnávajícího najdu, soudu a ortele o všech těch případnostech zanechaje lidem prozřetedlným.‘ Nebude se mi směti vyčítati chyba, kulturním historikům dosti obyčejná, že jednotlivé křiklavé případy generalisuji; uvedl jsem tu a tam některé dobu charakterisující, jiných zanechal jsem stranou, věda dobře, že jsou to výjimky. Však kde případností bylo tolik, že lze bylo souditi o pravidlu, tu jsem úkaz ať zlý, ať dobrý, hleděl vysvětlovati z doby samy a zanechaje moderních posudků na straně, spíš omlouval jsem. Jen jednoho jsem nedovedl omluviti, fanatického násilí, jeden druhým pro víru činěného. A bohužel tou příčinou nebylo u nás náboženské strany, aby se byla nad druhými podle sil svých nemstila, aby druhých neutiskala, kdykoli dovedla. Budeli se přes tyto úmysly moje zdáti komu celkový obraz života církevního býti neutěšeným, nepřičítej autorovi; co tu psáno, vše jest doloženo dostatečně, ba mnohou věc bylo by lze větším počtem dokladů a příkladů opříti. Celkem není tu temněji malováno, než čísti lze v pramenech, do té chvíle od osvícených kněží již uveřejněných.«

Svazek druhý byl vydán r. 1896 a obsahuje obraz života kněžského (Kollátor a kněz, O kněžských důchodech, Společenský a mravný život kněží, Z historie duchovních řádů v Čechách, Důchody řádův a organisace řeholní, Živobytí v řeholi) a výklad o služebnostech Božích (Rádné bohoslužby nekatolíkův, Bohoslužba katolíkův a podobojích, O kázání, Obřady nepořádné, O zbožnosti věřících, O bratřinách literátských).

Snad žádná kniha historická v poslední době nerozčeřila klidnou hladinu celkem nečinnosti v oboru církevní historie české jako základní toto dílo Wintrovo. Když bylo hotovo, kde kdo si přispíšil se svým rozumem a skoro se zdálo, jako by snad věřil, že sám dílo Wintrovo napsal nebo že jest povolán k jeho korrektuře jako při úkolu školním. Nedotýkáme se nijak osob

ani podobných přísných, ale přece spravedlivých kritik, jako byla kritika I. Kollmannova v Časopise Č. Musea 1896, za kterou Winter sám poděkoval a pak se řídil jejími pokyny a opravami. Katolíci nebyli spokojeni s Wintrem a nekatolíci vyčítali mu strannickost ke katolictví.

Vždy snášenlivý a klidný mistr, jenž pokaždé ctí přesvědčení jiného, třeba odchylné, nemohl snésti tohoto rozporu v kritice díla, jemuž tolik péče věnoval, a zaslal r. 1898 tištěný *Otevřený list slovutnému pánu dr. T. G. Masarykovi, redaktoru Naší Doby.* Brání se proti výčitkám nepodepsaného kritika, že jeho dílo jest mosaika, že jest belletrista, stranník, že jsou mezery v knize atd. Po všech vývodech pak končí: »Nevyčítám Vám, že moji vědeckou práci, kteráž jest, věřte mi, velmi krušna a předčasně všecky síly zmořující, tu práci že se snažíte mi znechutiti; nevyčítám Vám, že jste mi, čtoucímu ve Vašem listě ty všecky úmyslné skrouceniny, nadsázky i urážky, způsobil některou chvíli i hořkou bolest . . . Ostatně ta veliká poprava ve Vašem listě nade mnou vykonaná má pro mne jednu neocenitelně dobrou stránku. Hned jak kniha vyšla, odsouzena jest velmi prudce... v Katolických Listech. Vyčítáno mi, že nemám sympathií ke katolíkům, že jim ubližuji. Teď jsem odsouzen ve Vašem listě od přehorlivého stranníka evangelického. Z toho plyne, že kniha moje nestraní sem ani tam a že snad přece bude dobrá.«

(Dokončení.)

Král a švec.

Valašská pohádka

od

Josefa Kalusa.

I.

Král dcerušku měl jedinou,
tak spanilou a nevinnou,
že kdo ji uzřel, stár neb mlád,
byl hotov za ni život dát.
Hrad obléhán byl diváky,
rytíři, princi, junáky
po celou noc, po celý den:
zvědavě zřeli do oken,
až princezna se objeví
líbezná, na rtech úsměvy,
až vychýlí se s okna ven,
jak zlaté slunce v jarní den,
až zraky své, chrp temných dvé,

jak studny čisté otevře,
zasměje se jak hrdlička,
ústa jak třešně maličká,
v nichž každý zoubek perlička.
Klobouky, přilby, čepice
bouřlivě »sláva« křičíce
házeli s plesem do vzduchu,
výskali hlučně »ajchuchu«
a bláznivě se točili,
když krásnou princku zočili.
I paní, ženy, děvčata
házely na ni poupata,
hluboce hlavy skláněly,
blaženy, že ji viděly,
a mnohá šatů jejích lem
zlíbala s němým obdivem.

Sto na výběr má ženichů,
však jí jsou všichni ke smíchu:
ten oči má jak bazilisk,
ten velký nos, ten tlustý pysk,
ten nemotorné pohyby —
Ne, žádný se jí nelíbí.
Jen Miloš: má však nízký rod
a panu králi není vhod.
A přec je krásné postavy,
vlasy jak jemné hedbáví
na ramena mu splývají,
z očí se hvězdy dívají,
obočí tmavé, závoj řas
na polo tlumí jejich jas.
A čelo, sídlo hrdosti,
jak mramor svítí bělostí,
vrhajíc mužný lesk a zář
na hnědou, opálenou tvář —
a ústa, chmýřím vroubená,
jsou jako růže plamenná.
Jak dub je statný, veliký,
však něžný: rád má slavíky,
květiny, broučky, stromy, les,
jeskyňku, v níž se sejdou dnes.

Hle, vyklouzla již z komnaty,
vlas rozpouštěný na paty,
v něm, na vlnách jak zory jas,
červené poupě vzácných krás.
Na chodbě potkal se s ní král.
»Kam to jdeš sama?« huboval. —
»Jdu do zahrady, tatíčku.« —

»A kdes nechala matičku?« —
»Nechtěla jít, je churava:
celé teď noci kašlává.« —
»Proč sladkých bylin nevaří,
jak předepsali lékaři?« —
»Nemá v ně, otče, důvěry.« —
»Ach, ona i v mé záměry
důvěry nemá: chci tě vdát,
a ona pořád odkládat,
a ty jsi se s ní spojila,
tyranko naše spanilá.« —
»Ach, otče můj, nač taký spěch?
Milinu ještě doma nech:
tuze bych z domu nerada.« —
»Dívka se vdává za mlada:
když tvář už jarem nedýchá,
pak pozdě hledat ženicha.« —
»Však vdám se, není pochyby.« —
»Za Zbroje?« — »Mně se nelíbí!« —
»Je dvorný!« — »Otče, přepjatý!« —
»Lubomír?« — »Fi, je nosatý!« —
»A Grňa?« — Jmě jak neladné!« —
»Ruslav?« — »Je tlouštky nápadné.« —
Král hněvný k dceři upřev zor
dí: »O svatbě sám rozhodnu:
kdo postaví se na odpor,
tímhle ho mečem probodnu.« —
A zlostí supaje se bral
do manželčiných komnat král.
Obočí přísně stažené,
přihnal se v její komnatu.
Seděla, oči přivřené,
v nádherném rouše z brokátu.
»Buď vítán, já tě čekala!« —
»Má drahá, prý jsi stonala?
Mám starost.« »Na to nesmíš dbát.« —
»Ty stůněš, já chci Mílu vdát.« —
»Ach, muži drahý, nač ten spěch?
K potěše mi ji ještě nech.« —
»V nádhernou růži rozkvítá
náš dvůr jí leží u nohou.« —
»Až do noci mi předčítá
a potěšuje ubohou.« —
»Čas nestojí, čas pospíchá:
je třeba najít ženicha.« —
»Ženich se snadno nalezne:
jeť Míla dítě líbezné.« —
»To věčné její zdráhání,
zdá se mi, že má příčinu,

hojně mi strachu nahání.
Ty vyzpovídej dívčinu,
zmocni se její důvěry.
Já marně mluvím do dcery.
Pak sdělíš se mnou, co a jak.«
Domluvil, vyšel jako mrak.

A Milina už v lese je,
jen truchlivě se usměje,
když Miloš vstříc jí přichází:
je smutná, vážná, v nesnázi.
»Tak dlouho nejdeš, rozmilá,
já myslil už, žes zbloudila.
Však z oka tvého zírá žal.
Co stalo se?« — »Král huboval.« —
»Proč?« — »Prý se musím vdáti hned,
jinak prý zbudu na ocet.
Ach, nerada bych zůstala,«
a hlasitě se zasmála,
»však věř, než nemilého vzít,
raději na ocet chci zbýt.« —
»Hoj, dívko, to ti nehrozí!«
zaslechli náhle cizí hlas,
a v mracích cosi hlomozí
a lesem tmavým kmitne jas.
»Kdo je tu?« oba zvolali,
a za ruce se ujali,
a blíž se k sobě tulili.
»Kdo je tu?« znova mluvili.
A v tom už stojí před nimi
stařeček, s vousy bílými.
»Nuž, hleďte, kdo tu — lysý děd:
chránívám věrné lásky květ.« —
»Nevyzradíš nás, neudáš?« —
»Jsem ochránce a přítel váš:
čaroděj Blahoš jméno mé.« —
»My úzkostí se chvějeme.« —
»Nemáte k bázni příčiny,«
a hladil tváře dívčiny.
»Znám bylin sílu tajemnou,
vše zotvíráno přede mnou;
když budeš někdy v těžkosti,
zavolej, přijdu s radostí
a oběma vám pomohu,«
pak zmizel. Květy na hlohu
opojnou vůní dýchaly,
v potůčku vlnky šplíchaly,
šuměly břízy, javory,
slunce se chýlí za hory.

»Nuž třeba spěchat k domovu!«
»Zítra se sejdem poznovu!«
Milostný pohled, ruky stisk,
a rozešli se. Ptáček písk,
srn přiběh, haluz praštěla,
v lese vše stichlo docela.

II.

V nádvoří trubky hlaholí,
sjíždí se panstvo z okolí,
sjíždí se všichni k turnaji,
kdo jen má jmeno po kraji;
od hlavy k patě oděni
rytíři v zlaté brnění
a paní v drahý zlatohlav.
Lidstva tu na tisíce hlav:
zvědavě všichni vzhlížejí,
jak obrněnci vjíždějí,
hluboko hledí spuštěné,
držení těla vznešené;
jen slyšet kopyt cvakání,
koníků bujných řehtání,
pacholků klení, nadávky;
třpyt vidět zlaté ohlávky
a stříbrného třemene,
i šaška v čapce červené,
jak k úšklebku tvář staženou
s rybkou si hraje smaženou,
hned k rtům, hned k srdci klade ji:
lidé se smíchem válejí.
Vyhodil ji i do výše:
»Smažená rybko, k slunci leť!«
Leč rybka nedopadla zpět.
»Pták sezobl ji nejspíše,«
děl šašek žasna nemálo,
»to se mi ještě nestalo!«
V tom jakýs stařec kývá naň
a rybičku mu klade v dlaň,
řka: »Vyrval jsem ji krahuji.«
»Stařečku milý, děkuji:
nejsi ty, pověz, kouzelník?«
Sotva to vyřkl, stařec znik.

V tom nová vřava, šum a ruch:
hle, na tribunu v paní kruh
královská vchází rodina,
a jako ústa jediná,

veškeré moře lidských hlav
zajásá »sláva« na pozdrav,
intrádo hudci zahrají
a v rukou šátky mávají.
Děkuje král i královna,
poct takových jsouc milovna,
a unavená, pobledlá
na stolec s králem usedla.
Milina stojí vedle nich
v hedbáví bílém jako sníh,
na hrdle žhavé granáty,
vlas rozpouštěný na paty.

A turnaj skvělý počíná.
Však princezna jen jediná
zajímá dosud celý dav,
po ní se točí tisíc hlav,
po ní se točí celý svět,
jak za sluncem se točí květ.
Však ona zrakem sleduje
dva zápasící rytíře:
jak pod nimi kůň tancuje,
jiskry jim prší s krunýře;
v tom jeden klesá raněný
s koně, meč v ruce zlomený.
A vítěz jede k tribuně,
před princkou shýbá koleno,
s rtův splynulo mu »Mileno!«
král hněvem hnul se na trůně,
dala mu růži; přilbici
zdobě jí povstal zářící.
Dav volá: »Miloš, vítěz, rek!«
Fanfáry zazní na novo.
Stín halí čelo královo,
na Miloše má hněv a vztek,
že hází smělec udičku
na zlatou jeho rybičku,
na dítě jeho jediné.
Šeptá: »Tvůj sen se rozplyne:
dnes divnou poslechneš si zvěst,
dnes spadneš k zemi s výše hvězd!«

A přichází teď v ohradu
maškarních postav směsice:
pes tahá kozu za bradu,
berani honí zajíce,
s oslem se motá tu i vůl,
nad nimi šašek točí hůl;
do kola rozléhá se smích.

Ze středu maškar veselých
v tom známý vystupuje kmet,
vous bílý, usměvavý hled,
lid, panstvo dívají se naň,
kmet volá ukláněje skráň:
»Pohlednout račte drobátko
v kouzelné moje zrcádko.
Jeť ono nevídaný skvost:
všem ukáže jich budoucnost.« —
»Budoucnost? Aj, aj, možnáli?
Sem, sem s ním!« všichni volali.
Šašek však první ruce vztáh,
v zrcádko hledí jako v snách:
u domu vidí bílého
žebráka — sebe samého,
jen do hadrů je oděný
a pokorný a shrbený
koljdoucím nastavuje dlaň. —
Šašek se zlostně mračí naň,
na budoucnost svou nadává
a zrcádko dál podává.

Vzala je paní v hedvábí,
zvědavá zřít své půvaby.
Co vidí? Scvrklou stařenku
u kamen sedět v přístěnku:
z příhrádky prsty béře cos
a krmí ušňupaný nos.
Nevolí všechna zsinalá
zrcádko dále podala.
Patří v ně krčmář břichatý:
vidí, jak čert ho rohatý
koulí jak soudek s kopečka
do pekelného městečka.
Zrcádko podal honem dál,
až přišlo tam, kde seděl král.

Princka doň nejprv pohledla.
zří nitro chrámu pobledlá
věnčené všude růžemi,
koberce skvostné po zemi,
a u oltáře snubní pár —
s Milošem ona — jaký čár!
Královně vedle sedící
dává je rukou chvějící.
Ta pohledla v ně nerada:
vždyť ví, že chřadne, uvadá,
snad spatří jen svou mrtvolu
nést k hrobu při svěc plápolu.

Však jak se dívá v zrcádko,
vyjasní líce za krátko:
svůj obraz vidí zdravím kvést
jak z jara vonnou ratolest.
Svit štěstí v tváři, na čele,
ke králi praví vesele:
»Pohledni v budoucnosti zrak:
snad zmizí s čela tvého mrak.«

Král v zrcádko zrak upřel jist,
že o své slávě bude číst.
Však vidí, vidí v zrcádku
jakousi nízkou komnatku,
br! podlaha je nemyta,
kol rozházena kopyta,
a na verpánku chýlí plec
ku práci — on — král jako švec.
Ba je, je ševci podoben
věrně jak bratr bratru jen.
Zrud hněvem, z očí srší zlost.
»Takových žertů mám už dost:
přiveďte ke mně vlastníka
té daremnosti!« zasyká.
Hned starce vedou zbrojnoši.
»Tys k dnešní naší rozkoši
nalil nám jedu do číše:
na skřipec přijdeš, do výše.
Hned sepněte ho okovy,
kat ať se k dílu hotoví,
do naha starce vysvleče,
nad ohněm zvolna upeče.« —
»Ach, otče, nebuď krutý tak.«
princezna ruce sepjala.
Však stařec stojí — klidný zrak,
ba, usmívá se bez mála.
Král zlostně měří ho i dceř.
»Cos, králi, zřel, se splní: věř!«
dí kmet. Pout o zem zazněl třesk
a vinník zmizel jako blesk.
Jen obláček se k nebi nes
a plul, kde známý tmí se les.

Zbrojnoši stáli ve zmatku,
odplížili se po zpátku,
do retů zuby zaťal král —
a turnaj odbýval se dál.
Král zkaženou má zábavu:
cítí jen hněv a únavu.
Ke všemu hledí netečně:

jak konce vyčkat! — Konečně!
Z cen poslední se rozdaly,
královna s dcerou povstaly.
Po vůli krále hlasatel
zatroubil, k stichlým davům děl:
»Král za týden zve všechny zas
na svatební své dcery kvas.
Ženichem kníže Lubomír!«
Radostný nastal hluk a vír,
do hudby děla zahřměla,
leč krásná princka omdlela.

III.

Na hradě k svatbě příprava:
chystá se skvostná výbava,
z kmentu a krajek, hedbáví —
sto švadlen má co měřit, šít,
vždyť za týden má svatba být.
Nevěsta ale churaví,
ruměn jí bledne na líčku,
přesmutná chýlí hlavičku,
slzami všecka zalita
den za dnem s hrůzou počítá.

Den za dnem prchá jako sen:
zítra již svatební je den.
Dnes všude zmatek, chvat a vír:
přijede kníže Lubomír.
Princka by ráda v králův byt,
leč král ji nechce předpustit.
Veliká pec se vytápí
už na svatební koláče.
Královna k dceři přikvapí
a přimlouvá, ať nepláče.
»Dceruško, skloň už hrdou skráň!« —
»A Miloš?« — »Nemysli už naň.
Vyhosti z ňader marný cit,
nezbývá, než se podrobit.« —
»Matičko, kaž mi umřít radš!«
a síní rozlehl se pláč,
pláč hořký, nářek zoufalý:
máť s dcerou, obě plakaly.

V tom klepe kdosi na dvéře
a potichounku otevře,
a do rozlehlé komnaty
kmet vchází bělobradatý.

»Ach, milý starče, vítán buď,
žalostí puká moje hruď
zítra mám za hlaholu trub
s nemilým jít v manželský snub.«
»V snub vejdeš jenom s Milošem.
Z dalekých končin chvátám sem,
venku mám koně vraného,
pojď, posadím tě na něho
a tisíc pojedeme mil
do kraje pohádek a vil.« —
»Ty smělý starče, co tu chceš,
kam nešťastné mé dítě zveš?«
dí královna, stín na čele. —
»My, královno, jsme přátelé!« —
»Chce, matičko, mi pomoci!«
»Tož, starče, chvátej ku otci,
pros, úmysl ať promění:
zde marno je tvé vábení!«

Čaroděj vstoupil v ložnici
královu zlatem zářící.
»Jaks vešel v jizbu zamčenou?«
král ptá se s tváří zděšenou —
»Čaroděj, pane králi, jsem.«
Král volá: »Zbrojnošové sem!
Chopte se smělce; pryč s ním, pryč« —
»Nepřijde nikdo: křič jak křič!« —
Král dále volá: »Pomoc! Vrah!«
po zvonci kvapně ruku vztáh:
zvon příšerně se rozléhá.
»Chceš v pusté věži nocleha?
Uniknuls ondy rukám mým:
dnes zůstaneš mým zajatým.
Stráž přijde, odvede tě hned,«
ku dveřím obrací se bled,
však v chodbě žádná ozvěna
kročejů. »Co to znamená?
Zaspaly stráže moje dnes?«
král ptá se, v obličeji děs. —
»Ba, jal je, králi, tvrdý sen:
vzbudí se na můj pokyn jen.
Leč, králi, spát je klidně nech
a jednej se mnou!« — »Má to spěch?
Co žádáš? —« ptá se vetřelce. —
»Přijel jsem, králi, k veselce.«
»Chachacha!« propukl král v smích,
»nevítám hostů nezvaných.« —
»Nuž, králi, přicházím se ptát,
chceš v pravdě zítra dceru vdát?«

»Chceš vědět, co ví celý svět?« —
»Odvolej, králi, sňatek hned!« —
»Toť rozkaz! Kdo ho posílá?« —
»Prosí tě dcera spanilá:
Miloše ona miluje.« —
»Vyřiď jí: marně vzdoruje,
nedám jí tomu člověku.
Vyřiď jí, že ji přivleku
za její vlasy k oltáři.« —
»To se ti sotva podaří;
já slíbil být jí ochranou:
vyrvu ti dívku bezbrannou.« —
»Varuj se: kníže Lubomír
dnes přijde!« — »Přej mu věčný mír:
vyjel dnes z domu na bruně,
sjel v propast. Už má po trůně
i po nevěstě spanilé,
jakové není na míle.« —
»Jak děsné nosíš noviny,«
a král si trhá šediny.
»Co nyní?« — »Pro Miloše vzkaž,
že zítra mu ji za choť dáš:
své dítě zvedneš do jasna,
a choť tvá bude přešťastna.
Dej Miloši ji za choť, dej!«
hrozí i prosí čaroděj. —
»Chachacha! Jiných nevíš rad?« —
»Dej; litovati budeš snad!« —
»Ne, nedám! Cítím hněv a zášť
k Miloši, ale k dceři zvlášť:
radš prokleju ji, sebe, dům.«

Jen dořekl, hle divný šum:
strop kles a zdi se úžily,
hořící lustry shasily,
se všech stěn malba zmizela,
koberce skvostné s podlahy,
jen lampička tu blyštěla.
Či krále sen jal neblahý?
Po podlaze zří kopyta,
jak v kouzelném kdys zrcádku,
na stolku obuv rozšitá,
vše bez ladu a pořádku,
kol ševcoviny plný vzduch —
pro královský nos hrozný puch –
on přistrojený jako švec.
Sen divný: však se zbudí přec?

IV.

Na prostém lůžku ráno král
dlouho se ze sna probíral,
víčka si dlouho třel a mnul.
Co znamená ten prostý stůl?
To chudé lůžko dřevěné?
Ty hrubé cíchy plátěné?
Ten nízký strop? Ta světnička
nepěkná, úzká, maličká?
Na podlaze džbán rozbitý?
Knejp na verpánku s kopyty?
S úžasem jizbu přeměřil,
vlastnímu zraku nevěřil,
na ošklivý sen nadává,
jenž dneska si s ním pohrává.

Pocítiv náhle žízeň, hlad,
»Snídaní,« volá, počne lát.
»Snídaní!« spustí hněvný křik,
čeká, že vběhne komorník
z ryzího zlata s podnosem:
nevrlá babka vešla sem.
»No, no, no, jaký dělá křik
dneska pan mistr obuvník:
ulehl včera přepitý,
vzbudí se a chce snídaní.
A boty nejsou došity,
nic nedbá mého bublání;
zákazník přijde za chvíli,
řka: ‚Nejsou?‘ ‚Muž je opilý.‘« —
»I mlč, ty babo hubatá,
přicházíš s takou ku králi?
Kde pak je zvonec ze zlata?
Zazvoním, by tě vyhnali!« —
»Chichichi! Já tě vyženu
z postele, starý lenochu!
Štěstí, že máš mě za ženu,
hromosvod svojich vrtochů.« —
»Zlá ženo, ty žes moje choť?
Nešílíš? Král jsem! Jazyk kroť!« —
»Král! král! a zvonec ze zlata
a gatě jedna záplata,
a usmolená zástěra
a vousiska jak příšera!«
dí, smějíc se mu do očí.

Král pohněvaný vyskočí,
vyklidí bábu za dvéře:

však opravdu je v zástěře,
jizba je dávno nemyta
a po podlaze kopyta,
vous vskutku nemá střižený,
ach je, je v ševce změněný!
»Jak se to stalo? Kde, kdy, jak?
Jako by šílel poulí zrak,
zoufale křičí: »Král jsem, král!«

Zvědavý zástup v síň se dral:
»Sešílels, ševče opitý?« —
»Já král jsem!« na stůl udeří.
»Já král jsem! nikdo nevěří?«
Verpánek odkop s kopyty,
vous, vlasy, zástěru si rval
a křičel: »Hlupci, král jsem, král.«
Leč lidé pěsti na králi
zkoušeli, chytli, svázali,
v kout mezi kůže hodili:
»Tu polež, ševče zpozdilý!«

Vběh šašek, smích mu na rtech hrál:
»Prý ševcuje tu, slyším, král?«
A ševcová hned vypraví:
»Vstouplo mu víno do hlavy:
králem se býti domnívá:
od rána jiné nezpívá.« —
»Nuž ‚král' mít bude přezvisko
to naše milé ševčisko.«
Král zlostně chmuří líc i zrak
jak do okovů spjatý drak.
»Nuž pojď mi, ševče, míru brát,
pak kůži ber, knejp, šídlo, drát,
šij nárty, dělej podrážky!« —
»Mlč, šašku, žádné urážky:
dost užils mojí dobroty.« —
»Já, ševče?« — »Nikdo jako ty!« —
»Kdy, ševče? Kde?« — »Na dvoře mém!« —
»Ach, tak: hádat se nebudem.
Jen rcete, paní mistrová,
kde koruna je králova.« —
»Ševcovská jeho čepice?
Je zasmolena velice,
s hlavy ji strh, jak šil jím das.« —
»A kde má žezlo, prosím vás,
a trůn?« — »To uhodnete přec:
kraluje na verpánku švec,
kopytem vládne tuze moc:

chtěl mě jím zabít tuto noc.« —
»No, ševče, to jsi pěkný král!«

Král mlčí jako zarytý
a přebírá se kopyty,
jak by se tajně rozmýšlel,
kterým by po něm hodit měl.
»Tys pánovit jak král, jak švec
náš král je prchliv: změňte přec,
co slepý osud zaměnil:
z tebe král, z krále švec by byl. – –
A teď abych se zved a šel:
švec pro mne míry nenašel.« —
»Měř, muži: přeceť taký pán.« – –
»Jsem král, král!« křikl pohněván,
popadl šaška za límec
a vyhodil. »Jsem král!« — »Jsi švec!
Buď s Bohem, ševče prchlivý!« —
»Jsem král!« — »Mlč, muži ošklivý:
švec jsi a blázen největší!« – –
»Jen lískovka ho vyléčí.«
vzkřik šašek, pozdviženou pěst,
prchaje králi s očí, s cest.

Král shroucen šeptá k sobě sám:
»Jsem král či švec? V co věřit mám?
Je snem můj život nynější?
Však může být sen živější?
Ta baba zlá má být má choť?
Od zlých snů, Pane, vysvoboď!« – –

»Slyš, starý, díla se už chop,
království vypusť z hlavy již,
očima neprovrtáš strop:
žes jenom švec, přec dobře víš!« – –
»Zkusím to!« vzdychl, k stolku sed,
šil, smolil, jakés boty sved.
»Jsem švec, jsem!« smutně děl, šel spat:
však o království dal si zdát.

V.

Snil živě, na hradě že je,
již nezlobí se, nekleje,
dceřinu sňatku nebrání,
objímá ji i manželku
a známým píše pozvání
a chystá slavnou veselku.

Ó jak je šťasten, jak je blah,
ach, věčná škoda, že jen v snách!

Vzbouzí ho žena střápatá.
»Vstaň, je tu jakýs pantáta,
máš na boty mu naměřit.«
Jak skutečnosti nevěřit?
Vstal, zákazníku míru bral,
vzdech se mu maně z ňader dral.
»Proč, ševče, vzdycháš?« ptal se host,
»snad nemáš výdělečků dost?«
Však ševci není do řečí,
mrzutě svědčí, nesvědčí.
»Dost! jen že díla nehledí,« —
babizna stará spustí hned,
»rád v hospodě si posedí.«
Král upře na ni hněvný hled. -
»Hledí jen pitek, karbanu:
onehdy přišel po ránu.« —
»Mlč, já řku, nech být starý kvas,
co bylo, nevzpomínej zas.« —
»A začnu o tom každý den —
na hubě nemám závory —
začnu vždy tobě na vzdory,
až zcela budeš vyhojen,
nezpíjet se mi nadále
a nehrát sobě na krále,
nemluvit pořád: král jsem, král!« -
»Teď už jen říkám: švec jsem švec:
dél nepřežvykuj známou věc,«
a do ruky už potěh bral.
»Sic!« Žena prchá honem ven,
zlostí se všecka zajíká.
»Jiskry jí prší z jazyka,«
král k hostu praví rozezlen,
zoufalství, hoře plný hled.

Zákazník se židle se zved:
»Kdy pro boty si přijít mám?« —
»Pozejtří budou na jisto!« —
»Povězte, což vám nejsem znám?« —
»Už zapomněl jsem načisto.« —
»Čaroděj Blahoš sluji!« děl
a významně se zamlčel.
»Čaroděj Blahoš? Ve snu kdys,
vím, vyjednával se mnou tys:
nach královský kryl moji plec.
Však sen je sen a švec je švec.« —
»Rád krásného snu vzpomínáš?« -

»Ach vzpomínámli? Proč se ptáš?
Nač budíš v duši zašlý svět?«
a pohnutím se počal chvět
a slza zablýskla mu z řas.
»Chtěl bys být, ševče, králem zas?« —
»Zda chtěl bych? Žel, ach, nač se ptát?
Sněného blaha nelze dát.«
A ku práci sed, sklonil plec
a šil a šeptal: »Švec jsem, švec!«

Čaroděj — vlasy jako sníh —
k odchodu spěšně nohu zdvih
a děl, pln útrpnosti hled:
»Dnes ševcuješ tak naposled!«

* * *

Na hradě vzrušení a ples:
z cest dlouhých král se vrátil dnes.
Dcerušku s chotí objímá,
návštěvy vzácné přijímá.
A v očích jeho bleskotá
dojemná něha, dobrota;
bývalá tvrdost zmizela,
je vlídný, jiný docela:
dceři už v lásce nebrání
a objímaje manželku,
všem známým píše pozvání
a chystá slavnou veselku.

Roku 1866.

Druhá kniha Budějovických vzpomínek

Václava Vlčka.

(Pokračování.)

X.

V den všech svatých jsem si po obědě postavil vodu na koflíček černé kávy a zapáliv pod ní lih, dopřával jsem si kouska sváteční četby z Mickiewiczova Pana Tadeáše. Četl jsem polohlasitě, ale když jsem přišel k výkřiku, kterým se rozhorlený »Matěj nad Matěji« osopil na své přátele: »Głupi! Głupi! Głupi!« — také jsem svému hlasu pustil uzdu.

Některý okamžik potom bylo dosti silně zaklepáno na dvéře, i vstoupil jimi mladý pán vysoké postavy, temných vlasů a ji-

skrných očí. Stanul u nich, drže v rukou plstěný klobouk široké střechy.

»Má poklona!« promluvil, hlavou ku předu nachýlen, přitlumuje zvučnost lahodného hlasu svého. »Promiňte, přicházímli nevhod — člověk vám neznámý —«

»Pěkně vítám!« vskočil jsem mu do řeči spěchaje k němu. »Jak pak neznámý! Je tomu dobře půl tuctu let, co jsme si vás v divadelním parterru uprostřed několika mladých literátů ukazovali: ‚To je Adolf Heyduk.‘«

Obličej hostův ozářil se přívětivým úsměvem.

»Od té doby jste trochu sesílil, nenosíte již dlouhý žíhon bujných vlasů, ale kníry a bradka vaše zhoustly. Pohlíželi jsme k vám tehdy s velikou úctou, z vaší Májové literární družiny se nám vaše básně vedle Hálkových nejvíce líbily.«

»Že jsme se už tehda neseznámili?«

»Co pak jsme my byli tehda proti vám!«

»Však jsme nebyli stářím od sebe tak daleci.«

»Rozdíl tří, čtyr let v tom věku mnoho znamenal,« řekl jsem. »My jsme ještě sedali na gymnasiálních lavicích —«

»A my snad ještě jedni na universitních, druzí na technických —«

»My jsme ještě psali pensa, která nám páni profesoři červeným inkoustem opravovali, a vy jste již bystře vystupovali vzhůru po Parnasské stráni.«

Vzal jsem hostovi klobouk z ruky: »Račte svlíknout svrchník.«

Čině dle mého vyzvání, jaksi plašc se rozhlížel po pokoji: »Jen jestli vám nepřekážím —«

»Nikterak.«

»Domníval jsem se, že máte návštěvu, i váhal jsem zaklepati, když jsem vnitřku slyšel hovor —«

»Ach,« já řku, »ne hovor — nikdo u mne nebyl. Jen jsem trochu četl — hlasitě proto, aby jazyk docela neodvykl polštině.«

Heyduk sáhl na stůl po knize: »Á — Panem Tadeuszem jste se kochal.«

»Kdo ví po kolikáté už.«

»To je básníkovi nejvyšší odměnou, jaké si může přát, když se literární znalec opět a opět vrací k jeho dílu a vždy znovu v něm nalézá potěšení.«

Voda v mém plecháčku, stojícím na otevřeném umyvadle, počala bublat a syčet. Honem přilil jsem do ní studené, do druhé nádobky jsem přidal mleté kávy a omluviv se na okamžik u hosta, doskočil jsem do sousedního bytu k paní Procházkové vypůjčit si ještě jeden kofllíček. Vrátiv se zpátky našel jsem Heyduka, an prohlíží v almaře moji malou knihovnu.

»Jungmannův slovník,« prohodil, »ten nebývá viděti u tak mladých pánů.«

»Je to dar,« odtušil jsem, »k němuž mi ještě jako gymnasistovi pomohla Pražská Schillerova slavnost.«

»Jak to?« ptal se Heyduk.

»Na Schillerovu slavnost odpověděli studenti akademického gymnasia tím, že uspořádali v kostele sv. Klimenta slavné rekviem za Jungmanna, kdysi prefekta ústavu toho. Brzy potom přišel do naší třídy s profesorem Štulcem náš ředitel Hofmann, kovaný Němec, i oznamoval, že neznámý dobrodinec uctil Jungmannovu paměť věnováním jeho největšího díla k tomu účelu, aby jej profesorský sbor daroval žákovi, jejž uzná k tomu za nejhodnějšího, — a že k takovému vyznamenání byla určena moje maličkost.«

»To vás dojista velmi potěšilo?«

»A slovník zůstal mi pramenem radosti jako pravý královský dar.«

»Od koho pocházel, nevíte podnes?«

»Nebylo to zahaleno příliš hustou rouškou tajnosti. Profesor Štulc mne vybídl, abych neznámému dárci díky své vyjádřil krátkou básní, ale když jsem mu ji odevzdal, řekl, abych se došel také ústně poděkovat panu Hankovi do Musea.«

Za malou chvilku posadiv svého milého hosta k stolu, postavil jsem před něj šálek černé kávy.

»Nemám šampaňského ani mělnického, abych vás uctil,« prál jsem, — »přijměte, prosím, vděk skrovným výrobkem mého kuchařského umění, které už proto nemůže býti valně dokonalé, že jsem se mu teprva zde v minulém měsíci učiti počal.«

Heyduk odpověděl: »Ani mělnického, neřku šampaňského nepotřebujeme; co jste vlastní rukou připravil, hodí se nám v tuto chvilku nejlépe.« Povstav povznesl koflíček a pokračoval: »Dovolte, abych vám nabídl bratrskou lásku. Zároveň pak prosím, abyste mě přijal do počtu těch, které máte trochu rád.«

»Toho jsem ještě nijak nečekal. Vaše návštěva jest mi radostným překvapením,« řekl jsem, »přátelství, jež mi nabízíte, přijímám s pohnutou duší. I nemohu odpověděti lépe než slovem, které tvoří závěrečný akkord tohoto slavného díla Mickiewiczova: Kochajmy się![1]) Až do hrobu tmavého!«

Připili jsme si, dvakrát jsme se políbili a usednuvše hleděli jsme hovor přivesti do pravidelných, klidných kolejí.

»Ty,« počal jsem, »ty jsi po ukončení svých studií na polytechnice brzy dal Praze vale?«

»Nějaký čas,« odpověděl můj nový přítel, »vyučoval jsem ještě v Praze jako assistent na české reálce. Tam jsem si získal náklonnost v pravdě otcovskou profesora Krejčího, jenž roku 1860 povolán do Písku k zařízení a správě reálné školy a vzal mě tam s sebou.«

»Vábilo tě to na venek?«

»Naopak, nechtělo se mi z Prahy, a také jsem se v Písku nepotkal z počátku s důvěrou. Když nás tam vítali, jeden z otců

---

[1]) Milujme se!

městských klepaje mi na rameno řekl Krejčímu: ‚Und da bringen sie uns gleich ein Studenterl mit, Herr Direktor.‘ [1]) Krejčí se usmál a pravil: ‚Bewahre, das ist der neue Herr Zeichnenmeister,‘ [2]) — tak tehdy venku jmenovali učitele kreslení. Vypadal jsem Píseckým pánům příliš mlád, také jsem byl v tu dobu churav.«

»A ti páni byli tehda v Písku Němci?«

»Dokonce ne, ale němčina panovala ještě i mezi českou honorací. Hleděli jsme nejen vládu její obmezovati, ale také respekt zjednávati češtině u lidí, kteří byli skuteční Němci. Patřili k nim jmenovitě vojenští důstojníci. Dva z nich, setníci Löw a Melzer, jen málo české řeči znalí, byli velmi příjemní společníci a měli také větší zálibu v umění než druzí páni od šavle. Účastnívali se našich vycházek, bývali jsme pohromadě na rozličných zábavách a přátelsky jsme spolu vycházeli. Melzer se mi svěřil, že také dělá verše a že také napsal i operní text, k němuž plukovní kapelník složil hudbu, a opera že byla provozována v dřívějším stanovišti jeho, ve Frankfurtě nad Mohanem. Vyžádal si ode mne některé drobnosti mé, aby je přeložil, a ukázal je také Löwovi, který mě pak pochválil nejdřív za mou ruku: ‚V skutku, již v písmě vašem je poesie.‘ Měl jediné dítě, synka tehdy devítiletého, jehož ruka se mu nelíbila; i požádal mne, abych mu dal návod k lepšímu písmu, a když se to stalo, nedal jinak, než abych hocha také v jiných disciplinách vedl. Hoch vstoupil na gymnasium, já jsem na reálce vyučoval kreslení ve vyšších třídách, stavitelství v nižších. Nedůvěra Píseckých ke mně rychle vymizela, tak že jsem požíval všeobecné přízně. Proto, když se Krejčí roku 1862 vrátil na své dřívější místo do Prahy, já jsem již ostal v Otavském městě. Po čase byli také vojenští přátelé přesazeni, daleko z Čech, Löw do Rivy, Melzer do Trenta. Poněvadž tam byly jen vlaské školy, ponechal Löw synka svého v Písku pod mou ochranou a péčí. Zastupoval jsem hochovi otce, jak nejlépe jsem uměl, k opakování latiny a řečí vůbec dal jsem mu profesora Molendu. Neměli jsme s ním nijakých potíží, učil se velmi dobře, choval se spůsobně, třeba někdy až příliš živě. Když se letos blížily veliké prázdniny, pozvali mě rodičové jeho, abych k nim přijel s hochem na prázdniny, a mně pozvání to přišlo velmi vhod: mohl jsem očitě poznati krásné jižní kraje, po kterých spisovatelé a umělci vůbec zpravidla toužívají.«

Povzbuzován mými otázkami vypravoval Heyduk velmi živě a podrobně o své cestě. Přes Brenner jezdilo se tehdy poštou, a on s chovancem svým zažili tam měsíční noc, luznou jako v pohádce. Kočí skoro nepřestával pěkně hráti na svou trubku, a zvláštní ráz tyrolských městeček a vsí působil na pocestné neobyčejnou poetickou silou.

---

[1]) A tu nám přivádíte hned také študentíčka, pane řediteli.
[2]) Uchovejž, to je nový pan kreslířský mistr.

V Bregenci mladý Löw ochuravěl a způsobil svému opatrovníku velikou starost. Na štěstí se stav jeho brzy opět zlepšil, tak že mohli jeti dále.

V Bolzaně seznámili se v hotelu náhodou s vynikajícím malířem Friedländerem, mluvili o malbě a malířích a spřátelili se tak, že jim umělec dělal cicerona po městě a častoval je.

Do poslední stanice před Rivou přijeli ranním vlakem a shledali už tam hochova otce, který je s velikou radostí uvítal a odvezl domů. Měl v Rivě prostranný byt v kasárnách hned u Gardského jezera, i staral se o to, aby jeho mladí hosté z Čech trávili prázdniny své co nejpříjemněji. Poutala je velkolepá příroda, jezero jako safír modré a život italského lidu. Konali hojné výlety do horského okolí a po březích jezera, vyjeli si na Sermione, kde kdysi stával letohrádek Catullův, navštěvovali místa známá z cest Göthových atd. Přihlíželi lovu lososů, kterých se při ústí řeky Sarky do jezera objevuje takové množství, až se rybářům sítě trhají. Plavčí mistr vojenský, Vodňanský rodák, naučil našeho básníka plovati. Po lodích, jež v přístavě kotvily, podnikána často plavba do Peschiery. Jedné noci zažili civilní hosté také poplachu v kasárnách. Utekl voják ze setniny Löwovy, který si velice na tom zakládal, že člověka toho, dříve už často trestaného, svou laskavostí polepšil a na pravou cestu přivedl; ale zklamal se. Uprchlíka vojáci hned pronásledovali, ale on skákal po skaliskách jako kamzík a utíkal přes Monte Baldo na stranu italskou. Ráno viděli jej v dálce už jen jako malého kloučka, an u přechodního můstku na vlaské území jim oběma rukama kynul na rozloučenou.

Löw dovolil českým vojákům také divadlo v kasárnách hráti, při čemž Písečan Šíbl uměl výborně představovati ženské. Löw říkával: »Co mohu, dovolím vám, jen mi nikde nedělejte hanbu.«

Z Rivy navštívil Heyduk také Arco, Benátky, Veronu, Vicenzu a konečně i Padovu, kde mu při prohlídce university, zvané il Bo (vůl), táhlo hlavou množství vzpomínek na české velmože.

»S duší plnou dojmů,« končil své vypravování, »vrátil jsem se ke konci prázdnin do Písku, veza opět i mladého Löwa.«

»A teď,« řekl jsem, »se ti asi po těch krásných krajích hodně stýská?«

»Teď, na domácí půdě mě vzpomínky na ně tím více těší; ale není pod sluncem ráje, do kterého bych se chtěl odstěhovati z našich Čech.. Vždyť i tamhle Josef Frič vždy více touží po návratu do vlasti, ačkoli je cizině zvyklejší —«

»— a k tomu veliký romantik, všelikých dobrodružství dychtivý,« doložil jsem. »Teprva letos na jaře jsem se při nahodilé příležitosti od kanovníka Štulce dověděl, jaké míval Frič nápady už asi před dvaceti lety. Chtěl se přesvědčiti, jaký dojem by způsobila jeho smrt jak u nejbližších příbuzných, tak u známých jeho. Meškaje na venkově — tuším jako host faráře Vina-

řického — narafičil vše tak, že byl s jistotou pokládán za mrtvého, snad utopeného. Vinařický dokonce za něj sloužil rekviem. Zarmouceným rodičům syn sice potom dal zprávu, že ještě neodešel na věčnost, ale že se mu život ptáka v kleci zavřeného nadobro zprotivil, že rozpíná volně křídla, aby ve světě hledal svobodu a příležitost k činům.«

»Odešel do Anglicka a potom do Francie,« vece můj host. »Ale za nedlouho nabyl zkušenosti, že dobrodružný život v cizině dokonce není tak příjemný, jak si jej byl myslil, i vrátil se do Prahy pod otcovskou střechu.«

»V povaze své asi nehrubě změněn. Aspoň svým divokým Upírem pohoršil a pohněval všecky starší literáty, svého strýce Čelakovského nejvíc. Ale na domácí půdě brzy mu nastala doba, jaké potřeboval a vždycky sobě žádal.«

»Ano, rok čtyřicátý osmý.«

»Tehdy mu bylo teprv devatenáct let, ale on si v novém politickém hnutí troufal hráti stejnou, neli větší úlohu, než nejčelnější mužové národa. V osudné svatodušní pondělí se v Klementině a u barrikády při Staroměstské mostní věži — vida kolem všeobecný zmatek — prohlásil za komandanta, zajal zemského správce Thuna, spěchajícího na generální velitelství, uvěznil ho v Klementině a utvrdil tak ve vládních kruzích a v celém světě víru, že v Praze vypukla dobře připravená revoluce, kdežto v pravdě jen Windischgrätz vražedným přepadením pokojných zástupů na ulici dohnal nějakou část Pražského lidu k tomu, aby sáhla k obraně. Co svými kanony a vojáky řádil po ulicích a po domech, hrabě Thun si hověl v prostranné komnatě Klementinské, opatřen vším pohodlím, pochutnal si na dobrých pokrmech, poslaných od paní Fingerhutové z Betlemského náměstí a dobře se vyspal v jejích prachových peřinách. Druhého dne ráno přišli do Klementina Palacký, Šafařík a Havlíček žádat studentů, aby zemského správce pustili na svobodu. Poslední tomu odpíral Frič. ‚Etsi omnes, ego non!'[1]) zvolal a nastavil svůj bajonet proti těm, kteří chtěli zemského správce odváděti.«

»Ale konečně povolil také,« podotkl Heyduk.

»Nu ovšem, — byl sám, a Thun svatě sliboval, že se u Windischgrätze vší svou mocí o to zasadí, aby boj byl zastaven a městu pokoj vrácen. Vyvedli jej na svobodu, ale Windischgrätz nedal se uchlácholit, a konec byl, že se hrabě Thun jemu ve všem podvolil a při něm stál jako jeho přisluhovač, ne jako zemský správce.«

»Studenti právem reptali, že jim dané slovo nebylo dodrženo, že byli hrubě oklamáni.«

»Jenže hněv jejich byl malomocný. Byla jich hrstka, měli jen své šavličky, měli jediného koně, kterého si Frič vypůjčil v nedaleké jízdárně, aby se mohl druhým prohlásiti za velitele. Klementinum arci stále drželi, poněvadž ho nikdo nedobýval.

[1]) A kdy by všichni svolovali, já ne.

Windischgrätz sedě na hradě Pražském s největším pohodlím s Letenské výšiny bombardoval město, odkud mu mohly hroziti jen zaťaté pěsti. Když se mu zlíbilo, zapálil Staroměstské mlýny, i mohl ovšem zapáliti také sousední Klementinum a obrátiti je v ssutiny; ale neučinil toho — snad proto, aby Klementinum dále zůstávalo ‚ohniskem vzpoury‘ a dávalo mu záminku prodlužovati zápas s českou revoluční hydrou.«

»Obyčejně,« dí Heyduk, »hledívá se u nás na tyto věci jiným spůsobem.«

Já řku: »Tehdejší Pražská vzpoura, ačkoli při ní hřměla střelba z děl i ručnic, ačkoliv hynuly životy lidské a město bylo pustošeno, přece jen v jádře svém byla hrozná fraška: válečný souboj mezi generálním komandantem knížetem Windischgrätzem, vládnoucím velikou vojenskou mocí, a mezi holobradým mladíkem Josefem Fričem, samozvaným velitelem studentského hloučku, hrajícího sobě na vojáky. Windischgrätz arci vyhrál a byl veleben, že zabránil odtržení Čech od Rakouska, že v osudný okamžik zachránil dynastii a říši. Frič byl sice ‚přemožen,‘ ale ne ponížen, naopak mnoho při tom získal: z nepatrného studenta se stal hrdinou, historickým mužem, což byla na jeho věk nemalá sláva. Ironie osudu tomu chtěla, že tito dva tak různí sokové se za nedlouhý čas stali spolubojovníky.«

Heyduk na mne tázavě pohleděl.

»V říjnu se zase vzbouřila Vídeň,« pokračoval jsem. »Tato její rebelie nebyla toho spůsobu jako červnová v Praze, nebyla strašidlo vyrobené, kterému se pro noční tmu dělá hlava z veliké duté tykve a v ní se rozžatou svíčkou způsobují ohnivé oči, nozdry a ústa. Ve Vídni v říjnu pověsili ministra vojenství Latoura na uliční lampu proto, že chtěl poslati část městské posádky proti odbojným Maďarům; panovník musel se svým dvorem uteci na Moravu, Vídeň byla k obraně proti císařskému vojsku všemožně připravena a musela býti perně dobývána. Windischgrätz také tam posléze přemohl Vácslava Messenhausera, jako dříve v Praze Josefa Friče. Vídeň byla pokořena, Messenhauser v městském příkopě olovem a prachem popraven, Windischgrätz vytáhl se svým vojskem proti revoluci uherské, a Josef Frič —«

»Aha,« dovtípil se Heyduk, »Frič odebral se na Slovensko —«

»— a bojoval také proti Maďarům. Při tom se dle všeho vydával osobně do většího nebezpečenství než Windischgrätz, kterému se nic nestalo, kdežto Frič byl raněn a musel se s bojiště do Prahy vrátit a léčit.«

»Za to, že proti Maďarům proléval krev, nedostalo se jemu stejného vyznamenání jako jiným —«

»Pravda,« posvědčil jsem. »Uvěznili jej, drželi jej dva roky ve vyšetřovací vazbě a pak jej odsoudili na osmnáct let do žaláře.«

»Na štěstí z nich odseděl jenom tři,« poznamenal Heyduk — »roku 1854 obdržel amnestii a octnul se opět v domově.«

»Přinesl s sebou zase revoluční prapor a brzy jej vztyčil, tentokrát opět na poli literárním —«

»Almanachem Ladou Niólou.«

»Mezi staršími zástupci literatury vzbudil znova nevoli a odpor, ale vy nejmladší, kteří jste právě vstupovali na literární kolbiště, stavěli jste se mu jeden za druhým po bok.«

»Předně proto,« vece Heyduk, »že nad nás vynikal věkem —«

Já řku: »Tobě jest, tuším, právě třicet?«

»Již v červnu jsem bohužel proměnil čtvrtou desítku.«

»Hálek, Neruda a Pfleger jsou o něco starší, Světlá jest narozena roku třicátého, ale Frič bude teď už míti plné tři tucty let. Mimo to, trvám, komandantskou berlu nosil vždycky ve svém tlumoku?«

»Aspoň mu ctnost poslušnosti nebyla vrozena,« zasmál se Heyduk — »spíše smělost, která neznala ohledův a opatrnosti a byla vždy hotova k činu, na jaký se jiní neodvážili ani pomysliti. Nám imponovalo, že proti nám byl člověk světa znalý, který už tolik zažil, podnikl a zakusil.«

»Proto měl po všech nepříznivých soudech o Ladě Nióle zcela dobrou naději státi se náčelníkem mladého spisovatelského pokolení. Ale policejní ředitel Paümann ho v Praze nerad viděl, i způsobil, že byl znova svobody zbaven —«

»— nedlouho po své svatbě,« pravil Heyduk. »Odvezli ho až do Sedmihrad, rok ho tam věznili a když mu otevřeli dvéře žaláře, uslyšel, že může jíti, kam chce, jenom ne do vlasti. Odebral se zase do Paříže, aby tam jedl trpký vyhnanecký chléb.«

»Snad se mu tam nevedlo a nevede tak zle?«

»Rodina jeho i rodina manželčina ovšem poskytovaly pomoci. Ale blahobytu žádného nepožíval. Když jej navštívili někteří známí do Paříže příchozí a ptali se ho, proč bydlí až ve čtvrtém poschodí, odpověděl: ‚Protože tu není poschodí pátého ani šestého.' Jaký div, že byl čím dále, tím nespokojenější — jak s vládou ve Vídni, tak s průběhem věcí v Čechách a s muži, kteří tu stojí v čele.«

»Mnoho reptal, kritisoval a odsuzoval,« povídám — »ale co je pravda, nezabíjel čas lenošením; přednášel o české literatuře, psal básně, povídky a divadelní kusy, z Paříže redigoval a v Ženevě vydával český ostře opposiční časopis v době, když v Čechách nebylo dovoleno vytisknouti ani slovo sebe mírnějšího pokárání. Když pak škodlivý, ano zhoubný systém Bachův padl, mohlo se od nové konstituční vlády vším právem očekávati, že učiní konec Fričovu vyhnanství, které se stalo a trvalo ne na základě právního procesu, nýbrž čirou libovůlí a násilou Bachovského absolutismu. Ale rytíř Schmerling choval k nám Čechům stejnou lásku jako Bach, a tak i proti vší slušnosti prodlužoval křivdu, která se Fričovi děla vyhnanstvím jeho.«

»I k Maďarům chovala se Vídeňská vláda jinak.«

»K celému národu vůbec a k těžkým politickým provinilcům zvlášť. Vezměme ku příkladu hraběte Julia Andrassyho. Ten od samého počátku maďarské revoluce pevně stál při Košutovi, bojoval ze vší síly pro odtržení Uher od Habsburské monarchie, hlasoval v Debrecíně pro sesazení dynastie s uherského trůnu, vyzýval Turecko, aby vpadlo válečně do Uher a pomáhalo Maďarům povaliti Rakousko, prostředkoval při tom, aby maďarští deserteři od rakouského vojska v Italii byli dopravováni do Uher k rozmnožování revolučních šiků. To se dělo v době, když mladý Frič na slovenské půdě proti Maďarům v poli stál s rovnou udatností jako kterýkoli c. k. vojín. Když maďarská revoluce zásluhou ruského vojska byla povalena, Andrassy se v čas utekl do ciziny, kde jako bohatý muž užíval všeho, co srdce ráčilo. Po čase mu sice poslali obsílku, aby přišel do Pešti a zodpovídal se z činů svých za minulého povstání; on si mohl s veselou myslí udělati z obsílky fidibus a slavnému soudu do Pešti vzkázati, že zatím nepomýšlí na brzký návrat do Uher. Frič si za své pětidenní operetní velitelství v Klementině, za kterého odtamtud žádnému císařskému vojáku snad ani vlas nebyl zkřiven, odseděl pět let za mřížemi, ale Andrassy za těžké své buřičské viny nebyl ani na pět hodin svobody zbaven. Peštský soud jej sice nepřítomného odsoudil k smrti a jmeno jeho bylo přibito na šibenici, ale on se tou dobou v Paříži výborně bavil. Vyčkal času a dočkal se klasu: minulo pár roků a byla mu udělena amnestie. Mohl se beze všech nepříjemností vrátiti na své uherské statky ještě v době, když Bachova krutovláda byla v plném květu. Po jejím pádu, za nové konstituční éry, jal se hned zase politicky vystupovati a patří k těm, kteří Vídeňské vládě diktují, co všecko má býti Maďarům povoleno. Vláda má stokrát menší příčinu brániti Josefu Fričovi, aby neužíval ústavního práva podobně, jako ho užívá Julius Andrassy, ale ona českého člověka, bez právního procesu vypověděného, nepřestává zaháněti od českých hranic.«

XI.

»Ač by jí tu Frič nyní dojista nepůsobil větších obtíží, než ku příkladu Barák,« mínil můj host.

»O Barákovi,« řekl jsem, »do našeho nejdůvěrnějšího kroužku na Staroměstském gymnasii pronikla zpráva, že co se týče radikálního smýšlení, Fričovi nic nezadá. Když potom redakcí jeho vyšel první ročník almanachu Máje, byli jsme i my mile překvapeni, že není novou Ladou Niólou, že v něm není výstředností, ale že se v něm práce starších osvědčených spisovatelů střídají se zdařilými plody mladých lidí, kteří pro blízkou budoucnost dávali nejlepší naději. Radost z toho byla všeobecná, a jmeno Barákovo se rychle stalo populární. Bylli radikálního smýšlení, neukazoval to nijakými romantickými, dobrodružnými skutky.«

»Nepokoušel se hlavou prorážeti zeď.«

»Proti bezohlednému útisku zdála se všeliká obrana nemožna, když každý krok, každé slovo bylo v očích policie nebezpečné nebo podezřelé. V prvním čísle Humoristických Listů čtly se také *‚časové otázky*: Jak je pozdě? Kolikátého máme dnes? Jak dlouho trvá letos masopust?‘ — a hned byl redaktor Vilímek na policii volán a vyslýchán, co se těmito časovými otázkami míní. Že však lidé směli přece ještě choditi do divadla, do koncertů a do hostinců, podal Barák žádost za povolení k besedám; dovedl to vylíčiti jako zhola nevinnou věc, aby se vybraná společnost v Konviktském sále scházela k salonní zábavě, při které orgánové policie mohou každé slovo slyšeti, každé hnutí viděti. Ale besedy v té době byly vážnou událostí a měly důležité účinky. Paümannovi snad teprv později vzešlo světlo, že Barák jest odpůrce, jehož byl dříve podceňoval. Nezalekl se pranic, dostalli novou obsílku na policejní ředitelství, přicházel tam jako na návštěvu, která jest mu potěšením a ctí, choval se dvorně, mluvil nenuceně a hleděl s veselou důvěřivostí jako nevinné děcko. Na něj byl by přísný pán marně hleděl pouštěti hrůzu. Nemohl ho nijak chopiti v týle, pořád mu z rukou vykluzoval jako úhoř. Až roku 1860 večer před svatým Janem zástup mladých lidí provedl veřejnou demonstraci, zpíval zapověděné písně a provolával Paümannovi ‚Pereat.‘ Z prvních zatčených byl Barák, policejní zřízenci jej usvědčili, a Paümann si na něm mohl schladiti žáhu. Vypověděli jej z Prahy, poslali jej nejprv do Kouřimě, pak do Štyrského Hradce, později kamsi k Mariboru a konečně do Hradce Králové. Žil na těch místech pod přísnou policejní dohlídkou a na vlastní groš; že nemá nijakých prostředků, aby si opatřil nejnutnější denní potřeby, toho úřady nedbaly — i byl by bez cizí pomoci musel zahynouti hladem.«

»Tehdy,« doložil Heyduk, »si ho zvláště Fügner přátelským podporováním zavázal k veliké vděčnosti.«

»Vyhnanství jeho prodloužilo se až ke konci roku 1860; teprve když do Prahy na místo Mecséryho přišel místodržitel Forgách, vymoženo Barákovi povolení, aby směl zase žíti v Praze, svém rodišti. Tehdy, jsa první rok na universitě, docházel jsem do Jámy k Ferdinandu Schulzovi a chovanci jeho, mladému hraběti Kounicovi. V témž domě bydlil i kníže Rudolf Taxis a v jeho salonech shromažďovala se četná společnost ku přátelským dychánkům, jichž účastniti se také mé skrovné osobě bylo dopřáno. Kdysi na sklonku zimy jsem náhodou slyšel, jak paní doktorka Braunerová k Barákovi, u židle její stojícímu, zvolala: ‚Vám schází jen příležitost, aby z vás byl Marat!‘ — ‚Příležitost, to jest veliká revoluce,‘ usmál se on, ‚a pak ještě některé maličkosti, milostivá paní: předně v mém příjmení *M* místo *B*, *t* místo *k*, za druhé vana, v které bych koupaje se dával audience, a za třetí mladá, sličná Charlotta Cordayová, která by též k audienci přišla a při té příležitosti mně obratnou rukou vrazila dýku

do srdce.‘ Paní Braunerová zasmála se hlasitě, jako všichni, kteří to slyšeli.«

Zasmál se i Heyduk: »Paní Braunerová, aspoň když se jako slečinka učila vařiti, zařezala nepochybně trochu kuřat a ryb; že Barák takových krvavých skutků nebyl schopen, bylo i tobě as už tehdy povědomo.«

»Blíže poznal jsem ho teprv o něco později. Kdysi počátkem léta učinila četná společnost z Prahy výlet do Závisti. Tam jsme šli pěšky, pojídali jsme, popíjeli, bavili se rozličnými hrami, zpěvem i tancem na palouce při flašinetu. Zpáteční cestu pak jsme k večeru konali po lodi. Od té mě Barák provodil domů, a když jsme se měli na ulici rozejíti, pravil: ‚Abychom měli na dnešek nějakou památku, budeme si tykat.‘ Já jsem se skoro až zarazil. Byl proti mně dobře o půl tuctu let starší, osoba už v celé české veřejnosti jmenovaná, na ulici ode všech vlastenců pozdravovaná, se všemi našimi vynikajícími muži obcující. ‚Děkuji za tuto čest,‘ řekl jsem, ‚budu si jí tím více vážit, čím méně jsem si jí posud zasloužil.‘ — ‚Nejde o čest ani o poklony,‘ odtušil Barák, ‚nýbrž o přátelskou náklonnost.‘ A na rozloučenou mě políbil. Moji studentští spolubydlitelé byli nemálo překvapeni, když mě v nejbližších dnech navštívil a velmi kollegiálně se choval. Shledávali jsme se potom už nejen v divadle a při rozličných schůzkách, ale chodívali jsme také sami na procházku. V rozmluvách mezi čtyrma očima nečinili jsme, čemu se říká: otvírati sobě srdce, svých soukromých poměrů sotva jsme se dotýkali, o veřejných věcech a osobách mluvili jsme ovšem častěji, hlavně však jsme si hleděli hovoru veselého. Barák býval pravidelně v dobrém humoru, v kterém však nebylo nic hrubého a sprostého. Otec jeho byl, tuším, jen domovník, ale on vynikal uhlazenými mravy jako kavalír. Ve společnosti nevedl sobě hlučně, ale sousedy své — mužské i ženské, dovedl velmi příjemně baviti.«

»Byl samý vtip,« dokládal Heyduk, »a uměl žertem pověděti mnohou štiplavou pravdu.«

»Zkrátka, bylo s ním milo pobyti. Brzy poznal jsem ho i z jiné stránky. Odešli jsme spolu od jakéhosi dlouhého společenského večera na Střeleckém ostrově. Na nebi svítil měsíc jako rybí oko, ulice byly prázdné a tiché, ale v tom luzném osvětlení přívětivé, zrovna usmívavé. V Barákovi však ta noční scenerie budila jiný cit než ve mně. Stal se zamlklým, snivým, sentimentálním a zádumčivým. Nechával skoro jen mne mluviti, leda že tu a tam prohodil: ‚Nechvátejme. — Zajděme tamhle. — Nespěchej ještě domů.‘ Když jsme se tak procházeli hodinu a víc, dovedl jsem jej do Sirkové ulice, kde bydlil, a když jsme postáli chvíli před domem, povídá: ‚Půjdu ještě kousek s tebou,‘ a provodil mě zas až k mému bytu. ‚Taková noc,‘ prohodil zde, ‚mi zrovna učaruje . . .‘ Hleděl jsem zažertovati citátem z Shakespearova Kupce Benátského:

,Za takové noci,
když vánek lichotivě stromy líbal,
jim šumět nedávaje, za takové noci
na hradby Trojské vystupoval Troilus
a k řeckým stanům vzdechy posílal,
kde snila Kressida.'

,Za takové noci,' mluvil tiše Barák, hledě kamsi před sebe, ,chtěl bych se toulati známým krásným krajem bez lidí a lidských sídel jako němý stín, a chtěl bych, aby ta noc potrvala na věky. Tak si, tuším, staří Hellenové myslili posmrtný život v podsvětí? . . . Nu, dobrou noc.'«

»Ano,« dí Heyduk, »Barák je člověk velmi citlivý, ale skrývá to pod škraboškou veselosti —«

»— a pouze nejdůvěrnějším přátelům v některý okamžik prozrazuje, že o něm platí slovo Máchovo: ,Na tváři lehký smích, hluboký v srdci žal.' Vyšli jsme kdysi za Koňskou bránu. Blíže vchodu do Pštrosky seděl při cestě mužík tenký jako hůlka, bledého, vyzáblého obličeje, v ošumělém městském obleku. Celé jeho vzezření jako by pravilo: ,Nedávno pán, nyní žebrák . . .' Vedle sebe na zemi měl cylindr vzhůru obrácený, neprosil, mlčel, jen neuměle smyčcem jezdil po malých housličkách. Barák jakýmsi prudkým, křečovitým pohybem hodil mu do klobouku hrstku drobných, měďáků i stříbrňáků, patrně všecko, co měl v kapse, zrychleným krokem spěchal dále, a trvalo hodnou chvíli, než se opět rozhovořil jako před tím. Někdy se zdálo, že se za svou citlivost stydí jako za nemužnou slabost, i udělal z ní náhlý přemet k poznámce skoro až cynické. Zhusta ironisoval jiné i sebe, někdy dosti zvláštním spůsobem. Když bylo národní loterií opatřeno věno Zdence Havlíčkové, seděl se mnou (to jsem zůstával již sám) u stolu a podotkl: ,Teď má Zdenka peněz jako dcera boháčova. To bude nápadníků!

Kdy bych ji dostal,
což bych si vejskal,
velké tisíce
bych si vyzejskal.
Hej župy, župy
okolo chalupy,
hej župy, župy, žup!

Nu, pokusím se také, a doufám, že všecky jiné vypíchnu. Hnedle počnu Zdence posílat milostná psaníčka.' — ,To snad by bylo tuze brzy,' já řku, ,jde jí teprv na čtrnáctý rok.' — ,Ale dětino! Hoši a děvčata si podstrkují psaníčka už na farní škole. Taky jsme to dělávali.' Uchopil pero, přitáhl si kus papíru a jal se pomalu švabachem psáti:

Moge znegmilegſſj Zdenko!

Gá Tě naſtotiſjckrát pozdrawugu a ljbám a wědomoſt Ti dáwám, že gak horaucně gá Tě milugu, žádneg gineg pod ſluncem Tě, moge zlatý ſrdjčko, milowati nemůže a nebude.

Tu ke mně pozdvihl oči: ‚Ty snad se nebudeš tak brzo ženit?‘ — ‚Zdá se, že ne,‘ prál jsem. ‚Proč se ptáš?‘ — ‚Protože bych rád, abys mi šel za mládence. Ale zdržovati se k vůli mně nesmíš. Proměníšli dříve svůj stav, může mi jít za mládence Neruda; bez toho asi zkysne.‘ — ‚Z jaké příčiny se toho domníváš?‘ — ‚Není přítelem žádného jha, a jho jest přece jen také manželství.‘ — ‚Ale sladké.‘ — ‚Někdy sladké, někdy prý také ne. Hola, nač si vzpomínám! Sám jeden velebný pán mně kdysi řekl: Svazek manželský, když se vydaří, je svátost, ale když se nevydaří, je sakrament. Já přece nebudu Zdence tak honem psát; ještě si to rozvážím.‘ — Souhlasil jsem: ‚Při jejím mladém věku máš k tomu dost času.‘ — ‚Počkám třebas tak dlouho, až bude zavedeno civilní manželství. To se dají dva od světského úředníka jeden týden oddat, a druhý týden se už třeba zas rozejdou. Ženy se budou od manžela k manželu stěhovat jako teď děvečky z rodiny do rodiny. Až se paničky sejdou ke kávě, bude se jedna druhé ptát: Kterého pak vy teď máte? Stojíli pak zač? Já jen proto, kdy bysme měly zas obě brzo vekslovat.‘ Takovým a ještě drastičtějším spůsobem vtipkoval přítel o manželském budoucím rozvodu.«

»Jako bych ho slyšel,« dí Heyduk. »Ovšem — po druhé snad vtipkoval zase podobně o nerozlučnosti církevního sňatku. O nejednom předmětu mluvíval ironicky jednou tak, podruhé naopak, že jsme nevěděli, jak o něm do pravdy smýšlí.«

»Když byla zřízena jednota Sokolská,« dokládal jsem k tomu, »členové její z počátku užívali kovkopského pozdravu: Zdař Bůh! Potom Barák navrhl pozdrav nový: Na zdar! — a ten byl přijat. I jeho bližší přátelé to vykládali tak, že následkem svého volnověreckého smýšlení chtěl z pozdravu sokolského odstraniti ráz náboženský, a kněží mu to nemálo zazlívali.«

»Což — on si o velebné pány někdy rád brousil jazyk, třeba jim do očí, když s nimi byl dobře znám.«

»Ale já vím z jeho úst, že už jako plnoletý člověk měl chuť vstoupiti do semináře. Vlezlo mu to do hlavy a když o tom nějaký čas přemítal, šel k Štulcovi na radu. Řekl mu, že by se stal členem některého kněžského řádu, kde by měl hojnou příležitost kázati, hlavně k tomu účelu, aby lidu vštěpoval lásku k vlasti, ochotu a odhodlanost hájiti nejsvětější její statky, pro ni žíti a když třeba, též umírati. Štulc pravil: ‚Když chcete slyšeti mou radu, odpovězte mi upřímně na několik otázek.‘ Při výslechu se ukázalo, že Barákova víra není taková, aby jí mohl hory přenášeti. Štulc mu tedy na konec pravil: ‚Sluhou božím a sluhou církve býti nemůžete. Vlasti a národu služte dále jako světský člověk, horlivě, neunavně, ale poctivě, s čistým svědomím; kdy byste chtěl k tomu účelu oblékati roucho duchovní, bylo by to s hříchem.‘«

»A Barák poslechl,« vece Heyduk.

»V jednom i v druhém,« svědčil jsem. »Zůstal světským člověkem, a jak vlasti sloužil, za to mu náleží všecka čest a chvála.

Že jiskry národního vědomí, za úmorného absolutismu doutnající pod tlustou vrstvou popelu, opět se vznítily a vyšlehly v jasný plamen, že se v Praze i po venkově rozproudil český společenský život, nezbytný blíženec života politického,. o to má Barák velikou zásluhu — on, mladý nemajetný člověk —«

»— bez pevného postavení, žijící od své práce ze dne na den —«

»— a k tomu zápasící s nejtěžšími překážkami. Když se vrátil ze svého vyhnanství, vstoupil počátkem roku 1861 do redakce Krásova Času, ale brzy mu Pražská policie nařídila, že musí z redakce té vystoupiti, a mimo to že nesmí choditi do hostinců a kaváren! Ale on se nedal zastrašiti, neustal, neochaboval; nejedna velká národní manifestace na rozličných místech stala se k jeho podnětu, při všech pak měl čilé účastenství.«

»Nyní se uchýlil do služeb Thalie,« podotkl Heyduk.

Já řku: »Myslil jsem, že se stal tajemníkem zemského divadla za správy Švandovy, ale on se pak odebral do Plzně, kde ovšem hraje také společnost Švandovi podřízená, a umělci zemského divadla často tam dojíždějí.«

»To víš,« ptal se Heyduk, »že tam Barák též vystupuje jako herec?«

»Jeli možná?« divil jsem se. »A potkává se s úspěchem?«

Heyduk lehce zavrtěl hlavou: »Co slyším, nebude z něho ani Kolár ani Šimanovský. Nejspíš to dělá k vůli Otilce.«

»To jest, k vůli slečně Otilii Malé? Podmanila si jeho srdce?«

»Není pochyby.«

»A bude z nich snad párek?«

Můj host pokrčil ramenoma: »Ona má velmi mnoho ctitelů, i mohla by udělati nejednu výbornou partii, jen kdy by chtěla odejíti od divadla. O tom však nechce ani slyšet. Ostatně ti to nepotřebuju povídat, všecko to víš lépe než já, když jsi pořád v Praze a já jen jednou za čas.«

»Upřímně řečeno, milý zlatý příteli,« odpověděl jsem, »já se o takové věci pramálo starám.«

»Též u slečny Malé?« pravil Heyduk zkoumavě na mne pohlížeje. »Což ty jsi sám nepodlehl jejímu kouzlu?«

»Leda kouzlu jejího umění.«

»Jinak jsi se jí ani trochu nedvořil?«

»Ani jí, aniž které jiné ženštině.«

»Je tedy tvé srdce posud tak volno jako pták ve vzduchu?« zvídal Heyduk.

»Srdce mé jest už dosti dlouho zadáno,« povídám, — »ale ani dívce, které náleží, jsem se nedvořil: nemám dle toho povahu, a také ona si toho nežádá, ani by se jí to nelíbilo. Našli jsme se, zaslíbili jsme se sobě, a bylo po všem ‚matení a motání, kolotání a lopotování, mámení a šalbě‘, na které žaluje Komenský —«

»— nalezli jste ‚pravé a plné mysli uspokojení‘,« doplňoval přítel můj citát, »pominul vám labyrint světa a nastal ráj srdce. V tom jsi tedy z mladého spisovatelského pokolení nejvíce podoben Hálkovi, který také záhy našel svou Dorotku a tím plné stálé a klidné štěstí lásky.«

»Jenže on jí učinil veřejný poetický hold, krásný a slavný,« povídám. »Jeho Večerní písně mohl by mu záviděti nejen Heine, nýbrž i Göthe.«

»Je vůbec nedělníček — jemu na všech stranách rostly růže —«

»Ale na nich též trní.«

»Jiným rostlo třeba jen trní bez růží.«

»Je pravda,« řekl jsem, »že v Čechách mohla býti větší radost z toho, co se po dlouhé hrozné zimě vyskytlo najednou mladých pěvců, nadaných spisovatelů: Hálek, Neruda, Heyduk, Pfleger, Frič, Světlá, Jeřábek, Mayer, Šmilovský, Janda a j. Zajisté počínalo nové, utěšené jaro literární. Ale sotva že se zpola rozvilo, dostavily se i nepříznivé okolnosti; zejmena vál vítr ostré kritiky, který ochlazoval mysl obecenstva i nadšení spisovatelů, škodil květům ducha jejich a podlamoval jejich víru v sebe. U jiných národů spisovatelé, kterým se nyní po celém světě dostává uznání a chvály, dokonce hned nevystupovali s prvotinami dokonalými. Mladému Scribovi prý na rozličných divadlech propadlo za sebou třicet devět dramatických pokusů a teprve čtyřicátým pronikl. Ale u nás? Slyšel jsem od Nerudy, jak jeho tragédie Francesca di Rimini propadla jen proto, že herec lokaj na jevišti nemotorně přenesl židli s místa na místo. Neruda pak již druhé tragédie nenapsal, docela se od tvorby toho druhu odvrátil, svou divadelní činnost obmezil na kritiku, — a po čase musel slyšeti, že mu Hálek, roztrpčen jeho posudkem své nové truchlohry, důrazně připomněl: ‚Však jinde také potlouklo!‘«

»Trochu se hněvali,« pravil Heyduk, »drobet na se žárlili, pokud každý psal do jiného denního časopisu; ale to pominulo, nyní jsou oba v redakci Národních Listů a za několik dní počnou spolu vydávati nový literární časopis, jemuž ovšem dali staré, chvalně známé jmeno: Květy. Brzy hodlají z něho učiniti illustrovaný týdenník.«

Tu byla nit naší rozmluvy přetržena příchodem nového hosta, mého kollegy Kubišty. Když jsem pány navzájem seznámil, nechtěl Heyduk již usednouti.

»Slíbil jsem, že přijdu k Pechovi a že se neopozdím,« řekl dívaje se na hodinky.

»K Pechovi fotografovi?« tázal jsem se.

»Je to kamarád z jinošských let, chodíval jsem k nim do domu, kde se pilně pěstovalo umění, jmenovitě malba, hudba a zpěv. Zdejší Pech absolvoval malířskou akademii, ale pak jej od palety a štětce odvedla camera obscura.«

»Die Kunst geht nach Brod, Prinz,«[1]) citoval jsem Lessinga.

---

[1]) Umění jde za chlebem, princi.

»Jeho sestra Eliška,« dodával Heyduk, »ač jest jí teprve osmnáct let, píše už pěkné básně; dává si spisovatelské jmeno Krásnohorská. — Ale teď již musím jít. Pech povídal, že večer půjdeme do Besedy, — snad se tam shledáme?«

»Zajisté.«

Doprovodili jsme Heyduka na Vídeňské předměstí, kde Pech měl svůj atelier, a pak jsme vykonali pravidelnou procházku za město.

Večer jsem některou hodinu poseděl doma u korrektur, kterých jsem měl nyní už stále několik hromad na pultě. Odebrav se pak do Besedy, shledal jsem se nejprve v čítárně také se správcem telegrafního úřadu.

»Pozdravení z Budějovic je už v Praze,« podotkl.

»Jaké pozdravení?« ptám se.

»Nu, slečně Malé, dramatické umělkyni.«

»Domníváte se, že bylo ode mne?«

»Přijal je můj zástupce, a když jsem pak pod ním viděl šifru *PV*, soudil jsem, že jistě je posílá profesor Vlček.«

»Chyba lávky,« zasmál jsem se. »Ale já bych uhodl, kdo je zasílatel.«

V sále spatřil jsem Heyduka, an dole u billardu s Pechem pohlíží na hráče. Vyšel mi vstříc mezi stoly.

Já řku: »Jak se ti u nás líbí?«

»Máte velmi pěknou Besedu,« odpověděl. »S Pechem jsme pod večer obcházeli také loubí okolo velkého náměstí, a tam jakož i zde jsem se přesvědčil, že je tu mnoho sličných dívek a paniček.«

»My spolu však připijeme krasavici nepřítomné, která v tuto chvíli nepochybně na jevišti Pražského zemského divadla hraje Marii v Raupachově Mlynáři a jeho dítěti, — připijeme na její zdraví a blaho, třebas nechtěla jíti od divadla.«

»Ach nepůjde, příteli, nepůjde,« vzdychl Heyduk.

»Však by to pro naše divadlo byla těžká rána; tak dlouho jsme marně hledali umělkyni, která by aspoň slušně hrála úlohy, jež ona hraje výborně. A víš, co mi připadá? Zejtra bychom jí mohli společně poslati pozdrav.«

Heyduk se skoro zarazil.

»S pravdou před Boha,« vyznával se, »já jsem jí telegrafický pozdrav odsud poslal již dnes.«

»Vlastním jmenem podepsaný?«

»Ne, jen šifrou *VP*.«

»Smím věděti, co ta šifra znamená?«

»Nu, třeba Věrný poutník. Podpisoval jsem se tak, když jsem jí z Benátek a některých jiných vlaských měst chtěl dáti důkaz, že i v cizině na ni vzpomínám . . . Připiti však musíme také ještě druhé nepřítomné dámě, té, kterou nosíš v srdci srdce svého.«

»Zejtra,« povídám, »poveze jí ode mne pošta dopis —«

»Kam?«

»Za Blaník a dále až k břehům Sázavským, — a v dopise zprávu, jakého tu máme vzácného hosta, a jak jsem se s ním pobratřil. — Ale pojď již, abych tě představil svým kollegům a naší společnosti.« (Pokračování.)

Český velkostatek někdy a nyní.

Časový rozhled

od

Václava Červinky.

I.

Od té doby, když národ založil stálá bydliště za příčinou vzdělání půdy, pojil se jeho význam k držení půdy, a z držení i vzdělávání půdy vycházela jeho moc.

Zůstane ještě asi dlouho pravdou, že ti, kdož usedle drží půdu, dávají základní ráz národu, jsouce kořenem a pněm stromu života jeho, jenž tkví v půdě.

Postupem doby musely se vyvíjeti vedlejší směry nové. Vlivy, vycházející z výsledků pokračujícího vývoje vzdělanosti, osvojují si v míře významné část oné moci, kteráž vyplývala z počátku skoro jen z držení a vzdělávání i užívání půdy. Úkaz ten lze srovnati s bohatým vývojem větví, haluzí i květu stromu, jenž zdravě se vyvíjí, tkvě ve zdravé a účelně vzdělávané půdě.

Zdá se, že v době páry a elektřiny béře toto základní pravidlo jistou změnu, i nelze se vší určitostí předzvídati, jak utváří se jednou podmínky života národního v další budoucnosti, snad i za nových zevních vlivů. Lze však souditi, že držení půdy, země, zůstane základem ostatního vývoje národního života.

Stopujemeli zpátky minulý vývoj národního života českého, znamenáme, že i u nás platil zákon přírodní: nejzdatnější jedinci se uplatňují. Ovšem uplatňují se mnohdy na úkor vývoje slabších. Ale dávají směr a ráz celému vývoji, tedy i vývoji ostatních.

Úkaz ten lze sledovati ve vývoji každého národa, a národ český, ačkoli se z počátku spravoval snad radou rodinnou, kmenovou, nelišil se po této stránce v dějinné době od národů ostatních.[1])

---

[1]) Nemůžeme se tu zabývati otázkou, zda Čechové, když přišli do naší vlasti a počali se v ní usazovati, zastali zde zbytky obyvatelstva dřívějšího, které jsouc usazeno zemi vzdělávalo, a zda se s těmito zbytky mísili. U Slovanů pokrevní svazek rodinný rozhodoval o prvotním záboru a prvotním rozdělení půdy. Národ dělil se na kmeny, kmeny rozešly se po zemi, zabírajíce půdu dle rodin. Vědomí příslušnosti pokrevní zrcadlí se v ústrojí župním. Slované osazovali se v sídlech, jež označují se jistou pravidelností co do spůsobu osídlovacího. Jmena »ves,« »dědina« označují, že pokládali veškeru půdu, kterou zabral kmen rodinný, za společnou všem; rodině vládl kmet (t. j. nejstarší kmene buď po rodu aneb za staršího zvolený).

Na slabší měli vliv vždy ti, kteří vynikali ve vzdělání, vlastnění půdy (vzdělávání a užívání bylo a jest vlastnění půdy), kteří byli nejspůsobilejší, tělesně nejsilnější a duševními vlohami nejvíce obdařeni. Ať byl počátek sídlení slovanského kmene Čechů založen na držení společném neb rodinném, vždy uvnitř společenstev neb rodin vládli půdou i majetkem nejzdatnějši tělesně i duchovně, a tak soustřeďovali v sobě moc osobní.

Z přirozeného vývoje tohoto rázu vynikly jednotlivé osoby, pak rody vládnoucí větším půdovým neb jiným majetkem, z kterých průběhem událostí vznikla národní česká šlechta.

Nepřihlížejíce ke vlivům jiným, pozdějším, můžeme souditi, že v hlavních směrech a tvarech vyvinulo se rozdělení pozemkového majetku na základě toho, co zabíraly rody nejzdatnější. [1])

Z těch povstala nejen pozdější šlechta národní, ale povstalo i držení samostatných oblastí pozemkových, kteréž vyhranilo se u nás, ovšem v době historicky dost pokročilé, ale přece ranněji než u našich sousedů, vlivem právního zřízení desk zemských na pozdější a podnes trvající panství či dominia, obyčejně nyní velkostatky nazývané.

Samostatné statky (které měli v držení šlechticové a lidé svobodní) nazývali statky zpupné, svobodné (Dačický mluví též o statcích »pozemských«) na rozdíl od statků poddaných, na kterých lidé závislí »seděli« a hospodařili, a též na rozdíl od statků manských, lenních. K těmto druhům statků přibyly později statky svěřenské.

Nejen rozsáhlost vlastních pozemků statku zpupného v jednom držení rozhodovala o jeho moci a ceně, ale i počet jemu připojených, závislých statků nesvobodných, osedlých lidmi poddanými. Pozemnost obvodu neb území pánova a lidu na něm osedlého v celku představovala s pánem i lidem od něho závislým jednotku moci soustředěné v ruce pohlavára, vladyky, rytíře, pána atd.

Půdu dědila rodina v celku, jednotlivci nedědili nemovitosti, pouze věci jednotlivci získané, vyrobené, dobyté se dědily. Vynikající kmeti, vladykové ovšem asi přičinili se, aby jich hodnost stala se v rodu dědičnou, čímž položen základ k pozdějšímu pojmu osobního šlechtictví dědičného. V pozdějším vývoji domácích poměrů přidružili knížata a králové čeští k původní uznávané šlechtě rodové šlechtu, která se vyvinula ze služeb králi prokázaných buď při správě země, nebo při výkonech válečných. Takovým udělovali pak králové území posud nezabrané.

[1]) Jest zajímavo sledovati z archeologických výzkumů dr. J. L. Píče, jak pokračoval již v dobách předhistorických zábor země dílem dle nejúrodnějších oblastí půdy, dílem dle toku řek. Tak v pravěku byly Polabské a Povltavské nížiny nejdříve osazeny. Odtud odlučovali se bezpochyby mladší podnikavější lidé, kteří chtěli a dovedli žíti pro sebe (aneb již na rozkaz mocnějších) podle přítoků Labe a z části i Vltavy odstředivě z krajin níže položených do krajin položených výše. Celé tehdy bezpochyby lesnaté poříčí horní Vltavy i s jejími přítoky, vyjma Berounku, celé Posázaví i s Českomoravskou vysočinou a hořejší Ohří a Pošumaví zůstalo dlouho neosídleno. — Od počátku dob historických měli Čechové své knížecí, leškské a vladycké rody.

Poměr původní pouhé odvislosti lidí nesvobodných (od osobně silnějšího a zdatnějšho pána nebo majitele statku zpupného) vyplýval později z pramene pánova vlastnictví svobodné půdy, a ztuhnul průběhem doby — koncem středověku — ve skutečné nevolnictví.[1])

Takovéto jednotky svobodné, zpupné byly ovšem co do rozlohy velmi rozličné. Původně nepřesahovaly asi obvod »dědiny,« obce soustředěné kolem poplužního dvorce, a jednotlivé krajiny byly dědinami řídce osazeny.

Počet dědin s panským sídlem byl v Čechách ve středověku veliký, ačkoli takové sídlo často bylo pouhý poněkud upravený srub, obehnaný příkopem a valem. Taková malá sídla nazývali »tvrzí.« Dle starších zpráv bylo po dědinách bez počtu takových tvrzí, po kterých nezůstalo na nynější doby žádných památek. Bohatší rody stavěly si ve středověku na místech těžce přístupných zdí a jiným opevněním hrazené kamenné tvrze, které nazývali hrady, a mohli jimi vzdorovati i pravidelnému válečnému obléhání, a panstvo tudíž samo bylo pomocí těchto hradů i skutečnou válečnou mocí.

Zdá se, že záhy působil vliv moci a jmění jistou přitažlivostí na své okolí. Zámožnější nejen nabývali více pozemků a poddaných, ale kupovali celé zpupné statky a scelovali je s původním majetkem svým. Postupem dějinného vývoje lze pozorovati, jak příslušníci vynikajících rodů ponenáhlu převedli ve svůj majetek celé kraje. Jednotlivci vládli někdy větší rozlohou půdy, než měl sám král. A i králové často potřebovali peněz a dávali své statky půjčujícím v zástavu.

Za těchto okolností byla půda království českého skoro výhradně v rukou českých. Dosáhlli vůbec cizinec možnosti zakoupiti se v Čechách, byl nucen prokázati znalost jazyka českého, aspoň průběhem nějaké lhůty.[2]) Vedle toho nelze však popříti, že

[1]) První příčiny, že vzniklo nevolnictví, původním Slovanům prý nevlastní, měly by se snad hledati v pojmu osobního podrobování se (ku př. k výkonům pracovním) aneb podrobení někoho pod něčí moc. Buď Slované uměli již v dávnověku někoho si podrobovati, aneb jiní si je podrobovali. Robit značí též pracovat, kdo pro někoho byl nucen pracovat, byl »rob.« Později i z vědomí nedostatku osobní a majetkové bezpečnosti dávali se slabší v ochranu silnějších a tak stávali se nevolnými atd.

[2]) Vzhledem k době pozdější sluší poznamenati: Čechy a ke koruně české přivtělené země Morava, Slezsko a do r. 1651 i Lužice, tvořily dohromady se státního hlediska jediné nitrozemí. Vše ostatní arci bylo vůči koruně české cizinou. Jen příslušník některé ze zemí koruny české byl pokládán za domácího, požíval práv nitrozemských a směl tedy nabyti v Čechách deskových statků. Každý pán nebo rytíř, který neměl příslušenství v zemích koruny české, byl tudíž cizincem a mohl nabyti deskových statků v Čechách, až když nabyl práv nitrozemských, domovských, čili inkolátu. Až do 16. století i nitrozemec neměl vlastně míti statků mimo oblast české koruny, aby nemohl poddán býti jinému pánu než králi českému, neboť s držením statku zpupného spojeno bylo poddanství panovníkovi. Jedině český sněm udílel až do r. 1620 inkolát na doporučení krále nebo pánů českých.

mnozí Čechové, hlavně zámožnější, neb ti, kteří účastnili se veřejného života — vůbec ti, kteří mohli cestovati, aneb syny své na zkušenou a na učení do ciziny posílati — přijímali ponenáhlu i cizí mravy, ba dokonce se jim i přispůsobovali a i manželky sobě z rodů cizích vybírali. V té době cizích vlivů, ovšem z veliké neb největší části německých, vznikla v Čechách německá jmena mnohých hradů a sídel, a mnohé české rody pak dle nich svá jmena změnily. Nelze se diviti, že mnozí nižší napodobili příklad mocnějších. Obcování s městy setřelo též mnoho původního rázu českého, neboť za obchodem i řemeslem přicházeli četní cizinci do země a usazovali se v městech; někteří králové podporovali takovýto cizí příliv. Rodiny cizinců šířily pak v městech cizí mrav a spůsob.

Koupí, dědictvím, věnem, směnou přecházela půda, třeba jen po částkách, neustále z jedné ruky do druhé, nehledě ke změnám, které svého času ve větších rozměrech přivodily bouře husitské. Byloť možno od zpupných statků prodávati nejen celá popluží, ale i jednotlivé pozemky, nejen celé dědiny, ale i jednotlivé usedlosti v nich i s hospodáři na nich usazenými, »lidmi,« t. j. poddanými. Dělení takové vyplývalo bezpochyby z tehdejších úvěrních poměrů. Majitel zastavil svému věřiteli část svého majetku neb »zboží« v určité hodnotě, a nemohlli pak zaplatiti nebo jinak se narovnati s věřitelem, propadla zástava.

Také se stávalo zvláště při kšaftování, že rozpadaly se statky větší na více dílů, kteréž pak potomstvem odkazujícího osazeny, zůstávaly zpupnými. Tu ovšem byly hranice statků měnivé. Měnila se jich rozloha i jich počet.

V hrubých obrysech trvaly tyto majetkové poměry — hledě zvlášť k rodům českým, které vládly statky pozemskými — až do třicetileté války. V době českého povstání hlavní část plodné plochy království českého byla obsažena asi v 1800 až 2000 državách zpupných (počítaje v to usedlosti lidí poddaných, které se udávají, spíše odhadují počtem 150.000), vedle majetku městského.

Práva toho pozbyly sněmy v Čechách r. 1627, na Moravě r. 1628. Od té doby udílel právo nitrozemské jen panovník, a cizinec chtěllí se zakoupiti v zemích koruny české, musel dříve výslovně žádati za právo nitrozemské. Před koupí deskového statku byl cizinec vázán podati průkaz, že práva toho nabyl. S inkolátem bylo spojeno právo vstoupiti do sněmu. — Privilegovaná města královská tvořila na sněmích čtvrtý stav a měšťané těchto měst měli právo zakupovati deskové statky. V Čechách bylo osm privilegovaných měst: Praha, Most, Budějovice, Kadaň, Chomutov, Kutná Hora, Plzeň, Žatec. Ale deskové statky přecházely z rukou šlechty v ruce občanské větší měrou teprv v tak zv. době bankocetlové (k tomu přispěla i okolnost, že c. k. erár, vlastně vláda v Čechách od r. 1809 do r. 1868 prodala 28 panství státních za 20,977.743 zlatých, 23 statky náboženského fondu za 2,938.317 zlatých a 30 statků náboženského nadání za 6,784.768 zlatých). (Dr. Karl Grünberg, Studien zur Österreichischen Agrargeschichte. C. k. lesní rada Karel Schindler ve Vídni 1885.)

Porážka českého povstání učinila úplný, násilný převrat v dosavadních poměrech držení půdy (hledě k rodům původně českým, které půdu držely) a následky převratu toho trvají v dalším vývoji — arci poměrům přiměřeném — až do doby přítomné.

II.

Dle Bílkových dějin konfiskace v Čechách konfiskovalo se již před bitvou na Bílé Hoře r. 1618—1619, pak na základě listu císařského z 2. července 1621 a 18. ledna 1622, dále po válce dánské a po vpádu saském do Čech r. 1628, 1632, 1634 a konečně po exekuci proti knížeti Friedlanskému Albrechtovi z Waldštejna a přívržencům r. 1634.

Předvoláno bylo před komisi konfiskační (jen dle hlavního seznamu knihy Bílkovy) 1488 účastníků stavu panského a rytířského a skoro všechna města a městečka v Čechách vzata ve vyšetřování.

Málo bylo osob i oněch měst, které při tom vyvázly beze ztráty svých svobodných statků. Zabrané statky skoro vesměs dostaly se do rukou nových majitelů, většinou původu nečeského.

Z potomstva rodů panských a rytířských, jichžto členové byli předvoláni k vyšetřování před konfiskační komisi pro odboj proti králi, nyní už jen devatenáct rodů drží v Čechách statky, zapsané v deskách zemských. Jsou to rody Cetviců z Kinžvartu, Chotků z Chotkova, Černínů z Chudenic, Dlouhoveských z Dlouhé Vsi, Deymů ze Stříteře, Dobřenských z Dobřenic, Dohalských z Dohalic, Koců z Dobrše, Kokořovců z Kokořova, Schirntingerů ze Schirntingu, Widrsperkerů z Widrsperku, Varleychů z Bubna a Litic, Vratislavů z Mitrovic, pánů z Lobkovic, Libšteinských z Kolovrat, Krakovských z Kolovrat, Štosů z Kounic, Šliků z Holejče a Pasounu, Vchynských ze Vchynic a Tetova.

Z těch rodů pak, původem českých, které stály v době českého povstání při straně královské, nezůstal na dnešní dny v držení deskových statků ani stejný počet.

Převrat takových rozměrů nemohl zůstati bez důležitých následků na další vývoj všech jakýchkoli poměrů v Čechách.

Pravou rozlohu někdejších statků zpupných v Čechách nebude možno nikdy zjistiti. V době Předbělohorské nebylo zcela jednotného spůsobu měření, nebylo dostatečných zeměměřičských pomůcek a hlavně nebylo katastru. Nelze tudíž spolehlivě srovnávati někdejší stav s pozdějším. Teprv josefínský katastr z r. 1789 podává aspoň přibližný obraz vlastnictví pozemkového a vzdělání půdy v Čechách. Josefínské měření vykazovalo 956 čtverečných mil po 10.000 jiter jakožto plochu království českého. Z této plochy bylo 7,784.362 jiter výměry vůbec plodné, 1,775.638 jiter výměry neplodné. Do výměry neplodné vzaty náměstí, návsi, silnice, cesty, lomy, hliníky, pískovny, řeky, potoky a močály.

Číslice ploch držebnosti panské (dominikální) a ploch, které byly v držení měšťanů a svobodníků, a konečně lidu poddaného,

v přehledu nám schází. Počítaje i majetek městský, vykazoval Josefínský katastr 1165 berních panství.

Teprv novodobý zemský statistický úřad království českého podává jasnější obraz jak o državnosti, tak o způsobu vzdělávání půdy, kteréž se arci stále mění.[1])

Dle sestavení dr. Jos. Bernata z roku 1891 byl počet držebných vložek v deskách zemských zapsaných velkostatků 992. V některé vložce ovšem bylo několik velkostatků obsaženo, jak je časem některý majitel scelil. Rozloha všech těchto velkostatků činila 3,067.722 jiter, tedy 33·99% veškeré plochy král. českého. Držebností v deskách zemských nezapsaných bylo 639.012 s rozlohou 5,958.184 jiter, tudíž 66·01% celého království.[2])

[1]) Shledávaje látku pro přítomné pojednání z četných pramenů, nenalezl jsem v nich vůbec číselného souhlasu. Samozřejmě mění se plochy stále koupí, dědictvím, výměnou atd. Tak ku př. udává ryt. Komers (dle Jechla) z uveřejněných zpráv pro Vídeňskou výstavu r. 1873 plochu državy půdy v Čechách v jitrách:

	při hosp. polním	lesním	neplodné	celkem
Dominikální:	1,109.693	1,823.011	125.384	3,058.088
Rustikální:	5,328.232	490.464	151.716	5,970.412
Dohromady:	6,437.925	2,313.475	277.100	9,028.500

kdežto LVI. svazku 4. sešit Rakouské Statistiky udává državu velkostatkářské půdy v Čechách v hektarech:

	Polí	Luk	Zahrad	Vinic
Osobní majetek:	406.607	97.741	12.938	211
Majetek osob právních:	69.622	16.676	2.141	31
Velkostatek dohrom.:	476.229	114.417	15.079	242

	Pastvin	Lesů	Rybníků	Celkem
Osobní majetek:	45.198	908.586	30.430	1,501.711
Majetek osob pravních:	16.117	177.328	3.624	285.539
Velkostatek dohrom.:	61.315	1,085.914	34.054	1,787.250

Katastr z r. 1839 (Dr. G. N. Schnabel, Statistik der landw. Industrie Böhmens 1846) udává:

panské držení plochy vůbec	3,222.622 jiter	201 čtv. sáhů
sedlské » » »	4,548.820 »	1487 » »
Dohromady	7,771.443 jiter	88 čtv. sáhů

Pramen tento udává jakožto celou rozlohu Čech 902·6 rakouských (neb 943 zeměpisných) čtverečních mil, z toho 861·2 čtv. mil jest plochy zemědělské, 41·4 neplodné, 4·73 stavební, při počtu 4,285.730 obyvatelů v r. 1843. — Čechy byly rozděleny v 16 krajů a v okres hlavního města Prahy. Co do správy politickohospodářské rozdělena byla země na 1101 správní okres, z těch bylo 892 okresů venkovských (panství, statky deskové) a 209 městských okresů.

[2]) Veškerá država půdy v Čechách jest v rukou

306.003	majitelů povoláním	hospodářů,
329.938	» »	domkářů,
1.760	» »	jinak hospodářsky zaměstnaných,
4.444	» »	kovkopů,
91.457	» »	řemeslníků,
21.997	» »	obchodníků,
8.195	» »	svobodných zaměstnání,
39.888	» »	žijících z důchodů,
39.296	»	bez zvláštního povolání

Úhrnem 847.459 pádů držby.

Majetek osob právních obsažen jest ve 20.943 pádech držby.

Co do rozlohy bylo v Čechách statků vůbec, držících více než 200 jiter, 1778, statků menších 638.226.

Porovnávajíce rozlohu plodné plochy z doby josefínské s rozlohou plodné plochy nynější v Čechách, shledáváme, že katastr z r. 1789 vykazoval plochu plodné půdy se 7,784.362 jitry, kdežto zemský statistický úřad vykazuje tuto plochu r. 1891 dle dr. Bernata s 8,629.807 jitry. Přibylo tudíž v Čechách za 100 let plodné půdy o 845.445 jiter. Z veškeré plochy plodné bylo do r. 1848 asi 4,280.000 jiter polí, a skoro 900.000 jiter luk. Robotou obdělávalo se asi 1,423.000 jiter polí a 300.000 jiter luk, ježto velkostatkům asi jedna třetina půdy náležela.

III.

Rokem 1848 nastal úplný převrat poměrů na statcích, které se nazývaly dříve statky svobodnými, zpupnými, později panství, dominia, a které nyní označují se jako »statky v deskách zemských zapsané,« neb zkráceně velkostatky.

Březnovými patenty z r. 1848 zrušeno poddanství, odstraněna robota. Zbytky pravomoci veřejné správy, které do té doby zbývaly velkostatkům, odevzdány dílem zeměpanským úřadům, dílem i samosprávě, která měla míti základ v obecním zřízení a vrcholiti ve sněmu, jehož členy volili vedle měst také obyvatelé dříve poddaní. Tím spůsobem mělo obyvatelstvo někdy poddané míti účast na správě zemské v zemském sněmu i na správě říšské v nově vytvořeném říšském sněmu, do kterého měly sněmy vysílati své poslance.

Náhlý převrat ten hledě k obyvatelstvu do té chvíle poddanému, v tisících vesniček po celé zemi skoro bez vzájemného spojení roztroušenému, byl ohromný.

Úzký rozhled tehdejších venkovanů nesahal obyčejně za hranice vlastní dědiny, a každá nepatrná příhoda, ba všední výjevy života stávaly se událostmi, o kterých dlouho potom se hovořívalo a vypravovalo na přástkách. Silnic, obchodu, spojení se světem ostatním téměř nebylo. Vydalli se venkovan do Prahy z vesnice třeba jen pět mil vzdálené, byla to již velká cesta. Poutníku, který se z Posázaví nebo z Táborska odhodlal na pouť do Vambeřic nebo na Svatou Horu, obdivovali se sousedé skoro tak, jako se obdivujeme dnes cestovateli, jenž vydá se do zámořských krajin. Noviny nevycházely, nebylo co čísti kromě kalendáře, nebylo téměř pošt po venkově, železnice lidé na odlehlém venkově znali jen z pověsti, telegrafů vůbec nebylo. Vesnice vzdálenější od ražených silnic byly svět v sobě uzavřený, kamž ruch odjinud jen časem a skoro jen jako pověst pronikal.

Těm, kteří neznali skoro nic víc než čtyři stěny své »sednice« a své sousedy v obci, a nepřicházeli dále než do farní školy, do kostela a na hřbitov, mohl se v skutku pán statku zdáti něčím svrchovaným, neboť stál ještě výše než »slavný ouřad«

sám, bylť pánem toho všeho a tedy i »slavného ouřadu,« a úředníci byli jeho služebníky. Pán statku byl skutečnou vrchností v očích lidu, byť i sám osobně nevládl.

Ale vládli jeho úředníci, »slavný ouřad,« a hlava »ouřadu,« pan vrchní, byl velmi mocný pán. Pan purkrabí (důchodní, berní), páni obroční, kancelářský (aktuár), i ten písař, známý pan Franc ze zámku, byli mocní lidé. Ba i vrátný, mušketýr, dráb, poklasný byly osobnosti, s kterými bylo radno dobře vycházeti.

Ač od zrušení poddanosti uplynulo málo více než půlstoletí, může si dnešní pokolení sotva učiniti pojem o tom, jaké bylo v předbřeznové době ovzduší, a proč někdejší pantátové a sousedé mnohdy tak plaše vzhlíželi k lidem, o nichž se na dnešní dny zachovala už jen pověst.

Jak nebyli by lidé takoví někdejším vesničanům důležiti? Což nesvolávali poklasný a mušketýr denně velikým bubnem »pěší« lid do práce? Jejich buben každého rána volal po vesnici: »Pojďte, pojďte na robotu, celý týden i v sobotu.« Nezáviseloli na dobré vůli mušketýra neb poklasného, aby zamhouřil oko, když přišel někdo trochu pozdě do práce, nebo když z některého statku poslali »na denní« nebo »na pěší« jen slabého výrostka? Muselli dle okolností jít synek nebo dcerka z chalupy »na panské,« zdaž nezáleželo na dozorcově dobré vůli, aby přimhouřil oko, když si trochu při práci hověli? Aneb nebylo v moci mušketýra, drába, šafáře poslati domů z roboty slabý potah, neb nějakou herku se špatným nářadím, když sedlák, co měl lepšího, doma potřeboval? A vůbec chtělli dozorce aneb písař — když chodil dohlížet na práci a zapisovat robotní dni pěší a potažité — poddaného soužit, zdaž neměl k tomu dosti příležitosti i prostředků? Mnohde byly i takové okolnosti, že hospodář musel jeti sám na robotu. Tu byl pán vysoko a Bůh daleko. Bylli robotující dobře s poklasným a mušketýrem, prošlo mu leccos, a oni se mohli přimluvit u písaře neb u vzácného pána kancelářského, a tu za dobré slovo a něco pod palec mohlo se dosáhnouti trochu uznalosti při započítávání dnů. Nelzeli přeskočiti, jest dobré i podlezti, neboť škořípiti se na robotě s dozorci neb se vzácnými pány mívalo za následek, že se v statku objevil dráb nebo vrátný, přísný, neúprosný, a vyzval hospodáře, aby s ním šel trochu na kancelář. Tam někdy zůstal jen chvíli, jindy několik hodin, ale třeba také celý den. Neuposlechnouti nebo dokonce odporovati nebylo radno, jinak přinesl poslíček, nebo v zámožnějších obcích »serbus« do domu od rychtáře »právo.« [1])

[1]) »Právo« bylo znakem rychtářovy moci. Někde mívali právo dřevěné, vyřezávané obyčejně ze dřeva plané hrušně nebo slívy, asi na stopu dlouhé. Rukojeť bývala ozdobně vyřezávaná, na druhém konci byla kulatá neb obdélná palička, též vyřezávaná. Někde místo paličky byla zaťatá pěst, nebo pěst s ukazováčkem. Někdy svírala pěst kladívko na jednom konci zahrocené. Byla též práva zrobená z kůže umèle spletené, třásněmi ozdobené; někdy z třásní vycházely delší silné řemínky, jako důtky. Právo někomu donesené značilo předvolání k rychtářovi. Svolávalli rychtář obecní radu neb hromadu, posílal

Vyzvaný dostavil se k rychtáři, a rychtář dovedl jej »slavnému úřadu.« Zpurnost, skutečný odboj končíval špatně. Došli si pro zbujníka s želízky a dodali ho úřadu. Tu za přítomnosti rychtáře zavedli o případu protokol, byloli třeba, předvoláni jsou svědci, a po výslechu vynesl pan vrchní rozsudek čili »ortel,« který ihned na »delinkventovi« vykonán. Dobře to ještě dopadlo, když odsoudili delinkventa pouze do arestu o chlebě a vodě, dle okolností i v želízkách na 24 nebo více hodin. V horších případech zněl ortel na pět, deset i více ran lískovkou; lískovky musel vrátný, spolu žalářník, vždy míti připraveny, t. j. uschlé a pak napařené. [1])

S panem purkrabím (berním, důchodním) bylo též třeba vycházeti dobře, neboť vybíral daně, platy a dávky ať v hotových penězích nebo v sutém obilí v určitý čas. Kantoři (učitelé) měli sobě sice sami vybírati sobotáles, koledy a co jim patřilo dávek v přírodninách, tak jako faráři svůj letník, aneb i desátek, kde se udržel, ale dávky ty se scházívaly často špatně, tak že si museli stěžovati a vrchnost o dobývání svých pohledávek prositi. Tu purkrabí vysílal na »exekuci« vojáka, jenž přihlásiv se na kanceláři býval v plné válečné zbroji vrátným uveden do domácnosti dlužníkovy. Dlužník povinen byl vojákovi poskytnouti byt a všecko zaopatření, k tomu pět krejcarů denně. Jaké tu nastaly hospodáři a jeho rodině nepříjemnosti a obtíže, zvláště přišelli do domu voják, s kterým nebylo možno se domluviti.

Pan vrchní ovšem vždy byl osoba nejdůležitější, vážená i obávaná. Jeho rukou muselo projíti takměř vše. Žádná koupě, prodej (čili jak se říkalo »trh,« »handl«) neobešly se bez něho. A bylo i jiných záležitostí, pro něž nejen kde který hospodář, ale i mnohá panímáma neb dcerka ze statku se zachvěly, když vzpomněly na hlavu úřadu, a to pro odvody, rekrutýrku. Panství dodávala dříve sama nováčky k plukům. Ač byl zaveden soupis lidu, hradily potřebu vojenského dorostu jednotlivé úřady dle rozvrhu, dle počtu obyvatelstva i dle tříd stáří z obvodu panství. První výběr lidí zbraně schopných prováděly vrchnostenské úřady. Neschopní zůstávali doma, t. j. vykazovali je co neschopné. Bylať ovšem zákonitá stanovení, která osvobozovala vůbec jisté mladíky od povinnosti vojenské; těch nesměl ani pan vrchní překročiti. Ale obcházeti dalo se mnoho.[2]) Doklady, jakých vyžadovaly před-

---

právo k radnímu, konšelům, aneb od chalupy k chalupě po obci. Psané vyhlášky přibíjeli někde též na právo, a posílali kolem po vesnici tak, že soused sousedovi je dodával, a poslední rychtářovi je navrátil.

Případy rázu zločinného venkovské úřady pouze vyšetřily, a mohlyli se zločince zmocniti, odeslaly ho se spisy ke krajskému úřadu. Za surové oné doby mnohý nevycházel z tělesných trestů; vždyť žádný »kantor« nevštěpoval ve škole tajemství abecedy dětem bez rákosky, u vojska byla pověstná pětadvacítka obvyklou odmírkou, a hrozné běhání »ulicí« zrušeno teprv mnohem později. — Ženy nesměly býti odsuzovány k trestu na lavici.

[2]) Tomu dlužno rozuměti tak: Skutečně odváděly k praporům atd. vždy jen vojenské úřady, ale rekruty naprosto neschopné, a ty, kteří měl

pisy ohledně osvobození branců, šly rukou vrchního. Jen výminečně, když pan vrchní byl neúprosný, zbýval tu pán statku, a tu prosby a mnohdy slze zachránily nejednoho hocha, urostlého jako jedle, od bílého kabátu neb švališérské kamizoly, ale hoch musel do panské služby. Vrchnost si již nějak pomohla. Vyklouzlli některý sedlský synek, postavili zaň jiného brance. Rekruti pak zpívávali:

Ten, kdo je s koho,
strká tam toho,
sám pak sebe šanuje.

Nebyloť tenkrát maličkostí nosit bílý kabát. Odvádělo se na dvanáct let. Tu mnozí branci hleděli buďto uteci, nebo se skrývali na půdách a v stodolách v seně a v slámě po celé neděle. Zmizelé ovšem hledali. Pořádávali na uprchlíky nočního času celé honby, ale ne vždy zmocnili se uprchlíka.

Za dřívějších časů měl pan vrchní příležitost plésti se dokonce i do záležitostí srdečních, dokud měl »slavný úřad« právo povolovati sňatky, aneb za jistých okolností brániti spojení manželskému. O poddaných Mojžíšova náboženství zůstalo v platnosti právo povolování sňatků nejdéle. Počet sňatků, které během každého roku směli uzavírati židovští snoubenci, býval omezován.[1]) Takové okolnosti povyšovaly pana vrchního za osobnost nad jiné důležitou a mocnou. A nad tím vším, co se nepatrnému člověku představovalo jakožto bezprostřední moc, stála ještě postava pána, jemuž patřilo vše to, co kolem sebe viděl, neboť ti, kteří tím vším vládli, nejen rozhodovali, ale mohli i dělat, co chtěli, žít, jak se jim líbilo. Jmění a bohatství dovolovalo jim splňovati všechny touhy své, mohli žít v radovánkách a rozkoších. Těch málo vyvolených mělo nebe na zemi.

Z takového asi hlediska patřil poddaný na vrchnost a na prostředí, v kterém žil, když před zrakem jeho všecka ta vyvýšenost náhle se shroutila. Celé to ovzduší jakéhosi druhu všemohoucnosti, celá ta záře svrchovanosti, která se do té chvíle zdála ohromnou, poněvadž ti, kteříž je pozorovali a pociťovali, žili jen v malých, nepatrných poměrech nehybného, od světa odloučeného vesnického života, — slovem vše to, co dosavadního pána velkostatku, jeho rodinu, dům a domácnost obestíralo leskem a mocí, to vše rázem pohaslo.

Vyvýšení nadlidé stali se lidmi, polobozi pozemšťany.

(Dokončení.)

---

zákonité právo na osvobození, nebylo nutno posílati na odvodní stanoviště. Vykazovali je pouze v seznamu, a udávali úředně příčiny osvobozující. Vojenský úřad měl vždy právo žádati, aby mu dodali ku prohlídce kohokoliv z těch, jichž osvobození panské úřady navrhovaly.

[1]) Archiv der Geschichte und Statistik von Böhmen udává, že r. 1789 bylo v Čechách 8600 rodin židovských, které měly platiti po 5 zl. rodinné daně. Z uvedeného počtu vykazovali 4600 židovských rodin chudých. (Číslice jsou patrně zaokrouhleny!) II. 431.

Z básní Adolfa Heyduka.

Mé písně.

Mé písně jsou jen rytmy mého srdce,
jen snivé duše toužný v nebe let,
a mním ba vím, že tenkrát už jsem zpíval,
když Pánbůh ptáky volal v širý svět.

A srdce mé jest vázou mého žití,
z níž voní kytka květů zperlených,
již trhal cit, kde raněná má duše
kdys nachem krvácela z žalů svých.

Světlušky.

Noc lehá v lože horských úžlabin,
jež smědý balvan hlídá; skály syn,
dub po boku má, na chocholu sosnu,
jež stále hovoří té noci do snu.

Leč nedbá o jich hovor černá noc,
vždyť světluškám se plně dala v moc,
jak lidské srdce očím lásky mladé,
jež ve snu vidí jasniti se všade.

Nechť šepcí dub a sosna zas a zas,
kdož zapomněl by řeči lásky as,
jež hruď i hlavu dumavou nám zlatí?
Den zjasní se a světlušky se ztratí.

Jak bleskem kmen.

Mřít nechce žádný, každý bádá,
a mní, že jiný můž jít spíš,
i stromu list se s listem hádá,
kdo zvad a spadnout měl by již.

Kdo pučel dřív, ať dřív se ztratí,
kam zanese ho bouře svist,
co brániti se smrti platí?
Bouř chce, a padnout musí list.

Jen v bouři nechvíti se dlouze,
jen žádný dlouhý strachu sten,
líp jednou vykřiknouti pouze
a padnout jako bleskem kmen.

Volné verše.

Student jsem byl,
v kupě sena na louce
večer jsem usnul.
Chladná byla noc,
vítr vál po strništi,
v mé duši chlad, kol zima, mrtvo!

Ráno k východu hledím;
červená se,
zář proniká oblaky
a směje se na mne,
líbá mě v ústa,
milé teplo mne jímá —
veselo; jasno!
V mé duši nový život!
Kol plno vůně!

V světnici police vetchá,
na ní sní kronika stará.
Otvírám desky — aj viz,
kytička polního kvítí!
Uschlá již, ale posud
lístky z ní kopretin svítí!

Paprslek slunce oknem sjel,
zasypal kytičku zlatem.
Sjel též v mé srdce.
Chvělo se podivným chvatem.
Odlesk byl krásnější chvil,
kdy jsem se v polích s družkou svou políbil
a šťasten byl!

Míjejí dnové března.
  Slunce se posud neusmálo,
od severu duje ostrý vítr,
  ach, kde že jest jaro?
V ústrety kráčí mi dítě,
  usmívá se,
tváře jak růže mu kvetou,
  hledí na mne
hlubokým černým okem.
  Co se to děje?
Z hloubky dětského oka
jaro se kouzelné směje.
  Jaro, jaro!

Jindy a nyní.

Dva obrázky

od

Jana Vřesnického.

I.

Zas ve snu jsem viděl, na známé stráni
jak staré ty brázdy tatínek oral
tím obstárlým hákem, pot na své skráni,
jak činí tam u nás doposud horal.

Zas chlapeček byl jsem, jak tenkrát kdysi,
a maminka také na poli byla;
já dosavad vidím milé jich rysy
a vrásky, jež starost v čelo jim ryla.

Ty úhory naše bývaly mělké,
jak v podhoří vůbec, potřebny vláhy,
i úrody na nich nebyly velké,
vždyť stébélka často zaschnula záhy.

Když tatínek kleče ve pěstech svíral
a hákem to tvrdě trhalo v chodu,
já po brázdě za ním kameny sbíral
a myslil: »To již tak v našem je rodu.«

A bývalo dření na skoupé líše,
až botnaly v pažích napjaté žíly;
však naši přec stále robili tiše,
a k oddechu nikdy neměli chvíli.

Tak bývalo vůkol na každém poli,
jak táhlo se naše podhoří v dáli;
rád chalupník býval chlebu a soli,
když kratičké klásky žencové žali.

Jen v neděli dole v kostele prostém,
kam na ranní z vísek chodili chvatem —
býval jim k Bohu bezpečným mostem —
si oddechu přáli ve stánku svatém.

A přece vím, tolik bývalo štěstí
a tolikéž lásky pod šerým krovem,
co mozolů tvrdých v kostnaté pěsti
a do práce chuti v svítání novém.

II.

Nad Jizerou mlhy visí,
od stráně se táhnou k stráni,
v blízkých zádumčivých vískách
již je dávno po klekání.

Sobota je, po výplatě,
drobný peníz v dlani cinká,
tátu čeká hnízdo písklat —
o tátovi ani zmínka.

Jedno dítě po druhém se
z baráku ven tiše ztrácí,
ale táta šedou mlhou
k domovu se nenavrací.

Marně napínají uši,
marně zkouší bystrost zraku,
to jen voda jezu hučí,
drobná krůpěj padá s mraků.

Vracejí se do světnice,
chladem skřehlé údy krčí,
netopená kamna smutně
k nizounkému stropu trčí.

Drobná žena v jedné sukni
dětem chudé lůžko stele
na zem vlhkou, sama s jedním
ukládá se do postele.

Suchou kůrkou ošálili
na chvilenku hladu jícen;
domácí mír jest už dávno
spustlým mužem navždy zřícen.

V krčmě sedí mezi druhy,
pitím řeč se mu již hatí,
peníz těžce vydělaný
v karbanu se rychle tratí.

Po půlnoci při návratu
přehlučí jez drsnou písní,
děti ze sna vyburcuje,
ženu pustým láním plísní.

Kleje řadou všechny pány,
všechny platné řády světa,

kdo dnes za jedno s ním není,
ten je zpátečník a sketa.

Bída děti ve svět širý
nelítostně vyprovodí,
mořem lidstva rozmetené
třísky roztříštěné lodi.

Z českého západu.

Německá škola.

Obzory vlní se ve zlatě klasů,
věncem je obtáčí borové lesy.
Celý kraj stopen je v slunečním jasu;
cvrček si notuje pod mezí kdesi.

Dobrý lid žije tu. Uctivě smekne,
přijdeli do města zaplatit daně,
před Bohem v kostele do prachu klekne,
zbožně tvář křižují mozolné dlaně.

Dobrý lid žije tu. Urážky smlčí,
pevně ač sedláci na gruntech sedí.
Děvčatům plane tvář jako mák vlčí,
kravek a drůbeže dobře si hledí.

Z Hamburka Němec tu zakoupil pole,
pod nimiž bohatých hornin jsou pásma,
továrnu vystavěl u řeky dole,
v obecním výboru virilní hlas má.

Německé dělníky do práce hledá,
německy jen mluví úředník dolů,
k českému pozdravu odpověď nedá.
Rok to, co Němci zde mají svou školu.

Obzory ve zlatě klasů se vlní —
národe, netone srdce tvé v hoři?
Německá škola — kdo že ji plní?
Tušíš, jak půda se pod nohou boří?

Vískovická paní.

V borového lesa náruč
rudá slunce báň se sklání.
V bílou villu u rybníka
Vískovická jede paní.

Vlahý oddech pestrých květů
konejšivě z luk sem voní,
o štěrk tvrdý na silnici
podkovou oř bujný zvoní.

Hrdě mladý kůň se vzpíná,
jak by věděl, koho nese,
toho že jsou bílé dvory,
továrna, jež v blízkém lese

komíny své pyšně k nebi
nad nejvyšší zvedá chvoje,
kde se v ticho boru mísí
drsným rytmem parní stroje.

Na sta ruk tu v slunce žáru
v bílých lomech kope hlínu,
deset párů koní denně
vozí fůry kaolínu.

Pro koho že tolik potu
bílá skála v sebe vpije,
z mozolů těch rukou tvrdých,
kdo z té české půdy tyje?

Komu často v hloubi lomů
smrti zjev se dívá v zrak tu,
kdože léta mládí pohřbil
v parních strojů drsném taktu?

Kolik zlatých při výplatě
vděčně sevrou tvrdé dlaně,
kolik duší v chudé jizbě
dychtivě už čeká na ně?

Neboť v truhle oprýskané
zbyl jen tvrdý skrojek chleba —
kolik tisíc, krásná paní,
do Badenu vzíti třeba?

K bílé ville podle vody
vrbovím jde chodník známý —

o štěrk tvrdý jasně zvoní
bujný vraník podkovami.

Holky ze vsi, co tu bosy
pospícháte z práce denně,
ustupte a mladou hlavu
k zemi skloňte poníženě.

Nevíte, že vzácná paní,
krásná jako lesní víla,
propustit by zítra mohla
sestárlého tátu z díla?

Václav Krofta.

Nové písemnictví.

Paměti.

Uplynulo asi půl roku ode dne, kdy na Zlínském hřbitově k věčnému spánku uložen Fr. Bartoš, nedozněly snad ještě ani všecky posmrtné vzpomínky, kterými uctily památku velikého syna sesterské Moravy přední časopisy z království i markrabství, a již objevuje se kniha, označená nápisem *Z pamětí a života Fr. Bartoše* (nákladem E. Šolce v Telči, str. 278). Sepsal ji Josef Bartocha, důvěrný přítel nebožtíkův, který s ním po léta obcoval hojně, zvláště o prázdninách v rodném kraji jeho, a ostatní část roku si s ním pilně dopisoval. Poslední dobou byl také do jisté míry Bartošovým pomocníkem, když totiž zvěčnělý lidopisec, zastižen jsa krutou nemocí, odevzdal Bartochovi korrekturu svého Dialektického slovníku. Za těchto styků Bartocha seznal z vypravování svého přítele všecku jeho minulost a záhy počal si zapisovati zajímavé zprávy jeho, jsa přesvědčen, že jednou budou zajímati všecku veřejnost naši. Bartoš sám měl úmysl sepsati své paměti a sbíral také již pomůcky k zamýšlenému dílu; ale zákeřná nemoc nedopustila, aby se do té práce vůbec dal, ba, jak se v této knize dočítáme, paměť ho posléze tak opouštěla, že přítel jeho znal jeho minulost zevrubněji a jistěji než on sám. Tím vděčněji sluší tedy uvítati spis Bartochův, v kterém jistě mnoho jest co do věci zapsáno tak, jak by to byl učinil sám Bartoš, ale vedle toho rovněž mnoho jest přidáno zpráv takových, kterých by nebožtík byl nezapsal buď z vrozené skromnosti, buď proto, že by mu bylo těžko psáti o věcech ryze soukromých a intimních. Ale právě takových podrobností mimo jiné hledáme v pamětech o mužích znamenitých, na nichž nás, krátce řečeno, všecko zajímá.

Bartocha připomíná hned v úvodě a důrazně opakuje na str. 126, že spis jeho není vědeckým životopisem, nýbrž jenom pramenem k němu. S toho stanoviska tedy jest třeba na práci jeho hleděti.

Autor si učinil úkolem, jak praví, některá data z Bartošova života a činnosti na jisto postaviti, odhaliti některé snad méně známé rysy jeho povahy a činnosti a tím přispěti k správnému ocenění jeho zásluh a k poznání šlechetné jeho povahy a spůsobu života zvláště za doby, kdy se vzdaloval veřejnosti. Posléze snaží se také »splatiti dluh vzácnému svému příteli za jeho přátelství.« Tento poslední rys objevuje nám knihu Bartochovu jakožto čin upřímné piety, o jejíž hloubce a opravdovosti se potom přesvědčujeme stránku za stránkou. Na štěstí tato úcta, stupňující se v stálý obdiv, není na úkor objektivnosti jeho vypravování a charakteristice. A z přátelské důvěrnosti, v které autor s nebožtíkem žil, vzešla mu nepopíratelná výhoda, že se mu podařilo sebrati tu takové zprávy, které by nezasvěcenci zhola byly ušly. V tom pak vidíme právě cenu tohoto spisu pro příští vědecký životopis Bartošův (ten by, tuším, nejlépe slušel jinému příteli Bartošovu, Fr. Bílému), k němuž ostatně je zde i jinak sneseno mnoho cenné, zaručené a dobře skontrolované látky.

Bartocha správně vychází z líčení rodného kraje Bartošova a ze zkoumání lidu, z kterého vzešel pozdější proslulý lidopisec; v charakteru toho lidu totiž jest třeba hledati také základních rysů povahy velikého rodáka Mlatcovského. Hned potom počínají se Bartošovy paměti líčením Zlínské školy, do které chodil, a vzpomínkami na bývalou školu vůbec. Je pěkným dokumentem psychologickým, že tyto vzpomínky a vypravování o studiích gymnasijních v Olomouci (tam Bartoš přišel náhodou, že tam měl strýce, sic by se byl dal na truhlářství) jsou nejživější a podrobnější než zprávy o některých letech pozdějších. Také jiní spisovatelé, poslední dobou zejmena V. Vlček, osvědčili, jak trvale jsou v paměti zapsány dojmy dětské. O Olomouci a tamních poměrech mezi společností českou a německou vypravuje Bartoš ústy svého životopisce také později, když po krátkém působení v Strážnici, kamž se dostal dokončiv universitní studia ve Vídni, přišel tam za učitele na gymnasium. Pravé místo působnosti však nalezl v Brně, kamž byl r. 1869 přesazen z Těšína a kdež pobyl do r. 1898. Autor líčí činnost Bartošovu ve škole, jak ji seznal dílem od jeho žáků, dílem ze zápisků v pozůstalosti Bartošově nalezených. Z těchto poznámek na př. jde na jevo, jak svědomitě se připravoval na výklady školní, jak hned od počátku dbal ryzosti jazykové, jak se snažil v době, kdy čeští žáci neměli ke klassickým jazykům potřebných slovníků, pomáhati jim, aby slova latinská a řecká co nejlépe, nejuhlazeněji a nejjadrněji byla vystižena českým překladem, jak látkami a disposicemi českých úloh hleděl rozněcovati v žácích city vlastenecké a mravně své svěřence ušlechťoval, jak se radoval z dobrých knih českých a jak je doporučoval atd. Dále ukazuje jeho lásku k rodnému kraji, kamž odešel také na odpočinek, a lásku k lidu vůbec.

Literární činnost Bartošova, jak je pochopitelno, jest od našeho autora pečlivě a svědomitě sledována, ale zachycena jest tu spíše vnější stránka té činnosti než její obsah a podstata. Dovídáme se odtud rok po roce, co Bartoš psal a kde své práce uveřejňoval, při čemž tu a tam jest také uvedeno, která byla pohnutka jeho práce.

Ale časový pořad, jehož se spisovatel držel, způsobil, že některé věci se tu opakují, protože jest nutno mluviti o počátku a dokončení toho onoho díla. — Pěkně jest popsán způsob, jak Bartoš pracoval doma i jak si vedl na cestách za moravskou písní a za materiálem dialektickým. K tomu se pojí vylíčení jeho domácnosti v Mlatcově, doložené obrázkem jeho domku, vedle něhož však bychom byli rádi viděli také vyobrazen vnitřek jeho příbytku a pracovny. To bude jistě možno pro příští potřebu ještě fotograficky zachytiti. Postup nemoci Bartošovy a poslední chvíle jeho jsou podány zevrubně; srdečná účast vypravovatelova a upřímný soucit s trpícím přítelem jde tu na jevo téměř z každého řádku. Zde autor také více než jinde využil své korrespondence s nebožtíkem. K závěru jest podána souhrnná charakteristika Bartošova a jednotlivé rysy jeho povahy jsou doloženy příslušnými doklady. Cenu knihy Bartochovy spatřujeme ve věrném zachycení osobních pamětí za svěžího dojmu a ve snesení hojné látky pro příští životopis. To si autor učinil úkolem a tomu úkolu také dostál. *F. V. Vykoukal.*

Dějiny českého zpěvu.

Počátky husitského zpěvu. Napsal dr. Zdeněk Nejedlý. (Spisův poctěných jubilejní cenou Král. české společnosti nauk č. XVIII.) V Praze. 1907. Nákladem jubilejního fondu Král. české společnosti nauk. Str. 530 + XVI. Za 6 K 60 h.

Před třemi lety podal jsem čtenářům Osvěty zprávu o první knize dr. Nejedlého, Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách. Má úvaha byla tehdy jenom začátek dlouhé řady kritik, vesměs jak ona příznivých a pochvalných. O knize nynější, značně rozsáhlejší a důkladnější, než byla prvá, musel bych prostě opakovati pochvalný úsudek dřívější — kdy by toho dnes autoru bylo ještě potřebí.

Zatím však autor vystoupil v čelo všech mladších historiků našich a po letech příprav buduje díla, jež zakládají novou epochu našeho zkoumání. Zajímavo pak jest, že mu nestačí vlastní první práce starší Dějiny zpěvu předhusitského. Neboť práce nynější obsahuje vlastně, podle schematu, dějiny zpěvu husitského od r. 1403 až r. 1417, do doby, kdy vznikl už také český zpěv liturgický, který až do toho roku uchránil si výlučně latinu. Doba těch patnácti let, při veškerém bohatství látky, nebyla by stačila vyplniti dílo tak veliké, kdy by právě autor byl býval svou starší prací úplně spokojen.

Avšak Počátky husitského zpěvu jdou mnohem hloub a dále, nežli šly dějiny starší. Nejedlý ponořil se do dob prvního křesťanství a v krásně psaných úvodních kapitolách načrtává znovu praehistorii lidového zpěvu u nás. Ukazuje, jak v liturgickém zpěvu církevním pevně se zakořenila latina; jak odtud proniká i do zpěvu lidu v chrámích a mimo ně a jak těžké jsou první počátky lidového zpěvu duchovního vůbec. Odtud přechází ke vlivům pozdějším, k reformám sv. Bernarda, k novotám kacířů. Tu zejmena zajímavě ukazuje, jak vliv Valdenských, druhdy přeceňovaný, týkal se po před-

nosti modlitby a ne zpěvu — ale za to vytýká přezíraný dotud vliv mrskačů, kteří pěli jazyky národními; opatrný postup Nejedlého charakterisuje ta okolnost, že nepřičítá jim písní českých, ač pouti jejich také územím české koruny se braly. Prvky lidového zpěvu kostelního jazykem národním byly tedy dány; Nejedlý ve znamenitých kapitolách skizzuje nyní vznik a vzrůst české písně husitské. Ukazuje nedostatky liturgického zpěvu za vlády Karlovy a zase reformy, jaké učení hudebníci universitní zaváděli; ukazuje, jak Němec Waldhauser vede své posluchače k českému zpěvu kostelnímu, naproti tomu Milíč nepřeje světské písni vůbec, ale za to znárodňuje pokud možno modlitbu a náboženský kult. Ukazuje odpor Janovův proti nemístné nádheře liturgického zpěvu církevního, a jak s rostoucím kultem Božího těla rostou také massy pobožného lidu, jimž konečně bude potřebí i zpěvu v jazyku národním, tak jako dostalo se jim modliteb řečí lidovou. Štítný není nepřítelem liturgického zpěvu kostelního, arci latinského; ale od všelikých vagantů, lapků, žoldnéřů... vzniká čím dál tím více písní lidových jazykem národním, a ve hrách velikonočních jejich plody utlačují ponenáhlu vážný zpěv liturgický. (Část I.)

Všechny tyto příčiny, druhdy protichůdné a navzájem se křižující, nabývají konečně ohniska, v němž se sbíhají — je to kaple Betlemská. V 7 kapitolách části II. Nejedlý velmi obratně rozvíjí před čtenářem živý obraz kaple a jejích kazatelů, mezi nimi arci na prvním místě největšího z nich, mistra Jana Husa. Ukazuje jeho snahy i smýšlení, srovnává s Viklefem, a krok za krokem vede čtenáře k důsledkům dotud novým a neznámým. V kapli Betlemské totiž Hus zavedl vědomě a úmyslně po kázaní zpěv písní jazykem národním, dotud sice v kostele trpěných, ale velmi zřídka zpívaných. Jsou to ony čtyři písně (»Hospodine, pomiluj ny,« »sv. Vácslave,« »Bóh všemohúcí,« »Jezu Kriste, štědrý kněže«), o nichž jsme se zmínili již při referátu o díle prvém. Poněvadž však po kázaní v kapli Betlemské následovala bohoslužba, stal se ze zpěvu po kázaní zpěv při bohoslužbě — a poněvadž to, co církev dotud trpěla jednou ročně nebo ještě řidčeji, dálo se nyní skoro ob den, sluší Husa pokládati za vlastního tvůrce české písně chrámové. Hus z toho, co z počátku bylo vlastně pouhou náhodou, vytvořil vědomě nové zařízení, uvykl lid zpívati česky a záhy také lid navykl skládati písně nové. A při tomto kroku vrazil záhy na odpor církve; tato nechtěla sice rušiti starých zvyků, ale také nechtěla dovoliti dalšího jich rozšíření; v boji tom církev, jak známo, podlehla.

Vedle osoby Betlemského kazatele vystupují plasticky jeho pomocníci a stoupenci. Jeronymovi dostává se tu místa dávno zaslouženého, rovněž pěkně vylíčen podrobným výčtem a určením jednotlivých textů ruch a rozvoj duchovní i světské písně lidové v době Husova boje s vrchností církevní domácí i římskou. Všude k výčtu textů připojeny i nápěvy, rozebrána jejich původnost a váha v rozvoji, a krásným pohledem na rozvrat liturgického zpěvu latinského a bujný rozkvět národní písně duchovní kniha končí.

V přílohách (str. 451—506) otištěny jsou slova a nápěvy hlavních textů v knize probíraných, pak dva theoretické traktaty této doby; obšírné a správné rejstříky (str. 507—530) dílo zavírají.

Řekl jsem již předem, že práce Nejedlého nynější na mnohých místech týká se themat práce starší; Nejedlý to vyložil v úvodě; a můžeme směle říci, že ve všech takových případech práce nová působí dojmem mnohem hlubším, je pracována zevrubněji, opatrněji, ide víc do hloubky nežli dříve. Vzorem takové přesné a minuciesní práce jest Nejedlého rozbor písní t. zv. Husových. Mnohý snad bude výtěžky Nejedlého, hledě k vynaložené práci, pokládati za chudé a nepatrné, ale činil by mu křivdu; repraesentují v skutku vrchol našeho zkoumání historického. Nelze arci vždy se vším souhlasiti, takový osud stíhá práci každou; ale dojem poctivé práce vědecké a znamenitých výtěžků zůstane i při nejpřísnější kontrole, — a to je konečně svědectví nejpochvalnější. *V. Flajšhans.*

Spisy poučné.

Ku přírodopiscům, kteří horlivě a obratně šíří odborné vědomosti do kruhů širokých, náleží mimo jiné také prof. Jiří Janda. Po dřívějších pracích jeho vydává o tom pěkné svědectví jeho kniha *Les*, obrázky a dojmy z přírody (nákl. Zems. ústř. spolku jednot učitelských, str. 198). Spis jest rozdělen na tři díly. První jedná o lesích pravěkých a ukazuje, jak vypadal les doby kamenouhelné, triasové, jurové, křídové, terciérní a kvartérní. Autor nezdržuje se příliš u jednotlivých období těchto, neboť účelem této části jest ukázati, jak prodlením nepřehledných věků měnila se tvářnost naší zeměkoule a jak znenáhla v říši rostlinné a živočišné vyvíjely se druhy, které nám jsou známy. Při vší stručnosti jsou jednotlivá období náležitě charakterisována jak co do rostlinstva, tak co do živočišstva a vhodné illustrace poskytují čtoucímu žádoucího názoru. Na některých místech bychom si přáli v souhlase s ostatním líčením poněkud vážnějšího tónu; věty, jaká je na př.: »Zaspěme zas raději nějakou tu hrstku tisíciletí a rozhledněme se, jak to vyhlíželo v dobách . . .« nepůsobí dobrým dojmem. — V druhé části spisovatel přechází k vlastnímu jádru díla, k popisu lesů domácích. Vylíčiv případnými rysy obecný ráz našich lesů, zvláště uvnitř země, kde hustá populace a snaha vykořistiti půdu co nejrychleji omezuje lesní porosty a vpravuje je do nebývalých tvarů, vede nás k jednotlivým druhům lesa. Jest zajímavo, jak jemně a výrazně autor vystihuje zvláštní ráz na př. sosny naproti smrku nebo jedli a jak vytýká pak rozdíl lesa borového od jiných lesů jehličnatých. Pozornému zraku jeho neujdou netoliko rozdíly botanické a všecky jejich důsledky, nýbrž ani různé odstíny barevné a jemné odchylky v rozdělení světla a stínu. Janda, popisuje strom a les, ovšem zkoumá půdu a jiné jeho podmínky životní, upozorňuje na účelné zařízení, podmíněné květenstvím a jinou výpravou, ale nespokojuje se údaji tohoto druhu.

Jdeť mu netoliko o věcné poučení, jehož arci přehojná míra čtoucímu se tu naskytuje, a to v rouše velmi půvabném, nýbrž především o to, aby budil náležité porozumění pro přírodní krásy, smysl pro přírodu vůbec a lásku k její neobsáhlé tvůrčí činnosti. Úkol ten daří se mu tím snáze, že zhusta mluví z něho skutečný poeta, který neupadá nad pozorovaným předmětem ani v lichou extasi ani v nechutnou frásovitost, nýbrž nalézá pro svůj upřímný, neumělkovaný cit pravé, vždy výstižné slovo. Kdo si zde přečte na př. líčení jitra nebo soumraku v lese a zejmena obrázek letní bouře, která se krajinou přežene, jistě nám dá za pravdu. — Že autor hledí nejen ke stromoví, jež les tvoří, ale také k ostatnímu bylinstvu a k živočišnému obyvatelstvu lesa, především pak ku ptactvu, netřeba snad zvláště podotýkati. Pro lepší názor pořídil si dílem sám, dílem odjinud přejal množství illustrací všeho druhu, které jsou jeho slovům vhodným doprovodem. Mistrné původní illustrace K. Liebschera (viz na př. Březí, Dub, Buk) účinně postihujíce jak ráz, tak náladovost příslušných partií lesních, jsou knize k nemalé ozdobě. — Třetí část knihy zabývá se lesem ciziny. Spisovatel vede nás na sever na místa, kde lesy růsti přestávají, seznamuje nás s lesy Sibiřskými a potom zachází do oblasti Středomořské, kterouž prohlíží jak se strany evropské, tak s africké. Odtud putujeme s ním horkými kraji americkými a asijskými a zabočujeme posléze také do Australie, seznávajíce všude to, co jest v tamních lesích nápadného a význačného. Knihu Jandovu přečte s potěšením každý, komu příroda není knihou zavřenou. Zvláště v rukou mládeže bychom ji rádi viděli. Slovesná stránka knihy však není všude bezvadná. Tvary jako: úče*le* (str. 100), považujeme za jedině *stávající* (105), kusy se *kácí* (145) atd., nebo věta: »končí etážemi, v poslední z nichž čepicovitého vzhledu konečná špice stromu mizí« (str. 79) hatí sloh knihy, který jinak je pěkný.

Velmi pěknou, obsahem i formou zdařilou a ven a ven užitečnou knížku vydal Jan Máchal, napsav *Bájesloví slovanské* pro Ottovu světovou knihovnu (str. 176). Není to sice práce ve všem všudy nová, neboť opírá se většinou o Nákres Slovanského bájesloví, jejž týž autor vydal r. 1891. Avšak jednak nová hlediska, s kterých spisovatel pojednává o látce nemálo obtížné, jednak šťastná forma, kterou ta látka jest zpracována v populární sbírce pro kruhy co nejširší, povyšují zajímavou knížku nad průměrnou úroveň spisů populárně poučných a zjednávají jí zasloužonou pozornost jako práci nové. Máchal v úvodě vypočítává prameny slovanského bájesloví, jež, jak známo, jsou tak chudé, že proto slovanský Olymp bude vždy asi poloviční poustkou, a upozorňuje, že se zde pokusil, doplniv dřívější látku novějšími výzkumy, uvesti dosavadní poznatky o slovanském bájesloví v nový, přirozenější systém. Kdežto tedy v Nákresu počal svůj výklad bájemi o stvoření světa a člověka, jak je líčí prostonárodní podání, a odtud hned přešel k »bohům«, v nichž bez rozdílu, který kmen zvláště v ně věřil, uváděl Peruna, Svantovita, Triglava, Dažboga, Chorsa, Svarožice, Radigosta a Velesa, zde jsou za východiště položeni duchové a pojednáno jest o ctění zemřelých, zvláště

předků. Kult předků jakožto pramen náboženské soustavy slovanské vůbec je zde zdůrazněn — zajisté právem — mnohem více než v Nákresu a za to upuštěno od různých nejistých theorií, jichž stopy se jeví ještě v první mythologii Máchalově. Odtud plyne, že všecko roztřídění v autorově bájesloví nyní jest jiné, řekli bychom věcnější, logičtější a pevnější. K duchům, vyvinuvším se ze ctění předků, čítány jsou všecky bytosti, které staří zvali »dii minorum gentium;« těmi se zabývá prvá, širší část knížky. Druhá jedná o vlastních bozích, jež spisovatel dělí, řídě se asi spíše dochovanými prameny než vnitřní nutností, na bůžky Polabských Slovanů a bůžky pohanských Rusů. K tomu přidává kapitolu o bohoslužbách a slavnostech, z nichž zbytky, jak známo, posud se nám zachovaly. — Srovnávámeli toto Bájesloví s Nákresem, shledáme, že nejedno bývalé »božstvo« zmizelo za jinými, která už dříve byla odklizena. Tak zašla spanilá Zora (Nákr. str. 56), zašla oblíbená Lada a Děva nebo Děvana (Nákr. str. 35) od A. Brücknera odstraněná, škrtnut Bělboh i s theorií o dualismu (N. 36), obmezeny jsou nebo opraveny, nebo zcela vynechány výklady o slunci a měsíci, o zjevech oblačných, mraku, dešti, blesku, o Serpu a Posserpańci, o Sibylách a j. Ale také jsou naopak nové údaje přibrány, jako na př. přehled zajímavých zkazek jihoslovanských o reku Trojanovi — Trajanovi, kterýžto heros vznikl z římského císaře Trajána.

Bájesloví Máchalovo jest pěkný příklad, jak lze výtěžky pracného badání vědeckého vhodným spůsobem šířiti do lidu.

F. V. Vykoukal.

Astronomie.

Pásmo ekliptiky až po 35.° sev. a 35.° jižní šířky (450 × 95 cm.), čtverý barvotisk; sestavená, kreslená a vydaná od c. k. školního rady, profesora dr. Frant. Nábělka v Kroměříži, tištěná v kartografickém ústavě G. Freytaga & Berndta ve Vídni. Za 30 k.

Velká důležitost astronomie se nyní ve vychovatelství vůbec uznává; byly též pořízeny rozličné pomůcky učebné, kteréž práci ulehčují jak učiteli tak i žákovi. Však ne hned tak některá jiná poslouží k důkladnému porozumění a znázornění nejdůležitějšího pásma hvězdnatého nebe, jako tato nástěnná mapa. Na ploše téměř pět metrů zdélí a metr zšíří jest podáno asi 65 souhvězdí tohoto pásma, a to na tmavomodrém pozadí v úhledných obrysech barvou zelenavou, tak že pro značnou velikost souhvězdí i s nejvzdálenějších míst velké učírny zřetelně jsou viditelna. Hvězdy rozmanitých velikostí kresleny jsou barvou bílou tak znamenitě, že poznávati je na skutečném nebi působí pozorovateli zvláštní radost. Hvězdy označeny jsou, jakž obyčejně se děje, řeckými písmeny, souhvězdí pak čísly černou barvou. Na okraji čtou se jejich jmena, jakož i rozdělení mapy dle dat a dle souřadnic ekliptikálních a rovníkových.

Tím umožňuje se snadná orientace na nebi skutečném, a mapa podává jeho dobrý obraz. Na označení slunce, měsíce a hlavních oběžnic slouží papírové značky, jež umístí se na mapě dle astrono-

mického kalendáře. Kde má místo slunce v jednotlivých dnech roku, označeno jest červenými kruhy. Poněvadž rovná čára uprostřed mapy značí zdánlivou dráhu slunce, rovník jeví se co vlnitá čára, dle níž souhvězdí snadno lze poznati a přehlednouti.

Cenným přídavkem na mapě jest grafické znázornění rovnice časové, při čemž ekliptika velmi dobře slouží za osu souřadnic. Mapa určena jest též při četbě klassiků za pomůcku k výkladům takových míst, jež obsahují údaje kalendářní a astronomické. K tomu účelu autor chystá i brošurku, jež filologům jistě bude vítána.

Pro svoji výbornost schválena jest mapa od c. k. ministerstva vynesením ze dne 9. července 1906. Připomínáme ještě, že týž autor pořídil a dříve vydal nástěnnou mapu nebe vůbec u nás viditelného: *Nástěnná mapa* severního hvězdného nebe až po 40.° jižní deklinace, 195 × 185 cm., tištěná barvami, na plátně, za 27 k., pak příruční mapu *Hvězdné nebe severní* až po 40.° jižní deklinace, na plátně v kapesním formátě, za 1·40 k.; *Nebeské hodiny*, praktické naučení, jak lze z pohledu na hvězdnaté nebe určiti čas a orientovati se. I tyto mapy jsou od c. k. ministerstva schváleny. Kniha *O hvězdách* (za 1·50 k.) podává z astronomie tolik, co by každý vzdělaný člověk z ní měl znáti. Ve prospěch věci samé přejeme si, aby tyto důkladné práce nalezly hojně příznivců a vešly ve známost co nejširší. Prof. *Josef Kessler.*

Musilova mapa Arabie.

Karte von Arabia Petraea. Nach eigenen Aufnahmen von Prof. Dr. Alois Musil. Herausgegeben von der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Měřítko 1:300.000, 3 listy, 65/50 cm. V komisi Alfreda Höldera ve Vídni. Cena 17 k. 50 h.

Arabie Petrejská nazývá se takto od slavného města Petry, kde kdysi bylo sídlo mocných králů Nabatejských, později metropole a sídlo biskupské a některých náčelníků kmenů beduinských. Jinak ji zoveme vůbec Skalnatou Arabií, a sice podle vysokých a příkrých hor, které se od Mrtvého moře až k Rudému a podél Rudého nebo Červeného moře táhnou. Jmeno vztahuje se na severozápadní část poloostrova arabského, a to na onu, která od doliny Jordánské a Mrtvého moře k východu a k jihu se táhla, na jihu ohraničena byla úžinou Suezskou a Rudým mořem, na západě pouští Sinajskou, zaujímá na 90.000 čtver. kilometrů plochy a obydlena byla za pradávných dob od kmenů Edom, Moab a Madjan řečených. O zemi této zmiňují se nejstarší knihy starého zákona, knihy Mojžíšovy, a potom se o ní rozpisují Strabo, Diodorus Siculus, Ptolomaeus, jakož i Ammianus Marcellinus ve spise Rerum gestarum libri, Procopius Caesariensis ve spise De bello Persico (kn. 19.). Avšak všecky zprávy o ní byly do nedávna skrovné, protože nikdo z nich ani z pozdějších cestovatelů nedostal se dovnitř tohoto území, obývaného jako za Abrahama kočovnými kmeny k cizincům velmi nedůvěřivými. Také v uplynulém století vydali se tam někteří muži; byl to přede-

vším J. L. Burckhardt, jenž ve spise »Reisen in Syrien, Palaestina und in der Gegend des Berges Sinai« (1824) dotknul se nejjižnější a nejznámější části poloostrova Sinajského. Roku 1830 vydal Leon de Laborde o Arabii Petrejské objemný spis, jenž byl spíše doplňkem k jeho cestě po Malé Asii, ale neobsahoval mnoho nových výzkumův. I Honoré duc de Luynes ve spise: Voyage d'éxploration à la Mer Morte, à Petra et sur la rive gauche du Jourdain (v Paříži 1871 až 1874, 2 svazky) některé její části vypisuje. Po Angličanovi Palmerovi (1873) a Francouzi Huberovi (1884), kteří odvážlivost svou smrtí zaplatili, podnikl tam r. 1897 cestu profesor B. E. Brünnow nejprve s Domaszewskim a roku 1898 s Eutingem, a to hlavně do severních částí někdejší římské provincie »Arabie« do krajiny Nabatejské. Ve svém díle, roku 1904 v Strassburgu vydaném pod názvem: »Die Provincia Arabia«, má Brünnow tolikéž mapu, obsahující pouze okolí jeho cesty v měřítku 1 : 100.000, v níž asi rozloha 12.000 čtver. kilometrů pojmuta jest. Zaznamenává pouze údolí, která překročil, nepodává však o zemním útvaru téměř ničeho, místopisných názvů poskrovnu, a z nich většina jest nesprávně přepsána. Již ve Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes 1904 str. 379—404 podal k jeho mapě prof. Musil na 300 oprav, které Brünnow všecky do svého díla, výklad k řečené mapě podávajícího, přijal a v něm otiskl, obdivuje se při tom Musilově »unvergleichliche Kenntnis der arabischen Nomenklatur dieses Gebietes.« Nedostatky jmenovaných cestovatelů spočívají v tom, že se tam všickni ubírali s velikými karavanami, a proto se museli bráti po cestách již vyšlapaných, kde se nalézají studničné stanice, a z té příčiny dále dovnitř pustiti se nemohli.

Tyto okolnosti tanuly prof. Musilovi na jeho cestách, které roku 1896, 1897, 1898, 1900, 1901 a 1902 do různých končin Arabie vykonal, že se tam vydal s průvodem malým, jen několik osob čítajícím, což výpravu jeho učinilo pohyblivější, že se mohl dáti do krajin, kam posud noha Evropanova nevkročila. A jako ovoce jeho namáhavého studia, jako samostatná publikace cís. akademie věd ve Vídni vyšla nyní mapa Arabie Petrejské, která nejen u nás ale i za hranicemi a v celém světě vědeckém opravdovou pozornost vzbudí, a to ne pouze pro neočekávané objevy a topografické bohatství, nýbrž i pro důležitost vykládací. Obsahuje, jak již nahoře uvedeno, krajiny starých Moabitů a Edomitů, to jest území jižně od Palestiny a východně od Mrtvého moře se prostírající, asi ve výměře 82.000 čtver. kilometrů. Spočívá v severní části své na ustanovených bodech veliké mapy Palaestiny, jak ji vydala anglická společnost Palestine Exploration Fund. Hned na svých prvních dvou cestách r. 1896 a 1897 nasbíral prof. Musil neocenitelný materiál, který zpracoval již r. 1898, podav geografické společnosti Vídeňské mapu okolí Madaby v měřítku 1 : 150.000. I na druhých výpravách svých do rozličných končin ho vedoucích učinil sobě zápisky o rozmanitých útvarech zeměpisných, jež počátkem roku 1902 zpracovávati začal, podav zároveň návrh k celé mapě, do níž přispěním hejtmana Rudolfa Stolze byly jednotlivé jím vykonané cesty vneseny. Doplniv

na poslední cestě r. 1902 své kartografické výzkumy, jež mnohými pevnými body rozmnožil, upravoval roku 1903 síť celé Arabie ve velikosti 1 : 50.000, a do té pojmuty byly všecky jeho cesty. Tehdy poslalo c. k. ministerstvo války do Olomouce kresliče map, jenž pod jeho dozorem devatenáct měsíců pracoval. Původní kostra byla roku 1904 ve velikosti 1 : 150.000 hotova a potom odevzdána c. a k. vojenskému zeměpisnému ústavu ve Vídni, aby ji provedl. To stalo se pod dohledem plukovníka Wiesauera. Generál Doudlebský ze Sternecka sám dle Musilových zápisků určil barometrické výšky; potom útvar půdy dle předlohy jeho znázorněn, což se stalo pod dohledem prof. Oberhummera. To všecko zaručuje přesnost všelikých údajů mapy. Má tedy mapa prof. Musila neocenitelnou důležitost pro vědu zeměpisnou, překonávající v tom směru všecko, co dosud o Arabii Petrejské známo bylo. Však ještě jinou důležitost má dlouholetá práce Musilova a na tu jsme povinni čtenáře české upozorniti.

Mapou Arabie Petrejské podává prof. Musil nad míru důležitý výklad k souboru knih starozákonních, jejichž smysl dosud na několik zámků byl zavřen, a objasňuje nám kulturu staré a středověké Arabie takovým světlem, jak se to dosud nikomu nepodařilo. Několik tisíc topografických jmen, nikým dosud neuváděných, s jejich lidovými názvy často v několika dialektech arabských, dodává mapě této veliké ceny, neboť po více jak dvou tisících let vysvětlují se jí knihy starého zákona způsobem takovým, jak toho posud žádný exegeta nedosáhl. Prof. Musilovi se tu dokonale zdařil důkaz, jenž mu na počátku jeho namáhavých studií biblických na mysli tanul, i může se říci, že jej objevy svými převýšil až tak, že celý svět užasne nad tím, co jediný člověk v poměrně krátkém čase vykonal. Jda po starozákonních stopách v těch zemích, kde kmenové Edom, Moab, Madjan, Nabat, Ruben, Gad a Simeon přebývali, aby hledal doklady k jmenům místopisným, jež čteme v Pentateuchu, znenáhla nasbíral hojných důkazů, které všechny pochyby o věrohodnosti knih Mojžíšových vyvrátí, a při tom sám přesvědčil se o tom, že obyčeje a zvyklosti právní a společenské arabských beduinů docela se podobají zvykům israelského národa, pokud po svém odchodu z Egypta na poušti putoval a život kočovnický žil. Naleznul také stará místa kulturní, sídla křesťanských biskupství a kláštery, o nichž dosud bylo neznámo, kde leží, odkryl arabské hrady a zbytky umělecké z doby, kdy tam kvetla mohutná říše Nabatejská a kdy králové Rassanovců chránili hranice Palestiny a Egypta před nájezdy Peršanů, kdy princové z rodu Umajjovců si zde budovali nádherná sídla, ba i z časů, kdy se tam křižáci na nějaký čas usadili. Přispěl tím zároveň k ocenění vzdělanosti arabské, která tolikerým způsobem na rozvoj vzdělanosti v Evropě účinkovala.

Takový význam má mapa Petrejské Arabie, kterou neohrožený badatel dostihuje místa, jaké bývá vyhrazeno toliko objevitelům nových světů. Neboť mapou touto skutečně nám netušený svět se otevřel. Jako výklad k mapě vyšel právě Musilův spis: »Arabia Petraea Bd. I. Moab, topographischer Reisebericht.« *Ferd. Menčík.*

Nové rovy.

Dr. Antonín Sucharda. — K. Křen. — Vincenc Šimerka.

Dne 20. února t. r. zemřel v Praze vynikající mathematik český dr. Antonín Sucharda. Narodil se 3. října 1854 v Mříčném u Jilemnice, studoval v Král. Dvoře a v Kutné Hoře na reálce a v Praze na české technice, kdež se r. 1875 stal assistentem deskriptivní geometrie i zůstal jím do r. 1880. V těch letech zastupoval samostatně profesora Fr. Tilšra, kterýžto jako poslanec na říšské radě dlel ve Vídni. Potom odešel Sucharda za suppl. učitele na reálné gymnasium do Tábora, kdež se r. 1885 stal učitelem skutečným. Roku 1890 přeložen na reálné gymnasium na Novém Městě v Praze, odkudž po roce přešel na českou reálku. Tehdy konal zároveň studia na universitě a r. 1893 povýšen na doktora filosofie. Roku 1898 habilitoval se na české universitě jako docent novější geometrie, i podnikl studijní cestu do Paříže a do Štrassburka, aby na tamních vysokých učilištích poslouchal přednášky ze svého oboru. Po návratu do Prahy nedlouho přednášel na universitě; bylť r. 1900 povolán za mimořádného profesora mathematiky na českou techniku do Brna, kdež po dvou letech jmenován profesorem řádným. V roce 1903—4 byl rektorem zmíněné vysoké školy. Loni byl nucen neústupnou nemocí opustiti úřad, v němž byl nepopíratelnou ozdobou jak mladé techniky Brněnské, tak naší vědy vůbec, ale hohužel ani na odpočinku nedošel úlevy v chorobě, která ho před časem sklátila do hrobu.

Ant. Sucharda vynikl ve vědeckém světě svými pracemi na poli geometrie, zejmena pak byl takořka specialistou ve studiích o plochách, vznikajících posouváním útvarů geometrických. Četné práce jeho přinesl Časopis pro pěstování mathematiky a fysiky, Věstník král. čes. společnosti nauk, Věstník České Akademie cís. Františka Josefa, zprávy Akademie Vídeňské a j. Z jeho studií uvádíme alespoň čelné příklady: O některých plochách polárných plochy posouvání kruho-kruhové, O šestnácti přímkách ploch posouvání stupně čtvrtého, O souvislosti jistých ploch posouvání stupně čtvrtého s komplexními plochami obecného komplexu druhého stupně; O plochách normál ku plochám posouvání stupně čtvrtého podle proniku s rovinou bitangenciálnou, O křivce vratu jisté plochy různosměrek šestého stupně; Zur Theorie einer Gattung windschiefer Flächen, Über die bei einer Gattung centrischer Rückungsflächen der vierten Ordnung auftretende Reciprocität. Mezi odborníky také za hranicemi učinil se známým, sestrojiv úplný sádrový model zvláštní plochy stupně třetího; tento »Flächenmodel von Sucharda« bývá často jmenován zvláště v geometrické literatuře německé. Sucharda podával také výroční přehledy o českých publikacích mathematických do Revue mathematické společnosti v Amsterodamě, psal do Naučného Slovníku a j. Byl dopisujícím členem České Akademie a mimořádným

členem Král. čes. společnosti nauk. Vysoké školy naše stihla jeho odchodem ztráta velmi bolestná.

Dne 20. února t. r. zemřel v Dubanech na Prostějovsku tamní farář Frant. Zgoda, známý jako spisovatel jmenem K. Křen. Narodil se 29. listopadu v Kojetíně, vystudovav gymnasium a theologii stal se knězem a dlouhá leta kaplanoval v Dubanech, kdež se potom také stal farářem. Přilnul celou duší k Hané a nechtěl z ní odejíti, Hané také věnoval svou práci literární. Svou tvorbu shrnul ve sbírkách Na té naší Hané, Tři hanácké příhody, Pod hanáckým nebem, Strýčkové z Moravy, Strýčkovy rozumy. V těchto knížkách vytvořil si figurku hanáckého strýčka, který trvaje na všech zvycích svého kmene bystře pozoruje svět a přesuzuje jeho vady. Jda za vzorem Kosmákovým zbarvoval své postavy a příběhy drastickým humorem, ale zůstával líčením a charakteristikou jen na vnějšku lidu, jejž ostatně upřímně miloval, nepronikaje do hloubky jeho duše. Na Hané byl jako kněz i jako literát oblíben.

V Plzni zemřel dne 11. března t. r. Vincenc Šimerka, bývalý ředitel tamní školy průmyslové. Narodil se r. 1843 ve Vysokém Veselí, po studiích technických vykonal zkoušky z mathematiky a deskriptivy pro střední školy a stal se r. 1877 profesorem na německé reálce v Plzni. Když byla v Plzni r. 1885 zřízena česká škola průmyslová, přešel na tento nový ústav, za jehož ředitele byl potvrzen r. 1890. R. 1898 jmenován vládním radou a r. 1902 odešel na odpočinek. O zřízení a zvelebení Plzeňské školy průmyslové jakož i o vytvoření a povznesení tamního školství pokračovacího měl platné zásluhy. Záslužné bylo také jeho působení v městském zastupitelstvu Plzeňském. Jako odborník v mathematice a deskriptivě těšil se zvučnému jmenu, a práce jeho byly vítány v příslušných časopisech vědeckých. Samostatně vydal spisy: Parní kotly a stroje a Základové technické mechaniky. *F. V. V.*

Sněmové koruny české.

V Praze, dne 16. března 1907.

Sněm království českého sešel se dne 18. února k delšímu zasedání. Vláda, kteréž zasedání nebylo po chuti, učinila tím malý ústupek českým poslancům, kteří na svolání sněmu rozhodně trvali. V německém táboře bylo dvojí mínění: jedni nechtěli o svolání sněmu ani slyšeti, kdežto druzí — příslušníci strany »svobodně všeněmecké« — se svoláním souhlasili. Konečně dohodly se obě strany, že svolání sněmu nebudou činiti překážek, ale že ony musejí rozhodovati, o čem sněm jednati má. Ačkoli sněmu nevyměřena dostatečná doba k vyřízení nejnalehavějších záležitostí zemských, uplynul od svolání jeho celý týden, než předsedové jednotlivých

klubů na poradě, u nejvyššího maršálka shromáždění, o pracovním programu se smluvili. Výsledek porady byl, že pracovní program má býti takový, aby německá menšina nemohla proti němu činiti námitek. Tímto německým diktátem jsou napřed vyloučeny všechny důležitější politické otázky z jednání sněmovního. První schůze vyplněny peticemi a různými dotazy.

První důležitější návrh, o němž se předsedové všech klubů dohodli, týkal se voleb do říšské rady. Dle § 3. nového zákona jest zůstaveno zemskému zákonodárství vydati podrobné ustanovení ohledně volební povinnosti, zejmena vydati nařízení prováděcí a určiti tresty za současného zasedání případného řízení mandátního. Podaný návrh směřuje k tomu, aby komise, zvolená k vypracování nového volebního řádu pro sněm, uvažovala, máli býti vydán zákon, jímž by se účastenství ve volbách pro říšskou radu prohlásilo za povinné. Druhý návrh týkal se vyrovnání rakousko-uherského. Řečníci všech stran prohlásili nynější stav za neudržitelný, a ozvaly se i různé hlasy pro hospodářskou rozluku s Uhry. Oba návrhy přiděleny komisi, a rovněž tak celá řada návrhů rázu hospodářského a živnostenského. Těžiště sněmovní práce spočívá v komisích. Ačkoli sněm dosud nic nevykonal, oznamuje se již jeho brzké uzavření, tak že snad ani nedojde k vyřízení rozpočtu.

Také sněm markrabství moravského vyhýbá se všem otázkám politickým. Jediný návrh rázu politického byl návrh na zavedení volební povinnosti při volbách do říšské rady. Pro pilnost návrhu vyslovili se němečtí poslanci, agrárníci, velkostatkáři a strana katolická. Z dosavadního jednání byla poněkud zajímavější toliko jediná záležitost: žádost za povolení nové půjčky 12,000.000 korun městu Brnu. Z české strany podrobeno při té příležitosti hospodářství obecní radnice Brněnské zdrcující kritice. Poukazováno k tomu, že se zastupitelstvo hlavního města moravského stará jen o potřeby německého obyvatelstva a německonacionální podniky, zanedbávajíc nalehavé potřeby. Navržena resoluce, v níž se zemský výbor vyzývá, aby vyšetřil, jakým způsobem bylo užito peněz až dosud vypůjčených. Resoluce přijata proti hlasům německým.

Na stížnosti českých poslanců v příčině českého školství v Brně odpověděl zástupce místodržitelův, že stížnosti ty jsou oprávněny. O tom nebylo ovšem pochybnosti, pochybno však jest, zda vláda konečně donutí obec Brněnskou, aby konala svou povinnost.

Meritorně projednal sněm dosud jediný návrh týkající se nemocenského, starobního a invalidního pojišťování dělnictva, živnostnictva a rolnictva. Usnesením sněmovním doporučuje se vládě, aby toto pojištění co nejdříve provedla.

Na sněmu vévodství slezského podali posl. Hrubý a soudruzi návrh, aby sněm zvolil zvláštní výbor, který by se zabýval národními a jazykovými poměry v zemi, jednal o možnosti smírné dohody jakož i o odstranění nynějších neshod mezi národnostmi. Němci uvítali návrh rozličnými posměšnými poznámkami.

Odůvodňuje svůj návrh prohlásil posl. Hrubý, že musí nastati koalice stran a pak národů. Není možno, aby v Čechách došlo k vyrovnání, dokud ve Slezsku český lid žije v dosavadních poměrech. Řečník ubezpečoval, že slovanští poslanci jsou ochotni všemožně Němcům vyjíti vstříc, jen když se stane opravdový pokus o vyrovnání národnostních protiv. Návrh, aby záležitost ta byla přikázána zvláštnímu výboru, zamítnut, a sněm se usnesl, že má býti přidělen výboru právnímu. Osud jeho však jest již napřed zpečetěn.

Adolf Srb.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 16. března 1907.

Volby do říšské rady. — Valný sjezd mladočeské strany. Jubileum dr. Eduarda Grégra. — Ministr Prade o německých požadavcích. — Stávka hladem rusínských studentů. — Ze sněmu charvátského. — Říšský sněm německý. — Anglie. — Francie. — Kuropatkin o válce rusko-žaponské. — Říšská duma. — Rakousko-srbské vyjednávání. — Casimir Périer †. — Předseda bulharského ministerstva Petkov zavražděn.

Volby do rakouské sněmovny poslanců na základě nového volebního řádu jsou již definitivně vypsány. Posud dělo se vypisování voleb politickými úřady zemskými, při čemž pro každou korunní zemi a pro každou kurii ustanovovány zvláštní dni. Tak trvaly volby r. 1901 od 3. až do 20. ledna. Nyní dle § 9. nového volebního řádu vypisuje ministr nitra pro všecky korunní země na říšské radě zastoupené jeden den (14. května), pak den (23. května) na volby užší.

Volební ruch jest již v plném proudu. Společného postupu všech českých stran nebylo pohříchu docíleno. Aby nenastal při volbách nezměrný zmatek roztříštěním sil na škodu zájmů národních, aneb aby roztříštění to co nejvíce zmírněno bylo, konalo se ku podnětu národní rady vyjednávání mezi stranami národní, svobodomyslnou, státoprávní, národně sociální a agrární k účelu společné akce volební a k účelu utvoření společného klubu českého na říšské radě, složeného ze zástupců jednotlivých stran. Toto soustředění českých sil se nezdařilo. Strany agrární, národně sociální a státoprávní odstoupily od dalšího vyjednávání, a dohoda stala se pouze mezi stranou národní a stranou svobodomyslnou. Obě strany vydají společnou kandidátní listinu; straně národní (staročeské) postoupeno šest okresů, a sice Nové Město Pražské, Smíchov, Tábor, Kladno, Náchod a Domažlice.

Mladočeská strana konala dne 2. a 3. března valný sjezd, jenž rozhodoval o programu a postupu strany za nových, sevšeobecněním volebního práva do říšské rady valně změněných poměrů. Strana praví ve svém obnoveném programu: »Strana jest stranou národní, státoprávní, svobodomyslnou, demokratickou. Dosažení státní samostatnosti, plné národní rovnocennosti v tomto soustátí, rozšíření zá-

konodárné i správní kompetence zemské, hájení občanských svobod, demokratické vybudování volebních řádů do zákonodárných sborů zůstanou zásadními body programu strany. Splnění svých ideálních názorů o tom, jak by soustátí toto mělo býti vybudováno, dosáhneme tehdy, podaříli se nám dospěti k revisi ústavních řádů, a k revisi této přibližíme se, dosáhneli český národ náležité míry politické moci, to jest plné váhy v parlamentu a silného vlivu ve vládě i ve všech na vládě závislých institucích. Váhy té a vlivu toho dosáhneme toliko positivní činností politickou. Strana nastupující positivní činnost musí vedle povšechných zásad politických vyjasniti si též podrobnější zásady pro svůj postup v rozsáhlém oboru veřejné správy. Obsah našeho programu vystihnouti lze takto: Chceme modernisovanou, zlidověnou správu, sesílenou a finančně zdravou samosprávu, znárodněné, ve všech směrech dokonalé školství, dokonalé, všem potřebám vyhovující kulturní instituce, spravedlivou, vší libovůle prostou finanční správu. Úpravu hospodářských poměrů k Uhrám chceme se stanoviska svých zájmů střízlivě pozorovati. Zvláštní péče má býti věnována hospodářským otázkám, a z příčin těchto zaujímají hospodářské a sociální potřeby národa v programu našem místo zrovna tak široké a význačné, jako tužby politické. Volební reforma ukládá straně povinnost přiměřené změny vnitřního ústrojí.«

Smysl a podstatu »positivní politiky« vyznačil dr. Kramář takto: »Positivní politikou myslíme si postup, který nás neváže žádnými principiálními usneseními o taktice. Myslíme dobývání jedné posice za druhou, dobývání politické moci, abychom za těžké oběti, které přinášíme státu, dostali v kulturních a hospodářských věcech toho, čeho k svému rozvoji a prospěchu potřebujeme. Nekompromisujeme s centralismem, naopak, jdeme na říšskou radu, abychom se ho snáze zbavili. Chceme, abychom v centrálních úřadech ve Vídni i v zemích koruny české byli zastoupeni tak, jak to naší početnosti odpovídá. Chceme svůj úřední jazyk ve svých úřadech a žádáme, aby v nich panoval také český duch. Chceme, aby kulturní prostředky našeho národa byly doplněny a rozšířeny; chceme druhou universitu na Moravě; chceme, aby reforma celého školství byla prováděna v našem národním duchu; chceme, aby legislativní ráz našeho sněmu byl vybudován tím, co mu patří, totiž mimo jiné odpovědností místodržitele. Vláda nesmí říci, že sněm jest pouze orgánem správním, nýbrž že jest základním zákonodárným sborem našeho království. Konečně žádáme úpravu zemských financí, abychom se nemuseli doprošovati milosti vlád Vídeňských. Abychom těchto cílů dosáhli, nesmíme svému poselstvu určovati napřed jistou taktiku, ono musí míti svobodu, ježto se situace může každou chvíli změniti. Musíte dáti svému poselstvu možnost, aby se i bez konkrétních ústupků účastnilo vlády, když se jedná o věci pro rozvoj národa důležité a když běží o to, aby se velké věci neřešily bez nás a proti nám.« Všecky návrhy byly sjezdem jednomyslně schváleny.

Za svého valného sjezdu oslavila strana svobodomyslná jubileum 80. narozenin dr. *Eduarda Grégra*, jednoho z nejpřednějších

bojovníků za práva národa českého, neúnavného pracovníka na roli národní, ohnivého a nadšeného řečníka. Jubilantovi, který se těší ještě plné duševní síle a jarosti, dostalo se nejen od jeho stranníků, nýbrž i od politických odpůrců přečetných blahopřejných projevů.[1])

Německý ministr krajan *Prade* neúnavně vystupuje jako obhájce neoprávněných požadavků německých. Nedávno svěřil se jistému německému novináři, že usilovně a s úspěchem hájí stanovisko německé (právu a zákonu odporující) v příčině jmenování soudních úředníků v Cechách. Nalezl také novou formuli pro požadavek rozdělení Čech. Pravil: »Mluví se tuze mnoho o rozdělení země. To jest heslo, které nejen u Čechů, ale také u jedné německé frakce naráží na odpor. Nemusí se to tedy jmenovati právě rozdělením, nýbrž Němci mohou se dohodnouti o názvu ‚reorganisace zemské správy,‘ do které lze všechno zahrnouti.« Podotkl, že se ve volební reformě pro říšskou radu podařilo rozděliti volební okresy se stanoviska národního a že se tedy může na této cestě pokračovati. Němci tedy z neblahé volební »opravy« činí již důsledky.

V Haliči jsou dvě university, ve Lvově a v Krakově, obě polské. Rusíni žádají, aby do té doby, než se domohou vlastní university, bylo na Lvovské universitě dovoleno zřizovati stolice rusínského jazyka, aby Rusíni směli skládati zkoušky v své mateřštině a aby legitimace byly v rusínském jazyku. Požadavku tomu vzpírají se polští profesoři i polští studenti. Na počátku letošního školního roku podala rusínská akademická mládež senátu žádost, aby její rodný jazyk byl při immatrikulaci respektován, a rektor slíbil, že se to stane. Nicméně konala se immatrikulace toliko jazykem polským. Rusínští studenti provedli pak velké demonstrace, zpustošili několik místností a zbili profesora, jenž se o Rusínech potupně vyjádřil. Na žádost rektorovu zatkla pak policie 85 rusínských studentů. Zatčení ponecháni 20 dní ve vazbě bez vyšetřování. Dne 18. února oznámili vrchnímu soudu, že to jest nespravedlivé a že dnem 21. ledna zahájí stávku hladem, a jali se hrozbu skutečně prováděti. Vydrželi 96 hodin o hladu; někteří z toho vážně onemocněli. Konečně složivše kauci propuštěni jsou na svobodu a budou tak dále vyšetřováni. K provedení líčení má býti delegována některá porota mimo Halič a Bukovinu.

Na sněmu charvátském přijat před nedávnem návrh, aby ony tiskové procesy, které vznikly za vlády Fejervaryho, byly zastaveny a pokud již jsou provedeny, aby byly amnestií zrušeny. Jiné zajímavé usnesení učinil sněm v záležitosti glagolice. Papež Lev XIII. vydal breve, jímž bylo glagolici při bohoslužbách většího rozšíření popřáno; ale působením uherské vlády bylo provedení breve toho zastaveno. Nynější papež Pius X. obmezil užívání glagolice i tam, kde byla dosud jako církevní jazyk označena. Biskupové char-

[1]) V našich naučných slovnících — Riegrově, Malého i Ottově — souhlasně se praví, že se dr. Eduard Grégr narodil 4. března 1829. Neníli tomu tak, narodilli se již r. 1827, mělo by se to nyní se vší určitostí veřejně konstatovati, aby se omyl nevlekl dále. *Red.*

vátští a dalmatští sešli se v Zadru, aby o nové situaci pojednali a k papežskému nařízení stanovisko zaujali. Shromáždění biskupové obdrželi telegram zemského sněmu charvátského, v němž se jim kladlo na srdce, aby se papežskému nařízení rázně opřeli a národní tradice v církvi hájili. Obě usnesení sněmovní měla zajímavou dohru. Dne 7. března byli delegáti sněmu předseda dr. Medaković a místopředseda dr. Grahovac přijati od císaře ve zvláštní audienci, aby mu odevzdali odpověď zemského sněmu na trůnní řeč. Mocnář vyslechnuv slova předsedova, poděkoval a pravil: »S politováním jsem uslyšel, že usnesením, které se dotýká mého práva udíleti milost, jakož i telegramem zaslaným dalmatským biskupům v příčině glagolice byly překročeny meze sněmovní působnosti, i očekávám od předsednictva, že se o to přičiní, aby sněm zůstával v kruhu působnosti ústavou mu vymezeném.«

Nově zvolený říšský sněm německý byl dne 19. února slavnostně zahájen trůnní řečí, která co se týče zahraničné politiky jest velice zdrženliva a přestává na pouhém konstatování přátelských poměrů k cizím mocnostem. Co se týče vnitřních poměrů Německa, jest rázu polemického, proti sociálním demokratům i proti katolickému středu namířena. O volbách praví, že zdravý smysl měst i venkova zarazil hnutí proti klidnému rozvoji státu a společnosti, a pokračuje pak proti sociální demokracii: »Velkolepé zákony na ochranu hospodářsky slabších byly pořízeny přes odpor frakce, která o sobě tvrdí, že jest pravou obhajovatelkou dělnických zájmů, sama však pro lid a pro kulturní pokrok ničeho neučinila. Přece však čítá dosud na miliony voličů. Německý dělník nesmí tím trpěti.« O středu vyslovil se císař již zdrženlivěji a obezřetněji.

Říšský kancléř vystoupil i proti sociální demokracii i proti středu nad míru rozhodně, i dostalo se mu v rozpočtové debatě od zástupců obou stran rázného odbytí. Bülow počítá na většinu složenou z protestantských konservativců a z různých frakcí německých. Většina ta osvědčila se sice při hlasování o vládních požadavcích na koloniální účely, ale jest tak nepatrná a zájmy obou stran si tak odporují, že trvání jejího není na dlouho.

Anglický parlament zahájen dne 12. února trůnní řečí, v níž král oznámil, že se vláda bude zabývati dvěma důležitými otázkami, a sice upravením poměru mezi oběma sněmovnami a rozřešením otázky irské. Sněmovna lordů postavila se v poslední době rozhodně proti dolní sněmovně, zamítla nebo valně změnila některé zákony, na nichž se ona usnesla. Vláda i dolní sněmovna spatřují v tom neodůvodněné zkracování zákonodárné činnosti, a vláda jest odhodlána vliv sněmovny lordů valně omeziti. Boj proti sněmovně lordů není nový; opět a opět byly již činěny pokusy o její reformu, ale dosud bez úspěchu. Také v kruzích sněmovny lordů vzmáhá se přesvědčení, že nynější stav se nedá udržeti. Bývalý diplomat lord Newton vypracoval návrh, v němž se vyslovil takto: »Chci především omeziti princip dědičnosti. Sněmovna lordů jest příliš četná. Velká její část neobjevuje se skoro nikdy ve schůzích. Proč bychom jich nezbavili úplně

povinností, když jich nebaví. Lordi nechť sami zvolí ze sebe ty, kteří mají chuť a schopnost věnovati se politice. K nim nechť se přidruží vynikající mužové a paiři doživotní králem jmenovaní, a tak se utvoří horní sněmovna, kteráž bude s to vyplniti poslání ústavou určené.«

Pokud vláda hodlá vyjíti vstříc přáním Irčanů, nelze ani z trůnní řeči, ani z výkladu předsedy kabinetu poznati. V trůnní řeči praví se pouze, že »pozornost parlamentu bude obrácena k opatřením, aby národu irskému svěřeno bylo hospodářství ve vlastní zemi a zdokonalena byla vládní soustava v jeho administrativních a finančních záležitostech«, a sir Campbell-Bannerman oznámil, že vláda zamýšlí poskytnouti Irsku samosprávu podobnou samosprávě osad a že zejmena hodlá zříditi zvláštní irskou radu, v níž by vedle členů vládou jmenovaných zasedali i volení členové a jíž by příslušel určitý vliv v administrativních a finančních záležitostech. Ačkoli opatření tato jsou velice daleka od požadavků irských, přece konservativci i tomuto ústupku činí odpor. Státní sekretář pro Irsko Birell vyslovil se v dolní sněmovně, že jedině možným rozřešením irského problému jest poskytnutí úplné samosprávy (home-rule) a vlastního parlamentu Irsku.

Ve Francii provádí se rozluka státu a církve s největší rozhodností. Ministr kultu Briand prohlásil sice v sněmovně, že rozluka nemá míti povahu náboženské války, ale vláda nepočíná si tak, aby ji povahy té zbavila. Naděje, že se přece podaří zjednati jakýs modus vivendi mezi státem a katolickou církví, zmizely již na dobro. Sněmovna přijala 384 hl. proti 33 jednací pořad, jímž se vládě vyslovuje úplná důvěra a její dosavadní kroky proti církvi se schvalují.

Anglické listy uveřejnily ukázky z velkého díla Kuropatkinova o válce rusko-žaponské. Bývalý vrchní velitel ruské armády tvrdí, že hlavní příčinou nezdarů ruských zbraní byla velká nekázeň ve vojště. Generálové prý se často zdráhali vykonati rozkazy vrchního velitele, někteří prý chtěli operovati dle vlastního plánu a všichni prý rozmnožovali zmatek. Vojska přicházela prý na bojiště nedostatečně vycvičena a beze všeho nadšení. Velký vliv na ruské porážky měla prý také okolnost, že Rusové neměli jasné představy o nepříteli. Z počátku prý je podceňovali, pak se jejich síle příliš obdivovali. Kuropatkin přiznává se také k mnohým svým chybám a béře vinu za porážku Mukdenskou úplně na sebe.

Dne 5. t. m. zahájena v Petrohradě druhá ruská duma. Očekávalo se všeobecně, že vláda před počátkem jednání jejího učiní prohlášení, v němž objasní své stanovisko a oznámí svůj program. Nestalo se tak. Duma sestává valnou většinou z poslanců opposičních, a vláda zaujala patrně stanovisko vyčkávací. První dumu zahájil dne 10. května m. r. sám car vřelým proslovem, plným důvěry v její vlastenectví. Když nyní místopředseda v stručné zahajovací řeči vyslovil jmeno carovo, povstala pravice jako jeden muž a provolala slávu panovníkovi, ale většina poslanců zůstala seděti. Tak stalo se i po skončení řeči zahajovací. Za předsedu zvolen Feodor Golovin, poslanec za Moskvu, vynikající člen strany kon-

stitučně demokratické (kadetů) 356 hlasy proti 97. Golovin promluvil velice opatrně a zdrženlivě. Pravil: »Přese všechny různosti mínění, jež poslance rozdvojují, jest duma sjednocena jedinou snahou: chce pracovati pro blaho národa, který netrpělivě toho čeká. Nová sněmovna bude pracovati s nadějí, že se jí spolu s mocnářem podaří uskutečniti požehnání, jež z ústavy plyne, a uvesti společnost do mezí zákonitosti po cestě, kterouž první duma naznačila. Instituce národního zastupitelstva nezanikne nikdy; byvši jednou k životu povolána, nepřestane trvati.« Jak se zdá, jest opposice odhodlána chovati se co možná zdrženlivě, aby nedala vládě záminku dumu rozpustiti. Pak usnesla se duma — i sociální revolucionáři souhlasili — nepodati návrh na udělení amnestie, ježto nemůže býti o tom pochybnosti, že by ani koruna ani vláda neučinily nijakých ústupků.

V dumě jest Velkorusů 259, Poláků 43, Malorusů 15, Tatarů 16, Bělorusů 8, Litvínů 7, Estonců 5, Lotyši 4, Němci 2, Multán 1, Baškyr 1, Kirgiz 1, Mordvin 1, Čech 1, Čičener 1, Fin 1. Rusové tvoří 67·8% celého počtu poslanců, ostatní národnosti 32·2%. Co do vyznání jest pravoslavných 301, staroobřadci 3, katolíků 49, luteránů 11, mohamedánů 26 a 3 židé.

V rakousko-srbském obchodním sporu nastal konečně obrat k lepšímu. Rakousko-uherská vláda srbské vládě doručila odpověď na její poslední notu, v níž oznamuje, že jednání o obchodní smlouvu obnovuje. Srbský ministerský předseda Pašić vyslovil se, že odpověď jest uspokojující.

Bývalý president francouzské republiky *Casimir Périer* zemřel dne 12. t. m. Narodil se r. 1847 a účastnil se války s Pruskem. Po válce vstoupil do státních služeb a byl jmenován přednostou v kabinetu ministerstva nitra. Roku 1876 zvolen za poslance a získal si ve sněmovně záhy zvučného jmena. Po volbách r. 1885 zvolen místopředsedou sněmovny a r. 1893 předsedou jejím. Po pádu ministerstva Dupuyova stal se předsedou kabinetu a ministrem zahraničných věcí. Záhy musel však odstoupiti a zvolen opět předsedou sněmovny. Po zavraždění Carnotově zvolen dne 24. června 1894 za presidenta republiky. Ježto však měl mnoho odpůrců a zvláště radikálové a socialisté na něho stále útočili, vzdal se již po půl roce svého úřadu a uchýlil se do soukromí.

Bulharský ministerský předseda *Petkov* byl dne 12. t. m. v Sofii úkladně zavražděn. V 5 hodin odpoledne, provázen několika ministry, vracel se z parku Borisova; na chodníku vedoucím k městu vystřelil na Petkova mladý muž. Prvním výstřelem zraněn byl ministr obchodu Genaděv na rameni, druhá rána zasáhla Petkova pod levou lopatkou. Útočník vypálil ještě několik ran, které se však minuly cíle. Petkov snažil se vstoupiti do kočáru právě kolem jedoucího, ale před ním se skácel a za několik minut zemřel. Byl střelen přímo do srdce. Pachatel, příjmením Petrov a zaměstnáním bankovní úředník, snažil se uprchnouti, byl však gardovým poručíkem Konstantinovem dostižen a udeřen šavlí, načež policisty zatknut. Zranění ministra Genaděva jest lehké. Konstantinov tvrdí, že se útočník nalézal ve

společnosti několika mužů. Petrov při výslechu udal, že nemá spoluvinníků, že se připravoval na vraždu dvacet dní a že zavraždil Petkova proto, aby od něho osvobodil bulharský národ. Zatčeno několik osob, na nichž lpí podezření spoluviny, mezi nimi vydavatel a redaktoři listu »Balkánská Tribuna,« který knížete Ferdinanda a vládu velmi prudce napadal. Sobranije sešlo se k mimořádné schůzi, v níž ministr obchodu Genaděv věnoval zavražděnému tklivou vzpomínku. Pravil: »Muži, jenž r. 1877 ještě jako mladík v památných bojích za svobodu svého národa v průsmyku na Šipce ztratil ruku, bylo souzeno padnouti zločinnou rukou Bulhara. Takové krvavé zločiny nezviklají přátele Petkova v přesvědčení o konání svých povinnosti a práce pro blaho země, i kdy by měli býti všichni povražděni.« Petkov býval nejdůvěrnějším přítelem Stambulova a nalézal se v jeho společnosti, když na něho byl 15. července r. 1895 učiněn vražedný útok. Byl jako Stambulov dříve nejrozhodnějším nepřítelem knížete Ferdinanda, později však se stal jeho nejhorlivějším přívržencem. Od roku 1903 byl vlastní duší bulharského kabinetu. V zahraničné politice upravil příznivější poměr Bulharska k Rusku i k trojspolku a přičiňoval se, aby při dobrém přátelství k Turecku zbavil vlast svou posledního zbytku svrchovanosti sultánovy. Vytýkalo se mu, že nic neučinil na zlepšení poměrů v Makedonii a že Bulharsko znepřátelil se Srbskem. Ve vnitřní politice byl příkrý a bezohledný. Při velké stávce železničních zřízenců a při studentských nepokojích krutě vystoupil i proti stávkářům i proti studentům. Příkrá opatření jeho sjednotila všecky skupiny opposiční proti němu. V hlavním městě a po celé zemi konaly se tábory lidu, na nichž proti němu a jeho systému prudce útočeno a žádáno, aby byl odstraněn.

Adolf Srb.

Oprava. Zpráva v 3. čísle letošní Osvěty na straně 272., počínající řádkem 6. zdola, zakládá se na omylu, v nějž pisatel nekrologie byl uveden, čta v novinách návěští o smrti jiného pána stejného jmena. Pan Josef Martin, stavitel na Král. Vinohradech, jest, chvála Bohu, živ a zdráv.

R. 1907. Čís. 5.

OSVĚTA

Dr. Eduard Grégr.

Na prostém vesnickém hřbitůvku Hradištském u Lštění nad Sázavou byl dne 5. t. m. v chladné lůno země uložen dr. Eduard Grégr. Dne 4. března dovršil osmdesátý rok činného života svého, a strana svobodomyslná zahrnula jej poctami, k nimž se přidružili i političtí odpůrcové jeho uznávajíce veliké zásluhy, jichž si o národ získal. Krátce potom objevil se na sněmu českém, aby odrazil útok, jenž naň učiněn byl. Na tomto místě dlouholetého svého působení a skvělých úspěchů řečnických promluvil i tentokrát se zápalem jemu vlastním a s mladickou jarostí; nikdo se nenadál, že jest to jeho řeč poslední. Na druhý svátek velikonoční rozlétla se po všech vlastech českých neočekávaná zvěst, že dr. Eduard Grégr náhle dokončil svou pozemskou pouť. Umlkla na vždy výmluvná ústa, jež na táborech, ve schůzích voličských a při slavnostech vzněcovala davy a na kolbišti parlamentním i protivníky si podmaňovala; přestalo tlouci vřelé srdce, jež neznalo jiné touhy než po blahu národa; opustil nás na vždy duch mohutný, jenž pouze pro národ působil. Opustil nás opět jeden z těch mužů již nemnohých, kteří stáli u kolébky našeho života politického, jeden z těch mužů vyššího slohu, jimiž nynější doba jest tak chuda, jeden z těch mužů, kteří životní svůj úkol spatřovali jedině v službách národa nevyhledávajíce prospěchů vlastních ni slávy pomíjející. Dr. Eduard Grégr zůstal až do svého skonání prostým, vytrvalým bojovníkem za práva svého národa.

Vyličovati život jeho bylo by vyličovati zápas českého národa od samého počátku doby konstituční. Jakmile se národu českému otevřela dráha života politického, byl Eduard Grégr hned na místě, jehož neopustil ani u věku, když jiní dávno se uchylují do soukromí hledajíce odpočinku a klidu. Zaujímal vždy vynikající místo v národě a jedno z nejprvnějších míst v straně svobodomyslné, kteréž s bratrem svým Juliem a s dr. Sladkovským záhy půdu připravoval a jejímž spoluzakladatelem v letech sedmdesátých byl. Té straně a zásadám jejím byl s celou duší

oddán a sdílel její osudy v dobách trpkých i příznivých. Jeho význam by byl zajisté větší, kdy by byl býval méně stranníkem. Bil se za stranu svou v úporných bojích domácích nedbaje ran a vlastních škod hmotných a získával jí přívržence na táborech, schůzích i ve sborech zákonodárných. On zachoval její tradice až do posledních dnů života svého.

Byl rozený opposičník, opposice byla jeho živlem. Když r. 1883 uspořádána za příčinou desetiletého trvání strany svobodomyslné slavnostní hostina, podrobil v řeči své tehdejší politiku poslanců českých ostré kritice, obviňuje je, že se nalézají ve jhu vládním, a tvrdil, že národu českému lépe svědčí opposice než spojenství s vládou a že »náš lid se podobá spíše lososu, který svěže a statečně umí plovati proti proudu, ale v stojatých vodách chřadne a hyne.« I ploval sám stále proti proudu, proti staročeskému, proti vládnímu, i proti proudu své strany. Disciplina klubovní byla mu vždy jhem nesnesitelným, kteréž si uvolňoval, kdy a jak mohl. Když byl r. 1883 zvolen za poslance do rady říšské a ucházel se o přijetí do klubu tehdy staročeského, byla žádost jeho odmítnuta s odůvodněním, že měl jako člen sboru důvěrníků státoprávního klubu kandidáta od sboru toho určeného podporovati, že však nejen tak neučinil, nýbrž sám jako protikandidát vystoupil a zvolen byl. Ale když promluviv dne 26. ledna 1883 skvělou řeč proti návrhu Wurmbrandovu, žádajícímu uzákonění němčiny jako státní řeči, znova se o přijetí do klubu ucházel a sliboval, že řádům jeho se podrobí, byl za člena klubu přijat. Ale povinností klubovních nebral si příliš k srdci a jednával často na vlastní vrub jak ve Vídni, tak i doma. Způsobil r. 1887 rozpuštění a rekonstrukci Českého klubu, když ve veřejnosti sdělil výrok, jejž dr. Rieger v klubu učinil: »když se nám nepodařilo passivním odporem vydobyti si svých práv jedním rázem, musíme je nyní sbírati po drobtech.« Přiznal se, že se výrok Riegrův jeho původem dostal do veřejnosti a způsobil pak se stoupenci svými v národě bouři proti »nedůstojné politice drobečkové.« Tehdy zajisté netušil, že o několik let později bude jeho vlastní strana prováděti onu politiku »drobečkovou,« která ovšem obdržela jmeno politiky »etapové« a později »positivní« a která měla až dosud mnohem menší výsledky, než ona kaceřovaná politika »drobečková.« Potíral staročeskou stranu a přispěl nemálo k jejímu pádu, ale prohlásil později, že to nečinil ze zášti k straně staročeské a vyslovil se na Mělníce dne 30. března 1900, že jest málo lidí, kteří dovedou oceniti zásluhy strany staročeské tak jako on.

A v opposici býval nejen proti vládě a proti straně staročeské, nýbrž i proti své vlastní straně, ač zůstával v ní i v jejím klubu poslaneckém. Dostával se často do příkrého sporu s většinou mladočeského klubu a nejednou dal tak ostrý výraz svému opposičnímu smýšlení a svému nesouhlasu s opportunistickou politikou své strany, že se zdál rozkol nezbytným. Netušená volební vítězství své strany r. 1889 a r. 1891 měl za nejšťastnější oka-

mžik svého života, ale záhy nastávalo »rozčarování.« Byl přesvědčen, že se vedení strany oddaluje od toho, co bylo zárodkem a živoucí silou strany mladočeské, a že se strana jeho ocituje v těchže »stojatých vodách,« které mu byly tak proti mysli. Mluvil na veřejných schůzích proti klubovní politice, vítal zakládání výborů státoprávních a radikální agitaci, ježto jest zapotřebí »udržovati, podněcovati a cvičiti starého opposičního ducha mladočeského, aby nezakrněl a nezanikl v opportunistické chabosti.« Tak se vyslovil v dopise redaktoru Hlasů z Podřipska v květnu r. 1898. Ježto list ten i jinak na mladočeskou stranu útočil, žádal poslanecký klub dr. Grégra důrazně za vysvětlení, a on prohlásil, že s taktikou klubu souhlasí. Ve vážném sporu se svou stranou ocitl se, když byl dr. Kaizl jmenován ministrem a pak stranou tou za poslance kandidován. Dr. Grégr byl proti kandidatuře c. k. ministra, ježto se »příčí tradicím dr. Julia Grégra a starému, pravému a neporušenému duchu mladočeskému.«

R. 1897 vyslovil na českém sněmu v debatě o zemském rozpočtu přání, aby mnozí z mladočeských poslanců, kteří v nenapravitelném optimismu vůbec nějaké cislajtánské vládě mohli důvěřovati, byli vyléčeni a prohlásil, že mezi tyto důvěřivé nikdy nepatřil.

Dne 10. května r. 1898 mluvil v Libochovicích ostře proti poslaneckému klubu, který s hr. Badenim vyjednával. »Dosud se nám nestalo nic po právu a spravedlnosti,« zvolal rozhorlen — »a nemáme příčiny, abychom v opposici slevovali a ochabovali, nebo se jí vzdávali pro roztomilý úsměv hr. Badeniho. Kdy by se tak stalo k vůli menším výhodám, jsem přesvědčen, že český národ smete stranu mladočeskou ještě dříve nežli staročeskou, a že strana svobodomyslná odstoupí s ještě menší ctí. A zasloužila by toho vším právem!«

Když se v listopadu r. 1898 jednalo v klubu národní strany svobodomyslné o politické situaci, litoval, že v požadavcích, které tehdy česká delegace hr. Thunovi předložila, co se týče našich státopravních požadavků, není nic určitého a konkretního obsaženo, »těmi mohou býti klidni,« pravil, »hlavní věc našeho programu tam schází.« Zároveň vytýkal, že co se týče hospodářské stránky, není v požadavcích, co by mohlo bídný stav našeho rolnictva a klesající stav řemeslnictva zachrániti.

Dne 25. března r. 1900 útočil opět v Mělníce na většinu klubu, když tehdy se rozhodla vyjmouti psanou předlohu z obstrukce. Pravil: »Když padli Staročeši, myslil národ český, že nyní přijdou bojovníci. Národ český dal straně mladočeské důvěru, jaké neměla žádná politická strana. Když však vidí, že ta politická strana po tolika letech nemá jediné vymoženosti — jedinou, kterou získala, jazyková nařízení, dal si český lev vyrvati z huby, aniž se proti tomu vzpíral — není divu, že národ český ztrácí důvěru a oddává se pessimismu a beznadějnosti, což je nejhorší známkou každého národa.« Pak litoval, že se z mladočeské strany »ztrácí ten pravý mladočeský duch,« že se do ní »do-

staly směry a proudy, které nikterak neodpovídají starému jejímu duchu,« že se do mladočeské strany dostali »lidé tolik prosáklí černožlutým rakušáctvím, že jim pro ty naše červenobílé barvy ani místečka nezbývá,« že jsou tam lidé, »kteří nemají důvěry v sílu národa ani v sílu svou vlastní.«

Eduard Grégr byl rozhodný odpůrce passivní politiky a přičiňoval se ze všech sil, aby ji učinil nemožnou na českém sněmu i na říšské radě. Po jeho úmrtí napsal čelný vládní list: »Jeho neúmorné agitaci dlužno děkovati, že se Čechové odhodlali zanechati abstinence a vstoupili na půdu centrálního parlamentu Vídeňského. Dr. Grégr první ve svém národě viděl tyto úspěchy (kterých Čechové na říšské radě dobyli). On je umožnil bojem svým, vedeným na táborech a v brožurách pro obeslání říšské rady. Skutečné uznání ústavy (?) bylo jeho dílem.« Není tajemstvím, že působily i jiné mocné vlivy, které přiměly poslance české ke vstoupení do říšské rady, ale Eduard Grégr přispěl k tomu valnou měrou. Doufal, že nejen zemský sněm ale i říšská rada stanou se svým časem nejpevnějšími baštami pro nás, z nichž budeme metati nejostřejší šípy do řad svých nepřátel a z nichž nejvydatněji budeme poráželi křivdy na národu našem páchané a ztracených práv svých opět dobývati. (»Naše Politika,« str. 19.) Dokud bylo řízení české politiky v rukou staročeských, byl přesvědčen, že jedině jejich vinou říšská rada se nestala takovou baštou, jakou on si ji představoval a přál; a když pak se strana mladočeská chystala vzíti řízení osudů českého národa do svých rukou, byl pevně přesvědčen, že strana jeho »národu českému vystaví lepší byt, ne chudou, otrhanou, žebráckou chaloupku, nýbrž důstojný a skvělý palác!« Jak trpkého dožil se sklamání!

Veliké překvapení způsobil celé české veřejnosti, když svého času pozdvihl hlasu svého proti českému státnímu právu. Roku 1876 vydal otevřený list dr. Riegrovi pod nápisem »Naše politika.« Spatřoval hlavní chybu v tom, že náš politický program byl v samých základech pochybený a vyslovil se o českém státním právu na několika místech velmi pohrdlivě.

»My založili svůj politický program na historickém státním právu koruny české. Ale tomu našemu právu nikdo na světě nerozuměl — a my také ne . . . Státní právo bez politické moci, která by mu dovedla zjednati platnosti, nestojí ani za fajfku tabáku, a my bychom mohli dlouho čekati, až bychom se našimi protesty, adresami, memorandy, deklaracemi nebo nešťastným trpným odporem dodělali uznání toho našeho státního práva. My jsme si tím státním právem jen škodili . . . O nějaké nepřerušenosti našeho historického státního práva nemůže býti řeči . . . Náš politický program, pokud spočívá jedině na základě historického státního práva, překáží velice tomu, aby se všecky proticentralistické živly v Rakousku mohly sjednotiti v jedinou stranu opposiční.«

Úsudky tyto, jichž odpůrcové naši hojně vykořisťovali, vyplynuly zajisté jen z okamžité nálady, neboť později prohlašoval se Eduard Grégr opět za nejrozhodnějšího přívržence státoprávní myšlenky. Na sněmu českém podával s bratrem svým Juliem státoprávní adresy a nejednou hájil skvěle státní právo. Dne 17. dubna r. 1890 — v době punktační — apeloval na staročeské poslance, aby se vyslovili, zda státní právo odpřisáhli, načež dr. Rieger odpověděl památnými slovy: »Nikoli! Stokrát nikoli! Při tomto státním právě, které jsme tak často definovali, trváme a budeme trvati i nadále!« Roku 1891 prohlásil Grégr v rozpočtové debatě na říšské radě, že český národ spatřuje v českém státním právu jediný, nejdražší a nejdůležitější základ poměru mezi českou korunou a dynastií. A ve velké své řeči pronesené na radě říšské dne 24. února 1892 doložil důrazně: »Od své povinnosti, bychom za státoprávní a národní požadavky svého lidu s veškerým důrazem bojovali, nedáme se ani všelikými vládními programy, ani všelikými majoritami, ani vůbec něčím odvrátiti.«

Byl vždy obhájcem požadavku všeobecného a rovného volebního práva, ale za přednější požadavek prohlásil provedení našeho státního práva. Když se dne 9. dubna r. 1896 klub strany svobodomyslné o politické situaci radil, pravil Grégr mimo jiné: »Jaký jest vlastně úkol naší činnosti ve Vídni? Domáhati se reaktivování státního práva a svézákonnosti naší vlasti. To jest hlavním naším cílem. V druhé řadě jest teprve všeobecné právo hlasovací.« A přece přičinila se mladočeská strana o to, aby se všeobecné hlasovací právo stalo dříve skutkem, než reaktivování státního práva a svézákonnost naší vlasti, a dr. Grégr položil sám svůj hlas na prospěch práva toho, sice všeobecného, ale pro nás Čechy zajisté nikterak rovného. Snad se oddával naději, kterouž v proslulé své řeči proti návrhu Wurmbrandovu vyslovil, že musí přijíti den, kdy vůdcovství v říšské radě bude míti nová strana, která bude složena z mužů všech národností a jazyků a která napíše na svůj štít heslo: Rovné právo všem! Snad se oddával naději, že strana ta povznese zásadu národnosti, avšak zásadu národnosti v ušlechtilém, vznešeném významu slova, zásadu národnosti, která žádajíc blaho svého národa, jiný národ do neštěstí neuvaluje, která učí národ svůj milovati bez zášti k jiným národům, národnostní zásada, která se domáhá svobody pro svůj národ, aniž by chtěla jiný národ uvrhovati do poroby. Smrt ušetřila jej i toho sklamání.

Odešel na věčnost, nedočkal se doby, aby národ svůj uzřel v plném požitku svých nezadatelných práv, za něž on po celý svůj život vytrvale bojoval. Na prostém vesnickém hřbitůvku nad Sázavou spí nyní věčný spánek. Odpočívá tam, jak si výslovně přál, v srdci české země, již tak vroucně miloval, uprostřed svého národa, jemuž život svůj zasvětil a v jehož srdci si zbudoval pomník trvalejší nad kov a žulu. *Adolf Srb.*

Český velkostatek někdy a nyní.

Časový rozhled

od

Václava Červinky.

(Dokončení.)

IV.

Konstituční život v l. 1848 a 1849 přešel jako jarní přeháňka, a než se kdo nadál, utuchl veškeren ruch v hlubokém tichu svrchované vlády úřednické. Uklidnil se bouřlivý vír, jenž provázel onu jarní přeháňku a lidi všeho povolání a stavu na chvíli poplašil, podobně jako si rarášek na polích suchým listím hraje a sem tam jím zmítá. Všecko pak upadlo v hluchý klid a na celou zemi jako by ulehla tíha, pod kterou se nic hnouti nemohlo. Všechno vracelo se k svému zaměstnání, — jen předbřeznová doba se nevrátila.

Venkovanům nastalo dosti práce, tam jarní přeháňka zanechala po sobě nejvíce stop. Hlavně velkému hospodáři nastávala těžká úloha, aby své hospodářství přispůsobil novým poměrům.

V životě šlechty neudála se nedávným převratem hned žádná podstatná změna. Změnily se jen některé podmínky způsobu života, vyplývající hlavně z důležitých změn po stránce hospodářské, výrobní i právní na velkostatcích samých, ale šlechtické rody v Čechách usedlé snažily se žíti i dále v duchu starých svých podání. Teprv druhá doba ústavní po r. 1860 s celým vývojem rázu národního, národohospodářského i vzdělanostního vymýtila leckteré poměry, které dávaly kdysi příležitost odlišovati se přísněji.

Duch starého podání byl u šlechty ve svém základě dynastický a rodový. Korunovaná hlava říše byla viditelné znamení státního ústrojí, celé společnosti lidské, všech jejích tříd a zájmů z vyšší moci a vůle stanovená a tím všem i posvátná. Byla představitelkou svrchované moci, všeho řádu i pořádku — a šlechta byla její rukou. Dynastie byla živel vše to udržující a ve vzhledu jiném byl král prvním šlechticem své říše.

V tom smyslu pojímala šlechta své poslání a vyvozovala z něho důležitost a potřebu udržeti své rody. V důsledku toho též pokládala za své hlavní povolání službu vojenskou, diplomatickou, státní nebo dvorskou.

Dříve, vládnouc nejbohatšími hmotnými prostředky, byla skoro jedinou třídou, jež mohla všemu svému potomstvu dáti vzdělání, vychovávati je všestranně, vzbuzovati v něm smysl pro ušlechtilost, umění a krásno, jako vštěpovati mu smysl pro pojímání svého podání i poslání vrcholící v rysech a vzorech rytířskosti. Proto i hleděla sobě přepychu, vybraného vkusu umělec-

kého a ušlechtilých mravů v obcování. Proto kladla váhu na zdárný vývoj tělesný, tělesnou obratnost, zdatnost, statečnost i zdraví. Jen lidé zdraví, vyvinutí, obratní a vycvičení bývají stateční a vytrvalí. Poněvadž pak vlastnosti, kterých nabývají jedinci rodem, krví, dědí ve veliké míře i potomstvo, a názory i podání nejméně se porušují, jestliže v uzavřeném kruhu, po otci i matce přecházejí na potomstvo, zároveň i tělesné přednosti dědictvím dávajíce, — brali sobě šlechtici manželky výhradně ze svých kruhů a tak stali se výlučnými.

Směr ten nepopíratelně dosáhl značných úspěchův, ač ve zjevech skutečného života nemůže se nikdy plně provesti sebe lépe promyšlený předpoklad, jeli závislý na okolnostech, které nelze plně ovládati.

Povážliva předem byla okolnost pokrevního příbuzenství. V desátém rodě byl každý jednotlivec pokrevně příbuzen se všemi živoucími šlechtickými rody [1]) v zemi.

Někdy přepych uměleckým vkusem řízený zvrhl se v marnotratnictví a rozmařilost, tělesná zdatnost v rozpustilou zbujnost, rytířské názory nesprávně pojaté skresleny v různé druhy výstřednosti. Případy takové nebyly osamělé, mámeť příklady, že v jednotlivých krajinách, ba i v celé veřejnosti dlouho vypravovalo se o více méně dobrodružných nebo výstředních kouscích příslušníků šlechty, a to ne vždy k jejich chvále.

Z toho, co výše řečeno o povolání šlechty, lze si představiti, že do r. 1848 málo bylo velkostatkářů, kteří zabývali se osobně správou svých statků. Snad ležela z části příčina úkazu toho v okolnosti, že nebylo třeba připouštěti si velkých starostí stran správy statků: bylo lehko hospodařiti, když vlastně všechno šlo samo sebou. Pakli nezasáhly statků nějaké mimořádné pohromy, aneb pakli mimořádné náklady nějaké, ku př. nádherné stavby atd., neb jiné okolnosti přímo nezasahovaly v pravidelný běh věcí, poskytovaly velkostatky stále značné příjmy, aneb alespoň při tehdejší láci a nevelkých veřejných dávkách přiměřené důchody.

Kteří z příslušníků šlechty nebyli svým povoláním vázáni na stálý pobyt na některém určitém místě říše, při vojsku a ve službě státní, hleděli alespoň část roku tráviti v hlavním městě země, v Praze. Někteří dávali arci přednost městu sídelnímu, Vídni a ovzduší dvorskému, neboť tam mohli míti účast ve výhodách, kterých poskytoval vyšší, výlučný i lesklý společenský život. Jiní zase dávali přednost životu v cizině, zejmena v tehdáž oblíbené Italii.

---

[1]) V desátém rodě musí mít každý jednotlivec 512 předků po otcově i po matčině straně. Tito ovšem zase měli bratry a sestry. Při omezeném počtu rodů, které mezi sebou se ženily a vdávaly, muselo nastat příbuzenství povšechné již asi v desátém koleně. Každý jedinec pak musí v dvacátém koleně míti po otcově i matčině straně 524.208 přímých předků. Kdybychom předpokládali, že objevuje se nový potomek vždy po 25 letech, měl by člověk, jenž se narodil ku př. roku 1900, onen počet předkův asi počátkem XV. století.

Dvůr, hlavní město říše, služba vojenská i veřejná, vše bylo výlučně německé. Vedle jazyka německého byl známkou dobrého vychování některý jazyk románský, hlavně jazyk francouzský, řeč to diplomatů skoro od doby Ludvíka XIV.; i byla frančtina v mnohých vyšších kruzích takměř obcovacím jazykem, jejž znal i každý neněmecký cizinec vyššího stavu.[1]) Též jazyk vlaský byl v kruzích těch dosti oblíben, hlavně tam, kde pěstovali umění. Ve Vídni dlouho udržela se vlaská zpěvohra. Působila tu konečně i spojitost říše s vlastními korunními zeměmi v Italii.

Ale veškeren mrav, zvyk těch, kdož účastnili se života vyšších společenských kruhů, zkrátka mrav domácí zůstával německý i při zevním nátěru francouzském. Nelze arci říci, že všechna šlechta v Čechách cítila se německou, t. j. že všichni šlechticové by se byli cítili Němci. Avšak pro cítění národní, jak počalo se uplatňovati ve smyslu odlišování kmenového příslušenství, nebylo mezi šlechtou vlastně místa až do r. 1848, leda s nepatrnými výminkami. V podstatě scházel skutečně smysl pro národní cítění v tom rozumu, jak se bral později. Panovala tu ustálená zvyklost, za kterouž u většiny žádný zámysl se neskrýval, a zvyklost byla něco, co se rozumělo samo sebou, byť i četní jedinci pamětlivi byli svého českého původu i české minulosti. Vždyť totéž jevilo se u převážné většiny českého měšťanstva, sklon k napodobení leží v přirozenosti lidské.

Z okolností těch též vyplývalo, že i v starých, rozsáhlých Pražských palácích šlechtických nebylo původního českého života. Od časů Rudolfa II. nebylo tu trvale dvora. Tudíž byly Pražské paláce jen zimním pobytem těch, které dílem okolnosti, dílem jakési pocity příslušnosti sem poutaly. Život v nich byl pak v podstatě jen odleskem živobytí dvorského, tudíž celkem německý.

Tomu se nelze diviti; mysl lidí, kterýmž okolnosti popřály povznesti se duchem nad úroveň všedního klopotného života, vždy se obírala tím, co je mohlo povznášeti nad všednost, obzor jejich rozšiřovati, vědění jejich doplňovati, zkrátka dáti potravu jich duši, uspokojovati touhu po krásnu, ba podávati duši požitek krásna. Ale českého, v pravdě národního tou dobou v skutku nebylo skoro nic ani v oboru písemnictví ani v oborech krásného umění, co by svérázným spůsobem podávalo tuto duchům nevyhnutelnou potravu ve spůsobě aspoň stejně dokonalé, jak ji současně podávaly svérázné plody národů jiných. Jediné, co za těch dob mohlo mluviti ke všem duchům současníků, svérázného, českého, byly kamenné památky, roztroušené po celé vlasti české, jež význačně soustředily se v staré Praze, hlásajíce každému jsoucnost někdejšího odlišného národního bytí. Ale kamenné ty

---

[1]) Jest známo, že i na pruském dvoře užívali se zálibou jazyka francouzského. Pruský král Bedřich II. se zálibou pěstoval jazyk francouzský ve svém okolí a honosil se osobním přátelstvím Voltairovým. Měl při dvoře svém mnoho Francouzů, umělců, spisovatelů atd. Na dvorním divadle Berlínském hrávalo se francouzsky a zpívalo se vlasky. Podobně bylo i u dvora ruského.

památky byly tajemné runy, v nichž málo kdo uměl čísti. Působení sil v nich utajených jenom neuvědoměle cítili ti, kdož na ně pohlíželi a mezi nimi žili.

Jak počala příznivá jarní povětrnost lákati k pobytu v přírodě, opouštěla šlechtická společnost i toto snivé a zádumčivé Pražské ovzduší. Rozjela se po svých venkovských sídlech a odtud v létě na cesty do hor nebo do lázní. Země alpské, Švýcary, domácí i zahraničné lázně byly dostaveníčkem vyšší společnosti. Ke sklonku léta pak se vracel a shromažďoval »svět« z různých končin do svých sídel k delšímu pobytu. Tu vlastně nadešla doba oddechu, požitku venkova a přírody. Kus života v duších náladových vyzněl v eklogu, nejedni dovedli si ji nejen vybásniti, ale ji i žíti. Sousedé se navštěvovali, pořádány divadla, hudební a taneční večery i venkovské zábavy, hry většího slohu, při kterých i lid míval účast. Podzim pak prožil šlechtický svět ve znamení honby.

Při takových příležitostech přicházíval někdejší poddaný lid v jakési styky se svým panstvem. Pán statku skoro nikdy osobně nevládl — toto méně příjemné zaměstnání obstarávali zaň jiní. Jak on, tak rodina jeho stýkali se s lidem obyčejně jen za takových okolností, které jemu zůstavovaly spíše příznivé dojmy. Nejednou při takové příležitosti opraven některý přehmat pana vrchního. Nebyly však vyloučeny ani takové případy, že poddaní netěšívali se na příchod vrchnosti. Jinde zase lid vůbec neznal ani svého pána, ani jeho rodiny. Třeba po léta panstvo nepřijelo na panství, a tam bývali jedinými samovládci pan vrchní a úřednictvo. A poněvadž i v těch případech, kde u správy panství nebylo lze předpokládati zlou vůli, nýbrž kde pouhá povinnost často přiváděla úřednictvo v nepříjemné styky s lidem neb jednotlivci, — obrátila se po prohlášení »svobody« nevole a nenávist lidu ne tak proti statkáři a jeho rodině, jako proti úřednictvu s panem vrchním v čele. Nevole tato přenášívala se na »velkostatek« samý a měnila se tu a tam v trvalé záští, ba v nepřátelství. V dobu tak velikého a náhlého převratu neměli vlastně v Čechách ani statkář ani jeho rodina skoro nikde příčiny stěžovati si do chování svých někdejších poddaných k jich osobám. Český lid byl ve své podstatě mírný a tichý. Opájel se jen radostí z toho, že přestal býti poddaným, že pominuly doby nenáviděné roboty, a strachoval se pouze, aby se dřívější poměry nevrátily. Nastaly ovšem tu a tam zmatky, což byl přirozený následek změny poměrů, v kterých nikdo nedovedl se pohybovati. Hlavní věc: nebylo štváčů, kteří by byli dovedli po venkově lid popouzeti a rozplameňovati a dáti citům jeho směr nezřízený, a proto také nevyskytovaly se zjevy takové, jako ku př. nyní vidíme na Rusi v tak žalostné podobě — vzbuzené arci více uměle i tiskem i z příčin, za kterými často stojí osobní pohnutky a vášně.

Povaha převratu r. 1848 byla politická a hospodářská. Ale pro náš národ spočíval základ budoucího vývoje ve vývoji života národního. Odtud vycházely směry myšlenek, které vanuly českým světem, zhušťovaly se v tehdejším novinářství a písemnictví, a

tam směřovalo zase všechno jednání české veřejnosti. Kdy by nebylo Čechů jakožto představitelů onoho státního útvaru, který plnil své poslání ve vývoji ústředí evropských, bylo by »království české« pouhým pojmem, pouhou plochou lidmi osazenou, kterouž další dějinný vývoj mohl pošinouti buď na západ nebo na sever bez porušení rovnováhy citů a rozumu onoho obyvatelstva. Jedině český národ dělal z plochy té skutečného činitele, který však navzájem byl jediným důkazem bytí národa českého, pokud on držel tuto plochu. Veřejný tisk český a celé hnutí národní snažilo se prohloubiti a upevniti v českém lidu myšlenku národní, a z tohoto východiska zabýval se převážně politickou povahou převratu. Hospodářská stránka převratu byla pro okamžik hotovou událostí, kteráž pro tu chvíli dostačovala k uspokojení lidu, a radostné opojení vyplývající z obecného uspokojení převádělo vlastně veřejné mínění a veškeren zájem s pole hospodářského na pole národní a politické. Proto se pro okamžik zabývala veřejnost poměrně málo s důsledky tak hlubokého převratu rázu hospodářského, jako v skutku bylo zrušení poddanství a roboty, — mysli byly příliš zapáleny hořlavinami politickými a národnostními. Stránka hospodářská byla jaksi ponechána dalšímu svému přirozenému vývoji, t. j. sama sobě. Nač přítomnost prostředků právě stačila a jak stačila, jen tak mohla se dále vyvíjeti. Pro první okamžik nebylo žádných zevních prostředků k dalšímu vývoji.

Když převratem r. 1848 hroutily se na ráz poměry politické, které vytvořila staletí, pociťovala šlechta v první chvíli převratu hospodářskou jeho stránku zase nejživěji. Bylo zřejmo, že příjmy z velkostatků nemohly zůstati za nových poměrů hospodářských na dřívější výši, kdy by se jich majitelům nepodařilo přispůsobiti se oněm poměrům a při tom zvýšiti výrobu.

Ježto zrušení roboty bylo hlavní příčinou všeho pozdějšího pokroku hospodářského, jest nutno obírati se poněkud spůsobem, jak luštili hospodářové své úkoly. Arci musíme se tu poněkud ohlednouti nazpět.

V.

Až do roku 1848 málo která správa na velkostatku hospodařila přísně dle zásad střídavého hospodářství. Tak zvané tříhonné hospodářství bylo obvyklé v největší části Čech. Rolníci přidržovali se venkoncem této soustavy, jsouce k tomu zvykem i poměry v obcích téměř nuceni. Ponenáhlu jen se odchylovali od starého pořádku, a to v té míře, jak se počalo ujímati a rozšiřovati pěstování okopávanin a jetelů.

Základní tvar tříhonného hospodářství byl síti po úhoru ozim, po ozimu jař, načež se opět úhořilo. V odlehlých krajinách hospodařili rolníci s malými změnami dle soustavy této až do konce let padesátých, výminečně i déle.[1])

---

[1]) Velkostatky počaly okopávaniny, různé druhy jetelů a jiné plodiny pěstovati od konce XVIII. věku, a tím vlastně již počala proměna

Tu ovšem nedalo se z půdy mnoho vytěžiti. Příčiny, proč hospodařilo se tak nevýrobně, byly nejen ve všech poměrech tehdejších, ve spůsobu venkovského života, v ustáleném zvyku, ale i v malé potřebě i spotřebě výrobku.

Nevýrobné hospodářství bylo i nutným důsledkem okolností, za kterých se žilo. Jak mohl rolník vzdělati dokonale své pole, když velkou část času, příhodného k obdělání půdy a k setí, musel tráviti na panském? Jak mohla býti práce na panském důkladná, když nezáleželo na úrodě tomu, kdo pracoval? Bylo nutno hospodařiti co nejjednodušeji, neboť takový spůsob vyžadoval nejméně času a námahy. Výsledky ovšem byly pak podle toho.

Ale tolik, co rolník potřeboval k své výživě, sklidil vždy. Živil se předně tím, co dům dal, jak se říká. Masa i zámožný rolník kupoval málo, chudší nekupovali masa krom na svátky (t. j. vánoční, velikonoční a svatodušní) a na posvícení. Poptávky po obilí, které zbylo po domácí spotřebě, nebylo na odlehlém venkově mnoho. Lidnatost nebyla značná. Daně byly mírné, přirážek nebylo. Dluhy bez svolení své vrchnosti nemohl vlastně rolník ani dělati. V místě mu málo kdo přebytek úrody odkoupil, na trh bylo daleko, silnic nebylo, a na nedostatečný povoz (tehdáž užívalo se namnoze jen dřevěných náprav!) nebylo možno v necestách mnoho nakládat. Nejezdilo se bez nutné potřeby nikam, a jednou za čas prodaný náklad obilí stačil na daně a úhrady domácích potřeb, neboť kupovalo se co možná nejméně. Venkované chodívali ve samotkané přízi, v létě v šerkách a moldounech, bosi neb v dřevěnkách, v zimě v ovčím kožichu a »zvířecích« nohavicích z domácích koz neb ovcí. Kabáty, vyšívané kacabajky, pěknější kožichy přecházely s pokolení na pokolení. Boty nosily se jen do kostela neb k úřadu. Nebylo tedy mnoho potřeb, nač tudíž se namáhati? Vždy teprv potřeba, nouze byla pobídkou k větší práci a větší výrobě.

A tak zůstávaly celé lány ouhorových tratí pusté, kdež pásly se ovce a ostatní domácí zvířectvo, když ouhory po vy-

---

někdejší čisté trojhonné neb trojpolní orební soustavy — ovšem ponenáhlu. Plocha čistého úhoru se od počátku XIX. století ustavičně zmenšovala. V tomto směru, jakož i ve spůsobu, jak se vůbec hospodařilo, byly velkostatky zajisté již od konce XVIII. věku až do zařízení hospodářských škol téměř jedinými a skutečnými učiteli rolníka. Dr. Schnabel arci ve své statistice z r. 1846 udává, že na velkostatcích bylo za jeho doby již málo čistých úhorů, a že i na půdě rolnické jich silně ubylo. To platí asi hlavně pro okolí Prahy a úrodnější část Čech. Robotní poměry celkem zajisté nebyly příznivy výrobnějšímu hospodářství a nedovolovaly zaváděti je povšechně. Po roce 1848 nastal sice všeobecný převrat, nicméně však vymizel čistý úhor v českém polaření až koncem let padesátých. Některé číslice zemědělské statistiky i z pozdější doby dlužno bráti s jistou opatrností, neboť víme ze zkušenosti, s jakou nedůvěrou a jak mnohdy nespolehlivě scházely se údaje o poměrech zemědělských. Mnohý rolník doslovně říkával, když sbíraly se statistické údaje: Páni to chtějí vědět, aby si z toho na nás vymyslili nové daně.

datných deštích travou více obrostly. Mimo to byly všude velké plochy pastvin. Přes léto živilo se zvířectvo výhradně pastvou, neboť jetelů pěstovalo se málo, ba mnozí ani neznali pěstování červeného jetele. Tu arci chovalo se domácího zvířectva jen tolik, co bylo možno vyživiti přes zimu pící usušenou na lukách a odpadky získanými při omlatu obilí.

Pozemnost při jednotlivé dědině rozdělovali rolníci společně ve tři velké tratě: na jednu každý sel ozim, na druhou jař, na třetí připadl úhor, kdež se společně páslo.[1]) Tratě ovšem byly při tomto spůsobu dosti scelené. Jednotlivci ani nemohli vybočiti z obvyklého pořádku, neboť v úhorové trati, na jednotlivých políčkách oseté plodiny byli by jim při společné pastvě zničili.

Kromě krajin velmi úrodných, pokročilejších proto i v zemědělání — nelišil se spůsob, jakým provozováno polní hospodářství na velkostatcích, od spůsobu, jakým hospodařili rolníci.

Velkostatkům po zrušení roboty nastala nutnost přispůsobiti se novým poměrům. Bylo především třeba opatřiti sobě dostatečný počet vlastních potahů, najmouti k nim čeleď, opatřiti a doplniti i vlastní nářadí. Také chov zvířectva domácího byl kromě hojných stád ovcí ve dvorcích všude nepatrný, venkoncem nedostatečný. Bezpečných, přehledně zpracovaných zpráv v té příčině jest sice po řídku z dob předbřeznových, ale z toho, co jest přístupno posudku, jde na jevo, že prostředky velkostatků při zrušení roboty byly celkem nedostatečné. Jen na velkých panstvích, a to jen v krajinách úrodných, nebo tam, kde byl nějaký průmysl hospodářský, nacházel se soustavný chov hovězího dobytka.[2]) Může se tvrditi, že z pravidla mívali jen tam, kde sídlila rodina statkářova, tolik dojnic, aby se uhradila domácí spotřeba mléka a másla.

Veškery práce hospodářské (kromě orby atd.) vykonávaly se tou dobou jen ručně. Strojů hospodářských, které by nahrazovaly ruční práci, bylo ještě málo, byly nedokonalé, a málo se jich užívalo. Lze si pomysliti, že tu bylo třeba nejen značných prostředků peněžitých, ale i mnohého namáhání, při znalosti odborné, aby se vše mohlo přispůsobiti požadavkům nové doby. Tu nelze popříti, že velká část šlechty, v jich čele pak první velmožové v království, usilovně se starali o všeobecné zlepšení

---

[1]) Tento spůsob užívati polí byl obvyklý od dávných časů, a těžko bylo by určiti, kdy vznikl. Aby se každý mohl účastniti na ozimu, jaři a a úhoru, musel míti v každé trati po svém poli. To asi byla příčina rozkouskování pozemků. Domkářů a podruhů bylo málo, nemívali vlastních polí, a obec přikazovala jim k výživě některý odlehlý pozemek, který v tratích scelených nevadil. Možná, že před tím bývalo v obcích i obvyklé společné hospodaření podobným spůsobem, jaký až do těchto dnů byl obvyklý u Rusů. Tu arci nemohlo by existovati vlastnictví pozemků.

[2]) Tak na př. býval tehdy Opočenský chov daleko rozhlášen. Případy soustavného šlechtění plemen (vyjma při chovu ovcí) nebyly četné.

pomrěů hospodářských, o pokrok v zemědělství vůbec, majíce ovšem k ruce sbor zkušeného úřednictva.

Ale soustavně a odborně vyškolených zemědělců bylo málo. Za nedlouho se ukázalo, že nedostačuje pouhý výcvik v hospodářství. Pouhá zručnost, bez znalosti příčin, podmínek výroby, bez soustavnosti byla spíše pokusnictvím, ztrátou času, kteráž pohlcovala značné náklady, aniž nesla přiměřeného ovoce, zvláště když potřeby a náklady stále vzrůstaly.

Přihlíželo se sice k hospodářským vymoženostem pokročilejší ciziny, velkostatky od starého spůsobu tříhonného hospodářství přecházely k soustavě hospodaření střídavého, vůbec k hospodaření výrobnějšímu, ale pokusy, obtíže a zkušenosti při tom platil — statkář. Dorostu mladého, věci znalého úřednictva nebylo. Poznávalo se, že výroba závisí od znalosti sil přírodních a od spůsobu vhodně jich využitkovati. Každé hospodářství jest velikou dílnou nejprve v přírodě; zasahovati správně v dílo přírody značilo potřebu odborného vzdělání.

Čechy v době proměny celé hospodářské soustavy neměly vlastně žádného ústavu, kde by se učilo, jak by se mělo hospodařiti, nemluvě dokonce o ústavech, kde by se učilo vědě hospodářské. Jediná, císařem Josefem II. r. 1788 založená c. k. vlastenecká společnost hospodářská mohla vůbec věnovati pozornost hospodářským poměrům v Čechách. O nějakém vyučování hospodářů z povolání nemohlo býti do r. 1850 vlastně ani řeči.[1])

Teprve r. 1850 založeny předními českými velmoži první veřejné[2]) hospodářské školy v Rabíně a Děčíně (Libverdě) přispěním vynikajících tehdy výkonných hospodářů českých.

Jak krušné byly počátky pokroku hospodářského, lze posouditi lépe, když si připomeneme, že r. 1850 nebylo vlastně průmyslu hospodářského kromě pivovarů a vinopalen a něco málo velmi nedokonalých olejen.[3]) Jich výroba omezovala se však skoro jen na místní spotřebu. Nebyloť prostředků dopravních, a výroba tedy musela zůstávati v mezích toho, co se spotřebovalo v nejbližším okolí. Bylo sice několik závodů, kde zhušťovaly se šťávy buráku, které pak pod názvem »syrub« dováženy v soudkách asi do dvou závodů v Čechách, kde z nich vařili cukr. Strojů hospodářských užívalo se v nepatrné míře. První strojky secí

[1]) Vlivem řečené společnosti činěny při universitě Pražské pokusy s pěstováním různých druhů jetele již od r. 1789. Plodina tato vedle později šířeného pěstování zemáků a cukrovky (buráku) dala skutečný podklad ku přeměně soustavy tříhonné v soustavu střídavou. — V posledních desítiletích XVIII. věku znamenáme první pokusy pěstovati burák, aby se poznalo, jak by se dal zužitkovati cukr v jeho šťávě obsažený. První pokusy o zužitkování cukronosných šťav burákových spadají do r. 1800. Děly se i pokusy získati cukr ze šťav, vlastně z mízy javoru. Učení o hospodářství z university r. 1812 přeloženo na techniku, tehdáž stavovskou.

[2]) Ústavy hospodářské v Krumlově a Rabíně byly před tím soukromé.

[3]) Někdejší draselny, čili t. zv. flusárny vzaly úplně za své.

byly bubínkové na řepku, v letech padesátých počaly se šířiti řezačky na otáčivých kolech a žentoury. Ještě na počátku let padesátých bylo na rozlehlých lánech vídati řady žen, žnoucích obilí širokými srpy (klepanci). Selo i mlátilo se ručně.

Obchodu ve větším slohu po venkově nebylo. R. 1850 bylo v Čechách celkem 282 kilometrů sjízdné železné dráhy, hotovo bylo pouze spojení s Vídní přes Českou Třebovou, směrem severním mohlo se jezditi z Prahy do Lovosic.

Silnic ražených (kterých bylo v Čechách koncem XVIII. století něco přes 450 kilometrů) bylo r. 1850 celkem 14.310 kilometrů. Teprve, když si připomeneme, že koncem XIX. století měly Čechy 4377 kilometrů železných drah sjízdných, 524 kilometry rozstavených a dalších 1240 kilometrů navržených vedle více jak 25.000 kilometrů ražených silnic, můžeme si učiniti pojem, za jakých okolností hospodařili naši otcové, co námahy, práce a nákladu jest utajeno ve všech těch dopravních prostředcích, které nyní vidíme hotové. Ale utvořiti sobě v mysli nyní živý obraz toho, za jakých skutečných poměrů a okolností chápali se tehdejší hospodářové díla, z kteréhož vyrostlo vše to, co obklopuje nynější pokolení a čeho užívá, to nemůže již učiniti nikdo, kdo neprožil ony doby a neviděl, co bývalo.

Ale i pouhé představy někdejších poměrů byly by neúplné, kdy by se nedoplňovaly sledováním vývoje všech ostatních činitelů rázu hospodářského i národohospodářského, při kterých jako mocný a zdatný předborník spoluúčinkoval český velkostatek.

Již od doby josefinské, hlavně však po celou dobu přechodní můžeme velkostatek právem pokládati za prvního učitele českého zemědělství a všeho, co s tímto souviselo. V tom uplatnil se jeho význam.

VI.

Když zavládla po r. 1861 druhá ústava, byl postup zemědělského vývoje rychlejší, a po pruské válce r. 1866 byl všeobecný pokrok již očividný.

Hospodářské školy vyšší, střední i rolnické, hospodářské spolky v nejširším slova smyslu, závody, družstva, přednášky a výstavy hospodářské, cestování, bohaté písemnictví a časopisy odborné rozšířily v novém pokolení zemědělců a jeho dorostu takové množství odborných vědomostí, že skoro každý novodobý rolník dovedl si samostatně a účelně počínati, ba že naučil se i samostatně podnikati.

Jak dospívalo zemědělství tohoto vývoje, ukončovalo se vychovatelské poslání velkostatku, třeba bylo i jen bezděčné.

Hospodářské stroje, strojená hnojiva, kterých velkostatky nejdříve začaly užívati, ušlechtilá plemena domácího zvířectva, která nejdříve počaly chovati, nejvýrobnější soustavy hospodářské, které začaly zaváděti — vše to osvojili sobě s dobrým poroz-

uměním pokročilí čeští rolníci, ba postoupili i dále, počali se sdružovati a podnikati hospodářský průmysl. Nadešla tak doba t. zv. »národohospodářského rozkvětu.«

Ovšem doprovázely rozkvět ten některé zjevy dosud u českého zemědělce nebývalé. Nové závody, rostoucí průmysl, rozsáhlý obchod, stavby železnic, silnic, továrních a školních budov a konečně vůčihledě rostoucí města spotřebovaly takové množství nejzdatnějších sil, dříve při zemědělství převážně zaměstnaných, že o ně počala na venkově býti nouze při pronikavě výrobném způsobu nového hospodaření, při pěstování okopávanin atd. Bohužel byl šťastný rozmach a rozkvět hospodářského průmyslu krátký. Brzo učinil mu předčasný konec dílem neprozíravý způsob zdanění tohoto průmyslu, dílem i světový trh a zasadil tak nejen velkostatkům, ale i rolníkům a zemědělství vůbec rány, kterých nedovedla zhojiti ani desítiletí pilné práce.

Toho však nebylo dosti. Skoro současně trhy a obchod znehodnotily veškery plodiny a výrobky hospodářské. Nastala pověstná »národohospodářská tíseň,« kteráž se pro zemědělce stupňovala v úpadek zemědělství.

Nelze tu líčiti jejich viditelných i méně zřejmých příčin, aniž vypočítati jejich následků. Dlužno si jen připomenouti, že ony svory, které stále úžeji a úžeji zadrhovaly hrdlo každého zemědělce, ať velkého neb malého, přitahovaly se závity velkých šroubů účinkujících od západu i od východu. Vedle těchto velkých škrtičů účinkovaly u nás v Čechách i škrtiče menší shora i zdola, o jichž povaze nemůžeme se šířiti.

Pod tlakem tím padl mnohý velkostatek a přečetné malé usedlosti, doklepal mnohý mlýn a vyhasla mnohá pec hospodářsko-průmyslových závodů. Zemědělský lid ochuzen; dělníci, jejichž práci nemohl hospodář tak odměňovati jako továrník — prchali houfně od pluhu a hroudy a zalidňovali města a továrny, ba stěhovali se do zámoří, a mnohé krajiny venkova povážlivě se odlidnily.

Ti rolníci, jichž statky nepohltily vlny národohospodářské tísně, měli jisté výhody. Mohli býti svými vlastními dělníky, t. j. mohli pracovati ve vlastní dílně, na svém statku. Pracovali rodiče i děti, uživili se a mohli doufati, že statek se v rodině udrží.

V tom ohledu byl velkostatkář v postavení méně výhodném. Každý nemohl sám spravovati svůj statek a své závody, a i tam, kde to bylo možno, byl přece nucen přenechati jednotlivosti a podrobné výkony práci námezdní. Cenilli si statkář svůj statek dle dřívějších poměrů a připočetlli k tomu cenu provozovacích prostředků, nedopočetl se přiměřeného zúročení svého jmění. Ba i když vzal za podklad svých výpočtů takovou hodnotu, za kterou bylo vždy možno statek zpeněžiti, nerovnal se zisk ze statku běžnému úroku z oné hodnoty.

To značilo znehodnocení půdy a práce na obdělání půdy dosud použité a vynaložené. Půda arci za to nemohla, dávala a

rodila to, co dle okolností dávati a roditi mohla, ať lidé cenu její a toho, co na ní rostlo, označovali větší neb menší hromádkou zlata či stříbra.

Statkář, chtělli se dopočísti přiměřeného zúročení svého majetku, a mělli tolik volnosti, že i směl tak činiti (t. j. když nebyl donucen okolnostmi svůj statek prodati), musel si na místě zisku položiti cenu zdravého vzduchu a nezávislého pobytu venkovského, kterých požíval — a ten, kterýž cítil se příslušníkem národa, doplnil účet hodnotou svého národního přesvědčení, že udržuje kus české půdy, po předcích zděděné nebo nabyté, v kteréž povždy tkvíti bude kořen života národního.

I to byl druh oběti. Práce o zachování půdy jest za okolností též druh boje. Vlastní prostředky na trvalé pokračování v úsilí tom se vyčerpávaly. Nezbývalo než přenechati raději užívání statku jinému, poskytneli za to, čeho třeba, než dáti půdu z ruky. Byloť opravdu zle, a netoliko »slovem« živ jest člověk, nýbrž i »chleba« jest potřebí.

Důvody nutnosti vedly k pronajímání statků. Ovšem nemíníme tím říci, že by již dříve se byly pozemky velkostatků neb celé dvory nepronajímaly, třeba i z důvodů jiných. Příklady toho máme již z XVIII. století, kdy majitelé statků i celé dvorce, které jim ničeho nenesly, dávali dělnickým nebo rolnickým rodinám, neb i osadníkům v dědičné užívání za určitý roční plat. To však průběhem doby vedlo k úplnému zcizení (emfyteutisování) půdy. Pozemky dědičně najaté přešly v majetek někdejších nájemců, kteří sice z nich platili někdejší nízce vyměřený poplatek, ale poplatky pozbyly téměř významu, když nastalo úplné znehodnocení peněžité měny někdejší za francouzských válek.[1])

V jakém rozsahu a za jakých podmínek pronajímaly se panské pozemky před r. 1848, nelze přesně zjistiti. Nemáme o tom dosti bezpečných a přehledných zpráv. Ale od zrušení roboty vyskytuje se pravidelně způsob opatřiti si stálý důchod z pozemku nájmem. V době přechodné bylo mnoho velkostatkářů, kteří vidouce se zbaveny prostředků provozovacích, pronajímali hospodářskou část svých statků, dílem aby se vyhnuli zadlužení, dílem též z pohodlí. Ve vlastní správě ponechávali sobě pouze lesy, při čemž ovšem žádného zvláštního nákladu na správu nebylo třeba.[2])

V oné přechodní době přešla však v Čechách sotva více jak pětina a zajisté ne celá čtvrtina hospodářské půdy velko-

---

[1]) Tato připomínka nevystihuje plně někdejších emfyteutických poměrů, ale to zde není účelem.

[2]) Ještě podnes udržel se v mnohých krajinách způsob opatřovati si dělné síly pro práce zalesňovací a jiné výkony při lesnictví tím, že povoluje se jednotlivcům v určitých dnech sbírání suchého klestí v lesích. Poněvadž i výkon práce i sbírání suchého klestí se zakládá na obapolné dobrovolné dohodě, říká se takovým výkonům »láska,« což má označovati, že lidé jdou pracovati z dobré vůle, z lásky. Jdeli někdo za takových smluvených okolností pracovati do lesa, říká »jdu na lásku.«

statkářské v nájem. Teprv od doby tak zvané národohospodářské tísně vešlo ve zvyk pronajímati nejen jednotlivé dvorce, ale i celou hospodářskou část velkostatků.

Mnoholi půdy příslušné velkostatkům nalézá se v nájmu, toho přesný přehled nemáme. Tam, kde mají velkostatky vlastní větší průmyslové závody, hlavně cukrovary, jichž užívání nelze přenechati nájemcům bez jistých obtíží, pak tam, kde vlastník statku jest hmotně neodvislejší, aneb sám se zálibou zabývá se zemědělstvím, udržely se velkostatky aneb jich převážná část ve vlastní správě. Tak lze souditi, že v krajinách řepoplodných není v nájmu více než asi třetina hospodářské plochy velkostatků. V méně příznivých polohách dostoupila plocha pronajatá až poloviny, i jsou jednotlivé okresy, kde až 80% hospodářské plochy velkostatků užívá nájemce.

V podstatě své jest sice pronájem půdy jistý druh dělení práce, ale má také povahu dočasného zcizení půdy, a okolnost tato není lhostejná, držení půdy vždy má jistý vliv na její okolí. Neboť nelze tvrditi, že by co do osobní spůsobilosti nájemců, kterým předává se na desítiletí užívání půdy, rozhodovalo vždy jich předběžné odborné vzdělání. Spíše rozhoduje osobní zámožnost a duch podnikatelský, a tak lze pozorovati, jak velkou měrou se najímání dvorů i hospodářsko-průmyslových závodů súčastní živel semitický. Jeho pilnost, střízlivost, přispůsobivost, jakož i bystrý obchodní duch, spojený s vytrvalostí a vynikající podnikavostí, která vždy sleduje jen vlastní zájmy a všech nahodilých okolností snaží se využitkovati ve svůj prospěch — činí ho nad míru spůsobilým k zaměstnání toho druhu.

Ale živel semitický jest ve svém poměru k národnosti české většinou — nejmírněji řečeno — lhostejný. Hledí si především svého obchodu a zisku. Ale i kde jest na oko lhostejný, má obyčejně sklon k němčení, jenž skoro vždy počne se projevovati tam, kde jsou okolnosti němčení příznivy. Zastanců zájmů českých jest mezi příslušníky kmene Semitského po řídku.

Za okolností svrchu uvedených, které přivodily ovšem jen poměry zemědělstvu nepříznivé, stává se spůsob přenechávati půdu v užívání cizé čím dále tím více obvyklým, ba skoro soustavným.

Toho nelze na ten čas měniti, nemělo by se však zapomínati, že při soustavě té získává národní živel český poměrně málo půdy.

VII.

V ústavní době lze váhu každého ústavního činitele měřiti dle vlivu, jaký vykonává.

Zkoumámeli dle měřítka toho vliv velkostatku, jak se uplatňoval od r. 1861, shledáváme, že vliv českého velkostatku ustavičně klesal. Nebéřeme při tom ovšem zřetel na síly, a to mocné, které nepřestaly nikdy skrytě působiti na vývoj poměrů

veřejných; neboť vlivy sil těch jsou povahy osobní, ale osobami súčastněnými nejen rostou, nýbrž i padají.

Průběhem uplynulého půlstoletí ponechávala ústava ve skutečnosti českému velkostatku pouze sborové zastoupení na sněmu království českého a poměrné zastoupení ve sboru všech velkostatků ze všech korunních zemí zastoupených na říšské radě.

Poněvadž základní myšlenka ústavy dříve rakouské, potom ústavy pro království a země na říšské radě zastoupené byla soustředití veškerou moc v ústředí Vídeňském, snažila se potlačiti význam jednotlivých zemí a tudíž i sněmů.

Jest nepopíratelná skutečnost, že snaha ta dodělávala se každým desítiletím větších úspěchův.

Centralisté Vídeňští překonali v Čechách mrtvý bod svého úsilí r. 1879, když byli v jiných zemích (a to ne vinou Čechů) překonali odpor proti snahám výlučně centralistickým. Důsledky skoro padesátileté snahy ústavněcentralistické korunovány jsou úspěchem v přítomných dnech: Vídeňské ústředí nemá již téměř čeho by si ještě mohlo přáti. Jeho vlivu podřizuje se vše.

V dějinném průběhu tohoto vývoje lze pozorovati, že význam a vliv velkostatku klesá v té míře, jak vítězí snahy centralistické. Pokud se to dělo vinou zástupců velkostatku aneb jinými činiteli, zjistí dějiny. Při události nejvýznamnější ze všech, které se staly v době ústavní, totiž při zavedení dualismu nebyl velkostatek s to, aby se uplatnil. V době chabrusové naposledy zazářil někdejší dějinný význam velkostatku jasně. Ale byl zastíněn novodobým svým soupeřem — obrazně řečeno »zlatým teletem«. Velkostatek konečně měl i svou váhu při těžkém vymáhání »drobečků« v desítiletí 1880—1890; od té doby však bylo Vídeňské ústředí o málo více než politickou arenou, a český sněm od té doby neznačil téměř ničeho, ta doba označuje se jen rostoucími dluhy království českého — a tu ovšem český velkostatek i na sněmě byl skoro jen ve vleku událostí. V ústředním sboru zákonodárném vžily se za těch patnácte let (od r. 1890) očividně stále více se vyvinující snahy centralistické tak, že r. 1906 mohly klidně všechny »země« rozděleny býti na pouhé volební okresy, při čemž hranice někdejších zemí a království sloužily k tomu, aby v jich obvodu mohl se stejně veliký poslanec vyměřiti a slepiti z nestejně veliké hromady lidí.

Tím zmizel vlastně — snad navždy — někdejší význam a vliv velkostatku s jeviště veřejného života.[1]) Zbytek toho vlivu na sněmu českém jest v přímém poměru k dnešnímu vlivu tohoto sboru zákonodárného, v jakémž jest zbytek vlivu sněmovního k dnešnímu vlivu ústředí zákonodárného.

Nová doba na stejnou úroveň postavila půdu, hodnotu svrchovaně nepohyblivou, pak peníz, jenž kutálí se dle směru,

---

[1]) O vlivu, jaký v přítomné době zbývá českému velkostatku v panské sněmovně, a tu hlavně velkostatku svěřenskému, nelze se v této stati šířiti.

jaký mu dá majitel, a práci, hodnotu vlastně nejpohyblivější. Tak sobě na roveň postaveny mocniny povahy úplně rozdílné. Z těchto mocnin jedna bez druhé nemůže se plně uplatňovati. Dohromady tvoří kruh, v němž jest koloběh života. Ale beze všech dalších přívlastků — koloběh bezbarvý, neboť život, v kterém neměly by platnou váhu vztahy společnosti, rodiny a příslušenství rodu, kmene, národa a země, kterou obývá — třebas i tučný, byl by úplně bezbarvý. Ačkoli by se snad i v takovém životě mohly nějak uplatniti duševní stránky, vlohy a nadání jednotlivců, přece bezděčně vstupuje na mysl, že takový život mohl by snad všem dostačiti, kdy bychom na něj všichni dovedli pohlížeti výlučně se zorného úhlu takořka jen živočišného. Posud to všichni nedovedeme. Výlučně bezbarvý život vésti sotva dovedou i příští pokolení, dokud by se všichni lidé dobrovolně, citem i pokrevenstvím nestali jediným národem, a v něm všichni sobě duševně i tělesně rovnými.

Na takový »vyvýšený« stav zatím mysliti nelze; posud zakládal se pokrok spíše na rozdílech a silném vývoji jednotlivců i jednotlivých národů, kteří byli předborníky, vzory i učiteli ostatních.

Budeli jednou jinak, nevíme. Prozatím tkví ještě význam vývoje v různosti osobní, kmenové, národní, v zemi, kterou obývá — a to jest pro každého dostatečný důvod, aby i tehdy, když schopen jest všelidských citů, pociťoval své příslušenství rodové a z toho plynoucí povinnosti.

Dokud stav ten trvá, nelze od nikoho žádati, aby své přesvědčení prostě odhodil, a nutiti kohokoliv k tomu značí — násilu.

Nechť se budoucí události vyvinou jakkoliv, vždy oporou cítění jednotlivcova zůstane rodná půda a strom života národního, kde všichni mají místa. Strom života národního zůstane však jen potud živ, pokud kořeny jeho pevně tkví v půdě.

Budeli se kdy jednati o bytí a nebytí stromu života národního, bude se jednati o půdu, z které roste. V tom tkví význam majetku půdy a všeho, co s ní souvisí.

Tu sobě národ musí zachovati.

Vnitřní význam držení půdy, a tím i velkostatku, nezmizí pro národ nikdy, jako asi již nezmizí tak snadno význam nashromážděných hodnot peněžných a význam průmyslu: tajíť v sobě jakousi váhu, vnitřní síly, nashromážděné dnes již nesledovatelným a nerozeznatelným nějakým druhem výkonu, kterýž rozložen ve své podstatě do posledních prvků, má přece vždy povahu nějakého tvaru práce. Velkostatek, nashromážděná půda, má také význam nashromážděné práce, a uplatní se jako činitel v budoucím vývoji společenských poměrů zase jen prací. V práci jest budoucnost, a národ, který se chce udržeti a dále vyvíjeti, dosáhne svých cílů jen ve všestranném vývoji účelné práce.

Pro ochotné pracovníky bude vždy dosti místa ve všech oborech, a bude jich vždy potřeba.

Kdysi nabyla šlechta v národě významu mečem, v době práce nabude nového významu soutěží v práci na poli národním.

Nynější převrat v příčině moci zákonodárné postavil do jedné řady boháče i chudáka, silného i slabého. Kdy by si následkem toho všechna šlechta učinila úkolem pracovati s lidem, i paže při paži, kde toho třeba, na poli národní práce, byl by to zisk, jejž by všichni upřímní národní pracovníci náležitě ocenili a jenž by také vyvážil některé škody, jež z nynějšího převratu hrozí i zájmům národním.

Těm, kdož nepředpojatě pochopí význam vážné nynější doby, náleží budoucnost.

V dávnověkém životě národů někdy neznačilo mnoho třeba celé století, nyní jest každý okamžik drahý.

Dr. Zikmund Winter.

Vzpomínka k jeho šedesátým narozeninám.

Píše

dr. **Čeněk Zíbrt.**

(Dokončení.)

Rozvrh látky vedl Wintra k dějinám školství. Nejdříve vydal: *Děje vysokých škol Pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy Bělohorské (1409—1622),* v Praze, 1897. Obsahuje části: 1. Universí husitská. 2. Universí a humanism. 3. Zápas dvou akademií Pražských. 4. Oprava Karlovy universí. 5. Konec samostatné university Karlovy. Spisovatel opět v úvodě přihlásil se za vykladatele postupu svých studií: »Obrav sobě za hlavní cíl literní činnosti vylíčiti zevrubně život v našich městech století XV. a XVI., dospěl jsem na té literní cestě k poměrům školským, a to na předním místě k věcem školy vysoké, o nichž slavný náš historik V. V. Tomek, učitel můj, psal již před lety mnohými s důkladností sobě zvláštní a s patrným zalíbením. Tyto práce byly mně žulový základ a budou pevnou půdou každému, kdož by chtěl po některé stránce bádati do zevrubností drobnějších nežli se snášelo s vědeckými úmysly Tomkovými. Kterouž knihu tuto předkládám, tu zovu vlastně jen historickým úvodem k dílu jinému, následujícímu. Tato kniha obsahuje pouze vnější dějiny obou universit v Praze, university Otce — Karla IV. a kolleje Klementské až do sloučení obou (1622). O vnitřním životě, jaký byl v těch školách, v této knize mnoho položeno není; o vnitřní organisaci těch škol, o učení, o profesorech, o studentech, kollejích a o všem všudy, co se týká života vnitřního, podepsaný pojedná v díle jiném, obšírnějším; potom by došlo na líčení městských škol latinských.«

Není divu, že Winter po těchto základních kamenech kulturní historie české rázem vyšinul se na přední místo vedle všech posavadních historiků českých. Právem proto vedle jiného uznání s míst povolanějších neváhal Wintra pochváliti též v Památníku České Akademie začátečník v práci historické r. 1898, kdy u nás tenkráte ještě nesnilo se o modním německém názvosloví »Socialgeschichte«, »Wirtschaftsgeschichte« a připouštěla se možnost i samostatnost »Kulturgeschichte«: »Winter chápe dějiny kulturní hluboko, chce obsáhnouti jejich obor nejvlastnější: dějiny náboženské a dějiny vzdělanosti vůbec.« O pochybenosti a zmatenosti této vědecké »definice« pro Wintrovy práce, že by kulturní dějiny rovnaly se = »dějiny náboženské + dějiny vzdělanosti vůbec,« příti se nebudeme. Zeje z této osudné vytištěné definice temno, jež osvětlily hvězdy s historického nebe německého, objevené pod uvedenými dvěma názvy (sociální a hospodářské dějiny), dosti pozdě. Jisto jest, že tenkráte tedy Winter »chápal dějiny kulturní hluboko« a byl chválen, na rozdíl od spůsobu kritiky, která, jak poznáme, s vědomím pak již dospělejšího posuzovatele Wintrovu pozdější, ač ještě dokonalejší činnost podceňovala, až Winter, jinak vždy přístupný dobře míněným opravám a doplňkům, uznal za vhodné ohraditi se důrazně štítem své vykonané, faktické práce proti pohodlné kritice odsuzující. Nedotýkali bychom se této kyselosti, kdy by Winter sám nebyl uznával několikráte za vhodné obranu svou pak ještě důrazněji a ostřeji opakovati. Obraz Wintrovy činnosti tedy nebyl by věrný a úplný, kdy bychom vedle jasu i tohoto stínu si nevšímali.

Nejlepší a nejvýmluvnější odpovědí na všecky kritiky bylo nové Wintrovo dílo, další v slíbené řadě: *O životě na vysokých školách Pražských knihy dvoje*, kulturní obraz XV. a XVI. století. V Praze, 1899. Kniha věnována prof. dr. Jaromíru Čelakovskému a poctěna honorářem z jubilejního fondu Král. české společnosti nauk na doporučení V. V. Tomka a prof. dr. J. Kalouska. Kalousek posuzuje vykonanou práci takto: »V tomto díle se vypisuje, jaký byl školský život v universitě Karlově i v novější akademii jesuitské v Klementině, jaké řády a obyčeje byly při členech těch škol, řídících i řízených, vyučujících i vyučovaných, též čemu a jak se učilo v nich, jak a kterou měrou konaly se zkoušky, disputace, promoce akademické i zábavy divadelní. Látka ku přítomnému spisu jest sebrána s nemalou pílí i dobře rozvržena a spořádána. Pochází dílem z jiných děl soustavných, tiskem vydaných, větší díl však vážen jest z pramenů původních, hlavně rukopisných, a tudy obohacuje historickou literaturu. Vypravování obyčejně těsně přiléhá ku pramenům a použitým pomůckám. Sloh jest vesměs prostý, lehký, živý, mluvnicky správný i širokému obecenstvu dobře čítatelný.« Kniha obsahuje dvě oddělení: Oudové akademie a její správa a Fakulty a činnost v nich. Z příloh: Seznam rektorů university Karlovy o třech fakultách, právnických, university Karlovy jednofakultní, cís. kolleje Klementské, děkanů fakulty artistské v akademii Karlově.

V úvodě spisovatel již nerozhovořil se šíře o svém hledisku a o svých snahách. S netajenou omrzelostí prostě píše: »O tom, jaké spisovatel měl snahy při spisování knihy této, bylo by snad lecco vysvětliti již z té příčiny, že předkládá se tu život vysokých škol, náležitých dvěma různým náboženstvím. Ale v našich poměrech, kde smějí pod štítem vědy bez ostychu kritiky strannické na zemdlení a umlčení spisovatelů býti vyráběny, jest téměř zbytečno, aby autor o svém stanovisku vykládal; uvážlivý a spravedlivý čtenář brzy pozná sám, že auktor se snaží míti stanoviště objektivní, a člověka, jenž se zlým oumyslem béře knihu do ruky, nepřesvědčíš, kdy bys vykládal sebe víc.« Tak do slova napsal Winter, roztrpčen jsa posudky svých prvních děl.

Přece však neušel opět kritiky, kterou tak znamenitě za souhlasu všech podobně postižených charakterisoval. Proto znova Winter jednou rukou pracuje dále pilně a soustavně, druhou, byv k tomu donucen, zvěčňuje na trvalou památku způsob moderní kritické školy historické. Bylo by škoda z mistrovské obrany Wintrovy, z tohoto věrného zrcadla, něco vypustiti. Strhl vědecké pozlátko, pod nímž ta »kritická věda« vypadá nelichotivě takto:

»Někteří historikové naši, s kritické stolice chválu i hanu uštědřující, od let již vyjadřují se o mé práci vědecké způsobem takovým, jejž nemohu nazvati jinak, než předpojatým a jednostranným. Mají tou příčinou tři předsudky: Nejprv, že moje práce jsou jen materiál, druhé, že jsou to práce rychlé, třetí, že doslovné citáty v knize jsou neřest a hřích proti vědě historické. V posledním sešitě Českého Časopisu Historického (1901, strana 463—7) dán těm předsudkům výraz. Jest tu napsán odsudek mých prací zdvořile, ba uznáno, že mám zajištěno mezi historiky místo velmi čestné. Však se stanoviska vysoké vědy mladý kritik vyslovil ony tři předsudky takto: ‚Winter dovede nasbírati velmi rychle spoustu látky, ale pro rychlý postup ne vždy ji ovládne i tím méně stačí všude dostatečně zpracovati; zůstává namnoze v prvním stadiu historického díla; jeho knihy budí často dojem velmi bohaté a dobře roztříděné sbírky materiálu, celkových úsudků, a závěrů v jeho spisech často není, díla Wintrova místy unavují, to cítí spisovatel sám a proto cituje mnoho míst v původním znění.‘

Pravda, ten odsudek svou opatrnou stilisací (mladý pán dí: ne všude, ne vždy, namnoze, místy) nemusí býti úplné zničení mojí vědeckosti. Vysvítá, že přece někde látku ovládám, že ji aspoň někde stačím zpracovati, že některá místa neunavují atd. Ale na konec kritiky přece úhrnem stojí, že snesl jsem jen materiál. Tedy nezbývá, než se brániti.

O tom třetím, posledním předsudku jen málo. Citování doslovné děje se v knihách kulturní historie všech literatur. Je to sporná věc formy. A snadná náprava. Když jednomu na fakultě tento zločin v práci vyčetli, nešťastník honem vyndal

z citátu uvozovky čili nožičky, přímou řeč obrátil v nepřímou, a bylo dobře. To bych mohl dělati také, kdybych chtěl.

Horší a ostudnější pro mne je výčitka druhá, že totiž pracuji rychle. Tomu není dokonce tak. Hned na počátku, když jsem začal choditi do archivů, tedy před mnohými lety, každou knihu, každý rukopis probíral jsem s tím úmyslem, že vylíčím život městský po všech stránkách. Tak se stalo, že mám už od let ku každé stránce života městského již přihotovený materiál, kterého není potřebí sbírati teprv. On čeká, až na něho dojde. Toho není potřeba »velmi rychle« sbírati, nejvýš poněkud doplniti. Když pak k vědeckému jeho zpracování poskytnou představení úřadové munificentně prázdný čas od školy, tvrdím, že ve čtrnácti měsících p i l n é, s t á l é, p r a v i d e l n é d e n n í p r á c e b e z e v š e h o s p ě c h á n í lze sepsati knihu nemalou i dobrou. Optejte se profesora Pekaře, jak dlouho psal svého Valdštýna, knihu jistě velikou. Musí se pilně sedati.

První předsudek soudní stolice snižuje mne nejníž. Podávám prý namnoze materiál. Páni nechtějí viděti v mé práci methodu, methodu vědeckou a důsledně prováděnou. Je to methoda deskriptivní, jedině možná při té spoustě kulturních drobtů. Však se později někdo najde, kdo na mých základech bude hledati tendence evoluční, principy sociálné, psychologické a jiné veliké věci moderních dějepisců. Já se držím zatím Maxa Lehmanna, že historie není — zvlášť ne v těch výškách — exaktní věda, a proto přenechávám široké soudy, vysoké rozhledy a vysoká stanoviska jiným. Má práce je mikrologická. Shromáždil jsem ovšem materiál, ale učinil jsem nad to v každé části svých děl víc; kdo nemá oči slepé fixní ideou, vidí, že ten materiál jest sestaven v obrazy ladné, jasné, celistvé, plastické a mluvící. Každý fakt, každý kamének k mosaice, jakž mou práci zovou, byl do obrazu vložen s úvahou, s úmyslem, s umem, s tendencí. Uvažoval jsem při každém, sesílíli se světlo nebo stín, pomůželi plastice, perspektivě a jeli onen fakt v spleti života pojednávaného důležitý či není. V tom je m o j e d ě j e p i s n é umění, a to jde dál nežli za první stadium historického díla. Toho páni neuznávají. Možná, že knih mých ani nečtou, nebo snažíce se býti specialisty, nemají pro takovou práci porozumění. Moje novinky nejsou lepenice bez ducha, moje osobitost je v nich. Už v tom, jak fakta slučuji v celkový obraz, vězí hodný kus mé vědecké i lidské individuality. Mladý pán, jehož kritiku Český Časopis Historický vydal, praví, že data spojuji více méně stručnými poznámkami. Není to celá pravda, v mých knihách je soudů dost, ale nederou se v popředí.

Já stavím dům od dola, kámen ke kameni; bude to trvanlivější. Těším se zatím, že díla moje se čtou a že je čtou přemnozí.«[1])

Téhož ještě roku, kdy napsal Winter svou obranu, vydal nové, stejně záslužné dílo, postupuje dále přesně podle rozvržené

[1]) Čas. Č. Mus. 1901, str. 555—7.

osnovy: *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století*, kulturně-historický obraz. V Praze, 1901. Ježto znova se ozvaly výtky, pokud se týče archaistické mluvy, vložek doslovných z pramenů (srv. nahoře, co bylo řečeno, jak Winter obohatil poklad jazyka českého), uznal spisovatel za nutné opět se ohraditi proti zbytečným starostem o sloh a slovy Komenského odbývá ty, kdo rozdmychují různice, pletichy a tahanice a odsuzují nemilosrdně cizí učenou práci: »Budiž slovo položeno o jazyce, jímž kniha psána. Jsem nucen k vyznání, že plastických úsloví z archivních pramenů tu a tam rád užívám, ale ne frivolně, nýbrž ze snahy (tuším chvalitebné), aby dobrá, pěkná, plastická slova a vazby ujaly se v naší krásné řeči zase . . . O svém stanovišti při zpracování školstva tří náboženských v Čechách vyznání opět nic nepravím. Uvážlivý čtoucí snadno je postihne, vždyť není skryto, jakkoli se svými soudy do popředí se netisknu. Přátelské opravy rád přijímaje, zlých lidí útoky k mysli sobě nebera, budu o svém obšírném plánĕ pracovati dál klidně, velmi klidně, dospěv k tomu přesvědčení, že těch, kteří mojí práci přejí, jest hojně i tam, kde bych se toho byl nenadál, že na druhou stranu i ti lidé, kteří cizí práce ponižují a kazí, musí na tomto světě býti. Znal je již Komenský a nejvíce jich viděl mezi spisovateli a mezi učenými. Psaltě v Labyrintě: ‚Mezi učenými řídký byl, kdož by s někým tahanice neměl, nejen mladí, což by se nedospělého věku drzosti přičísti mohlo, než i ti starci vespolek se drancujíce. Nýbrž čím kdo za učenějšího aneb sám sebe držel, aneb od jiných znám byl, tím více různic začínal a na jiné vůkol šermoval, sekal, házel. I řekl jsem (Komenský): Ale což to pro milý Bůh? Však jsem já myslil, že toto nejpokojnější stav jest. Odpověděl tlumočník: Synu, nerozumíš ty tomu, však se to oni brousí. I viděl jsem tu neobyčejnou jinde ukrutnost, že ani poraženým již a mrtvým neodpouštěli, nýbrž tím více a nelítostněji na ně sekali a flekali, každý na tom, který se již nebránil, nejraději rekovství dokazuje.‘ Při pracích literních svých i cizích držím se myšlenky, kterou náš poeta Vrchlický (Hlasy v poušti) pověděl takto: ‚Co můžeš, každý k velikému dej dílu! Jeť oblázek i balvan v stejné ceně, když láskou dán.‘ A tato kniha věru s láskou psána a dána.«

V nové knize líčí Winter I. Rozvoj škol nižších. 1. Školy městské, jich vznik a rozdíl. 2. Školy humanistické a konfessijní. 3. Pokusy o reformu škol protestantských; vznik nových škol a zahynutí všech. II. O škole a jejích officiálech. III. Žáci. IV. Učení. 1. Předměty a knihy. 2. Třídy a školní řády. 3. Methody vyučovací. 4. Inspekce, zkoušky, divadlo. 5. Výsledky školské práce.

Dlouhá byla by řada článků, jež uveřejnil v těchto letech po časopisech, v Čas. Č. Musea, v Osvětě, ve Světozoru a ve Zvonu, v Květech, v Lumíru, v Zlaté Praze, v Pivovarských Listech, v programech akademického gymnasia atd. Jsou to jednak studie kulturně-historické, jednak příležitostné, jubilejní vzpomínky (vzorem může tu býti tklivá vzpomínka Wintrova

o Al. Jiráskovi), jednak pohrobní vzpomínky na rozloučenou, při jejichž četbě neubráníte se mocnému dojmu, jaký umí vyvolati Winter svou srdečností a hlubokým citem.

V této době vyhověl Winter asi žádosti p. red. Ant. Mojžíše, aby pro mládež opět upravil ze svých statí výběr přiměřené četby ve formě přístupné mladým čtenářům. Tak vznikla sbírka: *Z české minulosti*, dějepisné lístky dospělejší mládeži naší v kytici svázal... (Pokladnice mládeže, č. 90), v Praze, 1902. Četné, účelně vybrané obrázky doplňují znamenitě líčení starodávného života v těchto článcích: Žáci žebráčkové a jejich koledy, Bitva ve škole u sv. Štěpána, Karlova kollej veliká, Z české domácnosti, Panna Mandaléna z Hradce, Schovanice staročeské, Denní stůl staročeský, O prstenech, Staří Čechové v kostele, Na Příkopech Pražských r. 1607, Robota.

Při studiu historie ob čas pronikají vedle jiných, vábí, těší se takořka modní zálibě rozmanitá hesla, jež si osobují přednost před posavadním spůsobem a názorem na úkol historikovy práce a stanoví historickému badání nový a nový cíl. Z hesel podobných v poslední době často se mluví a píše o historii sociální, agrární a pod., často se tu klade důraz, že dějiny řemesel a obchodu tvoří nevyhnutelný základ ku porozumění kulturnímu vývoji národa. Posavadní práce tohoto druhu u nás jsou pranepatrné, rozmetané zlomky. Winter podle plánu již dávno otištěného tedy docela ve smyslu nyní teprve modního požadavku, při historickém badání buduje další knihou svou o dějinách řemesla a obchodu bezpečně další základy k budoucí historii české s hlediska moderního... Rozvrh látky[1]) poučuje, jak rozsáhlý materiál jest podkladem nového Wintrova díla, jak dlouholeté a úmorné studie archivální bylo třeba konati, sbírati »po drahná desítiletí,« než se mohl spisovatel vydati na sestavení tohoto kulturního obrazu. Za zvláštní zásluhu dlužno autorovi pokládati, že vždy navazuje rozvoj řemesla a obchodu v zemích českých do celkového rámce sociálních dějin západoevropských, vysvětluje pak v přirozené souvislosti a přirovnává poměry české k obdobným poměrům cizím. Překvapuje tu jeho znalost veškeré příslušné literatury i dovednost, s jakou navazuje pásmo líčení domácího rozvoje ku příbuzným zjevům cizím, bedlivě při tom stopuje cizí vlivy u nás, rázovitost, kde se jeví, a vlivy české zase v cizině.

Nová tato, poslední kniha Wintrova má název: *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století.* V Praze, 1906. Spisovatel pokládal opět za nutno, ozvati se proti spůsobu, jakým dále jeho práce bývají posuzovány. Vždy mírný Winter hladce jen namítá, leda že na konec koření případným citátem: »Kniha tato liší se od předešlých mých obrazů městského života dobovým rozsahem. Jindy snažil jsem se pracovati hlavně o XVI. věku. Při městském řemesle bylo by však nutno líčiti i století starší, v nichž vzniklo a rozvíjelo se svobodné řemeslo městské. Děje

[1]) Viz Čas. Č. Mus. 1906, str. 380.

řemesla v XVI. století, buduli živ, vyjdou v knize jiné o sobě. Stran vědecké formy své práce připomínám toto. Odborný kritický časopis český (Český Časopis Historický) napsal nedávno o kterés výborné knize německé, že pro rozmanitost kulturního života v Německu nelze předvesti vývoj kulturní jako jediný proud, nýbrž nanejvýše jako mosaiku lokálních obrázků, tím, že auktor podal v textu jen společné rysy a lokální barvitost a ‚rázovitý život‘ stlačil do poznámek, učinil svoje vývody namnoze ‚nehmotnými‘ a ‚unavujícími.‘ Já to dělám obráceně. ‚Nehmotných a unavujících‘ vývodů zanechávám docela, snaže se o to, aby si čtoucí učinil z fakt soudy sám, a ‚živý rej doby‘ i ‚rázovitý život‘ dávám nad čáru. Proti tomu týž kritický list napsal o mých dílech, že jsou spíš jen ‚sbírkou materiálu,‘ množstvím třeba barvitých kaménků, z jakých se skládají mosaikové obrazy, a proto právě díla Wintrova místy unavují. Čtenář tedy ví, co ho čeká. Mám jen radost, že nejedno veliké dílo cizích literatur je psáno touž mojí formou, a utěšuji se slovy, jež napsal Blažej Jičínský r. 1589 v předmluvě k své práci: ‚Bude někdy krmě dosti příjemná, že by na ní upřímní lidé s děkováním přestali, však se proto najde (vždy někdo), že mu přesoleno nebo nedomaštěno bude.‘«

Kniha I. nového díla Wintrova líčí rozvoj řemesla a obchodu do konce doby Přemyslovské. Kniha II.: průmysl a obchod v době Lucemburské. Kniha III.: řemeslo a obchod v době husitské.

* * *

Jsme u konce své vzpomínky k šedesátým narozeninám školního rady dra. Z. Wintra. Jen letmo přehledněme pouhé názvy knih v obou odděleních, knih novellistických i vědeckých, co v nich leží práce, co času, co píle, co sebezapření, námahy tělesné i duševní! Vždyť knihy Wintrovy dnes tvoří vlastně celou knihovnu odbornou. Ať si kdokoli nesouhlasí snad se všemi spůsoby Wintrovy práce, ať někdo dodává v dobrém úmyslu opravy, doplňky — to vše neumenší neskonalých zásluh Wintrových o české písemnictví, zvláště o českou vědu historickou. Stojí tu před námi hotový velikán, jehož jmeno důstojně se přidružuje k jmenu Palackého a Tomka jakožto jejich pokračovatele. Živě si proto představuji, jak asi útrpně se dívá Winter na »geniální« pídimužíky, kteří sotva odloživše školské střevíčky již se na jeho první práce r. 1890, před 17 lety, s úkosem vysokých »vědců« dívali, vytýkajíce ve své povznešenosti to a ono, proti čemuž Winter jednak se ubránil, jednak odpovídal neplodným kritikům novou a zase novou knihou. Kdy by tak Wintrovy knihy napsal Němec, řekněme Lippert (Socialgeschichte) nebo Lamprecht (Wirtschaftsgeschichte) nebo Meitzen (Agrargeschichte) nebo Schmoller (Handelsgeschichte) nebo Waitz (Verfassungsgeschichte) a jiní uznávaní a oblíbení cizí autoři hesel, u nás teprve nyní, ač dosti pozdě šířených — což by tu bylo chvály, uznání

a šíření jejich věhlasu a zároveň snahy po napodobení! O zásluhách Wintrovy činnosti a o zásluhách činnosti Wintrových kritiků bude moci příští spravedlivý literární historik snadno a brzy soud zakončiti. U Wintra práce viditelná, trvalý pomník — u jeho mladých odsuzovatelů kromě roztroušených několika pokusů z různých dob, několika knížek (nedopočítáme se u jednotlivců ani tolika, kolik prstů na jedné ruce) polemiky a kritiky. Dohromady nic souvislého, podstatného, trvalého, jen míhavé, blyskavé, frasovité bubliny mýdlové, které až si přestanou s nimi navzájem hráti, je nadouvati a do výše poháněti druh druhu ku potěšení, popraskají, poprskají a zbude z nich bezcenná kapička nejasné vody, mydlin . . . Jděte pak hledati do bibliothek a v katalogu lístkovém, co vedle slibů a posudků cizí vykonané práce sami původního a vlastního vykonali a potomstvu zůstavili. Jmeno — hledáte, jeden, dva, tři lístky? — více nic? — nic?! Popraskané bubliny! Řeči jsou řeči — ale kniha potrvá a svědčí. Vezměte heslo: Winter Zikmund. Máte hotovou odpověď, kterou Winter ve Zvonu nedávno opět na svou obranu dal v tato slova: »Při nedávných oslavách pana dv. rady dra. Golla byli dnešní historikové čeští v Čechische Revue v slavnostním článku rozděleni ve dva druhy: v musejní a universitní; universitní se tam pokládají za moderní, a ti druzí jsou jako — ‚hloupější sorta.‘ Ovšem v skutečnosti zahrnuje v sobě strana universitní také modernisty mimouniversitní; ti musejní jsou ‚stará škola.‘ K té sortě jsem od moderních počítán a také se k ní rád hlásím. Při oslavě svého předního muže moderní historikové naladili fanfáry do nejvyšší toniny, musejní historikové, uznávajíce práci a zásluhu, nekazili harmonii, ani když do ní vpadly tóny provokativní (viz Čechische Revue). Když však letos několik dobrých duší všimlo si mojí šedesátky — kterou jsem já dokonce neslavil — nemohl to kdosi z nové školy ‚vydržet‘ a posoudil právě k té ‚oslavné příležitosti‘ v ‚Přehledě‘ moji životní a velikou práci týmž rozumem jako učinil před lety kýs mladík v Hist. Časopise; opakoval mi paušální, suverenní a nepravdivý úsudek o mých pracích, že jsou to snůšky materiálu, jimž schází hospodářský podklad, a že jsem při líčení církevního života mimo jiné ‚neměl dost myšlenkové odvahy.‘ Proto, že mně tak nezdvořile zkazil ‚slavnostní náladu,‘ velmi resolutně vyklepal mu zimník časopis ‚Týden,‘ jemuž za tu paedagogickou službu děkuji. Zbavil mne nepříjemné práce. Ale páni by se měli už trochu krotiti. Nezranitelni nejsou. Vím, že i na vědce hodí se dvojverší z rukopisu města Dubu pod Ještědem, onehdy ve Zvonu vytištěné:

‚Žádný bez hříchu, bez smradu
na světě nebyl, měl vadu.‘«

Na místě hrobu Žižkova v Čáslavi.

Stál jsem
na vlhké dlažbě pod gotickou klenbou
blíž zdi, kde druhdy
byl pochován Žižka.

Stál jsem a dumal
na místě tom, kde nezkrocený
si k spánku uleh a kde tiše dřímal
v slávě a úctě,
než přišel tupý žoldák
a ostrým vypáčil rýčem
mříž hrobu a rozbil desku,
než drzý nečestnou rukou
ty drahé vyzved zbytky,
než hrobku rozházel
a srovnal se zemí
poslední lůžko olbřimých údů.

Stál jsem a dumal
a ptal se v duchu:
Proč ničeho nám nedopřeje
zlý Osud?
Proč vše nám béře?
Proč nevzbudil Bůh ve poslední chvíli
nám srdce horoucí a silnou ruku,
jež byla by s láskou
ty kosti zachránila,
jak onen převor Ravenský, jenž Dantu
prokázal lásky službu,
než moh je spáliti katan
na povel papežské bully?

Stál jsem a dumal
a myšlenky mé létly v minulost,
kdy pouhé jmeno tvé, zvuk jeho pouhý
stačily, Jene,
děs nahnat císařskému majestátu,
že v chvatu největším
rozkázal sebrati
vše zavazadla, že odřekl nocleh
a jako běsy štván ujížděl odtud,
kde v tichém chrámu
najednou před ním
se zvedal obrovitý

tvůj stín, Jene, s palcátem pozdviženým
odvetou hroze!

Stál jsem a dumal:
jaká jest síla tradice po staletí
a jaká drtící hrůza
se snáší z uražené velebnosti ducha
a vrývá se hluboko
do srdcí zloby,
je bičujíc
důtkami antických Erynií . . .

Stál jsem a dumal:
Kde tlí tvé kosti?
Či v skutku spálila je ruka fanatická?
Prach svatý
zda rozházela v čtyři úhly světa?
Či zbožná ruka bratří
je skryla kamsi v nedostupný úkryt
potomkům v úkoj?
Ó šel bych z místa k místu
a klepal na zeď každou
a pilíř
a šeptal a pravil: Ozvi se nám, ozvi,
dej znamení, zjev, kde jsou tvoje kosti,
ať schátralé luze
jsou postrachem,
ať zženštilému pokolení
jsou povelem,
ať dobrým vnukům jsou radosti ukojením
a posilou.

Však darmo!
Chrám je pustý a hluchý,
zeď bílá, holá s vlhkými skvrnami,
dlažice chladné,
jen pověst
a s křídlem již potrhaným
kol těká
nad hlavou pozdního vnuka
a šeptá s tupou resignací dědů:
Zde dřímal Žižka!

Jaroslav Vrchlický.

Matka píše zvěčnělému synu.

Kus životní pravdy.

Podává

Karel Voitl.

První jev mladého jara prozařoval krajinu v den před svátky velikonočními. Zelenaly se již trávníky v sadech a obilí v polích, ale zavíval ještě tak chladný větřík, že veselý úsměv slunka zdál se býti utkán jen z ozlacených, ale nehřejivých paprsků lunných.

Poněkud tepleji bylo za pozdního odpoledne v zátiší hřbitovů Olšanských, chráněném stromovou houští, jíž táhl tklivý van jako by na křídlech smrti probouzejícího se jarního blaha.

Na širých lánech rovů a v lese kamenných náhrobků skytaly pod bleděmodrým nebem dlouhé aleje tajemné průhledy, a spletitými klenbami nalévajícího se větvoví zářilo zlato západu jako vroucí polibek věčnosti.

V posvátném tichu rašily pupence starých hlohů a šeříků. Ob čas skanul lesklý jehněd košaté jívy na polosesutý hrob, jejž dávno míjela veškera vzpomínka lidská.

V houšti šerých cypřiší zapěl kos a střelou vyhoupl se na pískovcovou sfingu, hlídající mohutný řecký sarkofág. Jako odpověď na píseň jeho zazněl popěvek lásky s blízké, rozložité vrby, jejíž hebké, zelenavě žluté větve splývaly k zemi jako prameny vlajících vlasů, obestírajíce nakloněný železný kříž, na němž pobledlým zlatem plála postava Kristova. Šikmé sluneční paprsky padaly na ni a nítily pod trnovou korunou na skráních Spasitelových rudé plameny, které odrazem slabě ozařovaly okolní rovy . . .

Co v rovech těch pohřbeno planoucí lásky, vznětů a nadějí! Co odříkání, úzkosti, obětí a bolu! . .

V hlubokém zamyšlení kráčím zvolna tichými cestami kol známých rovů i stromů. Tu a tam potkávám jiné návštěvníky. Přinášejí větvičky kočiček nebo kytice květin a kladou je na hrob svých drahých v oslavu velikonoční.

Vraceje se oklikou, octnu se na zatáčce hřbitovního oddílu u skupiny borových křovisk a bělících se bříz, jichž mladé jehnědy rozsévaly vzduchem svůj žlutavý pel. Pojednou ucítím dotknutí na svém rameni. Vyrušen ze svého snění ohlednu se. Za mnou stojí můj dobrý známý, poloukryt borovou klečí.

Mlčky stiskne mi ruku a ukazuje v úzký průhled, který se stromovím táhl v tu stranu, odkud jsem před chvilkou byl vyšel.

»Hleď,« praví přítel, »jak se tam pod klenbou žluté vrby na železném kříži s hlavy Kristovy poslední sluneční paprsek rozprašuje v rubínovou tříšť, a před dámu nad sousedním hrobem skloněnou padá na lesklou desku jako krvavá kapka žalu jejího . . .

Už ji hezkou chvíli pozoruji. Několikrát už opouštěla hrob, ale opět se k němu vrátila. V nervosním pohnutí upravuje na něm jakousi kytku a pak zase dlouho utkvěle hledí k hlavám jeho. Zajisté mnoho ztratila v tom, kdo tam odpočívá. Před okamžikem sňala s hrobu jakousi desku, jako by v ní čtla, a zas ji obracela, jako by na ní cosi hledala . . .«

Pokynul jsem příteli, aby mluvil tiše; dáma ve smutku, prostřední, drobné postavy, právě se napolo obrátila.

»Ovšem, ztratila velmi mnoho v nebožtíkovi,« povídám polo šeptem, »ba ztratila všecko . . .«

»Právě vyňala z kapsy jakýsi papír,« podotýká přítel, nedbaje mých slov. »Čte v něm — skládá jej — opět jej rozvinuje a klade na hrob — pod květinu v kořenáči . . .«

»Posílá dopis zvěčnělému synovi,« pravím.

»Ty ji znáš? Asi nějaké podivínství? Dopisovati nebožtíkovi! Snad si přijde také pro odpověď? Už prve jako by ji byla hledala na té desce . . . Hle stírá si slzy, hořce pláče. Ubohá! Kdo to jest?«

»Cizinka — Francouzka.«

»Možnoli?«

»Znám ten rov od dvou let —«

»Od dvou let?« opáčil přítel. »A žal její stále jest tak veliký?«

»Jsou žaly, kterých čas nehojí . . .«

»Nuže, kdo jest ta paní?«

»Konečně odchází,« pravím. »Pojďme oklikou k tomu hrobu, tudy ji nepotkáme.«

»Jsem zvědav,« dí přítel »co píše nebožtíkovi.«

»Proto jsem se tudy vracel,« podotýkám, »abych se přesvědčil, jeli na hrobě zas nový dopis.«

»Už tedy vypravuj!« nalehavě žádá přítel.

»Byla provdána v Belgii,« počal jsem, když jsme vykročili, »potom, když ji stihly osudné rány v jejím vynikajícím postavení rodovém i společenském, vychovala v Paříži jediné své dítě s největší péčí. Syn byl všecka její naděje v budoucnosti. Osvědčiv na universitě Pařížské své neobyčejné nadání v řečech, věnoval se filologii a zvláště studiu řečí slovanských. Pro zálibu jeho v nich bylo mu vítáno místo francouzského společníka, které se mu r. 1890 naskytlo v Čechách. Když se později usídlil v Praze, přistěhovala se matka k němu. Nezapomenutelny zůstanou literární přednášky, jimiž se sympathický, tehdy sotva čtyřiadvacetiletý muž zde uvedl a jimiž na rozličných učilištích a zvláště jako lektor francouzské řeči na české universitě valného jmena nabyl. Ovládal též prakticky dokonale angličinu, němčinu, ruštinu, polštinu a zvláště češtinu tou měrou, že po několika letech svého lektorství dosáhl na naší universitě hodnosti doktora filosofie, složiv zkoušky se skvělým úspěchem po česku. Byl první Francouz s českým doktorátem. Stal se mimořádným profesorem románských řečí na české universitě. Mluvil naší mateřštinou tak jako my,

jenomže správněji a vybraněji. V nejednom případě gramatické pochyby mohl dáti naučení mnohému rodilému Čechovi. Veliká byla jeho odborná činnost vědecká. Poslední rok byl povolán do Paříže, aby suppleval vynikajícího učence na Collège de France. Ale z Paříže, kdež byl již v dřívějších letech ze 4200 uchazečů všech zemí světa obdržel cenu Volneyovu za vědecké dílo, vrátil se k nám bohužel churav. Přílišné namáhání přivodilo zákeřnou nemoc, která jej sklátila předčasně do hrobu . . . Co by byl mimo jiné vykonal na příklad též v sesílení a utužení vědeckých styků česko-francouzských a vzájemnosti těchto národů vůbec! Jaká rána stihla srdce mateřské v okamžiku, když bylo naplněno blahem z úspěchů synových a nadějí v bezpečnou životní dráhu jeho!«

Po chvilce hlubokého mlčení ptal se přítel: »Jaké bylo jeho jmeno?«

»Hle,« odtušil jsem, »stojíme již u jeho hrobu.«

Přítel teprve nyní spozoroval, že jsme se octli na místě, které před chvílí opustila dáma ve smutku. Pohlednuv na pomník, řekl: »Jednoduchá, ale vkusná a důstojná hrobka.«

»Jest to dílo sochaře Suchardy,« pravím, »pořízené přispěním českého kruhu známých a přátel zvěčnělého.«

Můj přítel jal se bedlivě prohlížeti jednotlivosti pomníku. Na žulové stupňovité obrubě spočívala lesklá deska z černého syenitu, kryjící celý rov; významná byla symbolická ozdoba v jeho hlavách: na místě náhrobního kamene neb kříže o nevysoký syenitový pult opřená, rozevřená kniha z bronzu, a pod ní vyčnívala mohutná vavřínová ratolest rovněž z bronzu.

I četl jsem hlasitě nápis ve zlatých písmenech na velké černé desce příkrovní:

Ici repose
M. Georges Frédéric
Antoine Mohl
Professeur à l'Université
Tchèque de Prague
Professeur Suppléant
Au Collège de France
Né à Ixelles Belgique
Le 7 décembre 1866
Mort à Prague
Le 15 Septembre 1904.

»Tomu rozumím, ač francouzsky neznám,« poznamenal přítel. »Tedy pan Mohl tu odpočívá. A nebylo mu ještě zúplna ani 38 roků. Avšak nezapomínejme na matčin dopis.«

Povytáhl jsem na žulové obrubě za květinovým košíkem stojící a květinou skoro zakrytý neveliký rámec.

»Á,« vece přítel, »ta deska, na které snad paní hledala odpověď nebožtíkovu?«

»Nikoli,« řekl jsem, »to jest matčin druhý list.«

»Druhý?« ptá se přítel, hledě z blízka na zasklený rukopis; já pak dychtivě vyňav čerstvý papír, položený pod kořenáčem, rychle jsem četl verše na něm napsané.

»Jaká hloubka, jaký bol!« pravil jsem po delší pomlčce. »A ta apostrofa na Čechy, na druhou jejich vlast! Verše paní Mohlové jsou skutečné básně a tlumočí velmi ušlechtilým způsobem hluboké city rozervaného srdce mateřského. Jest dávno již spisovatelkou, uveřejňovala romány ve francouzských listech. Nyní pak se tím více zabývá literaturou — dává francouzské hodiny v literatuře dospělejším posluchačkám, jež připravuje ke zkouškám. Básní prý dříve nikdy nepsávala, a nyní píše tak pěkné a tklivé!«

»Velmi rád bych je také seznal,« povídá přítel, »snad mi můžeš povědět po česku obsah jejich řádku za řádkou?«

»Přiznám se ti,« odtušil jsem, »že hned první matčin list, který jsem nalezl za tímto rámcem, neobyčejně mne dojal; vyprosil jsem si od paní Mohlové opis jeho a přeložil jsem si jej, ovšem toliko pro sebe a jak jsem dovedl. Rovněž učinil jsem i s druhým; překlady mám snad u sebe.«

»Výborně!« zaradoval se přítel a dychtivě se díval mému hledání v papírech tobolky. »Jsou zde,« pravím.

»Čti tedy, čti!«

»Ale musíš být shovívavý soudce.«

»Jsme v době velikonoční, a tu se odpouštějí větší hříchy než poetické. Už poslouchám.«

Četl jsem první báseň:

Mému synu.[1]

Můžešli mi, synu, odpustiti,
že jsem hoře, strast ti dala bytí,
že jsem žití svého v život tvůj
vdechla trpkost? — — Odpusť, synu můj!

Že jsem stavila tě v kruhu kletém,
který Smrt svým proutkem snuje světem,
v němž se točíme jak větrem list — —
Že mi můžeš odpustit, jsi jist? —

---

[1]) A mon Fils.

Pardonne-moi, mon fils, de t'avoir fait connaître
La misère des jours et la d'étresse d'être,
De t'avoir, de la vie, infligé l'âpre émoi.
Pardonne-moi, mon fils; mon fils, pardonne-moi.

De t'avoir entraîné dans la fatale ronde
Que l'archet de la Mort fait virer par le monde,
Où tous nous tournoyons, comme feuilles des bois.
Pardonne-moi, mon fils; mon fils, pardonne-moi.

De t'avoir initié, dans mon inconscience,
A l'immense clameur qu'exhale la souffrance

Že jsem ve své vlastní strasti denní
znát ti dala výkřik utrpení
v děsu bouře, v mrazu nepřízně — —
Synu můj, ach odpusť, odpusť mně!

Žití námahu nic nevyváží —
ani jitra krása, jež nás blaží,
západu ni barev skvostný dech,
lesů tlum, ni vůně ve květech.

Ve všem obsažena hmoty tíha —
vedle rozpuku, hle, skonu líha.
Na prchavém našem výsluní
nejkrasší sen v prázdno vyduní.

Neštěstí v krok padá nám kde koli,
jako símě rozsévače v poli —
štěstí v ruce drobí se co den,
radost naše — moře hořkých pěn.

Pravda nedostižná mizí v mžiku
ubohým nám rodu trpaslíků,
osud v srdcích našich, spjatých v led,
dusí božský soucit, každý vzlet.

Sous le vent qui flagelle et le soleil qui broie,
Pardonne-moi, mon fils; mon fils, pardonne-moi.

Pardonne-moi, car rien ne vaut l'effort de vivre,
Ni les aubes d'été, ni les tenites de cuivre,
D'améthyste et d'azur qu'étale le couchant;
Ni les trilles des bois, ni l'arôme troublant
Qu' épand, sous le buisson, la violette éclose.
Tout porte en soi sa tare et le déclin morose
Suit de près l'éclosion. Sous nos tristes soleils,
Nos rêves les plus beaux, ont de mornes réveils:
Le malheur seul persiste et sur nos pas s'égraine
Comme aux champs le semeur éparpille la graine.
A chaque jour, s'émiette un peu de nos bonheurs
Et nos tristes plaisirs s'emoussent dans les pleurs.
La vérité résiste et se dérobe aux hommes
Et le sort, constamment, des pantins que nous sommes,
Paralyse l'essor, et dans nos coeurs glacés
Comprime les élans des divines pitiés.
Tout nous échappe et fuit: amour, beauté, jeunesse.
Nous ne retrouvons pas deux fois la même ivresse
Dans le même plaisir, ni l'âpre enivrement
De nos premiers baisers, au même enlacement.
Jusqu'au jour qui, pour nous, sans lendemain se lève,
Nous allons nous leurrant, perdus de rêve en rêve,
Tantales éternels, éternellement déçus,
Dans notre soif ardente et nos espoirs ardus,
Sur cette triste, odieuse, inexorable terre,
Où la mort prend le fils, en dédaignant la mère.

Marie Mohl de la Serna.

Vše nám prchá: láska, mládí, krása.
Tímtéž opojením nezajásá
duše dvakrát v téže rozkoši —
první cel jen srdce pustoší.

Ze sna ke snu se jen potácíme
v den až, jehož zítřku nespatříme,
tantalové, věčně sklamáni
v prahnoucích svých tužeb hárání,
zemskou poutí ukrutnou — ač krátkou —
kde smrt syna béře — pohrdajíc matkou.

»To je vskutku velmi dojemné,« ozval se přítel, pozorně mne vyslechnuv. »Jaký výkřik matčina zoufalého bolu!«

»Žije v něm nyní stále,« dokládám, »trýzníc se spolu výčitkami, že nedovedla zabrániti smrti synově.«

»Takové výčitky si dobří lidé činívají obyčejně,« mínil přítel. »Bylo mladému muži souzeno odejíti. Ale přečtěme si také druhou báseň.«

Učinil jsem dle jeho přání a recitoval jsem z druhého papíru:

Mému synu.[*])

Proč neodpovídáš, ach, synu,
k mým vzdechům, jež tě volají?
Proč proudy slzí, v kterých hynu,
víc k tobě cesty neznají?

Je marna všechna prosba moje?
Zda v takou zaletěl jsi výš,
že zoufalého v duši boje,
své matky nářků neslyšíš?

Zda něhy mé a péče stálé
ti unik všechen blahý cit?
Víš, štěstím že mně nenadále
byl úsměvu v tvém líci kmit.

---

*) A mon Fils.

Pourquoi ne pas répondre à moi voix qui s'éreinte,
Mon fils à t'appeler?
De mes cris, de mes pleurs, de mon amère plainte
Pourquoi te détourner?
Qui te rend sourd à ma prière?
T'es-tu donc si haut envolé
Que tu n'entendes plus ta mère
Et son appel désespéré?
De ma permanente tendresse
As-tu perdu le doux émoi?
Ne sais-tu pas l'altière ivresse
Que ton sourire avait pour moi?

Tak vlny Lethe uspaly tě,
že z mysli zmizelo ti vše,
a v hloubi noci té, mé dítě,
nic netkví z upomínky mé?

Když věčné všehomíra síly
ve stálém hmoty vývinu
v jas života zas mění bílý,
co rozkladem tlí v záhynu,

a mocí obrození zdroje
ze trosek zašlých útvarů
se tvoří nových světů roje
ve věčném tvorby rozmaru:

Tož uvidím tě ve obláčku,
jenž pluje v modrém obzoru,
neb v přeletavém, útlém ptáčku,
s tvým hlasem v zpěvném hovoru,

ve drobných lístkách zimostrázu,
jenž skromně zdobí tvůj zde hrob,
ve vrby svislých větví svazu,
jež pláčou zkazky zašlých dob.

Tě spatřím za čarovné noci
ve chvěvu lunných paprsků,
jak lijí tajuplnou mocí
tvé duše leknín v okrsku.

Du Léthé, l'onde assoupissante
T'a-t-elle tout fait oublier?
Et dans cette nuit décevante
Mon souvenir a-t'il sombré?
Puisque l'éternelle matière
Dans ses sûres évolutions
Constamment à la lumière
Ramène les dissolutions.
Puisque sa matrice féconde
Transforme le moule brisé,
Et constamment refait un monde
Des poussières du passé.
Je te verrai dans le nuage
Qui se profile à l'horizon,
Dans l'alerte oiseau de passage
Qui m'étourdit de sa chanson.
Dans l'humble et timide pervenche
Qui fleurit ton tertre adoré
Dans le saule qui toujours penche
Son frêle feuillage éploré.
Je te verrai dans la nuit blême
Sous les mornes rayons blafards
Que la lune parfois essaime
En jonchées de blancs nénuphars.

Vždy úsměv zjeví se tvých lící:
nechť v podjeseni z mlžných clon,
nechť v mrazné sněhu metelici,
v níž severáku duje ston.

A pak, až vypita číš na dno,
až v božském duše stišení
svých útrap konce dočkám snadno
v tom žití svého skončení,

a po tvém spočívajíc boku,
kde starostí všech prosta skráň,
svůj popel — jako k sloce sloku —
s tvým smísím v jednu tkáň:

Ó, pak snad jednou shledáme se
ve zlatém pelu po tichu,
jenž mihotným se dechem třese
ve svlačce lesklém kalichu,

neb v rudě planoucím tom divu
u cesty hlohu ve květu
za jitra letního, jež nivu
má rosou s vůní posetu.

»Vysoce poetické,« dí přítel, když jsem dočetl. »Nešťastná matka zajisté projevením svého bolu nalézá úlevy.«

»A hlavně oživováním památky svého dítěte,« dodávám.

»Tak žije dále s duší jeho.«

»A duše jeho v duši její, kterou prochvívá světlem spásy.«

Je verrai ton doux fantôme
Emerger, toujours souriant,
Dans les brouillards frileux d'automne
Au souffle glacé de l'autan.
Et lorsque ma tâche achevée,
Dans un apaisement divin,
De ma lamentable journée
Je verrai luire le déclin,
Qu' à tes côtés j'irai m'étendre,
Loin des affres et des soucis,
Et mêler ma cendre à ta cendre
Dans l'oubli des jours abolis.
Oh! peut-être qu'alors ensemble
Un jour, nous nous retrouverons
Dans l'opale fluide qui tremble
Au coeur nacré des liserons;
Dans la splendeur divine
De l'odorante épine,
A l'aiguail charmé
D'un beau matin détć.

Marie Mohl de la Serna.

Dali jsme se od hrobu širokou, bělající se cestou k východu hřbitovnímu. Přítel se tázal: »Nepochybně si opatříš a přeložíš také třetí báseň,« kterou paní Mohlová dnes na hrob položila?«

»Dobře hádáš« řekl jsem, »neboť ta elegie zdá se mi ze všech nejdojemnější.«

Třetí dopis zarmoucené matky zvěčnělému synu byl v těchto slovech:

A mon fils.

Depuis que tu t'en es allé,
Il n'y a plus, pour moi, de roses;
Les fêtes de l'été sont closes,
Depuis que tu t'en es allé.

Depuis que tu t'en es allé,
Le soleil, à mes yeux, se voile;
La nuit, toujours, est sans étoile,
Depuis que tu t'en es allé.

Depuis que tu t'en es allé,
La lune obstinément dérobe,
La traîne d'argent de sa robe,
Depuis que tu t'en es allé.

L'anémone et la primevère
Ont pris un voile funéraire,
Pour mon regard désenchanté
Depuis que tu t'en es allé.

Le muguet plus ne carillonne
L'étourdissante farandole
Qui passe, dans le vent d'été,
Depuis que tu t'en es allé.

Aux champs, l'alouette discrète
N'égrène plus ses airs de fête;
Aux nappes des sillons dorés,
Depuis que tu t'en es allé.

La bise d'hiver, à ma porte,
Entasse la frondaison morte
Qui bruit sur mon seuil désolé,
Depuis que tu t'en es allé.

Sur mes ciels mornes et livides
Passent les oripeaux sordides
De noirs nuages effarés
Depuis que tu t'en es allé.

En vain, dans l'ombre qui s'évade,
Le coq essaime son aubade
Pour mon coeur, de nuit, assoiffé,
Depuis que tu t'en es allé.

Au vent du malheur desséchée,
De toutes choses détachée,
Mon âme ne peut plus aimer
Depuis que tu t'en es allé.

Depuis que tu t'en es allé,
Au loin, par la mort moissonné,
Depuis que sous la dalle close
Qu'ombrage le triste cyprès,
Ta chère dépouille repose
Sans souci de mes vains regrets.
Comme dans un reste d'orage
Une étoile, luit au sillage,
De l'esquif, par les flots, pressé;
Sur mon horizon embrumé,
Brille l'espérance dernière
Que la terre hospitalière,
Qui recueillit tes os meurtris,
Au sein de ses sillons bénis,
Que cette terre auguste et chérie
Qui nous fut une autre patrie,
Aux plis de ces mêmes sillons,
Dans ces mêmes frustes vallons
Recueille aussi mon humble argile
Et dedans sa glèbe fertile,
Sous sa neige et sous son soleil,
Abrite mon dernier sommeil.
Que cette terre de lumière
Qui fit, dans l'offusquante nuit,
Crepiter la lueur première
D'où l'aurore a, pour nous, jailli.
Que cette terre de justice
Qui, du vin pur de son calice,
Abreuvait les deshérités
Et, de ces mystiques agapes,
Marquait les premières étapes
Des futures fraternités.
Que cette terre victorieuse
Dans sa poussière glorieuse
Sous sa neige et sous son soleil
Abrite mon dernier sommeil
Et sous la même pierre
Où pleure le cyprès
A tes côtés m'enserre
Sans tarder, pour jamais.

Překladem básně zabýval jsem se několik dní, — nosil jsem její text v paměti, kudykoli jsem chodil. Nechť laskaví čtenářové vlídně přijmou pokus můj:

Co jsi odsud odešel,
nekvete již pro mne kvítí,
letní jas již nezasvítí,
co jsi odsud odešel.

Co jsi odsud odešel,
skryto slunce pod závojem,
v noci temno hvězdným rojem,
co jsi odsud odešel.

Co jsi odsud odešel,
v nebeském tom reji mizí
luny stříbrný lem řízy,
co jsi odsud odešel.

V stráních sasanek, hle, běl,
petrklíčů opar zlatý,
jak by smutkem pozaváty,
co jsi odsud odešel.

Konvalinky zvonku pel
netryská již vůně písní,
jež se jara dechem tísní,
co jsi odsud odešel.

Skřivan brázdu nepřešel,
ani nad ní nezajásal,
když se smaragd v lány střásal,
co jsi odsud odešel.

Mrazný van, jak lesem šel,
svadlé listí v práh mi duje,
u mých dveří hořekuje,
co jsi odsud odešel.

Obzorem mým, jenž se stměl,
zjevů příšerných se vraky
honí s ponurými mraky,
co jsi odsud odešel.

Ranní svitli nadešel,
nezazní mi kuropění —
nemáť noc má rozednění,
co jsi odsud odešel.

Duše má, již sklátil žel,
odumřela všemu světu,
nepozná víc lásky vznětu,
co jsi odsud odešel.

Co jsi odsud odešel
v dálavu, kam duch tvůj spěl,
co tu v zemi odpočívá
v stínu smutných cypřiší
drahá tvoje hlava snivá
a mých nářků neslyší.

Jako dravou mořskou bouří
lodi v kypících vln kouři
kmitne hvězda dálavou:
tak v báň nebes mlhavou
naděje mi svit se line,
že v té zemi pohostinné,
jež svou brázdou žehnanou
kryje skromnou schránku tvou,
že v té zemi slávy, strasti,
jež nám byla druhou vlastí,
v téže brázdy úvalu
složím já též pomalu
zmučenou svou hroudu bídnou
a pod prsti vrstvou klidnou,
nechť v ní sněhu, slunce plam,
poslední sen dodřímám.
Že v té osvícené zemi,
která ve tvář dusným tmám
vzžehla první mezi všemi
záři, jež i vzešla nám,
v zemi té, jež práva týnem,
kalicha kde čistým vínem
vyděděnci živeni,
jejichž hody v dějích světů
značily již první metu
budoucího sbratření,
že v té zemi velkých vzmachů,
v lůně slavného tu prachu,
nechť v něm sněhu, slunce plam,
poslední sen dodřímám,
a pod kamenným týmž rovem
cypřiše tvé ve stínu,
po tvém boku v světě novém
v brzku navždy spočinu.

Německá státoprávní theorie

o velikých a malých národech.

K náležitému uvážení podává

prof. dr. **Karel Kadlec.**

Není tomu ještě tak dávno, co Čech, Maďar a žid bývali směšnými figurkami, na nichž sobě synové Germanie brousívali vtip. Podnes nezmizely sice ještě ubohé ty postavy z německého zábavního repertoiru, ještě se ob čas objevují »literární« plody à la Böhmische Kolatschen,[1]) ale doba těchto arkadských selanek přece již jen zanikla. Čech, Maďar a žid upoutali nejen pozornost šprýmařů, nýbrž i vážných politiků, a přibyl jim nový společník, Polák. Už se nám jen nevysmívají, nýbrž začínají se nás báti. Čech, Maďar a Polák (žid bývá nyní často pardonován, ano vyhledáván i za pomocníka) stali se najednou nebezpečnými a ohrožují německý národ v jeho existenci, ba hrozí dokonce i lidské kultuře. Zásluhou četných německých vlastenců, počínajíc od slavných politiků (Bismarcka) a učenců (Treitschke, Mommsena a j.) až k poslednímu štvavému žurnalistovi vylíčeni jsme před celým světem zvláště my Čechové jako nepokojní, barbarští sousedé Němců, kteří kazíme nejlepší snahy o mírné spolužití obou národů. Nenávist nepřátel našich dostoupila té míry, že se i otevřenější německé hlavy zapomínají a svou kulturní převahu nad námi dokazují vyhlašováním hrubého násilí. Oderint, dum metuant, mohli bychom si pomysliti; ale nepřítel náš je příliš mocný, útočný a chytrý, a nezkrocená vášeň zcela jej zaslepuje. Ne Němcům, ale nám hrozí veliké nebezpečí. Vlny německého moře dmou se výš a výše, a naše vratká lodička zmítána jest na bouřné hladině jako třtina.

Nový náš nepřítel našel se zase mezi učenci. Profesor Lipské university a zároveň poslanec německý Ernst Hasse počal vydávati veliké trojsvazkové dílo *Deutsche Politik.* Vyšlý právě prvý svazek Heimatpolitik skládá se ze čtyř sešitů. V prvém z nich píše se o německé říši jakožto národním státě, v druhém o osídlení německé půdy, v třetím o německé hraniční politice, ve čtvrtém o budoucnosti německého národa. V každém z těchto čtyř sešitů, zvláště v třetím vyslovuje se prof. Hasse nejen o četných otázkách svého předmětu, nýbrž vykládá své názory o sousedech Němců, zejmena o Polácích a Češích a netají se nijak svými násilnickými velkoněmeckými plány. Dílo jeho, jak sám praví, podává v podstatě obsah jeho 20letých přednášek o koloniální politice na universitě v Lipsku. Profesor a politik Lipský snažil

[1]) Eine Sammlung böhm. Charakterzüge und belustigender Anekdoten. Herausgeg. von Franta Wokrauliczek. II. Auflage, Leipzig. Verlag von Otto Wigand, 1861.

prý se pojednávati o svém předmětu způsobem vědeckým, ale povznesení vědy nebylo mu nijak výhradným účelem. Nechtěl prý psáti soustavného vědeckého díla, nýbrž podati něco, co by mohlo přispěti k politickému vychování německého národa, jmenovitě akademické mládeže. »Nikoli vědění chtěl jsem napomáhati, nýbrž chtění,« prohlašuje výslovně v předmluvě svého díla. »Kéž se mi podařilo dokázati, že my Němci musíme především ve své domovině ještě všechno vykonati, chcemeli se vzdáti role služky u lidstva a vstoupiti jako plno- a rovnoprávný národ do řady národů.«

Poslední věta není než velikým farizejstvím. Sebevědomý pan Hasse dobře ví, že pronesl tu prvou ve svém díle nepravdivou frázi, jakými se práce jeho zrovna hemží, ale učinil tak úmyslně. Neběžíť mu o povznesení vědy, nýbrž o to, aby ukázal svým krajanům, že pro německou věc ještě velmi málo učinili. Musejí více ještě chtíti, silnou vůli míti, »všechno ještě především ve své vlasti vykonati,« majíli dospěti k cíli.

Dílo Hasseovo jest snůškou četných statistických dat, citátů z cizích prací a vlastních myšlenek autorových. Na mnohých místech vyslovuje spisovatel krásné pravdy a zásady, jichž se dá použiti o každém národě, u něho však tendenčně jsou applikovány jen na národ německý. On nerozpakuje se opět a opět prohlašovati: Taková jest zásada, ale pro Poláky, Čechy a Maďary neplatí. Princip rovnosti národů jest prý veliká lež. Není ani rovnosti ani rovnocennosti plemen. Nic není vůbec tak rozdílného jako člověk.« (Str. 52. čtvrtého sešitu.)[1])

Kniha Hasseova jest příliš veliká, abychom se ve stručné zprávě zabývati mohli podrobně jejím obsahem. Musíme přestati jen na některých význačnějších věcech a myšlenkách.

V prvém sešitě, věnovaném Německu jakožto nacionálnímu státu, píše autor o vzniku Německé říše, o pojmu národa, o národním státě, o podmínkách národního státu, o požadavcích, jaké musejí býti splněny, máli býti Německo skutečně státem národním, a o cizích státech a národech, pokud běží o souvislost s předchozími otázkami. Nynější říše Německá má prý sice 92·4% německého obyvatelstva, přece však nestala se dosud státem národním, a musí tedy svoje existenční právo teprve dokázati, jinými slovy musí 7·6% neněmeckého obyvatelstva poněmčiti. K tomu, aby se Německo stalo státem nacionálním, má prý skoro všechny podmínky, jichž je třeba. Jsou to tyto předpoklady: 1. nacionální stát nemusí sice míti obyvatelstvo jednoho

---

[1]) Pan Hasse pokládá za samozřejmé axioma, že germánské plemeno jest mnohem ušlechtilejší než plemena ostatní, a jakkoli podle jeho vlastního mínění nynější německé plemeno jest cizí krevní příměsí už značně pokaženo, koluje prý přece v Němcích ještě dnes aspoň 10% krve původního nezkaženého plemena. Toto plemenné šlechtictví, »Rassenadel,« jak on to nazývá, musí býti udrženo. — Ale jak se s tím srovnává expansivnost německého žaludku, který raději přijímá cizí plemena, než by je vyvrhl?

národa, ale jeden národ musí tvořiti velikou většinu obyvatelů; 2. panující národ musí ve všech podstatných částech státního území býti zastoupen, tedy tam, kde nebydlí samojediný nebo ve většině, musí tvořiti aspoň závažnou menšinu; 3. není sice nezbytno, ale prospěšno, jeli národnostní menšina roztříštěna na několik zlomků, na pováženou však jest, stojíli proti sobě jen dva národy, zvláště takové, které jsou počtem příslušníků téměř stejně silné; 4. panující národ musí míti vyšší kulturu než národní menšiny; 5. žádoucno a prospěšno jest, třeba ne nezbytně nutno, aby obyvatelstvo bylo jednoho náboženského vyznání; 6. panující národ musí míti vůdčí rolli v státním vývoji; 7. národní stát musí míti přirozené politické hranice aneb býti s to, aby jich nabyl; 8. veškero obyvatelstvo státu musí býti dosti početné, aby mohlo zaručiti samostatnost a nezávislost státu jak brannou rukou, tak i mírnou hospodářsko-politickou cestou.

Skoro všem těmto podmínkám německá říše vyhovuje, a pokud ne, musí to býti úkolem budoucnosti, aby se stala náprava. Hasse lituje, že válkou z r. 1866 dostalo Německo na jižní své straně ve hradbách krkonošských, rudohorských a šumavských bohužel až příliš přirozené hranice. Ale v třetím sešitě své knihy vykládá, že na těchto úzkých hranicích Němci nepřestanou, nýbrž zaberou, co zabrati se dá.

V kapitole »Požadavky« dává rady, jak by se Němectvo v říši posílilo. Veliká prý byla chyba, že z nově nabytých území — z Poznaňska, Slesviku a Lotarinska, nebyly zřízeny vojensky organisované marky. Dnes už prý jest pozdě dodatečně takové marky zřizovati, ale napříště, až se Německo rozšíří, může prý myšlenka marek nabyti praktického významu. Těšme se na tuto budoucnost, plán týká se nás. Bylo by prý se doporučovalo postupovati rozličně nejen naproti jistým částem říšského území, nýbrž i naproti některým částem obyvatelstva. Prof. Hasse nijak se nerozpakuje žádati pro budoucnost, aby se s obyvatelstvem jednalo nestejně. Veřejná práva mají poskytnuta býti jen těm, kdo se cítí a chtějí býti Němci, zkrátka jen německým »plnoobčanům.« Z toho však zároveň vyplývá, že neněmecké obyvatelstvo s menšími právy nebude podrobeno všeobecné branné povinnosti. Náhradou za to bude platiti vojenskou daň. Jest prý jen třeba, aby dnešní polské hnutí v Poznaňsku potrvalo ještě deset let, a Německo z důvodů veřejné bezpečnosti přestane prý bráti do vojska fanatisovanou polskou mládež. (Myslíme, že tak daleko jako Hasse s »trestem« němečtí generálové nepůjdou.)

Německo musí prý zavesti na všech polích veřejného života německý státní jazyk. Požadavek tento týká se hlavně německé pošty a veřejných komunikací, práva spolkového a tiskového. Psaní a zásilky adresované polsky nemají se dopravovati, jednání polských spolků mateřským jazykem a vydávání polských časopisů nemá se trpěti.

Poněvadž 7%ní cizojazyčná menšina jest v Německé říši hlavní překážkou toho, že se německý stát nemůže vyvinouti ve

stát nacionální, musí tato menšina býti germanisována, ale nikoli násilně, nýbrž rozličnými nenásilnými prostředky, nenásilnými arci jen v očích násilného Lipského profesora. K cíli povede prý zvláště germanisace německé půdy, o čemž více níže.

Dobrá stěhovací politika prý zmenší příliv cizího obyvatelstva a zvětší počet domácích Němců.

Jiným účinným prostředkem jest obmezení domácí produkce na domácí německý lid. Německé zemědělství a živnosti musejí zaměstnávati jen domácí německé obyvatelstvo, nikoli cizojazyčné a zahraničné dělníky.

Účelná stěhovací politika zmírní prý i národohospodářské krise a tím i hospodářsky — nejen početně — posílí německé národní těleso.

Náboženské jednoty nedosáhne Německo nikdy, a proto se musí snažiti, aby si z nacionálních důvodů založilo svou vlastní německo-katolickou zemskou církev podobně jako má svou vlastní církev protestantskou.

I na poli hospodářském musí se na venek projevovati němectví, a nesmějí se úplně odnárodniti zejmena veliké německé peněžní podniky v cizině.

Německé knížecí právo musí míti základ ryze národní, a jmenovitě musí každý cizinec vyloučen býti z práva nastoupiti na trůn v některém německém státě.

»Německo Němcům!« Proto jest potřebí, aby vydán byl říšský zákon, kterým by se nedovolovalo cizincům nabývati v Německu nemovitého majetku. Prof. Hasse přimlouvá se tedy za návrat do středověku!

Konečně jest prý samostatným požadavkem, že se nacionální stát nesmí opírati o mezinárodní prostředky moci, tedy ani o Řím, ani o sociální demokracii, ani o velký kapitál. Velkokapitalismu americké formy má čeliti tělesně i duševně zdravý, národně vychovaný, silný, ve stát organisovaný národ, do jehož rukou mají přejíti soukromé velkokapitalistické podniky, jako na př. doly.

V kapitole »Cizí státy a národy« uvažuje Hasse, zda a pokud jednotlivé státy jsou organisovány na základě nacionálním, i odpovídá na otázku, kteří národové postrádající dosud státní organisace, mohli by po případě v budoucnosti vlastní stát založiti a udržeti. Zvláštní pozornost věnuje tu Polákům, Rusínům a židům. Obnova polského státu jest podle něho nemožná. Co dokázali Poláci jako stát, to ukazují celé jich dějiny, a čeho jsou ještě dnes schopni vládnouce cizímu národu, to ukazuje poslední desítiletí haličských dějin. »Jsouli národové jako Němci, Italové, Francouzi, Anglosasové a jiní, oprávněni snažiti se o národní státy, nevyplývá z toho ještě nijak, že by to platilo pro Poláky, Čechy nebo Maďary.« Za to povolil by Hasse vlastní stát Malorusům, jichž se Němcům není třeba obávati. Při známé expansivnosti tohoto »panského národa,« o níž sám Hasse opětovně se zmiňuje (Ausdehnungslust, Ausdehnungskraft, Aus-

dehnungsbedürfnis a také Entwicklungsfähigkeit), byl by to arci jen stát do odvolání. — V kapitole »Židé« píše Hasse hlavně o zionistickém hnutí židovském.

V sešitě druhém podává stručný historický přehled toho, jak se Němci rozšířili nejen v Německu, nýbrž i v sousedních státech, a činí návrhy, jak by veliké »kolonisační« dílo aspoň v Německu bylo dovršeno. Poučná jest pro nás zvláště kapitola XV. »Obnovení kolonisační činnosti na konci XIX. století«, v níž se seznamujeme s t. zv. kolonisačními zákony pruskými proti Polákům z 26. dubna 1886, z 20. dubna 1898 a z 1. července 1902 a se zákony o rentových statcích z 27. června 1890 a ze 7. července 1891, jež se netýkají jen Poznaňska a Západního Pruska, nýbrž celého pruského státu. Ačkoli »kolonisační komisi« dány byly k disposici ohromné miliony peněz, praví Hasse: »Myšlenka germanisace existujících (v Poznaňsku) Poláků jest n a t e n č a s utopická.« Připojuje k tomu ovšem tvrzení úplně nepravdivé, jako by se Němectvo poznaňské nenalézalo v postavení útočném, nýbrž obranném. A z této domnělé defensivy mají Němci vystoupiti a chopiti se offensivy. Poznaňské Němce spasí prý jen to, když půda všech velkostatků dostane se do rukou státu, aby jí bylo použito k účelům kolonisačním. Hlavní věcí jest, aby veškera prodejná půda vzata byla z trhu, a stát aby o jejím zadání rozhodoval. K tomu účelu jest prý však třeba, aby kolonisační fond znova byl zvýšen asi o 300 milionů. To samo však ještě nestačí. Jest potřebí dále, aby státu bylo uděleno zákonné právo kupovati v Poznaňsku a v některých krajích Západního Pruska nemovitosti mající výměru větší než 100 hektarů. Ale i to jest málo. Práce kolonisační komise, na niž stát obětoval tolik milionů, nesmí býti hacena z jiné strany. Proto musí býti zákonem připuštěno, aby na území, kde platí zákon z 26. dubna 1886 svolení k zakládání nových kolonií, bylo odepřeno, překážíli se jimi v dosažení účelu zákona z 26. dubna 1886. Mimo to musí se najíti prostředek, aby se nynější německý nemovitý majetek nemohl dostati znova do rukou polských. Nejlepším prostředkem bylo by prý zřízení »německých statkových desk« (eine deutsche Höferolle), seznamů německého nemovitého majetku, a vydání zákonného ustanovení, že v zájmu mírného spolužití obou národností jest potřebí úředního svolení k tomu, aby statek zapsaný do desk přešel do rukou takových osob, jež nemluví německy jako svým jazykem domácím a mateřským. Vedle těchto »velkých« prostředků navrhuje Hasse ještě rozličné prostředky menší, jimiž se ubohé ohrožené Německo pruské má zachrániti před polskou potopou. »Odporuje si to, když se v dosavadní politice pruské východní marky očekává a žádá na jedné straně od úředníků, by zde národně působili, z druhé strany však se jim předpisuje před veřejností, by zachovávali národní paritu. Zákonů má se zajisté dbáti. Ale jako jsou v životě myšlenky a fráze, tak jsou i v našem zákonodárství konkretní ustanovení a zákonodárné spůsoby mluvy. K posledním náleží pro taková

území, jako jest východní, od Poláků podemletá marka, kaučukový paragraf ústavy o rovnoprávnosti státních občanů, pod jehož záštitou mnohý státní občan si myslí, že může dorážeti na stát. Buď jest zde *tento paragraf* frází nebo *ochranou Němectva«* atd. Zkrátka prof. Hasse, který nedoporučuje svým krajanům násilnou germanisaci Poláků, přimlouvá se za to, aby ve své mravnosti se povznesli nad úzkoprsý zákon.

Na konci XV. kapitoly II. sešitu volá Lipský profesor na Poláky i pruskou policii. »Autorita Pruského státu nedá se na východě uhájiti bez ostré policie.« Ostatně však velkomyslně podotýká, že tyto prostředky jsou ve svém praktickém významu takořka na posledním místě. V kap. XVI. udílí nové rady, jak by se Německo zbavilo svých »cizojazyčných« státních občanů, hlavně Poláků, jako by prostředky navrhované jím v kap. XV. nedostačovaly. Soustavou dílo jeho vůbec nevyniká. O jedné a téže věci píše nejen v jednotlivých sešitech své knihy (kde je to konečně odůvodněno různými hledisky), nýbrž často i v rozličných kapitolách téhož sešitu. Tak vrací se v kap. XVI. druhého sešitu opět k látce probrané již v kap. XV. Z nových jím navrhovaných prostředků na prospěch ohroženého Němectva uvádíme jen některé. Zákonem musí prý býti stanoveno, že dělníci, kteří hledají na čas v Německu zaměstnání, potřebují úředního svolení k tomu, aby mohli do práce vstoupiti a v Německu na čas se zdržovati. »Svolení nesmí se uděliti Polákům a Čechům. (Tak že pro pomíjející potřeby zemědělství a průmyslu připuštění Italů, Skandinavců, Rusínů a Rumunů jest možné.)« Autor doufá dále, že ve »východních markách« nenajdou Poláci žádného zaměstnání v říšské, státní a obecní službě, ani u železných drah a pošt, ani jako dělníci v státních závodech, na doménách a v lesích. Za to musí stát podporovati, aby se do východních marek stěhovali Němci. Kolonisační komise pruská pracuje prof. Hasseovi pomalu. Činnost její musí se tedy urychliti. Mluví prý pro to mnohé důvody, mimo jiné též obava, že dosavadní pro takové »dílo míru« vhodná klidná doba nepotrvá neobmezeně, a že poněmčení východních marek musí býti *ukončeno* pro případ, že by Němci v budoucnosti měli býti dohnáni k tomu, aby se na severovýchodě a jihovýchodě »vojensky vypořádali« se Slovanstvem. Tímto vojenským vypořádáním prof. Hasse neustále hrozí, a níže budeme míti příležitost ještě o věci se zmíniti. K tomu, aby se německé východní marky co nejdříve poněmčily, nestačí prý tou dobou německý lidový materiál, ačkoli každého roku přibude Němcům asi 900.000 duší (oč jest větší počet porodů než úmrtí). Musí se tudíž sáhnouti k cizině, jak to činili velicí hohenzollernští kolonisátoři XVII. a XVIII. stol. V cizině žije prý mnoho milionů Němců, jimž se nepodařilo nabyti uzavřené německé národní půdy. Předkové jejich byli prý povoláni do ciziny za výhodných hospodářských a národních podmínek, které nebyly však dodrženy. Těmito německými krajany má se německý východ »kolonisovati.« Ale třeba prý jednati opatrně.

»Všech novotvarů a zárodků pro budoucí novotvary« má se šetřiti, zejmena nesmějí se ze svých posicí vytrhovati sedmihradští Sasové a banátští Švábové, kteří bojují se svými nepřáteli nadějný boj. Prof. Hasse pamatuje rozvážně na veliký německý žaludek. Až se Německo stane v jeho smyslu státem nacionálním, až totiž nebude v něm jediné neněmecké duše, dostanou Němci nový hlad, a proto nesmějí za hranicemi Německa zaniknouti nadějné »novotvary« a »zárodky budoucích novotvarů.«

Pro XVIII. kapitolu druhého sešitu reservoval si nový německý Bismarck nejvydatnější prostředek, který povede neomylně k tomu, aby se Německo stalo státem nacionálním. Jsou to nové německé vojenské hranice. Svou »vlasteneckou fantasii« (vlastní jeho slova) začíná opět lamentem, jak zlá je německá situace. Při vší uznání hodné činnosti podařilo se německé kolonisační komisi osaditi ve východních markách v posledních 20 letech jenom asi 60.000 Němců, naproti čemuž se v téže době vystěhovalo z vých. mark na západ mnohem více než milion Němců, tak že Německo musí býti naplněno největšími obavami o svou budoucnost na východě. I kdy by prý se činnost kolonisační komise v Poznaňsku a Západním Prusku povolením větších sum zdvojnásobila a rozšířila na Slezsko a Vých. Prusy, bude lze sotva asi doufati, že by cestou dosud nastoupenou v lidském věku více než 200.000 Němců na východě mohlo býti usazeno naproti pateronásobnému množství Němců stěhujících se na západ. Německý lid má tedy na vybranou: buď se musí dalšího beznadějného boje vzdáti nebo musí v boji tom pokračovati, ale s vydatnějšími, dosud nepoužitými prostředky. Úspěch slibuje si Hasse od nových vojenských hranic německých, jež mají býti osazeny německými poddůstojníky jako sedláky. Na konci kapitoly apeluje na německého císaře, aby tuto myšlenku provedl.

Nejzajímavější pro nás jest sešit třetí nadepsaný *Německá hraniční politika*. Německo má prý jen částečně přirozené hranice. Ještě je mnoho milionů Němců, kteří žijí za hranicemi Německé říše, jmenovitě v Rakousko-Uhersku. Nemáli vývoj německého národa býti neúplný, musí i tyto poloztracené německé duše býti získány. Vedle proměny Německé říše v stát národní, o čemž se pojednávalo v prvém a druhém sešitě knihy Hasseovy, má Němectvo usilovati o dosažení svého druhého velikého účelu (Hochziel), aby pokračovalo v německé »kolonisaci« ve střední Evropě a organisovalo v stát i německý lid za hranicemi Německé říše. Němectvo má prý právo zkoumati, zda jeho dosavadní hranice odpovídají jeho životním podmínkám. (Jak krásně řečeno!) Při vyhledávání nových vhodných hranic pro stát (pro každý stát) přicházejí v úvahu nejen jeho přirozené hranice, nýbrž i dějinný vývoj dosavadních hranic, vojenské ohledy na bezpečnost říše a na neposledním místě i hranice kolonisačního území toho národa. Prof. Hasse uvažuje s tohoto hlediska o německých hranicích na jednotlivých stranách, ale předem už podotýká, že žádná z hranic nynější Německé říše

není staletým trváním už posvěcena. »Smíme tedy i pro XX. stol. beze všeho připustiti schopnost vývoje těchto hranic.« (Termín »Die Entwicklungsfähigkeit« se autorovi velice líbí. Zakrývá aspoň eufemisticky celou tu nahotu svého smyslu.) Zárodky pro takový »vývoj« leží prý v tom, že Německo skoro všude, kde sousedí s cizími národy, jest utiskováno. Hranice vývoje dány jsou předem hranicemi uzavřených kolonisačních území jiných velkých kulturních národů evropských. »Vývojové území« Němců, leží tady v zemích, jež se nalézají mezi kolonisačními územími německého národa a mezi zeměmi jiných velikých národů, t. j. na území malých, života neschopných a jmenovitě k vlastnímu státnímu životu nespůsobilých národů, a tu opět zvlášť tam, kde Němectvo svou dřívější kolonisační činností nabylo dějinných nároků na německé státní panství. — Nu tak, už to víme! Poněvadž jsme národ malý, života neschopný, a poněvadž Němci už dávno počali naše území kolonisovati, mají historické právo na náš »Zwischenland,« jak prof. Hasse opět eufemisticky pokřtil území malých národů, prostírající se mezi teritoriem národů velikých. Tento Zwischenland hraje v jeho očích patrně úlohu nějaké Sahary anebo aspoň nějakého opuštěného, nikomu nenáležejícího území, tak že kde jaký dobrodruh má právo se ho zmocniti.

Vzdálenější jsou nám kapitoly, v nichž pojednává Hasse podrobněji o západních, severních a jižních hranicích Německé říše. Větší interes naproti tomu má pro nás kapitola o hranicích východních, kde se probírá polská otázka, a podávají se i stručná historická data o několikerém dělení Polska, zejmena pokud běží o pruskou část bývalé Polské říše. Svoje názory o účelnosti dalšího posunutí německých hranic, směrem do ruského Polska, vykládá Hasse na str. 105. třetího sešitu. Německo musí prý potírati veškery snahy o obnovení Polského státu, ať již tento stát má povstati na území ruském či na jiném širším podkladě, a rovněž tak snahy Rakouska nabyti nové půdy na území rusko-polském. Naproti tomu musí Německo podporovati snahy Ruska, aby nabylo skutečné polské Haliče (tedy s vyloučením vlastní Haliče rusínské), arci jen pro případ, že by Německo obdrželo vhodnou náhradu (patrně země koruny české a rakouské alpské země) atd. (Dokončení.)

Za Karlem Knittlem.

Když ředitel Knittl ze své těžké choroby, jež otřásla počátkem letošního školního roku prudce samým kořenem jeho života, zotavoval se tou měrou, že všechno nebezpečí zdálo se zažehnáno, sklátil jej v neděli dne 24. března nový prudký záchvat.

Vypravovati životopis jeho, bylo by opakovati, co o kde kterém ze starších českých hudebníků platí. Byl z rodiny uči-

telské. V Polné r. 1853 narozen, byl nejprve žákem svého otce, skladatele známé, skoro znárodnělé »Žežuličky,« pak studoval gymnasium v Hradci Králové a v Praze, vedl život chudého studenta, až jej hudba odvedla ze studií na školu varhanickou a do Pivodovy operní školy. To nebylo by právě nejvyšší vzdělání. Ale Knittl doplnil je vlastní soukromou prací, tak že stav se učitelem zpěvu na ústavě Pivodově, proslul záhy jako na slovo vzatý znalec v oboru tom a vůbec jako hudebník neobyčejně vzdělaný. Roku 1878 zvolen sbormistrem Hlaholu, r. 1882 jmenován profesorem varhanické školy, při sloučení ústavu toho s konservatoří přijat do svazku konservatoře, po odstoupení Bennewitzově postaven mistru Dvořákovi k ruce jako administrativní správce ústavu a po úmrtí Dvořákově ustanoven sám ředitelem.

Léta u Pivody strávená snad byla z nejzávažnějších pro rozvoj hudebních znalostí Knittlových. Jinak nebyla požehnána. Pivoda stál ve své zaryté konservativnosti příkře proti Smetanovi a na čas strhl pod svůj prapor i Knittla, než tento v uměleckých otázkách bystřeji prohledl. Nebyla ostatně požehnána doba ta ani hmotně. Mladému umělci počaly tenkrát zápasy existenční, ono bezútěšné, bezvýsledné, neumělecké vyučování zpěvu po středních ústavech, které jej s dráhy umění tlačilo na dráhu hudebního řemesla. Tím většího vzpružení skytl nezdolnému jeho duchu úřad sbormistra Hlaholu. Věnoval se mu ze vší síly, ze vší duše své. Smetana i Bendl, jeho slavní předchůdcové v úřadě sbormistrovském, byli prorazili cestu i připravili půdu mezi pěvectvem i u obecenstva. Knittl mohl stavěti sboru nyní úlohy největší. A zmáhal je, dík své nezlomné vytrvalosti, vždy zdatně. Předvedl postupně všechna téměř kantátová a oratorní díla naší novější produkce: Dvořák, Fibich, Bendl, Klička, Stecker — nepsali své chórické velké skladby, animováni výkony Hlaholu? Provedl i z literatur cizích, kde co bylo význačnějšího; vzpomínám jen Berliozova requiem, Lisztova »Krista« a Bossiho »Písně písní.« Nejvyšší jeho touha zůstala ovšem nesplněna. Provedení Bachovy velké mše zůstalo druhému jeho nástupci.

Od Hlaholu odvedla jej škola. A jako před tím sboru hlaholskému, tak věnoval se nyní pracím pedagogickým s plnou silou. Na ústavě varhanickém zbývalo provesti odkaz Skuherského. Skuherský byl veliký podněty, jež skytal. Další rozvinutí a prohloubení myšlenky naznačené ponechával vlastní práci žáků svých. A žákům svým, kteří na ústavě stali se učiteli, učení ponechal též načrtnuté, jen napověděné. Knittl ujal se práce ve smyslu svého mistra. Byl zvláště spůsobilý pro vypracování školních učebnic. Bylť vtělený, až pedantický pořádek, měl smysl vyvinutý neobyčejnou měrou pro rozčlenění a přehledné podání látky, dovedl stylisovati telegraficky stručným, suchým slohem své poučky. Obsahově svůj a nový jest v jediné tištěné své knize, v »Nauce o skladbě homofonní.« Vypracoval pouze prvý její oddíl, nauku o melodii. A tu chce vyčerpat a vyčerpává celou látku do dna. Nelenuje si k těm nesčetným případům kon-

struktivních i jiných možností vynajíti příklady z celé širé světové literatury. Uniká mu ovšem vážný předpoklad: že není melodie, jež by byla bez harmonie, že melodie vyplývá jako výsledek základních harmonických funkcí, že mnohé, co melodicky o sobě je podivno, harmonickým podkladem se vyloží hravě. A uniká mu, že na melodie písňové a zpěvní, jež většinou jako příklady uvádí, mají vliv i zákony jiné, než zákony absolutní hudby. Výborné ve své stručnosti, přehlednosti a úplnosti jsou litografované jeho přednášky o všeobecné nauce hudební a o homofonní větě. Látkou opírá se o Tiersche a o Skuherského. Ale zpracování její, uvedené v soustavu na základě Durdíkova rozčlenění prvků hudebního krásna, to jest jeho nejvlastnějším, vysoce záslužným dílem. —

Nemohlo býti šťastnější myšlenky než vedle Antonína Dvořáka, tohoto umělce každou pídí, však nepraktického při svém vysokém umění, náladového a volného, postaviti v čelo konservatoře muže, který ve všem jej doplňoval. Celá řada reforem administrativního rázu vznikla v letech této dvojité vlády. A pak přišly reformy vyučování. Také zde se base, na níž hudební vzdělání absolventů mělo nadále spočinouti, rozšířila značně. Jistě že zašel Knittl zde leckde příliš daleko; že chtěl leckde věci nedosažitelné. Předpokládal právě u každého i nejmenšího žáka mravní sílu a energii, kterou sám tak neobyčejně vysokou měrou vynikal. A jsa více muž vědy než umění, stál spíše vždy na straně oné, přeceňoval vědění u hudebníka a podceňoval dovednost praktickou. Ale dovedl právě zas, dík své veliké intelligenci, povznesti jinde úroveň uměleckou ústavu. Tak především v koncertech. Jich pořady za jeho řízení přinášely díla zvláštní, vybrané zajímavosti. A studovány byly s pílí a podrobností, která by měla být všem dirigentům příkladnou.

Za mladších svých let Knittl zabýval se skladbou. Napsal něco klavírních věcí, pěkné písně, v nichž kráčí, jak sám praví, v stopách Roberta Franze, pak účinné sbory; z větších skladeb jmenuji Schillerovu Píseň o zvonu — v celku nemnoho seriosních a dovedně pracovaných děl. Pracoval, jak při jeho nesmírné, až úzkostlivé svědomitosti bylo přirozeno, těžce a zvolna. A ponenáhlu asi též nadbytek jiných prací, nejprve školních a spolkových a posléze kancelářských zatlačil v něm i skladatele do pozadí. Stejně dělo se s činností kritickou. Hájil vždy zásady ryzí hudebnosti. Klasikové a jich epigoni byli jeho evangeliem. A jsa přísný k sobě, přísně soudil též jiné: i skladby i výkony. Ale ponenáhlu se též jako kritik odmlčel.

Pracoval na několika rolích. A všudy pracoval s nejvyšším napjetím všech svých sil, neúmorně, do úpadu. I prováděl neúnavně a houževnatě své vždy nové a nové plány s pevnou vírou, že pracuje k dobru našeho umění. Proto budiž mu čestná paměť!

K. Hoffmeister.

Hanna Kvapilová.

Těžký smutek padl v pondělí dne 8. dubna časně z rána na všecku Prahu. Těžký, ohromující smutek, který zněl stejně žalostnými zvuky, jako když se před devíti lety dne 2. ledna 1898 roznesla truchlivá zpráva o neočekávaném úmrtí nezapomenutelné Marušky Bittnerové. Jako by v rolli životní obě byly měly psáno, jak odejíti, opustily nás stejně žalostným způsobem obě naše Nory, Desdemony, Ofelie, obě naše poslední Markétky i Levóny. Ano, rolle stejnými slovy předpisovala odchod: překvapující, nenadálou, náhlou smrt uprostřed vítězství a vavřínů, avšak obě výtečné umělkyně vyplnily ji každá svým osobitým rázem, svojí vlastní uměleckou povahou: smrt paní Bittnerové zanechávala, možnoli říci, smířlivější stopu, neboť umělkyně padla v zápase s úkolem matky, odchod Hanny Kvapilové je zastřen šedými rouškami nezbádaného Osudu ženy, příkrovem těžkých strastí a velikého utrpení, které rozteskňuje i vzpomínku na slavná vítězství.

Avšak přese všecky útrapy a pronásledování života jako umělkyně byly šťastny sladká Levóna i majestátní Stuartovna. I v tom, že studená ruka smrti odvolala je se scény malých lidských zájmů, které dovedou zploditi nejkrvavější rány, právě v té chvíli, kdy stály na výšinách, obklopeny jasem svého veškerého umění, a kdy nezřely ani v tušení chmury přicházejících večerů. Odešly v plné slávě nádherného léta a oč je připravil život, poskytlo jim v náhradu umění, davši jim výsledním akkordem posledních dní jásavý hymnus veškerého svého kouzla, nejskvělejších svých barev, nejčarovnějších svých tónů.

A tak bylo by možno i v lecčem srovnávati osud a význam Hanny Kvapilové a Marušky Bittnerové. Ovšem bychom přišli i na mnohé rozdíly jak v podrobnostech tak i v povšechných liniích uměleckého života obou těchto vynikajících hereckých zjevů; různé životní příběhy, jiné ovzduší, jiná doba, jiné názory a především různé fysické uspůsobení přinesly by přirozeně značné odchylky v obou reliefech, avšak celkový souhrn uměleckého působení těchto zářících postav českého jeviště zakotvil by svým těžištěm v nápadné asi blízkosti dostoupivších výšek.

Působilali paní Bittnerová v některých svých výkonech patrnou převahou nad skromnějším podáním své nástupkyně, zanechala paní Kvapilová mnohem patrnější stopu v dějinách českého divadla i domácí dramatické literatury. Narodivši se v Praze, nevzdalovala se nikdy jejího života, poznala jej ze všech jeho stránek, žila v jeho středním občanském proudu, a majíc smysl pro jeho drobné, povrchní postavičky, dovedla s porozuměním vypozorovati jejich způsoby, dovedla vytušiti a vycítiti jejich duši i tehdy, kdy se zdálo, že duše nemají . . . Toto pozorovací nadání, spojeno s bystrou intelligencí a doprovázeno vzácnou

vytrvalostí, bylo slečně Kubešové, když se koncem roku 1884 ocitla na některých Pražských ochotnických scénách, ovšem znamenitou podporou, aby co nejdříve pronikla přes ono prostředí pouhé zábavy k cílům vážného umění; a tak již rok na to, kdy se stala členem ochotnické družiny Švandova divadla a zároveň žačkou Elišky Peškové, vidíme, kterak mladý talent hledá samostatnou cestu ku probití se hned na příkré valy velikých rollí a důležitých uměleckých posicí. Její teplý, stříbrem zvonící hlas zpívá tak čarovně, když se rozehřívá v drobných lyrických motivech, zachvívá srdcem tak dojemně, když pláče nad tichým steskem raněného nitra, že i prosté předměstské hlediště stává se přístupno poetickému dojmu; ale to nestačuje mladé umělkyni, ona chce výš, chce uchvacovati vášní, chce zahřměti velikými slovy, chce slyšeti bouři podmaněného množství. První stopy tragického uměleckého zápasu! Pro Švandovu divadelní společnost, jež se stala roku 1886 na Smíchově a později v Brně útočištěm těchto mladých nadšených snah, nebylo zajisté vítanějšího osvěžení nad tuto vzpínající se sílu; hůře bylo umělkyni samé, když hned dvě léta potom (1888) přijata za člena Národního divadla. Nejvyšší možný cíl českého herce byl sice dosažen, ale kdež byly ty Nory, Ofelie, Blaženy, Julie, jež hrávala s Eduardem Vojanem jako samozřejmý svůj umělecký majetek! První divadlo české mělo pro ně ovšem vyspělejší, v přízni obecenstva zakotvenější síly, i bylo třeba spokojiti se po prvních pohostinských hrách drobnými odpadky naivních děvčátek, roztomilých dcerušek, žvatlavých sestřiček, kterými praktičtí vyrabitelé tehdejšího běžného divadelního zboží doplňovali své líbivé hry. Kdo by byl mohl tušiti, že první benefiční rolle slečny Kubešovy na Brněnské scéně, Shakespearova Blažena (29. pros. 1886), bude po dvaceti letech poslední novou kreací paní Kvapilové na scéně Národního divadla (27. března 1907)! Že na svou Noru bude čekati 14 let, na Ofelii 10 let! Okolnosti podlamují často nejželeznější vůli. Nestačilyli tedy přirozeně umělkyni různé ty Žofie, Jindřišky, Micheliny, Nanynky, Františky a i některé chlapčí rolle, vyvíjelo se její úsilí v pohostinských hrách, především v Brně, na nichž mohla ovládnouti scénu a uskutečniti své ctižádostivé sny. Avšak tu zase pravidelně nastával rozpor. Obecenstvo toužilo po jejích teplých, životných, poetických postavách Shakespearových veseloher, umělkyně mu přinášela buď Dumasovu »Princeznu bagdadskou,« nebo Meilhacovu »Frou-Frou,« nebo jinou podobnou »velikou« rolli. Chtěla hráti, chtěla uchvacovati, ale bylo jí dáno později přece mnohem více: dovedla na scéně žíti vlastním osobitým životem a dovedla okouzlovati do tišších sice, ale za to tím trvalejších dojmů.

První zřetelný, působivý, svérázný projev skutečného pozorování života podala umělkyně svojí Almou v Sudermannově »Cti« (30. ledna 1891). To byl již zcela sebevědomý, jednolitý výsek života, v němž kolovala skutečná krev a dýchaly plíce živé bytosti; toto povrchní, zkažené děvče, které nechápalo zla,

jehož se dopouští, zahajovalo řadu postav, které rovněž povrchní nepozbyly alespoň zcela vnitřního zdání hodnoty a v rozhodující chvíli života dovedly se zachrániti neli mravně, alespoň společensky, — věrné to ukázky z naší domácí »moral insanity,« které své doby byly hotovým přírodopisem naší nižší občanské společnosti. Bylať se zatím Hanna Kubešová, uvedena J. V. Fričem do Umělecké besedy, ocitla v plném proudu našeho uměleckého života a nebyloli pro ni dost význačných rollí v běžném repertoaru, bylo třeba se pokusiti o vytvoření postav z Pražského života, které by odpovídaly umělecké povaze mladé herečky a při tom vyhovovaly hlubším zájmům dramatické literatury, která přece v první řadě má býti uměleckým výrazem své doby. Mladý realismus tehdejších let, zdravě a křepce se rozvíjející v těchto názorech a přinášející také již vítané ukázky uměleckého zrání, podal pak umělkyni hned několik postav, které zůstaly nejen stěžejné pro celou její hereckou tvářnost, ale pomáhaly jejím dokonalým uměním, teple procítěným, z života vypozorovaným a jemně podávaným, také vítěziti novým proudům zdravého života, vanoucího přes vyprahlé nivy naší starší divadelní literatury. Byly to především její Božena ze »Směrů života« (1892), Helena z »Jiného vzduchu« (1894) a nad obě vyčnívající Mína z »Viny« (1896), odlišná od nich barvou i výraznější akcí. Mína byl obdivuhodný výkon, plný pravdy, života a poesie, geniální ztělesnění lidské bytosti do zdánlivého světa básníkova děje. To byl jeden z nejslavnějších večerů naší umělkyně, která zatím byla se stala paní Kvapilovou (1894), a jím bylo dovršeno její vítězství, jím bylo zjednomyslněno uznání, které ji stavělo na jedno z nejpřednějších míst českého dramatického umění. Vše, co přišlo dále, bylo již jen stálým dotvrzováním této pravdy.

Ale přes to nezastavila se umělkyně na získané výši, právě to stálé její zdokonalování, stoupání, usilovné studium za proniknutím postav, plastickým přednesem slova, vyhraněním výrazu, věty, řeči, právě ta nesmírná námaha k velikému cíli dokonalosti, ta horečná práce za stálým postupem, která je nejkrásnější ozdobou každého umělce, byla také nerozlučným údělem Hanny Kvapilové. Patrně nebylo jí možno jinak. Každá nová rolle přinášela steré starosti, steré pochyby, a i tam, kde se snad před rokem nebo dvěma lety hlásila poněkud únava, bylo vždycky mnoho nového a zajímavého. Umělkyně, jejíž nadání leželo dříve téměř úplně ladem, po vítězstvích na jiných lánech svého talentu vrátila se opět k svým vlastním sladkým, lyrickým postavám, k svým princeznám a děvčátkům, jejichž každý pohled byl báseň a každé slovo píseň. Nadešla na scéně doba pohádek, jinotajných dramat, poetických nálad, a tu umělkyně bývala často až přetížena mnohými úkoly. Rozkošná Rita v »Talismanu« (1894), její typická, nepřekonatelně dojemná Pampeliška (1897), snivá Mahulena (1898) byly do illusí scény vtělenou poesií. K nim se rovnorodě družily trpící ženy jako Zosia v Karikaturách (1902), Klára

Sangová (1900), Anna v Hříchu (1897), jakož i mnohé klasické postavy Shakespearovy, v nichž uchvacovala nejen tragikou (Ofelie), ale i křišťálově jasným humorem, zvonivým veselím a stříbrným smíchem. Poslední výkon, v němžto jsem ji viděl, byla její Markétka ve »Faustu,« a tu zdálo se, jako by zde byla Hanna Kvapilová soustředila veškero své umění k nezapomenutelným výstupům posledních dvou aktů. Alespoň Markétčinu scénu v žaláři české divadlo nezřelo úchvatněji, dojímavěji, vroucněji procítěnu, ba prožitu. I v pouhých již jen vzpomínkách nesmazatelný dojem!

A toto umění nám navždy odešlo! Rázem, bez předzvěstí, beze všech smutných tušení. Zvítězilo nad životem a nad smrtí. Bez obav o zítřek, bez rozporů, co bude. S jistotou, že bylo svérázné, životné, poetické a úchvatné ve svých nejsladších projevech, ve svých úsměvech a vzlycích, ve svých paprscích, které hřály a svítily, i když pronikaly clonou mlh a stesků, jak je přinášejí sny i skutečnost, touhy i zápasy, život i smrt, vítězství i skon . . . *Jan Ladecký.*

Vykoupení.

Obrázek z horské končiny

od

Růženy Čechové.

Chata Horšilovic vypadala mezi bílými vesnickými domky jako chudobka. Byla podle nejstarší mody pokryta podsazenými došky a kombinována z trámců, jejichž hnědočervená síť zdála se býti úmyslnou okrasou v neobmítnuté hrubé přední stěně. Nikdo z potomstva neodvážil se starobylý ráz chaloupky přetvořit, toliko novější hospodyně opomíjely omalovávat okénka květinami a srdéčky, jak prý se dělávalo. Chatě slušel její věk a činil ji zajímavou. Okolo ní řídce rostly topoly a jívy se štěpy jablkovými, které netvořily ohrazenou zahradu, nýbrž připojovaly se vzadu volně k hájkům, zvedajícím se kypře jako zelené a černé krajky po úbočích pahorků. U Horšilů říkalo se též »na Včelíně,« protože tam práce neumdlévala . . .

Ze vsi, ležící na polovici cestě mezi Strmilovem a Jindř. Hradcem, nebylo do Moravy dále než několik selských, dobrých kročejů, a při výletu do Rakous neochodil se ani nový střevíc. Ale tátové vesničtí hrdě drželi se svého korce, kde měli kostel i školu i vespolné obchody a dobré žně. Bývala to oblast tkadlecká až do založení všemocných továren. Výrobek plátěný raději udávali vesničané v Hradci než za hranicemi.

U Horšilů pradědovi tkalci patřil stav ve velké jasné předsíni, u něhož zvykl od chlapectví dumám a práci, u něhož obědval, zasmál se i usínal, když ruce se na kraji zimy zastavo-

valy a chvěly. Stařec měl již hezkou řadu křížků, ale pracoval ještě výborně.

V pravo a v levo od podsíně byly kuchyně, obě s vydatným krbem a vsazenou rohovou lavicí ve zdi. V jedné žila tkadlcova dcera, vdova, po muži zvaná Zdibečková, se svobodnou dcerou Lotkou. V protější sedničce zůstával její ženatý syn se svou rodinkou.

Lotka byla soužení v domě. Do desátého roku si zpívala a naučila se modlitby a porozuměla cívce, kterou jí půjčoval děd. Vyvedla osnovu bezvadnou, když ještě neuměla čísti a psáti.

Hrávala si s dětmi pod paloukem, vedle silnice, hlučně, bujaře i moudře. Ale udivovala se všemu a všeho si všímala a vyptáváním omrzela i nejtrpělivějšího člověka. Nevystavěla z kaménků hrad, aby o něm nepověděla celou pohádku. Ale o skutečnosti chtěla ještě více věděti než o takovém pohádkovém hradu. Otázky její byly, jako to dědovo předivo, nepřetržité. Což věděla matka nebo děd, proč se na malém topole zamyslily spodní větve a proč mravenci vyšlapali si nesmyslnou cestu přes pahýl buku? Nezodpovídali otázek jejích dosti často. Čím méně dítě odpovědí dostávalo, tím více hloubalo a blouznilo. Z úst jeho pak vycházelo méně a méně dotazů. Lotka sama si sestavovala svět a v světě pravdu, divnou, jinou než by byla získala za ty nezodpovídané otázky. — Když velký stoh shořel na poli a po něm druhý a třetí v jedné noci, krásně zlatě, jako by jeho plamen z hvězd vypučel, otázala se naposledy: »Proč hořelo a kdo obarvil do zlata oheň?«

Lidí stálo opodál husto a rokovali. Jejího »proč« palčivého, výrazného a kvapného nikdo si nepovšiml.

Lotka, jako by touto otázkou vydala všecku svou zvědavost a touhu. Od toho dne přestala si hráti, diviti a baviti se. Požár utkvěl jí v mysli. Přestala stavěti z kaménkův hrady a povídati o nich pohádky. Druhého dne zadívala se do černých sazí na posečeném pohořelém poli. Zaražena a udivena! Ale doma se neotázala: »Proč z krásné zlaté pšeničné královny (stohu) je tam dnes smutná památka?«

Nikomu nezbývalo času přihlížeti ke změně v duši dítěte. Stichlo ku pohodlí všech. Zamyslilo se a ustrašilo, jako by si bylo popálilo v plameni ručky, a ručky nyní bolely, a ono konejšilo bolest a tlumilo v sobě chuť k další hře a veselosti. Na jarém, oblém jeho líčku začaly se jeviti známky bázlivosti a rmutu duševního.

Lotka od svého desátého roku neprospívala ve škole. Oči její veliké, šedé jako by sestydly a nechápaly. Cívku si vypůjčila, ale upustila okamžitě jako strachem nebo studem. Na čele jejím ustavičně byly mraky. Ale nepropukala v hněv nebo pláč. Tenkráte měla ještě otce. Bála se ho, protože nikdy nežertoval. Pracoval a modlil se a četl tlusté knihy o povětří a pověrách. Promluvil jen svátečně s rodinou a dětem netrpěl zahálku.

Byl vyučený zedník, ale jelikož ve vsi se nestavělo, ani nebouralo, nýbrž selky obělovaly samy své sednice a komory, malířsky je i barvou zelenou neb modrou podle libovůle pokropily, a tatíci sami ob čas k opravě svých obydlí ruce přikládali, nezbylo zedníkovi než vyvoliti si místo svého řemesla jiné, užitečnější povolání. K žádosti své dostal trvalou práci v lese. Ale sekeře špatně přivykal. Ne že by byl slaboch, ale litoval stromů. Do suchého ťal klidně, ale na živý zdravý strom vztahoval nástroj rozpačitě a lítostiv. Doma vyzpovídal se ženě: »Ničíme duši života. Což strom není bytost rostoucí a kvetoucí a zmírající? Strom se živí jako člověk, přičiní se, odpočine si a zamyslí se. Jsou to stvoření!« Ale žena odpovídala: »Nemysli, muži, jako citlivé dítě, byls přece vojínem! Považ, tam tu seč lidskou! A neřeknou nikdy o sobě hrdinové: Zhřešili jsme!«

Muž ženu vyslechl, ale nesouhlasil s ní: »To je zas jiné. Tam se nepřítel proti nepříteli brání. Ale zde ta krásná, smutná rostlina jen ty své zelené ubohé ruce ochotně odevzdá a obětuje!«

Žena i to mu nějak vymluvila volným výkladem, ale dřevorubec nikdy si svou povinnost nezamiloval.

Otcův bádavý hled ze všech nejprve s podivením utkvěl na změněné dcerce. Zeptal se jí z čista jasna po úloze školní, když si hověla na prahu proti topolům a nepřála si ani slunce, ani deště, ani chleba. Otci neodpověděla. — Všichni zároveň pohledli na holku a poznali, že to není dřívější Lotka. Dívala se, ale jak! V jejích očích bylo plno duhovky, až k záhonkům brv, a zase z duhovek barvy se ukrojovalo, až oko vybledlo jako sněhová hvězda.

Otec naléhal: »Povídej, co se učíte!«

Lotka pokrčila rameny a ruce zasoukla do rukávců, jako by jimi chtěla uschovati svou hanbu. Dávno již ve škole neposlouchala výkladů. Děd se jí ujal: »S cívkou se má ráda, bude z ní přadlena tkadlečka.«

»Ale kdy až!« vykřikl otec, »teď je čas, aby se naučila číst a psát!«

Podal jí tlustou knihu o pověrách, aby četla. Uleknuta ji vzala, zajíkala se a chybovala.

»Proč pak máš strach?« ptala se matka.

»Neumí to!« řekl otec rozhněván.

Bratr Vítek, zdravý a hezký hoch, posmíval se zahanbené sestře.

Od toho dne vědělo se ve stavení, že Lotka si nehraje, nezpívá a zamýšlí se. Tresty ještě více mařily její chuť a odvahu k učení. Ze školy přišla smutná zpráva, že děvčeti, stále zamyšlenému a podivnému, odpírá se místo v lavicích. Otec skřížil ruce na prsou a pravil k matce: »Hleď si jí, je to ženský rod. Mě bolí hlava z mé práce.«

Matka nevěděla, jak s Lotkou zacházeti. Všecky malicherné práce pojednou mladému děvčeti byly obtíží a mukou. Proto ji

ponechala času a bohu. Lotka někdy sáhla jako v omylu po cívce, ale hned ji s odporem pouštěla a utíkala. K dětským hrám se již nikdy nedostavovala. Doma byla vždy tišší, krotší a nešťastnější. Otce se k smrti bála a bratra nenáviděla a matce nevyhověla. Jen dědovi se omlouvala: »Nevím, dědečku, co mě pořád mrzí a straší!«

Když se pole na jaře zelenala, napadlo jí odejíti z domu. Učinila to časně ráno, když celou noc neusnula a čekala na zasvitnutí. Do večera nepřišla. Domácí to postrašilo. Ale potom znenáhla zvykli jejím častým toulkám. Ve vsi jí přezděli »Divizna.« Chodila po lesích, jako boží ptáci bydlila a se živila. Zda milovala cesty mlčenlivé, zelené a ptačí písně nebo květiny, nebo jaro, nikdo neuhodl z těkavého jejího zraku.

Kdysi přeběhla les a vešla do cizí vísky. Seznámila se tam s pasáckými dětmi na stráni, vedle modré vody, kde jejich černobílé ovce se napájely. Pomáhala jim trhati třezalky a slzy do věnečků, tak poslušně a ráda jako jejich služebnice. Děti se smály velké, opálené, rozcuchané holce, která trhá kytky tak těžce, jako by zdvihala balvany. Však nebyly jí vděčny. Ale holce líbila se stráň a líbily se ovce. Klekla a hleděla do vody a snášela tiše urážky. Nebylo zde přísného otce a nemusela zde poslouchat, ani se omlouvat. Ve vodě viděla nebe a stromy a svou tvář. Políbila vodu s povděkem za to, že je venku a volna. Potěšila se tak, že vyskočila a tančila. Děti přiváděly své matky, aby jim ukázaly blázna. Matky se ustrnuly a posílaly jí po dětech jídlo.

Od vody nenadále pustila se až k chatám, kde hrčely též stavy. Ale u žádného z nich neseděl děd. Přesvědčila se o tom a pak odvážila se po špičkách vejíti do sednice a za tkalce se postaviti a cívku sledovati pozorným zrakem. Ale jakmile k ní promluvili, utíkala zase na stráň.

Doma se dověděli, že se Lotka dává v přespolní vsi živit a odívat. Marně ji vábili domů. Dospívala tělesně, vyrostla i sesílila. Měla téměř hezký obličej, ale vyhublý a oči těkavé a bázlivé. Slušely jí černé kadeře okolo snědého čela, ale měla pohodlné, nemotorné pohyby, kterým v zahálce přivykala. Kolíbala se v bocích již také vyvinutých, což jí slušelo.

Konečně se dala najmouti do služby. Už jí bylo sedmnáct let. Pásla ovce a mezi pasáky se nebála. Když přeskakovali oheň, i ona jej přeskočila odvážlivě a hbitě.

Skrovný plat za službu skrývala za košilkou na ňadrech. Měla již půl druhé pětky, když ji potulní chlapci okradli. A tu opustila bez výpovědi službu a ovce, ani jich nesehnala do stáje.

Kvapila domů. Bylo před večerem, sotva již bylo možno stromy v lese rozeznávati. Bylo temno, větrno a smutno. Obcházela domácí stavení a nahledla do okénka. Svítilo se tam, byl tam i otec. Děd nepracoval již, patrně spal. Děvčeti divoce bilo srdce. Dívala se upřeně do staré matčiny tváře, s hustými vráskami na čele a se smutnýma očima.

Rodiče spolu mluvili. Otec řekl: »Kdy by zde všechno nezedničilo, dal bych Vítkovi lžíci do výbavy. Líbí se mi to zaměstnání!« Matka přikývla a chopila se rozpletené punčochy. Míca červená a bílá vtulila se do jejího klína.

Otec pokračoval: »Práce v lesích je po čertech těžká, žádá reka i loupežníka, a náš hoch, ten si jen jaro v budoucnosti slibuje. Tu pračku se stromy snad by proklínal jako já. Jsem již takový, že se otřesu a kříž udělám, než sekerou natnu kmen.«

»Život člověka k lecčemu nutí,« pokorně poznamenala máti. »Továrny tu zhoustly, snad by se tam Vítek uchytil!«

»Aj což, chlapec se všudy hodí, je silný a pěkný!«

Otec pohladil svůj černý vous a samolibě děl: »Ba, toho jsi šťastně porodila. Ale Lotka je nezvedená haluz našeho rodu.«

»Však i ona se narodila bez vady. Bůh ví, kde se zastavil její rozum . . .« podotkla matka s povzdechem.

»Trochu jsi ji pokazila, bývala jsi k ní jako máslo, nikdy jsi jí netrestala.«

»Ne já, milý muži, něco jiného účinkovalo na holku a proměnilo ji. Vlohy měla ke tkaní, vždyť víš; kam se poděly, nevíme.« Matka odložila pletení a rozplakala se.

»Měla's ji k domovu připoutat, lítavici,« vece muž.

»Těžko jí křídla svazovat, byla by křídla doma nechala a přece nám uprchla, když se v prsou ubožačky ozvala divoká píseň,« v pláči mluvila matka. Otec otevřel knihu, a přestali mluviti.

Lotka ucouvla dále do tmy. Myslila jasněji o matce a jejím bolu. Přistupovala k oknu a zase odstupovala. Ale otec ji odstrašoval, aby vešla a matku políbila a řekla k ní: »Zas budu tkát, dovedu to!«

Hleděla upjatě na černé otcovo pohyblivé a nasupené obočí, viděla na čele jeho dvě rýhy jako zčerstva vyryté. Vál z nich na ni strach. Nevešla, až uvnitř zhasli a nastal klid. Ulehla na peci a dívala se na mdlé zamodralé měsíční obrázky, rejdící na stropě podle pohybu větví za okny. Bylo jí stále matky líto, vstala, chtěla ji probudit a potěšit. Přiblížila se k jejímu loži, pohleděla na její klidnou tvář, ale pak se zase vrátila za pec. Potom již nemyslila a tvrdě usnula.

Druhého dne všichni v domě byli překvapeni, že se Lotka vrátila. Skoro se s ní báli hovořit, aby znova nerozpjala křídla a neodletěla zase.

Ale matka se s ní toužila domluviti. Učinila to, když mužští byli z domu a děd pracoval u stavu. Objala dcerku rukou a pohleděla jí do očí. Lotka se rozpačitě zasmála.

»Neublížili ti tam?« vyzvídala matka.

Přisvědčila, ale neprozradila, kterak jí bylo ublíženo.

»Měla jsi co jísti?«

Usmívajíc se opět přisvědčila.

»Měj nás ráda, dceruško, a vzpamatuj se!« žádala matka slzíc.

Lotka odvětila potichu: »Až se tatínek vyhubuje, dnes se bojím!«

»On se nehněvá, má tě taky rád a přeje ti zde místo!«

Lotce zatřpytily se oči: »Budu tkalcovat, maminko,« řekla.

»To bude dobře,« souhlasila matka a poznamenala dceru křížem.

Ale Lotka nesplnila slibu svého. Ještě toho dne zase utíkala k lesu.

Tentokráte asi děd byl maně vinen jejím odletem. Lotka, když se druzí odpoledne rozešli po lese sbírat dříví, zkusila u stavu svou bývalou dovednost. Ale patrně ze strachu a z neklidu pocuchala nitě a zmíchala cívky. Obávala se dědova návratu a hněvu. Zanechala chybu a uprchla.

Tentokrát o ní u Horšilů vůbec nevěděli. Ve vsi za lesem nebyla. Po lesích ji marně hledali. Podzim začínal brzo a přísně, sníh se již v říjnu chumelil. Doma o ní z lítosti nemluvili. Jen děd ob čas prohodil: »A to ona asi zde pozpátku tkalcovala, neboť v ten den, co jsem našel na osnově nepořádek, odešla a ztratila se.«

Octáři, kteří chodívali skrze lesy a po horách, také neuviděli uprchlého děvčete.

Čas míjel. Vítek dosáhl plnoletosti a podle přání otcova pracoval v nové továrně za slušný plat. Našel si přespolní nevěstu. Plul po voru přítelově do poutnického místa. Byl statný a pěkný hoch a vábil k sobě zraky děvčat. Trochu zpyšněl k domácím dcerkám, u každé se mu něco nelíbilo. Když plul po voru, prala u vody dívčina, jako nevenkovanka útlá a jemná a bělostná. Pohleděli na sebe; pousmála se, ulomila kousek jmelí a hodila mu je po vodě. Za chvilku ztratila se mu s očí, ale nikdy již na ni nezapomněl. Však bál se koše, nevzkazoval jí, nijak si jí nenadcházel, zdála se mu panskou do chalupy. Tu objevil se u Horšilů dohazovač, houslista, který už měl bílé vlasy a tuze pěkně hrál a zpíval, proto dostal od děvčat jmeno Májíček. Všude jej rádi viděli a pohostili. U Zdibečků nabídli mu přívětivě židli a podali mu, co právě v domě bylo. Řekl k Vítkovi přede všemi: »Marie, kterou jsi s voru viděl, dobře by ti hospodařila.« Vítek se zapálil. »Je to kvítí dobré, radím ti ji!« pokračoval Májíček, jako by prozpěvoval.

»Něco má?« ptala se starostlivě matka.

»Výbavu dostane, také krávu a kozu.«

»A což na hotovosti?« vyzvídala matka.

»Nad peníze lepší ctnost, panímámo!« zbožně připojil houslista.

»Tedy není z mohovitých?« zněla další otázka.

»To ne, je vdovina kovářčina dcera, bez pole a usedlosti, ale pracovitá a pořádná!«

Domácí na sebe pohledli, a otec řekl k synovi: »Tak co, prohlas se!«

»Je mi všecko jedno,« zahučel Vítek, ale oči mu blyštěly při vzpomínce na dívčinu jmelí mu házející.

»Dobrá, holce dám dobré návěští,« zazvonil námluvčí hláskem a sáhl po houslích. Děd hledě na vnuka řekl: »Jeli pak hezká, žádné škaredisko?«

Májíček se zasmál a pohroziv pantátovi, zažertoval: »Aj, snad nepomýšlíte vnuka ošiditi!« Smáli se všichni, a Vítek byl šťasten.

Tak se dostala Marie do Včelína. Všichni tam byli s ní spokojeni, až na tatínka Zdibečka. Byl již on takový nespokojenec a politikář, o němž vlastní manželka tvrdila, že zlost mu jde k duhu. Litoval, že s ženou přišli o půli stavení, a to o lepší půli, do níž hledí oknem slunko a lesy a zvony lépe hlaholí. Oni výměnkáři že jsou jako střízlíci stlačení ku plotně, a na dvůr aby bez dovolení nevyšli. Žena jej konejšila: »Vždyť jsou to naše děti, ani stébla nám nevzali, my jsme jim ze svého jmění dali, jak to dělávají všichni rodiče!«

Muž na to: »Dali jsme hloupě celou zeď i klíče sejpkové jako blázni!« Nepochválil Mariinu krávu ani kozu; o mléku říkal utrhačně: »Není takové jako u nás, povídej si co chceš; to se pozná, že kráva mívala jinou trávu.« Mariina kráva byla totiž dar od strýce z hor.

Žena jen se usmála mužovým myšlenkám: »Naposledy i koze rohy upři!«

Muž se zle zamračil: »Tu sem byl ďábel dlužen. Ožere, co kde na stráni hezkého a prý ani nedojí.«

»Snad pohaníš i Marii?« prohodila žena.

»To je dáma, královna, uvidíš, že se jí brzo bude chtít celého domu.«

Po tři léta se kolébka mladých Zdibečkových ani nevyprázdnila. Nejprve přišli dva hošíci zároveň, rok po nich děvčátko a další rok druhé. Byly to zdravé bujaré větévky. Sotva se po domě batolily, již měly za nejlepšího přítele dědečka tkadlce. Jeho stav zdál se jim býti nejlepší hračkou a jeho žlutý kožich s tulipány největší krásou. Přely se o vyšívané květiny, které se nedaly utrhnouti, ale jen políbiti. Děd říkal, že dostanou tulipány, až umře. Chce se mu již často spáti, ale ještě pořád s potěšením modrýma očima na svět hledí a ještě prý dobře vidí večer hvězdičky na obloze.

Jednoho dne dotkalcoval. Vstal od stavu a řekl: »Dlouhý věk jsem si tu poseděl. Bože, to je doba!« Potom už nikdy k práci nezasedal. Škádlili jej: »A což s cívkou dočista jste se rozhněval?« Líce jeho se zaruměnilo. Pohladil si třesoucí rukou čelo a pravil rozpačitě: »Už se mi nechce.«

V stavení pohřešovali výdělku za plátno. Zkoušeli se všichni v práci, ale cívka vzdorovala a k hraní nezbývalo času.

Lotka po dlouhé době vrátila se domů vyzáblá a sešlá. Les byl již bíle oblečen, blížilo se k vánocům. Náhle vešla do chaty, kde byli všichni pohromadě a rokovali o prodeji nedojné

kozy. Lotka se schoulila za pec, všichni čekali, řekneli něco. Venku kvílil vítr a ona se neozývala. Jedla dychtivě, co jí matka podala, a pak hned usnula.

Zůstala již doma, postonávajíc. Matce důvěřovala. Ale nevyznala se jí, kudy se poslední dobu toulala a čeho zakusila.

Otci začala sekera ubližovati. Cítil v plecích a na prsou píchání, pokašlával a plival krev. Ještě chodil do lesa, ale tam sekerou jen stěží vládl. Při takovém namáhání jednou nemoc dosud jen šeptající náhle vykřikla. Bylo mu nutno ustlati lože. Trpěl dlouho a rozumoval: »To do mne z trestu bije moje sekera, oplácí mi rány, které jsem dával stromům, jenže málo pospíchá, já jsem sekal rázněji!«

Krupařka, moudřejší než doktor, přišla pomáhat, ale čáry její selhaly. V poslední chvíli dal si otec zavolat Lotku. Přistoupila k loži jeho bez odporu a jako zvědavě upřela oči na otcovu strádající tvář. Promluvil k ní slavnostně: »Zítra už tu nebudu, važ si mého slova. Matky se drž . . . zde se ti chleba krájí . . . oplácej láskou . . .«

Lotka sebou trhla, matka ji zadržela. »Pracovat se nauč, slib mi to!« žádal umírající pevně.

»Ano, tatínku!« plaše vydechla Lotka, vymkla se násilně z paží matčiných a pádila z chýše.

Ždibeček naposledy vydechl. Jeho mrtvé líce bylo skoro blaženo. Žena s pláčem povídala: »Je s námi spokojen.«

Po Lotce nepátrali. Vrátila se v den pohřbu. V chatě nalezla jen cizího hocha. »Hlídám tu, než přijdou zpátky,« řekl jí.

»Bolí mě . . .« prohodila, sáhajíc si na hlavu. Vydala se v stranu hřbitova a potkala se s matkou i ostatními v polích. Vítek šel podle své ženy; Lotka ji po prvé uviděla i přidržela se matky, která jí pravila: »Je to tvoje švakrová, Marie. Tatínka jsme pochovali — vrať se s námi, ať si dohromady popláčeme,« doložila zarmoucena.

Lotka neodporovala. Děda vedly děti, kterých si Lotka též povšimla. Holčičky byly bíle oblečeny, na hlavičkách měly věnce; jedna měla vlásky plavé, druhá byla černobrvka.

Bratr je Lotce jmenoval.

»Eva je hezká,« podotkla Lotka.

Mluvilo se málo.

Děd poznamenal: »Na mně byla řada, kosa zasáhla jinam.«

Lotka se doma bez otce cítila bezpečnější. Minuly neděle a ona setrvala pod střechou. Mladých nenavštěvovala. Jen jednou vkročila do jejich sednice, když věděla, že jsou tam děti samotny. Ale jen pro Evu mezi nimi měla srdce a dary.

Jednou, když rodina v parnu obědvala na dvoře pod štěpem, zaskočila Lotka za stav. Chopila cívku, šlápla, začervenala se a opětovala pokus. Přádlo bylo poprášeno, šedé jako pavučí síť. Stav se rozzvučel, cívka tančila, a Lotě se vyjasnil zrak. Přišli se

na ni podívat; dědoušovy oči se zaleskly. Bratr dotkl se ramene sestřina řka: »Dobře, Lotko, dobře!«

Matka oslzela. Lotku jako by dílo opojilo — teprve tma oddělila ji od stavu.

»Kdy by to tatínek věděl,« přála si Zdibečková.

»Máme tkadlečku,« libovali si všichni.

Z Lotčina tkalcování byl zase pěkný výdělek; pracovala pilně a dobře. Dědoušek stal se divákem u stavu. Působilo mu radost, když viděl na stroji všecko oživeno. Děti, jak jen mohly, vyváděly ho ven, aby si tam s ním hrály; za jasna i tepla býval tam rád, když jej mimojdoucí pozdravili: »Pochválen buď Pán Ježíš,« a ptali se: »Co dělá pantatínek?» odpovídal pokaždé: »Slunce hledám!«

Na poledním slunci zamkly se jednou jeho modré tiché oči. Děti šly žalovat na dědouška, že s nimi nechce hrát. »Nechte ho pospat,« napomenula je matka. Ale dědouškův spánek byl věčný. Opět v domě plakali, pes kvílil a děti byly sklamány, že se jim po dědečkovi nedostalo tulipánů. Kožich šel s nebožtíkem do hrobu. Děti při západu slunce chytaly do klínů dlouhé stíny stromů říkajíce: »To je ta smrtka, co vzala dědečka s kožichem!«

Lotka u stavu pohřešovala stařičkého diváka. Při práci se neškaredila, ano zvykla si pohleděti na sebe do zrcadla, česala si lépe vlasy a oblékala se čistě. Oko její spokojeně spočívalo na zásobě plátna, které svou pílí zhotovila. Odpočinku dopřávala si jen krátké chvilky.

Jednou k ní přistoupila švakrová prosíc: »Dnes netkej, Lotynko. Evička postonává a leká se.«

Lotka rychle odtáhla ruce od stavu. Chvilku sklíčeně poseděla před zastaveným dílem, pak povstavši pohleděla na dvéře mladých manželů a vyšla do lesa. Bylo krásně venku, ale ona se brzy vracela. »Evička stůně,« opakovala po švakrové, i šla se oknem podívat na děvčátko. Zalekla se drobného tělíčka, svíjejícího se na peřině. Byla při něm s matkou i krupařka, která je prohledla a prohlásila: »Žabího vlasu potřebuje na horké spánky!« Lotka v tu chvíli letěla zpět do lesa k potoku pro žabí vlas. Přikvapivši nazpět, vešla odhodlaně do světnice. Přijali vlasu od ní bez podivení, jako by pro něj byla vyslána.

Bylo tam plno zmatku a pláče. Evičce ani žabí vlas neposloužil. Umírala bolestně. Mariino líce bylo jako křída. Lotka náhle přiskočila k postýlce, políbila holčičku a také propukla v pláč.

Matka vzala ji vlídně okolo pasu, řkouc: »Jsi hodná, Lotynko,« a vyvedla ji ze světnice.

Lotka se optala: »Mohu tkát?«

»Dnes ne, moje dítě, až jak bude,« odvětila Zdibečková.

Ale bylo hůř, a v noci Evička zemřela.

Krásně ji ustrojili, ale tvářička její zčernala. Cizí chlapec přinesl rakvičku, na které děti mohly nechati oči; líbaly zlaté její

okrasy. Ale byly poslány do babiččiny sednice, protože se nevědělo, nezemřeloli dítě nakažlivou nemocí. Lotka přinesla s pole plané růže pro nebožtíčku, ale neodvážila se vstoupiti s nimi do Vítkovy světnice, naplněné lidmi. Daru jejího nedostala Evička. Konečně si zatkla kytici na prsa a dívala se netečně, jak si děti hrají na pohřeb.

Přišel velebný pán a ministranti, zavonělo kadidlo. Lotka nehlídala dětí. Vyběhly daleko za průvodem, a vrátivše se povídaly: »Všecko jsme viděly, i věnce i svíce i velebného pána!«

Starší hošík řekl: »Já jsem Evičce poslal pusinku!«

Druhý jej překřikoval: »Já jsem Evičce poslal dvě pusinky!«

Holčička hlásala: »Přijde do nebe!«

Chlapečkové oba tleskali a volali: »Přijde do nebe!«

Lotka se vážně optala: »Proč byla černá?«

»Protože ji nedobří lidé uřkli,« odpovídaly děti.

»Proč, proč?« vyzvídala Lotka.

»Že byla nejbělejší děvčátko ze vsi, proto jí nepřáli mamince.«

Lotka přisedla k stavu, položila na něj hlavu a chvíli ležela jako by spala.

»Teto!« volaly na ni děti jedno po druhém.

Zvedla hlavu a zasmála se na ně. »Budu tkát,« řekla. »Není svátek?« Byla sobota, ale dětem byl den pohřbu svátečním.

Lotčiny zraky tkvěly na niti. »Budu tkát!« řekla pevně, jako by vzdorovala všem zákazům.

Dala se do díla se vší chutí. Stav zabouřil. V stavení byla ještě vůně kadidla, pes ještě chvílemi zakvílil, až vyběhl vstříc lidem vracejícím se z pohřbu.

Lotka ještě tkala, když vkročili domácí, doprovázeni hostmi.

»Co to?!« vzkřikl hněvivě Vítek.

»Neměla jsi tkáti, máme smutný svátek!« řekla matka mírně.

»Vyplašila jsi dušičku Eviččinu, snad tu ještě dřímala,« pravila Marie.

»Ať mi na to více nesáhneš!« poroučel jí Vítek.

Hosté se rozsadili po židlích a lavicích. Horšilka snesla zákusky a pobízela k jídlu. Všichni mluvili tiše a stále jen o Evičce.

Lotce při pokárání sklesly ruce. Chvíli nevěděla, co dělati, pak náhle vstala a vyšla z jizby. Velcí toho nedbali, ale děti vyběhly dívat se za tetou. Ohledla se na chatu, zahodila své plané růže a spěšně po mezích utíkala pryč.

Stav nyní mlčel týdny, měsíce. Zmizení Lotčino nejvíce rmoutilo matku; že výdělku jejího je škoda, řekl i Vítek, a Marie přisvědčila.

Zbibečková méně a méně docházela k mladým. Často se zle podívala na Marii. Nezvala k sobě děti a nepohosťovala jich, jako dříve. Konečně projevila nepřátelství. Začala řeč se snachou na prahu chléva: »Ztratila jsme každá dítě,« řekla.

»Moje nesli andělé,« zablouznila Marie.

»Snad i moje nesli,« ostře prohodila Zdibečková.

Marie na ni překvapena pohleděla: »Ba, nevíme to,« dodala tiše, jako by za něco odprošovala.

»Vy jste ji vypudili!« zvolala starucha.

»My, maminko?« zdrženlivě tázala se mladá hospodyně.

»Vykřičeli jste ji, ačkoliv je chalupě bližší než ty!«

»Řekla jsem tehdy o pohřbu, jen co vy -- proč mně dáváte vinu?«

»Chce se ti tady kralovat!«

»Maminko, vy se chcete hádat,« mluvila mírně Marie; »my také Lotky litujeme.«

»Pro peníze, které vydělávala, to vím!« rozkřikla se Zdibečková.

Ze stavení vyšel syn.

»Co máte mezi sebou?« optal se.

Matce sršely hněvem oči: »Lituje Lotky k vůli ztraceným výdělkům,« odhadovala nesprávně jádro sporu.

Vítek odpověděl za Marii: »Slyšel jsem, maminko, že nám dáváte vinu posledního Lotčina útěku; však nemohli jsme tehdy mlčet.«

»Ty jsi aspoň bratr, nechť jsi něco řekl,« mírnila se matka, »ale Marii výtka neslušela.«

»Je Eviččina matka, a trpěla nejvíc!« omlouval ženu Vítek.

»Inu vím, že jsi do její půdy přesazen,« vyhrkla Zdibečková a odcházela rázně domů.

Po tomto hovoru přestaly nadobro přátelské schůzky. Děti se začaly babičky bát, neboť k nim byla nevrlá. Žila nyní osamělá jako hruška v poli. Ztracenou Lotku vždy více milovala. Rozpomínala se na všecky její dětské důkazy lásky. Věděla, že Lotka v celé rodině jedině k ní lnula, jí důvěřovala! »Proč jsem si ji neudržela?« činila na konec i sobě výčitky.

Rok je věčnost tomu, kdo žije samoten a v zármutku. Jaro počínalo, kvetly petrklíče. Marie donášela mužovi do továrny obědy, a děti chodily s ní. V poledne stavení stichlo jako kostel. To se výměnkářce líbilo. Vycházela svobodně na dvůr i do chléva na krávu se podívat. Ale když Marie s dětmi se vrátila, matka již zase hloubala ve svém dobrovolném vězení.

Kdysi za jasného poledne prohlížela svou truhlu vzpomínajíc na minulost. Tu v předsíni uslyšela tiché kročeje. Zbystřila sluch — a hlubokým tichem zavzněla rána. Stav oživl, a všecko stavení jako by promluvilo . . . Zdibečková zavřela truhlu, sklesla na ni a jako po dlouhém utíkání oddechovala. Slzy vyhrkly jí z očí. Zvedla se a pootevřela dvéře. Lotka! Tkalcuje! . . .

Stařena klesla do náručí, které se před ní otevřelo. Cítila políbení, slyšela kolikrát opakované slovo: »Maminko! Maminko!«

To ji vzkřísilo.

I začala zpověď. Srdce u srdce zatlouklo. Lotka vypadala hezky.

»Neseš zdraví?« ptala se jí matka.

»Zdraví, lásku a vykoupení —« odpovídala rozumně a s citem Lotka.

»Pověz, dceruško, jak pomohl Bůh?«

»Nejprve prosím, abyste mi odpustila starosti, kterými hlavička vaše zbělela — —« pravila dcera, a když ji mateřská náruč jen úžeji sevřela, jala se povídati: »Do cizí země vedla mě cesta, když jsem odsud posledně vykročila. Tentokrát řídil mé kroky jistě Bůh. Po dlouhé chůzi, zmořena hladem klesla jsem v lese jako podsečená, i usnula jsem. V tom spánku přišlo mé vzkříšení. Zní to jako zázrak, ale jest to pravda. Sen jsem měla, poslyšte. Hořely stohy doma, v naší vesnici. Vás okolostojících ptala jsem se: ‚Proč hoří? a proč jsou ohně zlaté?‘ Nevím, kdo řekl: ‚To jako tenkráte, když jsi byla malá.‘ Probudila jsem se a rozpomínala. Množství otázek se ve mně ozývalo, ale nebylo koho se ptáti. Ve své paměti nenalézala jsem pomoci. Zřetelně v ní tkvěl obraz ohně, jejž jsem byla viděla za svého dětství na poli. Ale všechen čas od oné chvíle až po ten den jako by byl vymazán z mého života. Nezbyla mi z něho žádná vzpomínka, žádná bolest, žádný strach, žádný chorobný přelud v hlavě. Bůh mě vyléčil, maminko! Pomyslila jsem na život a na práci. Dostalo se mi místa v tkalcovně, kde mi velice posloužila zručnost v řemesle, získaná od dědečka. Platili mi dobře. Pustila jsem se potom i do jemných výrobků, jaké kupují boháči. Pomalu jsem se naučila i německé řeči. Ale stesk po domově mne neopouštěl. V továrně pracoval i hoch, s kterým jsme si v hovoru nejdříve rozuměli; nebyl domácí, ani Němec, domov měl daleko na polední straně, zcela blízko u moře. Líčil mi jej jako pohádku. Často jsme si spolu postěžovali, vznikla mezi námi náklonnost. Koncem léta mi řekl: ‚S vlaštovicemi odejdu k nám — půjdeš se mnou?‘ Bylo mi těžko rozhodnouti se. Touha mě vábila k mému domovu, ale od Iva se odtrhnouti se mi také nechtělo. Ptal se mne den co den. Mé rozpaky a nesnáze rostly. Došlo až k tomu, že jsem při práci dělala chyby. Páni po prvé mě pokárali, a následek toho byl, že jsem dělala chyby ještě větší. Došlo ke konci. Ivo zmizel, ani mi nedal s Bohem. Nesla jsem to těžce. Láska k němu vždy mocněji se v srdci mém ozývala. Ale za nedlouho přišlo vyléčení. Psal mi takto: ‚U nás nejsou dívky tak vybíravé. Oženil jsem se za měsíc po svém návratu, a nelituji. Až ty se budeš vdávat, také mi piš.‘ Nic mne už nemohlo v cizině udržet. Rozhodla jsem se tak náhle k návratu jako Ivo. Kapitálek nesu poctivě vydělaný — dáte mi zde místo? . . .«

Políbením jí odpověděla matka.

Než se ozval polední zvon, zvěděla ještě Lotka o matčině hněvu s Vítem a Marií; ale šťastný návrat dceřin způsobil, že toho dne slunko již nad tím hněvem nezapadalo.

O královském hradě Pražském.

Již před čtyřiceti lety přihodila se událost, která dala podnět k několika závažným publikacím, nedávno o královském hradě Pražském vydaným. Byl totiž tento hrad k žádosti c. k. finanční prokuratury v Praze, podané dne 29. června r. 1866, tedy za vpádu Prusů, rozhodnutím c. k nejvyššího soudu ve Vídni dne 13. listopadu onoho roku vložen v deskách zemských do vlastnictví »c. k. dvorního eráru.« Vklad byl tehdáž povolen na základě pouhého potvrzení českého místodržitelství ze dne 11. června r. 1866, dle něhož prý onen hrad jest od nepamětných dob v neobmezeném faktickém držení nejvyššího c. k. dvorního eráru.

Avšak studium spisu »Rakouské právo ústavní« sepsané od prof. Jiřího Pražáka, vzbudilo v dr. Ladisl. Machačovi pochybnost o tom, že by byl r. 1866 vepsán do zemských desk vlastník pravý. K Machačovu popudu měly býti tedy podniknuty kroky k zachránění vlastnického práva království českého k Pražskému král. hradu i k ostatním českým statkům korunním. Když návrh poslance dr. Mir. Stráneckého, v té příčině na zemském sněmu dne 25. července r. 1902 podaný, nevedl k cíli, dr. Machač staral se o to, aby věc neusnula. V říjnu r. 1905 jal se uveřejňovati v Pokrokové revui stať »Kdo jest vlastníkem královského hradu Pražského« a v Knihovně Samostatnosti vydal (v říjnu r. 1906) delší spis s nadpisem: »Koruna česká vlastníkem král. hradu Pražského.«

Zatím již v listopadu r. 1905 usnesl se okresní výbor v Jaroměři (a po jeho příkladu pak dlouhá řada samosprávných korporací) na žádosti k zemskému výboru, aby vymohl držbu i knihovní zápis král. hradu Pražského pro království české, čímž dosavadní zápis v zemských deskách (pro c. k. dvorní erár) měl býti zrušen neb opraven. Zemský výbor usnesl se tudíž (v sezení dne 17. ledna 1906) slyšeti v této spletité věci odborné znalce a požádati universitní profesory dr. Jaromíra Čelakovského, dr. Josefa Kalouska a dr. Bohuše sv. p. Riegra, aby podali jednak krátký obraz historie královského hradu Pražského, spojený s výkladem, jaké části k hradu patří, jednak dobré zdání o otázkách:

a) komu sluší přičítati vlastnictví král. hradu Pražského až do doby, kdy nynější vklad v deskách zemských byl proveden,

b) zda odpovídá nynější zápis v deskách zemských skutečnému právnímu stavu a

c) zda je vůbec třeba nápravy nynějšího stavu knihovního, i jaké kroky po případě sluší zemskému výboru v tom směru podniknouti. — (Při tom bylo připomenuto, že byl projeven také náhled, že král. hrad Pražský náležel ke královým statkům »komorním« a nikoli k statkům »korunním,« tudíž k statkům, na něž stavové vlivu neměli.)

Konečně zemský výbor uzavřel požádati také dvor. radu prof. dr. Josefa Stupeckého, aby se o věci vyjádřil se stanoviska práva soukromého.

Znalci, dohodnuvše se mezi sebou, co kdo z úkolu na ně vloženého má vypracovati, podávali pak elaboráty své zemskému výboru postupně. Elaboráty jejich mají tyto názvy: »Stručný přehled dějin hradu Pražského« (z pera prof. Kalouska), »Hrad Pražský a majetková práva k němu do r. 1526« (z pera prof. Čelakovského), »O českých královských a korunních statcích,« »O některých statcích zvláštních,« »Královský hrad Pražský a jeho právní poměry,« »Přehled součástek král. hradu Pražského« (z pera prof. Riegra, jenž podjal se úkolu velmi rozsáhlého, totiž obecného zodpovídání otázek zemským výborem předložených) a »Poznámky se stanoviska práva soukromého« (z pera prof. Stupeckého).

Učenci podavše tyto výsledky svého bádání zemskému výboru postupně, koncem listopadu roku 1906, odevzdali mu ještě společné a jednomyslné vyjádření konečné, opřené o všecky elaboráty jednotlivé, kterým stručnými a přesnými slovy oznamují, jak rozřešili každou z otázek jim daných.

Redakce »Sborníku věd právních a státních,« obdrževši peněžitou podporu od země, vydala tiskem všecky výše uvedené práce v souborné publikaci, do níž nepojata toliko práce Čelakovského, ježto otištěna jest jinde, totiž ve »Sborníku příspěvků k dějinám král. hlavního města Prahy.«

Pokládáme za zbytečné šířiti se o vysoké hodnotě jak této publikace tak spisu Čelakovského jinde otištěného (a již v Časopise musea král. čes. 1907, I. sv. posouzeného). Proslulí naši odborníci nejen že vládnou každý svou věcí až do posledních podrobností, ale i dobře si promyslili každičké slovo, jehož při svých úsudcích užívají. Kdo chce z díla jejich nabyti poučení opravdu dokonalého, tomu nezbývá, než aby je pozorně pročítal sám; z té příčiny přestáváme tu na několika poznámkách a na vytknutí některých základních myšlenek pp. odborníků. Kalouskova stať »Stručný přehled dějin hradu Pražského« jest laikům nejpřístupnější. Přihlédá bedlivě ke všemu historickému materiálu o hradu, který se vyskytá v archiválních pramenech, v kronikách, v Tomkově historii Prahy a v starších popisech města, všímá si i starobylých rytých pohledů na Prahu, Lehnerových Dějin umění národu českého a p. Těžíc zejmena i z výzkumů p. inženýra Fialy v příčině staveb na hradě, provedených v rozdílné době, opravuje a doceluje všecky spisy a statě, které dosud o král. hradě Pražském byly uveřejněny. Nejzajímavější zprávy o ruchu stavebním na hradě týkají se arci doby Karla IV., Vladislava Jagelovce a prvních tří panovníků z rodu Habsburského. Nebude od místa upozorniti čtenáře na to, že Kalousek nezapomíná vytýkati právní momenty, které s otázkou o vlastnictví hradu souvisí. Proto poučuje nás nejen o tom, kdo kdy kterou část hradu zakládal neb přestavoval, ale i kdo na to vedl náklad, dále které

části jeho kdy užíval panovník, které stavové zemští, a pokud kdy který úředník na hradě závisel na jednom z těchto činitelů neb na obou. I o tom, co kdy k hradu bylo přikoupeno neb od něho odprodáno, a kdo přikupoval neb odprodával, Kalousek se zmiňuje. Pod správu hejtmana hradu Pražského náležely také dvě královské obory: stará u Předního Ovence (Bubenečská) a nová za Břevnovem, totiž »Hvězda.« Stručnou historií obou těch obor Kalouskova stať se končí, připravivši jaksi čtenáře na právnické a státovědecké rozbory Riegrovy.

Jak řeší **Rieger** záhadu, kdo jest vlastníkem král. hradu Pražského? — Nepřistupuje hned k ní, nýbrž vysvětluje napřed jinou záhadu, až dosud málo prozkoumanou, totiž jak ze statků někdy královských vznikly v Čechách statky korunní, o nichž vedle krále rozhodovali i zemští stavové, a jak vznikly později (počínajíc od Ferdinanda I. Habsburského) ony statky komorní, s nimiž král sám o sobě mohl nakládati po své libosti — vše to, aby dokázal, že král. hrad Pražský přičítati sluší k statkům korunním a z nich k těm, které měly své zvláštní, velmi důležité určení. Již Čelakovský v svém spise (»Hrad Pražský a majetková práva k němu do r. 1526«) přihlédá k tomu, jak i v jiných zemích než v Čechách měnily se statky královské v korunní a v státní: Rieger věc tu v Čechách rozbírá podrobněji a sleduje ji dále za rok 1526 až do doby nejnovější.

Když Čechy po svém sjednocení za Boleslavů staly se státem v celku absolutním, kníže český byl neobmezeným vlastníkem všeho majetku veřejného. Přemyslovci jako panovníci dědiční nepřestávali se pokládati za vlastníky toho majetku panovnického a užívali ho samostatně jako své komory k potřebám veřejným i soukromým bez rozdílu. Avšak velká část tohoto »království,« jak nazývány pak královské statky i důchody komorní, přešla časem do rukou šlechty, duchovenstva a měst, ač původní dárce ještě podržel naproti obdarovaným jistou pravomocnost. Mimo to část majetku zeměpanského (kdysi župního) byla vázána zvláštními účely, jakožto dotace úřadů: to byly statky »kladské;« mezi nimi pak vynikly zvláště statky předních úřadů Pražských. Rovněž při jedné části tak zv. »království« vůbec do popředí vystupoval ráz veřejný, zejmena při hradech a městech, kde sídlily úřady hradské resp. krajské.

Na statky královské nabývají zemští stavové nenáhle vlivu teprv za rodu Lucemburského a později. Předně vymohli si na králích (po prvé na Janu Lucemburském) závazek, že cizinci nesmějí býti úředníky hejtmany, purkrabími, úředníky zemskými nebo dvorskými, ani držiteli statků v Čechách a na Moravě. Potom snažili se brániti zastavování nebo zcizování král. statků od krále nehospodárného, aby na jich vyplácení a vykupování nebylo třeba povolovati zemské berně. Za Karla IV. orgánem zastupujícím království české (resp. říši českou) byl netoliko sám král, nýbrž i stavové a »všecka obec« království (resp. koruny české). Symbolem této vyšší státoprávní jednoty či osobnosti, t. j. celého

státu českého, stal se klenot koruny Svatovácslavské. Koruna česká jako subjekt státní (ne pouze jako důstojenství královské) vystupuje předně v poměrech státoprávních, kdekoli jednotlivé země jako údy ke koruně se »přivtělují,« »sjednocují« a za neoddělitelné a neodcizitelné prohlašují; jeli tu dočasně poměr lenní, pochází léno nejen od králů, nýbrž také od koruny království českého.

Avšak také část majetku královského *uvnitř* země české byla »přivtělena koruně« a stala se pak majetkem samého státu. Majestas Carolina z r. 1346 rozlišuje již královské statky. Jedna jich část (na př. Praha, Karlštein) měla býti naprosto nezcizitelná, a nezcizitelnost tu měli králové korunovací přísahou zemským stavům zaručovati, kdežto jiné statky prohlášeny za zastavitelné na čas a za směnitelné, a opět jiné vytknuty, s kterými král mohl nakládati zcela po své vůli. Ač Majestas Carolina byla r. 1355 formálně odvolána, přece myšlenka rozlišování nezcizitelného majetku korunního nezanikla.

Od doby husitské, kdy panovníci čeští museli se podrobovati před počátkem své vlády volebním kapitulacím, vzmáhá se vliv stavů zemských na statky královské vždy patrněji. Králi volenému dostává se zboží královského teprv od země (státu) jako dočasné král. dotace, pouze na základě titulu veřejného, jakožto králi. Tu tedy vzrůstá tendence pokládati statky korunní (nezcizitelné) za státní, a krále nikoli za vlastníka, nýbrž toliko za neobmezeného požívatele. Za Zikmunda Lucemburského již i korunovační klenoty pokládají se za majetek státní a stavové zemští domohou se vlivu také na král. statky v tom smyslu, že jim přísluší spolurozhodovati o platnosti zápisů, kterými Zikmund statky ty zastavil neb rozdal. I za nástupců Zikmundových opakují se král. závazky o neodlučování, resp. neodcizování územků a statků královských. Posléze král Vladislav majestátem z r. 1499. potvrdil i za všecky budoucí krále, že napotom králové čeští nemají již míti moci, statky královské netoliko v království, ale i v přivtělených zemích »od království« zastavovati, dávati, ani prodávati, leda s radou a přivolením českého sněmu, a to »pro potřebu zemskou.« To potvrzeno pak znova i majestáty z l. 1509. a 1522.

Roku 1523. obnovena sice »mocnost královská« v tom smyslu, že zase králi (Ludvíkovi) byla zůstavena neobmezená správa i požívání korunních statků, statky však samy dle uvedených majestátů byly nadále královskými i zemskými zároveň, čili majetkem státním, arci vázaným pro určitý účel. Byly dotací králů, které však užívati měli ne pouze k svým osobním a dvorním potřebám, nýbrž zároveň i ku potřebám státním vůbec. Později připomeneme, kterak stavové zemští provedli, že i úředníci na král. hradech museli činiti slib nejen králi, ale i jim, a tak stávali se také na nich závislými.

Když rod Habsburský dosedl na trůn český Ferdinandem I., panovník tento přejal sice závazky svých předchůdců o nedosa-

zování cizinců na úřady a nezcizování král. statků, ale jen v příčině úřadů a statků z doby Předhabsburské. Co se týče král. statků, slíbil neodcizovati jen ty, které již po předchůdcích přešly naň volbou r. 1526; pouze ty pokládal za korunní čili státní. Avšak statky, jichž později sám nabyl, pokládal za neobmezené vlastnictví českých králů, za »komorní« v užším smyslu slova, aby jich užíval volně jak k potřebám osobním a soukromým, tak i státním bez rozdílu. Obojí statky však spravovala komora česká, úřad pouze na králi závislý, a obojí nazývají se někdy »komorními« (v širším smyslu slova), ač rozdíl mezi nimi právnicky trval. Vlastníkem statků korunních nepřestával býti stát sám; chtělli král s nimi tak nebo onak disponovati, potřeboval k tomu svolení zemského sněmu.

V tom nezměnilo se nic podstatného ani po vydání Obnoveného zřízení zemského od Ferdinanda II. Zněním korunovační přísahy zavazoval se král český neodcizovati ničeho od království českého, tedy ani statků korunních, a v privilegiích potvrzených Moravanům r. 1628 uvádějí se také jak majestát Vladislavův z r. 1499, tak i Ludvíkův z r. 1522.

Za doby osvíceného absolutismu, kdy panovník se pokládá za výhradného a všemocného zástupce »státního blaha,« ale zároveň za »prvého úředníka státu,« začíná se na majetek zeměpanský hleděti tak, že sloužiti má potřebám státním, z čehož vyňato jest jen soukromé jmění panovníkovo a fideikomisní jmění panovnické rodiny.

Statky komorní přecházejí v státní, ale podřízené jen svrchovanosti knížecí, a statky korunní, při jichž zcizování se přestává šetřiti ústavního vlivu stavů, kladou se na roveň komorním; obojí jsou spravovány centralisticky zeměpanskou komorou. Jenže uvážiti sluší, že stát, o kterém tu řeč, není jednotný, nýbrž složitý, a že tedy nazývajíli se korunní statky v Čechách majetkem státním, přece nepřestávají býti státním majetkem č e s k ý m, pokud existoval český král. Proto i po r. 1811, kdy obecný zákonník občanský prohlásil skutečně statky komorní, ježto slouží »k úhradě potřeb státních,« za jmění státní, lze mluviti ještě »o státních statcích království českého.« Po vydání deskového patentu pro Čechy a Moravu (dne 22. března r. 1794) byla zapsána v obnovených zemských deskách při statcích státních za vlastníka zpravidla komora česká a jen při několika komora dvorská; ale komorou českou nemůže se zde míniti označení spravujícího úřadu, nýbrž označení českého korunního fondu čili fisku, tudíž českého státního majetku.

Když patentem z 22. ledna r. 1817 zřízen všeobecný fond k umořování státních dluhů a prostředkem k tomu měl býti i prodej státních statků, vznikla též otázka o zcizitelnosti statků korunních v Čechách, a po dlouhém jednání o tom uznal r. 1825 sám císař František za dobré vymoci si k tomu souhlas českých stavů. Ti pak skutečně přivolili k tomu, aby část českých statků státních byla zcizena, ale jen k umoření úročního státního dluhu.

Ostatní neprodané statky zůstaly korunními a bylo k všelikému zcizení jinému potřebí nového souhlasu stavů.

Nemůžeme zde již ani zhruba naznačovati obsah dalších výkladů Riegrových o tomto předmětu. Podotýkáme toliko, že korunní statky české nemohly se nikdy juristicky státi vlastnictvím pozdějšího státu Předlitavského a se statky jeho splynouti; měly a mají zcizovány býti toliko za souhlasu zemského sněmu království českého s panovníkem; říšská rada, po r. 1860 zřízená, není v této věci kompetentní a také nikdo jiný.

Rieger jest ostatně na konci první své statě bohužel nucen poznamenati, že »toho času otázka českých korunních statků pozbyla v celku svého významu jejich rozprodáním. Jde spíše jen o české korunní statky zvláštního druhu a určení, které se zachovaly posud: jednak o hrad Karlštein, jednak o dvě král. obory a sám král. hrad Pražský, při kterých dlužno uvážiti také jejich speciální ráz či povahu.«

Druhá stať Riegrova (»O některých statcích zvláštních«) promlouvá nejprve o Karlšteinu. Ten měl hned od svého založení svůj zvláštní úkol jako bezpečná schránka korunních klenotů (které juristicky i nyní jsou stálým příslušenstvím jak trůnu tak i království českého samého) a zemského archivu, majetku to státního. Ale na rozdíl od jiných statků korunních užívání jeho nenáleželo králi, nýbrž purkrabím, jakožto dotace jejich úřadu. Z práv i povinností úřadu toho, zavázaného králi i zemi, vyplývala už zároveň nezastavitelnost i nezcizitelnost hradu toho vůbec. Hledíc k tomu, že král sám neměl hradu v užívání, museli naň stavové na zemských sněmích větší měrou přispívati a tak říkajíc sami povinnosti vlastnické plniti; přece však hrad nestal se pouze »zemským« (stavovským).

Ferdinand II. zrušiv (r. 1625) úřad purkrabství Karlšteinského (klenoty korunní a archiv chovaly se pak v Praze), učinil z hradu a panství věnný čili stolní statek českých královen. »Důchody« z něho (s výhradou vlastnictví) Marie Terezie věnovala (r. 1755) nově založenému ústavu šlechtičen na Hradčanech k věčnému požívání. I jest s podivem, kterak toto stolní panství mohlo býti (r. 1796) v deskách zemských (nesprávně) připsáno ve vlastnictví Terezínského ústavu šlechtičen.

I purkrabství Pražské bylo částí královského, později korunního majetku, určenou k tomu, aby byla úřední dotací nejvyššího purkrabí Pražského. »Byly zde některé podobnosti s Karlšteinem. I tento byl statkem korunním zvláštního druhu, a od 15. stol. s celým panstvím sloužil zároveň za dotaci purkrabství tamějšího. Rovněž úkoly obou purkrabství namnoze se podobaly: jako purkrabové Karlšteinští byli strážci korunních klenotů a zemského archivu, tak i nejvyšší purkrabě Pražský byl strážcem korunovačního hradu a zároveň vládního i dvorního sídla králů českých (část úkolu pak arci převzal novější hejtman Pražského hradu). Přes to vše osudy obojího purkrabství během času byly rozmanité. Pražské potrvalo a podrželo vynikající význam až do

r. 1848, Karlšteinské bylo už r. 1625 zrušeno. A kdežto korunní panství Karlšteinské bylo z absolutní moci zeměpanské určeno sloužit za věnný či stolní statek českých královen (trvalé užívání jeho pak postoupeno dále ústavu šlechtičen), naproti tomu statky purkrabství Pražského během dob vůbec přestaly se pokládati za majetek korunní i staly se (r. 1823) autonomním majetkem stavovským, dnes zemským,« ačkoli stavům tehdáž nebylo lze předložiti původních listin nabývacích.

Starobylým příslušenstvím hradu Pražského byla obora Ovenecká (Bubenečská), počítaná jako hrad ten v XVI. stol. k majetku korunnímu, kdežto obora »Hvězda« byla spolu s letohrádkem založena (v polovici XVI. stol.) od arciknížete Ferdinanda Tyrolského a připadla teprve za vlády císaře Maxmiliana II. panujícímu králi. I mohla by se snad pokládati za majetek komorní, pokud by se v ní nevidělo vlastně příslušenství, připadlé Pražskému hradu.

Roku 1823, když došlo ke zřízení nových vložek v deskách zemských, obora Bubenečská byla připsána »král. komoře« s dodatkem, že se nachází ve správě českých stavů, kdežto obora ve Hvězdě spolu se Stromovkou v Bubenči připsána »c. k. komoře,« ve správě c. k. dvorního úřadu stavebního.

Při těchto deskových vkladech zůstalo až do r. 1880, když na základě zem. zákona z 5. prosince 1874 č. 92. z. z. došlo k upravení nových desk zemských. Tu jak při oboře Bubenečské ve vložce č. 347, tak i při oboře ve Hvězdě spolu se Stromovkou ve vložce č. 1336 zapsáno stejně — vlastnictví »c. k. dvorního eráru.« K tomu podotýká Rieger: »Stalo se tak, aniž by faktické spojení Stromovky s Oborou v Bubenči bylo až dosud provedeno knihovně, a aniž by také dosud ve příčině t. zv. Stromovky byly poznamenány správa a užívání zemského výboru pro zotavenou Pražského obecenstva.« Spor o tu věc není dosud vyřízen.

Třetí stať Riegrova zabývá se »král. hradem Pražským a jeho právními poměry« nejprve za doby Předhabsburské (do r. 1526) a potom za časů pozdějších. Hrad tento stával se znenáhla korunním asi podobným postupem, kterým všecky jiné statky, prvotně královské, měnily se v korunní, jak o tom byla již dříve řeč.

V době historické ukazuje se nám zprva býti vlastním rodovým dědictvím Přemyslovců, nepochybně svých zakladatelů, budovatelů a opevňovatelů, kteří přistavěvše k němu přední křesťanské chrámy, domy pro duchovenstvo (biskupa a kapitolu) i pro své úředníky a upravivše v něm síně pro sněmy a soudy, učinili jej střediskem vší správy zemské i církevní, které záhy zastínilo záhy Vyšehrad. A středisko to, jsouc zároveň hlavním hradem kmenovým neb národním, odevzdáváno bylo dle »zemského řádu« obřadem nastolovacím Přemyslovci (dle zákona Břetislavova z r. 1055 nejstaršímu z toho rodu), který ujímal se vlády nad celou zemí. Později (od r. 1228) obřadem korunovacím, upra-

veným od Karla IV. r. 1436 a na hradě konaným s účastí stavů, zároveň uváděn panovník v plné užívání královských práv, když byl zase ze své strany vydal písemná potvrzení práv a výsad stavovských. Proto už r. 1278 slove hrad Pražský stolicí krále i království zároveň; od času Karla IV. postaven pod zvláštní ochranu sv. Václava, a pochováváni tu knížata a králové čeští. Není pochybno, že tedy Majestas Carolina (z r. 1346), míníc stanoviti naprostou nezcizitelnost a nezastavitelnost Prahy přísahami královskými, zahrnuje výrazem »civitas Praga« také hrad Pražský.

Vlivu na správu jeho stavové zemští se domohli zejmena privilegiem krále Jana (z r. 1310), stvrzovaným pak od všech králů Předbělohorských, jímž cizinci vyloučeni byli jak z držení statků v zemi vůbec, tak z úřadů zemských, dvorských a na královských zámcích. Strážcem a správcem hradu Pražského byl kastelán, od 13. století purkrabí Pražský, vedle čehož však byl i účastníkem soudnictví zvláště jako orgán moci výkonné. »V tomto posledním směru během času přestal býti úředníkem pouze hradským a krajským, změnil se v úředníka celozemského; v souvislosti s vytvořením nového soudu zemského (panského) ve 13. století stal se z úředníka dvorského či královského zároveň úředníkem zemským; konečně na počátku 15. stol. jako přední popravce zemský a vůdce branné moci povznesl se už na první místo po králi, jako přední z nejvyšších zemských úředníků, přísahajících též obci zemské. Za soudního pomocníka pak měl jednoho neb dva místopurkrabí, zvláště při soudu purkrabském. Jako strážce Pražského hradu měl už aspoň ve 13. století při král. paláci svůj vlastní dvorec . . . a byl od králů nadán mnohými úředními statky z části v přímém sousedství hradu; od prvé polovice 14. století náleželo mu poddané a poplatné městečko Hradčany, později též osada na Pohořelci.« (Dokončení.)

Z hudebního světa.

(Pražské koncerty. — Nové skladby české.)

Měsíce jarního koncertního období, jinde nejživější, nebyly u nás letos z míry bohaty hudebními událostmi. Z cizích velkých, světových umělců nepozdravili jsme v Praze po vánocích skoro ani jediného.

Neštěstí ovšem není tak veliké, jak by se zdálo. Jak nezbytno je čerpati nové podněty odjinud, otevírati si vždy nové a vždy hlubší rozhledy do umění světového poznáváním umělců cizích, tak vážno je neodvraceti se od domácí produkce a reprodukce. Jako nezbytno je ob čas, či hodně často, rozhlednouti se dobře kolem, co že ve velkém světě se děje, kam že tam až dospěli, tak žádoucno je, aby nebylo podceňováno, či zcela přezíráno, co doma se vykoná.

Nuže, letošní období po vánocích připadlo domácímu umění. Naše Filharmonie jest orchestr, který za neutěšených poměrů hmotných má přirozeně k dokonalosti daleko. Výkony její mají k ní daleko ostatně ze zcela očividných důvodů repertoarních. Orchestr, který hraje co týden nový symfonický pořad, který mimo to studuje celé řady doprovodů a drobnějších čísel lehčí hudby, orchestr taký nemohl by ani při veskrze výborných kvalitách svého složení podávati výkony vesměs prvého řádu. Ale jedno nepředpojatý úsudek nutně uzná: že Filharmonikové za vedení dr. *Zemánka* přivádějí reprodukovaná díla k platnosti tou měrou, jak právě za daných okolností je možno. A je přivádějí k platnosti tak, že možno reprodukované dílo vždy zažiti a oceniti. Zvláště jim za zásluhu počítám cyklické provádění skladeb velkých mistrů. Koncem března dospěl konce cyklus *symfonií Beethovenových.* Netřeba snad vykládati, co to pro obecenstvo znamená. Podáno mu zde alfa a omega nejvyššího hudebního umění. Podán mu obraz díla největšího hudebníka vůbec v té úplnosti, jak se v Praze nikdy před tím nestalo. A protiváhou proti tomuto umělci světovému provedeno zase úplné symfonické dílo největšího mistra našeho. V jediném koncertě zahrán celý cyklus *Smetanových* symfonických básní *Má vlast.* Jindy zas provedeny všechny *Legendy Dvořákovy.* Poskytnuta nejkrásnější příležitost ke hlubšímu vniknutí v celek díla. Padly tak v sluch každému spíše význačné, všem hraným dílům společné rysy, a posluchač všimnul si i rozdílu ve skladbách; snad nalezl linii, jednou přímější, jednou klikatou, rozvoj skladatelův vyznačující. Obecenstvo význam podobných koncertů též pochopilo: Plodinová bursa bývala ne přeplněna, ale přecpána posluchačstvem.

Orchestrální jednota uspořádala s filharmonickým orchestrem čtvrtý řádný svůj koncert, jejž řídil tentokráte p. kapelník *L. Čelanský.* Hrány dvě ruské novinky. Jmeno *A. Ilinského* jsme na našich programech viděli po prvé. Jeho suita *Nur a Anitra* jest orientální pohádka, vypravovaná spůsobem, který v novoruské literatuře není nový. Skládá se ze řady hudebních obrazů, prostě celkem stavěných a formovaných, kontrastujících náladami. Exotické zabarvení, kolorit východní se skladateli velmi šťastně zdařily. Není sice ani myšlenkově ani formově ani koloristicky původní, ale dílo působí zajímavostí svého pestrého slohu a bravurní, velmi barvitou instrumentací. Menší byl úspěch skladby, vystupující s většími požadavky: A. *Arenského* symfonie. Arenský sdílí s většinou ruských skladatelů přednost, jíž nedobře by bylo podceňovati: je výborný pracovník. Hudební práci, konstrukci, stavbu, orchestraci ovládá dokonale. Ale dílu jeho jest na újmu zásadní vada, jakou symfonie trpěti může: vada převážně melodické invence. Připomenemeli, že invence ta je zhusta sladká, ba přesládlá a že skladatel rád zajde si nad to do šíře, pronášíme tím ortel nad dílem. Neboť symfonie může býti dobrá či slabá — prostředních není, poněvadž prostřední, ty, jimž jen některá kvalita symfonická chybí, jsou tím samým špatny. — Jinak konservatorní koncert přinesl dvě díla, která v Praze, nemýlímli se, byla nová. Engelbert *Humperdinck*

vstoupil do světa jako umělec určitého profilu, který se ani za mák nezměnil od let, když jsme po prvé slyšeli jeho Perníkovou chaloupku. Leda že nyní, kdy pracuje se svým vlastním myšlenkovým fondem, co onde pracoval s myšlenkami z dětské lidové písničky vypůjčenými, invence jeho jeví se celkem mdlá a bezvýznamná. Jinak jest u něho vždy táž ušlechtilá a plnozvuká věta kontrapunktická, v níž se proplétá na zajímavém harmonickém podkladě spočívající drobná imitatorní práce, vždy táž orchestrace, vybraná, ladná a sonorní, ale stejně, jako věta sama, příliš málo změny skytající, aby neunavila. A především: málo svěžejšího života, málo temperamentu. Samá měkká, někde rozplývavá citovost. Toho způsobu jest též *suita* k pohádce o *Šípkové Růžence* složená. Týž program chtěl ukázati, jak stejné thema řešil slovanský skladatel. Petr J. *Čajkovský* psal svoji Šípkovou Růženku zcela v obvyklém tónu balletní své hudby. Rozvinuje namnoze překrásný zvuk orchestrový. Ale jinak jemnějších dojmů z jeho díla si neodnesete. Spíše rozladí vás hrubá banálnost mnohých partií, sotvaže nehledanost a svěžest partie jedné vás poněkud zaujala. Co reprodukce samé se tkne, tu zmínky zasluhuje především výkon p. Čelanského v Orchestrální jednotě. Pan Čelanský má jistou, energickou a lehkou ruku a výrazné gesto, jímž orchestr pevně ovládá. A jest nepopíratelně umělec velmi temperamentní a značného vzletu i značné schopnosti reprodukční. Jeho sklon k bizarnostem a k hudebním dobrodružnostem objevil se tenkrát jen v jeho skladbě, o níž později.

Významným večerem pro české umění reproduktivní byl *stý koncert* komorního spolku. Program provedlo, jak samozřejmo, *České kvarteto*. Vzpomeňme a opakujme si při té příležitosti, čím nám ti čtyři umělci jsou: že nám podávají vždy díla nejvyššího druhu a že stejně nejvyššího řádu bývá vždy provedení, v němž je přinášejí. Obavy, jež způsobil odchod Nedbalův, se bohudíky při opětném poslechnutí sdružení s p. Heroldem u violy ukázaly zcela lichými. Nový violista zapadá do rámce kvarteta, jako by tam býval již od let. Ba zdá se, že jím a jeho poddajností docíleno teprve plné rovnováhy všech čtyř hlasů. Program večera oblažil nás dvěma nejkrásnějšími díly české literatury, *Dvořákovým* kvartetem op. 106 a *Smetanovým* »Z mého života«, mezi něž vsunuto Beethovenovo titánské a závratně hluboké op. 127.

Slýcháme právě poslední dobou stesky do mdlé domácí produkce. Snad není bilance tak zlá, počítámeli, že po novém roce provedeno po prvé jen dílo jako *Sukova symfonie*, dílo hluboké myšlenkou, přebohaté a zdrcující tíží svého obsahu, nádherné, co práce se tkne, dílo, jež značí nejzazší krok naší symfonické tvorby vůbec. Ale o tom bohdá jindy — a po zásluze poněkud obšírněji. Ale snad není bilance tak zlá, počítámeli, že jediný jen březen přinesl mimo to čtyři *Melancholické písně o lásce* — tak zve Vítězslav *Novák* svoje poslední opus zpěvní s orchestrálním doprovodem. Novák volil tu texty, jichž hudební zpracování bylo tvrdým oříškem. Volil verše, jichž myšlenka rozvíjí se ne prostou, přímou čarou, leč vlnou, vinoucí se ve mnohých, leckde prudkých závitech. A sleduje v hudbě své

rozvoj básně každou pídí. Tím stává se ovšem na první poslech ne snadno přehledným. Postřehnete především mnoho detailů, pro něž větší celkový obrys, silhueta díla vám zůstane místy snad skryta. Objevíte ji teprv při opětném poslechnutí, při prostudování skladby. Ale pak uznáte, že jsou to plody hluboce promyšleného i procítěného umění, které se nad to vyznačuje raffinovaností a ryzí pokrokovostí svojí techniky. Ovšem že umění, jež jako moderní umění vůbec — jeví převahu reflexe nad bezprostřední inspirací. Menším obohacením literatury jest pretenciésně a hlučně vystupující »*Vzkříšení Polsky*« od *L. V. Čelanského.* Na základě jakéhosi programu, jehož jednotlivé články však zcela volně, bez logické nutnosti k sobě se pojí, vybudována je z několika volně souvislých, program illustrujících dílů, ouvertura, jež patrně chce býti jakousi polskou »Ouverture solenelle.« Nehledě k tomu, že tím způsobem vzniklo spíše jakési potpourri, jakási směs, ve velikých plochách, ve velikých kontrastech a velikých gradacích vystavěná: myšlenkový základ díla jest málo sympathický, spočívát na jinak ne právě hudebně významných thematech revolučních a národních písní polských; ještě méně sympathická pak jeví se instrumentace, pracující s hrubými effekty a rozpoutávající zhusta všechny démony orchestru, bouřícího bohopustým lomozem. Dílo možno připustiti jen snad jako skladbu příležitostnou, jako hrubou, ač na širé vrstvy snad působivou dekorační hudbu některé národní polské slavnosti.

Dva večery domácích novinek, jeden uspořádaný Filharmonií, jeden Uměleckou Besedou, nechci přeceňovati. Řada mladých skladatelů, či skladatelů do veřejnosti se uvádějících odevzdala zde své navštívenky. Nejvěrohodnější sliby do budoucnosti učinil p. Rudolf *Piskáček* svou sice eklektickou, ale velmi svěží a plynně a účinně pracovanou houslovou sonátou.

O prvém provedení *Ostrčilova* melodramu *České balady* podám referát příště na základě studia partitury. Provedení díla — a s ním zároveň provedení zlomku ze Smetanova »Pražského karnevalu« — střetlo se mi s historickým večerem Umělecké Besedy, kde jsem se za účinné účasti pěveckých sil, sl. *Olgy Zielecké* a p. *Emila Buriana* pokusil demonstrovati cestu, jíž prošlo vlaské umění hudební od monodie k »bell cantu.« *K. Hoffmeister.*

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Fr. Procházka (Franta Župan), jehož bystroduché, vtipem a satirou kořeněné obrázky čtenáři Osvěty mají jistě v dobré paměti, vydal novou knihu *Pepánek Nezdara* (nákl. F. Topiče, str. 220). Čtouce, záhy se přesvědčujeme, že titul tento přiléhá k obsahu jen potud, že jest nutno chápati jej jako ironii; průměrným lidem lec-

které dítě zdá se nezdárným, ač v pravdě nečiní ničeho, leč k čemu je vede jednak dětský nerozum, jednak příklad starších, kteří umějí své konání a smýšlení obratněji zakrývati. Také hrdina této knihy, malý hošík z venkovského statku, není nezdarou leda v drobném taškářství, kterým ze svévole nebo z dlouhé chvíle sužuje stejně domácího psa nebo kohouta jako mladšího bratříčka, k jehož kolébce jeho neposednou krev arci těžko jest upoutati. V jádře jest Pepánek roztomilá opička, která se — jako sta takových chlapečků — věrně řídí příkladem dospělých a přivádí svou důsledností ad absurdum zásady těch, kteří se domnívají, že jednají zcela správně a rozumně. Po té stránce jest tato kniha Procházkova jaksi bezděčně pedagogická, kteréhožto slova neračiž nikdo bráti ve smyslu jakkoli příhanném. Neníť zde Procházka ani tendenční, ani mravokárný, ani zdlouhavý nebo nezáživný, jak bývají spisovatelé, kteří sotva se pera chopí, honem si vyšlapují na protivném kothurnu vychovatelském. Procházka s milým, vlídným úsměvem ukazuje na př., jak Pepánek lže a jak se toho děsí jeho rodiče. Ale proč lže hošík pečlivě vychovávaný? Protože pozoruje rozmanité konvenční lži starších a právem se domnívá, že může činiti, co činí jiní. Z podobné příčiny Pepánek dopustí se i krádeže, aby si pomohl ku právu, jehož by se jinak marně dovolával. A tak by bylo lze uvesti i jiné případy, v nichž chlapec svou důsledností ukazuje svému myslivému otci a později též učiteli ve škole na různé chyby obyčejného vychovávání. Autor všímaje si těchto stránek svého malého hrdiny, prokázal obratnou a věcnou charakteristikou, že také nevyspělý jedinec, jehož obzor posud jest úzký a jehož životní zájmy v celku jsou nepatrné, jest vhodnou látkou k uměleckému spracování.

Spisovatel však nespokojil se pouze vytčenou figurkou, nýbrž provází ji řadou zajímavých postav jiných. Rodiče a strýčkové Pepánkovi, zejmena pak oba dědečkové mají v té družině hlavní slovo. V těch postavách ožívá před našima očima česká vesnice, jak asi tkví v autorově paměti z dob jeho dětství, a vypravování i líčení nabývá rázu milých, srdečných vzpomínek na blažené doby bezstarostného chlapectví. Vzpomínky ty pak jsou tím barvitější a teplejší, čím rázněji odráží se od nich nynější život městský, který autor má před sebou. S vytčenými postavami zavedeno jest do knihy zvláště hojně živlů tradičních. Jsou tu vloženy pohádky (v nich, na př. v Červivém jablíčku, zas proniká jádro výchovné), a bájivý dědeček a strýc, pozorujíce živou fantasii a věrnou paměť Pepánkovu, oživují všecko okolí vesnice tajemnými bytostmi a jejich činy, jež nejednou škůdně nebo dobrodějně zasahují i do příbytku venkovanova. Procházka zde takořka názorně ukázal, jak asi vznikaly a šířily se takové zkazky lidové a proč za posledních dob víra v ně udržuje se jen v jednotlivcích, nadaných vlastně duchem básnivým. — Jinak jest třeba vytknouti, že autor zabarvuje své vypravování zdravým, přirozeným humorem. Jeho situační komika místy bývá přímo neodolatelná; obrázky »Na vandru« a »Pepánek se žení« jsou touto vlastností tak štědře obdařeny, že se proto čtoucímu jistě trvale vtisknou do paměti. Životná pravdivost a vyrovnaný názor

na svět, nezbytná podmínka zdravého humoru, a hřejivost vzpomínek z české vsi jsou příjemným významem této knihy.

Známý apoštol duševního sblížení Slováků s námi Karel Kálal vydal sbírku svých prací, jipower nazval *Obrázky zpod Tater* (v Ottově Salonní bibliothéce, str. 177). Slovesné práce Kálalovy nemají účelem, aby čtenáře jenom bavily, k tomu jest předmět jejich příliš bolestný a celkový ráz příliš vážný. Autor usiluje o to, aby nás poučil o stavu rodných bratří našich Slováků, úpících pod krutým jhem maďarským, pod maďarskou svévolí, pod maďarským násilím. Ukazuje tedy, které jsou příčiny slovenské bezmocnosti, odkud pramení slabost dobráckého lidu, kterak zlovolný pych a hrubé, surové násilí utiskovatelů může se beztrestně a sebevědomě roztahovati místo všeho zákona a právního řádu. Prostým, ze srdce jdoucím slovem budí v nás sympathie k Slovensku. Jeho vypravování i líčení dýše životností, nikde nepřepíná, všude se opírá o fakta, o věcné doklady a vůbec přesvědčuje silou nepopíratelné pravdy. Není vinou spisovatelova nazírání ani volby jeho látek, že ze vší jeho knihy zní mocný výkřik, volající na ochranu proti bezpráví a učící nás milovati i z praktických důvodů část svého kmene, vyvíjející se za jiných podmínek politických. Výslednice této knihy mohla ovšem nabyti jiného zbarvení, kdy by Kálal nás byl zavedl také do krajin zámožnějších, kdy by byl sem přibral také obrázky z vnitřního, duševního života slovenského, kdy by se byl dotkl slovenských zpěvů, krojů, obyčejů, především však probouzející se a rostoucí tvorby literární. Jsou sice i zde takové světlé paprsky, o nichž se ještě zmíníme, ale celek, jak již řečeno, má ráz chmurný. Snad se to stalo jen nahodilým sloučením hotových rozprav (z nichž tři, »Drátenický pan učitel,« »Pan notárko« a »Prevelebný pán« původně vyšly v Osvětě), ale možno také, že autor zúmysla takto psal a řadil, aby docílil určitého, zamýšleného dojmu.

Z řady obrázků Kálalových na prvém místě se domlouvají naší pozornosti ty, jež předvádějí typické postavy. Tak hned »Dráteník Pavel« je vzorem tichého, trpělivého, skromného člověka, který málo žádá na životě a přese všecky trudy a lopoty pokládá se za šťastna na světě. »Prevelebný pán« jest příkladem bývalého intelligenta, který nemaje síly, aby odolával dusivým poměrům, zakrňuje a klesá na úroveň stroje, který svému okolí nemůže býti vůdcem, ba nemůže mu už ani prospívati. »Drátenický pan učitel,« vyučený tkadlec, umějící čísti a trochu psáti a při tom vyučující »dvanácti předmětům,« jest názorným dokladem, odkud pochází duševní bída slovenského lidu v některých krajích, kde vládne kořalka, kde panuje vláda číré tmy. Že ovšem má Slovensko také učitele nejen opravdu vzdělané, ale také upřímně vlastenecké a ideálně nadšené, vidíme v »Panu notárkovi,« kde starý evangelický učitel jest skutečným vůdcem své osady a obhájcem jejím proti zběsilostem pustého odrodilce. Notárko sám pak ukazuje, jak se v Uhrách s vědomím, ba pod záštitou úřadů mohou díti na slovenském lidu sebe křiklavější křivdy, pášíli se jen pod záminkou madarského vlastenectví. Totéž

se zřetelem k surovému bezpráví volebnímu znázorňuje také stať Volba ve Vrbovém. Zde však už prosvítá také, jak lid slovenský počíná se uvědomovati, jak odolává svodům i brání se násilí. Nadšení, zachvacující širé vrstvy lidové a otvírající vyhlídku v lepší budoucnost, jest pěkně zachyceno v Táboru lidu, kterýžto obrázek jest z oněch světel, jež v Kálalově knížce ozařují neutěšené šero pod Tatrami. Zvláště utěšeným dojmem však působí črta »Redaktor,« v němž je zobrazen známý neúmorný, nadšený buditel a rádce slovenského lidu a zároveň zastance shody československé. »Ve Výšivkárkách« spisovatel se přimlouvá za praktické, obchodnické zakročení naše na prospěch dovedných vyšívaček slovenských, kdežto ve vzpomínce »Po horách i dolinách« sděluje se o některé zkušenosti cestovatelské. — Kniha Kálalova zasluhuje co nejvíce pozorného čtenářstva. Nepochybujeme, že si je nalezne, přejeme si však také upřímně, aby se dodělala výsledků, o něž horlivému autoru šlo v první řadě. *F. V. Vykoukal.*

Studie o malíři Reinerovi.

Život a dílo originálního Pražského umělce V. V. Reinera náležitě osvětliti, bezpečných zpráv o našem největším malíři fresk sestaviti, bylo úkolem Jaroslava K a m p r a, jenž při svých studiích literárních Prahu osmnáctého století tak podrobně probádal. Kamper zabýval se osobnostmi uměleckými oné staré Prahy, když kráčel po stopách J. J. Kolára, jehož bezstarostná fabulistika tak nonchalantně zacházela s dáty a údaji, prameny a zprávami z minulosti. Kolár nerozpakoval se radikálně měniti skutečná fakta a vřaditi do svých spisů mnohou mystifikaci. Tak si také upravoval životopis malíře Reinera, jak se mu hodilo; Kamper pak opravuje, doplňuje a vysvětluje, co dosud bylo chybného, neúplného a temného. Kamprova studie o Reinerovi je pro naši odbornou literaturu uměleckohistorickou velmi cenný příspěvek a na př. seznam Reinerových prací k ní připojený, důležitá pomůcka pro budoucí pracovníky na tomto poli. Je tu snesen materiál, na nějž lze spolehnouti, a to již stačí na zaslouženou chválu této publikace. Takových prací je málo, a právě období slavného Pražského baroka a následujícího rokoka jest téměř neprobádáno. Víme z těch dob méně, než na př. o době Karla IV., pokud se týče zpracování pramenů, neboť ty jsou pro 14. století probrány a vyčerpány, ale z 18. věku jest jich dosud neprohlednutých, nevyužitkovaných celá spousta.

Studie o Reinerovi vyšla v časopisu Jednoty výtvarných umělců Dílo a nyní jako zvláštní otisk s pěknou obálkou, z níž se na nás usmívá plná, bonhomní tvář umělce, který za mladých let byl postrachem ctihodných Pražských měšťanů, což nevadilo, aby pak se stal sám váženým a zámožným domácím pánem a Pražským »starousedlíkem.« Illustrace jsou vítaným doprovodem slova, ač by si byl sám autor přál několika nákladnějších, větších reprodukcí obrovských těch maleb chrámových a zajisté též nějaké barevné. Pia desideria!

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava pozůstalosti Brožíkovy. — Výstava Engelmüllerova. — Výstava starého porculánu, miniatur, vějířů, skla. — Jarní výstava Krasoumné jednoty.

Výstava pozůstalosti V. Brožíka v saloně Topičově seznamovala Pražské obecenstvo aspoň částečně s oněmi pracemi uměleckými, které pro toto obecenstvo nebyly určeny. Kdysi, je tomu již skoro lidský věk, nepřicházely takové atelierové práce, studie, pokusy, náčrtky na veřejnost, a právě proto, že byly mnohem »intimnější« než díla z malířovy dílny vycházející, nechával je umělec u sebe a pro sebe, a jen soudruhu v povolání, jen dobrému příteli a váženému znalci daroval takovou studii nebo črtu, jsa jist, že nebude profanována. Tak totiž smýšlelo se o malířství ještě před 30 lety, a bylo to vědomí jakési odpovědnosti, které bránilo malířům, aby dávali své »croquis« a »brouillons« na výstavy. Není to pro laiky, říkali, jsou to přípravky, zbytky, koncepty, a s těmi se nechodí na veřejnost. Nejlépe nechati to v deskách. A staneli se, že kdysi dojde i na tuto směs tak pestrou a tak neurovnanou, nebude to na škodu ocenění a porozumění pro práci umělce, jenž tu zachoval ústřižky, zlomky, přípravky k svým dílům, bude tím usnadněno — kdysi, snad až po staletích. Je to materiál pro studium ať odborné, ať amatérské, jsou to »poznámky,« z nichž lze mnoho na díle umělcově vysvětliti.

Nyní ovšem jiná doba jinak smýšlí, a chvatný shon po úspěchu, po »uplatnění« chce tento proces, dříve mnoholetý, zkrátiti na čas jedné saisony, a tedy každý, i když snad vůbec neprovedl ještě dílo nějaké, spěchá se svými experimenty, zkouškami, náběhy na forum externum.

Brožík byl z těch starých na vzdor všem ústupkům, k nimž se později odhodlával, a jež směřovaly hlavně k volbě sujetů. Svoje kresby a kostymové studie dával reprodukovat, ale množství atelierových studií, skizz krajinářských, komposičních náčrtů nikomu neukazoval než právě atelierovým návštěvám.

Teprve nyní, po jeho smrti, spatřujeme celé galerie studijních hlav, řady krajinářských skizz, náčrty interieurů, zkoušky a návrhy komposic k velkým jeho dílům, a poznáváme, jak neunavný, pilný, svědomitý byl Brožík pracovník. Tu ruce — a poznáváme je, náležejí pánům vítajícím právě zvoleného Jiříka krále — tu směle, lehce, plynně navržené skupiny, celé obrazy, které pak v obrovském měřítku prováděl, tu i stromy i pohledy do světnic Bretoňských — a vše malováno s onou lehkostí, samozřejmostí tak nápadnou v olejových malbách Brožíkových. Neboť byl velkým mistrem malby, to jest »malování,« vládnul štětcem a barvami skoro hravě a s jistotou nikdy neselhávající. Technická stránka Brožíkova umění je zvláště skvělá, a tato brillance »machy« hlavně a především působí v jeho díle.

Po Brožíkovi hostí Topičův salon F. Engelmüllera. Krajinář ze školy Mařákovy, ne tak výmluvný jako zesnulý »básník lesa,« vycházející z jiného stanoviska a za jiným cílem, snaží se Engel-

müller především vyjádřiti svou výtvarnickou pointu v barvitém souzvuku všech složek svého motivu. Jeho pastely jsou tu typické, v nich rozezvučí se nejplněji lahodný tón jakési idylické, klidné radosti z barevné krásy kraje. Pohledy, obrazy Prahy, Antverp zdají se mně suchopárnější, tu také pastel někdy jako by nestačoval, a tu také je zbarvení často začernalé, ztemnělé a barva nesvítí tak jako na motivech krajinářských, jimiž malíř vyjadřuje svou náladu, z nálady krajiny čerpanou. Engelmüller někdy rád zabočuje na cestu, vedoucí ke vkusu onoho velkého obecenstva, které se nespokojuje vystižením vzduchové vibrace, vypozorováním hry světel a stínů, vyjádřením onoho požitku malíře, kterého poutá a zajímá kouzlo přírody, a toto obecenstvo chce viděti hodně mnoho na obraze, rádo má členěnou, hodně rozmanitou krajinu se skalami, hrady, stromy, hladinami jezer a moře, vodopády atd., a tu zdá se, jako by Engelmüller chtěl hověti těmto choutkám, když komponuje svoje triptychon, vlastně obraz na tři díly rozdělený. Ale lépe svědčí o jeho umění mnohý jednoduchý motiv, prostě »udělaný,« a jeho lepty jsou tu suggestivnější, protože se zdají vzdušnější, hlubší než mnohé malované plátno.

Péčí dámského kroužku z odboru Severočeské Jednoty uspořádaná výstava starého porculánu, miniatur, vějířů, skla zajímala Pražské obecenstvo hlavně pro svou aktualitu, neboť zde byla malá přehlídka rodinných památek Pražských, zde vystaveny malé poklady z majetku Pražských rodin a všude bylo udáno, komu který předmět patří. Ukázalo se, že pěkných památek starého uměleckého průmyslu je v Praze ještě hojnost, a hlavně překvapily miniatury francouzského a anglického původu, krásné ukázky tohoto drobného malířského umění 18. a první třetiny 19. věku. V několika přízemních místnostech nové školy u sv. Vojtěcha, která se svým vzorným zařízením sama jest výstavním předmětem, vyloženy ve starých úhledných skříních a ve školních vitrinách mísy, koflíky, šperky, figurky, vějíře i se starým orámováním (pouzdrem), drobnomalby a pod., i budily nemalý obdiv. Opět ctěn a vážen, aspoň sbírán, jest český porculán z 19. století, a nemělali výstavka jiného významu, než prokázati zvýšený zájem našich vzdělaných kruhů o věci umělecké, pak sluší ji radostně uvítati. Společnost, která si libuje v těchto drobnůstkách, v pěkném starém nábytku atd., navazuje styky s uměleckou kulturou minulosti, tato společnost časem dovede si vyvoliti stanovisko také k současné umělecké produkci.

* * *

Název »Pražského Salonu« vymizí asi z rubrik časopisů. Před jedenácti lety nadepsal jsem tak své referáty o jarní výstavě, pořádané Krasoumnou jednotou v Rudolfině, ovšem ne v domnění, že by Pražská výstava se rovnala nebo velice podobala Pařížskému Salonu, ale spíše pro porovnání naší jediné velké výstavy obrazů a soch s výstavou Pařížskou; význam těchto exposicí v domě umělců pro nás byl nemalý. V uměleckém životě Pražském Rudolfinská výstava, jak jí též říkali, znamenala událost. Byla to hlavní přehlídka

umělecké tvorby české a zahraničné, a jediná naše příležitost seznat aspoň něco z francouzského, španělského, nizozemského malířství neb sochařství — o německém umění nemluvě, neboť zde bývalo povždy hojně zastoupeno. Veliká výstava s mnoha sty obrazů, se stem plastik větších i drobných, později též s řadami rytin, leptů, kreseb, s nábytkem a s moderním bric-à-brac salonů a salonků lidí, kteří náležejí k »světu« nebo rádi by se počítali k mondainní společnosti — byl to náš Pražský Salon; i když ta pestrá směsice tísnících se maleb a soch mnohého unavovala a ještě jiné lidi urážela a jim se příčila, nebylo vyhnutí: sem každý přicházel, kdo se chtěl aspoň informovati o tom, co se ve světě artistů děje, abych nemluvil o požitcích uměleckých.

Těch jenom nesnadno bylo lze v této přeplněné výstavě si popřáti, a moderní lidé křižovali se nad tou strakatinou, nad »bazarem« nebo »skladištěm,« které ve své banálnosti zabíjí každé intimnější, nervosnější umění.

Správa galerie Rudolfinské nad to mívala své nemalé obtíže s pořádáním velikých jarních salonů. Není příjemno vystěhovati celé galerijní sbírky ze sálů, installovati tam jarní výstavu a za 10 neděl znovu ji odstěhovati a »stálou galerii« do jejích apartementů zase zavěšovati. Je to nepříjemno již pro stížnosti a výčitky těch, kteří chtí navštíviti právě tu stálou výstavu, která se tak jmenovala jaksi z žertu, neboť veliká její část byla stále na cestě ze sálů do skladišť.

Všecky tyto nesnáze hmotné i konflikty duševní přiměly pořadatele výstavy k rozhodnému činu. Nebude více »salonů,« budou pořádány výstavy několikráte do roka, z jara, na podzim, snad i v létě, když nastává cestovní saisona. A výstavy nebudou veliké, s tisícem čísel, nýbrž malé, menší. Ve dvoraně a v přízemních místnostech, které neoplývají dobrým osvětlením, přece však jsou způsobilé na vystavování rytin, kreseb, tisků atd., uspořádá se výstava, jejíž katalog vykazuje 200—300 čísel — stálá galerie zůstane netknuta.

A tak po zdařilých výstavách: Krásné Prahy, Meunierovy a Německo-českých umělců, které již takto byly zařízeny a umístěny, došlo na letošní »jarní.« Není to velký salon. Katalog končí číslem 278. Z toho je grafických listů 136, maleb a kreseb tedy 142 — malá výstava. Ale vlastně jen první článek z pásma výstav, které se tu budou střídati, a tak odpadá příčina ke steskům.

Úpravu této exposice ovšem snadno bylo pečlivě promysliti a provesti. Dvorana jest rozdělena na deset annexů rozličně utvářených půdorysů, a pak jsou připojeny ony svrchu zmíněné pokoje, kde dříve bývaly sbírky umělecko-průmyslového musea. Každé větší oddělení má svoji barevnou notu, mezistěny, podstavce plastik, pokrývky podlahy, vše je naladěno do harmonií poněkud stlumených, ano někde i pochmurných, ale venkoncem moderních.

Od českých umělců jsou tu 72 čísla, tedy asi čtvrtina všech vystavených věcí. A tu zase dle programu výstavy, která jenom zahajuje serii výstav příštích, byl výběr též jaksi zúžen: mladší umělci, modernisté, několik starších zástupců modernistní školy z ciziny, řada »Němcočechů« a na konec jako dessert »zvláštní kabinet« s lepty Feliciena Ropsa.

Naše české malířství, namnoze ochotně sledující modernistní směry, k nimž poukazují hlasatelé z tábora literárního, je na této výstavě zastoupeno »mladou gardou,« abych použil nyní oblíbených výrazů z vojenského světa, a ke »kadetům« druží se tu i tam »starší pán.« Ludvík K u b a na př. byl členem Manesa, Umělecké Besedy a Jednoty již od několika let a jeho malířské nadání, vedle hudebního, vyvíjelo se posledním časem stále více směrem malířské moderny, až pak na konec se ustálilo na malbě sice volné, ze široka traktované, přece však méně odvislé od příkazů a dogmat modernistních. Krajina »Tábor lidu u Lipanské mohyly« je velmi dobrá, sluneční jas ji naplňuje a prozařuje až do dálky za úrodnou rovinou modravě rozestřené. Velký obraz dvou dam s děckem laškujících zbarven snad až příliš robustně, je tu inkarnát tak živý a technika tak lapidární, že si odnášíme pocit přepjaté síly, vynaložené na zobrazení ženských a dětských bytostí, i při velikém měřítku životním přece jen něžných. Tak směle, s vervou maluje V a c á t k o své spřežení koňů, a tu ovšem radujeme se ze svěžesti a síly podání, neboť koně jsou výborní, živí v každém svalu.

H o l á r e k ve svém rovněž rozměrném obraze »Stmívání« jeví se jako malíř mnohem klidnější, a jeho reflexivní povaha, jeho náchylnost k mudrování a filosofování jaksi krotí hybnost ruky, a rytmus štětce je mírnější. Co do barevné harmonie je Holárkův obraz důkazem malířské kapacity, která byla tlumena stálým kreslířským vyjadřováním myšlenek více neb méně nemalířských nebo i nemalebných. Nyní sáhl náš filosof k barvám, a jeho sen za soumraku, při svitu lampy, je dobrá malba.

Krajináři L a n g e r a L o l e k zastoupeni jsou malbami jako dosud v sytých barevných assonancích zvučícími. Prosté motivy, pohledy na luka u vsi, na stráňky v slunci vyhřáté, malují oba plynnou barvou, nánosem šťavnatým, na »první dojem« a patřičnou vzdálenost vypočítaným. H o n z a je radikálnější modernista, jeho krajiny jako by nebyly z Čech, tak smutné jsou, pustá lada s břízami osamocenými jako na tundře, také zašedlý tón zdá se odpovídati severnějšímu nebi. I když maluje kvetoucí kaštany, ladí svůj obraz do tónů ponurých. Mnohem radostnější barvy rozhořívají se na plátnech R. H a v e l k y, jeho »Máky« jsou pěknou ukázkou české krajiny, tak mile prosté a tak lahodně barvité v každou dobu roční. Františka S l a b é h o čítám mezi starší naše umělce, kteří moderním směrům v malířství nejdříve porozuměli. Jeho krajiny jsou naskrze poctivé, pravdivé obrazy přírody a náladu vzduchu, nuance barevné zachycuje jako málo jeho soudruhů. Tu Fr. K a v á n letos zabředl jaksi příliš hluboko do syté modři svých zimních stínů, velká malba působí tou intensitou kobaltových skvrn neklidně, ano tvrdě. Kavána tu nelze poznati.

Řadu studií z cest po Německu zaslal Josef K r á l a svými drobnými náčrty olejovými způsobil mnohému návštěvníku nemalou radost. Moderní krajináři naši i cizí (naši bez toho po vzoru cizích) nevšímají si právě *moderní* krajiny evropské nebo své domovské, té země zbrázděné, upravené, terrainu umělého, abych tak řekl, drah železných, přístavů zděných, jen tu i tam maluje nebo kreslí

některý z nich kus takové všední, prosaické skutečnosti. Ale ruchu moderního, moderních vymožeností, drah, parolodí, vlaků málo malují. Král sáhl po této látce. Veliké nádraží, gigantní konstrukce z železa a skla, černé, dým a jiskry sršící stroje, koly v přístavu, kolem nich dýmající parníček — to vše zajímá našeho krajináře, i sahá k tomu hbitě, s jemným citem pro barevné pointy těchto po laickém úsudku tak nevděčných námětů.

Z mladších J a k u b již namaloval takové výseky z rušného života našich nábřeží a letos vystavuje »Zimní slunce,« motiv z Vltavy u mostu Palackého, obraz velmi suggestivní nálady; to naše Pražské ovzduší je znamenitě zpodobněno, řeka tak sychravě vlhká, zákmit narudlého světla velmi krásný ve své průzračné barvitosti, a vše tak melancholicky zladěno, jak ve skutečnosti zimní dni v městě působí.

Je tu pak Vendelín S c h w a r z se Sázavskými motivy, které maluje s prostotou příjemně překvapující, plné tiché krásy. Krajina čili pohled z Prahy s lidskou stafáží i s potahy, zachytil Václav M a l ý, je to vzdušný obraz (ledaři). J. Š t o l o v s k ý je na výstavě nováček, jeho »Koželužna« však prozrazuje značnou vyspělost — moderní interieur s ovzduším práce, s vlhkými podlahami, šerými kouty a jasnými pruhy světla, s postavami koželuhů, svým řemeslem zaměstnaných. Na po prvé pěkná ukázka mladé odvahy malířské.

Zimní motiv ve slunci také s modravými stíny, ale o mnoho jemněji viditelnými, než na příklad u Kavána, zaslal Karel N ě m e c, motiv ze svých domovských hor, bystře zachycený, svítivý. Jaromír Z a m p o n i (pseudonym), Jaroslav Š i m ů n e k, Božimír K o z á k vyhledávají krajinářské motivy, aby barevné jich pointy přihrotili. Vratislav H o f m a n n akvareloval věž a několik střech z Prachatic způsobem krajně synthetickým, tu pro samou synthesu není už žádných tvarů detailních, i když detaily jsou tak hřmotné, jako římsy na stavbách, tašky na střechách ani nepočítaje. »Hlava muže« (olej) jako by nebyla od téhož malíře, je to dobrá studie, i nebylo třeba přimalovati do pozadí smrt s kosou. Josef J. L o u k o t a z Mnichova zaslal akvarelované kresby, rázovité, delikátně zbarvené. Fr. H o r k ý má zde veliký obraz olejový »Houpačky,« a je to obraz předměstského zákoutí s boudami, kolotoči, houpačkami atd., a Horký viděl to vše v barvě těžce syté, ve vzduchu jako zhuštěném. Ant. M a j e r, rovněž z mladší generace, namaloval svůj »Pohřeb na vsi« také více se stanoviska moderního symbolicko-dekadentního vkusu, vše primitivné, až i kresba se rozbíhá, a vše traktováno s jakousi benevolentní shovívavostí, která chce říci: viděl bych toho víc v tom velikém »výseku« ze života, ale nestojí za to piplatiti se s detaily, neboť není to moderní (chyba, má se říci modernistní). O b r o v s k é h o kolorované kresby poutají pozornost obecenstva, které se obdivovalo obdobným pracím Švabinského. Jakub Obrovský má jinou notu barevnou a jiný rytmus liniový. Lépe se zamlouvá jeho »Ovčák,« veliký karton »Vítr« působí barevnou ucelenosti, za to nejsou všecky postavy zcela pevny v anatomii.

Od Josefa J e l í n k a je na výstavě několik obrazů, z nichž »Podzim« se nese nejvýhodněji, máť svou energickou tonalitu, z přírody dobře vypozorovanou.

Josef Bárta vystavuje pohled na Prahu a »Večer,« Ot. Štáfl »Podzim,« Oskar Fiala akvarel hluboce zladěných tónů »Před otavami,« Josef Vaic pohled z Paříže, Ivan Čipera olejové studie, Marie Chodounská plynně malovanou »Cestu do statku na Slovinsku,« Anna Schrutzová dobrý akvarel »Zima v parku,« Slavoboj Tuzar zátiší na pytlovině zcela dle způsobu akvarelu olejovou, tekutou barvou malované — jmena umělcův a umělkyň z novější doby ve veřejnosti známých, nebo i neznámých, a mnozí debutují po prvé.

U všech dosud jmenovaných »převládá krajina,« jako vůbec na výstavách všech dílů světa. Z figurálních komposic viděli jsme obrazy Obrovského, Kuby, Holárka, Loukoty, pak jsou tu zajímavé, velmi živé podobizny od Vejrycha, tak barevné ve své šedi, studie od sl. Emingrové, je tu Plzeňačka od Němejce, podobizna od Alex. Zelinky a od Ad. Wiesnera, návrhy fresk na spořitelnu v Strakonicích od V. Malého, a kresby (cykly) pro litografii od Frant. Koblihy. Tyto náležejí do kategorie »básní a visí,« které se nepojímají zrakem, jako spíše sluchem, čteli se totiž patřičný text k nim. Jako kresby jsou velmi modernistně komponovány a provedeny, a velice nesrozumitelny, také není na ně vyplýtváno mnoho kreslířského umění.

Z českých sochařů dostavili se také hlavně mladší, a Štursa nejvíce zajímá, jeho kamenná plastika »Sedícího děvčete« (řekl bych raději místo »melancholického«) náleží k dobrým moderním, zjednodušeným, přece však plasticky výstižným pracím. Ostře charakterisuje Šejnost své modely, J. Svoboda zde má portretní studii, Vácslav Antoš dobré »masky,« Španiel jemné plakety, portrety i sportovní »genry« (footballistu, skákajícího athletu), Karel Petr »Kristův hrob« se skupinou Marií k němu přicházejících, a studii. Plastik je na výstavě poměrně málo, neboť mimo uvedené obeslali jimi výstavu z »německých Čechů« Alois Rieber, Alois a Hanuš Folkmann, pak z Mnichova Beyrer a z Vídně Feodorovna Riessová, jejíž bronzové sousoší »Polibek« je výborně uděláno a zcela adamitskou variací na thema u moderních sochařů tak tuze oblíbené.

Z malířů »německých krajanů« je tu E. Hegenbarth s dobrými obrazy skotu, po svém učiteli Züglovi, jenž rovněž vystavuje, a po Vacátkovi, jenž také pobyl v Mnichově u Zügela, nejlepší animalista naší výstavy. Je tu velká podobizna dámy (celá postava v životní velikosti) od Alex. Jakesche, dobrý, našedlý obraz s dobře vystihnutým interieurovým ovzduším. Vystavuje tu z Němců von Habermann, který maloval moderní obrazy již před 15 lety, a jehož podobizna je všecko, jen ne hezkým obrazem — ani v kresbě ani v barvě není zdravé přírody, vše podivně uhněteno, přebarveno — affektace skrz naskrz. Jeden z velikánů moderny, israelitský malíř Max Liebermann, je zde zastoupen holandskou krajinou. Malováno je to s vervou, překotně, na zachycení letmého, prchavého dojmu, a na odstup, z blízka je to »nemožná malba.« Jiný velikán, méně známý dle jmena, je Adolf Monticelli, francouzský impressionista, jehož figurální skizza brillantně nahozená je ovšem duchaplnější a při tom koloristní kousek prvého řádu. Od Poláka J. Krasnowolského

malované děvče, s pozadím pestré látky, v pestrém kroji, bylo hned druhý den prodáno. Jiný polský malíř, Roman Bratkowski, má zde západ slunce na zasněžené pláni. Drážďanský Gotthard Kuehl maluje interieur z Gdanska (Artushof), je to mistrné dílo »šedého malování,« kde v chladných začernalých stínech vibruje celý ohňostroj barev, ale drobnohledný ohňostroj, jehož nesčíslné jiskřičky splývají ke klidnému, vzdušnému celku. Z Němců je tu dále Dettmann, který začal světlými, pelem rozptýleného světla oprášenými gouaši a nyní maluje olejem velké, ztemnělé krajiny (po bouři, duha).

Jiných jmen, pro nás beze zvuku, jiných obrazů, ničím nevynikajících, je na výstavě dost a dost, ale ani ty francouzské a německé grafické listy, které letos tvoří více než polovinu výstavních čísel, neseznamují nás s individualitami tak silnými a tak zajímavými, abychom v této výstavě spatřovali více než introdukci ke koncertu, který za letošní rok bude absolvován. O kabinetu Ropsově jsem se zmínil a opakuji, co jsem dříve již k nelibosti našich naivních modernistů poznamenal: mistr kresby, virtuos leptu, znalec ženského těla — ale žádný umělecký výtečník, nýbrž v podstatě cynický Francouz, který duchaplně žertuje o věcech, o nichž mezi vzdělanými lidmi jemnějšího druhu se nežertuje, o nichž i méně jemní lidé hovoří jen in camera caritatis, proto že dosud jsou vymezeny hráze pseudoesthetnímu libertinismu a onomu druhu lascivnosti, která by tak ráda stala se »salonní.« Všelijaké brutality nebo nechutné výpady, vypočítané na »ohromení buržoustů,« stávají se pomalu nejapnými, i naši modernisté měli by již porozuměti, že takové mladické kozelce jsou zábavny jen potud, pokud právě mládí a božská neotesanost jsou dostatečnou omluvou všech těch sebevědomých a při tom nepodařených grimas, jimiž se dnes kde kdo snaží nahnati strachu všem, kdož nehodlají obdivovati se těmto přemetům a pantomimickým produkcím.

Jarní výstava v Rudolfině, po dlouhých letech toliko jako malá výstava ve znamení »nejnovější mody« pořádaná jest pěkně vypravena. Je tu dosti místa, jsou tu černavé a šedé kabinety, jest tu mnoho grafiky a málo malby, i lze doufati, že naše obecenstvo uvykne takovýmto náladovějším výstavám, menším přehlídkám uměleckým, a že nikoliv jednou za rok, jako dříve, nýbrž i několikráte od jara do zimy nastoupí pouť do *výstav*, které nahrazují naši bývalou *jedinou* výstavu, náš bývalý »Pražský Salon.«

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové rovy.

Josef Kubišta. — Adolf B. Stýblo. — Bohumil Bondy. — Jindřich Richlý.

V mých Budějovických vzpomínkách potkávali se čtenářové Osvěty často s jmenem dr. Josefa Kubišty. Narodil se v Slaném 4. prosince 1840 a když vychodil farní školu, připravil jej piarista P. Kautník pro latinské školy a hrubě rodičův se netázaje poslal jej

na piaristské gymnasium do Mostu. Ústav i město byly docela německé, první doby tam českému hochu teskně míjely. Ale byl nadaný a pilný, již v páté třídě dosáhl v lokaci prvního místa. Národní uvědomění se v něm uprostřed cizího živlu probudilo až za války rakousko-italské r. 1859. Na universitu šel do Prahy, nejprve na fakultu filosofickou, ale po půl létě se od filologie uchýlil k historii. Vykonav studia na vysoké škole, dostal se na podzim r. 1864 do Budějovic za supplenta na vyšší německé gymnasium. Rok potom, právě když dosáhl hodnosti doktora filosofie, stal jsem se na témže gymnasii jeho kollegou, a brzo nás spojil přátelský svazek pro celý život. [1])

Kubišta vyučoval dějinám, zeměpisu, filosofické propaedeutice a němčině, konal toto povolání své s velkou svědomitostí a s plným úspěchem, ale také vlastenecké činnosti Budějovických Čechů se účastnil — skromně a tiše, ale pilně a platně. Nejpatrnějším důkazem toho jest, že — jakkoli patřil mezi zcela mladé členy české Besedy — byl zvolen za místopředsedu tohoto spolku, jehož výbor navrhoval a také řídil vše, co Budějovičtí Čechové společenského, hospodářského a politického podnikali.

Já jsem z Budějovic odešel v prosinci 1867. Následujícího roku nástupce Belcrediho Hasner vyhověl žádosti Budějovických Němců a přeložil české nižší gymnasium z Budějovic do Třeboně, což byla pro český živel v Budějovicích velmi těžká rána. Aby následky její odvrátil, odhodlal se šlechetný biskup Jirsík založiti tam samostatné české gymnasium, a za nadšeného jásotu českého obyvatelstva jak v městě tak v kraji stavěl k tomu potřebnou budovu. Přípravy k otevření ústavu rychle pokračovaly. Kteréhosi dne přišel pro dr. Kubištu biskupův posel, aby jej hned přivedl do residence. Biskup předsedal schůzi, v níž se děly porady o budoucím českém ústavě, a Kubištu k největšímu překvapení jeho vyzval, aby přijal ředitelství nového gymnasia. Jsa teprv ve svém 28. roce, po tu dobu pouhým výpomocným učitelem a — což hlavního — povahy vzácně skromné, nepřijal Kubišta nabídky, kterou mu byla projevena tak neobyčejná, ale zasloužená důvěra. Skromnost zvláště u muže náleží ke ctnostem, ale v tomto případě byla chybou.

Na sklonku velkých prázdnin r. 1868 vedl Kubišta v Budějovicích ještě vyvolenou družku života svého, sl. Annu Procházkovu, k oltáři. Potom — vyznamenán čestným členstvím Besedy — přestěhoval se do Jičína, kde obdržel na gymnasii definitivní místo učitelské. Brzo těšil se i tam lásce a vážnosti jak u svých žáků a svých kollegů, tak i u občanstva. Ale působil tam pouze tři léta; staří rodiče manželky jeho, žijíce v Budějovicích osamělí, snažně sobě žádali míti u sebe dceru, zetě a vnoučky své, proto Kubišta, když se tam na německém gymnasii uprázdnilo místo oboru jeho, zažádal o ně a obdržev je, vrátil se do města i na ústav, kde byl svou učitelskou dráhu počal. Netušil, jak neblahé bude toto přesídlení míti u něho následky. Ukázalo se to teprv po letech, když ředitel německého gymnasia Budějovického vstoupil do pense a místo

[1]) Viz o tom Osvětu 1906 čís. 12. »Kde Vltavu líbá Malše.«

jeho mělo býti nově obsazeno. Že vším právem náleží Kubištovi, uznávali též kollegové jeho, vesměs Němci, — ale dostati ho neměl, a to z příčin zcela zvláštních. Politický úřad napsal mu do konduitní listiny: »verkehrt viel in böhmischen Kreisen,«[1]) a zemský školní inspektor dr. Wolf pravil mu, že ovšem ‚nahoru' poslal návrh, kterým budou Budějovičtí Němci spokojeni. Ačkoli měl v každém ohledu znamenitou spůsobilost, byl dr. Kubišta odstrčen, poněvadž byl rodem a přesvědčením Čech, a v čelo německého gymnasia postaven ředitel Budějovické *reálky*.

Prodlením času ucházel se dr. Kubišta ještě dvakrát o uprázdněné místo ředitelské na ústavech českých. Tu zase mu pravil český zemský školní inspektor Kotsmích: »Ale vždyť vy působíte na ústavě německém, a my (v českém oddělení zemské rady) vás neznáme! Český katastr a německý katastr středního školství jsou nyní tak přesně od sebe odděleny a uzavřeny, že není možno z jednoho do druhého se dostati.«

Kubišta měl velké množství dekretů, s největší chválou uznávajících jak osobní jeho vlastnosti tak i spůsob a úspěchy učitelské činnosti jeho, byl vyznamenán zlatým záslužným křížem s korunou; německý zemský školní inspektor Tupetz mu po své úřední inspekci řekl: »Takové přednášky jsem ještě neslyšel, sám bych se mohl ještě od vás učiti;« ale přes to přese všecko se Kubišta nemohl státi ředitelem německého ústavu, poněvadž byl Čech, a ředitelem českého ústavu nesměl býti učiněn, poněvadž působil na gymnasii německém. Touto zvláštní spravedlností bylo mu souzeno, že zůstal pouhým profesorem na německém gymnasii Budějovickém až do svého pensionování r. 1904, když dovršil 40. rok své velezásložné učitelské činnosti. Teprve potom požádán byl za ředitele, totiž za ředitele českého ústavu ku vzdělání učitelek u sv. Josefa v Budějovicích. Přijal a zastával to místo se vzácnou ochotou, nezištností a svědomitostí až do své smrti, která jej znenadání překvapila dne 20. března t. r.

Jen málo lidí ví, že dr. Kubišta měl i velmi pěkné nadání spisovatelské. Z přílišné skromnosti své dal se jenom zřídka pohnouti, aby této své hřivny užil. Pokud vím, psal pod svým vlastním jmenem jenom historické studie (o Rakousku a Německu) do Budivoje, do Osvěty r. 1873 pojednání »Polska před sto lety,« do programů něm. Budějovického gymnasia články »Zur Lehre des Magisters Johannes Hus« (1881) a »Zur methodischen Behandlung des Urtheilsverhältnisses« (1884). K mému naléhání napsal do Osvěty ještě tyto velmi cenné příspěvky: »Ferdinand Dobrotivý a jeho doba« (v šesti číslech Osvěty 1876), »Biskup Jan V. Jirsík« (1885), »Bismarck a Hohenzollerovské císařství« (v sedmi číslech Osvěty 1890), ale tyto práce ze skromnosti podpisoval ne svým vlastním jmenem, nýbrž pseudonymem Josef Procházka. Když jej Beseda Budějovická požádala, aby na oslavu 25letého trvání jejího sestavil dějiny její, vyhověl této žádosti a napsal pěknou knihu: »Paměti Besedy Českobudějovické od r. 1862 do r. 1887,« ale ani tu jmena

[1]) »Obcuje mnoho s českou společností.«

svého nepřipojil. Podobně zachoval se, když k žádosti Budějovických vlastenců podal do místní publikace životopis dr. Augusta Zátky.

Tím, že se stranil osobního vystupování na veřejnosti, sám nejvíce tento šlechetný a vzácný muž k tomu přispěl, že zůstával znám jen v blízkých kruzích působení svého. Ale ti, kteří ho blíže poznali, jmenovitě též tisícové žákův jeho, zachovají mu v srdcích svých blahou paměť a upřímnou lásku. *V. Vlček.*

V noci na 14. března zemřel v Praze Adolf B. Stýblo, tamní knihkupec a majitel knihtiskárny, ve věku 59 let. Činnost jeho poutala se většinou k našemu hlavnímu městu, ale tam nabyla takového významu, že zasluhuje vděčné paměti všech kruhů našich. Pečuje o rozvoj svého závodu, Stýblo měl zároveň vždy dosti volného času pro českou veřejnost. Od r. 1885 do r. 1899 působil jako člen sboru obecních starších v různých komisích městských a přičiňoval se o rozvoj městské spořitelny, jejímž místopředsedou byl od r. 1896 a předsedou ředitelstva od r. 1900. Pražské chudinství mělo v něm pracovníka stejně horlivého jako tamní školství pokračovací. Měšťanská Beseda Pražská odměnila ho za zásluhy, jež si o ni za dlouhá léta získal, čestným členstvím; a tak pracoval také na prospěch České dětské nemocnice, Studentských kollejí a j. Zvláště sluší se uvesti dlouholeté jeho pokladnictví v Ústřední Matici školské a správu sbírek na Národní divadlo v Praze i v Brně. Za svou působnost byl vyznamenán stříbrnými medailemi města Prahy a Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách, řádem Františka Josefa, železnou korunou III. tř. a řádem sv. Řehoře.

Z řad vynikajících průmyslníků českých odešel navždy dne 15. března v Praze Bohumil Bondy ve věku 75 let. Roku 1859 ujal se po svém otci železářského velkoobchodu a svým přičiněním vyšinul se mezi nejpřednější obchodníky a průmyslníky české. V letech, kdy jeho souvěrci, zvláště zámožnější, zřídka se stavěli pod prapor náš, B. Bondy uvědoměle a rozhodně se hlásil do řad našich a upřímně usiloval o to, aby postavení naše na poli hospodářském se posílilo a národ aby tím nabyl většího významu a moci. Za tím cílem brala se jeho činnost v obchodní komoře Pražské, v níž pomáhal naší straně k spravedlivému zastoupení a jejímž předsedou se stal, když skutečná většina česká nabyla v ní vrchu. V této hodnosti zasazoval se záhy o zřízení umělecko-průmyslového musea, kterážto snaha posléze byla korunována zdárným výsledkem. Z obchodní komory byl také vyslán do státní a zemské rady železniční, kdež hájil práv našeho jazyka a domáhal se náležitých výhod pro naše království a hlavní město. Byl také členem kuratoria obchodního musea ve Vídni. Trvalé paměti hodna jest jeho činnost o Jubilejní výstavě r. 1891. V čas šířil myšlenku důležitého a významného podniku tohoto, s energií a neúnavnou vytrvalostí zjednával jí půdu, a když k výstavě došlo, s nejlepším výsledkem pečoval o finanční zdar její. Do sboru obecních starších v Praze byl zvolen r. 1863 a zasedal tam a v radě městské po dvacet let, maje platnou účast na zřízení důležitých podniků městských, jako plynárny, spořitelny, pojišťovny, získání hradebních pozemků a j. Roku 1883 byl na Starém městě Pražském zvolen za zemského poslance a osvědčil se

také v této funkci pracovníkem povolaným. Z neposledních zásluh jeho jest, že jeho přičiněním a po jeho příkladě upravil se poměr jeho souvěrců k naší národnosti snesitelněji, než dříve bývalo, ač ovšem zaslepeností a vypočítavostí zvláště Pražského židovstva zdaleka ještě není v míře, v které by měl býti. Po dlouhá léta Bondy sbíral listiny české, latinské, německé, vlaské a hebrejské, týkající se dějin židovstva v zemích naší koruny, a sebral jich na 2000. Z toho vyrostla cenná publikace: Kniha pramenů pro dějiny židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od nejstarších dob až do r. 1740. Ochotným příznivcem byl Bondy také českému umění všech oborů. Činnosti jeho dostalo se četných uznání čestnými tituly, medailemi a řády, zejmena řádem železné koruny III. třídy.

V Jindřichově Hradci zemřel dne 26. března t. r. český archeolog Jindřich Richlý. Narodil se r. 1839 v Radlíku u Jílového, studoval na gymnasiu v Jindř. Hradci a v Jihlavě, r. 1859 stal se důstojníkem, na výpravě do Italie bojoval u Solferina a byl za udatnost vyznamenán záslužným křížem. Po třech letech vystoupil z vojska a věnoval se hospodářství, při čemž se horlivě zabýval archeologií. Roku 1891 byl jmenován konservatorem ústřední komise ve Vídni, do jejíchž »Mitteilungen« přispíval, právě jako psal do »Mitteilungen der Anthropol. Gesellschaft« a do »Verhandlungen der k. k. geol. Reichsanstalt« ve Vídni. Královská čes. společnost nauk jmenovala jej r. 1901 členem dopisujícím a téhož členství dostalo se mu roku 1902 v Akademii císaře Františka Josefa. Samostatně vydal Příspěvky ku poznání prvotního osídlení jihovýchodní části hvozdu pomezního v Čechách a Die Bronzezeit in Böhmen. Mimo to uveřejnil v Archeol. Památkách rozpravy Valy na Svakově u Soběslavě a Dýmařská pec k přímé výrobě kujného železa v době předhistorické na Svakově u Soběslavě. V Ohlase od Nežárky psal O původním ložisku vltavínu u Třeboně. *F. V. V.*

Sněmové koruny české.

II.

Sněm království českého skončil dne 27. března své letošní jarní zasedání, které trvalo 38 dní, tedy poměrně dosti dlouho; ale výsledek jeho práce není uspokojující. Když se dne 18. února po odklizení mnohých překážek konečně přece sestoupil, dalo se očekávati, že pilně využitkuje doby sobě vyměřené. Ale naděje ta se nesplnila. Že z porad jeho budou vyloučeny veškery záležitosti rázu politického, bylo známo, neboť Němci prohlásili, že by jinak sáhli k obstrukci. Ale mělo se za to, že se tím horlivěji bude zabývati naléhavými záležitostmi hospodářskými, na nichž oběma národům naší země stejně záleží. Hlavně se očekávalo, že bude konečně učiněn rozhodný krok k ozdravění zatížených zemských financí a že se všechny strany k tomu cíli spojí a vyzvou zcela kategoricky vládu,

aby konala v tom směru svoji povinnost. Však ani toto očekávání se nesplnilo. Sněm vyřídil rozpočet a některé věci významu podřízenějšího, ale o důležité a velké otázky téměř ani nezavadil. Musí se pohříchu konstatovati, že čeští poslanci jevili velikou netečnost, a mnohdy nemohla se ani schůze komise pro nedostatečný počet přítomných členů konati.

Ačkoli se Němci tomu vzpírali, aby se jednalo o otázkách politických, nedali si sami ujíti příležitost a při rokování o zemském rozpočtu přednesli své neodůvodněné stesky na domnělé zkracování své národnosti v zemském hospodářství a své rovněž tak neodůvodněné tužby. Roztržení země bylo heslem, jež se z tábora jejich stále ozývalo a nalezlo ohlasu i u německo-liberálních velkostatkářů. Pohříchu heslo to pronesl i jeden z potomků staré české šlechty, jeden z hrabat Deymů, jemuž se dostalo od jiného člena tohoto rodu rázného odbytí.

Jinak byl sněm jevištěm odporných bojů stranických, a to nikoli bojů mezi Čechy a Němci, nýbrž mezi českými agrárníky a Mladočechy, bojů, k nimž Němci škodolibě pohlíželi a jež nikterak nepřispěly k vážnosti sněmu, ani súčastněných stran.

Otázka volební povinnosti při volbách do říšské rady nedostala se na denní pořádek. V příčině vyrovnání rakousko-uherského vyslovily se všechny strany jednomyslně proti choutkám maďarským.

Sněm markrabství moravského uzavřen dne 23. března po čtyřnedělním zasedání. Bilance sněmování, prvního za české většiny, jest celkem dosti příznivá. Hlavní úkoly byly vykonány. Schválen zemský rozpočet na rok 1907, uzákoněna volební povinnost pro říšskou radu, zemským pojišťovnám dán nový základ a ustavena živnostenská rada. České listy moravské vyslovily se s uspokojením o tomto zasedání, v němž spatřují záruku, že věci zemské budou za nové správy prospěšněji řízeny. Národnostní spor tentokráte nevstoupil do popředí, ale střetli se agrárníci se sociálními demokraty.

Sněm slezský zabýval se otázkou národnostního smíru v zemi. Jest ovšem malá naděje, že Němci učiní nějaký krok ke sblížení. Když se jednalo o návrhu posl. Hrubého, aby byl zvolen zvláštní výbor, který by se radil o národnostních poměrech v zemi a možnosti smírné dohody, vyslovili se Němci sice příznivě o dohodě té, ale již zamítnutím návrhu posl. Hrubého dali své skutečné smýšlení na jevo. »U nás neplatí zákon,« žaluje Opavský týdenník, »§ 19. státních základních zákonů nemá významu ani u státních ani u zemských úřadů, jazyková nařízení se neprovádějí. Hlavním a prvním cílem ve Slezsku musí býti všude pěstování němčiny, násilné a přímo zločinné udržování zdání, že němčina jest u nás jazykem státním a že se musí díti vše, aby náš vždy milý, zbytku Slezska lačný soused neměl příčin k rekriminacím.« Sněm usnesl se na resoluci, že může souhlasiti jen s dlouhodobým vyrovnáním s Uhry, jež by bylo v zájmu obou států a jímž by se Rakousku neukládaly žádné nové oběti, jinak že má vláda v čas starati se o zřízení samostatného celního území a samostatné cedulové banky od r. 1910. —

V jiných otázkách hospodářských a kulturních dokázali Němci opět, že mají na srdci jedině potřeby národnosti německé. Sněm usnesl se o zavedení volební povinnosti pro říšskou radu.

Adolf Srb.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. dubna 1907.

Císař a král v Praze. — Zemské sněmy. — Vyrovnání rakousko-uherské. — Volební ruch. — Přelíčení s rusínskými studenty. — Rusko. — Schůze mocnářů. — Selské bouře v Rumunsku.

Císař a král František Josef zavítal dne 15. t. m. do Prahy a byl okázale a srdečně uvítán. Na holdovací oslovení primatora odvětil panovník, že jest jeho přáním, aby svornost a mír mezi oběma národy, spočívající na vzájemné úctě a ocenění jednoho druhým, byly počátkem šťastnější budoucnosti této země. Politický význam dvounedělního pobytu panovníkova v hlavním městě království českého jest zjevný. Němci pohlížejí na událost tu žárlivě, spatřujíce v ní značný ústupek Čechům, a jejich listy a čelní mužové vyslovují se o ní málo radostně. Neue Freie Presse napsala, že Praze je přiznáno rovnocenné postavení se sídelními městy Vídní a Peští, a po dva týdny že bude uskutečňován sen, že bydlí na Hradčanech mocnář, který upíraje zraky své na Pražské věže, vysílá rozkazy do všech částí mocnářství. Němečtí politikové kladou i při této příležitosti důraz na požadavek rozdělení země, jenž prý jest nezbytnou podmínkou národního smíru. »Cesta císařova a celé její uspořádání,« tak vyslovil se jeden z německých předáků, »jest zarážejícím úspěchem Čechů. Za celé šedesátiletí vlády své nedlel císař nikdy tak dlouho v Praze, a ve všech vnějších věcech nakládá se s Prahou jako s třetí residencí monarchie. K dvorním slavnostem budou vydány pozvánky německé a české, kdežto dříve měla němčina výhradní platnost.«

Německé listy oznamovaly, že ministerský předseda bar. Beck, nalézaje se v družině panovníkově, učiní v Praze pokus o smír mezi oběma národy. Z české i německé strany však prohlášeno, že by nynější okamžik k takovým pokusům byl nevhodný. Bar. Beck zmocnil vůdce německých liberálů dr. Eppingra, by oznámil veřejnosti, že o provedení takového úmyslu před volbami nemůže býti řeči, že však jest ochoten pokusy o shodu podporovati svými skutky.

Zemské sněmy vůbec již skončily své zasedání. Měly dva společné úkoly: vysloviti se o volební povinnosti při volbách do říšské rady a vysloviti své mínění o vyrovnání s Uhry. Co se týče volební povinnosti, nebyly jednoho mínění. Volební povinnost zavedly si až dosud sněmy moravský, slezský, dolnorakouský, hornorakouský, solnohradský, vorarlberský. Sněmy štyrský a gorický ji zamítly, na sněmu českém věc ta nevyřízena, a sněmy haličský a terstský ne-

vzaly ji vůbec v poradu. Hledíc k vyrovnání s Uhry byly všecky sněmy stejného mínění: že se Maďarům nemají činiti žádné nové ústupky.

O vyrovnání rakousko-uherském konaly se ve Vídni porady súčastněných ministrů. Jeden z účastníků rakouských vyslovil se, že neměly alespoň nepříznivého výsledku, ježto byla minulá nejasnost odstraněna. V mnohé otázce nastalo prý sblížení, ale bude prý potřeba ještě mnoho práce, než se bude moci přistoupiti k přijatelným podrobnostem. Nejdůležitější událostí jest, že se přistoupilo na úplné rozdělení potravních daní od 1. ledna příštího roku. Košut prohlásil v maďarské straně neodvislosti, že uherská vláda působí k tomu, aby r. 1917 byly mezi oběma polovinami říše zřízeny celní šraňky.

Volební ruch jest v plném proudu, a není pochybnosti, že volební zápas bude urputnější, než kdy jindy. Kandidátů jest ohromný počet, v některém českém okrese uchází se pět až šest kandidátů o důvěru voličstva. Že se při voličských schůzích slibováním neskrblí, rozumí se samo sebou. Národní rada česká postavila ve volebních okresích ve zněmčeném území sčítací kandidáty, aby české menšiny svou existenci a svou početnost prokázaly.

Ku provedení přelíčení s rusínskými studenty delegován Vídeňský zemský soud. Ve vyšetřování pro známé výtržnosti na Lvovské universitě nalézá se 125 studentů. Přelíčení, k němuž dojde až na podzim, potrvá několik neděl a bude mu vyhrazeno zvláštní porotní období.

Předseda ruského ministerstva Stolypin přednesl v říšské dumě vládní program. Pravil, že jde o to, aby Rusko bylo vybudováno na nových základech. Přetvoření jeho v stát konstituční vyžaduje změny celé jeho právní a správní struktury. Tato práce musí býti ovládána jednou společnou ideou, i vyžaduje ne agitačních hesel, nýbrž vytrvalého věcného úsilí. Revoluční hrozby jsou nejnevhodnějším prostředkem k pokroku na tomto poli. Revoluce a zejmena dosavadní revoluce ruská jest pouhou negací, positivních idei nepřinesla. Jedině vhodným působištěm, na němž se všechny povolané síly uplatniti mohou, jest parlamentní sbor. Vytlačovati opposiční živly znamenalo by síliti brutální terrorismus mimo ni. Stolypin mluvil dále o rovnoprávnosti všech národů říše, o svobodě svědomí, o úpravě soudcovské moci, o odstranění administrativního vypovídání. Pak rozvinul obšírný program zákonodárství selského, dělnického a průmyslového. Vytknuv potřebu povznesení školství a reorganisace armády, poukázal k finančním obětem, jichž všechny reformy vyžadovati budou. Na konec prohlásil Stolypin důrazně, že duma není soudcem a vláda není obžalovanou, že vláda chce převzíti všechnu zodpovědnost, ale že terroru neustoupí. Vládní prohlášení přijato chladně, a duma přešla přes ně k dennímu pořádku. Stalo se tak dle předchozí dohody, k níž nepřistoupila jedině strana revoluční, jejíž řečník za velkého neklidu prohlásil, že je revoluce nezbytna.

Duma skládá se z následujících stran: z 64 sociálních demokratů, 34 revolučních socialistů, 14 nezávislých socialistů, 100 členů strany práce, 91 kadetů, 46 Poláků, 30 Mohamedánů, 17 kozáků,

50 poslanců nenáležejících k žádné straně, 32 umírněných a oktobristů, 22 monarchistů. Z toho jest zřejmo, že nelze v dumě utvořiti nijaké spolehlivé většiny. Od samého počátku její činnosti ozývaly se hlasy, že vládě nezbude než dumu rozpustiti. Ministerský předseda Stolypin prohlásil však opětně, že se vláda tím úmyslem nezanáší a že se vynasnaží, aby s dumou pracovala. Duma jeví snahu podati důkaz, že jest plodné práce schopna, a vystříhala se dosud vážnějších konfliktů s vládou, které by mohly zavdati příčinu k rozpuštění. Rozpočet přikázán byl komisi, a o nebezpečné otázce rokuje se až dosud věcně. Polská delegace zřídila si komisi pro samosprávu, která sestavila zásady pro autonomii polského království. Žádá se v nich mimo jiné, aby nejvyšší úředníci v království byli odpovědni zemskému sněmu a aby jmenován byl Polák a katolík ministrem pro polské záležitosti.

Studentstvo je stále nepokojné, hlavně působením židů. Rektoři vysokých škol Petrohradských podali ministerstvu vyučování pamětní spis o nepokojích. Uznávají, že výtržnosti se dějí, že revoluční agitace nabývá půdy, a že v posluchárnách a laboratořích bývají ukrývány pumy. Rektoři praví upřímně, že vysoké školy se uvádějí do vážného nebezpečí, že však oni nemají žádného prostředku, aby agitacím a výtržnostem zabránili, zároveň však se ohrazují proti tomu, aby policie uvnitř školních budov zakročovala a svobodě akademické překážela. Profesorský sbor Rižské university vyloučil přes dvě stě studentů, mezi nimi 75 židů. Vláda nařídila, aby externisté židovské národnosti z Petrohradské university byli vyloučeni. Opatření vysvětluje se tím, že židovští revolucionáři dávají se zapisovati za mimořádné posluchače, aby mohli pod záštitou akademické svobody revoluční agitaci snáze prováděti.

V Petrohradě zavražděn jeden z kadetských předáků, redaktor Ruských Vědomostí, dr. Jiří Jollos, žid. Podezření z vraždy vrhá se na stranu protirevoluční, tak zv. »Černou soteň.« Vláda postupuje proti bojovné organisaci sociálních demokratů velmi rázně. Policii podařilo se zatknouti 25 členů nebezpečného sdružení toho, mezi nimi 7 ženských. Při prohlídce bytů nalezeno množství revolučních provolání, revolverů, dýk a patron.

Revolucionářka Taťana Leontěva, jež chtěla ve Švýcarsku zavražditi ministra Durnova a omylem zavraždila soukromníka Müllera, stála před porotním soudem v Thunu ve Švýcařích. Obžalovaná líčila, jak dospěla k rozhodnutí páchati politické vraždy, prohlásila, že činu svého nelituje, ač zavraždila nepravého, a zakončila svou řeč slovy: »Pácháme vraždy, ježto jsou jedinou zbraní, kterou v svém boji máme.« Proto uznali ji jednohlasně vinnou a soud odsoudil ji na 4 roky do káznice. Mírný výměr trestu vzbudil všeobecné podivení.

Dne 23. března zemřel generální prokurátor svatého synodu Konstantin Petrovič *Pobědonoscev* v osmdesátém roce věku svého. Generálním prokurátorem stal se r. 1880 a vykonával v tomto svém postavení velký vliv na státní správu. Byl odpůrcem proudů tak zvaných západních a pracoval jen pro ideály rusko-náboženské. S novým směrem, jenž v Rusku zavládl, nemohl se spřáteliti, a mnohá

z krutých opatření vládních byla počítána na jeho vrub. Od strany revoluční poslán mu několikrát rozsudek smrti, ale on unikl všem nástrahám. Před krátkou dobou vzdal se svého postavení, nemoha se spřáteliti s politikou Stolypinovou.

Králové anglický a španělský sešli se v Cartageně. Schůzi té přikládá se veliký význam politický, a listy anglické i španělské tvrdí, že se stala ujednání, jichž cílem jest osamocení Německa. Španělské listy praví, že schůze znamená veřejné, slavnostní a dokonalé schválení závazků již dříve přijatých. Tyto zprávy způsobily v Německu veliké znepokojení, a časopisy vyzývají říšský sněm, aby žádal od knížete Bülowa vysvětlení, na čem se zprávy ty zakládají. — Král Eduard setkal se také s králem italským v Gaetě. I této schůzi přikládá se velká politická důležitost a tvrdí se, že se jedná o spojenství Středomořských mocností. Italské officielní listy tvrdí ovšem, že Italie zůstane trojspolku věrna.

Nemalou pozornost v světě politickém vzbudila návštěva krále Viktora Emanuele v Athenách. Ježto má Italie na Balkáně zájmy, kteréž jsou v zřejmém odporu se zájmy říše rakousko-uherské, způsobila tato cesta v kruzích rakousko-uherských nepříznivý dojem.

Rumunsko bylo po delší dobu dějištěm velikých bouří. V Multansku povstal selský lid proti velkostatkářům a židovským nájemcům velikých statků. Sedláci pálili a ničili majetek jejich, vraždili a drancovali. Pohnutkou vzpoury byla agrární bída. V Rumunsku živí se 80% obyvatelstva zemědělstvím. Půda jest větším dílem v rukou velkostatkářů, potomků oněch Fanariotů, jimž sultán kdysi veliké statky uštědřil. Tito velkostatkáři nemají citu k domácímu obyvatelstvu, dávají statky své v nájem a utrácejí důchody v cizině, hlavně v Paříži. Nájemci statků jsou namnoze židé, kteří dávali statky opět v podnájem sedlákům, a sice spůsobem tak lichvářským, že ubohý lid se nemůže prací svou uživiti a bídně živoří. Nájemníci utvořili zvláštní sdružení, které vyhnalo podnájemné do takové výše, že dělný lid uvržen do největší bídy. Selský lid se konečně vzbouřil, a vzpoura nabývala ohromných rozměrů. Celé obce zpustošeny a proměněny v spáleniště. Množství osob, zejmena židů povražděno. Židovské obyvatelstvo prchalo a uchylovalo se za hranice. Vláda byla z počátku bez rady. Konečně sáhla k nejkrajnějším prostředkům. Přemocí vojenské se po velikém úsilí a krveprolévání podařilo vzpouru potlačiti. Nastoupilo nové ministerstvo, a král prohlásil manifestem, že budou nájemné poměry mezi statkáři a sedláky, nebo mezi nájemníky a podnájemníky zákonem upraveny. Z pozemků, které sedláci v podnájem vezmou, nesmí se požadovati více, než zákon ustanoví. Také slučování rozsáhlých najatých pozemků v několika rukou, jak to dosud židovská sdružení činila, má býti na příště znemožněno. Aby sedláci mohli nájemné snáze platiti, má býti utvořena státní rolnická banka, kteráž má poskytovati levný uvěr. *Adof Srb.*

R. 1907. Čís. 6.

OSVĚTA

Německá státoprávní theorie

o velikých a malých národech.

K náležitému uvážení podává

prof. dr. **Karel Kadlec.**

(Dokončení.)

Dokonalou pochoutkou pro Velkoněmce rázu Hasseova jest asi kapitola VI.: *Rakousko-Uhersko jako německé hraniční území.* Autor zde pustil uzdu svým myšlenkám a tužbám. »Na Dunajské země má německý národ nepromlčitelná práva, jež jsou starší a mocnější (zwingender) než práva všech středoevropských států a panovnických rodů. Nejen dynastie a vlády jsou právní tělesa, nýbrž i národní soubory jsou právními osobnostmi, jež mají v dynastiích a státních formách jen pomíjející orgány k dosažení úhrnného účelu, blahobytu veškerého nedílného národa. Státní formace, jak byly utvořeny r. 1866, mohou býti nutné, a my plně uznáváme státní nutnosti Pražského míru z r. 1866. Ale ony nejsou nic konečného (nichts Endgültiges). A nikdy nesmějí býti v cestě konečnému sebrání a uspořádání celku.« (Zase květnatě řečeno. Urvání nových zemí na újmu Rakousko-Uherska není ničím jiným, než sbíráním a pořádáním roztroušeného a neuspořádaného Němectva.)

O Rakousko-Uhersku nemluví už prof. Hasse jako o státě rovnocenném s Německou říší, nýbrž jako o nějakém »Zwischenlandu.« Na str. 131 třetího sešitu praví: »Zavrhujeme nynější smluvní poměry mezi Německou říší a Rakousko-Uherskem proto, že neodpovídají našemu oprávněnému státnímu egoismu, poněvadž jsou pro nás, mocnějšího kontrahenta, méně výhodné než pro druhou, slabší stranu; zavrhujeme je, poněvadž nemají žádného zření ku přirozeným, t. j. německo-lidovým vztahům mezi oběma kontrahenty, ba více, poněvadž vnější politická ochrana spolkem poskytnutá od Podunajského státu (prof. Hasse se zálibou užívá opětovně tohoto terminu) jest zneužívána, aby národnost (die

Volksgenossen) druhého kontrahenta, Němci, ze svého dějinného postavení byla vytlačena a ve svém národnostním rázu (in ihrer volklichen Eigenart) byla ohrožena. Zavrhujeme tento smluvní poměr, poněvadž nám pro přítomnost poskytuje výhody jen zdánlivé, pro budoucnost však zjednává nám s jistotou slovanského, nepřátelského souseda a podporuje i chrání tuto proměnu někdejšího německého Rakouska v slovanskou Podunajskou říši. Poměr takový byl by nemyslitelný mezi dvěma jinými kontrahenty na celém světě. A jest možný jen následkem zabořilosti (dank der Verranntheit), která jest v Německu ne snad jen monopolem profesorů, nýbrž spíše sladkou navyklostí ministrů.« Prof. Hasse dovoluje smluvní poměr mezi Německem a Rakousko-Uherskem nanejvýše jen pod podmínkou, že v Rakousko-Uhersku bude smluvně zabezpečeno dějinné panství Němectva. Tuto podmínku pokládá za základní otázku vzájemného poměru, za požadavek tak důležitý, že by splnění jeho odůvodnilo podobnou válku jako r. 1866, ba boj na život a na smrt mezi oběma velmocemi. Veškera hraniční politika Německé říše má prý čeliti k tomu, aby Podunajské země i budoucně, tak jako dříve zůstaly osazovacím územím německého národa, aby nedílnost německého národa stala se základem německé evropské politiky, ale pro politické spolužití Němců v Německé říši s Němci rakousko-uherskými aby nalezeny byly nové státoprávní formy, snad federativního způsobu, jež by mohly býti zrovna tak nové jako až do r. 1867 a 1871 nové formy Německé říše. S takovými však změkčilými názory, jako by mezi Němci v říši a v Rakousko-Uhersku měla býti souvislost jen *duševní*, musí prý se Němectvo rozžehnati. Proto prof. Hasseovi velice imponuje neobyčejně prý poučná brožura neznámého autora: Deutschland bei Beginn des 20. Jahrhunderts, v níž se nestoudně píše o Rakousko-Uhersku a jeho dynastii. »Až budou vítězná vojska německá státi od Vltavy k Adrii, pak bude možno neněmecké obyvatelstvo Předlitavska prostě vypověděti, ovšem s náhradou, ale tabula rasa se musí učiniti a německy pak kolonisovati. Při tak ohromných událostech nerozpakovali bychom se odníti jak Francii, tak Rusku široké pruhy země a položiti je jako marky před naše západní i východní hranice; vyklizení příslušných, co možná největších území cizím obyvatelstvem, ovšem zase poskytnutí náhrady tomuto obyvatelstvu přemoženou vládou, muselo by se asi učiniti podmínkou míru. Pak budeme kolonisovati. Tak si představujeme rozšíření našich hranic v Evropě, a toho potřebujeme jako milého chleba při našem rychle rostoucím obyvatelstvu.«

Jako překážka provedení podobných plánů uvádějí prý se ohledy na dynastii Habsbursko-Lotrinskou. Ale Němci v říši nemají pražádných státoprávních ani morálních povinností k panovnickému rodu Podunajského státu. Rod tento konal prý jen velmi zřídka své povinnosti k německému národu.

»Politické dějiny (Rakousko-Uherské) monarchie od r. 1866 nejsou přece nic jiného než zadávání německých práv (eine Preis-

gabe deutscher Belange) Maďarům, Čechům, Polákům, Jihoslovanům a Italům, nikoli z vlastního majetku, nýbrž z majetku německého národa.« — »My Němci máme právo žádati od rodu Habsbursko-Lotrinského ústavní zabezpečení toho, co přes staleté špatné hospodaření zbylo z německé držby v Podunajských zemích. Práva německého národa na Podunajské země jsou rovněž tak odůvodněna, jako práva na Slezsko nebo Prusko, jsou starší než práva Habsburko-Lotrinků. Jsou nezadatelná.«

Hasse dotýká se také Lineckého programu rakouských Němců a odloučení Uherska od Rakouska. Uherský stát pokládá (str. 143 třetího sešitu) za pouhou episodu ve vývoji Podunajského státu, který »se zdá býti pro Němce pořáde ještě kolonisačním územím, jihovýchodní hraniční markou.«

A nyní se začíná hrubou střelbou. Rod Habsburský má prý na tom větší zájem než Německo, aby německý národ dostal po dobrém, co nezbytně potřebuje (str. 145). Mírná cesta jest prý pro slabého vždycky výhodnější než vojenské vypořádání. Proto bude od Rakousko-Uherska nejmoudřejší, uzavřeli s Německem smlouvu, v níž budou Němcům zaručena největší práva. Je radno pospíšiti si s takovou smlouvou. Můžeť Rakousko-Uhersko vnitřní krisí vyvolati vojenské zakročení Německa, a pak budou podmínky mnohem tvrdší. »Není třeba, aby tyto podmínky záležely v odstoupení území, ačkoli majetek (der Besitz) byl vždycky nejlepším ze všech smluvních ustanovení. Podmínky ty mohou ležeti na poli hospodářském a vojenském, na poli styku, zahrnujíc v to jazyk styku, na poli státních zřízení. Mohou navázati na dějiny německého osazení země tím, že se německému kolonisačnímu úřadu povolí i v Rakousko-Uhersku zvláštní práva, kompetence a peníze. Mohou zahrnovati veškeru nynější říši Habsburků nebo jen jisté části její, snad ty, jež náležely dříve k Německé říši, nebo i stará německá kolonisační území v Uhrách. Mohou uvnitř Podunajské říše a v jejích jižních pohraničních zemích zřizovati nové trůny Habsburkům nebo i jiným (patrně hohenzollernskému a jiným německým) knížecím rodům, jako na př. trůn jihoslovanského království.«

»Ve tvoření nových státoprávních forem nejsou vynalézavosti dány nijaké hranice. Nesejde ovšem na těchto formách, nýbrž na zabezpečení budoucnosti německého národa v těchto markách a na tom, aby bylo překaženo, by se Podunajská říše nestala slovanským útvarem. Ani co se týče hranic těchto mark, netřeba si dnes lámati hlavu . . . Vývoj Německtva musí najíti své meze jen ve vojensky možných hranicích, kde se naráží na národní půdu jiných života schopných evropských národností, jako Italů, Rumunů a Rusínů. S Maďary možno se dorozuměti, ale nikdy nelze se smírně dorozuměti s Poláky a Čechy.« (Str. 147.)

Pro nedostatek místa musíme bohužel odepříti laskavému čtenáři potěšení seznámiti se s návrhem smluvních podmínek mezi Německem a Rakousko-Uherskem, tak jak je navrhuje prof. Hasse na str. 148—150 (třetího sešitu) pro případ, že bude

obnoven dvojspolek, a že se Rakousko-Uhersko nerozpadne. Doporučovali bychom zvláště Maďarům, aby si přečtli tyto podmínky.

Hned po té počíná prof. Hasse zase vyhrožovati. Státníci Podunajské monarchie nechť mají stále na paměti, že obratná německá politika může každou chvíli spojiti všechny sousedy proti Rakousko-Uhersku. »Kdy by Rusko dostalo Halič, království rumunské, pak Bukovinu a Sedmihrady, kdy by Italie dostala vlaské Tyroly a Albansko (ovšem nikoli Terst), tu by Německá říše ve zbytku Podunajské monarchie nabyla rozhodně volné ruky.« (Str. 151.) Rádi věříme!

Velmi zajímava jest i kapitola *Větší Německo*. Rádi bychom seznámili čtenářstvo i s jejím obsahem, ale místo nám brání. Autor tu reprodukuje literaturu, která maluje Němcům velikou budoucnost na újmu jiných národů, zejmena nás Čechů. Kapitola tato doporučuje se zvláště těm, kdo se zabývají bibliografií literatury tohoto druhu. Prof. Hasse znova tu (str. 166) opakuje, že za národy života schopné uznati může ve střední Evropě (proč zrovna v střední?) jen Němce, Francouze, Italy, Jihoslovany, Rumuny, Rusíny, Velkorusy a Skandinavce. »Všechno ostatní jest vosk v rukou budoucího utváření, arci nikoli jen výhradně v našich (německých) rukou.«

»Přírůstkové území pro silné a mocné nacionální státy budoucnosti v střední Evropě jest veliké, třeba ne neobmezené . . . Bylať by tato nová koloniální země budoucnosti utvořena značnými osazovacími územími Poláků, Čechů, Maďarů, Slováků, Slovinců, Ladinů, Rhaetiů, Vallonů, Litevců, Estonců a Finů. Dokud území těchto menších k národním státům nespůsobilých národů nebudou konečně mezi velké státy střední Evropy rozdělena, dotud nemůže býti a nebude v Evropě nikdy pokoje.«

Ve zvláštním dodatku k třetímu sešitu sestavil Hasse přehled vydaných map, jež znázorňují německé jazykové území v střední Evropě.

Zajímavý jest i čtvrtý sešit Hasseovy knihy nadepsaný *Budoucnost německého národa*. Autor dokazuje tu v jednotlivých kapitolách, že budoucnost Němectva bude zabezpečena, jen když Němců bude veliká massa, když se budou hledět udržeti v dosavadní čistotě plemene, budeli věnována náležitá péče zdravotní otázce lidu, udržíli se náležitý poměr mezi městem a venkovem, stoupneli branná síla Němectva, budeli lid dobře vychováván, povzneseli se a znárodníli německá kultura, a budeli Němectvo dobře organisováno. Nápadno bude každému, proč prof. Hasse neuvádí mezi podmínkami budoucnosti německého národa také bohatství. To se vysvětluje jeho nacionalistickým stanoviskem. Rudé internacionální zlato není podle jeho mínění prostředkem, jenž by vedl k velké budoucnosti kteréhokoli národa.

Myšlenky Hasseovy nemůžeme tu již dále reprodukovati. Jen všeobecně podotýkáme, že v sešitě čtvrtém počíná si autor poměrně nejstřízlivěji, ačkoliv ho ani zde neopouští místy národní

chauvinismus. Sešit tento obsahuje také velmi mnoho dobrých pravd, jež se hodí na každý národ, který doufá ve svou budoucnost. Více méně každá kapitola je poučná. Jedině s kapitolou pátou o branné síle nemůžeme souhlasiti. Co se tu píše o militarismu, není než apotheosou hrubého násilí. Na str. 132 na př. praví autor: »Německý národ potřebuje války, aby se každou chvíli mohl brániti proti celému světu nepřátel. Nepřátelé kolem kol. Ale i my máme totéž právo jako jiní velcí národové *rozšířiti se,* a stěžujíli nám tuto možnost za mořem (autor naráží na Angličany), jsme nuceni uskutečniti ji v Evropě. Ani to nepůjde bez války. Především však potřebujeme již v době míru denní válečné pohotovosti k vůli nám samým, k vůli vychování lidu. Jest tedy Německé říše nedůstojno zapírati tyto základní podmínky její existence a unavovati se ujišťováním míru, jemuž přece nikdo nevěří. Největším pokrytectvím však jest, účastníli se i Německá říše mírových konferencí v Haagu. Tato fraška měla by se ponechati těm, kteří po staletí po živnostensku a ze zvyku provozují politické pokrytectví.« — Úcty hodná upřímnost a otevřenost, jež jest jedinou dobrou vlastností pravého Všeněmce!

Hleděli jsme podati nejstručnější výtah toho, co Hasse vykládá na několika stech stranách své knihy. Ačkoli mnohých věcí jsme se ani nedotkli, vysvítá z hořejšího, tak aspoň doufáme, zcela jasně podstata běžných dnes v Německu názorů o politice, jakou mají dělati všichni uvědomělí Němci. Celkem vzato, nedověděli jsme se tu mnoho nového. Podobné názory, jakými jest ovládán Lipský profesor, známe z veřejných našich listů, referujících ob čas o hnutí velkoněmeckém. Známe je ostatně i ze zpráv o jednání poslanecké sněmovny rakouské, v níž velmi často naši Všeněmci vykládají své státoprávní názory. Něco jest tu však přece nového. Jest to *spůsob, jakým se na německé universitě pojednává zcela officiálně o politických záležitostech* nejen říše Německé, nýbrž i sousedního *Rakousko-Uherského státu, s nímž Německo žije v poměru politicky zcela přátelském.* S kathedry, tedy s místa určeného jen vědě, hlásá se mladým vnímavým duším politika, a to ještě politika rázu hospodského, politika hrubého násilí, jež utlumuje v člověku i poslední jiskerku práva a spravedlnosti a snižuje ho na pouhou bestii. A tohle všechno že má býti kultura?! Proto se primitivní lidské společnosti organisovaly v státy, aby konec konců po tisíciletém vývoji prohlašováno bylo hrubé násilí za vrchol lidské moudrosti? Dosud jsme slýchali, že účelem státu jest zajistiti právní bezpečnost všech občanů, a komu definice tato nevyhovovala, že účelem státu jest napomáhati k dosažení všech životních úkolů lidu organisovaného v stát. Který stát dovedl tomuto úkolu dostáti, ten měl důvod své existence a byl oprávněn, nehledíc k jeho velikosti a k národnímu složení obyvatelstva. Nyní však přichází se nám s theorií jinou. Stát jest organismem, na nějž mají právo jen vyvolení »panští« národové. Proto všude tam, kde v jednom

státě žije pospolu několik národů, z nichž jeden jest panský, jsou plnoprávnými státními občany jen příslušníci tohoto panského národa. Ostatek jest služebná, nižší plebs. Jinými slovy, podle této nové theorie není už potřebí, aby stát měl stejné zření ke všem svým občanům, nýbrž jen k privilegované jich části. Zásluhou křesťanství byl zrušen institut otroctví jako něco, co nesrovnává se s lidskou důstojností. Ale nová německá theorie hlásá otroctví druhu mnohem horšího. Snižuje celé národy, vpalujíc jim cejch služebnosti. Činí tak sice pod záminkou, že někteří národové nejsou schopni k vlastnímu státnímu životu, že jsou méně kulturní atd., ale tážeme se, kdo dal větším národům právo rozhodovati o tom, kteří národové jsou života schopni a kteří nikoli? A kdy by tu bylo oprávněných soudců, tážeme se dále, na jakém základě, z jakého důvodu možno ten onen národ považovati za neschopný k vlastnímu státnímu životu? Či postačí snad k negativnímu úsudku pouhá okolnost, že jistý národ jest malý? Netajíme se tím, že stát s malým územím a nečetným obyvatelstvem má těžké existenční podmínky, a sice tím těžší, čím nenasytnější a expansivnější má sousedy, ale obtíže nevězí ani tak ve vlastní vnitřní slabosti, jako v nebezpečí vnějším, s nímž arci dlužno počítati, máli stát stejně důrazně projevovati svou existenci uvnitř i na venek. Ale historie nás učí, že i malé státy dlouho se držely, mělyli jen zdravé vnitřní jádro. A konečně, k čemu by byla federační forma, kdy by k ní neměli sahati právě menší národové? Federační myšlenka dala životní formu nynějšímu soustátí Rakousko-Uherskému, a jakkoli turecké nebezpečí dávno již přestalo hroziti národům v této monarchii seskupeným, nepozbyla federační myšlenka ani dnes ještě své oprávněnosti. Povstal nepřítel nový, útočný, o jehož bezohlednosti svědčí právě kniha prof. Hassea.

Ne, tak lehce neřeší se sporné otázky, jak si to představuje Lipský profesor. Životní schopnost či neschopnost národů právě tak jako jednotlivců dokazuje se jen soutěží, svobodným slušným zápolením ve všech odvětvích lidské činnosti. Jisto jest, že žádný národ nemůže se plněji uplatniti jinde než ve vlastním státě. Proto touží malí národové stejně jako velcí po vlastním státním organismu, a dost je jich také, kteří vlastní stát založili a podnes udrželi. Upírati sebe menšímu národu již předem, ***beze všech důkazů***, životní spůsobilost jest mnohem nespravedlivější a nemravnější, než bylo počínání starých národů, kteří slabé a mrzácké své děti odhazovali a zabíjeli. Člověk jako člověk, národ jako národ. Neníli spravedlivo, aby člověk zabil člověka, může býti tím méně spravedlivo, aby jeden národ huben byl druhým. Příroda sama, která uštědřila jednomu více než druhému, jednotlivci právě tak jako národu, jest jediným činitelem, který může samostatně rozhodovati o bytí a nebytí jednotlivců i celých národů. — Jako mrzáka a nemocného člověka necitelně smete, aby učinil místo jednotlivci zdravému, tak si sama pomůže v kulturním boji národů. Národové, kteří nedovedou soutěžiti

s národy jinými, buď že jsou příliš slabí nebo znemravnělí, sami podlehnou. Ale zabijuli násilně jednoho z konkurentů, pak druhý snadno zvítězí.

Theorie prof. Hassea jest nebezpečna nejen menším, nýbrž i větším národům. Připustíli se jednou, že jedni národové jsou panští a druzí služební, a že »Ausdehnungslust« jest dostatečným důvodem, aby sáhnuto bylo na cizí majetek, na »Zwischenland,« pak se bezpráví a násilí valí jako lavina, která tím více roste, čím delší jest její cesta. Naději na konečný úspěch nemá při takovémto nazírání ani národ sebe větší. Neboť kdo by nechtěl náležeti k národu panskému? A o tom, které národy jsou panské, mohou býti mínění nejrůznější. Za národ takový pokládají se i Maďaři, což jim prof. Hasse nemůže odpustiti. Etapy, po nichž násilnický národ podle nového receptu může postupovati, jsou tyto: Nejdříve se sáhne na »Zwischenland,« jako to Prusko učinilo s Polskem. Pak se bije na poplach, že stát jest ohrožen cizorodými živly, které se nechtějí »assimilovati.« Největším úkolem státu je pak: zbaviti tyto cizí živly národnosti. A když se úkol podaří, a stát nemá už vnitřního nepřítele, vynajde se nový »největší úkol:« Národ cítí potřebu a má chuť rozšířiti se na újmu nového Zwischenlandu, a »assimilace« nebo »Einschmelzung« opakuje se znova. Běda tomu nárůdkovi (kleines Natiönchen), který by nechtěl porozuměti svému prospěchu a vzpěčoval by se přimknouti se k velikému národu. Ať nám pak ale někdo řekne, jaké budou konce takovéto kulturní »politiky!« A co získá lidstvo po svém několikatisíciletém vývoji, zmizíli celá řada »nekulturních« a »života neschopných« národů, a narosteli naproti tomu národ s takovouto »kulturou«!

Historie půjde arci svou cestou. Na běhu jejím nic nezmění podobné theorie jako jest theorie prof. Hassea. Ale je to karakteristické, že nejkulturnější národ na světě má nejvíce přívrženců učení o hrubé fysické moci. V Němci probudil se starý loupežný rytíř středověký, který nemá dost na svém a šilhá stále jen po cizím. Aby se pěstní právo zakrylo, sahá se k učeným formulkám a theoriím o nerovnosti lidí i národů, o historických právech na území, kam někdy Němec třeba jen na krátký čas nohou vkročil atd. Kde nepostačují formulky a theorie, tam zakrývá se nahota násilí farisejskou terminologií. Nahá skutečnost odívá se šatem parádních slov, jen aby se tomu, kdo nezná poměrů, házel písek do očí. Proč nemá násilí vystupovati s pravou etiketou? Či jest to snad menší bezpráví, když odnárodňují se celé národy pod firmou »assimilace?« Anebo přestává snad násilné vypuzování a vyvlastňování celého národa býti tím, čím jest ve skutečnosti, mluvíli se o »kolonisaci?« A jaká jest to kolonisace, kolonisujíli se kraje již mnoho set let kolonisované? Myslíli vůdčí hlavy německé, že pouhá »Ausdehnungslust« Němců jest dostatečným důvodem ke kolonisaci, proč nevyhledávají kraje divoké, kde by Němci skutečně vykonali veliký kulturní čin a při tom by ukojili svou expansivnost? Činíli si Němectvo nároky na t. zv.

»Zwischenlandy,« pokračuje podle prof. Hassea (str. 168 třetího sešitu) jen v tisícileté své kolonisační práci, a to prý nemůže býti nepřirozené. Nechť ale prof. Hasse nezapomíná, že dřívější německá kolonisace byla pravým osazováním půdy tehdy ještě nevzdělané. Když čeští, polští a uherští králové přijímali německé osadníky, byli tito zvanými hostmi, a proto jim povolovány zvláštní právní i hospodářské výhody, kterým se ostatní (domácí) obyvatelstvo netěšilo. Jen tyto výhody, tato privilegovanost před domácím lidem umožnila Němcům, že se brzo vyšinuli nad příslušné třídy domácího obyvatelstva. Nadsazováním jest, mluviti o nedostižné německé kultuře a dokonce o ohromných zásluhách Němectva o celou Evropu. Ale ať se má už věc jakkoli, jisto jest, že slovanští ani uherští panovníci nevolali do svých zemí Němce proto, aby jejich potomci dusili někdy domorodé obyvatelstvo.

A co máme říci o urážlivosti a neomalenosti theorie prof. Hassea, i když abstrahujeme od její nespravedlnosti a násilnosti? Můželi některý národ postrádati své vlastní státní organisace, proč by jiný národ musel býti sjednocen v jediném státě? Konkretněji mluveno, mohouli se Češi i jiní menší národové ve svém celku spokojiti menší výměrou práv než jiní národové, proč by pouhé fragmenty některých národů, hlavně Němců, musely spojeny býti se svými soukmenovci v jeden stát? V státě nemusejí přece všichni občané býti jedné národnosti, právě tak jako není třeba, aby byli jednoho vyznání. A náležíli svoboda náboženská k základním právům státních občanů, platí to přece stejnou měrou i o svobodě národnostní.

Theorie Hasseova není také na prospěch žádného státu. Neslouží to ku prospěchu státu, odchovávali si nespokojené, ba nepřátelské národy. A láska k násilníkovi nedá se vynutiti žádnými prostředky. Leží to v lidské povaze, že tlak budí protitlak.

Ostatně však není třeba, abychom výklady prof. Hassea brali příliš tragicky. Nejsmutnější jest při nich to, že se podobné věci hlásají s universitní kathedry pod firmou vědy,[1]) a že se jimi otravují veliké řady německé intelligence. Nechť však jest prof. Hasse jist, že všechny prostředky a prostředečky, jimiž chce na věky zabezpečiti existenci německého národa, jsou marné. Němci zahynou zrovna tak jako všechno, co se narodilo. Takový jest už zákon přírody. Běží jen o lhůtu, a ta může býti dlouhá, mnohem delší než bude vyměřen život národů malých. Na šelmu přijde zase šelma. A ať si prof. Hasse nedomýšlí, že by svět

[1]) Prof. Hasse prozrazuje sem tam, že historické jeho vědomosti nejsou zrovna silné. Na str. 145 v třetím sešitě, pozn. pod čarou uvádí, že Ferdinand I. prosil svého »synovce,« císaře Karla V., o pomoc proti Turkům, neví tedy, že jmenovaní Habsburkové byli vlastní bratři. Velkou ignoranci prozrazuje také poznámkou (na str. 132 třetího sešitu), že Rakousko rozpadá se už od té doby, kdy se Karel V. zřekl trůnu. Nemá tedy ani potuchy o tom, že Ferdinand I. *začal* teprve centralisovati atd. Není nad německou důkladnost!

něco získal, kdy by se všechno poněmčilo. Kdy by si světovládní potomci nynějších Němců počínali tak jako politikové rázu prof. Hassea, zakončilo by lidstvo velmi smutně svůj kulturní vývoj.

O královském hradě Pražském.

(Dokončení.)

Po roce 1453 první náměstek nejvyššího purkrabí nazýval se purkrabím hradu Pražského, a ten měl pomocníka, na kterého přešel starý název místopurkrabího. Ač od časů Vácslava IV. králové čeští sídlívali jinde (zvláště v »Králově dvoře« na Starém městě), přece korunování dálo se vždy na hradě Pražském. Teprve Vladislav počal zase (r. 1484) bytovati s dvorem svým na hradě tomto nově upravovaném, a péči o jeho bezpečnost svěřil (r. 1486) novému úředníku, totiž hejtmanu hradu Pražského, kterého sám jmenoval, přeje si, aby byl méně závislý na nejvyšším purkrabí Pražském než jeho starší pomocníci. Avšak za potomního přebývání krále v Uhřích moc nejvyššího purkrabí vzrostla tou měrou, že mu byl i hejtman hradský podřízen. Nejvyšší purkrabí měl nad to dle sněmovního zákona z r. 1497 povinnost, když by v nebytí dědice trůnu král byl volen, jemu hrad Pražský hned po volení v moc postoupiti. K tomu dodáno r. 1508 ve smlouvě Svatojakubské, že hejtman hradu Pražského má se spravovati nejvyšším purkrabím a jemu, když by krále v zemi nebylo, slib činiti. Stav městský (zvláště Pražané), hádající se tehdáž se šlechtou o svá práva, bál se toho rozmnožení moci šlechtického nejvyššího purkrabí Pražského (zejmena po zastavení hradu Zdeňkovi Lvu z Rožmitála). Aby si naklonila krále, města přála povznešení jeho práv, a Pražané vymohli si na něm r. 1513 majestát, kterým sliboval za sebe i budoucí krále české, že »hrad Pražský svobodný býti má,« a že ho nebude ze svých rukou pouštěti; také hejtman hradní že nebude se nikým jiným spravovati než králem a jeho dědici, vyjmouc případ vymření dědiců, kdy jest se mu chovati dle zemského zřízení. Avšak teprve r. 1523, kdy král Ludvík přišel z Uher do Čech, zrušeno zapsání hradu Zd. Lvovi z Rožmitála, a hejtman zámecký učinil přísahu již toliko králi. Přece však hrad zůstával i dále jměním korunním, t. j. královským i zemským, ježto král podle všech závazků svých předchůdců na trůně českém a zvláště dle majestátu Vladislavova z r. 1499 nemohl ho zastaviti neb zciziti o své újmě.

Ferdinand I. z rodu Habsburského, byv zvolen r. 1526 za českého krále, »převzal hrad Pražský v těch právních poměrech, jaké se vytvořily v době Jagelovské. Hrad ten patřil ke království resp. ke koruně království českého, při čemž dle reversu Ferdi-

nanda samého korunou rozuměl se stát (všechna státní obec). Byl tedy majetkem státním, arci vázaným svými účely, především jakožto obzvláštní dotace králův, osobní sídlo a stolice jejich — a potud králové mohli (po způsobu církevních beneficiářů) neobmezeně jeho užívati; nicméně z druhé strany bylo to zároveň sídlo a stolice království, a toho přece také šetřiti museli.«

Na tomto hradě král měl propůjčovati léna knížecí a zahraničná, měly se konati volba i korunování krále českého. Panovníci Habsburští vůbec přejali starší závazky králů o neodcizování zámků a hradů od »koruny« nebo »království« a nedosazovati za úředníky na hradech než Čechy, a to s radou stavovskou. I nejvyšší purkrabí na hradě zůstával prvním z nejvyšších úředníků zemských a byl zavázán přísahou, jednak panovníkovi, »jakožto králi českému« a jeho dědicům, jednak stavům i vší obci království českého; jemu při smrti krále bez dědiců příslušela vrchní moc nad hradem Pražským, a hejtman hradní byl v tom případě povinen až do zvolení nového krále toliko jím se spravovati. »Dle všeho toho nemožno nám o tom pochybovati, že hrad Pražský, stejně jako jiné zámky a statky královské z doby Předhabsburské, byl jměním korunním, jehož podstatou král nemohl disponovati, byť i důchody nakládal neobmezeně; — že tedy nebyl jměním komorním (zeměpanským), kteréž Ferdinand I. jal se zase nově zakládati.« Na hradě ubytovaly se pak některé úřady nové, netoliko stavovský úřad berničný, ale i úřady výhradně králi zavázané, totiž komora česká i rada nad appellacími. Proposice královská ke sněmu r. 1583, žádajíc za povolení peněžité pomoci na stavby královské, připomíná zřejmě, že nejde jen o pohodlí dvora královského, nýbrž i o místnosti rozličné k potřebám zemským.

Náklad na udržování staveb i na stavby nové vedl z pravidla ze svých důchodů král, ale ještě od r. 1546 bývalo povolováno také posudné z piva na »vychování« královského dvora, a k tomu počítaly se i náklady stavební. Za Rudolfa II. stavové povolili (r. 1583) vedle zvýšeného posudného ještě daň zvláštní na stavbu Pražského hradu (na dobu tří let); podobně r. 1607 povolil sněm zemský »pomoc« na tu stavbu.

Ani po bitvě Bělohorské a po vydání Obnoveného zřízení zemského Ferdinandem II. právní poměry královského hradu Pražského se v základech nezměnily. Jednak Ferdinand II. všeliká práva a výsosti vyhrazoval sobě a nástupcům výslovně jako králům českým, jednak zachoval závazek neodcizovati ani územků ani statků »od království českého,« a k majetku korunnímu náležel po výtce hrad Pražský. Na něm od té doby (po zrušení úřadu purkrabí Karlštejnských) chová se koruna česká a koná se korunování. »Ačkoli dědic trůnu nabývá práva bezprostředně nápadem, přece Pobělohorská korunovace má vždy aspoň význam manifestační a garanční jak ve příčině státní svéprávnosti, svrchovanosti i celistvosti koruny české, tak ve příčině vzájemného právního svazku mezi králem a zemí, pokud se týče jejími zá-

stupci.« Dvůr sice přebývá již ve Vídni, ale panovníci často při příchodu do Prahy sídlí na hradě Pražském. Nejvyšší úředníci zemští i s nejvyšším purkrabím a hejtmanem hradním přísahají sice již toliko králi a jeho dědicům, ale všechny přednější úřady zůstávaly též dále vyhrazeny šlechtě inkolátní. Na hradě Pražském zasedají i nadále zemské sněmy a sídlí mnohé úřady; jen nové (Habsburské) části hradu určeny jsou pro dvůr a jeho hosti. Udržování staveb na hradě děje se z příjmů komory královské i z berní zvláště k tomu povolovaných. Značný náklad na moderní přestavbu hradu Pražského věnovala Marie Terezie, která založila a ı adala svůj ústav šlechtičen. Na jeho abatyši přenesl potom císař Josef II. právo korunovati českou královnu, jež mívala abatyše kláštera sv. Jiří, tehdáž zrušeného.

Při nových berních reformách Marie Terezie královský hrad Pražský byl osvobozen od daně jako »jmění ke koruně patřící,« z čehož patrno, že císařovna pokládala jej za zeměpanskou residenci a zároveň za majetek veřejný, vlastně státní, jehož užívání přísluší zeměpánům na základě práv výsostných, nikoli dle práva soukromého. Císařovna při svém korunování v Čechách (r. 1743) přísahala, že nic neodcizí od tohoto království a v příčině hradu Pražského potvrdila (r. 1747) majestát měst Pražských z roku 1513. Veřejnou povahu budov toho hradu lze doložiti také z Terezínského katastru jakož i z katastru Josefinského, v nichž uvádí se hrad jako »k. k. Residenz« bez udání vlastníka.

»Třeba že od času Marie Terezie nově postupovala centralisace dvorně-úřední nebo také finanční, přece se tím ještě nikterak neměnila vlastnická a právní podstata i povaha hradu toho. I kdy by nakrásně výdaje při něm byly hrazeny z prostředků jiných než českých, nebo či spíše ze ‚všeobecné pokladny státní,‘ do které plynuly také příjmy české, — neměnil by se tím právní subjekt, byť by také jakékoli změny se děly na objektu vlastnického práva.«

Nemůžeme zde již sledovati dále ostatní rozbory Riegrovy ani líčení jeho (velmi podrobné a spletité), kterak posléze došlo roku 1866 k nesprávnému zapsání hradu Pražského v deskách zemských ve vlastnictví c. k. dvorního eráru, a rovněž upouštíme od výčtu součástek toho hradu, které čtvrtá stať Riegrova podrobně uvádí. Podotýkáme toliko, že svědomitost, s kterou auktor provedl tento svůj úkol, jest nad všechnu chválu povýšena.

Pojednání dvorního rady prof. S t u p e c k é h o (»Poznámky se stanoviska práva soukromého«) zahájeno jest slovy »Předcházející výklady prof. sv. p. Riegra ukazují, kterak historický vývoj dospěl k tomu, že král. hrad Pražský byl státní jmění království českého určené k zvláštní potřebě státní, k důstojné residenci panovníka a jeho rodiny. Ukazují dále, že žádným aktem veřejnoprávním ani nebyla právnická osobnost státu českého, třeba již jen fragmentárního, zrušena, ani tohoto jmění svého zbavena. Podle předpisů práva soukromého (§ 290. obč. z.) král. hrad Pražský rovněž nebyl převeden na subjekt jiný. Deskový vklad

r. 1866 provedený nebyl tedy správný.« Stupecký nepokládá za nesprávno, že zápis vlastnický stal se bez prokázaného právního titulu vlastnického, ježto nebylo k tomu potřebných listin, ale cituje předpisy dvorního dekretu ze dne 17. srpna 1822, kterých mělo býti šetřeno, a přece se tak nestalo. Podle těch předpisů měl býti zapsán za vlastníka tehdejší držitel, kterého bylo vyšetřiti c. k. zemskému soudu, ten však úlohy té nevykonal. C. k. místodržitelství nebylo povoláno vydati výrok o držbě, ježto z dvor. dekretu ze dne 26. ledna 1781 č. sb. z. j. taková příslušnost jeho nevyplývá, a proklamace extraktu sestaveného ze zápisu (nařízená dvor. dekretem ze dne 11. května 1811) provedena nebyla.

Stať Stupeckého ukazuje na tehdejší nejasnost právních názorů, jaká zavládla nejen u c. k. úřadů, ale i v městské radě král. hl. města Prahy, jež sama v úředních podáních (r. 1863) dovozovala, že c. k. dvorní erár jest vlastníkem vší zámecké pozemnosti. I když dosavadní zápis vlastnický přenesen byl do nové knihy pozemkové pro nemovitosti deskové (podle zemského zákona ze dne 5. pros. 1874 č. 92), hrad zůstává označen jako majetek státní s určením sloužiti potřebě panovníkova dvora, ale pravého vlastníka, státu, jehož majetek jest, neoznačuje. »Než rozuměti se může a spíše rozuměti se bude na erár všeobecný, nyní Předlitavský. Bylli takto král. hrad Pražský vložen jinému vlastníku, bylo by ovšem místo pro žalobu a vklad pravého vlastníka a výmaz nepravého. Žaloba ta směřovala by proti eráru všeobecnému jako knihovnímu držiteli a příslušela by před řádný soud, nikoli snad před soud říšský (§ 3. st. zákl. zák. ze dne 21. pros. 1867 č. 143 ř. z.).«

Stupecký uvažuje, o jaké důvody by se žaloba mohla opírati, a pokud by jí kynula naděje v úspěch. »Žalobu bylo by podati jmenem vlastníka majetku dotčeného, totiž (fragmentárního nyní) státu českého. K zastoupení jeho byla by povolána c. k. finanční prokuratura, a v případnosti této, ježto žaloba by směřovala proti c. k. dvornímu eráru všeobecnému (Předlitavskému), bylo by potřebí opatření po rozumu § 15. odst. 8. min. nař. ze dne 9. března 1898 č. 41. ř. z. Není potřebí doličovati, že na žalobu tudy naprosto *nelze* pomýšleti. Na *jiné* cestě nebude právu poznanému zajisté ani nastalé vydržení překážeti.« Stupeckého stručná, ale vysoce solidní úvaha posléze dovozuje, že vklady královských obor jsou právě tak nesprávné, jako vklad královského hradu, a že také Karlštein vložen byl Tereziánskému ústavu šlechtičen »patrným nějakým nedopatřením.« —

Zbývá nám promluviti ještě o pojednání prof. Čelakovského (»Hrad Pražský a majetková práva k němu do r. 1526«), otištěném v Sborníku král. hlav. města Prahy.

Pojednání toto skládá se z úvodu a z pěti oddílů. V úvodě vykládá se, z kterého podnětu došlo k řešení otázky, kdo jest vlastníkem královského hradu Pražského, a jaký úkol při tom připadl auktorovi. Prvý oddíl práce jeho zabývá se právním po-

stavením hradu toho za Přemyslovců, druhé tři oddíly pak vyličují, kterak se měnilo v době pozdější až do smrti Ludvíka Jagelovce (r. 1526), načež oddíl pátý shrnuje výsledky, k nimž auktor po předchozích výkladech dospěl.

Čelakovského rozbory vynikají pěkným, průhledným slohem, tak že může jim i laik dobře rozuměti; po té stránce podobají se práci Kalouskově. Opřeny jsou o hojné historické prameny a těží také z historicko-právních spisů i cizojazyčných. Jestliže se tuto nezmiňujeme o nich obšírněji, děje se tak z dvou důvodů: jednak totiž byla již o nich podána zpráva v Časopise Musea království českého, jednak museli bychom opakovati většinu toho, co jsme sami již uvedli o proměně královských statků v korunní a státní, jakož i o osudech hradu Pražského do r. 1526 ze statí Riegrových. Připomínáme toliko, že Čelakovský obzvláštní pozornost věnoval poměru města Prahy ke královskému tomu hradu, zejmena jak se vyvíjel za válek husitských a v stavovských sporech za Jagelovců, a že proto i majestát Pražský z r. 1513 podrobně rozbírá.

Vedle toho velice nás zajímal druhý oddíl pojednání, který vysvětluje, proč jevila se taková ochota jak u panovníka tak i u stavů, aby ujal se pojem nezcizitelných statků korunních a byl uznáván. Panovníkova moc byla v státě tím více utvrzována, čím více statků, k jeho dominiu příslušných, prohlášeno bylo za nezcizitelné, a stavům bylo vítáno, vystačilli kníže s důchody z těchto statků, ježto nemuseli pak povolovati berně na potřeby jeho dvora a státu. Z té příčiny zavazován panovník hned při svém nastoupení přísahou, že určité statky korunní nezcizí leč se svolením stavů, a pakli který zcizí bez jich souhlasu, že akt jeho bude neplaten. Čelakovský uvádí některé doklady o tom z říše římskoněmecké a z Uher (z 13. stol.) jakož i z Francie (z první polovice 14. stol.) a cituje potom významná slova právního historika francouzského Esmeina: »Jakmile nezcizitelnost statků dominiálních byla takto uznána, vedla k uznání další vyšší zásady. Byla to idea, že král *není* vlastníkem statkův a práv, jichž se přísaha jeho týká, neboť okolnost ta byla příčinou, že je nemohl zciziti. Avšak kdo měl skutečně právní titul k těmto statkům? Personifikováno z počátku důstojenství královské, *koruna*, jež byla odznakem tohoto důstojenství, odlišným od osoby krále, a tak *koruna* to byla, která vydávána byla za *vlastníka dominiálních statků*. Tolik zahrnoval v sobě výraz: *korunní statky*. V XVI. století idea ta se vytříbila a zdokonalila. Pravilo se od té doby, že skutečným vlastníkem domén je národ (la nation). Král, řeklo se prostě, je toliko poživatelem neb uživatelem neb správcem s právy velmi rozsáhlými. Takovým spůsobem dospělo se, aspoň v tomto bodu, k *osobnosti* státu.«

Upozorňujeme na to, že Čelakovský tvrdí hned na stránce 2. svého spisu (v poznámce), že »přesného rozdílu mezi statky korunními a komorními se u nás v době Předhabsburské nečinilo« a na stránce 56., že »přes všechny majestáty a přísahy krá-

lovské o nezcizitelnosti statků korunních velká jich většina ke konci doby Jagelonské byla od koruny odcizena neb zastavena, ovšem na základě usnesení sněmu ve smlouvě Svatojakubské z r. 1508 obsaženého... Následkem toho rozdíl mezi nezcizitelnými statky korunními a zcizitelnými statky komorními, k němuž Karel IV. v Majestas Carolina důrazně poukazoval, nemohl míti vážnějšího významu. Majestáty z r. 1499, 1509 a 1522 jej neznaly. Až na statky připadlé na krále právem odúmrtným všechny statky královské, pokud nebyly právoplatně zcizeny, tedy i ty statky, jež byly se svolením sněmu zastaveny, zovouce se ‚královstvím,‘ měly povahu statků korunních neboli statků království českého a koruny české.«

Auktor nemaje o tom pochybnosti, že v době Předhabsburské král. hrad Pražský byl pokládán za nezcizitelné a nezastavitelné zboží korunní, určené ode dávna za sídlo krále českého a jeho dvora, sněmův, úřadův a soudů, dokazuje, že stavové dle majestátu z r. 1499 byli oprávněni bdíti nad tím, aby svému historickému účelu nebyl odcizen, a že panující král neměl práva nakládati s hradem tím tak, aby jeho nástupci na trůně byl odňat. — Tím mohli bychom svou zprávu skončiti, ale ježto nám jde o to, aby pravý smysl dobrého zdání všech odborných znalců úplně vynikl, uvedeme ještě doslovné »vyjádření společné,« které zemskému výboru království českého podali — vyjádření, o kterém klamně rozhlašovaly některé denní listy německé, že jest české věci nepříznivo. Zní v tato slova:

1. »Odpověď k otázce prvé: ‚*Komu přísluší přičítati vlastnictví král. hradu Pražského až do doby, kdy nynější vklad v deskách zemských byl proveden,*‘ i zároveň k dodatku: *zdali hrad ten nenáležel ‚ke královým statkům komorním (a nikoli k statkům korunním), tudíž k statkům, na něž stavové vlivu neměli?*‘ —

V době Habsburské král. hrad Pražský nacházel se — užijemeli výrazu moderního — ve vlastnictví král. českého dvorního eráru, nebo, užijemeli názvu historického, ve vlastnictví ‚koruny království českého‘ či krátce ‚koruny české‘ (Krone Böhmen). Nejde tu o majetek komorní, nýbrž korunní. —

Když v XVI. stol. ustálil se v Čechách rozdíl mezi majetkem komorním a korunním, znamenal výraz ‚koruna‘ nikoli pouze krále, nýbrž státní svazek, zastupovaný králem i stavy, a v souvislosti s tím majetek korunní, řečený také zemským, nepokládal se za zeměpanský, nýbrž za státní. Až na některé výjimky (jako zejm. Karlštein) tvořil tento korunní majetek dotaci králův od království českého, tak že přecházel spolu s trůnem na všecky krále následující, i nesměl volně beze svolení stavů být zastavován neb zcizován — právě na rozdíl od statků komorních, volné disposici zeměpanské podlehajících. Králům tedy příslušela pouze správa a neobmezené užívání, podobně jako církevním beneficiářům.

Také král. hrad Pražský, když r. 1526 spolu s českým trůnem dostal se dynastii Habsburské, byl majetkem korunním;

a nejvýše jednotlivé novější příkupy mohly by se snad pokládati zvláště za komorní. Král. hrad Pražský představoval dokonce zvláštní spůsob majetku korunního, ježto měl své určení sloužiti přímo k residenci a repraesentaci českých králů a jejich dvora. Právě jako korunovační, vládní a dvorní sídlo českých králů, hrad Pražský ani nemohl býti majetkem komorním, třeba že králové ti přece mohli nakládati některými jeho vedlejšími součástkami nebo příslušenstvy, — arci bez porušení vlastního účelu či určení hradu, pokud se týče, bez zhoršení této vládní a dvorní dotace (hledíc zase k jiným zlepšením).

Na Pražský hrad v XVI. stol. vztahovaly se bezpečně: státní řády o posloupnosti trůnní a volbě králů (v souvislosti s tím i předpisy Zříz. zem. o moci nejvyššího purkrabí nad hradem za bezkráloví; o přísaze hradního hejtmana vší obci království), řád o korunovaci na hradě, řády sněmovní a úřední (jedné části hradu bylo spolu užíváno pro sněmy, úřady a soudy); privilegia zemská na neodcizování od koruny, resp. od království českého, z r. 1499 a j. v., jakož i majestát Pražských měst z r. 1513 o svobodném chování hradu toho králi českými. Nelze tedy v XVI. stol. krále české pokládati za vlastníky (byť i právo jejich bylo tak rozsáhlé, že se blížilo moci vlastníkově), nýbrž vlastníkem král. hradu Pražského byla koruna království českého, ve smyslu státního svazku (krále i obce zemské); a král jednal tu jen jako hlava státu dle veřejného práva zemského. —

Po r. 1627 nastaly sice vůbec podstatné proměny, avšak speciálně ve příčině korunních statků i král. hradu Pražského právní poměry se nezměnily. Hrad ten ani tehda nestal se komorním; zůstal dvorní dotací králův od království, a napořád vztahují se naň zemská privilegia na neodcizování od království, i majestát měst Pražských. Ještě r. 1836 přísaha královská nasvědčuje témuž právnímu stavu. Za absolutismu sice stále pokračovala administrativní centralisace a uniformita; nicméně přes tento vývoj správní zůstává poměr vlastnický co do juristické podstaty nezměněn. Před r. 1848 nedošlo ku změně ani civilisticky dle předpisů všeob. obč. zákonníka z r. 1811 (dle něhož nabývání státních statků může se díti jen dle platných norem práva soukromého), ani publicisticky, t. j. nevydán žádný zákon, jenž by po stránce práva veřejného nebo státní ústavy stanovil unifikaci či fusi všelikého majetku státního, resp. právní sukcessi jediného říšského eráru na místo vlastníků předešlých. Protož také r. 1825 statky korunní byly uznávány za státní statky království českého. —

Ani moderní ústavy z let 1848—1867 výslovně nestanoví podobnou fusi vlastnickou, žádajíce pouze koncentraci správní a rozpočtovou; mimo to tyto ústavy specielně nepraejudikují poměrům majetku dvorního. Neméně ani jednotná správa dvorní nevylučuje rozlišování vlastnické, — jakož to vidíme při král. hradě Budínském, jenž jest připsán ‚svaté koruně uherské', nebo nejnověji při Krakovském Wawelu, jenž sice jest trvale věnován za dvorní residenci, zůstává však vlastnictvím zemským.

Protož také král. hrad Pražský dlužno před vkladem z r. 1866 pokládati stále za dvorní dotaci králů českých od království českého, za vlastnictví král. českého dvorního eráru nebo ‚koruny české‘, — neboť jednak království české posud existuje jako subjekt se živly povahy státoprávní, jako stát fragmentární, — jednak právně existují králové čeští (dle práva monarchického, dle státního aktu o rakouském císařství z r. 1804 a j. v.), a na nejméně podnes zachovali si svá čestná, repraesentační práva, i když práva vládní vykonávají se v mocnářství jednotně (při všech aktech suverénních je však titul krále českého podnes nutným). Právě repraesentačním úkolům králů českých je hrad Pražský věnován, jako jejich korunovační a dvorní sídlo, a právně nebylo na tom nic změněno. —

2. Odpověď k otázkám dalším: *b) ‚Zda odpovídá nynější zápis v deskách zemských skutečnému právnímu stavu‘ — c) ‚zda je vůbec třeba nápravy nynějšího stavu knihovního a jaké kroky po případě sluší zemskému výboru v tom směru podniknouti?‘* —

Dle předcházejícího výkladu jest zápis ‚c. k. dvorního eráru‘ věcně nesprávný, resp. nanejmíň neurčitý, pokud se dá vykládati ve smyslu ne pouze správy, nýbrž vlastnictví státu Předlitavského neb rakouského (zapsán má býti vlastník). Při vší jednotě správy dvorní — jde přec o příslušenství, kterým jest král. trůn od království českého dotován. Jde o residenční a repraesentační hrad panovníků jako králů českých — právě z tohoto výsostného titulu a k tomuto dvornímu i státnímu účelu, na základě české trůnní sukcesse. Protož s hlediska otázky vlastnické dlužno dodatečně vyznačiti, že jde o dvorní erár království českého resp. králů českých — a máli se užiti názvu historického, slušelo by za vlastníka zapsati ‚korunu království českého‘ nebo ‚korunu českou‘ (Krone Böhmen).

Nápravu nelze zjednati soudní žalobou. Doporučiti lze toliko žádost majestátní k Jeho Veličenstvu, aby zápis v zemských deskách dal sám v uvedeném směru opraviti, což při majetku dvorním jest mu dle moderní rakouské ústavy možno. Jinak by náprava byla možna také zvláštním zákonem zemským, když by Jeho Veličenstvo tuto ústavní cestu sobě oblíbilo.« —

Na konec podotýkáme, že spis JUDr. Lad. Machače (»Koruna česká vlastníkem král. hradu Pražského) shoduje se v podstatných kusech svých s názory znalců zde uvedenými a přináší vedle seznamu peticí okr. výborů, měst. rad i obecních úřadů (z Čech, Moravy a Slezska k zemskému výboru království českého za vrácení hradu) i mapu, na které majetek koruny české na královském hradě Pražském jest znázorněn.

J. Blažek.

Volné verše.

Od

Adolfa Heyduka.

I.

Černá pole
smějí se v slunečné záři,
hroudy brázd oddechují
vůni chleba.

Nad nimi ve vzduchu
perlí se skřivánčí píseň
s výše do kalicha mé duše
a na spící přírodu.

Hle, z rozryté půdy
budí se porůzné květné zjevy
něžné a krásné. —
Hlavičky plny jsou vůně,
ospalýma očima hledí kolem
a zvedají ruce k nebi
prosíce
záře žití . . .

To jsou ty milé děti života,
děti slunce a země,
jež vzešly, aby umřely,
a mrou, aby vzešly
k radosti života.

II.

Květná neděle,
kolkolem ticho, mír a klid,
sluníčko mile plane.
Vyhlížím z okna na mimojdoucí lid:
Okolní vesničané
na místě sekery a rýče
vysoké nesou tyče,
na konci s kytkou kočiček,
z topolů a jiv
vypučelé sněti
pestrými stuhami ovité na podiv.

Za nimi vesele hopkují děti,
radost a úsměv v lících,

v lehkých čepičkách i beranicích,
drůbež to sletná;
smějí se jak zvonky, nejináče,
každý zvuk skřivánčí tón,
s věže je vítá sváteční zvon.
Neděle květná,
má duše vzpomíná, teskní a pláče.

III.

Na kmen v pasece zbylý
žhavou jsem položil hlavu,
vzhůru jsem k stromu vzhled,
ruce jsem k němu zved
a s tváří usmívavou
kmen políbil jsem v sled,
i zachvěl se v zeleném hávu.

Jediný tys mi zde zbyl,
ten tam je přátel mých sbor!
V hrob
vzala je bouře zlých dob
a života zlícený spor!

A strom, jenž dříve tich byl,
chvěl se; i slyšel jsem dušený kvil.

IV.

Mimo les volně si kráčím,
zlatou mě sítí ovíjí
a výš se nese
slunce;
z lesa drozd k sobě mne volá.
Mé srdce se při tom třese,
oči se podivně kalí.
Děd s vnučkou z města jdou domů,
děvčátko rukama tleská,
dědoušek hlavu mu hladí:
»Andulko, dneska jsi hezká!«

Jdu mimo, dívám se na ně,
dědečkem též jsem už dlouho,
leč vnučky, ni dcerušky nemám;
dumám, drozd teskní z lesa,
volá mě třikráte z příče:
Škoda, můj báčo, můj strýče!

Smekni, ať lebku Ti hladí
východní přítulný vánek,
byli jsme také kdys mladí,
klidný už hledáme stánek,
výrobek ostrého rýče!

Nevěsta v žaláři.

Slovenský obrázek.

Napsal

Karel Kálal.

Čtyři četníci vedou kněze. Zatkli jej, když vystoupil z vlaku. Zástupy lidí hrnou se za knězem. Zprvu jsou všickni zaraženi, nemluvni, ale když se tlačí na most, pod kterým hučí Váh, propuká hlahol a křik. Cosi strašného odehrává se v nitru lidu . . .

Písař Odnoga v tlačenici na mostě zahledl milenku svou Evu. Prodral se k ní a zimničně stiskl jí ruku.

»Já bych hned do Váhu skočila! Jaj, život zoufalý! Co to jen bude?«

»Húúú!« zahlučel Odnoga svíraje ruku Evinu.

Kdosi vykřikl: »Nechť žijí Slováci, hanba čvachům [1])!« — »Hanba čvachům, hanba!« křičí zástup. »Posílají na nás četníky a ti budou do nás střílet. Hanba!«

»Hanba, hanba! Nechť nás vházejí do Váhu a utopí jako mrchy!«

Odnoga sklopil hlavu a drže pevně Evinu ruku křičel hlasem pronikavým, spíše ženským než mužským: »Hanební beťáři, zločinci! . . . postřílejte nás! . . . hrom a peklo!«

Eva napomínala Ďuríka svého, ale ten znovu zoufalým skřekem ulevoval nitru. Dáli ho někdo, že křičel, že držel se Slováky, rázem bude pozbaven chleba a to tam bude štěstí Evino. Máť Ďuríka z celého srdce ráda, v jeseni mají míti svatbu; budeli zbaven chleba, bude po svatbě, po štěstí . . . Jaj, jaj, jak biedný je ten život slovenský!

Kdosi vzkřikl: »Sláva Hlinkovi!« To už bylo v ulici, a davy propukají v jásavé volání slávy oblíbenému knězi, jenž trpí jen proto, že je Slovák. Nejhlučněji volal Odnoga, vlastně ryčel jako divý. Není divu: po léta tají to v sobě, tam, v kancelářích, musí dělati se Maďarem, aby chlebíček uhájil a nyní to v něm pro-

---

[1]) Čvach = schwach (slabý, neodvedený); v přeneseném významu je to člověk nenáležející mezi silné, řádné lidi, tedy i odrodilec, jakýsi vyvrhel.

puklo, i ulevuje si vášnivým skřekem. Zapomněl na svého druha, písaře Jedlicsku; odtrhl se od něho uviděv Evu. Když nejvíc křičel, obrátil se a — Jedlicska za ním. Jedlicska — a drží papír a tužku v rukou. »Zle je, Evičko moje, zle — Jedlicska.« Eva zabědovala.

Četníci zavedli Hlinku na faru a dav rozehnali. Bylo to vzrušení v Ružomberku! Lidé vstávajíce a lehajíce mluvili o milovaném knězi, krutě pronásledovaném. Poněvadž biskup zakázal Hlinkovi v kostele kázati a mši sloužiti, lid si postavil hlavu řka jednomyslně, že do kostela nepůjde, dokud tam nebude kázati Hlinka. Bylo radost viděti, kterak lid, jindy malomyslný, ponížený, zotročený, vystupuje mužně, vzdorně a též rozmyslně. V té době, r. 1906, *rodilo se nové Slovensko.* Velké to slovo a velká naše radost.

Ďurík Odnoga šel druhého dne opět do kanceláře, na oko klidný. Ačkoli ve svém svědomí vždy byl Slovák, přece tentokrát, do kanceláře vstoupiv, pocítil v sobě něco jiného. Ještě nikdy nebyl mu odrodilecký vzduch kancelářský tak dusný. Včerejší divadlo, Hlinka a čtyři četníci kol něho, zalomcovalo jím do základů. »Zatracený život!« zaklel si Odnoga, ovšem jen v duchu. »Psí život. Parom do nich, psů běsných!«

V kancelářích soudních a stoličných o jiném se nemluvilo, než o slovenských »buřičích.« »Pánům« nebylo volno, ale přece jen věděli, že mají ku pomoci kriminály, četníky a vojsko. Písaři a sluhové, kteří včera šli s průvodem, aby špehovali, dnes pánům svým vypověděli, kdo všecko v průvodě byl, kdo křičel a co řekl. Už také přicházeli denuncianti z města a listy anonymní. V očích »pánů« míhaly se postavy vlastizrádcův, buřičův a nihilistův.

Farář Janovcsik z Likavky poslal státnímu fiškusovi důvěrný list, že Hlinka připravuje povstání lidu. Z ciziny přicházejí prý mu dopisy a peníze, má kdesi uloženy pušky, šavle, kanony, prach a dynamit... Druhý den po udání Janovcsikově byl Hlinka zatknut a uvězněn. Hnutí v lidu stouplo. První byly ženy, jež obstupovaly věznici a vypátravše, ve kterém okně je Hlinka, chodily tam, plakaly a modlily se. Večer přicházela s ženami Eva a dovedla jim pověděti vždy něco takového, co nedovedla žádná jiná. Jednou líčila utrpení nevinného kněze, jindy zase, jak cesta k svobodě vede přes žaláře, jak ženy husitské pomáhaly mužům... Ach, škoda přeškoda, že Odnoga živí se tam v těch kancelářích, kde slouží lži a křivdě. A musí se tomu podrobovati, neboť Odnoga neumí žádného řemesla, žádné jiné práce, a svatbu mají přede dveřmi. Kdo jí maďarský chléb, musí být Maďarem, říkají páni, a tak ubohý Odnoga musí jíti s nimi, ač mu často srdce krvácí.

Jednoho dne vysloveno v kancelářích jmeno — Evy Ražové. Odnogou trhlo; hned se rozpomenul, že se mu Jedlicska po několik dní vyhýbá. Za poledne zaskočil k Evě a pověděl jí, že je udána jako buřička. Eva vyslechla zprávu zmužile. Pohledla do

prázdna a zvolala: »Buďsi, půjdu i do vězení. Pod oknem vězení Hlinkova jsem ženám vykládala, že je už čas, abychom se i my ženy postavily na bojiště. Třeba nejen mluvit, nýbrž i trpět.«

Stalo se. Eva dostala obsílku, rozumí se maďarskou. Dostavivši se k soudu předložila soudci obsílku a otázala se slovensky, zda skutečně je k soudu předvolána.

»Ano, přece maďarsky umějí,« odpověděl soudce.

»Neumím, musela jsem se lidí ptát, co je na obsílce.«

»No, no, však jich tady maďarsky naučíme,« jízlivě soudce napověděl, že Eva bude uvězněna.

»Nežádám toho od vás,« řekla dívka zmužile.

»Zakazuji si jejich ‚vy'; jsem soudce a ne bača na Mnichu.[1] Sednou si tam,« a ukázal na lávku bez opěradla.

A na lávku obžalovaných usedla slečna tváře krásné, vkusně ustrojená a na rukou měla nové bílé rukavice. Při stole soudcově stál stůl pro písaře a za ním seděl bledý — Odnoga.

Soudce přečítá vinu obžalované. Podle udání svědků slečna Eva šla s demonstrujícím průvodem, a bylo patrno, že se druží k nepřátelům vlasti a k buřičům. Zejmena se jí klade za vinu, že divým hlasem volala: »Hanební beťáři, zločinci ... postřílejte nás! ... hrom a peklo ...«

Předvolán svědek — Jedlicska.

Odnoga je bledý jako smrt, poznává, že jeho slova přičítána jsou Evě. Rozmýšlí, co udělat, ale Eva už povstala a zmužile praví: »Ano, to jsou má slova, tak jsem zvolala.« Pohledla na Jedlicsku, jehož svědectví stalo se po Evině přiznání zbytečným.

Odnoga v duši přísahal lásku Evě, přísahal býti nejhodnějším manželem na světě. Také na Jedlicsku pohledl ... Krátce se vysloví ‚pohledl', ale co ty pohledy znamenaly! Co se tu odehrálo za deset minut!

Jmenem Jeho Veličenstva vyřkl soudce rozsudek v řeči státní.

»Nerozumím!« řekla pevně Eva.

»Érti, nem érti, mind egy« (rozumíte, nerozumíte, vše jedno), odbyl ji soudce.

»Pane soudce, já nerozumím!« řekla Eva s přísností.

Soudce pokynul písaři, a ubohý Odnoga oznámil milence své, že je pro pobuřování odsouzena na deset dní do vězení.

Odsouzená odešla sebevědomě, bez poklony.

Slečna Eva byla dívka chudobná. Byla zaměstnána v obchodě Vlkolinských, a sice vypravovala bečičky brynzy na poštu a na železnici; v práci své byla pilná, obratná, na všecky strany ochotná a spravedlivá, a tak si získala lásku celého domu. Jako dům Vlkolinských tak i ona družila se vždy odhodlaně k straně národní; hrála divadlo, přednášela básně, jezdila na výlety, a když se společnost vracela z výletu, ještě i v ulici začínala píseň »Hej,

---

[1]) Mnich je hora u Ružomberka.

Slováci!« Odnoga byl o čtyři roky starší. Bylo mu dost těžko získati si Evinu lásku. »Vidím tě ve společnosti odrodilců, a tam nejsou lidé hodní; odvrhují mateřskou řeč, a to je špatnost, v úřadech Slovákům křivdíte, a to je zase špatnost, chodíte po hospodách, opíjíte se, karbaníte a jiné špatnosti tam vyvádíte. Kdy bys byl čižmář nebo krejčí a při tom dobrý Slovák... vždyť vím, jsi hodných rodičů syn.« Odnoga Evě přísahal, že ve své duši je Slovák, ale v kanceláři a na veřejnosti že musí býti Maďar. Šumný, mladý muž a tak se uměl vlichotit... Jarní sluníčko hřeje, ledová kůra taje, a už je kvítek — chtěj nechtěj — venku. Tam pod vysokým Čebratem, na břehu Váhu slíbili si věčnou lásku. Evě byly dvacet čtyři léta, Odnogovi dvacet osm; to je na Slovensku párek starý, proto umluvili ustrojiti svatbu brzy.

Eva v žaláři! To bylo koncem července 1906. Ve dne nebo pod večer chodila pod její okno shrbená matička a tam se pomodlila a poplakala si. Třetí okno dále bylo vězení Hlinkovo, i tam stařena zašla se pomodlit.

Soud i vězení jsou vedle řeky Revúce. Kdysi to býval zámek, základní to stavba Ružomberka na ostrohu mezi Revúcí a Váhem. Původně prý se jmenoval Rozbreh (Roz—břeh), z čehož Němci kolonisté udělali Rosenberg a z tohoto Slováci zase Ružomberok.

Z vězení je výhled k východu, to je rovinka při Váhu; k severovýchodu a k jihovýchodu jsou hory. Eva sedává při okně; co chvíle vidí letěti vlak po pravém břehu Váhu nebo plť rychle po Váhu plynoucí. Nedaleko jest vojenské cvičiště, jeť v Ružomberku posádka honvédů (zeměbranců). Eva zahledí se tam i onam, ale duch obírá se něčím jiným... Snad za celý život tolik nemyslila, tolik duševně nepracovala jako za deset dní ve vězení. Utrpení člověka prohlubuje, to cítila Eva na sobě. Myslila na Ďuríka, ale jinak než před tím. Když za ní žalářník bouchl dveřmi a ona obrátivši se k nim uviděla, že z vnitřku nemají kliky, zachvěla se, vrhla se na zem a zakryvši dlaněmi obličej i hlavou prudce o podlahu udeřila, až zadunělo. »Bože můj! Bože můj!« Za hodnou chvíli teprv povstala a hlasitě promluvila: »To je dům křivdy a utrpení, tady můj Ďurík sloužit nebude. Ale sem musela jsem přijít, abych poznala, jak ničemná je služba mého Ďuríka. Tu nebude, nebude!...«

Eva vstala lehce, těžké břemeno zůstalo na zemi. Zatím ještě nepřemýšlela, z čeho budou živi, jen se těšila, že ne z křivdy a slz. »Tu nebude, nebude,« opakovala si.

Každého večera, když už páni od úřadu i písaři seděli při pivě a víně, přicházel pod Evino okno Odnoga. Zakašlal, Eva též zakašlala, a to byl jejich milostný rozhovor. Jaké to smutné dostaveníčko! Každého večera Eva pustila dolů lístek, osmerku papíru. Odnoga lístek chytil, na rozloučenou zakašlal a pospíchal domů lístek si přečíst. Kdosi vyšpehoval, že Eva lístky dolů pouští, a strážce číhaje lístek zachytil, ale lístek byl celý bílý,

prázdný. »To je jakási mluva zamilovaných bláznů,« řekl a nechal tak.

Počátkem srpna 1906 zajel jsem si do rozbouřeného Ružomberka a také jsem obešel vězení. Uviděl jsem okénko Hlinkovo i Evino. S Evou znal jsem se již dříve několik let; poznavši mě ze svého vězení, pustila bílý lístek, jejž jsem s radostí uchytil. Byl také prázdný. Snad je na něm nějaké znamení, proč by jej pustila? Důkladně jsem prohlížel a — našel. Dal jsem lístek nad plamen svíčky a hle, zjevovala se černá, čitelná písmena. Lístek byl popsán — mlékem. Důmyslná Eva dovedla ukrýt deset osmerek papíru i péro a špatně ve vězení trávíc vymohla si za potravu mléko.

Všecky Eviny lístky mlékem napsané jsem si opsal. Na prvním stálo:

»V utrpení svém rozhodla jsem se, že tomuto domu již sloužit nebudeš. Ne a ne! Nevím, co počnem, ale doufám v Boha, že nás neopustí. Tvá věrná Eva.«

Lístek druhý:

»Utrpení učí člověka myslit a cítit. Myslím na sebe, na Tebe a na celý národ. Pořád myslím a netrápím se. Myslím si, když se i dívky a ženy dají do služeb národa, že bude národ dvakrát tak velký. Matičku svou starou líbám; ať nepláče, Bůh nás neopustí. Tvá až do hrobu věrná Eva.«

Třetí lístek:

»Dnes mě trápí myšlenka, z čeho budeme živi? Z horování není síla národa. První je umět si poctivě vydělat chléb, druhé je být hodným člověkem a vším, co máme, sloužit celému národu. Trpět ve vězení, to nedostačí. Ďuríku můj, buď hodný a přemýšlej, z čeho budeme žít. Zajdi k mé drahé matce, ať se netrápí.«

Čtvrtý lístek byl pro mne; zní:

»Věřím lásce, která miluje chudé, utlačované. Češi se nám dávají poznat v neštěstí. Ráda bych pod oknem svého žaláře měla všecky ženy a dívky české. Promluvila bych k nim: Vidíte, jak trpíme, už i dívky žalařují. Milujte nás, ujměte se nás, pomozte nám!«

Lístek pátý:

»Už vím, z čeho budeme žít. Vyhledej Barušku Michnovu z Moravy, co pod Kalvarií bydlí, a pros ji, aby mne i Tebe naučila punčochy na stroji plést. Opatříme si dva stroje, nakoupíme příze a budeme plésti od rána do večera. Baruška je hodná, dojdi k ní. Řekneli Ti ano, hned z kanceláře vystup.«

Jiný spisovatel by zakončil poetičtčji, ale já se držím pravdy. V šestém a v dalších lístcích Eva praví, že jí bude stokrát milejší muž poctivou prací se živící a k národu svému se znající, než panský odrodilec, každodenně tokajské pijící, třeba byl fiškusem nebo předsedou sedrie.

Eva měla býti propuštěna z vězení 6. srpna 1906. Na ten den předvolán byl k soudu slovenský měšťan Ondrčka, jenž prý

také »bouřil.« Soudce se ho optal, jeli též panslávʔ Ondrčka se soudce otázal, co to je panslávʔ »Tak, vy krávo, vy hovado, vy se děláte, že . . .«

»To je renegátské beťárstvo!« vzkřikl písař Odnoga, přísně na soudce pohlednuv, — a mrštiv mu perem pod nohy prudce odešel z kanceláře.

»Jste v tu chvíli propuštěn, služby zbaven!« křičel soudce za Odnogou po maďarsku, přidávaje různé nadávky.

V té asi chvíli mluvila Eva s farářem Hlinkou; žalářník ho k její prosbě vyvolal na chodbu. »Toužila jsem stisknouti vám ruku v žaláři. Napravili mě tu: stonásob budu milovati národ. Ďuřík z úřadu vypoví, a budeme se živit poctivým řemeslem, — punčochářskou dílnu si zřídíme,« dodala vesele.

»Dobře tak,« vece farář, »pryč z otroctví! Povězte halenám, zbavili mne ‚páni' fary, že půjdu s halenami hroudy tlouci,« a zdvihnuv ruku jako ku přísaze, dodal: »a že Hlinka národ nezradí.«

Před soudní budovou sešel se Odnoga s Evou, z vězení právě propuštěnou. Oba na svobodě, šťastni, blaženi.

Slovanská Dennice v Praze r. 1848-9

a její zakladatelka Jos. Kubínová.

Kulturní obrázek.

Podává

dr. **Čeněk Zíbrt.**

I.

Posavad není ještě s dostatek podle zásluhy oceněna činnost dvou žen, »sester slovanských,« jež v roce 1848 stály u nás v čele ruchu ženského, budily nadšení pro idey tenkráte oblíbené, burcovaly z netečnosti ženské kruhy měšťanské, po česku cítící a myslící, ale po německu mluvící, vedly k roznícení myšlenky slovanské příbuznosti a vzájemnosti. Byla to Polka Honoráta z Wiszniewských, vdaná za Čecha Zapa, a Jihoslovanka, Josipa Kunovićova, vdaná za Čecha Kubína. Bude snad s podivením, jak jsem při svém studiu zabloudil až do doby činnosti obou šlechetných, ideálních Slovanek. Pořádaje z úřední povinnosti v bibliothéce Musea království českého literární pozůstalosti českých spisovatelů, katalogisoval jsem dva balíčky, nepatrné; jeden obsahoval listiny, účty a protokoly ženského spolku *Sestry Slovanské*, později nazvaného *Spolku Slovanek*, který r. 1848 založila Polka Honoráta Zapová, a druhý obsahoval listiny,

účty a doklady ženského spolku *Slovanská Dennice*, který založila Josipa Kubínová, Jihoslovanka. Snaha po správné katalogisaci vedla mě ku pramenům a spisům o letech 1848 a 1849, i ukázalo se, že oba ženské spolky české z r. 1848 jsou známy toliko podle jmena a o činnosti obou nadšených hlasatelek idey slovanské v kruzích ženských tehdejších že není známo skoro docela nic. Aby se zajímavé doklady tyto o obou spolcích ženských neuložily, třeba řádně opatřené číslem inventárním, k dalšímu skrytému odpočinku ve zvláštním oddělení musejní bibliothéky, odbočil jsem z odborného studia svého trochu blíže k době novější a podal jsem kulturní obrázek o Spolku Slovanek do Květů 1907, č. 1., a podávám obdobný článek o Slovanské Dennici do Osvěty. Doufám, že se tím zavděčím literárním i kulturním historikům českým, zvláště pak že přijdu vhod s těmito oběma doplňky k studiu a znalosti pohnuté doby 1848.

Primitivně zabalený, neúhledný balíček má nápis červenou tužkou, rukou V. Hanky, bibliothékáře musejního: »Oučty spolku paní Kubinové;« pozdější rukou za slovo »spolku« připsáno »Dennice.«

Kdo byla paní Kubínová? [1]) Na památné červnové schůzi r. 1848 upoutala pozornost ohnivou řečí česko-charvátskou o významu bratří slovanských, shromážděných v Praze, upozorňujíc zejmena na hosti jihoslovanské. Její řeč způsobila nadšení a slávu ženám českým a Pražankám zvláště. Hned druhý den uveřejnila Josipa z Kunović, provdaná Kubínová, vzletné provolání k sestrám slovanským, kde shrnula vývody včerejší řeči své, vybízela k družnosti slovanské, doporučovala Češkám nošení kroje žen charvátských s odznaky českými a charvátskými, tepala břitkými posměšky »filisterskou zakrnělost« žen českých. Provolání to vydáno ve zvláštním otisku a rozesíláno všem uvědomělým ženám českým. Zní doslova takto:

[1]) Pan redaktor Osvěty, čta tuto mou stať, vzpomněl sobě, že by o pí. Kubínové mohla míti podrobnější vědomosti pí. Marie Fabkovićeva, česká i charvátská vlastenka a spisovatelka, která v l. 1848 a 1849 byla ještě u svých rodičů v Praze, později pak provdavši se za prof. Fabkoviće, dlouho působila jako učitelka v Záhřebě a posud tam žije. Dotaz u ní nebyl marný, napsala nám v skutku o pí. Kubínové některé zajímavé zprávy: »S pí. J. Kubínovou seznámila jsem se prostřednictvím pí. Naetherové začátkem r. 1849, kdy již byla Slovanská Dennice v úpadku. Scházívala se sotva jednou týdně, dámy se bavily zpěvem a hudbou. Vyprávěly mi, jak velkou skříň cupaniny a obvazků a také skvostnou šavli poslali bánu Jelačićovi. Poměry pí. J. Kubínové byly tehdy již velice smutné. Všecko nosila do zastavárny, domácí paní (na Poříčí, proti Rozvařilovům) zabavila jí nábytek. Zůstala bez přístřeší, bez šatstva. Bydlila nějaký čas u nás, spávala se mnou, jídala s námi jednoduchou naši stravu. Tatínek byl mistr krejčovský, nás dětí bylo šest, starostí o vydržování rodiny plno; byla by pí. Kubínová pro nás obtíží. Šťastnou náhodou smířila se s chotěm, s kterým se dříve rozešla následkem velikých útrat k uhrazení výdajů Slovanské Dennice. Do Čech přišla s divadelní společností českou, proti vůli rodičů; pan Kubín poctivec zachránil ji sňatkem pro šťastný život rodinný.« *Poznam. spis.*

Provolání k mým slovanským sestrám.[1])

Radostný pocit, jakýž jsem včera s Vámi sdílela, potlačiti nemohouc, musím srdci svému veřejným projevením uleviti, a to sice tím, když Vám, předrahé sestry slovanské, včerejší pro Čechy věčně pamětihodnou slavnost na pamět uvedu. Viděly jste ty šlechetné duše slovanské! Poslanci ti přišli z dalekých krajin, aby nám bratrskou ruku k velikému spojení podali, přátelsky se nám nabízejí, že v každém hrozícím nebezpečenství nám silnou, mocnou a statečnou podporu poskytnou a se svým ctihodným duchovním prosili ve slovanském jazyku Boha o jeho požehnání k tomuto spasitelnému sbratření.

Tážu se Vás, šlechetné sestry mé, jak Vám bylo k srdci, když jste slyšely hlučně provolávati: *Ať žijou Pražanky, ať žijou vlastenky!* — — já viděla Váš vlastenecký cit, kterýžto jste plápoláním šátků na jevo dávaly, a to mě naplnilo rozkoší.

Také ale vědět máte, že šlechetný Chorvat, jmenem Dragotin Kušlan, rodem z Krapiny, odkudž slavný praotec náš Čech se svými přátely byl vyšel, mezi touto deputací nejprve k poctě a slávě Vaší provolal: *Ať žijou české dámy! české vlastenky!* — i bylať by tedy také věc slušná a patřící, abychom za toto vlastenecky pozbuzující vyznamenání ctili také onu zem, z nížto naši slavní Čechové pocházejí, a při tom dokázali, že srdce naše vřelým vlastenským srdcem plápolá; učiňme to bez odkladu a zjevně, a sice tím, když podle národního kroje odívati se budeme; za vzor sobě vezměme srdnaté Chorvatky, kteréžto již dlouho modrým kaftanem a červenou čepicí se odívají, a tento kroj jejich všeobecné obliby dochází a také zajisté u nás by došel. Také bychme mohli kromě našeho lva i chorvatský znak, dennici s novým měsícem nositi, a tím zřejmě před celým světem na jevo dávati, že ve veliké a svaté úctě máme kolébku slavných a statečných praotců našich.

Národní kroj nám zajisté lépe slušet bude, nežli naše nynější, cizopanské, každou chvíli jinak se pitvořící oděvina; pod cizím šatem odcizuje se vlasti také srdce, a to snad, šlechetné sestry, přece chtít nebudete, aby se o Vás říkalo: »Hle, to jsou Češky, ale odrodilé, stydějí se za slavnou matinku vlast a klanějí se cizinským modlám.«

Chorvatská a vůbec slovanská barva je bílá, červená a modrá; před několika týhodny skvěla se nad slovanským mořem hvězda barvy bílé, červené a modré, jako na znamení, že Bůh slovanské národnosti ochranně nápomocen bude.

Předrahé sestry, dlouho jsme byly jako v otroctví, nyní nám vzešlo světlo blahé svobody, národní oblek náš budiž oděv vítězosláv y, v něm děkujeme Bohu za obdržené vítězství, kteréžto jsme dobyli sílou mravní, nikoli ale krvavým, surovým násilnictvím; dokažme zřejmě před světem, že nezůstáváme ve filisterské zakrnělosti za duchem času, nýbrž hbitě po dráze pokroku pokračujeme, a pro vlast a krále všecko, i život dáti hotovy jsme, s plamennou rozčileností duše volajíce:

---

[1]) Národní Noviny, v Praze, 1848, č. 56, v sobotu 10. června.

Pro svobodu žít i umřít!
Budiž heslem českých děv,
v žilách jejich vřele proudí
Libuše i Vlasty krev:
pro svobodu, vlast a práva,
z nichž by zkvetla Čechům sláva,
Čech i Češka život dá,
pro vlast slavně umírá.

V Praze dne 5. června 1848.

— — rozená z K . . . ic.

Svoje návrhy uměla horlivá Jihoslovanka hned uskutečniti. Přivábila svou výzvou o malebném kroji jihoslovanském řadu paní a dívek, jež okázale vystupovaly zejmena na národních besedách, při ženských schůzkách v obleku, jak jej Josipa Kubínová navrhovala, oděny po charvátsku. Zmiňují se o tom zprávy z českých bálů v časopisech českých i také v časopisech jinoslovanských; zvláště Gajovy Noviny,[1]) vydávané v Záhřebě, zaznamenávají tento úspěch v družnosti česko-jihoslovanské.

Zmínku v provolání o znaku charvátském, o *dennici* hvězdě, také záhy obnovila. Název nebyl Čechům neznámý. Byliť novoročenku Dennici vydali v Hradci Králové J. Chmela a Fr. Čelakovský r. 1825, časopis Dennici v letech 1840—42 vydával Jak. Malý a bývaly tak pojmenovány podle tehdejší záliby kalendáře, sborníky, almanachy Dennice (Jitřenka), kteréžto názvy vyskytují se také v současných literaturách slovanských v obměněných podobách (J. Dubrovský). Nadšená Charvátka zvolila si tento název jakožto symbol probuzení, jitra, pro spolek ženský, jehož základ chtěla stavěti na vzájemnosti slovanské k uvědomění žen českých, k šíření vzdělanosti a mravnosti žen a dívek českých ve směru novodobého hnutí svobodomyslného a osvětového.

V době, kdy zahájila Zapová činnost Spolku Slovanek, v říjnu 1848, vyzývá J. Kubínová Pražanky také jmenem »spolku paní« k rozmanitým projevům. Nemohl jsem zjistiti, bylli spolek ten úředně povolen a hlášen v této době, avšak provolání a pozvání jeho otiskují tehdejší časopisy české i německé. Na př. po známých událostech ve Vídni otiskuje ke konci října J. Kubínová toto »*Pozvání.* Všecky pravé vlastenecky smýšlející paní a panny, kterýmž neštěstí města Vídně na srdci leží, zvou se tímto od nížepsaného výboru »spolku paní,« by se shromáždily na den

[1]) Novine Dalmatinsko-Hervatsko-Slavonske, vyd Dr. Lud. Gaj, red. Bog. Šulek, u Zagrebu, XV, 1849, č. 39, str. 154: »Od Sutle d. 16. ožuj. S radostju sam čuo iz zlatnog Praga, da tamo nalazeće se družtvo gospojah, marljivim domorodnim postupanjem naše vrědne Jugoslavenke Josipe Kubinove, rodjene Kunović pripravilo je dne 17. i 19. veljače narodne plese, u kojih se je samo slavska nošnja, viděla, samo slavski glasi čuli — i na čast našega junačkog bana mnogověrstni »živio« orio Kod ove prilike darovano je našoj junačkoj vojski 400 komadah povojah i 30 funtih charpie, koja bi odmah sa sěrdačnim pozdravom istoj vojski izručena.«

všech Svatých odpoledne v třetí hodinu na Poříčí v domě číslo 1069-II. v druhém poschodí, k tomu cíli, by se sestavila adressa na císaře stranu zmírnění osudu města Vídně. V Praze, dne 30. října 1848. Tannenbergrova, Šveicerova, Höringova, Petrova, Kubínova, Nätherova.«[1]) Patrně již spolek zahájil činnost, když měl již také spolkové místnosti a úřední hodiny v bytě J. Kubínové.

Z téže doby zachovaly se zmínky o vlivu horlivé Charvátky ve spolku studentském »Slávie,« jež k jejímu podnětu zřídila »stolice všech jazyků slovanských.« »Ilirský« jazyk byl první mezi nimi, i přednášel ve Sborovně Slávie starosta Dušan Lambl, po každé v úterý a v pátek, o 7. hodině večer.[2])

Z časopiseckých těchto zpráv dovídáme se, že spolek, založený od J. Kubínové, směřoval k stejnému cíli jako »Spolek Slovanek,« založený od Hon. Zapové: k zařízení dívčího ústavu pro vychování odrostlejších děvčat v duchu moderním a národním. Koncem listopadu a na začátku prosince r. 1848 rozeslala J. Kubínová podrobný program dívčího učiliště. Vyučovalo se dějepisu, zeměpisu, přírodopisu, esthetice, kreslení, hudbě, řeči (vedle české a německé) francouzské, italské a anglické, ženským pracím, hospodyňství. Kromě toho pořádány slovanské »táčky,« k nimž se paní a dívky z Pražských rodin scházely jednou za týden k četbě a hovoru ve slovanských jazycích. Noviny slovanské všeho druhu byly předpláceny. Pravidelné kroužky podobné zařizovala J. Kubínová nejen ve svém bytě, na Poříčí, nýbrž také na Malé Straně pro pohodlnější dámy, aby neměly daleko. Otisky z těchto provolání a pozvání, českých i německých,[3]) byly opět

---

[1]) Pražský Večerní List, 1848, v pondělí dne 30. října, č. 122, str. 550.
[2]) V témž čísle, na str. 549.
[3]) Ku příkladu: Aufruf an Böhmens Patriotinen. Ich lege es mir zur angenehmen Pflicht, den Aufforderungen mehrer Patriotinen, welche mein Programm hinsichtlich der Gründung eines Frauen- und Mädchenvereins unterstützten, Genüge zu leisten, und Alle, die schon beigetreten sind, als auch, welche noch beitreten wollen, hiemit öffentlich einzuladen, wobei ich zugleich in Kürze bekannt mache, dass der Verein die Tendenz eines bald begreiflichen Unterrichtes in den slavischen Sprachen hat und auch die Geschichte, Geographie, Naturgeschichte, Aesthetik, Zeichnen, Musik, die französische, italienische und englische Sprache und weibliche Arbeiten aller Art in sich fassen wird. Die ersteren Gegenstände werden von einigen Lehrern, die sich unentgeldlich diesem edlen Zwecke widmen, einigemahl in der Woche vorgetragen; den Unterricht in weiblichen Arbeiten, als auch jegliche Besorgung übernimmt Endesgefertigte, welche auch einen slavischen Leseverein einen Tag in der Woche veranstalten wird, um durch Besprechung zur Unterstützung edler Zwecke durch dieselben den Verein zu zieren. Dass dieser Verein den 14. d. M. in meiner Wohnung am Poříč, Nr. 1069, im 2. Stock eröffnet wird und in's Leben tritt, desshalb fordere ich Alle, welche beizutreten besonnen sind, Sonntag den 10. um 3 Uhr Nachmittags sich allhier zu versammeln, wobei auch bekannt gemacht wird, dass auf der Kleinseite, da Vielen der Weg hieher beschwerlich sein könnte, ein ähnlicher Verein gegründet wird. *Jozipa z Kunović, verehelichte Kubin.* Prager Abend-Blatt, 1848, No. 162, 9. Dezember, str. 911.

rozesílány všem uvědomělým Pražským měšťanským rodinám. Srovnání členů »Spolku Slovanek« Hon. Zapové a »Spolku paní« J. Kubínové poučuje, že Hon. Zapová soustředila kolem sebe kruhy učitelské, profesorské, advokátské a pod., kdežto J. Kubínová získala si přízně v míře mnohem četnější v kruzích řemeslnických, živnostnických.

D e n 14. p r o s i n c e 1848 byl pokládán jaksi úředně za první den činnosti spolkové. Tu také po prvé objevuje se úřední název spolku S l o v a n s k á D e n n i c e, o jehož vzniku bylo již vyloženo. Vyslechneme, co doslova píše zakladatelka Dennice do zápisní knihy o zahájení činnosti v nově upravených místnostech spolkových:

»Spolek Dennice slovanske, který život stoupil 14.ho prosince 1848, pozustavající is paní a panen. Vydání od mněsíce listopadu. Za 500 lístky k pozvani 4 fl. stříbra. Od mití ustavů dvakrát, jak take shodi 50 kr. Od rosnešení psaní k pozvani a jini cesty dalo se pro listopad 1 fl. Od čistěni ustavu, topeni přínašeni casopisu pro listopad, prosinec leden 8 fl. Za světlo za celou zimu 1 fl. 24 kr. Za kistnu na obvazky pro rané (!) hrvatske vojsko 1 fl. Za níte, kaničky, jechle 1 fl. 20. Za dříví pro listopad, prosinec, leden od hokynáře 8 fl. 30 kr. Truhláři pro stoly, lavice, tabuli etc. na conto 20 fl. stříbra 7 fl. stříbra.[1]) Panu Pelikanu za přesazování 1 fl. Za štvert letní činži 20 fl. Za dříví pro mněsíc únor, březen 4 fl. Od poslužavání, čisteni, topeni, přínašení časopisu pro březen a únor 5 fl. Od mití ustavu dvakrate 1 fl. 30. Za křidu, papiri inkost a straceni časopísi —. Za štvert letni činži od hronic až Jiřží 20 fl. Vydano dohromadi 85 fl. 32 kr. Přijem do 30. dubna 38 fl. 32 kr. Rest 47 fl. Josipa Kubinova, rod. Kunovič, Jihoslovanka, založitelka, Jednatelka a učitelka spolku slavske Dennice.«

Z knihy účetní se poučujeme, že činnost spolku trvala od 14. prosince 1848 do posledního dubna 1849. Zachoval se totiž v balíčku musejním »S e z n a m m ě s i č n i c h p ř i s p e v k ů o u d u s p o l k u d e n n i c e,« sešitek 4°, z růžového papíru, přizpůsobený k záznamům o placení členských příspěvků od 1. listopadu 1848 až do posledního dubna 1849. Mezi členy čteme: pí. Franciska Kara, Josefa Hering, Holley, Schlenkert, Hartl, panna Patčel, Karbus, paní Dor. Schwarz, Masopust, Velvarsky, panna Pamer, Palova, Hrazanek, Stetka, Kenemann, Prokop, Žlab, Vokna, Gudera, Fagenhauer, Svoboda, Frech, Frankovič, Palova, Ehrenberger, Maria Brozovska, Pobarsky, Moravec, Joch, Klima, Merksbauer, Vavra, Šlerkova, Hübner, Anna Jelinek, Dick, Franek, paní Josefa Löhner, panna Provasnik, Veverka, Špada, paní Očenášek, Mathausova, panna Müller, Julie Štap, Žak, Pechova, Walda, Pitner, Gutthal, Gladek, Schollmeyer, paní Markovič, panna Růžička, Hollub, paní Vocásek, Miska, Janečkova, Maria Nedbal,

---

[1]) Účet německý přiložen od Fr. Bittnera, ze dne 28. prosince 1848. Bylo placeno 22. ledna 1849 5 fl. a 5. března 2 fl.

Pasdera, Czerna, Stinka, Nitzek, Reichl, panna Schneider, paní Krunhova, panna Weleck, Haller, Förster, Lendl, Agnes Hering, paní a panny Faster, panna Jirasek, Gabriela Svoboda, Střela. Celkem zapsáno jest 91 členů, tedy počet značně veliký na tehdejší poměry. Zajímavé jest probírati se jmeny těmito, že totiž pravidelně jsou to dámy z rodin, které se vůbec účastnily tehdejšího ruchu veřejného a národního.

Zdá se, že zakladatelka J. Kubínová měla opletačky pro úřední povolení za tehdejších poměrů spolkových. Jinak neuměli bychom vysvětliti, proč byla vyzvána, aby předložila účel a stanovy Dennice městské radě Pražské. Učinila to zvláštní žádostí, nadepsanou: »Slavná městká Raddo, ůstav Dennice slovánske pozustávající z paní a pannen předloží stánove a oucel svůj slávne městske Raddy s prosbou vlastimilne žadost naší vyplnítí.«

V žádosti té byla nucena »jednatelka a učitelka Dennice« objasniti, proč ženský spolek založila, s jakým účelem a s jakými stanovami. Ve svazečku musejním zachoval se originál žádosti i s odkládacím úředním vyřízením od městské rady Pražské. Teprve tato žádost a její příloha osvětluje pravý účel a důvody založení tohoto nového spolku ženského.

Slavná městská Raddo!

Níže psána jakožto to založítelka, jednatelka a učítelka ůstavu slovánske Dennice, obdržela dne 2. dubna b. m. vážený dopís od slavné městske Raddy, týkající se o dovoléní provolaní na příspěvky k podpoře ůstavu, s tím doložením, by stanoví vlásteneckého ponaučujiciho ůstavu Slovanske Dennice slavné radě městské předloženy byly,

proto nemeškám oučel ze stánovy předložít, a kojim se s tou nádejí, že slávná městská rada nutnost takového ůstavu nynejšímu času příméřenémů obžlastné pro míněc možné zapotřebno uzná, a stejné z naším veleváženým Otcem a ochrancem pánem Mněšťanosta, ktery ne jen mé vlástenecke podnitknutí na nej vejš za potřebno ůznál, nybrž táké svou náklonnost láskáve příslibití račíl, co mou každé obětí ůlehčí,

proto se oudy ůstavu toho hledí důvěrne, na šlechetne zástupování slávne městsky raddý, néb íz jej vyroku bláho naše budoucností vykvěte, proto vděkuplným srdcem, jakož svobodné občanky svobodného národu a dcery, země slávné, přínošíme tuto zřejmé slávne městske raddý, náše srdce na uznání a vřelé díky, zá její spánilomyslne počínání, k díkucínení nášemů přípojujeme táke vřelou prosbou, mňohýh mátek, kteréž bláho svýh dítek na srdce Vám kladů, aby jste v dalšíh vyroceh svobody, rovnopravností, spravedlívostí a mravností se tíkajicích rovnež tak vznešeným důhem a láskou šťastně pokračovalí,

a náš ůstav pod svou ohranů vzalí, pod kterou my jakožto vděcne dětí, myle naše mátky čest a rádost přípravyt sobě přejeme, aby s tím zdělanost důha nabylí, z d á n l i v o s t í, n á d h e r ů, n e-

prácovítost a jeni marnosti odložílí, a mravnost zkrze narodnost ůpevnílí, neb národ bez narodností, jest tělo bez kostí.

Praze dne 4. dubna 1849. Josipa Kubinova rod. Kunovičova, na Poříčí číslo 1069-II patrí jest ústav v bytu Kubínove. Jihuslovanka ůsedla mněska v Klattoveh v jmenu ůstavu Dennice Slovanske.

Zakladatelka spolku »Dennice« podpisuje se tu jako »usedlá mněska (mněšťanka) v Klatovech«. Program nové družiny ženské současně líčí s podáním žádosti v časopisech českých i jihoslovanských, se všemi podrobnostmi, budíc zájem pro české ženy a jejich snažení ideální. Dojímá dopis do časopisu charvátského,[2]) J. Kubinová vyličuje, jak o Slovanském sjezdu roznítila se v ní myšlenka založiti spolek Dennici a jaké má zkušenosti i jaké záměry do budoucna. Hrdě se tu hlásí za vlastenku Charvátku, vzpomíná roztouženě na lepou domovinu a horuje o vzájemnosti česko-charvátské.

Stanovy »Dennice Slovanské« jsou věrným zrcadlem, jak si vlastenecká žena r. 1848 představuje nápravu při ženské výchově i při ženském zaměstnání vůbec. Nehledá frásí, jak cítí, prostě píše (i s chybami, jež prozrazují vliv charvátského jazyka a pravopisu), co uznává za vhodné pro nový spolek:

---

[2]) Slavenski Jug, II. Zagreb 1849, č. 49, str. 198: »Iz Praga . . . Domovino mila, ti koljevko moja! Ja te ljubim, jedino za te živim, te ako ti i glavom što pruditi mogu, evo ti je — — — —. Ljubim te u obće, no ljubim i štujem vrijednu tvoju dječicu, ato ne bez uzroka. Često se ima jednom oka trenutku pripisati propast oli blagostanje čitavih carevinah, kraljevinah i t. d. Ja sam poznala štovanog g. Dragutina Kušlana — ovo je muž onaj, koi položi temelj liepšoj budućnosti. Ovomu bi dano 4. lipnja proš. god. na Vaclavskom trgu napipati i napeti žilice Pražkim gospodjam i djevojčicam, a to ne bog zna kakovom majstoriom, već živahnim svojim uzklikom: *Da žive česke u obće a napose Pražke domorodke!* — . . . Napisah dana 10. lipnja 1848 proglas Na moje Slovanske sestre u Narodnih novinah pražkich K . . . ić u kojem Českinjam za primjer stavljam domorodke hérvatske, te je nagovaram, da se stresu posve tudjinstva i svakojakog ovih pretvaranjah, da se sklope u družtvo, gdje će se moći nepokvareno u svojoj čistoći ne samo prederžati, no i na veći uzdjelanosti stupanj popeti, a onome, šta bi bilo okuženo i pravi pravac podati . . . Nastojanjem mojim i drugih vrijednih domorodkinjah sklopismo družtvo za naš ženski spol, navlastito za odrasle već djevojke, i hvala dobroj volji mladjahnog našeg naraštaja pupoljci već se razviše, na skoro će pokazati krasno cvijetje, za kojim, ako ga samo oštar nepopari vjetar, obilan plod nemože faliti Vas, mile zemljakinje, reko kćeri, stavljam uviek za primjer ovdašnjim posestrimam mojim, opominajući ih uvjek na jasnu sestru našu Danicu, koja si izabra najvjerning druga mladog mjeseca u osobi Jelačića bana. On od prirode simbol taj naš, nemože da terpi tminu i mrak, nemože da gleda suze slavnog naroda slavjanskog. U ovima dakle, da nam bude sva nada i utjeha. — Hrvatica sam prava . . . Družtvo daklem pod naslovom »Danica« već je više mjesecih u životu i ništa se drugo neočekiva već zaštita gradjanskog upraviteljstva, u kojem se prevariti nećemo . . . Za to vas molim g. uredniče slav. Juga, da i buduće malo mjestance ustupite izvjestju kao svojoj zemljakinji, koje je jedina želja, vidjeti jednom svoj narod u pravoj i podpunoj slobodi izobraženosti te tako u privremenom blaženstvu . . . Josipa Kubinova, rodj. Kunović.«

Oučel a stanovy ponaučujícího ůstavu Josipi Kubinove rod. Kunovicove Jihuslovanke a usedlc mněske v Klattoveh.

§. 1. Odložit nádheru.
§. 2. Zavěst pracovitost.
§. 3. Ůpěvnit mravnost.
§. 4. Zdělat a pěvstovat slovansky řeči.
§. 5. Českou školo pro hudé devčata.
§. 6. Vzdělavací ůstav pro děvy na 14. roků dospělí.
§. 7. Přednasky v slovansky řečí jak děje, zěme, přírodopis, počet, kreslení, hudba, slovansky tanci, vaření, praci domaci, venkovské hospodarství a ženskou praci všeho druhů.
§. 8. Příjimání všech ženskych práci a zvělébováni jejich, skrz co by se tén ůstav ják take měne možne sebou pracující podporovalí,
§. 9. ponaučujici ůstav pro služebne dívky, o ty které jsou bez službý, poskytné se jim pracé, jak pradlo, šití, přist etc., co by se v tom samym ůstavu příjimalo, aby s toho podporovaní bylí, hodní, který s dobrem příkladem se hovají, budou pří stůpéni do manželskeho stavu neb nemocí ůmřití atd., kdyz se kapital povětsí, podporování,
§. 10. Kdyz v ůstavu jedna hodna Děva svůj stav promeni, tak se ji ten den slavne ůspořada.
§. 11. Kazdaj oud musí svou lásku spolú sestrí s tim spusobem dokazati, kdyz je ve jejím obhodu skrz odbyt poporuje.
§. 12. společenská a ůpřimna zábava, besede, dyvadla k podpoře ůstavu, aby na boudocnost učitele mohlí zaplacení bytí, prozatim is lasky dobrí věcí se přednaset bude.
§. 13. Každý měsic véliká shuska, ku které by se poprosil jeden oud od Slavneho ouradu, každej přístupné k ponaučeni o poměrah a potřebah nynejsiho času o povolaní ženskem,
§. 14. Kazda přístupne příloži na měsic 20 kr. stříbra, učení se poskytuje dármo,
§. 15. Cítárna s Casopisu, knyhý a ženskymí vykřesy,
§. 16. Příjímani stareho plátna na obvazky a třipeni pro bojujiči.

Stanove, Jednatelka, učítelka, která táke založitelka jest, s poradou vlastimilu věde pořadek a jest že sího zodpodvědna, jedna Casirka obstara počet, zaplačení t. d. Druhí oudy jsou stejne oučinkujíčí. Josipa Kubinova.

Žádost byla úředně zapsána: »Praes. 13. Dubna 1849. Číslo 393./M. R.« v registratuře městské rady, a teprve 5. května 1849 došla odpověď, že se schválení spolku vymyká z oboru působnosti městské rady a postupuje se řízení další u zemského gubernia: »K doručení paní Josipe Kubinové v čísle 1069/2. Z obsahu předložených stanov vychází, že dle §. 5. a 7. ho oučel ústavu Slovanské dennice jest hlavně obsahuje vzdělávání a školni cvičení pro ženské mladeho věku. Povolení k zřízení takového ustavu spočíva v okresu práva cís. kr. zemského gubernium,

u kterého o vymožení žádaného povolení zakročiti, ustavu slovanske dennice po vůli se zanechává. Z raddy městske v Praze dne 5. května 1849. Waňka.«

Tím jsou úřední zprávy o Slovanské Dennici, pokud jsou uloženy v Museu království českého, vyčerpány, a snad také podle Účetní knihy koncem dubna r. 1849 činnost byla ukončena, snad politickými poměry byla zastavena, nebo se zakladatelka z Prahy odstěhovala do Klatov, za jejíž měšťanku se pak pravidelně přihlašuje.

Z jednotlivých jen zmínek zachovaly se na př. sběrací archy ve prospěch Jihoslovanů. Hon. Zapová a její spolek sbíral pro »bratry Krakovany«, Dennice působením J. Kubínové stará se o bratry Jihoslovany. Úřední legitimace takováto zní: »Paní Josefa Kubínová sbírá ve jménu Slovanské Lípy příspěvky pro Jihoslovany.« Sběratelka dala 5 zl., Barbora Ferlesová, usedlá Pražská měšťanka též 5 zl., Jan Schwarc, obchodník v másle a ovoci, 20 kr. atd. Jiný list sběratelský vydán »slečně Marii Filipové.« Oba jsou uloženy při účtech Dennice. Podepsán na obou K. Štefan, sekretář Lípy Slovanské.

Naposledy úředně vyjednává v květnu 1849 se Slovanskou Dennicí Jos. Frič, jenž ve svých Pamětech také se zmiňuje o ženském hnutí u nás r. 1848. Zasílá J. Kubínové jakožto jednatelce Dennice omluvu studentského spolku »Slávie,« že došel pozdě zvací dopis, že však v budoucnu oba spolky k sobě přilnou. Zároveň zve k besedě Česko-Moravského Bratrstva na den 10. května. Fričův přípis uzavřen byl pečetí s odznakem »Slávie,« vedle nápisu spolkového září dennice (hvězda) nad půlměsícem, tedy znak, který si rovněž Slovanská Dennice na podnět J. Kubínové zvolila za odznak spolkový. Přípis spolku »Slávie« zní:

»Ctěnému Spolku »Dennice« v Praze.

Šlechetné panny a paní spolku Dennice!

Velmi nám bolestné bylo, že sme Váš milý dopis tak pozdě dostali, an sme teprva v pondělní schůzce Slávie ten samý přečtli i nemohli sme tedy Vašemu přání zadost učiniti.

Prosíme Vás srdečně, byste nám tuto naší chybu promínuli, a slibujeme jistě, že se všemožně přičiníme přiblížiti se vždy více a více k sobě i vstoupiti s Vámy v užší svazek k jednomu cíli, k jednomu záměru.

Při té příležitosti oznamujeme Vám, že bude dne desátého máje držána beseda od Česko-Moravského Bratrstva, ke které Vás tímto předběžně úctivě zveme.

Oddáváme se do Vaší přízně i zůstáváme Vás srdečně pozdravující oddaní bratři *Spolku Slávie.*

Na rozkaz spolku dáno v matce praze dne druhého máje.

Josef Frič.«

Více zpráv o Slovanské Dennici v Museu není, a jinde marně snažili jsme se jich dopátrati. Tím tedy byl by obrázek

o založení a působení Dennice vyčerpán. Upoutá však pozornost vedle účtů a listin Dennice sešitek na oko nepatrný, obsahující básně psané od J. Kubínové, jehož stopa vede k ocenění básnických pokusů spisovatelky české, charvátské i německé, Josipy Kubínové-Kunovićové. (Dokončení.)

Nationalismus německý a slovanský

na počátku XX. století.

Úvaha

Štěpána Radiće.

Ústup, neli porážka německé sociální demokracie před svorným útokem německých vlasteneckých stran učinil zase na nejvýše aktuelní otázku německého nationalismu s dalekosáhlými jeho plány po světové nadvládě. Na druhé straně i vítězství ruských opposičních stran, více méně prosáklých právě německým socialismem, nutí nás k vážnému přemýšlení, jaká jest povaha, síla a dějinný význam Slovanstva vůbec a zvláště Ruska jako jediné slovanské velmoci.

Zdálo by se na první pohled nejen pravdě podobno, nýbrž jisto, že právě v Praze, v tom srdci Evropy, bude náležitě, hluboce a všestranně oceněn vliv a dosah nejnovějších událostí v Rusku a v Německu, a že my menší Slované uslyšíme z Prahy pevný hlas a uvidíme jasný směr, kterým se má bráti náš politický život. Kdo Prahu jen poněkud zná, dobře ví, že, díky Bohu, máme tu celou řadu lidí důkladně obeznalých jak v západoevropských tak i všeslovanských poměrech; jelikož se však zpravidla nejschopnější lidé u nás nejvíce vystříhají soustavné politické činnosti, odkázáni jsme v nejdůležitějších současných otázkách na informace buď nekalých pramenů cizích, anebo povrchních domácích prací. Tak se stává, že málokterý našinec, třeba jinak uvědomělý národovec, jest si plně vědom, v čem jest to nebezpečí, které nazýváme německým »drangem« a před kterým couváme v nevyléčitelné prý slovanské své nesvornosti. A přece stačilo by nám pozorně přečísti na př. jednu jedinou studii již věhlasného slovanského sociologa, universitního profesora v Štýrském Hradci, dr. Ludvíka Gumplowicze, který do nedávna měl dosti kosmopolitické náhledy, ale v nejnovějších dílech svých ukazuje se nám jako jeden z nejprozíravějších a nejhlubších myslitelů slovanských. Míním tu poměrně krátkou, ale za to tím důkladnější studii pod skromným názvem: *Nieco o »rasologii« niemieckiej*, uveřejněnou po prvé ve Varšavském dvouměsíčníku »Przegląd historyczny« z konce roku 1906 a vydanou potom také ve zvláštním otisku. Na pouhých patnácti stránkách jest tu mnoho fakt, z nichž každé

samo o sobě dostatečně charakterisuje dnešní němectví v jeho nejpovolanějších představitelích. Uvedeme jen věci nejhlavnější:

Němci mají dvě zvláštní revue, věnované studiu »raçologie,« totiž bádání, jaký vliv měla i mají plemena na vývoj dějin.

Němci nejdříve hledali smysl dějin v t. zv. filosofii historie, potom v psychologii národů, až objevil se Houston Stewart Chamberlain (r. 1898) se svým dílem: *Základy XX. století.* Dílo mělo ihned neobyčejný úspěch, a nejvíce nadchl se pro ně sám německý císař Vilém II. A proč? Protože to dílo jest vlastně apotheosou germanského plemene jako jediného čistého zřídla veškeré lidské kultury během celých dějin světových. S geniální tou germanskou raçou může se ještě, a to jen poněkud porovnati raça semitská, ačkoli Chamberlain i o samém Ježíši doslovně praví: »Pokud se týče vyznání a výchovy, Kristus nepochybně byl žid. Pokud se však týče plemene, tu pravděpodobně nebyl žid v pravém slova smyslu.« Němci si ovšem to místo vykládali a vykládají tak, že Kristus byl German, tím spíše, že Chamberlain mezi Germany počítá Kelty a pravé Slovany. Za pravé Slovany považuje jakési Slovany původní, různící se od dnešní slovanské národnosti a raçy.

Chamberlain utvořil celou školu »raçologů.« V uvedené studii píše Gumplowicz, že tito raçologové podnikají výbojné výpravy do hloubi dějin celého světa, a kdekoliv potkají jakékoliv dílo kulturní: na poli umění, vědy či politiky — ihned si je osobují jako vymoženost germanskou. Italové mají své slovutné malíře, řezbáře, básníky, filosofy: ihned se do Italie odebéře Woltmann (redaktor měsíčníku Anthropologische Revue), sbírá jejich portréty a v díle o italské renaissanci dokazuje, že to byli samí Germani. Ameriku odkryl Kolumbus: byl German. Skutečně nevím, jak dalece si zajdou němečtí raçologové, přidržujíce se methody Chamberlainovy. Obávám se, že spouštějíce se přes Kiaa-Can do Číny, z Konfucia udělají jednou Germana čisté krve. Význačným rysem všech těchto raçologických domněnek jest lehkomyslná libovůle při nedostatku jakýchkoliv vědeckých základů. Vezměme na př. jednoho z nejstřízlivějších a nejvážnějších německých raçologů Vojtěcha Reibmayera, autora velmi cenného díla »Inzucht und Vermischung beim Menschen,« v němž podle methody Chamberlainovy, totiž bez sebe menší vědecké správnosti mimo jiné píše: Fariseové tvořili konservativní stranu, jež povstala výlučnou výchovou ve smyslu dnešních starověrců židovských; saduceové zase, kteří měli v sobě více krve řecké a římské, tvořili stranu liberální. . . . Kde je však důkaz, táže se Gumplowicz, pravdivosti domnělého toho historického fakta . . . že saduceové se více míchali s Římany a Řeky než fariseové? . . . Zdaž Reibmayer neví to, že titéž lidé, kteří ve svém mládí byli liberáli, stávají se v době dospělejší obyčejně konservativními? . . .

Z dalšího výkladu Gumplowiczova dovídáme se, že i tací představitelé Německa, jakým byl svérázný Wagner a ještě svéráznější Nietsche, základní svůj názor světový, myšlenku o vyvý-

šenosti plemene germanského nade všemi ostatními, vzali od francouzského hraběte Josefa Artura Gobineaua, jehož dílo, studie o nerovnosti plemen (»Essai sur l'inégalité des raçes«), bylo zároveň hlavním pramenem všech »důmyslných« vývodů Chamberlainových. Wagnerovi zamlouval se Gobineau zvláště svým dílem z r. 1877 renaissancí tak, že se s ním intimně spřátelil a přijímal jej později u sebe v Bayreuthu ve své ville Wahnfried. »Učenec« Gobineau vychází ve své raçologii z biblického rozdělení lidstva na Jafetovce, Semovce a Chámovce, nestaraje se pranic o to, že v Americe (v Peru a v Mexiku) rudokožci utvořili vysokou kulturu a že ještě před dvěma tisíci lety brunátní Semité v Malé Asii byli by mohli o bílých blondýnech severní Evropy . . . říci, že jsou neschopni utvořiti jakoukoliv kulturu. Dnešní zase nějaký semitský Gobineau mohl by vyvrátiti tvrzení francouzského Germana a říci, že raça germanská do dnes by uctívala bůžky Valhally, kdy by v ní nebylo krve semitské, která ji učinila schopnou pochopiti moudrost písma sv., na němž Gobineau zakládá veškeru svoji raçologii... Krajan hrab. Gobineaua, baron Ernest Seillière, znamenitým dílem z roku 1903 pod názvem: ‚Le comte de Gobineau et l'Aryanisme historique' poukazuje na to, že němečtí raçologové dali se svésti na scestí absurdními fantasiemi člověka, jehož náhledy nemají ani nejmenší vědecké ceny. A skutečně podíváme-li se dnes na nejnovější vývoj raçologie v Německu, spatříme, že fantasie Gobineauovy, Wagnerovy, Nietscheovy, Chamberlainovy, Woltmannovy a mnohých jejich přívrženců splývají tu v jakousi podivnou ‚germanskou' hudbu budoucnosti, připomínajíce nám opery Wagnerovy. Střízlivý rozum nikdy se nevpraví do toho hřmotného chaosu rozličných tónů a akkordů, kdežto na vědecký výsledek těchto fantasií nelze ani pomýšleti. A jaké skutečně mohou býti vědecké výsledky tam, kde se raçologové neshodují ani v jednom zásadním pojmu té nové ‚vědy'? Ani pojem plemene, ani pojem ‚germanismu,' ani rozdělení lidstva na plemena, ani původ jednotlivých plemen, ani skutečné jejich význačné rysy nebyly dosud vysvětleny aspoň poněkud uspokojivě. To jde tak daleko, že každý raçolog má svůj zvláštní systém a o jedné a téže věci nejrůznější pojmy. Uveďme na př. dvě nejnovější publikace dvou raçologův: známého Otty Ammona, a zvláště učeného Maxa Engelmanna. [1]) Oba na základě raçologie obávají se o budoucnost Německa, které chtějí zachrániti, i radí svému národu, jak se má říditi politikou raçovou, aby unikl hrozícímu nebezpečí. Ammon volá k pěstování a k pozvedání pravé matky národů, stavu selského. Engelmann vidí pouze v nejvyšší německé aristokracii a v německých dynastiích pravé, čistokrevné Germany. Co je níže, to je již vše zkažené krví finskou a chámskou. Engelmann oplakává úpadek pravého, ušlechtilého germa-

[1]) Otto Ammon: Die Bedeutung des Bauernstandes für den Staat und die Gesellschaft. Eine sozialanthropologische Studie 1906. — Max Engelmann: Das Germanentum und sein Verfall. Eine rassenpolitische Studie 1905.

nismu, jejž prý zavinilo především křesťanství falešným svým učením o rovnosti a bratrství všech lidí. Germanstvo se může zachovati jen přísnou selekcí a kastovním oddělením od Finův a Chamitův, kteří tvoří velkou massu německého lidu . . . Raçolog Woltmann se snaží vysvětliti nám postavu Napoleonovu předpokladem, že pochází z plemene germanského. Můželi se vážná věda pouštěti do takových dobrodružných kombinací? Možnoli na takové cestě dosáhnouti jakýchkoliv vědeckých výsledků?«

* * *

Také my Slované měli jsme již dávno před německým Chamberlainem velkého hlasatele svého slovanského světového poslání, a hlubokého pozorovatele všech našich národních zvláštností. Neslul jako věhlasný vědec, ale za to jeho jmeno září v kulturních dějinách i Slovanstva i celé západní Evropy. Ba ještě více: Před tímto slovanským geniem sklání svoji zpupnou šíji i japonský žlutoch, který jinak neuznává nijaké mravní vyvýšenosti západního kulturního světa nad mongolským východem.

Poslyšme nejdříve učení toho snad největšího slovanského apoštola, a potom si bedlivě všimněme, jak jeho učení následuje současná intelligence slovanská.

»Myslím, že hlavní přirozenou duševní potřebou ruského lidu jest potřeba trpěti, trpěti stále, nenasytně, všude a ve všem. Tou touhou po trpění zdá se býti lid ruský nasáklý od století. Proud trpění táhne se celou ruskou historií nejen v neštěstí a v porážkách vnějších, nýbrž prýští ze samého srdce národa. Ba, v samém štěstí jest u ruského lidu část trpění, jináče by štěstí jeho nebylo úplné.«

Tak čteme v denníku spisovatele r. 1873 (svaz. 1.). Spisovatel ten jest autor »Zločinu a trestu« a »Vzpomínek z mrtvého domu.« Příliš mystickou zdá se býti výše uvedená jeho myšlenka, porozumíme jí však úplně, přečtemeli si v »Graždaninu« z r. 1873 tyto řádky: »Lidé jsou dražší než peníze, lidé se za peníze nekupují. Člověk původní idey a vědy nemohl povstati v zemi, která přes dvě stě let původní nebyla; jeho může roditi pouze stoletá krvavá bolestná práce národních dějin.« Jinými slovy: Jest to úplná negace veškeré krvavé revoluce a všech umělých pobuřování. Místo všeho toho vášnivého vření, místo kalných vod strannické politiky západní a místo krvavých řek třídních bojů a plemenných válek »Denník spisovatele« z r. 1877 (sv. 7.—8.) hlásá: »Slovanofilství, jehož jsem vyznavačem, znamená a obsahuje v sobě duchovní svazek všech těch, když věří, že naše Rusko, v čele spojených Slovanů, celému světu, celé Evropě a její civilisaci poví své nové, zdravé a na světě ještě neslýchané slovo . . . Proč? Proto, aby žilo vyšším životem, životem velkým, aby zářilo velkou nesobeckostí a čistou ideou, aby konečně vtělilo a utvořilo velký a silný organism bratrského svazku plemenného, aby jej utvořilo ne politickou mocí nebo mečem, nýbrž přesvědčením, příkladem.

láskou, obětavostí, světlem; aby všechny ty malé národy pozvedlo k sobě, a aby tím vyplnilo mateřské své poslání — toť účel Ruska, toť jeho kořist.«

Autor těchto řádků dobře věděl o hlavní výtce svým slovům: »Říkají, že lid ruský špatně zná evangelium, že nezná hlavních zásad víry. To je, rozumí se, pravda, ale ruský lid pozná Krista, a pro století jej nosí v srdci svém. O tom nelze sebe méně pochybovati.«

Věděl autor až příliš dobře také o jiné výtce, týkající se ruské nihilistické intelligence. Tu však právě důmyslně vyvrátil i druhou výtku, vysvětluje, proč nejzarytější ruští západníci stávají se nejsnadněji ničiteli veškeré civilisace, nihilisty. Píšeť ve svém denníku (sv. 10., str. 206 i 208): »Zdaliž se v nihilismu neukázala protestující ruská duše, pro kterou evropská kultura byla povždy již od samého Petra nenáviděna, a v mnohých, velmi mnohých věcech jevila se cizí národní duši . . . Rozumí se, že tento proces konal se ponenáhlu, bezděčně, milo však jest člověku, že ruský cit neumřel; ruská duše, ač nevědomky, protestovala vlastně jmenem rusicismu, jmenem svého ruského, pošlapeného životního prvku. Všichni západníci, a s nimi i Bělinskij, všichni ti přívrženci evropského socialismu, zarytí nepřátelé slovanofilstva ani nepomýšleli na to, že bojují pro ruskou pravdu, pro ruské zásady . . . Popírajíce pořádek evropský, toužíce po revoluci v Evropě, myslili, že protest jejich lze přispůsobiti také Rusku, které vůbec Evropou nebylo, nýbrž pouze od dob Petrových chodilo v evropském šatě . . . Proto také to, co hodí se v Evropě, nelze přizpůsobiti Rusku, neboť již ode dávna v něm existuje aspoň potenciální, v zárodcích a tvoří její bytost, nikoliv však ve formě revoluční . . . nýbrž ve formě božského práva, Kristovy pravdy, která se jednou uskuteční na zemi.«

Třeba uznati, že i sám Dostojevský na vzdor všemu slovanskému uvědomění a na vzdor své křesťanské, všelidské lásce k poníženým a uraženým, zvláště vysoce cenil duševní a hmotné síly velkého národa. Tak žádá pro národ ruský přední úlohu v dějinách světových těmito slovy: »Jestliže velký národ nevěří, že v něm samém a pouze v něm jest obsažena pravda, jestliže nevěří, že jedině on jest schopen a povolán, *aby ostatní národy vzkřísil a osvobodil*, v té chvíli stává se z něho národopisná hmota, přestává býti národem velikým. Skutečně velký národ nikdy se nesmíří v lidu s úlohou druhého řádu, ba ani s úlohou řádu prvého, nýbrž žádá bezpodmínečně a výlučně úlohu první.«

Uvážímeli, co vše napsali a ještě píší dnešní Řekové o svém předáctví v Středozemním moři jmenem *bývalého* Řecka; připomenemeli si italské tužby po světové hegemonii jmenem *bývalého* Říma; pohlednemeli na velikášství maďarské, španělské a portugalské, porozumíme citům a theoriím jednoho Rusa o světovém předáctví Ruska, jmenovitě v čele všeho Slovanstva. Jaký však hluboký a zásadní rozdíl mezi ruským a slovanským nacionalistou Dostojevským a meži Němcem Chamberlainem! A to není jen

rozdíl ve vnějších osudech: Ruský car Dostojevského vyhání do Sibiře, německý císař stává se nejhorlivějším vyznavačem Chamberlainových theorií. Rozdíl jest vnitřní, ve východisku, v účelu a v prostředcích. Němečtí raçologové jsou aristokratičtí tyrani nebo revolucionáři, kteří hrubým násilím ničí vše, co jest jim v cestě, nebo co se jim zdá býti jen nepohodlným. Dostojevský jako lidový tvůrčí duch ukládá velkému svému národu i velkou práci: Mravní silou buditi malé národy a národky k novému a plnému žití, plniti na kolbišti světovém hledě ke všem bezbranným týž úkol, jaký má matka u kolébky bezmocného robátka.

* * *

Podle všech známek našeho slovanského charakteru, podle všech rysů slovanských politických a kulturních dějin a jmenovitě se zřetelem na staletý náš boj o národní a lidská práva, boj, s nímž nelze ani porovnati domněle grandiosní zápas plebejův a patriciův římských, — člověk by soudil, že nekulturní německá raçologie narazí v slovanské intelligenci na odpor, a že učení Dostojevského stane se jejím přesvědčením. Zatím však v samém Rusku jest nyní v plném proudu na jedné straně bezohledná aristokratická tyranie vládnoucí byrokracie, na druhé straně aristokratická revoluce již nepřemožitelné opposice. Ozývají se sice, bohudíky, dosti často jednotlivé hlasy, jako z hrobu velkého věštce, zemřelého dne 9. února 1881, ale celkový ráz jak ministerských porad, tak rokování v dumě nemá ani sebe menšího znaku slovanského kulturního nationalismu Dostojevského. Ale za to německé učení má své Gringmuthi a své Herzensteini, k vůli nimž ruská intelligence se rozdělila na dva nesmiřitelné tábory. Ruskému mužíkovi zůstalo téměř úplně neznámo slovanské lidové evangelium, a proto se ve svém duchovním a fysickém hladu vrhl na theorie revoluční, jež se jinak obsahem, cílem a prostředky protiví jak rozumu, tak srdci slovanskému. Konečně v čele velkého toho národa a mohutné slovanské říše stojí car a tací jeho rádcové, kteří Krista vyznávají jen ústy, a Slovanstva ani ústy nehlásají. Celé části zeměkoule se nacionalisují, celá plemena vyhledávají společných pojítek, jen v Rusku řádí středověký klerikalism, novověký byrokratism a bezduchý materialism, trojčata germanského aristokratismu, vtěleného jak v dnešní vládě, tak v dnešní opposici ruské. Nesnadno představiti sobě smutnějšího obrazu, než jest nynější naprostý rozpor mezi historickými úkoly Ruska a mezi smýšlením vůdčích jeho kruhů toho onoho tábora. Tu bezděky připadají člověku na mysl slova profesora Pařížské politické školy Silvestra, nejlepšího snad znatele východní Asie v jejím poměru k Rusku a k západní Evropě, slova, která zní jako hrozné memento pro veškeru naši budoucnost: Slovanův by již dávno nebylo, kdy by jich nechránily jejich veliký počet a ohromné území; neboť Slované mají kulturní lid a nekulturní intelligenci v tom smyslu, že intelligence nedovede po-

chopiti a uskutečniti pravých národních potřeb. Toť jediné pravé a pravdivé slovo: Máme kulturní lid, jenž Krista v srdci nosí a za boží »pravdu horí,« jenž již po tisíc let svědomitě koná své povinnosti, ale odměnou za ně dostává podplatnou správu, cizí soudnictví a takové zákonné instituce, které jsou jako tenata rozprostřena na všechny strany, tak že nemůžeš učiniti kroku, a nezapadnouti do sítí cizáckého nepřátelského systému.

A není tak pouze v nekonečné zemi ruské. Tak jest, ba v mnohém ohledu ještě hůře i v malém Srbsku, v malinké Černé Hoře i v sjednoceném Bulharsku i v roztrhané Polsce i na potlačené Slovači i v rozhárané Macedonii i v okkupované Bosně i v autonomním Charvátsku. Nikde nevidíme mohutné a dokonce již ne vládnoucí nacionalistické, tedy lidové a slovanské strany. Všude jest Bohem tu »železný« Marx, tam tvrdý Košut, tu sociální revoluce a radikální opposice, tam absolutistické choutky rázu Bachova a Schmerlingova.

Jen jedna část Slovanstva má již nyní lidové a slovanské vědomí ve všech svých údech; jen v jednom slovanském národě také každému »mužíku« říká se pán, a každý Slovan vítá se jako bratr. Jest to národ, v němž jeden kněz byl za živa upálen, že hlásal svobodu svědomí; v němž učenec-pedagog před dvěma sty lety účelně a vědomě působil pro osvětu lidu; v němž slepý vojevůdce dobře viděl, že lidovému blahobytu a svobodě jsou stejně nebezpečny hradby domácí panské hrabivosti, jakož i vojenská moc nepřátelského cizího státu. Jest to národ, který své znovuzrození začal vědou a pochybováním, pokračoval prací a láskou, korunoval nejdokonalejším technickým pokrokem a nejdokonalejším uměním. A proto představitel nejstarší evropské dynastie jako omámen tímto zdravým ovzduším národní lidové kultury slovanské po dvakráte pravil pěvcům naší svobody: »Pánové, dejte na hlavu.« Všude jinde slovanskému lidu i vládní náhončí velí: Obnažte hlavy, jen v Praze nemusí Slovan svoji hlavu před nikým schýliti.

Jsme tedy asi v stejné situaci, jako před sto lety, když Dobrovský položil základy slavistiky, když Šafařík užaslé Evropě místo hřbitova nakreslil živou zahradu slovanských národův, když Kolár věstil, že slovanské zvuky budou vítězně se rozlehati nad Rýnem a nad Sekvanou, což na světové výstavě r. 1900 skutečně se i stalo. Pravda, značná část také české intelligence otročí buď Bismarckovi nebo Marxovi, kdežto ostatní velká většina zdá se býti na první pohled politickým bojem stejně rozhárána a rozdrobena, jako u ostatních slovanských národův. Abychom však pochopili povrchnost takového úsudku, odpovězme si jen upřímně na otázku, zdaž přiblížiti se neutrální Vídni znamená totéž, co kapitulovati před pruským Berlínem, nebo před maďarskožidovskou Peští? Zdaž uznati historický a kulturně mravní význam katolicismu znamená totéž, co sloužiti Římu nebo postaviti se na stranu kapitalismu?

V těžké nynější době, kterou prožívá Slovanstvo pro duševní otroctví své intelligence, jediní Češi nejen že nekapitulovali před odvěkým svým nepřítelem, před německořímskou světovládnou hrabivostí, nýbrž i nyní stojí v čele v obranném boji proti ní. A proto není daleka doba, kdy nejdříve Jihoslované nahlednou, že jejich politickými vůdci nejsou a nemohou býti Maďaři, kteří učinili vše, aby je setřeli s povrchu zemského, nýbrž Češi, kteří obrození své přenesli na jih jako národní slovanské vzkříšení. Slovanský nationalismus v té chvíli začne se v Praze a potom v Krakově, ve Varšavě politicky organisovati tak, jak se před sto lety organisoval kulturně.

František Ondříček.

Slovo k jeho 50. narozeninám.

Od

Karla Hoffmeistra.

Není to lichá domýšlivost a přeceňující se sebevědomí, honosímeli se neobyčejnou schopností k umění hudebnímu, národu našemu vrozenou. Cituji z díla, které jistě Slovanům ni Čechům nenadržuje, z Wasiljewského »Die Violine und ihre Meister:« »Vynikající nadání hudební zejmena co se hry houslové týká, jeví národové slovanští. Světoznámo a proslaveno jest hudební nadání Čechů, kteří přede všemi ostatními kmeny slovanskými se honosí četnou řadou znamenitých hudebních umělců.« I vypočítává dále naše staré české mistry, jmenuje Jana Dismase Zelenku, Drážďanského kontrabasistu a obdivuhodného kontrapunktika, jmenuje Pražského Argusa ryzího, klassického stylu, Václava Tomáška, vzpomíná Jindřicha Veita, nadšeného pěstitele skladby komorní, připomíná neprávem zapomenutého, bohatého nadáním i dovedností Jana Bedřicha Kittla, trochu smělým skokem ocitá se od tohoto u Bedřicha Smetany a Antonína Dvořáka.

Ale zdá se mu — co konečně do let Smetanových a Dvořákových bylo aspoň poloviční pravdou — že šťastnějšími než ve skladbě jevili se Čechové v hudbě nástrojové. Že z národa jejich vyšla především řada výtečných hráčů na nástroje dechové, výborných pianistů, cellistů a houslistů. Vzpomenuv ještě houslistů Bendů a Mannheimských Stamitzů — které dnes, dík bádání Riemannovu, ceníme ovšem mnohem výše ještě jako přímé předchůdce klassiků ve formách symfonických — staví vývojovou řadu českého houslistského umění takto: Czarth (sic!), Praupner, Kalliwoda, Slavík, Pecháček, Bennewitz, Hřímalý, Řebíček, Zajíc, Skalický, Miroslav Weber, Halíř, Frant. Ondříček.

Čelní tito představitelé Pražské houslové školy souvisí se školou Mannheimskou, tedy zase se školou původem svým českou, prostřednictvím učitelů svých. Učitelem generace starší je Bedř. Vilém Pixis, v tradicích Mannheimských vyrostlý. Jeho žáky byli vedle syna jeho Theodora Jan Václav Kalivoda, též jako skladatel a jako kapelník proslulý, Reimund Dreyschock, bratr slavného pianisty, pak předčasně zesnulý kouzelník na houslích »český Paganini« Josef Slavík a Mořic Mildner. Ten pedagogickou činností svojí jako nástupce Pixisův v profesuře houslí při Pražské konservatoři zvlášť velikého nabývá významu. Jaká to jmena jeho nejlepších žáků: Ferdinand Lauh, neomylný v technice, vroucí v přednesu, ryzí, opravdový umělec a šťastný skladatel; Jan Hřímalý; dirigent Berlínské Filharmonie Řebíček; Ant. Bennewitz, jemný hráč komorní, výborný pedagog, který po Mildnerovi dále vedl slávu Pražské houslové školy konservatorní. Jak různé individuality dovedl do plného květu vypěstiti ten starý praktik! Z jeho školy vyšel Florian Zajíc, mistr Bachovské houslové polyfonie a mistr velkého klidného slohu klassického. Jeho žákem byl ušlechtilý umělec, Mnichovský Miroslav Weber, tvůrce uhlazených a jemných skladeb různého druhu. Jemu děkuje za umění své houslové hry Berlínský Karel Halíř, Wasiljewským jako »umělec prvého řádu« klassifikovaný. Jeho žáky byli Otokar Ševčík, dnes světoznámý učitel, a Karel Hoffmann, primarius Českého kvarteta. — Posledním největším triumfem pedagogické jeho dovednosti je Frant. Ondříček.

Bylo by těžko vymeziti, jakou to cestou Pražská škola houslová dospívala tak skvělých cílů. Snáze jest vysloviti to o poslední právě minulé její etapě, když v čele její stál Ševčík a k dalším úspěchům po Bennewitzovi ji vedl. Jednu zásadu zdá se že měli všichni její pedagogové společnou: že při stejně solidní a pevné vždy basi technické jest přední podmínka zdárného vyučování úcta k individualitě. Učitelé, kteří byli vesměs zároveň vynikajícími umělci, cítili, že uniforma a šablona v umění zabíjí. Odtud ten zdánlivý nedostatek veškerého plánu, který mne ve vyučování Bennewitzově zprvu překvapoval. Učitel musel s každým jednotlivým žákem pracovati dle plánu zvláštního, jenž byl žáku tomu přiměřený. Vyučování řídilo se povahou žákovou, a ne všeobecně a bezvýminečně platnými předpisy. Bylo umělecké a individuelní. Výsledkem jeho byli umělci — velcí umělci a individuality — silné individuality.

Jen za těch poměrů mohl vyrůsti talent Ondříčkův, který k vedení školskou uzdou jistě pramálo byl spůsobilý, v umělce prvého řádu a rozvinouti se po své nejvlastnější povaze.

Bylo by směšno, kdy bych chtěl dovozovati, že Ondříčkova velikost spočívá ve velikosti jeho techniky, v dovednosti ve přemáhání technických obtíží. Veliká technika rozumí se u velikého umělce sama sebou. Jsou houslisté, kteří hrají technicky líp než Ondříček a zdaleka, zdaleka ho nedostihují. Ba, rozbírejte jeho výkon po stránce jen technické, bude to duchaprázdná kratochvíle

a hodně nevděčná: zde smete pasáž se strunníku, z níž polovice not vám zůstala záhadnou; zde zatrilkuje vám čtvrttónem místo půltónem; zde třeba dokonce nějaký flageolet mu selže; zde vyrazí z chodu, po strunách jen letícího, řadu prudkých, drsných akcentů. Pozorujte výkon jeho po stránce zvukové. Veliký, sonorní tón jest u velkého umělce stejně samozřejmý jako velká technika. Ondříčkovy housle zní mohutně, široce zpívají jako bohatý, krásný lidský hlas. Ale někdy úpí až zoufalými skřeky; někdy smyčec až zuřivě bije ve struny; v největší vášni šíleně leckdy zaskřípou. A postavte se v pósu přísného profesora a sledujte další absolutní hudební vlastnosti jeho hry. Jaké to divé rytmy, jaké to rubato, že celá rytmická struktura skladby praská v základech, jaká to svévolná, rozmarná dynamika! Co drobounkých skvrn naleznete na tom velikém umělci, pozorujíce jej mikroskopem! — Na štěstí rozumní lidé nepozorují drobnohledem ani fresky Michelangelovy, ani Beethovenovu devátou symfonii nebo jeho poslední kvarteta. Najděme si stanovisko v pravé vzdálenosti a s toho oddejme se umění pokorně, oddaně a bez hloubání. Tak objeví se nám v celé své mohutnosti. Neb umění Ondříčkovo je nejméně uměním hudební miniatury. V něm vše je veliké, mocné, nezkrocené, živelné. Jeho technika uchvacuje vás divou silou a smělostí. Jeho tón vás okouzluje sladkostí a něhou, která nemá stín zženštilosti či koketerie nebo vypočítavosti. A oslňuje vás svým leskem, podmaňuje mocí svých bouří, které vás ovanou jako orkán, že nevzpomenete, zaburácelli tu některý tón méně ladný, že jen se ponenáhlu vzpamatujete, že prožili jste s sebou něco velkého, snad hrozného. Ondříček vám svojí reprodukcí právě dá skladbu spoluprožiti. Není pouhým objektivním prostředkem jejího provedení. Jeho pojetí je subjektivní, jako bývalo pojetí Rubinsteinovo. A výkon jeho jest, jako výkony Rubinsteinovy bývaly, improvisatorský. Ondříček chápe se skladby vždy v největších jejích rysech. Ty vyzvedne lapidárními, třeba drsnými liniemi. A podrobnost, detail — ten vnuknou mu okamžik, nálada, inspirace — ten improvisuje. Odtud ta podmanivá síla, to kouzlo, jímž vás jeho hra uchvátí, že jí neodoláte, i když si všechny nedostatky úmyslně připomenete. Odtud též právě nedostatky ony v nejmenších podrobnostech. Je možno právě improvisovati fresky; nelze improvisovati drobounkou rytinu či filigranní miniaturu. Ostatně Ondříčkův repertoar drobným hříčkám hudebního ciselérského umění se vyhýbá. Díla největší, jež houslová literatura kdy vytvořila, jsou čelnými, nejsilnějšími čísly jeho repertoaru. Zejmena reprodukce dvou skladeb je význačna pro umění Ondříčkovo: Beethovenův koncert a Bachova ciaccona. Ty uchvátí vás, jím jako by improvisovány, celou svojí drsnou velkostí i mužnou něhou. A vedle těch ovšem mu výborně »leží,« jak my muzikanti říkáme, skladby čistě improvisátorského a náladového rázu.

Před lety doprovázel jsem Ondříčka v Ernstových uherských melodiích. Nezapomenu, jakou mocí uchvátila mne a hnala s sebou

ta divá verva, ten opravdu cikánský žár a zas vášnivě zpívající rozbolestněnost jeho hry.

Avšak posledním a nejvlastnějším pramenem oné omamné, kouzelné moci Ondříčkovy je znak, který jej právě tak nesmírně vysoko staví mezi žijícími houslisty. Zahraje několik taktů skladby, kterou hraje celý houslový svět: a poznáte, že je zahrál on, že tak jedině on je mohl zahráti. Nemá manýry, která by se dala definovati. Ale jest individualita, nejurčitější, tak vyslovená, že v českém umění výkonném vůbec a v umění světovém tak hned nenajdeme podobné. Není reproducentem, ale tvůrcem, jehož každý výkon nese jeho pečeť, jeho ráz.

A ráz ten je český. Ondříček vyšel z české muzikantské rodiny. Umění jeho má všechny znaky českého muzikantství: naprostou, nereflektovanou, čistě instinktivní hudebnost a především elementární sílu rytmickou, neobyčejný smysl pro formu při největší volnosti vůči ní, hlubokou, prostou citovost a zase vzlet, je temperamentní, je ve své temperamentnosti až drastické — má znaky ty v ideální míře a v ideálním poměru sloučeny, že skládají umělce, který je každou pídí *svůj* a každou kapkou krve *náš*. Tím je ve světě veliký a tím nám je drahý. Kéž je nám přáno dlouho těšiti se z jeho umění, dnes plně uzralého a vykvašeného.

Sny a dumy.

Od

Irmy Geisslové.

Vidění mám . . .

Vidění mám . . .
Toť Pánbůh sám!
Bělejší nad sníh a krásnější nad růže,
srdce mé hoří — víc milovat nemůže,
prahne jen: Tam!

Ráda Tě mám!
co mám, Ti dám,
nadšení svoje a všechny své zásady,
vždyť jsou to dcery Tvé nebeské zahrady,
žádný tu klam!

Ráda Tě mám!
nesuď mne sám,
dítě jsem mdloby a křehkosti úžasné,
leč ta má láska jen se žitím uhasne —
tuchy Tvé chrám!

Lásky mé pal
trávil a dral,
světu jsem unikla, hříchu jsem prchala,
u nohou Tvých celé srdce jsem nechala
vzavši jen žal.

Píseň.

Chodila jsem v černých lesů
hlubinách,
do nichž slunce nepronikal
rudý nach,
kam jen s výšin hledívalo
oko hvězd,
hledala jsem — svoje štěstí?
Mrtvo jest.

Chodila jsem podél břehu, —
suchý byl,
drtil se a odsypával;
kde je cíl?
Marno ptát se, marný výkřik,
ston a vzdech,
odumřeme, jako barva
v lupenech.

Návrat.

(Své sestře Emilii Buřvalové.)

Déšť zahaluje šedým závojem
můj výhled v kraje,
a přec mi srdce jásá rozkoší,
v něm každá žilka hraje.

Zas vidím vás, ó, drahé lesy mé!
Dnes z vás se kouří!
Ó, vy jste krásné v letní pohodě,
i v soumraku, i v bouři!

Jak toužila jsem po vás, vrchy mé,
jak dlouho marně!
A míjel čas, kraj v sníh se zavíjel
a zase kvetl jarně.

Mně jest tak, jak bych byla bloudila
věk celý světem,
kde byla tma a mráz a cizota
a oddech pouze letem.

Já zapomněla, jak strom vypadá,
jak kvítí voní,
já šumot lesní nepoznala již,
ni jak v něm vítr zvoní!

Poslední spánek.

Violy noční opojně voní,
zvolna se stmívá,
v myšlenkách hlava maně se kloní,
svědčí a kývá. —

Ano, již rozkvět k zenithu pílí,
poupata hoří,
lilií sadem zástup jde bílý,
tiše se koří!

Jantarem západ dosavad svítí,
v strouze se shlíží,
od dálných hvězd, jež chví se a třpytí,
noc, mír se blíží. — —

Usneme všichni . . . S neklidem jeden,
druhý pak s touhou,
andělem svým tak každý je veden
na tu pouť dlouhou . . .

V mladistvém věku.

Ze svých vychovatelských zkušeností

vypravuje

Adéla Stehlíková.

Mimo nadání jsem se před lety dostala do zapadlého, ale neobyčejně krásného venkovského koutku, již hezky blízko Krkonošských hor, do velikého dvora, jejžto měl v nájmu pan Durich.

Hned po svém příjezdu za jasného letního odpoledne byla jsem domácí paní uvedena do salonu, kde mně byla představena moje nová žákyně, jedenáctiletá Míla, hezké, plavovlasé, hned na první pohled sympathické děvčátko. Byla bledých tvářiček, což mě u děcka v tomto kraji dosti překvapilo.

Když jsme o ní promluvily, prosila mne paní, abych poskytovala trochu společnosti též jejímu churavému synkovi Bertíkovi.

»Já sama,« dodávala mazlivým tónem oněch dam, které zajímají všecky jiné věci, jenom ne domácnost se svými starostmi, »jsem již všecka umdlena a nervósní z té jeho nemoci. Zajděte k němu hned dnes, ano? U mne budou návštěvou dámy. Míla se převlíkne a přijde do salonu. Bertík není zlý, ale hrozně mrzutý. Pro jeho chorobu jsme ho museli uprostřed semestru vzíti ze školy domů; dochází k němu jen učitel z měšťanské školy, který má i technické studie, a zvláště dovedně kreslí a maluje.«

Tento první hovor s paní Durichovou učinil na mne dojem dosti nepříznivý.

Když jsem vyšla ze salonu, přitulila se ke mně Míla a zavěsila svoji uzounkou, bílou ručku do mého ramene. »Smím jíti s vámi, slečno, do vašeho pokoje?«

»Ovšem, vždyť se musíme spolu dobře seznámit.«

»Jenže vy jste nyní unavena, slečno.«

»Docela nic! Vždyť jsem jela až sem, a cesta byla velice příjemná.«

Míla dovedla mě do pokoje pro mne připraveného. Byl útulný, otvírala se z něho daleká vyhlídka k horám, hned pod okny pak prostírala se veliká úpravná zahrada; vzadu připojovala se k lesu, jehož počátek tvořily světlé modříny, jenž se táhl dále a dále a stoupal výše a výše, až se ztrácel v modravých mlhách hor.

Bůh ví, jak dlouho bych se byla pohledem hroužila v tu krásu, kdy by mne nebyl tichý hlásek Mílin vyrušil. »Budeli pak se vám, slečno, u nás líbit?« Pohledla na mě jaksi plaše, a divný, skoro smutný úsměv jí přeletěl bledé tvářinky.

»Ó zajisté!« vyřkla jsem své pevné přesvědčení.

»Ach, kéž by, slečno! U nás se slečny často mění, žádné se tu nechce líbit. Jedné se tu zdálo smutno, jiná nebyla mamince sympathická, a tu poslední omrzelo sedávat u Bertíka, když se mamá v saloně bavila. Já v saloně nejsem tuze ráda. Raději bych si v zahradě čtla, nebo aspoň hovořila s Bertíkem, ale to mamá nedovoluje. Říká, že musím už teď zvykat salonním způsobům a u Bertíka že bych se stala omrzelou, jako je on, a já že musím být veselá a chic. — Teď vám nebudu překážet, ale těším se na to, že vás ještě dnes provedu zahradou a vrchurou.«

Poklonila se velmi způsobně, položila prstíky své pravice do mé ruky a pak tiše vyšla z pokoje.

Bylo to dítě dojista velice intelligentní a bystré, avšak ve svém mladinkém srdci ne šťastné. Byla odkázána skoro jen na sebe se svou vnímavou myslí, která žádá i potřebuje více než nudných řečí salonních. Přála jsem si, abych tu mohla trvale zůstati a nahraditi jí, čeho se jí nedostává. Trochu mne znepokojovalo jen pomyšlení na Bertíka, pro kterého prý má předchůdkyně odsud odešla.

Spěchala jsem svůj černý cestovní oblek vyměniti za světlý, neboť děti a jmenovitě churavé nerady vidí temné barvy.

Panská mi na chodbě okázala dvéře pokoje Bertíkova. Zaklepala jsem na ně. Uvnitř zůstalo ticho a teprve po druhém zaklepání ozvalo se tam slůvko: »Dále.«

Vešla jsem. Na židli u stolu poloseděl, pololežel hoch asi patnáctiletý. Nebyl podoben ani Míle, ani matce; měl sice pleť bledou, jako sestra, ale jeho dlouhé, s čela shrnuté vlasy byly tmavé a oči — překvapeně na mne hledící — byly jako uhel. V ruce držel tužku a na stole před ním ležela čtvrtka papíru, kterou nyní rychle přikryl levicí.

Nepovstal a místo pozdravu jen se mlčky uklonil. Patrně první osten pro mne chystaný. Přiblížila jsem se až k stolu. »Jsem nová učitelka Mílina a dle přání vaší paní matky mám vám nabídnout nějaký spůsob zábavy. A tu bych ovšem potřebovala vědět, čím se nejraději zaměstnáváte. Přeji si, abychom se spolu spřátelili, i bude nejlépe, seznámíteli mne sám se svými přáními.«

V první chvilku hleděl na mne lhostejně, neli nevlídně, avšak potom, nejsa patrně na podobně otevřenou řeč vychovatelek a společnic zvyklý, upřel na mne pozorně své tmavé oči a okázal zdvořilým pohybem na křeslo u stolu. »Prosím, slečno, posaďte se. Odpusťte, že jsem vás uvítal sedě, ale já se pohříchu ještě nemohu postavit.« Při tom natáhl trochu ku předu nohy, obuté v plstěné střevíce a až nad kolena obvázané. »Měl jsem silný kloubový revmatismus a pořád ještě nemohu chodit. Děkuji vám, slečno, za vaši ochotu, že jste sem přišla, a za spůsob, jakým jste ke mně promluvila. Mimo slečnu Vebrovu, která zde dříve byla, všecky druhé mne považovaly za malého chlapce a nutily mne zabývat se čítankou a písankou; ale já čtu mnohé knihy a mnoho přemýšlím a proto rád mluvívám o jiných věcech — o všem, co je tam daleko v krásném světě a co je i ve mně. Ale slečny se zde otravovaly dlouhou chvílí, jak jedna řekla, a raději by se byly bavily tam v saloně. Nedivte se tedy, že jsem nebyl dosti vlídný — chtěl jsem hned dáti na jevo, že se bez společnosti také obejdu. Ale vy jste ke mně promluvila jinak a proto prosím, abyste zůstala. Chci být upřímný a říci vám, že si něčí společnosti velice přeji, že po tom lačním, abych s někým pohovořil, ale nemusel se při tom bát stesků na alterované nervy, anebo strašnou nudu. Míla je příliš dětinská a raději si hraje než se mnou hovoří, a maminka má stále společnost nebo migrénu. Jsem skoro celý den sám a tu mi někdy bývá teskno, a snad jsem pak nevrlý a zlý.« Zamlčel se a upřel zraky z okna. Vzbudil ve mně živý soucit; jestliže jsem dříve litovala Míly, jak teprve nyní jeho!

»A čím se pořád zaměstnáváte, jsteli sám?« tázala jsem se.

»Nejvíce čtu, ale také rád kreslím,« při tom ukázal očima na papír ležící na stole, na němž byla načrtnuta dívčí hlava, »třeba celé hodiny jenom přemýšlím.«

Vzala jsem obrázek do ruky; ukazoval hlavu děvčátka asi třináctiletého s lehýnce zahnutým nosíkem a se zvláštním pohle-

dem očí. Nedopletený vrkoč měla přehozený přes ramínko obnažené nad košilkou, která byla prostě nabrána tkaničkou.

»Je to kresleno z fantasie, či dle živého modelu?« zvídala jsem.

Neodpověděl hned, a tváře jeho se lehce zapýřily; ale nevyhnul se mému pohledu. Teprve za okamžik pravil: »Dle živého modelu. Bože, slečno, jak jste to řekla, jako bych byl nějaký malíř. Je to jen z mých slaboučkých pokusů, — ale rád bych se později dostal na malířskou akademii; tatínek proti tomu nic nemá.«

»A také paní matka bez pochyby souhlasí?«

»Skoro by se mohlo říci výminečně, — neboť pravidelně se tati a mamá ve svých náhledech neshodují.«

»Pan otec není, tuším, právě doma?«

»To se stává velmi často. Dává si třeba hned ráno osedlat Féniksa a jezdí po rozsáhlém hospodářství. Na koni, v sedle, to jest jeho zvláštní záliba; proto když obhlídne hospodářství, zajede třebas i někam dále, do města nebo k některému sousedovi a někdy vrací se až druhý den.«

»Vy se asi také rád na koni projedete?« podotkla jsem. »Ale nyní musíte si takové potěšení odříci?«

»Jen do zahrady se dostanu na vozíku. Až ji poznáte, slečno, uvidíte, že mi nyní může postačit.«

»Pozorovala jsem již před chvílí z oken, že jest velmi rozsáhlá a krásná. Ale neznamenala jsem, že by byla ohrazena zdí. Obstojí tam květiny a ovoce?«

Hoch se usmál. »Jistě, slečno. Zde jest dobrý lid. A ostatně ona je přece ohrazena, ale pouze ostnatým drátem, a to ani ne tak k vůli lidem, jako k vůli psům a jiným zvířatům. Naše zahrada je nejkrásnější v celém zdejším kraji, a sám pan hrabě říkává, že je to skvostný drahokam, zasazený v krásném rámci našich hor.«

Podobným způsobem hovořili jsme dále, chvíle nám rychle ubíhala.

* * *

Následující lahodné dni trávili jsme větším dílem v zahradě, po hodinách vyučování scházeli jsme dolů k milým besedám. Poznala jsem již také pana Duricha, jak zjevem tak i charakterem kavalíra. Albert byl mu velice podoben. Při prvním našem setkání stiskl mi pán srdečně ruku a pravil: »Naše děti vás již milují, slečno. Přál bych si, abyste se stala jich přítelkyní, aby se vám tu líbilo a všichni abychom zůstali dlouho pohromadě.«

Paní Durichová se v zahradě neokazovala; když jsem ji tam kdysi odpoledne zvala mezi nás, pokrčila ramenoma: »Má drahá slečno, dnes není možná; zítra je u paní R . . . soirée a v sobotu v T . . . koncert — jsme s panskou tak zaměstnány připravováním toilett, že k jinému mi nezbývá času. A pak, upřímně řečeno, zahrada mě již nudí, — počkejte jen, za měsíc jí budete také

syta, bojím se, že vám tu pak bude teskno, jako vašim předchůdkyním, které proto odcházely. Ó, že já nemohu býti tak šťastna, abych vyvázla z tohoto zakletí!«

Paní Durichová narodila se a žila až do svého provdání v Praze. V tomto tichém horském zákoutí nijak nemohla zvyknouti.

Byla neděle a podvečer zvláště líbezný. Před tím z osamělého mráčku sprchlo, skrytější místa trávníků i keřů zůstávala ještě teď porosena i svítila jako třpytnými démanty poseta, když na ni dopadaly růžové paprsky slunce k západu se klonícího. Květy svou opojnou vůní naplňovaly všechno ovzduší. V tu chvíli bylo v zahradě krásně jako v pohádce.

Albert seděl v rákosovém křesle u samé drátěné sítě, dělící zahradu od lesa, a Míla dělala si věneček. Bylo tak ticho, že jednotvárnou hudbu vody šplouchající v basinu bylo slyšeti až sem; mísila se rytmicky v mé hlasité čtení, k němuž jsem dle přání Albertova vzala Zeyerovo Přátelství Amise a Amila. Pan Durich měl hojnou knihovnu, které před svým synkem neuzavíral. Pravil mně kdysi: »Z mé knihovny může čísti všecko, není tam knihy, která by mu uškodila.«

Albert poslouchal čtení pozorně, ale chvílemi se na to ono tázal, anebo s podivuhodnou bystrostí vyslovoval své mínění. Projevoval i při tom ducha chlapce vyrostlého na samotě a stále hloubajícího.

Když jsem přestala čísti, pustili jsme se do hovoru.

»Za dvě léta,« pravil Albert mimo jiné, »půjdu na akademii. Ani nevěříte, slečno, jak se na to těším. Byl jsem loni s otcem v Praze, a tak rád bych tam byl již zůstal. Tatínek mi musí najat pokoj kdesi na Hradčanech, tam je nejkrásněji. Když jsme se procházeli uličkami a náměstími tam nahoře, bylo mně, jako by ty staré domy a zamlklé paláce ke mně hovořily tajemnou řečí, plnou pohádkových zkazek. Měl jsem srdce tak stísněné, jako bych šel řadami hrobek a všickni ti zapomenutí hrdinové v nich spící jako by se probouzeli. Chvílemi jsem přivíral oči a přál si z celého srdce, až je opět otevru, abych viděl všecko takové, jak si to má fantasie malovala.«

»Ale něco by ti přece chybělo v té krásné Praze,« promluvila Míla do jeho romantického horování, usmívajíc se, »Josa Raušerova.«

Albert sebou nevrle trhl. »Tys prostořeká, Mílo.«

Pohledla jsem na něj pátravě. »Kdo je ta Josa Raušerova?«

»Je to ta, kterou —«

»— kterou kreslí na každém kousku papíru, protože ji má rád,« vpadla mu zase Míla do řeči svým klidným tónem.

»Mílo, to je věc, o které mluviti máš ty ještě dost času,« odbyl ji Albert, zahořev ve tváři.

Ani slovem nevmísila jsem se do této jejich rozmluvy. Nevinná hra mladého srdce, první tucha lásky, — proč ji rušiti?

Přála jsem si jen zvěděti více, nahlednouti v to mladé srdce a jeho pečlivě uzavíraný ráj.

Večer jsme v pokoji Albertově pokračovali ve čtení Zeyerova románu. V jednu chvíli přivřela jsem knihu a hledíc Albertovi do očí, optala jsem se: »Víte, co jste mi posud neřekl? Kdo jest Josa Raušerova? Nemusíte mi to ani teď říkati; jeli v tom nějaké tajemství, ponechte si ho, neboť nám bývá pouze potud milo, pokud je chováme jenom ve svém srdci.«

Potřásl hlavou. »Ne, slečno! Není tu žádného tajemství. Mám Josu rád už hodně dávno, hrávali jsme si spolu již za dětských let. Ovšem tati se mi kdysi před Mílou smál, že jsem do Josy zamilován. Ani nevím, jak to přišlo, že jsem si ji tak oblíbil. Bylo mně asi deset let, když se otec její sem přistěhoval, dříve prý býval služebníkem u T**ského rabína až do jeho smrti. Starého Raušera zná celý kraj, není tu snad nikoho, kdo by tolikrát byl prošel hory, jako on. Však ho také poznáte; jeli doma, přichází též do dvora pro staré hadry a peří, které zase T**skému velikému obchodu prodává. Chodí v ošumělém obleku, kterého by se i náš pasák štítil, je chudý a ubohý, ale tuze moudrý. Josa mi vyprávěla o všelijakých divných věcech, které otec její zvěděl od svého rabína. — Ale to pořád ještě, slečno, nevíte nic o Jose, že? Musel jsem vám přece říci, čí je. Mamá, nežli si zvykla na moje přátelství s Josou, mívala vždycky ‚alteraci nervů‘, když jí žalovali. Teď už se tím nerozčiluje, nebylo by jí to také nic platno.«

»Jak jste se s Josou seznámili?«

»Jednou jsem si hrál dole pod zahradou u rybníka, stavěl jsem domky z písku a drobné rybníčky. Když jsem byl v nejlepší hře, šli kolem mne Raušerovi, staří napřed, dcerka chudě oděna a bosa za nimi; také ona nesla na zádech hodný ranec, tak že pod ním sotva vykračovala. Zastavila se u mne a povídala: ‚To jsou pěkné rybníčky, ale scházejí na nich labutě; počkej, já ti je přinesu; zůstáváme tamhle za hospodou.‘ — Po chvíli přiběhla všecka uřícena, ale v očích měla plno jiskerek, a když se smála, jako by řehtaly rolničky. Položila na zemi hrst drobných, třpytivých, měňavých lasturek, které jsem tehdy viděl po prvé. Byl jsem u vytržení nad takovou krásou, a Josa podpírajíc si bradu dlaní, pokojně se usmívala mé radosti. Pak jsme lasturky dali na rybníčky; v mé fantasii byly to loďky, Josa v nich zase spatřovala labutě. — A od té doby scházívali jsme se často, tu u rybníka, jindy zase v lese, nebo v zimě na ledě, a zabráni do hry, nezřídka jsme zapomínali na domov. Míla byla proti nám ještě malá a našim podivným hrám i hovorům nerozuměla; nedružila se k nám ani později. Naše hovory zhusta bývaly náramně fantastické, a nežli jsem si zvykl na všecky ty Josiny moudrosti, někdy se mně z nich až hlava točila. Později, když jsme vyrůstali a já znal už divnou duši Josinu, rozuměli jsme si také beze slov. K nám, ba ani na zahradu dosud nevkročila. Nevtírá se, spíše je plachá a dá se vyhledávati. Jest mi proto tím milejší a

tím více na ni myslím. Někdy se mi zdá, že je čarodějkou, a že mi vzala mou duši a dala svou; kdysi mi povídala, že se cosi takového stává a že ti, kteří si duše vymění, nikdy se od sebe nesmějí odloučit. Nemůžete si pomysliti, slečno, jakou radost měla, když jsem ji po prvé vykreslil. Až budu umělcem, namaluji její obraz, ovšem jinak nežli teď. Pak nebude Josa smět chodit v tak nuzných šatech a bosa.«

Albert zamlčev se, pohledl na mne rozjasněným zrakem, a v jeho mladistvé tváři bylo možno zřetelně čísti, jak jest mu Josa milá.

* * *

Albert seděl opět ve svém křesle na rozhraní zahrady a lesa a četl, já s Mílou zašly jsme si do modřínového háje. Bylo odpoledne, sluneční jas vnikal mezi kmeny modřínů a zbarvoval je tu do fialova, tu žlutavě a jinak a čtveračivě přeskakoval se stromu na strom.

Míla se sama stranou zaměstnávala, mně pak zase vstoupila na mysl rozjasněná tvář a planoucí oči Albertovy, když vypravoval o Jose; mimovolně jsem se po něm ohledla. Nečetl už, neboť u drátěného plotu stála dívčina, kterou jsem znala z kresby hochovy, černovlasá, s vrkočem přehozeným přes obnažené raménko. Obličej její viděla jsem jen se strany, měla velmi hezký profil, ale na dětský věk byla ostrých rysů, skoro vyhublá. Oděna byla jen v červenou, starou suknici a v prostou košilku nabranou na tkanici.

Vrátila jsem se k zahradě a usedla jsem blíže plotu tak, že jsem je oba viděla i slyšela, ale oni mne nepozorovali.

Josa stála opřena o kmen stromu těsně u plotu.

»Proč pak jsi sem nepřišla celý měsíc?« ptal se jí Albert s šetrnou výčitkou.

»Nevěděla jsem, že nemůžeš chodit.«

»Konečně jsi však přece přišla. Pověz mi proč, ale pověz mi pouhou pravdu.«

Tvář její se zarděla, chtěla cosi říci, ale jen rozpačitě si shrnula vlasy s čela.

Albert se k ní naklonil přes plot. »Máš nějakou žádost, nebo nějaký vzkaz, nebo jsi přišla, že se ti po mně zastesklo?«

Spustila opálené ruce a majíc hlavu opřenu o kmen, přivřela oči. Viděla jsem jí nyní plně do tváře. Ta dívčina, jež tu před hochem stála rdíc se ve sladkém zmatku svých pocitů, chovala k němu již určitější a silnější náklonnost než on k ní.

»Ano,« odpověděla tiše, »zastesklo se mi . . .«

Albert uchopil její hubenou ručku a pohladil ji. »Mně se také stýskalo a často jsem tě odtud vyhlížel, ale tys nešla. Bylo mi toho líto, myslil jsem, že jsi už na mne zapomněla a zvolila si jiného přítele.«

»Já?« odpírala dívčina. »Ne, ne! Mám jen tebe ráda. A kdy budeš zase chodit, Alberte?«

»Nevím. Tohle léto už asi sotva.«

Dívka přitiskla hlavu k jeho ruce. Když pozvedla zase tvář, měla v očích slze. Neřekl sice ani slova, ale odvrátil svoji tvář.

»Až nastane podzim a zima, to se nebudeme nikdy vídat?« ptala se stísněným hlasem.

»Proč ne, ale musíš přicházet k nám.«

»To nejde!« odtušila smutně a pohledla na svou suknici. »Až zase bude nové jaro —«

»To já mohu zatím umřít.«

»Což je to možno?« zvolala a úžasem jí tváře pobledly. »Jsi ještě tak mlád.«

»I mladí mohou umřít. Pan doktor řekl, že mám srdeční vadu, a opravdu mě často srdce bolí.«

»Srdce?« opáčila, sáhla si na čelo a náhle zvolala: »Ne, to neumřeš. Rabína Rubena také bolívalo srdce. Pamatuji se dobře, jak chodil po zahradě a tiskl si ruku na prsa. Ale při tom byl dlouho živ, říkával, že ho srdce už třicet let bolívá. Měl malou sklenku a v ní jakousi vzácnou vodičku, které bral vždycky jen pár kapek. Zeptám se thate, kde možno tuto divotvornou vodičku dostat.«

Albert se usmál a sáhnuv vedle sebe do křesla vyňal z papíru několik krásných broskví a podal je dívce.

Přijala je, ale žádné nenakousla, ač se jí oči na ně zasmály.

»Proč nejíš?« ptal se jí Albert.

»Až doma. Dám dříve mamce, — je jaksi stonava, chodí celá sehnuta a pořád naříká. Nu, musím už jít. Mamka je tam sama, i musím drát peří — tolik peří, pro paní správcovou.«

»Jsi hodná, Joso! Venku je tak jasno a krásno, ty musíš sedět doma a drát peří pro paní správcovou, a její slečinky se zatím prohánějí po zahradě. Ale nic si z toho nedělej, — později, až se vrátím z Prahy, víš, budeš také slečinkou, jako správcovy.«

Zarděla se, ale úsměv štěstí zasvitl jí ve zraku. »Do toho je ještě daleko . . .«

»Těch pár let uběhne jako voda,« těšil ji Albert.

»Už musím opravdu jít. Na léčivou vodičku nezapomenu. S bohem!« Lehce jako laňka běžela lesem. Na vrchuře se ještě ohledla a pak zmizela v stromoví.'

Druhý den dalo se do deště, od hor vanul ostrý vítr; a počasí to trvalo téměř celý týden. Albert byl mrzutý a neklidný, jeho pohled zdvíhal se přes tu chvíli k zachmuřené obloze.

Potom přišly zase krásné dni. Bylo to již koncem srpna, a pod horami měli jsme již málo naděje, že tak příznivá pohoda dlouho potrvá.

Bývali jsme zase celé dni v zahradě, a několikrát se mi ještě naskytla příležitost býti svědkyní dětských idylek.

Kdysi k večeru vkročila Josa otevřenými vrátky u lesa až do zahrady. Spatřili jsme ji hned; stanula nesměle a jen její velké, tmavé oči — oči to velice krásné s měkkým svitem a od-

daností Murillových madon — zdály se mluviti. Chvěla se v nich prosba, kterou se rty bály vysloviti. I v celé tváři zračil se neobvyklý smutek.

»Joso!« zvolal Albert překvapen.

»Slečno, smímli ji zavolat,« ptala se Míla, »zdá se, že se bojí dále jíti.«

K našemu vyzvání se Josa přiblížila.

»Něco se ti stalo, Joso?« ptala se Míla přívětivě.

»Mamka nám umřela . . .« zalkalo děvče.

»Ubohá Joso!« zvolal Albert.

Ona náhle klesla k jeho nohám a skryla hlavu v pokrývce, kterou byly zahaleny. Hlasité štkaní otřásalo celým jejím tílkem.

Albert ji hladil po vlasech. »Neplač, Joso, a zůstaň u nás.«

»Ano, zůstaň,« přimlouvala jí i Míla, přiskočila ke mně a pošeptala mi několik slov. Když jsem posvědčila, rychle zamířila zahradou k domu. Josa povstavši postavila se za křeslo a smutně se dívala za poskakující Mílou.

Ta se brzy vrátila, nesouc přes ruku svoje loňské stříbrošedé šatečky, zdobené bílými stužkami a podávala je Jose. »Tu máš,« řekla. »A mamá také povídala, že můžeš zůstat u nás.«

Josa potřásla hlavou. »Tak pěkné šaty — ?« zašeptala, zardívajíc se a schovávajíc ruce do zadu. »Ne, ne — proto jsem nepřišla — vždyť já také mám jiné — lepší,« dodala pohlednuvši na svou suknici.

»Ale těmihle nesmíš pohrdat,« promluvil důrazně Albert. »Míla udělala dobře, a ty vezmi, co ti mamá posílá — vezmi, vezmi, také já tomu chci.«

Josa zvolna vztáhla ruce po daru. »Ani nevím, jak se poděkovat za tolik dobroty,« zašeptala rozpačitě, »také milostivé paní.«

»Vyřídíme jí váš dík,« podotkla jsem.

»Zaplať Pánbůh za všecko,« dí Josa, »ale již se musím vrátit — thate by mě mohl plísnit.«

»Potěš vás tam Pánbůh,« řekl Albert.

* * *

Uběhlo několik dní od pohřbu staré Raušerky. Kteréhosi večera pravil mi Albert: »Josy není teď ani vidět, co asi dělá a neníli snad nemocna?«

»Nedivte se,« odtušila jsem, »je teď sama s otcem a musí celou domácnost obstarávat. Ubohé dítě, tak mladá a tak těžké břímě jí osud již uložil.«

»Starý Raušer chodí stále po kšeftech, a u ní není nikoho. A já tu musím sedět, nemohu se k ní podívat.«

»Buďte o ni bez starosti,« namítla jsem. »Je sice mladá, ale má silnou víru a je zmužilého srdce. My s Mílou se k ní časem podíváme, budeli samotna.«

Albert na mě vděčně pohledl.

Minul podzim a zdlouhavě i zima, a s nastalým jarem chystala se paní Durichová se svým synkem do lázní.

Než odjeli, prosil mne Albert, abych poslala pro Josu.

Přišla k zahradnímu plotu, vstoupila i dovnitř.

»Pojedu do Teplic, Joso, abych se tam uzdravil,« oznamoval jí Albert; »snad tam zůstaneme celé léto. Budešli na mě vzpomínat?«

Kývla hlavou, ale promluvit nemohla, jsouc nastávajícím loučením velice dojata.

»Přivezu ti něco krásného, a pak, až budu zase zdráv, vynahradíme si všecko. Ty pláčeš, Joso?« Měla oči plny slz. »Bláhová! V létě ti tu nebude tak teskno, a já tam věčně nebudu. Tedy zatím s Bohem — nezapomínej!«

Uchopil její ruku, a ona se tiše rozplakala. Náhle sklonivši se, dotkla se rtoma jeho tváře a beze slova spěchala odtud . . .

Osaměly jsme s Mílou, neboť pan Durich nebýval zase skoro celé dni doma.

Někdy vídaly jsme Josu, ale jen z daleka. Od Albertova odjezdu se nám plaše vyhýbala.

Počátkem měsíce září vrátila se paní Durichová se synem z lázní, avšak s Josou se Albert ani nespatřil.

Přijel uzdraven, osvěžen, a dříve než se mohl po domově rozhlednouti, zavezl jej otec do Prahy na uměleckou školu. Měla jsem od něho Jose vyříditi pozdrav, a že si o prázdninách vynahradí dlouhé svoje rozloučení.

Ale o prázdninách nepřijel, byv na ně pozván ku příbuzným do Terstu.

Josa každý večer chodívala otci kus cesty naproti a vracela se s ním pomáhajíc mu nositi těžké rance starých hadrů.

Albert navrátil se až o prázdninách následujícího roku. Ale jak změněn! Aspoň o hlavu byl vyrostlý, postavy štíhlé a elegantní, vlasy měl dlouhé, do zadu sčesané a na rtech chladný, trochu frivolní úsměv.

Paní Durichové, která se nyní ve svém hezkém, elegantním synkovi jen zhlížela, hovorně vypravoval o životě v Praze, o svých nových přátelích — a nemlčel před ní ani o svých milostných avanturkách.

Matka jen se usmívala, ale Míla, kloníc se ke mně, tázala se tiše: »A co všemu tomu řekne Josa?«

»Nepochybně se o tom ani nedoví,« řekla jsem.

Tušila jsem správně. Když jsme brzy potom seděli v besídce, mihla se u plotu suknice Josina a dvé planoucích očí hledělo k nám. Albertovu tvář přeletěl chladný úsměv: »Ah, ta malá Raušerka se svým thatem jsou zde ještě? Jak často jsme se se slečnou Jukou zasmáli, když jsem jí vypravoval o své první lásce. A propos, Juka je nejroztomilejší zlatovláska z celé Prahy, — výborně se spolu bavíme, když ji doprovázím do pensionátu.«

Míla se zakabonila. »To bylo od tebe tuze ošklivé, Alberte, že jsi se posmíval tomu, co ti dříve bývalo milé a že —«

»Ah, Miluše, tomu ona ještě nerozumí,« zasmál se Albert a jal se pískati kuplet z Netopýra.

Josa pak se už neobjevila ani u plotu ani v lese.

Prázdniny uběhly jako voda, a po nich se Albert vrátil do Prahy.

* * *

Minul rok, míjel i druhý, a v našem domě se hrubě nic neměnilo. Jen na čele pana Duricha, kdykoliv se jeho choť zmínila o svém miláčku Albertovi, vystoupila chmura, a prudkým gestem odmítával jeho listy, v kterých se asi dočítal málo potěšujících zpráv. Albert nepřijížděl domů ani na prázdniny, užívaje jich k studijním cestám, o nichž se však pan Durich vyslovoval s netajenou nevolí. Kdysi přiběhla Míla ke mně do zahrady všecka bleda a povídala mi, jak otec po přečtení Albertova listu udeřil pěstí na stůl a křičel, že už nepošle ani krejcaru na lehkomyslné utrácení.

A z častých prudkých výstupů mezi oběma manžely bylo mi zjevno, že se Albert octnul na šikmé ploše.

O prázdninách, vrátiv se z ciziny, objevil se náhle u nás. Byli jsme právě shromážděni při čaji, když vstoupil. Tentokrát nás svým zjevem překvapil ještě větší měrou než před dvěma lety.

Byl velmi vytáhlé a hubené postavy a bledé tváře s sivým nádechem, jenž pod očima přecházel do modra. Ale oči se mu vesele leskly, i hleděla z nich úplná bezstarostnost.

Paní Durichová spěchala k němu s radostným výkřikem, a on usmívaje se líbal ji na rty i na líce. Otec mu jen podal ruku, hledě svým pohledem proniknout až do jeho duše, ale žádná výčitka nepřešla přes jeho rty.

Náš společný hovor byl dosti nucený, teprve později, když oba manželé s námi už nebyli, stal se živější.

Míla měla množství otázek, na které bratr ochotně odpovídal stále téměř s vtipem a smíchem. Z celého zjevu a chování jeho vanuly lehká mysl, sarkasmus a blaseovanost.

V jednu chvíli vzav Mílinu útlou ručku ptal se s úsměvem: »A propos, sestřičko, co pak dělá tvoje malá protégée?«

»Myslíš Josu?« tázala se Míla, náhle zvážněvši.

»Nu ovšem. Chtěl bych ji zas jednou spatřit, — což abyste ji pozvaly?«

»Stala se s ní veliká proměna,« pravila jsem. »Starý Raušer dědil po jakémsi bratranci, zařídil si obchod s rozličnými látkami a daří se mu velice dobře; obchodu s hadry nezanechal, neboť v novém krámě si velmi čile vede Josa.«

»Jeli možná!« divil se Albert. »Ta holčice s hlavou plnou fantastických snů? Nijak si ji nedovedu představit jako kramářku.«

»Josa je praktické děvče, nezapře svého původu, ale pel snivosti a ideálnosti jí zůstal. Opouštíli někdy za volné chvíle svůj krám, není ji vídati mezi mládeží v městečku, ale spíše

v lese; je vždy svěží, beze vší bývalé sentimentálnosti, ale se svitem v zraku a s oduševnělou tváří.«

Albertova návštěva stala se právě v čas posledních růží. Těch v tu dobu zvlášť hojně ještě rozkvetlo v zahrádce Raušerově, kde jsme se s Mílou na svých podvečerních procházkách častěji stavívaly. Učinily jsme to také druhý den po příchodu Albertově a zastihly jsme Josu již v zahrádce. Kynula nám ručkou, dosud malou, ale k odhalenému lokti sličně formovanou, a její oči zdály se dnes ještě zářivější než jindy. Zasedly jsme v loubí, a Josa počala hovor plný komicky vážných starostí obchodních i domácích.

»Víteli pak, Joso, že je náš Albert doma?« optala se jí náhle Míla.

»Ach ovšem!« odtušila Josa nenuceně a vesele, — »což bych já nevěděla, lidé do krámu přicházející mi všecko za tepla povědí. Mimo to jsem pana bratra již i viděla, když šel do městečka. Jak je veliký a jak mu všecko sluší! To máte všichni radost, viďte?«

»Jen kdy by se nebyl tak velice změnil,« odpovídala Míla. »Je takový lehkovážný, tatínkovi dělá veliké starosti. Vypadá velmi bledý a hubený.«

»Ach, což to!« namítala Josa. »Je mlád, rychle roste a mnoho pracuje. Že je lehkomyslný? Ach, Bože, je mlád a bohat. Až se jednou opravdu zamiluje, stane se usedlým a vážným. Jen aby si vybral nějakou slečnu rovněž hodnou, jako krásnou.«

Její slova mne překvapovala. »Myslíte to do pravdy?« ptala jsem se nedůvěřivě. »Domnívala jsem se, že jste k němu chovala takové city —«

Potřásajíc hlavou, vpadla mi do řeči: »Žije stále v mé paměti jako nezapomenutelný přítel z dětských let, kterému jsem upřímně vděčna za to, že můj smutný minulý život svou blahosklonnou přízní ozářil a ozlatil; ale také za to jsem mu vděčna, že včas a rázem učinil všemu konec, dříve než se mi jeho podivný rozmar stal nebezpečným, dříve než mé dětské srdce poznáním skutečné pravdy bylo větším bolem raněno.«

Při rozchodu podala Míle tři krásné maršalky. »Prosím, dejte je panu bratrovi jako mé poděkování za jeho přátelství k chudému, bosému, chatrně oděnému dítěti.«

»Přál si, abychom vás pozvaly,« prohodila jsem, »rád by se s vámi setkal —«

»K tomu nemohu na žádný způsob přisvědčit,« prohlásila rozhodně Josa, »toho nemohu nijak dopustit. Mezi náma je všecko ukončeno.«

Albert spatřil Josu skutečně jen z daleka. Nezatajil přede mnou svého podivení, jak sličná se z ní udělala ženština; ale nepokoušel se už přiblížiti se k ní. Pobyl doma jen asi dvě neděle, a ke konci měl několik výstupů s otcem, který se bránil jeho žádosti, aby mohl stráviti delší čas v Italii a v Paříži. Paní Durichová stála pevně při synovi, a posléze dosáhli otcova svolení.

* * *

Krátce potom skončila jsem já svůj úkol u Durichů. Teprv asi po pěti letech jsem tam zase přišla návštěvou a slyšela ~~jsem~~ mnoho nového.

Po svém posledním odjezdu z domova uchýlil se Albert do Italie, procestoval ji důkladně, poznal všechnu její krásu, ale také její místa plná bažin a špíny. Při tom nasycoval se všemi požitky, jež se mu naskytovaly, a usadil se pak na čas v metě všech umělců, v Římě. Psával jen ob čas stručné, zběžné lístky, skoro vždy jen, když potřeboval peněz. Hodně jich v Italii utratil, ale ještě mnohem více jich žádal, když se odebral do Paříže a octnul se v kruzích tamější bohémy a oddal se bujnému, zhýralému jejímu životu.

Z počátku přece ještě pracoval u vynikajících mistrů, a jednou se také v denním, populárním listě ocitla zprávička s jeho jmenem, která hlásala, že se objevil na obzoru pozoruhodný mladý talent. Pečlivě vystřižená a ovroubená putovala do tichého dvora Durichovic, kde vzbudila naději ve šťastný obrat. Po druhé dokonce byla Albertovi přiřknuta cena za vystavený portrét comtessy L., a po té zprávě neznala radost i hrdost paní Durichové ani mezí. Od té doby s lehčím srdcem dojížděla do města T., kde se pravidelně stavívala v domě záložny a pak na poště. Ale její blahé naděje ji zle sklamaly. Po řečených radostných zprávách nastalo dlouhé mlčení.

Albert se již atelierům a uměleckým salonům docela vyhýbal, za to stával se tím častějším hostem v salonech elegantního polosvěta, v zákulisích varietních divadel a pověstných lokálech elegantního lehkého světa Pařížského. To byl život, z jehož pramenů dlouho lačně pil, — až se jednou s hnusem přesycení vzpamatoval. Ale bylo již pozdě! Marný byl jeho návrat do atelieru, chyběla mu svěžest, síla, fantasie a odvaha k práci! Jako zlomen sedával v koutě atelieru skláněje hlavu do rukou, paletu maje pohozenu vedle sebe. A sedával tak celé hodiny s pohledem beznadějně smutným; nebo se ve chvílích vzrušení chápal palety, postavil se před napjaté plátno, ale místo práce řečnil jen k svým druhům o tom, co zamýšlí vytvořiti. Pak nadšení jeho ochabovalo, po chvíli odcházel od stativu, plátna jeho ani se nedotknuv.

Tiše plížil se k němu ještě jeden nepřítel, čekaje, aby ho ve vhodném okamžiku zákeřně přepadl. Kdysi vraceje se z výletu do Boulognského lesíka, byl náhle zachvácen prudkým chrlením krve. Vzpamatoval se zase, ale od té chvíle klesla v něm všecka síla životní, všechna schopnost ku práci.

První jeho myšlenkou byl domov. Avšak mohl se tam takto vrátiti hrozně zbídnělý na těle i na duchu? Ne, spásu třeba hledat jinde. V této trpké době mimo všecko své nadání našel přítele. V atelieru, kde posledně meškal, pracoval také mladý Moravan Bláha, mírný, tichý hoch, který nikdy a nikde neztrácel hlavu, a tomu se zželelo klesléo krajana. Dokončil právě svoji studijní dobu v Paříži a chtěl se nyní podívati na jih, — ne do

hlučných velkoměst, nýbrž kamsi do zátiší. Vybídnul Alberta, aby jej provázel, projevuje mu tím upřímné přátelství. Albert vděčně se chytil podávané pravice, — ano slunce jihu, ticho zelených rovin, blankyt italského nebe a vůně kvetoucích oranžerií, to jedině mohlo jej zachrániti.

Psal domů, aby směl ještě třetí rok pobyti v cizině. Psal tentokrát pravdu. Neměl už ani síly ani odvahy lháti, vyznal, že se cítí churav po výstředním životě Pařížském.

V tichém dvoře blíže Krkonošů vzbudil jeho list velikou bouři, paní Durichová musela slyšeti trpké výčitky od svého manžela, kterého její návštěvy v T**ské záložně nezůstaly tajny, a proto vinu synovy zkázy z polovice přičítal jí. Nicméně i nyní vyprosila Albertovi ten další rok.

A tak se Albert s přítelem Bláhou ocitl blíže Janova v malé vísce rokokového slohu, obklopené stinným a vonným sadem, v jehož křovinách za pozdních večerů zpívali slavíci své hymny lásky. Ó, jak se zde dýchalo, jak hojivě působil zdejší vzduch na ubohé plíce prachem a zápachem Paříže naplněné! A to lahodné ticho, nerušené leda ševelem fontány, nebo melodickým barytonem přítele Bláhy, který stoje před svým stativem na terase, prozpěvoval si jak veselé tak sentimentální písničky národní. Albert sedával nedaleko v rákosové lenošce a přihlížeje k postupu malby, ob čas přerušoval mlčení nějakou otázkou. A bodrý hoch z Moravy obracel se k němu s úsměvem a světlem v očích. Bývaly to utěšené chvíle za jasu slunečního a veselého hovoru. Ale byly také chvíle, kdy Albert cítil neurčité bolesti u srdce a přepadala ho mdloba i nechuť ke všemu na světě. Tu býval stativ zahalen zelenou rouškou, a Bláha usadiv se proti Albertovi zahájil vypravování o své domovině, o svém mládí a svých studijních cestách. A Albert při tom zapomínal na své bolesti, utišoval se a druhý den byl zase vesel.

Sám se posud štětce nedotýkal. Kdysi vida vyrůstati na plátně přítelově malebnou italskou chatu s otevřenou krajinou v pozadí, těžce si vzdychl: »Ach, co bych za to dal, kdy bych nyní mohl před tu vaši chatu namalovat italskou dívčinu!« A zrak mu zvlhnul.

Bláha se usmál. »Nespěchejte, příteli, těch italských dívčin se ještě namalujete až do omrzení.«

Jednou Bláha vrátiv se z města, přinesl kytici nádherných maršalek a postavil je ve sklenici na stůl verandy.

Albert vešed tam ze salonu okamžitě si jich všiml. A čemu by se byl ještě před krátkým časem v náručí svých frivolních milenek smál jako neodpustitelné hlouposti, vracelo se tiše do jeho srdce, slast vzpomínání na dětskou lásku.

Přikloniv tvář k vonným květům zaletěl duchem přes hory a doly, daleko do tiché zahrady u lesa, kde se mezi stromovím míhalo dvé bosých, opálených nožek, spěchajících k němu... Netušil, jaká se tam zatím stala změna.

Co on v cizině mrhal penězi i zdravím, rozvinula se jeho bývalá družka v sličnou pannu. Pro svou veselou a vlídnou povahu byla oblíbena u všech, kdož ji znali. Brzo hlásili se i nápadníci; zvláště mladý T**ský obchodník Mautner snažně se ucházel o její přízeň. Otec jí ho důtklivě doporučoval za manžela. Josa byla poslušnou dcerou svého otce, pravou dcerou svého národa, rozumnou a pevnou, a tak se malá, pikantní krasavice stala paní Mautnerovou v T. Její manžel byl velmi hodný člověk a svoji ženušku ctil jako desatero.

Po roce přijela Josa k otci na delší návštěvu, již ne sama, nýbrž s dceruškou a chůvou. Byla ještě sličnější než za svobodna a z očí jí hleděly mír a spokojenost. Trávila s děťátkem svým celé hodiny v lese. A rovněž činila i o rok později, když dcerka její už chodila. Opět ozýval se trilek jejího smíchu v zahradě i v lese, a mezi stromovím prosvítal bělostný širák.

V to léto vrátil se také Albert od Janova pod otcovskou střechu. Marna byla jeho naděje v uzdravení a v lepší budoucnost. Ještě jednou ho v Janově postihlo silné chrlení krve, i nezbývalo mu než vrátiti se domů.

Matka uvítala jej, hrdinsky přemáhajíc své pocity při spatření jeho zničeného zjevu, ale pak octnuvši se ve svém pokoji, ulevila si bolestným pláčem. Ani z otcových úst neuslyšel syn slůvka výčitky.

Nad tichým dvorem jako by se rozložil tmavý mrak. Všem bylo dusno a teskno, ale přemáhali se a naličovali tvář ke klidu a veselosti. Všichni se starali o Alberta, nikdo se slovem nedotýkal jeho smutného stavu, — avšak on cítil, že se přetvařují a pokládají jej za ztraceného člověka. Bylo mu mezi nimi velmi trapno, cítil potřebu hledati ulevení o samotě.

V příjemný podvečer vyšel sobě do lesa. S hlavou na prsa skloněnou kráčel pomalu k hájovně, kde bývalo vždy nejkrásněji. Náhle ozval se na blízku trilek ženského smíchu a hned potom objevila se jen asi dvacet kroků před ním dáma s velikým bílým kloboukem. Podle ní kráčela služebná dívka nesouc na rukou asi roční děcko.

Alberta bodlo u srdce — poznával Josu, ač se opět změnila od té doby, co ji byl za poslední své návštěvy doma pozdáleči viděl. Teprve když došla až k němu, spozorovala ho, an stál ve stínu. V prvním okamžiku div necouvla, a tvář její pokryla náhlá bledost, ale rychle se opanovala, na rtech i ve zraku se jí objevil vlídný úsměv.

»Jaké to překvapení,« zvolala, »jste zase jednou doma? Buďte nám srdečně vítán!«

Albert se rozpačitě usmál. »Ano, přepadl jsem své drahé z nenadání. Vrátil jsem se z Italie, abych se zase nadýchal našeho českého horského vzduchu; ani se nemusím tázati, jak vám se zde stále vede. Jest patrno, že dobře.«

»Já vlastně už nejsem zdejší, jsem přes dva roky vdána v T. a nyní u tatínka jen návštěvou, která se, žel, již schyluje

ke konci. Zde vám představuji svou dcerku.« Josa svým bystrým zrakem na první pohled poznala, že se Albert domů navrátil — pozdě. Lekla se ho, ale hleděla to vší silou utajiti a jeviti se klidnou i veselou.

»Teda žijete v T.,« promluvil nuceně Albert. »Tam je krásně jako v ráji, a zajisté máte hodného chotě, který vás miluje, jak zasluhuje vaše krása i vaše srdce, a máte roztomilou dcerušku. Já však jsem nemocen na těle i na duchu — ale o tom nebudeme povídat.«

»Jste jen trochu unaven, nervosní a nepochybně se vám tu stýská po hlučném, krásném světě — to je asi vaše celá nemoc. Za týden si tu zvyknete, oddechnete si a bude zase dobře. Jsem skoro již na odchodu, ale doufám, že se ještě na svých procházkách potkáme.«

Podala mu ruku na rozloučenou, ale on si netroufal opakovati její stisknutí. Pokročiv za nejbližší křovisko, obrátil po ní zraky a hleděl za ní ještě, když světlá její postava docela zmizela. Potom zamířil k rybníku, kde ji v dětských letech po prvé byl spatřil.

Vůkol bylo ticho jako v kostele, zapadající slunce zaněcovalo v hladině rybníka zlatoskvoucí zář, a přes tu chvíli se jako šipka nizounko nad vodou mihla vlaštovice.

Alberta tyto zjevy nedojímaly libě. Usedl na zemi a skryl obličej do rukou. Bolestný, zoufalý hlas v nitru jeho volal: »Vše ztraceno!« Ještě dýchal, a kolem něho všecko se radovalo, zpívalo, jásalo, ale jeho život tak záhy byl nenapravitelně zmařen, a vinu toho nemohl dávati než sobě samému . . .

Nevýslovná bolest sevřela mu prsa, teprve po několika okamžicích mohl zase vydechnouti, a přehořké slze zalily mu hrdlo, oči a tváře . . .

Z hudebního světa.

Koncert podpůrného fondu hudebníků s kapelníkem Blechem a s Ondříčkem. — Koncert spolku pro podporu domácích chudých s konservatorním orchestrem a sl. Ripperovou. — Kaimův orchestr a Jiří Schnéevoigt. — Hlahol a Beethovenova veliká mše. — Nově nastudovaný Lohengrin. — Bendlův Švanda dudák. — Ostrčilova Česká balada.

Poslední jarní koncerty bývají zpravidla spolkové či dobročinné, tedy onoho druhu, k nimž přítel vážného opravdového umění mívá nedůvěru, zkušeností podstatně odůvodněnou. Avšak letos dva večery toho druhu s předchozím už koncertem Bolzanova sirotčince tvořily čestnou výminku. Koncert ve prospěch podpůrného fondu pro strádající hudebníky především zajímal svým dirigentem. První král. Berlínský kapelník Leo B l e c h působil po řadu let při zdejším německém divadle a získal si o umělecký rozvoj jeho značných zásluh, i nalezl mnoho sympathií při německé straně Pražské. Tentokráte dirigoval orchestr sestavený z umělců obou národností při

obou zemských divadlech zaměstnaných. Materiál byl hodně různorodý a souhra byla právě souhrou orchestru, který se po prvé sešel, mimo to dvojité obsazení nástrojů dechových k jemnosti výkonu též nemohlo přispěti — večer byl malým sklamáním všem, kdož jsme očekávali kus umění reproduktivního, povznášejícího se nad obvyklý u nás slušný průměr. Novoněmecká novinka, kterou program přinesl, ukázka z Blechovy opery *Popelka* byla sklamáním arci mnohem větším. Skvěle, plně instrumentovaná Polonéza vlastní práce, již p. dvorní kapelník předvedl, není ani, co skvělého jejího roucha se tkne — a to je jedinou významnější stránkou její — původní: Čajkovský zůstává tu přece nedostižen, nevzpomínámeli ani polonézy Lisztovy a z poslednějších Nedbalovy. Tak zůstal vlastním středem večera přece jen starý dobrý známý. František Ondříček zahrál nám tu Brahmse a Dvořáka. Dvořák přirozeně jest mu mnohem bližší; zpívá s nesmírnou, sladkou vroucností dlouze se vinoucí guirlandy jeho melodií. Brahmsovu hudbu, velikou, hlubokou, chladnou a šerou jako severní moře, od něhož mistr ten přišel, chápe Ondříček v její velkosti a hloubce. Ale myslím, že pro toto upjaté, cudné umění vře jeho krev příliš prudkým varem. Ovšem působí skladba právě v jeho tak temperamentním podání neobyčejnou životností.

Další dobročinný koncert uspořádal soukromý spolek ku podpoře domácích chudých. Přivedl nám do Prahy cizí solistku. Pianistku sl. Alici Ripperovou předcházely velmi příznivé referáty francouzských a německých listů; ale ukázalo se, že bylo jim jen z pola dáti víry: umělkyně ona vyhoví sice i přísným požadavkům, co technické dovednosti se tkne, disponuje nad to nevšední fysickou silou; při tom však zůstává její hra výrazem, citem, poesií chuda tou měrou, že někde máme dokonce dojem přesně pracujícího stroje. Lisztův koncert takové zevnější umění stačilo zmoci: Chopinova Berseuse nezbytně jím musela padnouti. Program téhož koncertu, jehož orchestrální část obstaral orchestr konservatoře, profesorem z Kàanů řízený, dal nám mimo jiné poslechnouti milé dílko, nedosti často po zásluze provozované. *Griegova »Suita z doby Holbergovy«* je rozkošná kopie hudby z let severního rokoka, jediná půvabná myšlenka, jediný rozmarný a zas rázný rytmus, jediný plný, barvitý zvuk; kopie, které nad to všudy vtištěn jest přece zvláštní, původní ráz Griegův.

Pak, zcela na konci období, dočkali jsme se dvou událostí. Jednou byl koncert Kaimova orchestru z Mnichova, Jiřím Schnéevoigtem řízeného. Orchestr ten neskládá se ze sil prvého řádu. A dirigent jeho není geniálním virtuosem orchestru; není mistrem hudebních bravurních kusů jako Artur Nikisch, tvůrcem velkých, klassicky dokonalých hudebních plastik, jako Hans Richter, či jako třetí kouzelník orchestrální palety, Felix Weingartner. Ale jest umělec, který hrouží se v dílo, jež má reprodukovati, v plném jeho porozumění, a který v rozvážné, úsilné a nadšené práci je předvádí, beze snahy postaviti svoji osobnost v popředí. A v těch jeho poctivých uměleckých snahách a v té poctivé jeho práci následuje ho orchestr, podřizuje se mu zcela, oddává se s ním dílu, mizí v něm;

tím je dojem výkonů těch tak oblažující. Tím spíše ovšem, že mluvily tu k nám velké hlasy Beethovenovy, Wagnerovy a Straussovy.

Událostí druhou byla veliká produkce domácího umění. Hlahol provedl řízením svého sbormistra p. Adolfa Piskáčka *Beethovenovu* velikou mši. Pan Piskáček má několik nad míru cenných vlastností dirigentských. Přední z nich je odvaha mládí; k té druží se nadšení a pak nadání lehké práce. Jimi zmohl v krátké době provedení hudebních úloh, na něž si před ním nikdo netroufal. Ve třech letech po sobě jdoucích provedl Berliozovo Requiem, Bachovu mši z *h* a letos Beethovenovu »solemnis.« Beethoven sám sobě stavěl zde problémy skladatelské, jichž rozřešení ho stálo plná čtyři léta úporné práce. A přece — počínaje r. 1818 své opus 123. — stál na vrcholu své tvorby, kdy o technických rozpacích sebe menších nemůže býti řeči — můželi u něho o nich vůbec kdy býti řeči! Ale zápasil, tuze bojoval s formou, která ani v útvarech největší složitosti a nejvyšší umělosti nestačila všechno pojati, co hloubavý duch nalezl ve slovech liturgického textu. Hloubání jeho nebralo se ovšem již cestami středověkého mysticismu; zcela cizí jest mu oddaná, vroucí, sebe i světa zapomínající zbožnost Bachovy pietisticky naladěné lyriky. Jest to hloubání neklidné, nevyrovnané duše, duše rozporů, plné víry a pochybností, plné důvěry a zase zoufalé, plné oddanosti a zase zpurné a vzdorné; hloubání dítěte bojovné a světoborné generace z počátku století devatenáctého, hloubání nadšeného současníka triumfů Napoleonských. Co všechno v té hudbě zní! Kde zůstává prostá zbožnost hieraticky ztrnulých, opravdu liturgických mší Palestrinských, které opíjejí nás kouzlem katolicismu; kde Bachova citem překypující lyrika, která nás mohutnou perutí unášela s tohoto světa! Zde jest dílo, které drtí svou tíží, které na nás padá jako balvany, dílo, jehož krásu vystihuje jen slovo Vasariho o freskách Michelangelových v Sixtině: »Terribile« — dílo krásy hrůzné. — Při formování takového obsahu v útvary nejbohatší a nejsmělejší polyfonie bylo by každé pomyšlení na jakékoliv ohledy zevnější malicherno. Odpovídá skladba požadavkům liturgickým? Neopovídáli — což na tom! Odpovídá technickým požadavkům nástrojovým a především, jako dílo přece vokální, požadavkům hlasovým? Neodpovídá — což na tom! Odpovídá pouze a jedině intencím skladatelovým: je to výraz jeho nitra, výraz těžkým, úporným bojem nalezený. Ať bojuje stejně těžce a úporně, kdo chce pokusit se o jeho vyslovení zvučícím a skutečně znějícím tónem!

Nepravím, že by byl Hlahol a jeho sbormistr rozřešili plnou měrou problémy, jež skladatel nastavěl v tomto svém obávaném a zbožňovaném díle reprodukčnímu umění. Leccos snad na vždy zůstane ideální reprodukci nedostupným; leccos ještě možno provesti za jiných okolností, příznivějších, než jsou naše, lépe a dokonaleji. Ale uznání velikému výkonu, který byl při svých nedostatcích velmi účinný, nesmí odepřít ani soud sebe přísnější. Zažil tu přece každý nepopíratelně silný, mohutný dojem ohromného díla.

Nepoměrně skrovnější než bilance koncertní jeví se výsledkem svým závěreční účet divadelní. Po novém nastudování *Lohengrina*,

které přineslo ovšem výkon oné vzácné vybroušenosti a dokonalosti, jíž dosahuje jedině umělecky prohloubené a neúmorné studium Kovařovicovo, a kde též v ohledu scénickém učiněny některé výhodné a dobré, ale zas některé ne právě nutné a odůvodněné změny — po výkonu tom, jímž oslaveno sté provozování Wagnerova mistrovského díla u nás, bylo v Opeře celkem ticho. Významnějšími intermezzy, ovšem neoperními, byly dva divadelní koncerty, z nichž druhý na počest jubilea Ondříčkova byl pořádán.

Poslední quasinovinkou uctěna měla býti památka Karla Bendla, jehož jubileum kde který venkovský pěvecký spolek — a na mnoze, pokud z programů viděti — ne nedůstojně slaví. Uctíti památku Bendlovu představením některé z jeho oper, není ovšem dnes úlohou snadnou.

Lyrické půvaby operních děl Bendlových na scéně jako by kouzlem vadly a mizely, kdežto dramatické vady a nedostatky hudební autokritiky s dotěrnou neodbytností v před se derou. Po nezdařených pokusech se všemi operami ostatními sáhla divadelní správa k Bendlově operní a baletní pohádce ***Švanda dudák***. Dílo to vzniklo původně jako kantáta pro sbor, soli a orchestr. Nebylo ani v té formě silné a jevilo spíše slabé stránky než přednosti skladatelovy. Rozředěno baletními vložkami a osvětleno ve své nedramatičnosti prudkým světlem rampy, nepřispělo valně k oživení památky zasloužilého autora. Vlastní pole jeho činnosti právě bylo mimo divadlo: ve sboru a v písni byl u nás zdatným průkopníkem a vytvořil mnohé skladby, které právem v našich pěveckých spolcích plně ještě žijí a dále budou žíti. V těch také oslavy Bendlovy neselhávají — není možno, aby selhaly.

Dluhuji ještě referát o Ostrčilově *České baladě*, která s úspěchem provedena byla o koncertě divadelního pensijního fondu a bohdá brzy vyjde tiskem v klavírní úpravě. Skladatel melodramatickou hudbou doprovází zde báseň Nerudovu.

Starý náš Malostranský mistr je jako lyrik vždy bohatý citem, který rád skrývá v úsměvu rozmarném a ještě častěji ironickém, a je vždy skoupý na slovo, které váží, jako váží a přibrušuje své rýmy. Jeho lyrika je zpravidla zhuštěna ve formu co nejstručnější. Připojíli se k jeho veršům hudba, má z čeho čerpat, má co rozvíjet a plně vyslovovat, co v nich pohrouženo, stěsnáno, napověděno. Není to malá chvála, pravímli, že Ostrčil vyvážil obsah Nerudovy básně do dna, že podařilo se mu najíti proň vesměs vhodný, jasný a ladný hudební výraz. Výborně zdařilo se mu vystižení povahy Palečkovy; třemi rázovitými motivy líčí maličkého hrdinu, veselého chlapíka s měkkým dobrým srdcem a s hlavou plnou snů. Velmi pěkně rozvíjí pak, básní veden, motivy ty a další, k nim se družící, ve práci plastickou, pěkně se členící a plynně proudící v účinné instrumentaci. Není to dílo příliš individuálního rázu, není originelní leda svým poměrem k básnickému podkladu, který, o sobě těsný, rozvádí do neobvyklé šíře. Ale je prosyceno zdravou hudebností

a vytváření jeho vedla umělecká rozvaha a provedla dovedná, techniku skladatelskou obratně ovládající ruka. Jistě nebude z těch, která zanikají po prvém provozování beze stopy. *K. Hoffmeister.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Dne 19. dubna došlo v Národním divadle na premiéry hned tří původních aktovek, jež vesměs obecenstvem příznivě přijaty byly a jak se aspoň z několikátých již repris zdá, do záliby jeho se vepsaly. První z nich *Nevysloveno* od E. Trévala, autora v obci čtenářské dobře již zapsaného několika romány a četnými pracemi novellistickými, je pouhopouhým dialogem mezi rozvedenou právě paní Žofií a jejím právním zástupcem, jemuž vděčí za šťastné skoncování právě té rozvodové své záležitosti. Z průběhu dialogu jde na jevo, že statný ještě pan doktor k paní Žofii kdysi láskou vzplanul, a snad ani on jí nezůstal lhostejným, ale slovo přiznání zůstalo *nevysloveno*, a paní Žofie provdala se za jiného. Nešťastně, jak ze situace je zřejmo. Po slovní potyčce, bystře a břitce vedené o tom, kdo vlastně vinen byl, že nedošlo k prohlášení, doktor cítí nové vzplanutí citů ke krásné dámě; není zmeškáno, je nyní zas volna, nesmí se opakovati dřívější chyba; doktorovi vstoupá oheň do žil, nepřemůže se déle, slova žhoucího vyznání derou se mu přes rty . . . ještě, ještě je možno zachytit štěstí, připoutati je k životu! . . . Ale v rozletu svém nová naděje sražena je šípem: paní Žofie nemůže již býti ženou doktorovou, »vzal si« ji již jiný, vzdala se mu — včera. Po tomto překvapujícím přiznání, jež se paní Žofii prolomilo z hrudi, doktor rázem povstává a s němou úklonou odchází. Konec není dost připraven, a proto až nepříjemně zaráží. Celá práce pak má příliš zjevné znaky zosnovanosti, aby mohla nějak životněji působiti na účast obecenstva. Ovšem na dialogu znáti vybroušeného causeura, jenž zkušeně a hladce řídí postup odehrávaného procesu se zřetelem na působnost gradace až k effektu konce, a této stránce hry nelze upříti uznání.

Prostřední z trojice aktových novinek původních byla Legrova hra *Zima*. Docílila pěkného úspěchu svou náladovostí, prozrazující autora poetu. Většímu divadelnímu účinu bylo na újmu, že dialog na několika místech zabíhá příliš do šířky. Autor slyšel již svou hru se scény a učiní zajisté náležité zkratky. Hlavními činiteli aktovky jsou dvě dvojice: stará a mladá. Starou tvoří kmetný farář v zapadlé horské vsi a bělovlasá zámecká paní, dlouhá léta již ovdovělá po krátkém nešťastném manželství. Srdce její v samotářském žití stvrdlo, radost není duši její hostem. Zahořklý byl její život, a mysl její přísně posuzuje život jiných, a proto začiší takový mrazivý, ničivý chlad z jejího nitra na druhou dvojici, mladý párek, jenž pobývá u ní

v osamělém zámku. Jsou to příbuzní její, jichž se byla ujala. Stanislava určila k stavu kněžskému, Lidku chce vypravit do světa mezi cizí lidi. A zatím propuklá láska těch dvou mladých srdcí zhatí záměry staré tvrdé její hlavy. Vypudit chce nevděčníky, ze zámku je vyhání v tu chvíli, co se přesvědčila o jejich lásce, bez průtahu, nelítostně. Ale ted věci se ujme starý farář, jejž zatvrzelá stařena častuje výčitkami, že tu na vsi sesedlačil, zhruběl, ztupěl, tabákem že čpí stále. Let mladých začne vzpomínati, svých i paniných, dávno uplynulých let jara života. Mladým theologem byl, ona zámeckou slečnou, mladistvou, půvabnou. Co se dělo v jejich srdcích a jaký se jim otevříti mohl život plný blaha, kdy by — Ano, kdy by nebylo zatvrzelosti, umíněnosti, pýchy . . . A takž oba zmařili své životy a zde na vsi stárli vedle sebe, bez radostí, každý ve své samotě . . . A jen proto, aby ji vídal, aby ob čas s ní promluviti mohl, on, stav se knězem, zůstal a všedněl zde v horském ztraceném hnízdě. Pozdní to přiznání hluboce dojme starou zámeckou paní, srdce její jihne, smiřuje se s láskou obou chráněnců svých, jež starý farář zpět do zámku uvádí.

Třetí aktovka, *Nový sport* od Karla Jonáše, je založena na odvážném nápadu a působí hlavně bystrým svým spádem a jiskřivým, vtipným dialogem. Ve skutečném životě arciť bychom marně hledali tak lehkomyslný párek manželský, jakým jsou velkostatkář Lambert a jeho žena, kteří provozují vskutku nový sport, totiž ten, že přijdeli k nim návštěvou mladý muž, půvabná paní Lambertová nastrojí mu léčky a než muž se vrátí ze sklepa s lahví, již milý host přemožen půvabem hostitelky vyznává jí lásku, při čemž jej manžel po každé přistihne. Takový jeden jejich pokus autor demonstruje na scéně velice obratně a k dokonalé zálibě obecenstva, ačkoli se v řadách jeho jistě nenalezne ani jeden napodobitel nebezpečných experimentů páně Lambertových. Žert p. Jonášův nečiní jiných nároků než dobře na chvíli pobaviti obecenstvo, a tomu úkolu dostává. Přistupovati k němu s otázkami ethiky ráz jeho nepřipouští a bylo by to prostě nemístno.

M. A. Š.

Nové písemnictví.

Publikace z literatury starší.

Jana Kollára Cestopis do horní Italie, nově vydaný od prof. Jana Jakubce v Světové knihovně čís. 570.—579. v Praze 1907.

Roku 1842 byl Jan Kollár pozván na svatbu do štyrského městečka Brežce, kde se ženil Vincenc Doležálek, bratr Peštského jeho přítele Antonína Doležálka. Kollár jsa již syt ustavičných útisků, jichž Slováci zakoušeli od Maďarů, zatoužil po jakémsi oddechu a přijal pozvání. Ale nemínil konati cestu pouze do Brežce, nýbrž prodloužiti ji do severní Italie. Na cestu vydal se z Pešti dne 7. září t. r.

provázen jsa Antonínem a jiným ještě druhem. Navrátili se asi po dvou měsících, a Kollár uveřejnil pak roku 1843 v Pešti svůj cestopis. Po druhé vyšel cestopis jeho roku 1862 v Kobrových »Spisech Jana Kollára« (III. díl), ale vydavatel provedl v něm všelijaké libovolné změny. Letos přinesly cestopis ten dva svazky Ottovy Světové knihovny (č. 570.—574. a č. 575.—579.), upravený podle původního vydání z roku 1843 péčí dr. Jana Jakubce.

Jeden z těchto svazků, zahájený úvodem Jakubcovým, obsahuje: Kollárovo Předslovi a první dva díly jeho cestopisu (»Zadunajské Uhersko a Illyrsko,« »Italie: Benátsko a Lombardsko«). Do druhého svazku pojaty: třetí díl cestopisu (»Německo: Tyrolsko a Bavorsko,« kudy se Kollár se svými druhy z Italie vracel), přílohy k cestopisu, »Slovník Slavjanských umělcův,« rejstřík, poznámky a slovníček.

V Jakubcově úvodě vykládá se nejprve, jak došlo k cestě Kollárově do Italie, a jak již dlouho před ní toužil spatřiti sídlo vzdělanosti staroklassické a humanismu, zemi plnou krás přírodních i uměleckých památek, oslavovanou v rozličných cestopisech, zvláště i v Goetheově a Polákově, a což nad to jest, dle domnění Kollárova bývalou vlast Slovanů.

Kollár dychtil na vlastní oči viděti, co kdy o této zemi četl, připravuje se na pouť svou studiem rozličných odborných spisů.

Umínil si zachytiti do svého cestopisu co možná nejvěrněji všechny dojmy a myšlenky, které se v nitru jeho střídaly. Zpravuje nás nejen o tom, co vidí a slyší na své pouti, ale i o tom, jaké vzpomínky z minulosti ta ona věc v mysli jeho vybavuje, vplétaje do svého spisu mnohá data o dřívějších osudech svého života, svých přátelích a nepřátelích, příznivcích a nepříznivcích své literární činnosti. K znalci historie a archaeologie všecka místa, kdekoli se octne, »mluví,« t. j. oživují se vzpomínkami na muže, kteří na nich působili, a na skutky, které vykonali. Kollár jako básník a poněkud i malíř neváhá nikde pronesti svůj názor o uměleckém výtvoru, charakterisuje rád celá umělecká období, rozdíl mezi uměním antickým a novým, mezi pohanským a křesťanským, a hledí vystihnouti ráz umění italského, pokud závisí na duševní povaze národa a přírodního jeho okolí. Umí poeticky malovati krásné jevy přírodní (na př. východ slunce na moři Adriatickém) a kochá se rád rozhledem s povýšených míst; ale miluje jen krajiny uklidněné, tiché, bez velikých kontrastů, a ne »hrůzyplné romantické skalostěny a propasti.« Obyvatele krajin pozoruje bedlivě na venkově i v městě, aby postřehl, co jest příznačno celým třídám a stavům i individuím. Jest nakloněn zásadám demokratickým a povznesení duševní úrovně širokých vrstev vzděláním. Na církevní poměry a katolické zvyky Vlachů dívá se jako protestant a mírný racionalista. Přeje si po spůsobu Lessingově a Herderově, aby hlavním úkolem náboženství bylo zušlechťovati a povznášeti lidstvo. Nejsou mu neznámy novější názory filosofické o náboženství, nicméně zůstává při svých starších, které si utvořil za dob studijních.

Živá a hluboká láska jeho k Slovanství přichyluje se ochotně k osobám i předmětům, které tento zájem jeho posilují, a odvrací

se s nelibostí od všeho, co zájmu tomu nehoví. Lituje, že sídla jižních Slovanů stýkají se toliko s nedlouhým pruhem mořským, z rozdílu mezi Adrií a Baltem odvozuje rozličnou povahu obyvatelstva při obou mořích, těší se v Benátkách z jmena pobřeží slovanského a shání pilně v městě i v okolí vše, čím by dokázal značnou účast Slovanů v historii toho kraje. Jest roztrpčen pohledem na obrazy, které představují pokoření slovanských měst od Benátčanů a těžce nese, že Danteova Božská komedie »ze slavjanského, mezi křesťany největšího národa nemá ani v nebi, ani v očistci, ani v pekle jedné jediné dušičky.« Slovanům vytýká nesvornost slovy Dobrovského (»Wir uneinigen Slaven«) a nedostatek piety k slavným mužům a k památkám minulosti, ale z lásky k nim zapomíná jindy na všecku střízlivější kritiku, přijímaje ochotně kde jaký (i chatrný) doklad o jich starobylosti a slávě. I holuby Benátskými Benátky prý »prozrazují svůj slavjanský původ a charakter, svou pokrevnost s naším holubičím národem.« Nepochybuje o tom, že v císaři Byzantském Justinianovi (Upravdovi) koluje krev slovanská, a že sloh byzantský složen jest nejen z řeckých, ale i slovanských živlů; v přemnohých slovech vlašských i německých se jeho nespolehlivé etymologii hlásí výpůjčkr ze slovanštiny. Již v tomto svém cestopise přivlastňuje Slovanům jaky původním obyvatelům horní Italii, Švýcarsko, Tyrolsko, část Bavoo a j.; později přivlastňoval jim i střední a jižní Italii. Polatinění a povlaštění Slovanů zdá se mu méně pohoršlivé než jich germanisování, ježto prý se ono dálo bez násilí a úmyslu, toto však násilně a úmyslně.

Proti germanisaci doporučuje Slovanům »vzájemnost, opět vzájemnost a opět jen vzájemnost« a v bojích politických hledání pomoci u »mateře Slávy.« Kdykoli se mu na cestě udá příležitost, zastává se energicky Slovanů; všude do knihy cizinců zapisuje své jmeno po česku.

»Kollárova vášnivá záliba a učenost starožitnická a historická prodírá se i do Cestopisu. Čtenář diví se, co Kollár z tohoto oboru četl, čeho parátní znalost dává do takových podrobností na jevo! Jak jej rozechvěly zbytky Salaváru, kde se domnívá nacházeti zříceniny hradu Privinova Mosburgu! Jakou pietu a práci těmto zříceninám věnuje! Vše měří, ohledává, kreslí, píše žádosti k rozhodujícím činitelům, aby jich ušetřili před barbarským rozvezením! Hned sype data historická, čerpaná ze starých kronik, uvádí i jiné prameny ... V Mnichově prohlíží slovanské rukopisy, vypisuje z nich s neúmornou bedlivostí, ... právě tak jako v Benátkách věnuje nezvyklou pozornost knihám slovanským, tam tištěným, ... opisuje z pomníků, náhrobků, listin, rukopisů, knih vše, co se týká věcí slovanských.«

Aby ukázal velikou účast Slovanů v osvětě lidstva, sepsal Kollár svůj obsáhlý »Slovník slavjanských umělcův všech kmenů,« v němž uvádí asi půl osma sta výtvarníků, některé arci jen z důvodů nedostatečných. Libuje si, že cestou do Italie osvěžil své síly duševní i tělesné, obohatil své zkušenosti vědecké i umělecké a vytříbil svůj aesthetický vkus, ač potom jako básník již netěžil z těchto výhod, pracuje pouze vědecky.

Na konec svého úvodu Jakubec, ač uznává přednosti Kollárova slohu, v němž se obráží jeho všestranná erudice i jeho individualita, přece nemůže chváliti jazykové stránky cestopisu. Ukazuje podrobně na hojné germanismy, latinismy, násilnosti, zbytečné novotvary a jiné závady mluvy Kollárovy. Ježto však jako vydavatel pokládal za svou povinnost zachovati věrně všecky tyto příznaky jazyka auktorova, podržel je dle původního znění edice z r. 1843, opraviv toliko zřejmé chyby tiskové a přijav nynější pravopis.

Do prvního svazku cestopisu Jakubec vložil i Kollárův půdorys Salaváru a do druhého svazku velmi pilně sestavený rejstřík se slovníčkem a poznámkami o osobách, věcech a jmenech, v Cestopisu se vyskytujících.

Básnické spisy Miloty Zdirada Poláka. Vydal Josef Bradáč v Světové knihovně č. 582.—587. (dva díly), v Praze 1907.

Vydavatel zahájil první svazek této publikace delším, trojdílným úvodem. Podává v něm nejprve Polákův životopis, jehožto některá data nejsou hrubě přízniva památce básníkově.

Polák, narodiv se dne 14. února 1788 v Zásmukách na Kouřimsku, byl jako hoch vynikajícím žákem učitele Josefa Celera jak v učení literním tak v hudbě. K radě Celerově připravoval se v Praze na učitelství pomocí Aleše Pařízka a roku 1807 stal se výpomocným učitelem při sirotčinci v Bredovské ulici. Avšak za válečného ruchu r. 1808 vstoupil jako dobrovolník k českému pěšímu pluku čís. 21., bojoval v mnohých bitvách (roku 1809 i u Asprů a Ogruně, r. 1813 u Lipska) a postupoval pak v hodnostech vojenských vždy výše. Roku 1849 odešel jako generálmajor do výslužby a po sedmi letech zasažen byv mrtvicí, zemřel dne 31. března 1856.

Vlastenecký Josef Liboslav Ziegler povzbuzoval Poláka k činnosti literární a opravoval ochotně české jeho práce prosaické i veršované. Pohříchu nadějný spisovatel, čím vyšším stával se důstojníkem, tím chladnějším ukazoval se patriotou. Jako nadporučík vyučoval Polák v l. 1827—1830 řeči a literatuře české na c. k. vojenské akademi v Novém Městě za Vídní, jak se zdá, už s nevalným zápalem. Jako setník pojal (r. 1832) za choť Němkyni, dceru dělostřeleckého generála, a jeho děti (tři synové a dcera) byly pak vychovány po německu. Když jako major vrátil se (r. 1837) na Novoměstskou akademii, aby tam přednášel válečný dějepis, vedl si dosti pedanticky a dle svědectví Friedberga-Mirohorského »zle se sápal na chovance Cechy, kteří navedeni Burianem nebo Fialkou hlásili se u něho po česku, drsně poukazuje na němčinu jako jazyk služební.«

V příčině jiných dat o Polákovi a hlavním jeho poetickém díle odkazujeme čtenáře na dva články, které r. 1872 a r. 1874 přinesla Osvěta, totiž na stať F. Schulze »Příroda v českém básnictví« a stať F. Čenského »M. Milota Zdirad Polák.« Připomínáme toliko, že hlavní díla Polákova: »Cesta do Italie« a »Vznešenost přírody« spjata jsou s jmenem baronů Kollerů.

První z nich vzniklo tím, že Polák jako nadporučík u uherského 2. pěšího pluku cara Alexandra, jehož majitelem byl od r. 1814 do

r. 1827 podmaršálek František Koller, dvakráte (r. 1814 a r. 1821) provázel tohoto barona na výpravách do Italie. Po prvém návratu z Italie (r. 1818) uveřejňoval cestopis svůj (v l. 1820—1822) v časopise Dobroslavu, vydávaném od Zieglera. Druhé čelné dílo své (Vznešenost přírody) publikoval Polák prvotně (r. 1813) v Hromádkových »Prvotinách pěkných umění« ve Vídni pod titulem »Vznešenost přirozenosti,« potom však na zámku Kollerově v Obříství báseň přepracovav a titul pozměniv, připsal ji (r. 1819) synu baronovu Alexandrovi, pověstnému později místodržiteli království českého.

V prvním díle svého vydání Bradáč otiskuje obě tyto básně věrně dle vydání z r. 1813 a z r. 1819, připojuje jak »Vysvětlení autorova« tak i své »Poznámky textové;« mimo to pojata do tohoto dílu podobizna básníkova, věrná podoba titulního listu a otisk rytiny (»Duch času probouzí ze sna Přírodu«) vydání »Vznešenosti přírody« z r. 1819. Ráz a cenu této básně Bradáč rozbírá podrobněji v svém úvodě, těže ze statě Schulzovy a prací Jarosl. Vlčka o tomto předmětě. Druhý díl edice přináší Polákovy: Básně drobné, Pomněnky z cest (do Italie), Básně uveřejněné v »Milině« (časopise Zieglerově), Básně po různu uveřejněné, Básně otištěné z vydání z r. 1862 (Básně smíšené. Logogrify. Písně), Pomněnky italské, Zlomky překladů (z Byrona, z Ossiana), Milek (úryvky) a opět jednak »Poznámky básníkovy,« jednak »Poznámky textové.« Pilné a záslužné práci Bradáčově vadí některá zbytečná opakování myšlenek v úvodě.

J. Boček.

Výpravná proza.

Josef Náměstek, známý také čtenářům Osvěty z několika kreseb, jež tento list přinesl z jeho pera, vydal sbírku své prozy, nazvanou *Po různých cestách* (nákl. Šaškovým ve Vel. Meziříčí, str. 228). Jsou to většinou obrázky z českého venkova, prosté v myšlence i provedení, ale při tom zámluvné jakousi nelíčenou srdečností, neumělkovaností a opravdovostí názoru na život. Autor se nepne do výšin nepřístupných, nečiní neoprávněných nároků, všímá si všedního života a rozličných spletí, jež povstávají v jeho denním shonu, s láskou se kloní ku přírodě a jejím jásavým a smutným krásám a z těchto prvků skládá drobné kresby, v nichž jednoduchý příběh nebo příhoda jest středem určitě zladěné scenerie. Tak jest v »Synečkovi« převrat v cítění mladého opilce a jeho náhlý skon zasazen do půvabného, účinného rámce letní krajiny jihočeské, »Večer« a »Štěstí« vytýká ve venkovské idyle rušivý tón, neštěstí, způsobené vesničanu v továrně, v »Mrzácích« pak, v »Trnečkových dětech« a »Vánoční povídce« zlomený život lidský uvádí se v souvislosti s náladou v přírodě. Na jiné pole autor zašel v povídce »Na ztracené« půdě. Tu zašel na moravské Ostravsko a za úkol si vzal vylíčiti těžký zápas o českou půdu, jež neuvědomělostí, lhostejnou passivností a malátností lidu propadá židům a s nimi germanisaci. Vláda kořalky — vláda tmy, platí, bohužel, o nejednom kraji moravském (právě jako slovenském) — a tu vládu líčí Náměstek v tomto chmurném, neutě-

šeném obrázku, v němž snad i volnější, nedosti soustředěná a pevná forma přispívá ke kormutnému dojmu výslednímu. Taková poněkud volná stavba vyskýtá se také v »Zhaslých červáncích,« jichž účinu ostatně také subjektivnost celkového vypravování jest na újmu. Asi v polovině Náměstkových obrázků jedná mladý učitel, zástupce stavu autorovi nejznámějšího, a v něm je získán živel, tvořící vyšší úrovní vhodný doplněk prostých venkovanů a zároveň víţící řadu kreseb v jakousi jednotu. Slovesná stránka prací Náměstkových, správná, živá a prostá, dobře přiléhá k obsahu.

Zajímavý pokus o obnovení významu spisovatele málem již zapadlého a o plné ocenění jeho činnosti učinil Jan Kabelík vydav *První povídky hanácké,* jež sepsal Antoš Dohnal (nákl. E. Šolce v Telči, str. 397). Tímto pseudonymem označoval se Leopold *Hansmann,* narozený r. 1824 v Kvasicích na Kroměřížsku a zemřelý r. 1863 jako c. k. okresní kancelista a zároveň redaktor Moravských Novin a pořadatel kalendářů. Po několika pokusech dramatických, jež poznalo také české obecenstvo Pražské, zcela se oddal belletrii a otiskoval své práce v novinách i kalendářích, ale práce jeho až na skrovné výminky nedošly samostatného vydání, rukopisy jich z nemalé části se ztratily — mladší generaci byl Antoš Dohnal úplnou novinkou. Pozornosti, kterou mu prokázal vydavatel, jenž opatřil knihu přiměřeným úvodem, zasluhuje plnou měrou, a to z několika příčin. Předně jeho práce jsou cenným dokumentem jakožto první povídky, které si obraly za předmět lid určitého kmene moravského a z krajiny přesně vymezené. Dále ukazují nám autora, který bez zvláštní jakési tendence, toliko veden jsa touhou prospěti lidu, líčí lid beze všech příkras, prostě a věrně, ano i s jakýmsi skoro až neomaleným naturalismem, jímž však nikdo se nemusí urážeti, poněvadž jest jenom odlikou skutečného života. Povídky Hansmannovy byly také své doby jediným projevem původní povídky moravské a zasluhují již proto náležitého ocenění, třebas bychom ani nehleděli k jejich významu průkopnickému a průpravnému, kterým působily na Moravě asi tak, jako u nás povídky Pravdovy. Jenom rys drsného humoru, kterým se vyznačuje Fr. Pravda a který se prostému čtenářstvu tak líbí, u Hansmanna chybí. Jeho Hanáci nelibují si ještě »me sme me,« jsou ještě závislí na panské kanceláři, autorovi bijí na nich do očí jen vážné stránky, a on sám, sklíčen jsa životními trampotami, nedovede se povznesti k té výši životního názoru, bez níž se humoru nedaří.

Vydání Kabelíkovo obsahuje tři povídky Hansmannovy-Dohnalovy: »Jak jsem dostal půllán,« »Franta na vojně« a »Na pazderně.« První má dějištěm nepatrnou hájovnu a zakládá se na charakteristice rázné, srdnaté ženy, která se ubránila lupičům a zachránila hraběti mnoho peněz, druhé dvě zobrazují svérázný život v selských usedlostech a ve vsi vůbec. Společnou vlastnost všecky tři mají tu, že autor v nich působí na čtoucího hojností děje, který se nápadností svou vyšinuje nad průměr denních událostí. Zatvrdilost sedláka Odehnala proti chudé dívce, kterou si oblíbil jediný syn jeho, služba tohoto syna na vojně, krvavá příhoda, které padne za oběť ošemetný

podlý Havel, a těžké pokání, kterým Odehnal pyká za svou svéhlavost — to jsou asi hlavní body v dějovém pásmu Franty na vojně. Odtud plyne též poučný ráz Dohnalova vypravování; varujeť před nemoudrým, vášnivým jednáním prostě tím, že čtoucímu staví na oči trpké následky jeho. Tak se děje také v povídce poslední, v níž se znázorňují následky slepé lakoty a zároveň pohromy, které zastihují děti, nectíli svých rodičů. Obrázek poutá zvláště tím, že autor všiml si v něm palčivé otázky výměnkářské. Návrh jeho na zřízení obecních útulků pro sestárlé hospodáře jest na svou dobu dosti pokrokový a svědčí o vážné snaze autorově prospěti lidu. Stavba povídek Dohnalových jest průhledná, ale celkem pevná, charakteristika jednajících osob při vší prostotě prostředků, kterými autor vládne, jest zdařilá zejmena tím, že jednají zde plnokrevní vesničané, nikoli (jak zhusta bývalo v prvních dobách naší povídky vesnické) loutky za venkovany přestrojené. Nepochybujeme, že se touto knihou dostalo širokému čtenářstvu četby zdravé a záživné.

Otto Faster, známý svými dramatickými pokusy z předměstských jevišť Pražských, vydal román z Pražského života, nazvaný *V pavučinách* (v Šimáčkově Libuši r. 1906, str. 155). Knížka podává mnohem méně, než slibuje. Po románě z Pražského ovzduší by jistě každý čtenář sáhl tím ochotněji, čím skrovněji jest posud v naší belletrii se zdarem využito látek z našeho veleměsta, ale na skutečný román, jak se zdá, nestačil tu především nepatrný rozsah předem určeného svazečku Libuše, tak že autorovi nebylo ani náležitě možno dojíti cíle. Ostatně Pražské ovzduší, jež si Faster vybral, není o nic určitější a místnější, než bylo v několika podobných pokusech jiných autorů. Základem jeho jest hospoda, v Pražské společnosti arci nezbytná, představení v chantantu, které by však stejným právem mohlo býti položeno do Brna nebo do Mnichova, a nějaký výlet parníkem po Vltavě; jinak jest děj odkázán v soukromí několika súčastněných osob, na nichž bychom nějaké svéráznosti Pražské marně hledali. Hrdinkami vypravování jsou obě dcery restauratéra Pondělíčka, podivného otce, který těží ze sličnosti dívek a z touhy po větším a větším jmění by bez rozpaku zničil jejich spokojenost a štěstí všeho života. Autor neujasnil, jak bylo třeba, tohoto rysu Pondělíčkovy povahy a rovněž neosvětlil slabosti, v které se řídí jeho vůlí obě dcery jeho, zvláště však Eliška. Poněvadž však právě odtud plyne hlavní zápletka dějová, napjatý poměr Elišky k záletnému řediteli Buttovi, chybí pak i vší stavbě povídkové pevný, věcný podklad, a to jest kamenem úrazu Fastrovy práce. Jinak z některých scén a z charakteristiky několika vedlejších postav je zřejmo, že autor má dar bystrého postřehu, že dovede stručnými rysy kresliti životné figurky a že umí také, pokud jde o formu, plynně a poutavě vypravovati. Ale na román je to ovšem málo.

O Josefu Kejdanovi zmínili jsme se loni, mluvíce o jeho povídce »Bezdětná.« Také další dva svazky jeho souborných spisů, vydávaných nákladem Kotíkovým, totiž *Evangelička* (str. 107) a *Doktor Petřík* (str. 186), náležejí v obor povídek venkovských. Na obou postřehujeme tytéž vady, které měla již povídka první. Autor

se snaží působiti na čtenáře dějem co možná hojným a překvapujícím; nevybírá si jenom určitého výseku ze života, nýbrž zahrnuje svým vypravováním hned dvě, ano i tři generace, z jejichž příhod sestrojuje složitou historii, rozhojněnou mimo to vloženými episodami. Široké vrstvy čtenářské tímto způsobem snadno si získá, ale vážnějším požadavkům tím ještě nikterak nevyhovuje. Překvapení, která jsou pro něho příznačná, záležejí v tom, že osoby, jež přiblížil našim sympathiím, rázem mění svou povahu a svým, na posavadním základě nijak nepředvídaným skutkem způsobují náhlý obrat děje a stroskotání štěstí, jehož jednající osoby do té chvíle požívaly. Tak se děje zde s Janským i Lhotským, s Kapičkou i Petříkem. Vnitřní odůvodněnost dějového vývoje, ano i prostá pravděpodobnost a šetření skutečných poměrů také nejednou autorovi mizí v přívalu neukázněných událostí, jimiž přeplňuje rámec svých obrázků. Pevnost, určitost a plastika povahopisu Kejdanovi posud chybí; ten nedostatek pak nejvíce jest na škodu jeho snaze jinak dobré: podati lidu poutavou četbu obsahu mravně ušlechtilého. *F. V. Vykoukal.*

Ze slovanských literatur.

Píše

dr. **Josef Volf.**

Docent Petrohradské university P. A. Zabolotskij pojednává kulturních poměrech u Čechů a Moravanů (Kul'turnaja rabota u Slavjan; v Petrohradském časopise Slavjanskija Izvěstija o současných Čechi, Moravija). Zabolotskij, který na své studijní cestě po slovanském světě prodlel delší dobu v Praze, zajímal se vřele o světové snahy národa českého v každém směru, třeba že jej jakožto literárního historika nejvíce vábila literární činnost v Čechách. Svá pozorování současného života v rušné době hesla o všeobecném právu hlasovacím, jakož i dojmy ze svých výletů po Čechách skládal ve feuilletonech do Varšavského Dnevnika; referáty o literárně-historických novinkách českých psal do ruského žurnálu minist. osvěty; též z Aleksandrových Zvěstí je znám. Nyní podává souhrn svých pozorování, která jsou čistě osobní, získaná jednak studiemi, hlavně ale četnými osobními styky s profesory a literáty českými. Začíná líčením současného stavu poesie (Vrchlický-Čech-Machar), charakterisuje krátce všechny významnější zástupce české vědy, přechází pak k malířství (Brožík-Čermák-Úprka-Mánes) a k umění vůbec; již zde se jeví patrná jednostrannost, která se stupňuje při pojednání o náboženských poměrech. Zde působil na Zabolotského zřejmě osobní vliv a styk s prof. Masarykem a se stranou realistickou; proto jest tu Zabolotskij při svých vývodech často jednostranný, nebo lépe řečeno, nedosti dobře informován. Vystupuje ostře proti římskému katolicismu a přimlouval by se za jakousi »církev národní,« maje na mysli bezpochyby

poměry ruské. Dále líčí rusko-české styky, které se počaly v době našeho obrození, jakož i česko-ruské kroužky v Praze, v nichž Zabolotskij při svém Pražském pobytu přednášíval. Vývody o poměrech selských, dělnických a národnostních jsou líčeny trochu ideálně; Zabolotskij vůbec český národ líčí jakožto první v kulturním rozvoji slovanských národů. Můžeme se těšiti, že Zabolotskij při svých dalších výletech do Čech pozná dokonaleji naše poměry a stane se jejich věrným tlumočníkem, aby se mohl postaviti po bok »ruskému konsulu« v Čechách, prof. Varšavské univers. Dr. Vl. A. Francevovi, který každoročním svým pobytem v Čechách si získal důkladnou znalost českých poměrů.

* * *

Książka. Miesięcznik, poświęcony krytyce i bibliografji polskiej, pod kier. lit. *Adama Mahrburga*, VII, 1907, Warszawa, Nr. 1. Známý a sympathický polský spisovatel Tad. Stan. Grabowski podává tu v stati »Słowiańszczyzna a my« několik pěkných úvah o dosavadních stycích Poláků s ostatními Slovany a rýsuje zároveň cestu, jakou by se pěstění těchto vzájemných styků mělo bráti; sám jsa osvědčený pracovník pro myšlenku slovanské vzájemnosti snaží se přispěti k řešení tohoto palčivého problému, jenž Slovanstvo tíží a o jehož uspokojivém rozluštění bylo často uvažováno, aniž nalezeno určité východisko, poněvadž praktické řešení vráží obyčejně na rozpory v politických názorech, které veškeru shodu činí illusorní, tak že se často o možnosti slovanské vzájemnosti vůbec pochybuje. Nedávno u nás »Májem« pořádaná anketa setkala se aspoň s tím pozoruhodným výsledkem, že všichni slovanští účastníci souhlasně prohlásili, že slovanská vzájemnost je *možná*, zajisté cenný a důležitý výtěžek této zajímavé ankety. Idea vzájemnosti slovanské, převzata dědictvím ze slavjanofilství, je dnes přizpůsobena novodobým názorům a požadavkům, založena jsouc na základní myšlence, hledati mezi jednotlivými národy slovanskými co možná nejvíce styčných ploch, které by všem podílníkům přinesly stejný prospěch a užitek. Pokud se bude tento problém řešiti s hlediska politického, nedojde se snadno k cíli, neboť politické názory okamžik snad vytvoří a druhý je zboří, aniž by zjednaly trvalé záruky prospěchu do budoucnosti. Proto se hledají jiné dráhy, které by sblížení slovanské způsobily a šířily, i uznána tu od mnohých za nejpříznivější myšlenka *literárního sblížení.* Jest však jisto, že sblížení takové bude přec jen omezeno na malý počet spisovatelů a učenců a že výsledek jeho se stanoviska politického se bude pro osudy národů slovanských rovnati nulle, i zdá se, že bude zase jen »literární« neb »akademický.« Na poli literárního sblížení se dosud mezi Slovanstvem nejvíce pracovalo, a článek Grabowského jest proto malý retrospektivný pohled do minulosti a přítomnosti a zároveň chce býti výhledem a programem do budoucnosti. Pěstování styků mezi národy děje se za týmž účelem jako u jednotlivců, totiž k získání nějakého ať již morálného nebo hmotného prospěchu a užitku. Grabowski proto vychází od této myšlenky »*užitku*,« který pěstováním slovanské vzájemnosti národům slovanským vzejde; národ

s kulturou nižší přirozeně bude čerpati od národa s kulturou vyspělejší a tento je zase morálně vázán, starati se o národ méně vyvinutý, a oba budou míti z toho veliký prospěch. Prozatím jsou tu jednotlivci, kteří s nadšením zastupují jako »konsulové« slovanské vzájemnosti jednotlivé národy. Válkou rusko-japonskou bylo odstraněno mnoho ostrých hran palčivé otázky rusko-polské, která jako otevřená hnisající rána vzájemnému porozumění bránila. Výrazem nového obratu jest časopis »Świat słowiański,« vycházející v Krakově redakcí prof. dr. Fel. Koneczného; jest to vlastně orgán »Klubu Słowiańského,« který z popudu prof. Mar. Zdziechowského byl založen. Jako vzor literárního sblížení rusko-polsko-českého uvádí Grabowski prof. Varšavské univers. dr. *Vl. A. Franceva*, který z pokladů rukopisných Musea království českého již tolik pro poznání vzájemných styků, hlavně pro dobu obrozenskou vykonal, tak že jest nejlepším znalcem styků slovanských učenců 19. století. Vždyť nemine roku, aby Francev nepodal učenému světu nějakou obsáhlou vážnou publikaci, která jest vždy novým příspěvkem k literárnímu styku nedávné minulosti. Tím spůsobem lze pro Polsko ještě mnoho vyzískati. Literární styky češtiny a polštiny v středověku nejsou ještě dosti objasněny a vzájemné vlivy stanoveny (srv. můj referát o knize Ign. Chrzanowského: Marcin Bielski v Čas. Č. Mus. 1906); také působení, vlivy a styky Brodzińského, Mickiewicze, Siemieńského, Bielowského, Kraszewského atd. v Čechách nejsou dosti prostudovány, a přece v Praze leží mnoho materiálu ... Slovanská vzájemnost zapustila totiž své nejsilnější kořeny v Čechách, při čemž ji sílila nejen pokročilejší vzdělanost, ale hlavně zeměpisná rozloha. Čechové jsouce vzdáleni slovanských národů a nestýkajíce se zeměpisně s nimi (mimo úzký pruh ve Slezsku s Poláky) byli tu v přirozené výhodě, neboť zeměpisné hraničení a sousedství vede i mezi národy jednoho plemene k urputným bojům, jak již Havlíček správně vystihl.

* * *

V době, kdy u nás v Čechách počíná utěšeně vzkvétati »Osvětový Svaz,« jehož založení prof. dr. Jar. Čelakovským se potkalo se všeobecným souhlasem, jelikož se již po dlouhou dobu pociťovala nalehavá potřeba, aby bylo v Praze jakési nade všemi politickými stranami stojící ústředí pro šíření lidové osvěty, které se bylo dálo až dosud více rozdrobeně a rozkouskovaně, nebude nevhodno, poukázati na obdobné sdružení *polské*, jež si pod jménem *»Towarzystwo Szkoły Ludowej«* získalo v Polsku velikou oblibu a jest dnes největším organisačním středem osvětovým v Polsku, čítajíc 265 odborů a přes 30.000 členů. [1]) T. S. L. bylo založeno Adamem Asnykem v pamět stého výročí »Konstituce 3. Máje« a má ve svém programu šíření osvěty v Polsku všemi dovolenými prostředky. Jeho činnost je

[1]) V poslední době založen ve Varšavě obdobný spolek »Towarzystwo kultury polskiej,« jehož účelem jest tolikéž šíření lidové osvěty. Předsedou T. K. P. jest polský spisovatel Alex. Świętochowski.

stejna jako činnost naší Ústřední Matice školské a našeho Osvětového Svazu. T. S. L. zakládá jesle a opatrovny pro dítky, zřizuje po venkově školy (Matice polská jest teprve v začátcích), hlavní péči však věnuje vrstvám škole odrostlým. Zařizuje kursy pro analfabety, buduje lidové domy, pečuje o zakládání veřejných čítáren a knihoven, pořádá lidová představení divadelní a lidové koncerty atd. Bohatou činnost T. S. L. zobrazuje vycházející časopis jeho nákladem »Przewodnik oświatowy,« jenž nastoupil letos na místo »Měsíčníku T. S. L.« od r. 1900 vydávaného; redakce tohoto bohatého přehledu osvětové práce v Polsku nachází se v rukou dr. Mar. Stępowského v Krakově. Przewodnik oświatowy vychází měsíčně o 4 arších a jest rozdělen na 3 části. Díl první jest věnován ideovým úvahám o osvětové práci; nacházíme tu články o školství v rakouském Slezsku (článek Čechům nepříznivý), o Polácích v Bukovině, o založení veřejné čítárny v Krakově, konkurs na školní budovy od arch. Wyczyńského, kde autor žádá více lidového a národního slohu při stavbě škol, o polské Matici školské, o osvětovém sjezdu v Tarnopolu atd. Část druhá jest věnována úplně přehledu činnosti T. S. L., část třetí podává kritický přehled literatury. Při knihovním odboru T. S. L. nachází se totiž »kvalifikační komise,« která má sledovati literární novinky a podávati o nich svá dobrozdání, pokud jich lze totiž s dobrým svědomím doporučiti knihovnám T. S. L. založeným, tvoří tedy jakousi censuru mravnosti. Przewodnik oświatowy staví se tu vzorně po bok k obdobným časopisům u jiných národů vycházejícím, jako jsou na př. Volksbildung, Zentralblatt für Volksbildung, Cooperation des idées; Toynbee-Hall Record; Mansfield-House Magazine atd.; v Čechách bohužel Osvětový Svaz nedospěl ještě ve svém vývoji k tomu, aby si založil samostatný svůj časopis, ač jeho potřeba se cítí na všech stranách.

* * *

Filologickému oddílu Krakovské Akademie Umiejętności byla předložena práce Ferd. *Hoesicka*, »Nowe hypotezy o najmniej znanych latach w życiu Jana Kochanowskiego.« Autor dokazuje hlavně rozborem prací nejslavnějšího básníka polského 16. století, že před r. 1549 dlel v Lipsku a v Praze, »kde se učil víře,« t. j. kde reformační proudy na něj působily. Že Kochanowski byl v Čechách a že Prahu znal, ukazují některá místa v jeho skladbách, hlavně v Satiru a ve Fraškách.

* * *

O vlivu Chateaubriandova díla: Génie du Christianisme pojednává Mar. *Szyjkowski* v čas. *»Przewodnik naukowy i literacki* XXXV, 1907 (Génie du christ. a prądy umysłowe w Polsce porozbiorowej). Autor sleduje ve své na širokých základech založené studii v dosud vyšlých částech myšlenkové proudy a ohlasy, které předrevoluční literatura francouzská, hlavně Montesquieu a Voltaire, jakož pak i literatura revoluční v Polsku vzbudily. Jak z líčení Szyjkowského vysvítá, byl vliv francouzské literatury velmi značný.

* * *

Pod redakcí prof. Antona Kaspreta v Štýrském Hradci vychází »Časopis za zgodovino in narodopisje« v Mariboru, věnovaný pěstování literatury, dějepisu a národopisu štýrských Slovinců, úpících pod nátlakem německého horního Štýrska. Roč. III. 1906 přinesl řadu delších i kratších článků k poznání duševního života štýrsko-slovinského. Fr. Ilešic jedná ve své studii: Početki štajersko-slovenske književnosti v 18. stol. o první slovinské knize v Štýrsku tištěné. Byl to překlad německého katechismu populárního jesuity Parhamra, jenž za Marie Terezie vyvíjel v zemích alpských neobyčejně horlivou misionářskou činnost; název jeho zněl: Občinska knjižnica izpitavanja teh pet glavneh štukov maloga katekizmuša poštuvanoga patra Petra Kaniziuša, v Gradcu, 1758. Katechismus tento vyšel v několika vydáních; první je psáno pravopisem kajkavsko-hrvatským, třetí však již kolísá mezi kajkavštinou a štýrsko-slovenským nářečím. Katechismus měl vyjíti i česky, zůstal však jen v rukopise. — Kotnik pojednává o pověrách mezi korutanskými Slovinci: Donesek k zgodovine praznoverja med koroškimi Slovenci (listy s nebe, délka těla Kristova atd.). Týž obor náboženských pověr zpracoval u nás prof. Č. Zíbrt ve Věstníku Učené Společnosti 1894, kterého se Kotnik při svých vývodech stále dovolává. — Žigon August přináší delší pojednání: Letnica 1833 v Prešernovih Poezijah, psané neobyčejně břitkým tónem; jest to příspěvek k chronologii milostných básní Prešernových. Autor ničí s neúprosnou kritikou dosavadní tradici, která v sonetu: Je od vesél'ga časa têklo léto . . . spatřovala doklad k lásce Julii Primicové, vzniklé na velikonoční sobotu r. 1833 při vstupu do nešťastného kostelíka Trnovského. Po způsobu Petrarky poznal dle dosavadního výkladu, založeném na Stritarjovi z r. 1866, Prešern zde svou lásku a zvěčnil hodinu poznání podle Petrarkova sonetu (Era 'l giorno . . .). Žigon však dokazuje, že veškery tyto výklady jsou nesprávny, jelikož básník znal Julii již r. 1831, pročež se snaží vyložiti zmíněný sonet přirozeným spůsobem v tom smyslu, že dosavadní vykladači prostě přejímali nesprávné tvrzení Stritarjovo, kdežto básník sám v sonetu o své lásce k Julii vůbec nemluví. Pro svá tvrzení dovolává se často korrespondence Prešernovy s Fr. L. Čelakovským. — V referátech pojednává štýrskohradecký profesor Murko pochvalně o Niederlových Starožitnostech.

* * *

Popotnik. Pedagoški in znanstven list. Ljubljana, XXVIII, 1907. Pedagogický tento časopis, vydávaný sdružením rakouských jihoslovanských učitelských jednot, všímá si hojně a vydatně českého školství a jeho organisace. V seš. 2. přináší v překladě Dragotina Přibila článek Heverochův o zločinnosti u mládeže (O hudodelnosti mladine), kde spisovatel psychologickým nožíkem rozebírá příčiny zločinnosti a zároveň navrhuje prostředky, jak vzornou rozumnou výchovou ji lze mařiti neb aspoň obmezovati. Přibil referuje tamtéž o 4. všeučitelském sjezdu v Turnově (na četrtem vseučiliščnem tečaju v Turnovu), kde líčí své dojmy z Čech a hlavně z »českého

ráje« Turnovského, jakož i průběh sjezdu. V drobnostech referuje týž autor o řadě zjevů z učitelského a spolkového života českého. V časopise jinak vzorně řízeném zaráží trochu hojné citáty z německých básníků a autorů v textu. Maně vzpomínám na slova Michala Piečky Smržického z Radostic v knize Akcí a rozepře mezi filosofem, v lékařství doktorem a oratorem (1609): »Nic pak není na světě horšího jako k cizímu jazyku se utíkati a své němoty a dětinství tudy dokazovati, zvláště pak když jest komu zapotřebí o podstatné a veliké věci s jinými jednati.«

* * *

Letopis Matice Srpske, 1907, sv. I. Tichomir Ostojić přednesl při slavnostním shromáždění knižního oddělení Matice Srbské 1906 v upomínku 100. narozenin slavného Srba *Jovana St. Popoviće* vřelou řeč, v níž líčí jednak zásluhy, které si Popović svým literárním i státním působením o srbskou literaturu zjednal, jednak ale kreslí postavu Popoviće na podkladě současného obrození srbského národa a pěkně vystihuje radostné a vzrušené nadšení doby, kdy se rodilo národní Srbsko. Matice konala jen akt piety, oslavilali památku muže, jenž byl jedním z tvůrců novověkého písemnictví. Jeho básně jsou upřímné a hluboké, s nádechem pessimismu a melancholie; proslavil se také jako spisovatel tragédií, k nimž volil látku z domácí historie, komedií, v nichž rád uváděl v posměch různé zjevy lidského života, a povídek. V práci »Roman bez romanu« osvědčil se jako výborný satyrik, který nemilosrdným spůsobem bičoval lidské slabosti soudobé společnosti. Popović jest také zakladatelem srbské Akademije. R. 1841 předložil totiž ministerstvu žádost za zřízení učené společnosti; když pak byl v letech 1842—8 ministrem vyučování, bylo založeno Družstvo srpske slovesnosti, které od r. 1847 počalo vydávati svůj časopis Glasnik. Později přeměněno v Srpsko učeno društvo a posléze v Srpsku kraljevsku akademiju za znanosti i umjetnosti.

Rozhledy v umění výtvarném.

Jubileum Hollarovo. — Výstava Preissigova. — Výstava »osmi.«

V umělecko-průmyslovém museu oslavena památka slavného našeho rytce Hollara. Dne 13. července letos uplyne třetí století od narození Václava Hollara, jehož kolébka stála v Praze na Novém Městě (v nynější Soukenické ul., č. p. 1195), a kdy by ani nebylo uznalostí ciziny, kdy by Hollar, Pragensis, natione Bohemus, ani nebyl slaven v Anglii, v Nizozemí, zasluhuje takové jubilejní datum našeho povšimnutí a slavnostnější vzpomínky. Dílo Hollarovo samo vyžaduje na nás, krajanech, abychom před ním vzdali čest, ano, což více znamená, abychom k němu aspoň v takovou chvíli přistoupili s vnímavou

myslí, ochotni k obdivu, vnímavi pro umělecké jeho kvality. Bylť Hollar i bez uznání svých vrstevníků umělec nad průměr své doby vynikající, a z jeho rytin, leptů, kreseb nevyprchalo kouzlo onoho nestárnoucího půvabu, jímž honosí se každé pravé, veskrz hodnotné umění. Kdy by nebyl získal vlivného, bohatého lorda za protektora, kdy by nebyl svými pracemi vzbudil obdiv současníků, kdy by zůstal neznámý, nebo nedoceněn, ale práce jeho, rytiny vzácné jiskrnosti, provedení ku podivu virtuosního, by byly do naší doby zachovány, třebas v menším počtu, než v jakém nyní v kabinetech jsou zastoupeny, — i pak bychom viděli v Hollarovi umělce vynikajícího a významného. Jeho dílo znamená dosažení vyššího stupně ryjeckého umění, znamená obohacení a rozmnožení výrazných prostředků grafických, v tehdejší době tak oblíbených.

Za časů Matěje Meriana st., v polovině 17. století, bylo ryjectví u nás v střední Evropě v nové fasi svého vývoje. Realismus mohutněl a rozšiřoval vládu svou i na krajinářství. Starší mistři realisté 16. století ještě neznali »vedutu,« realistní pohled na krajinu, a teprve snahou po věcném pointování takového »pohledu,« jejíž počátky lze stopovati až do sklonu 15. století (první pohled na Prahu z kroniky Hartmana Schedla 1493), přicházeli kreslíři a rytci k oněm »prospektům,« jimž jsme povděčni za tolik místopisných, historicky zajímavých údajů. Známe pohled na Prahu z r. 1562, z desíti dřevěných štočků otisknutý, známe Sadelerův »prospekt« z r. 1606, vzniklý patrně na základě oné velké xylografie z doby Maxmiliana II., a známe časově nejbližší pohled na Prahu od Hollara, kreslený r. 1636. Vývoj nejen umění grafického, ale hlavně umění »dívati se na přírodu« je tu velmi jasně doložen. Mistr velké xylografie neumí dívati se na holou skutečnost, totiž jemu vadí vždy úmysl, dobrý úmysl, aby vystihl a zobrazil vše, o čem ví, že je to důležito a zajímavo, nehledě k tomu, zdali to vše se svého vyvoleného stanoviska skutečně zrakem obsáhne. Proto ctihodný ten muž básní, kombinuje, přetvařuje, podává ideální pohled, ale nikoliv pohled skutečný. Sadeler snaží se příkrosti a nadsázky neznámého kreslíře, a po něm xylografa, zmírniti, snaží se podati pohled na Prahu s určitého místa na Petříně, ale, ač je mnohem hbitější kreslíř, přece činí koncese, ustupuje požadavkům doby, dle nichž nutno vyjádřiti »co nejvíce možno« — tedy pohledy na detail, v skutečnosti pro vzdálenost neviditelný, nebo pro polohu svou skrytý, zraku vůbec nedostupný. Vidíme tu s Petřína na př. do nynější Ferdinandovy třídy, do tehdejšího příkopu mezi Starým a Novým městem, až ke kostelu P. Marie Sněžné, pohled úplně nemožný, leda ze vzducholodi, vysoko nad Petřínem se vznášející. Sadeler ještě je dosti naivní, aby takové nemožnosti a nepodobnosti ku pravdě zcela klidně a pečlivě zakreslovával. Krajina vůkol Prahy na jeho rytině ještě vlní se dosti divoce, ač již není tak fantasticky romantická, strmými horami prostouplá, jako na dřevorytu z r. 1562.

Hollar vidí mnohem správněji, ano zcela moderně správně, perspektivně. Jeho pohled na Prahu ukazuje známý nám pahorkovitý terrain, Vltava mizí záhybem Letné, nelze již viděti její tok až

k Libni a dále, jako na pohledu z r. 1562, a moře domů znázorněno jest velmi správně, vidíme ze vzdálenějších nebo v rovině ležících částí jen střechy. Tu ještě r. 1685 dovoluje si Falpert z Ouden-Allen na svém rozsáhlém prospektu mnohou nadsázku, používá umělecké licence poetické, aby nám dal nahlednouti na Vácslavské náměstí, na »rynky« atd., jako Sadeler, ač tam oko lidské s výšin Petřínských nikdy nepronikło. Hollar je tu první malíř-realista. Kreslí, co a jak vidí, a reprodukuje svoji kresbu velmi prostě, ale tím velmi účinně. Zrcadlo Vltavské hladiny, skupení Hradčanských staveb, vše podává dle svého »dojmu,« dle impresse, a tuto impressi zřejmě snaží se zachovati a vyjádřiti i v rytině.

Výstava jeho rytin a najmě jeho nákresů jen potvrzuje toto poznání. Jsou tu drobné rytinky pohledové nesmírně jemné, pohledy na hrady a města velmi přesně viděné — a při tom umělecky laděné. Hollar dovedl naznačiti i lesk širých řek, i vzdušnost perspektiv podél jejich břehů do dálky rozprostřených. Hollara zajímá krajina, nejen »veduta,« a jeho několik miniaturních pohledů z okolí Pražského svědčí o této moderní lásce ke krajině. Jsou tu pohledy na vlnitý terrain Smíchovský s kostelíkem Zlíchovským v pozadí, pohledy od Vyšehradu k Hradčanům, jež se v dálce rýsují atd. Z jeho kreseb pak, jichž byl na výstavě značný počet, vyznívá smysl pro přírodní a přirozený, rázovitý detail ještě jasněji, ač Hollar i v rytině zachovává svěžest a jadrnost své kresby. Proti Matěji Merianovi je Hollar již »novodobý« člověk, nekreslí »plány« z ptačí perspektivy, neschematizuje, ale vyobrazuje. K tomu pak přistupuje ovládání nástroje, jímž pracuje.

Hollar je virtuos rydla. Již před ním pokoušeli se grafikové o vystižení rozmanitých efektů světelných, o reprodukci zjevů optických. Lesk hedvábí, skla, kovu, kožešiny bývá jehlou a rydlem tlumočen již v 16. stol., ale Hollar techniku ryjeckou zdokonalil tou měrou, že se směl odvážiti i na zobrazování lastur, motýlů atd., a pel křídla motýlího i lesk lastury reprodukuje tak výborně, že zapomínáme na jednobarevnost reprodukce, černý tisk na bílém papíře, a máme dojem i barvitosti těchto rytin. Jemné odstupňování a vedení »šraf,« odvažování valeurů děje se u Hollara s lehkostí a gracií, starší rytiny i dobrých mistrů zdají se vedle těchto listů těžké, tvrdé a jednotvárné.

Výstava Hollarových prací v Praze připamatovala našemu obecenstvu, že zde máme velkou sbírku rytin i kreseb našeho mistra. »Hollareum« v obrazárně vlasteneckých přátel umění v Rudolfinu obsahuje všecky práce mistra, který v Anglii zdomácněl, a jenom Londýnská sbírka Hollarových rytin předčí nad naší Pražskou. V cizině dosáhl Hollar uznání, vážnosti a úspěchů, doma nezapomínejme, že nepracoval toliko pro cizinu, ale i pro nás.

* * *

Výstava leptů a kreseb Vojt. Preissiga zahájena v saloně Topičově. Preissig stal se u nás representantem »moderní grafiky.«

Barevný lept a barevná rytina pak jsou jeho zvláštností, tu vyvinul se Preissig jako specialista. Jeho grafické atelier na Vinohradech je naše česká Kelmscott-Press, tam vychází »Česká Grafika,« sbírka leptů, dřevorytů, litografií »atelierových,« jak by bylo lze říci, to jest prací grafických, které vycházejí z dílen našich malířů mladší generace. Preissig sám je dnes prvním takovým »grafikem,« to jest malířem, který nemaluje, ale věnuje se výhradně kresbě jehly, leptu, — umělecké reprodukční činnosti, oživené uměleckou tvorbou. Kde Preissig je autorem myšlenky i grafikem v jedné osobě, tam podává ruku Strettimu, Hnátkovi, Uprkovi, Jiránkovi, Švabínskému, Kupkovi, Šimonovi a jiným malířům, kteří se dosavad nejen v malbě, ale též v grafice osvědčili. Ale Preissig nad to je také grafikem par excellence, to jest ředitelem grafického ústavu pro výzdobu knih dekorativní práce reprodukční. Kreslí si svoje typy, ryje a vyřezává svoje ozdobné linky, accidencie, culs de lamp, komponuje předsádky, záhlaví, obruby, vignety. U něho lze vydati knihu, brošuru, katalog v úpravě moderní, nebo abychom se vyhnuli tomuto slovu dnes již nakyslé příchuti, řekněme v úpravě originální. Negativním způsobem bychom charakterisovali ráz tohoto umění ještě výstižněji; lze totiž právem mluviti o nekonvenční, nevšední úpravě a výzdobě. Není tu šablony, není tu tuctového zboží, ale vždy (až snad na písmo kterého, jak se mně zdá, dosud není mnoho rozmanitých druhů) nový tvar, nový ornament a nový koncept celku, i při maličkostech, zpravidla u nás ledajak odbývaných. Preissig při tom vychází od cizích vzorů, hlavně anglických i amerických, ale má svůj sloh, svou toninu, svou dikci. Je to vše také mnohem něžnější, proti anglickým ukázkám hebké, měkké. Hlavně barevné lepty. Některé z nich připomínají japonské umění, to jest barevné dřevoryty nebo kresby, jiné ve své zredukované, dekorativní přímočárnosti jsou nejnovějšího data. Tu také stává se Preissig někdy přespříliš primitivní, tu působí jeho krajina bizarrně, a ty kotouče na místě mraků zdají se již šablonovitými rekvisitami moderního dekorativně-symbolického směru. To připomíná pak již laboratoř, a nikoliv »dílnu umělcovu.« Ale Preissig dovede býti svůj, a dokazuje to velmi často, když sám hledá cesty k vyjádření své impresse. Tu jsou jeho »Labutě« z cyklu »Coloured Etchings,« jenž vyšel v Novém Yorku 1907, »Před bouří,« a pak oba listy s názvem »Sníh,« barevné lepty velice jemné tonality a velmi pravdivého dojmu.

Z kreseb a maleb Preissigových jsou tu ukázky jeho návrhů na čalouny, koberce atd. a pak řada »dekorativních krajinek,« v genru moderních, elegantních pohlednic. Několik akvarelových skizz z Francie, karikatur venkovanů, je velmi prostě a účinně uděláno — Preissig má nad míru jistou ruku, schopnou takřka kalligrafického švihu a strojové přesnosti — ale není to Preissigův »genre,« jemu svědčí spíše klidně nesená, barevnými a lineárními pointami působící dekorace. Při tom není třeba schvalovati všecky ty okrasné nápady, jimiž Preissig téměř oplývá, je to věc vkusu a bude vždy na vůli zákazníkově, aby na př. obruby tiskového pole nesestávaly ze značek v duktu tak písmu podobných a tak vydatně upotřebených, že tím čitelnost tištěného slova je ohrožena. Přirozený, nejpřednější a samozřejmý požadavek, aby grafická úprava knihy především byla účelna

a tím tedy jasna, písmo čitelno, nesmí býti zanedbáván, dekorační motivy nesmějí znásilňovati »slovo,« a toto nesmí se státi rebusem. Moderní oči vyžadují zvláštní péče, jsou zpravidla choré, seslabené, unavené, a při stálém čtení pravých spoust tiskovin zvláště těžce strádají předkládáním přeumělkovaných a předekorovaných typografních výrobků. Lze zcela dobře upraviti poměr typů, sazby, spatií atd. i dle vkusu a směru nejmodernějšího a vůbec zcela originálně tak, aby při tom tisk zůstal čitelný. Jinak jest obava, aby takové dekorativní snahy nevedly k pouhé hravosti a schválnosti. A tu zase je Preissig příliš vážný umělec a příliš nadaný dekoratér, aby upadl v chybu tolika »modernistů:« v banálost a v »recept,« který není o nic snesitelnější, třeba je nový. Staré recepty mají své výhody, ale jednu velikou vadu: práce dle nich je mnohem obtížnější, než manipulace s recepty modními.

Na vysokém stupni dokonalosti stojí Preissig jako technik, ovládáť svůj metier obdivuhodně. Jsou tu barevné lepty, náčrty, nebo drobounké hlavičky barevně otištěné, jsou tu velké desky ze zmíněného cyklu, před nimiž staneme s uznáním nejen pro umělce, který ho vymyslil, ale také pro rytce, pro trpělivého pracovníka s lučavkou, pro tiskaře. A to vše je Preissig v jedné osobě. Tisků tak sytých, tak přesných, barevně tak lahodných neuvidíme ani ve velkých tiskárnách, a Preissigovy lepty jsou po této stránce »uměleckými listy,« jak říkají v Německu, nikoliv pouhé oklepky nebo výtisky strojové uniformity a tvrdosti.

Výstavu těchto prací v Topičově saloně lze Pražskému obecenstvu doporučiti k bedlivému povšimnutí, neboť neuvidíme u nás hned tak vynikajících ukázek moderní umělecké grafiky.

* * *

Při výstavě »osmi« byl jsem na rozpacích, máli o ní býti referováno se stejnou seriosností, jako o výstavách jiných; tu mi přispěla vzpomínka na revoluční hnutí v Rusku. Jako v říši bílého cara slaveni jsou lidé, kteří s několika otřelými frásemi o lidských právech, o svobodě, o moderních požadavcích kulturních na rtech a s »browningem« (moderním revolverem) v rukou rozšiřují vzdělanost a upevňují veřejný řád a pořádek přepadáváním úředníků, policistů, vojáků, bankovních ředitelů a zřízenců, tak jsou na západě, nevyjímaje ani říši kázně a bázně Boží a dobrých mravů, opěvováni lidé sice méně nebezpeční a méně ozbrojení, totiž umělci, kteří však rovněž za zvučnými hesly a ve jmenu pravého umění podnikají výpravy k potírání dosavade žijícího lžiumění. Umělci, zvláště malíři, často docházejí jen proto chvály, souhlasu a reklamy, že vypověděli válku tomu »starému« umění. Stačí negace, stačí něco udělati naopak, aby se mluvilo o novém umění. Ovšem, od takového uznání, od novinové slávy a reklamy ke skutečnému přijmutí a pochopení tohoto »nového« umění a konečně k činné podpoře jeho je daleko. Mladí anarchisté, nihilisté, buřiči záhy se přesvědčují, že zůstalo při pouhých slovech, po různu pronesených a zpravidla u těch neslyšených, na jejichž adresu byly řízeny. Ano mnohý slavený průkopník »svobodného umění budoucnosti« sám zanechal své reformátorské

činnosti, když po čase poznal, že vlastně nikdo o tuto činnost nedbá.

Tak jsem uvažoval ve výstavě »osmi,« která v přízemních místnostech nového ještě neobydleného domu byla zahájena. Bez dekorace a bez zvláštních příprav rozvěšeny tu malby a kresby několika mladých lidí, jichž jmena ve veřejnosti ještě nenabyla zvuku. Vlastně jich vystavovalo sedm, osmý se nedostavil. Předstoupili před veřejnost skromně, plakát modernistního střihu ohlašoval výstavu, ani jmen neuváděje. Mne však zajímala jmena; na seznamu byla vypsána. Některá jsem již znal z akademie pražské, a také jsem viděl práce mladých malířů, tehda ještě na vysokém učení výtvarnickém studujících. Opustili akademii, a nyní tedy deklarují, proč. Vždyť taková »secesse« vlastně se inscenuje, aby se demonstrovalo odchylné stanovisko, nový názor, jiný směr. Bylo tedy na snadě nějaké překvapení, přece však neočekával jsem odboje tak velikého. Nechci odsuzovati, podám toliko svůj subjektivní názor, svou »impressi.«

Mladí malíři, bývalí žáci naší akademie, která je řízena v duchu moderním, která vychovává individuality, kde působí řada umělců, z nichž žádný není »akademikem« v onom slova smyslu, s jakým se mluvívá o »copařství« a »staré škole« — skupili se tu v družinu a vystavují své práce. Ot. Kubín studie a portréty: dle Munchova způsobu, trochu také dle Gauguina, aspoň z reprodukcí známého, nesmíšenými barevnými skvrnami, modř pruská, zeleň svinibrodská, krapp, žluť chromová a bílá, skvrny rozmanitě skřížené a seřaděné. Něco jako lidská podoba, ale nelze poznati rysy ani modelaci. Ant. Procházka — na akademii vynikal svým smyslem pro barvu a svou bystrostí v charakterisování — zde má akvarelovou karikaturu à la Jean Veber, ale ještě bizarnější, a skizzu skorem nesrozumitelnou. Boh. Kubišta jest jediný z »osmi«, jehož malby lze nazvati vážnými pokusy o umělecké zpracování dojmů z přírody čerpaných; jsou to pastelly, některé v barvě příliš křiklavé, ale jiné s dobře vycítěnou náladou soumračnou, motivů prostých, přece zajímavých tím, jak je umělec zkoncipoval a podal. M. Filla maluje skvrny, jaksi à la Monticelli, ale beztvárné. Friedrich Feigel rovněž tak, Horb také, Willy Nowak stejně. Nepochopená, nestrávená »modernita,« tápání, pokusy podnikané s nonchalancí, která nevychází z jistoty a z nabyté dovednosti, ale která koketuje brutalitou, cynismem — dekadencí. Ano, dekadenti. Mladí, nadaní (někteří z nich nepopíratelně nadaní), v celku však nevyspělí, nedovední, nedostatek průpravy nahrazují naivní troufalostí, která však selhává. Trapné podívání. Taková beznadějnost, zžíravá lítost padá z těch křiklavých, surově traktovaných maleb na diváka: moderní malířství, tam směřuješ? A pak: české malířství, z těchto lidí vstanou tobě pracovníci? Avšak, je to vše vážně míněno? Nejsemli tu já naivní člověk, jenž ustrašen zírá na povedený kousek několika mladých malířů, kteří si usmyslili provesti šosákům řádné šelmovství? Epater les bourgeois — ale to zde vůbec není srozumitelno pro obecenstvo, a pro umělce, znalce až příliš srozumitelno. Snad chybuji, že se »Výstavou sedmi« vážně zabývám, ale těch mladých malířů, jak jest mně jich líto!

* * *

V pavilloně pod Petřínem, jenž přetrval pěknou řadu let, ač byl nad ním vynesen již rozsudek bourání chtivých regulátorů, kteří v Praze tak rádi regulují, kde co se namane — v bělavém, apartně do svahu zelené hory zasazeném pavilloně vítá obecenstvo nová výstava, pořádaná družinou »Manesa.« Jsou tu dva cizí hosté, malíř Le Sidaner a sochař Dejean. Oba v Praze již byli návštěvou, totiž jejich díla zde byla vystavena, také pod Petřínem r. 1902, a pak sochař Dejean býval stálým hostem v Rudolfině. Je to výstava velmi poutavá, oba umělci dovedou vzbuditi zájem obecenstva, sochař snad menší měrou, neboť náš smysl pro plastiku není stále ještě vyvinut, a malířské umění opanovalo u nás pole. Výtvarné umění pojímá se u nás v širších kruzích hlavně malířsky, a malíři (jest jich stále mnohem větší počet, než sochařů a architektů dohromady) udávají tón, jak se říká. Dovedou poradit ve všech možných případech, kdy náš průměrný člověk přichází ve styk s výtvarným uměním, neboť podotýkám ještě zvláště, stavitelství, totiž stavění domů, bohužel, dnes nepovažuje se za umění. I vzdávám pravdě povinnou čest, konstatujili, že zájem o plastiku se teprve probouzí, zájem o architekturu však dosud podřimuje.

Avšak abych nemluvil o všech uměleckých věcech a ještě několika jiných, poznamenávám jen, že hlavně malíř, Le Sidaner, vtiskuje této výstavě zvláštní ráz. *Svůj* ráz. Roku 1902 ve společnosti »moderních francouzských malířů« nebylo snadno utvořiti si představu o této umělecké individualitě. Zamžené náměstíčko za šera večerního a dvě studie vypadaly trochu nejistě, trochu programovitě hledaně; známá čárkovací nebo tečkovací manýra zdála se tu příliš nápadna. Bylo to cosi mezi Monetem a Pissarem, ani pointilism, ani luminism, a mělo to ráz mladosti, nesamostatnosti. Ale že Sidaner není ani mladý ani programový faiseur, to dokazuje nynější jeho výstava. Je to umělec samostatného názoru na přírodu a individuelního nadání. Vyjadřuje se zajímavým způsobem, má svou notu, svůj rytmus a svoje barevné harmonie. A více ještě: není ani zdaleka tak monotonní umělec, jak by se zdálo dle dosavadních ukázek a hlavně dle slovních doprovodů ze strany jeho ctitelů. Le Sidaner dokonce ani není takový »modernista,« řekl bych skorem, za jakého bývá vyhlašován. Je to prostě francouzský krajinář dobré školy a dobrého vkusu.

Le Sidaner vychází za impressí. V přírodě zajímá se o barevné effekty, ale má svůj způsob je vyhledávati. Nachází je v odlehlých uličkách starých měst, na malých náměstích, v Bruggách, v Benátkách a doma v malých městech. Ale nezůstává jen v obvodu města, mezi domy, paláci, chrámy a nedívá se na svět jen za večera, při západu a po západu slunce, jak se v obecenstvu domnívali. Jaro s kouzlem svých květů, s jasem slunečním vábí tohoto umělce stejně jako šerá zákoutí mezi starými domy, a zlatitá rez podzimního listí láká ho, aby se pokochal malováním svítivých, teplých tónů. Le Sidaner nyní také má rád hladiny vodní, v Benátkách rozčeřené laguny, v nichž se odrážejí světla pobřežních luceren, doma tiché zrcadlo rybníčků a říček, přes něž vede bílý můstek k mřežovým vratům. Má také rád prosté, holé domy, na jejichž střechách a římsách zachytil se poprašek sněhu, a průčelí paláců, prokmitávající z modravé

temnoty noční. Vlastně však má Sidaner v lásce barvu opalisující ve světle rozptýleném, mihotavou, obrysy předmětů stírající, vše jako duhovým závojem zahalující, a světlo miluje přitlumené, i za bílého dne měkkými stíny modulované. Barva jemně vibrantní ve světle delikátně odstupňovaném — toť recept Le Sidanerův, nikoliv ve smyslu hanlivém, neboť Le Sidaner nezná paletu již doma upravenou, s kterou vycházejí také mnozí modernisté do přírody, nemalujíli svoje »impresse« vůbec jenom v atelieru. Ale Sidaner má svoji formulku nazírání na svět a vyjadřuje se vždy svým vlastním slohem, to jest podřizuje vše, co vidí, přísné disciplině svého osobitého talentu. Nejlépe o tom svědčí jeho kresby a náčrty, které tentokráte zase jsou pro znalce, umělce a lidi, kteří se uměním zabývají z professe, vítaným doplňkem výstavy. Na této exposici náčrty tužkou a zcela lehýnce akvarelované skizzy nepůsobí rušivě, nechce nám tu umělec nebo výstavní arranžér vnucovati »poznámky« za umělecká díla, ale jaksi dokládati, co tvrzeno řadou olejových maleb, vysvětlovati, co pověděno v obrazech. Sidaner totiž i v těchto prostých náčrtcích »vidí« stejně a postupuje stejně, jako v malbě. Průčelí nízkého domku, holé, prosté, ale stín pod okrajem střechy netvoří temnou čáru, nerýsuje se lineárně, nýbrž sestává z pásma temnějších a světlejších bodů, čistě graficky »čárek« kolmo na směr pásma postavených. Jsou to »šraffy,« však nikoli ostré, nýbrž měkké, je to šraffováno skvrnami. A tak překládá malíř toto svoje písmo pak do řeči barev, řadí skvrnky stejnoměrně v různých odstínech barevného základního tónu vedle sebe, a tím dociluje oné vzdušné měkkosti a vibrantnosti. Nikde není vedena barevná čára, vždy kontura povstává jen tím, že se střídají různě zbarvené kolonny skvrn. Tyto kolonny však jsou řízeny malířským důvtipem tak jemným, s duchaplnou bravurou tak nevtíravou, že Sidanerovo dílo působí harmonicky, že jeho impresse vtěluje se v obraz lahodící zraku a usnadňující »vidění.« Tato dikce v podstatě tak pečlivě vybroušená a na effekt vypočítaná je jasně srozumitelna, divák správně pojímá, co malíř zamýšlel, aniž by spůsobem jeho mluvy byl uváděn v nejistotu. Ba ani nepostřehne, jak to vše je složeno a zkonstruováno, jak tu všude vládne formule, slohová regule, malířská finessa — teprve z blízka, přistoupíli více než zapotřebí, uvidí, že malíř užívá, řekl bych, záludných prostředků, aby diváku usnadnil vniknutí do taje krásna, jehož rozluštěním malíř sám se zabýval.

Také figurální kresby, studie vystavuje Le Sidaner, a také tyto jsou stejně hebké, vrstvou vzduchu zahalené a přitlumeným světlem obetkané. Hlavičku dítěte vykreslil Sidaner tímto svým laskajícím spůsobem přímo bravurně. Olejové obrazy pak vždy znovu hlásají malířskou potenci tohoto umělce, jehož vzácně jemný vkus a něžná láska k barevným harmoniím nevšední lahodnosti dovedou upoutati každého, kdo třeba jen z daleka se zajímá malířským uměním, jakož i toho, kdo v něm hledá požitky v pravdě sváteční.

Spolu s tímto malířem představuje se sochař Dejean, jak již řečeno, v posici méně vyhodné. Na první dojem není tato umělecká osobnost zvláště význačnými rysy obdařena. Dejean náleží k moderním sochařům, na něž působili Meunier a Rodin. Zjednodušením

plastického útvaru spolu se snahou po zachycení momentního pohybu — to as by tak byl nadpis na přihrádku, kam lze též Dejeana uložiti. Nejsemli nadšen jeho soškami, neznamená to, že se uzavírám jeho dílu, že nedávám na sebe působiti jeho mluvě, že se vůbec nepodávám jeho kouzlu. Je v něm zajisté kouzlo uměleckého tvoření, a ty dámy ve vycházkových toilettách, ta těla žen živě pohnutá, ty studie hlav, to vše má svůj švih, svou výraznou notu. Ale dle mého osobního vkusu je to vše trochu příliš zběžné, a ten kloubovitý typ Dejeanových figur ve své obhroublosti nezdá se mně právě vhodný pro dekorativní komposice nebo rozličné epreuves d'art (a taková soška nahé dívčiny nebo ženy není nic jiného než ukázka, jak sochař ovládá »lidské tělo« a jaké krásy v něm dovede objeviti).

Výstava v Kotěrově pavilloně je zajímava jako vždy. Svou úpravou, prostě elegantní, s řadou krásných obrazů podél stěn, se soškami na hladkých pilířích vábí k pohroužení mysli do díla dvou umělců, z nichž zvláště malíř nás zve k tabuli, bohatě zásobené vybranými lahůdkami. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové rovy.

JUDr. Em. Dyk. — Jan K. Hraše.

Dne 20. dubna t. r. zemřel v Plzni Dr. Emanuel Dyk, tamní advokát a bývalý poslanec. Narodil se r. 1852 v Německé Břízе u Plzně, studoval na gymnasiu v Plzni a v Klatovech, práva na universitě v Praze, kdež byl r. 1883 povýšen za doktora práv. Usadiv se v Kralovicích a potom v Plzni, působil horlivě v životě veřejném, zejmena na schůzích politických, a osvědčil se na tom poli obratným organisátorem. Roku 1889 byl zvolen na Rokycansku poslancem na zemský sněm a r. 1891 na Plzeňsku byl vyslán do říšské rady, kdež vynikl jako neunavný řečník zvláště v dobách obstrukčních. O Plzeňský venkov zjednal si trvalé zásluhy, o čemž svědčí také jmenování čestným občanem, kterým byl v četných obcích vyznamenán. Účinně se zastával také českých menšin a prokázal jim platné služby.

V Náchodě zemřel dne 6. května t. r. Jan Karel Hraše, pedagog a plodný spisovatel. Narodil se r. 1840 v Ratajích u Bechyně, studoval na gymnasiu v Písku a potom na Pražské universitě historii. Od r. 1864 do r. 1868 byl suppl. učitelem na reálce v Litoměřicích, odtamtud přešel na nižší reálku do Náchoda a stal se potom ředitelem měšťanské školy, ve kterou reálka ta byla změněna. Od r. 1873 do 1890 byl školním inspektorem v okrese Broumovském, Trutnovském a Novoměstském n. M. S tou činností souvisí jeho spis České školství obecné na Broumovsku, Novoměstsku a Trutnovsku, pak Rádce učitelský a j. Záhy se zabýval archeologií a historií. R. 1864 prozkoumal pohanské hroby u svého rodiště a r. 1868—70 uspořádal starožitnické sbírky knížete Paara v Bechyni. R. 1876 byl jmenován c. k. konservátorem a prozkoumal pohanská pohřebiště u Třebechovic, Holohlav, Smiřic, Hořiněvsi a j. Vzdav se r. 1885 úřadu konservátora, byl jmenován dopisujícím členem Vídeňské c. k. ústřední komise pro

zachování památek historických a uměleckých. — Hrašova činnost literární byla hojná a rozmanitá. Psal do rozličných časopisů zábavných, poučných, učitelských a do listů pro mládež, do časopisů krajinských i Pražských listů odborných. Dějepisu týkají se jeho Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách, Dějiny Náchoda. S působištěm svým, v němž r. 1881 založil městské museum, seznamoval příchozí knížkou Průvodce Náchodem a Turista v Náchodě. Dále je znám jako vydavatel pohádek, pověstí a spisů pro mládež různého stupně věku; jenom u Fr. Bačkovského vydal takových knih a knížek jedenácte (Národní pohádky a pověsti, Krakonoš, Vodník z Podkrkonoší, Ze starých dob, Zkazky z našich vod a lesů, Z dávných dob, Z naší minulosti atd.). A stejná, neli větší jest řada jeho prací toho druhu jinde vydaných, na př. Povídky našeho lidu, Babiččino vypravování, Z říše bájí, Národní zkazky, Kytice z českých pověstí národních a j. Sbírky jeho pohádek však, už svým množstvím nápadné, jsou žádoucnější jako četba pro mládež než jako studijní látka pro folkloristu. *F. V.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. května 1907.

Po návštěvě císařově v Praze. — »Nestrannost« vlády Beckovy. — Jak dopadly dne 14. května české volby do říšské rady. — Charvátsko-maďarská dohoda. — Rusko. — Černá Hora. — Francie a Japonsko. — Krise ve francouzském kabinetě. — Kníže Bülow o zahraničné politice.

Po čtrnáctidenním pobytu v Praze vrátil se císař a král dne 29. dubna do Vídně. O politickém významu pobytu toho psalo se mnoho, vyslovovány naděje na jedné, obavy na druhé straně. Nevlídně pohlíželi Němci na vše, co se v Praze dělo, a žalovali, že se Čechům přichází vstříc na úkor Němců. Naděje i obavy nejsou zajisté odůvodněny. Hojnými a trpkými zkušenostmi poučeni nemůžeme se zhostiti pocitu, že pobyt panovníkův v Praze nepřivodí hlubšího a pronikavějšího obratu v našich poměrech.

Panovník rozloučil se s Prahou následujícím vlastnoručním listem ze dne 29. dubna: »Milý hrabě Coudenhove! Rád vyhověl jsem přání věrně oddaného obyvatelstva a zavítal jsem do Mého královského hlavního města Prahy, abych opětně jednou v středu jejího občanstva přijal Mé srdce oblažující důkazy vždy osvědčené vlastenecké oddanosti a zároveň bezprostředně se přesvědčil o pokrocích na poli osvětovém a hospodářském. A vskutku vše to, co jsem v těchto krásných dnech poznal, překonalo Moje otcovské očekávání. Hluboce dojat a vděčen vzpomínám těch mnohých projevů loyálního smýšlení obou národností a s opravdovým zadostučiněním shlížím na četné památky všeobecného rozmachu, jež v činorodé lásce k vlasti vysoce vzdělané a horlivé obyvatelstvo zřídilo. Rozkvět staroslavného královského města naplňuje Mne velkou radostí. Bylo Mně popřáno bdíti nad Prahou od prvních počátků velkoměstského rozvoje až k dnešnímu rozkvětu; všude viděl jsem tísnivé hradby, které nyní, dík zdatnosti obou národů, ustoupily mocnému a rušnému rozmachu. Jest to znamením nových útvarů, které vznikly zde i vůbec v hos-

podářském a politickém životě, a vzrůst takový neděje se bez třenic, za kterých shoda Mých národů při nejlepší vůli nemohla býti vždy zachována. Nyní však, mám za to, nadešla chvíle, kdy oba národové, vzpruženi ve své národní síle a svéráznosti, upřímně mohou si podati ruku k dohodě a pak bez obavy o zachování své národnosti sdružiti se ku společnému dílu a činu. Provedením občanské svornosti na poli práva volebního bylo za úspěšného spolupůsobení vlády Mnou ze zástupců různých národností povolané současně také zahájeno mnohoslibné dílo vyrovnání národnostních rozporů, což nutno podporovati ze všech sil a přes veškeré překážky přivesti k cíli. Bylo by Mým nejtoužebnějším přáním, abych spatřil pád i těchto hradeb, které národy ještě dělí a zdržují úplný rozvoj jich bohatých přirozených vloh, jakož i rozmach moci státu. Pokládal bych to za největší štěstí, kdy by mně, jenž jsem všecky strasti toho boje zažil, bylo popřáno spolu pocítiti štěstí národnostního smíru. Ukládám Vám, abyste toto Moje přání jakož i Můj nejsrdečnější dík uvedl u všeobecnou známost.«

Z králova listu vychází nade vši pochybnost, že zahájeno jest vyjednávání o odklizení národnostních sporů v Čechách, což officiosní listy dosud popíraly. Ale jak malá jest naděje, že se vyjednávání podaří, vysvítá nejlépe z toho, že němečtí důvěrníci oznámili předsedovi kabinetu Beckovi své požadavky, a on sám je prohlásil za extrémní a nesplnitelné. Nicméně hned po uveřejnění císařského listu prohlásili němečtí předáci, že na všech svých požadavcích, zejmena na rozdělení země, neústupně setrvají.

Jak nestranně si počíná nynější vláda, v níž zasedají dva zástupcové českého národa, ukázalo se opět při jmenování soudních úředníků v Čechách. Jmenování to odkládalo se dlouho, než se podařilo zjednati shodu mezi členy v ministerstvu. A jak dopadla shoda ta? Po jmenování v dubnu loňského roku, při němž němečtí uchazeči přeskočili na 130 svých českých kollegů, očekávala se letos náprava na prospěch českých žadatelů, ale očekávání to se nesplnilo. Křivda českým uchazečům loni učiněná byla letos zpečetěna, a co více, uznáno i rozdělení země. Tento čin vlády v celé české veřejnosti po zásluze odsouzen. Jazykový odbor Národní rady navrhl, aby sbor ten proti tomuto jmenování podal rázné ohrazení. V návrhu praví se, že se aspoň v personaliích zahajuje skutečné rozdělení státní správy soudní v království českém, že se uznává německé uzavřené území a že se rovnoprávnost a rovnocennost češtiny ze soudní správy vylučuje. Také soudcovský odbor Klubu státních úředníků podal své ohrazení, v němž prohlašuje, že nynější jmenování nesplnilo oprávněných tužeb českých soudců, ježto neodpovídá zásadám spravedlnosti a slušnosti, jichž právě při justiční správě šetřiti se má: nebylo zachováno ani pořadí služební ani nebyli v náhradu jmenováni všichni spůsobilí žadatelé čeští až do posledního jmenovaného soudce národnosti německé. Samy Národní Listy napsaly: »Vláda barona Becka uznala správným stanovisko německé, že ve smíšeném kraji státi se smí úředníkem jen Němec. Vláda uznala tím zároveň oprávněnost tak zvaného uzavřeného území německého. Vláda Beckova, aby okamžitě si pomohla z nesnází, odškodňuje odstrčené české pe-

tenty povýšením ad personam, ale tím zřizuje zároveň pro následníky nepřekročitelnou hradbu dalšímu postupu, což neznamená nic jiného, než českým právníkům soudcovskou kariéru na nekonečnou řadu let znemožniti.«

Všeobecné volby do říšské rady jsou vykonány. Výsledek jejich jest pro český národ zdrcující. Nechalo se sice s jistotou očekávati, že přinesou nám trpké sklamání a že se nevyplní sliby těch, kdož o tuto volební »opravu« mají největší zásluhu. Výsledek jest ještě mnohem horší, než se i ti nadáli, kdož hleděli volbám s velkými obavami vstříc. Když se dostala vládní předloha na veřejnost, ozvaly se výstražné hlasy, že volební oprava ta jest na úkor českému národu. Odpovědělo se: postaráme se o to, aby se ve výboru vše napravilo. A když »oprava« vyšla z výboru pro nás ještě neprospěšnější, tvrdilo se, že prý se v plné sněmovně stane náprava. A v plné sněmovně nezměnilo se nic. Těšili nás, že volební »oprava« přece nám jen přinesla zisk, ježto budeme míti v nové sněmovně 107 českých poslanců, tedy mnohem více než dosud. Události pohříchu daly těm za pravdu, kteří ve volební opravě spatřovali vážné nebezpečí; ukázalo se, že v nové sněmovně, číselně mnohem silnější než byla stará, nebude míti český národ ani tolik ochranců svých národních a politických práv jako dříve.

Koncentrace českých národních stran se nezdařila. Velká jest odpovědnost těch, jichž vinou se tak stalo. České strany národní pustily se v tuhý volební boj, a vítězství připadlo — sociálním demokratům. V zemích koruny české zvítězilo v českých volebních okresích hned při hlavní volbě 22 sociálních demokratů a v 51 okresích dostali se do užší volby. Největší pohromu utrpěla strana svobodomyslná, která při první volbě prorazila toliko čtyřmi kandidáty. Ministři Fořt a Pacák kandidovali každý ve dvou okresích. Dr. Fořt musí se v obou okresích podrobiti užší vobě, dr. Pacák propadl ve svém starém okresu a zvolen v okresu jiném. Jeden z hlavních strůjců volební opravy dr. Kramář propadl ve svém starém domovském okrese nadobro a přišel v novém okrese do užší volby se sociálním demokratem. Užší volbě musejí se podrobiti i dr. Herold, dr. Fiedler, Kaftan a jiní. Celkem dostalo se toliko 11 kandidátů strany svobodomyslné do užších voleb. Strana, která od r. 1891 českou politiku řídila, klesla na frakci číselně nepatrnou.

S velkými nadějemi a v bezpečném očekávání vítězství vstoupila do volebního boje strana agrární, ale také ona se sklamala. Zvítězila při první volbě toliko v pěti okresích, v celé řadě okresů, které za úplně bezpečné pokládala, nepronikla proti sociálním demokratům a odkázána jest na užší volby. Úspěchu domohla se katolická organisace, devět jejích kandidátů dostalo se do užší volby s agrárníky neb sociálními demokraty. Pro mladou stranu, která se ani vážně nebrala, jest to zajisté značný úspěch. Počet hlasů, které na své kandidáty soustředila, překvapil všeobecně.

Sociální demokraté slaví vítězství. Mají k tomu zajisté příčinu. Oni jsou vedle německé strany křesťansko-sociální jediní, jimž volební »oprava« přinesla zisk. Zvítězili nejen v českých, ale i v německých krajích a budou z nejsilnějších stran v příštím parlamentě. Jejich

česky psaný list Právo lidu jásá: »Národ — to jsme my!« a tvrdí, že sociální demokracie jediná dává českému národu záruku, že věc svobody, pokroku, národní samostatnosti a rozvoje hospodářského bude jí nejlépe opatřena. Dosavadní zkušenosti nemohou nijak vzbuzovati důvěru národa českého k této straně. Čeští sociální demokraté nalézají se úplně pod komandem německo-židovského vůdce rakouské sociální demokracie Vídeňského dr. Adlera, a to postačí.

Národní Listy vidí ve velkém úspěchu sociálních demokratů přirozený následek po celá desítiletí trvajících nesvárů a stále se vzmáhajícího strannictví i roztříštěnosti v národě českém. Píšou dále, že český národ se ocituje náhle a nenadále v nebezpečenství, že nebude v příštím parlamentě míti svých spolehlivých národních obranců snad ani 40, čímž ovšem by váha hlasu českého ve sboru čítajícím 516 poslanců žalostně klesla na chabost let šedesátých. »Dnes,« tak volá hlavní list strany svobodomyslné, »kdy všechněm stranám rozvaděným, potírajícím se navzájem, stejným způsobem dostalo se za vyučenou, bylo by snad na čase, aby všechny činily pokání!« Kéž se tak stane. Těm, kdož před lety ukazovali na nebezpečí, které českému národu ze strannických svárů hrozí, a jimž dostávalo se posměchu, když důtklivě po svornosti volali, dostalo se dnes zadostučinění, po hříchu pro celý národ smutného.

Rozháranost v táboře českém způsobila, že se na Novém Městě Pražském dostal německý sčítací kandidát, jenž ze všech kandidátů nejvíce hlasů obdržel, do užší volby. Německé listy jásaly a psaly o »německém vítězství« v Praze. Uvážíli se, že na české kandidáty připadlo pětkrát tolik hlasů co na kandidáta německého, jest zajisté směšno mluviti o německém vítězství. Ve všech ostatních okresích Pražských a okolních připadlo Němcům 5650 hlasů, kandidátům českým však 72.650 hlasů, což odpovídá úplně číselnému poměru obyvatelstva německého k českému, jak při posledním sčítání lidu zjištěn byl, a dokázalo se tedy, že tvrzení Němců, že se jim stala při sčítání lidu křivda, jest neoprávněné.

Rovněž neutěšené jako v Čechách jsou pro český národ volební výsledky i na Moravě a zejmena ve Slezsku. Opavský Týdenník vyslovuje se: »Čeho jsme se obávali při nepopíratelné industrialisaci země, při menší národní uvědomělosti a při nezřízeném nátlaku sociálně-demokratických vůdců, stalo se: nový volební řád nepřinesl nám očekávaného výsledku. Čechové zdejší, kteří měli tolik naděje, že se jim dostane vlastního zastoupení na říšské radě, vycházejí na prázdno.«

Takový jest tedy účinek volební opravy, z níž strůjci její českému národu slibovali veliký zisk! Vzpomenemeli si na mohutné projevy národní uvědomělosti a odhodlanosti při volbách v letech šedesátých a sedmdesátých, a porovnámeli s nimi žalostné zjevy voleb letošních, zmocní se nás nejtrpčí pocity a řeknem si: »Bylo nám zajisté líp, když nám bylo hůř!«

Že výsledek voleb nezůstane bez vlivu na složení kabinetu, rozumí se samo sebou. Ministr vyučování dr. Marchet učinil již důsledky ze své porážky a podal žádost za propuštění z úřadu. Panovník žádosti jeho sice nevyhověl, ale nepochybuje se o tom, že dr. Marchet co nejdříve odstoupí. Také postavení obou českých

ministrů dr. Pacáka a dr. Fořta jest velice otřeseno, ježto by zastupovali v kabinetě stranu číselně velmi slabou. Ministerský předseda bar. Beck staví se úplně klidným a počíná se vpravovati do nových poměrů. Ministerský předseda vítá v oficiosních listech dvě nejsilnější strany v příštím parlamentě: sociální demokracii a stranu křesťansko-sociální s německými konservativci spojenou jako hlavní pilíře budoucího vládního systému, které prý odvrátí zřetel od tužeb a požadavků národních a budou v popředí stavěti záležitosti hospodářské a státní nezbytnosti. Ve Vídeňském listě Zeit učinil člen kabinetu — patrně bar. Beck sám — pozoruhodný projev. Vláda prý sice lituje zatlačení občanských stran, ale není prý výsledkem prvních voleb nikterak překvapena. Spatřuje prý prospěch v zatlačení živlů radikálně-národních a doufá, že bude moci se sociálními demokraty dobře pracovati. Ostatně jako v říšském sněmu německém bude prý v říšské radě rakouské státi silná strana křesťansko-sociální. »Vliv těchto dvou stran,« praví ministr, »jest veliký, a již z té příčiny dlužno očekávati, že mezi těmito stranami zmizejí spory a třenice, jimiž dříve práce parlamentu bývala mařena.« Vláda soudí, že by zájem německého voličstva vyžadoval těsné semknutí německých stran občanských, ale povinná národní nestrannost (!?) brání prý vládě učiniti v tom směru nějaký krok. Vládní Fremdenblatt se raduje, že národní otázky budou z parlamentu vytlačeny.

* * *

Mezi Charváty a uherskou vládou uzavřena nová dohoda. Výsledek vyjednávání jest celkem skrovný, ale veřejné mínění v Charvátsku přijalo jej přece s povděkem; nespokojeny jsou pouze listy strany práva. »Obzor« zaznamenává, jak potěšitelné to faktum, že vládní orgány uherské uznaly proti maďarskému tisku, že se v Charvátsku základní zákony neprovádějí, nýbrž že tam panuje dosud režim starých liberálních vlád. Zlepšení poměrů v Charvátsku pokračuje prý utěšeně; na konferencích Pritských prý počaly křivdy býti odstraňovány, a jest prý naděje, že sanace bude provedena.

Ruská říšská duma překonala v předvelikonočním zasedání nebezpečnou krisi. Jednalo se o vládní předloze, jíž se ustanovuje výše kontingentu branců. Nálada pro povolení tohoto požadavku nebyla právě nejlepší, a pochybovalo se, že bude schválen. Na základě § 119. státních základních zákonů může ovšem car ustanoviti výši kontingentu sám, kdy by duma a říšská rada do určité doby toho neučinily, ale osud dumy závisel na povolení předlohy. Po dlouhém vyjednávání přijata předloha 193 hlasy proti 123. Pro předlohu hlasovali kadeti a Poláci, a tím zachránili dumu.

Car přijal deputaci selských poslanců, kteří přišli, aby jej ubezpečili svou nezlomnou věrností. Poděkoval jim slovy: »Vyřiďte všem, kteří vás vyslali, můj srdečný dík za city věrnosti a oddanosti vámi vyslovené, na nichž spočívají pevnost a síla našeho pravověrného Ruska. Buďte bez starosti a důvěřujte, že učiním vše, abych stav váš zlepšil. Doufám, že se mně to podaří součinností všech věrných, kteří nyní v dumě zasedají a na dále v ní zasedati budou.« Tím vyvráceny nejlíp veškery pověsti, že by vláda pomýšlela na brzké rozpuštění dumy.

Z Černé Hory docházejí zprávy velmi neutěšené. Teprve rok tomu, co se stala Černá Hora zemí ústavní. Kníže Mikuláš odhodlal se vládnouti národu svému za spolupůsobení skupštiny, ale nové poměry se neosvědčují. Vystřídala se již čtyři ministerstva, skupština byla dvakráte rozpuštěna, ale ku plodné práci dosud nedošlo. Po celé zemi řádí politické stranictví, vládní strana, radikálové, umírněné i výstřední živly potírají se navzájem. Asi v polovici dubna došlo v Podgorici k velkým demonstracím. Několik dní potom odstoupilo ministerstvo. Přišla nová vláda, skupština rozpuštěna, nepohodlné úřednictvo odstraněno, a guvernérem v Podgorici stal se Juro Marianović, který prováděl úřad svůj s velikou přísností. Vojsko muselo stále procházeti ulicemi a zatýkati osoby, které byly označeny za nebezpečné vládě. Nyní vypukly nepokoje v Nikšiči a v Podgorici. Vojsko jen s velikým namáháním zjednalo pořádek.

Mezi Francií a Japonskem uzavřena úmluva, jejímž účelem jest zabezpečiti nynější stav ve Východní Asii. Francouzský ministr zahraničných věcí Pichon prohlásil, že smlouva jest novou zárukou míru. Jest prý logickým pokračováním mírumilovné politiky Francie, která nemá jiného cíle, než zameziti jakékoli zápletky všude a zvláště v oněch končinách světa, kde má Francie své zájmy. Dohoda stala se s úplným vědomím a za souhlasu Ruska a Anglie, a jest prý počátkem dohody rusko-anglické a rusko-japonské. V Berlíně způsobila velké znepokojení, ježto se v ní spatřuje další pokus o úplné osamocení Německa.

Ve francouzském kabinetě hrozí již delší dobu krise, kterouž jedině energie Clémenceauova oddaluje. Krajní křídlo levice parlamentu vypovědělo vládě válku. Výstřední a umírněné živly chystají se k tuhému zápasu. Socialisté jsou pobouřeni ostrostí, s níž vláda pokračuje proti podvratným živlům, spojeným v dělnické burse práce.

V německém říšském sněmu promluvil říšský kancléř kníže Bülow obšírně o zahraničné politice Německa. Prohlásil, že se Německo nesúčastní jednání o odzbrojení na Haagské konferenci míru, ježto pro odzbrojení nelze nalézti všeobecně platnou formuli a nelze si od projednávání této otázky slibovati praktických výsledků. Německo prý nezamýšlí nikoho ohrožovati, ale bude ve svém zbrojení pokračovati, ježto jest to nejlepší zárukou míru. — Schůzím krále Eduarda s králem španělským a králem italským nepřikládá německý kancléř politické důležitosti. K zhoršení poměru mezi Francií a Německem nevidí nijakých příčin, ježto prý se Francie přesvědčila, že Německo nesleduje v Marokku jiného cíle, než aby tam zůstalo v hospodářské soutěži rovnoprávným činitelem. Mezi Anglií a Německem není prý v ten čas sporných otázek. Na konec pravil kníže Bülow: »Že jest nám co činiti s obtížemi a že nám na všech stranách hrozí nebezpečí, neví nikdo lépe než já. Jsou to naši stálí průvodci a jsou následkem naší již z ohledů zeměpisných exponované situace, a k jejich překonání jest nezbytno silné sebevědomí a důvěra v sílu vlastní. Zachovejme si tuto důvěru, která plyne z naší moci, z naší lásky k míru, pěstujme své přátelství a své aliance, a nemusíme míti obav, když dojde k dohodám o věcech, které se nás přímo netýkají. Nechme jiným volnost pohybu, kterou žádáme sami pro sebe.«

Adolf Srb.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XXXVII — DÍL II

1907

V PRAZE

TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOL. »UNIE« V PRAZE. — NÁKLADEM VLASTNÍM

1907

R. 1907. ČÍS. 7.

OSVĚTA

Čechové a Vídeňská říšská rada.

Historické připomínky

od

Adolfa Srba.

Bylo to roku 1879, když běželo o vstoupení Čechů do říšské rady. Vyjednávalo se dlouho s tehdejším předsedou ministerstva hr. Taaffem. Výsledek se tajil. Byl jsem tehdy od vůdčích osob strany staročeské vyslán požádat vynikající muže v čelných městech českých, aby jich působením voličstvo se vyslovilo, že s obesláním říšské rady jen s tou podmínkou souhlasí, budouli zástupcům českého národa dány dostatečné záruky, že jeho oprávněné požadavky budou splněny. Na své cestě přijel jsem i do Turnova, kde jsem navštívil advokáta dr. Fottra, jenž v celém kraji velké vážnosti požíval. »Nezdá se Vám, příteli,« pravil mi za řeči, »že nám ve Vídni pořád méně dávají?« — Odvětil jsem: »Dávají, pane doktore? Mně se zdá, že nám pořád méně slibují!« — »Máte zcela pravdu,« řekl doktor zachmuřen. Rozmluva ta s osvědčeným vlastencem (jest dosud na živu) se mi od té doby a jmenovitě i v poslední čas, po více než pětadvaceti letech živě vracela na mysl.

I.

Patentem ze dne 26. února 1861 schválen Schmerlingův oktrojovaný »základní zákon o zastupitelstvu říšském.« Sněmům zemským přiznána v něm volba poslanců do zastupitelstva toho. Když český sněm, na základě rovněž oktrojovaného, nespravedlivého, Němcům zjevně stranícího volebního řádu zvolený v dubnu r. 1861 po prvé se shromáždil a vyzván byl, aby volby do říšské rady vykonal, byla otázka obeslání či neobeslání sboru toho předmětem dlouhých porad poslanců českých. Mínění se různila; jedni mínili, že se voliti nemá, dokud by národu českému v ze-

mích koruny české nebylo zjednáno spravedlivé zastoupení a dokud by také Maďaři a Charváti, kteří Vídeňskou říšskou radu zavrhovali, pro obeslání získáni nebyli; druzí byli pro vykonání volby, ale s ohrazením. Shody nebylo lze docíliti, a menšina, k níž náležel i Palacký a jež byla rozhodně proti obeslání, prohlásila, že se voleb žádným spůsobem nesúčastní. V tomto kritickém okamžiku jali se dva vynikající členové kurie velkostatkářské prostředkovati. Byli to kardinál kníže Schwarzenberg a hrabě Jindřich Clam Martinic. Kardinál Schwarzenberg požíval tehdy velké důvěry poslanců českých, neboť dle jeho návrhu ze dne 11. dubna 1861 byl se sněm obrátil k panovníkovi s žádostí, aby se dal korunovati na krále českého; návrh kardinálův byl ve sněmu přijat jednomyslně, a panovník sněmovní deputaci dne 14. dubna dal slavný slib: »Dám se korunovati v Praze za krále českého a jsem přesvědčen, že tímto svatým obřadem bude upevněn nový nezrušitelný svazek důvěry a věrnosti mezi trůnem Mým a Mým českým královstvím.« Vlivu kardinálovu podařilo se za přispění hr. Clama Martinice získati Palackého pro obeslání říšské rady. Jen malý hlouček poslanců českých setrval na tom, aby se do říšské rady nevolilo. Poslanci ti hlasovali proti tomu, ale podrobili se většině, nechtíce na začátku parlamentního života způsobiti roztržku.

Ještě před vykonáním volby pokusili se čeští poslanci, aby volba byla odročena do té doby, než by panovník vyhověl prosbě, aby oktrojovaný volební řád pro sněm zemský a pro radu říšskou byl opraven. Když pak návrh ten zamítnut, podal dr. Rieger právní ohrazení (z pera Tomkova) vycházející od říjnového diplomu ve spojení se staršími právními základy, jež království českému příslušejí a jež únorovou oktrojírkou namnoze proraženy byly. »Nechtíce oslyšeti hlasu mužů smířlivých,« pravilo se v ohrazení tom, »a rádi chtějíce ušetřiti nesnází, kterými by trpěti mohlo zdárné znovuzřízení mocného a velikého Rakouska, na kterém nám zajisté neméně záleží, než našim protivníkům, ano chtějíce přispěti také k tomu, aby se docílilo zastoupení celého mocnářství v říšské radě, o němž doufáme, že by jím mohly stížnosti naše ještě dojíti žádoucího upravení . . . musíme se účastniti voleb do říšské rady, abychom zkusili, zda strana, požívající umělé většiny na sněmu, míní jí vskutku užiti k utlačení života českého a k utvoření nepravého zastupitelstva království českého v radě říšské. Kdy by však obávání naše v tom ohledu mělo se splniti, ohrazujeme se napřed proti vší újmě práva, která by z toho pojíti mohla našemu království, protože sněmu českému, pokud se na nynější ústavě a na nynějším volebním řádu zakládá, a tedy také členům říšské rady od něho zvoleným v žádné případnosti nepřiznáváme práva, aby směl co rušiti neb křiviti v právních poměrech země české, spočívajících jak na starších smlouvách, výsadách a řádech zemských, znovustvrzení a rozšíření jich naším nejmilostivějším panovníkem. Vyhrazujeme sobě také dle toho zaříditi další své chování dle práva a zákona.«

S malými nadějemi odjížděli poslové čeští po prvé do Vídně. O pravé přízni vlády k Čechům svědčila i ta okolnost, že z 34 jmenovaných členů panské sněmovny byl Palacký jediný Čech občanského původu.

Říšská rada sešla se dne 29. dubna 1861. Uhersko, Charvátsko, Sedmihrady a Benátsko nevyslaly svých zástupců do sboru toho. Uhři byvše vyzváni, aby se dostavili na půdu únorové ústavy, odpověděli, že stojí na stanovisku právní kontinuity, odmítali Schmerlingovu oktrojírku a žádali za uznání právoplatnosti zákonů z r. 1848, králem Ferdinandem stvrzených, jakož i za svůj zvláštní uherský říšský sněm.

Poslanci polští sice vstoupili do říšské rady, avšak podali právní ohrazení proti platnosti sboru toho.

Čeští poslanci učinili hned v prvním zasedání říšské rady velmi trpké zkušenosti. Německo-centralistická většina i vláda chovaly se k nim urážlivě, na přání a stížnosti jejich nebráno nejmenšího ohledu. Vláda přes tu chvíli říšskou radu prohlašovala buď za »užší,« neb za »širší« (t. j. pro uherskou polovinu říše platící), jak toho právě potřebovala. V panské sněmovně měl Palacký rovněž obtížné postavení, i nahlížeje, že není mu možno důležitosti českého národa úspěšně tu hájiti, již 30. září 1861 vyžádal si dovolenou a do Vídeňské sněmovny už se nevrátil. Koncem července r. 1861 psal dr. Riegrovi: »Ve Vídni není již pro nás naděje, a odvahy potřebí v čas.« Mezi poslanci českými myšlenka opustiti říšskou radu nabývala vždy více vrchu. Rieger cítil se ve Vídni nešťasten a čekal jen na vhodný okamžik, aby odchod Čechů z říšské rady nezdál se krokem lehkomyslným. Surová stranickost předsedy Haina, bezohlednost vlády k Slovanům, její zjevné nadržování Němcům, její hrubé porušování zákonů uspíšily rozhodnutí. Když říšská rada na den 17. června 1863 k novému zasedání byla svolána, konaly důvěrníci čeští porady, jichž výsledkem bylo usnesení, že již na říšskou radu nepůjdou. Někteří poslanci složili mandáty, jiní s Riegrem v čele podali říšské radě ohrazení, v němž se praví: »Dokud se nesejde veškero zastupitelstvo, nemáme ani práva účastniti se v rokování a uzavírání, kteréž dle ústavy přísluší celému zastupitelstvu, aniž nám kyne naděje, že by se mohlo cestou oprav změniti a zlepšiti to, v čem se cítíme ve svých právech národních a historických zkráceni patentem z 26. února a volebním řádem; neboť neníli při nynějším řádě mnoho naděje, aby se ústava opravila spůsobem v ústavě naznačeným, totiž sama ze sebe, též nelze si pomysliti dokončení našich institucí říšskou radou, která z největší části náleží jedné národnosti. Při takových poměrech chceme sice nésti následky vyrovnání protiústavních, vyhrazujíce si ústavou zaručená práva našeho království, nechceme se však k nim propůjčiti účastenstvím svým třeba jen passivním, aniž se chceme účastniti v rokování sboru zákonodárného, který nedbá ústavního základu.«

Českým poslancům se za toto ohrazení dostalo písemné důtky, a když nevyhověli vyzvání, aby se do sněmovny dostavili, zbaveni jsou mandátů. Tím založen passivní odpor proti říšské radě, který potrval celých šestnáct let, až do r. 1879. Čeští poslanci z Moravy, majíce poněkud jiné postavení, prozatím v říšské radě zůstali, ale poučeni trpkými zkušenostmi následovali brzo příkladu svých rodáků z království.

Schmerling zanedlouho dohospodařil. Sklamal se v svém domnění, že se mu podaří odpor svých politických a národních odpůrců zlomiti násilím. Sklamal se i v německo-liberálních přívržencích svých, jichž panovačným choutkám zúplna vyhověti nemohl. Tehdy napsal Palacký své památné články pod názvem »Idea státu rakouského.« Z praemis: 1. ve státu rakouském má panovati právo a zákon a nikoli hmotné násilí neb libovůle jedněch nad druhými; 2. stát rakouský skládá se z národností různorodých; 3. žádný národ nemá práva nad národem jiným, aniž má neb může užívati toho jako prostředku k účelům svým zvláštním, vyvozoval slavný náš historik zásadu rovnoprávnosti národů v Rakousku, a hledě k tehdejšímu umlouvání politiků německých a maďarských o rozdělení se o správu říše spůsobem, jako by ani Slovanů nebylo, varoval před zavedením dualismu a vyslovil své pevné přesvědčení: »Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm!«

Dne 27. července r. 1865 odstoupil Schmerling. V čelo nového kabinetu povolán český místodržitel hr. Richard Belcredi. Dr. Rieger a dr. Bělský podali mu pamětní spis o právech a potřebách země české, na nějž Belcredi odpověděl, že neopomene přání národa českého Jeho Veličenstvu při vhodné příležitosti oznámiti. Dne 20. září r. 1865 byla veřejnost překvapena patentem a manifestem, jimiž platnost Schmerlingovy oktrojírky, pokud se týče říšské rady, zastavena. »Nesplnil se úmysl můj,« pravil mocnář, »na němž dosud trvám beze změny, aby se totiž prospěchům veškerého státu dostalo takového ústavního zřízení, kteréž by mělo svůj význam a svou sílu ve svobodném účastenství všech národů.« Manifest končil se slovy: »Svobodna jest dráha, kteráž hledíc k zákonitému právu, vede ke srozumění, jestli, jakož se plně naději, obětovná a smířlivá mysl a zdravý rozum budou říditi rozvahu Mých národů.« V reskriptě pak k zemským sněmům ze dne 5. listopadu pravil panovník: »Ve svém manifestě a patentě spolu s ním vydaném ukázal jsem na cestu, na niž Mé vládě jest nastoupiti, aby se na trvalých základech založila taková ústava říše, kteráž jest spůsobilá, aby zabezpečila mocnářství jednotné trvání a jednotlivým královstvím a zemím to, čeho po právu mohou žádati nejen v příčině své samostatnosti, ale i jako nerozdílně spojené části celku.« Český sněm, v němž tehdy čeští poslanci s konservativními velkostatkáři měli většinu, usnesl se o adrese, v níž děkoval, že každá země nadíti se může stejného uznání práv svých a nejvyšší ochrany a v níž na konec žádal: »Blahostným znamením zdařilé obnovy bude nám

Čechům korunování, odvěké to v království našem vzájemné rukojemství a nejvyšší posvěcení zabezpečeného stavu právního. Protož toužebně hledí věrně poslušný sněm radostnému dni tomu vstříc, kdy spočívati bude staroslavná koruna česká na posvěcené hlavě Františka Josefa I.« Při rokování o adrese prohlásil zástupce vlád, že vláda chce sněm s administrativními orgány jemu podřízenými, nejen aby spravoval nemocnice a jiné ústavy, nýbrž sněm, který by »užší vlast« učinil mohutným pilířem státního celku. Dále prohlásil, že vláda nechce žádné říšské rady, která by jakýmkoli způsobem tísnila bezvýminečně potřebnou samostatnou činnost zemských sněmů.

Dne 8. ledna r. 1866 oznamoval nejvyšší maršálek sněmu odpověď císaře a krále na adresu. Odpověď vrcholila v slovech: »Radostně pozdravím okamžik, ve kterém zdar velikého díla přivede mne do Mého staroctihodného hlavního města Prahy, abych tam uprostřed svých věrných Čechů po právu a svaté zvyklosti vykonal akt korunovací!« Po druhé tedy dán tento slib slavnostním způsobem.

V měsíci červnu 1866 vypukla válka s Pruskem, která se skončila úplnou porážkou Rakouska u Králové Hradce dne 3. července. Vítězní Prusové pokusili se odvrátiti národ český od Rakouska. Pruské velitelství vydalo provolání »K obyvatelstvu slavného království českého,« v němž se mluvilo o úctě k našim dějinným právům na naši vlasteneckou půdu a které končilo slovy: »Zvítězíli naše (t. j. pruská) spravedlivá věc, pak by snad také Čechům a Moravanům vyskytlo se opět okamžení, ve kterém by svůj osud volně rozhodovati mohli.«

Národ český nedal se zmámiti. Po válce měl Rieger audienci u císaře, v níž poukázal na osvědčenou věrnost a oddanost národa českého a projevil politování, že jest přece podezříván ze sympathie k Prusům. Císař odvětil: »Nedbal jsem nikdy na podezřívání věrného obyvatelstva českého, naopak obdivuji se důstojnému, věrnému a sebezapírajícímu chování věrného města Prahy a celé země české.«

Dne 30. října 1866 jmenován bývalý saský ministr baron Beust rakouským ministrem zahraničných věcí. Dohodnuv se s Němci a Maďary, začal kouti pikle proti Belcredimu. Hleděl se státi úplným pánem situace, zbaviti se Belcrediho a pořídíti si takové »zastoupení zemí rakouských,« které by mu v záležitosti vyrovnání s Uhry úplně bylo po vůli. Beust zvítězil: dne 7. února r. 1867 jmenován na místě odstoupivšího Belcrediho předsedou ministerstva. Provedl »vyrovnání« s Uhry, jímž se Rakousko rozpadlo ve dvě části, v korunu Uherskou a v tak zvanou Cislajtanii. Na den 18. března r. 1867 svolána zase »ústavní« říšská rada podle únorového patentu, aby přijala ústavní změny, jež se uherským vyrovnáním nutnými staly. Sněm vyzván, aby vykonal volbu poslanců do této říšské rady. Většina usnesla se o adrese, v níž se pravilo: »Věrně poslušný sněm osvědčuje ochotu svou uposlechnouti vyzvání, aby se súčastnil v poradě společné, pokud

tím právo veřejné v žádné stránce v nebezpečí dáno nebude; v poradách takového shromáždění, při kterém není se obávati, že by zuřivé protivy a odpory majorisováním ještě se zostřily a vyrovnávací působení koruny zdrženo bylo; shromáždění, ve kterémž hlasové království a zemí co takoví slyšeti se dáti mohou, aby Vašemu Veličenstvu též jako takoví vešli ve známost; konečně shromáždění, které dá království našemu záruku, že bez přičinění sněmu nic se nestane a státi nemůže, co by zjinačilo starodávné státoprávní postavení království českého a jeho poměru k trůnu a k říši.«

V adresní debatě naznačil Rieger základy a historickou neporušenost českého státního práva. Rozvíjcje neutěšený obraz našich ústavních poměrů od r. 1848 zvolal: »Nám v takovémto stavu věcí nezbývá nic jiného, než držeti se toho, co nám po otcích zbylo a co jsme po nich zdědili — totiž státního práva českého. A jestli že toho se spustíme, spouštíme se do velkého vlnobití, na bezedné moře, pustíme se na moře bez vesel a právně utoneme. Státní právo koruny české jest půda pevná, jest skutek nepopíratelný, jest resultátem mnohověké, ba tisíceleté činnosti našeho národa. Ono jest resultátem velikých bojů, často slavných a vítězných, často i nešťastných, ale vždy čestných, kteréž podnikal národ náš k utužení své individuality a své osobnosti politické. Tuto osobnost politickou, tuto individualitu zachovali jsme až do této doby, a bylo by zradou na našich otcích, kdy bychom od ní z dobré vůle chtěli upustiti a vydati se v něco nejistého, nestálého.«

Také Sladkovský odmítal obeslání »ústavní« říšské rady co nejrozhodněji: »My již nepotřebujeme žádného domnění,« pravil, »žádného hádání, co se tam bude díti, my to víme napřed, jako by to před námi stálo napsáno. My na základě práva zemského stojíme na tom, abychom nebyli nuceni do žádného takového sboru jíti, kde by zemské právo našeho království uváznouti mohlo v nebezpečenství.«

Vláda odpověděla rozpuštěním sněmu českého a vypsáním nových voleb, které ovšem vypadly v její prospěch. Většina nového sněmu vykonala volby do říšské rady. Poslanci čeští podali rázný protest, v němž kladli váhu na české státní právo a jež zakončili prohlášením: »Jsme přesvědčeni, že vykonáním voleb většina tohoto shromáždění jedná zjevně proti státnímu právu království českého a koruny české, stvrzenému smlouvami s nejj. domem panovnickým, mnohými státními akty a přísahami takřka všech králů českých a legitimním panovníkem nynějším znovu uznanému; že jedná proti ústavnímu právu, jež mělo království české, když J. V. přijal korunu českou z rukou krále Ferdinanda V.; že jedná proti právu zákonodárnému, kteréž J. V. zastupitelstvu země pro příští již nejv. diplomem z 20. října udělil a proti právu, témuž zastupitelstvu manifestem z 20. září vyhrazeného stejnovážného hlasu; že jedná proti ohrazení práv sněmu českého, jež tento sám dvěma audiencemi k J. V. vyslovil.

Protož ohrazujeme se proti všemu, co by říšská rada z království českého, tak neoprávněným spůsobem obeslaná, učiniti mohla na újmu státnímu i ústavnímu právu království tohoto i koruny české, proti právům národa českého nebo na zkrácení samosprávy zemské, jakož i proti všemu, co by učinila na újmu moci a jednoty říše, ve kteréž spatřujeme palladium národa svého, anebo na újmu legitimní dynastie naší. Všecka tato usnesení prohlašujeme již z předu za neplatná a pro obyvatelstvo zemí českých nezávazná — a budeme se proti nim hájiti všemi prostředky práva a zákona.«

Říšská rada vykonala novou úpravu ústavy předlitavské, jež dovršena základními zákony z 21. prosince r. 1867.

Když poslanci čeští r. 1868 povoláni, aby do českého sněmu vstoupili, neučinili tak, nýbrž podali dne 22. srpna památnou deklaraci, která jest plamenným protestem proti ústavě prosincové. Deklarace vede stížnost, že bylo rozhodnuto »o nás bez nás,« že království české i celá koruna česká jako osoby státoprávní byly zbaveny samostatného hlasu nejen v příčině organisace celé říše, ale i svého vlastního státního a ústavního práva. Dovozuje dále, že nová ústava netoliko nese nebezpečí české národnosti německou hegemonií, ano germanisací, k čemuž svoliti rovnalo by se národní sebevraždě, ale hrozí také státnímu a ústavnímu právu vlasti, ježto po vyvrácení únorovky i říjnového diplomu oktrojován byl cislajtánský sněm ústavodárný. Pak vykládá deklarace v devíti kusech stanovisko státoprávní.

Na stanovisko deklarace postavili se i Moravané. Vláda pokusila se již dříve zlomiti odpor Čechů proti říšské radě hrozbou, že zavede přímé volby do tohoto sboru. Dala si od říšské rady odhlasovati prováděcí zákon k 4. odstavci § 7. základního zákona ze dne 21. prosince r. 1867, v němž se vyhrazuje císaři právo naříditi vykonání voleb do říšské rady v jednotlivých obvodech bezprostředně, kdy by říšská rada některým sněmem nebyla obeslána.

V dubnu r. 1870 povolán hr. Potocki v čelo kabinetu. Vyjednával s Čechy o obeslání říšské rady, ale čeští důvěrníci prohlásili, že trvají při zásadách v deklaraci vyslovených. Palacký napsal tehdy pozoruhodný článek do Schuselkovy Reformy, v němž praví: »Požadavek, aby Čechové vstoupili do tak zvané říšské rady, zavírá v sobě rozklad a konečné rozplynutí Čech v útvaru státním, který je tak nový a netvárný, že mu ještě nemohli přijíti na vhodné jmeno; prozatím jej jmenují brzo Cislajtánií, brzo západní polovicí Rakouska . . . Jde tedy při tom o mediatisaci koruny české doposud suverenní, o zrušení a zničení tisícileté historicko-politické individuality českého království a o konečné pohlcení české národnosti národem jiným. Neboť tak zvanou ústavou prosincovou království české mění se skutkem jen v departement Cislajtánie a odkazuje se k tomu, aby od ní zákony přijímalo. V tom jest popření národnosti české na všecku budoucnost, neboť národ, který svůj jazyk v zákonodárství a správě

ani svobodného státu nesmí přivesti k platnosti, nemůže dříve nebo později ujíti své národní smrti.«

Nové volby do sněmu českého měly pro stranu státoprávní v kurii velkých statků příznivý výsledek, a tím nabyl sněm většiny státoprávní. Reskriptem ze dne 25. srpna 1870 slíbil panovník, že vláda vezme v bedlivou úvahu přání českého národa, aby se provedla revise jeho postavení k říši, a vyzval sněm, aby bez odkladu vykonal volby do říšské rady. Většina sněmovní odpověděla adresou a pamětním spisem. V adrese klade se důraz na státoprávní osobnost království českého a prohlašuje se, že vzhledem k vážnému stavu říše pro tentokráte a bez všeliké újmy na svobodném právu českého království, aby rozhodovalo o sobě samo, sněm chce vypraviti ze svého středu poslance, kteří by zastupovali království české co království v delegaci, jakožto v celistvém zastupitelstvu všech království a zemí říše. V pamětním spise proveden důkaz, že království české od jakživa mívalo úplné právo rozhodovati o sobě samo ve všech věcech státního práva a že se tohoto práva nikdy platně nevzdalo. V adresní debatě učinil zpravodaj panské sněmovny hr. Lev Thun památné prohlášení. Dokázav, že státní právo české až do r. 1848 existovalo a popíráno nebylo a že ještě r. 1860 byly existence a oprávněnost k svézákonnosti korunou uznány, pravil zpravodaj: »Víte, pánové, že naše svědomí nám nedovoluje obeslati říšskou radu. Nemůžeme voliti členy, kteří by byli oprávněni o právech království českého jednati v shromáždění, které po našem názoru na právním základě nespočívá.«

Říšská rada sešla se dne 12. září 1870. V trůnní řeči litoval panovník, že kolem trůnu svého nevidí zástupce království českého, ale uznal, že nepřítomnost jejich nemá příčiny v nedostatku citů vlasteneckých a oznámil, že bude úkolem jeho vlády, aby se uchopila všech zákonných prostředků, by království tomu účastenství v důležitých pracích tohoto zasedání pojištěno bylo.

V reskriptu ze dne 26. září r. 1870 oznamoval panovník sněmu českému: »My jsme sobě dobře vědomi lesku, jímžto koruna Našeho království českého vážnost a moc Našeho království obestřela. My jsme se také na tom ustanovili království tomu znova nedílnost a neodcizitelnost země neporušitelně písemně stvrditi a tak jako u Našich osvícených předků má korunování korunou českou vnitřnímu spojení s národem českým lesknoucí význam dáti.« Zároveň prohlásil panovník, že by bylo tolik jako pevnou a pojištěnou půdu právní vyměniti za kolísání pochybných, popíraných a sobě odporujících požadavků, chtělli by kdo žádané ode všech srozumění provesti na jiném základě, nežli na základě platné ústavy, a vyzval sněm, aby volbu do říšské rady bez meškání vykonal. Sněm odpověděl adresou, v níž se vyslovil, že trváním říšské rady se utvrzuje zrušení oné jednoty říše, v níž království české mělo své samosprávné postavení, a že tato říšská rada zrušuje zvláštní právo české, měníc spůsobem nejsmělejším poměr této země k panovníkovi a k celé říši, ne-

dbajíc jejího práva. »Věrni svému přesvědčení,« praví se pak v adrese, »nemůžeme a nesmíme opustiti pevnou půdu právní, nemůžeme a nesmíme vstoupiti do říšské rady nyní rokující.«

Při rokování prohlásil zástupce vlády, že císař jest ochoten dáti se korunovati, ale že sněm musí volby do říšské rady vykonati. Sněm vykonání volby do říšské rady odepřel, načež byl ihned odročen. Dne 6. října r. 1870 uveřejněn císařský patent, jímž se vypisovaly v Čechách přímé volby do říšské rady. Čeští důvěrníci uveřejnili provolání, v němž pravili: »Národe český! Opět nová zkouška uložena jest zralosti a vytrvalosti Tvé volbami poslanců do říšské rady. Jako posud vždy osvědčíš zajisté i tentokráte volbami svornými jednolitost a nezlomnost politického přesvědčení svého, osvědčíš i neustrašenost a neúnavnost v konání povinnosti občanské a nedopustíš, aby státní právo koruny české a království českého bylo jakkoli zadáno, aby jich přirozené a slavnými dějinami stvrzené právo bylo s Tvým povolením podrobeno moci cizích živlů.«

Národ český zachoval se dle toho. Zvolení poslanci ovšem do říšské rady nevstoupili. (Dokončení.)

Jan Gebauer.

Dne 25. května dokonal, po dlouhém utrpení, svůj pilný a pracovitý život dvorní rada Jan Gebauer, řádný profesor české university. Od dob Jungmannových nebylo českého filologa, který by se byl bohatstvím výsledků a obecnou autoritou mohl s Gebauerem rovnati; po šedesáti letech na témž hřbitově Olšanském uložen byl do chladného rovu třetí a poslední kníže české filologie. Poslední — neboť říše jeho smrtí se rozpadla.

Prvním knížetem české vědy filologické byl Dobrovský, obecně uznaná hlava slovanských filologů, »patriarcha,« jak mu říkáno, jehož říše zabírala ještě veškeru filologii slovanskou a v ní, rozumí se, veškeru filologii českou. On ještě, na počátku našeho vědeckého života, obsáhl veškery obory její — dějiny literatury, grammatiku i slovník (tento arci jen v soupisu kořenů a přípon). A dovedl s touto ohromnou látkou ovládati zároveň i dějiny vlasti a filologii slovanskou. Ukázalo se záhy, že úloha ta převyšuje síly jednotlivcovy; po smrti jeho tři mužové rozdělili se o jeho práci: Palacký převzal dějiny vlasti, Jungmann a Šafařík rozdělili se o filologii. Šafařík přejal z filologického dědictví Dobrovského slavistiku a z filologie české grammatiku.

Druhý kníže české filologie, »baťuška« Jungmann, přejal již jen menší část úkolu Dobrovského — a i ta menší část vyplnila celý život neúnavného arcibuditele. Železné píli a vzácnému nadšení Jungmannovu podařilo se dílo dokončiti; na místo drobné Do-

brovského Geschichte der böhmischen Sprache postavil obrovskou Historii české literatury, v 2. vydání (1846) v skutku úplné repertorium veškerých českých spisů i spisovatelů, a monumentálním Slovníkem českoněmeckým provedl vlastně teprve práci, k níž Dobrovský podal jen plán a požadavky. Umíraje mohl Jungmann spokojeně se ohlednouti na svůj život — práce byla vykonána.

Po smrti Jungmannově, jenž ještě přejal od Dobrovského největší úkol české filologie — historii literatury, její theorii a slovník (grammatiku pokládal prací Dobrovského za vyřízenu), nebylo (zvlášť po časné smrti Čelakovského) v české filologii muže veliké koncepce a ducha tvůrčího. A látka se hromadila: vědomosti naše o staročeské literatuře rostly valem, nová literatura kvetla, mluva a tradice lidová nalézala hojně pěstitelů: nové víno rozráželo již měchy staré; novému poznání nestačily ani slovník ani grammatika ani literatura dosavadní.

A přec pracovníci po Jungmannovi spokojovali se prací jeho; nebylo odvahy k dílu novému. Tu odvahu nalézáme teprve po třiciti letech u Jana Gebauera.

Gebauer (narozen 8. října 1838 v Úbislavicích; měl otce německého) po studiích v Jičíně (na gymnasiu) a v Praze (na filosofii) prvních ostruh literárních zjednal si v redakci největšího tehdy kulturního podniku českého, Riegrova Slovníka Naučného. Mladý filolog zabýval se tehdy filologií ve smyslu nejširším: obecnou i srovnavací; studoval sanskrt i gotštinu, germanistiku jako slavistiku. Články jeho v Slovníku Naučném a překlady v tehdejších listech zábavných (z bulharštiny v Lumíru 1863, ze sanskrtu v Květech 1868) byly těchto studií výsledkem. Z redakce Slovníka obrátil se ke kariéře učitelské; r. 1866 stal se profesorem reálky Pardubické, 1870 vrátil se na reálku Pražskou; r. 1872 dosáhl doktorátu filosofie — při tom stále se ještě zabývaje jazykozpytem obecným, avšak při srovnavacím jazykozpytu omezuje se již na jazyky slovanské. Práce jeho tiskly časopisy zahraničné a přední tehdy náš vědecký sborník, staroslavný Časopis Musea království českého.

Roku 1873, o stém výročí narozenin Jungmannových, opustil Gebauer i jazykozpyt obecný a omezil se jen na slovanskou filologii. Habilitoval se pro ni na universitě a přijal redakci nově zřízeného tehdy orgánu vědeckého — Listů filologických a paedagogických. Proti starším »Etymologickým počátkům řeči« (z roku 1868) zjevily se nyní »Uvedení do mluvnice české« (1876), »Příspěvky k historii českých samohlásek« (1870) a »českého pravopisu i výslovnosti staročeské« (1871; oboje v nově založeném tehdy, ale záhy zaniklém Sborníku vědeckém musejním) — konečně »Hláskosloví jazyka českého« (1877). Pracemi těmi definitivně se postavil do řady pracovníků na poli filologie české — na něž se pak omezil.

Tyto a jiné drobnější práce (jež otiskoval skoro výhradně v Listech filologických), šly zprvu stopou starších filologů, Ša-

faříka i Jungmanna. »Hláskosloví« a »Příspěvky« došly odborných posudků, pochvalných, ale také vytýkajících, že materiál i methoda, proto pak i výtěžky, celkem se kryjí s výtěžky dosavadními; že sice množí doklady, ale nerozšiřují pole ani úkolů. Na výtky Gebauer sice obšírně odpověděl, ale v praxi uznal je tím, že v skutku methodu svou i materiál změnil naprosto.

Tento náhlý obrat připadá do r. 1878. Až do toho roku, jak posuzovatelé správně poznali, držel se Gebauer materiálu i postupu staršího. Tehdy však pracemi »O staročeském dvojím *ř*,« »Ke kvantitě v staročeských Zlomcích epických,« »O významu jotace v rukopisích staročeských« vymezil si zřetelně úkol a postup životní — z odkazu Jungmannova přijal slovník a grammatiku, avšak jen pro dobu staročeskou. Gebauer totiž poznal, že dosavadní způsob vydávání staročeských památek (tedy místo staropísmého *czyessye* novočesky *čéše* nebo *číše*) pravopisem novočeským stírá mnohé zvláštnosti hláskové: tedy na př. dvojí *ř*, *ě* po souhláskách neretných (po retných máme je dosud: to*bě*, slá*mě* . . .; ale staročesky bylo i po neretných, tedy hoř*ě*, mís*ě*, ruc*ě*, múš*ě* atd.), délku slabik odchylnou (spol*ú*, vš*é*m . . .) atd. Zvláště výslovnost *ě* po slabikách neretných týkala se téměř největšího dílu staročeských slov a tvarů, a u zbývajících nebyla zase jista kvantita. Výslovnost dvojhlásky -*ě*- (krátce nazváno »jotací«) poznal Gebauer při studiu rukopisného Passionálu v knihovně Musejní, označování kvantity poznal při studiu tak zvaných Zlomků epických (apokryfů o Jidáši, Pilátu a sv. Duchu). Spatřil najednou, že pro starou češtinu v hláskosloví nejsou daleko ještě akta uzavřena (jak se domníval kdysi sám dříve), že tu třeba začíti v skutku od začátku.

Najednou se tu postavily před něj dva úkoly: ohledati znovu mluvnici českou, pokud na ni měly vliv kvantita a jotace (tedy hlavně hláskosloví a tvarosloví) a český slovník (poněvadž tvar kořenů nemohl jinak poznati, nežli soustavným ohledáním všech českých slov). A poznal, že k této práci dosavadní vydání naprosto jsou bez ceny; že Starobylá skládání, Výbor, Archiv český atd., na nichž své dosavadní práce založil, podávají materiál nespolehlivý a že jeho vlastní práce dosavadní jsou založeny na písku. Důkaz toho podávají rozpravy právě uvedené; aby i širšímu obecenstvu rozdíl dosavadního přepisování a skutečného znění rukopisného názorně ukázal, připojil k ročníku Listů filologických 1878 »Ukázky staročeských textů rukopisných,« jichž největší část je věnována právě Passionálu a apokryfu o Jidáši.

A tyto úkoly jal se prováděti methodou samostatnou a novou. Šlo mu o to snésti co možná největší počet dokladů, omeziti theorii na minimum a nechati doklady, přesně přepsané, samy mluviti. Umínil si prozkoumati tak celou mluvnici podle rukopisů do doby Husovy a veškeren materiál přehledně sestaviti v Staročeském slovníku. Od té doby počínají pak pravidelně rok co rok seznamy pramenů, k tomu cíli probraných a vytěžených.

Této práci životní věnoval Gebauer od r. 1880 veškery své síly. Toho roku byl jmenován mimořádným profesorem university (řádným stal se 1881, po rozdělení university přešel 1882 na universitu českou) a tehdy též byl zřízen jeho přičiněním při filosofické fakultě seminář pro filologii slovanskou. V seminaristech vychovával si Gebauer pracovníky a pomocníky na díle zvoleném; výsledky jevily se záhy v článcích Listů filologických a publikacích Královské české společnosti nauk.

Práci konal, jak řečeno, systematicky. Podle soupisu Jungmannovy Historie literatury (a oprav v Jirečkově Rukověti, spolu s pozdějšími doplňky hlavně Paterovými) probíral — a dal svými žáky probírati — rukopis za rukopisem; největší práce tu vykonána 1885 probráním dvoudílného překrásného kodexu bible Olomucké z r. 1417. M. Opatrný, Jos. Hanuš, A. Kořínek, K. J. Černý, K. Novák, E. Smetánka, F. Černý a j. byli tu pracovníky hlavními; mistr sám po zpracování Passionálu, nedostatečným zdravím donucen, musel od práce v knihovnách ustoupiti a věnoval se řízení práce a zpracování výtěžků ve veliká díla životní.

V tomto omezení na rukopisy známé a na soupis Jungmannův spočívala pak také základní vada celé monumentální stavby Gebauerovy. Jako až po tu dobu spoléhal na základy starší, jal se i tuto novou stavbu prováděti podle soupisu a výzkumu Jungmannova, ačkoli Jungmann před půl věkem nemohl přec míti té znalosti rukopisů a spisů, jaká byla možna po půl věku. A nejen to: rukopisy excerpované pracovníky byly většinou ještě nezpracovaný chaos; nebyla ukázána jejich souvislost a obsah — k tomu bylo třeba napřed je vydati. Palacký v podobné kdysi situaci zabořil se do knihoven a pořídil opisy a kopie, chystal vydání pramenů. Na Gebauera tedy, nežli přistoupil k excerpování, dolehla potřeba půdu si připraviti soupisem, vydáním a zpracováním textů staročeských.

První vydání byla 1876 *Nová Rada* pana Smila Flašky z Pardubic, jíž byla otevřena Matiční sbírka Památek staré literatury české. Byla ještě vydána také v přepisu novočeském, od kteréhož později Gebauer upustil — formu však opisu diplomatického, arci valně volnou, podržel odtud stále. Tato forma byla sic antikvována od r. 1877 přesnými přepisy Paterovými, jenž pak svými otisky v Musejníku opravil mlčky mnohé nedostatky otisků (Gebauerových a j.) v Listech filologických. Již při tomto vydání bylo viděti Achillovu patu rukopisných studií Gebauerových: sotva že kniha vyšla, ukázalo se, že zůstal vydavateli neznám třetí rukopis Třeboňský, nejstarší. Konstrukce textu dála se i bez zřetele k druhé básni Smilově — Radě otce synovi. Úvaha pak úvodní (výtah z obšírnější práce autorovy, jinde otištěné) staví všude na základech starších, nikde jich neohledávajíc a nekontrolujíc. Tak kromě mylného data smrti Smilovy a nedosti jasného výkladu vročení Nové Rady atd. zůstal výklad

o příslovích Flaškových i za tím, co již o věci správně vyložil Feifalik.

Tomuto svému spůsobu vydávání zůstal Gebauer celkem věren až na konec svého života; moderní přesný spůsob dopísmenný nedovedl si ho upoutati. Tak jest vydána staročeská *legenda o sv. Dorotě* (1877), tak *Mastičkář* (1880), tak pořízeny prosté opisy staročeských kodexů jednotlivých, jako *Passionál* (v Listech filologických a ve Vídeňských Rozpravách 1878—1886), *Kniha Rožmberská* (1880) a *Ukázky* staročeských textů rukopisných, připojené 1878 jako Přídavek k Listům filologickým (byly tam otištěny kusy textů starších, pokud zejmena zachovávají pravidlo o *e—ě*). Forma přepisu vesměs je tu stejná, a vesměs se ukázalo, že nevyhovuje dnešním požadavkům; Havlík musel se při své epochální práci o jerech uchýliti k rukopisu Passionálu, aby se domnělé úchylky vydání osvětlily — Dolanský rovněž při studiu o *i-y* Passionálu na některých místech chyby opravuje, ano i Gebauer sám při úvaze o koncovce *-em* m. *-en* musel se uchýliti k rukopisu.

K nejlepším pracím Gebauerovým na poli staročeské literatury náleží vydání a zpracování *Žaltáře Wittenberského* z r. 1880 (některé doplňky k tomuto vydání jsou v pozdějších ročnících Listů filologických). Vydání samo daleko arci (paleograficky) zůstává za Paterovým otiskem Žaltáře Poděbradského; za to znamenitě pořízen jest slovník (ač na příklad Jagićova slovníku k Marianskému kodexu nedosahuje), velmi dobře provedeny jsou poznámky. Ale ani v textu ani v slovníku a poznámkách, jak hned patrno, neleží těžiště práce Gebauerovy; hlavní práci věnoval Gebauer obšírnému a zevrubnému úvodu, v němž uložil jádro svých názorů o nejstarším překladu českého žaltáře. V tom úvodě, jehož these arci brání škola mistrova podnes, je nejjasněji viděti methodu a spůsob práce Gebauerovy. Je to, krátce řečeno, materiál i postup týž, jako před 40 lety u Šafaříka: jsou tu sestaveny zachované zlomky žaltářů (tu je zajímavo, že Gebauer zlomku Musejního, jejž Šafařík prohlásil za nečitelný, nečetl — později jej krásně vydal Patera), doplněné troskami nově objevenými a na základě chyb opisovačských posunut (jako u Šafaříka) vznik předlohy »do doby daleké před sklonkem století XIII.« Nebylo jinak možno — týž material týmž řešením musel dáti výsledek týž.

A přece výsledky ty jsou — a byly již tehdy — naprosto mylné. Materiál dnes máme mnohem hojnější: Gebauer ani Šafařík neužili textů zachovaných mimo vlastní žaltáře, ač jsou pro úsudek o filiaci velmi důležité: na př. texty v breviářích (ve zlomku Strahovském jsou na př. žalmy 41, 53, 69 atd.); neužili textů v biblích a mamotrektech (opisovačské chyby mamotrektů by byly jasně ukázaly nesprávnost methody datovací) — pracovali tedy asi s třetinou materiálu. A methoda rovněž nepostačuje: nestačí na základě opisovačských chyb promítati předlohu do doby daleké, když historicky známý stav společnosti české tako-

vého promítání nedovoluje. Před druhou polovicí XIII. věku nebylo korporací, jež by byly mohly nésti tradici; nebylo popudů ani vlivů — není krátce místa, kam tento (nesprávně vyvozený) překlad položiti . . . Výklad úvodu, pokud jde za literárními úsudky, jest tedy kusý a jednostranný.

Poslední a nejlepší vydání Gebauerem pořízené jest edice *Pulkavy* 1893 v Pramenech dějin českých (V. 211 nn.). Na ní, ač náleží k nejlepším pracím Gebauerovým, nejlépe jest opět viděti vady paleografického opisu. Není tu možno uváděti sta nedopatření a vynechání tohoto vzácného textu staročeského; ale malá ukázka čtenáři věc lépe osvětlí. Do textu Pulkavy je vetkáno celkem devět staročeských sentencí; nuže, z těchto *devíti* tři vydavatel otiskl chybně (str. 248a místo »takéť když« má býti »takéžť kdyžť;« místo »nejednúkrát« »nejedenkrát;« na str. 248b m. »ač s bláznem co« má býti »ač co s bláznem;« na str. 255a místo »mrchu najprv« má býti »najprv mrchu« — jsou to vesměs chyby grammatické, tak že vydavatel snadno mohl býti na ně upozorněn); to konečně bychom ještě prominuli, ale čtvrté sentence vůbec pominul, tak že vznikl na str. 264b tento klassický text: »takž sě jest to i naplnilo, což staří řiekají« — hlavní věc (»starý hřiech činí novú hanbu«) vůbec u Gebauera vypuštěna. Při tom nejsou počítány chyby tiskové (str. 249b m. druhého »neukázal« má býti »neutázal« atd.). Ale i z toho, co tu vyloženo, pozná čtenář, že pro sběratele staročeských přísloví jest Gebauerovo vydání vůbec bez ceny, že se nutno vrátiti k starému vydání Procházkovu z r. 1786 (ostatně zrovna tak, jak to ukázal Pekař o vydání Kristiána), který všechny tyto chyby má opraveny a arci nic nevynechal. Ale čtenář také pochopí, že nejsou jenom přísloví tak chybně vydána. A to jest, jak praveno, text naposledy a nejlépe Gebauerem vydaný; platí o něm totéž, co o Passionále.

Vedle vydání textů staročeských, jichž nedlouhá řada jest tu vyčtena úplně, zabýval se Gebauer také jich rozborem a studiemi literárními v širším slova smyslu. Kromě úvah o Nové Radě (a s nimi souvislých úvah o Radě zvířat a o Fysiologu) jsou to zejmena jubilejní úvahy o *Štítném* (1900) a o *Husovi* (1903), o *Ludvíku Tkadlečkovi* (1875), o *Tristramovi* (1879), o *Millionu* (1874, 1887) a o *Jiříkovu vidění* (1879). Všechny tyto úvahy mají týž věcný klidný ráz; zakládají se větším dílem na podrobném obsahu rozbíraných památek, na srovnání s domnělými vzory a z valné části na přesné formulaci výsledků starších. Na př. nejznámější úvaha o Millionu, mimo obsah, vytčení vnějších znaků a stručný výklad vzniku originálu podle Yula drží se hlavně poukazu již Vocelova na shodu Millionu s Jaroslavem; nejpilnější úvaha o Štítném přestává úplně na vnějším soupisu jednotlivých prací, jejich obsahu a vytčení některých zvláštností slohových a obsahových.

Texty vydané i studie o jiných památkách ukazují tedy vesměs zřetelně týž směr i touž methodu. Za všechnu tu dobu

Gebauer nerozšířil hranic našeho poznání literárního ani o jedinou památku, kterou by byl nalezl, ani o jediného autora, jemuž by byl dílo některé přivlastnil, ani o jediný vzor, jehož překlad nebo zpracování by byl konstatoval. Ani jediné novinky nenalezneme u něho — v době, kdy stále a stále objevovány nové texty, noví spisovatelé, konstatovány nové souvislosti. A mohutný proud nových směrů literárních, úrodných novými výtěžky, odrazil se opět marně. Poukaz k mohutné latinské literatuře souvěké zůstal bez povšimnutí — i v nejnovější práci své o Husovi (zrovna tak jako o Štítném) zůstává Gebauer docela ve stopách Erbenových: staví kroky svoje na hranicích Erbenem před čtyřiceti lety vymezených; práce jest arci antikvována dřív nežli vyšla. Znalost rukopisů je táž jako u Jungmanna — Jiříkova vidění předloha latinská jest na př. v rukopise kapitulním; Gebauerova práce bez její znalosti jest opět antikvována dříve nežli vyšla. Moderní mikroskopická práce na základě metra, dikce, verše, rýmu, slovníka nenalezla u něho přízně; kontrola výtěžků filologických zprávami historickými zůstala mu vždy cizí. Některé kabinetní kousky moderní české filologie — jen namátkou tu na př. uvádím Klicmanův průkaz Příbramova autorství domnělých Miličových Knížek o zarmoucení, Černého důkaz chybného pořádku listů rukopisu Štítného Řečí besedních, Havlíkovo datování Alexandreidy shodami Legend, Tillova parallela Života Karlova s Karlštejnem atd. — jsou skvělým důkazem, čeho instrument filologický, dobře ovládaný, jest schopen. Žádná však z těchto epochálních prací nevznikla v semináři Gebauerově, některé dokonce musely přemáhati značný jeho odpor proti těmto »experimentům.«

Rovněž v soustavném probádání a soupisu našich knihoven Gebauer zůstal na stanovisku Jungmannově. Ve všech těch směrech hranice našeho literárního poznání nejvíce rozšířila neúmorná a mravenčí vskutku činnost bibliothekáře Patery, jenž v nejnepříznivějších hmotných poměrech, očima nemocen, probádal za bohemiky veškeré knihovny české a zahraničné, nalezl řadu nejvzácnějších památek dotud neznámých a texty nedbale nebo vůbec nevydané vydal nejčetněji. Bez jeho prací a bez jeho publikací (stačí tu jen jmenovati Alexandreidu, Žaltáře, rukopisy Hradecký a Svatovítský, Život sv. Jeronyma, legendu o sv. Jiří, apokryf o Jidáši, píseň t. zv. Kunhutinu, skládání o Umučení . . . mimo nesčetné drobné fragmenty) znamenitý pokrok a rozkvět české filologie byl by býval nemožný.

Arci, co zde pověděno, nemá býti výtkou činnosti Gebauerově. Gebauer nechtěl býti filologem s toho stanoviska, o němž tu mluvíme; nepřišel k svým pracím od historie, paleografie a literatury, nýbrž od srovnávací mluvnice, sanskrtu a germanistiky. Toho patrné stopy jsou i v hlavní jeho práci literární, kterou podnikl — v boji rukopisném.

Jak známo, bývaly už dříve vyslovovány pochybnosti o některých památkách staročeských, jež byl V. Hanka nalezl, nebo aspoň o jich nálezu dobře věděl. Do r. 1878 celá řada jich byla

prokázána za falsa; v l. 1877—1879 pak počal průkaz dalších fals objevy Paterovými, že veliká část přípisků ve slovníku Mater verborum a dva žalmy v t. zv. Žaltáři glossovaném jsou nově do rukopisu vepsány. Tu vystoupili Šembera a Vašek dokazujíce, že i poslední tři zbývající památky — rukopisy Kralodvorský, Zelenohorský a Evangelium sv. Jana — jsou rovněž padělky Hankovy. Filologicky z nových těch odpůrců nejlépe byl vyzbrojen A. Vašek; dokazoval, že všechny ty památky shodují se v určitých věcech mezi sebou, že v týchž věcech uchylují se od ostatních textů staročeských a že v těchto odchylkách jeví se shoda s chybami Hankovými před objevením těchto tří rukopisů.

Gebauer povstal proti Vaškovi a bránil podezírané texty, nejobšírněji a nejzevrubněji Evangelium Svatojanské. Šembera šel ještě dále nežli Vašek a popíral i pravost Musejního Mastičkáře; Gebauer bránil i tento text zároveň s Evangeliem Svatojanským — vítězství pak v tomto boji bylo rozhodnuto, když bibliothekář Patera nalezl v Rakousích v klášterní knihovně nový zlomek Mastičkáře, se starým, po tu dobu známým, ve všem se shodující. O rukopise Zelenohorském Gebauer téměř nemluvíval; k výkladu rukopisu Kralodvorského přispěl pak několika drobnými články v Listech filologických.

Vedle Gebauera, pokud náhledu svého o rukopisech nezměnil, hájili památek těch ještě jiní: M. Hattala, Jos. a Herm. Jirečkové, V. Brandl, F. Bartoš, I. Mašek, . . . nejlepší jmena tehdejší české filologie. Gebauer po vydání rukopisu Hradeckého, v jehož Hankově otisku shledán celý list přibásněný nově, přestal v Listech filologických vůbec rukopisů hájiti a je ve svých rozpravách citovati.

A podezření, v l. 1883—1885 takto mlčky projevované, vyslovil veřejně v Masarykově Athenaeu v únoru 1886 svým článkem »Potřeba dalších zkoušek rukopisů Královédvorského a Zelenohorského.« Tehdy po prvé založil Gebauer článek svůj na základě jediném, na shodě chyb obou rukopisů (a také Evangelia Svatojanského) s chybami Hankovými před objevením obou rukopisů.

Opět tu, jako v dřívějších jeho pracích literárních, nevidíme nových drah a nových materiálů. V podstatě jsou dráhy určeny Vaškem, materiál snesen Šemberou a Vaškem. Arci bylo by nesprávno souditi, že Gebauer prostě Vaškovy vývody přejal. Práci svou podnikl samostatně, chyby rukopisů sám shledal a z výtky, která u Vaška byla vedlejší, ukoval svou nejostřejší zbraň: shody chyb RKZ s chybami Hankovými před r. 1817.

Boj vznícený Gebauerovým článkem v Athenaeu zasáhl do nejširších kruhů českého čtenářstva a vedl za krátko k nové formaci celé české společnosti.[1])

---

[1]) Že Osvěta nenáležela k těm, kteří r. 1886 nebo později od svého mínění o rukopisech odpadli, že v ní za dlouhého a tuhého sporu pravost rukopisů byla od povolaných mužů důrazně hájena, jest obecně známo. *Red.*

V celém boji o rukopisy vidíme však Gebauera opět hlavně zápasiti zbraněmi grammatickými a lexikálními; tu vidíme v skutku řadu novot, argumentaci novou, — a tím přecházíme k vlastní a základní činnosti jeho, k pracím grammatickým a lexikálním.

Kdežto při soupisu materiálu, jeho vydání, zpracování a ocenění Gebauer šel celkem stopou starší, náleží k epigonům Jungmannovým, a hlavní práci vydavatelskou a literární konali A. Patera a J. Jireček — Gebauer od r. 1878 ujímá osiřelý trůn Jungmannův v oboru české grammatiky a staročeského slovníka. Životní úkol svůj vytyčil si koncepcí velikou — a po bojích rukopisných, jež pro sebe skončil 1888 veřejným prohlášením a 1889 »Poučením o padělaných RKZ,« věnuje se cele »Historické mluvnici.«

Ohledává tu s mravenčí pílí a Kroesovským nadbytkem dokladů tvar za tvarem, slovo za slovem. V Listech filologických otiskuje nejprve (1881—1887) doklady ke konjugaci české, v Rozpravách Královské české společnosti nauk (1885—1891) doklady k deklinaci. Jako pára se tu rozplynuly fantasie některých brusičů, kteří podle své libovůle ustupovali od starých vzorů Dobrovského a jako mlha zmizely novotvary, jež se zahnízdily ve spisovném jazyce českém v prvé polovici XIX. stol. U Gebauera neplatilo »má se psáti,« »říká se« atd. — nýbrž »je doloženo« — a co nebylo bezpečně doloženo, zmizelo bez milosrdenství.

V grammatice české právem možno říci o Gebauerovi »mentiendi finem fecit.« Celá řada planých výmyslů (jako »líceň«, »na paměť« atd.) zmizela, a tato práce sama, očištění české mluvy spisovné a postavení jí na základy nové, nerozborné, zajišťuje Gebauerovi památku čestnou a trvalou. Arci i tu leckdy, jako Dobrovský, byl hyperkritický; leckterý tvar doložený (jako na př. part. »lžíce« m. »lhouce«) činí přec jen násilí novému živému jazyku — ale veliký celek zůstává těmi jednotlivostmi nedotčen.

Shrnuv napřed stručně výtěžky svých prací v školních mluvnicích (větší a menší) 1890, počal Gebauer 1894 konečně publikovati životní své dílo. Toho roku zjevila se »Historická mluvnice jazyka českého,« díl I., »Hláskosloví« (str. XII + 702) — důstojný plod vědecké literatury české konce století. Jako v moři sbíhají se v tomto velikém svazku veškery drobné dosavadní práce grammatické — daleko ještě viděti vodu dvou veletoků — zpracování Gebauerova pravidla o jotaci a krásného zákona Havlíkova o jerech. Přes 100.000 dokladů napočteme na těch stranách, věcných a klidných, uzavírajících akta padesátileté práce na poli českého hláskosloví.

Roku 1896 druhý svazek Historické mluvnice (637 str.), obsahující »Skloňování«, řadí se důstojně k dílu prvému. Podává takřka úplný inventář veškerých tvarů českých — při jeho vydání bylo také patrno, jak beznadějný boj podnikají proti Gebauerovi ti, kterým některá tvrzení starší školní mluvnice nechtěla se líbiti. Roku 1898 »Časování« (třetí svazek) Historickou mluvnici zatím zakončilo.

Gebauerovi zbývalo podle plánu zpracovati kmenosloví (dosud nejméně probádané) a skladbu. Skladby značnou část máme přece, aspoň v náčrtu, zpracovánu v »Příruční mluvnici jazyka českého« (2. vydání 1904, str. IV + 550). I tu Gebauer razil nové dráhy; epochální tu byl r. 1883 jeho nález dvojí negace staročeské a r. 1886 jeho nález o skladbě adjektiv — zejmena sklonění jmenného. Ale celkem přece ve skladbě onoho drtícího, jako ze železa ukovaného výkladu a systému nenalezneme. Neboť — což při tvarosloví a hláskosloví konečně nebylo tak patrno — Gebauer ve značné míře při výběru textů podle Jungmanna přestal na památkách knižních a nesestoupil k živým proudům mluvy lidové: staročeské písně, přísloví, pořekadla, tak jak je nalézáme v listinách a městských knihách, na deskách kodexů a při explicitech rukopisů, zůstaly Gebauerovi celkem neznámy. Jeho doklady ve skladbě jsou tvrdé a chladné — tu zcela jinak se čtou příslušné partie velikého vrstevníka Gebauerova, arci znatele živé řeči lidu, přísného strážce čistoty jazykové, Františka Bartoše!

Historická mluvnice nebyla tedy vypracována do konce; ale tři její svazky zůstanou stále nejdůležitějším vědeckým dílem naší doby — rovnocenné s Dějepisem Tomkovým a Slovníkem Jungmannovým.

Aby ji mohl dokončiti (hlavně její kmenosloví), podnikl Gebauer práci novou, Staročeský slovník. Od let již sbíral k němu materiál, zřízením České akademie dostalo se dílu jistého nakladatele — a tak r. 1901 zjevil se prvý sešit tohoto nového monumentálního díla. Podal jsem tehdy o něm čtenářům Osvěty obšírnou zprávu a nemám, co bych k ní podstatného připojil. Gebauerovo dílo je první naše lexikografická práce přísně kritická, správná a bohatá doklady, jako žádná jiná před ní. Ale ukázal jsem již tehdy, jak je značně neúplná: celé strany lze doplniti novými vynechanými slovy. K tomu, co v Osvětě bylo vyloženo, stačí na př. uvésti str. 640 (namátkou): na ní zná Gebauer 10 slov staročeských od *jeti* — *jezdec*; velmi lehko lze nasbírati dalších 10: Jevany 1514 (Archiv Český, XXI, 38), Jevíčko 1403—1407 (Tadra, Soudní akta, IV. 211, V. 42, 268—269); Jevišovský 1519 (Archiv Č. XXI, 126); Jevišovici XV. stol. (Půh. kn. II. 274, Arch. Č. XXI. 407; Sedláček, Hrady II, 85 a j.); jěvník 1421 (Evang. Olomucký); Jezábel 1421 (Apokalypse kněze Michala; v. Věstník král. Spol. 1903, III. 15); Jezberovský (Sedl., Hrady II. 54); Jezbiny (Sedl., Hr. II. 214); Jezbořice 1536 (Arch. Č. IV. 227); Jezda (Arch. Č. XX. 521); podobně na př. (vezměme polovici, str. 320) k 11 slovům Gebauerovým (z nich 3 ze stol. XVI.) lze dodati dalších 11: dozrávanie 1421 (Apokalypse v. Věstník, 1903, III. 31), dozrávati (t.), dožádání (v. u Kotta dokl.), doživotní 1412 (Brandl Glossář, 39), doživiti (Velesl., Jgm.), dožrati (Štelcar, Jgm.), drábovství z r. 1501 (Jgm.), drábovstvo (Brikcí 313), drábský XV. stol. (Tkáč, Naučení 67), drábstvo (Hrubý z Jelení, Jgm.), drabovati (Rešel) (Jgm.) atd. A k těmto značným mezerám Slovníka přistupuje zmíněný již výhradní zřetel téměř

k češtině knižné; Gebauer nikde nehledí k frasím a pořekadlům živého jazyka, třebas nejstarším. Toho třebas jen tři příklady: pod *jablko* uvádí Gebauer přes 30 dokladů, větším dílem XV. a XVI. století, ale frasi jen jedinou z Alexandreidy, ač na př. přísloví »nedaleko padne jablko od jabloně« má doklady již ve XIV. století; pod ***holub*** opět řada dokladů, ale žádné rčení, ač na př. »střieléš jako po holubu« je již v příslovích Flaškových; pod ***hrách*** opět řadu dokladů XV. a XVI. století, ale ani jediné úsloví, ač jich jest při »hrách« tolik! Slova staročeská jsou v Gebauerově Slovníku mrtva, živá řeč lidu unikla mu úplně.

Bylo by opět nespravedlivo tyto nedostatky klásti na vrub Gebauerově svrchovaně svědomité a pilné práci. Leží již v plánu, v onom nedostatku soupisu památek, jak jsme si o něm nahoře vyložili — neubírají nikterak ceny ohromnému dílu, které tu Gebauerem vykonáno. Osud přál mistru dokončiti jen díl I. (A—J, str. XXX + 674); díl druhý (dosud 400 str.) přestává slovem »mořský« uprostřed věty. Jako kdysi Cyril klesá tu neúnavný pracovník na líše — ale nezanechává Methoděje, který by brázdu dooral.

Zemřel třetí kníže české filologie, jenž z údělu Jungmannova přejal již jen část linguistickou, slovník a grammatiku, a jenž i ten úkol již omezil si pouze pro dobu staročeskou. Filolog tělem duší, pracovník neúnavný, střízlivý učenec neměl přece onoho daru bohů, jakého se dostalo Jungmannovi, aby totiž mohl popatřiti na dílo své dokončené. Nicméně v hláskosloví a tvarosloví českém promluvil přece on slovo poslední; a k slovníku staročeskému položil základy, na nichž možno stavěti bezpečně dále, tak jako na Grimmových v Německu, Daničićových u Charvátů. Díla ta sama mu staví pomník nepomíjející.

Když počal otiskovati ukázky své Mluvnice Historické, doprovodil je (1885) slovy: »Chcemeli jíti cestou bezpečnou, musíme především co nejvíce obmeziti předsudné stanovení apriorní a naproti tomu tím výše ceniti bezpečná svědectví dokladův. O výklad theoretický starejme se ovšem také, ale teprv když je věc doklady dostatečně nebo pokud možná zjištěna; výklad potom většinou dosti snadně a někdy téměř sám se podává.« Tomu svému kredu — a nemůže býti svědectví skvělejšího — zůstal Gebauer po celý život věren; a jeho práce, tyto sbírky bezpečných dokladů, zůstanou dlouho ještě budoucím generacím solidním základem. Jest arci potřebí — a Gebauer sám o tom byl nejlépe přesvědčen — práce další a mnohé, je potřebí kontroly a revise: a bude zajisté nejlepším svědectvím filologům budoucím, budouli jejich práce jednou moci se řaditi k mistrově Historické mluvnici.

V. Flajšhans.

Památce dr. Bohuslava Riegra.

Napsal

Jaroslav Božek.

Náhle sražen jest v hrob, když byl znamenitých děl vědeckých již tvůrcem a nové jich řady nadějným strůjcem. Byl skácen bleskem jako strom ještě tíhnoucí do výše, jako štěp, jehožto některé ratolesti jsou již obsypány bohatou úrodou plodů, jiné však teprve mnohoslibným květem. Odešel »v kraj onen neznámý, s jehožto břehů žádný poutník se nevrací,« ale milý obraz jeho bytosti, tak pravdivé a přímé, tak vroucí a hluboké, nepřestane obletovati zarmoucenou mysl všech těch, kdo jej opravdu znali. Elegická vzpomínka jejich bude vždy promíšena zároveň jakousi tichou rozkoší nad jeho ušlechtilým zjevem, rozkoší, která se láme v prismatu slzy bezděčně vyhrklé.

Byl zrozen zakoušeti medu i pelyňku jakožto syn dvou mužů po celém českém národě i daleko za hranicemi naší otčiny známých. Sláva jmena Františka Ladislava Riegra a Františka Palackého vrhala jakýsi odlesk i na jeho hlavu. Avšak jako při zvucích tohoto »Hossanah,« tak i při hněvném »Pereat« rozvášněných zástupů a novinářských útoků býval bezděčným podílníkem. Samo příjmení »Rieger« upozorňovalo naň již jako na gymnasistu akademického ústavu Staroměstského v l. 1868—1875. Spolužáci hleděli naň jinak než na jiné své kollegy: jako na dědice nimbu předků i jako na dědice jich snižování. Nicméně sami mu neubližovali; milovali toho tichého, ostýchavého insulána mezi sebou, jenž nad nikoho se nevyvyšoval, nikomu nikdy ani slovíčkem neukřivdil, a což nad to jest, nikdy shovívavosti svých učitelů nepotřeboval. Byl neobyčejně nadán jak bystrým, pronikavým rozumem, tak i svěží, obsáhlou pamětí a ve všech třídách přední mezi vynikajícími žáky. Rozdával štědře z »rohu hojnosti« svého vědění při školních pracích, když jej rozpačitý soused pokradmu se strany poškuboval aneb nohou mu pod lavicí důtklivé znamení dával. Rád se zasmál čtveračinám svých druhů, ač sám jich nikdy nestrojil, ani neprováděl.

Již jako kvartán a kvintán přemluven byl několika spolužáky, aby stal se »literárně činným,« a kul tedy verše časoměrné i přízvučné. »Slavná redakce,« která scházela se úředně v pohostinném pokojíku v domě jeho otce (v ulici tehdáž Pasířské), blahovolně přijala do svého psaného časopisu Bohušův »Boj Morany s Vesnou,« provedený perfektními distichy, a přízvučné sloky básničky, která dýchala pěkným rytmem a srdečností:

Na nebi se hvězda třpytí,
hvězda stříbrná,
je to hvězda mého žití,
moje jediná.

Bohužel, časopis zanikl »na věčnou škodu literatury české« již asi třetím nebo čtvrtým číslem; přece však nezůstal bez účinku. Když po mnohých letech byl Bohušovi přinesen jeden exemplář vybledlých těchto »bohopustých a přece tak rozkošných nesmyslů,« zasmálo se z něho na vážného muže, tehdáž právě bolestnou náladou strádajícího, celé jeho šťastnější mládí, a když oči jeho padly na veršovanou výstrahu jednoho z bývalých kollegů:

Nechtěj být, chlapče, básníkem,
ten zkažený má navždy svět —

překotný, upřímný smích rozhlaholil se po jeho komnatě, jindy tak tiché.

Ač Bohuš přinesl si ze školy slušnou míru vědomostí užitečných, přece nespouštějme s očí, jak jej vychovával krb domácí. Že od rodičů svých veden byl vždy ke všemu dobrému, pořádku, poctivosti a šetrnosti, zbytečno připomínati. Otec kladl nemalou váhu na znalost cizích jazyků moderních, po výtce francouzského; vážný děd rád pohladil hlavu modrookého plavovláska, ale jen vážně s vnukem hovořil, těšil se z jeho záliby v historii a odkázal mu později svou knihovnu. Otec i děd dychtivě očekávali první tištěné pokusy jinocha jako dějepisce, z nichž první byla delší stať o Hertvíkovi z Rušinova [1]) a jiná o hraběti Mirabeauovi.[2]) Domácí učitel Josef Kalousek pilně pomáhal rozvíjeti vlohy svého chovance. Přistupovaly k tomu poučné hovory, které Bohuš slýchal z úst vynikajících mužů a žen, když zavítávaly na dychánky do bytu otcova v Praze nebo meškali návštěvou na venkovském zámku Malči.

Po zkoušce maturitní (r. 1875) mladý Rieger oddal se studiím právnickým jednak na universitách zahraničných, jednak na Pražské. Měl vzácný dar vystihovati jádro a spojitost velkých pásem myšlenkových a z kraťoučkých, pečlivě sestavených přehledů osvojovati si pak vládu nad spoustami podrobností. V cizině nastřádal si vedle poznatků theoretických i jakousi zásobu praktických zkušeností životních. Pobyv na vysokých školách v Strassburku a v Halle, vrátil se na universitu domácí a r. 1880 oblažil rodiče svou doktorskou promocí. Otec doporučoval mu dráhu, kterou kdysi sám mínil si vyvoliti,[3]) profesuru totiž universitní, a pomáhal radou i peněžitým nákladem. S jeho přáním shodovala se i tužba synova, a Bohuš dal se s chutí do nového studia v Paříži a v Berlíně i do zimničného badání v archivech Pražských a Vídeňských, aby čestně a zdárně provedl svůj habilitační spis o zřízení krajském v Čechách, o předmětu dotud jen po některých stránkách prozkoumaném. Jako Konstantin Jireček,

---

[1]) Vytištěna v Čas. Mus. král. čes. r. 1877; Palacký se jí tedy nedočkal.

[2]) V Osvětě roku 1877.

[3]) Viz »Z vlastních pamětí Fr. Lad. Riegra« (v Osvětě 1906, č. 1., str. 15.)

zaměřoval i on záhy k povzneseným cílům pravé, nefalšované vědy.

Na základě prvního dílu své práce stal se r. 1889 docentem dějin a theorie práva veřejného na právnické fakultě Pražské. Zasvětil tento díl své publikace »Svému otci k sedmdesátým narozeninám,« a když objevila se v prosinci t. r. na veřejnosti (nákladem Fr. Tempského), zjednala auktoru takřka přes noc pověst důmyslného, samostatného odborníka. Po čtyřech letech vydána tiskem druhá, objemnější část stežejního toho spisu Riegrova nákladem České akademie císaře Františka Josefa, jež dovršila chvalnou pověst badatelovu. Byl tehdáž jmenován mimořádným profesorem — a po nových pěti letech (r. 1899) a řadě publikací menších, ale vydatných — řádným profesorem říšských dějin, tentokráte s povinností k výkladům i z práva ústavního a správního. Teprve v úvodu k druhé knize svého Krajského zřízení v Čechách auktor postěžoval si mírně, že »svého času český nakladatel I. část spisu vydati odmítl, ačkoli spisovatel se nabízel, že mu k nákladu ještě sám přispěje.«

Hned na počátku své docentury, kdy důchody jeho byly jen skrovné, vyvolil si za družku svého života slečnu Marii Červinkovou, sestru svého svaka Vácslava, a slavil s ní sňatek dne 17. srpna r. 1889. Přilnul k ní veškerou, dotud tlumenou horoucností svého ducha a snášel větší menší strasti, které příbytek jeho v Koubkově ulici na Vinohradech navštěvovaly, na podiv stoicky. Po prvé poznávaje trampoty »malého muže,« s nevšední oddaností a dovedností se vpravoval do jeho »hospodářské arithmetiky.«

Potom přiharcovala na něj řada strastí pronikavých: náhlá smrt matčina v Římě (dne 29. března 1892), později rovněž nenadálý skon nezapomenutelné sestry, paní Červinkové (dne 19. ledna r. 1895) a brzké pak úmrtí choti jeho Marie (dne 31. března t. r.), která zůstavila mu tři nedospělé synáčky, mezi nimi nejmladšího teprv jako útlé nemluvně, sotva pokřtěné. Rieger, jenž byl se zatím ubytoval v domě otcovském (v Palackého ulici), žil od té chvíle vedle své učitelské a literární činnosti jenom svým dětem a zahrnoval je péčí a láskou, jaká nemá hned tak rovné. Sám nemaje potřeb téměř pražádných, největší díl svých důchodů obětoval na zdárné vychování svých hošíků, neznal sladší rozkoše, sladšího občerstvení než pobývati mezi nimi každou chviličku, která mu prací unavenému vybývala, a přemítati, jak by jim upravil radostné »hnízdečko« brzy na Poučníku, brzy na Malči. A ještě jednu hlubokou ránu bylo mu snésti: úmrtí svého slavného otce (dne 4. března r. 1903), po kterém přivalily se na syna hojné starosti. Aby splnil přání umírajícího, ujal panství Malečské a jako nový vlastník jeho musil řešiti rozličné spletité otázky právní i finanční.

Měl posvátnou pietu k přáním osob srdci jeho blízkých a smrtí mu odnímaných, i k památkám po nich pozůstalým. Na

podobiznu své choti často se zadumán zadíval, a při tom zdálo se, jako by mu zněla v duchu stará jeho básnička:

Na nebi se hvězda třpytí,
hvězda stříbrná;
je to hvězda mého žití,
moje jediná.

Vše, co kde shledal, z rodinných, literárních a politických korrespondencí neb zápisků ať svého děda a jeho manželky, ať svého otce, své matky a sestry své Marie, choval jako vzácnou relikvii. Kdykoli měl trochu pokdy, rovnal, počítal a pořádal všecky ty listy a listiny, zhusta vybledlé a zažloutlé, a ukládal je pečlivě roztříděné do bezpečných skříní. S očitou zálibou a jakousi tajenou hrdostí rozkládal před každým tyto své poklady, kdokoliv si je přál spatřiti, a těšil se na to, až budou nejdůležitější z nich na světlo vydány a vyvrátí mnohou výtku, která nespravedlivě byla činěna zesnulému jeho otci nebo dědovi. Byl by rád sám upravil všecky edice těchto památek rozmanitých s tou pečlivostí, kterou pořídil 4. vydání Palackého Dějin národu českého, Drobné spisy jeho z oboru politiky (r. 1898) a Vlastní paměti Františka Ladislava Riegra (v Osvětě r. 1906); avšak překážely mu v tom i jiné neodkladné práce a povinnosti i častá choroba. Brzy vypovídaly mu službu hlasivky, brzy mučilo jej prudké bolení hlavy a horečka, brzy seslabovala jej úplavice. Byl nucen žíti velmi diaeteticky co do jídel i nápojů. I přílišná horlivost, s kterou konal svůj úřad učitelský, a ochota, kdykoli šlo o jeho přednášku pořadatelům universitních extensí, Král. české společnosti nauk, Českému klubu a jiným spolkům, někdy škodívala nepevnému jeho zdraví; vydávalť se mnohdy na cestu i do venkovských měst, jimž přednášku slíbil, churav a rovnou nohou s lůžka, kde podle lékařského nařízení měl vytrvati, a pykal pak za svou úslužnost zhoršením své choroby.

Aby splnil tužbu své manželky, založil si v Poučníku »Odkaz« — úhlednou vilku pod lesnatým návrším, jejížto průčelí hledí k velebnému Karlšteinu.

Tam utíkal se s rodinou svou nejraději, a to hned od prvního počátku jara, ač nezřídka potom ještě se sněhem zachumelilo, a zajížděl odtud za svým učitelským povoláním do Prahy; možná, že i ta věc někdy zdraví jeho ublížila. Obyčejně jen o velkých prázdninách letních záhy dopravoval svou rodinu na Maleč, sám zatím až do konce července plně v Praze povinnosti examinatorské při universitních zkouškách právníků.

V polovici měsíce září vracel se již zase s dětmi svými, školou povinnými, do Prahy nebo na Poučník. V posledních letech, zasedalli zemský sněm již před tou dobou, zbývalo mu ještě méně času k oddechu. Ne bez váhání přijal poslanecký mandát v kurii velkostatkářské. Cosi jako výstražné daimonion ozývalo se v jeho nitru; bylať mu nezapomenutelna ta hořká chvíle,

kdy do oken komnaty jeho sestaralého otce litaly jednou večer (dne 17. ledna 1891[1]) kameny z lomozící ulice.

Nicméně povoluje (po svém zvyku) naléhání mnohých vzácných mužů, mandát přijal a do sněmu pilně chodil. Přišlo tam (v posledních měsících roku 1905) i k rokování o všeobecném právu volebním, a když proti rovnosti jeho se otevřeně a mužně vyslovil, ani jiní pravým svým přesvědčením se tajili, musel i on domovní vrata v Palackého ulici uzamknouti, aby potupa z ulice a novinářských článků nechrlila se do jeho rodinného zátiší. Odměňoval se za to později — svou skvělou řečí na sněmě, kterou nemilosrdně bičoval macešství vlády, odstrkující vysoké školy české a nehrubě ochotné k upravení nových, důstojných pro ně stánků. Zatím již na sněmě vynořila se otázka, kdo jest pravým vlastníkem královského hradu Pražského, a k žádosti zemského výboru (ze dne 17. ledna 1906) profesor Rieger uvázal se vedle tří jiných odborníků (Čelakovského, Kalouska a Stupeckého) v čestný, ale velmi lopotný úkol, rozřešiti za kratičkou dobu sotva plného roku tak spletitou záhadu.

Vzal na svá obětovná ramena, jak se pak ukázalo, dobré dvě třetiny toho úkolu a pracoval o něm svým již známým způsobem, totiž bez oddechu, aby provedl jej tak, jak bylo důstojno jeho jmena. Nesklamal, ba spíše ještě překvapil smělá očekávání. Avšak svou svědomitostí a ochotou ustavičně vysiluje své tělo, takřka sám podporoval nástrahy zákeřné smrti, až dne 29. května letošního roku hodila naň na Poučníku své nelítostné osidlo, nelítostné nejen k němu, ale i k vlasti a vědě české, k družině jeho přátel a k trojici jeho nebohých dětí. Jeho činnost zůstavila čestnou a trvalou stopu mezi údy Král. české akademie nauk, České akademie císaře Františka Josefa, Svatoboru a Českého klubu; jeho žákům jistě trvale utkví ve vděčných srdcích obraz ideálního učitele, jeho kollegové nepřestanou postrádati svého milého druha.

Není pochybnosti o tom, že aspoň domácí odborníci rozeberou a důkladně v příslušných časopisech ocení bohatý literární odkaz učence, již i za hranicemi naší říše proslulého. Čtenářům Osvěty, do nížto přispíval zesnulý četnými velecennými statěmi téměř čtvrtinu století, známa jest toho odkazu znamenitá část přímo a jiná prostřednictvím referátů, které tento měsíčník přinášel z pera Kalouskova, Kadlecova, Božkova nebo Blažkova. Z té příčiny dovoluje si pisatel tohoto stručného nekrologu několika slovy pouze upozorniti na Riegrovo vědecké východisko jakožto právního historika, jeho methodu a stežejní myšlenky nejhlavnějších jeho děl, za která pokládá Zřízení krajské v Čechách, Říšské dějiny rakouské (ač jen částečně tiskem vydané), Ústavní dějiny Rakouska a trojdílnou, rozsáhlou stať, v sborníku »O král. hradě Pražském« nedávno uveřejněnou.

[1]) Viz V. Červinky »Vzpomínky na dr. Fr. Lad. Riegra« (v Osvětě roku 1905, čís. 9., str. 787).

Nuže, co jest, ať tak dím, klíčem k zpytovacímu spůsobu Riegrovu? — Mám za to, že jeho zásadný a ***vytrvalý odpor proti tak zv. právu přirozenému a jeho neméně vytrvalé přilnutí k právu historickému.*** Přirozeného vůbec za právo neuznával, vedle jiných důvodů hlavně i proto, že snad jako toliko filosofický ideál nebo snad jako politický požadavek nemá ještě zevnější, formálně zavazující moci. Pro něj existovalo tedy pouze právo positivní, jak se kde v konkrétním státě historicky vytvářelo a platno bylo. Tento svůj základní názor vysvětloval a důrazně obhajoval v Osvětě třikráte, dvakrát pod pseudonymem B. Vacek v polemice proti prof. Masarykovi, jednou pod pravým svým jmenem v nekrologu o prof. Jiřím Pražákovi.[1]) V tomto nekrologu shoduje se patrně s míněním učitele svého, nepříznivým právu přirozenému, chválí jej, že »své vědě razil u nás cesty a pravé stopy,« že pomíjel politických a filosofických spekulací, že se stanoviska právovědy positivní byl přesvědčen, že o právu dlužno pojednávati především právnicky, že výklady hospodářské a sociální mohou býti pouze pomůckou, nemají však kaliti jasné pojmy právní a p. A v článku svém »Ku programu práva přirozeného« prohlašuje: »Právo má sice své základy v povaze člověka, ale přece je produktem historickým; musí se teprv ***positivně ztělesniti***, objektisovati v zákonech a právních obyčejích, které jsou nejbližšími, přímými prameny právními, a které jako zevnější skutečnosti poznati a dokázati lze.« Odtud při Riegrově bádání pochopujeme předně jeho neunavný shon po oněch »nejbližších, přímých« pramenech, odtud pečlivá a všestranná jeho studia archivní, aby na základě hojných, spolehlivých dat mohl vybudovati své konstrukce a také jich důsledky potvrdil novými fakty a údaji, byť si z oborů s jeho nejbližším oborem jen příbuzných.

Odtud odpor jeho proti právním řádům, které z domácí půdy nevypučely samorostle, nýbrž z popudů čistě spekulativních z ciziny k nám přenášeny neb toliko z absolustické libovůle náhle a násilně byly nadiktovány, — odpor proti přerývání »historické kontinuity s dřívějšími poměry právními.« Odtud některé výtky jeho hlediskům Palackého a otcovým, když v nich postřehoval vliv »práva přirozeného,« racionalistických ideí a pozapomenutí na historicky nepřetržitou spojitost. Výtky ty někdy zřejmé, jindy jen napověděné, najdou se v Riegrových spisech, jež pod čarou jmenujeme.[2]) Ovšem obhajuje také jak děda tak otce svého, když názory jejich byly dle jeho úsudku správné nebo

---

[1]) Viz v Osvětě r. 1900 články jeho »Ku programu české strany lidové,« pak »Ku programu práva přirozeného,« a tamtéž r. 1905 nekrolog »Profesor Jiří Pražák.«

[2]) Srovn. Riegrovy úvody ve vydání Drobných spisů Palackého z oboru politiky (z r. 1898), jeho článek »Ústava Rakouska dle Fr. Palackého v l. 1848—49« (v Památníku na oslavu stých narozenin Palackého z r. 1898), článek »Náš ústavní vývoj od r. 1848« (v Osvětě r. 1898), »Ústavní dějiny Rakouska« (v Ottově Slovníku Naučném i ve zvláštním otisku z r. 1903).

v tehdejší době takměř nemohly býti jiné, dále když obviňováni jsou z výroků, kterých nikdy nepronesli, nebo z nezdaru činnosti své politické za takových okolností, že při nejlepším úmyslu nebyli s to, aby mocné překážky (někdy i zahraničné) svou silou a schopností sami překonali, nebo posléze, když v poctivém svém zápase nebyli podporováni od těch, od nichžto pomoci se ne bez důvodů nadáli. Takové apologie jeho vyskytují se na př. v uvedených již polemických článcích v Osvětě proti Masarykovi, v Doslovu k vydání »Vlastních pamětí Fr. Lad. Riegra« (v Osvětě r. 1906) a posledně ještě v stati »O Pražské deputaci v Inšpruku v červnu r. 1848« (v Osvětě r. 1907, čís. 2.), kde brání otce svého proti francouzskému dějepisci Arn. Denisovi, jenž neuznává, že by deputanti (Nostic a Fr. L. Rieger) zdárně své poselství byli tehdáž vykonali.

Bohuslav Rieger upozornil důrazně na to, že Palacký, tvůrce programu rakousko-federalistického a národního, tvůrcem programu státoprávního po r. 1860 nebyl, nýbrž že tento program byl společným dílem Frant. Lad. Riegra a hraběte Jindř. Clama Martinice;[1]) Bohuslav svými hlubokými a přesnými pracemi nezvratně dovodil, co v obou těch programech bylo dle positivního (historického) práva opodstatněného a co ne, a co v nich dle této jeho historické logiky bylo důsledného neb nedůsledného. A tak zde nelze opominouti mlčením, co vytkli jednak dvor. rada prof. Bráf, jednak nedávno zase řečník u hrobu našeho zesnulého učence na Vyšehradě, totiž že Bohuslav vědecky odůvodnil a posoudil program i svého děda i svého otce.

Nejnebezpečnější útoky podnikal na naši národnost osvícený absolutismus v l. 1740—1792, jenž zároveň kácel některé hlavní pilíře českého státního práva. Tato doba pozornost Riegrovu záhy poutala. Již od léta roku 1884 dal se do podrobného studia celého státního života za Josefa II., ale látka vzrůstala mu pod rukou tak, že usmyslil si zatím přestati na sepsání monografie, aby po všech stránkách vylíčil toliko jeden z hlavních nástrojů Marie Terezie a jejího bezprostředního nástupce na trůně rakouském, kterým osvícení samovládci prováděli své záměry ve prospěch »obecného blaha« a hlavně ve prospěch lidu selského, libovůli rozličných vrchností dotud vydaného. Před časem Marie Terezie záviselo totiž provádění veřejných nařízení často na ochotě neb neochotě těchto vrchností; panovnici této šlo tedy o to, aby podlomila jejich moc a vytvořila sobě poslušnou zeměpanskou byrokracii, která by jí napomáhala podrobiti široké zástupy lidu (vedle jiných stavů) bezprostřednímu vlivu správy státní. V Čechách existovala již odedávna instituce, která se záměrům císařovny hodila, ale musela býti napřed v byrokratickou proměněna. Bylo to *zřízení krajské*, jež tedy Marie Terezie v tomto smyslu upravila. Této instituci věnoval Rieger nejprve

---

[1]) Srov. dr. Alb. Bráfa »Listy politického kacíře« (Polit. knihovna Hlasu Národa), str. 56.

všechnu svou pozornost, a to tím větší z té příčiny, že Terezianská úprava zeměpanských úřadů krajských dle vzoru českého byla pak zaváděna i do dědičných zemí rakouských.

Proto uznal za dobré rozšířiti prvotní úkol své monografie a pojal do ní také úplný historický přehled krajského zřízení v naší vlasti, jak vznikalo a se vykrystalisovalo již před dobou Terezianskou, aby dokázal, že správa zeměpanská rodila se nenáhlým přetvořováním ze samosprávy stavovské, čili, že »působnost i ústrojí úřadů krajských za Marie Terezie spočívaly na dlouhém vývoji domácím.« Historie tohoto vývoje před r. 1740 jest tedy obsahem první části jeho proslulého spisu *Zřízení krajské v Čechách.*

Kterak se dála potom reorganisace a systemisace tohoto zřízení v letech 1740—1792, to vyličuje Rieger jakožto vlastní jádro původního svého úkolu s podivuhodnou znalostí věci a očitou promyšleností přebohaté látky v druhé části své monografie, mnohem objemnější nad prvou. Zahajuje ji nejprve povšechným přehledem osudů krajských úřadů u nás v tomto období, načež v pěti kapitolách zahrnuje nás podrobnými poučkami o předpisech v příčině vlastností, odborné přípravy a konduitě krajských úředníků, o složení krajských úřadů, o orgánech je kontrolujících, o způsobu, jak samy zase dozíraly na úřady městské, na vrchnosti, jejich úředníky a rychtáře, jak počínaly si při krajských vyšetřováních a objížďkách, jaké měly řády kancelářské, a kterak vedly si při řízení věcí poddanských.

Ačkoliv Rieger opírá se v některých partiích svého spisu o starší výzkumy Palackého, Tomkovy, Kalouskovy, Čelakovského a badatelů jiných, přece čím více přibližuje se době nové a nejnovější, tím samostatněji musí si raziti cestu, tím pracněji se vyzbrojovati rozsáhlým materiálem, jehož k úloze své potřebuje. I snesl do textu nad čarou i pod čarou tolik sebraných dat a tolik vzácných pouček, že knihy jeho nepřestanou si vážiti odborníci nejrozličnější, půjdeli jim o poznání doby, o které celek neb některá jeho partie jedná.

Kniha končí se (v druhé své části) u roku 1792. Obsah obou jejích svazků auktor načrtl hrubými rysy v svém spisku německém »Kreisverfassung in Böhmen« (z r. 1895), otištěném z Mischlerova a Ulbrichova Oesterreichisches Staatswörterbuch, kam i jinými články svými přispíval. Tam však sleduje osudy krajského zřízení v Čechách ještě za rok 1792 do časů pozdějších a na konec lehce se dotýká jedné myšlenky, kterou nedávno denní noviny a časopisy horlivě se zabývaly.

Navrhováno totiž od některých odborníků a politiků, aby přikročilo se konečně k naléhavé opravě veřejné správy, aby zejmena byl trochu překlenut u nás onen neblahý dualismus správy zeměpanské a t. zv. autonomní, jehožto původ Rieger shledával jednak zase v nauce o »přirozených právech neboli základních svobodách individuí,« přenášené obdobně na obce a jiné korporace jako na osobnosti právnické, jednak v obvyklé nechuti ra-

kouské byrokracie popřáti osobám laickým drobet účasti v státní administraci. Když tedy přimlouváno se za to, aby reforma provedla se prostředkem zřízení krajského, zavedením úřadů a zastupitelstev krajských, které by jako druhé instance sňaly něco správních břemen jednak s beder zemského místodržitelstva, jednak s beder zemského sněmu a výboru, Rieger vítal tyto návrhy, nepřestávaje vřele doporučovati, abychom oblíbili si trochu anglického selfgovernmentu, t. j. účasti občanů ve *státní* správě a v správním soudnictví, účasti čestné a neplacené, a neholdovali jen dosavadní samosprávě, která stará se toliko o *vlastní* záležitosti menších větších územních obcí. Vedle dvorního rady Bráfa a profesora Pražáka přemítal a psal Rieger nejhorlivěji o naší samosprávě, jejích vadách a o spůsobu, jak by se jich zbavila,[1]) ukazuje brzy na vzory uherské a švýcarské, brzy na anglické. Svou neobyčejnou »honěnost« v ponětích ústavních a správních projevil nám jaksi bezděky jako »B. Vacek« v článcích polemických. — Avšak vedle toho byl i vzácným znalcem historie naší vlasti a soustátí, jehož jest naše vlast údem. Své *Říšské dějiny rakouské,* které založil na široké a hluboké podloze, předně za tím účelem, aby odevzdal posluchačům svým do rukou spolehlivou pomůcku k odbornému studiu, začaly vycházeti tiskem r. 1898 a dospěly bohužel toliko k čtvrtému sešitu; ostatek chystané publikace poznati lze tudíž jen v hlavních rysech z přednášek Riegrových, jež dali si lithografovati jeho posluchači.

Své methodologické stanovisko jakož i konstitutivní myšlenky publikace připravované jakožto celku auktor naznačil jednak v úvodu k svým Říšským dějinám (ve vytištěném prvém jich sešitě), jednak později (r. 1903) v svém klasickém přehledu *Ústavních dějin Rakouska* (napsaných pro Ottův Slovník naučný a vyšlých pak i ve zvláštním otisku), přehledu proto tak klasickém, že nevšední dovedností a obsažnou stručností spojil v něm výsledky všech svých četných prací o tomto předmětu, uveřejňovaných prvotně v Osvětě a jinde,[2]) nebo k tisku teprve chystaných.

---

[1]) Viz na př. články jeho v Osvětě (O samosprávě, O krajském zřízení pro království české), jeho studie v sborníkovém spise »Samospráva,« statě v Harmachově Věstníku samosprávném, v Politické knihovně Hlasu Národa (O vedoucích myšlenkách naší samosprávy) a j.

[2]) Z germanisačního úsilí XVIII. věku (1887), Dílo centralismu v XVIII. století (1888), Jak bylo zavedeno rakouské císařství (1893), Císař Josef II. a český trůn (1897), Náš ústavní vývoj od r. 1848 (I. doba 1848—51, napsáno v l. 1897 a 1898, vyšlo též o sobě), Říjnový diplom r. 1860 (z r. 1900), Ústava únorová r. 1861 (z r. 1901), Česká státoprávní otázka v l. 1848—1865 (z r. 1901), O vyrovnání rak.-uherském z r. 1867 a jeho důsledcích (r. 1903) a jiné články v Osvětě, z poslední doby na př. Rakouské císařství — spolek států (z r. 1905), Z vlastních pamětí Frant. L. Riegra (Doslov — z r. 1906), O pražské deputaci v Inšpruku v červnu 1848 (z r. 1907). Jiné statě a studie Riegrovy najdeš: v Právníku (na př. O snaze kompilovati politické zákony v Čechách za Marie Terezie a Josefa II.), v Památníku Palackého

Rieger ukazuje, kterak mocnářství Rakouské vzniklo spojením tří skupin zemí (rakouských, českých a uherských), horskými svými soustavami a svými národnostmi rozdílných, před rokem 1526 brzy od toho, brzy od onoho panovníka jenom dočasně sdružovaných, a kterak Ferdinand I. Habsburský sloučil po všech předchozích pokusech tyto skupiny trvale, zprva však jen v unii osobní a juristicky náhodně, a jak teprve zenáhla mezi jeho rodem a tou trojicí zemských složek upevňoval se svazek dědičný (v Čechách r. 1627, v Uhrách r. 1687), zabezpečený pak pragmatickou sankcí Karla VI. také juristicky. Dovozuje, že úhelným kamenem mocnářství nebyla skupina zemí starorakouských (jichžto osudy a právní poměry před r. 1526 téměř úplně, mistrně a důkladně v tištěných sešitech svých Říšských dějin vykládá), ba ani ne skupina uherská (dlouho od Turků roztrhovaná), nýbrž země koruny Svatováclavské, která však potom nebezpečné útoky na državu Habsburskou za války třicetileté a s pruským Fridrichem II. zaplatila některými svými vzácnými klenoty (ztrátou obojí Lužice r. 1635 a většiny Slezska s hrabstvím Kladským r. 1742).

A co jest vlastním jádrem Riegrových pouček? — Rozděluje historii říšského celku v dobu soustátí stavovsko-federativního (1526—1740) a v dobu státu byrokraticko-centralistického (1740—1867), kdy začíná se (r. 1867) formálně říše konstitučně dualistická (totiž místo Rakouska dosavadního Rakousko-Uhersko), obrací v nich pozornost čtenářovu k několika závažným momentům co nejdůrazněji. A momenty tyto jsou: počátek a rozvoj *dvojí centralisace:* správní a (později od r. 1848) také *konstituční*, souvislou s nimi *germanisací*[1]) posloupnost *pohrom* českého státního práva, které v posledních letech ustupuje již zápasům národně-politickým.

Centralisaci správní Rieger stopoval od prvních jejích zákmitů na půdě starorakouské (za Maximiliana I.) na půdu českou za Ferdinanda I. a jeho nástupců. Důtklivě upozorňoval na to, kterak se zenáhla zakořeňovala, jak totiž jeden a týž panovník, maje ve všech třech skupinách zemí vyhrazený jistý obor moci (v zahraničné politice, nad vojskem ze svého groše vydržovaným a nad zeměpanskými důchody) usiloval tyto společné věci spravovati na různých territoriích zenáhla jednostejně pouze poradnými svými sbory (tajnou radou, dvorskou radou vojenskou a dvorskou komorou), úřadům zemským z počátku zůstavuje věci nespolečné (vnitřní politiku a soudnictví). Potom, kterak pořizuje si zvolna úřednictvo jen na něm závislé, od něho jmenované a

---

z r. 1898 (Ústava Rakouska dle Frant. Palackého v l. 1848—49), v Památníku na oslavu Randovu (v Poctě Randově z r. 1904 — Císař Josef II. a správní centralismus) a v České knihovně národohospodářské z r. 1903 (O rakousko-uherském vyrovnání r. 1867 s přehledem vývoje do r. 1899).

[1]) Srovn. také jeho stať »Z germanisačního úsilí XVIII. věku« v Osvětě r. 1887.

placené, které by týž obor moci vyřizovalo v rozdílných územích permanentně a kollegiálně, krátce úřednictvo byrokratické proti stavovskému, přetvořoval tyto své orgány, zprva poradné a kontrolní (za rostoucího absolutismu), v úřady zemským *nadřízené*, odnímající stavům i vnitřní politiku a soudnictví. To dovršeno v zemích českých a rakouských za času osvíceného absolutismu, když Marie Terezie zahájila administrativní centralisaci v nich nejpronikavěji tím, že zrušivši r. 1749 samostatné dvorské kanceláře té i oné skupiny a odloučivši justici od správy, zřídila dva úřady ústřední pro ně obě dohromady: »directorium in internis« a »nejvyšší soudní místo:« jen Uhry uhájily se proti té administrativní centralisaci (odtud počátky správního dualismu). Podlamování moci stavovské sledoval náš historik ve všech historických fásích: nejen za Ferdinanda I., jenž zbavil práv i statků celý stav městský a překážel krajským sjezdům, nejen za Ferdinanda II., jenž oktrojovaným zemským zřízením z r. 1627 zasáhl do složení zemského sněmu, udílel samojediný pak inkolát a šlechtictví, zaváděl hlasy virilní místo kuriátních a odňal stavům právo zákonodárné; Rieger sledoval úpadek moci stavovské i po r. 1627, kdy méně bil v oči, a ovšem tím více po r. 1740, kdy již byl makavý. Vytýkal, jak stenčováno právo stavů povolovati berně, jim r. 1627 zůstavené, i tím, že zeměpanská dvorská komora si osobovala ukládati vždy větší počet daní nepřímých a nových, i »decennálními recessy« čili vynuceným na stavech povolováním berní na celou řadu let. Vytýkal, jak Josef II. dílo Marie Terezie, jež vzala stavům vnitřní politickou správu a soudnictví, dovršil tím, že justici postátňoval, a posléze chtěje vybírati berně na základě svého katastru, zemský sněm činil vůbec zbytečným.[1]) Pomlčíme o částečné restauraci za Leopolda II.; neboť i po ní zemský sněm jenom živoří; ale nemůžeme se nezmíniti o zavedení *titulu »císaře rakouského«* (r. 1804), jehožto významu Rieger několikráte své pero věnoval. Ač titul ten označoval vlastně toliko osobní hodnost společného mocnáře všech zemí a přinášel jim jen kollektivní, jednotné jmeno, přece vylíhla se domněnka, že novým titulem dostalo se panovníku i jakési nové moci státní, *vyšší*, které podřízena jest moc krále českého, uherského a arciknížete rakouského, a která tedy oprávněna uniformovati země společnými řády, i když se s domácí jejich ústavou nesrovnávaly. I jali si posléze též velmi krotcí stavové čeští před rokem 1848 vzpomínati na svá bývalá práva a pomýšleti na modernější úpravu svého sněmu, tak aby i širší vrstvy obyvatelstva byly v něm zastoupeny a pomáhaly jim v boji proti nepříznivé vládě. Pohříchu nedošlo r. 1848 k přetvoření zemského sněmu se zachováním historické kontinuity, a potom, když cizí vzory konstituční přenášeny (vlivem racionalistických theorií o »přirozeném právu«) ukvapeně na území domácí, obe-

---

[1]) Podobně *vojenství*, pokud zůstávalo v moci stavů, bylo jim záhy víc a více odnímáno, až stalo se pak zcela věcí orgánů zeměpanských.

slán *všerakouský* říšský sněm Vídeňský, — — a centralisace i *konstituční*, tentokráte i podporou »zdola,« byla u nás zahájena. V té chvíli po prvé vydával se národ český nerozmyslně v nebezpečenství, že se bude museti podrobovati zákonům, o kterých usnesli se netoliko jeho vlastní zástupci, nýbrž i zástupci všech zemí nečeských, — věc důležitosti ohromné a trvalé, kterou v plném dosahu vystihlo teprve pero Riegrovo.[1])

Většina důmyslných jeho rozprav o ústavních proměnách v době starší, za revolučního roku 1848 a z let pozdějších známa jest čtenářům Osvěty v plném svém znění, a marně bychom se namáhali vyjádřiti v tomto krátkém nekrologu několika slovy, byť sebe obecnějšími a přesycenějšími, myšlenkovou tresť jeho článků. Avšak něco přece lze stručně říci, totiž že Rieger netoliko v krátkodechých ústavách revolučního roku a v březnové roku 1849, nýbrž i v říjnovém diplomu (z roku 1860), v ústavě únorové (z r. 1861), v zákonech prosincových (z r. 1867) a posléze v přímých volbách do říšské rady (z r. 1873) spatřuje (pokud jde o Předlitavsko) se stanoviska autonomistů »řadu oktrojírek, jimiž zavádějí se novoty s předchozím stavem nesrovnalé, právní kontinuitu přetrhující.«[2]) A musí ty novoty pohříchu prohlásiti zároveň za velikou pohromu pro program českého státního práva, toho práva, jehožto poslední zbytky tak horlivě a tak dovedně až do své smrti obhajoval. I měl jako bojovník meč ostrý a pádný, kalený v ohni pravé, čisté vědy, kterou charakterisuje úvaha o jeho Ústavních dějinách, v Osvětě roku 1904 uveřejněná, těmito slovy: »Mnoholeté studium věci . . . hlásí se na každé stránce tohoto nevelkého, ale obsažného díla. Záhy postřehneš, že spisovatel zná podrobně authentický text listin ústavních, okolnosti z historie domácí nebo poměrů zahraničných, z kterých ta ona z nich vyvěrá, a cíl, k němuž směřuje. Rozbíraje každou z nich, auktor vytýká význam, který jí přísluší jak samé o sobě, tak i hledíc ku předchozím a následujícím. Odtud případnost jeho posudkův a charakteristik, ať již přihlédají k celému procesu ústavnímu, ať jen k jednotlivým jeho fasím. A o povolanosti spisovatelově k řešení podobných úkolů nic tak patrně nesvědčí jako *pečlivé rozlišování, vytříbenost a přesnost jeho ústavních pojmů.*« Tímto břitkým mečem své hluboké, poctivé a české vědy zamávl nám ještě nedávno, když byl účastníkem řešení temné a spletité záhady, kdo jest pravým vlastníkem staroslavného sídla panovnického v sousedství svatyně Svatovítské. Souborná publikace »O král. hradě Pražském,« vydaná tiskem roku 1907, přinesla vedle jiných dobrých zdání odborných znalců i Riegrovu *trojdílnou stať* (»O českých statcích královských a korunních« spolu s dodatkem »O některých statcích zvláštních,«

---

[1]) Srovnej na př. jeho stať »Česká státoprávní otázka v l. 1848—1865« a literaturu tam uvedenou (v Osvětě r. 1901).

[2]) Viz jeho »Ústavní dějiny Rakouska« str. 39—40 (zvláštního otisku); Rieger tu zcela přisvědčoval názorům od prof. J. Pražáka vysloveným. (Srovn. jeho nekrolog o Pražákovi v Osvětě r. 1905, č. 5.)

dále »Král. hrad Pražský a jeho právní poměry« a konečně »Přehled součástek král. hradu Pražského«) asi na 190 stranách z 268 stran celé té knihy, o které podala letošní Osvěta obšírnou zprávu.[1]) A tak mohli jsme bez nadsazování tvrditi na jednom z předchozích míst tohoto nekrologu, že Rieger »vzal na svá obětovná ramena dobré dvě třetiny« řešeného úkolu, a nyní již nemůže neuznávati žádný odborník, že z jeho pera dostalo se nám nejen jakéhosi příležitostného příspěvku k vysvětlení otázky bezprostřední, nýbrž že složil nám monografii vysoké ceny trvalé, monografii o právních poměrech královských, korunních a komorních statcích českých vůbec a hradu Pražského obzvláště, zrovna oslňující svým provedením a doplňující výzkumy Čelakovského (jdoucí jen do r. 1526) novými, zcela samostatnými (o době po r. 1526). I jest přirozeno, že dojem, který budila tato práce Riegrova v naší veřejnosti, byl mocný, a u těch, kdo znění jeho posudku s větším zájmem očekávali, arci nejmocnější. »Při té příležitosti« — psal později (dne 1. června r. 1907) časopis Samostatnost — »pokládali jsme za povinnost poděkovati mu za velikou obětavost a velikou lásku, které k této národní věci osvědčil, a za největší službu, kterou k dosažení vítězství dobrého práva našemu celému národu prokázal.« —

Rieger jako *učitel universitní* neměl snadného postavení. Sám v skutku na podiv jsa zasvěcen do všech theorií a podrobností své nauky, snažil se lásku, kterou k ní dýchal, přenesti také na své žáky, avšak věděl zároveň ze zkušenosti, že zájem průměrných posluchačů tíhne ze zvyku k jiným předmětům zkušebním, než byl jeho. Proto musel zdvojenou horlivostí pečovati o to, aby posluchači odnášeli si již ze síně universitní nejdůležitější jeho poučky, a vpravovati do nich i ukazovati jim co možná makavě, jak předmět jeho usnadňuje řešení závažných záhad právě nynější ústavy a správy veřejné. Činil to tak, že kde kdo viděl, jak titul universitního profesora nezjednává slávy jemu, nýbrž on svému titulu. Unášel i vroucím smýšlením patriotickým; neboť kdykoli se mu namanulo v přednášce líčiti křivdy, které páchány byly na věci české, vybuchovalo z nitra jeho cosi sopečného. Ryzího a upřímného jeho ducha nezmocnila se moderní choroba: otupělý opportunismus a neschopnost mravního rozhořčení. A tak přese všechny nesnáze podařilo se mu vychovati si dědice svých myšlenek a snah. Měl již svou školu, školu, která se poslední dobou číle v naší právnické literatuře hlásí, ale nikdy se jí nechlubil. Jeho sláva rostla sama sebou a šířila se z jeho zátiší svou tichou perutí. Osvědčil se jí hodným také jako redaktor Sborníku věd právních a státních (od r. 1901) i knihovny toho sborníku, který vytvořil téměř rázem v odborný časopis vysoké úrovně. Jeho vytříbená ponětí již přecházejí zvolna do naší veřejnosti, a jeho výzkumy budí obdiv Denisův, Eisenmannův a ji-

[1]) Viz »O královském hradě Pražském« (v Osvětě r. 1907, čísla 5. a 6.).

ných vzdělaných cizinců, kteří sledují osudy naší české otčiny a říše rakousko-uherské.

Není pochybnosti o tom, že by byl mohl znamenitě prospívati naší vlasti také jako praktický politik, i stojí za citování, čeho se nadála do jeho schopností mladší generace státoprávnická: »Byl naší nadějí. Obraceli jsme k němu zraky a věřili jsme, že nadejde doba *státoprávní* politiky české, již připravujem, že jeho skromnost a mírnost, po matce vrozenou, přemůže sláva dědova i ohnivý temperament otcův, pod hávem učence jen stěží tlumený. Věřili jsme, že tradice svého rodu, své veliké vědomosti, čistotu svého charakteru i své jmeno položí na oltář bojující vlasti. Doufali jsme také proto, že před ním strany skloní své prapory, a že u jeho stanu vůdcovského vláti bude praporec jediný, státních barev českých — proti Vídni, český Deák že vrátí národu v krušném zápasu jeho práva. Nyní veta po naději! — Zhynul učitel, zhynul — příští vůdce.«[1])

Rádi jsme četli tato slova jako ohlas mladých a vděčných srdcí; rádi také snášíme se s nimi v tom, že v Riegrovi dřímaly jako latentní síla všecky vlohy k praktické politice velkého slohu; nicméně, pokud víme — on sám podobných nadějí v sebe neskládal. Byl ovšem skromnost sama, avšak zároveň i prozíravost sama. Tanul mu na paměti věnec otcův, ten »věnec trnitý ze lží a klevet.« Zvýšenou pozorností stopoval zjevy a zprávy, kdykoli se zdálo, že proudy politické zabočují zase trochu v řečiště ideí Palackého, ideí otcových a ideí jeho vlastních. Ale bývaly to úkazy řídké a pomíjející, a v něm přesvědčení zakotvovalo se den co den mocnější, že národ český nevybaví se hned tak z omámení svého pouhým vlivem ideí, byť sebe spasnějších, nýbrž že vystřízliví asi jen citelnými pohromami a bez pochyby — již pozdě. Přes to nedopouštěla jeho horoucí láska k otčině, aby ob čas buď s řečnické tribuny některého spolku nebo v některém časopise nepozdvihl svého výstražného hlasu. Ještě v poslední chvíli svého života, když v denních listech čítal, jak již zásadně jmenováni bývají pouze němečtí úředníci v tak zv. uzavíraném území, trnul nad lhostejným skoro přijímáním těchto zpráv a fakt od mnohých i vynikajících našinců. Předvídal, kam důsledné provádění této zásady směřuje, a obávaje se, aby z uzavíraného nestalo se naposled území skutečně uzavřené, slíbil napsati o tom varovný článek do Osvěty. Redaktor tohoto měsíčníku těšil se na splnění slibu a mimo to ještě na cosi jiného — na vděčné oslavení padesátých narozenin svého pilného a váženého spolupracovníka, připadajících na den 5. října letošního roku. Staral se již o podrobnější data o životě a literární činnosti učencově, avšak na jeho skromnosti nemohl jich ani vážnými prosbami ani žertovnými hrozbami vymoci.

A brzy potom, až příliš brzy přišla z Poučníku ohromující novina, že smrt zavřela kvapně knihu Riegrova života, knihu,

---

[1]) »Samostatnost,« orgán radik. pokrokový, čís. 44. ze dne 1. června 1907.

jejížto nejvzácnější snad stránky zůstanou nám již navždy tajemny. O své osobě nezjevil nám nic, než ona suchá, střízlivá data, která svěřil Ottovu Naučnému slovníku, ač o tolika jiných věcech v něm tak důkladně psával. Snad se domníval, že není duší na světě, které by toužily zvěděti, čím kdy plála a čím kdy strádala duše jeho; snad překonávala jej ona mužná hrdost, která sama v sobě kotví, sama v sobě svou útěchu hledá. A přece, když mrtvé tělo jeho bylo neseno do Vyšehradské hrobky, aby si po útrapách krátké, ale bolestné nedávné choroby vedle tří drahých, zvěčnělých bytostí odpočinulo, nejen pohnutý hlas řečníka u hrobu, ale i teskná, důstojná zamlklost všech těch, kdo zesnulému vzdávali poslední poctu, svědčily o tom, že ze vzpomínek svých ovíjejí kolem jeho hlavy nejkrásnější a nejněžnější slávověnec. I pozoroval kde kdo v trapné rozpačitosti, že rakev jeho jaksi dlouho nechtěla se snésti do té posvátné, ale chladné půdy, . . . jako by v ní ještě jednou, ještě na okamžení, bylo oživlo srdce nebožtíkovo, jako by ještě posledně zvedala se jeho otcovská ramena tam do výše, odkud na rakev padaly ty horké slzy tří nedospělých, nyní zcela osiřelých synáčků.

Msgr. Ferdinand J. Lehner.

Slovo k jeho 70. narozeninám

od

dr. **Fr. X. Harlasa.**

V den sedmdesátých svých narozenin, 6. června t. r., dostalo se Msgr. Ferdinandu Lehnerovi tolik důkazů přátelské přízně, tolik projevů uznání, tolik oslavných blahopřání z nejrozličnějších vrstev a z míst, že zajisté potěšen pohlížel na řady gratulantů, na hromady dopisů a telegramů, kupící se na jeho pracovním stolku v nárožním pokoji fary Vinohradské, odkud dívá se na volné, rozlehlé náměstí, zeleň sadů a štíhlé věže kostela sv. Ludmily. Moderní, úhledné náměstí, pěkný kostel ve slohu české gotiky, uvnitř vyzdobený vkusně, s pečlivostí u nás nezvyklou; jest i to dílo Lehnerovo, jenž jmenovitě zároveň s architektem pracoval jako znalec a historik umění o vyzdobení chrámové stavby.

Navrhl ciboriový oltář z kovu na místo projektovaného kamenného oltáře, dal podnět k výzdobě tohoto kovového díla, pravého mistrovského kusu moderního uměleckého průmyslu, českými polodrahokameny, jako již dříve, r. 1865 byl učinil, když Karlínský kostel, r. 1863 dostavěný, měl býti zařízen a dekorován. Tehda Lehner již pracoval na základech budoucího díla, životního díla svého, tehda vydával časopisy »Cyrill« a »Method.« Založena byla Cyrillská jednota pro pěstování církevní

hudby, a na oslavu 900letého jubilea Pražské arcidiecése zpívána v Karlíně osmihlasá mše Palestrinova, po tu dobu v Praze a snad vůbec v Čechách i daleko široko v sousedních zemích severních neprovedená.

Třicet let byl Ferd. Lehner v Karlíně kaplanem, katechetou na školách, učitelem zpěvu, profesorem na Pražském semináři bohosloveckém. V Karlíně dvakráte v týdnu cvičil svůj kostelní sbor. Jako učitel na školách Karlínských poznal dobré zpěváky a zpěvačky, dovedl si najíti pěkné hlasy, a zpívané mše v Karlíně prosluly, staly se slavnými. Tu zaznívala chrámová hudba ušlechtilého rázu, tu hudební doprovody služeb Božích nezabíhaly ani v theatrálnost ani v banálnost, a tu vycházelo na jevo, že i za naší doby slohově pointovaný zpěv a hudba i na kruchtě chrámové mohou sloužiti nejen účelům liturgickým, ke zvýšení festivalního dojmu bohoslužeb, ku povznesení nábožných myslí, ale též ku povznesení hudebního vkusu a ku potěšení oné části věřících, kteří svým uměleckým vzděláním jsou praedisponováni, aby se nadchli akkordy chorálu, od cvičených pěvců s porozuměním přednášeného. Lehner tu myslil nejen na obec věřících, pokud sestává z naivních duší, nejen na velké obecenstvo, které přichází do svatyně, aby okřálo na duši, od zloby a běd života povznášejíc se k výšinám, k onomu zdroji síly a útěchy, k němuž cesty nyní bývají taraseny sofismaty polovzdělaných »rozsévačů pokrokových ideí.« Lehner myslil, jako vždy, i na umělecky cítící a myslící vrstvy, na onu intelligenci, která nevzdala se náboženství a neodřekla víry, jsouc účastna uměleckého života doby přítomné i všem jeho svodům a lákadlům vydána. Jako vždy — neboť od počátku, od útlého mládí svého takto sobě vedl — bylo jeho snahou i tu, aby umění, pravé a čisté, nikoliv pouhý jeho surrogát, vstupovalo do služeb církve katolické, aby tak činilo v důsledcích své slavné minulosti, kontinuitou z oněch dob, když v církvi nacházelo pěstitelku nevyrovnatelnou a nezapomenutelnou. Spojiti takto tradici uměleckou s požadavky moderního života, povzbuditi umělce i jejich publikum, aby přistoupili blíže ku pramenům, odkud nám přichází poznání vývoje naší vlastní umělecké kultury, k základům, na nichž budujeme dále — vědomě, často bezděčně, i když míníme napodobovati cizí vzory, poukazovati na historické fundamenty *českého* výtvarnictví: to bylo stálou snahou Lehnerovou, jakmile sám nahledl do zášeří minulosti a seznal, jak silné kořeny zapustilo české umění, jak z hluboka vyrůstalo v národě našem a jak mohutnělo po věky, zkvétalo nádherou květů vábivých, měňavých barev.

Tu v Karlíně počínala jeho průprava k práci vědecké. Prakticky osvědčoval svoji lásku k umění a svoje znalosti jeho slohových metamorfos také dříve. Stopujemeli s jubilantem curriculum vitae nazpět do minulosti, k níž v duchu zalétal v den sedmdesátého výročí svého narození, k níž obracel zraky ve chvilkách tichých uprostřed slavnostního šumu kolem sebe, vede nás cesta k sv. Havlu v Praze. Tam kaplanoval Lehner, jako před tím

v Michli u Prahy, a ještě krok zpět, a jsme ve Stupně, první »štaci« mladého kněze. Tam stalo se, že visitující arcipastýř kardinál Schwarzenberg uviděl Lehnera jako malíře. Zvětšoval si malou reprodukci Madonny Murillovy, a tu vzbudil pozornost kardinálovu; od těch dob byl znám jako horlivý »student« dějin uměleckých. Toužil tehda již, aby se dostal blíže ku Praze, — do Prahy samé cesta byla ještě daleká, a netroufal si pomysliti na takové štěstí. Vždyť vyšel z poměrů, které naučily mladého klerika skromnosti a sebezapření. V Rokycanech narodil se dne 6. července 1837 v malém domku, kde bylo živo a rušno, — mnoho bylo dětí, a proto tam bývalo veselo. A v úzké uličce, ponechané mezi staveními pro bezpečnost, vypukneli požár, provedl také první svoje »dílo:« nakreslil na omítku oltář, dle svého vkusu vyzdobený a okrášlený. Rád vzpomíná, jak se potěšil, když po letech kresbu ještě bylo na tom místě znáti.

A na kreslení vůbec těšil se Lehner nejvíce, a když pak v Praze chodil do školy a prof. Triáček stal se jeho učitelem, utvrdil se Lehner ve své lásce k výtvarnictví, která zpravidla u školáků počíná malířstvím, a také jím končí. Lehner ovšem nepřestal na tomto odvětví, a když pak postupně, krok za krokem se blížil Praze, vytouženému sídlu umění a vědy, když pak v Karlíně jaksi zakotvil svou lodičku, obzíral celý širý obvod výtvarných uměn, a připravoval se k dílu velikému, ku práci, na kterou se chystal od let: k sepsání Dějin umění národa českého.

Skrovný český kněz chápal se tu práce takového rozsahu, že jím bývali zastrašeni odborní pracovníci v zemích, kde nacházeli podpory, kde byly přípravy provedeny, bibliothéky, sbírky, galerie, musea tak hojně zásobeny památkami domácího umění, že bylo lze doufati v úspěch práce a námahy, a také v pomoc od korporací, ústavů, fondů na bádání vědecká založených. Toho všeho nebylo u nás. Na českém vysokém učení jediný Tyrš representoval moderní »disciplinu« umělecké historie; po jeho smrti pak stolice ta vlastně osiřela, neboť prof. Hostinský nestačil sám i na tradování dějin výtvarnictví, obíraje se hlavně hudbou a esthetikou; i nebylo tu odborné knihovny, odborného »kabinetu« nebo ústavu uměleckohistorického. Památky českého umění nebyly sebrány, ani sepsány, nebyla tu půda připravena odborným zpracováním detailů, ani povšechných studií větších jsme neměli, a jen drobná práce sběratelská a popisovatelská podávala statě a stařky v Památkách archeologických, v Musejníku a po různu, i v novinách roztroušené.

Na německé universitě bylo postaráno o přednášky z uměleckých dějin, tam byly sbírky fotografií, reprodukcí všeho druhu i drahých Arundelských barevných dle maleb italských mistrů — na české universitě nebylo ničeho. F. Lehner sám na sebe odkázán, nechtělli hospitovati u německých profesorů, jako hlouček českých studentů (bylo jich málo, a také německého posluchačstva bývalo poskrovnu), odhodlaně podnikl dílo. Zakládal knihovnu,

kupoval vše to, co jinde bylo k disposici, a nešetřil nákladů na zvelebení svých časopisů, na cesty, na vyměřování, na výkresy, dokud sám nestačil kresliti a měřiti. Jeho grafické nadání uplatňovalo se nyní vždy a všude, a tak se práce dařila: materiál rostl, jednotlivé části byly propracovány, monografní studie řadily se k publikačním a popisným článkům. Vyšel první sešit Dějin umění národa českého, a tím již legitimoval se spisovatel jako muž, jenž právem o sobě směl říci: bene habeo praeparatum pectus — jsem připraven k velkému dílu.

Není třeba zdůrazňovati význam knihy, na tak pevných základech založené, a v naší literatuře tak vzácný typ representující. Prostě tu nebylo vzorů ani příkladů ani parallel, na ráz počato dílo pro nás zajisté důležité. Nebylo přijato vlídně, což nikdo také neočekával, neboť v našich literárních poměrech, též na poli exaktní vědy, platilo vždy pravidlo, že odvážíli se kdo z ústraní vystoupiti s prací, která je výsledkem samostatných studií, zkonstruována na základě samostatných názorů, nikým nepatronisována a jaksi neohlášena, odvažuje se také především nedůvěřivého přijetí a velmi přísné kritiky. Té ovšem F. Lehner se nelekal, a několik polemik a debat s odborníky vybojoval vítězně: jeho »soustava« románských kostelů českých jest dnes přijata, byť i nebyl vysloven přímý souhlas po všech těch námitkách proti ní vyslovených, a jeho dedukce objevily se zcela přesnými.

Deset let studoval F. Lehner svůj předmět, deset let sbíral látku, a co nyní publikuje, jest výsledek dvacetileté intensivní činnosti badatelské. Stranou stoje, bez pomoci chopil se díla, a když pak postupem stal se vítaným hostem v korporacích českých učenců, když mu léta přinášela důstojenství, čestné tituly, vyznamenání, zůstal sobě věren, stále týž, pracuje k stejnému cíli: ku povznesení studia dějepisu umění českého. V jeho díle vyskytly se kapitoly, jako kapitola o malířství ranného středověku u nás, jimiž jaksi lapidárně doložil, jak málo jsme si všímali všech těch pokladů, jak povrchně jsme je znali a jak mylně jsme o nich soudili. Malířství v období románského slohu u nás objevilo se ve světle nového poznání. Je to doba klassická, české malby miniaturové z jedenáctého století vypravují nám o *škole* české, jejíž práce vynikají nad současné německé. Lehner zná tyto epochy umělecké kultury domácí dokonale, ovládá i zde látku až do nejnepatrnějších podrobností, a svazky Dějin, pojednávající o nejrannějším rozkvětu českého výtvarnictví, takto jsou knihami trvalé ceny: co zde Lehner snesl a zpracoval, to bude ještě dlouhou dobu sloužiti jako pevný základ pro veškery badatelské nebo informační snahy. Je to zevrubné, obsažné vypsání umělecké tvorby oněch staletí, přehlídka všeho, co ze šera dávného věku na nás se zachovalo, a roztřídění i rozlišení sneseného materiálu se stanoviska moderního dějepisu uměleckého. Po prvé tu probrána látka v celistvosti, látka nepodajná, a nesnadného úkolu osvětlovatele těchto mnohdy

nejasných a spletitých otázek podjal se Lehner se zdarem nemalým — nabýváme přehledu, jsme orientováni a stáváme se takto teprve vlastníky všech těch památek, nám odkazem slavné velké minulosti zanechaných a nám již častokráte upíraných.

Zahledělli jsem se do minulosti, abych zběžnými črtami naznačil, jak život F. Lehnera a jeho snažení plynuly harmonicky ve shodě nikdy nerušené, připojil jsem několik slov o přítomnosti, o díle, na němž pracuje, rovněž toliko s úmyslem vyzvednouti tuto jednotnost, ucelenost ve všem počínání neúnavného, zdatného pracovníka, do zorného úhlu, jenž umožňuje zřetelné poznání velkého rysu vší této činnosti. Od počátků směřuje k zvelebení českého umění v kostele, v životě, tedy i v praxi, od počátku při tom vychází za poznáním jeho minulosti, vývoje rozkvětu, a spěje k soustavnému dokumentování poznatků, k oslavě českého umění i na poli vědeckém.

A tolikéž vytyčuje nové dráhy do budoucna. Ferdinand Lehner chtěl českému bádání uměnopisnému urovnat cestu, a založil svůj ústav »umělecko-historický« pro studium českého umění zvláště. Je to krásná myšlenka, a způsob, jakým má být vtělena ve skutek, je právě tak originální jako příznačný pro osobnost, veskrze prodchnutou láskou k uměleckým památkám českým. Bývalý klášter sv. Anežky, poslední pomník panovnického rodu našich Přemyslovců, rázovitá ukázka vyspívajícího umění stavitelského z 13. století, má býti nejen zachován, jak již dříve v české veřejnosti usneseno a k čemuž již vše připraveno, ale má také slaviti veselé z mrtvých vstání, má se zaskvíti v obnovené kráse svých dosud stojících, ovšem znešvařených budov. Tam proponuje F. Lehner český ústav umělecko-historický. Ambit klášterní budiž obnoven, zazdívky vyňaty, patro opraveno. Sem přijde Lehnerova knihovna, velkomyslný dar, sem sbírky reprodukcí, sem staré originály, řezby, sochy, skulptury atd., a zde budiž upraveno místo všem, kdož přijdou, aby studovali. Česká universita postrádá umělecko-historického ústavu, nuže zde bude nedostatek nahrazen obětavostí jednotlivce, cele zaujatého myšlenkou nad jiné jemu milou: aby výsledky životní jeho práce byly s užitkem pro pokolení příští, aby odvětví vědy, které se zasvětil, dále nacházelo pěstitelů, jimž by práci usnadnil.

Vzpomenemeli na blízkou budoucnost a to, co přinese oné části Prahy, kde klášter sv. Anežky vtěsnán mezi domy Starého města, pochopíme, že Lehner nemohl ani lépe voliti místo pro ústav jím projektovaný. Od kláštera Křižovníků, na novém nábřeží, stojí a bude státi řada osvětových ústavů, škol, učilišť, jimiž tento obvod, dosud zanedbaný, nabude tvářnosti zcela rozdílné od onoho maloměstského vzhledu, jímž ulice a uličky v sousedství c. k. umělecko-průmyslové školy, domu umělců Rudolfina, umělecko-průmyslového musea, akademického gymnasia se vyznamenávají. Vznikne tu čtvrť »akademická nebo latinská,« nové budovy universitní, německá i česká, připojí se k dosavadním nákladnějším stavbám, a »František,« čtvrť chudiny, pořídí trochu

spustlé, nevlídné, stane se »representačním« boulevardem na obvodu Starého města, u řeky regulované, s nábřežími upravenými. Klášter sv. Anežky, znovu zřízený, bude pro Prahu pak to, co je pro Paříž musée Cluny. Pražský Quartier latin ovšem by nepřipomínal Pařížský svůj pendant, byla by to čtvrť tichá, elegantní, velkoměstská ve všech detailech, a starý klášter se svými kostely, s kvadraturou, s ochozem, jak je situován, sloužil by jí k nevšední okrase. Uprostřed moderních budov, mezi těmi vysokými façádami v ulicích širokých, působila by skupina starých stavebních památek velmi účinně; a jako nyní Praha rostoucí, hlučnější každým rokem a každým dnem banálnější, neví o tomto zákoutí vyplněném vzácnými ukázkami starého českého umění stavitelského, tak by napotom honosila se a pyšnila svým *novým* ústavem pro studium českého umění — *starým* klášterem, jenž kdysi dominoval na nízkém břehu Vltavy svou bohatě členěnou architekturou. Krásný kontrast mezi památkou, která přetrvala šest století, a mezi stavbami dneška, moderností svou se lesknoucími, nemíjel by se s účinkem ani na pravého domorodce — cizinci v té věci bývají bez toho chápavější a jemnějších smyslů. I kdy by tedy nepadaly na váhu důvody v pravdě vlastenecké, kdy by tu neměl místa hlas srdce českého, kdy by neplatilo dobré zdání historika, učence, archeologa — přece by vše mluvilo ve prospěch uskutečnění záměru Lehnerova. Není tu nepřekonatelných překážek, není vážných námitek. V nedalekém čase lze provesti, co Lehner klade za podmínku svého věnování, o němž naše veřejnost již byla zpravena. Bude konec obavám o trvání kláštera sv. Anežky, a jeho trvání neponese značky tak ponižující indolence české veřejnosti. Vyčistí se, vymete se prostranství mezi bývalými kostely, kaplemi, domy klášterními, a co dnes postřehne jen zrak zasvěcencův, to patrno bude všem — nadejde doba nové slávy pro tyto zdi, v nichž nyní domovem jest velkoměstský rmut, kde dílny, byty malých lidí, skladiště zaujímají prostranství, kdysi posvátné a v pravdě mezi svatyněmi rozprostřené.

Kdo sledoval postup vědecké práce Lehnerovy, kdo zná jeho Dějiny a kdo z toho utvořil si představu o tomto nadšeném hlasateli slávy českého umění, tomu nebude pochybno, že autor jejich považuje realisaci své myšlenky za konečný cíl svých dosavadních snah. Při svých sedmdesáti letech svěží a bystrý pracovník rád by viděl položeny základy svého ústavu, a nejraději těšil by se ze zahájení prací na tomto ústavě. Toť pochopitelno, a tak lze se odvážiti tvrzení, že také rád by přijal přání úplného zdaru pro své dílo. Nejsou právě četni mužové u nás, kteří by měli na zřeteli takové mety ideálního snažení a kteří by své ušlechtilé záměry dovedli tak prostě a rázně osvědčovati jako monsignore Ferdinand Lehner. Přáti jemu, aby se jeho projekt záhy stal skutkem, znamená též přáti české veřejnosti, aby čím dřív tím lépe stala se účastna všech výhod z tohoto věnování plynoucích.

Lehner dožil se šťastného, veselého stáří. Bylo mu dopřáno, aby pohlížel na bohatou žeň svých dnů. Nechť raduje se ještě mnohá leta z výsledků své požehnané práce. Jí věnoval veškery své síly, z ní vypučely jemu nejčistší radosti — a jestliže byl nazván umělcem života a blahoslaven jako muž, jenž vždy dovedl spojovati v soulad s požadavky drsné skutečnosti to, co sobě vytyčil jako jasný cíl, pak zajisté tu padl na jeho život odlesk věčné záře z oné říše, odkud i nám smrtelným zjeveno bylo, co nazýváme pravým uměním.

Kroisos a jeho syn.

— Panu dvor. radovi Jos. Hrabákovi věnováno. —

Jen malá byla zprvu Lydie.
Však šířila se jak proud po dešti
a rostla v mocnou říši bez konce
za mečů břitkých ryku vzteklého,
ve křiku padlých, v plesu vítězů.
Když Kroisos otce v panství vystřídal,
zářila Lydie jak drahokam.
Do Sard šly z celé říše poklady,
jak v moře stékají vod prameny.
Jak lavina s hor letí v údolí,
do Sard se zlato, stříbro hrnulo —
však nedrtilo; krásu vnášelo
a pohádkovou selo nádheru.
Svět také krásy dotud neviděl —
ret šeptal o tom s bázní, se chvěním,
kam noha lidská kdy jen vkročila.
Ze zlatých Sard jak hudba líbezná
se vzdělanost do zemí vůkolních
i přes moře do Řecka šířila
a zaplála tam v ohně vítězné.
Zdroj všeho, co jen lidi blažit můž,
v svém městě choval Kroisos vznešeném.

Přec duší jeho krutý zavál žal,
jenž vichrem dravým trhal každý květ,
a smutek vládl stále mrazivý,
jak noc když táhne šerá po horách —
v té duši, kterou zvali blaženou
a které každý štěstí záviděl.

Jen jeden zůstal na živě mu syn.
Po dědu svém se Alyattes zval.

Byl sice statný zjevem, sličný též,
však řeči dar byl jemu odepřen.
Přes rty mu nikdy slůvko neslétlo,
ať srdce jeho radost blažila,
ať duše těžkým bolem strádala.
Jen zrak měl dobrý, bystrý, vítězný,
že ptáka viděl v mracích létati,
že temno nocí černých překonal
a v dálce často zjevy divné zřel,
jak lesem šinuly se ku hradbám.
A oči jeho snivé, hluboké
na otci často s láskou utkvěly
a smutek jímavý v nich věčně plál,
jak po žití by duše volala.
Ten pohled králi srdce rozdíral.
Všech bledla cena skvělých pokladů
a moci, vážnosti i slávy vší.

Před trýzní k lidu často utíkal,
útěchy hledaje a úlevy
a zapomnění, lásky k životu.
Bol pýchu zdusil — mírnost v srdce lil
a cit mu vdechal i pro cizí žal.
Vždyť bolest zrodila se proto jen,
by duše trním jejím zkrásněla.
A mírnost, něha, soucit, dobrota
v poddaných kouzlem lásku zažehly,
rád každý snášel vládu Kroisovu
a říše rostla k výši závratné.

Však změny snuje osud potaji.
Co dnes je v květu — zítra uvadá,
co k zmaru kloní se — zas zítřek povznese
až k oblakům.

Již k svému zenitu
Lydie došla. Měla v temnostech
uhasnout jako zářný meteor.

Že říši perskou zdolá velikou,
tak Kroisos věštbě bohů rozuměl,
a zatím Kýra voje surové
se říší lydskou k Sardám valily —
vše cestou drtily jak bouře, vír,
co píle, síla ducha rozsela.
A řada dní nad městem letěla
děs nesouc, bolest, slzy zoufalství,
jež sílu vtisklo rukám nadlidskou,
však hrubé moci zdolat nemohlo.

I silné hradby města podlehly,
ač pevnější se zdály nad věky, —
a ničení se dralo do vnitřku.
Jak stromy v lese domy padaly
pod ohňů žhavých rojem hubivým
a lidé hynuli jak v bouři květ.

Stál na ulici Kroisos strnulý
nad zkázou z koutů všech se řítící.
Tak náhle přiletěl pád po slávě.
Ni zbraně neměl již. Co platna mu?
Zoufalství dozrálo a beznaděj
do duše bolestná se vedrala.
Jen zíral v plameny a vojska řádění.
Na hradbách blízko Alyattes byl
též znaven marnou města obranou.
Zrak v obličeji plál mu zsinalém
a vpíjel v starce postavu se mdlou.
Stál — v mysli mladé žhavý, zoufalý,
neb nevěděl, jak otci pomoci.

V tom z ulic vedlejších sem vojíni
jak zkázy živlové se řítili
a meče napřahali na starce.
Skřek z úst se vydral synu na hradbách,
jenž k otci letěl hrůzou poháněn,
své ruce proti mečům vztahuje.
A se rtů, po tu chvíli němých vždy,
mu náhle hlásná slova splývala:
»Můj otec —! nebij —! Kroisos král to jest!«

Jak ruce schromilo by leknutí,
vojáci stáli, meče sklonili
a žasli tázavě na sebe patříce,
že s plesem stařec hocha objímá —
ten stařec, jemuž zkáza hrozila.

Je oba vedli jako zajatce
před vítěze, co s nimi počíti.

Již ortel v duchu Kyros stanovil
pro Kroisa, živli padne v zajetí.
Smrt v plamenech ho měla stihnouti.

Zazářil Kýros vida průvod jít,
neb bolem Kroisovým se kochat chtěl.
Však jemu líce blahem zářilo,
jak vítěz šel by sem, ne v poutech rob.
Ni rozsudkem tak krutě vyřčeným
mu s tváří úsměv libý nezmizel.

»Co smrt má, Kýre! Viz, jak bohové
mi skutkem ukázali lásku svou!
Hle, můj syn — bez řeči a bídný dřív —
teď jasným hlasem umí hovořit!«

Jak vše se sběhlo, žasna slyšel král
a jasné zřel v tom bohů kynutí.
Rozsudek zrušil, Kroisa k dvoru vzal,
by podpíral ho v dobách bezradných.
Kdo dobře jednou uměl poroučet,
šel stezkou květy, hořem zavatou,
zná také řídit činy jiného.

Jako když ze dne sluncem zpitého
do tmavých vkročí chladných sklepení,
Kroisovi život stichl, setměl se.
Však proti hrubé moci nátlaku
že marné dílo, marné úsilí,
to věděl Kroisos, proto kliden byl
a spokojil se tím, co osud dal.
Bohové byli nakloněni mu.
To lilo blaho v duši znavenou.

Jen syna když zřel v řadách vojvůdců,
jichž vojska vítěznými pochody
jak vlny po zemích se valila
a zalévala říši po říši,
van zašuměl snem polouvadlým
a v duši závoj mlhy napadal.
Tak statný, zdravý byl.

Však přešlo to.
Pak v činech jeho tóny jemné jen
vzdálené písně slyšel minula
a melancholii snil podzimu,
v niž nivy klidně odívají se
po barvách léta pyšných, hýřivých.
Bol, radost, láska, touhy, nadšení —
vše v harmonii tichou večera
se stkalo.

Jásal svět kol, zmítal se
a stenal, chvěl se, kypěl, tichl zas,
svůj splétal hluk vždy plný vírných změn,
však volně tlouklo srdce Kroisovo
a daleko zrak patřil znavený
přes závist, jízlivost a sobectví.

Vácslav Kratochvíle.

Jak se kázávalo našim předkům

před 150 lety.

Několik obrázků z Fabriciových »Mravných naučení«[1])

podává

J. Sazima.

V kázáních od jakživa rádo se nadsazovalo, i dělo se tak i za panování Marie Terezie, kdy s kazatelny u sv. Salvátora hřímal do duše našim předkům jesuita Leopold Fabricius, narozený roku 1715 ve Vysokém Mýtě. Číníval tak neděli co neděli, až roku 1772 smrt zamkla mu výmluvná ústa. Z citátů, které uvedeme z jeho Mravných naučení, zkušený čtenář snadno vycítí, pokud kazatel drží se pravé míry, a kde Herodesa přeherodesoval. Pozná však mimo to duševní úroveň jak řečníkovu, tak jeho posluchačů, příznačné obyčeje a nešvary tehdejší doby, a zároveň hlubokou pokleslost naší mateřštiny i u mužů, kteří se za intelligenty a učitele širých zástupů pokládali.[2])

Není divu, že jesuitský kazatel osvědčuje se urputným protivníkem všech »lutrianů, kalvínů a jiných arcikacířů;« více nás zaráží, že ještě roku 1761, kdy svá naučení tiskem vydal, pevně věří v ďábelskou moc čarodějů a čarodějnic, a nejvíce nás překvapuje přihrublý tón, kterým promlouvá snad ku Pražanům. Zdá se nám, jako by měl spíše před sebou otupělé a zanedbané sedláky, jichžto život asi znal velmi dobře, než obyvatele velkého města. To svědectví musí se mu dáti, že výklady své uměl upraviti tak, aby mu ovečky při nich neusnuly. Protkával řeči své hojnými příklady a obrazy, aby se stal co možná názorným; jako Abraham a S. Clara, libuje si v hříčkách slovních, v drastických vtipech a latinských průpovídkách, které hned po česku tlumočí. Nešetří emfatickými výkřiky a hlásaje slovo Boží za časů válečných, všecky jich trampoty má ovšem za metly, kterými rozhněvané nebe bičuje hříšný svět. Hledí tento svět přivesti k pokání a nabádá jej, aby zanechaje nekatolických bludů a knih, konal horlivě příkazy církve katolické, upustil od zahálky a nestřídmosti, marnotratnosti a rozkošnictví; zvláště však všímá si hospodářův a hospodyní, nepřestávaje jim domlouvati, aby napravili svůj život manželský, lépe vychovávali své děti a své čeledíny a poctivě si vedli v svých živnostech. Avšak místo všeobecných charakteristik uveďme již konkretní doklady.

---

[1]) »Mravná naučení na všecky vejroční neděle a na den posvěcení chrámu Páně vydaná od kněze Leopolda Fabritius tovaryšstva Ježíšova, u svatého Salvátora blíž mostu v Praze nedělního kazatele. Kniha první. Léta Páně 1761ho. Vytištěná v Praze u Žofie Kirchnerové, královské dvorské impressorky, skrz Františka Karla Ungera faktora.«

[2]) V citátech najde čtenář původní chyby jazykové, ale pravopis a jmenovitě interpunkci změnili jsme ve spůsob nyní obvyklý. *Pozn. spis.*

P. Fabricius předně s posluchači svými mnoho okolků nedělá. Když v adventě připravuje srdce jejich na příchod Páně, mluví »o pařezích a křovinách« hříchu, které ze srdcí těch musí vytrhnouti, dokládaje: »Než buďte bez starosti, já již mám při sobě sekyru, nechejte mně tu práci, já dnes budu užívati jazyka místo sekyry, těm starým pařezům a rozlezlým křovinám učiním ostré kázání; kdož ví, snad se dají namluviti a samy dobrovolně z cesty ustoupí, prve nežli kterou ránu dostanou. Nedomnívejte se, že pařezy, špalkové a křoviny žádného rozumu nemají, že mým slovům neporozumí, neboť čtu v životě sv. Antonína Paduánského, že on jednou rybám na břehu mořském kázal; proč bych já také dnes nemohl kázati stromům?«

Mrzí ho, že posluchači jeho »žádné lačnosti slova Božího nemají,« sedíce na kázání jako sytí za stolem. Tím se stává, že kazatelům třeba, aby »co kuchaři měli mnoho koření,« a ti, kdo jsou syti, přes to jídel předkládaných nejedí, nýbrž jiným je »do kolečka« k snědení podávají. »Nenásledujte těch, kteří když kázání slyší, tím se toliko zaměstknávají, aby ho jiným do kolečka předkládali, a co slyší, všecko ne na sebe, ale na jiné vztahovali. Ríkávají: Ach, což ten kněz dnes naší vrchnosti dobře uši natřel: všecko jest pravda, co povídal, a byl by mohl o její nespravedlnostech ještě více kázati! Ach, což ten kněz dal naší paní hodně na srozuměnou, všecko se to na ni hodilo, cokoli o Magdaleně povídal! Ach, což se dnes ta naše panna mohla celá začervenati, ten kněz jí pěkně v notu uhodl, jakoby s ní v jednom domě zůstával a věděl všecky její kousky, že se potutedlně staví, jakoby neuměla třech počítati, a zatím jest v ní litý ďábel!«

Bohužel, ač jest doba adventní, nikdo se opravdu k pokání nemá. »Nyní ale advent sem, advent tam; tím jest čas světější, tím lidi při adventních tmách bývají bezbožnější. Nechávají, aby si sv. Pavel hubu třebas roztrhl křikem, aby třebas tisíckráte opakoval: fratres, hora est jam de somno surgere, křesťané, hodina jest, abychom ze sna povstali; oni pak přece spí a hlavu lépe pod podušku strkají! Nechávají ho křičeti: non in commessationibus et ebrietatibus, ne v hodování a opilství, a oni, jako by té řeči ani nerozuměli, drží celý den konvici a korbel při hubě a tak dlouho dusí, až jeden po druhým co vlněný žok na zem se kácí. Dobře slyší, že je sv. Pavel prosí: non in cubilibus et impudicitiis, ne v koutech a v nestydatostech, jim ale za jedno jest býti svobodným nebo ženatým, jenom když se to nevyzradí, jenom když na to muž jedním okem hledí. Dobře též slyší: non in contentione et aemulatione, ne v sváru a závisti, ale přece na to myslí, aniž se jim může státi větší radost, jako když vidí, že se s jejich nepřáteli zle vede. Volej, milý sv. Pavle, jak chceš: induimini Jesum Christum, oblečte se v Ježíše Krista!: oni chtějí starý kroj i modu zachovati, nechtějí se přešatiti. Bylili prve zpozdilí v službě Boží, ještě podnes jsou nespěšni; bylili jsou prve vepři, svině, kočky, šelmy, zloději, jsou takoví ještě. Nic na to svět nedbá,

jakkoli se mu domlouvá, přece na své ďábelské podušce spí, a nic si zlého zdáti nedá.«

Ďábel vůbec má sílu hříchů lidských na svědomí a vedle jiných také nezachovávání postu, jak Fabricius velmi názorně doličuje. »Ten obžírný ďábel podnes ve světě nespí, sem i tam se v postě toulá, jednoho po druhým pokouší, aby ho namluvil buď pod večer, buď v zapovězený den ve středu, v pátek a v sobotu k jedení masa. Některým ukazuje v holubníku mladý holuby nebo na dvoře obcházející slepice a kapouny nebo jinou drůbež, nebo praví: Dyť pak se chutněji zažiti může holoubátko než tvrdá buchta; více síly dá kus slepice než kus štokfiše aneb drvoryby, kapoun než herynk. Jez tedy, co tobě Bůh doma dává, postiti se a od masa zdržeti se jest jenom kněžský nález! Jiného vede ke komínu, ukazuje mu uzené polty, šunky a klobásy řka: Dyť pak by to lépeji v žaludku leželo, nežli tu viselo. Vezmi tedy jednu poltu a jez, zavěs místo ní do komína štokfiš, maso a maso lépeji se k sobě hodí, než ryba a maso ... Sv. Mikuláš biskup, ještě u mateřských prsů dítě, každou středu a pátek od požívání prsů se zdržel,« a jak si naproti tomu vedou mnozí křesťané? — Až hrůza povídati. Kazatel vypráví o »baborskym břichopáskovi, kterého 26 silných mužů na marách do hrobu neslo a ještě se pod jeho tíží prohýbali. Ten břichopásek celou svou slávu zakládal na tlustosti těla, jako nějaký krmný vepř, čím jest tučnější, že za víc stojí. Byl on katolický křesťan, domníval se ale, že ještě více stlustne, budeli lutriánem, budeli v pátek a v sobotu jídati maso. Navštívil ho jakýsi nábožný kněz a k setrvání v samospasitedlné víře katolické horlivě jej vzbuzoval, on mu ale na všecko s vejsměškem odpovídal: Aj, Petrova lodička již jest tuze stará a děravá, ona mne přes celé ostatní živobytí nesnese, Martina Lutra ale lodička jest nová, silná, ta mně pro plavbu na dlouhověký život postačí. Než co se stalo? Odpadl od samospasitedlné víry k lutriánskému bludu, a který sobě sliboval dlouhý věk, v lutriánském bludu třetího dne zdechl; kdyby byl ještě tři dni v katolickém bludu setrval, byl by spasen; že jenom tři dni nesetrval, jest zatracen.«

Kazatel připomíná rád náhlých trestů, které stíhají »posměváčky.« Hle, co se událo v Bavořích! »Píše Stengelius, že se v Bavořích každoročně v křížových dnech vodívá průvod do Freisingu do kostela sv. Zikmunda. Jistý posměváček místo prosebného průvodu raději vylezl na strom, aby s něho na lidi zevloval. Jsa okřiknutý, proč nejde také na procesí Pána Boha prositi za ourodu, pravil: Bodejť, chtělo by se mi tak jednou nohou kráčeti. A hle! hnedky mu sama od sebe jedna noha odpadla, kterouž popadna jakýsi pes, pořád ji v tlamě až do kostela nesl.«

Ovšem, bývá často zase ďábel, jenž lidi nábožné v pobožnostech ruší. »Kázal někdy k lidu sv. Antonín Paduánský, a to k tak velikému zástupu, že mu žádný kostel nepostačoval, a musil na širém poli kázati. Ďábel chtě učiniti překážku slovu Božímu, jednak pod nohami jeho kazatelnice prkna lámal, aby praskaly

a lid nepozorný učinily, jednak na spůsob poštmistra mezi lidi přijel a mezi posloucha̍ce rozdával psaní, aby se lid ohlížel a roztržitý, co sv. Antonín mluví, neslyšel, jednak jiný posunky prováděl, povětří zbouřil, hromobití způsobil, jenom aby lid rozehnal a s žádným podstatným naučením domů se nenavrátil; tak totižto ďábel pracuje, aby chléb slova Božího z hrdla vydřel.«

»Učedlnice ďábla« jsou škodolibé čarodějnice. »Tu bouří povětří, aby potlouklo obilí, ač z toho zrna nemají, tu škodí dobytku, ač z něho ani libry masa nedostávají, tu škodí malým dětem, ač jim nic v cestu nepoložily. Martin Delrio povídá, že v biskupství Bazileenským a Strasburským dvě čarodějnice spálené byly, z nichž jedna čtyrydcet a druhá nesčíslný počet vnově zrozených dětí zmordovala. Ano, co se k víře nepodobné zdá, píše Joannes Nider: že v Lauzanenské krajině někteří čarodějníci a čarodějnice nalezené jsou, které své vlastní děti umořily a sežraly.«

Fabricius ukazuje, že dle mínění lidí za peníze všecko lze pořiditi, a mezi rozličnými příklady uvádí i tento: »Chcili se vymstiti, i k tomu za peníze dostanu nějakou kouzedlnici, která udělá, buď aby mu dobytek nedojil, buď aby pohynul, buď aby mu popužené krupobití potlouklo osení.« Hospodáře, hospodyně, pacholky a děvečky obviňuje, že když mají nedužívého koně nebo krávu, ohlídají se »po nějaké babici;« ta prý musí »nad tím hovadem své požehnání říkati, tolikráte jej kolem okolo obcházeti, tolik a tolik křížů před východem slunce dělati« . . . Mnozí hospodáři a hospodyně prý »nedají si říci, že léčení jeho koně, její krávy jest zlé, až počnou míti s ďáblem domácnost a naučí se rozličný líky dělati, pro který posledně jakožto čarodějníci na hranici vedeni bývají.«

O masopustě prý mnozí mladí lidé z pouhé svévole jiným okna vytloukají, ploty jim trhají a stromy sekají. Ač namítají, že to nečiní ze škodolibosti, jako snad čarodějníci, domlouvá takovým »oknatlukům« kazatel: »Chceteli se obveseliti bubnem, kupte si oslovskou kůži, kůži blížního netlučte. Chceteli zkusiti, zdaž vaše sekera dobře seká, sekejte do vašich stromů. Chceteli do oken házeti, házejte do vašich oken; co jedním trhem odtrhnouti nemůžete, neprubujte na cizích dveřích nebo plotu.«

Boháčům a velmožům vytýká Fabricius, že jsou k žebrákům necitelni. »Kteří na vozích čtyrma neb šesti koňma jezdívají, mají obyčejně veliké překážky chudému něco dáti; ale jak to? Dovoleno mně buď o masopustě také trochu požertovati. Vozka příliš veliký chřest s vozem dělává, a tak nemohou v něm sedící tichou prosbu žebráků slyšeti. Takoví páni jsou také o žebráky příliš starostliví, hned křičí z vozu: Holečku, jdi pryč, abys pod kolo nepřišel. A tak raději jim nic nedávají, než aby je do nebezpečenství ourazu přivedli. Co se týče na koni jezdících, ti mívají tuze čerstvý a bujný koně, vzvláště když se jim přibližuje žebrák; tím čerstvěji jedou, aby mu snad koně nesplašil. Ale ty překážky bývají tak podstatné, jako že páni nemohou

zavírati dveří pro kord a psy pro ocas.« Boháči vůbec neradi slouží Bohu; jejich srdce jest »v truhle mezi penězi . . . Chudý jest jako jasné nebe, modlí se pozorně; boháč jest jako pošmourné nebe, modlí se roztržitě. Odkud když kdosi vymaloval bohatého i chudého modlící se, bohatého vymaloval s mnohými čárkami, z kterých jedna ze srdce směřovala k pokladu, druhá k jeho dvoru, třetí k osení, čtvrtá k sklepu, pátá k dětem, šestá k čeledi a žádná ku Kristu! Chudého pak vymaloval jenom s jednou čárkou pocházející ze srdce, a ta směřovala k samému krucifixu!«

Ale také proti boháčům má Pán Bůh své »sužebné nástroje,« totiž rozličné nemoci: podagru, zimnici, souchotiny, dušnost nebo vodnatedlnost. Zdravý chudý sedlák jest šťastnější než nedužívý boháč; onen »časem si v hospodě zavejskne,« tento »mezi svým zbožím jako nějaký Tantalus se mučí.« »Velicí páni světští jsou svým poddaným hrozní, když jim pouta, řetězy, skřipce a jiný sužebný nástroje před oči staví. Pán Bůh má okolo sebe tolik sužebných nástrojů, kolik rozličných nemocí; nějakému hříšníku může nahnati dosti strachu a hrůzy, aby se bál hřešiti.«

Nejzajímavěji Fabricius provádí thema: »Proč někteří manželové působí sobě obtížný a neveselý stav manželský.« Zahajuje výklad svůj úvodem, kterak prý lidé opatrní neradi dávají radu k třem věcem: k stavu vojenskému, manželskému a dvorskému životu, poněvadž v těch třech věcech i nejmoudřejší snadno poblouditi může.

Velebí vzácnost stavu manželského, který »proti všemu popírání kacířů v církvi katolické jest svátost od Krista ustanovená, majíc sobě představený trojnásobný cíl a konec, totiž: rozmnožení lidského pokolení, všelikou pomoc, kterou muž od ženy a žena od muže nabývá v rozličných trampotách, ukrocení tělesných žádostí, skrze které mnozí svobodní věčně hynou.« Čím to, že mnozí sobě stav ten »tuze hořký a neveselý činí?«

Stav ten prý srovnati lze s drahým kamenem krále Alexandra. Kámen ten prý dle Plutarcha se ku podivu pěkně leskl, když však někdo naň jen trošku popelu nasypal, ihned lesku svého pozbyl. »Stav manželský sám v sobě pěkně se leskne, jest drahý klenot v církvi Boží, než nemálo nalezti jest v něm nerozumných manželů, kteří na ten drahý klenot svým trestatedlným chováním popel hojně sypají a tak tomu vzáctnému stavu všechen blesk odjímají.« Nuže, povšimněme si těch, kdo tak činí.

»Předně: na drahý klenot manželstva ostrý popel sypají oni, kteří jsouce vespolek právě nerovní, přece se spolu oddávati dávají: nějaký sedmdesátiletý starec bere si dvanáctileté děvče; nějaký urozený pán bere si bývalou děvečku; bohatá vdova bere si chudého tovaryše; muž katolík bere si ženu lutriánku nebo kalvínku; žena zdravá jako laň bere si ustavičně nemocného muže . . . Latináři dali jméno manželům a jugo, od jha, a jmenují je conjuges, to jest: dvě osoby k jednomu jhu zapřežené, které musí spolu táhnouti vůz domácích nesnází a křížů; kdož ale neví, co Čechové příslovně říkají, že nerovná

spřež nerada spolu táhne? Virgilius povídá o Mezenciusovi tyranu, že mezi jinými vymyšlenými ukrutnostmi i tuto ukrutnost smyslil: mortua quin etiam jungebat corpora vivis, živý lidi uvazoval k mrtvým, a pokládá to tyranství býti jedno z nejhroznějších; neboť jaká to hrůza jest mrtvého k sobě uvázaného obnášeti! Však po člověku mráz jde, když na to jen myslí. Živí a mrtví nehodí se k sobě! Však ale takoví ukrutní Mezenciusové jsou oni namlouvači, oné kolozubé kuplířky, které nerovné manželstvo působí, které čerstvou mladou krev k nějaké staré a poloushnilé strkají. Aj, jednu stranu mnoho let tak mučiti, tak trápiti, není žádný žert!«

Avšak to není samojediná příčina nešťastného manželstva. Popel sypají na ten klenot a »zatemňují blesk stavu manželského« rovněž ti, »kteří ho nepočínají s Pánem Bohem, ani také z dobrého oumyslu a konce, než právě nerozvážlivě bláznovskou láskou zaslepeni do manželstva lezou, toliko proto, aby tím volněji své tělesnosti uzdu pustili, ba snad od své nezkrocené bujnosti tak se dávají oslepiti, že ani požehnání kněžského dočkati nemohou. Ačkoli pak se potom přece v kostele dávají oddati, nevěsta není více panna; mohla by s dobrým svědomím věnec svůj, který má u oltáře na hlavě, doma pod modrací nechati.«

A do třetice: opět zastiňují našemu kazateli »blesk stavu manželského, kdo se domnívají, když jenom mají ženu nebo muže, že jim všecko dovoleno jest činiti, co jen o ohavných rozkoších vymysliti se může. Než ó jak jest to chybné! jak trestatedlné! jak veliká hloupost! ba snad dokonce hledaná nevědomost! Čistota také má místo v manželstvu,« což však kazatel nechce tu »pro mládež« šíře rozbírati; dodává toliko tajemně: »Kdo strany toho náhnětky a hryzení svědomí cítí, může se na to v zpovědlnici u náměstka Kristového poptati. Já jenom to některým na paměť přivádím, co se přihodilo sedmi mužům Sáry, dcery Raguelové, kteří všichni hned první noc po svadbě od ďábla podáveni byli.«

Fabricia není tajno, že sv. Jarolím vypočítává sedmdesát křížů, »kteří časem manžele hnětou,« ale sám míní, že jest jich ještě více, jenže pro krátkost uvesti chce toliko tři hlavní příčiny, proč manželé vespolek živi jsou v »nevolích, v vadění a v samém kousání, co pes s kočkou.« Jest to: nerovnost buď stáří, buď stavu, buď bohatství.

Zná také rovněž tři věci, které prý člověka vyhánějí z domu; jsou to dle něho: »kouř, kapaličná střecha a svárlivá žena,« a poučuje mistrně o kázání domácím. »Není sice ženám zabráněno někdy napomenouti scestného a trestatedlného muže, než musí se to všecko díti svým časem a s chlebem. Chceli žena svému muži kázati, prosím ji, ať trojí věc při tom kázání zachová. Předně, ať *zřídka* kdy káže, sic její posluchač hned bude omrzelý, jakožto ten, který v den sváteční i nedělní dosti kázání slyší. Za druhé, ať dělá kázání *krátké*, protože její posluchač již odjinud ví, kam ona cílí a co říci míní. Za třetí, ať na to kázání *nese-*

zvání, chci říci, nemusí příliš křičeti, aby snad mimojdoucí lidi na ulici nevostali státi; neboť to slušně mrzí jejího posluchače, že mu to onehdejší opilství tak zle vykládá; to kázání musí se potichmo a v duchu lásky konati.« A nyní vrchol všeho: »Poněvadž pak ze sta žen sotva jedna tak káže, lépe jest, aby kázání *opustila*, raději se pomodlila a víc dobrého svede.«

A opět některé doklady z historie. »Aelianus píše, že se u Scythického národu na ten spůsob žení a vdávají: ženich a nevěsta musí spolu zápasiti, kdo druhého na zem povalí, ten jest v domě pánem.« Bohužel, že u mnohých křesťanských manželů prý není toho kočkování konce; »neníli to pekelný život, kde jest každodenně taková pranice?« Nelze prý ve zlé vykládati Demokritovi, že »jakémus velikému muži maličkou ženku za manželku přivedl;« neboť kdo »nějaké zlé míti musí, a přece ještě voliti může, moudře učiní, vyvolíli nejmenší.«

Fabricius dovedně maluje, jak to mezi nesvornými manžely chodí, když si vespolek dělají vše na vzdory. »Když komusi přišly noviny, že se jeho žena utopila, posadil se na lodičku, plavil se *proti* vodě, chtě hledati ženu. Smáli se mu jiní řkouce: Chcešli ji nalézti, musíš ne proti vodě, ale po vodě se plaviti. On jim odpověděl: Nikoli, já mou ženu lépeji znám než vy. Dej jí Pán Bůh lehké odpočinutí, ona mi za živobytí všecko naopak dělala; snad také po smrti naopak, ne dolů, ale nahoru ploula.«

Shoda mezi manžely některými bývá někdy velmi řídká, i když pospolu žijí po mnohá léta. Kdosi s ženou svou hospodařil již přes dvacet let, ale vyprávěl svému sousedu, že »za ten celý čas nikdy jedné vůle nebyli kromě jednou, když jim dům hořel; tu prej jsme se sešli ve dveřích, a každý z nás chtěl vyjíti první.«

I není divu, že kazatel hořekuje: »Můj Bože, jak jest bídný takový život! Dvadceti let v stavu manželským býti a na sebe lépeji nehleděti, než dvouhlavý říšský orel, kterého jedna hlava hledí k východu a druhá k západu! Jak to musí býti neveselý život, chceli žena bílý a muž černý, pravíli žena ano, muž ne! Kde by jeden dům, jeden stůl, jedno lože, jedno srdce mělo býti, ne dvě osoby, ba tisíc čertů pospolu býti se zdá, kteří dům nepokojí, stůl přesolují, postel potupují, srdce polčí a lásku v hněv obracují, z čehož sousedstvo pohoršeno, domácí zarmoucení, pokoj zrušený a Duch svatý zapuzený! Ó manželové! manželové! jak pak sami sebe tak můžete mučiti a svoji katové býti? Jak sobě dobrý dni, majíce snad všeho dobrého dosti, v žluč a pelyněk obrátiti smíte? Jak můžete tak ostrý popel požírající vaše srdce na klenot všeho stavu manželského sypati a jemu tudy všecku krásu odjímati? Medle, proč nenásledujete jiných pokojných manželů, jenž v nejlepším srozumění spolu živi jsou? Jsou svorní jako drahý kámen v zlatým prstenu; čistí jako dvě holubice na jedné větvi; pokojní jako dvě ovčičky v jednom ovčinci; plodní jako dvě ratolesti na jednom kmenu; plní štěstí

a Božského požehnání jako pole plné obilí, jemuž štědře požehnal Pán Bůh.«

Fabricius jest přesvědčen, že mnohým strastem manželským může zabrániti moudrá žena, umíli svou rozšafností »krotiti domácího lva.« Z té příčiny udílí v jiném svém výkladě manželkám tyto rady: »Jeli tvůj muž domácí lev, ty můžeš býti jeho skrotitelkyně, dášli mu jenom dobrá slova a v prokázání věrné lásky váhavá nebudeš. Musíš pozorovati, jak jest u něho na hvězdách, a času se dočkati co hus klasu; nemusíš tenkráte muži kázati, když by on nerad tvé kázání slyšel, ale tehdáž, když ho k tomu spořádaného uvidíš. Dobře tomu rozuměla moudrá Abigail, jejímuž Nabal dle svědectví písma: erat ebrius nimis, jednou byl opilý příliš, a proto nespůsobný k přijití dobrého naučení. Co medle učinila moudrá manželka Abigail? Neoznámila mu, nevytejkala mu toho obžerství ani slovíčkem až do rána! Diluculò autem, cum digessisset vinum Nabal, indicavit ei uxor sua, na úsvitě pak, když vystřízlivěl Nabal, oznámila mu to manželka jeho, a co se stalo? Písmo povídá: emortuum est cor ejus, zmrtvělo srdce jeho. Vidíte, kterak kázání ne podvečer, ale po ránu prospěšné bylo! Hle, kterak slova její hluboce do srdce toho včerejšího ožralce vstoupila, že až zmrtvělo! Neméně jiné manželky u svých manželů dobrého spůsobí, jestli příhodnou hodinu k svému kázání vyvolí. S přívětivým textem, s tichou řečí, s laskavým vzezřením potáhnou ho, kam budou chtíti; naučí se od nich pobožnost, střídmost, práci, slovem všecky ctnosti. Naproti jiné pyšné, svévolné a svárlivé ženy, které muži za jedno slovo dávají jiných sto, udělají si ho den po dni horšího, svým nevhodným kázáním nic jiného sobě nevykáží, leda boule na hlavě, modřiny na očích a na zádech pruhy.«

I dobré vychovávání dětí a čeledínů Fabricius spíše ukládá hospodyni než hospodáři. Nabádá rodiče, aby užívali »práva i moci, kterou jim Bůh nad dětmi dal,« vedli je k pobožnosti, bázni Boží a dobrým skutkům. Povolné dítě že jim při vychování způsobí více potěšení než práce; »jeli pak syn nebo dcera spurná, hněvivá, hubatá, trucovitá, budete míti u Boha tím větší odplatu, jestli jí hlavu i hubu otlučete.« Jenom nekárejte dětí »hromováním, šlakováním a sakramentováním;« sice stanou se otrlými. Také rodiče nemají se před dětmi nadávkami poctívati; sice děti po nich na ulici přezdívky vynášejí. Děti jsou ozvěnou, jsou jako »ukazující ručička rodičů; právě jako na orloji ručička zevnitř obchází a vnitřní pořádnost orloje napovídá; kdo chce věděti, jaké řeči doma otec a matka vedou, ať jenom poslechne jejich děti na ulici rozprávěti.«

Fabricius dokládá se tím, co vypráví Marchancius. »Tázáno bylo jedno pacholátko, jak se jeho panímáma jmenuje. Odpovědělo, že ďábel. Jak se jmenuje pantáta? Odpovědělo, že čert. Jak se jmenují tví bratři? Odpovědělo, že čerti. Jak pak ty se jmenuješ? Odpovědělo, že malá žába.« Tak prý synáček na ulici zpíval, jak staří doma pískali. Bylo by prý možno tázati se dále,

jak se jmenuje hospodář a hospodyně, a co bychom často slyšeli? Hospodyně, že »nesluje Kateřina ani Barbora ani Dorota, nýbrž sto kop hromů, sakrament, obluda, opice, k .... a co toho více.« Podobně nesluje prý hospodář Petr, Jan, Jakub, nýbrž jak? Bývá prý to na ulici slyšeti, zvláště když večer opilý domů přichází, a »domácí Meluzína oknem věje.« Často prý rodičové tak zvykli přezdívati dětem, že chtějíli si vzpomenouti na pravé jich jmeno, musejí se podívati do »křticí knihy.«

Otcové a matky mají trestati své děti, správcové své poddané bez »pohnutí mysli,« t. j. bez hněvivé vášnivosti. Nejsmutnější jest, že mnohá paní a panna mazlí se pošetile se svými psíčky a je »nejlepšími kouskami krmí.« — »Mládeži představiti dobrého učitele, jemu dáti 12 neb 15 zlatých, bylo by se jí zdálo mnoho; pro psa, který by štěňata vychoval, dává se za měsíc třebas padesáte zlatých.« Když však kuchařka chce dáti chudému trochu polévky neb kus chleba, »tu jest hned křik, že ji na chudobu uvede.«

Hospodyně má býti matkou i své čeládce. »To přináší sebou její jmeno; neboť v latině sluje mater familias, matka čelední.« Starej se předně o to, aby žádný zlý čeledín, i když jest jinak obratný, s ní pod jednou střechou nebydlel. »Má každoměsíčně všecky jednou k svaté zpovědi a přijímání velebné svátosti posílati; má na to dáti bedlivý pozor, aby den nedělní i sváteční světili, mši svatou nepromeškali, kázání slyšeli, ... jsouli ještě hloupí, aby na katechismus chodili, a s ní prve než jdou spáti, k Pánu Bohu se pomodlili; ačkoli snad urozená paní jest, žádný jí nemá býti z domácích špatný.« Tři ctnosti velebí se na hospodyni: moudrost, tichost a štědrost. Moudrá nežádá od domácích, co se státi nemůže; nestanoví doma takových pobožností, které by byly »tintěrné,« a kterým by se čeládka jen smála. Hospodyně tichá není nevrlá a zlolajícná, jako by chtěla »pro roztlučený hrnec hned komínem ven vyletěti,« nýbrž řídí vše dobrými slovy a vlídně rozkazuje. »Když někdo rouby štěpuje, jak subtilně s tím zachází! Pláň povolně rozštípí, polehku do ní roub strčí, pomalu obváže; tak má hospodyně ctnost do srdce čeládky štípíti,« a ne křikem a láním.

Třetí ctnost její — štědrost — vede ji k tomu, že čeledínům správně platí povinnou mzdu. »Nemá býti skoupá chtíc, aby mnoho dělali a málo jedli; spíš si musí zejskati jejich hubu, chceli potom od nich dostati srdce.«

Největší pozornosti třeba jest matkám při vychovávání dcer; za věku mladosti »žádná stráž nad dcerami nemá se zdáti přílišná.« Podle slov jistého spartánského vůdce nemá žádné město dosti vysokých zdí, aby uhájily pohlaví ženského. »Milí rodičové, byťste vy vaší dcerušce vystavěli jakkoli vysoké předhrady, ničehož neučiníte na zbyt, nenechejte jí mnoho zevlovati! Nyní někteří rodičové v tom nebezpečným mladým věku dovolují dcerám svým celý dni u okna seděti, šíti, nějaké rukavičky tkáti, jako by to nemohly dělati uprostřed světnice! Než proč u okna? —

Aby dcera tím pohodlněji viděla, kdo mimo domu jde; v den sváteční dovolují, aby celého půl dne v okně ležela nebo ve dveřích stála a do vůle se nazevlovala! Ano, některá matka ji ještě učí, jak by se vylíčená, vohladěná a rozhalená ukazovati a tak prodávati měla! To činí křesťanští rodičové! Turci toho nedělají, nebo mnohem pečlivěji své dcery zavírají.«

Některá matka prý nevidí v tom nic zlého, když dcera u okna sedá, ale kazatel upozorňuje ji, co z toho hledění ven nezbytně plyne. »Začneli tvá dcera po mužských zevlovati, to zevlování potáhne za sebou pomyšlení, pomyšlení potáhne zalíbení, zalíbení potáhne svolení, a tak jest hotový řetěz hříchů, s kterým tvá dcera do pekla stržena bývá.«

Kazatel nemůže matkám ani dosti doporoučeti, aby nenechávaly celý den dveří otevřených, tak že k dcerám »mládenci volně docházeti« mohou; »jedná to spolu, rozpráví to spolu, hraje to spolu, někdy až hanba.«

Matky nechť si pamatují, že »kominík nechodí na frej v tom oděvu, v kterým komíny smejčí; tak oni mládenci nepřicházejí zevnitř v tom oumyslu, kterého v srdci skrývají.«

Sv. Antonín spatřil kdysi kdesi chaloupku, nad kterou plesali andělé; vešel do ní a obdaroval štědře chudou ženu a tři její hodné dcery. Po druhé jda tudy, viděl, ani na střeše chaloupky raráškové poskakují. »Což pak asi dělaly ty tři dcery? Ani polovici toho, co nyní některé dcery dělávají; ležely jenom v oknách, zahálčivě z chaloupky vykoukaly a okolo jdoucí mládence pozdravovaly, nic jiného nedělaly!

Nerozprávěly s svými kalány, nevolaly jich do chaloupky, neposedávaly vedle nich, neusmívaly se na ně, neobímaly se, mnohem méně s nimi se piplaly, a přece nad jejich střechou ďáblové radostí skákali! Co z toho opět mám zavříti? Nic jiného, nežli že netoliko po střechách domů takových rodičů ďáblové skákají, ale také v samých světnicích a komorách, kde jejich nestydaté dcery hanebné věci mluví i hanebnější činí.«

Jinde Fabricius mluví o pravé lásce k bližnímu a dotýká se také »milování,« jenže prý není všechno zlato, co se blýští. »Vejrostkové mládenci a dorostlé panenky domnívají se, že se jenom tenkráte milují, když se pokoutně piplají, šišmají a lízají, což se ale tuze mejlí! Neboť se přenáramně zapletávají v jakousi sparchantilou lásku, která není hodná milováním slouti. Pravda jest, že slušné políbení s čistým oumyslem, když jeden druhého zná, že jeden ani druhý nic zlého nemyslí, že jest znamením lásky; bujným ale mládencům a zhejralým pannám dokonce dovoleno není; proč?« Příčinu toho Fabricius osvětluje podobenstvím. »Haddingus, Denemarský král,« nemohl jakéhosi města nijak dobyti a umínil si je tedy vypáliti. Schytav holuby z města vyletující a to »samý samce, přivázal každému na křídla rozžatou sirku« a pak je zase do města pustil. Tak dokázal sirkou, čeho nezmohl násilou.« »Nějaká panenka jest krásné a pevné město; kdy by na ni ďábel násilou dorážel, kdy by na ni Venušinskými

šípami zjevně střílel,« ničehož prý by pro její přirozenou stydlivost nedokázal. »Co ale dělá chytrý ďábel? Posílá k ní na pohled ušlechtilého mládence, jako roztomilého holoubka, dává mu ale sebou také jednu chlípnou sirku. Ať ho nechá panenka jednou neopatrně na ústa sednouti; voč, že brzo celý její panenský statek vypálí? . . . Aj, to pokoutní scházení, na noc protahované milování, nic dobrého za sebou netáhne . . . Dokud panenka někoho miluje tak, že se nemá čeho obávati, aby měl proti ní něco Pán Bůh anebo lidi, bývá poslušná . . . pohlídneli na ni panímáma jenom trochu pošmourně, hned se celá zatřese, ani slovíčkem v kuchyni neodbubnuje. Počneli pak někoho nepořádně milovati, vemeli si ho k srdci, jeli taková? V celým domě nic horšího nad ni není. Předně, aby jí rodičové toho mládence zošklivili, vyjevují jeho děda i prahděda nepravosti, loupí jejich pověst svým jazykem ostřeji než břitvou, ani mrtvým v hrobě pokoje nedávají . . . Za druhé: taková nepořádně zamilovaná vyhejbá se duchovnímu otci jako rarášek kříži; jestli jí někdy na notu trefí, haní jeho kázání; přistoupíli někdy musitedlně do zpovědnice, zpovídá se jenom povrchně, z čeho by ji nemohl potrestati. Praví, že jenom ukradla provaz, neříká ale, že na něm byl uvázaný bejk. Za třetí: uložíli jí panímáma nějakou práci, ta bývá nejzdvořilejší ještě odpověď, jestli jí s tím před oči mrští řkouc: dělejte si to sama. Pakli to přece začne dělati, jako nesmyslné všecko jí jen z rukouch padá; arci, poněvadž více na svého frejíře nežli na práci myslí. Která se prve nechala říditi slovem, potom jí ani karabáč nevtiskne kázeň; jaký ale z toho táhne užitek? Světskou hanbu anebo na nejvejš nešťastné manželstvo, že se s proklínáním rodičů musí kvapně vdáti; a kdo ji k tomu přinutil? To nešťastné milování, ten zamilovaný podvod! Jaký víc z toho táhne užitek? Někdy i před světem ohavnou smrt!«

V jiném svém výkladu kazatel naříká, že marně napomíná čeledínů (služek), aby nenosily »od dcery k tomu mládenci zamilovaných cedulek a zkazování« a nepouštěly v noci žádného cizího do domu. Čeledín prý »drží kněze za sprosťáka,« že tomu nerozumí, kterak by mohl čeledín »při malým platu obstáti,« kdy by posílkami si nepřivydělával, a že by sice syn neb dcera u pantáty a panímámy proti němu sočili.

A opět jinde Fabricius vysvětluje, jak hned od prvého počátku zlu jest brániti, aby se nelíhli »hrozní smrtedlní hříchové, ta hrozná duchovní bouřka,« radí hned první obláčky takové bouřky rozraziti. »Malý oblak v domě jest dceruška, která u zrcadla ráda šperků hledí a ráda s pacholátky pohrává; jestli toho oblaku záhy nerozrazíš, pojde z něho ukrutné krupobití, které potluče nejkrásnější panenské lilium.« Kazatel obrací pozornost zvláště na zahálku jako počátek nepravosti. »Dokud se David zaměstknával válečnými věcmi, netáhla proti němu chlípnost; jak doma na zahálce zůstal, hned nad ním zvítězilo cizoložstvo. Co tomu říkají oné, které každodenně dobře jedí a pijí, a když se dobře

najedly a napily, zrovna se vykládají do oken, u nich dvě i tři hodiny vystojí, sedí a nehledí na mimojdoucí staré báby nebo otrhaný žebráky, ale na pěkný mládence, na vyfiflované mladice, je pozdravují a na ně se usmívají? ... Cupido, bůžek milovný a ženský obyčejně se maluje s lukem a s střelami: pokud ptáček v povětří prolituje, ne snadno bývá od střelce raněn; jak ale zahálčivě na strom vysedne, tu hned střelec natahuje luk a ránu mu zasazuje. Ó Davide, Davide! jak dlouho jsi se s válečnými věcmi obíral, byl jsi statečný muž; jak jsi ale počal zahálčivě u okna státi, ranil tě Cupido s svou střelou a učiněn jsi ženkejl! Ó Šalamoune, pokud jsi stavěl chrám Jerusalemský, byls pravý milovník Boží; jak jsi ale počal s ženkami v oknách stávati, učiněn jsi byl modloslužebník a největší blázen z zamilovaných bláznů!« Podotknouti sluší, že Fabricius vykládá, proč písmo sv. »dává Šalamounovi jen čtyřidcet let.« »Protože Duch sv. nemá ohledu žádných jiných let, leda která Šalamoun v dobrotě, v ctnosti, v bázni a milosti Boží ztrávil. Ty nešťastné chlípné ochechule mu ukradly 30 let, ty bohaprázdné ženiny vymazaly mu je z počtu.«

Podobně Samson, vítěz nad Filištínskými, jakmile »počal vedle Dalily zahálčivě posedávati,« učiněn byl »slepý rozkošník a osličí mlynář.« O Jezabelkyni povídá písmo sv., že »zmalovala oči své líčidlem, že ozdobila hlavu svou kamínkama, pentlema a kvítím, právě jako nějaká mezkyně, a zevlovala s okna dolů na vojenského vůdce Jehu, právě té doby vcházejícího do brány, chtě se mu zalíbiti, aby ji navštěvoval a s ní kratochvilně obcoval.« Jehu zeptal se služebníka, kdo ta žena jest. Uslyšev, že to jest »Jezabelkyně, ona ďábelská rohatina, na kterou se tolik krásných stehlíků chytá,« kázal, aby ji s okna svrhli. »Ó kolikrát by bylo zapotřebí po hlavě s okna svrhnouti oných, které jako volaví ptáci z oken na ulice zevlují, kdy by nějaký miláček přijíti chtěl, aby nemusil se dlouho dovolávati, na dvéře tlouci nebo dlouho před nimi státi.« Jiné zase příliš dlouho stávají u zrcadla; »kdy by nějaký pan páter tak dlouho stál se mší svatou u oltáře,« tu prý by každá na to broukala; než »medle zdaliž Pán Bůh takové proto stvořil, aby se jako nějaká opička nebo kočička stále lízaly, hladily, třely a šperkovaly?«

Fabricius káže vůbec nejhorlivěji proti tělesné rozkoši. Rozkoš ta zdá se mu býti »ona Homerova Circe, která svým lahodným jedem lidi mámí a v hovada proměňuje.« Jako výstražný příklad jmenuje Šalomouna, římského císaře Klaudia, Davida, »Jezabelkyni« a jiné. Herkulovi rozkoš, když si ji počal libovati, dala do ruky »na místo palcátu vřeteno, aby s ním pohrával.« Rozkoš je »takový stvůr, který sice na počátku lahodí člověku, ale ... na konci štípá jako had.«

V den slavného vzkříšení Páně přeje kazatel, aby »angel Páně o každém z nás mohl v pravdě říci: surrexit, non est hic, vstalť jest, není ho tuto! Byl oddán břichu a obžerství, vídán byl častěji u korbele než v kostele, ale po vzkříšení Páně není ho více u sudu viděti: surrexit, vstalť jest; byl prve v hampejzích sedmero ďábelstvím posedlý, ale probral se z toho Venušinskýho prevítu.«

Na hubách.

Cyklus básní

od

Josefa Kalusa.

Osoby:

Francek, *Janek*, *Michal*, šohaji.
Maruše, *Barka*, *Tekla*, *Apolena*, dívky.
Štefčena, *Trčkula*, stařeny.

Místo: v Čeladenských lesích.

Frantík
(za ranního šera).

Ticho. Jen své kroky slyším.
Hle, tam pasoucí se laň
a tam smrku na nejvyšším
drozd se dívá v nebes báň,
jak ji zlatí jitřní jas —
Sbírat hříbky právě čas!

Dívčí hlásek.

Právě čas, ba právě čas!

Frantík.

Čí pak se to ozval hlas?

Dívčí hlásek.

Hádej!

Frantík.

Pojď blíž, ukaž líce!

Dívčí hlásek.

Hádej, milý hadači:
snad uhodneš do třetice.

Frantík.

Já bych líbal nejradší!

Dívčí hlásek.

Takých by se našlo více.

Frantík.

Hádám: sluješ Apolenka.

Dívčí hlásek.

Ba ne!

Frantík.

Tekla.

Dívčí hlásek.

Také ne!

Frantík.

Nuž, nejsili divoženka:
vyjdi z houště zelené.

Dívka vycházejíc.

Jsi ty slabý hadač, Francku:
neznáš z pasek Maruši?

Františk.

Vždyť u tety bylas v Blansku:
žes tu, kdo hned vytuší?

Maruše.

Já tušila: shledáme se
spolu na hřibečkách v lese.

Františk.

Jenom najdemeli něco!

Maruše.

Když nic, aspoň ňáký chrast.

Františk.

Hub chci najít plné vreco.

Maruše.

Synku, to bys musel krást!

Františk.

Krást já umím!

Maruše.

Dívejme se!

(Frantík rychle políbí Maruši.)

Maruše (vzkřikne).

Zloděj, zloděj — krade v lese!

Frantík.

To je pravda, křičet umíš.

Maruše.

Nelíbí se ti můj hlas?

Frantík.

Ty však žertu nerozumíš.

(Přichází tetka Štefčena.)

Frantík.

Tu nám dlužen byl sám ďas.
(Odchází.)

Štefčena.

Aha, vy nechcete svědka.

Maruše.

Vítáme vás, milá tetka!

Štefčena.

Inu, párek byl by z vás.

Maruše.

Ale nebude tak hnedka.

Šteřčena.

Dřív nežli se nadějeme:
on si jinou sotva veme.

Maruše.

Jak rozumí, ať si dělá.

Šteřčena.

Při něm bys se dobře měla.

Maruše.

Možná!

Šteřčena.

Má však jednu chybu.

Maruše.

Kterou?

Šteřčena.

Nejídá rád hřibů.

Maruše.

Já však ráda. Radu vím:
on nasbírá — já je sním.

Popěvek. Šohaji

Smažený hřibeček,
do něho vajíčko:
ach, to je nade vše,
má zlatá ženičko!

Zapíjet vínečkem
hřibeček smažený:
kdo to tak dělává,
bývává červený.

Smažený hřibeček,
do něho vajíčko
a vína pohárek
přistroj mi, ženičko!

Michal.

Zatrubte na rohy:
našel jsem hřibečka,
zrovna mi u nohy
hlavu zdvih, všetečka.

Janek.

Hřibků sta po háji
po ránu vyrůstá:
pojdme vpřed potají
a zámky na ústa.

Slyšíli krok neb hlas,
hřibky se skrývají

do mechu, travin, řas.
Pojdme v před potají.

Frantík.

Letí zpráva, letí zvěst:
hřib jak hlava v lese jest.

Roveň hlavě má prý být,
jen že v trávě prý je skryt.

Michal.

Vidím hřiba, Gajda též.
»Je jak hlava.« — »Je jak věž!«

»Když je velký jako věž:
jen si pro něj, Gajdo, běž.

Když je velký jako věž:
já si lehnu a ty řež.

Zabije tě, je jak věž:
pak jej zvednu, ty si lež!«

Romance. Všichni.

Spadla bába na hřiba
a na bábu koliba:
byla celá trouchnivá,
bába řve: »Jsem neživa!«

Lidé zdvihli kolibu,
našli bábu na hřibu
pohrobenou za živa:
bába se však usmívá.

»Upadla jsem na hřiba,
na mne spadla koliba,
kdy by mne tam nebylo:
bylo by hřib zabilo.«

Janek.

Darmo hledám ňáký hřib:
doma ležet bylo líp.

Nebýval bych sklamaný
a moh jsem být vyspaný.

O lenivém Kubovi. Všichni.

Leží Kuba podle duba
  na břichu
v letní době, mluví k sobě
  potichu:

»Ležte, hnáty: mám už paty
 odřené —
žencům k lesu houby nesu
 smažené.

Pak mám bábě spravit hrábě
 ještě dnes,
potom, Bože, brousit nože:
 mají rez.

Chvilku v stínu odpočinu,
 potom hned
(jsem tak líný!) do té dřiny
 bych se zved.

To je vedro! Piva vědro
 tak zde mít:
nikam běžet, v trávě ležet
 a jen pít.«

Hádanka. Dívky.

Kdo uhádne, kdo nám poví,
do kterého patří cechu:
v stínu lesa rád si hoví
poloukryt v trávě, mechu,
tílko oblé, nožku bosou
umývává ranní rosou.

Františk.

Hádám, mezi houby patří:
kozáci jsou jeho bratři.

Michal.

Švarný ryzec s holuběnkou
bratranec je se sestřenkou.

Janek.

Syrovinka — jeho tetička,
strýčkem klouzek, sestry — panny.

Štefčena.

Sinál — kmotr milovaný
a hřibule — zlatá babička.

Romance. Tekla.

Našla jsem pěkný hříbeček
 v zeleném mechu,
 stojí tu jako domeček,
 hnědou má střechu,
vidím i dvířka, dvou okýnek třpyt:
je to jak pro šotky stvořený byt.

Našla jsem v mechu hřibeček,
 je k němu stezka:
 snad po ní lesní šoteček
 milou ved dneska,
vstoupili do domku, zavřeli vchod,
spustili záclonky, zpívají z not.

Našla jsem zdravý hřibeček,
 kloním se nad ním:
 snad s milou chytrý šoteček
 prch vchodem zadním,
rozkošný domek je opuštěn as? —
Říznu, hřib na mech pad — proběh mnou mráz!

Popěvek. Apolenka.

Jak mladý hřibeček
je švarný syneček
 od panny
 hledaný.

Hřib starý, červivý
jak ženich šedivý
 nechuten.
 K čemu ten?

Píseň. Barka.

Na chodníčku hřibeček.
Kdo jej asi ztratil?
Děvčátko či syneček?
Mne jím obohatil:
nenechám tu hřibka ležet,
zdvihnu a dál třeba běžet.

Snad mi štěstí přinese
ten hřibeček mladý:
sto jich najdu po lese,
milý půjde tady,
vyprovodí mě až domů.
Přispěj, přispěj, hřibku, tomu!

Povídka o pohozeném hřibku. Štefčena.

Dívka na hubách se rozdurdila:
»Lesem chodím celé hodiny
a hřibeček najdu jediný:
s ním se nosit, to bych blázen byla.«
S povržením hřibek pohodila.
Stará Barča, s klestím jdouc, to vidí,
po hřibečku pohozeném slídí,
zvedne, políbí a vloží do kapsáře,
dál se vleče, ustarané tváře.

Doma na hřibeček zapomene,
povečeří a jde na postel:
myslí na Boha a na kostel,
na své žití bídou obtížené,
na své ruce prací zmozolené.
Až si odpočine, ráno vstane
v zápas o chléb: »Jen dej zdraví, Pane,
v oudech ať je dostatečná síla,
abych po žebrotě nemusila!«

Usne. — V síni nebeské se vidí:
s anděly Bůh strojí hostinu,
matka boží sedí při synu:
zvou ji k stolu, Barča se však stydí.
»Co by řekli svatí, a co lidi?«
Kristus pro ni přišel; ostýchava
jde již, štěstím se jí točí hlava,
sbor andělů Bohu hymnu zpívá,
v zlaté mlze všecko před ní splývá.

Sedla k hostině, a jedli, pili.
»Čím to voníš?« boží máť se ptá.
»Hřibeček mám.« Bára zašeptá,
»pohozen byl: hleďte, jak je bílý.«
Kristus k němu s úsměvem skráň chýlí:
hřibek zazáří jak hvězdka zlatá.
Kdo je v nebi, popatřit naň chvátá,
vůně z něho do kola se šíří,
hudba hraje, zpěv zní, kotly víří.

Bára ze sna blahého se vzbudí,
Kristus — hřibek — svatí: jaký sen!
Osvěžena s lože skočí ven,
krásného snu plno v hlavě, hrudi,
hledá hřibek: »Kde pak je?« se trudí.
V tom vzpomene, sáhne do kapsáře,
vyndá hřibek: hle, je samá záře,
trne, žasne: z ryzího je zlata.
Stěstím vzplála stařenina chata.

Maruška.

Kozáčka jsem našla s pěti pannami.

Barka.

Já jen, kamarádko, sivou holuběnku.

Apolenka.

Je tu hubjařů dnes jako v tůni mřenků.

Tekla.

Vdova Trčkula jde v patách za námi.

Barka.

Ztraťme se jí s očí: klevet nadělá.
Namluvila na mne: máma slyšela,
ženiši že ke mně v noci se jen hlásí,
ve dne prchají prý před mojimi vlasy.

Maruška.

Uprchneme hnedka, klevetitli začne.

Apolenka.

Pohleďte jen na ni, jak má oči lačné,
jak po lese slídí, jak nám uzly měří.

Barka.

Že jsme málo našly, ta nám neuvěří.

Ostatní.

Budem se tím chlubit, co nemáme ještě?

Trčkula.

Vítám děvčátka vás. — Nemáte strach z deště?

Dívky.

Vždyť slunečko svítí.

Trčkula.

Hned se zakaboní:
v zadních horách chvíli se už bouřka honí.
Hřmít jste neslyšely?

Dívky.

Neslyšely, tetka.

Trčkula.

Nepotrvá dlouho, uslyšíte hnedka!

Barka.

Však je země suchá, ať ji deštík skropí:
žitné klasy zbujní, budou velké snopy.

Trčkula

Bude velké zrno, bude bílá mouka —
chichi: z takých řečí, děvče, svatba kouká.

Barka.

A jak, tetko, svatba, když mi ženich chybí?
Budou velké snopy, budou velké hřiby.

Trčkula.

Svatby nezamlouvej, však vím o ženichu.

Barka.

Pro mne? Vždyť podědím jenom starou cíchu:
chudá dívka nesmí myslit na ženicha.

Tr kula.

Tak mi, Barko, nemluv: hřích je to a pýcha.
Bohatali nejsi, máš zas jiné ctnosti.

Barka.

Ty jen cení, tetko, Pánbů na věčnosti.

Trčkula.

Jenom, děvče, nemluv: našel se už synek,
jemuž zalíbil se panenský tvůj vínek.

Barka.

Nebudou mu vadit červené mé vlasy?

Trčkula.

No, děvečko zlatá, myslím, sotva asi.
Víš, on trochu kulhá.

Barka.

Řekněte: je chromý.

Jiné dívky smějíce se.

A má křivou hubu a je nevidomý.

Barka.

Chacha: to jste mi ho pěkně vystrojily.

Trčkula.

Nu, tak vám to povím: je to Krištof z pily.

Barka.

Tetko, ten? Vždyť nadobro je chromý.

Ostatní dívky.

Slabounký jak klásek: větříček ho zlomí.

Trčkula.

Proto ňáké děvče k podpoře si hledá.

Barka.

Bože, volím raděj zaslíbit se smrti.

Trčkula.

Kdo vysoko míří, často nízko sedá.

Maruše.

Prý je hrozný skrblík: na všem všude škrtí,
ani půlkrejcárku žebrákovi nedá.

Trčkula.

Lidé přestřelují.

Barka.

Pořád mění chasu.

Trčkula.

Ber jen: ten by nedbal červených tvých vlasů.

Barka.

Zas už vlasy moje máte na jazyku?

Trčkula.

Či červené nejsou? To je hněvu, křiku!

Barka.

Jsou, vím dobře.

Dívky.

Nám se všechněm líbí.
A radš zazpívejme a hledejme hřiby.

Romance.

Před zrcadlem stojí Hana,
usoužená, uplakaná,
stojí v sukýnce jen chudé,
česá vlasy zlatorudé,
žaluje a naříká si:
»Ach, nešťastné moje vlasy,
měníte mi život v peklo!
Co mých slz už pro vás teklo!
Každý k vám zří pohrdavě.
Korunou jste na mé hlavě
svitou z trní, bodláčí:
umřela bych nejradši!«

Dořekla jen, kdosi klepá.
Vstoupí dívka útlá, lepá,
utkaná jak z mlhy bílé,
sličné podobna jsouc víle;
tiše vstoupila jak pěna,
v sněžná roucha zahalena,
kolem šíje úbělové
tři řádečky korálové,
v modrém oku tklivé stíny,
ústečka — dvě jeřabiny,
tichounce se optala:
»Dívko, tys mě volala?«

Haně vypad hřeben z dlaní:
»Tebe? — Sotva! — Nevím ani,
bývám někdy roztržita.«
Stopa slz jí v očích kmitá,
bujné vlasy stuhou váže.
»Trpíš?« neznámá se táže.
Hana tiše odpovídá:
»Trpím.« — »Proč? Je u vás bída?
Matička ti postonává?« —
»Ne.« — »Naříkat nemáš práva!« —
»Mám! Viz červený můj vlas,«
slzy kapají jí s řas.

»Příčiny tu není k pláči:
veselou si zapěj radši,
a nevolej smrtky více,
sic . . .« a Haně zbledly líce.
»Podruhéli k tobě vkročím,
jinou se tvým zjevím očím:

radím, nevolej mě k sobě,
smutno, teskliv̇o je v hrobě.
Vonným kvítím tvoje stezka
vede, mladá jsouc a hezká
s písní na rtech po ní spěš,
jaré mladosti se těš!«

A neznámá z jizby spěje. —
Venku jaro, ptactvo pěje.
Hana okno otevírá,
v jejím srdci naděj, víra
světlé stany rozbíjejí,
ňadra se jí blahem chvějí;
v sad jde, do vln rudých vlasů
vetkne rudších růží krásu —
a jak znova narozena
zazpívá si rozjařena;
kníže s průvodem kol jel,
uslyšel ji, uviděl.

Zastavil hned: »Kdo jsi asi?
Jaké to máš krásné vlasy!
Za království mají cenu.
Děvče, chceš mne, hledám ženu?« —
»Chci!« — Navlík jí prsten zlatý,
sluzi nesou drahé šaty,
hedbáv, krajky, samet, stužky,
vejdou mládenci i družky,
na vrch sličné její hlavy
kníže korunku jí staví
samý démantový jas,
a je svatba, tanec, kvas.

(Dokončení.)

Z hudebního světa.

Hudební publikace.

Denní tisk nevěnuje hudebním publikacím našich skladatelů valnou pozornost. Referenti větších žurnálů jsou přetíženi referátem koncertním a operním, umění reproduktivní a zprávy o něm zaujmou je tak, že pro produkci samu ani času ani sil nezbude. A u listů druhého a třetího řádu — tam ani sil není. Neb o tom či onom výkonu známé a dávno oceněné skladby napíše se snáze několik vážně se tvářících a nic nepravících frásí, než o novém, dosud ve své ceně neodhadnutém díle autora, třeba zcela neznámého.

Proto snad vyplní tato naše rubrika kus svého úkolu, přineseli ob čas zprávu o novějších zjevech naší hudební literatury.

Mám před sebou především několik publikací skladeb zpěvních, o nichž dnes chci psáti.

Naše písňová literatura v posledních několika letech velice vzrostla. Škoda jen, že vzrůst ten je spíše pouze početný, že přibylo mnoho svazků nových písní, ale že obsahově přineseno bylo jen málo cenného či dokonce nového. Je smutným znakem doby, že v posledních letech u nás vznikly módní písně, chatrné již svými pochybnými texty, prázdné citově i hudebně, díla i po stránce technické dilettantská, neseriosní. A je znakem doby ještě smutnějším, že právě ta díla paradují na kde kterém programu našich akademií, že je přináší kde který pořad zkoušek našich pěveckých škol.

A přece máme nové písně, které stojí na plné výši ryzího umění.

J. B. Foerster, skladatel, jehož osud odvedl z vlasti, ale jenž jí posílá co rok pozdravy ve svých nejlepších dílech — ač mu nebývají od nás právě příliš vřele opětovány, — podává dva obsáhlé cykly, nejkrásnější dar, co mohl českému pěvci skytnouti.

Cyklus *Láska* komponován jest na slova Gustava Falkea. Lyrika básníka toho zaujímá své zvláštní odlišné místo v moderní německé literatuře. Kdežto Detlev z Lilienkronu divně mísí ve svých verších hluboký cit se severoněmeckou úsečností i zas s junkerským humorem, podávaje v dikci stejně divnou směs lidového tónu a lajtnantského jargonu; kdežto Bierbaum, citovým obsahem snad ne tak bohatý, ale za to modernímu nervovému umění poněkud bližší, buršikosním smíchem z plna hrdla se směje bodrému měšťáku, který přece i v hloubi jeho vlastní duše je skryt; kdežto Richard Dehmel s bohatou básnickou kořistí se vrací z krajů, jež jsou na hranici našeho vědomí a z podvědomí: Gustav Falke zpívá prostou notou člověka, který přijímá radostně štěstí života a oddaně snáší jeho bolesti. Jest to poesie, v níž není dalekých rozletů, v níž není prudce plápolajícího žáru, v níž není stopy po vzpouře proti osudu; poesie malého, omezeného světa, poesie domova a rodiny, mírně temperovaná, příjemně hřející, oddaná v osud a srdečná. Z radostí a strastí, které kruh ten skýtá, a z touhy po neznámém a nedostižném jsou spředeny ty prosté, milé verše. A závoj měkkého, snivého smutku na nich leží. J. B. Foerster pozdravil v Muse Falkově Musu svému umění, své umělecké povaze blízkou. Nalezl zde jistě básnickou formuli pro veliký, závažný kus svého žití. Nebylo mu těžko připojiti k ní výraz hudební jí rovnocenný, nebylo mu těžko složiti hudbu, s verši Falkovými v nerozlučný celek se amalgamující. Myslím, že sotva jest které jiné dílo — ne tak pro jeho tvorbu, jako pro jeho uměleckou duši — tou měrou význačné, jako tyto písně. Zříme v nich měkkou, melancholickou duši lyrika velice jemného, který v úzkém, ale hlubokém okruhu cítění tolik má odstínů a tolik nálad, který nálady ty vzbuzuje prostředky tak jemnými, prostými a vybranými zároveň, jako v naší písňové literatuře nikdo jiný. Nebo zde pozdravujeme hudebníka, který řadí se k našim nejlepším a který je nad to poetou.

Že Foersterovy písně nejen svým poměrem ke komponovaným veršům, ale též svým rouchem absolutně hudebním jsou zcela na výši doby, rozumí se samo sebou. Foerster, který žije na vrcholech dnešní kultury, nesestoupí jako hudebník do stinných nížin. Ví, čeho píseň žádá a co forma její snese. Pracuje s plným využitím zajímavé moderní harmoniky: kde je potřebí, vystaví doprovod thematicky, dává mu vyrůsti ze zárodku jediného motivu. Ale chrání se vnésti sem živly, které jsou písni cizí: operní deklamaci a orchestrální symfonický doprovod. Zpívá verše Falkovy vroucí, měkkou, okrouhlou, melodickou linií a doprovází je pěknou, plnou klavírní větou.

Cyklus druhý nazván jest *»V soumraku«* a vyšel jako prvý nákladem Mojmíra Urbánka. Složen jest na verše rozličných básníků: R. M. Rilkea, Ecksteina, H. Heinea, Martina Greifa, Paula Verlainea, Jaroslava Vrchlického. V celek víže jej jen jednota nálady tlumené, melancholické, snivé, roztoužené, zbožné. Jsou tu zase tóny, které Foersterově Muse jsou nejvlastnější. A jest tu zase celé jeho jemné, na slunci velikého hudebního světa plně uzrálé umění stylistické. Překlady obou cyklů obstaral Karel Burian; překládal patrně s láskou písně, jež tak šťastně slučují požadavky modernosti a obsažnosti s požadavky zpěvnosti a účinnosti. Tu a tam ovšem spoléhá na dobrý vkus pěvcův, že sám malé nesrovnalosti deklamační správnou akcentuací urovná.

K. E. Macan jest asi z téže generace, co J. B. Foerster. Těžký osud a životní dráha upoutaly ho na vlast. Je to čistě náš domácí tón, jímž zpívá jeho cyklus *Mladá láska.* Šťastný básník popěvků lidového rázu, Fr. S. Procházka, skytl verše, prostičkou, nehlubokou lyriku, několik dívčích písniček, půvabných, rozmarných, srdečných a hravých, z pola úsměvy, z pola slzy. A Macan nalezl melodii v nich skrytou, vyslovil ztajenou hudbu těch veršů a podložil prostičkým, harmonickým doprovodem. Forma strofická je mu pravidlem — vždyť také obsah jednotlivých slok je nebohatý a nestupňuje se nijak zvláště od sloky ke sloce. Jednalo se především o celkový tón. A ten zachytil skladatel velmi šťastně. Vážnou snahu uměleckou jeví propracovanost stránky deklamační; deklamace slovní je provedena s úzkostlivostí až snad přílišnou. Až se tím celek drobí v krátkodeché deklamační fráse. Či jest důsledkem trapné, jistě že nesmírně pomalé práce slepého skladatele to pohroužení se v nejdrobnější detail, v jednotlivé slovo, v kratičký rytmický útvar, který co chvíli se mění, a který ani na délku rozvojové linie harmonické, namnoze příliš krátké, nezůstává bez vlivu? Předpokládajíli vlastní krví psané a hluboce prožité písně Foersterovy pěvce veliké inteligence, jemného vkusu a vroucího citu, lehké, rozmarné písničky Macanovy budou vítány duším méně složitým, více hudebně než básnicky cítícím.

Jindřich Jindřich z Chodského kraje už několikátým sešitem písňovým opětovně doložil svoje pěkné lyrické nadání. V prvních dvou svazcích Písní (u Fr. A. Urbánka vyšlých) zápasí ještě s technikou komposiční a především s obsahem komponovaných veršů. Chtěl by hudebně vyjádřiti každý záchvěj básně. Tím se mu melo-

dická linie zpěvního hlasu zhusta trhá i celek nejednotnou stavbou doprovodu se tříští. A také snaha vyslovovat se harmoniemi nevšedními, vybranými, nepotkává se všudy s úspěchem. Ale to jsou vady relativní, přivoděné právě tím, že skladatel staví si své cíle do výše, jíž sotva lze jediným prvním krokem dosíci. Slibné přednosti lyrika, citovost jeho hudby a náladovost jsou vlastní již plnou měrou těmto prvotinám. Cyklus další (z téhož nakladatelství) již verši svými stojí nad cyklem předchozím. *Památce Nerudově* věnován, složen jest na básně Malostranského mistra. Vytčené nedostatky zde ustoupily již do pozadí, leda že deklamace nevystihuje ještě vždy linii celé sloky a že není s melodií v naprosté shodě. Tím plněji vystoupily přednosti: hluboká procítěnost, pěkná náladovost a zvlášť případná charakteristika v doprovodu, vůbec promyšlenost celku. A přednosti ty vlastní jsou též dalším Jindřichovým písním, *Písním večera* z nakladatelství V. Kotrby. Zde kantiléna zpěvnou vlnou vine se nad plnými arpéžemi harfy, která nahrazuje tu klavírní doprovod. Smímeli z té řady skladeb soudit na celkový profil skladatelův (není to nepochybno, poněvadž skladby následovaly po sobě poměrně velmi rychle), Jindřich jeví se tu skladatelem ryzích, vážných snah, pěkného lyrického nadání, značné dovednosti, ale dosud nesamostatným, opírajícím se zcela patrně o cizí vzory, bez určitějšího svého rázu.

K. Hoffmeister.

Obzor divadelní.

Opera.

V době zcela neobvyklé, kdy se divadla bud chystají zavřít své brány neb kdy je otvírají operetě, naše Národní divadlo přichází s operní premierou. A to s premierou domácí, velice významnou, nejvážnějšího rázu. Ladislav Prokop (Dr. Lad. Procházka) v konferenci, kterou měl v Umělecké Besedě a kterou s předchozím thematickým rozborem svého díla otiskl v Daliboru, vyložil, jak *Sen lesa* — tak zve se nová opera — vznikl. Vyložil, jak se mu svět v prismatu jeho myšlení rozkládal ve své prvky, jak se mu hybná jeho síla dělila ve své složky a jak ve fantasii ten širý a rozptýlený obraz se mu pak ustaloval v pevné obrysy a tvary a jak prvky ty a ty síly se ztělesňovaly v určitých postavách, ve svých symbolech. Viděl proti sobě stát poesii a mamon, ušlechtilost a všednost, přírodu a člověka, jedince a dav. Jejich boj chtěl vylíčiti, vedený právě symboly oněmi, představiteli oněch živlů. Postavy, které uvedl na scénu, tvoří řadu stupňů, řadu článků, pro složení světa typických: Poesie a Satyr, oba krajní, protilehlé a přec navzájem se podmiňující póly, a mezi nimi jako člen přechodní Karel, samotářská duše básnická; Zdenka a Jan, všední lidé, jimž ve světlé chvíli jen probleskne srdcem tucha světa vyššího; Bohata, zlatem svým povýšený za vůdce omezeného stáda, vtělený materialismus.

Jednání prvé předvádí nám oba ty světy. Zříme tu Poesii kralovati v lesní její říši; zříme, jak vstupuje sem Karel, jak kráse její se koří a zříme výlet měšťáků, Bohatou vedených, třísnících přírodu kalem svého hrubého veselí.

V jednání druhém, velmi jednotně a pevně založeném, přivodí autor obě protilehlé síly svého díla v pohyb tím, že uvede Poesii do středu měšťáků. Odhalují právě pomník básníku, který dovedl housti po jich notě. Poesie vroucími a nadšenými slokami zaujme shromážděný dav; zdá se, že vítězství jest již její, když se zahaleného pomníku se shrne rouška a stane na něm Satyr, se zářícím pokladem zlata v rukou. Silnější bůh vítězí. Vše hrne se divě po blyskotavém kovu... A s Poesií prohrává též rytíř její Karel boj svůj o štěstí, jež doufal najíti v lásce Zdenčině.

Třetí jednání vede nás z ruchu davů do samoty a ticha. Karel, matičkou svojí ošetřován, probouzí se k životu po porážce, která jeho duši i tělo byla shroutila. A představa nového, neklamného a ryzejšího štěstí se mu pozvolna vybavuje. Nalézá je na ňadrech Poesie, v klínu přírody. V hloubi lesa — scéna se zatím byla proměnila — rozvlní se mu hruď jedinou pravou, vnitřní slávou, co Poesie jásá, že podařilo se jí zachrániti pro svoji říši jediný aspoň květ lidské duše.

Nebude asi mnoho libret, která by vyrůstala z ethických základů tak pevných, jako tato apotheosa poesie a individua, stavějících se proti všednosti a davu. Autor libreta je až vášnivým stranníkem vyššího onoho světa ve svém díle: všude zjevna je snaha ideál postaviti co nejvýše již tím, že všednost světa kreslena s horizontem co nejnižším. Hrozná prázdnota omezeného prospěchářství a farizejství malého světa jsou portretovány v díle Prokopově řadou rysů ve své ukrutné pravdivosti až tendenční karikatuře se blížících. Že shrnuty byly na každou jednotlivou postavu všechny markantní znaky jediného určitého druhu, že vytvořeny byly místo proměnlivých skutečných charakterů konstantní typy, tím ovšem se autor od skutečnosti oddálil. Proměnu a rozvoj duševního žití můžeme sledovati pouze v charakteru Karlově. Tento v celku jinak passivní hrdina duševně jedině žije a roste. Jinak stanul autor na půdě neskutečnosti ostatně již tím, že před oči, jimiž na svět nazíral, postavil si ono prisma, v němž složitá jednota jeho se mu rozložila. Kreslil poesii a prozu života zcela od sebe odloučeny. Nedospěl smírné moudrosti a velkého optimismu Walt Whitmanova: »že duše není více než tělo, a že tělo není více než duše.« Nepostavil, jistě že úmyslně, přímo proti sobě duši a tělo, poesii a prozu, ale poesii a *zlato*. Nerozřešil starý rozpor. Ale dokázal, co asi chtěl, dovodil nad slunce jasněji, jak vysoko, k jakému štěstí a k jaké slávě se může jedinec vymaněný z pout davů povznesti na perutích poesie.

Libreto té veliké vážnosti, které p. Karel Mašek oděl rouchem pěkných a zpěvných veršů, komponoval náš skladatel s vážností a promyšleností zcela obdobnou. Nevyrovnatelná logičnost díla Wagnerova ovšem že byla mu vzorem. Lad. Prokop pracuje s příznačnými

motivy. Ale není při tom napodobitelem Wagnerovým. Napodobí princip, nenapodobí hudbu Wagnerovu. Užívá příznačných motivů nejhojnější měrou. Dva z nich, motiv poesie a motiv zlata, jsou nejvýznamnější; k nim pojí se řada motivů podružných, je doplňujících. Jsou vesměs tak rázovity, že jistě na prvé poslechnutí si je zapamatujete. Užívá jich však hojnější vlastně měrou než Wagner. Dociluje jednoty a logické spojitosti, organičnosti celého díla tím, že motivy ty obměňuje a s jich variacemi dále pracuje. Jistě že škole Vítězslava Nováka děkuje ty podněty k monothematismu cílící, který je přec pro poslednější díla Novákova význačným. Neujde mu ani sebe menší důležitý vztah, aby se mu nepodařilo již motivickou souvislostí jej vystihnouti. Při tom však dílo Prokopovo dokonce není dílem suché reflexe. Výsledkem umělecké rozvahy není mu reflektovaná, neživotná, bezkrevná práce, ale inspirace, bohatá a svěží, vyplývající právě z hlubokého pohroužení v báseň. Na valnější obtíže technické Prokop sotva asi kde naráží. Napsal již pěknou řadu skladeb komorních i orchestrových obratně a ve velikých, prostých čarách jistě stavěných; ovládá techniku tou měrou, jak ji z operních debutantů u nás neovládal snad dosud vůbec nikdo. Proud jeho hudby plyne volně, motivy rozvíjejí se v široké proudy melodické, jímající svojí vroucností a výrazností, či staví se z nich scény plné rázovitosti, samá jadrná charakteristika. Hovořili jsme před premierou o díle s Vl. Rebikovem. Ten — mistr hudební charakteristiky — mínil, že skladatel měl by k vystižení těch dvou světů, jež na scéně předvádí, užít dvou tónových systémů: pro svět všednosti systému obyčejného, diatonického, pro svět poesie exotické soustavy celotónové. Lad. Prokop řeší věc prostěji a stejně případně. V říši Poesie zpívají všechny hlasy bohatou, plnou, sladkou, vřelou větou polyfonní, spočívající na jemných, zajímavých, většinou chromatických harmoniích. Svět zlata vede svoji střízlivou, často na hranici triviálnosti se pohybující notu v suché, a sice zhusta zcela primitivně harmonisované větě homofonní. Nevšední koloristické nadání p. Prokopovo konstatoval jsem již několikrát. Znamenitě podařilo se mu najíti pro každou stránku díla případný kolorit a znamenitě dovedl využiti všech odstínů orchestrální palety k docílení hudební charakteristiky co nejrázovitější. A při tom množství nejpestřejších odstínů orchestr Prokopův má všudy zvuk, v díle operního začátečníka překvapující. Účinně též využil sborových některých efektů.

Námitky, které vynoří se posluchači při vnímání krásného díla, budou as tytéž, které přiznal si jistě skladatel sám, vida je v živém provedení na scéně. Netroufal bych si vytýkati mu jediného nepromyšleného kroku. Ale jistě sám se přesvědčil, že skutečný scénický účin jistých partií se nekryje s účinem, který zamýšlel. Zašel hodně daleko v říši abstrakce, co na scéně realita, plnokrevná a silná, neklamně vítězívá. Poesie jemná, ztlumená, mlčení, v němž zpívají hymny duší, šelesty, v nichž šumí kolotání všehomíra: ty v plátěném světě kulis neresonují. A kdežto v symfonické hudbě rádi dáme se kolébati ve snivých náladách, na scéně mimoděk žádáme živé proudění míz životních. Tak prvá scéna lesní neuchvacuje posluchače,

neobmyká ho svým kouzlem, jak autor by si byl as sliboval. A především jednání poslední, tak čistě vniterné, pouhá děje prostá náladová poesie nezbytně upadá po jednání druhém, tolik účinném nádhernou svojí gradací a překvapující závěrečným kontrastem, a po první proměně jednání třetího, vystupňovaného v tak vysoký vrchol ohnivé, opojné lyriky z počátečních zlomených, skleslých tónů. A jakýsi rozpor mezi oběma líčenými světy snad též nezůstal na slohovou jednotu hudební bez vlivu, snad ohrozil trochu jednolitost té hudby.

Ale to nejsou otázky nadání ani dovednosti, nýbrž otázky zkušenosti divadelní. Neboť nadání p. Prokopovo je vynikající: není sice určitě vyslovenou individualitou, cizí vlivy — Wagnerovy a našich mistrů — jsou v celku patrny, ale jest silným, zdravým, hluboce cítícím lyrikem s velkou spůsobilostí k hudební charakteristice. A dovednost jeho je na plné výši dnešních požadavků: jest technikem, k jakému si můžeme gratulovati. Jest především umělcem myslícím, kterému veliký první úspěch bude pramenem jistě veliké radosti a zároveň bohatého poučení pro dílo budoucí! *K. Hoffmeister.*

Činohra.

Od K. Jonáše provedena na Národním divadle po prvé 29. května aktovka *Ženich*. Těžiště ceny a působivosti její leží v ostré a zámluvné povahokresbě postaviček z ovzduší úřednické rodiny nižší kategorie, a zvláště teta Leny, vdova po berním, která se svým kašlem a smíchem je akčním živlem nenového a nevystupňovaného děje, dodává hře největší účinnosti. Pro tu postavu samu již zasluhovala hra býti napsána. Ovšem lépe by bylo bývalo, kdy by se bylo autorovi podařilo dodati ději větší poutavosti a náležité gradace, kdy by se representanti úřednické zpyšnělosti ostřeji srazili se zástupcem prostého, ale nezadluženého, ba jistou měrou blahobytného živnostnictva, panem Josefem Kodaněm, počestným mistrem hodinářským a titulní postavou hry, uchazečem o Klárinku Poplatnou, dceru po komisaři, která i se svou matkou nechce s počátku o řemeslníkovi ani slyšeti, ale na konec svolí podati mu přece svou ruku a učiniti z nápadníka šťastného ženicha. Vedle tety Lény je nejpůsobivější postavou hry strýc Křišťál, bývalý účetní, který nyní pro vedlejší výdělek dělá potajmu cizincům průvodčího po Praze, ač už v staré své hlavě má data i pojmy tuze propleteny. Úspěchu hry napomohlo na scéně Národního divadla výborné provedení.

Tříaktovou fraškou *Terna* debutoval na Národním divadle 12. června 1907 p. Jaroslav Balák. Prvotina jeho má mnoho vad, hranice pravděpodobnosti překračuje v každém aktu, prohřešuje se proti dobrému vkusu i proti technice divadelní, v rozvádění děje užívá prostředků laciných i přímo nevybraných, ale nelze jí upříti leckterý dobrý nápad a vtipný obrat i některou účinnou situaci. V druhém a třetím aktě činí autor náběh k satiře, jíž tepati chce bující protekcionářství při obsazování míst, ale nanáší barvy příliš

křiklavé, stíny příliš okaté, na jednom místě dává duněti i pathosu, a to vše je účinnosti satiry na ujmu. Až zkušeností nabude autor pravé míry a vytříbí svůj vkus, povede jej zjevný divadelní jeho smysl zajisté k plnějšímu úspěchu. Obecenstvo přijalo již jeho prvotinu vlídným a povzbuzujícím způsobem. *M. A. Š.*

Nové písemnictví.

Spisy poučné.

V Pražské Moravskoslezské besedě vznikla myšlenka vydati knihu o Moravě, v které by byl souhrn vědomostí, jež by o své vlasti měl míti každý uvědomělý našinec Moravan, ale také každý Čech vůbec, jemuž nejsou lhostejny osudy našich zemí korunních. Myšlenka stala se skutkem, a tak vznikla *Lidová čítanka moravská* za redakce Frant. Bílého (nákl. Em. Šolce v Telči, str. 526). Ku práci sezvána zdatná družina spisovatelů Moravanů a přibráno také několik přátel Moravy z Čech, »aby osvědčena byla národní jednota obou zemí.« Tato družina rozdělila si práci tak, »aby ze všech stránek předvedla bývalý i dnešní stav Moravy, krásu země, její bohatství praehistorické, slavné dějiny a veliké muže, její rozmanitost a svéráznost kmenovou, jazykovou a právní, literaturu, umění a školství, obchod a průmysl, poměry národohospodářské a dopravní, i její postup politický.« Zkrátka, čítanka má podávati obraz minulosti i přítomnosti sesterské Moravy; vhodně a správně byl takto rozšířen její program, který prvotně měl se týkati jenom stránky historické.

Pohleďme, jak dílo splňuje svůj úkol. Po úvodním básnickém pozdravu F. S. Procházky podává známý odborník Karel Jaroslav Maška Obrázky z pravěku moravského. Vyloživ, co myslíme praehistorií a odkud čerpáme příslušné vědomosti, vyčítá jednotlivé doby její a charakterisuje stručně období eolithické, palaeolithické, neolithické a kovové. Potom vylíčiv dobu ledovou, přechází k časům, kdy se vyskýtají na Moravě stopy nejstaršího typu člověka (homo primigenius). Po něm nalezl autor sám vzácný zůstatek, dolejší čelist dětskou, v jeskyni Šipce, kdežto čelist dospělého člověka byla nalezena v jeskyni Švédově Stole. Zbytky zvířat, jak tu tehdy byla s člověkem, pomáhají nám usuzovati, jaká byla tehdejší kultura jeho. Týmž způsobem autor pojednává potom o dalších dobách diluviálních (nález lidských koster od Předmostí u Přerova), načež rozvíjí obraz doby novokamenné, bronzové a železné s kulturou hallstattskou, gallskou, římskou a hradištní. Přehled všech vědomostí o člověku moravském až do dob historických zavírá zajímavou, zevrubnou rozpravu, doprovozenou množstvím velmi instruktivních obrázků. — Stejně vyčerpává a zvolený předmět obsažně a jasně osvětluje obraz Jos. Klvaně Zeměpisný ráz dnešní Moravy. Autor popsav polohu země a nastíniv přehled geologického vývoje jejího, přechází ku po-

pisu povrchu a charakterisuje jednotlivé obvody, vysočinu západomoravskou, plošinu Svitavsko-Jevíčskou, vysočinu Drahanskou, vysoký a nízký Jeseník, moravské Bezkydy, mor. Karpaty a hory Hřiběcí, kopce Pálavské a nížinu moravskou. Výpis vodstva zavírá obrázek, v němž je přihlíženo také k tomu, jak geologický podklad podmiňuje určité rostlinstvo, jak má vliv na poměry hospodářské a p.

Po tomto základě, věnovaném minulým i nynějším přírodním poměrům země, kniha se obrací k historické minulosti Moravy a její kultury. Prof. Fr. Pastrnek podává zde tresť známé práce své o slovanských apoštolích Cyrillu a Methodějovi, načež R. Dvořák pojednává stručně o době pocyrillomethodějské, vypravuje děje do konce 12. století. Viktor Houdek líčí zakládání osad na Moravě, při čemž upozorňuje na význam archaeologických nálezů, na důležitost rodových jmen místních, na důležitost polních traktů a j. Autor mohl také upozorniti na různost domových typů, jak byly znázorněny už na Národopisné výstavě, a na odlišný způsob, kterým v jednotlivých typech jest členěn dům s místnostmi hospodářskými a jak jest rozdělena půda, zabraná pro sidliště rodiny. — Hned potom Vácslav Novotný předkládá sytý, zhuštěný a zároveň poutavý životopis Jana Milíče z Kroměříže, v němž má na zřeteli především vývoj jeho snah reformátorských. Milíčem počíná se řada slavných Moravanů středověkých; jest v ní dále Jan Jiskra z Brandýsa, o němž vypravuje Alois Jirásek, Ctibor Tovačovský z Cimburka (z práce Vinc. Brandla), Vilém z Pernštejna (vyňato z Fr. Palackého), Jan Blahoslav (z pera F. A. Slavíka), Karel starší z Žerotína od Fr. Kameníčka, Jan Amos Komenský od F. A. Slavíka. Živě, názorně podaný výklad Rud. Dvořáka o úhonách a spoustách doby Pobělohorské zavírá část knihy, věnovanou středověku.

Přechodem k době nové jest líčení Jana Kabelíka Z doby národního obrození Moravy, svěže a vkusně podané a plné zajímavých podrobností. Spisovatel oceňuje věcně a obsažně význam jednotlivých pracovníků, usilujících o probuzení Moravy, a vytýká směry veřejné správy a proudy, které měly vliv na smýšlení a duševní život moravských Čechů. Dobu obrozenskou vede po pravdě dále, než bývá počítána v Čechách, čítaje tam ještě počátky politického života z let padesátých. Pokud jde o národní uvědomění v době naší, autor dospívá k tomuto úsudku: »Dosud nepřešla u nás v tělo a krev lidu úcta k národnímu jmenu i jazyku našemu do té míry, aby i obyvatel nejmenší chaloupky s hrdostí přiznal za svou řeč mateřskou (obcovací) *češtinu*. Jsme jediný z národů mnohojazyčného Rakouska, který necítí té potupy, že si není vědom své národní příslušnosti, a dosud někteří naši krajané uvádějí za svůj jazyk obcovací místo češtiny moravštinu, ba dokonce valaštinu!« (Str. 182.) Uvádíme smutně pravdivý výrok tento proto, aby vysvitlo, že spisovatelé této čítanky objektivně si všímají také stinných stránek svého předmětu. Lze také v jiných statích nalézti k tomu doklady.

Po pěkném vstupu Kabelíkově jde opět rada znamenitých Moravanů, ovšem z doby nové. V čele jich, jak se rozumí, stojí František Palacký, jehož život a činnost, za našich dob bohudík již

z různých stránek odbornicky osvětlenou, obratně líčí Fr. Jar. Rypáček. K Palackému druží se Frant. Sušil, o němž píše Pavel Vychodil, Pavel Křížkovský, jehož oceňuje Karel Eichler, Vincenc Brandl a Frant. Bartoš, jež zobrazil Fr. Bílý, a Vácslav Kosmák, nakreslený od Vlad. Šťastného.

Další skupina statí jest věnována svérázné tvořivosti prostého lidu. Pořad však neřídí se důsledně touto myšlenkou a jest — snad pro rozmanitost — přerušován rozpravami rázu poněkud odchylného. Madl. Wanklová vykládá přehledně a jasně o druzích a ceně národního vyšívání a v závěrce upozorňuje, což činí také Frant. Mareš v rozpravě o domácím průmyslu, na Pražskou Zádruhu. Fr. Mareš ve zmíněné stati seznamuje nás s předměty domácího průmyslu — (tkaní, vyšívání šátků, výroba dřevěného náčiní, pletení slaměných šňůr, nitěných knoflíků, dělník dostává za tucet $1^1/_2$—4 hal.) a ukazuje, z kterých příčin poklesá svérázný průmysl umělecký. Dává také věcné pokyny, jak by bylo lze pomoci lidu bídně placenému a jak by došlo k nápravě také ve směru uměleckém. — Dušan Jurkovič znázorňuje lidové stavby řadou obrázků, ale slovný doprovod k nim nás naprosto zklamal. Pochybujeme ostatně, že průměrný čtenář z Čech porozumí náležitě těmto obrázkům (viz na př. pec, ohniště a kozub uvnitř světnice, str. 267), nenili mu věc sama odjinud známa. Také bychom si tu přáli vedle malebných stránek lidových staveb zvláště jich typických půdorysů. Tak zasloužilý znalec, jako je arch. Jurkovič, který v praxi i theorii již tolik učinil ve prospěch staveb lidových, neměl v knize tohoto rázu a významu říkati »nemíním pouštěti se do popisu.«

Tím radostněji překvapuje nás rozsáhlá rozprava Fr. Táborského o Moravě umělecké. Tu pojí se důkladná, zevrubná znalost věcná a úplné ovládání látky se zájmem a porozuměním tak upřímným a opravdovým i s formou tak šťastnou, že výsledek vší práce nemohl býti než plnou měrou zdařilý. Autor zjistiv, že v západní Moravě jest uměleckých památek více než ve východní, v níž nájezdy z Uher mnoho zničily, probírá jednotlivá období slohů stavitelských a shledává, kde co pozoruhodného z příslušného stylu se zachovalo. Je známo, že Morava má některé památky znamenité, jako na př. z přechodní doby mezi stavitelstvím románským a gotickým klášterní chrámy v Třebíči a Tišnově; zde jsou vynikajícím článkem v soustavném řetězci, v nějž Táborský pěkně spojil vývojovou řadou vše, co doma shledal pamětihodného od románské doby až po rokoko. Sochař Jos. Ant. Frič (zemř. r. 1770), posud v širších kruzích neprávem nedoceněný, došel tu zaslouženého uznání. Monografie Táborského vyznívá výzvou, aby »život celého národa byl proniknut krásným cítěním, kulturou uměleckou. Není luxus, co tu hlásáme; není to přepych, jako jím není květ na stromě a všecka nekonečná krása přírody. Ale přepychem a luxem naším národním je ten ohromný nadpočet hostinců a hospod, kde národ navyká si lenivěti; to moře piva, jež otupuje mu mozek a seslabuje mu energii; ten puch a čmoud hospod, kde tvrdne jeho řeč a měkne jeho úsudek.« (Str. 329.) Žádaje pak si, aby se esthetické vzdělání co nejvíce rozšiřovalo,

správně dokládá: »Esthetické vzdělání musí vésti k zušlechtění mravní povahy; z něho musí vyrůsti krása smýšlení i konání. Hrdinná duše.«

V dalších částech knihy pojednává Ad. Piskáček o moravské písni lidové po stránce hudební, kdežto L. Janáček v obrázku »Alžběta« všímá si hudebnosti lidové řeči. K tomu se pojí rozprava, vyňatá z Bartošovy Dialektologie o jazyce českém na Moravě, v níž rozdíly nářečí jsou znázorněny prakticky, t. j. souvislým vypravováním. Lidopisná stránka Moravy jest pak vyčerpána dále od Jos. Klvaně vylíčením krojů moravského lidu a posléze obrázky, kterými se osvětluje ráz kmenů moravských. Tu píše Ot. Bystřina o Hanácích, Fr. Kretz o Slovácích, Mat. Václavek o Laších a spolu s Meth. Jahnem o Valaších, F. V. Autrata o Moravských Horácích. — Práci novějšího spisovatelstva z Moravy rodilého nebo tam žijícího líčí a snahy jednotlivců charakterisuje úměrná stať Fr. Bílého Nové jaro literární na Moravě. K historickým přehledům dřívějším pojí se rozprava K. Kadlce Přehled ústavních dějin Moravy do r. 1628 a pojednání Jos. Boubely o moravských deskách zemských. — Rozprava Alb. Bráfa o Moravě národohospodářské zasluhuje nejhojnější pozornosti pro četné praktické pokyny, které tu autor udílí, ukazuje k mnohým nedostatkům našim na tomto poli a k následkům, kterými jest oslabován zvláště politický význam našeho národa. »Je nám třeba národního vlastenectví hospodářského,« končí Bráf své cenné výklady a rozhledy. »Málo lidí si dosud úplně uvědomuje jeho velikou důležitost — a přece na něm záleží především, budeli míti doháněcí naše dílo úspěchy rychlejší, či jenom pomalé.« (Str. 467.) K rozpravě Bráfově vhodně se pojí pojednání Ant. Smrčka o dopravních poměrech a potřebách Moravy, kdež se ukazuje ku potřebě nových silnic, železnic (v záp. Moravě) a k významu vodních drah, a stať R. Rolíčka o moravském průmyslu a obchodu. Přehled vývoje mor. školství, který podává Jos. Bartocha (Vzdělání jest moc) a který vybízí k důrazným žádostem o druhou universitu českou, a zajímavá stať Fr. Šromoty o politických poměrech na Moravě vhodně zavírají bohatý obsah knihy.

Moravská čítanka splnila plnou měrou úkol, který si vytkla. Podává přístupnou, záživnou formou tolik cenného poučení, že jest si přáti, aby se s jejím obsahem dobře seznámil každý upřímný vlastimil, každý našinec, který jest přesvědčen, že pokrokem a vzrostem našeho národa v sesterské zemi korunní také všechen národ náš se zvelebí, posílí a vzroste. Uznání, které takto knize vyslovujeme, nijak nebudiž na újmu okolnost, že některé části její nejsou zpracovány tak dokonale, jako jiné. Nalézámeť zde vedle úplných monografií také několik pouze povšechných přehledů. Ale nebývá nikde jinak, kde se sejde k dílu tak četná řada pracovníků. Výklady jsou provázeny hojnými illustracemi, z nichž mnohé nejsou právě vrcholem reprodukčního umění. Pro láci bylo užito starších obrázků, a ty nejsou všechny zdařilé. Velmi by slušela knize mapa Moravy, anebo raději několik map, kde by byly znázorněny také poměry národnostní a j. To lze v příštím vydání, jehož kniha zasluhuje co nejdříve, snadno doplniti. *F. V. Vykoukal.*

O starožitnosti vyšívání československého.

»Několik myšlenek, v čem a kde dlužno hledati starožitnost vyšívání československého, píše a kreslí Jan Koula.« — Malá knížečka, kterou jako otisk z Českého Lidu nedávno vydal Dámský národopisný odbor v Brně, dává mi příležitost, abych zas jednou v Osvětě připomenula naše staré snahy, za studiem lidového umění se nesoucí.

Osvěta všímá si českých studií národopisných hned od doby, kdy na sklonku let osmdesátých se u nás počaly živěji ujímati, všímá si jich zvláště jako všeho, co se vztahuje k pěstování snah a idejí, které se svérázným rozvojem českého života souvisejí. Tyto snahy prošly u nás několika fásemi; zprvu na jedné straně někdy přepínány, na druhé pak nedocházely porozumění, nebo byly přezírány, až za národopisné výstavy došly širokého zpopularisování a hlučných ozvěn, aby po krátké době zas utuchaly a byly ze strany jistých kruhů, kteréž u nás hrají úkol ozvěny z cizích zemí, třeba i jen z Vídně, dekretovány jako věc zpola přežilá, odbytá, praktického významu nemající; dnes, zas vlivem týchže cizích proudů, naše lidové umění přichází k neočekávanému uznání u těch, kteří nedávno o něm nevěděli.

Tyto proudy a fáse neměly ovšem vlivu na hrstku pracovníků, kteří od let osmdesátých českoslovanským lidovým uměním se zabývali. Ti nezmateně a se stejnými sympathiemi a se stejným střízlivým úsudkem šli za svým cílem. Prof. Koula je mezi prvními z nich, a proto knížečka, o kteréž jsem se zmínila, mi připomněla kousek historie snažení malého kroužku, který část svých snah ukládá déle než po šestnáct let v měsíčníku Český Lid, Čeňkem Zíbrtem pečlivě redigovaném.

Otázka vztahu projevů lidového umění k celkovému stavu kultury národa, u nás i v cizině, bezděčně vždy se naskytuje, když o posuzování a cenění umění toho se jedná. Kdežto jedni v tom, jak selský lid zevní formy svého životního bytu si uspůsoboval, spatřují jen odnož uměleckých forem od panstva a z města odkoukaných, do jisté míry přispůsobených, často zpitvořených a zhrubělých, neb zjednodušených, druzí nechtějí viděti mezi městem a vesnicí vztahů nijakých, ale považují lidové umění za ryze původní výraz výtvarného cítění lidového a za výsledek prastarých tradicí. Dle zaujatého stanoviska cení esthetickou hodnotu těchto projevů, které jsme zvykli zváti uměním lidovým, kdežto v Německu a po většině vůbec v cizině je zovou uměním selským.

Této zásadní otázky dotýká se v nejednom směru uvedené pojednání prof. Kouly. Je výsledkem střízlivého názoru, opřeného o podrobný rozhled v umění a uměleckém průmyslu vůbec, a dlouholeté studium československého národopisu, několikerým pobytem na Moravě a na Slovensku doplněného, jakož i o zcela specielní znalosti technických stránek výtvarné tvořivosti. Proto jsou výslednice, k nimž prof. Koula dochází, tak přesvědčivé.

Důkazy starobylých přežitků dob primitivních opírá prof. Koula o způsob práce, o technické podmínky hotovení oděvu a nalezl je na Slovensku. Je zajímavo připomenout, že s těchže míst čerpal Josef Manes podněty k svým představám o kroji našich dávných československých předků, a že mnoho z toho, k čemu prof. Koula bedlivým srovnavacím bádáním dospěl a k čemu bezděčnou shodou dr. Zíbrt nalezl dokladů písemných, geniální náš umělec v podstatě vytušil v letech, kdy nikdo ještě podobnému studiu se neoddával, a že to dovedl výtvarně zužitkovati. Tyto výzkumy, týkající se forem starobylého rázovitého kroje československého především, rubáče, jakožto spodního oděvu, odděleného od krátké košilky — rukávců a dále primitivních střihů rozličných částek oděvu slovenského. Knížka, která nyní péčí Národopisného odboru Brněnského vyšla, přináší tu část studie Koulovy, která se dotýká vyšívání.

Důkaz o starobylosti některých druhů výšivek je tu veden z technických vlastností práce a nástroje. Je tu vyvozeno, jak prvotní vzory vycházely z nutnosti spojení látek — švu. Drsná plátna ze silných vláken utkaná a hrubý nástroj, spíše šídlu než jehle podobný, jsou příčinou oněch volných švů, které mezi kraji látky tvoří jakous vložku z propletených nití a které z původní »konstruktivní« nutnosti následkem přirozeného pudu okrasného se vyvinuly v ozdobu. Z vláken vytahovaných a zase rozmanitě proplétaných vznikají nejstarší vzory, které jsou vždy přímočárné, počítáním vláken se řídíce. Prof. Koula sleduje vývoje prolamovaného či volného švu na různých typech kroje slovenského a moravsko-slovenského, přiváděje s požadavky prvotních technik sešívacích též důmyslně ve spojení střih košil a rukávců, sestávajících prvotně jen z pravoúhelně tržených kusů látek. U rozvinutí volného švu v ozdoby, jaké do našich dnů bývají pracovány na Slovensku a v jižní Moravě, uvádí prof. Koula četné analogie z různých výšivek orientálních, kdež podobné přežitky, z dob primitivních, rovněž se zachovaly.

Další důmyslně rozvedený důkaz starobylosti některých tvarů kroje československého týká se vrapování čili umělého zřáskování sukní a rukávců. Prof. Koula dovozuje vznik jeho jednak z nutnosti pravoúhelně sestřiženým kusům oděvu dodati tvaru k tělu přiléhajícího, jednak ze způsobu úpravy po prádle. Nebylo přístrojů k žehlení a válení (mandlování), a toto úzké zřáskování za vlhka, na slunci, neb při peci sušené, dávalo vyprané látce lněné neb konopné pěkný vzhled. Pro důkaz o starobylosti této úpravy snesl prof. Koula mnoho přesvědčivých dokladů i z dob antických. S řáskováním úzce souvisí jich ozdobné, pracné přešívání. Také toto je prastarý způsob práce, jehož stopy v středověku až přes patnácté století také na sochařských a malířských dílech, zejmena na portrétech můžeme znamenati.

Prof. Koula provází své pojednání řadou vysoce instruktivních illustrací, většinou reprodukovaných dle vlastních kreseb svých nebo vlastních snímků fotografických. Pojednání vyšlo v Českém Lidu před desíti roky, a od těch dob výtěžky jeho byly všeobecně akceptovány, ač málokde s udáním pramene. Již proto, aby se znova připomenul kus doložené pravdy z oboru našeho národopisu, je toto

zvláštní vydání studie Koulovy na místě a také proto, že je ze vzácných prací v tomto oboru, kteréž neupadajíce v plané libozvučné fráse, aniž hájíce neudržitelných hypotes, s hlubokým porozuměním pro naše lidové umění a se širokým rozhledem okazují na to, co v něm je svého, cenného, ze staleté tradice uhájeného. Takových střízlivě doložených a přece při tom s teplou láskou k naší věci pojatých úvah je nám nyní zvláště potřebí. — *R. Tyršová.*

Ze slovanských literatur.

Píše

Josef Volf.

* O ruském náboženském sektářství pojednává obšírně Karel Konr. Grass, docent Jurjevské university v díle: Die russischen Sekten. I. Die Gottesleute oder Chlüsten nebst Skakunen, Maljowanzü, Panijaschkowzü u. a., v Lipsku, Hinrich'ské knihkup., 1907, 8°. Spisovatel, známý svými pracemi o dějinách ruské dogmatiky, obírá se ve svém nejnovějším díle zajímavou, avšak velice nesnadnou a spletitou otázkou ruských sekt a rozkolu. Stěžuje si na obtíže, na něž každá podobná práce dnes v Rusku vráží, nehledě ani k nepřístupnosti literatury, třeba že F. Sacharov podává bibliografický přehled všech knih, brošur a článků o rozkolu a sektářství na Rusi jednajících (I.—III. sv. do r. 1900). Kniha přináší mnoho nového a zajímavého ze života tohoto lidu a jeho pobloudilého náboženského snažení. Zajímavo jest, že gubernie Tulská, sídlo hrab. L. N. Tolstého, jest prastará kolébka chlystů, jakož i sekty skopců, čímž lze vysvětliti nejednu stránku ve filosoficko-náboženských názorech Tolstého. Konečný soud o chlystech shrnuje Grass v ten výrok, že jsou to asketicko-ekstatické výběžky starocírkevního gnosticismu.

* Ruský státní rada v. v. Alois Kašpar, známý přítel našeho básníka Zeyera, uveřejňuje v časopise »Izvěstija Tavričeskoj Učenoj Archivnoj Kommissii« č. 40, 1907, str. 29—55 překlad populárního článku J. V. Želízka, assistenta říšského geologického ústavu ve Vídni: O vyobrazeních a kresbách diluviálního člověka na základě nejnovějších jeskynních výzkumů. Diluviální člověk dovedl totiž někdy velmi zdařile napodobiti rozličné předměty z přírody jej obklopující (divokého osla, antilopy, mamuty, obrysy těla lidského, ryby na př. u nás na Moravě v Kulně a v Kostelíku), které ukazují někdy dosti vysoký stupeň umělecký. Na Rusi nachází se ještě dnes řada neprozkoumaných diluviálních jeskyň; tak u Simferopolu, kde Izvěstija vychází, jakož i jinde na Krimu nachází se množství jeskyň, jež čekají na svého vědeckého zpracovatele. Proto jest překlad p. Kašpara zároveň jakousi výzvou k činorodé práci v tomto oboru. V témž čísle

pojednává Kašpar o caru Alexandru jako oráči v Čechách (Imperator Aleksandr I. pachar (oráč) v okrestnostjach Glubokoj (Hluboká) v Čechii). Literaturu celou této záležitosti se týkající sebral dr. Č. Zíbrt ve svém Českém Lidu, 1905—6. Kašpar podává přehled celé pověsti a otiskuje dvě písně české s překladem ruským.

* Florinskij T. D., Slavjanofil'stvo T. G. Ševčenka. Univ. Izvěstija, v Kijevě 1906, č. 8. Známý profesor Kijevské university, který Rusko pravidelně seznamuje ve výborně psaných bibliografických přehledech s literární tvorbou slovanských národů, ujal se úlohy vystihnouti a vymeziti u básníka Ukrajiny vše to, co životopisci jeho nazvali »slavjanofilstvím nebo panslavismem.« V čem se básníkovo smýšlení značilo, co o Slovanstvu znal, jak smýšlel o vzájemných stycích a o slovanské otázce, jak slovanské myšlenky u něho vznikaly a jakou drahou se vyvíjely, to asi chce obsáhnouti studie Florinského. Své náhledy o Slovanstvu tlumočil Ševčenko — nehledíme-li k různým projevům v Kobzaru — hlavně ve 2 zlomcích básně: Jan Hus z r. 1845, v Poslání slavnému P. J. Šafaříkovi z 22. listop. 1845, v poslání: Mrtvým i živým i nenarozeným rodákům svojim v Ukrajině i mimo ni dlícím z r. 1845, v básních: Slovanům z let 1846—7, Lechům z r. 1858, Srbům z r. 1860. Není zajisté bezvýznamno, že Ševčenko pojal úmysl vysloviti své slovanské smýšlení v básni věnované významu takového muže, jakým byl M. Jan Hus. Bohužel, že se nám dochovaly jen 2 malé úryvky z celé skladby, která bezpochyby vzala za své při neočekávaném uvěznění básníkovu r. 1847. Básník četl svou práci r. 1845 Afan. Cyžbinskému, který vypravuje ve svých vzpomínkách, jak Ševčenko několikráte výslovně podotýkal, že přečetl veškery prameny a spisy o Husitech a husitské době, které vůbec na Rusi byly přístupny. Aby se vystříhal poklesků proti národnostním a národopisným poměrům, vyhledával prý v Kijevě a i v jiných městech Čechy, jichž se pilně dotazoval na zeměpisné a národopisné podrobnosti. Jakých pramenů básník užíval, není známo; možno, že měl po ruce některou dějepisnou práci o českých dějinách; že by byl znal česky, nemáme dokladů. Florinskij se domnívá, že básník čerpal své vědomosti o Husitech z ruských děl o všeobecné historii, kde se přirozeně vždy mluví o Husitech. Zde bych si dovolil podotknouti, že tu působily jistě také jiné, snad přímo české vlivy, které vedly básníka k tomu, by vylíčil krvavou episodu *právě z českých dějin*. I jiná souvislost a spojitost se tu vyskytuje. Roku 1845 vyšla totiž v Moskvě ruská studie Palauzova: Joann Hus i jego poslědovateli, a referát o ní v čas. Otěčestvennyja Zapiski 1845, č. 10 v bibl. kron. 45 (srv. Č. Zíbrt, Bibl. Č. Hist. II, č. 14.189). Shoda časová je tu jistě nápadna. Zachované úryvky básně jsou psány jazykem výrazným a jadrným, a básník bouří proti římskému katolictví. Zdá se mi, že tu básník mimoděk vzpomínal dob, kdy Ukrajina pod nadvládou polskou zakoušela od polského římskokatolického duchovenstva mnohou trpkou bolest a smutnou zkušenost. V prvním zlomku uvažuje Hus o panující ve světě nepravdě, lži a bídě lidské, jejíž příčinu vidí v bezbožnosti kněžstva a jeho hlavy, Římského papeže, který prý kramaří s lidskou

krví a nebe na zemi již pronajímá. Jeho duše se vzpírá tomuto zlu, a zraje v ní úmysl přinesti i za cenu vlastního života lidstvu druhé spasení. Úryvek druhý obsahuje vášnivou řeč Husovu k lidu o odpustkových bullách. Ač zachované úryvky jsou jen skrovné, možno z nich přece souditi na ráz celé básně, v níž vystupuje Hus jako veliký obroditel lidstva a druhý jeho spasitel, jenž se neleká položiti za čisté učení Kristovo i svůj život, doufaje, že z jeho smrti přijde lidstvu očista a spasení. I v poslání Šafaříkovi ozývá se táž struna. I on jest takovým nositelem pravdy a jasu, který pozvedl slovanské národy z jejich zuboženého stavu vzhůru k světlu slunečnímu. A takovými mají se státi všichni Slované; přijde doba, kdy bratr s bratrem se obejme a zahovoří k sobě slovo lásky, kdy všichni Slované na vzdor snahám svých vrahů, Němců, Maďarů a Římanů, se stanou syny slunce, neohroženými zastánci pravdy a čistoty v duchu Husově, volnými a svobodnými . . . Ševčenko se tu jeví jako panslavista s celým nejasným cítěním oné vzrušené doby, který vidí obrození slovanských národů v poznání národního a plemenného velikého Slovanstva v pravdě, volnosti a v bratrství. V čem tato pravda a volnost a toto bratrství záleží, to básník nepraví a rovná se v tomto směru všem slovanským básníkům panslavistům let třicátých a čtyřicátých.

* V květnovém sešitě polského Świata Słowiańskiego, jenž se vedle českého Slovanského Přehledu řadí mezi nejlepší časopisy slovanské, které nestranně s vědeckou přesností hájí zájmy všech slovanských národů, vystupuje Zdzisław Marycki jako nadšený horlitel slovanské vzájemnosti. Netane mu na mysli literární a kulturní vzájemnost, která jest něco všelidského, co mezi všemi kulturními národy panuje, nýbrž má na mysli vzájemnost *politickou* a míní, že by právě mezi Poláky mohla myšlenka tato najíti nejširšího ohlasu. Tato politická vzájemnost měla by své viditelné výsledky, kdežto literární jest jen pouhou frásí, z kteréž »się wogóle nie da nic zrobić.« Svou pěknou úvahu nadepsal: Dwa najsłabsze miejsca Słowiańszczyzny. Slowo o Kaszubach i Słowieńcach styryjskich. Autor vychází ze stanoviska, že západnímu Slovanstvu je především třeba moře, Baltu i Adrie, máli jemu budoucnost přinesti sílu a moc. A k tomu cíli je třeba vytrvalé a houževnaté práce Čechů a Slovinců, neboť v jejich zeměpisném sblížení je naděje na Balt i Adrii . . . Bitvou na Moravském poli vzala politická spojitost obou národů za své a počal se vyvíjeti mezi nimi silný německý klín, který dnes volnému rozvoji Slovanstva velice brání. Tak jako Čechové bojují v Čechách a na Moravě za rovnoprávnost českého jazyka a odstranění umělého německého nátěru měst, tak musí nastati podobný energický boj za uplatnění všech práv českých také ve Vídni; musí přijíti doba, kdy Čechové za štěstím do Vídně putující přestanou se poněmčovati a kdy Vídeň se stane městem česko-německým, jakým prý vlastně už nyní jest (srv. Smólski, Czesi w Wiedniu, Świat Słow. 1905, srpen). Tedy vítěznému postupu Čechů kyne podle autora štěstí a vítězství. Přáli bychom si, aby Marycki byl dobrým věštcem. Dvě větve slovanského kmene moře již mají, totiž Kašubové a Charváti, avšak

Kašubové, toť právě ono bolestné místo v dějinách Slovanstva.[1]) Zubožený kašubský lid, od věků od Němců utlačovaný a před nimi ustupující, žije na nevýnosné, písčité půdě ve východních Pomořanech a Západních Prusích, kde hlavní výživou jest mu pouze brambor, neboť kde jde »chléb na chléb,« tam panuje podle názorů Kašubců již blahobyt. Germanisace tam všade vítězně postupuje, a naděje na záchranu jest velice slabá. Kašub zůstaven sám sobě, neuvědomělý, s půdou o skrovný výtěžek se rvoucí, nenalézá opory proti výbojnému postupu germánskému. Proto Marycki navrhuje, aby se intelligence, vyšlá ze řad kašubských, vzchopila a počala se starati o povznesení výše vzdělanostní a hospodářského rozvoje Kašubů a zachránila tímto způsobem, co ještě zachrániti lze. Přítomnost se tu mstí za chyby minulosti. U Poláků se živel námořnický nikdy nevžil, tak že Polsko používalo vždy námezdného (gdánského) lodstva. I u Charvátů jest tomu podobně. Jak velení, tak kapitál na Adrii jest bud německý nebo italský. Teprve v poslední době počínají se jeviti záblesky většího porozumění pro moře a jeho význam. Vylíčiv takto povšechný stav dnešních neutěšených poměrů v Charvátsku, obrací se spisovatel k dnešnímu stavu Slovinců štýrských, kteří místo aby získávali půdy, stále ztrácejí posice, tak že až skorem do poslední doby byli více živlem národopisným, než národem. Výsledky sčítání jsou zde velmi smutné. Roku 1850 bylo v Štýrsku 642.194 Němců a 363.750 Slovinců; po 30 letech vzrostl počet Němců o 152.647 (794.841), počet Slovinců jen o 24.669 (388.419); v r. 1900 napočteno Němců 902.343, Slovinců 409.521, tedy u Němců přírůstek 107.502, u Slovinců 21.112. Za 40 let vzrostl tedy německý živel o 260.149 čili o $40^1/_2$%, slovinský však pouze o 45.781 čili $12^1/_2$%. Kdežto r. 1850 připadalo na 100 obyvatelů 64 Němců a 36 Slovinců, jeví se r. 1900 již úbytek (69:31). To jsou smutné číslice, které nutí k přemýšlení. Germanisace děje se klidným způsobem, školou a kostelem. Proto navrhuje Marycki, aby Slovinci si hleděli vybojovati předem slovinský kostel a slovinskou školu a odložili prozatím veškery hádky o klerikalismu a liberalismu.[2]) Na to vždycky času dosti, až bude vybojována *slovinská* škola, neboť dnešní liberalismus slovinský slouží v Štýrsku jen ku prospěchům germanisace a na škodu slavisace. Své líčení slovinských poměrů sestrojil Marycki hlavně na základě práce Ant. Begy: Slovensko-nemška meja (hranice) na Štajerskem. Kulturno-zgodovinski (historické) in narodnopisni doneski (příspěvky). V Ljubljani, 1905.[3]) — Stan. Zdziarski podává přehled polských učenců v Petrohradě

---

[1]) Autor líčí poměry kašubské na základě práce K. Kościńského, Kaszubi giną (hynou), v Poznani, 1905, 8°, str. 67.

[2]) O hospodářské povznesení selského obyvatelstva chce se starati nedávno založená »Narodna stranka za Štajersko« za předsednictví dr. Vek. Kukovce.

[3]) Že ani Slovinci korutanští nemají na růžích ustláno, ukazuje nedávné rozhodnutí nejvyššího soudu, který zamítl stížnost dr. Janka Brejce proti rozhodnutí Celoveckého zemského soudu, že se tam nesmí jednati a protokolovati v slovinském jazyce.

působících. — Z přehledu současného života upozorňujeme zvláště na polemický článek »Spór polsko-czeski w Cieszyńskiem« (v Těšínsku), který navazuje na článek Nitschův: Polsko-czeska granica językowa, Świat Słow. 1907, str. 201 a referát o něm v květnovém čísle Slov. Přehledu, str. 322—5.

* K francouzským publikacím o nebezpečenství tužeb pangermanistických přidružuje se nová polská práce Boleslava Koskowského, *Niebezpieczeństwo niemieckie* (ve Varšavě, 1907, 12°, str. 102). Neutěšený stav nynějších, většinou rozháraných poměrů slovanských vedl autorovo pero, tak že u něho celkový obraz Slovanstva vypadá velmi pochmurně; připojené cifry činí výyody Koskowského ještě temnějšími. Bouřlivé vlny germánského moře hrozí Slovanstvu neodvratnou záplavou, nezhostíli se své netečnosti, nerozhodnosti, nespořádanosti a sentimentálnosti. Autor je v kritice národní povahy slovanské velice přísný, avšak chápeme jeho rozhorlenost, čtemeli pozorně uvedená data o energickém postupu německého živlu na všech stranách. Obchodní, průmyslový a i hospodářský rozmach německé říše podmaňuje si vědomě svět a bojuje o každou píď země s trhem anglickým a francouzským na světovém tržišti. Tento nekrvavý, zdánlivě klidný a pokojný postup Německa tají v sobě větší nebezpečí než jeho militaristická síla sama. Zastaviti tento proud bude jen tehdy možno, vzchopíli se Slovanstvo k veřejnému zápasu s německým světem, odloží všechny domácí malicherné hádky a půtky a začne rozumně počítati s danými poměry, aby i na poli světového trhu čestně obstálo, pokud ovšem při slovanských poměrech to vůbec možno.

* *Wiek XIX. Sto lat myśli polskiej*, pod red. Bron. Chlebowskiego, Ign. Chrzanowskiego, Henr. Gallego, Gabr. Korbuta, Stan. Krzemińskiego. Tom II, wypisy N. 143—273. Warszawa, 1907, 8°, str. XI, 460. Varšavské čilé knihkupectví Gebethnera a Wolffa ujalo se za spolupracovnictví několika uvedených osvědčených sil myšlenky podati v řadě svazků myšlenkový a duševní rozvoj tvůrčí síly polského ducha v uplynulých sto letech. Má to býti přehlídka dosavadní činnosti Poláků na poli literárně osvětovém v době, kdy nadějné červánky se zdají věštiti novou, lepší dobu a kmitající světlé paprsky již již probleskují. Vše, co Polska myslila i cítila, po čem práhla a toužila, co v jejím srdci plakalo i zpívalo, to vše vtělila v písmo, které jest jaksi grafické znázornění tlukotu jejího srdce. Vše své bouřlivé utrpení a utlačování, své stesky a hoře, tužby a naděje ukládal Polák v písně od »Barda polskiego« až do »Wesela,« neboť upoutaný duch jeho třímal i v dobách největších útisků prapor volnosti, jak pěje Julius Słowacki:

Cierp a pracuj! i bądź dzielny,
Bo twój naród nieśmrtelny;
My umarłych tylko znamy,
A dla ducha trumn nie mamy.

Otištěním životopisů, výňatků a výtahů z prací mužů posledních sto let má býti zobrazen a vysvětlen myšlenkový pochod od »Jana

z Tenczyna« Niemcewiczova ke »Křižákům« Sienkiewiczovým, od »Barbary Radziwiłłówny« Felińského k »Legionu« Wyspiańského, od »Rodu ludzkieho« Staszice k »Panu Balcerovi v Brasilii« Konopnické, od rozpravy Jana Śniadeckého »O pismach klasycznych i romantycznych« až k práci Przybyszewského »Na drogach duszy.« Celé dílo rozpočteno jest na 12 svazků, z nichž prví dva obsahují dobu předromantickou (1801—21), ač některé práce jdou i přes tuto časovou hranici. Právě vydaný 2. svazek obsahuje celou řadu neznámých nebo těžce přístupných prací, tak že nejen polská literární společnost, ale i ostatní slovanský svět bude pořadatelstvu za »Wiek XIX.« vděčen. Většina z uvedených autorů stála v úzkém spojení s českými učenci doby probuzenské, a takž i u nás dílo toto zasluhuje vážné pozornosti. Upozorňuji na Wawrz. Surowieckého (1769 až 1827) a jeho známou studii: Śledzenie początku narodów Słowiańskich, vyšlou 1824 v Roczn. Tow. Prz. Nauk, která dala vznik Šafaříkově práci: Über die Abkunft der Slawen nach Lorenz Surowiecki, Budapest, 1828. Surowiecki považoval svou studii za počátek velkého díla o Slovanech, k jehož sepsání mu nestačila ani duševní síla ani životní čas. Z jiných zasluhují zmínky zvláště Bandtkie J. S. a J. V. (Dzieje narodu Polskiego, Historya drukarň (tiskáren) krakowskich — Historya prawa Polskiego) a Ign. Ben. Rakowiecki, přítel Hankův, známý vydavatel Pravdy Ruské (O stanie cywilnym dawnych Słowian).

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava F. B. Doubka.

Z českých malířů mnohý stal se exulantem a žije v dobrovolném vyhnanství v cizině. Ovšem mnohý z nich nebyl by šel z vlasti, kdy by doma obstál, a tak na konec není ani jeho exil dobrovolný. Ale každý, kdo je nucen žíti mimo vlast, stýská si po čase, že svojí domovině také skutečně se odcizuje, a že v Čechách bývá zapomenut. I malíři, jimž ve světě se skvěle daří, pozorují, že přes své úspěchy v Paříži, v Mnichově, v Americe atd., v Praze — znamenáť tu Praha dosud »Čechy« — nikdo o nich neví, a že pak na výstavách, obešlouli je jednotlivými pracemi po delším intervallu časovém, obecenstvo je buď odbývá krátkým pohledem nebo jich vůbec nezná. A tak vítá obecenstvo také F. B. Doubka do Prahy jako cizince, pamatujeť si jeho jmeno z výstav našich, nebo z illustrací v Zlaté Praze, neutvořilo si však jasné představy o jeho umělecké individualitě. A přece náleží Doubek mezi malíře, jejichž vždy dokonale k sujetu přilehající technika vábí, jehož dobře, ano brillantně malované obrazy vždy vzbuzují pozornost, a jen to, že Doubek dle svého Mnichovského vychování u německých malířů stále rád maluje anekdoty, vypráví historie nebo i vtipkuje, bývá kritikou vytýkáno. Zapomíná

se, že jest pouze na umělci, na jeho »pravé uměleckosti«, na jeho dovednosti i seriosnosti pojmutí i podání, aby také malovaná anekdota, novella, vtipná pointa působily skutečně »umělecky,« nejen svým literárním podkladem, svým předmětem. Udělati z dobře volené nebo vymyšlené historky dobrý obraz je velké umění, větší snad, než udělati obraz bez jakéhokoli myšlenkového podkladu, bez pointy. Jsou takové pointy různých druhů: čistě malířské, barva, nálada, vzduch, světlo, každá z nich differencovaná, abych tak řekl, s koëfficientem některé z druhých veličin, a jsou mimo to pointy, abych tak řekl, ateliérové: úprava, nápad komposiční, kostým, dobovost, dramatičnost, humor, zase různě odmocňované, polynomicky spolu spojované. *Obou* kategorií jest zapotřebí k účinku, a podle malířovy individuality, podle směru vkusového atd. převládá buď čistě umělecká, buď »artistní,« chcemeli lišiti ars od artismu. Doubek kloní se k pointování »ateliérovému,« které má na zřeteli sklony a spády p. t. obecenstva, ale nebudiž to jemu vytýkáno. Více volnosti, více příležitosti k pracím, při nichž nejde především o chleba, a právě F. B. Doubek dokáže svou uměleckou vyspělost, svoji modernost.

Aby obnovil svou známost s Pražským obecenstvem, které Doubka, Mnichovana, ztrácí s očí, vystavoval v Topičově Saloně několik svých rozměrnějších olejových maleb a řadu kreseb a studií. Byla tam »Šárka,« výjev dramaticky pohnutý, se světelnými effekty planoucích pochodní, v jichž záři lesknou se zraky a růžovějí těla robustních žen, byla tam tragédie města »Samovrazi,« mladý muž a krásná dívka, kteří se zavraždili v hotelovém pokojíku, — a to by tak byly nejeffektnější malby Doubkovy, jimiž appelluje na »širší publikum.« A jiných obrazů více, tak dobře malovaných, jako byly prvně jmenované. Doubek studuje i takovou historku, jako malíř světla, atmosféry, jako umělec, který se i tu zajímá o barevný akkord, o zajímavé osvětlení, o vibraci chladných tónů a hřejné polostíny, zkrátka, který zajisté je nejdříve malířem, pak také vypravovatelem. Škoda, že tu nebyla »Dáma u krbu,« jeden z nejlepších známých obrazů Doubkových, dílo prosycené barevným kouzlem zašeřeného interieuru, slabě ozařovaného výhní elegantního krbu, u něhož usedla mladá dáma. Doubek namaloval tato plátna tenkráte, když Schusser, Wiesner a j. také malovali své ztemnělé jiskry s osvětlením z kamen, z lampiček atd. vycházejícím. Bylo to v letech devadesátých minulého století, u nás probouzela se »moderna,« ona programová, která má své datum narození (jinak stanovené ve Vídni, jinak v Mnichově, jinak v Berlíně — všude snad také pak připíšou datum klidného skonání), a reakce proti »plein-airu,« jak se mu rozumělo obecně, byla v prvním rozkvětu. Nesměl se malovat bílý den venku, leda soumrak a noc — totiž malovalo se to ovšem doma, ale platilo za ujednáno, že plein-air již není v modě. Za několik málo let jsme nyní také za touto metou, a nevíme, potrváli malování soumraku ještě, a čím bude vystřídáno. F. B. Doubek byl tu konsekventnější, než četní z jeho soudruhů, a malovalli svůj soumračný interieur, učinil tak se stejným vkusem, jaký osvědčoval v každé své malbě. Doubkovo umění nekráčí po mlhavých cestách nadhvězdných,

Doubek raduje se ze světa, jaký jest, a nachází v něm tolik krásna, že to stačí k jeho tvorbě. Z českých malířů »genristů,« jak jim říkali Němci v minulém století, je Doubek nejdovednější, má nejvíce smyslu pro barevný svéráz motivu — a snad také největší dar vypravovatelský. Výstava jeho prací nepověděla nám více, než jsme již věděli, ale vyvolala v nás vzpomínku na českého umělce v cizině žijícího, jenž má nárok na naše uznání. Dr. *F. X. Harlas.*

Nové rovy.

Václav Royt. — Alois Škampa. — Rudolf Wunš. — Polykarp Starý. — Mat. Prettner. — Karel Kliebert.

Rychle za sebou ztratila Morava dva význačné zemské inspektory školní: dne 2. srpna 1906 Jana Slavíka a dne 27. května 1907 Václava Royta. Slavík byl neohrožený organisátor českého školství středního (gymnasií a reálek), Royt obecného. Oba jsouce z království našeho, zasloužili se o rodnou zemi J. A. Komenského měrou neobyčejně vynikající a pracovali zároveň snahou neúnavnou, aby rozhojněním a povznesením školství obecného (i škol měšťanských) šíře a hlouběji rostlo vzdělání středoškolské na rozkvět budoucí české university moravské a na rozvoj české techniky Brněnské. Pracovali s láskou a se zdarem plným.

Václav Royt narodil se z rodičů rolnických dne 1. září 1827 v Nové Vsi u Sedlčan v Čechách. Studoval na gymnasiu akademickém v Praze i na tamější universitě, oddav se pilně studiu zeměpisnému a dějepisnému. Vykonav studia filosofská, odešel na Moravu, kde příkladně, ano vzorně působil přes půl století. Od 2. běhu r. 1853 supploval na německém gymnasiu v Jihlavě, a koncem toho roku byl dán na německé gymnasium Znojemské, kde se stal skutečným učitelem r. 1859. Po založení dvou prvních gymnasií českých na Moravě, totiž v Brně a v Olomouci, povolán byl na gymnasium Brněnské r. 1867. Z přeplněného gymnasia tohoto zřízen pak ústav pobočný r. 1883 za správy Roytovy, při proměně poboček na samostatné gymnasium Royt jmenován ředitelem jeho (r. 1886). Za dvě léta potom stal se zemským inspektorem školním, aby řídil obecné a utrakvistické školství na jihozápadní polovici moravské. Před příchodem Slavíkovým (1891) do Brna dozíral také na české reálky. Roku 1900 odešel (po školské práci 47 let) na odpočinek, byv nedávno před tím vyznamenán řádem železné koruny III. třídy. Zesnul v požehnaném věku osmdesáti let a pohřben byl za přehojného účastenství dne 29. května 1907.

Royt byl výborný profesor zeměpisu a dějepisu, methodik a pedagog zvláště taktní, ano vzorný. Slýcháme o tom souhlasné zprávy žáků jeho, jmenovitě učitelů gymnasijních. Měl znamenité vědo-

mosti, jemně vyrovnanou a ušlechtilou povahu a byl pravou okrasou prvního českého gymnasia Brněnského. Historie byla mu opravdu »magistra vitae.« Roku 1873 (dle zprávy zesnulého archiváře Brandla) vážně ozývaly se hlasy, že Royt bude jmenován profesorem všeobecných dějin na chystané universitě Černovické v Bukovině. Jsa důsledným a věrným Čechem, jako zemský inspektor školní byl svědomitým a bdělým strážcem obecného školství a rozvážným i rozhodným organisátorem jeho na zdravých základech rozumného pokroku v českém duchu národním. Stálý vzrůst obecných a měšťanských škol měl na mysli téměř po 13 let, tak že jmeno jeho nesmazatelně jest zapsáno do nových dějin školských na Moravě. Tichým, ale tuhým působením jeho rozvilo se základní školství moravské rozsahem neočekávaným a bylo zbaveno germanisačního utrakvismu. Houževnatou prací Roytovou bylo založeno přes dvě stě obecných a padesát měšťanských škol nových, a veliké množství škol jednotřídních rozšířeno na dvojtřídní atd. Zkrátka obecné školství moravské stalo se opravdu českým, národním, svým. Měloť v Roytovi pravého a pevného muže na těžkém a odpovědném místě. Pracoval jistě a vytrvale, nedbaje ani nepřízně ani překážek. Zásluhy jeho vděčně uznávány; některá města jmenovala jej svým čestným občanem, jako př. Blansko, Boskovice, Ivančice, Jevíčko, Královo Pole, Kroměříž a Příbor. Od r. 1894 vydatně mu pomáhal zemský školní inspektor J. Lošťák.

Royt jako vědecký pracovník nepsal mnoho, ale co napsal, má určitou známku vědeckou; neboť práce jeho jsou založeny na přesných a původních pramenech a jsou psány objektivně kriticky a slohem klassickým; bylť Royt dějezpytcem důmyslným a učencem vážným. Hlavní badání jeho zabírala historii kulturní, a to dějiny moravské a dějiny baltských Slovanův. Výsledky svých důkladných studií ukládal hlavně do programů gymnasijních a do Časopisu Matice Moravské, jejž redigoval soudně a bystře hned po založení jeho r. 1869 a setrval jako redaktor do r. 1875. Psal: »Die Königinhofer Handschrift und ihre Würdigung in anderen Literaturen« (1857), »Die Anfänge der Stadt Znaim« (1864), »O církevních immunitách v Čechách a na Moravě« (1868), »O Brně za nejstarší doby« (1869), »O včelařství českém za starých časův a o bývalém tovaryšstvu medařů Valašsko-Meziříčských« (1869), »Stanislav ze Znojma a jeho rod« (1869), »Úryvky ze starého místopisu Znojemského hradiště« (1871), »Svatý Ota, biskup Bamberský, apoštol Pomořanů« (1872), »Nejnovější archaeologická zkoumání na ostrově Raně« (1874), »O Slovanech na ostrově Raně a o vyvrácení moci jejich r. 1168« (1875), »Starobylý chrám sv. Petra a Pavla v Brně byl i po založení města Brna kostelem českým« (1882). Povídky a kritické úvahy Roytovy, v Časopise Matice Moravské uveřejňované (o pracích historických a pramenných), vyznačují se jasností, propracovaností a soudností pronikavou. Mnoho cenných a vzácných poznámek a výňatků pramenných o dějinách českých zůstalo v rukopise. Při vědeckých svých studiích řídil se Royt heslem non multa, sed multum. Za své vědecké zásluhy byl Royt hned mezi prvními dopisu-

jícími členy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, starostou Matice Moravské a prvním předsedou Musejního spolku Brněnského.

Royt byl nejstarší z trojice mužů, kteří věrně stáli u kolébky nejstaršího českého vědeckého časopisu moravského, tvoříce jej svým věhlasem, a kteří v král. hlavním městě moravském i po veškeré Moravě slynuli prací a příkladem: Bartoš, Brandl, Royt! Všichni jsou již na věčnosti; jimi zakončil se významný kus dějin českého života Brněnského, i zanechali po sobě dědictví poctivé práce, svěžího idealismu a ryzího vlastenectví. *Frant. J. Rypáček.*

Dne 14. května t. r. zemřel v Praze Alois Škampa, magistrátní úředník a spisovatel. Narodil se v Praze r. 1861, vystudoval tam gymnasium a filosofii, vstoupil do služeb Pražského magistrátu a stal se posléze adjunktem. Záhy přidružil se k spisovatelům, kteří se kupili kolem Sládkova Lumíra, a přispíval básněmi do tohoto i do předních jiných časopisů našich. Jeho jemnocitná lyrika obrací se především ke krásám našich krajů a vystihuje zdařile poetický půvab jejich. Toho rázu jest většina Škampových básní, obsažených ve sbírkách: Malby a písně (r. 1883), Mladý svět (r. 1884), Malá křídla (r. 1888), Venku a doma (r. 1893), Poslední květ (r. 1903). Také ve výpravné proze se pokusil: uveřejnil v Květech povídku Sněžák.

Na Smíchově zemřel dne 21. května t. r. Rudolf Wunš, bývalý tajemník okresních výborů Lounského a později Smíchovského. Náleží k těm mužům, kteří theoreticky i prakticky pomáhali budovati naši samosprávu. Narodil se r. 1839 v Horním Stupně u Plzně, vystudoval v Plzni gymnasium, vstoupil do státní služby, ale po několika letech, necítě se tam pro vlastenecké smýšlení dosti volným, opustil ji a stal se tajemníkem města Loun a potom tajemníkem okresu Lounského. Roku 1875 byl povolán za okresního tajemníka na Smíchov, kdež působil do r. 1893, kdy pro churavost odešel na odpočinek. Účastnil se čile všeho ruchu veřejného a zejmena života spolkového jakožto dlouholetý předseda Jednoty samosprávných úředníků, jejíhož Věstníku býval redaktorem, jakožto člen správní rady banky Slavie, Živnostenské banky, Úvěrního spolku záložen a j. S povoláním životním byla u Wunše spojena také vydatná práce literární. Napsal Dějiny svob. král. města Loun, vydal příručky pro samosprávné úřady, na př. Obecní sekretář, Obecní sudí, Obecní písař, napsal Okres Smíchovský a jeho správa, Výklad zákona o hospodářských záložnách okresních, Památník okresního zastupitelstva na Smíchově a j. Četné práce z oboru samosprávy uveřejnil na základě hojných zkušeností svých v rozmanitých časopisech odborných i denních.

V Praze zemřel dne 23. května vrchní štábní lékař dr. Polykarp Starý. Narodil se r. 1858 v Plzni, vystudoval v rodišti gymnasium a v Praze lékařství a stal se r. 1884 doktorem mediciny. Vstoupiv do služeb vojenských působil na rozličných místech, v Praze, v Kotoru, Krivošiji, v Král. Hradci, v Těšíně a opět

v Praze. Sídle v Kotoru byl povolán k léčení knížecí rodiny na Černou Horu a byl potom vyznamenán rytířským křížem řádu Danilova. Vedle činnosti lékařské, z jejíž prakse vyplynulo také několik rozprav v listech odborných, Starý zabýval se zvláště v mladších letech belletrií. Byl čilým novelistou v kruhu Lumírovském. Jeho povídky z té doby byly vydány souborně o názvu Z arény žití. K tomu se později přidružily dramatické práce Magdalena, Samaritán a Zlatá nevěsta, z nichž prvá, čtyřaktová činohra, byla poctěna akcessitem z fondu Tylova.

Obecnou účast i v kruzích nejširších vzbudil osud Pražského městského zvěrolékaře Matěje Prettnera, který zemřel v nejlepších mužných letech pln jsa síly a svěžesti dne 26. května t. r., podlehnuv nákaze, kterou potříti usiloval vší energií badavého ducha svého. Již otec jeho, rovněž Pražský zvěrolékař, podlehl nákaze podobné, ale to neodstrašilo syna, aby se nepokoušel nalezti samostatnou cestou nové prostředky ku potírání zhoubných nemocí, zejmena ozhřivky. M. Prettner vynalezl serum proti července a moru vepřů a rozhojnil ochranné prostředky proti tuberkulose zvířat. Cenné práce jeho byly uveřejněny v Obzoru zvěrolékařském, jehož byl redaktorem, v Lékařských rozhledech, v Časopise českých lékařů, v Zeitschrift für Hygiene, v Zentralblatt für Bakteriologie, v Revue medicine de veterinaire a j. Dodělav se na poli bakteriologickém znamenitých výsledků, Prettner ucházel se o docenturu na vysoké škole zvěrolékařské ve Vídni, ale jakožto Čech byl odmítnut. Užívaje laboratoří při Pražských jatkách, při nichž zřídil také museum, pokračoval v studiích proti ozhřivce, jimž posléze náhle podlehl. Ještě na letošní hospodářské výstavě byla od něho v oddělení českého odboru rady zemědělské znázorněna řadou fotografií výroba sera a způsob očkování dobytka. O úmrtí nákazou, které podlehli vynikající badatelé, pojednal před časem ve Zvonu. *F. V. V.*

Ve Vircburku zemřel dne 23. května dr. Karel Kliebert, ředitel tamější král. hudební školy. Byl rodem Pražan, narodil se 13. prosince 1849 v tehdejší Sirkové, nynější Melantrichově ulici. Otec jeho, známý český právník, vedl syna svého též na dráhu právnickou. Kliebert práva sice vystudoval a dosáhl i doktorské hodnosti na této fakultě, ale obrátil se pak k hudbě, jíž jako student pilně se byl zabýval. Pobyt v Mnichově, kde byl žákem Wüllnerovým a Rheinbergerovým, uvedl ho v kruhy přátel Wagnerových. Wagner tenkráte pracoval o plánech moderní hudební školy, jež zřizovala se v Mnichově. Patrně myšlenkami jeho inspirován, vzal na se Kliebert r. 1875 reorganisaci král. hudební školy Vircburské. A organisační jeho nadání docílilo zde výsledků tak skvělých, jež stupňovaly se za jeho další činnosti ředitelské na ústavě tom, že imeno jeho proslulo po celém Německu. Třeba Kliebertova souvislost s vlastí naší nebyla nikdy z míry těsna, chápal plně a oceňoval spravedlivě dílo Smetanovo v době, kdy nebylo ještě ani na počátku své vítězné dráhy. A bojoval sám česky psanými články za dílo našeho mistra. Dalibor v letech osmdesátých čítal ho k svým

spolupracovníkům. Pozdější léta upoutala ho ovšem čím dále tím pevněji k Vircburku, tak že pokus, získati ho pro konservatoř Pražskou, který se dle doslechu stal po smrti Dvořákově, se nezdařil. *K. Hoffmeister.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. června 1907.

Průběh voleb do říšské rady. — Nová sněmovna. — Uhersko. — Události na Rusi. — Mezinárodní konference v Haagu. — Hnutí mezi jihofrancouzskými vinaři. — Trůnní krise v Portugalsku. — Brunšvická otázka.

Volby do říšské rady na základě nového volebního práva měly překvapující výsledek. V hlavní den voleb z 516 mandátů, jež nová sněmovna čítati bude, obsazena toliko nepatrná část, ve většině okresů pak došlo k užším volbám. V Čechách jevila se žalostná roztříštěnost. O 75 mandátů v českých volebních okresích ucházelo se 283 kandidátů. Několik českých stran potíralo se navzájem; spojené strany národní a svobodomyslné, mladé strany státoprávní, strana agrární, katolická a sociální demokraté. První volební den přinesl sociálním demokratům velké vítězství. Dobyli na první ráz jen v Čechách 17 mandátů.

Výsledek voleb jest následující: *Čechů* zvoleno 108, a sice svobodomyslných a národních 26, státoprávních 9, agrárních 28, katolických 17, pokrokovci 2, socialistů 24, samostatní 2. *Poláků* 79, a sice konservativních 14, členů katolického středu 14, národních demokratů (Všepoláků) 16, pokrokových a Krakovských demokratů 8, lidovců 17, radikál 1, socialistů 6, samostatný 1, židé 2. *Rusínů* 32, a sice Starorusínů 5, Ukrajinců 22, radikálové 3, socialisté 2. *Slovinců* 23, a sice katolických 18, liberálních 5. *Charvátů* 12, a sice národních 10, přívrženci čisté strany práva 2. *Srbové* 2. Všech Slovanů tedy 266, kdežto se jich dle volebního řádu očekávalo 259. *Němců* zvoleno 231, a sice křesťansko-sociálních a katolických 96, pokrokovců 20, lidovců 25, radikálů (volných Všeněmců) 14, Všeněmci (Schoenererovci) 3, agrárníků 20, socialistů 49, samostatný socialista 1, samostatný Všeněmec 1 a divocí 2. *Vlachů* 19, a sice liberální 4, katolíků 10, socialistů 5. *Rumunů* 6, a sice národní 4, samostatný 1, socialista 1. Konečně zvoleni 4 zionisté (židé), a sice 3 v Haliči a 1 v Bukovině.

Skupiny neslovanské budou míti v nové sněmovně o 4 hlasy více než skupiny slovanské. Pak dlužno ještě uvážiti, že s Rusíny nelze počítati. Poslanec baron Vasilko prohlásil jich jmenem, že musejí své spojence hledati na levici, kdežto s ostatními Slovany prý je bude pojiti jen akademické přátelství. Na Čechy nevraží pro chování se českých poslanců v příčině volební opravy.

V nové sněmovně bude pět velkých klubů neb svazů, a sice klub křesťansko-sociální (96 členů), svaz sociálně demokratický sestávající z pěti národních skupin (87 členů), svaz český, v němž se sdruží sedmero českých klubů a skupin (83 členů), svaz německo-pokrokový, sestávající z německých nacionálů, radikálů a bývalých pokrokovců (80 členů) a polské kolo (50—54 členů). Zasedání říšské rady zahájeno dne 17. června.

První schůze obou sněmoven byla rázu zcela formálního. Poslanci a nově jmenovaní členové panské sněmovny skládali slib. Vláda neučinila v první schůzi žádného projevu. Předsedou panské sněmovny jmenován opět kníže Alfred Windischgrätz, místopředsedy kníže Max Egon Fürstenberg a kníže Alois Schoenburg-Hartenstein.

Před zasedáním říšské rady povoláno do panské sněmovny nových členů, a sice 15 dědičných a 30 doživotních. Z Čechů jmenováni doživotními členy sněmovny té: Karel Adámek, opat František Bařina, prof. dr. Jaroslav Hlava, Ant. Řivnáč, dr. Otto Mettal, princ Bedřich Schwarzenberg a dr. Václav Škarda, tedy celkem 7.

Pochopitelnou měrou pohlíží se s dychtivostí na činnost sociálních demokratů. Oznámili již svůj program. Uzavřeli snažiti se o změnu volební reformy v tom směru, aby volební právo bylo také na ženy rozšířeno, aby hranice stáří pro aktivní právo volební byla snížena na 21 roků a aby klausale o pobytu byla zrušena. Dále podají návrh na snížení vojenské povinnosti na dva roky, na udílení podpory vojenským záložníkům, na zrušení trestu smrti, na neodkladné zahájení prací ku pojišťování pro stáří, neschopnost k práci, a j. v.

V Uhersku oslavena okázalým způsobem památka 40. výročí korunování císaře Františka Josefa na krále uherského. Slavnostní nálada byla však pokažena demonstrací, již provedli sociální demokraté. Když panovník jel z nádraží do dvorního hradu, obklopily jej davy lidu dělného a provolaly bouřlivě »Eljén« všeobecnému hlasovacími právu a demonstrovali proti vládě. Ježto se v koaličním kabinetu jeví stále spory a jednota jen stěží se ukazuje, jest situace velmi napjata. Panovník opustil Pešt dříve, než zamýšlel.

Na Rusi stíhá jedna překvapující událost druhou. Strana terroristů připravovala se k rozhodnému činu. V Londýně konal se sjezd ruských sociálních demokratů, na němž zvítězila strana revoluce. Všech delegátů bylo 335, z nich bylo 119 Rusů a 216 jinorodců (98 židů). Hned po tomto sjezdu počaly se v Rusku opět množiti politické vraždy.

Dne 20. května učinil předseda ministerstva Stolypin dumě toto oznámení: »V únoru r. 1907 byl úřad pro veřejnou bezpečnost zpraven, že se několik zločinců spojilo za tím účelem, aby páchali terroristické činy. Zavedeným rozsáhlým vyšetřováním se seznalo, že skutečně existuje takové sdružení, jehož členové se scházeli v tajných místnostech a pokaždé jinde. Dne 13. dubna bylo 28 členů tohoto sdružení zatčeno. Vyšetřováním zjistilo se, že toto sdružení, jež

vzniklo ze strany revolučních socialistů, chtělo organisovati útok na cara, na velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče a na předsedu ministerstva. Členové sdružení snažili se vniknouti do carského paláce, což se jim však nezdařilo.« Po tomto oznámení usnesla se duma — socialisté a strana práce opustili před hlasováním sněmovnu — na této resoluci: »Potěšena jsouc upřímně nad šťastným vyváznutím cara z nebezpečí, jež mu hrozilo, a zavrhujíc z hloubi duše zločinné spiknutí, přechází duma k dennímu pořádku.«

Dne 14. června žádal Stolypin předsednictvo dumy, aby byla uspořádána tajná schůze, v níž hodlá učiniti sdělení velké politické důležitosti. Ve schůzi pak žádal za svolení k zatknutí 15 sociálně demokratických poslanců a za okamžité vyloučení 50 jiných, ježto jsou obviněni z účastenství ve vojenské revoluční organisaci. Dále pak oznámil: »Dne 18. května zvěděla policie, že obydlí poslance Ozola, v němž se shromažďují poslanci sociálně demokratické strany, navštěvují také členové revoluční organisace vojenské. Při domovní prohlídce bytu Ozolova nalezeno mnoho listin, dokazujících, že 55 poslanců, kteří tvoří sociálně domokratickou frakci v dumě, utvořilo zločinné sdružení, jehož cílem jest povstáním lidu zvrátiti vládní formu a zavesti demokratickou republiku. K dosažení tohoto účelu vstoupilo sdružení v přímé spojení s tajnými spolky, podřídilo dále svoji organisaci ústřednímu komitétu ruské dělnické sociálně demokratické strany a připravujíc povstání řídilo činnost tajných komitétů, jež na různých místech říše vznikly. Zasílalo též tajným výborům oběžníky, aby agitátoři lid proti vládě, úřadům a statkářům pobuřovali. Dále pověřila tajné komitéty, aby pobouřené sedláky, dělníky a vojáky v tajných spolcích soustřeďovaly. S tajným sdružením, kteréž se nazývá ‚Vojenská organisace ruské sociální demokratické strany dělnické,‘ vešlo toto sdružení v přímé styky. Sdružení to tvořilo středisko, v němž se soustředovaly revoluční požadavky svazů a skupin chudších vrstev lidu, a agitovalo pro povolání konstituanty a násilné zavedení demokratické republiky v Rusku. Všechny tajné výbory zasílaly své zprávy tomuto sdružení, které vedlo zápisky o revolučních silách a prostředcích, a vysílalo zástupce tajných výborů, udělovalo instrukce, vysílalo zástupce do nezákonných shromáždění lidu, aby jej podněcovali, a mělo padělané cestovní pasy pro osoby, které se chtěly vyhnouti úřednímu stihání.«

Stolypin pravil v dumě: »V uvážení, že předběžným vyšetřováním, zahájeným nyní ve spojení s domovní prohlídkou u posl. Ozola, byla zjištěna důležitá fakta o organisaci zločinného sdružení, jehož se členové dumy súčastnili, a vzhledem k tomu, že nutno učiniti neprodleně opatření, by byl normální průběh spravedlnosti zaručen, prosím dumu, aby vyslechla zástupce spravedlnosti. Přítomný ministr spravedlnosti bude moci podati podrobnější vysvětlení. Nahlednuv do spisů, považuji za svou povinnost dodati, že všeliký průtah ze strany dumy v příčině splnění požadavků, pronesených na základě § 16. a 21. o dumě, nebo neúplné vyhovění těmto požadavkům učinilo by vládě nemožným zajistiti klid a pořádek.«

Ježto komise dumou zvolená žádosti vlády nevyhověla, nařídil car: 1. aby duma byla rozpuštěna; 2. aby nové volby byly konány dne 1. (14.) září t. r.; 3. aby nová duma byla dne 1. (14.) listopadu zahájena. Mimo to uveřejněn carský manifest, v němž se praví: »Druhá duma byla svolána, aby přispěla k uklidnění Ruska zákonodárnou prací, projednáváním rozpočtu a rozumným užíváním práva interpellačního. Většina dumy nesplnila však očekávání carova. Četní poslanci národem zvolení účastnili se práce se zřejmým úmyslem rozmnožiti zmatky a přispěti k rozkladu státu; duma neposkytla vládě žádné morální podpory při obnovování pořádku, tak že Rusko dosud trpí následky zločinných nepokojů. Duma neprojednala rozpočet a zneužila interpellačního práva jako bojovného prostředku proti vládě, zneužila ho k pobuřování a rozsévání nedůvěry k vládě v širokých vrstvách obyvatelstva. Konečně provedla duma čin, jemuž není v dějinách rovno. Úřady objevily spiknutí jisté části dumy proti státu a carovi. Když pak vláda žádala za dočasnou výluku padesáti pěti poslanců a zatčení nejvíce kompromittovaných poslanců, nevyhověla duma tomuto zákonem odůvodněnému požadavku. To vše kázalo nám, abychom druhou dumu rozpustili a ustanovili lhůtu k svolání nové dumy na den 1. (14.) listopadu. Příčina dvojnásobného neúspěchu dumy spočívá v tom, že následkem nedokonalosti volebního zákona stali se jejími členy i mužové, kteří nebyli pravými zastanci potřeb lidu. Práva, propůjčená manifestem ze dne 30. října 1905 zůstávají v platnosti. Jen postup při volbách bude pozměněn. Duma musí býti duchem ruská, ostatní národové říše musejí býti zastoupeni, ale nesmějí se v dumě objeviti počtem, jenž by jim poskytoval možnost rozhodovati o otázkách ruských. V pohraničných okresích státních, v nichž obyvatelstvo není pro užívání občanských práv dostatečně vyspělé, jest nutno volby do dumy na čas zastaviti. Právo zrušiti dřívější volební zákon a nahraditi jej novým, přísluší pouze historické moci carově, jež také první volební zákon v život uvedla. Bůh dal nám moc nad našimi národy; před jeho soudem budeme za osudy ruského státu odpovídati.«

Zároveň uveřejněn nový volební zákon. Rozdíl mezi starým a novým zákonem spočívá v tom, že se novým zákonem zajišťuje každé třídě obyvatelstva jistý počet mandátů: statkářům, sedlákům, měšťanům a dělníkům. Jinak jest intelligentním a v sociálním ohledu pevnějším třídám poskytnuta výhoda, že zákon rozmnožuje počet jejich voličů. Konečně snižuje zákon počet poslanců všech pohraničných okresů, které s Ruskem dosud nesrostly. Tam, kde jest obyvatelstvo dosud zcela nevyspělé, jako v Turkestanu, v stepních okresích a v obvodu Irkutském, nebude se vůbec voliti.

Vláda učinila rozsáhlá opatření k zachování pořádku. V ulicích Petrohradských a v jiných městech rozloženo vojsko. Provedeno hromadné zatýkání osob kompromittovaných. První den zatčeno jich několik set.

Dne 15. t. m. zahájena v Haagu konference míru. Holandský ministr zahraničných věcí uvítal delegáty jmenem královny holand-

ské. Vyslovil naději, že konference znamenati bude další etapu na cestě, která musí vésti k vytknutému cíli; ve velkém počtu zastoupených států spatřuje záruku, že učiněná usnesení nebudou marná. Konference rozdělena na čtyry komise, z nichž jedna bude se raditi o otázce smírčích soudů, druhá o otázkách válečných, třetí o otázkách námořních, čtvrtá o právu neutrálů. Porady potrvají asi dva měsíce.

V jižní Francii vypuklo hnutí mezi vinaři, kteří se v počtu 200—500.000 osob scházejí k táborům a dovolávají se ochrany proti falšovatelům vína. Hnutí to jest velmi povážlivé, a vláda jest proti němu malomocna. Potrváli hnutí to dále, povede prý to ve francouzském státním hospodářství k deficitu několika set milionů.

V Portugalsku nastala velmi kritická situace. Poměry v zemi jsou velmi neutěšeny, v lidu jeví se silné proudy republikánské, a král jest velmi neoblíben. V Lisaboně konalo se několikero schůzí, na nichž se žádalo odstranění království a zavedení republiky. Král zastavil ústavu a zavedl diktaturu; užil prý velkých sum, které byly pro vojenské a jiné účely určeny, pro sebe a pro svůj dvůr a prodal prý korunní klenoty, aby mohl zapraviti své dluhy. Král nevychází ani z paláce, a královna byla, když vyšla na ulici, několikráte insultována.

Brunšvická otázka byla zvolením meklenburského vévody Jana Albrechta za vladaře vyřízena. Vladařství bylo od září r. 1906 uprázdněno. K následnictví v Brunšvicku má právo bývalá královská rodina hanoverská, ale jest vyloučena ve smyslu usnesení spolkové rady na tak dlouho, dokud se nevzdá svých nároků na Hanoversko, jež jí bylo r. 1866 Pruskem odňato. Prusko si přálo, aby za vladaře byl zvolen pruský princ, ale Brunšvičané nezachovali se dle přání toho.

Oprava. V 6. čísle Osvěty v článku »Ze slovanských literatur« na str. 553 jest první věta zmatečně vytištěna; správně má zníti takto: »Docent Petrohradské university P. A. Zabolotskij pojednává v Petrohradském časopise Slavjanskija Izvěstija (Kul'turnaja rabota u Slavjan, Čechi, Moravija) o současných kulturních poměrech u Čechů a Moravanů.«

Ř. 1907. Čís. 8.

OSVĚTA

Čechové a Vídeňská říšská rada.

Historické připomínky

od

Adolfa Srba.

(Dokončení.)

V kurii velkostatkářské odevzdala deputace strany státoprávní místodržiteli prohlášení, že strana tuto volbu jen z té příčiny vykoná, že za daných poměrů neví jiného prostředku, aby na ohrožené právo sebeurčení království českého důraz položila, že však tím nikterak neprojevuje souhlasu s přímým zastoupením jeho v říšské radě.

Dne 7. února r. 1871 odstoupil Potocki, a nástupcem jeho jmenován hr. Karel Hohenwart. Dne 12. září vydán sněmu českému památný císařský reskript, v němž se praví: »Majíce na paměti státoprávní postavení koruny české a jsouce Sobě povědomi slávy a moci, kteréž tato koruna Nám a předkům Našim propůjčila, mimo to jsouce pamětlivi neoblomné věrnosti, s kterou obyvatelstvo země české každé doby trůn Náš podporovalo, uznáváme rádi právo tohoto království a jsme hotovi toto uznání přísahou Naší korunovací obnoviti.« Reskriptem vyzván sněm, aby vzal v poradu, kterak by se státoprávní poměry českého království uspořádaly, aby ústavní spor skončen byl.

Sněm český vyhověl ochotně vyzvání tomu a přičinil se o srovnání poměrů státoprávních s velmocenským postavením říše a správy jiných království a zemí. K tomu konci vypracoval tak zvané články fundamentální, t. j. osnovu základního ústavního zákona království českého, dle něhož sněm český chtěl uznati vyrovnání s Uhry, chtěl připustiti značný obor záležitostí Předlitavských a teprve v ostatních věcech podržeti své zákonodárné právo. Fundamentální články[1]) činily ohromné ústupky u porovnání se zásadním stanoviskem deklarace, jež obsahovala pouze všeobecné

[1]) Dr. Bohuš Rieger: »Z novějších dějin ústavních.«

nabídnutí k úmluvám. Tyto ústupky vzbudily z počátku odpor u stoupenců dr. Sladkovského a dr. Jul. Grégra, a Národní Listy vyslovily se tehdy, že by se žádná česká ruka pro toto vyrovnání neměla zdvihnouti.

Fundamentální články byly napřed s panovníkem a s ministerstvem smluveny, ale ústupnost česká byla marná. Když se již vidělo, že vlivy proti Hohenwartovi pracující nabývají vrchu, a když se v korunní radě, dne 20. října 1871 konané, stalo usnesení, že se má s národem českým vyjednávati na jiném základě, tu pokusili se dr. Rieger a hr. Jindřich Clam Martinic v poslední chvíli, aby vyrovnání nebylo zmařeno, a podali panovníkovi pamětní spis, v němž se podotýká, že se vyjednávání dělo pod ochranou nejvyššího schválení a že to nejsou Čechové, kteří ustupují od umluveného programu. Avšak rozhodnutí se již stalo. Sněmu českému dostalo se reskriptem ze dne 30. října 1871 vyzvání, aby vyslal své zástupce do rady říšské, ježto prý »státoprávní poměry kromě uherských království a zemí základními zákony svého upravení došly a tedy jen s přivolením obojí sněmovny říšské rady změněny býti mohou.«

Tehdy přijal sněm český památnou onu resoluci, navrženou od knížete Karla Schwarzenberga, v níž se praví: »Uvažuje, že státoprávní postavení tohoto království vylučuje rozhodování každého jiného sboru zákonodárného, a že by právě tím uvalil na sebe největší zodpovědnost, kdy by se zpronevěřil přesvědčení, které nerozlučně spojeno jest s nejdůležitějšími prospěchy koruny, země i říše: prohlašuje sněm, že setrvati chce na svém v mnohých spisech státních vysloveném a podstatně odůvodněném náhledu právním o samostatnosti království českého a koruny české ve spolku států rakouských, že musí setrvati na svém přesvědčení, že toto státoprávní postavení podle podstaty dvoustranného poměru právního, spočívajícího na obapolné úmluvě, nemůže jinak upraveno býti, leda umluvením mezi národem zastoupeným v sněmu úplně oprávněném a mezi legitimním králem; protož sněm věren svému slovu, svému předsevzetí, své povinnosti hájiti práva sebeurčení politického národa českého a nedopustiti nikterak, aby zástupcové jiných národů a zemí stali se soudcem o právech království českého, o poměru národa českého k jeho legitimnímu králi, usnáší se odepříti volení do říšské rady neuherských království a zemí a ohrazuje se zároveň proti tomu, že by sbor ten kdy byl právo měl aneb právo míti mohl rozhodovati o státním právu a ústavě království českého.«

A za nadšeného souhlasu českých členů sněmu zvolal kníže Karel Schwarzenberg: »Osvědčili jste pevné předsevzetí, že chcete a budete chrániti a hájiti státoprávní samostatnost království tohoto, právo koruny, právo krále a nepřetržitý svazek státův na základě pragmatické sankce pod žezlem slavného rodu Habsbursko-Lotarinského spojených. Osvědčujeme, že chceme hájiti právo toto a chrániti je budeme, seč nám síly stačí, nechť se stane cokoli, až do těch hrdel a statků.«

Nastala nová éra persekuční. Vláda knížete Adolfa Auersperga, jejíž duší byl ministr nitra Lasser, odhodlala se zasaditi národu českému rozhodnou ránu. Dovršila centralisaci tím, že nehledíc na právo zemských sněmů obesílati říšskou radu, zavedla přímé volby do sboru toho. Čeští vůdcové učinili ještě pokus, aby zavedení přímých voleb zmařili. Podali přímo panovníkovi petici, v níž se pravilo: »Zamýšlí se takové zřízení sborů zákonodárných, kterým, a to ve zjevném odporu proti výsadám zemským a proti rovnému právu národů rakouských, svěřeno býti má jednání o nejdůležitějších úlohách státních, sboru, který by nestál v nižádném svazku s oprávněnými zastupitelstvy jednotlivých království a zemí; tímto však by byly zapřeny samy základy tohoto mocnářství, byla by klestěna cesta k úplnému zničení všeho postavení právního těchže království a zemí ... Obracíme se přímo k posvátnému trůnu Vašeho Veličenstva, by zaražen byl směr, kterým se kráčí k záhubě říše, kterým se zničiti má vše, co v království českém jest posvátného a právoplatného, by odvráceny byly kroky na dráze, na které nikdy nelze docíliti uspokojení národů pod žezlem V. V. spojených.«

Petice vyložena veřejně k podpisování, a přese všechny překážky vládou činěné podepsalo ji přes 270.000 občanů. Kníže Jiří Lobkovic odevzdal ji pak osobně císaři; ale varovný hlas nebyl slyšán, a do říšské rady zavedeny přímé volby.

Po volbách sešli se zvolení poslancové čeští k poradě o tom, zda se říšská rada obeslati má čili nic. Porady súčastnili se také zástupcové poslanců moravských. V Čechách počaly se již ozývati hlasy pro činnost netoliko na zemském sněmu, ale i v říšské radě. V zmíněné schůzi přimlouvali se Moravané za obeslání říšské rady. František Palacký varoval před tím krokem a pravil Moravanům: »Nevíte, co počínáte. Kdy byste se odvážili, já od té chvíle nechci býti a nebudu Moravanem, ženete se do hanby!« Účastníci porady rozhodli velkou většinou, že se do říšské rady vstoupiti nemá. K vyzvání předsedy jejího, aby se dostavili, odpověděli přípisem ze dne 13. listopadu 1873, v němž prohlásili: »Ježto vstoupení naše do říšské rady, svolané na základě zákona ze dne 2. dubna 1873, žádá se za poměrů, které uznání jejího právního trvání co první podmínku staví a tím tudíž každé státoprávní vyrovnání již napřed jest vyloučeno, nemůžeme, pamětlivi jsouce státoprávního postavení tohoto království, kteréž postavení řadou státních smluv, veřejných listin a přísah královských jest zaručeno a jehož uznání J. c. k. V. v nejvyšším reskriptu ze dne 12. září 1871 slavnostně vysloviti ráčilo, považovati se za oprávněny ke vstoupení.«

Moravané obeslali říšskou radu a odůvodnili krok svůj osvědčením, že do říšské rady vstoupili proto, aby obnovili v říši mír, aby působili k dorozumění a dosáhli ústavy, která by tím byla zabezpečena, že by spočívala na právu. Krok Moravanů způsobil v Čechách velké rozhořčení, a sice jak u staročechů tak u mladočechů. Národní Listy prudce na ně útočily. Napsaly dne 23. ledna

r. 1874: »Vkročením poslů moravských do rajchsrátu utrpěla mravní síla naší opposice ránu citelnou, a Bůh dej, aby ne osudnou. A třeba se pan dr. Pražák na rajchsrátě sebe víc ohrazoval, což to vše platí, když přísahá na prosincovku. Prostým tím vejitím do rajchsrátu již vyřknuli poslanci moravští: ‚My svolujeme k tomu, aby většina zástupců cizích zemí rozhodovala hlasem svým o vlasti naší moravské.‘ Co za hranicemi Čech, Moravy a Slezska, to nám cizí, tam vstoupiti nesmíme, nechcemeli, aby cizina vstoupila k nám.«

Když r. 1874 nastal rozkol za příčinou obeslání zemského sněmu, mladočeši formálně ve zvláštní stranu se ustavili a jejich poslanci do sněmu českého vstoupili, stály ještě obě strany stejně rozhodně na stanovisku passivity k říšské radě. Ozývaly se již ovšem hlasy pro obeslání i sboru toho, ale hlasy ty byly osamělé. Roku 1875 podaly obě strany říšské radě prohlášení, že do sboru toho vstoupiti nemohou. Objevil se však již v jich obou prohlášeních rozdíl: kdežto staročeši odmítali zcela rozhodně účastenství své v radě říšské s jejím právním pramenem a složením i příslušenstvím, vyslovili se mladočeští poslanci (dr. Jul. Grégr, dr. Sladkovský a dr. Trojan) ve svém prohlášení ze dne 10. ledna r. 1875, že dle jejich politického přesvědčení obeslání zákonodárného sboru mimo království české státi se může jen usnesením většiny všech zemských zástupců českého národa a jen tenkráte, když a pokud bude zjednána úplně jistota, že tím životní podmínky našeho národa nijaké újmy nevezmou a v nižádném nebezpečí se neoctnou.

Při doplňovacích volbách do říšské rady v měsíci říjnu roku 1875 doporučovala mladočeská strana kandidáty, »kteří na říšskou radu také nepůjdou.« V říjnu r. 1876 zaslali čeští poslanci do říšské rady zvolení předsednictvu prohlášení, že by ublížili důstojnosti národa českého, kdy by vyžadovali spravedlnosti a vyhledávali dorozumění tam, kde se na nich žádá, aby se podrobili bez podmínky. Roku 1878 došlo ke shodě mezi oběma stranami a utvořen český státoprávní klub. Když se v některých listech objevily zprávy, že otázka obeslání či neobeslání říšské rady způsobila mezi oběma stranami ostré spory, uveřejnili dr. Rieger a dr. Sladkovský společné prohlášení a oznámili, že vzhledem k názoru a přesvědčení o obeslání říšské rady není v táboře českém nižádné různosti a obě strany v každém případě uznávají za povinnost vlasteneckou, pro všecky Čechy stejně závaznou, nevstoupiti do říšské rady, pokud v tom většina poslanců říšských a zemských neuzná zjevný prospěch národa.

Před doplňovacími volbami v říjnu r. 1878 usnesl se státoprávní klub jednohlasně, že »při nynějším systému a za nynějších poměrů čeští poslanci do rady říšské vstoupiti nemají.«

Když roku 1879 ministerstvo Auerspergovo padlo a jmenováno ministerstvo Stremayerovo, jehož úkolem bylo přemoci passivní opposici českého národa k říšské radě, byla otázka obeslání či neobeslání sboru toho od obou stran českých zase bedlivě

uvažována. Hrabě Taaffe, tehdy ministr nitra, vyjednával se zástupci českého národa a žádal, aby Čechové vstoupili do říšské rady bez podmínek a tam teprve se domáhali vyplnění požadavků svých.

Klub strany mladočeské přimlouval se za obeslání; dr. Eduard Grégr, který už r. 1876 v brošuře »Naše politika« napsal pověstný výrok, že státní právo bez patřičné moci, která by mu dovedla zjednati platnosti, nestojí ani za fajfku tabáku, prohlásil teď, že již r. 1872 navrhl ve sboru důvěrníků, aby se říšská rada obeslala. Dr. Julius Grégr se vyslovil, že náležel dlouho k těm, kdož byli rozhodně proti obeslání říšské rady, avšak že od té doby, co se na dějišti světovém objevila otázka východní, nepřikládá otázce té tak veliké váhy. Dr. Sladkovský prohlásil, že ve straně svobodomyslné zásadní odpor proti říšské radě je zlomen. Sbor důvěrníků státoprávní strany vydal dne 12. března 1879 prohlášení, že se o té otázce má jednati po vykonaných volbách. V měsíci květnu usnesl se státoprávní klub o resoluci, že čeští poslanci nemají příčiny, aby, co se týče obeslání říšské rady, od svého posledního usnesení odstoupili. Dr. Eduard Grégr prohlásil pak, že z klubu vystupuje.

Před všeobecnými volbami v červnu r. 1879 vydal státoprávní klub provolání, v němž prohlásil, že máli se vstoupení zástupců českého národa do zastupitelstva říše státi blahodějným, musí tam Čechové vstoupiti »jako element usmířený, v národním bytu svém pojištěný, chystající se ne k bourání, ale k práci plodné, budící.«

Dne 14. srpna roku 1879 nastoupilo ministerstvo Taaffovo, a dr. Pražák v něm jmenován českým ministrem krajanem. Dne 17. září oznamovaly listy české: »Klub státoprávní usnesl se na tom, aby poslanci čeští nyní, kde vláda J. V. se schválením panovníka rovné šetření práv všech národův a jich vespolné smíření za úkol sobě vytknula, do říšské rady vstoupili.«

II.

Čeho žádali důvěrníci čeští od hraběte Taaffa, aby do říšské rady vstoupiti mohli? Žádali, aby se netoliko zaručilo, ale též — ať již cestou zákonodárnou, či administrativní — provedlo rovné právo v zemích českých a aby se stala náprava volebního práva. Nežádali tedy zajisté mnoho. V obou věcech dány jim, jak v klubu strany staročeské jmenem dr. Riegra oznámeno, sliby prý »dosti závazné.«

Dne 8. října r. 1879 zahájeno nové období rady říšské. Poslanci českého národa se dostavili. V trůnní řeči pravil panovník: »Tím, že nyní též poslanci mého milého království českého k vyzvání mému s úplným zachováním právního svého přesvědčení a bez ohledu k různosti názorů v plném počtu vstoupili na půdu společného jednání, tím stal se důležitý krok, abychom dospěli

k všeobecné shodě a k smíření, kteréž byly stále cílem mých přání; i kojím se bezpečnou nadějí, že při všestranné umírněnosti a vzájemném šetření práva snahám vašim se podaří toho cíle, jejž v zájmu mohutného postavení říše stále dlužno míti na zřeteli, skutečně dosíci *a tím ústavě stejně radostného uznání všech národů zajistiti.*«

Dne 9. října podali čeští poslanci následující státopravní ohrazení: »V okamžení, kdy vstupujeme do sněmovny poslanců rady říšské, jsme povinni podati vyjádření: že tímto krokem a důsledky z něho plynoucími právní stanovisko své, vyslovené opětovanými veřejnými projevy, nikterak neopouštíme, aniž súžiti míníme; že tím také ani prejudikovati nemůžeme ani nechceme státoprávnímu stavu království českého a koruny české, mnohými a všelikými státními akty uznanému a zaručenému; ano, že pokládáme za právo své a povinnost svou zastávati a držeti se napotom jako posud práv a nároků, jež v onom stavu se zakládají. Se stanoviska tohoto našeho právního přesvědčení klademe za to, že přirozený základ i nezbytná podmínka ústavního pořádku mocnářství spočívá v tom, aby byly rovněž tak právní nároky všech království a zemí chráněny, jakož i aby organickému, nedílnému a nerozlučnému jich spojení byl dán výraz a zajištění a že také jen tím spůsobem mohou se dáti říši trvalé základy moci a jednoty; spolupůsobení k tomuto vznešenému cíli pokládáme za nejvyšší úkol zástupců všech království a zemí, a v přistoupení ke smíření a vyrovnání při všestranném a vzájemném šetření práva spatřujeme jedinou cestu, vedoucí k tomuto cíli. Na této cestě a k tomuto cíli, ohradivše stanovisko své, byli jsme vždy ochotni spolupůsobiti; tutéž ochotu chceme osvědčiti opět dnes, ježto v okamžení tomto, kde hlas národů žádá smíření a vyrovnání a kde položení říše ho vymáhá, jdouce za vyzváním císaře a krále našeho na faktické půdě institucí parlamentárních, na niž s tímto upřímným vyjádřením vstupujeme, podáváme ruku k blahodějnému dílu smíření.«

Zástupci českého národa vstoupili na půdu ústavy, kterouž byli v četných osvědčeních, volebních provoláních a protestech prohlašovali za popírání státního práva českého, vstoupili do říšské rady, o níž se ještě r. 1875 vyslovili, že »kdy by uznali zákonodárnou moc její nad státním a ústavním právem království českého, by se vystavili spravedlivé výtce, že sami zadali práva země,« vstoupili do říšské rady, o níž se Palacký vyslovil, že ho tam živého nikdo nedostane. Ovšem dlužno uznati, že krok ten učinili po zralém uvážení všech okolností a v důvěře, že vláda, jejíž hlavním úkolem bylo smíření, jejich spravedlivým požadavkům vyhoví. »Ale,« vyslovuje se dr. Bohuš Rieger, »přece jen vstoupili na půdu říšskou, centralistickou, kde nelze dobývati státního práva: z milosti lidu Předlitavského ono obnoveno nebude. Nadešla doba politiky opportunní, která požadavky státoprávní, v zásadě sice ještě hlásané, vskutku přece odkládá a za to hledí na půdě dané dosíci možných úspěchů politických, hospodářských a národních.«

Čeští poslanci brzy poznali, že se jejich naděje nevyplní. Ač pomohli utvořiti tak zvaný železný kruh pravice, jenž byl oporou vlády, přece se jim vláda špatně odměňovala. Každý sebe menší ústupek, ať již národní, kulturní nebo i hospodářský, bylo jim těžkými boji vymáhati. Hrabě Taaffe byl mistr v stálém odkládání požadavků českých. V českém národě zmáhala se roztrpčenost. Strana mladočeská útočila stále prudčeji na stranu staročeskou, obviňujíc ji, že se vládě zaprodala, že státnímu právu zadala a že pro národ nic nevymohla. Před všeobecnými volbami do říšské rady r. 1885 strana staročeská ve svém volebním provolání uznala: »Mnohé naděje naše nevyplnily se a nejedna věc, jež byla podnětem vstoupení našeho a jíž žádati český národ náš byl oprávněn, čeká posud svého vyplnění.« Za příčinu neúspěchu udávaly se nepřekonatelná moc poměrů a překážky, nastavěné z minulosti. Ze strany mladočeské obviňováni čeští poslanci, že od našeho českého praporu a stanoviska couvli a že neúspěchy zavinili svou chabostí. Nicméně nelze zneuznati, že v ohledu národním, kulturním i hospodářském dobyli mnohých cenných prospěchů. Při volbách zvoleni ještě téměř všichni kandidáti sborem důvěrníků postavení. Ale zjevná nespokojenost v Čechách nebyla vládě výstrahou; trvala na svém odmítavém stanovisku k českým požadavkům, a všechno úsilí českých poslanců zůstalo bez výsledku. Nespokojenost v Čechách se zmáhala, a při doplňovacích volbách zvoleni kandidáti mladočeští. Sněmovna poslanců stala se opět a opět jevištěm politování hodných výstupů mezi poslanci staročeskými a mladočeskými. Když se blížily všeobecné volby do říšské rady r. 1891, rozpoutána vášnivá agitace proti straně staročeské, která již při volbách sněmovních r. 1889 byla nad míru oslabena. Voličové vyzýváni, aby se odvrátili od staročechů, kteří prý se státoprávnímu programu zpronevěřili, a aby osud národa českého svěřili rukám mladočeským. »Budeme mluviti s králem! Vystavíme vám palác blahobytu! Půjdeme do říšské rady s vlajícím praporem státoprávním! Budeme si v říšské radě počínati jako řvoucí lvové!« tato a podobná hesla bouřila český lid. Provolání mladočeské obsahovalo těžké žaloby na poslance staročeské, kteří prý provozovali »politiku drobečkovou,« opouštěli státní právo české a poškozovali jednáním svým národní čest. Slibovalo se, že se poslanci mladočeští budou domáhati federativní úpravy říše a v ní platnosti odvěkých práv zemí koruny české na samosprávu a svézákonnost. Český lid přistoupil na sliby ty, a při volbách poražena strana staročeská úplně.

Mladočeští poslanci počali prudký boj proti vládě Taaffově. Podali osnovu adresy, v níž položili důraz na takové rozšíření národnostní otázky, které by »umožnilo ono utváření ústavy státní, jež šetříc jednoty celku zjednává volné okruhy samočinnému a svobodnému pohybu jeho částí a které jedině odpovídá historické myšlence a té rozmanité a zeměpisné skladbě tohoto státu, zároveň však jedině vyhovuje vroucímu a hlubokému státoprávnímu přesvědčení veškerého národa českého.« Osnova nebyla přijata.

V první generální debatě o rozpočtu obhajovali státní právo české, začež se jim dostalo od Němců názvu nebezpečných velezrádců. Úspěchy se žádné nedostavovaly, ale opposici českého poselstva podařilo se přivoditi v listopadu r. 1893 pád vlády Taaffovy. Dosazena pak vláda Windischgrätzova s polsko-německo-konservativní většinou, ale i ta musela ustoupiti české opposici až k obstrukci stupňované.

Roku 1895 nastoupil hr. Badeni, jemuž se podařilo přiměti české poslance, aby se vzdali opposice. Prvním činem nové vlády byla předloha opravy volebního řádu pro říšskou radu, jejíž podstata byla, že ku posavadním 351 členům sněmovny poslanecké přistoupilo 72 nových členů, volených všeobecnou třídou voličskou. Při rokování o této osnově prohlásili čeští poslanci: »Zástupci českého národa opětně prohlásili, že nynější ústava a na jejím základě trvající zastoupení říše jsou v odporu s nezadatelnými právy zemí koruny české, jak tato opětnými přísahami, základními státními akty a sliby královskými stvrzena jsou, že tudíž tato ústava pro zástupce českého lidu žádné právní platnosti nemá a míti nemůže. Trvajíce na tomto právním přesvědčení, jež také v trůnní řeči r. 1879 uznáno bylo, a ponechávajíce si plné právo všemi zákonnými prostředky této ústavě se opírati a domáhati se restituce práv zemí koruny české, berou poslanci čeští podíl na právech říšské rady. Dokud však tento cíl státoprávní dosažen není, mají poslanci čeští za svou povinnost, v duchu pokroku, jejž česká svobodomyslná strana ve svých pragmatických vyjádřeních častokráte vyslovila, působiti, tudíž také o to se zasazovati, aby aspoň dosavadní volení bylo postaveno na půdu spravedlnosti. Tuto půdu nacházíme ve všeobecném, rovném právu volebním.«

Volební provolání k všeobecným volbám r. 1897 jest plno nadějí a slibů. Praví se v něm: »Daleko větší než dříve jest váha zastupitelstva českého. Otázka česká stojí znova v popředí všeho veřejného života v Rakousku, a jdou vážní hlasové, že již jest neodbytno chopiti se opravdového řešení a uspokojiti alespoň v tom onom podstatném kuse naše nezadatelné požadavky... Našemu starému programu věrni jsme zůstali a zůstaneme; naším cílem jest plné rovnoprávní národnosti a jazyka českého ve veškerém životě veřejném a obnovení státoprávní svézákonnosti zemí českých v rámci mocnářství rakouského.«

V dubnu r. 1897 vyplnil hrabě Badeni slib svůj: vydáno nařízení ministrů nitra, spravedlnosti, financí, obchodu a zemědělství ohledně užívání zemských jazyků při státních úřadech v království českém. Nařízení to, jímž se zaváděla do jisté míry vnitřní úřední řeč česká, způsobilo u Němců nesmírné rozčilení. Proti vládě zahájen zuřivý boj, jenž se skončil vítězstvím obstrukčních stran německých: hr. Badeni propuštěn a jazykové nařízení odvoláno. Mladočeští poslanci vstoupili opět do opposice a stupňovali ji časem až na obstrukci. Tvrdili po léta, že necouvnou a nepovolí, pokud nebudou vyplněny aspoň dva české požadavky:

zavedení češtiny jako vnitřního jazyka úředního a zřízení české university na Moravě.

Avšak na podzim r. 1905 nastal u nich náhlý obrat: jmenem jich podal dr. Kramář říšské radě návrh na zavedení všeobecného, rovného a tajného volení do říšské rady.

Tehdejší předseda ministerstva baron Gautsch vyslovil se rozhodně proti tomuto návrhu, ale pak si věc lépe rozvážil, za kratičký čas vyslovil se pro zavedení všeobecného a rovného volení do říšské rady, připravil osnovu takové »opravy,« jejíž účel byl zjevně centralisační a směřoval k zachování německé državy. Nicméně se Němci rovněž jako Poláci příkře proti jeho osnově postavili. Čeští lidoví poslanci nemohli neviděti, že osnova jest nejvíce nepřízniva našemu národu, ale neodmítali jí jako Němci a Poláci, nýbrž slibovali českému lidu, že učiní junctim (spojitost) volební reformy s revisí ústavy. »Toto junctim,« napsal tehdy dr. Bohuš Rieger, »je pro české poslance tak závazné, neodolatelné a neporušitelné, že musejí býti odhodláni po případě volební reformu znemožniti.«

To se však nestalo, a volební reforma, kterou se zavádělo všeobecné sice, ale nikoli rovné hlasovací právo, stala se skutkem, a sice za přispění a se schválením poslanců českých. Trojí ministerstvo za sebou — Gautschovo, Hohenlohovo a Beckovo — se při dlouhém jednání o volební »opravu« jak ve výboru tak ve sněmovně snažilo novými a novými ústupky získati pro ni Němce a Poláky; české požadavky napořád zamítány, a »oprava« posléze uzákoněna se všemi křivdami tak, že jí český národ stlačen až na předposlední místo mezi národy Předlitavskými. Ústřední, na všebecném právu hlasovacím založený parlament, vstoupil do života. Čeští poslanci zahájili činnost v něm státoprávním ohrazením, v němž prohlašují, že volební oprava jest plna těžkého bezpráví k českým zemím a k českému národu. Ale ohrazení tentokrát není podepsáno všemi poslanci českými, neboť 23 českých poslanců (sociálně demokratických) nejen že nestojí na státoprávním stanovisku, nýbrž jest rozhodně proti němu.

Co přinesla nám osmadvacetiletá činnost v říšské radě? Nic, než dlouhou řadu trpkých zkušeností a sklamání. Ať čeští poslanci náleželi k většině vládní, ať byli v opposici nebo i v obstrukci, ať prováděli politiku »drobečkovou«, či »etapovou,« či »positivní,« výsledků se nedomohli.. Nastává jim nová křížová cesta. Lze doufati, že se za nových poměrů v dozírné budoucnosti domůžeme vyplnění alespoň nejnalehavějších požadavků svých? Okolnosti tomu nikterak nenasvědčují. Říšská rada Vídeňská nebyla a nebude tou půdou, na níž práv svých zpět dobudeme.

Roztržka mezi Uhrami a Charvátskem.

Jedna z nejoblíbenějších politických frásí jest tvrzení, že v politice jsou největší překážkou ustálené názory vůbec a velké zásady a ideály zvláště. Tak se stalo, že jmenovitě mezi lidem rozumí se politikou všelijaké chytráctví, obratné makléřství a taková hra zásadami, že vůdčím heslem jest vlastně bezzásadnost. Takové smýšlení zavládlo jmenovitě v charvátském veřejném mínění za dvacetileté tyranie hrab. Khuena, tak že konečně i valná většina charvátské opposice dospěla k mínění, že nutno podlezti tam, kde nelze přeskočiti. A užaslému zraku každého znatele zuřivosti maďarské k nemaďarským národům a k Charvátsku samému objevil se strašlivý příklad národní malomyslnosti: Národní předáci, kteří zšediveli v tuhém zápase o existenční práva své vlasti, najednou dobrovolně uznali oprávněnost všech maďarských požadavků a snah, ale ještě se zavázali jmenem charvátského a srbského národa bojovati především za úplnou svobodu a nezávislost maďarského státu tak, jak si jej zamýšlí dnešní Košutovská většina sněmu uherského. Kdo by byl tehdy věřil, že neuplynou ani dvě léta od zlopověstné Rěcké resoluce ze dne 3. října 1905 a že v protimaďarském šiku v Charvátsku budou dokonce i všichni přívrženci a pomocníci hrab. Khuena, tak že na bánské křeslo bude nutno postaviti rodilého Maďara, kterému však nebude možno utvořiti vládu ani z nejoddanějších kdysi maďaronů charvátských a srbských. Co se to stalo, že tak najednou rozbřesklo se před očima i těm nejhorším náhončím maďarské státní myšlenky a že v té chvíli stojí Pešť bezmocna proti Záhřebu a že bezmocna zůstane, nepropůjčíli jí celá říše svých ozbrojených paží, což, řekněme to ihned, jest přímo neuvěřitelno za dnešního sestavení říšské rady.

Během roku 1903 české časopisectvo dosti často přinášelo zprávy o veřejných schůzích, které tu i tam měnily se v pravé tábory lidu, na kterých se zvláštním důrazem žádána úplná finanční a hospodářská samostatnost Charvátska od Uher. Schůze ty byly svolávány celou opposicí, jen Starčevićova, anebo správněji Frankova strana zpravidla se jich neúčastnila, a tehdejší opposiční tisk, jmenovitě Záhřebský Obzor přinášel o nich tak podrobné zprávy, jako o schůzích sněmovních. To bylo hlavní příčinou, že některé české listy své obecenstvo ob čas informovaly o »táborovém hnutí v Charvátsku.«

Roku 1904 veřejné schůze téměř již nesvolávány, a brzy potom, jak již uvedeno, převalná část charvátské opposice přijala nejen maďaronské, nýbrž vzhledem k ostatní monarchii přímo maďarské stanovisko. Bezmála celý charvátský tisk značně rozmnožen a podporován veškerým tiskem srbským, vychvaloval nyní jako o závod liberalismus, spravedlivost a politickou moudrost »velkého ministerstva uherského« a nového politického kursu

v Charvátsku a v Uhrách. Zatím byla v Charvátsku jmenována také nová vláda, která hned prohlášena za vládu národní, ač v jejím čele zůstal hrab. Khuenem navržený bán hrabě Pejačević a nově jmenovaný podbán šl. Nikolić, jenž byl po deset let velikým županem vlády Khuenovy. Sedm denníků charvátsko-srbské koalice — Obzor, Pokret, Hrvatska a Novi Srbobran v Záhřebě, Novi List v Rěce, Narodna Obrana v Osěku a Zastava v Novém Sadě — psalo tak jednomyslně o blahodárnosti nového politického kursu, počatého Rěckou resolucí, že veškeren český tisk byl těmito chvalořečmi jako zaplaven, tak že o dalším politickém vývoji mezi charvátským lidem a intelligencí se zhola nic za hranicemi Charvátska nezvědělo. Tou dobou však děl se neobyčejně rychle dvojnásobný politický proces: V intelligenci silně mohutněl protimaďaronský a protikoaliční proud, a to hlavně mezi úřednictvem, kdežto mezi selským lidem pouštěla své kořeny slovanská, křesťansko-liberální politika selské strany. V sloupcích listů Starčevićovy či Frankovy strany vždy častěji objevovaly se dopisy z kruhů úřednických, zvláště učitelských, a při několika doplňovacích volbách úředníci, jmenovitě učitelé vystupovali proti kandidátu vládní koalice.

Zároveň charvátská lidová selská strana svolávala dle soustavného plánu schůze, z nichž důvěrných bylo celkem na tisíc a veřejných na sta. Pro Charvátsko, kde plných třicet let ani opposiční poslanci nikdy neužívali zákona o právu shromažďovacím, ba kde na tento zákon z r. 1874 bylo již tak zapomenuto, že ani starší političtí úředníci nedovedli rozlišovati veřejnou schůzi od důvěrné a kde nejobratnější politikové nedovedli správně napsati žádost za dovolení schůze, v tom Charvátsku v nejodlehlejších vesnicích sami sedláci schůze svolávají, vzorně je vedou, vážně a věcně na nich řeční, tak že politická schůze v selském lidu znamená jakousi politickou školu. Jelikož však charvátská lidová selská strana na všech těchto schůzích stejně rozhodně vystupovala jak proti maďaronstvu vládní koalice, tak proti neslovanskému, ba i protislovanskému radikalismu strany Frankovy, nepřinášely zmíněné koaliční denníky, ani tisk frankovský nejmenší zprávy o novém táborovém hnutí, které bylo a jest tím pronikavější, poněvadž tu sedláci vystupují se slovanskými tradicemi Jelačiće a Strossmayera a s živelní silou křesťanské své víry a nezkrotitelné touhy po spravedlivém rozdělení veřejných břemen a po zákonné možnosti nabývati půdy za menší oběti než jsou vyděračské úroky malých spořitelen. Hlavní rys toho selského hnutí jest jeho přísná zákonnost a vzorná kázeň, tak že dosud z tolikých svolavatelův a účastníků, vzdor tomu, že jsou v nejostřejší opposici, nebylo možno proti nikomu zavesti nijakého vyšetřování. Selské hnutí nemá tedy nic společného se současným revolučním agrárním socialismem. Dosud zaujalo téměř celou županii Bělovarsko-Križevačskou, asi polovici županie Záhřebské a po několika okresích v županii Varaždinské, Požežské a Srěmské, celkem bezmála třetinu Charvátska. A přece o všem

tom charvátský tisk nezmiňuje se ani slovem, tak že se o tom přirozeně nic neví v Čechách a nevědělo se také v Pešti. Maďarští vládnoucí politikové nejen že bezstarostně odpočívali na svých vavřínech, ale podle maďarofilských a radikálních (frankovských), za to však protislovanských denníků charvátských soudili, že navždy jest pohřbena i myšlenka takové charvátské opposice, která by se hrdě vzpřímila i proti samé svrchovanosti maďarského státu od Drávy do Adrie.

A tak si ministr Košut troufal navrhnouti takovou osnovu zákona, kterou se maďarština zavádí jako úřední jazyk na všech železnicích v Charvátsku, a tím ve svých základech mění uhersko-charvátské vyrovnání z r. 1868, ujednané mezi stejným počtem delegátů sněmu charvátského a sněmu uherského.

Charvátští poslanci v Pešti s počátku proti zamýšlené osnově protestovali jen chabě, a jmenovitě předseda srbsko-charvátské koalice Řehoř Tuškan přečetl v dotyčném sněmovním výboru tak mdlý protest, že ministr Košut dne 12. června t. r. ihned za Tuškanem prohlásil, že maďarština v Charvátsku byla dosud a že zůstane také na příště; že uzákonění maďarštiny jest státní nezbytnost a že žádná maďarská vláda nikdy nedovolí, aby se vyrovnání rozšířilo, spíše že se súží na újmu Charvátska.

Košut netušil, jaké ozvěny dojdou slova jeho v Charvátsku. Podle Rěcké resoluce a podle všeho, co za ní následovalo, byl pevně přesvědčen, že v Charvátsku nejen dřívější maďaroni, nýbrž i t. zv. resolucionisté ani prstem nepohnou proti jakémukoliv činu ústřední vlády Peštské. A proto když charvátská delegace v Pešti počala boj proti navrženému zákonu, s jistotou tvrdil, že charvátské veřejné mínění jest pro maďarskou vládu. Z toho úředního maďarského prohlášení bylo zcela zřejmo, že v politických kruzích maďarských nikdo neměl ani potuchy o řečené změně jak v charvátské intelligenci, tak v charvátském lidu. Nevěděli, že volební porážka starých maďaronů tak hrozně působila na úřednictvo, že každý úředník před veřejným míněním a před všelikými následky hledal záchranu v přistoupení k nejkrajnější parlamentární opposici, k Starčevićově straně práva. Dosti tu působil také příklad z Uher. Úřednictvo, jmenovitě vyšší, šmahem rozumovalo: Když v Uhrách jsou při vládě Košutovci, proč by u nás v Charvátsku nebyli při vládě Starčevićovci? Tak počala rozumovati i stará maďaronská šlechta, a baron Hellenbach vyjádřil to mínění v podepsané stati, uveřejněné jako prohlášení k charvátskému národu na prvém místě denníku Hrvatsko Pravo, ústředního orgánu strany Starčevićovy.

Když se věci v Charvátsku takto vyvinuly, když se totiž na jedné straně i největší maďaroni jali kloniti nebo otevřeně přešli k dr. Frankovi, starému svému příteli, a když místo hloučku nezávislé intelligence kněžské tisíce a tisíce uvědomělých a nezávislých sedláků počalo vystupovati na politické jeviště jako zcela nový činitel, v té chvíli dne 17. června ministrpředseda Wekerle udeřil zaťatou pěstí na svou ministerskou lavici a pohrozil

charvátským delegátům nejostřejšími prostředky, neupustili od své prudké opposice.

Sotva lze vylíčiti směšný dojem, jejž způsobila v Charvátsku hrozba páně Wekerlova, po jaké by se zajisté ještě přede dvěma lety byl zastavil dech v charvátském lidu.

Charvátští delegáti sami přesně nevěděli, co se to v Charvátsku děje. Jsouce bezmála celý rok zaměstnáni buď sněmováním v Záhřebě nebo v Pešti, nedovedli si utvořiti jasný obraz nové situace, jenom temně tušili, že jsou ztraceni, kdy by Maďarům v otázce jazykové jen dost málo povolili. Někteří z nich dostávali ze svých okresů zprávy, že budou od lidu kamenováni, kdy by v jakékoli formě a pod jakoukoliv záminkou přistoupili na to, aby maďarština kdekoliv byla uzákoněna na charvátském území.

Tak se v politických dějinách Charvátska a Uherska ukázal nebývalý zjev: Ne zcela 30 delegátů — celkem jest jich 40 — kteří málo měsíců před tím ještě bojácně omlouvali to, že jeden z nich, dr. Binković použil o sobě výrazu delegát místo slova poslanec, tento počtem nepatrný hlouček »poslanců« počal nyní opposici proti maďarskému velikému ministerstvu, a to opposici vždy ostřejší, až došlo k dokonalé obstrukci.

Velké ministerstvo jistě se domnívalo, že po několika všeobecných frásích Charváté spokojí se s formálním ohrazením, a to jen k vůli svým voličům, a maďarština, která se dosud do Charvátska loudila jen klikatou cestou nařízení, bude nyní se svolením samým Charvátův uzákoněna nejdříve jako státní řeč na železnicích a potom i ve všech společných úřadech: poštovních, finančních, berních a lesních. Nadáli se toho tím jistěji, že každý téměř charvátský delegát začínaje mluviti litoval, že neumí maďarsky; jelikož všichni jako o překot přesvědčovali Maďary, jak předloženou osnovou zákona uškodí nejvíce sobě a ochladí bratrské city charvátské; jelikož ve svých řečech delegáti zpravidla vynášeli ještě stále nový kurs a kladli důraz na to, že Charvátsko nikdy nebylo a že nikdy nebude na straně nepřátel maďarských, ba naopak, že Charváté často měli lepší maďarskou politiku než Maďaři sami.

Ale jak se vše změnilo průběhem pouhých osmi dní po uvedené hrozbě Wekerlově! Směšný dojem jeho prázdné zaťaté pěsti přešel z Charvátska také na Peštskou delegaci, a když dne 24. června Wekerle si zavolal bána hrab. Pejačeviće, aby mu pomohl zkrotiti charvátskou opposici, ještě hůře pochodil. Pejačević odpověděl, že na delegaci nemá v té příčině žádného vlivu a že raději odstoupí, než by proti vůli celého charvátského národa a proti výslovnému znění § 57. hájil stanovisko vlády uherské.

Wekerle ještě neprohledl nové situace. Nemohl nikterak věřiti, že by tam někde za Drávou existovala a mohla existovati nějaká silná národní vůle, a to ještě vůle přímo namířená proti svrchovanosti jednotného a velkého Magyárországu. Povolal tedy k sobě barona Pavla Raucha, syna barona Levina Raucha, prvého bána po uzavřeném vyrovnání, který se stal pověstným podobnými

násilnostmi a špinavostmi, jako později hrabě Khuen Hederváry. Co Wekerle s Rauchem mluvil, dosud se neví, neboť Rauch na všechny otázky v té věci vyhýbá se jakékoliv odpovědi. Tím však baron Rauch se netají, že v Charvátsku je nálada přímo revoluční, což znamená, že jest veta nejen po maďaronských většinách, ale i po maďaronských bánech z řad lidí slušných. Po té si Wekerle zavolal, jak se nyní proslýchá, bývalého charvátského ministra Kovačeviće, v mládí zuřivého Starčevićovce, totiž slovanožrouta a v celém dalším životě otrockého náhončího hraběte Khuena, člena zlopověstného triumviratu: Kršnjavi, Crnković, Kovačević, který jediný uznával státní maďarskou ideu na území charvátském. A hle, ani Kovačević nepřijal nabízené bánské hodnosti.

Nyní se Wekerle obrátil na jednoho rodilého Maďara šl. Rakodczaye, jenž do roku 1886 byl soudním úředníkem v Uhrách, a potom jej hrabě Khuen učinil státním návladním v Záhřebě. Rakodczay se v tom úřadě vyznamenal jmenovitě tím, že zavedl konfiskaci bez udání závadných míst, která prý budou redakci naznačena dodatečně. Brzy potom proslul v procese pro spálení maďarského praporu na podzim r. 1895, kdy žádnému z obžalovaných studujících nedal vysloviti ani slov: maďarská nadvláda. Později pak r. 1897 pro selskou bouři, v níž byli zabiti tři úředníci, jelikož je národ považoval za maďarské emisary, kteří na pravoslavném kostele vyvěsí maďarský prapor na znamení úplného poddanství Charvátska, Rakodczay jako předseda krajského soudu Záhřebského odsoudil 13 pravoslavných sedláků k smrti provazem. Na třech, jmenovitě na ubohé Martě Lončarově, jinak bezúhonné stařeně, byl trest smrti skutečně vykonán. Jako za odměnu stal se pak Rakodczay předsedou bánského stolu.

Takového tedy tyranského muže byla nyní tyranská státní maďarská myšlenka nucena zvoliti za svého představitele. Wekerle byl skutečně tak neobratný, že 28. června, dva dni po jmenování Rakodczaye za bána, v plné sněmovně prohlásil, že hlavním úkolem nového bána bude zjednati úctu maďarské státní myšlence v Charvátsku.

Tímto svým výrokem pan Wekerle velmi špatně posloužil maďarské státní myšlence a šl. Rakodczayovi. Na štěstí má totiž Charvátsko z dob národního bána, velkého básníka a Strossmayerova přítele Mažuraniće o zodpovědnosti bána takový zákon ze dne 10. ledna 1874, který splnomocňuje sněm, aby sesadil a ze státní služby vyloučil bána, jenž by schválně porušil státoprávní vyrovnání na újmu uzákoněné samostatnosti království charvátského. Ale už dříve, než k tomu dojde, dožil se šl. Rakodczay a s ním i Peštská vláda takové hanby, jaké se v Pešti nikdy nenadáli: Nikdo ani z těch nejhorších maďaronů nechce přijmouti vládní křeslo z rukou Rakodczayových, ba i zlopověstní velcí župani, nástroje bánovy moci, podávají své demisse, a veškera Záhřebská společnost boykotuje Rakodczaye tak, že samému arcibiskupu Posilovićovi na zprávu, že Rakodczaye navštívil, byla vytlučena okna za jásotu veškerého obecenstva, a že si i samo kněžstvo oddechlo,

když později bylo konstatováno, že arcibiskupova návštěva neplatila Rakodczayovi, nýbrž manželce bána Pejačeviće. Pravda, i v té chvíli, kdy se zdálo, že maďaronstvo mizí také z řad nejoddanějších bývalých unionistů aristokratických, objevila se značná trhlina v charvátském národním šiku. Trhlinu tu nezpůsobil nikdo jiný, než hrdinský podbán národní vlády, šl. Nikolić, a vůdce nejradikálnější strany dr. Josef Frank. K dopisovateli Pester Lloydu[1]) vyslovil se dr. Frank, jak samo Hrvatsko Pravo ze dne 5. července t. r. uznává, o novém vnuceném bánu doslovně takto: »Jako člověka považuji nového bána naprosto za korrektního gentlemana, jenž aspoň 4—5 let nestranně jednal a nikdy strannicky nesoudil.« Když za to vysvědčení koaliční tisk dr. Franka pohnal k zodpovědnosti, hájil se dr. Frank v uvedeném čísle Hrvatského Prava takto: »V témž čísle Pester Lloydu jest také rozmluva bývalého podbána Nikoliće, a v té rozmluvě jsou slova: ‚Bán, kterého ostatně považuji za velmi korrektního a slušného člověka.‘ Tedy,« pokračuje Hrvatsko Pravo, »dr. Nikolić řekl, že bána má za velmi korrektního a poctivého člověka. -- Ve věci jest to totéž, snad ještě i více, než o bánovi pravil dr. Frank.«

Když uvážíme, jak slepě poslouchají dr. Franka jeho přívrženci a jaký dr. Nikolić pro své důvěrné styky s několika nejvyššími osobnostmi ve Vídni má vliv na celou charvátsko-srbskou koalici, jest na bíle dni, že podobné projevy značně seslabí první útok proti představiteli maďarské státní myšlenky na křesle bánském. Nicméně však charvátská opposice proti přehmatům maďarským jest tak všenárodní a tak elementární, že tentokráte ani sebe chytřejším diplomatisováním nebude oppoziční hnutí svedeno na žádné scestí. O to se již dr. Frank pokusil; opakoval totiž staré svoje slovo, že úhlavními nepřáteli Charvátska jsou Srbové. Avšak ani nikdo z jeho stoupenců nevšiml si jeho výzvy, která vyzněla zcela na prázdno. Také dr. Nikolić již všestranně se stará, aby utvořil koalici na základě ryze konstitučním, což by Charváty přivedlo zase oklikou na cestu osmistoletého konstitučního bratrství s Maďary.

Pro další vývoj věcí v Charvátsku jest velice důležitým momentem nevylíčitelné rozhořčení dalmatinských Charvátů na Maďary. Řečkou resoluci zplodila vlastně Dalmacie, a byly časy, kdy v Dalmacii byl každý pokládán za Rakušana, totiž za odrodilce a zrádce, kdokoliv si jen troufal kritisovati politiku nového maďarofilského kursu. Jmenovitě Košut byl v Dalmacii velice populární, jelikož jej tu nazývali odchovancem šlechetné tisícileté italské kultury, tedy člověkem, kterému jest druhou přirozeností nejen šetřiti svobody cizí, ale všemožně o ni bojovati. Proto také byly vyměněny neobyčejně srdečné telegramy mezi starosty Dubrovnickým a Splitským a mezi Košutem, jenž Dalmatince ujišťoval, že příště stejná svoboda zavládne v Uhrách a Charvátsku a že již nikdo nezkalí upřímného bratrství maďarsko-charvátsko-dalmat-

[1]) Viz Pester Lloyd ze dne 3. července t. r. č. 157.

ského. V Dalmacii již teď není ani jednoho maďarofilského listu, a pod dojmem nejnovějších událostí v Záhřebě jeví se již známky podobného protimaďarského hnutí, jaké r. 1903 burácelo po celé zemi, až všichni i nejmírnější poslanci byli donuceni veřejným míněním požádati za slyšení u krále a všemožně prostředkovati ve prospěch utlačovaných bratří v Charvátsku.

Zbývá nám ještě nejdůležitější bod v nové politické situaci nad Sávou. Neočekávaně skvělé charvátsko-slovinské vítězství při posledních volbách do říšské rady v Terstu a v Istrii; nové složení Vídeňského parlamentu, v němž maďarofilská židovsko-liberální strana nynějších pokrokovců, ještě nedávno dominující, scvrkla se nyní na bezvýznamnou frakci, a neutuchající životní síla nemaďarských národů v Uhrách, jmenovitě Rumunův a Slováků, kteří právě v té chvíli našli mohutné pojítko se sociální demokracií v požadavku všeobecného hlasovacího práva; vše to kromě uvedených příčin vnitřních způsobilo v charvátských myslech takový převrat, že maďarské velikášství zdá se jedněm komické a druhým svrchovaně odporné a všem nanejvýš nesnesitelné. Proto teď velmi často slyšíš v charvátské společnosti mluviti o tom, jak by se nejdříve měla sloučiti Dalmacie a Bosna a potom ve vhodné chvíli k tomuto novému politickému útvaru připojiti Charvátsko. Nový člen monarchie byl by ke královstvím a zemím na říšské radě zastoupeným se stanoviska politické svobody v poměru volnějším, než jest Charvátsko k Uhrám, ale za to svazky hospodářsko-kulturní byly by mnohem užší, a to nikoliv na základě umělém, nýbrž na půdě již dnes velmi četných a pravidelných styků, které jsou v mnohém ohledu přímo životní důležitostí charvátského národa. Podobný plán žádná strana nevzala do svého oficielního programu, ale v tom právě tkví jeho nevšední síla, že to není nějaký formální bod, přijatý po dlouhém rokování malého kroužku lidí, nýbrž že jest to více nebo méně jasná, ale všude silná touha přerušiti onen svazek s Uhrami, který pod vládou velkého ministerstva měl by se státi otrockými pouty pro veškeru budoucnost.

Jsme tedy před úsvitem nového roku čtyřicátého osmého v Charvátsku. Jen že tentokráte žádný Jelačić nepovede charvátských vojů přes Drávu, aby v maďarské pustě nutil k loyalitě plémě Arpadovo, ale duch slovanské lidovosti na základě křesťanské evropské civilisace mohutně se vznese od Drávy a Sávy k moři, od Záhřeba a Lublaně k Terstu a k Rěce, tedy na široké jeviště plodné práce pro blahobyt a svobodu lidu. Tu na širém poli octne se nové Charvátsko v bratrském objetí s geniem českým, který již po několik let bez hluku, ale za to s tím větším úspěchem organisuje výrobní síly slovinsko-charvátského pobřeží, na něž po osvobození z drápů hrabivosti a z bahna korupce maďarsko-židovské čeká zase skvělá budoucnost nepoddajného Illyrika a klassické Dalmacie, ozářená aureolou českého Přemysla práce, šetrnosti a národní obětavosti. *Štěpán Radić.*

V Záhřebě, dne 6. července 1907.

O Františku Zákrejsovi.

Napsal

Václav Vlček.

Zase odešel na věčnost jeden z nejstarších a nejstálejších spolupracovníků Osvěty, František Zákrejs. Přes třicet let byl členem spisovatelské obce Pražské, ale v té vždy proti němu panovaly předsudky a z ní šířily se i do jiných kruhů, až konečně zbylo v Čechách už jen asi půl tuctu literátů, kteří o něm soudili nepředpojatě, objektivně, spravedlivě.

Velice bych si přál, aby některý z nich o něm po smrti jeho v Osvětě promluvil, ale bohužel, není k tomu za nynějších okolností naděje, a já sám v trvalé chorobě své nemohu učiniti nic jiného, než opakovati, co jsem pověděl, když Zákrejs dovršoval 60. rok věku svého.

Kladu sem onu rozpravu z r. 1899, učiniv v ní jen několik nepatrných škrtů a žádaje sobě, aby i tehdejší čtenářové Osvěty ji znova s interessem přečtli.

Tento jest její obsah:

— ——

»»Když František Zákrejs dne 7. května 1839 spatřil světlo světa, rodiště jeho, královské věnné město Polička, v pěkné kotlině na Leštině ležící a vlastnictvím cenného panství se honosící, bylo pohorská osada polo rolnická, polo řemeslnická, jmenovitě tkalcovská, a mělo již také dosti silný německý nátěr. Správa obce vedla se po německu, honorace, střelecká a ostrostřelecká jednota pyšnily se svou němčinou, někdy dosti pochybnou; ale měšťanské a jiné dělné rodiny přidržovaly se pořád rodného jazyka českého, který také v kostele, ovšem vedle latiny, převládal. Na hlavní škole, tehdy zároveň podreální, do níž chodil také veliký počet žactva z okolních, třeba dosti vzdálených míst, byly první dvě třídy české, třetí už německá. Když Zákrejs do této školy vstoupil, přestalo v ní právě signum, a rok 1848 zavál i do ní zdravější vzduch.

Otec Zákrejsův, tkalcovský mistr, byl myslivá hlava, všeuměl a spekulant v tom smyslu, jak tehdy lid slovu tomu rozuměl. Matka pak byla žena silné povahy, výborná hospodyně i obchodnice, náruživá milovnice čtení a divadla; na svých obchodních cestách dostávala se dosti daleko, znala svět, uměla se v něm otáčet a s lidmi pořídit. Veliká byla její mateřská láska; podle ústního podání Poličského (slyšel jsem je také z úst paní Zákrejsové) byl František až do sedmého roku svého nosen »v táči.« Matka také na manželovi vymohla, či spíše vybojovala, že všichni tři synové jejich šli na studie; a tak r. 1850 zavezla i nejmladšího Františka na gymnasium do Hradce Králové.

Na úrodném Zlatém prutě malý studentík shledal jiný život, než jakému byl zvyklý v horském, chudém zátiší svého rodiště. Hradec byl živé, lidnaté středisko, důležité sídlo obchodní s čilými týdenními a velikými ročními trhy, krajské město a biskupská residence s četnými světskými i duchovními hodnostáři, pevnost s vojenským životem, plným ruchu a zevního lesku. Na obzoru jeho kupily se hory nad hory: Chlum, Zvičina, Kladské pohoří a Krkonoše. V sousedství města se u velikém oblouku táhl bývalý královský hvozd, v němž i mladý Zákrejs bezpočtukrát bloudil, učil se a dumal.

Na gymnasii se za pobytu jeho vždy více roztahovala němčina, až v ní konečně byly učeny všechny předměty kromě jazyka českého. Profesoři ovšem byli Češi; jediný Reisich, odrodilec, důsledně žákům doporučoval němčinu, poněvadž prý se bez ní nemůže nikdo státi ani kaprálem. Z učitelů češtiny silně působil na studenty zvláště Vinohorský, budě v nich lásku k národnosti, k filologii a k dějinám. Z tehdejších poněmčených škol vyšel poměrně veliký počet českých spisovatelů, kteří byli nejen důkladní znalci svého jazyka, nýbrž i výborní stylisté.

Studentům Hradeckým otvíraly pohled do dalšího světa některé současné zjevy: zrušení konstituce, všemohoucnost četnictva, Uhři ve Vodních kasárnách věznění, vyvyšování militarismu, tresty vojáků běháním ulicí. Ale také počátky nového literárního hnutí nezůstaly jim nepovědomy ani lhostejny; z těch, kteří si jich zvláště všímali, byl i Zákrejs, až se mu proto dostalo přezdívky »Mladší literatura.« Ctižádost státi se spisovatelem také v něm už vězela.

Ukončiv gymnasium odebral se r. 1858 do Prahy a vstoupil na právnickou fakultu; hleděl si však i přednášek filosofických. Hmotně byl dobře opatřen, stav se vychovatelem v rodině po lékárníku Bechrovi z Karlových Varů; že s ní dvoje prázdniny strávil v tomto slavném lázeňském místě a poznal jeho světový ruch, bylo mu s nemalým prospěchem. Vedle povinné práce nepřestával dbáti svého literárního vzdělávání, pilně čítaje spisy české, německé i francouzské. Roku 1861 byla v Obecných Listech vytištěna první práce z jeho pera, vřelý nekrolog Pavla Josefa Šafaříka.

Obdržev r. 1862 absolutorium strávil rok doma a potom rok ve Vídni. Byla to léta dalších vědeckých průprav a literárních rozběhů. Vídeň se svým sídelním leskem, svým velkoměstským obchodním životem, svými uměleckými poklady, svým hradním divadlem, tehdy na vrcholu své slávy stojícím, měla na mladého snaživce veliký účinek.

Od té doby, co byl vstoupil na universitu, se v Čechách národní, politické a společenské poměry valně změnily. Po kruté zimě zavítalo k nám radostné jaro, plné jasu a květu, mladého, kypícího života, hlučného veselí i pilné práce, pevné víry a růžových nadějí. Strhlo i Zákrejse do svého proudu. Když byla v Čechách zřizována okresní zastupitelstva, Poličské zvolilo si jej

v listopadu r. 1865 za svého tajemníka, a tím bylo o životní jeho dráze rozhodnuto.

Vrátil se zas na stálo do svého rodiště, valně změněn na těle i na duchu. Na těle zvlášť i tím, že nosil na oku černou pásku. Učiniv r. 1864 z Vídně výlet do štyrských Alp k dobrému známému, užíval i lovecké zábavy, při které však rána z pušky dvojnásob nabité ho připravila o pravé oko. Byla to ztráta velmi bolestná; ale po několika letech nic tomu nevadila, že sobě švarná Brigitka Klimšovic v Poličce šumného, vším společenským životem v městě hýbajícího okresního tajemníka i s jeho husitskou ozdobou upřímně zamilovala a stala se mu věrnou družkou na pozemské pouti. Ztráta pravého oka ani tomu nezabránila, že Zákrejs zůstával vášnivým čtenářem; nemnoho je v Čechách lidí, kteří do roka takové množství spisů přečtli jako on. Spřátelil se s páskou svou, a poněvadž o sobě rovněž rád žertuje jako o jiných, brousil si také o ni nejednou svůj vtip. Když jsme se r. 1870 — já z Prahy, on z Poličky — měli sjeti v nádraží Ústeckém nad Orlicí, dal mi toto písemné návěští: »Tlustý Žižka, to budu já.« Snadno jsme se pak poznali, tím snadněji, že jsme se již jednou před tím viděli v Praze.

Praktické povolání vedlo jej k tomu, že uveřejnil některé statě o věcech samosprávných. Ale tu brzy odložil pero; srdce jej táhlo docela jinam: divadlo mu učarovalo, čili dle slov Tylových, bylo i jemu hadem z ráje. Od Pražských a Vídeňských jevišť byl nyní daleko, nuže, stal se režisérem a pak ředitelem divadla Poličského, přivedl do něho nový řád i nového ducha, povznesl jeho repertoar a pilným cvičením vypěstoval statečný sbor ochotníkův. K oslavě 50letého trvání Poličského divadla r. 1869 napsal dle domácí pověsti také zvláštní místní kus, truchlohru *Anežku*, která se tam dožila neobyčejného čísla repris a také měla nebývalý finanční úspěch.

Dříve již napsal a r. 1867 tiskem vydal pětiaktovou činohru *Národní hospodář*, kterou zadal ředitelstvu českého zemského divadla. Tam si hezky poležela; minul rok, míjel druhý, a spisovatel nedostával ani odpovědi. Patřívalo to k dobrým zvyklostem tohoto ústavu, zvláště když byl jeho hlavním artistickým činitelem »starý« Kolár (Josef Jiří), který na př. také dlouho nechtěl o tom slyšeti, aby první Bozděchova veselohra Z doby kotillonů puštěna byla na jeviště. Aby některý zadaný kus přečetl, k tomu ho nebylo snadno za léta přiměti, a »Schund! Schund!« bývala stručná jeho kritika i v případech, kde byl pak z nehorázného omylu překonán. To se stalo i při Zákrejsovu Národním hospodáři, kterýž byv posléze v říjnu r. 1869 od nového dramaturga Em. Bozděcha na scénu prozatímného divadla uveden, rázem obrátil obecnou pozornost k venkovskému spisovateli, o němž Praha po tu dobu neměla potuchy. Porota, přisuzující literární odměnu z Náprstkova základu za onen rok, dala Národnímu hospodáři přednost před Kolárovými Mravenci. Nemesis! Neruda uslyšev, že Zákrejse už znám, chtěl o něm více slyšeti. »Je to patrně

duchaplný chlap,« pravil, a to byla v ústech jeho neskrovná chvála.

Já sám jsem teprv následujícího roku 1870 se Zákrejsem vešel v užší přátelský svazek, vyjev sobě v létě asi na dvě neděle do Poličky. Bylo to právě v dobu, když vypukla válka německo-francouzská a v celém světě dělala takovou sensaci, až posléze — ovšem hezky pozdě — i pan Beust ve Vídni ze své každodenní státnické roboty a dřiny (roztrhával rozsáhlou říši vejpůlky a tlačil veliké miliony Slovanů ke zdi) poněkud byl vyburcován a ťukl se potom do čela, že by snad neškodilo upeci teď Prusům malý oplatek za Hradec Králové. Následkem toho počalo Rakousko vesele mobilisovati. Na našich denních potulkách v polích a lesích nám přes tu chvíli přeběhl přes cestu branec spěchající ku praporu — spěchající nadarmo, neboť Moltke se svými generály na francouzské půdě tak rychle vyhrával, že panu Beustovi zbývalo jen přijíti s křížkem po funuse anebo — —. On zvolil to *anebo:* poslal pruskému králi srdečné blahopřání k jeho promoci na německého císaře, — ale v tom se nedal od nikoho z přespolních gratulantů předstihnouti, byl nejprvnější. To byla ona slavná odveta, k jejímuž porodu tato státnická hora několik let pracovala. Kolem a kolem vzato, byla to odveta se stanoviska p. Beustova docela logická a přiměřená: jemu Hradec Králové pomohl z Drážďan do Vídně, místo Saska vložil mu do rukou Rakousko, tedy koláč hodně větší a mastnější. Beust měl dostatečnou příčinu, aby za svou skvělou karriéru, o které se mu dříve ani ve snách zdáti nemohlo, už tehdy Bismarckovi stavěl četné pomníky, jako to teprv nyní začínají dělati Němci »v ostatních zemích Jeho Veličenstva,« — ale on k tomu nepřišel, poněvadž musel dále trhati říši vejpůlky a tlačiti Slovany ke zdi.

Ale pardon — zabíhám od svého předmětu jinam. Tedy také na řečených denních potulkách byli jsme — já i Zákrejs — ustavičně připomínáni na válku, na události, které ráz na ráz světem otřásaly; nicméně hovory naše od rána do večera a někdy též hezky dlouho do noci bývaly s devět desetin literární. Těkali jsme literární historií, mluvili jsme o spisovatelích domácích i cizích, přetřásali jsme všeliké otázky esthetické a pod. — ale svých osobních plánův do budoucnosti hrubě jsme se nedotýkali, debaty a hádky naše zůstávaly zásadné čili principielní. O mnohou věc jsme se tehdy a později tuze přeli, za ta dlouhá léta bezpočtukrát brzo ten, brzo druhý jsme chtěli dávati na modlení: »jen kdy by mne jednou už Pánbůh od tebe osvoboditi ráčil,« — ale podnes tyto pobožné vzdechy zůstaly oslyšeny.[1])

Když jsem se v počátcích roku 1871 rozhodl založiti Osvětu a Zákrejsovi o svém úmyslu dopsal, i on — jako všichni ostatní — mě od toho zrazoval: jsem prý nyní 1 a on 0, mám prý ještě řadu let počkati, až budu 10 a on aspoň 1. Avšak když poznal,

[1]) Laskaví čtenářové račtež býti stále pamětlivi toho, že pojednání toto psáno jest r. 1899 a tudíž o Zákrejsovi mluví jako o živém.

že se nedám v úmyslu svém zviklati, řekl »amen« a horlivě pomáhal, aby časopis do života vstoupil a se uchytil.

V březnu 1872 uvedena jest na jeviště zemského divadla nová práce Zákrejsova, historická tragedie *Poděbradovna*. Tiskem vyšla v Urbánkově sbírce Divadelní svět, a Neruda (což u něho bylo velikou výjimkou) napsal k ní následující předmluvu:

»Uvádíme zde čtenářstvu drama, kterýmž Fr. Zákrejs letos skvěle osvědčil, že roku 1869 jím co dramatickým spisovatelem probuzené naděje nemají býti sklamány. ‚Národní hospodář' byl první, ‚Poděbradovna' je druhou divadelní hrou, jižto našemu jevišti daroval; my víme, že má Zákrejs ještě jiné hry již před sebou, a dle vnitřní hodnoty prvních můžem již nyní vítati těch, které najisto tedy ještě přijdou.

Goethova maxima osvědčila se zde, při ‚Poděbradovně,' opět: ‚Smyslové nás neklamou,' praví, ‚ale úsudek klamává.' Tak se přihodilo zde také. Obecenstvo přijalo ‚Poděbradovnu' velmi příznivě, dojem byl rozhodný, a recense pak rozcházely se od plného uznání až k plnému zneuznání.

Nechceme o rozdílnosti úsudků těch proslovit žádný soud. S úsudky je jako s hodinkami, ‚mé nejdou nikdy zrovna tak jako tvé, přec věříme každý svým,' pravil kdosi. Zákrejs ještě žije, o žijících není úsudek nikdy beze všech ohledů, leda když už dlouho žili a velmi mnoho učinili — doufejme, že Zákrejs dosti dlouho bude na poli svém působit, aby sám se ještě dožil úsudku jednolitého. Zbytečně skromným nemusí být již nyní, s plnou důvěrou může pokračovat, jako začal s plným vědomím své úlohy.

Vědomí to vyznačuje Zákrejse co individualitu. Zvolenému svému předmětu věnuje se celou silou svého talentu, vyhloubá jej do nejmenších podrobností, přivede k nejširšímu rozvoji, a chcemli vůbec o nějaké ještě divadelní chybě u něho mluvit, je to snad ta odstranitelná, že nedovede pak ani jediného květu tu a tam uzmout, čímž by někdy celku prospěl, a že chce i každý vedlejší odstín myšlenky své na jevišti přivest pak k úplné platnosti. Možno tak činit v užším kruhu veselohry, nikoli vždy v dramatu velkém, ač ni při prvnější nesmí se zapomenout, že jeli život jednoho člověka vůbec vždy příliš krátký, než aby v skutečnosti mohl všechny haluze své přivest k stejnému rozvoji, je (divadelní) obraz života toho již docela časově scvrklý, rychlý, pomíjejíčný. Mimo to i spisovatel má ovšem právo předpokládat obecenstvo ideální, diváka sledujícího každé slovo až do nejpodrobnější intence, ale — vždyť víme, jak se daří ideálům!

Nikoli chudoba, přílišné bohatství je tudy Zákrejsovi posud trochu na závadu. Nesmíme ale říci, že Zákrejs nezná snad zvláštních potřeb světa toho divadelního, kolem něhož ‚i vzduchová vrstva je jiná.' On je zná výborně, a obě hry jeho jsou dokladem. Druhý akt hry, kterou tuto tiskem podáváme, patří k nejdokonalejším květům dramatických literatur vůbec.

Zákrejs sobě nevolí předměty malé a snadné. V ‚Národním hospodáři‘ určil sobě, že vylíčí vlastní těžiště celých našich moderních (nejen českých) poměrů společenských, v ‚Poděbradovně‘ určil sobě básnické znázornění jádra českých dějin, neboli ducha dějin těch. Mohlli mu kdo při hře prvnější říci, že již věcným obsahem stýká se tu spisovatel s plody spisovatelů cizojazyčných, vůbec moderních, je Zákrejs ve hře druhé již zcela českým, při tom zcela svým. Tak plně, tak krásně, zároveň pravdivě a mohutně, porozuměl duchu českých dějin posud leda ten onen výtečný historik, básníci naši za tím cílem — z pochopitelných časových příčin — posud ještě nešli. Zákrejsovo vlastenecké nadšení má plný ráz pravdy, jeho jadrnému slovu věříme, že jde ze srdce, že není mu jen lesklou, časově politickou lží, praví-li:

Jmeno české totéž jest co velikost!

Nic ho ‚větším opojením neblaží nežli pohled na vlast‘ —

Jeť to plodem posetý kmen, bezměrná
růže, koruna i srdce Evropy —

a ‚jak poupě k této růži jest Kunhuta‘ — ‚*Poděbradovna.*‘

Zákrejs stojí u otevřených hrobů našich a jsou mu plny světla jasného, záře poetické, růžově uzardělé — ‚na rakev dávných věků klade květy nového jara‘ — v naší minulosti vidí budoucnost. Zákrejs je pravý básník a rozumí také lidskému srdci i věčnému vlnobití citů jeho — čtěte, a vlnobití to zmocní se i citu vašeho.«

Tak soudil Neruda. Obecenstvo bylo novým kusem nadšeno, i propukala demonstrativní bouře jmenovitě při slovech Viktorinových: »Ó, vím to, vím: slovo Čechům dané vždy je neplatné.«

Po úspěších Národního hospodáře a Poděbradovny stalo se divadlo Zákrejsovi tak silným magnetem, že jej nadobro přitáhlo z venkova do Prahy. Složiv svůj Poličský úřad přijal r. 1872 místo u banky Slavie; ale nenalézaje v něm záliby vzdal se ho po krátkém čase a počátkem r. 1873 uzavřel s knihkupectvím Kobrovým smlouvu, dle níž převzal redakci Národní bibliothéky, nově založené Všeobecné knihovny, Sbírky dramatických spisův a ještě některých literárních podniků. Když se stěhoval z Poličky a nemohl v Praze hned nalezti vhodného bytu, usadil se na Vinohradech, jichž dosti skromné zárodky se tehdy na polích za Žitnou branou objevovaly.

Rychle zdomácněl v Pražském literárním světě, jehož střediskem byla Umělecká beseda, tehdy v rozkvětu svém čile a zdárně působící. Zákrejs byl hnedle povolán do jejího správního výboru a zvolen za jednatele, ale účastnil se vynikající měrou také činnosti literárního odboru, jmenovitě důkladnými, znaleckými přednáškami o francouzské dramatické literatuře, jež byly pak v Osvětě uveřejněny. Literární činnost sblížila jej s Nerudou, Heydukem, Pflegrem, Jeřábkem, Tyršem, později s Hattalou, Jos. Jirečkem a m. j., jeho záliba v hudbě s Dvořákem a Smetanou, záliba ve výtvarném umění se Schnirchem atd.

K Zákrejsovu podnětu založena počátkem roku 1873 po francouzském vzoru ***Jednota dramatických spisovatelů a skladatelů českých***, aby hájila prospěchy autorův, jmenovitě u divadelních ředitelstev. Prvním předsedou jejím byl Hálek; usilování její muselo překonávati obtíže, o kterých nynější generace nemá už zdání. Celý rok trvalo, než tehdejší výbor divadelního družstva k tomu přiveden, že mezi dramatickou jednotou a ředitelstvím českého zemského divadla podepsána smlouva (počátkem února 1874), kterou spisovatelům a skladatelům konečně vybojována jakás takás ***právní půda*** a odstraněny aspoň nejkřiklavější nepřístojnosti, na něž si produkce po tu dobu stýskala. Zástupcové divadla nechtěli smlouvu uzavříti na delší dobu než prozatím na dvě léta. Po vypršení této lhůty nastala sisyfovská práce dramatické jednoty znova a byla ještě tužší a delší; později účastnil se jí také F. A. Šubert, který se pak na štěstí sám stal ředitelem Národního divadla a uzavřel s jednotou novou smlouvu, zajišťující autorům valné zlepšení poměrů dříve tak neutěšených. — Usilovným přičiněním dramatické jednoty byl r. 1877 odstraněn aspoň zhoubný rozkol v otázce divadelní a stalo se sjednocení tří družstev k správě zemského (prozatímného) divadla a dvou družstev k vystavění velikého divadla národního.

* * *

Na počátku března 1873 provedlo zemské divadlo třetí Zákrejsův kus, historickou veselohru *Dvé krásných očí.* Látku k ní si autor velmi šťastně vyhledal: jak do Francie přichází kališnické poselstvo, vypravené Jiřím Poděbradským a vedené panem Kostkou, aby s Ludvíkem XI. jednalo o věcech světové důležitosti, a jaký vliv na rozhodování o těchto věcech má dvé krásných očí, t. j. neť Kostkova s poselstvím jdoucí, když se o ní u dvora i v širších kruzích rozkřikne, že je to nejspanilejší Češka. Na vypracování kusu dal si Zákrejs nemálo záležeti; hromadil a kupil veseloherní živly, chtěl, aby každý akt byl elektrickou baterií, každý výstup překvapující peripetií, každá věta vyhraněnou, vybroušenou finessou, — tříbil, brousil, kondensoval, raffinoval, náboj nejen zbytečně ale i nebezpečně násobil. Předpokládal arci dokonalé provedení na jevišti; zatím však byla premiéra Dvou krásných očí jen ukvapenou generální zkouškou, plnou křiklavých nedostatkův a hrubých chyb — a effekt tak pečlivě vypočtený selhal.

Prosté factum bylo: kus neměl očekávaného úspěchu. To není věc, která by se pod sluncem přihodila jen jednou za sto let. Mladému Scribovi propadlo na tucty kusů, než po prvé pronikl, mladý Sardou měl osud zcela podobný. A z toho, co už slavný Scribe a slavný Sardou na jeviště uváděli, leccos ani všecka Barnumská reklama ani legie placených tleskačů čili klakérů nedovedly zachrániti; a v tom, co od slavného už Scriba a slavného už Sardoua i jiných táhlo po jevištích celého světa, vždy provázeno hlaholem reklamních trub a bubnů, v tom byla hodná část prostředního, fabričného zboží.

Ano, kolikrát do roka se v divadle hlučně tleská věcem prostředním, chatrným, ba docela mizerným? Jak často při premiéře slavně vítězí literární sláma a plevel? Kus neměl pronikavého úspěchu — je tím už pronešen neklamný soud, že nestojí za nic? Vzpomeňte si ku příkladu, jak Smetanův Dalibor po celá desetiletí odpočíval v archivní kryptě, an platil za operu propadlou!

Kus neměl rozhodného úspěchu — ale to snad není tak hrozná věc, aby se pro ni lidé jitřili a bouřili a původce dávali do klatby? To se při Dvou krásných očích skutečně stalo. Po Praze a po vlastech českých rozšířilo a zakotvilo se mínění, jako by to byla učiněná literární nestvůra a jako by autorovi jejímu zrovna měl býti vpálen cejch. Po drahných letech jsem se o ní v příbytku dr. F. L. Riegra náhodou dostal do hovoru s ředitelem Maýrem; paní Riegrová slyšíc mou řeč zvolala: »Jakže? Já po tu chvíli myslila, že je to pravé monstrum!« Mínění se zakořenilo jako stoletý dub, a nejeden velikán, který Zákrejsovi nesahá ani po kolena, shlíží na něj — dle národního pořekadla — jako hrom na žábu.

Nepíši žádné apologie Dvou krásných očí — daleko jest ode mne konati takovou marnou práci. Vím, že nikdo nesáhne k tištěné knize, aby se přesvědčil, že možno sice autorovi učiniti celý rejstřík výtek, že však nicméně jeho práce je mnohostranně respectable — že nejen látka jest vhodná, ale že první jednání jest velmi dobré, že komedie Scribovské faktury oplývá skutečným humorem, vtipem, francouzským espritem atd. — sumou, že prozrazuje lví dráp, dokumentuje nevšední veseloherní talent.

Vím, že Dvé krásných očí zůstane v domácí literatuře strašidlem, monstrum horrendum, kdežto německé, francouzské a jiné literární skvosty à la Lumpacivagabundus anebo Fernandovy kalhoty nepřestanou krášliti náš repertoar, a naše obecenstvo bude se při nich pořád velmi spokojeně a vděčně baviti, tak jako i naše ženská honorace, naše dámy přísných zásad a naše něžné, citlivé slečinky pořád se budou beze všeho reptání, jitření a bouření, ano s božským klidem a veselým smíchem dívati na nejtlustší lascivnosti, na pravé hampejské nestydatosti, zase nejraději cizí, za dobré české peníze kupované a zrovna s bursovní horečností produkované jak v Praze tak po všech městech, kde jest nějaký — chrám umění a kde tedy možno zároveň, jedním aparátem, jednou parou, jednou prací pěstovati 1) divadelní kšeft a 2) esthetický, společenský i mravní úpadek.

Vím zcela dobře, že se mými poznámkami pranic nezmění, a neučinil jsem je s tím úmyslem; zdržel jsem se při veselohře Dvé krásných očí jen proto, že pro ni byl nadějný dramatický spisovatel důkladně ubit, což arci znamená více než propadnutí jednoho kusu.

Pravda, spisovatel neměl se dáti, — ať ho jak chtěli zmlátili a utloukli, byl povinen ze všeho se vykřesat a vylízat. Ano, kdo píše pro divadlo, musí to dělati, jako to dělá politik: když na třech místech propadne, jde — ať mu na hlavu lijí celé škopky

špíny, ať na něj vyházejí celé hromady bláta — jde chladnokrevně na čtvrté místo, a zase kandiduje, a neustane, až si konečně vybojuje mandát.

Jenže k tomu každý nemá náturu. Neruda, jakkoli byl povahy velmi bojovné, odhodil dramatické pero hned po prvním neúspěchu, po Francesce z Rimini; Hálek, jenž vzbudil takové naděje, učinil to po Amnonu a Tamaři, Pfleger nevím již po kterém kuse. A což Bozděch, který se těšil obecnému uznání a nedožil se žádné divadelní porážky? Setkav se s ním náhodou na ulici, pravil jsem za řeči, že by se měl o to postarati, aby jeho veselohra Dobrodruzi byla sproštěna policejního zákazu a mohla býti provozována. »Co pak si myslíte?« odpověděl mi neobyčejnou měrou podrážděn a rozhořčen, »já bych se měl přičiniti, aby můj kus přišel na divadlo? Chraň mne Pánbůh a všichni svatí od toho, abych měl s divadlem cokoliv činit!« Rozhořčenost jeho dokonce nebyla strojena, byla bohužel krvavou, smrtelnou pravdou: nedlouho potom Bozděch z vlastní vůle odešel ze světa...

Když Neruda, Hálek, Pfleger, Bozděch, Zákrejs v krátké době viděli se nuceni od divadla se odvrátiti, to nic neznamená? Je to tuze malý počet? Je to ztráta, která nestojí za řeč? Jsou to literární hudlaři a břidilové? Snad se takových jinde rodí jako na polní hrušce pláňat, kterých ani žebrák česati nedbá? To že zrovna ne? Nic neškodí: my, Croesus mezi národy, můžeme s takovými dělat krátké caviky, můžeme jim vyrážet z rukou pera, kterými by chtěli psáti, a můžeme jim zhurta přikázat, aby se chopili per jiných, třeba takových, kterými se metou ulice.

Neruda, Hálek, Pfleger, Bozděch, Zákrejs — eh! to je orací! Arci nejsou všichni — později ku příkladu také jakýsi Vrchlický prohlásil, že dále pro divadlo nehne perem — bez pochyby k tomu měl také nějaké příčiny: ale nevídáno! Však proto nevyschnou zdroje našeho divadla: jsou tak hojné jako moře, z něhož dramatické perly à la Lumpacivagabundus nebo Fernandovy kalhoty možno přivážeti na vagonech.

Neruda, Hálek, Pfleger, Bozděch, Zákrejs, Vrchlický! A pak přes tu chvíli slýcháme řeči tohoto rozumu: »Ve všech literárních a jiných uměleckých oborech máme štěstí, jen v dramatickém oboru ne: to je přece divná, šlakovitá věc, že je v něm u nás taková neúroda talentů a že se v tom s jinými nemůžeme měřit!«

Nevím, kolika našincům při tom připadne na mysl, že se to s tou šlakovitou věcí asi má poněkud jinak.

Ku příkladu. Kdy by byl veselohru Dvé krásných očí, tak jak jest, napsal francouzský spisovatel, třeba třetího řádu, není pochyby, že bychom mu za ni byli velice vděčni, že bychom si byli od něho pěkně vyžádali povolení ku překladu, zakoupili provozovací právo, připravili novince půdu hojnou reklamou, při premiéře byli bychom na všecko, co v ní dobrého, hleděli sklem zvětšovacím, ale nad jejími slabostmi byli bychom zamhouřili

obě oči, autor byl by dostal lichotivý telegram o skvělém úspěchu, a čeští spisovatelé byli by dostali přátelské pokynutí: »Tu se podívejte, chlapíčkové, jak máte psáti.«

To jest: naše divadelní správy, naše obecenstvo a naše kritika měly a pořád mají pro cizí věci jiný zrak, jinou chuť, jinou náklonnost, jiné měřítko než pro věci domácí. Jest to jeden verš dlouhé a staré písničky: Svého si nevážíme, cizímu dáváme přednost; své snižujeme, cizí velebíme; svými pohrdáme, cizím se koříme; své zahazujeme (kroj, mrav, řeč a podobné maličkosti), cizí s pošetilou dychtivostí přijímáme — i když je to třeba chomout nebo jho, chutě do něho strčíme hlavu. Stojíme ve své zahradě, ale místo abychom si jí hleděli, jak se patří, pořád se díváme přes zeď do zahrady sousedovy a pořád voláme: »Prodejte mi tenhle strom, tenhle keř, tuhle květinu — já to svoje všecko vyházím!« A horlivě, až v potu tváře nepřestáváme svoje vyhazovati a cizí na svou půdu přesazovati. Ovšem si při tom rádi zanotujeme: »Svoji k svému!

Avšak dosti toho kázání. Jeli tuze dlouhé, budu snad omluven tím, že předmět jeho nepatří mezi prázdnou slámu, které se u nás tolik mlátí den co den. Utiskování, umořování a ubíjení domácích talentů jest u nás pohříchu mnohem obyčejnější věc, než kázání o tom thematě. Já sám dotýkám se toho thematu ne poprvé a nahodile, [1]) dotýkám se ho ne snad jen k vůli Zákrejsovi, také nemyslím pouze na literáty — ó nikoli! Teď na příklad, když jsme náhle ztratili Marolda, poznáváme teprv, jaký to byl převzácný talent: a na počátku své dráhy byl na domácí Pražské akademii od svých učitelův a klassifikátorů pokládán a prohlašován za kandidáta nepovolaného, který jako malíř to nikam nepřivede a měl by si živobytí hledati po jiných cestách. Marold musel z Pražské akademie vystoupiti, a kdy by se nebyl mohl obrátiti na jinou, jíti do Mnichova a do Paříže, jako se Neruda, Hálek, Pfleger atd. nemohli od českého divadla uchýliti k jinému, mohlo se státi, že by také on dnes platil za hudlaře a břidila, který se dral někam, kam nepatřil. Arci je mezi malířem a dramatikem ještě ohromný rozdíl; malíř může v umění svém pokračovati, vyvinouti se a vyniknouti třeba také bez akademie, kdežto dramatik bez divadla jest jako ryba bez vody: bez milosti musí leknouti.

Po Dvou krásných očích ujal se, zobecněl a zavládl proti Zákrejsovi křivý předsudek. Jest to ukrutná, nepřátelská síla, s níž nutno podstoupiti boj, a to boj na život a na smrt. Buď ji přemůžeš, nebo podlehneš sám — tertium non datur. Nejlepší zbraň je svrchované pohrdání; obrníšli se jím a budeš chladnokrevně železnou patou šlapati té zmiji po hlavě, můžeš ji potříti. Jinak tě bude stíhati uštknutí za uštknutím, a jed otráví ponenáhlu tvoji krev i tvoji tvůrčí sílu.

[1]) Jednaly o něm úvahy *O národní osvětě*, jednal o něm román *Vavřínový věnec*. A od napsání Vavřínového věnce (r. 1872) jak žalostné množství příslušných případů se nahromadilo!

Dramatik Zákrejs po Dvou krásných očích nejprve šest roků úhořil. Potom provedl jeden ze svých zvláštních nápadů, napsal satirickou truchlohru *Král svého lidu*, jejímž předmětem jest spor moravského Rostislava se synovcem Svatoplukem a s Němci. Na dvéře zemského divadla zaklepal Zákrejs ještě jednou, roku 1881 veselohrou *Červenobílá stolistka*; ale dvéře zůstaly zavřeny a nikdo se za nimi neozval. Veselohra byla zajisté hodna bedlivého povšimnutí, ale nepřátelská síla obecného předsudku v minulých letech tyransky vzrostla, lidé, kteří tištěné Červenobílé stolistky ani okem nespatřili, o jejím obsahu ani zdání neměli, dělali o ní po kavárnách, hospodách atd. vtipy čím pitomější tím hojnější; a podobné věci úplně postačí k tomu, aby se o spisovateli utvořil soud, který jest sice lichý, nepravdivý a nespravedlivý, ale platí a přijme se definitivně za svatou pravdu. To jest procedura, kterou se na spisovatelích páchají justiční vraždy, u nás tím snáze, poněvadž jest tak málo skutečné, povolané kritiky a není literární historie; místo nich tedy jako hlavní soudcovský tribunál rozhodují klep, pomluva, úšklebek, nadávka a utrhačství, — a tento slavný soudcovský tribunál zároveň také vykonává práci katovskou: koho odsoudí, toho i vlastnoručně popravuje.

Zákrejs tedy odložil dramatické pero, avšak zůstal přece pilným spisovatelem. Roku 1875 pokusil se také v románě. Jeho *Národovci* (v Osvětě) zabývají se současnými motivy národními, mezinárodními a sociálními. Povstali v době básníkových illusí, illusí o našem poměru k Němcům, o našich názorech k původcům sociálního hnutí demokratického. Jako dějiště jest v nich myšlena novější Polička, která měla také svého Dreiszigra jako Hauptmannovi Tkalci. Bída horských tkalců líčena je dle skutečnosti; vzpoura jest ovšem přibájena. V Národovcích vyřčeno u nás prvně slovo »sociální,« před tím všeobecně do klatby dávané; proto některé názory v nich nejsou bez zajímavosti. Hrdina románu Vítkovský zapsal si do svých pamětí:

»Sám se nepovažuji nežli za pracovníka, vždy pečlivě zpytuji otázku dělnickou, co přední ze životních jak národních, tak ovšem i všelidských důležitostí hospodářských a společenských i občanských, a kdykoli nahlédám v její dějiny, shledávám, že nebylo vítěznějšího hesla, než jaké pracovnictvu na smrtelné posteli odkázal veliký jeho přítel Saint-Simon: ‚Budoucnost je naše!‘ Jsa stranníkem volné rovnosti, nevražím na všechen feudalismus, a tudy též na novověký feudalismus peněžní, jakkoli to v mých ústech zní co paradoxon. Pozemkový feudalismus odstranila veliká francouzská revoluce, feudalismus kapitálu oslabí a bohdá potlačí mírumilovná věda, byť si ku spasné pravdě klestiti musela cesty sebe křivolačejší. Kdo by s merkantilní soustavou nebo s Adamem Smithem nadále přeceňoval váhu kapitálu? Kdo by však s nimi nežádal si, aby za vrchol hmotné práce byl ceněn obchod a průmysl? Kdo by ale s fysiokraty nekladl důraz také na zvelebování rolnictví? Aneb kdo by s fysiokraty a s Adamem Smithem nezaharcoval si za samosprávnou svobodu výroby? Leč kdo by odhodlal se tasiti meč za pěstní právo kapitálu proti posvátné zásluze mozolných rukou? Kdo by neošklivil sobě Riccardův názor, jenž význam kapitálu zvýšiti hleděl tím, že jej snížil na platidlo za *píci* pro utahané, prací zhladovělé dělnictvo! Rovnost všech je sestrou volnosti všech. A při sám Svatovít, nebyl by hoden slouti Slovanem, kdo by z nás nezatracoval onen Malthusův změtek zeší-

lené praktičnosti, dle něhož nejsvětější právo člověka, žíti v rodině a pro rodinu, prohlášeno za výsadu majetných! Neníliž rodina květ a jádro lidské družebnosti? a jakou cenu má obec, nechceli býti rodinou rodin, nebo jaký význam mají okres nebo stát, nechtějíli tvořiti rodinu obcí? Píši to, ač jsem platíval za misogyna; neboť moje choť mně, nevědomě, denně na um dává, viděti v ženě genia rodiny. Proto jsem se povždy snažil, ze Zlatého míru vytvořiti ne závod na vykořisťování dělnických zotročených rukou, v klatbu dané šlechetným Simondem de Sismondi, nýbrž sídlem mnohočlenné rodiny pod mým starostenstvím se činící. A proto jsem vždy pečoval o to, aby moji spoludělníci dle možnosti pracovali v kruhu rodiny nebo se s ní aspoň co nejhojněji stýkali a z pokroků jejích zdravotních a naukových těšiti se mohli.

Zakladatel socialismu slove fantastem. Proč? Poněvadž Saint-Simon tam, kde smithianismus nalezl měšec, osmělil se odkryti srdce? Ah, nikoli, ale poněvadž ve snižované průmyslové práci rozpaloval sebevědomou hrdost, poněvadž miloval práci a chtěl ji viděti na trůně! A jakkoli se podivínskou zdá nauka jeho stoupence Bazarda, dle níž by se pokrevní dědičné právo nahraditi mělo dědičným právem zásluhy, hodlám kdysi ve své závěti nalézti obezřelý prostředek, jímžto bych své jmění zůstavil i zásluhám Zlatomírského dělnictva, jímžto bych jim zabezpečil nejen Blancovo právo ku práci, nýbrž i právo k ulehčení jejímu a právo k pokroku, k samostatnosti. Nežilť jsem co sobík, aniž chci co sobík umříti; neboť Proudhonovo divozvuké slovo, že majetek je krádež, není aspoň potud nepravdivé, pokud krádeží je sobeckost.

Nejvýše zajímalo mne také Marxovo skřehlozvuké horování proti krvelačnému vyssávání dělnictva upírem kapitálem. Činně přispěl jsem na Schulzově-Delitzschově půdě svépomoci zařízením záložny, ano i nemocnice, chorobince i sirotčince ve prospěch Zlatomírského a Družebnického pracovnictva. Než i vážné Lassalleovy sociálně politické zásady snažil jsem se probádati, načež jsem dle možnosti v příznivý poměr uváděl cenu práce s výší odměny, ano pracovníka hleděl učiniti též podnikatelem, dávaje mu díl z čistého užitku. A ti, kteří hlásají politickou rovnost a rozněcují se pro všeobecné právo hlasovací, kterak mohou toto právo odpírati dělnictvu? Proč by zástupce hmotné práce mužské i ženské vstoupiti nesměl ve sněmovnu, by tam v sedání oštěpy lámal za právo k výdělku? Z rudé internacionály vybuchne rudá dělnická revoluce věru jen, budeli společnost za příkladem Ludvíkovské zaslepenosti volati: ‚Po nás nechať přijde potopa!‘

Mohu tedy směle říci, že jsem žádné rady, kterou mi věda k rozluštění dělnických otázek a otázeček poskytla, nezamítnul, a že jsem všecko učinil, abych svému lidu, svému dělnictvu všech oborův, opatřil prostředky a čas ku pěstování vznešenějších důležitostí. Zejmena vynaložil jsem vše, aby mé pracovnictvo nadšením naplněno bylo k největší vidině nynějška, k vidině, jejíž význam zajisté přetrvá význam i nejrůznějších názorů náboženských: k vidině národnosti.

Avšak pro naši národnost splítají tajné nitě vzájemnosti šířené mezi různokmenným dělnictvem nemalou nástrahu hrozivých škod. Lhostejnost k národnímu praporu se jimi ve *čtvrtém* stavu rozprostraňuje, a z ní holedbavě začíná bujiti čiré světanství. Leč matné tyto léčky bohdá přetrhá zdravá osvěta v dělnictvo vnášená. Knihovny, přednášky, obrazárny, divadla nechť zde působí! Ovšemť, oč výše a šíře vědění na vědomí bude stoupati, o to bolestněji, o to nesnesitelněji bude sice klopotná tělesná práce zjemnělou mysl dělníkovu tížiti, však doufám, že osvobození od uondané lopoty, od palčivého potu, od krvavých mozolů, že vykoupení z bázně před ochromením, před zmrzačením, před zahubením přinášeti mu budou zdokonalení strojové. Ormuzd volné poroby, noc ujařmené bídy dál a dále budou prchati před mírným žezlem jasného Ahrimana, před vítězoslavným povozem vzletné duševní práce.«

Z tohoto citátu viděti, že Zákrejs již roku 1875 — první z českých spisovatelův — o sociální otázce spůsobem velice radikálním pojednával.

Jako vypravovatel napsal i řadu humoresek, jichž dva svazečky vyšly o sobě: *Mezinárodní nevěsty* a *Novelky z veselého pera;* nemají ovšem jiného úkolu než žertovně pobaviti. »Velmi šťastný jest Zákrejs v oboru humoru,« napsal Světozor, »jeho humor jest šťavnatý, čiperný a svěží.«

Než se obrátíme k Zákrejsově činnosti v jiných literárních oborech, přihledněme na okamžik k dalším událostem života jeho. V březnu r. 1876, když se ze staré obce Královských Vinohradů staly dvě obce samostatné, povolán byl za obecního tajemníka v Žižkově a konal této rychle vzrůstající obci po tři léta platné služby.[1]) Když pak se tam rozzuřil strannický boj, občanská záložna padla, obecní zastupitelstvo bylo rozpuštěno a k řízení obce dosazen vládní komisař, Zákrejs zažádal o uprázdněný úřad okresního sekretáře v Karlíně a také jej v červnu 1879 obdržel. Léta mu pak plynula tokem velmi pravidelným v ustavičné práci, jednak úřední, jednak literární. Největší změnou v této pravidelnosti jsou výlety a cesty, kterých vždy byl milovníkem. Důkladně zvroubil země koruny české, shledl také jiné země rakouského soustátí, byl na Slovensku a jinde v Uhrách několikrát, byl v Sasku, Prusku, Bavorsku, Švýcarsku, v Italii, Francii a Anglii. Že cesty koná nejen pro zotavení i zábavu, že na nich věnuje bedlivou pozornost lidu a kraji, krásám přírodním a výtvorům uměleckým, ani netřeba podotýkati.

Patří to k jeho studiím — a on studuje stále. V tom je příkladně vytrvalý a neúnavný, za to mu patří neobmezená chvála. Jest to jeho vášeň, nejen svrchovaně ušlechtilá, ale také obecně prospěšná. Ať se v kterékoliv literatuře vyskytne znamenitý spis, Zákrejs bývá z prvních lidí v Čechách, kteří jej musejí čísti. Pokrok vzdělanosti ve všelikých oborech sleduje bystře po všem světě. Je skutečný polyhistor a náleží bez odporu do přední řady současných českých vzdělanců.

V jeho literární činnosti mohlo se to projeviti jen zlomkovitě; vždyť se jí a svými studiemi mohl zabývati jen ve chvílích, kterých jiní po své úřední práci užívají pouze k oddechu a k zá-

---

[1]) Z této Žižkovské doby budiž uvedena malá, ale charakteristická podrobnost. V Pražských motivech Ant. Klášterského naleznete báseň »Felix Sójkowski (Olšany),« která zní takto:

Bil's mlád se pro vlast, pro svou drahou říš,
a okov, vyhnanství ti přines' zápal ryzí;
a tisícům neznám teď, tu mezi námi spíš,
v té zemi bratrské a přec ti jen — cizí.
V tvůj kámen místo chvály činů tvých,
jež není víc než hrobní věnec shnilý,
a místo sladkých veršů pochlebných
jen slovo jediné, jen »Ojczyzna!« ti vryli.
Snad poslední tvůj byl to v boji sten,
snad sladký vzdech, jenž toužně se rtů splývá:
mně do prsou, jak dlím tu zamyšlen,
to Ojczyzna! se hloub než v kámen vrývá.

Významný tento náhrobní nápis, který básníka tak mocně dojal, pochází od Zákrejse.

bavě, a žádný neřekne, že by jich byl nadbytek. A přece suma literární práce, kterou Zákrejs v takových »kradených« hodinách mimo obor belletristický vykonal, není nepatrná.

Dobře zasloužil si úsudek, že jest u nás předním znalcem dramatických literatur. »Různá a četná pojednání, která posud uveřejnil, mají cenu absolutní,« napsal o něm Neruda. Zákrejsových statí o *divadle* jest v Osvětě celé množství. Počaly r. 1872 Rozhledem ve dramatě francouzském (I. Prvotiny franc. dramatu až po Jodella, II. Drama franc. klassicismu — Corneille); r. 1873 následovala stať o Racinovi, a r. 1874 obšírná práce o francouzské literární hnilobě, k níž Zákrejsovi dalo podnět literární dílo belgického národního básníka Potvina, v níž však i svá vlastní původní studia četných dramat francouzských umístil. Literární nákres Alexandr Dumas syn, uveřejněný v Osvětě r. 1896, tvoří přirozené pokračování těchto článků. Mnohé Zákrejsovy úvahy dramaturgické a příbuzné přinášela Osvěta pod nápisy: Jednota dramatiků českých (r. 1873), Rozhledy divadelní (1874, 1877, 1878, 1881, 1882, 1883, 1887), Z českého divadla (1876), Dvě dramatické studie (1881), Česká činohra (1884—1889), Dramata (1885 a 1889), Hosté na českém jevišti (1892), Deset let Národního divadla (1894), Činoherní novinky v Národním divadle (1894), Obzor divadelní. Obšírné historické, esthetické a srovnávací essaye napsal Zákrejs o Drahomíře Vrchlického, o Durdíkově Kartagince a j. Z německé divadelní literatury napsal rozbor zejmena o Sudermannově Cti (r. 1891) a Hauptmannově Haničce (1894), z norské literatury o Ibsenově Heddě Gablerově (1891). Za svého pobytu na Žižkově byl také stálým divadelním referentem Posla z Prahy; uveřejněné tam detailní zprávy o pohostinských hrách geniálního Salvinia zasluhují zvláštní zmínky.

Prof. V. E. Mourek pojednávaje o 24 ukončených ročnících Osvěty (v Časopise Českého Musea 1895) vyslovil tento úsudek: »Po stránce theoretické Osvěta k domácímu umění slovesnému přihlíží jednak posudky plodův písemnictví nynějšího, jednak příspěvky k dějinám literatury. V první příčině vynasnažovala se svědomitě o úplnost dosažitelnou, a možno říci, že sotva který důležitější zjev literární z posledního čtvrtstoletí ušel její pozornosti. Přehlídka konána vždy se vřelým citem pro rázovitou tvorbu národní, a co zvláštní chvály zasluhuje, zrakem, jejž nekalí žádná z nahodilých právě časových choutek, které z extremu v extrem, od hrubého naturalismu až po mystický symbolismus přecházejí a pro zvučná hesla a rozmanité -ismy zapomínají se nad pravou vznešenou podstatou poesie. Nejčelnějším zástupcem tohoto směru v Osvětě jest po řadu let Frant. Zákrejs, jehož úsudky, založené na širokém vzdělání esthetickém a obsáhlé znalosti odborných spisů theoretických i samy výkonné poesie čelných literatur evropských, vedle ochotného uznávání všeho, co jest dobré, vyznačují se také důstojnou neohrožeností, která nebojí se, kde třeba, bez obalu na odpor se postaviti sebe mocnějším proudům, jakmile je uznala za pochybné, a při vší šetrnosti

k osobám přece také nepokrytě označiti, co kde jeví se nedokonalým, byť to bylo od původců jinými hlasy sebe více vyhejčkaných. O tom svědčí každá řádka jeho mnohostranných Rozhledů literárních (1872—1876), jeho Divadelních rozhledů (1881) a úvah o Novém písemnictví (o básních a dramatech v každém ročníku 1884—1894, o výpravné prose r. 1888).«

Za objektivnost, přímost a neohroženost, s kterou vždycky své kritiky a referáty psával, sklízel Zákrejs velmi málo vděku, velmi mnoho hněvu, sočení a zloby; málokterý náš spisovatel asi může o sobě stejným právem říci: »Viel Feind', viel Ehr'.« Zákrejs však se vždycky tvrdošíjně držel mínění, že pravda každému má jíti nad Platona i nad platonická přátelství; také se těší vědomím, že jeho úsudky, které nikdy s dočasného, vždycky s dějinného stanoviska pronášeti se snažil a v kterých zejmena také všechny přednosti poetických prací s ochotou a svědomitostí až úzkostlivou oceňoval, prodlením doby zcela pravidelně se osvědčovaly.

Životopisné studie, životopisy a nekrology, jež Zákrejs napsal, zabývají se slovanskými, německými a francouzskými autory. V Národní bibliothéce vyšly od něho biografie Matěje Havelky, Beneše Methoda Kuldy, Jana (Marka) z Hvězdy, pak Dodatní poznámky k Pomněnkám z krátké života pouti Josefa Jaroslava Kaliny. Do téže sbírky sestavil i článek Z pamětí Jiřího Slotty Rájeckého. V Osvětě uveřejnil r. 1873 životopisy Ludvíka Legera a Vincence Furcha, r. 1874 literární nákres Jos. Jaroslav Kalina, r. 1879 nekrolog Brachvoglův a Gutzkowův, r. 1884 Upomínky na Miroslava Tyrše, které o zevrubných filosofických vědomostech Zákrejsových svědčí, r. 1885 psal v těchto listech o Viktoru Hugovi, roku 1887 o Františku Pravdovi a Augustu Vacquerieovi, r. 1893 o Michalu Hórnikovi. Do Světozora podal r. 1892 biografii dr. Antonína Pavlíčka, která též určitějšího názoru o právnickém vědění Zákrejsově poskytuje. S biografiemi souvisí článek Meissner a Hedrich, kapitola o podvržených rukopisech německých.

Básně lyrické a výpravné posuzoval Zákrejs v Osvětě po drahná léta. Ve Světozoru uveřejnil r. 1885 úvahu o pisateli této statě jako romanopisci. Nekonečná řada knih jest v jeho rozhledních článcích posouzena. O básních Vrchlického nenapsal zajisté žádný druhý kritik tolik úvah jako Zákrejs. Zákrejs řídí se přesvědčením, že kritik revue má především obecenstvo seznamovati s obsahem knih, s jich ideami a s jich účiny, že má vysloviti, jakou cenu které básni přisuzuje. Paušální úsudky o sbírkách v očích jeho nemají ceny. Že zná rozličné theorie literárně historické, že také zná názory na slovo braných kritiků cizích, netřeba čtenářům Osvěty dokazovati. Když kritikové vykládají, co jim při čtení knih napadlo, pokládá to Zákrejs za projevy, které mohou býti zajímavy, v hlavní věci však postrádají významu.

Vtipné a břitké jsou Zákrejsovy *polemiky* a diatriby, rovněž v Osvětě uveřejňované: Nová světla (1894), Času a Naší Době za rámeček (1896), Vědeckost Naší Doby a Času (1896), pak polemické Volné rozhledy (1897), pod kterýmž titulem vyšla také již r. 1891 jeho causerie Z věku do věku.

Roku 1886 obstaral Zákrejs nové, nákladem Wiesnerovým podniknuté a M. Alešem illustrované vydání rukopisů Zelenohorského a Kralodvorského, a opatřil je historickým, filologickým a obranným slovním průvodem. Práce ta byla mu svěřena, poněvadž se také on s horlivostí přesvědčeného znalce těchto památek ujímal. Uveřejnil o nich v Osvětě r. 1886 tyto obranné články: O nynější výpravě proti rukopisům, O nynějším výzbroji proti rukopisům, O nynějších potržkách rukopisných. Roku 1896 obnovil v Osvětě zápas v pojednáních: Naše nepřemožené rukopisy, O slově v češtině nemožném, Slovo, jehož nelze nalezti, Vědecká pohroma rukopisných odpůrců, Vítězný rukopis Královédvorský, Vítězný rukopis Zelenohorský. Práce Zákrejsovy k rukopisům se vztahující nejsou jen obranné, nýbrž přinesly také vědecké výsledky positivní; poukazujeme jen na jeho theoretické rozbory i návrhy a ku př. i na vysvětlení slov »úpěchu,« »iuhem,« »hrubá skála.«

Zákrejs je v naší literatuře zvláštní individualita, ale také jako charakter je docela svůj. Je člověk zásad; má je pro všecky věci, jak veliké, tak malé, a ničeho z nich neslevi, ani vlastnímu bratrovi k vůli. Není nikterak muž kompromissův; jedná jenom dle své hlavy, a ta patří mezi tvrdé české palice. V této příčině byli sobě asi s Bozděchem nejpodobnější. Neruda byl také paličák, přece však uměl se vpraviti v kázeň strany a jako dobrý voják v řadách jejích za ni bojovati. Zákrejs nedovede se podříditi duši nijakého davu nebo sboru, nedovede ničeho zadati ze svého přesvědčení a proti němu jednati dle usnesení nějakého klubu. K tomu je příliš samorostlý a samostatný. Proto nic ho nepřimělo, aby přestal býti takovým Čechem, jakým vyrostl, a aby se dal cele do služeb některého z utvořených politických táborů. Býti členem nějaké kamaraderie nebo koterie literární, k tomu je teprv nespůsobilý.

To jsou arci vlastnosti, s jakými to člověk daleko nepřivede. Přimkni se k straně, koterii, kamaraderii, buď všecek její, čiň pro ni, seč jen jsi, — a též ona bude tobě pomáhati ku předu. Sám jsi jen krůpěj vody — chceš snad jen někde zavlažit stéblo obilí nebo kalíšek květu? To by toho bylo! Přidruž se k veliké vlně a splyň s ní — ona se také skládá jen z krůpějí, ale jaká je v ní síla! Jen pomocí takové síly uděláš karriéru — politickou nebo literární, vše jedno, — proto buď tvoje zlaté pravidlo: přidružiti se, přispůsobiti se, podříditi se, přiživiti se a svézti se. Vždycky jen hledej prospěchu své strany, koterie nebo kamaraderie, a najdeš také vždycky prospěch svůj. Pravda, moudrost? Ty má jen tvá strana. Přesvědčení, zásady? Jen u tvé strany, koterie nebo kamaraderie jsou pravé. Neodvislost, samostatnost,

svědomí, skrupule, rozpaky? Jsi v šiku — rozkaz, heslo, signál, buben ti přesně diktují každý krok, každé hnutí. Poslouchej a buď horliv. Pro mudrování, vlastní rozumy, skrupule, námitky, odmlouvání, nepoddajnost není zde místa, to svaž raději svůj raneček a jdi si svou zvláštní cestou — nejspíš takovou, jakou se bral Ibsenův Nepřítel lidu.

Též Zákrejs po takové cestě šel hezkých pár honů. Až se i jemu dost navytloukali oken, třeba ne těch, která spravuje sklenář; ale on zůstal nenapravitelný, jako ten Ibsenův hrdina. Arci nevykřikuje patheticky, že nejsilnější jest muž, když je zcela sám, t. j. zcela osamocen — nevykřikuje už proto, že tato tiráda patří mezi kočičí zlato, kterým si filosofující poeta Ibsen častěji pro divadelní effekt vypomohl, když se mu zrovna nechtělo kousek ryzího kovu dlouho shledávati; a pak Zákrejs zůstal ve společnosti, a pro společnost — užší, širší a nejširší — pilně, mnohostranně a platně pracoval jako kdokoli jiný. Kde muž a Čech má konati svou povinnost, tam i on ji vždycky plně konal a koná.

Avšak právě to, že v důležitých případech, jako v otázce rukopisné, rázně a vytrvale konal, co mu kázalo jeho přesvědčení, právě to vzbudilo mu nejurputnější nepřátele, takové, kteří naň soptí jedovatým záštím, vášnivým vztekem. Ale on se ani jimi nedal přivesti ze své míry, nerozzlobí se, zrovna dvorně odráží jejich útoky, přestává na pouhé obraně, neučiní prudkého výpadu, až v tom i přátelé někdy spatřují nedostatek válečného důrazu. I to náleží k jeho povaze.

Zákrejs vypadá jako Žižka, také bývá nezřídka utkán v boji; ale aby v sebe tužším zápase uhodil soka palcátem, to neudělá. V té příčině jest zase spíše českým bratrem než Táboritou, řídí se i v tom jako ve všem konání duchem humanity.

Mnozí Zákrejse pokládají za medvěda, zatím však smýšlení a zásady jeho vynikají ušlechtilostí, noblessou, a cit, krasochuť, pero jeho zvláštní jemností. Čtěte, cokoli napsal, a všude shledáte uhlazenost, eleganci, nikde obhroublost, drsnost, neřku nízkost. Zákrejs vládne slohem bohatým, nevšedně vytříbeným; má svoje libůstky, ba i podivnůstky, bez odporu však je mistr, a to ne jednostranný; dovede hovořiti mluvou vážnou i vznešenou, ale dovede též sršeti vtipem a lahoditi humorem, ba je v tom pravý virtuos, kterému se málokdo z českých spisovatelů vyrovná.

Posuzujte spisovatele podle toho, co napsal, ne podle toho, jak na pohled vypadá (tu byste se velmi často zmýlili), ba ani podle toho, co o sobě povídá. Zákrejs ku příkladu říká: »Já rád nic nedělám a ještě radší od toho odpočívám.« Stručný přehled jeho literární činnosti, jejž jsme tuto podali, ukazuje, že do své šedesátky tak mnoho nezahálel. Budeli po šedesátce ještě pilnější, tím lépe!«

Tak tedy psal jsem o Zákrejsovi na jaře r. 1899. Tehdy a některý čas potom ještě mu zdraví lépe sloužilo než mně. Já

zvěděv od lékařů, jak to se mnou vypadá, usilovně jsem v následujících letech hleděl napsati aspoň některé z látek, které mi ležely na srdci, a tak rok za rokem povstávala nová kniha. Zákrejs také neodložil pera, ale bylo už třeba více ho k literární práci pobízeti než dříve. Podával do Osvěty dále posudky o sbírkách básnických a o činohře v Národním divadle, mimo to pak napsal ještě řadu článků: r. 1899 *Rostand jako dramatik* a *Nové drama Maeterlinckovo*, r. 1900 *Jindřich Bornier*, *Armand Silvestre* a *Rostandův Orlík*, r. 1904 *České látky ve francouzském románě* a *Naši právníci*. Roku 1905 přinesla od něho Osvěta v řadě svých čísel dvoje pojednání: *Román dekadentů* a *Konce českého realismu*, r. 1906 pak stať o *Henriku Ibsenovi*.

To byly jeho poslední literární práce. Již i na něho vždy více doléhaly účinky arteriosklerosy čili zkornatění cev, musel sobě dle příkazu lékařského hleděti tělesného i duševního klidu a léčiti se zvláště delším pobýváním na venkově, k čemuž mu okresní výbor Karlínský s blahovůlí všeho uznání hodnou každého roku poskytoval příležitost.

Průběhem letošní zimy si Zákrejs několikrát poležel. Za jitra dne 19. června vydal se s chotí svou na cestu, aby si v lázních Běloveských u Náchoda po několik týdnů hleděl léčení. Když v nádraží v Hybernské ulici vstoupili do vagonu, objevil se hned za nimi v malém kupé mladý muž.

»I hle,« zvolala paní Zákrejsová, — »pan inženýr! Dlouhá léta jsme vás neviděli. Šťastně jste se vrátil do Čech?«

»Děkuji, šťastně. Smím tu k vám přisednouti?«

»Bude nám velmi příjemno,« odtušil Zákrejs.

Měl vlasy a vousy už docela bílé, ale jediné oko za monoklem bylo jako vždy jiskrné a na tváři jeho si jak obyčejně pohrával úsměv. Když vlak vyjel do kraje, stával se vždy hovornějším a nepřestával mladému společníku hned na pravo, hned na levo ukazovati památná místa a zajímavé předměty.

Za Kolínem oznámil své manželce, že má už hlad, aby se vytasila svou zásobou jídla a pití. I bylo patrno, že mu v skutku chutná.

»Pět neděl jsem s takovým apetýtem nejedl a nepil. Nalej, matko, ještě sklínku mavrodafny.« [1])

Manželka mu připomínala, že musí přestávati na mále, on pak ji škádlil, až bude v Bělovsi sám, že si toho výborného léku hojněji dopřeje. Nepřestával žertovati, a všichni trvali v nejlepším rozmaru. V Pardubicích se mladý muž s manžely rozloučil, maje za svým povoláním jeti dále k Hradci Králové.

»Zejtra,« pravil, »budou ode mne otec i matka s potěšením slyšet, s kým jsem tak příjemně cestoval, jak veselé mysli byl pan ředitel a jak výborně nás bavil.«

Mladý muž byl můj syn. Nazejtří, vrátiv se k večeru do Prahy, zvěděl z odpoledních novin, že Zákrejs bez nehody dojel

[1]) Řecké léčivé víno.

do Náchoda, ale přespav tam byl ráno náhle zachvácen mrtvicí a v rukou své ohromené manželky vypustil ducha.

Tělesné ostatky jeho převezeny do Prahy a dne 22. června uloženy na svatém poli Vyšehradském k věčnému odpočinku...

Maličko a odejde za ním i poslední přítel literát, a odpůrci jeho budou křivý soud o něm udržovati a utvrzovati beze všeho odporu.

Ale snad přece kdysi přijdou povolaní historikové literární a kulturní, kteří svědomitě zkoumajíce dobu, v níž naše pokolení žilo, poznají a vyvrátí mnohý blud a veřejně zjistí též pravdu, že Zákrejs patřil mezi naše přední osvícence, mezi naše pevné a čestné charaktery, mezi naše nejlepší vlastence a dělníky na roli národní a že jmenovitě literární práce a snahy jeho zasluhovaly většího uznání, než se mu od vrstevníků jeho dostalo.

Slovanská Dennice v Praze r. 1848-9

a její zakladatelka Jos. Kubínová.[1)]

Kulturní obrázek.

Podává

dr. **Čeněk Zíbrt.**

(Dokončení.)

II.

Rukopisný svazeček svých básní věnovala J. Kubínová bibliothekáři musejnímu V. Hankovi se zvláštní oslavnou básničkou, kde začáteční písmena jednotlivých slok tvoří jmeno Hanka. Dobu vzniku těchto skladeb básnických udává autorka

---

[1)] Po vyjití 6. čísla Osvěty zaslal autorovi tohoto článku profesor Písecké reálky p. Jos. Kubín tyto dodatky o životě matky své, Josefy Kubínové:

»Matka má Josefa Juliana Kubínová narodila se 20. dubna 1817 ve Varaždíně a byla dcerou komitátního lékaře Štěpána šl. Kunoviće a jeho choti Margarety Josefy rozené Theis, která se narodila v Klatovech 21. února 1793, kde byl její otec Hynek Theis c. k. voj. správcem. Po úmrtí rodičů byla matka r. 1836 společnicí šlechtičny Briglevičovny, statkářky v Trgovišti v Zagorii, a r. 1837 odejela do Klatov k své tetě Theisové, vdově po Janu. Mám dopis bratra mé matky Karla šl. Kunoviće ze dne 20. dubna 1837, v kterém jí s věnováním: Wenn uns gleich das Schicksal trennt, Und führt Dich fort so weit entfernt, darum theuere Schwester, bleib unverändert — Wenn Dich die Bruderliebe ehrt — zasílá náčrt vlastního rodného domu ve Varaždíně. Lnuli k sobě po celý život nejčistší láskou sourozenců. Na pravdě se nezakládá poznámka v č. 6. Osvěty 1907 str. 505, že Josefina Kunovićova »do Čech přišla s divadelní společností proti vůli rodičů — že p. Kubín ji zachránil« — její rodiče zemřeli dříve,

poznámkou: »Dobraslavic rod. Kunovič Jihuslovanka v zlati Práhy svobodnim konstitucním roku 1848 a roku okrojirkí 1849 do serpna.«

---

a sice otec její 14. června 1833 a matka 24. května 1834 ve Varaždíně. Poručník její Jan Halter, lékárník Varaždínský, a jeho choť vypravili matku mou na cestu do Klatov k její tetě pí. Theisové. Matka má seznámila se v rodině Theisové s otcem mým Františkem Kubínem, rodákem a měšťanem Klatovským, který byl tehdy furýrem. Sňatek svůj slavili v Klatovech 12. června 1838. Z Klatov přeložen byl otec můj do Prahy, kde jsem se narodil 20. května 1857. Byl jsem ze sedmi dětí poslední, avšak šest zemřelo před mým narozením. Pamatuji se, že otec mi vyprávěl, jak mnoho výdajů při národních podnicích měla matka má, že veškeré své zděděné rodinné skvosty obětovala a že z toho r. 1849 nastala na krátkou dobu roztržka, jak může potvrditi švakrová mé matky, pí Marie z Kunović, která po dnes žije v Pregradě jako vdova po okresním lékaři Karlu šl. Kunovićovi (otci mé choti Věkoslavy) a jest mou tchyní. Na podzim r. 1849 narodil se Karlovi první syn v Prišlinu v Zagorii na hranici štýrské a téhož roku na podzim aneb v zimě přijela matka má do Prišlinu. S ní cestovaly pí. Naetherová a sl. Frechova (později provdaná za p. Fabkoviće) a byly nějaký čas obě dámy u Karla pohostěny. Z Prišlinu odebrala se má matka po krátkém pobytu v Krapině u děkana Bedenka (strýce její švakrové — styky s L. Gajem) do Varaždína a do Jasky, kde byla v zámku půldruha roku vychovatelkou. Z té doby mám po ruce krásné vysvědčení o jejím působení a chování vydané farním úřadem v Jasce dne 21. října 1852. Děkovací list Radeckého za věnování (Verona, 4. listopadu 1853) došel ji již do Klatov, kam se byla k choti svému, na jeho naléhavou opětovnou písemnou prosbu, vrátila. Dopis Radeckého mám po ruce; kdy se moji rodiče do Prahy přestěhovali, nevím. Otec měl po r. 1849 státní službu přerušenu a byl (jak se z jeho vypravování pamatuji) po nějakou dobu zaměstnán v kanceláři pivovaru Klatovského. Když jsem se narodil (v Praze 1857), byl otec můj c. k. účetním akcessistou I. tř. u c. k. 28. pluku pěchoty. Jako milou památku chovám dopis matčin, který psala o svátcích svatodušních 1858 svému bratru Karlovi do Pregrady. Vylíčivši nemoc svého jedináčka Jožiky (to jsem byl já) a obětavé jeho ošetřování dr. Ratajem (který žije nyní v Písku), praví, že otec bude jmenován officiálem, že dům v Klatovech si zrenovovali, zmiňuje se o nakladateli svých děl Crednerovi v Praze a též o tom, že byla p. místodržitelem Mecserim a baronem Paůmannem vyzvána, aby zařídila dívčí pensionát a atelier pro dámské práce. Avšak ani pensionát ani atelier nezřídila. Zemřela 27. dubna 1860 v Praze (Žitná ul. 607-II.) a pohřbena byla na vojenském hřbitově u invalidovny. Na pomníku byl nápis:

V prostřed dráhy smrti anděl
Uchvátil Tě, choti má,
Neušetře ni Tvých milých,
Rázem přetna činnost Tvou.
V srdci milých Tvých žiješ,
Věrně na vždy, lásko má,
Národu pak v písních Tvojích
Zanechalas pomněnku.

Vydala: 1852 ve Varaždíně: Der Kranz. Cyklus von Gedichten (v tiskárně Platzerově). 1858 u Crednera v Praze: Ein Blumensträusschen. Charvátské básně: Podložnički poklon carici Jelisavi. Zlatni Prag. Moja želja. Za cara i dom. Ljuba k domu. Popels Tochter: ein dramatisches Gedicht in 4 Akten. Slogas Asche: Sage aus Kroatiens Vorzeit. 1858 u Crednera: Der grosse Lorbeerkranz (věnováno Radeckému). Rukopisy

Seznáváme z pravopisu a slohu básniček těchto (jak z uvedených již záznamů a listin Slovanské Dennice bylo patrno), že Kubínová, ačkoli její matka pocházela z Klatov a tedy v ovzduší českém byla vychována, zápasí s češtinou, s formou, ač jí nelze upříti nadání básnického, hlubokého citu a zvláště vroucí lásky k domovině charvátské i lásky k vlasti české. Látku k básním vybírá si jednak z dějin českých (Hus, Žižka), jednak užívá událostí z doby současné, rozněcujíc vlastenectví, tepajíc nešvary tehdejší, zvláště odrodilství a netečnost národní. Skládá básničky tohoto druhu v úpravě písní národních (Jsou, jsou na potoce ráčata; Má milenka je dívenka), snad aby se spíše ujaly a rozšířily s textem, podloženým oblíbeným popěvkům.

Pokud mi známo, nikdo si nevšímal v literární historii české spisovatelské činnosti J. Kubínové-Kunovićové. Musejní svazek, opatřený nevinným Hankovým nápisem »Oučty paní Kubínové« nelákal k studiu a nebyl vůbec znám, ba ani zapsán do inventáře, byv jen ledabylo pohozen od bibliothekáře A. J. Vrťátka mezi veteší a papíry, jimž ceny nepřikládal. Obsah této sbírky básní tedy nikdo znáti nemohl. Nebude snad proto zbytečno upozorniti tuto na spisovatelku českou z let 1848 a 1849 aspoň některými ukázkami z rukopisu musejního. Původní forma jest při otisku zachována, jakkoli chyby pravopisné a vliv charvátské řeči na čtenáře dosti nelibě působí.

Hory doly překrásne Čechie
A už v sobě hováta muže slávne,
Národa Ďěje v srdci stipite,
K lásce vlástenske národ budyte
A sebe nesmrtelne činite.

Me loučeni od krásne Cechie.

S bohem krásna země česka,
Svima hormi, svíma dolmi,
Skalinami i lukami
Bohuv požehnánich roly.

O posvátná dráha země,
Slávu slávnich velkych hrámu
Též i hrobu stári Slávi,
Ráda hosta svátá stánu.

S bohem země ve Svem lůnu
kréj perle me předráhy
Křije ditky, od Morani
We svem květu záhubeni

S bohem ti předráha zěme,
kde kolipka moje matí
Matí dráhy výdim v duchu
Před dávnimi leti státí

Musím pric, neb z dálných kráju
kynou Wili slátkym zváni,
kudy chodym kudy hledím,
Mám jen o nich vše mé zdáni.

Wili možni z vlásti dráhy,
kynou mě že sladkou motci,
Muším jít, neb jest nemožno,
Odolat te viši motči,

neuveřejněné: Leibeigene, Nevolnice, Olga — Věnceslava (česky). Milada (česky). Sebrané básně.« Rukopisy tyto a doklady k životopisu daroval p. prof. J. Kubín bibliothéce Musea království českého. Jsou v nich některé skladby posud neotištěné.

Tetí s bohem jeste jednou,
Wšak Tvůj obraz vezmu sebou
Česka země dráha země,
Ja se loučim teško s tebou,

Doufam že mé osud záse
Ke Tvem lucham jednou vnese
Přísáham vždy pro Tvé bláho
Žit aš k hrobu tělo sklese.

30ho Dubna na den smrti mého jedineho Ditete.

Skvěla ruže — spěla v šípek
A však z tůku jejiho
Vzrostl járni bůjný kvítek,
Krása ruže ružného

Skvital libě krásne jemně
Máť v nej klade naději,
Vzrustej synku — tvoje rámě
Shládí času nedůchý

A hle! naděje tak márna
V bublen se rosplinula
Morena již nádra chládna
Syna mi uložila,

Nuze sbohem! dítě dráhy,
V anděle jšes promeňen
Aš pak ńekdy v časy bláhy,
Blažene náš spoji den.

Rána jedno zasazena
Vždycky bolně pusobí,
Být i jižva začelena
Ona přeče boletvý.

Na nemocneho Přítele a velikeho zastupce slovanstva.

Všude smutno všude trudno,
Bratričku můj bez Tebe,
Kám jen vzezřim, samé temno
Temno jest mi i nebe,

Plynou hvýle, plinou dnove,
Tebe ani k spatřeni,
Aj! tu přimam žali nově
Na luško jsi vržení,

Nedly dlouho právim Tebi
Na lůško, ták horobní
Vlást tvá potřebuje Tebe
znáť cěniti syni sve

Hlejt! i srdce moje truhlí,
Nepřeje mi čistý zdůch,
snád Morena u Tebe nedlí
To můj rmoutí — děší důch,

Když nemužou spátřit Tebe,
Přimí techdy pozdráv můj,
Nejni kálno vzdycky nebe,
zas proměni stáv se Tvůj.

Kde Domov můj.

Kde domov můj! Kde domov můj,
V Krapini kde po skálinach
Rožni rostu i dolinach,
Všude skvise z jara květ,
zemsky raj to na pohlět,
A! to jest ta krásna země
Zem' Croatie domov můj.

Kde domov můj!, kde domov můj
Tám kde vino stkvi se v číší,
Jako v hrádu tak též v chyší,
Brátersky se připije
Tam ach tam jde přaní me,
To jest ta upřimna žemě
Mezi hrvati domov můj,

Kde domov můj, kde domov můj,
Tám kde bratři světu známi
Čech, Lech, mezi hrdinami
Mek Jehir naučilí
že nejsou přemožení
To jest ta·krásna země,
zem' Croatie domov můj.

Kde Domov muj, kde domov můj
Kde Ďenice jasne sviti
Bláho naše močne skvíti
hrdina dobýva čest,
Rekovnikuv sidlo jest,
To jest ta zem staroslavna
Zem Croatie domov můj
zem' Croatie domov můj.

Odrodýlky.

Jsou jsou po slovanách slovanky
Jsou jsou hámba rodu svého,
Stidno jest jim slávky sloutí
Slavskou řec jen zaspetnouti
  Srdce nevděčneho,

Řeč řeč potupuju matrskou,
Řeč řeč jako ráni rosu
Cizou oustne papouskujou
Skuji šepci pokvákujou
  Mudrládky z nosu,

Hle! hle! směji se i néslavky
Jim, jim mluvobomkam márnim
Polo slávska hatmatlika
Řeža ušy jako pílka
  Srdcí Slávkam švárným —

Kroj kroj potupuji národní,
Kroj, kroj ten naš stároslavný
Cízím krojem se šateji,
A rod svůj tak potupuji
  Rod tak veleslavný

Cit, Cit k vlásti oni neznaji
Cit, cit ten tak přeroskosní
V cizine jen hledaj spásu
Vlásti sve však neznaji krásu
  Cteji cíze modlý

Jsou jsou Slovanky jen na plesah
Jsou jsou tenkrát vlastenkami
Slavsky jen hówořzeji
Slávkam být se honoseji
  Šalí vlásti věrni.

Slovaček známenaní Vlastencě výborni.

Můj milacek
Je Šlovácek
Pán buch sam ho znaměnal.

Modri bylý,
I červeni
Bárvi mu za znáky dal.

Žádni kniže,
mu nemuže,
znáky tito odloupit.

Jim wzdor nosi,
je přetočí
Muže kám jen chče vstoupit.

Kdýž ze hláví,
Capky bráli,
Proto že jsou červení,

Když kabatí,
Jako z drápí,
Modré byly trhálí,

Tu miláček,
Co Slováček,
Bárvi přec neodložil,

S Jeho hlávou
známenanou
směle kol jich si kročil,

On ví drákỳ,
Slávsky znaky
do smrti přec ponosí,

Oko z jásnou
Bárvou spásnou
Věčne jen se honosí.

A ti lice
Taky více
Jinou bárvou nepojmou.

Rukopisná tato sbírka básní vzbudila zvědavost, zdali J. Kubínová vydala svoje skladby tiskem. Marně jsem hledal po časopisech, v kritikách. Teprve dopis, který zaslala J. Kubínová V. Hankovi r. 1854 z Klatov, vedl mě na stopu. Zmiňuje se, že zasílá V. Hankovi i pro bibliothéku musejní básně a chlubí se, že jí psali choť bána chorvatského a maršálek Radecký:

Veleváženy Pane!

Za Vaše drahocené přátelství, kterého jsem v Praze účastná byla, hledela jsem vděčna se proukázati a neb aspoň diky za takové vzdáti. Ale zaneprázdněná domácností a rozlíčnými okolostojíčností zdržela jsem se až na nynejší čas, kde Vašnosti jeden svazek poëtických prací a druhý Museumu zasílám, nadejíc se, že nepohrdnete tímto málém v úcte však Vám podaným. Na tom ale nejni dosti a Vý odpustite že nejen psanim ale i ještě opisem jineho Vás, drahý Pane obtěžuji: Jestiť to věc důležitá, neb jak seznáte z opisu chtějí něméčtí spisovatelé »Album vydati ku Slavností snatku Jeho c: k: apost: Weličanstva«, by se Nemečko skvělo! — A tu mi projela myšlenka ta moji hlavu, proč by i zlata Praha stověžitá, hlava slavne Čechie ke trunu milosti se svojim přáním nepřistoupila a sobě take slavu nedobila? A radostí, že snad takého i náš slavný naród slovanský hledí — a neb i něco výtečnejšiho pohotově již má, osmělila jsem se na Vás v tom pádu obratiti, by ste mne zpravil, jak ty věci a neb na toto . . . do nečeho se dáti chteji. Já bych byla toho mínění, by se že čtyrech hlavních řečí slovansky Slavjanska Anthologie sesadila. s podobiznau Krála s hotí a Prahóu — ktomu samemu k očeli jak tamto ve Vidne; tobyse alespoň me Slova uskutečnilé

Praga! baš tí pravo ime,
Blagi čověk nekoč dao,
Ter zaisto se u vrieme,
Slavam s tebe Sunce sjao.

Ja Vam ktomu meho krajana pana Katkiče prof: na gymnasiumu. na Zahřebu horlíveho vlastence co srdcem a duchem, poroučim, a sama hojné příspěvky z Klattov v Čestine přislibuji. Poradtě se na to sam u sebe a neb s více pány a nechte, o tom Vás srdečné prosím, zkrze pana Katkiče zpravit, mámlí se nač těšit, neb ne

Vám službám ochotná

Josipa Kubinova
rodj. Kunovič.

V Klattovech 22teho Leden 1854.

Přilezicí račite si přečist dopisí na mne ot pana Marschalla Radečkehó[1]) a Banici horvatsky, jak take Slova radostna ku přívytani j. k: k: Weličan: w Jaske, stranu toho Vám delší správu zdeli můj krajan pan Katkič kterej pravje se svym přítelem, Česke Wydaně Radečkymu věnovani podporúje

Velečtenimu panu panu

Vačlavu Hankovi
Archivaru v Museumu
v Praze.

Zjistil jsem, že tu beze vší pochyby míněna jest *sbírka,*[2]) ***kterou vydala J. Kubínová na počest Radeckého, po německu teprve r. 1858 u příležitosti odhalení pomníku jeho na Malé Straně v Praze.*** Vedle předmluvy, kde spisovatelka dojemně vzpomíná na svoje styky písemní s Radeckým, otiskuje oba listy, které jí zaslal s poděkováním za zásilku básní českých na jeho oslavu. Knížka obsahuje dvě skladby J. Kubínové:

1. *Wěnceslava, oder die Königs-Pathe, Ein Drama in 4 Acten.* Děj čerpán ze života Václava IV. Vedle něho vystupují Věnceslava, Jena a Helena z Riesenburka, Jutta z Rožmberka, Vyhoň Rožmberk, rytíř Žirotín, kat Jan, Boreš, rybář pod Vyšehradem,

[1]) Radecký zaslal J. Kubínové listy dva. Otištěny jsou v knížce, kterou Kubínová vydala na počest Radeckého (viz dále). Obsah jejich jest zajímavý posudkem Radeckého o spisovatelské činnosti a básnickém nadání J. Kubínové.

1. Monza, am 12. Juni 1853. Edle Frau! Den mir mit gütigem Schreiben vom 25. s. M. übersendeten ersten Band ihres Cyklus von Gedichten und Novellen nehme ich mit dem herzlichsten Danke entgegen. Die Blüthen und Blumen, die Sie zum Kranze geflochten, sind die Kinder einer edlen Seele und eines reichbegabten Gemüthes, welche die Stürme der Welt, auf welche sie hindeuten, wol läutern, aber nicht von ihrer Bahn ablenken konnten. Mögen die Früchte Ihrer lieblichen Dichtungen der menschenfreundlichen Bestimmung, der Sie dieselben gewidmet, reichlich zufliessen und Ihren dadurch zugleich die allseitige und schönste Anerkennung ausgedrückt werden. Genehmigen Sie edle Frau den Ausdruck der Ergebenheit und Verehrung, mit der ich zu zeichnen die Ehre habe — Radetzky.

2. Verona, am 4. November 1853. Hochwohlgeborne Frau! Die freundliche Erinnerung, welche Sie dem 2. Nowember als meinem Geburtstage schenkten, indem Sie mir jene Ihrer litterarischen Versuche übersendeten, welche Sie in čechischer Sprache zum Besten des meinen Namen führenden Invalidenfondes zu veröffentlichen denken, kann ich nicht anders, als mit der gewünschten Erklärung erwiedern, dass ich bereit bin, die Widmung derselben entgegen zu nehmen, eine Erklärung, welche ich mit den besten Wünschen für Ihr Wohl, edle Frau, und für den segensreichen Erfolg Ihres unermüdlichen Strebens begleite. Empfangen Sie mit dem Ausdrucke meines verbindlichsten Dankes die Versicherung meiner ganzen Hochachtung Radetzky.

[2]) Der grosse Lorbeerkranz, der tapfern österreichischen Armee zur Erinnerung an ihren glorreichen Feldherrn Grafen Joseph Radetzky de Radec ... zur Enthüllungs-Feier des Radetzky-Monumentes in Prag, gewidmet von Josefine Kubin, geb. v. Kunović. Zum Besten des Radetzky-Invalidenfondes, Prag, 1858, F. A. Credner, 12⁰, str. XII, (2), 203.

Lidka, jeho dcera, atd. Netroufám si posuzovati význam této skladby dramatické, postupuje úkol ten historikům literárním, rovněž jako při skladbě druhé:

2. *Milada, Eine Erzählung nach einer böhmischen Volkssage.* Jak vypravuje spisovatelka v úvodě, r. 1845 meškala u Vyššího Brodu v romantické krajině a zaslechla tam pověst o Čertově stěně, o jejím vzniku, o mlynáři a jeho rodině ve větrném mlýně a o založení kláštera Vyšebrodského. Pověst tu zpracovala básnicky s vlasteneckou tendencí a věnovala ji i s první skladbou maršálkovi Radeckému.

Zajímavější jest *knížka druhá,*[1]) *věnovaná na oslavu Františka Josefa I. a jeho choti Alžběty ku poctě prince narozeného Rudolfa.* Je to sborník básní i prozy, asi v tom smyslu, jak navrhovala J. Kubínová V. Hankovi. Rozdělena jest na oddělení: 1. Rose (Růže), obsahuje vesměs německé básně vydavatelky, Jos. Wenziga a jiných. 2. Myrta obsahuje české básně vydavatelky, J. E. Vocela, K. J. Erbena, J. Selinkové, Vlastimily Růžičkové, J. Rohdka. Honorata Zapová vydala pro Čechy Nezabudky, J. Kubínová jmenuje tu svoje skladby obdobně Nezapomněnky. 3. Ljubice obsahuje charvátské básně J. Kubínové (mezi nimi chvalozpěv na Prahu Zlatou, básničku, kterou autorka cituje v dopisu V. Hankovi), J. Mažuraniće, Trnského a j. Vydavatelka připojila dramatickou báseň z doby knížete Přemysla o dívčí válce »Popel's Tochter.« Vedle jmenovaných osob Šárka, Šratka, Zdirad, vladykové Popel, Sukanin, Vojín, Ctibor a Morena, bohyně smrti. Sborník zakončen prací rovněž z pera J. Kubínové, pověstí starocharvátskou »Sloga's Asche.« Nikdo by nehledal pod titulním listem knihy obsah tak rozmanitý a týkající se české historie i pozoruhodný pro literární historii českou tehdejší doby. Aby splacen byl dluh vděčných Čechů nadšené idealistce jihoslovanské J. Kubínové za to, že až podnes byla její horlivá činnost vlastenecká i spisovatelská takořka úplně zapomenuta, podávám zevrubný obsah sborníku a na ukázku básnické činnosti otiskuji na konec některé významnější básně, které jednak charakterisují vlasteneckou horlivost autorky, jednak osvětlují poněkud rodinný život její (zármutek nad smrtí dítek, pobyt v Klatovech a pod.).

Slavnostní spis obsahuje po úvodě vydavatelky: Oddíl *Rose.* 1. J. Kubínová, An Ihro k. k. Apostolische Majestät, die Kaiserin Elisabeth (báseň). 2. J. Kubínová, An die hohe Kaiserin den 24. April 1854 (báseň). 3. J. Wenzig, Ein Jubelgruss aus Böhmen den 24. April 1854 (báseň). 4. Th. Weisse, Die Stimme des Volkes

---

[1]) Ein Blumensträusschen, Den Völkern des grossen Oesterreichs gewidmet von Josephine Kubin, gebornen von Kunović, Der reine Ertrag ist dem Franz Joseph-Kinderspital in Prag gewidmet. (Druhý název: Gedenkbuch an den beglückenden Aufenthalt Ihrer k. k. Apost. Majestäten des Kaisers und der Kaiserin Franz Joseph und Elisabeth ... in einigen Kronländern des öst. Kaiserstaates und die Geburt des Kronprinzen Rudolph). Prag, 1858, 12⁰, str. VII, 286 (2).

bei der Anwesenheit Ihrer k. k. Apostol. Majestäten Franz Joseph und Elisabeth (báseň). 5. J. Kubínová, Worte der Freude bei der hohen Ankunft Sr. k. k. Apostolischen Majestät unseres allergnädigsten Kaisers und Herrn Franz Josef I. (báseň). 6. Táž, Die Natur (báseň). 7. Táž, Der Entfernte (báseň). 8. Táž, Palme zur höchsterfreulichen Ankunft Sr. Majestät des Kaisers Franz Joseph I. (báseň). 9. Táž, Der Abend (báseň). 10. Táž, Die Getäuschte (báseň). 11. Táž, Prolog zur Feier der allerhöchsten Ankunft Sr. k. k. Apostolischen Majestät Franz Joseph I. (báseň). 12. Táž, Das Angedenken (báseň). 13. Táž, Der tolle Sänger (báseň). 14. Táž, Die Betrogene (báseň). 15. Táž, Frag und Antwort (báseň). 16. Táž, Das Selbstvertrauen (báseň). 17. Meidl, Lorbeer (báseň). 18. Jacob Richter, Ein Sträusschen zum Hohen 16. Geburtstage Ihrer Königlichen Hoheit und durchlauchtigsten Prinzessin Amalie Eugenie Elisabeth, Herzogin von Bayern. — Oddíl *Myrta.* 19. J. E. Vocel, Plesání Čechů (báseň). 20. K. J. Erben, Věštba (báseň). — Oddíl *Nezapomněnky.* 21. J. Kubínová, Císařsko-Královskému Poupěti (báseň). 22. Táž, V cizině (báseň). 23. Táž, Odchod z Čech do Horvat (báseň). 24. Táž, Růže (báseň). 25. Táž, Milenka (báseň). 26. Táž, Bouře (báseň). 27. Táž, Slunce, měsíc, dennice (báseň). 28. Táž, Lkání osiřelé matky (báseň), 29. J. Selinková, Eliška, císařovna Rakouská, co bohyně vílek (báseň). 30. J. Kubínová, Česká země (báseň). 31. Táž, Na lunu (báseň). 32. Táž, Na hvězdy (báseň). 33. Vlastim. Růžičková. Výrok bohyně (báseň). 34. J. Kubínová, Na lunu (báseň). 35. Táž, Šťastné okamžení (báseň). 36. Táž, Praha v noci (báseň). 37. Táž, Sláva Čecha (báseň). 38. Táž, Má vlast (báseň). 39. Táž, Krásná země (báseň). 40. Táž, Vzdálená (báseň). 41. Táž, Očekávání (báseň). 42. N. N., Co láska jest (báseň). 48. Jos. Rohadek, Růže a poupě (báseň). — Oddíl *Ljubice.* 44. J. Kubínová, Podložnički poklon nježinom cesarsko-kraljevskomu Veličanstvu Carici Jelisavi (báseň). — Zlatni Prag. 45. Táž, Moja želja (báseň). 46. Táž, Za cara i dom (báseň). 47. Táž. Ljubav k domu (báseň). 48. Srdce ljudsko (báseň). 49. Proměna života (báseň). 50. Cesarska prositba (báseň). 51. Carici Jelisavi (báseň). — Jos. Kubínová, *Popel's Tochter* (dramatická báseň). — Jos. Kubínová, *Sloga's Asche* (povídky).

Zde tedy některé ukázky:

Č. 22. V cizině.

Pozdravuj mi, Luno drahá!
Pozdravuj mi domov můj;
Pozdravuj mi zem tu krásnou,
Tisíckrát ji pozdravuj.

Slunce líbej její báně,
Slavné města cimbuří,
Líbej luky, líbej sady,
Pozdrav les i pohoří.

Ku otčině, na něž záříš,
Touha pne se duše mé,
Slzy v dálce vyroněné
Pláče oko vlasti své.

Srdce chřadne, darmo láká
Oko krásný cizí svět,
Cizinec jest bez radosti,
Zvadne jak bez slunce květ.

Žádný soucit jej nevítá,
Cizí řeč i cizí hled;
Řeč má, vlast mi drahou jesti,
Země cizí — pustý svět!

Č. 23. **Odchod z Čech do Horvat.**[1]
1849.

S Bohem budiž Česká země,
Milých bratrů libý stáne,
Opustím Tě s smutným srdcem,
Přemyslovců svatý chráme.

Neboť ve chladném Tvém lůně
Spočívají perly drahé,
Spočívají dítky moje[2])
Morenou mi zahubené.

Posvátná ty drahá země,
Tys kolébka mojí máti,[3])
Máti drahou vidím v duchu
Před dávnými lety státi. —

Odcházím, neb z dálných krajin
kynou víly v sladkém zvání,
Slyším hlas jich libozvučný —
O nich mám jen vše své zdání.

Víly ladné z vlasti dálné
Kynou mi co dítky otci;
Musím pryč, neb jest nemožno
Odolat jich čarné moci.

Tedy s Bohem ještě jednou!
Tvůj však obraz vezmu s sebou,
Česká země! drahá země,
Já se loučím těžko s Tebou.

Doufám, že mě osud zase
Ke Tvým luhům jednou vznese;
Přísahám vždy pro Tvé blaho
Žít, až v hrobě tělo sklesne.

Č. 25. **Milenka.**

Co pak se tam nad tou vodou,
Nad vodinkou černá,
Je to mrákot snad od bouře,
Má sestřinko věrná?

Ó, to není má sestřinko!
Není žádný mrákot;
Je to hejno černých ptáků —
Slyšíš jejich krákot?

Kýž by to byl mrak od bouře,
Bouře spasitelné,
Přinesl by vláhu zemi —
Ne tak ptactvo černé.

Kam krkavci, kam letíte?
Kýž bych mohla s vámi;
Bylo by mi jistě blaze,
Ptáci, mezi vámi.

Kam pak míníš, že letíme,
Že chceš z české vlasti?
Nepřej si to, neb kde pro nás
Není pro tě slasti. —

Z Čech letíme my ku jihu,
Kde nás kořist čeká,
Toť mrtvoly bratrů tvojich —
Těch se srdce leká.

[1]) Srv. jinou úpravu této básně z rukopisu Musejního nahoře: »Mé loučení od krásné Čechie.«
[2]) Šest milých dítek, poslední s jmenem František Josef, zemřel v srpnu r. 1855.
[3]) V Klatovech v Čechách.

Letíme tam, kde Maďaři
A Slované stojí,
Kde zuřejí proti sobě
Ve krvavém boji.

Kýž bych mohla předce s Vámi,
S vámi, černí ptáci;
Neb co nejvýš srdce cení —
Snad již! tam krvácí —

O vy ptáci, černí ptáci,
Pakli on tam padne —
Pak tam i s ním poslední květ
Mého štěstí svadne! —

1848.

Č. 36. **Praha v noci.**

Není pohledu snad krásnějšího,
jako Praha v noční jest tichosti,
mír když svatý nad ní rozprostřený,
obraz skvělý jest to spanilosti.

Hle ty věže v nepřehledném množství,
kterak pyšně královsky tu čnějí,
každá zdá se věrně dosvěčovat,
každá hlásat světu slávu její.

Tady řeka jako stříbro stkvoucí,
Vltava tu jará, věkoslavná,
kapka každá perla v ní planoucí,
to je družka její věrná, dávná.

Tamo v dáli naše hvězda leskne,
Vyšehrad své týmě povznáší,
nemohla jej bouře troskotati,
Anděl Páně vždy se nad ním vznáší.

Kam jen hlednu, všudy místa svatá,
bol, že noha drzí po nich šlapá,
áč by měla ústa je zlíbati,
kde by měl vždy zlatý pomník státi.

Jest to pohled věru čarokrásný,
když tak klidně, tiše zde spočívá,
a když luna jako posel míru
na ni bledou záři svou vylívá.

Mění se však pohled v božské zření,
když se slunce nad ní počne skvíti.
Oko žasne v citu přeblaženém,
mní se člověk v zemském ráji býti.

A však hle co tamto prosvituje,
tam se věru červánek nachází, —
těš se, Praho, těš, ach již se zdnívá,
blahé, blahé! slunce již vychází.

Č. 40. **Vzdálená.**

Ach, hle tam v té valné dáli,
jak se hory modrají,
ve své čarodějné kráse
s nebem v jedno splývají.

Za ty hory touha spěje,
spěje duše, láska má,
tam, ach tam je štěstí moje,
tam, ach tam vlast milená.

Tam má země, Česká země,
tam ten krásný, slavný kraj,
tam mé statné žije plémě,
tam mé nebe, tam můj ráj.

Tam mých družek písně znějí,
tam můj žije milenec,
tam se k vlasti oslavení
kvítí splítá u věnec.

Jenom já zde musím dlíti,
není přáno vlast mou zřít,
vzdálená tu musím žíti,
a jen touhou po ní mřít.

Jenom mně ten osud krutý
odňal, co mi nejdražší,
vytrhnul mě z ráje mého,
zničil sny mé nejblažší.

Rozstupte se modré hory,
nechte patřit v drahou vlast,
přejte srdci ulehčení,
přejte nebeskou mu slast.

Neste jí tam větérkové
na svých křídlech lásku mou,
rcete jí, by též si někdy
vzpomněla na dceru svou.

Rcete, ona mé že blaho,
o ní jen že duše sní,
že na cestách žití mého
ona se co hvězda stkví.

Že kdyby sto srdcí bylo,
příroda mi sdělila,
jistě bych je všecky jenom
jí byla zasvětila.

Řemeslo v Čechách v XVI. věku.

Líčí

Zikmund Winter.

Co tu podávám čtenářům Osvěty, jest vlastně přehled toho, co bude v příští mojí knize, dopíšuli ji za zdravého života, zevrubně líčeno a dokazováno. Výsledky bádání podávají se obyčejně na konci statí a knih; zde se podávají, dřív než kniha dostala se na svět. Kreslím tu zatím jen kontury příštího obrazu.

Aby nebylo nedorozumění, jest oznámiti, že ještě v století XVI. výtvarná umění počítala se k řemeslu. Pravda, v onom věku dvorští stavitelé nejedni pozdviženi od uznalého krále českého do stavu rytířského, a malíři Pražští r. 1595 obdrželi od Rudolfa milost, aby za řemeslo nebyli pokládáni, nýbrž za umění malířské. Ale malíři zůstali se sklenáři a jinými i dále v cechu řemeslném, počítali k sobě i dále všelijaké barev natírače, a z dvorských erbovních stavitelů poslouží nám mistr Oldřich Avostali de Sala na poučenou, jakým rozumem brali svoji hodnost rytířskou ti stavitelé, kteří snažili se o živnost stavitelskou také mimo Hrad Pražský. Asi r. 1579 byl mistr Oldřich Avostalis pozdvižen do rytířského stavu. Když se mistra Avostala ptal zámecký hejtman, proč nechodí s kordem jako jiní stavu rytířského, odpověděl, že o to nestojí; kdy by byl zemanem, že by musel zanechati živnosti.

Budeme tedy výtvarné umělce klásti po starém spůsobě za řemeslníky. A hned začneme od otázky, do jaké formy umělecké dostalo se v XVI. věku umění vysoké a s ním ovšem také průmysl umělecký.

Obojí ocitlo se v proudech renaissančních; renaissance dodává době charakteru, všecko umění i literatura živí se antickými

idejemi, moderně upravenými, všecko se shání po krásné, přirozené formě.

Z umění vysokého všimněme si na prvém místě architektury české. Již v době Jagiellů, když v architektuře vévodil sloh pozdní gotiky, jehož představitelem byl do r. 1534 královský kamenník Beneš z Pístova, české umění stavitelské zažilo již jakous ranní renaissanci. Objevovaly se čím dále víc motivy renaissanční, arci spíš jen na povrchu; konstruktivním živlem pořád byla gotika, ale půda se připravovala, vkus se měnil. Právě na prahu naší doby (1526) novým vkusem vzniká radnice Nymburská a souvěký s ní radní dům na Novém Městě v Praze, již dva hotové celky oné protorenaissance.

Ale v malých časech potom berou se přes Alpy na sever vlaští zedníci počtem značným, kdežto dotud jen tu a tam některý byl v severních končinách zaalpských činný. Hrnou se do Polska, zvláště do Krakova (okolo r. 1530), a obsáhnou tu všecko umění stavitelské, hrnou se do Němec, vidíme vlaský příliv do Tyrol, kdež r. 1528 staví Tridentskému biskupu zámek, přicházejí do Štyrska, kdež prý docela potlačili domácí stavitele, a takž dostanou se také k nám a chodí sem za všecku dobu potom a přinášejí renaissanci, která zatím u nich doma se z fáse prvotní rozvinula v renaissanci vysokou, ba již chystalo se třetí její období vývojové, vybujnělé.

Vlaši stěhují se k nám i k sousedům našim valnou většinou ze severní Italie, zvláště od Komského jezera, ze Saly a jiných vesnic tamějších, a ze Švýcar z Grisonska. Pracují nejprve (pokud víme) o stavbách pánů z Pernštýna, r. 1529 dělají portál Pardubského zámku, odtud Ferdinand král r. 1537 pozval si dvacet Vlachů k stavbě letohrádku královny Anny nad Prahou, ke kteréž stavbě přípravy konány již r. 1534 (aspoň ten rok měla s Vlachy dle rozkazu králova učiniti se smlouva). Rok potom dostává fedrovní list královský stavitel Hanuš ze Spazu s »pacholky svými.« A po něm jiní a jiní.

Ti Vlaši vyzdvihli nad Prahou v zahradách královských letohrad ryzí vlaskou renaissancí, sličných elegantních forem, lugánským a komským architektům a plastikům vlastních.[1])

Od stavby královského letohradu dosti záhy odbíhali Vlaši do měst Pražských, aby tam stavěli a pracovali novým slohem. Královu kamenníku Stellovi úřad komorní r. 1545 přímo vyčítá, že jeho tovaryši zanedbávají práce na letohradě, běhají po Praze a dělají lidem.

Naši zedníci také se rádi neradi přiklonili nové modě a pomáhali Vlachům. Vznikla proběhem doby na zdejší půdě renaissance jiná, zvláštní, renaissance zdejší, domácí, kterou znalci od nemnohých let obvykli jmenovati »renaissancí českou.« Její původ vykládá se

[1]) Dr. Chytil podniknuv do rodišť oněch vlaských architektů výzkumnou cestu, uveřejnil o jich rodinách a o činnosti, jež začíná se již v VII. století, zajímavé zprávy. (Dílo 1907. IV. 73—96.)

přirozeně takto. Vlaši přinesli s sebou z vlasti své severoitalské konstruktivní znalost, techniku a dekor renaissanční; stavby zdejší učinili vzdušnějšími, prostrannějšími, světlejšími, veselejšími, ale byli nuceni přibrati do svého »lombardského« slohu naše domovité strmé střechy obvýšné, jakých Italie nezná a nepotřebuje (na obranu sněhu) a štíty domovní, které z průčelí domu organicky vyrůstají a obvýšný krov přikrývají. Ty české dosavadní štíty Vlaši museli po svém formovati a umělecky rozvinovati; snad je ta nová úloha lákala, šli na ni se svým vkusem, rozdělili štíty v patra a olemovali je zdobou esovitou nebo půlkruhem se vinoucí, ze svého vkusu přidali také malé dekorativní štíty na podélné straně domů, chtějíce střechu oživiti. Jináče také u nás užívali z italské renaissance oken podvojných, říms lunetových, sloupů nejraději toskánských; pavlačová loubí (loggie), kdyžtě nemohla býti vpravena do průčelí domů, čemuž naše podnebí dobře nepřeje, vpravovali dovnitř, a tak vznikla ona domácí renaissance česká, zvláštní odvětví, odrůda renaissance vlaské, která se držela až do konce XVI. věku, kdy na čas vystřídala se s ní renaissance německá, po dekorační stránce hranatější, obhroublejší nežli naše a za stejných okolností v Němcích vzniklá.

Česká renaissance je zajisté dílo Vlachů. Snad k tomu dílu naši zedníci také něčím přispěli, vždyť s Vlachy pracovali ustavičně na měšťanských ba i na monumentálních stavbách královských v Praze a venku, a z domova, od Lugana, ze Savosy, ze Saly, od Koma, Milána si Vlaši českou renaissanci nepřinesli; vždyť není nikde v Lombardii nic tomu podobného, co sluje u nás renaissancí českou! Nemůže býti pochybnosti, že Vlaši se přispůsobovali tvorbě domácí; chtějíce tu provozovati živnost, nebyli nikterak svéhlavi, vždyť víme, že v Rakovníce koncem XVI. století Vlach stavěl i goticky, třebaže špatně. To málo, co v Praze postaveno renaissancí čirou, to je vlaský — lze říci — jejich národní sloh, »renaissance česká« jest z onoho slohu u nás cizí štěp, jenž se tu ujal a kvetl; jeho živobytnost a pěstění nelze přičítati jen Vlachům.

Nemohlo tomu býti jináče nežli v Polště. Co tam provedeno od Vlachů za panování Zikmunda krále, to stalo se školou zedníkům domácím, kteří naposled opanovali pole, když Vlaši přestali býti voláni do Polska. Největší část památek Krakovských v druhé půlce XVI. věku je renaissance z polské ruky.

Naši nemohli u nás opanovati pole, u nás nemohla »česká renaissance« zroditi velikého architekta, poněvadž Vlaši nikdy nepřestali k nám přicházeti, a cizí odborník vždy a všude platí za lepšího, i kdy by nebyl lepším. Tu mohlo býti jen závodění v umělecké práci téhož rázu, a to závodění bylo asi kulhavé, neboť Vlachům dávány stavby monumentálné, šlechtické a královské, domácím zůstávaly stavby měšťanské.

Do konce periody dostavil se i k nám nový vkus stavitelský, motivy nového slohu, jenž se v Italii narodil ze slohu renaissančního. Umělci zahazují dosavadní pravidla úměrné renaissance,

nastává baroko, sloh rušný, neklidný, effektní a malebný. Neklid jest již v půdoryse staveb, dekorace houstne, snaží se býti nádherná, linie její jsou přervané, effekty z nich docilují se umělým rozdělením světla a stínu.

Architektura barokní v Čechách objevuje se plným výrazem svým nejdříve na severu, a to již r. 1582 (Liberecký zámek). Sever stál pod vlivem renaissance »německé,« a ta se klonila ode dávna k baroku. Roku 1614 Vincenc Scamozzi postavil do brány Pražského hradu portál, jejž klásti jest za první architektonický celkový útvar barokní v hlavním městě. V baroku utonula česká i německá renaissance.

Stoletou periodu, v níž u nás architektuře vládne renaissance, lze rozděliti ve dva oddíly.

První oddíl, doba krále Ferdinanda I., vyniká pracemi stavitelskými monumentálního rázu.

Stavby světské, palácové podniká král, syn jeho, český gubernator Ferdinand, šlechta. Od paláců jdou vlivy do radnic a měšťanských domů. Mění se fysiognomie měst. Kreslíři, malíři spěchají pomáhati renaissančním stavbám, ryjí v maltu a malují figury, scény na domy a štíty. V malby a sgrafitta přistěhuje se všecka mythologie antická ze slunného Olympu, z vodní říše Neptunovy i z podzemního světa Plutonova. A všecko to pohanství velmi pěkně se snáší s biblí a jejími figurami a výjevy. Symboly křesťanské svorně se druží s mythy pohanskými v jeden umělecký útvar. Ale staveb kostelních se renaissance nedotýká. Snad zdější lidé, kteří o stavbě rozhodovali, nedovedli sobě chrám ani jináče představiti nežli v staré formě gotické.

Církev u nás od gotiky neustupovala, táž církev, která v Italii byla renaissanci největší příznivkyní. U nás byla renaissance při kostelech proti gotice slabá, třeba že gotika vadla a mdlela patrně. Gotika měla u nás svůj stálý typ náboženského rázu, s nimiž moderní a volnější renaissance marně zápasila. Teprv jesuité, r. 1556 z Italie do Prahy příchozí, zjednali renaissanci přístup do kostelní architektury (kostel sv. Salvatora r. 1578), a zajímavo, že před nimi r. 1554 čeští bratří, nemajíce tradicí uměleckých, volili při stavbě svého sboru v Mladé Boleslavi konstrukci renaissanční i dekor.

V oboru malířském i v plastice vlaská renaissance lákala nejpřednější umělce německé a nizozemské do Italie, kdež se učili a jejím vkusem pak své práce tvořili. U nás již od hranice XV. a XVI. věku jeví se v malířství miniaturním a tabulovém i v plastice působení italské renaissance, komposice se šíří, perspektivy se prohlubují, figury jsou přirozenější a živější, a do dekorace zvolna pletou se motivy renaissanční. Naši malíři a plastikové dostali se do dvou uměleckých proudů, prosycených duchem italským, jež se k nim braly od severu a jihu, z Němec a Nizozemí, a v těch proudech setrvává naše umění i po všecku dobu potom. Produkce malířů našich v tomto prvém oddílu jeví se býti celkem ochablá proti době starší, ale i německá vyhla-

šuje se od znalců německých za mladý padělek italských a nizozemských prací. Není však potřebí české malířství té doby nějak znevažovati, dobrý znalec umění arcikníže Ferdinand sám radil otci svému, králi Ferdinandu r. 1548, aby dal sál na hradě malovati domácím mistrem a ne cizím, že to dobře dovede.

Po roce 1550 vzpružuje se česká miniatura na starých domácích tradicích a vznikají v Praze dvě veliké dílny písařské a malířské za sebou, dílny Táborského a Kantorova, z nichž vyšlo množství kancionálů malovaných moderním vkusem renaissančním a poctivou technikou českou.

Konvářství a kovolijectví české bylo slavné již v době předešlé, teď osvědčilo se mistrem Jarošem, jenž lil renaissanční fontanu do královské zahrady.

V drobném umění, v uměleckém průmysle, byla nová moda renaissanční rychlejší nežli v umění vysokém. Všemu umění za oněch časů pomáhaly umělecké kresby, vzory tiskem rozšiřované, ale umělecký průmysl chytal se jich nejochotněji. Italští, nizozemští a němečtí zlatníci a jiní umělečtí průmyslníci, ba i zástupcové vysokého umění kreslili své projekty, ornamenty, formy, komposice, a dřevorytem nebo mědorytinou letěla předloha do světa; z předloh sestavovány knížky, bez nichž nikdež dílna čipernějšího konváře, truhláře, vůbec uměleckého průmyslníka se již neobešla. Arci pracovalo se i dále v dílnách dle starých gotických forem, mnoho středověkého vleče se hluboko do XVI. století.

Druhý oddíl doby, kterouž líčíme, jest po stránce umělecké representován císařem Rudolfem. Stavitelství dvorské ustupuje poněkud do zadu. Za to v městech a na panstvích staví se víc nežli v době předchozí. Na církevních stavbách i v této periodě drží se gotika aspoň v reminiscencích. I Vlachové se do ní nutili všude.[1]) Jimi stalo se, že ke konci té doby gotika vešla s renaissancí ve dvou kostelních stavbách Pražských v nepřirozenou mesallianci: kostel má pilíře i strukturu gotickou, a dekor i všecko ostatní se nese renaissancí německou (sv. Roch na Strahově r. 1603 až 1612 a kostel luthersky na Star. m. r. 1611—1614).

Za Rudolfa v popředí vystupuje umění dvorské, týkající se hlavně malířství, plastiky a uměleckého průmyslu. Již Maxmilian, otec Rudolfův, dal dvornímu umění v Praze začátky. Rudolf pak volal do měst Pražských cizince Vlachy, Nizozemany i Němce, jmen druhdy slavných, zval malíře, plastiky a řezáče, brusiče kamení, zlatníky, medajlery, truhláře, zbrojíře, krumpéře, hodináře, rytce, dával jim platy, dary, tituly, erby. Za Rudolfa se Praha po druhé po Karlu IV. stala politickým středem Evropy, a z politického střediska umění i průmysl bral svůj vzrost a užitek; cizí umělci usazovali se tu, někteří usadili se pro vždy, ženili se zde a umírali. Co do rázu byla umělecká obec dvorská v Praze

[1]) Dobrý materiál o těch věcech v jižních Čechách zaslal mi p. prof. Braniš. Jemu dík.

mezinárodní, neboť přišli její členové ze všech stran. Zde setkaly se vlivy italské s vlivy nizozemskými nejtěsněji, kteréžto vlivy holandské a flanderské zvítězivše, potom zahájily v umění dobu novou.[1])

Pro ten dvorský ruch umělecký obvykli u nás vykládati dobu Rudolfovu za zlatý věk všeho umění; novější znalci vykládají tu dobu mnohem střídměji a vidí v ní episodu pouhou. Arci má doba dvorského umění Rudolfova episodní ráz, hlavně tím, že nevyrostla zvolna a organicky z umění domácího a že dvorský ruch umělecký přestal, když umřel tvůrce jeho a brzy potom vypukla předlouhá vojna. Ale klam by byl domnívati se, že byla doba bez účinku, bez působení, bez resonance. Nelze přijmouti tvrzení, že až na malé výminky — působení umělců dvorských nešlo přes kruhy dvorské, ba že tu nebylo ani tak umění dvorského, jako umění odpovídající vkusu krále »amatera.«

Arci, pokud umělci pracovali jen pro pověstné sbírky Rudolfovy, není pochyby, že se utápěli ve vkusu a rozkazech vznešeného zákazníka; tu vznikala ona prázdná symbolika strojená, ony antické allegorie, jimž sotva dnešní filolog klassický rozumí. Takové věci snad nenalezaly obliby mimo hrad Pražský. Malíři domácí měli pro své městské zákazníky ode dávna moralistní allegorie, kterým kde kdo dobře rozuměl, a ty postačovaly k samostatnému produktu i k dekoraci.

Věříme, že malíři a plastikové dvorští k libosti císařově užívali mythologie hlavně k tomu, aby podali nahou ženu smyslných tučných forem, ale na druhou stranu víme, že malovalo se tím spůsobem též jinde v oněch dobách, a nevěříme, že takového rázu umělecké produkty zůstávaly jen v kruhu dvorském. Ty šly i dolů. Těm se rozumělo. Kdo zná inventáře té doby, ví, že dosti nahoty malované dostalo se do měšťanských a panských pokojů a drží se v nich na mnohá léta XVII. věku. Jest jisto, že malíři a plastikové dvorští nepracovali jen pro dvůr, provozovali »živnost« v Pražských městech velmi pilně, a proto se nesmí říkati, že byli bez vlivu. Při nejmenším musíme těm malířům, kteří se sběhli do Prahy k residenci královské, přičísti to, že prací jejich rozšířila se do bohatších kruhů měšťanských nebývale, nápadně obliba obrazů všelijakých a zvláště podobizen. Stačiž tu zatím jen připomenutí, že v pozůstalosti Pražského malíře Hendrycha Ekenpergara, jejž smrt překvapila roku 1612 takřka při práci, shledáno přes třicet podobizen (některé nedokončené) a v nich vedle podobizen císaře a některých arciknížat zapsán i »kontrfekt jedné řeznice z Nového města.« Podobizen malování zkvetlo v Nizozemích právě za vlády Rudolfovy, odtud ona novější snaha malířů vystihující charakter a bystře přírodu pozorující přenesena i k nám a zůstala tu. Bylo umělecké proudění. Vliv komorního malíře Sprangera, Nizozemana, pozorovati jest i v našich kancionálech českých zvláště po stránce figurné.

[1]) Chytil: Umění v Praze za Rudolfa II.

Dvorní malíř Francesco Terzio kreslí obrázky do české biblí Melantrichovy (1570). Naši lidé se v dílnách dvorských umělců učili a pracovali, zajisté nebyl kamenník Antonín Broco z Kampionu jediný, jenž měl tovaryše české i německé. Naši mistři při větších, hromadnějších prácech bývali i na hrad voláni ku pomoci. Naopak zase plastikové dvorští robili i do Pražských domů rozmanité výtvory (tak na př. Adrian de Vries); mramorová kašna, řečená Krocínovská (1590), za jejíhož tvůrce pokládám kamenníka Jindřicha Pražáka čili Beránka, v allegorických figurách a v zodiaku svědčí o vlivech umění dvorského. Tolik o umění výtvarném.

Naproti tomu nikdo nepře, že umělecký průmysl, pro dvůr Rudolfův provozovaný, měl silné působení daleko za kruhy dvorské.[1]) Ušlechtilé formy jednotlivých prací, bohatý dekor, znamenitá technika, pěkné provedení nemohlo se míjeti s účinkem. Zlatnické výtvory dvorských mistrů, nádoby, šperky lité, tepané, emailované se napodobují, oblíbené materialie vkusu Rudolfova, mušle, pštrosí vejce, v stříbro a zlato fasované, shledáváš od těch dob hojně v inventářích Pražských ba i venkovských měšťanů. Dvůr sám objednává u zlatníků Pražských, což dokazuje, že se vpravili do vkusu dvorského. Od dvorských zlatníků český granát přišel ke cti a udržel si ji;[2]) rozkazem císařským nastalo úsilné hledání kamení drahého i polodrahého, obnovila a zdokonalila se tu novými, lepšími stroji technika broušení a leštění drahého kamení, brusičství ujalo se větší a dokonalejší měrou i tam v krajích českých, kde kamení hledáno; ta industrie zkvetla zvláště v Turnově, v Rovensku v XVII. věku, tak že působení dvorských šlejfířů sáhalo daleko od Prahy. Technika brousiti křišťály přenesla se na české sklo, což připisuje se Kašparu Lehmanovi, dvorskému brusiči, a tím rozvoj českého sklářství vešel do nové fáse, která učinila české sklo znamenitostí evropskou.

Také řezáctví do kamení, do kovu, rytectví a medajlerství, při dvoře provozované, potom v Praze již nezahynulo, hotovení mechanických strojů, sextantů, kompasů také se udrželo nadále, neboť v inventářích Pražských takových věcí v dalších letech XVII. věku vždy dost. Také vlaské intarsie zůstaly našim truhlářům.

Nelze vystopovati v nahodilých zápisech archivních všecky vlivy, jež od dvorských řemeslníků přecházely k našim. A vlivy byly i bezprostřední, neboť naši s dvorskými druhdy pracovali pospolu. Na příklad zámečník Šťastný († 1562) dělá v Oboře na Hvězdě; r. 1562 voláni Pražští truhláři na hrad, aby tam »malá díla dělali;« Pražští truhláři r. 1597 pomáhají táflovati v novém paláci na hradě Pražském, ba truhláři Novoměstští vstavili si

---

[1]) Chytil l. c. str. 49.

[2]) O český granát stáli úsilně Norimberští zlatníci a řezáči, jeden z nich, Kreuz, r. 1591 zřídil si obchod s českými granáty po všem Německu a do Francie. Od jakživa cizinci rozuměli pokladům naší země lépe než naši lidé. (Viz o tom Jahrbuch d. Samml. des Kaiser. XV. 12020.)

r. 1603 do cechovního řádu práci dvorskou jako věc ne vzácnou, prý, »jestli žeby kdy co od díla truhlářského Jeho Milost císařská k svému dvoru potřebovati ráčil, že to mají časně opatřiti.«[1]) V Polště Vlaši působili i v keramiku, zavedli tam (r. 1583) lepší techniku v majolikách, proč by u nás měli býti bez vlivu?[2])

Lze věřiti, že vkus a technika řemeslníků českých se v těch dobách zlepšila působením Rudolfinské »episody.« Je vůbec rozšířeno klamné mínění, že řemeslníci, jimž konservativní ráz arci nelze upírati, uzavírali se novotám zhola. Aspoň v době Rudolfově tomu není tak. Stačí uvesti z r. 1591 sazbu nožířské práce, v níž vyčteny všecky dosavadní formy díla a připojeno na konec významné ustanovení, kdy by »nastala kdy jaká nová díla zde nebývalá,« mistři mají se k tovaryšům spravedlivě chovati.[3]) Tedy se »novým dílům« nikdo nezavírá ani v nožířství, nercili v jiných modních věcech.

Lze rozhled doby Rudolfovy po stránce umělecké ukončiti. Ta doba má, pokud se týče umění dvorského, episodní ráz, jak usoudili znalci, bude však nutno ještě bádati a uvažovati, než se přijme za neomylnou pravdu, že ona episoda neměla vlivu na české umění současné. Ba nám se zdá, když pomineme uměleckých prací přímo pro císaře dle jeho vkusu dělaných, že umělecká doba Rudolfova ztrácí episodní hranici, že není episodou ohraničenou, nýbrž že je základem rozvoje dalšího, že žije dál, že má své pokračování. Vždyť umělci dvorští po smrti Rudolfově s valnou částí v Praze zůstali, měli tu domy, grunty, ženy, děti; mnozí přetrvali osudný rok 1620. Noví umělci přicházeli; sic nebrali se již ke dvoru, hrad Pražský přestal býti stolicí královskou, ale do Prahy nepřestávali se stěhovati ani v době vojny. Rána Bělohorská nezdá se býti naprostým uzavřením uměleckých proudů a rozvoje. Svědkem jsou inventáře bohatých Pražských měšťanův a úředníků vysokých. Za všecka léta daleko do XVII. století nacházíš v nich důkazy, že malíři hojně malovali, jako by se nebylo nic přihodilo, v každé onačejší domácnosti jsou obrazy, a zvláště podobizny, týmž počtem nápadným, jako bylo v době Rudolfově, i v době války staví katolická šlechta domy a kostely, malíři do nich malují, zlatníci a jiní umělečtí průmyslníci do nich pracují. Tuším, že umělecká činnost za války, patrná v inventářích Pražských, ta že jest pokračováním a bez pochyby rozvojem »episody« Rudolfovy. Když pak v malých časech po vojně umění v Čechách zase zaskvělo se zjevy silnými, to zajisté nestalo se bez rozvojového podkladu, a kde ho hledati, neli v době Rudolfově?

Přihledněmež k stránkám jiným. (Dokončení.)

---

[1]) Rukop. bibl. Lobkovické v Praze. Č. 72. Řád 26.
[2]) Rocznik Kraków: VI. 287.
[3]) Archiv města Prahy č. 2231. 75.

Na hubách.

Cyklus básní

od

Josefa Kalusa.

(Dokončení.)

Maruše.

Tetka, hle, hřib!

Štefčena.

Aj, aj, bez úroku:
ten je veliký jak beranice.
Věř mi, děvče, ač mám tolik roků,
scvrklé už a popelavé líce:
takového hřiba dosud v žití
nezřela jsem: musím potvrditi.

Maruše.

Hle, už červi do něho se dali:
nadobro jej všecek provrtali.

Štefčena.

Škoda! dva by na oběd dost měli:
s chudákem už i ten červ se dělí.

Maruše.

Ať se nám tu nerozpláče tetka,
něco veselého povím hnedka.

Povídka o pěti bratřích.

Z rána budí Honza Juru:
»Vstávej, Juro, honem vzhůru,
Ferdo s Tondou vstaňte taky,
i ty, Kubo, promni zraky:
venku pěkně sprchlo právě,
bude hub jak kvítí v trávě,
najdeme jich — je nás pět —
až užasne celý svět.

Vstaňte honem, už se šeří!«
Vstali: vyšli pravou z dveří,
by se dílo podařilo.
Po dešti se ochladilo.
Tři hodiny s věže bily,
v tom vzkřik Ferda, hrůzou bílý:
»Kdos tu leží, brachové!«
Stanou. — Ticho hrobové. —

Mráz po zádech všechněm běží.
»Chlap neb roba tady leží!« —

»Chlap ne: ten nemívá čepce.« —
»Roba je to,« Jura šepce,
»roba, už má tělo ztuhlé.« —
»Zkusme srdce. Kde je?« — »Tuhle!« —
»Srdce už jí netluče!« —
»Na nohou má papuče.« —

»Bratři, ta se nezdá z blízka.« —
»Hubená je jako tříska.« —
»Oděna je v samé cáry.« —
»Bože, co je člověk starý?« —
»Děsně vypadá v tom čepci.« —
»Co teď, co teď?« bratři šepcí.
»Jistě byla zabita!« —
»To učinil necita!«

»Ferdo, musíš do vsi běžet:
že jsme našli babu ležet,
oznámíš hned u ouřadu.« —
»Hlídat budem po pořadu.«
Ferda praví poloplačky:
»Budeme mít opletačky!« —
»Nechť, však nejsme zbojníci!«
Ferda běží k vesnici.

U noh, u hlav stojí bratři.
Měsíc na ně s nebe patří
nevyspaných kalných zraků,
schovává se do oblaků;
v ranním vánku šumí duby,
bratřím drkotají zuby,
úž se choulí do hábů
nehledíce na bábu.

Pomalu se rozednívá,
v každém houští ptáček zpívá,
od vesnice slyšet hlasy.
»To přichází úřad asi.«
Došli, starosta všem v čele:
»I pro Krista Spasitele,
kdo tu bábu zabil z vás?« —
»Přisáháme: žádný z nás!«

Bratři stojí s tváří bledou:
»Kam ty noční toulky vedou!
S babou bude opletání.
Posviťte mi sirkou na ni!
Ted ten svět je plný hříchů!«
Náhle do hlasného smíchu

dá se: »Jak jste hleděli:
vždyť to strašák ze zelí!«

»Strašák?« — »Ba že strašák, troupi!«
Bratři stojí jako sloupy.
»Pro strašáka zburcujete
celou vísku: k šípku jděte!
A je vás pět chlapů-obrů!
Nu, to budu dávat k dobru,
jaké hrdiny má svět!«
Bratři s hanbou prchli hned.

Povídka o čertu. Frantík.

Před klekáním v šeru ranním
chodíval čert na hřiby,
koš jich míval, výskal, zpíval,
když šel kolem koliby.

Vyšel bača, s bačou Káča:
»Dnes ty houby u nás slož,
slož je všecky na stůl, necky,
vzít jen můžeš prázdný koš!« —

»To by bylo!« — »Už jen čilo
skládej hřiby na necky!
Nerozumíš? Česky umíš?
Či mám s tebou německy?«

Hrozí bača, hrozí Káča,
v ruce silný obušek:
»Čerte, skládej!« — »Co dáš?« — »Hádej!« —
»Hroudu sýra.« — »Záušek!« —
»Taký kupec!« — »Chceš, dám šňupec
nejlepšího tabáku?« —
»Chci!« — »Slož hřiby do koliby! —
Teď pojď: šňupni, lajdáku!«

Čert šňup: kýchne, až vše stichne
hrůzou, čert dál kýchá zas
hlasitěji, až se chvějí
hory, lesy, skály, hráz.

Bača s Káčou smíchem pláčou,
čert klel, hrozil: v tom zas kých,
prsknuv vztekle prch. — Však v pekle
dosud kýchá ďáblům v smích.

Čert a Kuba. Michal.

Čert ved Kubu, křivou hubu,
rožky na hlavě,

jen dvé zubů: vodil Kubu
sem tam v doubravě.

Kuba spocen, ulopocen
jak tak klopytá,
náhle shledá, soudruh, běda,
že má kopyta.

Hned vše chápe: »Čertův chlape,
tož ty se mnou tak?«
Šeptá sobě: »Vytru tobě
ďábelský tvůj zrak!«

Začne žertem: »Jsili čertem
z pekla rohatým:
porad hnedka — není svědka —
jak být bohatým?«

»Hoho, Kubo! drzá hubo,
najednou chceš moc:
kdo chce zlato, musí za to
k nám na jednu noc.«

»Láry — fáry, čerte starý,
něco slevíš snad —
u vás plamen šlehá z kamen,
spálil by mi šat.

K vám jít nechci, bohat přeci
byl bych tuze rád,
víš: noc temnou doma se mnou
přespat můžeš snad?«

Čert kýv: »Budiž! Ať mě vzbudíš
před kuropěním,
potom za to, co chceš, v zlato
tobě proměním.«

Rozešli se. Kuba k míse
domů pospíchá;
čertu lože chystá. »Bože!«
ob čas zavzdychá.

Peklo zdolá? V tom čert volá:
»Otevř! Jdu. Je čas!«
S dýmů sloupy v jizbu vstoupí.
Zahřmí, kahan zhas.

Praví temně: »Lehni ke mně!
Blíže, Kubo, blíž!«

»Už jdu, hade!« Kuba klade
do postele kříž.

Čert hned vskočí, koulí oči,
kola ohnivá,
prská, řičí, Kuba vztyčí
kříž a zazpívá:

»Hospodina, Otce, Syna
chváliž každý duch!«
Čert hned zmizel, s ním strach, svízel,
v jizbě zbyl jen puch.

Romance o hříbku. Šohaji.

Usnula dívka u hřiba,
sní se jí: hříbka kolíbá.

»Spinkej, spi, hříbku maličký:
chceš, uvařím ti kašičky?

Spi, spi, můj milý hříbečku:
chceš, dám ti mléka kapečku?«

»Ano, chci!« hříbek povídá.
»Hnedka, hned: nebuď neklida.

Jen nosíček ti utru líp!«
V tom procitne — a vidí hřib.

Na mechu zatím povyrost,
kol jiných ještě dost a dost.

Smějí se jí, že zaspala,
v spěch do koše je skládala.

Stydíc se za svůj hloupý sen,
zardělá kvapí z lesa ven.

Romance. Dívky.

Janek sedí při hříbku;
tesá z dřeva kolíbku.

Vloží do ní hříbečka
jak malého chlapečka.

Že je dosud neženat,
zkusí, jak je kolíbat.

Nenílí to trápení,
hned se s milou ožení.

Budeli to těžké snad,
zůstane už neženat.

Lesní romance. Všichni.

Pod jedličkou rozeklanou
pět kozáků s jednou pannou.

Jeden hezčí nežli druhý,
za klobouky kvítí, stuhy.

V zlatých šňůrách, v zlaté zbroji
jak pět doubků před ní stojí.

Cerná vouska, nakroucená.
Panna hledí udivena:

»Kam jedete, páni milí?«
Do kola ji obklopili:

»Jedeme a nejedeme,
my tak jenom polujeme,
švarné panny milujeme!«

Couvla a pak uzardělá
dál se vyptávala smělá:

»A kdo je z vás hejtman, kníže?«
Přikročili k panně blíže:

»Všichni stejně hejtmanujem:
potkámeli, pomilujem.«

Ještě blíže přikročili.
»Zpátky, zpátky, páni milí!«

»Kdo jsi?« — »Já jsem dívka Věra,
císařova vlastní dcera.

Kraj ten daleký mu patří.«
»My jsme, Věro, tvoji bratři.

Sedm let jsme bojovali:
my bychom tě nepoznali.«

»Já však poznala vás hnedle
po postavě jako jedle.

Po tom černém orlím zraku,
po hlase i po kalpaku.

Cos mi dělo bez ustání:
to jsou urození páni.

To vojíni nejsou sprostí:
neubliží ženské ctnosti.

Spíše vezmou pod ochranu
lesem pustým jdoucí pannu.«

»Ty jsi se v nás nemýlila:
vítána buď, sestro milá.

Ty jeď v předu a my v zadu
zrovna k císařskému hradu.«

Koníka jí předvádějí:
pod pannou se nohy chvějí.

»Nikdy,« šeptá uzardělá,
»na koni jsem neseděla.«

»Jeli možná, sestro milá:
na hony jsi nejezdila?«

»Nikdy!« klopí zraky plaše,
»ani nejsem sestra vaše.

Jsem jen uhlířova dcera,
prostá dívka, prostá Věra.

Pěti mužů jsem se bála:
že jsem carova, jsem lhala.

Rady jsem si nevěděla:
zastrašiti jsem vás chtěla.

Bratry jste se přihlásili:
odpusťte mi, páni milí!«

Zasmáli se všichni na ni:
»Nejsi sestrou: budeš paní!

Jednoho z nás vyber sobě:
bude věrným chotěm tobě.«

Neváhala, vyvolila,
na hrad jeli, svatba byla.

Píseň. Apolenka.

Chutné hřibky už jsou pryč,
jsoutě vysbírané:

uzamkla bych — míti klíč —
lesy zotvírané,
aby nemoh nikdo jiný
na houby a na maliny
do té lesní samoty,
Michálku, jen já a ty!

Pak bychom sem chodili,
miláčku, jen sami,
všechny stezky zvroubili
rudé malinami,
za smíchu a za polibků
nasbírali na sta hřibků,
kde se dub pne košatý:
Michálku, jen já a ty!

Někdy bychom sobě sem
zašli na den celý:
mnohdy by už nad lesem
hvězdy vycházely,
a my teprv po chodníčku
přivinuti — líčko k líčku —
loudali se z lesa ven,
ty, Michálku, a já jen.

Sladké hřibky pryč jsou dnes:
zítra vstanem spíše
a vkročíme první v les
potajmu a tiše,
ve smrčinách hustých, tmavých
najdem hojně hřibků zdravých,
jahod, taky fialku:
přivstaň, přijdi, Michálku!

Trčkula.

Pohleďněte, co mám hřibků v koši.

Šteffčena.

Máte štěstí: já mám mnohem méně.

Trčkula.

Všimněte si: nejmíň mají hoši.

Šteffčena.

Nejvíc štěstí přálo Apoleně.

Trčkula.

Štěstí? — To jí Michal tolik přeje:
s každým hřibkem k Apoleně spěje.

Šteffčena.

Nedivte se: když jsme mlády byly,
chlapci nám též hřibků nanosili,

že jsme sotva vlekly plné koše
a stržily za ně pěkné groše.

Trčkula.

Já nic o tom nevím, kmotro milá,
já po lesích s chlapci nechodila
jak děvčata nyní. Kromě Barky,
pozorujte, jsou tu samé párky:
tuze sobě nevšímají hříbků,
v očích touhu spíše po polibku.

Štefčena.

Mladost — radost, z růží, políbení,
utkána jest láska: jinak není.

Legenda.

Zda víte, před věky chudobným našim krajem
že Kristus chodíval se svými apoštoly?
Na jaře bylo to, květ voněl, zpěv zněl hájem
ze strany východní k nám vešel do údolí,
jen čtyři chatrče v úbočí hor tu stály,
políček nebylo, jen hory, lesy, skály.

Údolím valila své vlny Čeladnice,
jarními potoky vzduta a napita,
vrby ji vroubily a máčely v ní kštice,
břeh duby zdobily a s olší rokyta,
a řeka hučela, do jarních nocí lkala,
a s orly orlice vzduch vonný prolétala.

Jen horská stezička k chaloupkám našim vedla,
opodál dýmaly ohromné milíře,
do jejich okýnek tvář cizí nepohledla,
v zimě jen šelma vlk, z jara zrak pastýře,
když bílé ovečky hnal do hor ku salaši,
neb laňka zděšená, již sekery zvuk splaší.

Tak kraj náš vypadal, když Kristus Pán k nám přišel,
vše bylo zladěno úsměvy sluněčka,
hned z jedné chaloupky dědeček na práh vyšel
a z druhé chorý muž, z té třetí babička,
až k zemi shrbena, za sebou houfek dětí,
z té čtvrté panenka: holoubek před ní letí.

Kristus se zastavil a rozhlížel se snivě,
a lidé z chatrčí »Kdo to?« se divili.
»Kde je tu studánka?« — »Tam!« ukázali k nivě.
»My vás tam dovedem!«. dvě děti pravily,
a malovaný džbán dvě jiné uchopily,
nabrali po okraj — a apoštolé pili.

A Kristus pohlížel do dětských jasných zraků
a jako ze studnic z jich čistých duší pil —
v tom náhle zaduněl hrom z poledního mraku,
roj dítek polekán k chaloupkám odkvapil,
Kristus šel za nimi se svými apoštoly
a sedli v stínu lip: pně byly židle, stoly.

»Dál pojďte!« dědoušek i babička k nim děli,
»co máme, dáme vám: ke stolu sedněte!«
A dívka líbezná, obličej uzardělý,
chléb s máslem přináší a prosí: »Vezměte,
chléb máme domácí a kravička nám dojí,
jsme šťastni, u nás host když ukrojí a pojí!«

A Kristus žehná už a rozdává a láme,
chleba je ovesný, však tuze chutná všem,
apoštolové dí: »Dobře se u vás máme!«
»Tož tady zůstanem!« dí Kristus s úsměvem.
»Zůstaňte!« chorý muž se ozval stoje vzadu,
»teď plodů všakých dost, však v zimě hůř; dost hladu.«

Kristus se vyptává, co jak, tak besedují,
před Pánem vylévá muž chorý žal a stesk,
za řeči chmurami se hory zatahují
a blíže hučí hrom, blíž klikatí se blesk,
do horské chaloupky se svými Kristus spěje,
bába louč rozžíhá, kés zaříkání pěje.

A Kristus naslouchá, obličej vážně kloní
a ruce vztahuje a bouře tichne hned,
blesk zlatý dohasne, hrom v horách doromoní.
»Kdo, svatý muži, jsi?« dědeček ptá se bled,
»Kdo jsi ty, muži, rci?« tázavě všichni hledí.
»Nejspíše čaroděj!« šeptají k sobě bledí.

»Jsem Kristus a to jsou mí věrní apoštolé.« —
»Aj, Kristus? Opravdu jmě sladké nad míru.
Tys jed, však jídla víc než dřív na našem stole:
ó, co chceš zázračný?« — »Obracím na víru,
a lásku hlásám jen, jež nade vše jest sladčí:
v ráj vodí.« Ženy mu u nohou blahem pláčí.

»Ó rcete, věříte v jednoho boha?« ptá se.
A všichni ve sboru odvětí: »Věříme!« —
»Nuž křtím vás jeho jmenem!« kropí, usmívá se
a k odchodu se zdvih. »Ó, kdy tě spatříme?«
»Zajisté přijdu zas: ó věřte, shledáme se!«
a s apoštoly pak jim zmizel v hustém lese.

Však kol pňů, Kristus Pán kde seděl s apoštoly,
hub na sta vyrostlo z chlebových drobečků,
přerůzně zbarvených a tvarů jakýchkoli,
teď rostou na každém už u nás místečku,
s nimi je bídy míň a živobytí snazší —
Ó, Kriste, žehnávej krajince chudé naší!

Píseň na odchodnou.

Už jsme houby vysbírali,
už můžeme domů jít —
někdo strží doma chvály,
někdo, možná, bude bit,
že v košíku nese psárky,[1])
vyženou ho s těmi dárky.

Už jsme vysbírali hřiby,
už je třeba domů nést —
syrovinky, když se líbí,
můžeme hned cestou snēst,
holubinky budem péci,
ale hřibky smažit přeci!

Už jsme všecko vysbírali,
nezbylo tu po nás nic,
abychom se domů brali,
zítra, možná, najdem víc,
les si přeje oddechnutí:
zítra počnem s novou chutí!

Břemeno.

Vesnický obrázek

od

Josefa Náměstka.

Když kupec Machník koupil Horáčkovic chalupu, byla na ní jediným břemenem Barča. Slepá sestra mladého Horáčka to byla, dívka vysokého zrostu, brunátné tváře, hustých černých vlasů a zasmušilého pohledu, které bratr před cestou do Sas rád se zbavil, prodav ji i s rodnou »chalpou« — vymíniv jí totiž na otecké půdě doživotní útulek. Však to bylo už přání nebožtíka táty, aby Barča nebyla z chalupy vyháněna. Nu a mladý Horáček jí nevyhnal, slevil raději z prodejní ceny celé čtyři stovky, jen aby to Machník koupil. A Machník byl věru rád, že koupil. Však

[1]) Psárky: houby psí, nejedlé.

stála Horáčkova živnost za to: pole jako na výtoni, všecko dobře spořádáno, všecko jako jediná zahrada, stavení sotva deset let staré, stodola pod šindelem, na cihlové podezdívce, chlívy prostranné a světlé, že by se za ně žádný sedlák stydět nemusel.

A tak Machník koupil, neohlížeje se na Barču, která ostatně celé dni ve své sedničce v přídomečku vyseděla pletouc punčochy. Mladý Horáček sebral peníze a už byl na cestě, aby se docela oddal svému »palírství.« Doma jej pod nohama pálila půda, to od té doby, co prodal třetinu nejlepších polí po tátovi, který v práci nikdy neochabl, a jak lidé vyprávěli, syna svatosvatým slibem zavázal, že nikdy kouska pole od chalupy neprodá, jinak že by ho Pánbu potrestal. Ale syn přece prodal nejlepší díl — a potom snažil se prodati i zbývající dvě třetiny. A podařilo se mu to dosti brzo, právě když peníze za první třetinu stržené do poslední vindry v kartách protřel. Lepší hotové čtyři tisíce než dřina na otecké hroudě. Jen to obtížné břemeno — slepá Barča — jak prodavači tak i kupci vadila; Machníkovi nechtělo se výměnkářky, která měla do smrti jídat u jeho stolu, a Horáčkovi bylo líto těch několika set, které musel k vůli sestře sleviti. Ale konec konců přece si plácli.

Barča byla od jakživa i od svých vlastních považována jen za břemeno. Táta ji přirovnával k železné krávě, až mu máma na káry dávat musela, aby k vůli té holce, která za nic nemůže, »nechčestí« na chalupu nepřivolával. Bratr vídal v ní vždy jen pijavici, a nebožka máma, dej jí Pánbu klidný sen na Paračovském »kerchůvku,« byla jedinou duší, která nezáviděla Barči, že se po polích neplahočí, že se s kravami netahá, že na jetel nechodí a plné krosny z lesa nevláčí, vůbec že žije pohodlněji než lidem v chalupách souzeno, sedíc ve svém koutku a »nípajíc« punčochy. Zesnula máma, odešel i táta, bratr »polír« přichytil se »lepších« kamarádů, prodal na konec chalupu a odešel »sloboden« do Saska, doufaje potkati štěstí v pravé poledne prostřed cesty. Barča dostala nového hospodáře. Usadil se Machník s ženou Marynou na chalupě, z menší »sence« zařídil kupecký krám a uložil Barči, aby pletla do zásoby zimní punčochy. Takové hrubé, vysoké až po kolena, jaké na Sušicku a Vimpersku dosud jsou oblíbeny, když sněhy napadnou, mrazy udeří a větrem ožehnutí formani ve faldovkách a vysokých punčochách jak náleží si libují. Barča neodmlouvala. Sedala celé dni ve svém výměnkářském kumbálku a pletla, pletla, až jí prsty umdlévaly a ramena bolela. Ještě štěstí, že Machník smýšlel s ní poctivě. Platil jí za pár punčoch do krámu dodaný o celý šesták více, než platívali sousedé, kteří od jakživa hleděli slepé využitkovati. Však oni to kupci zaplatí, soudil Machník. A zaplatili. Znali důkladnou práci nevidomé Barči a věděli, že by ona ze špatné vlny nepletla, dovedlať už hmatem jakost materiálu rozpoznati.

Tak se stalo, že si slepá ustřádala slušnou sumičku. Ukládala si to u hospodáře, spolehajíc na jeho poctivost a naznačujíc každou novou zlatku uzlíkem na dlouhém tkalouně. Horáčkovy

děti často sedávaly u ní, škemrajíce o pohádku. Barča vyprávěla, jak uměla. Nebyly všecky ty pohádky hezké, obzvláštní. Ale dětem líbily se venkoncem. Snad proto, že byly vypravovány s úplným klidem a s pravdivostí, která nepřipouštěla nedůvěry. Ve všech promítaly se truchlivé dni neutěšeného života Barčina; ve všech zračila se neukojená touha rostlinky prodrati se k slunečnímu světlu, jehož posud nepoznala; ve všech bylo plno naděje, že přijde vysvobození. — Kým nebo čím? Snad smrtí. A Barča — ač sotva třicetiletá — těšila se na odchod z této země jako na boží hod, jenž jí měl přinesti konečné prohlednutí.

Machníkova nejmladší dceruška, šestiletá Božka, na Barči takřka visela a sedala v kumbálku jejím i tehdy, když druzí dva sourozenci lecjak zaneprázdněni k Barči zaběhnouti nemohli. A jak Barčin kumbálek mámě chválívala. Říkala obyčejně hodně nahlas, že to slýchal tatínek do krámu: »Ani nevíte, maminko, jak u Barči je hezky, jak je hodná. Pozná mne vždy po hlase, hlavu mi pohladí, na klín mě bere a pěkně mi leccos povídá. Ptává se mne, mámli radší tatínka nebo vás.«

»A co jsi řekla?« otázala se Machníková.

»I řekla jsem, že vás mám oba ráda, a ji taky, zrovna jako vás. Ta vám měla radost! Řekla mi, že jsem hodná chudobička a poznala vám sáhnutím, že mám černé vlasy.«

»I jdi, bloudku,« usmála se máma. »To já jsem jí jednou řekla, žes taky černovlasá jako ona.«

»A, maminko, taky mi řekla, můželi teď z jara zas na zahrádce sedat, jestli prý to dovolíte jako loni. Má prý ráda sluníčko. Hned prý je vidí, když tak na nebi se ukáže.«

»Proč by nemohla,« dí matka. »Aspoň nám tam v létě kluci na třešně běhat nebudou.«

A tak sedávala Barča za hezkých dní venku na sádku pod rozložitou třešní. Božena k ní přiběhla, schoulila se u jejích nohou a rozhovořila se o tom i onom.

»Víteli pak, že už půjdu na podzim do školy?«

»Vím, chudobičko, vím. Myslila jsem už na to. No, vidíš, já jsem do školy nikdy nechodila.«

»To vám bylo líto, viďte?«

»Ba bylo! Ale, když mne naši neměli rádi.«

»A to není pravda,« opáčila Božka. »Vždyť se smějete.«

»Milá chudobičko,« usmála se slepá ještě bolestněji, »když mě něco bolí, vždycky se usmívám.«

Tomu budoucí školačka nerozuměla. A jak by rozuměla, když té tiché, odevzdané vůli Barčině snášeti bolesti a žaly s úsměvem neporozuměl ve vsi ani z dospělých nikdo, nikdo, pranikdo!

Některým lidem se dobrý poměr slepé výměnkářky k rodině Machníkově příčil. Snad je hnětlo, že se Barči odchodem bratrovým do Sas polevilo, že je slušně a klidně živa, že není o těch pár grošů, které pletením vydělá, okrádána, že nemusí se o ně s leckterým dobrodinečkem hrdlit, že má je dobře uschovány

v almaře hospodářově a smí si na požádání kolik potřebuje bez vyčítání vyzvednout.

»Rozmazlujou toho slepanta,« odlehčila si kdysi Barčina vlastní teta, vidouc ji s malou Boženou do kostela kráčeti. »Jaký si ta ženská koupila salup. Snad tomu Machníkovi neučarovala. Večer se nepozná, že je kočka slepá. Musím jeho ženu upozornit. Není zdejší rodačka a dobře to tu nezná.«

I upozornila kupcovou jak náleží. Ale nepochodila. Machníková znala svého muže skrz na skrz a měla ostatně dobračku Barču stále na očích. Poklepala paňmamince Vraných na rameno a usmála se potutelně: »Musela jste být kuna, tetko, že tak i o té ubohé slepotě hádáte. Že vám není hanba! Modlitbička k svaté Apoleně by vám neškodila, ta odvrací od nemravných myšlenek.«

A teta Barčina kousla se do pysku, schlípla jako husa po oškubání a vymlouvala se, že to tak zle nemyslila. Ale nedala si pokoje. Podpíchla kostelnici Lukšovou, aby ona té ležačce od Machníků zasolila. A když se ani to nepovedlo, dala se jinou cestou. Jata pojednou milosrdenstvím, začala kde komu vykládat, jak Machník ubohého sirotka o těžce vydělané groše připravuje. Co prý mu už punčoch do kšeftu napletla a nedostala posud ani halíře. To Machníka dohřálo.

»Huby pomluvačné,« odlehčil si, »nepřejou té ubožce klidu. Kdy by aspoň mne do toho nezatahovali. Musím jí ty peníze dát, aby je sama měla v rukou. Bude aspoň konec řečem.« Udělal to proti Barčině vůli a ona si pak peníze schovala ve svém kumbálku. Do plátěného pytlíčku vložila své stříbrňáky a ukryla je v posteli pod hlavou. Tenkrát zastavil si Machník dobrosrdečnou paňmaminku Vraných.

»Na slovíčko, paní Vraná,« řekl klidně. »Aby vás srdíčko nebolelo, tak má Barča ty peníze, sto deset zlatých, ve svém kumbálku. Machníkovi jich do kšeftu nepotřebují.«

A paňmaminka kroutila se jako lasička a když rychle domů se brala, bručela si polohlasně: »Ten je jako meč! Aby ho kat spral.«

Machník viděl, že ťal do živého. Tak to bylo dobře. Leč ne na dlouho. Než se týden s týdnem sešel, už šla panímáma navštívit Barču. Přišla, hladila, chválila — a na konec vyhrkla, že by jim mohla těch sto zlatých půjčit. Dobrý úrok prý dostane. Aspoň o ně nepřijde, kdy by se ten fláma bratr ze Sas vrátil a na ní je mámil.

Barča se náramně divila. Panímáma se nestydí a chce na ní ubožce pár trpce vypíchaných zlatých. A bratr má zase přijíti zpět, jest už v tak pěkných poměrech, že by každý groš shrábl. Jací jsou to lidé! Chtěla něco panímáně namítati, ale rozmyslila si to.

»Milá teto,« řekla ku podivu lhostejně, »nemám žádných peněz na půjčování. Co mám, za to koupím si hrob, kdesi

v koutku, sama pro sebe, abych aspoň po smrti zapomněla, jak jste mě všichni měli rádi.«

»To tě proti nám napíchli ti přivandrovalí,« zahrozila teta Vraných rukou směrem ke krámu.

»I nenapíchli,« usmála se Barča. »Pozoruju všecko líp než si myslíte. Říkáte, že snad už bratr všecko v Sasích promarnil. Inu, dost možná! Je možné taky, že se k hanbě celého příbuzenstva plonk plonkoucí vrátí. Ale tak špatným přece nebude, aby na mně peníze vydíral, i kdy byste ho desetkrát poslali.«

To všecko slyšela malá Božka, která nepozorována do kumbálku vklouzla, a vše za tepla matce donesla. Kupcová se ptala: »A co Barča?«

»Ale, maminko, tak vám to panímámě povídala, jako když máslo ukrajuje. Však ji mám za to ráda, že tak pěkně mluvila.«

»Jak to?« podivila se matka.

»I, maminko, však řekla, že jste jí nenapíchli.«

»Což ty víš, co to znamená?«

»Nevím, ale myslím si, že nás tím všecky pochválila, že je jako naše.«

»Dobře máš, dítě,« posvědčila kupcová. »Je jako naše. Musíme být na ni tedy hodni.«

Několik dní potom dala se Barča od Božky dovesti na faru a dlouho pobyla u velebného pána. Když ji pak dítě vedlo zase domů, divilo se radostnému výrazu její tváře.

»Vy jste dnes hezká!« řeklo prostosrdečně. »Tak pěkně se usmíváte.«

»To je tím,« odtušila slepá, »že mi spadla s duše veliká starost. Jako když se mraky přeženou a slunko do kraje se usmívá. Modrá obloha prokoukne, a ptáčci zpívají.«

»Ale jak to víte, Barčo, že modrá obloha prokukuje, když máte před očima noc?«

»I milé dítě, to já už tuším, že modrá obloha prokukuje. A jak se pak volně dýchá.«

Božka musela Barču vésti pěšinkou za humny. Aby prý vrány nekvákaly.

Sotva od té doby uplynulo půl roku, když se po vsi rozneslo, že slepá výměnkářka nebezpečně se rozstonala. Nedala si říci, vysedala v podzimním chladu na sádku a dostala z toho podivnou shodou okolností zápal ledvin. Zkusila chuděra jako lazar. A pomoci jí nebylo. Před smrtí srdečně děkovala Machníkovům. »Za všecku křesťanskou lásku vám děkuji,« opakovala několikrát. »O ostatní se už nestarejte. Na funus mám, na hrob taky.«

»Kam pak jste si uschovala peníze?« doptával se Machník.

»I to je v pořádku,« hleděla se nemocná v bolestech usmáti.

»Má je asi v posteli ukryty,« pomyslil si kupec a nechal jí. Na podiv všem přišla i teta Vraných, že by jí oni za ustřádané peníze funus pořídili. Barča ji odbyla, že nemá ani haléře. Hned to bylo jako na bubnu, i panu palírovi, který už kšefty dodělával,

to psali, jak u Machníků tu jeho ubohou sestru obrali. Ani neodpověděl. Patrně mu na ní mnoho nezáleželo.

Než Barča zhasla, navštívil ji starý farář. Když se vyzpovídala a přijala tělo Páně, ptala se chabnoucím už hlasem: »Je to všecko dobře, velebný pane?«

»Dobře, milá Barčo,« konejšil ji duchovní otec. »Budeš mít pěkný pohřeb a odpočívati budeš pak pod šeříkem vedle hrobky pana polesného.«

Machníková zaslechla tuto rozmluvu a spokojeně se usmála.

Barča měla v skutku pěkný pohřeb. Při nejbližší příležitosti zeptal se Machník starého kněze, zdali z těch peněz nic nezbylo.

»I zbylo celých sto zlatých. Ty jsem uložil na knížku do spořitelny. Dobrá duše, přála si to tak.«

»Snad na chudé.«

»Ano na chudé, na chudé rozumem i srdcem. Uložil jsem to, jak nařídila, na jmeno jejího bratra, který klesá se stupně k stupni — aby prý jednou poznal, že měl přece sestru.«

Z nejnovější ruské literatury.

Píše

Josef Mikš.

Revoluční dramata Leonida Andrejeva.

Leonid Andrejev dojista je nyní první ruský spisovatel, zároveň též povahou svých spisů nejlépe charakterisuje dobu nynějšího národního převratu — obrození či úpadku na Rusi. Díla jeho mají proto nejen velký literární význam, ale jsou snad též nejznamenitější psychologií současné ruské duše, jak se zosobňuje v »Běsích« Dostojevského. Ze spisů Dostojevského jsme mohli ještě čerpati naději v novou, velikou Rus, v zemi velkých posvátných ideálů, ale z obrázků Čechova na nás zela už beznadějná tesknota, která u Andrejeva se zvrací v čiré zoufalství člověka duševně chorobného. Za vhodné motto spisů jeho mohl by sloužiti hrozný nadpis Dantova pekla »Lasciate ogni speranza — zanechte vší naděje!«

Život vůbec, zvláště ale na Rusi, jest peklo, život ve všech svých průjevech jest děsnější než smrt, které se tak leká »moudrý« stařec Tolstoj, jenž od života vzal vše, co mohl a nyní nábožně obrací své zraky k onomu tajemnému neznámému, které svou neznámou příšerností otravuje rozkoš života.

Gorkij má zde zvláštní postavení; jeho činnost jest jakousi divokou reakcí proti sentimentální, či spíše citupIné apathii Čechova. Čechov stojí nad lůžkem umírajícího ruského národa, těše jej slovy něžnými, pohnutlivými, plnými vznešené lidské soustrasti.

Gorkij burcuje umírajícího z předsmrtné dřímoty, volá po novém životě, ale život ten jest životem zvířete, neboť člověk Gorkého neuznává ničeho kromě síly a svých vášní a bezohledně drtí vše, co se mu příčí. Avšak »pěseňka Gorkého spěta« — píseň Gorkého jest dozpívána; nyní tento Orlando furioso ruské literatury, tento »bosák« tělem i duší už nikoho nevábí svými spisy, které spíše jsou přeplněny spíláním a rouháním, než uměleckým líčením současné společnosti. »Dačniki« (Měšťáci na letním bydle), Děti slunce, Barbaři — jaká to nuda na jevišti i při čtení. Pak ty křiklavé obrázky z cest odpuzují už povrchností a nesvědomitostí pozorování. »Bosák« Gorkij zapudil vlastní ženu, příjemně cestuje ve velkopanském pohodlí s cizí krasavicí, a s bezohledností sobě vlastní »chrlí« svou filosofii na hlavy zpátečníků v Americe a Francii. Mnoho pravdy jest sice v jeho slovech, ale způsob a tón, jímž káže tento novodobý mravokárce, jsou věru naivní, ba směšny.

Bohužel Andrejev nápodobí Gorkého formou. Píše v poslední době, jako většina mladých spisovatelů, divadelní kusy. Čtenáři Osvěty znají náš úsudek o hodnotě takových sensačních her, který neměníme ani po úspěchu, jaký měly na př. na našem českém jevišti Tři sestry Čechova. Ostatní mladí spisovatelé stojí ovšem mnohem níže než Čechov a Gorkij a spisují své kusy šmahem hovíce »zlobě dne.« Kouká z toho mnoho peněz a mnoho slávy u současné ruské mládeže. Literatura to není, leda se skrovnými výminkami. Zvláště sborníky Znání, kterých vyšlo nyní už šestnácte svazků, zaplavují ruskou literaturu »lubočnými kartinkami« (jarmarečními obrázky) z revolučního života. Jsou ovšem i tam některé věci vynikající, ale většinou jest to málocenná přítěž, která sotva zůstane dědictvím pokolení příštímu. Ke sbírkám Znání druží se nedávno vydaný sborník Šipovník, jehož hlavní »ozdobou« jest poslední drama Andrejeva »Život člověka.«

Andrejev v době poměrně krátké sepsal tři kusy, a sice: »K hvězdám« (X. sb.), »Savva« (XI.) a »Život člověka.« Tato tři díla jsou ceny velmi nestejné a mnohem horší, než jeho znamenité povídky, zvláště v prvém svazku. Nejsilnějším a nejrázovitější jest Savva; nejvíce »filosofie« chová v sobě Život člověka.

Život člověka na ruských jevištích působil velkou sensaci a leckde zavdával příčinu k pohoršení, jako na příklad v Oděsse, kde vzbudil velký odpor u »pravých Rusů« (istinno russkije ljudi). Známo je, že ruští spisovatelé často hynou buď alkoholem neb filosofií; to se zdá býti nechutný calembour, ale obsahuje to v sobě mnoho trpké pravdy. Též Andrejev pohřížil se nyní ve filosofii a se smělostí, vlastní ruskému člověku, rozmlouvá o nejdůležitějších otázkách všehomíra, o věčných záhadách, k jichž rozřešení nestačil hluboký um Kantův nebo Spinozův. Naši ruští filosofové z oboru literatury mnoho si nelámají hlavy, znají svého Büchnera, svůj liberální katechism a s tohoto úzkého stanoviska, zbavivše se všech předsudků »evropského člověka,« rozhodují

platně o všem. Jsou to větším dílem positivisté nejhoršího rázu nebo beznadějní mystikové. Andrejev náleží k prvým, ač v jeho strachu před životem jest nemálo mystiky. On jako jeho předchůdci Čechov a Gorkij nebo kritikové let šedesátých podobají se oněm gaminům Pařížským, kterým závidí Renan, a kteří bez dlouhého rozmýšlení přišli k týmž výsledkům jako filosofičtí nevěrci nebo známý Bazarov u Turgeněva. Avšak gaminové žijí vesele dále a nekazí svými myšlenkami život ani sobě ani jiným, což nelze říci o nových ruských spisovatelích. Ti zvláště mnoho místa udílejí otázce o jsoucnosti Boha, tak že Merežkovskij alespoň částečně má pravdu, tvrdě ve své kritice Gorkého a Čechova, že »otázka o Bohu a poměru člověka k Bohu, to jest otázka, jeli bůh čili ne, jest hlavním thematem ruské literatury. Bohužel prý ruská prostřednost, totiž ruská intelligence odmítla thema o Bohu a vedle své velké literatury všenárodní a všesvětové (Gogol, L. Tolstoj, Dostojevskij) utvořila svou vlastní literaturu třídně intelligentní (Dobroljubov, Černyševskij, Pisarev a j.). Ne otázka o Bohu a o poměru člověka k Bohu, nýbrž otázka o člověku, o poměrech člověka bez ohledu na Boha, bez Boha a posléze proti Bohu — to je hlavní thema této literatury.«

Jest to krátce literatura positivní, realistická a ze své povahy nutně pessimistická. Ve Francii nejlépe ji uplatnil Maupassant, na Rusi mladší pokolení spisovatelské, naplňující všecko výpary příšerné, dusné noci. Vše ideální zmizelo kamsi do nedozírné dálky a před námi ve smrtelném zápase nebo zpito smyslnou vášní svíjí se ubohé lidské zvíře. K tomu se na Rusi pojí nálada revoluční. Tam jsou všichni uvědomělí lidé nespokojeni a nešťastni; stejně zle se daří jak utiskovatelům tak i utištěným. Veta jest po duševním klidu, veta po rovnováze svědomí; nikdo už v nic nevěří, a všecko žije okamžikem. Na »svaté« Rusi Bůh (= ideál) zmizel nejen ze země, ale též i z nebe — všechny ideály jsou pohozeny na smetišti. Před málo lety byli jsme svědky, jak veškera úřední Rus s carem v čele chtěla v Sarově v Tambovské gubernii z Ruska znova utvořiti svatou zemi, kde by se děly zázraky a svatí vstávali z hrobů. Marně Moskevské Vědomosti a časopisy jim podobné líčily zázraků na tucty, jeden podivuhodnější než druhý, marně nový sv. Jan (otec Joan Kronštadtský) okolo sebe po celé zemi ohromné shromažďoval davy nábožných věřících — ale to už byl poslední pokus vzkříšení mrtvého, hnijícího Lazara; minulo několik let a zápach z hrobu Lazarova šíří se ještě více, děsněji. A přece snad nikde není takové horoucí touhy po novém, lepším životě, ozářeném světlem pravdy a teplem lásky, jako v této nešťastné zemi, kde jako bychom stáli přede dny posledního dějinného soudu. Nejen car, nýbrž i valná část ruského národa chtěla a chce věřiti v zázraky, nikdo pak tuto víru lépe neznázornil než týž Andrejev v životopise otce Vasileje Fivejského (první povídka první knihy sborníku Znání), který jsa stíhán celou řadou nehod skutečně příšerných, silou vlastní vůle chce uvěřiti v zázrak a jej uskutečniti,

ale když se mu nepodaří vzkřísiti mrtvého, zoufá si a hyne. Zdaž tento Vasilej není symbolem celého národa ruského?

Tak i v dramatě *Savva* stežejným bodem jest zázrak. Před dvěma roky nihilisté v Kursku chtěli pumou zničiti divotvorný obraz Matky boží; puma způsobila hodnou spoustu, ale zázračný obraz zůstal neporušen, což od ruského lidu považováno za jasný důkaz posvátnosti jeho. Tento zločin snad Andrejevu poskytl myšlenku k jeho dramatu.

Jsme v rodině hospodáře »traktýru« klášterní osady Jegora Ivanoviče Tropinina. Syn jeho Savva nedávno se odkudsi vrátil, tajemně se chová, vede divné řeči, sám otec rád by viděl, aby už byl z domu, domnívaje se, že někde se súčastnil dělání falešných peněz. Savva jest krátce jeden z »běsů« Dostojevského. Děj se koná počátkem dvacátého století v sousedství bohatého kláštera, proslaveného zázračnou ikónou Spasitelovou. Sbor tvoří mniši, »bohomolci,« poutníci, mrzáci, chuďasové, slepí a j. Jednotlivé osoby jsou velmi typické, celek svým ruchem a pohybem připomíná nejlepší díla Zolova. Savva se vrátil do domu otcovského se zvláštním úmyslem: hodlá vyhoditi do povětří ikónu a takto zničiti rázem víru lidu. Sám starý Jegor Ivanovič výtečně charakterisuje tuto bláhovou víru, obdivuje se chytrácké důmyslnosti otce igumena: »To je chlapík, aby mu pohledal. Novou rakev (světcovu) na místo staré postavil. Starou celou rozhryzli bohomolci, tedy postavil novou. Novou postavil, ano. Na místo staré. Též tu ohryžou, hlupáci . . . a zrovna takovou, v jaké ležel ‚prepodobný‘ (světec); vzpomeň si na nás v říši nebeské« (křižuje se a zívá). »Od zubů pak pomáhá, přestávají boleti.«

Staroch jest velmi nespokojen svými syny; starší ženatý Antonín (Ťjucha) jest opilec a též filosof, jenže svého druhu. Tak stěžuje si Savvovi, že má vidění. Savva se táže, co vidí, zdaž Boha? Ťjucha: »Žádného Boha není.« Savva: »Hle, hle!« Ťjucha: »Ani ďábla není. Ničeho není. Též lidé nejsou. Ani zvířat není. Ničeho není.« Užaslému Savvovi vysvětluje dále, že vůkol sebe nic jiného nevidí, než jakési potvory a nestvůry (»roži«), které se neustále smějí, okolo něho hopkujíce a křepčíce. »Též ty, Savvo, máš takovou nestvůrnou tvář,« dokládá. Chuďas Antonín trpí totiž »zápojem« (delirium tremens), chorobou velmi zhusta na Rusi se vyskytující, a proto není divu, že vidí samé potvory, nebo jak se na Rusi vyjadřují: čertíky. Sestra Lipa (Olympiáda) tvoří pravý opak svých bratří. Jest to dívka vzdělaná, tichá, toužící po vyšší pravdě, po víře; očekává poučení od Savvy, ale co od něho slyší, jest jí řečí novou, cizí. Savva s velikou nelibostí mluví o těch naivních, mladých pokrokářích a reformátorech se »starými hlavami,« kteří neustále a úzkostlivě zpytují své svědomí, ničíce staré řády. Savva se na nic neohlíží, jest nepřítelem všeho starého, lidských ctností, řádů a zákonů, sám nevěře v nic a ničeho se neboje. Proč? Inu proto, že člověku nemůže se státi nic hroznějšího, než že se narodil. »Pakli jsem se až posud nepoděsil, uzřev život, tedy už se více ničeho poděsiti

nemohu. Ano — život. Hle, ozírám očima zemi, ji veškeru, celou tuto malou kouli, i vidím, že na ní není nic hroznějšího než člověk a lidský život. Člověka pak se nebojím.«

Lipa svou odpovědí odhaluje svou láskyplnou povahu, tvořící pravý opak zlobné povahy Savvovy. »Ano, Savvo. To jsou ta pravá slova, ba ano! Savvo milý, též se nebojím tělesných útrap. Vím, že ať si mě spalují pomalu na hranici, ať mě krájejí na kousky, že nevzkřiknu, ale budu se smáti. Bojím se však jiného, bojím se útrap lidských, jich nezdolného hoře. Když za nočního ticha, kdy pouze hodiny bijí, si pomyslím, jak mnoho kolem nás jest utrpení bezúčelného, nikomu nepotřebného, ba nikomu neznámého, krev mi stydne hrůzou. Klekám i modlím se, modlím se a říkám Bohu: jeli potřebí oběti, vezmi mne, ale dej lidem radost, dej jim klid, dej jim posléze zapomenutí.« Lipa věří v zázračnou moc ikóny, opakujíc v té příčině myšlenku slavjanofila Kirějevského, jenž vysvětloval zázračnost sv. obrazů tím, že se v nich soustřeďuje celé moře lidských slzí, lidského hoře, že se k nim modlily miliony lidí, od nichž jaksi v ně přešla živá, tvůrčí síla. Černé tváře ikón jsou jaksi posvěceny a zduševněny horoucími modlitbami a tužbami věřících. Lipa též jest lidským hořem raněna do hloubi srdce, ale účinek u ní jest jiný než u Savvy. Mluvíc o chuďasech, modlících se v klášteře, s bolestí volá: »Jaké nestvůry! Jací mrzáci! Potom chodím jako pomatená a všecky je vidím ve spánku. Jsou takové tváře, s takovou hloubkou hoře, že na ně nelze zapomenouti po celý život. Vždyť dříve jsem byla vesela, Savvo, pokud jsem všeho toho neuviděla.«

Savva sice rozumí jejímu hoři, avšak namítá: »Zde vidíš pouze kousek života, ale kdy bys viděla, slyšela vše! . . . První dobu, když jsem četl jejich noviny, smál jsem se, domnívaje se, že se tak píše schválně, že se to vydává v nějakém blázinci pro blázny. Ale nikoliv, je to do pravdy; to je do pravdy, Lípo. Tehdy v mé mysli se rozhostila bolest, nesnesitelná bolest.« Dále vysvětluje sestře, že následkem této své zvláštní bolesti, které ona nezná, už se octl na druhém břehu, an už jednou zemřel a potom vstal z mrtvých. Nemálo se diví tomu, že všichni lidé dobré vůle tak touží po vzkříšení Kristovu, jenž zajisté by musel přijíti ne s medovým perníkem, nýbrž s bičem, kterým by mrskal po celé zemi, aby vyhnal kupčící z chrámu. Ale vše to jest mu věcí vedlejší, hlavní jest to, že tehdy se rozhodl — vše zničiti; třebas i člověka. Avšak člověk obstojí, neboť ho chrání hloupost, které se za těchto tisíc let nahromadila celá hora. »Nynější umní lidé chtějí stavěti na této hoře; inu ovšem ničeho kromě vyvýšení této hory se nedaří. Musí býti srovnána se zemí, aby zbyla pouze holá země, rozumíš?!« Lipa: »Nerozumím ti, vždyť mluvíš tak podivně.« Savva: »Zničiti vše: staré domy, stará města, starou literaturu, staré umění . . . Nynější člověk musí zůstati holým na holé zemi. Pak teprve si zařídí nový život. Země musí býti obnažena, Lipo; tyto hnusné hadry musí býti s ní strženy! Jest

hodna královského pláště a oblekli ji v cáry, v trestnický šat. Nastavěli si měst, hlupáci!«

Podobnými řečmi Savva svádí »poslušníka« (novice) Kondratije, aby uskutečnil jeho záměr, an má lehký přístup k ikóně, a s jakousi smyslnou rozkoší vysvětluje mu svou theorii o holé zemi, na které bude zachován pouze holý člověk, jak ho matka zrodila. »A podaříli se dynamitem roztříštiti ikónu, pochopí lidé, že dynamit jest silnější než jejich Bůh, a člověk silnější než dynamit. Když pak takto bude zničeno asi deset jejich model, pocítí tito otroci, že konec jest království jejich Boha a že nastalo království člověka. Kolik pak lidí zdechne hrůzou, kolik se jich zblázní, kolik se vrhne do ohně! Řeknou, že se zjevil Antikrist.« Lidí Savva pranic nelituje, vždyť to jsou hlupáci a katané nového člověka. Oheň musí všecko zničiti. »Po Bohu přijdou na řadu Rafaelové, Tizzianové, Shakespeareové, Puškinové, Tolstí. Ze všeho toho uděláme hezkou hraničku a polejeme ji petrolejem. Potom, strýče, zapálíme jejich města« atd. atd. Mnoho lidí musí zahynouti: všichni hlupci, věřící, slabí a chorobní, všichni, kdož milují klid a staré řády. »Zbudou pouze svobodní a smělí, ti, kdož jsou obdařeni mladou a dychtivou duší, jasnýma očima, ti, kdož objímají svět.« Sama sebe považuje Savva za člověka otráveného výpary starého světa, od něhož vane zápach mrtvoly. »Budou lidé lepší, svobodnější i veselejší. Svobodní pak ode všeho, ozbrojeni pouze svým rozumem, smluví se a zařídí si nový pěkný život, kde bude možno člověku dýchati.« Pakli se člověk ani tehdy nezmění, tedy musí býti docela zničen. »Ať se země zmizí člověk. Pakli se život nezdařil, ať odejde a udělá místo jiným, to pak bude šlechetno a tehdy bude možno politovati ho, velikého hanobitele a trpitele této země.«

Savvovi se podaří přemluviti Kondratije, tak že jest ochoten pomoci zničiti ikónu. Druhého dne jest v klášteře velká pouť a očekává se velké shromáždění nábožného lidu. Olympiada zvěděvši o úmyslu bratrově, domlouvá mu, poukazujíc na ohromný význam, jaký má sv. obraz pro lid. »Jenom si pomysleme, kolik slzí se naň řinulo, kolik slyšel stonů a vzdechů! Už pouze to činí jej takovou svatyní každému, kdo miluje lid, kdo rozumí jeho duši. Vždyť nemají nikoho kromě Krista — všichni tito nešťastní, chuďasové. Sama když jsem byla děckem, očekávala jsem zázrak.« Savva: »To bylo by zajímavo.« Lipa: »Leč nyní jsem seznala, že On tam nahoře očekává zázrak od lidí, — očekává totiž, že lidé přestanou se nesvářiti a na vzájem ničiti . . . Zítra sám uvidíš, jak Jej ponesou. Uvidíš, co činí z lidí pouhé vědomí, že On jest zde, uprostřed nich. Žijí po celý rok bídně, v špíně, sváru, útrapách, ale to právě v tento den všecko mizí. Strašný i radostný den, když člověku se pojednou zdá, jako by shazoval se sebe vše zbytečné, a tak zřejmě pociťuje svou příbuznost se všemi nešťastnými, kteří jsou a kteří byli, i svou blízkost s Bohem.«

Pomíjíme hovory Savvovy s bývalým chovancem semináře, nyní ďakonem Speranským, jenž popírá jsoucnost vnějšího světa, jako piják Ťjucha; nezastavíme se u Herodesa, vraha vlastního syna, věnujíce téměř výhradně svou pozornost Savvovi a Lipě, která vidouc, že nemůže přesvědčiti bratra, počíná mu hroziti. Pohlížejíc na zástupy lidu v průvodě volá: »Vždyť před námi kráčí lidské hoře; ty bys pak chtěl mu vzíti to poslední, — poslední naději, poslední útěchu. A proč? Ve jmenu čeho? Ve jmenu jakési divoké, hrozné, bláznovské myšlenky o holé zemi... Holá země — hrozné pomyšlení — holá země! Jak mohl se člověk toho domysliti: holá země. Není ničeho; vše musí býti zničeno. Vše. Nad čím lidé pracovali tolik let, co utvořili s takovou prací, s takou bolestí. Nešťastní lidé — a mezi nimi nalézá se člověk, jenž praví, že vše musí býti spáleno ohněm! Savvo, tys mne probudil k novému životu. Když jsi mně vše pověděl, zrovna jako bych pojednou prozřela — a vše jsem si zamilovala. Rozumíš, zamilovala. Hle tyto stěny — dříve jsem jich nepozorovala, nyní pak jest mi jich líto, líto až k pláči. A knihy i vše, každá cihla, každé dřívko zpracované člověkem. Třebas to bylo nehezké. Právě proto miluji předměty i lidi, pro jejich neúhlednost, pro křivé čáry, pro nesplněné naděje — pro práci, pro slze. A všichni, Savvo, kdož tě budou slyšeti, pocítí totéž, co já, rovněž si zamilují vše staré, milé, lidské... Avšak ty, Savvo, nemiluješ nikoho, miluješ pouze sebe, své sny. Kdo miluje lidi, nezbaví je všeho, nevyvýší svou touhu nad jich život. Zničiti vše! Zničiti Golgothu! Jenom považ,« pokračuje dívka s hrůzou, »zničiti Golgothu! to nejzářivější, co bylo na zemi! Třeba bys nevěřil v Krista, ale jeli v tobě aspoň krůpěj ušlechtilosti, musíš si ho vážiti, musíš ctíti jeho šlechetnou památku: vždyť byl nešťasten, vždyť byl ukřižován, Savvo!«

Savva se rouhá, posmívá se hlouposti sestřině, hrozí jí smrtí, vyzradíli jeho záměr, jako sestra jemu vyhrožuje, odhodláli se k tak hnusnému zločinu. Výjev jest velmi pohnutý, duševní nálada obou napjata jest do míry nejvyšší. Stojí proti sobě vyznavači dvou názorů světových, vzájemně se vylučujících: taký asi rozpor se děje v duši samého spisovatele, čímž se toto drama stává zvláště cenným. Zajisté jest psáno krví srdce umělcova. Celek jest výkřik bolesti srdce smrtelně raněného, které chce věřiti, ale nemůže. Savva volá jako pomaten: »Co chci? Osvoboditi zemi. Osvoboditi myšlenku, osvoboditi člověka a vyhladiti všechnu tu dvounohou, žvatlavou chamraď...« Máme před sebou opět ve vší kráse bosáka Gorkého, jenž si přeje, aby mělo lidstvo jedinou hlavu, aby mohlo býti rázem zničeno toto plémě — hovad. Savva vyhlašuje se za mstitele, jenž přišel, aby se pomstil lidem za jejich pokrytectví, lež, nestoudnost, s jakou se lid koří svému malomocnému bohu. »Myslíš, že nevím, jak každý z vás hlupáků by mě rád zavraždil? Toho ale nebude, nikoliv. Nastal čas, abych přišel, a hle přišel jsem a stojím mezi vámi. A nechť si mě třeba zabijí. Avšak boj se květin, které vyrostou na mém hrobě —

nevídané posud květiny poslední msty! Jsem pouze poslán, ten, jenž mne poslal, jest nesmrtelný. Pakli já nevykonám dílo, vykoná je jiný, a vašemu světu zle se povede. Jeho dnové jsou spočítáni, hodiny vyměřeny.«

Za Savvovy rozmluvy se sestrou pojednou se venku rozlehne křik, pláč, zvonění, hřmot; davy lidu chvátají ke klášteru, kde se přihodilo cosi děsného. Lipa si téměř zoufá, domnívajíc se, že po ikóně jest veta; Savva plesá u vytržení: »Aha! Zazvonili! Zvoňte si, zvoňte si! Brzo zazvoní celá země! Slyším! slyším! Vidím, jak hoří vaše města; vidím plameny! Slyším praskot ohně! Vidím, jak domy se řítí na hlavy lidu. Prchnouti nelze nikam. — Žádná záchrana! — Žádná spása! — Všude zuří oheň! Hoří chrámy, hoří továrny, praskají kotle. Konec jest otrocké práci! Nastal čas, nastal! Slyšíš? Země vás vyvrhuje. Vám není místa na zemi! Není! On jde! Vidím jej! Jde svobodný člověk! Zrozuje se v plameni! On sám jest plamen a rozrušení! Konec otrocké země!«

Třetí akt jest ukončen. Savva se zklamal, plán se nezdařil, ba naopak útok na sv. obraz ještě více přesvědčil lid o jeho zázračné síle. Mniši se včas dověděli o věci; před výbuchem vynesli zaskleněnou ikónu, po výbuchu, kterým byla poškozena a zkroucena železná mříže ji chránící, postavili zase obraz na místo a hle — věřící lid vidí před sebou obraz spasitelův neporušený. Jaký to div! Posvátné nadšení zmocňuje se zástupů, ba i Olympiady, ač jest jí povědomo, jak se vlastně »zázrak« přihodil. Nedbá toho, jen když je svatý obraz zachráněn. Ukazujíc na bratra, obratem věci překvapeného a rozhorleného, volá: »Nechte ho! Jako Kain nenalézá si místa na zemi. Celá země plesá, on pak . . .« Vasja: »Má černou tvář, mně jest ho líto.« Lipa: »Je celý černý. Vzdalujte se ho, Vasjo! Ani nechápete, koho litujete. Jsem jeho sestra; miluji ho, avšak budeli zabit, bude to štěstí pro všechny lidi. Vždyť ani ještě nevíte, co hodlal učiniti; hrůza nás jímá při pouhém pomyšlení. Je blázen, Vasjo, hrozný blázen, — neb ani nevím, co jest . . .« Savva vzpamatovav se marně se namáhá, aby jim vysvětlil veškeru bláhovost, ba hloupost takové víry, ač Kondratij vypravuje, jak pomáhal klamu, Lipa, ba sám Konrád nepřestávají věřiti, nazývajíce Savvu Antikristem. Rozlícený dav »bohomolců« zmocňuje se Savvy, ukrutně jej rozsápe a pak slavnostně zpívá velebnou píseň velkonočního vzkříšení Páně »Christos voskrese.« Též Lipa jde s průvodem a zpívá.

Hrozný rozpor mezi »holým člověkem« a člověkem proniknutým vírou sotva kdy byl vylíčen tak silně a drasticky, jako zde od Andrejeva. Hlubokou soustrast vzbuzují v nás oba hrdinové: hrdina Nietzscheovy idey nadčlověka, nešťastný a zaslepený ve svém fanatismu, nenávidící vše kromě své utkvělé myšlenky, a hrdinka prosté víry, toužící vášnivě po Bohu, žíznící po spravedlnosti, věčné pravdě a milující lidstvo s horoucností ženského, sebeobětavého srdce až do slepé nenávisti k jeho škůdcům. Z celého dramatu jakožto hlavní motiv ozývá se křik zoufalcův, jenž

nemůže věřiti v starého Boha a přece věřiti chce — alespoň v jiné, šťastnější lidstvo. Konec nás nesmiřuje, nevítězí velká idea, ani čistá víra. Andrejev tu neřeší otázky, ukazuje pouze na hrozné rozpory, a ústy svých hrdinů nemluví, nýbrž křičí jako trpící Filoktet, nebo raněné zvíře. Ale i tento křik nás dojímá, a celé drama už při čtení mohutně působí. Klášter se svým okolím, typické postavy mnichů, domácnost hospodáře Jegora Ivanoviče, vše jest znamenitě zobrazeno. Jakási divoká krása vane na nás z tohoto kusu; celkem jsme pohnuti, rozechvěni, rozlítostněni: čeho si může spisovatel více přáti? —

K sferám nebeským tíhne ruský učenec a ředitel observatoře za hranicemi, Sergěj Nikolajevič Trnovskij, hrdina druhého dramatu Andrejevova *K hvězdám.* Žije tam na horách se svou ženou Ninou Alexandrovnou, s asistenty Pollakem, Luncem, Žitovem, se synem Petrem a vdanou dcerou Annou. Syn Nikolaj s nevěstou Marusjí se kdesi nedaleko účastní revoluce. Děj dramatu jest mdlý, vlastně žádný: dovídáme se, že revoluce jest potlačena, Nikolaj, zápasník za svobodu, zatčen a pak mnoho vytrpěv hyne; všecko to zvěstuje Marusja, ale profesora, který jest cele pohřížen v pozorování hvězd, málo to dojímá. On blouzní o jakési zvláštní filosofii, o harmonii světů, o jiném lidstvu. Spisovatel snad chtěl vylíčiti kontrast mezi okolím profesorovým, horlivě oddaným ruchu revolučnímu, stopujícím jej, rozechvěným nezdarem a neštěstím Nikolaje. Profesor jest člověk ne z tohoto světa, jemu jest věda nade vše. Jen tam u hvězd je pro něj klid a harmonie. Ale osud synův přece posléze jej pohne a on uznává malomocnost své vědy. Drama jest málo reální a sotva zasluhuje zvláštního rozboru.

Mnoho snad chtěl říci Andrejev ve svém *Životě člověka.* V celém »představení,« jak sám své dílo nazývá, jest cosi banálního. Mnoho příšerného a nesmyslného v dekadentském slohu. Jsou takové jarmareční obrázky, představující různé stupně života lidského; cosi podobného máme zde. Představení má pět obrazů: Narození člověka a muky mateře, Láska a chudoba, Bál u člověka, Neštěstí člověka, Smrt člověka. Hlavní osoby jsou: Kdosi, t. j. Bůh, muž, žena, různé příšery i různí lidé. Každý »obraz« se podobá skutečnému dekadentskému obrazu, na kterém jest velice mnoho mlhavého, nesouměrného, směšného. V prologu Kdosi mluví o životě člověka. Scénou jest »jakási velká, čtyřúhelní, úplně prázdná komnata, nemající ani oken, ani dveří. Vše v ní jest šeré, jako zakouřené, stejné barvy: šeré stěny, šerý strop, šerá podlaha. Z neviditelného místa řine se stejné, slabé světlo, jsouc taktéž šerým, stejné podoby, stejné barvy.« Tak asi jde líčení dále; též Kdosi jest šerý, v šerém hávu a celá jeho tvář se podobá tváři sochy, vytesané z šedého kamene. Kdosi tvrdým, lhostejným hlasem zvěstuje, že se narodí člověk, podobný lidem už na zemi žijícím, jichž krutý osud stane se jeho osudem, a jeho krutý osud stane se osudem všech lidí. Dosti podivné a banální rčení, než takých jest v Životě člověka více. Svíce člověka se

rozsvěcuje, hoří, ubývá jí, pak shasíná; stejně míjí život člověka a »tak zemře člověk. Přišed z noci, vrátí se do noci a zahyne beze stopy v bezmeznosti časů, aniž by kdo na něj myslil, jej cítil aneb znal. Ale Já, onen, koho všichni zovou On, zůstanu věrným průvodčím člověka po všechny dny jeho života, na všech cestách jeho.« Při narození člověka jest přítomen sbor stařen, které mluví různé všední nesmysly, pak sbor příbuzných, otec, doktor, jichž řeči a posunky nejsou o nic lepší.

V druhém obraze, ve velké, světlé, bílé komnatě besedují mladí novomanželé, kteří kromě svých polibků nemají ničeho, trpí hlad, ale nepozbývají myslí. Každý obraz se děje ve zvláštním, přiměřeném místě, které má vzbuditi jistou náladu u diváků, jak jsme to už viděli v prologu, kde vše jest šero. V prvém obraze panuje hluboká tma, ve které vše jest nehybno. Jako hlouček šedých, schovávajících se myší, slabě se mihotají šeré silhuety stařen v podivných hávech a obrysy velkého vysokého pokoje. V druhém obraze místo stařen jest sbor sousedů, kteří dobrým a milým novomanželům v jejich nepřítomnosti přinesli trochu mléka a chleba i ozdobili jejich pokoj kvítím. Mladá žena právě se vrací z města, kde marně hledala místo, a modlí se k Bohu, aby jim pomohl. »Kdosi v šerém« oznamuje divákům, že přání její už jest vyplněno. Zítra ráno, až sousedé odejdou na práci, k jejich domu přijede automobil a dva páni, nízko se klanějíce, vejdou do chudé světnice a přinesou s sebou bohatství a slávu, nabídnou velmi výhodné práce, což ovšem novomanželé netuší. Skutečně v dalším obraze shledáváme se s manžely, krásnými a bohatými v ohromné, světlé síni velkého domu, kde Člověk dává bál. Místo příšerných stařen jsou zde tři hudebníci velmi podobní svým nástrojům: houslím, flétně a base. Hosté mluví stejné nesmysly, jako dříve stařeny nebo příbuzní. Zřídka jenom vyskytá se kvítek pravé poesie.

Sláva Člověkova dlouho netrvala, jmění pomalu mizelo, komnaty pustly, věci byly prodány, pouze krysám se líbilo v ohromném domě o patnácti komnatách. Jsme ve velkém, zasmušilém pokoji; hladké, tmavé stěny, stejná podlaha a strop. Do oken hledí noc a když se otvírají dvéře, táž hluboká temnota noci rychle pohlíží do pokoje. Vůbec i za největšího světla v pokojích člověka ohromná tmavá okna pohlcují světlo. V koutě temnějším než ostatní stojí Kdosi v šerém, jenž se jmenuje On. Na chudém stole válejí se hračky porouchané, milé upomínky dávných dob; mezi okny stojí stará knihovna, úplně prázdná. Stařena, jediná služka v domě, vysvětluje neznámým divákům, jak panstvo ponenáhlu pozbylo jmění, a bezcitně dokládá, že jest jí vše lhostejno; bude žíti u nich, pokud budou platiti, pak je zanechá a bez lítosti půjde sloužit jiným. Stalo se právě neštěstí. Krasavce, jediného syna, umného a učeného, v nějž rodičové skládali veškeru svou naději, kdosi zákeřně uhodil do hlavy a těžce ranil. »Člověk« musel prodati všechny knihy, aby mohli povolati lékaře. Posléze oba se modlí ke Komusi, jenž stojí v koutě a s naprostou lho-

stejností poslouchá jejich modlitbu. Modlitba nepomáhá, syn umírá. Matka úpěnlivě pláče, Člověk, pohlížeje do kouta, kde lhostejně stojí Kdosi, pln nevole volá: »Tys urazil ženu, ničemníku! Tys zavraždil hocha,« i těší lkající ženu: »Neplač, milá, neplač, On se bude našim slzám smáti, jako se smál našim modlitbám. — Ale ty, **nevím kdo jsi, zdaž Bůh, ďábel, osud neb život, tebe proklínám!«** Pak Člověk v hrozných výrazéch proklíná vše, dané Bohem, celý svůj život od narození, své tělo i svou duši: »Vezmi mou mrtvolu, hryz ji jako pes, tahej ji ve tmě — mne v ní není. Zmizel jsem, ale opakuji: buď proklet, buď proklet! Přes hlavu ženy, kterou jsi urazil, přes tělo chlapce, kterého jsi zavraždil, posílám kletbu člověka.« Umlká, hrozivě napřahuje rukou. Lhostejně poslouchá proklctí Kdosi v šerém, a plamen svíčky mihotá v jeho ruce, zrovna jako by vál vítr. Tak některou dobu v hlubokém mlčení stojí jeden proti druhému, Člověk a Kdosi v šerém. Pláč za stěnou stává se hlasitějším a táhlejším, přecházeje v melodii utrpení.

V posledním obraze shledáváme se s Člověkem v kruhu opilců, kde panuje »bezkonečná různotvárnost ošklivého a úžasného.« Tváře lidí jako u nestvůr, ale vesměs jsou si podobny »zelenavým, zemitým zbarvením, s výrazem hned veselého, hned zasmušilého a bezumného úžasu.« Uprostřed shromáždění nestvůrných otrhanců za zvláštním stolíkem sedí Člověk, položiv šedivou, rozcuchanou hlavu na ruce. Takový zůstává po celou dobu, vyjímaje chvíli, kdy mluví. Oblečen jest velmi špatně. Příšerní opilci — mužští i ženské — rozmlouvají též velmi příšerně, ku př. jedna opilá žena dí: »Nejsem honcula. Jsem stará, těhotná zmije. Již celou hodinu pohlížím, jak z mé útroby vylézají malá háďata a se plíží.« Jiný myslí, že v jeho hlavě lezou černí švábové, třetí cítí, jak se rozpadává jeho mozek, jenž se podobá hnijícímu, smrdutému sýru. Přece však se domnívají, že lepší jest tento jich úžasný stav, než život tam venku na ulici. Přicházejí stařeny, opakují svou zlomkovitou, trhanou, hnusnou řečí hlavní momenty života Člověka, zjevují se známí nám hudebníci a stařeny zahajují příšerný tanec okolo Člověka; ozývají se tytéž hudební motivy, kterými se kdysi kochali hosti v rozkošných salonech Člověka. Křepčící příšery zpívají, smějí se a šepotem předpovídají člověku smrt, která ihned nastane. Pojednou po zrychleném, divém reji vše umlká a všichni stanou bez pohnutí jako kamenné sochy. Člověk vstává, vzpřimuje se, hrdě potřásá svou krásnou, šedivou hlavou a křičí hlasem plným tesknoty a hněvu: »Kde jest můj strážce? Kde můj meč? — Kde můj štít? Jsem beze zbraně! Rychle ke mně! — Rychleji! Buď prokl — —« Nedokončiv své kletby klesá na stolici a umírá. Svíce shasíná, nastává tma, slyšeti smích a šeptání stařen a Kdosi v šerém volá: »Ticho! Člověk zemřel.« Stmívá se víc a více; stařeny ponenáhlu počínají točiti se okolo nebožtíka, pak zpívají, hudebníci hrají a vše končí sveřepou orgií, výskotem, divým smíchem, až zahalí vše úplná tma, a odporné zvuky mizejí kdesi v dálce. — Hluboké ticho.

Takovým dramatem obdařil Andrejev rozčilenou, trpící ruskou společnost. Zajisté najdou se lidé, kteří s náramně důmyslnou tváří budou hledati smysl v této příšerné slátanině, která se rouhá jak Bohu tak i lidem. Jednotlivá období děje jsou úplně neodůvodněna a vše jest zůstaveno náhodě: zbohatnutí člověka, jeho ochuzení, smrt syna — to přece vše mohlo se státi jinak, — a pak život tohoto Člověka byl by docela jiný. Ba nevidíme zde ani hry náhody, která by v nás mohla vzbuditi smutek a soustrast s Člověkem; člověk Andrejeva žije tak, jak tomu chce spisovatel, a spisovatel chce líčiti život jako řadu příšerných obrazů, které se mohou zroditi v hlavách chorobných, naplněných »černými šváby« místo myšlenkami. Proč mysliti, proč cítiti, proč zápasiti za svobodu, za idey, proč vůbec žíti, jeli život člověka takový, jak tomu chce Andrejev? Spisovatel patrně chtěl ve svém díle zlehčiti ideu boha; jak malicherný a směšný způsob zvolil k tomuto účelu! Jenom porovnejme Byronova Kaina, tuto bezohlednou kritiku božství, též výkřik rozbolestněného srdce a uraženého rozumu, s těmito příšernými hallucinacemi chorobného mozku, jenž vidí všude v přírodě a společnosti pouze to, co jest ošklivo a hnusno.

Andrejev zapomíná, že člověk není pouze nástrojem bezcitného, lhostejného Kohosi, ale též tvůrčí silou, která v dané přírodě může najíti a vykouzliti mnoho krásného i vznešeného, co mu pomáhá dožíti tento život a pro nové lidstvo a snad i pro sebe očekávati nového, světlejšího zjevení. V očích Andrejeva všecko se stává příšerným — předměty, lidé, jednotlivé momenty dějů přírodních i společenských; jak tedy vysvětlí, že lidstvo v takovém pekle žije, ba chce dále žíti? Jeli filosofie Andrejeva slabá, není v tomto díle lepší ani jeho poesie. Myslím, že úpadek tento jest pouze dočasný, a že tento velenadaný spisovatel, vybřednuv z bařin své chorobné filosofie, zamění výkřiky, často nesmyslné, správným líčením třebas chorobné ruské duše. Obrazů z ruského blázince máme dosti; přáli bychom si konečně obrazů z ruského společenského života, z kterých by na nás neválo podobné beznadějné zoufalství.

Ruský národ žije a patrně chce žíti, proto obrazy Andrejeva mohou býti pouze výronem rozpáleného mozku, avšak ne líčením skutečnosti ruské. To jest naše hluboké přesvědčení, a proto též odsuzujeme »filosofii« Andrejeva a lidí jemu podobných. Neumíteli národu svému říci nic jiného, stokrát raději mlčte — takové mlčení bude úctyhodným heroismem; nynější vaše mluvení jest pouhým zločinem.

Krčma.

Temná krčma — dýmu mraky,
čpavý zápach alkoholu.
Drsní muži v modrých bluzách
sedí kolem hrubých stolů.

Chvílí slyšíš úder o stůl,
chvílí někdo pěstě zatne.
Nevěříš, co vášně vznítí
v kalném oku pivo špatné.

Zříš těch tváří tvrdé rysy,
zříš tu sílu hrubých ramen?
Hle, jak ve zraku se nítí
líhu žárem hněvu plamen.

Dýmu sloupy jako hadi
ve vzduchu se těžkém točí;
co tu vpijí lidské krve,
co tu záští vdechnou v oči!

Zbytek dne, jejž nepobrala
továrna těm rabům lačná,
shltnou, jak svou šelma oběť,
jedovatá krčmy mračna.

Vášní žár a kletby slova
vyřinou se z duše na ret,
poslední když perné groše
z kapsy láká démon karet.

* * *

Temná krčma — dýmu mrakem
prozařují lampy matné.
Chvílí slyšíš úder o stůl,
chvílí někdo pěstě zatne.

Myslíš, hutí otroci ti
tomu že tu hněvně lají,
kdo z jich potu každoročně
palác staví na Dunaji?

Myslíš, vzdoru bouřný příboj
proti tomu že se vzpíná,
komu zlato nahrabané
hájit musí krví syna?

Jeden drak ač z hrubých prsou
  krev jim pije, hrdla rdousí,
jeden kat ač přede dveřmi
  na jich děti meče brousí,

ač si suchou chleba skývu
  dobýt musí v tváře potu,
ač jsou jedním otrokářem
  denně hnáni na robotu,

přece — proč, to Bůh jen ví snad —
  místo proti škůdců straně
bratr proti bratra čelu
  jedovaté míří zbraně.

Pro ten vůdců různý náhled,
  za heslo jenž stranou přijat,
pro tu různou kroje tretu,
  pro ten různý karafiát,

pro ten prapor barvy různé,
  rab na raba pěstě zvedá,
by kat jeden dál je rdousil,
  vše jenž bere a nic nedá . . .

* * *

Temná krčmo — kolik štěstí
  kouř tvůj denně rabům rdousí,
kolikrát že hladem děti
  tvojí vinou zapláčou si?

Kolikrát se ve tvém jedu
  zjitřil klid a nesvár zmnožil;
tys ten had a tys ten upír,
  jed co tajně vstřebá do žil,

tys ten had a tys ten démon,
  jehož rány nejvíc bolí . . .
Ty i to těm rabům bereš,
  co má pták a bodlák v poli.

Kdo z nich ví, že venku kdesi
  jaro hýří svými vděky,
kdo z nich skloní hlavu tvrdou
  na koberec mechu měkký?

* * *

Žena suchá, dětí osm
v úzké jizbě na předměstí.
Jak by dvorkem v ten kout mohlo
cestu najít lidské štěstí?

To jen tam své růže hází,
to jen těch je hostem lidí,
od nichž na sta mil je bída,
u nichž zlata lesk jen vidí.

Jak by mohlo lidské štěstí
zabloudit v to místo bolu,
jak by v jizbu vstoupit mohlo,
kde si bída sedá k stolu?

* * *

Temná krčmo na předměstí,
kolik rodíš denně bolů,
kolik bídy žhavě sálá
z ohně tvého alkoholu?

Tys ten had a tys ten moloch,
z otroka jenž tyje potu,
tys ten vrah zlý lidské krve,
stokrát horší nad robotu.

V jedu tvojí atmosféry
nejvíc rab dá daně státu —
a ty za to rabským dětem
bereš chléb a bereš — tátu!

Vácslav Krofta.

Pod kolesy vlaku.

Noc hrůzyplná letní bouří svou
jak furie se hnala nad lesem,
blesk hořel ve tmách, země duněla,
pták v útulku svém nespal úděsem.

Co bude z nás? Kde budem do rána?
tak třesoucí se ústa úpěla,
zrak vytřeštěn byl v temno dusivé,
kde lokomotiva v noc supěla.

Déšť jisker divě lítal z komína
a upaloval stromy při trati, —

vlak potom zmizel — přízrak mátožný,
za nímž dí každý: kéž se nevrátí!

A v lijavci, jenž mrskal kroupami,
vlak otáčel svá kola — krvavá,
prch před mrtvolou, kterou rozdrtil —
teď pod náspem tam leží bezhlavá.

I kámen by se zachvěl pohnutím,
i železo. Ten zoufalosti vzmach
je přec již závěr! Avšak, ubohý,
co vytrpěl, než jednal samovrah! . . .

Irma Geisslova.

Nové písemnictví.

Dějiny literatury.

Profesor Jan V. Novák vydal druhý díl *Výboru z literatury české*, obsahující dobu střední (nákl. Unie, str. 218). Kniha jest určena sice především za čítanku pro vyšší třídy škol středních, ale lze ji vším právem doporučiti také každému intelligentu našemu, který neměl příležitosti ve školách seznati význačné ukázky našeho písemnictví doby střední. A poznání takové utužuje a prohlubuje vědomosti toho, kdo se před tím seznámil se spisovatelem buď ze stručné příručky, buď z důkladného díla Vlčkova. Novák dělí dobu střední 1) na období rozruchu (r. 1403—1500) od literárního vystoupení Husova až po počátek literární činnosti Jednoty bratrské, 2) na období rozkvětu (po r. 1620), kdy kvete humanismus a písemnictví bratrské, a na dobu úpadku (do r. 1773). V jednotlivých obdobích podává obsažné, ale zároveň zcela jasné přehledy proudů a snah, které se tu objevují, načež po stručných životopisích klade účelně volené ukázky, charakterisující svého autora. Závěrečné úvahy pak vhodně shrnují nabyté poznatky, a pokud jde o žáky, učí je nazírati na zjevy charakteristické a odvozovati z daných praemis obecná pravidla. Velmi vhod přidal spisovatel obšírný seznam jmen osob, o nichž je ve statích literárních jakákoli zmínka, a připojil v příloze snímky význačných tisků středočeských. Zcela na místě jsou tu také podobizny několika spisovatelů; též v prvé polovině knihy bylo by dobře umístiti nějaký obrázek takový.

Pro studentstvo středních škol jsou psány také *Stručné dějiny písemnictví českého* od J. Procházky (nákl. Fr. Bačkovského, str. 230). Má to býti především praktická knížka pomocná, jakou napsal pod pseudonymem J. Vesnický kdysi Fr. Bartoš. Tomu úkolu v celku a většinou vyhovuje, v četných podrobnostech však uchyluje se od vlastního programu. Pokud jde o dobu starou a střední, podává, jak třeba, jenom věci podstatné asi v té míře, jak jich potře-

buje škola střední, a seskupuje spisovatele dle látky, jak mají si je sestavovati žáci středoškolští. Ale tu bývá nesnadno zařaditi ten neb onen spis i s autorem do určité skupiny, a ta nesnáz jeví se také v těchto Stručných dějinách. Nikterak nelze souhlasiti, aby Komenského Labyrint (a rovněž Kšaft a Smutný hlas) byl řaděn po Rvačovského Masopustu mezi »zábavné spisy prostomluvou,« byť sám o sobě správně byl prohlášen za nejlepší básnické dílo doby střední. Dále u Komenského v oddělení spisů filosofických a vychovatelských měly rázněji býti vytčeny jeho snahy pansofické a podán stručně jejich obsah. Také humanismu a jeho směrům a nástupcům mělo se dostati určitějšího a význačnějšího místa. — V době nové měl býti činěn ještě pečlivější rozdíl (mohl býti vyznačen i tiskem) mezi spisovateli vynikajícími a méně významnými nebo docela bezvýznamnými. Tak zde na př. má mnohem více místa Vácslav Stach než Vácslav Nebeský. Z básníků novodobých většina na str. 127 jmenovaných mohla odpadnouti. Podivné a nevěcné je dělení spisovatelů (jde tu hlavně o belletrii, neboť tou se knížka nejvíce zabývá) na »nedávno zemřelé« a »žijící.« Básníci K. Kučera, Fr. Táborský, K. Leger, A. E. Mužík, M. A. Šimáček atd. byli asi překvapeni zprávou, že jsou »epigoni,« »tkvící více méně na vzorech z předešlého období, hlavně pak na Vrchlickém« (!). Po těchto »epigonech« autor klade »ostatní básníky,« dále »českou modernu« (Machar a Sova), »katolickou modernu« a posléze »dekadenty« (Březina, Karásek a Dyk). Zhola nemístná a zbytečná je na tomto místě poznámka o Vorovkově Výboru z básníků novočeských. Totéž asi bylo by možno říci o výpravné proze, kdež se (pro abiturienty!) uvádějí také jako vynikající povídkáři pro mládež Fr. Hrnčíř, Jos. Milota, Hraše, Bož. Studničková a j. Takové výklady mohou jenom zmásti úsudek nezkušeného čtenáře. Rozbíháli se oddíl belletrii věnovaný místy do malicherných podrobností, jsou odstavce, věnované práci vědecké, až příliš skoupé údaji i na pouhá jmena se omezujícími. Tak se stalo, že na př. Gebauerovi je tu věnováno právě tolik místa, kolik na př. R. J. Kronbauerovi, že Ot. Hostinský jest uveden pouhým jmenem jako na př. Jos. Milota, že tu vůbec není uveden Josef Král a jeho znamenitá práce o české prosodii, fysiolog Fr. Mareš a j. U nás jest vůbec příliš rozšířeno přeceňování sebe prostřednějších veršů a povídek naproti vážné práci vědecké. Pokládáme přímo za nebezpečno pro náš další rozvoj, aby se tento názor ještě dále vštěpoval příští intelligenci naší. — Přese všecky tyto vady knížka Procházkova může se státi dobrou pomůckou těm, jimž jest určena. Ať jen vezmou tužku do ruky a upraví si ji ráznými škrty a zase přípisky především dle školních výkladů. Na učitelích češtiny ovšem jest, aby nebyli jenom suchými recitátory předepsané učebnice.

Nový, šestnáctý sešit *Dějin české literatury*, jež napsal Jaroslav Vlček (nákl. Jednoty čes. filologů), jest čtoucímu pravou pochoutkou jak pro svůj přesný, zhuštěný obsah, tak pro půvabnou, vkusnou a ryze uměleckou formu. Autor pokračuje v líčení literatury doby nové od V. K. Klicpery, jehož činnost zevrubně rozbírá, vrací se na Slovensko, aby vylíčil a ocenil Jana Hollého, načež přechází ke

skupině spolupracovníků, kteří přispívali do »Jindy a Nyní« a do »Květů.« Obrázek po obrázku klade sem autor jako v galerii jakési, jejíž výtvory vyšly z mistrného štětce. Jako by z jedné půdy vyrůstali, v logické souvislosti a jaksi v přirozené řadě jdou po sobě Rubeš, Jablonský, Erben, Picek, Koubek, J. J. Marek, Tyl. Každý z nich jest uzavřeným celkem o sobě, a všichni dohromady tvoří umělý, ladný obraz své doby. Autor vykládá každého spisovatele z prostředí, z kterého vyrostl, oceňuje s plným porozuměním jeho činnost i její výsledky, a při vší upřímné vřelosti klidným tónem skutečného historika, nepodjatého nijakou theorií, ale zachovávajícího pevnou methodu, určuje jeho místo v dějinách našeho vývoje literárního. Dílo Vlčkovo je psáno tak, že plnou měrou zasluhuje, aby bylo v rukou každého intelligenta našeho. *F. V. Vykoukal.*

Výpravná proza.

V dobách, kdy maďarské násilnictví, páchané na »národnostech« i na půdě samého parlamentu, úžasem naplňuje každého spravedlivého vzdělance, tím vítanější jest nám dobrá kniha, která k nám přichází z utiskovaného, krutě zápasícího Slovenska. Kniha taková jest povídka Jana Kalinčáka *Reštaurácia* (nákl. F. Votruby v Pešťbudíně, str. 160). Je to práce staršího původu (Kalinčák žil od r. 1822—1871), ale velmi šťastně uvedl se jí v život nový podnik, podobný asi naší Matici lidu, totiž Slovenská knižnica, která hodlá za 2 K 40 h vydávati ročně čtyři cenné knihy slovenské, a našloli by se alespoň 500 předplatitelů z Čech, přidala by pátou knihu, sepsanou ve spisovné češtině. Byl by to podnik svrchovaně záslužný, neboť byl by jím na literárním zblížení nás a Slováků učiněn značný krok ku předu a byla by připravována půda k dalším stykům vzájemným, důležitým jak pro Slováky, tak pro nás. — Kalinčákova Reštaurácia otvírá čtoucímu téměř přímý pohled na uherskou specialitu, volbu krajinských úředníků, kterážto volba je svrchovaně zajímavá proto, že po jejím vzoru dějí se posud také volby politické, volí se poslanci na sněm. K obnově úřadů, která se dála volbou zemanstva, scházela se dědina po dědině a počítalo se tolik hlasů, co se v nich dostavilo lidí svobodných. Tito lidé svobodní, zemani, zakládali si nemálo na svém právu a hleděli z něho těžiti tím více, čím trudnější byly jejich poměry majetkové. Zámožní kandidáti častovali »pány braty,« a ti před volbami cítili se skutečně pány, kdežto doma i s rodinou třeli bídu s nouzí. Toto zemanské sebevědomí vystihuje Kalinčák sytými a živými barvami. Svěže a jadrně kreslí řadu svérázných figurek jak na straně Adama Bešeňovského, tak v družině jeho odpůrce Potockého. Jeho líčení zhusta oplývá svěžím humorem, kořeněným zrnitými příslovími a pořekadly slovenského lidu. Humor však tryská ne tak z autorova líčení, jako z věci samé, iak ji obratně a přirozeně staví čtoucímu na oči. Lehounká osnova povídková, láska Anny, dcery vicišpána Bešeňovského, k Štefanu Levickému, zavádí do volebních agitací, pletich a šaleb živel lahodnější, který způsobuje, že pásmo dějové úměrně se sesiluje, až vyvrcholuje

v účinných scénách závěrečných. Rušné skupiny předvolebních hostin a pitek jakož i samého děje volebního jsou podány s vervou, která zvolený předmět úplně ovládá. — Přejeme Slovenské knižnici z celého srdce, aby došla zasloužené pozornosti na Slovensku i u nás. Skuteční přátelé Slovenska mají zde vhodnou, ale také opravdu lacinou příležitost k dobrému činu.

Růžena Čechová, seznámivši čtenářstvo s ukázkami svého vypravovatelského umění po různých časopisech (také Osvěta přinesla její práce), představila se mu posléze souborem svých povídek v knize *V paprscích touhy* (nákl. F. Topiče, str. 282). Je tu složena dosti dlouhá řada povídek a náčrtků, jichž ráz jest velmi nestejný, což jest ostatně zjev skoro pravidelný na takovýchhle prvních debutech, kde autorům všecky pokusy jsou stejně drahé a kde touží takřka rázem sděliti se světem vše, co bouří jejich nitrem. Spisovatelka nevolí si nijakého určitého prostředí, nýbrž motýlím letem přenáší se s místa na místo, z kraje do kraje a zdvíhá prostou látku k drobnému obrázku hned v zákoutí odlehlé Pražské ulice, hned kdesi na venkově a zase na vzdáleném pobřeží mořském mezi chudými rybáři, hned v saloně nudící se dámy a hned zas v chatrči ubožáků stěží životem se protloukajících. V té pestrotě látek a různosti motivů však jsou přece některé rysy, které nám zjevují význačné vlastnosti autorčiny. R. Čechová, jak se jeví v této knize, má sklon k těm stránkám života, které v citlivých duších vzbuzují soucit. Soucit upřímný, neumělkovaný sama chová k trpícím, odstrčeným, poníženým (viz Jarní stíny, Illuse chudých, Známá z ulice, Korunovaná a j.) a bezděky jej vzbuzuje také v čtenářstvu. Snaží se porozuměti lidské bídě a lidským slabostem a rozumějíc — jak učí známé pořekadlo francouzské — také ochotně odpouští (Dáma z obchodu, Dárkyně a j.). Cítíc se slabými věnuje zvláštní pozornost dětem, proniká do jejich duše a šťastně je kreslí. Bolestí a hnisavých ran všedního života všímá si s patrným zájmem, ale okrašluje je jakýmisi hebkými, barevnými závoji, aby drsná ostrost jejich ani jí samé ani čtoucího nebolela a neurážela. Má vůbec jakousi touhu vzletěti a vznésti se kamsi do výše, a tyto její »*paprsky touhy*,« jak případně nazvala svou knihu, přenášejí ji časem v jakousi vysněnou říši, kde pomíjejí zákony prosté, chladné skutečnosti. Tak se v některých z jejích črt ocitáme téměř v pohádkovém ovzduší, t. j. na půdě, kde vládne jen čirá fantasie, neohlížející se na logické předpoklady pravděpodobnosti. Obrázek Ve ville Jasance co do věci jest toho výmluvným dokladem.

Ale tato snaha po vzletu a pohádkovitém obestření jeví se také ve formě většiny této knihy, z níž jenom několik obrázků dbá žádoucí konkretnosti výrazu a přesnosti myšlenky, vyjadřované rčením obrazným. Jinde hojnost tropických výrazů a malujících epithet jest až přílišná, a průměrný čtenář sotva jí hned správně porozumí. V obrázku jinak velmi zdařilém a plném hřejivého citu, v Klekání, čteme na př. na str. 190: »Nahlas Vavřinec málo co vyčetl, *ale za prsy (!) stloukl skály bolestného horování,*« což znamená asi: Vavřinec se v nitru trápil, hryzl. Na str. 14. čteme: »Arno ... sejmul (tak!) pevně okrouhlá ramena Olina,« t. j. stiskl je, sevřel. Také věty, jako

jest na př. »Anku hlídá nebe, jakoby božský rozkaz v něm usnul« (str. 81.), »Dni Dušiček zakrojovaly se jako macešské krajíčky« (str. 186.) a p. nepřispívají k jasnosti a určitosti představ čtenářových. V celku však kniha R. Čechové působí dojmem příznivým a vzbuzuje dobré naděje do budoucna. Dýše z ní ušlechtilá jemnost názoru a delikátnost citu i podání, která přibližuje tyto obrázky zálibě čtoucího i tam, kde by si přál větší přirozenosti a rozmyslnějšího upoutání k pevné půdě. — Posléze upozorňujeme na nedopatření; Oliny vlasy na str. 6. »rudozlaté« jsou na str. 16. již »černé.«

Bohumil B r o d s k ý v povídce *V hodinu dvanáctou* (nákl. Ottovým, str. 229) obral si látku, o kterou v poslední době také několik jiných autorů se pokusilo. Dosáhl při svém úkolu dosti příznivého výsledku — v řadě četných plodů autorových tato práce jistě bude zaujímati místo čelné. Avšak i mezi těmi, kteří u nás posud sáhli po sociální látce tohoto druhu, náležeti mu bude místo neposlední, jež mu přiznáme, i když hledíme ku pracím zdařilejším, nikoli ke všem vůbec. Brodský zavádí nás tu do vsi Mezilesí v odlehlém, podhorském zákoutí, jehož krajinný ráz však jest poněkud neurčitý. Tamní lid živil se sice nuzně, ale na jeho kořeni nehlodala ani fysická nemoc, ani mravní úhona. Věren starým zvykům lopotil se na panském i na svém, nepoznal sice nikdy ani skrovného blahobytu, ale také nikdy neupadal v zoufalství a nepozbýval své neodvislosti. Převrat nastal, když nějaký Němec zřídil v Mezilesí sirkárnu. Mezilešští se těšili, že budou míti stálou práci a stálou mzdu, ale ta byla tak bídná, že všecka vesnice za nedlouho přes to, že nastavovala i noci na vedlejší výdělek, tonula v bídě a v dluzích a zároveň se octla v tuhém područí továrenských úředníků. Cizáci hledí využitkovati chudého a bojácného lidu po všech stránkách a provozují moc svou tak, že na př. dívky pokládají si za vyznamenání, sáhneli po nich sveřepá ruka továrenského zřízence. Mimo to zahnízdily se v Mezilesí nemoci, o nichž tu prve nebylo slechu, křemenité postavy tamních lidí hubly a vysychaly, a málokdo dožil se věku, který kdysi ve vsi býval měrou zcela obyčejnou. A Mezilešští tak byli zotročeni, že nikdo si netroufal ozvati se, nikdo továrně nepřipomněl jejích povinností. Až z rodiny baráčníka Rozhory vyletěla jiskra odporu. Rozhorova dcera Manča, dívka v sebe uzavřená a v celku myslivá, na oko tvrdá a nepoddajná, ale citu plná, spolu s bratrem Ondřejem, který vrátiv se z vojny nejde jediný z Mezilesských na práci do továrny, snaží se otevříti soudruhům a krajanům oči. Úsilí jejich dlouho je marné. Teprve osobní urážky a útoky, kterých prve zažili Ondřej i Manča, a rostoucí svévole továrenského správce přiměje sirkáře k odporu. Manča při tom zahyne, ale jejím krajanům je pomoženo tím, že továrnu koupí sousední panství.

Práce B. Brodského má některé vady organické. Podivno jest na příklad, že bídné mzdy Mezilesské sirkárny jsou zhola neznámy úřadům, že továrna jest jaksi světem pro sebe uzavřeným, že její dělnictvo, rekrutované z jediné vsi, praničeho neví o jiných továrnách podobných a neumí ani sobě ani dětem vyhledati jiného zaměstnání. Z dětí bezděky si vzpomínáme na školu. Školy se autor vůbec ne-

dotýká, ač by v osadě, která má tolik dělnictva, škola jistě byla a její vliv pak arci alespoň v mladší generaci by měl býti patrný. Stávka dělnictva vyrůstá sice přirozeně, ale rozřešení její cestou, která by právem mohla býti označena starým slovem »deus ex machina,« jest náhlé a jinorodé, neplynouc z posavadního stavu věcí. Také by se bylo slušelo, aby odpor Ondřejův i Mančin vyrostl bez podnětů soukromých, jen z širšího rozhledu, z mravního přesvědčení a nepoddajnosti povahy. Naproti tomu však má kniha také pozoruhodné přednosti, kterými se nám zamlouvá. Čítáme sem již samu volbu látky a jakousi aktuelnost zvoleného námětu. Vypravování proudí přirozeným tokem a vyvrcholuje se účinnými, silnými scénami. Za příklad uvádíme střetnutí Ondřejovo s továrenskými úředníky při stavbě zamýšlené silnice, ale také obrázky z domácnosti Rozhorovy, kde hladovou, stále jídla chtivou babičkou téměř drasticky jest znazorněna bída sirkářů. Nejvíce však ceníme zde plastické, rázovité charakteristiky jednajících osob. Jsou tu téměř napořád životní, svoji lidé, ať již jsou jen několika rysy načrtnuti, jako starý Rozhora a jeho žena nebo lesní adjunkt Klváň, ať již jsou zevrubněji kresleni, jako Manča nebo Ondřej. Tato určitost, rázovitost a jadrnost postav a zároveň věcnost podrobností ve vypravování získávají právem sympathie této práci plodného autora. *F. V. Vykoukal.*

Obzor divadelní.

Opera.

Letní období se ohlásilo neodvolatelně obvyklým novým baletem. Jest to P. I. Čajkovského *Labutí jezero.* Jádro celku jest pěkná pohádka se stálým svým aparátem, s princem, s vílou a zlým čarodějem, smutný příběh o velikých touhách, o veliké lásce a o krátkém štěstí, o veliké nenávisti a o nekonečném hoři. Princ pozná a zamiluje si vílu labutí; ale zlá čarodějka úklady svými oba zkazí. Není to mnoho, co se tu děje. Ale básníkovi snad byl by stačil ten »obrat ze štěstí,« sotva nalezeného, »do neštěstí;« byl by dovedl jej prohloubiti, byl by dovedl vyzdvihnouti symbolický, všelidský obsah jeho, byl by zde spojnou čočkou poesie soustředil obraz marného úsilí, jímž člověk hledá své štěstí mimo svůj svět. Anonymní autor Labutího jezera se ovšem na svou pohádku tak nedíval. Rozdělil ji pěkně v řadu obrazů, dle osvědčených divadelnických receptů ji rozčlenil a proložil tanečními, volně přiřaděnými čísly tak hojnou měrou, že leckdy na vlastní příběh ani nevzpomenete.

Z konvencionelního libreta nemohla vyrůst ovšem hudba jiná, než zase konvencionelní. Čajkovský byl nejhojnější měrou obdařen nebezpečným darem lehké tvořivosti. Byl mistrem hudební fráse a hudební machy. A těžil z daru toho: psal mnoho, psal často bez inspirace, bez autokritiky, obratnou hudební svojí výmluvností přešinul se často přes zející prázdnotu citovou a myšlenkovou. Těžil povážlivě mnoho z daru toho v našem případě. V Labutím jezeře jako by

veškera vážnější snaha ho byla opustila. Jsou tu čiré pouště, kde v nejvšednějších, nekonečných sekvencích bují fráse, nepříjemná, ošumělá fráse baletní, kolísající ve svých krajních tónech mezi nehoráznou hrubostí tanečních rytmův a mezi nalíčenou, affektovanou citovostí scén lyrických. Jen výjimečně hlásí se ke slovu lepší polovice umělecké duše skladatelovy. Pořídku celkem promluví k vám z díla mistr, jak jej milujeme: měkký, přeněžnělý, sladký lyrik a zas silný, absolutní hudebník, nalézající rytmy, plné jiskrné životnosti a rázovitosti. Jen některé scény princovy s vilou, zejmena pak melancholické jednání poslední dotknou se vás hlouběji. Vše ostatní je na niveau hudby zábavné. Nad to niveau nepozvedá se Čajkovský celkem ani přednostmi, které jinak vždy jsou mu vlastní. Jak daleko má orchestrace Labutího jezera k delikátní, barvité, význačné a bohaté orchestraci Oněgina!

Snad sklamání, které přinesla nám tato novinka, částečně patří na vrub předností, kterými vynikají známé již u nás divadelní práce mistrovy. Snad jsme čekali příliš mnoho. Ale jistě že nebylo nutno světlý obraz mistrův, jak utvořil si jej posluchač Oněgina a Pikové dámy, po letech kaliti marným vyvoláváním zapomenutého stínu. Baletem pro nejširší obecenstvo — počítaloli se na ně — Labutí jezero jistě nebude! *K. Hoffmeister.*

— — — —

Z hudebního světa.

Nové naše publikace klavírní.

Naše klavírní literatura dosud jen v řídkých případech, jen ve skladbách čelných našich komponistů vyhovuje všemu, čeho od klavírní skladby požadujeme. Jen výminečně nalézáme skladby, které byly by zároveň hudebně obsažny, které by komposiční technikou svojí stály na plné výši doby a které by především byly opravdu klaviristicky stylisovány. Pravím: především, neboť největším mistrům klavírní literatury, Schumannovi, Chopinovi i Lisztovi, i Brahmsovi v nejšťastnějších jeho dílech vyrůstá z nástroje, z duše jeho vše: myšlenka, forma, technika, jež myšlenku zpracovává, celkový sloh.

Z několika domácích novinek, jež máme před sebou, každá hledí něco splniti z vytčených požadavků. Přímo z nástroje vyrostly Jindřicha šl. Kàana půvabné *Valčíky*. (Z nakladatelství V. Kotrby.) Valčíkový, prvotně ohebný a plynný rytmus utváří se zde pevněji, jadrněji, než bývá zvykem. Vybraná, zajímavá harmonie nese myšlenku, trochu upjatou a graciésní zároveň, a celek prozářen je plným jasem dovedné klavírní orchestrace, především na akkordické technice spočívající. Jest to řada skladeb, jež vyznačuje táž aristokratická, prostá a zdrženlivá noblesa, kterou se vyznačují všechny skladby Kàanovy.

Eduard Tregler proslul jako improvisátor. Jeho *Akvarely* (v edici Mojmíra Urbánka) jeví právě všechny znaky improvisace, všechny její přednosti i její nedostatky. Poměr skladatele improvisá-

tora k nástroji jest přirozeně velmi těsný. Hlavou bleskne mu myšlenka, a prsty a klaviatura ji vytvářejí dále a rozvádějí, co fantasie a intellekt směr díla sic, ale sotva jeho nejmenší podrobnosti mohou určovati. Treglerův myšlenkový fond není původní, i v malém sešitku Akvarel zříme jeho nestejnorodost. Ale jest zdravě hudební. A skladatel dovede volit myšlenku pro zpracování klavírní spůsobilou. Co práce však se týče, tu připadá mi, že příliš oddává se radosti z pouhého sytého neb zas lesknavého zvuku klavírního. Podává v každé téměř skladbě široké plochy, nepřinášející než barvu, bez hlubšího obsahu myšlenkového a bez hlubšího propracování. Improvisuje, pohrává si s nástrojem. Tím vysvětluje se ovšem zas příznivá stránka díla: jeho veliká lehkost, plynnost neorganická sice, ale nenucená, jeho účinnost zvuková a snadnost, s kterou se hraje.

Největší náš mistr houslové hry zašel jednou též mezi klavírní skladatele. A krok jeho není neúspěšný. Neboť Ondříčkova *Dumka* jen na pohled zdá se býti dílem autora, jemuž klavír není nejvlastnějším nástrojem. Trochu divně vyhlížejí ty dlouhé řady not, bez jediného obloučku frasovacího, bez mnohých a dlouhých čar crescenda a decrescenda. Hrajeteli ji, nenaskytne se vám takt, který by nebyl stylisován pěkně v duchu nástroje, jednoduše, bez technických nároků, ale zvučně a plně. A ušlechtilá, tónem romantiků se nesoucí skladba sama bohata je vroucím, ve výrazné kantiléně zpívajícím citem, kterým překypuje Ondříčkovo umění výkonné.

Emanuele Manoacha *Valse impromptu* (rovněž jak dílo předchozí i veškera další z nakladatelství Mojmíra Urbánka) jest pokusem salonní skladby brillantního slohu, jak ji třeba pěstuje Moric Moszkowski a řada klavírních virtuosů starší generace. Dílo vzniklo jistě na klaviatuře. Ne nevšední, ale líbivé motivy salonního, uhlazeného rázu šíří se tu v periody, jichž harmonický rozvoj jest sice hodně tápavý, bez určitého, pevnějšího směru a plánu harmonického a modulačního; ale klavírní úprava jest obratná a účinná.

Obohacením čtyrruční literatury jest především čtyrruční, skladatelem pořízená úprava symfonické básně *Praga.* Sukovo dílo řadí se k největšímu, co česká symfonická literatura vytvořila; řadí se velikostí svého obsahu, monumentálností svého slohu a umělostí práce přímo k symfonickým básním Smetanova cyklu Má Vlast. Proto bližší znalost skladby jest právě tak článkem české hudební kultury, jako znalost cyklu Smetanova. Skladatel, obratný pianista a pilný pěstitel hry čtyrruční, složité své dílo upravil tak, že pěkně zní a dobře se hraje.

V. Říhovský svým *Albem pro mládež* přináší dárek malým pianistům. Jsou tu obsaženy drobné skladbičky, Mazurka, Melodie, Taneček, Dumka, Pochod, Pohádka, Večer. Autor nepřebíral valně themat, z nichž stavěl, ani nebyl příliš úzkostlivý, co stavby a práce se týče. Tvořil prostě, dobře hudebně, hladce a lehce, a vytvořil řadu vět stojících na rozhraní mezi hudbou vážnou a zábavnou, ale přiklánějících se spíše k této. Žáka nehluboké, ale ve své přirozenosti ne nesympathické skladby mile pobaví. Jen bylo by si přáti, aby díla k účelům pedagogickým určená byla bez výminky označována přesným a rozumí se, že pianisticky správným označením prstů.

K. Hoffmeister.

Nové rovy.

Miroslav Krajník.

V Praze zemřel 3. července t. r. a potom na Karlickém hřbitově u Dobřichovic pohřben JUDr. Miroslav Krajník. Narodil se 1. ledna r. 1850 v Humpolci, studoval v Jindř. Hradci, v Táboře a r. 1867—71 práva v Praze, r. 1872 v Krakově povýšen na doktora práv a r. 1879 zahájil advokátní praxi v Praze. Jako advokát byl takořka specialistou pro záležitosti železničné, zejmena pro zařizování drah. Účastnil se horlivě veřejného života, zvláště v Umělecké Besedě, kdež se přičinil o založení Sborníku světové poesie. Roku 1895 byl zvolen za starostu Národní jednoty severočeské, téhož roku se stal poslancem na zemském sněmě a r. 1896 náměstkem vrchního ředitele Zemské banky. Byl také členem železničné rady pro království české, předsedou První české zajišťovací banky, býval starostou Klubu národní strany svobodomyslné a j. Literární činnost jeho počala se záhy za let studentských. Krajník uveřejňoval drobné básničky a povídky po časopisech a almanaších a psal zejmena do Hálkových Květů, do Lumíra a Světozora. Roku 1870 proveden na divadle jeho dramatický pokus »Zatknut.« Roku 1870 vydal sbírku svých Básní, jež r. 1876 vyšly v druhém, rozhojněném vydání. Lehká, pružná erotika jest asi nejpříznačnějším rysem této sbírky jeho.

Roku 1879 vydal historickou hru v pěti jednáních »Roháč z Dubé,« která však směla býti provozována teprve tehdy, když autor rekursem k ministerstvu si to vymohl. Krajník také překládal z jazyků slovanských a z frančtiny; Sborník světové poesie přinesl jeho překlad Písní Bérangérových. *F. V. V.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. července 1907.

Říšská rada. — Rakousko-uherská obchodní smlouva. — Spor charvátsko-maďarský. — Žaloba na generála Stessela. — Černohorská skupština. — Schůze bar. Aehrenthala s Tittonim.

Tak zvaný »lidový« parlament rakouský, jenž vyšel z všeobecného sice, ale nikoli rovného práva hlasovacího, sešel se dne 17. června k první formální schůzi a pak dne 19. června zahájen trůnní řečí. Proslovení panovníkovo očekávalo se tentokráte s mnohem větší dychtivostí, než kdykoli dříve; ale trůnní řeč přinesla všestranné sklamání. Neobsahuje nic, co by nové situaci bylo přiměřeno. V úvodu děje se stručná zmínka o volební opravě: »Volební reforma, kteráž odstraněním všelikých výsad ve volebním právu prohlásila všechny občany za svéprávné a každému vyhradila stejný vliv na veřejné záležitosti, zakládá se na důvěře, již chovám do věrnosti Svých národů k státu.«

O otázce národnostní vyslovil se panovník: »Národnostními spory, které po dlouhou dobu veřejný život naplňují, jest plný rozvoj bohatých schopností Mých národů zdržován. Nejvíce vysvítá to z jazykové otázky, jejíž trvalé upravení dosud se nezdařilo. Ovšem že tím státnické umění rakouské nemá býti vyčerpáno, naopak bude jeho účelem pečovati o neustálé přetvořování sil národních v síly státní. Řešení může býti docíleno pouze poctivou snahou všech súčastněných, shodovati a dorozuměti se v rámci státních základních zákonův a státních potřeb, jakož i vzájemnou ochotou, které se dostává příznivých podmínek zavedenou politickou rovnoprávností. Takové rozřešení zaručovalo by zároveň spolupůsobení stran při společných státních úkolech a nutnou jednotu státních správních účelů. Jest Mým nejtoužebnějším přáním, abych Svým národům jednou jako cenné dědictví zanechal zajištěný stav jich národních statků a tím zaručil veškerenstvu národnostní smír, který by byl společným majetkem všech vlastenců. Uložil jsem Své vládě, aby se ze všech sil o to zasadila a prosím všechny, jimž jest jich národ a blaho státu stejně drahý, aby s veškerou oddaností k tomu cíli působili.«

Trůnní řeč uvádí velmi dlouhou řadu předloh, jež říšská rada vyříditi má. Jsou to: změna jednacího řádu, reforma správy (hlavně zřízením krajských úřadů), starobní a invalidní pojištění dělnictva, ochrana dělnictva, obchodní smlouvy, vybudování zákonodárství živnostenského, ochrana zemědělství, reforma zákona báňského, sestátnění drah, zákonodárství školské, státní finance, sankce zemských financí a ovšem také zdokonalení armády.

V druhé schůzi poslanecké sněmovny přečteno následující státoprávní ohrazení českých poslanců: »Podepsaní zástupcové českého národa ze zemí koruny české prohlašujeme, že stejně jako naši předchůdcové neuznáváme právního podkladu nynější ústavy a vyslovujeme svou věrnost k státnímu právu koruny české, jakož jsme odhodláni všemi silami k tomu pracovati, aby zákonodárná a správní samostatnost nedělitelných zemí koruny české přivedena byla k plné, nezkrácené platnosti, jak to odpovídá historickému státnímu právu koruny české, opětně a opětně královskými přísahami a četnými státními akty, posledně nejv. reskriptem císaře a krále Františka Josefa ze dne 12. září 1871 uznanému, a jak to odpovídá přirozenému právu národa českého. Přistupujíce tudíž k státoprávnímu ohrazení českých poslanců ze dne 23. září 1879 prohlašujeme zároveň, že na tomto našem právním přesvědčení nezmění ničeho ani poslední volební oprava do rady říšské, plná těžkého bezpráví vůči českým zemím a českému národu, ani kterýkoli sebe spravedlivější řád jiný.«

Toto ohrazení, jež vyžadovalo dlouhých porad a o němž se usnesení státi muselo kompromisem, nepodepsali oba čeští ministři dr. Fořt a dr. Pacák. Neučinili to z toho důvodu, že se v něm volební oprava odsuzuje, a omezili se na prohlášení, že přistupují k státoprávnímu ohrazení, jež podali čeští poslanci při vstoupení svém do říšské rady r. 1879. Čeští sociální demokraté nepodali žádného ohrazení.

Otázka, kdo má býti předsedou sněmovny, byla předmětem dlouhých porad, jichž výsledkem bylo usnesení, že má býti zvolen člen německé strany křesťansko-sociální, dr. Weisskirchner, jenž prohlásil, že sice bude nestranný, ale nikdy nezapomene, že jest Němec. Jest to první výsledek »slovanské většiny,« již čeští poslanci, kteří se o provedení volební reformy tak zasazovali, voličům slibovali. Prním místopředsedou zvolen dr. Žáček. Při volbě druhého místopředsedy objevila se »slovanská solidárnost« opět v krásném světle. Navržen byl Polák prof. dr. Starzyński, ale jeho zvolení mohlo býti provedeno jen přes hlučný odpor poslanců rusínských.

Vláda podala předlohu o změně jednacího řádu. Dle předlohy té má míti neobmezenou svobodu slova jen zpravodaj rozpočtového výboru, kdežto poslanci budou moci v povšechné rozpravě mluviti jen $^3/_4$ hodiny, v podrobné pak jen 20 minut. Hlasování dle jmen o vládních předlohách má býti připuštěno jen k návrhu 100 poslanců. Poslanec, který by jednání rušil, má býti trestán vyloučením po prvé na pět, po druhé na čtrnáct dní. Poslanci, kteří by se dopustili urážky osoby mimo parlament se nalézající, mají býti potrestáni odnětím diet.

Ministerský předseda baron Beck oznámil vládní program. Jádro jeho řeči bylo vyzvání, aby se sněmovna vzchopila k plodné práci. Ujišťoval, že bude vždy prováděti politiku »poctivých cílů, poctivých postředků a přímé čáry.« Sociálním demokratům učinil poklonu a vyslovil přesvědčení, že v sněmovně ukážou, jakou tvůrčí sílu jejich myšlenky a jakou pracovitost jejich zástupcové mají. Kladl pak důraz na úctu před zákonem, na rovnost všech státních občanů bez rozdílu národního příslušenství a na rovnost náboženského vyznání a politického přesvědčení. »Stojím úplně na půdě rovnoprávnosti jednotlivců i národů,« tvrdil, »ale jako státní moc jednotlivcům a národům poskytuje a zaručuje jejich právo, tak musejí také všichni státní občané a všichni národové zabezpečiti státní moci základní právo její existence, její mravní autority a jejích hmotných prostředků mocenských. Proto si činím zásadou: Autoritu celku a rovnoprávnost částí, moc státu a blahobyt státních občanů a národů.«

Prohlášení předsedy kabinetu nikoho neuspokojilo. Jakým způsobem hodlá rozřešiti českou otázku a zdali vůbec k řešení tomu přistoupiti chce, o tom ničeho neřekl.

Sněmovna projednala zatímný rozpočet v prvním čtení a přikázala jej výboru. Čeští poslanci nezasáhli do debaty, ježto se byli usnesli, že v parlamentě dříve nepromluví, dokud nebude splněn jich požadavek, aby také české řeči, v sněmovně pronesené, jakož i dotazy byly stenografovány a do protokolu zanášeny. O tomto požadavku bylo mezi nimi a vládou až příliš dlouho vyjednáváno, a posud nedospěla věc k náležitému konci; jak obyčejně ohlíží se vláda příliš na Němce, a bar. Beck zrovna jako předchůdcové jeho nic proti jejich přání nechce učiniti.

Vyjednávání o celní a obchodní smlouvu rakousko-uherskou jest skončeno. Oznamují se následující podrobnosti: Smlouva jest uzavřena

do r. 1917. Státoprávním základem jest pro Uhry **samostatné uherské** celní území, jež jest v každém bodu **uplatněno, zejmena** v onom článku, jenž se týká uzavírání **obchodních smluv** s cizinou. Kontrola nad celním řízením přísluší **oběma** státům. Otázka nepřímých daní jest upravena zvláštní **úmluvou**. Smlouva obsahuje ustanovení o poměru obou **států k celnímu** území Bosny a Hercegoviny.

V uherském říšském sněmu došlo k odchodu charvátských poslanců. Vláda předložila pragmatiku o železničných úřednících a zřízencích, v níž Charváté právem spatřovali porušení vyrovnání z roku 1868, dle něhož jest charvátská řeč v Charvátsku a Slavonii jedině oprávněna. Charvátští poslanci prováděli po kolik neděl obstrukci proti vládní předloze, až konečně vláda, nevidouc jiného východiště, odhodlala se k násilnosti. Ministr Košut prohlásil, že vláda předlohu odvolává a že provede ustanovení o služební pragmatice cestou administrativní. Na tuto násilnost odpověděli charvátští poslanci tímto prohlášením: »Osnovou o služební pragmatice žádala vláda na společném sněmu říšském, aby se zřetelem k úřední řeči překročil svou kompetenci a porušil tak ústavní základní zákon, totiž vyrovnání, a tím nejen ústavu společnou, nýbrž i ústavu království uherského. Proto soudili jsme, že jakožto vyslaní zástupci království charvátského i jako členové společného říšského sněmu máme svatou povinnost použiti všech prostředků, jichž nám ústava a sněmovní řád poskytují, abychom zmařili úmysl vlády a zabránili této nezákonitosti, která jest naší vlasti na těžkou škodu a také Uhersku osudnou státi se může. K této naší zákonné čistě parlamentní akci dostalo se nám jak od většiny říšského sněmu, tak od předsednictva odpovědi tím, že jsme byli zbaveni svobody akce v každém směru a že nám bylo odnímáno slovo, i když k tomu nebylo ani sebe menšího oprávněného důvodu; vláda pak dokonce odpověděla tím, že návrhem ministra obchodu se stal parlamentní obrat, který zákonodárnou činnost říšského sněmu naprosto ruší. Jeho návrh příčí se nejprimitivnějším požadavkům ústavnosti, ježto se jím žádá, aby něco bylo upraveno způsobem nařizovacím, co dle vládní osnovy samé mělo býti upraveno zákonem. Tím jest náš boj proti nezákonnosti v tomto říšském sněmu učiněn nemožným. Nechceme a nemůžeme dalším svým účastenstvím v tomto sněmu schvalovati postup, jímž se sněmovní řád ignoruje, parlamentarismus činí směšným a ústavnost se porušuje. Proto nezbývá nám nic jiného, než v případě, že bude návrh ministra obchodu schválen, podati zprávu charvátskému zemskému sněmu a na jeho usnesení učiniti své další jednání závislým.« Po tomto prohlášení opustili charvátští poslanci sněmovnu, která pak vládní osnovu přijala.

Také v magnátské sněmovně prohlásili charvátští magnáti, že vládní osnova znamená ohrožení politické individuality národa charvátského, že porušuje práva a základní zásady uhersko-charvátského vyrovnání a že jest smělým zasáhnutím do základních zákonů království charvátského a tím do ústavy zemí koruny Svatoštěpánské. Pak odešli Charváté z magnátské sněmovny, která ovšem vládní předlohu přijala. V Záhřebu a v celém Charvátsku spůsobila násilnost

maďarské vlády bouři nevole, a uspořádány protimaďarské demonstrace. Bán hr. Pejačević odstoupil.[1])

Na Rusi uveřejněna jest žaloba na generála Stessela, kdysi vrchního velitele Port-Arthurského. Klade se mu za vinu, že neuposlechl rozkazu vrchního velitele mandžurské armády, aby vrchní velitelství Port-Arthuru odevzdal generálu Smirnovu. Nedostál rozkazům místodržitele, vměšoval se do rozkazů Smirnova a dával rozkazy opačné. Nepostaral se o včasné opatření potravin, podal o bitce u Kiočau zprávu, v níž tvrdí, že řídil boj velmi energicky, v pravdě však zůstal v Port-Arthuru a boje se ani nesúčastnil. Aby odůvodnil vydání Port-Arthuru, psal carovi, že Žaponci jsou pány situace a že Port-Arthur může se pouze několik dní udržeti. Většina vojenské rady vyslovila se však pro krajní obranu Port-Arthuru a prohlásila, že je nábojů dostatek. Stessel udělil vědomě řád sv. Jiří generálu Fockovi za půtku u Kiočau, ačkoli Fock v té bitce prohrál a při tom naprostou svou nespůsobilost prokázal. Stessel dále několik tvrzí vydal nepříteli bez boje a zmocnil generála Reussa, aby podepsal kapitulaci pro Rusko potupnou. Nesdílel osud posádky a nedoprovázel ji do vyhnanství. Na všechny tyto zločiny zákon stanoví trest smrti.

Černohorská skupština byla rozpuštěna. Vládní list praví, že nesplnila očekávání knížete. V skupštině děly se neplodné rozpravy a povstaly dva nepřátelské tábory, jež plodnou práci činily nemožnou. List očekává, že národ do nové skupštiny vyšle jiné zástupce, kteří budou věrnými tlumočníky a důstojnými představiteli jeho a kteří se se starou černohorskou oddaností skupí kolem knížete, jenž na poli válečném starou slávu černohorskou stvrdil, Černou Horu rozšířil, ji obrodil a do spolku evropských států uvedl.

V Desiu v Italii konala se schůze rakouského ministra zahraničných věcí barona Aehrenthala s italským zahraničným ministrem Tittonim. Jednalo se hlavně o Balkánské záležitosti, a sice o rozšíření policejní organisace na některé pohraničné vilajety, o úpravě otázky námořní policie na dalmatském a albánském území, o politických okolnostech, jež byly spůsobeny poměrem Srbska k ostatním Balkánským státům, konečně pak o ustanovení organisace ochranných pásem v Makedonii, kdy by vznikly vnitřní spory. *Adolf Srb.*

---

[1]) Viz výše stať »Roztržka mezi Uhrami a Charvátskem.«

Opravy. V 7. čísle letošní Osvěty na straně 598. řád. 28. místo *akademie* čti: *společnosti;* — na straně 602. řád. 18. místo *své* čti: *jeho* Říšské dějiny; — na straně 603. řád. 28. čti: germanisaci *a* posloupnost.

R. 1907. ČÍS. 9.

OSVĚTA

O restaurování a konservování.

Uvažuje

dr. F. X. Harlas.

Ve všech oborech lidského vědění a lidské práce spatřujeme rozhojnění a znásobnění bývalých fondů myšlenkových i materielních, poznatkových i technických, ve všem objevuje se nám jisté plus, často velmi nápadné, a vše se dá rozrůstati, mohutněti všemi směry v šíř i v dál i do výšky — jen hloubky jako by spíše ubývalo. Nové prvky chemické, nové planetoidy, síly přírodní nově poznané, nové kovy, nové stroje, nové léky proti nemocem — to vše jako vymoženost pokroku lidské společnosti bývá zaznamenáno při bilancování na stránkách zisku, ač celá ta řada nových akkvisit a všechen ten pokrok nehrubě přispěly k štěstí a spokojenosti jednotlivců i národních celků, a lidé sotva jsou blaženější, sotva se jim lépe žije se všemi těmi novými vymoženostmi, nežli dříve. Nové pohodlí, nové utrpení — nový přepych, nové nemoci — nové poklady a nové strádání. Na konec bilance není o nic skvělejší, nežli bývala. S materielním blahem nejsme též duchovně obohaceni, a hlavně život náš nestal se tím radostnější. Přibylo nám ještě nových starostí; s bohatstvím vědy, se zkušenostmi pracovníků tak vyškolených, jako jsme my, dostavují se nové nedostatky, všude vrážíme na nové mezery, překážky a obtíže. Co dřívějším generacím nestálo ani za povšimnutí, to ztrpčuje nám život, kde lidé kráčeli s jarou myslí životem, tam zastavujeme se s trudným čelem, kde se radovali ze světa, těšili ze všeho, čeho příroda jim poskytovala a co sami sobě připravili, tam soužíme se obavami. Zhořkla nám příroda, v níž moderní věda naučila nás spatřovati plno nástrah a úkladů o náš život, zhořklo nám samo umění. Jako se často zdá, že za každým krokem nyní jsme obklopeni z jedné strany zárodky zmaru a zničení, z druhé pak ochrannými předpisy, medikamenty, profylaktickými prostředky, tak se též nedovedeme klidně radovati z toho, co jsme sami vytvořili nebo co nám zaniklými genera-

oemi bylo odkázáno. I tu jsme samá obava, samý lék a samá ochrana, a jako přemrštěná hygiena a hypermoderní životospráva snad více škodí, než prospívají, tak i naše snaha o zachování uměleckých památek nových i starých často vedla k jich poškození, ba též k zničení.

Snahy konservační, nyní tak intensivně šířené a prováděné, náleží též mezi moderní vymoženosti. Zajisté chová každé umělecké dílo v sobě zárodek svého zaniknutí, stejně jako při jeho vzniku pracovaly touha a naděje, aby přetrvalo svého tvořitele. Jsou, jak známo, celé kategorie uměleckých výrobků, přímo vzniklé z touhy prodloužiti krátkou dobu existence jednotlivcovy, nebo moderně řečeno, jeho individuelného já. Sochař, stavitel svým dílem staví též sobě pomník, mohyla, náhrobek, chrám jsou zpravidla též »památníky,« monumenty. Monumentum aere perennius buduje sobě básník, učenec; ale kamenné a kovové památníky, které mají přetrvati věky, konečně přece podlehají zákonům přírody, chátrají, rozpadají se. To známo jest již od pravěku, a nikdo se tím nermoutil. Je to osud všeho díla lidského, a příroda sama nezná jiného trvání, než věčnou proměnou. Proto se lidé dříve spokojili tím, že budova, pomník, socha vytrvaly, pokud tomu přály vlivy přírodní. Pak díla zanikala.

Ovšem u národů kulturních, stále o své vzdělanosti pracujících, stále tvořivých, produkujících, nedocházelo k prostému zničení objektů, jichž umělecký původ sám sice zaručoval jim stálou účast, vedle toho však působily vždy důvody praktické. Starý chrám, i když byl v dobrém stavu, ale nestačoval vzrostlému počtu nábožných, byl přestavěn, rozšířen, zvýšen, nově vyzdoben atd. Umělecká památka přerozovala se, procházela metamorfosou a prodlužovala tak své trvání.

Tak dělo se s paláci, domy, s hrady, tak zachovávány staré zdi a brány, hráze a valy, věže a bašty. Sloužilo to vše dále účelům svým, a nikdo nepochyboval, že každé pokolení plným právem sahá na takové, často mnohověké památky, že je smí zcela volně přeměňovat, utvářet, deformovat a rekonstruovat. Na hradě Pražském, abych uvedl příklad zvláště známý, byly hradby, příkopy, věže, kde jich nyní není, ačkoli hrad sám dosud nepřestal být hradem a sídlem panovnickým. Palácové budovy, kaple a kostely tam vystavěné změnily kolikráte svoji tvářnost, své rozměry, ba i svá místa. Zanikly některé stavby, aby na témže staveništi vyrostly nové, větší, odstraněny jiné, aby ustoupily lepším, to jest časové potřebě lépe vyhovujícím, a konečně také — krásnějším. Bylot vždy to lepší, novější také po esthetické stránce dokonalejší — ovšem dle mínění současníků. Snadno pochopíme, že za Karla IV. stavěli chrám sv. Víta jako budovu nejen rozsáhlejší, ale též mnohem nádhernější, lepší, krásnější, než byla stará románská — a co bychom dali za tu starou basiliku, kdy by se nám byla zachovala se svými poměrně úzkými a nízkými loděmi, se sloupky a mohutnými pilíři, s polychromií veskrze zářivou, snad ještě se zařízením oltářů se svícny, s náhrobky!

A když v 16., 17. a 18. století v Čechách opravovali spustošená města svá, též opravovali a doplňovali své chrámy, paláce a hrady právě tak, jako své domy, totiž dle svých potřeb a svým způsobem. Střídali »slohy« zcela bezstarostně, a na sklonu 17. století chtěli dostavěti Svatovítský chrám moderním tehda slohem, což by bylo dalo zajímavý celek, kdy by již tehda nebyly snahy »rekonstrukční« rušivě zasahovaly do tvořivé činnosti stavitelů neb architektů. Již tenkráte totiž chtěli chrám také »regotisovat,« ovšem rozuměli pak gotice též po svém způsobu, a nám zdá se, že na štěstí pro památku z doby Karlovy v čas nastal nedostatek peněz, tak že práce uvázly. Dle našeho názoru byli by chrám sv. Víta nenapravitelně zohyzdili.

Dle našeho názoru — tak dlužno vždy připomenouti, neboť náš názor na stavitelské, sochařské, malířské a jiné staré památky nesmírně liší se od názorů v minulosti po staletí platných, ba i od názoru v nedávné době u nás a jinde praktikovaného. My totiž následkem historismu, jímž jsme prosákli, a na základě studií na vysoký stupeň dospělých, se znalostí starších epoch tak podrobnou, že dříve o tom ani zdání nebylo, my vyzbrojeni archeologickými, umělecko-historickými vědomostmi zcela jinak přistupujeme k památce starého umění, průmyslu, řemesla, než ještě lidé na počátku 19. věku jich se chápali, aby je »zachránili.« O zachování těchto předmětů jde nám dnes stejně, jako zpravidla šlo i dříve, ale my je chceme zachovati nezměněny, v jejich pravé, neporušené podobě a *v původním* stavu, kdežto dříve nesešlo na nějaké té předělávce, opravě, na doplňcích a dodatcích. Pro nás mají staré památky cenu především umělecko-historickou, řekl bych nejdříve vědeckou, pak teprve zajímá nás jejich hodnota čistě umělecká, a na konec přistupuje k tomu hodnota užitková.

Tak totiž rozeznávají se nyní ve věcech starožitnických troje hlavní momenty, a na místech rozhodujících, v ústřední komisi pro zachování uměleckých a historických památek ve Vídni podle těchto momentů postupují a jednají. Stáří, krása, užitek — tři hlavní body programu zachovavatelů a zachraňovatelů starých památek byly by takto pevně určeny, a věru stačila by takováto stupnice nám i budoucím na nedozírné časy, kdy by — kdy by o památkách rozhodovali lidé, kteří o těchto třech hodnotách jsou jedné mysli. Ale víme předobře, že často bývá položena na první místo krása a že mají rozhodovati esthetické ohledy, jindy zase měří se podle užitku, totiž při budovách podle toho, máli se jich dále užívati k jakýmkoli účelům, při ostatních dílech uměleckých podle toho, majíli býti ponechány na svém místě, kde původně sloužily za okrasu a výzdobu atd. Často jde o nespornou cenu památky, ať již pro její stáří úcty hodné, ať krásné, a význam její bývá všeobecně oceněn — pak »se zachová,« ať již může býti s užitkem čili nic. Pak zdála by se věc nanejvýše prostá, kdy by také v takovém případě nepůsobily naše názory na spůsob, jakým hodláme památku před zaniknutím ochrániti.

A tu právě jsou moderní naše směry konservační a restaurační v rozporu s obecným míněním, tu docházívá také k nedorozuměním a srážkám mezi povolanými i nepovolanými znalci a zastanci starých památek, a tu také nejčastěji vezme za své — památka sama.

Jak již naznačeno, nikdo se v minulých staletích ani dost málo nerozpakoval naložiti se starou památkou podle svého uznání, podle potřeby a vůle své. Na gotický kostel dali báň renaissanční nebo barokní, na renaissanční palác empirové arkýře, nebo balkony, starý obraz z 15. stol. upravili v 18. po svém způsobu, domalovali a přemalovali, co se jim uzdálo, sochu porouchanou doplnili rovněž zcela volně, nestarajíce se o její původní vzhled, zvon, svícen přelili, předělali, rovněž i šperky, honosné zbraně — ve všem a všude »zachovávali« předmět, pozměnivše na něm aspoň detaily. Málokdy zrušili staré památky umělecké v době míru a pokoje, jistě nezbořili kostel, vyhovovalli jen zdaleka svému účelu, a když přestavovali, tu dle mínění svého neničili, ale zlepšovali, dokonávali, co před nimi pro ně bylo vybudováno a vytvořeno. Byla tu souvislost, poměr dědiců k dobrotivým testátorům, dětí k rodičům, a pokolení užívalo skutečně toho, co mu bylo odkázáno, jsouc přesvědčeno, že jest to jeho majetek, s kterým smí zcela dle své chuti nakládati. Nižádné ohledy jinorodé nekalily tento poměr držitelů, majitelů, uživatelů k objektu zděděnému.

A tu naše doba ovšem netěší se stejnému, abych tak řekl, právnímu klidu nerušené držby. My nejsme již bezstarostní dědicové a vlastníci starých památek, nám jako by byli pouze svěřeny k opatrování, nikoli k užitku a volné disposici. Ty chrámy, paláce, domy občanské jsou z jiného světa, nic nás k nim neváže, nepoutá, než vědecká, esthetická rozvaha, nejsou to právě pro nás chrámy, paláce, domy, obrazy, sochy, šperky, zbraně atd., ale »starožitnosti,« věci nám cizí, jsou to »zvláštnosti,« »rarity,« »kuriosity,« »antiky,« jak říkají handlíři, — náš život, náš svět nezná již těchto artefaktů, my takových nepotřebujeme, neprodukujeme, ano my jim mnohdy nerozumíme. Pro většinu národa toto platí — navzdor důkladnosti a péči vynaložené na vychování a vzdělání »historické,« »národ« nezná starých svých památek všeho druhu, totiž nezná jejich ceny, jejich významu, nedovede se na ně dívati, netěší se z nich, jak by mohl a měl. Přicházejí jiní, učenci, umělci, a horují o krásách a zajímavosti a důležitosti těchto památek, káží o nutnosti jejich zachování, — a většina veřejnosti jenom věří, co tuto hlásáno, sama jsouc neschopna usuzovati a porozuměti. Starý kostel, zřícenina, nevzhledné rozpukané zdivo, otlučené kameny, setřené malby, opadané obrazy, zlámaný nábytek, rozbité nádoby, zpřerážené zbraně a chatrné šperky — co s tím, kde tu nějaká krása, nějaká zajímavost?

A když veřejnost se naučila spatřovati ve všech těchto předmětech věci úcty a zachování hodné, když ví již ze škol, že to vše dlužno chrániti, sbírati, uchovávati, pak odumírá to vše, jaksi

se mumifikuje, a nenáleží to již tomuto světu, životu, společnosti. Je to něco mimo nás, něco, co sejde s očí, i když to zůstává na svém místě veřejně přístupném. Jak jiný je náš život, jak jiná je krása dnešního dne, jaké jiné potřeby máme, co *nám* je vkusné, krásné, užitečné! Naše umění a toto staré — jaké propasti je dělí! Naše stavby a tyto staré, jaké rozdíly! Jen to stáří, jen ta věkovitost jestě by byla dostatečnou příčinou k zachování, uctívání, k ochránění, neboť co tak dlouho trvalo, nechť trvá dále, co bylo před námi, nechť zůstane po nás pro budoucí — jako památník, jako zvěst z temnot na vždy uplynulých časů.

Duch naší doby, kritický, materialistní, skeptický uvažuje tedy o starých památkách jako o předmětech, jež nutno zachovati z četných rozumových, z několika esthetických a málokdy i praktických důvodů. Proto také chce, aby starý předmět ponechán byl v stavu, v jakém byl až do hodiny jeho »konservování« a uložení. Neměniti, neopravovati, ba ani neočišťovati, ponechati věc, jaká je, uložiti, nápisem opatřiti. Hle, tu starý objekt, artefakt, dokument kulturního stavu těch a těch lidí v oné zemi, v onom věku! Dávno již ponecháváme aerugo nobilis, patinu bronzu, netknutou na zbraních, špercích, sochách pravěku, antiky, střední doby. Nepřemalováváme obrazy, pouze je očistíme, sejmeme i staré původní pokosty. Nepřevazujeme starých knih, nevyleštujeme medaillí, čepelí u kordů a mečů, hlavní u ručnic. Stará mříže zůstává polámána, se stopami bývalého zbarvení nebo pozlacení, stará skříně zůstává bez nástavce, bez římsy, starý džbán bez ucha, s uraženou hranou okraje. Chcemeli nějaký zkomolený předmět doplniti, aby *pro poučení* každý poznal, jak původně v celistvosti vypadal, doplňky naše nechť liší se od staré hmoty a konstrukce, ať jsou nápadny, jako nový přídavek snadno poznatelny. Stará památka umělecká, starý artefakt, objekt kterýkoliv je nedotknutelný, a jen novodobých prostředků lučebních užívejme, jen konservovati smíme, impregnovati, napustiti, potříti atd., když vzhled, barva, tvar předmětu tím ani v nejmenším se nezmění. Třeba naolejovati mramorový náhrobek, znovu napnouti obraz na plátně malovaný, zaponovati kovový, skleněný předmět (nejnovější prostředek »zapon« chrání před vlivem vzduchu i kov i sklo) atd., chrániti před prachem, před světlem, před moli, před poškozením mechanickým, — to smíme a máme, ale jinak zůstaň vše, jak bylo na nás dochováno, stopy stáří nebuďtež setřeny, nahodilé poškozeniny zůstaňtež neopraveny. »Dodělati« starý předmět, který byl polámán, fragmentován, je tak zvráceno, jako chtít uměle přidělati kusadlo vzácnému hmyzu ve sbírce zoologické, nebo »zvýšiti« lesk minerálu, zbarvení přírodnin všech kategorií umělým přemalováním. Vyrudlá látka, zčernalé zlato vyšívání, zažloutlé blány papíru nebo pergamenu, zhnědlá kost a ztemnělé dřevo hlásají starý původ a *pravost* předmětů, také malby stárnou, povrch kamenných a kovových plastik se mění, a vše to ponecháváme, ano i tyto znaky stáří konservujeme. Jenom rez odstraňujeme s železných, ocelových prací, neboť

ztravuje předmět bez přestání, nechrání vrstvou jednou utvořenou dosud neporušené jádro.

Přesné tyto požadavky a příkazy nyní jsou platny též ohledně památek stavebních. Před nedávnem ještě dostavovaly a doplňovaly se staré dómy, hrady, věže atd., i když nikdy před tím dokončeny a dostavěny nebývaly, podle »původních plánů,« to jest podle vědomí a svědomí k tomu povolaných lidí. »Původní plán« byl zpravidla naznačen stavem, v jakém budova až na nás se zachovala, vždyť vzácny jsou případy zachování skutečných plánů, nárysů a pod. Pro gotické dómy evropské byli tu »gotikové,« architekti, jejichž životním úkolem bylo studium gotiky a dostavování kathedrál z 13. a 14. století. Také hrady jim bývaly svěřovány, a víme, že pak, když moderní doba se svým přehodnocováním hodnot dospěla i k tomuto oboru, ozvaly se nářek a volání: nerekonstrujte, nepřidávejte ze svého, neimitujte, nefalšujte! »Hands off!« ruce pryč, a jen zachovat, jak co je!

Vyměňovat zvětralé anebo puklé kameny, zatmelit trhliny, sevřít zdivo, spravit krov, aby do stavby nepršelo, jinak ničím nehýbat!

Tedy mělo tu nastoupiti zase jen prosté konservování, udržování ve statu quo ante, ale toto »quo ante« platilo pouze pro dnešek, nikoliv pro dobu vzdálenější nebo dokonce pro dobu vzniku té které stavby. Tak namítáno proti plánům c. k. stav. rady A. Wiehla na opravu neb adaptaci bývalé Novoměstské trestnice pod věží radnice, že sahá se tu až k původnímu stavu, aspoň k onomu, jenž nám zobrazen na velikých, jadrných rytinách knihy o korunování Marie Terezie 1743, ano centrální komise vyslovila se tehdy jasně, že by vlastně bylo přípustno jen použití oněch dokumentů, event. plánů a nákresů dosud uložených, které pocházejí z r. 1811, kdy »Kriminál« byl přestavěn. Mluvilo a psalo se všude proti »regothisaci« budov původně »gotických,« tím spíše vystupováno proti »re-renaissancování« atd. Zkrátka, nastala doba jakéhosi puritanismu, jenž nepřipouštěl než nejnezbytnější zasahování do stavu památných budov, a nedovoloval sebe nepatrnější změny, sebe menšího vsunutí nového článku architektonického, doplnění nebo jen i dotažení římsy, ornamentální výzdoby a pod. Nejlépe ovšem vyhovoval tomuto směru romantism se svou láskou ke zříceninám břečťanem porostlým, a »náladovost« takové starobylé památky architektonické vlastně měla býti zachráněna, zkonservována a na dobu příští dochována. Že zřícenina nezůstává v jednom stadiu zřícení, nýbrž pokračuje ve svém rozkladu, když lidská ruka nepřispěje k zastavení přirozeného tohoto chátrání, to nevadilo, a bylo ponecháno na vůli generacím příštím, aby si věc zařídily podle svého, aby zase jen odklidily rum a ssutiny, zasadily tu i tam vypadlý kámen, možnoli »originál,« a vyčkaly, jak památka v bouři, větru, vlhku a mrazu obstojí. Konečně, dílo lidských rukou jest odsouzeno k zániku — a »všeho do času, jen Bůh na věky.«

Zmíněná již citlivost čili sensitivnost moderní, která všude slídí po »vůni věků« a dobové intimitě, spolčila se tu se směrem takřka officielní reakce ve věcech starožitnických. Bylať to v skutku reakce na přílišné komponování »starých památek,« na padělávání »slohů,« a z jednoho extrému upadali do druhého, když nyní nechtívali dovoliti ani práce pokrývačské, nebo vsazení nových oken a dveří do starobylé budovy, která také ještě sloužila za obydlí, za chrám, za učebnu, za síň slavnostní a pod.

Učení o třech hlavních bodech, jež nutno míti na zřeteli, jdeli o zachování starobylých památek *stavitelských*, není dosti jasné. Ukázalo se to na př. v těchto dnech, když bylo upozorněno na zbědovaný stav královského hradu Pražského, a to právě jeho nejzajímavějších a nejstarších částí. Sál Vladislavský na př., světoznámý svou nádhernou smělou klenbou, konstruktivně mistrné dílo z poč. 16. století, nesmí býti posuzován jen jako stará památka historická nebo jen jako staré umělecké dílo, nýbrž právě zde padá na váhu též hodnota užitková. Ohromný sál sloužil ještě v 19. století jako slavnostní dvorana a poslouží v budoucnosti, třeba nepříliš blízké, k stejným účelům. Tu nejde jen o »udržení« v dosavadním stavu, anebo ještě lépe, tu lze dosavadní stav udržeti všemi prostředky moderní naší umělecko-historické zkušenosti i technické dovednosti. Tu nesmí se nám zabraňovati vysazení kamenných říms, tu není chyba, osadímeli část tesaného ornamentu znova a z nového kamene, jen když se přesně řídíme starými originálními vzory, na místě ještě zachovanými. V zásadě nelze nic namítati proti »konservování« budov tak všemi směry významných, ceny historické, umělecké i užitkové, jako jsou »zámecké« trakty a části z doby Vladislava II., Ludvíka II., Ferdinanda I. a Maxmiliána II., dle »starého« spůsobu, jen když dohlednou znalci a zkušení mužové na práce architektovy, nebo když zredigují plány a návrhy na stavební opravu královského hradu. O »rekonstrukci« nemusí býti ani řeči, neboť nezmění se tam nic, a odbouráli se pozdější přístavek, vyzdívka, přepažní zídka, nezasahuje se tím staré, umělecké dílo, to zůstává intaktní a scelené, ve svém trvání zabezpečené zachová se na dobu příští.

Jak při takovém vyspravení a doplnění nutno postupovati, o tom se opět náhledy různí a hesla křižují. Pořizovat kopie na př. konsol, hlavic, ornamentálních výplní a tyto nově tesané, řezané, malované detaily umísťovati tam, kde původně jistě byly, nebo kde dosud jsou, ale ve stavu zuboženém, poškozeny, rozbity, otlučeny — takto tedy jaksi pracovati v stopách někdejších stavitelů, kameníků, řezbářů, malířů, pokračovati po nich, opakovati po nich, — nemá dále býti dovoleno. Kde co schází, opadalo, rozdrobilo se, tam buď ať zůstane mezera, nebo ať tu nastoupí moderní umělec, a ten ať doplňuje podle své individuality, nehledě na slohy a řády sloupové a jiné zastaralé architektonické zákony, pravidla, zvyky, starou stavbu svými vlastními komposicemi, moderním »slohem« a materiálem. Jak si vedli mistři v růz-

ných stoletích, kteří také stavěli u gotického chrámu barokní zakristie nebo na renaissanční budově rokokové mansardy vyvršili, nebo nějaké staré klenutí vyzdobili, nešetříce jednoty slohové (vždyť dlouho neznali pojmu »sloh«), tak ať si vede také moderní architekt a stavitel, ať má volné ruce, svobodnou vůli. Tedy důsledně by na př. vyhrotil moderní architekt věž nějakého zámku na venkově do výšky, jaká by se tu zdála spůsobilou, aby silhuetu celé skupiny staveb malebně nebo třeba fantasticky oživil; a dejme tomu, že by onu věž konstruoval jako moderní člověk z železa a skla, mnohobokou, jako facettovanou, lesklou, průsvitnou, pohádkově nádhernou. Dole stály by budovy ve slohu 18. století, kaple na zámku byla by arkýřová z 15. století, »gotická« — a celek byl by »šlechtické sídlo,« feudální zámek, pocházející ze starých časů. Pohled na skupinu budov, na »zámek« byl by zajisté velmi bizarrní, snad by se mnohým líbil, ale nebylo by to »staré feudální sídlo« rekonstruované nebo dokonstruované a konservované, nýbrž různorodé živly staro- a novosvětské bily by tu tak prudce do očí, že by ani nevznikala představa »staré památky, na naši dobu zachované.« Co bylo usnadněno staviteli minulých věků, a to po několik století za sebou jdoucích, co snadno bezstarostně luštil ještě architekt 18. století, byť i šlo o památky až pětistyleté, to v naší době je úkol nad míru nesnadný. Nejsme v názorech a potřebách ani dost málo podobni oněm zůstavitelům našich starobylých památek, naše kultura je zcela jiného rázu, náš život tolik se liší od života jejich, a od let dvacátých 19. stol. nastává takový přerod společnosti, nastávají změny tak značné všude ve všech oborech lidské dovednosti, ve vědě, umění, dopravnictví, stavitelství, inženýrství, obcování národů mezi sebou, že nejsme spůsobilí hospodařiti s odkazem minulosti. Odtud naše často projevená snaha po boření, aby všude byla tabula rasa pro nový lid, nové myšlenky, nové vymoženosti, odtud onen destruktivní živel, tu utajený, tu zjevně účinkující, ve všem našem počínání, odtud ona rozháranost myslí, chorobnost, nervosnost národů, kteří žijí v době »mezi proudy:« ztrácejí spojitost s minulostí, prohýřili dědictví otců, a sami ještě nepoložili základů k nové stavbě svých kulturních paláců. Horlivě zabýváme se historickými disciplinami, studujeme minulost a její památky — neboť obáváme se, že zapadne nám příliš rychle a že ztratíme spojení, které nás sílilo v práci. Odtud zvýšená pozornost, kterou věnujeme starým památkám všeho druhu, odtud musea, sbírky, galerie stále rostoucím počtem zakládané, odtud naše starosti se zachováním všech těch ještě nezničených objektů uměleckých, na které se díváme jako na vyhynulé rody ptactva, které byly vyhubeny teprve před nějakým stoletím a o nichž nám zbyly popisy, vyobrazení a tu i tam také kůže špatně praeparovaná.

Péče o památky umělecko-historické, jak se také říkávalo, »archeologické,« stupňuje se den ode dne, a nejen u nás. Kostelíky v horských vesnicích, od světa odloučených, domky vesničanů, nářadí, náčiní a nádobí z lidových chat i ze starých hrádků

a villeggiatur šlechtických, to vše shledáváme, vše nás zajímá, a tak rychle stárneme, že již druhá, nanejvýše třetí generace se pídí po odkazu dědů, a to se zvědavostí odůvodněnou úplnou neznalostí toho, co bylo, »když si náš dědeček babičku bral.« Moda tu ovšem také hraje svou úlohu, neboť ona vlastně zavinila ze značné části slohový zmatek devatenáctého století, ona působila na vkus národů a jednotlivých jejich vrstev, přerušujíc postup, zadržujíc vývoj na př. stavitelství, které jaksi stranou, pro skutečnou potřebu dávno již se domohlo vlastního výrazu pro své požadavky, našlo své formule zcela nové, a přece se domnívá, že mu teprve jest hledati onu svéráznou slohovost, která vždy byla dílem doby. Naše stavby, dosud jen ve službách dopravnictví, válečnictví, výstavnictví, vzaly na se ráz zcela rozdílný ode všeho, co dříve kdy bylo vykonáno staviteli a inženýry, a jeli sloh v umění v podstatě jen projevem, v němž v souzvuku vyznívají všecky složky kultury té které doby, pak ovšem jest nám za těžko opatrovati a zachovávati staré památky, kterých nelze uzavříti do skříní musejních. Pak jen nejbedlivějším studiem, nejpodrobnější znalostí kultury věků minulých a nejúzkostlivějším šetřením všeho, co neporušeně se zachovalo, staneme se spůsobilými strážci všeho toho bohatství, a pak také nebude sporů o spůsoby, kterak konservovati nebo restaurovati, co přetrvalo věky.

V určitých případech bez toho ani nejde o takovéto zásadní otázky. Zachovati čili nic, taková jest asi nejčastěji otázka. Když zachovati, pak zabezpečiti trvání, a jdeli o stavební památky, třeba také částečně rekonstruovati. Mnohdy nebude vyhnutí, a jako vzdělaná společnost s vytříbeným vkusem spíše snese dobrou, taktní »regothisaci« nebo vůbec gotiku XX. století, než nemotorné a arrogantní pokusy se slohy z brusu novými, tak také neublížíme starým originálům architektonickým, když je šetrně a s vynaložením všeho důmyslu a důvtipu zrekonstruujeme, doplníme, dostavíme. Vždyť taková naše pomoc bude na delší dobu znatelna, lze ji kontrolovati, a nové pokolení, neníli s ní spokojeno, poználi pravý stav, jak býval, lépe než my, snadno odbourá, odstraní, co jsme bona fide přidali. Provede korrekturu a postará se o zachování staré památky spůsobem dle svého mínění jedině správným. Také tu tedy není nutno obávati se zodpovědnosti za konservační pokusy naše.

Ačkoliv leží v lidské povaze, že chceme, aby příští pokolení o nás mluvilo jen s uznáním, s úctou a s povděkem, nemusíme se strachovati výtek nám pro nedostatek porozumění činěných, když se pilně zasazujeme o zachránění toho, co nám z odkazu minulosti je drahé a vzácné. Ovšem, když zbytečně boříme, z neznalosti nebo z nedbalosti odklízíme, co zasluhuje další existence, když nás dopadnou při surových činech moderních barbarů, pak neujdeme v budoucnosti soudu.

Skorem dalo by se mnohdy říci, že lépe jest špatně rekonstruovati a nejapně konservovati, než krásně demolovati. Projevujeli se v takových případech rozčilení a zmatek, připomeňme si,

že jsou to následky nejistoty, obavy před pochybením — a snad ne na posledním místě vřelé lásky k našim památkám.

My, národ historický, kteří odvozujíce svou »raison d'être« namnoze ze záznamů historie, zajisté máme dosti příčin, abychom úzkostlivě bděli nad svými starými, krásnými památkami, z nichž k nám i k cizincům mluví minulost tak slavná, že s vědomím této staré slávy národ se přenese přes zmatky nynější do lepší a též slavnější budoucnosti.

Řemeslo v Čechách v XVI. věku.

Líčí

Zikmund Winter.

(Dokončení.)

Sociální ráz měst v XVI. století zůstává týž, jako býval před tím. Jenom život v nich je poněkud intensivnější. V městech výroba je vždy ještě organisována po řemeslnicku; o velkovýrobě ani stopy.

Tu dobu všecku, která v náboženství a v politice naplněna jest osudnými zápasy čtyř věr v Čechách (staré katolické a kališnické, novější bratrské a nejnovější protestantské) a zápasem králů se stavy o moc, až obojí zápas ukončen katastrofou Bělohorskou, kterou zaplatil český národ, tu všecku dobu lze pokládati celkem za příznivou rozvoji řemesel a umění i všech živností v městech, neboť ruch politický a náboženský, jsa veden stavy vyššími, a to vždy jen několika náčelníky protivných stran, neměl té vytrvalé síly, aby v městech po stránce živnostenské a průmyslné mohl působiti stálé a zřejmé škody. V náboženství sic objevilo se obrazoborství, trhány oltáře, zbíjeny sochy, ale ten fanatism byl jen ojedinělý a ouhrnkem i na štěstí vzácný. Protestantství našich předků nebylo kazisvětské, umělecký smysl produktivní i receptivní z jejich kostelů nezmizel.

A v příčině zápasů politických měšťanstvo české jeví mdlobu, jako by posedla je reakční zmalátnělost po periodě husitské. Po té stránce věru bylo XVI. století líné století. A v tom líném století se populace přese všecky mory a vojny množila a rostoucí materielní potřeby obyvatelstva byly silnější nežli jakékoli ideové popudy a zmatky: Neubylo živností řemeslných proti dobám předešlým, naopak přibyly některé nové, zaměstnání v sociálních vrstvách měšťanského obyvatelstva se rozmnožilo, nové větve a větvičky živnostenské sic již tak zhusta se neodlupovaly a neodštěpovaly od starých, jako bývalo v dobách předešlých, kde živnostenské poměry byly ještě v prvním kvase a neustáleny, ale starodávný princip vždy platil ten, že měšťanů výroba musí držeti

se v malosti, a co se jen poněkud různí, že nesmí vyráběno býti od týchž rukou, nýbrž od dvojích a několikerých.

Některé větve řemeslné práce osamostatňovaly se přirozeným procesem, rozvojem lidských potřeb. Není tu arci nijakého moderního dělení práce. Při tom v pramenech patrno, že počet mistrů v jednotlivých řemeslech vzrostl. Ve vzácném soupise měšťanů a obyvatel Starého a Nového Města, kteří r. 1524 museli přísahati o své víře, spočítáno devadesatero řemeslo a 1429 mistrů. V stejně vzácném soupise obyvatel Starého Města, r. 1608 pořízeném, spočetl jsem 120 všelikterakých řemeslných zaměstnání a živností (mimo obchodní) pouze v jediném Pražském městě, a nad jeden tisíc (1001) mistrů jimi se zabývajících.[1]) Zajisté, že jich bylo r. 1608 ještě víc, neníť seznam úplný ani dosti pilný, neboť již dávno před tím r. 1562 městská kniha nahodilým zápisem počítá v témž Starém Městě živnostníků řemeslných 1075.[2]) Na všechen spůsob i tato kusá čísla stačí na posouzenou, že živnosti se do konce doby zmnožily a zpestřily a že počtu všelikých živnostníků přibylo, a to zajisté nikoli jen v Starém Městě. Zvláště v některých řemeslech Pražských až úžasně proběhem XVI. věku počet mistrů vzrostl; na příklad zedníků a kamenníků napočítali jsme v XV. století (do r. 1526) nad půl třetího sta, proti tomu v století XVI. od r. 1526 do r. 1620 máme jich asi 480, tedy málem do pěti set.

V městech venkovských, jakož přirozeno, nemohl vzrost řemesel a živností býti stejnou měrou valný jako v Praze, ale vzrost byl. Stačiž uvesti, že Prachatické město mělo r. 1585 při svých 1361 obyvatelích sedmatřicatero řemeslo a živnost, a byly Prachatice v řadě 37 měst co do populace na místě osmnáctém,[3]) kdežto v století před tím neměly víc živností, nežli město Slaný (totiž 21), držící místo šestnácté v řadě. Arci i v XVI. století dost bylo měst zemědělského rázu, a v těch řemesla nerostla valně. Na příklad v Dubě pod Ještědem přijali do obce za celý r. 1591 jediného kováře, teprv po sedmi letech koláře, a zase teprv po 11 letech hlásili se do obce dva noví řemeslníci, a potom zase po čtyři roky z řemesla nikdo.[4])

Že v městech řemesla celkem rostla, že mistrů přibývalo, toho důkaz neomylný jeví se v tom, že v některých malých městech teprve v této době vznik berou první cechy řemeslné (na př. v Lysé nad Labem r. 1561 cech krejčí, r. 1562 cech ševců), v městech jiných, kde cech byl společný několika řemeslům, vzrostem počtu rozličných mistrů ze starého společného cechu vznikají dva, tři cechy nové, jako by pukla organisační obruč, která dosavad spínala kováře, koláře, zámečníka a jiné řemeslníky v společnost jednu. Jest patrno, že tomu množství mistrů jeden cech již nestačil, proto osamostatněli.

---

[1]) Arch. Pražský, č. 324. Fol. 403 a násl.
[2]) Tamže č. 1235. 250.
[3]) Arch. Prachatic. Kopiář z r. 1577.
[4]) Arch. zemský. Kniha města Dubu.

Z rostoucího rozvoje živnostenského také jest vyložiti, že několik měst v této době vykoupilo se z poddanství a stala se královskými. V té době řemeslníci také víc než v předešlých časech usazují se na vsích. Podle kováře najdeš na vsi už i krejčího, zedníka, ba r. 1577 uvádí se ve vsi Nebřezincích Mates Pretl, zlatotepec.

Města svým stavem producentů zkvétala v XVI. století, a právě, když mohla se jakožto sesílený politický útvar, na silných sociálních základech ležící, proti vyšším stavům, vždy pyšným a sobeckým, domoci lepšího postavení politického, v tom dopadla na města a jejich autonomii králem Ferdinandem I. rána drtivá. Ten zápasil se stavy od počátku své vlády o moc, tu přitužuje, tu slevuje, až vypukla chabá revoluce, vedená vyššími stavy r. 1547, a král, když se povstání bez zvláštní námahy rozběhlo, potrestal nejvíc — města. Hledíval na ně vždy jako na svou komoru, teď na trest sesílil poručenský a finanční svůj systém nad nimi, pokutoval je penězi, vzal jim privilegia a dosadil dohližitele, při čemž nevzala žádná městská instituce větší ujmy jako řemeslné organisace, cechy. Dle zásad bratra svého císaře Karla V., jenž v téže době v Augšpurce a jinde rušil cechy, i Ferdinand král tak učinil v Čechách. Cechy jsou »zdviženy,« pečeti a privilegia jejich zrušena.

Ale zdvižení cechů bylo jen polovičaté, tak že mu ani vrstevníci nerozuměli všickni stejně. To jisto, že »starší cechmistři« zůstali i na dále, a to s jistými funkcemi soukromoprávního rázu (přijímání učedníkův a tovaryšů). Zdvižen »cech,« ale »pořádek« zůstal, bývalá organisace zůstala, ale bez autonomie. Kdy by byl král zrušil organisace dokonce, byla by vznikla živnostenská svoboda, a té král zajisté nechtěl. Proto zůstaly pořádky v jakés nedostatečné formě na živu, ale arci v stálém strachu o svou existenci. Teprve po deseti a více letech za veliké platy »cechy« obnovovány s tou patrnou snahou ukázati, že všecko cechovní právo plyne jen a jen z moci královy a ne z moci města. Tím rozumem a úmyslem byla vyzvána Pražská města, »aby všecka privilegia k rukám J. M. krále vydala a dosti měla, jaký by jim J. M. král dále řád ustanoviti a jaké svobody z těch jejich navrátiti ráčil.« Tím také rozumem král praví v jednom rozsudku Litoměřickém r. 1556: »My jsme všecky cechy v moc královskou v Čechách k sobě přijíti a vyzdvihnouti ráčili,« a obnovuje cech Pražských kovářů, Maxmilian r. 1567 dí, »aby se to řemeslo králům českým věrně poddaně a poslušně chovalo.«

Tedy obnova cechů děje se z milosti královy, a za to musí býti poslušnost a věrnost.

Tím, že cechy na deset a více let byly i v nejistotách a »vyzdviženy,« zajisté rozvoj jejich byl zastaven, když pak byly obnoveny, byla organisace živnostenská v rozvoji svém dušena až do konce. Autonomie městské obce byla ochromena zeměpanským dohližitelem, královským (císařským) rychtářem, bývalá autonomie cechovní téměř zničena dohledem dvojím, poručenstvím

kombinovaným, dozorem konšel a císařského rychtáře. Byla města a s nimi cechovní organisace pod stálým dohledem policie zeměpanské, při čemž úřad městský jakožto první nejbližší instance nic neslevil ze svého práva nad cechy, ba spíš přitužil, neboť byl od vlády činěn odpovědným za všecko, co se jí v městě nelíbilo. Ale při tom všem obmezování cechů ať nikdo nemíní, že vláda měla v úmyslu zkvétání průmyslu překážeti. Spíš opačné snahy se jeví.

Za Ferdinanda I. u nás také vládní politika živnostenská má některé své začátky. Král přišel do Čech již se zrušeností: vydaltě r. 1527 řád o živnostech, jenž platiti měl obecně pro celou zemi rakouskou. Arci co bylo lze naříditi malé zemi, to nebylo tak na snadě v našem království při veliké pestrosti lokálních řádů, privilejem dobytých. Dal se tedy král zatím na pole jiné, snadnější a vděčnější, dal se do upravování jednotné mzdy za práci a jednotných cen za výrobky řemeslné, při čemž měl ochotnou pomoc ve sněmě, ve vyšších dvou stavech (v pánech a rytířích), kteří neustávali naříkati, že drahotami městských řemeslníků trpí oni i jejich poddaní. Sněm r. 1537 jednal o drahotě, a potom jednání o drahotě již ze sněmů nezmizelo. O přepjatých cenách řemeslníků na úkor konsumentů zřejmě hovoří sněm r. 1543, ale cechy a města činily nesnáze při nápravě chystané. Voleny komise ze sněmů; r. 1547 vydán řád, jímž stanovena mzda i ceny výrobků, ale řád nebyl trvalý, r. 1549 zas opravován, tiskem vydán, ozývali se podstatní hlasové, že se na všecky kraje nehodí stejně, jednáno o tom na sjezdech krajských, a zase na sněmech; sněmy, když nebylo lze dohodnouti se, nechávaly toho na samém králi, a tak vyšly veliké drahotní řády Rudolfovy r. 1578 a r. 1605. Vedle toho Pražská města vydávala také řády své, zvláště živnostníků potravin se týkající, a král nebo jeho zástupce, maje v Praze residenci, ob čas také sám přímo nařizoval ceny, nebo kázal, aby konšelé tak učinili.

V zákonodárstvě živnostenském jeví se rozhodnější vliv vlády teprve po bouřce stavovské (1547), a to tak, že panovník vraceje zrušená privilegia cechovní, do statut dovolil položiti, jen co se mu líbilo; jmenovitě stará statuta proti Němcům a víře pod jednou kázal vymýcovati.

Ve vnitřní organisaci cechů pozorovati jest v XVI. století některé proměny. Zásady a účely cechovních korporací jsou sic po starodávnu stejny: nejprve zabezpečiti mistru živnost monopolem produkce a prodeje. Zabezpečiti jednotlivci slušné živobytí, tento první cechů cíl, byl ostatně snahou veškeré hospodářské činnosti středověké. Též v XVI. věku držel se cech zásady, že musí spotřebovatelům ručiti za dobrotu produkce a vychovati dorost odborně. Zlepšená pokročilá technika vynutila v jednotlivých řemeslech přísnější nařízení o učení, o vandru, o misterském kuse. Konečně i v XVI. věku platila zásada, že členové cechů mají vzájemně se podporovati pod heslem bratrstva a náboženství.

Ale do starých řádů dere se sobecký duch a smysl úsilím a výsledkem mnohem větším, nežli v století XV. se jevilo. Poměry hospodářské staly se obtížnějšími. Proto jest patrna snaha cech uzavříti, aby méně osob s větším ziskem účastnilo se výroby, podmínky k přijetí do cechu se stěžují, vstupný plat (»příjemné«) dostoupil na příklad u Pražských mlynářů až do 30 kop (r. 1607); mistrovský kus čili zkouška stává se někdy zlovolnou tahanicí, jindy zkouška zase proměňuje se v peníze a vydírání, naproti tomu mistrovským synům a ženichům dcer nebo vdov všecko se ulehčuje; žaloby a nářky pro nepřijetí se množí, sociální postavení dělníka se zhoršuje, neboť již nedostávají se všickni k misterství, tím přibývá stolířů čili fušerů, mimo cech samostatně pracujících v městech i na vsích, mistři s energií až zoufalou stolíře pronásledují. Psychologický motor těch neutěšených zjevů jest ovšem egoism mistrů privilegium držících; že se ta sobeckost hlásí v této době prudčeji nežli jindy před tím, toho jsou tři příčiny, trojí vysvětlení a snad i jakás omluva.

Jedna je ta, že v některém cechu opravdu nastalo jakés relativní přelidnění, tím se výtěžek práce zmenšil, a zápas o živobytí zhruběl. Repressivní činitelé — stálá turecká vojna, časté mory — nepřinášely podstatné nápravy na dlouho. Za druhou příčinu kladu, že zvláště v Praze nad snesitelnou míru vzrostla mistrům cechovním soutěž, proti níž byli malomocni. Snad ani nevadil tolik starý zvyk, že urození páni drželi ve svých domech městských a na zámcích všelikteré řemeslníky, na něž cech nedosáhl. Nevadilo to, neboť panský řemeslník byl pro panskou potřebu soukromou. Hůře tísnil městská řemesla vladní systém koncesní, jenž opíraje se o sesílenou moc zeměpanskou byl čím dál bezohlednější. Na příklad r. 1612 Ambrož Dyttenhofer, tovaryš truhlářský, obdržel od vlády »svobodný list na práci« z toho důvodu, že by se »pro nemožnost svou do cechu truhlářského nedostal a, vykonávajíc dílo prosté, tím cechu málo škoditi může.« [1]) Tu tedy Němec málo umělý směl všude pracovati jako mistr, a vládní koncese mohla se pochlubiti, že pomohla chudému tovaryši k samostatnosti. Ale mistrům v cechu se to nemohlo líbiti.

V systému koncesním na předním místě byli v těch dobách hojní řemeslníci a umělci dvorští. Ti byli proti městským řemeslníkům cechovním obrněni »dvorským privilegiem,« »dvorským právem,« jehož se jim dostalo dekretem královským anebo i jen dekretem úřadu maršálského na hradě Pražském. Ti při svých pracech říkali, že užívají »svobody dvorské,« a cech na ně nesměl, aby neurazil krále. Že byla soutěž dvorských umělců cechovním řemeslům tuze zlá, to lze dobře sobě pomysliti; bylitě při dvoře většinou zajisté lidé ve své živnosti dovednější a mistrnější nežli obyčejný mistr cechovní. Arciť měli pracovati hlavně pro dvůr královský. Některým do dekretu vstaveno, že smějí

[1]) Arch. místodržitelství. Missiv. č. 118. 36.

pracovati, jen pokud panovník s dvorem v Praze přítomen! Zdá se, že toto obmezení bylo principem jen při sprostnějších řemeslech dvorských a zvláště při těch, kteří měli dekret od maršálka. Ale dvorští umělci a řemeslníci ať obmezení, ať neobmezení, jsouce pod ochranou dvorskou, brali k sobě práce a výdělek mimo hrad všude, kde se naskytl. Z toho nejprve vznikal u řemeslníků městských pocit křivdy. Městští »trpí« s městem, nesou břemena; dvorští netrpí a vydělávají. Z toho vznikly hněvy, nadávky, svády. Městští pohlíželi na dvorské jako na »škůdce zemské« a stolíře (fušery). Vláda se dvorských řemeslníků arci vždy ujímala. Ba Adam ml. z Valdštýna, nejvyšší hofmistr království českého, r. 1612 píše Pražskému cechu krejčovskému, aby nechal s pokojem pracovati Ulmicza, »jenž žádá býti dvorským krejčím a ještě dekret nemá.« Ujal se tedy pán německého krejčího dřív, než dobyl si dvorské svobody.

Někteří dvorští řemeslníci a umělci, chtějíce se v Praze usaditi na vždy a zde svou prací živiti se, ať je dvůr přítomen či není, aby se vyhnuli překážkám městských živnostníků, dobrovolně vstupovali do cechů městských. Že by byl který dvorský umělec kdy nucen »podrobovati se řádům cechovním,« se skutečností se nesrovnává. To by nebyl »dvorským umělcem.«

Za třetí příčinu, že domácí řemeslníci měli živnost stíženu a tudy že sobecká stránka cechů na ven se drala víc než v století předchozím, kladu obchod, v XVI. věku nad míru vzrostlý. Cizí agenti a kupci vozili k nám nejrozmanitější řemeslné a umělecké produkty, zvláště z kovů drahých, a není pochyby, že v tom byla újma producentů domácích, zvláště v Praze, kde »dvorští« kupci a kramáři byli kryti svobodou a privilejem.

V Praze také židé byli na újmu řemeslům. Kdežto dříve směli se dotýkati jen obchodu, v XVI. století najdeš v Pražském ghettu židovské mistry všech řemesel; někteří mají na provozování řemesla patenty a majestáty. Málo asi prospívalo, že konšelé ob čas zakázali, aby žádný křesťanský tovaryš u žida nepracoval. Také na venkově se židé tiskli do řemesel. V Náchodě na příklad jsou židé sklenáři, lýkaři, váčkáři, uzdaři, nožíři. [1])

Uvnitř cechů organisace ovšem směřovala k tomu, aby se mistr výrobou hospodářsky nevyšvihl nad mistra druhého, aby byla bratrská mezi nimi rovnost. Ale to bylo za onoho času, o němž jednáme, jen starou theorií v statutech. Shledáváme již dosti často podle mistrů hospodářsky velmi mocných mistry chudé, ano nejchudší, kteří nechávají samostatné práce a jdou dělničit. Arci nutno říci, že k hospodářskému vzrostu jednotlivých mistrů prvním základem byla bohatá ženitba s domem, potom teprv to, že řemeslník byl zároveň obchodníkem: ráz řemesla již v té době nebyl objednávkový, řemeslníci již pracují do zásob a zásoby vozí na jarmarky. A tím bohatnou, kupují grunty, půjčují na úroky, kupují peníze na domech.

---

[1]) Machat. Sborník Gollův 299.

Opravdu však mnohem rychleji a výš nad řemeslníky hospodářsky rostli v městech obchodníci. Ti rostli v XVI. století tou měrou, že lze jakés takés zárodky moderního kapitalismu klásti již do té doby, o níž jednáme. I od řemesel utíkali mistři k obchodu. Stačiž připomenouti jen Viléma Rožmberského, jenž s hněvem vyčítá Prachatickým r. 1574, že jejich pekaři, kováři, krejčí a ševci dávají se »na handle« a zanechávají řemesel.[1])

Tovaryš neb dělník i v XVI. věku býval pokládán téměř za člena misterské rodiny. Plynula z toho dosti často vzájemná srdečnost, ale také dělníkova závislost veliká. Snesení mistrů zhusta snaží se vykořisťovati dělníka co do času pracovního i co do mzdy. Mzdy se drží ve spůsobě starodávné, nehledíc k novým poměrům, a zvláště ne k tomu, že v XVI. stol. peníze vůbec znehodnoceny.

Od polovice toho století se hospodářské postavení tovaryšů patrně zhoršuje. Dělník často mění místo a vandruje. Při tom chuť k práci mizí a oblíbený vandr stává se privilegovanou žebrotou. Ale při tom mohl býti vandr také opposiční zbraní dělnictva. Tovaryš roznesl nepříjemného mistra daleko široko, ba uvedl v nečest všecko řemeslo některého města až i za hranice. K stávkám bouřlivým v té době, o níž jednáme, nejevilo se mnoho chuti, potkáváme se s nimi řídčeji nežli v předešlém století XV., neboť zatím vládní moc proti všemu hnutí tuze sesílila a nemilosrdně trestala. Tovaryši tedy raději oblibovali ten spůsob, že od mistrů odcházeli, když přišel čas, ale jiné tovaryše varovali. Nastupuje tedy boykot na místě stávky.

Na konec nutno oznámiti, že v XVI. století již nebylo řemeslo naše tou měrou ryze české, jako v XV. století. Vcházeli do něho cizinci, zvláště valným počtem lidé národa německého, a ti nejedno české řemeslo proměnili v utrakvistické, ba dokonce i v převážně německé. Pro příklad. Roku 1590 spočítal jsem na Starém Městě 20 organisací řemeslných, jichž představení (cechmistři) mají jmena česká; 15 organisací, jichž představenstvo je dle jmena české i německé, a osm organisací, jichž cechmistři jsou dle jmena všecko Němci. Roku 1610 jednal cech krejčovský o hospodě: mistr Jan Král »učinil obšírnou řeč jazykem českým« a mistr Tancer »v německém jazyku ty slova Němcům opáčil.«[2]) A nebyl to tehdáž jediný cech, v němž si obvykli všecko po německu »opáčiti.«

Obojjazyčnost svých cechů propouštěli Češi obyčejně ze zdvořilosti, v některém cechu však si ji Němci vynutili, nejsouce bázlivi. Tak v cechu knihařském, když Češi postavili se r. 1610 proti Němcům, jeden z nich, Edlmon, mluvil Čechům »jako nějaký chramosta.«

---

[1]) Arch. zemský. Opisy z Prachatic.
[2]) Archiv Pražs. měsťs. Rukopis č. 1067. 343—360.

Kusejr Amra.

Slýchali jsme v pohádkách o zlatém, zakletém zámku, od zlého draka nebo ducha hlídaném, a o těžkých bojích, které podstoupiti musel královský princ, jenž zakletou princeznu chtěl osvoboditi. Že takové podivuhodné zámky dosud jsou na světě, o tom nás poučil spis našeho rodáka prof. Al. Musila, jenž v celém učeném světě vzbudil pozornost.

Asi 160 km. na východ od Mrtvého moře a údolí řeky Jordánu, v krajině posud neznámé a neprozkoumané, nejméně 60 km. od obchodní silnice, kterou ubíraly se veliké karavany kupecké z Damašku do Egypta a do posvátných měst Mekky a Mediny, skoro 90 km. opodál všech obydlených míst, v údolí Butumském, které alespoň za deštivého počasí na krátký čas travou se pokrývá, leží malý zámek (kusejr) Amra, který se nyní ve světě stal znamenitostí první třídy. Je 24 m. dlouhý a 13 m. široký, tolikéž činí i jeho výška. Stavba podobá se docela opuštěnému hradu středověkému. Za zdivo k němu užito bylo červenožlutého tvrdého kamene, jaký se tu v poušti nalézá, a z něho i klenba, která nad všemi místnostmi dosud se vypíná, jest vystavěna; pouze nade dvorem vyroubena byla střecha dřevěná, ale té již dávno není.

Zámecká budova, čtyrhrannými okny ve výši opatřená, sestává ze dvou částí. Starší část obsahovala dvůr, z něhož se chodilo do místnosti, nad kterou klene se malá kopule, a odtud do dvou komnat; z těch jedna má valbu křižovou, druhá obloukovitou. S uvedenou částí k západu sousedí stavba podoby obdélníkové s velikou dvoranou, nad níž trojitá klenba se pne, a k jihu při ní jest místnost s dvěma obloukovitými výběžky a uprostřed nich výklenek. Z dvorany možno velikou branou k severu obrácenou vyjíti na malé prostranství.

Podlaha v zámku sestává z mramorových dlažic a mosaiky, kterými také i spodní části všech zdí jsou obloženy. Zdi samy jsou omalovány draperiemi látkovými, a nad těmi jsou malby, představující výjevy z života loveckého, rybářského, řemeslnického a lázeňského, a mimo ně honicí psi, antilopy, ptáci, jakož i postavy symbolické Skepsis, Historie atd.; kopule vyzdobena jest hvězdami severního nebe. V hlavní dvoraně spatřuje se na jižní stěně apsidy postava na trůně sedící s hlavou nymbem čili září ozdobenou, a vedle ní na pravo a na levo po jedné postavě lidské. V oblouku nad trůnem jest arabský nápis. Na západní stěně vymalována jest skupina šesti osob, a nad každou jest nápis arabský a řecký.

Od hradu k západu byla ochranná zeď, jež s druhou zdí, ale souběžnou s osou zámku, tvořila ostrý hrot, a odtud poblíž stála studna a při ní dva pilíře, na kterých byl upevněn otáčecí stroj nebo žentour, jímž voda ze studně se čerpala.

Kolem zámku byl sad, jejž umělá ruka vysázela; malé zbytky jeho dosud jsou znatelny. Byl zavodňován dešťovou vodou, která se chytala do velikých nádržek po čas deště a vodou ze studny; rourami se voda i do zámku vedla.

Celé zařízení svědčí o tom, že zámek Amra byl *letohrádkem*, kde za vedra v poušti panujícího bylo možno se ochladiti; mimo to i silné zdi a kulatá klenba odolaly žáru slunečnímu, že byl v letohrádku dosti příjemný chládek, kam se mohli lidé uchýliti, když venku příroda horkem až prahla. Opodál zámku na stráni jsou rozvaliny jakéhosi stavení. Byl to kdysi dvůr, opatřený dvěma věžemi a opevněným vchodem; zde byla asi kuchyně. Služebnictvo a tělesná stráž tábořili ve stanech takovým spůsobem postavených, jak jest dosud v obyčeji kočujících synů pouště čili beduinův.

Vnitřní prostory zámku, celkem asi tisíc □ m., vyplněny jsou malbami, které vzbuzují všeobecný podiv, i nebudeme se diviti prof. Musilovi, že se odhodlal přese všechna nebezpečenství s tím spojená stavbu tuto důkladně prozkoumati a výsledky svého bádání přístupnými učiniti. Z ozdobených jednotlivostí soudíc, představují malby, barvami světlými provedené, směsici dvou kulturních živlů, řeckého s orientálským, a vytvořila je ruka jakéhosi východního umělce v době, když antické umění již k úpadku se klonilo. Ženské postavy a také ozdoby na stěnách mají především ráz orientálský, vyhovujíce vkusu toho, jenž tuto malou, ale účelnou stavbu na poušti provesti kázal.

Jak dlouho již zámek Amra stojí opuštěn, o tom dějiny mlčí; ale podobá se, že tomu asi již dávno, co odtud všecek život a ruch zmizel, neboť do našich dob téměř nikdo o zámku nevěděl, a i beduini, kteří náhodou se tam dostali, se mu vyhýbali. Jeho původní účel byl zapomenut, a u pověrčivých beduinů o něm zatím povstala pověst, že byl vystavěn od duchů a že se v něm zdržují strašidla. Strach a hrůza pojímaly odvážlivého jinak syna pouště, měllí se k místu tomuto přiblížiti; za žádnou cenu však se nikdo neopovážil tam vstoupiti, aby nerozhněval ducha tam bydlícího. O tom se též dostatečně přesvědčil prof. Musil, když na svých třech výpravách r. 1898, 1900 a 1902 s průvodem beduinským sem přišel. Tím se dá vysvětliti, proč stavba i malby v zámečku dosti dobře se zachovaly; co odtud bylo odneseno, jako mramorové dlažice, a co na malbách bylo zkaženo, to zavinili různí poběhlíci, potulní cikáni a kupci, kteří časem zde se zdržovali a přenocovali, a potom odtud rozmanité předměty až do Damašku odváželi.

Zámek Amra jest jedinou památkou uměleckou svého druhu, což uznala sama cís. akademie věd ve Vídni, jejímž nákladem skvostné dílo Musilovo letos ve dvou dílech vydáno. V prvním díle rozpisuje se prof. Musil o svých cestách do tohoto »zakletého« zámku, podává popisy některých jiných znamenitých a dosud neznámých staveb, uvádí zajímavé črty ze života domorodců, které nám mnohdy připomínají spůsob, jak žili Israelité potulující

se na poušti, a konečně připojuje dějinný rozvoj Arabie od dob nejstarších až do úpadku Omajovců, tedy až do roku 753 po Kr., kterýmžto rokem končí se doba, do níž podle jeho důvodů »implicite« pronesených stavba zámku spadá. K té části objemné připojeno jest několik menších pojednání, jež najmě se dotýkají uměleckého významu zdejších objevů, a posléze stať o nápisech, z nichž dovozeno býti mělo, kdy zámek Amra byl vystavěn.

Tato poslední otázka jest velmi zajímava a dána byla již tou okolností, že se v krajině, kam málokdy noha lidská zaměří, zachovala dosti neporušená nádherná stavba. V tom srovnávají se již všickni vynikající znalci, že původ její dlužno klásti do let 711—750, a sice do posledních dob chalifů z rodiny Omajovců. Připomenemeli dále, že malby představují scény lovecké a celou řadu postav ženských, vnady své na odiv stavících, z čehož vysvítá, že tu kdysi panoval veselý a rozmařilý život, přikloníme se k tomu, že stavbu nedal nikdo jiný provesti než chalif Valíd II., jenž se tu po dvacet let skoro stále zdržoval (724—744). Abychom pak poznali všecky okolnosti, za nichž znamenitá památka tato povstala, připojíme úryvek z díla prof. Musila, aby mohl každý sám posouditi, že všecky důvody jedině pro tuto dobu svědčí a toto datum podporují.

»Al-Valíd byl patnáct let stár a již ženat, když otec jeho zemřel. Hišám chtěl jej k tomu přiměti, aby se trůnu zřekl dobrovolně, ale to se mu nepodařilo. Proto napadla Hišáma myšlenka, aby u starověrců jej učinil nemožným, i zamýšlel jeho chyby na odiv postaviti. To se mu zdálo býti velmi snadno, neboť al-Valíd se vydařil po otci, naučil se u jeho dvora mnohému nemravu a něčemu přivyknul ještě od lehkomyslných soudruhův a vychovatelův. Protože synovec byl upřímný a svým smýšlením se nijak netajil, pomyslil si Hišám, že al-Valíd si velice uškodí, dáli pohoršení svým prostopášným životem v Mekce a Medině. S tím úmyslem svěřil r. 725 Hišám Valídovi poutnickou výpravu do svatých měst. Al-Valíd se podle své vůle připravil na cestu a vzal s sebou všecky své honicí psy, koně, soudruhy, hudebníky a zpěvačky, a mimo to velikou zásobu vína.

Ve velikém stanu, který před Ka'abou měl postaven býti, zamýšlel si udělati kratochvíli. Avšak domluvy otcových přátel jej poučily, že nepřístojně a i nebezpečně si počíná, a Valíd choval se v Mekce tak bezúhonně, že mu ani jeho nepřátelé ničeho vytýkati nemohli; naopak svou štědrostí naklonil si nemalou část obyvatelstva v obou svatých městech. Potom se dvoru v Rusáfě navždy vyhýbal.

K pobytu svému vyvolil si zvláště krajinu kolem Amry. Arabští spisovatelé udávají zcela všeobecně Azrak a Ardaf za jeho obydlí, ale z četných od souvěkovců zachovaných anekdot jde na jevo, že se Valíd zdržoval na rozličných místech východně od Moabu — t. j. al-Belka —.

Podle spisovatele Tabari přišel s celým svým průvodem, se svými ženami a zpěvačkami do al-Azraku, mezi krajem Bal-

kajnů a Fazára, a usadil se tu u vody al-Ardaf. Na každý spůsob máme hledati místa, kde se Valíd zdržoval, na východ od Ammánu a Moabu. A zde skutečně jsou podnes zbytky zámku al-Azraku, severně od ústí údolí Butumského do údolí Sirhánského, 27 km. od Amry. Voda al-Ardaf jest bez pochyby nyní zasypaná studně v údolí al-Radaf, 2—3 km. od zámku at-Tůba a 61 km. od al-Azraku. Pozoruhodna jest okolnost, že zámky, v kterých Valíd se zdržoval, se označují starým syrsko-beduinským jmenem ležení — al-híra.

Valíd na poušti žil nadále lehkomyslně a při tom neopominul žádné příležitosti, aby nechuť svou k Hišámovi projevil. Osoba jeho se nám zvláště tím stává zajímavou, že budí se v nás sama sebou domněnka, že tento kníže alespoň v některých podnes zachovalých zámcích v okolí Amry svůj život strávil. Ozývá se tudíž přání život tento důkladněji poznati, protože tím jak kulturní stav za Omajovců tak i obrazy v zámku Amře se vysvětlují.

Podle souhlasných zpráv všech spisovatelů byl al-Valíd muž krásný, nadaný neobyčejnou tělesnou silou a velmi hbitý. Upevnilli prst své nohy k železnému, do země zatlučenému kolíku od stanu, mohl jej ze země vytáhnouti na kůň vsedaje. Víno zcela pohodlně pil z nádoby, kterou jiní sotva pozdvihnouti mohli. Při závodech na koni bylo pro něho hračkou v největším trysku s jednoho koně na druhého se vyšvihnouti. Odvážlivý byl nad míru a nikdy se nerozpakoval podniknouti útok na lva. Jeho duševní nadání bylo nadobyčejné. Otec ustanovil mu věhlasné učence k vyučování, a Valíd rád se učil. Jeho záliba v řečtině mu u přísných vyznavačů mnohou důtku spůsobila. Byl i nadaný básník a složil četné písně a básně, byl výborný znalec řeči arabské, že básně jiných básníků i opravoval; byl dovedný skladatel, že se mu také mnohé melodie připisují, a dobrý hudebník, znaje hráti na většinu nástrojů známých za jeho času. Skoro jest toho litovati, že tyto tak bohaté vlohy a vědomosti v jeho hodně neplodném životě se roztříštily.

V čistém vzduchu pouště al-Valíd prožil svá léta bezstarostně a nevázaně. Ze všech stran hrnuli se básníci, zpěváci, hudebníci, zpěvačky a tanečnice i jiní hosté na jeho zámky; všickni byli královsky přijati a pohoštěni. Mnohdy zaplatil za jediný verš nebo za nějakou hezkou strofu tisíce drachem, a žádného pěvce nebo básníka bez drahých darů nepropustil. Skoro každého ze svých hostí nějakým svým oděvem obdaroval. Měl rád ozdobné, barevné šaty, zvláště žluté barvy jako šafrán. Na hlavě nosil nejvíce drahou, cukrové homoli podobnou pokryvku zlatem ozdobenou, na prstech drahocenné prsteny a kolem krku skvosty, jež každý den měnil. Zalíbilali se mu některá píseň nebo báseň, ihned svleknul se sebe šat a obleknuv šat nový, oděv i skvosty pěvci darem udílel.

Ozdobné věci měl rád a ze všech zemí je kupoval. Klenotnice otcova, ale zvláště klenotnice chalifa Hišáma poskytovala mu jich veliký výběr, a jeho místodržící ve východních provin-

cích dostávali při každé příležitosti od něho rozkazy, aby mu nové drahocennosti opatřili. Zlaté a stříbrné džbány, všelijaké ozdoby, gazely, srny, lvy a jiná zvířata představující, a i lidské postavy bylo možno na zámku jeho spatřiti. Jeden host našel al-Valída, an sedí u velikého pouzdra, pokrytého hedvábím zeleným. Když hedvábí sundali, zpozoroval host v pouzdře lidskou podobu, která očima pohybovala. Takové věci mu přiváželi na velbloudech nebo na mezcích do pouště.

Velmi miloval hudbu, ale ještě více miloval víno, které v mnohých písních opěvoval a obyčejně je tak dlouho popíjel, až se docela opil, třebas ho jinak mnoho snesl. V opilosti byl potom žárlivý, prchlý a ukrutný, což bylo příčinou, že jeho soudruzi mnoho trpívali.

V náboženském ohledu byl právě tak lhostejný jako všichni Omajovci. Ctil jediného Boha, přál každému všeho dobrého, litoval učiněného bezpráví, avšak o přísné mohamedánské předpisy pranic se nestaral, a horlivci byli předmětem jeho kousavé satiry. Jeho rodinný život má některé zajímavé stránky, ovšem dle východního názoru. Valíd měl několik žen a mnoho souložnic. Ještě když otec jeho Jazíd II. žil, pojmul za manželku Saadu, dceru Saída b. Cháleda. Jazíd II. žil tehdy v poušti na zámku Krinu, a poblíž tohoto byl i zámek Saídův. Jazíd II. a jeho syn Valíd nemocného Saída častěji navštěvovali, a Saada svého otce ošetřovala. Tehdy poznal Valíd Salmu, mladší sestru své ženy Saady; ona krásou nad sestru svou vynikajíc učinila na něho hluboký dojem. A ačkoli se snažili, aby Valídovu pozornost od Salmy odvrátili, propustil brzo po Jazídově smrti Saadu a o Salmu se ucházel. Chalif Hišám, jenž také měl jednu dceru Saídovu za manželku, nedovolil mu se Salmou se oženiti, a proto se sňatek mohl vykonati až po smrti Hišámově. Vypravuje se, že se chalif jenom sedm dní se Salmou těšil, anať po tomto krátkém čase zemřela a byla potom od Valída oslavována v mnohých smutečních zpěvech, které pak některým básníkům za podklad jiných skládání sloužily.

Z četných anekdot, které pojednávají o této lásce, sdělíme pouze jedinou, protože se zdá, že místopisně s Amrou souvisí. Al-Valíd prý zase potom si přál, aby opět Saadu domů uvedl. Tato zatím se provdala a odpověděla poslovi, že Valída ani viděti nechce. Poselstvím tím se kníže tak rozzuřil, že poslu až i smrtí vyhrožoval. Tato anekdota, kterou očitý svědek vypravuje, odehrává se na jednom zámku, jenž v mnohém ohledu nám Amru připomíná.

Valíd sedí ve veliké dvoraně, jejíž zadní část záclonou jest zakryta. Otevřenými dveřmi viděti jest studnu, u níž jsou pilíře. Valíd volá na posla Ašaba: ‚Vyber si, co ti mám udělati, synu nešlechetnice! Mám tě střemhlav uvrhnouti do studny, nebo svrhnouti se střechy, nebo ti mám dáti sraziti hlavu svou palicí?‘ — ‚Neuděláš to ani ono,‘ odpovídá posel, ‚neboť nebudeš mučiti oči, které Saadu spatřily.‘

V žádném zámku, které mi jsou v těchto krajinách známy, není čerpací studna s pilíři, jenom v Amře. V údolí al-Radafu jsou studny 2·5 km. daleko od zámku, v al-Azraku však studnice vůbec není. Kdy bychom skutečně mohli voliti a ustanoviti, v kterém ze zachovaných a známých zámků Valíd se zdržoval, mohli bychom nezvratně souditi, že Valíd mimo jiné zámky i v Amře sídlil.

Své děti al-Valíd měl velmi rád. Prvorozený syn Abbás, tuším, brzo zemřel. A též jiný syn Mumin zemřel v mladých letech, jsa od něho oplakáván v bolestné oddanosti do vůle Nejvyššího. Synové Hakam a Otman sdíleli potom smutný osud se svým otcem. O jeho dcerách nalezáme zmínku v jedné anekdotě, kterou sběratel sám za podvrženou považuje.

Matky jeho synů byly Řekyně. Když na dvoře Hišámově mu předhazovali, že Řekyně si oblíbil, obhajoval se a poukazoval na některé prince, kteří také z řeckých žen pocházeli. Z jeho otrokyň těšily se jeho přízni zvláště Saduf a krásná Saada, tuším také Řekyně.

Aby umístil svou rodinu, služebnictvo a hosty, potřeboval al-Valíd četných místností, jakých ovšem v zámcích na poušti nazbyt nebylo. Aby nesnáz tuto překonal, rozděloval bez pochyby dvůr svůj do několika zámků, z čehož potom následovalo, že se i sídlo jeho častěji měnilo. Aby se zbyl četných hostí, vystavěl pro ně ještě jsa následníkem trůnu stanici v Ziza, a všickni pocestní věděli, že tam i sami i jejich velbloudi po tři dni dobře opatřeni budou.

Ale i hosté, kteří s ním samým mluviti si přáli, bývali tak četní, že museli čekati venku před zámkem, načež jeden po druhém byl předpouštěn, což samému domácímu správci zdálo se býti chalifa nedůstojno.

Návštěvu u Valída popisují mnozí z jeho hostí. Téměř všickni zmiňují se o veliké dvoraně, kde byla proti vchodu opona; byla brzo odhrnuta, brzo stažena. Za ní bylo viděti měkké polštáře, někdy i trůn, na němž kníže seděl. Poblíž něho stál služebník a otrokyně; v sousedních komnatách čekali jiní na rozkazy. Al-Valíd rád se koupal; proto často dal si postaviti do dvorany za oponu koupací nádobu. Jeho nejmilejší společníci sedávali ve dvoraně na skvostných kobercích; uprostřed nich prováděli své umění pěvci, zpěvačky, hudebníci a tanečnice, a sliční jinoši a dívky víno nalévali.

Jeden básník vypravuje: ‚Al-Valíd mne k sobě pozval. Když jsem vkročil do jeho obydlí, pravil mi sluha, že kníže věřících jest za oponou. Pozdravil jsem jej a zazpíval jsem několik písní. Tu spatřil jsem krásnou ruku dívčí, jež mi pod oponou podala číši vína, a nevím skutečně, co bylo hezčího, zdali ta ruka či pohár. Kdysi seděl Valíd ve své dvoraně, a opona za ním byla zastřena. Sličný služebník, který u něho stál, dostal rozkaz, aby oponu trochu nadzdvihnul. Tu se objevilo 40 krásných jinochů a dívek se džbány a ubrousky a nalévalo hostům vína. Takto se

zábava protáhla až do ranního šera. Potom nás sluhové položili na měkké koberce a donesli nás do místností, pro hosty určených.‘

Jednou pozval Valíd z Mediny pěvce Mábada. Dříve než vstoupil, dal před stolcem svým postaviti vanu, kterou naplnili růžovou vodou a přimíchali do ní mošusu a šafránu. Vzadu ve dvoraně kázal položiti měkké koberce pro sebe a před vanou pro hosti. Když Mabád vešel, shledal, že jest opona zastřena; vrátný mu pravil, aby knížete pozdravil a se posadil. Mabád tak učinil, Valíd odpověděl na jeho pozdrav a vybídnul hosta, aby zpíval. Když byl první verš skončen, pozdvihli služebníci oponu, a kníže skočil do nádržky, kde ho voda celého pokryla. Potom z ní vystoupil a dal pěvci deset tisíc drachem darem a na cestovní útraty tisíc.

Při pitkách šlo to někdy divoce, neboť princ v dobrém rozmaru neznal mezí. Někdy objevil se ve dvoraně na koni nebo na oslu, a před ním kráčely dívky hrající a na buben tlukoucí. Také dal často na koně buben připevniti a poručil do něho tlouci, až kůň se plašil a hosté byli v nebezpečenství, že se dostanou pod jeho kopyta. A hostitel sám při tom se smál. Kdysi nakázal básníkovi Ašabovi, aby na sebe oblekl nohavice z opičí kůže s ocasem a v nich aby tančil.

I to jest důležito věděti, že některé zámky, kde Valíd se zdržoval, měly sotva dosti místa pro rodinu knížecí, a že potom hosté kdesi jinde museli nocovati. Svou tělesnou stráž míval vždy u sebe, a vystavěl jí u svých zámků kasárny. Za obzorem tábořili beduini, kteří koně, mezky, velbloudy a psy opatrovali a u nichž mnohdy i někteří pěvci a služebnictvo v noci útulek nacházeli.

Z toho snadno jest poznati, že to jsou vesměs okolnosti, jež k zámkům na poušti mohou se vztahovati. A netoliko al-Valíd, i četní jeho příbuzní oblibovali si letohrady na poušti, které jsou zvláštním znakem dynastie Omajovcův. Tak se dovídáme, že strýc jeho z matčiny strany jmenem Turejh měl v poušti pevné sídlo, a podobně jeho bratr Ramr, jenž pobýval v zámku al-Haráni nebo Mvakkaru blíže ležícím a tam se na večer uchyloval.

Al-Valíd miloval tělesná cvičení, závody, štvanice a honbu. K závodům přicházívali i královští princové se svými koni a jezdci ze zámků, které ležely blíže kulturních krajin. Al-Valíd, jenž byl výborný znalec koní a jezdec, mnoho si na svých běhounech zakládal a často sám závodů se súčastnil, když v nich jeho koně běželi.

Měl mnoho velikých a štíhlých chrtů, kterými honíval gazely. Jednou chytili psi gazelu. Když Valídovi byla donesena a on na zvíře se podíval, ihned ji pustiti poručil, řka: ‚Nikdy jsem takové nespatřil, jejíž krása a jejíž oči by tak podobny byly očím Salminým.‘

Velmi rád trávil noci pod širým nebem. Velice rád obdivoval se nádherným nocem na poušti a rád v přírodě při měsíčném světle na nějakém pahorku večeříval. Takovým spůsobem žil al-Valíd na poušti skoro dvacet let.«

Že Amra nade vši pochybnost povstala za posledních Omajovcův a nikoliv za Abasovcův, a že ji sluší klásti do osmého století po Kr., to vysvitlo ihned, jakmile nápisy řecké a arabské nad oněmi šesti postavami přečteny byly. Tak poznán v mladé postavě Chosroes, král perský, dále císař byzantský, něguš abesínský a Roderich, král visigotský. Byli to oni panovníci, nad nimiž Omajovci buď zúplna nebo částečně zvítězili a je sobě podrobili, kteréžto události na obraze v letohrádku zvěčněny. Poněvadž však Roderich u Xerez de la Frontera ve Španělích od Maurů poražen r. 711 a Omajovci vyhubeni roku 744 a 750, následuje z toho, že stavbu možno položiti do této periody (711—750), do dob chalifa Valída, jak to prof. Musil ve svém záslužném díle dokázati hledí.

Objevení zámku Amry právem vzbudilo všude pozornost, neboť tím nabývají některé dosud nerozluštěné umělecké otázky jiné podoby. Proto také veškeren učený svět přijal výsledek neúmorného studia a namáhání prof. Musila s neobmezenou pochvalou, která nadšenému badateli bude novou pobídkou, aby při nové výpravě do Arabie výzkumy svými dosavadní vědomosti o geografických útvarech a uměleckých památkách rozhojnil.

F. Menčík.

Volné verše.

Od

Adolfa Heyduka.

I.

Dumám;
mou hlávu pokryla plíseň,
kukačka kuká,
na mysli tane mi slovenská píseň
prostozvuká:
»Já som bača tuze starý,
dožijemli do jari,
budeli mi kukačka kukat
na tom našem chotari?«
Kukačka kuká,
dumám, poslouchám:
srdce mi puká.

II.

Sním!
Pohlížím v setí,
nád ním vznáší se skřivan,
šedý pták,

třepotá křídly
a míří k slunci.
Mračno jej skrápí kalem,
tíží mu křídla,
pták ustává v letu,
umdlévá, umlká —
a rozpjatou perutí
padá do černé brázdy,
umírá;
pěvec osamělý.

III.

Modravé zvonky vzpomínek
zvoní mi v srdci
a kolíbají se na štíhlých stoncích.

Dřív byly všecky zlaté,
čas mi z nich urval polovic,
mrštil jimi do hbité řeky.

Voda vzkypěla,
nesla je chvíli na srdci,
pak vrhla je na břeh.

Slunce je políbilo,
zvadly;
do vláhy vložil jsem zvonky,
ve vláze znova se leskly jak dříve,
a zdály se všecky ze zlata.

Přivil jsem je k srdci,
zvonily bolestně, tiše,
jak písně z podzemní skrýše.

IV.

Všude jsem tě hledal,
miliony mil jsem za tebou spěl,
od hvězdy k hvězdě jsem bloudil,
nikde jsi nebyla.

Konečně spatřil jsem tě
daleko za zlatým sluncem
na jasné bílé hvězdě.
S družinou seděla jsi
malinkých andělů
něžných a krásných.

Dlouho nemohl jsem tě
od nich rozeznat;
byli jste stejně krásní,
veselí, plní radostí;
hráli jste si s bílými beránky
blaženi, šťastni.

Chtěl jsem k tobě;
nesměl jsem.
»Lidko, Lidunko!«
Neslyšela jsi, neohledla se,
jenom jsi se usmála
jako ve snu,
objala jsi svého druha.

Buď šťastno, mé dítě.
S Bohem!
V pláči usedavém
stanul jsem na zemi.
Brzo přijdu zase.
Na vždy!

V.

Z daleka slyším zpívat.
Tajemný pták.
Sedlám svého koně,
kovové beru si pero,
jedu po hlase dál.

V cestu, hle, ještěr se staví,
ohavný, podivný zmok,
vrážím veň kalený hrot. —
Soptí; nedbám a jedu,
z dálky však hlásný napořád
ptáka se ozývá zpěv.

Z dálky jen zřím
zlatého ptáka zjev,
klesám s koně,
padám v hrob;
i na dně slyším ptáka zpěv.

VI.

Umřel jsem.
Proč posud pláčete?
Hleďte! Slunce svítí,
hýří zlatem,

krev jeho padá
do malých sedmikrás
na mém hrobě,
rudě jich okraje barví.
Květy se chvějí;
dýchají jemně. —
Motýři sletají se na ně,
ssají z nich sladkou rosu.

Na stromě u hrobu
pták zpívá snivě;
poslouchám, jsem šťasten!

Věčný klid!

Proč posud pláčete?

Hostina.

Črta z velkoměstského života.

Od

Gabriely Preissové.

Byli tu v příjemném pokoji Petrohradského hotelu shromážděni už všichni pozvaní hosté, s jistým očekáváním příjemné chvíle a s malou dávkou trpělivosti na ni dlouho čekati.

Aspoň profesor konservatoře, Gerhart, člověk jindy nejjemnějšího sluchu, hvízdal již zuřivě všední pochod do vyhlídky okna, jako by tím chtěl příjezd hostitelův a počátek hostiny urychliti. Jsa německého původu, nepojedl z rozumového důvodu nic od posledního oběda, aby si nezmenšil chuti na očekávané pochoutky; proto v tuto večerní chvíli měl již kapitální hlad.

Přítel Čaplin si hosti své pozval přesně na osmou — ale sám teprve o půl deváté se rozejel pro svoji bývalou milenku Izu Jelencevu, neboť ona byla vlastně hlavní osobou dnešního večera; s ní se chtěl Čaplin před svým brzkým sňatkem slavně a památně rozloučit — na zdraví a poctu její mělo dnes šampaňské téci. Čaplin se omeškal — a což ona? Zatrápené ženské od jakživa! — nebyla jistě se svojí novou toilettou ještě hotova.

Mladý architekt Gromský, který tento týden dostal zrovna cenu za podařený plán nějaké budovy, dovedl si čas lépe ukrátiti; odhodil vedle sebe na divan nepohodlné salonní manšety a počal si v notesu črtati nějakou nevídanou fasádu.

Stosilov, dědic dvou nádherných domů a otcova slavného jmena, jsa v podobné náladě jako profesor Gerhart, poručil ko-

nečně sklepníkovi, aby mu přinesl sklínku sherry, zapálil si tlustý doutník a první se odhodlal vyjádřiti zcela hlasitě nespokojenost všech, že je to od hostitele vlastně prapodivné, když se v poslední chvíli rozjede svážet a prodlužovat upomínky své minulosti a nechává je tu takovou dobu civět. Kdy by se jednalo ještě o nějakou vznešenou osobnost, — ale taková slečna Iza Jelenceva! ..

Ministerský úředník Benk, Čaplinův nejbližší kollega v úřadě, uhlazený mladý muž s nedávno nabytým sebevědomím jakési umírněnosti a benevolence, zadýchal na svůj skřipec a ozval se zvolna: »Bylo by od nás nedvorné, ba nehezké, kdy-bychom neuvítali slečnu Izu dle přání našeho hostitele, tudíž co nejroztomileji.«

»Ano, vždyť celá věc bude přece nádherná,« zvolal nadšeně Pětuchov, drobný redaktor a ještě drobnější spisovatel; bude to interesantní scena prvního řádu.«

»A utopíme ji v šampaňském, jako když kámen do vody padne —« ozval se zase Benk pozdviženým hlasem. »Hladina se uzavře a zůstane klidna, až na lehké jen vlnky běžného života. Pánové — přítel Čaplin se na nás sice nedožadoval zvláštní diskretnosti — nicméně jsem přesvědčen, že událostí dnešního večera zůstanou jen mezi námi — pravými přáteli Čaplina i slečny Izy, — a každému jinému že zůstanou tajemstvím.«

»Ovšem — ovšem —« sliboval za všechny redaktor Pětuchov, a dodal ku podpoře Benkova napomenutí: »Považte, kdy by se ku příkladu o rozkošném, ale nicméně trochu bizarním nápadu Čaplinově dověděli rodiče nevěsty jeho. Tací bodří venkované jsou vždycky poněkud šosáčtí.«

»Ale vždyť Čaplinova nevěsta ani žádných rodičů nemá —« podotkl Benk, jsa do všeho nejlépe zasvěcen. .

»Je to nejspíše nějaká lesní víla, nebo stvořeníčko pošlé z mořské pěny —« zabroukl profesor Gerhart. »Byla prý nalezena v ošatce nebo škebli někde na břehu horského jezera. Pohádka, pánové, krásná, nevinná pohádka.«

»Ale nepochybno jest, že má děvčátko třikrát sto tisíc rublů — bez nadsazování, pánové —« pravil Benk s vážnou tváří a teprve při dalších slovech se do hlasu jeho přimísila ironie: »Děvčátko je venkovský sirotek s dvěma velkostatky. Její poručník nechtěl prý z počátku za živý svět k jejímu sňatku s Čaplinem přivoliti, ale ona prohlásila s dojemnou určitostí, že si vezme život. A tací sirotkové, jak víte ze všech povídek, mají svou umíněnou hlavu, pevný charakter a mluví vždycky pravdu. Na to prý babička děvuščina (má totiž nevěsta Čaplinova pouze babičku) sepjatýma rukama prosila poručníka, aby k sňatku svolil, — a stalo se. Má štěstí od jakživa ten čertův chlapík, nyní udělá rychlou kariéru u zahraničného ministerstva. Když tam člověk má svou vlastní ekvipáž, dojede, rozumí se, mnohem dále než našinec, který jest nucen choditi pěšky.«

»Ale budeli pak si Čaplin toho venkovského sirotka náležitě vážit?« vmísil se do hovoru též architekt Gromský. »Někdy

takový venkovský anděl bývá dosti těžkým přívažkem muži veskrze inteligentnímu.«

»Jak pak by si jí nevážil?« ozval se opět Benk. »Mluví o ní skutečně s hlubokou úctou, ano s nadšením. Není prý nijak hyperkulturně emancipovaná, ale má prý poklad ženské noblesy v srdci, té pravé noblesy, pánové, zbožné víry, bezměrné oddanosti, vroucího citu. Opakuji jen vlastní slova Čaplinova . . .«

»Komu pak ale teď odevzdá slečnu Izu? Nechtěl byste se vy jí ujmouti, pane Benku?« prohodil trochu nabíravě profesor Gerhart.

»O slečně Jelencevé nelze mluvit bez jisté vážnosti —« odpověděl svým stále nadnášlivým a opravujícím tonem Benk. »Mne by jistě nepřijala v náhradu a kdo ví, zda vůbec někoho jiného. Není to obyčejná ženská; jsem o tom přesvědčen, že Čaplin byl jedinou láskou jejího života, a že mnoho pro něj dovedla obětovat. Troufám si tvrdit, že bez jejích dobrých rad a bez její energie by se byl Čaplin ani nedostal k ministerstvu.«

»V dřívějších časech prý jej podporovala také hmotně?« podotkl profesor Gerhart.

»To nevím!« pokrčil Benk diskretně ramenoma, »ale tím jsem jist, že by jí nyní v té příčině Čaplin nezůstal nic dlužen, jak se to u slušně vychovaného muže samo sebou rozumí.«

»Což, — teď mu před bohatým sňatkem půjčí každý žid, co by jen chtěl —« pohodil profesor Gerhard nevážně rukou.

»Mně jest ale nad míru divno, že se slečna Jelenceva odhodlala dnes sem mezi nás přijíti,« promluvil zase cituplně redaktor Pětuchov. »Po tom všem, co nám přítel Benk o ní tvrdí — musí nosit ránu v srdci.«

»Opakuji — je to ženština respektu hodná —« pokračoval Benk ve svém uznání. »Z pouhé švadleny dovedla svou neúmornou pílí a intelligencí v poměrně mladém věku postoupit až na výnosné místo ředitelky v prvním konfekčním salonu, dovedla uživiti svou ovdovělou matku i bratra, který teď končí technické studie, — dejme tomu, že dovedla morálně i hmotně podporovat i našeho přítele Čaplina, jsem přesvědčen, že celou záležitost své rozluky s ním přijala spůsobem nejtaktnějším. Nahledla klidně, že se Čaplin musí konečně jednou oženiti přiměřeně svému postavení, nedovedla mu nikterak překážeti v jeho štěstí, nevyčítala mu ničeho, poradila mu ještě přátelsky, kde a co by si měli budoucí novomanželé koupiti k elegantnímu zařízení zde v Petrohradě. — I to je od ní krásné, že roztomile přijala pozvání Čaplinovo k dnešnímu večeru. Zkrátka znamenitá ženská!«

»Jeli však jisto, že se Čaplin po svatbě časem zase k ní nevrátí?« vytasil se profesor Gerhart s novou otázkou.

»Nikdy!« tvrdil s pevným přesvědčením Čaplinův nejdůvěrnější přítel Benk. »Sám mi řekl, že je k tomu příliš charakterní!«

»Tiše — už jsou zde —« odstoupil teprve teď profesor Gerhart rychle od okna, i zabroukl ještě: »Už jsem toho čekání měl zrovna dost — hnedle bych byl odešel.«

Společnost umlkla a vesměs povstala. Na tváři redaktora Pětuchova zakmitl se blaživě zvědavý výraz, jakého nabýval vždy o premieře při vytahování opony před prvním jednáním. Benk v jakémsi pomatení pootevřel úslužně dvéře, jimiž hned po tom vběhl udýchaný sklepník a postavil se u nich, aby příchozím učinil poklonu.

Vešli poněkud chvatným krokem, vysoký a k plnosti náchylný Čaplin, ministerský sekretář, člověk nevšední krásy a elegance, a v jeho rameni zavěšená útloučká bytost s drobnými jižními tahy obličeje a temnými, sladce světélkujícími zraky. Veliká kytice, kterou držela v ruce, to byly poslední květy, jež jí Čaplin přinesl. Věděla to s nepochybnou jistotou, a snad proto kytici s jakousi úzkostí přidržovala k prsům. Nedovolila ani sedajíc k tabuli, aby jí rytířský Benk kytici odňal a do vázy postavil, nedala jí od sebe, uložila si ji na klín. A byly tyto květy jedinou ozdobou jejích popelavých šatů z lehoučké látky, s nadýchanými rukávy a vysokým pasem; jinak celý její ústroj vynikal vytříbeným vkusem a elegancí.

Nic na ní nebylo viděti nápadného; celá společnost tušila, že tuto poslední besedu bývalých milenců nepředcházela žádná tragická scena . . .

A skutečně měl Benk pravdu, že Iza rozluku s Čaplinem přijala rozumně a klidně. Ještě dnes, prve mezi čtyrma očima vyslechla trpělivě jeho již po kolikáté opětované díky a přijala také bez poznámky bankovní poukázku, kterou jí oplácel peníze, jež po čas jejich poměru za něho vydala. Vyslechla znovu s trpělivým úsměvem delikátní ujištění, že on nechce a nebude dále rušiti jejího klidu žádným upamatováním na dřívější intimní přátelství — činiti to ještě za zády manželčinými že by považoval za bezcharakterní. Hovořil o své nevěstě, jaká je to čistá, nevinná, dobrá, vznešená bytost, a Izu nazýval v tu chvíli jen rozmilou chudinkou. Teprve, když jí chtěl líbati ruku, zvlášť za to, že vyplnila i poslední jeho přání súčastniti se hostiny na rozloučenou a podala tím důkaz pravého krásného duševního kamarádství, odtrhla mu jakýmsi horečně netrpělivým pohybem ruku, chopila se své kytice a řekla rozhodně: »Je čas, abychom už jeli.«

* * *

Šampaňské šumělo v křišťálových pohárech; do dojemné nálady přicházel už i profesor Gerhart, a pozdvihl se také po druhých, aby pronesl svůj přípitek: »Spanilá slečno!« mluvil jako z kathedry — »nejkrásnějším akkordem boží přírody je přátelská harmonie ženy s mužem. Náš milý přítel Čaplin měl také to vzácné štěstí, že potkal na své životní dráze přítelkyni, která provázela veškery jeho kroky libozvučnou sonátou, nad niž žádný Beethoven nestvořil krásnější. Dnešního večera přišla spanilá přítelkyně Čaplinova, aby společně s námi se všemi zahlaholila velebný blahopřejný chorál, pravou to modlitbu za zdar

onoho kroku života, jejž přítel Čaplin hodlá učiniti. Nuže, zanotujme mu ji společně — všecka naše srdce za jedno!«

Profesor přisedl k blízkému pianinu a spustil plným úderem majestátní zvuky svatebního pochodu z Wagnerova Lohengrina.

Všichni přítomní muži, ani oslavovaného snoubence nevyjímaje, jali se bez znalosti slov hlasy svými provázeti hudbu:

»La — lalala — lá lá — lala . . .«

A znovu pozvedly se poháry s perlícím se mokem . . . Iza opět musela povstati. V její drobné tváři, rázu skoro židovského, zakmitla se na okamžik značka těžce snášeného pronásledování, zaťala hořejší zuby do třesoucího se rtu, až se na něm objevila krev, pak krajkovým šátečkem přejela nepozorovaně zrosené čelo i ústa a zpozorovala stopu krve.

»Kriste Ježíši —« zaúpěla v ní zmučená duše — »slitování — přijde brzy konec — musí přijít brzy!«

»Ale slečna posud nezahovořila — její krásný hlas musí se také připojit k souzvuku naší hymny!« vzpomněl si náhle Benk, který ku podivu, proti svým zásadám, dnes nejméně byl střízliv. Uchopil Izinu levici, spočívající blíže něho na stole, a prudce ji stiskl.

»Promluvte něco — jim k vůli, má drahá —« přimlouval se Čaplin ztišeným hlasem — »a snad také mně k vůli.«

Iza prudce, jako mechanicky povstala a za tohoto večera po prvé pobledla v tváři a súžila oči podivnou hrou tuhnoucího jí obličeje.

Páni tušili u ní trapné rozpaky, Benk by jí byl nejraději zase soucitně stiskl ruku. (Iza se mu ode dávna líbila, že ji upřímně Čaplinovi záviděl.) Čaplin zadíval se na Izu rozjařenými zraky, jako by chtěl dopiti poslední kapky kouzla, kterým tato věrná družka po léta na něho působila. Viděl na ní v tomto okamžiku cosi nového, dříve nevídaného, jemu veřejně lichotícího. Připadala mu jaksi zvýšená, zaristokratisovaná; tisknouc v sepjatých rukou svoji kytici k prsům, prozrazovala po prvé jakousi krutou tajenou bolest a trapnou oběť, kterou přinášela koříc se Čaplinovu mužskému, bezohlednému majestátu. Věru, měl by ji rád takto zobrazenou, fotografovanou, chudinku — na památku.

»Pánové —« promluvila Iza s tvrdým a ostrým přízvukem, jako by jí vlastní mateřština byla cizí, jen mechanicky naučenou řečí, — »připíjím vám všem, kteří se blahovolně zovete mými přáteli, na takové blaho, jaké si každý nejskvěleji dovedete představiti. Připíjím všem našim nadějím, i těm hynoucím, pošlapaným, jež ironický vítr smetá do věčných hlubin, ale ony na konec přece vzejdou jako ranní slunce z krve červánků. Připíjím jen vám, mužům vůle, charakteru a ctižádosti, ale nepřipíjím svým družkám, ženám otrokyním, které pokorně věří ve vaši velkost a slávu a na obvyklých cestách života nikdy nevyřknou slovo nepodajné, které se směšnou úzkostlivostí skákaly na vyšší stupínky života, abyste je, chudinky, jen nepřehledly. Připíjím jen těm šťastným a vznešeným, které úzkost a bída nenaučila lži

a malichernym činům, které nikdy na sebe neoblekaly klam bavlněného hedbáví a falešných skvostů, ale nepřipíjím těm, které se dokonce ponižovaly nějakou výdělkovou prací. Připíjím jen rozeným královnám a ženám silné, nezotročené vůle . . .«

Čaplin, jako náhle mrazem ovanut, nepokojně vedle Izy povstal, chtěje nepochybně přetrhnouti její divnou horečnou řeč, která zapuzovala všecku dřívější šťastnou náladu. Iza však náhlým pohybem sáhla do své kytice po revolveru v květech ukrytém, a v jediném okamžiku bezpečnou ranou prostřelila Čaplinovi krásnou hlavu.

»Co chcete?« zašeptala potom unavena k poděšené společnosti, z které ji kdosi ze zadu uchopil za paže a silně je sevřel jako nebezpečnému bláznu.

Pak odkládajíc ztěžka svoji kytici na stůl, vydechla ještě s tesklivou statečností: »Vidíte přece, že na vás ostatních mi pranic nezáleží.« —

Z Jizerského ráje.

Obrázky

od

Jana Vřesnického.

Matka.

»Nynej, dadej, hošku zdárný,
máma musí do továrny!«

Takto chudobná hor matka
synka konejšívá zkrátka.

Otce někam do ciziny
krutě vyhnal úděl jiný.

»Nynej, dadej, hošku malý,
v továrně již odpískali.«

Nedbá více, sotva dechu
popadá v tom denním spěchu.

Synka svěří bábě cizí
a již v tlumu budov mizí.

Tu to hučí, klape, šeptá,
točí se a syčí, reptá.

Hlava kolem jde tu málem
divných strojů nad přívalem.

Koly, vřeteny i vály
trnou, duní dlouhé sály.

Slabým ohlasem je hřmění
rušnému těch strojů chvění.

Pozor! Cos tak zamyšlena?
Pamatuj, žes matka, žena!

Robě? — Napni všechny smysly!
Číhá páka, řemen svislý.

Tvrdý zoubek kola číhá,
úraz odevšad se míhá!

Však jsi ještě tuze mláda,
děcko, muže zlíbáš ráda.
Pozor v ohlušné té vřavě — —

Stroj, ach, komus drtí právě
na protějšku ruku hravě!

Rozbouřený jez.

Co to bouří jezem dolů,
hromným hlasem volá spád?
Panstvo cizáků si spolu
hlavy kloní do úrad.

Proč se Jizera tak moutí
kalnou vlnou ode hor?
Nové plány vidí snouti,
cizích tváří valný sbor.

Proč lid v také nejistotě
vůkol zraky obrací?
Jedněm jíti jinam v psotě...
Starý pán se nevrací.

Starý pán byl z krve lidu,
cítil jařmo jejich běd;
tam ti noví zlato v klidu
počítají — v srdcích led.

Jez se bouří na Jizeře,
marně hřímá do lesa;
lid se v dumách kolem béře,
něma jsou mu nebesa.

Naše píseň odletěla,
cizí, ta se bojí vjít,
stráním zmizel úsměv s čela,
zachmuřil se slunce svit.

Co to v křoví ptáky plaší?
Co to ruší jejich let?
Místo sladké mluvy naší
reptá tady cizí ret.

Dětem na rtech úsměv vázne
jako motýl raněný . . .
Co jim cizí zvuky prázné,
cizí pohled kamenný?

Tvrdé rámě údol svírá,
dusí každý volný hles,
na rtu ples a radost zmírá —
přestal šuměti i les.

Však ne! — jak se pero zdráhá! —
Slyš, tam odrodilcův smích!
Pěst má k úderu se vzpřáhá.
Och, jak ztrestat tento hřích?

Zahřmi, jeze, po údolí
trojím v lesy ohlasem!
Jak to pálí, jak to bolí —
že jich nepohltí zem!

Renáta Tyršová.

V zasedacím salonku na Pražské Staroměstské radnici zavěšen v těchto dnech nový obraz. Naše staroslavná radnice honosí se velkým počtem obrazů, s nichž na nás pohlížejí primátorové tohoto města; jsou tu podobizny a pohledy na Prahu samu, portréty krásné naší královny českých měst. Bude tu po čase pěkná galerie malířských prací, a jmena českých umělcův, autorů maleb, zachovají se tu se jmeny zobrazených, tak jak to bývalo již dříve v minulých stoletích. Jest pochopitelno, že naše radnice, sama umělecký dokument vzácné krásy a rázovitosti, stala se také schránkou pro umělecká díla všech těch dávno zapadlých časův, a věru bylo by divno, kdy by tam, kde nyní déle lidského věku se soustřeďuje náš Pražský život, kde jsme sami pány svých věcí, kde jsme doma, kdy by tam neskvěly se stěny malbami našich

umělců, a tváře všech osob o město naše, o náš život národní zasloužilých, nebyly tu jako v kouzelném zrcadle zachovány na časy budoucí. Portréty, malované českými mistry, řadí se tu na stěnách síní a salonů našeho ,hôtel de ville,' a přibylali nová podobizna do této stálé naší galerie, zasluhuje naší pozornosti, a to tím spíše, že tu veřejnost česká neví ani o díle, ani o zobrazeném.

Snad povšimli si mnozí zprávičky v novinách, že rada král. hlavního města Prahy u malíře M. Švabinského objednala podobiznu paní Renáty Tyršové; poněvadž však nastala pomlčka a noviny, jediný zdroj našich informací také ve věcech uměleckých, ničeho potom »nepřinášely,« zpráva ona, jako nesčetné množství jiných, jak se u nás říká, zapadla bez ohlasu. A přece byla příležitost k blahopřáním, neboť rada královské Prahy vzdala tu čest dámě, která vynikající měrou representuje u nás vzácný typ osvícené ženy, ženy neúnavně pracující ku prospěchu české společnosti, a to na poli málo vzdělávaném. Řekl bych, že Renáta Tyršová náleží mezi pracovníky, kteří si vyvolili za úkol annoblisování české společnosti, že je z těch, jejichž snaha směřuje k zvýšení kulturní úrovně národa, a že tato tichá, skromná pracovnice svému úkolu vždy plně dostála, ač veřejnost o tom zpravidla nevěděla. Za vytčeným cílem bez odchylky kráčeti, k ideálům svým vždycky se znáti, se svých nárokův a názorů ničeho neslevovati, to dovedla Renáta Tyršová po celý svůj život; a jestliže na její cestě nehlučelo pochvalné volání zástupů, příčina toho vedle jemného citu dámy, která nemiluje lomozný shon veřejnosti, byla hlavně odbornost vší práce její, práce v pravdě osvětové.

Není snadno charakterisovati působení Renáty Tyršové dle všech odstínů, ano i v hlavních rysech bude nesnadno vystihnouti ráz této individuality. U nás málo českých paní vyniklo nad průměr vzdělané vrstvy národní a ještě méně volilo sobě činnost publicistickou, kritickou, vědeckou. Žen-literátek měli jsme dosud málo, řada našich spisovatelek je skrovná, i dovedeme snáze oceniti význam české básnířky nebo romanciérky, nežli dámy, která psala referáty o výstavách, články o české architektuře, úvahy o lidovém umění, která s Tyršem sbírala materiál k přednáškám universitním, psala o díle Jos. Manesa, zajímala se o zachování národního rázu českého výtvarnictví, o popularisaci umění, přednášela o umění ve škole, publikovala studie o lidovém umění, najmě ženském, — a která zároveň stržena ve vír »veřejného působení« od r. 1886 reorganisovala školy dívčí (městskou průmyslovou), byla členem dozorčích rad školních, kuratorií musejních, komitétů humanitních — která se tedy věnovala práci vážné, únavné a zajisté odpovědné. Schází nám měřítko k posouzení *takových* žen — a věru schází též jinde, neboť všude byla doba přízniva vývoji talentů literárních mezi ženami, všude chápaly se ženské ruce pera, v 18. století již básnická tvořivost žen se zračí skorem ve všech literaturách evropských značným kontingentem krásného písemnictví, ale málokde vyskytla se »žena

od pera,« aby se podrobila disciplině suchopárné vědy. Byť tu i šlo o dějepis umění, byť tu i ženské duši lahodila látka nebo v odvětví lidového umění žena jako odvěká umělkyně sama nejlépe usuzovala, přece vůbec není mnoho příkladů takové seriosní práce vědecké ve světě žen, u nás pak je Renáta Tyršová dosud osamělá její representantka.

Že paní, jež s úspěchem takto je činna, jež od dívčích let již osvědčila svůj hluboký zájem pro věci umělecké, jež studovala, jako kterýkoli doktorand nyní oblíbeného odvětví umělecké historie, není všední zjev, o tom není pochybnosti. Vydávaje se v nebezpečí, že se prohřeším proti galantnosti, tvrdil bych skorem, že Renáta Tyršová v té příčině nejeví se jako dáma, ale že všechna energie její činnosti, všechna vážnost práce, objektivnost úsudku, ano i dikce a styl její jsou rázu mužského. Poznáváme tu bystrost rozhledu, ovládání prostudovaného materiálu a klidnou rozvahu kritiky, všecky vlastnosti, jichž u mužů vědy a pera velmi si vážíme. Ovšem sluší vzpomínati pečlivé erudice, bohatého vzdělání dámy, na jejíž vychování rozhodující vliv měl dr. Tyrš, jemuž v dceři Fügnerově dorůstal asistent, spolupracovník, soudruh. Renáta Tyršová, znalá cizích jazyků, připravovala přednášky dr. Tyrše na vysokých školách českých, cestovala se svým chotěm po Francii, Italii, Německu, shledávala s ním materiál k novým studiím, a po jeho smrti bylo zcela přirozeno, že převzala referáty a rubriky výtvarnické v Osvětě a v Národních Listech. Pravda, Renáta Tyršová z počátku nehodlala vejíti ve spojení s veřejností jinak, než prostřednictvím knihy, statě, úvahy, »aktuality« však jí nevábily. Ale tehdy nebylo tu nikoho, kdo by nahradil našeho prvního uměleckého kritika a referenta, a věru není nic význačnějšího nad váhání a ostych paní, jež měla ze své studovny vystoupiti a vmísiti se v zástupy obecenstva, voditi je po výstavách, atelierech, upozorňovati, a tu i tam také pokárati to velké dítě, jemuž se říká »publikum.« Jednak neměla prostě chuti k takovým stykům, a pak byla příliš delikátní, a v tom zase cele žena, štítilali se publicistní práce, která vyžaduje nejen hbitosti a paratnosti pera, ale také stoicismu ve snášení obhroublostí, neurvalostí, nájezdů, invektiv, a hlavně vyžaduje — nervů. I v tom vyniká Renáta Tyršová nad kongeniální zjevy z řad ženských: neleká se nepříjemných stránek svého metieru a snáší je s klidem podivuhodným. Uvážímeli pak, že po dvacet let náleží četným korporacím osvětovým a pilně se věnuje práci ve spolcích, sdruženích a výborech, podivíme se Renátě Tyršové tím více, čím lépe známe náš český spolkový život a slasti veřejných funkcí. Renáta Tyršová neušla víru, byla stržena do života, který z počátku se jí nelíbil, — a vytrvala. Zase tu pozorujeme mužnou odhodlanost, pevnost a jistotu ve volbě cest, cíle vědomé počínání ve všem všudy, koncisnost slova, jasnost dikce. Periody pevně skloubené, někdy až architektonicky členěné, rozložité, řekl bych lapidární váhy nesly by se dobře v článcích podepsaných mužským jmenem; a kdy

by si Renáta Tyršová byla zvolila literární nom de guerre masculini generis, byla by svoje inkognito dojista obhájila.

Avšak nejen po formální stránce vyznívá slovo Renáty Tyršové timbrem kovově břitkým, její styl i jinak napovídá, že tu promlouvá dáma nevšední síly ducha. Čtemeli její úvahy nebo kritiky pozorně, nepřehledneme místa, kde probleskuje humor, kde lehký nádech ironie zbarvuje pásmo dedukcí nebo informací, a všimněme si pak, s jakým suverenním klidem i tu pisatelka pohlíží na svůj předmět, s jakou bonhomií dovede říci malou pernou pravdu — a jak málo bývá roztomilá, rozněžněná nebo i zlomyslná.

Renáta Tyršová nemá náklonnosti k polemické dialektice, nebodá špendlíkem a staví se zcela přímo a bodře před věc, o kterou běží. Co již řekla pravdy všem interessentům v příčině lidového umění, kolikrát musela své stanovisko vyložiti, šloli o nové zjevy umělecké, o nová díla, kolikrát kritisovala nezdařené práce a pokusy výtvarnické též u našich lidí — a nikde není stopy váhání nebo rozpaků, ale ani známky zaujatosti nebo antipathie. Hlásáli se nyní krajní individualismus v kritice, máli býti moderní kritika především hodně subjektivní, pak je Renáta Tyršová zajímavá individualita: je vždy povznesena nad objekt a dovede vždy říci, co si o věci myslí, tak přesvědčivě a tak nestranně, se sebezapřením, které teprve dodává ceny jejímu úsudku, že nezbývá, než ustoupiti buď se souhlasem nebo s reptáním, ale vždy s uctivou poklonou, svědčící nejen dámě, nýbrž i věcné její rozvaze, šetrnosti a správnosti úsudku a přesvědčivosti důvodů. Renáta Tyršová na příklad nikdy nenapsala kritického úsudku, aby nebyla již jeho formulováním aspoň naznačila příčiny a doklady svých výroků, často však velmi loyálně a rytířsky poukázala i umělci nepříznivě kritisovanému na »záchranný východ,« kudy bylo lze vyváznouti a k novému nástupu se připraviti! Neboť Renáta Tyršová nikdy umělce svou kritikou neodpuzovala, neodmítala *umělce* a limine, jen *dílo*, které neobstálo před jejím úsudkem. Vždy má před sebou veliký, vznešený cíl, k němuž by svým slovem ráda cestu ukázala; nekritisuje, aby kritisovala, a proto vždy zachovává objektivnost — jdeť jí o více než o projev osobního zalíbení nebo odporu.

Tak na příklad od počátku zaujímala Renáta Tyršová stanovisko, jež lze stručně označiti slovy: Vývoji umění národů prospívá »kontinuace,« to jest připojování k minulosti, při čemž nutno šetřiti význačných rysů národních. Nové mody odjinud přinesené, nové směry z ciziny známé nespomohou, spíše jsou na škodu. Tedy: poznejme své národní umění, a proto také sledujme uměleckou tvorbu lidovou — vždyť tu prýští jeden z pramenů našeho umění od věků s perlivou svěžestí. Proto dále: Nekopírujme ani cizích vzorů, ani svých vlastních lidí, ani práce lidového umělce, nýbrž pracujme dále týmže směrem!

Tak vyslovila se Renáta Tyršová často a velmi jasně. I vedlo by příliš daleko, kdy bych na tomto místě chtěl jen stručně ně-

kolika větami naznačiti body programu, dle něhož Renáta Tyršová postupuje, nebo pointy myšlenek, kterými jest vedena. Vždyť také není třeba komentářů a vysvětlivek k dílu spisovatelky, která dnes a zítra znovu mnohem přesvědčivěji vysloví, jak nazírá na okolní zjevy a děje, jichž je bedlivou a bystrou pozorovatelkou.

Max Švabinský namaloval její podobiznu. Obraz zavěšen v poradním salonku na radnici, kde již se nacházejí portréty dvou jiných paní, Riegrové a Srbové, první malovaný Brožíkem, druhý Váchou. Švabinský maloval obraz olejovými barvami, jimiž také řečené podobizny jsou malovány, a v stejných rozměrech. Snad ani netřeba podotýkati, že je to dobrá podobizna, ba že Švabinský zase použil příležitosti, aby se ukázal jako mistr portrétu, jenž trefně charakterisuje a svůj model výtečně v barvu převádí.

Podobizna paní Tyršové pak zvláště dojímá upřímností, poctivostí, s jakou je malována. Renáta Tyršová v černých šatech stojí před hnědošedou tapetou na stěně interieurovým světlem ozářené. Vedle v levo spatřujeme lenoch fauteuilu, jehož látka má bledě zelenavou modř, a cíp rudého polštáře vyčnívá do obrazu. Paní Tyršová má ruce složeny (krásně portretované ruce!), přes rámě přehozeno je krajkové fichu. Akkord tlumených barev, žádné koloristní ingrediencie, ale celek hřejně barevný! Pohled očí vystižen velmi věrně, pleť malována s jemnou koloristikou, která u Švabinského tak suggestivně působí. Celý zjev je živý, realismus podání dokonalý, zároveň však Renáta Tyršová ve výrazu dobře pochopena. Snad bych namítal, že i v této malbě svou osobností příliš ustupuje, že celým zjevem vyjadřuje ono »odi profanum,« které, jak se mi zdá, často lze vyčísti mezi řádky jejích statí. Ale pak zase zasluhuje malíř plného uznání, že Renátu Tyršovou tak dobře charakterisoval. Pověděl-li jsem tuto, jak se mně podobizna paní Tyršové líbí, mluvil jsem tentokráte jenom za sebe, a je-li něco nesporno, jsou to nejen kvality malby od Maxa Švabinského, ale také zásluhy té, jejíž obraz tu nachází čestné místo na radnici Staroměstské. Snad se nedopouštím přílišné indiskretnosti, prozradím-li slovo, jež paní Tyršová kdysi sama o sobě pověděla: pravila, že »je kus obecního staršího.« Řekla to zcela právem: pracovalať vždy ku prospěchu naší obce, kdykoli toho bylo zapotřebí, starala se o vyšší dívčí školy, jichžto správu obec na se vzala, a tak sobě zasloužila tuto poctu, k níž nezbývá, než projeviti přání, aby neúnavná pracovnice stejně se z ní radovala jako všichni, kdož v Renátě Tyršové ctí vynikající, vysoce zasloužilou dámu českou. Dr. *F. X. Harlas.*

O výrobě fezů v zemích českých.

Píše

prof. dr. tech. Fr. **Faktor**.

Mezi předměty z říše naší vyváženými čestné místo zaujímají fezy. Industrie fezová se u nás domohla značného rozšíření; znamenitou kvalitou svých výrobků získala si v Orientě stálé odběratelstvo. Stopujemeli její vývoj, seznáváme, že se vyvíjela z malých počátků a překonávajíc nesčetné překážky pozvolnu postupovala, stále se zdokonalujíc, až dosáhla rozhodujícího místa na světovém trhu.

V druhé polovici 18. století slynul výrobou fezů Tunis, kam byla přenesena z Fezu v Marokku. Fezy vyváženy z Tunisu do všech zemí, v nichž vládl půlměsíc. Vlaši, jsouce s Tunisem v čilém spojení, záhy poznali, že by bylo výnosným zdrojem příjmů, kdy by se jim podařilo na území svém výrobu fezů zakotviti. Pokusy učiněné měly výsledek nade vše očekávání uspokojivý; hlavně jej podporovalo to, že předsudek mohamedánů proti zboží v zemi křesťanské vyrobenému pozbyl ostří. Pokrývky na hlavy mohamedánské vyráběny o překot v Benátkách, v Livorně a v Pise. Brzy se přihlásila i Francie, která z konkurrenční choutky mezi odvětví průmyslová zařadila i výrobu fezů, jež se počala utěšeně rozvíjeti v Marseilli, Toulonu, Avignonu a Orleansu.

V době industrii fezové neobyčejně příznivé připravovala se jí půda i v Čechách, a to v Strakonicích. Zde tehdy z cechů vynikal nejvíce punčochářský, který založili 15. července r. 1716 cechmistři Ondřej Tockstein a Jan Pamperle. Punčochy Strakonické, červeně barvené, těšily se v jižních Čechách veliké oblibě; nebylo tu rodiny, kde by jich nenosili. Šlechetný velkopřevor řádu maltanského Václav Joachim hrabě Čejka z Olbramovic (zemřel 5. července r. 1754) hleděl punčochářům Strakonickým prospěti, aby bylo dosaženo zlepšení výroby. Na své útraty povolal, jak se praví, ze Švýcar barvíře, kteří naučili punčocháře Strakonické barviti punčochy, jež se pak vyznačovaly nejen červenou barvou příjemného odstínu, ale i trvanlivostí barviva. Výrobky Strakonické staly se ještě hledanějšími a měly na trzích neobyčejný odbyt. Ale nejen doma i za hranicemi rozšířila se po nich čilá poptávka, i byly v značném množství vyváženy za hranice. Hlavními odběrateli byly země alpské, a to Horní Rakousy, Štyrsko, Tyroly, Švýcarsko. Na počátku 19. století pracovalo v Strakonicích více než 80 mistrů punčochářských, v jichž čele stál jako největší vývozce do Lince mistr Jan Petráš.

Obchodní záležitosti přivedly do Strakonic Lineckého obchodníka Brauna, jenž se ubytoval v městě v hostinci u bílé růže na Malém náměstí. Hostinec patřil F. Šustrovi, jehož se Braun tázal, zdali by věděl o někom, kdo by dle návodu daného do-

vedl uplésti tureckou čepici. Šustr hned k tomu doporučil svého bratra a mistra punčochářského Petráše. Tito oba předložili Braunovi výrobky, které ho v míře největší překvapily a uspokojily. Poněvadž Petráš učinil na Brauna dojem člověka neobyčejně důvtipného a prozíravého, uzavřel s ním smlouvu na dodávku určitého množství pletených čepic. Tím položen základ k fezové industrii Strakonické. Ale Petráš nebyl jediný výrobce. K němu se r. 1805 přidružili punčocháři Strakoničtí Šustr, Fialka, Kubín, Pitka, Rádl, Votruba. Výrobky rukou pletené přijímali Linečtí obchodníci Rosa a Wildeis a odváděli je k další úpravě do Benátek. Hned v počátcích výroby důvtipný duch punčochářů přišel k platnosti. Aby se práce prováděla rychleji, zhotovovány dolejší části čepic na stávkách a k nim potom ručně připletány části hořejší. Nevalchované a nebarvené čepice ze Strakonic vyváženy do r. 1809. Toho roku přišel do Strakonic na pochodu jistý francouzský důstojník. Ubytoval se u Alžběty Krumlové, tchyně punčochářského mistra Jana Fialky, jejž důkladně poučil o výrobě a naučil jej zlepšenému valchování a barvení mořenou barvířskou. Příjemný odstín barvy pivoňkové byl tehdy vítán, a fezy Fialkovy docházely značného odbytu. Od té doby vyváženy do ciziny čepice úplně hotové.

Fialka nemohl sám vyhověti všem objednávkám a proto kupoval od Strakonických vyrabitelů pletené fezy, které barvil a prodával z počátku do Lince, později do Vídně, kde měli obchody ve velkém Lazar Menachem Cohen, Šelome de Majo a Haim de Majo.

Fialkův obchod se značně povznesl. To vzbudilo u punčochářů Strakonických touhu, by si osvojili spůsob jeho barvení. Ale on jej choval v největší tajnosti, a o manipulacích v dílně jeho konaných se nikomu nepodařilo nic vyzvěděti. Někteří hleděli účelu svého dosáhnouti po cestách křivých. Uvádí se, že Vavřinec Macner očekával v Dobříši povozníka, který Fialkovi od Pražského kupce Kellnera barviva přivážel. Macner noclehoval v hostinci, kde také povozník přes noc zůstal. Za tmy noční Macner navrtal soudky s barvivy, barviv si nabral, ale i potom nevěda, jak s nimi manipulovati, pravého výsledku nedocílil.

Punčocháři Rádl a Votruba všemožně se přičiňovali nabyti zkušeností v barvení vlny. Když se všechna jich pokusná práce minula s úspěchem, obrátili se o radu k Lineckému obchodníku Wildeisovi. Ten se uvolil za odměnu 500 zl. Rádla i Votrubu vyučiti v barvení, s kterým oni pak seznámili též ostatní mistry.

Roku 1815 zavedeny do dílen první stavy punčochářské, vynález to saský z 18. stol. Téhož roku obchodníci Vídeňští vešli ve spojení s výrobci a učinili velké objednávky dle vzorů, jež šly na odbyt v Bosně a v Srbsku. Vyrabitelé fezů byli: Petráš, Šustr, Fialka, Janda, Jelen, Kubín, Laucký, Lohr, Macner, Ondráček, Pitka, Rádl, Reiner, Richter, Stodský, Vávrovský, Veselský, Matěj a Václav Votrubové, dále Weil (od r. 1815),

Fürth (1818). Koncese tovární nabyli r. 1828 Wolf Fürth a r. 1837 Weil.

Když r. 1837 byla založena paroplavební společnost rakouský Lloyd, otevřeny přístavy Středozemního moře obchodu rakouskému. Firmy Strakonické využitkovaly výhodného spojení. Později zástupcové jich podnikali cesty do vzdálených krajin, aby se náležitě informovali, jmenovitě též o tom, co se při výrobcích požaduje, aby větší známosti si zjednali, nové přímé odběratele získali a obchody uzavírali.

Rok 1839 byl industrii Strakonické neobyčejně příznivy. V tureckém vojsku byl odstraněn turban a místo něho zaveden fez, který též státním úředníkům nositi přikázáno. Tvar i barva fezu staly se předmětem měnící se mody. Spotřeba i přepych pokryvky na hlavu nabyly větších rozměrů. Továrny Strakonické rozšiřovány a v nich postaveny zdokonalené stroje na předení vlny, tkaní i valchování.

Výroba fezů se prováděla takto. Vlna, dovážená hlavně z Uher, se probírala (sortýrovala), potom se tři hodiny máčela v horké mýdlové vodě a lidské moči, a posléze se vyprala v řece. Vyčištěná a sušená vlna předla se na strojích. Přízi dostal stávkář, jenž z ní udělal postranní část fezu (okolek) a dno. Obě části potom lid hlavně z okolních míst splítal v celek a hotový fez ňopkoval. Fez byl velký, ale řídký. Jakmile se dal do valchy, zoužil se a zhustil. Potom se natahoval na palice (formy). Po sušení byly fezy barveny, pak postřihovány, žehleny a po případě na nich vyšívány rozličné ozdoby. Na vrch přidělává hedvábný střapec. Hotové fezy byly v půltuctech skládány do balíků. 80—100 balíků vkládáno do bedny. Od r. 1880 byly bedny vykládány zinkovým plechem. V bednách nastoupil výrobek cestu do krajů východních.

Roku 1852 a následujícího pracovalo v Strakonicích 14 podniků. Jich majitelé byli: Fürth, Weil, Israel Stein (od r. 1832), Matyáš Zucker (od r. 1851), Jos. Kořenský, Jos. Lohr, Matyáš Pitka, Jan Reiner, Vojtěch, Jan, Jiří, František Laucký, Kateřina Jandová a Josef Vávrovský. V té době továrníci Strakoničtí vešli v obchodní spojení s Kairem a s Alexandrií. Druhy fezů přestoupily číslo 50 v odstínech barvy červené a hnědé. Střapce byly buď z hedvábí nekrouceného anebo z krouceného barvy modré nebo zelené.

Roku 1854 vyvážely se výrobky do Syrie, Egypta, Arabie, severní Persie, Indie, na východní a západní pobřeží Afriky. — Téhož roku firma Fürthova postavila v továrně první parní stroj o 40 koňských silách.

Následek toho, že ruční práce částečně nahrazena prací mechanickou, byl, že počet vyrabitelů r. 1858 klesl na 9, a byli to: Fürth, Weil, Stein, Zucker, Jos. Kořenský, Vojtěch, Jan, Jiří, František Laucký.

Též industrie fezová podobně jako jiná odvětví průmyslová prošla různými stupni vývoje. Do výroby zaváděny pokroky

a provedeno mnohé zdokonalení. Avšak mnozí potomci zakladatelů proslavené industrie lpěli na zastaralých způsobech výroby i na různých ustálených předsudcích, ovšem jen ke své škodě. Na příklad vyrabitel fezů X. tvrdil, že se fezy po valchování musejí sušiti buď na slunci nebo pod střechou (na palandě); slunce prý nečistoty vytáhne a účinkem vzduchu čepice náležitě změkne. Horlil proti sušení v klenuté místnosti vytápěné (či jak se říkalo ve šteláři) a pravil, že kouř a čmoud zkazí barvu, způsobí šmahy a skvrny. — Největší objednávky fezů bývaly pravidelně na podzim. V té době se stávalo, že X. usušil sotva 200 tuctů čepic za dvě neděle. Konkurenční firma Fürthova ve šteláři usušila 200 tuctů denně, čepice obarvila beze skvrn a šmah a výhodně je v pravý čas zpeněžila. Avšak ne dosti toho, že práce dle starého způsobu prováděná tak zvolna pokračovala, tím i způsobován nedostatek za ěstnání. Dělníci, nemajíce dostatek práce, poněvadž nesměli vyráběti zboží do zásoby, aby se nenahromadilo ve stadiu před sušením, nuceni byli hledati zaměstnání v továrně, kde se řídili rozvahou, rozumem, ne starými předsudky.

Jiný příklad stavu, který přivedl industrii z rukou původních majitelů do rukou prozíravých, pokroku se držících podnikatelů, seznáváme na vyrabiteli Y. Ten nekupoval, jak se rád honosil, jiné vlny, než pravou českou jednostřižku, říkávaje: »To je jádro, z té dostane čepice grif!« Jednostřižka jmenuje se vlna, která se ostříhá s ovce jednou ročně. Dvojstřižka se stříhá dvakrát a byl jí cent o 15 až 20 zlatých lacinější. Zásada ta přivedla majitele Y. za několik desítiletí na mizinu a byl nucen závod svůj prodati.

Zhoubně na industrii fezů působilo, že se vyrabitelé neuměli spojovati a sdružiti ve společnost, v které by byli chráněni od vykořisťování. Továrníci fezů seznali, že agenti Vídeňští, s nimiž se s obtíží dohodovali, je šidí, a to společně s kupci z Turecka. Proti tomu hleděli se zakladatelé fezového průmyslu ohraditi. Neshody mezi Strakonickými vyrabiteli urovnány, vzájemné usmíření vykonáno a uzavřena smlouva, že vyrabitelé budou společně a osobně fezy do Vídně dovážeti a tam je bez zprostředkovatelů tureckým kupcům prodávati. Dle tohoto ujednání nezaslali po tři týdny do Vídně zboží, kdežto dříve to činili týdně. Potom naložili na několik vozů asi 60 beden, v nichž bylo na 6000 tuctů fezů, a dovezli je do Vídně. Vychytralým kupcům z Orientu a dosavadním zprostředkovatelům takové sdružení nebylo příjemno. Proto mezi sebou uzavřeli kartel proti kartelu továrníků Strakonických. Kupci vídeňští k nabídce továrníků Strakonických odpověděli, že nyní fezů kupovati nebudou, nebo počítali, že se prodávající dlouho ve Vídni nezdrží. Ti však čekali ve Vídni a vrhli se do víru zábav, při čemž i hodně utráceli. Když tak uplynulo šest neděl, nastala nevyhnutelná nutnost, aby se vrátili domů do opuštěných dílen. 60 beden fezů prodali teď konečně velmi lacino se značnou škodou. Útraty veselého živobytí Vídeň-

ského škodu ještě hodně zvýšily. Společná výprava skončila se vzájemnými výčitkami a hádkami mezi zklamanými výrobci.

Ke zhoubě průmyslu Strakonického přispěly též poměry, které se v rodinách fabrikantů vyvinuly. Dobrými výdělky zahostila se domýšlivost a rozmařilost v domech, kde dříve sídlívala skromnost a pracovitost.

Také dělnictvo navyklo si živobytí lehkomyslnému, nestarajíc se o budoucnost. Před 60 lety byl modrý pondělek zasvěcen úplné nečinnosti, nezřízeným pitkám a hodům. Když se proslechlo, že zakázky fezů rostou a že jest tedy třeba čilejší výroby, místo pilnějšího díla prodlužován modrý pondělek až do středy. Dnešní dělnické strajky lze považovati za mravní čin proti tehdejší bezedné lehkomyslnosti dělnictva, které pod žádnou podmínkou od modrého pondělka trvajícího do středy upustiti nechtělo. Při tehdejších cenách potravních (libra masa stála 20 kr., libra másla 30 kr.) byly příjmy dělnictva skvělé; stávkář snadno vydělal týdně 8 až 10 zl. stříbra, strojič 16 až 20 zl. To zaslepilo tyto lidi, že nehleděli do budoucnosti. Jen dobře jísti a píti bylo jejich heslem.

Naproti těmto stinným stránkám domácího průmyslu Strakonického stáli střízliví, ale chladně vypočítaví kapitalisté, jmenovitě židovští, a v šedesátých letech minulého století se podařilo jim hravě využitkovati panujících smutných poměrů. Technické zkušenosti odborné, jimiž byli vyzbrojeni, spojili s vědomostmi odborných strojních továren. Vyvinuvše obdivuhodnou podnikavost a pracovitost, hleděli výrobu fezů vzíti z rukou lidu tak zaslepeného, jenž nepomýšlel na doby pozdější. Úsilí kapitalistů korunováno znamenitým výsledkem. Byl vynalezen pletací stav mechanický a tím se stala polovice stávkářů zbytečnou. Ve zdokonalení strojového zařízení a tím i v usnadnění výroby fezů se však neustávalo. Rychle za sebou hlášena nová zlepšení. Vynalezeny stroje trikovací a střihací, načež přes polovici strojičů propuštěno z práce. Tím dostoupen bod, který se stal metou snah, hledících dosíci při výrobě největších úspor.

Dílny mistrů, jichž předkové průmysl fezový zbudovali, zaměstnávaly vždy menší počet dělníků, kteří přestupovali do továren, a mistrům i majitelům závodů posléze nezbývalo nic jiného, než přijímati místo podřízené v závodech továrních, a to v některých případech ještě jen na krátkou dobu. Kapitalisté, kteří vládli hmotnými prostředky, domohli se snadno kvetoucí výroby fezové. Tak se stalo, že hlavní zdroj bohatství veškerého obyvatelstva Strakonického octl se v rukou továrníků, kteří se stali millionáři a pány staroslavného trhu. Tu se nejlépe ukázalo, jak krutě se na nás mstí naše netečnost, nepodnikavost a řevnivost.

Zlé časy dolehly v Strakonicích na pracující lid. Neutěšené poměry vládnoucí v zemích, kam se vyvážely fezy, způsobily, že s dodáním výrobků mnohdy otáleno. Nepřijatelné nabídky tureckých kupců zavinily, že výroba fezů někdy musela býti omezena na míru nejmenší. Tím přivoděno snižování mzdy děl-

nické, které se někdy dělo také jen za nepravdivými záminkami. Zlaté časy stávkářů minuly. Továrny vyráběly při tom fezy tak lacino, že snesly každou konkurrenci. Ujednávaly výnosné obchody a závody své rozšiřovaly. Roku 1870 pracovalo osmero podniků a z těch pět po továrensku.

V okolních vesnicích bylo zaměstnáno asi 400 osob připlétáním fezů. Ženy a dcery domkářův a menších gruntovníků přinášely na dva týdenní trhy v Strakonicích vejce, máslo a tvaroh; po trhu pak braly si z továren domů několik tuctů fezů. Dostaly jen okolky a přízi, z které ručním připletením zhotovily dno. Prací tou zabývaly se za zimních večerů po pracích v domácnosti. V letní době se na pastvě podobným spůsobem zaměstnávaly. Za tucet fezů vyplácelo se jim 6—12 kr.

V letech 1875—1885 bylo v činnosti už jenom pět závodů Strakonických, v l. 1886—1890 pouze čtyři. V továrnách užíváno páry i síly vodní.

Úvěrní banka Vídeňská koupila dne 11. března 1899 továrny od továrníků Strakonických a učinila z nich podnik akciový, v němž jistý vliv vyhrazen bývalým majitelům koupených závodů. Od 1. července 1899 přešly továrny v majetek akciové společnosti.

K zvelebení místního průmyslu stávkářského založena v Strakonicích r. 1895 c. k. odborná škola, jejímž účelem jest poskytovati odborného vyučování theoretického i praktického budoucím řádným dílovedoucím, stávkářům a pletařům. Roku 1907 škola denní o 2 ročnících měla 24 žáků. Při ústavě též zřízen večerní a nedělní běh 2třídní. Specielní běhy jsou: běh nedělní, běh pro mechanické stávkářství a pletařství, běh mistrovský, běh praktický pro dívky. Na ústavě působí 9 učitelů.

V Písku zavedena industrie fezová počátkem 19. století; nápodobovala poměry, které se vyvíjely v Strakonicích. Již r. 1815 činí se zmínka o Františku Vlachovi, továrníku čepic tureckých v Písku. Jeho syn František postavil továrnu na fezy v přednější části ulice Pěnické, též Portič zvané, nyní v ulici Čechově, kde jest velká koželužna Nachlingerova. Této továrně říkali »hořejší.« V ní užíváno jako pohonu vodní síly. Jeho bratr Jan měl továrnu níže po proudu řeky a její stroje hnány silou koňskou. Oba bratři konali časté cesty do Vídně, kam dodávali fezy, dále do Cařihradu dopravované. Súčastnili se svými fezy výstavy, která se konala 4. června 1831 v Praze v paláci Ledebourském na Malé Straně.

Že již tehdy vláda dohlížela k tomu, by děti nedospělé a školou povinné nebyly k tovární práci přidržovány, vysvítá z přípisu krajského úřadu ze dne 28. listopadu 1838, v němž se vyzývají oba bratři, aby hned podali zprávu, zda v jejich továrnách děti pracují. Odpověděli, že v závodech pracuje 16 dětí od 9 do 16 roků, že jsou zaměstnány čištěním čepic od 6 hodin ráno do 7 hodin večer a že z většího dílu chodí do školy pokračovací.

Dle rozkazu krajského úřadu ze dne 30. června 1841 podávali bratři zprávu o stavu továren. František zaměstnával 45 a Jan 65 dělníků. (Archiv král. města Písku.)

Ve zprávách z roku 1852 a 1853 se uvádí, že se pracuje jen v továrně Františka Vlacha, kde zaměstnaných 54 dělníků vyrobí ročně zboží za 28.000 zl. konv. měny.

V letech šedesátých zabývali se výrobou fezů v Písku Juda Kohn a měšťan Roškota. Roku 1896 postavil J. Klein novou továrnu na výrobu fezů, kterou řídil do r. 1899, kdy továrna prodána za 450.000 K akciové společnosti Vídeňské. Tu se dosud provozuje fabrikace fezů, při čemž je zaměstnáno asi 200 dělníků a dělnic, a vyrobí se ročně 140.000 tuctů čepic. Sroje se ženou parou; parní stroj má 60 koňských sil.

Třetí místo v Čechách, kde se po dlouhá léta udržela výroba fezů, jest Husinec. Roku 1865 koupil Ignác Bondy, ve Vídni žijící soukromník, k návrhu svého známého Ezechiela Löwyho, obchodníka v Dubě, mlýn č. 111 v Husinci a zřídil si z něho továrnu na fezy. Löwy ustanoven ředitelem, ale později byl majitel nucen sám v řízení závodu se uvázati.

Hned v prvním roce bylo tam zaměstnáno 20 mužů a 15 žen, později pak až 200 osob. Po zavedení strojů pletacích klesl tento počet. Roku 1880 bylo v továrně zaměstnáno 22 mužů a 15 žen mimo ty, kteří doma pracovali. R. 1890 pracovalo v závodě 30 mužů, 31 žen a mimo továrnu 40 žen. V továrně užíváno s prospěchem tekoucí vody o 18 koňských silách. Vřeten bylo 400.

Po smrti Bondyově prodala vdova r. 1895 továrnu Heřmanovi Stránskému z Písku. Ten také fezy vyráběl a pod firmou »Bondyho nástupce« na trhy v Orientu do Cařihradu, Smyrny, Kaira, Bombaje, Kalkutty rozesílal. Stránský prodal r. 1899 továrnu společnosti pro výrobu fezů za 240.000 k. s podmínkou, že za 100.000 k. převezme akcií. Když koupě továrny byla uzavřena, přestala v ní výroba fezů; stroje odvezeny do továren Strakonických.

Opuštěná továrna prodána r. 1904 strojníkovi Josefu Suchánkovi za 33.000 k. se závazkem, že se v ní fezy dělati nebudou. Suchánek ji proměnil v továrnu na hospodářské stroje. Později si přibral za společníka Adolfa Weisa, obchodníka z Netolic, který se po čase sám stal majitelem.

Čtvrté místo v Čechách, kde jen krátkou dobu fezy byly vyráběny, jsou Střelohoštice. Roku 1843 (nebo 1844) zřídil tu jakýsi Fürth na mlýnské stoce malou továrnu v domě jednopatrovém, jím vystavěném. Fezy se tu vyráběly úplně hotové, neboť při továrně byla i valcha a barvírna. V továrně pracovalo 8—20 osob. Strojů bylo málo a jako pohonu užíváno vodního kola. Poněvadž Fürth neměl dostatek kapitálu, nedařilo se mu valně, i byl nucen závod postoupiti choti své Rozalii Fürthové; ona pak musela výrobu fezů r. 1846 úplně zastaviti, továrna jí byla v exekuční dražbě prodána. Stroje byly kamsi odvezeny, budovu pak koupil tehdejší majitel velkostatku Střelohoštického

JUDr. Gustav Obst, jenž v ní zřídil byty pro hospodářskou čeleď.

Také na Moravě ujala se industrie fezová, a to v Příboře, v Hodicích u Třešti a v Batelově.

Továrnám fezovým v Čechách povstala r. 1863 nebezpečná soutěž v nově zařízeném závodě v Příboře, kde pod firmou Russo a Raschka výrobu zahájil průmyslník Jan Raschka a jeho společník, největší boháč turecké kolonie vídeňské, Menachem Abram Russo. Raschka vynikal jako odborník technický a Russo ovládal tehdy nejen vývoz hotového zboží z Rakouska do zemí tureckých, hlavně na poloostrov Balkánský, ale i zároveň přívoz surovin z jmenovaných zemí do Rakouska nalézal se v jeho moci. Továrně Příborské se velmi skvěle dařilo. Dělníci — stávkáři — byli většinou z Čech, ze Strakonic. Výdělky jich byly velké. R. 1865 dne 6. prosince továrna vyhořela a tím výroba na krátkou dobu přerušena. V nově postavené budově pracovalo se pak dále.

Když r. 1868 Raschka zemřel, přibral si Russo do společnosti svého zetě, výborného španělsko-tureckého obchodníka jmenem Finzi, který v továrně Příborské výrobě fezů důkladně se vyučil. Továrna tato podstoupena r. 1880 průmyslníkovi Ignácovi Flussovi, který z ní udělal rozsáhlou továrnu na klobouky. Firma Russo a Finzi zakoupila lacino lihovou raffinerii v Opavě a zřídila z ní velkou továrnu na fezy.

V letech šedesátých minulého století zavedena byla výroba fezů v Hodicích, vsi $^1/_2$ hodiny od Třeště vzdálené, při továrně na výrobu sukna firmy Adolf Münch a syn. Zaměstnáno tam bylo asi 50 dělníků. Při práci užíváno stávků punčochářských a teprve v poslední době zřízeny strojky s pohonem parním. Česání, valchování se dělo na strojích, hnaných vodním i parním pohonem.

Továrně bylo překonati přemnohé obtíže a překážky, než se domohla čestného postavení, které pak v průmyslu zaujímala. Roku 1885 pracovalo v ní 39 mužů a 35 žen. Při práci užíváno parního stroje o 25 koňských silách. Fezů vyrobeno 290.000 kusů.

Závod pracoval do r. 1899, kdy nástupce Adolfa Müncha Berthold Münch výrobu i se zařízením a závazkem fezů již nevyráběti postoupil Vídeňské akciové společnosti, jež v něm práci zastavila.

V Batelově zavedena výroba fezů r. 1902 Lambertem Novotným, který při továrně na sukna vystavěl zvláštní budovu na výrobu fezů s pohonem vodním i parním. Po smrti Lambertově vede závod Tomáš Novotný. V továrně zaměstnává na 100 lidí. Asi 100 pracovníků v Batelově a v Třešti dostává fezy k sešívání domů. Výrobě se daří velmi dobře; dělníci mají po celý rok pilně co dělati.

Ve Slezsku se ujala industrie fezová v Miklovicích (Niklasdorf) a v Opavě. Firma A. Volpini a synové, jež měla podobné továrny ve Vídni a v Glognici, přenesla r. 1874 působnost do Miklovic. Výroba tu obnášela přes milion fezů nejlepší jakosti a nejdražších druhů.

Firma Russo a Finzi, která vyráběla fezy v Příboře na Moravě, zavedla výrobu jich r. 1881 též v Opavě. V obou továrnách slezských pak výroba fezův ohledně ceny rovnala se veškeré výrobě všech továren Strakonických.

Mimo země koruny české se i v Dolních Rakousích výroba fezů pevně ustálila. Konkurrence se závody českými byla velmi nesnadná. Proto r. 1874 jedna továrna ve Vídni nucena byla práci úplně zastaviti a druhá továrna ve Vídni r. 1812 založená a patřící firmě A. Volpini přeložena do Miklovic ve Slezsku. Téže firmě patřila továrna v Glognici, z které po r. 1874 zřízen závod na plstěná sukna; r. 1907 přešel v držení akciové společnosti, vládnoucí kapitálem 700.000 k.

V činnosti se v letech sedmdesátých minulého století udržely závody firmy Giuseppe Bossi v St. Veit u Vídně a firmy Theodor Gülcher a syn v Unterwaltersdorfu.

V St. Veitu vyráběny nejlepší i nejdražší, hlavně dámské fezy. Po smrti majitelově výroba zanikla a továrna přešla do rukou milionáře Müllera z Aichholzu, který v ní zřídil továrnu na jemné klobouky.

Závod v Unterwaltersdorfu pracoval do r. 1899, kdy koupí přešel v držení akciové společnosti, jež zřídila z továrny úpravnu na praní vlny.

Po dobu svého trvání naříkají závody dolnorakouské na nesnadnou soutěž se závody českými, které vyrábějí fezy ve velkém množství, mají laciné palivo, vycvičenější dělníky, jichž mzdy jsou mírnější. Proto, aby se udržely, byly nuceny závody v Dolních Rakousích vyráběti zboží nejlepší kvality, které však hlavně v nejposlednějších letech nemělo takového odbytu, jako výrobky laciné.

* * *

Neobyčejná soutěž mezi fezovými továrnami v Rakousku, průmyslu škodlivá, měla přece jistý dobrý účinek. Znemožnila nebo zničila v počátku veškeru novou konkurrenci zahraničnou, která se na mnohých místech hotovila vystoupiti. Dále pak přišla doba, kdy náruživí konkurrenti po dlouhém zápase nahledli, že z nezřízené soutěže vyrabitelů jediné a nejvíce získávají mohamedáni. I bylo nutno docíliti uklidnění v poměrech obchodních. Z toho pak se vyvinulo zakoupení všech továren fezových v Rakousku, které provedlo úvěrní ústav.

Roku 1899 založena ve Vídni »Akciová společnost rakouských továren na fezy.« Skoupila továrny v Strakonicích Wolfa Fürtha a spol. za 1,080.000 k., Ig. Steina za 740.000 k., J. Steina a spol. za 800.000 k., Matyáše Zuckera a spol. za 740.000 k.; v Písku od firmy J. Kleina a syn za 450.000 k.; v Husinci od firmy Ig. Bondyho nástupce H. a E. Stránského za 240.000 k.; v Miklovicích (Niklasdorf) ve Slezsku od firmy A. Volpini a synové za 1,080.000 k. Dále zakoupeno strojní zařízení závodů, jež provozovaly výrobu fezů jako vedlejší zaměstnání. Byly to firmy

Münch a syn v Třešti, Russo a Finzi v Opavě, Theodor Gülcher a syn v Unterwaltersdorfu v Dolních Rakousích. Jmenované závody se zavázaly, že výroby fezů naprosto zanechají. Za to obdržely náhradu 750.000 k. ve zlatě, z čehož připadlo 150.000 k. na stroje a 600.000 k. na odškodnění.

By se zmenšily co nejvíce výdaje výrobní, koncentruje se nyní výroba v Strakonicích, Písku a v Miklovicích. Soustředěním má se docíliti pravidelnějšího i stálejšího spůsobu práce a nabyti dokonalého a spolehlivého přehledu skutečné potřeby fezového zboží. Náležitého přehledu o spotřebě fezů dosud nebylo. Proto pro nedostatek okamžitých zakázek se stávalo, že jednotlivé továrny byly nuceny pracovati do zásoby nebo musely výrobu zmenšiti; při neočekávaném návalu objednávek pak práce o překot ve dne i v noci prováděna. Takové nepravidelnosti ani výrobci ani zákazníku nebyly ku prospěchu.

Závod v Mutěnicích u Strakonic, který má vydatnou vodní sílu, přeměněn r. 1901 ve výrobnu dek a pokryvek.

Roku 1904 továrny značně rozšířeny a zařízení strojní rozmanitě zdokonaleno.

Akciová společnost rakouských továren na fezy má akciový kapitál 6,400.000 k., rozdělený na 16.000 akcií po 400 k. Usnesením generální valné hromady lze jej zvýšiti na 12 mil. k.

Akcie uvedeny na bursu Vídeňskou v hodnotě 605 k. Kurs akcií byl r. 1904 nejvyšší 674 k., nejnižší 595 k., r. 1905 778 k. a 672 k.

Dividenda v letech 1899/900—1904/5 činila 4 až 10%. Z reservního fondu se hradí výdaje při rozšiřování závodův a doplňují se jím dividendy na 4%.

Členové správní rady Akciové společnosti jsou: Julius Blum (předseda), Ludvík Wollheim (místopředseda), Adolf Fürth, dr. Hugo Fürth, dr. Filip ryt. Gomperz, dr. Hanuš ryt. Mauthner, dr. Ig. Mikosch, Ig. Stein, Leop. Stein, Antonín Volpini de Maestri.

V ředitelství zasedají: Eduard Fürth, Karel Volpini de Maestri, Jos. Zucker. Prokuristé: Moric Klein, Rud. Klein, Felix Stein.

* * *

Nejstarší zprávy o pokrývání hlavy čepicí nalézáme v dávném starověku. Staří Egypťané užívali čepice z kůže nebo z vlny. Vznešenější osobnosti mívaly čepice rozličně barvené. Těsně přiléhající čepice bez štítků byly v užívání v Aethiopii. Od Egypťanů přijali čepici nepochybně pokoření národové afričtí. Na starých egyptských obrazech spatřujeme vyslance černochů s barevnými čepicemi. Podobným spůsobem pokrývali své hlavy kulturní národové Malé Asie, staří Řekové (petasos, kynae) a Římané.

První zprávy, které se u mohamedánů týkají nošení pokryvky na hlavě, nalézáme v koranu. Mohamed radí věřícím, by chránili hlavu a týl její před úpalem slunečním. V poušti arabské,

Sahaře, na moři Rudém, v krajinách horkých a nesmírným žárem proslulých, jest se stanoviska hygienického chránění hlavy nutné. Zdali Arabové, kteří z Afriky na poloostrov Pyrenejský vnikli, i tam nošení pokryvky na hlavě zavedli, nedá se zjistiti. Ale nepopíratelným faktem zůstává, že rybáři a námořníci na moři Středozemním, obyvatelé ostrovův a pobřežných krajů pevniny evropské, nosili a nosí vlněné čepice značné délky. Při pokrytí hlavy přehne se dlouhá čepice do týla. Čepice taková jest částí kroje národního, který se po dobu více než 500 let bez rozdílu náboženství udržel u Vlachů, hlavně Neapolitánů, dále u Řeků na Jonských ostrovech, u obyvatelstva na pobřeží jižní Francie a v blízké Katalonii. Čepice ty se vyrábějí nejvíce po domácku, pletou se ze silné příze upředené z domácí vlny.

Nejlepší doklad, že v dávných dobách na italské půdě nošení čepic bylo rozšířeno, vidíme na obrazích ze 14.—16. století, které malovali slavní mistři italští. Obyvatelstvo měst a míst italských, nejčastěji Benátčané, mívají na hlavě čepice, které jsou modernímu fezu až příliš podobny.

Turci byli po staletí ve spojení s Vlachy, kteří ovládali moře Jaderské a konali plavby po moři Středozemním. Stálým setkáváním ať již obchodním anebo válečným se stalo, že si Turci ponenáhlu oblíbili praktickou pokryvku na hlavu, jakou ďaurové nosili, a ji posléz za svůj národní kroj přijali. Slovanští národové na poloostrově balkánském a Řekové, Turků poddaní, považovali fez za odznak poroby. Proto, jakmile byli ze jha tureckého vysvobozeni, strhávali a zašlapávali nenáviděný symbol poroby.

Mohamedáni sami nelpí na jedné formě fezů. Jako se Mohamedáni rozpadli ve dva nevraživé tábory, na Šiity a Sunity, tak různí se i jejich náhledy o fezu. Šiité (k nimž se počítají Peršané, Afganci, obyvatelé Beludžistanu, Turkestanu, ruští Tataři) jsou přesvědčeni, že jen čepice zhotovená z beránčí kůže vyhovuje přesně předpisu koranu. Sunité, starověrci, přísahají na svatost turbanu, což jest dlouhé a úzké tkanivo bílé, kterým si asi desetkrát ovíjejí oholenou hlavu. Novověrci Sunité, Turci a Arabové, nosí fez Strakonický ze silně valchované, vlněnému suknu podobné látky, ale ne tkané, nýbrž pletené.

Turci jmenují fezy nejraději po panujícím sultánu v Cařihradě. Jako věrní poddaní nosí formu, kterou vládce si oblíbil.

Když vládl sultán Abdul Medžid (r. 1845 1861), zval se hlavní druh fezů medžidie. Za jeho nástupce Abdula Aziza (r. 1862—1876) se nosily azizie; za krátké vlády sultána Murada (1876 -77) se těšily odbytu muradie. Od r. 1877, kdy vládne Abdul Hamid, mají přednost hamidie.

Některá jmena fezů jsou odvozena od míst výrobou proslulých, jako: livornky, orleánky, jiné mají jmeno po zemích, pro něž se fezy vyráběly, jako: serbjanky, moghrabié (východ arabsky moghreb), kurdistanky. Pro vojsko turecké se dělaly abbasky, nizamky.

* * *

Veškera výroba fezův u nás určena jest pro vývoz. Nejdůležitější odbytiště byly a jsou země evropského a asijského Turecka, Bosna, Hercegovina, státy Balkánské, Egypt, severní Afrika, západní i východní pobřeží Afriky a Indie.

Výtečné výrobky naše zvítězily na trhu v Orientu nad výrobky francouzskými. Zvláštnost obchodu fezového jest rychlá, náhlá spotřeba, po níž nastupuje úplný klid. Následkem toho jest jen pozvolné a obezřetné rozšíření závodu v míře co možná nejskrovnější, poněvadž nelze na delší čas větší počet pracovních sil zaměstnávati.

Rok 1877 byl z nejnepříznivějších pro industrii fezovou. Nejisté poměry v zemích tureckých, neustálené poměry politické i finanční v Evropě, špatné hospodářství finanční v Levantě, to vše zavinilo ochablost v uzavírání smluv i dodávek a škodilo obchodu. Citelnou ránu utrpěla industrie fezová po válce rusko-turecké r. 1878. Vývoz na poloostrov balkánský značně klesl. Tamější národové slovanští, hlavně Bulhaři, z národních i politických důvodů zavrhovali fez. Továrníci byli nuceni vyhledávati nová odbytiště v zemích vzdálenějších, a tu hlavně obrácen zřetel do Indie a severních zemí Afriky. Koncem roku 1879 nastalé zvýšení cen vlny těžce dolehlo na výrobce.

V pětiletí 1881—85 se výroba fezů proti pětiletí minulému zvýšila; ale výtěžek nebyl skvělý, poněvadž byla poptávka hlavně po výrobcích lacinějších. Války v Egyptě a v Rumelii působily škodlivě. Zvýšením cla ochranného v Italii, Alžíru, Řecku pozbyl průmysl fezový rozsáhlých odbytišť.

V Italii severní, kde bylo začátkem 19. století sídlo výroby fezů, ale naší industrií bylo později úplně potlačeno, počíná se industrie znova zaváděti. Výroba jest prozatím omezena jen na poměrně malou spotřebu domácí.

Ve Francii industrie vzkříšena k novému životu zavedením ochranného cla, opanovala trh alžírský.

V Cařihradě postavena na pobřeží Zlatého rohu továrna na fezy (Fez Hané) nákladem asi 3 milionů franků. Zařízení její bylo skutečně velikolepé, ale také neobyčejně nákladné. Od vlády turecké slíbena továrně všemožná podpora. Objednávky pro turecké vojsko, které v Strakonicích značný díl odbytu činily, přiděleny továrně Cařihradské. Avšak pověstné turecké hospodářství záhy se i tu umístilo, neboť jeden fez v Cařihradě vyrobený stál turecký erár tolik, co obnášela cena celého tuctu fezů u nás v továrně koupeného. Proto nelze se diviti, že po krátkém čase jak gardové pluky tak i úředníci sultánovi nosili pravé Strakonické fezy, ovšem se známkou »yerli,« kterou označovaly se výrobky domácí a kterou byl zakrýván cizí původ čepice turecké.

Industrii naší vzrostla na všech stranách velká konkurrence.

Většina továren přinucena byla hleděti více na spěšnou výrobu zboží, než na jeho jakost, ale zároveň také nucena zvýšiti produkci, aby množstvím vyrobeného zboží částečně dosáhla přiměřeného výtěžku.

V pětiletí 1886—90 nevytvářily se poměry v odbytištích tak, aby je bylo možno nazvati obchodu příznivými. Odloučením Bulharska od Turecka a sloučením Rumelie s Bulharskem způsobeno zatlačení tureckého živlu, tím i snížení tureckého vlivu a z toho vyplývající omezení odbytu. Jakési náhrady nabyla industrie v Egyptě, kde poměry peněžní Anglií byly uspořádány, a potom v koloniích na západním pobřeží africkém. Ochuzení Turecka, špatné žně posledních let pociťovala industrie v tom, že jen na výrobky méně cenné reflektováno. Také na trhu indickém jen laciné zboží mělo dostatek kupců.

V dalším období 1891—1900 obchod s fezy do zemí balkánských, Marokka, Egypta, Malé Asie a Indie nevykazuje podstatných změn proti letům předešlým. Poptávka po nejlacinějších výrobcích se udržela. Do Indie vyvážejí se hlavně výrobky laciné. Pro nízkou cenu naše továrny nemohou mnohých nabídek z Indie přijímati. Roku 1893 činila nabídka za kus v tuctu 1·7—1·8 zl. Roku 1894 byla cena nabízená 1·35—1·40 zl. První byla nevýhodná, při druhé bylo by se pracovalo se škodou. Vývoz do Alžíru a Tunisu úplně přestal. Přirážka ochranného cla 35 centimů za kus jest příliš velká, tak že nebylo možno v konkurrenci s výrobky francouzskými se pustiti. Také s Italií všechno spojení přerušeno, neboť clo dosáhlo výše 65 centesimů. Nepokoje v Makedonii neměly konce a znepokojovaly nevyjasněné poměry při uzavírce obchodní. V Bosně byl odbyt chabý následkem špatných žní. Zbývají pro zajištěnější vývoz jen Bulharsko a Srbsko. Kdy by tam měly nastati změny, byla by tím průmyslu zasazena osudná rána.

Ve Spojených státech severoamerických počalo se před 14 roky zaváděti nošení fezu u mládeže. Děvčátkům plavovlasým slušela pěkně čapka turecká. Brzy však nová moda upadala v zapomenutí a následkem zavedeného velikého cla vývoz fezů do Severní Ameriky úplně zastaven.

Pro export fezů mají větší důležitost ochranná cla v jednotlivých zemích zavedená, než clo předepsané na suroviny a polotovary do Rakouska dovážené. Barviva a stroje se kupují z ciziny. Cena vlny podlehala neustálým změnám. To působilo škodlivě na obchod, poněvadž zvyšování cen výrobku se nedalo stejnoměrně prováděti se stoupáním cen vlny.

Dle zpráv vydávaných o vývozním zahraničném obchodu statistickým oddělením v ministerstvu obchodu bylo vyvezeno z českých zemí a z Dolních Rakous fezů: r. 1894 za 4,801.860 korun, r. 1895 za 5,166.830, r. 1896 za 5,222.106, r. 1897 za 5,370.300, r. 1899 za 5,520.000, r. 1900 za 4,809.600, r. 1902 za 6,391.200, r. 1903 za 6,212.000 korun. [1])

---

[1]) Za zprávy k tomuto článku poskytnuté vzdávám srdečné díky pp. školnímu radovi Janu Matznerovi a prof. dr. Vojtěchu Zenkrovi v Písku, jakož i p. učiteli Janu Pintrovi v Husinci.

Roku 1866.

Druhá kniha Budějovických vzpomínek

Václava Vlčka.

(Pokračování.)

XII.

S poštovním vozem, jenž redaktora Doležala odvážel z Budějovic do Prahy, jela celá řada kočárů; v nich zástupcové české společnosti hodný kus cesty provázeli mladého muže, který si tu o českou věc dobyl skutečných zásluh a ve všech českých kruzích byl oblíben.

Strávil v Budějovicích jenom něco přes rok, ale vykonal tu řádný kus práce. O Budivoji, k jehož zařízení a vedení loni byl z Prahy povolán, vlastenci jak v městě tak i v kraji brzo říkali, že opravdu budí český voj a že dovede zároveň být i Buřivojem, to jest bouřiti proti nepřátelům a statečně s nimi bojovati. Vedle toho měl Doležal vynikající podíl ve všem, co se tu dělo v českém veřejném životě; býval vždy hned při poradách a potom při provádění důležitým činitelem. Uměl pěkně řečniti, ale nebyl jen člověk zvučných slov, nýbrž i platných skutků, rázný a energický. Také odpůrci měli před ním respekt; on se jim nevyhýbal, a »sloupům« místního Němectva, když se mu událo setkati se s nimi, neváhal s bezohlednou otevřeností, ale sousedským tónem a s klidnou ironií pověděti do očí pernou pravdu o tom, jaké jest jejich jednání, jmenovitě k Čechům.

Byl jadrný syn českého venkova, povahy neohrožené a bojovné, ale dovedl býti rozvážný a klidný. Dobrý dojem činil už svým zevnějškem; byl urostlého těla a hezkého obličeje, při svém mladém věku měl již vzezření mužné, bohatý vlas a hustý plnovous výborně mu slušely. Patřil ku předním krasavcům v městě, i tak mnohá Němkyně se při potkání se zálibou na něj podívala. On však zdál se býti prost vší záletnosti, ani v každodenních besedních schůzích nečinil, co jiní, nevyhledával pilně zábavu s mladými dámami, a rozmlouvaje s nimi neplýtval dvorností, poklonami, lichocením, neřku koketností, leda jen s nimi žertoval a je škádlil. Nicméně, když se večer před jeho odjezdem shromáždila v místnostech besedních k jeho poctě přečetná společnost, byly v ní dámy velmi hojně zastoupeny.

Byl jsem z těch, kteří mu již v ten večer museli dáti s Bohem, neboť nazejtří měl jsem zaneprázdnění ve škole, i nemohl jsem ho s jinými vyprovázeti. Nevěděli jsme, kdy a kde se opět shledáme, dokonce pak jsme netušili, že kdysi strávíme drahná léta pod jednou střechou;[1]) ale rozcházeli jsme se jako

[1]) Ke konci roku 1883 se Doležal jako tajemník okresního zastupitelstva z Jaroměře dostal na Vinohrady a ubytoval se u nás v domě, teprv

dobří kamarádi, pevně jsouce přesvědčeni, že takový svazek mezi námi potrvá navždy.

Spojila nás tu jak společná práce na láně národním, tak i vzájemná osobní náklonnost. Takto byly jen řídké chvíle, které jsme spolu strávili sami dva, potkavše se na hradbách nebo jinde; a tu, abych se dobře bavil, nepotřeboval jsem činiti nic jiného, než prohoditi tu a tam krátkou otázku a pak už jen poslouchati. Doležal totiž rád a pěkně vypravoval, a o všech osobách, které jsem také já znal, jak zde tak i v Praze, jmenovitě o mužích, kteří působili veřejně, věděl množství zajímavých podrobností: o jich osobní povaze, o jich manželkách, dětech a příbuzných, o jich majetkových poměrech, o jich soukromém jednání atd.

Při první takové příležitosti jsme přišli na Jindřicha Fügnera, a Doležal, který na něj patrně velice držel, hovorně mi podával zprávy hned o tom, jaký byl jeho otec, jak syn nedlouho studoval, u koho se učil kupectví, jaké konal cesty, jak sotva dosáhnuv plnoletosti převzal otcův obchod, jak veliká byla jeho láska k vědám a k umění, čemu všemu se v těchto oborech učil, jak rozličných sportů a libůstek si hleděl, nezanedbávaje při tom vážné práce, ano zůstávaje v obchodních kruzích na slovo vzatým mužem, — jak se přiklonil k české věci, jakými vzácnými vlastnostmi vynikal co starosta Sokola, ale též jakých nemohl překonati drobných slabostí, ku příkladu, jak o slavném svěcení spolkového praporu stěží odříkal svou řeč, Doležalem jemu napovídanou, a jak potom při společné zábavě pravil: »Všechno na mně chtějte, bratři, jenom ne, abych řečnil.«

Že Doležal tak dobře všecko znal, i z minulého života Fügnerova, vysvětloval jsem si zcela jednoduše: byltʼ prvním praporečníkem Sokola, a měl tudíž dost příležitosti, aby o starostovi nabyl zevrubných vědomostí. Ale když potom zcela podobným spůsobem mluvíval též o jiných rozmanitých lidech, jakmile na ně přišla řeč, divil jsem se v duchu nadání jeho vyzvěděti věci, které jinak bývají povědomy pouze v úzkém kruhu a dále nepronikají. Ovšem mi bylo jen vhod, když se tak rozpovídal, známost takových podrobností ze skutečného života byla mi jen na prospěch.

Doležal mi při rozloučení slíbil, že mi bude co nejdříve psáti, a dostál v slovu: za tři dni už mi pošta přinesla jeho list. Neměl ještě žádných novin, mluvil jen o své cestě:

»... Pokud mě provázeli přátelé — a někteří mi teprva v Soběslavi dávali s Bohem, — byla jízda pořád veselá, jako bychom se ubírali ku příjemné zábavě. Ale když jsem osaměl a hodiny se počaly náramně protahovati, zmocnil se mne podobný nepříjemný pocit, jako když jsem se v chapeckých letech po prázdninách vracel z domova do města na školní lavice, ačkoli tam také nebývalo smutno. Nu, co to? myslil jsem si; moje

sem si od oltáře přivedl mladistvou chotʼ a žil tu až do své smrti. († 1900.)

nátura není podle toho, abych podléhal sentimentálnosti, a nyní se musím brániti tesknotě. Jaká pak je k ní zvláštní příčina? Srdce jsem u žádné ženské v Budějovicích nezanechal, žádná pro mne slzičku neuroní, ani pro mne nezavzdychá. Nejsem také posedlý podobnou ctižádostí jako Caesar, který jeda španělským krajem pravil k svému důvěrníku: ‚Chtěl bych raději v této chudé vesnici býti prvním mužem, nežli v Římě druhým.‘ Mně ani na mysl nevstoupilo, abych v Budějovicích chtěl býti prvním, Praha pak není pro mne žádnou degradací.«

»Tak jsem za jednotvárného hrčení kol rozumoval celý den, i potom, když v poštovní arše dlouho již byla černá tma. Ale rozumování pořád nebylo nic platno, stesk mne neopouštěl. Konečně přitlačil jsem se do kouta a hleděl jsem usnouti. Když se mi po chvíli sevřela víčka, měl jsem samé nepříjemné sny. Až se mi také zdálo, že jsem v jakési elegantní pražské kavárně, a stojím před dlouhou řadou časopisů na zdi pověšených. I zpozoruji, že jeden má titul ‚Budivoj;‘ ale když jsem přistoupil blíže, už to nebyl časopis, nýbrž člověk podobný Budějovickému odrodilci doktoru Rzihovi. Nebylo mu milo, že si ho tak prohlížím.

‚Co byste rád?‘ optal se mne.

Já řku: ‚Myslím, že bychom se spolu měli znát?‘

‚Nevěděl bych.‘

‚Já jsem přece byl redaktorem Budivoje—‘

‚Já jsem Budivoj, — ale co povídáte o svém redaktorství, na nic takového se nepamatuji, — muselo by to být tak dávno, že to snad už ani pravda není.‘

Obrátil se ke mně zády, a já vidím, že šosy jeho jsou pozdviženy a k tělu přitlačeny rukama, které strčil do kapes u kalhot. Pojal mě takový hněv, až jsem se probudil. Fuj! odplivl jsem, jaká nezdoba může člověku ve snách přijít do hlavy.«

Psaní Doležalovo končilo: »První má cesta bude k Fügnerovi. Myslím, že se zabývá novým plánem; snad chce pracovati k tomu, aby se Češi nepojišťovali jen u samých cizích ústavů, nýbrž zřídili sobě sami podobnou banku.«

A mně se hlavou mihla domněnka, že se Doležal snad má díla toho účastniti a že se do Prahy vrátil hlavně k vybídnutí Fügnerovu.

Po odchodu jeho vložili rozhodující páni redakci Budivoje na bedra Antonína Černaye, který byl osvědčeným pokladníkem české záložny, ale nikoli mužem »od pera:« netroufal si z počátku napsat ani drobné lokálky. Požádal mne důvěrně za přátelskou pomoc, a já jsem mu jí ovšem neodepřel.

Následkem toho se nazejtří hned po dvanácté hodině objevil v mém pokoji i se svou sněhobílou, dlouhosrstou Bellou, odložil své viržinko a k mému vybídnutí usadil se na jeden konec stolu; na druhém stála už moje polívka, a já pojídaje ji jal jsem se mu diktovati český překlad německých insertů, jež s sebou přinesl.

Pes jeho se chvilku na nás díval, jako by chtěl říci: »Že si ani teď nedáte pokoj!« Potom ulehl u samého stolu, schoulil se a přitisknuv hlavu k tělu, zavřel oči.

Taková scéna se potom u mne v polední hodinu velmi často opakovala.

Ještě jedna práce mi v těch dnech přibyla. Ke konci týdne vzal mě Nováček v Besedě stranou a pravil, že jest tu více starších úředníků, kteří za své mladosti chodívali jen do německých škol, nyní že by se rádi poněkud vycvičili v českém jazyku, jmenovitě písemném, — a že mne prosí, abych jim k tomu účelu dával týdně asi dvě hodiny. Svolil jsem bez váhání.

»Ovšem to učiním z pouhé ochoty,« doložil jsem, »o nijaké odměně nesmí býti řeči.«

Umluvili jsme s kollegou Janem Novákem, že se toto vyučování má díti v jeho třídě u Merbellerů. Tam se už v pondělí asi o šesté hodině večer sešlo tolik starších pánů, že naplnili několik lavic. Byli to zcela zvláštní žáci, mnohým z nich světlem shora padajícím se na hlavách leskly veliké pleše a lysiny, skoro všichni už byli šedivi. A takovým jsem s kathedry počal dnes odhalovati a na tabuli demonstrovati pravopisná tajemství, do jakých byli zasvěcováni žáčkové v nejbližší české vesnici.

Po hodině jsme pak šli rovnou do Besedy. Když jsme se uvelebili kolem dlouhého stolu, chtěl si kupec Tiller Nováčka dobírati: »Tak jsi, hošíčku, dnes byl prvně ve škole? Ale po druhé snad tam už nepůjdeš?«

»Proč pak?« ptal se Nováček.

»Hloupý Honza, který byl mladší než ty, když se prvně vrátil ze školy, řekl mámě, že tam už víckrát nepůjde, že už umí tolik, jako pan učitel.«

»Já, brachu, nejsem Honza,« namítal Nováček, »ani hloupý ani chytrý —«

»Nu ano, ty jsi Joši. A co pak jsi v té škole pochytil?«

»Co ty asi nevíš a co bys měl vědět.«

»Ku příkladu?«

»Ku příkladu: Víš, jeli *x* souhláska tvrdá, měkká nebo obojetná?«

»Co je to obojetná?« tázal se Tiller.

»Prostřední — jednou jako měkká, jednou jako tvrdá,« odpověděl Nováček.

»Chléb nebo sýr, který mám v krámě, může být jednou měkký, jednou tvrdý, jednou prostřední, — ale proč bych to měl vědět o *x*?«

»Abys věděl, musíli po něm následovati *i* nebo *y*.«

»A Bože milý!« zasmál se Tiller. »To přece ví od jakživa každé dítě, že po *x* následuje *y*: *ix*, *ypsilon*, *zet*, kdežto *i* následuje vždycky po *ch*: *há*, *chá*, *i*, *ká*.«

»Milý, zlatý Tillere,« vmísil se do tohoto hovoru officiál Říha, »nemeškej a jdi s ostatními sedat do škamen; musíte i vy

kupci kousnout do toho kyselého jablka, nemajíli vaše knihy a vaše korrespondence zůstávat na věky věkův německé.«

»Pravda! pravda!« přisvědčilo několik hlasů kolem.

»Tož, kollego,« promluvil ke mně Ryčan, »včil už ve svém revíru máš zdejší Čechy obojího pohlaví a všelikého stáří.«

»Jak to?« ptal jsem se.

»No, hoši asi od třinácti do dvaceti let sedají před tebou v gymnasium, děvčata od deseti do šestnácti v dívčí škole, a včil už máš i tatíky ve svém regimentu.«

Já řku: »Jednou povídáš revír, po druhé regiment —«

»To snad je pěšky jako za vozem,« mínil Ryčan.

»Neřekl bych,« obrátil se k němu Klouček. »A pak tvůj katalogos je neúplný. Jsou tu ještě mladé dámy, slečinky starší než šestnáct let a paničky nedávno provdané; po těch i oněch se kollega pídí, aby je získal pro ochotnická divadelní představení. Jsou tu dále ještě starší paní a babičky, mimo to nemluvňata a děti do deseti roků. Radil bych ti, než kollega poberta všecko opanuje, abys se jmenovaných kategorií zmocnil jako *svých* revírů a regimentů. Budou i od tebe vyžadovati dost času a práce, ale zisk tvůj z nich nebude menší než kollegův.«

»Děkuji za dobrou radu,« odtušil nevrle Ryčan, »ale myslím, že bys měl trochu víc rozumět žertu.«

XIII.

Kollega Kubišta mi v druhé polovici týdne vyřizoval, že jsme od pana biskupa na budoucí neděli pozváni k obědu. Byl jsem tím překvapen, ale slyšel jsem hned, že to není věc neobyčejná, že každý rok bývají k biskupské tabuli zváni hosté dle rozličných stavů, s námi českými supplenty že se letos stane počátek.

V neděli jsme se v určenou hodinu sešli na velkém náměstí u kašny, nad kterou stojí proslulý Samson. Když jsme se odtud hnuli k blízké biskupské residenci, podotkl kollega Ryčan: »Já jsem ještě nikdy nestoloval s tak velikým pánem.«

»Pan biskup,« řekl Karel Novák, »nenáleží k těm velkým pánům, s kterými není radno jídati třešně.«

»No,« prohodil přírodovědec Bísek, »však třešně o svatém Martině sotva přijdou na stůl.«

»Hm —« dí Jan Novák, »může člověka potkati malheur, i když stoluje s předobrým biskupem Jirsíkem.«

»To snad ne?« namítal jsem.

»Experto crede Ruperto,« povídal Jeníček. »Při loňské hostině přišla na stůl i zvěřina. Já jsem nikdy nepatřil k jejím zvláštním milovníkům, její vůně a chuť mě spíše odpuzovaly než vábily; proto jsem si vzal jen malý kousek. Když ji pak sluha nabízel po druhé, děkoval jsem se, ale pan biskup, vedle něhož jsem seděl, domlouval mi. ‚Co se upejpáte jako vesnická nevěsta?

Berte si, berte, zvěřina je jako butr!“ Musel jsem poslechnout; chtěl jsem na míse napíchnout jen sousto, ale on to byl pořádný řízek. Když se octnul na mém talíři, nesměl jsem ho již vracet, ani nechávat zbytků z něho. Jen s přemáháním jsem jej celý snědl, neboť zvěřina byla již hodně uleželá a silně páchla. To bývá pravým labužníkům zrovna vhod, ale mně následkem toho žaludek po celý měsíc dělal brykule, a zvěřina bude se mi snad již do smrti příčit.«

Když jsme v biskupské residenci po širokých dřevěných schodech kráčeli nahoru, přivítal nás sluha a zavedl nás do jídelny. Než jsme se v ní trochu ohledli, byl tu již také pan biskup — v černém taláře, se zlatým řetězem kolem hrdla a s křížem na prsou, s malou čepičkou na temeni — a přívětivě nás vítal. Mne jakožto nováčka představil mu Klouček, dokládaje: »rodák Kácovský.« Nadál se nepochybně, že biskupem jmeno jeho rodiště jaksi pohne, ale uslyšeli jsme od něho oba neočekávanou odpověď.

»Zatím jsem jen maně nahledl do dnešního čísla Budivoje,« pravil, »a tam na prvním místě počíná povídka, jejíž auktor, soudíc dle připojeného jmena, jste nepochybně vy.«

»Bohužel,« řekl jsem, stydlivě se zardívaje.

»Proč pak bohužel?«

»Povídka jest taková, že by vlastně neměla na boží světlo — ale redaktor tolik naléhal, a chtěl tam mermomocí míti též jmeno spisovatelovo —«

»Na to,« vece biskup, »co povídá auktor, mi čtenářové nic nedáme, sami uvidíme. — Račte si, pánové, zvoliti místa,« ukázal k stolu; »v důstojnosti a věku není mezi vámi rozdílu, proto necháme etiketu stranou.« Sám postoupil v čelo stolu.

Všichni jsme se chtěli dostati na dolejší místa, ale poněvadž bylo prostřeno jen pro náš určitý počet, musely také všechny židle býti obsazeny; nejblíže k panu biskupovi dostali se Karel Novák po pravici, Kubišta po levici.

Všichni ještě stojíce poznamenali jsme se po příkladu pana biskupa křížem a sepjali ruce. On zašeptav: »Oculi omnium sperant in Te, Domine,« [1]) říkal modlitbu dále jen v duchu, sotvaže se tu a tam rty jeho maličko pohnuly. Po modlitbě usedl, a my rovněž.

Ve zdi, k níž byl obličejem obrácen, ozvalo se slabé hrčení; bylať v ní zdviž, po které byly pokrmy z kuchyně nahoru a prázdné talíře zase dolů posílány. Hned potom sluha Jakub, sporý muž třiceti a několika let, počal roznášeti polívku, chodě tak zticha, že kročejův jeho nebylo ani slyšeti.

Při polívce bylo promluveno jen málo slov. První byl s ní hotov pan biskup; položiv lžíci vztýčil hlavu a pohleděl na své hosti. Jeho obličej měl nyní růžový nádech a byl tak zdravý,

[1]) Oči všech doufají v Tebe, Pane.

klidný a jasný, tak přívětivý, lahodný, krásný a ušlechtilý, jako jsem ještě nikdy neviděl u muže tak pokročilého věku.

»Ejhle,« pravil usmívaje se, »jakou bychom si mohli zazpívati píseň!«

Podívali jsme se na něj i na sebe, nevědouce co říci. Píseň?

»Duchovní píseň, Biskupská Milosti?« otázal se Jan Novák. »Či světskou?«

»Prostonárodní.«

Marně jsme si hleděli vzpomenouti, jaká píseň by se sem jen zdaleka hodila.

»Nu, domine Carole,« obrátil se nejdůstojnější pán ke Karlu Novákovi, »hádejte!«

Kollega sebou zavrtěl: »Neuhodnu, Biskupská Milosti — ani kdy bych si hlavu rozlámal.«

»To by bylo! Spočítejte, kolik nás tu dohromady jest.«

»Devět,« řekl kollega.

»A jak začíná jedna písnička? ‚Osm kuželiček' —«

»— ‚Devátý král!'« zvolal rychle Jan Novák, naznačuje úklonou pana biskupa jakožto krále.

»Král musí nad ostatní kuželky vynikati větší postavou,« namítl mu náš hostitel, — »z nás by tedy musel býti králem pan profesor Ryčan.«

Jsa velmi spokojen dojmem, jejž na nás učinila jeho hádanka a její rozluštění, natočil se poněkud k dlouhé míse, na které sluha počal podávati hovězí maso.

Když jsme již všichni pracovali vidličkou a nožem, zahajoval pan biskup znova hovor:

»Svatý Martin tentokrát nepřijel na bílém koni, ale přinesl nám pěknou pohodu, jako by mělo nastati nové jaro.«

Od dolejšího konce stolu promluvil kollega Krupka: »To se vyrozumívá o tom svatém Martinu, jenž bývá vyobrazován jako rytíř na koni, dávající půl svého pláště žebrákovi, kterého v tuhé zimě na cestě potkal?«

»Ano, o tom,« posvědčil biskup. »Když vykonal ten milosrdný skutek, sloužil ještě v římském vojsku na francouzské půdě. Teprve později, když se mu ve snách objevil Kristus, dal se pokřtiti. Vzav propuštění z vojny, odebral se do Illyrika k rodičům a obrátil matku na víru. Že však odpíral Arianům, byl od nich pronásledován a také trýzněn. I vrátil se do Francouz a založil si tam klášter. Později byl zvolen za biskupa Tourského a také v tomto úřadě vedl tak příkladný život, že už na světě platil za svatého. Jeho svátek slavili jsme včera. Dnes je svatého Martina papeže, který nad svého jmenovce vynikal důstojenstvím, ale v životě svém zakusil mnohem více pronásledování a utrpení.«

»Od pohanů?« ptal se Krupka.

»Bohužel od lidí, kteří také vyznávali Krista.«

»Jeli možná? Přece papež —!«

»Opíral se vší mocí přívržencům monotheletismu, kteří se na něm za to krutě mstili, až mu i připravili mučedlnickou smrt.«

»Jak se to vlastně mělo s těmi monothelety?« tázal se Klouček, snad jen proto, aby řeč neumlkla.

Biskup odpovídal: »Byla to jedna z mnohých sekt, které měly bludné mínění o přirozenosti a povaze Kristově. Jak známo, ujalo se v prvních desítiletích čtvrtého věku původem Alexandrinského kněze Aria bludné učení, že Syn Boží byl od Otce v čase zplozen, že tedy netrval od věčnosti a už proto nemohl býti Bůh, otci podstatou rovný —«

»— *ὁμοούσιος*,« podotkl tiše Kubišta.

»Byl od Otce nazván Logos čili Slovo, ale byl prý sám také jen stvoření —«

»— *ποίημα*, *κτίσμα*,« doložil zase Kubišta.

»— ovšem zcela zvláštní, a skrze něho bylo prý stvořeno vše ostatní. Otci prý byl jen podoben, *ὁμοιούσιος*. Kristus prý měl jen tělo lidské, nikoli lidskou duši; místo této zaujímal v něm Logos. Biskup Alexandrinský Aria napomínal a lépe poučoval, a když to bylo marno, vypověděl jej. On však si našel přátele jinde a získával mínění svému hojné přívržence. Když se blud jeho nebezpečně šířil, svolán jest ku podnětu císaře Konstantina první všeobecný církevní sněm do Nicey —«

»— roku 325,« poznamenal Kubišta.

»Sněm bludné učení Ariovo zatratil a spisy jeho odsoudil k spálení, císař pak Aria a některé s ním souhlasící biskupy poslal do vyhnanství. Ale po některém čase Arius podal císaři vyznání víry chytře a lstivě sepsané i obloudil jej tak, že měl k jeho přání zase býti přijat do Alexandrie, a když se tomu tamější biskup opřel, do samé Konstantinopole. Tu však náhle zemřel.«

»Prý na záchodě?« řekl Klouček.

Náš hostitel pokynul hlavou: »Všeobecně se to pokládalo za trest boží. Nedlouho po tom odešel na věčnost také císař Konstantin; z jeho nástupců jedni drželi ruku nad příslušníky pravověrné církve, druzí podporovali přívržence Ariovy, a tím různice, boje a zmatky vždy znova prodlužovány.«

»Držitelé světské moci se vůbec příliš míchali do správy církevní i do věcí věroučných,« pravil Kubišta. »A činili to nejen císařové užívajíce často i násilí, nýbrž i jejich manželky, sestry a dcery nebo jiné osoby u dvora, berouce útočiště k intrikám a jednajíce tajně proti vůli panovníkově. Tím způsobem mohlo se na příklad státi, že nejstatečnější odpůrce Arianů, Alexandrinský arcibiskup Athanasius, za svého úřadování byl pětkrát do vyhnanství poslán a vždy zase nazpět povolán.«

»Jeho hlavně zásluhou byli Arianské potopě položeny hráze,« mluvil zase biskup, »tak že nemohla zaplaviti celý křesťanský svět. Na neštěstí k starým škůdcům církve Páně povstávali noví. Připojil se k nim v pátém století i Konstantinopolitánský patriarcha Nestorius, který z počátku horlivě vystupoval proti bludařům, ale potom jal se hlásati učení, že prý Marii Panně nepřísluší jmeno Bohorodičky, ježto jsouc povahy pouze lidské čili

člověcké, mohla prý zase jen člověka poroditi, nikoli Boha. Syn Boží čili Logos, vtěliv se do tohoto člověka, užíval prý ho jen jako svého chrámu nebo nástroje. V Kristu prý tedy byly dvě osoby, Syn Boží a syn Marie, a také dvě přirozenosti, božská a lidská. Jemu prý se nemáme klaněti, nýbrž jen Bohu Synu v něm vtělenému, a Krista, syna Panny Marie, máme prý ctíti jen jako roucho, v kterém Syn Boží na tomto světě chodil. — Mezi muže, kteří proti tomuto bludu bojovali, náležel i opat Eutyches, kmet již sedmdesátiletý, ale také on, podobně jako sám Nestorius, zabloudil při tom na scestí a konečně tvrdil, že v Kristu vtělením Syna Božího cele ovládla povaha božská, a lidská povaha že v ní nadobro zanikla, jako nepatrná kapka vody zaniká v nesmírném moři; tělo Kristovo bylo prý jen na pohled podobno tělu lidskému. Také tohoto bludného domnění se mnozí přidrželi, i když bylo odsouzeno od koncilu Chalcedonského —«

»— roku 451,« podotýkal zase Kubišta.

»— který stanovil, že v Kristu byla jen jedna osoba, ale dvě přirozenosti, božská a lidská, a to nesmíšené, nepromĕnné, nerozlišné. Sektáři tomuto pravému učení odporující nazýváni jsou monofysity. Takové rozmíšky a roztržky byly ovšem na velikou škodu nejen církvi Páně, ale také státu. Proto v sedmém století císař Heraklius, chtěje monofysity smířit a spojit s církví, poslechl rady Konstantinopolitánského patriarchy Sergia a dal napsati knihu Henotikon, v níž se učilo, že v Kristu byly sice dvě přirozenosti, ale toliko jedna vůle a jedna působnost —«

»— *ἓν θέλημα καὶ μία ἐνεργεία,*« připomněl Kubišta dle řeckého originálu.

Pan biskup pokračoval: »Jistá část monofysitů se tomuto náhledu přiklonila, ale mezi pravověrnými theology zdvihl se prudký odpor proti monotheletismu, který se jim jevil jako nová forma bludu Eutychova. Císař Heraklius vydal nový náboženský edikt Ekthesis čili Výklad víry, pořízený zase v duchu a rozumu patriarchy Sergia —«

»— který dokonce i toho dosáhl,« poznamenával Kubišta, »že papež Honorius náhledům jeho přisvědčil.«

»Dosáhl toho jen úskokem, papež byl nedobře poučen. Proto řečeným Výkladem bylo jen přilito oleje do plamenů sporu. Císař Konstans II., chtěje těm bojům učiniti konec, ediktem zvaným Typos poručil oběma stranám, aby nechaly hádek a o sporných věcech vůbec již mlčely. Takové mlčení vynucovati bylo arci marné počínání. Papež Martin I. zamítal jak Ekthesi tak i Typos, a sněm Lateranský monothelety jako bludaře odsoudil. Rozezlený císař jal se užívati násilí. K jeho rozkazu byl papež Martin jat, na ostrov Naxos a potom do Konstantinopole odveden, již po cestě ukrutně hanoben a týrán, ve vězení pak i hladem a zimou mořen a konečně poslán do vyhnanství, kde v hrozné bídě zahynul.«

»Horlivému spolubojovníku jeho proti sektářům, mnichu Maximovi,« pravil Kubišta, »když se nedal zviklati, řka, že sluší

Boha více poslouchati než lidí, poručil prý císař nejen ruku utíti, nýbrž i jazyk vytrhnouti.«

Pan biskup dokládal: »Ale neoblomná statečnost těchto svatých mužův a hrdinské jejich mučedlnictví nejvíce přispěly k tomu, že pravda konečně zvítězila.«

»Monotheleté v boji podlehli,« dí Kubišta, »a řada Ariův, Nestoriův, Eutychův a Sergiův se v církvi východní již neprodlužovala.«

»A u věcech věroučných nastal mezi ní a církví západní konečně smír. — S potěšením pozoruji,« obrátil se náš hostitel ke Kubištovi, »že se v historii těchto odlehlých dob tak dobře vyznáte jako nějaký theolog.«

»Ach ne, Biskupská Milosti,« namítal kollega, — »musím jen jakožto učitel dějepisu míti i o těchto věcech jakési ponětí.«

»Já se přiznávám,« ujal se slova Karel Novák, »že když jsme na gymnasiu přišli v dějinách k této kapitole, nemohl jsem přemoci odpor k těm neblahým příběhům a že se mi to všechno pořád pletlo: kdy by mě byl profesor *z toho* zkoušel, jistě bych byl dostal dvojku! Co se týče obou svatých Martinů, pokládal jsem je až po tuto hodinu za laskavé, vznešené pány, kteří zvláště lidu přáli a nejspíše také jemu ob čas dobrých hostin poskytovali; i myslil jsem, že se právě proto ve dnech, kdy se památka jich světí, až do nedávna v lidu zachoval zvyk jakéhosi hodování. Tu a tam se o svatém Martině slaví posvícení, a za mé mladosti se snad po všech českých vesnicích konaly zvláštní hromady, při kterých byla dělána obecní pořádnost; sousedé, sedláci a chalupníci, seděli u rychtáře a pochutnávali sobě na pečených husách, které jim domkářky a podruhyně přinášely za to, že směly kravky, kozy a husy své pásati na obecních pozemcích. Teď vím, že tento zvyk ani s jedním ani s druhým svatým Martinem nesouvisí, že nevynikali svou zálibou v tučných hostinách a že jeden z nich dokonce byl v žaláři svém nelidsky hladem trápen. A byl to papež! To je velmi kormutlivé pomyšlení!«

XIV.

Nit hovoru se na chvilku přetrhla. Potom pan biskup, utřev si ubrouskem ústa, znovu ji nastavoval: »Já jsem také očitě poznal chudého Papeže.«

»Ale nebyl to Pius IX.?« řekl Klouček.

»Ne, žil v Čechách, v naší diecési,« vyprávěl nejdůstojnější pán. »Když jsem snad po druhé nebo po třetí konal visitace, jeli jsme za jasného, teplého dne v polích cestou, která se málo podobala dobré silnici, a proto kočí nemohl koňům pustiti uzdu. Najednou vidím, jak ze strany k cestě klusem přibíhá obstarožný vesničan, vrhá se při ní na kolena a pozdvihuje sepjaté ruce. Kážu zastaviti a ptám se ho, kdo jest? ‚Prosím, Papež,‘ odpovídá, ‚Řehoř Papež jsem.‘ — ‚Snad dokonce Římský papež?‘

ozve se můj společník, sedící po mém boku. — ,Ne, prosím, nýbrž Lhotský, to je tamhle ta dědina. Jsem tam sluhou čili pastuchou.' — ,A snad se vám nevede dobře?' tážu se. — ,Člověk musí být spokojen, ať ho Pánbůh udělal, čím chtěl,' odvece, ,a mně náš pan farář říká, že se mohu svým jmenem a stavem pyšnit, poněvadž svatý otec, Římský papež, se také nazývá sluhou, totiž sluhou sluhů Páně, a je pastýřem, totiž pastýřem stáda Kristova.' — Nabídli jsme pastuchovi peníz, ale on se ho zdráhal vzíti, že prý proto nepřišel. Dověděl prý se, že tudy pojede pan biskup do městečka, v jehož farnosti Lhota leží, i hnal prý proto v tuhle stranu, dával pozor, až se ukáže kočár, i spěchal k cestě, aby u ní poklekl a dostal ještě v životě požehnání ,apoštolské,' jak pravil. Když je obdržel, přijal i peníz s mnohým děkováním: bude prý nejvzácnější památkou nejen jemu, ale i dětem a vnukům jeho.«

»Já jsem vídal Kardinála, který byl žid,« povídal Klouček; »chodil po kraji, spravoval okna sklem a olovem a dělal při tom i všelijaké kšefty a čachry. Jmeno Kardinál bylo snad přezdívkou, ale jinak mu neříkali.«

Ozval jsem se také: »Já vím o třech Biskupech — otec byl učitel, jeden syn odešel na Rus a je tam, tuším, kapelníkem, druhý pak se dal proti vůli rodičů na vojnu, nějaký čas jim o sobě nedával věděti a pak jim poslal psaní na čtyrech stránkách, vyplněných od začátku až do konce toliko dvěma slovy: ,Chybil jsem! Chybil jsem! Chybil jsem!'«

V naší končině byl Farář, který ve své hospodě čepoval hostům pivo,« řekl Bísek.

»A v naší,« hlásil Jan Novák, »žije Děkan, který zhotovuje na stávku punčochy a v kostele zastává jen jednu funkci: šlape v neděli na kůru měchy.«

»Nedávno,« ozval se i Kubišta, »byla v novinách zmínka o Kaplanovi, který je soudním úředníkem.«

Krupka podotkl: »Mezi novými českými spisovateli máme i Jáhna -«

»— který se sice tak nevyslovuje,« doložil Karel Novák, »za to však, ač není o nic starší než kterýkoli z nás osmi supplentů zde, jest už od lonska ředitelem Pardubické reálky.«

Ryčan vzpomněl i na Kostelníka: »Vím o jednom, který jako doktor medicíny hojí všecky nemoci, jak vnitřní tak i zevnější.«

»Také po světských hodnostářích,« prodlužoval náš hostitel rozprávku, »mají lidé jmena, od kterých se jejich povolání velice různí. Znal jsem Krále, který pekl chléb, housky a rohlíky.«

Kollegové druh za druhem oznamovali:

»U nás je Hrabě, který provozuje řemeslo postřihovačské.«

»U nás je Kníže poklasným ve dvoře pana barona.«

»U nás Vejvoda slouží jako čeledín u sedláka Vladyky.«

»U nás je dokonce Císař, který se toulá po vesnicích a spravuje řešeta.«

Došlo pak též na jiná jmena, pěkná i nehezká, podivná i směšná, konečně pak na jmena osobní a místní, jak je z českých německá ústa přetvořovala.

Když jich byl uveden dlouhý rejstřík, tvrdil Ryčan: »Co se týče znetvořování českých jmen, jest Vídeň místo zrovna klasické. Setkají se na příklad dvě mladé paničky, a jedna oznamuje, že se jejich společná přítelkyně provdala, že si vzala jakéhosi Krosnáře, a po německu to vyjadřuje takto: ‚Einen gewissen Grossnarsch hat sie geheirathet.‘ — ‚Einen Grossnarsch?‘ trne druhá. ‚Wirklich heisst er so? Gott verzeih' mir alle meine Sünden! Wie kann man mit einem solchen Namen herumlaufen?‘« [1])

Pohledli jsme s Kubištou přes stůl na sebe a mlčky jsme se shodli v tom, že uváděti tento příklad u biskupské tabule není zrovna místné. Ale náš hostitel, jak se zdálo, nebyl jím nelibě dotknut.

»To mi připomíná našeho výtečného Vinařického,« pravil. »Ten se jako zcela mladý kněz stal ceremoniářem u arcibiskupa Chlumčanského. Tehdy — v dvacátých letech — všecka honorace Pražská ještě holdovala němčině a za bláhové pokládala počínání nečetných českých vzdělanců, kteří své mateřštině hleděli též veřejně zjednávati vážnost. Také Vinařický musel nezřídka slýchati uštěpačné vtipkování o svém českém vlastenectví od pánů, kteří přicházívali do arcibiskupského paláce. Ale on — vynikaje už tehdy jak neobyčejnou učeností a bystrotou ducha, tak i uhlazenými mravy — dovedl se vždy brániti. Kdysi dobírali si ho zase při arcibiskupské tabuli, a jistý prelát podotkl, že nemůže pochopiti, proč je tak nadšen pro tu českou řeč. ‚Proto, amplissime,‘ odvětil mladistvý ceremoniář, ‚že je to řeč krásná, bohatá a ušlechtilá, jako kterýkoli jiný jazyk pod sluncem.‘ — ‚I jděte mi!‘ odpíral amplissimus. ‚Já se v ní mnoho nevyznám, ale přece si o ní nedám všecko namluvit. Vím ku příkladu, že jmena skoro všech řemeslníků mají vzadu *ař*, a to platí též o příslušnících mnohého jiného stavu. Člověk slyší v češtině ustavičně: pekař, hodinář, kolář, pernikář, kramář, apatykář, ba dokonce i lékař.‘ Amplissimus koncovku *ář* stále vyslovoval jako *arš*. ‚Přece uznáte,‘ dokládal posměšně, ‚že to není příliš krásné a ušlechtilé, ba že je to neesthetické.‘ — ‚Nemohu to uznati, amplissime,‘ odvětil Vinařický dvorně, ale pevně. ‚Za prvé nesmějí řeči býti posuzovány podle jednotlivých slabik; v klasické latině a řečtině pořád slyšíme *ia* uprostřed i na konci slov: a kdo řekne, že ty řeči jsou plny oslovských zvuků? Za druhé slabika *ář* se po česku dokonce nevyslovuje *arš*. Za třetí koncovka tato není tak specificky česká, má ji také latina ve formě *ari-us*. Latiníci praví: bibliothecarius, secretarius, apothecarius, my Češi bibliothekář, sekretář, apatykář, Němci pak Bibliothek*ar*, Secret*är*, Apothek*er*; *arius, ář*, *ar*, *är* a *er* jest jedno a též. Kdo to neví nebo toho

---

[1]) Skutečně se tak jmenuje? Pánbůh mi hříchy odpusť! Jak může kdo s takovým jmenem mezi lidmi chodit?

nedbá a při české koncovce *ář* myslí na neesthetické slovo jiné řeči, musí při latinské koncovce *arius* tím spíše mysliti na povědomé kacířství a logicky souditi, že každý papežský camerarius, každý arcibiskupský notarius, každý biskupský vicarius a každý sebe větší nebo sebe menší církevní praebendarius zřejmě a nepopíratelně jest arius, a že tedy celou správu církve mají v rukou bludaři nejhoršího druhu.'«

»Jak viděti,« poznamenal Jan Novák, »byl mladý sekretář mnohem vtipnější než pan prelát.«

»Dojista,« dí pan biskup. »Nepřestal na této odvetě, dal posměváčkovi přivoněti ještě k žahavějším kopřivám, řka: ,Ve francouzském jazyce, který se v celém světě pokládá za vznešený, biblické slovo archa se píše *arche*, vyslovuje se však *arš*; ale Francouz by se divně podíval na cizince, který by ku příkladu při slovech ,arche de Noé' myslil na něco jiného než na *archu* Noemovu a následkem toho pokládal frančtinu za řeč neesthetickou. Je v ní řada slov, která počínají slabikou *arch*: archéologue, archiviste — archivář, archifou — arciblázen, archifripon — arcitaškář, archimaréchal — arcimaršál, archiduc — arcivévoda, archiduchesse — arcivévodkyně, archidiacre — arcijáhen, archimandrite, archiprêtre — arcikněz, archevêque — arcibiskup, archiepiscopat — arcibiskupství, archange — archanděl. Tu se všudy *arch* v skutku vyslovuje jako *arš: aršidyk, aršidyšes, aršiprétr, arševek, aršiepiskopat, aršanž*. Komu je u Čechův *ář* vzadu neesthetické, sotva může tvrditi, že by u Francouzův *arch* napřed bylo esthetičtější.'«

»Výborně!« pochvalovali jsme sborem Vinařického, ale zároveň i pana biskupa, který o něm tak roztomile a zajímavě vypravoval.

»To byl skutečný trumf,« dokládal Klouček; »zvláště ti hodnostáři: arcivévoda, arcikněz, arcibiskup měli ve francouzském znění na posměváčky, sedící při arcibiskupské tabuli, dojista řízný účinek.«

»Vinařický je v mnohém ohledu znamenitý a vysoce zasloužilý muž,« mluvil pan biskup dále. »Svou neúnavnou prací i k tomu valně přispěl, že český jazyk má nyní už docela jinou váhu a jiné rozšíření, než když ho obhajoval v arcibiskupském paláci. Že však posměváčkové ještě nevyhynuli a že on s nimi také později míval ostré půtky, toho důkazem je spisek, jenž od něho v poslední době vyšel. Dovolte na okamžik.«

Nejdůstojnější pán povstav vyšel z jídelny. Když se po chvilce vrátil, nesl v ruce tenkou knížečku, kterou — ujav opět své místo — před sebou otevřel, řka: »To je ,Der Sprachenklangmesser in der böhmischen Orthographie, poslání českého filologa německému humoristovi.' — Ale pánové to snad znají?«

»Ne, ne,« ozvali se dva, tři hlasové.

Kubišta i já jsme spisek, předloni vydaný, už v Praze čtli a zde v Budějovicích jsme o něm spolu hovořili. Když jsem se nyní zase na přítele podíval, zavrtěl lehounce hlavou, což zna-

menalo, že máme mlčeti a nekaziti panu biskupovi radost, aby své hosti pobavil něčím novým.

On pokračoval: »Vinařický v poslání svém neoznačuje adresáta ani jmenem ani dle stavu, toliko praví, že je mistr slova a vede žertovné řeči při tabulích. Nedávno prý si ho při takové příležitosti dobíral svými vtipy, že čeština je řeč náramně tvrdá, že jsou v ní mnohá slova bez samohlásek —

Daß wir ohne Vokal mit der Zunge dreschen, mit Zähnen
Klappern und gurgelnd die härtesten Mitlautknollen verschlucken.

Nabízí prý sto dukátů odměny tomu, kdo k našemu ‚Strč prst skrz krk‘ složí hudbu, ‚aby tak byl měřen libý zvuk české řeči.‘ Vinařický ve svém spisku zdvíhá vrženou rukavici, řka, že si chce oné odměny zasloužiti písničkou o ***německém*** ‚Strč prst skrz krk;‘ činí to zde v německých hexametrech, které již samy ukazují, že právě němčina je pořádně tvrdá:

Sprichst gar sinnig im Wörtergetön, zirpst, schnatterst und zwitscherst
Brüllst — ein grimmiger Leu, und schnaubst — ein murmelnder Eisbär;
Lispelst wieder und ähnelst das Säuseln des Zephyren-Hauchs nach,
Weißt zu erheitern, bezaubern, entzücken den hörenden Zirkel,
Stachelst den Lachkitzel auf; der Salon dann kichert und gackert
Aus überschäumender Lust, wenn Dir was — Böhmisches — einfällt,
Das Du am Gassen-Mist im feinen Humore gegabelt.

Příroda mocně účinkuje též na jazyky čili řeči; v jižním ponebí znějí měkčeji a líbezněji, v severním pak silněji a tvrději. Nemajíce tvrdostí byly by slabé a bez charakteru, všechno by v nich bylo měkké jako máslo a sladké jako cukr. Tvrdé jsou přirozenou měrou kořeny, pně a kmeny, jemnější, hebčejší a měkčí je listí na stromech a keřích. ‚Ale Tvá německá řeč,‘ praví dále Vinařický, ‚nehoví těmto přirozeným pravidlům, v ní plnou samohláskou zní kořen, koncovky jsou bez samohlásek. Ovšem píšete na konci slov hlásku, které však nikdy nevyslovujete, ono prožluklé *e*, které v koncovkách vždy polykáte jako Saturnus své novorozené děti. Klamete sebe a chcete šálit i jiné:

Hörst denn das e in Säubern, Sondern, Liefern und Weigern?
Hörst es in Wiehern und Räuchern? Hörst es in Ackern und Schillern?
Hörst denn das e in Zimmern und Donnern? Hörst es in Holpern?
Hörst es in Wässern und Aeußern, in Flattern, Manövern und Schnitzern?
Hörst denn ein e in Gabeln und Handeln? Hörst es in Hageln,
Zipfeln und Angeln, Eicheln und Hühneln? in Wackeln und Wimmeln?
Hörst es in Faseln und Fasseln, in Doppeln, Satteln und Witzeln?
So gut hör' ich es auch in böhmischen trn pln, und strč prst!
Wenn du gar noch abänderst und wandelst alle die Wörter,
Füllt Dich nicht mit Schauer die Wucht auslautender Sylben
Deines Bildens und Steigerns, Aenderns und Wandelns der Wörter?
Schwindelt der Kopf Dir nicht bei diesem ewigen Stottern?

Kdy by se to mělo sledovati podle slovníka od A až do Z, povstala by z toho celá kniha. Chcete počítati? Nuže, ukážeme Vám v knihách Vašich, že máte desetkrát více slabik bez samo-

hlásek, než my. Vy, kteří slepě pohrdáte českým jazykem a věčně se mu posmíváte —

> Blickt ein Weilchen in deutsche Grammatiken, zählet die schroffen
> Endauslaute an Bildungssylben, die Schlucker-Vokale,
> Stellet das Böhmische neben und dann kritisiert es und meistert's.
> Hört ein strc! — Nun blättert fort nach verschusterten Lauten.
> Wandelt ab: Stolpern! Ach du stolperst holpernderweise!
> Hörst nicht prst? Jetzt ändere ab: der Peisker, des Peiskers —
> Du verspeiskerter Sänger, hörst nicht das deutsche skrs knistern?
> Richter im Kritikerkreis, auch krk Dir gackert im Schlunde.
> Und du Schluckergenosse des schuppenumgitterten Peiskers
> Meisterst und schnapperst nach uns in holpernden Sprüngen?
> Hörst nicht in diesen und ähnlichen Wortausläufern den deutschen
> Hall des böhmischen Schnacks? . . .
> Also verdeutscht das Strč-prst-Lied ist zu Ende gesungen.

Němče, přiznej se, že Tvá řeč není měkká:

> Arm seid ihr fürwahr an lautaustönenden Wörtern,
> Reich und überreich an mattaussterbenden Lauten.
> Mein Idiom übertrifft gar weit das eure an Wohlklang.
> Fremde Sänger bestätigen dieß, wahrhaftige Kenner.

My bychom mohli také jako vy psáti ‚sterč perst skers kerk,' ale nečiníme toho, nechceme jiných klamat. — Slíbených sto dukátů jsem na Tobě vyhrál, ale nežádám jich, jenom čiň pokání. Sňal jsem Ti bělmo s očí, a ještě Ti dám dobrou radu. Mocná jest vaše literatura, ale mizerný jest váš pravopis, my bychom se za něj styděli. Přijměte pravopis náš, jehož základní pravidlo jest: ‚Piš, jak mluvíš, čti, jak píšeš!' To Vám bude i velice výhodno: nebudeteli už dále psáti *e*, jehož nikdy nevyslovujete, získáte tím do roka měsíc prázdnin, tiskárny ušetří dvanáctý díl olověných písmen, papír, inkoust a pera brzy budou lacinější. — Na konec Vinařický podává ukázku, jak by vypadala němčina psaná českým pravopisem.«

»Liboli, Biskupská Milosti,« ozval se Kubišta, »já to přečtu.«

»Račte,« souhlasil náš hostitel.

Kollega, přijav od něho brošurku, přednesl z ní tyto závěrečné řádky:

> »Dajčr, praktišr Šrajbr, du kenst dí frwikltn Regln
> Dajnr Ortografí, dí uncälign nichtign Ächcr,
> Haufn fon Doplbuchštabn cum Štrekn und Kürcn der Sylbn:
> Welchr Frlust an Mühe und Cajt, an Štofn zum Šrajbn! —
> Trit in unsrn Šrajbrfrajn! Wír habn dí Regl:
> »Šrajb den Vokal nicht dort, wo du denselbn nicht aussprichst.«
> Und du hast den fraglichn Štab cum Messn des Šprachklangs.
> Brudr, Gebrüdrn frbrüdrt, frbrüdrst Dich brüdrlich uns nicht?
> Wilst du nicht? Daycht Dír barbariš dí bömiše Šrajbart?
> Nun wír cwingn Dich nicht: šrajb wajtr den trüglichn E-šluk,
> Hüte Dich abr zu majstrn den Klang der čechišn Šprache,
> Denke gewarnt des holprndn Špringns, des Štotrns und Gurglns.«

Panu kanovníkovi Vinařickému mohlo v obydlí jeho na staroslavném Vyšehradě příjemně zníti v uších, jak jsme o závod velebili duchaplnou jeho polemiku.

»Kabinetní je to kousek, excellentní!« pravil také Ryčan. »Platí o něm plnou měrou, co řekl onen Maďar —«

»Který?« ptal se pan biskup.

»Kupoval si ve Vídni jakés literární dílo. Podávaje mu je podotkl knihkupec: ‚Das ist ein gutes Buch.' — Načež Maďar: ‚Wenn ist gut, muss man lesen zweimal; geben sie noch eins her.'« [1])

»Takové potupné anekdoty si Vídeňáci vymýšlejí též o Češích,« poznamenal Klouček. »Už pro podobné mizerné vtipy neměli by Češi a Maďaři nic kupovati od Vídeňáků, kterým by měl nějaký Vinařický stejně nasekati, jako to učinil v tomto spisku tupiteli českého jazyka.«

Bísek obracel řeč jinam: »Je vás tu kolik, kteří vyučujete také němčině — Kubišta dokonce i na vyšším piaristském gymnasiu; měli byste od nynějška žáky přidržovati k německému pravopisu, jak jej navrhuje Vinařický: ‚Šrajb den Vokal nicht dort, wo du denselbn nicht ausšprichst.'«

Klouček odpovídal: »Však by to nebylo největší monstrum, jaké tu vyjde ze školáckého pera. Nejen v době, když tu ještě nebylo českých parallelek, ale též nyní prý někteří Čecháčkové v nejnižších třídách, kde je hned všecko německé, dělají překlady dle tohoto vzorce: ‚Pompejus floh nach Aegypten,' [2]) po latinsku: ‚Pompejus pullex post Aegyptum.'« [3])

Okolo stolu zahlaholil smích.

»Takovým překladem,« řekl Krupka, »je nadobro překonána stará písnička:

Bonissimi pueres,
Hodie habemus funeres;
Tu portabis crux
Et ille lux,
Et ego ibo post vobis
Et cantabo: Miserere nobis.« [4])

Slova ujal se opět pan biskup: »Bohužel, také na hlavní škole už se ukazují křiklavé účinky toho, že tu české děti nemají českých škol a že se nevyznají v jazyku, kterým jsou vyučovány. Katecheta spozorovav, že české děti v německé škole nedokonale odříkávají modlitbu Páně, nařídil, aby ji napsali; úloha u mnohých dopadla žalostně. U jednoho děvčátka zněl konec Otčenáše na papíře asi takto: ‚Derfip uns unserre Schuldenn alsauchwi wierser käben unserren Schul die gähren, und viere uns nichtinser Suchung, sondernerr lese uns Somiebel. Amen' — Ve-

[1]) To je dobrá kniha. — Když je dobrá, třeba ji čísti dvakrát; dejte ji sem ještě jednou.
[2]) Pompejus uprchl do Egypta.
[3]) Pompejus blecha za Egyptem.
[4]) Veršíky s hrubými mluvnickými chybami. Po česku: »Rozmilí hoši, dnes máme pohřeb; ty poneseš kříž, on světlo, já pak půjdu za vámi a budu zpívat: Smiluj se nad námi.«

lebný pán potom uložil dětem, aby doma modlitbu Páně napsali též po česku; a také potom musel čísti věci úžasné, jako ku příkladu: ‚Oschenasch jennßi Nanebe Siech, Poss jetze Menottweh'!«

»Tu patrně ani domácí lidé nedovedli děcku poraditi,« pravil Kubišta.

Klouček dokládal: »Tatík asi nenáležel k pravým zdejším Samsonářům, nýbrž k těm Němcům, z nichž jeden nedávno na úřadě do protokolu diktoval své generálie tímto spůsobem: ‚Religion — Huterer, Profession — katholisch'.« [1])

»Povídáte ‚Samsonáři,' — snad tak Budějovičanům přezdívají?« ptal se nejdůstojnější pán.

»Ne, to nechci říci. Užil jsem jen slova toho podobně, jako se v Chrudimi starousedlíkům a synkům jejich říká ‚Salvátorci' — podle hlavního chrámu sv. Salvatora; lidé přistěhovalí, také úředníci, profesoři atd., v městské společnosti sice mnoho platí, ale k Salvátorkům se přece nemohou počítat.«

»To je přezdívka ještě velmi mírná,« dí pan biskup. »V kraji sem blíže se říká: ‚V Humpolci samí páni, v Počátkách krobiáni,' — ačkoli se to neshoduje s pravdou; vím z vlastní zkušenosti, že Počátečtí jsou velice zdvořilí. Jiní se jim také posmívají pro ‚české víno,' a přišla na to jednou řeč i při mé visitaci. Potom mi Počátečtí toho vína poslali veliký pytel, i byl to onen dar přírody, který se jinde nazývá: ‚koroptvičky motykou střílené.' Nemohl jsem jinak než tento plod matky země Počáteckým pochváliti, že mi v rozličné úpravě jak náleží chutnal. — Teda: v Pelhřimově samí páni, v Počátkách neprávem krobiáni, a což teprva v Pacově! — to se nesmí ani vyslovit, když tu mezi námi sedí zdárný syn toho města.«

Při těch slovech pan biskup upřel své výrazné oči na mou osůbku.

»Mne ráčíte myslit?« řekl jsem.

»Tak jsem prve rozuměl —«

»Nejsem z Pacova, nýbrž od Kácova —«

»Od Kácova?« opáčil nejdůstojnější pán.

»Od Kácova nad Sázavou.«

»Ale to jsme tedy zcela blízcí rodáci!«

Já řku: »Pyšním se tím, že jsem s nejslavnějším synem našeho Posázaví —«

»To je příliš lichotivé.«

»— křtěn v jednom kostele.«

»Ale o jaká léta později! Já jsem rozen roku 1798 —«

»Viděl jsem v staré matrice místo, kde je zapsán Vašnostin křest.«

»Otec můj se tam jmenuje Gyřik; na mém křestním listě ze mne udělali Jirzika, na školních vysvědčeních pak mě psali Jirsik.«

---

[1]) Náboženství — kloboučník, zaměstnání — katolické.

»Také mě Kácovský pan farář na původní znění toho jmena upozornil.«

»Jakého tam teď máte faráře?« ptal se pan biskup. »Letitého či mladého?«

»Praví, že v studiích byl soudruhem básníka Františka Ladislava Čelakovského. Slove Karel Hadrava, hlavu má již jako mléko bílou, ale je vysoké postavy a silného těla; dobře by mohl státi před plukem jako velitel, ale komandovat, přísně kárat a trestat by nedovedl. Je vtělená dobrota, i k člověku sebe nepatrnějšímu se chová laskavě, — nesnáze způsobí leda tu a tam mladé nevěstě.«

»Kterak to?«

»Kdykoli jest po oddavkách pozván k svatební hostině, vyčká příhodné chvíle a vytasí se náhle s otázkou: ‚Nevěstinko — nevěstinko, víteli pak, co jste dnes ztratila?‘ — Jeli nevěsta na takovou otázku nepřipravena, obyčejně vzplane ve tváři a neodpovídá. Leckterá jiná už napřed slyšela o zvyku páně farářově, ale nezkazí mu radost, hádá, že ztratila kousek rozmaríny, nebo špendlík, nebo fáborek, — až pan farář zvolá: ‚*Jmeno* jste ztratila! K oltáři nesla jste si ještě jmeno tatínkovo, od něho jste odcházela už s jmenem svého ženicha.‘«

Panu biskupovi se anekdota líbila.

»Patronem Kácovského kostela,« vedl dále řeč, »jest císař Ferdinand, neníli pravda?«

Posvědčil jsem: »Nedávno dal celý kostel opraviti a jmenovitě pěkným obrazem, od Hellicha malovaným, opatřiti hlavní oltář, v němž odpočívají ostatky sv. Liberáta, kdysi opata Karthaginského.«

»Vždy tam ještě přicházíte?«

»O každých prázdninách.«

»A kostelíček máte rád?«

»Jakž bych neměl! Od dětství mně byl svatyní, kde mysl moje službami božími, hudbou a zpěvem, kázáním a modlitbou byla povznášena k Bohu. Taková léta jsem do něho chodil, ve dne i v noci —«

»Také v noci?«

»Zcela pravidelně na půlnoční mši svatou o božím hodě vánočním, v dobu adventní pak ob čas na roráte, k nimž jsme se vydávali ještě za noci, poněvadž jsme do Kácova měli hodinu cesty, v době zimní zvlášť nepohodlné.«

»Za tmy, mrazu a sněhu vážili jste dalekou cestu na časné služby boží,« vece náš hostitel, »kdežto mnozí v městečku zůstali doma, ačkoli měli do kostela jen nějaké sto kroků. To jest i tady pravidlem.«

»Od pravidla jsou výminky, Biskupská Milosti,« pozdvihl hlasu svého Karel Novák, »já jsem ku příkladu loni byl na rorátech —«

»Jednou?« ptal se pan biskup, čtverácky se usmívaje.

»Dokonce dvakrát.«

»Ale snad propter Martham, non propter Lazarum?« [1])

»Vaše Milost zcela dobře hádá,« pravil Klouček, — »jenže se Marta jmenuje vlastně Anna a jest dcera Davidova.«

»Ale ne Davida krále?« žertoval nejdůstojnější pán.

»Ne Davida krále, který panoval v Jerusalemě, a o kterém mohl pan ceremoniář Vinařický posměvačnému amplissimovi u arcibiskupské tabule připomenouti, že tancoval před archou, po francouzsku: dansait devant l'arche, — anobrž řečená Marta-Anna jest dcera Davida, měštěnína Budějovického, ale jako pravá královna trůní v srdci svého bohatýra, našeho šťastného kollegy.«

»A chystá již rozmarínu?« dí pan biskup.

‚Bohatýr' kollega odtušil: »Má jí tam, trvám, za oknem hrnek mezi jinými květinami —«

»— které vy jí nepochybně tu a tam pomáháte zalívat? Jen se mějte na pozoru, aby se vám při tom nepřihodilo cosi podobného, jako našemu panu kanovníkovi Pfeiffrovi, když byl ještě mladým panáčkem.«

»V moravském smyslu panáčkem?« optal se Ryčan.

»Nikoli, ani theologem ještě nebyl, nýbrž útlým jinochem, gymnasistou.«

Jan Novák prohodil: »Jako útlého jinocha jest si ho nyní nesnadno pomyslit.«

»Pravda,« posvědčil pan biskup, »jest nyní pravý obr co do výšky i šířky.«

»A co se mu, Biskupská Milosti, v tom mladistvém věku přihodilo?« zvídal Bísek.

»Měl mezi kanovníky na Hradčanech strýce, tuším probošta,« vyprávěl náš hostitel, »a ten mu dovolil, aby se z bytu jeho podíval na slavný průvod o Božím Těle. Strýc byl veliký milovník květin a měl i plná okna kořenáčů. Mladý Pfeiffer nebyl dosti motorný nebo dosti opatrný, — když se hořejším tělem nachyloval z okna, zavadil o hůlku nějaké bazalky nebo fuchsie, která se tudíž převrhla a letěla dolů na ulici, ovšem i s hrnkem.«

»A to se již slavnostní průvod ubíral po ulici?« otázal se Kubišta.

»Ovšem, a zrovna podle domu proboštova. Pfeiffrovi rázem stuhla v žilách krev: rozbijeli kořenáč někomu hlavu, třeba samu strýcovi?! Vyjevenýma očima pohledl dolů. Právě kráčel mimo černý zástup městských granátníkův, a kořenáč padl jednomu do vysoké, huňaté čepice, zrovna tam, kde v ní byl na vrchu důlek jako hezké ptačí hnízdo.«

»Granátník byl asi poněkud překvapen,« podotkl Klouček, »a snad se mu i krok spletl?«

Pan biskup dopovídal: »Zachoval se statečně, jen trochu hlavou potřásl, — kořenáč mu sjel po zádech na dlažbu, rozbil se na kusy, a květina byla hrdinskými chodidly soudruhů jeho nemilosrdně zašlapána. Nicméně Pfeiffer pozdvihl své oči vděčně k nebesům, že to nedopadlo hůř. Když nám zde to dobrodružství

[1]) Snad k vůli Martě, ne k vůli Lazarovi?

ze svého mladého věku vypravoval, celá společnost propukla v Homérský smích. ‚Teď se směju s vámi,' řekl on, ‚ale v ten osudný okamžik byla ve mně malá dušička.'«

Nyní následovaly veselé anekdoty jedna za druhou, až byla hostina černou kávou ukončena.

Když jsme se panu biskupovi s náležitým poděkováním poroučeli, pravil mi: »Někdy ke mně zajděte, abychom si více pověděli o Kácově.«

»S velikou radostí,« uklonil jsem se.

»A dlouho neodkládejte.«

(Pokračování.)

U Kvarnera.

Chioggiotto.

Rudý plam šleh nade Krasem —
jitro k mořské hladi svál —
a ta ze sna modrým jasem
chvěje se a čeří v dál.

Ode břehu bárka pluje —
nachem kříž jí s plachty plál —
v žlutou plachtu vánek duje,
v stříbra pláň ji nese dál.

V bárce rybář ráhna vine,
řídí ji — svůj stát, v němž král —
nechť se jako státy jiné
kolísá na vlnách dál.

Plachta znaku Chioggie,
vísky od Benátek vzdál,
jejíž staré právo žije:
ve Kvarneru lovit dál.

Klidně v práci Chioggiotto
brázdí širý moře val.
Hojná kořist kyne — proto
spěje bárka stále dál.

Mizí na vzklenuté pláni —
mihot čeře již ji vssál —
rudý kříž jen, jenž ji chrání,
hoří na obzoru dál.

Pablesk v moři nekonečna —
jak by dětský hled se smál

důvěřivě v závrať věčna,
rozprostřenou v šíř i dál.

Jak by v nezměru té tísni
spásnou láskou srdce hřál
a je plnil tklivou písní,
mize stále, mize v dál.

* * *

Horským hvozdem, jezer shlukem
třpyt se ve Tvé jitro smál,
hlaď Tvé duše báje zvukem
čeřil v tužeb vlny v dál.

V bárce žití kolísavé,
v jejíž plachtu vzlet Tvůj vál —
nechť jí metly vlny dravé —
spělas jistě, směle dál.

Důvěřivý Chioggiotto,
jenž se — dítě ještě — ptal,
za širým tam mořem co to
prostírá se v modrou dál —

plulas v nové světy ráda,
kam chvěv krásy čeří zval,
v tůň kde pravdy klidně padá
záhad taj — tam plulas dál.

Mizíš na vzklenuté pláni —
mihot věčna člun Tvůj vssál.
Co se prostírá tam za ní —:
odpověď — Bůh děcku dal.
— — — — — — — — — —

Tož zjev bárky z Chioggie,
z níž jak hled Tvůj zpět by plál —:
teskná píseň, jež se lije
šumem moře k Tobě dál . . .

Tvá říše.

Tvá, duško, říš se rozevřela —
když v slunci, jehož hledy mrou,
pláň azurného moře celá
hrá barev jihu nádherou.

Jak moře nezměrná Tvá duše,
a krásná, jak v něm barev hra.
Sen spjatý v hlubé její tuše —
vln píseň znící z moře dna.

Nach, kterým hoří horská čela
a bílých pod nimi směs chat —
Tvé lásky plam, jíž v dětství chtěla
jsi rodné chaty zobjímat.

Znoj opálový v mořské hlati,
záž s pruhem fialových par,
blesk stříbra, jak se stínem tratí
u skalisk břehů v modra čar —

Toť zlato ryzí srdce Tvého,
jež soucitem tak bilo k všem,
že krůpěj dechu ruměného
ve obětavém tepu svém

v tu tichou krůpěj stříbra slilo,
jež upřádal Tvých slzí chvěv
a jež pak modru oka zbylo
ve troskách snů Tvých — za úsměv.

A obláček, hle, růžojasný,
jenž na východě vyplul v dál
a vanem v hladi čeř jak na sny
by měnil vše, co rozhled spjal:

Vzlet ducha Tvého v žití šera,
v němž pel svůj taje ve křídlech,
květ s květem poje — za večera
své sladké vůně rosil dech.
— — — — — — — — — —

Pak bledly barvy, světlo haslo —
šlo moře spat v svůj měkký klín.
Tak život Tvůj též zhas — a stráslo
naň zapomnění moře stín.

Noc vlahá v skalních boků lůně —
V mdlý oliv dech, jenž vane s hor,
se mísí cyklám sytá vůně
a zvučí trylkem cikád sbor.

Zář luny bílá v širém moři —
pruh zlatý — jisker na něm rej,
jež planou, hasnou a zas hoří,
jak vlnek hraje stálý chvěj!

To duše Tvé zář mihotavá
plá z hlubin k sboru družných hvězd,
to žití Tvého věčně smavá
a světlá, zlatá stopa jest.

Karel Voitl.

V našem kraji.

Robota.

Těžko zpívat o mém kraji,
těžko smutnou zahnat notu,
zříšli jen lid šíje hrbit
od soboty po sobotu.

Těžko úsměv na rty vkouzlit,
zalkneli se výkřik v hrdle,
otrokemli otec, bratr,
pánem cizí plémě zhrdlé.

Hoříli kraj jiný sluncem,
nad námi mrak světlo láme,
při důvěře v Pána Boha
tiše my jen umíráme . . .

Jinde lidli záda přímí,
z volnosti se března těše,
nám vždy hlouběj šíje klesá
despotově ku potěše.

Úporně dlaň lidu mého
rvát se musí s panskou hrudou,
ty víš, že se děti naše
úporněji rvát s ní budou.

Jinde v kraj se slunce směje,
jaro v cesty růže stele,
u nás mraky světlo dusí,
cizáctvo nás hubí směle.

Jinde hněvu prudký vichr
otroctvíli stromem hýbá,
u nás ruku, jež ho škrtí,
poníženě otrok líbá.

U nás nikdy tvrdá prsa
nezdobí se štěstí květem, —

démon zla nám radost zakřik,
  bída chůvou našim dětem.

Těžko zpívat o mém kraji,
  nezalknout se v teskné notě,
zříšli zmírat bratří zástup
  v poroby jhu, na robotě!

Horejšová.

Dvacet roků dělník Horejš
  uhlí v dolech kopal denně,
při sobotě za mzdu bídnou
  děkoval vždy poníženě.

Zadunělo v dolech jednou,
  v zem se zaryl balvan uhle —
z temna štoly vynášejí
  Horejšovo tělo stuhlé.

Vdovou žena Horejšova.
  Mrtva síla hrubých pěstí.
Čí je vinou, důl že náhle
  tátu odňal dětem šesti?

Víš, jak bude, Horejšová,
  horká slza pálit v oku,
kdos až přijde, z panské jizby
  vypoví tě do čtvrt roku?

Divný host se k tobě přidá
  na života šeré pouti . . .
Abys na chléb aspoň měla,
  syna z vojny nepošlou ti.

Správce dolů tak je mocný,
  on má ve všem slovo prvé, —
víš přec, vdovo Horejšova,
  v moci co má lidské krve!

Správce Hammer moh by tobě
  žití zjasnit cestu šerou, —
víšli, vdovo Horejšova,
  jak se dívá za tvou dcerou?

Víš, že mnohým tak se líbí
  jejích tváří žhavé růže?
Správce Hammer tak je mocný,
  byt i chléb ti vrátit může.

Zlým, ach zlým je hostem v žití
bída, roditelka bolů, —
víšli, vdovo Horejšova,
denně že ti sedne k stolu,

posupně že hrozit bude
tvrdou tobě hladu pěstí?
Kdo dá na chléb při sobotě,
kdo dá jísti dětem šesti?

Správce Hammer tak je mocný,
v dolech že má slovo prvé —
však víš, vdovo Horejšova,
v moci co má lidské krve.

Správce Hammer tak je mocný —
znáš ty váhu jeho slova?
Uchránit ctnost pěkné dcery
těžko bude, Horejšová!

Náš pan baron.

Svátky světí, cizí řečí mluví
náš pan baron podle předků vzoru,
bez konce má lesy, s věží zámek,
devět k němu poplužních je dvorů.

Na ráz tobě zpupný pohled poví,
krev že modrá v jeho žilách proudí.
Snad i v tom dáš za pravdu mi lehce,
o pařez že s podruhem se soudí.

Bylať moc vždy pýchou jeho erbu,
neustoupí nikomu a v ničem.
Devět správců na poplužních dvorech,
devět katů s uzlovatým bičem.

Dáš své děti do německé školy?
Nezjitříš přec pana správce hněv si.
Ty se vzpíráš? Víšli, čí jíš chleba?
Do týdne se postěhuješ ze vsi!

Náš pan baron — mocný vliv má všude —
— před otrokem koni přednost dává —
Víš, že zimu na Dunaji tráví?
Myslíš dobýt proti němu práva?

Náš pan baron — pohrdá tvým rodem,
nemá smyslu pro tíž lidských bolů.
Celý rod tvůj v jeho službách, rabe . . .
Dáš své děti do německé školy?

V. Krofta.

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Když před několika roky Alois Jirásek vydal čtvrtý díl F. L. Věka a potom neobjevoval se díl další, rozsáhlá obec čtenářů autorových nedočkavě toužila po části závěrečné, ač dílo i tak, jak bylo, nikterak nebylo kusé. Ale tu vlastnost měly právě poslední rozsáhlé obrazy Jiráskovy, Věk a U nás, že čtoucí s láskou přilnuli k jejich osobám a přáli si opět a opět jimi se zabývati. Byla tedy s radostí uvítána pátá část *F. L. Věka*, obrazu z dob našeho národního probuzení (nákl. Ottovým, str. 550). Vlastně není zde již František Ladislav Věk hrdinou, nebo lépe řečeno pojítkem vypravování, nýbrž syn jeho Vácslav Vlastimil, třetí generace Věků, jež jsme poznali v pětidílném obraze. Na něho již v části předcházející znenáhla se přesouval úkol soustřeďovati různé prvky a složky, jež tu spisovatel sebral v ladnou jednotu uměleckého díla. Vácslav tehdy byl na filosofii v Litomyšli a dojížděl na prázdniny do Dobrušky, odkudž mu otec ovšem také pilně dopisoval. Tím bylo těžiště vypravování položeno do venkovského města, a to právě do toho, jež Jirásek měl v dobré paměti, odkudž již v prvních letech své romancierské činnosti vyvážil půvabnou Filosofskou historii, U rytířů a jiné povídky. Není pochyby, že tato věcná znalost místní značně prospěla jeho dílu, že jeho tvůrčí duch snadno se nořil v léta minulá a vyvažoval odtud osoby i scény životností dýšící. Při tom spojení Vácslavovo s otcem a otcovo s Prahou a jinými místy, v nichž působili tehdejší buditelé naši, bylo vhodným prostředkem, aby byly zachyceny podrobnosti, kterými se projevovaly červánky našeho probuzení národního. V závěrné části všeho díla autor vrací se do Prahy, kamž Vácslav Věk přišel studovat práva, a Praha jest pak hlavním dějištěm a středem vypravování. Tu se tedy naproti předešlé části poměr obrátil, ale tím návratem také zjednáno jest zaokrouhlení a sjednocení širokého obrazu, jehož umělecká hodnota touto komposiční obratností znamenitě získala. Scelenosti a soustředěnosti díla ovšem rovněž prospělo, že se autor vrátil také k některým osobám, jež na počátku měly vážný úkol v jeho osnově, zejmena k Vácslavu Thámovi a k osudům jeho rodiny. Jirásek přivádí osoby na pohled velmi odlehlé v pásmo vypravování prostředky co nejjednoduššími, zcela nehledanými a tudíž přirozenými. Tak zde Tháma spojil prostřednictvím lékaře Helda, k němuž přijde nejmladší Butteau o pomoc pro babičku, zcela příhodně s ostatním celkem. Tím pak zjednal také velmi účinný kontrast mezi počátkem a závěrem díla, kontrast,

který tkví netoliko v osobě a osudech Thámových, ale také v ideové stránce práce buditelské, v níž Vácslav Thám vždy bude míti historické místo.

Pátá část Věka počíná se podzimem roku 1811. Neblaze známý finanční patent, kterým u nás tisíce lidí přes noc bylo ožebračeno, a jiné důsledky válek Napoleonských způsobily drahotu, za níž zvláště nemajetným krušně se žilo. Dobrušský kupec Věk, zničený nedávným požárem, těžce se za těch zlých dob vybírá z trosek, do nichž neštěstím byl uvržen, a jen s bolestí pomýšlí na další studie syna Vácslava. Ale Vácslav, povzbuzen jsa přispěním Dobřanského faráře Zieglera, odhodlaně vydá se na životní zápas chudého studenta do Prahy, jak to, arci za okolností poněkud příznivějších, kdysi učinil také jeho otec. — Život, jak známo, zhusta se opakuje, ale umělec, který jej líčí, opakovati se nesmí. Netřeba podotýkati, že Jirásek ani v maličkostech se neopakuje, nýbrž pomíjí vše, co by se nezbytně shodovalo s podrobnostmi dílu prvního. — Mladý Věk se v Praze uchytí. Jeho osobní, soukromé příběhy jsou podstatnou částí románové látky vší knihy, jeho seznamování se s Prahou pak jest vhodnou cestou, na níž podává autor charakteristiku naší mateře měst, pokud totiž přibyly podstatné, význačné rysy k charakteristice, narýsované již v částech předešlých. Tuto zvláště panující drahota vnesla do fysiognomie města nové rysy. Drobné obyvatelstvo širokých vrstev Pražských Jirásek zachycuje na ulici, na př. také u oběda na Uhelném trhu, v hostincích, z nichž zvláště Stará rychta svým vlasteneckým stolem stává se důležitým místem akce buditelské, kterým prve bývala Krameriova expedice, a posléze v rodinách. Zdařilou představitelkou malé domácnosti jsou manželé Praxovi, u nichž Věk zprvu bydlí a k nimž autor jistě měl nějaký živoucí model na mysli. Řeč, pomíšená a pokažená, i názory a spůsob života těchto vrstev jsou na nich dobře dokumentovány, a co by na nich chybělo, to doplňuje sousedka Lorencová s neteří Jettou. Zámožné, ano bohaté vrstvy měšťanské jsou zastoupeny rodinou Toškánovou, sídlící v paláci kdysi Přichovském, a tu zvláště stará paní, měšťanka, jež nejraději hovoří po česku a pevnou rukou vládne rozsáhlým domem, jest typickou představitelkou vrstevnic svého druhu. Má doma oltář se soškou Bohorodičky, kterou týdně pobožně převléká do jiných šatů. Rozumí se, že také nevynechá žádného procesí, tedy také ne děkovného procesí na Bílou Horu, jež tehdy bylo na ostudu českého lidu zavedeno, a rodinu vodí s sebou.

Jak řečeno, soukromé osudy Věkovy jsou hlavním pilířem románové stavby díla, kterážto stavba arci jest, což plyne z povahy zvolené látky, celkem lehká a má úkol podřízený. Poměr Věkův k sličnějšímu pohlaví zakládá toto prosté tkanivo románové nebo povídkové. Mladého muže vybere si za předmět tajených i zjevných milostných útoků záletná sousedka Lorencová, jež Věk s rozhořčením odmítne, ale nevědomky vzbudí také hluboké city v zadumané, zamlklé Jettě. Jetty žárlivostí jsouc trápena klesá na mysli, a když Věk se vystěhuje jinam, za nedlouho podléhá duševní poruše. Po druhé Věk sám stane se bezmocnou kořistí horoucí lásky, kterouž trpí a strádá jako kdysi jeho otec ku Pavle Butteauové. Jsa domácím

učitelem v rodině Toškánově, sezná sličnou sestru svého svěřence, Katinku, a vzplane k ní mocným žárem marné lásky. V Jiráskových pracích zpravidla bývá po dvojici milenců. Tak je tomu i zde. Druhou dvojici představuje doktor Held, oddaný tichou, tajenou láskou k ušlechtilé baronce Hanoldové, a to je zas »marné lásky snažení.« Hlavní zřetel vypravování však jest obrácen ne k jednotlivcům, nýbrž k celku, k veřejnosti, k národu. Šloli v kronice U nás o vystižení všeho způsobu a rázu života venkovského lidu v pohorském kraji, po přednosti arci života duševního, v F. L. Věkovi jde o zobrazení národního probuzení našeho a zachycení ovzduší, v kterém žili a pracovali první vlastenci naši. Odtud plyne, že hrdinou zvláště posledních částí tohoto díla jest vlastně soubor vlasteneckých pracovníků — především Pražských — kteří podnikli práci zdánlivě marnou, probuditi v národě vlastenecké uvědomění a vymoci mu alespoň nejnutnější práva. Prostředky, kterých užívali, jsou tytéž, jichž se chápala již družina Thámova, knihy a časopisy. Jenom že v této době tyto prostředky selhávaly. Pro přílišnou drahotu nebylo lze vydávati knih nových, mladý Kramerius byl nucen i noviny zastaviti, a dost času uteklo, než mohl Hromádko ve Vídni odvážiti se na světlo se svými Prvotinami. Přes to počet nadějných literátů neklesal, přibývaliť noví z mladšího pokolení. K Zieglerovi přidružil se M. Z. Polák, nešťastný Patrčka nijakým protivenstvím nedal se odvrátiti od spisování, činí se vedle Hýbla Štěpánek a prvních pokusů se odvažuje V. K. Klicpera. Nouze však, která na jedné straně škodila, na druhé straně nepřímo vlastencům pomohla v díle osvětném. Ve prospěch chudých mohlo se alespoň v noremní dny hráti divadlo česky, a toho využila družina mladých vlastenců s plným zdarem. Tedy jako kdysi v »Boudě,« také v této době divadlo stává se českým Pražanům působivým prostředkem uvědomovacím. Skeptikové rázu doktora Srnky, který kochaje se v bohatých pokladech cizích literatur, s úsměškem hledí na chudičké osení českého písemnictví tehdejšího, neodvrátí mladých nadšenců od radostného počínání, neutlumí jejich naději do budoucna. Ovšem zápas je těžký, nepřízeň vládnoucích kruhů a nejisté poměry veřejné, za nichž každý poněkud volnější projev krutě jest stíhán, maří nejeden podnik v samém zárodku a odvrací každou mysl méně statečnou od práce obecně prospěšné. Z toho ovšem rozlévá se stesk v nitru pozorovatelově, stesk, který roste, uvažujeli, jakého vděku dočkal se na př. za svou práci V. Thám i jeho bratr. Ale ten stesk nevede k beznaději. Jos. Jungmann ocitá se v Praze a k němu se druží mladí žáci a starší nadšenci, a r. 1816 vychází patent, kterým se český jazyk připouští za učebný předmět na gymnasia a zároveň se nařizuje, aby lékaři, právníci a úředníci vůbec uměli česky. Tímto úředním uznáním českého jazyka vyznívá tato kniha, tím radostným dojmem vyznívá také veškeré pětisvazkové dílo. A dojem ten není oslaben jakousi melancholií, která obestírá některé partie poslední části jeho.

Zabývaje se Prahou a vypravuje události let 1811—16, autor přímo jest nucen všímati si světodějných událostí, jež se tehdy sběhly v Evropě a jichž mocná vlna zasáhla nejednou naše království. Chýlilo se ke konci velikého dramatu Napoleonského. Veliký válečník

táhl na Rusko, mnozí Prušáci, mezi nimi také jednotlivci politicky významní, uchýlili se před ním do Prahy a osnovali zde a odtud rozmanité nástrahy nenáviděnému dobyvateli. Po Moskvě a Berezině však měnila se politická spojenectví a Praha viděla nejen slavné vjezdy císařských manželů a jejich dcery, císařovny francouzské, ale také výpravy různých vojsk, zvláště Rusů, jejichž důstojníci byli také přítomni českému »provození« v divadle. Pražané potom dostanou také množství raněných a oslavují Lipské vítězství v naději, že tíha válek již ustane a že přijdou léta lepší. Kongressu Vídeňského, jehož hned v prvních letech své činnosti tak působivě užil za relief poutavého románu, Jirásek zde se již nedotýká. Do té doby vyvršily se příběhy osob, jež sledoval v látce svého obrazu, Vídeňské zrestaurování Evropy leželo již mimo rámec zvoleného námětu. — O zobrazovacím umění Jiráskově netřeba se zvláště zmiňovati. Přednosti jeho byly zde tolikrát s upřímným uznáním vytčeny a nejširším vrstvám našeho čtenářstva jsou tak mile známy, že jest zbytečno na ně znovu upozorňovati. Doba našeho probuzení jest zajisté v našich dějinách velevýznamná a památná. Jirásek svým F. L. Věkem osvítil její význam nejširším vrstvám národa a vlasteneckým pracovníkům jejím postavil pomník plnou měrou »aere perennius.«

V knížce *Ovoce různých stromů* (nákl. Al. Šaška ve V. Meziříčí, str. 209) sebral čtrnácte drobných črt z dosavadní své činnosti belletristické Václav Panýrek-Vaněk. Názvem illustruje se zcela případně rozmanitost motivů a látek, jež si autor obírá. Ale právě ta rozmanitost také spůsobuje, že celková fysiognomie jeho sbírky jest jaksi neurčitá, že z ní nelze předvídati, kterým směrem se původce její na dráze literární hodlá dáti. Tolik však přece jest možno usuzovati, že autor přese všecko nadšení pro přírodu, o němž svědčí na př. Kouzlo lesa, má zálibu v životě městském a z něho vybírá drobounké příhody, jež zachycuje lehkým, obratným perem. Náměty jeho většinou nevynikají novotou. Sklamaná láska, nevěra milenky, jež dává bohatému (a rozumí se, hrubému, smyslnému) ženichu přednost před chudým nápadníkem (Smutek srdce, Bílé růže), žena jednou záletná (Medalionek), po druhé pro netečnost mužovu k záletnictví svedená (Veni, vidi, vici), toť jsou látky, z nichž jest věru těžko vykřesati nové, zápalné jiskry. Zabarvilli autor tu a tam i tyto obrázky humoristicky, lze mu to jen k zásluze počítati. Jinde spisovatel podává vzpomínky ze studentského mládí (na př. Fanchetta), jinde zachycuje cizí historku nebo jednotlivý příběh ze života, jako ve Dvanácti novoročních sochách nebo v zdařilé črtě Po letech, v níž bylo mu možno také vnitřní život zvolené postavy v určité situaci (trestanec vrací se po 10 letech k svému dítěti, jež ho posud nezná) zevrubněji sledovati. Povahopisné stránky více si všímají obrázky Syn, Ahasver a Vysvědčení, kdežto působivě sosnovaná črta Trpká chvíle ukazuje pravé štěstí života rodinného. Panýrek podává drobné plody svého pera bez pretensí jako výsledek utěšených chvil, jež mu asi přináší činnost literární. Zevrubnější studium života, bedlivé pozorování a pak vyhraňování osobitých povah, především pak závažnější látky vynesou mu, jak lze doufati, sklizeň bohatší. Ve formě slovesné rušivě působí výrokové instrumentály, v poslední době vůbec hojně

se rozlézající. Toho druhu jest na př. »krabice není těžkou« (str. 55), »vůle byla podajnou« (str. 171), »prospěch žákův byl bídným« (str. 187) a j. *F. V. Vykoukal.*

Vlčkův román ***Druhové z mládí***, uveřejněný původně v Osvětě r. 1903, vyšel nyní v knihovém vydání (v Ottově Laciné knihovně národní) a věnován jest dr. Tomáši Cernému, »muži vzácných ctností a hojných zásluh,« tímto připisem: »Přemilý, šlechetný příteli, hle, již jest tomu přes padesát let, co jsme se jako žáci Pražského akadem. gymnasia spolu seznámili.. Hned na tomto ústavě duch náš obdržel stejný ráz, a jakkoli jsme potom žili v rozdílném povolání, přece nejvyšší účel našich tužeb, starostí a snah byl jeden a týž: dobro a prospěch našeho národa, jemuž jsme povždy zůstali celou duší oddáni. Při tom jsi po drahná desetiletí patřil k těm našim čelným osobám, jichž jsem sobě nejvíce vážil, s nimiž obcovati a pracovati bylo mi potěšením a jichž přátelství mi bylo drahé a vzácné. Dovol, aby Ti v jeseni našeho života svou upřímnou lásku a úctu veřejně osvědčil. Tvůj věrný V. Vlček.«

Pro autorův poměr k Osvětě můžeme o jeho práci podati jen soud jiného časopisu. Eliška Krásnohorská se o ní v posledním čísle Ženských Listů vyslovuje takto:

»Kus života! Jakáž podstatnější přednost může býti údělem knize, která chce v nejlepším smyslu literárním vyplniti poslání románu, než obsahujeli kus života lidského, vroucími tepnami bušícího a seskupeného v obraz, jehož celkovým výrazem jest živá idea, odpovídající tomu, co v duších tisíců vře, volá, pálí a dychtivě se ptá. V dobrém románu požadujeme přesvědčivé pravdy jako v dobrém zrcadle. A nebýti ani jiných skvělých stránek, již pro tu vlastnost, že se neodolatelně vtiskne v duši čtenářovu důrazným dojmem něčeho skutečně prožitého, něčeho nepopíratelně zjištěného a věrně vyřknutého, jest kniha Vlčkova románem výtečným. Věru zvláštní to úkaz, jak autor tento po více než čtyři desítiletí činností mnohostrannou — ne pouze literární — působící pracovník, neumdlen lety ani chorobou, právě za posledních dob tvoří usilovněji a energičtěji než kdykoli dříve, s horečnatou pílí přinášeje literatuře dílo za dílem, i předstihuje sebe sama, jako by si byl nejdrahocennější látky a nejpružnější vzlet umělecký uchránil na tyto práce pozdní, tvořené ve věku, kdy pracovní síla průměrná zpravidla již ochabuje. V Osvětě své a pak v knize nákladem Šimáčkovým vydal Václav Vlček memoiry své z let dětských, dílo obsahem i uměním vypravovatelským v pravdě nádherné; v Osvětě pokračoval v této kronice svého života překrásnými, kulturně-historicky důležitými upomínkami z let svých studijních a profesorských; v Osvětě též mezi tím uveřejňoval román ,Druhové z mládí,' který nyní ve vydání Ottově přišel do rukou čtenářstvu zcela novému. A ku podivu: všecka ta podmaňující pravdivost, která uchvacuje v oněch upomínkách z vlastního života, psaných takořka vlastní krví, všecka ta svěží jejich původnost, ta bezprostřední jednotnost představy a výrazu, ta samorostlost, líbezný ten půvab přirozenosti, všecka táž jistota každého črtnutí pera a čistá dokonalost ve kresbě postav i jejich vůkolí, slovem všecka poetická

životnost oněch vzpomínek na vlastní osudy vyniká neumenšenou měrou i v románě, kterému dal autor za podklad též skutečnost, ale prožitou jinými. Dovedl své pozorování vtěliti v líceň tak přesvědčivě pravdivou, jako vlastní své zkušení. Aniž chci říci, že ‚Druhové z mládí‘ jsou nejlepším románem Vlčkovým, tvrdím a každý zajisté uzná, že spolu s nejlepšími jeho pracemi stojí na vrcholu jeho tvorby a zároveň v řadě nejcennějších děl vypravovatelských, kterými se honosí naše literatura. Při tom bych přisoudila tomuto románu přece jednu výhradu nad jinými výtvory autorovými: zdá se mi býti *nejpoetičtější* jeho prací výpravnou. A kdy by nebyla veskrze prosycena živlem poesie — obstálali by před soudným interessem čtenářovým románová kniha, která svou povahou se odříká veškeré pestrosti děje a jejíž ráz jest výslovně lyrický? Dvě dvojice milujících se lidí, jejichž osudy jsou ryze vniterné — zdaliž by takováto jednoduchá skladba, kdy by kniha byla slabá, nezpůsobila, že by ji většina čtenářů zavřela nedočtenu? Zde neváže pozornost široká tkáň epická, tak bohatě propracovaná v jiných románech Vlčkových; ale právě že kniha ta při čistém svém lyrismu účinkuje a poutá tak nezdolnou silou půvabu, jest pro ni erbem vysokého šlechtictví uměleckého.

Ovšem — jest hlavní thema lyrické této životomalby všelidsky důležité, každému srozumitelné i zajímavé; jest to věčná otázka lásky. Prózou vyložena vyznívala by asi takto: smí muž, probudiv úmyslně či z nerozvážnosti v dívčím srdci vášnivou oddanost, s níž dává žena ideálně i reálně v oběť celý život, smí on kochaje se ve svém vítězství přijímati tuto žertvu jako bůžek, nepovinen oceniti ji v celém dosahu a odměniti ji náhradou, jakou mu káže láska i čest? — Záporné či kladné řešení otázky té ve skutečnosti vyvozuje každodenně buď pramen štěstí a rodinného žití, buď zoufalý zmar obou v oněch do nebe volajících tragédiích života, jež tak lhostejně bývají zaznamenávány mezi všednostmi denních zpráv ... Bohdanka a Důlava, Růžena a Bodner jsou ony dvojice milujících se lidí, na nichž autor s uměním obdivuhodně něžným i mohutným zároveň demonstroval obě protilehlé točny povahy mužské po stránce morální odpovědnosti v lásce. Seriosní Důlava odhodlaně zamezí tragédii své Bohdanky, byť za cenu nejtěžší: za oběť vyvoleného svého povolání, kdežto lehkožilý Bodner sám se stane obětí tragédie, poznav svou povinnost k Růženě až příliš pozdě. Každé stručné naznačení děje, jehož osami jsou povahy čtyř těchto hlavních osob, setřelo by nesmírně jemný pel s vypravování, které dojímajíc každým téměř slovem, jen v úplnosti své, se všemi svými vroucně vycítěnými, živě barvitými detaily, se všemi vzácnou úměrností rozloženými světly a stíny má pravou svou podobu a plný svůj význam; každá suchá kontura by velice ukřivdila této teplé, bohaté a výrazné malbě duší. — ‚Duší!‘ Nikdy se nezneužívalo slova »duše« tak soustavně jako nyní. Moderní literatura každou bizarnost, každý výstřední rozmar i každou ustálenou nudu dekretuje za projev »duše;« všecko, v čem není ani srdce ani rozum, jest jí »duší.« V tomto smyslu není ovšem v knize Vlčkově moderní »duše;« za to jest kniha ta plna a plnička srdce, této síly u modernistů s trůnu sesazené, na pouhý sval degradované. ‚Druhové z mládí‘ naprosto také nejsou

fantomy beze svalů a míchy; dýší pozemskostí a lidskými slabostmi, proto i velikostí lidských vznětů, lidského utrpení a lidské očisty mravní. Jsouli obě hlavní osoby ženské koncipovány jednoduše a průzračně, ve své vroucí, něžné prostotě rázem pochopitelny, jak Bohdanka ve svém odříkání, jehož tíha ji až zlomí, tak Růžena ve své oddanosti, jejíž hořké důsledky přijímá z drahé ruky bez reptání, jsou naproti tomu oba »druhové« složitějšími, ale mistrným bystrozrakem vystiženými studiemi; náleží k tomu kus odvahy, vylíčiti mužskému světu takové dvě charakteristické pravdy, jaké si chtíce či nechtíce vyčteme ze slabostí Důlavových, Bodnerem na str. 385 jízlivě kritisovaných, i z Bodnerovy sobecké bezohlednosti k bytosti milované. I ta okolnost, že Důlava tak dlouho jest nechápavý ve věci proň nejdůležitější, nemoha uhodnouti předmět Bohdančiny lásky, jest věrně vypozorována ze života; u povah prostých a nesobeckých nalezne se nejednou skromnost taková jiným nepochopitelná. Soucit náš provází od počátku až do konce všecky tyto lidi chybující a trpící, s nimiž se rozechvíváme ano stotožňujeme sympatií mocně nás s nimi slučující. Účinek, jehož dosáhne jen pravý výtvor básnický.

Nejen hlavní, i vedlejší osoby v románě jsou životné až k illusi. Na doklad připomeňme si aspoň jednu z nich. Jak těžko bývá na př. v románech upřímně uvěřiti, že N. N., ať dilettant či odborník, pojednou z nepatrnosti se vyšinul nějakým arcidílem. S úsměvem skeptickým přebíháváme zrakem takovéto odstavce novel i básní. Ale jak jímavě dovedl nám zde autor suggerovati víru v nadšenou práci i ve zdárný úspěch venkovského pana učitele Faltisa, jenž pietou k Mozartovi proniknut chtěl v duchu tohoto mistra složiti nápěv k Čelakovského básni »Buď vůle Tvá;« jak dychtivě čekáme na účinek této písně, až ji Bohdanka ve chrámě zazpívá, a jak opravdově cítíme, že pronikala k srdci nábožné obce a zarosila zraky nejen posluchačů, ale i pěvkyně samé i mladého kněze u oltáře!

Život! život! volá celá tato kniha, plná lahody a síly, plná krásného, vyrovnaného, smiřujícího jasu, plná ideálu i pravdy v jeho záři!

Mnohá léta! voláme my čtenáři, z pohnuté duše děkujíce za spanilou tuto báseň v próze a přejíce literatuře, aby ji autor obohatil ještě celou řadou knih tak vážně cenných jako tato. *E. K.*«

Literární dějiny.

Chvalitebným zjevem posledních let u nás jest, že k sebraným spisům autorů nebo k novým, souborným vydáním přidáván jest životopis a obraz jejich práce literární. V jednotlivých případech pokusili se životopisci při tomto svém úkolu také o rozbor a ocenění životního díla zvoleného spisovatele. Zdařilali se taková práce monografická, literární dějepisec získal tím pro budoucnost vzácnou pomůcku. Jan V o b o r n í k pracuje od rozsáhlého přehledu, který podal v Památníku České akademie, na tomto poli neúnavně a výsledky jeho studií jsou čím dále, tím cennější. Z jeho pera vyšlo letos dílo *Julius Zeyer* (nákl. Unie, str. 302) jakožto doplněk sebraných spisů Zeyerových. — Zeyer byl, možnoli tak říci, stará láska Voborníkova.

Na přítomném díle jest patrno, že pečlivé, svědomité a důkladné studium, z něhož vyšlo, konáno bylo netoliko ze zájmu vědeckého, nýbrž i z upřímné lásky k »největšímu básníku českého novoidealismu,« z lásky, která, jak se zdá, byla již předem podmíněna jakousi duševní příbuzností a podobnou disposicí. Před Vobornikem vykládal Zeyera methodou esthopsychologickou F. V. Krejčí, životopis jeho pak podal Jaroslav Kamper. Voborník vykládá jej literárně historicky a filosoficky, ale podotýká předem, že práce jeho jest jenom »jakýmsi pokusem,« neboť úkol, který si obral, »jest tak rozsáhlý, že bude práce na mnoho let. Povaha jeho spisů totiž žádá, aby byl vyšetřen poměr všech jeho důležitějších děl k životu vnitřnímu, jeho touhám, i zevnímu, k četným jeho cestám a zvláště k obsáhlé jeho erudici a četbě, čili k literárním pramenům.« Možno říci s potěšením, že tento »pokus« autorův zejmena po stránce literárně historické vyrostl na dílo trvalé ceny, jímžto vznik, způsob vývoje, všecky složky a význam jednotlivých prací Zeyerových i vší jeho činnosti pěkně jsou vystopovány a případně vyloženy.

Oceňuje po zásluze práci svých předchůdců, Voborník omezuje se na úkol, který si vytkl. Podává tedy životopis Zeyerův jen potud, pokud ho potřebuje, aby ukázal, jak výchova v rodině (zde zvláště matka a chůva, typický zjev v mnohých pracích Zeyerových, měly důležitý vliv) a životní okolnosti působily na jeho tvorbu. Místy tedy bude se životopis čtoucímu zdáti až příliš stručný. Tak na př. pobyt v Rusku na místě vychovatelském a pozdější styky s rodinou generála Pavlova jsou podány téměř lakonicky, nebyloť těch zpráv třeba k líčení činnosti Zeyerovy. Za to bedlivě stopuje vývoj sebevzdělání Zeyerova, stejně podivuhodného v mládí, jako později, když básník konal zevrubná studia k svým pracím, z nichž mnohé svou exotičností přímo jej odkazovaly k cizím jazykům. Od první tištěné práce Zeyerovy — byly to Krásné zoubky v Palečku, roč. 1872—73 — Voborník shledává, sleduje jednotlivé plody svého autora, všecky prvky, z kterých se vyvinula ona neobyčejná, jedinečná duše tvůrčí, kterou Zeyer vynikl a odlišil se ode všech svých vrstevníků. Dobrodružstvím Madrány Zeyer dovršil své období první, období »novel přepychových, románově sensačních, vkusu anglického a francouzského, z části i českého (Světlá).« Odtud nastoupil u něho vkus renaissanční. Zeyer přesídliv na zimu r. 1878 do Liboce a dle zhusta ve Hvězdě, jal se psáti Vyšehrad. To dílo Voborník zevrubně vykládá zejmena se stránky mythologické, drže se při tom zvláště spisu An. de Gubernatis »Zvířata v indogermanské mythologii.« Zeyer sám připomíná o Vyšehradu, že »postavil vše jen do mythické perspektivy,« a uvádí několik příkladů svého pojímání, na př. že v Zeleném Vítězi perla znamená vláhu a déšť, nestvůrný kanec že značí spalující znoj, usmrcující jarní přírodu a p. Přes to zdá se nám, že Voborník jaksi příliš spoléhá na oblačné theorie Gubernatisovy, z nichž nejedno tvrzení od střízlivých mythologů nemůže býti schváleno. Vykládáli se letní vedro za pohádkového ježka (str. 101), pravíli se »zvíře je stín (t. j. stálý průvodčí) bohatýra,« jsou to tvrzení právě tak neodůvodněná, jako tvrdíli se, že »bájeslovná čísla jsou většinou lichá; 1 = prabůh, 2 = slunce a měsíc, dva bratři, obyčejně však 2 + 1

= 3 bratři.« Podobně nás nepřesvědčuje výrok: »S Wodanem souvisí i Krokův ‚temnomodrý zlatotkaný plášť,‘ což značí oblohu s hvězdami. Když odchází Krok (zimní slunovrat) na odpočinek, musí se plášť spáliti (požár oblohy při západu slunce).« Jinak je známo také z pozdějších děl Zeyerových, že básník právě v kosmických bájích měl velikou zálibu. Sám o tom dí v soukromém dopise: »Nic není národu tak vlastní, jako jeho mythologie. Procházíť na dlouho duší básníků, až se vykrystalisuje úplně« (str. 189). Proto bájí těch také hojně užíval. »Bájivá obrazotvornost byla hlavní zvláštností, kterou se vyznačil nad celou dobu.« (Str. 267.)

Všemi podrobnostmi zajímavého, obsažného spisu nemůžeme se zde zabývati, dotkneme se tedy jen některých jednotlivostí. Pěkné výklady podává kniha dále na př. o Čechově příchodu. Voborník ukazuje, jak Zeyer byl přesvědčen (a myšlenku tu zužitkoval ve své básni), že keltická kultura v Čechách před příchodem Čechů nezanikla bez stopy, že Krok a jeho dcery byli v ni zasvěceni. Pojímati Libuši (v Libušině hněvu) mythicky za slunce, které bojuje s duchy temnoty (str. 188), zdá se nám odvážné. Zoveli Krok Libuši »svým sluncem,« není to asi víc než básnický obraz. Věcně správně a jasně pojednává Voborník o obnovovacím umění, jehož mistrné plody Zeyerova musa vydala. Případná jest také obrana Zeyerova romantismu, podstatné, jádro věci vystihující jest objasnění jeho síly epické. U Plojhara bychom byli čekali výklad a rozbor důkladnější; o Karolinské epopeji autor sám připomíná, že zevrubnější srovnání s prameny se sem nevešlo (str. 221). Jinde toto srovnávání s prameny, za nímž tají se velmi mnoho práce zhusta svízelné, jest cennou předností Voborníkova díla, svědčíc o jeho obsáhlé sčetlosti a důkladném ovládání příslušné literatury. — Jest známo, že duševní vývoj Zeyerův v posledních letech byl neobyčejný, že překvapoval svými projevy a jevil se také zřejmě na jeho tvorbě. Voborník ukazuje a vysvětluje tyto pochody a změny způsobem, který svědčí o plném vniknutí ve vši podstatu básníkovu. Výklad ten jest zahrnut v obraze životopisně literárním a z části též v psychologickém. Stručným obrazem sociologickým Voborník končí, zavíraje svou práci velmi vhodně vroucí apostrofou Miriamovou. Knize přidány jsou dvě podobizny Zeyerovy, ukazatel jmen a velecenný chronologický seznam prací Zeyerových.

Týž spisovatel vydal v České knihovně zábavy a poučení, kterou vydává Ústřední spolek českých profesorů, pěkné dílko ***Karel Hynek Mácha*** (nákl. Ottovým, str. 193). Kniha se dělí na dva díly. V prvním jest životopis a rozbor literární činnosti Máchovy, v druhém výbor z poesie a prozy jeho. Spis, jak se samo sebou rozumí, má stálý zřetel k čtenářstvu, jemuž jest určen, ale ta okolnost ničeho neubírá trvalé hodnotě původní práce Voborníkovy, která bude, pokud jde o Máchu, vždy cennou pomůckou literární historii a věrným průvodčím ke správnému pochopení děl a názorů Máchových. Rozbíraje Máj, Voborník mimo jiné píše: »Kdykoli je řeč o osudech Máje, vždy se připomínají nešťastní jeho kritikové Tomíček, Chmelenský a Tyl. To však není zcela správné, neboť celá současnost — až na několik přátel — byla proti Máchovi a on proti ní« (str. 92). Jinak methoda a postup autorův jest týž, který je našim čtenářům znám

z práce o Svatopluku Čechovi, kterou Osvěta od Voborníka loni přinesla. Výbor z Máchy jest učiněn vhodně a rozšiřuje obzor studentského čtenářstva zvláště po drobnějších veršovaných skladbách Máchových a po jeho proze (Obrazy ze života mého, Klášter Sázavský, Rozbroj světů, Návrat). Také přílohy jsou tu zcela vhod.

F. V. Vykoukal.

Ze slovanského světa.

Píše

Josef Volf.

* Roku 1879 vyšel v Osvětě článek profesora Varšavské university Jos. Pervolfa, v kterém autor líčil slovanské hnutí mezi Poláky v letech 1800—1830. Dnes přichází opět profesor Varšavské university, neúnavný pracovník na poli česko-ruských styků, dr. Vl. Andrejevič Francev, avšak s objemnou knihou, v Praze tištěnou, jež obírá se také slovanským hnutím mezi Poláky: Pol'skoje slavjanověděnije konca XVIII. i pervoj četverti XIX. stol., Praga Češskaja, tipografija »Politiki«, 1906, 8°, str. IX, 491, příl. 160, ukaz. 10.[1]) *Ruský* profesor dokazuje tu, že by chybná byla domněnka, jako by Poláci byli měli jen malou účast v práci o Slovanském obrození. Jmena Linde, Bandtke, Surowiecki, Majewski, Rakowiecki, Bobrowski a j. jsou zřejmé doklady, že polští učenci zaujímali důležité místo v rozvoji slovanského hnutí a že mohou býti směle postaveni po bok ostatních vynikajících buditelů a učenců českých a jinoslovanských. Hlavní jejich zřetel obracel se jako všade k rozličným otázkám dějepisným, k starožitnostem, k literatuře a k jazykozpytu. Poněvadž pociťují nutnost těsnějšího spojení s představiteli slovanské filologie na západě, t. j. s Čechy, a na východě s Rusy, jsou styky polsko-české a polsko-ruské velmi bohaté. České úsilí o vzkříšení českého jazyka působilo blahodárně i na Polsko, tak že následky politické tragédie mohly aspoň na poli osvěty snadněji býti překonány. Starší i mladší generaci byl učitelem Dobrovský, jehož pronikající vliv čím dále tím více poznáváme. Celé hnutí bralo se tím směrem, že se kladla veliká váha na poznání, zachování a pěstování jazyka, a proto má slovanské obrození ráz historicko-filologický. Práce prof. Franceva, svědomitá a důkladná jako každé dílo jeho, jest založena na rukopisném materiálu, na dopisech českých, polských a ruských, v příloze otištěných, sebraných z nejrůznějších archivů a knihoven, mezi nimiž ovšem knihovna Musea král. českého zaujímá ne poslední místo.

* V Českém Časopise Histor. XIII. 1907 vyšel přehledný a informativní článek prof. Jarosl. Bidla: Literatura k dějinám ruským devatenáctého století, který rovněž jako jiná práce téhož autora[2]) nutí

---

[1]) Jest to po práci prof. Palmova: Češskije brat'ja (Čeští bratři) druhá veliká publikace *ruská v Praze tištěná.*

[2]) Dějiny Ruska v XIX. století. I. Světová knihovna č. 601—3.

mimoděk celou českou vědeckou veřejnost k přemýšlení, jak důležitým a nezbytným požadavkem jest konečné rozhodnutí otázky, jak transskribovati jmena a názvy původně azbukou psané. Jestliže se nejnověji Petrohradská akademie nauk usnesla na jednotném postupu při transskripci ruských slov na jazyk francouzský, jest to zajisté pro nás pouhý příkaz praktické slovanské vzájemnosti, plynoucí z vědecké i žurnalistické každodenní potřeby, aby nastalo také u nás již jednou jasno v tomto směru, neboť dosud panuje zmatek nad zmatek. Jestliže v Českém Časop. Historickém se vyskytují různé spůsoby transskripce u různých autorů nebo dokonce i u téhož autora, jest tím vinna pouze okolnost, že není dosud stanoven žádný jednotný princip transskripční; a dějeli se to v časopise vědeckém, což teprve možno očekávati od časopisů rázu podružného? Prozatím jest jen to jisto, že tu vládne libovůle, ba přímo anarchie, kterou možno charakterisovati slovy: »každý píše, jak se mu zdá.« Dobré vůle by tu jistě nechybělo, ale není studnice, z níž by se čistá voda mohla čerpati, není všeobecného pravidla, jehož by se mohla veřejnost přidržovati. V Čas. Hist. bylo již jednou o této důležité otázce jednáno, avšak jen polemicky a bez úspěchu; celá záležitost byla jaksi odročena, ačkoli žurnalistika a jiné časopisectvo si jí horlivě všímalo, anoť rozřešení této otázky leží v jejich vlastním zájmu. Od té doby uplynula pomalu 3 léta, ale otázka vědecké transskripce není rozhodnuta podnes, jak nejlépe viděti z Česk. Čas. Hist., kde nefilolog Bidlo transskribuje zcela podle jiné methody, než filologové Polívka a Máchal. A přec je nad slunce jasnější, že tato nejednotnost jest škodliva. Ovšem in dubiis varietas! Naskytá se tu řada otázek, hraničících skorem s problemy; do podrobností se pouštěti nemíním, avšak přece musím vytknouti dva důležité principy, kolem nichž se celá otázka hlavně točí: Má se zachovati princip fonetický nebo etymologický (Muravjov: Murav'ev: Muravjev)? Má býti transskripce upravena se vzhledem k znalcům ruského jazyka (princip aristokratický), nebo se vzhledem k celému národu (princip demokratický)? A ználi kdo u nás rusky, nač mu třeba transskripce? Bráti ohledy na typografické nesnáze dnes již neplatí; vždyť každá větší tiskárna česká má ruské typy a obyčejně také dobré typografy, kteří rusky dovedou sázeti. To jsou jen tak letmo nadhozené otázky; konečné rozhodné slovo připadne nutně našim jazykoznalcům, a z nich pak zvláště slovanským filologům, kteří by jediní správně mohli stanoviti všeobecně platné pravidlo a učiniti konec trapné, často osudné i ostudné zmatenosti. Jsme to povinni sobě i jazyku jak svému, tak ruskému. Představuji si v hrubých rysech celou věc asi takto: Na popud redakce Časopisu Historického, Filologických Listů a České Akademie sejde se anketová komise znalců jazyka, která po zralém uvážení všech okolností, snad i za přispění historiků vypracuje podrobný program, který by se mohl pokládati za normálný, založen jsa na vědeckém podkladě filologickém. Bez filologů zůstala by celá otázka zase jen v plenkách, a přece káže nalehavá potřeba, aby filologové již vystoupili ze své zálohy a podali závažné slovo k rozřešení otázky správné transskripce. Jak jest věc nalehavá, ukáži na několika příkladech z článku Bidlova.

V. Časopise Historickém X., 1904, str. 443—4 napsal Bidlo proti J. V. Duškovi: »Jsem pro transskripci písmenkovou, mechanickou, bez označování přízvuku. Mám na zřeteli ty, kteří jakž takž rusky číst dovedou, a takové, kteří leckdy musejí transskribovati pro ty, kteří jazyk ovládají dobře — knihovní úředníci. Co do transskripce ѣ, е a э, myslím, že pro ѣ stačí velmi dobře ě, pro е a э obyčejné naše e — kdo umí rusky, pozná hned, *že de musí se čísti dě* atd.« Dušek sice s odpovědí spokojen nebyl, ale redakce dala celé věci usnouti, a tak se Duškem žádaná vědecká diskuse nerozvinula.

V ročn. XI., 1905 téhož časopisu vrátil se Bidlo ještě jednou k celé otázce a znovu napsal: »Budeme tedy psáti Nekrasov, Lebedev, Kapterev místo Někrasov, Lebeděv, Kaptěrev; budeme psáti Elagin místo Jelagin, Evropa m. Jevropa, Ekaterina místo Jekatěrina, sčislenie místo sčislenije, obozrěnie místo obozrěnije atd.«

Všimněme si, jak autor ve svých nejnovějších pracech svůj náhled o transskripci změnil. Životopisec cáře Mikuláše Шильдеръ je psán Šil'der[1]) na str. 277 atd. dle dřívějších názorů Bidlových; ale hned 4 řádky doleji na téže straně: Šil'děr; ve Svět. knihovně užívá se pak transskripce: Šilděr. Tedy v Časopise Historickém Šil'der a Šil'děr, ve Světové knihovně Šilděr, v Naučném Slovníku Šiljděr, nevolá to po nápravě? Nebo: žizn' a jinde žizň (Č. Č. Hist. str. 252 a 248; ve Svět. knih. důsledně žizň, ač zase Moskvit'janin str. 158). Nebo zase: osvoboždenie — dekabristov — pjatidesjatych, sočinenija, kde *e* po *d* a *n* se netransskribuje, kdežto jinde ano, na př. pjatiděsjatilětie, Pestěl, Stěpnjak atd.; jednou slovar'u, po druhé slovaru atd. Jsou to jen některé případy, které by se daly hojně rozmnožiti, avšak dostačí zajisté k dotvrzení toho, co jsem o zmatku v transskripci uvedl; zároveň se tím vlastně vracím k návrhům Duškovým, uveřejněným v Časopise Historickém, jenž si přál diskusi o této důležité otázce. Kéž by skutečně došlo k nějakému řádnému rozhodnutí![2])

Tolik o transskripci. Hledímeli k obsahu, doplňují se obě práce Bidlovy; vědecký přehled historické literatury je uložen v Časopise Historickém, zpracování pak ve Světové knihovně. Vítáme vřele tento podnik, který budeli takto pokračovati, vytlačí oblíbenou u nás Göschenovu sbírku. Že ovšem Bidlo nepodal pravé ruské dějiny v celé jejich hloubce a šířce, je každému pochopitelno, a nebude mu nikdo z toho činiti výtek; kniha je psána pro české kruhy — a tím je řečeno vše. Autor hledí na ruské dějiny s hlediska vývoje sporu rusko-polského; jest to sice zcela přirozeno, avšak některé směry ruské politiky nepřicházejí při tomto stanovisku k plné platnosti. Bibliografie v Časopise Historickém podaná má ráz povšechný a bude jistě, zvláště posluchačům universitním, velice vítána. Ovšem ji stíhá osud každé bibliografie: když vyjde, jest již předstižena a zastaralá. Stačí prohlédnouti Istoričeskij Věstnik, Věstnik Jevropy, Žurnal min. nar. prosv. atd., aby bylo patrno, jak úžasně nové a nové práce o ruských dějinách 19. a 20. stol. se přímo rojí; díla ceny trvalé, psaná s vážností a pracovitostí až úžasnou. Literární přehledy těchto

[1]) Ottův N. Slovník XXIV., 1906: Šiljděr.
[2]) Co tu řečeno o ruštině, platí též o ostatních slovanských jazycích.

časopisů, jakož i literární přehledy práce historické při novoročních číslech velkých ruských žurnálů mohou býti doplňkem i pokračováním k Bidlově Bibliografii.

* Národní Listy v čís. 206 z 28. července přinášejí zprávu, která v době nynější rozháranosti ruské působí utěšeným dojmem. Oděsský občan A. A. Borzenko rozhodl se věnovati 100.000 rublů na zvláštní nadání, kterým by se umožnilo *pořádání všeslovanských sjezdů v Rusku.* Na myšlenku tu přivedlo Borzenka dílo Berlínského statistika, prof. Sombarta, jenž na základě stálého vzrostu slovanského obyvatelstva v Evropě předpokládá, že za sto let o osudech Evropy budou rozhodovati Slované. Borzenko tedy soudí, že Slovanům nastává povinnost sbližovati se a takovému sbližování prospěly by znamenitě všeslovanské sjezdy. Kapitál jím darovaný jest uložen v státní bance a úroků se bude zatím užívati na pořádání všeslovanských sjezdů v Rusku, majících účel kulturně-dobročinný.

* V časopise Archiv für slavische Philologie XXVIII., 1906, seš. 4., vydávaném v Berlíně (také čistě slovanská zvláštnost!) a řízeném nejlepšími slovanskými učenci, uveřejňuje Al. Brückner pěkný bibliografický přehled polských novinek za poslední čtyři léta. Mezi jiným dotýká se též díla prof. Vikt. Czermaka: Illustrowane dzieje Polski, jichž 1. díl vyšel ve Vídni v knihkupectví Fr. Bondyho (Od początkow do X. wieku, 1905). Czermak rozdělil tento svazek na 3 části: Polsko archeologické; Polsko slovanské před VI. stol.; Polsko od VI. až do X. stol. Autor se snažil při své práci užiti výsledků srovnávací archeologie a odvolává se hojně na obdobné archeologické nálezy české, hledě uvesti svoje vývody ve shodu s českými. Brückner se tomuto srovnávacímu hledisku staví na odpor — tuším však nesprávně — z důvodu, že lokální shody vlastně samy ničeho ještě nedokazují. A jiných svědkův ovšem není, protože archeologie jest jediný fossilní archiv země, který však slov nezná. Nedokazujíli shody ještě vše, přece se přijde k názoru, že bez srovnávacího stanoviska v archeologii pracovati nelze, jakož jest tomu ostatně u všech věd.[1]) — Dále otiskuje Al. Ivič dopis *Palackého* univ. prof. dr. Ant. Virozsilovi, známému spisovateli díla: Das ungarische Staatsrecht. Palacký posílá Virozsilovi své Dějiny za kralování Jiříka a zmiňuje se o své charakteristice Matiáše Korvína, jehož prý líčil zcela sine ira et studio; dotýká se též rodinných událostí, zvláště smrti své choti (18. srpna 1860) a politických poměrů. Datován jest tento zajímavý dopis z Prahy, 24. října 1860. — Na konci následují posmrtné úvahy o zemřelých slovanských učencích, Al. N. Veselovském (od A. Jagiće) a Mar. St. Drinovu (od B. Ljapunova).

»Słowianofilstwo bez ustępstw« nazývá se článek, jejž do červencového čísla »Świata Słowianskiego« napsal jeho redaktor Fel. Koneczny. Jest to výklad Poláka o slovanské vzájemnosti, který chce býti zároveň obranou, vysvětlením i programem do budoucna, při čemž však autor hledí na slovanskou vzájemnost jedině s hlediska poměrů polsko-ruských. Hledá novou politickou tvůrčí sílu, jaká ve středověku v Polsku samostatně vytvářela politické záměry

[1]) Totéž odmítavé stanovisko zaujímá Brückner v článku: Historya a filologia, Przegląd Hist. IV., 1907, 267 a d.

nejen u Poláků, ale i daleko za polskými hranicemi; avšak osudné rozdělení Polsky zničilo tuto vlastnost, tak že ani počátek XIX. stol., když se v Evropě tvořila nová politická situace, nezastihl Poláky připravené, jdoucí za jistou politickou ideou a jistým politickým cílem. Idea panslavistická se totiž dle Konecznégo zvrhla úplně v panrusismus, a Poláci prý se od takového směru přirozenou měrou odvracovali. Nemohli se však přece zcela z myšlenkového hnutí slovanské vzájemnosti vybaviti a proto jmeno panslavismus změnili v slovanofilství a snaží se nyní tuto ideu prokázati jakožto politickou nezbytnost polské politiky. Slovanofilství bez ústupků, které nechce rušiti ani národnost, ani vyznání druhého slovanského národa, nýbrž stojí na stanovisku úplné autonomie, to jest asi tresť článku Konecznégo. »Niech każdy naród słowiański będzie sobą i niech się u siebie urządza po swojemu,« praví autor; idea tato žije, jest pro národy slovanské nezbytná, musí vstoupiti již brzo v skutečný politický život a dáti jemu plnější, ideálnější obsah. Vybudování této zdravé a praktické myšlenky jest velmi žádoucno.

* *Zbornik,* vydávaný Slovinskou maticí Lublaňskou, přinesl v ročníku VIII., 1906 článek Fr. Ilešiće: Česko-slovenska (-jugoslovanska) vzajemnost v minulih dobah. Jsou to z větší části úryvkovité vzpomínky na styky slovensko-slovinské a česko-slovinské. Nejprve ukazuje Ilešić, jak »Novice« (Noviny), r. 1843 založené, psaly o Slovácích a »Slov. Nar. Noviny« (s příl. Orlem Tatranským) zase o Slovincích. Štúru prý sbližoval se Slovinci hlavně demokratický ráz obrození slovinského, jakož i celý individuelní rozvoj slovinského národa, který počínal emancipací Slovinců od Srbocharvátů, blíže se tak v mnohém snahám slováckým, bažícím po odtržení od Čech. Proto také byl Štúr protivníkem hnutí illyrského, směřujícího k sjednocení všech jihoslovanských národů. Illyrismus byl mu čirou abstrakcí bez tepla i života, škodlivý samostatnému vývoji jednotlivých národních celků slovanských. Z Čechů působili mezi Jihoslovany V. D. Lambl, podle Ilešiće romantik v nejlepším slova smyslu, který pevně věřil v Slovanstvo a jeho sílu v budoucnosti a který první mezi Čechy poukazoval na význam jihoslovanských zemí. J. Dragoni Křenovský a Al. Bačovský, přispěvatelé Havlíčkových Národních Novin, stávají se teprve tímto článkem známi. — K těmto mužům, mezi Jihoslovany zdárně působícím, patřil také Ivan Vávrů, jehož životopis podává Iv. Pintar. Pocházel ze vsi Jižné na Táborsku z rodiny selské a dostal se po svých studiích r. 1859 na gymnasium do Lublaně, kde záhy zdomácněl. Zvláštní zásluhy získal si svou horlivou činností pro tělesný výcvik těla; tělocvičné názvosloví slovinské jest jeho dílem.

* Každé sblížení slovanských národů nutno uvítati s upřímnou radostí a vřelým potěšením, ať již se to děje na kterémkoli poli a v kterémkoli oboru; vždyť jest těch odpudivých snah a rozporů tolik, že každý hlas, volající po sblížení, bývá provázen všeobecným souhlasem. Od pouhých slov ke skutkům bývá však obyčejně velmi daleko, a tak se pohybuje slovanská vzájemnost stále jen v prvních začátcích, jelikož jí velice vadí jednak neupřímnost, jednak nejasnost v samých základech názorů na slovanskou vzájemnost, vybudovanou v duchu pokroku dnešní doby. Potěšujícím zjevem jest tu *praktické*

sblížení »Matice Slovenské« a »Matice Hrvatské,« které počaly vydávati společně »*Hrvatskou Knjižnici*« pro Slovince, jejímž redaktorem jest známý spisovatel dr. Fran Ilešić. Účelem této sbírky jest seznamovati Slovince s literárním i kulturním snažením charvátského národa, aby zmizely umělé hranice, které mezi nimi čas vytvořil; knihy Matic vydávané mají býti zároveň školou jazyka charvátského, která by vychovala nové a silné pokolení, vědomé svých národních cílů, aby se vyplnila slova básníka R. Kat. Jeretova při oslavě Prešernově v r. 1905 napsaná:

Već ja vidim: Tvoje pjesme
i u ono doba sižu,
gdjeno Hrvat i Slovenac
domovinu jednu dižu.
(»S moje lire.«)

První svazek možno v této příčině pokládati za zdařilý; přináší obrázky z charvátské minulosti, kdy nadšení illyrského hnutí silou naplňovalo srdce i rozum jihoslovanských národovců. Jest to veliká doba Ljudevita Gaje, skladatele národní hymny »Još Hrvatska nij' propala — dok mi živimo« (1833), Ant. Pl. Mihanovice Petropolského, pěvce známé písně: »Liepa naša domovino — oj junačka zemljo mila,« Stanka Vraza a j. V Slovinsku pěl té doby své nesmrtelné písně Prešern a je přirozeno, že mezi buditeli obou národů bylo živé spojení. Z této okolnosti vznikl také úmysl, počíti novou sbírku právě ukázkami z této doby, vybranými z různých autorů; mimo to je tu řada pěkných menších původních črt; zvláště upozorňujeme na »Vzpomínky na Slovinsko« od Štěpána Radiće, který také ve svém časopise »Hrvatska Misao« (Mysl) počal zaváděti ukázky z českých autorů v českém znění, příslušným výkladem provázené. [1])

* Dne 17. července t. r. stihla národ charvátský těžká a bolestná ztráta; zemřel »praeceptor Croatiae,« slavný právník světového jmena, dr. Jos. Pliverić, profesor university Záhřebské (naroz. 1847 v Nové Gradišce v býv. Voj. Hranici). Osud zasáhl krutě celý charvátský národ právě v době, kdy zpupnost maďarská mu vnutila nový boj a zápas na ochranu národních práv. »Mnoho pro národ vykonal i vytrpěl« — tak jej charakterisuje dr. Lad. Polić v úmrtní vzpomínce. Vědecká velikost Pliverićova záleží v původnosti jeho theorií, v nichž neměl předchůdců, tak že možno právem o něm říci: proles sine matre creata. Každé jeho dílo má pro Charvátsko neocenitelný význam politický, tak že známý německý státovědec Jellinek o něm napsal: Kdy by juristické vývody měly moc státotvornou, byly by dedukce Pliverićovy k evropským státům připojily nový stát (Charvátsko). Pliverić se postavil totiž na stanovisko, že mezi Uhry a Charvátskem není žádného inkorporačního svazu, jelikož charvátská autonomie založena jest na obapolné úmluvě mezi dvěma rovnocennými, suverenními státními útvary, při nichž nelze jednostranně nic nového stanoviti. Svazek mezi Charvátskem a Uhrami jest reální unie, složená ze dvou států, které se sdružily vzájemnou smlouvou k společnému vykonávání rozličných státních práv v společnou organisaci.

[1]) Podobnou myšlenku hledí uskutečniti i Frant. Votruba ve své »Slovenské knižnici,« kterou počal vydávati v Pešti. Vedle prací slovenských uchystal pro každý ročník jedno či více děl českých.

Není správno mluviti o občanech uherských anebo uhersko-charvátských v Charvátsku, praví v článku: »Jací jsme státní občané my Charváté?«; jsme charvátskými občany, charvátský indigenát jest rovnoprávný s indigenáty cizími. Řada jeho prací vztahuje se z veliké části právě k poměru Charvátska k Uhrám, který se snažil postaviti na zcela juristické stanovisko a které uhájil proti všem svým odpůrcům; právě proto způsobila jeho neočekávaná smrt takové vzrušení v charvátském národě. Z prací jeho uvádíme: Právo mezinárodní v historickém svém vývoji; Reálná i osobní unie; O verifikaci sněmovních poslanců; O soudnictví a správě; Jací jsme státní občané my Charváté; Právní poměr Charvátska k Uhrám (něm.); Příspěvky k uhersko-charvátskému spolku (něm.); Charvátský stát (něm.) atd.

* *Letopis Matice Srpske*, sv. III. a IV. přinášejí z pera Jov. Radoniće pěkný životopisný nástin vynikajícího historika srbského, Ilariona Ruvarce († 1905). Ruvarac zaujímá svými pracemi v kulturním životě srbského národa důležité a významné místo a řadí se důstojně po bok prvních srbských velikánů. Vyškolen methodou prací Šafaříkových předstihl své současníky novým pojímáním úkolu a významu historické práce, následuje v tom velmistra dějin, Ranka. Pod jeho vlivem počal v době vládnoucího bujného romantismu zaváděti nové střízlivější a realističtější pojímání srbské poesie i historie, a v tom tkví hlavní jeho zásluha. Vzešel z chudých poměrů, avšak svou opravdovostí, pracovitostí a bystrostí rozumu získal si záhy pevné postavení i přízeň na všech stranách. Za svých právnických studií ve Vídni poznal tehdejší výkvět srbské společnosti, která se zde denně v Slovanské kavárně shromažďovala: Vuka, Ďuru Daničiće, Branka Radičeviće, Zmaje, Ďorđě Popoviće, Iv. Suboticé a j. Společnost tato přirozeně také přispívala se zdarem k vývoji ducha jeho, tak že se svým kritickým nazíráním na srbské dějiny a svými edicemi historických pramenů stal jedním z předních historiků srbských. Zmínky zasluhuje i to, že se v mládí svém obíral pilně staroindickými studiemi; z té doby pochází také jeho náhled, že staroindická bytost Trit je totožný s Trutem Libušina soudu.

* Bulharský *Slavjanski Glas*, vydávaný slovanským blahočinným spolkem v Srědci, přináší v V. ročníku 1907 pěkný přehled české literární tvorby za r. 1906 (Češkata izjaščna literatura prěz 1906 god). Autor S. S. O. je dosti dobře obeznámen s českou literaturou. Zná práce starší i mladší a nejmladší generace, a při svém klidně vypravujícím spůsobu kloní se bezděky k práci generace mladší, ač sluší s pochvalou uznati, že se to neděje na úkor starší generace.

Nové rovy.

Biskup Fr. Krásl. — Jan Ladecký. — Karel Solpera. — M. Hofmann.

Lonského roku oznámili jsme úmrtí probošta metropolitní kapitoly Pražské Msgra. Antonína Hory, a nyní již jest nám zaznamenati smrt jeho nástupce, Msgra. dr. Františka Borg. Krásla. Když

před necelým rokem nový probošt nastupoval na úřad svůj v plné síle a svěžesti, netušil zajisté, že nalézá se již na samém sklonku života. Ale mimo nadání dostavila se úporná nemoc, připravila mu dlouhé utrpení a přivodila posléze smrt jeho. Život Kráslův nevykazuje událostí vzrušujících anebo nad obyčej zajímavých. Bylť to život pilného českého člověka, jenž z chudoby krok za krokem povznáší se výše... Krásl narodil se dne 24. prosince r. 1844 v Králové Dvoře u Berouna z chudých rodičů selských (zajímavo jest, že děd Kráslův přišel do Čech ze Slezska a nazýval se Glaser). Základu vzdělání svého nabyl ve farní škole Počapelské; potom chodiv v Berouně dvě léta do hlavní školy, dán jest r. 1857 na studia do Prahy. Nejprve studoval na gymnasiu Staroměstském, kdež mezi profesory jeho byli Václav Štulc, Ant. Hansgirg a dr. Ig. Axamit. Po dvou letech byl přijat do chlapeckého konviktu a přestoupil na gymnasium Novoměstské. Byl vždy výborný student, také zkoušku maturitní r. 1865 vykonal s vyznamenáním. Potom se obrátil na fakultu právnickou, ale již po roce přešel do bohosloveckého semináře. Byv r. 1870 vysvěcen na kněze, stal se kaplanem v Královicích na Plzeňsku. Odtud povolán byl za adjunkta theologické fakulty, a spolu mu svěřeno řízení chlapeckého konviktu. Roku 1876 povýšen jest na doktora bohosloví, načež suppleval uprázdněnou stolici mravovědy. V letech 1877—78 byl zaměstnán jako výpomocný katecheta na rozličných Pražských středních školách. Roku 1880 habilitoval se na theologické fakultě jakožto docent dogmatiky a r. 1883 suppleval zároveň i stolici církevního práva. Zvolen byv r. 1884 za kanovníka metropolitní kapitoly, jmenován byl radou knížecí arcibiskupské konsistoře a pověřen časem i mnohými jinými úřady církevními. Roku 1901 stal e i světícím biskupem Pražským. — Literární jeho činnost týkala se hlavně církevních dějin českých. Doktorská dissertace jeho z r. 1876 byla zárodkem první jeho objemné práce, vydané o deset let později a nadepsané »Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup Pražský;« jest to dílo, které pro poznání doby Pobělohorské má nemalou cenu. Později zamýšlel Krásl vydati postupně obšírné životopisy českých světců a světic. A tak vznikly další jeho veliké knihy: »Sv. Prokop« (1895) a »Sv. Vojtěch« (1898); vynikají hojností sneseného materiálu, ale místy jest jim na újmu nedostatek kritického i stylistického propracování. Při skládání těchto spisů svých Krásl, jsa úředními pracemi přespříliš zaměstnán, užíval vydatné pomoci spolupracovníka; při prvých dvou knihách byl to prof. Vacek, při poslední prof. Ježek. Z archivu arcibiskupského počal vydávati důležité zprávy o stavu farností v Čechách na rozhraní XVII. a XVIII. věku; ale publikace té vyšel toliko prvý svazek. Ještě mnoho jsme mohli od Krásla očekávati, ale bohužel, také on byl nám příliš záhy odňat. Dr. *A. Podlaha.*

Dne 20. července t. r. zemřel v Praze po delší nemoci spisovatel Jan Ladecký. Narodil se r. 1861 v Praze, vystudoval tam reálku a potom pobyv na učitelském ústavě, oddal se učitelství a působil v Nadějkově a potom na matiční škole v Prachaticích. Za nedlouho však zanechal zvolené dráhy životní a vrátiv se do Prahy věnoval se práci literární. Zalíbeným polem bylo mu divadlo. R. 1887

jal se vydávati časopis Českou Thalii, do níž, právě jako do druhého listu divadelního, který později řídil, uložil množství rozprav původních i přeložených, odborných pojednání, posudků, referátů a zpráv. Vyplňuje většinu svého listu často sám, užíval při překladech rozmanitých pseudonymů. Z prací jeho tohoto druhu uvádíme na příklad: Dramatické básně lorda Byrona, Emil Augier, O vzniku stavu hereckého, Nová dramata, Listy o Národním Divadle, Osmý rok Nár. Divadla a j. V posledních letech referoval o nových dramatech a jich provedení také v jiných listech, zejmena v Osvětě a ve Zvonu. Roku 1894 byl krátkou dobu také dramaturgem Vinohradského divadla. Roku 1895 za přispění několika jiných literátů vydal Příspěvky k dějinám českého divadla. Záhy jal se zkoušeti svých sil také v samostatné tvorbě dramatické. Prvním pokusem byla truchlohra Kortan, vydaná r. 1883. Po hojnějších zkušenostech a pečlivějších studiích vyšla později jeho veselohra V úskalí, hra Dva světy, jíž se dostalo ceny Náprstkovy, drama Bez lásky a j.

V Jindřichově Hradci zemřel 28. července t. r. Karel Solpera, který býval dlouhá léta profesorem přírodních věd na tamním gymnasiu. Narodil se v Jindř. Hradci dne 21. prosince r. 1833, r. 1856 vykonal státní zkoušky a zakotvil záhy ve svém rodišti, o jehož zvelebení a zvláště národní uvědomění získal si platné zásluhy. Často také chápal se pera, aby přispěl ke vzdělání svých krajanů.

Po krátké době, strávené na odpočinku, zemřel dne 8. srpna t. r. ve Slatiňanech Mikuláš Hofmann, pensionovaný ředitel české reálky na Starém Městě v Praze. Narodil se r. 1845 na Horách Matky Boží u Sušice. Vystudovav na technice pod prof. V. Šafaříkem chemii, obrátil se k životu praktickému a byl technickým assistentem při vinných sklepích v Dolních Beřkovicích. Potom však věnoval se učitelství a působil na střední škole v Kolíně, na reálce v Hradci Králové a v Rakovníce, kdež se stal r. 1894 ředitelem. Odtud r. 1904 povolán do Prahy na novou reálku Staroměstskou, kterou zařídil a spravoval až do svého pensionování. Vedle odborných pojednání v Listech chemických, Osvětě, Kroku a j. napsal několik učebnic, které se dlouho těšily oblibě. *F. V. V.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. srpna 1907.

Říšská rada. — Charvátsko-srbská koalice. — Schůze Aehrenthalova s Tittonim. — Rusko. — Schůze v Svinemündu a v Išlu. — Odhalení pomníku Garibaldiho v Paříži. — Nepokoje v Marokku.

Poslanecká sněmovna říšské rady skončila dne 24. července letní zasedání, první ve svém novém složení. Jediný výsledek její činnosti jest vyřízení prozatímního rozpočtu. Ve svazu českých klubů objevily se povážlivé trhliny, tak že mu nelze předpovědéti dlouhého trvání. Jednotlivé kluby potíraly se navzájem, a jen stěží se podařilo udržeti na venek zdání jednoty; v důležitých věcech nebylo lze docíliti shody. Nálada v českém táboře jest velmi stísněná. Proti Čechům vládne se jako dříve. Ministři vyučování a železnic prová-

dějí systematicky a bez ostychu germanisaci, a činnost českého ministra krajana jest působením německého ministra krajana úplně paralysována. Němci provádějí si upravení svého »uzavřeného německého území« v Čechách za účinné podpory německých členů kabinetu, místodržitele hr. Coudenhova a presidenta vrchního soudu rytíře Wesselého via facti. Čeští ministři jsou malomocni. Z krajin většinou německých odstraňují se čeští úředníci a kněží, německo-nacionální fanatismus řádí proti českým menšinám a politické úřady k tomu klidně přihlížejí. Při velkolepých sokolských slavnostech v Praze, v nichž brala podíl celá Evropa, nebyl místodržitel ani přítomen, za to však súčastnil se německo-nacionální slavnosti střelecké v Teplicích.

V debatě o rozpočtovém provisoriu slyšela vláda mnohé trpké výtky. Baron Beck proslovil dlouhou řeč, ale málo v ní pověděl. Tvrdil, že vláda nemá úmyslu skrýti se před národnostní otázkou do houští předloh, nýbrž že jí chce patřiti přímo do tváře. Že by však chtěla učiniti pokus o její rozřešení, o tom se nezmínil. Kladl opět důraz na zřízení krajských úřadů, od nichž si slibuje blahodárný účinek na poměr mezi vládnoucími a ovládanými. Poměr vlády k jednotlivým stranám musí prý býti pevně určen a nesmí záviseti na okamžité náladě; ale není prý potřebí, aby se některá strana vládě bezpodmínečně upsala. Proti sobectví jednotlivých stran postaví prý vláda egoismus státu a vynasnaží prý se, aby na střední cestě rozpory zájmů strannických vyrovnala.

Ministr financí promluvil o sanování zemských financí; oznámil, že velmi rozsáhlé předběžné práce skončeny jsou již a že se pomýšlí na to, aby koncem září byla svolána anketa, k níž budou vedle zástupců zemských výborů pozváni též znalci z kruhů vědeckých, jakož i osobnosti, jež se otázkou ozdravení zemských financí už dříve zabývaly.

Jmenem českého klubu prohlásil dr. Kramář, že jeho strana bude hlasovati pro rozpočet, ježto nemůže svým dvěma členům v kabinetě projeviti nedůvěru. Český národ, který se stal nedůvěřivým, chce míti důkazy, že se jeho význam pro budoucnost a mocenské postavení říše uznává a že se s ním podle toho bude nakládati. Jmenem českých agrárníků prohlásil poslanec Prášek, že jeho strana nemůže vládě projeviti důvěru, že však nebude hlasovati proti rozpočtu, aby vláda při obtížném vyjednávání s Uhry nebyla oslabena. Dr. Masaryk pravil, že on a jeho soudruh dr. Drtina, hledíce k neujasněnosti příští politiky vládní, nebudou hlasovati pro rozpočet, nýbrž že se zdrží hlasování. Čeští státoprávníci a národní socialisté vyslovili vládě nedůvěru a hlasovali proti rozpočtu. Prozatímný rozpočet přijat velkou většinou.

Otázka protokolování neněmeckých řečí nedostala se ku předu, byla odkázána výboru. Sdružení všeněmeckých stran podalo návrh, aby jedinou a výhradní řečí sněmovny byla němčina. Před koncem zasedání zvoleno dosavadní předsednictvo sněmovny definitivně. První místopředseda dr. Žáček za projevenou důvěru děkoval také jazykem českým, což vzbudilo mezi Němci veliké rozčilení.

Charvátsko-srbská koalice vydala provolání, v němž líčí podrobně činnost charvátského zastupitelstva v společném říšském

sněmu Peštském a vysvětluje, jak došlo ke sporu mezi Charváty a Maďary. Pak připomíná, že jazyková otázka byla ze strany madarské na přetřes uvedena, čímž jest charvátsko-srbská koalice sproštěna závazku nedotýkati se tou dobou žádné státoprávní otázky. Charvátsko-srbská koalice slibuje, že bude všemi ústavními prostředky bojovati proti zavedení maďarské řeči na území charvátského království a proti nadvládě Maďarů. Koalice nepřihlíží pouze k otázce řeči na železnicích, nýbrž zdůrazňuje celý souhrn otázek a sporů mezi Uherskem a Charvátskem, které musejí býti znova upraveny způsobem, jenž by království charvátskému samostatnost jeho zaručoval.

O výsledcích schůze barona Aehrenthala s Tittonim v Desiu oznamuje se, že bylo usneseno nejráznější provádění oprav v Makedonii. Corrire della Sera oznamuje, že program Tittoniho jest: závazek Rakouska, že v případě změn na Balkáně neobsadí žádného území, oboustranné zřeknutí se Albanie a zajištění nezávislosti balkánských národů tvořením národních států. Bylo prý také jednáno o záměru Aehrenthalově, aby utvořen byl spolek Rakouska, Německa, Ruska a Turecka.

Na Rusi jsou přípravy k volbám do třetí dumy v plném proudu. Terroristické útoky a loupeže opakují se neustále, ač jsou bezpečnostní opatření velice zostřena a vláda proti revolucionářům rázně postupuje. Carským úkazem je stav sesílené ochrany v Petrohradě na šest měsíců prodloužen. Vláda připravuje rozpočet na příští rok; ministr financí ponechává dumě, na měsíc listopad svolané, aby zkoumala a povolila dodatečný úvěr. — Bezpečnostní úřady vypátraly nový úklad na život carův.

Ve Svinemünde konala se schůze ruského cara Mikuláše s německým císařem Vilémem. Ke schůzi té připojují se pověsti o nastávajícím trojcísařském spolku rusko-rakousko-německém a o prostředkování Ruska k docílení lepších poměrů Německa s Anglií a Francií. O několik dní později navštívil král Eduard, ubíraje se do Marianských Lázní, císaře Františka Josefa v Išlu. Při schůzi té jednalo prý se hlavně o Macedonii, a král Eduard ubezpečil prý císaře, že Rakousko může očekávati nejvýdatnější podporu Anglie při provádění reformní akce. Nyní přijde na řadu reforma soudnictví.

V hlavním městě francouzském odhalen dne 13. července pomník Garibaldiho. V slavnostní řeči ministr zahraničných věcí Pichon pravil, že se při této příležitosti Francie a Italie sbratřují. Na bojišti též francouzskou krví zbroceném povstal nový národ, jenž jest činitelem pokroku a evropské rovnováhy. Francie jest přítelkou Italie, ježto italské zájmy francouzským nikde neodporují a obě země mají týž ideál nezávislosti a spravedlnosti. Francouzsko-italská shoda jest diktována společnými zájmy obou zemí, jichž antagonismus by vedl k obapolné pohromě.

V Marokku vypukly povážlivé nepokoje proti Evropanům, zejmena v Tangeru, Rabatu, Casablance, Mazaganu a v jiných městech. Mnoho Evropanů povražděno. Francouzská vláda vyslala tam několik válečných lodí a francouzské vojsko obsadilo odbojná města.

Adolf Srb.

R. 1907. ČÍS. 10.

OSVĚTA

Literární zůstalost M. M. Zd. Poláka.

Podává

Frant. J. Rypáček.

Každá památka po předcích, třebas měla cenu jen skrovnou, jest nám milá i vzácná, jako posvátný poklad rodinný a jako výmluvný doklad o minulosti, kterou sobě rádi idealisujeme a vzpomínáme jí s tichým steskem, jako zašlého jara životního — uprchlého mládí. Jako jednotlivci, tak mají i národové své jaro, své mládí, jehož vzpomínají s radostnými city a vděčným uznáním. Novým jarem naším byl věk obrození a obnovy — národní roznět a horoucí snaha o povznesení a ušlechtění mluvy české, věk nesmrtelných Dobrovských a nadšených Jungmannů, doba »tichých geniů« v nejlepším smysle slova. Celé století už míjí od idyllického času toho, a tehdejší práce a činy, pokusy a výsledky, námahy a snahy, z bujarého probuzování, z radostné naděje a z mladistvého zanícení dříve nadmíru ceněné a zvyšované, za naší doby střízlivé a kritisující, posuzující a odsuzující, odborným a suchým studiem vědeckým, pitevními noži chladných rozvah a úvah a přísným měřítkem esthetickým bývají přiváděny na pravou míru aneb jsou, asi neprávem, dělány příliš malými, nepatrnými, ano bezcennými. A přece každá práce a čin tehdejší, každý pokus a snaha byly stupně, po kterých se kráčelo vpřed i výše, a my všichni vyrostli jsme na ramenech neúnavných pracovníků, kteří před stem let horlili, cítili, střádali a stavěli nezištně a věrně ad maiorem patriae gloriam et linguae bohemicae resurrectionem!

K nejvýznamnějším z mužů těchto patří zapomínaný (sté narozeniny a loňské padesátiletí skonu jeho byly veřejně téměř pominuty) Matěj Milota Zdirad Polák, jehož »Vznešenost přírody« při svém objevení učinila »velikou sensaci« a jíž počala se »nová, lepší epocha básnictví českého,« jak napsal svědomitý biograf našich křisitelů Ant. Rybička Skutečský, a jež byla »činem bás-

nickým« a podána »v stylu opravdu velkém,« jak řekl Jar. Vrchlický.

O Polákovi a o práci jeho literární naposled bylo psáno v Osvětě r. 1874, když oddaný ctitel jeho Musy a jeho důstojný učitelský nástupce na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní, Ferdinand Čenský, obšírně pojednal o básnické i cestopisné činnosti Polákově. Deset let potom, v neděli, dne 13. července 1884, zásluhou pěveckého spolku »Poláka« v Zásmukách na Kolínsku za obecného nadšení odhalena byla pamětní deska na rodném domku básníkově. Kolínské Noviny za redakce J. M. Balákovy psaly v úvodníku ze dne 16. července t. r., že účast spolků, deputací a obecenstva z blízka i z daleka byla opravdu slavnostní; účastnila se i banderia a jednoty čtenářské, pěvecké, Sokolské, hasičské a jiné. Zásmuky pak oblekly roucho slavnostní; s mnoha domů vlály prapory v barvách českých, i prosté chyšky ověnčeny byly věnci chvojovými. Zejmena budova obecných škol byla pěkně okrášlena; v oknech rozestavena byla poprsí našich předních velikánů, a uprostřed umístěna podobizna oslavovaného pěvce růžemi ověnčená. Před rodným domkem Polákovým upravena byla tribuna chvojím ovinutá a pokrytá četnými koberci. Spolek »Polák« zapěl u desky, jež zahalena byla bílou rouškou, slavnostní kantátu Smetanovu: »Sláva Tobě, velký Slávy synu!« Po té ujal se slova p. Julius Stoklasa a ve vzletné a nadšené řeči slavnostní, kteráž přerývána byla častým a bouřlivým souhlasem, naznačil význam M. Z. Poláka v národě našem... Všichni účastníci, uneseni jsouce krásnými slovy jeho, provolali třikráte památce Miloty Zdirada Poláka hlučné: sláva! Pan V. Kopecký jmenem spolku »Poláka« odevzdal pak desku do ochrany města, a starosta Zásmucký p. Fr. Holub slíbil, že bude svatou povinností jeho, aby měl největší péči o zachování desky této. Ze spisovatelů byli na slavnosti jen poslanec prof. Fr. Tilšer a básník Rudolf Pokorný. Přečteny byly telegramy a slavnostnímu komitétu poslaný dopis biografa Polákova, setníka Ferd. Čenského, v němž omluvil se službou, že se nemohl súčastniti osobně; v listě svém také podává doplňky biografické o smrti a o hrobě básníkově. Píšeť mimo jiné:

»Pokochámť se zpomínáním na oslavu jednoho z našich nejpřednějších básníkův a národních křisitelův, ano i jednoho z mých nejčestnějších předchůdcův na stolici jazyka českého i literatury při vojenské akademii v Novém Městě za Vídní... Náš Milota Zdirad zemřel v noci, dne 31. března 1856, v domě číslo 24. v 1. poschodí na hlavním náměstí (Nového Města za Vídní), hned u vchodu do ulice řečené »Kesslergasse.« Rodina, volajíc ho ráno k snídaní, našla ho raněného mrtvicí na lůžku již mrtvého. Po svém obyčeji čítával v posteli, a za čtení smrt jej zachvátila. Byl pochován na starém, blíže nádraží ležícím hřbitově, ale asi před 24 roky zrušeném. Již za prvního desítiletí po úmrtí Polákově hrob ten byl zapomenut tou měrou, že jsme ho r. 1872 hledajíce již ani vypátrati nemohli. Jediný zůstalý syn po našem

básníku, Emerich Polák, nyní plukovník při 42. pluku v Terezíně, r. 1881 z pýchy synovské dal tělesné pozůstatky zvěčnělého otce svého exhumovati a na nový hřbitov vedle Vídeňské silnice na sever od města založený přenesti. Nový hrob Polákův nalézá se tam při straně nejsevernější první v řadě »R«, nedaleko zdi hřbitovní, a jest ozdoben jednoduchým souladným pomníkem gotickým, jenž má tento nápis: »Zde odpočívá general major M. Polák, zemřev v 69. roce věku svého.« Mou a mé rodiny péčí rov našeho básníka bývá v den dušiček ozdobován věncem a kvítím. Po 96ti letech od narození našeho pěvce ,Vznešenosti přírody' byla Vámi, pánové, památka jeho slavně obnovena. Buď Vám za to dík všechněch vlastenců, a také já volám slovy básníkovými (z Polákovy »Ódy na nevinnost,« uveřejněné v Zieglerově »Milíně« r. 1825), na jeho oslavu:

Národové, v plném hlasu,
slavozpěvy přineste!
Díky dnes se vzneste
ze všech širých světa pásů!

Nehynoucí památce našeho Mil. Zdirada sláva a čest!«

Šlechetný horlivec národní Ferd. Čenský neozdobuje již hrobu básníkova; neboť sám již dávno dřímá věčný sen.

Na Zásmuckou slavnost (o níž za velikého koncertu v bažantnici hr. Leop. Šternberka všichni přítomní spolkové pěvečtí radostně a nadšeně zapěli Polákovu znárodnělou píseň: »Sil jsem proso na souvrati«) pěvecký spolek »Polák« pozval také jediného tehdy žijícího syna Polákova (o němž se Čenský ve svém dopise zmínil), Emericha Poláka ze Zdiradova, plukovníka 42. pěšího pluku v Terezíně. Ale pan plukovník nepřišel; neměl smýšlení otcovského ani sám, ani synové jeho. Smutnou zprávu čteme o něm v Plzeňském Obzoru dne 2. března 1895 za redakce Rud. Borta: »Ve feuilletonu dnešního čísla přinášíme ukázku z vlasteneckých básní známého českého básníka M. Zdirada Poláka, který byl dědem (má býti: otcem) nynějšího divisionáře v Plzni, p. Poláka šl. ze Zdiradova, jenž připustil, aby důstojníkům zdejšího 35. pěšího pluku zakázána byla návštěva místností zdejší Měšťanské besedy.« Ve feuilletoně jmenovaného čísla jsou vytištěny tři básně Polákovy (dle vydání z r. 1862): »Čechové na cizá vojska,« »Zbrojení se Čechů« a »Při mělničině.« V první básni Polák jako mladý důstojník vojenský mužně a vlastenecky volá na cizí voje do Čech se hrnoucí:

Zrušte předsevzetí vaše mylné;
k horám jestli dále zajdete,
prsa jako skálu, ruce žilné
v Čechách staroslavných najdete!
Národ lásky k vlasti pln,
potká vás jak lítá prudkost vln . . .
Mužstvo české, směle uchop zbraň,
pokyneli doba, vlast svou chraň!

V básni druhé píše jako hrdý Čech:

Kdo se našich lidozdí
dotkne, za tím v patách jdi
ze skal příkrých krutá smrť,
rozpraš ho jak hromů drť!
Kraje naše v tichu nech,
branče cizí! vzdal se Čech...
Kdo má role, zahrady,
v skrejších tmavých poklady,
zlata svého nelituj,
hojně vlasti obětuj!

A v třetí básni horlí básník-vojín nadšeným přípitkem:

Čechové jsme! v našem těle
předků velkých plyne krev;
neporobený zří směle
s trůnu zříceného lev.
Švarní bratří, přísahejte,
v lesích až se ozve hlas!
Statek, srdce, krev podejte
vlasti drahé v každý čas!
Čech nás slyší přísahati,
k hrobu jeho doploul hlas:
Vlasti drahé v každý čas
statek, srdce, krev chci dáti!

Po těchto episodách přecházíme k vlastní práci, k zůstalosti Polákově. Nepodáváme tím ovšem zvláštní ani cenné kořisti literární; neboť rukopisně zachovaná část spisovatelské činnosti Polákovy nevyniká zvláště ani obsahově ani formálně, ale jest přece hodna paměti, jakožto pohled do duševní dílny básníkovy, hlavně na práce jak původní tak překladové za doby, když Polák pokračoval v hodnostech, až se stal generálem; potom se již nestýkal s českým světem a žil stále v Uhrách nebo v Rakousích jako manžel dcery dělostřeleckého generála, Emmy Augustinové; synové Polákovi Otakar, Alexis a Emerich mluvili řečí své německé matky. Na Slovensku se naučil otec Polák mluviti slovensky a mluvil se Slováky mateřštinou jejich; bylť vůbec výborným znalcem několika jazykův evropských.

Zůstalosti Polákovy nabyl jsem pouhou náhodou. Vnuk Polákův, p. setník *Emerich Polák ze Zdiradova*, syn Emerichův, za pobytu v Brně stal se zetěm německého velkoobchodníka p. J. N. Wägnera. Když byl přeložen z Brna do Vídně, nechal literární zůstalost svého děda u p. Wägnera, a p. Wägner dle rady poslance Adolfa Stránského dal zůstalost mně, aby rukopisy básníka druhdy zvláště oslavovaného přišly do českých rukou. Vnuk básníkův patrně již ani nerozuměl veršům děda svého. Obdržev zůstalost, psal jsem panu setníkovi a žádal ho za svo-

lení, abych směl rukopisy Polákovy darovati Museu království českého, až jich upotřebíme literárně. Pan setník odpověděl vlídně, že jest s mým návrhem úplně srozuměn. Tak přijde zůstalost Polákova na místo vhodné, jako památka z doby, kdy se připravovaly počátky nynějšího zdárného rozvoje krásného písemnictví našeho.

Zůstalost zabírá několik básní původních, do tisku připravených, jakož i původní koncepty jejich a četné změny, přepisy a přípisy slovní, a pak překlady z děl Macphersonových a Byronových, některé skoro hotové, některé jen v konceptě původním načrtnuté a nedokonalé.

Původní verše zachované svědčí jasně o tom, jak Polák hledal vhodný výraz, pravé slovo české a jak si pomáhal tvořením slov zvláštních, někdy podivných, ano i nesrozumitelných; nedostávaloť se mu českých slov příhodných a k básnické tvorbě potřebných. Srovnávámeli koncepty básní zachovaných s básněmi již do tisku připravenými, poznáváme, že básník těžko se někdy dopracoval rytmu i rým; i nejsou asi zplna pravdiva slova Sabinova, že Polák verše své improvisoval rychle a hned posílal do tisku; nikoli, nemohl ani improvisovati rychle, protože neměl dostatku slovního (jako vojenský důstojník mluvil téměř ustavičně po německu a částečně i německy myslil), protože původní své koncepty psal tvrdě a měnil je mnohokráte, aby měly formu poněkud uhlazenou. Lze to omluviti, protože česká řeč tehdy nebyla na rozvoji nynějším; bylať znova obrozována a literárně tříbena.

V zůstalosti jest zachován z původních veršů nesešitý sborník v archové obálce již zvetšelé. Na obálce jest nově napsáno cizí rukou a tužkou »Básně,« doleji po německu švabachem a také tužkou i jinou rukou než básníkovou »15 Bogen, 7 Blätter beiliegend« a pak seznam vložených básní; jsou tu střídavě verše duchem národních písní složené, hlavně výpravné, některé delší, některé kratší, a potom »pohádky« a »slovovraty,« vlastně veršovnické hříčky a hádanky slovní. Pod německými, tužkou psanými slovy »7 Blätter beiliegend« ve dvou řádkách jest psáno inkoustem (ale cizí rukou a nevypsanou) »a sitce: 1. Loučky od nevěrnosti. 2 Bezoučinný svod. 3. Pohádka *a*. 4. Pivo — Víno — Voda. 5. Sjezd čarodějnic na Blaníku. (Připsáno vedle: 23 veršů, ale jest to 23 slok.) 6. Vybídka na lov. 7. Pohádka *b*. 8. Zlato svítí, krása nítí. 9. Slovovrat. 10. Rozbitý čbán. (Vedle připsáno: 25 ver., ale je to 25 slok.) 11. Plachá děva. 12. Pohádka *c*. 13. Belselína. 14. Morské panny. 15. Růže. 16. Pohádka *d*. 17. Výstraha. 18. Slovovrat. 19. Pohádka *e*. 20. Venkovské stanoviště. 21. Pomluva. 22. Husarka a Husaři. 23. Pohádka *f*. 24. Zamluvenisko. 25. Povětrné kýše. 26. Zastaveníčko. (Jiná báseň nežli »Zastaveníčko« ve Smíšených básních r. 1862 vydaných.) 27. Následy větosběru. (Nápis nesprávný; má býti »květosběru;« z toho vidno, že seznamu nepsal básník sám.) 28. Myslivci. 29. Pohádka *g*; celkem 29 skladeb původních.«

Zcela dole na obálce jest psáno tužkou (cizí rukou) *Mílek 40 archů*; zmínka o nedokončené básni Polákově, nazvané Mílek (zlomky z ní jsou uveřejněny ve »Smíšených básních« r. 1862 na str. 153—243). Ale v obálce není, jak na ní čteme, zachováno 15 archů se sedmi přiloženými listy. Archy jsou číslovány, a chybějí arch první a patnáctý; z listů přiložených zůstal jen jediný. Skladby jsou číslovány římskými číslicemi. Poněvadž jsou zachovány původní koncepty básní na obálce jmenovaných (téměř všechny), jest možno o každé učiniti krátkou zmínku. Ukazují dobře povahu skladeb Polákových. Hned první báseň *Loučky od nevěrnosti*, jen v konceptě zachovaná, má v něm několik názvů: Vojín šalbou lásky, Násled z nevěrnosti, Nováček, Rek z nevěrnosti Mileny, Loučky vojínovy; z původních sedmi slok šestiřádkových prostřední jest škrtnuta. V konceptě jest mnoho změn. Počátek zní:

Trubači troubili, až se vůkol rozléhalo,
dívčina plakala, až jí srdce usedalo:
denice hasne, a den se bělí,
přítel se loučí, a děvče želí;
trouby vedou chasu odtud dále do osady,
ohlas dědince zvuk vrací nazpět přes zahrady.

Bezoučinný svod, jen v konceptě zachovaný, v deseti slokách čtyrřádkových dle názvu svého líčí marnou snahu dvou cestujících pánů, aby pasačku Pinku svedli z venkova do města. Pinka pevně odolává a pánům, slibujícím pasy, hedvábné šaty, prsteny a všecko, po čem touží srdce, praví hrdě:

Mám zlata dosti v louce,
stkví se mi na klobouce.
Do vlasů s růží — k pasu
upletu sedmikrásu.

A když páni naléhají a slibují, že Pinka bude se míti jako urozené dámy, jen aby jela do města, vymlouvá se dívka chytře:

Podpatek mi se viklá,
nejsem i jízdě zvyklá.
S hor sami spěšte k městu,
konejte šťastně cestu!

Pohádka a, patrně jakýsi logogryf, není zachována v konceptě; čteme jen konec její na druhém archu. Na témže archu pak jest římská IV. *Pivo — Víno — Voda*, skladba obměnou národní písně (»Kde je sládek, tam je mládek«) o třech nejznámějších nápojích tónem veselým složená a do tisku úplně připravená, podobně jako skladby následující, ovšem také zachované v původních konceptech; má sedm slok desetiřádkových. Vybíráme jednu sloku o víně a jednu o vodě:

V slunoklínu
beze stínu
vlažno kypré půdy hoví vínu.
Kde se rýva keří,
tu se víno měří.
Kdo tu mízu pije,
v plesu stálém žije;
kdo již chladne,
bledne, vadne,
pošlete mu staré víno — zmladne.

Kde pramínek,
tam je mlýnek,
volše vlaží louce květovínek.
Kam potůček míří,
tam se kolo víří,
kudy teče spády,
píla hryze klády;
kde se níží,
k řece blíží,
kovadlina zvoní v kovné chýži.

Nejdelší skladba (číslo V.) jest prostonárodně psaný *Sjezd čarodějnic na Blaníku;* mát 23 slok jedenáctiřádkových (celkem 253 verše a líčí národní pověry a rozmarné rejdy čarodějnické za filipojakubské noci až po kuropění. Počíná se slovy:

Vlchva na sněm jede,
na prodej tam vede
marcipány.
Čarodějník za ní
klusotem pohání
s tulipány.
»Vykroč, babice,
pobodni nejapné vidlice,
k horám zaklusáme,
k Blaníku se dáme
v širolány!«

Baba kroky znáhlí,
žene v ouhor sprahlý
ku pastvišti.
Děd pádí po boku
v divotvorném skoku
na metlišti.
Huj há! poskočme,
devětkrát se v kruhu zatočme,
doubravou a borky,
z rokle na pahorky
po strništi!

Skladba se končí 23. slokou:

Sotva prouhy šedé
na obloze bledé
vynikají,
čarodějky cvalem
odtud suchopárem
utíkají.
Mha jde před nimi,
mha valí se v šeru za nimi,
větrové jen trochu
po nich camvrňochů
rozmítají!

Obměnou národní písně jest také *Vybídka na lov* (čís. V.; mylně; mělo by býti VI.), v původním konceptě Vyzvání; má 8 slok pětiřádkových. Stůjtež tu první a čtvrtá sloka:

1. Jsou, jsou křepelinky v žitništi,
jsou tam křepelátka v žitě.
Půjdeme na ně,
vychytáme je
při měsíčku hbitě!

4. Pěj, pěj teď, slavíku, z beziště,
pěj nám píseň plesu z bezí;
noc to roznosí
v stráně, v polesí,
do besídky v březí!

Číslo VI. *Pohádka b*, dvacetiřádková, jest slovní hříčka hádanková po způsobě našich hádankářův. Polák si patrně »pohádkami« a logogryfy oslazoval přibývající věk, hrál si s verši.

Číslo VII. *Zlato svítí, krása nítí* jsou verše prostonárodního rázu písňového; pět slok jedenáctiřádkových. Celá skladba zní:

Kdyby Běla
dvory měla
s vinicí,
mé tři višně
kvetly pyšně
v štěpnici,
v lásce jmění
cíl můj není,
když v milosti
najdu dosti
utěšení.

Kdyby Běla
sluky měla
k obědu
a mě svízel
jíst pobízel
lebedu,
kdo chce žíti,
spěš ji vzíti;
pro mně víže
děvče z chýže
jinde kvítí.

Kdyby bavné
barvohravné
kamení
Běle čelo
osvícelo
v zaskvění,
ať jím jasní
vady vlastní,
bohatostí
bez milosti
nepošťastní.

K čemu zlato,
když se na to
ubohá
místo vnady
na své hrady
spoléhá;
ať ji lepý
vínec čepí,
moje hledy
stkvostem tedy
neoslepí.

Příjemnější,
kýžebnější
chudoba
nežli marná
pejchodárná
ozdoba;
ústa Míly
celují-li,
Bělu v zlatu
pustím za tu
blahochvíli!

Číslo VIII. *Slovovrat*, dvacetiřádkový, jest hříčka podobná číslu VI.

Číslo IX. *Rozbitý čbán.* (*Pěvoděj.*) Rozvleklá skladba výpravná o 25 slokách čtyrřádkových a rázu balladního. Počíná se verši:

Šla děvečka večer se čbánem
pro vodičku k stráni pod kámen;

z háje vytočil se pán,
rozbil jí ten čbán.

Makové co v osení kvítí
líce v tom se děvě roznítí;
hled na střepy, leku spěch
zatají v ní dech.

Dívka pak vyčítá pánovi, čím zavinila hněv jeho. Pán odpovídá, že »lepému dítku« sluší nádoba lepší, že patří »bílé ruce bílý čbán.« Dívka si stěžuje, kamže se ubožátko obrátí o jinou nádobu, aby matce přinesla vody.

Páně otočí tu panenku,
stkvostný čbánek plyne v praménku,
porcelánu běloskvět
krásí zlatokvět.

Pán nabídne dívce pěkný džbán porculánový a ztratí se do křoví. Dívka váhá, máli vzíti džbánek. Ale protože jest doma potřebí vody, vezme jej, naplní vodou, napije se — a běda, jako čarovným nápojem opojena, vrací se často pro vodu ke stráni, ale zároveň také přichází mladý pán. Dívka chodívá pro vodu i za noci;

pod měsíčkem vodu nosívá;
těžká nádoba-li jest,
pán pomůže nést.

Tak se děje po nějaký čas, až se — »ucho utrhne.« Pána přestaly baviti háj i pramen, a prostá, opuštěná dívka naříká příliš pozdě.

Ke studánce, v háj a ku hrázi
děvče samo vzdychat přichází . . .

Konečně se odhodlá a jde hledat pána do města. Doufá, že ho najde v kostele. Ale v kostele s úžasem spatří svatební průvod.

Věnců, růží, vůně dost
nese každý host.

Když pak »Zdráv buď, kníže!« lid hlásá,
strach naši děvečku otřásá.
Kráčí-li nevěsta blíž,
v mdlobě leží již.

Pán, který jí dal nový džbán, kníže sám, koná hlučnou svatbu. Krutě zklamaná dívka, procitlá z mdloby v náručích žen soucitných, vrací se domů.

V mlčku se k chaloupce navrací,
červ jí krutě srdce utrácí,

tvář bledá a bolu tíž
provodí ji v chýž.

A když v jitru přišly z vesnice
vážit vodu k studni dívčice,
vyčerpaly náhodou
čbáneček s vodou.

Pod studánkou ale v rybníčku
našly utopenou dívčičku
ucho čbánku ve pěsti
zavřené nésti.

Číslo X. *Plachá děva* (v původním konceptě »Plaché děvče,« »Stíhání plachého děvčete«), o 11 slokách čtyřřádkových, jest laškovná skladba, v níž jinochovi prchá Minka. Jinoch roztoužený po dívčím objetí a po sladké odměně dostihne dívky konečně a dojde, po čem toužil. Chytiv dívku praví žertem, aby mu ztrátu prcháním nastalou nahradila splátkou dluhů — polibky.

Dluhy přines teď k odvodu,
dřív nedosáhneš svobodu;
nikoliv ale na zlatu,
od úst jen žádám výplatu!

Minka vidouc, že naděje
k uskoku víc se nesměje,
sličné tu líce zrumění,
políbení pak vymění.

Číslo XI. *Pohádka* (*syllabní*) jest dvanáctiřádková hračka veršovná, jako zmíněná čísla dřívější.

Číslo XII. *Bělselína* (v původním konceptě »Bělselína z Vinarovic«), o 7 slokách šestiřádkových, není rytířská romance, jak bychom soudili z názvu, nýbrž v básni k pěkné krajině u Vinarovic, kde jaro »fialou meze prosívá, na lemích se růže usmívá, s vrcholiště u studenky houkají si krahulenky,« a kde »na keřích se hrozny skvějí, slady svými honosejí,« staví skladatel »nade slast a barvy květů« krásnou »milelou« děvu, jejíž rty jsou »v ohni třešně hořící« a jejíž duše je zdobena ctností, a která »v milelosti světu jeví, že je anděl, však to neví.« A tohoto anděla, jemuž »věnce Mílčata tu pletou,« prosí jinoch, aby neříkal nikomu, že oči sladké zvou ho k lásce a že v nich jen vidí blaženost.

Číslo XIII. *Morské panny* (původní koncept jest napsán na obálce listu, který poslal plukovník Koerber z Vídně podplukovníku Polákovi), o 12 slokách čtyřřádkových, nejsou balladou, jak bychom se domnívali dle názvu; skladba pouze vyjadřuje přání jinochovo, aby viděl vodní panny, které jsou »půl těla krásné děviny, půl těla rybí šupiny.« Jinoch kráčí za měsíčného večera k jezeru, zaslechne »frašné štěbety« a chce spatřiti »toho rybího

půl těla; příhoda však to nechtěla.« Neboť mrak zakryl měsíc. Zatím odpluly »vodnice,« z nichž:

Jedna děvenka postranní
kučery měla havranní,
rty v pasekách co jahody,
šla hluboko však do vody.

Byla podobna Bělince
mlynářovic v oudolince:
hled, čelo, tváře, plavadla,
jak by jí z oka vypadla.

Jinoch si umiňuje, že nespočine, aby konečně jednou uzřel »rybí to půltělo.«

Číslo XIV. *Růže.* (Polák píše důsledně »Růže.«) Původní koncept skladby této jest na rapportě z vojenské akademie ze dne 24. října 1849, kdy měl vrchní inspekci »Oberst Polak,« což dokazuje, že Polák se zabýval veršováním do posledního desetiletí života svého. Báseň má 12 slok šestiřádkových a počíná se slovy:

Podle všeobecné domněny
nejsličnější dítko květněny
nese prostočisté jméno růže;
něžnějšího mluva dát nemůže.
Vesno příchod jeho zvěstuje,
když se v máji k zemi vracuje.

Vybíráme ještě sedmou sloku:

Svět daní ji (růži) přízně důkazy;
stařenka jí krášlí obrazy,
mniška své ovíjí svaté kříže,
v chrámu kněz ji na oltáře víže,
krásou barvy, její vonností
ozdobuje cestu svatosti.

Nejpůvodnější koncept této skladby (neveršovaný), jen několik myšlenek hlavních, jest vedle veršovaného konceptu původního na rapportě vojenské akademie z ledna r. 1848 a zní: »Růže. Dítko přerozkošné, milující země milátko, vesna drahá koruna, nádherný předmět jeho výsnovy barvočalounů; zdoba krásí tě jaká! V něžném výtvaru svém zájemné jednoduchosti jiskerný diamant. Na čele svěžestném se skvoucí k studu přivádíš. Veškero tě miluje.«

Číslo. XV. *Pohádka (dvouslabičná)* o 16 verších, jejíž původní koncept psán jest na obálce listu s adresou Polákovou: »Seiner Hochwohlgeboren, des kays. königl. Herrn Generaln in Pension, Ritter von Pollak in Wr. Neustadt,« kdy Polák byl již na odpočinku, totiž po roce 1849; má zmínku o Čechovi (v konceptě »Krokovi«) a Samovi.

Číslo XVI. *Výstraha* ve hravém a laškovném duchu národní písně, o osmi slokách čtyrřádkových (původní koncept na rapportě z ledna 1848), zní:

Já do lesa nepojedu,
já do lesa nepudu,
v hlubinách bloudí mátohy,
potkala bych obludu.

Hastroš vůkol dnem i nocí
u stavidel přechází,
do rybníka děvu strhne,
když se octne na hrázi.

Nechoď, Lenko, do vobory,
nespěchej tam k večeru;
jestli na tě hajný přijde,
odejme ti sekeru.

Jestli ale pomoc žádáš,
provodím tě k pasekám,
klestu, než se hajný doví,
do otepky nasekám.

Pak ji domů poneseme
v tichosti při měsíčku;
máť se bude radovati,
až dosáhnem vesničku.

Načež plamen rozděláme
z otepčiny hotové,
vesele tu vysršejí
jiskry z chvoje borové.

Já ti počnu vypravovat
utěšenou báchorku,
až denice bude svítat
nad dědinkou v pahorku.

Nechoď, Lenko, jenom se mnou
na doubravu za šera;
sic tu spatříš na rybníce
zakleného kačera!

Číslo XVII. *Slovovrat* (původně v konceptě s »pohádkou« č. XV. na téže obálce) o 18 řádcích (cep — pec).

Číslo XVIII. *Tříslabičná pohádka* o 20 řádcích (petrklíč).

Číslo XIX. *Venkovské stanoviště* (původní koncept jest psán na rapportě z února r. 1848) o 10 slokách čtyřřádkových, jest skladba v duchu známé písně národní a zní:

Mám tě, Bělinko, mám tě rád,
koupil jsem v kraji vinohrad;
já budu štípit a ty plít,
budeme se spolu dobře mít.

Kol pokorného hrádečku
jdou třešně přímo v řádečku
až k růžovité besídce,
na roviny k pyšné vyhlídce.

Tam oko hejří v okolí
přes hrady, sídla, topolí,
vinné pahorky nad hlavou,
dolem snouba Labe s Moldavou.[1])

Tu když se počne svítati,
jdem s pěničkami snídati:
mléko, zahradní jahody
obdržíme z vlastní ourody.

Slun, až se z modra vytočí,
jasnem vinici obkročí,
se srpem ty, já s motyčkou
putovati budem viničkou.

A když hodinka polední
z věže zacinká sousední,
tu s pahorečku sejdeme,
pod jesenem oběd najdeme.

Až chládek vedro utratí,
slun temen Hříbu[2]) pozlatí,
tu navštívíme besedu
k podivení slunce odchodu.

Až večernice v příchodu
v stříbru zableskne z východu,
tu si budem povídati,
radostně o lásce zpívati.

---

[1]) V původním konceptě stojí s »Vltavou«; Polák dlíval v Obřísteví u Mělníka jako pobočník polního podmaršálka Kollera, jehož synovi Augustovi s nadšeným věnováním připsal Vznešenost přírody.

[2]) Řipu.

Tak žíti budem v blahotě,
v stálém poklidu na světě,
v zábavě, vezdy vesele,
jako v ráji šťastní andělé.

Na Mělníku můj vinohrad,
sklep, třešnice a květosad,
chceš-li, Bělinko, se mnou jít,
budem spolu v blaženosti žít!

(Dokončení.)

O stavitelství v naší době.

Tři kapitoly

od

dr. **Fr. X. Harlasa.**

I.

Z tří sester, jejichž říše honosí se znakem o třech štítech, nejstarší jest architektura. Jest majorátní paní, byla jí dříve bez odporu, obě sestry, skulptura a malba, jí sloužily, poslouchaly. Sledy stavitelských památek zachovaly se nám z dob předhistorickych, byť nejstarší artefakty nebyly právě památky stavitelské, od menhirů a dolmenů až na zkřemenělé kmeny jehlových staveb jezerních, neboť kamenný nástroj a hliněná nádoba byly tu dříve ještě, než první dům pletených stěn a než první houně. Pravěký člověk »neseděl« v kraji, ale těkal rovinami, táhl podél řek a pronikal zalesněnými horami. Skrýše a tvrze zakládal ve vodě, na skalách — usídlil se, ohradil, a když poznal obilné dary země, ulpěl na hroudě. Pak stavěl nejen na krátkou dobu mrazů nebo dešťů periodických, nejen na léta vylovení vody a vybití zvěře v kraji, nýbrž i pro syny a dcery, jimž zanechával vzdělanou zem.

I kdy by nám letopisci starého věku nevyprávěli o sídlech, hradech, městech národů, měli bychom o stavebním umění časů dávno zaniklých zprávy dostatečné, neboť zbyly aspoň zříceniny, kde se nedochovaly stavby celé. Národ na vyšším stupni kultury staví nejen pro pokolení právě žijící, nýbrž i pro generace příští. Z pletiva a kolů robil chýše, z hlíny a kamení domy, nyní teše balvany a staví chrámy a paláce, divadla, brány a věže. Architektura počíná boj s časem, a člověk napíná všecky síly, aby sobě zabezpečil vítězství. Kámen odolává staletím, a člověk kupí umělé hory nejen k užitku i radosti sobě, nýbrž i k pýše dorůstajícímu pokolení a k paměti budoucím. I kov, nedávno ze země dobytý a v ohni tavený, přivádí do služeb architektury, a sochař i malíř pracují spolu s mistrem stavby. Není již pochybnosti, dílo rukou lidských potrvá, budoucnost je pozná.

Hle příčina, proč stavitelské umění tak působilo na generace národů, na národy nově v zemi usedlé, na cizince a hosty, na umělce a všecken lid: pevně se zemí srostlé, na svém místě, kde vzniklo, vzdorovalo bouřím, ohňům a vodám nebeským, ano

i zlobě lidské, a takto trvalo jako vzor, pohnutka, pobídka stavitelům nových plemen a národů. Hle příčina, proč v stavitelských dílech po prvé poznán »zákon,« proč tu po prvé se mluvilo o slohu, — proč po celé věky později jiní lidé, z jiných krajů, s jinými mravy a s jiným uměním pak vykládali umění oněch dávno zapadlých národův a vkládali do tohoto umění, o čemž tvůrci věkovitých architektur nevěděli, čeho netušili!

Stavitelovo dílo, všem přístupné, zpravidla zdaleka viditelné, věky trvající, přinucuje ty, kdož o ně se zajímají, aby je prošli, obešli, změřili. Nutno je měřiti — toť příznačná vlastnost architektury. Chce býti jaksi zvážena, propočítána, její krásu a působivost lze pevně, určitě, nade všechnu pochybnost dokumentovati. O díle architekta není třeba se příti, dohadovati, není třeba vkládati do něho zámysly a nápady, kterých nepoznáváme již z jeho organismu, z funkcí jeho organismu. Není tu nikdy nejasnosti, nelze tu supponovati nic, co nelze zároveň »černé na bílém« dokázati.

Dílo architektovo, třeba kusé, zlomkovité, mluví svou zřetelnou, krásně artikulovanou řečí. Právě tu vyniká individualita umělce, jenž dílo vymyslil neboli stvořil, s mathematickou jasností: na tomto chrámu řeckém spatřujeme sloupy štíhlejší, s hlavicemi poměrně zvětšenými, v seřadění hustším, než na chrámě jiném, v téže době a nedaleko postaveném. Dojem je jiný, ráz (silhueta, vznosnost, vzdušnost, rozdělení světla a stínu) liší se od chrámu se sloupy nižšími, silnějšími, řidčeji rozestavenými, ač oba jinak zaujímají skorem stejnou plochu a jsou stejné výšky. Římsa o píď širší změní fysiognomii stavby neuvěřitelnou měrou, poměr mezi plochou stylobatu a prostorem zdí obehnaným, odchýlíli se o několik coulů, dodá celku zcela jiný ráz; tak by bylo lze dokázati na starých prostých a jednoduchých stavbách, že individualita architekta již v těchto taktéž jednoduchých věcech přímo do očí bije — ovšem, jsouli oči vycvičeny v nazírání na umělecké dílo. Ostatně právě jsem poukazoval k důležitému faktu, že takto posuzovati a zkoumati jest údělem, zvykem, manií epigonů, a ze souvěkých vzdělanců, vyjma architekty samy, sotva kdo dovedl rozpoznati technickou konstruktivní, dekorativní (a tu ještě nejlépe) odchylku nebo nuanci, individualistní detail, nový rys, nový živel umělecký, i když sebe nápadněji vynikal. Měllí stavitel po ruce lepší materiál a dovednější dělníky, užíval sloupů z jediného kamene, jiný, aby docílil stejné výšky, stavěl dvě řady sloupů nad sebe, a sloupy pozůstávaly z »bubnů,« — nebyl tím novotář, pomáhal si toliko zcela rozumně a přirozeně, i pracoval k effektům, o nichž věřil, že jsou stejně silny a stejně oprávněny jako effekty ze století minulých. A sklenulli jinde jiný architekt prostor, o jehož přikrytí marně by byli usilovali jeho předchůdci, nevymyslil tento spůsob, v malé míře již dávno užívaný, nýbrž adaptoval pouze na změněné »poměry« a rozměry. Kloaka, pec proto ještě nebyly vzorem pro báň a klenbu chrámovou, šlo jen o dovednost, někdy také odvahu, přispůsobiti

známou věc novým účelům. A ponenáhlu »vyvíjí« se nový sloh, totiž po dlouhém čase patříme pak na díla od sebe velmi se různící, ač o jejich souvislosti, ano sourodnosti není sporu. Materiál, účel, výcvik dělných rukou, důmysl konstruktora, to vše je vždy jiné podle kraje, ponebí, národních mravů, náboženského kultu, tradice — a příkazů. Neboť s těmi setkáváme se v architektuře nejdříve, a tu skutečně záhy zavládne »zákon,« často neúprosně přísný. Bohoslužba, kult diktovaly takové zákony, i když jinak vše se změnilo, a jen konstruktor míval volné ruce již v dávné minulosti. Žádali od něho dům, svatostánek atd., — a žádali, aby to vše vyhovovalo potřebám, bylo účelně rozděleno atd. Technicky byl pak architekt svoboden, konstruovati směl, jak uměl. I když »zákon« architektury se stával stále přísnější, když počali vyhledávati pravidla slohová v těch starých stavbách na jihu i na severu, na východě i na západě, a když pak vlastně architekti sloužili zákonům »uznaných slohů,« byl to vždy konstruktor, stavitelský technik, který přetvořoval »sloh,« ač věřil, že jej zachovává. Domnívali se mistři severně od Alp, že kráčejí za mistry italskými a řeckými, když budovali své tmavé chrámy, jejichž sloh jsme pojmenovali románský, domnívali se architekti francouzští, že zachovávají řád a zákon stavitelství, když klenuli takové »románské« budovy lomeným obloukem, a dekorační detail hlavně závisel od zručnosti dělníků, kteří tesali, řezali nebo cizelovali. Tu byla »slohová« přeměna často pouze technickým pokrokem ve zpracování hmoty, a také tu byli přesvědčeni, že vytesali révové listy stejně »stylisované,« toliko jemněji, lépe provedené, skutečnému vzoru, přírodní předložce, podobnější, než »ti staří.«

II.

Nikdy až do 18. století nebylo řeči o slohu v architektuře, jako v něčem hotovém, uceleném, znali pak již »řády sloupové,« k nimž příslušelo »to ostatní,« ale »sloh« je vulgárně řečeno »vynález« novějšího věku. Mistři z období renaissance v Italii sahali po četných, všude viditelných zbytcích římsko-řeckého výtvarnictví, a prostě stavěli dále slohem sobě nejbližším, domácím. V Italii nebylo vlastně »gotiky,« a tato invektiva stihla nepodařené pokusy seveřanů, kteří se namáhali, aby pak ogivální sloh nahradili znovu zrozeným »římským« uměním. Víme to vše předobře, víme též, že nezůstalo při tom, že v první chrámové kupoli italské klíčí vlastně baroko, že Michel Angelo jest již hodně barokní stavitel, že rokoko vzniklo z embarras de richesse barokního stavitelství, i v doslovném smyslu, ze svévolné radosti z dekorace, z přepychu prostředků dekoračních, a že klassicistní éra pak zase šla za ideálem »antickým,« že v imperiu Napoleonově klassicistní architektura stále ještě má se za pravou dědičku slavné minulosti, starého věku. Jde to až k »empiru« nepře-

tržitým pásmem, jedním proudem. Ale pak stojíme u »přervy.« Moderní architektura 19. století — kaleidoskopické obrazce všech »slohů,« nyní přesně odlišovaných, odvážených, odstíněných, jako by ztratila řád a zákon, tak dlouho uznávaný. Jako na sklonu 19. věku výtvarné umění v Evropě vůbec se zdá upadati v úplnou anarchii, tak též architektura se připravovala k tomuto divému »ballabille,« které někdy přechází v pravý danse macabre. Ovšem jest to pochopitelno při všeobecném rozkladu i myšlenkového světa, v zápasech duchů, ve víru způsobeném »provalením spodních vrstev,« ve vřavě, která zaplašila i svatý klid a čistou radost požitků z říše umění, nezůstane architektura nedotčena. Zachvácena s ostatním uměním chorobou času, degeneruje, jako její sestry, ano ztrácí spojení s nimi a podléhá »své vlastní nemoci.« Pojednou nemá slohu. Zná tolik stylů, žila z tolika cizích zásob, že na konec chřadne hypertrofií. Minulost dala jí vše, a přítomnost nemá, co by dala. Architekti stávají se často archeology, studovali dějiny umění, znají stavitelství všech dílů světa, i rozpomínají se, že by se slušelo, aby jejich dílo také mělo svůj sloh, sloh dvacátého věku. Tedy hledají tento sloh, neboť není ho nikde.

Sloh nelze najíti. Ten, kdo chce »sloh« vymysliti, vypočítati, nesvede ani dobrou kopii starého uměleckého díla, ani nevytvoří novou věc v duchu své doby. Již tím, že se staví v odpor k minulosti, to jest k slohovým dílům, a že přece experimentuje s živly a ingrediencemi, které náležejí pouze této minulosti, připravuje sobě neúspěch. Tu neplatí slovo »kdo hledá, najde,« tu jsou objevitelé jen mezi pracovníky, kteří nehledali, — ovšem objevitelé teprve v budoucnosti. Budou to zase asi bezejmenní, budou to konstruktoři, pracovníci, jimž nešlo než o účelnost a krásu věci, která byla dříve udělána jinak, méně dokonale, pomaleji, z materiálu horšího a dráže. Budou stavěti a okrašlovati zase jen totéž, co stavěli a okrašlovali muži dřívějšího pokolení, a budou se domnívati, že jsou se svými předchůdci za jedno, že pouze pokračují v díle, i po stránce umělecké. To jest, umělecká jejich stránka díla bude pochopena a poznána teprve po nich, jako vždy bývalo. To jest, tvůrcové nových slohů žijí a tvoří nepoznáni, nebo aspoň nepochopeni, zpravidla sami nevědouce, že vkročili na novou dráhu nebo ukázali nový směr.

V architektuře převládá a bude vždy převládati konstruktivní element nad dekorativním, pokud jde o působivost celku, zvláště o lapidárnost řeči jeho. Monumentalita je dílo »inženýra;« ten se ovšem tajíval v každém architektu. Vzpomeňme na příklad konstrukce kamenné věže chrámové ve 14. století a podívejme se na její skloubení, jak je vypočítána, aby se vyhrotila ve filigránskou kytici křížovou, aby ohromné massy, ty lomy kamene se vyvršily k ladnému vzhledu lehké, bohatě ornamentálně členěné architektury. Je tu samý nosič, vzpírač, vyvazovač, i ty zdánlivě pouze okrasné hranoly a jehlance fiál mají svou raison d'être ve své funkci jako závaží. Zahrávali si architekt středověku s hmotou, odvažuje se toho jako inženýr, konstruktor,

rovněž tak mistr baroka, rovněž tak císařský architekt z doby Napoleona I. Jsou si všichni příbuzni, z jedné školy, stavěli všichni ze stejného materiálu, stejnou technikou; nesejde na tom, lámeli jeden kámen dlátem a trhali druhý balvany prachem; ani lepší, jemnější nástroje, užívali se jich ku stejným účelům, v tom nepadají na váhu.

Přece však tu působí ono plus technických vědomostí a vymožeností, které časem přibylo. Nejkonservativnější architekt, i kdy by chtěl toliko napodobovati, ano i kdy by šlo o přímé kopie, provede dílo zcela jinak, zcela po svém, zcela v duchu své doby. Vše k tomu nutí, často i materiál, kámen měkčí nebo tvrdší atd., nejčastěji však ono »plus,« o němž umělec neví a také nemusí věděti, neboť je samozřejmé, přirozené. Primitivismu v *stavitelství* nelze si mysliti, neboť znamenalo by zřeknutí se vymožeností »kultury všedního života,« a těch nezřekne se ani ten, kdož neví, že žije nyní zcela jinak, než lidé před několika desetiletími, nebo kdož ví, že jeho otec ještě žil mnohem prostěji, nepohodlněji, nezdravěji, nepěkněji. Nevrátíme se ku pleteným stěnám a jeskyním, ba ani k nízkým domům s krby a mazhauzy, ani k činžovním kasárnám s tmavými kuchyněmi a s klosety na pavlačích. Nezmenšíme oken a dveří. Nezavedeme vodu jenom do dvora, povedeme ji až do bytů a koupelen. Nechceme strádati nebo trpěti, když k tomu není příčiny.

Primitivismus v *architektuře* — to je jiná. Neboť od doby, když oddělili stavitele od architekta, učinili z architektury pouhou dame de confiance stavitelství. Architekt, skorem aby se nezabýval stavbou něčeho, nýbrž jenom slupkou, pod níž jsme zvykli skrývati stavbu samu. Architekt, aby vymýšlel dekoraci, zevnějšek, nejen u domu, ale i u chrámu, ačkoliv tu ještě poslušen jest zákonů, jak kultu, tak i architektury samy, ovšem architektury jiných věků a národů.

Právě tu jest možno, aby byl primitivní, aby byl »slohový.« A tu počala bída moderní architektury. Retrospektiva, jak ji chápali lidé 19. století, nevedla k tvoření, a historické vědomosti ochromovaly síly architektů — když hledali nový sloh. Je tu roztržka, je tu něco přerváno. Stavitelství, architektura, inženýrství — není jednotného proudu, nejsou jednotné snahy, není jedno umění.

III.

Na sklonku 19. století přicházeli stavitelé k poznání, že nejsou schopni kontinuace, pokračování v umělecké práci věků. *Chtěli* pokračovati: sáhli po řeckém slohu, jak byl poznán v Helladě. Sáhli po renaissanci, jak ji nacházeli doma. Přešli k baroku, také k domácímu, zdomácnělému. Došlo na rokoko. Stavby orientu byly prozkoumány, studovány; i jich použili. Konečně byli zase u empiru. Kombinovali, promítali »slohy.« Neklid, nespokojenost, nemohoucnost rozhošťovaly se mezi architekty. Kde

je »duch doby?« Kde je výraz jeho? Kde je ráz našeho umění stavitelského? Hledejme nový sloh!

Zase kombinovali. Rozpomněli se, že architekt kdysi tvořil naivně, to jest moudře hospodaře tím, co zanechali otcové. Buďme naivní, a buďme upřímní, jako oni staří architekti. Tedy nedávejme sloupky tam, kde ničeho nepodpírají, nenesou. Nelepme římsy, kde jich není třeba. Nezastírejme vzhled a charakter materiálu!

Známe výsledky těchto snah. Nevedlo to k ničemu, než k novým šablonám, od starých málo odlišných, a k tomu rychle stárnoucím. Zase fasády, které lhou: není z nich patrno rozdělení vnitřku, není vysloveno, z čeho dům stavěn, a dekorace — směs nejrůznějších motivů všech dob a slohů.

Zase konsoly, které ničeho nenesou, ano které zakrývají pravé nosiče, zase »kamenné skulptury« ze sádry a cementu, zase odříkávání starých formulí, snad jiným akcentem, ale i ten je mdlý. Není tu nikoho, kdo by navázal na minulost novými myšlenkami a novými nástroji, novým materiálem dle potřeby, dle požadavku dne dále tvořil, podle svého, bez ohledu na to, zachovávali »styl« nebo stylisujeli sám — avšak skutečně tu není a nebylo stavitelů, architektů 19. století?

Byli tu a jsou. Jest i nový sloh a vyvíjí se. Ale právě proto, že není v lidské moci k tomuto vývoji něčím přispěti, jakmile si zmaneme, že nutno »uspíšiti, napomáhati« — právě proto odvrací se kde kdo od práce, která zdánlivě nemá úspěchu, nevede »k slohu,« který by již zejtra se představil zrakům všech s fysiognomií úplně vytvářenou, se všemi rysy a vlastnostmi vyhraněného »stylu.« Ano, je nové stavitelství, a vzniká nová architektura. Ze sklonu 18. století datují se první pokusy se stavbami — železnými. Železo, ocel, nová stavební hmota, a sklo, pak litá hmota sádry, cementu, betonu — nové prvky stavitelské, zde jsou a bylo po nich sáhnuto, protože novým potřebám dobře vyhovují. Je tu nový sloh, zárodky jeho, a nevěříli se dosud všeobecně, že by tu z prací inženýrů mohla architektura čerpati popudy k novým tvarosloví m, že by odtud počínalo nové slohové období její, jest tím vinna ona desorganisace uměleckého života naší doby, která i v ostatních odvětvích výtvarných umění, ba také v literatuře a v hudbě zlomila tvůrčí mohoucnost národů. Specialisování samo oslabilo umění, a není umělců velikých, řekl bych tak všemohoucích, jako bývali na sklonu středověku a na počátku nové doby. Nyní k tomu přistupuje ohromný rozvoj technických vědomostí a dovedností, a jako nelze již mluviti o jednolité tvorbě řemeslné, která kdysi byla v pravdě též umělecká, tak ani architektura není schopna velkých činů, a to uměleckých činů, pokud se nepřimkne zase k »stavitelství.« Až bude smělý konstruktor, inženýr, dbáti o krásu svého díla, nejen o účelnost jeho, až pevný, lehký, trvanlivý most, železná věž stometrová, obrovská dvorana nádražní nebo výstavní, až tyto stavby moderní budou koncipovány též umělecky, a to hned jejich vypočitatelem

a konstruktorem, anebo lépe, až budou stavěti i města, domy, paláce, chrámy z kovu a skla, z rozmělněnin minerálního složení, pak vyvine se nový sloh, totiž pak bude poznán, neboť bude již vyhraněn.

V naší době teprve pozorujeme první počátky takového vývojového pochodu slohového. Ještě stavíme z kamene, z cihel, ale již přibíráme železné trámy a krovy, v Americe je kostra skyescraperů železná, tak že ani katastrofální otřesy země nesbořily těchto moderních věží (sesuly se jen výplně, stěny ze sádry a štuku), a Edison, jak slyšíme, objevil nový kov, lehčí než aluminium a pevnější než kujná ocel — ostatně také pracuje o vynálezu, jak lze domy »shotovovati« z litých částí. Jde o lehké, suché domy, sestrojené z odlitků jakéhosi druhu cementu dle »forem;« architekti budoucnosti nechť rozluští vděčný úkol, vymýšleti tvary a výzdobu takových rozkošných domků (neboť nebude do té doby již neblahých činžovních věží a kasáren). Právě Američané se na světové výstavě u Chicagu roku 1893 jaksi loučili se »starou architekturou.« Bylyť budovy této výstavy mistrovské parafrase antiky — moderně vyvinuté, kolonády, jichž sloupy převyšovaly všecky kolossy Říma, pantheony, jejichž kupole by přikryly chrám sv. Petra v Římě, propyleje s pohádkovou dekorací plastickou a malířskou; všecko tu vytvořili američtí architekti na krátkou dobu výstavy — ale ovšem ze sádry, latí, z železa a plechu. Z monumentální nádhery zbyly na konec pahorky rumu a smetí. Bylo to v pravdě moderní »pasažerní« umění.

Dost možná, že architektura budoucí doby pozbude monumentálního rázu, že nebudou stavěti ani chrámů ani paláců, ani budov »veřejných,« které by měly přetrvati věky. Ale to závisí od stavební hmoty, od materiálu, jehož upotřebí. Snad naopak vzniknou budovy mohutné, krásné, které potrvají po nepřehlednou řadu let, snad tisíceletí. Budou z kovů nám neznámých, ze skel a hmot, o nichž nemáme představ. A budou míti svůj sloh. Neméli ho stavební umění doby přítomné, je příčinou toho odštěpení stavitelství čili inženýrství od architektury, dualismus jejich. A jest tu ještě všeobecná destrukce duševního života, jest tu protináboženský směr v životě národů, jest tu sklon k anarchii, k individualismu, a z takového ducha nevznikají koncepce velkolepých památníků uměleckých, na př. chrámů, neboť jenom náboženské nadšení přistoupí k dílu, jímž chce oslaviti nejvznešenější myšlenku lidstva. Neníli moderních chrámů, není také moderních obětišť ku poctě umĕn, ku poctě božstev, jimž by moderní pohanství rádo se klanělo. Tu snad zase z dýmu pecí, hutí, strojů vyrůstá budoucí moderní palác práce, vědy nebo lidumilství, a snad teprve vznikne kostel, chrám, svatyně k chvále Stvořitele, až po horečce, jež zachvátila lidstvo, uklidněná mysl se povznese vroucí modlitbou k výšinám nebeským. Pak přijdou umělci silní, tvořiví duchové, a sloh staveb jejich bude neméně jasný, jednorodý, než byly slohy minulosti. Pak také poznají lidé, že archi-

tektura ze sklonku 19. a z počátku 20. století marně vyhledávala »moderního stylu« po cestách, kudy k němu nemohla dospěti, a že zatím položeny základy k samostatnému, originálnímu vývoji slohu skutečně a veskrze nového.

Mcyri.[1]

Báseň Michaila Jurjeviče Lermontova,

přeložil

František Tropp.

I.

Let tomu málo, nepříliš,
tam kde se v šumu slévat zříš
dvě řeky, Kuru s Aragvou,[2])
— jak objetím se sester dvou, —
kdys klášter stál; tam za horou
cizinec vidí věže stát,
pak sloupy podle zbytků vrat
i klenbu chrámu dosavad;
však nestoupá tam pod ní již
kadidla vůně v nebes říš,
a není slyšet v pozdní čas
tam na modlitbách mnichů hlas;
teď pouze stařec šedivý,
víc trosek těch stín bázlivý,
bez citu pro radost i stesk
tu stírá prach s náhrobních desk,
jichž nápis, stajen v kovu lesk,
o staré slávě vypráví,
i o vládci, jenž churavý
a vlády syt, kdys pro poklid
vzdal Rusi sebe i svůj lid.

*

A Boží mír pak sestoupil
na Gruzii! — skryt v květný pyl
svých sadů, kraj žil v hojnosti
a zbaven válek krutosti
měl štít svůj v ruské chrabrosti.

---

[1]) Znamená gruzinsky tolik jako nevysvěcený kněz-novic.
[2]) Kavkazské řeky — Kura s přítokem Aragvou.

II.

Před časem ruský generál
s hor do Tiflisu cestoval;
vez zajatce si malého,
jenž prozrazoval chorého,
neb nemoh obtíž cesty snést;
stár, zdálo se, byl roků šest. --
Jak horský srn plach, těkavý
byl švižné, slabé postavy.
Však nemoci té hořkosti
v něm rozvinuly vlastnosti
původu jeho; bez zloby
nes tiše trudy choroby;
z úst jeho ston se neozval;
pokynem jídlo odmítal
a na smrt hrdě počítal.
Mnich jeden v tichém soucitu
se ujal ho a v úkrytu
zdí klášterních pak zůstaven,
hoch družným umem uzdraven.
Že v dětské hře se nevyznal,
všech zpočátku se vzdaloval;
něm bloudil, štkaje, samotář
a k východu upíral tvář,
nejasnou touhou srdce jat,
chtěl rodný kraj tam vypátrat.
Leč zajetí pak přivykal
i cizí řeč se chápat jal,
křtem přijat v lůno věřících;
neznaje světa, nástrah zlých,
chtěl v květu let, prost cizích rad
již mnišské sliby vykonat,
když v podzimní noc pojednou
se náhle ztratil; černou mhlou
les vůkol tměl se na dohled.
Tři dni byl marný každý sled
po zmizelém; až naposled
jej v stepi našli bez dechu
a přinesli jej pod střechu
kláštera zpět. Byl vyzáblý
a strašně bledý, sesláblý;
buď zažil trýzeň nebo hlad.
Než marno bylo se ho ptát, —
neodpovídal, vad a chřad.
Tak smrti den mu nadešel.
By potěšil ho, vyslyšel,
mnich k chorému se vypravil;
ten hrdě však jej pozdravil,

se zbytkem sil se z lože zved
a takový s ním hovor ved:

III.

Měj za to dík, že přicházíš,
snít ze srdce mi viny tíž.
Jest lépe, pakli před někým
svým prsoum slovy ulevím;
než zlého jsem si nevědom,
a jaký prospěch pro vás v tom,
bys o mých činech prones soud:
Lze ducha sdělit, postihnout?
Já málo žil a k tomu jat;
dvé takých žití dal bych rád
za jedno; než jen to bych chtěl,
jež plné strázní, těžkých děl.
Znal jsem jen jedné touhy pud,
strast jedna žárem hnětla hruď:
Ta jak červ ve mně hlodala,
duši mi rvala, sžírala.
Myšlenky moje lákala
ven z dusna cel, od zbožných knih
v svět vášní, bojů úžasných,
tam kde ční skály do mraků,
lid volný, — orel v oblaku.
Když peruť noci kryla zem,
slzami strast tu hasil jsem;
však před Bohem i před světem
se hlasně teď k ní přiznávám
— a odpuštění nežádám.

IV.

Starče! já častěj slýchával,
že jsi mi život zachoval.
Proč? . . . Chmurný a v poušť vržený,
jak lístek bouří stržený
jsem vyrost ve zdech klášterních
jsa duší děckem, sudbou mnich;
já nikoho nemohl zvát
tím svatým jmenem »otec« — »máť,«
a posléz i tys, starče, chtěl,
bych mezi vámi zapomněl
na zvuk dvou oněch sladkých jmen.
Ach, marně: Ten byl narozen
se mnou. Měl jiný rodinu,

domov a druhy, otčinu,
mně ze všeho však nezbyly
ni duší drahých — mohyly.
Ach, tehdy zkrušiv v duši žal,
jsem přísahou se zavázal:
Že jednou, dřív než zahynu,
svou hruď horoucí přivinu,
byť na mžik, k srdci jinému,
ne k cizinci — leč k rodnému.
Žel! — že teď sny a touhy ty
v své plné kráse rozváty,
zemru, jak žil jsem jedině —
sirotou, rabem — v cizině.

V.

Mne hrobu ticho neleká,
tam usne prý bol člověka
a zmizí v jícnu bezedném;
tíž loučit se mi s jasným dnem.
Jsem mlád! . . . Zda poznals čili ne
sny mládí, bujné, rozmarné?
Aťs zapomněl neb poznával,
jaks nenáviděl, miloval;
jak srdce bilo v radosti
při vidu slunce, polností
z vysoké bašty v nároží, —
kde svěží vzduch, a v podnoží
se skrčiv na dno skuliny
host tam neznámé končiny
holoubek, bouří poděšen,
vyhlížel časem na sráz stěn?
Nechť nyní ti ten krásný svět
jest lhostejný: Tys sláb a šed
a přání žádných nechováš.
Ať! Starče, tys žil a ty máš
též ve světě co zůstavit —
tys žil, — i já jsem mohl žít!

VI.

Chceš vědět, co jsem venku shled?
Div hrdých polí — jiný svět,
pak chlumy, lesy věnčené,
jež družně kolem skupené
se chvěly jarým ševelem,
jak bratři v tanci veselém.

Já spatřil temná prsa skal,
jichž středem potok probíhal; —
jich myšlenky jsem dobře znal:
Ta moc mi s hůry souzena!
Jich tvrdá náruč prostřena
jest do vzduchu již od věků —
a ždá shledání v daleku;
leč léta projdou, pominou —
a skály více nesplynou.
Já viděl mocné pásmo hor,
jak přízrak tmít se nad obzor,
když z štítů jich, v dne úsvitu
kouř obětní tíh k blankytu
po nebi jasném, modravém;
když za mráčkem mrak v houpavém
se letu, z noci útulku
na východ pouštěl v potulku,
jak vidmo bílých karavan,
neb tažných ptáků z dálných stran!
A v pozadí jak mlhou tkán
se v ledech, blesky jiskřících
tam halil — Kavkaz v šedin sníh;
i nevím, jak se událo,
mé srdce rázem okřálo.
Hlas tajný ke mně hovořil,
že kdysi jsem tam také žil,
i začala v mé paměti
minulost svítat, jasněti . . .

VII.

Na rodný dům jsem vzpomenul,
na rokli naši, na aůl, [1])
jenž vůkol rozložen byl v kruh;
já zaslech pozdní hluk a ruch
se vracejících koňských stád
i štěkot psů z okolních chat;
zřím osmáhlou tvář staříků,
již v lunném svitu z návyku
se večer sešli před náš dům
a vážně sedli ku schodům;
zřím pochvy dlouhých kynžálů,
ozdobné . . . V mlhy zákalu
vše snem se před zrak šinulo
a smutnou řadou plynulo.
A otec můj? Stál bezděčně
přede mnou v zbroji válečné;

[1]) Ves čerkeská neb kavkazská vůbec.

lesk pušky jeho v mysli mám,
i zvuk kolčugy,[1]) — vzpomínám
na zraku jeho hrdý žár;
na mladistvých mých sester pár,
jich očí sladký paprsek,
jich řeči zvuk a popěvek,
jenž kolébce mé býval vděk . . .
Spěl potok naší roklinou,
byl šumný, tek však mělčinou;
tam vždy polední hodinou
jsem hrát si s pískem chodíval
zlatým a při tom sledoval
let vlašťovek, když před deštěm
tkly vod se křídla šelestem.
Vzpomněl jsem na náš tichý dům,
krb večerní s hojností dum
a vhodnou dobou k hovorům,
jak žili lidé dřívější,
když svět byl ještě šťastnější.

VIII.

Chceš vědět, jak jsem pochodil
na svobodě? Ó, já jsem žil!
Bez těchto tří dnů radosti
byl život můj pln hořkosti,
tvé trpčí smutné starosti.
Mně chtělo se již drahně let
v kraj daleký se rozletět,
bych seznal, jak je krásný svět,
zda k svobodě se rodíme,
či pouta na svět nosíme.
V čas noční, kdy bouř zuřila
a ze spánku vás děsila,
kdy jste u stupňů oltáře
ve prach padali na tváře —
já prchl! Ó! Jak bych byl rád
se s bouří objal jako brat!
Já mraky zrakem sleďoval
a blesk se rukou lovit jal.
Ó, rci, co byste vzájemně
v těch zdech tu byli dali mně
za přátelství mžik blažící
bouřného srdce s vichřicí? . . .

[1]) Lehké brnění horalů kavkazských, hlavně Čerkesů ve válce, zhotovené z tenkých ocelových kroužků či t. zv. drátěná neb železná košile našeho středověku.

IX.

Zdali jsem prchal dlouho, — kam
a kudy? Říci nevím sám.
Mně jedna hvězda neplála
v pouť trudnou. Prsa okřála
a žádostivě dýchala
pak noční svěžest lesů těch —
jen ob čas; běžím, taje dech
víc hodin dál, až poustav,
jsem na konec kles v porost trav.
Naslouchám: Nikde shonu hlas!
Již stichla bouře; bledý jas
se dlouhým pásmem táhl mhou,
po temném nebi oblohou,
a zřím, že v něm jak krajek vzor
se kreslí vršky dálných hor.
I ležím tiše. V podálí
byl slyšet štěkot šakalí,
jak pláč neb nářek dítěte;
šupinou blyštíc z doupěte
se zmije štěrkem plazila, —
leč duše bázně nečila:
Sám, lidem cizí jako zvěř,
jak zmij se plazím, skrývám v šeř.

X.

Ve hloubi šuměl rozvodněn
pode mnou potok v spoustě pěn,
šum jeho hluchý podoben
byl zlostné vádě stohlasé.
Byť neslyšet slov v zápase,
přec chápal jsem ten rozhovor
jak hlučný reptot, věčný spor
s vrtochem skály zavilým.
Hned klidněji, hned s úsilím
se rozléhal kol v zátiší.
V tom pták se ozval ve výši,
východ se zlatem osvětlil;
a vánek listím ševelil.
Ze sna se květy probraly
a vůni ve vzduch dýchaly, —
tak jako ony, jitru vstříc
jsem z trávy rovněž vznesl líc
a rozhled se; ach, strašno říc:
Já žasl, neb jsem u hranic
bezdného jícnu spočíval,

kde v hloubi potok sebou rval.
Šla stezka odtud stupni skal,
leč zlý duch jen se po ní bral,
když vyhoštěn za nebes práh
se propad v země hlubinách.

XI.

Sad boží kolem rozkvétal;
v krůpějích rosy duhou tál
šat pestrý všeho stvoření.
Po stromech, trávy zelení
rév kštice vila u věnce
průzračných listů pletence; —
z nich plných hroznů ozdoba,
jak drahých perel podoba
splývala hojně; v kráse své
roj ptáků zvala k návštěvě.
Jak dříve již jsem k zemi pad
a jal se znovu naslouchat
čarovným země hovorům;
jich ohlasem zněl listí šum,
jako by chvějný keřů ret
o zemi, nebi hovor ved;
vše žití hlasy splývaly
a v jeden zvuk se slívaly
a ve vzkříšení slavný čas
nezněl zde pouze — lidský hlas.
Cit, jenž mnou tehdy prochvíval,
proud myšlenek, — dnes za své vzal,
však rád bych o něm hovořil,
bych — v duchu jen — jím znovu žil.
V ten den báň nebes bez oblak
se skvěla jasem, že by zrak
byl postih v letu anděla; —
tak průzračně se vznášela,
tak plna barvy modravé, —
že okem, duší pátravě
jsem zanik v ní, než sálavé
dne horko sny mé rozválo
a žízní trápit počalo.

XII.

K potoku v propast zející,
za keře se drže chvějící,
s hrany na hranu nachýlen,
jal jsem se spouštět; z kolmých stěn

zpod noh se kámen oderval
ob čas a za ním prachu val
se z brázdy zved a stočil v sloup.
Štěrk s hlomozem se řítil v hloub
a zapad ve vln oblasti;
já visel nad dnem propasti, —
než mladost volná — plna sil
a konec, ten mne neděsil!
Sotva jsem s příkré výšiny
se octl na dně rokliny,
dech horských vod mne osvěžil
a dychtivě jsem vodu pil.
V tom hlas — šum lehký, kročeje . . .
Ukryv se v houští ručeje,
nevolnou bázní rozechvěn,
jsem s ostychem vyzíral ven
a spolu chtivě naslouchal.
Vždy blíž a blíže ozýval
se Gruzinky mladistvé hlas,
v něm prosté živosti byl jas
tak sladkobolně naladěn, —
jak by jen zvuky drahných jmen
byl vyslovovat naučen.
Jen prostá píseň vábila —
než v mysl se mi vštípila;
mně vždy když den se schyluje,
neznámý duch ji notuje.

XIII.

S džbánem na hlavě, pěšinou
scházela k břehu výšinou
Gruzinka s tváří nevinnou;
když časem o štěrk klopýtla,
tvář úsměvem jí zasvitla.
Šat projevoval chudobu;
šla volně, řasnou ozdobu
své dlouhé čadry[1]) stáhši v týl.
Hruď, čelo její ozlatil
jen řídkým stínem úpal dne;
tváře a ústa souladné
žár letní prochvěl, roznítil.
Mrak noci v zrak se zachytil,
byl plný lásky tajností,
že plamen snů mých, žádostí
pohas. — Zní dosud v sluchu mém

[1]) Vrchní oděv ženský v Persii užívaný a odtud i po Kavkaze rozšířený.

zvuk džbánu, když v něj se šumem
splývala voda hrkajíc,
pak skřípot v písku — a nic víc.
Když rozum myslí zavládl
a žár mé krve ochladl,
již oku skoro zmizela;
zvolna, však lehce kráčela
i pod svou tíží štíhle dál,
jak topol, krajiny té král!
O málo dál se z mlžných clon
nořily, vrostlé v skalní sklon,
dvě chaty svorně sdružené;
s ploského střechy hřebene
dým modrý vil se ztraceně.
A jako bych to právě zřel,
vchod u jedné se otevřel
a zas se tiše zaklopil ...
Jest těžké ti, bys pochopil —
mou divnou strasť a tajný žal; —
a pakli, — jen bych litoval:
Nechť upomínky těchto dob
jdou v nitru mém též se mnou v hrob.

(Dokončení.)

Z výletu do Belgie.

Píše

Karel Voitl.

O světové výstavě v Lutichu r. 1905 sešel se po prvé mezinárodní kongres obchodních komor a sdružení obchodních a průmyslových, aby pojednal o důležitých otázkách mezinárodního obchodu a průmyslu a snažil se vlivem svým u vlád a rozhodujících kruhů jednotlivých států působiti na úpravu některých poměrů světového styku obchodního.

Myšlenka kongresu vznikla v Belgii; v zemi, která jednak v expansivnosti svého vysoce vyvinutého obchodu a průmyslu, za stále mohutnějící a rychlejší výměny mezinárodních statků v době naší snad nejvíce pociťuje ostrost mnohých rušivých růzností řádů a zvyklostí obchodních jednotlivých zemí, která však zároveň bez odporu jest nejneutrálnější a tudíž nejspůsobilejší půdou pro sloučení různých národnostních protiv v jeden pracující celek, jakým má kongres býti.

Již přípravným výborem kongresovým bylo obmýšleno utvořiti jakousi pevnou basi pro další trvání, to jest pro opakování se kongresů i pro postupný rozvoj působnosti jejich — a

kongres Lutišský, než se rozešel, zvolil ze svého středu zvláštní »Stálý výbor« k tomu cíli, aby týž nejen vykonával usnesení kongresní, ale připravoval i kongresy budoucí a tvořil přirozené, pevné pojítko v činnosti kongresů.

Instituce »Stálého výboru« (Comité permanent des congrès internationaux des chambres de commerce des assocítations commerciales et industrielles), jeho řád a zejmena jeho složení i kongresní řád nebyly při účastenství tak četných, různých národností věci snadné. To se ukázalo při druhém mezinárodním kongresu v Miláně r. 1906, kdež na základě dvou navrhovaných elaborátů, belgického a německého, byly teprve projednány a po dlouhých debatách schváleny definitivní stanovy »Stálého výboru,« za současného rozhodnutí o jeho složení a jeho sídle, pro které — ne bez boje — konečně zvolena Belgie, a sice na ten čas město Mons, bydliště tehdejšího presidenta výboru, pana Canona-Legranda i generálního sekretáře, pana E. Jottranda. Do stanov pojato též ustanovení, že »Stálý výbor,« svolaný každoročně, volí místo a dobu budoucího mezinárodního kongresu, pokud by předcházející kongres neučinil případného snesení, a že dále kongresy mají se konati pravidelně vždy nejdéle ve dvou letech a po každé v jiném místě.

»Stálý výbor« se skládá ze zástupců všech zemí (při kongresích representovaných), z nichž každá vysílá nejvýše tři členy výboru a tři náhradníky. Této doby mají ve výboru po třech členech: Anglie, Belgie, Francie, Hollandsko, Německo, Norvéžsko, Švýcarsko, Uhry; po dvou členech: Argentina, Italie, Švédsko a po jednom: Portugalsko.[1])

Členy i jich náhradníky delegují do »Stálého výboru« po většině ústředny a svazy officielních obchodních komor každého státu k návrhům jednotlivých komor a průmyslových sdružení.

Jednací řečí »Stálého výboru« jest výhradně frančtina a tolikéž i kongresů samých, při nichž ale jsou též přípustny všechny jiné jazyky, ovšem za současného tlumočení pronesených řečí do frančtiny, v níž se řízení kongresu vede.

Na kongresy scházívá se účastníků na sta i na tisíc z celého kulturního světa, a to především osobností vynikajících v obchodu a průmyslu, zastupujících nejdůležitější korporace.

V hustých řadách sjezdů a konferencí vyšších i nižších řádů, obšťastňujících naši dobu, mají mezinárodní kongresy obchodní a průmyslové snad více naděje v positivní výsledky, než na příklad pověstná mezinárodní konference haagská, třebas by jejich resoluce byly prozatím snad povahy více méně akademické, a třebas by ku provádění pronášených při nich desiderií bylo potřebí živé ochoty těžkopádných strojů státních správ, od nichžto však kongresy nijak nechtějí být závislé, hájíce svou bez-

---

[1]) Rusko se až dosud kongresů nesúčastnilo a není tudíž prozatím v »Stálém výboru« zastoupeno. Má býti toho dbáno, aby se tak stalo při nejbližší příležitosti.

podmínečnou autonomii. Ale tolik jest jisto, že vedle prospěchu, jejž přináší každá hromadná cizinecká návštěva již sama sebou, nezůstává seznání poměrů výrobních té oné země povolanými odborníky bez blahodárných následků naskytující se výměny názorů, nových a těsnějších styků obchodních a většího proniknutí v světovou známost pověsti, zvláštností a předností země.

Obchodní a živnostenská komora pražská, sledujíc od prvopočátku s pozorností útvar zmíněných sjezdů mezinárodních komor, dala se již při kongresu Lutišském zastupovati svým prvním sekretářem, vládním radou dr. Hotovcem, a vyslala rok potom ke kongresu Milánskému sekretáře »Jubilejní výstavy obvodu Obchodní a živnostenské komory Pražské« projektované na rok 1908, pana Hlaváčka, kterýž po svém návratu vyslovil myšlenku, aby se komora Pražská zasadila o to, by v roce výstavy jejího obvodu konal se pokud možno mezinárodní kongres komorový v Praze, ačkoliv již sjezdu Milánskému byl z anglické strany předložen návrh na konání kongresu toho v roce 1908 v Newcastlu v Anglii. Pražská komora skutečně se usnesla, podniknouti kroky, aby bylo na rozhodujícím místě uvažováno o volbě Prahy za sídlo příštího kongresu, a obrátila se společně s presidiem Pražské městské rady officielní, odůvodněnou žádostí ve smyslu tom ku předsednictvu »Stálého výboru mezinárodních komor« do Monsu a později též k jednotlivým členům výboru toho, kladouc v podání svém váhu na současné pořádání »Pražské jubilejní výstavy roku 1908.« Na to došel přípis z presidia »Stálého výboru,« oznamující, že výbor bude konati dne 28. července t. r. v Belgii (prozatím nerozhodnuto, zda v Bruselu neb v Ostende) svou plenární schůzi, v níž se stane usnesení o místě příštího kongresu, a že mimo žádost města Prahy předložena té doby stejná žádost z Newcastlu. Podotčeno však zároveň, že dle názoru mnohých členů, proneseného loni v Miláně, nemělo by se za sídlo kongresu potud voliti místo, kde současně se pořádá výstava, pokud by nebylo zabezpečeno, že pracem a rokování mezinárodního kongresu se dostane klidného, od výstavního ruchu odloučeného útulku. Obchodní komora Pražská podala v té příčině »Stálému výboru« uspokojivé vyjádření a poněvadž ona i město Praha, oceňujíce veliký význam, jaký by konání mezinárodního kongresu v Praze pro nás mělo, velikou váhu kladou na uskutečnění tohoto svého přání, požádala mne komora jakožto svého člena, abych ji s použitím jejího mandátu člena »Stálého výboru mezinárodních komor« ve schůzi dne 28. července v Belgii osobně zastupoval a všemožně se přičinil o příznivé vyřízení podané žádosti.

Po krátkém rozmýšlení uvolil jsem se v nesnadný, delikátní úkol, a když jsem laskavostí francouzského generálního konsula Pražského, pana Colomièsa a konsula Spojených států amerických, pana Ledouxa, tehdejšího člena »Stálého výboru,« obdržel doporučení k některým vynikajícím osobnostem, vydal jsem se již dne 1. července t. r. na cestu, spojuje s posláním svým výlet

letní prázdně; do Monsu jsem oznámil, že si tam pro definitivní pozvání k valné schůzi »stálého výboru« zajedu.

* * *

První mojí zastávkou byl Norimberk.

Šťastné město! má otázku stavitelského slohu pro moderní dobu dávno rozřešenu. Pregnantní, tak osobitý ráz jeho středověkých staveb, s největší starostlivostí uchovávaných, dal zároveň směr a tvar slohu Norimberských novostaveb. Tato skutečná zvláštnost architektonického celku i jednotlivostí, jakož i horlivá péče, s jakou tu pro nejširší obecenstvo jsou na odiv vystavovány sbírky všelikých rarit, starožitností, předmětů uměleckých a uměleckého průmyslu (jimž by bylo lze vytýkati snad jen přílišnou restauraci, jako na př. starých kostelních obrazů a pod.), jsou hlavní příčinou onoho velikého cizineckého proudu, který z Norimberka, města dosti malého — na př. proti Praze — činí až do pozdních nočních hodin neobyčejně oživené turistické středisko. Rozumí se samo sebou, že konají tu svou povinnost i hovorná reklama a podobná zařízení, jako jsou pověstné »Rundfahrten Noris,« sbírající do velikých čtverospřežních otevřených kočárů cizince po hotelích a vozící je s cicerony po všech znamenitostech, nebo jako jsou výmluvné průvodkyně, podávající v hradě a v mučírně — ta v plynné frančtině, ona zas v angličtině — výklady jednotlivým »národnostním« skupinám návštěvníků, do kterých je již v hotelích a na kočáře byli roztřídili — jako jsou dále ostražití argusové v kostelích, vybírající s velkou přesností od každého povinné vstupné a prodávající tam na stolku pohlednice kostela atd.

Zvláštní zájem náš budí pak v městě tom vše, co z minulosti a v přítomnosti vztahuje se k naší české zemi. Stavitelsky nejmalebnější chrám na krásném, starožitném velkém tržišti »Frauenkirche« byl založen Karlem IV. a v největším norimberském kostele sv. Sebalda byl křtěn náš král Václav IV. v křtitelnici, jež se dosud ukazuje. Stejně lapidární bronzový pomník, jako Albrecht Dürer a Hans Sachs, má na Terezianském náměstí také Martin Behaim (Martinus de Bohemia), slavný kosmograf a odvážný námořní cestovatel patnáctého věku, jejž můžeme — dle vzoru známých v tom směru pokusů německých — směle reklamovati pro sebe s tím blahým vědomím, že máme též zásluhu o objevení Ameriky. Nehledě k tomu, že ve středověku, kdy se rodinných jmen ještě obyčejně neužívalo, značil již přídomek u křestného jmena původ neb rodiště osoby, je zjištěno, že rodina Behaimů Norimberských pocházela z Čech (z Černé, Schwarzbach) a že Martin Behaim sám narodil se v Krumlově. Jako počestný soukenník a ve své prázdni mathematik cestoval za svým obchodem po Nizozemí a po Italii a seznámil se v Portugalích s Kolumbem, jemuž vnuknul první myšlenku o existenci nového světa, objeviv sám před tím s loď-

stvem admirála Diega Canoa část jižní Afriky a křižuje po Atlantickém oceaně, zahledl prý už samu Ameriku. Pověstný první globus, Martinem Behaimem zhotovený, chovají dosud jeho potomci v Norimberce. -- Podobně bychom si as mohli činiti právo i na Václava Jemnického (Wenzel Jamnizer), proslulého Norimberského zlatotepce 16. věku, dříve ve Vídni usedlého, kamž nepochybně přišel z Moravy, ze svého rodiště Jemnice; jeho skvostný, zlatý a stříbrný renaissanční podnos, nejnádhernější kus německého zlatnictví vůbec, zakoupil Rothschild, prý za 600.000 franků, a chová jej v Paříži, kdežto jen kopie zdobí zasedací síň v Norimberské radnici.

A jako bývalo ve středověku, jest i podnes.

V Norimberce žije té doby přes 500 Čechů, ponejvíce usedlých řemeslníků (štíty s jmeny, jako Vosmík, Novák atd. a tu i tam i český hovor na ulici je prozrazuje), kteří dovedností svou rozhojňují slávu německého rukodíla.

Jako satisfakci v tom vzhledě máme snad přijmouti, že »Carlo Screta« zařaděn v Norimberské zámecké galerii mezi »vlaské mistry?« . . .

Pravým kontrastem Norimberka jest Vircburk. Je to klidné, provinciální město, ale veselé, vzdušné, rázu vlaského a zejmena francouzského, nejen ve svých novějších, nýbrž i starých částech, od rozkošné, jemné gotiky Mariánského chrámu počínaje (v jehož blízkosti nás zajímá zčernalá bývalá radnice se sálem krále Václava z 12. a 14. věku) až k lapidárnímu baroku (stará universita) a cukrovému rokoku (skvostný dům »u sokola«), jež v městě převládají a slaví svůj triumf v královské residenci — skoro druhém to Versaillu co do rozsahu i do výzdoby, již v první řadě opatřil vlaský velmistr Tiepolo svými geniálními nástropními malbami a dílem i Ludvík XIV. darovanými gobeliny. V duchu Římského svatopetrského náměstí luštěn rozsáhlý kruhový prostor před palácem, s fontánou Frankonie ve svém středu. K usměvavé tvářnosti města přispívá též pod zelenou pevnostní strání protékající stříbrný Mohan se svým hravým komorovým plavidlem lodním a s bubnovou propustí vorovou pod starožitným, kamenným mostem, který jest miniaturou našeho mostu Karlova.

Z Vircburku unášel mne vlak na západ a severozápad lesním pohořím Spessartským, skýtajícím malebné výhledy do svěžích lučních údolí, jimiž se vine Mohan od Vircburku k Frankobrodu tokem nevelikým, nekanalisovaným i málo regulovaným v trati této, na březích s hojnými skladišti dříví, které se ze Spessartu plaví ve vorech k Frankobrodu a ke Kolínu nad Rýnem. V rovině u Offenbachu, města s bohatým průmyslem, založeným hlavně francouzskými vystěhovalci na počátku 18. století, stálo právě slunce za samým Frankobrodem ještě poměrně hezky vysoko nad chlumy Taunu u Hessenských hranic, ačkoli bylo již po osmé hodině. Tak patrný je zde již rozdíl v rozhraní dne proti době té u nás.

Frankobrod, rodiště dvou Kroesů, Kroesa ducha a Kroesa hmoty, Göthea a Rothschilda (Maiera Amschla, zakladatele bankovního domu Rothschildů), jichž mocnost jest povahy všenárodní, sám je i dnes městem kosmopolitickým. Celková jeho tvářnost je tak málo německá, stavby nových částí tak nesecessní, tak poctivého slohu renaissančního a barokového, ano i z jich motivů vyrůstajícího vkusného stylu nového v solidním, kamenném materiálu; život obyvatelstva (350.000 duší) je zejmena za poledních hodin v hlavní třídě »Zeil« a na přiléhajících křižovatkách, kde se soustřeďuje, tak rušný, v rozsáhlých okružních sadech a v malém divu světa, jímž je veliká »Palmová zahrada« se svými skleníky, za častého hlaholu cizích jazyků tak pestrý a má takový švih i jistou eleganci — že se domníváš dýchati chvílemi vzduch malé Paříže.

Staré město se svými spletitými úzkými uličkami, štítovými domky s vyčnívajícími do předu patry nad přízemkem, s šupinatou břidlicovou krytinou i částečně po stěnách, skýtá nejvíce překvapující pohled na tržišti od rohového domku, v němž bydlel Luther, na protější starou, goticko-renaissanční radnici s dvěma skvostnými staroměšťanskými domy sousedními. Nová pak radnice je zdařilé sloučení několika komplexů novostaveb, přispůsobených stylu staré radnice a s ní obloukovou chodbou přepínající ulici malebně spojených. Z bývalého pověstného ghetta Frankobrodského zbylo několik břidlicových domků s protiležícími, vždy dvěma a dvěma společnými modlitebnami, pak rozsáhlý židovský hřbitov, ale ne tak starý jako Pražský, a ulice Börneova se starým rodným domem Rothschildův.

Nejdojímavější památkou Frankobrodu jest však rodný dům Götheův v ulici »Hirschgraben,« blíže hradeb. Od přestavby, kterou básníkův otec, rada Kašpar Göthe r. 1755 provedl, dochovala se budova až podnes. Má podobu tehdejšího patricijského bydla s celým téměř vnitřním zařízením, nábytkem, obrazy, hudebními nástroji, s kuchyňským nářadím, s kahanci, lucernou pro putování ulicemi atd., i s pracovnou nesmrtelného básníka v mansardě nad druhým patrem, v níž počal psáti Fausta. Na někdejším hřbitově u kostela sv. Petra, proměněném v městský sad, nalézá se mimo jiné též hrob rodiny Götheovy.

V kostele sv. Pavla, proti nové radnici, zajímá nás dochovaná, za vstupné okazovaná, celkem nenákladná installace pověstného prvního německého parlamentu z r. 1848 (několik řad prkny podložených, amfitheatrálně do polokruhu seskupených lavic, sáhajících do půle kostela, s presidentským stolcem pod kruchtou), jehož se měli také zástupcové českého národa súčastniti, což však známým, památným prohlášením Palackého zamítnuto.

Já jsem první kroky svého komorního poslání zahájil právě ve Frankobrodě. President obchodní komory Frankobrodské, pan Andreae, jest jedním ze tří členů za Německo ve »Stálém výboru mezinárodních kongresů komorních.« I běželo mi o to,

abych ubíraje se jeho městem vyjevil mu žádost Prahy a hleděl jej k ní nakloniti. Věděl jsem, že osobnost ve službě vynikajících veřejných úřadů působící nestihnu na první ráz; ale nešlo to skoro ani na tři rázy. V obchodní komoře, umístěné v mohutné nové budově bursovní, která jest majetkem obchodní komory a bursa tedy jejím nájemcem, byl jsem při druhé své návštěvě co nejvlídněji přijat syndikem (sekretářem) a pak i vicepresidentem komorním, s nimiž jsem konečně smluvil, že nestihnuli presidenta v bance, jejímž jest ředitelem (ve čtvrti velkých Frankobrodských peněžných ústavů), budu ho očekávati v poledne před komorní schůzí na burse.

Tak se i stalo. Již dlouhou chvíli jsem se díval bláznivé vřavě zmítajících se a hlučících bursiánů, v níž sotva slyšitelně řvali sluhové — ten kursy, onen zas adresy došlých depeší — když tu chvatným krokem prochází dvoranou pán prostřední, poněkud zavalité, ale elegantní postavy, veselých rysů v tváři, s prokvětalým vousem — president Andreae, ani dost málo unaven několika právě odbytými sezeními různých správních rad. Blízcí svědkové dosvědčují, že po dlouhou řadu let horečné činnosti své ve finančním světě se pan Andreae vzezřením svým nemění, ano spíše poslední dobou mládne.

Vyslechnuv mě přívětivě a přijav z ruky mé francouzskou petici stejného znění, jaká zaslána z Prahy do Monsu, odvětil, že minulého roku v Miláně usneseno nekonati kongresů současně s nějakou výstavou, a že uvidí, jakého smýšlení budou v Monsu.

Dojem tohoto málo slibného výsledku mého jednání byl poněkud oslazen, když mne odpůldne došel v hotelu přípis pana syndika s doporučením páně presidentovým ke »Kanalisační správě Mohanu« a k »Městskému stavebnímu úřadu odboru přístavních staveb.« Zmínil jsem se totiž v dalším hovoru s panem Andreaeem, že mě tyto věci ve Frankobrodě zvláště zajímají.

Používaje tedy obdržených doporučení, prohledl jsem si Mohanskou kanalisaci (která jest matkou prováděné u nás kanalisace Vltavy a Labe). Rub i líc obou jsou skorem stejné, jenže na Mohanu jsou přirozené říční poměry a podnebí v lecčem jiné, příznivější, než u nás, a celá kanalisace Mohanu od blízkého Offenbachu nad Frankobrodem (nad nějž sotva kdy se kanalisace asi provede) má až po ústí do Rýna u Mohuče celkem sedm zdýmadel, kdežto naše kanalisace z Prahy až k ústí nad Labem jich bude míti třináct, z polovice zbytečných. Rozhodná výhoda bubnových vorových propustí Mohanských nebyla, bohužel, do naší kanalisace uvedena. První správcové našich zdýmacích jezů byli na cvičenou u jezného Frankobrodského, jehož více než desetiletá praxe s kapriciésními hradlovými jezy je úctyhodna.

Dosavadní prostorný lodní přístav Frankobrodský nepostačuje rostoucímu stále obratu vykládaného a nakládaného zboží, který se tou dobou páčí na 1·6 milionu tun ročně. Proto vypracoval městský úřad stavební projekt nového velkého »Přístavu východního,« který má býti proveden nákladem 45 milionů

mark. Na radnici mi ochotně věnovali výtisk tohoto obsáhlého projektu.

Frankobrod spojují s Kolínem dvě železné dráhy, každá o dvojité koleji, těsně po obou březích Rýna se vinoucí a zmáhají sotva dopravu, jakkoli jí značnou část přebírá veletok Rýnský, na jehož modravých vodách je frekvencí lodní stále živo. Pověstné jsou krásy Porýnské pahorkatiny, pokryté vinicemi, háji a poli. Avšak naše Vltavské, Otavské a Sázavské partie předčí nad ni hloubkou poesie.

Imposantně od protějšího břehu Rýna, přepásaného mohutným mřížovým železničním mostem a druhým mostem pontonovým, rýsuje se silhouetta v rovině rozloženého Kolína, nejstaršího města Německa, někdejší římské kolonie »Claudia Agrippinensis Augusta,« rodiště matky Neronovy, hradby středověké kněžské vlády pod vlivem a v občasném držení Francie, nyní střediska katolicismu v Německu a mocné říšské politické strany katolického středu.

Nad mořem starožitných domů s vynořenými románskými kopulemi chrámovými pne se vysoko obrovitá kamenná massa dómu, z jehož věže hromově duní v žalostící sekundě císařský zvon, ulitý z ukořistěných francouzských děl r. 1871.

Tepnou Kolínského života je staré město a jeho jádrem bývalé římské město s pravoúhelně se protínajícími uličkami antického založení. Nejen bezpočetné krásné a stavitelsky cenné zjevy veřejných i soukromých budov slohu románského, gotického a vlasko-renaissančního, románské kostely s polychromovanými vnitřky (P. Marie na Kapitolu, sv. Gereona, Velk. sv. Martina, sv. Kuniberta a j.), hradební brány z 12. věku, ale uchovaný pestrý celek všech těch malebných koutův i s drobnými, architektonicky bezvýznamnými domky s kamennými kladkami ve vrcholcích štítů (k vytahování zboží) zašlých dob tvoří onen hřejivý půvab, který láká i proud elegantního světa na korso v tyto těsné uliční prostory, jichž asfaltová dlažba bývá v noci myta a v neděli ráno postýlána čerstvým dubovým listím.

Zde vládne šum živých Porýňanů až do pozdních hodin, kdežto v nové části města na ulicích široce založených bývá i za dne skoro pusto.

Dosti četné jsou na vývěsních štítech francouzské nápisy (nás zajímají zvlášť nápisy, ovšem jen sporadické, jako: Fransky, Obersky, »Zur Zweipann«) a plynnou frančtinou hovoří každý, s kým se cizinec setkává. Kolínský dóm, jehož nynější okolí bouráním sousedních domů ve volné, širé prostranství proměněné, je zrovna tak nestředověké, jako do minuciesnosti provedená symmetrie všech stavitelských i nejdrobnějších jeho součástí a okras, zanechává svým celkem dojem stavby novodobé, působící jak zevně, tak i ve svém holém vnitřku převážně obrovitostí rozměrů a zdrcující mohutností massy.

Důkladnost novodobé »restaurace« zasáhla na př. také emporium německých a křesťanských věkovitých památek v Cáchách.

V osmihranném románském dómě, jejž zbudoval Karel Veliký, uloupiv k tomu cíli drahocenné sloupy až z Říma a od sv. Vitališe z Ravenny, visí nad někdejším hrobem jeho veliký kruhový románský svícen, dar císaře Bedřicha Rudovousa, chlouba německého kovodíla 12. století. Věnčící jej starobylé zlacené lucerničky jsou dnes bez světla a starožitný zlacený pás povlečen drátem a osazen — elektrickými žárovkami! . . .

V Cáchách neoslovují cizince už jinak, než francouzsky. Zmírněn tím dojem přechodu přes hranice Belgie? . . .

(Pokračování.)

Dr. Josef Stupecký.

Nekrolog.

Napsal

dr. **Mil. Stieber.**

Není vyhnutí! Je to konečný náš osud: vše opustiti, všeho zanechati a odejíti! U každého osud ten se dostaví, ale u nikoho se nečeká. Nečeká se, ale jako blesk přijde někdy z čista jasna. Náhle odešel Zucker, náhle odešel Rieger, náhle odešel Stupecký. Nikdo by byl netušil, když Zuckra k hrobu provázel, že jeho soused ze stejného domu, z téže chodby, z protějších dveří do roka odejde za ním. Co práce nahromaděné věděním a zkušeností, jaký ohromný duševní kapitál tu zanikne v mrtvém mozku. V Stupeckého pracovně leží připraven přehojný materiál pro jeho nejslavnější dílo, dějiny rakouských knih pozemkových. Tvůrce však zemřel . . .

Stupecký byl rodilý Pražan. Spatřil světlo světa v Praze dne 11. listopadu 1848. Zde studoval reálku, pak gymnasium a universitu. Po promoci na doktora veškerých práv odebral se na studia do ciziny a žil nějaký čas v Gotinkách a Lipsku. Vrátiv se vstoupil do praxe advokátní. Dne 4. dubna 1876 byl připuštěn jako soukromý docent rakouského práva občanského na Pražské právnické fakultě. Udělená mu venia legendi rozšířena brzy potom také na právo horní. Nejvyšším rozhodnutím ze dne 4. ledna 1882 jmenován byl mimořádným profesorem a dne 24. března 1889 řádným profesorem rakouského práva občanského a horního. Vyznamenán byl císařským rakouským řádem železné koruny III. třídy, povolán do státního soudu a r. 1905 jmenován dvorním radou. Byl členem státní zkušební komise judiciální a historicko-právní, kuratoria c. k. rakouského musea pro umění a průmysl a kuratoria moderní galerie království českého, předsedou Pražského sboru znaleckého ve věcech práva původského, v l. 1890 a 1899 děkanem, r. 1891 a 1900 proděkanem právnické fakulty, r. 1901 rektorem a 1902 prorektorem c. k.

české university Karlo-Ferdinandovy. Od r. 1875 až do r. 1901 byl spoluredaktorem Právníka, od r. 1884, založení to Jednoty záložen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, jejím předsedou.

Toť dlouhá stupnice titulů, z nichž každý znamená hold úcty a kus veliké práce.

Jakkoli profesor občanského a horního práva, byl Stupecký vlastně právním historikem se vším ohněm neutuchající píle a badání v pramenech. V jeden čas probádal protokoly apelačního soudu v archivu zemského výboru v Praze a pořídil si z nich na sta excerptů. Ke zpracování této látky bohužel nedošlo.

Historika-právníka lze seznati hned z jeho největšího spisu: »*Versio in rem. Studie k §§ 1041.—1044. vš. z. o.*« (v Praze 1888). »Obrátil se,« jak praví v úvodu, »k části, kteráž ostatním nevyrovná se úrodností a nevábí k sobě dělníků. Vynaložil práci hlavně na vyšetření půdy, a tu bylo potřebí jíti do hloubky.« Jde do hloubky jako právnický historik, vyšetřuje půdu jako právnický sociolog. Pro versio in rem hledá půdu v právu římském a pruském, z kterého kompilátoři občanského zákonníka tento zákonník budovali. Ujasňuje otázku v díle Justinianově, zjišťuje stanovisko glossátorů, postglossátorů, praktiků, starších i novějších spisovatelů. Když byl vylíčil názor pruského landrechtu a na pravou míru uvedl odchylující se mínění různých jeho vykladačů, jde pevným krokem ke kodifikaci §§ 1041.—1044. vš. z. o. Z těchto §§ jsou to pak pouze §§ 1041. a 1042., k nimž studie jeho směřuje. § 1043. recipoval známý římský předpis v Lex Rhodia de jactu a odkazuje vůbec ku právu námořskému. § 1044. odkazuje pak o náhradách válečných na zvláštní předpisy a politické úřady. Důležitými pro spisovatele jsou přece. Jsou zařaděny pod rubriku »O použití věci k užitku druhého.« Toto zařadění, stejné jako v pruském landrechtu, a dále historické doklady z kodexu Terezianského vedou spisovatele k tomu, aby pravou povahu nákladu dle § 1042. vystihl. Je to všeliká výloha, která se komu cizím činem uspoří. Zajímava je tu kritika § 1042. Je nesprávný ve své všeobecnosti. Slova »dle zákona« tam nepatří, a náklad z liberality a povinnosti netřeba hraditi. § 1041. zůstal neproveden. Kodifikátoři chtěli jím postihnouti i smlouvy s osobami nespůsobilými a nezmocněnými a ještě jiné další případnosti, na které by se versio in rem hodila. Ale nevyslovili se jasně a nevyslovili těchto zásad vůbec. Na konec probírá spisovatel versio in rem v code civil, zákonníku saském, Curyšském, švýcarském a některých osnovách německých. Monografii této předcházelo v Právníku r. 1884 pojednání o »Actio de in rem verso« a »Actio de in rem verso utilis.«

Stupecký napsal také monografii »*O správě pro nedostatky skutkové.*« Ale v Právníku z r. 1881 byl z ní jen krátký úryvek uveřejněn. Ryze dogmatická jest jeho studie v Právníku z r. 1894 »*Půjčka a výprosa*,« historicko-dogmatická v Poctě Randově z r. 1904 »*O promlčení občasných platů mezdních.*«

Známá katastrofa záloženská dala Stupeckému podnět, aby řešil otázku, ***můželi se v stanovách společenstva platně ustanoviti, že ztráta, vlastním kmenovým jeho jměním neuhražená, rozvrhne se na jednotlivé členy.*** Uveřejnil o tom studii v XLII. ročníku Právníka. Líčením historickým a porovnáním dogmatickým chce se tu dopíditi pravdy. Zkoumání jeho vyznívá v odpověď kladnou. Stanovy mohou obsahovati ustanovení o rozvrhu ztráty mezi jednotlivé členy, a také valné hromady mohou schodek svůj na členy rozvrhnouti a jim příplatky nad závodní podíly uložiti.

V poslední době Stupecký mnoho psal o osudech českých věcí, českého práva i českého jazyka při rakouských pracích kodifikačních. V Časopisu Musea království českého roč. LXXVII. a LXXVIII. a ve zvláštním otisku uveřejnil »*Příspěvky o českých překladech, pořízených v souvislosti s kodifikací rakouského práva civilního.*« Zajímavo jest tu čísti, že Jan Václav Pohl za překlad kodexu Terezianského žádal 6000 zl., že císařovna Marie Terezie na to dvornímu radovi Mühlensdorfovi 3000 zl. povolila a že od něho podřízení jemu překladači za arch 3 až 4 zl. požadovali. Císařovna sama byla v pochybnostech, jeli překladu třeba, poněvadž dílo ještě není hotovo a poněvadž v zemích českomoravských jen část obecného lidu mluví jazykem svým a pouze jemu rozumí, vzdělaní a v mnohých krajinách i lid obecný že mluví a rozumí německy. Ale nejvyšší kancléř připomněl, že jen v Žateckém a Litoměřickém kraji mluví se pouze německy, z ostatních krajů že jsou úplně české Bechyňský, Prácheňský, Táborský a dílem Berounský kraj a v ostatních pak že je to všude velice pomícháno, že se u soudů jen jedná česky a že při apelační komoře na radovská místa dobří Čechové dosazováni býti mají. Stupecký připojil tu ukázky z pořízených překladů českých, které jsou velice poučny pro srovnání s dnešním jazykem právnickým.

Ve Sborníku věd právních a státních z r. 1906 a ve zvláštním otisku uveřejnil pak Stupecký »*Pořízení návrhu k provinciálním statutům království českého v l. 1805—1808.*« Ve lhůtě dvou neděl, kteráž někde až na 7 dní byla zkrácena, mělo u podřízených úřadů v Čechách sebráno býti právo obyčejové, které vedle obecného zákona mělo býti zachováno. Podalo jen chudou látku. Lhůta byla krátká, a všude nebylo také dosti porozumění. Jako obyčej uváděny někde jen malichernosti. K provinciálnímu statutu českému, který by byl vedle občanského zákonníka platil, nedošlo.

V letošním ročníku Právníka má Stupecký ještě studii »*K výkladu na § 34. vš. obč. zákona*« o spůsobilosti cizinců k uzavírání právních jednání, zejmena sňatků v Rakousku. Probírá v ní historii dekretu ze dne 22. prosince 1814, který chtěl § 34. všeob. obč. zákona vyložiti, v skutku však nic jiného nestanovil, než tento § sám obsahuje. Jak v tomto článku, tak v jiných dotčených a též ve stati »***K materiáliím všeobecného občanského zákonníka***« ve Sborníku z r. 1901 předvádí nám spisovatel materiál, který dosavad nepovšimnut v archivech ležel a zase dlouho ležeti

bude, poněvadž stěží nalezne se pracovník, který by spůsobilost historika i dogmatika tak dokonale v sobě spojoval, jako Stupecký.

Nedokončena zůstala i jeho archivní studie ke dvorskému dekretu ze dne 17. prosince 1847 č. 1105 o soukromých dlužních obligacích, o níž ještě v červenci pracoval.

Vystupujeli Stupecký jako kritik, historická část spisu v prvé řadě jej upoutává. Jde za autorem ve sledu faktů historických a slovy případnými, z nichž patrno jest jeho zalíbení, líčí spád jich a jich vzájemné přimykání. Podiv budí jeho bystrý soud, který však nekárá, nýbrž autorovo stanovisko jen rozvádí a mezery vyplňuje, jako by sám jen dílo ještě k ladnému celku dokonával.

Ve svém slohu chtěl Stupecký býti jasný. Sloh ten dával mu mnoho práce. Jeho rukopisy hemžily se často opravami, ale pak bylo každé slovo na svém místě. Rozvíjení these bylo u něho velice názorné. Několika slovy obeznámil čtenáře s panujícím míněním i s jeho odchylkami. Pro pojem právnický snažil se nalezti případný, přiléhavý výraz český. »Úplatná jednání« se mu nezdála, ježto »úplata« má zvuk příhany. Slovo »zaplatiti« vedlo jej pak místo toho důsledně k jednáním »záplatným.« Od něho také »hinterlistige Handlung« přeloženo »jednání pokrytné.«

Hlas Stupeckého byl jasný a zvučný, v posluchárně se pěkně nesl. Výklad jeho býval sledován s pozorností a s užitkem. Při zkouškách zdál se býti přísný. Řady kandidátů často odstupovaly, když se objevil v komisi. Přísnost tato byla však jen zdánliva. Vyplísnil kandidáta při zkoušce, ale pak se sám při hlasování za něj přimlouval. Mile jímala dobrota jeho srdce, když při nepříznivém hlasování si stěžoval: »Tolik jsem jej vyhuboval, a teď má ještě propadnout!« Při hlasování klonil se vždy k mírnějšímu posuzování. I propadlý dostával od něho jeden hlas příznivý.

Vliv jeho na studentstvo byl veliký. V čas bouří studentských, kdy vášeň strhovala i nejrozvážlivější, jeho vlídné slovo dovedlo uklidniti nejbouřnější dav. Pamětná jsou a zůstanou slova, která při svém odstoupení od důstojnosti rektorské promluvil k studentstvu: »Z celého srdce děkuji také vám, drazí naši kommilitoni. Podporovali jste mne v úřadě mém svým chováním správným a důstojným. Toužebně si žádám, aby stejné podpory docházeli moji nástupcové. Časy jsou trudnější a trudnější. Ryk bojů národnostních a politických divoce zaléhá do síní našich. Vysoké školství české s troufalostí bezuzdnou jest tupeno a pomlouváno. Samotní musíme se brániti těm útokům. Neubráníme se křikem. Ale ubráníme se jistě a slavně, když každý věděním a vzdělaností vydávati budeme svědectví proti utrhačům, kteří hanobí, co nedovedli překaziti. Zášti zlé, jížto zakoušíme, proto dobře buďte pamětlivi. Ona vám budiž o pobídku více k neúnavné práci a stálému pokroku. Ona však nezatvrzuj srdcí vašich a nízkou zlobou jich neplň. Srdce vaše vždy zůstaňte obrácena k ideálům pravé lidskosti; nebuďte tvrdí, ale snažte se býti lidé

dobří. Duch Herderův navždy zajisté od národů neodstoupil, ošklivá doba nynější přejde zase, přičiniž se každý, aby se neprodlužovala. Vy snad již dočkáte se časů přívětivějších. Než ať přijde cokoliv, jazyka mateřského a národnosti své zůstaňte horliví ochránci a vzdělavatelé. Ta doba, kdy nám Čechům potřebí nebude míti starosti o bytí svoje, ta doba nepřijde nikdy. Jest to osud náš dějinový následkem pomezního postavení, v němž jsme se ocitli. Záhy v našich dějinách ozvalo se: ‚Nedej zahynouti nám i budoucím.‘ A již vzývati se nepřestalo. Ta starost vždy na nás bude dolehati. A nezahyneme, dokud jí nespustíme s mysli. Jsou to poslední slova, jež mluvím k vám s tohoto posvátného místa, kde seděli kdys Stanislav Vydra a Josef Jungmann. Nechť v mladistvých srdcích vašich padnou na půdu úrodnou!«

Za rektorátu dr. Stupeckého dokonalo se pro české studentstvo veliké dílo mecenáše Hlávky. S ním jako rektor dobudoval zřízení kolleje studentstva vysokých škol Pražských. S potěšením na ni pohlížel, těše se, že na jeho rektorát zůstane tak skvělá vzpomínka.

Studenti báli se ho sice při zkoušce, ale vážili si ho pro jeho upřímnost, citlivost a spravedlnost. Byl od nich ctěn a milován. Spontánně, z radostného vznětu uspořádali mu r. 1901 auditoriátní elévové Vídeňského vojenského soudu večer na počest, když se dověděli, že dlí ve Vídni.

Byl nepřístupen vší protekci. Myslil vždy, že by ublížil těm, kdo protekce nemají. A těch se ujímal. Do jedné zkoušky dostavil se otec kandidátův, jejž celá komise znala a s ním se pozdravovala. Kandidát propadl. »Jsem rád,« řekl pak Stupecký, »že studenti vidí, že mu to není pranic platno, že je jeho otec s námi znám!«

Byl přímý. Každému řekl bez obalu, co si o něm myslil. Všeliké jednání trefně charakterisoval a po zásluze ocenil neb odsoudil. Byl samostatná, svérázná postava. Dovedl své mínění, třeba odchylné, pronesti a také uhájiti. Slovo jeho mělo váhu pádného důkazu. Věděltʼ každý, že nerad se pouští do zbytečných výkladů, vždy však že zastává věc spravedlivou.

Byl prost vší okázalosti, jednoduchý, skromný. Všechnu poctu, zvláště pak přílišnou úctu odmítal. Podepsalli se někdo v dopise na něho »v hluboké úctě,« odpovídal »také v hluboké úctě.«

Nebyl z vědců, kteří znají jen své studium, a jiný svět je jim neznámý. Všechny otázky, které zajímaly svět, i jeho zajímaly. Pro vše měl smysl, pro vše svůj úsudek střízlivý a věcný. Neutuchající byl jeho zájem pro všechny zjevy literární. *Jirásek*, *Rais* a *Winter* byli jeho nejmilejší přátelé a druzi na výletech a procházkách. Zde učenec ze suchého práva a zde někteří z nejlepších představitelů české slovesnosti, a jaký tu souzvuk! Když loni jsem s nimi konal výlet na Peruc a do Slavětína, jak jsem se obdivoval srovnalé jich sympathii pro každý půvab, každou

krásu malebné krajiny. Tu všichni se stejným zalíbením zahleděli se na fialovo ligrusového pole, bujnou zeleň, rozervanou stráň a srázný břeh. Všichni se stejným potěšením zastavili se u Boženiny studánky a Oldřichova dubu. Všichni zajásali nad čarokrásnou vyhlídkou na středohoří s horami, pod zataženou oblohou stemnělými. Všichni radostným zrakem utkvívali na ostrých konturách Peruce v dáli se bělající. Všechny upoutal stejně velkolepý vchod do Slavětínského kostela, jeho starobylé fresky a velebný kmet ve svém Slavětínském sídle, slavný malíř Jan Novopacký. Na měsíc září měli jsme se Stupeckým ještě smluven výlet na Haznburk. Nedošlo k němu, Stupeckého náhle sklátila smrt do hrobu.

Stupecký byl velký příznivec staré Prahy. Nová Praha se mu nelíbila, na Pražské architekty žehral. Z bytu jeho v Náplavní ulici byla krásná vyhlídka na Vltavu, Petřín a Kinskou zahradu. Skorem slzy jsem cítil v jeho povzdechu, že mu tuto vyhlídku nyní zastavují.

Zůstal svoboden. Neměl, jak říkal, u dam štěstí, aspoň u těch, jak se vyprávělo, které se jemu líbily. Přes to měl veliký smysl pro život rodinný. Doby největších radostí mu nastaly, když se jeho bratrovi narodila dceruška. Stala se jeho miláčkem. Bydlili od sebe daleko, nicméně on několikrát v týdnu přicházel, přinášeje hračky pro dítě a maje potěšení z jeho radosti. Od letošního května bydleli v Náplavní ulici pospolu, a tu dítě bylo celý den u strýčka. Hned ráno muselo býti vpuštěno do jeho pokoje, a tam mu bylo vše dovoleno. Knihami, na které byl Stupecký obzvláště opatrný a pečlivý, smělo házeti, jeho hodinkami tlouci. Vše trpěl, maje z děcka radost. Často o něm svým známým vypravoval.

Dvě události zhoubně jím otřásly, úmrtí otcovo a přítelovo. Z dob studentských pojilo jej přátelství k velmistru křižovníků Horákovi. Na hrob otcův skorem týdně putovával a velmi často k hrobu svého přítele do Hloubětína.

Také do umění přivedlo jej přátelství. Byly to styky z dob dětských. Od osmého roku svého znal se s Františkem Ženíškem. Byli spolu na reálce v Mikulandské ulici. Po té Stupecký odebral se na gymnasium, Ženíšek na akademii. Pospolu sloužili pak zase na vojně jako jednoroční dobrovolníci. Odtud se již neopustili, lnouce k sobě s největší náklonností. Padesát let přátelství! Co tu vzájemného vlivu, obapolné pomoci, stejných interessů a tužeb! Stupecký byl mladému umělci povzbuzovatelem, i jeho prvním mecenášem. Krásné obrazy rodičů Stupeckého, zdobící příbytek jeho bratra, jsou prvním samostatným dílem Ženíškovým. Ženíšek uvedl Stupeckého v kruhy umělecké. Cesty v cizině, osobní shlednutí vynikajících výtvorů umění malířského dokonaly ostatek. Umění přirostlo Stupeckému k srdci. Stalo se mu potřebou, druhou výplní života vedle vědecké práce. Umělci přijali jej ve svůj kruh. Stal se jich druhem, který sice netvořil, ale k tvoření pobádal, do něho vznětu a ohně vléval. Miloval dílo,

u jehož kolébky stál, že začasté ho ani neopouštěl anebo jen uctivým rukám popřával. Mnohá díla našich mistrů nalezla v něm svého prvního mecenáše. Jeho domácnost proměnila se ve vybranou galerii. Byli tu svými výtvory zastoupeni Manes, Brožík, Hynais, Chittussi, Schwaiger, Aleš, Pirner, Knüpfer a celá řada jiných. Jeho smysl historický ve vědě ztělesňoval se tu v provedeném výběru. Každý obraz — to byla celá individualita umělcova, plná jeho tvořivá síla! Kus dějin malířství českého visel tu ve svých arcidílech. Kde pro obraz, kde pro umělce bylo co činiti, tam zasahovala účinná, horlivá ruka Stupeckého. Mnohý obraz, mnohý umělec urván tu cizině. I plastika nalézala v Stupeckém svého vřelého příznivce. Na příkaz jeho vytyčil Myslbek — bylo to v jeho počátcích — nad hrobem matky Stupeckého svůj později slavný krucifix. Ale ne pouze duchem, nýbrž i srdcem byl Stupecký zpřízněn se svými druhy světa uměleckého. Byl jejich právnickým rádcem. Stál na stráži, kde obchodnická hrabivost z umění chtěla loupežně kořistiti.

Když se zakládala moderní galerie království českého, byl takto Stupecký již předurčen za její hlavu. Stal se jí fakticky, byť ne formálně. Vidíme jej v činnosti již při prvních jejích přípravách, pracích počátečních. Nebyly snadné! Oba národní odbory měly býti samostatné, a přece měla býti jednota! Stupecký střehl tuto jednotu jako oko v hlavě. Každou maličkost prozíral v jejích důsledcích, každý zárodek národnostní rozluky ihned postihoval. Otevřená poctivost jeho přesvědčení, hluboká pravdivost jeho povahy byla každé chvíle hotova, se vším důrazem postaviti se na obranu jednoty ústavu.

Zájem jeho o novou uměleckou instituci rovnal se starostlivé péči tvůrce. Jeho upřímná, ohleduplná, všestranná pečlivost neochabovala nikdy. Šla za vším. Předcházela jeho mandát a potrvala, když mandát byl vyplněn. Logickou nutností stal se Stupecký jaksi faktickým předsedou umělecké komise českého odboru. Zde tluče tepna celého odboru. V komisi rozhoduje se o nákupu. Stupecký byl zde ve svém živlu. Akvisiční činnost byla jeho radostí. Srdečně těšil se z každého nového českého uměleckého díla, které jeho krasochuť uspokojovalo. Skromně a delikátně, bráně se publicistickému hluku, daroval galerii ze svých uměleckých pokladů během čtyř let vzácný cyklus Manesových akvarelů: »Na panském sídle,« velkou úhlokresbu Mařákovu, cyklus perových kreseb Chitussiho a j. Nejednou pak naznačoval, že mnohé jiné dílo jeho uměleckých sbírek nalezne své trvalé místo v moderní české galerii.

Jeho iniciativě a péči děkuje galerie za nejnovější dar císařský: Quidona Manesa »Děvče před zrcadlem« a krajinu Kosárkovu. Jeho osobnímu vlivu podařilo se získati pro galerii za výhodných podmínek další dílo Quidona Manesa, pro jeho teplé, líbezné umění jím obzvláště milovaného. K jeho osobní intervenci přenechala redakce mnichovských Fliegende Blätter dva krásné barevné listy Maroldovy. Na jeho přímluvu daroval svobodný pán

Bohuš Rieger krásné Manesovy diplomy. Snaha Stupeckého nesla se i k tomu, aby umělecká pozůstalost Jeneweinova byla pro galerii získána. Mnoho dalo by se ještě vyprávěti. K většině nejcennějších čísel české sbírky pojí se mimořádným způsobem vzpomínka na činnost Stupeckého.

Smysl historický projadřoval se také v jeho činnosti v galerii. Chtěl, aby galerie poskytovala věrný obraz uměleckého vývoje od počátku 19. století. To byl úkol její podle statutu, který neměl zůstati nesplněn. Stupecký vyrostl také mezi staršími umělci a znal zevrubně všechny starší fase domácího vývoje uměleckého. Okolnosti tyto učinily z něho v galerii advokáta starší umělecké tvorby. Přes to neuzavíral se proudům moderním. V nelíčené, poctivé skromnosti ustupoval umělcům. Ač měl spůsobilost, aby sám vnímal krásu díla uměleckého, podřizoval se úsudku umělců zejmena i tam, kde votum jeho rozhodovalo.

Co moderní galerie v něm ztratila, nepocítí se snad plnou měrou okamžitě, ale jeho pomocná ruka scházeti bude při každé akci. Velká mezera tu po něm zbude na dlouho, neli navždy. Neníť na obzoru člověka, který by se rovnal jeho vzácné individualitě.

Činnost Stupeckého v oboru záloženském [1]) brala se rovnoběžně s drahou jeho právnickou. Jakožto milený žák a osobní přítel Randův seznámil se záhy i s Františkem Šimáčkem, oba pak získali mladého učence k spolupůsobení v důležitém tomto oboru národního hospodářství. Stal se tajemníkem ústředního výboru záložen českomoravských, a odtud datuje se jeho záslužná činnost pro české záloženství. Již roku 1878 vydal na základě výnosu c. k. ministerstva nitra z 21. ledna 1877 č. 2392 řád zastavární. Řád tento byl vládou schválen a sloužil za vzor oněm záložnám, které ucházely se pak o koncesi zastavární.

Roku 1879 ustavil se v Praze jako nástupce a dědič snah někdejšího ústředního výboru záložen českomoravských nový Spolek přátel záložen českomoravských. Prvním předsedou jeho byl Randa, prvním jednatelem Stupecký. Téhož roku pořádán sjezd záložen českomoravských. Stupecký měl na něm referát o záležitostech právnických. Již tehda proziral potřeby záloženských společenstev, později neblaze dokumentované. Navrhl dvě resoluce; dle prvé měl u soudů při rejstříku společenstev chován býti i seznam členů toho kterého společenstva, dle druhé mělo rozvrhovací řízení, stanovené v zákoně o společenstvech, býti opraveno a zjednodušeno. Hned v počátcích řízení konkursního má se státi přibližné rozhodnutí a členům nad jich podíl k úhradě nedobytných aktiv uložiti přeplatek. Teprve po uhrazení veškerých passiv má se pak ke konečnému vypořádání státi rozvrhnutí konečné.

V březnu r. 1884 přetvořil se Spolek přátel záložen českomoravských v Jednotu záložen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

[1]) Zprávu o ní podal mi p. Jaroslav Šimáček, začež mu vzdávám vřelé díky.

Když Randa volby nepřijal, stal se Stupecký jejím předsedou a setrval v tomto čestném úřadě až do své smrti, tedy po $23^1/_2$ roku. Za ten čas prokázal záloženství českému nesčetné a neocenitelné služby. Těžko věru vypočísti všecky jednotlivé práce jeho, obsáhlé petice, spisy, návrhy, osnovy, memoranda atd. Všecky vycházely prostě z Jednoty záložen jako hromadné projevy jejího ústředního výboru, a Stupecký ve své vzácné skromnosti nikdy nijakého uznání nehledaje, ani dost málo se nesnažil, aby se odlišovalo, co podniků a kroků Jednoty bylo jen nejvlastnějším osobním dílem jeho samého. Jen namátkou budiž něco z toho uvedeno. Jeho prací byl r. 1885 pamětní spis českému klubu na říšské radě o změně zákonův a předpisův o dani výdělkové a dani z příjmu v příčině záložen a společenstev výdělkových a hospodářských. Dílem jeho byl téhož roku pamětní spis českému klubu na říšské radě v příčině poplatkových povinností záložen; r. 1886 petice k sněmovně poslanců říšské rady v příčině odmítavého chování banky rakousko-uherské k směnkám záloženským; r. 1891 petice k zemskému výboru za povolení okresním hospodářským záložnám přijímati vklady do desateronásobné částky jmění základního, čítajíc v to i fond reservní atd.

Hned na počátku činnosti své v Jednotě postaral se Stupecký o to, aby Jednota měla svou stálou a řádnou kancelář, aby vydávala pravidelnou statistiku českých záložen, a k odbornému poučení a informacím pro záložny, jmenovitě venkovské, měsíční orgán »Věstník záloženský.« Velice činně účastnil se příprav k zastoupení záložen na jubilejní výstavě r. 1891 a prací sjezdu při té příležitosti pořádaného.

Poměry českých záložen a jejich organisace volaly po reformě. Stupecký již v začátcích vycítil nesmírný jich význam pro hospodářské obrození národa, i dbal přísně o zdravou jich očistu. Byl z nejhorlivějších a nejčinnějších členů ústředního výboru, kteří toho dokázali, že Jednota již od roku 1900 pro záložny v ní soustředěné zavedla povinnou revisi. Bylo to dva roky před pádem záložny Svatováclavské, jež nechtějíc se revisi podrobiti, z Jednoty vystoupila, a tři roky před tím, než vydán byl zákon o povinnosti revisní. Kdekoli se s jakým zlozvykem a nešvarem Stupecký setkal, káral jej neúprosně. Dividendářství a pachtění po obchodech vymykajících se úkolu záložen měly v něm odpověduého odpůrce. Ale neskrblil uznáním, kde bylo na místě, a veliký důraz kladl na to, aby poznání velikého rozvoje záloženství našeho proniklo i do ciziny. Zastoupení Jednoty a záložen českých na šestém mezinárodním sjezdě Mezinárodní kooperativní Alliance v Pešti r. 1907 a na výstavě sjezdní stalo se na jeho podnět. Byl to prvý krok záložen českých před forum světové. Když se brzy potom uprázdnilo v ústředním výboru Alliance místo jednoho z tří zástupců Rakouska, přidružil se k 36 zástupcům všech ostatních národů poprvé Čech, dr. Stupecký.

Velikou péči měl též o otázku volné přeměny ručení neobmezeného u záložen v ručení obmezené. Když tato přeměna —

druhdy připustná pouhou změnou stanov ve valné hromadě — se novou praxí soudů rekursních stala nemožnou, Stupecký znamenaje veliký význam otázky této pro záložny české snažil se dosíci nápravy cestou zákonodárnou. Vypracoval r. 1905 dodatek k zákonu, jímž změna tato za zvláště přísných podmínek, záloženské věřitele chránících, je dovolena.

Místo předsedy nyní osiřelo. Vynikajícího právnického rádce a organisátora již není! —

Stupecký miloval krásu — v krásné krajině nalezl smrt. Letos odebral se na prázdniny na Šumavu k svému bratrovi stavebnímu radovi Frant. Stupeckému v Chlumě u Hartmanic. Zde dopoledne pracoval a odpoledne chodil s bratrem, někdy až pět hodin, po horách, lesích a pasekách. Na cestě sbíral pro svou malou neteř jahody a maliny, aby nepřišel s prázdnem. U villy bratrovy založena na jeho počin zahrádka. Zde sám o květiny pečoval. Letos v zimě objednal z Holandska cibule gladiol a dal je před villou zasázeti. Byla dlouhá zima, a celá vegetace se opozdila. Gladioly nechtěly dlouho kvésti. Stupecký denně je pozoroval. Rozvíjely se pomalu, až konečně k jeho veliké radosti plně se rozvily. Krásné červené květy! Bylo to kolem 20. srpna. Dne 24. srpna vydechl Stupecký na Chlumu svou šlechetnou duši. Bratr a jeho švakrová uřezali gladioly a jeho rakev jimi ozdobili.

Pohřeb konal se dne 27. srpna v Praze. Mrtvola vezena do rodinné hrobky na Volšanech. Kterási něžná ruka vetkla na rakev rudou růži. Provázela jej jako poslední pozdrav, když rakev klesala na dno hrobky. Pak přistoupili jeho příbuzní, druzi a přátelé a házeli mu do hrobu květy . . .

Z knihy »Strom života«

od

Jaroslava Vrchlického.

Krovky.

Krovky bledé, šedé,
krovky celé zlaté,
průsvitné a hnědé,
ploché, rýhovaté,
krovky jako drátěné,
krovky jako plátěné,
s body, čárkovaté;

Tisíc ve vás nástrojů
od března až v květen,

bas a houslí, obojů,
klarinetů, fleten,
tisíc ve vás housliček,
tisíc ve vás dušiček,
z nichž je kosmos zhnětén.

Pod kvetoucí lipou
na mžik postůj malý,
jak se tóny sypou
v sluch ti z blízka, z dáli,
je to včela, komár, vos,
basista čmel virtuos,
koncert kosmu stálý!

Šustí to a svistí
u koníčků z lučin,
drnká, brnká v listí
z mlází, bříz a bučin;
a kde trůní tůní šer,
lehká křídla efemer
padla do pavučin.

Hodinky jak smrti
kdes to slyšíš tikat,
tře se to a vrtí,
pak to začne bzikat,
nad vším stromů v koruně
královna jak na trůně
ostrý jásot cikad.

V hlubší tón to sjede,
sršán to či ovad,
svoji stále vede,
chrobák líp se chovat
neumí a bez mezí
spěchá v prachu, po mezi
dál své dumy snovat.

Vážka též se kmitne,
chrysoprasem hoří,
vlítne v pole žitné,
odsud v strom se noří,
hodí v listů sklepení
hrst drahého kamení,
čím hloub v tmu se boří.

Jepice a mouchy
barev i všech tvarů,
pod různými rouchy

v mlze jako v žáru,
ať to zní, ať umírá,
orkestr jste vesmíra,
hudba v suchopáru!

Refrain.

Kraj byl jako velká kniha, v které možno jasně číst,
hladká skála zavírala poslední té knihy list,
přímé čáry polních mezí, šikmé čáry borků výš
a nad vším se azur klenul, vyhloubená, bezdná číš.

Mně se zdálo, tímto krajem že jsem jediný sám šel,
čet, jak usmíval se jasem, mráčků přeletem se tměl,
čet, co v oné líchy polí, v lesy, skály psal tam čas,
od kořenů černých v zemi výš až v nebes modrojas.

A já utrh kvítek svlačce, bílý tak a čistý byl,
a já z něho prostou jeho sladkou, milou vůni pil,
jak by duší země byla a ten svlačec země rtem,
a já na tom retu visel, na rtu matky bláh a něm.

A s tím svlačcem na svém retu, jak jsem kraj ten procházel,
začal hlavou znít mi refrain, vracel se a stále zněl,
jako na stuhu když dítě korálky si navěší:
Pojď a podej pohár ticha v mlází mi a oněší!

Poslední taje.

To zajisté je tenké jako nit,
to zajisté jest uzounké jak vlásek,
co rozlišuje naše nebýt — být,
v čem propast lidských i zvířecích lásek.

Kde počíná, co život jmenujem,
kde přestává to? Jak a čím kdo stvořen,
co vůle ví a duše tuší snem,
kde rozchází se živý, uschlý kořen?

Jak vejce Kolumbovo je ten taj,
jenž poslední se zdá být a je prvý.
Hloub ke dnu jen, ať spadne maska, báj!
Je pouze život v nervech, svalstvu, v krvi?

Strom vidím nádherně se rozkládat,
jak roste, dýchá, kvete, voní, žije,
zřím jeho vznik a vzrůst a uzřím pád —
Proč stíhá člověka jen utopie?

Syn hmoty jak strom život žije týž,
zří v azur sycen kořenů svých mízou,
tam prvky všeho jsou, čím roste výš;
chceš lepším být pod lidství svého řízou?

Buď jak ten strom, a vždy to dobře tak,
měj vzrůst a list, měj květ a plod a zpěvy!
jaks vznik, tak zhyň, vždy volný jako pták,
jak strom, jenž o posledních tajích neví.

Roku 1866.

Druhá kniha Budějovických vzpomínek

Václava Vlčka.

(Pokračování.)

XV.

Minulo zase půl téhodne. Ve čtvrtek nedlouho před dvanáctou stoje u svého pultu opravoval jsem školské úlohy, když se u mne objevili dva hosté: jeden řídký — kollega Klouček, druhý častý — kollega Kubišta, který v levici k prsům pozdvižené nesl neveliký oblý předmět, zaobalený v papíře a ovázaný špagátem. Pozval jsem je, aby se posadili.

»Budiž,« pravil Klouček, uvelebuje se na pohovce, »ale je to zbytečno, předně proto, že se nemůžeme u tebe meškat, za druhé, že nás nebolí nohy, aspoň mě ne, ježto jsem hodinku seděl ve vinárně, za třetí, že tobě neodneseme spaní: vždyť tu sám jediný můžeš líhat na dvou postelích.«

»Ale líhám toliko na jedné,« řekl jsem.

»A k jakému účelu je zde ta druhá?«

Já řku: »Ještě jsem o tom nehloubal a po tom nepátral, ačkoli tu bydlím už půldruha měsíce. Kdy bych si tou postelí lámal hlavu, snad by se mi její účelnost objevila teprv za neobyčejných okolností, jako se stalo onomu panujícímu knížeti, který ošklivě sobě pavouky, nejednou zvolal: ‚Proč jen Pánbůh stvořil i takovou havěť?‘ Ale stalo se, že jej přepadl nepřátelský soused a porazil jej tak, že musel před ním konečně samoten utíkati, aby aspoň život zachránil. V divoké krajině, když se již nemohl udržeti na nohou, uviděl skalní jeskyni, v níž hledal úkrytu. Sotva se v ní octnul, počalo se v jejím vchodě kmitati několik velikých pavouků, tak horlivě pracujících, že kde byl prve černý otvor, za krátkou chvilku se bělalo předivo husté pavučiny. Však tu již také přichvátal nepřítel se svými ozbrojenci, kteří hned ukazovali na jeskyni: ‚Snad je tam!‘ — ‚Není,‘

odpověděl pán, ‚kdy by tam byl před nějakou minutou vrazil, nemohli bychom na otvoře spatřovati síť neporušené pavučiny. Nemeškejme se! Dále za ním!‘ Pronásledovatelé zmizeli a stíhaný děkoval v jeskyni na kolenou Pánubohu, že stvořil také pavouky —«

»— kteří mu nyní zachránili život,« doložil Klouček, ukláněje se.

»Podobně,« promluvil Kubišta, »vedlo se skeptickému filosofovi, který také shledával, že není všecko na světě tak zařízeno, jak by mělo býti. Kdysi ulehnuv na znak pod vysoký, rozložitý dub, zase počal kritisovati: ‚Tak mohutný strom, tak pevné má větve — a rodí se na něm drobounké žaludy, kdežto tamhle tykev, rostlina zcela nepatrná a slabá, má plody veliké jako buben! To by přece mělo býti naopak!‘ V libém chládku se mu sklížily oči. Zatím na obzoru počaly vystupovati mraky a náhle zavál prudký vítr, až s dubu lítaly žaludy. Jedním byl spící filosof tak silně udeřen do nosu, že se rychle vztýčil. Poznav příčinu bolesti, zahučel: ‚Hm, jak by teď vypadal můj obličej, kdy by na dubě místo žaludů rostly plody tykve.‘«

»Vy jste výteční paedagogové,« dí Klouček, »děkuji vám za moudrost, kterou mě tak štědře napájíte.«

»Nenamáhej se,« odvětil Kubišta, »my to můžeme dělat, když moudrostí tolik oplýváme.«

»Raději nám pověz,« obracel jsem hovor jinam, »proč jsi včera večer nebyl v Besedě?«

»Já už nepochybně vůbec budu chodit jinam,« zněla odpověď.

»Kam pak?«

»Nedaleko Besedy, kde se na protějším břehu Malše nalézá hostinský dům zvaný ‚v lázních.‘«

»Tam, tuším, kollega Karel Novák dává své koncerty na kuželníku?«

»Právě tam,« svědčil Klouček, »a já tam míním právě proto chodit, abych se těm koncertům také naučil.«

»Jelikož jsou zdravé?«

»A také jinak prospěšné. V těchto dnech Karel Novák tam slavně zápasil s jistým lajtnantem zdejší garnisony; když hezky pozdě v noci už volky nevolky museli odejít, byla tobolka lajtnantova o hezký počet prohraných desítek lehčí. ‚Doufám,‘ pravil Novákovi, ‚že zejtra budeme pokračovat?‘ — ‚K službám,‘ uklonil se dvorně náš kollega, rozuměje, že oficírek chce peníze své zpátky vyhrát. Ale nazejtří lajtnantovi zase štěstí nepřálo; chtěl si je mermocí vynutit, hrál vždy vášnivěji a hazardněji, až měl konečně Novákovi vyplatit skoro čtyři stovky.«

»A vyplatil?« tážu se.

»Výplata bývá věc zdlouhavější nežli prohra. Milý oficírek bude nucen podepsati některému židovskému lichváři směnku na čtyři tisíce, neli ještě větší, aby dostal potřebná čtyři sta. Prohru platit musí, jinak by byl nucen kvitovati, zříci se nejen lajtnantské důstojnosti, nýbrž i vojenské uniformy. — Už je ti patrno, proč

se i já chci státi mistrem na kuželníku? Novák za celoroční školní robotu obdrží dohromady čtyři sta zlatých, kdežto ve hře získá stejnou sumu za několik hodin. A k tomu ještě může jedno zaměstnání s druhým pohodlně spojovati: po škole jde na kuželky, při kterých se pěkně pobaví a lehkým tělocvikem nahradí také procházku, — na tu, jak víš, hrubě nikdy nechodívá.«

Povídám: »Když ho ten lajtnant pěkně poprosí, aby mu sázku odpustil —«

»To lajtnant nesmí vůbec udělat,« tvrdil Klouček, »toho nedopouští důstojnická čest. A Novák by mu právem odpověděl: ‚Pane zlatý, nehráli jsme o knoflíky. Veliké sázky nečinil jsem já, nýbrž vy, a já jsem jim nesměl odpírat, protože jsem před tím vyhrával. Musel jsem se řídit vaší vůlí, až jste sám hráti přestal.‘ — Oficírkovi není jiného vyváznutí, než aby zaplatil.«

»Ale Novák,« namítal jsem, »nemůže přece na žádný spůsob těch peněz od něho vzíti?«

»Holenku, to nevíš, jak to mezi hráči chodívá; u těch se ani výhra ani prohra nebere žertem, a na obehraného jsou jako kati.«

»Novák není jen hráč, a jakmile by se rozneslo, že takovým spůsobem nabývá peněz, pošly by z toho také jemu nepříjemné následky.«

»Zajisté,« pravil Kubišta, — »snadno bylo by nejen po supplentuře na zdejších parallelkách, ale snad i po profesorské dráze vůbec.«

»A co potom?«

»Potom,« dí Kubišta, »mohl by do svého pěveckého repertoiru zařaditi nové číslo:

‚Osm kuželiček,
devátý král,
vyhrál jsem — pak ale
čert všecko vzal.‘«

Klouček se hlasitě zasmál; pak se ke mně náhle obrátil s otázkou: »Už jsi byl u pana biskupa na návštěvě, k níž tě v neděli při rozchodu pozval?«

»Ještě ne.«

»Já jsem si pozdě vzpomněl na pikantní anekdotu, kterou jsem měl při jeho tabuli udat. Mohl bys mu ji ty povědět při své návštěvě.«

»O čem jedná?« ptal jsem se.

»O Kralohradeckém biskupovi Hanlovi.«

»I já jsem ovečka z jeho stádce, Kácovská farnost patří k jeho diecési.«

»Snad tě i biřmoval?«

»Biřmován byl jsem až v Praze jako gymnasista, od kardinála Schwarzenberga.«

»Ale biskupa Hanla jsi při jeho visitacích v Kácově vídal?«

»Nikdy. Za mé paměti byl tam jen jednou, je tomu asi osm let, a poněvadž to bylo po velmi dlouhé přestávce, biř-

moval jak školní děti, tak i osoby ženaté a provdané. Ale abys na svou anekdotu nezapomněl.«

Klouček jal se vyprávěti: »Hanl byl tvrdý Němec; česky počal se učiti teprve, když to kázala železná nutnost, když se totiž stal biskupem diecése, která je z největšího dílu česká: přece nemohl k věřícím mluviti jazykem, jemuž by nerozuměli. Ale čemu se Honzíček nenaučil, šlo Honzovi velmi ztěžka. Proto, když se nový biskup na své visitační cestě octnul v první čistě české osadě, mluvil za něj k lidu jiný kněz; když byl hotov, biskup chtěl aspoň vyjádřiti, že posluchačům tlumočil jeho vůli a žádost, i položil ruku na jeho rameno a řekl: ‚To je můj vůl — pamatujte si to!' Před panem biskupem Jirsíkem mohl bys ještě maličkost přibásnit a říci, že se to přihodilo u vás v Kácově — ne?«

»Ovšem že ne,« zasmál jsem se, — »neboť to by nebylo básnění, nýbrž nehorázná lež.«

»No, však spisovatelé ustavičně povídají, co není pravda, co si vymyslili nebo z malíku vycucali.«

»Ale povídají to, když píšou knihy, ne když dělají návštěvy, a dokonce již u biskupa.«

Za té řeči Klouček přitáhl k sobě onen zaobalený předmět, jejž byl Kubišta přinesl a před sebe na stůl postavil; Klouček, pohrávaje si jím, rozvázal špagát a sňal i papír. Objevila se nádobka z mléčného skla, soudku podobná, ale poklopem přikrytá.

»Jak se ti líbí tato cukřenka?« otázal se mne Klouček. A když jsem odtušil: »Je hezoučká,« řekl určitě: »Je tvoje,« a pošinul ji blíže ke mně.

»Díky, señore,« uklonil jsem se.

Klouček povstal, protáhl se a přiblížil se k pultu.

»Á!« řekl, hledě na dvě fotografie, které tam stály. »To je zajisté tvá maminka, a tahle mladá krasavice je zajisté ONA. Nu, ještě jako poupátko. Ale ten její rámeček neměl by být tak prostinký, naopak, měl by být posázen drahými kameny —«

»Matčin také,« řekl jsem, »jenže já nejsem přítelem přepychu, třeba bych nevěděl s penězi kam —«

»— kam dříve,« doložil Klouček. »Ale slyšíte? Už vyzvánějí poledne, nezbývá, než abychom tě již zůstavili ve společnosti maminčině a JEJÍ.«

Kollegové měli se k odchodu. Když se již obraceli ke dveřím, upozornil jsem je: »A což cukřenka?«

Klouček mi odpověděl: »Přece jsem ti řekl, že je tvoje.«

»Řekl jsi to jako Španěl osobě, která mu něco pochválila, při čemž on i ona dobře vědí, že slovo: ‚je to tvoje' nebo ‚vaše' jest toliko zdvořilůstka, planá floskule, žádné darování.«

»My však tu nejsme Španělé,« prohlašoval s důrazem Klouček, »a ty přece nepohrdneš tím, co ti přítel Kubišta ctí a darem nabízí?«

»To doufám,« promluvil Kubišta podobným tónem.

»Jináč by se mohlo stát, že by uchopil odmítnutou cukřenku a mrštil jí na dlažbu pod okny, až by se na tisíc kusů rozletěla.«

»Zcela dobře,« vece s vážnou tváří Kubišta, položiv ruku na rámě Kloučkovo, — »to je můj vůl.«

»Teď to slyšíš,« vedl Klouček dále svou, — »nuže, přijmeš či nepřijmeš?«

»S radostí přijímám, mnohé díky činím a budu hledět, abych nezůstal dlouho dlužníkem. Kde prodávají tak hezké věci?«

»U Tomáška, proti městskému divadlu,« odtušil Klouček.

Provázel jsem kollegy na chodbu, kde jsme potkali slečnu Josefinu, jdoucí už ke mně prostírat na stůl. Když jsme si u dveří sousedova bytu podávali ruce na rozloučenou, přicházel jeho vlastník právě po schodech vzhůru. Nazdvihnuv klobouk s šedivé hlavy, tázal se mne: »Snad jste přišel na mě s metlou?«

»On? na vás?« divil se Klouček.

»Je teď mým učitelem,« dí starý pán, »a já jsem včera švencoval školu.«

»To se snadno spraví,« měl Klouček hned dobrou radu, — »ať vám maminka dá vysvědčení, že vás bolela hlava; pravda to být nemusí. Má poklona!«

A již rychle stoupal po schodech dolů, Kubišta za ním. Když jsem panu Procházkovi přál dobré chutnání, objevila se ve dveřích ‚maminka,‘ totiž manželka jeho, mladší a statnější než on, i zvala mě, abych k nim na okamžik vešel. V pokoji, kam jsme vstoupili, ukazovala mi na stole uzenou kýtu, právě dovařenou, tak že se z hnědé, tuhé její kůže ještě kouřilo.

»Bude dobrá,« pravila, »a není zrovna drahá.«

Sotva jsme si ještě několik slov pověděli, byla tu již slečna Josefina, i hlásila mi, že v mém pokoji jest už pan Černay. Vrátil jsem se tam, i usedli jsme jako obyčejně s hostem ke stolu, já abych obědval, on aby si napsal něco pro Budivoj.

Před odpoledním vyučováním zašel jsem do krámu Tomáškova, koupil jsem tam stejnou cukřenku, jako jsem v poledne darem obdržel, i požádal jsem, aby mi ji poslali domů.

Po čtvrté hodině jsme se s Kubištou z gymnasia vydali na obvyklou procházku. Tentokrát pustili jsme se podle koňské železnice na jižní stranu od města, minuli jsme Linecké předměstí a dorazili jsme až k Rožnovu. Tu počal z temné oblohy padati sníh, proto scházejíce k Vltavě přidali jsme do kroku. Za mostem se k sněhu přidružil i déšť, jenž víc a více houstnul, až se proměnil v liják, před kterým jsme již klusem spěchali se uschovat do Drazdíkovského mlýna.

Tam museli jsme čekati dobrou hodinu, než plískanice polevila tak, že jsme se mohli luční cestou podle Vltavy vraceti domů.

»Teď máme už vyhráno,« pravil Kubišta, když jsme se octli v první městské ulici. »Hezky jsme se urousali, trochu jsme

i zmokli, ale teď nám po tom vlhkém dobrodružství bude výborně chutnat koflík horkého čaje.«

Já řku: »Tím více, že si jej budeme sladit z nové, pěkné cukřenky.«

Když jsme vystupovali po schodech k mému bytu, vyšla od Procházků moje posluhovačka Jakubcová.

»Tu zrovna jsou naši páni,« řekla. »Šťastný, dobrý večer! Budou si přát, abych došla pro pjivo?«

»Bu-de-te,« opravoval jsem jí řeč.

»Ach, Jezuskote! Jenť ono se mnou starou, hloupou ženskou už nic nebude — pořád se matu.«

»Co se piva týče, minutku počkejte.«

V mém pokoji jsme ještě po tmě svlekli vrchní kabáty. Přítel, vtáhnuv do sebe nosem asi třikráte vzduch, prohodil: »Hm, hm —«

»Co pak?« ptal jsem se ho.

Nedostal jsem od něho hned odpovědi, jen jsem v šeru pozoroval, že ukazováčkem pravé ruky jezdí po roztažených prstech levice a šeptá jakési slova.

»Už to mám,« promluvil po chvilce nahlas. »Poslouchej!« I skandoval verš:

Vůně jakás tu libá dráždí nos i hrdlo pochotně.

»I hleďme,« pravil jsem, zabývaje se lampou, — »hexametr, jak by jej vyloupl, hodný Vinařického, mistra české prosodie!«

»Kdy by tomu bylo tak,« dí Kubišta, »muselo by se říci, že slepé kuře našlo zrno.«

Donesl jsem rozsvícenou lampu na stůl.

»Ajaj,« zvolal kollega, také k němu přistoupiv, »tuť je uchystáno celé posvícení!«

Na bílém ubruse bylo prostřeno pro dvě osoby, tak aby jedna seděla na pohovce, druhá na předním konci stolu, kde byla na jednom talíři silná vrstva červenobílých řízků šunkových, na druhém několik kousků chleba.

»O té šunce,« mínil Kubišta, »možno povědět jak o rajském ovoci: ‚na pohledění pěkná, k jídlu chutná.' A jaká jí tu je hromada!«

Já řku: »Budeli nám libo, můžeme si ještě přikrájet.« I nazdvihl jsem ubrousek, kterým na dolejším konci stolu byla přikryta načatá uzená kýta.

»Požehnej Pánbůh — abych to neuhranul,« divil se přítel. »Ale proč pak jsi opatřil najednou tak velkolepou zásobu krásné uzeniny, jeli to jen pro nás dva?«

»Paní Procházková mi to poradila, že je to mnohem výhodnější, koupímeli si celou kýtu, že budeme mít na kolik dní večeři hojnější, lepší a lacinější —«

»— pravé Lukullovské hody.«

»S touhle zásobou vydržíme přes neděli —«

»— a potom můžeme začít od repetice, zase u mne.«

»Neničko řekni, chcešli čaj píti hned k šunce, nebo dříve sklenici piva?«

»Ano,« rozhodl kollega, »čaj si necháme až po pivě. Aby pak rozkoš byla dovršena, přečteme si při čaji kousek Mickiewicze v originále — totiž ty budeš číst a já poslouchat.«

Šel jsem Jakubcové říci, aby přinesla pivo. Když jsem se vrátil k stolu, povídá přítel: »Ale vždyť ty si ani nevšímáš, že tě tu vedle tělesných požitků čeká něco i pro srdce a ducha, že tu leží, co ti za tvé nepřítomnosti přinesla pošta?«

»I všiml jsem si: včerejší Národní Listy, psaní z Prahy od Doležala a jiné z Kácova —«

»— od tvé Aninky, že?«

»Všecko si pak přečteme,« řekl jsem, »ale čeká tu cosi též na tebe.«

Přinesl jsem se stojanu dvě stejné skleněné cukřenky; přítel s podivením rozevřel oči.

Já řku: »Ta, kterou jsem v poledne darem obdržel, je vespod poznamenána křížem —«

»A odkud se tu bere druhá?«

»Od Kloučka,« žertoval jsem. »Když tě svým humorem v poledne o jednu připravil —«

»— koupil jsi ty hned jinou,« vpadl mi Kubišta do řeči. »Proč tak na spěch?«

»Abys mne třebas už zejtra ráno nepředešel. Ostatně budeme společně užívati sladkostí z jedné cukřenky u tebe, z druhé u mne. — Nyní se už chopme vidličky a nože.«

Po několika soustech sáhl jsem po psaní z Kácova, jsa na obsah jeho více dychtiv, než jsem prozraditi chtěl. Hlavní věc, o které Aninka psala, mohla i přítele trochu zajímati; bylo to Střechovské posvícení, které připadlo na minulou neděli, tentokrát právě na den svatého Martina, a na které si ji naši po službách božích odvedli.

»Musela jsem ho užívati dvojnásob,« četl jsem nahlas, »ve statku Tvého bratra a ve statku Tvé sestry, a to tak, aby tu ani tam nemohli říci, že o ně dbám méně. Mamince Tvé svěřila jsem zprávu, kterou mi právě Tvůj milý list přinesl, že jsi na tu neděli s kollegy svými pozván na oběd k panu biskupovi. Nechtěla věřiti svému sluchu, tak neobyčejnou se jí to zdálo věcí. Ale když jsem vyvrátila její pochybnosti, nemeškala to pověděti jak v hořejším, tak i v dolejším statku. Druzí se tomu teprv divili, ten onen snad ani nevěřil v pravdivost maminčiných slov, domnívaje se, že si to k své chloubě vymyslila. Děvečka, také rozprávku o tom poslouchající, prozradila svou domněnku, že biskup také doma při tabuli sedí v ornátě a s vysokou čepicí na hlavě. Inu, viděla biskupa jen jednou v životě a jen v rouše církevním, tehdy, když ji biřmoval zrovna jako mne; jenže já jsem ho už den před tím s jinými očekávala jako jedenáctiletá družička, a když přijel, pomáhala jsem sypati mu kvítí na cestu. Ale abych se neuchylovala od posvícení. Hostí u bratra ani u sestry nebylo

mnoho; jedli, pili, hodovali, dobrou vůli spolu měli. Z hospody se otevřenými okny široko daleko rozléhala hudba; housli hrubě nebylo slyšet, ale klarinet až srdce pronikal, trouby se činily, jako by chtěly otřásti hradbami Jericha, a basa hučela více nežli splav o povodni. Vnitřku tanečníci dupali a šoupali nohama, plácali do dlaní a volali ‚sólo,' chvílemi některý zavýskl, jiný zazpíval. Venku pod okny tancovaly děti snad ještě s větší horlivostí, nepřestávajíce ani, když hudba umlkla. Když jsme darů božích již dosyta užili, vybízeli mě vaši, abych se šla také k muzice podívat. Toť víš, že to bylo silné pokušení, ale já jsem mu odolala; zůstala jsem konečně s maminkou sama ve stavení. Ona chtěla mluvit jen o Tobě, a to mi dokonce nebylo proti mysli.«

Po krátké přestávce otevřel jsem i psaní z Prahy; bylo dosti obšírné a jednalo nejvíce o věcech veřejných. Doležal se v něm náramně zlobil na většinu Kutnohorského městského zastupitelstva, která svými hlasy zamítla návrh, aby z obecních důchodů bylo povoleno tisíc zlatých ve prospěch národního divadla. »Takové máme ještě po českých městech lidi! Takoví mohou zejtra a pozejtří při sněmovních volbách na Smíchově a na Malé Straně zaviniti, že v těchto okresích zvítězí zase německý kandidát. Němci všude dbají o německou věc, o německou moc, čest a slávu, nikde v tom ohledu nejsou lhostejní a chabí. V tyto dni zde v Novoměstském divadle vystupuje se svou vlaskou společností proslulá tragédka Ristoriová, a zdejší německá kritika jí nepřeje, bráníc tomu, aby její umění bylo kladeno nad umění divadelních koryfeů německých. Snad bude žárlit i na Francouze Blondina, světoznámého jednonohého tanečníka, který po provaze přešel vodopád Niagary a přijde Pražskému obecenstvu ukázat, jaké umí při svém tělesném nedostatku provádět divy a zázraky. — Z Francie má k nám brzo zavítat ještě jiný host, slavný romanopisec Alexandr Dumas. Napsal nepřehlednou řadu knih a honoráře dostal za ně snad celé miliony, které však dovedl promarniti, tak že jest nyní skoro na mizině. Aby si vydělal peníze, připadl na to, že bude po evropských městech konati ‚causeries' čili volné, pestré přednášky, i doufá, že se do nich obecenstvo pohrne už proto, aby jej na vlastní oči spatřilo. V Praze prý chce mluvit o rakouských poměrech, což je dojista úmysl velmi šprýmovný, neboť bezděčně možno předpokládati, že si za svého veselého života o rakouských poměrech osvojil stejně důkladné vědomosti jako o poměrech nějakého státu na měsíci.«

O sobě Doležal skoro nic nepsal. »Chodím už zase pravidelně do Sokola, ale s Fügnerem jsem posud nemluvil; musel se podrobit jakési operaci a tráví už dvě neděle na loži. Mezi spolkovými členy jemu nejbližšími povídá se, že na něj také doléhají starosti finanční. Když se před dvěma roky rozhodl vystavěti Sokolu nákladný dům, neváhal se při tom engažovati celým svým jměním. I potom, jsa v Čechách generálním zástupcem Terstské pojišťovací společnosti, měl při veliké agendě své též

značné příjmy; avšak loňského roku dospěl ku přesvědčení, že pojišťovna od svých Terstských náčelníků není řízena a spravována tak, jak by býti měla, a že by to mohlo vésti k neblahým koncům. To jej pohnulo k odhodlanému činu: složil své generální zastupitelství, při čemž Terstské společnosti všecko na krejcar zaplatil, také peníze, jichž od mnohých jednatelů po venkově po tu dobu neobdržel. Úřady a hodnosti, které dále zastává, jsou čestné, tu za svou práci nebéře nijakého platu; i jest nucen pomýšleti na to, aby si nějakým novým podnikem opatřil potřebný pramen příjmů.«

Přečetše dopis mluvili jsme o Fügnerovi dále. Kubišta se zvláštním potěšením vzpomínal na dobu, kdy jako universitní posluchač byl také členem Sokola, účastnil se v něm pilně spolkového života a poznal z blízka starostu Fügnera, jeho náměstka dr. Černého, náčelníka Tyrše a jiné vynikající »bratry.« Zvláště Fügnera nemohl se dost nachváliti, jak nejen sám pravidelně cvičil v četě, do které se vřaditi dal, nýbrž býval přítomen, i když nebyla jeho hodina a jeho den, jak chodil od skupiny ke skupině a všude pohledem i slovem povzbuzoval k horlivosti a vytrvalosti, a jak byl ode všech ctěn i milován. Také jeho obyčejný průvodce na ulici Quick, pes anglického plemene a jmena (které značí: hbitý, rázný, bystrý a p.), býval s ním v tělocvičně a často pobavil všecky přítomné; když mu pán povelel, uchopil svými silnými zuby těžkou činku, točil se s ní do kola jako vítr a vyváděl s ní také jiné podivuhodné kousky. Bylo-li před ním vysloveno jmeno některého známého nepřítele Čechů, projevoval takovou zlobu a zuřivost, že byl strach, aby se na někoho z přítomných nevrhl a ho neudávil nebo nerozsápal.

»Nezapomínej na jídlo,« připomněl jsem vypravujícímu soudruhovi.

»Nechvátej na mne,« odpověděl, »máme dost času, můžeme činit příjemné přestávky. Ještě jsme se ani nepodívali do Národních Listů.«

Strhl pásku s novin a pohleděl do nich.

»První zpráva je radostná,« řekl. »Na Smíchově dostal při včerejší volbě do sněmu český kandidát většinu hlasů, jest tedy toto město pro nás dobyto. Následkem toho pan Petr Fischer a jeho manželka věnují po stu zlatých ve prospěch Národního divadla.«

»Sláva!« vyjadřoval jsem své uspokojení.

Po chvilce kollega obrátiv list jaksi se zarazil, opravil si brejle a nahnul se k papíru.

»I pro Kristovy drahé rány!« zvolal polekán.

»Co pak?« tážu se.

»My tady hovoříme — a zatím —«

»Něco se stalo?«

»Kdy je datováno Doležalovo psaní?«

Pohledl jsem na list: »Předevčírem.«

»A to ještě dle všeho neměl ani tušení —!«

»O čem?«

»Tu se podívej!«

Kubišta natočiv ke mně noviny ukázal na první denní zprávu, která byla vytištěna v černém rámci a zněla v tato slova:

Jindřich Fügner mrtev!

Včera o šesté hodině večerní vyrván ze středu našeho neocenitelný muž ten, v květu mužného věku.

Praha ztratila jednoho z nejlepších občanů, národ český jednoho z nejobětovnějších synů a pracovníků.

Jak vznešená byla ta činnost vlastenecká, jížto znamenal dráhu svého života co zakladatel a starosta Sokola, co ředitel České hypotheční banky i co zástupce obce Pražské, jak ušlechtilá byla povaha, již osvědčoval co druh, co přítel i otec: tak hluboká jest dnes bolest v srdcích bezčetných, tak vroucí slza v očích tisíců.

Pohledli jsme na sebe vyjevenými zraky, z našich tváří náhlým ustrnutím zmizela všecka krev, teprv za několik okamžiků mohli jsme promluviti.

»To je hrůza!« zalomil jsem rukama.

»Bože můj milý,« zatesknil soudruh, »my tu chodíme a sedáme, jednáme a mluvíme, žertujeme a smějeme se jako v nejobyčejnější den, nemajíce zdání o tom, že jest to pravý dies nefastus —«

»— že na nás zase jednou rozpřáhl ruku tvrdý, necitelný osud, který nám již předčasně odňal Máchu, Tyla, Havlíčka, Boženu Němcovou!«

XV.

Den za dnem jsme s Kubištou v novém čísle Národních Listů vyhledávali nejprve to, co tam bylo o Fügnerovi. Zvěděli jsme, že umřel tálovitostí krve, že k tělesné schránce jeho, vystavené v tělocvičném sále Sokola, od rána do noci putují tisíce Pražanův i lidí z venkova přicházejících, aby ještě jednou shledli drahou jeho tvář, — a že se v neděli bude slavnostním spůsobem konati jeho pohřeb, k němuž všechny vynikající Pražské spolky v novinách svolávaly své členstvo.

S hlubokým pohnutím četli jsme slova, jež o Fügnerovi napsal Neruda ve svém nedělním feuilletoně, a potom líčení velkolepého pohřbu, obzvláště pak smuteční řeč dr. Eduarda Grégra nad rakví u otevřeného hrobu. Přišel také nový list od Doležala, plný nářku nad smrtí Fügnerovou, která způsobila tím větší úžas, zármutek a bol, že se nikdo takové pohromy nenadál.

»Vždyť Fügner teprve v září dovršil 43. rok svého věku. Až do konce října pilně vykonával všechny práce, kterých rozmanité funkce jeho vyžadovaly. Když ulehl, nepokládal chorobu svou za vážnou, nestěžoval si na nijakou bolest, byl dobré mysli, vtipkoval a žertoval jak obyčejně. Manželka ošetřovala ho s největší pečlivostí, ale ani jí nevstoupilo na mysl, že by hrozilo

takové nebezpečenství. Dr. Tyrš, také v Sokolovně bydlící, a Novotný, v rodině Fügnerově co den zaměstnaný, nemocného pravidelně vídajíce nepochybovali, že za nedlouho povstane s lože.

Ve středu večer scházeli se Sokolové jak obyčejně do spolkových místností, v sále se utvořily čety, a počalo se cvičení. Tu přiběhne Tyrš a bled i udychtěn oznamuje, že se starostovi velice přitížilo a potřeba káže, aby v domě nastal úplný klid. ‚Prosím vás, bratři, zanechte pro dnes cvičení a v tichosti se rozejděte.‘ Shrnuli jsme se okolo něho, chtěli jsme slyšeti více. ‚Promiňte,‘ pravil, ‚nemohu se zdržovati. Novotný spěchal do lékárny pro předepsaný medikament, a já musím od nemocného vzdálit i jeho choť a dcerušku, aby ho svou úzkostí neznepokojovaly.‘

S dvěma, třemi druhy jsem poslední opouštěl budovu. Zvolna jsme se od ní vzdalovali; když pak jsme se na Vácslavském náměstí rozloučili, nedalo mi to, vrátil jsem se zpátky k Sokolovně. Dvéře její byly zamčeny, vyduté tabule oken jejích mně připadaly jako vypoulené oči příšerného strašidla. Když jsem podle ní několikrát přešel sem a tam, zarachotil v levých dveřích klíč a vystoupil z nich Novotný.

‚Jeli pak lépe?‘ ptám se ho.

‚Ach, bratře!‘ zalkal se slzami v hrdle, ‚jsme sirotky!‘

‚Co pravíš?‘

‚Už dokonal!‘

Mně bylo, jako by mi nožem prsa proklál: ‚Je to možno?‘

‚Je to přežalostná pravda, Tyrš právě sešel do přízemí, aby paní Fügnerovou a Renátku připravil na strašnou skutečnost. Já ji spěchám ohlásit dr. Černému a některým jiným.‘

‚K Černému sám doběhnu,‘ nabídl jsem se, ‚a ještě k jednomu druhému, které bys mi udal . . .‘

Sokol prvnímu svému starostovi po smrti jeho prokážal takovou lásku a poctu, že na ni očití svědkové její — a bylo jich bez počtu — do smrti nezapomenou. Ale když jsme se od čerstvého hrobu Fügnerova vrátili, všichni, jimž osud spolku našeho leží na srdci, tesklivě se tážou, jak nyní bude dále? nevrátíli se doba, kdy zase budeme bez přístřeší? nebylali naší jednotě zasazena taková rána, že se z ní už nevzpamatuje?

Jsme opravdu sirotky, ztratili jsme předobrého otce. Vám v Budějovicích právě nastala milá slavnost, my jsme tu sklíčeni hořem a těžkými starostmi.«

Slavnost, o které se Doležal ve svém dopise zmiňoval, týkala se starobylého chrámu Panny Marie při klášteře a gymnasii piaristském; dovršiloť se právě šest set let, co tato vzácná budova od krále Přemysla Otakara II. byla vystavěna. Na památku toho konány v ní teď ráno i odpoledne slavné služby boží. První dva dni byl při nich pan biskup první osobou. Poněvadž pak byl český sněm svolán k zasedání a pan biskup se k němu měl odebrati do Prahy, zašel jsem ve středu odpoledne do jeho residence poptat se u komorníka Jakuba, měllí bych návštěvu u nej-

důstojnějšího pána vykonati v nejbližších dnech, nebo ji odložiti na čas pozdější, po jeho návratu. Pro odpověď jsem si chtěl přijíti až zejtra, ale komorník mě vyzval, abych se chvilku zdržel, a doskočil k panu biskupovi; vrátiv se pravil, že mne Jeho Milost hned očekává, i dovedl mě do jeho pracovny.

Nejdůstojnější pán stál u pultu a utíral si barevným šátkem hořejší ret — patrně vzal ještě v poslední chvíli šňupeček.

»Vítám vás, krajane milý,« pozdravil mě způsobem, který nebyl jen blahosklonný a vlídný, nýbrž přátelský a srdečný.

Když jsme usedli, jal se hovořiti ne jako Biskupská Milost ve svém paláci, nýbrž jako dobromyslný, přívětivý duchovní správce na venkovské faře.

»Vy jste v Budějovicích teprve krátký čas?« tázal se.

»Ano,« posvědčil jsem, »teprv od prázdnin, které jsem strávil doma, v kraji Sázavském.«

»Jak se jmenuje vaše rodiště?«

»Střechov, vesnice asi půl míle od Kácova.«

»Máte ještě rodiče?«

»Už jen matku — otec umřel před osmi roky.«

»Jakou měli živnost?« pokračoval pan biskup ve svých otázkách.

»Selský statek.«

»A mimo vás i jiné děti?«

»Osm nás bylo dohromady.«

»Vy jste z nejstarších?«

»Nikoli, jsem předposlední.«

»Obrátili jste se k rozličnému povolání?«

»Všichni bratři a sestry mají po rolnické živnosti, i mladší sestra jest už provdána do statku. Mně byla původně určena živnost otcova, ale když jsem odešel do škol, dostal ji starší bratr.«

»To je řídký případ,« mínil nejdůstojnější pán. »Obyčejně na vesnici grunt připadne prvorozenému synu, ostatní se musejí spokojiti malými podíly a protloukati se životem jako domkáři, neli dokonce jako podruzi. Je tam u vás úrodná půda?«

»Jen prostředně,« odtušil jsem, »i musí být usilovně vzdělávána, aby dávala slušný užitek.«

»Krajina je hornatá?«

»Samý vrch a samý dolík. Pole, hojné lesy a také samy osady se skoro vesměs prostírají na svazích; jen louky v údolích, při potocích a při Sázavě nebo na místě bývalých rybníků tvořívají rovnou plochu, ovšem pravidelně úzkou. Následkem svého útvaru jest krajina velmi rozmanitá, člověk, ať jde kamkoli, každou chvilku vidí kolem sebe jiný obraz, a vědomky nevědomky si tuto změnu libuje. Hlavního půvabu dodává kraji Sázava, širokým proudem tekoucí v hlubokém ložisku. Břehy její jsou vždy na jedné straně skalnaté, vysoké a strmé, na protější straně však nízké, vroubené lukami, od kterých dále ponenáhlu výš a výše vystupují pole, pastviny a lesy. Řece po delších, kratších přestávkách se do cesty staví mohutné skalní hradby, jako by jí

chtěly další tok zatarasiti. Tím jest vždy znova nucena měniti svůj směr a při pohledu s nejvyšších míst vypadá jako obrovský had, jehož klikaté tělo přes celou krajinu se vine. Kácov obtéká Sázava na třech stranách. Půda, na které městečko leží, podobá se poloostrovu, který na západě vysoko nad řeku se zdvíhá, ale odtud znenáhla se sklání až k samé její hladině. Hned za ní pak je Kácov na straně východní a severní v pravém slova smyslu ověnčen pásmem vysokých, příkrých, táhlých, lesnatých, i v zimě zelených vrchů, které jsou zcela zvláštní okrasou městečka; příchozímu zdá se, že se uchýlilo v jich mocnou záštitu a ochranu, kdežto na jižní straně, stojíc nad řekou na dlouhé hradbě skal, samo vypadá jako silná pevnost. — Ale račte prominouti,« přerušil jsem proud své řeči, »že jsem se rozpovídal o věcech, které snad Vaši Milost nudí —«

»Naopak,« namítal pan biskup, »velmi mě zajímají. Ještě nikdo mi tak nevypodobnil mé rodiště, jehož obraz nechovám v paměti, poněvadž jsem těch míst od svého dětství neviděl. Jen pokračujte. Jak je městečko veliké?«

»Má přes sto domovních čísel, slušný kostel, veliký, výstavný zámek, prostorné náměstí s vysokou statuí čtrnácti svatých pomocníků, mimo faru a školu též pivovar, dva mlýny, most přes Sázavu a zbytky starého hradu, arci už jen skrovné. V zámku nesídlí vrchnost, nýbrž jen úředníci rozsáhlého císařského velkostatku, kteří sice nejsou již tak všemohoucí, jako bývali za dob patrimoniálních, přece však zůstávají v místě a kraji pořád největšími pány. Mezi sousedy Kácovskými dosti malý počet vyniká zámožností, která se hlavně zakládá na polním hospodářství, jako u vesničanů. Řemeslníci jsou tu všeho druhu, ale málokterý uživí se pouze svými výrobky, z největšího dílu si také vzdělávají kousek pozemku, aby jeho plodinami opatřili svou domácnost. Mlynářům, kupcům, řezníkům, hostinským a všelikým židovským obchodníkům vede se lépe než jiným. Je tu po dvou truhlářích, klempířích a sedlářích, i mají sotva dostatek zákazníků, na nějž si ještě více mohou stýskati provazník a barvíř. Krejčích a obuvníkův je nadbytek; který z nich nemá nějaké to políčko, rád se přiživuje na příklad kostelnictvím, nebo v letní době také sadařstvím. Nad vesničany se obyvatelé městečka jměním vynášeti nemohou, nicméně se cítí nad ně povýšenými, pokládají se za stav více panský a hlavně chtějí žíti pohodlněji, bez mozolův a potu.«

»Třebas jen s polosytým žaludkem,« vece pan biskup. »Jak veliká je Kácovská kollatura?«

»Je dosti rozsáhlá. Mimo městečko k ní náleží asi půldruha tuctu větších menších vesnic. Končina je z těch, o kterých se říká, že leží za světem; časové proudy tam nepronikají, synové a vnuci chodí v šlépějích otcův a dědův. Celkem je vesnický lid hodný, nábožný a poctivý, dobrého srdce, veselé mysli a bystrého ducha. Zvláště pak se vyznamenává pracovitostí, kterou hospodář a hospodyně předcházejí čeládku a nádenníky. Od pravidla jsou

arci všude též výminky, lid má také své chyby; největší pak škody mravní i hmotné způsobuje v něm jedna nectnost: opilství.«

»Kořaleční zlo?«

»V naší vesnici, která nemá ani půl sta domovních čísel, jest jediný průmyslový podnik: ‚Brantweinbrennerei,' jak praví malá tabulka zašlého písma nade dveřmi domu, kterému se říká židovna. Jeho vlastník zastupuje židům z okolních vesnic rabína, každou sobotu scházejí se u něho ‚do školy;' s nimi se v podkrovní světnici modlí, dole pak vyrábí a křesťanům prodává pálenku, kteréž on a jeho souvěrci ani nelíznou. Z vesnice chodí k němu pít sedláci, chalupníci, domkáři i podruzi; hospodyně pak posílají pro kořalku sekáčům a jiným dělníkům, kteří u nich pracují. Zároveň ji nalívá ještě jiný žid v obci, držící hospodu. A tak se jí do roka spotřebuje kdo ví co sudů. Bez kořalečního obchodu není žádná vesnička, v městysi pak je takových obchodů teprv hojný počet, — má jej i žid, který prodává látky na oděv. Ký div, že se za takových okolností nejeden člověk oddává pití? Stalo se, že v židovně zámožný soused, sedě za stolem při kořalce, položil hlavu čelem na ruce a už jí nepozdvihl, náhle byl zachvácen smrtí. To však neodstrašilo ani jeho vlastního syna, stal se také opilcem.«

»Ach, znám to zlo,« povzdychl nejdůstojnější pán, »nabyl jsem o něm truchlivých zkušeností jmenovitě za svého kaplanování a farářování. Vídal jsem muže, kteří měli řádnou povahu a dobré mravy, a přece propadli kořaleční zkáze. Počali mírným užíváním kořalky, majíce za to, že jest jako lék, lahodný a posilňující. Ale kořalka jest ohavný jed, horší než utrejch; utrejchu se lidé bojí a varují, poněvadž hubí život náhle, kořalku však si oblibují a rychle jí zvykají, jsouce k tomu slepi, že se jí také otravují, ponenáhlu sice, ale jistě. Člověk se z počátku opíjí třeba zřídka, ale pak se otravuje z hrozného zvyku, i propadá kořalečnímu moru. Před několika lety přijelo mi na mé visitační cestě naproti selské banderium, v němž byli větším dílem švarní chasníci a mladí mužové, počínající sobě na koni jako ruští kozáci. Náhle jeden z nich obrátil svou ryzku, přiklusal k mému vozu, podával mi láhev a pobízel mne neobratným už jazykem: ‚Napijou se — no, jen se napijou, je to pravá samožitná!' Někteří jiní přichvátali a mocí ho odvedli stranou, kde počal křičet, spílat a láteřit, nejspíše proto, že už ho nadobro chtěli vzdálit z průvodu. V střízlivém stavu byl by se nepochybně choval s největší uctivostí. Bylo mu teprv asi třicet let, a již v tom věku často utápěl v kořalce všechen rozum, cit a stud, zanedbával hospodářství, týral ženu, dával největší pohoršení nejen svým dětem, nýbrž i všem slušným lidem v dědině. Později se už asi denně kořalkou přiváděl do stavu, kde přestával býti člověkem k obrazu božímu stvořeným, a žalostným, odporným chováním se snižoval pod němou tvář. Konce buď se již dostavily, nebo se s jistotou dostaví: podryté zdraví, život třebas o polovici zkrácený, často náhlá smrt, k tomu majetková mizina, nešťastné děti, slovem: zničená rodina.«

»Takové zlo,« mínil jsem, »mělo by přece býti zamezováno!«

»Jenom jakými prostředky?« pravil pan biskup. »Kněžstvo působí proti němu s kazatelny, ve zpovědnicích, často i soukromým napomínáním, ale co to všecko vydá? Také prosby a slzy matčiny a manželčiny, domluvy a výstrahy přátel i jiných hodných lidí nic nepomáhají. Lákavý ten jed má do sebe moc právě ďábelskou, že kdo mu podlehne, již mu není pomoci.«

»Proto,« řekl jsem, »měli by lidé před ním býti chráněni tak, aby se nemohli stávati otroky jeho, aby zhoubná jeho moc neměla k nim přístupu, aby ani nemohli upadati v pokušení —«

»A čím by toho bylo lze dosíci?«

»Tím, že by prodej kořalky byl přísně zakázán.«

»Na to, bohužel, není pomyšlení.«

»Co všecko bylo u nás již přísně zakazováno!« povídám. »České bály nesměly býti ohlašovány českými plakáty, nesměly býti nošeny široké klobouky, střapečky na kloboucích a poutka na vestách, nesměla býti zpívána ani píseň ‚Kde domov můj,' — a to přece byly nevinnější věci nežli svobodný, po všech místech rozšířený prodej jedu, kterým se ročně na těle i na duchu hubí sta, ano tisíce lidí. Kdy by se všechny vážné korporace, jmenovitě okresní a obecní zastupitelstva, obracely k vládě s důraznými peticemi za odstranění kořalečního prodeje —«

»— pak,« vpadl mi nejdůstojnější pán do slova, »pak by se zdejší obecní zastupitelstvo mnohem spíše dočkalo splnění své žádosti, aby odsud byl odvolán školní rada Svoboda, a české parallelky aby byly zrušeny.«

XVI.

Tato slova mě zarazila a náhle celou mysl mou obrátila k jinému předmětu.

Tázal jsem se: »Pokládáte, Biskupská Milosti, za možno, že by k tomu došlo? že co bylo zavedeno a trvalo za vlády Schmerlingovy, mohlo by za hraběte Belcredia k naší veliké škodě býti změněno?«

»Za hraběte Belcredia se toho nemusíme obávati, ale kdo ví, jak dlouho bude u vesla —«

»Je snad postavení jeho už nyní slabé?«

»V tu chvíli nemyslím, ale právě proto, že jest nám bližší a příznivější než jeho předchůdcové, má veliké množství nepřátel v celé byrokracii, ve všech společenských vrstvách, i také mezi osobami v okolí panovníkově. Němci, kteří mají mocné patrony, budou všemožně pracovati k jeho pádu; také zdejší Němci mohou se nadíti, že v tom, co nyní marně žádají, nástupce Belcrediův jim učiní po vůli.«

Proti takovému pomyšlení se všecko ve mně vzpíralo. Jinému byl bych odmlouval, ale pan biskup jistě nemluvil na dluh, o důležitých osobách a kruzích, o jich plánech a cílech měl ne-

pochybně lepší povědomost než my druzí, třebas i než novináři v Pražských redakcích.

»Kdy by tu Němci v boji proti českým parallelkám zvítězili,« řekl jsem, »byla by to pro zdejší český živel taková rána, jako by prohráli v rozhodné bitvě.«

Obličej nejdůstojnějšího pána přeletěla chmura: »Zvolili pro sebe dobrou taktiku, že proti českým parallelkám podnikají hlavní útok.«

Já řku: »Kdy by toho dosáhli, aby byly poněmčeny nebo zrušeny, zmizela by as navždy naděje, že by tu byly zřízeny nějaké české školy, německé panství bylo by v městě pojištěno a germanisace by se z něho šířila i po kraji. Jak potřebny jsou školy k sesílení českého živlu, vidíme na jiných našich městech, vidíme, jak si Písek a Pardubice svým nákladem zřídily školy reálné, Tábor reálné gymnasium a sama Praha novou českou střední školu a vyšší školu dívčí. České školy jsou pro nás conditio sine qua non. České parallelky nižšího gymnasia nemohou v Budějovicích českému obyvatelstvu nijak postačiti, ono zde musí nevyhnutelně míti všechny školy, jaké už Němci mají: národní, hlavní, reálné, úplné gymnasium a též paedagogium. Sokol měl zde už býti, jako je tu německý turnéřský spolek. Sokol se sice nepočítá k českému školství, v pravdě však je důležitým doplňkem jeho; školy nám musejí vychovávati českou mládež, Sokol u dospělých pěstuje zdravého ducha v zdravém těle, tak aby se u českých mužů s fysickou silou a obratností spojovaly všecky občanské a vlastenecké ctnosti. Dosti pozdě jsme v tom ohledu počali, i musíme tím usilovněji doháněti, co zameškáno.«

Nyní zase pan biskup dal hovoru jiný směr: »Sokol v posledních dnech najednou vystoupil v popředí a obrátil k sobě pozornost celého národa.«

»Bohužel,« povídám, »že k tomu zavdala příčinu velmi smutná událost, nenadálá smrt Fügnerova.«

»Znal jste ho blíže? Pokud jsem žil v Praze jako oud metropolitní kapitoly, tu a tam jsem o něm něco doslechl, a vše to ukazovalo k tomu, že je podivín.«

»Na všechen spůsob,« odpovídal jsem, »byl zcela zvláštní člověk, který se již za svého svobodného věku valně lišil od jiných mladých pánů.«

»Studovati prý se mu nechtělo?«

»Vychodil jen nižší gymnasium a pak se obrátil k obchodu — snad po vůli svého otce, Pražského kupce, ale jistě ne proto, že by se byl nechtěl učiti. Konal cesty, aby poznal cizí kraje a národy, pořídil si bohatou knihovnu a pilně jí užíval, jsa zvláště milovníkem spisů vážných, jmenovitě i filosofických; s odbornými znalci studoval historii, přírodní vědy, řečtinu, mathematiku, ano i hvězdářství.«

»To jsou ovšem věci u obchodníka velmi neobyčejné,« podotkl pan biskup.

»Také k umění lnul se zvláštní láskou,« pokračoval jsem, »zejmena k hudebnímu. Hrál mistrně na piano i na varhany, které si také do své domácnosti pořídil, a v tuhé zimě chodíval za tmy přes celou Prahu do Svatovítského chrámu na roráte, v skutku propter Lazarum, non propter Martham, aby se kochal krásnými zpěvy, jaké tam při těchto službách božích bylo slýchati. Snažil se opravdu vždy více vzdělávati svého ducha a šlechtiti své srdce, ale při tom si mnohostranně hleděl i cviků a zábav tělesných, byl obecně znám jako dobrý tanečník, jezdec, plavec i šermíř. S tím vším byl u něho spojen vynikající smysl praktický, obchodní, finanční atd. Zkrátka, v mnohém ohledu patřil k mužům řídkého nadání, charakteru a snažení. Za svého mládí nebyl vychováván v duchu vlasteneckém, poněvadž pocházel z německé rodiny —«

»Tehdy,« pravil pan biskup, »nebylo mezi měšťanskými rodinami v Praze ještě takových rozdílů jako nyní. Vychování ve škole bylo veskrz německé, a po německu mluvilo doma, na ulicích, ve společnosti a v úřadech všecko, co patřilo k tak zvaným lepším rodinám, i k těm, které podle jmena i původu jistě byly české. Němčina byla nóbl řeč, ale poněvadž sprostý lid, jak se říkalo, zůstával český a mohlo se tedy pouze česky hovořiti nejen s děvečkami a domovníky, nýbrž také s řemeslníky a pracovními lidmi vůbec, přivykali též skuteční Němci tomuto jazyku větším dílem už od maličkosti a uměli jím skoro vesměs mluviti, ovšem nedokonale. Také nebyli bez patriotismu, i před Němci z Rakous, Bavor, Sas a jinými říkali si ‚wir Böhmen' a českou vlast nazývali ‚unser schönes Vaterland.' Plemenné nevraživosti, neřku zášti, u nich nebylo —«

»— pokud nepochybovali o tom, že němčina bude v Čechách stále panovati,« dokládal jsem. »Ale když se Češi počali vymaňovati ze starého područí, hlásiti se nejprv o svá národní a potom též o politická práva, nesli to Němci nelibě —«

»Ano,« svědčil nejdůstojnější pán, »i nastalo různění, sváření a dělení v nepřátelské tábory. A tu jest právě divno, že se Fügner tak rozhodně a okázale přidal k Čechům.«

Hleděl jsem to vysvětliti: »Učinil to nejprve z té příčiny, že se ušlechtilé mysli jeho protivila všechna nespravedlivost, křivda i násila. Nenáviděl despotického absolutismu a toužil po svobodě, a sice tak, aby se jí dostalo rovně všem národům. Když pak viděl, že jde o to, aby Němcům bylo pojištěno všeliké nadpráví zpupných, tvrdých pánů a Češi aby hrubou mocí byli udržováni v otrockém jařmu, odsuzoval záměry a skutky takové tyrannie a neváhal postaviti se na stranu slabších a utlačovaných. Od té doby počali Němci na něj sočiti a také veřejně jej nízkým způsobem očerňovati. Když pak k obhájení své cti podal žalobu na redaktora jistého Vídeňského časopisu, utrhači se nic nestalo, byl prohlášen za nevinna, kdežto v Praze redaktoři, vydavatelé a knihtiskaři českých listů šmahem odsuzováni na dlouhý čas do žaláře, prý pro pobuřování a rušení veřejného pokoje, které

v celé zemi nikde od nikoho nemohlo býti pozorováno, poněvadž ho zhola nebylo. V pravdě tito odsouzenci byli řádní, bezúhonní mužové —«

»Vždyť byl mezi nimi také kanovník Štulc, kněz svatého života,« vece pan biskup. »Ale dopovězte o Fügnerovi.«

»Fügner byl na slovo brán u věcech obchodních, assekuračních, finančních, ale aby vystupoval na veřejnost, jmenovitě na kolbiště politické, k tomu povaha jeho nebyla. Proto jej blíže znali jen v užších kruzích. Když šlo o zřízení českého tělocvičného spolku, byl v ustavující valné hromadě za starostu jeho zvolen kníže Rudolf Taxis, který osvědčováním svého českého smýšlení a jmenovitě též svým sňatkem s dcerou venkovského učitele nabyl popularity. Ale když byl výsledek volby prohlášen, kníže, jsa přítomen, omlouval se, že čestného úřadu toho na se vzíti nemůže, a na tom setrval. Celé shromáždění octlo se v nepříjemných rozpacích. Pořadatelé schůze sestoupili se k poradě a navrhli pak nového kandidáta, Jindřicha Fügnera, a to k radě dr. Tyrše, který s Fügnerem žil v úzkém svazku přátelském a který jej po vykonané volbě svými domluvami přiměl, aby nabízené hodnosti neodmítal. Brzy se ukázalo, že se spolku ani nemohlo dostati lepší hlavy. Veřejným vystupováním Sokola v Praze i na venkově a zakládáním podobných jednot i v jiných městech jmeno Fügnerovo rychle pronikalo do širokých vrstev, ale toliko nemnohým lidem bylo známo, jak štědrou rukou poskytuje spolku hmotné podpory, a co více, jak usilovně se stará, aby Sokol byl nejen sdružením mužův milovných tělesného cvičení, nýbrž aby stal se organisací, která by plnila i mnohem vyšší úkol v celém národě.«

»Jak dlouho stál v čele jeho Fügner?« otázal se nejdůstojnější pán.

»Od února roku 1862.«

»Tedy jen krátkou řadu let. A přece byl mu nyní, jak čteme, vystrojen pohřeb téměř královský.«

»Jest to důkaz, jak vysoko ceněny jsou zásluhy, kterých si dobyl za čas poměrně krátký. Vroucí, nadšenou vděčnost mu v přečetných srdcích vzbudil zvláště jeden odhodlaný skutek.«

»Který?« zbystřil pan biskup svou pozornost.

»Sokolu bylo nevyhnutelně potřebí hojných místností, zvláště pak prostorné tělocvičny. K tomu účelu opatřil mu starosta přízemek domu ‚u Apolla' v Ječné ulici. Tam spolek rychle vzrůstal a zkvétal. Avšak za nedlouho přešel dům do vlastnictví dobročinných řeholnic, a Sokol musel vzíti vděk nepatrnějšími místnostmi v Konviktě. Hnedle bylo cítiti neblahé toho účinky, a brzo se dostavila ještě mnohem těžší nehoda: i z Konviktu dostal Sokol výpověď. Zbýval pak už v Praze jediný sál Žofínský, který by se mu byl hodil, ale nemohl nikomu na stálo býti zadán. Spolek ocítil se nejen v trapných nesnázích, ale v kritické situaci. Nemaje patřičných místností nemohl plniti svého úkolu; tím se všecky vzletné plány zakladatelův a vůdcův jeho rozplý-

valy v dým, i hrozilo mu nebezpečí, že rychle a neslavně zanikne. Nikdo ve spolku nevěděl rady, všecko tam bylo sklíčeno. Tu Fügner z čista jasna oznámil výboru, že u Žitné brány zakoupil vhodný pozemek a že na něm postaví budovu, jaké Sokol potřebuje. To vzbudilo radostný jásot, — ale když pak opět zavládla chladnější rozvaha, zmocňovaly se i vynikajících členů jednoty a důvěrníků Fügnerových obavy, že by si obětí přespříliš velikou mohl těžce uškoditi. Nesmlčeli mu toho, a jiní mimo Sokol stojící přátelé důtklivě mu zrazovali od zamýšleného podniku. Avšak on se nedal zviklati. ‚Chci, aby měl národ po mně památku,‘ odpovídal — i neváhal na obětní oltář položiti všecko, co měl, nedbaje toho, že by se mohl takovým způsobem i na mizinu přivesti. Předsevzetí své provedl s podivuhodnou energií a rychlostí: nákladná, nad míru účelná budova byla za několik měsíců vystavěna a odevzdána spolku, který tímto příkladným skutkem byl zachráněn a zároveň měl upravenou cestu do budoucnosti, jaká mu tanula na mysli. Co Fügner vykonal, nebylo hrdinství hlučné, ale takové, že ho z tisícův a tisícův lidí byl schopen on jediný. Toto poznání teprve po náhlé jeho smrti vyšlehlo vzhůru jako obrovský plamen, který za noci široko daleko svítí a také za obzorem je znatelný podle záře na nebi. Proto byl Fügner pochován s tak velikými poctami, a proto bude paměť jeho blahoslavena nejen od nynějšího pokolení, ale též od pozdního potomstva.«

Zamlčel jsem se vida, že nejdůstojnější pán v zamyšlení pohlíží utkvělým zrakem kamsi ven z okna. Zřítelnice jeho byly širší a temnější než prve a za nimi hluboko plál jakýsi zvláštní oheň.

Od té chvíle míjel třetí rok, když jsem si na tento pohled jeho živě vzpomněl. To jsem žil už zase v Praze, za nového ministerstva. V Budějovicích byl školnímu radovi Svobodovi dozor na gymnasium skutečně již odňat, zrušení českých parallelek bylo dekretováno. Pak se po Čechách rozletěla zpráva, že se biskup Jirsík odhodlal založiti v Budějovicích svým nákladem úplné české gymnasium, — a ve mně jako v jiných nesčíslných prsou srdce poskočilo radostí.

V kritickém nebezpečenství zachránili skutkem řídké obětovnosti Fügner budoucnost českého Sokolstva, biskup Jirsík budoucnost českého školství a tím i českého živlu v Budějovicích. Po jednom i druhém má národ památku, která zasluhuje nehynoucí vděčnosti. (Pokračování.)

Novější italská literatura.

Nástin postav a proudů jejích

podává

Vladimír Krtička.

I. Literatura básnická.

Rok 1870 přinesl světu nejedno veliké překvapení. Francie byla německými vojsky úžasně poražena a pokořena, Napoleon III. trůnu zbaven a do zajetí odveden; to pak mělo i ten následek, že ohniví patrioté vlaští, nepotřebujíce se již ohlížeti na vůli Napoleona i manželky jeho, dobyli na papeži Říma, učinili konec jeho světskému panství a s heslem znovuzrození (risorgimento) prohlásili jednotnou a svobodnou Italii, která odtud skutečně počala nový politický život.

Také v italské literatuře rok 1870 tvoří mezník. Tradicionelní ideál národa se naplnil. Literatura předcházejícího období byla jedním mohutným článkem společné národní myšlenky, k níž se nesly všecky touhy a snahy. Tu pak nic nemohlo více lahoditi italské, láskou prodchnuté duši než *romantismus*, jenž svou kuriositou, barvitostí a citlivostí a zejmena svým neodolatelným tlakem k ideálu s sebou nese tužby národa a nítí v něm odvahu k duševnímu rozpjetí. Neznám větší zásluhy romantismu nad tu, že dovedl ukolébati národ do tak plodného snu, jenž byl s to, aby našel zdroje národního obrození. Tak prací se převádějí sny v život. A podivuhodnou shodou hlavní proud romantismu zaniká právě tehdy, když ideál dostižen a když otevřena budoucnost s možností střízlivé práce další. Zanechává nesmrtelnosti jen málo děl hodných lásky i úcty potomstva, za to však pojišťuje si vděčné uznání, že při obrození nebyl činitelem posledním.

Okolo roku 1870 udržuje tradice na básnickém stolci oblíbenou trojici spisovatelů, jimiž končí se důstojně romantika a uzavírá se definitivně literární obzor staré generace. Jsou to Aleardo Aleardi, Giovanni Prati a Andrea Maffei, populární básníci po vkusu své doby v nejkrásnějším slova smyslu. Tvořili více z podnětu vřelého srdce, nehloubajíce příliš o konečných cílech umění; brali náměty z okolí a společných dojmů, nepachtíce se po původnosti, které si tehdy zájem jednostranně zaujatý ještě nežádal; zapsali se proto dobře do srdcí svých čtenářů: Aleardi svobodářským zápalem svého jemného verše, Prati manzoniovským koloritem a vytříbenou dikcí, poslední pak poddajností své skromné Musy.

Ale již prvá generace, kterou si vychovali, obrátila hrot svého bojovného ducha proti nim, vyhlásila nová hesla, oddělila literaturu od politiky a snížila zásluhu, získanou v snaze o společný ideální cíl. Nic nespomohla melodičnost a procítěnost verše Aleardiho, nic také elegance a klassicky montiovská pečlivost

slohu Pratiho a harmoničnost jazyka Maffeiho; strženi jsou všichn s podstavců básnických a na sklon jejich života padl stín zapomnění a nevděku, jimiž se příslovečně odměňuje v italské literatuře všeliká zásluha. Jen Maffeimu pojistily šediny poměrně nerušený odpočinek a uznání, jehož si zasloužil ostatně již výchovou několika generací.

My, kteří hledíme na tyto obraty bez předsudků, můžeme se nestranně vysloviti o výnamu obou deposedovaných básníků a ukázati na jejich místo v historii literatury. Prati je dojista pravý dědic formy i ducha klassicismu Montiho a literární historie nenajde po Manzonim, Leopardim a Carduccim většího umělce uprostřed 19. století. Aleardimu vytýkané chyby jednostranné jeho struny neuškodí, zůstane svěžím vzorem upadající romantiky, a Maffei si ohromnou prací překladatelskou zasloužil s dostatek svého významu v moderní literatuře italské. Edmengarda, Psyche, Isis, zvláště pak Parinianský Zpěv Hygyey pojistí vzpomínku potomstva Pratimu, hloubka a sentimentálnost básnických sbírek »Le prime storie« a »Un' ora della mia giovinezza« dochovají též jmeno Aleardiho potomstvu.

Když padla vláda romantismu, sbírala literární Italie všecku sílu k novým plánům básnickým. Avšak tentokráte nastoupena nová cesta za zcela jiných okolností, než za jakých vzešla kouzelná, opojivá doba romantiky. Nový směr uměleckého snažení nezpůsobily jen vnitřní pohnutky tvůrčích hlav; kosmopolitický ráz světové literatury zanechal stopu na národní svéráznosti a duševní osobitosti, i nutil literáty ku promyšlené tvorbě za promyšleným cílem a promyšlenými prostředky. Duševní síla předešlých generací stvořila jednotnou Italii; záleželo nyní na tom, aby Italie prokázala duševní zdatnost svého občanstva. Z ideálu národního měl se vymeziti ideál umělecký, duše myslitele a básníka měla volně hledati pravdu a řešiti hudbu života.

Co se starší pokolení čtenářstva vracelo k vlastenecké romantice a nacházejíc jí v přítomnosti, obracelo se k době minulé a vžívalo se v její tradice: těkavá mládež nadchla se pro l'art pour l'artismus, z něhož v pozdějších letech počaly vždy zřejměji vystupovati rysy roztříštěných škol literárních. Škola Pratiho, i tak těžko odolávající magickému kouzlu antického krásna, musela nevyhnutelně zaniknouti v nových vírech. Noví otcové literární, přejavše vůdčí úlohu, stali se vychovavateli méně sice vřelými, ale stejně odvážnými a svědomitými. »Veřejné mínění« povšimlo si záhy úpadku inspirace, ale vpravilo se snadno v nové poměry.

Ale znamenitý ten obrat v postavení literatury neminul bez mocného zvíření duchů a urputného utkání různorodých směrů v jejím lůně samém. Z básnických povah starého rázu před rokem 1880 uplatňují se ještě Giulio Carcano, znamenitý překladatel Shakespeara (* 1812), biograf Leopardiho Antonio Ranieri, jenž literaturu italskou obohatil o sociální prvek v rámci čistě poetickém, Pietro Fanfani, autor »Františka d'Ascoli,« jehož veršům vadí nedostatek divinity a plastiky, improvisátor Regaldi, po-

koušející se v lyrice vědecké (báseň »Voda«), Francesco dall' Ongaro, vlivný činitel politický, oblíbený též v literatuře svými »Stornelli politici,« jakož i svým hlubokým lyrismem a balladismem, byronista Carlo Bini, universální Raffaelli, jenž ve své verše vdechl optimismus své vědy, reální Bernardini Zendrini, hněvně republikánský Raffaele Villari, vzletný a formálně dokonalý Giovanni Daneo, hluboký znatel Danta, znamenitý essayista Massarani, veskrze klassický a látkově bohatý Messandro Arnaboldi a jiní ještě, jichž činnost nepomíjí ani naše veliká Anthologie Vrchlického z literatury italské.

Zvláště básníci posléze jmenovaní působí znamenitě; ale již úplně opouštějí staré formy a látky a klassicistickým hnutím klestí cestu příchozímu novopaganismu čili novému pohanství. Ten dostavuje se co nevidět v plném obrnění, žádaje dokonalé přetvoření podstaty umění na základě zmodernisovaných úkolů jeho; ale současně rozviřuje vlny literárního života nový ruch, vzbuzený francouzským naturalismem z data roku 1848, jenž se pod jmenem *verismu* zahošťuje jakožto ohlas kosmopolitismu literárního. Reakce prvého v ***novokristianismu*** a druhého ve francouzském ***symbolismu*** a ***impressionismu*** objevila se ve směsi snah a tužeb literátů týmž dnem, třebas neohlásila tak slavnostně svá hesla a nerozvinula bojovný prapor. Konec prvého desítiletí po dokonaném obrození národním pozvedl především tři znamenité básnické duchy; byli to Giosuè Carducci, Olindo Querrini a Enrico Panzacchi.

Carducci jako pravý obřím stanul na kolbišti uměleckých snah. V plném vědomí svého úkolu i své síly dal se záhy směrem, na nějž národní vzkříšení poukazovalo pravého a silného básníka: aby studiem minulosti bystřil ducha, těžil z národního díla a zároveň pomocí kritiky vyrovnával domácí kulturu s kulturou cizí. Carducci vykonal obojí poslání čestně. Nesmrtelnou lyrikou i epikou od »Rýmů« až po »Rýmy a rythmy« ukojil touhy historismu v italské duši a bystrou kritikou hleděl domácí myšlenky přiváděti na úroveň kultury světové. Ale práce jeho byla ještě obsáhlejší. Vycházeje moderním názorem přímo z bouřlivého roku 1793 a utkvívaje pojetím krásy hluboko v hellenských intuicích, obrátil své úsilí proti romantismu, odvrhuje v něm prakticky nejedny prvky Manzoniovské tvorby a zamítaje křesťanský jeho názor na svět. Tím se vykrystalisoval ***vlaský novopaganismus;*** nebyl to jen povrchní a jen vědecký obdiv pro krásnou Helladu, to bylo a jest pohanství úplné, cítící vládu bohů a vedené theologicky hotovou soustavou doktrin. Nejen obraznost a vkus, cítění a rozvaha prosákly pohanstvím, ale i moderní myšlenka po příkladě Leopardiho zpohanštěla. Přes to přese všecko v novém směru neobráží se nešťastný pěvec z Recanati, nýbrž Swinburne, ne antický jas a klid, nýbrž krutá, bodavá, materialistická tendence a časem i pessimistická nálada.

Carducci za svůj směr podnikal veliký boj. Jako svou tvorbou obsáhl celý básnický obor, zpívaje o posvátných tocích, ruinách a Alpách, zabočuje k písni řecké, pak opět k revoluci francouzské

a zachovávaje si při tom vždy jasně italský zvuk struny, tak i svou kritikou objal daleký obzor s nebývalou důkladností a drtil své odpůrce, uděšené titanskou »Hymnou Satanovi.« Vydatnou pomocí svého přítele Chiariniho, básníka a essayisty, zvítězil v boji dokonale. Letos rozletla se světem zpráva o jeho smrti: zemřel 16. února 1907 záchvatem mrtvice. Zpráva způsobila hluboký dojem, jakkoliv nebyla zvláštním překvapením: Carducci byl již roku 1898 stižen poloviční paralysou a od té doby tělesně chřadl.

Ostré půtky měl Carducci ještě v jiném literárním zápase. Francouzský realismus přenesl se na půdu italskou jako prudký *verismus*, hnán jsa vášnivou silou mladých talentů Stecchettiho a Pragy a podporován silnou touhou po čemsi novém a neobyčejném. Našel statného paladina v romanticky svěžím talentu Olinda Querriniho, překvapujícího literární obec sterými zdárnými pokusy, jež podpisoval nejrůznějšími pseudonymy; z těch pak vyniklo a pro budoucnost zůstalo jmeno Lorenzo Stecchetti. Kde děsila satanská hymna Carducciho, tam opanoval Stecchetti a obrátil k sobě pozornost nezvyklostí a řekl bych i nepochopitelností svých hrdinů a své sentimentality. Nezamítal tak bezohledně hodnotu dřívějších směrů, a zachovávaje si poesii svou čistou a křišťálovou, dovedl vytvořiti věci ceny trvalé; a poukazuji jen na jeho »Brod« nebo »Až opadá listí.« Po vůdcovství školy netoužil, věda, že plody nedospělých stoupenců bývají na největší škodu věci, za kterou on v rozhodné chvíli dovedl bojovati břitkým mečem kritiky. S filosofickou rozvahou od let devadesátých utichl, aby se ponořil v mír a půvab venkovské přírody.

Stecchetti provedl v poesii zvláštní pokus: kam může vésti negace ideálu a nervová křeč materialismu spolu s rozpoutanou formou. Ale v nekázni té měl své soky v Pragovi a Boitovi, talentech rovněž hlubokých.

Nešťastný Emilio Praga (žil v l. 1839—1875 a byl původně malířem) sdílel v nejednom ohledu osud Querriniho. Tíhna v základě jen k svěží ideální poesii, do níž přenesl z původního svého povolání lesk a hru malebnosti a plastické krásy, dal se ranami osudu svésti k ohlasům poesie trpké, kruté a zoufalé. Jako Alfred de Musset trpěl i Praga vždy patrněji, až se stal posléze »prototypem tehdejší mládeže;« svou nestálostí a mstivou trpkostí své struny zmařil se veliký ten talent. Tak pozbyl zvolna verismus hlavních svých zástupců, zvláště když Camerena i Boito v poesii docela umlkli, obrátivše se k jiným povoláním. Mužové, kteří zbyli z jejich řady, jako G. Ardizzoni (Battesimo di vino), Parodi, Corbellini, byli jen slabí opakovači životné jich poesie a působili dále jen odpudivě.

Zápas obou směrův o vládu na italském Parnase způsobil přemnoho hluku. Marně bychom vypočítávali spoustu traktátů, dissertací, apologií, invektiv, jež tu byly napsány; jistý význam však šarvátky ty přece měly, probuzení totiž esthetického zájmu

a zvýšenou bdělost ve tvorbě i ve stráži vlastní duše, což silně působilo na generace nejnovější.

Klidným zjevem mezi oběma tábory jest Enrico Panzacchi. Nyní by v něm sotva kdo shledal osobitý rys reformátorský a toť také jediná příčina, proč není již ani přední hlavou italské poesie. Jinak bylo dříve; jeho Lyrica roku 1878, Racconti e lyriche r. 1882 a Nuove Lyriche z roku 1888 zaujaly rázem mysl onoho čtenářstva, jež si podrželo vybraný vkus a zdrželivost v požadavcích uměleckých a získaly autorovi množství vděčných obdivovatelů. Jeť jeho verš pravým výborem vzácných uměleckých prvků, honosí se mimo to plynností a hudebností a mnohdy neschází mu ani hluboké gesto, jak to jeví Nimrodova honba a Oda na Michel-Angela. Prodlením let Panzacchi nesevšedněl, a jeho Cor sincerum z roku 1902 přidalo k jeho slávě nový vavřín. Ale jedno přece podřizuje tuto poesii a vytlačuje ji z prvenství na dnešním Parnasse: nevědomý totiž vliv Carducciho, jenž časem se mihne veršem jako pěna nesmírného moře ústím řeky.

Stejného významu jako Panzacchi jest jiný zdatný poeta, odchovaný klassickým duchem, Giacomo Zanella. Ač jest formou i pojetím Leopardán, stojí příkře v boji proti moderní sensualisticko-materiální škole, ztotožňované ponejvíce s Carduccim. Jeho »Verše« (1868) jsou skutečnou etapou ve vývoji poesie italské směrem k modernosti, ač se jim ani zdaleka nedostalo zaslouženého ohlasu; snad bylo jich vadou, že neměly vyhráněné tendence, aby vzbudily hlučný souhlas na jedné straně a divoký odpor na straně druhé, jak tomu bylo s prvními verši Carducciho Levia Gravia; jich střízlivá poesie mísící upomínky klassické do křesťanského ideálu pěvcova nevyostřila se svérázně, ač obsahuje nádherné pasáže deskriptivní lyriky.

Zanella náleží dnes starší době literatury a jejím milovníkům. Nová doba pochlubila se novými talenty namnoze původními. S nimi přišly nové proudy, nové nuance stran a nové tendence do moderního ruchu vzdělanostního. Materialisté se záhy v jediné škole nesnesli. Moderní sensualismus Gabriela d'Annunzio (Intermezzo di rime), přecházející v hotový kult krásy, ale bez náboženského procítění, nalezl protivníky v Carduccim a jeho Pyladovi Giusseppovi Chiarinim, věhlasném kritikovi; obě strany mluvily mnoho o cudnosti umělecké, od které v praxi jedna i druhá daleko zabíhala. K Chiarinimu přidružil se Guido Mazzoni, vážný poeta, z jehož pera vyšly velmi cenné »Nové básně« (1886) vynikající původním pojetím a silou výrazu. Originelní strunu našel své poesii rovněž Giovanni Marradi, opěvovatel Garibaldiho, jehož četné kanzony, balady a garibaldianské rhapsodie náležejí k tomu, co se na Apenninském poloostrově nyní nejvíce čte. Čelným zjevem současné poesie jest Arturo Colautti; vedle sbírky Canti virili, zejmena mohutná skladba Dantovská zjednala mu zaslouženou slávu: »Třetí hřích« jest báseň velikého ducha a většího ještě znalce eposu Dantova, kde se autor odvažuje do pekel, aby tu navštívil stíny druhého kruhu: skutečné tour de force v epice italské.

Tři básníci zaujímají vedle jmenovaných osobité místo v moderní italské poesii, duchové vesměs silní a hluboce založení: Antonio Fogazzaro, Maria Rapisardi a Giovanni Pascoli.

Fogazzarovi získala jmeno hned první báseň, vyšlá r. 1874; byla to »Miranda,« novella ve verších, tklivého tónu a vzácné delikátnosti psychologické. Dva roky po tom vydal básník novou sbírku »Valsolda,« k jejímuž druhému vydání došlo teprve po deseti letech. Roku 1887 zakončil vývoj své poesie básnickými »Intermezzi,« a obrátil se cele k psychologickému románu. Fogazzaro byl zjevem v poesii novým a zajímavým. Nalézaje se v neodvislém postavení životním a moha se těšiti kouzlům přírody při ladném jezeře Valsoldě, dospěl k samostatnému nazírání na úkol umělce a člověka. Jeho poesie obráží z toho první úkol, román ostatek. Neobyčejná delikátnost, cit pro přírodu, jemnost koncepce a vznešenost látky jsou známky velikého jeho umění, jež je slohově plným dědictvím ukázněné formy Uga Foscola a jemuž k dokonalosti neschází než více plastiky a jasnosti ve fantasmatech. Umění to jest pro cizince tím vděčnější, čím méně strhuje svou zvláštní, Italům cizí melodičností široké vrstvy, jež podporují jen slávu romanopisce.

Maria Rapisardi může se zváti básníkem největšího rozmachu a po Carduccim vůbec největším v současné Italii. V středu velikého boje, jenž kolem zuří o jeho význam, pracuje neúnavně o skladbách velikého gesta. Srovnávaje se se soupeři svými v klassické essenci a krajním materialismu, osobuje si poesii hlubokou a propracovanou pro tendence filosofické. Z jeho skladeb sluší především uvesti basně »Palingenese,« Lucifer« a »Job,« tři velké epopeje, jimiž řeší nejpalčivější otázky našeho bytí. Jsou to knihy filosofa a pedagoga a jedinou chybou jich jest, že mají nadbytek dobrých vlastností. Lví spár mají všechny, ale vědecká patina a didaktický kothurn je seslabuje v partiích nejpoetičtějších — což bývá již osudem básníků-filosofů. Za to intimní poesie Rapisardiho jest zplna moderní a nová.

Giovanni Pascoli vychován byl k poesii ranami osudu. Za útlého mládí jeho byl mu otec zavražděn a rodina upadla v nevýslovnou bídu. První sbírka Pascoliho jest ohlasem hlubokého dojmu, jejž toto neštěstí v duši jeho zanechalo. Vydal ji teprve v 37. roce věku svého (1892) pod názvem »Mirycae;« v desíti letech dočkala se desatera vydání. Elegický a hloubkou dojmu neb myšlenky inspirovaný tón, věrný ohlas přírody, v níž se básník polopantheisticky skrývá, silně podporují náhled, že Pascoli zaujme v Italii místo po Carduccim.

Dlužno uvesti ještě jiná význačná jmena: Artura Grafa, ducha skepticky naladěného, jenž s klassicky propracovanou poesií spojuje úkol myslitele (sbírky: Verše, Poesie a novelly, Medusa, Po západu), dále Felice Cavallottiho, slovutného senátora, padlého v 33. souboji se svými protivníky, jenž ideální svou lyrikou a vlasteneckou epikou došel veliké obliby; jeho »Pochod Leonidův« zůstane nesmrtelnosti; ale nejen jeho poesie, v níž brojil proti verismu Stecchettiho, nýbrž i jeho jednoaktová dramata

proslavila ho i za hranicemi, neztratila a nepozbyla posud své životnosti. Uveďme dále Domenica Gnoliho, klassického autora »Od« a »Nových Od Tiberinských,« Tomassea Cannizzara, Siciliána, jenž bije hned na strunu intimní (In solitudine), hned se ztrácí v problemech filosofických, Adolfa de Bosis, kněze přírody a cudného zbožňovatele krásy, vážného Severina Ferrariho, V. Morella, Ferrera a m. j.

Přehledli jsme legii mistrů. Odkojeni ideami minulosti a proniknuti vážným názorem na umění, střehou dnešní Parnas italský; ale noví pěvcové ozývají se již za jich vlády a plni nadšení zkoušejí své hlasy; snad z jejich středu vyjde olbřím příští generace a příštího směru. Zatím lze o nich pouze říci, že mnoho jest povolaných, a že mají odvahu státi se vyvolenými. Diego Angeli, dobře zapsaný již Angiolo Orvieto, Giovanni Cena, pokoušející se dosti zdárně o látky sociální (viz sonety Ribellioni), Alfredo Baccelli, jenž od applikace vědy v poesii »Božské přírody« vrátil se k tuhé intimní struně, Ettore Moschino, Tumiati, Pastonchi, Sanfelice, Bartoli (Voci dell' anima), Giuseppe de Paoli (Solitaria fonte), Brambilla, Rubini (Mistero d'Amore), Pitteri, Lipparini, Cippico, Catapeno — to jsou jmena v nejednom ohledu slibná pro rozvoj příští poesie. I ženy, ač k nim u italských kritiků panuje obecná nepřízeň, pojišťují si značné místo v poesii. Opustivše vzdušnou poesii improvisátorů a zhostivše se zastaralých látek z přítmí domácího krbu, závodí statně s muži v hlasech moderního cítění. Ani pole poesie sociální neleží pro ně ladem, jakož to dokazují vášnivé zpěvy Ady Negriové. Ze starších jmenujeme jen filosofickou Alindu Brunamonti-Bonacciovou a cele moderní Marii Ricci Paternó-Castellovou (sbírka sonetů Rosalinda); v jich tendencích pokračují Annie Vivantiová, cynicky pathetická, Vittoria Aganoorová, sentimentálně dojímavá.

Jak mohutná to řada pěvců a jak vysoká stupnice tónů na strunách lidského srdce, z níž zvedá se před naším zrakem plné lidství, ať jásající po hvězdné sféry či zapírající a vlastní malomocí trýzněné, — jak mohutný to vzruch a vzlet lidské síly, jež tvoří po příkladu Tvůrce a hledá ho v neznámu a poesii!

(Dokončení.)

Nové rovy.

Vilém Ryba. — Josef Merhaut. — Ant. Mezník. — Josefina Náprstková.

Česká žurnalistika byla v uplynulém létě zastižena dvěma těžkými ztrátami. V Plané n. L. na letním sídle zemřel dne 18. srpna a potom v Praze pohřben Vilém Ryba, dlouholetý člen redakce Národních Listů. Narodil se 2. září r. 1849 v Kralupech. Otec mlynář dal jej do Prahy na reálku, ale syn k radě profesora F. V. Jeřábka a Fr. Zoubka přešel na gymnasium. Vystudovav je dal se na studium

právnické, s něhož však sešel, jsa v době persekuce nucen opustiti vlast. V Německu potom studoval na rozličných universitách filosofii a nabyl filosofického doktorátu. Tehdy pomáhal J. V. Fričovi vydávati časopis Correspondence tchèque a dopisoval do Obrany a jiných časopisů českých. Posléze pojav úmysl zcela se oddati žurnalistice, doplnil své vzdělání cestami do Francie a Anglie a připravoval se na příští povolání pobytem v redakcích a administracích velikých listů Berlínských, aby poznal také vnitřní zařízení novinářského aparátu. Navrátiv se r. 1876 do Prahy vstoupil do redakce Národních Listů, jimž zůstal věren až do své smrti. Tam pracoval postupně snad ve všech rubrikách, od denních zpráv až po články úvodní, a náležel k nejobratnějším žurnalistům našim. Záhy počaly se v listu objevovati jeho feuilletony, znamenané značkou —*a*, v nichž se Ryba lehkým, humoristickým způsobem zabýval běžnými otázkami. Vítaným předmětem jeho causerií byly zvláště památné výstavy naše, Jubilejní a Národopisná. Po smrti Eimově stal se r. 1897 hlavním Vídeňským zpravodajem Národních Listů, ale po několika letech vrátil se do Prahy. Tu byly zvláště úhrnné obrázky sněmovní jakousi specialitou Rybovou. V posledním období minulého parlamentu byl zvolen za Třeboňskou skupinu do říšské rady, odkudž byl vysílán také do delegací. V parlamentě působil horlivě zvláště pro opravu tiskového zákona a ujímal se záležitostí školských a železničných. Z plného přesvědčení zasazoval se také o zavedení všeobecného práva hlasovacího.

Druhá ztráta týká se Moravy. Tam zemřel dne 5. září t. r. Josef Merhaut, redaktor Moravské Orlice a platný člen literární družiny moravské. Narodil se 13. října r. 1863 na samotě Švabíně u Zbirova v Čechách. Záhy přesídlil otec jeho do Tmáně u Berouna a synek, když mu zemřela matka, byl dán na vychování ke strýci do Zdic, které se staly pravým domovem jeho. Potom vystudoval v Praze gymnasium a záhy jal se pracovati literárně. Vydal sbírku veršů, označenou pseudonymem Jar. Maruška, ale nedal jí do prodeje. Roku 1885, uposlechnuv vybídnutí Jos. Turnovského, odebral se do Brna a vstoupil do redakce Moravské Orlice, kdež potom po 20 let psával o divadle. K svému působišti přilnul tou měrou, že se sám pokládal i byl právem pokládán za spisovatele moravského. Svou pověst založil řadou prací z výpravné prozy, k níž se od veršů zcela obrátil. Práce své tiskl v Nivě, kterou pomáhal zakládati, i v jiných časopisech. Roku 1890 vydal Povídky, jichž za nedlouho následoval román Had a jiné povídky a kniha Černá pole. V pracích těchto Merhaut snažil se vystihnouti zvláště ráz života Brněnského, zejmena jeho továrenské a dělnické třídy. Moravě pak i místem i lidem zůstal věren také v románech Andělská sonáta a Vranov, kteréžto díla, svědčíce, že autor jejich pevným krokem stoupá k výším pravého, ryzího umění, vyšinula se k nejpřednějším zjevům naší belletrie z posledních let. Bylo z nich zřejmo, jak jejich původce vší svou bytostí lne k svému povolání a jak vážně pojímá svůj úkol. Tím bolestněji pocítí česká společnost Brněnská odchod jeho. Ještě v poslední době chystal se vydati sbírku svých feuilletonů, ale smrt zmařila ten úmysl.

V Král. Vinohradech zemřel dne 10. září t. r. rytíř dr. Antonín Mezník, vynikající český právník a politik. V tichém ústraní, od

mladé generace téměř jsa zapomenut, odešel tu navždy muž, který kdysi stával mezi nejpřednějšími zápasníky našimi na kolbišti politickém a ze všech sil účastnil se úporných zápasů za práva své vlasti i všeho národa. Narodil se 28. dubna r. 1831 v Křižanově na Moravě, vystudoval práva na Pražské universitě a stal se doktorem práv. Věnovav se z počátku dráze učitelské, přednášel o obchodním a směnečném právu na Pražské polytechnice a na škole průmyslové. Později stal se advokátem v Praze. Na počátku let šedesátých, maje 31 rok věku a pln jsa síly a energie i vyzbrojen rozsáhlými vědomostmi, nastoupil na dráhu politickou. Byl totiž roku 1862 zvolen za venkovské obce skupiny Jihlavsko-Třebíčské poslancem do zemského sněmu moravského. Jako jiní poslanci čeští, podepsal známou deklaraci. Za pravici byl vysílán také do zemského výboru. Jakožto muž pevné povahy, bohatých vědomostí a bystrého úsudku vyšinul se záhy mezi nejčelnější zástupce našeho národa a spolu s doktorem Šromem a Fandrlíkem tvořil trojici, která si o upevnění národního života na Moravě zjednala nevýslovné zásluhy. Roku 1873 byl od svého volebního okresu vyslán také na říšskou radu. Tam vynikl hlavně v otázkách finančních a národohospodářských. Mnohé důležité zprávy pocházely od něho, často býval referentem a přijímal zpravodajství také o návrzích, jichž zastávati jiní se ostýchali, cítíce přese všechnu nezbytnost zároveň jejich nepopulárnost. Jest pochopitelno, že touto činností Mezník nabyl významu a vážnosti netoliko mezi krajany, nýbrž i mezi politickými odpůrci, kteří se obávali jeho pohotovosti řečnické a rázné, neúprosné kritiky. Ale při tom se nikterak nepokládal za neomylného. V řeči, kterou promluvil 16. března r. 1874, prohlásil: »V politice vůbec nevěřím v naprostou jistotu; údělem člověka právě jest chybovati, a zkušebním kamenem politiky byl a vždy bude — výsledek.« V lednu r. 1879 doporoučel vládě spojenectví s Ruskem a pravil, že útoky na Rusko a nechuť k němu jsou »předsudky, jimž časem bude nutno odvyknouti.«

Roku 1882 — v době, kdy u nás o významu českých úředníků na vysokých místech nebylo náležitého vědomí — byl jmenován dvorním radou při c. k. správním soudě. Při tom však zůstal věren své činnosti poslanecké a neochvějně setrval při své straně a jejích zásadách. V dobách prudkých bojů mezi Staročechy a Mladočechy Mezník stál mezi vůdci Staročechů, jakkoli nejednou zásadou od nich se lišil. Zejmena byl odpůrcem passivní politiky a prohlásil r. 1889: »Jako my čeští poslanci zastavili jsme na čas svůj státoprávní boj, vstoupivše na půdu ústavní, a dříve výhradně zdůrazňované zájmy české podřídili jsme zájmům rakouským, tak musí to i každá národnost v Rakousku učiniti.« Tímto výrokem způsobil si mnoho nepřátel, zvláště mezi Mladočechy, a často potom bylo mu vyčítáno »hofrátství.« Býval předmětem prudkých útoků, které bohužel zhusta zabíhaly na pole příliš osobní, když se snažil umirňovati taktiku českého poselstva, »přihlédaje vždy k jazýčku vah, na nichž kolísaly skutečné a praktické poměry.« Ještě v březnu r. 1891 byl Mezník zvolen poslancem, ale při příštích volbách podlehl odpůrci mladočeskému. Když později jakožto senátní president správního soudního dvoru odešel na odpočinek, žil v úplném ústraní, vzdálen jsa všeho

ruchu veřejného. Za vynikající činnost zákonodárnou byl již r. 1882 vyznamenán řádem Leopoldovým, načež byl povýšen do stavu rytířského. Čestným měšťanstvím poctilo ho jeho rodiště a města Třebíč a Uh. Hradiště.

Hojná a záslužná byla také Mezníkova činnost literární. Vedle právnických článků v rozličných časopisech a v Naučném Slovníku Riegrově a vedle příspěvků v listech politických napsal: Das österreichische Wechselrecht, Stručná nauka o směnkách, Politika Moravanů v roce 1848, Poslední zasedání stavovského sněmu na Moravě r. 1848, Obecní zákon moravský, Moravské zákony o kontribučních fondech a j. Jmeno jeho zůstane navždy čestně sloučeno s dějinami našeho politického vývoje novodobého. *F. V. V.*

V Praze dokonala dne 13. září svůj život šlechetná paní Josefina Náprstková roz. Křížková. O záslužné činnosti její promluvíme v Osvětě budoucně.

Z hudebního světa.

Eduard Grieg.

Norové již po celou řadu desítiletí úsilně a úspěšně pracují o vytvoření hudebního umění národního rázu. V prvé polovici století devatenáctého Halfdan *Kjerulf* vystupuje s řadou drobných skladeb, písní a kusů klavírních, které již norvéžského svého původu nezaprou. Po něm Jan Severin *Svendsen* národním tónem norským, třeba ne v plné intensitě užitým, zabarvuje díla též větších rozměrů, skladby orchestrální. Nejpopulárnějším představitelem hudebního umění norského jest Eduard *Grieg.* S přítelem svým, o rok starším — r. 1842 narozeným — *Richardem Nordraakem*, snil mladý svůj sen o velikém, ryze národním, všech cizích živlů prostém umění, jmenovanými právě předchůdci naznačovaném, ale hotově nevybudovaném. Nordraak se splnění toho snu nedožil. Zemřel doživ sotva 24 let. Též od Griega, který dne 4. září t. r. v Bergenu svůj život dokonal, očekávalo se kdysi více. Ale osud zasáhl nevlídnou rukou v jeho tvoření, zprvu tak hojné, přinášející díla plná svěžesti, svérázu a síly. Dlouhou, po léta se vlekoucí chorobou chably síly mistrovy; čím dále tím méně stával se schopným těžké, napínavé práce, jaké vyžaduje tvorba větších, symfonických forem; po léta omezoval se na klavírní drobotiny, z nichž poslednější svědčí, jak ve shrouceném těle pohasl též žár, jímž duše jeho za šťastnějších dnů mládí a zdraví tak mocně plála.

Bylo to silné nadání, kterým překvapil veřejnost již ve svých nejprvnějších skladbičkách. Nebylo tu velikého umění, nebylo tu nijakých raffinovaností práce, jimiž by taková miniatura mohla znalce zaujati. Ale z každé noty mluvila již osobnost tak svérázná, tak určitého a nového, zajímavého profilu, že kde kdo dychtivě čekal, jak asi dále taký talent se rozvine.

Ukázalo se, že Grieg v prvních těch lyrických skladbách klavírních a v prvních písních byl již celý, hotový. Nemění se dále, ne-

rozvíjí se, jen technická jeho dovednost a jistota roste, že se může s pole klavírní pieçy a prosté písně s úspěchem odvážiti na pole hudby komorní a orchestrové. Jeho tři houslové sonáty a jeho sonáta cellová i plnozvuký, vášnivý smyčcový kvartet dodnes přijímány bývají v koncertní síni s povděkem. Jeho orchestrální suity »Peer Gynt« a »Sigurd Jorsalfal« a »Z doby Holbergovy« nesklamou podnes v účinnosti svých prostičkých, ale náladou bohatých a zvukem poutavých, kratičkých forem. Jeho klavírní koncert jest z oněch několika moderních, který vedle obou koncertů Lisztových, obou Brahmsových a g-moll Saint-Saënsova největší těší se oblibě pianistův i obecenstva — krásná, ohnivá, rázovitá a znamenitě klavírní hudba! Grieg se ostatně vždy rád vracel k oblíbeným svým klavírním lyrickým kusům. Cítil patrně, že sloh komorní a symfonický, při všem úspěchu, jehož zde dosáhl, není jeho nejvlastnější. Nyní, kdy vedle inspirace a originality zase začínáme vyžadovati pevně sepjaté, organické konstrukce hudební jakožto předního znaku slohu komorního a symfonického, cítíme při častějším poslechnutí zlomkovitost, souřadnou nescelenost Griegových velkých forem přece jen jako nedostatek, jehož nezakryje sebe plynnější proud melodický, tím méně, poněvadž melodie ta je vždy prostě doprovázena, beze vší kontrapunktické práce, beze vší polyfonie hlasův ostatních.

Svéráznost Griegova, jíž tak vysoko stanul v evropském umění, spočívá v jeho melodice a harmonice. V obojím směru opírá se o hudbu lidovou. Jeho melodie rády se otáčejí kol stupňů jiných, než kol obvyklé naší toniky, rády odskakují s citlivého tónu, nerozváděje ho. Rytmy jejich jsou rytmy norské písně neb národního tance: zvláště význačny jsou tu rytmy daktylické a v nerovných taktech ostře tečkované útvary hallingu, jakési nordické to mazurky. Harmonie Griegova platí konservativním harmonikům podnes za velmi smělou. Grieg tu rád nad častými prodlevami toniky neb dominanty nebo též nad dvojitou prodlevou toniky a dominanty zároveň staví řady harmonií, které zdánlivě fundamentům těm jsou cizí. Bývají to z pravidla akkordy, vzniklé z řady tercií, často až posledních, co jich možno nad fundamentální tón postaviti, akkordy, které bychom dle číslovaného basu zařadili nejspíše mezi nonové, undecimové, tercdecimové. A poněvadž lidová píseň norská patrně libuje si v jistých alteracích některých stupňů stupnice, zejmena ve snižování stupně šestého, přenáší Grieg alterace ty a rozšiřuje je ve svých harmonických útvarech: v basu jsou co nejprostší základní funkce, po případě sesílené přibráním kvinty k základnímu tónu vyjádřené, nad nimi co nejpestřejší chromatika středních hlasů. A modulace prostým skokem ze základní funkce toniny jedné na základní funkci toniny nové: předvětí třeba na tonice-dominantě z *C*, závětí rázem na tonice-dominantě z *E* či z *Es*.

Při tom jest Griegova klavírní věta právě prostotou svého fundamentu neobyčejně zvučná. Jsouť důsledkem častých souzvuků kvintových v basu kombinační tóny differenční, sesilující takto bas skutečně hraný v nejhlubších oktávách. A stejně těžil mistr — jistě že mimoděk — z tónů alikvotních, které, užitím pedálu sesíleny, větu o sobě již znamenitou klavírností výborně hratelnou v její sonornosti posilují.

Nenîli Griegovo dílo po absolutně hudebních svých pracích příliš rozmanité — jest tu znaků právě málo, ale za to v největší určitosti vyslovených —: tím rozmanitější a tím právě zas vysoce poutavé se jeví svým obsahem. Grieg je duše lyrická. Ale neomezená nijak na jediný, jistý způsob cítění. Cit jeho zná všechny odstíny: od skleslé, dumavé melancholie, kde jen jako v polosnu polohlasem si bzučí mdlou, jednotvárně uspávavou notu, až do drastického, dupavého, nehorázného veselí, jakým bouří norští sedláci. Umění jeho zná kraje snův a ticha. Mnohá z jeho lyrických nálad udrží své místo vedle intimní lyriky Chopinovy a Schumannovy. Ale zná též vášeň a bouři, oheň a nadšení. Mocné, prudké gradace jeho komorních vět strhují hráče i unášejí posluchače. A zná též žíti v silném, svěžím vzduchu norské přírody a jejích obyvatel, zná těžiti též z jejích života i z nejširších jeho kruhů. Jeho »humoresky,« cyklus »Ze života lidu,« »Norvéžské tance« — to jsou díla kypící silou a životností.

Byl to umělec silného a velice pohyblivého temperamentu, umělec původní a svérázný, vynikající kolorista a dokonalý stylista, zejmena co se týče klavíru — měl všechny vlastnosti, které zaručují dílu dlouhé žití. Dlouho bude se přítel intimní hudby těšiti z krásného, zdravého jeho umění. A Praha, jejímž hostem Grieg po dvakráte byl, bude vzpomínati vždy návštěv jeho, jako vzpomíná návštěvy Mozartovy, Lisztovy a Berliozovy, návštěvy Čajkovského i Saint-Saënsovy.

K. Hoffmeister.

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Josef Holeček v »Našich« buduje ponenáhlu rozsáhlou stavbu, která konečným cílem a přehojnými podrobnostmi vyrůstá ve svérázné dílo ryze české. Loni vyšla čtvrtá kniha »Našich« — *Boubín* (str. 431), letos pak vydána pátá kniha — *Adamova svatba* (str. 547, obě nákl. vlastním). Boubín vedlejším názvem »Pomsta« udržuje souvislost s předcházející knihou — Výpravou. Odmítnutí nápadníci Anýžky Bakulovy, vedeni jsouce Adamem Královcem z Líkařovy Lhoty, podnikli o posvícení výpravu za hrdou nevěstou, aby na ní vzali veřejně pomstu. Ale netečná Anýžka najednou se vzchopila, ženichy zahanbila a pomohla je — krom Adama — vyházeti oknem z hospody. Zvěděv o tom otec Adamův, osnuje krutou pomstu jednak na Anýžce za urážku, kterou synovi udělala v celé krajině, jednak na Adamovi za to, že si na výpravě nevedl statečněji, že odpůrcům ustoupil. Starý Králenec jda Adamovi vstříc maně octne se v lese. Tam stopuje kouř z milířů zajde až k hájovně, kde nalezne Vojtěcha Boubína, jejž zná jakožto selského syna z Chelčic. Tím dospěl autor k hrdinovi své knihy, jehož osudy tvoří jaksi románovou nebo alespoň povídkovou tresť vypravování, v němž mimo to je řada episod rázu čistě epického. Vojtěch je představitelem těch nečetných potomků selské krve jihočeské, kteří jsou ze selských kolejí vymknuti

na jiné dráhy životní. Věc sama jest proti zásadám staročeského sedláka, ale časem bývá nezbytná, nemáli se selský majetek drobiti a tím všechen stav selský (a v něm i národ) slábnouti. Vojtěch maje patrné vlohy byl od otce dán na studie, a jako četní jiní rodiče v takových případech, také jeho otec pokládal kněžství za žádoucí cíl jeho usilování. Ale ze studií záhy hocha zapudila umíněná svéhlavost a škodolibost nespravedlivého katechety, který mu i to kladl za vinu, že v něm zjistil známky pevné povahy. Otec jej potom zavezl do Rakous do Němec, aby si synek jednou prostředkem němčiny — tenkrát u nás vševládné a všemohoucí — mohl hledati snazšího živobytí. Ze spokojenosti, v které tam dlouho tonul, vyšinula Vojtěcha příhoda, které se stal bezděčným svědkem vida, jak dohazovač za peníze předává české chlapce německým sousedům. Vzbouřilo se v něm srdce v domnění, že také on byl tak prodán, ale vzbudilo se také české vědomí, jež otec potom doma utvrdil, schváliv jeho odchod z Němec.

Vstup do hospodářské školy v Černovíru, v níž si kníže Egon, vládce nad širými kraji jihočeskými, odchovával potřebné úředníky a zřízence, znamenal již podstatnější odchylku od posavadních tradicí selských. Selští synkové — zvláště v době, kdy se schylovalo k úplnému osvobození stavu selského, nevstupovali do služeb panských, vážíce si své svobody osobní, jak zde pěkně vykládá starý Králenec. Vstoupilli Vojtěch Boubín mezi čekatele panských služeb, panští viděli v tom počátek, že také nepoddajní sedláci rádi se skloní ke knížecímu chlebu. Ale Vojtěch, ačkoli předčil nade všecky soudruhy vědomostmi i zručností, do panské služby přijat nebyl. Nepoklekl‛ o zkoušce před knížetem a žádost mu podal českou, což mu vyloženo za drzou opovážlivost. Pro knížete Egona totiž, v němž Holeček ztělesnil znamenitý exemplář z veliké většiny »české« šlechty, platí zásada: »My nejsme Češi, ale nejsme také Němci, ačkoli německého jazyka užíváme úředně i společensky. To se může časem obrátit, uznámeli za dobré i vhodné. Ale nařídímeli, aby u nás český jazyk byl panujícím, opět nebude to znamenati, že bychom byli Češi. My nejsme ani Němci, ani Češi, my jsme my.« (Str. 315.) Vojtěch vrátí se tedy domů, pracuje na rodném statku a po otcově smrti pomáhá bratru hospodáři. Ale krajanům toto postavení jeho nevyhovuje. Sám jsa bezzemek, Vojtěch jest jim o málo více než příživník, jemuž lze podkládati i nekalé záměry a jejž dlužno stíhati posměchem. Vojtěch tedy se oddělí od bratra a ze své staré, čisté lásky k lesu a ptactvu dá se nejprve vyvábiti k pytlákům a vrhne se pak i mezi řemeslné karbaníky. Klesá a pustne, až ho soucitná, vlastenecky smýšlející dcera Chelčického učitele zachrání od úplné zkázy. Pro ni pokoří se knížeti, kleče podá mu žádost německou a stane se hajným. Jeho spasitelka však už dříve byla zasnoubena a on dostane do hájovny za ženu Němku Marjandli, kterou zaopatřiti kníže také měl za svou povinnost.

Na tuto kostru dějovou jest v knize připjata řada dějů jiných, jimiž autor osvětluje otázky, které řeší ve veškerých Našich. Všestranný obraz jihočeského lidu nebyl by úplný, kdy by nebyl vylíčen jeho poměr k pánům, k šlechtě. Jde tu o dobu před samým r. 1848

a o poměry, které se vyvinuly po důležitých změnách, jež tento rok přinesl. Holeček věnuje zde i v Adamově svatbě životu, smýšlení a chování šlechty, představené velmožným knížetem Egonem a jeho chotí Adou, pozornost zevrubnou a takovou, že by za ni sotva obdržel úřad a úkol, který kdysi míval Václav Březan. Ale zrcadlo, které je tu šlechtě postaveno rukou muže z lidu, jest věrné a není mu hany. Autor všímá si chování panstva k vlastním úředníkům, zřízencům a dělníkům, zkrátka k lidem, kteří jedí panský chléb, a líčí také důsledky, jež odtud plynou pro vnitřní život úředníkův a jejich žen. Plno tu mravní korrupce, která se vespolek prolíná, na venek ochotně navzájem se zakrývajíc a chráníc. Na druhém místě znázorňuje poměr šlechtice k sedlákům na svobodu propuštěným a naproti prohnilé, bezcitné, tvrdé a především mravně zkažené šlechtě staví život poctivého, citupIného, lidumilného a ve všem bezúhonného českého sedláka. Kníže Egon bez zardění maří čest panenskou, ničí klid a spokojenost rodin, všude se spravuje jenom stavovskou bezohledností a sobeckostí; kněžna Ada vyniká nad něho bezcitností, s kterou obětuje i životy lidské svým vrtochům a rozmarům, zpupně týrá i vetchou stařenu a cení výše svého psa než několik lidí dohromady. Jak skvěje se nad tuto panskou dvojici, náležející k nejpřednějším rodům v zemi, prostý sedlák Boubín, když pořídiv, jak nejlépe věděl, o svém majetku, chystá se odevzdaně na cestu na věčnost! Jak krásný jeví se všecek jeho život, když vzpomínaje, s kým by se ještě měl smířiti a koho za možnou křivdu odprositi, dává si po domácích koních a skotu přivesti ještě starého psa a odprošuje ho, že mu kdysi bez příčiny ublížil! A jaká moudrost životní dýše z jeho naučení, které dává jako patriarcha synům před smrtí; naproti tomu jak lichými jeví se rozmluvy zdánlivě duchaplné kněžny o umění a jeho druzích. Tím kontrastem, který autor vystavuje jen bezděky, beze vší nápadnosti, ukazuje, který stav má pro náš národ větší význam, kterého jest si tedy více hleděti. — Za třetí vystižen jest poměr knížete k Horákům, vsi, kterou panství kdysi založilo, usadivši tam své stálé dělníky. Ti ani po vyhlášení svobody neměli vlastní půdy a podle Králencova pojmu (»Země je svoboda«, str. 69.) nemohli dosíci svobody. S nimi a jejich zápisy naloží kníže tak, jako u Jiráska Laminger s chodskými výsadami, lidí samých pak on i kněžna zneužívají k svým choutkám, neštítíce se ani násilí a lsti.

Vedle poměru šlechty k lidu, kterým se Holeček z části zabývá ještě v Adamově svatbě, dotýká se tu, jak již řečeno, různých otázek a věcí jiných, přispívajících k charakteristice jeho jihočeských krajanů. Tak jsou zde vyloženy v rozmluvě Králence s Boubínem názory o významu půdy v selském majetku a jinde zase vystiženy rozdíly mezi životem vesnickým a životem jiných stavů. Vojtěch Boubín, když se vymkl z kruhu krajanů, po všech životních zkouškách vhod volá svému hosti: »Milujte ves, ona i se svými hříchy je dobrá, jen neštěpujte na drobné její hříšky hrubé hříchy jiných stavů!« (Str. 45.) Z těch »hříšků« vesnických mimo honosnou pýchu a bastantství, jež tak skvěle zastupuje Bakula, zde jest uvedeno na př. pytláctví. Sedláci Skoba a Kokrha jsou jeho vášniví i mistrní pěstitelé. Láká je nebezpečenství, v něž se vydávají, a překonávajíce je cítí, že jsou udatové. Přejí si,

aby každý Čech byl »zbraně znalý jako svého řemesla,« a doufají, že po konstituci každý muž, celý národ ručnicemi se ozbrojí. (Str. 354.) Sympathicky líčení pytláci jsou po venkově roztroušeni jen jednotlivě, právě jako karbaníci, kterážto vášeň, nemající ostatně stránky příznivé, rovněž není pro všechen venkov příznačná. Figurky Remiáše Tejvla a Matěje Kazbundy, existence neklidné a prohnané, representují tento symptom vad lidových (jinde zastoupených mnohem hojněji) velmi zdařile a jsou obestřeny také působivým humorem. — Z podstatných znaků lidových mimo ty, jež dějem jsou zastoupeny, Holeček pěkně vytýká náš optimismus. »Česká duše jest optimista. Je plna víry ve vítězství dobra a tím i ve vítězství své. Ona se může mýliti v pochopování dobra, může je pochopovati úzce a naivně, ale nikdy nepřestane pro ně hořeti svatým ohněm víry.« (Str. 231.) Několikrát se autor dotýká otázky národnostní, jednou na př. v trefném srovnání Čechův a Němců (str. 111.—112.), kde se hledí spíše k vlastnostem vnějším, jindy ve výkladech knížete Egona, jindy v úvahách starého Boubína (str. 335. nn.), zejmena pak v jeho rozjímání na smrtelném loži. Ze slov, která tu otec pronáší k synovi: »Vojtěše, ty jsi procítil všechnu bídu našeho národa« (str. 341.), připadá nám bezděky, že spisovatel v Boubínovi vlastně allegoricky zobrazuje trpké osudy národa českého. I sama charakteristika Vojtěcha Boubína, jak ji podává jeho otec, svědčí tomuto mínění. Praví na str. 366.: »Tebe zapudili kněz, Němec, kníže. Nezapudili tě proto, že bys byl neschopný a nepřičinlivý, ale proto, že jsi Čech, Čech měkký, ale v selském potu kalený, člověk, kterého možno zlomit, ale nikoli předělat.« —

V posavadních částech Našich věnována byla čelná pozornost mužům. Muž, hospodář vládne v domě i v obci, po jeho rozumu spravuje se rodina i čeled i kraj. Tak bylo u Bakulů, Skobů, Králencův i Kojanův, ač Kojan, rozumář a altruista, své ženy zvláště si váží. Ale obraz lidu nebyl by ve všem všudy správný a věrný, kdy by z tohoto obecného pravidla nebyly uvedeny výminky, které, jak známo, potvrzují pravidlo. Takové výminky předvádí Holeček v páté knize »Našich,« v »*Adamově svatbě*.« Souvislost díla s předcházejícími částmi jest prostičká. Králenec přemýšleje, jak by potrestal syna Adama, usoudí, že to není lépe možno, než nalezneli mu ráznou, ostrou ženu, které by musel býti poslušen. Zároveň popichuje Matěje Špírka, soudruha Adamova, aby neupustil od Anýžky, pro niž zas on by byl vhodnou metlou. Bez přičinění Králencova vyvinou se věci tak, že Adamovi dostane se ženy, jaké si pro něho přál otec, ale z jaké se plnou měrou může těšiti též Adam. Matějem Špírkem autor dostává se k rodině Prokopa Špírka, svobodníka, který má v Malovičkách trojnásobný lán. Choť Špírkova Madlenka jest z těch žen, o kterých jsme se svrchu zmínili, které jsou oddané a tiché spolupracovnice mužovy, povahy celkem passivní. Za to její přítelkyně selka Kokočníková v Nestánicích byla, jak jí po vsi říkali, »komendant.« Ovdověvši a přejavši živnost do posledního hřebíku zadluženou, Klokočnice naučila se jednati rázně, mužsky, zvykla si skrývati něžnější city pod vnějškem zdánlivě tvrdým. Ten ráz jí ostal, i když se potom zase šťastně vdala a měla spořádanou rodinu i statek. V Klokočnici autor vystihl naproti průměrnému typu žen

tichých, měkkých, ústupných ženu ráznou, samostatnou, odhodlanou, energicky užívající svépomoci. Není pochyby, že v podobných okolnostech byla by si tak vedla ne sice Špírková, ale i mnohá selka jiná. A naproti Klokočnici Holeček postavil ještě druhý exemplář ženy »komendanta,« Verunu Šindelářovou z Kbelnice, sestru sedláka Králence. Jenže Šindelářka vládne tak, jak bývá v domácnostech, o nichž na venku říkají, že tam žena chodí v kalhotách a muž v sukních. Ona představuje živel z pošetilé marnivosti se odrozující, selský mrav a potom i stav opouštějící a tím zdravé jádro národa, tkvící v posavadním dobrém konservatismu, oslabující. Jako u Šindelářů počátkem let šedesátých, tak dálo se zhusta i v jiných krajích našich a ve změnách hospodářských zjevily se vážné důsledky reformy, kterou přinesl rok 1848. Ženská móda nejdříve se přichytila způsobů světských a za ní brzy přivalila se i nechuť k selské práci a vyhledávání ženichů »pánů.« Šindelářka způsobí, že Kbelničtí vyhoví knížeti, jenž usiluje koupiti všecku jejich osadu, zaklínovanou v jeho pozemky. Tím sesílí se v knížeti šlechta, seslabí se v Kbelnických všecek stav selský.

Kbelničtí opouštějí rodnou půdu za peníze; hůře je s těmi, kdo ji z marné ješitnosti a pošetilosti zadlužují a v cizí ruce přivádějí. Takový příklad mají »Naši« ve svobodníku Špírkovi. Špírek, vynikaje prve majetkem i svobodou nad vrstevné sedláky, touží předčiti je též, když nabyli svobody. Mimo rozmanité jiné projevy honosné pýchy, jež ho posedla, když si vzal do hlavy, že je potomkem pánů ze Švamberka, pustí se do sporův a soudu s knížetem a zaplete se v osidlech žida Lepoldky, který jeho dětinské důvěřivosti plně využitkuje. Na Špírkově poměru a chování ke knížeti jest příležitost zase z jiné stránky ukázati, jak nehodnou hračkou jest prostomyslný člověk v ruce šlechticově a jak pán nepohrdá nijakými prostředky, aby se vymstil člověku, který si troufal povznášeti se výše, než mu náleželo. Kontrast pak mezi Špírkovou a kněžnou jakožto matkou vyvyšuje prostou ženu nad šlechtičnu. — Zde také autor obrátil plnou pozornost k živlu, který velmi přispěl k hospodářským a sociálním změnám na našem venkově, když tam zavítala občanská svoboda, — k židům. Naše belletrie často se pokoušela o vytvoření typu, v kterém by se obrážela pestrá působnost židovstva mezi naším lidem, ale žádný z těch pokusů nemůže se měřiti s plastickým, do podrobností vyciselovaným Lepoldkou Holečkovým. Přímo názorně autor ukazuje, jak žid využívá své duševní převahy a širšího rozhledu nad prostými vesničany, jak obrací jejich slabosti k svému prospěchu, jak si vyhledává, z koho by ssál, jak si krok za krokem lid uvádí v područí a jak pro vlastní obohacení urychluje hospodářský převrat v lidu. Děje se to ku příkladu tak, že zboží, jež lidu vnucuje, vytlačuje jeho posavadní výrobky a tím jej učí žíti jinak než dříve. V době před rokem 1848 panovala v lidu soustava plodinná. Tehdy »blahobyt byl spatřován hlavně v hojnosti darů božích . . . Sedláci zakládali si na tom, že doma mají všeho; aby si tuto hrdost neporušili, hotovili si po domácku anebo ve vsi i rozličné průmyslové a řemeslné potřeby. V městě kupovali jen sukna, klobouky, kožichy, čepice. Na jaře kupovali na úvěr do podzima, po žních platili celou

summu najednou.« (Str. 226.) »Dokud sedlák nerad pouštěl peníze z míšku a každý groš v hrsti mačkal, než vydal, každý předmět koupený musel býti důkladný a bytelný, zrovna pro věčnost. Lepoldka znamenal počátek hospodářské soustavy peněžné,« jež způsobila dalekosáhlý převrat, oloupila venkov o hospodářský i sociální význam a přesunula jej na střediska městská a průmyslová.

Adamova svatba, vyznívající jakousi radostnou tklivostí ze vzpomínek na časy minulé, v celku doplňuje a rozšiřuje obraz jihočeského lidu, jak býval za našich dědův a otců, novými živly, novými směry. Kterási osoba Holečkova pronáší mínění, že by nemělo býti zábavné knihy bez ethického jádra, v němž by se čtoucí dobral poučení pro život. Kraj, který nám dal Husa, Chelčického a jiné myslitele, nemůže míti názorů jiných, Holeček pak sám hoví tomu požadavku plnou měrou. Věrně zobrazuje život a v jeho líčení i vypravování stále jest o čem přemýšleti. Jeho úvahy (viz zde na př. kap. VII.—IX.) nevybočují z širokého, zcela volného pásma epického, naopak, jsou s jeho podstatou v náležité spojitosti příčinné. — Bohatá kořist naskýtá se v Našich folkloru; nepochybujeme, že z nich jednou věcně bude těžiti. Předností Holečkovou v té stránce jest, že líčí nejen vnější jevy, zvyky a obřady, jako zde svatbu, přástky a j., nýbrž že zjišťuje nejvnitřnější smýšlení a názory lidu na život a jeho povinnosti, všímá si výchovy dítek, pravidel života hospodářského a společenského atd. Činí to spůsobem osobitým, svým, slovem obsažným a jadrným. Dbá, aby dílo jeho, jako jest české obsahem i duchem svým, bylo české i správným, šťavnatým jazykem. Nejeden pěkný výraz z úst lidu přichází u něho k náležité platnosti v jazyce spisovném. Jenom tu a tam nesprávně spojen jest přechodník futurální s praeteritem, na př. »povstana vrátil se« (Boubín, str. 294.), »zůstana prohlížel« (Ad. sv. str. 193.) a j. *F. V. Vykoukal.*

O českých menšinách.

Osvěta již častěji s důrazem upozorňovala na těžké boje českých menšin v území uzavíraném a na nesmírnou důležitost záchrany jejich. Tentokráte činí tak zase, hledíc k těmto menšinám na severu naší vlasti, o nichžto přináší nám závažná data »Pamětní list Podmokelských Čechů,« nedávno vydaný.[1])

Menšiny naše v těchto končinách stopovati lze na mapě v dvojím pásmu: v jednom zevnějším, poblíže politických hranic zemských, v druhém vnitřním, na rozhraní národnostním. K pásmu zevnějšímu náležejí tato města se svým okolím: Falknov, Jirkov, Most, Duchcov, Bílina, Teplice, Chabařovice, Ústí nad Lab., Vel. Březno, Podmokly, Děčín, Benešov a Česká Lípa s poříčím Ploučnice, Chrastava, Liberec, Jablonec, Tannvald, Roketnice, Vrchlabí, Hostinné, Králové Dvůr, Trutnov, Žacléř, Broumov, Nové Město nad Met., Rokytnice u Kunvaldu, Králíky a Landškroun až po Brněnec na pomezí moravském.

---

[1]) *V boji za právo.* Pamětní list Podmokelských Čechů. Sepsal J. V. Charvat. V Podmoklech 1907. Nákladem odboru Národní Jednoty Severočeské na Král. Vinohradech.

V pásmu vnitřním vytknouti sluší české menšiny na Žluticku, Jesenicku, Podbořansku, Postoloprtsku, Lovosicku, Štětsku, Dubsku a Mimoňsku.

Jest vůbec asi 800 osad v zněmčeném severu naší otčiny, v nichžto žijí Čechové; nejvíce menšinových míst vyskytuje se na Teplicku, nejméně na Chabařovicku a Ustecku.

Není snadno přesně udati počet českých duší v obou pásmech. Úřední sčítání obyvatelstva dle obcovacího jazyka jest známo svou nespolehlivostí; v mnohých osadách (zejmena v okresech Chabařovickém a Usteckém, ale také v jiných) není prý podle něho Čechův, ačkoli skutečně najdeš jich tam nemálo. Přes to asi v 120 politických obcích napočteno po 100 a více osobách, v jiných pak 24 osadách dokonce více než po 800 osob s obcovacím jazykem českým (na př. v Lomu 4392, v Mostě 4223, v Kopistách 3647; v Duchcově 2899, v Čouši 2633, v Liberci 2505, v Terezíně 2245, v Záluží u Mostu 1990 atd. Obce označené písmem proloženým mají i úředně českou většinu).

Spolehlivější jest úřední sčítání obyvatelů přihledající k tomu, pokud příslušejí do okresů českých; neboť, ač tito příslušníci nejsou nyní vždy české národnosti, přece jsou jistě českého původu. Čísla poučují nás o tom, kolik Čechů přistěhovalo se do zněmčených okresův, a zároveň usnadňují nám odhadnouti, kolik se jich asi ztratilo naší národnosti.

Úředně napočteno příslušníků do českých okresů, na př. v politickém okresu Mosteckém 34.204, v Duchcovském 35.768, v Teplickém 28.964, v Ústeckém 25.870, v Litoměřickém 24.110, v Jabloneckém (nad Nisou) 18.545, v Libereckém venkovském 13.287 a v městském 10.111 atd.

Další pomůckou k přibližnému odhadu českých duší jest statistika školská, jež uvádí počet dětí znajících jednak pouze česky, jednak pouze německy, jednak česky i německy.

V německých okresech školních bylo roku 1900 na př. na Mostecku 4661 dětí, na Duchcovsku 4215, na Teplicku 2683, na Liberecku 2440, na Litoměřicku 2165, na Ústecku 1547, na Jablonecku 1285 dětí znajících jazyk český.

Českých škol veřejných i matičných jest v těchto okresech 52 o 185 třídách s 11.850 žáky; matičných jest 32 škol o 73 třídách s 4357 žáky, veřejných jest 20 škol o 112 třídách s 7493 žáky (v r. 1905/6), a přece ještě vyskytuje se hojně obcí zněmčených s velikým počtem českých dětí, kde českých škol není.

V minulém století nebylo o českých menšinách na severu naší vlasti dlouho ani slechu. Nejprve ohlásily nám svou existenci žádostmi za českou bohoslužbu (v Broumově, v Litoměřicích, Liberci a jinde), v letech šedesátých jaly se zakládati své Besedy k zábavám divadelním a deklamatorním, a teprve v nedávné době spolky pečující o vážné, hlubší vzdělání svých členů (zvláště poučnými přednáškami).

Blahodárným účinkem těchto přednášek bylo jasné poznání, že česká menšina, která zůstane bez školy s vyučovacím jazykem mateřským, dříve později neodvratně propadne zkáze. Ovocem toho po-

znání byla první česká škola (tovární) v jedné sklárně pod Krušnými horami; první řádná škola otevřena roku 1880 v Litoměřicích, a když (r. 1881) vznikla Ústřední matice školská, zřizovány horlivě ústavy nové. Bohužel, zatím již celé generace Čechů byly národu svému odcizeny v školách německých a jiné ještě se mu jistě odcizí (tak jako děti našich vystěhovalců v amerických školách anglických),[1]) nebudouli české školy zřizovány rychlejším tempem. Ztrátou každé duše české, každé naší menšiny scvrká se počet národa jako celku. A našincům v území uzavíraném bývá často zápasiti s dvojím nepřítelem: nejen s odpůrcem německým, nýbrž s demoralisací vnitřní. Dosti zhusta se stává, že český člověk, nabyv jakéhosi jmena mezi našinci, budí mezi nimi rozkol, podporuje plané mluvení a úpadek mravní, čímž více jim škodí, než nejurputnější Němec. Naproti tomu mnohdy právě příkoří, pocházející od germanských zuřivců, vzpružovalo ochablý ruch českých menšin. Za příklad uvedeny buďte Podmokly. Když roku 1897 německé časopisy a letáky způsobily tam protičeské bouře a nemilosrdné vypovídání Čechů z bytů, česká tamější menšina se vzchopila a zbudovala rychle dva činžovní domy pro české rodiny: »Terezu« uprostřed města a Český dům na obvodu jeho. Do české trojtřídní školy, kterou vydržuje Ústřední matice školská, dochází nyní 136 dětí.

Za středisko všech českých spolkův a českého života na Podmokelsku určen jest Národní dům, zbudovaný v sousedství »Terezy« nákladem 100.000 k. Má pěkné restaurační místnosti, slušnou zahradu, velký sál v prvním patře a hostinské pokoje pro naše turisty, kdykoli zavítají do českosaského Švýcarska.

Avšak na domě tomto vázne velký dluh, a Němci, odpírajíce mu déle než rok hostinskou koncessi, přičinili se o to nemálo, aby stavební družstvo Podmokelské octlo se co možná v největší finanční tísni. Když tedy bylo nejhůře, družstvo volalo po rychlé pomoci. Místní odbory Národní Jednoty Severočeské na Vinohradech sehnaly tedy kvapně 10.000 k. půjčkou, ale uvedly se tím samy do finančních nesnází; nicméně doufají, že se z nich vybaví vlasteneckou pomocí zámožnějších našinců. Odkoupili tito brzy aspoň 50 závodních podílů Českého družstva stavebního v Podmoklech po 200 k., které spláceti lze do 5 let (ročně nejméně po 40 k.), bude po nesnázi.

Všaktě odborům Vinohradským zůstane i potom dost jiných starostí: o vánoční nadílku chudým dětem Podmokelské školy české, o slušné jeviště pro tamější Národní dům a o důstojný pomník Janu Vlad. Charvatovi (zemřelému 6. října 1906), neunavnému pracovníku menšinovému a spisovateli nejdůležitějších statí do Pamětního listu, o němž mluvíme.[2]) O trpkých osudech tohoto zasloužilého muže přináší publikace tato vřelý článek z pera Jana Klecandy, mimo to

---

[1]) Stěhování našinců do Ameriky podporují samy časopisy české, za několik haléřů uveřejňujíce nejen inserty, ale i křiklavé reklamní zprávy Drážďanské firmy Černého a Ludwiga, kdežto zatím do Čech hrnou se přistěhovalci cizozemští.

[2]) Jsou to statě: České menšiny na severu království českého, Podmokly-Děčín, Český ruch spolkový na Děčínsku, Zpěvácký spolek, Beseda Děčínská, Čtenářská jednota českých dělníků, Beseda v Pod-

Jasmínovu báseň »K otevření Národního domu v Podmoklech,« vyobrazení toho domu, »Terezy« a české školy. K celku připojena mapka českosaského Švýcarska a polohopis Národního domu.

J. Bláha.

Encyklopedie domácího hospodářství.

Domácí Vševěd. Illustrovaný slovník vědomostí ze všech oborů domácího hospodářství. Sestavil Josef Kafka. Díl I. (A—K). Nákladem F. Šimáčka v Praze. Za 12·50 k.

Společenská zařízení v novodobých státech kulturních odnímají hospodářství rodinnému úkon za úkonem. Již možno jest zámožné ženě hospodyni nejen nešíti, neplésti, netkati, nepřísti, ale i nevařiti, ba ani neošetřovati onemocnělých dětí doma. Za peníze může si žena vše opatřiti jinde, jenže domácnost přestává jí býti jevištěm blaživé činnosti, a srdce její tíhne pak ven — do koncertů, divadel, do přednášek a spolků, na ulici a veřejné procházky, aby se snad blýskala nádherným úborem.

Na druhé straně hospodyně chudá bývá často nucena hledati výživy v továrně nebo službě u soukromých rodin a nemívá pokdy, aby příbytek svůj řádně uklidila a upravila, k dětem svým dohledla, šila, prala, vařila, myla atd. Obojím způsobem domácnost hyne a s ní zároveň život rodinný.

Sociální reformátoři usilují právem o to, aby předně chudou ženu vyprostili z práce mimo dům a vrátili ji rodině, zároveň však ukazují i hospodyním bohatým, že vyhýbati se práci domácí jest vyhýbati se nejpřirozenějšímu a nejčestnějšímu úkolu jejich života.

I mužům již se vytýká, že mimo naléhavou potřebu maří mnoho času v kavárnách, hospodách, klubech a spolcích, a doma že jsou pouze hostmi. A přece, kde pravé štěstí nalezti možno, poví nám mnohý cestující, jenž musel se po několik neděl nebo měsíců potloukati po hospodách a hotelích. Jak těšívá se posléze na konec cesty a na domácí, uzavřený koutek, kde jako za větrem světa může užiti plného pohodlí, trochu vespolné lásky a důvěrného hovoru mezi údy své rodiny.

Spisu Kafkovu počítáme za přední zásluhu, že snaží se u nás probuditi zálibu v domácnosti a ukázati muži i ženě, kterak spojeným úsilím lze si zbudovati a vyzdobiti stánek pravého blaha, onoho blaha, jehož by marně hledali jinde. Tak jako nejvíce milujeme strom, který jsme sami zasadili a vypěstovali, tak i nejvíce přilne srdce mužovo a ženino k tomu příbytku mezi čtyřmi stěnami, který si společným vlastním přičiněním upravili, okrášlili, svými dětmi oživili, svou hospodárnou činností, svými slastmi a strastmi takřka poseli.

Správně připomíná Kafka, že vésti řádně domácnost není za našich dob již tak snadno jako za minulých. »Jednotlivá domácnost je dnes ostrůvkem, do kterého bijí vlny ze všech stran. Sblížení

---

moklech, Řemeslnická Beseda, Ostatní české spolky v Podmoklech, České stavební družstvo, Národní dům, Česká škola v Podmoklech, Českosaské Švýcarsko.

světů, zemí, osad i lidí rozvojem komunikací, obrovský pohyb, jakému jsou vývozem a dovozem podrobeny všechny předměty denní potřeby, rozvoj vědy, umění a průmyslu, který dal životu nové tvary, vyšší požadavky na vzdělání a společenskou součinnost jednotlivce, nové názory na blahobyt a jeho prostředky, moderní pojmy o zdravotnictví těla i duše, bytu i domu, osady i města, obtížné zápasy ve všesvětové soutěži výroby i spotřeby, to vše zmnožilo a stížilo úkoly těch, jimž vedení domácnosti je svěřeno.«

Těžiti z výhod tohoto novodobého ruchu a zároveň uvarovati se škod pro domácnost, vymáhá na hospodáři i hospodyni, aby se vyzbrojili vědomostmi, jichž za časů patriarchálních třeba nebylo. Kafka sebral tyto poučky ze všech oborů domácího hospodářství a uspořádal je podle hesel abecedním pořádkem na způsob slovníku, jenž na zřeteli má: »život rodinný se zdravotnictvím člověka i obydlí, vychováním dítek a povinnostmi společenskými; zařízení obydlí, domácnosti, oděvu i prádla s naukou o všech pracích domácích a domácím umění i průmyslu; výživu těla lidského a pěstování rostlin pro ozdobu i užitek v pokoji i v domácí zahrádce; knihvedení a účetnictví domácí.«

Až dosud vyšel toliko první díl toho slovníku o více než 800 stran drobného tisku; zahájen jest heslem »abeceda« a ukončen heslem »kytička.« Opatřen jest 1293 vyobrazeními v textu a 10 tabulkami na zvláštních přílohách — jistě čtenářům vhod. Poučky psány jsou prostě a jasně; i o věcech choulostivějšího rázu zmiňují se slušně a s taktem. Rozumí se, že nejsou určeny snad k otrockému memorování, nýbrž spíše k příležitostnému nahlédání. Nejvíce zamlouvalo se nám při čtení zpracování hesel přírodovědeckých a technologických; vedle jiných vyskytují se i hesla rázu populárně filosofického a psychologického, na př. bázeň, blaseovanost, ctižádost, hnutí mysli, chápavost, charakter, idea, idealismus, individualita, individualismus a j.

Pozdější zkušenost (až totiž čtenáři užívati budou knihy již prakticky) rozhodne o tom, zda to ono heslo bylo by radno vypustiti, jiné přibrati nebo doplniti.

Spisovatel sám připomíná, že co do volby a uspořádání látky předkládá nám dílo samostatné, ačkoli mnohé podrobnosti čerpal z rozsáhlé literatury cizí i domácí, ale že vždy se bude vynasnažovati, aby tento svůj první pokus zdokonalil.[1] *K. Procházka.*

---

[1]) U mnohých cizích slov měl spisovatel udati výslovnost a jinde zase již ustálený český výraz (na př. kaleidoskop — krasohled); ujmouli se výrazy »záchovky« místo »konservy« a »odjedy« místo »protijedy,« jest pochybno.

Ze slovanského světa.

Píše

Josef Volf.

Zvláštní kapitolu o slovanské vzájemnosti napsal do srpnového čísla polského Świata Słowiańského Zdzisław Marycki: *Polacy wśród Słowian Austryi.* Jest to útok na českou politiku Vídeňskou, na českou žurnalistiku, zvláště na Národní Listy, na české turisty, ba i na celou českou veřejnost. Snad jest to odezva na české výtky, že se Poláci neúčastnili při letošním sletu Sokolském. V pravdě není vše v Polsku tak výborné a v Čechách tak špatné, jak to Marycki líčí. Nemíníme zde psáti apologii napadených českých stran, chceme pouze podati čtenářům tresť autorových náhledů.

Výtky Maryckého činěné české politice a žurnalistice, českým zpravodajům a turistům a konečně i celé české veřejnosti mají svůj původ v stálém žehrání polském na »rosyjskie sympatye« v Čechách. Ani rozhodně přátelské listy české Polákům často nevyhovují, referujíli příznivě o ruských poměrech. Vhodnou odpověď dal všem těmto nespokojencům Ed. Jelínek ve své brožurce: »Idea słowiańska w Czechach, mianowicie ze względu na panslawizm i rosyjskie sympatye« (v Krakově 1881), kde na straně 20. shrnuje svoje vývody ve věty podnes platné: »Duch české idey slovanské nepřipustil a nepřipustí nikdy, aby idea ta byla jakýmkoli způsobem škodliva některé pobratimské národnosti slovanské. Proto ještě jednou důrazně opakuji, že veškery naše sympathie se týkají jen takového Ruska, které podle naší pevné naděje chce a dovede chrániti svatá práva a individuálnost národní jiných slovanských kmenů. Vždyť jest předem vyloučeno, že by národ český, který vede tak úporný boj za svá práva národní, sympathisoval s národem, který násilnictví sám provádí.« Jelínek vystihl tu věrně, jak Cechové na solidaritu slovanských národů pohlížejí; sympathisují se vším, co jest dobrého, zdravého, pokrokového a pokroku schopného u každého národa slovanského, tedy též u Rusů, a zavrhují potlačování a utiskování všech národů, ovšem ani Poláků nevyjímaje.

Poláci se ve Vídni potýkají jen s politikou některých stran českých, praví Marycki, ale nikdy s politikou českou. Ve volební porážce Mladočechů vidí veliký prospěch pro sblížení českopolské, jelikož míní, že agrárníci nepůjdou stopami mladočeskými. Množství českých stran a nepatrný počet jejich členů pokládá za nejlepší podmínku pro zlepšení styků polskočeských.

Podrážděně odbývá české denníky a české politiky, kteří soudí, že polská šlechta a polský klerikalismus nedovoluje býti Polákům dosti »slovanskými,« jako prý by byl dobrým Slovanem jen ten, kdo se vrhá s českými pokrokáři na české konservativce. Marycki obrací větu a praví, že týmž právem by mohli konservativci tvrditi, že slovanská myšlenka záleží v potírání liberalismu. Podle něho jsou obě strany pouze příslušníky české národnosti, bez jakéhokoli práva

schovávati se při provádění své strannické politiky za ideu slovanskou. To prý znamená »frymarczenie idei.«

Velmi odmítavě chová se také k slovanské vzájemnosti, pokud podnět k ní vychází z Čech. Jemu je slovanská vzájemnost u Čechů jen planým zvukem, který má přehlušiti jiná hesla a zjednati politice některé české strany oblibu u jiných Slovanů. Proto prý se polským poslancům znechutilo české slovanofilství vinou českých poslanců a těch, kteří mají stále v ústech slovanskou vzájemnost, ale prakticky pro ni nehnou ani prstem. Ve věcech slovanských není prý možno od Čechů se něčemu naučiti, a Poláci prý se nepotřebují slovanskému cítění od nikoho učiti, jelikož jsou ze všech Slovanů nejslovanštějším národem, majícím zdravou a plodnou vlastní ideu, kterou jim v celém Slovanstvu šířiti náleží.

Čechové (Marycki má stále na mysli hlavně Mladočechy) jsou prý oni kazimírové, kteří smírnou ruku Kola Polského často odmítli, puzeni jsouce ctižádostí státi v čele slovanských národů rakouských a diktovati Polákům, Slovincům i Charvátům politické idey a cíle, jež by měli ve svých zemích rozšiřovati a uskutečňovati. Pravověrní by byli Čechům jen ti, kteří patří k stejné straně, kdežto druzí by byli vyobcováni z národa a dáni do politické klatby. Byl prý by to pravý český liberalismus, který nenávidí všecko, co jest katolické; a katolicismus jest prý morálním i společenským základem politiky polské, jakož i jejím výrazem; i veliká většina Slovinců stojí na základě programu katolického, jenž i mezi Charváty má velikou převahu. Z těchto důvodů zdá se Maryckému nemožno, aby česká liberální politika byla výrazem slovanské politiky v Rakousku.

Dále hájí polskou šlechtu, která prý tak často je slovanské myšlence kamenem úrazu. Čechové prý nevědí zhola nic o tom, co jest polská šlechta, jejíž příslušníci se zhusta nalézají v třídách řemeslníků a dělníků. Čech prý se cítí dobrým Čechem a pravým Slovanem jen tehdy, uváželi se v povinnost bouřiti proti české šlechtě a přenáší tento svůj umělý hněv na šlechtu celého světa, soudě, že všade jsou podobné poměry jako v Čechách. Činí prý to větším dílem z dobrého srdce, a lituje národů, kterým zlý osud udělil mocnou šlechtu. Přemnohý český kupec, průmyslník, lékař a advokát představuje si Polsko jako kraj pokrytý feudálními zámky, kde kníže sousedí s knížetem, hrabě s hrabětem. A přec jest tam nyní méně aristokracie, než v malých Čechách a při tom prý jest šlechta česká desetkrát horší než polská a nemá ani desetinu slávy šlechty polské. Čechům prý se snad povede tím lépe, čím hůře bude české šlechtě, avšak to jest záležitostí čistě vnitřní, která se slovanskou myšlenkou nemá nic společného. Chtějíli býti Poláci »národem šlachciců,« rozhodnou si o tom sami bez rad českých, a nebudou při tom jedni druhé vylučovati z národa a upírati si vzájemně patriotismus. Jsme všichni předem Poláci, praví Marycki, a patriotismus se u nás netřídí podle příslušnictví k jednotlivým stranám, ačkoli taktika všech stran má za účel šíření a vzrůst patriotismu.

Vývoj vnitřních záležitostí každého slovanského národa musí býti úplně ponechán rozhodnutí samotného národa nebo jeho zástupců; jiný národ nemá do toho zasahovati. Žádný Polák není prý

tak naivní, aby byl proti spolčení s Čechy proto, že jsou »husity;« ale u Čechů jde prý jeden hlas, že Poláci jsou »klerikály« a že proto není možno s nimi k společné práci se spojovati. Náprava může se státi jen tehdy, nebudouli se do politiky pobratimců přenášeti domácí hádky a spory.

Jenom jednomu slovanskému kmeni v Rakousku se od Maryckého dostává plného uznání, a to jsou Slovinci. I mezi nimi zuří boj katolických »klerikálů« s liberály a jest tak prudký, že Slovinec často volí raději Němce, nežli svého kmenového protivníka. Katolická strana slovinská jest dle Maryckého zcela demokratická, ba demokratičtější než liberálové sami. Čechové prý o těch poměrech praničeho nevědí, poněvadž jejich časopisy nepíší pravdu, zatajujíce, že katolická strana jest na vítězném pochodu a že liberálů jest málo a ještě méně že znamenají. Lidová strana slovinská měla by prý nejvíce schopnosti utvořiti ve Vídni slovanský klub a říditi slovanskou politiku, Poláci prý by se proti jejich vedení nezpěčovali. Oni nevytýkají Polákům jejich šlechtu, ani jejich kněžstvo. Ovšem prý by se Čechové asi opřeli takovému řešení, ačkoli k slovinským klerikálům jsou mnohem snášelivější a političtější. Avšak je tu i programový rozdíl, který dělí Slovince od Čechů i Poláků. Čechové a Poláci stojí na stanovisku zemské autonomie, Slovinci však požadují autonomii národnostní. Marycki prohlašuje, že Poláci jsou zásadně pro »Sloveniji,« že však by mohla předcházeti zemská samospráva v Krajině. V samosprávě Krajiny vidí čarovný proutek, který by rázem proměnil Slovince v národ historický, jehož dějiny by právě tímto skutkem počínaly. A Slovinci by měli zde jednu velikou výhodu, které ostatní národové slovanští ve svém domově nenalézají, totiž národnostní jednolitost. A Marycki vidí již v duchu moc a slávu Slovinců, kteří mají tu neocenitelnou vlastnost, že se nepletou do vnitřních záležitostí polských. Nabízí skoro Slovincům spolek, třebas i proti Čechům.

Také co se týče Charvátů, sleduje prý česká politika špatné cíle. Poláci dávno poznali pochybenost a škodlivost Rěcké resoluce a netajili se tím přese všecky výtky, kterých se jim za to dostalo. I Slovinci byli z větší části proti ní. Jen Čechové prý viděli v ní novou politickou éru a začali v Maďařích tušiti slušné lidi; odtud vyjížďky do Uher a bratříčkování s potlačovateli Slováků. Dnes je prý však již jasno — sláva Bohu! — a kdy by se Slovinci, Poláci a Čechové usnesli na jednotném slovanském programu, mohli by se též Charváté státi národem, který by měl platný vliv na vývoj politiky cislajtánské.

A což jest zhola nemožno, táže se Marycki, aby slovanští národové v Rakousku se spojili v jeden celek k vybudování a zmohutnění idey slovanské? Slovanofilství bude potřeba méně frází, bombastu a bezúčelného hádání o vzájemnosti, praví Marycki, a v tom s ním plně souhlasíme. Více politické prozíravosti, politické programovosti a tvořivosti bude třeba, aby slovanská myšlenka nekončila u Litavy! A horkokrevně dodává Marycki: Kdy by se jednou žádala krev a v Charvátsku vypukla domácí válka, v tu chvíli se spojí Slovinci s Charváty, Poláci nebudou jistě mezi sebou míti žádného Bema,

ale budou vítati radostně nového Jelačiće a Čechové se ujmou Slováků.

Havlíček si v Moskvě poznamenal: »v Slovanstvu dělá jeden druhému komplementy«... a žádal si více pravdy. Marycki komplimentů nedělá Čechům, ale s pravdou to také nebéře na vlas. Tvrdí, že slovanská myšlenka jest u arcislovanského národa českého něčím incidentálním a že má ráz více politické dekorace, než vážné práce. U Poláků prý tomu tak není; jsou střízliví, vážní a uvědomělí Slované, kteří se nechlubí svou znalostí slovanských věcí, kdežto Čechové jsou prý v polských otázkách nejhorší nevědomci. Kdy by Poláci se chopili kormidla slovanské politiky, stačilo prý by Čechům heslo, že Slovanstvu hrozí zátopa klerikalismu, a vše prý by se v Čechách postavilo proti polskému vedení, neboť Čechové prý uvažují dokonce i o astronomii se stanoviska klerikalismu a antiklerikalismu a nejvážnější, nejduchaplnější a nejrozumnější Čech se stane naivním děckem, slyšíli o klerikalismu, a možno prý ho při tom snadno voditi za nos. Proto prý by práce Poláků pro slovanskou myšlenku byla špatně vykládána, a pobratimci slovanští možná prý by je za nějaký ústupek vydali i Němcům na pospas. Proto volí Poláci menší zlo a nemluví a nepracují o slovanské solidaritě.

A zase vrací se Marycki k výtkám, částečně správným, ale ve své všeobecnosti neplatným. Poláci prý jsou nejlépe seznámeni se slovanskou světovou politikou, která nekončí na špičce nosu. Neběží o to míti informaci, ale míti informaci dobrou a spolehlivou. Žádný Polák proto nesoudí a netvrdí, že Čechové utlačují Němce, ačkoli německé noviny se podobnými zprávami jen hemží, neboť »za prostého hlupáka měli bychom toho, kdo by se chtěl o českých poměrech informovati z Neue Freie Presse. A pobratimci píšou o nás podle Nového Vremene!«

Rusa a Rusko znají prý Poláci nejlépe, ba znají prý je sami jediní, kdežto prý veškero Slovanstvo má o Polácích informace špatné, falešné a častokrát i tendenčně klamné.

O Češích neváhá Marycki tvrditi, že jezdí po slovanských zemích jen jako commisvoyageurs, nebo si zajedou na letní byt do Zakopaného nebo na Bled. Tito »cestující,« pivovarníci a kuchaři jsou neštěstím českého slovanofilstva, jelikož prý jsou šiřiteli nesprávných a často i nehorázných informací, píšíce do novin o svých slovanských vědomostech. A tak prý česká publicistika své obecenstvo jen ohlupuje.

I Rusové ovšem dostávají svůj díl. Ani ti nejintelligentnější nedovedou prý najíti na mapě některý slovanský kraj, rovnajíce se v zeměpisných vědomostech Francouzům. Výjimku prý tvoří pouze poloviční političtí emisaři nebo šarlatáni, kteří nemilosrdně hřeší na naivnost českých kruhů. Takový šarlatán unikne prý z Ruska jen proto, aby úřadové na něj pozapomněli, a počne svou pouť po Srbsku, Charvátsku a Čechách; všichni prý ho vítají, častují, vypřahají koně z kočárů, očarováni lesklou uniformou, titulem plukovníka nebo generála a množstvím řádů a vyznamenání. Časem jest takovým representantem ruského národa obyčejný student stipendista, který dostane ihned titul profesora, je při slavnostech posazován vedle aka-

demiků atd. Bylo by zajímavo věděti, z kterých asi *českých* novin Marycki tyto své fantastické pohádky čerpal.

Poláci, vykládá dále, jezdí bez hluku a šumu, jsou zaujati pouze myšlenkou na práci tak jako lidé normální, bez zvonků na šíji. A jezdí hojně! Čechové jsou však v Polsku řídcí hosté, neboť prý se tam bojí cestovati, aby se »nespolonizovali;« kdo tam totiž delší dobu pobude, vrátí se jako polonofil. A proto prý píšou o Polsku a Polácích jen lidé, kteří jaktěživi obou ani neviděli. Typem prý jsou Národní Listy, kde prý v redakci Varšavských listů vůbec nečtou, řídíce se Novým Vremenem. Také prý žádná česká redakce většího denníku nevysílá své spolupracovníky na několikatýdenní vyjížďku do Haliče, aby se na místě samém o polsko-rusínském hnutí přesvědčili, když již o něm píšou; pak by zprávy jejich mohly býti správnější než vědomosti čerpané z německých, tendenčně zabarvených novin Vídeňských.

Čechové prý chybují ještě v jiném směru. Veškeré falešné zprávy, které o Polácích kolují, nalézají prý nejhorlivější šiřitele mezi Čechy, kteří o Polsku sice pranic nevědí, ale přece jen chtějí jiné poučovati.

Kredo své shrnuje Marycki v tuto větu: My Poláci uznáváme plně právo koruny Svatováclavské a trojjediného království českého, ale žádáme, aby i nám bylo jasně, výrazně a bezpodmínečně přisvědčeno k naší snaze, by Polákům v ruské říši byl povolen polský jazyk ve škole, soudě a úřadě jako vyučovací a úřední; dále jest každý naším vrahem, kdo jest proti naší snaze o autonomii kongresovky. Tu jest třeba jasnosti a upřímnosti. Buď jsme přátelé nebo protivníci! Polákovi není slovanská myšlenka ohraničena Litavou nebo Vislou; on vidí dále, má odvahu přehlednouti celé Slovanstvo a podívati se na jeho bolesti, nekochaje se pouze slovanofilstvím. A tu Čechové opět hřeší, jejich slovanofilství jest Maryckému jalové, bezplodné, cislajtánské, bez širokých horizontů polských, které slovanskou solidaritu hledí přirozeným způsobem připnouti k celkovému světovému vývoji. Ale prozatím prý jsou »bez dogmatu,« nemohouce ku předu, poněvadž jim není známo, kdo by jim stál po boku, zda přítel či vrah. A špatný přítel jest horší než nepřítel!

O trojspolku soudí Marycki, že jest můrou, která dusí slovanské národy rakouské. Ale jest prý menší zlo, než žádný spolek, a chrání nás před pruským nájezdem. A opět prý česká politika chybuje, neboť prý proti trojspolku brojí a mluví, a v záležitosti ruskopolské a rusínskopolské je bez hlavy. Marycki nechce sice upírati ani Čechům právo úsudku o poměrech haličských, ale žádá seriosní tón a vážný způsob a ne prý hloupé škádlení. Přijeďte k nám do Haliče, volá, a přesvědčte se na místě samém, jak to u nás chodí. To jest naše zbraň! Nebudou vás zváti Prusové do Poznaně, ani Maďaři na Slovensko, abyste jejich spravedlnost poznali. Přijďte, i poznáte a uzříte, že dobro jedněch nemusí býti zlem druhých a že není hned pokrokem »svobodná socialistická republika ukrajinská bez popů a pánů.« Rusíni proti nám bezohledně bojují, Prušáci a Prusofilové nás potlačují, centralistická byrokracie rakouská nám škodí, Čechové o nás

rozšiřují falešné zprávy — není škoda naše také škoda Slovanstva? končí Marycki svou rozpravu.

Vyslovil leckterou trpkou pravdu, ale také leckterý omyl a blud, a to namnoze spůsobem, který k vyjasnění a zlepšení poměrů českopolských nepřispěje.

* Předešle jsme se zmínili o slovinsko-charvátském sblížení, zahájeném literárním podnikem »Hrvatskou knjižnicí,« vydávanou pro Slovince, a dnes zaznamenáváme pokus »Matice Hrvatské,« v tomto směru učiněný. Jest to týž pilný pracovník prof. dr. Fran Ilešić, který vydal nákladem Matice Hrvatské v Záhřebě pro Charváty antologii ze slovinské poesie: *Cvieće* (Květy) *slovenskoga pjesničtva*, 1906. Slovinská lyrika, jež tvoří vrchol jihoslovanské lyriky vůbec a již možno směle k nejlepším plodům srbsko-charvátského eposu přirovnati, má se takto státi obecným majetkem charvátského národa, a nesmrtelné písně Prešernovy mají ovládnouti širé slovanské území od Triglavu až po Balkán.

* Nekrolog vrchního prokurátora sv. synodu *K. P. Pobědonosceva* zároveň s přehledem vědecké činnosti zemřelého v oboru práva podává *A. Nolde* v letošním srpnovém sešitě Žurnálu ministerstva národní osvěty.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. září 1907.

Zemské sněmy. Protičeské demonstrace v Prachaticích. Riegrův obelisk v Hořicích. — Schůze panovníků a státníků. — Papežská encyklika proti modernismu. — Konference míru o odzbrojení. — Sociální demokraté o militarismu. — Rusko. — Jubileum bulharského knížete. — Marokko. — Zavraždění perského velkovezíra.

Zemské sněmy shromáždily se ke krátkému zasedání. Budeli svolán také sněm království českého, dlouho se nevědělo, ježto Němci byli proti tomu a hrozili obstrukcí. Byli proti sněmování z té příčiny, že stojí na tom, aby oprava volebního řádu pro sněm byla nerozlučně spojena s dohodou mezi oběma národy v Čechách, — jinak řečeno, že nesvolí dříve k opravě volebního řádu, dokud nebudou jejich neoprávněné národní požadavky splněny. K tomu ovšem dojíti nesmí a nedojde. Sociální demokraté zasazují se všady o to, aby i pro sněmy zemské zavedeno bylo všeobecné právo hlasovací. Deputace sociálnědemokratického svazu na říšské radě dostavila se k předsedovi ministerstva, aby seznala stanovisko vlády v této otázce. Baron Beck vyjádřil se jmenem vlády, že časové uspůsobení volebního práva pro zemské sněmy jest nutno; veliký úspěch (!?) volební opravy pro říšskou radu poskytuje prý záruku, že se rovněž podaří provesti opravu volebního řádu pro zemské sněmy s šetřením oprávněných zájmů. Ovšem prý nelze příkladu reformy poslanecké sněmovny užiti pro zemské sněmy, ježto sněmovna poslanecká je sborem eminentně politickým, kdežto sněmy zemské jsou zároveň správními sbory, které mají množství úkolů hospodářsko-administrativních. Co se týče zvláště opravy pro sněm království českého, snaží prý se

vláda docíliti dohody mezi všemi stranami. Hledě k velkým obtížím, návalu mimořádné hospodářské práce a ke krátké době sněmovního zasedání, nelze prý rozhodovati, zda se tato otázka ještě v tomto sněmování na denní pořádek dostane. Vláda prý uznává za svou povinnost, především přispěti k tomu, aby provedeno bylo rozšíření volebního práva.

Před zahájením sněmu českého provedli Němci v Prachaticích krvavé protičeské demonstrace.

Dne 9. září byl za nesmírného účastenství odhalen v Hořicích mohutný obelisk na památku dr. Františka Ladislava Riegra; dr. Mattuš a dr. Herold pronesli nadšené, významné slavnostní řeči.

Na sklonku měsíce srpna vystřídalo se několik schůzí panovníků a státníků. Anglický král setkal se s císařem Vilémem na Wilhelmshöhe a navštívil v Išlu císaře Františka Josefa. Italský ministr zahraničných věcí Tittoni dlel na Semmeringu návštěvou u rakousko-uherského zahraničního ministra bar. Aehrenthala; schůzi té přikládá se velká politická důležitost, zjednána prý úplná shoda mezi Italií a rakouským mocnářstvím, zejmena co se týče dalšího postupu na Balkáně. Dne 6. září byl ruský zahraničný ministr Izvolskij přijat v audienci od krále Eduarda v Karlových Varech. V diplomatických kruzích tvrdí se, že všechny tyto schůze jsou novou zárukou míru. Politický obzor nebyl prý nikdy tak jasný jako nyní.

Papež Pius X. vydal encykliku proti katolické moderně. Tvrdí, že modernismus církvi hrozí vážným nebezpečím, jemuž čeliti jest nejhlavnější povinností papežovou. Encyklika pojednává o rozličných směrech modernismu a pak nařizuje: 1. Vyučování scholastické filosofii a theologii má se díti studiem positivní theologie a všemi jinými předepsanými studiemi na všech katolických universitách v katolickém duchu. 2. Modernisté mají ze správy a učitelské činnosti na katolických universitách a seminářích býti odstraněni. 3. Biskupové jakožto zástupcové svaté stolice mají pečovati, aby kněžstvo a věřící od modernistického tisku zdržovali. 4. V každé diecesální kurii má býti zřízen sbor censorů ke zkoumání katolických publikací. Zákaz Lva XIII., aby klerikové bez dovolení svých biskupů neřídili periodických tiskopisů, zůstává v platnosti. Na kněze při listech spolupracující budiž dozíráno. 5. Sjezdy kněží jsou až na některé výjimky zakázány. V každé diecesi budiž zřízena dozorčí rada proti moderním omylům.

Haagská konference míru jednala o tom, aby zbrojení bylo obmezeno. Anglický delegát Fry pravil: »Má vláda mi uložila požádati vás důtklivě, abyste svorně pracovali o uskutečnění tohoto šlechetného přání. Prosím vás, abyste před svým rozchodem projevili přání, aby veškeré vlády na světě uvažovaly vážně o omezení vojenských břemen. Velká Britanie byla ochotna sděliti mocnostem, kdy by podobným spůsobem si počínaly, každoročně předlohy o zbudování nových válečných lodí, jakož i náklady, jichž bude na základě těchto předloh třeba. Anglická vláda soudí, že tímto spůsobem dalo by se dosíci dohody o výdajích, jež by pak státy, hodlající se svrchu uvedeným spůsobem zachovati, mohly právem zařaditi do svých rozpočtů.« Fry navrhl na konec tuto resoluci: »Konference potvrzuje

resoluci, schválenou na konferenci v roce 1899 a týkající se obmezení vojenských břemen. Poněvadž tato břemena od svrchu uvedeného roku téměř ve všech zemích značně vzrostla, prohlašuje konference, že jest svrchovaně žádoucno pečovati o to, aby vlády počaly opět vážně o této otázce uvažovati.« Resoluce ta jednohlasně přijata.

V Stuttgartě konal se mezinárodní sjezd socialistický. Při jednání o otázce »militarismus a mezinárodní spory« navrhl Bebel resoluci, že válka tkví v podstatě kapitalismu a že jest povinností dělnických poslanců zamítati a potírati zbrojení na moři i na pevnině. Sjezd spatřuje v demokratické organisaci branné soustavy podstatnou záruku, že útočné války budou znemožněny. Bebel v řeči své pravil: »V Německu dnes nechce nikdo slyšeti o válce, ježto se nelze za všech okolností spoléhati na dva miliony socialistických záložníků.« V debatě střetli se Němci s Francouzi, kteří žádali rozhodnějších kroků proti militarismu. Francouz Hervé vytýkal německé sociální demokracii, že prý se stala krotkou a šosáckou. Němci však podrželi vrch.

Na Rusku počaly už volby do třetí říšské dumy. Vláda doufá dosáhnouti takového složení dumy, aby byla schopna plodné práce. List strany kadetů Rěč oznámil, že ve dvou měsících po rozpuštění druhé dumy padlo v boji s revolucionáři 319 osob a raněno bylo 245 osob. Loupežných přepadení bylo 178, suma ukradených peněz činí asi milion rublů. Na 63 místech zabaveny pumy a jiné výbušné látky, 11 revolucionářských tiskáren obsazeno. Vojenské soudy vyřkly 83 ortelů smrti, z nichž 53 vykonány.

Bulharský kníže Ferdinand slavil koncem měsíce srpna dvacetileté jubileum svého panování. V hlavním městě Sofii konány veliké slavnosti, kníže obdržel sympathické projevy od cizích dvorů. Jubilejní slavnosti měly ráz čistě národní.

V Marokku stává se situace vždy povážlivější. Bratr sultánův Muley Hafid prohlásil se sám za panovníka a postavil se v čelo kmenů bojujících proti cizincům. U Casablanky došlo opět a opět ke krvavým srážkám mezi francouzsko-španělským vojskem a domorodci, kteří museli ustoupiti. Francouzská vláda nařídila veliteli okkupačního vojska generálu Drudeovi, aby se uchopil offensivy. Dal se hned na postup, zničil opevněný tábor marocký Tadert a vzbudil tím u domorodců velké zděšení.

V Teheranu zastřelen perský velkovezír, když odcházel z parlamentu. Byl muž velmi vzdělaný a dobrý státník, ale revoluční organisace prohlásila jej za reakcionáře a odsoudila jej k smrti. V celé zemi panuje anarchie. *Adolf Srb.*

R. 1907. ČÍS. 11.

OSVĚTA

Elišky Krásnohorské dílo básnické.

Stať jubilejní.

Napsal

Jaroslav Vrchlický.

Jedině na základě díla, které leží přede mnou, píši tuto stať. Nechce býti životopisem; k tomu mně chybějí určitá data o průběhu tohoto pomysly i skutky tak bohatého života jubilantky; nemůže a nechce býti také obrazem doby, v které autorka vystoupila, rostla a sebe hledala, ani doby, kdy stanula již na vrcholu svých snah, i kdy octla se v ostrém rozporu s názory svých současníkův a mladšího pokolení. Tato perioda její bojovné činnosti nevytratila se cele z paměti živých a mohla by snadno vyvolati všelijaký stín nedorozumění, čemuž se v stati jubilejní raději zpravidla vyhýbáme. Tak, jak leží před námi *básnické* dílo Elišky Krásnohorské, dnes v památnou chvíli jubilejní ať mluví samo za sebe. Vysvitnou z něho samy jak ideály a poslední cíle této ušlechtilé tvorby, tak i ryzí, dokonalá forma, v které jsou podány.

Pohleďme nejprve na samostatná díla básnická i na básnická díla překladová Elišky Krásnohorské: Jsou to v pořadu chronologickém:

A. Básnická díla původní tvorby:

I. Lyrika a epika.

1. *Z máje žití*, verše (dr. Grégr a F. Dattel) 1871, druhé vydání 1874, třetí vydání 1885.
2. *Ze Šumavy*, básně (J. Otto) 1873. (Ženská bibliothéka č. V.), druhé vydání samostatně 1875.
3. *K slovanskému jihu* (F. Dattel) 1880.
4. *Vlaštovičky.* Selanka (dr. Grégr & Ed. Valečka) 1883. Poetických besed č. XII.)
5. *Vlny v proudu* (Fr. Šimáček) 1885, řada básní. (Kabinetní knihovny sv. VI.)

6. *Letorosty*. Sbírka veršů (Fr. Šimáček) 1887. (Kabinetní knihovny sv. XXIII.)
7. *Šumavský Robinson* (Ed. Valečka) 1887. Poetických besed čís. XXXII.)
8. *Bajky velkých* (Ed. Valečka) 1889. (Poetických besed čís. XL.)
9. *Na živé struně* (J. R. Vilímek) 1895.
10. *Rozpomínky*. Básně (Fr. Šimáček) 1896. (Kabinetní knihovny sv. LXXXVII.)

II. Tvorba dramatická:

11. *Pěvec volnosti*. Dramatická báseň o 1 dějství (J. Otto) 1874.
12. *Dědic ducha* (J. Otto) 1884.
13. *Harantova žena*. Historické drama o 5 jednáních (společně s Fr. Dvorským) 1881.

Divadelní hry pro mládež:

14. *Kukačka* (Ženské Listy) 1897.
15. *Medvěd a víla* (Fr. Šimáček) 1898.
16. *Hojička z lesa* (Fr. Šimáček) 1899.
17. *Náš druhý sbor*, z vlastní novely na veselohru zpracováno.
18. *Přišla do rozumu*, veselohra o 3 dějstvích, zpracováno dle stejnojmenné humoresky Karoliny Světlé. 1900.

III. Libreta.

19. *Lejla,* komponoval K. Bendl,
20. *Břetislav*, psáno pro K. Bendla,
21. *Karel Škreta*, komponoval K. Bendl,
22. *Dítě Tábora*, komponoval K. Bendl,
23. *Hubička*, komponoval B. Smetana,
24. *Tajemství,* komponoval B. Smetana,
25. *Čertova stěna*, komponoval B. Smetana,
26. *Blaník*, komponoval Zd. Fibich.

B. Básnická díla přeložená:

1. *Mickiewicz*: Pan Tadeáš (Světová poesie) 1882.
2. *Byron*: Childe Haroldova pouť (Fr. Šimáček) 1890. (Kabinetní knihovna.)
3. *Puškin*: Výbor menších básní. (Sborník světové poesie.)
4. *Hamerling*: Král Sionský, báseň. (Sborník světové poesie.)
5. *Puškin*: Boris Godunov, drama. (Sborník světové poesie.)

Vedle těchto prací básnických byla Eliška Krásnohorská činna i prozou. Napsala řadu novelistických prací, které vyšly v Libuši roku 1885 s prostým názvem *Povídky;* k těm druží se větší románová skladba »Náš druhý sbor,« komedie v povídkovém rámci z roku 1888 a »Zemský ráj« z roku 1885, který později přepracovala na veselohru. Psala a zpracovala též mnoho povídek pro mládež, hlavně pro dívky dospívající, což se jako i její činnost essayistická a kritická naší studii vymyká. Jen mimo-

chodem buď uvedeno, že Ženské Listy za dlouhá léta jejího vedení a redigování (od r. 1874) přinesly celou řadu statí o otázkách ženského hnutí a příbuzných odborův u nás. Ale ocenění této mnohostranné činnosti a neúmorné práce musíme přenechati peru povolanějšímu, nejlépe ženskému, které nejsprávněji dovede oceniti, co za dobu posledního třicetiletí v tomto směru bylo Krásnohorskou vykonáno. My se obrátíme toliko k poetce a budeme hleděti aspoň z této stránky oceniti dílo této pohyblivé a mnohostranné, leč v každém směru výrazné síly, ba skoro mužné síly tvůrčí.

* * *

První sbírka veršů Krásnohorské případně nadepsána *Z máje žití*. Jsou to skladby a skladbičky z doby prvního rozvoje, prvních červánků jitřních. Ale dlužno říci hned, že to platí jen relativně, a to vzhledem pouze k prvnímu vydání této knihy. Vydání druhé a třetí přibírají tóny nové, které poetku místy v docela novém světle ukazují. K dívčí útlé a poetické mysli přistoupila tu již síla a vůle. Přistoupila i přísnější umělecká kázeň, která pak stala se v pozdějších pracích přímo jádrem této mohutné individuality básnické. Já bych pro svou osobu, kdy bych měl systematicky pořádati básnické dílo Elišky Krásnohorské, nechal první vydání sbírky »Z máje žití« jako dílo samostatné a básně do druhého a třetího vydání přidané bych nejraději viděl pohromadě buď jako samostatný druhý díl této knihy, nebo ještě raději s titulem jiným. Jsouť *jiné* ideově i formově a tvořily by další stupeň vývojový tohoto vzácného poetického charakteru. Ovšem jednotlivé prvky a složky celé básnické povahy Krásnohorské jsou i v tomto vydání prvním, ale i mluva i spůsob vyjadřování se patří již předem do druhé periody, duševně zralejší a formálně dokonalejší. Cítila to asi básnířka sama jednak tím, že mnohé kusy z prvního vydání vypustila, tak hned dedikační báseň Karolině Světlé, báseň takřka programovou a směrodatnou pro celý další vývoj básnické povahy své. Dokazuje to i nepatrná na oko a přece tak důležitá maličkost formální, že básně vydání prvního jdou za sebou v pestré směsi, kdežto vydání druhé má již pododíly soustavně srovnané a případnými nadpisy označené.

Avšak již tento první zpěvník mladé duše dívčí tím převládáním subjektivity i tou pestrostí svých látek a námětův má svůj vzácný půvab.

Již v písních této mladé duše vyznívají tóny, které později utvořily básnický charakter Elišky Krásnohorské, tóny kladu, potírání slabosti a negace, energie skoro mužná, pathos unášející: vše, co jest jádrem toho vznešeného ***myšlenkového idealismu***, který neopustil poetku ani v dobách pozdějších, v dobách odříkání se, tuhého strádání, kdy boj o život prodělati musela jako každý jiný. Nevím, u kterého ze současníků Krásnohorské bychom našli při prvním vstupu do života výzvu a vyznání tak silné, plné přesvědčení:

Bouř ještě přemnohá ať prorve nebe,
než víru nebeskou mi s výše sklátí,
že uzřím, obejmu a zlíbám tebe,
ó svobodo! ty božská lidstva máti.
Či onen srdcí chvat, ten zápal němý
mně nevěstí již věků poledne?
přitulte sluch ku zkrvavené zemi:
což neslyšíte trub soudného dne?

To jest druhá sloka první básně v knize »Nový rok.« A druhá báseň velebí nadšení sílu bohorodou, a ve čtvrté, nadepsané »Důvěra,« čteme:

Já vím, že mysl krásou požehnána
i v životě i v smrti odolá,

A další krásné verše:

Já věřím v ducha neporušitelnost,
kdy sebe zná a vládne člověkem,
v něm dýše Bůh, v něm trůní nesmrtelnost
a může pohrdat on životem.

Kdo zápasit máš s losem smrtelníka,
ó staň se druhým stvořitelem svým!
Vznes duši svou! nech osud — protivníka —
se plazit pod svým letem ohnivým!

Není to celé Credo mladé, ohnivé, ideálně nadšené duše? A tomuto vyznání své mladosti zůstala poetka provždy věrna.

Následující básně »Stará vlast« a »Náš ztracený ráj« udávají druhý základní, rozhodný tón poesie Krásnohorské, který se později tak bohatě rozvlnil. Akcentují lásku k vlasti, která se stala vedle tohoto všelidského creda kladu druhou vůdčí ideou nejen její poesie, ale i celého jejího života. Sloka druhá posledně uvedené básně jest rovněž programem jasně a procítěně vysloveným:

Nezmizel ještě ráj z pozemských luhů,
jsme sirotci! jen z něho vyštváni!
v domova lůně přec jak vyhnáni
a plačíce bloudíme v mohyl kruhu;
když ty tu hyneš v slzách ponořena
s rozťatým srdcem, steskem utížena,
mdlou rukou ptáče volnost chytajíc
a přec v ní s hrůzou vždy jen stiskajíc
otrocká pouta, smutná jatá krásko —
ty, vlasti drahá, jediná má lásko!

Zdržel jsem se schválně u těchto prvních zvuků mladičké lyry dívčí. Právě, že jsou předzvěsty toho, co později přijíti mělo a přišlo. Nesmíme též zapomenouti, že psáno to bylo na počátku let sedmdesátých.

Tato kladná struna poesie Krásnohorské jest sesílena ještě v nejedné skladbě, jako v básni »Vytrvej . . .,« která se dosti podobá tendencí svou proslavené básni Longfellowa »Co praví mladé srdce žalmistovi,« — jenže bychom zde mohli říci větším právem »co praví české srdce mladému skeptikovi.«

Již báseň tato, jakož i následující »Pěvcům« jeví patrný sklon k didaktice, která se pak nejednou stala poetce úskalím, které však zde, neroztahujíc se do šířky, působí svou úsečností a zpěvností. Krásná jest »Večerní modlitba« svým obětavým altruismem, který se všeho pro sebe odříká a jen v blahu jiných nalézá blaho svoje.

Po těchto hlubokých tónech následují pieçy intimnější, subjektivnější, hlasy opravdu dívčí, tu i tam raději aforisticky přiostřené, než v celých řetězích slok se rozplétající. Je to celá šňůra perliček od »Tichého večera« (str. 40) až do konce knihy. Koncisnost jest první jich výbornou vlastností vedle zpěvnosti. Celá řada básní slaví tu jaro, ať jeho příchod i jeho další fáse a zjevy. Zde vidíme Krásnohorskou, jak se dívá na přírodu, jak umí malovati (»Jarní noc,« »Jest jaro,« »Připloulo jaro« a jiné). Touto poslední básní hlásí se láska na lyře poetky naší. Jako básní knihu o lásce:

Psalo o první váhavé touze
rosou na poupě liliové,
zardění lásky sladce a dlouze
vdechlo do růže purpurové.

Co se kdy něhy v pohledu skvělo,
pomněnce vtisklo za znamení,
ale tisícem slavíků pělo
o prvním, prvním políbení.

Básní touto jsme se dostali k erotice Krásnohorské. Nejlépe ji vyznačuje báseň »Jaro v srdci.« Její erotika jest něžná a tklivá — není jí mnoho a nezná smyslnosti. V této knize jest jen lehce naznačena několika kusy. Lze ji spíše hádati než konstatovati. Ale právě v této své delikátnosti u povahy tak uzamčené má své zvláštní kouzlo. Čtěte jen »Vzpomínání,« anebo »Milenců přání,« založené na motivech poesie prostonárodní:

Učiň ty mne štíhlou jedlí,
já tě nebem učiním,
by se naše mysli zvedly
nade všední hluk a dým,
bychom dbáti nemuseli,
jak nás soudí chladný svět,
bychom tam si náleželi
prvně, věčně, naposled!

Ale dovede též — ovšem zřídka — si polaškovati:

osud můj má sladké, temné oči
a s ním válčit nebudu!

Ale, jak jsem pravil, málo je této erotiky. Každou chvíli se do ní mísí tu láska k vlasti, tam roztomilý obrázek přírodní (»Děti v koupeli«), tu lkavý povzdech nebo krátká, všeobecně platná reflexe.

Na konci knihy se ozývají již některé první pokusy o romanci a balladu. Jedny jsou vážné, druhé rozmarnější. Nejlepší jest snad z nich »Jak putovala hvězdička po světě.« Však to jest jen intonace příštích silnějších zvuků.

Devět připojených ke konci epigramů básnířka z dalších vydání vynechala. Snad se jí zdálo, že ruší lyrickou harmonii celku.

Jedno z toho, co prosloveno, vysvítá. První vydání knihy »Z máje žití« podává nám klíč k celé individualitě poetky. První akkordy jsou udeřeny. Zní sebevědomě, kladně a přesvědčivě. Mluví o síle, která se nepoddá, jsou plny nadějí i odvahy pravého, zdravého, ryzí poesií posvěceného mládí.

* * *

Metamorfosa prvního vydání sbírky »Z máje žití« provedena byla ve vydání druhém roku 1874. Celý materiál podroben tu roztřídění, jednotlivé básně skupeny dle určitých dělidel. Tak vznikla oddělení: »*Pohledy v život*,« kam vedle šesti básní staršího data přibylo 6 básní nových; za to vynechána věnovací báseň Karolině Světlé, pak 6 básní z vydání prvého. Nejméně z vypuštěných litujeme deskriptivní básně »Při bouři« a »České hory.« Ostatní tři mohly zůstati. Vynechání jich ukazuje jen ku přísné autokritice. Za to všecky nové skladby jsou patrným obohacením knihy. Zvlášť »Cos vykonal,« tklivá elegie »V růžích« a zvlášť v spencerovské stanci psaná, silná výmluvností báseň »V hlubinách.« V mistrovsky zpracovaném tvaru této sloky jako by léta napřed ukázala Krásnohorská své povolání básnické k převodu svému nejznamenitějšímu, jejž později podala, k přebásnění Byronova Childe Harolda. Tak semknuté, tak pevně skuté jsou tyto sloky.

Druhý oddíl tímto novým roztříděním vzniklý nazývá se »*Básnické kresby*.« Nové kusy jsou zde: hluboce naladěný »Polosen,« opět v spencerovské stanci psaná duma »Pohled na pohoří,« meditativní »Jitro v horách,« zvláště krásný a líbezný »Horský pramen« a zvlášť celý nový cyklus »Sněhové obrázky« I.—V. Z těchto pěti čísel vyniká zvlášť číslo III. »Filosofie na kluzišti« skutečnou filosofií života a formou přímo úchvatnou. Cyklus je trefně zakončen ukázkou z »Childe Harolda,« proslavenou apostrofou Oceánu.

»V třetím oddělení pod názvem *Písně* jsou vedle starších kusů tyto nové: »Sen o lásce,« »Nemohu dočíst« (zvláště procítěná), »Píseň,« »Na samotě,« »Věštba hvězd,« »Stará vlast.«

Za písněmi následují: *Zvuky prostonárodní.* Cyklus předcházející obsahoval více písně umělé, kdežto zde snaha po vystižení ducha poesie prostonárodní a lidové jest patrna. Také struna humoru a ironie, v národní písni častá, nalézá zde ohlas v některých zdařených číslech. Nové, většinou pěkné kusy jsou: »Věno,« »Panáček z města,« »Soucit,« »Znamení,« »Bříza,« »Prstýnek snubní,« »Duha,« »Zlý vítr« a »Opuštěná.«

Celkem jest z cyklů písní 16 kusů vynecháno a nahrazeno čísly novými. Zde budiž nám dovoleno a prominuto mínění odchylné, některé z vynechaných nezasluhovaly tak přísného soudu a mohly vedle svých jiných sester také dobře obstáti.

Poslední nový oddíl tvoří »Romance.« Nové jsou tu kusy: »Přadlena,« »Sudice,« »Sedlej mi koně« a satirická »Rytíř Grandieso.« Tři kusy z prvního vydání sem patřící vynechány.

Třetí vydání knihy z roku 1885 jest jen věrným otiskem vydání druhého.

* * *

Roku 1873 vyšla v Ženské bibliothéce, redigované Žofií Podlipskou, malá, ale skvostná sbírka básní Elišky Krásnohorské *Ze Šumavy.* Jest bez odporu kohinurem v čelence její poetické tvorby. Byly to a jsou ještě i dnes po letech v upomínkách jubilantky krásné chvíle, které prve a pak mezi psaním jich zažila v stínu svahů Šumavských. Osobní postřeh tolika přírodních krás a půvabů, plné zažití všech vděkův a celé nádhery úchvatné scenerie hvozdů Šumavských neseno formou plnou dokonalosti, plné vystihnutí lokálních barev, spojené všady s ideou vlasteneckou, spojily se tu k vítězné písni, plné bohatých detailů, prodchnuté vláním čistě naší, procítěné, ve všem syté a okouzlující poesie. Forma nabyla neobyčejné pružnosti a křepkosti a přiblížila se v některých kusech k vrcholům, o jakých básnictví české doposud nevědělo. Česká poesie popisná a rozjímavá zaskvěla se tu na výši dokonalosti, která tenkrát se dostaví, když idea a forma si ve všem a zcela odpovídají. Tyto 24 básně tvoří šňůru perel, jichžto lesk nezbledne.

Jako silná rána na zvon působí první píseň »Chodská.« Šťastně použito v ní nářečí Chodského:

ha to spíš ty hory propadnú se v peklo,
než by naše srdce vašich ran se leklo;
ha to spíš ty hory v nebes dálku zmizí,
nežli řeč svú dáme za tu vaši cizí!

Po této intonaci následuje řada básní poeticky silných a rovnocenných, v slokách zvláštním uměním spjatých a skloubených, v jednotlivostech i v celku překvapujících. Forma kontrastu co možná prostince vyslovena v druhé malé písničce »Teky Chodská;« uměle kombinovaný přípitek »Na chodovské věži« a »Hrad Ryzemberský« se svým hlásnickým refrainem a celá řada kusů ryze popisných, jež následují, vtkávají nové draho-

kameny v tuto královskou čelenku, kterou připjala Krásnohorská na dumné skráně naší Šumavy. Krásy tu všady jako na rozkvetlé lučině. Až cyklus »Na hranici« nás odvádí z říše kouzel do drsné skutečnosti. Jest pln kousavé satiry a jízlivého posměchu, — ale jest pln hořké, životní pravdy, kořeněné ironií a svrchovaným humorem. Slyšme:

Usmívá se Bavor boubelatý,
Rakušan si kroutí konce knír,
dobrou noc si přejí, a pak svatý
na hranici rozkládá se mír.

Jenom tamo, v Němcích na západě
hory leží jako táborem,
jenom onde jako v branné řadě
stojí pod mrakovým práporem.

A to chlumy jen se podobají
davům chocholatých šišáků,
to jen vršky jedlí vyčnívají
jako miliony bodáků.

To jen na časy se blýská lehce,
křížem zas jak břitkých mečů ruch!
to jen hrom, jak útok jízdy řehce,
ohlas jen co palba klame sluch.

Mlhy jen se valí jako dýmy —
ba v tom hluku význam nevelký,
to jen hory naše s německými
po sousedsku hrají v kuželky.

»Ó, víry třeba nám!« Tím vyznívá tento znamenitý cyklus. Bylali výzva tato akutní před dvacíti lety, neztrácí ničeho i dnes.

Básní »V pustině« ohlašuje autorka vstup do říše nové, do světa neznámého. Spencerovou slokou psaná báseň jest vzorem poesie popisné a reflektující. Stavba slok jest prostě nádherná, výslední myšlenka hodna takového rámce. Mineme poetickou líceň »Tichého města« (patrně Prachatice) a vstoupáme do klenotnice zázraků Šumavských, ocitáme se na prahu pralesa. Tato z 11 čísel složená báseň jest vrcholem formálního umění naší poetky. Do velkolepých popisů hvozdů a samot vplítají se duchaplné, originální reflexe (čís. III. »Znáš samotu?«). Čísla IV. a V. vynikají lepou, neobyčejně vytvořenou formou, obraz stíhá obraz. Allegorie o klamu žití v řadě přírodních obrazů jak mistrovsky je tu provedena! Touto formální virtuosností vyniká též číslo VIII., líčící historii starého kmene v divoké pustině lesní. Bylo by nutno citovati celou tuto podivuhodnou skladbu, jakých jest málo v poesii české. Ale také všecky následující nezůstávají pozadu, jak hloubkou rozjímání, tak formální dokonalostí.

Poslední dvě »Rožmberk v obrazích« a »Krumlov při měsíci« tvoří závěr celého cyklu důstojný. Jsou tu a tam vedle lícně přírodní protkány reminiscencemi historickými; ale ty nijak neruší kouzlo celku, naopak zvedají pouhé krajinářské obrázky k výši historické ódy.

* * *

Rok 1880 přinesl novou a bohatou žeň. Nazývá se *K slovanskému jihu*; ta kniha věnována bohatýrům jihoslovanským. Jest přirozeně většinou rázu epického. Neřekli jsme bez důvodu, že jest »nová.« Básnířka *chtěla* tu rozhodně udeřiti na jinou strunu, než jako posud se hrálo u nás. Chtěla ·nad ukázati, že velké, bohatýrské skutky a rekovské činy tak dobře se děly a odehrávaly v slovanském světě, tam dole na Balkáně, že máme dosti látek domácích, slovanských a že netřeba létati po celém světa okruhu a objímati světy od pravěku až k době moderní. Měla pravdu. »Introite, et hic dii sunt,« stálo psáno na jednom chrámě pravěkém, a platíli to kde, jistě to platí v říši poesie. Kniha její byla také poněkud tendenční v oné době; měla půdu připravenou, mohla působiti nejen změnou scenerie, uvedením jiného, posud málo známého světa poesii otevřeného, nýbrž i jistou aktuálností svou. Básnířka, která se posud osvědčila v lyrice, sáhla v struny epického varyta. Přinesla k tomu jistě bedlivé studium země a lidí (ač sama osobně sotva Balkán navštívila), přinesla k tomu, co v našich očích více platí, velkou vyškolenost formovou, úplné ovládání básnických forem západních a svou sílu slova, kterým jako ona málokdo na českém Parnase vládne. Mohla se zajisté po způsobu rhapsodií jižních docela spustiti rýmu a snad by to na některých místech, zvláště v partiích ryze epických bylo i k patrnému prospěchu. Ale suverenní vládkyně slova se ani tu rýmu nelekala a provedla svůj úkol po této stránce vítězně.

Přihledněme k obsahu.

Krásný a ohnivý, hymnický »Předzpěv« jest i při své délce výborně komponován. Úplný alexandrin s cesurou střídá se vždy s veršem kratším o dvě stopy, což dodává sloce rozmanitosti a chrání ji před jednotvárností rhytmickou. I druhá báseň »K východu« jest plamennou ódou na velké utrpení Slovanstva. Následují pak zpěvy epické tu a tam lyrickými apostr fami nebo pasážemi protkávané a řekneme hned, že tyto lyrické kusy řadíme k nejkrásnějšímu, co z pera Krásnohorské vyšlo. O epických kusech většího rozměru nemůžeme říci, že by byly přesně vzato zpěvy historickými, neopírají se o žádné skutečné události dějinné, jsou spíše ohlasy bojů a scenerií válečných z doby, kdy jižní Slované hlavně Černohorci za svou neodvislost zápasili. Boje tyto poskytly pouze v hlavních obrysech svých potřebné látky a náměty, vše ostatní jest majetkem básnířky, vše z několika motivů jihoslovanských uměle spředeno a kombinováno. Práce poněkud podobna Čelakovského slavnému »Ohlasu písní ruských,« ale

v duchu mnohem volnějším a modernějším. Plnou, celou silou ovládá umělkyně svůj nástroj a jen místy cítíme, kde ji epická síla trochu opouští aneb kde si vypomáhá násilnými obraty. To jest na újmu hned krásně založené básni »Harač.« Aga Selim vybírá daň. Není kde co vzít a

muži stojí kolem s pochmurnými čely,
s palčivými zraky, tuzí, zkamenělí.

A tak stojí dlouho, až je musí dívka rozplameniti a rozehřáti led jejich strnulosti. Teprve když aga dívku na koně urval, vzepnou se k odboji a srážejí mu kosou hlavu. Teď teprve hne se a povstane celý národ, aby vybíral si »harač mužství« a pomstil staré útoky a křivdy. Báseň má vervu a spád, o tom není pochyby. V básni »Had« hned následující hrdina Mirko bojem unaven na skále usne. Popis toho a zvlášť místo o květu »sumach« řečeném patří k drahokamenům sbírky.

Teď zapadlo již slunko za hor štíty,
i spočinul si junák pod skalinou,
kde rozmarýn svou křepkou vůni dýchal
a na štíhlém kde stonku vřesu volně
květ medový, jak plynul by, se houpal
jak na ostří to křivém kapky krve,
jak perly slz to na rozchvělých řasách.
Tam z pukliny se skalné luzně zvedal,
keř sumachu s tím báječným svým květem
z mlh nad mořem a ze červánků tkaným,
jenž k obláčkům div neuletí v blankyt.
Ten chocholy mu růžovými kynul,
a průsvitný mu vábně klenul stánek.

Mirko sní o blaženostech lásky, vidí v duchu ráj:

I pravil hlas: Nuž vejdi v žití nové,
nech za sebou, co skály jen a chmury,
již vejdi v ráj! Most k němu vede zlatý,
a mostem tím jest láska! — Láska — láska!
zní ozvěnou to v horách stříbrohlavých
a háje šum se pní sladkou zvěstí.

Když se probudil ze sladkého snění, uzřel na plošině skály ležícího hada. »Zbyl jenom ten mu z ráje?« Ťal jej handžárem a ve dví rozpoltil. Jedna půlka odskočila, druhou nabodl rek na keř sumachu, zůstala tam viseti mrtvá. Ale v tom již se hrdina setkává s krásnou děvou, prchající před Turky se starým otcem. On jí ukáže na nebezpečí, z kterého ji před chvílí osvobodil, a začne jí vyznávati lásku. Ona hrdě odmítá, žádá od něho hrdinských činů, musí si té lásky zasloužiti. »Had vzpomínkou — a vzpomínka buď hadem,« praví dívka dost nejasně na rozchodu. Mirko jde a bojuje za vlast a slavně se vyznamená, setká se opět s dívkou vracející se do vlasti, Mirkem osvobozené:

»Had sloučil nás!« k ní volá v opojení,
»ó božský had, jenž znova mi tě vrací!
Já na prsou jsem v boj i bouř jej nosil,
jej na srdci jsem zhříval ohněm svatým,
já krví svou jsem v ranách svých jej živil,
a tisíckrát jsem v vzpomínkách jej líbal;
on spatřil teď, že druhou nosíš půli
a prozradil mi šepotem: Toť ona!
Ó, znám tě již — ó, ty mne nezapírej!«
I rozhalil svá prsa plna jizev,
kde ztulený a nasycený krví
se vinul — had? — Ne, děvin vrkoč dlouhý,
jenž na šerém kdys balvaně se černal . . .
A blažená mu klesla dívka v náruč.

Vymyšleno jistě vtipně — ale hadu přec pravděnepodobně, i když akceptujeme celou situaci v oné noci, kdy Mirko v domnění hada zabil.

Pěkná je elegie »Padlého milá« svým tichým zladěním a melodií veršovou. »Morlákovy perly« by žádaly větší stručnosti a také by jí více získaly. Rozkošná je za to bezrýmá romance »U pramene.« Nádherná pak je pasážemi popisnými skvělá báseň »U Plitvických jezer.« Bylo by nutno citovati tento virtuosní kousek líčení přírodního od str. 58.—64., jaká to kresba a malba! A do tohoto rámce splítá autorka rozličné zástupce slovanských haluzí, kteří se tu náhodou za jedním cílem v boji za svobodu sešli. Každý z nich řekl několik slov, Srb, Černohorec, Hercegovec, Čech, Slovák, Polák i Rus. (Komposice trochu analogická s Aleardiho kanzonou »I sette soldati,« ale zajisté nahodile.) Nejde o jich další osudy, nýbrž jen o vyslovení jich stanoviska, jich myšlenky, a to se podařilo poetce naší znamenitě. Tutéž myšlenku svobody a týž žár bojovný nese mohutnou ódu »Svobodě« i lehko podkasanou romanci »Bojovnice,« kde, když mladá dívka nedá se zadržeti od boje, odbývá naléhání svých příbuzných energicky, skoro až emancipačně moderně. Ale pěkný jest závěr v svém lakonickém spádu:

Jde a matka slzu stírá,
otci hrdě blýská zrak.

Vysoce poetické jsou obě následující skladby »Černohorská kolébavka,« nová ponětím i výrazem, a zvlášť »Mořský ďábel«, která chová v sobě místa poesie naprosto původní, skoro mythickým duchem ovanuté. Slyšte jen tento popis moře:

V tom zavál tichem slavný výkřik duchů —
ó moře, moře zhledli v šíř i dáli!
Tu před nimi se rozprostírá šumné,
tak zářivé, tak tajemné a dumné,
tu lichotí se ku břehům tak hebce,
tam bublajíc se o skalisko pění, —

tu slavný slib, tam tichý pozdrav šepce
a ku břehům zas vyzní v políbení;
jak tisíc úst se tisíc vlnek shýbá
a toužně tisíckrát ret země líbá!
Kam stačí zrak, ó, všude moře svítí,
kraj hvězdný odsvitem jen jeho zdá se,
a v mořskou zeleň vzduch svou barvu nítí,
i měsíček ten v moři lesku bludný
jak víla mořská v panenské je kráse.

A opět dále:

Ó moře, v něž i paprsek ten cudný
jen s chvěním dopadá, ó moře skvoucí,
kdy v zlatých tepnách tvých co píseň vroucí
to klokotá, kdy halíš v zlato řásné
svých ňader hloub — ó moře, moře, jak jsi krásné.

Duchovitý zjev Crnoje Iva trůní a vznáší se velebně nad celou básní, a symbolické ubití draka slovanské závisti a nesváru, mořského to ďábla starým hrdinou, jest jedna z nejhlubších a zároveň nejtklivějších koncepcí Krásnohorské.

Minu několik pěkných, ale vůči vrcholům poesie básnířčiny slabších romancí, minu pěknou apostrofu žen bulharských a stojím před básní stejně silnou invencí jako provedením. Jsou to »Bulharské vánoce,« vzácná perla nejen v skřínce básní Elišky Krásnohorské, nýbrž i v klenotnici poesie české vůbec. Slaví se vánoce, všickni se těší a radují, pouze starješina oplakává ztrátu své dcery.

»Jen mé jaté dítě v otroctví se shýbá,
Božanu pes Turčín teď snad vilně líbá!«

A stařec apostrofuje Boha nejsilnějším zaklínáním:

Pěti padlých synů žití v obět skládám,
za Božanu svou však soudný účet žádám!
Jí kdo jenom zkřivil jeden z drahých vlásků,
nad hlavou mu v zkázu obrať nebes lásku!
Ji kdo mučí, dítě nevinné a čisté,
vyvrz jej i z vrahů, věčná spáso, Kriste!
V kámen ztuž mu paži, v propast změň mu lože,
hromem spal mu duši, zatrať jej, ó Bože!

Všichni jsou dojati a ohromeni. A tu předstupuje mladý, třináctiletý hoch, který byl svědkem únosu Božanina, který slyšel její poslední modlitbu »Dej, ó, dej mi umřít, bože slitovníče!« a který sám smělým útokem na únosce posestrici jataganem zabil, než by dopustil, aby byla zneuctěna od Turků. Konec básně, smíření otce s mladým vrahem za takových podmínek, vyznívá slavně a velebně. Jak jsem pravil, z nejlepších a nejsilnějších skladeb Krásnohorské.

Pěkné jednotlivosti nalezne čtenář i ve skladbách dalších: »Dragan a guslar,« v epopeji odrodilství, největší básni knihy nadepsané »V porobenství,« kde jsou místa velké plastiky, ryze epického tónu, z nichž zvláště popis bojiště na str. 179–182. Nelze odolati aspoň některým ukázkám:

Z navěžených údů matných kup
ruka zdviženáční bílá ve tmu,
ztuhlé prsty v pěsť jak v hrozbě stiská,
hle — a z pěsti handžár ještě blýská.
Hlava zrubnutá, jež vťala zub
v rámě vrahovo, jak nasycena
pouští je a zvolna dál se koulí,
k hrdlu krvavému teď se choulí —
k cizímu to zbloudila, i hledá,
skleným zrakem zří jak vyděšena.
Opodál jak chochol brada šedá
nade trupem vzhůru povívá,
až se jejím stínem zachvívá
na padlého hrudi záře bledá,
až se zdá, že hruď ta obnažená
vdechnout noci chlad se toužně zvedá,
žárem ran že v lesním šumu stená.
Onde Turčín, na stoletý dub
vysednuv si do listnaté skrýše,
sestřelen a rázem spadnuv s výše
na šerém svém rouše rozpjat visí
jako netopýr, jejž vítr houpá;
lebky vrchol lesknavý a lysý
svěšen kývá v zem a v krvi tam se koupá.
Měsíc sám jak hlava zrubnutá
vysouvá se z mračen sivých tlup,
jak by lesu potácel se v klín,
kolem něho šerem kolotá,
jak by kolem kořisti to kroužil
širokřídlý sup co bleskotavý stín;
náhle nížÍ tmavý křídel rub
a již v lesa černý mur se vhroužil.

Až příšerná jest látkou svou báseň »Vděk« -- vlastně nevděk. Trochu příliš moderně zní nám na barbara tureckého věta:

Tak zakousneme Evropě té zpupné
se v bolné místo zvetšelého těla.

Jí podobna jest s účinlivým refrainem balada »Tři lebky.« Zábavná jest »Turecká povídka,« jak ztratil hrdina Orchan svůj pluk, svou milenku i zlato. Věrnou kresbou ruského člověka až na některé nadsázky v obrazech jest »Mužík.« Široce rozložená rhytmy jest »Na výši Balkánské,« hluboce jímající citově »Jedno

políbení.« Allegoricko-symbolická skladba »Slovo« v koncepci geniálně myšlená, v skutečnosti trochu přerafinovaně smělá a proto těžko myslitelná — uzavírá tuto sbírku plnou silných a vzácných krás i velkého nadšení, svědčícího o neobyčejném citu pro osudy Slovanstva.

* * *

Vlny v proudu vydané roku 1885 ukazují poetku na výši tvůrčí síly i formální dokonalosti. Jen místy ruší trochu rozvleklost při stavbě slok, rhetorika místo žhoucího citu, který se teprve zpravidla z básně, ale za to silně a dojemně někdy proklubává. Můžeme vůbec léta 1880—1890 nazvati nejšťastnějšími v tvorbě básnířčině. Tendence vlastenecká i zde převládá, ale nevtírá se nijak, plyneť přirozeně z celé koncepce vnitřní a nesena velkým pathosem stále se udržuje na výši umělecké. Nebo jest uměleckou kázní řízena, opovrhuje přítěží rhetoriky, je zpravidla čím ostřejší, tím účinnější. Poslyšte jen malou báseň o sličné zemi:

Jak sličná jest ta rodná země má!
Hle na rtech růže, v loktech nebe má,
a líce kryté květem sedmikrás
jak letní soumrak oko v stínu řas.
Jak slunko mysl, darem od Sudic
a písní jako svých holubic.
Jen její úsměv — ranní červánky,
a její slzy — lesní studánky,
a její tužby — hory ztepilé,
a její láska? — popel v mohyle.

Jak tu velkou jednoduchostí prostředků je dosažen účin hluboký! Celá řada je tu básní programních, přímo didaktických. Budí, utvrzují probuzené, upevňují v citech vlasteneckých, jako by autorka tušila, jak v době dosti blízké bude již potřeba těchto horoucích a nadšených výzev. A jest jich třeba i dnes, omlouvejme věc, jak chceme. Neboť přes veškeren pokrok nejsme ještě tak daleko, aby poesie tohoto druhu byla věcí překonanou a zbytečnou. K myšlenkám vlasteneckým pojí se i tóny všelidské, jak krásná óda »Pravda a krása« ukazuje. Vedle široce založené, ale hluboké básně »Můj soudruh« působí pak aforistické »Povzbuzení« tím účinněji:

Ó nesluň zraků na výsosti podlé,
jeť pohár štěstí zlatý, ale mělký!
Chrám buď tvá chatrč, nesluž v ní však modle,
nechť losem skrovný, vždy buď srdcem velký!

A neskloň šíje před velmocnou zvůlí,
jíž ruku prodav svatokrádce slouží!
Nechť losem otrok, cti co král svou vůli
a ta buď orlem, který k hvězdám krouží!

Ale přese všecku vnitřní sílu poetky illuse se boří, klam se dostavuje. Čtěme duchaplnou a krásnou rhapsodii »Na hrotu meče.« Jako démantovým rydlem psáno do mramoru:

Ideál však, víra v budoucnost,
za niž člověk rád by umřel kleče,
vždy jest okřídlený s výšin host,
mohyl bělostný — na hrotu meče.

Tato myšlenka neopouští poetku. Vrací se znova, několik básní a výborných ji parafrasuje neb rozvádí. »V lidské vůli« hned čteme:

Ó lidská vůle! mocná, vznešená
a smělá, zkoušíš vnikat v radu nebe,
tak velká's, hvězdnou září svěcená,
a čin tvůj — jak jest malý vedle tebe!

Tvůj čin jsou trosky rozmetané kol,
tvé velikosti drobty, nemluvňata!
Z tvých útrob oderval je tvůrčí bol,
kam spadnou, nevíš — toneš a jsi spjata.

Tak vždy nadšení naše (Stínová hra) jest menší skutků našich.

Velice významná jest pro ideový i literární rozvoj Elišky Krásnohorské báseň »Vyznání:«

I na mne mladé slunce Hellady
se usmívalo světle vavřínovým loubím,
a v šeru lehkonohé dryady
v říš bájí vábily mne švítořivým doubím.

Týž černý plášť, co Faustu, prostřel mně
kdys démon též, by vzletla na něm fantasie,
zrak starých proroků též tajemně
mi svítil ve závratnou propast poesie.

Mně též pěl Hesiod! Mně zvučely
též bitvy myšlenek a soudy dějů k duchu,
a plamen apoštolům nad čely
plál v prostřed orlích křídel velebného ruchu!

Vždyť osud, otec básníků nás všech,
mě nevydědil, sypal hrsti drahokamů
mi v obraznost již v mládí hravých snech,
a dal mi zahradu svých nejkrásnějších klamů!

Však na tom obraze, na moři tom,
kde každá vlna zázrak, každý ruch pln krásy,
a kouzlem sálá každý světla lom,
bod jeden zřím, kam bouřně srdce mé se hlásí.

A tento bod jest *vlast.*

Jen ty, ó, duše drahé půdy té,
jež krev i slzy pila, krev i slzy lije,
zpod koruny své věčně trnité
jen ty's v mém srdci pravdou, tebou krev má bije.

Tak zcela důsledně praví v básni »Na starém bojišti:«

Jenom jiskru vzdoru,
jenom jiskru staré české pýchy,
jenom jiskru z hlav jak od ohniska.

Touto myšlenkou jsou pak neseny též ostatní básně knihy. (Lumírova smrt.) Klad, víra, důvěra a naděje, které se tak mocně hlásily o slovo v první sbírce mladistvé poetky »Z máje žití,« zahlaholí nám vstříc znovu ožilé a jímající v cyklu »Zpěvů svátečních« (I.—VI.). Rozmanitými rhytmy, hudebně zladěnými a s rozmyslem střídanými, klid, jas a pohoda letní slaví zde svůj vítězný vjezd do lidského srdce. Jsou to opravdu slavnostní údery zvonů, zvláště pak číslo IV.:

Života svátkem lásky jest doba,
srdce když slaví boží svůj den.

Ano život! Jak svůdně o něm pěje »Podzimní úsměv,« tato skvostná selanka z rodinného života. Jak milé jsou básně následující — třeba již hrot skepse v sobě tajily: »Psáno v sněhu,« nebo »Na lesní stezce« a jiné.

Cyklus sonetů, »Akkordy noci,« který brzo následuje, dokazuje znovu vedle myšlenkové hloubky i formální virtuosnost poetky.

* * *

Rok 1887 přinesl *Letorosty*, sbírku básní na dva pododdíly rozdělenou. První »Písně a památky« je rázu lyrického, druhý »Perokresby« tíhne více k epice a reflexi. Básně lyrické dílu prvního jeví snahu po tónu prostonárodním, ne že by se v nich utkvělé jisté obraty a obrazy písně národní objevovaly, nýbrž že dikce jest méně strojená, spíše zpěvnější a lehčí. I zde nabádání k lásce, důvěře, jež rodí sílu k veselému pojímání života, se hlásí o slovo:

Ó stůjme pohotově v ruce rýč
a v srdci lásku slunnou!

Víc lásky, víc! Kdy mrazné zakletí
ten milý kraj nám hněte,
my v horoucím jej kryjme objetí,
i roztaje, i zkvete!

Řada následujících písní víc a více lne k tenoru poesie lidové. Čtěte jen malou píseň »Na rozchodu:«

Když mne nedáš pro svět, moje potěšení,
dej mi na památku jedno políbení.

Dej mi ještě k němu, co mé srdce zvolí,
všecko, co tě rmoutí, všecko, co tě bolí.

Co ti jako lítost na srdečko sahá;
dejž ti Pánbůh štěstí, ty má duše drahá!

Tím tónem se nesou: »Oklamaná,« »Lenivá,« »Odbytý« a mnohé jiné z tohoto cyklu. Po nich se dostavují lehounké, elegické stesky, tužby a vzpomínky, tlumočené měkce zladěnými akkordy, melodické, přímo k doprovodu hudebnímu vyzývající. Zvláště »Mezi námi« a »V jeseni.« Básně »Na Vítkově hoře« a »Na hoře Tábor,« ač vyznívají lyricky, patří spíše již do oddílu druhého, »Perokresby« nadepsaného.

Tyto leží na půli cesty mezi epikou a lyrikou, která u většiny však převládá, tak že je až na malé výjimky můžeme řaditi k básním meditujícím a reflektivním. Vážným spádem nesou se tu ohlasy starých mythů »Anno domini« nebo »Z upálené knihy,« a střídají se s elegiemi tklivými jako »Pozdě,« »Zhynulá« a jiné. K hymnickému vzletu se básnířka pozvedá rhapsodií »V dešti,« v první polovičce trochu rozpředené, avšak krásnými popisy lesní scenerie oživené; v druhé půlce roste mocný proud rhetoriky od veršů:

Ó jasný, líbezný ty proude vláhy,
jak nebes poselství nám tebou slétá!

a vylévá se sytými pasážemi až k vyvrcholení plnému vroucího vznětu a krásných myšlenek.

Všecky tyto básně mluví o štěstí jako věci dosažitelné, chovají v sobě tolik krásného optimismu, že my, kteří jsme přece prožili touž nevlídnou právě dobu s autorkou jich, nad ním žasneme, všecky jsou plny velkých, ušlechtilých vznětův a zpívají o naději, o možnosti dosažení cílů nejvyšších, které si vytklo člověčenstvo. Jsou básně tyto plny jasu, světla a pravé duševní pohody, že ani příšerný obraz smrti do nich stínu nevrhá (»Noční výjev«), že i mrtvý svět antiky a pohled do něho utvrzuje básnířku v blahé víře její,

že i lidstva hrob
pln bude svatých, věčně krásných stop.

Vzdušná, jako z krajek setkaná báseň »Na bílém listu« ve formě graciosní zachycuje již tento sen o štěstí. Laškovná romance »Šašek a víla« jest zajisté dar chvíle takové nálady a pohody duševní. Dále se rozvíjí celá řada velkých a krásných pomyslů ve verších čistých a dokonalých. »Pod skalním lomem« jest mocný pokyn ku práci. »Svatá studánka« a »O zlaté pravdě« ukazují k posledním metám blaženého lidstva:

Ó, buďme lidmi! Heslo prostoduché
a vymyšlené v ráji!
Či zařve záští dravou vášní hluché,
že lidskosti jest jen bájí?

A poslední báseň knihy hlásá klad v celém názoru básnířky, pevnou víru v lepší obrat věcí lidských, věří v stálý, třeba pomalý, přece jen ustavičný postup k světlu a dokonalosti. I Kristu byl souzen los »býti ukřižován, ale pak vstáti z mrtvých!«

Tak jsou celkem tyto vážné lyricko-didaktické zpěvy breviřem positivní víry ve velké ideály lidstva, věštbou neunavnou optimismu v době, kdy otravný pessimismus převládal, učily lásce, vzletu a víře v sílu a vítězství dobra, vykonávajíce pravý úkol básnický a volajíce ke všem trpícím a stísněným své »Excelsior!« (Dokončení.)

Elišce Krásnohorské

pozdrav k nastávajícímu jubileu.

Kdo nadšením svým v ústraní a tiše
vždy povznáší se v ideálů výše,
by lidu svému zdar a štěstí snes
a žal a nářek v milý změnil ples;
kdo za lid bádá, přemýšlí a koná
a písní těší jej, když mře a stoná;
kdo za slunce i při hvězd mírném kmitu
proň v proudu žití sbírá perly citů
a jimi dumné čelo vlasti zdobí
i mrtvých bohatýrů svaté hroby,
zda není hoden úcty, lásky, vděku
ne současníkův jen, i lidstva pozdních věků?

Tak konáš Ty, — nuž Tobě, vzácná paní,
kdo lid svůj miluje, se vděčně klaní,
vždyť pro svůj národ v činech neznáš klidu,
vrch štěstí toužíš dobýt svému lidu,
jenž v nadšení v svém srdci rozechvětém
rád hlavu ovíjí Ti lásky květem,
jenž v duši jeho vždy a stále mladne
a na Tvých skráních nikdy neuvadne!

Vždyť také Tys mu z Máje svého žití
na cestu jeho svila luzné kvítí,
a když jej trampot ovíjely davy,
dalas mu léčné sněti ze Šumavy,
jichž vůně v chorobě jej posud léčí,

Ty v žalu sílíš jej i v nebezpečí,
až kleslá hlava jeho zas se zvedla,
Tys Vlaštovičky jemu v pozdrav vedla,
Tys zmírnila ten vzlykající ston,
jímž Čech lkal, opuštěný Robinson,
Tys toužila snít s jeho duše tíhu
a za příklad mu ukázalas k Jihu,
kde reci bojují, nechť v světě hluchém
a vražděni, jsou vítězové duchem!

A slyšán byl Tvůj hlas a mnozí spěli,
kdo hold a lásku svou Ti zjevit chtěli,
kdo chtěli spatřit ženu bohatýra,
již sílí v nový život Čechů víra
a nadšení a práce vzorné píle,
jež vede k vědomí a vede k síle,
jež budí ospalé a vede davy
a v stopách lstivě zavražděné slávy
je vede na zlatou a přímou dráhu
ku štěstí vrcholkům a lidstva blahu!
Ach, kolik ubohých, jež bída kácí,
jsi připoutala ke knize a práci,
a kolik povzneslas jich v žití hluchém
a kolik zdárně vyléčila duchem?
Kolika ženám pletlas žití věnce
a kolik povzneslas jich na učence
a kolik nutila jsi: »Výše leť!«
jichž ruce nyní nesou lauru snět
a hovoří: ‚Hle vědomí's nám dala,
Tys z vrstevnic svých nejvíc vykonala!
ať vždy Tě vezme do ochrany svojí
ta, která vládne v umění i boji
a jejíž obrazem je duše Tvá:
vznešená družka bohů, Minerva!'

Nuž, nechať od hor Krkonošských zvučí
až ku prameni Vltavy Tvůj hlas,
by probudil se lid, a co jej mučí,
jak za Žižky kdys s hlavy mocí střás,
ať od Českého lesa k Beskydům
zní hlásným rohem písně Tvojí šum
a všude probouzí a všude těší,
kde dřímající v slzách hynou Češi,
až každý srub a každý bídy stan
v hrad práva změní se; až každý lán
se změní ve kvetoucí blaha sad
a v reka každý Čech, jenž mřel a vad,
až po všem světě jeden půjde chýr:
Co Čech, to rek a práva bohatýr!

Nás všecky, drahá, v řadě prvních vůdců,
dál vedeš jaře mořem lítých škůdců,
jež vášeň divoká na vzteklém koni
v děs v naše zkvétající luhy honí,
by setí všecko, dříve než jsme žali,
nám zničili a děsně udusali, —
Ty vedeš nás a učíš vítězit.
Ó kéž se vrátí Tebou onen svit,
jenž všecka mračna žene z vlasti ven
a věstí všemu lidu krásný den!

Co's květu poesie vůkol sila,
co vědomí v hruď mladou zakotvila,
co duší na cestu jsi krásy vedla,
když peruť ducha Tvého výš se zvedla!
Co vzňatých myslí pro právo se nítí!
Ó požehnán buď sen Tvůj i Tvé žití!
Vždyť nadšení Tvá každá píseň třímá,
co blesků v ní, co svaté pomsty hřímá —
a přec co lahody a něhy jímá,
jež do všech srdcí ladným zvukem zvoní;
co zlatých paprsků nám v srdce roní
a probouzí a vábí jaře k činu;
co jisker v ní jak v žhavém nebes vínu,
jež Diovi Ganymed v pohár lil,
by věky nebi vlád a věčně žil;
co ve vínu tom pro nás síly skryto
a čím vždy tryská, nikdy nevypito!

A toho vína pěstíš stále více,
Ty na Parnasu švarná zahradnice!
Ó slyš, jak české srdce Tobě bije,
Ty vyvolená kněžko poesie!
Ó buď nám šťastna, kněžko, buď nám zdráva,
ať zdroj Tvé písně tryskat neustává,
ať síla Tvojí duše stále roste,
Ty vzore české paní hany prosté,
ať sny Tvé k blahu věrné české ženy
vždy letí výše, dravcem nerušeny!

Ó, bud nám zdráva, drahá, vzácná paní,
a nechať zášť a zloba v skrytu vyje,
nes vysoko, jenž nad Tvou vlast se sklání,
svůj rudobílý prapor poesie,
jemuž se skloní ti, kdo mír nám ruší,
i ten, kdo lidské srdce má a českou duši!

Adolf Heyduk.

Mcyri.

Báseň Michaila Jurjeviče Lermontova,

přeložil

František Tropp.

(Dokončení.)

XIV.

Po trudech noci unaven
jsem v stínu usnul; vlídný sen
zrak bezděčně mi uzavřel . . .
a v spánku poznovu jsem zřel
Gruzinky obraz spanilý.
A znovu hruď mou trápily
sny lásky, žádost sladkých pout.
Chci z hluboka si oddychnout -
a probudím se. S výšiny
již měsíc zářil, jediný
se mráček jemu šinul blíž,
jak bezpečen svým lupem již,
by náruč za ním rozpínal.
Svět v temnotách se dřímat zdál;
jen horstvo třásní stříbřitou,
sněhovým věncem rozvitou
se skvělo z dálky nocí tou
a potok břehy podmílal.
Tam v chatě mhou svit jakýs plál,
se tetelil a znovu has:
Tak jasná hvězda v noční čas
za oběť padá temnotám!
Rád byl bych — však jsem nesměl tam
se odvážit . . . Jen jeden cíl,
bych do otčiny dorazil,
jsem v duši měl; proň těžkosti
i hlad jsem snášel s radostí.
A proto směrem nejbližším
plach, zamyšlený pospíším; —
leč záhy ztrácím, jak dnes vím,
vyhlídku do hor nádhernou —
a pouští bloudím bezměrnou.

XV.

V svém zmatku marně chvílemi
zoufalou rukou po zemi

rvu keře trnu s břečťanem:
Kol věčný les byl hluch a něm,
jenž strašil, houstl každý mih; —
noc milionem očí zlých
vstříc hleděla mi z pustiny
větvemi každé křoviny . . .
mne jala závrať, tajím dech.
I jmu se šplhat po stromech,
než svrchu též, až v nebes kraj
kol ježí se týž les a háj.
Tu bezděčně jsem k zemi pad
a v zoufalství svém počnu štkát; —
i hryžu, hrabu sirou zem,
pláč z očí lil se ručejem,
jenž půdu žárem porosil . . .
Než lidí jsem se neprosil
o pomoc . . . Cizí byl jsem, věř,
jim celý věk, jak stepní zvěř;
než vyzradit se výkřikem,
spíš byl bych, — starče, — v bolu svém
si život vyrval s jazykem.

XVI.

Tys o mně nikdy neslýchal,
že bych byl v dětství zaplakal,
než tu jsem bez ostychu lkal.
Kdo mne moh vidět? Temný bor,
neb měsíc, vyšlý nad obzor.
Paprsky jeho zalita
jsouc mechem, pískem pokryta
a hradbou lesů tajemnou
kol obklíčena, přede mnou
se táhla mýť. V tom z podálí
dvě jiskry jí se přehnaly
a tmavý stín; pak z houště zas
kés zvíře vyskočilo v ráz
a hrajíc sobě na blízku
na znak ulehlo do písku.
To byl té pouště denní host —
mohutný pardál. Čerstvou kost
tu hryz a mručel, z ticha vyl,
zrak zkrvavělý obrátil;
ob čas vždy vrtě ohonem,
k měsíci vzhůru. Srst na něm
zářila v lesku stříbrném.
Chopiv se větve mohutné
jsem na stráži. Ždám urputné

již srážky, srdce žíznilo
po krvi . . . Sudbou nebylo
mně přáno jíti směrem tím . . .
Než od té chvíle dobře vím,
že bych byl v zemi předků svých
nebýval z hrdin posledních.

XVII.

I čekám. Vraha vypátrat
se zdařilo mu; počal řvát
a táhlý spolu žalný sten
se rozlehl. Pak rozzloben
ze země tlapou písek ryl,
se vzpřímil, hned zas přikrčil
a prvním skokem pohrozil, —
mně hrozil smrtí, — já se chvěl, —
a v tom jsem ho již předešel.
Já trefil dobře, v pravý čas
má sukovice v jeden ráz
mu širokou leb proryla,
šelma jak člověk zavyla
a padla. Než tu teprve,
ač dravec raněn do krve,
jež mocně z rány splývala,
boj, — bitva na smrt nastala.

XVIII.

Ke mně se hrudí převrátil, —
než za chřtán jsem ho uchvátil
a v něm po dvakrát obrátil
svou sukovku; on strašně řval
a z posledních sil svých se rval;
jak zmije spletše těla svá,
úž objati než druzi dva
jsme padli rázem; než i v tmě
boj dál na zemi vedeme.
A byl jsem strašný ve mžik ten:
Jak pardal sám zlý, ukruten
jsem v skučení s ním závodil,
jak bych se též byl narodil
v tygří neb vlčí rodině,
kdes v svěží lesa houštině. —
Já věřil, že jsem zapomněl
již lidskou řeč, — a plně zněl
mi z prsou onen děsný ryk,

jako bych mimo tento křik
jinému nebyl z dětství zvyk.
Než v soku vázl žití proud,
sláb, klesal, nemoh vydechnout,
a stisk mne ještě naposled;
zřítelnic jeho sklenný hled
se strašně zalesk — posléz pak
jej na vždy ztišil smrti mrak;
jak soupeř však — i padlý zrak
se smrtí přímo skřižoval
a zmožen — čest přec zachoval.

XIX.

Zde dravčích spárů doposud
hluboké stopy jeví hruď;
jsou živé, už se nescelí, —
s drnem se svěžím spřátelí;
až tělo z vazby vyprostí,
smrt na věky je uhostí.
Na ty jsem tehdy zapomněl
a zbytkem sil les zmoci chtěl; —
než škoda vší té námahy,
s osudem boj je neblahý:
žert tropil si z mé odvahy.

XX.

Já vyšel z lesa; venku den
již jásal, ze sna probuzen;
hvězd kočujících družina
úsvitem hasne; počíná
les hovořit, a k oblakům
kouř z aulu stoupá, — divný šum
se dole větrem ozýval;
já sedl, jemu naslouchal;
však větřík brzy pominul
a když jsem kolem pohlednul,
ten kraj jak známý přivinul
se ke mně. Strašno pomyslit!
Nemoh jsem dlouho pochopit,
že znovu k svému vězení
jsem vrátil se za tolik dní,
že darmo se svým zámyslem
se trápil, mučil, laskal jsem.
Nač vše to? Abych v květu let,
sotva jsem nahled v Boží svět,
poznav za šumu doubravy,

co svobody zvuk mlhavý - -
za sebou vlekl do hrobu
svých touhu svatou, sirobu,
nadějí oklamaných hlod,
soustrasti vaší trest a hrot.
A ještě v sebe pohřížen
jsem vzdychal. Ký to strašný sen!
V tom z dálky větrem zanesen,
se v tichu ozval zvonu hlas, —
vše jasno pro mne v jeden ráz! — — —
Já jsem jej ihned poznával!
Z dětského oka plašíval
sny živé, čarné vidiny
o bratřích, druzích z otčiny,
o volných stepích, širokých,
o rychlých koních divokých,
o divných bitvách v středu skal,
kde jsem sám všechny překonal . . .
Pak již jsem ani neslzel; —
zvuk, zdálo se, že vycházel
ze srdce, jak by kdosi byl
mne železem v hruď udeřil.
A smutně sobě přiznávám,
že cestu k rodným končinám
kdy sotva v žití vykonám.

XXI.

Já osud svůj si zasloužil!
kůň statečný, jenž zatoužil
po vlasti v stepi, v cizině
se hřbetu jezdce sešine
a z dálky najde cestu zpět.
Čím já byl? — Darmo přáním ret
se chvěl, hrud touhou zaplála:
Toť žár, jenž shasl bezmála,
jen přelud snů, bol nadšení.
Mně pečeť vtisklo vězení . . .
Tak ve středu stěn navlhlých,
v sirobě vyrost bled a tich
květ žalářní; v tmě oněch míst
jen chudě pustil mladý list
a volal stále živný jas
slunce. I prošel delší čas;
čís ruka se ho ujala
a přesadit jej kázala
v sad, růžím blíž. Pak ze všech stran
byl blahem žití ovíván.

Co stalo se? Když vzešel den,
květ uvadlý byl nalezen;
horoucí paprsk sežehl
květ žaláře, — jenž podlehl.

XXII.

A jako jej i stejně mne
sžeh neúprosný plápol dne,
nadarmo hledám úkrytu
pro skráň svou v lesním pažitu:
Mně lístky trávy uvadlé
trnovým věncem s hlavy mdlé
splývaly; v tváře zapadlé
zem sama ohněm dýchala.
Směs tichých blesků stíhala
se vzduchem; k obloze se vil
kouř s bílých skal; svět boží byl
v hluboký spánek pohřížen,
jak v zoufalosti těžký sen.
Sotva že chřástal vykřiknul,
zpěv cikády se rozlehnul,
či jak šept dětský zazněl vstříc
šum potoka... Jen šelestíc,
v suchém se mechu ztrácejíc
zmije se s hřbetem žlutavým,
jak čepel meče blýskavým
pokrytá písmem, — plížila
a sypký písek brázdila;
hrála si, skotačila v něm
a přebíhajíc vůkol zem
se svila na něm kotoučem;
pak jako sluncem zraněna,
zmítala sebou splašena
a ztratila se v křovině.

XXIII.

I bylo v nebes výšině
vše jasno, ticho. V povzdálí
z mlh hory dvě se černaly;
náš klášter se na jedné z nich
skvěl lemem zdí svých zubatých;
pod ním tam Kura s Aragvou
objavše páskou stříbrnou
kraj výsep svěžích, lákavých,
u spodu křovin šeptavých,

v dál lehce pluly sdruženy . . .
Ó, jak jsem byl jim vzdálený! —
Vstát chtěl jsem, — ale kolem mne
se kroužilo vše zrychleně,
chci volat, — cítím znaveně,
že jazyk v hrdle zmrtvělý.

Já zmíral. Hlavou letěly
vidiny smrti. Cítil jsem,
že pod sebou mám vlahou zem
dna říčky hluboké a mhou
že obklopen jsem tajemnou;
mou žízeň voda hasila,
jež jak led chladná prýštila —
a na hruď lila mi svůj proud . . .
Ach, kéž jsem zbaven spánku pout! —
tak rozkoš údy jímala . . .
Vlna se s vlnou střídala
u výši; shůry padala
zář slunce v křišťál hladiny
sladčeji záře luniny;
a davy rybek peřestých
si hrály v slunce paprscích.
Z nich jedna v mysli utkvěla:
Vždy níž se ke mně snášela,
byl šupinami zlata kryt
jejího hřbetu lesklý štít.
Nejednou zrak ji u hlav stih,
když její stín se kolem mih,
svit jejích očí zelených
se smutno něžným leskem chvěl . . .
Než z údivu jsem nevyšel:
Hlas její jako stříbro zněl
a divné řeči šepotal,
pěl střídavě a umlkal.
Tak hovořil: »Ach, dítě mé,
tu se mnou vytrvej
ve vodě šťastni budeme,
zde chlad a mír si přej.
Já sezvu sem svých sester sbor,
my tancem kolovým
tvůj rozjasníme kalný zor,
tvůj žal rozvanem v dým.
Spi, — na prachové peřině,
jest průzračný tvůj dům,
rok uteče, věk uplyne,
dej sluchu krásným snům!
Miláčku! nech se přivinout, —
slyš, jak tě ráda mám,

mám ráda tě jak vodní proud
a jak svůj život sám.« —
Já dlouho, dlouho naslouchal . . .
občas se skoro splývat zdál
mně tichý hovor řečiště
se slovy zlaté rybky té.
V tom ztrácím smysly; v očích tmou
svět zakryt; tělo pojednou
slabosti schvátil tupý sen.

XXIV.

Tak jsem byl vámi nalezen . . .
Já skončil; co dál, dobře víš;
ať věříš mi či nevěříš,
mně lhostejno jest oboje.
Mně nedopřává pokoje
to jediné: Že tělo mé
zem rodná v rov svůj nepřijme,
že pověst o mém trápení
nevnikne za práh vězení,
že nevzruší čí vnímavost
tam památkou mou v budoucnost.

XXV.

Buď s Bohem, . . . dej mi ruku svou;
sám seznáš, že v mé žáry vrou;
než plamen ten již z dávných dob
žil ve mně, pálil do útrob;
teď nemá, co by dále žeh;
když popelem sám žalář leh,
čas navrátit se k tvůrci všech,
jenž v světě doby rozvojem
nás daří strastmi, pokojem.
Co z toho pro mne? Nechť si v ráj,
v ten svatý, nadoblačný kraj
se vznesu, — šťastný smrtelník . . .
Za okamžiků několik
tam doma v lůně příkrých skal,
kde jsem si jako dítě hrál,
bych ves svůj ráj i věčnost dal.

XXVI.

Až budu míti umírat, —
věř, netřeba ti dlouho ždát, —

v náš tichý sad mne přikaž snést,
na místo to, kdes vídal kvést
dvé akácií bělostných. — — —
Jest tráva hustá kolem nich,
vzduch čistý má tak vonný dech
a průzračný list v místech těch
hrá v slunci zlatem po stromech!
Nuž, uložit tam povel mne.
Já svitem modravého dne
tam opojím se naposled:
I Kavkaz odtud stihne hled!
Možná, že z výše vznešené
mne pozdravem si vzpomene,
jej pošle s vánkem chladivým . . .
I uslyším před skonem svým
zvuk rodný poblíž zaznívat
a budu myslit, že to snad
bratr neb ruka přítele,
jenž útrpně mi po čele
pot smrtný stírá, schraňuje
a polohlasem notuje
mi píseň otčiny, a s tím
pak usna duši vypustím
a bez zloby všem odpustím.

Za Josefinou Náprstkovou.

Patnáctého září letošního roku vyšel ze starobylého domu »U Halánků« zase veliký pohřeb. Před 34 roky odsud tisícové lidí provázeli na poslední cestě panímimaminku Náprstkovou, s obvyklou slavnostní výpravou našich čestných národních pohřbů, v rakvi věnci pokryté, nesené od sladovníků v stejnokroji, provázenou zástupy spolků, pod vlajícími prapory a korouhvemi, s hudbou, za hlaholu zvonů z chrámu Svatojilského a za slavné assistence kněžstva. Po 21 letech vynášeli odsud panímaminčina syna Vojtu za ohromné účasti zástupů, bez obřadů, v prosté truhle, v jednoduchém voze, tak jak si přál, aby byla upravena poslední jeho cesta z domova, cesta, která vedla do Gothy, kdež ostatky jeho měly být ohněm stráveny. Právě tak byl po její vůli zařízen pohřeb druhé paní od Halánků, a zase šel tklivě prostý průvod hustými zástupy a v řadách jeho, vedle předních representantů naší národní společnosti a našich čelných duševních pracovníků, mužů i žen; kráčely dělnické organisace, které pod střechou starého domu mají své sídlo.

Smrtí paní Josefiny Náprstkové zavírá se historie Náprstkova domu. Odkaz Náprstkův povede se arciť dále v intencích zakla-

datele musea a knihovny, a snad, — až mu bude moci býti dodán charakter veřejnější, — v míře ještě větší než dosud, se uplatní úkoly od Náprstka Českému průmyslovému museu jeho vytčené, avšak individuelní ráz bude nutně setřen s institucí, které úzce souvisely s osobami manželů Náprstkových. Za nedlouhou dobu zmizí asi též starobylý dům u Halánků, se svou prejzovou střechou, s vetchou pavlačí, se všemi těmi kouty a půdičkami a komorami, po kterých první sbírky musea byly rozloženy, na dvoře s kašnou a s břízkami, jichž obrázek za zimní chvíle kdysi Chittussi zachytil. Zmizí tak nejen kus staré Prahy, ale také jeden z památníků vývoje české společnosti, svědek mnohých počinů kulturních, kteréž byly zárodkem a podnětem podniků a institucí, jichž ovoci se nyní těšíme.

* * *

Panímaminka se s druhým svým manželem Antonínem Fingerhutem přistěhovala k Halánkovům r. 1828 — koupili rozlehlý dům za 27.500 zl. Sestra její, paní Serafinová, která ze stejně chudobných poměrů vlastním přičiněním se povznesla k zámožnosti, hospodařila tou dobou již u Černého Orla na Poříčí. U Halánků, v starém útulném domě, kde sladovna a místnosti vinopalně sloužící zabíraly hlavní prostory, kde ve velké, cihlami dlážděné kuchyni s mohutným krbem se vařilo pro rodinu i pro chasu, kde později rozšafná a energická panímaminka, záhy podruhé ovdověvši, sama řídila závod i domácnost, rostl se staršími, nevlastními bratry a sestrami (kteří však až na jednoho v dětském věku pomřeli) a s vlastním bratříkem Ferdinandem, Vojta Náprstek. Celým domem vládla práce; paní jeho neznala oddechu, starala a lopotila se, počítala, střádala. Jmění jí pod rukama vůčihledě rostlo, a při tom vždy zbývalo i pro jiné. Altruistické zásady, které se později Vojta Náprstek po svém návratu z Ameriky jal v modernější formě prováděti, byly mu již v dětském věku příkladnými skutky doma vštěpovány.

Štědrou ruku panímaminčinu znali chudí z celé Prahy, kteří si k Halánkovům chodili v zástupech mnoho set osob čítajících v den rozdávání bochánků chleba, kteří nikdy neodcházeli s prázdnem, když přišli s důvodnou prosbou; drotaři měli ji za svoji hlavní dobroditelku, která jim neodepřela ani přístřeší, ani nasycení, a u rodinného stolu vždy vybývalo místo pro několik studentů. Do tohoto domu práce a dobročinnosti přišla roku 1856 — když Vojta ještě dlel v Americe — Pepička Křížková za krámskou do skladu. Otec její byl podstarším v Černém pivovaře, později si ho panímaminka, poznavši v něm sílu zvlášť spolehlivou, vzala do vinopalny. Křížkovi, kteří mimo Pepičku měli ještě dva syny a mladší dcerku Lidušku (jež pak za Fr. Šimáčka se provdala), bydlili zcela blízko v Betlemské ulici, a panímaminka, která o svou chasu mateřsky pečovala, věděla, jak rozumně děti Křížkovy jsou doma vedeny.

Matek, jakou byla stará Křížková, bychom nyní už málo nalezli v Praze, kde matky z lidu větším dílem znají jedinou vychovatelskou zásadu: dcerám hmotnou a domácí práci co nejvíce zoškliviti. Maminka Křížková předpokládala, že na děti její čeká život práce, a od útlého věku vedla je ku práci rukou přísnou, až tvrdou. Pepička byla z dětí nejstarší; když v dvanáctém roce svém vychodila obecnou školu, musela se chopiti domácí práce jako dospělá osoba. Matka také trochu obchodovala s kvasnicemi, a ty mladá Pepička chodila s putynkou na zádech shánět po pražských pivovarech. Kvasnice se dávaly zadarmo, a tu leckdy holčičku odbyli. Nejraději chodila do sousedství k Modré štice, kde pan starý Nebeský a paní stará vždy přidali také vlídné slůvko; paní Náprstková byla jim za to vděčna až do svého stáří a nejednou o tom vypravovala jejich dceři (provdané Podlipné), s kterou se tak ráda v »Domácnosti« při společné práci scházela. Kdysi, když Pepička přinesla svoji putnu kvasnic a celá prokřehlá ještě musela jíti »na plácek« ke kašně pro vodu, a potom ještě uspati bratříka, který křičel a křičel bez konce, pozbyla trpělivosti a zaplakala, že »to již není k vydržení a že by bylo lépe se utopit.« Přísná matka však měla na vyhánění vrtochů svoji methodu. »Dobře,« řekla, »teda se půjdeš utopit, seber se, k řece nemáme daleko.« A šly, matka s dcerkou, úzkou ulicí k vodě. Strachy se tetelící Pepička slyšela řeku od jezu šuměti pořád hlasitěji, a brzy u podjezdu, pod pomníkem právě postaveným, se začernala vodní hladina. Až tam došly, a teprv po svatosvatém ujištění dívčině, že již nikdy něco podobného neprohodí, vrátila se s ní matka do teplé světnice. Nevím, bylali methoda staré Křížkové se stanoviska moderní paedopsychologie správná, ale je jisto, že paní Náprstková až do svého stáří tuto episodu chovala v paměti.

Pepička se brzy ve skladě U Halánků stala pravou rukou panímaminčinou. Vyrůstala tu v onom ovzduší Staropražské živnostenské rodiny, jakých dnes již neznáme. K mnohému rysu její povahy, k mnohé zvyklosti položen základ v tomto okolí. Význam živnostenských rodin, které svou prací a obchodní zdatností ze skrovných počátků jmění nabyly, není pro vývoj národního života Prahy dosud náležitě oceněn. [1]) Naši sládkové, mlynáři a krupaři, dřevaři, řezníci, uzenáři a pekaři to byli, kteří vedle prvních buditelů-intelligentů tvořili kmen budícího se uvědomělého češství v Praze za první poloviny 19. věku. Jejich rodiny byly jádrem obecenstva v lóžích českého divadla, oni byli předními podporovateli národních podniků, neboť u nich stavovská hrdost a vědomí neodvislosti záhy bylo spojeno s uvědoměním národním; byla to aristokracie středního stavu. V těch rodinách, kde ženy byly všude účastny práce svých manželů, kde v dílně, za pultem, nebo v stolici pomáhaly říditi živnost, jejíž finanční

[1]) Pěkně líčí společenské zvyky Pražského měšťanstva z první poloviny 19. století Luboš Jeřábek v brošuře o vývoji českého společenského života jednající.

stav podrobně ovládaly, vyvinul se u nich zcela zvláštní druh praktické bystrosti a energie. Panímaminka u Halánků byla prototypem toho druhu. Když ovdověla, nic nespolehala na cizí pomoc, ke všemu přiložila ruku, všude měla oči. Když se svým podstarším jezdila po Žatecku pro chmel, neošidil jí ani sebe nejprohnanější prodavač krásným zbožím, povrchu žoku narovnaným, zaťala pěkně pevně pěst, vykasala rukáv a strčila do žoku ruku po rameno, aby hodně z hluboka nabrala chmelových paliček.

Mladé děvče, které panímaminka si vzala k ruce, vpravovalo se do všech těch každodenních starostí a povinností, jichž cíl ovšem nešel dále přes meze zdaru domu a závodu. Přičiňovala se pro živnost U Hálánků jako kdysi panímaminka pro krupařský závod své přísné paní tety. Do tohoto ovzduší měšťansky usedlého se po desítiletém pobytu v Americe vrátil roku 1858 Vojta Náprstek. S jeho návratem, s novotami, které zavedl, s novými myšlenkami a zásadami, které s sebou přinesl a šířiti počal, otevřel se Pepičce Křížkové nový svět.

Starý pravovárečný dům U Hálánků se po návratu Vojty Náprstka začal zvolna měniti v sídlo pokrokových podnikův a v středisko svobodomyslné české intelligence. Že se panímaminka dala získati pro intence synovy, dokazuje zcela mimořádnou pružnost mysli staré paní, taktuplné počínání synovo a hlavně velkou lásku matky k tomuto tak dlouho postrádanému synovi. Nešlo arci vždy vše zcela hladce, a spořivá stará hospodyně si někdy povzdychla nad policemi knih v pokojích synových, denně se množícími. »Těch peněz! těch peněz!« říkávala, když milovaný Vojtíšek to neslyšel, a myslila si asi při tom, co lopoty a přičinění jejího se tu rozměňuje v potištěný papír. Naproti tomu docela ochotně svolovala k hostění přátel, které syn někdy rád po rozličných poradách u sebe zdržel. Však pohostinnost v starých domech měťanských přihlížela spíše k důkladnosti toho, co předkládáno, než ku gastronomickým zvláštnostem, a mladý hostitel, světa sběhlý, rád někdy přidal k obligátní šunce neb studené telecí kýtě něco zvláštnějšího na vlastní vrub a na zapřenou.

Pepička Křížková při takových malých differencích stávala vždy na straně synově a bývala jeho důvěrnicí. Kdysi nesla na míse zbytky pohostění do špíže. Panímaminka ji z nenadání na pavlači potkala. »Co pak to neseš, Pepičko?« — »Zbytek telecí kýty, kterou pan Vojtěch předložil těm pánům,« odpovídá diplomaticky Pepička, nevšimnuvši sobě, že pod řízky pečeně vyčuhuje koroptví nožička. »A co pak je tohle,« okázala panímaminka na nešťastné stehýnko, »to jsou telecí drápky?« A na hladce přičísnutou hlavu Pepiččinu sneslo se rozhorčené kázání.

Vojta Náprstek, sotva se po svém návratu v Praze poohledl, jal se pracovati a agitovati dvojím směrem. Šlo mu jednak o založení ústavu, který by sloužil ku povznesení průmyslu, jednak o organisaci ženské poloviny národa, jejíž duševní obzor a stupeň názorů životních proti tomu, co byl poznal v Americe, se mu zdál úzkoprsý a zpozdilý. Tato dvojí snaha uzrála, když Náprstek

navštívil r. 1863 onu velkolepou světovou výstavu v Londýně, odkud tolik podnětů na kontinentě vzalo svůj vznik, v založení Českého průmyslového musea (kteréž původně mělo býti podnikem spolkovým) a o málo později v organisaci Amerického klubu dám.

Však již před tím připravoval Náprstek půdu svým pokrokovým ideám. Přednášel na Střeleckém ostrově a na Žofíně za nevídaného účastenství obecenstva (jednou se k takové přednášce sešlo na 1500 osob) o strojích, kterými v kuchyni se může dosíci úspory času, jindy zas o stroji šicím, který byl v Praze novinkou, vše s demonstracemi a s odbočkami na širší pole, potřebu účasti ženské při duševním snažení národa dokazující; jindy obral si za thema ženskou otázku vůbec, zas jindy třikráte za sebou přednášel o dobročinných a vzdělavacích institucích v zemích anglosaským kmenem osídlených, hledě jmenovitě k působení ženskému. Bohatý obrazový materiál doplňoval tyto výklady, od posluchačů dychtivě sledované. Mezi tím v sále ostrova Střeleckého i ve vlastním domě pilně pořádal rozličné výstavky, jimiž především hleděl dělati propagandu zamýšlenému museu průmyslovému.

Kruh přátel stejně smýšlejících, mezi nimiž byli prof. Ant. Frič, prof. Krejčí, dr. Rieger, prof. Studnička, dr. Brauner, dr. Prachenský, skladatel Kaván, dr. Šercl, prof. Tonner (někdy mezi ně zavítal stařičký Purkyně), rozšiřoval se každým rokem, jak přibývalo pracovníků na poli české vědy a českého písemnictví. Nedělní dopolední dychánky, při nichž vždy v poledne každému hosti přinesena sklenka vína a suchary, vzaly již v prvních letech šedesátých svůj vznik, tak jako proslulé dychánky v novoroční dopoledne, kdy v čítárně Náprstkově bylo se možno sejíti s celou takřka duševní elitou Pražskou, kam přátelé, mezi tím po venkově rozprášení, si chodívali pro duševní osvěžení v družném rozhovoru.

Pepička Křížková často kdesi v skrovném pozadí bývala účastna porad a hovorů elitního kruhu, u Náprstků se scházejícího. Nedělní odpoledne bylo v domě U Halánků dobou odpočinku, ale nikoli zahálky. Kruh slečen a paní, které se zprvu soukromě scházely a od roku 1865 v Americký klub dám se soustředily, nalezl vždy na programu od Náprstka vytčeném nějakou vycházku, užitečný podnik na prospěch mládeže, poučný výlet nebo přednášku. Pepičce přednáškami, které pro dámy klubu pořádali vynikající učenci a odborníci, otevíraly se nové obzory, bývala z nejpozornějších posluchaček. Humanitní činnost, k níž Náprstek dámy povzbuzoval, nalézala v ní nejradostnější účastnici. Chodilo se s mládeží Pražských škol na vycházky do Stromovky a na Nebozízek, navštěvovaly se opatrovny, šily se oděvy k nadílkám, předčítalo se slepcům, pořádány dychánky pro hluchoněmé děti a velké dětské slavnosti, k nimž bylo třeba nacvičovati zpěvy a hry, a konečně podnikány přípravné práce k založení sirotčince.

Všední dny do uzavření skladu trávila Pepička Křížková v pilné povinnosti, pečujíc o zdar závodu, jako by již byl jejím vlastním; ostatek času náležel sebevzdělání a všeobecně užitečným skutkům. Na tomto životním programu ničeho nezměnil sňatek, jejž roku 1875, dva roky po smrti panímaminky, uzavřela s »panem Vojtěchem,« s nímž před tím již dlouho se měli rádi. Syn sečkal se sňatkem, protože za života matčina nechtěl k Halánkovům uvesti jinou paní, a snad též proto, že prostě zbožnou mysl panímaminčinu nechtěl raniti civilním sňatkem, jejž uzavříti si umínil. Věděl, že si béře ženu, nad niž lepší by najíti nemohl. Bylať bezděčnou dědičkou vzácných vlastností panímaminky. Jako ona vyrostla v obmezených poměrech a tvrdou prací si musela klestit cestu k lepšímu postavení životnímu. Byla stejně skromna v požadavcích, stejně prostě se strojila, stejně dovedla skrbliti vlastním pohodlím a štědře rozdávati pro veřejné podniky; jako ona dovedla jíti za povinností do vyčerpání sil a měla také stejnou energii a silnou vůli.

Na tom základě, jejž Pepička Křížková z domova si přinesla, vychovaly přísná ruka a příklad paňmaminky v mladé dívce praktickou bystrost obchodní a lásku k práci. Náprstek ve vnímavou její mysl vštípil smysl pro kulturní statky lidstva, hluboký respekt před duševní prací, vroucí vlastenectví a uvědomělý altruismus, tak že se mu záhy přispůsobila a se stejným zápalem s ním za jeho nejmilejšími cíly pracovala. Pracovala za nimi především tím, že dbala o zdroj, z kterého byly čerpány hmotné prostředky k podnikům Náprstkovým.

Celé řízení obchodu, který ostatně po starosvětsku primitivně se vedl, spočívalo na jejích bedrech. Její choť měl jen dohled na výrobu, jinak čas jeho patřil museu, čítárně a rozličným veřejným funkcím. Když potřeboval peněz, došel si pro ně k Pepičce, která často mezi hotovostí nalézala cedulíčky se slovy: 200 zl., 300 zl., vybral Vojtěch. Tyto peníze se nejčastěji rozměňovaly v knihy a časopisy, předměty pro museum a větší menší částky, svěřované našim cestovatelům. Obchod tehdy — v letech sedmdesátých — znamenitě kvetl. Jen drobný prodej vynášel denně i 300 zl.; hlavním zdrojem příjmů byl ovšem odbyt ve velkém. V určité dny — myslím, že to bývalo hlavně v úterý — stávalo před Halánkovými husto for z venkova i vozíků hokynářských, a v hlubokém prostranném skladě, v jehož přítmí se blýskaly obruče sudů a soudků, se nedostávalo místa u pultu, cinkovým plechem pobitého. V stolici, kde po léta panímaminka sedávala, brala paní Náprstková peníze. V obnošené soukenné jupičce neb v odřeném kožíšku, přepásaná kanafasovou zástěrou, s bílým pleteným šátečkem na hladce učesaných vlasech, sedávala tu za krásných slunných dnů, kdy každý si hleděl procházky, v podzimním průvanu i za třeskutých mrazů, od rána do večera.

Zatím nahoře v čítárně, kde co měsíc bylo třeba nastaviti skříně s knihami, postaviti do některého kouta novou polici,

úzkou, širokou, vysokou, jak právě se dalo, kde byly na stolech vrchy časopisů českých, anglických, německých, francouzských, polských, ruských, jichž rovnání samo dalo slečně knihovní dost práce, přijímal Vojta Náprstek své návštěvníky. Ve fraku staromodního střihu, s vlídným povzbuzením v očích, s vtipným neb srdečným slovem na rtech, vítal tu své přátele i cizince, z nichž se každý musel do památníku knihovny podepsat. Stálí hosté čitárny mohli býti jisti, že zde vždy naleznou na stole nějaké novinky, často zajímavé zásilky od krajanů z dalekých cest, a že Náprstek vždy ze své ranní obchůzky po knihkupectvích přinese ve svých hlubokých kapsách zajímavou brošuru, cizí časopis se zmínkou o věcech českých, knihu, která právě počínala dělati sensaci, spisek agitující pro spalování mrtvol, neb jednající o ženské otázce, nebo třeba humoristický časopis, kde si dobírají měšťáky na letním bytě všelikými kalamitami stíhané, — což vždy se velice líbívalo Náprstkovi, který pobyt na venkově považoval za zbytečnou modu a ze své Prahy se v létě nehnul, leda na polodenní výlet. Ob čas proměňovala se čítárna v hlučnou přijímací síň, na stolech se vedle sklenek mělničiny octly koláče, to bylo, když do Prahy zavítaly hromadné výpravy krajanů z Ameriky. První výpravu uvítal Náprstek průpovědí nad vrata domu vepsanou: »Co srdce pojí, moře nerozdvojí« — nápis je nad vchodem podnes.

Když přišel známý z venkova nebo z ciziny, nebo měl-li někdo s paní Náprstkovou nějaké jednání, putoval k ní dolů do skladu, po vyšlapaných cihlových schůdkách. Na překlopovací židličce vedle zasklené »stolice« paní Náprstkové, nad níž visela podobizna panímaminčina a staré lithografie Jungmanna, Havlíčka a Riegra, strávili mnohou čtvrthodinku mužové a ženy z předních kruhů české společnosti v družném rozhovoru o rozličných důležitostech národních a obecně prospěšných, zatím co vedle některá hokyně, nebo pantáta z venkova chutě překlopovali do hrdla sklínku sladké kmínky, nebo něčeho říznějšího, která se obligátně přidávala při větším nákupu.

Pravila jsem, život paní Náprstkové byl rozdělen mezi povinnosti ve skladě a mezi práci v úkolech obecnému prospěchu sloužících. Tato práce soustřeďovala se čím dále tím výhradněji na museum a spojenou s ním knihovnu. České průmyslové museum mělo, dle prvotních zámyslů Náprstkových, býti podnikem zvláštního spolku. První schůze přípravného komitétu konala se již v únoru 1863 za předsednictví dr. Klaudyho. Bylo z počátku mnoho dobré vůle pro nový podnik, pro který již před tím na Londýnské výstavě, od Čechů tam přítomných (mezi nimiž, vedle Náprstka, byli dr. Rieger, prof. Ant. Frič a prof. Krejčí), složeny první příspěvky. Náprstek neúnavně výstavkami a přednáškami agitoval pro svou myšlenku, aby v Praze bylo založeno průmyslové museum »po vzoru Kensingtonského musea v Londýně.« První dva roky sešlo se i něco příspěvků — asi

3500 zl. — od přátel a členů zamýšleného spolku, avšak zájem hlavních súčastněných osob byl záhy obrácen k jiným — jak se jim zdálo — nalehavějším důležitostem národním. Sbírání příspěvků přirozeně ustalo, když sbírky na stavbu Národního divadla každou jinou větší finanční akci učinily nepopulární. Náprstek však neupustil od počatého díla. Dle původního plánu jeho mělo museum působiti k vzdělávání průmyslníků trojím způsobem. Mělo vystavovati suroviny a předměty průmyslové, aby je každý mohl ohledati, zkusiti, pochopiti, nápodobiti, po případě o zdokonalení jejich a samostatné zpracování se pokoušeti; za druhé mělo k témuž cíli působiti ústním poučováním, vysvětlováním, přednáškami atd.; za třetí vydáváním spisů v obor ten spadajících. Měly býti vystaveny suroviny z tří říší přírodních, a to tím způsobem, aby ke každé z přírodnin, k zpracování průmyslnému používané, se v systematickém pořadu připojilo znázornění postupu výroby. Dále tu měly býti vystaveny stroje a modely, v oddělení pro domácí hospodářství všeliké nářadí pro hospodyně, jak kuchyňské tak šicí, prací, žehlicí atd. Další oddělení mělo obsahovati hotové výrobky průmyslu domácího i cizího.

Vyplnění tohoto druhého programu bylo by ovšem vyžadovalo značných prostředků hmotných a součinnosti mnohých odborníků. Předměty, které v prvních letech šedesátých byly pro museum zakoupeny a ke kterým již i některé darem přibyly, uložil Náprstek v místnosti, kterou si na panímamince vyprosil, v detailním skladě, jehož vchod byl z ulice tehdy Zlaté a který za tím účelem přeložen do dvora, kde pak až do nedávna trval. Záhy poznal Náprstek, že asi bude záležet takřka výhradně na něm, vejdeli museum v skutek. Podařilo se mu panímaminku získati pro svou nejdražší myšlenku, tak že nejen poskytovala hojně prostředků k běžnému zakupování, ale slíbila, že svůj dům u černého orla na Poříčí ve své poslední vůli odkáže k účelům vydržování musea. Dům ten zdědila panímaminka po své sestře, paní Barboře Serafinové — duší tak vzácné, jako byla ona sama, — která jí jej odkázala s napomenutím, »aby na Vojtíška nezapomněla.« A tak tedy zabezpečeno dílo, na kterém Náprstkovi tolik záleželo. Panímaminka pochopila zámysly synovy a přála jim z celého srdce. V posledních letech svého života vyjížděla si za krásných dnů do Stromovky a tu, když povoz zahýbal do Zlaté ulice, vždy se vyklonila z dvířek a dívajíc se na zavřenou okenici místnosti, kde zárodek musea byl uložen, sepjala své staré ruce a řekla: »Bůh tě posilni, Vojtěše.«

Po smrti panímaminčině sbírky musea rychle rostly; přibývalo tu jednak rozmanitých starožitností původu větším dílem českého — nebylo tehda v Praze jiného ústavu, který by byl kupoval, — jednak předmětů snášených od Čechů cestujících nebo pobývajících v zámořských krajinách. Náprstek dovedl kolem sebe soustřediti obec českých »globe-trotterů,« kteří všichni považovali za svoji povinnost pro museum sbírati. Dr. Holub, dr. Feistmantel, dr. Stecker, dr. Čurda, dr. Pavel Durdík a j. Po-

zději také Kořenský a Vráz[1]) snesli z Afriky, z Asie, jižní Ameriky atd. do Náprstkova musea kollekce národopisné, které se rovnají nejlepším toho druhu v bohatě dotovaných ethnografických museích zahraničných. Pro vše, co takto přibývalo, hledalo se u Halánků místo, kde to právě šlo. Zaujat byt paníinamminčin a všechny pokoje průčelí domu, přibrány půdičky, komory a skladiště přízemní. Podnes ostala různým těm místnostem, kde se nyní ukládají odložené časopisy, diagramy a všeliké haraburdí, zvučná jmena Afriky, Ameriky atd., památkou na předměty v nich původně vystavené. Ve dnech, kdy sbírky byly obecenstvu přístupny, měly dozor dámy Amerického klubu, které podnes ochotně v službu tu v museu se uvazují. (Dokončení.)

Z výletu do Belgie.

Píše

Karel Voitl.

(Pokračování.)

Přece jako by tě pojednou ovanul libý dech jara, když projev drobným, svěžím krajem za pohraničným Verviersem, vystoupíš v Lutichu, živém hlavním městě valonského kraje, rozloženém po obou březích Mosy.

Jaká usměvavá vlídnost intelligentních tváří krásných typů tě všady obklopuje, jaká uhlazenost mravů, jaká dvornost v posunu i v řeči všech, i nižších tříd lidu tě okouzluje, jaká gracie švižných postav v distingovaných úborech a vznešeně prostých spůsobů vlní se davem v podvečer prostrannými ulicemi, jaká hudba lahodné frančtiny, jaká ochota, zdvořilost, uhlazenost, ano starostlivost úředních osob na železnici a jinde, nedostupná úředním orgánům v Německu neb v Rakousku!... Podobné vlastnosti, z části nepopíratelný příznak staré kultury, jsou v zemích západních sice všady obvyklé; avšak Lutich, jak jsem později zvěděl, slyne zvláště krásou svého lidu i ušlechtilostí spůsobů pravého francouzského ducha.

Mezi Lutichem a výše proti proudu položeným Namurem tvoří Mosa nejkrásnější Ardennské údolí, jehož lučinatá půda s úhlednými vesničkami jest prostoupena žulovými pahorky, tu vinicemi, tu lesinami pokrytými. Odtud údolím kanalisované Sambry, přítoku Mosy, proti proudu, územím pověstné bohaté uhelné pánve, stihneš ve spleti železničních tratí a nesčetných továren středisko belgického železářství, Charleroi, a dále na západ nejprůmyslnější belgický kraj Henegavský (Le Hainaut, od

---

[1]) Po smrti Náprstkově k nim přibyli ještě Vojta Frič, Němec, Urbánek a j. v.

říčky La Haine = Nenávist), jehož rozsáhlé uhelné doly v okolí hlavního města jeho, Monsu, jsou na dálku znatelny vysoko do nebe čnícími haldami vytěžených strusků.

Jako v kontrastu k oživenému okrsku leží město Mons, na hlavní železniční trati mezi Brusselem (1 hodinu rychlíkem) a Paříží (3 hodiny rychlíkem) v hluboké ticho ponořeno a na širokých svazích ovinuto kol osamocené, kraj ovládající výšiny (mont), na které kdysi už Caesar při svém tažení proti Gallům zbudoval kastel a položil tím základ k budoucí osadě.

V této i na mé cestě důležité stanici rozbil jsem rovněž svůj prozatímný stan.

Oznámil jsem lístkem svou návštěvu panu Canonovi-Legrandovi, předsedovi »Stálého výboru« a presidentu obchodní komory Monsské, k jehož titulům hovorný posluha na můj dotaz po jeho bydlišti úctyplně a s utajeným překvapením dodával ještě »milionář;« sluha se brzo vrátil a přinesl mi dopis páně Canonův, datovaný před čtyřmi dny, v němž vyslovuje nejistotu, budeli doma v den mé zastávky v Monsu a oznamuje, že schůze »Stálého výboru« se bude konati v Ostende 28. července na radnici a že mi zašle potřebné dokumenty pod adresou, kterou mu později udám. Dále, že mne zve spolu s ostatními členy »Stálého výboru« na déjeuner po výborové schůzi do své villy v Ostende č. 6. na hrázi proti Kursálu. Posluha ještě vyřizoval, že pan Canon-Legrand odcestoval do Brusselu a že se snad vrátí večer. — »Škoda,« pomyslil jsem si. »Není mu snad vůbec příjemno mě přijati? . . . Důležitá osobní intervence v mém poslání byla by na rozhodujícím místě nemožna? . . .« I počnu se v rozpacích svých vyptávati po bydlišti generálního sekretáře »Stálého výboru,« pana Jottranda.

»Monsieur Jottrand?« opáčí můj posluha dobrou frančtinou, prozrazující, že se nalézám dosud v území Valonů. »Jsou zde tři — mladí a k tomu starý pán. Lékař, pak advokát . . .«

Činím záporný posunek.

»Tedy Číňan!« praví s důrazem posluha.

»Číňan? . . . Pan Jottrand, Emil Jottrand, generální sekretář výboru kongresů obchodních komor. Mám za to, že je Belgičan . . .«

»Ten, který je ředitelem obchodní školy?« ptá se posluha.

»Ten to asi bude,« odpovídám, neznaje blíže vlastního jeho zaměstnání.

»To je ten Číňan. Říkáme mu tak. Všecko je u něho čínské. Mluví čínsky, jako když bičem mrská, vyučuje Číňany . . . má je na škole . . . i doma . . . V bytě má vše čínské . . . i podnožky . . . vous má také čínský . . . zkrátka říká se mu Číňan.«

Přes toto jadrné označení osobnosti páně sekretářovy nebylo hledání jeho bydliště v dlouhých, téměř liduprázdných ulicích samých rodinných, starožitných domů tak snadné, zvláště když si můj cicerone byt jeho s bydlišti jeho jmenovců na konec spletl. Když jsem asi hodinu putoval, stanul jsem posléze před

pravým domem páně Jottrandovým, tichým patrovým stavením. Z přízemního salonu, kam jsem byl uveden, skýtala zasklená stěna sousední jídelny milý průhled do zahrady, tvořící prostorný čtverec mezi křídly domovními. V salonku kol mne byla spousta různých sedátek, křesel a židliček, ozdobně řezaných, nebo vykládaných i tkaninami ověšených — a jejich drobnost potvrzovala výrok o čínských podnožkách. Vykládané etažerky, perleťové skříňky, vzácné bibeloty z kovu a slonové kosti na krbu, skvostné výšivky, porculány — vše tvořilo pestrý celek dokonale čínského salonu. Po malé chvíli, sestoupiv z obytných komnat v patře, objevil se pan Jottrand, muž vysoké, štíhlé postavy, asi čtyřicátník, havraních vlasů a takových též vousů, dlouhé brady i kníru. Hluboký a zároveň patósní hlas dodával celému zjevu jeho skutečně jakési exotičnosti. Uvítal mě co nejroztomileji. Jeho měkké, uhlazené způsoby, jeho srdečný tón a jeho skromnost zatajovaly učence, kterým jest. Jako ředitel obchodní akademie přednáší dějiny a národní hospodářství. Za krátko byli jsme dobrými přáteli.

»Přál bych,« pravil v hovoru, za kterého se k nám přidružil roztomilý, as pětiletý synáček páně Jottrandův, »aby se vaše žádost vyplnila. Praha — jaké město, jaká historie! Jaký to požitek proti továrnímu, začazenému Newcastlu! . . . Hantichova kniha o Praze, kterou jste našemu výboru poslali, podává výborný rozhled po vašem krásném městě.«

»Jest naděje, že bude Praha zvolena za sídlo příštího kongresu?« ptám se rozradostněn. Pan Jottrand pokrčil ramenoma: »Mluvím jen za svou osobu . . . Škoda, že jste nezastihl pana Canona.«

»Vrátí se prý večer z Brusselu,« podotýkám.

»Je velmi zaměstnán. Každého rána odjíždí z města do své továrny na přenosné železné dráhy a vrací se pravidelně v poledne. Dnes však je v Brusselu za příčinou úmrtí v příbuzenstvu.«

»V takovém případě nechci obtěžovati za nic na světě,« podotýkám rychle. »Pojedu zítra dále do Bruselu.« V duchu si dodávám: »Neblahý začátek!« . . .

»Mám zde pro vás officielní pozvání k Ostendské schůzi výboru,« dí pan sekretář, podávaje mi šedou obálku. »Chybí na něm pouze podpis presidentův. — Avšak učiňte mi potěšení a poobědvejte večer s námi v rodině. Liboli vám, podnikneme zatím malou procházku naším městem, pro jehož skrovné znamenitosti se vám ochotně nabízím za cicerona.«

Přijal jsem návrh co nejvděčněji a s jiskřičkou radostné čáky pro věc svého poslání. Za chvíli na to, minuvše společně na horním, svahovitém náměstí imposantní, dlouhou, gotickou kathedrálu Svaté Valtrudy (Ste. Waudru), octli jsme se, stoupajíce dále točivými hradními uličkami, na městišti bývalého kastelu Caesarova, pozdějšího středověkého hradu, z něhož se uchovala mohutná renaissanční hláska. Zde v útulném sadě na nejvyšším bodě města rozevíral se nám rozkošný rozhled po úrodném

henegavském kraji, jehož svěží zelení na severozápadě za lesnatými, v okruh seskupenými výšinami prokmital stříbrný pruh Šeldy a na východě a severu blyštily se průplavy (jeden z nich zbudován Napoleonem I.) s plujícími nákladními loděmi. Okazuje na bělající se proužky v nížině, spojující mezi poli jednotlivé průmyslové osady o hojných komínech, podotkl pan Jottrand:

»Naše řeky, průplavy a železnice, jež vidíte, v moderní době nepostačují zvýšené dopravě. Na oné bílé silničné síti se dnes mimo chodce, jezdce, povozy, automobily a bicykly pohybují též podružné železné dráhy — a nelze při tom znamenati vážnějších nehod neb úrazů, tak jako dnes na př. Novoyorskými městskými ulicemi probíhají rychlíky s největší prudkostí, aniž to vadí pasáži nebo mládeži, skotačící v bezprostřední blízkosti kolejí.«

»Zdá se,« odpovídám, »že problem moderní dopravy jest jen psychickým problemem výchovy obecenstva.«

»Tak jest,« mínil pan Jottrand, zahýbaje do uličky, za níž se nám pojednou rozevřel imponující pohled na hlavní náměstí, v čele s pěknou gotickou fasádou radnice. V jejím vnitřku nalézáme skvostné sály, a každý z nich je celek rázu doby, jíž náležel.

»Náš starosta je sám starožitník,« poznamenal pan Jottrand. »Vidíte dílo jeho činnosti.«

Když jsme se pak ubírali poboční ulicí kolem dlouhé zdi s mohutnými železnými vraty krásné kované renaissanční práce, vedoucími do dvora, zastavil se pan Jottrand, pravě:

»Zde bydlí pan Canon.«

»Legrand?« dokládám otázkou.

»Příjmení ‚Legrand' přijal po svém tchánovi, velkoprůmyslníku, s jehož jedinou dcerou se oženil,« vysvětloval můj průvodce.

»Jako šlechtické sídlo,« pravím s obdivem pohlížeje na jakousi palácovou budovu v hloubi dvora.

»Tím skutečně dům býval,« odvětil pan Jottrand. »Myslím, abyste odevzdal zde do schránky svůj lístek, jako byste konal návštěvu. Já připojím některé úřední listy.«

Učinil jsem dle této rady, načež jsme se za nastalého soumraku brzy octli v domě páně Jottrandově.

Zde nás již očekávala domácí paní, roztomilá brunetka prostřední postavy a drobných rysů. Vítala mne jako hosta s pravou srdečností. Při stole pak se rozvlnil proud duchaplné zábavy. Když jsem se obdivoval skvostným čínským sbírkám svých hostitelů, poznamenal pan Jottrand, že jeho synáček, také s námi stolující, by bezmála byl býval rozený Siamec.

»Čtyři šťastná léta jsme prožili na Siamu, plná bohatých dojmů, uprostřed netknuté přírody, mezi mírným, skromným lidem domorodým a u krbu vřelého přátelství evropských soudruhů diplomatického kruhu.«

»Pan Jottrand byl legačním radou krále siamského,« promluvila hbitě a se zanícením domácí paní.

»Jeho siamské Veličenstvo potřebovalo zákonů pro moderní útvary cizineckých exploitací a cizího obchodu v zemi, jako akciových společností a p. Stal jsem se tedy v osobě moderního božstva Buddhova siamským zákonodárcem. Veškeren hospodářský ruch, též domácí průmysl, obchod jsou tam v rukou Číňanů. — Náš Jiříček se narodil zrovna týden po našem návratu ze Siamu do Belgie,« vysvětloval pan Jottrand.

Choť jeho pokračovala:

»Co zde vidíte, je samá upomínka. Jaká radost na příklad tato skříň, plná starého čínského porculánu, který jsme sami shledali! Dřevěnou dýkou tamhle na krbu Siamec skolil svého soudruha . . .«

»Velice vzácný případ vzbouřené prudkosti siamské povahy,« podotkl pan Jottrand.

»— byla jako corpus delicti u soudu, při němž můj muž jako očitý svědek vypovídal.« Zatím podala mi paní Jottrandová objemnou knihu, na jejíchž listech byla pečlivě nalepena spousta památek: pozvánek ku dvoru a k zábavám, oznámení, dopisů, zápisků, obrázků, trofejí atd., jež jsme dlouho prohlíželi za živých vysvětlivek obou manželů.

»Jak bohatý materiál, milostivá paní,« pravím posléze s obdivem, »stačil by na celou knihu!«

Paní odvětila s patrným potěšením: »Kniha skutečně již vznikla za dlouhých, klidných zimních večerů Monsských . . . Sepsali jsme ji společně, pan Jottrand a já, beze všech nároků na učenost neb důkladnost — jen jako prostou vzpomínku na zažité a nám tudíž drahé dojmy . . . kniha vyšla v Paříži před dvěma roky pod názvem ‚Au Siam par M. et Me. Jottrand.‘«

»Měla úspěch,« dodal pan Jottrand.

»Znám cenu splynutí dvou duší ke společnému krásnému cíli, zářícímu z efemerek prožitých okamžiků,« podotkl jsem dojat.

»Ty prožíváme dvakrát, žijemeli je s někým . . .« dodala vroucně paní Jottrandová a pravila veseleji, jako by i mne chtěla rozveseliti:

»Proto provázím pana Jottranda všudy. Byla jsem s ním na obou kongresech, Lutišském i Milánském, a doufám, že s ním půjdu i do Prahy, kterou jsem nadšena . . . Ano, jsem nadšena vaší Prahou již z toho, co jsem právě v zaslané vámi knize čtla — Kdy by na mne záleželo, byla by Praha za místo kongresu již zvolena! . . .«

»Pak zajisté by se stala i o novou památku bohatší — o památku vaší nové knihy o ní, milostivá paní,« doložil jsem, tiskna jí a panu Jottrandovi ruku na rozloučenou. Vzájemným voláním: »Doufejme na shledanou v Praze!« a nabídkou páně Jottrandovou, že si pro mne zítra před mým odjezdem ještě zajde do hotelu, aby mne provedl budovou obchodní akademie Monsské, skončil se valně pozdě tento příjemný večer, jenž mi zůstane dlouho v milé paměti.

Druhého dne ráno, chvilku před tím, než pan Jottrand pro mne přišel, přinesl mi sluha od pana Canona-Leganda list, v němž lituje své nepřítomnosti za mé včerejší návštěvy, a dověděv se od pana Jottranda, že odjíždím dnes do Brusselu, činí mi návrh, abychom jeli spolu, poněvadž i on tam odjíždí ve 12 hodin 27 minut, abych však před tím učinil mu potěšení a posnídal s ním o půl dvanácté. Pan Jottrand měl srdečnou radost z této pozornosti, kterou mi pan president prokazoval, a prominul, že jsem svůj čas, věnovaný prohlídce Obchodní akademie, poněkud zkrátil, abych byl o půl dvanácté u pana Canona.

Obchodní učiliště průmyslníků Henegavských, založené roku 1898 velkodušným věnováním mecenášů průmyslníků, zvláště pana Warocquéa, a jimi vydržované za podpory státu a města Monsu, má krásnou velikou budovu, nejmodernější vnitřní zařízení (posluchárny pro chemii a strojnictví na př. s amfiteatrálními lavicemi až téměř k stropu se zvedajícími) a jest vyzbrojeno tak účelnými a názornými pomůckami, že jsou pro nás v lecčem novotou. Má tři ročníky a přípravku. Mimo obvyklé předměty obchodních učilišť vštěpuje se tu posluchačům též praktická znalost strojů (dílny pro zpracování železa, dřeva a p.). Absolventi požívají pak titulu »ingénieur industriel.« Výchova z velké části směřuje k obchodnímu zaměstnání v cizině a v koloniích. Mimo vyučovací řeč francouzskou jsou angličtina a němčina předměty povinnými, ruština pak, čínština a španělština fakultativními.

»Mladý náš ústav požívá dobré pověsti,« pravil pan Jottrand, když jsme odcházeli. »Před třemi lety nám čínská vláda svěřila 19 mladíků na výchovu, kteří při své mravenčí píli za krátko nalezli umístění v rozličných odborných ústavech i v průmyslových závodech. Rovněž máme stále několik posluchačů Japonců.«

K jeho žádosti, aby též Pražská obchodní komora zasílala Monsské akademii své publikace i prospekty výrobců v Čechách, které by spolu mohly sloužiti za reklamu, slíbil jsem s povděkem, že věc opatřím. Řekli jsme si: »Na shledanou dne o schůzi v Ostende!« a co nejsrdečněji jsme se rozloučili.

»Tam bude záviseti výsledek od vaší výmluvnosti!« zvolal ještě za mnou pan Jottrand.

Slovy jeho zatajil se mi poněkud dech a tajil se mi ještě, když chvíli po tom jsem stál v přijímacím saloně páně Canonově, v přízemí jeho malého paláce. Čekal jsem tu hezkou chvíli sám i prohledl jsem si zařízení. Vysoký, prostorný sál v renaissančním zarámování mramorových veřejí, okenních obrub a krásného krbu. Na stěnách, zelenými hedvábnými čalouny potažených, pouze dva veliké obrazy. Nábytek s okolím sladěný; na klavíru u okna pěkně modelovaná dámská ruka z bronzu. Otevřený vedlejší konversační salon růžového nádechu s několika skupinami pohovek a fauteuilů Louis XV. a Louis XVI. Mezi obrazy dva portréty v životní velikosti.

Konečně vešel pan Canon-Legrand, jehož podobiznou s řády byl jeden z oněch obrazů. Vysoká jeho postava širokých ramen,

přirozených uhlazených pohybů, hezká, produševnělá tvář, ač markantních rysů, s bystrým modrým okem, s rusým, jako hedváb jemným, prokvetalým plnovousem, střiženým à la král Leopold — pravý representační zjev. Jasným tenorovým hlasem pronášel hbitě věty velice určité.

»Zastihujete mne za truchlivého případu,« pravil po obvyklých zdvořilostech. »Jsem rozrušen úmrtím dobrého přítele, jehož záležitosti v Brusselu urovnávám.«

Zatím vešla mladá, drobná dáma v modré říze a v její hezké tváři dobrosrdečného výrazu poznal jsem originál dámského portrétu na druhém obraze.

»Moje mladší dcera, provdaná v nedalekém Tubize,« pravil pan Canon, omlouvaje zároveň svou zaneprázdněnou choť.

»Je la remplacerai,« [1]) dodala dcera a pozvala nás do vedlejší jídelny k snídaní. Nezbývalo nám mnoho času. Lokaj nás rychle obsluhoval, a mladá paní, přisednuvši k stolu na prázdno, pobízela. Manžel její, jak pravila, byl inženýrem v Tubizské vagonce, a jsou svoji teprv od lonska.

Pan Canon se mne vyptával na poměry Pražské obchodní komory i české země vůbec, dále jaká jest česká řeč a s jakou řečí je příbuzna.

»Obchodní komora Pražská,« odpovídal jsem, »jest vzor sboru plodné činnosti za národnostního smíru, docíleného povolností české většiny k německé menšině.«

»Cosi podobného jest i v našich kongresích, jejichž základnu tvoří románská většina,« pravil pan Canon, usmívaje se. »A podobně jen jsme dospěli v naší Belgii k národnostnímu smíru mezi půltřetím milionem francouzských, stejným asi počtem flámských, skoro milionem francouzsko-flámských a více než milionem valonských obyvatelů.«

»Spoléhám na románskou většinu v Stálém výboru při hlasování o budoucím sídle kongresu ve prospěch Prahy,« podotkl jsem tiše a jako tázavě.

»Jest tu ale dřívější návrh Newcastlu,« odpověděl pan Canon.

»Návrh menšiny,« namítám.

»Návrh Velké Britanie! . . .« dí pan Canon s úsměvným důrazem a s graciosním posunkem vznešenosti. »Zdvořilostní ohledy k menšinám! . . . Přátelství francouzsko-anglické! . . .«

»Ovšem, žijeme v době, kdy vládnou menšiny . . .« pravím.

V tom vešla paní Canonová-Legrandová, vysoká, štíhlá rusovláska ještě mladistvého vzezření. Byla velice zaujata a málomluvna.

»Mám starost o syna,« pravila po chvíli. »Dělá inženýrskou zkoušku . . . Podívej se zas k němu! . . .« volala za panem Canonem, jenž právě povstal. »Ať příliš nekouří! . . .«

---

[1]) »Budu ji zastupovati.«

Děkuje za pozvání do domu paní Canonové v Ostende v den schůze výboru, tázal jsem se domácí paní, súčastňujeli se též kongresů.

»Ach, nikdy,« odvětila, »nemiluji hlučných shromáždění... V Praze a v Uhrách se mluví také francouzsky?«

»V Čechách, milostivá paní, a v hlavním městě Praze zvláště dosti mnoho,« odpovídám dvorně.

»Zajisté však nemluví každý tak dobře jako vy...« řekla paní Canonová.

Tu přicházel již zase choť její, připraven na cestu. Oba jsme se s dámami rychle rozloučili, vsedli pak do připraveného dvouspřežního coupé za usměvavých pozdravů dcery páně Canonovy, provázející nás až na práh domu, a ujížděli jsme k nádraží.

Za jízdy do Brusselu učinil pan Canon žertovnou poznámku, když jsme vyjeli z tunelu, který se na plné rovině pojednou vyskytl:

»Koluje pověst, že staří inženýři tuto schválně navezli vršek, aby mohli na nejprvnější tehdy belgické trati provesti umění tunelové a jím se honositi.«

»Provádím snad cosi podobného,« pravím na to. »Vezu jako schválně do Ostendské výborové schůze nejmenší myslitelnou menšinu. Jsem dle officielního seznamu jediný Slovan v celém výboru, zastupuji jediné slovanské město — jako by se tu mohl provesti zvlášť exemplární pokus ohledového umění většin k menšinám...«

Pan Canon se smál a doložil: »Byli bychom rádi, kdy by se vaše ‚ideální' menšina stala poněkud materielnější. Při nejbližší příležitosti musíme se pokusiti, abychom alespoň zástupce Ruska získali pro kongresy a pro Stálý výbor.

Brzy po té jsme se na jižním nádraží Brusselském v nejlepší míře rozloučili.

Brussel se svými asi 580.000 obyvatelů (počítaje v to i předměstí) činí dojem velmi živého, ano místy hlučného velkoměsta a svou polohou do jisté míry připomíná Prahu. Když na př. s výšiny, na níž se rozkládá nové město, přehlížíš některou vyhlídkovou průlinou (u Sloupu kongresového, nebo u pomníku Béliardova, nebo s plošiny u Paláce spravedlnosti) v podvečerní záplavě tonoucí pláň střech a věží starého dole dřímajícího města, vroubenou v pozadí kruhem porostlých vršin, na nichž vévodí v dáli markantní park královského zámku Laekenu. Jen záblesk oživujícího pruhu řeky tu schází. Po svahu a v nížině rozložené město má intimní starosvětský ráz. Pravými klenoty jeho jsou mohutná bílá kathedrála Svaté Guduly, basilika v gotickém slohu a hlavní tržiště, jedno z nejkrásnějších na světě. Podélné strany toho pravidelně uzavřeného náměstního čtverhranu tvoří skvostná gotická radnice z 15. stol. a protilehlý, v architektuře podobný »Maison du roi« (Broodhuis); na příčních stranách zdvíhají se usměvavé, štíhloboké cechovní domy s řádkovými okny, vypjatými štíty,

bohatě zlacené na renaissančních pilastrech neb v plochách. Jakýsi sváteční van cítí se v těchto zářivých prostorách a v kamenné vrásky krajkových průčelí jako by vryty byly radostný zvuk i děsivý třas valících se kdys náměstím dějů, ano i smrtelný ston dokonavších tu pod katovou sekerou vlasteneckých hrdinů Egmonta i Horna. I ten v koutku blízké postranní uličky uměleckou rukou na kašnu vsazený »nejstarší občánek Brusselský,« pověstný »Mannekin Pis,« jako by dále prováděl svou originelně »volnou« hru dávných dobrých časů na posměch zalehajícího k němu moderního šumu nedalekých boulevardů »Anspach, du Hainant a du Nord,« kdež se soustřeďuje překotný chvat dnešního velkoměstského života Brusselského.

Naproti tomu v horním, novém městě, luštěném ve velkém měřítku při zakládání ulic a parků, panuje klid. Jen v poledních a odpoledních hodinách bývají tu nekonečné avenue a boulevardy oživeny projíždějícími spřeženími a automobily vznešené společnosti. Hojné monumentální veřejné a vládní budovy v klasicistickém slohu 18. století, jako paláce ministerstev, sněmovny (Palais de la Nation), cizích vyslanectev v dlouhé Rue de la Loi (ulici zákona), pak paláce akademií, královský zámek, zakrytý stromovím a stavbami, že k němu stěží nalezti přístupu, dvorní kostel, palác vévody Flanderského, královské galerie starších obrazů i moderní, královská konservatoř hudby, palác Arenberský (v 16. století obydlí hraběte Egmonta) tvoří jádro parádní čtvrti i s královským parkem, po francouzsku střiženým, a s překvapujícím prospektem pyramidálního justičního paláce, nejmonumentálnější budovy 19. století zvláštního stylu assyrské architektury s římskými sbarokovanými motivy. Stavba tato vyžadovala nákladu 45 milionů franků.

Brusselská galerie starších obrazů může se ovšem jen zdaleka řaditi po bok Antverpské galerii starých mistrů flámských a holandských. V moderní galerii pak nás zajímají neobyčejně četná velká plátna historická i portretní L. Gallaita, rodáka belgického z Tournai, učitele a mistra našeho Jaroslava Čermáka. Nebyla by nezajímava parallela na př. mezi rozkošným genrovým portretem krásné paní Gallaitové, havraních, lesklých vlasů, v bílé říze, s děckem a psíčkem, v Brusselské obrazárně od manžela L. Gallaita a mezi velkým jejím portretem týchž leskle havraních vlasů, rovněž v bílé říze s psíčkem u nohou, od milence Jar. Čermáka, v Pražské Moderní galerii, jejíž český odbor nedávno obraz získal za značnou sumu.

Druhého dne po svém příchodu vyhledal jsem v Rue de la Loi palác ministra-vyslance francouzské republiky, hraběte d'Ormessona, k němuž jsem měl velmi vřelé doporučení od pana Colomièsa, francouzského generálního konsula Pražského. Vítal jsem totiž příležitost, abych se pokusil, zda by pan ministr mohl prospěti mému poslání svým vlivem u některých osobností, neboť poznámky páně Canonovy, jakkoliv lehce žertovné, nenechávaly

mne v pochybnosti, že vyhlídky Prahy na vítězství ve Stálém výboru nejsou valny.

Odevzdav ve vyslaneckém paláci doporučující list, byl jsem po nějaké chvíli panem ministrem co nejlaskavěji přijat. Vítal mne ve své pracovně. Drobná jeho postava pohybovala se s velikou živostí. V jeho tváři se světlým knírem zračila se přímost, v jeho spůsobech jednoduchost, v hovoru srdečnost. Ptal se mne po zdraví pana Colomièsa.

»Je nyní úplně vyléčen ze svých horeček, které ho z dob jeho pobytu v Laurenço-Marquez a v Johanisburku za burské války dlouho pronásledovaly,« odpovídal jsem. »Je neúnavný v navazování skutečných obchodních styků mezi Čechy a Francií. Jeho přičiněním nabývá francouzský konsulát teprve pravého svého významu.«

»Francouzská vláda dobře ví,« řekl pan ministr, »že má v panu Colomièsovi poklad, a proto jej za vynikající jeho služby odměnila příjemným konsulátem Pražským. Znám vaši krásnou Prahu a uchoval jsem si ze svého tamního pobytu před patnácti lety podnes příjemné vzpomínky.«

Použil jsem hbitě příznivé nálady, abych vyložil panu ministrovi účel svého poslání. Jeho bystrý vtip vycítil, kam biju. Na jeho pokynutí jsem mu předložil seznam členů Stálého výboru kongresového, v němž utkvěl brzy jeho zrak na jmenech: Valère Mabille, president obchodní komory francouzské v Charleroi, průmyslník, Denis Boden, sekretář obchodní komory francouzské v Brusselu, a Balisario Montero, generální konsul republiky argentinské v Brusselu.

»Mohu promluviti s těmito pány, přejeteli si,« pravil po chvíli pan hrabě, »a získati je pro vaši věc, které přeji plného zdaru. Chceteli se také sám pokusiti, zastihnete pana Mabilla každou středu v Brusselu, kdy přijíždí na bursu. Bydlí v Grandhôtelu. Pana Bodena naleznete vždy.«

»Vaše slovo, pane hrabě, bude neskonale vydatnější,« odpověděl jsem s hlubokou úklonou.

»Budiž!« řekl ministr, když jsem, vřele mu poděkovav, se poroučel.

Pokusil jsem se pak přece ještě vypátrati pana Mabilla. Ale nestihnuv jej, zanechal jsem mu dopis a výtisk Hantichovy Prahy.

Panu Denisu Bodenovi, jehož jsem potom vyhledal, návštěva má zalichotila. Je majitelem publicistické agentury. Mladý, zdravím kypící muž. Po mých výkladech se vyslovil, že by se mu Praha za sídlo příštího kongresu líbila. Jeho úsměv mi však zároveň mohl praviti také opak.

Následujícího dne jsem opustil Brussel.

Brussel-Ostende, jak zázračně živá trať! Některou dobu, jako na př. dopoledne a v poledne odjíždějí rychlíky za sebou skoro každých 8—10 minut. A není divu. Mimo obyčejnou službu pravidelného spojení s Londýnem přes Ostende jest tu zejmena

v letní saisoně doprava návštěvníků Ostendských ze všech končin. A těch bývá ročně až do milionu!

Za dvouhodinné jízdy z Brusselu k Ostende letíš rovinným krajem východního Flámska. Pšeničná i ječná pole malých rozloh střídají se s lukami, na nichž koncem července ještě spatřuješ sena, s ovocnými a květinovými zahradami až k starožitnému městu Gentu (o 160.000 obyvatelů). Po mohutné Šeldě a přítoku jejím Lysu pohybují se tu celé lodní náklady květin, jež se vyvážejí ze zdejší krajiny do celého světa. Za Gentem v západním Flámsku jsou větším dílem již jen samé louky. Osamělé dvorce, stáda skotu a popásajících se koní oživují jednotvárnou scenerii. Na obzoru černá, dlouhá linie olšin, vroubících průplav směrem k starožitným Bruggám (Bruges). Odtud dále jen pastviny. Štíhlý maják kyne z dáli. Za krátko staneš u samého námořního přístavu Ostendského v srdci města. (Dokončení.)

Roku 1866.

Druhá kniha Budějovických vzpomínek

Vácslava Vlčka.

(Pokračování.)

XVII.

Po hlubokém dojmu, jejž po celé zemi způsobily tragická smrt Fügnerova a velkolepá smuteční oslava jeho, obrátila se veřejná pozornost k českému sněmu, který se k svému zasedání sešel za nové politické situace.

Ministerstvo Belcrediovo bylo dosazeno koncem července, ale teprve po dvou měsících dne 20. září vyšel císařský manifest, jenž hlavními rysy označoval program nové vlády. Panovník ohlašoval svým národům, že pevně trvá na zásadách vyslovených v říjnovém diplomu z roku 1860, které měly býti v život uvedeny ústavou ze dne 26. února 1861. Ježto se však veliká část říše posud vzdalovala společného působení v zákonodárství (t. j. Schmerlingovy Vídeňské říšské rady), mělo nyní nastati nové jednání, »aby se prospěchům veškerého státu dostalo bezpečného rukojemství takovým ústavním zřízením právním, jež svou sílu a svůj význam nalézá ve svobodném účastenství všech národů.« K tomu účelu že budou říjnový diplom a únorový základní zákon o říšském zastupitelstvu předloženy ku přijetí sněmům uherskému a charvátskému, a výsledek vyjednávání s těmito sněmy že panovník hodlá předložiti sněmům ostatních království a zemí, »aby vyslechl a ocenil stejně vážný soud jejich.« Aby dráha k žádou-

címu všestrannému dorozumění byla svobodna, uznal panovník za nutno zastaviti působnost říšské rady.

Co změna v ministerstvu znamená jmenovitě pro český národ, mělo se určitěji ukázati teprve v novém zasedání sněmovním, zahájeném dne 23. listopadu. Hned při počátku jeho přijat značnou většinou návrh hraběte Alberta Nostice, aby byla panovníkovi za manifest zářijový podána adresa díků. Do komise k jejímu sepsání zvolené dostali se za kurii měst tři profesoři Pražské university: Herbst, Hasner a Brinz, zarputilí Němci, kteří se právům a požadavkům českého národa příkře na odpor stavěli. Opposicí jejich se jednání komise protahovalo, a proti hlasům jejich na konec schválena osnova adresy, která celkem přisvědčovala manifestu zářijovému, ale kladla větší důraz na to, aby jednota říše byla pojištěna šetřením rozmanitosti částí, z kterých se skládá, a dějinného vývoje práv jejich, jmenovitě pak aby obnovena byla jasnost i pevnost veřejného práva v záležitostech jak celku říšského, tak i českého království.

»Blahověstným znamením zdařilé obnovy té,« končila adresa, »bude nám Čechům korunování, odvěké to v království našem symbolické zjevení, vzájemné rukojemství a nejvyšší zasvěcení ubezpečeného stavu právního. Protož toužebně hledí věrně poslušný sněm radostnému tomu dni vstříc, kde spočívati bude staroslavná koruna na posvěcené hlavě Františka Josefa Prvního.«

K rokování o adrese došlo dne 12. prosince. Některý den potom psal mi Doležal z Prahy:

»Byl jsem v té památné sněmovní schůzi mezi posluchači a měl jsem upřímnou radost ze všech našich řečníků, jmenovitě z Riegra a Martinice. Za to mě z Němců rozčertili zvláště moji bývalí profesoři Herbst a Brinz. Tomu překřtěnému Podzimkovi jsme se za universitních let dobromyslně smávali, že má na nose bambuli jako brambor a boty zpravidla sešmaťhané. Ale nyní jedovaté záští k nám, které vane ze všech řečí jeho, musí každého našince naplniti spravedlivým hněvem. Ještě více pak popouzí člověka jednání bavorského rezouna Brinze, který k nám teprve před několika lety z rajchu přivandroval a nyní smí nejen ve Vídni na říšské radě snižovati Svatovácslavskou korunu a českého krále, nýbrž i v Praze na sněmu okázale projevovati své čechožroutství — a třeba hned potom jíti do university, kde před ním čeští posluchači pěkně zticha sedí jako stádo jehňat před řezníkem; aspoň ho posud ani jednou nevydupali, nevypískali a nevyprovodili smradlavými vejci ze sálu. Při adresní debatě potýkal se také s referentem hrabětem Lvem Thunem, který teď vidí, jaký nám byl za jeho ministrování do kožichu nasazován z Němec hmyz, an už i jemu na tělo zalízá.«

Když přítel ještě některými ostrými a drastickými slovy ulevil své nevoli, pokračoval:

»Potěšení dostalo se nám tentokrát s místa, odkud jsme tomu prve nebyli zvyklí, od stolu vládního zástupce. Hrabě Lažanský, pořád ještě jen správce českého místodržitelství, slavně

jmenem vlády prohlásil, že těžištěm rakouské ústavy, pramenem, z něhož náš ústavní život prýští, půdou, z níž ústava vyrůstá, jsou zemské sněmy, — a nepopíratelnou pravdou jest, že říšské rady jako takové, jako celkové říšské rady, skutečně nikdy nebylo; legitimními zástupci národů že jsou zástupcové zemí na sněmích zemských a pojem legálního zastoupení že spočívá v zemských sněmech. Když správce místodržitelství také s důrazem oznámil, že vláda především chce rozvoj samosprávy, měl jsi viděti, jak se zažraným ‚ústavověrcům‘ a centralistům prodloužily tváře. Dva dni potom kníže Carlos Auersperg a hrabata Hartig, Salm a Althan složili své sněmovní mandáty, ježto prý se vládní komisař prohlásil, ‚že říšská rada nikdy právně neexistovala a tím prý členy zastavené říšské rady vydal na posměch a potupu oné strany ve sněmu, která říšského zastoupení neuznává.‘ Příkladu jich následoval i hrabě Morzin. Pane Bože, jenom houšť! Ať zástupce vlády činí hodně často prohlášení takového rázu, aby podobní páni brzo byli mentinou ze sněmu vykouřeni jako trubci z oulu! Doufám, že takové vládní projevy neostanou bez účinku též na Němce Budějovické, že i bojovným kohoutům mezi nimi trochu splasknou hřebínky.«

Zda se toto očekávání v příčině Budějovických Němců splní, mělo se teprv ukázati. —

Ředitel Hammer svolal na odpoledne konferenci, a tak se náš celý sbor učitelský octnul zase jednou pohromadě v jednom pokoji, okolo dlouhého stolu. Ředitel předsedal, Kubišta obstarával protokol. Nerozpřádaly se zbytečné debaty, přece však, než byla probrána třída za třídou jak německého gymnasia tak i českých parallelek, minuly dvě hodiny.

Zatím se venku mimo nadání přihnala podzimní bouře. Když jsme povstali od stolu, piaristé odcházejíce dávali nám s Bohem.

»Vám je hej,« pravil k nim profesor Pecho, »vy jste doma, ale my se máme vydati do takové nepohody.«

»Sečkejte chvíli,« odvece ředitel, »snad se to dost brzy přežene.«

Profesor Mutz podotkl žertovně: »Pakli to půjde tímto způsobem dále, musíte nám pod svou střechou poskytnouti nocleh, — a poněvadž jest nás asi tucet, bude třeba prostříti nám hezkých pár otepí slámy.«

P. Mutz byl již starší pán prostřední, zavalité postavy, mírně otylého těla, veliké hlavy; masité tváře měl ovšem oholeny a nosil kněžský kollárek, ale jinak svým vzezřením, svým celým zevnějškem, svým chováním i svou mluvou podobal se spíše bodrému měšťákovi nežli členu proslulého, bohatého, panského kláštera. Nicméně byl hlavou svých Vyšebrodských kollegů, kteří v Budějovicích profesorovali a ve zvláštním domě na Vídeňském předměstí společně bydlili.

Z nich byl mu věkem nejblíže P. Pecho, ale kontrastoval s ním vytáhlou figurou a úzkým tělem, kteréhož i při dobré kuchyni se nikterak nechytal tuk. On a P. Kroner také již mnoho

nedrželi na parádu, za to P. Maurer a P. Karlez, jsouce ještě zcela mladí páni, také občanský oblek mívali vždy pěkný, elegantní, a všecka jejich zevnější úprava bývala velmi pečlivá.

Nemajíce co dělati, skupili jsme se u oken, kterými bylo viděti do klášterské zahrady. Venku se cedilo, vítr hučel, zmítal nezbedně holými větvemi stromův a šlehal deštěm do oken. Takové podívání ovšem budilo spíše mrzutost než dobrý rozmar, ale kollega Karel Novák si při něm tiše notoval písničku:

»Prší, prší, jen se leje,
kam ty koně postavíme?
Postavte je do zahrádky,
já se držím Marijánky —
postavte je, kam chcete,
já se držím děvčete.«

»Nezpívejte jen sobě,« řekl k němu joviálně P. Mutz, »spusťte z plných plic.

Wenn das Gewölbe widerhallt,
So fühlt man erst des Basses Allgewalt.«[1]

»To by musel spustiti někdo jiný,« odtušil Novák, — »snad nejspíše vy, neboť se povídá, že jste tu dříve krásně a pilně zpívával, zvláště na kůře.«

»Ano,« ozval se Klouček, »nejednou prý také česky?«

»Až na tu krásu je to pravda,« svědčil Mutz. »Také při českých zpěvech kostelních jsem se účastnil, ačkoli jsem textu málo rozuměl a leccos nesprávně vyslovoval. Jednou mi po produkci povídá varhaník: ‚Slovo *zapal*, německy zünde an, vyslovujete chybně, tak že to znamená: er trampelte.‘ Chci slovo po něm lépe říci, ale on zase: ‚Chyba lávky! to by znamenalo: er zerfleischte.‘ — Činím nový pokus, a on se mi směje: ‚To je po německu: die Entzündung!‘ — Myslil jsem, že snad mě balamutí, i zeptal jsem se kollegy Šimerky: ‚Jak se přeloží do němčiny slovo zapal?‘ — ‚Rozličně,‘ odpověděl. ‚Zapal si doutník: zünde dir eine Cigarre an, zapal si kabát: er knüpfte sich den Rock zu.‘ — Já řku: V tom aby se ďas vyznal! Potom prý není těžko češtině se naučiti.«

»Však to v němčině dokonce není onačejší,« namítal jsem, »naopak je v ní mnohem více slov, která mají rozličný význam, ale zní stejně nebo velmi podobně, tak že si je cizinec snadno plete. Ku příkladu: Ball (ples) a Ball (míč), — Ehre (čest) a Ähre (klas), — die Waisen (sirotci), die Weisen (mudrcové), sie weisen (ukazují), — er halte (ať drží) a es hallte (znělo).«

»V soudní síni,« pravil Kubišta, »při přelíčení praví předseda třebas: ‚Der Zeuge zeige am Zeuge selbst . . .‘[2]) Soukenník se modlí: ‚Gott mache zu unserem Wohle die Wolle billig‘[3]) a vychvaluje se: ‚Bei mir waren immer die besten Waren zu haben, und diesen Ruf will ich mir als einen wahren Schatz

[1]) Když klenba ozvěnou hlaholí, poznává se teprve všemohoucnost basu.
[2]) Ať svědek na předmětu samém okáže . . .
[3]) Bůh k našemu dobru učiň vlnu lacinou.

wahren.‘[1]) Tu máte hned čtyři slova, která se při vyslovení od sebe nijak neliší —«

»Ale rozličně se píšou,« bránil se P. Mutz.

»V češtině psala by se docela stejně,« ozval se Karel Novák. »Ostatně v našem případě rozhoduje pouze zvuk, ne pravopis, sluch a ne oko. Pravíteli, že jest Němci tak nesnadno vysloviti jednoduché české zapal a rozeznávati od sebe slova: zapal, capal, sápal a zápal, nemůžete popírati, že se neřku Čechovi, ale Francouzovi nebo Vlachovi vede rovněž tak, neli hůř při německých slovech, jako jsou: auf den Meeren (na mořích), mehren (množiti), die Mären (zvěsti), die Mähren (kobyly), in Mähren (na Moravě).«

»Nebo Höhle (jeskyně), Hölle (peklo), Helle (jasno), hehle (utajuj),« řekl Ryčan.

»Nebo Heer (vojsko), hehr (vznešený), hör’ (slyš), Herr (pán),« doložil Jan Novák.

»Nebo Welle (vodní vlna), Wälle (hradby), wähle (vol),« pokračoval jsem.

»Nebo statt (na místě), Stadt (město), Staat (stát),« připomínal Krupka, »Schiff (loď), schief (šikmý).«

»Nebo Weide (vrba) a Weide (pastva),« přispěl i Bísek, »Haide (lada) a Heide (pohan).«

»Dost už dost!« zvolal Mutz, mávaje oběma rukama, jako by hejno komárů rozháněl.

»I proč pak?« dí Karel Novák. »Jen poslouchejte, ať jste z bludu svého jak se patří vyveden! Tedy sequentia: »Die Heerde (stádo), am Herde (u krbu) —«

A my čeští kollegové jsme jako o závod uváděli nové příklady:

»Bären (medvědi), Beeren (jahody).«
»Lehre (učení), Leere (prázdnota).«
»Zelle (cella), Zölle (cla), zähle (počítej).«
»Haare (vlasy), harre (čekej).«
»Miene (tvář), Minne (láska).«
»Zähren (slzy), zehren (tráviti), zerren (trhati).«
»Kehle (hrdlo), Kelle (sběračka).«
»Wieder (zase), wider (proti), Widder (beran).«
»Fahren (jeti), Farren (kapradí).«
»Sohlen (chodidla), sollen (museti).«
»Fühlen (cítiti), füllen (plniti).«
»Fohle (hříbě), volle (plná).«
»Prahlen (chlubiti se), prallen (vraziti na něco).«
»Ich wohne (bydlím), die Wonne (slast) — die Sonne (slunce), dem Sohne (synovi).«
»Die Bahn (dráha), der Bann (kletba).«
»Die Wanne (vana), im Wahne (v domnění, v bludu).«
»Ofen (kamna), offen (otevřený).«

---

[1]) U mne vždy bylo lze dostati nejlepší zboží, a tuto pověst chci sobě jako pravý poklad zachovati.

»Liegen (ležeti), lügen (lháti).«

»Die Besen (košťata), die Bösen (zlí lidé), — lesen (čísti), lösen (rozpustiti, zrušiti).«

P. Mutz spráskl ruce: »Půl německého slovníka mi tu odříkají!« zabědoval.

»Vyrazil jste u sudu čep,« usmál se P. Pecho, »i musíte snášeti následky.«

»Sesypali se na mne jako sršani. Jen jediný jest mezi nimi hodný, jako by neměl žihadla — pan kollega Klouček.«

Klouček právě rozžehl v pokoji světlo.

»Mlčel jsem,« povídá, »poněvadž jsem v duchu skládal malou divadelní hru.«

»Jakou?« ptalo se několik hlasů.

»Dějiště: krajské město, kde jest obyvatelstvo dvojí národnosti; Němcův jest asi třetina, ale školy jsou jen německé, a německá obecní správa celému městu dává německý nátěr. Osoby: profesor odjinud příchozí, Čech, který se ještě němčině nenaučil —«

»Á!« volali jsme. »Slyšte, slyšte!«

»— a domácí varhaník, Němec, který umí také česky,« pokračoval Klouček. »Čas: jen pár let zpátky. Jednání první a poslední: Profesor a varhaník jdou městem. Profesor se na rohu zastaví před tabulkou s nápisem: ‚Tabor-Gasse‘ a praví: ‚Co je Tábor, vím, ale co znamená to druhé slovo?‘ — »Ulici,« vysvětluje varhaník. — A profesor povídá: ‚Tedy Táborská ulice je po německu Tabor-Gatte.‘ — »Ne Gatte,«[1]) poučuje ho varhaník, »nýbrž Gasse.« — ‚Dobrá, Kasse.‘[2]) — »Ale ne: Gasse!« volá varhaník. — ‚Inu tedy Gase,«[3]) opakuje zase chybně profesor a hubuje: ‚V tom aby se ďas vyznal. Potom prý není těžko němčině se naučiti!‘ — Varhaník si myslí svůj díl, ale mlčí. Opona nepadá, ale veselohra jest u konce.«

Také Vyšebrodští páni se usmívali satirickému šprýmu Kloučkovu.

»Gar nicht übel,« prohodil Pecho a k Mutzovi doložil: »Zdá se, že ani pan kollega Klouček není docela bez žihadla.«

P. Mutz mínil: »Čechové jsou nyní bujní a útoční, mají všecku chuť státi se našimi pány. Musíme se připraviti —«

»Na českou tyrannii — co?« ušklíbl se Klouček. »Ostatně vy velební páni Vyšebrodští měli byste už býti trochu zvyklí české vrchnosti.«

»Jak to myslíte?«

»Opatem vaším jest nyní veledůstojný prelát Vačkář, který asi pochází z české krve.«

»Nenarodil se v Teutoburském lese,« pravil Mutz, »ale v Horní Plané, která je zajisté také německý kout.«

»Avšak jeho jmeno —«

»Co pak znamená slovo Waczkarž?«

»Člověka, který dělá váčky, tedy po německu: Säckler, Taschner. Řemeslníci toho druhu se již dávno nenazývají vačkáři,

[1]) Manžel. [2]) Pokladna. [3]) Plyny.

což jest důkazem, že rodina pana opata Vačkáře tak slula od dávných časů.«

»I když je to jmeno starodávné,« prohodil P. Mutz, »nelze říci, že by bylo tuze pěkné.«

Klouček se zasmál.

»Jakou taškařinu máte zase na mysli?«

»Opatové se střídají,« řekl Klouček, »dříve či později se bude v seznamu klášterních členů Vyšebrodskýeh stkvíti nové jmeno, které může býti ryze německé. Staneteli se opatem a prelátem vy, bude možno jen gratulovati jak osobě,« uklonil se Mutzovi, »tak i klášteru. Neníli pravda, pánové?« obrátil se k druhým řeholníkům.

»Klášteru zajisté,« odvětil P. Pecho, »ale více k osobě než k jejímu jmenu.«[1])

»I vy zlomyslníci!« durdil se na oko P. Mutz. »Já si na svém jmeně zrovna nezakládám, ale také vy,« obrátil se k Pechovi, »se nemůžete svým tak příliš honositi. Když byste vy byl opatem, mohl by konvent říkati: ‚Nomen omen. Dem Pech haben wir alle Macht über uns eingeräumt, jetzt können und dürfen wir ihm gar keinen Widerstand leisten.«[2])

»Moje jmeno přece není Pech,« namítal mu kollega, »nýbrž Pecho.«

»A to dokonce neznamená opak zdaru a štěstí,« podotkl jsem já, »a vůbec s německým slovem Pech nijak nesouvisí.«

»Že ne?« divil se P. Mutz.

»Jest to jmeno dobře české.«

»České?!« zvolal jak Mutz tak i Pecho s tváří nevěřícího Tomáše.

»Ano, české,« tvrdil jsem. »Jest utvořeno spůsobem, kterým naši předkové zhusta osobní jmena zkracovali a pak dále měnili. Podle toho se z Vácslava stal nejprve Vach, potom Vácha, Váša, Vašek; z Martina zase Mach, Mácha, Máša, Mašek; ze Stanislava Stach, Stašek; ze Štěpána Štěch, Štícha; z Jana Jech, Jícha, Ješek; z Petra *Pech*, Pešek, Pícha.«

»Hahaha!« zasmál se P. Mutz. »To jsou čáry, kterými snad také ze jmen tuhle kollegů Kronera a Maurera vyčarujete slova ryze česká?«

»Nikoli,« odtušil jsem, »tato dvě jmena náležejí pouze do německého slovníka. A co jsem řekl, jsou zrovna takové čáry, jako ty, kterými se dělají z ječmene kroupy a z prosa jáhly. Že se česky místo kmotr říkalo a říká kmoch, místo bratr brach, místo holec hoch, místo Petr Pech, to je vědecky tak jisto, jako věta: dvakrát dvě jsou čtyři. Vedle tvarů, které jsem již uvedl, povstaly ze slova Pech ještě mnohé jiné: Pechánek, Pecháček, Pešina, Pešout atd. Pecho je vlastně vokativ; na koho se původně volalo: ‚Kubo, Jíro, Pechu,‘ ten potom v německých ústech dostal příjmení Gubo, Iro, Pecho.«

---

[1]) Slovo Mutz znamená kusé zvíře, ale také hlupáka, hňupa.

[2]) Nezdaru, neštěstí jsme dali všecku moc nad sebou, nyní mu nemůžeme a nesmíme nijak odporovati.

»A tak, dělejte co dělejte,« pravil Mutz k Pechovi, »už vám není pomoci, jste od pánů Čechů annektován. Nepochybně ani kollega Karlez neujde podobnému osudu.«

»Příjmení Kadlec a Kadleček se u Čechů dosti zhusta vyskytují,« ozval se opět Klouček, »ale slovo Karlez možno i jinak vysvětliti: snad bylo utvořeno ze španělského Carlos, na spůsob jmen Perez, Nuñez, Rodrigez atd. a mělo by se psáti Carlez — jestliže totiž rod páně kollegův je španělského původu.«

Všichni posluchači se hlasitě zasmáli. P. Karlez se v oblém drobném ale plném, obyčejně narůžovělém obličeji zarděl jako pivoňka a jedním okem, vždy trochu stočeným, zašilhal tak silně, že nebylo znáti, kam se v tu chvilku dívá.

XVIII.

»Jak jsem řekl,« dí P. Mutz takovým hlasem, jako by chtěl mladému kollegovi pofoukati na bolest, »páni Čechové jsou teď plni bujnosti, smělosti a odvahy, — vždyť dokonce už i panovníkovi předpisují, aby se dal korunovati na českého krále.«

»Předpisují? a dokonce?« opáčil jsem. »To zní tak, jako by Češi chtěli zaváděti nějakou neslýchanou novotu, kdežto přece běží o věc, která trvá už dobrých tisíc let.«

»Aber gengen'S,« káral mě otcovským tónem P. Mutz, »vždyť českému království mnoho ještě do toho schází, aby bylo tisíc let staré!«

»Ale před královstvím bylo knížectví čili vévodství, a také tehdy každý panovník byl v důstojnost svou slavným spůsobem uváděn. Ano, po dobrých tisíc let, od šeré dávnověkosti až po naši dobu, nastolování českých knížat a králů bývalo největším svátkem celého národa. Vy starší páni, kteří jste už pamětníci roku 1836, jste snad už dílem na vlastní oči viděli a na vlastní uši slyšeli, co se tehdy dělo za korunování krále Ferdinanda Dobrotivého. My to známe toliko z vypravování svých rodičů a známých, jakož i z písemních zpráv —«

»— které jsou velmi hojné a obšírné,« poznamenal Kubišta.

»— a vesměs dokazují, jaká byla tehdy radost po celé zemi, v městech, v panských zámcích i v chudých vesničkách, jak ze všech končin lidé v zástupech spěchali ku Praze a tam po celé dni plesali a jásali. A činili to ovšem také němečtí obyvatelé našeho království —«

»— a budou to při nejbližší příležitosti zase činiti,« pravil Karel Novák, »třebas by tomu političtí zástupcové a vůdcové jejich odpírati chtěli.«

»Nemohou odpírati,« tvrdil jsem.

»Myslíte?« prohodil P. Mutz.

»Nemohou, — neboť vykonali v té příčině již skutky, kterými jsou zavázáni tak, že jim nelze jednati proti sobě samým.«

»Máte toho plnou jistotu?« ptal se Mutz ironicky.

»Byl jsem toho sám částečně očitým svědkem.«

»I saprlote! Můžeme slyšeti, kdy a jak?«

»Bylo to na samém počátku jara roku 1861. Tehdy se po dlouhé přestávce opět sešel český sněm, a v jedné z prvních schůzí jeho kardinál Schwarzenberg podal a odůvodňoval návrh: ‚Ať sněm ve slušném spůsobu vysloví žádost, aby se Jeho Veličenstvo, náš nejmilostivější panovník, dal v Praze jakožto král český slavně korunovati.‘ Kardinál mluvil krátce, ale vznešeně a důrazně, ne jako pokorný prosebník, nýbrž jako duchovní hlava země, v plném vědomí, že co žádá, vere dignum et justum est, aequum et salutare.[1] Já skrovný človíček seděl jsem při tom v novinářské lóži, a prsa se mi vzdouvala pocitem po tu dobu nepoznaným — pocitem, že chvíle tato jest okamžik historický, že jsem přítomen ději, jenž miliony srdcí pohne k živému tlukotu.«

»Což se i stalo,« dí Klouček.

»Ve sněmovně,« pokračoval jsem, »panovalo takové ticho, jako by všichni přítomní v sobě tajili dech. Ale když kardinál svou řeč dokončil, propukla pravá bouře potlesku a nadšeného provolávání, jehož se účastnili všichni poslanci bez výminky, také ti, kteří seděli, nebo v tu chvíli vlastně stáli v lavicích německé levice. Proti návrhu kardinálovu nebyl projeven žádný odpor ani hlasem ani posunkem ani pohledem, ba ani mlčením nebo passivním chováním; také nejostřejší odpůrcové Čechů mezi Němci netoliko s návrhem v příčině korunování souhlasili, nýbrž počínali sobě v tu památnou chvíli jako u vytržení. A Němců byla ve sněmě valná většina. Do deputace, která měla panovníkovi žádost přednesti, bylo zvoleno osm členů rodu nepochybně německého a pouze tři Čechové: Palacký, Rieger a Brauner.«

»Celá akce,« mínil P. Mutz, »pocházela od šlechty.«

»Od šlechty,« řekl jsem, »kterou nikdo nemohl nazývati českou. Akce zajisté byla velice vhodná, když došla neobmezeného souhlasu jak na českém sněmě, tak i u Jeho Veličenstva. Již po čtyrech dnech deputace, vrátivši se z Vídně, ohlašovala v Pražské sněmovně, jak milostivě byla přijata od mocnáře, který ku přednesené prosbě odpověděl: ‚Sněm zemský, učiniv takové jednomyslné usnesení, jakož Mi jeho jmenem oznamujete, přišel tím nejvřelejší žádosti Mé vstříc: dám se korunovati v Praze na krále českého.‘ I toto prohlášení bylo ve sněmovně přijato s jásavou pochvalou ode všech poslanců, také od německých. Tito němečtí poslancové jsou posavad politickými zástupci a vůdci německého obyvatelstva v Čechách a budou jimi zajisté i dále. Domněnku, že by v příčině korunování mohli teď nebo později jinak smýšleti než roku 1861, museli by s největší nevolí odmítnouti jako hrubou urážku, jako insinuaci, že nejsou lidé charakterní a čestní.«

»Na, na,« řekl P. Mutz, »Sie nehmen das alles zu ernst.«[2]

»A jak bych to měl bráti jinak?«

---

[1]) V pravdě důstojno a spravedlivo jest, slušno a spasitelno.
[2]) »Vy to všecko béřete příliš vážně, příliš do pravdy.«

»Když tehdy byla řeč o korunování, nač se myslilo?«

»Zajisté na věci svrchované důležitosti, na základní řády historické a právní.«

»Jak vy to vykládáte.«

»Já? nebo my?« namítal jsem. »Není zhola žádných výkladů potřebí. Oč běží, velmi určitě a jasně pověděl tehdy kardinál, jmenovitě závěrečnými slovy svého odůvodnění: ‚Nejsvětější úvazek povinností panovnických a věrnosti poddaných jest korunování, které úžeji víže, než chladné právo, a lépe chrání, než nahý meč!‘ S nemenší určitostí a jasností pověděl to i panovník: ‚Dám se korunovati v Praze na krále českého, aby tímto svatým obřadem upevněn byl nový, nezrušitelný svazek důvěry a věrnosti mezi Mým trůnem a Mým českým královstvím.‘ Tato slova jeho Veličenstva — «

»— nesmíme kritisovati,« vpadl mi P. Mutz do řeči.

»Ale smíme je přece citovati a chváliti?«

»Osoba panovníkova nesmí býti mísena ani do rokování v parlamentě, — za všecky vládní skutky a projevy i s nejvyššího místa odpovědno jest ministerstvo.«

»Tedy v našem případě rytíř Schmerling?«

»Ten byl tehdy státním ministrem.«

»Dobře,« pravím, »držme se pana Schmerlinga. Chcete snad říci, že milostivá odpověď panovníkova byla nejen jeho konceptem, ale i jeho zásluhou?«

»Nepřísluší mně, abych rozsuzoval zásluhy v tak vysokých kruzích.«

»Ale o tom aspoň nepochybujete, že ministr Schmerling s odpovědí Jeho Veličenstva souhlasil?«

»To jest,« dí P. Mutz vyhýbavě, »*vy* o tom nepochybujete?«

»Ani dost málo.«

»Ale dokázati to bylo by vám těžko.«

»Naopak, velmi snadno. Kdy by byl státní ministr nesouhlasil s takovou odpovědí, jakou dal českému sněmu panovník, nebyl by mohl setrvati v úřadě, byl by musel hned podati demissi. To neučinil —«

»A vy z toho soudíte —«

»Rytíř Schmerling byl veliký nepříznivec českého národa, činil mu těžká příkoří, všelikými prostředky své moci jej utlačoval. Když tedy také on žádosti českého sněmu v příčině korunování přisvědčil, jest to důkazem, že ji pokládal za věc naprosto spravedlivou, které nebylo možno protiviti se.«

»Snad to přece bylo trochu jináč,« prohodil P. Mutz.

»Jináč? A jak?«

»Heslem Schmerlingovým bylo: ‚Můžeme čekati.‘ Tím řídila se jeho taktika v Uhrách i v Čechách. Když český sněm přišel se svou žádostí v příčině korunování, neuznal Schmerling za vhodno, aby se jako hlava ministerstva proti ní postavil. Bylo to v prvních dnech, kdy jeho ústava počínala vcházeti v život. Proč těm pánům odpírati? myslil si nepochybně. Proč je popouzeti a dělati si z nich nepřátele, kteří by mohli kaziti mé dílo?«

»Mému dílu hrozí dost veliké nebezpečenství z Uher,« vykládal Klouček myšlenky Schmerlingovy dále. »Kdy bych se octnul v odporu i s českým sněmem, mohl by odepříti zvolení poslanců do mé říšské rady, a já bych pak musel boudu pro ni vystavěnou zavříti; životu a slávě ústavy mé byl by za pár neděl konec, a já bych musel jíti za dr. Bachem. Ne, ne, s českým sněmem si nesmím rozlíti ocet. Slíbím, že budu žádost jeho ve svém úředním postavení podporovati, a tak si jej zavážu k vděčnosti. Ať mají čím se těšiti. Však se žádná kaše nejí tak horká, jak se uvařila, a také čeští páni se naučí čekati. Uplyne měsíc za měsícem, uplyne rok, uplynou léta —«

»— a také již šťastně uplynula,« ujal se slova Karel Novák, »a o korunování nebylo řeči —«

»Leda že v říšské radě profesor Brinz hrubě zlehčoval českou korunu, která prý jest mythickým výmyslem nové doby, a titul ‚český král‘ vyhlašoval za tak planý, jako titul ‚král Jerusalemský.‘ Germán Giskra a jiní paladini centralismu horlivě mu sekundovali.«

»Také nejeden z těch,« dokládal Klouček, »kteří dne 11. a 15. dubna 1861 na Pražském sněmu pomáhali dělati bouři potlesku a nadšeného provolávání.«

P. Mutz vytáhnuv ramena k dlouhému pokrčení, povídal: »Tempora mutantur, — a od dubna roku 1861 se velmi mnoho změnilo. Na říšskou radu šli sice také Čechové, i největší ultra mezi nimi, ale dělali v ní ministerstvu nejtužší opposici, za nedlouho z ní dokonce vystoupili a vůbec pracovali ze všech sil k Schmerlingovu pádu. Není divu, že jich nezahrnoval svou láskou a přízní.«

»Byl to státnický mudrc a mistr,« dí Klouček, »který si to naposledy zbryndal i se svými ústavověrnými mameluky, až mu bylo zazpíváno: ‚Requiescat in pace — ať si jde pohovět na odpočinek.‘«

»Toť že k veliké radosti Čechů,« podotkl Mutz.

Já řku: »Čechové i při této příležitosti osvědčili zase svou šerednou náturu. Při politickém pohřbu rytíře Schmerlinga neoblekli se v žíněná roucha, neposypali hlav svých popelem, a k politickému hrobu jeho nechodí vzdychat, plakat a rukama lomit. Na českém sněmě nebyl podán návrh, aby Schmerlingovi v Praze byl postaven pomník, — český sněm raději za nové vlády opět vyslovil přání, aby se brzo přiblížil den, kde staroslavná koruna česká spočine na hlavě Jeho Veličenstva.«

»I není divu,« mínil uštěpačně Klouček, »že vám takové jednání zavdalo příčinu, abyste Čechy nazval bujné a útočné, plny nezkrocené smělosti a odvahy.«

»Aby trochu zkrotli,« pravil se svým dobráckým úsměvem Karel Novák, »měl by býti vydán a ve všech našich městech, vesnicích a nejlépe ve všech českých domech vyvěšen zákon asi tohoto znění:

‚Češi, buďte tu tiši,
ať vás Němci neslyší,

at' jich to tak nehněte,
že jste ještě na světě.

Kdo se proti tomu prohřeší, dostane zámek na hubu, a kdo bude dělati veliký rámus, přijde na Špilberk nebo na Kufstein.'«

»Takové nařízení,« doložil Jan Novák, »by se i v Českých Budějovicích mnohým líbilo.«

Tu se zas jednou ozval P. Pecho: »Neměli bychom navrhnouti konec debaty?«

»Raději,« odtušil Bísek, »navrhněte konec plískanice.«

»Mně,« předl dále nit hovoru Klouček, obraceje se opět k P. Mutzovi, »uvázlo v hlavě slovo, které jste napověděl: Tempora mutantur, nos et mutamur in illis. [1]) Nechtěl byste nám pověděti, bylli jste proti korunování už roku 1861, či změnilli jste mínění své teprv později?«

Mutz mávl rukou: »Na mém mínění málo záleží.«

»I jen kápněte božskou!«

»Nuže,« řekl Mutz, »chceteli to mermomocí věděti, já nejsem vůbec proti korunování.«

»Tááák?« divili jsme se.

»Ať se dá panovník korunovati — ale ve Vídni, jako rakouský císař,« vytrumfl nám P. Mutz. »Co tomu říkáte?«

»Že to záleží jen na vůli panovníkově,« odpověděl za nás Kubišta.

»Na nikom a na ničem jiném?«

Kubišta jal se vykládati: »Roku 1804 císař František už nepochyboval, že mu nezbude než složiti důstojnost císaře německého, a proto se rozhodl, že si náhradou za ni — přiloží nový titul. Chtěl se nejprve nazvati císařem uherským a českým, ale potom zvolil — ,podle jmena svého arcidomu' — titul císaře rakouského. V patentu ze dne 11. srpna 1804, kterým to ohlašoval svým národům a všemu světu, vyhradil sobě, že později ustanoví obřady a slavnosti, jaké při korunování na císaře rakouského mají býti konány.«

»Nu tak tedy!« zvolal P. Mutz, všecek oživnuv. »Věc v příčině korunování jest úplně a jasně rozhodnuta!«

»Theoreticky,« vece Kubišta.

»Ale platně? Co císař František jako absolutní panovník oním patentem stanovil, to přece bylo zákonem?«

»Ano,« svědčil Kubišta, »patent onen je základní listina císařství rakouského.«

»Která vždy platí? Aspoň posud nebyla žádným jiným ustanovením pozměněna?«

»Takové listiny vůbec nelze měniti.«

»Císařské korunování jest tedy založeno v zákoně?«

»To jest,« vymezoval to Kubišta, »František I. si je v patentu svém vyhradil a při vydání jeho na ně pomýšlel, — v skutku však se nedal na císaře rakouského korunovati, ač potom ještě přes třicet let vládl.«

---

[1]) Časové se mění, a my se měníme v nich.

»Ale řád takového korunování dal vypracovati?«

»Asi ne, — aspoň nebylo nic takového nikdy publikováno. A vůbec od té doby, co byl prohlášen titul císaře rakouského, nebylo o takovém korunování řeči.«

»Schadt nix,«[1]) mínil P. Mutz, — »dříve či později může o něm býti řeč a může býti učiněno skutkem.«

»To není zlá myšlenka,« dí Klouček, — »kdy byste s ní vystoupil na veřejnost, přišla by snad mnohým vhod.«

»Mohl byste se proslaviti,« povídal Karel Novák, »vaše jmeno by se mohlo státi historickým.«

»Zkuste štěstí,« nabádal ho Jan Novák, »učiňte takový návrh.«

»Jenom kde?« prohodil P. Pecho.

»Kdež jinde, než ve Vídni,« mínil Klouček.

»Jenže říšská rada,« namítal Pecho, »jest nyní zastavena.«

»Ale sněm dolnorakouský trvá,« pravil Klouček. »Ať se tam pan profesor dá zvolit za poslance.«

»Děkuji za dobrou radu,« odsekl P. Mutz.

»Myšlenka by musela býti propagována také žurnalisticky,« podotýkal jsem já, — »a to se může státi beze všeho odkladu. Račte s návrhem v příčině císařského korunování vystoupiti v některém předním časopise německém —.«

»Ve Vídeňské Presse,« řekl Ryčan, »nebo v Österreichische Zeitung —«

»Nebo,« dodal Karel Novák, »v Budějovickém Anzeigru.«

Tato slova i Vyšebrodské pány polechtala k bezděčnému zasmání; bylo veřejným tajemstvím, že místní Anzeiger jest orgánem P. Mutze, jako Budivoj orgánem naším.

V slovním šermování našem učinil teď P. Mutz silný výpad: »To, páni milí, jsou — salva venia — samé třesky plesky. Hlavní věc jest, že má v našem mocnářství býti pouze jedno korunování, císařské, a o žádném jiném že se už nemá vůbec jednati.«

»Ou, ouha!« zvolal jsem. »Jak můžete cosi takového tvrditi?«

»Tvrdím přece jen,« odpovídal P. Mutz, »co vám tu před chvilkou řekl váš přítel.«

»Já?« ohrazoval se Kubišta. »To mi ani ve snách nenapadlo!«

»Chcete couvati? Marně byste se vykrucoval, — je tu dosti svědků, kteří to slyšeli.«

»Nikdo to nemohl slyšeti,« odmítal Kubišta toto tvrzení, — »vy sám byste byl leda podlehl akustickému klamu.«

»Přece jste uvedl, co stanoví patent císaře Františka z roku 1804,« mluvil Mutz. »Či snad jste to neuvedl správně?«

»Zcela správně,« pravil Kubišta. »Každý si to může přečísti, patent jest nejednou tištěn a tedy každému přístupen. Ale vaše řeč dokazuje, že vám obsah jeho není povědom, že jste ho buď vůbec nečetl, nebo že se vám vytratil z paměti.«

---

[1]) Nic neškodí.

»Přiznám se bez mučení,« odtušil P. Mutz, »že mi nikdy nepřišel do rukou a na oči.«

»Račte tedy vzíti na vědomí, že tam do slova stojí: ‚Wir haben beschlossen für Uns und Unsere Nachfolger den Titel und die Würde eines erblichen Kaisers von Österreich (als den Namen Unseres Erzhauses) der Gestalt anzunehmen und festzusetzen, dass Unsere sämmtlichen Königreiche, Fürstenthümer und Provinzen ihre bisherigen Titel, Verfassungen, Vorrechte und Verhältnisse fernerhin unverändert beibehalten sollen.‘ [1]) A dále sub 4. se praví: ‚Wir halten Unseren weiteren Entschliessungen die Bestimmung derjenigen Feierlichkeiten bevor, welche Wir für Uns und Unsere Nachfolger in Ansehung der Krönung als erblicher Kaiser festzusetzen für gut finden werden; jedoch soll es bei denjenigen Krönungen, welche Wir und Unsere Vorfahren als Könige von Ungarn und von Böhmen empfangen haben, ohne Abänderung auch in Zukunft verbleiben.‘« [2])

»To je velmi zřetelné,« poznamenal Jan Novák.

»Velmi jasné a zcela nepochybné,« dokládal jsem. O korunování na císaře rakouského mluví se v patentu jako o věci, která teprv zavedena býti má, o korunování na krále českého a uherského, které vždy bývalo, stanoví se, že má pro všecku budoucnost trvati beze změny. K císařskému korunování vůbec nedošlo, ale na království uherské byl syn Františka I. korunován ještě za živobytí otcova, na království české hned po smrti jeho.«

»Dobře, že jste se to ještě v čas dověděl,« řekl Karel Novák P. Mutzovi tónem dobromyslného souseda. »Kdy byste byl svou myšlenku o císařském korunování veřejně propagoval a při tom tvrdil, že jiné korunování, jmenovitě české, patentem z roku 1804 bylo zrušeno, mohlo by to vaší státovědecké a politické reputaci býti poněkud na újmu.«

»Nemyslíte, pánové,« promluvil teď P. Pecho, »že bychom už měli načíti jiný soudek?«

»Dobrá,« souhlasil Klouček, — »mluvme třebas o důstojném řádu cisterciáckém.« I obrátil se k P. Kronerovi, chtěje patrně, aby se také on přece rozmluvy súčastnil. »Jest velmi starobylý, neníli pravda?«

»Na sklonku jedenáctého století jej založil sv. Robert,« odpovídal P. Kroner; »okolo roku 1200 měl již 1800 opatství.«

»Také do Čech se záhy dostal?«

»V první polovici dvanáctého století.«

»Opatství Vyšebrodské založil mu Petr Vok z Rožmberka?«

---

[1]) Uzavřeli jsme, že pro Sebe a Své nástupce titul a důstojenství dědičného císaře rakouského (jakožto jmeno Našeho arcidomu) takovým spůsobem přijmeme a stanovíme, by všecka Naše království, knížectví a provincie své posavadní tituly, zřízení, výsady a poměry budoucně bez proměny podržely.

[2]) Svému dalšímu rozhodnutí vyhrazujeme určiti ony slavnosti, které pro Sebe a Své nástupce v příčině korunování na dědičného císaře stanoviti za dobré uznáme; avšak při těch korunováních, které jsme My a Naši předkové jakožto králové uherští a čeští obdrželi, má to i budoucně bez všelikých proměn zůstávati.

»Ano, roku 1259,« vece P. Kroner. »Řád byl v Čechách a na Moravě hojně rozšířen, ale za Josefa II. byly jeho kláštery větším dílem zrušeny.«

»Když v některém klášteře vašem nastupuje nový prelát,« ptal se Klouček dále, »koná se nepochybně nastolení jeho vždy slavným spůsobem?«

»Ovšem; biskup mu na hlavu postaví mitru, odevzdá mu berlu a navleče prsten — jakožto znaky důstojenství jeho.«

»A den installace bývá asi celému klášteru radostným svátkem?«

»Zajisté; účastnívají se ho i širší kruhy.«

Klouček pokračoval: »Kdy by někteří světští lidé, kterým do toho jinak nic není, o takové slavnosti neradi slyšeli a proti ní se vyslovovali, co by tomu říkali členové kláštera?«

»Nic — nevšímali by si toho.«

»Kdy by se však našel v klášteře samém některý člen, jenž by si vzal do hlavy, že slavnostní installace opatova je věc zbytečná, nenáležitá —«

P. Kroner zavrtěl hlavou: »To není možno, takový člen se nikdy nenajde.«

»Ale dejme tomu aspoň na okamžik, že by se našel a že by zrušení toho slavnostního aktu navrhoval, jaké by se mu dostalo odpovědi?«

»Takové,« dí P. Kroner, »že by hned umlknul.«

»Kdy by však neumlknul, nýbrž vedl svou dále?«

»Vzbudil by domnění, že pozbyl zdravého rozumu —«

»— totiž proto, že opatská installace, která byla nepochybně založena při samých počátcích řádu, na žádný spůsob nebude zrušena, nýbrž jistě potrvá dále?«

»Až do konce jeho,« posvědčil P. Kroner.

Klouček nyní učinil applikaci: »Že české království je společenský a historický útvar mnohem vyššího druhu, než jednotlivý klášter, o tom bohdá nikdo nepochybuje. Když tedy,« pokračoval ne rozhorleně a hlučně, nýbrž spíše tónem starostlivým, »když tedy člen řehole, jemuž ani na mysl vstoupiti nesmí, aby v klášteře svém navrhoval odstranění opatské installace, když ten a takový si osobuje právo tvrditi, že má býti zrušeno korunování na království české, a skoro za rebelanty prohlašuje miliony národa, jenž toho odvěkého, nezrušitelného, svrchovaně důležitého právního a státního aktu hájí: — jaké domnění vzbuzuje ten a takový v příčině svého zdravého rozumu?«

Místo P. Kronera promluvil P. Mutz, řka povýšeným hlasem: »A kdy by venku nejen šídla, ale i břitvy padaly, já se vám, ctění pánové, pěkně poroučím.«

A rázným krokem zaměřil ku protější straně sborovny.

»Počkejte!« volal naň Kubišta, »ať jdeme všichni jedním vrzem.«

»Neodcházejte!« dokládal Karel Novák. »Budemeli nuceni zde noclehovati a řadou na slámě ležeti, bude teprv příležitost, abychom si hodně dlouho povídali.«

Avšak P. Mutz, hodiv sobě zimník jeň na ramena a chopiv svůj klobouk, řekl zkrátka: »Adié!« a zmizel za dveřmi.

(Pokračování.)

V mlhách.

(Chansons de brume.)

Napsala

Marg. Mauclairová.

Paní autorka, choť slavného kritika a essayisty francouzského, píšící pod jmenem Danièle Déliane, svěřila mi své verše s ujištěním, že by ji velice těšilo, kdy by je některá z našich revuí v překladu přinesla, a s důvěrou, že u nás — kde dle jejího domnění jest melancholie domovem a pro kouzlo smutku tolik pochopení, — malá ukázka její poesie bude vlídně přijata. Kéž se toho dostane i pokusu překladatelky!

Jitka Utlerová.

Sen.

Tak málo by stačilo k našemu štěstí,
bohatství květů jen nechte nám kvésti.
Jaro na prahu vítati,
léto pod keřem růží,
zimu u krbu jasného.
Hodiny trávit tak klidné a blahé,
nad knihy skloněni milé a drahé . . .
A mír, velký anděl bílý,
nad skromný se domov schýlí . . .
Tak málo by stačilo k našemu štěstí,
bohatství květů jen nechte nám kvésti!

V soumraku.

Ó, z duše bázeň vyhostit
a ze všech pout se vyprostit!
A vidět nebes blednutí
a vidět listů žloutnutí
a vnímat lesa vzdychnutí,
dech podzimu když zavěje,
zvuk hodin teskný přivěje
od kostela. — Chvíle snění
v mlhy měkkém zahalení.
Zapomenout! V duši chvění,
podzimního větru lkání . . .
Ó večery odříkání!

U okna.

Nebe je zasmušilé
a okno úzké tak.
Ó pojďte, sny, je ozářit
a slunci cestu otevřít.

Nebe je zasmušilé
a okno úzké tak . . .
Tam duše má se dusí, mře!

Podzimní den.

Mé srdce mrtvo jest jak utonulý,
Déšť padá, vítr lká!
Klamné je naděje usmrtily,
Déšť padá, vítr lká!
A slunce je nikdy už neoživí,
Déšť padá, vítr lká!
To ubohé srdce mé zmořené,
Déšť padá, vítr lká!
v Morgue bez života složené,
Déšť padá, vítr lká.
Kalný je pramínek omývá,
Déšť padá, vítr lká,
a to se žitím nazývá.

Kostelík v měsíčné záři.

(Provence.)

Kostelíku protestantský,
bílý, v bílém luny plání,
vydychuješ liliovou
vůni tklivou,
vůni čistou,
vůni prostou.
Vztyčuješ se,
stříbrobílý,
v zelenavých větví stínu,
stajených v hlubokém klínu
ponurých hor.
Nad tvým vchodem k uvítání
růží trojice se sklání,
ubledlých a zádumčivých,
růží mystických . . .

Melancholie.

Za večera mlhavého
má duše ke mně usedla,
»jednání« mé sledovala
s posměchem.
ve zraku zasleném.

Novější italská literatura.

Nástin postav a proudů jejich

podává

Vladimír Krtička.

(Dokončení.)

II. Román a novela.

Obraťme nyní pozornost k druhému kolbišti duševních snah, a pole románu a novely. Tu jest třeba vyjíti od Manzoniho. Velcí umělci určují výši, rozsah i obsah umění. Manzoniho »Zasnoubenci,« tolik čtení a tolik obdivovaní po Italii, znamenají epochální etapu v dějinách vážného románu, jemuž vtělení myšlenky v děj s ukojením všech požadavků ethických i esthetických nepřestává býti vznešeným cílem. Křesťanská idea, křesťanský názor na život a člověka oživly podivuhodně v románě Manzoniho.

Nuže, na kolik odpovídá nynější italský román svému vznešenému vzoru? Řekněme hned: snahou a prací nebylo skrbleno, aby byl dostižen, ale dostižen není. Fogazzaro po stránce ethické, d'Annunzio po stránce esthetické blíží se jakosti vzoru, ale vždy jen částečně, protože strannicky, pouze jednostranně, protože umíněně. Italie tedy nemá románu úplně svého. Ale má tak silné a volné duchy, že románem svým se staví na niveau evropské a vzbuzuje světovou pozornost. Z cizích, kosmopolitických proudů tři vnikly, zavanuly do Italie; domácí zdroj se nenašel. Za to umělecké vlastnosti a známky každého směru jsou původní. Pozorovati to lze na vůdcích obou hlavních táborů, jež se dělí o literární slávu přítomnosti, na Fogazzarovi a d'Annunziovi.

Vzácné a veliké jsou přednosti románu Fogazzarova; který je plodem ducha nejvýš svědomitého a hluboce založeného. Nepostrádaje zcela realismu, pro nějž dovede však najíti motiv vždy jen en beau a vždy v oduševněné přírodě, jsa prodchnut pravým duchem víry, nábožnosti a nejsa ničemu zas blíže než vědecky moderní své době, dovede Fogazzaro povznesti se k vysoké idei, spojiti právo víry a církve s právem moderní vědy na základě poznatků psychických. Fogazzaro idealisuje a oduševňuje, nezamítaje při tom nikterak zdravou smyslnost moderní. Jeho umění znamenitě stoupá; od »Malombry« až k románové trilogii loňského roku skončené »Svatým« vidíme veliký vývoj umělcův. Jeli dokonán, nelze bezpečně tvrditi. Ale jistě jím Fogazzaro dosáhl prvního místa romanciera italského; budoucnost ukáže, postavíli se po bok největším vyvolencům umění. Vznešenost cítění, kolorit, světlo, vnímavost k hlasům přírody, deskriptivní lesk, idealismus lásky, mysterium víry a dokonalá pravdivost — to jsou vznešené známky jeho umění, kterému neschází nikdy závěrka morální. Tak tomu bylo hned v jeho prvních románech, (Malombra, Daniele Cortis, Tajemství básníkovo). Poslední serie

románů jeho: *Il Piccolo mondo antico* (Drobný svět kdysi), *Il Piccolo mondo moderno* (Drobný svět nyní) a *Il Santo* (Svatý) jsou plodem několikaleté práce a hluboké filosofie umělcovy. Málo jim schází k dokonalosti, tím málem jest však to nejtěžší: spojiti totiž vřelou ideovou podstatu s uměním vnějším a prodchnouti obé duchem básnického posvěcení. Ve Fogazzarovi dosud nevyhovuje umělec zplna mysliteli, myslitel žádá něco, čeho nedopouští prostý pud umělecký. Odtud neshoda v stavbě, při které však román Fogazzarův jest románem pravým, nikoli pouze studií psychologickou či esthetickým pokusem, či jak jinak ještě titulují plody druhých škol. Právem se staví vedle každé produkce cizí.

Co znamená Fogazzaro ethicky, tím jest Gabriel d'Annunzio estheticky. Krásu za každou cenu — toť cíl všeho snažení d'Annunzia, jež se již bralo po tolika různých cestách. Jsa milovníkem naturalismu zolovského, odchovancem psychologie bourgetovské, neodolal d'Annunzio ani vlivu Tolstého a Nietzsche jakož i impressionistů francouzských a přešel posléze v moderní symboliku s dávkou mysticismu. Ale to vše jsou jen etapy zajisté ještě neskončené jeho vysloveného *estheticismu*. Můžeme je sledovati na jeho díle od románu »Radost« až k »Amarantě«; dokumentární studie psychologické, rozvedená lyrika náladová i dojmová, požitková doktrina života a zbožňování života vůbec — to vše tu uloženo v bohaté směsici. Vůdčím náhledem d'Annunziovým jest, že využitím všeliké radosti rozumí se štěstí života; radost tu pak ztotožňuje s kultem krásy. Avšak právě tu jest na estheticismu d'Annunziově zřejmý úraz: jeho krása není krásou přírody, ale theoretickou, abstraktní, konvencionelní, jeho láska a zápal pro ni nejsou pocity bezprostřední, nýbrž theoretické důsledky bohaté obraznosti. Nicméně je v ní tajemné kouzlo, jež mimoděk láká čtenáře. D'Annunzio měl dobu ústrkův a bojův s kritikou, jež na konec utichla před tvůrčí silou jeho a transformační vlohou jeho básnického světa. Autor, dosáhnuv teprve 42 let věku svého, neodloží ještě dlouho pero, jímž tak znamenitě zobrazuje dobu a její myšlenkový kvas.

Pravou protivou školy d'Annunziovy jest ***naturalismus*** Vergův a Capuanův. Pod novým jmenem přenesli tito mužové snahy Stecchettiho po »odsvěcení přírody« do románu a novely. Drsný Giovanni Verga vpravil zásadu svoji s neobyčejnou robustezzou a přesností ve formy venkova, oblíbiv si obrázky ze života sicilského měšťáctva a z osudu tuláků. Jeho rysům v skutku mistrovským je často na újmu jen nedostatek vnitřního souladu a úměrnosti. Jeho Cavalleria rusticana zůstane povždy v paměti i toho, kdo nedovede oceniti přednosti hudby Mascagniho. Ale umíli Verga připoutati vždy rázem čtenáře, nemá přece té moci, aby mu dodal nezbytné illuse, ponévadž té síly nemá vůbec jeho směr. Románů Vergových jest dlouhá řada; nepovznesly autora přes noc na výši slávy, ale získaly mu pověst solidní a trvalou.

Capuana energii líčení Vergova nahrazuje jemností a švižností. Jakožto kritik, novelista a romanopisec a nejčilejší člen

italského Parnasu má za sebou Capuana dílo veliké a zajímavé. Nedal umění svému strnouti ve formách pravověrného naturalismu, nýbrž dovedl mu dodati přitažlivosti a moderní vábnosti právě tak, jako dovedl se vnutiti obecenstvu svým románem »Giacinta,« jenž mu bojovností svou získal značné obliby. Počet jeho novel jest veliký; upozorňujeme jen na zajímavou knihu Homo, v níž tlumočí všechny tendence novelisty. Capuanovo životní dílo není posud ukončeno; bystrý pozorovatel moderního života ještě opět a opět bude se ucházeti o naši úctu.

Mezi zvláštnosti literární galerie italské patří Alfred Oriani. Tomuto hlubokému mysliteli jest belletristika pouhým pláštěm myšlenek a cílů filosofických. Jako samotář, nenapravitelný pessimista, paradoxální obhajovatel negace, pracuje Oriani o velikém díle, jež má shrnouti přehledně obrazy života a snažení lidského. Zlomek díla toho jest kniha: »Zápas politický« obsahující kritiku současné historie. Nihilismus Orianiho proniká i zde, ale má základ čistě individuelní. Romány jeho z téhož důvodu zasluhují zvláštní pozornosti.

Miláčkem čtenářstva jest Edmondo de Amicis, proslulý zvláště svým »Srdcem,« které záhy dosáhne 250. vydání. V skutku také de Amicis se přibližuje nejširším vrstvám svými popisy cest, causeriemi, portréty i »Románem Mistra.« Amicis jest nejmírnější impressionista, plný sentimentality a optimismu; nechce hledati nových obrazů, nýbrž spokojuje se bohatým zdrojem tiché krásy, kdekoliv se mu naskytuje. Jemu blíží se v paradoxální povídce Alberto Cantoni, poutavý humorista, který však nezřídka umdlévá, snaže se z předmětu svého vytěžiti nekonečné effekty.

K Manzonimu přiznává se v románě Emilio dei Marchi; tón jeho, poněkud smutný, ale bez trpkosti, učí smíru s životem, vycházeje z esthetiky morální; forma jeho jest plná, bez přímětků raffinovanosti. Za to v optimismu jde často až do krajnosti. (»Jakub idealista« 1897.)

Od Vergy v nejednom ohledu vychází mladší Frederico de Roberto; to prozrazuje jeho pevná vůle umělecká, přesná analysa a hloubání o reálním životě. Ale chladným pozorovatelem nikterak není. Zejmena rozbíráli lidské svědomí, theoretisujeli, hloubáli v abstrakcích a námětech filosofických, vergistou není. Romány »Láska« a »Křeč« poukazují na myšlenkový kosmopolitismus. Jen někdy nedostává se Robertovi rozvahy v líčení effektů; to patrno i z jeho »Novel«, letos od Rowalského do češtiny přeložených.

Bojovným aristokratem je E. A. Butti, nepřítel vší vulgárnosti a pokřiku davů, zvláště však socialismu a demokracie. Jeho román »Kouzlo« (1897), líčící passionelní drama šlechtického života, jest pessimistická apologie aristokratického individualismu. Při vší bohatosti myšlenkové, jež mnoho váží, zdá se býti směr autorův dosti pochybeným.

Esthetikové *směru d'Annunziova* jsou E. Corradini (»Veselí«) a Luciano Zuccoli (»Smrt Orfeova«), tento zvláště

pro svou divokou fantasii a barvitost. Ze zvučných jmen buďtež ještě uvedeni Ferdinando Martini, guvernér kolonie Eritrejské, E. Panzacchi, oblíbený Girolamo Rovetta, Eduard Scarfoglio, Giuseppe de Rossi, G. Ferri, sentimentální Giorgieri-Contri a Beltramelli. Nevšední pozornosti se v poslední době těší též Silvio Novaro, podivuhodný malíř vášní a raněných srdcí, ale často překračuje míru v sensaci.

Přestáváme na těchto jmenech, nechtějíce dlouhým výpočtem čtenáře unavovati. Podotknouti ještě musíme, že se i ženské pohlaví v románě a novele účastní soutěže, a to hojnější měrou, než v oboru básnickém. Každý zajisté slyšel aspoň o Matildě Seraové, energické autorce románu »Il paese di cuccagna,« kde znamenitým uměním jsou vylíčeny spousty působené v Neapolsku náruživou zálibou lidu v hazardní hře. K Seraové se významem svým druží vášnivá Neera, značného jmena dobývá si i Gracia Deleddová, Bruno Speraniová, Maria Savi-Lopezová a celá řada jiných pracovnic.

Současná italská literatura románová a novelistická bývá označována jakožto doba úsilí. Dodáváme k tomu, že úsilí to jest mohutné a vznešené, jež bohdá dosáhne vysokého cíle.

III. Literatura dramatická.

Pod krásným azurem italského nebe má také divadlo svůj zvláštní ráz a dramatický spisovatel svůj zvláštní osud. V tradici dlouhých dob zaujímá divadlo přední místo ve veřejném životě románského lidu, soustřeďujíc v sobě nejširší a kulturně i vkusově nejrůznější vrstvy společenské. Ale toto široké obecenstvo, tento různotvárný dav vedený do hlediště ne společnou touhou, nýbrž zcela individuelní chtivostí požitku, namnoze nemá pravého vkusu, neřku požadavků ryze uměleckých, ale nezná také shovívavosti a zdrželivosti v nevoli. Jest sice pravda, že pravidelným setkáváním jednotlivců v divadle vytvořil se jakýsi společný vkus, aneb aspoň jakási společná záliba, která však obyčejně není umělecká. Následkem toho ocituje se pak dramatický autor v obtížném postavení, maje před sebou alternativu: buď líbiti se davu, nebo hověti umění. Zřídka kdy se oba ty požadavky slučují v jedno, a jen málo autorův umí je sloučiti. Odtud vyplývá pak zjev na půdě italské až příliš častý, že na jedné straně vidíme násilné mlčení neuznaných a nepřijatých myslitelů, na druhé straně pak pomíjející slávu těch, kdož poskytli vhodnou stravu diváctvu. Nejtěžší umění se nejhůře posuzuje i odměňuje, a to právě proto, že obecenstvo tu neodmítá divadlo jako tlumočníka myšlenek přes jeho obzor jdoucích, nýbrž vynucuje sobě hry, jež jsou mu po chuti. Nelíbíli se kniha, odhodí se, aniž by se její obsah proto změnil; nelíbíli se však hra, stačí projeviti nevoli, a divadlo ustoupí vůli, ba svévoli diváků. Jest ovšem pravda, že se po té stránce v hledišti italském mnoho zlepšilo, ale ne všecko.

Staří, kdysi uctívaní dramatikové: Marenco, Giacometti (jehož »Giuditta« kdysi ovládala scénu), Bersezio, Bellotti, Costa a jiní a jiní propadli této kletbě osudu. V nemnohých letech byli zapomenuti všichni, s nimi i Cavallotti, jehož cenné aktovky udržely se v cizině déle než doma. Ale postup k lepšímu nastal přece: vychovalo se obecenstvo, hledající v dramatě ideu a ducha, nespokojující se dále pouhou trestí dějovou; oduševnění a zidealisování scény bylo toho následkem. Kruhy tohoto obecenstva nebyly, pravda, příliš široké, ale stačily, aby svou reformátorskou činnost mohli zahájiti dva vážní duchové: Giovanni Bovio a Gabriele d'Annunzio, za nimiž šla mladá škola dramatická, ne arciť silná, ale chovající v sobě zárodek příští myšlenkovitější scény.

Giovanni Bovio, filosof a ideolog, chlouba Neapole a celé Italie, učenec hluboký a vysoko nad svou dobou stojící, posvětil život svůj plně studiu a službám ideí. Jeho právnická díla, epochální studie psychologická nazvaná »Genio,« psaná tónem ne suchého vědce ale nadšence pro ideu humanity, a konečně zlomek chystané »Phenomenologie,« v níž chtěl uložiti ovoce svého života — toť jsou díla, jimiž se bude vždy chlubiti italská věda. Stejně důležitý úkol vykonal Bovio na scéně. Tu byla experimentální půda pro jeho studii o Geniu, jejž zobrazil lapidárně v několika aktovkách. Kristus, svatý Pavel, Dante, Leviathan defilovali před zraky nadšeného publika; veliká hymna lidskému duchu zněla jimi na scéně, a diváci znenáhla chápali tvůrčí její myšlenku. Myšlenka zašla i se svým tvůrcem (Bovio zemřel 1903), ale zůstal směr, jehož se záhy uchopila ruka jiná, přivádějící na jeviště menší míru oduševněnosti, ale stejnou míru idealismu.

Gabriele d'Annunzio i tu podnikl cestu křížovým ohněm nepřátelské »kritiky,« ale vytrval a zvítězil, nebo alespoň zvítězí a to, neli svými koncepcemi, bezpečně svým směrem. V jeho dramatickém vývoji od »Mrtvého města« až po »Dceru Jairovu« vykonáno pro drama italské mnoho, ale vykonáno mnoho i pro jeho nástupce; vysekán jím v pravém slova smyslu vchod.

U většiny posluchačstva zůstává miláčkem robustní a sousedský Giuseppe Giacosa, na ten čas nejpopulárnější dramatik. Jeho šelmovským komediím i sympathickým dramatům dostává se od obecenstva ustavičně nejlichotnějších projevů lásky, a Giacosovo dílo zajisté ještě dlouhá léta podrží svůj primát.

S ním závodí Roberto Bracco, jenž hravě vrhá na jeviště hry velikého gesta a dokonalé faktury. Těše se obdivu doma i v cizině, sleduje mladý ten talent zdárně svůj cíl. V poslední době ohlášen z Říma dobrý úspěch jeho nového dramatu »I fantasmi.« Stejně applaudovaným oblíbencem zástupu jest Ferdinando Martini, jehož komedie nesou se jemným dechem a delikátním rámcem morálního pozadí. Syn neštastného básníka veristy Marco Praga jest mistrem scény. Množství oblíbených komedií napsal též Gerolamo Rovetta, docela neprávem zvaný italským Zolou. I chmurný Oriani hájí svoji filosofii na scéně

dne a propaguje tu dále úkoly svého poslání. Opomenuti nesmějí býti bratři Antona-Traversi, pak Domenico Oliva, Butti, kníže Riccardo Carafa d'Andria, Anastasi Sabatino Lopez a jiné menší hvězdy na nebi italské Thalie.

Co říci závěrem o dramatě italském? Ono jistě nestojí dosud na vrcholu dokonalosti, ale že mohutní, jest nepochybno. Co dříve neslo jmeno, dostane nyní i podstatu, co mělo být obrazem lásky, společnosti či rekovství, bude nadále i duší oněch pojmů, v nichž uloží lidská snaha sled své positivní touhy. Proto hledíme k budoucnosti italského dramatu s důvěrou.

IV. Kritika.

Nástin literatury italské nebyl by úplný, kdy bychom se aspoň několika slovy nedotkli kritické činnosti. V ohledu tom slyšíme pronášeti na Italii staré stesky, datující se od dob pěvce Božské komedie. Není kritiků, nýbrž jsou soupeři a stranníci, není kritické pravdy, nýbrž jest individuelní pochybná analysa a synthesa. Francesco de Sanctis, jenž ještě zachovával kritiku na výši historické spravedlnosti a počestnosti a jenž bez odporu byl největším kritikem doby obrozenské, stržen jest pak s podstavce uznání a jeho dokumentárně-komparativní methoda nahrazena kabalistickou interpretací nezralých nespokojenců. Ale překotná ta revoluce záhy vzbudila reakci vážných duchů, kteří si byli vědomi vážnosti poslání kritikova. Pater magnus literatury italské Giosuè Carducci podal svědomitostí své kritické práce důkaz, že jen genius má oceňovati genia, an mu nejlépe může porozuměti. Kritická díla Carducciho zaujímají dvě třetiny všeho jeho díla vůbec; používá se tu soustavně methody historické, kritiky analytické, která, ač jest poměrně nejobtížnější, nejspíše vede k porozumění dílům esthetickým. Carducci jest neobyčejně pevný ve svém tvrzení, mocný ve svých vzpomínkách historických, bystrý v úsudcích, a to vždy ve formě sobě vlastní, čistě italské. V něm zemřel největší italský kritik 19. věku. K němu se čestně druží Bonaventura Zumbini, autor klassické studie o poesii Montiho, dále Isidoro del Lungo, Alessandro Chiappelli, Francesco d'Ovidio a četní jiní vyvolení. Neobyčejný význam má Benedetto Croce, hluboký sociolog, autor »Kritiky literární« a obdivuhodné »Esthetiky,« kde historickou dokumentací staví bezpečnou podporu svému realistickému idealismu. S dostatek jest znám našim pracovníkům i Angelo Conti, extatický obdivovatel přírody, jenž nepřezírá nikdy meze lidských snah a konání. Jmenujeme dále Uga Ojettiho, Luigiho Cappuanu, Annibala Gabrielliho, Panzacchiho, Picu, Venturiho, Diega Angeliho a Carla Legréa. Z divadelních kritiků postačí nám znáti Roberta Bracca, Olivu, Mancu, Cerviho, Gaspara de Martino a Bouteta.

Měli bychom ještě čtenáře poukázati k hlavním zpravodajským zdrojům ruchu literárního. Přestaneme jen na hlavních,

o nichž víme, že k nám často pronikají. Tu sluší především jmenovati okázalou revui *Nuova Antologia*, naplňovanou pracemi celého sboru nejlepších literátů. K ní druží se *La Critica*, jež vedením M. Croceovým připravuje materiál pro historii novodobé literatury italské, *Il Convito*, publikace Adolfa de Bosis, *Rivista d'Italia*, řízená od Chiariniho, *Fanfulla della Domenica* a *La Settimana*. Že všechny hlavní denníky politické mají své literární rubriky, netřeba zvláště uváděti.

Končím svůj nástin věda, jak mnoho mu schází k plnému, životnému obrazu italského literárního hnutí. Ale není možno nanášeti poslední světla a stíny na obraz a uzavírati jeho rámec, když namnoze jsou ještě na živu portretované osoby, které myslí, pracují, bojují a mění a to vše směrem k budoucnosti, jejíž cíl uniká společnému zápalu, tak jako každý ideál uniká, máli býti ideálem. Dnes cíl ten jest vzdálen tím více, že kosmopolitický literární proud, *materialismus*, tarasí cestu jasnému ponětí, přidružuje k sobě jed negace a uspávací aroma sensualismu. Ale netřeba si stýskati; není v italské povaze, aby nad sebou dlouho strpěla mračné nebe a netíhla vždy k jasnějšímu jihu. Odvážím se tvrditi, že tato gravitace italského ducha již nastala a že literatura italská od kosmopolitismu spěje *k charakteru národnímu*, rozeznávajíc v sobě prvky vlastní povahy a hledajíc v nich drahokam Ideálu. Zbývá tu příštímu velikánu mnoho práce, ale věříme, že ta síla olbřímí přijde.

Otázka reformy středoškolské.

Některé myšlenky pro širší veřejnost

napsal

Jan Šafránek.

I.

Neklid a ruch zavládl na poli středoškolském. I širší veřejnost volá po reformě v domnění, že slouží věci dobré. Návrhů přibývá, hlásí se povolaní i nepovolaní. Příslušná literatura roste úžasně mnohostí i jakostí. Reformační úsilí ve Francii a Německu vrhlo své stíny i k nám. Jest to pochopitelno, neboť kdo má v moci školu, má v moci příští generace. Jedni volají, že škola nevychovává, jiní zas, že neposkytuje vědomostí potřebných pro život; jedněm jsou všecky její řády nehybným, bezcenným krámem, jiní vidí v nich středověkou torturu; jedněm podává škola málo, jiným se zdá, že přetěžuje, tělesné síly podlamuje a ubíjí ducha . . .

Tím se jen dotvrzuje důležitost a potřeba oprav školských. Jednostranné jich řešení mohlo by hroziti osvětovému pokroku

a uškoditi národu v jeho nejvzácnějším statku duševním, kterým vždy zůstane kmenová zvláštnost a svéráznost.

Do směsice návrhů přinesti trochu světla a pravdy bude úkolem těchto řádků. —

Rozvoj školský v naší říši přinesl, jak přirozeno, mnoho dobrého; jen člověk škarohlídný by toho neuznal. Ale toho dobra mohlo býti mnohem více, kdy by se snahy oprávců byly řídily přirozenými zákony, jichž stěžejnou osou jest *spravedlnost a právo.* Máli tedy žádaná oprava školská přinesti hojný užitek, bude nejprve potřebí, aby se oprávcové její varovali *tří chyb,* které po mém soudu minulým opravám byly na újmu.

První a hlavní chybou při všech opravách byla u nás *rozkouskovanost*, *rozdrobenost*, *nesystematičnost.* Provedly se opravy vysokých škol, pak středních škol, posléze národních škol zcela samostatně, bez ohledu na druhy ostatní a tak vyvíjelo se školství rozličných kategorií *souběžně*, nesledujících poměrů, které řídily a určovaly práci kategorií druhých. A přece již Komenský v svém Navržení o obnově škol, jakož i v Didaktice (kap. 27.) si přál, aby průběhem určitého počtu let bylo probráno jaksi v kruhu *celé vyučování* jednotné a z těchto dílen lidskosti aby vycházeli lidé opravdu vzdělaní, opravdu mravní, opravdu zbožní. Idea školy mateřské, školy obecné, školy latinské nebo reálné, školy vysoké nebo akademie, od Komenského vyložená, ukazovala k reformám pravou cestu; ale nikoho nenapadlo začíti od základů, na nich dále stavěti, jednu kategorii školství k druhé *organicky* připojovati a *jednotnou soustavu účelně vybudovati.* Nebudouli opravné snahy míti na mysli tuto zásadu, vyzní zas oprava školská hluše a nepřinese užitku.

Všecky opravy u nás dosud směřovaly toliko k povznesení *jednoho kmene*, jemuž se mělo zabezpečiti předáctví a přiřknouti vůdčí úloha v kulturním snažení našeho státu. To byla druhá vada, že dosavadní oprávcové uvažovali o všech změnách *jen s hlediska německého* a se stálým zřením k jeho výhodám; že zastírajíce se širokým rozhledem o potřebách říšských, nedbali individuality kmenové, neviděli duchovních potřeb ostatních národův, o jich vlohách a schopnostech ani nemluvíce. Vychvalovaná jednotnost kulturního rázu naší říše svědčila sice duchu německému, ale byla na úkor přirozenému vývoji ostatních národů, ba dusila každý jejich sklon k vlastním svérázným směrům na roli práce osvětové.

Původci organisačního nástinu vytvořili soustavu schopnou dalšího vývoje, založenou na zásadách trvalé ceny; avšak na díle jejich podnikány byly změny, připojovány přídavky a doplňky ne dle pevných zásad, nýbrž dle proudů, jimiž byla veřejnost zmítána, a to *bez součinnosti učitelstva středoškolského,* které bylo nejspůsobilejší, aby se na základě zkušeností v praxi nabytých vyslovilo o tom, co potřebuje opravy a v kterém směru. To byla vada třetí.

Aby tudíž oprava středního školství nabyla ceny trvalé, měla by se veřejnost naše zásadně vysloviti, že jest pro opravu,

která by měla náležité zření k učebným úkolům škol ostatních kategorií, která by dbala kmenové individuality národní a která by se prováděla za součinnosti učitelstva na středních školách zaměstnaného.

K středním školám počítáme u nás několik druhů škol; především jsou to gymnasia. Těch nejprve si všimněme; co by žádoucno bylo na reálkách a hlavně na reálných gymnasiích, která při dobré vůli mohla by se nám státi novým typem moderní školy střední, o tom vyložíme později.

Dnes — řeknu upřímně — gymnasium přátel a zastanců v lidových vrstvách nemá; ba oprávněnost jeho trvání se popírá. Není divu; vždyť panují o něm předsudky a ty se šíří tiskem. »Gymnasium jest anachronismus,« zní to jako heslo válečné z příležitostných brošurek o návrzích opravných; »úplná neschopnost gymnasia,« píše i dr. Oldřich Kramář ve svých Úvahách o střední škole (na str. 19.), »způsobila, že byla založena reálka.« Cílem gymnasia jest prý jen pěstění latiny a řečtiny, a to nemá moci ani výchovné ani vzdělavatelné. »Klásti hlavní váhu na klassické vzdělání neznamená o nic méně, nežli ignorovati náš svět s celým jeho pokrokem, jehož staří Řekové ani netušili, a vraceti se nazpět o dvě tisíciletí v kultuře« (str. 21). Nejsem z těch, kdož Úvahy Kramářovy odsuzují; naopak vážím si ho, že v nejedné stránce upřímně a mužně se vyjádřil o tom, kde vězí kořen nejednoho zla v soustavě vyučovací. Ale v úsudku o ceně gymnasia s ním za jedno býti nemohu, poněvadž úsudek jeho není správný. Kdo bez předsudku uvažuje, přesvědčí se na několika místech organisačního nástinu, že cílem gymnasijní práce není pěstování latiny a řečtiny, nýbrž obecné vzdělání jinochů směrem humanitním i přírodovědným, po stránce ideální a reální. Latina a řečtina jsou jen rovnocennými předměty jako předměty ostatní a slouží k dosažení stanoveného cíle jako jazyk mateřský nebo dějepis, mathematika atd. Skutečnost dosvědčuje, že pro život a pro vyšší studia odnáší si gymnasista v mathematice a fysice tolik potřebných vědomostí ze svého ústavu jako realista; skutečnost dosvědčuje, že i z gymnasistů byli na slovo vzatí chemikové, strojníci, architekti a malíři. I v tom se dr. Kramář mýlí, co uvádí o vzniku reálky. Dějiny dokazují, že její kořen tkví ve škole obecné; z ní vzešla reálka jako lidová škola střední, jako protiváha školy latinské, kterou pokládali za výhradní školu pro kasty privilegované.

Stránka reálného vyučování, jak zastoupeno jest na gymnasiích našich, není ani počtem hodin za vyučováním na školách reálných; nezasluhuje tedy gymnasium příhany, že jest anachronismem, že jest útvarem k životu neschopným. Právě pro svou všestrannost je gymnasium školou, kterou pokroku a požadavkům nové doby dobře možno přizpůsobiti, neboť jest organismem, jenž má svůj vlastní vývoj a tím nejlépe odůvodňuje své právo k další existenci. Naše gymnasium nikdy nemělo téhož cíle, jemuž sloužilo gymnasium v Německu, kde se úhelným kamenem vší práce školské stal latinský sloh a schopnost psáti po latinsku.

Kdo tedy naše gymnasium v té příčině a gymnasium v Německu za jedno pokládá, kdo o něm rozšiřuje mínění, jako by latina a řečtina byly jeho základní moudrostí, nesoudí a nejedná správně.

Tedy svým úkolem, jemuž dostalo se uznání a o němž nikdo neřekl, že jest nesprávný, doufám, udrží i na dále gymnasium místo své v řadě ústavů vychovávacích, poskytujíc chovancům svým obecné vzdělání, lišíc se od školy reálné jedině tím, že to reálka činy na basi jazyků moderních, gymnasium pak na basi jazyků klassických.

Jsou reformátoři, kteří uznávají důležitost vzdělání humanitního, ale mají za to, že lze ho nabyti také jinou cestou: jednak četbou překladů z klassických děl, jednak soustavnými výklady o umění antickém, o starověkém zřízení rodinném, společenském a státním. Ti jsou za jedno s odpůrci gymnasií a tvrdí o sobě, že jsou sice odpůrci latiny a řečtiny jako předmětův učebných, že však nejsou nikterak odpůrci humanitního vzdělání. Jiní prohlašují se pro vyučování latině pouze z důvodů prý praktických, ale řečtinu omezují na vyučování fakultativní nebo neobligátní. (Srov. dr. Albert Fischer, Das alte Gymnasium und die neue Zeit. 1900.) Pod heslem modernosti zastávají se toho návrhu mnozí ve Francii, v Německu a také u nás. O latinu se prozatím nejedná; avšak na to dlužno odpověděti, mámeli v příčině řečtiny hájiti ponechání její jako předmětu závazného, či mámeli se vysloviti pro její vyučování fakultativní, nebo dokonce mámeli si přáti jejího odstranění z gymnasií. Nesnadná jest odpověď a plna těžké odpovědnosti. Rozřešení této základní otázky bude po mém soudě jen tehdy správno, když předem stručně posoudíme, *čeho získává mládež učíc se jazykům klassickým*, a dle toho pak se vyslovíme, jeli nezbytno nebo záhodno, aby se jim dále učila. Při úvaze té nutno míti na mysli celý obor studia humanitního; nesmí se zapomínati na úkol studiu tomu přisuzovaný v rámci soustavy gymnasijní; jako při posuzování oboru reálného a jeho cíle nelze trhati obor v kousky a nelze mluviti o fysice bez mathematiky, tak v našem případě není možno uvažovati o řečtině bez latiny a naopak.

Uvažujme tudíž o dané otázce, čeho získává mládež učíc se jazykům klassickým?

Na gymnasiu — a jen o tom mluvím — sledujeme při vyučování klassickým jazykům dvojí věc: *uvedení do antické kultury četbou originálů je klíčem k obecnému vzdělání mládeže gymnasijní po stránce obsahové; a cvičení grammatické, tvaroslovné i syntaktické sleduje logický výcvik myšlenkový po stránce formální;* je to řečí užitá gymnastika ducha. Pouhé poznání antické literatury má cenu podružnou, neboť nelze popříti, že geniové, kteří v moderních literaturách přivodili obrovský pokrok v osvětovém vývoji lidstva, snadno by nahradili obsah a vzdělavatelný ráz antických literatur. Avšak nikdy by nenahradili onoho vzácného poznání, které mladistvému duchu skýtá učení klassickým jazykům, přesvědčujíc ho postupně, že všecka naše moderní kultura tkví

počátky svými v antice, že z antiky čerpala své obrození a z antiky dosud čerpá podněty k novým směrům a drahám.

Tento duševní proces, pro vývoj povahy jednotlivcovy i pro vývoj názorů celé společnosti lidské tak důležitý, jest po mém soudu *prvním a hlavním důvodem*, proč studium jazyků klassických na gymnasiu dále má býti zachováno, proč i dále přísluší mu rovnocenná účast při duchovní práci lidstva, vzhledem k dějinnému významu jejímu, jako studiím jiným, a proč nezasluhuje, aby se s ním nakládalo, jak činívají děti, jež »do studnice, z níž se napily, házejí jen kamení a smetí.« —

Druhé, čeho získává mládež gymnasijní a co tvoří základ schopnosti k práci vědecké, jest mluvnickým výcvikem zjednávaná *gymnastika ducha*. Jazyky klassické, jako jazyky mrtvé, dokonaly již svůj vývoj a stavbu své soustavy mají ukončenu. Na té se rozborem dobře učí mládež zákonům lidského myšlení, již ustáleným, nepodléhajícím změně. Jako mrtvé tělo hodí se pro pitvu, tak mrtvý kulturní jazyk jedině se hodí pro grammatický rozbor a cvičbu.

Při vyučování antickým řečem není předmětem naší snahy ovládání jazyka, nýbrž *vnikání do podstaty a soustavy jazykové na základě vědeckém a na základě platných zákonů logických*. Namítá se, že i moderní jazyky a hlavně jazyk mateřský jsou rovnocenným nástrojem výcviku logicko-grammatického. Avšak tomu není tak. Moderní jazyky živé jsou v stálém vývoji; pravidla jejich časem se mění; při učení se jazykům moderním zůstává cílem ovládání jazyka cvičením v řeči, osvojování si jeho bohatství k potřebě při projevu vlastních myšlenek. Tu rozhoduje *materielní* stránka a přirozeně *formální* stránka učby — výcvik logicko-grammatický — sleduje se až v řadě druhé, anebo se nemůže dostati na ni potřebného času. Kulturní národové naší doby sbližují se mezi sebou společenstvím názorův a snah při vzájemném obcování a závodění; i jazyky jejich podlehají zákonu associace a vytvořují ve své soustavě články znenáhla všem jazykům vlastní, neb aspoň podobné. Tím ovšem velice se mění jejich individualita. Změnám těm nepodlehá již řeč mrtvá; a z toho důvodu uznává i sám Fischer (str. 307), že jest »nad jiné spůsobilá, aby se stala základnou mluvnického vyučování a připravovala cestu k učení se ostatním jazykům. Neboť v ní mohou žáci nabyti nejsnáze oněch stěžejních mluvnických pojmův, které by jinak zdržovaly naučení se moderní řeči, když by teprve při ní současně se žáci měli s nimi seznamovati.«

Nemalým užitkem jest *výcvik a vzdělání v mateřském jazyce,* jehož se dostává studujícím na gymnasiích *překládáním z latiny a řečtiny do češtiny*. Zmíním se tedy o něm na třetím místě. Překládajíli žáci klassická díla latinská a řecká do jazyka mateřského (a naopak), učí a cvičí se vlastně v jazyce mateřském. Brousí tím jen svůj sloh a poněvadž učí se pronikati do cizích myšlenek a jejich formy, osvojují si tak zručnost v přesném a případném vyjadřování myšlenek vlastních. Vzpomínám tu zvěčnělých humanistů Jana Kosiny a Františka Bartoše, kteří hlásali, že

klassická školní četba jest zápasem o vyjádření ustrnulého ideálu antického řečí mateřskou, jest činorodým pokusem mladých duší, jež mají úkol, aby se k ideálu tomu přiblížily jak umějí nejlépe vystižením myšlenky i formy. Dobře dí vynikající filosof francouzský (Alfred Fouilée, Výchova se stanoviska národního. Překl. Kopalův a Čapkův. 1907, str. 173): »Čteli náš jinoch francouzský text, jest jeho mysl zpravidla unášena povšechným smyslem, přesouvá se přes detaily a odstíny. Při překladu z jazyka klassického musí se vážiti každé slovo, přesně vysloviti jeho hodnota a nalézti za ně rovnomocnina; mimo to je třeba určiti vzájemné vztahy myšlenek, slov, uhodnouti někde skrytý smysl textu a transponovati vše z jednoho jazyka do druhého, jako hudebník transponuje nápěv.« I tam, kde se po zkoušce dospělosti vědomosti filologické ponenáhlu vykouří, nebyla práce spojená s překládáním marna. Materiál jazykový ponenáhlu ovšem mizí z paměti, kdo však cvičil ducha, přece si zachová ducha *cvičeného;* na to zapomínají moderní obrazoborci. Ano zapomínají na to, že ne pouhé učení jazykům klassickým, nýbrž přelévání pokladů duševních, které v nich obsaženy, do celého ústrojí skutečného života národa přináší tak obecný a veliký prospěch!

Ještě na jednu přednost upozorním. V naší materialistické době, kdy všecko se měří jen prospěchem a ziskem, studium klassické dává mladistvé duši jinochově do vínku vzácný dar. Dar k udržení *nezaujatosti a nadšení*, nutného pro absolutní vědu a nutného také pro občanský život vedoucích tříd. Smutno v národě, nemáli mládeže odchovávané v nadšení nad krásou čistě lidské poesie, nemáli aspoň části mládeže, kterou vzdělává a šlechtí nezaujaté studium života antického. Z něho vytryskuje nadšení pro ideály a ideální statky člověčenstva! I pro ně musí se člověk vychovati a bezpečnou v té výchově pomůckou je středoškolské studium latiny a řečtiny. —

Tento čtverý užitek poznával jsem vždy při učení jazykům klassickým; uvažuje pak o jeho hodnotě a významu pro ducha lidského vždy jsem dospěl k závěru, že humanitní studium středoškolské v radě nepředpojatých uhájí platně svého nároku na rovné právo mezi ostatními obory naukovými na škole střední a že právě proto jest záhodno, aby se jazykům klassickým učilo dále.

Jen *souběžné* vyučování *oběma* jazykům může dosíci účelu, který jest vytčen studiím klassickým. Vzájemnost mluvnických útvarů latinských a řeckých jasně žákovi ukáže, kterak i jazyky příbuzné při zjevné shodě a společném pojímání rozličných úkazů zachovávají svéráznost a vyjadřují individualitu samostatného a vlastního nazírání duchovního. A jako v jazykové *stavbě*, tak i v *literatuře* nutno jest sdružení obou předmětů. Neboť kterak chcete vzdělati gymnasistu na podkladu historickém a esthetickém, když mu neotevřete zdroj původní literatury řecké a nedáte do rukou Homéra a tragiky? Kterak porozumí základům dějin výtvarného umění, kterak se vpraví do poznání společenského života starořímského, veřejného i soukromého, nebudeli znáti minulosti řecké? Správný výklad o literárním a uměleckém životě starého

Říma není možný bez znalosti řeckých vzorů. Jen stopujeli se vnikání a pronikání kultury řecké do počátku a do vývoje kultury římské, porozumíme římskému životu veřejnému i soukromému, římským proudům literárním a uměleckým. Vždyť nelze vykládati Vergilia a pomíjeti při tom Homéra, Hesioda, Theokrita!

Jeli tedy nutno, aby se oběma řečem učilo pospolu, jest dále nutno, aby oboje učení zůstalo také *závazným*. Pro věc stačí stručná poznámka, že přední myslitelé italští a francouzští prohlásili stenčování studia jazyků klassických za mrzačení ducha národního, že prospěchářská Anglie zachovává pečlivě kult antiky ve výchově vůdčích tříd. Vzpomínám slovutného linguisty a filosofa Maxa Müllera, jenž o tom napsal: »Oxford a Cambridge, jako neodvislé korporace, vždy svědomitě i bez pomoci státu pečovaly o vzdělání anglické mládeže. Nikde nepřecházely tradice klassické učenosti věrněji od pokolení na pokolení než v Anglii, nikde nepronikal ušlechtilý její duch mysli státníků, básníků, umělců; nikde nevypěstoval takové množství povah vznešených, mužů samostatných i osvícených, bez nichž by tato země přestala býti, čím byla po celá dvě století, totiž ‚obcí pospolitou‘ v nejkrásnějším toho slova smyslu.« (Chips from a German Workskhop IV. 4, překlad Váňův.)

O Němcích pak dobře známo, kterak pro mohutný rozmach své moci světové dovedli využitkovati kolonisace, jak ji kdysi prováděli Řekové a po nich Římané. I to známo, že v letech 1866, 1870—71 rozhodli vítězství německých zbraní oni členové generálního štábu, kteří se na antických vzorech učili ze Sallustia, Thukydida prakticky vojenské taktice. [1])

Nebylo by tedy radno zamítati, co jiným prospělo a prospívá. Řečtina jest specificky gymnasijním předmětem; s ní stojí a padá ráz humanitního gymnasia. Odstraníli se z gymnasií, pak budeme míti buď reálky s latinou nebo reálná gymnasia dle vzoru německého.

Dnes heslo odborného vzdělání má velikou přitažlivost *pro svou novotu*. Ale budeli na prospěch vědy jako celku, na prospěch obecného vzdělání, ukáže teprve budoucnost. Specialisování vědeckého badání vede sice k důkladnosti a zevrubnosti, ale stínem jeho zůstává tříštění; také vábí k řešení otázek, jichž výtěžky mají často cenu podružnou, a v nichž vyniknouti ani nebývá obtížno. Dorostouli nám kdy i při tomto směru vědci, aby psali souborná díla celková, aby v oboru svém konali takovou práci, za jakou vděčni jsme Jungmannovi, Palackému, Šafaříkovi, Tomkovi, Gebauerovi a j., na to dáti odpověď již dnes nelze.

Aby se přenášela zásada odborovosti do školy střední a aby se rozlišovaly v ní odbory s předměty *obligátními*, s předměty *fakultativními*, není ani vhodno, ani radno. Není vhodno, poněvadž zásadně vědecká práce a odborné snažení nenáleží na školu obecně vzdělavací; není radno, poněvadž *theoreticky* zdánlivá vol-

[1]) Té věci výborně se dotkl Jos. Fuchs, Die staatliche Bedeutung der Gymnasien. Ein Beitrag zur Reform. Vídeň 1907.

nost, která se mnohým zamlouvá, byla by v *praxi* životní pro mnohé žáky osudnou hrází, překážející jim v přechodu do jiného povolání. Na nynějším základě obecného vzdělání lépe spatříme rovnoměrnou výchovu pro život; odborné vědění nechme škole vysoké, ta vychová lékaře, právníky, finančníky atd.

Shrnemeli povšechné úvahy své v jedno, poznáme, že gymnasium jest posud budovou solidního základu; jen třeba uvnitř je zmodernisovati. A to nejen po stránce formální i obsahové, nýbrž také po stránce methodické. Reforma gymnasijní přinese užitek jen tehdy, podaříli se jí vykliditi ze škol všecku řemeslnost a zbytečnou přítěž výběrem věcí potřebných; její snaha musí směřovati k tomu, aby šťastně stanovila ono *minimum* nezbytných vědomostí, na němž by bylo bezpečně možno zvýšiti úroveň obecného vzdělání. »*Πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει*« platí dosud. Ohledy na nová odvětví některých nauk, ohledy na zdraví mládeže velí, aby zreformované gymnasium mělo do téhodne méně hodin v předmětech naukových, a pěstovalo zároveň i tělocvik, zpěv, hudbu, zručnosti a p., tu pomůže jednak rozumné soustředění látky, jednak zjedná se novotám místo, když odstraníme mnohé opakování těchže věcí na rozličných stupních věku i na rozličných místech.

Podrobné návrhy pokládáme ještě za předčasné; ale hledíce k obsáhlé literatuře reformní, máme za to, že třeba již dnes pronesti zásady, dle nichž by se měla reforma gymnasijní tak prováděti v jednotlivých naukách, aby cíl obecného vzdělání a ušlechtilé výchovy vrcholil v požadavku mravního a dokonalého charakteru.

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava Hudečkova v saloně Topičově. — Francouzské umění 19. věku v pavilloně »Manesově.« — Praha moderní i historická ve 250 obrazech.

Po návratu Pražské společnosti z letních sídel a cest bylo podzimní období výstavy zahájeno v saloně Topičově. Ant. Hudeček, krajinář již po léta známý, jenž zpravidla se účastňoval výstav sdružení Manesa a někdy též v Rudolfině obecenstvu se představoval, podává tu přehled své práce z nedávné minulosti až do počátku této saisony. Náleží kroužku českých malířů, na nějž se dívá české obecenstvo s větším dílem jako na »klub nespokojených.« V našich poměrech, kde každý každého zná, vede se příslušnost toho kterého umělce k té neb oné frakci, skupině, družině atd., v přesné evidenci, a nelze si skorem ani mysliti, aby na umělce (nejen výtvarníka) bylo kladeno měřítko čistě umělecké, totiž aby aspoň věcně, třeba suše, vůbec ale objektivně na *díla* bylo pohlíženo. Ovšem svádí dobře známá, dosti podrobně vymezitelná fysiognomie našich drobnějších útvarův uměleckého života k takovému předpojatému soudu o pracích, které vznikly, jak předpokládáme, za vlivu, snad i tlaku programových

zásad, hesel, receptů — jsme au fond tak skepticky nedůvěřivi, tak opatrni, tak zdisgustováni, že sami sobě kalíme požitek z výtvoru uměleckého, že ztrácíme schopnost nadšení nad dílem, které appelluje nejen na naše smysly, ale i na rozum a cit náš. A tu bych se snažil hned z počátku potlačiti u všech navštěvovatelů výstavy Hudečkovy jakoukoliv předpojatost, tu bych nejraději uvedl v zapomnění klubovou příslušnost a vše, co publikum o Hudečkovi již četlo nebo slyšelo, neboť publikum nemá potřebí všeho toho, a nejlépe ať neví, kdo je umělec, před jehož prací stojí, ale ať práce ta sama jasně, důtklivě, mocně hlásá, jaká umělecká individualita tu promlouvá. Aby se zase vrátily časy, kdy nebylo ani slušno na obraze se podepsati, nepřeje si nikdo, a duch času žádá, aby autor se přišel poděkovat, to jest, aby se »ukázal,« chceme znáti jeho tvář, ba i jeho léta a jeho nationale se všemi rubrikami. Zajímá nás osobnost, nejčastěji vlastně osoba sama. Je v tom jakési zfeminisování ducha času, neboť ženy vždy zajímají zevní podoba a »osobní poměry« umělců, ačkoli se nezřídka stává, že nečtou jmen autorů na titulních listech knih, i když se jim líbily. Přece však bych si aspoň ve výtvarnictví přál, aby naše společnost jednou byla uchvácena pracemi umělce, jehož nikdo nezná, jehož jmeno je tajno, původ skryt. A tak bych také radil, aby obecenstvo, které vlastně nemá sebe menší příčiny starati se o hesla uměleckých zápasišť neb o programy uměleckých »škol,« přicházelo »jako slepé« do všech výstav: ať prohledne teprve tam.

Co by uzřelo na této nejnovější exposici u Topičů, zajisté by stačilo, aby poznalo umělce. Uvidí zde malíře, jenž považuje za svůj úkol tlumočiti všechny dojmy, které se dotkly jeho smyslův a jeho citu, když pozoroval přírodu svým zbystřeným zrakem. Citová stránka tohoto malířství krajinářských motivů o sobě prostinkých, nehledaných, je zvláště zdůrazněna; jsou to nálady barevné, nálady kraje zahaleného atmosferou, laděnou do harmonií ztlumených, někdy snad trochu unylých, ale vždy lahodně zvučících. Je tu podzimní den obdivuhodně plynně, jaksi jediným rozmachem malovaný, s listím zlativě planoucím, se slunečním svitem měkce obestírajícím stromy v popředí i venkovské stavení za nimi. Je tu chalupa s oplocenou zahrádkou, na niž se díváme zase skrze kmeny stromů, jednou za jasného dne, na druhém obraze v podmračnu. Je tu náves s kvetoucími kaštany, s kalužemi po nedávném dešti, je tu zákoutí u rybníčka ve vsi, s hladinou lesklou, jak ji Hudeček umí malovati, je tu zákoutí na potoce, také oblíbené místečko, odkud umělec nám často již přinesl důkazy své tvůrčí síly, s vysokými stromy, jichž listí bledne, opadává; vše to líčí nám se zájmem, s láskou malíře, který v tom spatřuje krásy davem nepoznané. Hudeček objevuje skrytý půvab prostých výseků přírodních, chce býti tlumočníkem všeho zamženého lesku a měkkého souzvuku barevného.

Takto vystupoval Hudeček hned z počátku; na této výstavě pak pozorujeme, že se vyvíjí. Hudeček se »oprosťuje,« zapomíná ateliérových debat a malířského filosofování o úkolech malířství, vyrůstá z područí »strany« a stává se čím dále tím více »prostý malíř« — řekl bych, že přešel ze stadia »artismu« do stadia »umělecké práce,« kde malování a žití jest jedno. Lze to pozorovati z jeho jadrnějšího,

přírodě bližšího tvarosloví, z realismu »kresby a barvy,« po staru řečeno, neboť nyní nejde mu podle všeho již o pointování maleb, aby měly svůj »moderní« ráz, nýbrž nyní jsou tyto malby opravdu moderní, protože tu na umělce již působila pouze a jedině *příroda*. A tak tato výstava na počátku saisony zároveň svědčí o moci přírody nad uměleckými individualitami, když tyto poctivě se podávají kouzlu jejích divů: učí je mluvit jazyky andělskými a sílí jejich ruce ku práci tvořitelské.

* * *

Již několikráte seznamoval »Manes« Pražské obecenstvo s uměním francouzským, hlavně s malířstvím a sochařstvím Francie současné, a vždy zavděčil se především literárním hlasatelům uměleckých hesel moderních, ale také naší společnosti, kterou zajímá umění, aspoň theoreticky. Konečně také u nás musí příslušník vzdělané vrstvy znáti výtvarné umění tou měrou, aby věděl, o čem se píše v žurnálech a co přináší »jeho« revue, aby nebyl desorientován, nýbrž naopak již informován, máli přímo předstoupiti před umělecká díla. Právě tato »praeparovanost« ovšem nejčastěji zabraňuje opravdovému požitku uměleckému, neboť příslušník intelligence, který nemá vlastního, osobitého vkusu a tolik samostatného úsudku, aby dovedl tento svůj vkus samu sobě odůvodniti i před jinými obhájiti, přichází do výstav toliko z ohledů společenských, a nic ho sem nepudí, než konvenience. Sluší se to, je nutno, aby přišel a viděl — a řekl, co o tom myslí, tu pak je zase nutno, aby věděl, co má říci. Toto vše bylo již často vytýkáno, a to od zastanců modernistního směru uměleckého čili od dekadentů, kteří z úpadku učinili školu a druh umění. Vždyť moderniste hlavně žehrají na neschopnost nadšení člověka dnešní společnosti; vždyť jim právě, dle jejich slov, jde o boj proti přesycenosti, epigonství, druhotnosti ve věcech uměleckých. Jim však lze říci: ipsi fecistis — sami jste zavinili blaseovanost mezi vzdělanci a vzbudili nedůvěru v umělecké požitky mezi naivními dušemi, které by tak rády sdílely »výsady« oněch šťastlivců, jimž umění jest kořením denní stravy životní, nebo ještě lépe, občerstvující, omlazující doušek ze zřídla věčně tryskajícího. Sami zavinili: nevážností k umělecké práci minulosti, z níž se vybírají pouze jednotlivci, jak se právě hodí, za příklad »odboje« proti všemu, co se líbilo; dilettantismem v nazírání na umění, podporováním všeho nehotového, kusého, efemerního v umění, jen když tím hověno lačnosti po sensacích, chorobným choutkám, nervosní podrážděnosti intelligentní vrstvy; »sešantaněním« vkusu obecenstva, oním duchem varietních produkcí, jímž neseny jsou již i díla, která aspirují na titul vážných uměleckých prací; sesurověním mravů, jak je nejraději líčí právě modernistní umění literární; frivolností morálky, bezpáteřností názorů na život politický, umělecký, společenský; a celým tím apparátem špatně pochopeného liberalismu i demokratismu, jímž se snaží ovládnouti massy. Modernistní duch je všude stejný, u nás pak »moderna« ještě k tomu svým terrorisujícím vystupováním, svou neurvalostí v projevech všeho druhu zdisgustovala právě ony vrstvy národa, které chovají touhu po sblížení s uměním, které jsou nositelky »národní kultury.« Tak

se stalo, že »obecenstvo« jen s ostychem navštěvuje výstavy pořádané pod etiketou modernistní, že jen s nedůvěrou přistupuje k požitkům jemu připraveným, a že tak se odcizuje umění, vyhýbá uměleckému ruchu, pozbývá smyslu pro ideálnější zájmy, nekultura, obhroublost, a co horšího, snobism, povrchnost, neupřímnost a žalostný úpadek vkusu jsou následky toho. Pak stýskáme si na nízkou úroveň kulturní, totiž na malý počet lidí kulturních a na většinu národa bez umění žijícího, ano v tomto defektu ještě sobě libujícího, pak čteme invektivy na vše strany, na nejrůznější adresy namířené, jejichž refrain bývá ceterum censeo, že jedině v moderně je spása, kultura a pravý umělecký požitek, to ostatní pak že »jest hodno, aby zaniklo.«

Je to jako s výstavou francouzských impressionistů v pavilloně »Manesa.« Nepochybuj nikdo o významu této výstavy, neboť již její prostá informativní pointa bodá do našich více méně idylických poměrův uměleckých a zasahuje »citlivé maso,« čivy uměleckého organismu každého jednotlivce, jenž v skutku cítí umělecky. Dovídáme se tu na vlastní oči, čemu ve Francii říkají impressionism, a již to by byl pro naše obecenstvo poznatek velmi cenný, kdy by — na tomto obecenstvu zase nebylo hřešeno, a to výběrem, programem výstavy. Říditi se při pořádání výstav Meierem-Graefem je zbytečno, u nás opravdu zcela pochybeno. M e i e r-G r a e f e je výborný entrepreneur, hbitý spisovatel, výmluvný vychvalovač, ale při tom příliš obchodník. Objevuje, vyličuje, vychvaluje především své lidi, od nichž má obrazy na skladě nebo »v komisi,« a tu se mi vynášení jeho ostrovtipu a ducha badatelského zdá naivní, když neběží o nic jiného, než zjednati jmeno tomu onomu francouzskému malíři, který svého času žil v ústraní, a maloval bizarrní věci buď s úmyslem ohromiti šosáky nebo bez úmyslu toho, za to však v mrákotách inkubačního období chorob, které na konec vypuknuvše podivína zahubily. Kult podivínství, chorobnosti, insanity všeho druhu vzmohl se v naší době bez toho přespříliš, a theorie o příbuznosti »genia se zločinem,« učení o beztrestnosti zločinů, poněvadž jsou vlastně následky chorob, kryjí se tu v mnohém s theorií o »chorobnosti uměleckého tvoření,« o umění, které je pochopitelno pouze chorým duším a organismům atd. Meier-Graefe zná to vše, jemu hodí se Lombroso, neboť jde tu o nové sensace pro dobré lidi, kteří mají dosti peněz a málo vkusu, za to však jsou žádostivi cti, aby byli považováni za »kulturníky,« za příslušníky oné nejvrcholnější, nejjemnější vrstvy vzdělanců, která se vyznamenává jistým haut-goût, aromatem smíšeným ze zápachu klinik, chemických laboratoří a — řekněme — rozkladu. To dnes vlastně je »moderní,« a tato příchuť, v podstatě tak odporná všem lidem zdravým, vnucuje se všude, kde jen možno, tomu velkému obecenstvu, na jehož tupost a barbarství se svolávají kletby, kdyžtě vlastně touží po osvěžení, povznesení, potěšení mysli.

Tak stalo se, že výborným pracím poctivých malířů francouzských, znamenitých krajinářů, jichž jmena dávno již a bez patronance moderny jsou známa, přičlenili ukázky z rubriky několika svých protežovaných lidí. Ve Francii, v Paříži se »fumisterie« některých těch neo-impressionistů nebo »divochů« nebéře vážně, tam jednoduše dopřává se jim, aby pobavili svými bizarnostmi a »blaguer« nebo

»bavardeur« v Paříži bývá zván i do společnosti, která jinak stojí výše, než jest úroveň těch odchovanců bohêmy, kteří pozbyli bohêmského humoru a lehkosti tvořivé a upadají v zatrpklé, svéhlavé affekce svých akkvirovaných nemocí. Nechť je francouzská společnost jinak frivolnější než německá nebo naše, jistě má aspoň více vkusu, znalosti, tradice umělecké, a tu dovede si i z výstřelků deformované malířské potence oněch ubožáků vybrati, co snad illustruje směr dne, vysvětluje, naznačuje, napovídá. Ale právě tato umělecky vychovaná společnost je daleka onoho prázdného bombastu, jímž u nás bývá takový »divoch« vychvalován, daleka je dotěravého mentorování, s nímž u nás zpravidla takoví přemrštěnci bývají obecenstvu předváděni jako »největší mistři po Tizianovi nebo Rubensovi,« a daleko je hlavně od fanatismu, jímž pak u nás každý, kdo se nechce obdivovati, bývá pronásledován takřka i mimo výstavu, ani nemluvě o neslušnostech a invektivách, jimiž bývá při tom obdařen.

Jestliže jsem k XXIII. výstavě »Manesa« takto obšírně praeludoval v tónině, která se nehodí k fanfárám a slavnostním zpěvům při zahájení výstavy tolik zajímavé, tolik umělecky významné, stalo se proto, bych použil příležitosti zvláště lákavé. Referoval jsem na tomto místě o Rodinovi a Munchovi, a dostalo se mně z kruhů nikoliv výtvarnických, ale literárních některých roztomilostí obvyklé u nás ráže, byl tu Rops, na jehož zcela modernistní »feminism« jsem poukázal a jehož kreslířské umění jsem po zásluze zdůrazňoval, odmítaje cochonnerie a perversní nápady jeho — a byl jsem opět vyznamenán osobními nájezdy od neznámých heroldů české dekadence. Nyní bych rád připojil k těmto jmenům ještě Vincenta van Gogha a Pavla Gauguina, jmena dvou »divochů« a »chorých,« jichž díla tu zavěšena k malbám tak radostně svěžím, tak dyšícím přírodou, jako jsou díla Sisleye, Pissara, Moneta a Renoira. Boudin, Lebourg, Loiseau, Maufra — jací krajináři, jaký tu nový duch proti starým mistrům vane z obrazů, zcela jinakých vidin přírody, než byly slavné krajiny 17. věku, zcela jinakých apostrof přírody, jimiž umělci naši doby se obracejí k svému pravzoru, k přírodě, jako oddaní, upřímní její ctitelé, obdivovatelé, tlumočníci, kdežto dříve měli za své právo, ba za svou povinnost, tuto přírodu adaptovati, arranžovati a sestylisovati. Evoluční linie stoupá tímto směrem, diagramaticky znázorněný vývoj malířství ukazoval by tu vzestupem spojené body: Holandská krajina 17. století — pohledová krajina 18. století (heroická krajina nachází se na odbočce níže, odkud vede čára k romantické krajině z poloviny 19. století) — intimní krajina 19. stol. — krajina v pravdivém, volném světle — realistní výsek z přírody — motiv naturalistně viděný, zalitý náladou atmosfery v určité chvíli postřehnutou. Také technický vývoj malířského umění vede touto drahou, neboť každá tato fáse přinesla malířům nové prostředky vyjadřovací, naučila je novým výrazům, novému »pravopisu« a novému písmu. Čím dále výše, tím jsou svobodnější, ale tím také jsou výmluvnější a ovládají své »písmo« stále dokonaleji. Volnost, šíře, plošnost, nánosnost štětcového vedení, to vše liší se od upjatosti, bedlivé suchosti, ostrosti starých mistrů, to je *nové*, a nové jsou i barvy, jichž dříve vůbec neviděli. Boudin na př.

maluje společnost lázeňských hostí a měšťanů na břehu mořském usedlých, a takové »strandy« malovali Holanďané 17. věku velmi rádi a velmi často — ale Boudin nad ně předčí pravdivostí svého výrazu, abych tak řekl, dovedností, s jakou tlumočí dojem, a kde mistr 17. věku své figurky v popředí prokresloval, jak jen mohl, aby viděn byl každý obličej, každá ruka se všemi prsty, kde vlny moře zrovna ciseloval, aby se jako kov nebo sklo leskly a nebe pěkně lahodně zbarvené zrovna dekorativně pokryl měkkounce a hladce malovanými oblaky, tam Boudin nedbá hladkosti štětce, nepoužívá hrotitých štětečků a barev již připravených, na paletě ani nevysychajících, nýbrž maluje barevné dojmy, skvrny na místě tváří a těl, skvrny na místě pěnových chocholů vln, skvrny na místě plasticky do kulata vymodelovaných mraků — a přece, oč jeho malba je působivější, oč pravdivější obraz přírody! Boudin vidí více, vidí lépe, a prostěji, rychleji to podává. A tak maluje Claude M o n e t své krajiny, rapidně zachycené dojmy z přírody, tak R e n o i r traktuje své »genry,« jak se říkalo, s hlavním zřetelem na věci, které se dříve vůbec nemalovaly nebo kterých nedovedli malovati: vrstva vzduchu mezi divákem a malovaným předmětem, lesk listí, prach cesty, páry nad dálavou, čoud, mlha, odražené světlo — to maluje při svých dámách na procházkách nebo v parcích, a lesk pleti, struktura látek, detail terrainu, to vše vlastně ani není malováno, jak to malovávali do nedávna, totiž není to zvláště označkováno, nýbrž vše to domníváme se viděti, máme dojem toho všeho, jak jej měl malíř, jenž smělým rozmachem barvu tu nanášel, tu stíral, tu dával plátnu vystupovati, tu skvrnku barevnou povýšil na světélko, tetelící se na sítnici oka, onde skvrnkou nám líčí drsnost kamene atd. Edouard M a n e t maluje cestičku ve své zahradě s hrou paprsků slunečních, se zaprášenými stíny, bledými světly i se zelenými reflexy a se smaragdovou průsvitností listí proti světlu viděnému — dnes ani mladý akademik jinak na přírodu nehledí, a také, co viděl, jinak malovati se nesnaží.

Právem říká se, že z bývalých »divochů« stali se klassikové, ale to neplatí o všech, jejichž díla jsou tu vystavena. Neplatí to najmě o dříve uvedených miláčcích dekadence a některých jejich napodobovatelích. Ani starý D e g a s není impressionista, ani C a s s a t o v á, ani F o r a i n sem nepatří, a dokonce bych sem necitoval D a u m i e r a — jsouť to kreslíři, a Forain při tom je o tolik větším malířem, oč je dnešku bližší. Jeho »advokáti« jsou malováni, Daumierovo »Coupé III. třídy« je vlastně jen kolorované croquis. Tento karikaturista z doby revoluce z r. 1848 a druhého císařství byl teprve nyní na malíře povýšen; M o n t i c e l l i spíše zasluhuje titulu patriarchy impressionismu, neboť maloval své obrázky pouze na mžikový dojem, pořádaje při tom pravé ohňostroje žhavě vibrujících barev.

Výstava nevšední zajímavosti. Zde měla se vystřídati celá obec milovníků umění, co jich v Praze žije — nepodniknulť »Manes« ještě nikdy výstavu, která by více zasluhovala, aby byla naším intelligentním obecenstvem co nejpilněji navštěvována.

* * *

Praha moderní i historická ve 250 obrazech, vydaná od B. Kočího, jest album velkého formátu, obsahující pohledy na nejpamátnější, historické budovy Pražské, ale také na části nové, na architektury 19. století, na ostrovy, parky, nábřeží, závody průmyslové atd. Umělecko-historické objekty jsou tu fotografovány znova, namnoze s jiných hledisek než obvyklých, a tu mnohý neočekávaně malebný pohled na památky dávno známé zachycen ve výseku velmi dovedně voleném, na př. pohled na Staroměstskou věž mostní, která tu posunuta do pozadí, tak že na pohledu »vyjdou« ještě báň u Křižovníků v levo a vodárna s věží v pravo. Výběr vůbec je šťastný, zobrazeny jsou tu věci aktuální, o něž se zajímá dnešek. Za slavnostních dní pátého sletu Sokolského přišlo toto album vhod, neboť podává více než obvyklou řadu obrázků Hradčan, chrámů a paláců, sestavuje pohledy na divadla, mosty, musea, hotely, všímá si Vinohradů, Holešovic, Karlína, Smíchova, Žižkova, a předvádí tak Prahu budoucnosti, velké město, metropoli českou, aspoň ve vyobrazeních již scelenou a jednotnou. Reprodukce jsou dobré, závod Deportův a Panzerův provedl je, jakož i fotografie vzorným spůsobem.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Soupis historických a uměleckých památek českých.

Právě vydaný 24. svazek Soupisu je desátý, na němž pracoval dr. Ant. Podlaha. Okresy Sedlčanský, Milevský a Karlínský a svazek o pokladu Svatovítském zpracoval spolu s Ed. Šittlerem, o chrámu Svatovítském psal spolu s arch. K. Hilbertem, a sám provedl soupis okresů Mělnického, Rokycanského, Příbramského a popisoval knihovnu kapitulní na Hradě Pražském. Po desáté tedy věnuje své síly Soupisu, oné velké umělecko-historické topografii naší vlasti, která má položiti základ k veškeré budoucí práci dějepisců českého výtvarnictví.

Nevím, povšimnulli sobě dr. Podlaha tohoto jubilejního čísla své nové publikace, a pochybuji o tom asi, nepočítá svazky, v nichž uloženy jsou výsledky jeho pilné, poctivé práce. A také já nemám v úmyslu způsobiti jubilejní oslavu, zvláště když lze doufati, že statný posud mladý pracovník bohdá ještě sám dá podnět k rozhledům po vykonané práci kdysi za mnoho let. Ale pohledu na seznam dosud vyšlých svazků Soupisu vyskytlo se jmeno dr. Podlahy devětkrát, a do seznamu se podívati bylo na snadě, když všichni, kdož Soupis čtou, dobře vědí, jak horlivě autor se účastní této inventury v obrovských rozměrech prováděné. Tedy vlastně pouhá náhoda — nicméně sloužiž tato poznámka za úvod k několika slovům o nejnovější knize Soupisu, v níž probírá se okres Českobrodský.

S věcnou stručností, která si hledí jasného vysvětlení a výstižného popisu předmětů, probírá spisovatel místo za místem v abecedním pořádku, jak to nyní v Soupisu je pravidlem. Nepomíjí ani pravěkých osad nebo pevností (valů), pak hrobů, nálezů nádob, prae-

historních zbraní, šperků atd. Jsouť tu hlavně *Bylany* se svým rozsáhlým pohřebištěm, s nálezy nádob barevně ornamentovaných, železných zbraní atd., jsou tu staré tvrze, opevněné osady *Přistoupim*, *Dolánky*, *Květnice, Lažany*, *Tuchoraz*, zámky v Komorním *Hrádku*, v *Přerově*, ve *Škvorci*. v *Kostelci nad Čern. Lesy* (zvláště bohatě illustrováno). A tak věnuje autor stavbám profanním stejnou pozornost, jako církevním, těm kostelíčkům, svatyním, chrámům, jichž tu je velký počet z dávného středověku pocházejících. *Tismice*, *Rovná*, *Mochov*, *Bříství*, *Skramníky, Vitice, Vyšerovice;* jmena malých obcí těchto jsou zapsána v dějinách českého umění, a kratičké údaje dr. Podlahy ani by neupoutaly zájem nezasvěcenců, kteří si také nevšímají poukazů k literárním pramenům, kdy by tu data sama nesvědčila o prastarých památkách uměleckých, na něž jsme hrdi, neboť dokazují, jak již v ranném středověku u nás zkvetalo stavitelství a sochařství. *Soupis* ovšem určen jest pro odborníky, ale měl by míti na zřeteli též vzdělané vrstvy našeho obecenstva, na příklad studentstvo, které o rázovitých nebo umělecko-historicky památných objektech českého výtvarnictví málo se dovídá. Těmto laickým kruhům pak by posloužilo několik slov poukazujících k zvláštnímu významu té oné věci, jako na příklad Tismické románské basiliky. Ovšem vyčerpává řízný, věcný popis dr. Podlahy zároveň s illustrací předmět velmi dokonale, ale poznámka, třeba na konec připojená s kratičkým úsudkem, s jakousi »klassifikací« (classement) díla, měla by svůj význam i pro officielní svět, neboť Soupis by tak usnadňoval, vlastně již prováděl tuto »úřadní« klassifikaci, které jest velmi potřebí. Jedná se a bude jednáno o všech těchto památkách tak častokráte, z příčin tak závažných, že by *Soupis* snadno se stal officielní příručkou pro úřady, jichž pomoci nutno se dovolávati, jdeli o boj proti poškození, znešvaření nebo zničení těchto našich pokladů. Dosud nemá Soupis, řekl bych, autoritativní váhy, ani není rozšířen, nikde o něm nevědí, kde by měli věděti. Snad by autorita České akademie došla ochotného uznání u všech, kdož jsou ex offo povoláni chrániti historické a umělecké památky naše, jako je uznávána autorita Centrální Komise Vídeňské v celém mocnářství. Zprostředkovati nějak tyto styky a vztahy, organisovati naše hospodaření s uměleckými a starými věcmi, aby nemělo ráz takové nahodilosti — snad by *Soupis* tu vykonal krásné poslání.

Vyobrazení 24. svazku (jest jich 351) jsou po výtce velmi pěkná, z dobrých, ostrých fotogramů pořízená, i bylo by žádoucno, aby pp. autoři jednotlivých svazků všemožně se snažili o získání takových důkladných snímků přímo z Unie, která zhotovuje clichés a která má svůj sbor routinovaných fotografů. Vyrudlé, staré fotografie amatérské, často přiložené k elaborátům, ovšem dávají špatné, nejasné reprodukce, v Soupisu však čím dále tím více záleží na illustracích, k nimž text tvoří stručný doprovod. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Na zahajovací večer podzimní saisony divadelní čekává se zpravidla se zvýšeným zájmem, jaký bohužel málokdy bývá údělem české činohry. Již tato vnější okolnost dává divadelní správě vítaný podnět zahájiti saisonu parádním kusem, skvělým jmenem. K tomu obojímu naskytla se letos dobrá příležitost. Činoherní saisona zahájena dne 16. září trojdílnou dramatickou básní Jaroslava Vrchlického, která již před sedmi lety vyšla v knihové formě s názvem *Trilogie o Simsonovi* (v Šimáčkově Sbírce dramatických děl Jar. Vrchlického).

Svědčí jen o veliké abnormálnosti našich literárních poměrů českých, že mohutný a smělý dramatický pokus našeho velikého básníka hned před lety, při knihovém vydání dramatu nevzbudil tolik zájmu, kolik zasluhoval. Dva, tři vážné kritické rozbory a nějaký nevážný pošklebek — to byl celý ohlas, jaký vzbudilo odvážné, moderní zpracování biblické látky, která zlákala již tolik tvůrčích umělců. Teprve po letech, když se našel kongeniální hudební skladatel, J. B. Foerster, který neobyčejně šťastně v intencích básníkových doprovodil děj jeho dramatické básně hudbou, mohlo se přikročiti ke scénické výpravě díla, jež celým svým skladem a choulostivostí největších svých scén ukládá režii tolik technických obtíží, že silný dramatický účin a úspěch celého díla sám o sobě znamená již nevšední vítězství.

Vrchlický pojal a zpracoval svoji biblickou látku s básnickou suverenitou volnosti, kterou jen u velikého poety lze připustiti. Jeho pojetí biblického reka Simsona je spíše psychologické než historické, pokud může býti o historii vůbec řeč v náboženské legendě. Jeho rek israelského národa, jehož Bůh obdařil nadpřirozenou silou k hájení lidu israelského proti Filištínským, objevuje se v dramatě jako moderní hrdina s čistě pathologickými rysy. Propuknutí smyslné touhy po krásné Dalile trestá Bůh odnětím mužné síly, a vrací mu ji teprve, když poslechne kajicně hlasu prorokova. Hlavním psychologickým podkladem básně, důsledně provedeným, je tu duševní zápas Simsonův mezi povinností, uloženou jemu Hospodinem, a mezi smyslným požitkem, který jej žene do tábora nepřátelského, na dvůr chlipného krále Abimelecha, do náručí Dalilina. Střední část trilogie tvoří lyrické intermezzo na poušti, které především vyžadovalo melodramatického doprovodu hudebního. Kajícímu hrdinovi na poušti zjevuje se ve snách bohyně lásky Derketo, rozpalujíc jeho touhu po Dalile, tak že odmítá ženu před lety zapuzenou, jejíž všecka hluboká oddanost nedovede jej odvrátiti od hříšné lásky. Třetí akt jest už jen závěrečným akkordem tragedie, velmi drsně, ale scénicky vděčně provedeným, kde Bůh krutě trestá hrdinu, který se od něho odvrátil. Nástrojem trestu Hospodinova jsou tu odchylně od látky biblické Dalila ve spojení s Abimelechem, a Simson skleslý, nemužný při vší své náruživosti, je zvířecky oslepen od pochopů krále filištínského.

Básnickou mohutnost odvážných scén podepřela k silné účinnosti Foersterova hudba se svým smyslným kouzlem, i Kvapilova

režie, která stěží překonatelné požadavky scénické výpravy velmi šťastně rozřešila. Herecké provedení trilogie zase jednou zřejmě ukázalo, jak v činoherním ensemblu Národního divadla — jmenovitě u jeho mužské části — upadá umění mluveného slova. V básni Vrchlického všecky tři účinkující dámy — pí. Dostalová jako Dalila, sl. Nosková jako Derketo i pí. Matějovská jako Dagi — měly vůbec převahu na dobsazením mužských rollí, ačkoli i pp. Želenský a Hašler v úlohách Simsona a proroka Samuela vytvořili úcty hodné postavy, plné dramatického života.

Druhá domácí novinka Národního divadla, tříaktové drama Viktora Dyka *Posel*, provedené po prvé 1. října, má ve svém základě jednu patrnou podobnost s touto poslední dramatickou prací Vrchlického, třebas by se toto tvrzení zdálo sebe více paradoxním. Tu i tam jest historické, respektive biblické roucho ve skutečnosti pouhou rouškou, která kryje čistě moderní obsah, dává historické ovzduší pro moderní luštění problému, zajímajícího moderní lidi. Liboli, můžete obě hry vykládati také symbolicky, neboť obě poskytují k tomu mnoho vděčných podnětů.

Dykův Posel je pouze na oko historická hra. Střetnutí dvojího životního názoru, věčný a všelidský problém, položeno tu do českého Předbělohorského ovzduší. V těžké válečné době, za bouřlivé noci přibude záhadný Posel na českou samotu do přísně náboženské rodiny českého bratra Tomáše Roha. Udatný, ale světácký, ba frivolní cizinec octne se tu v ovzduší vážného mravu; poskytnou mu přístřeší, ačkoliv tuší, že je ze strany nepřátelské, z císařských. Uprostřed noci strojí dva z rodiny spiknutí proti cizinci, v němž správně vidí nepřítele vlasti a víry, avšak Rohova dcera, sličná Anna, ač v duchu přísně českobratrském vychovaná, pocítí náklonnost k záhadnému Poslu. Jeho krásný, volný, dobrodružný zjev v ní vzbuzuje touhu po volnosti a radosti ze života, o nichž cizinec umí tak lákavě vyprávěti. Varuje ho před úkladem a klesá mu do náručí ve scéně, která sama o sobě je nejsmělejším anachronismem ze všech, co si jich autor dovolil, aby bezohledně provedl svou silnou a smělou základní myšlenku.

Když pak na počátku třetího aktu také hospodář přijde varovat hosta svého a najde dceru na jeho loži, utkávají se oba protivné světy, oba protivné názory v diskussi, která je čistě Dykovská. Český bratr se nemstí na cizinci, neprohřešuje se proti povinnosti hostitele, neodpírá zlu. Oddaně snáší těžkou ránu osudu a nebrání volnému odchodu cizince, jenž mu odvádí dceru z domu — do hříšného světa, který tak láká a proti jehož vábivému volání nic nezmůže jeho starosvětský »řád věcí« . . . A s resignací sahá po bibli, aby vzpomínkou na oběť Abrahamovu přehlušil v sobě krutý bol nad obětí vlastní, nad obětí vlastní krve.

V Dykově dramatě jest mnoho pravděnepodobností, ba nemožností, ale přes to přese všecko má tolik dramatické suggestivnosti, že působí hlubokým a trvalým dojmem. Jeho základní myšlenka je tak umělecky hutná a živá, že všecky slabosti hry nemohly ji pohřbiti. Odtud také silný dojem a pronikavý úspěch dramatu, zasloužený a potěšitelný. Jednotlivé postavy autorovy daly hercům příle-

žitost ke krásným a sytým výkonům, jimž dominuje ovšem pan Vojan jako Posel, který při reprisách ještě bohatěji vyzdobil a pevněji ucelil svoji úlohu. Pp. Vávra a Hašler v úlohách bratra Tomáše a Petra Skalníka, pí. Danzerová a Dostalová jako Tomášova žena a dcera měli rolle, kterým vesměs naši herci dovedou dáti pravý relief a případný akcent.

Mezi oběma novinkami domácími objevil se na repertoiru překlad francouzského dramatu *Zloděj*, jehož autor Henry Bernstein za posledních let již dvakrát k nám byl uveden. Premiéra Zloděje dne 25. září seznámila české obecenstvo s jednou z posledních prací francouzského autora, který jest nyní nejvíce hrán na scénách evropských, a zároveň ukázala, proč. Děj sám nepodává pranic zvláštního — trochu Dumas, trochu Sardou, trochu Ohnet, ale všecko je tak obratně, effektně a virtuosně budováno, že rádi přimhouříte oko nad banálnostmi dějovými i nad chatrným psychologickým pletivem hry. Jde o tento příběh: žena krásná, ale bez jmění, miluje vášnivě svého muže, skvělou společnost, drahé toiletty; ale její muž je malý úředník se skrovnými příjmy, a když se žena — ve svém jádře počestná, ale nade vše pomyšlení lehkomyslná — dostane do lichvářských spárů, snadná příležitost v bohatém ovzduší, kde se nepočítané tisícovky povalují v chatrné zásuvce sekretáře, svede ji ke krádeži. Při sensačním prozrazení béře její vinu na sebe zamilovaný dvacetiletý bloudek, jehož lásky sličná paní neopětuje, a z tohoto zauzlení dovedl autor vyčarovati spoustu překvapujících obratů a velikých larmoyantních scén. Jest až ku podivu, jak svou úžasnou virtuositou umí upoutati a napínati vaši pozornost, ačkoli, jakmile spadne opona, neubráníte se nemilému pocitu, že jest to všecko »na studené cestě« vyráběno, mrzíte se na sebe i na autora, a přece — jakmile se zdvíhá opona k druhému aktu, dáváte se jím znova upoutati.

Hra má vesměs vděčné rolle, a dvě veliké, parádní v pravém slova smyslu: jsou to rolle manželů Voysinových, v nichž p. Matějovský a pí. Benoniová měli příležitost k výkonům tak znamenitým, jakých jim činoherní repertoir Národního divadla už dávno neposkytl.

V. Kol.

Nové rovy.

Biskup Ferdinand Kalous. — Ota Faster.

Za světícím biskupem Kráslem odešel v krátkém čase na věčnost i druhý světící biskup Pražský, Ferd. Jan Nep. Kalous; zemřel dne 19. září, dosáhnuv věku 71 let. Byl syn mlynáře v údolí Šáreckém u Prahy; narodil se dne 29. února 1836. Vysvěcen byv na kněze v bouřlivém roce 1866, působil nějaký čas v duchovní správě jakožto kaplan v Prčici a potom u sv. Havla v Praze až do r. 1870, v kterém jej arcibiskup Bedřich kardinál Schwarzenberg jmenoval svým ceremoniářem. Provázeje arcibiskupa na cestách visitačních seznával důkladně stav arcidiecése; ještě více pak měl k tomu příleži-

tosti, když r. 1881 jmenován byl ordinariátním sekretářem. V neustálém osobním styku s kard. Schwarzenbergem získal sobě úplně jeho důvěry, i stal se mu spolehlivým rádcem ve správě arcidiecése. Měl zejmena veliký vliv při obsazování míst, při čemž dbal vždy toho, aby schopné síly dostaly příhodné působiště a mohly se zdokonaliti a uplatniti. Ve vlivuplném jeho úřadě ponechal Kalousa i nástupce Schwarzenbergův, arcibiskup Schönborn. Za něho snažil se Kalous ještě více seznati duchovenstvo, i všímal si zvláště dorostu kněžského. Zvával k sobě alumny a v milém přátelském rozhovoru se s nimi seznamoval. Sám záře mladistvým nadšením, hleděl je rozníititi k horlivému plnění povinností. Jednotlivce zvláště nadané vybízel ku práci v oborech, k nimž se mu zdáli býti schopnými. Rád přicházel mezi alumny i do semináře a míval k nim o exerciciích srdečné promluvy, jež v mladistvých srdcích vzbuzovaly nadšená předsevzetí k horlivé činnosti ve službách církve a vlasti. I když byl r. 1891 jmenován světícím biskupem, setrvával v přátelském styku s alumny, »miláčky« svými, jak je nazýval, hledě jim, kde jen možno bylo, radou i skutkem býti nápomocen. S mnohými z nich dopisoval si přátelsky, i když odešli do duchovní správy. Z bezprostředního obcování s dorostem kněžským byl vytržen, když jmenován byl proboštem ve Staré Boleslavi, kamž se z Prahy musel přesídliti. Rozloučení to bylo mu nanejvýš bolestno; připadalo mu, jako by se byl ocitl ve vyhnanství. V ústraní svém častěji sahal k peru; v listech homiletických, charitativních a asketických se ob čas objevovaly jeho práce hluboce procítěné a pečlivě vypracované.

Dr. *Ant. Podlaha.*

V Král. Vinohradech zemřel dne 26. září t. r. spisovatel Ota *Faster*. Narodil se 6. července r. 1872 ze známé měšťanské rodiny Pražské; dědem jeho byl z událostí roku 1848 známý vlastenec Petr Faster. Ota maje se po přání otce, který měl závod dopravovatelský, věnovati obchodu, studoval na obchodní akademii, ale mysl jeho již od chlapeckých let byla poutána divadlem, pro něž psáti bylo nejpřednější touhou jeho. Po otcově smrti oddal se své zálibě úplně. Napsal 23 divadelní hry, z nichž 20 jest celovečerních. Že v tom množství není vše zdařilé, rozumí se samo sebou. Faster nebyl zprvu prost vážných snah uměleckých, a že měl ušlechtilé aspirace, je zřejmo z jeho účastenství v konkursu o cenu Tylovu, kde jeho dramata »V pavučinách« a »Marie a Marta« došla pochvalného uznání, a v soutěži o cenu Náprstkovu r. 1899, kdy jeho hra »Hříšníci« byla uznána poměrně za nejlepší z prací zadaných. Ale později, docíliv zřejmého úspěchu na jevištích předměstských, jal se psáti se zřetelem k obecenstvu těch divadel, jež nemívá požadavků právě nejpřísnějších. Faster uměl svému obecenstvu, jak se říká, »trefiti do noty,« zejmena i tím, že k nejedné své hře složil sám také hudbu. A z těchto jeho skladeb leckterá písnička textem i nápěvem záhy nalezla si cestu do širokých vrstev Pražského lidu, který, zapomenuv na písně prostonárodní, rád se chápe popěvků divadelních. Takový vedlejší úspěch měly jeho frašky »Pražské švadlenky,« »Krásná Lída,« kterýžto kus hrál se na Vinohradech 150krát, »Zelené mládí,« »Kněžna Pepička,« »Princ z pohádky,« »Zázračný ta-

lisman« a výpravná hra »Ben Hur.« Vedle toho známější jsou jeho dramata »Marietta,« »Práci čest,« »Zakletý zámek.« Faster vydával také divadelní list Thalii za redakce J. Ladeckého, později založil a redigoval u Knappa vydávané Divadelní Listy. Napsal také román »Velikán Velikánovič« a »V pavučinách,« o němž bylo svého času v Osvětě referováno. *F. V. V.*

Sněmové zemí koruny české.

Podzimní zasedání sněmu království českého zahájeno dne 16. září a skončeno dne 9. října. Ježto se Němci jeho svolání dlouho vzpírali, nemohla býti o tom pochybnost, že všemi známými prostředky se o to přičiní, aby mnoho práce nevykonal, a to jen takovou, k níž oni svolí. Tak daleko to dospělo, že sněm podléhá úplně jejich zvůli a zpupnosti.

Zasedání počato dotazy pro protičeské násilnosti v tak zvaném uzavřeném území, v nichž vládě vytýkáno, že na c. k. místodržitelství nevládne spravedlnost, nerozhoduje nestrannost a nezachovává se rovnoprávnost státním základním zákonem všem národům zaručená, nýbrž že se tam nadržuje panovačným snahám Němců v Čechách, jako jsou roztržení země, nadvláda německé menšiny, ustanovování a protežování úředníků německých na úkor českých, zadržování a maření rovnoprávných rozhodnutí, zejmena v oboru školském atd. Místodržitel odpověděl jako obyčejně: Čechův neuspokojil, ale Němců nepodráždil. Němcům podařilo se veškery záležitosti rázu politického z jednání sněmu vyloučiti a tak jeho význam stlačiti. Ačkoli čeští poslanci jim učinili mnohé ústupky, nepřišli oni českým poslancům v ničem vstříc. Velkým zajisté ústupkem bylo, že čeští poslanci svolili, aby druhým ředitelem zemské banky byl zvolen vynikající člen německého kasina, jenž řeči české není dokonale mocen. Němci dovedli v tomto zasedání znamenitě posíliti svou posici. Povzbuzeny jsouce úspěchem svých snah, sblížily se všecky jejich strany, zřídily si souručenství a utvořily společný pracovní výbor, který má i v době mimosněmovní působiti.

Pro Čechy jest bilance tohoto zasedání velmi neutěšená. Prvním úkolem jeho mělo býti provedení volební reformy, druhým ozdravění zbědovaných zemských financí. Ani jeden ani druhý úkol nebyl vyřízen. Rovněž neuvedeno ve skutek zřízení zemské pojišťovny, nevyplněny tužby po vybudování jubilejních fondů úvěrních, nevyhověno odůvodněné žádosti zemského úřednictva za zlepšení jich hmotných poměrů. V oboru zákonodárném zaznamenati lze dva positivní výsledky: zákon o posloupnosti na selských usedlostech a zákon o obecních úřednících. Zákon o úpravě právních a služebních poměrů úředníků obecních v království českém byl výsledkem kompromisu mezi českými a německými poslanci, a přece učinili Němci pokus jej v poslední chvíli zmařiti a dali k němu svolení své teprve, když se jim dostalo nových ústupků. Zpravodaj posl. Maštálka pravil v odů-

vodňovací řeči své, že v zákoně spatřuje velkou vzpruhu pro naši autonomii.

Sněm vyřídil též několik hospodářských záležitostí: projekty regulační a meliorační a bonifikační fond zemědělský pro starobní pojišťování malých zemědělců.

To jest celý výsledek několikanedělního rokování sněmu českého, k němuž se jindy poutala pozornost celého Rakouska!

Sněm markrabství moravského zasedal od 16. září do 5. října. Věcně provedl práce ustavující, vyřídil prozatímný rozpočet, úvěry nouzové a dlouhou řadu předloh menších. Nevykonal tolik práce, kolik mohl vykonati, kdy by zemský výbor byl zasedání lépe připravil. Příprava nebyla proto dostatečná, že zemský výbor ještě v srpnu neměl o podzimním zasedání potuchy. Při rokování o prozatímném rozpočtu objasnil přísedící zemského výboru dr. Koudela dlouholeté německé hospodářství v zemi a ukázal, že jest hlavní příčinou neblahých poměrů jejich. Výdaje zemské za posledních desítiletí německé vlády neobyčejně stouply. Němci vyhazovali hlavně mnoho peněz na své většinou zbytečné školy, kdežto školství české úplně zanedbávali. Pokud jde o sanaci zemských financí, navrhuje se několik prostředků. Navrhuje se zvýšení pivní přirážky, aby srážky ze státních daní věnovány byly zemím, a žádá se, aby stát převzal náklady na veřejnou bezpečnost a ubytování vojska. Zasedání mělo celkem klidný průběh.

Na sněmu vévodství slezského učiněn krok k sblížení národností zemi obývajících. Návrh většiny v té příčině stanovil: 1. Samosprávné úřady jsou oprávněny, aby si svou úřední řeč samy ustanovovaly. 2. Ve smíšených soudních okresích jsou samosprávné úřady první stolice povinny přijímati úřední přípisy a podání, sepsaná v jednom z tří v zemi obvyklých jazyků. 3. Samosprávné úřady první stolice jsou oprávněny, aby úřední přípisy, které nejsou v jich vlastní úřední řeči sepsány (odst. I.), odevzdávaly zemskému výboru k překladu. 4. Samosprávnými úřady první stolice jsou: obec, okresní silniční úřady, správy kontribučních fondů atd. 5. Zemský výbor se zmocňuje, aby k úpravě svého úředního obcování se samosprávnými úřady první stolice učinil náležité opatření dle uvedených zásad a zřídil kancelář k překládání. O těchto opatřeních nechť podá zemskému sněmu zprávu v první schůzi příštího zasedání a nechť předloží v tomtéž zasedání osnovu zákona o tyto zásady se opírající.

Slovanská menšina podala tento minoritní návrh: 1. Obce a jiné podřízené korporace mohou o své úřední a jednací řeči samy rozhodovati. Pokud se tak nestane, jest jazyk většiny obyvatelstva úřední řečí. Při tom jest třeba bráti ohled na práva menšiny. 2. Zemský výbor má usnesení a rozhodnutí činiti v řeči, kterou ta ona záležitost byla podána. 3. Při rokování zemského sněmu budiž brán zřetel na jazyková práva státních občanů a poslanců. 4. Ochrana menšin nechť se provádí takto: *a)* Při ústním jednání mohou členové zastupitelstev užívati svého jazyka mateřského, i když tento není řečí úřední, rovněž mají býti přijímána ústní prohlášení stran i v řeči neúřední, *b)* podání, která nejsou v úřední řeči sepsána, mají se přijímati — a má se o nich jednati, mají však býti zemskému výboru

k překladu zasílána; *c)* kde jest větší procento některé národnosti, jejíž jazyk není řečí úřední, má býti aspoň jazykovým potřebám této menšiny vyhověno.

Když poslanec Hrubý prohlásil, že zástupcové národnosti české a polské jsou ochotni v zájmu míru v zemi hlasovati pro návrh většiny, byl tento jednomyslně přijat.

Sněm jednal o volební opravě a změně volebního řádu pro Slezsko a přes protest slovanských poslanců schválila německá většina návrh zákona, jímž se zavádí čvrtá kurie, kterou si německá většina utvořila tak, aby svou nespravedlivou převahu ještě sesílila. K dotazu posl. Hrubého odpověděl zemský president, že návrh tento jest zhola nepřijatelný. *Adolf Srb.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. září 1907.

Choroba císařova. — Rakousko-uherské vyrovnání. — Český národ a vláda. — Zemské sněmy. — Uherský říšský sněm. — Björnson proti Maďarům. — Makedonská otázka. — Rusko-anglická dohoda. — Změny v německých zahraničných úřadech. — Protivlastenecké hnutí ve Francii. — Volby na Rusi.

V druhém témdni měsíce října rozletěla se z Vídně zpráva, že císař a král František Josef vážně ochuravěl zánětem průdušek. Vzhledem k vysokému věku mocnářovu vzbudila nemoc ta veliké obavy a v nejširších kruzích obyvatelstva nejživější účastenství. Teprve včera se všeobecné znepokojení a vzrušení poněkud uklidnilo, ježto ze spolehlivých pramenů přicházejí zvěsti, že v stavu Jeho Veličenstva nastalo trvalé zlepšení.

Nejdůležitější událostí v naší vnitřní politice jest, že rakousko-uherské vyrovnání jest v hlavních zásadách mezi oběma vládami ujednáno. Situace byla již nadmíru kritická, a již se oznamovalo, že vyrovnání jest pohřbeno, ale v posledním okamžiku se rozšířila zpráva, že se přece podařilo dohodnutí v sporných otázkách.

Stručný obsah úmluvy jest: Místo obchodního a celního svazku nastoupí nyní obchodní smlouva, jejíž platnost má do r. 1917 potrvati; instituce obchodní a celní konference zůstane nezměněna. Celní tarif bude prohlášen za autonomní, při čemž se musejí shodovati jednotné sazby i celní předpisy. Uherská kvota bude zvýšena — dle jedněch zpráv na 35·25, dle jiných na 36%. — Ustanovení o společné bance není do ujednání pojato. Výsada banky vyprší teprve r. 1910 a vyjednávání s bankou počne teprv, až banka sama o prodloužení výsady požádá, což se musí státi r. 1908. Nicméně smluvily obě vlády ochrannou klausuli, která má jednotu měny za všech okolností zabezpečiti. Mincovní svazek bude rovněž obnoven. Uherská vláda se zavázala, že nebude činiti překážky, aby spojení Dalmacie s železničnou sítí rakouských drah bylo provedeno územím charvátským a postará se o zřízení tratí připojovacích; naproti tomu vyhověla prý rakouská vláda přání Uher, aby druhou kolejí bylo

zjednáno připojení Uherska k dráze Košicko-Bohumínské. Ustanovení o potravní dani má býti v Rakousku i v Uhersku stejné. Oběma vládám ponechává se však na vůli, aby výši potravní daně dle vlastních potřeb stanovily. Dále prý se obě vlády shodly na tom, aby kvantum 150.000—200.000 metrických centů cukru při dovozu z Rakouska do Uher bylo osvobozeno od surtaxy.

Maďarské listy zaznamenávají s velkým uspokojením, že se podařilo vyrovnání docíliti. Z toho jest zřejmo, že Maďaři velmi dobře pochodili. Získali nejen hospodářsky, ale i politicky, neboť se jim za »povolnost« jejich dostalo, po čem dávno toužili, totiž ústavních záruk. Hrabě Andrassy se vyslovil, že takovou pravomoc, jíž se nejvyššímu správnímu soudu novými zárukami dostane, nebude míti žádný jiný úřad v Evropě.

Zbývá nyní ještě schválení smlouvy v obou parlamentech. Uherská vláda jest přesvědčena, že říšský sněm úmluvu schválí. Není také divu. Jak bude v rakouském parlamentě?

Říšská rada sestoupila se dne 16. t. m. k podzimnímu zasedání. Ježto letní zasedání bylo věcmi čistě formálními a rozpočtovým provisoriem vyplněno, nastává teprve nyní positivní práce. Jedním z prvních úkolů bude právě rakousko-uherské vyrovnání. Jak se zachovají poslanci čeští? Officiosní zprávy o tom zní: »K uzákonění rakousko-uherského vyrovnání potřebuje vláda českých hlasů. A bude moci vláda Beckova žádati na českém poselstvu, aby hlasovalo pro její vyrovnání, které nám ukládá těžké oběti, aby obětovalo hospodářské a politické zájmy národa svého jen proto, by udrželo tuto vládu nespravedlivou, strannickou a naše požadavky neplnící? Bylo by sebevraždou pro naši delegaci, kdy by vládní předlohy bez naprostého zabezpečení předních národních, kulturních a hospodářských požadavků podporovala. Zde bude míti vláda na vybranou: buď splní požadavky českého národa a povede na dále správu státu, aneb jich nesplní a pak se skončí i její rolle v tomto státě.« Národ český nemá věru ani nejmenší příčiny, aby přinášel nějakou oběť na zachování vlády páně Beckovy, kteráž se ke všem jeho požadavkům staví na totéž stanovisko, jako vláda Körbrova. Jmenování soudních úředníků v Čechách, jež se stále odkládá, svědčí o tom, že se vláda sklání před německým terrorem a že jest ochotna německému diktátu vyhověti. Česká města protestují co nejrozhodněji proti tomu, aby jmenování se dělo na prospěch německých a na zjevnou škodu českých úředníků. Než i jiné činy vlády nesvědčí o příliš dobré vůli její splniti daný slib o nestrannosti a úplné objektivnosti.

V českém lidu vzmáhá se roztrpčení, kterému již i některé kluby politické výraz daly. Širší výkonný výbor národní strany svobodomyslné uváživ, že říšští poslanci strany této v prvých počátcích nového parlamentu nerozhodovali o zásadní změně taktiky a že tím se snažili a snaží pro dobu přechodnou uhájiti českou posici ve vládě, uváživ dále, že čeští ministři setrvali a setrvávají na stráži národních zájmů, ačkoli jejich postavení následkem rozháranosti v českém táboře sesílení nedošlo, a uváživ konečně, že by nemohl míti důvěry ve vládní systém, kdy by vláda, jak pohříchu tak často se stává, neměla síly nebo vůle způsobiti, aby státní správa, zejmena zemská

správa česká stála na půdě zákonem zaručené rovnoprávnosti národní a osvědčovala se nestrannou a rozhodnou proti přímému násilí německému a kdy by v aktech vládních, které se ve státech se spořádanou justicí a správou rozhodují s hledisek věcných, nedovedla odmítnouti nemístný národnostní diktát německý — vyslovuje přání, aby klub poslanecký, možnoli ve srozumění s ostatními kluby českými, způsobil vyjasnění poměru k vládě, a sice v tom směru, aby nyní, kdy poměry v říšské radě, hledě k otázce rakousko-uherského vyrovnání, určitě vytvářeti se musejí, vládě prohlásil, že poslanci svobodomyslní mohou jen takovou vládu podporovati, která se bude starati o splnění spravedlivých požadavků českého národa v ohledu kulturním, národním i hospodářském, a která ve veškerém veřejném životě poctivě se bude snažiti, aby zásada rovnocennosti českého národa v zemích koruny české nebyla porušována, a aby své postavení zařídil dle toho, jak se vláda k těmto požadavkům zachová.

I z Moravy ozval se hlas nedůvěry k vládě. Širší výkonný výbor strany lidové na Moravě prohlásil, že po tolikých zkušenostech z poslední doby, jichž nabyl zejmena z vládního výkladu Perkova školního zákona a ze jmenování německých úředníků na čelná místa, nemá pražádné důvěry k vládní soustavě bar. Becka a vyzývá říšské poslance nejdůrazněji, aby tuto nedůvěru nepokrytě tlumočili jak v říšské radě, tak v klubu poslanců a zahájili proti vládnímu systému nejrozhodnější opposici.

Zemské sněmy zabývaly se v podzimním zasedání opravou svých volebních řádů. Některé práci svou vykonaly, jiné opravné dílo počaly, toliko sněmy kraňský, tyrolský a český zůstaly pozadu. Většina sněmů přestala na tom, že k posavadním kuriím připojila kurii všeobecnou.

Uherský říšský sněm zahájen dne 10. října. Socialisté provedli v ten den demonstraci pro všeobecné hlasovací právo všeobecnou stávkou. O 9. hodině uspořádán k parlamentu průvod, jehož se dle odhadu policie súčastnilo na 50.000 osob. Dělnictvo zpívalo písně a provolávalo slávu všeobecnému volebnímu právu. Když průvod došel k parlamentní budově, odebrala se četná deputace k předsedovi sněmovny poslanecké. Její mluvčí vytýkal vládě, že od jejího nastoupení uplynulo 19 měsíců, ale o slíbené volební reformě děly se zmínky jen v přípitcích. Na konec žádal předsedu, aby působil k tomu, by osnova volební opravy byla co nejdříve podána a aby její vyřízení nebylo zdržováno předkládáním nových osnov. President Justh přijal petici a slíbil, že ji předloží sněmovně a prohlásil, že nynější vláda beze všeho nátlaku zvenčí nalezne cestu, aby tato velká otázka byla k všeobecné spokojenosti vyřízena. Ku dotazu ve sněmovně učiněnému odpověděl ministr vnitra hr. Andrassy jmenem celé vlády, že předloha bude co nejdříve podána. Na této volební opravě závisí prý budoucnost Uher, a nesmí prý se tudíž nikdo diviti, že vláda se neukvapí, ježto chce k opravě přikročiti svědomitě. Oprava bude vypracována tak, aby maďarská státní myšlenka neutrpěla škody. Z tohoto výroku možno souditi, jak spravedlivou bude tato oprava k nemaďarským národnostem.

Slavný norský spisovatel Björnson odsoudil co nejrozhodněji násilnosti, jež Maďaři na nemaďarských národnostech pášou. Na dotaz, proč tak učinil, odpověděl: »Za svého dětství miloval a ctil jsem národ maďarský, avšak když jsem se později v Rakousku přesvědčil, jakých nespravedlností se Maďaři dopouštějí proti národům, kteří s nimi v společném státním svazku žijí, pojal jsem k nim nenávist. Myslím, že kromě Maďarů samých nebude nikoho, kdo by k nim nechoval týž pocit. Soudím, že tyto násilnosti uvedou Maďary dříve či později do neštěstí.«

Vídeňská návštěva ruského ministra zahraničných záležitostí Izvolského a jeho porada s baronem Aehrenthalem nezůstala bez výsledku. Hlavním předmětem porad obou státníků byla politika balkánská a hlavně záležitost makedonská. Ježto třetí článek úmluvy Mürzstegské byl od jednotlivých národů balkánských v ten smysl vykládán, že Makedonie má býti dle národností rozhraničena a ježto každý tam usedlý národ se snažil, aby si co možná největší vliv zabezpečil, prohlásili oba ministři ve společné notě, že tento výklad jest mylný, ježto poměry v Makedonii budou upraveny na základě nynějšího stavu a že »rozpínavým národnostním snahám« nebude vyhověno. Zároveň prohlášeno, že Rusko a Rakousko trvají na úpravě soudnictví v Makedonii, ač se jí Turecko vzpírá a hodlá ji návrhem vlastní úpravy zmařiti. Bulharská vláda se o věci té vyslovila takto: »Vláda bulharská byla hned od počátku pro zásadu, aby integrita Makedonie byla v přesně stanoveném území zachována, při čemž má býti všeliké dělení Makedonie dle národností vyloučeno. Vláda však soudí, že musí poukázati na následující opatření, která jsou pro účinné provedení reformního programu nutná: 1. Přesné vytčení territoriálních hranic, v nichž má býti reformní dílo provedeno. 2. Nové administrační rozdělení tohoto území po provedení přesného nestranného vyšetření dle požadavků obyvatelstva a dle potřeb země. 3. Účinná kontrola nad národními spory v záležitostech školních a církevních. 4. Provedení sčítání lidu. 5. Reorganisace policie a soudních úřadů. Vše to považuje bulharská vláda za důležité podmínky pacifikace Makedonie.«

Veliké překvapení způsobila zpráva o anglicko-ruské dohodě v Asii. Psalo se již dlouho, že se mezi oběma státy děje vyjednávání, ale nevěřilo se, že by se dávní sokové v Asii dohodli. A přece se to stalo. Dne 10. září vyměněny ratifikační listiny smlouvy té, jejímž účelem jest odstraniti veškery neshody mezi oběma velmocemi, pokud se týče jich zájmů v střední Asii. Co se týče Persie, zavázaly se obě vlády, že se nebudou pro sebe domáhati zvláštních politických nebo obchodních výhod v jistých přesně označených obvodech. Rusko nebude se toho domáhati za obvodem táhnoucím se z Kassi přes Chirin do Ispahanu, Jesde a Hakku a končícím na rozhraní Persie, Ruska a Afghanistanu, Velká Britanie pak za obvodem od afghanských hranic přes Ghazik a Kennan až do Bender-Abbassu. Příjmy z perských cel, jimiž vláda šachova ručí za půjčky uzavřené u Banque d'Escompte et de prets, jakož i u císařské banky Terstské, budtež používány k témuž účelu jako dosud. Pro případ

nepřesnosti ve splácení zavádí ruská a anglická vláda ve vzájemné shodě kontrolu nad zdroji příjmů a zabrání při tom jakémukoliv zasáhnutí, které by se příčilo zásadám nynější smlouvy. O Afghanistanu prohlašuje anglická vláda, že nemá v úmyslu měniti politické poměry této země, že bude vliv svůj uplatňovati pouze ve smyslu míru a nebude pobádati Afghanistan k opatřením, která by ohrožovala Rusko, a rovněž tak zavazuje se, že nepřisvojí si aniž obsadí kteroukoli část Afghanistanu a nebude se vměšovati do jeho vnitřní správy. Carská ruská vláda prohlašuje, že uznává Afghanistan za území ležící mimo její vliv. Obě vlády prohlašují, pokud jde o Afghanistan, že uznávají zásadu stejných ohledů pro obchod. Pokud jde o Tibet, uznávají obě vlády suverenní práva Číny nad Tibetem a zavazují se respektovati jeho territoriální celistvost, nevměšovati se do jeho vnitřní správy a nevysílati diplomatických zástupců do Lhassy. Také v tom se shodly, aby žádná část státních příjmů tibetských nemohla býti Ruskem, Velkou Britanií nebo jejich poddanými zabavena nebo soudně upsána. Pokud jsou buddhisty, smějí ruští a angličtí poddaní vejíti v přímé styky s Dalajlamou a jinými hodnostáři buddhismu na poli čistě náboženském. V dodatečných notách k smlouvě zavazují se obě vlády písemně na dobu tří let nedovolovati žádné vědecké výpravě jakéhokoliv druhu, aby pronikla do Tibetu.

V Německu staly se některé změny ve vysokých úřadech. Dosavadní státní tajemník zahraničného úřadu Tschirschky zadal za propuštěnou, ježto prý není řečníkem a nemůže tudíž v říšském sněmu zahraničnou politiku úspěšně hájiti. Byl jmenován velevyslancem ve Vídni, a dosavadní německý velevyslanec u Vídeňského dvora hr. Wedel stal se místodržitelem elsasko-lotrinským. Státním tajemníkem zahraničných záležitostí jmenován dosavadní velevyslanec v Petrohradě šl. Schön.

Ve Francii vzmáhá se hnutí proti nevlastenecké propagandě socialistické, v jejímž čele stojí Hervé a Jaurés. Hervé hlásá, že dělník nemá znáti vlast, že ji nemá hájiti a že v případě války má sáhnouti ke generální stávce a ke vzpouře, aby válka byla zmařena. Debaty socialistického kongresu v Nancy, rouhavé řeči Hervéovy a nevlastenecké výpady Jaurésovy pobouřily celou veřejnost francouzskou. V neděli dne 29. září staly se významné manifestace proti této propagandě. Le Temps v těchto vlasteneckých projevech, k nimž patří také řeč ministra vyučování Brianda, kterýž náležel dosud k socialistům, vidí dobré znamení a praví: »Od jednoho konce Francie k druhému zaznívá všeobecné Sursum corda!« Kongres radikálů přijal resoluci, v níž se klade důraz na totožnost pojmů vlast a republika a v níž se všem členům strany ukládá za povinnost odepříti hlas každému, kdož by podporoval zničení armády sběhnutím v době míru aneb prohlášením všeobecné stávky v době války.

Na Rusi jsou již zvoleni volitelé poslanců do třetí říšské dumy. Účastenství při volbách bylo nad míru slabé, i konaly se za úplného klidu a pořádku. Mezi zvolenými voliteli jest nápadně velký počet osob, které se neprohlásily za stoupence žádné politické strany; tvoříť téměř třetinu volitelů. Carským ukazem, svědčícím senátu, vypsány

jsou volby na den 27. t. m. Vyňaty jsou gubernie Vilenská, Archangelská, Vladimirská, Vologdská, Veronějská, Kovenská, Kurská, Nižněnovgorodská, Perchodská a Charkovská, v nichž budou volby provedeny dne 1. listopadu. V Polsku bude se voliti dne 31. t. m.

Adolf Srb.

Českým srdcím.

36 českých obecných škol se 181 třídami mělo by býti zřízeno ve Vídni na základě starších »officielních« dat z r. 1900, které dobou novější ještě ve prospěch náš se pozměnily.

Dále měly by býti zřízeny školy měšťanské pro 1433 úředně napočítaných dítek a školy pokračovací, kde mezi 10.286 žáky bylo již r. 1903/4 **6454 Čechů.**

Konečně nevyhnutelně přistoupeno býti musí i ke zřizování škol středních.

Přes 50.000 českých dítek ve Vídni spíná k Vám své ruce a prosí.

Pomozte nám uchrániti naši drahou, jedinou českou školu!

Nedejte jí zaniknouti.

Zřiďte pro nás nové české obecné školy ve všech okresích.

Nechceme od Vás mnoho: **Aspoň 1 korunu ročně.** Jsou to pouze 2 haléře týdně, které dáte i žebráku.

Tolik snad přece můžete obětovati pro svou krev.

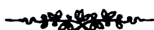
Dar se hned potvrdí, uveřejní a uměleckým diplomkem odmění.

Hleďte získati několik neb alespoň jednoho korunového dárce mezi svými známými.

Výbor spolku »Komenského«
ve Vídni, 5./1. Margaretenstrasse 100.

R. 1907. ČÍS. 12.

OSVĚTA

Otázka reformy středoškolské.

Některé myšlenky pro širší veřejnost

napsal

Jan Šafránek.

(Dokončení.)

II.

Cíl zajisté gymnasijní učby, jak jej vymezuje organisační nástin rakouský z roku 1849, v podstatě své nepotřebuje ani změny ani doplňku. Proti němu nikdo nikdy nebrojil. Po vyšším obecném vzdělání jako druhdy toužíme i dnes, uznávajíce jeho nezbytnost a důležitost. *Těžiště* studia gymnasijního hledati dlužno ve vzájemném se pronikání vzdělání filologicko-historického s vědami mathematicko-přírodními. Smír humanismu a realismu v učení středoškolském, toť onen znamenitý obrat a pokrok proti staré škole latinské!

Nynější gymnasium má také poskytovati žákům hojně vědomostí z rozličných oborů vědeckých, ale vědomosti ty nejsou jediným ani hlavním účelem školské práce. V nich sice uložen bezpečný podklad pro vzdělání jednotlivcovo i pro vzdělání společnosti lidské, ale z vědomostí těch stává se činitel vzdělávací teprv, když nejsou v duši vlastníkově jako nějaký mrtvý poklad zakopány, nýbrž když sálají z *tvůrčí činnosti* ducha, jenž dovede *samostatně* jich užívati v rozličných oborech vědeckého snažení i v rozličných oborech životního povolání.

Nezáleží tedy při středoškolském vzdělávání tak mnoho na rozsahu poznatků; na dobrém a pevném základě dovede si již později jinoch sám dle své potřeby poznatky další opatřiti, jen máli během osmiletých studií schopnost, aby si je uměl osvojovati vlastní silou, vlastní prací, a také aby jich samostatně užíval.

Tuto duševní schopnost, která na určitém stupni věku svědčí o zralosti rozumu, o vyspělosti vůle a hodnotnosti povahy, musí

gymnasium v žácích svých vypěstovati, aby v zápasech životních o pravém jejich vzdělání svědectví vydávaly vědomosti naukové, ve škole získané. Kdo v učebných osnovách a methodách k této stránce nepřihlíží, kdo se spokojuje trpnou receptivitou žactva při všem učení, ten buď utápí útlou květinku samostatnosti duševní v jejím vývoji přívalem poznatků naukových, anebo dusí ji v suchoparu nezáživných vědomostí. Obecné vzdělání, založené ve výchově a výuce v samostatné práci, tím též schopnost k vědeckému studiu odbornému na škole vysoké, zůstati musí i v budoucnosti cílem školy střední.

Ani proti předmětům, jimiž na vysvědčeních žákovských označují se rozličné nauky, není třeba se ozvati. Při dobré vůli úplně vystačíme s hesly starými, budemeli jen dbáti vůdčích směrů v úkolu vzdělavacím při stanovení naukového *obsahu*. Tu běží především o základní a obecně platné, *nezbytné* výsledky vědění lidského, aby mládež gymnasijní se připravila pro samostatnou práci vědeckou; běží však také o základní pravidla mravnosti, aby v praxi životní dovedli se jinoši říditi zásadami, z nichž vyzařuje hloubka citu, pevnost vůle a šlechetnost všeho konání. O rovnováhu oněch dvou směrů bude pečovati nově upravený obsah učiva, a jeho pořadatelé rozhodnou se pro výběr, u něhož s vytříbeností ducha snoubí se vytříbenost vkusu, půvab a krása vší formy lidských výkonů. Berouce se naznačenou cestou vloží do obvyklých hesel jádro všeho, čeho třeba, ať o tom poučuje hygiena, biologie, národní hospodářství, esthetika, astronomie, chemie atd.

Ale jinak se má věc se *základem* všeho vyučování. Jest tmelem, který slučuje všecky vzdělavací složky v jednotnou sílu, aby vtiskla odchovanci svému nevyhladitelný ráz. Bez něho jsou vědomosti sebe hojnější, sebe obsáhlejší, toliko membra disiecta. Teprve v něm objevuje se hledaná výslednice školské práce a tou jest po soustředění všech vědomostí vyšší obecné vzdělání a ušlechtilá výchova mravní.

Středověk budoval všecko vzdělání i výchovu na základě náboženském; po reformaci stal se jazyk latinský základem i cílem vzdělání humanitního. Dnes musíme hledati základ nový. Kde vládnou zákony interkonfessijní a svoboda všech vyznání náboženských, státem uznaných, tam školský zákonodárce nesmí zaujímati stanovisko pro základ náboženský dle jedné, určité konfesse; latinský jazyk dnes *není* cílem vyučovacím, nemůže tedy zůstávati základem obecného vzdělání vyššího.

Nejpřirozenějším, nejlepším základem vší učby středoškolské slušno učiniti *mateřský jazyk národní*. Z něho, jako ze společného zřídla lidského vědění, mohou se odštěpiti rozličné útvary školské (gymnasia, reálky, reálná gymnasia); na něm jako na společném základě mohou bezpečně spočinouti potřebné stránky vzdělání vědeckého, mravního i esthetického. V prosincové poradě německých pedagogů r. 1890 pronesl císař Vilém II. k shromážděným tato památná slova: »Za základ učení gymnasijního musíme vy-

voliti jazyk německý, vždyť jest nám vychovávati dorost německý, nikoli dorost řecký nebo římský.« Vývoj německé moci a vzrůst říše vtiskl jazyku německému znak universálnosti, a již tím stal se jazyk německý spůsobilým, aby v soustavě školského vzdělání zaujal místo vůdčí.

Nejinak musí býti u nás; máli národu našemu dorůstati vlastní intelligence, nutno, aby se ve školách vůdčí úlohy ujal jazyk český, povýšený a utvrzený za základ všeho vzdělání vyššího. Vzpomínám krásných slov dr. Ed. Alberta: »Jsme ze tří stran obklopeni světem germánským, světem nesmírné kulturní váhy. Za tímto světem je svět románský, a tyto světy se nyní — za doby páry, železnic, telegrafů, telefonů — tak sbližují a pronikají, že všickni takořka sedíme u jednoho stolu. Chceme mezi ostatními seděti jako rovní. A tu všecko, co máme, má být rovno tomu, co mají ti druzí, abychom se stydět nemuseli.« [1]) Universálnost literatury naší opravňuje nás plně k tomu, aby jazyk český stal se již základem studií gymnasijních, poněvadž jest podstatným činitelem povšechného vzdělání, rovnomocným (ne sice kvantitou, ale kvalitou) universální literatuře německé.

Nemysli nikdo, že nadsazuji. O tom rozpřádá dr. Ed. Albert své důvody: »Jedna z nejstarších památek kultury naší slovesné je Alexandreis. Neníliž světová? Neníliž důkazem, že mysl našich otců tehda se zanášela tím, čím se zanášel tehdy celý svět vzdělaný? A náš Štítný? Což je jen národním filosofem? Jest filosol fem svého věku, vynikajícího ducha, ale při tom Čechem a psačesky. A což vděčné posud paměti císař Karel IV.? Nehleděllí v Čechách zaříditi všecko tak, aby se to vyrovnalo všemu, co bylo jinde, ba aby to výše vyniklo? Mistr Jan Hus také nebyl jen vlastencem, o jazyk český horlivě dbalým, ale byl faktorem v kulturní historii svého věku velice významným. Veliký Poděbrad, naši humanisté, Bratří čeští slavné paměti a nesmrtelný, od celého světa slavený muž J. A. Komenský byl Čechem významu universálního.« Universálnost naší nejnovější poesie, hlavně J. Vrchlického, A. Heyduka, Sv. Čecha, El. Krásnohorské, J. Zeyera a j. obohacuje náš duševní horizont měrou nebývalou, »vede umění naše do konkurrence s cizinou na oborech, kde jsme se o to nikdy nepokoušeli a pokoušeti neodvážili. Jde touž cestou triumfální jak naše hudba, naše malířství, naše plastika, naše umění mimické. Jde na venek jako druhdy naše umění válečné, ale jde posvěcenou cestou míru a měří se s cizinou.« — Vnímavá duše mladistvá poznajíc krásu mateřského jazyka zahoří láskou k němu, z četby domácích vzorů vssaje do sebe ducha národního a v radostném ruchu národního cítění roztouží se po ideálech věčné pravdy, krásy a dobra; za nimi se berouc a domácí mluvou ryzí, neporušenou myšlenky své projevujíc vtělí snahy a tužby v činy, v díla tvůrčí, na nichž utkví nesmazatelně pečeť původnosti, pe-

---

[1]) Srv. Ed. Albert: Jaroslav Vrchlický. Příprava k budoucím studiím jeho lyriky a epiky. 1893, str. 54 a 55.

čeť onoho *prahnutí*, které jest význačným příznakem národního ducha českého. [1])

Staneli se jazyk mateřský základem vzdělání gymnasijního, bude také u nás dosaženo jednotného, společného základu pro vzdělání na škole reálné neb na škole odborné. Toho dosáhla reforma v Německu roku 1890 na svůj veliký prospěch. Dobře o tom vykládá Rudolf Lehmann [2]): »Klassický starověk, který dosud jako společný základ pro vyšší povolání a zvláště pro studia akademická uhájil svého výjimečného postavení, pozbyl ho nyní následkem uznání rovnocennosti ostatních druhů škol s gymnasiem. Na místě jedné vzdělavací cesty, posvěcené staletou tradicí, jsou nyní přípravě pro akademické povolání otevřeny cesty rozličné dvě nebo tři. Opatření takové bylo výsledkem dějinné nezbytnosti; jestliže pak je lidé nepředpojatí pokládají za čin osvobozující, ať uznají spolu, že různost těchto cest nesmí vésti k roztříštění a rozdrobení národního vzdělání. Máme tedy povinnost, abychom určitý vzdělavací předmět učinili společným střediskem pro ony směry vyššího školství, když klassicky humanistický ideál někde částečně, někde však úplně ustoupil v pozadí. Kde však nalezli bychom živoucí náhradu přirozeněji, kde účinněji, neli v naší vlastní klassické literatuře? Na snadě to jest a zcela přirozené, neboť především jde tu o naši literaturu, o náš národní jazyk, a jazyk ten našim dětem plně vštípiti, jest z povinností humanistického vyučování dojista povinnost nejdůležitější a nejnaléhavější. Jeť existence naší klassické literatury důvodem nejpodstatnějším, proč antika nemá již pro národní naše vzdělání výhradné důležitosti jako za dob, kdy jsme neměli vlastní literatury. Co je tedy přirozenější, nežli když také pro školu hledáme náhradu tam, kde ji život dávno našel?«

Se základem dlužno také *vnitřní ústrojí* přeměniti; vykvete bohdá ve škole střední jarý život, prodchnutý láskou k práci vědecké, plný opravdovosti, život planoucí touhou po kráse a dobru, život spořádaný v tuhé sice, ale dobrovolné, tudíž svobodné, kázni. K radostnému konání povinnosti odkazovati musí všecko vnitřní ústrojí, všecka vnitřní hodnota učiva, aby již z učebnic a hlavně z vyučovací methody mile dojímala v skutek uváděná zásada »non scholae sed vitae discimus.«

Tu pak především odstraňme zásadu *dvojího* stupně, která dnes je bezúčelná. Nižších gymnasií u nás není; jen osmitřídní gymnasia jsou organickým celkem, jsou jednotkou při práci vzdělavací. Proto při rozdělování učebného úkolu vezměme v úvahu *celou dobu osmi let*, aby se vymýtilo všecko dvojí učení a dvojí výklad téže věci. Co tím získáme času pro učivo nové!

Také rozdíl mezi předměty povinnými a volnými nesmí déle potrvati. Co uznají odborníci a zkušení pedagogové za dů-

---

[1]) Krásně na něj upozornil Josef Holeček v Našich. Vystihl všecky jeho složky dokonale.

[2]) Srov. Lexis, die Reform des höheren Schulwesens in Preussen. Halle a. S. 1902, str. 181.

ležito, věku mládeže přiměřeno a potřebno, všemu tomu ať se mládež učí závazně. Vždyť tělocvik, tanec, šerm, zpěv, hudba jsou vývoji mladistvé povahy také potřebny, jak vědomosti linguistické nebo mathematické.

Jestli kde v životě, tož především v ústrojí školském nutno jíti za heslem »*návrat ku přírodě*.« Řekl již Göthe: »Ve všech jiných věcech lze tu onde připustiti úchylku, ale příroda nerozumí žertu, je vždy pravdivá, vždy vážná, vždy přísná a má vždy pravdu; chyby a omyly náležejí lidem. Neschopných zamítá, jen lidem opravdovým a čistým se podává a zjevuje jim své taje.« Následujemeli přírody jako vůdkyně, nikdy neupadneme na scestí, praví Cicero. Proto též »onen pořádek« — dí Komenský (Did. XIV.) — »jenž podle našeho přání má býti nejvyšší ideou umění, kterak všemu vyučovati a se učiti, nesmí a nemůže se bráti odjinud, než jak tomu učí příroda.« Po té stránce ledacos není s ní ve shodě. Již doba oddechu a práce. Mládeži nikterak neprospívá dlouhé zahálení; kdo usiluje o prodlužování prázdnin na dobu několika měsíců, ubližuje mládeži. Odvyká ji práci; že pak sladkost zahálky síly duševní i tělesné otravuje, jest na bíle dni. Ani dlouho trvající zaměstnání, stále stejné, bez opravdového oddechu, není prospěšno. V přírodě střídá se den s nocí, jaro s letem, po jeseni přichází zima. A s počasy těmi zvláštní radosti i starosti. V jich střídání vzpruha života. K tomu hledíce přáli bychom si průběhem školního roku častějších oddechů delších, aby se skutečně dostavilo žádoucí občerstvení, jehož potřebují jak žáci tak i učitelé, ale úplného klidu prázdninového nikdy bychom přes potřebu neprodlužovali.

V školním roce hlásíme se k zaměstnání *celodennímu*. Známe rub i líc jednoduché frekvence; ježto pak řadu praktických zaměstnání hodláme přibrati do povinné učby, pěkně se bude střídati napjetí duševní s napjetím tělesným. Jinoši celý den účelně zaměstnaní neměli by ani času ani příležitosti k darebným, zdraví a sílu ducha podkopávajícím kratochvílím, k nimž často zahálkou anebo nedostatkem smyslu pro opravdový život bývají přivábeni. Co jest do jinocha, který nezvykl tuhé práci? Ku práci volá ho svět, práce na něho čeká, plná zodpovědnosti, až do věku dospěje. Nám zejmena není třeba rozhýčkaných a rozmazlených slabochů; z našeho dorostu mají se k národní práci hlásiti muži silných paží, zdravých čivů, jaré mysli, klidné rozvahy, odhodlané vůle. Jen v takových duších rodí se píseň činu.

Na konec připojím ještě několik zrnek, týkajících se *obsahu učiva*. Nasbíral jsem je za dlouhou řadu let; upřímně je předkládám na soud veřejnosti s úmyslem nejlepším.

O potřebě *vyučování náboženského* na škole střední jsem z té duše přesvědčen. Stoje naskrze na půdě zákonité, přiznávám konfessím plné právo, aby si osnovu náboženského vyučování určovaly samy. Za našich dní nebude to úloha snadná. Řekl nám kdysi a také napsal učitel náš dr. Josef Durdík[1]): »Náboženství

[1]) Srov. Durdíkův Sborník díl I., str. 62.

obsahuje mimo část vědoucnou ještě něco jiného, co není vědění; ono jest povýšení mysli, potřeba srdce; vroucnost jest pak věcí citu a proniká celého člověka. A ježto nejvyšší bytost určujeme praedikáty ethickými jakožto bytost nejdokonalejší, jest spolu docelením mravouky, jež by v životě skutečném nemohla bez autority býti provedena (ačkoli mravověda jest samostatná a na theologii nezávisí); psychologie, dějiny i přítomný stav společnosti zdůvodňují onu nemožnost.« Poněvadž tedy náboženství jest docelením našeho vědění k názoru světa, docelením mravouky a potřebou lidské mysli, měj nauka o něm místo své v řadě předmětů gymnasijních.

Jazyku mateřskému se u nás dosud na reálných a vyšších gymnasiích věnuje týdně ve všech třídách 21, na gymnasiích 24, na reálkách 26 hodin; na německých reformovaných gymnasiích 31! Při 45 týdnech průměrného ročního vyučování máme proti středním školám v Německu vyučování mateřskému jazyku chudší na reálkách o 225 hodin, na gymnasiích o 315 hodin, na reálných a vyšších gymnasiích o 450 hodin. To volá po nápravě. Při učení samém zůstane sice tvarosloví a skladba Gebauerova spolehlivým základem, ale nám třeba více. Nedbáme správné fraseologie (jak výbornou příručkou by byla Bartošova Rukověť správné češtiny!), spoustou cizích slov zbytečně mluvu zněšvařujeme.

Bažíce po zvláštnostech hřešíme proti základním pravidlům logického myšlení a vyjadřování větného; pokládáme za stručnost slohovou, co by jiní nazvali nesrozumitelností. Tu má především škola začíti nápravou; ať dbá ryzosti jazykové, ať si hledí správné *fraseologie české* a učí dobrému českému *slohu.* Poněvadž pak slohu nejlépe se učíme na příkladech, nutno, abychom zavedli v hojné míře četbu literární z *pramenů.* Četbou vynikajících plodů domácího písemnictví nutno vzdělávati mládež; z výňatků nezmoudří. Dnešní spůsob učení namnoze ji odvádí od krásné četby. Mládež naše málo čte literárních plodů ceny trvalé[1]); osvojuje si pouze úsudky cizí po zásadě »iurare in verba magistri«; vše staré odsuzujíc, nezná vlastní literatury. Znám nadějného adepta umĕn básnických; ten přímo mi řekl, že nečetl znělek Kollárových; slyšel prý, že jsou v nich myšlenky utopické, řeč strojená, rýmy ledabylé, obrazy a obraty básnické všední! Četba básnických i prosaických spisů všech druhů, avšak spisů celých, aby se z nich poznal duch a směr spisovatelův, jeho prostředí, budiž usilovně vymáhána. Vizme na př., ,co přečte německý student ve škole za vedení učitelova ze své literatury.[2]) Ve čtvrtém roce studií zabývá se výběrem četby, výkladem a memorováním z Uhlanda, v pátém roce ballady Schillerovy a Göthovy, Schillerův Vilém Tell, Göthovo Dichtung und Wahrheit, Körnerův Zriny jsou mu učivem; v šestém roce se čtou Schillerovy básně (Glocke,

[1]) Srov. Národní Listy z 20. září 1907, čís. 260. »Reforma literatury pro mládež.« Napsal Q. M. Vyskočil.

[2]) Srov. Programm des Goethe-Gymnasiums in Frankfurt am Main 1902, str. 6—18.

Klage der Ceres, Kassandra-Siegesfest), básně z bojů za osvobození Německa, Schillerova Maria Stuart, Göthovo epos Herman a Dorota. V sedmém roce: Niebelungenlied částečně v originálu, ostatek v překladě, Meier Helmbrecht, Gudrun, Göthův Egmont. V osmém roce: Výběr Klopstockových ód. Z Lessinga: Miss Sara Sampson, Minna v. Barnhelm, Laokoon, Emilia Galotti, Nathan, výběr Schillerových básní (Spaziergang, Eleus. Fest), téhož Abfall der Niederlande. V posledním roce přehled vývoje Göthova (četba: Prometheus, Grenzen der Menschheit, das Göttliche, Mahomets Gesang, Gesang der Geister, Iphigenie, Tasso) i Schillerova; téhož listy o esthetické výchově lidstva, Göthův Faust, Grillparzerova Sapho, Kleistův Prinz von Homburg. Kromě toho čte se ze Shakespeara ***několik*** překladů, úvodem k tomu Herderova stať o jeho dramatě. Výklady literární opírají se o četbu, ta jest hlavním jádrem školské práce. K ní se druží ***cvičení v mluvě***, které se pěstuje po všecka léta studijní.

Jak chudičký jest výtěžek české školní četby! Až k pláči!

Potřebu učení se ***klassickým jazykům*** již jsem objasnil. Kdo bude povolán, aby vymezil jejich osnovu, provede práci svou se zdarem, budeli se říditi přesvědčením, že vyučování klassickým jazykům jest toliko prostředkem vzdělavacím a výchovným, že formální vzdělání jazykové v osnově latiny musí býti náležitě akcentováno a že četba potřebuje důkladného přehlednutí. Všecko učení mluvnické třeba založiti jinak, než bylo dosud. »Měřítkem pro spisování pravidel nového jazyka,« učí Komenský Vel. Did. XXII. 6, »musí býti jazyk dříve známý, jazyk mateřský, aby bylo lze toliko poukazovati na rozdíl mezi oběma. Neboť opakovati věci oběma jazykům společné, je nejen neužitečné, nýbrž i se škodou, poněvadž duch se hrozí, vidíli domněle větší rozsáhlost a odchylnost, než je v skutku.« O četbě pak přijato budiž zásadou: Nebuďte nikdy v jednom jazyce současně čteni dva spisovatelé; jeli určen spisovatel pro dvě třídy, nebudiž četba jeho přerušována četbou jiného spisovatele. Návrhy o pořádku četby latinské [1]) jsou dosud neustáleny; celkem tíhnou k zatlačení směru rhetorického.

U ***řečtiny*** jsem zastancem cesty historické, jak to hájil a učil Ahrens a jak připouští také Willamowitz.

Ušetří se tím žáci od zápasu mezi tvary různých nářečí, jimž nyní ***současně*** se učí; historickou cestou odstraní se největší překážka při vyučování jazyku řeckému. [2]) A to jest důležito, poněvadž při řečtině jde nám o stránku ***obsahovou***. Pěkně o tom soudí Willamowitz-Moelendorf: [3]) »Kdy by řečtina v učbě gymnasijní sledovala pouze formální vzdělání, byla by vedle latiny zbytečna. Ale toho není. Tři obory v dějinách lidského vývoje jsou

[1]) Srov. Verhandlungen der III. Konferenz der Direktoren im Erzherzogthum Oesterr. unter d. Enns. II. Bd. Vídeň 1907.

[2]) Srov. J. Fuchs, Die staatliche Bedeutung der Gymnasien. Ein Beitrag zur Reform. Vídeň 1907, str. 30.

[3]) Srov. Lexis, Die Reform des höh. Schulwesens, str. 171 a násl.

původem svým řeckými nálezy a v nich ve všech dosáhli Řekové mistrovství. Míním epos, tragoedii, filosofii. Na nesmrtelných výtvorech těchto antických oborů, jako na výtvorech antické plastiky, které ještě nyní na nás působí, spočívá moc dějin; stopy té moci po tisíciletí pojišťují jim místo mezi předměty obecného vzdělání mládeže; jsou základem naší kultury a teprv rozumímeli základu, stává se nám pochopitelným vznik a vývoj kultury vlastní. Není správno hájiti řečtiny ideou humanitní; vždyť pro humanitu Řekové neměli významu. Ale vedli lidstvo k pravdě a mravnosti. Vše lidské bylo Řekům smrtelné, proto nevedou lidstvo cestou lidumilenství, nýbrž cestou pravdy k poznání Boha.« Opíraje se o tyto myšlenky chtěl bych pro četbu řeckou na gymnasiích epos a z něho vyrostlou historii, tedy Homéra a Herodota, pak drama a filosofii, tedy Sofoklea a Euripida, Platona a ze spisů Aristotelových Politeiu.

V ostatních předmětech stýká se gymnasium s reálkou; přejíli si tudíž odborníci změn a oprav, mají při tom na mysli oba druhy škol.

Nepopíratelně den ode dne roste význam a důležitost *zeměpisu.* I bude nezbytno odděliti vyučování zeměpisné od dějepisného a samostatné nauky: zeměpis, dějepis zařaditi nejen do gymnasií, nýbrž do všech škol středních. K základům zeměpisu přidruží se národopis, nauka o zřízení společnosti lidské, základy národního hospodářství, nauka o prostředcích dopravních a sbližovacích a j. Obšírně probrati nutno správu a ústavu zemskou i říšskou, výklad o právech a povinnostech občanských. O tom také není sporu, že při vyučování dějepisném má jádro všech vědomostí tvořiti poznání dějin užší a širší vlasti; kolem něho lze teprve spořádati v přehledu dějiny kulturní a dějiny umění.

V *mathematice* jsou ovšem kořenem vší práce zákony správného usuzování; ale theoretická jejich váha potřebuje doplnění. Neboť i tu nutno zdůrazniti potřeby praktického života. I gymnasista měl by rozuměti směnce, cheku, měl by znáti podstatu rozdílu a působnosti založen, spořitelen, bank, společností komanditních, akciových a j.

V oboru *fysikálním* klade se nyní velká váha na stroje; mám za to, že důležitější jest poznání zákonů všehomíra, že pro život více užitku přináší znalost chemie, astronomie a klimatologie. S *přírodopisem* těsně souvisí, ba tvoří jeho podstatnou součástku biologie, tělověda, zdravověda. K *umělecké výchově* výborně se hodí kreslení, zavedemeli současné výklady o vývoji výtvarných umění a praktické tříbení vkusu napodobením skutečnosti. S psaním lze dobře sloučiti těsnopis, jehož potřeba stoupá; k tělocviku hodí se závaznost her (s vyloučením všeho sportu) atd.

Vidíme, že plno námětů nám skytá úvaha o tom, kterak vyplniti obsah učiva. Toho všeho, co potřebno, nevystihne jednotlivec. Ale musejí to nejprve stanoviti oprávcové, aby podle množství látky urovnali pak stupně čili třídy a v nich počet hodin pro práci školskou. Jejich práce nebude nepodobna práci architektů,

kteří v starožitné budově účelné a nutné opravy provádějíce vnějšího rázu jejího z důvodů historických se nedotknou. Ale práce jejich byla by polovičatá, kdy by do obnovené budovy nemohla vnikati podmínka moderní hygieny: vzduch a světlo sluneční! Tím v soustavě učebné jest methoda! I tuto dlužno obnoviti. Máli se hleděti k individualitě chovanců, nutno, aby v soustavě školské opětně vůdčí místo zaujala svobodná, nadšená individualita vychovatelů.

Jak již řečeno, návrhů přibývá; myšlenka opravná nedá se zatlačiti. Kéž jen při práci samé najdou se zrna horčičná, aby vyrostla v nádherné stromy samostatné vzdělanosti a osvěty národní, pod jichž košatými korunami vytryskne nevysychající zdroj českého umění a české vědy! Provedení opravy nebude nepodobno práci Herkulově, ale k očistě lidského ducha i srdce vedoucí námahy není třeba se báti. Sláb jenom ten, kdo ztratil v sebe víru, a malý jest, kdo zná jen malý cíl.

Literární zůstalost M. M. Zd. Poláka.

Podává

Frant. J. Rypáček.

(Dokončení.)

Číslo XX. je švižně psaná *Pomluva*, v duchu národních písní složená (původně koncept na rapportě z r. 1849, osm slok pětiřádkových), a zní:

Spadla s višně,
viděli jsme,
ztratila tam
podvazeček,
nalezli jsme.

Dnes přílišně
zřela pyšně
za jinochem,
švarným hochem,
viděli jsme.

Jindy zase
na terase
s milým stála,
na mžik hrála,
slyšeli jsme.

Jeden v loni
ji na koni
vyprovázel,
růže házel
bílé po ní.

V raním čase
ubírá se
často v máji
s milým k háji,
povídá se.

Když se ztmívá,
lyra znívá,
tehdy v šeře
okno, dveře
se ozývá.

Tu je zpěvu,
lašku, směvu,
do půl noci
na ulici
slyšet děvu.

Co mi díte,
klevetíte?!
Dnes ji v chloubě
k věčné snoubě
v chrámě zříte!

Číslo XXI. *Husarka a husaři* (v původním konceptě »Markytánka«), o 10 slokách pětiřádkových, jest opět psána v duchu písní prostonárodních a zní:

Já husarka malá
mezi husarama,
husarů je
kompanye,
a já jenom sama.

Husaři jsou branci
k divokému tanci,
já za nimi
pádím s svými
pohárečky v ranci.

Kde se bitva spouří
v třeskotu a kouři,
záraž v ruce
ženou prudce
jako mračna v bouři.

K nepřátelské straně
víří břinkot zbraně,
hřebec řičí,
setník křičí:
Na ně, bratří, na ně!

Tam kde husar vtekne,
záražem svým sekne,
nese zkázu,
v jednom rázu
hlavu dolů smekne.

Po šarvátce v stanu
u plného čbánu
přijdou hosti
s veselostí
obvazovat ránu.

Pak se dýmka nítí,
kde se vínko třpytí,
ten nalívá,
onen zpívá,
třetí [1]) radost cítí.

Husar hustých knírů
nepřítel je míru,
ale v boji
pevně stojí,
straží čest a víru.

Markytánka skrovná,
časem štírku rovná;
kdo ji tlačí,
toho značí,
žihadlem pře srovná.

Milce svého mívá,
tančí s ním a zpívá,
u husarů
do poháru
časem též se dívá.

Číslo XXII. *Pohádka* (původně napsaná na listovní obálce s adresou: »An den k. k. Herrn Oberst und Studien Praefekt von Polak«) o 18 řádcích; vlastně slovní hádanka.

Číslo XXIII. *Zamluvenisko;* prostonárodním tónem a duchem známé písně národní (původní koncept s názvem »Navštívení« na rapportě z měsíce října r. 1849 o 8 slokách sedmiřádkových) složená píseň počíná se slovy:

[1]) V konceptě: všichni.

Nepřepádil bych pahory,
kdybych nemusil,
nesešel bych lada, bory,
trudu nezkusil,
ale mi dlužno jíti,
Bětulinku navštíviti
večer přes hory.

Zamilovaný jde lesem, který ho dělí od Bětulinky, sníh sype se s oblak, věje vítr mrazivý, ale jinocha nelze zastrašiti »mrazu ouporem.« Zapěje si o dívce, neboť ví, že ho čeká. Již vidí svíci na okně jejím, již blízkost jeho vyzradil bystrý pes »Kozyhoň,« šťastná rodina vítá příchozího, a dívka plesajíc v náručí milencově, vyptává se na cestu závějemi. Jinoch, jsa u šťastného cíle, odpovídá vesele:

Nač cesta? Teď jsem u tebe,
moje dívenko,
v ruce mne více nezebe,
nemním na venko,
po chvílích se ohřeji,
v ramenou milých okřeji
tvých, Bětulinko!

Číslo XXIV. *Povětrné kýše* (v původním konceptě na rapportě z 2. října 1849 »Povětrná kýšba« chybně utvořeno ze slovesa kýžiti), vlastně »marné přání,« složené lehkým a laškovným tónem národní písně jako »Zamluvenisko.« Zní takto:

Já mám doma půl vozu,
já mám doma vůz;
my jsme na to tři bratři,
každému s to díl patří,
máme každý kus.

Má milá má zámožnost,
strejc její má hrad;
až umrou tři bratranci,
sestřenic pět v Želanci,
dostane ho snad.

Rozinka má doubravu,
Rozinka má les;
nasbírala bukvice
do veliké mošnice,
vysadí je dnes.

Když vyrostla bukvina,
obložila chlum;
počneme tu plesati,
trámy z buků tesati,
vystavíme dům.

Má milá dá desetník
do bezpečnice;
po několikém roku
dvě stě zlatých ouroku
přijme z matice.

Kdo tak život ujistil,
času nezmaří;
při takovém výhledu
bez dalšího ohledu
půjde k oltáři!

Číslo XXV. »*Zastaveníčko*« (původní koncept na rapportě z listopadu r. 1849, kdy šel Polák na odpočinek); v 7 slokách šestiřádkových prostými verši líčí tajné shledání švarného mládence a pěvce s dívkou za svitu měsíčného, ale náhlý déšť překvapuje

šťastnou dvojici. Dívka ku prosbě mládencově, aby mu dala přístřeší, odpovídá stydlivě a spůsobně:

Přijmi tuto růžičku
za tak krásnou písničku.
U mne nelze skreje vzíti,
na svět dlužno ohled míti.
Co by otec odpověděl,
kdy by naši schůzku zvěděl?

Nabízí však hochovi »střešici« (deštník) a prosí, aby ji zítra vrátil a přinesl s lyrou, aby si ukrátili blahé chvíle »pěvem.«

Číslo XXVI. ***Následy květosběru*** (v konceptě na obyčejném papíře »Následy zbírání kvítí«), o 8 slokách osmiřádkových. Počátek zní:

U studánky v oudolí
zlatolík se proplétá,
tam konopka [v konceptě »pěnička«] šveholí,
konvalinka rozkvétá,
nezabudka v modrotě
na potůčku v samotě,
když se vesno usměje,
krásu v stráně rozleje.

A do této krásy šli časně ráno za chladu Blahoslávek s Malinkou (v konceptě »Bětulinkou«), bloudili v kapradí a konečně našli »oddechu mezi květy na mechu.«

Fialisko dýchalo
v okolí tu vonností,
sto pěniček zpívalo
vírně chválu milosti.

A stalo se.

Jako poupě v krásotě
vyšla dívka z domoví,
vrátila se v bledotě
s květy nazpět ze křoví.

Sbírajíc květy s Blahoslávkem, ztratila Malinka růži nevinnosti, vzdychala, plakala, bledla, churavěla; marno všechno léčení; neníť léku hojivého. A proto básník v konečné sloze varuje nevinné panenky slovy:

Na potůček v doliny,
kde modřinka zakvétá,
nezabluďte, dívčiny,
když slavík tu klokotá!

Číslo XXVII. *Myslivci* (koncept zase na rapportě), o 7 slokách šestiřádkových, má ráz pochodový a některé neobvyklé názvy zbraně a jejích částí. Skladba celá psána jest v daktylech, místy poněkud kostrbatých:

Praporní stráže již jitřenu slaví.
Myslivci vzhůru! Na východu dní!
Tábŏr se nenáhle v pořady staví,
polnice k postupu vesele zní.
S točnicí shranule, bodlo na ní,
bystře se vykročí v chvíli ranní!

Darmo se nepřítel v okolí loudí,
prostory hledaje nestražené;
myslivci přepadně v zady se troudí,
kohouty pálejí natažené.
Vojsko pod stany když sladce spočí,
předvoj ponůckami půdu zočí.

Jestli nám odpůrce zahatil cestu,
střelec na bok se mu vkotoučuje,
lestně se prodere zásekou v klestu,
rychle ze záloh jej vylučuje.
Lovce chlum nestaví, závěj ni mok,
v kamzičné sledy jej přivodí krok.

Myslivec stále smrt po boku vleče,
chladně do zápasu vykročuje:
kamkoli zaměřil stoje a kleče,
nebezpečí soka obkličuje.
Daremně nemaří točnice pal,
do prachu kles, koho na mušku vzal.

Pakli sok s přemocí ku předu tlačí,
smělý tu vyteče naproti roj;
čilost prchlá v poli myslivce značí,
rozhořčený vezdy miluje boj:
točnice bouchají, kule srší,
olovo ze všech stran zhoubně prší.

Rána za ranou se stíhají plašně,
krvavě půda se kolem kropí.
Odpor kde zatvrzelý, bodlo strašně
zničení kol sebe zlostně tropí.
Násypy, záseku, bažiny, most
odvážně přejde ten divoký host.

Lovec tak vesele do boje vchází,
jako by k tanci a na hody šel,
v nebezpečí život všetečně sází,
oklamat nelze ho třeskotu děl:
kde se pro obranu vlasti bojí,
pevně co skála tu lovec stojí.

Číslo XXVIII. (vlastně správně XXIX., protože »Sjezd čarodějnic na Blaníku« a »Vybídka na lov« jsou obě mylně číslovány číslem V.) a poslední *Dvouslabičná pohádka* o 42 řádkách; počátek její jest na archu 14. a konec její byl na archu 15., ztraceném, ale jest zachována celá v původním konceptě na rapportě z října r. 1847; uveřejňujeme ji, abychom označili ráz »pohádek« stárnoucího Poláka.

První představuje matku
tváře věkem zvraskavé,
v hojnosti a nedostatku
dobrodinky laskavé.
Ta se dítka chovat snaží
své početné rodiny,
je sytí, šatí a straží
dle rodičné povinny.
Velikou ač mohutností,
zbožím, statky oplývá,
přece časem v potřebnosti
vnuky hynout vidívá.
Všecko ale ve svém lůně
s přítulností schovává,
vše, co žije, chřadne, stůně,
vše, co život skonává.

Mé pohádky ostat najdeš,
na rybníček k večeru
u prostřed-li hejna zajdeš
štěbetavých kačerů.
V Čechách je to mimo Prahy,
zvěř to nemá na těle,
ale člověk beze snahy
vyzrazí to na čele.
Jungmann o tom nic nevěděl,
ani Jozef Dobrovský,
ale vysvětlit to hleděl
František Čelakovský.

Celota sem z cizích zemí
přišla též i ku Praze,
mezi rodinami všemi
kupuje se nedraze.
Co je ale k podivení,
zahradník to nešetří,
květ jde rychle k odlupení,
semeno dme povětří,
stvol a kořen schnou ve blízku
u potoka na smetisku.
Přece za pokrm to čteme
na stoleční ceduli,
jestli jako hosté jdeme
knížecí ku tabuli.

»Pohádkou« touto končí se sbírka. Ze 7 přiložených listů zůstal *jediný* s těmito verši:

Byli bychom v lásce nikdy se nesešli,
nezírali na se, neb se nerozešli;
kdyby byla milost nebyla tak vroucí,
nedostihla žáru plameny horoucí,
nebylo by nyní naše milování
přivodilo kruté srdce rozedrání.

Mimo koncepty připomenutých skladeb jest v zůstalosti také původní koncept »Mluvozpytu,« uveřejněného jako první báseň ve »Smíšených básních« r. 1862. Koncept ve mnohých verších má odchylky od básně uveřejněné; na př. první sloka uveřejněná zní:

Zavzni, strunko, ku oslavě mluvozpytu,
jenž z důmyslu lidstva svůj vynesl kel,
nechť se volně říne tok vřelého citu,
dík by ladohlasý ku oblakům zněl;

z odmladé se různé v plnu rozpupení
skvěje kvítko ladné, světu k utěšení.

A v konceptě čteme:

Hlasosklady vyřiň, struno, mluvozpytu,
an z pomyslu lidstva svůj vyrašil kel,
stvol vyšvihna pyšný velebného citu,
dík by ladohlasý k oblačnosti zněl;
z odmladě se různé v plnu rozpupení
skvěje kvítko ladné, světu k utěšení.

Vydání básní Polákových z r. 1862 stalo se způsobem hodně povrchním; interpunkce a korrektura i otisky veršových skladeb jsou nesprávny a na úkor porozumění (viz »z odmladé,« správně »z odmladě«). Tak jest ve skladbách původních i v ukázce z Macphersonova Ossiana, kde na příklad jmeno Fingal ve »Válce na Inisthoně« jest vytištěno: Fiugol, Fiugal.

Vydavatel »Spisů Mil. Zdir. Poláka« (1862) uveřejnil »Vznešenost přírody« na stránce 6—108 a »Smíšené básně« na str. 111 až 312; uveřejněno tam 26 čísel, mezi nimi nejdelší skladba (nehotová) »Mílek« (na str. 153—243), pak překlad: »Oskar z Alvy« (podle Byrona na str. 266—280), »Pomněnky italské« (8 pěkných básní) a ukázka z »Ossiana: »Válka na Inisthoně« (na str. 300 až 312). Mohl ovšem vydavatel tehdejší užiti také veršů v zůstalosti zachovaných, k tisku připravených a tvorbu Polákovu charakterisujících, ale neučinil toho — neprávem; neboť Polák, jak jsme poznali ze zůstalosti jeho, chtěl patrně uveřejniti také verše ve sborníku patnáctiarchovém nahromaděné a námi v tomto pojednání připomenuté, celkem 29 skladeb, z nich ovšem 7 slovních hříček, »pohádek.«

Z překladů Polákových (překládal básně Macphersonovy a Byronovy) jsou v zůstalosti zachovány mnohé zlomky, ale také některé části celé. Ve zvláštním svazečku s nápisem *»Fingal«* (»První zpěv«; připsáno jinou rukou, než Polákovou, jako vůbec většina nápisů) jsou hotové překlady, psané na dlouhých čtvrtarších vojenských rapportů v šesti oddílech zvláště vždy stránkovaných; první oddíl má 23 stran, druhý 17, třetí a čtvrtý po 18, pátý 19 a šestý 17. Jiný svazeček má nápis »Temora.« První zpěv. Překlad jest také připraven k tisku a rozdělen na 8 dílků, každý dílek jest zvláště stránkován a psán také na dlouhých čtvrtarších rapportových; první dílek má 26 stran, druhý 20, třetí 18, čtvrtý 14, pátý 13, šestý a sedmý po 15, osmý 17. Potom ve zvláštním svazku jsou úryvky: »Kroma« na 8 stranách, »Kuthulinova smrt« na 14 stranách, »Sulmalla z Lumonu« na 7 stranách, »Písně Selmanské« na 13 stranách, »Kalthon« na 11 stranách, »Válka proti Karosovi« na 13 stranách, »Darthula« na 23 stranách a »Válka na Inisthoně« na 8 stranách (tato, jak známo, vytištěna ve »Smíšených básních« r. 1862). Ve zvláštním oddělení v archové obálce jsou další překlady, také z děl Mac-

phersonových; na vnější první straně obálkové čteme nápisy překladů za sebou: *Karrik-Thura*, 10 Bogen, *Komala*, 2 Bog., *Kath-Loda*, 1 Heft 4 Bog., *Tithona*, 3 Bog., *Lathmon*, 5 Bog., *Kolna Dona*, 2 Bog., *Oina Morul*, 2 Bog., *Karthon*, 6 Bog.

Ale z vložených archů chybějí některé; bylyť ztraceny. V části zvané *Karrik-Thura* jsou z počátku 3 archy (nikoli 10) přízvučných veršů na pravé a levé straně archové střídavě psaných, téměř bez oprav, jako k tisku hotové; neboť po stranách jsou poznámky a vysvětlivky. Potom na 6 půlarších (na Zahlungs-Listech; na př. Zahlungs-Liste pro mense Oktober 1834 für den Herrn Haupt. Polak) jsou ukázky časoměrného překladu, ale projevy osob jednajících jsou přízvučné. *Komala* (dramatická báseň) zabírá 2 archy. Užijeme pravopisu Polákova: »Herné osoby: Fingal. Hidalon, wogjn. Komala, milena Fingalova. Melikolma, Desagrena, cerky Morninské, družice Komaly. Bardové.« Dole jsou poznámky a vysvětlivky, na př. Desagrena: záskvět slunečného paprsku, Komala, děva sličného obočí, a j. »*Kath-Loda.* Ossianowa hrdinská Báseň we trj pěwjch. Pěw prwnj.« Zpěv první jest sešit (1 Heft) a zabírá 4 archy s obsahem; překlad jest časoměrný (hexametrický) s poznámkami a k tisku téměř připravený; ale zpěv druhý (2 archy) jest koncept nehotový s četnými změnami a škrty a s poznámkami, podobně zpěv třetí ($1^1/_2$ archu). *Tithona* (o třech arších) má napřed obsah a pak překlad časoměrný s poznámkami a s četnými škrty i změnami; patrně jen koncept. *Lathmon* (o pěti arších) časoměrně s podobnými škrty, jako Tithona; patrně původní koncept. Podobně časoměrný překlad *Kolny Dony* (o 2 arších); napřed jest obsah, jako u Lathmona. *Oina Morul* má 2 archy, krátký obsah napřed a pak překlad hexametrický. *Karthon* (o 6 arších) má napřed podrobný obsah, změny, škrty a poznámky; píseň bardů jest přeložena přízvučně. Poslední tyto překlady jsou patrně první pokusy překladatelské, nehotové, nevypilované, jen zběžně načrtané. Hexametry činily asi Polákovi značnou potíž. Také jest tu zachován koncept (hodně opravovaný) překladu Byronova »*Oskara z Alvy*« (překlad tištěn, jak pověděno, ve »Smíšených básních« r. 1862).

Konečně ve zvláštním oddíle s německým připomenutím na archové obálce (cizí rukou): »Ein grösseres Gedicht, dessen Reihenfolge noch entzusuchen wäre. 18 Blätter. Excerpte aus Byrons Don Juan« jsou nehotové pokusy a překlady z Byrona; na některých listech (jest jich jen 16, nikoli 18) na levo jest koncept prvotní, překlad velmi nepěkný, na pravo překlad zlepšený, ale ještě nehotový.

Toť obsah Polákovy zůstalosti zachované. Všecko, co zbylo, jakož i skladby vytištěné dříve v Hromádkových »Prvotinách pěkných umění« a v Zieglerových edicích »Dobroslavu« a »Milíně,« také ukázka v »Květech« (Vínopěv) r. 1838 zřejmě svědčí o tom, že Polák jako básník, který má myšlenky a city své projevovati krásnou, vytříbenou a ušlechtilou formou, někdy neměl slovní zásoby jazyka mateřského. Verše jeho hemží se slovy zvláště

tvořenými (často dosti divně), mají zvláštní pravopis, nemálo chyb a germanismů, což všecko jest výtvorům jeho na újmu. Možno však omluviti básníka-vojína, který za doby obrozování jazykového žil mimo vlast a mimo český vzduch, a patrně jen proto nepsal správně; neboť neměl příležitosti, aby živými rozmluvami se zdokonaloval ve znalosti mateřštiny, ačkoliv ji miloval, a znal národní písně české, které rád zpívával a svými verši napodoboval.

Slyšme, jak konče svůj »Mluvozpyt« horlivě volá:

Mluva mateřská jen významnou tak mocí
nálezům tě učí, vede ku mravu;
buď jí pilen, aby do temnoty noci
nikdy nevracela kroky z opravu;
připoj zrno vtipu k obecnému jmění,
přispěj ku národu svého oslavení!

K charakteristice tvorby Polákovy vzpomínáme některých zvláštností jeho, které jsme vybrali z původních veršů v zůstalosti zachovaných, jak viděti lze také z ukázek. Polák užívá rád neobvyklých jmen složených; na př. slunoklín, květovínek, širolán, čarohlúza (?), sucholist, pěvoděj, vlasoskrejše, hlasosklad, zlatočíše, běloskvět, zlatokvět, modrooko, blahochvíle, barvočaloun, kamenoslit, zlatohlavec, světlomuška, květosad, srdoráz, hrdokrása, sladkohlas, zlatovlas, květosběr, prostočistý, barvohravný a j.; — slov zkrácených, — na př. loučky, pěv, smut, řadí, zármut, násled, ostat, bava, skleň, slun, dolí, chrana a j.; říkáme loučení, zpěv, smutek, pořadí, zármutek, následek, ostatek, zábava, sklenice, slunce, údolí, ochrana; — zvláštních slov a rčení, na příklad v kovné chýži (v kovárně), v mlčku (mlčky), snouba (zásnubí), pastevník, přespěšení, výsnova, vínec, veselo, kolota, rečejš (?), veselůstka, ovění (ověnčení), veškero (svět), milelost, kadeřiště, sadovník, květněna, vonnost (vůně), otepčina, královina (královna), lacinost, točnice (?), shranule (?), sejče (sýček), vesno (vesna), záře vědu (vědy), selstvo, svíla (?), outlo ruky (útlá ruka), vlažno půdy (vlažná půda), hastroš (hastrman), záraž (bodák), povinna (povinnost), lékovník (lékař), bezpečnice (záložna), střešice (deštník), záslecha, rodičný, zvraskavý a j.; — slov a tvarů starých, na př. řítěcí, cestujecí, vlchva, vražba, selo, jmě, stred (med); — slov zakončených koncovkami *-ina*, *-isko*, na př. královina, plamenina, oudolina, děvina, metlisko, perutisko, fialisko; — někdy si pomáhá k rýmům snadno a mění slova na rým, jako: ropuchu střeže v kostrbatém peluchu (pelechu), vyšla dívka z domoví — ze křoví, roviny — šťastné dobiny, celota — věrnota, sníh se sypí — bahno kypí (správně sype), čaruje se roda — dobytek a voda, spočí — zočí (správně spočine) a j.; — také užívá nezvyklých sloves, na př. vkotoučovati, domovati, krojiti se (šatiti se), sloviti (oslovovati), obroučiti; — nezvyklých tvarů, na př. vyzrazí (vyzrazuje), troudí (trudí), spěší (spěchá); — nezvyklých rčení, na př. časemkráte, mnohemkráte, vezdy; — zdrobnělých slov, na př. milátko, vinička, kvítenek, oudolinka, věterčátko, pohároček, rozmilátko, pahoreček,

dívenka, dívčička, děvenka a j. V pravopise píše téměř vždy *ej* a *ou* za *ý* a *ú*, na př. sejče, černobejl, v pejše, strejc, vejr, netopejr, mlejn, prejští, hejří a j., ouhor, ouroda, outok, ouřad, oul, outlo, oučin, oupor, ourok, oudolí, outočistě, a před počáteční *o* klade *v;* na př. volše, vobora, rozvor. Pravopis jest dosti vadný; Polák píše na příklad skoro důsledně: řítějí, vadějí, kutějí, z oných, z něj, s kmenu, mimo s gen. (mimo Prahy), ano i »čertíkami«. Není divu, že ve verších Polákových jsou také germanismy (Polák z počátku psal verše německé, ale vlasteneckým Jos. Lib. Zieglerem byl získán české poesii); čteme na př.: »V čem matince vody nést, když po čbánku jest;« »našli dívčičku ucho čbánku ve pěsti zavřené nésti;« »lid je drží za příšery se zelenými kučery;« »kozyhoň (pes) zahradní plůtek přesadil;« »co schází Milince;« »až dosáhneme vesničku;« »co je ale k podivení, květ jde rychle k odlupení;« »kdyby naši schůzku zvěděl« a j.

Přes tyto vady podařilo se Polákovi mnoho pěkných veršův, a »Nevěrná« (»Sil jsem proso na souvrati«) se zpívá dosud jako píseň národní.

Starší názor na básnickou práci Polákovu a názor nynější svědčí o tom, že staří vlastenci za doby obrozenské přijímali každé české slovo, každý český verš s nadšením a s citem, kdežto nynější vyspělá doba posuzuje všecko pouze rozumem a střízlivostí. Snad žádný náš básník z doby Jungmannovy nebyl tolik ceněn a z počátku neobyčejně veleben, jako Polák, ale ponenáhlu básníkovi »Vznešenosti přírody« někteří upírají konečně i talentu básnického. Opakujeme stručně hlavní a význačné úsudky dosavadní od časů Hromádkových »Prvotin« za let dvacátých minulého věku až po doby nejnovější. Jaká tu řada mínění schodných i rozchodných, nadšených i chladných! Nezapomeňme, že slibný »Mílek« zůstal torsem a že hlavní dvě Polákovy skladby poetické *Vznešenost hudby* a *Listopad* (psaný hexametricky) shořely v důstojnickém domě, ve Vídeňském Novém Městě, když Polák odcházeje do Uher, knihovnu a rukopisy nechal v příbytku tchána svého generála Augustina. A »Vznešenost hudby« Polák sám kladl nad velebenou *Vznešenost přírody.*

Pomiňme veršových oslav rozličných Štěpničkův a shrňme jen prosaické zprávy. V »literní příloze« k Vídeňským Novinám r. 1815 Dom. Fr. *Kynský* poctívá Poláka názvem českého Tyrtaea a ptá se s radostným údivem: »kterémuž básníři raději by Čechie čestný věnec okolo čela povděčnou rukou vila, jako panu M. Zd. Polákovi, cís. král. vrchnímu poručíkovi . . . . ., kterému, nechť se plamennou tváří na svatých perutech k Tvůrci vznáší aneb v Erosově myrtoví si pohrává aneb vítěznou hru Marsovu popisuje, úměny a milostenky se libě usmívají? Jeho mnohospůsobný duch mu k tomu dopomůže, k čemuž jeho důstojný stav ho žene. Doufám, že tato má prosba bude i *prosbou všech Slovanů.*«

V předmluvě k básnické sbírce své Antonín Jar. *Puchmajer* praví hymnicky, že »vyniká jako nádherné lilium Vznešenost

přirozenosti a bleskem své nebeské krásy zaráží oči jako příjemná jasná luna z prostřed valících se jako strašné hory oblak.«

A podobně hymnicky píše r. 1820 Šeb. *Hněvkovský* ve svých ‚Zlomcích o českém básnictví‘: »V geniálním snažení ouplné mladické síly vynikl Milota Zdirad Polák Vznešeností přírody. Báseň tato jest proňata lyrickým duchem. V plnozvučných hlaholích zní velebně a slavně jeho harfa, když veškerost, nesmrtelnost, světy popisuje, strašnovznešeně, když Alpy a Vesuv obrazuje, ale líbezně zvuky znějí, když její kvetoucí krásu volící příjemnosti kouzlí. Svou živou obrazností a básnířským nadchnutím mnohé básníře převyšuje; jeho obrazy jsou všudy v nejčistších okouzlujících barvách, v básnické okrase přednešeny; rajskou spanilostí a blahostí pojímá každé citelné srdce jeho milostný duch a odkrývá čisté sličnosti světa, kterých bydlitel jeho, na ně hledě, neviděl . . . Svým jadrným, plnozvučným, kvetoucím, obrazlivým slohem dotvrzuje: jaký duch v něm bydlí, jaké líbeznosti a souzvuku čeština jest schopna. Tento národní dar ostane hrdostí Čechů . . . Jeho ostatní básně milostnost, básnický oheň a život jeví, a Čechie jedním hlasem věnec slávy mu připravuje.«

A tichý genius Jos. Jungmann v I. sešitě Pelclova »Kroka« r. 1821 nadšeně vítá Polákovu Vznešenost přírody (sám se při ní účastnil svou prací) a praví důtklivě: »Tato vlastně popisná báseň jest v jistém ohledu nejvýtečnější až posaváde plod českého básnictví a hodna nejlepším toho tvaru cizokrajným básním na bok postavena býti . . . Vůbec báseň tato horuje v tom, co krasoumci silným a velikým nazývají; v některé částce do skvostného přechází, ač i někdy v nižší obor krásy a k pouhočistému ducha uveselení se snáší, čímže jednak od základního citu se uchyluje, jednak ale ostatním částkám vyšší barvy a světla dodává. Všecky částky v povlovném postupování a nenuceném spojení vystavené ukazují se nám jako pochopitelný celek v souhlasném srovnání s naší vnitřní zákonností, a tak vyvolený předmět jeví se v krásné spůsobě a formě . . . Sloh skladatele na větším díle věci přílišný a dostojný, z jedné strany pro svobodnější pořádek myšlení blíží se k vyššímu lyrickému výrazu, z druhé strany pro klidnost v popisování potřebnou více ušlechtilou výsost nežli klopotnou vznešenost vynořuje. Básník náš svobodným duchem, vlastní cestou pokračuje a novou, osobnou mluvu básnickou sobě tvoří, uděluje všady svému dílu potřebného uměleckého rázu, bez něhož báseň nad okres obecné mluvy nevynikne . . .«

Roku 1860 čteme v publikaci »Böhmische Skizzen,« že jediný Polák mezi básníky své doby měl skutečné nadání. —

Kar. *Sabina* v biografickém nástině (r. 1862 na konci vydaných »Smíšených básní« Polákových) praví hned z počátku: »Polák toho zasluhuje, aby v davu měnících se časů památka jeho u nás se obnovovala a udržovala. Před čtyryceti asi lety naň pohlíželi přátelé české literatury s největším napnutím, kladouce v něj naděje nejkrásnější a očekávajíce od něho, že nadobyčejným svým nadáním veškerému písemnictví českému nového

osvěžení, ba snad i nového směru poskytne. Znalec literárních našich poměrů tehdejších uzná, že k očekávání takovému ovšem byli oprávněni, neboť Polák rázem svým básnickým hned počátečním svým vystoupením nápadně se lišil ode všech ostatních básníků a veršovců českých . . . Každý uznati musil, že tu skutečná vnitřní síla, ruch samostatný a nevšední, volně tvořící organismus. Neméně ale patrno, že básně své improvisoval, podávaje se naladění okamžiku a takto improvisované je podal veřejnosti, zanedbaje uměleckou stránku prací, totiž pilování, doplňování myšlenek, okrouhlení slohu básnického. Tím se stalo, že vedle geniálního někdy nápadu povšední obraz neb myšlenka do rýmu se stěsnala.« Dále praví Sabina: »Polák nepřestal na plodech z okamžitého pouze vnuknutí a hned na počátcích svých se domáhal též umělecké výše . . . básnictví české vůbec od časů Puchmýrových patrně bylo pokleslo, viděli tedy národovci čeští v Polákovi nového jeho křisitele . . . (Polák) nijakž toho nezasluhoval, aby se naň zapomnělo, jakož skutečně se už jevilo, že jmeno básníka Poláka se vytrácelo z paměti Čechův. Bylť on svého času nejnadanější a nejnadějnější ze všech svých vrstevníků a bez odporu jeden z nejvzdělanějších. Pročtenost jeho a vzdělanost literární jasně vysvítá ze všech spisův jeho, zvláště z básně Mílek a z Cesty do Italie . . . U nás způsob kritiky se vyvinul, umořovati totiž památku lidí zasloužilých a nadaných mlčením o nich. Po čtyrycet téměř let se nestala o Polákovi ani zmínka, vyjma kratičkého podotknutí Kampelíkova.[1]) Svěžestí, obrazností a plností myšlenek, tedy bezprostředním tvořícím talentem svým předčil Polák všechny své vrstevníky . . . Nikdo snad ze všech spisovatelův českých nezápasil tak s jazykem jako Polák; nesnad že by se byl s vřelostí a horlivostí uznání hodnou v češtině nezdokonaloval, ale že mu při tehdejším stavu jazyka našeho čeština nestačovala . . . Mile zajisté dojímati musí čtenáře Vznešenost přírody, Polákovo jasné a bezprostřední nahlédání do přírody a živá, místy takměř hlazená plastika, jakou ji vypodobňuje. Nadání jeho patrně v sobě chovalo valnou část oné objektivné síly a přímosti, kterou u starých klassických básníků obdivujeme . . . Tím pak se osvědčila básnická jeho síla, že otevřeným jeho zrakům neušel ni jediný básnický moment života přírodního, že je všechny pojímal nikoliv rozumem chladného pozorovatele, nébrž obrazivostí zaníceného básníka . . . Jest skutečně želeti, že Polák svou báseň Mílek nedopracoval . . . V prvním rozvrhu jeho jeví se směry skutečně krásné a velebásnické. Sloučeny tu živly epické a lyrické; střídavě se sledí názory antické a moderní, klassické i romantické . . . Zamýšlel vylíčiti život lásky, citlivé vzájemné poměry obou pohlaví k sobě,

---

[1]) V Květech v září r. 1834 z tábora u Brna. F. C. Kampelík píše: »Náš ohnivý Polák je napořád statný Čech. Přebývá nyní v Prešpurku. Stěžoval sobě, že pracemi zatísněn nemůže literatuře slovanské sloužiti, jak by toho zasluhovala. Své rukopisy má ve Vídeňském Novém Městě. Mluvil o Ossianu, že by jej rád šestiměrem převedl do češtiny.«

kterak se zakládají na duševní i tělesnou ústrojnost lidskou. Chtěl tedy provésti psychologicky i fysiologicky proces lásky a odůvodniti náhledy své příklady historickými... Cestu do Italie považujeme za nejjasnější a nejživěji psaný prosaický plod literatury české doby Polákovy,« praví Sabina a končí svůj nástin životopisný slovy: »Polák byl zrozeným básníkem v pravém a plném významu slova tohoto.«

V Riegrově Slovníku naučném (VI., str. 530, r. 1867) Ant. *Rybička*, podávaje stručný životopis Polákův, praví o dojmu, jaký učinila Vznešenost přírody: »Báseň tato spůsobila u obecenstva českého velikou sensaci, kteréž ji s takovým nadšením přijalo a čítalo, jako druhdy Angličané Počasy Thomsonovy a Němci Hallerovy Alpy a Kleistovo Jaro. Účastenství toho však zasluhovala Polákova Vznešenost Přírody vším právem, byvši první větší básní českou, jenž měla skutečné básnické ceny do sebe, vysvědčujíc důstojnou formou a vznešeným obsahem svým živou a ohnivou fantasii, vyšší vzlet myšlenek a pravou básnickou nadšenost skladatelovu... Dílem tímto započala nová, lepší epocha básnictví českého... jakož pak také dílem tím jiní nevšedně nadaní mladší vlastenci (mezi nimiž byli Čelakovský, Kamarýt, Kocian, J. Marek a j.) k zdárnějšímu vzdělávání básnictví českého a k horlivému pokračování na dráze Polákem k věci té ražené byli povzbuzeni.«

V Anthologii z literatury české (Sv. III. Doba nová. Vydání 5. r. 1881; úsudek jest ovšem *starší*, z vydání dřívějších) píše Josef *Jireček* na stránce 89: »Polák jest největším básníkem za první doby novověké literatury české... Bujným vzletem básnickým a smělým užíváním jazyka českého k líčení krás přírodních překvapil tehdejší přátele literatury domácí tím větším podivením, jelikož, mimo Jungmannův překlad Miltonova Ztraceného Ráje, v celé literatuře nebylo ničeho, co by se v celku a v podrobnostech rovnati mohlo Vznešenosti přírody.«

Ferd. *Schulz* (v Osvětě v pojednání: Příroda v českém básnictví) píše r. 1872: »Co před nalezením rukopisů zelenohorského a kralodvorského, jakož zároveň před poznáním umělecké ceny písní národních, v poesii přírody původními silami domácími bylo lze spůsobiti nejlepšího, stalo se M. Z. Polákovou Vznešeností přírody... dlužno pěvci našemu přiznati, že vedle těch jím samým velebených vzorův (Thomson, Kleist) zachoval úplnou samostatnost svých myšlenek a svého citu a že dílo jeho má cenu dokonalého originálu. Nadšení Polákovo pro krásu a velebnost přírody zajisté bylo nejvyšším květem veškerého duševního života jeho, spůsobilost a síla jeho básnická skvěle osvědčily se provedením některých delších částí, jakož i hojných podrobností; však celkový esthetický dojem díla jeho jest rušen jednak silným přimícháním učené prosy, která nyní se ukládá do přírodopisu, jednak některými úvahami ani vědeckými ani krasoumnými... esthetické portretování přírody kleslo při nich na prosaický vý-

klad . . . Polákova báseň přes tyto vady své vždy bude uznávána za vrchol původní poesie české od obnovení naší slovesnosti až do roku 1820 . . .

Ferd. *Čenský* ve Světozoru r. 1874 (dne 30. ledna, s podobiznou Polákovou; byla také ve Slavíně, kreslená dle fotografie Josefem Mukařovským) podal krátký rys biografický a ocenění Poláka jako básníka dle slov Rybičkových a téhož roku v Osvětě (v čís. 11.) napsal pojednání: »M. Milota Zdirad Polák. Životopisná a literární vzpomínka.« »Bylo to jen,« dí, »několik set veršů přízvučných, s kterými 24letý důstojník český roku 1813 s názvem »Vznešenost přirozenosti v slavozpěvích na ,tvorce ostýchavě vstoupil v řadu mužův na poli národním harcovati počínajících; ale již tato dissertatio inauguralis pojistila mladému básníkovi čestné místo v literatuře. V prvotině básníkově probřeskují v pravdě poetičtí, tou dobou nevídaní, oslňující paprskové. Básník smělým štětcem vytvořuje nové obrazy, jimž pestrými barvami jemného koloritu dodává. Mistrovská to slitina látky vedle okrasy plného zvučného rýmu, zdařilá forma poetická, na níž i ta nejpřísnější metrika ničeho vytýkati nemůže. Arciť není v těch pěti v Prvotinách r. 1813 uveřejněných zpěvích všecko stejnou měrou zdařilé; básník nemá někdy významů po ruce, aby některou vznešenou, jednou pojatou myšlenku trefně vyjádřil tak, jak se v něm zrodila, tudíž líčení přirozených krás a dojmův místem jako v tuhých poutech těžko postupuje . . . Doplněné vydání Vznešenosti přírody z r. 1819,« praví dále Čenský, nástupce Polákův v učitelství vojenské akademie, »mezi uvědomělými vlastenci bezpříkladnou na ten čas sensaci způsobilo, jsouc skutečně věštkyní nové doby básnictví našeho . . . pěvec rukou umělou mistrovské dílo vytvořil. Básník krokem odvážným vstupuje tu do středu všehomíra, do nekončin nebeských, tam do kvetoucích, oživených sadův a rolin, nebo na hory v pozemské přírodě, a uchvácen velebností, již oko spatřilo a duch pojal, vidiny a pojmy své s námi ve zpěvu sdílí a brzy v obrazích malebných, brzy ve formách plastických před zraky nám staví. Síla původních myšlenek, ráznost mluvy, hojnost významů poetických, často směle nově tvořených a uměle sestavených: jak všecko to různí se a odráží od »původních« básní a básniček, od té rýmované prosy skoro všechněch vrstevníkův Polákových!« Čenský končí: »žádali bychom sobě, aby drsná forma mnohých přízvučných jeho veršů byla uhlazenější, kdyby básník namnoze světlost slohovou byl neobětoval domnělým tmavých barev okrasám u formě poetické. Pak byla by bývala báseň přístupna nejen výboru intelligence národní, ale také kruhům širším, jmenovitě dospívající mládeži.«

O Cestě do Italie praví Čenský, že i »nyní poutá svou zajímavostí, svou pestrostí; věcné vypsání předmětův po cestě ohledaných jest důkladné, a z něho patrno, že spisovatel spolu také básníkem byl. Jenže zase tu zápas s jazykem! Schází brus a pilník na odklizení mnohých hrbolatostí ve slohu . . . M. Milota Zdirad Polák přese všecky své nedostatky a vady, jež snad více

doba zavinila, v které žil, a poměry, do kterých osudem byl vtěsnán, přece zůstane chloubou písemnictví našeho; jest toho hoden, by literární dějepis jemu postavil trvalý pomník po boku těch mužův, kteří o naší literatury oživení počátkem tohoto (devatenáctého) století se zasazovali.«

Ant. *Truhlář* ve Výboru z literatury české (Doba nová. Vydání 3. r. 1898; úsudek *starších* vydání) praví na str. 68, že Polák »proslavil se velikou básní popisnou, zvanou Vznešenost přírody, zobrazující v šesti zpěvích krásu a velebnost přírody, její činnost blahodárnou i zkázonosnou. Vzlet a smělost fantasie ukazuje se tu hlavně v malbě předmětů, leč místy unavuje přílišná obšírnost a vadí temnota slohu i drsná forma.«

Jaroslav *Vrchlický*, universitní profesor literární historie, v slavnostní řeči své o Kollárově veledíle básnickém, přednesené dne 3. prosince 1893 (viz »Malou Slovesnost,« 6. vyd. r. 1897), nemoha pominouti veledíla Polákova, píše, že za obnovy literatury české první skutek básnický byl »velkolepý převod Miltonova Ztraceného ráje patriarchou Josefem Jungmannem roku 1811 vydaný,« a pokračuje: »Za druhý takový čin básnický pokládám báseň Miloty Zdirada Poláka, nazvanou Vznešenost přírody a vydanou roku 1819. Stalo se módou v době poslední dívati se na Poláka úkosem a upírati mu docela i nadání básnické . . . Znám dobře slabiny skladby Polákovy, ale velkost koncepce a místy pravého básnického posvěcení upříti jí nelze. Nevím, kdo by ze současných básníků před rokem 1819 byl se zmohl na úchvatnou apostrofu:

Mhou klenutý strope, odvážným ve blankytu rozpiat
obloukem! tobě pozdravení a radosti přináším usmání...

a celý ten plným tokem lyrickým se nesoucí vprovod básně. Vím, že po stránce jazykové skladba prošla dílnou Jungmannovou, ale to jí ceny neupírá. Jsou tam vedle některých hlukých škvárův a někdy toporně se nesoucích míst patrné partie vzácné krásy a opravdového básnického vzrušení, a já mám přímo za svou povinnost na tomto místě vzdáti hold neobyčejnému duchu, který v prvních červáncích našeho obrození měl mysl, vlohu i péro pro poesii v stylu opravdu velkém . . .« Ano, dokládáme: ve Vznešenosti přírody jest těžiště svěžího básnického vznětu Polákova; ostatní Smíšené básně nemají významu sensačního.

Jaroslav *Vlček* v Dějinách české literatury (II., 2., str. 28—32) pak píše o přijetí Vznešenosti přírody: »Obnovenou skladbu Polákovu vrstevníci jeho přijali jako pravé básnické zjevení . . . A nejen vrstevníci, ale i léta šedesátá a sedmdesátá, ba ještě i roky nedávné na Vznešenosti přírody velebí sílu plastiky, klassické objektivnosti, vysoké obraznosti, samostatnosti, geniálnosti;« autor ovšem neuznává soudu toho, ale tvrdí pevně, že dílo Polákovo není ani původní, ani plastické, ani formálně dobré. Ale na konci dí přece, že přes »nedostatky, tuto negativní stránku,

obšírná skladba Polákova v dějinách nové poesie naší není bez pronikavého významu. Historicky byl to pokus úctyhodný —« Podobný úsudek čteme v díle téhož autora: »Několik kapitolek z dějin naší poesie« (r. 1898). — V Ottově Slovníku naučném (XX., 61, roku 1903) píše týž literární historik: »Polákova hlavní báseň, Vznešenost přírody, kdysi velmi byla ceněna. Je to obšírný pokus o českou přírodní poesii popisnou ve slohu Popeově a Thomsonově nebo spíše Hallerově a Ewalda Kleista . . . Filosofický podklad Vznešenosti přírody je deistická oslava Boha v přírodě, v souladu její krásy a zákonitosti. Na plné provedení tohoto velikého úkolu nedostávalo se však Polákovi pravého ponětí o podřízenosti popisného živlu a didaktiky v poesii a hlavně nedostávalo se mu básnické síly a jazykové tvořivosti. Plod jeho zůstal toliko pokusem historickým.« — V Literatuře české devatenáctého století (díl II., hlava první, str. 1—23) čteme (za heslem Milota Zdirad Polák) definitivní a přísný soud Jaroslava Vlčka: »Nemnohým básníkům z doby našeho obrození dostalo se hned za života pochvaly tak okázalé a obecné, jako Milotovi Zdiradu Polákovi, skladateli Vznešenosti Přírody. Od r. 1814 deset let ozývají se naň chvalozpěvy veršem i prósou z rozličných literárních táborů . . . Dnes na vše hledíme jinak. Poláka jako básníka již neklademe mezi vyvolené. Spatřujeme v něm pouze odhodlaného průkopníka popisné a reflexivní poesie anglicko-německé u nás, jak ji hojně pěstoval věk XVIII., a těžiště významu Polákova přesunujeme jinam, v jeho cestopisnou prósu.« A dokládá o básníkovi Vznešenosti Přírody, že Polák »horuje o účelnosti veliké dílny všehomíra, vedle vznešených krás jejích velebí také její význam pro člověka, stává se mravokárcem, didaktikem lidstva, od stvoření povznáší se k Tvůrci. Byl to,« praví, »předmět hodný básníka. Dnes však klidně lze vyřknouti, že Polák silou svou naň nestačil. Vratký základ tohoto druhu básnického: samostatné popisy přírodní a vyplývající z nich úvahy didaktické, jejž vzorové Polákovi paralysovali svým uměním, Polákovo slabší nadání udolal. Ve svých líčeních básník český marně závodí s plátnem malířovým; a ve svých úvahách je národním hospodářem, chemikem, fysikem, botanikem, lékařem, mravokárcem, málokdy však poetou . . . Mnoho krásných výjevů přírodních se zanícením a láskou pozoroval skladatel, mnoho hlubokých rozjímání neslo se jeho hlavou — ale neprošly pravou uměleckou výhní citu a obraznosti. Neprošly však ani rukou pravého znalce jazyka. Co ‚Vznešenost Přírody' učinilo nezáživnou, je hlavně její forma slovní . . . Nestačilali na složitý předmět Polákova tvůrčí obraznost a jeho umění plastické, tím méně na složitou formu básně stačila jeho slovotvorná síla jazyková. Nicméně báseň Polákova, umělecky mdlá a neplodná, má v literatuře naší velký význam myšlenkový . . . V Polákově básni uvědoměle a jasně promluvil filosofický deismus XVIII. století.« Dále praví autor chladně, nepietně, že Polák (jako po řemeslnicku) »zhotovil ještě řadu básní« a že »v živém vědomí literárním se jmenem Polákovým je spjata

pouze jeho píseň, ‚Nevěrná,' šťastný ohlas české Musy prostonárodní.«

Za to týž autor, velmi skoupý chválou básnické tvorby Polákovy, ano odsuzující poesii jeho, pravdivě chválí jeho ‚Cestu do Italie.' »Polákova duše v nespoutané próse cestopisné rozvírá se mnohem volněji nežli v těsném krunýři veršovém . . . Polák i jako cestopisec zůstal tím, čím byl jako básník: krajinářem. Nad černé oči dívek neapolských, nad sochy a kostely Římské a paláce Benátské vábila jej volná příroda a její krásy . . . Milota Zdirad Polák i v cestopise svém zůstal tím, čím byl ve svých verších — malířem a velebitelem krás přírodních.«

Z úsudkův o Polákovi, skoro prodlením celého století pronesených, nejlépe se nám zamlouvá soud Jaroslava Vrchlického vyrčený r. 1893, že Vznešenost přírody jest *básnickým činem;* dokazujeť se jím, že básníkovi nejlépe rozumí básník.

Podali jsme krátký rozhled po zachované zůstalosti básníkově (kterou rádi odevzdáme do našeho musea královského), abychom na chvíli stanuli u kolébky našeho obrození, abychom ukázali, že zapomínaný básník Vznešenosti přírody, jakožto díla »neobyčejného ducha,« v »stylu opravdu velikém,« zaslouží čestné paměti literární i národní. Neboť pravdivá jsou slova (z Hromádkových Prvotin pěkných umění), r. 1814 složená na počest mladého básníka a vojenského důstojníka a osvědčila se svou dobou plně a význačně:

Jestli Zdirad v poli je, meč ho krášlí,
jeli časem v pokoji, uměny ctí;
čím se koli obírá, jenom vlasti
prospěti žádá!

A mimovolně se vynořují z paměti naší krásná slova Čechova »Mrtvým vlastencům:«

Však četa naše s patra o těch soudí,
jimž na ramena kdysi vstoupila,
nám shovívavý úsměv na rty loudí
ta snivá, vlastenecká idylla,
z níž nový čas, kde po idyllách veta,
ční jako výspa zapadlého světa,
jen vaše mohyla . . .
Ó jiskru svého mladického vznětu,
vy mrtví, dejte nám!

Elišky Krásnohorské dílo básnické.

Stať jubilejní.

Napsal

Jaroslav Vrchlický.

(Dokončení.)

Bajkami velkých, které vyšly v Nerudových besedách [čís. XL.] roku 1889, pokusila se básnířka moderním spůsobem vzkřísiti genre poněkud zastaralý. Bajka, jak známo, kvetla v starověku, majíc kolébku v moudrosti a vtipu národů východních i antických. Všecko, čím pozdější doby k její regeneraci přispěly, jest v celku parafrásí starších tradicí, i když se to dělo ve formě sebe ušlechtilejší, ano přímo klassické od Lafontaina a soudruhů nebo od slovanských bajkářů hlavně ruských a polských až k našemu Puchmajerovi a Zahradníkovi. Krásnohorská učinila smělý krok vymaniti bajku z tradice starých. Pokus ten byl ideový i formálný zároveň. Ideově snažila se rozšířiti oblast bajky tím, že neomezovala se pouze na oblíbený druh různých živočichů s maskou lidských vlastností vystupujících, nýbrž že se snažila uvesti do světa a říše bajek myšlenkové prvky nové a modernější v problémech a vztahující se i k jiným, bajce posud vzdálenějším sférám. Formálně, že až na malé výjimky opustila útvar bajky, jak jej hlavně vytvořili Lafontaine a Puchmajer. Vzdala se volného, tu delšího, tam kratšího sledu veršů plynulých a zavedla přesnou stavbu do sebe pevně uzavřených, často dost uměle komplikovaných slok. Touto formální novotou přiblížila ztuhlou takřka formu poetické bajky modernějšímu cítění a myšlení. Po jistou dobu ustálil se skoro předsudek, že bajky jsou genre pro děti, ač dlužno uznati, že již u starých většina jich šla zcela dobře na adresu dospělých. Již v prvních verších svého »Připsání« hájí Krásnohorská své bajky, že nejsou vymyšleny pro děti, že nepřihlíží v nich, aby se třpytily zlatým peřím rajky, dávajíc na jevo, že přihlíží v nich více k jádru myšlenky a pevně vyhraněné moudrosti životní než k povrchní cetce neb hříčce duchaplných nápadů. Bajka, která nikdy své didaktické poslání nezapřela, rozšiřuje své meze, stávajíc se nejednou satirou společenskou, mnohdy dosti přísnou a bezohlednou, ale zdravou zajisté. Že se tu všady nemohla vyhnouti místy i dikci suché poněkud, nejednou i dosti střízlivé, souvisí s genrem samým, a viniti snad básnířku, že naladila své struny o pár stupňů níže, bylo by jednak pedantstvím, jednak úmyslností docela nemístnou. I takto moderněji upravená bajka zůstává v jádru, čím jest a bude, nemůže dostati křídla ódy neb hymny, a štítem jejím zůstanou pro vždy zlatá pravidla staré poetiky Horaciovské. Tím bychom se dostali do starého sporu o genrech, ale jelikož již Voltaire proslovil, že každý genre je dobrý kromě genru nudného, nepopře

nikdo bajce právo existence a dalšího rozvoje v mezích přijaté a uznané definice.

Tedy jádro myšlenky vykřesati z rudy látky své, vrhnouti sem tam ostrý osvětlující paprsek na poměry a stav názorů i věcí, šlehnouti bičíkem dobře míněné ironie a satiry, formou co možno nerozvleklou, koncisní, ba lapidární, bylo asi tendencí Krásnohorské při oživování tohoto skoro již polomrtvého genru básnického. A tu právě nemůžeme zatajiti, že právě starší básnická forma byla příznivější tomuto účelu, že právě forma, již Krásnohorská opustila, byla bližší ideálům bajky, jelikož byla prostší, koncisnější, tudíž kratší, že rozbitím plynulé vazby myšlenkové na přesně ohraničené sloky svádí k rhetorice, nutí k tak zvaným »klinům« básnickým, jichž pevná forma sloková velitelsky vyžaduje. Ale jsmeli spravedlivi, musíme též plně uznati, že Krásnohorská přemohla toto úskalí, že se opravdu snažila býti i takto co možná zhuštěna a soustředěna co nejvíce. Někdy a nejednou si obtíže a překážky sama hromadila. Bajka »Ptačí krám« je toho nejlepším důkazem. Jeť vystavěna na refrainu, který se povahou svou nejméně hodí k námětu suše didaktickému. Refrain jest podmíněn zpěvností; zde však překáží myšlenkovému rozvoji, a my vidíme a cítíme úsilí básnířky, aby se všady stejně uplatnil, aby vynikl a vpadl v sluch bez klínů a ucpávek. Právě na této básni lze studovati virtuositu Krásnohorské, a kdo kdy praktické obdobné případy luštil, dá nám jistě za pravdu.

Místy jest ovšem konstrukce nových námětů trochu, neřekl bych ani násilná jako spíš přeraffinovaná; duchaplnost dává autorce odvahu skombinovati pomysly situace až skoro přeraffinované a jen právě v ovzduší fantastické bajky přípustné. Ukázkou toho jest »Mlunný úhoř,« bajka jinak výborně stavěná, ale podivností, řekl bych bizarerií svého sujetu zarážející. K osobní struně tvůrčí vrací se básnířka několikrát. (»Mušky« a »Kritik na čihání«.) Jiné vynikají říznou a přilehající pointou, jako »Velbloud světský« a »Bílý orel;« pěkný, barvami sytý obrázek skýtá tančící medvěd u zdi zahradní mezi květy střemch a v kroužku zvědavých dětí. Analogickým obrázkem jsou též »Klasy;« »Legenda o holubici« navazuje na známý příběh o vyhnání prodavačů a svatokupců z chrámu Jerusalemského a končí vtipným obratem celé situace. Různých nemravů sociálních tu jen jehličkou bodavě, tam pádnějšími šlehy se dotýká ostatní řada skladbiček ostře pointovaných a přilehavě a šťastně vymyšlených: emancipační tendenci má pták Homraj zazdívající svou družku až po zobák. Hrot satiry je tu patrný:

> dost máme doma takých homrajů!
> Co zřím, to v Kocourkově zřel jsem již,
> co kážeš mi, to ve Lhotě jsem slyšel!
> Hm — zazdít — mimo zobák — ženu v skrýš —
> jak! pro tu novost jsem si k Hindům vyšel?

A dále:

Tvé pění, homraji, my známe příliš,
tvou řeč i tvoje vlohy,
ba známe i tvé rohy . . .
žes originál — v tom se, brachu, mýlíš.«

Stejně ostře tepe karrieristy, falešnou lásku k vlasti, zrozenou jen z čirého prospěchářství, egoism lidský:

Z nás každý, sebelásky drsná modla
měl chvíli ježčí . . . ďáblu svému vhod.

Krásná, ač se definici bajky svým pathetickým rozhorlením vymyká, jest báseň věnovaná starému bajkáři Aesopovi, plná trefných sentencí:

Kdo pravdu hlásá, zdaliž lidská lest
a chytrost aspoň hrb mu nepřibásní?

Nechť peruť, genie! ti zdobí plec,
klep utne ji, když pravda je tvou vinou,
a nemohouli na ducha, tož přec
kýs Pelionek na záda ti všinou.

Tvá, starý bajkáři a proroku,
můj Aesope! tvá břitkost pronikavá
se mohla roznítit jen v otroku,
v němž plála po svobodě touha žhavá.

Sbírka končí krásnou ryze lyricky jemným pelem obalenou básní »Lenoviště,« vyznívající jako smírný akkord po všech výtkách a všech ranách bičíkem ironie i důtkami sarkasmu:

Bylo by vás škoda, květy lnové,
jako vás, vy čistí, mladí snové,
důvěřivé, blouznivé vy vzněty
dětinných vy očí ždané světy!
kdo by poli bral ty květy míru?
očím nebejas a srdcím víru?
Kveťte, s jasem rajským snubte sebe,
na zemi ať déle dlí kus nebe!
Kveťte, — opadáte záhy na to! —
Květ i odkvět — obé jest to svato.

Bajky velkých jeví nový rys ve fysiognomii El. Krásnohorské, vedle ódického a hymnického rozletu sbírek předešlých působí kontrastem prostoty a stručnosti, ostrostí vtipu a hlubokým důmyslem své mnohostranné tvůrkyně. Nesměl rozhodně i tento tón chyběti na tak bohatě ostruněné lyře.

* * *

Následující sbírka veršů *Na živé struně* vydána roku 1895 u Vilímka.[1]) Kniha v pěkné úpravě vydaná jest věnována Adolfu Heydukovi a připsána mu ohnivou dedikací. Výslovně nese jako podtitul označení »Vlastenecké básně.« Věc, která by se všude jinde sama sebou rozuměla, musí zde býti zvlášť vytčena. Je to jistě významný a památný úkaz ve fluktuaci našich citů národních. Toť přece jest jako slunce jasné, že láska a city s ní spojené k otčině, rodné půdě, rodnému jazyku jsou přirozené, a vlastně přísně bráno, nejstarší struny každého varyta v každém národě. Nač toho vůbec jako na omluvu uvádět? Ba docela, jak básnířka na nejednom místě udává, omlouvati a snad docela v pokoře za odpuštění čtenářstvo prositi, že se tak děje? To jsou vlastně absurdnosti, anomalie, poblouzení doby, jmenujte to jakkoli — ale úkaz zdravý to není. Můželi se básník ptáti:

Snad ještě ptát se, smímli v český luh
si plným českým zvukem zahlaholit?

Celá následující široce rozvedená pasáž jest jedinou parafrásí této věty.

Kdy v srdci vlastním cítím nastokrát
ten jed, tu křivdu, jež můj národ ničí,
mám v krvavém tom bolu snad se ptát,
zda píseň šeptnout smí, co k nebi křičí?

Jak snad se ptát, či omlouvat se snad,
že vyznávám, jak lid svůj v srdci nosím,
a máli kdo mé písně za nelad,
snad couvnouc škemrat: Odpusťte mi, prosím?

Ale básnířka naslouchajíc pouze potřebě času i srdce svého hrdě odpovídá:

Co zpívat musím a co zpívat mám,
to v srdci pevno, jasno bez otázky —

a věrna hlasu tomu, nedá se klamati ani potleskem ani sykotem kohokoliv.

A podle toho programu: potřeba doby a potřeba vlastního srdce, jedná. Jsou to — nechť programové nebo chceteli, i příležitostné básně — ale jsou jimi v nejkrásnějším slova smyslu a výrazu. Všecky otázky českého »já«, českého života a jeho zabezpečení do budoucna, jeho dlouhověkých a zoufalých bolů a zápasů, jeho postrachu a nadějí jsou tu vtěleny v básně plné, ohnivé, ba posvátné výmluvnosti. Či jsme opravdu tak silni a pro budoucnost zabezpečeni, aby tóny, jako tyto byly již dávno vyzpívanými, starými, zbytečnými? Jest opravdu — či lépe byla

[1]) Nakladatel neuznal za dobré ani na obálce ani na titulu knihy označiti rok vydání. Je to nespůsob a nemrav, který dlužno co nejostřeji pokárati. Jak se má psáti později historie literární bez tohoto údaje?

roku 1895 poesie vlastenecká v Čechách tak nadobro nevlídná k struně vlastenecké nebo nepotřebovala jí vůbec?

Neupírám, že do strun této poesie, která stále pobádá, hlásá, učí i káže, se snadno vplíží zvuky, které nechci říci že jsou neumělecké, ale převahou deklamační a rhetorické rozhodně jsou. Ale je to hříchem snad či poskvrnou? Nezavládlo v celém sporu oněch let nějaké nedorozumění mezi vůdčími duchy? Jedni asi myslili: Tohle jsou věci, které se přece samy sebou rozumějí, to máme již z dob předbřeznových za sebou, nám nutno hledati cest nových, nevyšlapaných, světových. Ale druzí vidouce nepřízeň doby chvěli se o každou českou výspu, o každou českou adresu nebo štít, věděli, jsouce starší, že jako toto tak vše až do nejmenších maličkostí *muselo být vybojováno*, a děsili se, aby pod rouškou kosmopolitismu, čili jak se tenkrát říkalo »světanství,« se neztratila píď půdy z tak pracně získaných posicí. Tvrdili, že není opravdu nikdy dost živiti posvátný oheň vlasteneckého zápalu a nadšení. Zajisté i ve vlastenectví jsou otázky, které jsou věčně sporné. Čtěte jen Krásnohorské báseň »Píseň pro dnes« — ta platí opravdu dnes jako včera, dnes jako zítra, neboť dotýká se kořenů a principů našeho žití národního. Takové básně budou věčně živé, ty nezastarají, pokud by nezastaraly bolestné záhady, jimiž se obírají. Opakují jako ústa starých Sybill vždy staré pravdy tvořící náš program i náš kanón. V tom budou vždy platna slova poetky naší:

(Vlast) bude nosit diadem můj zlatý,
nechť vy jste trním, jež ji pod ním bodá,
i budou mezí tou dva kmeny spjaty,
nechť vy jste hadem, jenž nám prsa hlodá,
my kalich trýzně vypijem až ke dnu,
však známé věčně, věčně vlast jen jednu!

Ale jsou otázky ještě ožehavější v nitru nás všech, než tento spor o dělení snad vlasti. Ani těm se Krásnohorská nevyhýbala, sáhla plně do debaty rukopisné. Cyklus »Českému dávnověku« I.—VII. zůstane památníkem těchto bojův, a nechť soudí se jakkoliv o jádru sporu onoho, kulturním svědkem boje toho vždy zůstane.

Nechci se vraceti k staré, nejednou již se vyskytnuvší otázce, jak daleko jest rhetorika přístupna a možna v oblasti poesie. Zda unavuje více či méně, jest již jiný problém, jiná otázka. Ale práva existence jí nikdo neupře tak hned a upříti nedovede. Jeť zajisté tak mocný živel, jako nejjednodušší projev jakéhokoliv citu nebo naladění. Proto, že jsou některé skladby rhetorické celou svou osnovou, celým založením, nepřestávají býti stejně básnicky cenné. Proslavená óda Děržavinova na Boha jest v jádru svém rhetorická jako jisté pasáže knihy Job, a přece jí proto poesie nikdo neupře, Faust má celá dlouhá místa čiré rhetoriky, nedotýkám se ani Viktora Huga v jeho neskvělejších kusech. Leopardi jest rhetorický a ještě více, postupujemeli až k nej-

modernějším, jest rhetorický Charles Algernon Swinburne. Nejlepší kusy staré poesie španělské jsou rhetorické, nese to s sebou povaha národní, ba řekl bych, že rhetorika jest v kolébce poetických emocí sourodá tomu nejprostějšímu výbuchu citovému. Jsou ve všech literaturách vlohy stejně eminentně rhetorické, jako vlohy naivní a dětinně prosté. Proč tedy najednou rhetoriku zavrhovat a kaceřovat? Jest i rhetorika jedním z básnických kroků. Jakmile chceme něco dokazovat i v životě nejobyčejnějším, ba všedním, již se stáváme rhetory. Každou amplifikací soudů a úsudků jsme jimi dřív než se nadějeme. Dějiny poesie na ni stále vrážejí, spíš bych řekl, že ona jest nerozlučnou a neklamnou známkou postupu myšlenkového, prohloubením jeho někdy a vyvrcholením skoro vždycky. Chtíti se jí naprosto zříci, znamená klesnouti na první stupeň naivní prostoty, v které se teprve žvatlající a slabikující lidstvo vyslovovalo. Dlužno ji akceptovati, nebo bychom se octli v primitivnostech lyriků čínských a japonských. Každý již trochu hlouběji myslící duch stává se rhetorem, ani sám o tom nevěda. Je to živelné a nelze to zastaviti. Je v každé i sebe planější rhetorice kus vývoje a — co více rozhoduje — kus umění. Rhetorika sama vyvolává kázeň uměleckých prostředkův a uplatňuje ji. Odbyti něco s příhanou, že je to rhetorické, bývá důvod velmi chabý a — laciný. Naopak tvrdím, že rhetorika, která má v sobě jisté prvky ladu, vkusu, míry, logiky, dospěje a dodělá se větších účinů než pouhé prostinké poetické žvatlání. Pouhý cit může unesti, rhetorika přesvědčuje!

Nezapírám, že skoro celá poesie Krásnohorské v »Živé struně« jest rhetorická — ale dodávám hned, bravurně, ba svrchovaně bravurně rhetorická. Nic nemůže rhetoriku v poesii více diskreditovati než salopní, nedbalá forma — ale té u Krásnohorské nenajdete. Zde je vše vybroušeno jako ocel, vše břitké, pádné, přesvědčující. A je to vše vysloveno formou dokonale klassickou.

Jest mnoho polemiky i apologie v této knize. Ale popud ke všem těmto výlevům jest vždy ryze poetický. Básní formově tak čistých nenajdete hned tak na českém Parnasu. Přečtěte si nahlas pouze »Cepy« tohoto cyklu a řeknete si: Tohle jest forma opravdu bezúhonná! Co tu zápletek v střídání rýmův až neobvyklých, ale jak čistých, nenucených, dobře zladěných. »Jitřní mlhy« nebo »Van času,« a přisvědčíte mi z celé duše. Je to stálý vzlet a ustavičné stoupání. Je to slavné »excelsior« idey a citu podané v křišťálu formy dokonalé. Jen Svatopluk Čech v »Modlitbách k neznámému« octnul se ještě na této výši souladu ideového s vnější formální dokonalostí.

* * *

Těmto tónům zůstala v zásadě Eliška Krásnohorská věrna v své poslední básnické žatvě, nadepsané *Rozpomínky*, vydané roku 1896. Od té doby se básnířka v původní své produkci ná-

padně odmlčela. Jednak praktické otázky životní, činnost pedagogická a spolková, jednak velké úkoly a práce překladatelské stály jí v cestě -- konečně vyslovila snad vše nebo to nejhlavnější, co říci chtěla. Možná dost — do čeho zasvěceni nejsme a co jen hádáme, dlouhá perioda choroby její to zavinila. »Rozpomínky« jsou pro dnes její poslední lyrickou etapou, u které se dlužno zastaviti.

Napřed prozradíme, že v knize jest více šťávy, více citu a snad více životnosti; proto kniha nemá pododdílů, není spjata v cykly, každá báseň či skladba mluví za sebe, stojí o sobě. Navazuje na strunu vlasteneckou, zvlášť dojmy Pražskými. Jsou to plné a krásné básně: »Praha zlatovlasá,« »Pražské zvony,« »Praze,« »Pod černou věží,« »Sen nad Vltavou« a ostatní, jež následují. Po Praze přichází řada českých míst a měst: »Šumava,« »Zlatá stezka,« »U mezníků« a jiné, motivy z českého kraje čerpané. Rhetorika předešlé sbírky ustupuje zde vroucímu citu. A tento jest většinou tak zladěn, tak vyhraněn, jak jen básnické svědomí a umění kázalo a určilo.

Vlastenecký optimismus básnířky i zde proráží všady. V něm jest ona nezdolná a vítězící. Touto poutí Prahou a českým krajem bylo nějak měkce naladěno srdce autorky. Je tu vše tak mladé, tak svěží, tak zpěvné v té hotovosti a průzračnosti formy básnické. Nejednou si řeknete: Jinak se to ani vysloviti nemohlo. A to snad je triumf poesie nejvyšší.

Od obrázku z Prahy a vlasti obrací se básnířka k obecným otázkám a záhadám života. I zde jest celá řada básní dokonalých ideou a formou.

* * *

Odbočili jsme od postupu chronologického tím, že jsme si nechali epické básně Krásnohorské větší rozlohy ke konci. Jsou dvě a obě vyšly v Nerudových Poetických besedách. První jako číslo XII. nazývá se »Vlaštovičky« (vyd. r. 1883), druhá sluje »Šumavský Robinson« a vyšla o čtyři léta později, roku 1887 jako číslo XXXII. téže sbírky. Myslím, že nechybím, řeknuli, že při napsání jich má Neruda veliký podíl. Umělť on svým milým způsobem nadchnouti své spolupracovníky pro látku, svým naléháním uspíšiti nejedno provedení věci začaté a později odkládané. Neruda jako redaktor časopisu nebo nějaké sbírky byl přímo zjev vzácný. Dílka, které on povzbudil neb kterého on se ujal, stav se mu duševním kmotrem již, neopustil. Mohu zde mluviti z vlastní zkušenosti, vydalť jsem též něco v jeho »Besedách« a pamatuji dobře na jeho vlídnou součast a v skutku přátelskou radu.

To jen tak mimochodem.

Zvlášť měl Neruda zálusk na větší básně epické co možná české provenience a českého ovzduší. Nejedna z těch, které na pouti své Poetické besedy přinesly, byla napsána nebo dopsána

pouze následkem Nerudova přání nebo pokynu, někdy i donucení.

Vlaštovičky, první a rozlohou menší z obou skladeb mají podnázev selanka. Začínají ovšem idylicky, ale končí s velikou dissonancí aspoň v osudu svého hrdiny. Bohdan odváží svou nevěstu Jitku na rodinný statek. Cestou se důvěrně baví, on jí líčí půvaby nového domova a vypravuje, jaké jí schystal zvláštní překvapení při dnešním příjezdu:

Chci, bys žasla jako malé děcko,
co ta naše vlastní stříška malá
tobě chystá uvnitř, zvenčí, všude.
Nediv se, že radostný náš vjezd
prázdný, tichý dům jen vítat bude;
schválně to tak nastrojeno jest.
Nechci v nejsladším tom okamžiku
býti skrácen o slast nejvyšší
houfem, v jehož prostořekém křiku
jemných strun svých srdce neslyší.
Dosti času na ta přivítání,
klanění a hlučná blahopřání
správce, šafářky a čeledínů.
Chci jen s tebou vejít, s tebou sám
v dům náš milý jako v tichý chrám
a chci zlíbat doma po prvé
líc tvou do purpuru, do krve
beze svědků v naší střechy stínu.
Proto, ženuško má zlatá, věz,
neví nikdo z lidí mých, že dnes
přivezu si hospodyňku domů.
Pojecháme skryti houští stromů
starou cestou, na níž tráva bují
kolem polí, kde, jak dobře vím,
lidé mí dnes právě nepracují.
Nepojedu branou do dvora,
ale při potoce za křovím,
zastavím pak v louce u zahrádky;
u dvířek jest lehká závora —
a tak tiše zadními tam vrátky
vkrademe se do hnízdečka svého.

Nápad zajisté originální, který však se ženichovi zle vyplatil. Mladé choti se to nijak nezamlouvá. Praví:

»Zdálo se mi, když jsem tvoje slova
prvé slyšela, že jest to zlým,
neradostným pro mne znamením,
vkraduli se tajně do domova,
jak by nebyl mým a jak by hřích
vstoupit nedal mi všem na očích!«

Bohdana tento první odpor zle pobouří. Slovo dá slovo, a mladý manžel vytasí se s podezřením, které v něm asi dlouho již dřímalo. Ozve se nedůvěra, otráví mladé štěstí v jeho zárodku. Bohdan vyhrabe stín jakýs z minulosti.

Ó, však víš to, co mi bouří krev!
Víš, že neušel mých očí stráži
s cizincem tvůj tajný rozhovor
ondy v podzim cestou z kostela!
Tázal jsem se, znova se teď táži,
kdo byl on? Co chtěl? Či zas jen vzdor
zamlklý mi bude v odpověď?

Na to vypravuje Jitka svůj románek. Byla dobrou zpěvačkou kostelní. Kdys ji slyšel jakýs pán z města, který byl pozván na honby od tamní vrchnosti, a dojat jejím zpěvem, na ni po bohoslužbě čekal a s ní se seznámil. Vzal si do hlavy, že jest Jitčiny vlohy škoda pro vesnický kostelík a že by měla jinak a lépe využitkovati vzácného daru přírody a jíti k opeře. Ano, poslal jí celou spoustu rozličných oper. Ale prostoduché, naivní Jitce se docela nelíbil tento nový, netušený posud svět. Zalekla se té nešťastné lásky a všech běd, které ji v tomto romantickém vymyšleném světě děsily, zvláště ji polekal osud Markétčin, všecka rozrušena pozbyla též ona svého klidu. Jednou se již chtěla ze všeho vyznati rodičům, ale ze strachu otálela s vyzrazením myšlenky své i plánů pro budoucnost. V době těchto bojů přišel Bohdan, zvítězil nad neznámým sokem z města a dostal slovo Jitčino, která všecky noty pánovi z města vrátila; chtěla zpívati teď jen svému Bohdanovi:

Jak jsi přišel a z tvé milé ruky
budoucnost mi pokynula sladká,
zjasnila se matná křižovatka
před mým zrakem, v dráze jediné
potkaly se všecky touhy mé;
spadly všecky pochybnosti muky
s duše mojí. Vrátila jsem hned
pánu knihy, v nich ten klamný svět
hořkostí a nesmířených bludů,
šťastna, tobě jen že zpívat budu
čistou radost z jasné duše hloubi.

Krásné jest následující líčení. Vyjasnění a v své hádce smíření novomanželé blíží se k cíli své cesty:

Jeli za spletitou stěnou vrb,
jež svou klenbu něžně vypjatou
přehýbaly důvěrně a stinně
nad širokou mezí travnatou,
po boku kde proudu šumícímu

bujněji než jinde zeleň smělá
v útlé chomáčky se rozvíjela.
Posety jsou jimi štíhlé pruty,
tak že, každým dechem vánku hnuty,
zdají se, že sypou ladným ruchem
pršku smaragdu i zlata vzduchem,
kladouce je dvěma šťastným v cestu.
Všady z travin, z poupat směsice,
z líbezného křů a stromů těsna
usmívavě kynula tu vesna
svátečněji . . .

Objíždějí statek i zahradu, aby slezli v nejzazším cípu, kde se ve zdi mezi révou tajila ona dvířka. Rozradostněný Bohdan praví:

»Za mnoho bych nedal, za poklad
ten náš tajuplný, tichý vstup!
Jdeme jako v okouzlený hrad,
jenž je stoletému spánku v lup;
jenom jedna stezka osamělá
vede k brance v nejtajnějším koutku,
aby skryté ráje otevřela
naší lásce, čarovnému proutku.«

Již chtěli vstoupiti, již Bohdan na prahu stál a chtěl odemknouti zámek, bráti za kliku, když mu Jitka ruku srazila a výše pokynula:

Vlaštovičky! Jitka zaplesala.
Ó však jsem vás cestou k nám již zvala,
neste štěstí do našeho domu!
Neodmykej vrátek, muži milý,
bychom hnízdečka jim nezbořili!

A v skutku, v rohu mezi zdí a vrátky viselo nedostavěné hnízdo vlaštovčí. Motiv jest bez odporu líbezný, ale novou jiskrou nedohody mezi manžely. Boj stává se z žertu vážnějším, zde bylo místo, kde mohla autorka jiným obratem rozuzliti všecko a zachovati pěkně začatý ráz venkovské idylky. Ale patrně směřovala jinam, z idylky hravě začaté stává se brzy rodinné drama, končící úplnou dissonancí. Bohdan nedovede odolati něžnému rozmaru své choti a povolí jí. Odejde pro kováře, aby vešli do domu oknem po vyndání jedné mříže. A sotva že odejde, stane se katastrofa. Jitku na příchod muže očekávající zastaví bledá žena s dítkem na ruce a vyptává se po hospodáři, jeli dobře na statku Bohdanově. Je to bývalá, teď zrazená láska muže Jitčina. Tím jest řečeno všecko. Jitka se také všecko dozví, a když přijde Bohdan s kovářem, není tu již cizinky, pouze děcko v šátku zabalené bylo zde necháno. Bohdan velí propilovat mříž a sám první skočí oknem do domu. Chce, aby Jitka následovala jeho příkladu. Ona však oknem podá mu jen jeho dítě a od-

chází. Darmo ji Bohdan stíhá a hledá na blízku i v dáli. Když se vrátí domů, najde tam plačící dítě, které kolébá opuštěná jeho první milenka.

Snad mnohého zamrazí tento nečekaný konec. Ale autorka provedla bezohledně na zálibu či nelibost čtenáře svůj úmysl, jak si předsevzala. Ethická logika její šla nad líbivější snad jiné rozřešení problému. Ale dojem konečně rozhoduje: líbezné »Vlaštovičky« končí tak příkrou dissonanci.

Roku 1887 vyšel v Nerudových Poetických besedách jako číslo XXXII. *Šumavský Robinson*, rozsahem největší rýmovaná práce Krásnohorské. S ním loučíme se také s původní poetkou naší. Myslím, že Robinson má své kořeny v dobách pobytu básnířčina na Šumavě. Kdežto lyrická sbírka »Ze Šumavy« v zrcadle popisné a reflektivní poesie obráží přírodu a kraj, jest epický Robinson pohledem v lid, kraj tento obývající. První můj dojem po opětném přečtení čtyř zpěvů této skladby byl, že je zde vlastně látka pro velký sociální román z ovzduší smíšených národností na českém pomezí, látka, která se v mysli autorčině omylem přelila do básnické formy . . . Tedy pokus o moderní český román veršem. Celá idea i osnova skladby spíše by vyžadovala řeči nevázané; dalo by se v ní leccos plněji dokresliti, co se v básni jen napovídá, také povaha některých situací snesla by spíše líčení prozaické než básnické, realismu života bližší a jej plněji vystihující než rýmem spjaté verše rázu skoro převahou slavnostního. Ale to jest osobní mínění, nám dlužno vzíti celek tak, jak se podává, jak před námi leží.

První zpěv silným úderem skoro dramatickým uvádí nás do hlavní situace skladby. Na úzké stezce v horách setkají se oba hlavní reci básně, český Robinson a německý Ruf, oba plni vzájemné žluči a starého nepřátelství. Akkord tento je mohutný a vyznívá dlouho v duši čtenářově. Mezi oběma panuje dávná hořkost. Robinson je ubohá, ztracená existence, žije jako pobuda a samotář v troskách svého bývalého statku, Ruf je bohatý usazenec, který, jak o sobě praví:

Ať Bůh tě zmátl, nebo člověk svedl,
já příčinou jsem nebyl tvého pádu;
já za ctný peníz lány tvé jsem skoupil,
já tvého dvoru, starče, tvého domu
i všeho milého, co ztratils k tomu,
jsem nabyl slušně po právu a řádu;
já jsem tě neomámil, neoloupil
ni o statek, ni o čest u lidí.

. . . .

Proč mně jen stále přičítáš svůj pád?
Proč krmíš hada zášti tolik let
až na zkázu své duše snad? . . .

A slyšme odpověď Robinsonovu:

V mé duši, Rufe, zraje odveta;
zub za zub, Rufe, oko za oko!
A kdo mně ublížil tak hluboko,
že jsem se stal, čím jsem, ten, Rufe, zkusí,
co spravedlnost jest, ten tak se svíjet
jak já, tak hrýzt se, s rozumem se míjet
jak já, — ten stejná muka trpět musí!

Tento první náraz, toto první střetnutí obou tak diametrálně rozdílných povah zachvátí čtenáře bez odporu. Cítí, že tu, jak říkáme, padla kosa na kámen, a otázka, kdo zvítězí, kdo podlehne, bezděky se vtírá. Tento český kulich, který tvrdošíjně zde na samém pomezí s neladným spáleništěm svého statku dělá praošklivou a zbytečnou stafáž k restauraci letní či villegiatuře německého souseda a soka svého, jest přirozeně trnem v očích zpychlého blahobytem a výbojného Němce. Darmo přemýšlí, čím a jak by jej vystrnadil odtud. Překáží jeho živnosti a jeho hostům. Robinson neústupný a stejně vytrvalý přemýšlí jedině o pomstě. Nespokojuje se každou jen tak maně se vynořivší myšlenkou. Jeho pomsta musí býti velká, neobyčejná, vyrovnati se hanebnosti skutku kdysi na něm spáchaného, a psychologický pochod těchto myšlenek je správný a silně působící.

Však výmysly se v marném rojí sváru
a každý jak se zrodil, spěje v skon.
Tak zmírá lichý záměr po záměru,
msta vězitá se rozpadává v trosku . . .

Žijeť a dýchá Robinson pouze v přesvědčení, že Ruf jeho statek vypálil, aby mohl skoupiti jeho polnosti, že jej zničil na duchu i na těle, že jej ožebračil. Na to jest jemu každý trest nepatrný a titěrný. Ale starý nepřítel jeho má dceru v nejkrasším rozpuku let. On ví, že ji má rád. Zde kdy by jej mohl zraniti, zdálo by se mu jedině přibližnou odvetou. Zastaví dívku téhož večera, co se střetl s Rufem na skalní stezce. Z rozhovoru, který se mezi oběma odbude, vidíme již hlouběji do osnovy pomsty, kterou Robinson utkává, a rozvíjejí se před námi tajné nitky, z nichž se mstivý úmysl jeho snová. Vilma — tak se jmenuje dcera Rufova — také těžce nese sousedství Robinsonovo, i hledí v dobrotě přičiniti se o uklizení starého sporu a zapomenutí všech jí ne právě ve všem jasných křivd. Robinson se netají s důvody svého vzteku a své zloby k Rufovi a dává nám při tom nahlednouti do svého nitra, které jest opravdu nesmiřitelné a děsné. Spor jde až do zámezí. Robinsonova neústupnost a Vilmina touha po smíru prudce se potírají. Romantické děvče si nerozmyslí a v mladistvém heroismu chtíc za každou cenu usmířiti rozhněvané, nabízí i sebe v oběť. »Vše, Robinsone, učiním,« slibuje vzteklivci, — »krom hříchu.« A Robinson v tom okamžiku již má svůj ďábelský plán pohotově. Při tom odhaluje velký kus své minulosti Vilmě, když ji zasvěcuje do svého plánu. V mládí mi-

loval dívku, která se stala odrodilkou. Robinson ve své slepé lásce šel až tak daleko, že k vůlí ní zapřel svou mateřskou řeč i svou národnost — ale i tato oběť byla marná, dívka jej opustila a vzala si jiného — Rufa. Vilma byla její dcerou. Tuto dceru musí zasnoubiti Čechovi, synu vlastního potupeného rodu. To má býti jeho pomsta. Vilma i to slíbí, tak jest zanícena svou smiřovací myšlenkou.

Nechceme otřásati tou budovou. Možná, že co se starý Robinson právě v tom radikálně mýlil, domýšleje se, že by tohle byla ta pravá odveta. Raffinovaná, vyumělkovaná jistě byla, ale hodně strojená a vypočítaná. Což musí býti dějiny rodin stejné, což se musí na Vilmě, která se má státi chotí národního odpůrce, opakovati vše, pod čím on sám léta úpěl, čím sám sobě celý život pokazil? Ale základy jsou jednou takto položeny důmyslně, snad až příliš důmyslně, ačkoli velmi málo pravdě podobny a realismu doby novější tak cizí a vzdálené. Mlhu tohoto romantismu, jen sem tam ostře křižovaného, a kontrast míst lyrických a dýšících silou a vervou v skutku básnickou, silně realistickými episodkami ze života německých hostí Rufových kořeněnou, ještě stupňuje vystoupení milence, kterého Robinson Vilmě přisoudil. V drsný až realism první poloviny zpěvu III. vpadá zase skoro jako pohádka líčený výjev, když se Vilma s Cyrilem po prvé sejdou a seznámí, i jejich vzájemné výlevy. Tak docela se neznají, o žití svém předchozím ničeho vzájemně si nepovědí a již jen horují — více vlastenecky a všeobecně lyricky. Zmíněná již polovička zpěvu III., vyznívající drastickou komikou, ukazující obratnost a sílu básnířky, doplňuje se satiricky zbarvenou konversací hostí Rufových v zpěvu IV., než dojde na prudkou srážku a řež, která smutně zakončuje tento šumavský románek. Kounický »doktor« a polo odrodilý pan rada a »doktorův« zeť dostanou se do hádky, v kterých se sypou ostré šlehy a rekriminace na ubohé Čechy, až to dojde k prudkému výstupu mezi stranou Rufovou, proti které se postaví jediný host — Cyril, Vilmin to milenec, jemuž později na pomoc přichvátá sám Robinson. Ve zmatku, jenž nastal, poví »pan rada,« že Cyril přichází právě z vězení, což je výzvou, aby hosté opustili dům Rufův, čemuž ovšem tento zle na odpor se postaví. Když Ruf chce Cyrila z domu vyhnati, vztyčí se Robinson a vychrlí celou svou dlouhá léta tajenou mstu Rufovi v tvář.

Věz, jakou po léta jsem osnoval
ti odvetu; vše, co jsem miloval,
vše vyrval's mně — já odplácím i beru
ti jediné, co miluješ — tvou dceru!

Vilma věrna svému slibu postaví se Cyrilovi po bok. Ruf vezme na svou dceru hůl, kterou při útoku světlo zhasil, i nastane všeobecná řež, z které

tré osob zbylo samo na bojišti.
Tu leží beze smyslu Robinson,

tu Cyril, jemuž krev se z čela pryští,
se s Vilmou k němu sklání a jej kříší
a v křišťál vody, jíž jej obmývá,
se živým proudem slzy její mísí.

Cyril podlehl ranám. Vilma zůstane u Robinsona, stane se úplně Češkou a nalézá těchy, z níž i Robinson pro další zbytek života síly hledá, v knihách vlasteneckých, které jí zbyly po Cyrilovi. Báseň končí pathetickou apostrofou:

Kdy, Bože Husův, bude pláče dosti?
Kdy české srdce klatby své se zhostí?
Kdy oběť všecka, vzňatá v skrytu chatek
již smíří hříchy otců, hříchy matek?
Dejž, ať již odpykána naše vina!

Látka tak složitá zasluhovala především jiné formy. Rozhodně by román prozou lépe intencím poetky samé vyhověl. Ale když i volena forma veršovaná a rýmovaná, a když právě v této formě autorka tak skvěle osvědčila svou virtuosnost, neměla v druhé polovici básně šetřiti a uskrovňovati se tak, že konec skoro překotně se valí a tak mnohé pomíjí, co by k doplnění a vysvětlení celku valně přispěti mohlo. Nejsilnější jsou v celé skladbě místa lyrická a popisná. Kusy, kde líceň přírodní se hlásí, nijak nezadávají nejkrásnějším pasážím sbírky »Ze Šumavy,« a oheň, jímž některá místa citová sálají jako na příklad v modlitbě Vilmině a ve výbuších Robinsonových, jest silný a přesvědčující. O formě zvláště šířiti se nebudeme, po této stránce řadí se »Šumavský Robinson« k nejlepšímu, co vyšlo z tohoto eminentně lyrického pera.

* * *

Bylo by křivdou na životním díle Elišky Krásnohorské, kdy bychom přešli mlčením její básnickou činnost překladatelskou. Podstatná část jejího života a jejího díla těsně s ní souvisí, a žádný obraz bez ocenění této vynikající a dalekosáhlé činnosti nebyl by úplný. Krásnohorská záhy pochopila velký odkaz Jungmannův, Douchův, J. J. Kolárův a jiných, ale teprve v pozdějším věku, vyspělá již vkusem a formou, jala se překládati. A překládala vesměs díla veliká, díla stežejní a klassická, která stojí jako chrámové pilíře v pantheonu všelidské poesie. Rok 1882 teprve přináší vzorný její překlad Mickiewiczova Pana Tadeáše. Po osmi letech vychází překlad Byronova Childe Harolda, léta pozdější vykazují Puškinův Výbor menších básní a téhož velkolepého Borise Godunova, a celek je korunován Hamerlingovým nejdokonalejším epem Králem Sionským. Šest těchto svazků jest překladatelskou žní velké váhy. Každý překlad je tu závažným činem, jímž poklad poetický u nás rozhojněn a obohacen měrou netušenou. Netřeba zvlášť dokazovati a rozbírati, jak formová virtuosnost básnířky tu v plném světle zazářila, jak velké její umění

zde vyniklo, co cizích většinou forem tu vítězně zmohla. Od prostého blankversu Puškinova a od jeho volné epické sloky k širokému proudu veletoku básnického, jakým jest Pan Tadeáš, až k časoměrnému hexametru Hamerlingovu a odtud k nejbravurnějšímu kusu překladatelského umění, k sloce Spencerově v Childe Haroldu, vše ovládá mistrná její technika stejně svrchovaně a velitelsky.

Hlavní taj i půvab překladatelského umění Krásnohorské jest v tom, že překládajíc, zároveň sama básnicky kongeniálně tvoří. Cizí básník, abych řekl, přechází do ní ne doslovně ze své kůže stažen, nýbrž znovu vtělen, znovu vytvořen, znovu prošlý výhní ducha stejně cítícího a myslícího. Nemusím opakovati, že jsou mezi esthetiky různé náhledy o překládání vůbec a děl básnických zvlášť. Duchové analytičtí a kritičtí lnou od jakživa spíše ku převodu co možná doslovnému, neberou zřetel na formu originálu původního díla a myslí, že v co možná věrném slovosledu lze lapiti a vystihnouti též ducha původní skladby. Ale ti, kdo dovedou vedle věrnosti ceniti též básnickou mohutnost a svéráznost celku, vědí též, že básnická forma jest integrující částí obsahu ideového a že každé pozměnění původní formy kazí celkový dojem díla. Měl jsem již více než před sedmnácti roky příležitost ukázati k tomuto dvojímu názoru[1]) právě při překladu Childe Harolda od Krásnohorské a musel bych zde opakovati celý článek. Ukázal jsem tam, že má básníka překládati opět jen básník, a kdy by náhodou i učenec překládal, že jistá dose básnického genia nebo vnuknutí jest nutná. K starším příkladům mohu dodati novější. Macaulay byl učenec a zbásnil geniálně, takřka znovu vytvořil své zvěsti ze starého Říma, a Mommsen stal se jemu sourodým jich překladatelem. Týž Mommsen byl první, který přeložil Carducciho první ódy historické a rovněž znamenitě. A co z básnické činnosti našeho Jungmanna zbude, jsou opět jeho překlady z Miltona i Goetha. Dovodil jsem v témže článku, že opravdový básnický překlad musí býti do jisté míry kompromisem dvou stran, kde každá něco dává a každá něco ztrácí a že třeba hleděti jen k tomu, aby kompromis dopadl pro obě strany co nejpříznivěji. Stanovisko, které tak trefně vystihl Fridrich Bodenstedt, že nemohu se ubrániti, abych znovu necitoval význačné místo jeho předmluvy z díla »Básníci ruští« (III. str. 22.). »Jak známo, jsou dvě uznané methody v překládání děl básnických, doslovná a volně napodobující. Kdy by se mne někdo ptal, které jsem se přidržel, musel bych poctivě vyznati, že ani jedné ani druhé. Spolehaje na vysoké vzdělání, bohatství a pružnost německého jazyka, vytknul jsem si za cíl podati celou barvitou svěžest originálu, aniž bych v metrických vzorcích nejmenší odchylky si byl dovolil, aniž bych obraz neb myšlenku smazal, a především hleděl jsem k tomu, abych míru krásy nikde v ničem nepřekročil. Musí se tedy, jestli jsem se cíle svého neminul, čísti můj překlad jako

[1]) »Byronův Childe Harold v českém rouše.« Nedělní listy Hlasu národa ze dne 2. března 1890.

formou dokonalý originál, při čemž nesmí žádný podstatný rys originálu scházeti. A cíle toho bylo lze dosáhnouti, neboť řeč naše jest nástroj, z jehož strun znalecké prsty všemožné nápěvy vyloudí, a kde přece zlozvuk se ozve, tam stihne vina pouze hudebníka a nikoliv nástroj.«

Klassická slova tato lze podepsati i dnes. Postaviti se před těžký úkol překladatele-básníka a hned zprvu si libovolně změniti útvar básně a pak třeba opět libovolně si vynechávati celé kusy neb skupiny veršů, zůstane i při lidech velké vlohy a práce vždy lehkomyslnou všetečností. Přeložiti Leconta de Lisle grandiosní báseň Kain nebo Vignyho Elou pouze blankversem, nebo ještě k tomu při Keatsově Hiperyonu vedle změny formové i vynechávati celé pasáže, jak to činil jinak vysoce zasloužilý a místy vzorný hrabě Schack a odůvodňovati to poznámkou: »Tohle místo zdálo se mi zbytečné nebo rozvláčné,« nebo krátce »zde vynechal jsem tolik a tolik veršů,« jest vůči geniům, z nichž překládáno, při nejmenším nedostatek piety neb výron vlastní domýšlivosti a svrchovanosti.

Vracím se od této nutné odbočky k překladům Krásnohorské. Její methoda jest asi ta pravá, a můžeme říci, že se jí spravují všickni naši dobří překladatelé-básníci novější. Nedoceněný »Sborník světové poesie,« vydávaný Akademií ve stopách starší kollekce Grégrovy »Světová poesie,« vypěstil nám řadu překladatelů výborných, k nimž vedle starších Sládka, Junga, Quisa, Klášterského a j. druží se i jinde z mladších nejeden samostatný zdatný pracovník (Prachař).

V tomto překladatelském díle mají překlady Elišky Krásnohorské nahoře uvedené účast velikou. Mají ji svou ideovou věrností, svým přilnutím k originálu, svou tvůrčí formovou mohutností, svou jazykotvornou silou, svou ryzostí a čistotou. Jimi prakticky prokázala Krásnohorská možnost českého verše jambického, kdysi tak zbytečně a tvrdošíjně upíranou duchu našeho jazyka (jediný Childe Harold vyžadoval utvoření 4455 dobrých jambických veršů!). Někdo řekne: lapalie, hračka básníků — dobrá, ale mají-li slovíčkáři své hračky, proč by jich nemohli míti též básníci?

* * *

Mohu přejíti k celkovému závěru. Formálně stála El. Krásnohorská vždy na stráži čistoty jazykové, krásné mluvy, plného a silného vzletu; ideově pak v celém rozsahu své činnosti představuje nám pravý kontrast velké pessimistky francouzské, s kterou v élanu a rhetorické síle jeví nejednu příbuznost: pí. Louisy Ackermannové, jest poetkou *optimismu* v ohledu národním i všelidském.

Za Josefinou Náprstkovou.

(Dokončení.)

Těžiště musea, kteréž během roku 1889 přestěhováno do nové budovy, zvolna, snad i proti intenci Náprstkově, se posouvalo blíže k ethnografii než k průmyslu, ač mezi tím napořád sbírány výrobky řemeslné staré i nové, tak že na př. kollekce skla a porculánu utěšeně se doplňovala a péčí zprvu prof. Studničky, pak Ludvíka Kottnera stále rozmnožovány kollekce znázorňující postup výroby při různých řemeslech. Co nebylo darem, vše pořizováno z prostředků Náprstkových.

Ku předmětům exotického národopisu přibyly na sklonku let sedmdesátých památky lidového umění českého, které systematicky doplňovány po výstavě krojů, Náprstkem na Střeleckém ostrově na popud prof. Studničky uspořádané, a po té i znamenitá kollekce z Haliče, Řehořem snesená, a mnohé cenné ukázky jihoslovanského domáckého průmyslu. Tato část musea, pokud se týče československých předmětů, vznikla zásluhou paní Josefiny Náprstkové, která jí též dala název »prací našich matek.« Náprstkovým koníčkem zase bylo Japonsko. Svojí praktickou bystrostí vystihl význam žaponského průmyslu v době, když u nás a vůbec na kontinentu o něm pramálo bylo známo (přednášel o Japonsku již r. 1863 na Žofíně, cesta do Číny a Japanu byla jeho ideálem již za let studentských), a měl zvláštní sympathie pro pilný, chytrý, střízlivý a svérázný národ Japonců. Také literatura a věda jejich ho neobyčejně zajímaly, i shromáždil ve své knihovně vzácný a cenný výběr illustrovaných knih japonských a o Japoncích jednajících. Japonica v museu rozmnožena valně později věcmi od Kořenského a Vráze přinesenými.

Starost manželů Náprstkových o museum vzrostla, když došlo na stavbu budovy musejní. Před tím ještě si manželé Náprstkovi zajeli trochu do světa, jednou do Německa, jednou až do Holandska odbočili, hlavně za tím účelem, aby uspořádání museí si prohledli. Na cestě doprovázel je Ludvík Kottner, neúnavný strážce a opatrovatel sbírek Náprstkových. Na dvoře starého domu, čelem do Zlaté ulice, rostly rychle zdi prostranné budovy, která měla pojmouti ve svých osmi sálech, co po léta snášeno. Roku 1886 se Vojtěch s Pepičkou dočkali té radosti, že budova, která postavena z peněz pečlivou rukou nastřádaných, byla hotova. Manželé, kteří ve svorné snaze šli jedenáct let spolu životem, často v podvečer, když ruch dole ve skladě utichl, břízky nad starou kašnou tiše šuměly a vítr sem zanášel hukot řeky od staroměstského jezu, stávali na pavlači před čítárnou a dívali se radostně na bílé stěny nové budovy, vysoko se vypínající nad krabatinu prejzových střech domů sousedních. »Vidíš, Pepičko,« říkával tu Náprstek, »tohle je naše dítě.« A jako o své dítě také věru pečovali Náprstkovi o museum. Měli v evidenci každý kousek

ve sbírkách; v neděli odpůldne obcházela paní Náprstková se svojí přítelkyní paní Kottnerovou skříně a neúnavně čistila, oprašovala a vedla zuřivý boj s moly. Do jejich musea byla radost něco darovat, tak se dovedli oba těšiti z nového přírostku sbírek.

Vedle této velké společné starosti měl každý z manželů ještě specielní povinnosti v různých podnicích obecně prospěšných. Náprstek byl členem zastupitelstva města Prahy. Žertem ho tam kollegové někdy zvali »master Vorwärts,« i representoval ve sboru, ač byl politickým vyznáním a hlavně osobním přátelstvím Staročechům bližší, živel pokrokový, dělal, jak sám říkával, štiku v rybníce. Také paní Náprstková se živě zajímala záležitostmi obecními, účastnila se založení Městské pokračovací školy pro dívky spolu s paní Riegrovou a jinými dámami, zajímala se také různými spolkovými a humanitními institucemi, ačkoli se nikdy netajila, že odsuzuje ono štědré rozdávání a podělování, kterého velkoměstská chudina dovede zneužívat, a které na výchovu povahy u dětí nepříznivě působí. Po řadu let pečovala spolu s dámami Amerického klubu o sirotky na náklad klubu v Městském sirotčinci chované. Nejmilejším jejím působištěm spolkovým byla kuchařská škola Domácnosti. Pomáhala spolek zakládati a byla z nejsvědomitějších členek výboru. Na jubilejní výstavě r. 1891 neděli co neděli měla dozor v ochutnavárně Domácnosti, i milované museum muselo této mimořádné příležitosti ustoupiti. Dozoru rozuměla paní Náprstková vždy tak, že chutě přiložila ruku k dílu a za dnů mimořádného návalu třeba i myla nádobí. Zastávala vždy takto příkladem svoji zásadu, že za žádnou práci netřeba se styděti. Byla v tom ohledu docela neúprosná, a vyhýballi se někdo před ní nějaké práci, jelikož se mu zdála pro něj nevhodná, měla paní Náprstková o něm hned hotový úsudek. Ještě po letech si pochvalovala, že večer před otevřením Jubilejní výstavy zastihla choť architekta Wiehla a mne čistiti okna jihočeské sedničky v české chalupě, ke kteréž práci v poslední chvíli jsme nemohly sehnati žádné myčky, ježto všecky byly v hlavních palácích zaměstnány. Při bazarech a podobných podnicích paní Náprstková vždy se postavila k funkci nejméně vděčné — o Matičných bazarech na př. pravidlem výčep piva byl její starostí.

Život v domě Náprstkově na sklonku let osmdesátých počínal se ustalovati klidnějším spůsobem. Vznikla mezi tím řada institucí z velké části přičiněním samého Náprstka a za jeho součinnosti, které přejímaly některé z úkolů, jichžto středisko před tím bylo U Halánků. Americký klub dám scházel se vždy ve středu a v sobotu odpůldne v čítárně dále za účelem sebevzdělání a konání různých humanitních úkolů, ale pořádání přednášek se stalo zbytečným, když se ho ujaly četné jiné spolky. Vedle Náprstkova musea vzniklo Umělecko-průmyslové museum, Městské museum, a Zemské museum stavbou nového sídla svého vstoupilo v nový život. Při všech těchto podnicích byl Náprstek účasten a poznal, že nyní těžiště jeho díla bude spočívati přede-

vším v cizokrajné ethnografii. Kořenský a Vráz přivezli z pobytu v dálných krajích hojnou kořist, kterou zejmena též jeho milá sbírka japonská valně obohacena. Mnoho nových otázek, naší společností hýbajících, nalezlo v něm svého zastance; z nových funkcí, které si ještě přibral, bylo předsednictví ve spolku pro postavení pomníku Husova. Uctívání památky Husovy věrně udržovala dále paní Náprstková, a 5. července večer vždy zaplála okna domu v celém průčelí Betlemského náměstí.

Když sbírky musejní přeneseny do nové budovy, přistěhovali se do části bytu v průčelí domu vedle pokojů panímaminky, kde napořád byl chován její starý nábytek, manželé Kottnerovi. Ludvík Kottner již po léta ve volných chvílích, které mu při zaměstnání ryjeckém zbývaly, pečoval o sbírky Náprstkovy, hlavně o jich installování. Jako on byl spolupracovníkem Náprstkovým, tak zase jeho choť byla pravou rukou paní Josefiny. Dcera jejich Milka vyrostla takřka v knihovně a po Stanislavovi Kodymovi stala se bibliothekářkou. Polední stůl měli Náprstkovi a Kottnerovi společný, v tmavé jídelně s oknem na pavlač, kde také Zeyer býval často hostem, když do Prahy zavítal. Tři malé pokojíčky, do nichž ještě vnikaly z čítárny police s knihami, pořád nastavované, stačily v prostranném domě manželům Náprstkovým, kteří postel považovali za zbytečné pohodlí a každý divanem se spokojili.

Kruh přátel domu se rok co rok rozšiřoval novými známostmi. V neděli dopoledne bývalo v čítárně vždy živo, a Náprstkovi se vesele usmívali, když slečna Klárka, nebo slečna Milka stavěly obligátní skleničku vína na podložku třicítkou znamenanou a v košíčku ubývalo paštik, jak říkával Náprstek slaným rohlíkům na řízky nakrájeným. Hosté z venkova a z ciziny bývali vždy zvláště vřele vítáni; z Ameriky nedojel snad do Prahy žádný krajan, jenž by se byl u Náprstků nezastavil. Denník, do něhož hosté v čítárně se zapisovali, je plný jmen vynikajících osobností.

Ke starým milým druhům přibyl v posledních letech života Náprstkova přítel nový, Julius Zeyer, Josefem Sládkem do domu uvedený. Přátelství Zeyerovo s Náprstkem nebylo založeno na shodě názorů. Věřící katolík Zeyer a volnověrec Náprstek, básník celou duší v minulosti žijící, středověk zbožňující, a pokrokový rationalista, esthet raffinovaného citu pro krásu slova a tvaru a střízlivý občan lnuli k sobě vřelým přátelstvím, proto že jeden v druhém poznal vzácnou, mimořádnou individualitu a šlechetné srdce; sympathii měli jen jednu společnou — Japonsko, jednu společnou lásku — Prahu, a jednu společnou nenávist — Vídeňský centralismus. Přátelství k Zeyerovi sdílela paní Náprstková s celým nadšením, jehož byla schopna k těm, které měla ráda, a Zeyer s ní po smrti Náprstkově ostal v stálém přátelském spojení. Když se odstěhoval z Prahy, uložil v Náprstkově museu část svých starožitností, jimiž tak rád se obklopoval, odkazem svěřil museu celé zařízení svého bytu i s knihovnou, dnes tam tak urovnané,

aby, pokud tu je možno, podávaly obraz způsobu, jakým od něho byly uspořádány v posledním bydlišti jeho, v Hlávkově paláci.

Když Náprstek druhého září roku 1894 náhle zemřel, maje šedesát osm let věku svého, bylo poslání, které svému životu vytknul, v podstatě splněno. Žil plný a bohatý život, co by se bylo dále i za jeho života v domě Náprstkově konalo a z něho vycházelo, bylo by již, za změněných poměrů českého života, mohlo býti jen pokračováním, nikoli dalším rozvojem.

Z hluboké rány, kterou úmrtí manželovo paní Náprstkové zasadilo, se těžce zotavovala. Po kolik let neměla zájmu než pro ošetřování odkazu Náprstkem zanechaného, a celý život její se soustředil v museu, v čítárně a v kruhu dám bývalého Amerického klubu, když ve středu a v sobotu se scházely. Tak na př. ona, která o Jubilejní výstavě neděli co neděli a kolik večerů v témdni na výstavišti trávila, nevkročila ani do výstavy Národopisné, ač obsah její byl jejímu zájmu tak blízký. Po letech našla zase svoji starou duševní čilost, počala pilně navštěvovati spolkové schůze a účastnila se při leckterém podniku novém. V kruhu dám, osobně s ní spřátelených a mnohými spolkovými funkcemi s ní v stálém obcování trvajících, říkávalo se, že specialitou paní Náprstkové je uctívání zásluh. Když se jí zdálo, že by se tomu onomu z našich vynikajících lidí měla při některé příležitosti prokázati úcta a vděčnost Pražských paní, došla si k některé z nás, a musely jsme, chtěj nechtěj, adresu nebo čestný dar uvesti ve skutek. Již ani nepamatuji, kolik podobných projevův uznání z iniciativy paní Náprstkové vyšlo. Já sama jsem k jejímu popudu napsala asi osm adres. Když věc byla smluvena, obcházela paní Josefina sama s archem a sháněla podpisy a příspěvky — to se tak již rozumělo samo sebou. Kolikrát byla mrzutě odmítnuta tou onou dámou, kolikrát i nezdvořile odbyta nadutým vrátným nebo panskou, kterým se prostě učísnutá paní v ošumělém šedém plášti s deskami v ruce nezdála býti vhodnou známostí pro jejich panstvo. Nic toho nedbala a šla po druhé zase. Ráda vypravovala, jak často služební duchové s úžasem se dívali, když milostivá paní nebo pan dvorní či císařský rada ošumělou tu paničku provázeli při odchodu až na chodbu se zdvořilými poklonami a vřelým tisknutím ruky. U paní Náprstkové neplatila pravidla etikety. Ve shromáždění, kdež dámy šustily hedvábnými vlečkami a páni se skvěli ve fraku a bílých kravatách, sedávala v hnědých krátkých vlněných šatech, s bílým krejzlíčkem u krku a v odřených, ač vždy pečlivě zašitých, tmavých rukavičkách. Mnohého z nás chodívala doprovázet na kus cesty ve své spravované hnědé jupičce a v pleteném šátečku na hlavě. Cestou přes »plácek« průchodem ke Konviktu kolem Medvídků až na roh Perštýna ji všichni znali a pozdravovali. Ba vlastně ji znala celá Praha, a nepřehledná byla řada jejích osobních známých. K starším vrstevníkům se pojili mladší, kteří ji poznávali při rozličných příležitostech a hlavně ve veřejných přednáškách. Byl to význačný rys této šedesátileté, vrchem prací zanesené paní, že v ní neustala

žízeň po poučení. Když některá přednáška zvláště se jí líbila, nebo něco se jí nelíbě v ní dotklo, hned večer sedla a dopsala přednášejícímu od plic, co si myslila, chválu i hanu. Soudívali jsme často, že se paní Náprstková zbytečně plete do věcí, které jsou osobním přesvědčením té oné osoby, ale jí takové konfese bývaly potřebou. A ráda psala dopisy. S mnohým přítelem české věci, s mnohým vzdáleným krajanem, na které si ve shonu a ruchu dne nikdo neměl času vzpomenouti — jako na př. s Malybrokovou-Stilerovou, které jako překladatelky Zeyerových spisů vysoce si cenila — udržovala korrespondenci. Mám hodný svazek jejích dopisů, psaných oním originálním slohem se skrovnou interpunkcí, úplně připomínající rychlý tok její řeči.

Své mínění uměla paní Náprstková též velmi neústupně hájit ústně. Známý nebo cizinec, učenec neb umělec, dáma ze společnosti, poslanec nebo studentík museli vyslechnouti její kázání, když se jí něco nelíbilo, ať již to byla řeč, kterou někdo včera měl, ať odmítnutí účastenství při některém vlasteneckém podniku, nebo malý hřích, že se zablácenými botami vešel do čítárny. Nebylo veřejné události, aby si paní Náprstková o ní neučinila své mínění a nezaujala své stanovisko. Za povstání Burského se s jakousi Angličankou, která chodívala do čítárny, dostávaly často do sporů, které jsouce z obou stran vedeny originální němčinou a plny trefných poznámek paní Náprstkové, nás, náhodné posluchače, nemálo bavívaly. Když rusko-japonská válka vypukla, paní Josefina těžce nesla, že by se měla rozhodnouti mezi svým slovanským vědomím a sympathiemi k Japoncům. Byla vždy šťastna, když Japonci v Praze přítomní do domu Náprstkova zavítali; jakéhosi mladého Japončíka, který v Praze Bůh ví co studoval a tu v závětří čekal, až doma bude po vojně — trochu komického panáčka, který se kdysi chtěl soudit se svým domácím, že ho v rozjaření nazval Kanimurou — hostila paní Náprstková svačinou den co den; pravda, že pak z vděčnosti přeložil do němčiny mnohé tituly japonských knih a nápisů pod obrázky.

Poslední léta svého života paní Josefina zase soustředila hlavně na péči o museum a knihovnu. Museum, nemajíc subvencí a podpor veřejných, stále zápasilo s deficitem, který vždy hradila, jakoby se to samo rozumělo. Se svojí věrnou služkou Tonou uklízela a čistila neúnavně, přenášela náruče knih, prášila a rovnala, ačkoli všichni v domě jí bránili v práci, s kterou síly její už nebyly; avšak šetření zdraví, teplo v bytě, náležité živení, odpočinek, byly zásady, kterých paní Náprstková neznala. Spřátelená dáma ji kdysi zastihla, když pila kávu z hrníčku, v němž dírka byla ucpána pečetním voskem, přinesla jí z Karlových Varů nový hrníček, ten však putoval do musea. Večer po skrovninké večeři, kdy pravidlem ji navštěvoval jeden ze synovců Šimáčků, k nimž s vřelou láskou lnula, nepsalali nějaký dopis, sedala do noci nad staršími čísly novin a vystřihovala, co se jí zdálo důležito pro zálepkové knihy, které Náprstek založil, aneb, nasadivši si skla, připisovala do Naučného slovníku různá data, jako úmrtí,

vydání nových spisů a p. Byla vždy šťastna, když někdo nalezl v knihovně pramen, jehož nikde jinde nalézti nemohl, při tom však žárlivě střehla poklady v knihovně a v museu a nerada co z domu půjčovala — bývalo z toho dost mrzutostí. Snaha, aby sbírky byly co nejpříznivěji installovány a aby knihovna nesla zdárné ovoce, se křižovala u paní Náprstkové s podivným konservatismem, založeným jednak na zvyku, jednak na pietě k Náprstkovi. Měla radost z přístavby musejní, před pěti roky dokončené, ale bylo jí úzko, když se hýbalo skříněmi a oddělení po oddělení bralo na se jinou tvářnost, nežli mělo za života Vojtěchova. »Tak se tedy stěhujeme,« psala mi v létě 1905, »a při tom při všem mně srdce bolí, neb ty staré místnosti mně nějak přirostly k srdci více než ty nové, to dělají ta léta, 30 let nám sloužily — dobře mají lidé, kteří se pořád stěhují, ti tak necítí.« Na pavlači, kde vlastnoručně s nezbytnou Tonou zalévala vápnem staré, viklající se cihlové dlaždice, nesmělo se hýbati všelikými fotografiemi, mapami, plakáty, které Vojtěch tam pověsil, ač již jsou tak vybledlé, že na nich skoro ničeho není znáti, v čítárně ostaly stoly a police tak rozestaveny, jak dříve bývaly, leda že, když již bylo nezbytí, se přistavila nějaká police na nové knihy. »To by Vojtěch nepřipustil,« — »tak to měl zařízeno Vojtěch,« bývalo její obranou proti návrhům na změny sebe lépe míněným.

Když jí velká starost skličovala mysl, nebo pochybnost v některé záležitosti těžce na ni dolehla, chodívala si postesknout k Vojtěchově popelnici v museu, to bývalo její útěchou. Tradice byla v domě Náprstkově tak silna, vlivem lidového živlu, který jím za dob panímaminky vládl, že ani Náprstek při svém pokrokářství a volnověrství nechtěl toho měniti; tak na př. bývali přátelé musea vždy o velký pátek podíleni velkonočními mazanci. Manželé Náprstkovi si vždy o vánocích a o Mikuláši nadíleli, toť se ví, že knihy nebo nějaký předmět pro museum, vdova Náprstkova zvyk tento zachovala i po smrti svého chotě a vždy k urně donášela vánoční nebo Mikulášskou nadílku pro museum. Své panáčky z trhu Mikulášského dostávali jsme všichni známí pravidelně, paní Náprstková věděla již, kteří z prodavačů mají figurky nejrázovitější, a dětinsky se z toho těšila, když mezi obligátními dráteníky a kominíky nalezla některou aktualitu, jako burského bojovníka, japonské a ruské vojáky a p.

Ještě jednu zvyklost tradice zachovávala věrně paní Náprstková — zdobení hrobů svých přátel kvítím v den dušiček. Poslední léta přibyla k jejím hrobům Zeyerova hrobka na Vyšehradě. Svým naléháním, že »pěvec Vyšehradu patří na Vyšehrad,« byla původkyní toho, že Zeyer uložen ve Slavíně, a vidouc pak smutný vzhled tohoto uložení rakve svého přítele, hledívala pustou vnitřní kobku vyzdobovati klestím, kvítím a světlem v lampě kmitajícím.

Paní Náprstková uměla býti z celého srdce vděčna každému, kdo cokoli vykonal pro museum a knihovnu; proto též památku dr. Holuba a Julia Zeyera tak vřele uctívala. Těžce oproti tomu nesla, když pozorovala, že ubývá zájmu na odkazu Náprstkovu

a když od toho onoho není dost ceněn. Viděla, jak v knihovně se tenčí kmen stálých návštěvníků a jak řidne kruh přátel domu Náprstkova. Přirozený ten proces, v širším rozvoji našeho českého života založený, si vykládala jako lhostejnost, a bolelo ji to. Když staří druhové ubývali — vždyť morana jich skosila během let husto — obklopovala se ráda mládeží. Poslední dva roky byla její radostí dětská čítárna, která každý úterek, péčí Amerického klubu dám, v knihovně uspořádána.

Od letošního jara chřadla paní Náprstková vůčihledě. V zimě ještě se čile účastnila při akci čestného daru hraběnce Lützowové, před velkonočními svátky, ač již všecka usláblá, ještě za březnové plískanice byla přítomna odhalení pomníku Humpalové-Zemanové, které byla — dnes již to možno říci — v dlouhé nemoci dobroditelkou. Od té doby již jen živořila, když o sletu Sokolském Češi američtí do musea zavítali, již je nemohla uvítati. A jak těžce nesla neschopnost k práci; o všem chtěla vědět, o vše dále se starat, ač horečka stravovala skrovné síly jejího vetchého těla, v němž jen vůle ještě byla při staré síle. Vydechla duši v témže skrovném pokojíku, co Vojtěch Náprstek. Také ona, jako panímaminka, vyžila svůj život plně. Kdož jsme ji znali, všichni jsme jí přáli, aby doba živoření nebyla pro ni dlouhá, aby do poslední chvíle měla aspoň ilusi toho, že pečuje o odkaz Náprstkův; nebyla by snesla vědomí, že žije jen péči o svoji osobu.

Týden po smrti vzácné té ženy jsme v malém kruhu užšího kuratoria musejního čtli její závěť. Naposledy nám tu v čítárně u stolu, při němž s Vojtěchem tolikrát se radívali o společném díle, kladla na srdce péči o museum. Jako ve výročních schůzích kuratoria musea vždy s pohnutím děkovala každému, kdo o dílo Náprstkovo se učinil zasloužilým, tak také v poslední vůli nalezla plno tklivých výrazů uznání a díků pro přátele a spolupracovníky musea a knihovny.

Celé poslední pořízení paní Náprstkové je věrným obrazem jejího cítění. Panímaminka, když roku 1872 svoji závěť psala, vedle musea a veřejných podniků pamatovala na řadu jednotlivců a příbuzných, o nichž věděla, že jsou potřebni, aneb jichž rodičům se nějak cítila zavázánu. Paní Josefa Náprstková měla na mysli jen prospěch obecný, jemuž každý interess osobní musí ustoupiti. Pořizujíc o posledních věcech, okázala se odchovankyní občanské obětavosti Náprstkovy; přišedši do domu Náprstkova s prázdnýma rukama, považovala se jen za správkyni jmění rodinného, lišíc je od toho, co si účastenstvím v obchodě ušetřila, což na nadaci pro chudé dělné ženy určila, pamatujíc na vrstvu lidu, z něhož vyšla. Jako staří lidé na venkově někdy mívají připravenu svoji rakev, měla ona připravenu urnu na svůj popel. Měla také schystáno, co chtěla míti na sobě do rakve, bylo to ještě prostější než její obyčejný oblek. Odešla z domu, v který před půlstoletím vstoupila, prostě a bez nároků na poctu, žena práce, která nechtěla míti nikdy žádných jiných titulů než jméno, které jí dal Vojta Náprstek.

Roku 1866.

Druhá kniha Budějovických vzpomínek

Václava Vlčka.

(Pokračování.)

XIX.

Týden před svátky vánočními mělo býti v Besedě zahájeno ochotnické divadlo. Myšlenka jeho se namanula, sotva jsem se počátkem října v Budějovicích octnul, ale slovo tehdy náhodou o něm pronesené hned zase odvál vítr.

Celý měsíc byl vyplněn přípravami k oslavě říjnového diplomu a po ní dlouhými radostnými dozvuky. Já jsem za těch několik neděl poznal celou společnost, která se pravidelně v místnostech Besedních scházela; ale známost namnoze přestávala na tom, že jsme se vzájemně pozdravovali, a zcela skrovný byl počet ženských osob, s kterými jsem se tu a tam dostával do hovoru.

Počátkem listopadu chtěl jsem divadelní otázkou přece již hnouti, to jest dáti podnět k tomu, aby se provedlo nějaké ochotnické představení. Požádal jsem slečnu Melišovou, ředitelku naší soukromé vyšší dívčí školy, za radu, které mladé dámy bylo by záhodno vybídnouti k divadelnímu pokusu.

»Co tu jsem,« odpověděla, »nebylo hrubě žádné veřejné příležitosti, abych zde dívky po této stránce poznala. O Miloslavce Říhovic sám dobře víte —«

»Ta umí pěkně deklamovati,« řekl jsem, »ale je posud tělesně tak málo dospělá, že by mohla hráti leda nějakou dětskou úlohu.«

»Mimo ni mohla bych vám v tu chvíli bez rozpaků jen jednu nadějnou kandidátku doporučiti, a to je Berta Rožánková.«

»Divadelní figuru má, také příjemný hlas —«

»Má i živou letoru a dobrý rozmar, má také kuráž, snad dokonce divadelní krev; veselé kousky slyšela jsem ji čiperně přednášeti.«

To jsme povídali dopoledne ve škole. Večer jsem v Besedě na chvíli přisedl k rodině Rožánkově, s kterou — jako častěji i tentokrát — přišla slečna Melišová, a bez dlouhých okolků jsem se vytasil s žádostí, aby se dceruška dala engažovati k ochotnickému divadlu, které tu má býti zřízeno.

Otevřela na mě široce oči.

»I pro živé rány!« divila se. »Jak jste připadl na mě? Já jsem přece ta poslední —«

Vpadl jsem jí do řeči: »Jste první, ke které s tím přicházím.«

»To není možná!«

»Je to pouhá pravda.«

»Pak bych teprv nechápala —«

»Všecko je náramně jednoduché,« pravil jsem, — »přivádí mě k vám rada vážené dámy, která zamýšlenému ochotnickému divadlu přeje a jest i vaší přítelkyní.«

Čekal jsem, že slečna Melišová promluví v můj prospěch, ale neozvala se, zachovávajíc své důstojné vzezření. Také paní Rožánková a její manžel sledovali naši rozmluvu mlčky, zakrývajíce myšlenky své neurčitým úsměvem.

»Ale můj ty pane,« namítala slečinka, »vždyť já jsem v celém svém živobytí ani jednou nehrála!«

Mávl jsem rukou: »To snad tu platí o všech příslušnicích krásného pohlaví.«

»A toliko když jsem byla u strýčka v Praze, přišla jsem častěji do divadla.«

»To zase může tu o sobě, tuším, málo která jiná říci. Proto se nezdráhejte — a plácněme si!«

Nastavil jsem jí pravici, ale ona honem své ručky schovala pod stůl.

»Ne, ne,« odpovídala dále, — »teď na mě nemyslete. Snad později, až byste měl nějakou nepatrnou úložku, které by žádná jiná vzíti nechtěla —«

Já řku: »Obrátil jsem se k vám s důvěrou —«

»Velice za ni děkuji a za čest, kterou jste mi svým vybídnutím prokázal, — ale věřte, nepatřím k osobám, jakých nyní hned potřebujete.«

»Totiž já?«

»Nechci, abyste se o tom sám také přesvědčil a musel říkat: Jen mně všecko kazí.«

»Mně?« opáčil jsem. »Tu si zas musíme lépe rozumět. O mne, o mou osobu zde nikterak nejde. Ochotnická představení nemají se konati k vůli mně — já v nich nebudu hráti, nebudu z nich míti nic jiného než každý jiný člen Besedy —«

»I budete,« promluvila nyní s důrazem slečna Melišová.

Překvapen obrátil jsem se k ní: »A co, slečno?«

»Novou práci,« odpověděla.

»Tu práci může i někdo jiný zastati,« řekl jsem.

»Však on se tu do ní hned tak nikdo nepožene. Novou pernou práci budete míti, a nevděčnou. Však ji máte již v tuto chvíli,« dokládala utkvívajíc očima na své bývalé žačce.

Ta po jejích slovech náhle změnila svou tvář. »To je přísný soud,« promluvila jako zaleknuta.

»Slečna ředitelka,« obrátil jsem se zase k ní, »zná můj záměr a mou snahu. Má se tu sestoupiti několik pánův a dám, kteří by si řekli: ‚Je žádoucno, aby se v Besedě utvořil odbor divadelní, který by se tak pilně činil a tak prospěšně působil, jako odbor pěvecký. Nuže, my se o jeho utvoření zasadíme, vyskytnouli se překážky, nedáme se jimi odstrašiti, necouvneme a nepovolíme, až se myšlenka stane skutkem.‘ — Tedy ještě jednou: chcete i vy takovou ochotu a horlivost projeviti?«

»Budu při tom asi tolik platna jako páté kolo u vozu,« odtušila slečinka, — »ale ochotu a horlivost odpírati bylo by hříchem.«

A teď již mi odhodlaně podala ruku.

V neděli potom zahájena v Besedě doba podzimních zábav prvním tanečním vínkem. Nechtěl jsem při něm scházeti, neboť jsem v těch letech ještě patřil mezi horlivé ctitele Terpsychory.

Když jsem se brzy po sedmé hodině blížil k Besedě, hudba tam již vesele hrála, a když jsem vstoupil do sálu, podivil jsem se, co se tam již točilo párků.

Za minutku se jeden z nich, i mně už dobře povědomý, blízko mne zastavil. Byl to mladý Hankovec, zaměstnaný v otcovském obchodě, málo více než dvacetiletý, ale o hlavu vyšší než já, bezvousý, hezký a spůsobný junák. Takto již platil za ženicha, maje známost se slečnou Marií Královou, altistkou; často bylo jej vídati po jejím boku, a také dnes tu dojista nejdříve ji vedl do kola.

Nyní se za taneček děkoval již druhému nebo třetímu děvčeti, Amálce Havelkovic, dceři domácího pána, blízkého souseda rodiny Davidovy. Byla nejstarší žačkou naší vyšší dívčí školy, ještě ne sedmnáctiletá, útlé, ale vysoké postavy, světlých vlasů; očka jí teď jen jen zářila a sličné tvářičky závodily s růžovou barvou jejích šatů.

Přistoupil jsem k ní: »Smím prosit?«

Zarděla se ještě živěji a lehounce se uklonila.

»Ale chvilku si oddechněte,« radil jsem jí.

»Nejsem unavena,« zašeptla.

»Je vidět, jak vám srdce buší.«

»Vidět? Jak by to bylo vidět?«

»Zde,« naznačil jsem tepnu na jejím bělostném hrdle.

»Namáháním to není,« řekla — »vždyť jsem teprve začala.«

»Tedy rozjařením?«

»To spíše, — jsem dnes prvně na veřejném plesu, a to jsem musela modlitebně prositi slečnu ředitelku, aby mi to nebylo zabráněno.«

»A což kdy by se vám byla žádost vaše nesplnila?«

»Seděla bych nyní doma a natahovala bych moldánky.«

Tu se k nám přihnal kollega Ryčan, který měl svůj příbytek v domě Havelkově.

»Snad slečna nezahálí?« volal.

»Ne,« pravím, »toliko si dle mé moudré rady dopřává chvilky odpočinku.«

»Ale jdi ze svojú múdrú radú do paďús! — Škoda každéj vteřiny. Aj když nepůjdeme domů až ráno, až bude vybráno, bude tanec — odečtúc půlnoční přestávku — trvat sotvá deset hodin, — a co pak je to na nás?«

Díval jsem se mu pevně do velikých obrýlených očí, aby se můj pohled nesvezl na jeho vysedlé lícní kosti a vpadlé tváře, které s tím nesouhlasily, aby byl tak náruživým tanečníkem.

»Mluvíš,« povídám, »jako při svém prvním vystoupení krejčík v Lumpáci vagabundu.«

»Ten byl po celodenním marši,« odtušil Ryčan, — »což teprú já, když jsem sa tolik neděl od tanca postil, když je tu tolik půvabných děvčat jako květů na makovém poli, a zaznívá hudba tak elektrisující, že by aj podagristovi vjela do bolavých pedálů. Tož šupito vanti!«

Nedali jsme se dvakrát pobízeti, mžikem octli jsme se uprostřed šumného reje. Amálka tančila lehce jako pírko, zdálo se, že má tělo vzdušné jako víla, hrubě jsem jí v rukou necítil.

»Máte mnoho tanců zadaných?« optal jsem se jí, když jsme se po několika minutách zastavili.

»Ach ne,« usmála se.

»Slíbíte mi první čtverylku?«

»Děkuji za velikou čest!«

»Pardon!« ozval se vedle nás zvučný baryton, náležející JUC. Kottlarovi. »Snad ruším váš hovor?«

»Dokonce ne,« řekl jsem, ustupuje stranou.

Nový tanečník se děvčeti obřadně uklonil a v nejbližším okamžení kladl jí paži kolem pasu.

Než minuly dvě hodiny, sblížil jsem se s mladým ženským světem Budějovickým mnohem více, nežli před tím za celý měsíc.

Dozněly jaré zvuky kvapíku, a já i moje tanečnice Josefina Králová jali jsme se s ostatními párky procházeti kolem sálu; Marie Králová a její nápadník Hankovec připojili se k nám do jedné řady. Starší sestra měla šaty blankytné, mladší byla od hlavy až k patě bílá jako lilie.

»Jak se vám líbí u nás v Budějovicích?« tázal se mne mladý pán.

»Od samého počátku tuze pěkně,« odpovídal jsem, »a dnes už obzvláště. Kdy by se jen tak příjemné zábavy hodně často opakovaly.«

»Teď bude pausa, ale jen krátká,« dí slečna Josefina. »Za dvě neděle má tu zase býti uspořádána akademie, a po té se nepochybně bude tančit.«

»Při akademii,« povídám, »dojista uslyšíme opět něco krásného od slečen Králových?«

Josefina se zasmála: »Lidé snad už myslí, že by to bez nás ani nemohlo býti. Opravdu máme už zase pozvání, kterému ovšem ochotně vyhovíme —«

Já řku: »Však je to od vás velmi záslužné —«

»Mluvíte jako Budivoj,« vpadla mi skoro uštěpačně do řeči Marie. »My rády zpíváme, zpívaly bychom třeba každý den —«

»Jako slavíci,« podotkl jsem.

»I třeba jen jako pěnkavy, nebo vlaštovky —«

»Nebo putičky na dvoře,« žertovala Josefina.

»Obecenstvo je k nám tak hodné,« libovala si Marie, »tleská i chválí, že z toho můžeme mít jen radost, — a Budivoj z toho dělá ještě naši zásluhu!«

»To zavedl Doležal. Mluvil dokonce o vavřínech,« vyprávěla Josefina jako věc náramně-špásovitou, — »a když nám dával s Bohem, nabádal nás, abychom si jich i dále tak pilně dobývaly, jako posavad.«

»Jsem jist,« pravil jsem, »že si jich budete dobývati ještě pilněji a hojněji — nejen jako pěvkyně, nýbrž i jako herečky.«

»Herečky?« opakovaly sestry jako jedním hlasem.

»Na Besedním divadle, které se už pro nejbližší dobu chystá. Co nevidět zaklepe na vaše dvéře deputace, aby vás získala pro divadelní personál.«

»To radší ne,« promluvila hned určitě Marie. »Aspoň co se mé maličkosti týče, nerada bych, aby se deputace namáhala nadarmo.«

»Proč mluvíte hned tak odmítavě?« domlouval jsem jí. »Jste dávno zvyklá veřejně se produkovati —«

»Zpívat a na pianě hrát jsem ochotna, kdykoli bude vám libo, ale abych v divadelním kuse vystoupila, na to není ani pomyšlení, nemám k tomu žádné vlohy.«

Já jsem ovšem nemínil povoliti: »Kdo má tak krásný hlas a tak výborný sluch, hravě se naučí též deklamovat. Ostatně s jistotou se naději, že i pan Hankovec rozmnoží počet našich ochotnických sil.«

»Ať to s Pánembohem udělá.«

»A vy snad aspoň jemu k vůli přijmete nějakou vděčnou úlohu?«

»Ani za živý svět!«

»Ach, slečno,« postesknul jsem si, »vy mi tak příkře odpíráte, jako bych tu na vás žádal hubičku.«

»Hubičku dostanete, budeteli chtít —«

»Opravdu? Totiž kdy by pan Hankovec dovolil —«

»Ať dovolí či nedovolí,« s důrazem prohlásila Marie — »ale o hraní na divadle už nemluvme!«

»Takový koš!« povzdechl jsem si. »Pravá košatina. Jak mám teď začít u slečny Josefiny?«

Orchestr spustil předehru k čtverylce, dnes již druhé. Postavili jsme se jako dva páry proti sobě, a já jsem v hovoru o divadle pokračoval se starší sestrou. Také se vymlouvala, že by snad s divadelní úlohou nic nesvedla, ale nebyla tak tvrdá jako Marie, a na konec mi slíbila, že by to zkusila aspoň s proslovem, když bych jej s ní nacvičil.

V půlnoční přestávce oznamovala mi slečna Rožánková: »Tak už zde má ochotnické divadlo své nepříznivce.«

»Ač není ještě narozeno?« pravím. »Jak jste o tom zvěděla?«

»Na vlastní uši. Promenoval za mnou v sále monsieur Kottlar a povídal své společnici, jaká se tu chystá znamenitá věc, že tu budeme brzo míti české divadlo, před kterým se i Pražské

německé musí schovat, — až Dawison nebo Ristorka zavítají do Čech, že přijedou do Budějovic, aby tu teprve viděli, jak má dramatický umělec hrát; po činohře že se tu zřídí také slavná opera i balet, jen Paříž že bude moci s námi konkurrovat.«

»Před kterou dámou dělal takové vtipy?« ptal jsem se.

»Před slečinkou Havelkovic.«

»A jak ona se k tomu chovala?«

»Jako husička — nechci rozhodnouti, zdali přirozená či přetvářená. Říkala posměváčkovi: ‚Ale jděte! — Kdo by vám věřil, nabíral by cedníkem. — Nebojíte se, že si popálíte ústa, když vaše řeč je učiněný vitriol a šalvostr?‘«

Když se opět počalo tančiti, byla volenka, a pro mne první přišla Amálka Havelkovic.

V kole jsem se jí potichu tázal: »Prý vám jistý pán udělal chystané ochotnické divadlo hodně směšným?«

Odpověděla mi uštěpačně: »Směšným udělal mi něco jiného.«

»Totiž?«

»Dona Paňácu — blíže snad ho nemusím označovat.«

»Chtěla byste si také někdy na jevišti zahrát?«

»Byla bych šťastna, kdy bych tam jen nepatrnou maličkost dovedla.«

V pondělí večer zahráli jsme si formálně na přípravný výbor. Dr. Vokáč, JUC. Soukup, advokátní koncipient a na ten čas jednatel Besedy, Chmelík a já vešli jsme do Besední čítárny k poradě, k níž jsme zavolali také JUC. Kottlara.

Vokáč zahájil rokování: »Pánové, všichni už víte, že jde o to, abychom tu ve svém společenském a národním životě učinili nový krok ku předu, abychom si pořídili též české ochotnické divadlo. Potřeba, účelnost a prospěšnost tohoto podniknutí jsou tak samozřejmé, že pokládám za zbytečno o nich se šířiti.«

»No toť se rozumí,« podotkl Soukup, česaje si s patrnou zálibou svůj bujný černý plnovous.

»Co v jiných vlasteneckých městech už dávno mají,« pokračoval Vokáč, »bez toho ani my nemůžeme déle zůstávati, a když jsme se v tom ohledu za jinými opozdili, musíme je nyní tím usilovněji doháněti. Právě dnes máme vzíti v úvahu, co učiniti, aby tu české ochotnické divadlo bylo co nejdříve uvedeno v život. Prosím, abyste se o tom vyslovili a vhodné návrhy učinili.«

Zamlčev se pohledl na nás jednou dvakrát kolem. Po chvilce hlubokého ticha se otázal: »Kdo si přeje slova, pánové?«

Tu pozdvihl Kottlar maličko pravou ruku.

»Račte, pane kollego,« pokynul mu Vokáč hlavou.

»Prosím,« ohrazoval se nejprve Kottlar, »tímto oslovením račíte mi dávati příliš velikou hodnost, která mi nepatří.«

»Jak to?« divil se předseda.

»Nejsem ještě doktor, neřku advokát.«

»Ale Božínku, přece jsme oba juristé!«

»K věci, pánové, k věci!« ozval se Soukup.

»Na otázku,« jal se řečniti Kottlar, sedě na židli vzpřímen a brzy pravou brzy levou ruku pozdvihuje k elegantnímu posunku, »na otázku, jak ochotnický divadelní spolek uvesti v život, není, trvám, těžko odpověděti. Vypracují se stanovy spolku a zadají se k úřednímu schválení; až se jim ho dostane, svolá se ustavující valná hromada, která zvolí definitivního předsedu, resp. ředitele divadla, režiséra, inspicienta, garderobiera, slovem všecky funkcionáře, a ti se budou starati o vše ostatní: o personál, repertoar, zkoušky, představení atd.«

Nyní chtěl jsem já na něco upozorniti. »Pan Kottlar ukázal především na potřebu stanov,« počal jsem, ale hned mi vpadl do slova Soukup.

»A my učiníme nejlépe,« řekl, »když požádáme pana kollegu Kottlara, aby návrh jejich sestavil.«

»Já?« vece Kottlar, »proč zrovna já? Jste tu lepší juristé a větší praktikové —«

»Ale nemáme takové Kalašovy časy jako vy,« pravil Soukup.

»Myslíte?«

»A toť se ví. My jsme samá dřina, od rána do noci, kdežto vy žijete jako baron, nemusíte za celý den třebas ani stéblo křížem položit.«

»Prosím,« namítal Kottlar, »nedávejte se klamati lichým zdáním. Také já mám své práce. Jsou sice rázu docela soukromého, nicméně vyžadují času a píle. Snad se to svým časem i veřejně ukáže.«

»Ale vypracování stanov nám neodepřete,« trval Soukup na své žádosti. »A budou brzy hotovy, že?«

»Věc nedá se přece jen tak sfouknouti,« odpovídal Kottlar. »Bude třeba obrátiti se o informace, resp. o zapůjčení stanov k ochotnickým spolkům, které již po delší dobu působí. A s těmi má tuhle pan profesor,« ukázal na mne, »zajisté větší konnexe než já a mohl by od nich rychleji opatřiti, čeho nám třeba.«

Neupadl jsem v pokušení persiflovati jeho protest, že mi dává větší titul, než mi patří.

»Milerád bych posvědčil,« povídám, »ale chtěl jsem už prve poznamenati, že co se týče stanov, jsem poněkud jiného mínění. I kdy bychom je za několik dní vypracovali a zadali, mohli bychom na jejich úřední schválení čekati půl léta i déle. To není radno, a bylo by to zcela zbytečno, neboť my takových stanov vůbec nepotřebujeme.«

»Že ne?« ptal se Kottlar skoro s ustrnutím. »A jak byste chtěl bez stanov zříditi spolek?«

Já řku: »Však nejde v pravdě o zřízení spolku, nýbrž jen o zřízení divadelního odboru naší Besedy, a k tomu není — aspoň hned — třeba žádných psaných pravidel, jako jich, tušim, nemá náš odbor pěvecký?« obrátil jsem se k Chmelíkovi.

»Kha' Idee!« máchl on rukou.

»V tu chvíli,« povídám, »naším úkolem pouze jest, abychom ve svých místnostech pořádali divadelní představení, jak často bude možno. Úřadu musíme každé zvlášť napřed oznámiti, ale povolení nebude nám odpíráno ani zdržováno. Tím způsobem mohlo by k prvnímu představení dojíti třeba už za dvě neděle.«

»To je pravda,« svědčil Vokáč.

»Na und ob!« prohodil Chmelík.

»Ale pak jsme debatovali na chybném základě!« vyjadřoval Kottlar dosti zřetelně svou nelibost.

»Však jsme debatou nezmařili ještě ani čtvrt hodiny,« hleděl jsem jej uspokojiti. »Dovolíteli, abych své skromné mínění dopověděl —«

»Ó prosím,« vztahoval Kottlar i tato slova hned na sebe, »*já* jsem vás z řeči nevyrušoval.«

»Však to netvrdím,« chlácholil jsem jej opět.

»K věci, pánové, k věci,« opakoval Soukup.

»Podle mého soudu,« vykládal jsem, »musíme se ze všeho nejdříve postarati o několik herců a herček, abychom mohli obsaditi nějakou vhodnou veselohru a hned ji nastudovati.«

»To bych řekl,« svědčil Chmelík.

»Co se týče herců, neoctneme se, doufám, v žádných nesnázích, — vždyť hned zde, v tomto našem malém kroužku, vidím tři výborné kandidáty,« ukázal jsem očima na Chmelíka, Kottlara a Soukupa.

»Toť ještě otázka,« podotkl Kottlar.

»Ale dejme tomu,« dí Soukup, »že to nebude zrovna tvrdý oříšek.«

»Dříve,« mluvil jsem dále, »mívali ochotníci leckde nouzi o herečky; tím byl sám Klicpera jako student v rodišti svém nucen napsati veselý kousek ‚Rohovín Čtverrohý,' kde není ani jedné ženské úlohy. My zde se, bohdá, ničeho takového nemusíme obávati. Já jsem teprv o včerejším věnečku poznal, jaké tu máme množství mladých dám. Když vy, kteří zdejší ženský svět mnohem déle a lépe znáte než já, když vy se o získání schopných ochotnic zasadíte, nepochybuji, že bude dosaženo úspěchu, jakého si jen přáti můžeme.«

»No,« svoloval Soukup, »přičiníme se.«

Když jsem tázavým pohledem utkvěl na Kottlarovi, vyjádřil se též on: »Podle svých slabých sil.«

»Snad,« pokračoval jsem, »snad bychom mohli hned sepsati jakýsi seznam slečinek a paniček, o kterých možno se nadíti —«

»Myslím a navrhuji,« řekl Soukup, »abychom se dříve každý v bližším kroužku poohledli a pokusili a pak v nejbližší schůzi o výsledku referovali.«

»Souhlasíte, pánové, s přednesenými návrhy?« ptal se dr. Vokáč.

Všichni jsme zdvihli ruku, Chmelík tak vysoko, jako by chtěl dosáhnouti stropu.

»A tak bychom snad pro dnešek byli hotovi,« pravil Soukup.

»Ostatně,« dokládal Chmelík, »býváme tu všichni každý večer, a tak je náš slavný komitét vlastně v permanenci a může dle potřeby každou chvíli býti rozmnožen novými členy.«

Soukup povstal, a druzí učinili tolikéž. Zadržel jsem je řka: »Já bych měl přece ještě něco na srdci.«

»Snad to může slavný komitét vyslechnouti stoje?« mínil Soukup.

»Vedle herců a hereček,« povídám, »pilně potřebujeme také jeviště. Bude ovšem státi v Besedě —«

»Beseda,« pravil Vokáč, »jistě k němu dá nejen svolení, nýbrž i peníze.«

»Ale třeba o to hned s jejím výborem jednati,« pokračova-jsem. »Potom třeba vyhledati řemeslníka, který by jeviště postavil, smluviti s ním plán a dohlížeti na jeho práci. Rovněž musí včas býti zjednán malíř, který by zhotovil první potřebné dekorace, kulisy a oponu. A tak dále. Jak od pouhých porad přikročíme k skutkům, bude práce vždy přibývati. Při všem podnikání jsme zcela jisti vzácnou ochotou a horlivostí našeho pana předsedy,« ukázal jsem na dr. Vokáče; »avšak myslím, že by měl míti ještě někoho k ruce, kdo by byl jeho alter ego a jednatel našeho komitétu, i budiž mi dovoleno, abych k tomu navrhl osobu nad jiné povolanější, ctěného pana Kottlara.«

»Sláva,« souhlasil Soukup. »My ho hlučnou akklamací volíme.«

»A pevně doufáme,« dí dr. Vokáč, »že volbu přijme.«

Kottlar se uklonil: »Ut desint vires, non desit voluntas.« [1])

»To jest po česku?« ptal se Chmelík.

»Že pan Kottlar,« odtušil jsem, »bude náležeti k hlavním přátelům a fedrovatelům naší Thalie.«

»Naší Thalii nazdar!« hleděl Soukup rokování krásně a důstojně zakončiti.

Když druzí odcházeli do sálu, zadržel mě (už jsme si spolu také tykali): »Počkej minutku.« Důkladně se protáhnuv povídal: »Jsem po té poslední noci hrozně mdlý a ospalý. Půjdu do postele, ale dám ti ještě dobrou radu, příteli. Všecko, co jsi tu slyšel, je mluvení do větru. Co sám pro ty ochotnické hry uděláš, to bude, na druhé se nespolehej.«

Já řku: »Na tebe snad přece?«

»Ani na mne. I já k dobrému návrhu ochotně přisvědčím, ale práci radší ponechám někomu jinému. Co nevyhnutelně musím konati, konám, ale nejsem milovník štrapácí, nýbrž milovník pohodlí. Snad si pomyslíš, že jsem lenoch, ale ne, jsem filosof.

---

[1]) Třeba scházely síly, vůle scházeti nesmí.

Životní filosofii pak mám od Epikura: hédoné (rozkoš) jest moje heslo, užívati všeho, co příjemného poskytuje svět, jest má hlavní zásada.«

»Jiní se vychvalují,« řekl jsem, »ty se pomlouváš a chceš mi nalhati —«

»I to to!« odpíral Soukup. »Božskou pravdu ti o sobě povídám.«

»Že bys se nestyděl! Vypadáš jako člověk plný síly a energie, ano podle hlavy jako bohatýr —«

»To dělá ta moje hříva. Je to dobrá maska, jsem jí zcela spokojen, i nechci na se bráti žádné jiné, ani na divadelních prknech. Teď ti mezi čtyrma očima řeknu zcela upřímně: že bych také já vstoupil mezi ochotníky, to nadobro vyhosti z mysli. Rád se na takovou produkci podívám, zvláště budouli v kuse zaměstnána hezká děvčata, — ale abych se sám též trampotil nějakou úlohou? Kha' Idee!«

XX.

Přípravy k divadlu velmi zvolna pokračovaly. Teprve počátkem prosince mohlo se s jakousi určitostí říci, že asi do dvou neděl bude jeviště hotovo a program pro první představení nastudován.

Okolnosti nás nutily, abychom ve všem přestávali na mále. Jeviště bylo skrovné, jsouc postaveno jen na malém a nízkém podiu, na němž po tu dobu hrávala hudební kapela; nemělo ovšem nijakých propadlišť, ba ani budky pro napovědu.

I na program bylo položeno, ne co bychom si přáli, nýbrž co bylo na ten čas možno provesti. Sáhli jsme k Benedixově veselohře »První den po svatbě,« jež byla tehdy na českých ochotnických divadlech oblíbena. Svatbu v ní má Jaroslav Studnička, gymnasiální profesor, ještě ne starý, ale už hodně podivínský, všecek do klassické doby Římanů a Řeků pohroužený, skutečnému životu vůkol sebe nadobro odcizený. Ani děvečky sobě nedrží, domácnost mu obstarávají mužští, posluha Kohoutek a student famulus Hynek. Na ženění by byl ani nepomyslil, ale bohatý strýček odkázal jemu a sestřenici jeho Lidmile 50.000 zlatých s tou podmínkou, že se z nich stane manželský párek. K tomu teď knihomil a školomet sice svolí a jede na svatbu, chce však, aby se v domácím životě jeho nic nezměnilo, nýbrž všecko tam chodilo stejně jako posavad. Když večer po oddavkách přijede s Lidmilou domů, ani se neposadí, jen místo fraku oblíkne kabát, vezme dýmku a pytlík tabáku a dle ustáleného zvyku jde do Besedy, toliko slůvkem dav manželce dobrou noc. Ale již ráno potom Lidmila při snídaní svým neodolatelným ženským půvabem a taktem způsobuje v náhledech profesorových a v jeho domácnosti veliký převrat, který se stává základem jich obapolného štěstí.

V kuse bylo toliko pět osob, a ještě jsme ho neobsadili snadno. Jen u Lidmily nebylo žádného váhání, připadla slečně Rožánkové. Hůře bylo již s profesorem Studničkou, museli jsme jej konečně napolo vnutiti Effmertovi, který o sobě říkal, že jest trojnásobný mládenec: starý, kupecký a opuštěný. Kohoutka měl dostati Chmelík, ale vymluvil se, že jest příliš jinak zaneprázdněn, na učení a zkoušky že zhola nemá času; nebylo pochybnosti, že by na divadle dobře hrál, ale jeden háček v tom vězel: kdy by se nemusel úlohám učit nazpaměť! Pro Kohoutka jsme stěží získali hodináře Procházku.

Studenta famula dobře by byl zastal tak mnohý z vyšších gymnasistů, ale ti nesměli v školním roce vystupovati na divadle: ku přímluvě slečny Rožánkové přijala tento mužský úkol její přítelkyně Marie Čížková, dcera mistra krejčovského, sama též modistka. Úložku komorné Faninky nabídli jsme Amálce Havelkovic, a dobře jsme učinili.

Proslov, jejž jsem k prvnímu představení napsal, uvolila se dle slibu svého přednesti Josefina Králová. Že pak veselohra Benedixova měla toliko dvě nedlouhá jednání, vřadili jsme do programu toho večera ještě sólový výstup »Žena panovnice,« což bylo arci jen tím možno, že se slečna Rožánková dala pohnout i k tomuto výkonu.

Dobrá mysl nás ani na chvíli neopouštěla, všeliké nesnáze jsme brali z humoristické stránky. Hleděl jsem všecky utvrditi v přesvědčení, že jen záčátek je trochu obtížný a že hned první představení dodá jiným kandidátům a kandidátkám kuráže a chuti. Když pak byl program pevně ustanoven, práce k němu všem již působila jen potěšení.

Zkoušky nemohly se konati za dne, ježto účinkující z většího dílu byli zaměstnáni svým povoláním; večer pak nemohly se konati ani v Besedním sále, ani v čítárně, poněvadž tam bylo plno hostí. I konaly se nejčastěji v tichém pokoji Besedního hostinského, a nebyli k nim připouštěni žádní diváci kromě gardedám. Na jeviště svého divadélka jsme s nimi přicházeli toliko v nedělní a sváteční dopoledne.

Dne 17. prosince měla se po prvé vyhrnouti opona jeho, kterou si pravidelní hosté Besední už několik večerů před tím prohlíželi a pochvalovali. Avšak ještě nás nepříznivá náhoda poškádlila: pro náhlé ochuravění slečny Rožánkové muselo býti představení v neděli odřeknuto, a teprve ve čtvrtek ohlašoval Budivoj, že bude konáno na den sv. Štěpána.

Toho roku 1865 připadal štědrý den na neděli. O Boží hod jsme se odpoledne sešli u Rožánků k poslední zkoušce, po které nás domácí paní častovala kávou.

Když jsme seděli kolem stolu, ptala se mne: »Vy jste dojista už dlouho a často hrával na divadle?«

»Nehrubě,« odtušil jsem, »vystoupil jsem jen několikrát na ochotnickém jevišti u nás.«

»Kdy bych vás neznala jinak nežli z těch zkoušek tady, nikdo by mi nevzal, že jste svým povoláním herec. Vy při zkouškách hrajete vlastně všecky ty úlohy, vy byste mohl v tu chvíli být členem veřejného divadla, nebo je i řídit.«

Obracel jsem nezaslouženou chválu v žert: »Však kdo ví, nesměřujíli představení zde chystaná jen k tomu, že nastudujeme nějaký repertoar a potom se jednoho krásného dne prohlásíme za novou kočující společnost a vydáme se do světa na uměleckou pouť.«

Slečna Berta hned na tu myšlenku přistoupila: »Potáhneme od města k městu a budeme všude kliditi slávu.«

»Slávu a hromady zlata — ne?« dí slečna Čížková.

»To bude starostí dám,« mínil Effmert, »které budou sedávati u divadelní kasy.«

»Po bídném mamonu,« prohlásila Berta, »my se pachtit nebudeme.«

»Budeme hrát na díly,« řekl jsem, »a nestačíli to někdy na živobytí, budemeli při tom třeba mít i hlad —«

»Budeme dělat dluhy,« doložil Procházka.

»To by bylo příliš ordinární,« odpírala Berta. »Raději půjdeme chytat ryby, jak to dělá kočující společnost v Hálkově ‚Komediantu'.«

»Nebo,« navrhovala slečna Čížková, »budeme chodit na houby a na jahody.«

»Nebo budeme zpívat a tančit,« zasmála se Amálka.

»Zkrátka,« povídám, »o to, co jísti a píti, budeme si připouštěti tak málo starostí, jako ptactvo nebeské nebo lilie polní. Abychom žili v samé radosti, musí se každý kontraktně zavázati, že bude vždy spokojen, děj se co děj, a jmenovitě také, že nikdy nebude stonat. Tím zabráníme mnohé nepříjemné situaci, na příklad takové, v jaké se octla kočující společnost Štanderova, když se jí rozstonal režisér Josef Kajetán Tyl. Však ho právě zde v Budějovicích nemoc uvrhla na lože.«

»Jakou měl nemoc?« ptal se Effmert.

»Ztvrdnutí jater.«

»Tomu bude asi deset let, že?« obrátila se ke mně paní Rožánková.

»Na jaře roku 1856 přišel sem Tyl se svou společností z Třeboně; sám tu cestu konal pěšky, poněvadž mu lékaři důtklivě radili, aby méně sedal a více chodil. Zde ještě vystupoval také na divadle; ve svém kuse »Chudý komediant« hrál vůbec v životě svém naposled, protože se nemoc jeho valně horšila.«

»Také jsem ho tehdy potkala, když si ještě vyšel na procházku,« vyprávěla paní Rožánková. »Měl silnou žloutenku a byl velice přepadlý. Bylo žalostno na něj se podívati.«

»Odsud do Vodňan,« pravil jsem, »a potom dále k Plzni konal svou poslední cestu již jen jako těžký pacient. Své nemocné lože měl na voze, s kterého sestupoval toliko na noc. Při zastávkách běhalo kolem něho půl tuctu jeho dětí, z nichž nej-

mladšímu byla teprv tři léta. Opatření mohlo se mu při tom smutném putování dostávati jen nedostatečného. Přijeli na příklad v poledne do vsi a chtěli nemocnému opatřiti talíř polívky. V hospodě jí neměli, proto švakrová jeho šla za ni požádat na faru, kde však ji kuchařka nevrle odbyla, že fara není špitál. Švakrová přednesla pak svou prosbu samému faráři, a ten k velikému překvapení kuchařčinu osobně spěchal ven pozdravit nemocného a podat mu potřebné občerstvení.«

»I pro milého Boha!« spráskla Amálka ruce. »Tak se vedlo slavnému Tylovi?«

Já řku: »V Plzni přední vlastenci s oddanou láskou jej přijali a o něj pečovali. Jednalo se o to, aby přispěním dobrých přátel byl dopraven k léčení do Marianských Lázní, — ale úmysl ten zmařila smrt, která ho dne 11. července vysvobodila ze všech pozemských útrap. Byl mu vystrojen slavný pohřeb, nad hrobem mu zazpívali dojemnou píseň, kterou k tomu účelu zvláště složil jeho přítel, kněz František Smetana:

Kde domov tvůj?
Cesta tvoje dokonána,
žití truchlohra dohrána,
milovaný pěvče náš!
Na vavřínu spočíváš,
v klidném lůně věrné matky,
zem posvátná domov tvůj.«

Amálce zbledly tváře jako stěna, Berta si utřela slzičku, všichni seděli jako němi.

»Snad uděláme dobře,« vracel jsem se tam, odkud tato rozmluva vznikla, — »snad uděláme dobře, když si to ještě rozvážíme, máme-li se pustiti do světa hledat umělecké vavříny. Říkáváme: Není růže bez trní, a máme přece růže rádi. Ale vavříny divadelního umění, které jde za chlebem, mají mnohem hojnější a pichlavější trní než růže. Mnozí lidé dívají se na kočující herce a herečky tak, jako by nestáli ani na rovném stupni s obyčejnými řemeslníky; nepochybují, že krejčímu, ševci, kloboučníkovi a punčocháři musejí za výrobky jejich platiti, ale zaměstnání herecké jest v jejich očích skoro žebrota, poněvadž by se bez nich vůbec obešli a poněvadž od nich za své peníze nedostávají nic hmotného. V té příčině mají divadelní ochotníci před herectvem z povolání nepopíratelnou výhodu. Mohou ukázati, že také něco dovedou, obecenstvu poskytují pěknou zábavu, čistý požitek, činí to zadarmo, ano s obětmi; ani divák nižšího smýšlení nemůže říci, že by jim dělal milost, musí naopak uznati, že on jim jest povinen díkem. Soudíte-li rovněž? Chcete raději vděk bráti uznáním domácím nežli sloužiti Muse jdoucí světem?«

»Zůstaneme pěkně doma,« pravila slečna Berta, »také když nám i to uznání bude odepřeno.«

»To se už zítra ukáže,« řekl jsem. »Jenom ať už nikomu z vás nenapadne ochuravět. Myslete si, že na vás hledí Evropa —«

»Aspoň ta,« zasmála se slečna Čížková, »která se prostírá mezi Vltavou, Malší a Mlýnským potokem.«

Já řku: »Mohl bych vám ukázati černé na bílém, že se o naše představení interesují též lidé velmi vzdálení. Píše mi přítel z Prahy: ‚Jistě bych se na ně přijel podívat, kdy by to bylo aspoň v Benešově, kam je z Prahy půl šesté míle. Dychtivě čekám na Tvoje zprávy.‘ «

»To jistě Doležal,« dovtípil se Effmert.

»A píše mi odjinud osoba, která v Budějovicích jakživa nebyla: ‚Jak ráda bych to viděla! Tam jistě jak divadlo tak herectvo je mnohem dokonalejší nežli v našem skrovném zákoutí.‘ «

»Smíme vědět,« ptal se Effmert, »v které končině to zákoutí leží?«

»Na střední Sázavě. Pan biskup Jirsík v něm spatřil světlo světa.«

»A dáma, která ti odtamtud píše —«

»Je z tamních ochotnic.«

»Ale tobě asi mnohem víc?«

»To je snad věc vedlejší. Když by přišli na naše představení rádi lidé z daleka —«

»— jest vždy otázka,« dí slečna Berta, »přijdeli obecenstvo domácí.«

Přišlo, a v takovém množství, že naplnilo Besední sál až do posledního místečka. Někteří byli by se spokojili třeba jen posloucháním v čítárně, ale ta dnes byla hostům uzavřena, sloužíc za divadelní garderobu.

V sále ozýval se hluk mužských i ženských hlasů, ale na jevišti bylo ticho jako v kostele. Herečky i herci byli už hodnou chvíli úplně připraveni, čekáním se jich zmocňoval neklid. Proto jsme s počátkem nic neodkládali, s udeřením sedmé hodiny zacinkal zvonek a opona šla vzhůru.

Slečna Josefina Králová stála nějaký okamžik uprostřed jeviště jako pěkná bílá socha, potom pokročivši jala se — jen chvilkami do svých desk nahlížejíc — vyprávěti:

Jest tichá noc. A v světě dalekém
utichl ruch a zastavil se běh —
i trud a bol si lůžko ustlaly,
a všecko dříme.

Ke kolébce, kde novorozené robátko pohrouženo jest v první svůj spánek, přistupují tři Sudičky, rozhodují, že má v životě svém býti šťastno, a dávají mu do vínku dobré dary, jimiž mu blahý osud bude zabezpečen.

Obecenstvo poslouchalo s největší pozorností a na konec odměnilo přednašečku ohlušujícím potleskem. A řekněme to hned: po celé představení bavilo se výborně. Nejvíce proto, že mu všecko bylo nové; dvojnásob pak je zajímalo, že slečna Králová dnes mluveným slovem rovněž lahodně a tklivě sahá do srdečních

strun posluchačstva, jako to posud činívala svým zpěvem, — že si slečna Rožánková na jevišti vede, jako by tam dávno byla doma, že slečna Čížková mladého studenta jistě lépe dává, než by to dovedl kterýkoli gymnasista, že Amálka Havelkovic jako komorná tak čiperně si počíná, a hlavně také, že se z Effmerta vylupuje herec, jakého v něm diváci po dnes netušili.

Všichni účinkující měli každé slovo i hnutí dobře nacvičeno, mluvili přirozeně, pohybovali se nenuceně, od začátku až do konce všecko šlo hladce. Obecenstvo se při veselých kouscích rádo smálo každému vtipu a komickému slovu, a když po prvním polibku novomanželů skončila poslední scéna, byli herci a herečky Bůh ví kolikrát vyvoláváni. Zářili štěstím.

»Co se tu právě vykonalo,« pravil jsem jim za oponou, když nastalo utišení, »může se nazvati vaší kopulací s obecenstvem. Zítra bude první den po svatbě a počnou libánky. Ať jsou hodně dlouhé!«

Doležalovi jsem skutečně psal hned druhého dne. O naší první divadelní produkci jsem se nešířil, za to však jsem důtklivě žádal za zprávu, kterou jsem v novinách denně nadarmo hledal: bylali už panovníkovi odevzdána adresa českého sněmu, a neli, proč se to tak opozďuje.

Odpověď došla mne až v neděli, v den sv. Sylvestra. »Šel jsem ke Skrejšovskému,« — to bylo její jádro, — »on z našich politiků nejvíce po všem pátrá, a také mi hned řekl, že nejvyšší zemský maršálek hrabě Rothkirch právě se nalézá ve Vídni, aby císaři sněmovní adresu odevzdal. Proč se to nestalo dříve, toho jsem se zatím nedověděl. Co císař odpoví, jmenovitě v příčině korunování na království české, bude asi už v zítřejších novinách ohlášeno.«

Konec dílu prvního. [1])

Z výletu do Belgie.

Píše

Karel Voltl.

(Dokončení.)

Ostende — největší lázeňské místo světa!... Podél mořského břehu, v písečném náplavu vyvýšená, nekonečná, dlážděná hráz (la digue), podle ní řada bělajících se hotelových domů, paláců a vill s pittoreskním velkolepým kursálem v středu a s královským letohradem na ohrazeném náspu v jižním konci, za ním asi na kilometr zdélí kamenné kolonády. Odtud se v modravém

---

[1]) Druhý díl (dáli mi Bůh ještě života a síly) bude uveřejněn v příštím ročníku Osvěty.

vzduchu krajková silhueta Ostendského Babylonu jeví nejgraciosněji. Stálý na pobřeží čiperný van slaného dechu, jenž příjemně bičuje tělo a šíří plíce, jako by pohánčl i zrychleným tempem veškeren lázeňský šum. Na hrázi mihající se dav, na písčinách za odlivu směsici skotačivé mládeže, proháněj́ících se jezdců, hrajících »polo« (kopanou koňmo), k moři a od moře posouvajících se kabinových vozíků, ve zpěněných vlnách rej dovádivých koupáčů, v hypodromu okázalý dostihový ruch, v sadech zápasy šermu, v kursálové herně »roulettu« štěstěny, pro jejíž lákavý zvuk bývá Ostende i v zimě navštěvováno, u večer pak pestrý shluk zvědavců před zasklenými jídelnami palácových restaurantů (s »vue sur mer«), v nichž princezny — miliardářky nového světa i princezny polosvěta ve společnosti exotických a peněžních velmožů, v plesových toilettách a se statisícovými brillanty na obnažených šíjích skýtají tisícerým hledům vzácné divadlo, jak sousta pokrmů a perle šampaňského rythmicky kanou jejich průzračnými hrdly.

A naproti hrázi divadlo jiné, jež málo kdo z tisíců vidí. Nekonečná sklenutá pláň věčně zmítaného moře, jehož zpěněné vlny, jako stříbřité jazyky hltají širé písčiny do nezměrné dálky se táhnoucích rovinných břehů. Na modrozelené hladině lodí a plachetních lodic — jako když hrachu rozhodí, mezi nimiž v širokém oblouku z hluboka brázdí vlny statný dvoukomínový »steamer« — Londýnská pošta (»La Malle«), vyjíždějící z Ostendského přístavu.

Za neděle ruch v Ostende ještě vzrůstá záplavami přespolních výletníků, mezi nimiž — jako staré známé — namnoze poznáváš obrozené originály flámských i hollandských typů a krojů z genrových obrazů Tenniersů a Jordaensů.

Cizinecká návštěva v Ostende páčí se stále asi na 40.000 osob současně přítomných a přináší zemi svým celkovým ročním obratem (až do 1 milionu osob) nejméně 5 milionů franků čistého výtěžku. Bývá tu, jako na př. r. 1906, i takový nával hostí, že za jediný den přijelo až 60.000 osob a že se platilo za přespání jen ve fauteuilu, když ho přešťastný návštěvník ještě vyžebral, až 30 franků!

Město Ostende samo čítá něco přes 40.000 domácích obyvatelů a skoro tolikéž domů, co usedlých rodin, má — arci přílivem cizineckým a ruchem obchodním, najmě námořním — skoro velkoměstský ráz, prostorné pravidelné ulice, starožitná náměstí, hojné sady i svou ponurou čtvrt rybářskou. Nejdůležitější jeho část je námořní přístav, který, rozčleněn na bassiny pro různé druhy lodí, se táhne hluboko do města, kdež připojen na vnitrozemní průplavy (jako Bruggský), skýtá pestrý a rušný obraz. Hlavně dovoz po moři jest tu značný. Zajímavo viděti, jak mimo na př. stavivo všeho druhu vyloďují tu veliké švédské plachetní i parní lodi celé náklady krásného ledu, ve velkých hranolech nařezaného. Největší význam však má Ostendský přístav jako tržiště rybářské, vyhledávané nejen rybáři belgickými, nýbrž i anglickými

a francouzskými. Roční prodej ryb, odsud do všech končin vnitrozemí rozvážených, páčí se asi na 6 milionů franků. Na svém vyústění jest přístav chráněn proti vlnobití dlouhou estacadou, na mohutných dubových pilotách ukoleným pažením, daleko do moře vyčnívajícím, jež slouží též za oblíbenou promenádu, a pozemním opevněním s děly — proti nepříteli. Dva majáky označují jej lodím na širém moři.

Hned druhého dne mého pobytu v Ostende došla mne poštou z mého Brusselského hotelu v rohu založená navštívenka pana ministra, hraběte d'Ormessona. Pan ministr mne přišel do hotelu patrně navštívit. Poděkoval jsem mu tedy přípisem, lituje, že mne již v Brusselu nestihl, a vyslovil jsem opětně zvláštní vděk za ochotu, s jakou mi přislíbil svou podporu v mém poslání.

Brzy na to obdržel jsem přípisy obchodní komory z Prahy, v nichž opakováno zvlášť důrazně přání, aby se volba Prahy za sídlo kongresu co možná zdařila, a oznamováno mi, že na mou žádost byly mně zaslány různé brošury o Praze pro účastníky schůze, jakož i že starosta Pražský rozeslal ještě zvláštní stručnou výzvu členům Stálého výboru, aby hlasovali pro Prahu.

Zdvojnásobil jsem tedy své úsilí. Pátral jsem v seznamech cizinců Ostendských po jmenech členů výboru, na výletech jsem bystřil sluch, zdali bych některému snad náhodou nepřišel na stopu — leč vše marno.

Sblížil jsem se však tímto spůsobem s několika krajany, až se nás pomalu shledala v Ostende celá česká kolonie. První krajanský objev jsem učinil v oblíbeném výletním místě Westende na jihozápadním pobřeží, které se jednotvárným rovinným útvarem táhne až k francouzským hranicím a které je vlastně utvořeno dunami, to jest naplavenými pískovými pahorky, jichžto vznik patrně svědčí o tom, že moře po sta a snad po tisíceletí zvolna od těchto břehů ustupuje. Pahorečky ty, jež roku 1600 byly dějištěm pověstné »bitvy v dunách« (Hollanďané zvítězili nad Španěly), jsou řídce porostlé travou a plazivými bylinami a skýtají jediný krajinný půvab i útulek před větrem letním hostům malých přímořských villegiatur, jichž je za Ostende téměř nepřetržitá řada na míle cesty. Od lázní Westende (za Mariakerke a Middelkerke) rozvírá se pak vlídný pohled do kraje na čisťounkou stejnojmennou vesničku, ověnčenou roztroušenými po dunách větrnými mlýny, a v dáli na město Nieuport a jeho nyní opuštěný námořní přístav. Také v Blankenberghe, přes hodinu parní tramwayí od Ostende v opačnou stranou vzdáleném, dleli Pražané. Blankenberghe je více navštěvováno Němci, kdežto v Ostende je frančtina i mezi cizinci skoro výhradně užívanou řečí.

Doba výborové schůze se zatím již valem blížila — a já nijakž nepokročil ve svých přípravách, nikoho jsem »nově nezískal.« Znamenal jsem také s jistým vnitřním nepokojem, že villa páně Canonova proti kursálu, jedna z nejkrásnějších v celém Ostende, je stále v hlubokém klidu a zůstává až na jednoho nájemníka

neobývanou — ačkoliv paní Canonová v Monsu pravila, že nejméně týden před naší schůzí přijede do Ostende.

Konečně v samotné »Pensi,« kde jsem bydlil, jsem se seznámil s mladým Antverpanem, jehož obchodní dům se zabýval zámořským dovozem a poslední dobou též exploitací dubových lesů v Makedonii. K seznámení mne vábilo jeho sídlo, Antverpy, poněvadž bylo zároveň sídlem jednoho z členů Stálého výboru, pana L. Straussa, obchodníka a národohospodářského spisovatele. Počal jsem se tudíž na něho vyptávati svého Antverpského spolubydlitele, pana z Hesselu.

»Pan Strauss je z nejvíce vynikajících členů a z prvních zakladatelů kongresového výboru,« zněla ochotná odpověď.

»Býval belgickým konsulem v Japonsku, je nyní diplomatickým zástupcem Bulharska v Belgii a byl mým zkušebním komisařem při zkoušce národohospodářské. Dojíždí skoro pravidelně na neděli za svou rodinou, meškající v Ostende na letním bytě. Moje choť hrává s paní Straussovou tennis i roulettu, a chceteli, vyzví od ní, kdy její manžel zas přijede.«

Rozumí se, že jsem byl panu z Hesselu za jeho překvapující informace velmi vděčen a přijal s radostí jeho nabídku.

Scházely již jen čtyři dni do osmadvacátého. Cestou kolem villy Canonových jsem pojednou zpozoroval, že jsou žaluzie v oknech vytaženy a že je uvnitř rušno. Činil jsem dotazy a zvěděl jsem, že domácí paní nedávno přijela a že je velice zaneprázdněna, pan Canon že přijede buď dnes ve středu z Brusselské bursy, anebo až v sobotu sedmadvacátého. Odevzdal jsem tedy zatím navštívenku pro paní Canonovou.

Nové přípisy obchodní komory Pražské nepřinášely mi mnoho dobrého. Poukazováno v nich na zamítavé stanovisko, jaké zaujali Angličané i s presidentem obchodní komory Londýnské, panem Charletonem, k výzvě starostově, ačkoli dříve byli Praze příznivi, zejmena od doby officielní Pražské návštěvy anglického kupectva s panem Charletonem v čele r. 1906. Připojené odpovědi anglické poukazovaly nyní k projevenému přání, aby kongres r. 1908 se konal v Londýně. Přece však žádala mne naše komora, abych doručil panu Charletonovi ještě připojený zvláštní přípis, jímž měl býti získán, a přála si, abych podal do Prahy telegrafickou zprávu o výsledku schůze, nechť již bude příznivý neb nepříznivý. Konečně mi komora sdělovala, že z delegátů Rakouska dostaví se do schůze mimo mne jediný dr. Enenkel, tajemník komory Terstské. Kollegů pro podporu příliš poskrovnu, pomyslil jsem si.

Pátral jsem zatím po panu Charletonovi, abych mu doručil přípis komory a s ním osobně promluvil, ale bohužel bez úspěchu, ačkoliv jsem hledal informací o jeho možném bytě i na policii a na městském úřadě.

V den před samou schůzí výborovou se mne zmocnila zvlášť stísněná nálada. Ani ohlašované brošury z Prahy nepřicházely, ačkoliv jsem je urgoval telegraficky. Za to jsem obdržel

depeši, že v neděli ráno dojdou mne expressní zásilkou ještě výzvy starostovy pro ony členy, jimž nebylo již času je dodati. Když jsem se vracel v poledne domů, šel mi již pan Hessel naproti z chodby, v níž jsem zahledl jeho choť ve velké toilettě, nasvědčující, že asi přicházela z herny.

»Pan Strauss vás očekává ve svém domě, Rue Léopold č. 9, o půl 3. hod. odpolední,« vítal mne pan Hessel. Poděkoval jsem mu srdečně i jeho prostřednictvím choti jeho za laskavou intervenci.

Odpoledne jsem navštívil pana Straussa. Vlídný, rozšafný muž, štíhlé postavy, krátce střižených, prokvětalých vlasů, tmavého kníru, as více než padesátník. Mluvil s přirozeným klidem, chytré blysknavé oko však prozrazovalo oheň a pohyblivé svalstvo kol rtů stajenou energii. Byl úplně informován, oč mi běželo, a pravil, když jsem mu podával illustrovanou brošuru o Praze:

»Návrh Newcastlu padl — poněvadž president tamější komory a původce návrhu zemřel.«

Pohledl jsem překvapen panu Straussovi do očí — leč nepřerušoval jsem ho.

»Uvažoval jsem,« pokračoval pan Strauss, »o návrhu vašeho města — a chci jej vřele doporučiti. Praha je pro různé národnosti neutrálním, ano přátelským a pohostinským městem. Vím, že by na př. do Německa všichni naši členové nešli.«

»S vaší podporou bych jistě ve schůzi zvítězil,« pravil jsem, děkuje panu Straussovi.

»Důležitá rozhodnutí stávají se obyčejně náhodně,« odvětil pan Strauss, »spíše z pohnutek citových než rozumových. Vše závisí od nálady, jakou způsobí zítra vaše výmluvnost...«

Tato věta mi zavzněla v uších, když jsem od pana Strausse odcházel, jako nepříjemná reminiscence, jako zvuk známých číslic nevyrovnaného účtu a zároveň se z duše mé ozvala odpověď. »A oni všichni v obyčejném hovoru mluví tak, že by se to mohlo tisknout!« Pokoušel jsem se cestou parkem srovnati v hlavě několik myšlenek pro zítřek — leč nebylo klidu — — byl jsem rozrušen napjetím události... a spěchal jsem, abych ještě navštívil pana Canona, dnes teprv přibylého.

Uvítal mne, ač o překot zaměstnán přípravami schůze, roztomile přátelsky a odevzdal mi v obálce různé legitimace k slavnostem a representačním uvítáním, jež připravila členům Stálého výboru městská rada i obchodní komora Ostendská na radnici a správa lázní Ostendských v kursálu.

»Doslýchám, že Newcastle padl,« pravím za hovoru.

»Ano — ale jest tu Londýn, ucházející se o kongres. Příštího roku se také pořádá francouzská výstava v Londýně...«

»Mám právě Londýnskému presidentu komory, panu Charletonu, doručiti dopis obchodní komory Pražské a nevím, kde bych pana Charletona nalezl.«

»Pan Charleton bydlí u mne, jako vždy, kdykoli zavítá do Ostende. Odevzdám mu dopis, až dnes večer přijede,« odvětil pan Canon.

Důvěrný přítel! Těžko nevyhověti — chápu! Budu míti Francouze s Angličany za společné soupeře... a mají většinu... nečítaje Němce, kteří se k nim přidají.

Schylovalo se k večeru, když jsem, pohroužen v přemítání, s neklidem, ano vírem pocitů v rozbouřené duši, kráčel po hrázi. Rozhlednuv se po chvíli, spatřím před sebou bělošedou hladinu nekonečné mořské pláně, nad níž počala hasnouti obloha, čím více ji zastíral v pozadí z moře vyrůstající mrak, jenž pohltil slunce... Moře bylo — po prvé za mého pobytu — úplně klidno... Jen tu a tam blýskal se stříbrný kmit olověnou plání, na níž se pojednou vyrojil shluk plachetních lodí a bárek, plujících zvolna a němě dvou- až čtverostupem k západu v nevelikė vzdálenosti od břehu. Rozpjetím mraku po nebi stemnila se hladina v hněď — co zatím z hluboka dunivým zvukem ozývaly se údery vln počínajícího přílivu. Mračnou oponou v popředí mdle prokmitající ruděfialový paprslek slunce jako by hořel lampou nad tajemným rojem nesčetných lodic, jichž černé plachty se na západě za Westende seřadily v příčný šik — k lovu... Pojednou nejdále uprostřed pozadí na temném zrcadle mořské hladiny vzplane zlatožhavý kruh a zjasněným průzorem v rozevřené dálavě, jako v jiném, odlehlém světě zjevila se zlatým nachem ozářená bárka, jako dech klidu nekonečna... úsměv věčna důvěry...

Večer nalezl jsem ve svém bytě na stole knihu manželů Jottrandových »Au Siam« s přátelským vlastnoručním připsáním autorů, kterou jsem v Brusselských knihkupectvích marně žádal, neboť byla rozebrána. Autorský výtisk mne těšil nyní dvojnásob.

Slyšel jsem za noci, že padá hojný déšť, nedělní ráno však se probudilo v slunném jasu.

Cestou na radnici k rozhodující schůzi jsem objednal pro paní Canonovou k hostině kytici z růží.

V prostorném slavnostním sále radničním bylo teprve několik pánů, když jsem vešel. Právě mne vítal pan Jottrand, jemuž jsem děkoval za překvapení, které mi způsobil jeho a jeho choti knižní dar, když tu president obchodní komory Ostendské, Borgers, mladší ještě pán červených tváří, mi odevzdává list, který pro mne již delší dobu ležel u obchodní komory. Byl od pana ministra d'Ormessona, jímž mi oznamoval, že naleznu z členů francouzských komor pány Bodena i Mabilla nakloněny mému poslání a že bude bohdá Praha, neli pro příští rok, tedy pro některý z nejbližších zvolena za sídlo kongresu. Spolu mne pan ministr zval, vrátímli se zase přes Brussel, k delší zastávce. Zpráva ta mi nevěštila mnoho dobrého: »Pro některý z nejbližších roků! . . .« Nicméně činil jsem ještě poslední pokusy, abych možnoli domluvou získal některé členy, jak se jeden po druhém scházeli.

Doporučenkou od pana konsula Ledouxa jsem se uvedl k oběma zástupcům Italie: k dobráckému commendatore Salmoiraghimu i k athletickému presidentu obchodní komory Karrarské

Binellimu, jenž postavou skutečně nezadal nějakému skalníkovi z Karrarských lomů. S mladistvým dr. Schreyerem z Budapešti, jediným zástupcem Uher, jsem pak smluvil, že mne bude z vlastenectví rakouskouherského při hlasování o Praze podporovati. — Předcházel jsem si dále pana Andreaea pochvalováním vodních staveb Frankfurtských, jichžto shlédnutí mně byl laskavě umožnil, a doručil jsem mu, jakož i jeho německému kollegovi, vicepresidentu říšské sněmovny, panu Kaempfovi, vážnému, šedivému starci přísného vzezření, výzvu Pražského starosty s náležitým ústním kommentářem. — Mlčky jen, ale významně stiskl jsem ruku panu Straussovi. Pan Legrand, vicepresident Pařížské obchodní komory, poněkud bručivý, ale dobromyslný pán, otylé tváře s černými licousy, při mém představení se namítal, že se jmenuje Karel a nikoliv Ludvík, jak stálo v doporučovacím listě pana konsula Colomièsa, který jsem mu presentoval. Po mém slyšení spěchal v úradu k ostatním zástupcům Francie. Z těch jsem zachytil ihned pana Bodena; byl jsem však jako opařen, když jevil nyní zcela jiné smýšlení, než za mé návštěvy v Brusselu. — Za to zástupce republiky argentinské, pan Belisario Montero, mladší muž kreolského typu s negerským vlasem, mne ochotně ujišťoval, že zaslal Pražskému starostovi souhlas k jeho výzvě, a prý též jeho kollega Zilleri z Milána. — Štíhlý, vysoký mladý Švéd, krásných modrých očí a světlého kníru, dr. Grünwall, sekretář komory Stockholmské, dopřával právě mým výkladům o žádosti Prahy blahovolného slechu, když mne volal pan president Canon, aby mi představil zástupce Velké Britanie a Irska, pana Charletona, zavalitého, prošedivělého gentlemana, nápadně podobného anglickému králi, a pana Debenhama z Londýna, pravého Englishmana s tradicionelními dlouhými licousy. Zmocnila se mne veliká nedůvěra, ano stěží utajovaná bojovnost při zdvořilostech páně Charletonových. Na štěstí záhy přerušil nás imponující zjev vysoké postavy mimojdoucího pana Mabilla, jemuž mne pan president též představil. Úctyhodný, starý, ale velice hbitý pán, jehož ušlechtilou tvář lemoval dlouhý, rozdělený, šedivý plnovous, stiskl mi ruku a pravil jen letem, mezitím co jej zas odváděl malinký pan Allard, zástupce belgické komory v Paříži, jehož bystrá, růžová tvář v rusém plnovousu jevila netrpělivost: »Vy jste mi zaslal tu knihu o Praze? . . . Mluvil jsem s panem d'Ormessonem . . . Uvidíme! . . .« Tu se však již volalo, abychom se odebrali do vedlejší síně k slavnostnímu uvítání městskou radou. V úzkém kuloiru u samých dveří byl jsem vtažen do hloučku pánů, jimiž se zatarasil na okamžik průchod. Byli to švýcarští členové: subtilní sekretář obchodní komory Ženévské, dr. Georg, a zdravím kypící, urostlý horal, Nationalrath, Gugelmann, dále mrštný Španěl, dr. Amengual, sekretář komory Barcelonské, pak oba zástupci Nizozemí, distingovaný, bledý pan van Stoppelar, president komory, a dr. Roosegaarde-Bisschop. Ve výhodné posici slepé uličky jsem jim rychle přednesl úkol svého poslání.

»Zavázali jsme se již v Miláně hlasovati pro Newcastle,« zněla skoro společná odpověď všech pěti.

»Newcastle jest mrtev ... to jest navrhovatel Newcastlu zemřel ...« namítám na to.

»Pak jsme volni ...« znělo již většinou jen šeptem, neboť jsme se právě ocítali v nádherné »síni oddavků,« kde za dlouhým zeleným stolem stál již pan »bourgmestre« města Ostende s dvěma pány konšely, všichni v malebných, historických krojích úředních, černé barvy se zlatými a stříbrnými ozdobami, s bohatstvím řádů a dvourohými klobouky s kokardou na hlavách. Po jejich boku tříčlenná deputace obchodní komory Ostendské s presidentem v čele.

Pan Canon představil jmenovitě členy Stálého výboru, seřadivší se v polokruhu, a poděkoval městské radě za přátelské přijetí. Slavnostním tónem jiskřivého vítacího proslovení šedivého starosty Pietersa probleskovala patrná přirozená švitornost živého ducha, tak jako pod vážným slavnostním hávem tajila se neobyčejná švižnost jeho drobné postavy. Po další řeči presidenta obchodní komory Ostendské podáván kongresistům čestný pohár, načež po prohlídce radničních místností zahájena v zasedací síni vlastní schůze Stálého výboru.

K velikému, do podkovy postavenému stolu zasedlo všech 24 členů výboru v skupinách dle národností, taktéž zpravodaj, sekretář obchodní komory Ostendské, pan Bouchery, a stenografové. Uchýlil jsem se k druhému konci stolové podkovy s přibylým právě Terstským dr. Enenklem a s Peštským dr. Schreyerem čelem proti oběma zástupcům Německa. Jako host přítomný mladistvý člen obchodní komory Vídeňské, pan Baumfeld, uvelebil se vedle nich. Pan president Canon řídil schůzi velmi bystře, ukracuje s velkým taktem tu a tam rozvleklou debatu.

Po ustavení nových členů, po výborové zprávě a volbě předsednictva, jímž zvoleno akklamací předsednictvo dosavadní a mimo to za místopředsedu pan Salmoiraghi, přišla volba sídla budoucího kongresu. Pan president počal: »Náš kollega, sir Charles Palmer, který nám předložil v Miláně žádost, aby se příští kongres konal v Newcastlu, není bohužel mezi živými. Vyslovili jsme jmenem vaším soustrast jeho rodině. Jeho syn však, sir George Palmer, obnovil v květnu t. r. pozvání svého otce. Mimo to nás došlo 14. ledna t. r. trojí pozvání, aby se kongres konal v Praze, a sice od Pražské městské rady, od obchodní a živnostenské komory Pražské a od výkonného výboru jubilejní výstavy r. 1908 v Praze. Dávám ochotně slovo panu Voitlovi, členu Pražské obchodní komory, který si přeje podporovati toto pozvání.«

Povstav, řekl jsem v krátkosti asi toto: »Velectění pánové! Pokládám si za tím větší čest, zastupovati v kruhu vašem obchodní komoru Pražskou, že na mne vznesen úkol příjemný a zároveň delikátní, abych odůvodnil naše pozvání. Pravím, že jest můj úkol delikátní, protože pozvání naše kolliduje s pozváním z Newcastlu a že vás musím žádati za laskavost, jejíž splnění

se může dotknouti citlivosti anglických pánů kollegů. Tito mi však, doufám, prominou, uváží-li blahovolně zvláštní důležitost důvodů, z kterých se Praha tentokráte uchází o kongres. Obchodní komora Pražská pořádá — jak asi známo — v roce 1908 průmyslovou a obchodní výstavu svého obvodu na paměť šedesátého výročí vlády nejstaršího z evropských vladařů. Císař a král František Josef I., jenž jest oporou světového míru a přátelské shody států, má tím nepopíratelnou zásluhu o rozvoj lidské práce, hlavně o rozkvět darů míru, obchodu a průmyslu. Nebyloliž by si přáti, aby kongres obchodních komor, jako zástupce světového průmyslu a obchodu, přispěl svým shromážděním v Praze k lesku jubilea tak vzácného v dějinách? . . . Komora i město naše byly by vám, velectění pánové, nade vše vděčny za tento důkaz bratrství v jich slavnostech. Druhý moment, na který klademe váhu, jest, že oslava naše bude jednotná, že se jí a výstavy naší súčastní oba národové našeho království a oba uvítají vás přátelsky a srdečně. Nehodlám líčiti význam Prahy, její zajímavosti, její památnosti, její moderní rozvoj. Malebnost Prahy jest příslovečná a nezadá na př. nijakž vašim Bruggám, jak se nedávno francouzský umělec u nás vyslovil. A přece není Praha celkem tak známa, jak by zasluhovala. Že by pak výstava naše nerušila ani dost málo práce kongresu, o to jest plně postaráno naší komorou; doporučuji laskavému přijetí vašemu naše upřímné a vřelé pozvání.«

Ještě jsem nedomluvil, když zavzněl sálem hlučný souhlas, za jehož šířící se ozvy promluvil pan van Stoppellar: »Dle potlesku, jenž provázel slova našeho Pražského kollegy, soudím, že bychom s nadšením přijali jeho pozvání, přesvědčeni jsouce, že nalezneme v Praze srdečného přijetí. Byl jsem sám před osmi roky v Praze na tamní výstavě, která byla zázračná a na kterou rád vzpomínám. Avšak tuším, že jsme se usnesli, že raději budeme konati kongresy v oněch místech, kde právě není výstav.«

Ozývaly se hlasy: »Ne! Nikoliv!« načež se pan Strauss ujal slova: »Mají-li výstavy jistou nevýhodu, že snad ruší poněkud klidnou práci, mají zajisté opět výhodu, že nám přivábí větší počet účastníků. Co se mne týče, přimlouvám se, aby přijato bylo pozvání Prahy. Její výstava bude vážná, odborná. A šedesátiletí vlády panovníkovy jest jubileum tak vzácné, že bychom je neměli propásti. Naši kollegové Angličané nám nezazlí, půjdeme-li do Newcastlu jindy a tentokráte do Prahy. Rakousko se těší sympathiím všech, a nic nemůže nikoho odpuzovati od Prahy. Naopak soudím, že by tu naše shromáždění bylo zvláště přátelské na velký prospěch našeho mezinárodního sdružení.«

Většina shromáždění řečníkovi přizvukovala, mezi tím co ještě dodával pan Mabille: »Připojuji se k výkodům páně Straussovým. Příležitost, která se nám naskytuje, abychom konali roku 1908 kongres v Čechách, jest jediná a významná. Myslím,

že bude uspokojení oboustranné, usnesemeli se, aby příští kongres byl v Praze a následující v Newcastlu. To jest můj návrh.«

»Pardon . . .« volá president. »Nemůžeme rozhodovati o budoucím kongresu. To náleží kongresu nejblíže příštímu.«

»Tedy uchováme pozvání do Anglie v paměti, a bude míti svého času všechny naše sympathie,« odpovídá pan Mabille.

Ozývaly se šumné projevy souhlasu, když tu se ujímá slova, zprvu poněkud v rozpacích, pan Charleton. »Jsem domovem v Newcastlu,« pravil, »skoro tak jako v Londýně, poněvadž tam mám své továrny. Mohu vás ujistiti, že obě města by vás uvítala s otevřenou náručí. Kdy byste zvolili Londýn, poněvadž je větší, za sídlo kongresu, podnikli bychom výlet do Newcastlu i do jiných měst Anglie, jak si mnozí členové komitétu přáli. Ale měl jsem již se svými krajany příležitost pobyti v krásné Praze, kde jsme byli přijati městským zastupitelstvem, obchodní komorou i veškerým obyvatelstvem tak upřímně, že v upomínku na to nebyli by naši soudruzi z Newcastlu nijakž uraženi, kdy byste zvolili Prahu za sídlo kongresu, a že bychom i my s radostí přijali pozvání Pražanů.«

»Tedy jest věc rozhodnuta!« zní mocně presidentův hlas v hluku souhlasu a volání »bravo« panu Charletonovi.

»Nerozhodneteli se pro Prahu,« pokračuje pan Charleton, »zveme vás já a kollegové moji Londýnští i Newcastlečtí co nejvřeleji do Londýna; chceteli však r. 1908 jíti do Prahy, činíme vám pozvání pro kongres budoucí.«

»Přidávám se ke všemu, co pravil pan Charleton,« pozvedá hlasu druhý Angličan, pan Debenham. »Nenadsazoval nijak v příčině pocitů, jaké jsme si uchovali ze své Pražské návštěvy. Také se nijak nevzpíráme tomu, aby se příští kongres konal v Praze, naopak, nikdo snad se tam nevrátí tak rád, jako my. Jedině zvolíteli nyní Prahu, vezměte k laskavému vědomí naše pozvání do Anglie pro rok 1910! . . .«

»Nalézáme se, pánové, v křížovém ohni vzájemných zdvořilostí, z kterého bohdá vyjdeme zdrávi! . . .« zvolal president. »Poněvadž se naši kollegové angličtí připojují k pozvání našich kollegů Pražských, jsme jim vděčni za jejich laskavou povolnost a vážíme si tím upřímněji jejich nabídky pro budoucí kongres, o které ovšem definitivně rozhodne kongres příští. Prozatím jest nám poděkovati za pozvání našim kollegům z Čech, a pan Voitl přinese domů se zadostučiněním zprávu, že pozvání Pražské bylo přijato jednohlasně.«

Při slovech presidentových zavířil sálem všeobecný potlesk, načež jsem poděkoval: »Jsem upřímně dojat jednomyslným usnesením výboru, které jest pro Prahu a její pozvání nade vše významno! . . . Mějtež všichni srdečný dík! . . . Zejmena však děkuji váženým pánům zástupcům Velké Britanie, kteříž s tak vzácnou, ano něžnou delikátností zřekli se svého prvenství na příští kongres ve prospěch Prahy. Buďtež ujištěni, že Praha uvítá vás za to tím vděčněji a tím radostněji! . . .«

Po té ještě vzájemnou dohodou stanovena doba kongresu Pražského na počátek září, a určen jeho program těmito hlavními body:

1. směnka v obchodě mezinárodním,
2. celní formality,
3. celní statistika,
4. návrh na obmezení pohyblivosti svátků velikonočních z důvodů zvyklostí obchodních i života občanského (podaný zástupcem Německa, vicepresidentem panem Kaempfem), mimo některé jiné předměty k eventuelnímu jednání. Dále vzato na vědomí pozvání pana Baumfelda, aby při příležitosti Pražského kongresu podnikli kongresisté také výlet do Vídně.

Živá schůze skončila se pak tím, že president poděkoval zastupitelstvu, obchodní komoře a správě lázní Ostendských za skvělé přijetí a zcela mimořádné výhody, které ochotně poskytly členům výboru, a konečně městu Bruggám za pozvání k historickému turnaji.

Po schůzi jsem poslal do Prahy radostnou depeši o jejím výsledku.

* * *

Na širokém schodišti, vedoucím do zvýšeného přízemku villy páně Canonovy, se kolem jedné hodiny odpolední takřka tísnili hosté a v útulném arkýřovém salonku, s okny až k podlaze sahajícími, obrácenými k moři, vítala je paní Canonová v dlouhé, těžké robě z temně fialového aksamítu. Byla velice roztomilá. Když jsem vešel, projevila mi svou radost nad výsledkem schůze a děkovala mi za kytici z růží. Druhou kytici, ze žlutých květů, jí právě přinášel, lehce ji balancuje na špičkách prstů, pan Binelli, jenž se pak obrátil k vedle stojící, mladé, plně urostlé dámě, alabastrové tváře a snivého výrazu v očích, vroubených silným temným obočím. Světlá její říza, drobně květovaná, kontrastovala s bohatým černým vlasem, bujícím nad jemně soustruhovaným čelem. Nádech jemného chmýří nad rudým rtem dodával jí pikantnosti.

»Má choť,« pravil pan Binelli, představuje mne.

Třetí dáma, v perlošedé hedvábné robě, s červenou stuhou v silně prošedivělých vlasech, seděla v arkýřovém výklenku a s panovnickým úsměvem v markantní tváři, na níž byly ještě znáti stopy krásy, vysílala kolem dlouhé pohledy. Jeden takový utkvěl na mně, když mne pan Charleton, vystoupiv z hloučku pánů, velice kollegiálně představoval — paní Charletonové.

»Těší mne, že jste vítěz,« pravila měkkým, do tónu violy zbarveným altem, podávajíc mi ruku.

»Ale překonán velkomyslností soupeřovou,« odpověděl jsem, poklepávaje panu Charletonovi na ramena.

»Nemůže býti soupeřství tam, kde je tolik příjemných vzpomínek, tolik přátelské, ano pokorné lásky, jako je v srdcích na-

šich pro vaše město a pro vaše snahy,« odpověděla líbezně paní Charletonová.

»Pokorná láska je strašná moc, ze všech nejsilnější, praví moderní ruský spisovatel,« odvětím na to. »Získali jste jí loni všechna srdce v naší vlasti.«

»Jak nás také všichni uvítali! . . .« dodal pan Charleton.

»Co dělá váš milý starosta . . . rodina Jeřábkova . . . a ostatní? . . .« dotazovala se paní Charletonová.

»Budou vás příštím rokem vítati ještě vděčněji. Neboť jsme vám,« pravím, obrácen k panu Charletonovi, »tolik zavázáni.«

»Přijdeme s radostí — já i můj choť,« pravila, a pan Charleton podotkl, usmívaje se:

»Mírová konference by si z nás měla vzíti příklad! . . .«

»A stanovíti ‚pokornou lásku' za zbraň budoucnosti,« dodal jsem.

»To by bylo v pravdě velkomyslné,« řekla zas paní Charletonová.

»Získali by se všichni navzájem,« přizvukoval pan Charleton.

»A kdo by projevil nejvíce velkomyslnosti, byl by vítězem!« doložil jsem.

Tu však již podával pan Canon rámě paní Charletonové, odváděje ji do vedlejší jídelny, kde se zasedalo ke stolu. Podlouhlou komnatu v bohatém flámsko-renaissančním slohu vyplňovala hustě obsazená tabule až k otevřené verandě s rozhledem na širé moře, na jehož stříbrem jiskřivé pláni pohybovaly se četné závodní plachetní čluny mezinárodní regaty. Šum hemžícího se davu na hrázi zalehal stlumeně ob čas až v komnatu.

Domácí paní zaujala místo v středu délky tabule a po její pravici průvodce její, nejstarší člen výboru, pan Kaempf, vedle něho starosta Ostendský pan Pieters, pak já, pan Andreae, pan Stoppelar. Na druhé straně zasedl v středu pan Canon, maje po pravici paní Charletonovou a po levici paní Binelliovou, vedle ní proti mně pan Gugelmann, pan Strauss a po různu ostatní členové výboru mimo pány Borgersa, Boucheryho a mladého Canona, jenž odbyv šťastně technické zkoušky, přišel do Ostende na letní prázdeň. Jako skvostná stolní zátiší starých flámských mistrů-malířů defilovaly monumentálně vystrojené mísy v pravdě mezinárodního menu jedna za druhou. Pořad zahájil »jezerní pstruh po vlasku.« Po něm následující »Pražská šunka se špenátem a se smetanovou omáčkou,« nakrájená z celé kýty tak malebně, jako na některém plátně Snydersově, budila všeobecnou sensaci a četné poznámky o mně.

»Na počest Prahy! . . .« prohodila domácí paní laskavě.

»Město jako lusk! . . .« zvolal starosta Pieters. »Kdo nezná Prahu — nic nezná! . . . Byl jsem tam před patnácti roky na kole. Jeli jsme 16 dní, nečítaje zastávek. Ostende — Praha šest-

náct set kilometrů! . . . Urazili jsme tehdy až 195 kilometrů za den.«

»Tedy kolo, jak se zdá, uchovalo vám podnes vaši závidění hodnou svěžest,« poznamenal jsem.

»Do mého třiašedesátého roku, ano, kdy šlapu ještě pravidelně 50 kilometrů denně. Sjezdil jsem na kole všechna evropská hlavní města a zejmena všechna světová místa lázeňská. Vyskytneli se nějaké nové, pošle tam naše Veličenstvo svého »purkmistra osmi kilometrů« — jak mi král říká, protože Ostende má osm kilometrů zdélí. A co kde shledám prospěšného . . .«

»Telecí brzlík po portugalsku — prosím . . . posložte si, pane starosto! . . .« přerušil jej starý lokaj, stoje za ním již chvíli s mísou a šibalsky se usmívaje.

»Jen žádné víno, Jene! . . .« obrátil se k němu starosta, bera z mísy a dodával ke mně: »To mu již říkám čtyřicet roků, co chodím do domu Canonů-Legrandů a co zde ten zrádce slouží . . . Dnes mi již nalil vína po třetí! A zítra musím ke králi! . . . Přijel sem právě z Bruggských slavností, kde zahajoval dokončený veliký průplav a přístav, jímž budou staroslavné Bruggy povzneseny opět na námořní město prvního řádu.«

»Prozatím jen ve snu . . . asi tak, jako ‚Paris sur mer . . .‘« poznamenal klidně z pozdáleči pan Strauss, zaslechnuv hovor starostův. »Zeebrugg čeká zatím svých domů, svých obyvatelů a nákladů, tak jako průplav zúročení svého čtyřicetimilionového nákladu. Dvě pohnutky ho zrodily. Králova tajná myšlenka, aby ho mohl užiti za válečný přístav pro své dosud nevysněné válečné loďstvo, kterého si nepřejeme, vynakládajíce peníze raději na užitečnější věci, a za druhé vzpomínky moři odumřelých Brugganů na jejich středověkou slávu, kdy bylo moře břehům Bruggským mnohem blíže nežli dnes.«

»Mluví z něho žárlivý Antverpan! . . .« namítal starosta. »Nebude na škodu, když vašich 12 milionů tun ročního dovozu poněkud povolí. Ve vašich ohromných přístavech beztoho už není hnutí . . .« Ale pan Strauss pokračoval, hledě významně na mne: »Usnesení o stavbě velkého průplavu Bruggského se stalo ze dvou stran citově, náladově, ze žádné rozumově . . .«

Rozumněji asi podle pana Straussa si počínal té chvíle v mém protějšku pan Gugelmann, jehož růžová, jako jablíčko lesklá tvář se právě blaženě usmívala na kolující mísu »Rouenských kachniček.« Věčný led nebetyčných hor jeho domoviny, o nichž při tom činil výklady své Karrarské sousedce, roztavoval, jak se zdálo, vždy více zdánlivý mramor v líci jižní krásky. Vyprávěla graciosně, jak manžel její zakoupil před několika lety v Karraře lom za 300.000 lir, který by dnes neprodal ani za milion.

Když po ovoci servírován — jako pro odpočinutí — »punč,« uvedený na jídelním lístku zrovna v půli pořadu, povstal pan

Kaempf, omlouvaje se, že se blíží hodina jeho odjezdu, aby stihl opět svou churavou choť v Harzu. Než se rozloučil, pronesl, jako nejstarší, první zdravici, a to oběma roztomilým hostitelům, domácí paní i panu Canonovi. — Nové mísy obíhaly zatím dále. Po »srnčí à la Metrnich« připil navzájem pan Canon svým hostům, a zejmena oběma dámám, paní Charletonové a paní Binelliové, v jejichž přítomnosti spatřoval hřejivé kouzlo intimity kongresového sdružení i jeho snah. Proud povšechné zábavy nabýval skutečně vždy větší domáckosti, přípitky tryskaly jako to šampaňské v pilně naplňovaných pohárech, a když na těžké mísy »hollandských sluk s řeřichou« odpověděly Španěly zázračnou »kaskádou langustů« a jídelní lístek ještě nebyl vyčerpán, uvolnil švitorný pan Andreae všeobecné rozjařenosti živě akklamovanou zdravicí permanentnímu výboru, permanentní hostině a permanentním nevšedním požitkům, jež lázeňská správa Ostendská ve své neslýchané blahovůli, jak pan Andreae pravil, poskytovala dle vydaných permanentních legitimací členům permanentního výboru a jich rodinám, totiž: bezplatný přístup do kursálových místností i ke všem koncertům (nejméně dva denně), bezplatný přístup do prvních lóží všech představení v královském divadle a bezplatné užívání reservovaných luxusních kabin pro mořské koupele (z nichž každá stojí obyčejně 10 franků!) po celou saisonu! . . . Anglickými »cakes z Chestru,« k nimž přikusována čerstvá, poněkud připečená větévka petržele, která prý má umdlený žaludek »pošvihovati« k činnosti, a »Ostendskou zmrzlinou« chýlila se před dessertem hostina ke konci. Tu promluvil pan Strauss:

»Po starém flámském zvyku uctili nás milí naši hostitelé způsobem v pravdě flámsky opulentním, ve svém vlastním domě, v týchž vlídných koutech, v nichž dýchá jejich život, pohostili nás sousty z vlastní domácnosti, přátelstvím domácího kruhu — uctili nás v pravém smyslu slova v rodině! . . . A tytéž útulné kouty, táž rodina, týž krb a jeho teplý dech to byly, kde, sotva čtyři, snili jsme kdys s naším hostitelem první sny o kongresovém sdružení, rozpřádali první myšlenky a návrhy . . . Dnes pak ocitají se povolaní zástupci různých národů, kteří přišli z dalekých končin, ze všech úhlů světa — za týmž jedním stolem, v téže rodině — ano rodinou sami! . . . Nenílí již ziskem myšlenky našeho sdružení, že přátelství, láska i úcta všech ke všem, jež vládne mezi námi, vyzařuje z kruhu našeho zpět v širošíré vlasti naše?. . Pozvedám číši ku zdaru rodiny Canonů i na zdar rodiny našeho sdružení! . . .« Cinkot pohárů a radostný šum zněl komnatou . . .

Průzorem verandy bylo viděti, jak v dáli na modravě zčeřené mořské hladině zlatá sluneční koule zapadá — a vysílá planoucí blesky mořským zrcadlem až ku břehu . . . okna rozevřených verandových dveří hořela rudou září — až vlny pohltily slunce . . . V tichu jsme se z hostinných komnat rozešli . . .

U večer měli jsme ještě officielní kongresové dostaveníčko při kursálovém koncertě. Imposantní, vzdušný sál Ostendský o železné konstrukci je po kursále v Nizze největší na světě. Byl v přízemku, jehož podlaha je cele potažena rudými koberci, do posledního místa naplněn. Orchestr sestává ze 150 hudebníků a je umístěn ve velikém výklenku téměř ve výši lóží, pnoucích se v kruhu kolem sálu nad přízemkem. Sál jest jak pro orchestrální hudbu, tak i pro zpěv ve všech místech své ohromné rozlohy ku podivu akustický. Členům výboru našeho byly reservovány přední lóže. Všichni objevili se v lesku, rovněž dámy. Ze zpěváků účinkoval toho večera Vídeňský dvorní tenorista Slézak (Slezák). Honoráře pěvců při Ostendských koncertech obnášejí pravidelně asi 3000—10.000 franků za jeden večer — a to za přednes dvou čísel, arií nebo písní. Slavený vlaský tenorista Caruso na př. požadoval zde letos až 20.000 franků za jedno vystoupení.

V přestávce koncertního pořadu bylo nám v místnostech umělecké výstavy, souvisících s koncertním sálem, uspořádáno slavnostní vítání obchodní komorou a generálním ředitelem společnosti lázeňské správy Ostendské, panem Marquetem. Při slavnostním proslovení, provázeném čestnou číškou, projevil president obchodní komory Ostendské též přání, aby některý brzký kongres obchodních komor se konal v Ostende. Za soukromého rozhovoru svěřil se nám pan ředitel Marquet, že jedinými skoro prameny dobrých »hlasů« jsou té doby pouze Německo a Rakousko. Použil jsem příležitosti a doporučil jsem mu našeho tenoristu Mařáka, který pak několik neděl potom v Ostendských koncertech skutečně účinkoval, a to s úspěchem téměř nevídaným, tak že Ostendskými listy byl staven přímo po bok světoslavného Carusa, neli nad něho.

Po vyčerpání koncertního pořadu uchystáno konečně kongresistům milé překvapení tím, že sehrány orchestrem za sebou národní hymny všech zemí, jež jednotliví přítomní členové výboru zastupovali. Vyslechli jsme je stojíce v lóžích, za vzájemných úklon a za hlučného potlesku obecenstva. Ohnivá Brabançonna tvořila nadšený závěr. — —

Když jsem se při loučení s kollegy a našimi hostiteli otázal paní Canonové, zdali by snad neučinila výminku, a nesúčastnila se příštího kongresu, odpověděla mi nenuceně, ano s upřímnou radostí:

»Slyšela jsem tolik krásného o Praze, že věru neodolám a přijedu jistě k vám na kongres! . . .«

Obzor divadelní.

Činohra.

Poslední scéna. Hra o třech dějstvích. Napsal M. A. Šimáček. (Po prvé v Národním divadle 22. října.) Hrdina Šimáčkovy nové hry vytvořil si zvláštní typ manželské otázky. Onemocníli v manželství jeden člen vlekle, beznadějně, jeli člen druhý, zdravý, vázán nésti důsledky choroby? Po názoru náboženském i po společenské zvyklosti rozhodně. Ale jdeli o manželství umělců? Muž, jenž otázku klade, je sám chorý. Tím více překvapuje, jak na tu otázku odpovídá a odpověď s bezohlednou důsledností provádí. Překvapuje, ba zaráží nás, když slyšíme, jak sám herec Toman dává mladé své ženě, rovněž divadelní umělkyni, plnou volnost, jak sprošťuje ji závazků manželských, aby její umělecký rozvoj nebyl podlamován a dušen sousedstvím jeho chřadnutí. Naléhavá úpornost mužova až nedůvěru budí k jeho příliš okázalému altruismu, neskrýváli se v něm pravý opak, totiž sobectví. Autor učinil vše, aby osvětlil situaci a duševní stav svého hrdiny, v němž fikce vznikla a kořeny zapustila. Výmluvné, subtilně odvážené dialektice podaří se přesvědčiti diváka, že počínání Tomanovo je ryzí, nezáludné, třeba že svými skrupulemi až nepochopitelné. Psychický stav podmíněn jest tu tělesnou chorobou, která donutila muže padesátníka stanouti na dráze divadelních úspěchův a předčasným odpočinkem ukončiti skvělou kariéru. Široké obzory umělcovy popularity zamžily se posledním večerem na rozloučenou; zítra už je odkázán jedině na úzký rámec své domácnosti. Tomanovi je hořko v duši; vzkypění slavnostního večera zvrátilo se v nevrlou reakci, když poslední potlesk dobouřil. Herci umírají dvakrát. On dnes po prvé vstupuje do hrobu zapomínání a zapomenutí. A jeho žena, herečka v mladém jaře rozkvétajících úspěchů, kteráž byla jeho žačkou, jíž byl dosud mistrem a vzorem — jak bude s ní? On vydal své plody jako umělec, a bude nyní jako člověk jen rychle stárnouti. Rozdíl věku, zastíraný dosud uměním, bude nyní den ode dne zjevnější a trapnější. Přestaneli býti, čím jí dosud byl, zvrátí se i těžiště jejich poměru. V jejich manželství vloudí se přetvářka a lež a odcizování. Procedura vleklá, ale neodvratná. A proto raději hned učiniti rozlučující řez. Každý hned svou cestou. Druhá polovice exposičního aktu vyplněna je scénou, kdy muž preluduje ženě, s údivem naslouchající, o svých zámyslech. Umění autorovu podařilo se v několika úvodních scénách tohoto aktu osvětliti nitro mladé ženy tak pronikavě, že divák pozná její mravní a citovou podstatu lépe, nežli zná ji manžel, zakládající si na své znalosti žen. Tato paní Karla nedá se shrnouti v jeho abstraktní formulku. Pro ni má životní štěstí hlubší smysl, než aby muselo býti nastavováno den ode dne applaudovanými úspěchy. Nazýváli ji muž pathetickou Karlou, ironisuje tím jenom její vážné pojímání života, které je bezpečnou zárukou dalšího spolužití. A posmíváli se jí, že je malou šosačkou, přezírá, čeho by si měl v kritickém tom okamžiku

zrovna vážiti, že v ní platí více žena nežli herečka. Když padá opona po prvém aktě, je diváku zřejmo, že pro rozluku a uvolnění paní Karla získati se nedá. Přesvědčí se o tom i Toman, když podnikne rozhodující, dialekticky brillantně sformovaný útok, jenž jest vrcholným výjevem druhého dějství.

Když selže slovo, nastoupí experiment. Po dobrém tato žena neodejde, odpudíme ji po zlém. Jedná se o její příští blaho, jehož nyní nechápe, a účel posvětí prostředky. Popud k experimentu dal přítel lékař, jenž ve trojici hraje úlohu hada z ráje. Jenže má spíše štěstí u Adama nežli u Evy. Přítel lékař dvoří se dosti nepokrytě paní Karle a čeká od roztržky snadný lup. Toman vyzkouší svoji neodolatelnost u žen ve scéně s mladistvou adeptkou divadla, svojí žačkou. Posilněn zdarem zkoušky přistupuje k experimentu. Bude to jeho poslední scéna, určená jedinému diváku, paní Karle, aby oči její prohledly s povýšenějšího stanoviska na život. Za pokusného králíčka poslouží jedna ze ctitelek slavného mima nevědouc, že jde jen o experiment. Ve svém bytě sehraje s ní Toman scénu svodu a ve vrcholném okamžiku vejde paní Karla, přivedena přítelem lékařem, jak bylo smluveno. Rozčarování projeví se však u paní Karly jinak, nežli strůjci předpokladali. Nikoli povýšeným zřením na urážku, pomyšlením na odvetu, nýbrž mdlobou, zoufalstvím, pokusem o sebevraždu, jíž zabrání zahanbení osnovatelé experimentu. Smírem v náruči kajícího Tomana končí hra. Paní Karla uvěří, jak bylo míněno, Tomanovi hromovým ostřesem vyjasní se podceňovaný obzor života v ústraní v nové, žádoucí hodnotě. I jemu, jenž osvěcoval své divadelní postavy blesky, osvětlil blesk zkázy nepoznanou podstatu oddané ženy. Tento výjev očisty proveden je mocnými, v pravdě dramatickými, přesvědčujícími akcenty.

Nesnadný úkol vytkl si Šimáček v nové své práci a dostál mu plnou měrou psychologickým prokreslením postav i formální stavbou hry. Stručné první dějství vyhroceno jest v poutavé napjetí, v druhém dějství opředen je konflikt doličující štafáží podařených, životem dýšících episod, akt závěrečný má silný, dramatický vznos.

Nemnoho zjevů tak ryze ženských, ušlechtile jímavých jako je paní Karla, vyskytlo se v naší původní dramatické tvorbě. Úloha určena byla paní Kvapilové. Výkon sl. Grégrové šel v její světlé stopě, nikoli však jako kopie, nýbrž jako příbuzné, umělecké vyciťování. Těžkým problémem hereckým je filosofující Toman. Hrál jej pan Vojan. Zdálo se, že jej žil, obrácen ve vlastní nitro, ale s bystrým přihlížením ke všemu, co bylo třeba dolíčiti, vyhráti, pro zřetelnost vyzvednouti. Choulostivá scéna svodu byla virtuosní ukázkou herecké bdělosti. Od reprisy k reprise hodnota výkonu jeho rostla. Pan Vojan zařadí jistě Tomana do alba svých vybraných výkonů. Kolem četných postav, nesoucích ideu hry, druží se skupina figurek genrových s nádechem humoru, jak je Šimáček mistrně dovede vylíčiti v knize i na prknech. Jmenujeme jen paní Laudovou pro její frapantně vynikající výkon, ale o zdar večera přičinili se účinkující všichni.

J. P.

Opera.

Pocit, s nímž opouštíme hlediště po francouzské operní premiéře, bývá, co pamatuji, vždy stejného druhu. Uvědomujeme si, že jsme zažili mnoho zajímavého, méně krásného, a v celku býváme vždy trochu sklamáni. Bůh ví, jakou silou žije v nás víra, jako by z Francie a její hudby mohly přijíti oplodňující, nové mízy našemu umění! Bůh ví, proč čekáme vždy tolik, že nás pak nic nedovede uspokojiti!

Poslední francouzská operní novinka, Xaviera Lerouxa *Královna Fiammetta* slibovala zvláště mnoho jmenem svého libretisty. Catulle Mendès, temperamentní a formálně velice obratný básník zvučného jmena i slavný novelista, nepsal ovšem libreto Lerouxovy opery v nejlepších letech svého tvoření. Ale přece sotva byl by kdo očekával, že tento »Proteus mezi básníky,« jak Vrchlický jej zve, skončí dílem, navazujícím z valné části na libreta Scribeova k operám Meyerbeerovým. Ne že by tu nebyla hojnost uměleckých živlů, ne že by se autorovi nedostávalo dovednosti z nich těžiti. Naopak. Listy staré kroniky o rozmilé, veselé, lehkovážné a nešťastné královně Bologneské Orlandě, kterou lid pro lehkou vznětlivost a plápolavost dětské povahy »plamínkem,« Fiammettou nazval, jsou prosyceny poesií, jako jí prosycena je celá doba renaissanční, v níž se příběh odehrává. A Mendès se ve mnohých scénách opravdu povznesl k výši skutečného, ryzího umění. Již sympathická postava jeho hrdinky jej tam vedla. Ale v celku těží ze své látky mnohem méně se zřetelem k uměleckému účinu, než se snahou, vyhověti skladateli a vyhověti především vkusu nejširšího obecenstva. Veškery rekvisity velké francouzské opery se zase jednou vystřídaly na jevišti: papežské intriky, pomstychtivost záhadného kněžského vychovance, bídáctví na trůně, orgie lásky, překažená vražda, inkvisiční soud, hrůzná zpověd před popravou a konečně poprava sama . . . Vše trochu vyleštěno, aby opotřebovanost a otřelost nebila tak příliš do očí, vše promíseno scénami pravdivějšími, životnějšími, umělečtějšími, — ale přece tak nepříjemné, již upomínkou na neblahé doby Meyerbeerovy evropské hudební diktatury!

Je těžko děliti při operním díle dojem dramatický od dojmů ryze hudebních. Xavier Leroux dal se libretistou svým vésti. Je znakem jeho silného dramatického nadání, že nejlepší stránky jeho partitury kryjí se s nejlepšími stránkami libreta. Scéna Orlandina v klášteře a scéna její, kdy vzdává se svého království a láme zlato koruny potulným cikánům i leckterá jiná partie spíše lyrická, jsou veliké krásy. Ale ovšem — kde Mendès kráčí v kraje fráse, effektu a bombastu, i tam jej věrně sleduje. Škoda; co vzletu se ztratilo a co živé, zdravé, nelíčené hudby, v těch jen a jedině na zevnější účin vytvořených scénách!

Jinak síla Lerouxova, který, jak vidíme, není umělcem hledícím k budoucnosti, ale naopak, navazujícím na směr dávno přežilý, nespočívá v myšlenkové původnosti díla jeho. Leroux je eklektik,

který z myšlenkového fondu svého polovici děkuje velkým svým francouzským současníkům, polovici druhou operním skladatelům vlaským od Verdiho až po veristy. Ale je při tom zdravě myslící hudebník, silného citového fondu — což není vlastnost Francouzům právě zhusta vlastní — a především dokonalý pracovník. Lerouxova technika komposiční je zcela na výši doby. Zejmena platí to o umění jeho orchestrace. Jeho orchestr má při úplné často prostotě prostředků kolorit velice rozmanitý, vždy krásný, vždy zajímavý a vždy svítivý barvami a světlem jižního slunce.

Za svůj úspěch u nás děkuje dílo z nemalé části pěknému provedení. Sl. Slavíková a p. Kliment stáli tu na výši nejčistšího umění; k nim družili se výborné výkony p. Mařákovy a Burianovy. Chef opery p. K. Kovařovic pak s vášnivým interessem oddal se studiu partitury a nepřehledl jistě ani sebe menší maličkosti v bohatých krásách Lerouxovy orchestrace. *K. Hoffmeister.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava české grafiky. — Výstavy Jansova a Holárkova.

V saloně Topičově vystaveno bylo asi sto listů *české grafiky*, to jest rytin, leptů, kamenotisků od českých umělců, jako první oddělení neboli počátek cyklu, který nás seznámí s tímto křehkým uměním »atelierové grafiky.« Sluší totiž činiti rozdíl mezi moderní grafikou, jak ji pěstují malíři doma, a mezi vysoce vyspělou grafikou naší doby, která se stala průmyslem. »Reprodukční umění,« tak lze je nazývati, vyvinulo se v přítomné době jako samostatné odvětví na mocném kmeni tiskařského umění; typografie, knihotisk, chemigrafie nebo fotochemigrafie, lithografie, xylografie, chalkografie — všecky druhy rytectví, známé již z 15. století, a všecky nové způsoby reprodukční dle hmot a technik, s pomocí fotografie i bez ní pracující, — všecky ty nové »tisky,« jimiž lze jak umělecké výtvory tak i výrobky »tmavé komory« s úžasnou často věrností reprodukovati a tisíceronásobně rozmnožiti, to vše slouží dnes, aby ukojilo hlad obecenstva, lačnícího po illustracích a obrázcích. Slouží to někdy dobré věci, na př. moderní vědě o umění, historii umělecké, archeologii, kulturnímu dějepisu, přírodním vědám; někdy však to slouží věci špatné, na př. moderní pornografické, krvákové, jarmareční literatuře.

Jinak »atelierová grafika.« Ta neobrací se na veleobec občanstva, ale na malý poměrně kroužek přátel umění, na »konsumenty« umění, k nimž malíři také se svými obrazy a kresbami se obracejí. Také pro moderní grafiku uměleckou platí vlastně ono »Odi profanum vulgus et arceo,« napsané na štítu moderního malířství a modernistního umění všech odvětví, i slovesného i hudby. Není to hned při vzniku vypočítáno na odbyt, aspoň nikoliv na rychlý a hromadný

odbyt mezi lidmi všech vrstev, *jak by mělo býti*; nýbrž moderní atelierová grafika vystoupila a vystupuje namnoze ještě dnes po desíti letech především jako věc mody, pak jako umělecká jemnůstka, jako delikatessa, a ty nejsou pro lid. Všaktě aspoň naši čeští grafikové poznali, že svými pracemi tohoto druhu sice všude vzbudili hlahol chvalných hlasů, že odevšad sklízeli uznání, že o nich napsány byly nadšené články a pojednání, ale že obecenstvo, ono umění milovné obecenstvo, které již i do výstav chodí, umělecké časopisy čte, ano odbírá, že toto naše obecenstvo moderních grafik nekupuje. Nerozumí jim, nedovede se na ně dívati, nezná jich.

Není divu. Nehájívám obecenstva a jeho názorů na umění se nezastávám, aspoň z pravidla tak nečinívám, a jen tenkrát, když s »publikem« bývá zle nakládáno, když bývá příliš uráženo, z říše umění vyháněno, pro své náklonnosti a svůj vkus přímo decimováno, mluvívám o jeho právech — vím, že publikum nepotřebuje mého hájení ani mého zastání, vždyť na konec je moc a právo u něho, neboť kdo zmůže něco proti »velikému množství«? Ale chodívá tu nejčastěji o postuláty nových mod, o zjevy efemerní, o hříčky, o manévry, spekulace nebo podniky, počítá se tu vždy s nezkušeností, neznalostí, se zvědavostí, s »chtivostí novot« onoho velikého dítěte, jemuž se říká obecenstvo, a tu přece nelze smlčeti. Moderní doba je výbojná, rvavá, duch amerického obchodnictví vznáší se nad starou Evropou, Barnumův profil rýsuje se v oblacích, a tento genius a tato modla všech impresariů počíná působiti také na umělecký život Evropy, a to v pravém slova smyslu: umělci především vyhledávají si impresaria, i malíři a sochaři, a ten pak již se stará o »hodnotu, význam, cenu« umění, vynajde si své odbytiště, své odběratele, umělec »dodává,« »vyrábí,« aby byl sklad vždy zásoben, a »nový artikul« pak »jde« nebo »nejde,« podle toho, jak si to impresario zařídil a jak zná své lidi. Obchodní spojení koná divy, *dobré* obchodní spojení přenáší hory, a tak mnohá moda v uměleckých věcech, tak mnohý poplach v uměleckém světě, tak mnohá hvězda na uměleckém nebi trvaly jen potud, pokud se vyplácely. Pak zanikly, stichly, shasly.

Jinak u nás. Ač také zde obecenstvo není připraveno, orientováno, naladěno, ač také u nás jen malý kroužek labužníků uměleckých vítá nové dary našich grafiků, ač také v Čechách mnoho zmůže dovedný a chytrý impresario, mistr reklamy, dobývají se naši malíři těžce, krok za krokem, k svému cíli, jdou opuštěnou stezkou za svými sny, a pracují potichu, v ústraní o svých radostných pokusech. Nové prostředky vyjadřovací poznali, nové techniky si osvojili, vycvičili ruku v práci s rydlem, s jehlou, s lučavkami, a důvěřivě, bodře předstupují před své obecenstvo. Vesměs samoukové. Učí se jeden od druhého, Preissig, jeden z nejmladších, zastává úřad učitele, neboť byl na zkušené v Paříži a tam sám se naučil »novým,« vlastně tak ctihodně starým technikám leptu, rytby, xylografie, lithografie, — grafice. Žel, že všechna důvěra, všechna bodrost umělecká nespomáhá, nenílí obecenstva, a tu zajisté nekřivdím našemu publiku, tvrdímli, že v skutku nemá pro grafiku naší doby, totiž pro grafiku atelierovou tolik porozumění, aby čeští grafikové byli také po zásluze odměňováni tím pravým úspěchem svého díla: aby viděli, že

obecenstvo po jejich díle touží, že je chce míti, a že tuto touhu nejen platonicky, ale též prakticky projevuje, nejen chválí, ale také kupuje.

Moderní grafika »průmyslová,« jak bych ji na rozdíl od atelierového umění našich rytců, leptařů, xylografů pojmenoval, snad jest hlavně vinna nevšímavostí a nechápavostí našeho obecenstva, které tak málo dbá o grafické listy svých jinak milovaných a vychvalovaných malířů. Jsouť tu přece Max Švabinský, F. Kupka, Al. Kalvoda, Engelmüller, jsou tu Hofbauer, Jiránek, Stretti, Šimon, Hnátek, je tu Preissig sám, náš moderní grafik velkého slohu, pak z mladých a nejmladších vyvstali nám kreslíři na kameni, na mědi, rytci štočků, je tu Joža Uprka, a řada byla by dosti dlouhá, výběr dosti značný. Ale obecenstvo příliš rozeznává práce umělců, listy nesené tvůrčím vzletem, listy, na nichž letmo zapsány prchavé dojmy, malířské nápady, chvatně zachycené motivy, listy jako vytržené z památníku založeného malířskou individualitou, — obecenstvo příliš odlišuje tyto listy od dokonalých, nyní téměř vždy faksimilativních reprodukcí, od grafik našich závodů reprodukčních. Všecky divy chemigrafie, všecky půvaby věrného napodobení, všecka obšírnost, detailnost, propracovanost těch gravur, chromotisků, fotolithografií atd. padají tu na váhu, všecka hladkost, vyrovnanost, přesnost a jasnost našich illustrací všech spůsobů, našich »uměleckých příloh,« prémií atd. stávají se tu závažím, které dle soudu obecenstva tak zlehčuje tu novou, moderní grafiku atelierovou. Obecenstvo nerado vídá črty, návrhy, skizzy malířů v rámcích na výstavách, neboť neumí se na ně dívati, nerozumí jim, a tu hle, znovu nabízí se takové zboží, a to ke všemu — papírové. Zase náčrty, náběhy, zběžné skizzy, zase umělec tu zrovna při práci ponechává tolik věcí nedokončených, tolik narážek nedopověděných, tolik záhad nerozluštěných! A tato nehotovost tak výmluvná, tato zběžnost tak příznačná, toto živé, vibrantní umění, neníli to kaviár pro lid, jenž chce chleba? A neníli zrovna hříchem, s patra pohlížet a mluviti o umění, které jest »pouze chléb«? Není román, dobrý a sytící jako chléb, mnohem cennější dílo umělecké, než podivnůstka nebo raffinovaná jemnůstka, která jen dráždí zmlsané jazýčky gourmandů? Neboť kdo tu hlásá, aby se umění »zesocialisovalo,« »zpopularisovalo,« kdo tu volá po obecenstvu, po masse, po lidu, a kdo klade tedy hlavní důraz na hodnoty umělecké, které této masse, tomuto lidu by byly stravitelny? Kdo lká nebo zase láteří nad nevšímavostí tohoto obecenstva, nad neporozuměním, odstrkováním, zanedbáváním? Jsou to stále titíž modernisté, hlavně »hlasatelé« a lidé od pera, kteří brzy opovrhují »davem« a brzy by rádi tento dav proměnili v zástupy umělecky cítících lidí, kteří jednak se starají o uměleckou výchovu lidu, jednak ani se nesnaží poznati, jaké umělecké vlohy lid má, na jakém stupni uměleckého života stanul. Moda zdánlivě přeje jejich záměrům sblížiti se s obecenstvem, které tak rádo za modou se honívá, ale právě proto k modní věci nepřilne. Co do mody přišlo, vyjde z mody, tak raisonuje občan, ze zkušenosti ví, jak »snadno a rychle« dnes »umělecký« předmět pozbývá ceny: dnes v saloně na nejlepším místě, zejtra pryč s ním, nová moda je

tu! Ovšem při tom někdy vymete se i skutečné umění s haraburdím modním, a tak právě dělo se těm starým grafickým pracím mistrů malířů. Z obydlí občana byly vyhoštěny, když nově posilněné umění ovládlo všecku půdu, když »umělecké dílo« byl jen olejovými barvami malovaný obraz. Do museí, do galerií, do sbírek nadšených znalců odstěhovaly se staré rytiny, xylografie, lepty, do desek byly skryty, kdežto ještě v 18. století visela v koutku světničky za sklem na př. Dürerova »Melancholia,« nebo paradovala obrovitá »Thesa,« mědirytina nezvyklých rozměrů, plna neuvěřitelně důmyslných allegorických narážek, nebo krášlil stěnu ve špaletě okna čistý, jasný, hladký italský list dle nějakého slavného mistra. Pak na počátku 19. století přišly »aquatinty« a kolorované rytiny našich neúnavných velebitelů Prahy, oněch přívrženců »Staré Prahy,« která tehda byla ještě mnohem bohatší starobylými památkami stavebními a také mnohem idyličtější, visely tu »Prospekty« a »Malerische Darstellungen,« jak je kreslívali V. Morstadt, Šembera, Pucherna, Koruna, Würbs, Kandler. A pak přišly velké formáty prémiových rytin Krasoumné jednoty, Lumíra, Jednoty výtvarných umělců, rytin velmi uhlazených, suchých, bezduchých, takřka mechanických opisů těch historických komposicí, výjevů z dějin českých od Hellicha, Javůrka, Machka, Trenkwalda a j. A konečně přišly barvotisky.

Stará grafika, namnoze tvořící díla originální, to jest samostatná, nesloužívši jen reprodukci dle cizích prací výtvarnických, tedy ustoupila onomu přechodnímu umění reprodukčnímu, které za soutěže právě zrozeného kamenotisku (lithografie) chtělo především sloužiti vlasteneckým účelům. Německá romantika i nazarenism pak podporovaly výrobu těch různých historických vražd, vjezdů, bitev »slavnostních okamžiků,« ale poněvadž to vše u nás mělo cizí příchuť, a výchovný ráz nebo tendence příliš zřejmá vždy kalí umělecké požitky, nezdomácněla tato grafika vlastně nikdy a nikde, jen ve spolkových a hostinských místnostech byla domovem. Odtamtud pak vypudila ji, sešlou, zakouřenou i za sklem, epidemie »olejotisků,« a to za krátko. Na sklonu let sedmdesátých s rozšířením fotografie, s Husníkovou a Albertovou typií, s barevnou lithografií, a záhy také se světlotiskem odbíjí hodina všech rytin. Xylografové vzdávají se rydla, učí se fotografovat, a umělci? Dávno nepovažují grafickou činnost za důstojnou své umělecké cti, a často jen s nouze a pak zase jen profesionelně provozují rytecké umění na výzdobu knih, hotoví diplomy, a raději kreslívají na kámen, — lithografům se daří.

Na konec i lithografie upadly v pohrdání, až pak v nejnovější době, asi před deseti roky, všecky tyto »zastaralé« techniky se dočkaly slavného z mrtvých vstání. Umělci se jich ujali, chopili se všech, nikoliv aby soutěžili s průmyslem grafickým, ale aby získali nových možností výrazových, aby rozmnožili svou »syntaxi« novými obraty. A tak zase teprve v budoucnosti se ukáže, pokud toho dosáhli a s jakým zdarem k vývoji uměleckému ve své vlasti přispěli, neboť dnešek ještě nedovede rozpoznat ani cesty ani konečné mety tohoto hnutí; a proto také žalují umělci a někteří umělečtí zpravodajové na obecenstvo a jeho netečnost, proto zůstávají čeští grafikové v ústraní, jsou odkázáni na malý kroužek příznivců a snad ještě menší oprav-

dových přátel. Neboť pravý přítel grafiky jest znalec, »connoisser,« jak říkají Angličané, a těch sotva bude veliký zástup.

První výstava české grafiky přivábila, jak se oznamuje, naše obecenstvo tou měrou, že patřila mezi výstavy nejhojněji navštěvované, což by bylo znamení probouzejícího se zájmu o tyto listy, jež se nyní z atelierů našich malířů rozletěly do veřejnosti a jichž podle všech známek čím dále tím více přibude. Příklad ciziny a zajisté také moda jsou toho zárukou, kdy by i nebylo všeobecné nervosní záliby v uměleckých náčrtech, ve všem nehotovém, kusém a rudimentárním. A grafické techniky tak suggestivně napovídají, naznačují, narážejí na themata tvarová i barevná, že není divu, když umělec je volí k vyjádření prchavých dojmů, mžikových postřehů nebo chvilkových nápadů. Švabinský na př. vylíčí lesklou, vlnami zbrázděnou hladinu moře za výspami na malém lístku s obdivuhodnou prostotou a zároveň velmi obratně, nebo působí svými »duby« jako křídovou kresbou sametově sytých tónů. Kašpar ukázal se jako zdatný aquafortist, jeho lept »Loutkové divadlo,« velký list, je pln světla, plastiky a života — u Kašpara znamená tento list tolik jako barvami malovaný obraz. Znamenitý kreslíř Hofbauer používá grafických technik k svým studiím zvířat, vyzná se v leptu, v lithografii a barevném dřevorytu (Praha v zimě), jako Preissler, Jiránek a Stretti; ovládajíť naši čeští malíři různé spůsoby grafické nejen z »nouze«, nýbrž osvojili si je právě, řekl bych, z přepychu, aby rozhojnili svůj bohatý program o nová čísla a rozmanitostí »řemeslného podání« své dílo zpestřili.

* * *

Vácslav Jansa objevil se opět před veřejností, která jeho jmeno zná již od drahných let a s ním maně spojuje pojem »Staré Prahy,« neboť sto jeho akvarelů, před deseti lety pod tímto titulem vydaných, a slovem J. Heraina doprovázených nemálo přispělo k populárnosti Jansově. Na výstavě u Topiče budou se také mnozí ohlížeti především po akvarelovaných pohledech na Prahu — ale nesetkají se tu s nimi. Za to uvítá je sbírka takových prací, jimiž Jansa jako by illustroval výzkumnou cestu po Čechách: Kutná Hora, Písek, Jindřichův Hradec, Krumlov, Tábor a jiná města a místa naší vlasti byla cílem jeho exkursí, a jejich stavitelské památky, hrady, věže, paláce, kostely maloval Jansa svou plynnou, hbitou technikou vodových barev, kresle jejich detaily s porozuměním a s bedlivostí vyškoleného architekta. Tu máme před sebou Jansu přítele starobylých památek, malíře, který si zjednal nemalé zásluhy za zachránění a uctívání těchto svědků slavné české minulosti. Ale na této výstavě neschází ani Jansa moderní krajinář. Jsou to olejovými barvami malované obrazy, a právě ty zase nás uvádějí do Prahy. Tu nejde však Jansovi o veduty, o vypočítávání všech starých budov a malebných jejich tvarů, nýbrž o moderní krajiny; je to ovšem most Karla IV., Malá Strana a náš královský hrad, co tvoří »terrain« této krajiny, ale Jansa vidí vzácný ensemble očima malíře, jemuž především jde o zachycení vzduchové nálady. Tu z jara, tu v zimě, tu na podzim, tu za plného svitu slunce, tu v modravém zášeří, tu z pola v stínu, tu

při západu, jenž nádhernou žlutí pozlacuje nebe nad stemnělým hradem, je zobrazen tentýž motiv, studie skrovného formátu a velká plátna, traktovaná jistou rukou, pokrytá plynnou barvou, svítivou, jemně odstínovanou, — Praha bez historického komentáře, prostě krásné město, ještě vykrášlené atmosferickými jevy, zalité proudy světla, zahalené mlhami, ztápějící se v parách, ztrácející se ve stínech večera.

Jansovi jako by se uvolnilo, jako by naň již nedopadala tíha naší minulosti, vtělené v tyto kameny, a jeho zrak obsahuje celek, jeho ruka ovládá celek, a tak maluje Jansa nyní svou milovanou Prahu s radostným rozkocháním prostého krajináře. Hle ty oranžové odlesky v zahnědlé, sešedlé hladině Vltavy, která tu v popředí hučí zúžená kamenným náhonem k prvnímu oblouku Karlova mostu, hle ty perlově šedé kameny pod zachmuřeným nebem, ty stříbřité prokrývky sněhové na nich, hle ty jasně, svítivě zrůžovělé zdi tam nahoře, kde k nebi ční ta věž se zelenavou bání, hle ten lesk oken, ty slabounce fialové stíny na palácích a chrámech, hle to nebe opalisující v něžných tónech tyrkysových, amethystových, akvamarinových. Ó Praho dvacátého století, jak jsi krásná i bez aureoly odvěkého utrpení, jak jsi nádherná prostě tím, že nad tebou se klene nebes báň a divy světla tebe obestírají!

Podivuhodně Jansovi se uvolnilo. Ruka jeho nabyla větší síly, vede štětec plošně, širším rozmachem, zrak zjasnil se, jak barevná stupnice dokazuje, stupnice tónů vyšší polohy, lahodnějšího timbru. Zvučí to a zaznívá mnohohlasými harmoniemi, je tu, řekl bych, více polyfonie než kdy dříve. Je to snad tím, že Jansa tu maluje motiv, již tolikrát zobrazovaný, a *předmět*, věcný podklad, ovládá tak dokonale, že plně se oddává barevnému kouzlu, náladě? Zdá se tak, neboť některé malby, veduty z Písku, nebo krajinářské motivy více pohledové, jsou v barvě temnější, méně vzdušné, a zase velký obraz »Ze Staré Prahy,« dvoreček mezi malými domky s prejzovými střechami, s obloukovým průchodem do zelené zahrádky, je pln světla. Patří k nejlépe malovaným věcem Vácslava Jansy, jak je svěží v pojetí i v podání.

Výstava Jansova zajisté vzbudí v obecenstvu zájem, obnoví sympathie tohoto obecenstva k malíři »Staré Prahy.« Že Jansa náklonnost obecenstva si zasloužil, nebude popíráno.

* * *

V Rudolfině pořádal vlastní svoji výstavu Emil Holárek, malíř ze všech českých malířů nejhloubavější, malíř filosofující o věcech nemalířských, malíř, jenž se nespokojuje pouhým malováním, ale chce také promlouvati o věcech všelidských, chce kázati, hlásati neb aspoň rozjímati, meditovati o světě, o lidech a jejich zvrácenostech. Je to jeho právo, a Holárek hlásí se k němu, a to výslovně, v předmluvě katalogu své výstavy. Tam také stěžuje si na kritiku, která příležitostně nevyslovila svůj souhlas s Holárkovým filosofováním anebo také jeho čistě malířského umění se dotkla, — vždyť kritika je vždy jen dotud dobrá, pokud chválí.

Holárek neprávem si stěžoval, jednotlivé hlasy nepříznivé neubraly chvály, jemu hlavně v české veřejnosti ochotně vzdávané. Vždyť sám vyznává, že byl se svými cykly přijat velmi dobře, ano i nadšeně, a že při tom nebyl výsledek jiný, než jaký u nás bývá — zůstává při chvále, díla nikdo nechce míti, — považuje za nespravedlnost a snad i příkoří. Tu však zase křivdí obecenstvu, a znovu je třeba připamatovati, že umělec sám, rozumí-li světu, ználi své vrstevníky, dobu a lidi, vkus i mody dne, nemohl býti překvapen výsledkem. Doba není podle toho, aby díla tak abstraktní, tak tendenční, ano někdy skoro methodou učitele propedeutické filosofie koncipovaná přicházela obecenstvu vhod, aby naše »velké dítě« o taková díla se intensivněji zajímalo. Vůbec obecenstvo není takové, a »Katechismus« Holárkův poutal širší vrstvy svou čistě předmětnou stránkou a lehce srozumitelnými pointami ironie nebo sarkasmu, celkem dosti mírného. Již cyklus »Války« nepůsobil, jak se říká, nevzbudil ohlasu, a co Holárek vystavuje v originálech dosud nereprodukovaných, minulo by se asi s účelem, neboť by bylo to vše obecenstvu ještě nesnadněji srozumitelno, než první cykly. Po této stránce je těžko žádati pochopení a porozumění u lidí, kteří dnešního dne odvykli malířským výtvorům, při nichž nutno se zamysliti. Naše výstavní obecenstvo nemá chuti a nemá ani vlohy k filosofování. Chce viděti, chce pastvu pro oči, buď po staru: anekdoty, historie, formovou i barevnou krásu předmětů, nebo po novu: zachycené dojmy z přírody, dobře malované postřehy, vzduch, světlo, atmosferu. A malíř filosof je tak vzácný zjev, ba, řekl bych, skoro nevídaný host mezi námi! Němci říkají »Male, Maler, rede nicht!« a míří tím také na ony malíře, kteří mentorují nebo kantorují obecenstvo při každé příležitosti, žádajíce vyslechnutí a přijetí hlásaných pravd. Ani v Německu není oblíben výtvarný umělec, jenž příliš zdůrazňuje myšlenkovou stránku svého díla, u nás pak — věru, nebylo Holárkovi třeba všeho toho sklamání, o němž tak upřímně mluví ve svém proslovu!

Neboť Holárek je malíř také se stanoviska »absolutního malířství,« je mistr palety a štětce, *umí* malovati. Ani toho nebylo třeba, aby to sám prohlašoval, a stačilo by věru zaslati řadu studií dle přírody, žlutých růží, odlitku »Otroka« od Michela Angela s pozadím kvetoucích azaleí, podobizny dámy, portretní studie pána, krajinářských etud, ba stačily by krásně kreslené listy, jednotlivé ukázky z jeho cyklů, aby každý, i prostý návštěvník výstavy pochopil, že tu stojí před pracemi vážného, nadaného malíře. Opět mohu poukázati k vlastním »konfessím« Holárkovým, kde na sebe prozrazuje, že leccos kreslíral »z hlavy,« a že tak činí také později, prozrazují zase neživé, strnulé akty tu i tam. Ale zase křivdí Holárek, tentokráte sobě samému, i není nutno, aby malíř, zvláště básník, výmluvný filosof, kreslil nebo maloval svoje vidiny vždy »dle přírody,« není nikde psáno, že musí míti »živý model« na každou »figuru,« a jen ať komponuje, kreslí z hlavy, jako Aleš, jako mnozí jiní kreslíři, abych nesahal až k Rembrandtovu jmenu; jeho úspěch záviseti bude od toho, jak svoji myšlenku dovede přioditi, vtěliti, a jaká harmonie myšlenky a formy vyzní z jeho díla. Jeli vše jednolité, vše jako na

ráz vytryskllé, jsouli všude pointa i dessin jako touže vteřinou stvořeny, pak ať nikdo nepřichází s kritikou tak povrchně věcnou a s námitkami tak malicherně správnými, a když i přijde, zůstane oslyšen, bude sám proti velikému množství. Nikoliv, Holárek ať neviní kritiku, ani obecenstvo, ale jeho hněv ať se obrátí proti době, proti duchu doby.

Je v tom tragika neúspěchu vážných, příliš seriosních umělců, kteří v naší materialistně založené a vychované společnosti nedojdou porozumění. Upřímnost, vážnost Holárkova dojímá, jemu umění je svato, a kolik umělců dnes takto smýšlí o svém umění?

Obecenstvo dávno nespatřuje v uměleckém díle více než »projev pudu,« nebo výsledek jakési vrozené snad dědičné atavistní dovednosti.

Holárek nemá mnoho soudruhů, kteří by smýšleli jako on, je sám. A zasluhuje proto, aby nebyl přezírán a zapomínán. Ovšem na něm jest, aby si pozornost, obdiv, úspěch vynutil; obecenstvo chce býti uchváceno, podmaněno, dobrovolně nikdy se nepoddává.

Dr. *F. X. Harlas.*

Nové rovy.

Václav Freyn. — Josef Paulík. — František Dvorský. — Rud. Inneman. — Emanuel Engel.

Dne 11. října t. r. zemřel v Praze spisovatel Václav Freyn. Narodil se r. 1877 v Záboři n. L., studoval na technice a universitě v Praze a byl potom nějaký čas suppl. učitelem na reálce v Náchodě. Zákeřná choroba donutila ho, aby opustě dráhu učitelskou, jež především vyžaduje pevného zdraví, vyhledával úlevy na slunném jihu. Krásy jižního kraje, za nichž tím bolestněji doléhala naň vlastní tíseň fysická, nadchla jej k cituplným, tklivým, procítěným kresbám, jež od něho přinášely naše listy belletristické. Sbírky své prozy »Za soumraků i nocí,« kterou vydati chvátal, jako by tušil blízký konec svůj, již se nedočkal. Pozoruhodný talent zanikl jím dříve, než se mohl náležitě rozvinouti.

Dne 16. října t. r. skonal v Praze spisovatel Josef Paulík. Narodil se r. 1860 ve Svojšicích, vzdělával se na školách Kutnohorských a později po horlivém přičinění soukromém podrobil se na universitě u lektora J. Koláře zkoušce z jazyků slovanských. Jakožto úředník při správě císařských statků žil v Praze a konal odtud hojné cesty, aby prakticky seznal krajiny slovanské. Tak poznal zejmena Halič, Charvátsko, Slavonsko a Istrii. Své znalosti jazyků a literatur slovanských využil také hojnou činností literární. Práce jeho měly především docíliti vzájemného seznání mezi námi a jinými Slovany prostředkem jazyka a písemnictví. Sem náleží jeho Učebnice jazyka polského, Krótka gramatyka języka czeskiego z rozmówkami i słownickiem, Krótkie rozmowy Czecha z Polakiem, Rozmluvy Čecha s Charvátem i Srbem. Škola českoněmecké konversace se stručným ná-

rysem německé mluvnice soustavné a Handbuch der böhmischen und deutschen Konversation určeny byly pro styky s krajany druhé národnosti. Vědomosti o Slovanech šířily četné časopisecké práce Paulíkovy, feuilletony, rozpravy a pojednání. Tak otiskl ve Zlaté Praze Obrazy ze Slavonie a Z literárního světa charvátského, v Květech uveřejnil Několik pohledů do charvátské literatury současné a Slovinské písemnictví nové doby, v zaniklých Literárních Listech podal r. 1891 podle J. Polívky přehled české folkloristiky atd. Hojná byla také jeho činnost překladatelská. Přeložil ze Šandora-Gjalského Na úsvitě, z E. Kumičiće Na druhém břehu moře, Sestry, z E. Orzeszkowé Romanova, Mezi sedláky a pány, Mirtala, Bene nati, ze Sienkiewicze Ohněm a mečem a Listy z Afriky, z Jurčiće V rozkvětu života, z Iv. Tavčara Mezi horami a lidmi. Byl skromný, tichý člověk, jehož každý měl rád, kdo se s ním seznámil.

Na Smíchově dne 28. října t. r. zemřel a potom na Vyšehradě byl pohřben František Ivan Dvorský, zemský archivář ve výslužbě. Narodil se v Sobotce 3. října 1839, studoval v Mladé Boleslavi a v Jičíně, na Pražské universitě poslouchal zvláště přednášky z historie a vstoupil potom počátkem r. 1863 do služeb ke královskému zemskému archivu v Praze. Tam se roku příštího stal assistentem, roku 1865 adjunktem a posléze r. 1892 po Gindelym jmenován archivářem. Hned v prvních letech své úřední dráhy prozkoumal bohatý archiv Třeboňský a Jindřichohradecký. V tomto učinil vzácný nález; podařilo se mu objeviti nejstarší zbytky půhonných desk zemských. Nález svůj přivezl do Prahy a vydal jej potom r. 1868 spolu s J. Emlerem o názvu: Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae — Nejstarší zbytky desk zemských půhonných. Tím byla šťastně zahájena jeho činnost vydavatelská, v níž hlavně kotví význam jeho jakožto historika. Edice jeho jsou hojné i rozmanité. Z archivu Třeboňského vydal v Časopise Českého Musea r. 1864 Truchlivou píseň o zahynutí Ludvíka, krále českého, r. 1526. V témže časopise později podal nové zprávy o Keplerovi, kterážto práce vyšla r. 1880 německy. V Archivě českém vydal rozsáhlou sbírku dopisů Zdeňka Lva z Rožmitála z let 1508—1535 a listy znamenitého českého pána Viléma v Pernšteina z let 1518—1520. O Archiv právě zmíněný získal si platné zásluhy; bylť dlouho hlavním spolupracovníkem jeho a po smrti Gindelyho r. 1892 převzal v něm vrchní redakci. Rovněž byl redaktorem českého textu prvních sedmi dílů Sněmů českých od r. 1526 až po naši dobu, kterážto důležitá publikace, vydávaná nákladem země, náleží k nejdůležitějším pramenům novověké historie naší. Další svazky Smėmů vyšly vůbec jeho řízením. Carská akademie v Petrohradě vydala jeho spis Tajnyje pisma Jezuitov byvšich v Rossiji pri Petrě I.

Trvalou zásluhou Dvorského zůstane, že obnovil a vyjasnil památku několika českých žen, ukázav, jaké jsme kdysi mívali šlechtičny duchem i srdcem české, vzorné matky a vůbec ženy výborné. Zásluha jeho pak jest tím platnější, že dává mluviti dávným těm paním vlastními listy jejich, tak že poznáváme bezprostředně jejich smýšlení i cítění a zároveň se poučujeme o způsobu života, jaký tehdy býval na hradech a zámcích českých. Toho druhu jest zvláště jeho

práce Zuzana Černínová z Harasova (r. 1886), listář české šlechtičny z polovice 17. století, a Mateř a dcera Zuzany Černínové z Harasova (r. 1890). Sem náležejí též Dopisy Kateřiny z Žerotína, rozené z Valdštejna, vydané v Rozpravách České akademie. Že se Dvorský chystal k vydáním tohoto druhu hned v prvních dobách své činnosti literární, svědčí jeho Památky žen a dcer českých, vydané již r. 1869.

Jiná část jeho prací týká se dějin našich škol. Také tu Dvorský sebral materiál, který pěkně osvětlil jednak zřízení českých škol za Rudolfa II., jednak ušlechtilé snahy našich měst, aby své mládeži opatřila učitele co nejlepší. Roku 1886 vydal Paměti o školách českých, listář českého školství v Čechách a na Moravě od r. 1590 do 1616 s doklady ze starší i pozdější doby. Jsou tu dopisy, posílané z kanceláře universitní, kamž správou byly poddány všecky školy městské, většinou za známého rektora Bacháčka městům i jednotlivcům, a přidány jsou četné doplňky a přehledy z doby starší i pozdější. Sem spadá též rozprava Školy Pražské léta 1600 v Památkách archeologických a jiné příspěvky časopisecké.

Jinak Dvorský zabýval se otázkami co nejrozmanitějšími. Hned první z větších spisů jeho, k němuž látka byla čerpána z archivu Jindřichohradeckého, Historické doklady k záměrům Albrechta z Valdštýna (r. 1867), přispěl k objasnění záhad Valdštýnských. Později (r. 1892) vrátil se k té látce prací Albrecht z Valdštýna až na konec roku 1621. Roku 1882 vydal pojednání O počtu domů v Praze a v královských městech v Čechách. Mnoho cenných příspěvků snesl k životopisům středověkých spisovatelů našich a rozličných osob dějinně nebo kulturně významných. Rozpravy toho druhu ukládal do Časopisu musejního, Archeologických památek, Historického Sborníku, Osvěty, Světozora, Lumíra a jinam. Tak podal zajímavé podrobnosti o osobě Zikmunda z Puchova a o jeho Kosmografii, o Šimonu Lomnickém, o Štítných a Štítném, o Keplerových stycích s Martinem Bacháčkem, o Tadeáši Hájkovi a o právu censury, která mu byla udělena nad tehdejšími kalendáři, zvláště těmi, které si knihtiskaři dávali překládati z němčiny, o lékaři a básníku — exulantu Matyáši Borboniovi, o Janu Augustovi. Dále pojednal o Karlu starším z Žerotína, zejmena o jeho soudu z velezrády r. 1599 a o protivenstvích stran víry r. 1628, O hrobce Žerotínů v Brandýse n. O., O bitvě na Bílé Hoře, O původu kompaktát, podal Příspěvky k dějinám církevním v Čechách, příspěvky K historii židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Historické zprávy o kartografii české a m. j. Také denní listy přinesly nejeden příspěvek z jeho pera.

Dvorský se pokusil také o belletrii, vydav v Matici lidu roku 1879 a 1880 dva svazky povídek — Naše staré obrázky, — ale tvůrčí fantasie jeho zůstala i tu v područí vážné historie, z jejíhož bohatství arci je v těch povídkách plno cenných podrobností kulturních. Společně s El. Krásnohorskou sepsal (r. 1881) tragédii Harantova žena. Z populárních prací jeho nutno uvesti ještě spis Perchta z Rožmberka, zvaná Bílá paní, historický obraz kulturní, jejž přinesla Matice lidu r. 1874, a rozpravu O úpadku národa českého, otištěnou v Osvětě lidu r. 1872. V těchto letech býval Dvorský horlivým a oblíbeným přednašečem; zvláště jako místopředseda spolku »Osvěta«

míval mnoho veřejných přednášek, jež vesměs se braly směrem poučným a vlasteneckým a v dobách, kdy tato důležitá činnost osvětná spočívala výhradně na ochotě a obětavosti jednotlivců, vykonaly mnoho dobrého. Sympathickým řečníkem, vládnoucím zvučným hlasem a zdobícím své myšlenky zámluvným rouchem slovním, Dvorský prokázal se také v Umělecké Besedě, jejíhož literárního odboru byl předsedou na sklonku let sedmdesátých a na počátku osmdesátých. Tam snažil se buditi zájem pro literaturu zvláště řadou přednášek, shrnutých pod názvem »Naše úspěchy« a »Naše stesky«. Společnosti naší i literatuře ubyl jím muž svérázný.

Dne 12. listopadu zemřel v Praze herec Rudolf Inneman. Narodil se v Praze r. 1861, vyučil se u svého otce zlatnictví, ale vrozená touha po divadle, spojená s patrným nadáním hereckým, odvedla ho od praktického povolání na prkna divadelní. Osvědčiv se nejprve jako ochotník, stal se členem divadla na Smíchově, r. 1891 byl získán pro české divadlo Brněnské, potom pobyl u českého divadla Ludvíkova v Chicagu v Americe, odtud byl povolán k slovinskému Národnímu divadlu do Lublaně, jehož byl vrchním režisérem. Nynější správa Národního divadla učinila jej členem první činohry naší, v jejímž souboru četnými zdařilými postavami a zhusta jen drobnými figurkami zapsal se v milou paměť všech, kdož měli příležitost poznati jeho umění. Jsa nadán působivým humorem, náležel k lidem, kteří nikoho nezarmoutí. Tím bolestněji dojímal konec jeho života — v ústavě choromyslných. *F. V. Vykoukal.*

V Karlových Varech dokonal dne 26. října svůj život dr. Emanuel Engel, vynikající politik český; nekrolog jeho z pera dvorního rady prof. dr. Jaromíra Čelakovského přinese budoucí číslo Osvěty.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. listopadu 1907.

Říšská rada. Rekonstrukce ministerstva Beckova. — Nové maďarské ukrutnosti. — Návštěva císaře Viléma II. v Anglii. — Třetí ruská duma.

Říšské radě hned v první schůzi dne 16. října podány předlohy, týkající se rakousko-uherského vyrovnání. Ministerský předseda baron Beck učinil o nich obšírný výklad, načež předseda sněmovny prohlásil, že poslanci musejí dříve předlohy prozkoumati, než je dá na jednací pořádek; ale vlastní příčina odkladu však byla, aby se bar. Beckovi poskytla možnost vyjednávati s jednotlivými kluby. Právem bylo lze očekávati, že čeští poslanci užijí této vhodné příležitosti, aby od vlády žádali splnění alespoň nejnalehavějších požadavků českého národa. Jest tomu právě osm roků, co byla zrušena jazyková nařízení a co čeští poslanci v manifestě k národu slavně prohlašovali, že nedopustí, aby se s právy českého národa násilně nakládalo, a svolávali veškery příslušníky národa do řad bojovníků za práva tato. Osm roků minulo od oné potupy českého národa,

aniž by se podařilo křivdu na českém národě spáchanou odčiniti. Neodčinilo ji ministerstvo Körbrovo, neodčinilo ji dosud ministerstvo Beckovo, ačkoli český národ má v tomto kabinetě dva zástupce. Ministerstvo Beckovo se posud v ničem, co se poměru vlády k národu českému týče, nelišilo od kabinetu Körbrova, jenž vládl zcela dle přání Němců. Baron Beck prohlásil sice při svém nastoupení, že bude nestranný a že jeho kabinet bude ku přáním českého národa míti náležitý zřetel, a vstoupení dvou čelných českých poslanců do jeho kabinetu opravňovalo k naději, že se tak stane. Než baron Beck jest již druhý rok u vesla, ale dosud nic tomu nenasvědčuje, že by měl alespoň dobrou vůli přijíti českému národu vstříc. Vládne se pořád po vůli a přání Němců. I poslední jmenování soudních úředníků, tak dlouho odkládané, podalo opět důkaz, že u vlády stále rozhoduje německý diktát a že vláda účinně pomáhá plniti dávnou jejich touhu, aby bylo utvořeno německé uzavřené území. Nyní, když se bar. Beckovi o to jedná, aby provedl vyrovnání s Uherskem, bylo snad konečně na čase, aby čeští poslanci vyslovili aut, aut! A skutečně se vyjednávalo, a česká veřejnost myslila, že jde opravdu o hlavní české požadavky. Některé listy oznamovaly, že české poselstvo předloží vládě ultimatum, v němž nepokrytě vysloví, že se čeští poslanci v otázce vyrovnání rakousko-uherského zachovají dle toho, jak se vláda zachová k známým požadavkům českým. Vážný politik český vyslovil se: »Zástupcové českého národa se v čas vzpamatovali. Dnes jsou tvrdší, než byli před týdnem, a hrozí bar. Beckovi, že se dostane do tísně.«

Ale baron Beck z tísně vyvázl. Veřejnost byla překvapena zprávou, že čeští ministři dr. Fořt a dr. Pacák zadali za propuštěnou; pak se z Vídně oznamovalo, že český klub na radě říšské toto jejich odhodlání schválil. Mělo se právem za to, že český klub zaujal postavení proti bar. Beckovi. Avšak baron Beck nedal se demisí zmásti a jal se vyjednávati. A konec vyjednávání byl: ministři dr. Fořt a dr. Pacák odstoupili a nahrazeni jsou posl. dr. Fiedlerem a předsedou českého klubu agrárníkem posl. Karlem Práškem. Objevilo se, že předmětem vyjednávání nebyly české požadavky, nýbrž otázky rázu osobního. Čeští agrárníci nalehali, aby se jim jakožto nejčelnější straně české dostalo zastoupení v kabinetu, a žádali, aby jim postoupeno bylo ministerstvo zemědělství. Ale Němci a hlavně němečtí agrárníci protestovali, aby se Čech stal ministrem zemědělství, a tak šlo v celém vyjednávání o to, aby čeští agrárníci a jejich kandidát na ministerské křeslo posl. Prášek od svého požadavku ustoupili a aby posl. Prášek přijal portefeuille českého ministra krajana. Baron Beck konečně zvítězil. Posl. Prášek jmenován českým ministrem krajanem. Dalším výsledkem vyjednávání s českými poslanci bylo jmenování posl. dr. Fiedlera ministrem obchodu. Zároveň odstoupil německý ministr krajan Prade a nahrazen německým agrárníkem Peschkou, odstoupil i ministr zemědělství hr. Auersperg, jehož místo zaujal čelný člen strany německo-katolické dr. Ebenhoch. A zároveň povolán člen německé křesťansko-sociální strany dr. Gessmann do ministerstva, prozatím bez portefeuillu; zřídí se pro něho zvláštní ministerstvo veřejných prací. Výsledek dlouhých

a tuhých bojů zákulisních jest tedy, že Němci mají o jednoho ministra více než dříve. V kabinetě stala se ještě jedna změna: Dosavadní polský ministr krajan hr. Dzieduszycki nahrazen posl. Abrahamowiczem, známým místopředsedou sněmovny za vlády Badenovy. Národní Listy uveřejnily po jmenování nových ministrů dne 10. listopadu pozoruhodný článek pod názvem »Neblahý obrat,« v němž praví: »Nikdy nebyla politika česká hůře zkompromittována jako za tohoto čachru o dva ministerské fraky v kabinetě Beckově, jehož vůdčím principem jest: neučiniti ničeho proti Němcům a ničeho bez Němců. Němci, Poláci a našich 70 delegátů odhlasují vyrovnání panu Beckovi, jehož kabinet bude nyní takto složen: 9 Němců, 2 Poláci, 2 Češi. Němci a Poláci vědí, proč a zač, ale my Čechové toho naprosto nevíme, proč budou naši delegáti sloužiti ve vládní většině bez nejmenší změny vládního systému německo-centralistického.« Zároveň oznámily Národní Listy, že s tímto směrem politiky naší delegace naprosto nesouhlasí a nikterak ho podporovati nehodlají. Orgán nového českého ministra krajana Venkov tvrzení Národních Listů, že poslanec Prášek vstoupil do kabinetu bez záruk, prohlašuje za nepravdu a tvrdí, že Prášek předložil ministerskému předsedovi určité postuláty a že stojí pevně na jich splnění. Kdo má pravdu, musí se v brzku ukázati.

Noví ministři představili se sněmovně dne 12. listopadu. Čeští radikálové a národní socialisté uvítali nové ministry hanlivými výkřiky. Zástupcové klubu svobodomyslného, klubu českých agrárníků a klubu národně katolického usnesli se utvořiti užší svaz jednotného klubu národního.

Poslanec dr. Kramář se o poměru Českého klubu na říšské radě k vládě vyslovil takto: »Budiž vytčeno, že jsme se vládě ke všemu definitivně nezavázali, že jsme si vyhradili volnost provozování a svého konečného stanoviska ke každé vládní předloze, a sice do té doby, pokud nebudou splněny předpoklady, které považujeme za fundamenty positivní politiky: národní a kulturní rovnocennost s Němci. Z toho je viděti, že nikdo nemá práva žádati, abychom pouze na základě pobytu našich ministrů v kabinetě hlasovali pro to, co vláda předloží. Na těchto předpokladech stojí nyní naše politika, a baron Beck má na vybranou: nesplníli jich, budeme nuceni hlasovati proti rakousko-uherskému vyrovnání.«

V Uhrách proveden nový hrozný zločin na ubohých Slovácích. V Černové, dědince přifařené k Ružomberku a rodišti Hlinky, Ružomberského suspendovaného faráře, postavili si Slováci chrám nákladem vlastním. Hlavní zásluhu o to měl farář Hlinka. Přáním slovenského lidu bylo, aby Hlinka chrám posvětil, že však to jako suspendovaný kněz nemohl učiniti, požádali občané Černovští biskupa Párvyho, maďarského zuřivce, aby Hlinku uvedl opět v úřad. Biskup žádosti vyhověl a nařídil vysvěcení chrámu na den 27. října. Občané ještě jednou jej upozornili telegraficky, že si nepřejí posvěcení, když P. Hlinka nesmí býti přítomen; na vzdor tomu však uložil biskup pověstnému Madaronovi děkanu Pazúrikovi z Liskové, aby chrám posvětil. Jakmile toto nařízení vešlo ve známost, zavládl v obci neklid, který ustavičně se stupňoval. Už v noci z pátku na sobotu odnesli

občané z kostela mešní roucha a posvátné nádoby, aby výkon posvěcení nemohl býti proveden. A rozhořčení dosáhlo nejvyššího stupně v neděli, kdy proti vůli lidu, který z mozolů svých obětoval na chrám, přišli jmenovaní kněží, aby chrám vysvětili. Zástup rozhořčeného lidu čekal před vesnicí, nechtěje věřiti, že maďarská svévole půjde tak daleko. Nicméně plnomocníci biskupovi za assistence četnictva vjeli do vesnice. Na to byli jmenem občanstva požádáni, aby posvěcení neprovedli a vrátili se pokojně domů. Oni však jeli dále. Rozhořčený lid obrátil se proti kněžím, zasypal je výčitkami a zastaviv kočár, vyzval kněze, aby se vrátili domů. Ale v tom již četnictvo maďarské, pověstné svou bezohledností, vrhlo se na lid; zahřměla první, druhá, třetí salva. Srdcelomné výkřiky naplnily vzduch, jedenáct mrtvých a čtrnáct těžce raněných vesničanů válelo se v krvi. Naplnilo se hrozným spůsobem slovo biskupa Párvyho, že posvěcení provede, i kdy by měla býti prolita krev. Dle pozdějších zpráv bylo raněných přes 50, z nichž někteří poranění podlehli.

Slovenský poslanec Hodža podal v uherském říšském sněmu v té příčině dotaz k ministru vnitru Andrássymu, který odpověděl, že se musí celá záležitost vyšetřiti, ale neostýchal se vysloviti ihned přesvědčení, že na hrozném krveprolití jsou vinni slovenští »buřiči.«

Také v rakouské sněmovně jednáno o této maďarské sveřeposti. Poslanci Šilinger, Hruban a soudruzi podali dotaz na ministerského předsedu, jeli ochoten požádati uherskou vládu jako druhého kompaciscenta v rakousko-uherském vyrovnání, aby utiskování nemaďarských národností v Uhrách konečně bylo zastaveno. Bar. Beck dosud neodpověděl.

Nejzajímavější události v zahraničné politice jest návštěva císařských manželů německých v Anglii. Mezi císařem Vilémem a jeho vlastním strýcem králem Edvardem panoval dlouho poměr velice napjatý a poměr mezi Anglií a Německem byl zjevně nepřátelský. V létě navštívil král Edvard císaře Viléma na Wilhelmshöhe a tím stalo se sblížení, které má nynější návštěvou býti utvrzeno. Německé officiósní listy píší, že politický význam této návštěvy v tom spočívá, že obapolné přání, pěstovati lepší styky, nabývá nové a důležité podpory. Anglické listy jsou zdrželivější a nepřikládají návštěvě velkého významu.

Třetí ruská duma zahájena jest dne 14. listopadu. Monarchické strany v ní mají většinu. Mezi 425 členy jsou dle stavu: 2 biskupové, 44 pravoslavní duchovní, 1 pravoslavný missionář, 1 katolický kněz, 72 rolníci, 9 dělníků, 109 statkářů, 4 velkostatkáři, 29 kupců a průmyslníků, 9 inženýrů, 15 lékařů, 1 zvěrolékař, 32 advokáti, 3 redaktoři, 1 žurnalista, 11 učitelů, 7 profesorů vysokých škol, 4 kandidáti práv, 13 státních úředníků, 4 zemští náčelníci, 3 soudcové, 5 soukromých úředníků, 7 kozáků, 1 divadelní ředitel, 60 členů bez určité profese. Z poslanců první dumy vstupuje do této třetí deset, z druhé z čtyřicet šest členů. V třetí dumě má 188 členů vyšší vzdělání, 30 střední, 55 nižší, 44 domácí, 18 vojenské, 41 duchovní, o ostatních není zpráv. Co do vyznání bude 317 pravoslavných, 24 katolíci, 16 luteránů, 10 moslimů, 3 staroobřadníci, 1 žid, 2 členové jiného vyznání, o 52 není zpráv. *Adolf Srb.*

Obsah dílu druhého.